T.C.
ERCİYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İSMÂÎL RUSÛHÎ-Yİ ANKARAVÎ ŞERH-İ MESNEVÎ (MECMÛ'ATU'L-LETÂYİF VE MATMÛRATU'L-MA'ÂRİF) (I. CİLT) (İNCELEME-METİN-SÖZLÜK)

Tezi Hazırlayan
Ahmet TANYILDIZ

Tezi Yöneten
Prof. Dr. Atabey KILIÇ

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı
Doktora Tezi

Eylül 2010
KAYSERİ

T.C.
ERCİYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İSMÂÎL RUSÛHÎ-Yİ ANKARAVÎ ŞERH-İ MESNEVÎ (MECMÛ'ATU'L-LETÂYİF VE MATMÛRATU'L-MA'ÂRİF) (I. CİLT) (İNCELEME-METİN-SÖZLÜK)

Tezi Hazırlayan
Ahmet TANYILDIZ

Tezi Yöneten
Prof. Dr. Atabey KILIÇ

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı
Doktora Tezi

Bu çalışma Erciyes Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi tarafından SOBT-07-31 kodlu projeyle desteklenmiştir.

Eylül 2010
KAYSERİ

Prof. Dr. **Atabey KILIÇ** danışmanlığında **Ahmet TANYILDIZ** tarafından hazırlanan **"İsmâîl Rusûhî-yi Ankaravî Şerh-i Mesnevî (Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif) (I. Cilt) (İnceleme - Metin - Sözlük)"** adlı bu çalışma jürimiz tarafından Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı'nda **Doktora Tezi** olarak kabul edilmiştir.

03 / 09 / 2010

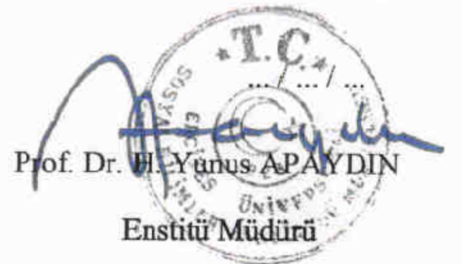
JÜRİ

Danışman:	Prof. Dr. Atabey KILIÇ	....
Üye:	Prof. Dr. İsmail Hakkı AKSOYAK	....
Üye:	Doç. Dr. Ziya AVŞAR	....
Üye:	Doç. Dr. Mümtaz SARIÇİÇEK	....
Üye:	Doç. Dr. Özen TOK	....

ONAY

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun ..17.09.2010.. tarih ve

......21............ sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Prof. Dr. H. Yunus APAYDIN

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Bir milletin medeniyet ve kültür dünyasını sanat, felsefe, bilim ve din gibi hayatın tüm alanlarını içine alan irfânî unsurlar teşkil eder. İslâm medeniyeti, Hz. Peygamber'in risâletten önceki hayatından ve İlâhî dinlerden tevârüs eden kültürel yaşam tecrübesiyle oluşmaya başlamış, Kur'ân-ı Kerîm'in nüzûlüyle beraber hayatın her aşamasında kendini hissettirmiş ve yaşatmıştır. İslâm medeniyetinin önemli yapı taşlarından olan şerh kavramı da Kur'ân-ı Kerîm'in ve Hz. Peygamber'e ait hadîs külliyâtının daha iyi anlaşılmasına vesile olmak için yapılan tefsîr ve şerh çalışmalarından sonra oluşmuş mürekkep bir yorumlama sistemidir. Bu sebeple tefsîr, akâid ve hadîs gibi çeşitli ilim dallarının yanı sıra belâgat ve şerh gibi dinî ve edebî ilimler de gelişmeye başlamıştır.

İslâm kültürü dairesinde üretilen yüzlerce şerh eserinin hâkim dili Arapça ve Farsçadır. Zira şerhi yapılan eserlerin birçoğu ilmî ve dinî mahiyettedir. Bununla beraber edebî eserler de gördükleri rağbet nispetinde şerh edilmiş ve meraklı muhataplarıyla buluşmuşlardır.

Şârihin ilmî ve edebî birikimine, kişiliğine, içinde bulunduğu çevreye ve metnin yapısına göre farklılık ve zenginlik arz eden şerhler, asla tekdüze bir anlatım içermeyip mantık, felsefe, filoloji ve genel kültür öğelerini barındırmaları yönüyle her biri başvuru kaynağı olacak değerde eserlerdir. Bu eserler aynı zamanda bir ansiklopedi, lugat ve gramer kitaplarıdır.

Yazıldığı dönemden beri geniş kitleler tarafından bir irfan hazinesi olarak rağbet gören *Mesnevî-yi Şerîf* de muhtelif zamanlarda kaleme alınmış şerhleriyle, Türk-İslâm kültürünün en rağbet görmüş edebî metinlerinden biri olmuştur. Engin bir tecrübe mahsulü olan bu eser, muhtevasındaki irfânî bilginin anlaşılması ve anlatılması amacıyla, birçok şârih tarafından şerh edilmiştir.

Mesnevî-yi Şerîf şerhlerinin ilmî metotlarla incelenip gün ışığına çıkarılması, Farsça olan orijinal metnin, o dili bilmeyen okur tarafından çözülebilmesi, Mesnevî'nin ve şerhlerinin yazıldıkları dönemlerine ait özelliklerinin belirlenmesi ve müteakip çalışmalara da kaynaklık edilmesi amacıyla bir şerh külliyâtı projesi tasarlanmıştır. Kıymetli hocamız Prof. Dr. Atabey Kılıç'ın fikrî temelini atıp mevhûmdan mevcûda çıkardığı bu şerhler dünyasını günümüze yansıtma projesinin ilk somut neticesi, Şem'î Şem'ullâh'ın Şerh-i Mesnevî'siyle alınmış oldu. Türk edebiyatında Mesnevî'nin tamamına yapılan ilk Türkçe şerh olan bu kıymetli eserin birinci cildi Dr. Abdülkadir

Dağlar, ikinci cildi Dr. Turgut Koçoğlu tarafından 2009 yılında doktora tezi olarak hazırlandı. Üçüncü ve dördüncü ciltler Oğuzhan Şahin, beşinci ve altıncı ciltler de Zehra Gümüş tarafından doktora tezi olarak hazırlanmaktadır.

Şerh projesinin diğer kolu da Anadolu sahasında Mesnevî'nin tamamına yapılmış üçüncü, Türkçe eserler arasında da ikinci şerh olan İsmâîl Rusûhî-yi Ankaravî'nin Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif'idir. Mutasavvıf kimliğinin yanında devrinin önemli ilim adamlarından olan Ankaravî, bu şerhi ve Mevlevîlik düşüncesi üzerine kaleme aldığı ondan fazla eseriyle Osmanlı ilim ve şerh dünyasında saygın bir konum elde etmiştir.

Ankaravî mantık, felsefe, ilm-i nücûm, İsrâiliyyât, belâgat, hadîs, fıkıh gibi ilimlerden istifade etmekle beraber şerh geleneğinin sınırlarını genişleterek özellikle İbn Arabî düşüncesiyle Mesnevî'yi yorumlamış ve Mevlânâ'ya aidiyeti tartışmalı olan yedinci cildi de şerh etmiştir. Bu yönüyle günümüze kadar müspet menfi birçok çalışmaya konu edilen Ankaravî, şerh dünyasının tenkide tabi tutulan önemli isimlerindendir.

Doktora döneminin ders aşamasından sonra söz konusu şerh projesi çerçevesinde Ankaravî'nin en önemli eseri olan Mesnevî Şerhi'nin birinci cildi de bize tahmîl edildi. Bu çalışmayı ortaya koymaktaki amacımız Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif'in birinci cildini ilmî metin neşri ve klâsik şiir bilgisi usûlleri çerçevesinde okuyup yazılı hâle getirmek ve bilim dünyasının ve Mesnevî okurlarının istifadesine sunmaktır.

Çalışmanın Giriş Bölümü'nde; şeyhliği, eserleri ve fıkhî konularda verdiği hükümleriyle göz önünde bir şahsiyet olan Ankaravî'nin hayatı, kişiliği ve eserlerine temas edilmiştir.

Birinci Bölüm'de Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif'in birinci cildi; şerh metodu, şârihin bakış açısı, metnin içeriği, kelime dünyası, dinî ve felsefî ekollere bakış açısı, şerhin kaynakları, diğer şârihlerle etkileşimi vb. yönleriyle değerlendirilmiştir. Ardından şerh metnine ait nüshalar tasnîf ve tavsîf edilerek tez çalışmasında takip edilen nüshaların seçilme sebeplerine değinilmiştir. Bu bölümün son kısmında ise metni kurarken dikkat edilen hususlara yer verilmiştir.

Çalışmanın İkinci Bölüm'ünde şerh metni yer almaktadır. Nüshaların Tasnîfi kısmında izah edildiği gibi eserin tespit edilebilen otuz nüshası gözden geçirilmiş ve şerh metninin yaygınlaşan hâlinin temel nüshası olan Dervîş Ganem yazması ile Sultan IV.

Murad'ın talebi üzerine şârih tarafından kontrolden geçirilip tekmîl edilen son nüsha olan Afyon yazması, mukayeseli bir şekilde okunmuş ve şerh metni oluşturulmuştur.

Çalışmanın Üçüncü Bölüm'ünde sözlük bulunmaktadır. Kelime ve terkiplerin şerhte verilen lugat anlamları ve gramer yönünden açıklamaları sözlüğün birinci kısmını oluşturmaktadır. Sözlüğün ikinci kısmı ise kelime ve terkiplerin metin bağlamında üstlenmiş olduğu anlamlarından meydana gelmektedir.

Çalışmanın son bölümünde ise sonuç ve bibliyografya yer almaktadır. Bibliyografya kendi içerisinde sözlükler, tezler, eski yazılı yazma ve basma eserler, kitaplar, makale ve tebliğler ile internet kaynakları şeklinde tasnîf edilmiştir.

Bu tez çalışmasında metin şerhi konusu ile Mesnevî'nin çeviri ve şerhleri konusuna müstakil ve nitelikli çalışmaların mevcudiyeti sebebiyle temas edilmemiştir. Zira konu ile ilgili olarak Doç. Dr. İsmail Güleç, 2008 yılında yayınladığı "Türk Edebiyatında Mesnevî Tercüme ve Şerhleri" isimli kitabında Mesnevî üzerine yapılmış klâsik ve modern çalışmaları bir araya getirmiş; Doç. Dr. Şener Demirel, ilk basımını 2005'te yapıp 2009'da genişleterek ikinci kez bastığı "Dinle Neyden-Mesnevî'nin İlk 18 Beytinin Türkçe Şerhleri" adlı eserinde Mesnevî'nin ilk on sekiz beyit şerhlerinin metinlerini vermiş ve Mesnevî bağlamında kaleme aldığı yazılarını bir araya toplamıştır. Mesnevî şerhlerinin dışında umûmî olarak şerh meselesini konu alan çalışmalar da mevcuttur. Prof. Dr. Atabey Kılıç, "Dağılmış İncileri Toplamak: Şerh Tasnîfi Denemesi" adlı çalışmasında şerh eserlerini; metot, dil ve muhtevâ açısından tasnîf etmiştir. Prof. Dr. Ömür Ceylan da 1999 yılında doktora tezi olarak hazırlayıp ilk basımını 2000'de, ikinci basımını 2007'de yaptığı "Tasavvufî Şiir Şerhleri" adlı çalışmasında şerh meselesine temas etmiş, Türkçe manzûmelere yazılmış Türkçe şerhler külliyâtı oluşturmuştur. Dr. Ozan Yılmaz ise "Klâsik Şerh Edebiyatı Literatürü" adlı çalışmasında şerh üzerine yapılan çalışmaları tasnîf etmiştir.

Mesnevî şerhleri projesi olarak tasavvur edilen çalışma çerçevesinde ise Dr. Adbülkadir Dağlar, 2009 yılında hazırladığı "Şem'î Şem'ullâh Şerh-i Mesnevî (I. Cilt) (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük)" adlı doktora tezinde "metin şerhi, Türk edebiyatında şerh ve Anadolu sahası Mesnevî tercüme ve şerhleri" konularını ayrıntılı olarak değerlendirmiş; Dr. Turgut Koçoğlu da 2009 yılında hazırladığı "Şem'î Şem'ullâh Şerh-i Mesnevî (II. Cilt) (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük)" adlı doktora tezinde aynı meseleleri irdelemiştir.

Ankaravî ve şerhi üzerine de birkaç müstakil araştırma mevcuttur. Konuyla ilgili ilk müstakil eser Prof. Dr. Erhan Yetik'in doktora tezi olarak hazırlayıp 1992 yılında yayınladığı "İsmail-i Ankaravî (Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri)" adlı eseridir. Bu önemli eser, Ankaravî hakkındaki müteakip çalışmalara kaynaklık etmiştir. Dr. Semih Ceyhan ise 2005'te hazırladığı "İsmâîl Ankaravî ve Mesnevî Şerhi" adlı doktora tezinde, Ankaravî'nin hayatı ve eserleri konusunda önemli bir boşluğu doldurmuş ve Mesnevî şerhinin içeriğine dair önemli tespit ve tasnîflere yer vermiştir. Dr. Ayşe Gültekin de 2006 yılında hazırladığı "İsmâîl Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi Mecmûatu'l-Letâyif ve Matmûretu'l-Ma'ârif'inde Hadis (Altıncı Cilt Örneği)" adlı doktora tezinde Ankaravî'nin hayatı ve eserlerine değindikten sonra şerhin altıncı cildindeki hadîslerin tahrîcini yapmıştır. Ömer Bektaş ise 1993 yılında "Rusûhî İsmail Efendi ve Mesnevî-i Şerif Şerhi" adlı bir yüksek lisans tezi hazırlamıştır.

Bu çalışmalardan başka doğrudan şerh metnini konu alan tek eser ise Semih Ceyhan ve Mustafa Topatan tarafından 2008 yılında hazırlanan "Mesnevî'nin Sırrı-Dîbâce ve İlk On Sekiz Beyit Şerhi" adlı kitaptır. Bu tez çalışması hazırlanırken adı geçen değerli çalışmalardan da istifade edilmiş ve bu kaynaklar yeri geldikçe zikredilmiştir.

Tezimizin ilk döneminde, Mesnevî üzerine yaptığı akademik çalışmalarının yanı sıra Mevlânâ'nın irfânî yönünü özgün yorumlarıyla kitlelere ulaştıran kıymetli hocam Doç. Dr. Ziya Avşar ile çalışma bahtiyarlığına ermiştik. Ardından bir görev ve mekân değişikliği sebebiyle Kayseri'ye gelip çalışmanın son aşamasını, projenin fikir babası kıymetli hocam Prof. Dr. Atabey Kılıç ile tamamlama mutluluğunu yaşadık.

Bu vesileyle; ilmin izzet ve ciddiyetini korumayı ve ivazsız dostluğu bihakkın başarıp bizlere de aşılayan, tez serüveninde karşılaştığımız sıkıntıları ve yanlışlıklarımızı fıtrî nezâketiyle bertaraf eden danışman hocam Prof. Dr. Atabey Kılıç'a kalbî minnet ve şükrânlarımı arz ediyorum.

Akademik dünyanın ilk tecrübelerini kendilerinden aldığım ve bakılan ama görülmeyen meseleleri gün ışığına çıkarmakla ma'rûf hocam Doç. Dr. Ziya Avşar'a, tez çalışmasının başından itibaren yaptığı uyarılar ve daraldığımız demlerde bize umut veren teşvikleri için minnetle teşekkür ediyorum.

İlmî noktada sabrın, tevekkülün ve titiz çalışmanın timsâli olan kıymetli büyüğüm ve dostum Öğr. Gör. Dr. Abdülkadir Dağlar'a, çalışmamızın her aşamasına eleştiri ve katkılarıyla omuz verdiği için hususî teşekkürlerimi arz ediyorum.

Kütüphane taramaları ve kaynak temini hususunda maddî manevî yardımlarını gördüğüm azîz dostum Oğuzhan Şahin'e ve kardeşim Yunus Tanyıldız'a; bir arada olduğumuz zamanlarda bu çalışmaya katkıda bulunan dostum Dr. Turgut Koçoğlu'na ve ağabeyim Sadık Tanyıldız'a; yoğun tez mesaisi içerisinde desteklerini gördüğüm arkadaşlarım Arş. Gör. Kezban Paksoy ve Okt. Zehra Gümüş'e; çalışmanın tekâmül etmesi için bilvesile katkıda bulunan dostlarım Arş. Gör. Osman Bayder, Arş. Gör. Mustafa Atila, Okt. Erkan Özdoğan, Emrah Bilgin, Muhammed Emin Karakaya, Semih Kıyma, Serdar Demircan, Serap Dağdelen, Şennur Hancı ve Perihan Meletlioğlu'na çok teşekkür ediyorum.

Çalışmanın hacmi, zamana yayılması ve henüz bir ortak imlâ hafızası oluşturulamaması nedeniyle metin içerisinde hatalarımızın ve tutarsızlıklarımızın olması kaçınılmazdır. Hatalarımızın bertaraf edilmesine vesile olacak her türlü katkı ve eleştiriyi minnetle kabul edeceğimizi ifade etmek isteriz.

Ahmet Tanyıldız

Kayseri, Eylül 2010

İSMÂÎL RUSÛHÎ-Yİ ANKARAVÎ - ŞERH-İ MESNEVÎ

(MECMÛ'ATU'L-LETÂYİF VE MATMÛRATU'L-MA'ÂRİF) (I. CİLT)

(İNCELEME-METİN-SÖZLÜK)

Ahmet TANYILDIZ

ÖZET

Bu tez çalışmasında Türk-İslâm kültür dünyasının en önemli mutasavvıf şâirlerinden olan Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'ye ait altı ciltlik Farsça Mesnevî-yi Ma'nevî'ye Anadolu sahasında yapılmış üçüncü tam şerh olan İsmâîl Rusûhî-yi Ankaravî'nin Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif adlı Türkçe eserinin birinci cildi, ilmî usûllere uygun olarak incelenmeye çalışılmıştır. Çalışmanın amacı, Türk tasavvuf edebiyatının temel kaynaklarından sayılan bu şerh eserini bilim dünyasının istifadesine sunmak ve eser üzerinde yapılacak diğer çalışmalara kaynaklık edecek bir metin ortaya koymaktır.

Çalışmada, tarihî ve edebî nitelik taşıyan temel klâsik kaynaklardan ve konu ile ilgili son dönemde yapılan akademik çalışmalardan hareketle Türk kültür ve edebiyatının önde gelen şârihlerinden sayılan İsmâîl Rusûhî-yi Ankaravî'nin hayatı ve eserleri hakkında bilgiler verilmiştir. Ayrıca üzerinde çalışılan bu şerh metninden yola çıkılarak eserin içeriği, şerh metodu ve şârihi hakkında tahlillerde bulunulmuştur.

Eserin, muhtelif kütüphanelerde bulunan yazma nüshaları incelenmiş, bu nüshalar tavsîf ve tasnîf edilerek metin tenkidi yolu ile müellif nüshasına en yakın metin, ilmî transkripsiyon sistemine uygun bir şekilde ortaya konmuştur.

Çalışmanın son bölümünde ise şârihin verdiği anlamlar göz önünde bulundurularak eserin birinci cildinde geçen kelime ve kavramları içeren fonksiyonel bir sözlük hazırlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Şerh, İsmâîl Rusûhî-yi Ankaravî, Şerh-i Mesnevî, Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif.

İSMÂÎL RUSÛHÎ-Yİ ANKARAVÎ - ŞERH-İ MESNEVÎ

(MECMÛ'ATU'L-LETÂYİF VE MATMÛRATU'L-MA'ÂRİF) (VOLUME I)

(COMMENTARY – TEXT – GLOSSARY)

Ahmet TANYILDIZ

ABSTRACT

In this thesis, we aimed to study the first volume of İsmâîl Rusûhî-yi Ankaravî's Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif, a third full Turkish commentary written in Anatolia-wide on Rumi's Persian six volume of work Mesnevî-yi Ma'nevî. The purpose of this study is to introduce one of the basics of Turkish Tasawwuf Literature. To the benefit of the academic world and to produce a source for the later studies.

In the study, being based on historical and litrary sources of the time and the recent studies done on this subject, we provided information on the life and works of İsmâîl Rusûhî-yi Ankaravî, who is considered to be one of the foremost poets of the time.

In addition, considering this commentary work, we made analysis on the content of the work, commentary method and the poet.

Having studied original hand-written samples of the work from various libraries, we characterized and classified them. Then, we provided in accordance with the academic transcription system the sample closest to the author's.

In the last part of the study, considering the meanings the auther gave, we made a functional (practical) dictionary, which includes the terms and vocabularies in the first volume of the work.

Key Words: Commentary, İsmâîl Rusûhî-yi Ankaravî, Şerh-i Mesnevî, Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif.

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ
İSMÂÎL RUSÛHÎ-Yİ ANKARAVÎ

1. HAYATI

1.1. Yaşadığı Dönem

XVI. yüzyılın sonu ile XVII. yüzyılın ilk yarısında Osmanlı tasavvuf dünyasında önemli bir yeri olan İsmâîl Rusûhî-yi Ankaravî'nin hayatına dâir bilgilere hem klâsik kaynaklarda hem de son zamanlarda yapılan akademik çalışmalarda rastlamak mümkündür. Gerek Mevlevî şeyhi olması gerekse devrinin büyük ilim adamlarından biri sayılması yönüyle Ankaravî ile ilgili pek çok inceleme ve araştırma yapılmıştır. Bu bölümde, mevcut bilgiler ışığında Ankaravî'nin hayatına ve kişiliğine değinilecektir.[1]

---

[1] Ankaravî'nin yaşadığı dönemi ve hayatını doğrudan veya dolaylı olarak içeren kaynaklar şunlardır: Nev'îzâde Atâyî; *Hadîkatu'l-Hakâyık fiTekmileti'ş-Şakâyık*, (Haz.: Abdulkadir Özcan), Çağrı Yayınları, İstanbul 1989, s. 765; Mustafa Sâkıb Dede; *Sefîne-yi Nefîse-yi Mevleviyân*, Matbaa-yı Vehbiyye, Kahire 1283/1866, Cilt II, s. 36-44; Sahîh Ahmed Dede; *Mevlevîlerin Tarihi,* (Haz.: Cem Zorlu), İnsan Yayınları, İstanbul 2003; Esrâr Dede; *Tezkire-i Şu´arâ-yı Mevlevîyye İnceleme-Metin*, (Haz.: İlhan Genç), Ankara 2000, s. 209-213; Ali Enver; *Semâ'-hâne-yi Edeb,* Âlem Matbaası, İstanbul 1309, s. 80-83; Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî,* (Haz.: Seyit Ali Kahraman), Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 1996, Cilt III, s. 817; Bağdatlı İsmail Paşa; *Hediyyetü'l-Ârifîn, Esmâu'l-Müellifîn,Âsâru'l-Musannifîn*, (Haz.: Kilisli Rıfat Bilge; Mahmut Kemal İnal; Avni Aktuç), Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1951, s. 218; Ali Cânip Yöntem; "Ankara'da Yetişen Meşhûr Sîmâlardan Ankaralı İsmail Efendi", *Hayat,* XXI, 1927, s. 403-405; Bursalı Mehmed Tahir; *Osmanlı Müellifleri*, Matbaa-yı Âmire, İstanbul 1333, s. 24-25; Necati Elgin; "İsmail Ankaravî (Mesnevî Şârihi Rüsûhî Dede)", *Anıt*, sayı 30, 1960, s. 259; Erhan Yetik; *İsmail-i Ankaravî, Hayatı Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*, İşaret Yayınları, İstanbul 1993; Erhan Yetik; "Ankaravî, İsmail Rüsûhî", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1991, Cilt III, s. 211-213; İsmail Ünver; "Galata Mevlevîhânesi Şeyhleri", *Osmanlı Araştırmaları*, sayı XIV, 1994, s. 197-219; Ahmet Yaşar Ocak; "Türkiye Tarihinde Merkezi İktidar ve Mevlevîler (XIII-XVIII Yüzyıllar) Meselesine Kısa bir Bakış", *SÜTAE Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı II, Konya, 1996, s. 17-22; Ömer Bektaş; *Rusuhi İsmail Efendi ve Mesnevi-i Şerif Şerhi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, 1993; Necdet Yılmaz; *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf: Sûfîler, Devlet, Ulemâ (XVII. Yüzyıl)*, İstanbul 2001; Server Dayıoğlu; *Galata Mevlevîhanesi*, Ankara 2003; Afif Tektaş; *Şeyh İsmail Ankaravî'nin Minhâcu'l-fukarâ Adlı Eserinin Özü*, İstanbul 2004; Semih Ceyhan; *İsmail Ankaravî ve Mesnevî Şerhi*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi, 2005; Şener Demirel; *Dinle Neyden*, Manas Yayınları, Elazığ 2009; İsmâil Rusuhî-yi Ankaravî; *Şerh-i Nakşe'l-Füsûs Gerçeklerin Özü* (Haz.: Ayhan Yıldırım), Ataç Yayınları, İstanbul 2005; İsmâîl Rusûhî-yi Ankaravî; *Nisâbu'l-Mevlevî Tercümesi*, (Çev.:

İsmâîl Rusûhî-yi Ankaravî'nin dünyaya gözlerini açtığı dönem, Osmanlı Devleti'nin ihtişamlı devrinin son demleri olan duraklama yıllarıdır. Kânûnî Sultan Süleyman döneminin (1520-1566) hemen akabinde dünyaya gelmiş olduğu tahmin edilen Ankaravî, II. Selim (1566-1574), III. Murad (1574-1595) ve III. Mehmed (1595-1603) devirlerini pâyitahttan uzak sayılabilecek bir coğrafyada; Ankara, Mısır ve Konya'da idrâk etmiştir. 1610 yılından itibaren ise hayatını imparatorluğun merkezinde devam ettirmiş, I. Ahmed (1603-1617), I. Mustafa (1617-1618), II. (Genç) Osman (1618-1622), I. Mustafa (1622-1623) ve IV. Murad'ın (1623-1640) hükümdarlığına şâhit olmuştur.

1.2. Gençliği ve Seyahatleri

Mesleği imamlık olan Ahmed Efendi ile Sâliha Hatun'un oğlu olan İsmâîl Ankaravî'nin çocukluk dönemi hakkında ayrıntılı bilgi mevcut değildir. Mevlevîliğin sâlnâmesi niteliğinde olan Sahîh Ahmed Dede'nin *Mecmû'atu't-Tevârîhi'l-Mevleviyye (Mevlevîlerin Tarihi)*'sinde kendisinden bahsedilen ilk tarih, onun ticaretle uğraştığı gençlik yıllarıdır. Sahîh Ahmed Dede (1742-1813) H.1000/M.1591 yılını anlattığı bölümde Rusûhî'nin anne babasından kendisine miras kalan sermaye ile ticarete girdiğini, bu esnada yolda hırsızlar tarafından soyulduğunu ve elinde kalan mallarını satıp başka mala tebdil ederek İstanbul'a gittiğini, orada da malının yarı fiyatına satıldığını belirtir. Zarar edip elinde sermayesi kalmayınca ticaretten vazgeçtiğini ve İstanbul'dan Kahire'ye gidip ilimle meşgul olduğunu kaydeder.[2]

H.1000/M.1591 yılının sonunda Mısır seyahatine çıkan Ankaravî, yeni yılın başında oraya ulaşmıştır. Mısır'da kaldığı yedi sene zarfında ilim ve fenle meşgul olmuş,

---

Tâhirü'l-Mevlevî) (Haz.: Yakup Şafak; İbrahim Kunt), Tekin Kitabevi, Konya 2005; Ayşe Gültekin; *İsmâîl Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi Mecmûatu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif'te Hadis (Altıncı Cilt Örneği)*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2006; İsmail Rusûhî-yi Ankaravî; *Osmanlı Tasavvuf Düşüncesi-Makâsıd-ı Aliyye fîŞerhi't-Tâiyye*, (Haz.: Mehmet Demirci), Vefa Yayınları, İstanbul 2007; İsmail Rusûhî-yi Ankaravî; *Nisâbü'l-Mevlevî: Mevlevîlik Yolunun Esasları*, (Çev.: Tahirü'l-Mevlevî, Haz.: Bekir Şahin), Damla Yayıncılık, İstanbul 2007; İsmail Güleç; *Türk Edebiyatında Mesnevî Tercüme ve Şerhleri*, Pan Yayıncılık, İstanbul 2008.

[2] "Ve bu sâlde Ankarada İmâm Ahmed Efendi ve zevcesi Sâliha Hâtun merhûmların mâl, mîrâsları intikâl eden oğlu Rusûhî İsmâîl Efendi cenâbı ticârete mübâşeret edip giderken sârıklar cümle malını sirkat edip yoldan avdet bakıyye kalan eşyâyı furuht yine mâla tebdîl edip İstanbula furuht etmege getirip İstanbulda değer bahâsını bulamayıp nısf-ı bahâ ile furuht olunup küllî gadr ziyâde zarar sermâye kalmayıp ondan kendine nefret gelip ticâretden fârig olup tahsîl-i ilme sülûk eyleyip ba'dehu İstanbuldan Mısr-ı Kâhireye azîmet buyurup sene-yi cedîdede Mısıra dâhil olup tahsîl-i ilme meşgûl oldu. Ve muhabbet-i Mesnevî eyleyip Mevlevî oldu." (Sahîh Ahmed Dede; *Mevlevîlerin Tarihi*, s. 278-279).

Mevlevîliğe intisâb edip *Mesnevî-yi Şerîf* kırâatına mezun olmuştur.[3] Bu arada ilim meclislerinde *tütün* ve *duhân* meselesi tartışılmaya başlanmış, Ankaravî de bu tartışma meclislerinde yer almıştır. 1008/1599 yılında Mısır'dan Ankara'ya dönüp yerleşmiş ve *Mesnevî-yi Şerîf* kırâatı ve va'zına başlamıştır.[4]

Ankaravî, Mısır'dan döndükten sonra H.1008-1015/M.1599-1606 yılları arasında yedi yıl boyunca Ankara'da kalmış ve *Mesnevî* kırâatı ve va'zla meşgul olmuştur. Bu eğitim ve irşâd hareketini sürdürürken ona haset edip kin güdenler kendisini inkâr etmiş, bühtan ve iftiralarda bulunmuş, hatta helâkine niyetlenmişlerdir.[5] Ankaravî bu zor dönemde gözlerinden rahatsızlanmış ve sonunda hem oradan uzaklaşmak hem de gözlerine derman bulmak niyetiyle H.1015/M.1606 yılının Muharrem ayında Konya'ya gelmiş, bu arada Bostan Efendi'ye mürîd ve onun kardeşi Ebû Bekir Efendi'ye dervîş olmuştur.[6]

Sahîh Ahmed Dede'nin verdiği bu bilgilerin çoğu, Mevlevî edebiyatının önemli kaynağı olan Esrâr Dede'nin *Tezkire-yi Şu'arâ-yı Mevleviyye*'sinde yer almaz. Esrâr Dede, Ankaravî'nin ilk dönemlerinden ve Mısır'a gidişinden söz etmez. Ayrıca Ankara'da Bayrâmî bir şeyh olduğunu[7] belirterek yakalandığı göz hastalığına şifâ bulmak amacıyla Konya'ya geldiğini, Bostân Çelebi'nin himmetiyle şifâ bulduğunu ve Mevlevîlikle tanışıp kısa bir sürede merhaleleri aşarak Galata Mevlevîhânesi meşîhatıyla

---

[3] Mehmet Süreyyâ, Ankaravî'nin İstanbul'a geldikten sonra Mevlevî olduğunu ve Mesnevî-hânlık yaptığını belirtir. Ancak bu bilgi eksik ve yanlıştır. bkz. Mehmed Süreyyâ; *Sicill-i Osmanî*, Cilt III, s. 817.

[4] "Ve hicret-i Nebeviyyenin bin sekiz sâlinde Ankaravî İmâm Ahmed Efendi merhûmun oğlu Rusûhî İsmâîl Efendi cenâbı Mısırda yedi sene leyl ü nehâr muttasıl vâhide cedd-i sa'y, tahsîl-i ulûm ve ahz-ı fünûnda olup ve tarîk-i Mevlevîden sülûk görüp ve kırâat-ı Mesnevî-yi Şerîfe me'zûn olup ve bu esnâda duhân zuhûr olup Mısır ulemâsı şürb-i duhân hakkında mubâhase eylediler helâl ve harâm deyip mezâhib-i erba'a müftîleri bahs ettikleri mecliste bulunup ba'dehu bu sâlde Mısırdan azîmet edip vatan-ı aslîleri olan Ankaraya gelip iskân edip Mesnevî-yi Şerîfi va'z u kırâat etmeğe şurû' ve müdâvemet buyurdı" (Sahîh Ahmed Dede; *Mevlevîlerin Tarihi*, s. 281).

[5] "Bu fakîr-i pür-taksîri kendi diyârımızda irşâd u teẕkîr ḳaydıyla mukayyed iken ashâb-ı garazdan bir nice ehl-i hased iftirâ-yı kâzibe vü ahvâl-i fâside ile müttehem kılıp nefy-i beled olmamza sebeb oldılar belki katlimize kirâren kasd eylediler" (Ceyhan; *İsmail Ankaravî ve Mesnevî Şerhi*, s. 117).

[6] "Ve Ankaravî İmâm Ahmed Efendi merhûmun oğlu Rusûhî İsmâîl Efendi cenâbı Mısırdan yine vatanı Ankaraya gelip kırâat u va'z-ı Mesnevî-yi Şerîfe yedi sene mikdârı her gün müdâvemette iken hasûdân-ı münkirân inkâriyette olup ve üzerine hücûm ve kasd-ı helâk ve bühtân u iftirâ ve kendine illet-i remed zuhûr edip âhır firâra karâr muâlece-yi basar niyetiyle terk-i vatan buyurup ve bu sâlde mâh-ı Muharrem gurresinde Konyaya gelip Bostân Efendi cenâbına murîd ve küçük birâderi Ebû Bekr Efendi cenâbına dervîş oldu." (Sahîh Ahmed Dede; *Mevlevîlerin Tarihi*, s. 286).

[7] Bu bilgiden yola çıkarak kimi kaynaklarda da Ankaravî'nin Bayrâmî şeyhi olduğu ikrar edilir. Bkz. Abdülbaki Gölpınarlı; Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik, İnkılâp Yayınları, İstanbul 1983, s. 143; Yetik; İsmâîl-i Ankaravî, s. 53) Bağdatlı İsmail Paşa da Ankaravî'yi *İsmâîl İbn Ahmed el-Bayrâmî Sümme'l-Mevlevî el-Mütehallıs biRusûhî el-Ankaravî* şeklinde tanıtır. Bkz. Bağdatlı İsmail Paşa; *Hediyyetü'l-Ârifîn...*, s. 218.

şereflendirildiğini söyler.[8] Alî Enver'in *Semâhâne-yi Edeb* adlı eserinde de, Esrâr Dede minvalinde bilgiler bulunmaktadır.[9] Mevlevîlik tarihinin ilk ve önemli kaynaklarından olan *Sefîne-yi Nefîse-yi Mevleviyân*'da söz konusu göz hastalığına değinilmekle beraber, konuyla ilgili olarak herhangi bir tarih zikredilmemiştir.[10]

Konya'da dervîşlik süreci devam ederken H.1017/M.1608 yılında *Mesnevî*'nin Arapça mukaddimesini yine Arapça olarak şerh etmiştir.[11] Bu eser *Simâtu'l-Mûkinîn*'dir. Hemen ardından *Mesnevî*'de geçen âyet ve hadîsleri tercüme ve şerh ettiği *Câmi'u'l-Âyât* isimli Arapça eserini kaleme alır. Ankaravî bu eserleri, şeyhi Ebû Bekir Efendi'ye ithâfen yazmıştır.[12]

1.3. Galata Postnişînliği

Ankaravî, H.1019/M.1610 yılının Şevvâl/Ekim ayında beş yıllık Konya hayatını nihayete erdirip şeyhi I. Bostan Çelebi'nin iradesiyle ve meşîhat-nâmesiyle Galata Mevlevîhânesi'ne gitmiştir. İstanbul'a vardığı zaman Rumeli Kazaskeri Yahyâ Efendi ve Anadolu Kazaskeri Kemal Efendi kendisini ziyaret etmiş ve va'zını dinlemişlerdir.[13] Ankaravî, *Rusûhî* mahlasını İstanbul'a gelip Galata Mevlevîhânesi'ne şeyh olduktan sonra almıştır. Bu mahlası seçme konusunda iki rivâyet vardır. İlki, 1491 yılında Fatih

[8] "…fi'l-aṣl Anḳarada meşāyıḫ-ı tarīḳa-yı Bayrāmiyyeden iken giriftār-ı remed-i çeşm olup bir tūtyā-yı rūşenāyī taḥṣīline dīde-dūz-ı intiẓāra Ḳonyada iken ḫāk-pāy-ı Ḥażret-i Ḫudāvendigāra rūy-māy-ı iftiḳār olduḳda

Ānan ki ḫākrā benaẓar kīmyā kunend
Āyā buved ki kūşe-yi çeşm-i bemā kunend

diyerek Ḥażret-i Bostān-ı Evvel cenāb-ı ʿināyet-meʾāblarınuñ naẓar-ı iksīr-perverlerine resīde ve kuḥlu'l-başar ḫāk-derleriyle rūşen-dīde olup az vaḳtde Ġalaṭa meşīḫatıyla ser-efrāz ve dāru'd-devle-yi ʿaliyyede beyne'ṣ-ṣıġār ve'l-kibār ẓuhūr-ı nūr-ı velāyetle mümtāz olmışlardur" (Esrâr Dede, Tezkire, s. 209).

[9] Ali Enver; Semâhâne-yi Edeb, s. 81. Esrâr Dede Tezkiresi'nden yaklaşık bir asır sonra kaleme alınan Semâhâne-yi Edeb (y. 1309/1891) tezkirenin muhtasarı mahiyetinde olup eserde şâirler hakkındaki bilgiler tekrar edilmekle beraber kısmî ilâveler de yer almaktadır. Eser hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Abdülkadir Dağlar; "Mevlevî Edebiyatı Kaynaklarından Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviye ile Semâ'hâne-i Edeb'in Mukayesesi", *Turkish Studies Türkoloji Araştırmaları*, Volume 3/2, Spring 2008, s. 229-277.

[10] Mustafa Sâkıb Dede; *Sefîne*..., s. 37-38.

[11] "Ve bu sâlde (Hicret-i Nebeviyyenin bin on yidi sâlinde) Ankaravî Rusûhî İsmâîl Dede cenâbı Mesnevînin cild-i evvelinin dîbâcesini Arabî şerh buyurdu." (Sahîh Ahmed Dede; *Mevlevîlerin Tarihi*, s. 288).

[12] "Ba'dehu Câmiu'l-Âyât-nâm kitâbı te'lîf eyledi. Cemî'-i umûr-ı husûsı çelebiyân u fukarâ vu dervîşân Çelebi Ebû Bekr Efendi cenâbının re'yine tefvîz ve emrine merbût olunduğundan kitâb-ı şerîfin dîbâcesinde onların ism-i şerîfini zikr buyurdu." (Sahîh Ahmed Dede; *Mevlevîlerin Tarihi*, s. 288).

[13] "Ve bu sâlde mâh-ı Şevvâl-i mükerremde Çelebi Bostân Efendi cenâbının beş sen dâyire-yi sa'âdetinden ve hıdmet-i rızâsında mukîm nazar-gerdesi ve kendi perverdesi Ankaravî Rusûhî İsmâîl Dede cenâbını meşîhat-nâme ile Galata Mevlevîhânesine gönderdi. Teşrîflerinde Yahyâ Efendi Rûmeli kâzî-askeri idi ve Kemâl Efendi Anadolu kâzî-askeri idi mesmû'ları oldukda ziyâret-i aliyyelerine varıp meclis-i va'z-ı şerîflerine hâzır oldular." (Sahîh Ahmed Dede; *Mevlevîlerin Tarihi*, s. 289).

Sultan Mehmed'in vezirlerinden İskender Paşa (ö. 1506) tarafından yaptırılan Galata Mevlevîhânesi'nin kuruluşuna düşülen *er-rusūḫ* sözüne dayanmaktadır. Ankaravî bu söze binâen Rusûhî mahlasını seçmiştir. Sâkıb Dede ise Ankaravî'nin ilmî yönüne dikkat çekip bu mahlasın kendisine elsine-yi mele'-i a'lâdan tahsîs edildiğini ifâde eder. Zira Ankaravî din ve tasavvuf alanında müşkil meseleleri çözmek için yazmış olduğu risâleler vesîlesiyle velîlerin sünnetlerini ihyâ ederek muttakîlerin yolunda sağlam bir şekilde (sâbit-kadem ve râsih-dem) durduğu için kendisine bu mahlas tahsîs edilmiştir.[14]
Devletin zirvesindeki iktidar karmaşası ve dönemin siyasî buhranları ile beraber ilmiye ve meşîhat âlemindeki münâkaşalar; yüzyılın zihin karışıklığını yansıtması açısından manidârdır. O dönemin ilim ve irfân dünyasına mensup hemen her şahsiyeti etkileyen Kadızâde-Sivasî çekişmesine Ankaravî de yazdığı eserlerle katılmış, devrin sıcak tartışma konularında fikir beyan etmiştir.[15]
Sâkıp Dede, inkâr ve ısrarlar karşısında Ankaravî'nin ilim ve ma'rifet silahlarıyla fikir meydanına atılıp sâlih nefisleri her türlü hileden koruyup Muhammedî tarîkatları rahata erdirdiğini ifade eder.[16]
Ankaravî, Abdülmecîd-i Sivâsî'nin (ö. 1049/1635) savunduğu düşünce çerçevesinde devrin önemli ilim adamlarından olan Kadızâde Mehmed Efendi'ye (ö. 1045/1635) ve bağlılarına karşı fikir mücadelesine girişmiş, ilim dünyasında yaşanan sıcak tartışma konuları üzerine risâleler kaleme almıştır.

---

[14] "Mebāḥiṡ-i ġāmıża ḥalli siyāḳında ecvibe-yi ḥāsimetü'n-nizāʿ ve ṣāfiyetü'ṭ-ṭıbāʿı ḥāvī resāyil-i vecīze vü müfīde iḫtirāʿına mevrid ü menşeʾ olup iḥyā-yı sünen-i evliyāda ve eslāk-ı sünen-i etḳıyāda ṡābit-ḳadem u rāsiḫ-dem olmaġıla elsine-yi mele-yi aʿlādan Rusūḫī maḫlaṣıyla taḫṣīṣ olunmışdur" (Mustafa Sâkıb Dede; *Sefîne*..., s. 39).

[15] Ankaravî'nin yaşadığı dönemde yaşanan söz konusu fikir hareketleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Hüseyin Akkaya; "XVII. Yüzyıl Osmanlı Devletinde Görülen Fikir Hareketlerinde Kadızâdeliler-Sivâsîler Tartışması", *Osmanlı*, Cilt 7, s. 170-177; Ahmet Yaşar Ocak; "XVII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunda Dinde Tasfiye (Püritanizm) Teşebbüslerine Bir Bakış: Kadızâdeliler Hareketi", *Türk Kültürü Araştırmaları*, Sayı 17-21, Ankara, 1983, s. 208-225; Cengiz Gündoğdu; "XVII. Yüzyıl Osmanlısında Siyasî Otoritenin Ulemâ-Sûfî Yaklaşımına Dair Bir Örnek: IV. Murat-Kadızâde-Sivâsî", *Dinî Araştırmalar*, Ankara, 1999, Cilt: 2, Sayı: 5, ss. 203-223; Cengiz Gündoğdu; "Türk Tasavvuf Kültüründe Bir Şeyhler Ailesi: Şemsî-Sivâsîler", *Türkler Ansiklopedisi*, Cilt 11, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 128-140; Rüya Kılıç; "Sivas'tan İstanbul'a Bir Tarîkat Portresi: Şemsiye ve Sivâsiyye", *Türkler Ansiklopedisi*, Cilt 11, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 120-127; Mehmet Karagöz; "Osmanlı Fikir Hayatında Kadızâdeliler", *Türkler Ansiklopedisi*, Cilt 11, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 141-152.

[16] "Şeyḫ-i rāsiḫ-dem ve ḫalīfe-yi ṡābit-ḳadem ʿale'l-ḫuṣūṣ melāḥim-ı Ḳāżī-zāde zādehu'l-Ḳahhār sūʾu'l-ḳażā hengāmında meydān-ı maʿreke-yi inkār u ıṣrārda esliḥa-yı ʿulūm u maʿārif ve dāfiʿa-yı himmet-i ʿāliye ve muḳābele-yi teveccühāt-ı nāfiẕe ile meydān-gīr-i tesḫīr-i ḳulūb-ı ḳābile olup mekāyid-i mekkār-ı mekrūhu'ẕ-ẕikrden nufūs-ı zekiyye-yi iḫvānu'ṣ-ṣafā ve ḫullānu'l-vefā ṭuruḳ-ı celīle-yi Muḥammediyye ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem cünne-yi selāmet ve viḳāye-yi rāḥat olmışdur" (Mustafa Sâkıb Dede; *Sefîne*..., s. 36)

H.1026/M.1617 yılı Ankaravî'nin velût olduğu dönemlerdendir; Sahîh Ahmed Dede'nin verdiği bilgilere göre, bu yılda *Hüccetü's-Semâ* ve *Risâle fîHakkı's-Semâ'ı Mevlevî* isimli Arapça eserlerini te'lif etmiştir. Aynı yılın Zilhicce/Aralık ayında *Derecâtu's-Sâlikîn* adlı eserini yazmaya başlamış H.1028/M.1619 yılının Safer/Şubat ayında tamamlamıştır.

H.1028/M.1619 yılının Rebî'u'l-evvel ayında ise Mesnevî'nin ilk on sekiz beyit şerhi olan Fâtihu'l-Ebyât'ı kaleme almıştır. Ardından daha önce *Simâtu'l-Mûkınîn* adıyla Mesnevî'nin mukaddimesine Arapça yazmış olduğu şerhi geliştirip Türkçeye aktarmıştır. Arapça şerhinde eksik kalan kimi kısımları da bu şerhinde tamamlamıştır.[17]

H.1030/M.1621 tarihinde Mesnevî'nin şerhine başlamıştır. Yazılan bu şerhte Mesnevî beyitleri mevcut değildir. Beyit yerlerine surhla bir *mîm* işareti konularak şerhe başlanmıştır.[18] Bu müsvedde şerhi tamamladıktan sonra şerhin Mesnevî beyitleriyle beraber okunmasında sıkıntılar yaşandığı için aynı yılın Zilhicce/Aralık ayında Mesnevî beyitlerinin de yer aldığı şerhi yazmaya başlamıştır.[19]

H.1035/M.1626 yılından önce Mesnevî şerhinin ilk üç cildini tamamlamış ancak gözlerinden tekrar rahatsızlanmıştır.[20] Göremez hâle gelince şerhin te'lîfini bırakmış ve gözleri açılırsa Kuran-ı Kerîm tefsîri yazacağını va'd etmiştir. Bu durumu *Futûhât-ı Ayniyye* mukaddimesinde şöyle anlatır:

"Gözlerim görüyorken Mesnevî-yi Şerîf şerhiyle meşgul olup tefsîr ve hadis kitaplarının mütâlaasından sonsuz lezzet alıyordum. Bu kitapların hat ve noktaları, gözüme cihanı aydınlatan güneşten daha hoş geliyordu. Latîf risâlelerin yazılarına bakmak kevn ü mekândan daha güzel geliyordu. Hikmet-i İlâhî ile üçüncü cildin şerhi bitince remed, gözlerime bir beyazlık indirdi. Işıkla gözbebeklerim arasına bir perde gelip uzun müddet beni yazı görmekten ve Kur'ân okumaktan mahrum bıraktı. Kitapları incelemek ve Kur'ân okumak iştiyakıyla "Ya Rabbi, zikrimi bağışlıyorum, bana nûr ihsan et ve yakîn

[17] Sahîh Ahmed Dede; *Mevlevîlerin Tarihi*, s. 292-294.
[18] Bu şerhin yazma örneği için bkz. Süleymaniye Kütüphanesi, Hâlet Efendi, No: 274.
[19] "Bu faḳīr ü ḥaḳīr *biñ otuz tārīḫinde bu kitāb-ı bīmis̱l ü bīnaẓīrüñ şerḥini taḥrīr eylemege şurūʿ eyledükde…*" (Ankaravî; *Şerh-i Mesnevî, Cild-i Sâbi'*, Süleymaniye Kütüphanesi Hâlet Efendi, No: 178, vr. 2a).
"Mes̱nevī-ḫᵛān olanlara bilāteʾemmül maʿnāları vāżıḥ ve ʿinde'l-ḳırāʾat feḥvāları ez̠hān-ı pāklarına lāyıḥ olmadan ötüri *her bir beytüñ evveline surḫıla bemīm işāret ḳılunmış idi baʿdehu ol ebyāta işāret olan mīmler refʿ olup baʿż-ı yārānuñ iltimāsıyla anlaruñ mevāżıʿına ebyāt-ı şerīfe yazılmış* ve kāmil bir şerḥ düzülmiş idi." (Ankaravî; *Şerh-i Mesnevî, Cild-i Evvel*, Süleymaniye Kütüphanesi, Şehid Ali Paşa, No: 1260, vr. 2a).
[20] Ankaravî'nin H.1033/M.1623 yılında üçüncü ciltle uğraştığı Sarı Abdullah Efendi'nin *Semerâtu'l-Fu'âd fi'l-Mebde ve'l-Me'âd* adlı eserinin mukaddimesindeki bilgilerden anlaşılmaktadır. Sarı Abdullah, Şeyh İsmâîl Rusûhî'nin sohbetine katılır. Bu derste üçüncü ciltte yer alan Dekûkî kıssası çerçevesinde muhâverede bulunurlar. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ceyhan; *İsmail Ankaravî ve Mesnevî Şerhi*, s. 135.

nûruyla gönlümü mutlu kıl. Gam ve hüzün tuzağına düştüm, tenin mihnet ve derdinden beni uzak tut. Bedenim mihnetten dolayı halsiz düştü. Lütuf ve kereminden bu tenime sıhhat ver.” diye niyaz ediyordum. Ve kimi zaman “bu gözlerim açılsaydı kalan ömrümü senin Kitâb-ı Kerîm’ini okumaya sarf ederdim. Hadîs-i Şerîf ve evliyâların kelimâtını mütâlaa etmekle meşgul olurdum.” diyordum. Bir zaman sonra Allâh, ehl-i kemâl birini gönderip gözlerimden o perdeyi kaldırdı. Gözlerim açıldı ve kalbim tekrar zevk ve sürûrla doldu. Ardından dudaklarımdan şu sözler döküldü: “Görme konusunda ölü idim, Allâh’ın tecellisine şahit olayım diye görür oldum. Bir müddet hüzünle lâl bir hâlde dolaştım, çok şükür şimdi söyler oldum. Bu yolda gam sebebiyle kalakalmıştım. Mutluluk yolunda şimdi koşar oldum. Allâh’a şükür gül-i maksûdun kokusunu bu bahçede koklar oldum. Ey Rusûhî, murâdın yerine geldiği için gamın nakışlarını, izlerini gönül levhasından sildim.” Ardından hamd ve şükür sûresi olan Fâtiha’yı tefsîr etmeye başladım.”[21]

---

[21] “Bir zamān bu gözlerüm bīnā iken Ḥażret-i Mes̱nevīnüñ şerḥ eylemesine meşġūl olurdum ve kütüb-i tefāsīr ü eḥādīs̱ muṭālaʿasından hem ʿaẓīm ḥaẓẓ u leẕẕet alurdum şol mertebe ki kütüb-i nefīse vü şerīʿanuñ nuḳaṭ u ḫaṭṭı gözlerüme ḫaṭṭ u ḫāl-i mihr-i ḫān-ı cihāndan merġūbter olmış ve resāyil-i laṭīfenüñ ṣaḥāyif-i ruḫsārında merḳūme olan erḳām-ı ḥaḳāyıḳ-niẓāma naẓar ḳılmaḳ bu çeşm-i cihān-bīnüme kevn ü mekāndan maḥbūbter gelmiş idi ḥikmet-i İlāhī cild-i s̱ālis̱üñ şerḥi mütenāhī olduḳda dīde-yi remed dīdelerüme āb-ı sepīd nāzil ve ʿaṣab-ı nūrıla merdümek-i dīde miyānına bir perde gelüp ḥāyil olup müddet-i medīde ve ʿuhūd-ı baʿīde bu gözlerüm ḫuṭūṭ u suṭūr görmeden dūr oldı ve kitāb u Ḳurʾān oḳumadan maḥrūm u mehcūr ḳaldı ammā bu ḥāletde derūn-ı dile muṭālaʿa-yı kütüb ve Ḳurʾān-ı ʿaẓīmu’ş-şān tilāvet eylemege ziyāde iştiyāḳ u ḥubb ġalebe eyleyüp dirdüm

Yā Rab z̠ikrem baḫşem men nūrī dih
Ve’z-nūr-ı yaḳīn dilemrā surūrī dih

Ezdām-ı ġam u ḥüzn bāzem burhān
Ve’z-derd ü miḥen-i ten merā dūrī dih

Bītāb u tuvān geşt tenem ezmiḥnet
Ezluṭf u kerem ten-i merā dūzī dih

ve gāh gāh daḫı bu gūne münācāt eylerdüm ki ey Muʿīn ü Müsteʿān ve ey Semīʿ ü Baṣīr olan Raḥmān eger bu gözlerüm bir daḫı rūşinālık bulaydı ve ḫuṭūṭ u suṭūr görmege bir miḳdār ḳādir olaydı baḳıyye-yi ʿömrümi senüñ Kitāb-ı Kerīmüñi oḳumaġa ḫarc u ṣarf ḳılurdum ve eḥādīs̱-i şerīf ü kelimāt-ı evliyā muṭālaʿasına meşġūl olurdum pes bir zamāndan ṣoñra ol Melik-i Müteʿāl ve Pādşāh-ı Lāyezāl Ḥażretleri ve faḳīr-i pür-melāl bir ṣāḥib-ḥāl-i kemāl irsāl eyleyüp bir meyl ile ol perdeyi gözlerümden izāle ḳılduḳda fi’l-ḥāl gözlerüm rūşen u pür-nūr oldı ve ḳalb-i ḥazīnüm tekrār z̠evḳ u sürūrıla ṭoldı ve lisānum ol ḥīnde bu ebyātı tālī oldı

Mürde-yi bīnā budem bīnā şudem
Tā tecellī-yi Ḫudā bīnā şudem

Çend müddet lāl geştem ezmelāl
Ḥamdu lillah in zaman gūyā şudem

Mande būdem derġam u an reh-i zār
Derreh-i şādī künün pūyā şudem

Ḥamdu lillah in gül-i maḳsūdra
Derḥadīḳa īn bū būyā şudem

Ankaravî'nin bu hastalığı atlattıktan sonra Futûhât-ı Ayniyye'yi yazacağına dâir verdiği söz çerçevesinde öğrencisi ve dostu Şeyh Ahmed Çelebi ile mektuplaşması da söz konusudur. Miftâhu'l-Belâga ve Misbâhu'l-Fesâha'da inşâ örneği olarak verdiği bu karşılıklı mektuplarda Ahmed Çelebi ta'zîmkâr bir ifâdeyle Ankaravî'den sözünde durmasını talep eder:

"Benüm saʿādetlü sultānum elsine-yi yārāndan bir vaʿd-i kerīmiñüz istimāʿ olındı ki ol kendü futūḥāt-ı ʿayniyye vü fuyūżāt-ı lāraybiyyeñüzden keşuḥufin mukerremetin merfūʿatin muṭahharah olan bir kitāb-ı müsteṭābıñuzla bu cānibi teşrīf ü talṭīf buyurasız."[22]

Ankaravî'nin Fâtiha Tefsîri'ni yazmadan önce Mesnevî Şerhi'ne kaldığı yerden devam ettiğini biliyoruz. H.1035/M.1626'da hastalığı geçip gözleri tekrar açılınca Dervîş Ganem'in niyâzıyla dördüncü cildin şerhine başlamıştır.[23]

İlk üç cildin bitiminden sonra geçirdiği göz rahatsızlığı ile beraber çevresinde bulunan bazı insanlarda gördüğü isteksizlik dördüncü cilde başlamasını geciktirmiştir. Bu hususu eserin yazım aşamasını değerlendirirken ayrıca ele alacağız. Ankaravî dördüncü cildin mukaddimesinde manevî evlâdı Dervîş Ganem'in ısrarı ve niyâzıyla şerhe tekrar başladığını ifâde eder. Dervîş Ganem'in üçüncü cildin müsveddelerini temize çekmesi, şeyhinin kalbine kuvvet vermiştir. Onun bu çabası çeşm-i zaîfine rü'yet, cism-i nahîfine tâkat getirip şerhe başlamasına vesîle olmuştur.[24] Dördüncü cilt H.1035/M.1626 yılında Muharrem ayının Aşûre günü tamamlanmıştır.[25]

Ey Rusūḫī çünki ḥāṣıl şud murād
Naḳş-ı ġam ezlevḥ-i dil şūyā şudem

Pes ḥāmiden teʿālā ve şükren ʿalāinʿāmihi Sūre-yi Ḥamd u Şükri tefsīr eylemege şurūʿ ḳıldum." (Ankaravî; *Futûhât-ı Ayniyye*, vr. 2a-2b).

22 Söz konusu mektuplaşmanın ayrıntısı için bkz. İsmâîl Rusûhî-yi Ankaravî; *Miftâhu'l-Belâga ve Misbâhu'l-Fesâha*, Tasvîr-i Efkâr Matbaası, İstanbul 1284, s. 210-215; Abdulkadir Summak; *Miftâhu'l-Belâga ve Misbâhu'l-Fesâha-Transkripsiyonlu Metin*, Harran Üniversitesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999, s. 86-88.

23 Evliyâ Çelebi, Ankaravî'nin göz rahatsızlığının yedi sene sürdüğünü belirtir. Evliyâ Çelebi; *Seyâhatnâme*, Cilt I, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1998, s. 201.

24 "Ammā ḥamdu lillāhi ve tevfīkıhi ṣoḥbetimüzde olan baʿz-ı yārānuñ bu ʿilm-i şerīfe ṭālib olması ve bu şerḥ-i laṭīfüñ taḥrīrine iştiġāl ḳılması fi'l-ḥāl ferāġ u kelāl ʿukdelerin bāl u pür-melālden izāle idüp lisānumı taʿbīre ve kilk-i maʿrifet-beyānumı mertebe-yi taḥrīre yitürdi ʿale'l-ḫuṣūṣ ol veled-i muḥterem caʿalellāhu minaṣāḥibi'l-himem ve ṣāra bi'l-ʿulūmi ġaniyyen ve'ġtenem aʿnā Dervīş Ġanemüñ bu şerḥi yazması ve müsvedde olanı ıṣlāḥ idüp düzmesi ḳalbime ḳuvvet virüp çeşm-i ẓaîfimi rüʾyet ve cism-i naḥīfimi ṭāḳat mertebesine irgürüp cān u cenānumı cild-i rābiʿüñ şerḥine şurūʿ eylemege getürdi pes anuñ muʿāvenet u muṭālebeti sebebiyle bu aḥsen-i merābiʿ olan cild-i rābiʿüñ şerḥine mütevekkilen ʿalellāh şurūʿ ḳıldum" (Ankaravî; *Şerh-i Mesnevî, Cild-i Râbi'*, Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi, No: 2064, vr. 1b-2a).

25 "Biḥamdillāhi'l-Meliki'l-ʿAllām bu cild-i şerīfüñ bu şerḥ-i laṭīfi daḫı eymen-i ezmān ve eşref-i eyyāmda tamām oldı Hicret-i Nebeviyyenüñ ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellemüñ biñ otuz beş senesinüñ māh-ı

Ankaravî beşinci cildin yarısına geldiği vakit Mesnevî'nin yedinci cildi ortaya çıkmıştır. Bunun üzerine Ankaravî beşinci cildin şerhini bırakmıştır.[26] Bu sırada *Şerh-i Ehâdîs-i Erbaîn* adlı eserini ve daha önce söz verdiği üzere Fâtiha Sûresi'nin tefsîri olan *Fütûhât-ı Ayniyye* adlı risâlesini kaleme almıştır. Ardından semâ'ın câiz oluşuna dâir Arapça *Huccetu's-Semâ'* adlı eserini yazmış ve Mesnevî'nin yedinci cildini şerh etmeye başlamıştır. Bu cildin şerhinin yarısına gelince daha önce eksik bıraktığı beşinci cilde dönmüş, beş ve altıncı cildin şerhini bitirmiştir. Bu tarihler Sahîh Ahmed Dede'nin verdiği bilgilere göre H.1037-1040/M.1628-1631 arasıdır.[27] Ancak altıncı cildin hâtimesinde bulunan bilgi bu hükümle çelişir. Şerhin altıncı cildi H.1036/M.1626 Ramazan'ında bitmiştir.[28] Sahîh Ahmed Dede Ankaravî'nin yedinci cildin şerhine H.1041/M.1632'de başlayarak bu şerhi H.1048/M.1638'de tamamladığını belirtir (s. 297-298; 301-302.). Altıncı cildin H.1036/M.1626'da bitirildiği gerçeğinden hareketle bu tarih de geçersiz olacaktır. Ayrıca şerhin iki cildinin bir buçuk senelik bir süreçte yazılıp da kısa olan yedinci cilt şerhinin yedi sene sürmesi, söz konusu tarihe şüphe ile bakılmasına sebep olmaktadır.

1.4. Rahatsızlığı

Ankaravî H.1036/M.1626'da rahatsızlanmış ve manevî evlâdı Dervîş Ganem'in şeyhi uğruna canını feda kılıp vefât etmesi üzerine şifa bulmuş ve hizmetine devam etmiştir. Kaynaklar Dervîş Ganem'in vefâtını *fedâ-yı şeyh* olarak yorumlamışlardır. Bu bilgilere göre vefât zamanının yakın olduğunu hisseden Ankaravî'nin ölümden ve işlerinin bittiğinden söz etmesi üzerine dervişleri telaşlanır. Dervîş Ganem, daha önce şeyhinin kendisine; "Bu bizim Ganem'imiz Hazret-i İsmâil'in koçu olacak" yönlü latifesini

---

Muḥarreminüñ Āşūrā güni nihāyet bulup ve bu şerḥüñ daḫı taḥrīrinüñ itmāmı mübārek Ḳadr gicesi tamām oldı." (Ankaravî; Şerh-i Mesnevî Cild-i Râbi', Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi, No: 2064, vr. 807).

[26] "Ḥattā bu faḳīr ü ḥaḳīr biñ otuz tārīḫinde bu kitāb-ı bīmiṡl ü bīnaẓīrüñ şerḥini taḥrīr eylemege şurūʿ eyledikde dībāce-yi ʿArabiyye ile on sekiz beyt-i şerīf bu cild-i iʿtibārī taḳdīr olınmış ve bu nükteyi işʿār eylemeden ötüri ol maḥalde bir ḫuṭbe beyān olınup ve sebʿiyyātuñ feżāyiline müteʿallıḳ baʿż-ı aḳāvīl ü delāyil yazılup anda taʿbīr ü taḳrīr ḳılınmış idi pes nice müddet-i medīde mürūr ve ʿuhūd-ı baʿīde ʿubūr idüp *taḥrīrimüz cild-i ḫāmisüñ nıṣfına geldikde ve hicret-i Nebeviyyenün biñ otuz beş senesi olduḳda* ḥikmet-i İlāhī ve taḳdīr-i Rabbāniyye ile sekiz yüz on dört tārīḫinde yazılmış cild-i vāḥid içre yidi mücelled bir meṡnevī beyne'n-nās ẓuhūr ḳıldı ve āḫıru'l-emr sevḳ-ı İlāhī ile bu faḳīrüñ eline geldi ol cild-i sābiʿi minevvelihi ilāāḫırihi müṭālaʿa ḳıldıḳda anuñ evānī-yi ebyāt-ı laṭīfesinden zülāl-i cān-baḫş-ı esrār-ı maʿārif nūş ḳıldum ve ẓulumāt-ı ḥurūf u kelimātında āb-ı ḥayāt-ı maʿānī vü leṭāyifi buldum" (Ankaravî; *Şerh-i Mesnevî, Cild-i Sâbi'*, Süleymaniye Kütüphanesi, Hâlet Efendi, No: 178, 2a).

[27] Sahîh Ahmed Dede; *Mevlevîlerin Tarihi*, s. 295-297.

[28] Ankaravî; *Şerh-i Mesnevî, Cilt VI*, vr. 630a; Ceyhan; *İsmail Ankaravî ve Mesnevî Şerhi*, s. 143.

düşünüp niyâzda bulunur ve vefât eder. Defin işlemlerinin tamamlanmasından sonra Ankaravî sağlığına kavuşmuş olur.[29]

Sâkıp Mustafa Dede ve müteâkip kaynaklar Dervîş Ganem'in H.1036/M.1626 yılında vefât ettiğini belirtmişlerdir.[30] Ancak Sahîh Ahmed Dede'nin verdiği bilgilere göre vefât tarihi H.1048/M.1639'dur.[31] Kaynaklardaki ortak bilgilerden şöyle bir tablo ortaya çıkmaktadır:

Ankaravî, Bostan Çelebi'nin fermanı ile 1610 yılında İstanbul'a gelip Galata Mevlevîhânesi'ne şeyh olduktan sonra Dervîş Ganem kafes-i nisvân içerisinde bir örtüye sarılmış hâlde bulunur ve kendisine getirilir. Bu sırada Ganem iki yaşındadır. Şeyh "hây kuzu hoş âmedî" diyerek sevdiği için dergâhta Kuzu olarak çağrılmaya başlanmıştır. Bir müddet sonra dergâhtaki bir dostu artık büyüdüğüne telmîhen kendisine Ganem diye taltîfte bulunmuş ve adı öyle kalmıştır. Vefât tarihi H.1036/M.1626 olarak kabul edilirse Derviş Ganem vefât ettiğinde on sekiz yaşında olmalıdır. Sahîh Ahmed Efendi ise Dervîş Ganem'nin H.1048/M.1639 yılında otuz iki yaşında iken vefât ettiğini belirtir.[32]

Dervîş Ganem'in yardımıyla şerhini H.1036/M.1626 yılında[33] tamamlamış olan Ankaravî yedinci cildi de H.1039/M.1629 yılından önce bitirmiş olmalıdır. Çünkü şerhin üçüncü ve son te'lifi diyebileceğimiz nüshanın birinci cildinde H.1039 tarihinde Sultan IV. Murâd'ın bu şerhi beğendiğini ifâde edip hüsn-i hatla yazılmış bir nüshasını istediğini belirtir.[34]

Ankaravî H.1040/M.1631 yılında, önce *Makâsıdü'l-Aliyye fî Şerhi't-Tâiyye*'yi, ardından *Şerh-i Kasîde-i Mîmiyye El-Hamriyye*'yi ve ardından *Zübdetü'l-Fuhûs*

[29] Yetik; *İsmail-i Ankaravî*, s. 57-58; Ceyhan; *İsmail Ankaravî ve Mesnevî Şerhi*, s. 142-145; Gültekin; *İsmâîl Ankaravî…*, s. 52.

[30] Mustafa Sâkıb Dede; *Sefîne...*, s. 55; Esrâr Dede; *Tezkire...*, s. 407-409; Ali Enver, *Semâhane-yi Edeb*, s. 182-183.

[31] Sahîh Ahmed Dede; *Mevlevîlerin Tarihi*, s. 290.

[32] Sahîh Ahmed Dede; *Mevlevîlerin Tarihi*, s. 290, 303; Yetik; *İsmail-i Ankaravî*, s. 55-58; Ceyhan; *İsmail Ankaravî ve Mesnevî Şerhi*, s. 142-145; Gültekin; *İsmâîl Ankaravî…*, s. 52.

[33] Ceyhan'ın da belirttiği gibi Ganem Dede'nin istinsah ettiği şerh 11 Ramazan 1036/1626 Perşembe günü tamamlanmıştır.(*İsmail Ankaravî ve Mesnevî Şerhi*, s. 143)

[34] "Günlerden **biñ otuz ṭoḳuz** tārīḫinde mübārek **Ẕi'l-ḳaʿde**nüñ evāyilinde bir gün (…) Bu şerḥüñ ḥüsn-i ḫaṭṭıla yazılması ve saʿādetle müṭālaʿa ḳılmalarından ötüri aḥsen-i tertīb üzre tekrār düzilmesi ḫuṣūṣunda merkez-i rāyet-i iḳbāl ve mehbiṭ-i saʿādet ü kemāl olan cānib-i şevket-meʾālleri cānibinden mis̱āl-i vācibü'l-imtis̱āl gelüp teʾlīf eyledüñüz şerḥ-i Mes̱nevīnüñ cümlesini ḥüsn-i ḫaṭṭıla bir ḫᵛoşca yazdurup cenāb-ı hümāyūnuma irsāl idesüz diyü bu cānibe vuṣūl bulduḳda emrlerine imtis̱āli farż-ı ʿayn ve fermān-ı hümāyūnlarına inḳıyādı farż u dīn mes̱ābesinde bilüp mümāṭalet ü tesvīfden ḥaẕer ḳılup ḫaṭṭı ḳırāʾate āsān bir kātibe mümkin oldığı mertebe yazdurup ve ḫazīne-yi dilde medfūn olan cevāhir-i zevāhiri daḫı münāsib olan ebyāt-ı melāḥat-simātuñ şerḥ ü beyānı silkine cābecā yazdurdum evvelki nüsḫalara muġāyir bir bu daḫı bir ḫᵛoş kāmil nüsḫa olup dergāh-ı saʿādet-penāhları ṭarafına irsāl olındı ve hediyye ḳılındı" (*Şerh-i Mesnevî, Cilt I*, Süleymaniye Kütüphanesi, Şehid Ali Paşa Bölümü, numara 1260, 2b).

fîNakşi'l-Fusûs'u yazmıştır. Daha sonra Şaban ayında *Hikemü'l-Münderice fîŞerhi'l-Münferice* adlı eserini tamamlamıştır.[35]

Şeyhülislâm Yahyâ Efendi ile dostluğu olan Ankaravî, H.1041/M.1632 yılında onun tevessülüyle *Nisâbu'l-Mevlevî* adlı eserini yazmıştır. Aynı yıl dostlarına Mesnevî'den bir güldeste sunmak niyetiyle *Tuhfetu'l-Berere* adlı risâlesini yazmış ve ayrıca Mesnevî'de anlaşılması güç olan bazı ibâreleri toplayarak şerh etmiş ve bu esere *Hall-i Müşkilât-ı Mesnevî* adını vermiştir.[36] Son eseri ise IV. Murad'a ithaf ettiği Mebde' ü Meâd'dır.

1.5. Son Demleri ve Vefâtı

Ankaravî'nin vefât tarihinde ihtilâf vardır. Kaynakların bir kısmı H.1040/M.1630 tarihini[37], bir kısmı H.1042/M.1632 tarihini[38], bir kısmı da H.1052/M.1642 tarihini[39] verirken çoğu H.1041/M.1632 tarihinde birleşir[40].

Sahîh Ahmed Dede'ye göre H.1050/M.1641 yılından sonra Kâdızâde Mehmed Efendi'nin vefâtı üzerine Ankaravî "münkirler, hasûdlar ve muzırlar def oldular ve bizim dahı te'lifâtımız tekmîl ü nihâyet buldu ve bizim rıhletimiz dahı karîbdir" demiş ve kırk gün sonra vefât etmiştir. Zamanın şairlerinden Medhî isimli şâir aşağıdaki beyti onun ölümü üzerine söylemiştir:

İdüp rūḥ-ı revānına duʿā biñ cān ile Medhī
Didüm tārīḫi İsmāʿīl Efendiye ola raḥmet[41]

İzzet Mollâ, Sahîh Ahmed Dede gibi Ankaravî'nin H.1052/M.1642'de vefât ettiğini ileri sürer. Galata Mevlevîhânesi şeyhlerini manzumen anlatırken Ankaravî için şu ifâdeleri kullanır:

ʿİcāzet-nāme-yi Bostān ile ol gülşen-i ʿirfān

---

[35] Sahîh Ahmed Dede; *Mevlevîlerin Tarihi*, s. 298-299.
[36] Sahîh Ahmed Dede; *Mevlevîlerin Tarihi*, s. 300-301.
[37] Mehmed Süreyyâ; *Sicill-i Osmânî*, Cilt III, s. 817; Bağdatlı İsmail Paşa; *Hediyyetü'l-Ârifîn*, Cilt I, s. 218.
[38] Kâtip Çelebi; *Keşfu'z-Zunûn*, Cilt II, s. 1587.
[39] Sahîh Ahmed Dede; *Mevlevîlerin Tarihi*, s. 305; Feridun Nâfiz Uzluk; "Taş Yazıtlarda Türkçe Vakfiyeler, Arapça Yazıtlarda Türkçe Söz ve Şiirler", *Türk Dili Yıllığı Belleten*, Sayı 234, 1963, Ankara 1964, s. 255.
[40] "Biñ ḳırḳ bir senesi evāsıṭında rūd-ı zindegānīsi bīāb ve dolab-ı emeli ḫarāb olmışdı." Nevîzâde Atâyî; *Hadâyıku'l-Hakâyık*, s. 765; "Sene 1041 tārīḫinde İsmāʿīlvār rāh-ı Ḥaḳḳa ḳurbān oldı." Evliyâ Çelebi; *Seyâhatnâme*, Cilt I, s. 201; "Biñ ḳırḳ bir tārīḫinde itmām-ı şerḥ-i ḥayāt ile ʿāzim-i cennāt-ı ʿāliyāt olmışdur" Ali Enver; *Semâ'-hâne-yi Edeb*, s. 83; "rıḥletleri ḫitām kelimesinüñ delāleti olan 1041'de.." (Mehmed Tahir; *Osmanlı Müellifleri*, Cilt I, s. 25).
[41] Sahîh Ahmed Dede; *Mevlevîlerin Tarihi*, s. 304-305.

Rusūḫī nāmına bir bülbülüñ oldı gülistānı

Cenāb-ı Ḥażret-i Şāriḥ ki Şerḥ-i Meşnevīsiyle
Cihānuñ beynine sindirdi el-ḥaḳ maġz-ı Ḳur'ānı

O hem-nām-ı Zebīḥullāh otuz üç sāl müddetle
Bu yolda can-fidālık ile sürdi anda devrānı

Derūn-ı ḫānkāha ibtidā medfūn bunlardur
Biñ elli ikide ʿazm eyledi ol pīr-i Rabbānī[42]

Bu görüşü destekleyen diğer bilgileri de Feridun Nâfiz Uzluk'tan öğreniyoruz. Yazarın belirttiğine göre Medhî, Ankaravî'nin Câmi'u'l-Âyâtı'nı H.1055/M.1645'te istinsah etmiş ve müellifine rahmet mâhiyetinde yukarıda geçen beyti söylemiştir. Ayrıca İzzet Mollâ'nın 1255 baskılı dîvânında Ankaravî için söylenen şu beyti de sözüne delil olarak getirir:

Derūn-ı ḫānkāha defn olunmışdur o gencīne
Bin elli ikide menzilgeh itdi ḳurb-ı Yezdānī[43]

Esrâr Dede Tezkiresi'nde yer alan bilgiler bu konuda, net bir fikir vermemektedir:
"ʿAle'd-devām tecrīd-i tām u tefrīd-i tamām ile biñ ḳırḳ bir ṭārīḫinde Mesnevī-yi Şerīf defterlerinüñ surḫını itmām buyurup ḥattā ḫavāṣṣ-ı aṣḥāb-ı Mevlevīden şāriḥ-i cild-i evvel-i Meşnevī Ṣarı ʿAbdullāh Efendinüñ damadları Laʿlī Efendinüñ söyledigi mıṣraʿ tārīḫdür Söyündi cāmiʿüñ rūşen çerāġı…"[44]

Tezkirede geçen *Mesnevī-yi Şerīf defterlerinüñ surḫını itmām buyurup* ifâdesi, vefâtından ziyâde şerhi bitirdiği yılı işaret eder gibi görünmektedir. Ancak hemen akabindeki *söyündi cāmiʿüñ rūşen çerāġı* târih mısrâı ise bir vefât tarihi üslûbu ile yazılmıştır. Zira Esrâr Dede Tezkiresi'nden istifâde edilerek oluşturulan Semâ'-hâne-yi Edeb'de aynı tarih şârihin ölüm yılı olarak belirtilmektedir.[45]

---

[42] Ceyhan; *İsmail Ankaravî ve Mesnevî Şerhi*, s. 99.
[43] Uzluk; Taş Yazıtlarda..., s. 255.
[44] Esrâr Dede; *Tezkire*..., s. 212.
[45] "Biñ ḳırḳ bir tārīḫinde itmām-ı şerḥ-i ḥayāt ile ʿāzim-i cennāt-ı ʿāliyāt olmışdur." Ali Enver; Semâ'-hâne-yi Edeb, s. 83.

Bursalı Mehmed Tâhir'in, Ankaravî'nin vefât tarihi olarak verdiği *ḫıtām (1041)* ibâresini hangi kaynaktan aldığı açık olmamakla beraber Nisâbu'l-Mevlevî'nin hâtimesinde geçen *ḫātem* ibâresine yakınlığı dikkat çekmektedir.[46]

Ankaravî'nin biyografisini incelerken kronolojik açıdan yaşadığı döneme en yakın kaynakları öncelemek gerekir. Atâyî'nin *Şakâyık Zeyli* ile Sâkıb Mustafa Dede'nin *Sefîne*'si diğer kaynaklardan daha önce kaleme alındıkları için Ankaravî'ye dâir daha somut bilgiler vermektedirler. *Sefîne-yi Mevleviyân* tarihî gerçekliklerle beraber menkıbevî rivâyetler aktarması yönüyle kimi zaman sıhhatsiz bilgiler de içerebilmektedir.[47] Bu eserin yazarı Sâkıb Mustafa Dede tahminlere göre 1652 yılında, yani Ankaravî'nin ölümünden 21 yıl sonra doğmuş ve 1735 yılında vefât etmiştir. Eserin ne zaman yazıldığına dâir bir ayrıntı olmamakla birlikte Ankaravî'nin ölümünden hemen sonraki dönemde kaleme alındığı açıktır. Bu sebeple vereceği bilgiler, benzerleri olan Esrâr Dede'nin *Tezkire-yi Şu'arâ-yı Mevleviyye*'si, Sahîh Ahmed Dede'nin *Mecmû'atu't-Tevârihi'l-Mevleviyye*'si ve müteâkip kaynaklara oranla daha sıhhatli olmalıdır.

Ankaravî'nin son demlerini ayrıntılarıyla aktaran Sâkıb Dede, net bir tarih belirtmez. Ancak Kadızâde'nin ölümünden bir zaman sonra vefât ettiğini belirtir. Sultan Murad'la Bağdat seferine giden Kadızâde, Konya'da Mevlânâ türbesinde sara illetine yakalanır. Bunun üzerine İstanbul'a geri gönderilir ve orada vefât eder. Bu olaydan sonra Ankaravî'nin te'lîfleri sona ermiştir. Zaten kendisi de artık vazifesinin sona erdiğini ve ömrünün nihâyete erdiğini belirten birtakım latîfelerde bulunur. *"Bizim hizmetimiz Hz. Peygamber'in yolunda gidenleri takviye etmek ve muhâliflere karşı bir müdâfaa etmekti. Şimdi onların reîsi def oldu ve diğerleri başsız kaldılar. İş tamamlandıktan sonra bize usûlüyle vusûl bulmak düşer. Ehl-i tecridin gelişi ile gidişi aynı tarz üzere olmalıdır. Hak dostu posta bağlı olmamalıdır."* diyerek vefâtını haber verir. Kısa süre sonra da vefât eder.[48]

---

[46] Çün beḫatm āmed vücūd-ı in raḳam
Lafẓ-ı hātem şud berū tārīḫ hem
"Bu yazı yani bu kitap nihâyete erince ḫatem lafzı onun tarihi oldu." İsmâîl Rusûhî-yi Ankaravî; *Nisâbu'l-Mevlevî Tercümesi*, s. 278.

[47] Bu eserdeki bilgilerin sıhhatine dâir bir inceleme yapma zorunluluğuna ilk olarak Gölpınarlı dikkat çekmiş ve tarihî tenkide tabi tutulması gerektiğini belirtmiştir. Abdülbaki Gölpınarlı; *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 15-16, 111-114; Ahmet Arı; *Sâkıb Dede ve Dîvânı*, Akçağ Yayınları, Ankara 2003, s. 28-29.

[48] "Çün Ḳāżī-zāde mehbiṭ-i ṣāʿiḳa-yı ġayret-i merdān-ı Ḫudā olup maḥṣūl-ı zirāʿat toḫm-ı tefriḳa beyne'l-ümmeti'l-merḥūme ve ḥaṣād-ı lisān-ı ṭaʿne-zen-i ḳulūb-ı münkiresin idrāk ve mā ḫaleḳa lehu sinn-i tekmīl idüp ʿatebe-yi sīmīn-i Ḥażret-i Ḫünkār-ı ekber ḳuddise sırruhu'l-ezherde mübtelā oldığı ġaşyān-ı ṣaraʿ-ı

Yukarıda sözü edilen kaynakların yanı sıra araştırmacıların sadece alıntı yapmakla yetindikleri bir eser daha vardır. Bu önemli eser Şakâyık zeyli olan *Hadāyıku'l-Hakâyık fîTekmileti'ş-Şakâyık*'tır. Atâyî'nin geleneği sürdürmek adına günlük sayılabilecek bir tarzda yetmiş yıllık bir dönemde gerçekleşen hadiseleri eserinde kaydettiği bilinmektedir. Bu bakımdan verdiği bilgiler Mevlevî kaynaklarına göre daha objektif ve sıhhatli olacaktır. Dolayısıyla Ankaravî'nin vefât tarihini net bir şekilde veren ilk kişi kanaatimizce Atâyî'dir. Eserinde Ankaravî'nin vefâtını *biñ ḳırḳ bir senesi evāsıṭında rūḥ-ı zindegānīsi bīāb ve dōlāb-ı emeli ḫarāb olmışdı* cümlesiyle aktarır. Yazarın eserini kaleme aldığı yıllar da göz önüne alındığında Ankaravî ile aynı dönemde yaşadığını, bu sebeple de verdiği tarihin doğru olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü Atâyî, eserini H.1042-1044/M.1632-1634 tarihleri arasında kaleme almıştır.[49]

Ankaravî'nin mezarı eski hâliyle Galata Mevlevîhânesi, yeni hâliyle Dîvân Edebiyatı Müzesi olan mekânda bulunmaktadır. Vefâtından sonra mezarı üstüne ahşap bir türbe yapılmış, daha sonra bu türbe II. Mahmud devri kethudâlarından Hâlet Efendi tarafından 1820 yılında yeniden düzenlenmiştir.

---

lāyenfaṣıl ile dāru'l-vilāye-yi Ḳonya ṣıynet-i ʿancemīʿi'l-beliyyeden ricʿatle maḳhūren İstanbula vāṣıl ve bīgāne vü āşnāsına mādde-yi ʿibret olduḳdan ṣoñra ʿaḻāsū'i'l-vücūh ve eḳbaḥı'ṣ-ṣuver müdemmer oldığı şāyiʿ olduḳda Ḥażret-i Rusūḫī cenāb-ı velāyet-meʾābınuñ daḫı teʾlīf-i ās̱ār-ı müfīdesi itmām-pez̠īr olmağıla lehçe-yi behçelerinden *ḫıdmet-i mā teʾlīfāt u taṣnīfāt-ı teʾlīf-i ḳulūb-ı żıʿāf u ricāl-i ṭuruḳ-ı Muḥammedī ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem ve müdāfaʿa-yı ẓāhire vü muḳābele-yi bāṭına-yı muḫālifīn būde est eknūn ki reʾīs-i pür-telbīs-i īşān mündefiʿ şud sāyir-i cevāriḥ bīreʾs mandend kār tamāmest baʿd ezmest baʿd ezīn bevuṣūl-ı uṣūl müşerref ḫᵛāhem şud* enfās u dāʿ-āmīzleri ẓuhūrıyla ḳurb-ı irtiḥāllerine işāret ve müstaʿidīn-i istifāżaya tenbīh-i intihāz-ı furṣat buyurup fi'l-ḥaḳīḳa her meclis-i vaʿẓ u tez̠kīrleri hezār u ṣad hezār mürīd ü müsterşidüñ ḥall-i müşkilātına kāfī ve her maḥfil-i üns ü ṣoḥbetleri eṣnāf-ı selāyiküñ telsiye vü irşādlarına vāfī olup eyyām-ı ʿadīdede şemʿ-i ẕātlarından çerāġ-ı kes̱īr-i pesendīde fürūzān olup ḳabīl-i ʿāriżatu'l-vefāt şīve-yi nūr-vezīlerin iʿāde ile mücerred-pāk olup *āmeden ü reften-i ehl-i tecrīd hem-reng bāyed* laṭīfeleriyle istiʿdād-ı intiḳāllerine īmā ve *Ḥaḳ-dūst beḳayd-ı pūst nebāşed* dem-i irşād-tevʾemleriyle insilāḫ-ı vāpesīnlerini işʿār buyurup hefte-yi tecerrüd ü tehiyyelerinde çār-mīḫ-i ʿanāṣır-şiken ve pūst-ı beden-efken olup sīmurġ-ı rūḥ-ı pür-futūḥları āşyān-ı ʿilliyyīne pervāzla Ḳāf-ı ḳurbet-nişīn ve civār-ı eslāf-güzīn olmışdur ve cesed-i müteberrikleri mūcib-i vaṣiyyetleri üzre ḥālā türbe-yi şerīfeleri olan menār-ı eşiʿʿa-yı revḥ u reyḥān ve medār-ı ṭavf-ı ʿāşıḳān u ʿārifānda mānend-i genc-i nihān mütevārī-yi istār-ı ʿafv u ġufrān olmışdur" (Mustafa Sâkıb Dede; *Sefîne*..., s. 44).

[49] Nev'îzâde Atâyî; *Hadîkatu'l-Hakâyık fîTekmileti'ş-Şakâyık*, (Haz.: Abdulkadir Özcan), Çağrı Yayınları, İstanbul 1989, s. 765.

2. ESERLERİ

Bayramî ve Mevlevî şeyhi olarak meşîhat noktasında otorite sayılan Ankaravî; tefsîr, hadîs, fıkıh, belâgat ve felsefe alanlarında yetkin bir ilim adamı olarak da dikkat çeker. Bu durum, farklı konularda eserler te'lîf etmesine vesîle olmuştur. Ankaravî'nin eserleri hakkında bilgi veren araştırmacılar bu hususa değinmiş ve eserleri çeşitli tasniflere tabi tutarak tanıtmışlardır.

Kaynaklarda Ankaravî'nin eserlerinin sayısına ilişkin bilgiler muhteliftir. Sahîh Ahmed Dede Ankaravî'nin kırk civarında risâlesinin olduğunu söylemekle beraber yirmi altı eserin adını zikreder.[50] Bu sayı Müstakîmzâde'de kırk altı[51], Evliyâ Çelebi'de on birdir[52]. Esrâr Dede ile muakkibi Ali Enver kırktan fazla eserinin mevcut olduğunu belirtmesine rağmen sadece beşinin adını zikrederler.[53] Erhan Yetik, Ankaravî ve eserleri üzerine hazırlamış olduğu eserinde yirmi dört eseri hakkında bilgi verir ve dört eserin de Ankaravî'ye nispet edildiğini belirtir.[54] Bu konudaki son önemli çalışma Semih Ceyhan'a aittir. Erhan Yetik'in belirttiği yirmi dört eserle beraber dört eseri daha değerlendirerek Ankaravî'nin yirmi sekiz eserinin bulunduğunu belirtir.[55]

Ankaravî'nin eserlerinden bir kısmı basılmış, bir kısmı da yüksek lisans ve doktora tezlerine konu edilerek incelenmiştir. İlgili yerlerde söz konusu eserler ve incelemelerden söz edilecektir. Ancak eserlerinin tamamını inceleyip değerlendiren, yukarıda da künyeleri verilen iki çalışma dikkat çekicidir: Erhan Yetik'in *İsmail-i Ankaravî, Hayatı Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri* adlı eseri ile Semih Ceyhan'ın *İsmail Ankaravî ve Mesnevî Şerhi* başlıklı doktora tezi Ankaravî'nin hayatını ve eserlerini ayrıntısıyla inceleyen kaynaklardır. Ankaravî üzerine yazılmış akademik mahiyetteki ilk örnek olan Yetik'in çalışması, alanında önemli bir boşluğu doldurmuştur. Yazar eserinin ilk bölümünde Ankaravî'nin hayatını ve eserlerini değerlendirmiş, ikinci bölümünde ise Minhâcu'l-Fukârâ'dan hareketle Ankaravî'nin tasavvufî görüşlerini yorumlamıştır. Diğer çalışmada ise Ceyhan, Ankaravî'nin bütün eserlerini *fâil, maksad, mevzû ve usûl* bakımından ele almış, çalışmasının merkezine Mesnevî Şerhi'ni koymuştur. Eserlerini değerlendirirken de Ankaravî'nin yedi rakamına atfettiği

---

50 Sahîh Ahmed Dede; *Mevlevîlerin Tarihi*, s. 305-306.
51 Ceyhan; *İsmail Ankaravî ve Mesnevî Şerhi*, s. 157.
52 Evliyâ Çelebi; *Seyahatnâme*, Cilt I, s. 201.
53 Esrâr Dede; *Tezkire...*, s. 210; Ali Enver; *Semâ'-hâne-yi Edeb*, s. 82.
54 Yetik; *İsmâîl-i Ankaravî*, s. 65-120.
55 Ceyhan; *İsmail Ankaravî ve Mesnevî Şerhi*, s. 158.

anlamları göz önünde bulundurarak yedili bir tasnife tabi tutmuştur. İlk olarak Ankaravî'nin Mesnevî üzerine yazdığı yedi eserini değerlendiren araştırmacı, diğer eserlerini de yedi grupta incelemiştir: Tasavvuf ıstılâhları hakkındaki eserleri, Mevlevî âdâb ve erkânıyla ilgili eserleri, İbn Fârız ve İbn Arabî düşüncesiyle ilgili eserleri, İşrâkî düşünceye dâir eserleri, tasavvufî şiir şerhleri, dil ve fıkha dâir eserleri, Kur'ân ve hadîs üzerine eserleri.[56] Çalışmamızın bu bölümünde söz konusu çalışmaları da göz önünde bulundurarak Ankaravî'nin eserlerini tasnif edip değerlendireceğiz.

Ankaravî'nin eserleri tasavvufî altyapının ve medrese bilgisinin tezahürüdür. Şârih dergâhtaki müritlerin ilmî ve tasavvufî açıdan iyi yetişmelerini sağlamak amacıyla risâleler te'lîf etmiş, kimi klâsik kaynakları tercüme etmiştir. Eserlerinde sık sık müridi muhatap alması bu eğitici fonksiyonunu göstermektedir. Devrinde tartışma konusu olan semâ, tütün gibi bazı fıkhî meselelerde, kendinde cevap verme salahiyeti görmüş, muârızlara cevap niteliğinde eserler yazmıştır. Bunun yanında tefsîr ve belâgat ilmine dâir eserler de kaleme almıştır. Ana hatlarıyla çerçevesi çizilen bu eserleri şöyle tasnif edebiliriz:

- **Mevlevîlik**
- Risâle fîHakkı's-Semâ
- Huccetu's-Semâ'
- Risâletu't-Tenzîhiyye fîŞe'ni'l-Mevleviyye
- Risâle-yi Usûl-ı Tarîkat ve Bey'at
- Sülûknâme-yi Şeyh İsmâîl
- **Tasavvufî ve Felsefî Konular**
- **Tasavvufî Istılâhatlar**
- Minhâcu'l-Fukârâ
- Derecâtu's-Sâlikîn
- Risâle-yi Uyûn-ı İsnâ Aşere
- **Tasavvufî Şiir Şerhleri**
- Makâsıdu'l-Aliyye fîŞerhi't-Tâiyye
- Şerh-i Kasîde-yi Mimiyye el-Hamriyye
- Hikemu'l-Munderice fîŞerhi'l-Munferice
- **İbn Arabî ve İşrâkî Felsefesi**
- İzâhu'l-Hikem (Şerhu Heyâkili'n-Nûr)

[56] Ceyhan; *İsmail Ankaravî ve Mesnevî Şerhi*, s. 159-160.

- Zubdetu'l-Fuhûs fîNakşi'l-Fusûs
- **Dinî İlimler**
- Futûhât-ı Ayniyye
- Misbâhu'l-Esrâr
- Şerh-i Ehâdîs-i Erba'în
- Keffu'l-Lisân anŞurbi'd-Duhân
- **Belâgat**
- Miftâhu'l-Belâga ve Misbâhu'l-Fesâha
- **Şiir Mecmûası**
- **Çoklu Mesnevî Şerhi**
- Simâtu'l-Mûkınîn
- Cenâhu'l-Ervâh
- Câmi'u'l-Âyât
- Fâtihu'l-Ebyât
- Hall-i Müşkilât-ı Mesnevî
- Nisâb-ı Mevlevî
- Tuhfetu'l-Berere
- Mebde' ve Me'âd
- Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif

2.1. Mevlevîlik

2.1.1. Risâle fîHakkı's-Semâ'

Ankaravî'nin aslını Arapça yazıp bilahare Türkçeye çevirdiği risâlelerden biridir. Hakkında pek bilgi olmayan bu risâlenin Türkiye kütüphanelerinde bilinen nüshası bulunmamaktadır. Semih Ceyhan'ın da belirttiği gibi eserin bilinen tek nüshası Vatikan Kütüphanesi'ndedir.[57] Dili Arapça olan eser, Müftî Muhammed Efendi'nin konu ile ilgili itirazlarına cevap mahiyetinde kaleme alınmıştır.[58] Bu risâle yine müellifi tarafından Hüccetü's-Semâ adıyla genişletilerek Türkçeye tercüme edilmiştir.

---

[57] Biblioteca Vaticana (Vat Turco), No: 137/7, 347-362. varaklar.
[58] Kâtip Çelebi; *Keşfuz-Zunûn,* Cilt I, s. 438; Ceyhan; *İsmail Ankaravî ve Mesnevî Şerhi*, s. 207-208.

2.1.2. Huccetu's-Semâ'

XVII. yüzyılda çok tartışılan bir mesele olan müzik ve semâ' konusunda[59] Ankaravî'nin yazdığı bu risâle Mevlevî çevresinde önem kazanmıştır. İlk olarak *Risâle fîHakkı's-Semâ'* adıyla Arapça te'lîf ettiği bu eseri daha sonra dostlarının temennisiyle tercüme etmiş ve *Huccetu's-Semâ'* adını vermiştir. Ankaravî bu eserinde döneminde oldukça eleştiri alan semâ' meselesine dinî ve tasavvufî kaynaklardan deliller bulup yöneltilen eleştirilere cevap vermeye çalışmıştır.

Ankaravî mukaddime kısmında bu eseri lazım gelen bir mecburiyet üzerine kaleme aldığını belirtir:

"Bu risāle-yi ḳaviyyeyi taḥrīr itmek lāzımeden olmaġıla taṣnīf eyledüm ki bize ve iḫvānımuza ḥüccet-i ḳaviyye olsun içün Ḥüccetü's-Semāʿ diyü tesmiye ḳılup üç bāb üzre ṭayy eyledüm muḫtaṣar u mūciz olsun ve Türkī lisānıla terceme ḳıldum fāyidesi ṭālibīne ʿāmm olsun içün."[60]

Risâle üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm, semâ', devrân ve raks gibi kavramların fıkhî yönüne dâir bilgileri ve selefin bu hususa dâir düşüncelerini içerir. İkinci bölümde mevcut fikir ve delillerden hareketle söz konusu kavramların cevâzı ispata çalışılır. Üçüncü bölümde def gibi mûsıkî aletlerinin mubâh olduğuna dâir delillere yer verilir.

H.1026/M.1617'de[61] veya H.1027/M.1618'de[62] te'lîf edildiği söylenen bu eser Şeyhülislâm Yahyâ Efendi tarafından kurulan bir ilim heyeti tarafından değerlendirilip sıhhatine karar kılınmıştır. Bununla beraber Azîz Mahmûd Hüdâyî, Ankaravî'ye bu hizmetinden dolayı takdir ve dua içerikli bir mektup yazmıştır.[63]

Huccetu's-Semâ' risâlesini inceleyen araştırmacıların belirttiğine göre Ankaravî bu eserini Ahmed-i Gazzâlî'nin (ö. 1126) *Bevârıku'l-İlmâ fi'r-Reddi Alâmen Yuharrimu's-*

---

[59] Söz konusu kavramlar ve etrafındaki tartışmalar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Süleyman Uludağ; *İslam'da Semâ ve Musiki*, İstanbul 1976; Mustafa Demirci; *Semâ' Risâleleri*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 1996; Mehmed Kemiksiz; *Semâ ve Devran Risâlesi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 1997; Yusuf Dülger; *Semâ Risâleleri*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 1998; Bilal Kemikli; "Türk Tasavvuf Edebiyatında Risâle-i Devrân ve Semâ Türü ve Gaybî'nin Konuya İlişkin Görüşleri", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 37, 1997.

[60] İsmâîl Rusûhî-yi Ankaravî; *Hüccetü's-Semâ,* Rıza Efendi Matbaası, İstanbul 1286, s. 3.

[61] Sahîh Ahmed Dede; *Mevlevîlerin Tarihi*, s. 292.

[62] Kâtip Çelebi, *Keşfu'z-Zünûn*, Cilt I, s. 630.

[63] Bu mektup hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Mustafa Sâkıb Dede; *Sefîne...*, s. 38.

Semâ' adlı eserinden etkilenerek yazmıştır. Erhan Yetik[64] ve Bayram Akdoğan'ın[65] ileri sürdüğü bu düşünceye Semih Ceyhan katılmaz. Ona göre bu yanılgı Kâtip Çelebi'nin verdiği bilgilere dayanmaktadır. Adı geçen araştırmacıların yararlandığı Kâtip Çelebi, Huccetu's-Semâ' ile Ankaravî'nin semâ' hakkında yazdığı ve Gazzâlî'nin söz konusu eserinin özeti olan *Risâletü't-Tenzîhiyye fîŞe'ni'l-Mevleviyye* adlı eseri karıştırmıştır. Gazzâlî'nin eserini esas alan risâle budur.[66]

Eser üzerine yapılmış üç çalışma vardır. Bunlardan ilki Bayram Akdoğan'ın söz konusu tezidir. Yazar daha sonra eseri tanıtan bir makale de kaleme almıştır.[67] İkinci inceleme Serhan Aytan'ın sanatta yeterlik tezidir.[68] Safi Arpaguş ise semâ' etrafındaki tartışmaları ve Ankaravî'nin görüşlerini değerlendiren bir makale yazmıştır.[69]

2.1.3. Risâletu't-Tenzîhiyye fîŞe'ni'l-Mevleviyye

Ankaravî'nin semâ' kavramına yöneltilen eleştirilere cevaben yazdığı üçüncü risâledir. Bu eser, Ankaravî'nin te'lîfi olmayıp Ahmed-i Gazzâlî'nin *Bevârıku'l-İlmâ fi'r-Reddi Alâmen Yuharrimu's-Semâ'* esas alarak kısalttığı üç makalelik bir risâledir. Bu durum Sahîh Ahmed Dede'nin "ve bu sâlde (H.1037/M.1627) Şeyh Ahmed bin Muhammed-i Tûsî risâlesini Arabî şerh buyurdı" ifâdesiyle de örtüşmektedir.[70]

Bu risâle, Cerrâh Şeyhi olarak bilinen Piyale Paşa Camii vaizi İbrahim Efendi'nin (ö. 1623)[71] *Huccetu's-Semâ'*a yazdığı reddiye üzerine Ankaravî'nin ona yazılı olarak verdiği cevaptır. İbrahim Efendi bu rediyyeye de Berâhinu'l-Ma'neviyyeti'l-Evveliyye fîReddi Fusûki'l-Mevleviyyeti'd-Dünyeviyye başlıklı bir reddiye daha yazmıştır.[72]

---

[64] Yetik; *İsmail-i Ankaravî...*, s. 86.

[65] Bayram Akdoğan; *İsmail-i Ankaravî'nin Hüccetü's-semâ' Adlı Eserine Göre Musikî Anlayışı (Mevlevîliğin Musiki Görüşü)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 1991.

[66] Ceyhan; *İsmail Ankaravî ve Mesnevî Şerhi*, s. 206-207.

[67] Bayram Akdoğan; "Hüccetü's-Semâ' Adlı Musiki Risâlesi ve Ankaravî İsmail bin Ahmed'in Musiki Anlayışı", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 35, 1996, s. 477-505.

[68] M. Serhan Aytan; "İsmail Ankaravi ve Huccetü's-Semâ", *Sanatta Yeterlik Tezi*, İstanbul Teknik Üniversitesi, 1995.

[69] Safi Arpaguş; "Huccetu's-Semâ' (XVII. Yüzyıl Osmanlı Toplumunda Mûsikî, Semâ' ve Devrân Hakkındaki Dînî Tartışmalar ve İsmâil Ankaravî'nin Semâ Müdâfaası)", *Marife Dergisi*, Sayı 3, s. 387-425.

[70] Sahîh Ahmed Dede; *Mevlevîlerin Tarihi*, s. 297.

[71] İbrahim Efendi, devrinin semâ' ve popüler konularına yorum getirip fetvâlar veren bir isimdir. Ankaravî, eserinin mukaddime kısmında İbrahim Efendi'den samimi bir edayla bahseder: "Aziz kardeşim, vaizlerin önderi, nâsihat verenlerin lideri Cerrâh Şeyhi olarak ma'rûf Şeyh İbrâhîm Efendi…" Ceyhan; *İsmail Ankaravî ve Mesnevî Şerhi*, s. 208.

[72] Ceyhan, Ankaravî'nin buna cevap yazıp yazmadığının meçhul olduğunu belirtir. Bkz. Ceyhan; *İsmail Ankaravî ve Mesnevî Şerhi*, s. 208.

Ankaravî eserinin mukkadime kısmında semâ üzerine söylenenleri genel bir gözle değerlendirerek birinci makalede Gazzâlî'nin naklettiği Hz. Ayşe'nin Habeşîlerin savaş dansını seyretmesi ve Hz. Peygamber'in duruşunu sergileyen hadîs çerçevesinde İbrahîm Efendi'nin reddiyesi cevaplandırılır. İkinci makalede cariylerin def çalması ile ilgili hadîs merkezinde itirazlara cevap verilir. Üçüncü makalede ise Hz. Peygamber'in mescide Habeşî dansını seyretmesi etrafında konu ile ilgili itirazlara cevap verilir. Bu risâlede İbrahim Efendi'nin beş itirazına üç makale ile cevap verilmiş olur.[73]

Risâlenin mevcut tek nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'ndedir.[74] 24 varaklık bu eser 1892'de Leiden'de basılmıştır.[75]

2.1.4. Risâle-yi Usûl-ı Tarîkat ve Bey'at

Mevlevîliğe giriş keyfiyeti, tarîkat âdâbı ve tarîkat silsilesi, bîat ve sülûkun nasıl yapılacağı hakkında yazılmış küçük bir risâle olan bu eser Ankaravî'ye sorulan aynı konulu sorulara cevap mahiyetindedir.

Minhâcu'l-Fukarâ'nın ilk kısmında verilen sülûk, bîat, silsile konulu bölümle benzer olan[76] bu risâle Mevlevî çevresinde ilgi görmüştür. Gölpınarlı, eserin hacim açısından küçük ama keyfiyetçe büyük olduğuna vurgu yaparak bu risâleyi Mevlevî sülûkunu konu alan ilk ve önemli eserler arasında zikreder.[77]

Risâlenin nüsha tavsîflerini Erhan Yetik[78] ve Ayşe Gültekin[79] yapmış, ayrıntılı değerlendirmesini Semih Ceyhan[80] gerçekleştirmiştir. Risâle ayrıca Ahmed Nezih Galitekin tarafından yayımlanmıştır.[81]

2.1.5. Sülûknâme-yi Şeyh İsmâîl

---

[73] Ceyhan; *İsmail Ankaravî ve Mesnevî Şerhi*, s. 209-210.

[74] Nâfiz Paşa Bölümü, 395. Bu nüshanın tavsîfi ve değerlendirmesi için bkz. Yetik; *İsmail-i Ankaravî*, s. 90; Gültekin; *İsmâîl Ankaravî…*, s. 90.

[75] Yetik; *İsmail-i Ankaravî*, s. 90.

[76] Söz konusu bölümlerin ayrıntısı için bkz. Safi Arpaguş; *Minhâcü'l-Fukarâ-İsmail Rusûhî Ankaravî,* Vefa Yayınları, İstanbul 2008, s. 34-75.

[77] Gölpınarlı; *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik,* s. 190.

[78] Yetik; *İsmail-i Ankaravî*, s. 111-113.

[79] Gültekin; *İsmâîl Ankaravî…*, s. 90.

[80] Ceyhan; *İsmail Ankaravî ve Mesnevî Şerhi*, s. 210-214.

[81] Ahmed Nezih Galitekin; "İsmail Rusûhî Ankaravî ve Risâle-yi müfîde-yi Usûl-ı Tarîkat-ı Nâzenîn", *Yedi İklim Dergisi*, Sayı 56, Kasım 1994, s. 89-95.

Bilinen tek nüshası olan bu küçük risâle, *Risâle-yi Usûl-ı Tarîkat ve Bey'at* eserinde olduğu gibi seyr ü sülûk, şeyh ile halk arasındaki münâsebeti, şeyh ile mürîd arasındaki münâsebeti işlemektedir.[82] Tarîkate kalbi ısınıp kemâl mertebeye ulaşmayı kendine hedef yapan bir sâlik, devrinde yaşayan şeyhler hakkında olumlu kanaat taşımıyorsa İbn Arabî, Cüneyd-i Bağdâdî, Mevlânâ, Zünnûn-ı Mısrî ve Hasan-ı Basrî gibi müteveffâ şeyhlerden himmet dileyebilir. Bunların dışında zikir konusuna da değinilen eserin dili Türkçedir.[83]

2.2. Tasavvufî ve Felsefî Konular

2.2.1. Tasavvufî Istılâhlar

2.2.1.1. Minhâcu'l-Fukarâ

Ankaravî'nin Mevlevîlik esaslarına dâir yazdığı önemli eserlerden biri olan Minhâcu'l-Fukarâ, bizzat şârihin ifâdesiyle Tarîkat-nâme adıyla da anılır.[84] Mevlevîlerin yol haritası olarak kaleme aldığı görülen bu eserde *fukarâ* nâmıyla anılan dervîşlerin bir kısmına ihtar ve ders; o devirde tarîkat kavramının karşısında yer alıp muhalif tutum sergileyen Kadızâdelerin düşüncelerine de cevap verilmesi amaçlanmıştır.

Minhâcu'l-Fukarâ H.1026/M.1617'de yazılmaya başlanmış H.1028/M.1619'da tamamlanmıştır. H.1029/M.1620'de ise eser tekrar gözden geçirilmiştir.[85] Ankaravî eserini yazarken Kur'ân-ı Kerîm, hadîs-i şerîfler, Mesnevî ve Futûhât-ı Mekkiyye ile beraber tasavvuf ıstılâhları konusunda temel kaynaklardan sayılan Abdullâh Ensârî-yi Herevî'nin *Menâzilü's-Sâirîn*[86] adlı eserinden önemli ölçüde yararlanmıştır.[87]

---

[82] İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar Bölümü, 6394.

[83] Bu risâlenin nüsha tavsifi ve değerlendirmesi için bkz. Yetik; *İsmail-i Ankaravî*, s. 114; Ceyhan; *İsmail Ankaravî ve Mesnevî Şerhi*, s. 214; Gültekin; *İsmâîl Ankaravî…*, s. 91.

[84] "…faḳīrüñ ol ḥīnde Ṭarīḳat-nāmenüñ taṣnīfine iştiġālüm olduġundan bunlara didüm ki…" Mesnevî Şerhi, 1b. Ancak şarîh Minhâc'ın mukaddimesinde eserin adının ma'nâ âleminde Minhâcu'l-Fukarâ olarak verildiğini belirtip bu isimlendirmede manevî sâik etkeninin olduğunu vurgular. Bkz. Arpaguş; *Minhâcü'l-Fukarâ*, s. 33.

[85] Sahîh Ahmed Dede; *Mevlevîlerin Tarihi*, s. 293; Ceyhan; *İsmail Ankaravî ve Mesnevî Şerhi*, s. 193.

[86] Herevî ve bu eseri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Uludağ Yazıcı; "Herevî Hâce Abdullah", Diyanet *İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 17, İstanbul 1998, s. 222-226; Abdullah Damar; *Menâzilü's-Sâirîn Şerhleri ve Âb-ı Hayât*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Uludağ Üniveristesi, 2003; Abdullah Damar; "Abdullah Herevî ve Menâzilü's-Sâirîn", *Tasavvuf Dergisi*, 2007, Sayı 18, s. 321-335; Abdurrezzak Tek; *Tasavvufî Mertebeler: Hâce Abdullah el-Ensârî el-Herevî Örneği*, Emin Yayınları, Bursa 2008; Abdurrezzak Tek; *Menâzilü's-Sâirîn: Tasavvufta Yüz Basamak*, Emin Yayınları, Bursa 2008.

Ankaravî, mukaddime kısmında bu eserin yazılış sebebini açıklarken Mevlevîlerin eğitiminde kendini irşat görevi yapan bir memur olarak tanımlayıp çevresindeki dervişleri eğitmek, tarîkatın aslî yapısını sistematik bir yapıya büründürür. Tarîkatın özünden uzaklaşmış kesimleri, sülûkun lezzetinden nasipsiz kalanları, meyvesiz ağaç gibi ilim ve ma'rifetten yoksun olanları, nefis ve şeytanın yönlendirmesiyle seleflerin sözlerinden ilhâda kayanları, iyi niyetli oldukları halde tarîkatın inceliklerinden, ilim ve ma'rifet hakikatlerinden habersiz kalanları eğitmek amacıyla bu eseri vücuda getirdiğini belirtir.[88] Ayrıca Mevlevî geleneğinin Hz. Peygamber'in şeriatından ayrı düşünen mübtedilere cevap vermek de Ankaravî'nin kendine görev bildiği bir diğer husustur.

Eser üç kısım, otuz bâb ve yüz derece şeklinde düzenlenmiştir. Birinci kısımda Mevlevî âdâb ve erkânı on bâbda anlatılır. İkinci kısımda ibadet, tasavvuf ve kimi dinî konular yine on bâbda anlatılır. Üçüncü kısım ise her bâbın altında on dereceden oluşur. Bu başlıklar latında yüz tasavvufî terim anlatılır. Ankaravî'nin Herevî'den etkilendiği kısım bu bölümdür. Arpaguş bu kısmın Herevî'nin Menâzil'ine bir nevi şerh olduğunu belirtir.[89] Ceyhan'ın belirttiğine göre son bölümde kullanılan yüz terimin seksen sekizi Menâzil'den aynen alıntıdır.

Minhâcu'l-Fukarâ ilk olarak Bulak'ta ve İstanbul'da basılmıştır.[90] Erhan Yetik, *İsmâîl-i Ankaravî'nin Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri* adlı doktora tezinde şârihin tasavvufî görüşlerini Minhâcu'l-Fukarâ'yı esas alarak yorumlamıştır. Bu değerli çalışma daha sonra yayımlanmıştır.[91] Sadeleştirilmiş yayınları[92] ve benzer eserlerle mukayeseli değerlendirmesi[93] bulunan eser, son olarak Safi Arpaguş tarafından yayımlanmıştır.[94] Bu özenli çalışmanın takdîm kısmında yazar Ankaravî'ye ve eserine değinmiş, asıl bölümde ise metni verdikten sonra âyet, hadis ve karma indeksle çalışmasını tamamlamıştır.

---

87 Bu konuda Ceyhan (*İsmail Ankaravî ve Mesnevî Şerhi*, s. 193) ve Arpaguş; *Minhâcü'l-Fukarâ*, s. 14) Minhâc'ın veya bir bölümünün Menâzil'e bir çeşit şerh olabileceğini söylerken Menâzilü's-Sâirîn üzerine tez çalışması yapan Abdullah Damar da yakın ifadelerle ciddi bir tesirden söz eder. Bkz. Damar "Abdullah Herevî ve...", s. 333.

88 Arpaguş; *Minhâcü'l-Fukarâ*, s. 20-21.

89 Arpaguş; *Minhâcü'l-Fukarâ*, s. 14.

90 İsmâîl Rusûhî-yi Ankaravî; *Minhâcu'l-Fukarâ*, Bulak 1256 / *Minhâcu'l-Fukarâ (Semâ' Risâlesi ile)*, Rıza Efendi Matbaası, İstanbul 1296.

91 Erhan Yetik; *İsmail-i Ankaravî....*

92 İsmâîl Rusûhî-yi Ankaravî; *Minhâcu'l-Fukarâ-Fakirlerin Yolu*, (Haz: Sadettin Ekinci; Meral Kuzu) İnsan Yayınları, İstanbul 1996; Afif Tektaş; *Şeyh İsmail Ankaravî'nin Minhâcu'l-Fukarâ Adlı Eserinin Özü: Fukarânın Yolu*, (Haz.: Mustafa Çiçekler), Eren Yayınları, İstanbul 2004.

93 Semih Ceyhan; "Semâın Mâhiyetine Dair Bir Karşılaştırma: Aziz Mahmûd Hüdâyî ve İsmail Ankaravî", *Tasavvuf Dergisi,* 2008, Sayı 22, s. 201-217.

94 Safi Arpaguş; *Minhâcü'l-Fukarâ-İsmail Rusûhî Ankaravî,* Vefa Yayınları, İstanbul 2008.

2.2.1.2. Derecâtu's-Sâlikîn

Minhâcu'l-Fukarâ'nın üçüncü bölümünde yer alan sülûk mertebelerini yüz derecede anlatan bir eserdir. Minhâc'daki söz konusu kısımla aynı içerikte olduğu için pek yaygınlaşmayan bu eserin bilinen iki nüshası vardır. İlki sonu eksik olan 120 varaklık bir yazmadır.[95] Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmut Efendi Bölümü, 2674 numaralı yerde bulunmaktadır. Diğer nüshasının ise Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Emanet Haziresi'nde olduğu söylenmektedir. Katalogda yer almasına rağmen (cilt I/57, numara 271) bu nüshayı görme imkânımız olmadı.

Eserin hemen başında, Minhâcu'l-Fukarâ'da olduğu gibi eserin isminin manevî bir etkenle verildiği belirtilir. İçerik olarak sülûk mertebeleri on bâb şeklinde düzenlenmiş ve her bâb da on derece ile tasnif edilmiştir. Sahîh Ahmed Dede eserin H.1027/M.1618'de yazılmaya başlanıp H.1028/M.1619'da bitirildiğini belirtmesine rağmen[96] Semih Ceyhan eserin Minhâc'dan önce yazıldığını ve başına Mevleviyye tarikatı ile şeriâtın esrârı hakkında iki bölüm ilavesiyle ikmâl edildiğini söyler ancak herhangi bir dayanak sunmaz.[97] Her iki eserin de H.1028/M.1619'da bitirildiği doğru olarak kabul edilirse Ankaravî'nin Minhâc'ı Derecât'tan ikmâl ettiği makul görünmektedir. Eldeki nüshanın son kısmı eksik olduğundan bu konuda net bilgi elde etmek mümkün görünmemektedir.

2.2.1.3. Risâle-yi Uyûn-ı İsnâ Aşere

Tasavvuf âdabı ve kimi tasavvufî ıstılâhları içeren bu risâle on iki bölüm ve on iki manzûmeden oluşur. Konu ile ilgili manzûmeler mülemmâ'dır. İsminden de anlaşılacağı üzere Musa Peygamber'in mucizevî asasıyla çıkardığı on iki pınar[98] gibi düşünülmüştür. Risâlenin bilinen iki nüshası vardır.[99]

---

[95] Nüsha hakkında diğer bilgiler ve tavsif için bkz. Yetik; *İsmail-i Ankaravî*, s. 115-116; Ceyhan; *İsmail Ankaravî ve Mesnevî Şerhi*, s. 200; Gültekin; *İsmâîl Ankaravî…*, s. 86.
[96] Sahîh Ahmed Dede; *Mevlevîlerin Tarihi*, s. 293.
[97] Ceyhan; *İsmail Ankaravî ve Mesnevî Şerhi*, s. 200.
[98] "Musa (çölde) kavmi için su istemişti de biz ona: Değneğinle taşa vur! demiştik. Derhal (taştan) oniki kaynak fışkırdı." (Bakara, 60).
[99] Nüshalardan ilki İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar Bölümü, 6394. Bu nüsha Erhan Yetik tarafından değerlendirilmiştir (*İsmail-i Ankaravî...*, s. 105-106). İkinci nüsha ise Semih Ceyhan'ın

Ankaravî, eserin mukaddimesinde kalbine gelen ilâhî hikmet ve vâridâtı dostlarını ve yakınlarını irşat niyetiyle yazıya döktüğünü belirtir. Diğer eserlerinde de vurgulandığı manevî himmet yardımıyla kalbine gelen ilhamları çevresindekilerle paylaştığını söyler. Ankaravî'nin pınar olarak nitelendirdiği her bölümde farklı bir konuya temas edilir: Nefs ehlinin kirlerini ve şehveti temizleyen pınar, ehl-i taklîdi ihtâr edip ehl-i tahkîke hizmeti anlatan pınar, insân-ı kâmili takip etmeyi anlatan pınar, aşk ve muhabbet pınarı, tevhid pınarı, cahili ve ehl-i zâhiri yeren pınar, ma'rifeti elde etmeye teşvik eden pınar, ledünnî ilim pınarı, fakr ve mahv pınarı, maddî manevî alâkaları kesen pınar, zikir pınarı, dua ve tazarru pınarı.[100]

2.2.2.Tasavvufî Şiir Şerhleri

2.2.2.1. Makâsıdu'l-Aliyye fîŞerhi't-Tâiyye

Mısırlı ünlü mutasavvıf şâir İbnu'l-Fârız Ömer bin Ali'nin[101] (ö. 1235) Arapça Dîvân'ında yer alan 761 beyitlik Nazmu's-Sulûk[102] adlı kasîdenin şerhi olan bu eser, söz konusu kasidenin ilk Türkçe şerhidir.[103] H.1025/M.1616 yılında Galata Mevlevîhânesi'nde kaleme alınmıştır.

Ankaravî eserin mukaddimesinde bu kasîdeyi övüp neden şerh ettiğini anlatır. Büyük zâtların ve güvenilir kişilerin hayat verici sözlerini çok zaman eline alıp göz atan şârih, İbnu'l-Fârız'ın şiirlerine değer verir. Özellikle sülûk ehlinin ârifleri için yazmış olduğu Tâiyye Kasîdesi Ankaravî için son derece önemlidir:

Çi ḫoşest in ḳaṣīde-yi raʿnā

---

belirttiğine göre Vatikan Biblioteca'de yer alır. Vat. Turco Ms. N. 137/9. Bkz. Ceyhan; *İsmail Ankaravî ve Mesnevî Şerhi*, s. 201.

[100] Söz konusu bölümlerin ayrıntısı için bkz. Yetik; *İsmail-i Ankaravî…*, s. 105-106; Ceyhan; *İsmail Ankaravî ve Mesnevî Şerhi*, s. 202.

[101] İbnu'l-Fârız'ın hayatı, kişiliği ve eserleri hakkında ayrıntlı bilgiler için bkz. Süleyman Uludağ; "İbnü'l-Fârız", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi,* Cilt 21, İstanbul 2000, s. 41-43.

[102] Bu kasîdeye, önce *Enfesü'l-Cenân ve Nefâyisü'l-Cinân*, daha sonra *Levâyihu'l-Cenân ve Revâyihu'l-Cinân* adını veren İbnu'l-Fârız, rüyasında Hz. Peygamber'in işaretiyle kasîdenin adını *Nazmu's-Sulûk* olarak değiştirmiştir. Bkz. Uludağ; "İbnü'l-Fârız", s. 41.

[103] Ceyhan'ın belirttiğine göre Tâiyye Kasîdesi'ni Saîdü'd-Dîn Fergânî, *Meşârıku'd-Derârî* adıyla Farsça şerh ettikten sonra *Münteha'l-Medârik* adıyla Arapçaya çevirmiş; Afîfü'd-Dîn Tilimsânî (ö. 1291) de bu şerhi muhtasar bir biçimde tekrar şerh etmiştir. Ayrıca Abdurrzzâk el-Kâşânî (ö. 1329), Ebû Hafs Ömer bin İshâk(ö. 1371), İzzuddîn Mahmûd el-Natanzî (ö. 1334), Dâvûd-ı Kayserî (ö. 1350), Sadreddînü'l-Isfahânî(ö. 1432), Aliyye bin Alâeddîn Hamevî (ö. 1516), Zeynelâbidîn bin Abdurraûf (ö. 1614), Abdullâh Bosnevî (ö. 1644), Abdulganî Nablûsî (ö. 1731) gibi isimler de bu kasîdeyi şerh edenler arasındadır, Bkz. Mehmet Demirci; *Osmanlı Tasavvuf Düşüncesi-Makâsıd-ı Aliyye fî Şerhit-Tâiyye*, Vefa Yayınları, İstanbul 2007, s. 18; Ceyhan; *İsmail Ankaravî ve Mesnevî Şerhi*, s. 216.

Ki guşāyed ber'āşıḳān derhā

Ġurer-i lafẓıdur derūn-efrūz
Dürer-i ma'nīsi künūz-ı rumūz

Ḥabbeẕā el-lafẓu ḥabbeẕā el-ma'nā
Keşfü'l-'ārifīn vech-i beḳā[104]

Ankaravî, bir ay yüzlü Arap güzeli olan bu şiirin Anadolu âşıklarına tanıtılması için şerhi yazdığını ifâde eder. Önce kendisini kifâyetsiz görüp telaşlanır ama istihareden sonra şerh etmeye koyulur. Söz ne uzatarak ne de kısa tutarak vasat bir anlatımla bu mücevherleri dizip eserine *Makâsıdu'l-Aliyye fîŞerhi't-Tâiyye* adını verir.[105]
Eserin mukaddime kısmın *vücûd, esmâ vü sıfât, hazarât-ı hams, ıstılâhât, muhabbet-i İlâhî*yi içeren beş maksaddan oluşur. Daha sonra kasîdenin şerhine geçilir. Her beyit kelime anlamı esaslı *lugât*, harflerin okunuş biçimlerini belirten *i'râb*, *ma'nâ ve tahkîk* alt başlıklarına ayrılarak şerh edilir. Eserin en sonunda kısa bir hâtime bölümü vardır. Eserin 1025/1616 yılında İskender Paşa Zâviyesi'nde yazıldığı belirtilir.
Tâiyye Şerhi Mehmet Demirci tarafından sadeleştirilerek yayınlanmıştır[106]. Bu titiz çalışmada kısa bir önsözle İbnu'l-Fârız ve Ankaravî'ye değinilmiş, ardından şerhin sadeleştirilmiş metnine yer verilmiştir. Kasîde ayrıca Semih Ceyhan tarafından da doktora tezinde değerlendirilmiştir.[107]

2.2.2.2. Şerh-i Kasîde-yi Mimiyye el-Hamriyye

Sahîh Ahmed Dede'nin naklettiğine göre 1040/1630 yılında yazdığı bu şerh (2003, 298), Tâiyye Şerhi'ni beğenen dostları tarafından gelen talep üzerine yazılmıştır. Bu eser yine İbnu'l-Fârız'a ait önemli tasavvufî bir şiir olan Kasîde-yi Hamriyye'nin

---

[104] "Bu kasîde-yi ra'nâ o kadar güzeldir ki âşıklara tüm kapıları açar. Derûnları aydınlatan onun lafzının parlaklığıdır. Anlam incileri rumûz hazineleridir. Bu ne güzel söz, ne güzel ma'nâdır ki âriflere bekâ tarafını açar."
[105] Demirci; *Osmanlı Tasavvuf Düşüncesi...*, s. 23-25.
[106] Demirci; *Osmanlı Tasavvuf Düşüncesi-Makâsıd-ı Aliyye fî Şerhit-Tâiyye*, Vefa Yayınları, İstanbul 2007. Bu yayın Süleyman Gökbulut tarafından tanıtılmıştır: Süleyman Gökbulut; "İsmâîl Rusûhî Ankaravî, Osmanlı Tasavvuf Düşüncesi (Makâsıd-ı Aliyye Fî Şerhi't-Tâiyye), haz.: Mehmet Demirci, Vefâ Yayınları, İstanbul 2007, 482 s", *Tasavvuf Dergisi,* Sayı 22, 2008, s. 378-380.
[107] Ceyhan; *İsmail Ankaravî ve Mesnevî Şerhi*, s. 214-221.

şerhidir.[108] Ankaravî mukaddime kısmında, söz konusu şiir üzerine yazılmış mevcut Arapça ve Farsça şerhleri inceleyip üslup noktasında sıkıntılı olup zor anlaşıldıklarını gördüğünü, dervişlerin rahatlıkla istifâde edebilecekleri Türkçe bir şerh yazmaya karar verdiğini belirtir.

Genel olarak mey istiaresiyle ilâhî aşk ve vücûd-ı mutlakın sırlarından bahseden Hamriyye Kasîdesi'nin şerhinde İbnu'l-Fârız'a ait şiirin metni verilir, ardından kelimelerin lugat anlamları sıralanır. Daha sonra i'râb kısmında ibârelerin gramatik yönlerine değinilir. Ma'nâ başlığı altında metnin tercümesi verildikten sonra tahkîk kısmında ibâreler şerh edilir.

Hamriyye Şerhi, Bilal Abdel-maksoud tarafından incelenmiştir.[109] Ayrıca Semih Ceyhan da içerik açısından şerhi değerlendirip kimi kısımlarda Abdel-maksoud'u tashîh etmiştir.[110]

2.2.2.3. El-Hikemu'l-Munderice fîŞerhi'l-Munferice

İbnu'n-Nahvî adıyla meşhur olan Ebu'l-Fazl Yusuf bin Muhammed'in[111] (ö. 1119) Kasîde-yi Münferice'sine[112] yapılan ilk Türkçe şerh olma özelliği taşıyan bu eser, 1040/1631 yılında kaleme alınmıştır.

Ankaravî eserin yazılış sebebini mukaddime kısmında şöyle anlatır: *"aṣdiḳāmuzdan baʿżı hümām-ı beyne'l-enām Ḳaṣīde-yi Münferice dinmegile şöhret-i tām bulan ḳaṣīde-*

---

108 Kasîde-yi Hamriyye ve edebiyatımızdaki şerhleri/etkileri hakkında geniş bilgi için bkz. M. A. Yekta Saraç; "Kasîde-i Hamriyye ve Türk Edebiyatına Tesirleri", *VII. Milletlerarası Türkoloji Kongresi, (8-12 Kasım)1999*; Süleyman Çaldak; "Câmî'nin Kasîde-yi Hamriyye Şerhi", *Ulusal Eski Türk Edebiyatı Sempozyumu*, Adıyaman Üniversitesi, 15-16 Mayıs 2009; Himmet Konur; *Kemâl Paşa-zâde'nin Kasîde-i Hamriyye Şerhi: Edisyon Kritik ve Tahlil*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 1990; Süleyman Deliktaş; *Salahaddîn-i Uşşâkî ve Kasîde-i Hamriyye Şerhi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 1990; Orhan Başaran; "İdrîs-i Bitlisî'nin Şerh-i Kasîde-i Hamriyyesi ve İki Yazma Nüshası", *Nüsha Dergisi*, Sayı 12, 2004, s. 6-15.

109 Bilal Abdel-maksoud, *İbnu'l-Fârız ve İsmail Ankaravi'nin Kasîde-i Hamriyye Şerhi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2000.

110 Ceyhan; *İsmail Ankaravî ve Mesnevî Şerhi*, s. 221-226.

111 "Bu kasīde-yi ʿālīnüñ nāẓımınuñ ism-i sāmīleri Yūsuf bin Meḥemmed ve künye-yi şerīfleri Ebu'l-Fażl İbnu'n-Naḥvīdür kendüleri vilāyet-i İfrīkıyyeden medīne-yi Tevzerde ḥāṣıl olmuşlar ve ṣoñra gelüp maḳarr-ı efāżıl u emāyil olan ḳalʿa-yı Ḥammādda ḳarār ḳılmışlardur Ḥażret-i İmām Ġazzālī ile muʿāṣır olup ikisi daḫı tārīḫ-i ḥicret-i Nebeviyyenüñ beş yüz on üçünci senesinde dār-ı āḫıret ve civār-ı Rabb-i ʿİzzete naḳl ḳılmışlardur" (İsmâîl Rusûhî-yi Ankaravî, *El-Hikemu'l-Munderice fîŞerhi'l-Munferice*, Uhuvvet Matbaası, İstanbul 1327, s. 3). İbnu'n-Nahvî hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. İsmail Durmuş; Hüseyin Elmalı; "İbnü'n-Nahvî", *Diyanet İslâm Asniklopedisi*, Cilt 21, İstanbul 2000, s. 163.

112 İbnu'n-Nahvî'nin, tasavvuf dünyasında oldukça önemli bir konumu olan bu kasîdesi, malının gaspedilmesi üzerine söylediği belirtilir. Bir sığınma ve tevekkül şiiri olan kasîde, sonraki dönemlerde dua ve vird niyetine okunmuş ender manzumelerden biri olmuştur. Kasîde Osmanlı kültür çevrelerinde tutulmuş bir şiirdir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Hüseyin Elmalı; "İbnü'n-Nahvî, El-Kasîdetu'l-Münfericesi ve Tercümesi", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 16, 2002, s. 37-56.

yi ālī-şānı vird-i zebān u ḫāṭır-nişān idinüp aña kemāl-i maḥabbet ve ziyāde raġbetden bu faḳīr aʿnā Şeyḫ İsmāʿīlü'l-Anḳaravīden Türkī ʿibāret üzre aña bir şerḥ yazılmasını ricā eyledi (…) velākin bu faḳīrüñ ḳalbinde ol ḥīnde bu ʿilme meyli vü rıżāsı bulunmayup şimdilik eşġālüm çoḳ ve aḥvālümde intiẓām yoḳ diyü anı defʿ ḳıldum ve bir nice müddet bu dāʿiyyeden ḫalāṣ oldum baʿde zamānin eḥibbāmuzdan muḫālefeti revā ve mücānebeti mümkin ü sezā olmayan bir kimse Tāʾiyye vü Hemziyye ḳaṣīdelerine olan şerḥlerimüzi görüp ol uṣlūb-ı ṣāfī üzre bu ḳaṣīde-yi ʿaliyyenüñ daḫı Türkī ʿibāre ile şerḥ olunmasını murād u recā eyledikde defʿe mecāl ḳalmayup maʿa keṡīreti'l-iştiġāl ve ʿademi intiẓāmi aḥvāl imtiṡālen binaṣṣi'l-enver ve emme's-sāʾile felā tenher anların ḫāṭırların taṭyīb ü telsiye ḳılmaḳ ve sāyir ṭālib olanlara tuḥfe vü hediye olmaḳ içün hicret-i Nebeviyyeden sene-yi erbaʿīne ve elf Şaʿbānuñ evāyilinde mütevekkilen ʿalellāh ve müstaʿīnen billāh bu ḳaṣīde-yi ġarrānuñ şerḥin daḫı yazmaġa ibtidā ḳıldum."[113]

Kırk beyit olan Münferice Kasîdesi'ndeki kelimelerin anlamlarına ve gramer özelliklerine değinildikten sonra beytin anlamına ve yorumuna geçilir. Eserin şerhinde Mesnevî ve İbnu'l-Fârız Dîvânı'ndan örneklere de yer verilir.

Eserin Türkiye kütüphanelerinde birçok nüshası bulunmaktadır.[114] Ayrıca eski yazılı biçimiyle üç defa basılmıştır.[115]

---

[113] İsmâîl Rusûhî-yi Ankaravî; *El-Hikemu'l-Munderice fiŞerhi'l-Munferice*, Uhuvvet Matbaası, İstanbul 1327, s. 2.

[114] Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi, 2234.
Ankara Cebeci Halk Kütüphanesi, 885/1.
Çorum İl Halk Kütüphanesi, 586.
Çorum İl Halk Kütüphanesi, 959/2.
İstanbul Âtıf Efendi Yazma Eser Kütüphanesi, 2174.
İstanbul Nuruosmaniye Yazma Eser Kütüphanesi, 4039/1.
İstanbul Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi, Türkçe Yazmaları, 691/1.
Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Türkçe Yazmaları, 1049/1.
Kütahya Vahid Paşa İl Halk Kütüphanesi, 331/1.
Mısır Milli Kütüphanesi, Türkçe Yazmaları, Mecâmi' Türkî Tal'at 63.
Süleymaniye Kütüphanesi İzmirli İsmail Hakkı Bölümü, 338.
Süleymaniye Kütüphanesi İzmirli İsmail Hakkı Bölümü, 1235.
Süleymaniye Kütüphanesi Reşid Efendi Bölümü,1372.
Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi Bölümü, 3770.
Süleymaniye Kütüphanesi Fatih Bölümü, 5328.
Süleymaniye Kütüphanesi Nâfiz Paşa Bölümü, 988.
Süleymaniye Kütüphanesi Düğümlü Baba Bölümü, 430.
Süleymaniye Kütüphanesi Hâlet Efendi Bölümü, 796.
Süleymaniye Kütüphanesi Reisü'l-Küttâb Mustafa Efendi Bölümü, 1183.
Süleymaniye Kütüphanesi Yahya Tevfik Bölümü, 1617.
Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi Bölümü, 2809.
Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi Bölümü, 3674.
Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi Bölümü, 3682.
Süleymaniye Kütüphanesi Veliyüddin Efendi Bölümü, 3185.

2.2.3. İbn Arabî ve İşrâkî Felsefesi

2.2.3.1. Zubdetu'l-Fuhûs fîNakşi'l-Fusûs

Zubdetu'l-Fuhûs fîNakşi'l-Fusûs, XIII. yüzyılın en önemli düşünce simalarından olan Muhyiddin İbn Arabî'nin tasavvufî kaynaklarından olan Fusûsu'l-Hikem'in özeti mahiyetindeki Nakşu'l-Fusûs adlı eserinin Türkçe tercüme ve şerhidir.[116]

İbn Arabî'nin bu muhtasar eseri öncelikle Mollâ Câmî (ö. 1492) tarafından *Nakdu'n-Nusûs fîŞerhi Nakşi'l-Fusûs* adıyla Farsçaya tercüme edilmiştir.[117] Ankaravî de bu eseri Türkçe tercüme ve şerh etmiştir. İbn Arabî eseri 27 fas olarak düzenlemiş, her fasta bir nebînin temsil ettiği hikemî anlamı yorumlamıştır. Ankaravî de aynı tertibe riayet ederek eseri Türkçeye kazandırmıştır.

Eserin mukaddimesinde yazar, Mevlevî müritlerinin İbn Arabî'nin saadetli sözlerine tâlip olduğunu görüp bu risâleyi tercüme etmek istediğini belirtir. Zira tâlipler çoğu Arapça ibâre ve terkipleri anlayamamaktadırlar. Ankaravî daha önce Câmî'den başka kimsenin bu işe kalkışmadığını belirterek o eserin de Arapça ve Farsça ibâreler noktasında sıkıntılı olduğunu söyler. Tâliplerin ve irşat bulmak isteyenlerin nasiplenmesi için bu tercümeye ihtiyaç duyulduğunu ifâde eder.

Muhtelif yazmaları mevcut olan bu eser 1911 yılında basılmış[118], daha sonra 1981 yılında[119] ve sadeleştirilerek 2005 yılında yayınlanmıştır.[120] Bu yayında önce İbn Arabî'nin risâlesi günümüz Türkçesiyle verilmiş, ardından Ankaravî'nin hayatına ve

---

Süleymaniye Kütüphanesi Beyazıd Bölümü, 9332.
Bu nüshalar hakkında bilgi için ayrıca bkz. Yetik; *İsmail-i Ankaravî…*, s. 85-86; Gültekin; *İsmâîl Ankaravî…*, s. 98-99.

[115] İsmâîl Rusûhî-yi Ankaravî, *El-Hikemu'l-Munderice fîŞerhi'l-Munferice*, Bulak Matbaası, Mısır 1300; İsmâîl Rusûhî-yi Ankaravî, *El-Hikemu'l-Munderice fîŞerhi'l-Munferice*, Hacı Hüseyin Efendi Matbaası, İstanbul, 1314; İsmâîl Rusûhî-yi Ankaravî, *El-Hikemu'l-Munderice fîŞerhi'l-Munferice*, Uhuvvet Matbaası, İstanbul 1327

[116] İbn Arabî ve bu eseri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Mahmut Erol Kılıç; "İbnü'l-Arabî", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 20, İstanbul 1999, s. 230-237; Ahmed Avnî Konuk; *Fusûsu'l-Hikem Tercüme ve Şerhi*, Cilt I-IV, (Haz.: Mustafa Tahralı; Selçuk Eraydın), İstanbul 1987-1992; Mahmut Erol Kılıç; "Fusûsu'l-Hikem", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 13, İstanbul 1996, s. 230-237.

[117] Nureddîn Abdurrahmân bin Ahmed Câmî; *Nakdu'n-Nusûs fîŞerhi Nakşi'l-Fusûs*, Ankara Milli Kütüphane, Yz. A 922/1, 109 varak; Abdurrahmân Câmî; *Nakdu'n-Nusûs fîŞerhi Nakşi'l-Fusûs*, (Yay.: William Chittick), Tahran 1977.

[118] İsmâîl Rusûhî-yi Ankaravî; *Zübdetü'l-Fuhûs fîNakşi'l-Fusûs*, Metin Matbaası, İstanbul 1328.

[119] İsmâîl Rusûhî-yi Ankaravî; *Nakşe'l-Fusûs Şerhi*, (Haz.: İlhan Kutluer), Ribat Yayınları, İstanbul 1981.

[120] Muhyiddin İbnü'l-Arabî; *Nakşe'l-Fusûs-Gerçeklerin Özü, Şerh İsmâîl Rusûhî Ankaravî*, (Haz.: Ayhan Yıldırım), Ataç Yayınları, İstanbul 2005.

eserlerine değinilmiştir. Daha sonra Nakşu'l-Fusûs'un Ankaravî'ye ait tercümesi yine günümüz Türkçesiyle verilmiştir.[121] Eserin tanıtımından sonra İshâk ve Yûsuf fasları üzerine bir yüksek lisans tezi hazırlanmıştır.[122]

2.2.3.2. Îzâhu'l-Hikem (Şerhu Heyâkili'n-Nûr)

Îzâhu'l-Hikem, XII. yüzyılın ünlü İslâm felsefecisi Şihâbeddîn Sühreverdî'nin[123] (ö. 1191) aklın yanında keşif ve ilhâmı esas alan İşrâkî felsefesine[124] dâir kaleme aldığı en önemli kaynaklardan olan Heyâkilu'n-Nûr[125] adlı esere Ankaravî'nin yazdığı şerhtir.

Ankaravî tasavvuf erbâbı arasında var olduğu söylenen *ittihâd ve hulûl* kavramlarını reddetme gayesiyle bu eseri kaleme almıştır. Eserin başında *hikmet*in değerlendirildiği üç mukaddime yer almaktadır. İlk mukaddime tanım ve yorum, ikinci mukaddime hikmetin faydası, üçüncü mukaddime hikmetin neden var olduğuna dâirdir. Bu mukaddimelerin ardından Heyâkil şerhine başlar. Şerh edilen eserde olduğu gibi yedi heykel olarak tasnif edilmiş bölümlerde İlâhî nûrun sûretlerini şerh eder. Birinci heykel cisim ve gerekleri, ikinic heykel nefs ve kuvveleri, üçüncü heykel *vâcib, mümteni' ve mümkin* kavramları, dördüncü heykel Vâcibu'l-vücûdun keyfiyeti, beşinci heykel maddî âlemler ve semâvî felekleri, altıncı heykel cevher ve araz kavramları, yedinci heykel *nübüvvet, nefsin bekâsı ve sem'iyyât* kavramları hakkındadır.

Türkiye kütüphanelerinde dokuz nüshasını[126] tespit ettiğimiz bu eser üzerine üç tez çalışması yapılmıştır. İlk çalışma Veli Saylam'a aittir.[127] Bilal Kuşpınar tarafından Mc

---

[121] Eserle ilgili diğer değerlendirmeler için bkz. Yetik; *İsmail-i Ankaravî*, s. 80-81; Ceyhan; *İsmail Ankaravî ve Mesnevî Şerhi*, s. 226-234.

[122] Necdet Okumuş; *Ankaravi'nin Nakşu'l-Fusus Tercümesi ve İshak ve Yusuf Fassları'nın Yorumları*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 1990.

[123] Şihâbeddîn Sühreverdî'nin hayatı, kişiliği ve eserlerine dâir ayrıntılı bilgi için bkz. Ahmet Kamil Cihan; "Şihâbeddîn Sühreverdî'nin Eserleri", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 11, 2001, http://sbe.erciyes.edu.tr/dergi/sayi_11.htm; Ahmet Kamil Cihan; Sühreverdî'nin Felsefesinde İnsan ve Âlemdeki Yeri, Laçin Yayınları, Kayseri 2003; Cevdet Kılıç; "Sühreverdî'nin Varlık Düşüncesinde Nurlar Hiyerarşisi ve Meşşâî Felsefe İle Karşılaştırılması", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 13/2, s. 55-72, Elazığ 2008.

[124] İşrâkî düşünce hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. İsmail Erdoğan; "İşrâkîlik'in İslâm Felsefesi İçerisindeki Yeri ve Kaynakları", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 8, 2003, s. 159-178; Mahmut Kaya; "İşrâkıyye", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 23, İstanbul 2001, s. 435-438.

[125] Yusuf Ziya Yörükan; *Şihâbeddin Sühreverdi ve Nur Heykelleri*, (Haz.: Ahmet Kamil Cihan), İnsan Yayınları, İstanbul 1998; Saffet Yetkin; *Nur Heykelleri (Sühreverdî)*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1988.

[126] Ankara Milli Kütüphane, Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil yz. A 2675/1.
Süleymaniye Kütüphanesi, Reşid Efendi Bölümü, 353.
Süleymaniye Kütüphanesi, Çelebi Abdullah Bölümü, 398.
Süleymaniye Kütüphanesi, Hâlet Efendi Bölümü, 727/3.

Dill University'de yapılmış bir tezdir.[128] Nihat Demir'e ait üçüncü çalışma ise Ankaravî'nin felesefî görüşlerini söz konusu eser çerçevesinde değerlendiren bir tezdir.[129]

2.3. Dinî İlimler

2.3.1. Futûhât-ı Ayniyye

Ankaravî, Mesnevî şerhi Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif'in üçüncü cildini te'lif ettikten sonra göz rahatsızlığına yakalanmıştır. Bu durumdan mustarip olan şârih, gözlerinin yeniden açılması durumunda Kur'ân tefsîri yazacağını ahdeder. Hastalıktan şifa bulup te'lîf hayatına dönünce dostu Şeyh Ahmed Çelebi bir mektupla evvelden vermiş olduğu sözü tutma ricasında bulunur.[130] Sahîh Ahmed Dede'nin belirttiğine göre eser H.1037/M.1627 yılının Receb ayında te'lîf edilmiştir.[131]

Ankaravî'nin hayatı bölümünde değindiğimiz gibi Futûhât-ı Ayniyye'nin mukaddime kısmında bu durumu şöyle anlatır:

"Hikmet-i İlâhî ile üçüncü cildin şerhi bitince remed, gözlerime bir beyazlık indirdi. Işıkla gözbebeklerim arasına bir perde gelip uzun müddet beni yazı görmekten ve Kur'ân okumaktan mahrum bıraktı. Kitapları incelemek ve Kur'ân okumak iştiyakıyla "Ya Rabbi, zikrimi bağışlıyorum, bana nûr ihsan et ve yakîn nûruyla gönlümü mutlu kıl. Gam ve hüzün tuzağına düştüm, tenin mihnet ve derdinden beni uzak tut. Bedenim

---

Süleymaniye Kütüphanesi, Şehid Ali Paşa Bölümü, 1747.
Süleymaniye Kütüphanesi, Şehid Ali Paşa Bölümü, 2749/6.
Süleymaniye Kütüphanesi, Şehid Ali Paşa Bölümü, 2821.
Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih Bölümü, 5328/4.
Süleymaniye Kütüphanesi, Saliha Hatun Bölümü, 106.
Söz konusu nüshalar hakkında diğer bilgiler için bkz. Yetik; *İsmail-i Ankaravî*, s. 95-96; Gültekin; *İsmâîl Ankaravî…*, s. 79-80.

[127] Veli Saylam; *Ankaravî İsmail Rusuhî ve İzahu'l-Hikem Adlı Eseri*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 1990.

[128] Kuşpınar söz konusu tezinde Sühreverdî'nin eserine yazılan şerhlerden Devvânî'nin (ö. 1502) Şevâkilu'l-Hûr adlı eseri ile birlikte Îzâhu'l-Hikem'i neşretmiştir. Bu çalışma daha sonra basılmıştır: Bilal Kuşpınar; *Ismail Ankaravî on The Illuminative Philsopy-His Izahu'l-Hikem: Its Edition and Analysism Comporison With Davvani's Shawakil al-Hur, Together With The Translation of Suhrawardi's Hayakil al-Nur*, ISTAC, Kuala Lumpur 1996.

[129] Nihat Demir; *Îzahu'l-Hikem ve Şerh-i Heyakilü'n-Nur çerçevesinde Ankaravî'nin Felsefî Görüşleri*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, 2000.

[130] "Benüm saʿādetlü sultānum elsine-yi yārāndan bir vaʿd-i kerīmiñüz istimāʿ olındı ki ol kendü futūḥāt-ı ʿayniyye vü fuyūżāt-ı lāraybiyyeñüzden keşuḥufin mukerremetin merfūʿatin muṭahharah olan bir kitāb-ı müsteṭābıñuzla bu cānibi teşrīf ü talṭīf buyurasız." İsmâîl Rusûhî-yi Ankaravî; *Miftâhu'l-Belâga ve Misbâhu'l-Fesâha*, Tasvîr-i Efkâr Matbaası, İstanbul 1284, s. 211-212.

[131] Sahîh Ahmed Dede; *Mevlevîlerin Tarihi*, s. 297.

mihnetten dolayı halsiz düştü. Lütuf ve kereminden bu tenime sıhhat ver." diye niyaz ediyordum. Ve kimi zaman "bu gözlerim açılsaydı kalan ömrümü senin kitâb-ı kerîmini okumaya sarf ederdim. Hadîs-i Şerîf ve evliyâların kelimâtını mütâlaa etmekle meşgul olurdum." diyordum. Bir zaman sonra Allâh, ehl-i kemâl birini gönderip gözlerimden o perdeyi kaldırdı. Gözlerim açıldı ve kalbim tekrar zevk ve sürûrla doldu. Ardından dudaklarımdan şu sözler döküldü: "Görme konusunda ölü idim, Allâh'ın tecellisine şahit olayım diye görür oldum. Bir müddet hüzünle lâl bir hâlde etrafı dolaştım, çok şükür şimdi söyler oldum. Bu yolda gam sebebiyle kalakalmıştım. Mutluluk yolunda şimdi koşar oldum. Allâh'a şükür maksûd gülünün kokusunu bu bahçede koklar oldum. Ey Rusûhî, murâdın yerine geldiği için gamın nakışlarını, izlerini gönül levhasından sildim." Daha sonra hamd ve şükür sûresi olan Fâtiha'yı tefsîr etmeye başladım." (2a-2b)

Ankaravî, kendisinden önce Fâtiha tefsîri yazan müelliflerin eserlerini incelemiş[132], onlardan edindiği bilgiler ışığında Futûhât-ı Ayniyye tefsîrini kaleme almıştır. Bu duruma eserin mukaddimesinde değinmiştir. Eser yedi fâtihadan oluşur. Birinci fâtiha Kur'ân'ın faziletleri; ikinci fâtiha istiâze ve onun hakikatı; üçüncü fâtiha Besmele'nin esrârı; dördüncü fâtiha Fâtiha Sûresi'nin fazileti; beşinci fâtiha sûre ve âyet mefhumlarının anlamı; altıncı fâtiha Fâtiha Sûresi'nin isimleri; yedinci fâtiha bu sûrenin nüzûl sebebi hakkındadır. Ardından yedi asılla Fâtiha'nın yedi âyeti tercüme ve tefsîr edilmiştir.

Futûhât-ı Ayniyye'nin Türkiye kütüphanelerinde çeşitli nüshaları mevcuttur.[133] Eski yazılı harflerle de basılan[134] eser üzerinde bir yüksek lisans tezi hazırlanmıştır.[135]

---

[132] Fatiha Tefsîri literatürü hakkında ayrıntılı bilgiler için bkz. Sebahattin Uçar; *Başlangıçtan Günümüze Kar'an Tefsiri*, Fâtiha Sûresi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, 1998; Ziya Demir; *İstanbul Kütüphanelerinde Mevcut Matbu ve Yazma Fatiha Tefsîrleri*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 1987; Erhan Yetik; "Tasavvufî Açıdan Fâtihâ Tefsîri", *On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı VIII, 1996, s. 47-49; Ceyhan; *İsmail Ankaravî ve Mesnevî Şerhi*, s. 270-274.

[133] Edirne Selimiye Yazma Eser Kütüphanesi, 2114.
İstanbul Millet Kütüphanesi, Ali Emîrî Koleksiyonu, 906.
İstanbul Millet Kütüphanesi, Ali Emîrî Koleksiyonu, 39.
Süleymaniye Kütüphanesi İzmirli İsmail Hakkı Bölümü, 167.
Süleymaniye Kütüphanesi Tâhir Ağa Bölümü, 382.
Süleymaniye Kütüphanesi Lala İsmail Bölümü, 015.
Süleymaniye Kütüphanesi Hâlet Efendi Bölümü, 027.
Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Beşir Ağa Bölümü, 033.
Süleymaniye Kütüphanesi Nâfiz Paşa Bölümü, 068.
Süleymaniye Kütüphanesi Bağdatlı Vehbî Efendi Bölümü, 092.
Süleymaniye Kütüphanesi Laleli Bölümü, 167.
Süleymaniye Kütüphanesi Serez Bölümü, 236.

2.3.2. Misbâhu'l-Esrâr

Ankaravî'nin İşrâkî felsefe görüşleri doğrultusunda kaleme aldığı bu eser, Nûr Sûresi'nin otuz beşinci âyetinin tefsîridir. Söz konusu âyet şu şekildedir:
"Allâh, göklerin ve yerin nûrudur. O'nun nûrunun temsili, içinde lamba bulunan bir kandillik gibidir. O lamba kristal bir fanus içindedir; o fanus da sanki inciye benzer bir yıldız gibidir ki, doğuya da batıya da nispet edilemeyen mübarek bir ağaçtan, yani zeytinden (çıkan yağdan) tutuşturulur. Onun yağı, neredeyse, kendisine ateş değmese dahi ışık verir. (Bu,) nûr üstüne nûrdur. Allâh dilediği kimseyi nûruna eriştirir. Allâh insanlara (işte böyle) temsiller getirir. Allâh her şeyi bilir." (Nûr/35)
İslâm Tasavvuf düşüncesinde önemli tartışma konularından olan *nûr* kavramı[136] Ankaravî'de Gazzâlî'nin Mişkâtu'l-Envâr'ı[137] etkisinde şekillenmiştir. Misbâhu'l-Esrâr bu etkilenmenin bir sonucu olarak te'lîf edilmiştir. Ankaravî, Nûr Sûresi'ndeki bu âyeti okurken birçok sırrın kendisine keşfolduğunu belirterek bu sırları muhataplarıyla paylaşma gayesi ile eseri te'lîf etmiştir. Bununla beraber eserin te'lîfindeki esas niyeti, söz konusu âyeti tefsîr edenlerin yeterince âyetin derûnuna inememiş olmalarıdır.
Eser dört fasıldan oluşmaktadır. Birinci fasılda *nûr*un mahiyeti değerlendirilir. Ayetin ilk bölümü olan *Allâh göklerin ve yerin nûrudur,* ifâdesi yorumlanır. İkinci fasılda *mişkât, misbâh ve zücâce* kavramları değerlendirilir. Üçüncü fasılda *zeytin ağacı* ve onun etrafında *ilim, ma'rifet* kavramları açıklanır. Dördüncü fasılda ise *hidâyet* kavramı irdelenir.

Süleymaniye Kütüphanesi Hâlet Efendi Bölümü, 270.
Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Beşir Ağa Bölümü, 370.
Süleymaniye Kütüphanesi Şehid Ali Paşa Bölümü, 1150.
Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi Bölümü, 2491.
Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi Bölümü, 2580.
Süleymaniye Kütüphanesi Veliyüddin Efendi Bölümü, 184.
[134] İsmâîl Rusûhî-yi Ankaravî; *Futûhât-ı Ayniyye,* Ahmed Kâmil Matbaası, İstanbul 1328.
[135] Fatma Gedik; *İsmail-i Ankaravi (ö.1041/1631) ve "Fütûhat-ı Ayniyye" İsimli Eseri,* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2005.
[136] Bu konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Salih Çift; "İlk Dönem Tasavvuf Düşüncesinde Nûr Kavramı", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 13, Sayı 1, s. 139-157, Bursa 2004; Süleyman Hayri Bolay; *Aristo Metafiziği ile Gazzâlî Metafiziğinin Karşılaştırılması*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1989.
[137] Süleyman Ateş; *Mişkâtü'l-Envâr (İmam Gazâlî)*, Bedir Yayınevi, İstanbul 1994; İmâm-ı Gazâlî, *Nur Metafiziği*, (Çev.: A. Cüneyd Köksal), Gelenek Yayıncılık, İstanbul 2004; İmâm Gazâlî; *Mişkatu'l-Envar-Nurlar Âlemi*, Nesil Yayınları, İstanbul 2007.

Misbâhu'l-Esrâr'ın çeşitli kütüphanelerinde yedi nüshası bulunmaktadır. En eski tarihli nüsha H.1035/M.1625 tarihinde istinsah edilen Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi Bölümü, 2872 numaradaki metindir.[138]

2.3.3. Şerh-i Ehâdîs-i Erba'în

İslâm kültüründe özel bir konumu olan kırk hadîs derleme ve ezberleme konusu Ankaravî'nin de ilgisini çekmiştir. Ancak bu ilgi münhasıran hadîs derleme ve şerh etmek olarak tezahür etmemiş, tasavvufa ve tasavvufî kavramlara karşı olan kitleleri ilzam etmek amacı da gütmüştür.

Pek çok müellif, Hz. Peygamber'in *"Ümmetim için dinî konulara dâir kırk hadîs ezberleyen kişiyi Allâh kıyamet günü fakîhler ve âlimler arasında diriltir."*[139] hadîsinden yola çıkarak kırk hadîs çalışmaları yapmışlardır.[140]

Ankaravî, kırk hadîsi şerh ettiği eserinde bu işe girişme sebebini şöyle açıklar: *"Bu faḳīr ü ḥaḳīr Mevlevī Şeyḫ İsmāʿīl-i Anḳaravī imtis̱ālen lihāẕihi'l-işāreti'l-ʿaliyye ve surūren bihāẕihi'l-beşāreti's-sāmiyye eḥādīs̱-i Nebevīden tarīḳumuzı müʾeyyid olan ve sülūkümüze taḳviyet ḳılan ṣaḥīḥu'l-isnād ḳırḳ ḥadīs̱-i şerīfi iḫtiyār idüp Türkī ʿibāre üzre anları şerḥ u tefsīr ḳıldum."*[141]

Ankaravî ayrıca *Farsça cehennem dilidir,* diyenleri ve Mevlevîliği bid'at olarak tanımlayanları, delil ve ispat getirerek sünnet ve bid'at kavramlarının asıl ma'nâsını açıklığa kavuşturarak susturma amacı güder.

---

[138] Ceyhan; *İsmail Ankaravî ve Mesnevî Şerhi*, s. 246. Bu eserin nüshaları şunlardır:
İstanbul Üniversitesi, Türkçe Yazmalar Bölümü, 6394.
Süleymaniye Kütüphanesi Düğümlü Baba Bölümü, 010.
Süleymaniye Kütüphanesi Düğümlü Baba Bölümü, 370.
Süleymaniye Kütüphanesi Lala İsmail Bölümü, 213.
Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi Bölümü, 2544.
Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi Bölümü, 2872.
Vatikan Kütüphanesi, Türkçe Yazmaları Bölümü, 137/1.
Bu nüshalar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Yetik; *İsmail-i Ankaravî*, s. 102-103; Gültekin; *İsmâîl Ankaravî…*, s. 78-79.

[139] Aclûnî; *Keşfu'l-Hafâ*, Cilt II, s. 246.

[140] Kırk hadîs hakkında geniş bilgi için bkz. Abdülkadir Karahan; *İslâm-Türk Edebiyatında Kırk Hadîs Toplama, Tercüme ve Şerhleri*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1991; Selahattin Yıldırım; *Osmanlı'da Kırk Hadis Çalışmaları 1*, Dârulhadîs Yayınevi, İstanbul 2000; Hasan Kâmil Yılmaz; *Tasavvufî Hadis Şerhleri ve Konevî'nin Kırk Hadis Şerhi*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1990; İsmail Hakkı Ünal; "İslâm Kültüründe Kırk Hadîs Geleneği ve Şeyh Hâmid-i Velî'nin Hadîs-i Erbaîn Şerhi", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 39, Ankara 1999, s. 137-146.

[141] İsmâîl Rusûhî-yi Ankaravî; *Şerh-i Hadîs-i Erba'în*, Süleymaniye Kütüphanesi, Nafiz Paşa Bölümü, 184, 1b.

Eser üzerinde önemli bir çalışma yapan Semih Ceyhan, hadîslerin konu ve içerik itibariyle iki ana bölüme ayrıldığını belirtir. İlk bölümde özel anlamda Mevlevîlikle ilgili eleştirileri cevaplar. İkinci ana bölümde ise tasavvufu ve dindeki konumunu değerlendirir.[142]

Sahîh Ahmed Dede'nin verdiği bilgiye göre bu eser H.1037/M.1627 yılında tamamlanmıştır.[143] Abdülkadir Karahan'ın *muayyen bir tarîk ve sülûkun müdâfaâsı mevzûunda, Türkçe Kırk Hadîs tercümelerinin en tipik örneği*[144] olarak tanımladığı bu eser Semih Ceyhan tarafından yayımlanmıştır.[145]

2.3.4. Keffu'l-Lisân anŞurbi'd-Duhân

Ankaravî'nin yaşadığı dönemde Osmanlı topraklarında yaygınlaşan tütün, ulemâ çevrelerinde zamanın en çok tartışılan konularındandır.[146] Kullanımının kısa sürede yaygınlaşması sonucu farklı dönemlerde yasaklamalar getirilen tütün, Ankaravî'nin ilgi alanına girmiştir. Mısır'da bulunduğu dönemde de tütün vb mükeyyefât üzerine yapılan tartışmaları takip etmiş biri olarak bu konuda bir risâle kaleme almıştır. Risâle muhtemelen H.1022/M.1614 yılında tütünün yasaklanmasına dâir fetvaya karşı yazılmıştır.[147]

Ankaravî eserin mukaddimesinde, çevresindekiler tarafından tütün içmenin caiz olup olmadığına dâir sorulan sorulara, bir istihareden sonra cevap niteliğinde bu risâleyi yazdığını belirtir. Tütün içmeyi hoş karşılamadığını, ancak kesin bir yargı koymanın doğru olmadığını belirtir. Çünkü Hz. Peygamber bu konuda herhangi bir hüküm vermemiştir. Ankaravî tütünün haram olduğu konusunda ileri sürülen tüm fikirlere bu risâlede cevap verir.[148] Eserin bilinen iki nüshası vardır.[149]

---

[142] Ceyhan; *İsmail Ankaravî ve Mesnevî Şerhi*, s. 276.

[143] Sahîh Ahmed Dede; *Mevlevîlerin Tarihi*, s. 297.

[144] Abdülkadir Karahan; *İslâm-Türk Edebiyatında Kırk Hadîs...*, s. 234.

[145] Semih Ceyhan; *İsmail Ankaravî, Hadislerle Tasavvuf ve Mevlevî Erkânı-Mesnevî Beyitleriyle Kırk Hadis Şerhi*, Dârulhadis Yayınevi, İstanbul 2002.

[146] Tütün ve keyif verici maddelerin tarihçesine ve Osmanlı'da tütün kullanımına dâir ayrıntılı bilgiler için bkz. Fehmi Yılmaz; "Tütün Üzerine Düşünceler: Batıda ve Bizde", *Tütün Kitabı*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2003, s. 1-16; Metin Ünal; "Tütünün Dört Yüz Yılı", *Tütün Kitabı*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2003, s. 17-33; Rusuhi Baykara; "Osmanlı Devletinde İlk Tütün İçme Yasağı ve İktisâdî Sebebi", *Tarih Dünyası*, Cilt 3, Sayı 23, 1953, s. 993; Wolfgang Schivelbush; *Keyif Verici Maddelerin Tarihi, Cennet, Tat ve Mantık*, (Çev.: Zehra Aksu Yılmazer), Dost Kitabevi, Ankara 2000.

[147] Ceyhan; *İsmail Ankaravî ve Mesnevî Şerhi*, s. 264.

[148] Bu risâlenin içeriğini Semih Ceyhan değerlendirmiş ve Kâtip Çelebi'nin Mîzânu'l-Hak adlı eserinin beşinci bahsi olarak geçen tütün meselesi ile mukayese etmiştir. Bkz. Ceyhan; *İsmail Ankaravî ve Mesnevî Şerhi*, s. 268-270.

2.4. Belâgat

2.4.1. Miftâhu'l-Belâga ve Misbâhu'l-Fesâha

İslâm kültüründe Kur'ân ve hadîsi anlama gayretleri sonucunda bir bilim dalı haline gelen ilm-i belâgat, Türk edebiyatında da önemli bir konuma sahiptir.[150] Ankaravî'nin Miftâhu'l-Belâga'sı da kaleme alınmış ilk belâgat eserlerindendir.[151]
Dervişleri olan Dervîş Âmil[152] ve Muhammed Sâdık'ın şiir sanatı ve inşâ ma'rifetlerine talip olup belâgat ve fesâhat ilmine yöneldikleri sırada kendisinden rica etmeleri üzerine Ankaravî bu eseri te'lîf etmiştir. Mukaddimede söz edildiği gibi eser, Hatîb-i Dımeşkî (Celâleddîn Muhammed El-Kazvînî)'nin (ö. 1338) Telhîsu'l-Miftâh fi'l-Me'ânî ve'l-Beyân adlı eseri[153] ve Hâce-yi Cihân (Mahmûd bin Muhammed el-Gîlânî)'nin (ö. 1481) Menâzıru'l-İnşâ adlı eseri esas alınarak kaleme alınmıştır:
"Evlād-ı maʿnevī vü zümre-yi aḫfādımuñ eṣlaḥı ve ehl-i ṭalebi yaʿnī Dervīş ʿĀmil ve Muḥammed Ṣādıḳ Çelebi yesserallāhu lehumu'l-ʿilmu'l-edebī vaḳtā ki ṣanʿat-ı şiʿr u maʿrifet-i inşāya ṭālib ve ʿilm-i belāġat u fenn-i feṣāḥate rāġıb olup bu faḳīr-i Mevlevī

---

[149] Topkapı Saray Kütüphanesi, Mehmet Reşat Bölümü, 196.
Süleymaniye Kütüphanesi Hâlet Efendi Eki numara 212/13.

[150] Belâgat hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Hulusi Kılıç; Tahsin Yazıcı; Kâzım Yetiş; "Belâgat", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 5, İstanbul 1992, s. 380-387; M. Kaya Bilgegil; *Edebiyat Bilgi ve Teorileri (Belâgat)*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1989; M. A. Yekta Saraç; *Klâsik Edebiyat Bilgisi Belâgat*, Bilimevi Yayınları, İstanbul 2001; M. A. Yekta Saraç; "Türk Edebiyatında Belâgat ile İlgili Yazılan İlk Türkçe Eserlerin Değerlendirilmesi", *I. Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni*, Kayseri 12-13 Nisan 2001 Bildiriler, Cilt II, Kayseri 2001, s. 641-649; Nusreddin Bolelli; *Belâgat Beyân-Me'ânî-Bedî' İlimleri, Arap Edebiyâtı*, Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 2001; Kâzım Yetiş; *Belâgattan Retoriğe*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2006; Atabey Kılıç; *Ahmed Hamdî-Belâgat-ı Lisân-ı Osmânî*, Laçin Yayınları, Kayseri 2007.

[151] Atabey Kılıç, Türk edebiyatında kaleme alınan ilk eserin Ankaravî'nin Miftâhu'l-Belâga'sı değil Ankaravî'den yaklaşık on yıl önce vefat eden Üskübî'nin Şerh-i Telhis'i olduğunu belirtir. Bkz. Atabey Kılıç; "Ahmed Hamdî'nin Belâgat-ı Lisân-ı Osmânî'si", *Klâsik Türk Edebiyatı Üzerine Makaleler*, Turkish Studies Publication, Ankara 2007, s. 433.

[152] Abdülbaki Gölpınarlı ve Erhan Yetik'in dikkat çektikleri gibi Kâtib Çelebi'nin belirttiğine göre bu derviş Dervîş Ganem'dir. Yetik de Ankaravî'nin *manevî evlâdım* ifadesini Ganem için kullanmasını daha makul görür. Bkz. Yetik; *İsmail-i Ankaravî...*, s. 82; Abdülbaki Gölpınarlı; *Konya Mevlânâ Müzesi Yazmaları,* Cilt 2, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1967, s. 275.

[153] Bu eser, Sekkâkî'nin (ö. 1299) yazdığı Miftâhu'l-Ulûm'un üçüncü bölümünde *meânî, beyân, bedi'* başlıklarıyla verilen kısmın kısaltmasıdır. Dımeşkî'nin eserine de Türkçe şerhler yazılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Atabey Kılıç; *Üskübî'nin Şerh-i Telhis'i, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ege Üniversitesi, 1990; Atabey Kılıç; "Altıparmak Mehmed Efendi ve Şerh-i Telhîs-i Miftâhı'nda Şerh Metodu", *Klâsik Türk Edebiyatı Üzerine Makaleler*, Turkish Studies Publication, Ankara 2007, s. 437-441; ; M. Vecih Uzunoğlu; "Ayşî Mehmed Efendi: Hayatı ve Eserleri", *Nüsha Dergisi*, 2002, Sayı 6, s. 135-142; M. Akif Özdoğan; "Belâgatın Sistematize Edilmesinde Es-Sekkâkî ve El-Kazvînî'nin Rolü", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 2002, Sayı 4, s. 97-106.

aʿnā Şeyḫ İsmāʿīl-i Anḳaravīden Ḫaṭīb-i Dımışḳīnüñ aġmeż-i muṣannefātından olan metn-i Telḫīṣi taʿallüme şurūʿ idüp ḥāl bu ki anlaruñ ol fende yedleri ḳaṣīr oldıġından ol kitāb-ı belāġat-niṣābda münderic bulunan maʿānī-yi daḳīḳanuñ fehmi ẕihnlere ʿasīr geldigi cihetle ʿilm-i meẕkūra iştiġālden sīr ü melūl olmışlardı bu faḳīr-i keẟīru't-taḳṣīrüñ derūnında şefḳat-ı fiṭriyye ve merḥamet-i cibilliyye cūşa gelüp anlara ve anlardan ġayrı ṭālib-i belāġat u feṣāḥat olanlara teshīl itmek içün ol kitāb-ı bedīʿu'l-esāsuñ bedīʿ ü beyānına müteʿallıḳ olan ve fenlerinde ṭullāba ehem ü elzem olan ebyāt u kelimāt telḫīṣ u iḳtibās ḳılınup Türkī ʿibārāt üzre tercüme vü tefsīr olındı".[154]

Eser ana hatlarıyla ilm-i belâgat ve ilm-i inşâyı konu etmesine rağmen Ankaravî eserini dört bölümde tasnif etmiştir. Birinci bâbda kelime ve kelâm, isnâd ve çeşitleri ile belâgatın tarifi işlenir. İkinci bâbda beyân ilmine dâir kurallar ve ıstılâhlar açıklanır. Üçüncü bâbda şiirin kısımları (nazım şekilleri) ve bedi' ilmine dâir bazı konulara değinilir. Dördüncü bâbda ise ilm-i inşâ ve kitâbet konularına yer verilir.

Miftâhu'l-Belâga ilk olarak 1284'te İstanbul'da basılmıştır.[155] Ayrıca eser üzerinde iki yüksek lisans tezi hazırlanmıştır.[156]

2.5. Şiirleri (Şiir Mecmûası ve Dîvân?)

Ankaravî'nin şârih yönü şâir yönünün önünde olduğu için şiirleri gün yüzüne çıkmamıştır. Klâsik kaynakların Ankaravî'nin dîvânından söz etmelerine rağmen dîvânın herhangi bir nüshasına rastlanmaması şârihin bir dîvân tertip edip etmediği konusunda bizleri şüpheye düşürmektedir. Erhan Yetik, Ankaravî'nin şiirlerinde Rusûhî mahlasını tercih ettiğini ve pek çok şiiri bulunduğunu ifâde ederek bir dîvânı olabileceği ihtimalini akla yakın bulur.[157]

Dîvânın -varsa- bir nüshası bulununcaya kadar kesin yargıda bulunmak hatalı olacaktır. Ayrıca Ankaravî'nin pek çok şiirinin olması, onu dîvân sahibi bir şair olarak kabul etmemizi gerektirmez. Zira meşîhat hayatının çoğu Galata Mevlevîhânesi şeyhliğiyle, yani lider konumda geçtiği için şâirlik yönünü öne çıkaran bir eserinin mevcudiyeti

---

154 İsmâîl Rusûhî-yi Ankaravî; *Miftâhü'l-Belâga ve Misbâhu'l-Fesâha*, Tasvîr-i Efkâr Matbaası, İstanbul 1284, s. 3.

155 İsmâîl Rusûhî-yi Ankaravî; *Miftâhü'l-Belâga ve Misbâhu'l-Fesâha*, Tasvîr-i Efkâr Matbaası, İstanbul 1284.

156 Fatih Ülken; *Şeyh İsmail Ankaravî'nin Miftâhü'l-Belâga ve Misbâhü'l-Fesâha'sı*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, 1990; Abdülkadir Summak; *Miftâhü'l-Belâga ve Misbâhü'l-Fesâha*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi, 1999.

157 Yetik; *İsmail-i Ankaravî*, s. 119.

elbette dikkatlerden kaçmaz, birçok nüshası bulunan diğer eserlerinin istinsahında olduğu gibi çevresindeki dervişler tarafından kayıt altına alınması ihtimalini de gözden uzak tutmamak gerekir.

Semih Ceyhan, Ankaravî'nin Konya'da bulunduğu süreç içerisinde I. Bostan Çelebi'nin tesirinde Melâmî neşveyle mülemmâ' olarak yazdığı 12 şiirinin yer aldığı bir şiir mecmûasını tanıtmıştır.[158]

2.6. Çoklu Mesnevî Şerhi

2.6.1. Simâtu'l-Mûkinîn

Ankaravî'nin Mesnevî ile ilgili ilk eserlerindendir. Mısır seyahatinden sonra, yani H. 1017/M. 1608 yılında kaleme alınmıştır. Şârihin zihninde var olan çoklu şerh projesinin ilk adımı olan bu risâle, Mesnevî'nin ilk cildinin Arapça mukaddimesine aynı dilde yapılan şerhtir. Eserin nüshaları 13 ila 23 varaklık bir hacme sahiptir. Sahîh Ahmed Dede bu eserin Câmi'u'l-Âyât'la aynı sene içerisinde yazıldığını belirtir.[159]

Ankaravî Mısır'da ilim tahsil edip döndükten sonra Mesnevî kırâatine başlamış, ilk olarak Arapça mukaddimeyi şerh etmiştir. Mesnevî'nin şerhine başlarken de bu risâlenin geliştirilmiş Türkçe tercümesini Fâtihu'l-Ebyât ile beraber şerhin başına koymuştur. Burada Mesnevî'nin mukaddimesindeki Arapça cümleler Türkçeye çevirilerek şerh edilmiştir. İleri sürülen fikirler âyet, hadis ve manzum parçalarla desteklenmiştir.

Ankaravî risâlenin mukaddimesinde Mesnevî'in dîbâcesindeki bazı müşkül cümlelerin kimi şârihlerce hatalı yorumlandığını fark ettiğini belirtip o dîbâceye uygun bir şerh yazdığını ifâde eder. Eserin yazıldığı sıralarda gördüğü bir rüyada, kendisine söylenildiği gibi adını Simâtu'l-Mûkinîn (Yakîn Ehlinin Sofrası) koyar.

Ankaravî'nin sonradan kaleme aldığı Mesnevî Şerhi'nin başına aldığı bu tercüme kısım, Semih Ceyhan ve Mustafa Topatan tarafından Fâtihu'l-Ebyât ile beraber müstakil olarak

[158] Ankaravî'nin şiirleri Konya Mevlânâ Müzesi Yazma Kitaplar Bölümü, 87 numarada bulunan bu mecmûanın 112a-113a varakları arasındadır. Bu mecmua hakkında bilgi ve Ankaravî'nin şiirlerinden örnekler için bkz. Ceyhan; İsmail Ankaravî ve Mesnevî Şerhi, s. 281-283. Ankaravî'nin şiirlerinden örnekler için ayrıca bkz. *Mecmû'a-yı Eş'âr* / İbrâhim Edhem Kırımî Ankara Milli Kütüphane, Yz. A 8071.

[159] "Ve bu sālde (Hicret-i Nebeviyyenüñ biñ on yidi sālinde) Ankaravī Rusūḫī İsmāʿīl Dede Cenābı Meṣnevīnüñ cild-i evvelinüñ dībācesini ʿArabī şerḥ buyurdı." Bkz. Sahîh Ahmed Dede; *Mevlevîlerin Tarihi,* s. 288.

basılmıştır. Bu yayında metnin sadeleştirilmiş biçimi ve orijinal metnin çevriyazısı yer almaktadır.[160]

2.6.2. Cenâhu'l-Ervâh

Ankaravî'nin dervişlik yıllarında kaleme aldığı bu eser Sahîh Ahmed Dede'nin belirttiğine göre H.1025/M.1616 yazılmıştır. Ancak Ankaravî o yıllarda Galata Mevlevîhânesi'ne şeyh olarak vazife yapmaktaydı. Dolayısıyla verilen tarihte bir uyuşmazlık göze çarpmaktadır. Ceyhan'ın belirttiğine göre bu eser Ankaravî'nin dervişliği ve seyr ü sülûku esnasında kaleme alınmıştır.[161]

İçerik olarak Mevlânâ ve Attâr etkisinde yazılan dört hikâyeden oluşan bu eserin birinci hikâyesi Mesnevî'de de geçen padişah ve üç şehzadesi hikâyesidir. Bu hikâyede Padişahın sınamak amacıyla şehzâdeleri sefere göndermesi sonucu üç kardeşin başından geçen maceralar tasavvufî bir sembolizmle anlatılır. İkinci hikâye Sebelilerin ahmaklığı üzerine şekillenen Mesnevî hikâyesidir. Nefsini tanıma kavramı etrafında şekillenen hikâyede çevresindekilerin kusurlarını görüp de kendinde bir hata görmeyen kişilerin durumu yansıtılmaktadır. Üçüncü hikâye doğrudan Mesnevî'den alınmamakla beraber orada geçen bir imgeden hareketle bir sefer esnasında zâhidin başından geçen maceralar anlatılır. Dördüncü hikâye ise Attâr'ın İlâhînâmesi'nden alınmış bir konudur. Kocası hacca giden bir kadının başından geçenler ve seyahati anlatılır.

Cenâhu'l-Ervâh seyr ü sülûk ve ve sefer kavramları etrafında şekillenmiştir. Bu durum Ankaravî'nin eseri yazdığı tarihlerdeki durumunu yansıtması açısından önemlidir. Dervişlik yıllarında sık sık sefere çıkması, özellikle Mısır, Ankara ve Konya'da bulunmasının bir dışavurumu olarak söz konusu eserin yazıldığını düşünebiliriz. Ayrıca Ceyhan'ın vurguladığı gibi Ankaravî, tarîkat ahvâline dâir kaleme aldığı eserler yüzünden Kadızâdelilerden gelen baskıları bertaraf etmek adına ma'rifet hakikatlerini anlatan bu eseri yazmıştır.[162] Eserin Türkiye kütüphanelerinde muhtelif nüshaları bulunmaktadır.[163]

---

[160] Semih Ceyhan; Mustafa Topatan; *Mesnevî'nin Sırrı-Dîbâce ve İlk On Sekiz Beyit Şerhi*, Hayykitap Yayınları, İstanbul 2008.
[161] Ceyhan; *İsmail Ankaravî ve Mesnevî Şerhi*, s. 246.
[162] Ceyhan; *İsmail Ankaravî ve Mesnevî Şerhi*, s. 247.
[163] Süleymaniye Kütüphanesi Lala İsmail Bölümü, 213.
Süleymaniye Kütüphanesi Hâlet Efendi Bölümü, 221.
Süleymaniye Kütüphanesi Reisü'l-Küttâb Mustafa Efendi Bölümü, 1183.
Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi Bölümü, 2558.

2.6.3. Câmi‘u’l-Âyât

Ankaravî, Konya Çelebilerinden Ebu Bekir Efendi’nin ricası üzerine Mesnevî’de doğrudan veya dolaylı olarak zikredilen âyet ve hadîsleri belirleyip kaynaklarına ulaşmak ve bazı müşkül beyitleri izah etmek maksadıyla bu eseri te’lîf etmiştir. Bu eser çoklu şerh projesinin ikinci ayağıdır. Sahîh Ahmed Dede’nin verdiği bilgilere göre Câmi’u’l-Âyât, Simâtu’l-Mûkinîn’den hemen sonra yine Konya’da kaleme alınmıştır.[164]
Şârihin mukaddimede belirttiğine göre Hz. Mevlânâ dergâhına gittiği sırada bazı ahbâbı Mesnevî’de geçen söz konusu zor beyitleri, âyet ve hadîslerin şerhini içeren bir eseri kendisinden talep etmişlerdir. Ancak şârih kifâyetsiz olduğunu belirterek uzun süre bu te’lîften kaçınır. Daha sonra Çelebi Ebu Bekir Efendi’nin bu husustaki ricasını farz mesâbesinde addedip eseri yazmaya başlar. Mesnevî’de geçen âyetleri ve Kur’ân’daki yerlerini tespit edip onları Kâzî, Keşşâf, Me’âlimu’t-Tenzîl, Ebu’l-Leys, Medârik ve Teysîr gibi eserlerden de yararlanarak şerh eder.[165]
Şârih hâtime kısmında bu eserin Mesnevî okuyanlar için son derece önemli olduğunu belirtip *Mesnevî-hân* olanların *Mesnevî-dân* olabilmeleri için bu kitaptan uzak kalmamalarını ister. Çünkü Mesnevî, Allâh’ın kelâmından ve Hz. Peygamber’in verdiği haberlerden meydana getirilmiş bir kitaptır. Bu eser de Mesnevî’deki ilâhî nurları ortaya çıkarmaktadır.[166]
Eserde herhangi bir tasnif söz konusu değildir. Öncelikle âyet ve hadîsler belirlenmiş ve Mesnevî’nin cilt esasına göre âyet, hadîs ve kimi beyitler işlenmiştir. Eserde lafız ve manâ yoluyla yedi yüz kadar âyet, yüz elli sekiz hadîs işlenmiştir.[167]

Bu nüshaların tavsifi için bkz. Yetik; *İsmail-i Ankaravî*, s. 101-102; Gültekin; *İsmâîl Ankaravî…*, s. 81.
[164] Sahîh Ahmed Dede; *Mevlevîlerin Tarihi*, s. 288, 294.
[165] İsmâîl Rusûhî-yi Ankaravî, *Câmi’ul-Âyât,* Kütahya Vâhid Paşa İl Halk Kütüphanesi, 251, 3a-4b; Gültekin; *İsmâîl Ankaravî…*, s. 55-56.
[166] *Câmi’ul-Âyât*, 201a-201b.
[167] Yetik; *İsmail-i Ankaravî*, s. 91-93; Ceyhan; *İsmail Ankaravî ve Mesnevî Şerhi*, s. 167-168
Eserin tespit edilebilen nüshaları şu şekildedir:
Kütahya Vâhid Paşa İl Halk Kütüphanesi, 251, 201 varak.
Süleymaniye Kütüphanesi Mihrişah Sultan Bölümü, 181, İstinsah tarihi, 1024, 230 varak.
Süleymaniye Kütüphanesi Pertev Paşa Bölümü, 239, İstinsah tarihi 1029, İsinsah eden: Dervîş İbrâhîm, 337 varak.
Süleymaniye Kütüphanesi Pertev Paşa Bölümü, 255, İstinsah eden: Dervîş Ganem, 167 varak.
Süleymaniye Kütüphanesi Düğümlü Baba Bölümü, 262, 185 varak.
Süleymaniye Kütüphanesi Kadızâde Mehmed Bölümü, 271, İstinsah tarihi: 1028, İstinsah Eden: Mehmed bin Ni’metullâh, 170 varak.
Süleymaniye Kütüphanesi Nâfiz Paşa Bölümü, 378, 277 varak.

2.6.4. Fâtihu'l-Ebyât

Mesnevî'nin özünü teşkil eden ilk on sekiz beyit Mevlevî çevresinde son derece önem kazanmıştır. Bu önem vesîlesiyle on sekiz beyit üzerine çeşitli şerh ve incelemeler yapılmıştır.[168] Mesnevî'nin ilk on sekiz beytinin şerhi olan bu risâle, Câmi'u'l-Âyât'tan sonra te'lîf edilmiştir. Sahîh Ahmed Dede'nin verdiği bilgiye göre H.1028/M.1619 yılının Rebiu'l-evvel ayında yazmıştır.[169] Ankaravî de on sekiz beytin bu önemine binâen önce müstakil olarak şerh etmiş, Mesnevî Şerhi'ne başladıktan sonra da bu risâleyi geliştirerek Simâtu'l-Mûkinîn'in tercümesiyle beraber şerhin başına koymuştur. Fâtihu'l-Ebyât, Mesnevî Şerhi'nin başına alındığı için kimi kaynaklarda ve kataloglarda şerhle karıştırılarak şerhin bütününe verilen bir isim hâline gelmiştir. Ancak Ankaravî şerhin mukaddimesinde iki ismi birbirinden ayırt edip risâlenin yazılış serüvenini şöyle açıklar:

Süleymaniye Kütüphanesi Antalya Tekelioğlu Bölümü, 390, İstinsah tarihi: 1024, İstinsah eden: Dervîş Muhammed, 195 varak.
Süleymaniye Kütüphanesi Şehid Ali Paşa Bölümü, 1159, İstinsah tarihi: 1031, İstinsah eden: Dervîş Hasanu'l-Mevlevî, 179 varak.
Süleymaniye Kütüphanesi Laleli Bölümü, 1353, İstinsah tarihi: 1028, İstinsah eden: Derviş Muhammed, 195 varak.
Süleymaniye Kütüphanesi Laleli Bölümü,1354, 150 varak.
Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi Bölümü, 2326, İstinsah tarihi: 1093, İstinsah eden: Muhammed bin Alî, 130 varak.
Süleymaniye Kütüphanesi Serez Bölümü, 3863, 62 varak.
Süleymaniye Kütüphanesi Beyazıd Bölümü, 3657.
Süleymaniye Kütüphanesi Beyazıd Bölümü, 3764.
Süleymaniye Kütüphanesi Beyazıd Bölümü, 9336.
Süleymaniye Kütüphanesi Veliyüddin Efendi Bölümü, 1720.
Süleymaniye Kütüphanesi Lala İsmail Bölümü, 129.

[168] Ahmed Ateş; "Mesnevî'nin Onsekiz Beytinin Manası", *60. Doğum Yılı Münasebetiyle Fuat Köprülü Armağanı*, Osman Yalçın Matbaası, İstanbul 1953, s. 36-50; Ahmed Ateş; "Âgâz-ı Mesnevî, Ma'nâ-yı Hicdeh Beyt", (Çev.: Tevfîk Sübhânî), *Mevlânâ (Ezdîdegâh-ı Türkân u İrâniyân)*, 1369 s. 159-174, İran Kültür Merkezi Yayınları, Ankara; Hüseyin Ayan; "On Sekiz Beyte İki Türlü Bakış", *I. Milli Mevlânâ Kongresi Bildirileri*, 1986, s. 325-330; Necip Fazıl Duru; "Mevlevî Şeyhi Ağazâde Mehmed Dede ve Mesnevî'nin İlk 18 Beytini Şerhi", *Tasavvuf*, Yıl 4, Temmuz-Aralık 2003, s. 151-175; Âmil Çelebioğlu; "Muhtelif Şerhlere Göre Mesnevî'nin İlk Beyti ile İlgili Düşünceler", *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1998, s. 525-545; Mehmet Kaplan; *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar I*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1976, s. 109-116; Ziya Avşar; "Rûhu'l-Mesnevî'de Mesnevî'nin İlk 18 Beytinin Şerh Yöntemi", *Turkish Studies-Türkoloji Araştırmaları*, Volume 2/3 (Tunca Kortantamer Özel Sayısı I), Summer 2007, s. 59-72; Turgut Koçoğlu; "Ankaravî İsmail Rusûhî'nin Mesnevî Şerhi Mecmû'atü'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Maârif'te Mesnevî'nin İlk 18 Beytinin Şerh Metodu", *Mevlânâ, Mesnevî ve Mevlevîhâneler Sempozyumu Bildirileri* (30 Eylül-01 Ekim 2006), MAKSAD Yayınları, Manisa, s. 209-222; Ahmet Tanyıldız, "Şem'î, Ankaravî ve Bursevî Şerhleri ve Mesnevî'nin İlk 18 Beytini Yorumlama Yöntemleri", *Marife Dergisi Mevlana Özel Sayısı*, Konya 2007, Sayı 3, s. 123-146.
[169] Sahîh Ahmed Dede; *Mevlevîlerin Tarihi*, s. 292-294.

"Bu faḳīr ü ḥaḳīr-i keşīru't-taḳṣīr ol vaḳtde ki Ḥażret-i Pīrüñ kelām-ı münīrin ibtidādan naḳl u taḳrīr itmege şurūʿ eyledükde baʿż-ı yārān efāżullāhu ʿaleyhim sicālu'l-ʿirfān ol taḥḳīḳ ü beyānı istiḥsān idüp istidʿā eylediler ki ol dürer-i maʿānī vü maʿārif ve ġurer-i esrār u leṭāyif silk-i taḥrīre dizile ve andan bir kitāb-ı müsteṭāb düzile egerçi cümle-yi ebyāta şerḥ yazılmazsa bārī ibtidāda vāḳıʿ olan on sekiz ebyāta yazıla bu faḳīrüñ ol ḥīnde Ṭarīḳat-nāmenüñ taṣnīfine iştiġālüm olduġundan bunlara didüm ki inşāʾallāhu Teʿālā̱ baʿde tekmīl-i Minhācu's-Sālikīn bu ẕikr olınan taḥḳīḳ ü taḳrīri maʿaziyādetin taḥrīr ü tasṭīr eyleyem ve baʿż-ı ebyāṭ-ı müşkile vü kelimāt-ı muʿżılayı daḫı cābecā bulup bu ebyāt-ı semānī ʿaşere żamm ḳılup anlara daḫı şerḥ söyleyem pes ol kitāb-ı müsteṭāb tamām olduḳda yārān-ı ṣafā el-kerīmu iẕā ʿahede vefā (Kerim olan kişi ahdine vefalı olur) mażmūnın edā eylediler ve māmeżāda olan vaʿdenüñ ẓuhūrın istidʿā ḳıldılar bu faḳīr daḫı ve emme's-sāʾile felā tenher (Sakın isteyeni azarlama! Duha, 10) feḥvāsınca anları bu behreden nehy itmeyüp ibtidā-yı Meẟnevī-yi Şerīfde vāḳıʿ olan hijdeh ebyāt-ı laṭīfenüñ ve daḫı baʿż-ı müşkil olan kelimāt-ı şerīfenüñ şerḥine şurūʿ eyledüm ve bu kitāba Fātiḥu'l-Ebyāt diyü nām söyledüm."[170]

Fâtihu'l-Ebyât, Mesnevî Şerhi'nde yer aldığı biçimiyle Semih Ceyhan ve Mustafa Topatan tarafından yayınlanmıştır. Öncesinde Ceyhan'ın doktora tezinde ele aldığı ilk on sekiz beyit bu çalışmada Mesnevî dîbâcesi ile birlikte değerlendirilmiştir. Dîbâce ve ilk on sekiz beyit incelendikten sonra metnin sadeleştirilmiş hâline ve çevriyazısına yer verilmiştir.[171]

Fâtihu'l-Ebyât, Mesnevî Şerhi'nin içinde de yer aldığı için çoğunlukla şerhle beraber geçer. Bunun dışında kütüphanelerde kimi müstakil nüshaları da bulunmaktadır.[172]

---

[170] İsmâîl Rusûhî-yi Ankaravî; *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, Afyon Gedik Ahmed Paşa Kütüphanesi, 18215, 1b.

[171] Semih Ceyhan; Mustafa Topatan; *Mesnevî'nin Sırrı-Dîbâce ve İlk On Sekiz Beyit Şerhi*, Hayykitap Yayınları, İstanbul 2008.

[172] Milli Kütüphane 06 Mil Yz A 42211 (117. varaktan itibaren)
Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi, 4212.
Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi, 1603, İstinsah tarihi: 1030, 45 varak.
Afyon İl Halk Kütüphanesi, 17715, 30 varak.
Süleymaniye Kütüphanesi Zühdü Bey Bölümü, 011.
Süleymaniye Kütüphanesi Zühdü Bey Bölümü, 102.
Süleymaniye Kütüphanesi Zühdü Bey Bölümü, 110.
Süleymaniye Kütüphanesi Kasidecizâde Bölümü, 333.
Süleymaniye Kütüphanesi Tâhir Ağa Bölümü, 246.
Süleymaniye Kütüphanesi Gelibolulu Tâhir Bölümü, 013.
Süleymaniye Kütüphanesi Süleyman Düğümlü Baba Bölümü, 346.
Süleymaniye Kütüphanesi Pertevniyal Sultan Bölümü, 371.
Süleymaniye Kütüphanesi Reşid Efendi Bölümü, 413.
Süleymaniye Kütüphanesi Süleymaniye Bölümü, 715.

2.6.5. Hall-i Müşkilât-ı Mesnevî

Mesnevî'nin birinci ve ikinci cildinden seçilmiş kimi beyitlerin şerh edildiği bu eser Mesnevî Şerhi'nden önce kaleme alınmıştır. Yazım tarihi konusunda farklı görüşler mevcuttur. Sahîh Ahmed Dede eseri "Mesnevî-yi Şerīfde müşkil olan luġatları cemʿ idüp Türkī şerh buyurup…" şeklinde tanıtıp yazım yılını H.1041/M.1631 olarak belirlemiştir.[173] Ancak Ankaravî *Miftâhu'l-Belâga*'da bu risâlenin yazım tarihini H.1030/M.1620 olarak kaydeder. Ankaravî, bu risâleyi H.1030 tarihinde kaleme aldıktan sonra H.1035/M.1625-26 yılında öğrencisi Şeyh Ahmed Çelebi'ye göndermiştir.[174]

Eserin şu ana kadar belirlenen tek nüshası bulunmaktadır. Son kısmının eksik olduğu düşünülen bu nüsha Süleymaniye Kütüphanesi, Veliyüddin Efendi Bölümü, 1672 numarada kayıtlıdır. Hall-i Müşkilât, Muhammed İsmet bin İbrâhîm tarafından istinsah edilen bir nüsha içerisindedir. Eserde yazılar siyah mürekkeple, beyitler ve konu başlıkları surhla yazılmıştır. Yazmanın ilk kısmında Hall-i Müşkilât-ı Mesnevî, ikinci kısmında Mesnevî dîbâcesinin şerhi bulunmaktadır. Son kısmının eksik olduğu bu nüshanın kâmil bir eser olduğu konusunda araştırmacılar kararsız kalmışlardır.[175] Zira son tarafı eksik olup ipucu verecek herhangi bir ayrıntıya rastlanmamaktadır.

Eser Mesnevî'nin 19. beytiyle başlar. 1-56. varaklar birinci ciltten seçme beyitleri; 57-86. varaklar ikinci ciltten seçme beyitleri içerir. Mukaddimede eserin yazımına dâir

---

Süleymaniye Kütüphanesi Kılıç Ali Paşa Bölümü, 819.
Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi Bölümü, 1564.
Süleymaniye Kütüphanesi Lala İsmail Bölümü, 174.
Süleymaniye Kütüphanesi Hâlet Efendi Bölümü, 274.
Süleymaniye Kütüphanesi Hâlet Efendi Bölümü, 275.
Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Beşir Ağa Bölümü, 347.
Süleymaniye Kütüphanesi Nâfiz Paşa Bölümü, 429.
Süleymaniye Kütüphanesi Nâfiz Paşa Bölümü, 450.
Süleymaniye Kütüphanesi Nâfiz Paşa Bölümü, 593.
Süleymaniye Kütüphanesi Laleli Bölümü, 1422.
Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi Bölümü, 1561.
Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi Bölümü, 1598.
Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi Bölümü, 2638.

[173] Sahîh Ahmed Dede; Mevlevîlerin Tarihi, s. 300.

[174] "Ve daḫı biñ otuz tārīḫinde Mesnevî-yi Şerīfüñ müşkil olan ebyāt-ı belāġat-simāṭına taḥrīr eyledügimüz nusḫa-yı pür-sevdāmuzı ki ṣūret-i ḥakk u maḥv ve nisyān u sehvle pürdür ol ʿārif-i esrār-ı maḥv u ṣaḥv ve muṣlıḥ-ı nisyān u ḫaṭā vu sehv olan yār-ı ḳadīme itḥāf u irsāl olundı." Bkz. İsmâîl Rusûhî-yi Ankaravî; *Miftâhu'l-Belâga*..., s. 215.

[175] Bu konuyla ilgili düşünceler için bkz. Gültekin; *İsmâîl Ankaravî*…, s. 57-58; Ceyhan; *İsmail Ankaravî ve Mesnevî Şerhi*, s. 169-175.

bilgiler veren Ankaravî, dostların ricası üzerine kaleme aldığını belirtir. İlk on sekiz beytin şerhi olan Fâtihu'l-Ebyât'ı gören ârifler rica ve iltimas ile Mesnevî'nin sair müşkül beyitlerinin de şerhini talep ederler. Uzun süre tereddütte kalan şârih, Mevlânâ'nın rûhundan medet isteyip şerhe başlar. Birinci defterden seçtiği beyitleri şerh eden Ankaravî, bir süre daha sessiz kaldıktan sonra yine çevresindekilerin talebiyle ikinci defterden kimi beyitleri de şerh eder. *Cezîre-yi Mesnevî* örneği gibi bir seçmeler kitabı olarak düşünülebilen bu risâle, ikinci ciltte yer alan

Pes cihan zāyed cihān-ı dīgerī
İn ḥaşrrā vā numāyed maḥşerī

Tā ḳıyāmet ger bugūyem bu'şmurem
Men zişerḥ-i in ḳıyāmet ḳāṣırem [176]

beyitlerinin şerhinde biter. Hâtime bölümü ve tetimme kaydı gibi bir eserin kimliği mahiyetindeki önemli kısımlar olmadığı için eserin burada tamamlanıp tamamlanmadığı konusunda şüpheye düşülmektedir.

2.6.6. Nisâb-ı Mevlevî

Ankaravî'nin çoklu Mesnevî şerhi çerçevesinde te'lîf ettiği başka bir eseri de Nisâb-ı Mevlevî'dir. Tasavvufî düşüncenin temel kavramları olan şerîat, tarîkat, ma'rifet ve hakîkat konularının Mesnevî'den seçilmiş beyitlerle zenginleştirilip şerh edildiği Farsça bir eserdir. Hâtime bölümünün son beytinde yer alan *ḫātim ibâre*si eserin H.1041 yazıldığını göstermektedir:

Çün beḫatm āmed vucūd-ı in raḳam
Lafẓ-ı ḫātim şud berū tārīḫ hem[177]

Eserin yazılmasına vesîle olan kişi Şeyhülislâm Yahyâ Efendi'dir (ö. 1643). Bir bayram günü bayramlaşmak için Yahyâ Efendi'yi ziyarete giden Ankaravî, sohbet sırasında ondan Mesnevî'den hüsn-i ahlâka dâir beyitlerden seçki yapma konusunda bir teklif alır. Yahyâ Efendi, kendisinin de daha önce bu tarzda bir seçki yaptığını, ancak eser hâline getirmeye muvaffak olmadığını belirtip bu işi Ankaravî'ye havale eder. Bu

[176] "Evet cihân başka cihân doğurur, bu haşir de başka bir mahşer gösterir. Kıyâmete kadar söylesem, saysam; bu kıyâmetin şerhinde kâsırım."
[177] "Bu yazı sona erince *hâtim* lafzı onun tarihi oldu."

teklife sıcak yaklaşan şârih, istihâre sonucu *müntehab-nâme* tarzında bir eser yazma arzusuna kapılır ve Mesnevî'den seçtiği beyitlerle bu eseri vücuda getirir.[178]

Nisâb-ı Mevlevî mukaddime, üç bölüm ve hâtimeden meydana gelmiştir. Her bölüm on bâb'da, her on bâb da on derecede tasnif edilmiştir. Bu bölümlerde şerîat, tarîkat, ma'rifet ve hakîkat kavramları Mesnevî beyitleri ışığında yorumlanmıştır. Son kısımda on beyitlik bir hâtime bulunmaktadır.

Nisâb-ı Mevlevî'nin, Ankaravî'nin diğer bir eseri olan Minhâcu'l-Fukarâ ile benzerlik taşıdığı dikkatlerden kaçmamıştır. Nisâb-ı Mevlevî'yi Türkçeye kazandıran Tâhirü'l-Mevlevî'nin ifâdesine göre bu eser Minhâc'a bir müeyyide ve mütemmimdir. Her iki eserin de muhteva ve tertip bakımından paralel olduğu görülmektedir. Minhâc'da tafsilâtıyla ele alınan kimi konular Nisâb-ı Mevlevî'de mücmel olarak anlatılmıştır. Bununla beraber Nisâb'da Mesnevî'ye yapılan atıflar daha ziyâdedir. Her iki eserde gaye, tasavvufî ıstılâhları onlu bir yapı içerisinde sistemleştirmektir.[179]

Eser 1947 yılında Tâhirü'l-Mevlevî tarafından Türkçeye kazandırılmıştır. Tâhirü'l-Mevlevî'nin bu eseri de iki defa yayınlanmıştır.[180] Yakup Şafak ve İbrahim Kunt tarafından hazırlanan Nisâb-ı Mevlevî baskısı Tâhirü'l-Mevlevî'nin çevirdiği metnin akademik mahiyetteki neşridir. Bekir Şahin tarafından hazırlanan ikinci yayın ise aynı tercümenin sadeleştirilmiş metnidir. Bunların dışında Tâhirü'l-Mevlevî tarafından yapılan tercüme eserin tanıtımını içeren bir makale[181] ile benzer eserlerle mukayese eden bir çalışma[182] bulunmaktadır.

2.6.7. Tuhfetu'l-Berere

Ankaravî'nin Mesnevî kırâatı esnasında konu bütünlüğü etrafında seçtiği beyitlerden ve yorumlarından oluşan eserdir. Bunun dışında konu ile ilgili olarak farklı şairlerden de

---

178 Sahîh Ahmed Dede; *Mevlevîlerin Tarihi*, s. 300; İsmâîl Rusûhî-yi Ankaravî; *Nisâbu'l-Mevlevî Tercümesi*, s. 4-5.

179 Bu konudaki ayrıntılı değerlendirmeler için bkz. Yetik; *İsmail-i Ankaravî…*, s. 116-117; Gültekin; *İsmâîl Ankaravî…*, s. 87; Ceyhan; *İsmail Ankaravî ve Mesnevî Şerhi*, s. 180; İsmâîl Rusûhî-yi Ankaravî; *Nisâbu'l-Mevlevî Tercümesi*, s. XVIII-XIX.

180 İsmâîl Rusûhî-yi Ankaravî; *Nisâbu'l-Mevlevî Tercümesi*, (Çev.: Tâhirü'l-Mevlevî) (Haz.: Yakup Şafak; İbrahim Kunt), Tekin Kitabevi, Konya 2005; İsmâîl Rusûhî-yi Ankaravî; *Nisâbü'l-Mevlevî*, (Haz: Bekir Şahin), Damla Yayınları, İstanbul 2007.

181 Ahmed Nezih Galitekin; "Tâhirü'l-Mevlevî'nin Nisâbü'l-Mevlevî Tercümesi", *Yedi İklim Dergisi,* Sayı 38, s. 93-94.

182 Ceyhan; *İsmail Ankaravî ve Mesnevî Şerhi*, s. 176-185. Ceyhan bu çalışmasında Nisâb-ı Mevlevî'yi ayrıntılı olarak değerlendirdikten sonra buna paralel eserler olan Hüseyin Vâiz Kâşânî'ye ait Lübb-i Lübâb-ı Mesnevî'si ve Yûsuf Sîneçâk'ın Cezîre-yi Mesnevî'siyle mukayese eder.

alıntılar ve kendine ait beyitlerle metni zenginleştirmiştir. Eserde tevbe, aşk ve âşık, evliya sohbeti gibi konular etrafında gelişir.

Türkçe olan eserin bilinen tek nüshası vardır.[183] Sahîh Ahmed Dede, sehven Tuhfe-yi Şâhidî Şerhi olarak bahsettiği bu eserin H.1041/M.1632 yılında te'lîf edildiğini belirtir.[184]

2.6.8. Mebde' ve Me'âd

Ankaravî'nin hayatına dâir kaleme alınan çoğu kaynakta adı geçmeyen bu eser şârihin son eseridir.[185] Ankara Milli Kütüphane 3981/2 numarada yer alan bir yazmanın 41b-62a varakları bulunmaktadır. Eser devrin padişahı IV. Murad adına yazılmıştır. *"Ẓıllullāh-ı ʿālem-penāh ḥażretlerinüñ ḫalledellāhu salṭanatehu medḥ u s̱enās̱ıdur"* başlığıyla sultanın övgüsünden sonra konuya girilir.

Ankaravî mesnevînin başlangıç beyitlerinde bu mesnevîyi irfân ağaçlarının döşendiği bir bahçe olarak tasvir edip okumaya talip olan kişilerin birçok manâ meyvesini tadacağını belirtir. Mesnevînin ilk beyitleri şöyledir:

Bir gün oḳurken kitāb-ı Mes̱nevī
Ḫāṭıruma düşdi bu fikr-i ḫafī

Mes̱nevī baḥrinde idem bir kitāb
Virem anuñ naẓmına hem āb u tāb

Bir ḥadīḳa ola kim ẕātu'l-ʿimād
Anuñ adına dine Mebde'v Meʿād[186]

734 beyitten müteşekkil bir mesnevî olan eser, Ankaravî'nin bilahare şerh ettiği yedinci ciltte geçen *hâce-gulâm hikâyesi* özelinde yedinci cildin de ana konusu olan *mebde ve me'âd*ın işlendiği bir eserdir. Bilindiği gibi varlıkların nereden gelip nereye gittiklerine, başlangıç ve sonlarının keyfiyetine dâir yorumlar genellikle mebde ve meâd terimleri

---

183 Süleymaniye Kütüphanesi, Hüsnü Paşa Bölümü 736. Bu nüshanın tavsifi için bkz. Yetik; *İsmail-i Ankaravî*, s. 108-109; Gültekin; *İsmâîl Ankaravî…*, s. 58.
184 Sahîh Ahmed Dede; *Mevlevîlerin Tarihi*, s. 300.
185 Ceyhan; *İsmail Ankaravî ve Mesnevî Şerhi*, s. 185.
186 İsmâîl Rusûhî-yi Ankaravî; *Nazm-ı Mebde' ve Me'âd,* Ankara Milli Kütüphane, 06 Mil. Yz. A 3981/2, 42b.

etrafında şekillenir. Bu mesnevîde de söz konusu hikâye çerçevesinde mebde ve meâd kavramları yorumlanmıştır.[187]

Ankaravî bu mesnevîsinde Mesnevî'de de geçen bir efendi ve kölenin hikâyesini işler. Kişinin kendini ve efendisini bilmesi ile dîbâcesini ve müntehâsını bilmesi aslında birbirine bağlıdır. Varlık dünyasına gözünü açan her bireyin ve tarîkat yoluna adım atan her sâlikin ahvâli, söz konusu hikâyede anlatılan gulâmın durumu gibidir:

Bu ġulām u ḫᵛāceden maḳṣūd bil
Sālikünñ aḥvālidür idrāk ḳıl

Gel berü bil kendüñi vü ḫᵛāceñi
Müntehāñı hem daḫı dībāceñi (60a)

Mebde' ve Me'âd'ı değerlendiren Ceyhan, bu eserin ilk on sekiz beyitte *zuhûr* ile başlayıp son cilde kadar tafsilen anlatılan varlık ve mertebelerinin yedinci ciltte tekrar *cem' ve tevhîd* edildiğini ifâde eder.[188]

2.6.9. Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif

2.6.9.1. Birinci Cilt

H.1030/M.1621 tarihinde yazılan birinci şerh metninden sonra beyitli ve tafsîlatlı şerhe başlayan Ankaravî H.1033/M.1624 yılına kadar ilk üç cildi tamamlamıştır. Şârihin metne son hâlini vermesi ise H.1039/1630 yılında IV. Murad'ın kendisinden şerh bir nüshasını istemesi vesilesiyledir. Şerhin baş tarafı şârihin daha önce müstakil olarak kaleme aldığı risâlelerin eklenmesiyle oluşturulduğu ve sonradan geliştirildiği için nüshalar arasında kimi farklara rastlanmaktadır. Takip eden bölümde birinci cilt içerik ve metot açısından incelenecektir.

Başı: "*B'ismi men evcede'l-eşyā'e min'ademi ve 'ademihi bima'ni'l-kāfi ve'n-nūn fece'alehā meṡneviyyen ṣūriyyen kānet ev ma'neviyyen mākāne ve māyekūnu kemā aḫbara subḥānehu ve Te'ālā̱ fikitābihi'l-meknūn ve minkulli şey'in ḫaleḳnā zevceyni le'allekum teẕekkerūn fesubḥānelleẕī ḫaleḳa'l-ezvāce kullehā mimmā tunbitu'l-arżu ve minenfusihim ve mimmā lāya'lemūn ve uṣallī 'alā̱nebiyyihi Muḥammedin seyyidu'l-*

[187] Mebde ve Meâd hakkında ayrıntılı ilgiler için bkz. M. Sait Özervarlı; "Mebde ve Mead", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 28, Ankara 2003, s. 211-212.
[188] Ceyhan; *İsmail Ankaravî ve Mesnevî Şerhi*, s. 189.

kevneyni ve mefḫaru'ṣ-ṣeḳaleyni ve imāmu'l-ḳıbleteyni mā aḫtelefe'l-melevān ve mākerrere'l-cedīdān ve māẕekerallāhu'ẕ-ẕākirūn ve ġafele ʿanẕikrihi'l-ġāfilūn ve ʿalā̱ālihi ve aṣḥābihi'ṭ-ṭāhirīn ve evliyāʾihi'l-vāriṣīn elleẕīnehum fīsemāʾi şerʿihi ke'n-nucūmi mużīʾūn ve ʿale'l-ʿālimīne'l-ʿāmilīn ve'ṣ-ṣāliḥīne's-sālikīn elleẕīnehum minenvārihim yeteżayyeʾūn ve ʿalā̱āṣārihim muḳtedūn ammā baʿd ḥamdillāhi'l-ʿaliyyi'l-kebīr ve'ṣ-ṣalātu ʿalā̱nebiyyi'l-beşīri'n-neẕīr."

Sonu: *"Nitekim āḫır-ı Sūre-yi ʿAṣrda tavṣıye-yi ṣabr idenlere Ḥażret-i Cenāb-ı Ḥaḳ medḥ buyurdı ve ihtimāmen lişāni'ṣ-ṣabr Ḥaḳ üzre ʿaṭf olındı el-ḥamdu lillāhi ʿalā̱tevfīḳi'l-itmām ve'ṣ-ṣalātu ʿalā̱seyyidi'l-enām."*

2.6.9.2. İkinci Cilt

Ankaravî, bu cildin mukaddimesine Besmele, hamdele ve salvele başladıktan sonra birinci cilt şerhinin tamamlanmasından sonra bir müddet ara verdiğine değinir. Şârih, ilk ciltten sonra şevkine halel geldiğini ve nice müddet ikinci cilde başlayamadığını belirtip çevresindeki dervîşlerin ve dostlarının talep ve ısrarlarıyla şerhe başlama konusunda ruhuna taze bir şevk geldiğini söyler.[189] İzleyen kısımda Mesnevî'nin ikinci defterinin te'lîfindeki gecikmenin hikmetlerine değindikten sonra beyitlerin şerhine başlar.

Kesin bir kayıt olmamakla beraber ikinci cildin H.1031/M.1622 ile H.1033/M.1624 yılı arasında yazıldığı anlaşılmaktadır.

Başı: *"Bismillāhi'r-Raḥmāni'r-Raḥīm el-ḥamdu lillāhi Fātiḥi ebyāti'l-maʿānī bimefātiḥi ebyāti'l-cildi'ṣ-ṣānī cāʿilu kelimāti evliyāʾihi'l-meṣābīḥi'r-rūḥānī lāżāʾeti ḳulūbi'l-insānī ve'ṣ-ṣalātu ʿalā̱Nebiyyihi Muḥammedini'd-dāʿī ilā̱cevārihi bi'l-āyāti'l-Ḳurʾānī ve'l-beyyināti'l-Furḳānī ve ʿalā̱ālihi ve aṣḥābihi'lleẕīne itteṣıfū bievṣāfi'l-İlāhī ve tuḫalliḳū biaḫlāḳi'r-Rabbānī."*

Sonu: *"Kelām tamām oldı ve söz ġāyetin buldı zīrā münkir-i kerāmet-i evliyā olanlara kelām söylemek muḳteżā-yı ʿilm ü ḥikmetden ʿudūl eylemekdür va'llāhu aʿlemu bi'ṣ-*

---

[189] "Baʿde şerḥ-i ebyāt-ı sifru'l-evvel müşteriyān-ı ʿilm ü ḥikmet aḳall ve metāʿ u selʿa-yı maʿrifeti beyne'l-iḫvān kesād u mübteẕel bulduḳda ve ḳavābil-i ḫalḳ-ı cihānı daḫı bu cānibe meyl ü muḥabbetden muġfel ü muḳfel müşāhede ḳıldıḳda māye-yi şevḳ-ı taḥrīr ü taṣnīfine noḳṣān u ḫalel gelüp ḫāṭır-ı fāṭır bu ṭūl-ı emelden nice müddet fāriġ oldı (…) pes baʿde zamān baʿżı yārānuñ fetḥ-i ebyāt-ı sifr-i ṣānīye yine raġbet ü meyelānı ẓuhūra gelüp bu faḳīrüñ bāl-i pür-melāli derḥāl maḳāli ḥāmiden lillāhi'l-Müteʿāl tālī oldı (…) pes bunlaruñ raġbet ü meyelānı cān u cenānı ġubār-ı fütūr u tevānīden pāk idüp şerḥ-i ebyāt-ı sifr-i ṣānīye mecd ü çālāk eyledi ümmīddür ki tevfīḳ-ı İlāhī ḳārīn ve ʿināyet-i Rabbānī muʿīn olup itmāmı müyesser ve iḫtimāmı suhūletle muḳadder ola." (İsmâîl Rusûhî-yi Ankaravî; *Şerh-i Mesnevî*, Cild-i Sânî, Matba'a-yı Âmire, İstanbul 1289, s. 2)

ṣavāb ve ileyhi'l-merciʿu ve'l-meʾāb Īn çünīn fermūd Mevlānā-yı mā kāşif-i esrārhā-yı Kibriyā 'İn ne necmest ü ne remlest ü ne ḫᵛāb / Vaḥy-i Ḥaḳ va'llāhu aʿlem bi'ṣ-ṣavāb'"

2.6.9.3. Üçüncü Cilt

Şârih Besmele, hamdele ve salveleden sonra te'lîf edilen bu şerhin aslında ortak bir çaba ürünü olduğunu belirtip emeği geçenleri tebrîk ve takdîr eder. Ardından şerhte madden ve ma'nen büyük hizmeti olan Dervîş Ganem'i hayırla yâd eder.[190] Ardından üçüncü cildin Mesnevî'nin kalbi olduğunu belirtir. Mukaddime ve ilk on sekiz beyit de birinci cilde dâhil edildiğinde üçüncü cilt Mesnevî'nin *evsatı* olacaktır. Her şeyin evsatına o şeyin kalbi dendiğine göre bu üçüncü cilde de Mesnevî'nin kalbi denilebilir. Bundan da önemlisi üçüncü cilt ma'nen de Mesnevî'nin kalbidir. Çünkü bu cilt içerdiği ma'nâlar ve sırlar itibarıyla Mesnevî'nin özü ve kalbidir.[191]Ankaravî bu bölümden sonra üçüncü cildin diğer ciltlere üstünlüğü konusunda bazı açıklamalar yapıp deliller sıralar. Ardından Mesnevî beyitlerinin şerhine başlar.

Üçüncü cildin şerhi H.1033/M.1624 yılında Şevvâl ayının ilk günü sabah vaktinde tamamlanmıştır.

Başı: *"Bismillāhi'r-Raḥmāni'r-Raḥīm el-ḥamdu lillāhi'llez̲ī caʿale'l-cildi's̲-s̲ālis̲i mine'l-Mes̲nevī menbaʿı yenābīʿi'l-ḥukmi'l-İlāhī ve ṣīru ebyātihi'l-laṭīfeti ve maʿānīhe'ş-şerīfeti ke'l-cunūdi'l-ḳavī yaḳvī bihāervāḥi'l-murīdīn ve taġlibu ʿalācuyūşi'n-nefsi ve'ş-şeyṭāni'l-ġavī ve'ṣ-ṣalāt ʿalāNebiyyi'l-Hādī ilāṣırāṭı'n-Nebevī ed-dāʿī ilāsebīli Rabbihi bi'l-ḥikmeti ve'l-mevʿiẓati'l-ḥaseneti'l-mucādili bi'lletī hiye aḥsenu'l-ḫıṣāli's-seniyyi ve ʿalāālihī ve aṣḥābihi'llez̲īne't-tebeʿūhu bi'l-iḥsāni'r-rıżā ve'l-īmāni'l-vefiyyi"*

---

[190] "Vaḳtā kim bu kitāb-ı pür-maʿānīnüñ teʾlīf ü taṣnīfine dāʿī ve kitābet ü ḳırāʾatına becān u dil sāʿī oldıñuz ise pes lāzım geldi ki bunuñ dībāce-yi humāyūnı ḫayr duʿāñuz ile muʿanven ve şükr ü s̲enāñuz ile müzeyyen ola ve bu kitāb-ı müsteṭāba müṭālaʿa ḳılanlar ve bundan müstefīd olanlar cümleñüze ḫayr duʿālar ve şükr ü s̲enālar ḳıla ve lāsiyyemā ol veled-i muḥtereme caʿalellāhu ġaniyyu'l-ḳalbi bi'l-erzāḳı'l-muġteneme aʿnā Dervīş Ġaneme ḫayr duʿālar eyleye ve şükr ü s̲enālar söyleye ki bu şerḥüñ taḥrīr ü tenmīḳına ʿillet ü ġāyī ve cemʿ ü telfīḳına ḳalben ve ḳālıben bāʿis̲ ü bādī olmışdur…" (İsmâîl Rusûhî-yi Ankaravî; *Şerh-i Mesnevî*, Cild-i Sâlis, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, R 450, vr. 1b)

[191] "Bu cild-i s̲ālis̲e ḳalb-i Mes̲nevī taʿbīr eyledigimüz ṣūrī ve maʿnevī bir ḳaç vechden ḫālī degüldür vech-i ṣūrī oldur ki her şeyʾüñ vasaṭına ḳalb dirler pes on sekiz ebyāt maʿa dībāceti'l-ʿArabī cild-i vāḥid iʿtibār olındığı üzre bu cild-i s̲āliṣ mücelledāt-ı Mes̲nevī ḳalbi oldığına her kesüñ ḳalbi maḳarr u şāhiddür ammā eger nāẓır-ı vech-i ṣūrī olursañ ve şeş cild olmasına iʿtibār ḳılursañ cild-i rābiʿi daḫı maʿan ḳalb-i Mes̲nevī farż eyle egerçi ṣūrīye naẓar ḳılmayup vech-i maʿnāya naẓar ḳılursañ bu cild-i s̲ālis̲e ḳalb-i Mes̲nevī diyü söyle faḳaṭ zīrā bu taḳdīrce vasaṭ olması lāzım degüldür belki vech-i maʿnevī muṭlaḳ bunuñ lübb ü ḫāliṣ olmasından ʿibāret olur ve her şeyʾüñ lübb ü ḫāliṣine ḳalb dinür (İsmâîl Rusûhî-yi Ankaravî; *Şerh-i Mesnevî*, Cild-i Sâlis, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, R 450, vr. 1b-2a)

Sonu: *"Bu sifr-i s̱ālis̱üñ şerḥi daḫı aḥsen-i vechle eyser-i cehdile nihāyet bulup şehr-i Şevvālüñ āḫırında bu taṣnīf ol hicret-i Nebeviyyenüñ biñ otuz üç senesinde aḥad güni vaḳt-i ḍuḥāda tamām oldı ümmīddür ki Ḥaḳ Subḥānehu ve Teʿālā̱ maḳbūl ḳıla ve ġayrı defterlerüñ surḫını daḫı bervech-i āsān müyesser eyleye āmīn"*

2.6.9.4. Dördüncü Cilt

Ankaravî üçüncü cildin şerhinden sonra te'lîfe bir müddet ara vermek zorunda kalır. Zamanın karışıklığı ve halkın da olumsuz durumları ve özellikle de şerhe tâlip olan hakîkî talebelerin yokluğu nedeniyle dördüncü cilde başlayamadığını belirtir. Çevresindeki kimi şahısların şerhten istifâde etmek bir yana tâlip olanların da şevklerini kırmaları yüzünden Ankaravî'nin şerhe dönmesini uzun süre engellemişlerdir. Bunun üzerine şârihin bazı sohbet arkadaşlarının bu şerhin tamamlanması için gayret göstermesi, özellikle Dervîş Ganem'in müsvedde yazıları temize çekip şerhi ikmâle erdirmesi bu cildin şerhi hususunda Ankaravî'yi gayrete getirmiştir.[192]

Dördüncü cilt H.1035/M.1626 yılında Muharrem ayının Âşurâ günü tamamlanmıştır.

Başı: *"Bismillāhi'r-Raḥmāni'r-Raḥīm ve bihi nestaʿīn el-ḥamdu lillāhi'lleẕī ceʿale'l-cildi'r-rābiʿ mine'l-Mes̱nevī aḥsenu'l-merābiʿi'l-maʿnevī ve enfaʿu'l-merātiʿi li'l-ʿulemāʾi'l-uḫrevī ve ecelle'l-menāfiʿu li'l-fuḳarāʾi'l-Mevlevī ve ṣīra maṣārıʿihi meṭāliʿu envāri'l-İlāhī ve ebyātihi ṣavāmiʿu esrāri'n-Nebevī ve ṣallallāhu ʿalā̱seyyidinā Muḥammedin māliki'ş-şerʿi'l-ḳavī ve sāliku'ṣ-ṣırâṭı's-sevī ve ʿalā̱ālihi ve*

[192] "Bu faḳīr u ḥaḳīr ve kes̱īru't-taḳṣīr cild-i s̱ālis̱üñ şerḥini taḥrīr eylemeden fāriġ olduḳda iḫtilāl-i zamān ve sūʾ-i ḥāl-i ehl-i cihānı görüp taṣnīf ü taḥrīr eylemeden ḳalbüme ʿaẓīm kelāl ü melāl geldi bāḫuṣūṣ ki nedret-i kitāb ve ḳıllet-i ṭullāb cihetinden egerçi müstemiʿi ḳatı vāfirdür ve ṭālib mertebesinde olanlar bunı ehlinden taʿallüm eylemeden müstaḥyī vü nāfirdür eks̱erine ḫod henūz daḫı taḥṣīlde olmaḳ ve bu ʿilm-i şerīfi ṭaleb taʿlīm ü irşād semtine gidüp anlaruñ ıştıyādı hevāsında ṭāyir ve ictimāʿı feżāsında sāyirdür ve lihāẕā bu kitāb-ı müsteṭābuñ maʿānī vü ḥaḳāyıḳına ʿālim olmadan ḳāṣır ḳalmış ve ebkār-ı esrārınuñ enver-i ruḫsārını müşāhede ḳılmadan ḫāyib ü ḫāsir olmışdur bundan mā-ʿadā nice ṭālib olan ve taḥṣīl-i maʿrifete saʿy ḳılan sāliklerüñ yolın vurmış ve anları daḫı kendüler gibi ṭaleb ü saʿyden melūl u fātır ḳılmışdur bunlaruñ bu ḥāleti mūris̱-i melālete bāʿis̱-i ferāġat olup bir zamān lisān-ı kilkümi dem-beste vü lāl ḳıldı ammā biḥamdillāhi ve tevfīḳıhi ṣoḥbetimüzde olan baʿżı yārānuñ bu ʿilm-i şerīfe ṭālib olması ve bu şerḥ-i laṭīfüñ taḥrīrine iştiġāl ḳılması fi'l-ḥāl ferāġ u kelāl ʿuḳdelerin bāl ü per-i melālümden izāle idüp lisānumı taʿbīre ve kilk-i maʿrifet-beyānumı mertebe-yi taḥrīre yitürdi ʿale'l-ḫuṣūṣ ol veled-i muḥterem caʿalellāhu minaṣḥābi'l-himem ve ṣāra bi'l-ʿulūmi ġaniyyen ve'ġtenem aʿnā̱ Dervīş Ġanemüñ şerḥi yazması ve müsvedde olanı ıṣlāh idüp düzmesi ḳalbüme ḳuvvet virüp çeşm-i żaʿīfümi rüʾyet ve cism-i naḥīfümi ṭāḳat mertebesine irgürüp cān u cenānumı cild-i rābiʿüñ şerḥine şurūʿ eylemege getürdi pes anuñ muʿāvenet ü muṭālebeti sebebiyile bu aḥsen-i merābiʿ olan cild-i rābiʿüñ şerḥine mütevvekkilen ʿalellāh şurūʿ ḳıldum Ḥaḳ Subḥānehu ve Teʿālā̱dan ümīdüm budur ki iḫtitāmı muḳadder ve itmāmı müyesser ve aḥsen-i vechle nihāyet bulup ẓuhūra gele" (İsmâîl Rusûhî-yi Ankaravî; *Şerh-i Mesnevî*, Cild-i Râbi', Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi, 2064, vr. 1b-2b)

aṣḥābihi'llezīne ṭaharū ve enfusihim mine'r-recsi'l-ḫafī ve'l-levṣi'l-celī ammā ba'd ḥamdu lillāhi'l-'aliyyi'l-kebīr ve'ṣ-ṣalātu 'alāNebiyyihi Muḥammedini'l-Beşīri'n-Neẕīr"
Sonu: *"Bu cild-i şerīfüñ bu şerḥ-i laṭīfi daḫı eymen-i ezmān ve eşref-i eyyāmda tamām oldı hicret-i Nebeviyye ṣallallāhu 'aleyhi ve sellemüñ biñ otuz beş senesinüñ Muḥarreminüñ Āşurā güni nihāyet buldı Ḥażret-i Vehhāb-ı Muṭlaḳdan mercū olan budur ki bunı kemāl-i kereminden ḳabūl ve beyne'l-enām maḳbūl eyleye ve buña müṭāla'a eyleyen yārān u iḫvāndan me'mūl olan oldur ki bunuñ mü'ellifi ve kātibini ḫayr du'ādan ferāmūş itmeyeler el-ḥamdu lillāhi 'alāin'āmihi ve itmāmihi ve'ṣ-ṣalātu 'alāNebiyyihi ve ālihi"*

2.6.9.5. Beşinci Cilt

Ankaravî Besmele, hamdele ve salveleden sonra Arapça bir mukaddime ile beşinci cildin mâhiyeti ve bu ciltteki beyitler, meseller ve işâretlerin diğer ciltlerdeki emsalleri arasında bulunan farklara temas etmektedir.[193]
Ankaravî H. 1035/M.1626 yılında beşinci cilt şerhinin te'lîfine başlamış, yarısına geldiği vakit Mesnevî'nin yedinci cildi ortaya çıkmıştır. Bunun üzerine Ankaravî beşinci cildin şerhini bırakmış, yedinci cilde başlamıştır. Ardından yedinci cildin de şerhini yarım bırakıp bu cildi ve altıncı cildi tamamlamıştır.[194]
Başı: *"Bismillāhi'r-Raḥmāni'r-Raḥīm el-ḥamdu lillāhi'llezī ca'ale'ş-şerī'ati sirācen li'ṭ-ṭālibīn ve'ṭ-ṭarīḳatu meẕheben li's-sālikīn ve'l-ḥaḳīḳatu meşheden li'l-vāṣılīn ve ca'ale'l-Meṡneviyyi'ş-Şerīf ḫuṣūṣan hāẕe'l-cildi'l-laṭīf cāmi'an liesrār hāẕihi'ṡ-ṡelāṡete bi'd-delāyili ve'l-berāhīn ve ṣīru ebyātihi'ş-şerīfeti ke'l-āvānī lieşrabeti'l-'ulūmi ve'l-ma'ānī (şarāben li'ṣ-ṣābirīn) ve leẕẕetin li'ş-şāribīn ve ṣallallāhu 'alāseyyidinā Muḥammedin seyyidi'l-murselīn ve ḫāteme'n-nebiyyīn ed-dā'ī ilāmertebeti'l-ḥaḳīḳati bi'ş-şevāhidi ve'l-yaḳīn ve 'alāālihi ve aṣḥābihi ecma'īn"*
Sonu: *"Va'llāhu'l-Hādī ilā'ayni'l-yaḳīn ve huve'l-Murşidu ve'l-Mu'īn ve'l-ḥamdu lillāhi Rabbi'l-'ālemīn"*

---

[193] "İsmâîl Rusûhî-yi Ankaravî; *Şerh-i Mesnevî*, Cild-i Hâmis, Matba'a-yı Âmire, İstanbul, 1289, s. 2-3.
[194] "*Taḥrīrimüz cild-i ḫāmisüñ nıṣfına geldikde ve hicret-i Nebeviyyenün biñ otuz beş senesi olduḳda* ḥikmet-i İlāhī ve taḳdīr-i Rabbāniyye ile sekiz yüz on dört tārīḫinde yazılmış cild-i vāḥid içre yidi mücelled bir meṡnevī beyne'n-nās ẓuhūr ḳıldı ve āḫıru'l-emr sevḳ-ı İlāhī ile bu faḳīrüñ eline geldi ol cild-i sābi'i minevvelihi ilāāḫırihi müṭāla'a ḳıldıḳda anuñ evānī-yi ebyāt-ı laṭīfesinden zülāl-i cān-baḫş-ı esrār-ı ma'ārif nūş ḳıldum ve ẓulumāt-ı ḥurūf u kelimātında āb-ı ḥayāt-ı ma'ānī vü leṭāyifi buldum" (İsmâîl Rusûhî-yi Ankaravî; *Şerh-i Mesnevî*, Cild-i Sâbi', Süleymaniye Kütüphanesi, Hâlet Efendi, 178, vr. 2a).

2.6.9.6. Altıncı Cilt

Ankaravî altıncı cildin şerhine Arapça ve Farsça mülemmâ bir mukaddime ile başlar. Besmele, hamdele ve salveleyi içeren Arapça kısımdan sonra bu cildin mâhiyetine dair bilgileri Farsça olarak aktarır. Şârih bu cildin de diğer ciltlerden farklı özellikleri ve fazîletleri olduğunu belirtir. Ardından muhatabın ve okuyucunun bu ciltten istifâde edip kendisine de hayır duâda bulunmasını talep eder.[195] Şerhin altıncı cildi H.1036/M.1627 Ramazân'ında bitmiştir.[196]

Başı: *"Bismillāhi'r-Raḥmāni'r-Raḥīm el-ḥamdu lillāhi'lleẕī caʿale'l-ḳısmi's-sādisi minkitābi'l-Meṡneviyyi'l-Maʿneviyyi'l-ilāhiyyi'r-Rabbānī maẓharu'l-ʿacāyibi ve'l-ʿiber ve ṣīruhu minbeyni aḫavātihi'l-ḫamseti ke'l-ciheti'l-fevḳıyeti'l-mezīneti binucūmi'l-ʿulūm elletī yehtedī bihe's-sālikūn fīẓulumāti'l-berri'l-ḥavādiṡi ve berri'ṣ-ṣuver ve ebyātihi'ş-şerīfeti ke'ş-şuhubi'z-zāhireti fīṭardi'l-ḫavāṭıri'n-nefsāniyyeti ve'l-efkāri'ş-şeyṭāniyyeti minḳulūbi ehli'n-naẓar ve ṣallallāhu ʿalāNebiyyihi Muḥammedin seyyidi'l-beşer ve şefīʿi'l-ʿuṣāti yevmi'l-maḥşer ve ʿalāālihi ve aṣḥābihi'lleẕīne kānū ʿinde'n-Nebiyyi keennehum ʿalāru'ūsihimi'ṭ-ṭayr minḥusni'l-ādābi ve's-seyr"*

Sonu: *"Meṡelā Ḫāmūş ki ḫāmūşī bihter ziʿasel nūşī / Dersūz ʿibāretrā bü'gẕār işāretrā diyüp ḫatm buyururlar temmet biʿavni'l-Meliki'l-Mennān"*

2.6.9.7. Yedinci Cilt

Ankaravî'nin H.1035/M.1626 yılında beşinci cilt şerhinin te'lîfi sırasında ortaya çıktığını belirtip şerh ettiği günden itibâren yedinci cilt etrafındaki tartışmalar nihâyet bulmamıştır. Ankaravî'nin yaşadığı dönemden itibaren birçok mutasavvıf ve araştırmacı bu mesele üzerine fikir belirtmişlerdir.[197]

---

[195] "İn mücelled nīz bedān iʿtibārāt-ı meẕkūre bersāyir-i aḫavāt-ı ḫod fażīletī ve dercātī dāred ki in nīz minḥayṡi'l-mertebe çün cihet-i fevḳānīst benucūm-ı ʿulūm u ʿirfān müzeyyen geşte (…) lāzım āmed ki taḥrīr-i şerḥ-i in mücelledrā nīz raġbetī vü himmetī nümāyī ve saʿy u cehdī kunī tā ṭālibān-ı ʿilm-i Meṡnevī ve şāribān-ı raḥīḳ-ı maʿnevī her bār ki ezīn şerḥ-i şerīf istifāde kunend turā beduʿā-yı ḫayr yād dārend" İsmâîl Rusûhî-yi Ankaravî; *Şerh-i Mesnevî*, Cild-i Sâdis, Matba'a-yı Âmire, İstanbul, 1289, s. 2.

[196] Ankaravî, *Şerh-i Mesnevî*, Cilt VI, 630a; Ceyhan; *İsmail Ankaravî ve Mesnevî Şerhi*, s. 143.

[197] Yedinci cilt konusunda ileri sürülen fikirlerin ayrıntısı için bk. Ahmed Avnî Konuk; *Mesnevî-i Şerîf Şerhi I*, (Haz.: Selçuk Eraydın, Mustafa Tahralı), Kitabevi Yayınları, 2006, s. 42-50; Ahmed Cevdet Paşa ile Âbidîn Paşa'nın mektuplaşmaları ("Ahmed Cevdet Paşa'nın Âbidin Paşa'ya Yazdığı Mektup", *Mektep Dergisi*, Cilt 3, Sayı 33, s. 308-313; Ahmed Cevdet Paşa, *Tezâkir*, No: 40, s.228-236); Tâhirü'l-Mevlevî; *Şerh-i Mesnevî*, Şamil Yayınları, İstanbul, s. 20-21; Ahmed Ateş; "Konya Kütüphanelerinde

Ankaravî mukaddime kısmında yedinci cildin Mevlânâ'ya aidiyeti konusunda oldukça ayrıntılı bir açıklama yapar. Ondan önce Kur'ân-ı Kerîm'in yedi lugat ve yedi kırâat üzere olduğuna, Hz. Peygamber'e *Seb'a'l-mesânî*'nin yani yedi âyet olan Fâtiha Sûresi'nin nâzil olduğuna ve tüm eşyânın yedi adet olarak yaratıldığına değinen Ankaravî, yedi sayısının nice derûnî ma'nâsına rağmen Mesnevî'nin neden altı cilt hâlinde te'lîf ettiğini uzun süre çözmeye çalıştığını ve Mesnevî'de altı sayısı ile ilgili bazı beyitleri bu minvalde yorumladığını ifade eder.[198]

Ankaravî H.1035/M.1626 yılında 814 tarihli bir Mesnevî nüshası içinde yedinci cildin bulunduğunu görüp üslûp mukayesesi neticesinde bu nüshada yer alan beyitlerin

---

Bulunan Bazı Mühim Yazmalar", *Belleten*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Cilt 16, Sayı 61-64, Ankara 1952, s. 49-130; Ali Cânip; "Ankara'da Yetişen…", s. 403-405; Bedîüzzamân Firûzanfer; *Mevlânâ Celâleddîn*, (Çev.: Feridun Nafiz Uzluk), Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1986; İsa Çelik; *Abidin Paşa'nın Mesnevî Şerhi*, Vefa Yayınları, İstanbul, 2007, s. 108-112; Abdülbaki Gölpınarlı; *Mesnevî Tercümesi ve Şerhi*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, s. IX-XL; Gölpınarlı; *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*; Gölpınarlı; *Mevlânâ Müzesi…*, Cilt 2, s. 96-97; Gölpınarlı; "Mesnevî'nin VII. Cildi", *Edebiyat Fakültesi Şarkıyât Mecmûası*, Sayı 6, İstanbul, 1966, s. 11-18; Nihâd M. Çetin; "Mesnevî'nin Konya Kütüphanelerindeki Eski Yazmaları", *Edebiyat Fakültesi Şarkıyât Mecmûası*, Sayı 4, İstanbul, 1961, s. 97-118; Yetik; *İsmâîl-i Ankaravî…*, s. 68-75; Ceyhan; *İsmâîl Ankaravî ve Mesnevî Şerhi,* s. 321-369; Gültekin; *İsmâîl Ankaravî…*, s. 63-66; Franklin Lewis; *Mevlânâ-Geçmiş ve Şimdi; Doğu ve Batı*, (Çev.: Gül Çağalı Güven; Hamide Koyukan), Kabalcı Yayınları, İstanbul 2010, s. 366-367.

198 "Ammā baʿd ḥamdu lillāhi'l-ʿAzīzi'l-Ġafūr ve'ṣ-ṣalātu ve's-selāmu ʿalāMuḥammedin şefīʿi yevmu'n-nuşūr bu faḳīr-i pür-ḳuṣūruñ eks̱er-i zamānda ḳalb-i pür-fütūrına bu endīşe vü ḫāṭıra ḫuṭūr u mürūr eylerdi ki Allāh tebāreke ve teʿālā ḥażretleri eks̱er-i eşyāyı yidi ʿaded üzre īcād eyledi ve Ḥażret-i Muḥammed Muṣṭafā̱ya daḫı *unzile'l-Ḳur'āne ʿalāsebʿati uḥrufin* ḥadīs̱inüñ mefhūmı üzre Ḳur'ān-ı ʿAẓīmi yidi luġat ve yidi ḳırā'at üzre inzāl ḳıldı ve daḫı *ve leḳad āteynāke sebʿan mine'l-mes̱ānī ve'l-Ḳur'āni'l-ʿaẓīm* āyet-i kerīmesinüñ feḥvāsı üzre ḫāṣṣaten ol ḥażrete sebʿa'l-mes̱ānī iʿṭā eyledi pes veliyy-i kāmil oldur ki aḫlāḳ-ı İlāhiyye ile taḫalluḳ ve evṣāf-ı Rabbāniyye ile ittiṣāf u taḥaḳḳuḳ ḳıla ve anuñ resūline vāris̱-i ekmel ola ve her ne şey ki Ḥażret-i Ḫudāya eḥabb ola ol veliyy-i kāmile daḫı eḥabb ola ve her ne vaṣf ki Ḥażret-i Nebiyy-i müctebāya evlā̱ gele ol vāris̱-i fāżıla daḫı evlā gele Ḥażret-i Ḫudāya vitr eḥabb olan şeylerdendür nitekim Ḥażret-i Resūl-i Ekrem ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem *innellāhe vitrun yuḥibbu'l-vitr* buyurdı ve Ḥażret-i Muḥammed Muṣṭafā̱ya daḫı vitr-i maḥbūb eḥabb olduġıyçün ehl-i Ḳur'āna vitr eylemeklige emr eyleyüp didi *innellāhe vitrun yuḥibbu'l-vitr feevterū yā ehle'l-Ḳur'ān* çünkim ḳuṭb-ı evliyā ve sulṭān-ı etḳıyā ve burhān-ı aṣfiyā merkez-i felek-i Hüdā̱ kāşif-i esrār-ı ezeliye şāriḥ-i rumūz-ı ebediyye aʿnā Ḥażret-i Mevlānā ḳaddesenallāhu bisırrihi'l-aʿlā̱ ve ṭayyib ḳulūbenā biḥaḳāyıḳı kelāmihi'l-aḥlā̱ ekmel-i evliyā-yı Ḫudā ve efżal-i vüres̱ā-yı Muḥammed Muṣṭafā̱ oldıysa ve her vechle aḫlāḳ-ı İlāhiyye ile taḫalluḳ ve evṣāf-ı Nebeviyye ile taḥaḳḳuḳ ḳıldıysa ve Kitāb-ı Mes̱nevī daḫı rāfiʿ-i estār-ı vücūh-ı maʿānī-yi Ḳur'ānī ve kāşif-i esrār-ı sebʿa'l-mes̱ānī geldiyse ol Ḥażret-i muḳaddesenüñ bu kitāb-ı şerīfi altı mücelled ḳılması ne ḥikmet ola ve bu nāme-yi şerīfüñ aḳsāmı heft ʿaded olmayup şeş ʿaded olması ne remz ü maʿnāya delālet ḳıla diyü lisān-ı bālüm bu maḳāli ṭurmaz söylerdi ve gāhī *ve huve'llez̠ī ḫaleḳa's-semāvāti ve'l-arża fisitteti eyyāmi* āyet-i kerīmesinde olan nükte-yi şerīfe ve daḫı *şeş cihetrā nūr dih ezşeş ṣuḥuf* beytinde olan işāret-i laṭīfe vāsıṭasıyla dest-i fikret bu ḫāṭırayı ḫāne-yi dilden defʿ eylerdi ammā ḫāṭıra-yı evvel ḫāne-yi dilde ziyāde cāy-gīr oldığından izālesi mümkin olmayup ḥattā̱ bu faḳīr ü ḥaḳīr biñ otuz tārīḫinde bu kitāb-ı bīmis̱l ü bīnaẓīrüñ şerḥini taḥrīr eylemege şurūʿ eyledikde dībāce-yi ʿArabiyye ile on sekiz beyt-i şerīf bu cild-i iʿtibārī taḳdīr olınmış ve bu nükteyi işʿār eylemeden ötüri ol maḥalde bir ḫuṭbe beyān olınup ve sebʿiyyātuñ feżāyiline müteʿallıḳ baʿż-ı aḳāvīl ü delāyil yazılup anda taʿbīr ü taḳrīr ḳılınmış idi" (İsmâîl Rusûhî-yi Ankaravî; *Şerh-i Mesnevî*, Cild-i Sâbi', Süleymaniye Kütüphanesi, Hâlet Efendi Bölümü, 178, vr. 1b-2a)

Mevlânâ'ya ait olduğuna emin olur. Nüshayı tetkik edip mükerrer beyitleri işaretleyerek ayıkladıktan sonra yedinci cildi şerh etmeye başlar.[199]

Yedinci cildin varlığı Ankaravî tarafından kabul edildikten sonra kimileri buna şiddetle karşı çıkmıştır. Çevresindeki dostları da bu nüshanın Mevlânâ'ya ait olduğunu kabul edip ondan istifade etmeye çalışırken Mevlevî kisvesindeki bazı kimselerin karşı çıkması şârihin tepkisini çeker. Ankaravî bu kişilere *hayvân* sıfatını yakıştırarak onların Mesnevî'nin âb-ı hayâtından nasiplenemediklerini belirtir.[200] Ardından bu nüshanın Mesnevî'nin son cildi olduğu konusundaki şüphelere yer verip cevâbî delillerle bu şüpheleri gidermeye çalışır.

Ankaravî yedinci cildin Mevlânâ'ya ait olmadığını iddia edenlerin itirazlarını tasnîf ederek sırayla bu iddiaları çürütmeye çalışır. Bu cildin Mevlânâ'ya değil Acem şairlerinden birine ait olduğu, muhtevâ açısından diğer ciltlerdeki ma'rifet ve hakîkatleri içermediği, bazı beyitlerinde İbn Arabî'ye olumsuz bir gözle bakılıp kimi kısımlarda Fahreddîn-i Râzî'nin övüldüğü, bazı beyitlerin dil, vezin ve kâfiye açısından oldukça zayıf olup diğer ciltlerle münâsebetsiz olduğu gibi meselelerde ileri sürülen itirazlara ilmî, tarîhî ve edebî delillerle karşılık vermiştir.

Semih Ceyhan tez çalışmasının önemli bir kısmını yedinci cildin mâhiyeti etrafındaki tartışmalara ayırmıştır. Araştırmacı, *Yedinci Cild Nüshası, Yedinci Cildin Varlığı Etrafında Tartışmalar (Gaybîliği, Tarihselliği), Yedinci Cildin Muhtevâ ve Üslûbu Etrafında Tartışmalar, Yedinci Cild Çalışmalarının Mahiyeti ve Değerlendirme*

---

[199]"Pes nice müddet-i medīde mürūr ve ʿuhūd-ı baʿīde ʿubūr idüp taḥrīrimüz cild-i ḫāmisüñ nıṣfına geldikde ve hicret-i Nebeviyyenün biñ otuz beş senesi olduḳda ḥikmet-i İlāhī ve taḳdīr-i Rabbāniyye ile sekiz yüz on dört tārīḫinde yazılmış cild-i vāḥid içre yidi mücelled bir meṣnevī beyne'n-nās ẓuhūr ḳıldı ve āḫiru'l-emr sevḳ-ı İlāhī ile bu faḳīrüñ eline geldi ol cild-i sābiʿi minevvelihi ilāāḫirihi mütālaʿa ḳıldıḳda anuñ evānī-yi ebyāt-ı laṭīfesinden zülāl-i cān-baḫş-ı esrār-ı maʿārif nūş ḳıldum ve ẓulumāt-ı ḥurūf u kelimātında āb-ı ḥayāt-ı maʿānī vü leṭāyifi buldum (…) Çünkim bu kitāb-ı ʿālī-şānuñ sevād-ı terkībinde āb-ı ḥayvān-ı ʿulūm u ʿirfānı bulup dehān-ı cān ile anı nūş ḳıldum hemān anda ʿuyūn-ı şeş mücelledden cereyān eyleyen yenābīʿ-i ʿulūm-ı ḥikemüñ biʿaynihā çāşnī vü leẕẕetin buldum ve bildüm ki bu kelimāt-ı ḥayāt-mużāhāt sulṭānum pīrüm dünyā vü āḫiretde dest-gīrüm nūr-ı żamīrüm şems-i münīrüm ḥażretlerinüñ kelimāt-ı ḳudsiyye ve enfās-ı ṭayyibelerindendür." (İsmâîl Rusûhî-yi Ankaravî; *Şerh-i Mesnevî*, Cild-i Sâbi', vr. 2a)

[200] "Pes soḥbetimüzde olan yārān-ı ṣafā ve ıḫvān-ı vefā daḫı bu defter-i zībā ve sifr-i dil-güşāyı muṭālaʿa eylediklerinde her biri ol sulṭān-ı evliyā ve burhān-ı aṣfıyānuñ kelāmı olduġını bilüp ve iḳrārun bi'l-lisān ve taṣdīḳun bi'l-cenān ḳılup bu bizüm pīrimüz dünyā vü āḫiretde dest-gīrimüz Ḥażretlerinüñ kelām-ı hidāyet-encāmıdur diyüp istinsāḫ ḳıldılar ve oḳumaġa ve ebyāt-ı şerīfesini vird-i zebān eylemege şurūʿ eylediler ammā şekl u ṣūretimüzde olan baʿż-ı iḫvān ve resm-i heyʾetimüzle teressüm ü tevessüm ḳılan bir ḳaç ḥayvān bu defter-i ʿālī-şānuñ evānī-yi ebyātında mevżūʿ olan esrār u maʿānī ābını nūş itmege ḳādir olamayup ve ol āb-ı ḥayvānuñ leẕẕet ü çāşnīsini ne gūne idügini bilmeyüp ve idrāk ḳılamayup bu semtde olanlara muḫālefet idüp eşedd-i inkār ile inkār itdiler ve iʿrāż u iʿtirāż ṭarīḳına gitdiler" (İsmâîl Rusûhî-yi Ankaravî; *Şerh-i Mesnevî*, Cild-i Sâbi', vr. 2b)

bölümleriyle bu meseleyi vuzûha kavuşturmuştur.[201] Ceyhan, bu meseleyi değerlendirdiği kısımda şu sonuçlara ulaşmıştır:

- Ankaravî yedinci cildin Mevlânâ'ya ait olduğunu iddia edip gerçek ve muhtemel itirazları bizzat yaparak ileri sürdüğü iddiasının arkasında durmuş ve iddiasını ispat etmiştir. Ancak bu ispatlar söz konusu mevcûdiyeti zihnen sâbit kılsa da hâricî seviyede var kılmamaktadır.
- Tartışmada cedelî bir yönteme başvuran Ankaravî'nin söz konusu itirazlara verdiği cevaplar ve getirdiği deliller muârızlarını cedelden vazgeçirecek mâhiyettedir. Nitekim muârızlar Ankaravî'nin cevaplarına aynı seviyede cevap verememişlerdir.
- Ankaravî istidlâldeki gücünden dolayı tartışmadan gâlip çıkmıştır. Ancak bu, hiçbir şekilde onun iddiasının vâkıaya mutâbık olduğunu göstermez. Zira mutâbakâttaki açık, yedinci cildin gaybî yönünün bulunduğunu belirtip ona îmân etmek gerektiğine dâir ifadelerle kapatılmaya çalışılmıştır.
- Bu meselede Ankaravî'nin zayıf noktası yedinci ciltteki kimi beyitlerin altıncı ciltteki beyitlerin tekrarı olmasıdır. Çünkü Ankaravî söz konusu mükerrer beyitleri şerh etmemiş ve bunun açıklamasını da yapmamıştır.
- Sonuç olarak ihtimallerin çokluğundan dolayı bu meselede hâriçten delîl getirmek sûretiyle veya lafzî ve zihnî cedel ile tartışmayı çözmek mümkün değildir. Meselenin halledilmesi bu cildin hakîkatine ve ilm-i İlâhî'deki durumuna vâkıf olmak ferdî gayrete bağlıdır. Ancak çıkacak netice başkasına göre itibârî olabilir.[202]

---

[201] Ceyhan; *İsmail Ankaravî ve Mesnevî Şerhi*, s. 321-369.
[202] Ceyhan; *İsmail Ankaravî ve Mesnevî Şerhi*, s. 366-368.

1. BÖLÜM
MECMÛ’ATU’L-LETÂYİF VE MATMÛRATU’L-MA’ÂRİF (I. CİLT)

Bir tarîkat şeyhi olmaktan öte zamanının en velût müelliflerinden biri olan Ankaravî’nin 28 eseri bulunmaktadır. Mesâisinin büyük kısmını ayırdığı Mevlevî usûl ve erkânının ta’lîmine dâir, yukarıda değinildiği üzere 16 risâle kaleme almıştır. Zihninde yer etmiş olan büyük şerh düşüncesinin en önemli somut örneği şüphesiz *Mecmû’atu’l-Letâyif ve Matmûratu’l-Ma’ârif* olmuştur. Öyle ki eseri te’lif etmekle kalmamış, ilerleyen zaman içerisinde yer yer eklemelerde bulunarak tekâmül etmiş bir şerh metni ortaya koymaya çalışmıştır.

1.1. Niyet Süreci

Ankaravî H.1026/M.1617 - H.1028/M.1619 yılları arasında *Minhâcu’l-Fukarâ* adlı eserinin te’lîfi ile uğraşırken dost meclislerinde de Mesnevî sohbetlerine devam eder. Arkadaşları bu sohbetlerde geçen söz ve yorumları beğendikleri için Ankaravî’ye ricada bulunup bu ma’nâ ve ma’rifet incilerinin yazıya dökülüp bir kitap hâline getirilmesini talep ederler. Mesnevî’nin tüm beyitleri olmasa da en azından ilk on sekiz beytin şerh edilmesinde ısrarcı olurlar. Ankaravî de yazmakta olduğu *Tarîkat-nâme (Minhâcu’l-Fukarâ)* risâlesini bitirdikten sonra söz konusu yorumları ziyâdesiyle yazacağını söyler. Risâle tamamlandıktan sonra dostları tekrar ricada bulununca önce ilk 18 beyti şerh eder ve bu risâleye *Fâtihu’l-Ebyât* adını verir. *Simâtu’l-Mûkınîn* adını verdiği, Mesnevî’nin dîbâcesinin şerhi ile Mesnevî’deki âyetleri, hadîsleri ve Arapça beyitleri şerh ettiği *Câmi‘u’l-Âyât* adlı eserini bir araya getirir. Bundan sonra da büyük şerhine başlar:
“Bu faḳīr ü ḥaḳīr-i kes̱īrü’t-taḳṣīr ol vaḳtde ki Ḥażret-i Pīrüñ kelām-ı münīrin ibtidādan naḳl u taḳrīr itmege şurūʿ eyledükde baʿż-ı yārān efāżullāhu ʿaleyhim sicālu’l-ʿirfān ol

taḥḳīḳ ü beyānı istiḥsān idüp istidʿā eylediler ki ol dürer-i maʿānī vü maʿārif ve ġurer-i esrār u leṭāyif silk-i taḥrīre dizile ve andan bir kitāb-ı müsteṭāb düzile egerçi cümle-yi ebyāta şerḥ yazılmazsa bārī ibtidāda vāḳıʿ olan on sekiz ebyāta yazıla bu faḳīrüñ ol ḥīnde Ṭarīḳat-nāmenüñ taṣnīfine iştiġālüm olduġından bunlara didüm ki inşāʾallāhu Teʿālā baʿde tekmīl-i Minhācu's-Sālikīn bu ẕikr olınan taḥḳīḳ ü taḳrīri maʿa ziyādetin taḥrīr ü tasṭīr eyleyem ve baʿż-ı ebyāṭ-ı müşkile vü kelimāt-ı muʿżılayı daḫı cābecā bulup bu ebyāt-ı semānī vü ʿaşere żamm ḳılup anlara daḫı şerḥ söyleyem pes ol kitāb-ı müsteṭāb tamām olduḳda yārān-ı ṣafā el-kerīmu iẕā ʿahede vefā[203] *mażmūnın edā eylediler ve mā-meżāda olan vaʿdenüñ ẓuhūrın istidʿā ḳıldılar bu faḳīr daḫı ve emme's-sāʾile felā tenher*[204] *feḥvāsınca anları bu behreden nehy itmeyüp ibtidā-yı Meṡnevī-yi Şerīfde vāḳıʿ olan hijdeh ebyāt-ı laṭīfenüñ ve daḫı baʿżı müşkil olan kelimāt-ı şerīfenüñ şerḥine şurūʿ eyledüm ve bu kitāba Fātiḥu'l-Ebyāt diyü nām söyledüm baʿdehu muḳaddemā Ḥażret-i Meṡnevīnüñ ʿArabī olan ebyātını ve āyāt-ı kerīme vü eḥādīṡ-i Nebeviyyeyi mutażammın olan kelimātını cāmiʿa vü şāmile olan ve beyne'l-fuḳarā Cāmiʿu'l-Āyāt nāmıyıla şöhret bulan kitābumuzda olanı bu Fātiḥu'l-Ebyāt-nām kitābumuza żamm idüp ikisinüñ mā-beynini cemʿ eyledüm tā merace'l-baḥreyni yelteḳıyān*[205] *nüktesini ʿıyān ve her biri bir kitāb-ı āḫar olduġı cihetden beynehumā berzaḫun lāyebġiyān*[206] *sırrını beyān ḳıla ve bunlardan istiḫrāc-ı maʿānī vü leṭāyif eyleyen aṣḥāb-ı maʿārif yaḫrucu minhume'l-lu'lu'u ve'l-mercān*[207] *ḳavlinüñ mefhūmını ve remzini bula"* (1b)

1.2. Manevî Destek Süreci

Dinî mâhiyet arz eden klâsik eserlerimizin birçoğunda olduğu gibi bu şerhte de yazım sürecinden önce *manevî istimdat* âmili devreye girmektedir. *Fusûsu'l-Hikem*'in yazımında Hz. Peygamber'in rûhâniyeti İbn Arabî'ye yardımcı olup misâl âleminde kendisine nasıl ilim vermişse, Ankaravî'ye de Mevlânâ'nın rûhâniyeti destek olmuştur. Esere başlamadan önce, Mevlânâ'nın ifâdelerine münasip bir şerh yazamama endişesi taşıyan şârih, ona uygun ifâde kudretine mâlik olamadığını düşünür. Dostlarının ısrarlı ricalarına rağmen bir müddet imtinâ eden şârih; nihâyet *halkın dilleri Hakk'ın*

---

[203] "Kerîm olan kişi ahdine vefalı olur."
[204] "Sakın isteyeni azarlama!" (Duha, 10)
[205] "O iki denizi salıvermiştir, birbirine kavuşurlar." (Rahmân, 19)
[206] "Aralarında bir engel bulunduğundan birbirinin sınırını aşmazlar." (Rahmân, 20)
[207] "Onların her ikisinden inci ve mercan çıkar." (Rahmân, 22)

kalemleridir diyerek Mevlânâ'nın *rûh-ı şerîfleri ve kalb-i latîfleri* tarafına tam bir teveccühle kalben yönelip yardım diler.

Bu istimdattan sonra kalbine, Süheyl yıldızından yansıyan parıltılar gibi yüce nurlar gelir. Manevî cihetten gelen ilhamlar vesilesiyle, kalbinde ve dilinde *nutk-ı acâyib* ve *ta'birât-ı garâyib* coşmaya başlar. Mevlânâ'nın rûhâniyeti tarafından gelen nûrlar vasıtasıyla manevî feyizler ve ilmî açılımlar gönlüne yansıyarak coşkun bir şekilde dil mecrâsına akar. Dile gelen bu âb-ı hayât gibi ifâdeleri şârih söyler ve Derviş Ganem yazmaya başlar.[208]

1.3. Te'lîf Süreci

1.3.1. Mukaddime ve İlk On Sekiz Beyit

Ankaravî, şerhine başlamadan önce, çoklu *Mesnevî* şerhinin ilk merhalesinde Mesnevî dîbâcesinin şerhi olan *Simâtu'l-Mûkınîn*'i önce Arapça te'lîf etmiştir. Mısır seyahatinden sonra, yani H.1017/M.1608 yılında Mesnevî kırâatına başlamış ve Mesnevî'nin Arapça mukaddimesini önce Arapça şerh etmiş, büyük şerhe başlarken de risâlenin geliştirilmiş Türkçe tercümesini şerhin başına koymuştur.

Ardından ilk 18 beytin şerhini içeren *Fâtihu'l-Ebyât*'ı yazmıştır. H.1028/M.1619 yılında te'lîf edilen bu müstakil şerh de Mesnevî Şerhi'ne başlandıktan sonra geliştirilerek Simâtu'l-Mûkinîn'in tercümesiyle beraber şerhin başına eklenmiştir.[209]

1.3.2. İlk Metin

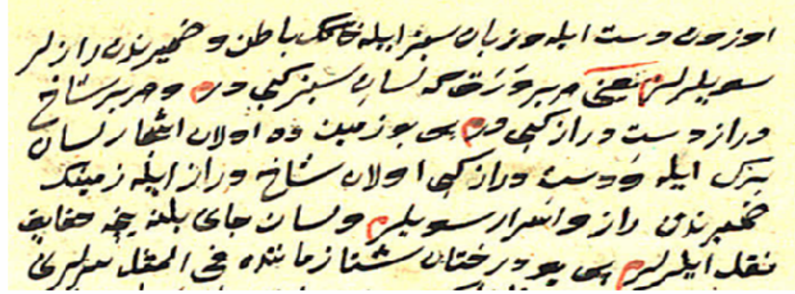
Ankaravî, şerhe giriş olarak addedebileceğimiz Mukaddime ve İlk On Sekiz Beyit Şerhi'nden sonra, H.1030/M.1621 yılında büyük şerhin yazımına başlamıştır. Bu te'lîfte önce Mesnevî beyitleri yazılmayıp beyit yerleri *mîm* surhıyla işaretlenmiştir. Bununla beraber şârih tarafından müşkül olduğu düşünülen kimi beyitler alınmıştır. Müşkül olmadığı düşünülen beyitler ise çoğunlukla yazılmamış, yazılanların ise şerh kısmında anlam dünyalarının izahı sınırlı tutulmuştur:

---

[208] Ceyhan; *İsmail Ankaravî ve Mesnevî Şerhi*, s. 290-291; Tanyıldız; "Şem'î, Ankaravî ve Bursevî…", s. 127.

[209] Simâtu'l-Mûkınîn ve Fâtihu'l-Ebyât'ın yazılış süreçleri Giriş Bölümü'nde ele alındığı için burada ayrıntıya girilmemiştir.

“Ebyāt-ı müşkile bunda biʿaynihā yazılup ve ebyāt-ı ġayr-ı müşkile meḫāfetun ʿani’t-taṭvīli ve raġbetün bi’l-iḫtiṣāri’l-cemīl biʿibārātihā yazılmış ammā maʿn̲āları basṭ olup lāzım gelen şerḥ ü īżāḥ fi’l-cümle terk olmış idi ve Mes̱nevī-ḫᵛān olanlara bilāte’emmül maʿn̲āları vāżıḥ ve ʿinde’l-ḳırā’at feḥvāları eẕhān-ı pāklarına lāyıḥ olmadan ötüri her bir beytüñ evveline surḫıla bir ḥarf-i mīm işāret ḳılınmış idi.” (1b)

Hâlet Efendi Bölümü, No: 274, 195b

Mesnevî beyitlerine ve şerh metnine ayrı ayrı bakmayı icap ettirdiği için Ankaravî bu tarz te’lîfte ısrarcı olmamıştır. Bu sebeple ilk te’lîf olan ve çoğu kısmında beyitlerin yer almadığı bu şerh metni yaygınlaşmamıştır. Şârih’in yukarıda tavsîf ettiği tarzda kaleme alınan metnin üç nüshası tespit edilebilmiştir:

Süleymaniye Kütüphanesi, Hâlet Efendi Bölümü No: 274.

Süleymaniye Kütüphanesi Şehîd Ali Paşa Bölümü, No: 1269.

Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmut Efendi Bölümü, No: 2350.

1.3.3. İkinci Metin

Ankaravî, yine H.1030/M.1621 yılında bazı dervişlerinin, özellikle Dervîş Ganem’in gayretleriyle şerhin genişletilmiş te’lîfine başlamıştır. Daha önce beyit yerlerine işaret olarak konulmuş *mîm* harflerinin yerine bu metinde bizzat beyitler konmuş ve *kâmil bir şerh* yazılmıştır. Anlam olarak eksik kalan kısımlar da tamamlanmıştır:

“Baʿdehu ol ebyāta işāret olan mīmler refʿ olup baʿż-ı yārānuñ iltimāsıyıla anlaruñ mevāżıʿına ebyāt-ı şerīfe yazılmış ve kāmil bir şerḥ düzilmiş idi egerçi biḥükmi meşşāṭa-yı evḳāt ve biḥasebi iḳtiżā-yı ezmān u sāʿat bu ḳadar muḫadderāt-ı maʿānī vü maʿārif ve ebkār-ı esrār u leṭāyif pes perde-yi ġaybdan ẓuhūra geldi ve erāyik-i suṭūr üzre cilveger oldı.” (2a)

Mevlevî çevrelerinde yaygınlaşan şerh, Dervîş Ganem’in istinsah ettiği bu metin olmalıdır. Zira *Nüshaların Tasnîfi* kısmında görüleceği üzere bu tarzda yazılmış metnin

27 nüshası bulunmaktadır. Semih Ceyhan'ın orijinal nüsha olarak belirttiği Süleymaniye Kütüphanesi, Pertev Paşa Bölümü, 306 numarada kayıtlı nüshaya göre bu metnin te'lîfi H.1036/M.1627 yılında tamamlanmıştır.[210]

1.3.4. Üçüncü Metin

Dervîş Ganem'in istinsah ettiği metnin yaygınlaşmasından sonra Ankaravî'nin son yıllarında şerh yeniden gözden geçirilir. Bunun sebebi de devrin padişahı IV. Murad'ın (d.1612-ö.1640) şârihten şerhin bir nüshasını talep etmesidir. Padişah, Şerh-i Mesnevî'nin tamamının hüsn-i hatla yazdırılıp huzuruna getirilmesini ferman buyurur. H.1039/M.1629 yılının Zilkade ayında gelen bu talep üzerine şârih şerhi sunulacağı makamın yüceliğiyle örtüştürmek için yer yer genişletip ikmâl ederek *diğerlerine mugâyir bir nüsha* olarak saraya sunmuştur.

Bu nüshada, daha önce gönül hazinesinde gizli kalan nice cevherler, rumûzlar ve nükteler bu vesileyle meydana çıkmıştır. Şerhte *mücmel* kalan yerler *mufassal* hâle getirilmiş, eksik kısımlar tamamlanmıştır. İkmâl edilmesi gereken beyitlerin ilgili yerlerine yer yer ilaveler yapılmıştır. Metin hattı kolay olan bir kâtibe de hızlıca yazdırılmış ve saraya takdim edilmiştir:

"*Lākin nice cevāhir ü rumūz ü nikāt daḫı ḫazīne-yi dilde medfūn olmış ve perde-yi ḫafāda ḳalmış idi istedüm ki ol mücmel olan yirler mufaṣṣal ola ve nāḳıṣ ḳalan maḥaller kemāl bula* biḥamdillāhi'l-Meliki'l-Mennān günlerden biñ otuz ṭoḳuz tārīḫinde mübārek Ẕi'l-ḳaʿdenüñ evāyilinde bir gün ol girān-rıfʿat ü āsmān-rütbet Ḫusrev ü Cem-cāh u Kisrā-menzilet (…) murettibu erkāni'ş-şerʿiyyeti ʿale'l-menheci'l-Aḥmedī muheẕẕibu dīvāni'l-ʿurfiyyeti ʿale'l-medreci'l-Muḥammedī sulṭānu'l-maşrıḳayn ḫāḳānu'l-ḫāfiḳayn elleẕī lāʿıyāne ḥavāḳīnu'l-ʿālemi ʿayni melāẕi ekāsireti'z-zamān meʿāẕi ḳayāṣıreti'd-deverān netīce-yi Āl-i ʿOs̱mān s̱emere-yi şecere-yi bāl-i Orḫān filizze-yi kebed-i Selīm Ḫān ġurre-yi bedr-i Sulṭān Süleymān ve ḳurrat-i ʿayn-ı Meḥemmed Ḫān es-sulṭān bin sulṭān *Sulṭān Murād Ḫān* bin Aḥmed Ḫān Ḥażretleri (…) *bu şerḥüñ ḥüsn-i ḫaṭṭıla yazılması ve saʿādetile muṭālaʿa ḳılmalarından ötüri aḥsen-i tertīb üzre tekrār düzilmesi ḫuṣūṣında* merkez-i rāyet-i iḳbāl ve mehbiṭ-i saʿādet ü kemāl olan cānib-i şevket-me'ālleri cānibinden mis̱āl-i vācibu'l-imtis̱āl gelüp *te'līf eyledügiñüz şerḥ-i Mes̱nevīnüñ cümlesini ḥüsn-i ḫaṭṭıla bir ḫoşca yazdurup cenāb-ı humāyūnuma irsāl idesüz* diyü bu

---

[210] Ceyhan; *İsmail Ankaravî ve Mesnevî Şerhi*, s. 287.

cānibe vuṣūl bulduḳda emrlerine imtis̱āli farż-ı ʿayn ve fermān-ı humāyūnlarına inḳıyādı farż u dīn mes̱ābesinde bilüp *mümāṭalet ü tesvīfden ḥaẕer ḳılup ḫaṭṭı ḳırāʾate āsān olan bir kātibe mümkin olduġı mertebe yazdurup ve ḫazīne-yi dilde medfūn olan cevāhir-i zevāhiri daḫı münāsib olan ebyāt-ı melāḥat-simātuñ şerḥ ü beyānı silkine cābecā yazdurdum* ***evvelki nusḫalara muġāyir bir bu daḫı bir ḫoş kāmil nusḫa olup*** dergāh-ı saʿādet-penāhları ṭarafına irsāl olındı ve hediyye ḳılındı ümmīddür ki naẓar-ı şerīfleriyile müşerref olduḳda maḥall-i ḳabūle gele ve maḳbūl-ı humāyūnları ola biʿavnillāhi ve tevfīḳıhi" (2a)

1.4. Dîbâcesi

1.4.1. Besmele - Salvele - Hamdele

Ankaravî eserine, eşyâyı yokluk karanlıklarından *kâf* ve *nûn* ma'nâsıyla icad edenin Allâh'ın ismiyle başlar. Bu kısımda *mesnevî* kavramının anlamından hareketle Allâh'ın mahlûkâtı çift olarak yarattığına dâir âyet metinlerine yer verir. Allâh; insanlar ibret alsın diye her şeyi çift olarak yaratmıştır.[211] Noksanlardan münezzeh olan o Zât, yerin bitirdiklerinden ve insanların kendi nefislerinden ve bilmedikleri şeylerden nice çiftleri yaratmıştır.[212] Allâh; olmuş, olan ve olacak her şeyi hem sûreten hem ma'nen çift, yani *mesnevî* olarak yaratandır.

Ardından salâvat kısmı gelir. Bu kısımda Hz. Peygamber'e, âline, sahâbelerine, evliyâya, âlimlere ve sâlih sâliklere övgü ve dua cümleleri yer alır: *"Gece ve gündüz değiştiği, yeniler tekrarlandığı, Allâh'ı zikredenler buna devam ettiği ve gafiller O'nun zikrinden gafil olduğu müddetçe, dua ve salavât, Allâh'ın peygamberi, iki cihân efendisi, insan ve cinlerin övüncü, iki kıblenin imâmı olan Hz. Muhammed'e; O'nun âline, temiz ashâbına, şerîat semâsında ışık saçan yıldızlar gibi olan peygamber vârisi evliyâlara, ilmiyle amel eden âlimlere ve evliyâların nuru altında gölgelenip izlerinden giden sâlih sâliklere olsun."*

Dîbâce kısmının son cümlesi ise Allâh'a hamd ve Hz. Peygamber'e övgüdür: *"Hamd, en yüce ve en büyük olan Allâh'adır. Salât ise, müjdeleyici ve uyarıcı Peygamberi'nedir."*

---

211 (Zâriyât, 49).
212 (Yâ-Sîn, 36).

1.4.2. Sebeb-i Teşrîh

Hamd ve salâvat cümlelerinden sonra şârih, şerhin kaleme alınma sürecine değinir. Yukarıda eserin te'lîf süreci kısmında ayrıntılı olarak değinildiği üzere dostlarının ısrarlı ricalarını kırmayarak metnin ilk hâlini te'lîf etmiştir. Mukaddime kısmına sonradan dâhil ettiği bölümde ise Sultan IV. Murad'ın kendisinden bu şerhin hüsn-i hatla yazılmış bir nüshasını istemesi üzerine metne yer yer eklemelerde bulunarak şerhe son hâlini vermiş ve sultana takdîm etmiştir.

1.4.3. Methiye ve Duâ

Ankaravî şerhin yazılış sebebini izah ettikten sonra eseri takdîm edeceği Sultan IV. Murad'a mülemmâ' manzûm ve mensur bir övgüde bulunup duâ eder: *"O adâlet semâsına güneştir. Onun güneşinden cihânın tüm kapıları nasiplenir. Mülkünün meydanı feleklerdir. Eyvânının koruyucuları da meleklerdir. Onun devleti ebede kadar devam etsin. Parlak güneşi ışık saçsın. Celâl olan Allâh fiiliyle ona vesile olsun. Gölgesi dâima uzun olsun. Yücelik güneşi zevâlden korunsun. İkbal yıldızı zarardan uzak kalsın. Ey izzet sâhibi ve koruyucu olan Rabbim!"*

1.4.4. Şerhin Adı

Ankaravî'nin mukaddimede sarîh bir şekilde belirttiği gibi eserin tam adı *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûretu'l-Ma'ârif*tir. Ancak eser kimi kütüphane kayıtlarında ve kaynaklarda ilk on sekiz beytin şerhi olan *Fâtihu'l-Ebyât* adıyla da anılır. Şerhin mukaddime kısmında, muteber kitaplardan yüce ma'rifet bilgileri ve birçok latîfe barındırdığı için esere bu ismin verildiği belirtilir:
"Ve bu kitāb-ı müsteṭāba Mecmūʿatu'l-Leṭāyif ve Maṭmūretu'l-Maʿārif dimegile taʿbīr olındı ve tesmiye ḳılındı şu cihetden ki kütüb-i muʿtebereden bunda maʿārif-i celīle ve leṭāyif-i kes̱īre cemʿ olmışdur" (2a-b) [213]

---

[213] Semih Ceyhan, şerhin adına, bizzat eserin isminde geçen ibârelerden hareketle eklektik bir yorum getirmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ceyhan; *İsmail Ankaravî ve Mesnevî Şerhi*, s. 285-286.

1.4.5. Yararlandığı Kaynakları Zikretme

Ankaravî mukaddimede, şerh süresince hangi kaynaklardan yararlandığını, bir ilim adamı titizliğiyle konularına göre taksim ederek sıralar. Buna göre tefâsire dâir 10, ehâdise dâir 7, tasavvufa dâir 1'i divan 7, kelâma dâir 2, hikmete dâir 1, şer'î ilimlere dâir 3, fıkha dâir 2 ve ilm-i lügate dâir 2 eseri kaynak olarak kullanmıştır. Şârihin söz konusu kaynakları zikretme sebebi; eseri mütâlaa edenlerin, âyet, hadîs ve kelâm-ı kibârları mahalline münâsip bir şekilde hazır bulup yararlanmalarına ve şârihe hayır dua etmelerine vesile olmak içindir:

"Ṭālibine terġīb ve rāġıbīne taḥrīż içün ol kütüb-ı nefīsenüñ esāmīsi taḥrīr olındı tefāsīre müteʿallıḳ olan kütüb Ebu'l-Leys̱ ve Meʿālimü't-Tenzīl ve Medārik ve Ḳāżī ve Ebu's-suʿūd ve Tefsīr-i Kebīrdür ve daḫı Ḳāşānī ve Keşşāf ve Mecmaʿu'l-Beyān ve Teysīrdür ve eḥādīs̱e müteʿallıḳ olan kütüb Müslim ü Buḫārī ve Meṣābīḥ ü Meşārıḳ ve Terġīb u Terhīb ve Cāmiʿu'ṣ-Ṣaġīrdür ve taṣavvufa müteʿallıḳ olan kütüb Fütūḥāt-ı Mekkiyye ve Fuṣūṣu'l-Ḥikem ve Dīvān-ı İbn Fārıż ve ʿAvārifu'l-Maʿārif ve Kitāb-ı Taʿarruf ve Iṣṭılāḥāt li'ş-Şeyḫ ʿAbdurrezzāḳi'l-Ḳāşānī ve İʿcāzu'l-Beyān li'ş-Şeyḫi'l-Kebīrdür ve kelāma müteʿallıḳ olan Şerḥ-i Mevāḳıf ve Şerḥ-i ʿAḳāyid ve ḥikmete müteʿallıḳ olan Heyākil ve şerʿiyyāta müteʿallıḳ olan İḥyā ve Şerḥ-i Şerʿ ve Mişkātu'l-Envār ve fıḳha müteʿallıḳ olan Hidāyet ve Ṣadru'ş-Şerīʿa ve luġate müteʿallıḳ olan Ṣıḥāḥ ve Nihāyet-i İbn Es̱īrdür ve bu cemʿiyyete bāʿis̱ ü dāʿī oldur ki Mes̱nevī-ḫᵛān olanlar ve bu kitāba müṭālaʿa ḳılanlar āyāt-ı kerīme ve eḥādīs̱-i nebeviyyeyi ve kelimāt-ı ṭāyife-yi ʿaliyyeyi bilātekellüf ve lātetebbuʿ maḥalle münāsib ḥāżır bulalar ve bu faḳīre ḫayr duʿā ḳılalar ve müs̱āb olalar."

1.4.6. Mesnevî Şerhine Hazırlık

Ankaravî, Mesnevî dîbâcesinin şerhinden sonra beyitlerin şerhine geçmeden, muhâtabın zihnini Mesnevî metnine hazırlamak için mukaddime tarzında bir açıklama yapma ihtiyacı hisseder. Şârihin muhâtabı *ihvân* dediği dervîşlerdir. Bu kısımda genel itibarıyla şu meselelere temas edilir:

- Hudâ'nın âşıkları ve yolunun sâlikleri bir işe başladıkları zaman Allâh'ın saadetli ismini zikrederler. Allâh'ın ismiyle başlamayan işin sonu faydasız ve kötü olur.

- Şârih, Mesnevî'yi okuyan hemen her kişinin aklına gelen, esere neden besmele ve hamdele ile başlanmadığı sorusuna şöyle cevap verir: İlk beyitte yer *bi'şnev* ibâresindeki *bâ* harfi besmele ve hamdele makamında bir hitap olup nice sırları ve nükteleri barındıran bir harftir. Bu harf münzel olan bütün kutsal kitapların sırlarını ve İlâhî sahîfelerin ilimlerini içeren bir zarftır. Hz. Ali'nin dediği gibi *"Tevrât, İncîl ve Zebûr'da ne geçiyorsa Kur'ân'da vardır. Kur'ân'da ne varsa Fâtiha'da, onda ne varsa Besmele'de ve onda ne varsa bâ'da vardır."* Şârih daha sonra İbn Arabî, Şiblî ve Ebû Medyen'in *bâ* harfi ile ilgili cümlelerine yer verir: "Şeyh-i Ekber'in *Bâ Kitabı*'nda dediği gibi; bil ki *bâ* harfi ilk mevcuddur. İkinci vücut mertebesinde bulunur. Ve şerefli bir harftir. Bu şeref ve kudretinden dolayı Allâh yüce kitabına bâ harfiyle başlayarak *bismillâh* demiştir. Ayrıca bütün sûrelere *bismillâh* ile başlamıştır. Yalnız Tevbe Sûresi'ni Besmele'siz indirdiğinde bile yine be ile başlamış *ve berâetun minellâh* (Allâh'tan bir uyarıdır) demiştir. Şeyh Ebû Medyen der ki; *baktığım her şeyde bâ harfini gördüm. Bâ harfi cem' makâmında Hazret-i Hak'tan olan varlıklarla beraberdir. Bununla, her şey benimle var oldu ve ortaya çıktı".* Âriflerden Şiblî'ye, *"Sen Şiblî'sin?"* denildiği zaman, *"Ben bâ'nın altındaki noktayım."* diye cevap vermiştir. Bu cevapla, *nokta*nın *bâ*yı gösterdiğini ve *tâ* ve *sâ* harflerinden farklı olduğunu göstermiştir.[214]

- Bâ harfi besmele ve hamdele sırlarını içermesinin yanında başka nüktelere de işaret eder. Örneğin Hazret-i Âdem'in ilk söylediği harf *bâ*dır. Zira Allâh *"Ben sizin Rabbiniz değil miyim?"*[215] sorusunu sorduğunda verdiği cevap *belâ* olmuştur. Mesnevî'yi okumaya başlayan kişi de *bi'şnev*deki *bâ* harfinden bu misâkı hatırlamalıdır.

- Esere *bâ* ile başlanmasının bir diğer sebebi kitabın *mesnevî* olmasıdır. Çünkü *bâ* hesapta ikiye tekâbül eder

- Başka bir sebebi de *bâ*nın kalem*-i a'lâ* sırrına delâlet etmesi yönüyledir. *Bâ* harfi bütün varlıklar silsilesinin başlangıcıdır. *Elif* harfi Vücûd-ı Mutlak olan Allâh'a delalet eder. Zira harekât ve sükûnâtı kabul etmez. Bizzat kendinde kâyimdir. Noktası yoktur ve diğer harflere bağlanmaz. Bu bakımdan *elif* bütün harflerin mebdeidir. *Bâ* ise *elif*e en yakın harftir ve bütün harflerin bidâyetidir. *Elif*ten sonra ikinci mertebededir. Ehadiyyet mertebesinden ilk zuhûr eden şey *kalem-i a'lâ*dır ve tüm varlıklar arasında *birlik*

---

[214] Bâ harfinin muhtemel ma'nâları hakıkında ayrıntılı bilgi için bkz. İsmail Hakkı Bursevî; *Rûhu'l-Mesnevî*, (Haz.: İsmail Güleç), İnsan Yayınları, İstanbul, 2006, s. 90-98; Harflerin ilmine ve simgesel özelliklerine dâir ayrıca bkz. İbn Arabî; *Harflerin İlmi*, (Çev.: Mahmut Kanık), Asa Yayınları, Bursa, 2006.

[215] (A'râf, 172).

*mertebesi*ne en yakın olması yönüyle *bâ* harfine birçok açıdan benzerdir. Yani *bâ* harfi Vücûd-ı Mutlak ile mevcûdâtı; Ehadiyyet ile beşeriyyeti birbirine bağlayan unsurdur.

1.5. METİN ŞERHİ METODU

Klâsik metinlerin şerhinde; muhâtabın seviyesi, şârihin konumu ve amacı, metnin biçimi (manzum/mensur oluşu) ve muhtevası önemlidir. Şerhlerde umumiyetle önce şerh edilecek metin verilir, sonra muhâtabın metni anlamasını sağlamak için metinde yer alan bazı kavramların anlam ve gramer yapısı açıklanır. Kelime/kavram aşamasından sonra ifâde ve anlam dünyası açıklanmaya çalışılır. Metin bağlamlı olmak kaydıyla, şârihin yorumları şerhin en önemli kısmıdır. Şârih ileri sürdüğü düşüncelerine çeşitli kaynaklardan örnekler getirir ve dayanaklar bulmaya çalışır. Kimi zaman muhâtabın yanlış anlamasını engellemek amacıyla, metinden ne anlaşılması gerektiğini bizzat ifâde eder.

Ankaravî'nin Mesnevî şerhi muhtelif zamanlarda kaleme alınmış ve zamanla tekâmül etmiş terkibî bir şerh örneği olduğu için yerine göre şerh etme yöntemleri farklılık gösterebilmektedir. Bu çerçevede Mesnevî metni bağlamında Ankaravî'nin şerh yöntemini üç kategoride değerlendirmek doğru olacaktır. Söz gelimi ilk te'lîflerinden olan Mesnevî dîbâcesi şerhi olan *Simâtu'l-Mûkınîn*'deki *gramer ağırlıklı şerh yöntemi*, ilk onsekiz beyit şerhi olan *Fâtihu'l-Ebyât*'taki *mufassal şerh*e veya eserin kimi kısımlarında görülen *mücmel şerh*e (yer yer sadece tercüme) göre farklılık arz etmektedir.

1.5.1. Dîbâce Şerhi

Ankaravî Mesnevî Dîbâcesi'nin şerhinde ve metin içerisindeki diğer Arapça ibârelerin şerhinde kelimelerin gramatikal yönüne ağırlık veren bir yöntem benimser. Kelimenin anlamına ve i'râbına, seslerin kelime ve cümle içindeki durumuna değindikten sonra ibârenin/metnin ma'nâ boyutuna geçer.

Ankaravî'nin özellikle Mesnevî'deki Arapça kısımlarda bu tarzda şerhe girişmesi dikkat çeker. Şerhin okuyucu veya dinleyicilerinin Arapça konusunda yetkin olmadıklarını düşündüğü için ayrıntıya girdiğini düşünmek makul olabilir. Ancak Farsça metinlere

oranla Arapça metinlerde kalemini daha rahat kullanması Ankaravî'nin medrese alt yapısı ve Mısır'da gördüğü tahsîline bağlamak da akla uzak değildir.

"Hāẕā kitābu'l-Meṡnevī hā ḥarf-i tenbīhdür ve fi'l-ḥaḳīḳa ism-i işāretden degüldür belki müşārün ileyh üzre tenbīhden ötüri īrād olunmışdur ve *ẕā* ism-i işāretdür vażʿ-ı aṣlīsi maḥsūsāta işāret olmaḳ içündür pes eger dībāce kitābet-i Meṡnevī-yi Şerīfden evvel ise müşārün ileyh ẕihnde bi'l-ḳuvve ḥāżır olan umūr maʿlūme olur ve ʿinde'l-ʿaḳl vuḳūʿı müteḥaḳḳıḳ olduġı iʿtibārıla maḥsūse menzilesine tenzīl olunmış olur ve eger dībāce kitābet-i Meṡnevīden muʾaḫḫar ise müşārün ileyh evrāḳ üzre mektūbe olan ebyāt-ı merḳūme olur *kitāb* maṣdardur bemaʿnī-yi mektūbdur mefʿūlüñ maṣdarıla tesmiye olınması mübālaġa içündür nitekim *ḫalḳ* bemaʿnī-yi *maḫlūḳ* ve *lafẓ* bemaʿnī-yi *melfūẓ* olduġı gibi" (2b)

Ankaravî dîbâce kısmının şerhinde 1'i Mevlâna'ya ait 7 Farsça, 1'i Cinânî'ye 1'i de İbnü'l-Fârız'a ait 6 Arapça manzume vardır. Bunun dışında şârih; Sühreverdî, Gazâlî, Ebu Hanîfe, İbn Arabî ve Hz. Ali gibi şahsiyetlerin sözlerini, fikirlerine dayanak olarak getirir. Ayrıca bu kısımda 29 âyet ve 21 hadîsi istişhad unsuru olarak kullanmıştır.[216]

1.5.2. İlk On Sekiz Beyit Şerhi

Mesnevî'nin özü olarak kabul edilen on sekiz beyit, şerh konusunda Ankaravî'nin dikkatini teksîf ettiği önemli bölümlerdendir. Ana şerhe almadan önce *Fâtihu'l-Ebyât* olarak te'lîf ettiği metni, şerhin diğer kısımlarında olduğu gibi yer yer tekmîl etmiştir. Ancak bu beyitlerin şerhinde şârihin yorumları Mesnevî'nin diğer bölümlerine göre daha derindir. Bu kısımlarda şârih kelime ve ibâreleri, kelime anlamından terim anlamına; ilmî anlamından tasavvufî anlamına kadar farklı boyutlarda değerlendirir. Ayrıca dayanak olarak kullanılan kaynakların fazlalığı dikkat çekicidir.

1.5.3. Başlıkların Tercüme ve Şerhi

- Ankaravî, Mesnevî'de geçen konu ve hikâye başlıklarını şerhin birçok yerinde beyitler gibi tercüme veya şerh eder. Çoğunlukla konu bütünlüğü çerçevesinde ana hikâyelerin başlıkları tercüme edilir:

"Nevmīd kerden-i vezīr mürīdānrā ezrafż-ı ḫalvet"

---

[216] Tanyıldız; "Şem'î, Ankaravî ve Bursevî…", s. 129.

Vezīr-i pür-tezvīr mürīdānı ḫalvet terkinden nāümīd ü me'yūs eylemesi beyānındadur" (82a)

"Velī-ʿahd sāḫten her yek emīrrā cudā cudā

Vezīr-i pür-tezvīrüñ ẕikri sebaḳ iden on iki emīrüñ her birini başḳa başḳa veliyy-i ʿahdi ve ḳāyim-maḳāmı düzdügidür" (82a)

- Konunun önemine göre kimi zaman başlıkların tercümesiyle yetinmeyen şârih, konuyu îzâh etmek ve sonrası için okuyucuya fikir vermek için başlığın tercümesinden sonra yoruma da girer:

"*Beyān-ı ān ki kuşten ve zehr dāden-i merd-i zergerrā beyişāret-i İlāhī būd nī behevāy-ı nefs ve te'emmül-i fāsid*

Bu surḫ-ı şerīf ve bu beyān-ı laṭīf anuñ beyānındadur ki veliyy-i Ḫudānuñ merd-i zergere zehr virmesi ve anı öldürmesi işāret-i İlāhiyye vāsıṭasıyla idi hevā-yı nefsle ve te'emmül-i fāsid ile degül idi bu beyān su'āl-i muḳaddere cevāb olmaḳ ṭarīḳi üzre dinilmişdür keennehu baʿż-ı evhām-ı fāside ṣāḥibleri ṭarafından dinilmek lāzım geldi ki bir Müselmāna zehr virmek ve anı öldürmek kebāyirdendür veliyy-i Ḫudā olanlardan ḫod kebāyiri irtikāb itmek şānlarına lāyıḳ degüldür bu evhāmı defʿden ötüri ve ol veliyy-i Ḫudānuñ şānını tenzīhden ötüri bu beytleri naẓma getürüp buyururlar" (44a-b)

"*Su'āl kerden-i resūl-i Rūm ezʿUmer raḍıyallāhu ʿanh ezsebeb-i ibtilā-yı ervāḥ bāīn āb u gil-i cism*

Bu surḫ-ı şerīf ve bu beyān-ı laṭīf ervāḥuñ bu cism-i āb u giline ibtilāsı sebebinden Resūl-i Ḳayṣer-i Rūm Ḥażret-i ʿÖmerden su'āl eylemesi beyānındadur yaʿnī Resūl-i Rūm o rāhuñ Ḥaḳḳıla olan maʿiyyetinden ve ʿālem-i vaḥdetde olan üns ü muḥabbetinden ḫaber alup ve maʿiyyet-i mezbūreyi ẕevḳ u müşāhede itdükde ʿacabā rūḥ mertebe-yi vaḥdetde iken bu ʿanāṣırdan mürekkeb olan cisme mübtelā olmaġa ḥikmet nedür diyü su'āl ḳılması ʿıyānındadur" (146b)

- Kimi yerlerde, özellikle ara hikâyeciklerin başlıklarında tercümeye gerek duyulmaz:

"Ẕikr-i dāniş-i ḫargūş ve beyān-ı fażīlet ü menāfīʿ-i dāniş" (108b)

"Meṡnevī hem derbeyān-ı mekr-i ḫargūş" (116a)

"Yāften-i resūl-i Rūm ʿUmerrā raḍıyallāhu ʿanh ḫufte bezīr-i dıraḫt" (138b)

"Cevāb guften-i Emīru'l-mü'minīn ki sebeb-i efkenden-i şemşīr ezdest çi būdeest derān ḥālet" (313b)

1.5.4. Beyitlerin Tercüme ve Şerhi

Ankaravî, eserin genelinde beyit esasına dayalı bir şeh yöntemi benimsemiştir. Metinde önce beytin metni *mesnevī* başlığıyla verilmiş, ardından beytin tercümesi ve şerhi yapılmıştır.[217] Bununla beraber konu bütünlüğünü sağlamak için kimi beyitler birbiriyle bağlantılı bir şekilde şerh edilmiş, anlaşılmasının zor olduğu düşünülen kimi beyitler kelime kelime tercüme ve şerh edilmiştir.

1.5.5. Beytin Kelime Kelime Tercüme ve Şerhi

Ankaravî, kimi beyitlerde ibâreleri kelime grubuna indirgeyerek tercüme ve şerh eder. Ancak bu üslûp daha ziyâde Arapça beyitlerde söz konusudur:

"Tā ileyhi yeṣʿad eṭyābu'l-kelim

Ṣāʿiden minnā ilāḥayṣu ʿalim

Maʿnā-yı beyt Ḥażret-i Ḫudāvendigār buyururlar ki ***tā ileyh*** tā ol Allāhuñ cenābına ***yeṣʿadu*** ṣuʿūd u ʿurūc ider ***eṭyābu'l-kelim*** pākize kelāmlar kelime-yi tevḥīd gibi ve baʿż-ı ʿulūm u maʿārif-ı Ḥaḳḳānīnüñ kelimātı gibi ve bunlara müşābih olanlaruñ ās̱ārı Ḥaḳḳa ṣuʿūd ider ***ṣāʿiden minnā*** ol kelime-yi ṭayyibe bizden ṣuʿūd eyledügi ḥālde ve yāḫud *ṣāʿid* ṣuʿūd maʿnāsına ola pes mefʿūl muṭlaḳ olur *yeṣʿadu ṣuʿūden* taḳdīrine yaʿnī ol Allāhuñ cānibine kelimāt-ı pākize bizüm cānibümüzden ṣuʿūd eylemegile ṣuʿūd eyler ***ilāḥayṣu*** şol maḥall ü maḳāma ki ***ʿalim*** Allāhu Teʿālā bildi anı

Tertaḳī enfāsinā bi'l-munteḳā

Mutḥafen minnā ilādāri'l-beḳā

Tertaḳī irtiḳā vü ʿurūc ider ***enfāsinā*** bizüm nefeslerimüz ve kelāmlarımuz ***bi'l-munteḳā*** neḳāvet ü ṭahāret olmaġıla ḥarām loḳmadan ve maʿāṣī vü ās̱āmdan ve menhī olan kelāmdan ***mutḥafen minnā*** bizden tuḥfe vü hedāyā ḳılınduġı ḥālde ***ilādāri'l-beḳā*** dār-ı beḳāya ve ʿālem-i ʿalāya" (97b)

1.5.6. Beyitler Arasında Anlam Bağı Kurulması

---

[217] Şerh bu yönüyle kendisini önceleyen Şem'î Şerhi'nden ayrılır. Şem'î "beyitleri şerh etmeden önce mısrâları ayrı ayrı tercüme etmiş; birinci mısrâyı verdikten sonra tercüme etmiş, daha sonra ikinci mısrâyı verip tercümesini yapmıştır. En sonunda da beytin şerhine geçmiştir." Abdülkadir Dağlar; *Şem'î Şem'ullâh Şerh-i Mesnevî (I. Cilt) (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük),* Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009, s. 96.

Mesnevî'nin anlatım üslûbu doğrultusunda Ankaravî de kimi beyitleri tercüme ve şerh ederken anlam dünyalarını ayırmadan merhun bir şekilde şerh eder:

- "*Bu beyt-i şerīfe gelinceye dek* mebdeʾ ü maʿādduñ ve seyr-i ʿurūcī vü nüzūlīnüñ esrār u aḥvālini beyān eylediler *bu beyt-i laṭīfde* mürşid olanlaruñ nīk ü bed ile ülfet ḳılmalarını ve anlara esrār-ı neyistānı ḳāyil olmalarını beyān iderler yaʿnī derūnı ney gibi aġyār u māsivādan ḫālī ve nefḫa-yı İlāhiyye mālī olan mürşid-i ʿālī-rütbet ve vālī-yi vilāyet dir ki ben merātib-i sülūkda her bir mertebede esrār-ı neyistān-ı ḥaḳīḳīden gūyān oldum ve ʿışḳ-ı eḥadiyyetle nāle ḳıldum ve her bir mertebenüñ ahālīsinden nīk ü bed ile cüft oldum ve ṣoḥbet ḳıldum yine her kes baña kendü ẓannından yār oldı zīrā *mābaʿdından olan beyt bu beyte ḫaberdür*" (16a)

- *"Farḳ ne'tvan kerd nūr-ı her yekī*

Çün benūreş rūy ārī bīşekī

Ol çerāġdan her birinüñ nūrını farḳ eylemek mümkin degüldür şeksüz çünkim on çerāġuñ nūrına teveccüh idesin *suhūlet-i maʿnā içün mıṣraʿ-ı evvele icrā olındı bīşekīnüñ maʿnāsı* pes bu maʿnāyı tefhīm içün miṡāl-i āḫara şurūʿ idüp buyururlar (84a)

- *"Cānhā-yı beste ender āb u gil*

Çün rehend ezāb u gilhā şād-dil

Āb u gilde beste vü maḥbūs olmış cānlar çünki āb u gilden yaʿnī cismāniyyet ü nefsāniyyetden ḳurtulanlar şād-dil olduḳları bu *şād-dil kelimesi merhūn olur bu beyte*

Derhevā-yı ʿışḳ-ı Ḥaḳ raḳṣan şevend

Hemçü ḳurṣ-ı bedr bīnoḳṣan şevend

Yaʿnī şād-dil olduḳları ḥālde ol cānlar Ḥaḳ Teʿālānuñ ʿışḳı hevāsında sürūr-ı ḳalbile raḳṣ idici olurlar ḳurṣ-ı bedr gibi bīnoḳṣān yaʿnī kemāl bulurlar" [133a]

1.5.7. Beytin Anlamına Dâir Açıklamaların Önceki veya Sonraki Beyitlerde Verilmesi

Şârih beyitlerin önceliğine sonralığına bakmaksızın konu bütünlüğünü dikkate alarak şerh eder. Örneğin aşağıdaki beyti şerh ederken on beyit sonra gelecek olan beyti de dikkate alır:

"Dīd pur-revġan dukān u cāme çerb

Bersereş zed geşt ṭūṭī kel ziḍarb

Gördi dükkān yağıla pür ve cāmesi yaġa bulaşmış dükkān ṣāḥibi bīhużūrlıġından ġażab idüp ṭūṭīnüñ başına urdı ṭūṭī ḍarbdan kelīlu'l-lisān oldı başı kel oldı dimek īhāmından

daḫı ḫālī degüldür belki başı kel oldı dimek daḫı evlādur ***zīrā ʿanḳarīb ezçi ey kel bākelān āmīḫti beyti gelse gerekdür***" (46b)

"Ançi ezderyā bederyā mīreved

Ezhem ancā k'āmed ancā mīreved

Beytini dört beyit önce geçen beyte bağlayarak şerh eder:

"Cüzvhārā rūyhā sūy-ı kulest beytini tavżīḥ ü tefsīrdür taḳdīr-i maʿnā cüzler külleri ṭarafına sefer ider ve ol nesne ki deryādandur deryāya gider…" (91a)

Şârih aşağıdaki örnekte de önceki sekiz beyte atıfta bulunarak o beyitlerde geçen ma'nânın hülâsasını bu beyitte anlatır:

"Kār-ı bīçunrā ki keyfiyyet nihed

İn ki guftem in żarūret mīdihed

Ṣıḥḥat-ı in ḥiss bucūyīd beytinden bu beyte gelinceye dek basṭ eyledikleri ḳāʿide ve ṭarīḳata olan inḥiṣārı nefy içündür keennehu buyururlar ki" (51b)

1.5.8. Sonraki Beyte/Beyitlere Hazırlık

Şârih, bir beytin şerhini tamamladıktan sonra, anlam ilgisi kurarak diğer beyte geçer. Beyitlerde gözle görülür şekilde siyâk-sibâka riâyet vardır. Aşağıdaki örnekte şârih beytin şerhinden sonra okuyucunun zihnini, takip eden beytin anlamına hazırlar:

- *"Sīne ḫᵛāhem şerḥa şerḥa ezfirāḳ*

  Tā bugūyem şerḥ-i derd-i iştiyāḳ

(…) bu beyt mertebe-yi insānīden olan ʿāleme müştāḳ olan ve taḥṣīl-i istiʿdād ḳılan ve bunlaruñ bu mertebede irşād iden kimselerüñ ḥālini mübeyyindür ***ve bunuñ ʿaḳabinde gelen beyt*** mertebe-yi insāndan yine neyistān-ı aʿyāna olan seyr-i ʿurūcī beyānındadur nitekim buyururlar

Her kesī k'ū dūr mand ezaṣl-ı ḫᵛīş

Bāz cūyed rūzgār-ı vaṣl-ı ḫᵛīş" (15a-b)

- *"Ḥażret-i Mevlānā emr-i Ḥaḳḳa imtis̱āl eylemede te'ḫīr idenlere ve mekr ü ḥīle-yi nefsāniyye semtine gidenlere naṣīḥat buyurup dirler*

  Terk-i ḫᵛāb u ġaflet-i ḫargūş kun

  Ġırre-yi in şīr ey ḫar gūş kun

Ey ḫargūş-sīret ṭavşan uyḳusını ve anuñ ġafletini terk eyle ṭavşan gözi açıḳ olur anı gören bīdār ṣanur ḥal bu ki ol uyur ve kendüden ġāfil olur" (119b)

- "Pes bende iken azād ve resūl iken şāh olmaḳ ne vecḥledür dirseñ

Seyl çün āmed bederyā baḥr geşt

Dāne çün āmed bemezraʿ kişt geşt

Seyl çünki deryāya geldi ve ḳoşdı deryā oldı dāne çünki mezraʿa geldi kişt ü zerʿ oldı yaʿnī resūl-i Rūm muḳaddemā seyl gibi idi baḥr-ı maʿnā olan Ḥażret-i ʿÖmere vāṣıl olmaġıla deryā-yı maʿānī oldı ve evvel bir dāne gibi idi mezraʿ-ı esrār-ı İlāhī olan Ḥażret-i ʿÖmere vāṣıl olduḳda cemʿiyyet maʿnāsını bulup kişt-i ʿulūm u maʿārif oldı" (149a-b)

1.5.9. Yardımcı Şerh

Ankaravî şerhe dayanak olarak ileri sürdüğü fikirlere ilişkin bazı kavramları açıklama ihtiyacı hisseder. Aşağıdaki örnekte beyti şerh ederken dayanak olarak kullandığı hadîs-i şerîf ve beyitte geçen bazı kavramları da şerh eder:

"ḳāle ʿaleyhi's-selām māeżmera eḥadün şey'en illā ẓahara fī ***feletāti*** *lisānihi ve ṣaḥafāti vechihī*[218] *(…) Feletāt feletet*üñ cemʿīdür *feletet* tedebbür ü tefekkürsüz fücʾeten ṣudūr eyleyen şeyʾe dirler *meḫāyil* fetḥ-i mīmile *meḫīle*nüñ cemʿidür maẓannet ü ʿalāmete dirler *esirre* fetḥ-i hemze ve kesr-i sīnile *sirā*ruñ cemʿīdür *sirār* alan üzre olan ḫaṭlara dirler ʿallāmenüñ kelāmında lüff ü neşr-i müretteb vardur maʿnāsı ġamuñ ve sürūruñ ʿālāyimi senüñ cebhenüñ ḫaṭlarında gülmekligüñ ve aġlamaḳlıguñdur" (127b)

1.5.10. Olması Gereken Söz Dizimi

Manzûm bir metin olan Mesnevî'de vezin zarûretinden dolayı Mevlânâ kimi zaman söz diziminde değişiklikler yapabilmektedir. Şârih de ifâdenin anlamında sıhhati bozmamak için olması gereken söz dizimini belirtme ihtiyacı duyar:

"Ezʿaceb guftem ger ūrā ṣad-perest

Ū beHindustan şuden dūr enderest

---

[218] "İçinde bir şeyi saklayan kimse, ağzından kaçırdığı küçük kelimelerle ve yüzündeki ifadeyle bunu yansıtır."

Taʿaccübden eyitdüm eger anuñ yüz ḳanadı var ise de ol kimse Hindustāna gitmeklikden dūrdur *ū beHindustān ender şuden dūrest taḳdīrine olur*" (103a)

1.5.11. Farklı Tercüme ve Şerh İhtimallerinin Değerlendirilmesi

Şârih ibârelerin yazılış biçimlerini ve okunma ihtimallerini dikkate alır. Mesnevî nüshalarında geçen farklı ihtimallerini değerlendirirken konu bütünlüğünü dikkate alarak tercihlerde bulunur.

1.5.11.1. Söz Dizimine Göre

"Rāh hemvārest u zīreş dāmhā
Ḳaḥṭ-ı maʿnā̱ dermiyān-ı nāmhā

Bu beytde iki vech cāyiz olur vech-i evvel oldur ki mıṣraʿ-ı evvel muḳteżā-yı maḳāmuñ delālet eyledügi kelām-ı maḥẕufa ʿillet ola ol kelām-ı maḥẕūf *çü ne pes bīned ne pīş ezaḥmaḳīş* ḳavlinden lāzım gelür ki dine pes emīre lāzım u vācibdür ki pīş ü pesini göre ve her bir ḳademe iḥtiyāṭ ile naẓar irgüre zīrā yol ẓāhiren hemvāre vü laṭīfdür ve anuñ altında ṭuzaḳlar vardur nāmlar içinde maʿnā̱ ḳaḥṭı vardur yaʿnī eger ḥākim ʿālim olmazsa ve reʾy ü tedbīrile sülūk ḳılmazsa ṭarīḳ-ı İlāhīden olan dāmları göremeyüp aña giriftār olur ve maʿnā̱ya ẓarf u maḥall olan nām u kelāmı bīmaʿnī olan nām u kelāmdan temyīz idemeyüp varṭa-yı cehl ü ġafletde ḳalur *ve vech-i s̱ānī oldur ki* bu beyt beyt-i evvelde ḥamāḳatdan öñin ve ardın görmeyen emīr-i süst-endīşe mis̱āl olur" (110a-110b)

1.5.11.2. Kelime Yapısına ve Okunuşuna Göre

Ankaravî bu hususa sıkça değinir. Kelimelerin vasf-ı terkîbî olup olmaması, müfred veya cem olması ihtimallerini göz önünde bulundurarak ibâreleri tercüme ve şerh eder:

- *"Hest bīdārī çu* ***derbend*** *ān-ı mā*

Çünkim Ḥaḳḳıla bīdār olmaya bizüm cānumuz belki ʿaḳl u ḥissile bīdār ola ol bīdārlık bize bendde ve ḳuyūda olmaḳ gibi lāyıḳ oldı dimek olur lafẓ-ı *der* eger ẓarf maʿnā̱sına olursa ammā *der-bend* lafẓı vaṣf-ı terkībī olursa ol bīdārlık ḳapu baġı gibi bizüm lāyıḳumuz oldı dimek olur ḥadd-i ẕātında ʿaḳl u ḥissile bīdārlık bend-i der-i vaḥdet ve sedd-i rāh-ı ḥaḳīḳatdür ve yāḫud *derbend* iki ṭaġ ortası ve ʿaḳabe maʿnā̱sına ola" (60a)

- “*Ġam beemr-i Ḫālıḳ āmed* ***kār-kun***

(…) ġam ḫālıḳ-ı mevcūdātuñ emriyile *kār-kun* geldi yaʿnī *teʾs̱īr idici ve ʿamel ḳılıcı oldı* dimek *kār-kun* vaṣf-ı terkībī olursa maʿnā̱ budur ve eger vaṣf-ı terkībī olmayup *kun* emr-i ḥāżır olursa maʿnā̱ *ġam ḫālıḳ-ı ʿālemüñ emriyile geldi ey ġamnāk olan kimse kār eyle yaʿnī müstaġfir ol ve ʿamel-i ṣāliḥ ḳıl* dimek olur” (95a)

- *“Cemʿ şud derçehre-yi an* ***nākes ān***

Ol nesneyi ki pādşāh-ı Cuhūd müʾminlerden olan kimselerüñ yüzine sürdi *ān*dan murād ol Cuhūduñ müʾminlere eyledügi iḫānet ü ḥaḳāretdür ol nākesüñ çehresinde ol cemʿ oldı bu maʿnā̱ *ān nākes*e muttaṣıl olmayup *ān* żamīr *nākes* müfred olduġı üzredür eger *ān nākes*e muttaṣıl olup nākeslerüñ cemʿi olursa maʿnā̱ ol nākeslerüñ müʾminlerüñ yüzine sürdügi şey cemʿ oldı dimek olur” (93b)

- *“Nerm u ḫoş hemçun nesīm-i* ***Yūsuf ān***

ʿĀriflere ecel ü mevt-i belā daḫı bunuñ gibi nerm ü laṭīfdür ol bād-ı ecel Yūsuf ʿaleyhi’s-selāmuñ rāyiḥa-yı ṭayyibesi gibi ***baʿż-ı nusaḫda cemʿ ṣīġası üzre Yūsufān*** vāḳıʿ olmışdur *Yūsufān*dan murād laṭīf ü ḫūb olan maḥbūblardur yaʿnī maḥbūblaruñ nesīmi ʿāşıḳlara niçe ḫūb gelürse bād-ı ecel daḫı ʿāriflere anuñ laṭīf u ḫūb gelür ***baʿż-ı nusaḫda daḫı būstān vāḳıʿ olmışdur ve maʿnā̱sı vāżıḥdur”*** (96b)

- “*Çün peşīman şud* ***velī*** *z’an dest-i Rab*

bu mıṣraʿda iki vech cāyizdür bir vech budur ki *velī* ḥarf-i istidrākden ve līkin maʿnā̱sına ola bu taḳdīr üzre *beste*nüñ ve *peşīmān şud*uñ żamīrleri evliyādan ʿalāsebīli’l-bedel her bir velīye ʿāyid olur nitekim bu taḳdīr üzre maʿnā̱ virildi ve bir vech daḫı velī evliyā-yı Ḫudādan ʿale’l-ıṭlāḳ bir kimse murād ola ve *beste* ve *peşīmān şud*üñ fāʿili ola” (157b)

1.5.11.3. Harflerin Değişme İhtimallerine Göre

- *“Hedyehā mīdād her dervīşrā*
  Tābiyābed *nuṭk murġ-ı ḫᵛīşrā*

O ḫᵛāce her dervīşe hediyeler ve ṣadaḳalar virdi tā kim kendü murġınuñ nuṭḳını bula maʿna ***biyābed*** noḳṭa-yı vāḥide ile olduġı üzredür ammā ***biyāyed*** noḳṭateyn ile daḫı nusḫadur bu taḳdīr üzre maʿnā̱ tā kim kendünüñ murġına nuṭḳ gele dimek olur” (46b)

- “*K’an Muselmanrā beḫaşm ezbehr-i ān*
  Bi’ngerīdī tā şud āvāre ***zicān***

Ki ol Müslümāna ġażabla andan ötüri naẓar eyledüñ ki tā cānından āvāre oldı baʿż-ı nusaḫda *ḫā-yı muʿceme* ile ḫān vāḳıʿ olmışdur bu taḳdīr üzre maʿnā̱ ol Müslümāna andan ötüri naẓar eyledüñ ki tā *ḫān u mān*ından āvāre oldı" (103a)

- *"Ū betīġ-ı ḥilm çendin ḥalḳrā*

  Vā ḫarīd eztīġ çendin ḫalḳrā

Ol ʿAli Ḥażretleri raḍıyallāhu ʿanh hilm tīġi bu ḳadar boġazı ve bu kadar ḫalḳı tīġinden girü aldı ***evvelkisi daḫı ḫā-yı muʿceme ile ve mıṣraʿ-ı s̱ānīdeki ḥā-yı mühmele ile oḳınsa daḫı maʿnā̱ya ḫalel gelmez"*** (327b-328a)

1.5.12. Beyit Mefhumlarını Çözme İddiası

Ankaravî'nin seleflerinden ayrılan bir yönü de kimi bölümlerde hâkim ve kendinden emin bir edâ ile konuşmasıdır. Beytin mefhumunda bir sıkıntıya düşülme ihtimaline karşı Ankaravî muhâtabı uyarıp çeşitli izahlarda bulunur. Aşağıdaki örnekte beytin Mesnevî'nin en girift beyitlerinden olduğunu belirtip Surûrî ve Şem'î'nin yazdıklarını da değerlendirerek açıklar:

- "*Lafẓ-ı cebrem ʿışḳrā bīṣabr kerd*

  Her ki ʿāşıḳ nist ḥabs-i cebr kerd

Bu beyt Mes̱nevī-yi Şerīfüñ aġmaż ebyātından bir beytdür ve bunda ḫaylī iḫtiṣār vardur sāyile ṣaḥīḥ sükūt ifāde eyleyen maʿnā̱ bi't-tamām bu beytüñ lafẓından ḥāṣıl olmaz belki mefhūmından müstefād olur ve mefhūm budur ki ey sāyil ben cebr disem lafẓ-ı cebri ben ʿışḳa ıṭlāḳ eylerem beni bīṣabr eyledügiyiçün *bīṣabr kerd* lafẓ-ı cebrüme ʿillet mevḳıʿında vāḳıʿ olmışdur yaʿnī ʿışḳa cebr lafẓı ıṭlāḳ eylemege ʿışḳuñ bīṣabr u bīḳarār eylemesi sebebdür dimek olur taḳdīr-i beyt mes̱elā şöyle dimek olur ki *lafẓ-ı cebrrā men berʿışḳ ıṭlāḳ mīkunem berāy-ı ān ki ū merā bīṣabr kerd* bu beytde Surūrī Merḥūm iṣābet itmiş ve Şemʿī yabana gitmişdür ine eradte fe'l-yuṭāliʿu ve maʿnā̱-yı mıṣraʿ-ı s̱ānī her şol kimse ki ʿāşıḳ degüldür mes̱elā Ḳaderiyye vü Muʿtezile ṭāyifesi gibi ol cebri ḥabs eyledi yaʿnī saʿy eyledi bu mıṣraʿuñ mefhūm-ı muḫālifesi ve her şol kimse ki ʿāşıḳdur ve ehl-i Sünnet ve'l-Cemāʿat ṭarīḳında ṣādıḳdur ol kimse ki cebr-i evsaṭı menʿ eylemez dimek olur" (141b)

- *"İnt luṭf-ı dil ki ezyek müşt-i gil*

  Māh-ı ū çün mīşeved pervin-güsil

Bu beyt Meṡnevīnüñ aġmaż ebyātından imtiḥān-ı eẕhān olınacaḳ bir beyt-i laṭīfdür evvelā bilgil ki (…) pes taḳdīr-i maʿnā-yı beyt budur ki ̓ (328b)

1.5.13. Belâgat Unsurları

Şârih kimi kavramları izah ederken belâgat kurallarını ve unsurlarını mukâyese yapmak ve örnek vermek için kullanır:

-*"Bu beyt-i şerīfüñ māḳabline münāsebeti* ***faṣl ḳāʿidesini iḳtiżā ider ve faṣl didükleri ʿİlm-i Maʿānīde oldur ki*** *kelām-ı müteġāyirenüñ mābeyninde cihet-i cāmıʿa olmadıġı eclden beynehümāya bir kelām-ı āḫeri daḫı taḳaddür olınmaġıla münāsebet-i tāmme bulınur ve bu ḳāʿide Meṡnevī-yi Şerīfüñ ekṡer maḥallinde icrā olınur"* (22b)

-*"Pes delāyil-i ʿaḳliyyeden olan lāzım u melzūm ve nāfī vü muḳtażī ḳalmadı* ***lāzım u melzūm****a miṡāl ṭavīlu'n-necād ve keṡīru'r-remād gibi ki bunlar melzūmdur bunlara lāzım gelen ḳadd-ı ṭavīldür ve mihmān-ı keṡīrdür ki bunlardan kināyedür bu* ***Ehl-i Maʿānī*** *ıṣṭılāḥına göre olan lāzım u melzūmdur ammā* ***Manṭıḳīler*** *ıṣṭılāḥında lüzūm iki şey'üñ biri birinden ʿadem-i infikākidür ve bir şey'üñ lāzımı ol şeyden infikāki mümteniʾ olandur"* (145b)

1.5.14. KELİME DÜNYASI VE DİL ÖĞRETİMİ

1.5.14.1. Kelime Açıklamaları

Ankaravî kimi kelimeleri açıklarken ayrıntıya girer. Kelimelerin anlamı ve etimolojisi hakkında aydınlatıcı bilgiler verir:

-"***Esṭurlāb*** şol rubʿ-ı dāyireye dirler ki anuñıla evżāʿ u eṭvār-ı nücūm maʿlūm olur ve āftābuñ irtifāʿ u inḫifāżı ẓuhūra gelür (…) baʿżılar hemzenüñ żammı ve ḥarf-i ṣāduñ sükūnına żabṭ itmişlerdür lākin müneccimīn bi'l-ittifāḳ fetḥ-i hemze ve ḥarf-i sīnle *esṭurlāb* żabṭ itmişler ve vech-i tesmiyede iḫtilāf olınup baʿżılar ism-i mürekkebdür zīrā elfāẓ-ı lām elif esmā-yı āftābdandur pes şemsüñ ve nücūmuñ irtifāʿ u inḫifāsı maʿlūm olmaḳ içün suṭūr u ḫuṭūṭla mü'ellef bir ālet-i taṣnīf olunmaġıla *usṭurlāb* tesmiye olınup sutūr-ı āftāb maʿnāsınadur dimişler ve baʿżılar daḫı Lāb İdrīs Nebīnüñ ʿaleyhi's-selām oġlınuñ ismidür ālet-i meẕkūreyi evvel te'līf itmegile İdrīs ʿaleyhi's-selām görüp minṣunʿı hāẕihi'l-usṭur diyü su'āl buyurduḳda ḳālū eṣnaʿu veledüke'l-edeb diyü cevāb

virdiler aña binā᾿en lafẓ-ı usṭur ism-i Lāba mużāf ḳılınup usṭur-ı Lāb dimegile maʿrūf oldı baʿdehu kes̱ret-i istiʿmālle ʿalem ḳılınup kesreyi ısḳāṭ olındı dimişler” (34b)

- “*Pāy-māçān* diyār-ı ʿAcemde mektebde olan eṭfāl sebaḳını bilmese ve sebaḳınuñ başını unutsa anı yollamaġiçün bāzārdan paça aldırurlar ol paçaya *pāy-māçān* dirler ve kelle daḫı aldırurlar aña *kelle-māçān* taʿbīr iderler baʿdehu ʿAcemde olan pīrān-ı ṭarīḳat bu ıṣṭılāḥı mā-beynlerinde istiʿmāl idüp erbāb-ı ṭarīḳatdan birine ḫılāf-ı ṭarīḳat bir zelle vāḳıʿ olsa aña ṭarīḳat çekdürüp ve ḳazan ḳaynadup ve yāḫud piyāde Kaʿbeye varmaḳ emr idüp zellesine göre cezā çekdürüp baʿdehu ol dervīşi ṭarīḳatlarına ḳabūl idüp ol daḫı el baġlayup ve işikde ṭurup ʿöẕr dilemege *pāy-māçān* taʿbīr iderler ammā aṣlında ayaḳ dolaşdurmaḳ ve apul gitmek maʿnāsınadur ṣoñra meşāyıḫ-ı ʿAcem anı pabuc ve başmaḳ çıḳacaḳ yire ıṭlaḳ eylediler” (156a-b)

1.5.14.2. Farsça Kelimelerin Farklı Anlam ve Telaffuzları

Yazım benzerliğinden dolayı kelimelerin farklı okunma ihtimalleri, vezin ve kâfiye zaruretiyle vokallerdeki uzama ve kısalma ihtimalleri göz önünde bulundurularak şerhte bu konuya da temas edilmiştir:

- *“Ey besā genc-āgenan u kunc-kāv*
  K’an ḫayāl-endīşrā şud rīş-gāv

Evvelki kāv kāf-ı ʿArabiyile kāvīden lafẓından bucaḳ ḳazıcı dimek olur ve s̱āninci gāv kāf-ı Fārsīyile ṣıġır maʿnāsınadur taḳdīr-i maʿnā ey çoḳ ḫazīne ṭoldurıcı ve bucaḳ ḳazıcı kimseler ki ol ḫayāl-endīş olan vezīr-i pür-tezvīre ṣıġır ṣaḳallı oldı yaʿnī ol denī vezīre tabiʿ oldı zīrā ***istiʿmāl-i ehl-i Fürsde rīş-gāv şol kimseye dirler bir denī şey᾿i tebaʿiyyet ḳıla ve aña suḫre vü masḫara ola*** pes bu kelāmdan murād taʿrīż olur şol ṣūrī ḫazīneyi ṭoldurup māl cemʿ iden ehl-i dünyāya ve yāḫud genc-i ḳalblerin baḥs̱ idüp cevāhir-i ʿilmile pür iden ʿulemāya (72a)

- ***“Kem kāf-ı Farsīnüñ żammesiyile (güm)*** ḳırā᾿at olınsa da maʿnā ṣaḥīḥ olur” (78b)

- “***Ehremen ve Ehrūmen ve Ehrīmen*** hemzenüñ ḳaṣr u meddiyile üçi luġatdur ki ẓulmetden olan maḫlūḳa yaʿnī İblīse ıṭlāḳ iderler” (323b)

- “***Zerduşt ve Zerāduşt ve Zārādāşt ve Zerdāhuşt ve teşdīd-i rāyile Zerredhuşt*** vāżıʿ-ı dīn-i Mecūs olan ḥekīmüñ ismi olup āteş-perest maʿnāsına daḫı müstaʿmeldür nitekim Laṭīfīnüñ bu beyti ile istişhād olunmışdur” (324a)

1.5.14.3. Arapça Kelimelerin Farklı Anlam ve Telaffuzları

Şârih, kelimelerin muhtelif anlam ve telaffuzlarından hareketle yorumu genişletmektedir. Arapça kelimelerin bâb ve harekelerinde görülen ihtimaller şârihin bakış açısını genişletmektedir:

- *"Leb derḥükm-i* **mur**de bir ḳaç vech cāyizdür evvelā *mur emera ye'muru*dan emr ola bu taḳdīrce maʿnā *burnumı yar ve lebe ḥükm eylemede emr eyle bīnümi yarduḳdan ṣoñra beni zīr-i dāra getür didi* s̱āniyen *mur merre yemurru*dan emr ola maʿnā *bīnümi yar ve lebi ḥükmde mürūr eyle yaʿnī lebüñi ḥükm eylemede infāẕ ü icrā eyle* maʿnāsına olur ve s̱ālis̱en *telḫ* maʿnāsına olup ḥükme mużāf ola maʿnā *bīnümi yar ve lebümi daḫı acı ḥükm eylemede dür ve yāḫud bīnümi yar ve lebüñi acı ḥükm eylemede eyle* dimek olur" (54a)
- *"**Ḫalḳ*** bunda *fetḥ-i ḫā-yı muʿceme* ile bemaʿnī-yi maḫlūḳdur *żamm-ı ḫā*yile *ḫūy* maʿnāsına olmaḳ ʿadem-i münāsebetden ḫālī olmaduġından māʿadā cemʿ-i żamīrini aña irsāl eylemek tekellüfden daḫı ʿārī olmaz pes siyāḳ u sibāḳa enseb olan *maḫlūḳ* maʿnāsına olmaḳdur" (108a)

1.5.14.4. Beyitteki Yerine Göre Kelime Anlamı

Şârih beyti yorumlarken kelimelerin tek anlamıyla yetinmez. Mefhumu çözmek için kelimenin başka anlamları da yoruma dâhil edebilmektedir:

- *"**Ḥilye** zīnet maʿnāsınadur ammā bunda şekl-i ẓāhir üzre müşāhede olınan ṣıfātdan ʿibāretdür" (87b)*
- *"Mōlīden tevaḳḳuf u intiẓār maʿnāsına olur ammā bu faḳīr **Vişne Efendinüñ** kendü ḫaṭṭı ile bu beytüñ kenārına taḥrīrin gördüm böyle dimiş ki gemiciler lisānında mōlī mōlī dimek sellim sellim ve yāḫud ḫalliṣ ḫalliṣ dimekdür" (195b)*
- *"**Nüvīd** nevāle ve ümmīd maʿnāsına gelür egerçi baʿżı maʿnālara daḫı gelür ammā maḥalle enseb olan bu ikisidür" (209b)*

1.5.14.5. Farsça Gramer ve Kelime Öğretimi

Ankaravî, şerhinde kelime etimolojisinden ziyâde Mesnevî'nin anlam dünyasını yorumlamayı tercih eder. Şerhin büyük kısmında kelime bazında bir değerlendirme yer

almaz. Bununla beraber ihtiyaç duyması halinde kimi kelimelerin gramatikal yapısına değinme ihtiyacı hisseder:

- *"Teft* fiʿl-i māżī olur *reft* fiʿl-i māżi müfred müẕekker ġāyibdür" (60b)
- *"Kened* bifetḥi'l-kāf kendīden lafẓından ḳoparmaḳ maʿnāsına māżīdür" (62b)
- *"Deri*deki yā ḫıṭāb içündür *bīdārī*deki *yā* maṣdariyyetdür *gūy-ı bīdārlige* mużāfdur" (75b)
- *"Munḳalib-rev* ve *maġlūb-ḫū* vaṣf-ı terkībdürler" (90b)
- *"Güng* kāf-ı ʿArabīnüñ żammesiyile ġalaṭ-ı meşhūr olup dilsüz maʿnāsınadur ammā fuṣaḥā-yı ʿAcem kāf-ı ʿĀcemī ile istiʿmāl iderler" (155b)

1.5.14.6. Arapça Gramer ve Kelime Öğretimi

Arapça beyitler söz konusu olduğunda ise durum biraz farklılaşır. Şârih, Arapça beyit ve ibârelerin şerhinde dilbilgisi konusunda doyurucu açıklamalar yapar:

- *"Ṣumme teʾtīnā mukāfātu'l-maḳāl*
  Żıʿfu ẕāke raḥmeten minẔi'l-celāl

İʿrāb-ı beyt *ṣumme* ḥarfdür *min* ḥurūf-ı ʿāṭıfeden *teʾtīnā* cümlesi beyt-i sābıḳda *tertaḳī* cümlesine maʿṭūfdur ve *mukāfāt teʾtīnā*nuñ fāʿilidür mużāfdur *maḳāle ve maḳāl*de *elif lām* mużāfun ileyhden ʿivażdur ey *maḳālinā* dimekdür *żıʿfu* lafẓen merfūʿ bildürür *mukāfāt*dan *ẕāke* ismdür esmā-yı işāretden iʿrābdan maḥalli mecrūr mużāfun ileyhdür *żıʿfu*ya muüşārun ileyh *maḳāl*dür taḳdīr-i kelām *teʾtīnā mukāfāt ḳadri żıʿfu ẕālike'l-maḳāl* dimekdür ve *raḥmeten* temyīziyyet üzre menṣūbdur ve *min* ḥarf-i cerr müteʿallıḳıyıla ṣıfatıdur *raḥmeten*üñ *ey raḥmeten kāʾineten minẔi'l-celāl"* (98a)

- "***Ciyād*** *ceyyid*üñ cemʿi olduġı gibi *ʿıyāl* daḫı kesr-i ʿaynıla kitāb vezni üzre *ʿayyilü*ñ cemʿidür ki ehl ü evlād maʿnāsınadur erkek ve dişiye şāmildür ve ʿayile Luġat-ı Hezīlede dervīşe dirler ve ʿayile faḳīr olmaġa dirler ve ʿāyil fakir ü muḥtāca dirler" (A100a-b)
- "***ʿanā*** renc ü zaḥmet maʿnāsınadur ʿaṭab helāk olmaḳ maʿnāsınadur" (82a)
- *"**ledġ*** ʿaḳreb ü yılān vesāyir-i haşerāt ṣoḳmasına dirler ve *cer* fetḥ-i cīmile ʿaḳārib u ḥayvānuñ ve sāyir-i mūẕī leddāġlaruñ sūrāḫlarıdur" (99a)
- "Ol kelāmuñ mażmūnı bu mıṣraʿ-ı s̱ānīdür maʿnā elbette zāyil olur ol mekrden cibālüñ ḳulleleri dimek olursa *minhü*deki żamīr mıṣraʿ-ı evvelde olan *mekr*e ʿāyid olur" (102b)
- "***Maḫlaṣ*** fetḥ-i mīmile ism-i zamān ism-i mekān maṣdar-ı mīmīdür" (105b)

1.5.15. MEVLÂNÂ VE MESNEVÎ İLE İLGİLİ DEĞERLENDİRMELER

1.5.15.1. Nazım Şekli Yönünden Mesnevî

Ankaravî, Mesnevî dîbâcesinin ilk cümlesi olan *hāẕā kitābu'l-Meṡnevī* cümlesinden hareketle bu esere neden Meṡnevî adının konulduğunu yorumlar. İlk değerlendirmesi *mesnevî* ibâresinin şiir ıstılâhındaki anlamından hareketledir. Buna göre iki mısraı aynı kâfiye düzeninde olan manzumelere mesnevî denir:
"Iṣṭılāḥ-ı şuʿarāda şiʿrden bir cinsdür ki iki mıṣraʿı bir ḳāfiye üzre ola ve bu ism-i cinsüñ bu kitāb-ı müsteṭāba ʿalem olması evvelā nebāhet-i şān-ı müsemmāyı müşʿir olur.." (2b)

1.5.15.2. İçerdiği Manâ ve Sırlar Yönünden Mesnevî

Esere *Mesnevî* adının verilmesi, bu kitâbın tüm varlıkların sırlarını içeriyor olmasından dolayıdır. Çünkü âyet-i kerîmelerde de belirtildiği gibi Allâh her şeyi *zevceyn* ve *mesnevî* olarak yaratmıştır. Mesnevî-yi Şerîf de bütün İlâhî isimleri ve âlemdeki yansımaları olan kevnî varlıkların hakikatlarının kitâbıdır. Ayrıca Kur'ân-ı Kerîm'deki *yaş ve kuru her şey Kitâb-ı Mübîn'de vardır* ifâdesi (En'am, 59) Mesnevî için de geçerli olabilir. Zira Mesnevî'de yazılı olan bütün beyitler ve zihinde var olan bütün manâlar da kitâb-ı Mesnevî'dir:
"Cemīʿ-i mevcūdāt ü maḫlūḳātuñ esrārını cāmiʿ bir kitāb olduğı beyān ḳılar zīrā cemīʿ-i eşyāyı Allāh tebāreke ve Teʿālā̱ *zevceyn* ḫalḳ eylemişdür kemā ḳālellāhu Teʿālā̱ ḫıṭāben li'l-insān *ve ḫaleḳnākum ezvācen ey ẕekeren ve ināṡen ve ḳāle eyżan ve minkulli şey'in ḫaleḳnā zevceyni leʿallekum teẕekkerūn ey ve minkulli şey'in ḫaleḳnā ṣınıfeyni mislu'ṡ-ṡeḳaleyni ve'l-kevneyni ve'd-dāreyni ve'n-nīreyni ve'l-vālideyni ve'l-eşyā'i'l-müteżāddeyni ke'n-nūri ve'ẓ-ẓulmeti ve'l-arżi ve's-semā'i ve'l-berri ve'l-baḥri leʿallekum teẕekkerūn ey likey taʿlemūne'l-ezvāce minḫavāṣṣi'l-mumkināti ve'l-vācibu bi'ẕ-ẕāti lāyuḳbelu'l-iṡneyniyyeti ve'z-zevciyyeti* ve *kemā ḳāle Teʿālā̱ fesubḥāne'l-leẕī ḫaleḳa'l-ezvāce kullehā mimmā tunbitu'l-arżu ve minenfusihim ve mimmā lāyaʿlemūn*[219] pes bu āyāt-ı kerīme cemīʿ-i eşyānuñ meṡnevī olduğına delālet eylediyise

[219] Allah insanlara hitaben, "Ve sizleri çifter çifter yarattık. (Nebe, 8") yani erkek ve dişiler olarak yarattık. Yine buyurduğu gibi, "Herşeyi çift yarattıkki, düşünüp ders alasınız." (Zâriyât, 49)" Yani her

bu kitāb-ı şerīfe Kitāb-ı Mes̱nevī diyü tesmiye eylemeleri cemīʿ-i esmā-yı müteḳābile-yi İlāhiyyenüñ ve eṣnāf-ı eşyā-yı kevniyyenüñ ḥaḳāyıḳınuñ kitābı dimek olur ki *ve lāraṭbin ve lāyābisin illā fīkitābin mubīn*[220] kelāmınuñ mefhūmı bu kitāb-ı ḥaḳāyıḳ-niṣābuñ daḫı şānında ṣādıḳ olur pes maʿnā̱ āgāh oluñ ey ṭālibān-ı esrār-ı ilāhī şu müşārün ileyh kitāb Mes̱nevī-yi Şerīfdür yaʿnī ey ṭālib-i esrār-ı İlāhī mütenebbih olıñuz ki evrāḳ-ı mektūbede olan ebyāt-ı merḳūme ve yāḫud ẕihnde bi'l-ḳuvve mevcūd olan umūr-ı maʿlūme kitāb-ı Mes̱nevīdür" (2b-3a)

1.5.15.3. Mesnevî'nin Nüshaları Arasındaki Farklara Temas

Ankaravî Mesnevî'yi şerh ederken aynı zamanda ciddi anlamda bir tenkitli neşir de yapmış olur. Kimi beyitlerin sahîh nüshalarda olup olmadığını ve nüshalar arasındaki farkların metnin anlamına ne denli etki ettiğini değerlendirir. Bununla beraber sahîh olmayan nüshalarda geçen beyitleri de şerh etmekten geri durmaz:

- *"Ḫāk-ı ū kerdend berserhā-yı ḫᵛīş*
Derd-i ū dīdend derman cāy-ı ḫᵛīş

Ol vezīrüñ ḳabri ḫākini başları üzre eylediler anuñ derdini kendülerinüñ dermānı yirine gördiler **baʿż-ı nusḫada *dermānhā-yı ḫᵛīş* vāḳıʿ olmışdur** yaʿnī anuñ derdini kendülerüñ dermānları gördiler ***cān-ı ḫᵛīş daḫı nusḫadur yaʿnī*** anuñ derdini ve firāḳınuñ zaḫmını kendü cānlarına dermān gördiler" (83a)

- *"V'er bered can z'in ḫaṭarhā-yı ʿaẓīm*
Burde bāşed māye-yi idbār u bīm

baʿż-ı nusaḫda burde yirine bā-yı Fārsī ile perde vāḳıʿ olmışdur bu taḳdīr üzre maʿnā̱ eger cānını ol kimse bu ḫaṭarlardan ḫalāṣ itse idbār ve sermāye-yi bīm aña perde vü ḥicāb olur ***ammā eṣaḥḥ olan nusḫa bā-yı ʿArabī olmaḳdur***" (323a)

- "***bu üç beyt baʿz-ı nusḫada vāḳʿı olmışdur amma ṣaḥīḥ nusḫalarda yoḳdur***
Māned aḥvālet bedan ṭurfe meges
K'ū hemī pindaşt ḫodrā hest kes

şeyi iki sınıf olarak (iki âlem, dünya ve ahiret ve anne baba gibi) ve eşyayı da (ışık ve karanlık, arz ve sema, kara ve deniz gibi) anlayabilesiniz diye iki zıt olarak yarattık. Diğer yandan, ikilik barındıran varlıklarındaki bu zıtlığıyla, ikiliğinden zatında ikilik ve zıtlığın mümkün olmadığı Vâcibün Bi'z-zat'ı varlığını bilesiniz diye sizi eyle yarattık." Başka bir ayette buyurduğu gibi, "O ilahi Zat, noksanlardan münezzehtir ki, yerin bitirdiklerinden, insanın kendi nefislerinden ve bilmedikleri şeylerden nice çiftleri yaratmıştır." (Yâ-Sîn, 36)

[220] "Yaş ve kuru hiçbir şey yoktur ki Kitab-ı Mübin'de olmasın." (En'am, 59)

Ey teʾvīl-i bāṭıl ṣāḥibi senüñ aḥvālüñ ol ʿacīb megese kendüsini bir kimse ṣandı

Ezḫod ū ser-mest geşte bīşarāb

Ẕerre-yi ḫodrā bidīde āftāb

Ol meges şarābsuz kendüsinden ser-mest olmış kendünüñ ẕerresini āftāb görmişdür yaʿnī kendünüñ ẕerre ḳadar fehm ü idrākini ḫurşīd-i enver ḳıyās eylemişdür

Vaṣf-ı bāzanrā şenīde derbeyān

Guft men ʿanḳā-yı vaḳtem bīgümān

Beyān u tafṣīlde doġanlaruñ vaṣfını işitmiş yaʿnī bazen-ı ʿālem-i maʿn̄ānuñ evṣāf u aḫlāḳını beyān olınan kitāblarda istimāʿ itmiş ve mücerred fāsidī kendüye ġalebe idüp ben gümānsuz vaḳtüñ ʿanḳāsıyam dimiş" (114a)

1.5.15.4. Mesnevî'nin Üslûp Özellikleri

Ankaravî, Mesnevî mefhumlarını çözerken eserin üslûp özelliklerini kategorize eder. Bu adlandırma ve tasnîf, şârihin Mesnevî'ye teorik anlamda da bakışını yansıtmaktadır. Aşağıdaki örnekte *zâhir ve mazhar* kavramlarını kullanarak anlatımda karşılaştırmaya gider. Ona göre Mevlânâ burada birden çok paralel unsuru *şey'-i vâhid* olarak görür. Yani zuhûr edenden (zâhir) kendisinde o zuhûrun tecelli ettiği unsura (mazhar) veya mazhardan zâhire ma'nâyı rahatlıkla intikal ettirebilir. Beyit örneğinde mürîdler vezire hitâb ederken arka planda kelâmlarını Allâh'a yöneltmektedirler:

- ***"Ammā bu maḥalde bir ḳāʿide vardur ki ṭālib-i esrār-ı Mes̱nevī olanlara anuñ bilmesi lāzımdur ki Mes̱nevī şāriḥleri aña vāḳıf olamamışlardur ki ol ḳāʿide budur ki Ḥażret-i Mevḻānā Meṡnevī-yi Şerīfüñ āḫar maḥallinde taḳrīr ü maḳāl eylerken ẓāhirden maẓhara ve yāḫud maẓhardan ẓāhire intiḳāl eylerler*** *ḥaḳīḳatda ẓāhir u maẓhar ʿayn-ı vāḥid olduġıyiçün maẓhar ki ḫalīfe-yi kāmilüñ vücūdıdur ve anda ẓāhir ki esmā vü ṣıfātıyıla Ḥaḳdur pes ʿārif-i muvaḥḥid ḫalīfenüñ taʿayyün-i ẓāhirine münāsib söz söylerken derḥāl müstaḫlifüñ ġalebe-yi şühūdı sebebiyile kelāmını ḫalīfenüñ mirʾāt-ı vücūdda ẓāhir olan müsteḫlife münāsib söylemege başlar nitekim bu maḥalde böyledür ki mürīdler vezīre ḫıṭāb eylerken derḥāl şuhūd-ı vaḥdet-i muṭlaḳa ġalebe ḳılup kelāmlarını Cenāb-ı Ḥaḳḳa ve Vücūd-ı Muṭlaḳa tevcīh idüp söylemege başladılar"* (77b)

- ***"Ḥażret-i Meṡnevīnüñ deʾb-i şerīfi ve ḳāʿide-yi laṭīfi oldur ki*** *ekṡer-i mevāżıʿda maẓhar-ı evṣāf-ı İlāhī olan bir şeyʾüñ ẕātını taʿrīf eylerken ol maẓhara münāsib elfāẓ u maʿānīyi söylerken derḥāl ol maẓharuñ taʿrīfinden andan evṣāfıyıla ẓāhir ü mütecellī olan*

Ḫudānuñ tavṣīfine intiḳāl eyleyüp anuñ vaṣfına başlarlar ve aña münāsib ü muvāfıḳ olan sözler söylerler ve bu ḳāʿideyi ekṡer-i maḥalde icrā eylemelerinden maḳṣūd minḥayṡi'l-ḥaḳīḳa ẓāhir ile maẓharuñ ittiḥādını işʿār eylemeden ötüri olur" (216b)

- *"**Bu beyt-i şerīf üslūb-ı ḥakīm ḳāʿidesi üzredür üslūb-ı ḥakīm oldur ki** bir ʿālim kimse bir nice leʾīme irşād u naṣīḥat ḳılduḳda imḥāż-ı nuṣḥ içün anlaruñ mā-beynine kendüyi idḫāl eyleyüp naṣīḥatı evvelā kendü nefsine söyleyüp anlara taʿrīż eyleye ve ol ḳavme bu üslūb üzre kelām-ı ḥikmet-āmīzi söyleye"* (20b)

1.5.15.5. Mesnevî'nin Kur'ân-ı Kerîm ve Hadîs-i Şerîfler İle Üslûp Benzerliği

İslâm kültür dünyasının temel başvuru kaynaklarından olan Kur'ân ve hadîs-i şerîfler içerik ve üslûp açısından Mesnevî'yi de etkilemiştir.[221] Bu etki Ankaravî'nin dikkatinden kaçmayan bir üslûp özelliğidir.

Mesnevî'deki kıssaların düzeni Kur'ân'da olduğu gibi birbiri içinde katmanlı bir görünüm arz eder. Ankaravî bu üslûp benzerliği ile beraber Mesnevî'nin sadırdan satıra dökülmesi sürecini de Kur'ân'ın tenzîl sürecine benzetir. Mesnevî, Allâh tarafından Mevlânâ'nın kalbine akıl Cebrâîl'i ile nüzûl etmiştir. Önce ma'nâsı topyekün kalbe ilham olmuş, daha sonra ihtiyaç dâhilinde tedrîcen kaleme dökülmüştür:

- *"Meṡnevī ʿālemlerüñ seyyidinden veyā mürebbīsinden tedrīcile ḳalbe inzāl olınmış ve ṭarīḳu'l-ilhāmi'l-ilāhiyye ilḳā ḳılınmışdur ve taʿbīr-i āḫar o zümre bu gūne teʾvīl ü tevcīh olmaḳ hem münāsibdür böyle dimegile ki bu Ḥażret-i Meṡnevī Rabbu'l-ʿālemīn Ḥażretlerinden şeb-i Ḳadr-i viṣālde evvelā āsmān-ı ḳalbe defʿaten vāḥideten icmālen maʿnāsı münzel olup baʿdehu tedrīcile ʿalāḳadri'l-ḥāce vesāṭet-i Cibrīl-i ʿaḳlıla resūl-ı lisāna biṭarīḳı'l-feyżi ve'l-ilhām münzel olmış ve ol vāsıṭa ile mufaṣṣalan ẓuhūra gelmişdür"* (6a-b)

Mesnevî, içinde bin bir türlü meyvenin bulunduğu bir bahçeye benzer. Nasiplenen için son derece zengin bir nimet kaynağıdır. Ancak fıtratı bozuk münkir insan için zehir etkisi yapar. Kaynağı olan Kur'ân gibi takipçilerini hidâyete erdirir, münkirlerini de dalâlete atar:

- *"Hemçü **Ḳurʾān Meṡnevī-yi** mā*
  Zidil-i hādī-yi baʿżī baʿżīrā muḍıl" (5b)

---

[221] Bu konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Derya Örs; "Mevlânâ ve Kur'an", *Nüsha Dergisi*, Sayı 7, 2002, s. 45-55; A. Savran; "Mesnevî'de Kur'an Tesiri", *I. Millî Mevlâna Kongresi*, 1985, s. 93-99; Bu tebliğin internet ortamındaki metni için ayrıca bk. http://akademik.semazen.net/article_detail.php?id=507.

Ankaravî beyitler arasında anlam ilgisi kurarken Mesnevî'nin bu siyâk u sibâk özelliğini Kur'ân ve hadîsin anlatımından aldığını şu cümlelerle ifâde eder:
*"Bu beytüñ muḳaddem olan beyte münāsebeti taḳdīr olınan vech üzre olur ki siyāḳ u sibāḳ bu maʿnāya delālet ḳılduġıyiçün ve ḳarīne ḳāyim olduġıyiçün bu **kelām beynehumādan ḥaẕf olındı ve iḫtiṣār revā görüldi** esālīb-i maʿnāya vāḳıf olan derḥāl bunı idrāk eyler **kelām-ı Rabbānīde ve eḥādīs̱-i Nebevīde bu ḳāʿide çoḳ vāḳıʿ olmışdur** ʿilm-i maʿnāyı bilen bu maʿnāyı fehm eyler"* (277a)

1.5.16. ŞERHİN KAYNAKLARI

Şerhin en belirgin özelliklerinden biri öne sürülen fikirlere; Kur'an-ı Kerîm, hadîs kitapları ve muhtelif kaynaklardan dayanak bulmaktır. Şârih, muhâtabını iknâ etmek amacıyla, yorumlarını destekleyici unsurlarla güçlendirir. Dayanaklar çoğunlukla âyet, hadîs, şiir, din ve tasavvuf büyüklerinin sözleri ve menkıbelerdir.

1.5.16.1. Kelime Dünyası

İslâmî ilimlerde "bir kelimenin veya bir ifâdenin lafız, anlam ve kullanım doğruluğunu kanıtlamak amacıyla doğruluğu kesin olan nazım ve nesirden örnek vermek" anlamında kullanılan *istişhâd*[222] kavramının pratikteki uygulamasına Ankaravî'de sıkça rastlanır. Kelimelerin açıklamasında âyet, hadîs, şiir ve lugatlardan yararlanmıştır.

1.5.16.1.1. Âyetlerden İstişhâd

Ankaravî, açıklamak istediği kavramda âyetten yararlancaksa bunu bir açıklama ara cümlesiyle belirtir:
- "Nitekim bu āyet-i kerīme ile istişhād idüp buyururlar *kemā **ḳālellāhü Teʿālā**"* (5b)
- *"**Siccīn*** bervezn-i fiʿʿīl yedi ḳat yerüñ altına mevżiʿ-i kitāb-ı füccārdur dimişler [ve Tefsīr-i Keşşāfda Siccīn dīvān-ı şerdür ki cinn ü ins ve şeyāṭīn ü keferenüñ aʿmāl-i

[222] Bu kavram hakkında ayrıntılı bilgiler için bkz. İsmail Durmuş; "İstişhâd", *Dıyanet İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 23, İstanbul 2001, s. 396-397.

seyyiʾesini Ḥaḳ Sübḥānehu ve Teʿālā̱ anda tedvīn eylemişdür] kemā ḳālellāhu Teʿālā̱ *kellā inne kitābe'l-fuccāri lefīSiccīn ve mā edrāke mā Siccīn kitābun merḳūm'*[223] (81b)

- *"ʿİlliyyīn* faʿlīl vezni üzre *ʿaliyy*den menḳūldur ki ʿulvdendür ṣuleḥā-yı s̱eḳaleynüñ defter-i aʿmālinüñ semā-yı sābiʿada olan maḳāmınuñ ismi ve yāḫud dīvān-ı ḫayrātıdur ***ḳālellāhu Teʿālā̱*** *kellā inne kitābe'l-ebrāra lefīʿİlliyyīn ve mā edrāke mā ʿİlliyyūn kitābun merḳūm yeşheduhu'l-muḳarrebūn*[224]*"* (82a)

"Āb u gil çun ezdem-i ʿĪsī çerīd
Bāl u per bu'gşād murġī şud perīd

- Āb u gil çünkim Ḥażret-i ʿĪsā̱nuñ nefesinden otladı yaʿnī anuñ dem-i mübārekinden feyż aldı ve ḥayāt buldı bāl ü per açdı ve bir murġ olup uçdı **nitekim bu āyet-i kerīme bu maʿnā̱ya şehādet ider** *ḳālellāhu Teʿālā̱ ḥākiyen ʿanhu innī aḫluḳu lekum mine't-ṭīni feenfuḫu fīhi feyekūnu ṭayran biiẕnillāhi*[225] bu ḫāṣiyyet senüñ vücūduñdan daḫı ḥāṣıl ve senüñ nefsüñden nice ṭuyūr-ı cennet ḥayāt bulup ẓuhūra gelür" (96b)

- "Bu maʿnā̱ ***bel hum fīlebsin minḫalḳın cedīd***[226] ***āyetinüñ maʿnā̱-yı ḥaḳīḳīsinden daḫı ḥāṣıldur***" (119a)

1.5.16.1.2. Lugâtlerden İstişhâd

Ankaravî, anlamı ihtilaflı olan kelimeleri açıklarken kaynak esere gitme ihtiyacı duyar:

- "*ʿAyile* **Luġat-ı Hezīle**de dervīşe dirler ve ʿayile faḳīr olmaġa dirler ve ʿāyil fakir ü muḥtāca dirler" (100b)

- "Luġat-i Ḥalīmīde dir ki seg-sār bir gūne maḫlūḳdur it başlu ḫınzīr dişlü keçi ṣaḳallu fil ḳulaḳlu yüzleri ṣaru gerdeleri çivid renglü eks̱er **Ḳālūn** cezīresinde olur" (229b)

1.5.16.2. Anlam Dünyası

Şârih anlatımı kuvvetlendirmek ve muhâtabın konuya daha kolay ve emin bir şekilde vâkıf olmasını sağlamak için peygamberler tarihi, İslâm tarihi, Kurân-ı Kerîm, hadîs-i

---

223 "Doğrusu günahkârların yazısı, muhakkak Siccîn'de olmaktır." (Mutaffifîn, 7)
224 "Hayır! Andolsun iyilerin kitabı İlliyyûn'dadır. İlliyyûn nedir, bilir misin? İçinde ameller kaydedilmiş bir kitaptır. O kitabı, Allah'a yakın olanlar görür. (Mutaffifîn, 18-21)
225 "Ben çamurdan kuş şeklinde bir şey yapar, ona üflerim. O da Allah'ın izniyle hemen kuş oluverir." (Âli İmran, 49)
226 "Doğrusu onlar, yeniden yaratılış konusunda şüphe içindedirler." (Kâf, 15)

şerîfler, tasavvufî kaynaklar, felsefî kaynaklar, Mevlânâ'nın diğer eserlerinden alıntılar yapar. Bu kısımda söz konusu bölümlere ilişkin birkaç örnek verilecektir.

1.5.16.2.1. Âyet Alıntıları

Ankaravî âyetleri sadece kelime anlamlarının istişhâdında kullanmaz. Mesnevî beyitlerinde geçen âyet ibârelerini şerh kısmında tamamlar:

Nīkuvanrā hest mīrāṣ ezḫoş-āb

*Ançi mīrāṣest **evreṣne'l-kitāb***

***Sūre-yi Fāṭırda bu āyetden muḳtebesdür nitekim buyururlar** ṣumme evreṣnā*[227] andan ṣoñra biz iʿṭā eyledük yā Muḥammed *el-kitāb* Ḳurʾān-ı ʿAẓīmi baʿde'l-vaḥy *el-leẕīne'ṣṭafeynāhum* şol ḳullaruma ki ümmettümden biz anlara güzīde vü iṣṭifā eyledük *feminhum ẓālimun linefsihi* pes bunlardan baʿżısı ẓālimun linefsihi *ve minhum muḳteṣıdun* ve bunlardan baʿżısı ḫayrāt u seyyiʾāt mā-beyninde mutavassıṭdur ve *minhum sābiḳun bi'l-ḫayrāt*dur ve bunlardan baʿżısı sābiḳun bi'l-ḫayrātdur…" (89a)

1.5.16.2.2. Hadîs Alıntıları

- "Müʾmin bir nice zamān müfāraḳat ḳılup baʿdehu mülāḳāt olduḳda müsāfaḥa ḳılmalarınuñ fażīletine delālet ider ***nitekim bu ḥadīṣ-i şerīf bu maʿnāya şehādet eyler** kemā ḳāle ʿaleyhi's-selām mā minmuslimeyni yelteḳıyāni feyeteṣāfeḥāni illā ġufira lehumā ḳable en-yeteferraḳan*[228]*"* (32b)

- "Her şol kimse ki ol bir nāḫoş sünnet ḳodı ve bir bidʿat u ḳabīḥ ṭarīḳat iḥdāṣ itdi her bir sāʿatda anuñ cānibine nefrīn ü laʿnet gider ***nitekim bu ḥadīṣ-i şerīf bu maʿnāya delālet ider** ḳāle ʿaleyhi's-selām men senne sunnetin ḥasenetin felehu ecruhā ve ecru men ʿamile bihā ve men senne sunnetin seyyiʾetin felehu cezāʾuhā ve cezāʾu men ʿamile bihā*[229]*"* (89a)

---

[227] "Sonra biz o kitabı kullarımızdan seçtiğimiz kimselere (Muhammed'in ümmetine) miras olarak verdik. Onlardan kendine zulmedenler vardır. Onlardan ortada olanlar vardır. Yine onlardan Allah'ın izniyile hayırlı işlerde öne geçenler vardır. İşte bu büyük lütuftur." (Fâtır, 32)

[228] "İki müslüman karşılaşıp el sıkıştıklarında, daha birbirlerinden ayrılmadan günahları affedilir." Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ,* II/402 (2749)

[229] "Hz. Peygamber dedi ki: "Kim güzel bir adet yerleştirirse, onu işleyene ve yerleştirene sevap yazılır. Kim kötü bir adet yerleştirirse, onu işleyene ve sebep olana karşılığı yazılır."

1.5.16.2.3. Peygamberler Târihinden Örnekler

Yahûdî vezir ile Hıristiyan vekillerinin kıssasının şerh edildiği bölümde *yüz renkli câme* kavramı açıklanırken aşağıdaki örnek verilmiştir:

"*Ravżatu'ṣ-Ṣafāda bu vechile mesṭūrdur ki* baʿżılar ḥavāriyyūn ṣabbāġlar idi dirler bir gün Ḥażret-i ʿĪsā̱ ʿaleyhi's-selām ḥavāriyyūnuñ dükkānına uġrayup aḥkām-ı İlāhiye ve kendünüñ nübüvvetine iḳrār u mutābaʿat ve inḳıyād itmege daʿvet eyledi ḥavāriyyūn daḫı Ḥażret-i ʿĪsā̱nuñ ṣıdḳ-ı nübüvvetine delālet ider muʿcize istedükde ʿĪsā̱ ʿaleyhi's-selām anlaruñ boyayacaḳ topların alup bir kübe bıraḳdı ve çıḳarduḳda her kesüñ esbābı kendü murād itdükleri levnile mülevven olup ḥavāriyyūn muʿcize-yi mezbūreyi gördüklerinde Ḥażret-i ʿĪsā̱ya īmān getürdiler ve bu vechile daḫı rivāyet olınur ki Ḥażret-i ʿĪsā̱nuñ māderi Meryem ʿaleyhime's-selām ʿĪsā̱ Ḥażretlerini bir ṣabbāġa şākirdlige virüp bir gün ṣabbāġ mühimmātına gidüp Ḥażret-i ʿĪsā̱ya didi ki ḥālā dükkānumuzda olan esbāb her birine ne rengde olacağına nişān itmemişdür ben gelince anları nişānınca boyayasın diyü sipāriş idüp gitdükde Ḥażret-i ʿĪsā̱ ʿaleyhi's-selām s̱iyābuñ cümlesin bir kübe vażʿ eyledi ve üstādı geldükde s̱iyābı didügüm gibi eyledüñ mi diyüp ʿĪsā̱ ʿaleyhi's-selām daḫı cümlesin bür küpe vażʿ itdüginden ḫaber virüp üstādı niçün böyle eyledüñ anlaruñ aṣḥābı her biri bir dürlü reng murād itmişler idi diyü teng-dil pes Ḥażret-i ʿĪsā̱ mübārek elin küpe ṣoḳup bunları iḫrāc itdükde her kesüñ s̱iyābı istedügi levnile mülevven çıḳmaġıla ḥavāriyyūn ol maḥalde ḥāżır olmaġın Ḥażret-i ʿĪsā̱ya īmān getürdiler" (69a-b)

1.5.16.2.4. İslâm Târihinden Örnekler

- *"Guft Īzed mā rameyte iẕ rameyt"* mısraı şerh edilirken "Attığın vakit sen atmadın, Allâh attı."[230] meâlindeki âyetinden iktibas yapılır. Ardından bu âyetin nüzûl sebebi ile ilgili hikâyeye yer verilir:

"Vaḳtā kim Ḳureyş müşrikleri ehl-i İslāmıla muḥārebe ḳaṣdına ḫurūc idüp ʿAḳanḳul-nām vādīden ẓuhūr itdiklerinde Ḥażret-i Resūl ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem *hāẕihi Ḳureyşun ciʾte buḫaylāʾihā ve faḫrihā yukeẕẕibūne resūlik Allāhumme innī esʾeluke mā vaʿadtenī* diyü duʿā ḳıldılar pes fi'l-ḥāl Ḥażret-i Cebrāʾīl ʿaleyhi's-selām nüzūl idüp *yā Nebī Allāh arżdan bir ḳabża türāb alup küffāra ḳarşu remy idiñüz* diyü taʿlīm eyledi pes

[230] (Enfâl, 17).

iki ʿasker biri birine muḳābil olduḳda Resūl Ḥażretleri ʿaleyhi's-selām mübārek avuçlarına bir ḳabża ḫākile maḫlūṭ ḥaṣṣı ālup vücūh-ı küffāra ḳarşu remy idüp *şāheti'l-vucūh* āyet-i kerīmesini ḳırāʾat buyurdılar biḳaderillāhi teʿālā müşriklerüñ gözlerine ṭopraḳ ṭolup müşriklerden hīç ferdüñ gözi türābdan ḫālī ḳalmadı pes müşrikīn gözleri derdine düşüp münhezim olmaġıla aṣḥāb-ı Resūl raḍıyallāhu ʿanhum terādüf ü teʿāḳub idüp müşrikleri baʿżısın ḳatl ve baʿżısın esīr ḳılup biʿavnillāh manṣūr u muẓaffer olduḳları ḥālde ʿavdet itdiklerinde *ben fülānı ḳatl itdüm ve ben fülānı esīr ḳıldum* diyü tefāḫura teveccüh eyledikleriyiçün bu āyet-i kerīme nāzil müʾminlerde olan şecāʿat-i ḳulūb ve nuṣret ü ẓafer ʿavn u ʿināyet-i Ḥaḳ olduġına tenbīh buyurdı" (79b)

- Mesnevî'de peygamberler ile kavimlerinin mukayese edildiği bölümde *Ṣad hezāran defter-i eşʿar buved / Pīş-i ḥarf-i ummīyeş ʿar buved* beytinin şerhinde Ankaravî, muallakât-ı seb'a şâirlerinin durumunu yansıtan hikâyeyi de anlatır:

"Ve ol Ḥażretüñ ʿaṣr-ı şerīfinde efṣaḥ-ı feṣāḥat çoḳ idiler ve Mekke-yi Mükerremeden bunlaruñ bir nādiyeleri var idi gelüp ol mevżıʿda cemʿ olup biri birleriyle teḥaddī eylerlerdi ḥattā bu eclden bergüzīde ve ʿālī-ḳadr sebʿa-yı muʿallaḳa ṣāḥibi idi şāʿir var idi kim anlaruñ şiʿri iʿcāz mertebesini bulmışdı ve bunlaruñ her biri ʿalā̱sebīli't-teḥaddī şiʿrler getürüp bāb-ı Kaʿbeye taʿlīḳ ḳılmışdı çünkim Ḫatem-i Rusul muḳtedā-yı küll Ḥażret-i Faḫr-ı Kāyināt ʿaleyhi ekmelu't-taḥiyyāt bunlaruñ daʿvetine baʿs̱ olınduḳda ve bunlara Ḥażret-i Ḥaḳ cānibinden Ḳurʾān-ı ʿAẓīmile teḥaddī ḳılınduḳda aḳṣar sūreden bir sūreyi getürmege ve aña naẓīre dimege ʿāciz ü fürū-mānde olup her birinüñ eşʿārı kendülere ʿayb gelüp giceyile Kaʿbe ḳapusından şiʿrlerini uġurladılar ve ol Ḥażretüñ lisān-ı şerīfinde ẓuhūr eyleyen ḥurūf u kelimāt u ḥurūfūn naẓīresinden naẓīresine ḳādir olmayup her biri iḫtifā ḳıldılar" (71b-72a)

1.5.16.2.5. Evliyâ Menâkıbından Örnekler

Ankaravî, Allâh'ın halîfesi addettiği velîlerin durumunu anlatan beyti şerh ederken şu menkıbeye yer verir:

"Şeyḫ-i Ekber Ḥażretleri ḥikāye ḳılurlar ki ṭabīʿī mez̠hebinde bir ḥekīm ile vaḳt-i şitāda bir meclisde muḳārenet vāḳıʿ oldı *ḳulnā yā nāru kūnī berden ve selāmen ʿalā̱İbrāhīm*[231] āyeti tilāvet olup münāsebetile ḳıṣṣa-yı İbrāhīm ʿaleyhi's-selām z̠ikr olındı ve nār aña berd ü selām ḳılındı diyü ḥikāye olındı derḥāl ḥekīm bunda bulındı ve didi ki muḥrıḳun

[231] "Ey ateş, İbrahim'e karşı serin ve selametli ol, dedik." (Enbiyâ, 69)

biʾṭ-ṭabʿ ecsām-ı ḳābiliyyeyi yaḳmamaḳ ne mümkindür pes bu āyetde nārdan murād Nemrūduñ nār-ı ġażabı berd ü selām oldı dimek olur diyü meẕheb-i bāṭıla ẕāhib olıcaḳ meclisde ḥāżır olan nice ḫālī ẕihnlerüñ ʿaḳīdelerine ḫalel virmek iḥtimāli olmaġıla Şeyḫ-i Ekber Ḥażretleri eydür ġayret-i İlāhī ẓuhūra gelüp baña bir ḥālet müstevlī olup faṣl-ı şitā olmaġın ortada minḳal ile vāfir āteş var idi Cenāb-ı Ḥaḳ anı baña musaḫḫar ḳılup aña didüm ki īmān getürür misin eger şu āteş seni yaḳmazise ol daḫı eger bu ḥālet ẓuhūr iderse rucūʿ iderem didi pes ḥakīmüñ elini götürüp ol āteşe ḳodum ve āteşi esbābına ḳodum minbaʿd iḥrāḳ eylemedi [baʿdehu ḥakīme eyidüp imdi sen şimdi barmaġuñ āteşe ṣoḳ didüm ḥakīm tekrār kendüligiyile barmaġın āteşe ḳoduġı gibi teʾs̱īr idüp yaḳdı ḥakīm bu ḥāleti görüp müʾmin oldı ve iʿtiḳādı bāṭıldan döndi ve baña ser-fürū eyleyüp bu ne ḥāletdür didi ben daḫı *evliyārā hest ḳudret ezİlāh* mefhūmın söyledüm" (158b)

1.5.16.2.6. Mevlânâ'nın Diğer Şiirlerinden Alıntılar

Şârih, Mevlânâ'nın savunduğu düşünceleri aktarırken başka şiirlerinden de örnekler sunar:

- "Ḥażret-i Mevlānā ḳuddise sırruhu daḫı rey yoḳdur diyen ṭāyife-yi ʿaliyyedendür nitekim bir ġazel-i raʿnālarında buyururlar

Rey ki ziab sīr şud men neşudem zihī zihī
Lāyıḳ in kemān men nist zihī zihī zihī[232]

- Ve Mes̱nevī-yi Şerīfüñ bir maḥallinde daḫı buyururlar

Beyt
Ey birāder bīnihāyet dergehīst
Berher ançi mīresī billah mehīst[233]" (22a)

1.5.16.2.7. Tasavvufî-Edebî Kaynaklardan Alıntılar

Ankaravî, bir klâsik tasavvuf metni örneği olan Mesnevî'nin içeriğine ve anlam dünyasına dâir yorumlarda bulunurken diğer tasavvufî kaynaklardan da yeri geldikçe yararlanır.

---

[232] "Çakıl bile suya kandı ama ben bir türlü kanmadım, vah yazık! Bu kemana layık olan ben değilim, vah yazık!"
[233] "Ey birader, o sonsuz bir dergâhtır. Her nereye ulaşırsan Allah için sakın durma."

- "Ṭaleb-i mürşid-i kāmil ve mürebbī-yi fāżıl her kese vācibdür nitekim bu maḥalle münāsib Ḥażret-i Sulṭān Veled ḳuddise sırrahu'l-ʿazīz İbtidā-nāmenüñ āḫırına ḳarīb buyururlar

Meşnevī

Ger birāder buved ü ger ferzend

Çün ki in ʿışḳrā nemīverzend

Hemçü dīvend pīş-i men maġḍūb

Ḫᵛor u merdūd çün cüz-i maʿyūb

Bāşed ezmen naṣībişan laʿnet

Merg-efşan merā beh in niʿmet

Ḫᵛīş-i men ust k'ū çü men bāşed

Ṭālib-i vaṣl-ı zu'l-minen bāşed

Üns-i ū yā Ḫudā buved beḫod

Çeşm-i ū derliḳā buved beḫod

Bāşed ender ṭaleb zicān u zidil

Müteneffir buved ziāb u zigil

Derṭaleb nefsrā kuned bi'smil

Gerded ū ḫāk-ı pāy-ı ṣāḥib-dil[234]*"* (67b)

- "Ḥakīm Senāyī Ḥażretlerinüñ bu ebyāt-ı şerīfesi ʿilmüñ şeref ü menḳabetine delīl olur

Beyt

Nist ezbehr-i āsmān-ı ezel

Nerdübān pāyeyī ziʿilm u ʿamel

ʿİlm sūy-ı der-i İlāh bered

[234] Başında bu aşk esmeyen kişi ister kardeş olsun ister oğul, bana göre hak yoldan sapmış hor ve merdut şeytanlardır. Benden onlara giden nasip sadece lanettir. Benim için ölüm saçmak böyle bir nimetten daha iyidir. Minnetler sahibi olanın vaslını talep edeni kendim gibi kabul ederim, özüm odur. Onun ünsiyeti bizzat yâ Hudâ'dır, gözleri de bizzat likâdadır. Candan ve gönülden talep ederse su ve balçıklıktan uzaklaşır. Nefsi için besmeleyi talep eder ve bir gönül sahibinin hâk-i pâyine döner.

Ne sūy-ı mülk ü māl ü cāh bered

ʿİlm-i bākār sūdmend buved
ʿİlm-i bīkār pāy-bend buved

ʿİlmrā ner şümer ʿilm-i māde
Dīn ü devlet ezin dü şīr-zāde

Tā tu derʿilm bāʿamel neresī
ʿĀlimī fāżılī velī ne kesī

ʿĀlem-i ʿilm ʿālemist şigerf
Nist an ḫıṭṭa ḫıṭṭa-yı ḫaṭ u ḥarf

An ki bāḫod nebūd hergiz yār
Ū büt ezʿilm ü ʿumr berḫordār[235]*"* (108b)

- "Nitekim bu mażmūnda bir Türkī beyti bir pīr-i munṣıf ḫoş dimişdür
Beyt
Didi bir kimse bir pīre ḳul olan
Didi ol daḫı bāliġ olmadum ben

Velīlige yiticek bāliġ olur
Velīlik olmasa oġlancıḳ olur" (287b)

1.5.16.3. Şerhin Temel Referans Kaynağı Olarak Muhyiddîn İbn Arabî

Ankaravî'nin teori düzeyinde en çok rağbet ettiği kişi İbn Arabî'dir. Şerhin birçok yerinde başta *Fusûsu'l-Hikem ve Futûhât-ı Mekkiye* olmak üzere çeşitli eserlerinden doğrudan veya dolaylı olarak istifâde etmiştir. Ankaravî'nin bu denli etkilenmesinin altında yatan sebepler ve Mevlânâ'nın tasavvufî düşüncesini İbn Arabî'nin düşünceleri

[235] "O ezel semâsından değil, ilim ve amel payesinden bir merdivendir. İlim, kişiyi mal, mülk ve makam tarafına değil, Allah tarafına götürür. Çalışanın ilmi kendisine fayda sağlar, çalışmayanın ilmi kendisine ayak bağı olur. İlmi sadece madde ilmi sayma, çünkü din ve devlet bundan doğan iki süt kardeşidir. Eğer ilimde olup da amele ulaşamazsan âlimsin, fâzılsın ama bir hiçsin. İlim âlemi azîm bir âlemdir, hat ve harf alanı değildir. Kendisiyle aslâ yâr olmayan kimse, ilim ve ömür putuyla mutludur."

ile yorumlama gayretleri birçok araştırmacının merakını celbetmiştir. Bu mesele başka bir araştırmaya konu olduğu için[236] bu kısımda sadece şerh metnindeki bir örnekten hareketle *vücûd* meselesi ekseninde Ankaravî'nin İbn Arabî'ye bakış açısı tespit edilmeye çalışılacaktır.

İbn Arabî'ye göre Allâh zâtıyla kâyim olan tek bir ilahtır. Zâtından başka mutlak varlık yoktur. Öyle ki Allâh lafzı bile başlangıçta bulunan bir *Şey*'in *Mutlak Varlık*'ın zâhirî bir sûreti ve bir tecellisidir.[237] O âlemlerden, göz açıp kapayıncaya kadar, yani bir an bile gizlenecek olsa âlem bir anda yok olur.[238] O her şeyin aslıdır, eşyâ ondan sudûr eder. Bu âlemin varlığı ise gerçeğe nispetle gölgenin varlığı gibidir.[239] Hâl böyle olunca dile gelen bütün sözler, her neyi tasvir ederse etsin aslında O'nu anlatmaktadır.[240]

İbn Arabî eserlerinde çoğu kez sembollerle konuşur. Soyut kavramları tanımlayabilmek için kimi kavramları bir işaret taşı gibi metne yerleştirir. Kullandığı semboller "keşfettiği hakîkatlerden, ma'rifet ve zevkini elde ettiği inceliklerden pek çok hazineler saklamaktadır (…) bu üslûbun kullanımındaki faktörler, muhâtaba anlamakta kolaylığı sağlamak veya uzmanların işini kolaylaştırmak olabileceği gibi bilgilerini ehil olmayan ve anlayamayacak kimselerden gizlemek de olabilir."[241]

---

[236] Semih Ceyhan, doktora tezinde bu meseleyi ayrıntılı bir şekilde incelemiştir. Araştırmacı, Mevlânâ ve Mesnevî'nin tasavvufî düşünce tarihindeki yerini tartışırken meseleyi Bahâeddîn Veled-Seyyid Burhâneddîn Muhakkık Tirmîzî etkisinden başlatarak Ahmed-i Gazzâlî - Necmeddîn-i Kübrâ çizgisi ile Şems-i Tebrîzî'nin etkilerini değerlendirir. Ardından İbn Arabî-Sadreddîn Konevî çizgisinden hareketle vahdet-i vücûd düşüncesi ve tahkîk tavrının Mevlânâ ile bağlantısını değerlendirir.

Ceyhan, bu meselenin birçok araştırmacı tarafından tartışıldığını belirterek Ahmed Ateş, Abdülbaki Gölpınarlı; Bedîüzzaman Fîrûzanfer, Abdülkerim Sürûş; Reynald A. Nicholson, Annemarie Schimmel; William Chittick ve Henry Corbin gibi doğulu ve batılı bilim adamlarının görüşlerine yer verdikten sonra meseleyi mukayeseli olarak değerlendirir. Buna göre Ekberî ekol ile Mevlevî ekol, özü itibarıyla aynı hakîkate yani tarîkat-ı/hakîkat-ı Muhammedî'ye dayandıkları için tarihî ve sosyal bağlam içerisinde hakîkatı yorumlama konusunda paralel bir yorum sergileyeceklerdir. Dolayısıyla tek hakîkatın farklı formlarla ifade edilmesi, temelde bir ayrılık bulunmadığının göstergesi olacaktır. Mevlânâ'nın gençlik döneminde İbn Arabî ile görüşmesi; Futûhât-ı Mekkiye ile ilgili kıssası; daha sonra irşad halkasına İbn Arabî'nin manevi oğlu ve öğrencisi Sadreddîn-i Konevî ve çevresinin dâhil olması gibi hususlar aralarındaki münasebeti göstermesi açısından önemlidir. Klâsik dönem yorumcuları olan şârihler açısından herhangi bir sorun teşkil etmeyen bu durum son dönem araştırmacıları tarafından tartışılmış ve iki mutasavvıfın düşünce biçimleri kalın çizgilerle birbirinden ayrılmıştır. Aslında her iki düşünce arasında tarihî ve fikrî seviyede herhangi bir tutarsızlık söz konusu değildir. Çünkü Muhammed Ma'sûm-ı Şîrâzî'nin belirttiği gibi ikisi de aynı Ma'rûfî silsileye dayanmaktadır. Bkz. Ceyhan; İsmail Ankaravî ve Mesnevî Şerhi, s. 424-433.

[237] Toshihiko Izutsu; *İbn Arabî'nin Fusûs'undaki Anahtar-Kavramlar*, (Çev.: Ahmed Yüksel Özemre), Kaknüs Yayınları, İstanbul 1998, s. 42.

[238] İbn Arabî; *Nurlar Risâlesi*, (Çev.: Mahmut Kanık), İnsan Yayınları, İstanbul 1997, s. 11.

[239] Şeyh Mekkî Efendi; Ahmed Neylî Efendi; *İbn Arabî Müdâfaası*, (Haz.: Halil Baltacı), Gelenek Yayınları, İstanbul 2004, s. 33.

[240] "Ne geldiyse dilime, hepsinde O'nu söyledim O'nu. (İbn Arabî)" Bk. Mahmut Erol Kılıç; *Sûfî ve Şiir-Osmanlı Tasavvuf Şiirinin Poetikası*, İnsan Yayınları, İstanbul 2004, s. 58.

[241] Muhammed Mustafâ Hilmî; "Sembollerdeki Hazineler", *İbn Arabî Anısına Makaleler*, (Çev.: Tahir Uluç), İnsan Yayınları, İstanbul 2002, s. 53.

Ankaravî, İbn Arabî'nin kullandığı önemi sembollerden olan *mutlak varlık* meselesini tartışırken bunun aslında netâmeli bir konu olduğunu belirtir ve okuyucuyu uyarmak zorunda kalır. *Vücûd-ı mutlak* sırlarının tamamı açığa çıkarsa tâlibin aklını yitirmesine sebep olabilir. Hem sözü uzatmamak hem de sâlike temkîni tavsiye etmek için o sırlardan ancak bir kısmı söylenebilir.[242]

Ankaravî, *"Mā ʿademhāyīm u hestīhā-yı mā / Tū vucūd-ı muṭlaḳī fānī-nümā (Ey pādşāh-ı muṭlaḳ biz biz olduġumuz ḥayṡiyyetden maḥżā ʿademlerüz ve bizüm varlıḳlarumuz daḫı ʿademdür ve sen fānī gösterici bir vücūd-ı muṭlaḳsın"* (77b-78a) beytini şerh ederken Mevlânâ İbn Arabî'nin *vücûd ve adem* kavramlarını nasıl yorumladığını izah eder. Mutlak varlık konusunda İbn Arabî'den *Vâcibü'l-vücûd vücûd-ı mutlakdır* gibi sözleri işitenler, te'vile muhtaç olan bu ve buna benzer simgesel ifâdeleri zâhirî anlamda yorumlayıp Şeyh'i *Vücûdiyye* mezhebinde düşünürler. Kendi fâsid düşünceleri doğrultusunda o hazreti tekfîr ederler. Aslında onun demek istediği şey, Vâcibü'l-vücûd olan Hakk'ın *illet* ve *ma'lûl* olmadığıdır. O vücûd-ı mutlakıyla tavsîf edilen zâttır. Ma'lûl olan bir şeyden ve illetten münezzeh bir Sübhândır. O zâtında mevcûddur.[243]

Şârih bu noktadan sonra Mevlânâ ve İbn Arabî'nin *vücûd-ı mutlak* kavramı ile *Vücûdiyye* mezhebinde olanların savunduğu *vücûd-ı mutlak* düşüncelerinin zıtlığı üzerinde durup Mevlânâ ve İbn Arabî'yi aynı çizgide buluşturur. Bu iki zâtın *vücûd-ı mutlak* demesi Hakk'ın illet olmaması esasına dayanır. *Vücûdiyye* yolunda olanların vücûd-ı mutlak düşüncesi ise Zât'ın *mutlak vücûd-ı âmm* olması esasına dayanır. Bu düşünce ise insanı küfre götürebilir. Bu nedenle Mevlânâ ve İbn Arabî'nin savunduğu *vücûd-ı mutlak* düşüncesine iman lazımdır.[244]

---

[242] "Ey ṭālib-i güftār-ı ḫıdmet-i Mevlevī ve ey rāġıb-ı esrār-ı Hażret-i Meṡnevī bu beyt-i maʿnevī (vücūd-ı muṭlaḳ) çoḳ söz götürür eger tafṣīlen mebāḥiṡ-i keṡīre ile şerḥ eylerseñ ṭālibüñ ʿaḳlın yitirür ammā icmālen vücūd-ı muṭlaḳuñ esrārından bir miḳdār taḥrīr idelüm tā kim şübhesi olanlar bu ḳadarıla iktifā ideler" (78a)

[243] "Münkirān-ı Ḥażret-i Şeyḫ raḍıyallāhu ʿanh bu ʿibārātı Fütūḥātda ve baʿż-ı muṣannefātında gördilerse zuʿm eylediler ki Şeyḫ Vücūdiyye meẕhebinde ola pes ol ḥażreti zuʿm-ı fāsidlerince tekfīr eylediler ve şeyḫüñ baʿż-ı muʿteḳidleri daḫı ḳıyās eylediler ki Şeyḫüñ vücūd-ı muṭlaḳ ʿibāretinden murād vücūd-ı ʿāmm olabildiler ki bundan niçe fesād lāzım gelür bāḫuṣūṣ Şeyḫüñ vācibu'l-vucūd vücūd-ı muṭlaḳdur dimeden murādı vācibu'l-vucūd ʿillet ü maʿlūl degüldür dimekdür" (78a)

[244] "Ḥażret-i Mevḻānā ve Ḥażret-i Şeyḫ-i Ekber raḍıyallāhu ʿanh vücūd-ı muṭlaḳ dimeleriyile Vücūdiyye meẕhebinde olanlaruñ vücūd-ı muṭlaḳ dimesinüñ mā-beyninde farḳ-ı ʿaẓīm vardur zīrā bunlaruñ vücūd-ı muṭlaḳ dimesi (ʿillet degül ve mūcibün bi'ẕ-ẕāt degül dimek olur ve Vücūdiyye meẕhebinde olanlaruñ vücūd-ı muṭlaḳ dimesi) muṭlaḳ vücūd-ı ʿāmm olur dimek olur bu küfrdür nitekim Saʿdu'd-dīn-i Taftazānī Maḳāṣıd şerḥinde taṣrīḥ eyledi ammā bu iki ḥażretüñ buyruġı īmān-ı maḥżdur ki buña īmān lāzımdur" (78a)

1.5.16.3.1. İbn Arabî'nin Eserlerinden Alıntılar

Ankaravî şerhinde İbn Arabî'nin eserlerinden çokça istifâde eder. Bu yararlanma biçimi ya eserlerinden alıntı yapılarak doğrudan ya da fikir düzeyinde düşüncelerinden yararlanılarak dolaylıdır. Şârih kimi zaman alıntı olarak aldığı metni bizzat tercüme eder, kimi zaman da sadece metni vermekle yetinir:

*"**kemā ķāle'ş-Şeyħ raḍıyallāhu ʿanh fi'l-Futūḥāt** er-reyyu māyaḥṣilu bihi'l-iktifā'i ve yeḍīķu'l-maḥalli ʿani'z-ziyādeti iʿlem innehu lāyeķūlu bi'r-reyyi illā men yeķūlu bienne s̱ummehu nihāyete ve ġâyete ve humu'l-mekşūfu lehum ʿālemu'l-ḥayāti'd-dunyā ve nihāyāti muddetihā ve hum ehlu'l-keşfi fi'l-levḥi'l-maḥfūẓi'l-muʿtekifūne ʿale'n-naẓari fīhi ev menkāne keşefehu fīnaẓarihi'l-vucūdi ʿalāmāhuve ʿaleyhi s̱umme yesdilu'l-ḥicābe dūnehu ve yera'n-nāhī iẕ kulle mādaħale fi'l-vucūdi mutenāhi ve leyse liṣāḥibin hāẕe'l-keşfi mine'l-keşfi'l-uħrā şey'en femen ra'yu'l-ġāyeti ķāle bi'r-reyyi ve ʿuluvvi'l-himmeti bi'l-ġāyeti **maʿnā-yı şerīfi Ḥażret-i Şeyħ Fütūḥātda buyururlar ki*** ķanmaķluķ ve sīr olmaķluķ ol maʿrifetdür ki anuñıla iktifā ḥāṣıl ola ve maḥalli yaʿnī ķalbi ziyādeden teng eyleye ve daħı ziyādeye maḥal ķomaya bil ʿaṭşān baḥr-ı maʿnevī ki reyyān olmaġı söylemez illā şol kimse ki mertebe-yi ḥaķīķata nihāyet ü ġāyet vardur diye bunlar ol ṭāyifedür ki bunlariçün ʿālem-i ḥayāt-ı dünyā ve anuñ müddetinüñ nihāyeti keşf olmışdur ve bunlar levḥ-i maḥfūẓda vāķıʿ olan ehl-i keşfdür eyle ehl-i keşf ki levḥ-i maḥfūẓda vāķıʿ olana naẓar itmek üzre muķīmlerdür yāħud bunlar ol ṭāyifedür ki bunlaruñ keşf-i naẓarlarında vücūduñ ʿalāmā-huve ʿaleyh olduġından ve andan ṣoñra bunlaruñ naẓarına bir ḥicāb ḥāyil oldı ki bunlar nihāyet kördiler zīrā her ne ki vücūdda dāħildür müşāhiddür bu keşfüñ ṣāḥibi içün keşf-i uħrevīden bir şey yoķdur pes ġāyet ve nihān gören sīrlige ķābil oldı ve himmeti ġāyete taʿlīķ ķıldı ve bir ķısmı daħı dirler ki ẓuhūrāt-ı ilāhiyyeye nihāyet yoķdur ve tecelliyāt-ı Rabbāniyye ķatı çoķdur pes ʿaṭşān olan ʿāşıķuñ cānı ne vechile reyyān olur ***kemā ķāle'ş-Şeyħ*** fīhāẕe'l-bāb *beyt er-reyyu ķāle bihi ķavmun ve leyse lehum ʿilm bienne vucūdu'r-reyyu maʿdūm lev kāne'-rreyyu tenāhi'l-emru ve inķaṭaʿat imdādeten ve ziyādāt ve taʿlīm fe'l-emru leyse lehu ḥadde yuḥīṭu bihi lekunnehu'r-rızķu fi'l-eşħāṣi maķsūm[245]" (21b-22a)*

1.5.16.4. Atıflar

[245] "Rey üzerine konuşanlar; reyyin vücudunun aslında yokluk olduğunu bilmiyorlar. Rey var olsaydı emir son bulur, medette bulunma, ilave ve bilgilendirmeler kesilirdi. Emrin kendisini içeren bir sınırı yoktur. Ama rızık kişilere taksim edilmiştir."

Te'lîf sistemi yönünden birbirini destekleyen eserler kaleme alan Ankaravî, şerhte ilk cildin farklı yerlerine ve diğer ciltlere göndermelerde bulunur.

1.5.16.4.1. Şerhin Diğer Ciltlerine Atıflar

- "Bunuñ ḳıṣṣası ***cild-i s̱ānīnüñ āḫırına ḳarīb*** *ʿuẕr guften faḳīr beān şeyḫ* beyānında gelür" (44b)
- "Ḥażret-i İsmāʿīlüñ ḳıṣṣası ***cild-i s̱ālis̱üñ āḫırına ḳarīb*** *tems̱īl giriḫten-i mü'min* beyānında gelür" (44b)
- "Tafṣīli ***cild-i sābiʿüñ dībācesinde Ḫıżr ḳahramān-ı āgāhest*** fıḳrasında beyān ḳılınmışdur] anda ṭaleb olına" (45a)
- "Siḥrle muʿcizenüñ mā-beyninde farḳ-ı ʿaẓīm vardur nitekim ***cild-i s̱ālis̱de sāḥir beççeler beyānında*** bu ikisinüñ miyānınuñ farḳı mesṭūr olmışdur fe'l-yaṭleb fīhi" (48a)
- "Bu āyet-i kerīmenüñ tefsīri ***cild-i s̱ānīnüñ evāḫırına ḳarīb münāzaʿat-ı çihār kes*** beyānında meẕkūr olmışdur anda ṭaleb olına" (A155a-b)
- "Bu āyet-i kerīmenüñ tefsīri bu maḥalle münāsibdür ***dördünci cildde dil-dārī kerden-i Süleymān ʿaleyhi's-selām beyānında*** meẕkūr olmışdur"
- "Bu ḥadīs̱-i şerīfüñ şerḥi ***beşinci cildde ve hemçün ceffe'l-ḳalem surḫında gelür*** (23) anda ṭaleb olına" (317b)
- ***"Ve'scud va'ḳterib***[246] buyurmuşdur bu āyet-i kerīme Sūre-yi ʿAlaḳuñ āḫırındadur tefsīri ***cild-i rābiʿüñ evāyilinde*** meẕkūr olmışdur anda ṭaleb olına" (300a)

1.5.16.4.2. Kendi Eserlerine Atıflar

Minhâcu'l-Fukarâ şârihin en sık kullandığı kitaptır. Şerhte açıkladığı kavramlar, anlam itibarıyla Minhâc'da anlattığı tasavvufî konularla benzeştiği için kimi zaman ayrıntılı bilgiyi oraya havale eder:

- "Şükrüñ tafṣīli ***Minhācu'l-Fuḳarāda derece-yi şükrde*** *ve üçünci cildüñ şerḥinde* bir ḳaç maḥalde beyān olunmışdur anlarda ṭaleb olına" (63a)

---

[246] "Namaz kıl, secde et ve Allah'a yaklaş" (Alak, 19)

- “Eger ehl-i taṣavvuf kimler idügini tafṣīlen bilmek isteriseñ ḳısm-ı evvelüñ evvel bābında **Ṭarīḳat-nāmede** meẕkūr olmışdur ve taṣavvufuñ şerḥ ü beyānı daḫı bāb-ı s̱ālis̱üñ derece-yi ʿāşirinde beyān olunmışdur fe’l-yaṭleb fīhimā” (149a)
- “Bu ġayretüñ şerḥ ü beyānı ve bu maḥalle münāsib olan meşāyıḫuñ kelimāt-ı ʿālīşānı **Minhācu’l-Fuḳarā**da *yedinci bābuñ onıncı derecesi*nde vāḳıʿ olmışdur fe’l-yaṭleb fīhi” (169a)
- “ʿUlemā vü fuḳahā vü ʿuḳalā didiler ki Allāhuñ ḳula muḥabbeti aña inʿām u iḥsān murād eylemesidür ḳuluñ Allāha muḥabbeti Allāhuñ ʿibādetini iḫtiyār ve rıżā vü emrini īs̱ār eylemesidür dirler ve bunuñ ems̱āli teʾvīl ü tevcīh iderler biz de bunlara dirüz ki

Beyt

Dimekle kişi ṣāḥib-müsned olmaz

Ḥadīs̱-i ʿışḳ ey can müsned olmaz” (35b)

- “Kemā beyyennā *fī Miṣbāḥi’l-Esrār”* (4b)

1.5.16.4.3. Diğer Eserlere Atıflar

-*“Leyse ʿminellāhi bimustenkirin en yecmeʿa’l-ʿāleme fī vāḥidin*[247] bu ʿibāret bıʿaynihi *Kitāb-ı Taʿarruf*uñ evāyilinde vāḳıʿ olmışdur” (8b)
- “Temās̱īlden murād kürsī-yi Süleymānīde itdükleri taṣvīrler ola nitekim *ʿArāyis-i S̱aʿlebīde mestūrdur anda ṭaleb olına*” (307b)

1.5.16.4.4. Genel Atıflar

- “Bu maḥalde vaḳıʿ olan ḥikāyāt baʿż-ı mevāżıʿda mufaṣṣalan bir ḳaç kerre şerḥ olınduğı içün tafṣīl ü taṭvīlden ictināb olınup bu ḳadarıla iktifā olındı” (96b)

1.5.16.5. Birinci Cilt Şerhinde İsimleri Verilen Kaynaklar

Tefsîr: Ebu’l-leys, Bagavî-Me’âlimü’t-Tenzîl, Medârik, Kâzî, Ebu’s-su’ûd, Fahreddîn-i Râzî-Tefsîr-i Kebîr, Tefsîr-i Kâşânî, Keşşâf, Mecma’u’l-Beyân, Teysîr, Tefsîr-i Beyzâvî, Şeyh-zâde-Hâşiye-yi Beyzâvî

---

[247] “Allah’ın tüm alemi bir şeyde toplaması O’na zor gelmez.”

Hadîs: Müslim, Buhârî, Mesâbîh, Meşârık, El-Munzirî-Et-Tergîb ve't-Terhîb, Suyûtî-Câmi'u's-Sagîr, Sünen-i Tirmizî, Sünen-i Ebû Dâvûd, Müsned-i Ahmed bin Hanbel, Câmi'-i Hâtib, Mecma'u'l-Beyân, Taberânî-el-Mu'cemu's-Sagîr, Beyhakî-Delâyilü'n-Nübüvve, Ebû Nu'aym.

Tasavvuf: Fütûhât-ı Mekkiyye, Fusûsu'l-Hikem, Dîvân-ı İbn Fârız, Sühreverdî-Avârifu'l-Ma'ârif, Kitâb-ı Ta'arruf, Istılâhât li'ş-Şeyh Abdurrezzāki'l-Kâşânî, İ'câzu'l-Beyān li'ş-Şeyhi'l-Kebîr, Minhâcu'l-Fukarâ, Attâr-Mantıku't-Tayr, Suşltân Veled-İbtidâ-nâme, Surûrî-Şerh-i Mesnevî, Şem'î- Şerh-i Mesnevî; Zarîfî Hasan-Şerh-i Mesnevî, Sadruddîn-i Konevî-Şerh-i Esmâ-yı Hüsnâ, Tâiyye Şerhi, Beydâbâ-Envâr-ı Süheylî (Kelîle vü Dimne).

Kelām: Şerh-i Mevâkıf , Şerh-i Akāyid

Hikmet: Senâyî-İlâhî-nâme, Heyākil, Ankaravî-Misbâhu'l-Esrâr, İbn Atâ-Hikem,

Şer'iyyāt: İncîl, Kur'ân-ı Kerîm, Gazzâlî-İhyâ, Şerh-i Şer', Mişkâtu'l-Envâr, Tenvîri'l-Mesâbîh

Fıkıh: Hidâyet, Sadru'ş-Şerî'a, Ebû Hanîfe-Fıkh-ı Ekber, Kemâleddîn Ebu'l-Fazl Ca'fer bin Sa'lebu'ş-Şâfi'î-Kitâbu'l-Emtâ

Lugat: Sıhâh, Luġat-ı Hezīle, Luġat-i Ḥalīmī.

Tarih ve Siyer: Mîr Hând-Ravzatu's-Safâ, Târîh-i İbn Hallikânî, Menâkıb-ı Mevlânâ, İbn Kesîr-El-Bidâye ve'n-Nihâye fi't-Târîh

Belâgat: Sa'de'd-dîn-i Taftazânî-Şerh-i Makâsıd

Zooloji: Kitābu Ḥayāti'l-Ḥayevān

1.5.17. DÎNÎ, TASAVVUFÎ VE FELSEFÎ EKOLLER

Ankaravî, felsefî yoruma açık beyitlerin şerhinde dînî ve felsefî akımların temsilcileri tarafından ileri sürülen kimi düşünceleri eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirir. Yeri geldikçe konu ile ilgili şahsî düşüncelerini de zikreder.[248]

1.5.17.1. Sofestâiyye

[248] Bu bölümde değerlendirilecek olan ekoller hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Seyit Bahçıvan; "Mezheplerin Doğuşuna Bir Bakış" (Muhammed Zâhid Kevserî'den Çeviri), *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Konya, 2001, Sayı 12, s. 33-48.

Sofestâî düşünce biçimi şârihin tasvip etmediği bir felsefî akımdır. Eşyânın hakîkatını inkâr eden bu Dehrî grubu İnâdiyye, İndiyye ve Lâedriye olarak üç grupta değerlendirir: *"Sofesṭā'iyye ḥükemā-yı Dehriyyeden bir ṭāyifedür ki ḥaḳāyıḳ-ı eşyāyı inkār iderler bunlar üç ḳısmdur bir ḳısmı bu eşyāya evhām u ḫayālāt-ı bāṭıladur dirler bunlara ʿİnādiyye dirler ve bir ḳısmı bunlardan eşyānuñ s̱übūtına münkir degüldür ve lākin zuʿm eyler ki eşyā tābiʿ-i iʿtiḳādāt ola yaʿnī bir şey'e eger cevāhir iʿtiḳād eyleriseñ cevherdür ve eger ʿarż iʿtiḳād eyleriseñ ʿarżdur ve eger ḳadīm iʿtiḳād eyleriseñ ḳadīmdür ve muḥdes̱ iʿtiḳād eyleriseñ muḥdes̱dür dirler bu gurūha ʿİndiyye tesmiye olınur ve bir ḳısmı daḫı eşyānuñ s̱übūtına ve ʿadem-i s̱übūtına olan ʿilmi inkār iderler ve zuʿm iderler ki bunlar şek idicilerdür ve şek eylediklerinde daḫı şek idicilerdür helumme cerre bu ḳısma Lāedriyye dirler bunlara su'āl olınsa ki bu eşyā nedür cevābları lāedrī dimekdür"* (74a)

1.5.17.2. Cebriyye

Ankaravî Cebriye düşüncesini iki grupta değerlendirir. Biri insânın irādesini yok sayan Cebr-i Mezmûm, diğeri insânın irâde ve ihtiyârını elinden almayan Cebr-i Memdûh'tur:

- *"Cebr iki ḳısmdur biri Cebr-i Mez̠mūmdur ki selb-i iḫtiyār idüp ʿabd cemād menzilesindedür diyüp ḫayr u şerr andan ne ṣudūr eylerise Ḫudānuñdur diyen ṭāyife-yi mecbūrenüñ cebridür ve bir ḳısmı daḫı Cebr-i Memdūhdur ki selb-i iḫtiyār eylemez ve ʿabde cemād menzilesindedür diyü söylemez belki maʿnā-yı cebbāriyyeti müşʿir olur ve esrār-ı ḳażā vü ḳaderden ḫaber virür ve cemīʿ-i enbiyā vü evliyā vü ʿulemānuñ mez̠hebi olan Cebr-i Evsaṭdur ki bu cebrle muttaṣıf olmayan Mecūsī vü Seneviyyedür"* (80b)
- *"Ḫavāṣṣ-ı evliyānuñ cebridür ki ol tevḥīd-i efʿāl ve tevḥīd-i ṣıfātdur ve ʿinde Ehli's-Sünnet cebr-i evsaṭ didikleridür bu Cebr-i Evsaṭ nefs-i emmāre-yi ḫod-kāma ve firaḳ-ı ḍālleden olan cebrīnüñ mez̠mūmı degüldür zīrā bu Cebrīler selb-i iḫtiyār iderler ve isḳāṭ-ı teklīfāṭ-ı şerʿiyye ve ḫalʿ-ı evāmir-i merʿiyye ṭarīḳına giderler ve ʿabd-ı cimād gibi mecbūrdur ve ʿalāeyye ḥālin minkulli'l-vücūh maʿdūddur dirler bu z̠ikr olınan Cebrīler böyle degüldür belki bu cemīʿ-i evliyā vü enbiyānuñ marżīsi olan nefsu'l-emrdür"* (141b)
- *"Ve bu ehlullāhuñ cebri ve iḫtiyārı ehl-i cebrüñ cebri ve ehl-i ḳaderüñ iḫtiyārı gibi degüldür o iḫtiyārı ehl-i cebrüñ cebri ve ehl-i ḳaderüñ iḫtiyārı gibi degüldür zīrā bu ikisi bile mez̠mūmdur belki bunlaruñ iḫtiyārı ve cebri ġayrıdur iḫtiyārları ve mā teşā'üne illā*

en-yeşā'allāh[249] *muḳteżāsınca meşiyyet-i Ḥaḳḳıla muḫtār olmaların ve murād ḳılmaların iḫbār eyler ve cebrleri ḳul kullun min'indillāh*[250] *feḥvāsınca tevḥīd-i ef'āl ve tevḥīd-i ṣıfātı iş'ār eyler ve ḥadd-i ẕātında bu gūne cebr taṣfiye-yi nefs ḳılan ve ādāb-ı şer'le mü'eddeb olan ehlullāhıla nisbetile maḳbūl u memdūḥdur nefs-i emmāre ṣāḥiblerine göre meẕmūm u maḳdūḥdur"* (141b-142a)

1.5.17.3. Dehriyye

Materyalist düşünceyi savunan Dehriyye düşüncesini savunanlar İslâm felsefecilerine göre zındık olarak addedilmişlerdir. Ankaravî de evrende var olan düzeni ve işleyişi Hak'dan gayrısına verdikleri için bu grubu *kâfir* olarak görür:

"Pes te'ŝīri çarḫ u encüme isnād idüp çarḫa-gerdānı müşāhede eylememek ḫaṭā vü ẕilletdür nitekim 'abde-yi nücūm ve Dehriyye-yi bīfuhūm te'ŝīrātı çarḫ u encümden görüp kāfir oldılar" (96a)

"Ḳıdem-i 'āleme ẕāhib olan ḥükemā-yı **Dehriyye***nüñ meẕhebi budur ki bu eflāk-ı ḳadīmün bieşkālihā dāyimetu'ṣ-ṣuver i'tiḳād iderler ve zemīnde olan eşyāyı dāyimetu'l-ecnās ve'l-envā' zu'm iderler muḥaṣṣal ḥükemādan bir ṭāyife vardur ki anlara Dehriyyūn dirler ve zenādıḳa daḫı ol zümreden olup ve mā-yuhlikunā ille'd-dehr*[251] *diyüp āḫirete inkār iderler ve ṣāni u müdebbirüñ vücūdına īmān getürmeyüp 'ālem-i kevn ü fesād ebeden zevāl-peẕīr degüldür ve binefsihi ḳāyimdür ve ḥayvān nuṭfeden ve nuṭfe ḥayvāndan tekevvün idüp kendü kendüden ebeden böyledür dirler ḥāşā bunlaruñ cümlesi zenādıḳadur" (189b)*

1.5.17.4. Tabî'iyye

Ankaravî, Mevlânâ'yı naturalist ve tabiatçı düşünceyi benimseyen bu grubun karşısında görür. Mevânâ'ya göre her eylem *emr-i Hak* ile meydana gelir:

"Ṭabī'ī meẕhebinde olanlara i'tirāż ṭarīḳıyıla buyururlar ki (…) Emr-i Ḥaḳḳıla bād āteş olur ve bi'l-'aks ikisi daḫı ḫamr-ı Ḥaḳdan mest ü medhūş geldiler ve'l-ḥāṣıl her şey' ṭabī'inden ve ḫāṣṣasından ayrılur biiẕnillāh zīrā bu bād u āteş ve cemī'-i eşyā bāde-yi

---

[249] "Sizler ancak Rabbinizin dilemesi (izin vermesi) sayesinde (bir şeyi) dileyebilirsiniz." (İnsân, 30)
[250] "Hepsi Allah'tandır, de" (Nisâ, 78)
[251] "Bizi ancak zaman helâk eder." (Câsiye, 24)

irādet-i İlāhiyyeden ser-ḫoş gelmişlerdür ve bu ʿanāṣır-ı erbaʿa biri birine münḳalib olup cümlesi şarāb-ı meşiyyet-i ezeliyyeden sekrān u ḥayrān olmışlardur" (96a)

1.5.17.5. Kaderiyye/Mu'tezile/Seneviyye

Kaderiye, Mu'tezile ve Seneviyye düşünce hareketleri de Ankaravî'nin olumsuz bir değerlendirmeyle ele aldığı ekollerdir. Ona göre Kaderiyyeciler kazâ hükmünü inkâr ederler, Mu'tezile ile birlikte kimi âyetleri ve haberleri yanlış te'vîl edip şirk-i hafîye düşerler:

"Erbāb-ı şuhūd esrār-ı vücūda biz ʿārifüz ve merātib-i kevniyyede müstetir ü nābūd olan āb-ı maʿnāya vāḳıfuz diyü daʿvī şeklinde söz söyleseler ***ehl-i Ḳader*** *meẕhebinde ve* ***Muʿtezile*** *meşrebinde olan zāġlar derḥāl inkār iderler ve iʿtirāż semtine giderler ve dirler ki lānusellim ki bunlarda bu naẓar ola ve bunlar āb-ı maʿnāyı her dem müşāhede ḳıla zīrā bunlarda eger bu naẓar müdām olayıdı niçün zīr-i ḫāk-ı beşeriyyetde müstetir olan dām-ı belāyı görmezlerdi ve giriftār-ı ẕillet ve maḥbūs-ı ḳafeṣ-i miḥnet ü ʿuḳūbet olmadan ne vechile āzād olmazlardı maʿlūm oldı ki bunlar bu daʿvāda lifāf ü ṣılāflardur pes ḳaçan menbaʿ-ı ʿulūm u ʿirfān olan Süleymān-ı zamān ʿalāṭarīḳı'l-imtiḥān Hüdhüdān-ı maʿrifete ve ʿārifān-ı āb-ı ḥayāt-ı ḥaḳīḳate dise ki bu iʿtirāża cevāb nedür ve bu ṭaʿna güftār-ı bāṣavāb ne vechiledür bunlar dirler ki ey şāh-ı ḥaḳīḳat zāġ-ı ṭabīʿat olan* ***ehl-i Ḳader*** *ki ḥükm-i ḳażāya münkirlerdür eger hezārān ʿaḳl u ʿilm daḫı ṭutarlarise kāfirlerdür biḥükmi ḥadīs̱-i şerīf ḳāle ʿaleyhi's-selām el-ḳaderiyyetu mecūsun hāẕihi'l-ummeti*[252] *dür ve şürūr u maʿāṣī ḳażā-yı İlāhiyyeden degüldür belki ʿabdüñ nefsi anı īcād eyler diyen* ***Ḳaderiyye****yi baʿżılar tekfīr itmişler ve baʿżılar tevaḳḳuf itmişlerdür tekfīr itmeyenler bunlar ehl-i ḳıble olup Ḳurʾānla istişhād eyledikleriyiçün) tevaḳḳuf itmişler ve tekfīr idenler ḫālıḳiyyet-i Ḥaḳḳa şerīk ḳoşduḳlarıyiçün tekfīr itmişlerdür ve ḳażā vü ḳaderüñ ḫayr u şerrine īmān getürmeyen müʾmin olmaduġına müteʿaddid eḥādīs̱-i şerīfe vārid olmışdur"* (124b)

"Şirk necāset-i maʿneviyyedür pes ***S̱eneviyye*** *vü* ***Ḳaderiyye*** *ḫıṣālinden sendeki şirk-i ḫafīyi mutażammın bir ḫaṣlet olsa cenābet-i maʿneviyye vü ḫabās̱et-i bāṭınıyye ile mülevves̱ ü nāpāksın gerekdür ki derūnuñı āb-ı tevḥīd ü maʿrifetile pāk u ṭāhir ḳılasın tā kim muvaḥḥidīn zümresine dāḫil olasın* (124b)

---

[252] "Kaderiyeciler bu ümmetin Mecusileridir."

"ve men yehdillāhu fehuve'l-muhted[253] *ve men yuḍlilillāhe femālehu minhād*[254] *bu ḫuṣūṣda delīl-i ḳāṭıʿ ve bunuñ ems̱āli āyāt u aḫbār-ı kes̱īre bu mez̠hebe burhān-ı sāṭıʿdur berḫılāf-ı* ***Ḳaderiyye*** *vü* ***Muʿtezile*** *ki anlar bu gūne āyāt u aḫbārı teʾvīl iderler ve ḫaberden iḥtirāz idüp şirk-i ḫafī cānibine giderler"* (141a)

1.5.17.6. Ehl-i Sünnet ve'l-Cemâ'at

Ankaravî, yukarıda sözü edilen düşünce tarzları karşısında ilim ve amel yönünden Hz. Peygamber, Sahâbeler ve Tâbi'îni takip eden *Ehl-i Sünnet* düşüncesini savunur:
"her şol kimse ki ʿāşıḳ degüldür mes̱elā Ḳaderiyye vü Muʿtezile ṭāyifesi gibi ol cebri ḥabs eyledi yaʿnī saʿy eyledi bu mıṣraʿuñ mefhūm-ı muḫālifesi ve her şol kimse ki ʿāşıḳdur ve Ehl-i Sünnet ve'l-Cemāʿat ṭarīḳında ṣādıḳdur ol kimse ki cebr-i evsaṭı menʿ eylemez dimek olur" (141b)
-*"Nāfī vü muḳtażī daḫı* ***Ehl-i Uṣūl****üñ ıṣṭılāḥātındandur yaʿnī ʿinde erbābi'l-uṣūl bir şey'üñ ʿademini muḳtażī olana nāfī vü māniʿ dirler ve vücūdını iḳtiżā eyleyen şey'e muḳtażī ıṭlāḳ iderler] ammā bu maḥalle münāsib olan lāzım u melzūm mes̱elā efʿāl-i ḫalḳ melzūm ve aña Ḥaḳḳuñ ḫalḳ itmesi lāzımdur nāfī vü muḳtażī ism-i fāʿildür eger mā-beynlerinde vāv muḳadder olursa biri birinüñ muḳābil ü żıddı olup nefy idici ve iḳtiżā idici ḳalmadı dimek olur ve eger vāv muḳadder olmazsa muḳtażī nefy idici ḳalmadı dimek olur mes̱elā bu maḥalle münāsib ʿinde* ***Ehli's-Sünnet*** *efʿāl-i ḫalḳ ḫalḳ-ı Ḥaḳḳı muḳtażīdür ve ehl-i ḳader ve aṣḥāb-ı iʿtizāl bunı nāfīdür"* (145b)

1.5.17.7. Üveysîler

Zâhirî olarak herhangi bir mürşide bağlı olmadan, manevî anlamda bazı velîlerin rûhâniyetlerinden istifâdeyle tekâmül eden mutasavvıfları Üveysîler olarak değerlendirir:
"Üveysīler anlardur ẓāhiren şeyḫ ü mürşidi olmaya ve ṣūreten ḫıdmet-i meşāyıḫ ḳılmaya lākin muġāyir velīnüñ rūḥāniyyeti anı terbiye vü irşād ḳıla ammā bu gurūhuñ daḫı eks̱eri baʿde'l-kemāli lāʿaniḥtiyāc bir mürşide irtibāṭ eylemişlerdür ve bu gurūhda meşhūr olan evliyādan Şeyḫ ʿAṭṭār Ḥażretleridür ki ẓāhiren şeyḫleri maʿlūm olmamışdur

253 "Allah kimi hidayete erdirirse, doğru yolu bulan odur." (A'râf, 178)
254 "Allah kimi saptırırsa artık onu doğru yola iletecek yoktur." (Ra'd, 33)

ve Ḥüseyn Manṣūr Ḥażretlerinüñ rūḥāniyyeti anı terbiye ḳılmışdur ve s̱āniyen Ḥasan-ı Harrekānī Ḥażretleridür ki ẓāhiren şeyḫleri yoḳdur maʿnen Bāyezīd Ḥażretlerinüñ rūḥāniyyeti anları terbiye ḳılmışdur s̱ālis̱en Bahāʾu'd-dīn-i Naḳş-bendī Ḥażretleridür ki anlaruñ daḫı ẓāhiren şeyḫleri yoḳdur maʿnen ʿAbdu'l-ḫālıḳ-ı Ġucdevānīnüñ rūḥāniyyetleri terbiye ḳılmışdur" (68a)

1.5.17.8. Basriyyûn/Kûfiyyûn

Bir âyet-i kerîmenin şerhinde tefsîr ihtimallerini değerlendiren Ankaravî tefsîr ekollerinin tercihlerine de yer verir:

"En-nārī[255] *bedel-i iştimāldur uḫdūddan [zīrā uḫdūd müştemil-i nārdur bu taḳdīrce nārda żamīr-i taḳdīrī lābüdd ü lāzım olmağıla Baṣriyyūn żamīr-i muḳadder fīhidür ki en-nāru fīhi taḳdīrinedür dimişler ve Kūfiyyūn en-nār kelimesinde olan elif lām żamīr maḳāmına ḳāyimdür taḳdīri nārun fīhi idi ṣoñra żamīr ḥaẕf olınup elif lām żamīrden ʿivaż ḳılındı dimişler ve baʿżılar bedel-i iştimāl ṭutmayp bedel kullun mine'l-kullidür dimişler bu taḳdīrce ḥaẕf mużāf īcāb idüp taḳdīr-i kelām uḫdūdu'n-nār dimek olur baʿżılar daḫı ẕi'n-nār olmaḳ üzre taḳdīr idüp mużāf maḥẕūfı uḫdūddan ṣıfat ṭutmışlar ve mużāf ḥaẕf olınduḳda mużāfun ileyh iʿrābda mużāf maḳāmına ḳāyim olur dimişler ḥāṣıl-ı maʿnā] ḳatl olındı aṣḥāb-ı nār dimekdür"* (88b-89a)

1.5.18.GENEL KÜLTÜR

Klâsik şerhler yazıldıkları dönemin sosyal yaşamı, gelenek ve görenekleri, mekânları, dil özellikleri ve zenginlikleri konusunda zengin birer kaynaktırlar. Bu bakımdan Ankaravî'nin eseri de önemli bilgiler ihtiva etmektedir. Şârih beyitlerin daha kolay bir şekilde anlaşılmasını sağlamak için toplumsal belleğin zengin kaynağından yararlanmıştır.

1.5.18.1. Mekânlar

---

[255] "“Ateşle dolu hendeğe atılanlar (yakılarak) öldürüldü." (Burûc, 4-5)

Şârih aşağıdaki örneklerde tarihî Semerkant şehrinin özelliklerini ve isminin nereden geldiği konusundaki rivayetleri, Gâtfer, Râz ve Tırâz şehirlerini değerlendirir. Bu mekânlar tanıtılırken konuya uygun olarak öne çıkan özellikleriyle değerlendirilir:

- *"**Semerḳand** Şemerkendüñ muʿarrebidür ve ism-i mürekkebdür ki biri şemer ve biri kenddür ve erbāb-ı tevārīḫ bu bābda çoḳ iḫtilāf itmişlerdür ve her biri bir semte gitmişlerdür ammā eṣaḥḥ olan ḳavl budur ki Tārīḫ-i İbn Ḫallikānīde mesṭūrdur ol zamānıla İskenderüñ Şemer-nām bir cāriyesi marīże oldı eṭıbbā ol cāriyenüñ izāle-yi marażına tebdīl-i hevā lāzımdur dimegile Şemer-nām cāriyeyi ol maḥall-i mezbūra naḳl eyleyüp ṣıḥḥat buldı pes İskender anda bir şehr bünyād itmegile lisān-ı Türkīde ḳarye maʿnāsına olmaġın Şemerkend didiler Şemer köyi dimek olup bu taḳdīrce ism-i cāmid olur ve muʿarrebi Semerḳand dimegile istiʿmāl olındı"* (40b)
- *"**Ġātfer** fetḥ-i ʿayn-ı muʿceme ve fetḥ-i tā-yı müs̱ennā ve fāyile Semerḳand maḥallātından bir maḥallenüñ ismidür"* (41a)
- *"**Ṭırāz** bir şehrüñ ismidür ki maḥbūb u maḥbūbesi ziyāde ḫūb u zībā olur"* (43a)
- *"**Mervez** mīmüñ żammı ve rā-yı mühmelenüñ sükūnıyıla Hirā ḳurbında bir ḳarye ve ḳabīlenüñ ismidür ve **Rāz** bir āḫar şehrüñ ismidür ki beynehumāda mesāfe-yi baʿīde ve ferāsıḫ-ı kes̱īre vardur ve baʿżılar Rāz Hirāya tābiʿ bir ḳaryenüñ ismidür dimişler"* (49a)

1.5.18.2. Kavramlar

Şârih metin içerisinde geçen genel kültür ögesi kimi kavramların tafsilatını da okuyucu ile paylaşır. Aşağıdaki örneklerde henüz beşikte iken kendisine Allâh tarafından konuşma kabiliyeti ihsan edilen kişileri *sâhibu'l-uhdûd* ifâdesi ile medrese eğitiminde bir çeşit ceza olarak düşünülen *pây-mâçân* kavramının anlamlarını aktarır:

- *"ʿİkrimeden rivāyet olınur ki **mehdde tekellüm eyleyen** dört kimesnedür birisi ʿĪs̱ā ʿaleyhi's-selām ve biri Yaḥyā̱ ʿaleyhi's-selām ve biri ṣāḥib-cerīḥ ve biri işbu ḥikāyet olınan ṣāḥibu'l-uḫdūddur diyü buyurmışlardur ve ʿAṭṭār raḥmetullāhi ʿaleyh mehdde tekellüm eyleyen beş neferdür ki birisi İbn Māşıṭa imreʾet-i Firʿavndur ve Ḍaḥḥāk raḍıyallāhu ʿanh altıdur diyüp birisi Ḥażret-i Yūsufuñ nezāhetine şehādet eyleyen ṭıfldur diyü buyurmışlardur"* (92b)
-*"**Pāy-māçān** diyār-ı ʿAcemde mektebde olan eṭfāl sebaḳını bilmese ve sebaḳınuñ başını unutsa anı yollamaġiçün bāzārdan paça aldururlar ol paçaya māçān dirler ve kelle daḫı aldırurlar aña kelle-māçān taʿbīr iderler baʿdehu ʿAcemde olan pīrān-ı ṭarīḳat bu ıṣṭılāḥı*

mā-beynlerinde isti'māl idüp erbāb-ı ṭarīḳatdan birine ḫılāf-ı ṭarīḳat bir zelle vāḳı' olsa aña ṭarīḳat çekdürüp ve ḳazan ḳaynadup ve yāḫud piyāde Ka'beye varmaḳ emr idüp zellesine göre cezā çekdürüp ba'dehu ol dervīşi ṭarīḳatlarına ḳabūl idüp ol daḫı el bağlayup ve işikde ṭurup 'öẕr dilemege pāy-māçān ta'bīr iderler ammā aṣl-ı pāy-māçān aṣlında] ayaḳ dolaşdurmaḳ ve apul gitmek ma'nāsınadur ṣoñra meşāyıḫ-ı 'Acem anı pabuc ve yaşmaḳ çıḳacaḳ yire ıṭlaḳ eylediler ol münāsebetile ki ekṡer ol yirde ayaḳ dolaşıcı ve pabucın giyen ādem bir miḳdār apul apul yüriyici olduğından ötüri" (156a-b)

1.5.18.3. Lâkaplar

Ankaravî, şerhin muhtelif yerlerinde geçen birtakım lâkapların veriliş sebebine dâir bilgiler de vermiştir. Aşağıdaki örneklerde Hazret-i Ömer, Hz. Ayşe, Hüsâmeddîn Çelebi ve Ebû Cehil gibi şahıslara lâkapların veriliş nedenini açıklar:

-*"**Ḥażret-i 'Ömer** īmāna geldi ve 'ilm-i dīni ve Baḥṡ-i cānı bildi ol Ḥażretüñ laḳab-ı şerīfi **Fārūḳ** oldı anuñ içün Ḥaḳḳı bāṭıldan ziyāde farḳ u temyīz ḳıldı" (145a)*

-*"**Ḥümeyrā** ḥamrānuñ taṣġīridür **Ḥażret-i 'Āyişe**nüñ laḳabıdur beyāżca olduğıyiçün aña telḳīb oldı ki beyāż olan insāna ḥamrā dirler"* (185b)

-*"**Ḥüsāmü'l-Ḥaḳ ve'd-dīn** şeyḫ-i meẕkūruñ laḳabıdur ve bu laḳabıla mülaḳḳab olmalarına bā'iṡ oldur ki ol Ḥażret dīn-i **İslām**da şükūk ü şübehātı ḳaṭ' eylemekde ve bid'at ü ḍalāleti ref' ḳılmaḳda seyf-i ḳāṭı' ve burhān-ı sāṭı' idi"* (9a)

-*"**Bu'l-Ḥikem Ebū Cehl**üñ muḳaddem olan künyetidür ve anuñ ismi de **'Ömer**dür dimişler ve **Ebu'l-Ḥikem** diyü aña anuñiçün künyet virmişler ki ḥükm-i ġāyetile māhir ve ebḥāṡ-ı fikriyyede ziyāde ḳādir idi çünkim **Ḥażret-i Nebī** 'aleyhi's-selām ba'ṡ olınup anları dīn-i mübīne da'vet eyledükde bu ḳadar 'aḳlıla esrār-ı nebeviyyeden ġāfil ve 'ulūm-ı dīniyyede cāhil oldı pes żıddıyıla künyet virilüp **Ebū Cehl** dimegile ma'rūf oldı ve bu künyetile şöhret buldı"* (145a)

1.5.18.4. Eserler

Ankaravî yeri geldikçe bahis konusu edeceği kitaplar hakkında tanıtıcı bilgiler verir:

- "***Kelīle vü Dimne*** bir kitābdur ki Dābişlīm Ḥekīm anı elsine-yi ḥayvānātdan ḥikāyet eylemek üzre taṣnīf eylemişdür lisān-ı Türkīde ***Humāyūn-nāme*** ol üslūb üzredür" (99b)

- "Ṭarīḳat u ḥaḳīḳat içün mevżūʿ olan ʿilme fıḳh-ı ekber didiler ḥattā İmām-ı Ebū Ḥanīfe Ḥażretleri bir ṣaġīru'l-ḥacm kitābına **Fıḳh-ı Ekber** diyü tesmiye eylediler" (4a)

1.5.18.5. Atasözü ve Deyimler

Üst dil ürünü olan edebî eserlerin günlük hayatın bütün dil ve konuşma unsurlarını yansıtması beklenmez. Ancak sosyal hayattan bağımsız olması mümkün olmayan Ankaravî'nin, atasözü, deyim veya diğer günlük tabirleri kullanması gâyet makuldür. Şerhte de bunun tezâhürüne rastlanır:
- *"İnsān alacasıdur derūnından ḥayvān alacasıdur birūnından didikleri meşhūr mes̱eldür"* (91a)
- *"Ḫudʿa-yı ḫafiyye ṣol āba beñzer ki üsti ṣamanıla mestūr olup ṣaman altında ṣu olduġın bilmeyenler içine düşer"* (123b)
- *"Ne şiş yanar ve ne kebāb göyünür yaʿnī kimseye ẓulm u sitem eylemez belki ālet-i Ḥaḳdur ki ḳudret-i Ḥaḳ birle kemāl-i ʿadālet eyler"* (158a)
- *"Meşhūr mes̱eldür ki eşegüñ başına köpek dişi lāyıḳ olur it dişi ṭoñuz derisine didikleri Türkçe bu maʿnāya göredür"* (299a)
- *"Vaḳtsuz ḳuş yaʿnī ḳanadsuz pervāza cürʾet eyleyen murġ ḳaçan emān bulur"* (102b)
- *"Ḳılı ḳırḳ yardılar"* (56a)
- *"Yanmaḳ yaḳılmaḳ"* (67b)

1.5.18.6. Oyun

Şârih beyitteki ibâreden hareketle *tek mi çift mi* oyununun özelliklerini şöyle anlatır:
"Ḫargūş eyitdi her rāzı zāhir ü āşkāre itmek lāyıḳ degüldür zīrā gāhī cüft tek gelür gāhī tek cüft gelür nitekim tek mi cüft mi didikleri gibi oyunda tek dinse gāhī cüft ẓuhūr ider ve cüft dinse gāhī tek ẓuhūr ider" (110a)

1.5.18.7. İlm-i Nücûm

Ankaravî beyitlerin mefhumlarını çözmek için ilgili kısımların şerhinde nücûm ilmine de başvurur. Aşağıdaki örneklerde *ihtirâk ve hılâl* kavramları ile nutfenin cenîn hâline

gelmesi ve doğuşuna kadarki gelişimi üzerinde gök cisimlerinin etkisi hakkında bilgi verir:

"Aḫterānī tāfte berçār ṭāḳ

Laḥẓa laḥẓa mübtelā-yı iḥtirāḳ

Şol aḫterler ki ṭoġmış ve ṭulūʿ ḳılmışdur çār ṭāḳ-ı felek üzre vaḳten fevaḳten ve ānen feānen mübtelā-yı iḥtirāḳ olmadan ḫālī degüllerdür ***iḥtirāḳ****dan murād oldur ki ḳaçan bir kevkeb bir kevkebe muḳārin ü muḳābil olsa ol maġlūb u muḥterīḳ olan kevkebüñ ḥükmi ve teʾs̱īri ḳalmamaḳdur*

Māh k'ū efzūd z'aḫter dercemāl

Şud zirenc-i dıḳḳ ū hemçün ḫayāl

Māh ki aḫterden cemālde ziyāde oldı dıḳḳ rencinden ol māh ḫayāl gibi oldı nitekim helāk u muḥāḳ vaḳtinde müşāhede olınur ***ḫılāl*** *daḫı nusḫadur yaʿnī ḳamer baʿde'l-maḥāḳ şemsile ictimāʿdan on iki derece munḥarif olsa şekl-i ḫılālde ḫayāle ḥibāl görinür (…) māh daḫı tedrīcile şemse ḳarīb olduḳça terbīʿa varup gitdikçe dıḳḳdan żaʿīf olan kimesne gibi māh daḫı ḫılāl ü ḫayāl olup ḥīn-i ictimāʿda muḫtefī vü maḥāḳ olur"* (128a-b)

- *"Müneccimler böyle taḥḳīḳ eylemişlerdür ki* ***nuṭfe*** *ki raḥm-ı mādere düşse sebʿa-yı seyyāreden her biri ʿalāṭarīḳi'l-münāvebe ol nuṭfeyi ḫıdmet ü tertīb iderler evvelki ay* ***Zuḥal*** *terbiye ider ikinci ay* ***Müşterī*** *ve üçinci ay* ***Mirrīḫ*** *terbiye ider çünkim dördinci ay ola ve cenīn cān ṭutmaḳ vaḳti gele* ***Āftāb*** *aña muʿīn olur ve terbiye ḳılur pes dördinci ayda rūḥ bulur ve cünbiş ḳılur ve beşinci ayda* ***Zühre*** *altıncı ayda* ***ʿUṭārid*** *yidinci ayda* ***Ḳamer*** *terbiye ider andan ṣoñra nevbet yine* ***Zuḥal****e döñer yine bir ay kāmil ol terbiye ḳılur andan ṣoñra yine nevbet* ***Müşterī****ye döñer pes ṭoḳuzıncı ayda mütevellid olur"* (312b)

1.5.18.8. Tıbbî Bilgiler

Şârih ilgili yerlerde sıhhî bilgileri bir uzman edasıyla verir. Aşağıdaki örneklerde kendisine nimet olarak verilen nebât ve hayvândan istifâde eden insanın ebeveyn sıfatıyla çocuğa vesile olmaları ve çocuğun gelişim evreleri değerlendirilir. Diğer örnekte ise sıtma hastalığının özellikleri ve risklerinden söz edilmektedir:

"Nebātuñ laṭīfin veyā ḥayvāndan ḥāṣıl olan loḳmanuñ nefīsin insān yiyüp hażm-ı rābiʿüñ fażlasından nuṭfe ḥāṣıl olup ḥīn-i mücāmaʿatda ṣulb-ı recülden ve terāʾib-i

merʾeden çıḳup baṭn-ı māderde memzūc olur (…) mā-yı recül ve merʾedür raḥm-ı māderde cemʿ ḳılur ḳırḳ günde pes ol nuṭfeteyn-i memzūceteyn şeyʾ-i vāḥid ḥükminde olup māderüñ ḳuvvet-i cāẕibesi derūn-ı raḥme ceẕb idüp ve ḳuvvet-i māsikesi anı imsāk idüp ve fem-i raḥmi ḳabż idüp baʿdehu yed-i ḳudret ol mā-yı memzūcı ḳırḳ güne dek tedrīcle terbiyye ider s̱umme tekūnu ʿaleḳaten mis̱le ẕālike andan ṣoñra ḳırḳ gün gibi demm-i ġalīẓa olur s̱umme tekūnu muḍġaten mis̱le ẕālik andan ṣoñra ol ḳırḳ gün ḳadar da çiynenmiş et pāresi gibi olur (…) ol cenīn ḥayāt bulduḳdan ṣoñra müddet tamām olduḳdan ṣoñra tevellüd eyler baʿde't-tevellüd yiyüp ve içüp ve eyyām-ı ṭufeyliyyeti geçüp ʿaḳl u temyīz ṣāḥibi kendüyi bir şaḫṣ-ı muʿayyen bulur" (14b)

- *"**Dıḳḳ** ḥummāda cigerden ḥāṣıl olan bir ḥarāret-i muḥrıḳadur ki eṭıbbā mertebe-yi ūlāda tefaṭṭun iderler ise ʿilācın ümmid iderler ve bir marażdur ki ḳaçan bir kimseye vāḳıʿ olsa anı beġāyet naḥīf ü żaʿīf ider vasaṭ-ı ḥālde bulınursa ʿilācı mümkin olmayup ḥarāret gitdikce gider īhrāḳ idüp ve cismi nizār u ḫılālvār bir ḫayāle döndürüp helāk ider"* (128b)

1.5.19. TASAVVUF TERBİYESİ

Ankaravî, bir ilim adamı olmasının yanı sıra yirmi bir yıllık postnişînlik tecrübesiyle devrinin önde gelen din adamlarından ve şeyhlerindendir. Mevlevî çevresinde önemli bir konuma sahip olan Ankaravî, tahkîk usûlünde de referans alınan bir şahsiyettir. Gölpınarlı bu hususu bir icâzet-nâme örneğiyle somutlaştırır: *"Rahmeti umûmî, merhametli Tanrı adıyla. Hamd Tanrı'ya, rahmet Peygamber'ine ve bütün soyuna. Bundan sonra ben, Tanrı sırlarını kutlasın, bilgileri ile bizi faydalandırsın. Efendim Hâce Muhammed Emînullâh el-Hüseynî'den ve Hâce Selîm el-Nakşbendî'den nasıl icâzet aldımsa, Şeyh Seyyid Osmân Selâhaddîn el-Mevlevî'ye de öylece ve Şârih Ankaravî'nin tahkîkine uyarak Manevî Mesnevî'yi nakletmesi hususunda izin verdim"*[256]

Mevlevî şeyhi sıfatıyla kaleme aldığı şerh de tekkedeki dervîşleri ve dost çevresini muhâtap alan bir tasavvuf metnidir. Tâlip ve sâlikler için rehber niteliğindeki bu eserde muhâtaba sık sık uyarılarda bulunulur:

- *"Ey ṭālib-i rıżā-yı İlāhī bu sözden eger bīgāne degül iseñ ve kelimāt-ı ehl-i ḥāle enīs ü maḥrem ü āşnā iseñ bir vīrānede ḫırḳa ve göz yaşı ṭut yaʿnī eger bu sözleri işitdüñ ve*

[256] Gölpınarlı; Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik, s. 408.

ḳabūl itdüñise bundan ṣoñra saña lāzım olan oldur ki dünyāyı terk idesin ve bir vīrānede bir köhne libāsa ḳanā'at idüp göz yaşı aḳıdasın ki bidāyet-i sülūkda olanlara şarṭ budur" (156a)

- *"Ey sālik kemān-ı nefsden ḫalāṣ olmaḳ içün ve hedef-i maḳṣūda vuṣūl bulmaḳ içün ḳonmaz illā müstaḳīm ü rāst olan tīr ve bu kemān-ı nefsüñ ma'kūs u egri oḳları vardur ki bunlar hedef-i maḳṣūda varmazlar belki kimi müdebbir olur ve kimi mülḥid olur ve kimi girü ḳalur"* (136a)
- *"Ey ṭālib-i güftār-ı ḫıdmet-i Mevlevī ve ey rāġıb-ı esrār-ı Ḥażret-i Meṡnevī bu beyt-i ma'nevī çoḳ söz götürür eger tafṣīlen mebāḥiṣ-i keṡīre ile şerḥ eylerseñ ṭālibüñ 'aḳlın yitirür ammā icmālen vücūd-ı muṭlaḳuñ esrārından bir miḳdār taḥrīr idelüm tā kim şübhesi olanlar bu ḳadarıla iktifā ideler"* (77b)
- *"Ey 'aḳlı muḳtażī-yi ẓuhūr-ı kelām ve mürīd-i ṣudūr-ı ma'nā vü merām diyen 'aḳlen bunı böyle bil ki"* (25b)
- *"Bilgil ki ey aḫī ki 'indallāh ẕīrūḥ olanuñ ziyāde şerlüsi Ḥaḳ kelāmından ṣaġır olandur ve anı söylemeden dilsüz ḳalandur"* (12a)
- *"Ey gūş kunende-yi esrār-ı ṭarīḳat ve şinevende-yi güftār-ı ḥaḳīḳat"* (12a)
- *"Ey sālik-i ṭarīḳ ve ṭālib-i ṣādıḳ"* (61a)

1.6. ANKARAVÎ'NİN DİĞER MESNEVÎ ŞÂRİHLERİYLE ETKİLEŞİMİ

Mesnevî'nin tamamını şerh eden şahsiyetler içerisinde kronolojik anlamda Surûrî ve Şem'î'den sonra üçüncü sırada yer alan Ankaravî, seleflerinin şerhlerini okumuş, yer yer onlardan yararlanmıştır. Ankaravî kimi zaman dolaylı olarak anlam dünyası açısından söz konusu şârihlerin fikirlerine mürâcaat etmiş, kimi zaman da şerhlerinden doğrudan yararlanmıştır. Doğrudan yararlandığı kısımlarda bazen akademik mahiyette şârihlerden alıntı yapıp onların yazdıklarını değerlendirmiş, bazen de atıf yapmaya ihtiyaç duymadan cümleleri olduğu gibi almıştır.

1.6.1. Genel Değerlendirmeler

Ankaravî, kendisinden önce Mesnevî'yi şerh eden şârihlerin gözden kaçırdıkları kimi hususları genel ifâdelerle değerlendirir. Aşağıdaki örneklerde isim verilmeden şârihlerin, yorumlarında hataya düştüklerini belirtmektedir:

- *"Ammā bu maḥalde bir ḳāʿide vardur ki ṭālib-i esrār-ı Meṡnevī olanlara anuñ bilmesi lāzımdur ki* ***Meṡnevī şāriḥleri aña vāḳıf olamamışlardur ki*** *ol ḳāʿide budur ki Ḥażret-i Mevlānā Meṡnevī-yi Şerīfüñ āḫar maḥallinde taḳrīr ü maḳāl eylerken ẓāhirden maẓhara ve yāḫud maẓhardan ẓāhire intiḳāl eylerler ḥaḳīḳatda ẓāhir ü maẓhar ʿayn-ı vāḥid olduğıyiçün"* (77b)
- *"Ehil maʿnā evvelki vechdür* ***şāriḥler bu beyte baʿżı söz yazmışlardur lākin münāsebetden ḫālīdür"*** (297a)

1.6.2. Surûrî ve Ankaravî

Ankaravî, Surûrî'den söz ettiği kısımlarda genel olarak hürmetkâr bir ifâde takınır. Değerlendirme kısımlarında ise Surûrî'ye katılmadığı noktaları ise belirtmekten çekinmez. Ankaravî'nin Surûrî'ye eleştirilerine aşağıda *mukayeseli değerlendirmeler* kısmında yer verilecektir. Bu kısımda ise Surûrî'nin yorumuna katkıda bulunması ve şerhinde onun yorumunu ikinci ihtimal olarak değerlendirmesi örneklerine yer verilecektir.

1.6.2.1. Surûrî'nin Yorumlarına Katkıda Bulunması

Kimi kısımlarda Surûrî'den alıntılar yaparak destekleyici cümelelerle onun yorumlarına katkıda bulunur:

"Surūrī Merḥūm *dir ki 'pes ʿilm-i dīn se ʿilmest*

Beyt

ʿİlm-i din fiḳhest ü tefsīr ü ḥadīṡ

Her ki ḫᵛāned ġayr ezin kerd ḫabīṡ

Ve murād ezuṣūl-ı dīn Allāhu aʿlem mecmūʿ-ı īn se ʿilmest'[257] *ve bu üç ʿilmüñ uṣūlinden bir uṣūl daḫı kelāmdur yaʿnī iʿtiḳādiyyāt ve ʿilm-i aḫlāḳ yaʿnī vaḥdāniyyāt ve bu iki ʿilmüñ uṣūlinden biri daḫı ʿilm-i esrār-ı keşfiyyedür ve bu esrār-ı keşfiyye kitāb-ı Meṡnevī-yi Şerīfile maʿlūm olur"* (3a)

---

[257] "Din ilmi, fıkıh, tefsir ve hadîs olmak üzere üç ilimdir. Bunlardan başkasını söyleyen habistir. Usûl-i dînden murâd da Allâhu a'lem bu üç ilmin toplamıdır." Bu ifadelerin metni için bkz. Orhan Baştürk; *Surûrî'nin Mesnevi Şerhi v. 1b-40a (Tanıtım-İndeks-Tenkitli Metin)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, 1997, s. 3.

1.6.2.2. Surûrî'yi Tasdîk Etmesi

Ankaravî, beyitlerin anlaşılması konusunda ortaya çıkan ihtilaflarda Surûrî'yi destekliyorsa bunu belirtir ve ayrıntıya girmez:
"Bu beytde Surūrī Merḥūm iṣābet itmiş..." (141b)

1.6.2.3. Surûrî'nin Yorumunu İkinci İhtimal Olarak Değerlendirmesi

Beytin farklı şerh ihtimallerinde Surûrî'nin yorumunu da doğru buluyorsa ma'nâya karışmayı doğru bulmaz ve bu yorumu da ikinci ihtimal olarak değerlendirir:
"Āftāb u bārān gibi idi eyle degül belki cennet gibi yaʿnī cennet gibi bīnihāyet ü pür-inʿām idi ***bu Surūrīnüñ virdügi maʿnā̠dur bunuñ virdügi maʿnā̠ üzre daḫl lāzım gelmez*** *ve mā-ḳabline münāsebetden daḫı ḫālī olmaz"* (242b)

1.6.2.4. Surûrî'den Aynen Alıntı Yapması

Aşağıdaki örneklerde Ankaravî, Surûrî'nin yaptığı şerhin farklı olduğunu belirtip onun söylediklerini aynen alıntılamıştır:
"Surūrī Merḥūmuñ şerḥi bir ġayrı gūnedür pes biʿaynihi taḥrīr eyledük tā bilesin ki münāsebeti azdur maʿnā̠-yı mıṣraʿ-ı evvel beTürkī bu saña göñül leṭāfeti degül mi ki bir avuç balçıḳdan yaʿnī *ezleṭāfet-i dilest ki ezpāre-yi loḳma-yı māh-ı ū çün mīşeved pervīn-güsil yaʿnī māh-ı dil çi gūne şeved pervīn-güsil ki bīnūr bümāned ve beendek çīz derū taġayyür-i küllī peydā şeved*[258]*"* (329b)
Surūrī Merḥūm *ezḫod fānī geşt ve beḪudā peyvest taṣarruf teveccüh ezān Ḫudā şude*[259] dimesi o ḥayrānuñ yüzi ol dostuñ yüzidür dimek maʿnā̠sını müşʿir olur" (52a)

1.6.3. Şem'î ve Ankaravî

Klâsik şerh âleminin iki önemli ismi olan Şem'î ve Ankaravî'nin Mesnevî'yi şerh etme yöntemleri birbirinden oldukça farklıdır. Şem'î'nin mısra mısra tercüme ve şerh esasına

---

[258] "Gönlün letafetindedir ki mâhın lokmasından bir pareyi o pervin gibi parça parça eder. Yani gönül mâhını pervin gibi öyle parçalar ki nursuz kalır ve onda olan azıcık bir şey büyük değişimleri ortaya çıkarır."
[259] "Kendisinden fani olup Hüda'ya bağlandı. Teveccühünün tasarrufu Hüda'dan olur."

dayanan şerh üslûbuna karşılık Ankaravî'nin üslûbu beyit esasına dayalı ve kelimelerin müstakil anlamları ve etimolojisinden ziyâde beyitlerin bütüncül ma'nâlarına önem veren bir şerh anlayışıdır.[260]

Şem'î, Ankaravî'nin ciddî bir şekilde okuyup istifâde ettiği, aynı zamanda çokça eleştirdiği bir şahsiyettir. Şerhinde Şem'î'ye on dokuz yerde atıfta bulunan Ankaravî, birçok yerde de isim vermeden ondan doğrudan veya dolaylı olarak etkilenmiştir.

1.6.3.1. Şem'î Eleştirisi

Ankaravî, Şem'î'nin ismini umûmiyetle şerhte katılmadığı noktaları izah ederken zikretmiştir. Bazen normal eleştiri sınırlarını zorlayacak şekilde Şem'î'nin düşüncelerini nakzetmeye çalışır:

- *"Şemʿī Merḥūm fetḥ-i mīmile merādem oḳınup 'terk-i istis̱nā Ādem içün ḳasvetdür' dimegi Ḥażret-i Ādeme alup bu maʿnā̱ cāyiz olmaz dimiş ve 'evlād-ı Ādeme Ādem dimek cāyiz degüldür diyü'* ***baʿż-ı delāyil-i żaʿīfe īrād eylemişdür ki kelāmınuñ żaʿfı ḳuvvet-i ʿaḳlı olan kimseye ḳatı rūşen u vāżıḥdur fe'l-yete'emmel****"* (27b)
- *"Bu beytde Surūrī Merḥūm iṣābet itmiş ve* ***Şemʿī yabana gitmişdür****"* (141b)
-*"****Şemʿī Merḥūm Surūrī Efendinüñ te'vīlini bu maḥalde fehm idemeyüp*** *āftāb-ı maʿnevīden murād sālik-i rāh-ı Ḥaḳ olmaḳ maḥalle münāsib degüldür dimiş ve murād Ḥażret-i Ḥaḳdur* ***diyü söylemiş nefsinde ḫaṭā eylemişdür*** *aṣl-ı maḥalle enseb ü evfaḳ olan sālik-i rāh-ı Ḥaḳ olmaḳdur"* (204a)
- *"Ammā Surūrī ʿacebdür ki bu ebyāta bir ḳaç söz dimişdür ki ʿaḳlu'ṣ-ṣāyib kemiḥrāḳu lāʿibdür ve* ***bundan aʿceb-i ʿacāyib Şemʿīdür ki baʿż-ı maʿnā̱da aña taḳlīd itmiş ve anuñ es̱erine gitmişdür****"* (110b)

1.6.3.2. Şem'î Yorumunu İkinci İhtimal Olarak Göstermesi

---

[260] Şârihlerin şerh yöntemleri üzerine mukayeseli çalışmalar için bkz. Şener Demirel; *Dinle Neyden*, Manas Yayıncılık, Elazığ 2009; İsmail Güleç; "Üç Asırda Ne Değişti? 17. ve 20. Asırlarda Yapılan Mesnevi Şerhlerini Karşılaştırma Denemesi", *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları II: Eski Türk Edebiyatına Modern Yaklaşımlar I, 24 Nisan 2006, Bildiriler*, (Haz.: Hatice Aynur vd.), Turkuaz Yayınları, İstanbul 2007, s. 80-97; Ceyhan; İsmâîl Ankaravî…, s. 489-519; Dağlar; *Şem'î Şem'ullâh…*, s. 145; Ahmet Tanyıldız; "Mesnevî Şerhlerinde Sözden Ma'nâya Yorum Farklılıkları", *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 4/6, Fall 2009*, s. 407-426; Tanyıldız; "Şem'î, Ankaravî ve Bursevî…", s. 123-146.

Ankaravî kimi zaman isim vermeden de olsa Şem'î'nin yorumunu kabul eder ve şerhinde ikinci ihtimal olarak kabul eder. Aşağıdaki örnekte Şem'î'nin *pîçān* şeklinde kabul ettiği okunuşu ikinci ihtimal olarak değerlendirir:

"Pīş-i Ḥaḳ āteş hemīşe derḳıyām

Hemçu ʿāşıḳ rūz u şeb ***bīcan*** *müdām*

Ḥaḳ Teʿālā Ḥażretinüñ āteş dāyimā ḳıyāmda her ne buyurursa aña ḳıyām gösterür meselā ʿāşıḳ rūz u şeb dāyim ***bīcān****dur yaʿnī ḫıdmete muteraṣṣıd u ḥāżır ve ḳabūl-i fermāna müteheyyīʾ u nāẓırdur* ***pīçān*** *nuḳat-ı selāse ile bā-yı Fārsī olsa ṭolaşıcı maʿnāsı virülse böyle diyü ki ol āteş ʿāşıḳ gibi rūz u şeb dāyimā ṭolanıcıdur daḫı ḫūb olur"* (95a)[261]

1.6.3.3. Şem'î'den Yaptığı Alıntılar

1.6.3.3.1. Ma'nen Alıntı (Dolaylı Alıntı)

Kimi beyitlerin tercüme ve şerhinde Şem'î'den etkilendiği bâriz olan şârih, lafzen alıntı olmasa da Şem'î'nin cümlelerine çok yakın ifâdelerle aynı ma'nâyı ifâde eder:

- *"Bitāb emr-i ḥāżır müfred-i müzekkerdür bük maʿnāsına līkin bunda muḥkem ṭut maʿnāsınadur"* (Şem'î) [262]

- *"Yüri sāyeden bir āftābı bul yaʿnī sāye-yi İlāhī olan velīnüñ vücūd-ı ẓāhirīsinden āftāb-ı eḥadiyyeti bul Tebrīze mensūb Şāh Şemsüñ dāmenini bük* ***bitāb emr-i ḥāżırdur bük dimek maʿnāsına lākin maḥalle münāsib muḥkem ṭut maʿnāsı virülmekdür****"* (Ankaravî, 61b)

1.6.3.3.2. Lafzen Alıntı (Doğrudan Alıntı)

Ankaravî, bilhassa ismen zikrettiği yerlerde Şem'î'nin tercüme ve şerh tercihine ciddî eleştiriler yöneltirken kimi kısımlarda ondan doğrudan alıntılar yapmıştır. Bu alıntılar bazen isim verilerek bazen de özellikle mısrâların tercüme kısımlarında, atıf yapılmadan Şem'î şerhinden lafzen yapılmıştır.

---

[261] "ʿĀşıḳ gibi rūz u şeb dāyim pīçāndur yaʿnī ḫıdmete müteraṣṣıd u ḥāżır ve fermāna müteraḳḳıb u nāẓırdur ***pīçān*** ḳıvrılıcı maʿnāsınadur ki āteşe nisbet ḫūb u vāḳıʿ olmışdur līkin murād cemīʿ-i ḳuyūddan āzād olup ḫıdmete ḥāżırlanıcı ve emr ü fermāna çeşm ü gūş ṭutıcı maʿnāsınadur." Bkz. Dağlar; *Şem'î Şem'ullâh…*, s. 465.

[262] Dağlar; *Şem'î Şem'ullâh…*, s. 349.

1.6.3.3.2.1. Kaynak Göstererek Yapılan Alıntılar

- *"Şemʿī dahı bu maʿnāya ẕāhib olup ve* ***'o birinüñ ḫod anuñ vechidür ki murād erbāb-ı ḥaḳīḳatuñ güzīdesidür ki mertebe-yi istiġrāḳ ve ʿālem-i vecdden cüdā olmaz'***[263] *dimişdür"* (52a)
- *"Şemʿī dahı baʿż-ı nusḫada çeşm vāḳıʿ olduġı üzre istifhām-ı inkārī maʿnāsın virüp dir ki* ***'seni cismānī çeşm görmege ḳādir olur mı yaʿnī ḳādir olmaz nitekim bu āyet-i kerīme anı ʿıyān eyler lātudrikuhu'l-ebṣāru ve huve yudrikul-ebṣāre***[264] ***sañā ġam u ḍaḥakı kimse ḫayāl ü fikrine getürür mi yaʿnī getürmez zīrā ki sen ġam u ḫandeden münezzehsin'***[265] *nusḫa…"* (171a)

1.6.3.3.2.2. Kaynak Göstermeden Yapılan Alıntılar

Şerh edilen metin aynı olduğu için şârihlerin birbirine benzer ifâdeler kullanmaları makûldur. Özellikle tercüme kısımlarında ifâdelerin benzeşme ihtimali daha yüksektir. Ancak kimi kısımlarda, alıntı olduğu konusunda tereddüde düşülmeyecek kesinlikte cümlelere rastlanmaktadır. Ankaravî aşağıdaki örneklerde Şem'î'nin adını zikretmeden beyitlerin tercüme kısımlarında ifâdelerini aynen kullanmıştır:

"Żaʿf-ı ser bīned ezān u ten pelīd
Āh ezān naḳş-ı bedīd ü nābedīd

Ol iḫtilām olan kimse andan başınuñ żaʿf u ṣudāʿını ve tenini pelīd ü nāpāk görür āh ol ḫayāl iʿtibārıyıla ẓāhir ve ḥaḳīḳat iʿtibārıyıla maʿdūm olan naḳşdan ki nice kimsenüñ ḍalālet ü helākine sebeb olur" (60b)

"Żaʿf-ı ser bīned ezān u ten pelīd
ol iḫtilām olan kimse andan başınuñ żaʿf u ṣudāʿını ve tenini pelīd ü nāpāk görür yaʿnī başı aġrır ve teni murdār olur
Āh ezān naḳş-ı pedīd ü nāpedīd
āh ol ḫayāl iʿtibārıyıla ẓāhir ve ḥaḳīḳat iʿtibārıyıla maʿdūm olan naḳşdan ki nice kimesnenüñ ḍalālet ü helākine sebeb olur" (Şem'î)[266]

---
[263] Dağlar; *Şem'î Şem'ullâh…*, s. 317.
[264] "Gözler O'nu göremez; halbuki O, gözleri görür." (En'âm, 103)
[265] Dağlar; *Şem'î Şem'ullâh…*, s. 774.
[266] Dağlar; *Şem'î Şem'ullâh…*, s. 347.

"Rūy derdīvār kün tenhā nişīn

V'ezvücūd-ı ḫᵛīş hem ḫalvet güzīn

Yüzüñi dīvārda eyle tenhā otur yaʿnī ḫalḳdan iʿrāż u inḳıṭāʿ idüp yalıñuz ol ve kendü vücūduñdan hem ḫalvet ü ʿuzlet iḫtiyār eyle bu söz egerçi vezīr-i mekkār ṭarafındandur ammā" (82a)

"Rūy derdīvār kun tenhā nişīn

yüzüñi dīvāra eyle tenhā otur yaʿnī ḫalḳdan iʿrāż u inḳıṭāʿ idüp yalıñuz ol

V'ezvücūd-ı ḫᵛīş hem ḫalvet güzīn

ve kendü vücūduñdan hem ḫalvet ü ʿuzlet iḫtiyār eyle bu söz egerçi vezīr-i mekkār ṭarafındandur ammā..." (Şem'î)[267]

1.6.3.4. Şem'î'nin Tercümesini Geliştirme

Aşağıdaki örnekte, Ankaravî şerhinin ilk metninde beytin tercümesi Şem'î'nin cümleleriyle aynı iken, şerhin ikmâl edilmiş son metninde bu cümlelere eklemeler yapılmıştır:

- *"Me'nger endermā mekun dermā naẓar /* ***Bize baḳma bize naẓar eyleme*** */ Enderikrām u seḫā-yı ḫod niger /* ***kendü ikrām u seḫāña naẓar eyle****"*(Şem'î)[268]

-*"[Ḫudāvendā]* ***bize baḳma ve bize naẓar eyleme*** *[yaʿnī bizüm zellāt u ʿıṣyānımuza baḳma]* ***kendü ikrām u seḫāña naẓar eyle*** *[İlāhī ḳullaruñ işi sehv u ḫaṭā senüñ ḳāruñ luṭf u ʿaṭādur]"* (79a)

1.6.4. Mukayeseli Değerlendirmeler

- Ankaravî şârihlerin yorumlarını değerlendirirken mukayeseye gider. Şerhin ihtilaflı kısımlarında daha ziyâde Surûrî ve Şem'î'yi kendisiyle mukayese eder.

Aşağıdaki örnekte on beşinci beytin ma'nâsı değerlendirilirken Surûrî, Zarîfî Hasan Çelebi[269] ve Şem'î'yi mukayese eder. Ankaravî adını vermese de Zarîfî'den istifâde eden Şem'î'yi[270] de eleştirir:

[267] Dağlar; *Şem'î Şem'ullâh…*, s. 409-410.
[268] Dağlar; *Şem'î Şem'ullâh…*, s. 399.
[269] XVI. Yüzyılın önemli mutasavvıf sîmâlarından olan Zarîfî Hasan Çelebi (ö. 976 / 1568) İbrâhîm Gülşenî'nin mürîdi ve halîfesidir. Zârîfî *Kâşifü'l-Esrâr ve Matla'u'l-Envâr* isimli eserinde sadece Mesnevî'nin ilk 34 beytini Farsça olarak şerh etmiştir. Bkz. Atâyî, *Şakâyık Zeyli*, s. 201; Dağlar, *Şem'î Şem'ullâh…*, s. 140.

"Bu üslūb-ı ʿudūl bu ẕikr olınan nükteyi işʿār içündür ***Ẓarīfī Ḥasan*** *bu maʿnāyı fehm itmeyüp rūzhā mürşid olanlardan istiʿāredür dir ve bu gūne taʿbīr ider ki Evliyā reftend u mürşidan guẕeştend derirşād kerden-i mā ġam ḫordend*[271] *bu sözüñ bu kelāma münāsebeti yoḳdur ve bu beytüñ şerḥinde* ***Surūrī****den ġayrı ḫaṭā eylemiş çoḳdur"* (21a)

- Ankaravî Surûrî ve Şem'î'nin yanı sıra başka kaynaklardan da yararlanmıştır. Ancak bu kaynakları genellikle zikretmez. Aşağıdaki örnekte Surûrî ve Şem'î'nin tercihlerini yorumlamış ve adını vermediği bazı şârihlerin değerlendirmelerini de tekellüfllü bulmuştur:

*"****Surūrī*** *ve* ***Şemʿī*** *her du āndan murād ḥarf u maʿnādur dimişler ammā şerḥ olunduġı üzre her du āndan murād kesb-i fiʿl ve ḫalḳ-ı fiʿl olmaḳ evlādur* ***ve baʿżılar daḫı*** *mıṣraʿuñ āḫırında olan ān cāna rāciʿ olmaḳ mümkindür ve yāḫud ān vaḳt maʿnāsına olmaḳ ḳābildür dimişler ve daḫı cān çün Ḫālıḳ buved in durā deryek ān taḳdīri üzre maʿnā virmişler ammā tekellüfden ḫālī degüldür" (143b)*

- Ankaravî aşağıdaki örnekte Surûrî ve Şem'î'nin cümlelerini doğrudan alıntılayarak ikisinin fikirlerini eleştirir:

"***Surūrī Merḥūm*** *'ezḫod fānī geşt ve beḪudā peyvest taṣarruf teveccüh ezān Ḫudā şude'*[272] dimesi o ḥayrānuñ yüzi ol dostuñ yüzidür dimek maʿnāsını müşʿir olur nitekim ***Şemʿī daḫı bu maʿnāya ẕāhib olup*** *'ve o birinüñ ḫod anuñ vechidür ki murād erbāb-ı ḥaḳīḳatüñ güzīdesidür ki mertebe-yi istiġrāḳ ve ʿālem-i vecdden cüdā olmaz'* dimişdür ***ve lākin siyāḳ u sibāḳına münāsebeti az gelür ve maʿnālaruñ ne ḫubān ḥayrān ki püşteş sūy-ı dust beytine ḳatı müşkil olur fe'l-evvelu evlā'***(52a)[273]

- Aşağıdaki örneklerde ise Surûrî ve Şem'î'nin tercihlerini değerlendirerek, ileri sürdükleri fikirleri benimsiyorsa olduğu gibi verir, benimsemiyorsa fikirlerine katılmadığını açıkça belirtir:

*"****Surūrī ve Şemʿī*** *bāveyest żamīrini Ḫudāya rāciʿ itdükleri ʿavāma tefhīm içündür Allāhu aʿlem ve fi'l-ḥaḳīḳa bu taṣarruf yine Ḥażret-i Ḥaḳḳuñdur velīnüñ vücūd-ı mecāzīsi iʿtibārıyıla degüldür ḫalīfe müstaḫlefüñ ʿayndur didikleri bu maʿnāya işāretdür"* (160b)

*"****Surūrī*** *ve* ***Şemʿī****nüñ ẕāhib olduġı maʿnā budur lākin evvelkisi evlādur pes mü'mine bu iki ḫāṭıranuñ mā-beynini farḳ u temyīz eylemek lābüd lāzımdur"* (109b)

---

[270] "Ẓarīfī Ḥasan raḥmetullāhi ʿaleyh bu maʿnāyı iḫtiyār eylemişdür bu iʿtibār üzre maʿnā böyle olur…" Bkz. Dağlar; *Şem'î Şem'ullâh…*, s. 225.

[271] "Bizim irşadımız için gamlanan veliler gitti ve mürşitler göçtü."

[272] "Kendisinden fani olup Hüda'ya bağlandı. Teveccühünün tasarrufu Hüda'dan olur."

[273] Yukarıdaki değerlendirmelere konu olan Mesnevî'deki beyitlerin şârihlerce farklı yorumlanmasına değinen yazı için bkz. Tanyıldız; "Mesnevî Şerhlerinde…", s. 410-414.

"Surūrī ve Şemʿī bu tevehhümi defʿ içün egerçi baʿż-ı teʾvīl ü tevcīh cānibine gitmişlerdür ammā lāyusminu ve lāyuġnī mincūʿin[274] *ḳabīlinden olup şifā-yı ṣadr ḥāṣıl olmayan kelimāt taḥrīr itmişlerdür bu beyte münāsib maʿnā ve bu maḥalle muvāfıḳ edā oldur ki…"*(161b)

"Surūrī ve Şemʿīnüñ virdügi maʿnālar münāsebetden ebʿaddur zīrā bu beyt meẟel mevḳıʿında vāḳıʿ olup…"(215b)

"El-ḥaḳ Surūrī ve Şemʿīnüñ virdügi maʿnādan bu yine evlādur"(256b)

"Surūrī ve Şemʿī şeyḫ-i dīnden murād Ṣadru'd-dīn-i Ḳonevī Ḥażretleridür dimişler lākin taḫṣīṣe delīlleri yoḳdur pes anlara olsa ḳābil ve yāḫud kibārdan bir āḫar kimse de olsa ḳābil belki Şeyḫ-i Ekber olsa da baʿīd degüldür zīrā bu mażmūn üzre anuñ kelāmı çoḳdur"(281a)

"Surūrī ve Şemʿī bu beytde bir āḫar vech üzre maʿnā virmişlerdür ammā bu maʿnā evlādur"(311a)

1.6.5. Ankaravî ve Ahmed Avnî Konuk

Son dönemde kaleme alınmasına rağmen klâsik mâhiyette olan Ahmed Avnî Konuk'un eseri, kendisinden önce yazılan şerhlerin birçoğundan yararlanılarak yazılmış bir şerh metnidir. Konuk "şerhin hazırlanışında Türkçe ve Farsça şerhlerden istifâde etmiş, daha önceki şârihlerin görmediği, Hindistan'da basılan Mesnevî şerhlerini de incelemiştir."[275] Eser yazılıp yaygınlaştıktan sonra tasavvufî ve akademik çevrelerde olumlu veya olumsuz çeşitli değerlendirmelere tâbi tutulmuştur. Şerhe yöneltilen eleştirilerden biri Konuk'un bu eseri İbn Arabî'nin görüşleri doğrultusunda yani *yanlış yolda şerh etmesi*[276] meselesidir.

---

[274] "O ise ne besler ne de açlığı giderir." (Gâşiye, 7)

[275] Ahmed Avnî Konuk; *Mesnevî-i Şerîf Şerhi I*, (Haz.: Selçuk Eraydın, Mustafa Tahralı), Kitabevi Yayınları, 2006, s. 13. Konuk'un şerh yöntemi hakkında yapılan çalışmalar için bkz. Demirel; *Dinle Neyden*, s. 103; Şener Demirel; "Mevlânâ'nın Mesnevîsi'nin Türkçe Şerhleri Üzerine Bir Literatür Çalışması", *TALİD, (Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi), Eski Türk Edebiyatı Özel Sayısı II*, Cilt 5, Sayı 10, s. 496; Güleç; "Üç Asırda Ne Değişti...", s. 80-97; Bekir Çınar; "Ahmed Avnî Konuk'un Mesnevî-i Şerîf Şerhi'nin İlk 18 Beytindeki Şerh Usûlü", *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 4/6, Fall 2009, s. 39-61.

[276] Ahmed Avnî Konuk; *Mesnevî-i Şerîf Şerhi I*, s. 19. Abdülbaki Gölpınarlı (Konuk Şerhi'ni yayınlayan Tahralı'nın ileri sürdüğüne göre, s. 21) Konuk'un şerhinin yayınlanmasına engel olmak için eseri oldukça ağır bir dille eleştirir: "Beyit sayıları bile nüshaya uymıyan (Ankaravî Nüshası) metin şöyle dursun; şerhte âyetler, indî te'villere tâbi' tutulmuş, zaîf ve mevzû' hadîsler alınmış, âyetlerin sûrelerin ve âyet numaraları konmamış, anılan menkabelerin kaynakları gösterilmemiştir. Birçok şerhten faydalandığını söylediği hâlde bunların basımlarını, aldığı yerlerde s. numaralarını vermemiş, hattâ adlarını dahi

Konuk, şerhin mukaddime kısmında Mevlânâ ile İbn Arabî'nin aynı kaynaktan beslenen iki ummân olduğunu belirterek Attâr, Senâyî, Seyyid Burhâneddîn, Sultânu'l-Ulemâ ve Sultân Veled'in de bu iki zât gibi asl-ı hakîkî olan Hak'tan beslendiklerini ve bu zâtlardan hiçbirinin ma'rifet-i İlâhiyye ve hikemiyyât-ı Rabbâniyye yönünden birbirinden ayrılmadığına vurgu yapar. Ona göre İbn Arabî'nin eserleri Mesnevî beyitleriyle, Mesnevî beyitleri de İbn Arabî'nin eserleriyle açıklığa kavuşur. Bu zâtların hepsi birbirini medheder. Öz ve ma'nâ olan ma'rifet noktasında aynı hakîkatı paylaşan bu zâtlar arasında farklılık gibi görünen şeyler ise sadece meşrepleri arasındaki küçük farktan kaynaklanmaktadır. Sonuç olarak Mesnevî'deki ma'rifet ve hakîkat unsurları ile İbn Arabî'nin eserlerindeki ma'rifet ve hakîkat unsurları birbirinin nazîridir. Asıl itibarıyla hakîkat-ı Muhammediyye'den beslenmektedirler.[277]

Konuk'un eleştirildiği bir başka husus da ziyâdesiyle Ankaravî'nin etkisinde kalmasıdır. Nitekim bazı kaynaklarda Konuk'un Ankaravî'den etkilenerek onun fikirlerine paralel bir yöntemle Mesnevî'yi şerh ettiği söylenir.[278]

Mevlânâ ve İbn Arabî, her iki şârihin de ortak paydaları olduğu için yorumlarında benzerliklere rastlanması doğal karşılanabilir. Ancak Konuk, şerhinin mukaddime kısmında bu durumu açıklığa kavuşturacak birtakım ifâdeler kullanır. İki yerde şerhinin "metin" boyutunda Ankaravî'yi esas aldığını belirtir.[279] Bunun dışında "mürâcaat" ettiği kaynaklar noktasında ise Ankaravî ile beraber birçok şerhten istifâde ettiğini de bizzat ifâde eder: *"Bu şerhimin metin i'tibâriyle esâsı, Ankaravî hazretlerinin nüshası olduğunu yukarıda yazdım. Mürâcaat ettiğim şerhlere gelince: Ankaravî, Hind şârihlerinden İmdâdullâh, Bahru'l-Ulûm Abdu'l-Alî, Velî Muhammed Ekber-âbâdî, Mükâşefât-ı Rızavî, Abdurrahmân Leknevî hazarâtının şerhleridir."*[280]

Bilindiği gibi şerh metinlerinin özgünlüğü benzer metinlerden ayrılan yönleriyle ortaya çıkar. "Şerhleri birbirinden ayıran asıl nokta kelime-ma'nâ çerçevesinde şekillenen değerlendirme biçimleridir. Şârihin yorumu, diğer şârihlerin fark edemedikleri ma'nâlara vurgu yapmak ve diğer şârihlere ait yorumları olumlu veya olumsuz olarak

---

bildirmemiştir. Her hususta İbni Arabî ile istişhâd edilmektedir." Bkz. Gölpınarlı; *Mevlânâ Müzesi Yazmalar Kataloğu*, Cilt III, s. 235.

[277] Bu konuda ayrıntılı bilgiler için bkz. Konuk; *Mesnevî-i Şerîf Şerhi I*, s. 14-17; Yakup Şafak; "Son Mesnevî Şârihlerinden Ahmed Avnî Konuk'un Mevlânâ'nın Eserlerine, Fikirlerine Dâir Bir Mektubu", *İlmî Araştırmalar*, Sayı 16, 2003, s. 87-96.

[278] Ahmed Ateş; "Mesnevi'nin Onsekiz Beytinin Manası", s. 36-50; Demirel; *Dinle Neyden…*, s. 103; Güleç; "Üç Asırda Ne Değişti…", s. 84.

[279] Konuk; *Mesnevî-i Şerîf Şerhi I,* s. 27; 39.

[280] Konuk; *Mesnevî-i Şerîf Şerhi I,* s. 39.

değerlendirmek şeklindedir. Fikirlerin örtüştüğü yerlerde ise umumiyetle herhangi bir açıklamaya ihtiyaç duyulmadan ilgili beyit yorumlanır."[281]

Konuk'un yukarıdaki ifâdelerinden, sadece Ankaravî'nin etkisi altında kaldığı sonucu çıkmamaktadır. Zira "mürâcaat ettiği kaynaklar" bölümünde Ankaravî ile beraber birkaç şârihi daha zikretmektedir. Şârihin klâsik kaynaklardan, özelde Ankaravî'den ne denli etkilendiğini ortaya çıkarmak müstakil bir araştırma konusudur. Şerh edilen metnin hacmi ve yorum kısımlarında dile getirilen ifâdelerin yoğunluğu göz önüne alındığında, sadece şekil açısından yapılan mukayese denemelerinden, şârihler arasındaki etkileşimin nitelik ve niceliğine dâir mukayeseli bir sonucun çıkması beklenemez. Bununla beraber söz konusu şerhlerin belirli kısımları bile mukâyese edildiğinde birçok noktanın farklı yorumlandığı görülecektir. Buna küçük bir örnek olarak aşağıdaki beyitte şârihlerin aynı kavramı nasıl yorumladıkları değerlendirilmiştir:[282]

"Guft el-ma'nā huvellah şeyḫ-i dīn
Baḥr-ı ma'nīhā-yı Rabbu'l-'ālemīn

Ankaravî, beyitte geçen *şeyh-i dîn* sözünün Sadreddîn Konevî için mümkün olabileceği gibi kibârdan herhangi biri için de söylenmiş olabileceğine işaret eder. Ona göre *şeyh-i dîn* Muhyiddin-i Arabî de olabilir, çünkü İbn Arabî'nin bu çeşit sözleri çoktur.

Konuk, kendisinden önceki şârihlerin kimleri kastettiğini sıraladıktan sonra Ankaravî'den farklı olarak Hind şârihlerinden de alıntılar yapar: Buna göre İmdâdullâh-ı Çiştî ve Muhammed Rızâ, şeyh-i dînden murâd ya Şeyh Cüneyd veyâ Şeyh-i Ekber'dir demiştir. Nitekim Cenâb-ı Şeyh-i Ekber *kül, bir ibâredir ve sen ma'nâsın,* buyurmuştur. Şeyh Muhammed Efdal, "şeyh-i dîn Hz. Ali Efendimizden ibârettir ve el-ma'nâ huvallâh" buyurmuştur.

Konuk, bu alıntılardan sonra kendi düşüncesine yer verir: Şeyh-i dîn ile Ferîdüddîn Attâr Hazretleri kastedildiğini düşünüyorum. Çünkü Attâr 14 yaşlarında iken Hz. Pîr'e *Esrarnâme*'lerini hediye etmişlerdi. O da bu kitâbı dâimâ yanlarında bulundururlardı. Söz konusu manayı Hz. Attâr şu beytinde beyân etmiştir: "Ma'nâ sensin ve senin hâricin isimdir; sen hazînesin ve bütün âlem tılsımdır." Attâr 124 yaşında iken Cengiz olayında şehit edilmiştir. *Şeyh-i dîn* ile dînin büyüğü ve eskisi ma'nâsı kastedilmektedir."[283]

---

[281] Tanyıldız; "Mesnevî Şerhlerinde…", s. 409.
[282] Bu konudaki diğer örnekler için bkz. Güleç; "Üç Asırda…, s. 84.; Tanyıldız; "Mesnevî Şerhlerinde…", s. 407-426.
[283] Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, s. 395-396; Tanyıldız; "Mesnevî Şerhlerinde…", s. 416-417.

1.7. BİRİNCİ CİLDİN NÜSHALARI

1.7.1. NÜSHALARIN TAVSÎFİ

Süleymaniye Kütüphanesi, Şehîd Ali Paşa, No: 1269

Varak Sayısı: 204 (2. Ciltle beraber 445 varak, 1. Cilt 1b-204a)

Satır Sayısı: 19

Yazı Türü: Ta'lîk

İstinsâh Eden: Müellif Hattı kaydı düşülmüştür (Müʾellifüñ kendü ẖaṭṭ-ı şerīfleri vü laṭīfleridür 446a). (Hâlet Efendi, 274 numaralı nüshayla aynı yazı biçimine sahiptir.)

Cilt, Kâğıt ve Yazı Özellikleri: 203x148, 152x110 mm; Âharlı kâğıt; varaklar cetvelsiz; kimi başlık; âyetler, hadisler ve beyitlerin üzeri surhla çizili; Metinde yazı özensiz; kimi yerde yazının yanlış biçimleri çizilip derkenarda düzeltmeler yapılmış.

Zahriyye ve 1a Bilgileri: Fātiḥu'l-Ebyāt; Cāmiʿu'l-Āyāt; minkutubi ʿAlī ġufira lehu; merḥūmuñ kendü ẖaṭṭ-ı şerīf ü laṭīfleridür; Meṡnevī-yi Şerīf Şerḥi şāriḥi İsmāʿīl Efendi Ḥażretleri Ġalaṭa Mevlevī-ẖānesinde şeyẖ iken şerḥ itmişlerdür raḥmetullāhi ʿaleyhi raḥmeten vāsiʿaten; minevveli'l-kitāb ilā̱ āẖıri'l-cildi'ṡ-ṡānī mine'l-Meṡnevī.

Temellük Kaydı: Temelluku'l-faḳīr mimmā vaḳafehu'l-vezīr eş-Şehīd ʿAlī Paşa raḥmetullāhi teʿālā̱ bişarṭı en lāyaẖruce minẖızānetihi.

446a: merḥūmuñ kendü ẖaṭṭ-ı şerīfleri vü laṭīfleridür.

Başı: (1b) *B'ismi men evcede'l-eşyāʾe minʿademi ve ʿademihi bimaʿni'l-kāfi ve'n-nūn feceʿalehā meṡneviyyen ṣūriyyen kānet ev maʿneviyyen mākāne ve māyekūnu kemā aẖbara subḥānehu ve Teʿālā̱ fīkitābihi'l-meknūn.*

Sonu: (204a) *Pes āẖır-ı cild-i evveli anuñiçün tavṣiye-yi ṣabrıla ẖatm buyurdı nitekim āẖır-ı Sūre-yi ʿAṣrda tavṣıye-yi ṣabr idenlere Ḥażret-i Cenāb-ı Ḥaḳ medḥ buyurdı ve ihtimāmen lişāni'ṣ-ṣabr Ḥaḳ üzre ʿaṭf olındı el-ḥamdu lillāhi ʿalā̱tevfīḳi'l-itmām ve'ṣ-ṣalātu ʿalā̱seyyidi'l-enām.*

Süleymaniye Kütüphanesi, Hâlet Efendi, No: 274

Varak Sayısı: 197

Satır Sayısı: 21

Yazı Türü: Ta'lîk

Cilt, Kâğıt ve Yazı Özellikleri: 206x150, 115x118 mm; âharlı kâğıt; varaklar cetvelsiz ve ser-levhasız; kimi başlıklar ve bölüm başları surhla; âyet, hadîs ve var olan kimi beyitlerin üzeri surhla çizili; kimi kısımlarda yanlış yazılan ibârelerin üstü çizilip doğru biçimleri yazılmış.

Zahriyye ve 1a Bilgileri: Cildu'l-evvel minşerḥi'l-Meṡnevī li'ş-Şeyḫ İsmāʿīl Efendi; minşerḥi Meṡnevī liḤażreti Şāriḥ biḫaṭṭıhi; minkutubi'l-faḳīru'l-ḥaḳīr ilāraḥmeti rabbihi'l-ʿālī Ṣādıḳ ʿAlī Şukrī el-maʿrūf biĠazzāzbaşı-zāde ʿafiyellāhu ʿanhum 17 Sefer 1175.

1b'de ser-levha yerinde surhla *"hāẕā şerḥu'l-Meṡnevī şerraḥa İsmāʿīl Efendi nevverallāhu merḳadehu ve nefeʿallāhu bihi"* ibâresi var.

Özel Bilgi: Bu nüshaya müellif hattı kaydı düşülmüştür. "minşerḥi Meṡnevī liḤażreti Şāriḥ biḫaṭṭıhi".[284] Bu nüsha, zahriyye ve hâtime kısmında müellif hattı kaydı düşülen Süleymaniye Kütüphanesi, Şehit Ali Paşa Bölümü, 1269 numaralı yerdeki şerh nüshasıyla aynı yazı biçimine sahiptir.

Eserin büyük kısmında Mesnevî beyitleri yer almaz. Beyit yerleri bir mîm harfi ile işaretlenmiştir. Ankaravî'nin Mesnevî beyitlerini tahrîr etmeden sadece mana kısmını yazdığı şerhin bu nüsha olması kuvvetle muhtemeldir.

196b'de biten bu metin eksiktir. Birinci ciltten 2052 beytin şerhini içermektedir. "*Çeşm mīduzdend ü zincā çeşm nī / Çeşm-i an bāşed ki bīned meʾmenī"* beytinin şerhi devam ederken sayfalar bitmektedir. Cümle yarım kaldığı içi bu metnin devam ettiği belli olmasına rağmen kalan kısmının geçtiği nüsha bulunamamıştır.

Başı: (1b) *B'ismi men evcede'l-eşyāʾe minʿademi ve ʿademihi bimaʿni'l-kāfi ve'n-nūn feceʿalehā meṡneviyyen ṣūriyyen kānet ev maʿneviyyen mākāne ve māyekūnu kemā aḫbara subḥānehu ve Teʿālā fīkitābihi'l-meknūn.*

Sonu: (196a) *Çeşm mīduzdend ü zincā çeşm nī / Çeşm-i an bāşed ki bīned meʾmenī gözlerini evliyā vü ʿulemā cānibinde olan vücūh-ı ḥaḳāyıḳı görmeden uġurlarlar ve ḥāl bu ki ol yirde yaʿnī anlar mertebesinde çeşm…*

197b'de yer alan mühür: İlāhī cemʿ-i kütüb kerde ehl-i vaḥdetrā bidih bedest-i yemīneş kitāb-ı Ḥāletrā 1236. (İlâhî! Tüm kitap toplayıcıları olan ehl-i vahdetin ve Hâlet'in kitabını sağından ver)

---

[284] Şerhin nüshalarını inceleyen araştırmacılar da bu nüshanın müellif hattı olduğuna değinmiş ancak ayrıntıya girmemişlerdir. Bk. Ömer Bektaş; *Rusuhi İsmail Efendi ve Mesnevî-i Şerif Şerhi*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1993, s. 19; Ceyhan; *İsmâîl Ankaravî ve Mesnevî Şerhi*, s. 288.

Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmûd Efendi, No: 2350

Varak Sayısı: 173

Satır Sayısı: 19

Yazı Türü: Nesta'lîk

Cilt, Kâğıt ve Yazı Özellikleri: Âharlı kâğıt; nüsha yer yer tamir görmüş; varaklar cetvelsiz; âyet, hadîs ve beyitlerin üzeri surhla çizili.

Zahriyye ve 1a Bilgileri: Şerḥ-i Mes̱nevī-yi Ḥażret-i Sulṭānu'l-ʿĀrifīn Muḥammed Celālu'd-dīn-i Rūmī liḤażret-i İsmāʿīl-i Anḳaravī fīĀstāne-yi Ḳale Ḳapusı ḳaddesenallāhu biesrārihim āmīn āmīn āmīn yā Muʿīn; ġurre-yi Rebīʿu'l-āḫır sene 1317; İşbu nusḫa-yı şerīfenüñ ṭabʿı olmayup Rusūḫī Dedenüñ Mes̱nevī-yi Şerīfden …. Mevlānā olan on sekiz beyt-i şerīfi tercīh idüp Fātiḥu'l-Ebyāt diyü nām virdigi taṣarrufdan nusḫa-yı ʿacībedür muṭālaʿa olınduḳda erbābına āşkār olur; minʿināyāti Rabbi'l-ġanī ilā̱ʿabdihi Ḥuseyn Ḥusnī sene 1263; (Mühür Ḥüseyn Ḥüsnī).

Başlık (1b): Fātiḥu'l-Ebyāt Mecmūʿatu'l-Leṭāyif ve Maṭmūratu'l-Maʿārif liŞāriḥ İsmāʿīl Rusūḫī Dede 1041.

Özel Bilgi: Bu nüsha birinci cildin tüm beyitlerini ihtiva etmemektedir. Yer yer atlanarak bir çeşit seçki olarak tertip edilmiştir.

Başı: (1b) *B'ismi men evcede'l-eşyā'e minʿademi ve ʿademihi bimaʿni'l-kāfī ve'n-nūn feceʿalehā mes̱neviyyen ṣūriyyen kānet ev maʿneviyyen mākāne ve māyekūnu kemā aḫbara subḥānehu ve Teʿālā̱ fīkitābihi'l-meknūn.*

Sonu: (173a) Pes āḫır-ı cild-i evveli anuñiçün tavṣiye-yi ṣabrıla ḫatm buyurdı nitekim āḫır-ı Sūre-yi ʿAṣrda tavṣıye-yi ṣabr idenlere Ḥażret-i Cenāb-ı Ḥaḳ medḥ buyurdı ve ihtimāmen lişāni'ṣ-ṣabr Ḥaḳ üzre ʿaṭf olındı *el-ḥamdu lillāhi ʿalā̱tevfīḳi'l-itmām ve'ṣ-ṣalātu ʿalā̱seyyidi'l-enām.*

Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar, No: 561-1

Varak Sayısı: 238

Satır Sayısı: 33

Yazı Türü: Ta'lîk; son kısmı Nesih

Müstensihi-İstinsah Tarihi: Meḥemmed Ṣādıḳ el-Mevlevī, 4 Cemâziye'l-âhir 1037 (10 Şubat 1628 Perşembe)

Cilt-Kâğıt Özellikleri: Âharlı kâğıt, kimi başlıklar surhla; âyet, hadîs ve beyitlerin üzeri surhla çizili; varaklar cetvelsiz; yer yer tamir görmüş.

Özel Bilgiler: Eserin sonunda 1037 tarihi belirtilmesine rağmen mukaddime kısmında 1039 tarihi geçmektedir. Yazı biçimlerinin farklı olmasından da yola çıkarak bu cildin farklı kişilerce istinsah edildiğini ya da muhtelif formaların bir araya getirildiğini söylemek mümkündür.

Ferâğ Kaydı: (237b) Ḳad vaḳaʿa'l-ferāġ mintaḥrīri hāẕihi'n-nusḫati'ş-şerīfeti biʿavnillāhi'l-meliki'l-müteʿāl *fīyevmi'l-erbaʿa mineyyāmi Cemāẕiye'l-āḫır sene sebʿa ve s̱elās̱īne ve elf* ve ene'l-faḳīru'l-müẕnib ve kes̱īrü't-taḳṣīr *Meḥemmed Ṣādıḳu'l-Mevlevī* ġaferellāhu teʿālā̱ ẕunūbehu ve edḫılhu fiaʿlā cenānihi biḥurmeti Ḥabībihi ṣallallāhu teʿālā ʿaleyhi ve sellem.

Zahriye Bilgileri: Vaḳf-ı Mevlevī-ḫāne-yi Ġalaṭa / Bismillāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm vuḳifet hāẕihi'n-nusḫāti'ş-şerīfeti li'l-fuḳarāʾi'l-Mevleviyeti elleẕīne sekenū fīzāviyeti İskender Paşa ʿaleyhi raḥmetullāhi teʿālā̱ ve şarṭi in kullu men kāne şeyḫen fītilke'z-zāviyeti yekūnu mutevelliyen lehā ve en lāyetbaʿu ve lāteşrī ve lātaḫrucu mine'z-zāviyeti'l-mezbūreti … ḳaviyyi ve men erāde en yestensiḫahu mine'l-ḫārici yuʾḫaẕu minhu rehnun ḳaviyyun ve men yestensiḫu minhāẕihi'n-nusḫati ve yestefīdu minhā feʿaleyhi en yeḳraʾu sūreti'l-Mulk ev sūretu'l-İḫlāṣ s̱elās̱en ev sūretu'n-Nebeʾ lirūḥi vāḳıfihā ṣabāḥen ve mesāʾen ve neʿūẕu billāhi mine's-sārıḳīne ve'l-cāhilīn elleẕīne lāyaḳdiru en yeḳruʾehā ve yektubehā fībeyti ve ercū minellāhi en yaḥfeẓahā mine'l-āfāti fīvaḳtin ve ḥīnin fellāhu ḫayrun ḫayrun ḥāfiẓan ve huve erḥamu'r-rāḥimīn femen beddelehu baʿde mā semiʿahu feinnemā ismuhu ʿalelleẕīne yubeddilūnehu ḥasbunellāhu ve niʿme'l-vekīl niʿme'l-Mevlā̱ ve niʿme'n-naṣīr innehu huve's-Semīʿu'l-Baṣīr ve huve ʿalā̱kulli şeyʾin Ḳadīr fīseneti s̱emānin ve s̱elās̱īne ve elf ġırreti Muḥarrem 1038.

Başı: *El-cüzʾü'l-evvel mine'l-cildi'l-evvel b'ismi men evcede'l-eşyāʾe minʿademi ve ʿademihi bimaʿni'l-kāfī ve'n-nūn feceʿalehā mes̱neviyyen ṣūriyyen kānet ev maʿneviyyen mākāne ve māyekūnu kemā aḫbara Subḥānehu ve Teʿālā̱ fīkitābihi'l-meknūn.*

Sonu: *Pes āḫır-ı cild-i evveli anuñiçün tavṣiye-yi ṣabrıla ḫatm buyurdı nitekim āḫır-ı Sūre-yi ʿAṣrda tavṣiye-yi ṣabr idenlere Ḥażret-i Cenāb-ı Ḥaḳ medḥ buyurdı ve ihtimāmen lişāni'ṣ-ṣabr Ḥaḳ üzre ʿaṭf olındı el-ḥamdu lillāhi ʿalā̱tevfīḳi'l-itmām ve'ṣ-ṣalātu ʿalā̱seyyidi'l-enām.*

Süleymaniye Kütüphanesi, Şehid Ali Paşa, No: 1260

Varak Sayısı: 319

Satır Sayısı: 33

Yazı Türü: Nesih

Cilt, Kâğıt ve Yazı Özellikleri: 270x153, 190x23 mm; yaldızlı şemseli, sâlbekli ve zencîrekli, koyu kahve renkli sertâb ve mıklebli mukavvâ cilt; kapak içi renkli ebrûlî; âharlı kâğıt; müzehheb kahverengi ser-levhâ; kahverengi cetvelli; başlıklar ve kimi manzume başları surhla; beyitlerin üstü surhla çizili ve başında *mes̲nevī ibâre*li; âyet, hadîs ve kelâm-ı kibârların üstü surhla çizili.

Zahriyye ve 1a Bilgileri: Fi't-taṣavvuf minşerḥi'l-lisān ilāāḫiri'l-cildi'l-evvel mine'l-Mes̲nevî; minkutubi el-faḳīr ʿAlī ġufira lehu; mimmā vaḳafehu'l-vezīr eş-Şehīd ʿAlī Paşa raḥmetullāhi teʿālā̱ bişarṭı en lāyaḫruce minḫızānetihi

Ketebe Kaydı: *Ḳad vaḳaʿa mintaḥrīri ḥā̱zihi'n-nusḫati'ş-şerīfeti biʿavnillāhi'l-meliki'l-muteʿāl fīseneti is̲neyn ve tisʿīne mielf.*

Başı: (1b) *B'ismi men evcede'l-eşyāʾe minʿademi ve ʿademihi bimaʿni'l-kāfi ve'n-nūn feceʿalehā mes̲neviyyen ṣūriyyen kānet ev maʿneviyyen mākāne ve māyekūnu kemā aḫbara subḥānehu ve Teʿālā̱ fīkitābihi'l-meknūn.*

Sonu: (462) Pes āḫır-ı cild-i evveli anuñiçün tavṣiye-yi ṣabrıla ḫatm buyurdı nitekim āḫır-ı Sūre-yi ʿAṣrda tavṣıye-yi ṣabr idenlere Ḥażret-i Cenāb-ı Ḥaḳ medḥ buyurdı ve ihtimāmen lişāni'ṣ-ṣabr Ḥaḳ üzre ʿaṭf olındı *el-ḥamdu lillāhi ʿalā̱tevfīḳi'l-itmām ve'ṣ-ṣalātu ʿalā̱seyyidi'l-enām.*

Süleymaniye Kütüphanesi, Dâru'l-Mesnevî, No: 210

Varak Sayısı: 288

Satır Sayısı: 31

Yazı Türü: Ta'lîk

Cilt, Kâğıt ve Yazı Özellikleri: 200x145, 165x100 mm; açık kahve renkli hasar görmüş cilt; mıklebin dış yüzeyi battal ebrûlî kâğıtla kaplanmış; kapağın iç yüzeyi pembe renkli kartonla kaplanmış; âharlı kâğıt; ilk varak yaldızlı cetvelli, diğer varaklar cetvelsiz; üzerinde başlık ve Besmele'nin yer aldığı sade bir ser-levha; başlıklar, âyet, hadîs ve kelâm-ı kibârlar ile Mesnevî beyitleri surhla; yer yer derkenarlı.

Zahriyye ve 1a Bilgileri: Fātiḥu'l-ebyāt ve Cāmiʿu'l-āyāt ʿanteʾlīfi İsmāʿīl Efendi el-Mevlevī el-Anḳaravī şeyḫ-ı Tekye-yi Galaṭa; derevāḫır-ı cild-i rābiʿ; Mes̲nevī Ṭıfl-ı rāh-

ı faḳr çün pīrī girift / pey-revānrā ġūl u idbārī girift; limuṣannifihi Futūḥāt-ı ʿAyinyye-nām bir kitābı vardur fīḥikāyeti’l-aṣamm meẕkūreti ʿinde’l-āḫır; es-Seyyid Meḥemmed Memiş bin ʿUmer; 1a ḳad inteẓame fīsilki meliki’l-faḳīr el-ḥāc ʿAbdullāh eş-şehīr biĶayyim-zāde ekramehu Teʿālā̱ biḥusnī ve ziyādeti; kulli’l-ʿulūm sūyi’l-Ḳurʾān meşġaleti ile’l-ḥadīs̱i ve ile’l-fıḳhi fi’d-dīn / el-ʿilmu mā-kāne fīhi ḳāle ḥaddes̱enā ve mā-sivāhu fevesvāsi’ş-şeyāṭīn; erā̱ fuḳahāʾi hāẕe’l-ʿaṣri ṭarran eżāʿu’l-ʿilme ve’şteġalū… / iżā nāżıratihim lemtelıḳ minhum sivā̱ ḥarfeyni lem lem lānusellim; İn ḥadīs̱em çi ḫoş āmed ki seḥergeh mīguft / berder-i mey-kedeyī bādef u ney her şāmī; ger muselmānī ezīnest ki Ḥāfıẓ dāred / āh eger ez pey āred … buved ferdāyī; Seyyid Şerīf ḳuddise sırruhu; maʿşūḳa ʿıyān būd nemīdānistem / bāmā bemiyān nemīdānistem; guftem meṭaleb becāyī biresem / ḫod tefriḳa an būd nemīdānistem; Ḫayyām zibehr-i guneh in mātem çist / derḫored ziġamem fāyide bīş u kem çist / anrā ki güneh nekerd gufran ne’bved / ġufrān ziberāy-ı güneh est in ġam çist; Meḥemmed Şemsu’d-dīn şeyḫu’l-Mevlevī beʿĀṣım Paşa ʿabdihi’l-faḳīr minellāhi Teʿālā̱ sene 1157; vuḳıfe hāẕe’l-kitāb es-Seyyid eş-Şeyḫ Ḥāfıẓ Meḥemmed Murād şeyḫ-ı ḫānḳāhi Murād Mollā.

Kırâ’at Tarihi (288a): Şeref-i ḫıdmetiyile ….. bulındıġum Dāru’l-Mes̱nevīde iş bu biñ iki yüz yitmiş iki senesi Cumāde’l-ūlānuñ on yidinci güni cild-i evvelüñ tedrīsi tamām oldı Cenāb-ı Kibriyā s̱ānīnüñ daḫı ḫitāmını nas̱īb eyleye āmīn 17 Cumāde’l-evvel 1272.

Başı: (1b) *B’ismi men evcede’l-eşyāʾe minʿademi ve ʿademihi bimaʿni’l-kāfī ve’n-nūn feceʿalehā mes̱neviyyen ṣūriyyen kānet ev maʿneviyyen mākāne ve māyekūnu kemā aḫbara subḥānehu ve Teʿālā̱ fīkitābihi’l-meknūn.*

Sonu: (288a) Pes āḫır-ı cild-i evveli anuñiçün tavṣiye-yi ṣabrıla ḫatm buyurdı nitekim āḫır-ı Sūre-yi ʿAṣrda tavṣıye-yi ṣabr idenlere Ḥażret-i Cenāb-ı Ḥaḳ medḥ buyurdı ve ihtimāmen lişāni’ṣ-ṣabr Ḥaḳ üzre ʿaṭf olındı *el-ḥamdu lillāhi ʿalā̱tevfīḳi’l-itmām ve’ṣ-ṣalātu ʿalā̱seyyidi’l-enām.*

Süleymaniye Kütüphanesi, Çelebi Abdullah, No: 313

Varak Sayısı: 312

Satır Sayısı: 33

Yazı Türü: Ta’lîk

Cilt, Kâğıt ve Yazı Özellikleri: 270x140, 200x80 mm; Tamir görmüş şemseli, koyu kahve rengi mukavvâ ciltli; âharlı kâğıt; müzehheb ve müzeyyen ser-levhalı; ilk varak yaldızlı cetvelli, diğer varaklar surhla çizilmiş cetvelli; kimi başlıklar surhla; âyet, hadîs

ve Mesnevî beyitlerinin üzeri surhla çizili; Mesnevî beyitlerinin başında surhla *Meṡnevī* ibâresi bulunmakta.
Zahriyye ve 1a Bilgileri: Şerḥ-i Meṡnevī liİsmāʿīl Efendi; Cild-i evvel ü s̱ānī ezşerḥ-i Meṡnevī-yi Maʿnevī-yi Mevlevī li'ş-Şeyḫ İsmāʿīl Anḳaravī; ism-i kitāb Mecmūʿatu'l-Letāyif ve Maṭmūretu'l-Maʿārif.
Başı: (1b) *B'ismi men evcede'l-eşyā'e minʿademi ve ʿademihi bimaʿni'l-kāfī ve'n-nūn feceʿalehā meṡneviyyen ṣūriyyen kānet ev maʿneviyyen mākāne ve māyekūnu kemā aḫbara subḥānehu ve Teʿālā̱ fīkitābihi'l-meknūn.*
Sonu: (311b) Pes āḫır-ı cild-i evveli anuñiçün tavṣiye-yi ṣabrıla ḫatm buyurdı nitekim āḫır-ı Sūre-yi ʿAṣrda tavṣıye-yi ṣabr idenlere Ḥażret-i Cenāb-ı Ḥaḳ medḥ buyurdı ve ihtimāmen lişāni'ṣ-ṣabr Ḥaḳ üzre ʿaṭf olındı *el-ḥamdu lillāhi ʿalā̱tevfīḳi'l-itmām ve'ṣ-ṣalātu ʿalā̱seyyidi'l-enām.*

Manisa Çeşnigir İl Halk Kütüphanesi, No: 45 Hk 5176
Varak Sayısı: 258
Satır Sayısı: 35
Yazı Türü: Ta'lîk
Cilt, Kâğıt ve Yazı Özellikleri: Yaldızlı su yollu, mıklepli, kırmızı renkli mukavvâ cilt; kapak içi battal ebrûlî kâğıtla kaplı; âharlı kâğıt; ilk varak müzehheb ve müzeyyen ser-levhalı; Ser-levhada "mine'l-cildi'l-evvel" ibâresi bulunmakta; ilk varak surhlu çift çizgili cetvelli, diğer varaklar cetvelsiz; kimi başlıklar surhla; âyet, hadîs ve Mesnevî beyitlerinin üzeri surhla çizili.
Zahriyye ve 1a Bilgileri: Hāẕā kitābu şerīf vuḳıfe ʿan el-Ḥāc Eyyūb.
Eser Sonundaki Mühür: (257b) Hāẕā kitābu şerīf vuḳıfe ʿan el-Ḥāc Eyyūb.
Başı: (1b) *B'ismi men evcede'l-eşyā'e minʿademi ve ʿademihi bimaʿni'l-kāfī ve'n-nūn feceʿalehā meṡneviyyen ṣūriyyen kānet ev maʿneviyyen mākāne ve māyekūnu kemā aḫbara subḥānehu ve Teʿālā̱ fīkitābihi'l-meknūn.*
Sonu: (257b) Pes āḫır-ı cild-i evveli anuñiçün tavṣiye-yi ṣabrıla ḫatm buyurdı nitekim āḫır-ı Sūre-yi ʿAṣrda tavṣıye-yi ṣabr idenlere Ḥażret-i Cenāb-ı Ḥaḳ medḥ buyurdı ve ihtimāmen lişāni'ṣ-ṣabr Ḥaḳ üzre ʿaṭf olındı *el-ḥamdu lillāhi ʿalā̱tevfīḳi'l-itmām ve'ṣ-ṣalātu ʿalā̱seyyidi'l-enām.*

Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, No: 1451

Varak Sayısı: 200

Satır Sayısı: 19

Yazı Türü: Nesta'lîk

Cilt, Kâğıt ve Yazı Özellikleri: Yer yer yapıştırılmış mıklebli mukavvâ cilt; âharlı kâğıt, varaklar cetvelsiz; vurgulanmak istenen yerler sonradan surhla çizilmiş; yazı biçimi özensiz.

Zahriyye ve 1a Bilgileri: Risāle-yi ʿAbdu'l-Eḥad eṣ-Ṣūfī ḳuddise sırrahu'l-ʿazīz; Zahriyye kısmında, metinde bulunan kimi âyet ve hadîslerin içeriğine dâir indeks bilgileri yer alıyor.

Özel Bilgi: Bu nüsha eksiktir. Metin 608. beytin şerhinde kesilmektedir.

Başı: (1b) *B'ismi men evcede'l-eşyā'e minʿademi ve ʿademihi bimaʿni'l-kāfi ve'n-nūn feceʿalehā meṣneviyyen ṣūriyyen kānet ev maʿneviyyen mākāne ve māyekūnu kemā aḫbara subḥānehu ve Teʿālā̱ fikitābihi'l-meknūn.*

Sonu: (199a) mertebe-yi eḥadiyyetde maʿlūm u ʿālim ʿayn-ı ẕāt olduğı iʿtibārıyıla bizüm hestī-yi ḥaḳīḳatümüzsin vücūd-ı muṭlaḳsın dimek olur kānellāhu ve lemyekun maʿahu şey'in ḥadīs̱ini Cüneyd Ḥażretleri istimāʿ eylediklerinde bu mertebeye işāret idüp el-āne kemā kāne buyurdılar.

Süleymaniye Kütüphanesi, Hamîdiye, No: 669

Varak Sayısı: 226

Satır Sayısı: 35

Yazı Türü: Ta'lîk

İstinsah Eden: İsmâîl bin Bektâş el-Mevlevî'den istinsahen Abdurrahmân Habeşîzâde

İstinsah Tarihi: 1 Cumâde'l-Âhir 1038

Cilt, Kâğıt ve Yazı Özellikleri: 290x180, 225x95 mm. Mıklepli koyu kahve renkli cilt; âharlı kâğıt; varaklar cetvelsiz; başlıklar, âyet, hadîs ve kimi kelâm-ı kibârlar surhla; Mesnevî beyitlerinin üstü surhla çizili. Son kısımlarda rutubet etkisiyle varaklarda lekelenme mevcut.

Ferâğ Kaydı: Ḳad vaḳaʿa'l-ferāġ mintaḥrīri hāẕihi'n-nusḫati'ş-şerīfeti biʿavnillāhi'l-meliki'l-müteʿāl fiyevmi'l-aḥadi mineyyāmi cemāẕiye'l-āḫır senetin s̱emānin ve s̱elās̱īne ve elf (1 Cumâde'l-Âhir 1038= 1 Ocak 1629) ʿanyedi'ż-żaʿīfi'l-faḳīr ve kes̱īrü't-taḳṣīr İsmāʿīl bin Bektāş el-Mevlevī ġaferallāhu teʿālā ẕünūbehu ve edḫilhu

fia'lā cenānihi biḥurmeti Ḥabībihi ṣallallāhu ʿaleyhi ve ālihi fīyevmi'l-aḥadi mineyyāmi cemāẕiye'l-āḫır senetin s̱emānin ve s̱elās̱īne ve elf.

Özel Bilgi: Müstensih birkaç derkanarda şerhle ilgili dolaylı açıklamalarda bulunmuştur. "Şāriḥ-i merḥūmuñ bu vech üzre beyānı cümleden aḳrebdür…" (30a)

Başı: (1b) *B'ismillāhi'r-Raḥmāni'r-Raḥīm b'ismi men evcede'l-eşyā'e minʿademi ve ʿademihi bimaʿni'l-kāfi ve'n-nūn feceʿalehā mes̱neviyyen ṣūriyyen kānet ev maʿneviyyen mākāne ve māyekūnu kemā aḫbara subḥānehu ve Teʿālā̱ fikitābihi'l-meknūn.*

Sonu: (348a) Pes āḫır-ı cild-i evveli anuñiçün tavṣiye-yi ṣabrıla ḫatm buyurdı nitekim āḫır-ı Sūre-yi ʿAṣrda tavṣıye-yi ṣabr idenlere Ḥażret-i Cenāb-ı Ḥaḳ medḥ buyurdı ve ihtimāmen liṣāni'ṣ-ṣabr Ḥaḳ üzre ʿaṭf olındı *el-ḥamdu lillāhi ʿalā̱tevfīḳi'l-itmām ve'ṣ-ṣalātu ʿalā̱seyyidi'l-enām.*

Süleymaniye Kütüphanesi, Hâlet Efendi, No: 275

Varak Sayısı: 194

Satır Sayısı: 27

Yazı Türü: Ta'lîk

Cilt, Kâğıt ve Yazı Özellikleri: 298x192, 230x124 mm; âharlı kâğıt; müzehheb ve müzeyyen ser-levhalı; yaldızlı cetvelli; Ayet, hadîs, kelâm-ı kibâr ve Mesnevî beyitlerinin üzeri surhla çizili; başlıklar çoğu yerde surhla.

Zahriyye ve 1a Bilgileri: Fātiḥ-i Āyāt-ı Mes̱nevī-yi Ḥażret-i Şāriḥ; minkutubi'l-faḳīr Dervīş Aḥmede'l-Mevlevī Şaʿbān 214; minkutubi es-seyyid Muṣṭafā̱ Mesʿūd ser-eṭıbbā-yı ḫāṣṣa ġufira lehu; temelluku'l-faḳīr Muḥammed Emīn ʿufiye ʿanhu 1287; İlāhī cemʿ-i kütüb kerde ehl-i vaḥdetrā bidih bedest-i yemīneş kitāb-ı Ḥāletrā 1236. (İlâhî! Tüm kitap toplayıcıları olan ehl-i vahdetin ve Hâlet'in kitabını sağından ver.)

Özel Bilgi: Bu nüsha eksiktir. *K'in çi şükrest ū meger bāmā bedest / Ker ḳıyāsī kerd u an kej āmedest* beytinden sonra Mesnevî'nin birinci cildinin son kısmında yer alan *Saḫt ḫāk-ālūde mīāyed seḫun / Āb tīre şud ser-i çeh bend kun* beytine atlanmaktadır. Yaklaşık 637 beyit eksiktir.

Başı: (1b) *B'ismi men evcede'l-eşyā'e minʿademi ve ʿademihi bimaʿni'l-kāfi ve'n-nūn feceʿalehā mes̱neviyyen ṣūriyyen kānet ev maʿneviyyen mākāne ve māyekūnu kemā aḫbara subḥānehu ve Teʿālā̱ fikitābihi'l-meknūn.*

Sonu: (196a) Pes āḫır-ı cild-i evveli anuñiçün tavṣiye-yi ṣabrıla ḫatm buyurdı nitekim āḫır-ı Sūre-yi ʿAṣrda tavṣıye-yi ṣabr idenlere Ḥażret-i Cenāb-ı Ḥaḳ medḥ buyurdı ve ihtimāmen liṣāni'ṣ-ṣabr Ḥaḳ üzre ʿaṭf olındı *el-ḥamdu lillāhi ʿalātevfīḳi'l-itmām ve'ṣ-ṣalātu ʿalāseyyidi'l-enām.*

Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, No: 1561

Varak Sayısı: 332

Satır Sayısı: 33

Yazı Türü: Nesih

Cilt, Kâğıt ve Yazı Özellikleri: 307x181, 268x107 mm; âharlı kâğıt; müzehheb ve müzeyyen ser-levhalı; ilk varak yaldızlı cetvelli, diğer varaklar tek surh çizgili cetvelli; başlıklar ve bazı bölüm başları surhla; âyet, hadîs ve Mesnevî beyitlerinin üzeri surhla çizili.

Başı: (1b) *B'ismi men evcede'l-eşyāʾe minʿademi ve ʿademihi bimaʿni'l-kāfi ve'n-nūn feceʿalehā meṡneviyyen ṣūriyyen kānet ev maʿneviyyen mākāne ve māyekūnu kemā aḫbara subḥānehu ve Teʿālā fīkitābihi'l-meknūn.*

Sonu: (331a-b) Pes āḫır-ı cild-i evveli anuñiçün tavṣiye-yi ṣabrıla ḫatm buyurdı nitekim āḫır-ı Sūre-yi ʿAṣrda tavṣıye-yi ṣabr idenlere Ḥażret-i Cenāb-ı Ḥaḳ medḥ buyurdı ve ihtimāmen liṣāni'ṣ-ṣabr Ḥaḳ üzre ʿaṭf olındı *el-ḥamdu lillāhi ʿalātevfīḳi'l-itmām ve'ṣ-ṣalātu ʿalāseyyidi'l-enām temmet tamām.*

Süleymaniye Kütüphanesi, Lala İsmail, No: 174

Varak Sayısı: 341

Satır Sayısı: 21

Yazı Türü: Nesih

Cilt, Kâğıt ve Yazı Özellikleri: 203x147, 150x110 mm; koyu kahve rengi deri kaplı cilt; iç kapak muhafaza amacıyla bir kâğıtla kaplı; âharlı kâğıt; ser-levhasız ve cetvelsiz; yazılar yer yer silinmiş; bazı bölüm başları ve başlıklar surhla; âyet, hadîs, kelâm-ı kibâr ve Mesnevî beyitlerinin üzeri surhla çizili.

Zahriyye ve 1a Bilgileri: Şerḥ-i Meṡnevī-yi Şerīf; B'ismillāhi'r-Raḥmāni'r-Raḥīm feteḳabbelehā rabbuhā biḳabūlin ḥasenin feenbetehā nebāten ḥasenen ve keffelehā Zekeriyye'l-miḥrābe vecede ʿindehā rızḳā ḳāle yā Meryemu innī leke hāẕā ḳālet huve minʿindillāh innellāhe yerzuḳu menyeşāʾu biġayri ḥisāb; işbu kitāb Fātiḥu'l-Ebyāt ve

Cāmiʿu'l-Āyātdur ġaflet nemīşeved; Ḥażret-i Ḥaḳ ḫaste-dil ʿuşşāḳa cānānın vire / Umaram derdin viren Allāh dermānın vire; ḳande varsa ʿāşıḳ-ı bīçāre cānanuñ arar / derdiyile bīmār olan elbette dermānuñ arar; ṣanma raḥmından ṣunar destüñ dil-i mecrūḥa / ol kemān-ebrū cigerde tīr-i müjgānuñ arar; Pūte maṭbaḫ-ı nāmı menfeḫ-i kīmyā-yı ʿışḳ içün / gel ki Mevlānā ircāʿatda olur iksīr-i ʿışḳ; İn ḳadar dānem ki ān ʿālī-meʾāb / nist peyġam-ber velī dāred kitāb; men nemīgūyem ki an ʿālī-cenāb; Nist peyġam-ber velī dāred kitāb; ḳad daḫale ilānevbeti'l-faḳīr ḥaḳīr Dervīş Muṣṭafā Naʿtī el-Mevlevī aşçı başı ve ḫānḳāh-ı Murādiyye fīşehr-i Edirne ġafferallāhu ẕunūbehu ve settera ʿuyūbehu; ḥasbiyellāhu teʿālā merḥūm Lala İsmāʿīl Efendinüñ bārgāh-ı cennet-mekān Firdevs-āşyān sulṭan Abdu'l-Ḥamīd Ḫān ṭābe s̱erāhu ḥażretlerinüñ kitāb-ḫānelerine vaḳf eyledügi kütüb-i nefīsedür; menminne menminne ʿalāʿabdihi'l-faḳīri Allāh subḥanehu ʿAlī bin ʿAbdu'r-Raḥmān bin eş-Şeyḫ Muḥammed ʿafellāhu ʿanhum bimennihi ve keremihi āmīn; yā kebīkec.

Başı: (1b) *B'ismi men evcede'l-eşyāʾe minʿademi ve ʿademihi bimaʿni'l-kāfi ve'n-nūn feceʿalehā mes̱neviyyen ṣūriyyen kānet ev maʿneviyyen mākāne ve māyekūnu kemā aḫbara subḥānehu ve Teʿālā fīkitābihi'l-meknūn.*

Sonu: *ḫulāṣa-yı kelām çoḳ zamān kibr ü naḫvetile ve ṣıfat-ı ʿacīb ü enāniyyetile ṭaş gibi dil-ḫırāş olduñ tecrübe ile bir zamān ḫāk gibi pest ü mütevāżıʿ ol ve tuḫm-ı nuṣḥ u irşādı ḳabūl ḳıl gör senden…*

Süleymaniye Kütüphanesi, Nâfiz Paşa, No: 589

Varak Sayısı: 165

Satır Sayısı: 29

Yazı Türü: Nesih

Cilt, Kâğıt ve Yazı Özellikleri: 345x210, 235x130 mm; mıklepsiz koyu kahve renkli mukavvâ cilt; âharlı kâğıt; 1b'de yaldızlı ser-levhalı, ilk varak müzehhep cetvelli, diğer varaklar surh cetvelli; beyitlerin üzeri surhla çizilmiş, âyet, hadîs ve alıntıların üzeri kimi yerde surhla veya siyah mürekkeple çizilmiş, kimi yerde surhla baş tarafları işaretlenmiş; başlıklar surhla.

Zahriyye ve 1a Bilgileri: Şerḥ-i cild-i evvel Mes̱nevī-yi Şerīf Şāriḥ İsmāʿīl Efendi nıṣfıdur / Minkütübi'l-faḳīr Şeyḫ Seyyid ʿAbdu'l-bāḳī el-Mevlevī beMevlevīḫāne-yi Bāb-ı Cedīd ḥālā 1232 fī 19 Ramażān yevmi'l-baʿs̱.

Başı: (1b) *B'ismi men evcede'l-eşyā'e min'ademi ve 'ademihi bima'ni'l-kāfi ve'n-nūn fece'alehā meşneviyyen şūriyyen kānet ev ma'neviyyen mākāne ve māyekūnu kemā aḫbara subḥānehu ve Te'ālā fikitābihi'l-meknūn.*

Sonu: (164b) *ḫulāṣa-yı kelām çoḳ zamān kibr ü naḫvetile ve ṣıfat-ı 'acīb ü enāniyyetile ṭaş gibi dil-ḫırāş olduñ tecrübe ile bir zamān ḫāk gibi pest ü mütevāżi' ol ve tuḫm-ı nuṣḥ u irşādı ḳabūl ḳıl gör senden…*

Özel Bilgi: Bu nüsha eksiktir. Zahriyye bölümünde belirtildiği gibi birinci cildin yarısı mevcut değildir.

Sālhā tū seng būdī dil-ḫırāş

Āzmunrā yek zamānī ḫāk bāş

beytinin şerhindeki "ḫāk gibi pest ü mütevāżı' ol ve tuḫm-ı nuṣḥ u irşādı ḳabūl ḳıl gör senden neler ḥāṣıl olur" cümlesinde biten bu nüsha 1935 beytin şerhini kapsamaktadır. Yazmanın devamında şerhin ikinci cildi (203 varak) ve üçüncü cildi (203 varak) bulunmaktadır.

Süleymaniye Kütüphanesi, Nâfiz Paşa Bölümü, No: 593

Varak Sayısı: 379

Satır Sayısı: 18-19

Yazı Türü: Ta'lîk-Nesih bozması özensiz yazı.

Cilt, Kâğıt ve Yazı Özellikleri: 210x140, 155x110 mm. Kenarı koyu kahve deri, üzeri mavi ebru kâğıtla kaplı mukavvâ cilt; suyolu filigranlı, az âharlı âbâdî kâğıt; Şemsesiz ve cetvelsiz; beyitlerin üstü surhla belirtilmiş; bölüm araları surhla noktalanmış; başlıklar kimi yerde surhla, kimi yerde üstü çizili.

Zahriyye ve 1a Bilgileri: Nesl-i Bū Bekr u hüner-efzāsı; ezkütüb-i mevḳūfe-yi Mevlevī-ḫāne-yi Bāb-ı Cedīd (1b'de vaḳf-ı Mevlevī-ḫāne-yi Bāb-ı Cedīd)

Özel Bilgi: Bu nüsha eksiktir. Şerh 918. beyitte "tercīḥ nihāden-i naḫcīrān tevekkülrā bercehd ü iktisāb" kısmında bitmektedir.

Başı: (1b) *B'ismillāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm b'ismi men evcede'l-eşyā'e min'ademi ve 'ademihi bima'ni'l-kāfi ve'n-nūn fece'alehā meşneviyyen şūriyyen kānet ev ma'neviyyen mākāne ve māyekūnu kemā aḫbara subḥānehu ve Te'ālā fikitābihi'l-meknūn.*

Sonu: (378b) *ya'nī ḥaẕeri terk eyle zīrā ki ḥaẕer ḳadrden muġnī olmaz zīrā el-muḳadderu kā'inun ve ceffe'l-kalemu…*

Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya, No: 1920

Katalog Kaydı: Fâtihu'l-Ebyât

Varak Sayısı: 314

Satır Sayısı: 31

Yazı Türü: Ta'lîk

Cilt, Kâğıt ve Yazı Özellikleri: Mıklepsiz koyu kahve renkli cilt; cetvelsiz âharlı kâğıt; beyitlerin üstü surhla işaretlenmiş; başlıklar surhla; alıntı şiirlerde mısra araları surhla belirtilmiş; âyet ve hadîs kısımlarının üstü surhla çizilmiş; her Mesnevî mısraından önce *Meṡnevī* ibâresi yer almakta.

Zahriyye ve 1a Bilgileri: *El-cildu'l-evvel minŞerḥi'l-Meṡnevī liİsmāʿīl Efendi; el-cildu'l-evvel; ḳad vuḳıfe hāẕihi'n-nusḫati'l-munīfe ḥażret-i sulṭānu'l-aʿẓam ve'l-ḫāḳānu'l-ekrem ʿimādu'l-İslām ve'l-muslimīn muʾessiru'l-iḥsān fī'l-ʿālemīn es-sulṭān ibnu's-sulṭān es-sulṭānu'l-ʿādil Maḥmūd Ḫān lāzālet evrāḳi ḥisābihi merḳūmeti ilāāḫiri'z-zamān ve ene'l-faḳīr ile'l-... birabbihi'l-ḳadīr Niʿmetullāhi'l-muflis biḤarameyni'ş-Şerīfeyn ġufira lehu; Mutevekkil ʿalellāh Niʿmetullāh.*

Ketebe Kaydı: *temmet tamām*

Başı: (1b) *B'ismi men evcede'l-eşyāʾe minʿademi ve ʿademihi bimaʿni'l-kāfi ve'n-nūn feceʿalehā meṡneviyyen ṣūriyyen kānet ev maʿneviyyen mākāne ve māyekūnu kemā aḫbara subḥānehu ve Teʿālā fīkitābihi'l-meknūn.*

Sonu: (314a) Pes āḫır-ı cild-i evveli anuñiçün tavṣiye-yi ṣabrıla ḫatm buyurdı nitekim āḫır-ı Sūre-yi ʿAṣrda tavṣıye-yi ṣabr idenlere Ḥażret-i Cenāb-ı Ḥaḳ medḥ buyurdı ve ihtimāmen lişāni'ṣ-ṣabr Ḥaḳ üzre ʿaṭf olındı *el-ḥamdu lillāhi ʿalātevfīḳi'l-itmām ve'ṣ-ṣalātu ʿalāseyyidi'l-enām.*

Süleymaniye Kütüphanesi, Lala İsmail, No: 170

Varak Sayısı: 462

Satır Sayısı: 25

Yazı Türü: Nesih

Cilt, Kâğıt ve Yazı Özellikleri: 200x140, 160x80 mm; üstü vişneçürüğü renkli deriyle kaplı, kapak içi kahverengi, taraklı ebrûlî kâğıtla kaplı; âharlı kâğıt, çift surh cetvelli; başlıklar ve kimi bölüm başlangıçları surhla; âyet, hadîs ve kelâm-ı kibârların üstü surhla çizili; beyitler *meṡnevī ibâre*siyle vurgulu.

Zahriyye ve 1a Bilgileri: Şerḥ-i cild-i evvel-i Mes̱neviyy-i Şeyḫ Anḳaravī; Ḥamdu lillāhi Teʿālā̱ merḥūm Lâla İsmāʿīl Efendinüñ teberrüken cennet-mekān Firdevs-āşyān sulṭān ʿAbdu'l-ḥamīd Ḫān ṭābe s̱erāhu ḥażretlerinüñ kitāb-ḫānelerine vaḳf eyledikleri kütüb-i şerīfedendür.

Ketebe/Ferâğ Kaydı: Temme el-cildu'l-evveli fīŞerḥi'l-Mes̱neviyyi'l-Maʿnevī fīselḫı şehri Rabīʿu'l-āḫır minşuhūri seneti sitte ve s̱elās̱īne ve elf ʿanhicreti menlehu'l-ʿizzu ve'ş-şerefu ʿalā̱enāmili'l-ʿabdi'l-faḳīr Yūsuf bin ʿAbdullāh ʿafā̱hu'l-Meliku'l-İlāh.

Başı: (1b) *B'ismi men evcede'l-eşyā'e minʿademi ve ʿademihi bimaʿni'l-kāfi ve'n-nūn feceʿalehā mes̱neviyyen ṣūriyyen kānet ev maʿneviyyen mākāne ve māyekūnu kemā aḫbara subḥānehu ve Teʿālā̱ fīkitābihi'l-meknūn.*

Sonu: (462) Pes āḫır-ı cild-i evveli anuñiçün tavṣiye-yi ṣabrıla ḫatm buyurdı nitekim āḫır-ı Sūre-yi ʿAṣrda tavṣıye-yi ṣabr idenlere Ḥażret-i Cenāb-ı Ḥaḳ medḥ buyurdı ve ihtimāmen lişāni'ṣ-ṣabr Ḥaḳ üzre ʿaṭf olındı *el-ḥamdu lillāhi ʿalā̱tevfīḳi'l-itmām ve'ṣ-ṣalātu ʿalā̱seyyidi'l-enām.*

Süleymaniye Kütüphanesi, Hâlet Efendi, No: 176

Varak Sayısı: 348

Satır Sayısı: 31

Yazı Türü: Ta'lîk

İstinsâh Eden: Mehemmed bin Ramazân

İstinsâh Tarihi: 1158/1745.

Cilt, Kâğıt ve Yazı Özellikleri: 310x176, 240x110 mm, yaldızlı şemseli, sa'lbekli ve zencîrekli, koyu kahve renkli mukavvâ cilt; kapak içi desenli kâğıtla kaplı; 1b'de aştın yaldız ser-levha; ilk varakta yaldızlı cetvel, diğer varaklarda cetveller surhla; başlıklar ve kimi manzume başları surhla; beyitlerin üstü surhla çizili ve başında *Mes̱nevī* ibâreli; âyet, hadîs ve kelâm-ı kibârların üstü surhla çizili.

Zahriyye ve 1a Bilgileri: İlāhī cemʿ-i kütüb kerde ehl-i vaḥdetrā bidih bedest-i yemīneş kitāb-ı Ḥāletrā (İlâhî! Tüm kitap toplayıcıları olan ehl-i vahdetin ve Hâlet'in kıtabını sağından ver.).

Başı: (1b) *B'ismi men evcede'l-eşyā'e minʿademi ve ʿademihi bimaʿni'l-kāfi ve'n-nūn feceʿalehā mes̱neviyyen ṣūriyyen kānet ev maʿneviyyen mākāne ve māyekūnu kemā aḫbara subḥānehu ve Teʿālā̱ fīkitābihi'l-meknūn.*

Sonu: (348a) Pes āḫır-ı cild-i evveli anuñiçün tavṣiye-yi ṣabrıla ḫatm buyurdı nitekim āḫır-ı Sūre-yi ʿAṣrda tavṣıye-yi ṣabr idenlere Ḥażret-i Cenāb-ı Ḥaḳ medḥ buyurdı ve ihtimāmen liṣāni'ṣ-ṣabr Ḥaḳ üzre ʿaṭf olındı *el-ḥamdu lillāhi ʿalā̱tevfīḳi'l-itmām ve'ṣ-ṣalātu ʿalā̱seyyidi'l-enām.*

Süleymaniye Kütüphanesi, Sâliha Hatun, No: 103

Varak Sayısı: 120

Satır Sayısı: 17

Yazı Türü: Ta'lîk

Cilt, Kâğıt ve Yazı Özellikleri: 205x150, 165x100 mm; ebrûlî desenli hardal renkli mukavvâ cilt; cilt kenarları koyu kahve renkli deriyle kaplı; kapak içi sonradan yapıştırılmış sarı renkli kâğıtla tamir edilmiş; âharlı kâğıt; ilk varak ser-levhasız; varaklar cetvelsiz; yer yer derkenarlı.

Zahriyye ve 1a Bilgileri: Nāʾilī dostum efendüm yār-ı ġārumdur; gözleri Göksu ṣaḳalı Ṣaruyarumdur.

Metin Sonu Bilgileri: (121b) Elif lāma ḳarīn olsa bilāşübhe olur egri muḳārin ḥükmi naḳż eyler gerek egri gerek doğrı; (123a) Künhü'l-Aḫbār ṣāḥibi ʿĀlī tārīḫi meşhūrdur Nūr-ı ʿOs̱māniyyede vardur.

Özel Bilgi: Bu nüsha eksiktir. Şerhin muhtelif cüzlerinin bir araya getirilerek oluşturulmuş bir metindir. Hat metnin muhtelif kısımlarında farklılaşmaktadır. Eser "*Şuʿlehā bāgevheran gerdan buved / Şuʿle an cānib reved hem kan buved*" beytinin şerhinde bitmektedir.

Başı: (1b) *B'ismillāhi'r-Raḥmāni'r-Raḥīm b'ismi men evcede'l-eşyāʾe minʿademi ve ʿademihi bimaʿni'l-kāfī ve'n-nūn feceʿalehā mes̱neviyyen ṣūriyyen kānet ev maʿneviyyen mākāne ve māyekūnu kemā aḫbara subḥānehu ve Teʿālā̱ fīkitābihi'l-meknūn.*

Sonu: (120b) *Şuʿleler gevherile dönüci olur zīrā eger her aṣl ve şuʿlenüñ ferʿidür ve ferʿ aṣla tābiʿdür kez̠ālik ol cānibe gider hem maʿden ola ki anuñ maʿdeni cevherdür bundan murād nūr-ı Nebevīdür ki ṭāliʿlerüñ şuʿle-yi niyāzı ve pür-sūz u sāzı aṣl u maʿdeni olan nūr-ı Nebevīye ʿāyid olur.*

Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, III. Ahmed Bölümü, No: 1360

Varak Sayısı: 1092 (+803) (1.-4. ve 4.-5. ciltler)

Satır Sayısı: 39

Yazı Türü: Nesîh

İstinsah Tarihi: 1087/1676-77

Cilt, Kâğıt ve Yazı Özellikleri: Aharlı krem rengi kâğıt. 240x150 mm. Serlevhalar müzehhep, cedveller yaldızlı. Vişne çürüğü deri cilt, mıklepli.[285]

Konya Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi, No: 2062[286]

Varak Sayısı: 486 (1- 3. Ciltler; 1. Cilt 1b-91b)

Satır Sayısı: 25

Yazı Türü: Ta'lîk

Cilt, Kâğıt ve Yazı Özellikleri: 210x140, 150x104 mm; Mıklepsiz, şemseli, koyu kahverengi deri ciltli; cilt kenar kısımlardan oldukça hasar görmüş; kapak içi tamir edilmiş ve kâğıtla kaplanmış; varaklar âharlı, kimi varaklar tamir görmüş, kenarlarda cetvel yok; yer yer derkenarlı.

Zahriyye ve 1a Bilgileri: Şerḥ-i Mes̱nevī-yi Şerīf liİsmāʿīl-i Anḳaravī; ve ʿindehu mefātihu'l-ġaybi lāyaʿlemuhā illā hū ve yaʿlemu māfī'l-berri ve'l-baḥri ve mātesḳuṭu minvaraḳatin illā yaʿlemuhā ḥabbetin fīẓulumāti'l-arżı ve lāraṭbin ve lāyābisin illā fīkitābin mubīn; vaḳf-ı türbe-yi münevvere-yi Ḥażret-i Pīr ḳuddise sırruhu'l-munīr; işbu kitāb vaḳf iken ṣoñradan bir nīk eline geçüp mülk itmegile rāḳım-ı ḥurūf tekrāren iştirā idüp yine müşārun ileyh efendimüzüñ āstāne-yi saʿādetine vażʿ olınmışdur Muḥammed Saʿīdu'l-Mevlevī.

Başı: (1b) *B'ismi men evcede'l-eşyāʾe minʿademi ve ʿademihi bimaʿni'l-kāfi ve'n-nūn feceʿalehā mes̱neviyyen ṣūriyyen kānet ev maʿneviyyen mākāne ve māyekūnu kemā aḫbara subḥānehu ve Teʿālā̱ fīkitābihi'l-meknūn.*

Sonu: (485b) Tā sāyir-i mevcūdātdan perdeleri ḳaldurdı yaʿnī ḥaḳīḳat-ı vücūd eger lisān-ı ḥaḳīḳī olur.

---

[285] Fehmi Edhem Karatay; *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu*, Cilt 2, İstanbul 1961, s. 64.
Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'ndeki yenileme sebebiyle kütüphaneden talep ettiğimiz bu yazmanın verilemeyeceğine dâir tarafımıza gönderilen ileti şu şekildedir:
"Sayın Tanyıldız, Kütüphanemizden talep ettiğiniz CD'ler ile ilgili talebiniz tarafıma ulaştırıldı. Kütüphane restorasyon nedeniyle kapalı olduğundan ancak elimizde mevcut olan CD'ler üzerinden yardımcı olabiliyoruz. Sizin CD'sini talep ettiğiniz eserlerin ne yazık ki arşivimizde CD'si mevcut değil. Bu nedenle talebinizi yerine getiremiyoruz." Zeynep Atbas/Curator of Manuscripts /Topkapi Palace Museum Library.

[286] Bu nüshanın diğer bir tavsifi için bkz. Abdülbaki Gölpınarlı; *Mevlana Müzesi Kataloğu*, Cilt 2, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1971, s.125-126.

Afyon Gedik Ahmed Paşa İl Halk Kütüphanesi, No: 18202 (1555)

Varak Sayısı: 241

Satır Sayısı: 33

Yazı Türü: Rık'a

Cilt, Kâğıt ve Yazı Özellikleri: 300x280, 230x125 mm; koyu kahverengi deri ciltli; serlevhasız ve cetvelsiz; kimi başlıklar surhla; âyet, hadîs ve Mesnevî beyitlerinin üzeri surhla çizili; âharlı kâğıt; kimi varaklar tahrip olmuş.

Zahriyye ve 1a Bilgileri: Meṡnevī-yi Şerīf cild-i evvel şerḥ-i sālik-i Ḥażret-i Mevlānā Dervīş Seyyid Aḥmed ibni Şeyḫ Seyyid ʿOṡmān Efendi; Şerḥ-i şerīf-i Meṡnevī; Meṡnevī-yi Şerīf Şerḥi; B'ismillāhi'r-Raḥmāni'r-Raḥīm; Cild-i Evvel-i şerḥ-i İsmāʿīl Dede; Vaḳf-ı Ḳaraḥiṣār-ṣāḥibde vāḳıʿ Mevlevīḫāne-yi Dīvānī Muḥammed Efendi; evvelihi āḫırıhi hū; vaḳf dertürbe-yi Ḥażret-i Sulṭān Dīvānī Muḥammed Efendi derḲaraḥisār medfūn ḳuddise sırrahu'l-ʿazīz; Vaḳfi el-fuḳārāʾi'l-Mevleviyyetin es-sākinīn bimevlevīḫāne-yi Ḳaraḥiṣār-ṣāḥib.

Özel Bilgi: Bu nüshada şerhin yaklaşık yarısı eksiktir. Metin "*Çün zenem dem k'āteş-i dil tīz şud / Şīr-i hecr āşufte vü ḫun-rīz şud*" beytinin şerhinde *"ben nice urayum ki göñlüm āteşi tīz ü ziyāde oldı hicrān u firāḳ şīri āşufte vü ḫūn-rīz oldı çünkim hicrān şīri bir kimsenüñ üzerine ġalebe"* cümlesinde kesilmektedir.

Başı: (1b) *B'ismi men evcede'l-eşyāʾe minʿademi ve ʿademihi bimaʿni'l-kāfī ve'n-nūn feceʿalehā meṡneviyyen ṣūriyyen kānet ev maʿneviyyen mākāne ve māyekūnu kemā aḫbara subḥānehu ve Teʿālā̱ fīkitābihi'l-meknūn.*

Sonu: (245b) Ben nice urayum ki göñlüm āteşi tīz ü ziyāde oldı hicrān u firāḳ şīri āşufte vü ḫūn-rīz oldı çünkim hicrān şīri bir kimsenüñ üzerine ġalebe…

Süleymaniye Kütüphanesi, Beyazıt Bölümü (Beyazıt Devlet Kütüphanesi), No: 3565

Varak Sayısı: 351

Satır Sayısı: 33

Yazı Türü: Ta'lîk

İstinsah Tarihi: 1065/1654

Cilt, Kâğıt ve Yazı Özellikleri: 290x200, 230x 130 mm; vişneçürüğü renkli, şemseli, mıklepli mukavvâ cilt; kapak içi eflatun renkli kâğıtla kaplanmış; âharlı kâğıt; ilk varak

ser-levhasız; varaklar cetvelsiz; varaklar yer yer tahrip olmuş; kimi başlıklar surhla; âyet, hadîs ve Mesnevî beyitlerinin üzeri surhla çizili.

Zahriyye ve 1a Bilgileri: Īn şerḥ-i Meşnevī-yi Cenāb-ı Mevlevī vaḳf-ı tekye-yi Şeyḫ es-Seyyid Ḥāmid el-Ḳırımī derTekfur Tağı.

Ferâğ Kaydı: Ḳad vaḳaʿa'l-ferāġ mintesvīdihi fīşehri Rabīʿu'l-āḫır fīseneti ḫamsīne ve sittīne ve elf minhicreti'n-Nebeviyye ʿaleyhi efżalu't-taḥiyyeti.

Başı: (1b) *B'ismi men evcede'l-eşyā'e minʿademi ve ʿademihi bimaʿni'l-kāfi ve'n-nūn feceʿalehā meşneviyyen ṣūriyyen kānet ev maʿneviyyen mākāne ve māyekūnu kemā aḫbara subḥānehu ve Teʿālā fīkitābihi'l-meknūn.*

Sonu: (351b) Pes āḫır-ı cild-i evveli anuñiçün tavṣiye-yi ṣabrıla ḫatm buyurdı nitekim āḫır-ı Sūre-yi ʿAṣrda tavṣıye-yi ṣabr idenlere Ḥażret-i Cenāb-ı Ḥaḳ medḥ buyurdı ve ihtimāmen lişāni'ṣ-ṣabr Ḥaḳ üzre ʿaṭf olındı *el-ḥamdu lillāhi ʿalātevfīḳi'l-itmām ve'ṣ-ṣalātu ʿalānebiyyihi Muḥammedin ve ālihi ve ṣaḥbihi ecmaʿīn.*

Süleymaniye Kütüphanesi, Beyazıt Bölümü (Beyazıt Devlet Kütüphanesi), No: 9261

Varak Sayısı: 331

Satır Sayısı: 31

Yazı Türü: Ta'lîk

İstinsah Tarihi: 1065/1654

Cilt, Kâğıt ve Yazı Özellikleri: 317x205, 235x125; Şemseli kahverengi mukavvâ ciltli; arka kapak ebrûlî kâğıtla kaplı; Müzehheb ve müzeyyen ser-levhalı; ser-levhada *B'ismillāhi'r-Raḥmāni'r-Raḥīm* yer almakta; varaklar yaldızlı cetvelli; kimi başlıklar surhla; âyet, hadîs ve kelâm-ı kibâr ibârelerinin üzeri siyah mürekkeple çizili; Mesnevî beyitlerinin başında surhla *Meşnevī* ibâresi bulunmakta.

Başı: (1b) *B'ismi men evcede'l-eşyā'e minʿademi ve ʿademihi bimaʿni'l-kāfi ve'n-nūn feceʿalehā meşneviyyen ṣūriyyen kānet ev maʿneviyyen mākāne ve māyekūnu kemā aḫbara subḥānehu ve Teʿālā fīkitābihi'l-meknūn.*

Sonu: (331a) Pes āḫır-ı cild-i evveli anuñiçün tavṣiye-yi ṣabrıla ḫatm buyurdı nitekim āḫır-ı Sūre-yi ʿAṣrda tavṣıye-yi ṣabr idenlere Ḥażret-i Cenāb-ı Ḥaḳ medḥ buyurdı ve ihtimāmen lişāni'ṣ-ṣabr Ḥaḳ üzre ʿaṭf olındı *el-ḥamdu lillāhi ʿalātevfīḳi'l-itmām ve'ṣ-ṣalātu ʿalāseyyidi'l-enām.*

Kayseri Râşid Efendi Kütüphanesi, Ek Bölüm, No: 1388

Varak Sayısı: 337

Satır Sayısı: 21

Yazı Türü: Ta’lîk

Cilt, Kâğıt ve Yazı Özellikleri: 207x146-148x85 mm; mıklebsiz kahverengi cilt; kapak içi gül kurusu renkli kağıtla yapıştırılmış; nüsha yer yer tamir görmüş; âharlı kâğıt; varaklar cetvelsiz; kimi başlıklar surhla; âyet, hadîs ve beyitlerin üzeri surhla çizili; metin yer yer derkenarlı.

Zahriyye ve 1a Bilgileri: Mü’ellefāt-ı Merḥūm İsmāʿīl Efendi.

Özel Bilgi: Bu nüshada Mesnevî’nin dîbâce kısmının şerhi bulunmamaktadır.

Başı: (1b) *B’ismi men evcede’l-eşyā’e minʿademi ve ʿademihi bimaʿni’l-kāfi ve’n-nūn feceʿalehā meşneviyyen şūriyyen kānet ev maʿneviyyen mākāne ve māyekūnu kemā aḫbara subḥānehu ve Teʿālā fikitābihi’l-meknūn.*

Sonu: (337a) *İn çünin fermūd Mevlānā-yı mā / Kāşif-i esrārhā-yı Kibriyā; İn ne necmest u ne remlest u ḫᵛāb / Vaḥy-i Ḥaḳ vallāhu aʿlem bi’ṣ-ṣavāb.*

Süleymaniye Kütüphanesi, Pertev Paşa, No: 306

Varak Sayısı: 148

Satır Sayısı: 41

Yazı Türü: Ta’lîk

Cilt, Kâğıt ve Yazı Özellikleri: Kapak içi gül kurusu renginde kâğıtla kaplı; âharlı kâğıt, varaklar cetvelsiz, âyet, hadîs ve kelâm-ı kibârlar ile başlıklar surhla; Mesnevî beyitlerinin üzeri surhla çizili; yer yer derkenarlı.

Zahriyye ve 1a Bilgileri: Cild-i evvel-i Şerḥ-i Meşnevī-yi Şerīf-i Anḳaravī; Şerḥ-i Mücelled-i evvel ezMeşnevī-yi Maʿnevī Ḥażret-i Mevlānā Celālu’d-dīn er-Rūmī ḳaddesenallāhu biesrārihi ezcümle-yi muṣannefāt-ı Şeyḫ İsmāʿīl Efendi Anḳaravī mürşid-i ṭarīḳa-yı ʿaliyye-yi Mevlevī raḥmetullāhi taʿālā ʿaleyh.

1b (Mühür: Vaḳf-ı Kütüb-ḫāne-yi ḫānḳāh-ı Süleymāniye, 1253)

Başı: (1b) *B’ismi men evcede’l-eşyā’e minʿademi ve ʿademihi bimaʿni’l-kāfi ve’n-nūn feceʿalehā meşneviyyen şūriyyen kānet ev maʿneviyyen mākāne ve māyekūnu kemā aḫbara subḥānehu ve Teʿālā fikitābihi’l-meknūn.*

Sonu: (148a) Pes āḫır-ı cild-i evveli anuñiçün tavṣiye-yi ṣabrıla ḫatm buyurdı nitekim āḫır-ı Sūre-yi ʿAṣrda tavṣıye-yi ṣabr idenlere Ḥażret-i Cenāb-ı Ḥaḳ medḥ buyurdı ve

ihtimāmen lişāni'ṣ-ṣabr Ḥaḳ üzre ʿaṭf olındı *el-ḥamdu lillāhi ʿalā̱tevfīḳi'l-itmām ve'ṣ-ṣalātu ʿalā̱seyyidi'l-enām.*

Süleymaniye Kütüphanesi, Hâlet Efendi, No: 204

Varak Sayısı: 224

Satır Sayısı: 33

Yazı Türü: Nesih

Cilt, Kâğıt ve Yazı Özellikleri: Âharlı kâğıt, ilk varak müzehhep ve müzeyyen ser-levhalı ve yaldızlı cetvelli; diğer varaklar surh cetvelli; kimi başlıklar ve vurgu ifadeleri surhla; âyet, hadîs, kelâm-ı kibâr ve beyitlerin üzeri surh çizgili; yer yer derkenarlı.

Zahriyye ve 1a Bilgileri: Mecmūʿatu'l-Leṭāyif ve Maṭmūretu'l-Maʿārif şāriḥ-i Mes̱nevī İsmāʿīl el-Anḳaravī ḳuddise sırruhu; şāriḥ-i Mes̱nevī İsmāʿīl Anḳaravī merḥūm evvelā Ḥażret-i Mes̱nevīde ḥāvī olan āyāt-ı kerīme ve eḥādīs̱-i münefesseyi ve ebyāt-ı ʿArabiyyesin tefsīr ü şerḥ eyleyüp Cāmiʿu'l-Āyāt diyü baʿde't-tesmiye kelimāt-ı müşkile ve ebyāt-ı Fārsiyyeyi muʿżılasın daẖı şerḥ eyleyüp Fātiḥu'l-Ebyāt diyü nām virüp baʿdehu işbu teʾlīf-i celīlde ikisin daẖı cemʿ ile Mecmūʿatu'l-Leṭāyif ve Maṭmūretu'l-Maʿārif diyü tesmiye buyurmışlardur fi'l-ḥaḳīḳa bir kitāb-ı ʿanberīn-niḳābdur ki leṭāfet-i ḥüsn-i ṣūreti muṭālaʿa ile keşf-i ḳabāyıḥ iden erbāb-ı maʿrifete ẓāhir u ʿayāndur raḥmetullāhi ʿaleyhi raḥmeten vāsiʿaten; (Mühür: İlāhī cemʿ-i kütüb kerde ehl-i vaḥdetrā bidih bedest-i yemīneş kitāb-ı Ḥāletrā 1236. (İlâhî! Tüm kitap toplayıcıları olan ehl-i vahdetin ve Hâlet'in kitabını sağından ver.)

Tahrir Kaydı: Taḥrīran fīevāyili Şevvāli'l-Mükerrem sene erbaʿa ve s̱elās̱īn ve elf (1034= Temmuz 1625)

Başı: (1b) *B'ismillāhi'r-Raḥmāni'r-Rahīm b'ismi men evcede'l-eşyāʾe minʿademi ve ʿademihi bimaʿni'l-kāfi ve'n-nūn feceʿalehā mes̱neviyyen ṣūriyyen kānet ev maʿneviyyen mākāne ve māyekūnu kemā aẖbara subḥānehu ve Teʿālā̱ fikitābihi'l-meknūn.*

Sonu: (223b) Pes āẖır-ı cild-i evveli anuñiçün tavṣiye-yi ṣabrıla ẖatm buyurdı nitekim āẖır-ı Sūre-yi ʿAṣrda tavṣıye-yi ṣabr idenlere Ḥażret-i Cenāb-ı Ḥaḳ medḥ buyurdı ve ihtimāmen lişāni'ṣ-ṣabr Ḥaḳ üzre ʿaṭf olındı *el-ḥamdu lillāhi ʿalā̱tevfīḳi'l-itmām ve'ṣ-ṣalātu ʿalā̱seyyidi'l-enām.*

Süleymaniye Kütüphanesi, Nâfiz Paşa, No: 451

Varak Sayısı: 301

Satır Sayısı: 21

Yazı Türü: Nesta'lîk (Düzensiz)

Cilt, Kâğıt ve Yazı Özellikleri: Yıpranmış koyu kahverengi ve üzeri battal ebrûlî kâğıtla kaplı ciltli; şirazesi dağılmış; arka kapak yer yer kopmuş; varakların büyük kısmı rutûbetten etkilenmiş; âharlı kâğıt; varaklar cetvelsiz, yer yer derkenarlı; âyet, hadîs ve beyitlerin üzeri surhla çizili; kimi başlıklar surhla.

Zahriyye ve 1a Bilgileri: Kitāb-ı Cāmiʿu'l-Āyāt; Cāmiʿu'l-Āyāt fīŞerḥi Meşnevī el-faḳīr Saḥḥāf Dervīş Muḥammed; Vaḳf-ı Mevlevī-ḫāne-yi Bāb-ı Cedīd; Cild-i evvel minMecmūʿatu'l-Letāyif ve Maṭmūratu'l-Maʿārif liŞeyḫ Şāriḥ İsmāʿīl Efendi el-Mevlevī el-Anḳaravī minşurūḥi ebyāti'l-Meşnevī; Şerḥu cildü'ṣ-ṣānīyi'l-Meşneviyyi'ş-Şerīf liŞeyḫ Şāriḥ İsmāʿīl Efendi el-Mevlevī el-Anḳaravī; Bu kitāb-ı şerīfi bu ḫānḳāh-ı Bāb-ı Cedīde vaḳf eyledüm ḳırāʾat iden yārāndan bu faḳīri daʿavāt-ı ḫayriyye ile yād idilmek niyāz iderem vāḳıfihi'l-faḳīr Şeyḫ Seyyid ʿAbdu'l-Bāḳī el-mevlevī beMevlevī-ḫāne-yi Bāb-ı Cedīd fīyevmi sābiʿu ve'l-ʿişrīn minşehri Muḥarremi'l-ḥarām liseneti ṣelāṣe ve ṣelāṣīn ve miʾeteyni ve elf.

Özel Bilgi: Bu nüshanın cildi ve varakları tahrip olmuştur. Hattının da özensiz olması nedeniyle istifade edilmeye müsâit değildir. Ayrıca Mesnevî'nin dîbâce şerhi ile ilk on sekiz beytinin şerhini ihtiva etmemektedir.

Başı: (2a) *B'ismillāhi'r-Raḥmāni'r-Rahīm b'ismi men evcede'l-eşyāʾe minʿademi ve ʿademihi bimaʿni'l-kāfi ve'n-nūn feceʿalehā meṣneviyyen ṣūriyyen kānet ev maʿneviyyen mākāne ve māyekūnu kemā aḫbara subḥānehu ve Teʿālā̱ fīkitābihi'l-meknūn.*

Sonu: (300b) *İn ne necmest u ne remlest u ne ḫᵛāb vaḥy-ı Ḥaḳ vallāhu aʿlem bi'ṣ-savāb.*

Afyon Gedik Ahmed Paşa İl Halk Kütüphanesi, No: 18215

Varak Sayısı: 330

Satır Sayısı: 27-29

Yazı Türü: Nesta'lîk

İstinsah Tarihi: Şa'bân 1041

İstinsah Eden: Silinmiş

Cilt, Kâğıt ve Yazı Özellikleri: 295x220; 230x125; Üzeri battal ebrûlî kâğıtla kaplı koyu kahve renkli mıklepsiz ciltli; iç kapağı, sonradan yapıştırılmış bir kâğıtla tamir edilmiş;

yer yer bozulmuş âharlı kâğıt; 1b'de müzehheb ve müzeyyen bir ser-levha; varaklarda yaldızlı cetveller; başlıklar ve kimi âyet ve hadîsler surhla; Mesnevî beyitlerinin üzeri surhla çizili; eserin üst kısımları rutûbet nedeniyle yer yer tahrip olmuş; baş tarafta ve son kısımda yer alan bazı varaklar tamir görmüş.

Zahriyye ve 1a Bilgileri: Ḳad vuḳife hāẕe'l-kitābi'ş-şerīf ilā̱dergāhi Ḥażreti Sulṭān Dīvānī ḳuddise sırruhu's-sāmī; Mecmūʿatu'l-Leṭāyif ve Maṭmūratu'l-Maʿārif.

Ferağ Kaydı: Ḳad vaḳaʿa'l-ferāġ mintaḥrīri hāẕihi'n-nusḫati'ş-şerīfeti fīyevmi'l-Cumuʿati mineyyāmi māh-ı Şaʿbānu'l-mübārek ʿalā̱yedi ʿabdi'ż-żaʿīfu'l-muẕnibu'l-muḥtāc ilā̱raḥmetillāhi teʿālā̱ ….. bin ..… (silinmiş); liseneti iḥdā ve erbaʿīne ve elf.

Başı: (1b) *B'ismi men evcede'l-eşyā'e minʿademi ve ʿademihi bimaʿni'l-kāfi ve'n-nūn feceʿalehā meṡneviyyen ṣūriyyen kānet ev maʿneviyyen mākāne ve māyekūnu kemā aḫbara subḥānehu ve Teʿālā̱ fīkitābihi'l-meknūn.*

Sonu: (329b) Pes āḫır-ı cild-i evveli anuñiçün tavṣiye-yi ṣabrıla ḫatm buyurdı nitekim āḫır-ı Sūre-yi ʿAṣrda tavṣıye-yi ṣabr idenlere Ḥażret-i Cenāb-ı Ḥaḳ medḥ buyurdı ve ihtimāmen lişāni'ṣ-ṣabr Ḥaḳ üzre ʿaṭf olındı *el-ḥamdu lillāhi ʿalā̱tevfīḳi'l-itmām ve'ṣ-ṣalātu ʿalā̱seyyidi'l-enām.*

1.7.2. NÜSHALARIN TASNÎFİ

Klâsik kültürümüze ait yazma eserlerin neşrinde önemli aşamalardan biri de eserin müellif hattını temin etmek; müellif hattına ulaşılamadığı durumlarda ona en yakın metni kurmak için nüshaların şeceresini oluşturmaktır. Yazma eserin mevcut nüshalarında yer alan ortak ve müstakil hatalar, eksiklik ve fazlalıklar tespit edilip bir nüsha şeceresi kurulur. Nihâî amaç, eserin müellif hattına en yakın metnini oluşturmaktır. Nüshaların istinsah yeri ve zamanı, devrin özgün farklılıkları, müstensihin kabiliyeti ve nüshanın diğerleriyle benzer ve farklı tüm özellikleri bu aşamada dikkate alınması gereken hususlardır. Metnin oluşturulması sürecinde ise verilerin tümü dikkate alınarak ipuçlarının desteği ile metnin şeceresi kurulur.[287]

Çalışmamızın bu bölümünde İsmâîl Rusûhî-yi Ankaravî'nin Mesnevî şerhi olan Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûretu'l-Ma'ârif'in birinci cildine ait nüshalar tasnîf edilecektir. Yazma eser kütüphaneleri ve kataloglarının taranması sonucu kütüphanelerde, Şerh-i Mesnevî'nin birinci cildine ait yazma nüshalar tespit edilmeye çalışılmıştır. Her nüsha gözden geçirilerek fark, eksiklik ve hatalar belirlenmiş; ketebe, ferâğ, temellük, vakfiyye, mütâla'a ve sahh gibi ayrıntıların da yardımıyla ortaya çıkan bilgilerden hareketle farklar değerlendirilerek nüshalar bir tasnife tabi tutulmuştur.

Nüsha yapısını değerlendirmeye geçmeden önce şerhin yazılış serüvenine değinmek gerekmektedir. Zira eser, şârihin fikrî yoğunluk anlamında gelişme sürecine de ışık tutmaktadır. Zihnindeki bütüncül Mesnevî şerhi projesini hayata geçirmek isteyen Ankaravî çeşitli zamanlarda doğrudan veya dolaylı olarak Mesnevî merkezli eserler te'lîf etmiştir.[288]

Mesnevî'nin tamamı şerh edilmeden önce Ankaravî, H.1017/M.1608 yılında *Mesnevî*'nin Arapça mukaddimesini yine Arapça olarak şerh ettiği *Simâtu'l-Mûkinîn* adlı eseri te'lîf etmiştir. Ardından *Mesnevî*'de geçen âyet ve hadîsleri tercüme ve şerh

---

[287] Tenkitli metin neşri ile ilgili ayrıntılı bilgiler için bkz. Ahmed Ateş; "Metin Tenkidi Hakkında (Dasitân-ı tevârih-i mülûk-i âl-i Osman münasebeti ile)", *Türkiyât Mecmuası*, Cilt VII-VIII, Sayı I, 1942, s. 253-267; Yusuf Ziya Kavakçı; *İslam Araştırmalarında Usûl*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1982; Mertol Tulum; *Tarihî Metin Çalışmalarında Usul / Menâkıbu'l-Kudsiyye Üzerinde Bir Deneme*, Deniz Kitabevi, İstanbul 2000; Atabey Kılıç; "Günümüzde Metin Neşri ve Problemleri Üzerine Düşünceler", *I. Kırşehir Kültür Araştırmaları Bilgi Şöleni, 8-10 Ekim 2003, Bildiriler*, (Haz.: Ahmet Günşen), Kırşehir 2004, s. 331-345.

[288] Ankaravî'nin Mesnevî şerhi Mecmûatu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif hâricinde Mevlevîlik ve Mesnevî ile ilgili eserleri şunlardır: Risâle fîHakkı's-Semâ, Huccetu's-Semâ, Risâletu't-Tenzîhiyye fîŞe'ni'l-Mevleviyye, Risâle-yi Usûl-ı Tarîkat ve Bey'at, Sülûknâme-yi Şeyh İsmâîl, , Simâtu'l-Mûkinîn, Cenâhu'l-Ervâh, Câmi'u'l-Âyât, Fâtihu'l-Ebyât, Hall-i Müşkilât-ı Mesnevî, Nisâb-ı Mevlevî, Tuhfetu'l-Berere, Mebde' ve Me'âd.

ettiği *Câmiu'l-Âyât* isimli Arapça eserini yazmıştır. H.1028/M.1619 yılının Rebî'u'l-evvel ayında ise Mesnevî'nin ilk on sekiz beyit şerhi olan *Fâtihu'l-Ebyât*'ı yazmıştır. Şerhe başladığı zaman söz konusu eserlerden yararlanmış, *Simâtu'l-Mûkinîn*'i tercüme ederek ve *Fâtihu'l-Ebyât*'ı da doğrudan şerhin başına almıştır.

Ankaravî, Mesnevî şerhine H.1030/M.1621 tarihinde başlamıştır. Yazılan ilk müsvedde nüshada Mesnevî beyitleri mevcut değildir. Beyit yerleri surhla bir *mîm* konularak işaretlenmiştir. Bu müsvedde şerh tamamlandıktan sonra hem Mesnevî beyitlerine hem de şerh metnine bakmak zor olduğu ve iki metnin beraber okunmasında sıkıntılar yaşandığı için aynı yılın Zilhicce/Aralık ayında Mesnevî beyitlerinin de yer aldığı şerhi te'lîf etmeye başlamıştır. Manevî evlâdı olan Dervîş Ganem'in kitabetiyle bu şerh H.1036/M.1626 yılında tamamlanmıştır. Osmanlı kültür dünyasında oldukça rağbet gören bu şerh, devrin padişahı IV. Murad'ın da dikkatini çekmiş ve H.1039/M.1629 yılında Ankaravî'den bu şerhin ahsen-i tertîb üzere yazılmış bir nüshasını talep etmiştir. Bunun üzerine Ankaravî, şerhin kimi yerlerine eklemelerde bulunup metni, hattı hızlı ve güzel olan bir kâtibe yazdırmış ve padişaha sunmuştur.[289]

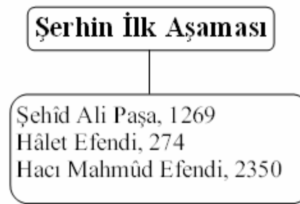
Yukarıdaki bilgilerden de anlaşılacağı gibi şerhin üç farklı metni oluşmuştur. Bu durumda metni kurarken esas alınacak nüsha veya nüshalar, şârihin bizzat kontrol edip padişaha sunduğu şerhten çoğaltılmış nüsha(lar) olmalıdır. Ancak hem üç zamanlı bir te'lîfin söz konusu olması hem de çeşitli metinlerin eklendiği mürekkep bir eser olması sebebiyle şerhin muhtelif zamanlarda kaleme alınan nüshaları da karmaşık bir görüntü arz etmektedir.

İlk te'lîf olan beyitsiz şerh metni pek yaygınlaşmamıştır. Zira hemen ardından beyitli şerh metninin yazılması söz konusudur. Ankaravî'nin ilk cildin mukaddimesinde de sözünü ettiği bu beyitsiz şerh metninin üç nüshasını tespit ettik. Bunlardan biri Süleymaniye Kütüphanesi, Hâlet Efendi Bölümü 274 numarada yer alan nüshadır. *"Minşerḥi Mes̱nevī liḤażreti Şāriḥ biḫaṭṭıhi"* şeklinde müellif hattı kaydı düşülen bu nüshanın çoğu kısmında Mesnevî beyitleri yer almaz. Beyit yerleri bir mîm harfi ile

---

289 "günlerden **biñ otuz ṭoḳuz** tārīḫinde mübārek **Ẕi'l-ḳaʿde**nüñ evāyilinde bir gün (…) Bu şerḥüñ ḥüsn-i ḫaṭṭıla yazılması ve saʿādetle müṭālaʿa ḳılmalarından ötüri aḥsen-i tertīb üzre tekrār düzilmesi ḫuṣūṣında merkez-i rāyet-i iḳbāl ve mehbiṭ-i saʿādet ü kemāl olan cānib-i şevket-meʾālleri cānibinden mis̱āl-i vācibü'l-imtis̱āl gelüp teʾlīf eyledüñüz şerḥ-i Mes̱nevīnüñ cümlesini ḥüsn-i ḫaṭṭıla bir ḫᵛoşca yazdurup cenāb-ı hümāyūnuma irsāl idesüz diyü bu cānibe vuṣūl bulduḳda emrlerine imtis̱āli farż-ı ʿayn ve fermān-ı hümāyūnlarına inḳıyādı farż u dīn mes̱ābesinde bilüp mümāṭalet ü tesvīfden ḥaẕer ḳılup ḫaṭṭı ḳırāʾate āsān bir kātibe mümkin oldıġı mertebe yazdurup ve ḫazīne-yi dilde medfūn olan cevāhir-i zevāhiri daḫı münāsib olan ebyāt-ı melāḥat-simātuñ şerḥ ü beyānı silkine cābecā yazdurdum evvelki nüsḫalara muġāyir bir bu daḫı bir ḫᵛoş kāmil nüsḫa olup dergāh-ı saʿādet-penāhları ṭarafına irsāl olındı ve hediyye ḳılındı" *Şerh-i Mesnevî*, Cilt I, Süleymaniye Kütüphanesi, Şehid Ali Paşa Bölümü, No: 1260, 2b.

işaretlidir. Ancak metin 196b'de "*Çeşm mīduzdend ü zincā çeşm nī / Çeşm-i an bāşed ki bīned me'menī*" beytinin şerhinde bitmektedir. Diğer nüsha Süleymaniye Kütüphanesi Şehid Ali Paşa Bölümü, 1269 numarada yer alan nüshadır. Bu nüshaya da "*merḥūmuñ kendü ḫaṭṭ-ı şerīfleri vü laṭīfleridür*" şeklinde müellif hattı kaydı düşülmüştür. Dîbâce ve on sekiz beyit şerhinin ardından metin, Hâlet Efendi nüshasıyla aynı paralelde gitmektedir. Metnin kimi kısımlarında Mesnevî beyitleri yer almaz. Bu gruba giren diğer bir nüsha ise Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmut Efendi Bölümü, 2350 numarada bulunan metindir. Şehid Ali Paşa nüshasından istinsah edildiğini düşündüğümüz bu metnin birçok yerinde beyitler yer almamaktadır.

Yaygınlaşan asıl nüsha, Ankaravî'nin öğrencisi Dervîş Ganem'in temize çektiği şerh metnidir. Muhtelif Mevlevî dergâhlarında okunan birçok nüsha, bu metin ve kopyalarından çoğaltılmış olmalıdır. Görebildiğimiz kadarıyla bu şerhin Türkiye kütüphanelerinde 27 nüshası bulunmaktadır. İstanbul ve Mısır matbaalarında basılan şerhler de bu nüsha esas alınarak hazırlanmıştır. Şerhin bu yaygın metninin nüshaları dört farklı koldan çoğaltılmıştır.

Mesnevî Şerhi'nin birinci cildi iki küçük risâle olan *Simâtu'l-Mûkınîn* ve *Fâtihu'l-Ebyât*'ın da başa eklenmesiyle oluşturulduğu için nüshalar arasında birtakım farklara rastlanmaktadır. Bazı nüshalarda dîbâce şerhi ve ilk on sekiz beyit şerhi yer almamaktadır.[290]

Şerh, Mevlevî dergâhlarında kırâat edildiği için muhtelif cüzler hâline de getirilmiştir. Bu cüzler kimi zaman müstakil olarak kalmış,[291] farklı müstensihlerce kaleme alınmış kimi cüzler de birleştirilerek bir metin hâline getirilmiştir.[292]

Dervîş Ganem'in istinsah ettiği bu ikinci metnin nüshaları mukayese edilmiş ve dört grup olarak tasnîf edilmiştir.

---

290 Bkz. Kayseri Râşid Efendi Kütüphanesi, Ek Bölüm, No: 1388; Süleymaniye Kütüphanesi, Nâfiz Paşa, No: 45.

291 Bkz. Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, No: 145; Süleymaniye Kütüphanesi, Nâfiz Paşa, No: 589; Süleymaniye Kütüphanesi, Nâfiz Paşa Bölümü, No: 593; Afyon Gedik Ahmed Paşa İl Halk Kütüphanesi, No: 18202.

292 Bkz. Süleymaniye Kütüphanesi, Saliha Hatun, No: 103.

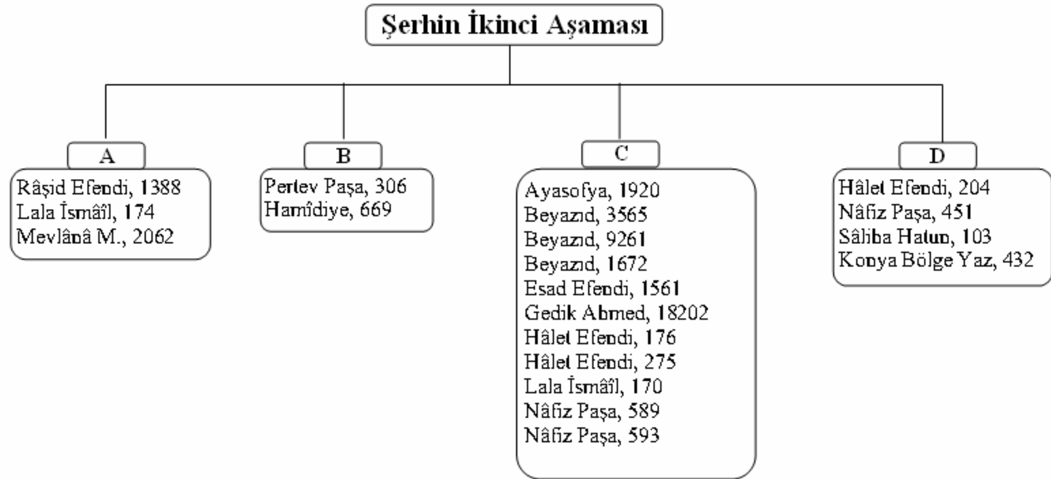
A grubunda yer alan nüshaların 1b varaklarında kolbaşı olan nüshadan gelen bir müstensih notu vardır: *"Nefyüñ nefyi iṣbāt içündür pes ʿademüñ ʿademi vücūddur ve murād vücūd-ı ʿālīdür ki Cenāb-ı Ḥaḳ eşyāyı andan īcād eyledi ve kāf u nūndan dībāce āḫır oluncaya deg berāʿat-ı istihlālden ḫālī degüldür ḥāşiye."*

B grubuna dâhil ettiğimiz nüshalarda mukaddime kısmında yer alan şerhin kaynaklarına ilişkin bölüm[293], C grubundaki nüshalarda Mesnevî dîbâcesinin şerhinden sonra ilk on sekiz beyte başlamadan önceki kısımda yer almaktadır: *"Kütüb-i muʿtebereden bunda maʿārif-i celīle ve leṭāyif-i keṣīre cemʿ olmışdur ṭālibine terġīb ve rāġibine taḥrīż içün ol kütüb-ı nefīsenüñ esāmīsi taḥrīr olındı tefāsīre müteʿallıḳ olan kütüb Ebu'l-leyṣ ve Meʿālimu't-Tenzīl ve Medārik ve Ḳāżī ve Ebu's-suʿūd ve Tefsīr-i Kebīrdür ve daḫı Ḳāşānī ve Keşşāf ve Mecmaʿu'l-Beyān ve Teysīrdür ve eḥādīṣe müteʿallıḳ olan kütüb Müslim ü Buḫārī ve Meṣābīḥ ü Meşārıḳ ve Terġīb u Terhīb ve Cāmiʿu'ṣ-Ṣaġīrdür ve taṣavvufa müteʿallıḳ olan kütüb Fütūḥāt-ı Mekkiyye ve Fuṣūṣu'l-Ḥikem ve Dīvān-ı İbn Fārıż ve ʿAvārifu'l-Maʿārif ve Kitāb-ı Taʿarruf ve Iṣṭılāḥāt li'ş-Şeyḫ ʿAbdurrezzāḳi'l-Ḳāşānī ve İʿcāzu'l-Beyān li'ş-Şeyḫi'l-Kebīrdür ve kelāma müteʿallıḳ olan Şerḥ-i Mevāḳıf ve Şerḥ-i ʿAḳāyid ve ḥikmete müteʿallıḳ olan Heyākil ve şerʿiyyāta müteʿallıḳ olan İḥyā ve Şerḥ-i Şerʿa ve Mişkātu'l-Envār ve fıḳha müteʿallıḳ olan Hidāyet ve Ṣadru'ş-Şerīʿa ve luġate müteʿallıḳ olan Ṣıḥāḥ ve Nihāyet-i İbn Eṣīrdür."*

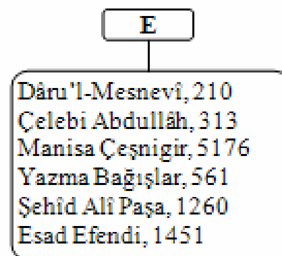
D grubunda yer alan nüshalar ise dîbâce veya ilk on sekiz beyit şerhinin metne alınmadığı nüshalardır. Bu metinlerde dîbâce veya ilk on sekiz beyit atlanarak şerhin kalan kısmından devam edilmiştir.

---

[293] Semih Ceyhan, Pertev Paşa 306 numarada yer alan nüshanın Dervîş Ganem'in elinden çıkan orijinal nüsha olduğunu belirtmektedir (s. 287). Araştırmacının, birinci ciltte herhangi bir kayıt olmadığı için ikinci ciltte yer alan tetimme kayıtlarından ve VI. Defterin sonunda müellif tarafından yazıldığı belirtilen kasîdeden hareketle verdiği bilgiye ihtiyatla yaklaşılması gerektiğini düşünerek tasnîf açısından bu nüshayı kolbaşı nüsha olarak almadık. Zira şerhten önce te'lîf edilmiş olan Simâtu'l-Mûkınîn ile Fâtihu'l-Ebyât, müstakil eserler olarak da intişar ettikleri için, söz konusu risalelerin farklı nüshaları şerhin başına eklenebilmektedir. Dolayısıyla ortalama 40 varaklık bir metin kısmı farklılaşacağı için Pertev Paşa (306) nüshasını tüm nüshaların kaynağı olarak göstermedik. Ayrıca orijinal olarak kabul edilen Dervîş Ganem nüshasının yaygınlaşmasından sonra Ankaravî'nin son dönemlerinde tekrar gözden geçirip çeşitli eklemeler yaptığı metin de meydana getirilmiştir. Bu durumda asıl metnin hangisi olacağı konusu müphem kalmaktadır.

Tasnîf edilen söz konusu nüshaların hâricinde dîbâce ve ilk on sekiz beyit şerhinin Ankaravî'nin ikmâl şerhi olarak tanımlayabileceğimiz son metnine paralel şekilde başlarken on dokuzuncu beytin şerhinden itibaren şerhin ikinci hâli olan grupla ile aynı içerikte devam eden nüshalar da vardır. Bu nüshaların dîbâce ve ilk on sekiz beyit şerhinde ikinci gruptan ayrılma sebebi, söz konusu kısımların ayrıca müstakil birer eser olarak te'lîf edilmesi olabilir. Zira Ankaravî *Simâtu'l-Mûkınîn* ve *Fâtihu'l-Ebyât* adlı risâlelerini bilâhare şerhin başına eklemiştir. Şerhin bütünlüğü göz önüne alındığında bu nüshalar ikinci gruptan ayrı değildir. Dolayısıyla yukarıdaki tasnîf çerçevesinde ayrı bir alt grup olarak kabul etmemiz mümkündür. Söz konusu nüshalar şunlardır:

Son te'lîf dediğimiz şerh ise önceki grupta yer alan nüshaların yaygınlaşmasından sonra ve Ankaravî'nin ömrünün son iki yılında yazılan metindir. Diğer grupta yer alan nüshalar kadar yaygın olmamasına rağmen Ankaravî'nin birtakım eklemelerde bulunarak son şeklini verdiği (ikmâl ettiği) metin olması yönüyle önem kazanmaktadır. Şârih bu metnin mukaddime kısmında, şerhte eksik kalan kısımların tamamlandığını belirtip diğerlerinden farklı bir nüsha olduğunu vurgular. Metin içerisinde kimi yorumların genişletildiği bu nüsha, şârihin son demlerinde IV. Murad'ın talebi üzerine hâssaten saray için kaleme alınmıştır.

Metni kurarken esas alacağımız nüsha şerhin bu son metnidir. Elimizdeki nüshalar arasında sadece Afyon Gedik Ahmed Paşa İl Halk Kütüphanesi, 18215 numarada yer alan nüsha şerhin son metnidir. Bunun dışında Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, III. Ahmed Bölümü, 1360 numarada yer alan bir nüsha daha vardır. Bu nüshayı görme şansımız olmadığı için herhangi bir guruba alamadık. Ancak Ankaravî'nin şerhin son hâlini saraya sunduğu gözden uzak tutulmazsa bu nüshanın A nüshası ile aynı koldan olabileceği muhtemeldir. Bu nüshanın elde olmayan kayıp bir nüshadan istinsah edilme ihtimâli de mevcuttur.

1. Şerhin İlk Hâli
Şehit Ali Paşa Nüshası

Dāstān-ı ʿāşıḳ şuden-i pādşāh berkenīzek
Beyit Yok
Ey dostān-ı ḥaḳīḳat bu ḥikāyeti gūş idüñ ki bu cümlenüñ naḳd u ḥālidür zīrā ḥikāyenüñ meʾāli budur ki
Beyit Yok
Cesed ḫalḳ olmazdan evvel bir pādşāh-ı rūḥ var idi ki mülk-i dünyā ve hem mülk-i dīn yaʿnī saʿādet-i dāreyn anuñ vücūdında mevżūʿ idi (43b-44a)

2. Şerhin İkinci Hâli
Pertev Paşa Nüshası

Dāstān-ı ʿāşıḳ şuden-i pādşāh berkenīzek
Mes̱nevī
Bi'şnevīd ey dūstān in dāstān
Ḫod ḥaḳīḳat naḳd-i ḥāl-i mast ān
Ey dostān bu ḥikāyeti gūş idüñ ḫod fi'l-ḥaḳīḳa o dāstān bizüm naḳd-i ḥalümüzdür zīrā bu ḥikāyeden meʾāl ü maḳṣūd budur ki
Mes̱nevī
Būd şāhī derzamānī pīş ezīn
Mülk-i dünyā būdeş u hem mülk-i dīn
Cesed ḫalḳ olmazdan evvel bir pādşāh-ı rūḥ var idi ki mülk-i dünyā ve hem mülk-i dīn yaʿnī saʿādet-i dāreyn anuñ vücūdında mevżūʿ idi (13b-14a)

3. Şerhin Son Hâli
Afyon Nüshası

ʿĀşıḳ şuden-i pādşāh berkenīzek ve ḫarīden-i pādşāh ān kenīzekrā ve rencūr şuden-i kenīzek ve tedbīr-i şāh dermuʿālece-yi ū
Bu surḫ-ı şerīf ve bu beyān-ı laṭīf bir pādşāhuñ bir cāriyeye ʿāşıḳ olması ve pādşāhuñ ol cāriyeyi alması beyānındadur ve cāriyenüñ ḫaste olması ve şāhuñ ol cāriyenüñ muʿālecesinde tedbīr eylemesi beyānındadur
Mes̱nevī
Bi'şnevīd ey dūstān in dāstān
Ḫod ḥaḳīḳat naḳd-i ḥāl-i mast ān
İşidüñüz ey dostān bu dāstānı yaʿnī ey dostān-ı ḥaḳīḳat bu ḥikāyeti gūş idüñ

ḥaḳīḳatda ḫod ol dāstān bizüm naḳd-i ḥalümüzdür zīrā bu ḥikāyeden meʾāl ü maḳṣūd budur ki pādşāhdan murād rūḥ ve kenīzekden murād nefsdür pes bu teʾvīl üzre tafṣīl ü taḥḳīḳi gelür

Meṣnevī

Būd şāhī derzamānī pīş ezīn

Mülk-i dünyā būdeş u hem mülk-i dīn

Bu zamāndan evvel bir zamānda bir pādşāh var idi ki aña hem mülk-i dünyā ve hem mülk-i dīn

müyesser olmış idi yaʿnī cesed ḫalḳ olmazdan evvel bir pādşāh-ı rūḥ var idi ki mülk-i dünyā ve hem mülk-i dīn yaʿnī saʿādet-i dāreyn anuñ vücūdında mevżūʿ idi (26a-b)

1. Şerhin İlk Hâli Şehit Ali Paşa Nüshası	2. Şerhin İkinci Hâli Pertev Paşa Nüshası	3. Şerhin Son Hâli Afyon Nüshası
Beyit Yok Mes̱elā bir kimse merkeb-i ḥayvāniyyeti ṭutsa pālān-ı niʿmet-i dünyeviyyesi olmaz niʿmet ü devlet-i dünyeviye bulsa gürg-i mevt ve sebʿ-i seḳāmet merkeb-i teni rubūde ḳılur (44a)	*Mes̱nevī* *An yekī ẖar daşt pālāneş nebūd* *Yaft pālan gurg ẖarrā derrubūd* Mes̱elā ol bir kimse merkeb-i cismāniyyeti ṭutdı anuñ pālān-ı niʿmet-i dünyeviyyesi olmadı çün niʿmet-i pālān-ı dünyevī buldı gürg-i mevt ve sebʿ-i seḳāmet merkeb-i teni ḳapdı (14a)	*Mes̱nevī* *An yekī ẖar daşt pālāneş nebūd* *Yaft pālan gurg ẖarrā derrubūd* Mes̱elā ol bir kimse ẖar ṭutdı anuñ pālānı olmadı yaʿnī semer bulmadı pes pālānı buldı bu kerre ḳurd ẖarı ḳapdı yaʿnī ol bir kimse merkeb-i cismāniyyeti ṭutdı anuñ pālān-ı niʿmet-i dünyeviyyesi olmadı çünkim niʿmet-i pālān-ı dünyeviyyeyi buldı gürg-i mevt ve sebʿ-i seḳāmet merkeb-i teni ḳapdı (26b)

1. Şerhin İlk Hâli
Şehit Ali Paşa Nüshası

Guften-i Emīru'l-Müʾminīn ʿAlī radıyallāhu ʿanh bāḳarīn-i ḫod

Beyit ve şerhi yok (201a)

2. Şerhin İkinci Hâli
Pertev Paşa Nüshası

Guften-i Emīru'l-Müʾminīn ʿAlī radıyallāhu ʿanh bāḳarīn-i ḫod ki çün ḫudū endāḫtī derrūy-ı men nefs-i men cünbīd ve iḫlāṣ-ı nemand māniʿ kuşten-i tū ān şud

Meṣnevī
Guft emīru'l-müʾminin bāan cevān
Ki behengām-ı neberd ey pehlevān
Emīru'l-müʾminīn ʿAlī Ḥażretleri ol cevāna eyitdi ceng vaḳtinde ey pehlevān (147a)

3. Şerhin Son Hâli
Afyon Nüshası

Guften-i Emīru'l-Müʾminīn ʿAlī radıyallāhu ʿanh bāḳarīn-i ḫod ki çün ḫudū endāḫtī derrūy-ı men nefs-i men cünbīd ve iḫlāṣ-ı ʿamel nemand māniʿ kuşten-i tū ān şud
Bu surḫ-ı şerīf ve bu beyān-ı laṭīf Emīru'l-müʾminīn ʿAlī radıyallāhu ʿanh kendü ḳarīnine dimesinüñ beyānındadur böyle diyü ki çünkim sen benüm yüzüme tükrük atduñ benüm nefsüm ḥareket eyledi ve ʿamelde iḫlāṣ eylemek ḳaldı seni depelemege māniʿ ol oldı raveye ʿAbdu'l-Vāḥid bin Zeyd ḳāle seʾeltu el-Ḥasane'l-Baṣrī ʿaniḫlāṣ mā huve ḳāle seʾeltu ʿanḪuẕeyfe ʿani'l-iḫlāṣ mā huve

Ḳāle seʾeltu'n-Nebī ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem mā huve ḳāle seʾeltu Cebrāyīl ʿani'l-iḫlāṣ mā huve ḳāle seʾeltu Rabbi'l-ʿizzet ʿani'l-iḫlāṣ mā huve ḳāle teʿālā̱ huve sırrun minsırrī istevedde ʿanhu ḳalbe men aḥbebtehu minʿibādī pes bu maʿnā̱yı şerḥ idüp Cüneyd-i Baġdādī Ḥażretleri dir el-iḫlāṣu sırru beynellāhi ve beyne'l-ʿabd lāyaʿlemhu melekun feyukibbehu ve lāşeyṭānu fīfesedihi ve lāhuven fetemeīluhu ve bu maḥalle münāsib Ṭarīḳat-nāmede tafṣīl olunmışdur anda ṭaleb olına

Mes̱nevī

Guft emīru'l-müʾminin bāan cevān

Ki behengām-ı neberd ey pehlevān

Emīru'l-müʾminīn ʿAlī Ḥażretleri ol cevāna eyitdi ceng vaḳtinde ey pehlevān (A327)

1. Şerhin İlk Hâli Şehit Ali Paşa Nüshası	2. Şerhin İkinci Hâli Pertev Paşa Nüshası	3. Şerhin Son Hâli Afyon Nüshası
Beyit ve şerhi yok (92a-92b)	*Meşnevī* *Bāġbanrā ḫār çün derpāy reft* *Düzd furṣat yaft ü kālā burd teft* Meṡelā bāġbānuñ ayaġına çünkim diken batdı bāġbān kendü ḥāline meşġūl iken ḫırsuz furṣat buldı metāʿını ʿale'l-fevr iltdi (61b)	*Meşnevī* *Bāġbanrā ḫār çün derpāy reft* *Düzd furṣat yaft ü kālā burd teft* Meṡelā bāġbānuñ ayaġına çünkim diken batdı bāġbān kendü ḥāline meşġūl iken ḫırsuz furṣat buldı metāʿını ʿale'l-fevr iltdi yaʿnī düzd ki murād şeyṭāndur bāġbān-ı cennet olan Ādemüñ pāy-ı ʿaklına ḫār-ı fikr ü zān batmaġıla kendü vehmine meşġūl olduġın görüp fırṣat bulup ʿale'l-fevr metāʿ-ı ʿıṣmet ve kālā-yı iḥṭiyāṭını iltdi ve sırḳa itdi (125b)

1.8. METNİ KURMADA DİKKAT EDİLEN HUSUSLAR

1.8.1. Varak, Beyit ve Satır Numaralarının Gösterilmesi

- Metinde karşılaştırma kolaylığını sağlamak için takip edilen A nüshası ve P nüshasının varak numaraları köşeli parantez içinde [A1b], [P1b] şeklinde gösterilmiştir.
- Mesnevî metni beyit esasına göre şerh edildiği için beyitler numaralandırılıp **koyu** *ve italik* olarak gösterilmiştir.

(3169) Meşnevī
Çünki men men nīstem in dem zihust
Pīş-i in dem her ki dem zed kāfir ust

- Metinde satır sayıları muhteliftir. Umumiyetle 27 satır olan metin kimi zaman 28 veya 29 satır olabilmektedir. Satır numaraları parantez içinde (1), (2), (3) şeklinde gösterilmiştir.

1.8.2. Metin İçindeki Arapça/Farsça İbâreler ve Dipnotlardaki Açıklamalar

- Çalışmamızda ayetlerin okunuşları çevriyazıyla aktarılıp *koyu ve italik* olarak gösterilmiştir. Söz konusu kısımların tercümeleri de dipnotta verilmiştir. Âyet alıntılarının meâlleri, Türkiye Diyanet Vakfı adına bir komite tarafından hazırlanan *Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*'nden alınmıştır.[294] Âyet metninde kelime kelime i'râbın yapıldığı durumlarda meâl, âyetin ilk kısmında verilmiştir:

"Ve ḳad mekerū mekrehum* taḥḳīḳan küffār mekr eylediler ġāyet mekrle ***ve ʿindellāhi mekruhum*** ve bunlar cezā-yı mekri ki ʿaẕābdur mektūbdur ʿindellāh ***ve in kāne mekruhum*** egerçi bunlaruñ mekri oldıyise de" (103b)

____

*"Kâfirler, binbir türlü hile yaptılar, onların hilesinden dağlar yıkılsa da Allâh'tan da onlara bir hile vardır." (İbrâhîm, 46)

---

294 *Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*, (Haz.: Hayrettin Karaman-Ali Özek-İbrahim Kâfi Dönmez-Mustafa Çağrıcı-Sadrettin Gümüş-Ali Turgut), Türk Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1997.

- Hadîslerin okunuşları çevriyazıyla aktarılıp ***koyu ve italik*** olarak gösterilmiştir. Tercümeleri dipnotta verilmiş, bulunabildiyse kaynakları zikredilmiştir; kaynağı tespit edilemeyen hadislerin ise tercümeleriyle yetinilmiştir:

"Ḳāle ʿaleyhi's-selām mā minkum mineḥadin illā ve ḳad kutibe maḳʿaduhu mine'n-nār ve maḳʿaduhu mine'l-cenneti ḳālū efelā nettekilu ʿalāḳitābinā yā Resūlallāh ḳāle iʿmelū fekulle muyesserun limā ḫuliḳa lehu"*

---

*"Hz. Peygamber, "Ateş ve cennette her birinizin yeri önceden belirlenmiştir ve Allâh tarafından bilinmektedir." dedi. Sahabeler "Yâ Resulallâh, kaderimize bakıp tembellik mi yapalım?" diye sorduklarında O da "Hayır, çalışıp salih amel işleyin. Herkes ameline göre Allâh'ın yardımını görüp o amel, kendisine kolaylaştırılacaktır." dedi." Müslim, Kader 6-8; Tirmîzî, Kader 3; İbn Mâce, Mukaddime, 10 (Gültekin; İsmâîl Ankaravî…, s. 126).

- Metinde geçen Farsça ve Arapça cümle ve ifadelerin tercümeleri dipnotta verilmiştir. Söz konusu şiir ve ibareler şârih tarafından tercüme edilmişse bu kısımlar metindeki biçimiyle korunmuştur.

"ḳāle Cābiru kāne'n-Nebiyyu ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem iẕā ḫaṭabe isnedu ilāciẕʿi'n-naḫleti minsuvāri'l-mescidi felemmā ṣanaʿa lehu'l-minberi fe'stevā ʿaleyhi ṣāḥatu'n-naḫleti elletī kāne yaḫṭabu ʿindehā ḥattā kādet en-yenşaḳḳa fenezele ʿaleyhi's-selām ḥattā aḫaẕehā ileyhi fecaʿalet bi'enne enīni'ṣ-ṣabiyyi'l-leẕī yuskitu ḥattā isteḳarret ḳāle'n-Nebiyyu ʿaleyhi's-selām bukket ʿalāmākāne tesmaʿu mine'ẕ-ẕikri **tercemesi budur ki** Ḥażret-i Resūl-i Ekrem ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem ḫıṭābet eyledügi zamānda bir ḫurmā aġacınuñ dalına ṭayanurdı ki ol mescidün direklerinden biri idi vaḳtā kim ol Nebī içün minber düzüldi ki ol Nebī anuñ üzerine ḳaṣd eylediyise ve oturdıyise ol naḫle ki anuñ ḳatında muḳeddemā ḫıṭābet eylerdi bir mertebe ḥanīn ü ṣayḥa eyledi ki ḥattā münşaḳḳ olmaġa ḳarīb oldı pes Nebiyy-i Mükerrem ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem minberden indi ve ol diregi aḫẕ eyledi ve muʿānaḳa ḳılup kendülere żamm eyledi pes ol naḫle ṣabī enīn eyledügi gibi enīn eylemege başladı eyle ṣabī ki teskiyet olınur yaʿnī sākit ḳılınur ḥattā ḳarār u enīni dińdi" (196b)

1.8.3. Başlıkların Tercümesi

Mesnevi metninde konu başlıkları şârih tarafından tercüme edilmemişse bu Farsça kısımların tercümesi dipnotta verilmiş; tercüme edilmişse bu kısımlar metindeki biçimiyle korunmuştur.

"Pīş āmeden-i naḳībān u derbāniyān-ı ḫalīfe ezbehr-i ikrām-ı Aʿrābī ve peẕīruften-i hediyye-yi ū"*

____

*"Halifenin kapıcı ve nakîplerinin ikram için bedevîyi karşılamaları ve getirdiği hediyeyi kabul etmeleri"

"Sebeb-i ḥırmān-ı eşḳıyā ezdü cihān ki ḫasire'd-dünyā ve'l-āḫıreti
Eşḳiyānuñ iki cihānuñ ʿizzet ü devletinden maḥrūm olmalarınuñ sebebinüñ beyānındadur ki ḫasire'd-dünyā ve'l-āḫıret olmışlardur yaʿnī dünyā ve āḫıretde maḫẕūl u medḥūr ḳalmışlardur" (223b)

"Dermaʿnī-yi ān ki ān çi veliyy-i kāmil kuned mürīdānrā neşāyed gustāḫī kerden ve hemān fiʿlrā kerden bu surḫ-ı şerīf ve bu beyān-ı laṭīf anuñ maʿnāsı beyānındadur ki ol nesneyi ki veliyy-i kāmil eyler mürīde güstāḫlıḳ eylemek ve hemān ol fiʿli eylemek lāyıḳ degüldür
ki ḥelvā ṭabībrā ziyān nedāred ammā bīmārrā ziyān dāred zīrā ḥelvā ṭabībe ziyān ṭutmaz ammā ḫasteye ziyān ṭutar
ve sermā vü berf engūrrā ziyān nedāred ammā ġūrerā ziyān dāred ki derrāh est ve ṣoġuḳ ve ḳar üzüme ziyān ṭutmaz ammā ġūreye ziyān ṭutar zīrā ki ḳoruḳ henüz yoldadur yaʿnī engūrlik derecesine varmamışdur ve sālik-i ġayr-ı kāmilüñ maḳāmı
ki *liyaġfirelekellāhu mā teḳaddeme min ẕenbike ve mā teʿaḫḫara* neşude est zīrā bu āyet-i kerīmenüñ mażmūnınuñ maẓharı olmamışdur ki Ḥaḳ Teʿālā Ḥażret-i Ḥabībi ḥaḳḳında buyurdı yā Muḥammed Allāhu Teʿālā senüñ ẕenbüñden teḳaddüm eyleyen ve teʾeḫḫur eyleyeni bi'l-külliyye maġfiret eylemek içün saña fetḥ-i mübīn ile fetḥi müyesser eyledi" (232b)

1.8.4. Nüsha Farklarının Gösterilmesi

- Metinde Dervîş Ganem (P) nüshasında yer almayıp sonradan eklenen kısımlar oldukça hacimlidir. Bu nedenle söz konusu kısımlar dipnotta gösterilmemiş, metin içerisinde köşeli parantez [ ] içine alınmıştır:

"Pes bunlarla münāsebet ve ḥarīflige tebettül ü inḳıṭāʿ şarṭdur *ve liḥāẕā emrullāhi nebiyyihi ʿaleyhi's-selām irşādün li'ṭ-ṭālibīn ve'ẕkurisme rabbike ve tebettel ileyhi tebtīlā ey demin ʿalāẕikrullāhi leylen ve nehāren ve inḳaṭiʿ bi'l-ʿibādeti ve cerede nefsike ʿammā sivallāh* [maʿnā-yı şerīfi Ḥażret-i Ḥaḳ resūline irşāden li'ṭ-ṭālibīn emr idüp buyururlar ki rabbüñi ẕikr eyle ve aña munḳaṭıʿ olmaġla muñḳaṭıʿ ol yaʿnī Allāhuñ ẕikri üzre gice ve gündüz müdāvemet eyle ve aña her şeyden munḳaṭıʿ ol ʿibādetle ve ve nefsüñi mā-sivādan mücerred ḳıl] mıṣraʿ-ı s̱ānīde *nīk perdeler*den murād maḳāmāt-ı evliyādur anuñçün ki ʿilm-i mūsıḳīde ve ıṣṭılāḥ-ı muṭrıbānda sürūd eyledikleri maḳāmāta perde taʿbīr iderler nitekim *maḳām-ı rāst* ve *maḳām-ı ʿırāḳ*a *perde-yi rāst ve perde-yi ʿırāḳ* dirler ve *perdehā-yı mā*daki perdelerden murād sālikuñ ḥicābāt-ı nūrānī vü ẓulmānī olan perdeleridür pes bu taḳdīrce maʿnādur ki ney meşābesinde ālet-i Ḥaḳ ve maẓhar- feyż-i ẕāt-ı muṭlaḳ olan mürşid ol ṭālib-i müstaʿiddüñ yārıdur ki dükeli yārından münḳaṭıʿ ola ve nefsinden ve hevā vü hevesinden necāt bula ol mürşidüñ maḳāmāt-ı ʿaliyye ve merātib-i semiyye vü seniyyesi bizüm ḥicābāt-ı nūrāniyye vü ẓulmāniyyemüzi hetk eyledi [ve esrār-ı Ḥaḳḳı ve envār-ı ẕāt-ı muṭlaḳı her bir mertebeden bize keşf idüp söyledi pes sālike ibtidā-yı ḥālde merātib-i İlāhiyyeden her bir mertebe bir perde-yi ḳavīdür ol vaḳtde ki aña cemīʿ-i merātib-i İlāhiyyenüñ esrārına ʿālim olan mürşid mertebe bemertebe söyleye ve rūḥānī vü cismānī her maḳāmuñ ḥaḳīḳatın aña keşf eyleye aña yaḳīn gelür ki şeyḫüñ maḳāmını aña ḥicāb olan mertebeleri hetk idüp] ʿayn-ı evvel ḥicābāt-ı nūrānī vü ẓulmānīden rūy-ı yārı müşāhede ḳılur ve ġayr gördigini ʿayn bilür *feḳāle Sulṭānu'l-ʿārifīn* (19a-19b)

"Pes mıṣdāḳ-ı ḥadīs̱-i şerīf [Āl-i ʿAbbās Benī Ümeyyeden ḫalʿ-ı imāret eyledikden ṣoñra beş yüz seneden mütecāviz ḫılāfet sürdiler Āl-i ʿAbbāsuñ evveli ʿAbdullāh-ı Sefāḥ ve āḫırı Mustaʿṣımdur hicret-i Nebeviyyenüñ yüz senesinde cülūs idüp altı yüz elli altı senesinde Hülāgū Baġdādı alup o Mustaʿṣımı ḳatl ḳılup Āl-i ʿAbbās munḳarıż olmışlardur ve mecmūʿ-ı ḫulefā-yı ʿAbbāsiyān ḳırḳ sekiz kimesnedür diyü ehl-i tārīḫ taḥḳīḳ ḳılmışlardur egerçi ḫılāfet-i ṣūrī anuñ evlādından munḳaṭıʿ olup ġayra intiḳāl eyledükden ṣoñra anuñ neslinden olanlar ḫılāfet-i maʿneviyye maẓharı olup dīn-i mübīne ḳıyāmete dek ẓahīr u muʿīn olsalar ʿaceb degüldür ve baʿżılar ʿİmādiyye ve bunuñ ems̱āli

memālikde ḥākim olan baʿżı umerā-yı ekrād nesebin ḥażret-i ʿAbbāsa isnād idüp biz Āl-i ʿAbbāsdanuz dirler pes anlaruñ her biri kendü memleketlerinde ʿazlden ve naṣbdan biri olup evlād-ı evlāda ḫılāfetlerini naḳl ḳılup ḥükūmetleri yevm-i ḳıyāmete dek mütemādī olur diyü tevcīh itmişler ṣaḥīḥ olduġı taḳdīrce vechden ḫālī degüldür ve Allāhu aʿlem biḥaḳīḳati'l-ḥāl ve bu cümle ems̱ile-yi müteʿaddideden murād] oldur ki bir kimse dünyevī vü nefsānī bir murād üzre ḫalīfe-yi Ḥaḳ olan meşāyıḫuñ bābına müteveccih olur aña geldikde dergāh-ı Ḥaḳdan aña bir āḫar ḥālet yüz gösterüp maḳṣūd-ı aṣlı cānibine ʿazīmet eylemesinden ʿibāret olur **[pes merd-i ʿArab ḫalīfenüñ naḳīblerinden bu ḳadar iḥsān müşāhede idüp bu tems̱īlleri īrāddan ṣoñra eytdi]** (246b)

- Dervîş Ganem (P) nüshasında yer alıp A nüshasında bulunmayan kimi cümlelere de rastlanmaktadır. Pek örneği olmayan bu kısımlar da parantez içine ( ) alınmıştır.

"Pes bu rūḥ-ı ḥayvānīnüñ bedene nisbet kemāl-i leṭāfeti oldıġı eclden rūḥ-ı ilāhīnüñ buña taʿaşşuḳı olup bedende tedbīr ü taṣarruf ḳılur ve ḥüsn ü cemālin **(ve rabbisinden aḫẕ eyledügi ʿilm ü kemālin her ne ḳadar ise rūḥ-ı ḥayvānī vāsıṭasıyla bedeninde)** maẓhar olur pes ʿālim ü ʿārif olan ol kimesnenüñ aḳvāl ü aḥvāl ḫıṣāl ü ādābına naẓar ḳılup anuñ bu ẓāhirde görinen ās̱ārından esrārına muṭṭaliʿ olur" (18a)

"Mes̱elā elif vücūd-ı muṭlaḳa müşābihdür ḥarekātı ve sükūnātı ḳabūl eylemedigi vechden ve ḳāyimun bi'ẕ-ẕāt olup ve noḳṭası olmayup ve sāyir-i ḥurūfa taʿalluḳ ḳılmayup ve *mebde-yi küll-i ḥurūf* oldıġı cihetden **(pes elife aḳreb olan ḥarf *bā*dur ki *bidāyet-i küll-i ḥurūf*dur ve mertebe-yi s̱ānīdedür keẕālik mertebe-yi eḥadiyyetden ibtidā ẓuhūra gelen ḳalem-i aʿlādur ki ḥarf-i bāya bir nice vechle müşābihdür cemīʿ-i mevcudātdan mertebe-yi eḥadiyyete ḳarīb oldıġı cihetden)** ve bidāyet-i cemīʿ-i ḥaḳāyıḳ-ı kevniyye oldıġı vechden ve mertebe-yi s̱āniyyede vāḳıʿ oldıġı ḥays̱iyyetden ve bu ḥarf-i bānuñ şānındandur ki ṭarafeyni muʿānaḳa ḳılmışdur" (11b)

1.8.5. Beyitlerin Düzenlenmesi

Metnin kendisinde de mevcut olduğu için *Mes̱nevī* ibâresi beyit numaralarından sonra ***koyu ve italik*** olarak gösterilmiştir. Metinde beyit ve mısrâların Mesnevî nüshalarından kaynaklanan farklı şekilleri verildiğinde bu farklı şekiller aynı beyit düzeninde ama **koyu** değil normal biçimde yazılmıştır:

"*(1350) Mes̱nevī*

Pīş-i çeşmet dāştī şīşe-y kebūd

Z'an sebeb ʿālem kebūdet mīnemūd

Meselā sen gözüñ öñinde şīşe-yi kebūd ṭutduñ ol sebebden ʿālem saña kebūd görindi ḥāl bu ki ʿalem kebūd degüldür baʿżı nusḫada bu beyt böyle vāḳıʿ olmışdur

Cām-ı revzen sāḫtī şīşe-y kebūd

Nūr-ı ḫurşīdī kebūdet mīnemūd

Yaʿnī cām-ı revzeni şīşe-yi kebūd düzdüñ āftāba mensūb olan nūr-ı beyāż ol sebebden kebūd görindi ve illā nūr-ı ḫurşīd ve ʿālem kebūd degüldür belki ʿillet şīşe vü cāmdadur" (131b)

1.8.6. Beyitlerin Okunma Meselesi

Ankaravî, arûz ve kâfiye için beyitlerin nasıl okunacağı hususunda bilgi vermez. Ancak nadiren, okuyucunun okuma ve anlamlandırmada zorlanacağını düşündüğü yerlerde çeşitli izahlar yapar. Şârihin bu konulara değinmemesini, selefi olan Şem'î'nin ilgili yerlerde ayrıntısıyla verdiği bilgileri görmüş olmasına bağlayabiliriz. Zira Ankaravî, Şem'î'nin aksine dilbilgisi ile arûz ve kâfiyeye dair açıklamalara yer vermez. Yorum boyutunda seleflerinin eksik bıraktıklarını düşündüğü hususlara açıklık getirir. Şem'î Şerhi'nin birinci cildini tenkitli olarak okuyup inceleyen Abdülkadir Dağlar, Mesnevî beyitlerinin okunuşu konusunda Şem'î'nin tasarruf ve izahlarını *Mesnevî'yi Doğru Okuma Kılavuzu* başlığı altında ayrıntısıyla değerlendirmiştir.[295] Mesnevî metninin nasıl okunması gerektiği hususundaki bu tasarruflar, devrin üslûbunu ve tercihini yansıtmaktadır kanaatindeyiz. Bu düşünceden hareketle Ankaravî Şerhi'nde de söz konusu tasarruflar dikkate alınarak aşağıda belirtildiği şekilde beyit okuması yapılmıştır:

- Kâfiye Tasarrufları:

Metnin imlâsında gösterilmese bile kimi kelimelerde kâfiyeyi sağlamak için birtakım ses değişmelerine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu hususta kâfiyenin gerektirdiği şekilde birtakım tasarruflara gidilmiştir.

[295] Abdülkadir Dağlar; *Şem'î Şem'ullâh Şerh-i Mesnevî…*, s. 147-156.

*Çeşm-bendest āteş ezbehr-i **ḥacīb (ḥicāb)***
*Raḥmetest in ser berāverde zi**cīb (ceyb)*** (92b)

*Tā becāy-ı ū şināsīmeş **imīm** (imām)*
Dest u dāmenrā bedest-i ū dihīm *(83a)*

*"Ẓāhir-i nuḳre ger espīdest u **nū** (nev)*
*Dest u cāme mīsiyeh gerded **ezū*** (63b)

*Mu'mineş ḫᵛānend cāneş **ḫᵛaş** şeved (ḫoş)*
*Ver munāfiḳ gūyi pur-ā**teş** şeved* *(49a)*

*Ābrā bu'brīd u cūrā pāk **kerd***
*Baʿd-ezan cūrā revan kerd **āb-ḫᵛard** (ḫorden)* *(51a)*

*Seng u āhen z'āb key **sākin** şeved*
*Ādemī bāin du key **eymin** buved (eymen)* *(91b)*

*Her ki tersed mervera **eymin** kunend (eymen)*
*Merd-i dil-tersenderā **sākin** kunend* *(139a)*

- İzâfetler

Kimi beyitlerde izafeti oluşturan seslerin vezin gereği hazfedilmesi gerekmektedir. Bu durumlarda yapılan tasarruflar aşağıdaki gibidir:

*Sāye-yi Yezdan buved **bende-y** Ḫudā*
*Murde-yi in ʿālem u **zinde-y** Ḫudā* *(61a)*

*ʿİlm ü ḥikmet zāyed **ezluḳma-y** ḥelāl*
*ʿIşḳ u riḳḳat āmed **ezluḳma-y** ḥelāl* *(157b)*

- Harflerin Sâkin veya Harekeli Okunması ve Ses Düşmesi

Veznin gerektirdiği kimi kısımlarda bazı kelimelerde sesler atılmakta, bazı kelimelerde ise ses eklenmektedir.

*Ger **Ḫıżır** derbaḥr keştīrā şikest*
*Ṣad durustī derşikest-i **Ḫıżr** hest*

***Kim'kuş** īşanrā ki kuşten sūd nist (ki mekuş) (54a)*

*Bīḫaber k'an şāh ḳaṣd-ı **canş** kerd (cāneş) (42b)*

*Kīmyā-sāzest **çi'bved** kīmyā (çi buved)*
*Muʿcize-baḫşest **çi'bved** sīmyā (çi buved) (70b)*

*Gāv **ki'bved** tā tu rīş-i ū şevī (ki buved)*
*Ḫāk **çi'bved** tā ḫaşīş-i ū şevī (çi buved) (72a)*

Guft īnek nāyib-i an merd men
*Nāyib-i ʿĪsā menem ender **zemen** (zamān) (85b)*

- Kelimelerin Müşedded veya Muhaffef Okunması

Beytin veznine göre kimi müşedded kelimelerin muhaffef, kimi muhaffef kelimeler de müşedded okunması gerekmektedir. İlgili yerlerde vezin ile bazı tasarruflarda bulunulmuştur.

*Ve'r ḥased gīred turā derreh **gulū***
*Derḥased İblīsrā bāşed **ġulū** (ġuluvv) (61b)*

*İn nemaṭ v'in nevʿ deh ṭūmār u **du***
*Bernuvişt an dīn-i ʿīsārā **ʿadū** (ʿaduvv) (69a)*

*İn cihan maḥdūd u an ḫod **bīḥadest** (bīḥaddest)*
*Naḳş u ṣūret pīş-i an maʿnā **sedest** (seddest) (70a)*

Kesb cuz nāmī medār ey nāmdār

Cehd cuz vehmī mepindār ey ***ʿayār*** *(ʿayyār)* *(102b)*

Dīderā bercesten-i ***ʿUmmer*** *gümaşt (ʿUmer)* *(138a)*

Guft ***ʿUmmer*** *nek bezīr-i an naḫīl (ʿUmer)* *(138a)*

1.8.7. Metni Okumada Dikkat Edilen Hususlar

Harf inkılâbından sonra Arap harfli metinlerin neşirlerinde sorunlar yaşanmış ve bu sorunların çözümüne yönelik olarak transkripsiyon (çevriyazı) sisteminin kullanılması ilmî bir teâmül hâline gelmiştir. Muhtelif zamanlarda bu soruna çözüm önerileri getirilmeye çalışılmış ancak ortak bir kullanım sağlanamamıştır. İlk olarak İsmail Ünver'in yapmış olduğu teklifler[296] büyük oranda kabul görmüş ve birçok araştırmada uygulanmıştır. Ayrıca birçok araştırmacı bu soruna bir çözüm bulunmaya çalışmış ve ortaya koydukları çalışmalarla meseleye katkıda bulunmuşlardır.[297]

Ancak sahada metin çalışmalarının ve neşirlerinin artması, Türkçe metinlerin yanında Arapça ve Farsça metinlerin de okunarak transkripsiyon sistemi ile Latin harflerine aktarılmaya çalışılması pratikte bazı sıkıntılara sebep olmuştur. Akademik çalışmalarda Arapça ve Farsça metinlerin yazımı iki şekilde karşımıza çıkmaktadır. İlki yabancı dille yazılan metnin, olduğu gibi, yani Arap alfabesiyle yazılmasıdır. Bu tercih, araştırmacıyı kısmen rahatlatıp muhtemel çeviri yanlışlarından korumakla beraber, klâsik metinlerin yeni harflere aktarılmasında, söz konusu metinlerin eski biçimiyle kalması sonucunu doğurmaktadır. Diğer yazım şekli de, herhangi bir ayrıma gitmeden metni tamamen yeni harflere aktarmaktır. Bu tür çalışmalarda ise okunma farklılıklarından kaynaklanan problemler yaşanmaktadır. Bununla beraber bu tercihte, çevrilen metin manzum ise şairin şiir üzerindeki tasarruflarını daha net bir şekilde görme imkânı doğmaktadır. Şair,

---

[296] İsmail Ünver; "Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler", *Türkoloji Dergisi*, Cilt 2, Sayı 1, 1993, s. 51-89.

[297] Osman Horata; "Klâsik Edebiyatımıza Ait Metinlerin Neşrinde Karşılaşılan İmlâ İle İlgili Bazı Problemler", *I. Eski Türk Edebiyatı Kollogyumu*, İLESAM,17-18 Ocak 1992, Ankara 1992; Adnan İnce "Tenkitli Metin Kurmada Karşılaşılan Güçlükler ve Çözüm Önerileri", *I. Eski Türk Edebiyatı Kollogyumu*, İLESAM,17-18 Ocak 1992, Ankara 1992; İsmail Ünver "Arapça Farsça Kelimelerin İmlâsı", *I. Eski Türk Edebiyatı Kollogyumu*, İLESAM,17-18 Ocak 1992, Ankara 1992; İsmail Ünver "Eski Türk Edebiyatıyla İlgili Sorunlarımız", *Türk Dili*, S 500, s. 118-126; Tulga Ocak; "Labial Hı'nın Çeviriyazıda Yazımı Sorunu", *Çağdaş Türk Edebiyatına Eleştiriel Bir Bakış-Nevin Önberk Armağanı,* s. 167-172, Ankara 1997; Mertol Tulum; "Filolojik Çalışma ve Eski Metinlerin Neşri Üzerine Görüş ve Tenkitler", *Türk Dünyası Araştırmaları*, Aralık 1983, s. 1-8.

vezin ve kâfiyeyi kusursuz bir şekilde yerleştirmek amacıyla kelimeler üzerinde farklı kullanım tercihlerine gidebilmektedir. Sesleri arttırıp azaltmakta, söz diziminde ve izafetlerde değişikliğe gidebilmektedir. Ancak bu değişmeler de çevriyazıda birtakım sorunlara yol açmaktadır. Özellikle ekler, ön ve son edatlar, kelimeler ve terkipler arasındaki çizgi (-) farklı kullanımlara kapı aralayacak niteliktedir.

Klâsik metinlerin imlâsı noktasındaki bu sıkıntılar araştırmacıları konu üzerinde mesai sarf etmeye ve düşünmeye sevk etmiştir. Bu minvalde 2008 yılında Kayseri'de imlâ konulu bir sempozyum düzenlenmiş[298] ve bu sempozyumda sunulan tebliğlerin önemli bölümü bir derginin imlâ özel sayısında[299] yayınlanmıştır. Bu sempozyumda klâsik metinlerin imlâsına dair Ziya Avşar'ın sunmuş olduğu tebliğ dikkat çekicidir.[300] Araştırmacı konu üzerinde daha önce fikir beyan eden bilim adamlarının tekliflerini topluca değerlendirerek yeni teklifler sunmuştur. Arap harfli metinlerin transkripsiyonunda karmaşadan ve görüntü kalabalığından kurtulmak için Farsça, Arapça kelime ve terkiplerdeki çizgilerin (-) kaldırılmasını teklif eden Avşar, kelime ve terkiplerin bütüncül bir yapıyla ele alınmasını teklif etmiştir.

Metinde esas olarak İsmail Ünver ve Ziya Avşar'ın çevriyazı teklifleri dikkate alınmıştır. Bir seri olarak ilim ve irfan dünyasının istifadesine sunulacak olan şerh metinlerinde imlâ birliğini sağlamak amacıyla bu çalışmada izlenen temel yöntem şudur: "Farsça ve Arapça kelimelerin birleşip terkip oluşturması çizgi ile sağlanacak; buna karşılık, kelimede ek fonksiyonundaki ön ve son unsurlar kelimelere çizgisiz eklenecektir."[301]

Bu çalışmada aşağıdaki istisnâî durumlar haricinde yaygın olarak kullanılan çevriyazı sistemine uyulmuştur. Metnin transkripsiyonunda esas alınan yöntem, klâsik dönem Anadolu sahası dil hususiyetleridir. Türkçe kelime ve eklerin imlâsında ihtilâf bulunduğu durumlarda her esas alınan nüshanın yazım biçimleri tercih edilmiştir.

- Arapça harf-i cerler (fī, min, bi, ʿalā̱, ilā̱, maʿa, ʿan, li vs.), Türkçe'deki ek fonksiyonu ile kullanıldığında kelimeyle birleştirilmiştir:

---

[298] II. Klâsik Türk Edebiyatı Sempozyumu (Prof. Dr. İsmail Ünver Adına), Kayseri, 15-16 Mayıs 2008.
[299] Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 3/6 (Prof. Dr. İsmail Ünver Adına -The Serial of Special Volumes- İmlâ/Ortographic), Fall 2008.
[300] Ziya Avşar; "Tenkitli Metin Neşrinde İmlâ Sorunu Üzerine Düşünceler", *Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 3/6 (Prof. Dr. İsmail Ünver Adına -The Serial of Special Volumes- İmlâ/Ortographic), Fall 2008, s. 71-111.
[301] Abdülkadir Dağlar; *Şem'î Şem'ullâh Şerh-i Mesnevî…*, s. 186.

Bieydī, biṭarīḳı, biraḥmetihi, biġayri, fīkitābi, fīsemāʾi, fīkeşfi, fīmaʿrifetihi, fīriyāżi, ʿala̱nebiyyihi, ala̱ālihi, ʿala̱ḫamsi, ʿala̱ḳadri, ila̱raḥmeti, ila̱yevmi, ila̱āḫırıhi, minʿademi, minkulli, minenfusihim, minenvārihim, minvechin, maʿaziyādetin, maʿacelāletihim, maʿatevābiʿihim, maʿaecsādi, ʿanẕikri, ʿanlevs̱i, ʿanreẕāyili, ʿanḥāẕihi, lihāẕā, limuḍġati, liyettefeḳḳahū.

- Harf-i cerler bir kelimeye harf-i ta'rîf (elif-lâm) vasıtasıyla bağlanmışsa izâfet durumu ve çizgiler korunmuştur.
Bi'l-hemze, bi'l-ġadāti, bi'l-medḥi, bi'l-bāʾi, fī'l-cümle, fī'l-cesedi, fī'l-ḥavżi, fī'l-ʿAvārifi, fī'l-ʿaṣri, li'l-mevcūdāti, li'l-ʿārifi, li'l-ḥayvāni, li'l-ʿışḳı, ʿale'l-maḳāmi, ʿale'l-fevr, ʿale'l-ḫuṣūṣ, ʿale'd-devām, ʿani'l-faḥşāʾi, ʿani'l-hevāʾi, mine's-sukkeri, mine'l-ḳalbi, mine'l-eḥādīs̱i, ile'l-aḫbāri, ile'l-arżı, ile'l-cinsi, mine'n-nāri.

- Arapça ön ek konumundaki olumsuzluk edatları (lā, lem) isim ve fiillere çizgisiz olarak eklenmiştir:
Lāyanḳatıʿ, lāyuġnī, lāyefnā, lāyuḥibbu, lānaẓīr, lemyeteʿadde, lemteġib, lemyelbes̱ū, lemtaġfir, Lemyezel.

- Farsça kelimelerde ek ek görevindeki ön ve son edatlar (der, ez, zi, ber, bā, rā, bi, bü vs.) çizgi olmaksızın kelimelere eklenmiştir. Ön edatların özel isimlerden önce gelmesi durumunda yine çizgisiz biçimi tercih edilmiş ve ancak özel ismin baş harfi büyük yazılmıştır.
Derdīde, derrāh, derbeyān, dermiyān, dermen, ezṣavāb, ezfurūʿ, ezmekr, eznamāz, ezmā, ziderd, zişīr, berguftār, bersebze, berḫāk, bāḳadīm, bāmürde, bāḫuṣūṣ, imrūzrā, ābrā, bederyā, bāBu'l-Ḥikem, ezʿUmer, derḪudāy-ı Mūsi, ziFirʿavnī, ezBū-Cehl, derḲurʾān.

- İsim ve fiillerden önce gelen ek görevindeki Farsça olumsuzluk edatları (bī, nā, me, ne) çizgi olmadan kelimelere eklenmiştir.
Bīgünāh, bīşükr, bīçāre, bīiʿtibār, bīḫaber, bīmurādī, nāgeh, nāgufte, nābedīd, nālāyıḳ, nāyāb, nādān, nāgüẓīr, mezen, megīr, nebāşed, neyārem, neyāver, negīrem, nebürd, neşeved, ne'şnevī.

- Farsçada çoğunlukla aynı iki kelime arasına gelen gibi edatlar (ā, be), çizgi olmadan yazılmıştır.

berāber, derbeder, demādem, mālāmāl, dembedem.

- Farsçada "ender" edatı -e (datif) ve -de (lokatif) eki görevi ile "içine, içinde, içeri" anlamlarıyla kullanılması dolayısıyla ayrı yazılmıştır.

Ender şuʾle, ender ḫāne, ender āteş, ender āb, ender dāmen, ender kefen; ender ā, ender āy, ender āyīd.

- Lugat yapısı itibariyle ikili okunuşları olan ibâreler ve kâfiye tasarrufu gerektiren kelimeler diğer mısra da göz önüne alınarak beytin kâfiyesine uygun şekilde okunmuştur.

Dest-i Ḥaḳ bāyed mer anrā ey ***felān*** — felān (<fulān)
K'ū buved berher muḥālī kun ***fekān***

Gerdiş-i in ḳālıb-ı hemçün ***siper***
Hest ezrūḥ-ı müsetter ey ***piser*** — piser (<püser)

Çün ziʿillet vā rehīdī ey ***rehīn***
Sirkerā bü'gẕār u mīḫor ***engebīn*** — engebīn (<engübīn)

Pīş-i çeşmet dāştī şīşe-y ***kebūd***
Z'an sebeb ʿālem kebūdet ***mīnemūd*** — nemūd (<nümūd)

- Bazı Arapça kelimelerin Farsçada birkaç farklı kullanımı konusunda Şem'î şerhinde[302] yapılan uyarılar ve metnin imlâsı dikkate alınarak tasarrufa gidilmiştir. Bu tarzdaki kelimeler, metnin Farsça kısımlarında Farsça şekilleriyle, Türkçe ve Arapça kısımlarda da Arapça asıl biçimleriyle kullanılmıştır. Örneğin:

- cüzʾ (Arapça) > cüzv (Farsça metin kısmında)

"An dem-i nuṭḳet ki ***cüzv-i cüzvihast***
Fāyide şud kül kül-i ḫālī ***çirast***

302 Abdülkadir Dağlar; *Şem'î Şem'ullâh Şerh-i Mesnevî…*

Meselā ol senüñ nuṭḳuñ nefesi **cüz'lerüñ cüz'idür**" (147b)

- re'y (Arapça) > rāy (Farsça metin kısmında)

"Nām-ı Ḥaḳḳam best nī an ***rāy-ı tū***

Nām-ı Ḥaḳrā dām kerdī ***vāy-ı tū***

Beni Ḥaḳ Teʿālānuñ nām-ı şerīfi bend itdi senüñ ol **re'yüñ** bend itmedi" (212a)

- Bazı Farsça kelimeler, metnin Farsça kısımlarında asıl şekilleriyle kullanılmış, Türkçe kısımlarda ise dilimizdeki yaygın/galat şekilleriyle kullanılmıştır. Örneğin:

- dūst / dust (Farsça) > dost (Türkçe)

"*İn çünin bāşed vefā-yı* ***dūstān***

Men derin ḥabs ü şumā ***dergülsitān***

Dostlaruñ dostlara vefāsı böyle mi olur ben böyle ḥabs ü maḥbūs olam ve siz gülistānda olasız" (150b)

- pūst / pust (Farsça) > post (Türkçe)

Çün nedīdeş maġz u tedbīr-i reşīd

Dersiyāset ***pūsteş*** *ezser keşīd*

Çünki şīr gürgüñ ʿaḳlını ve reşīd ü ṣalāḥ u tedbīrini görmedi siyāsetde anuñ **postını** başdan çekdi" (263a)

- henūz (Farsça) > henüz (Türkçe)

"Heft deryārā derāşāmed ***henūz***

Kem negerded sūziş-i an ***ḫalḳ-sūz***

Dūzaḫ yedi deryāyı nūş eyler **henüz** ol ḫalḳ yaḳıcınuñ sūz u ḥarāreti kem ü nāḳış olmaz" (135a)

- kūr (Farsça) > kör (Türkçe)

"Çünki dīd-i dust ne'bved ***kūr bih***

Dust k'ū bāḳī nebāşed ***dūr bih***

Çünkim bir dīdeye dostı görmek olmaya **kör olmaḳ** yegdür" (138a)

- İlk sesi zamme ile olan bazı Arapça kelimeler, metnin Arapça ve Farsça kısımlarında asıl biçimi olan dar yuvarlak (u/ü) şekilleriyle kullanılmıştır. Türkçe kısımlarda ise dilimizdeki yaygın/galat telaffuzlu (o/ö) şekilleri kullanılmıştır:

- ʿumr (Arapça/Farsça) > ʿömr (Türkçe)

"Terkeş-i ***ʿumreş*** *tehī şud* ***ʿumr*** *reft*

Ezdevīden derşikār-ı sāye teft

Anuñ **ʿömri** terkeşi boş oldı **ʿömri** gitdi sāyenüñ şikārında teft eylemeden ötüri" (60b)

- ʿuẕr (Arapça/Farsça) > ʿöẕr (Türkçe)

*"**ʿUẕr-i** aḥmaḳ bedter ezcürmiş buved*

***ʿUẕr-i** nādan zehr-i her dāniş buved*

Aḥmaḳuñ ʿöẕri günāhından bedter olur cahilüñ ʿözri her ʿilmüñ zehri olur" (120b)

- kühne (Arapça/Farsça) > köhne (Türkçe)

"Can fişān ey āftāb-ı maʿnevī

*Mer cihān-ı **kühnerā** bü'nmā nevī*

Ey maʿnevī olan āftāb cān nis̱ār eyle köhne cihāna yeñilik göster köhne cihāna yeñilik göstermek…" (204a)

- luḳma (Arapça/Farsça) > loḳma (Türkçe)

*"Derhezāran **luḳma** yek ḫāşāk ḫurd*

Çun derāmed ḥiss-i zinde pey buburd

Niçe biñ loḳmanuñ içinde çünkim bir küçük ḫaşāk geldi" (50b)

- ṣuḥbet (Arapça/Farsça) > ṣoḥbet (Türkçe)

"Şeh bedū baḫşīd an meh-rūyrā

*Cüft kerd an her du **ṣuḥbet**-cūyrā*

Pādşāh ṭabīb-i ilāhīnüñ söziyile ol meh-rūy olan kenīzeki zergere bağışladı ol her iki **ṣoḥbet** ṭaleb idiciyi biri birine cüft eyledi" (43a)

- ʿUmer (Arapça/Farsça) > ʿÖmer (Türkçe)

*"Tā **ʿUmer** āmed ziḲayṣer yek resūl*

DerMedīne ezbiyābān-ı neġūl

Tā **Ḥażret-i ʿÖmer**e radıyallāhu ʿanh Ḳayṣerden bir resūl geldi baʿż-ı nusaḫda *bā* vāḳıʿ olmışdur yaʿnī Medīnede **Ḥażret-i ʿÖmer**e Ḳayṣer-i Rūmdan bir resūl geldi" (136b)

Metnin manzum kısımlarında vezin ve kâfiye zaruretiyle kelime ve terkiplerde birtakım tasarruflara gidilmesi gerekmektedir. Bu durum şöyle somutlaştırılabilir:

- Vezin gereği zihaflı okunması gereken hece ve kelimelerdeki uzun sesler kısa olarak gösterilmiştir.

*Hīç farḳī **nist** ḫᵛāh ezşemʿ-i cān* *(nist < nīst)*

*Ḳuds-i dīger **yaft** eztaḳdīs-i ū* *(yaft < yāft)*

Tā ki pindāred ki ṣıḥḥat ***yafte est*** *(yaft < yāfte)*

Pertev-i merhem berancā ***tafte est*** *(taft < tāfte)*

Zīrek ü dānast ammā ***nist nist*** *(dānast < dānāst (dānā est); nist nist < nīst nīst)*

Ḥāşa lillah *ṭamʿ-ı men ezḫalḳ* ***nist*** *(Ḥāşa lillah < Ḥāşā lillāh; nist < nīst)*

- Vezin gereği "vokalin vokale vaslı" durumlarında, ilk kelimedeki vokal düşürülerek yerin kesme işareti konmuştur:

K'in *ḫalel dergendumest ezmekr-i mūş* *(< ki in)*

V'an *gehī dercemʿ-i gendum kūş kun* *(< ve an)*

V'an *dil-i sūzīde peẕruft u keşīd* *(< ve an)*

Tā ki ***ne'frūzed*** *çerāġī ezfelek* *(< ne efrūzed)*

Mīrehend ervāḥ her şeb ***z'in*** *ḳafes* *(< zi in)*

Ve'zçirāgāh *āredeş derzīr-i bār* *(< ve ezçirāgāh)*

K'eztu *Mecnun şud perīşān u ġavī* *(< ki eztu)*

Ve'r *tu mībīnī ki pāyet besteend* *(< ve er)*

- Vezin gereği "vokalin konsonanta vaslı" durumlarında ikinci kelimenin konsonantın harekesi durumundaki vokal düşürülmüş ve öncesinde kesme işareti konmuştur:

Bi'şnevīd *esrār-ı kīş-i ū becān* *(< bi şinevīd)*

Bertu serhengān-ı şeh ***bi'nşesteend*** *(< bi nişesteend)*

Z'an ki ***ne'bved*** *ṭabʿ u ḫūy-ı ʿācizān* *(< ne buved)*

V'ançi ***bi'ched*** *ezzeban çün āteşest* *(< bi cihed)*

Kār ***ne'tvan*** *kerd ver bāşed hüner* *(< ne tevān)*

Līk ***ne'nmāyed*** *çü şīrīnest medḥ* *(< ne nümāyed)*

Gāv ***ki'bved*** *tā tu rīş-i ū şevī* *(< ki buved)*

Ḫāk ***çi'bved*** *tā ḫaşīş-i ū şevī* *(< çi buved)*

Me'nger *ender mā mekun dermā naẓar* *(< me niger)*

- Vezin gereği atıf vavının (vu/vü) harekesi bazen düşürülmüştür. Bu durumlarda ilk kelime ile "v" arasına kesme işareti konmuştur:

Ṣūret-i ***rūze'v nemāzet*** *nīstī* *(< rūze vü nemāz)*

Ezberāy-ı tust in ***nāle'v ḥanīn*** *(< nāle vü ḥanīn)*

Reft ***endīşe'v gümāneş*** *yek-serī* *(< endīşe vü gümān)*

*Ber**ʿimāme'v rūy-ı ū** vü mūy-ı ū* (< *ʿimāme vü rūy)*
*Derma'ānī **tecziye'v efrād** nist* (< *tecziye vü efrād)*

- Hâ-yı resmiyye ile biten bir kelime terkibe girdiğinde, terkibin gösterilmesi için konulan hemze (-ı / -i / -yı / -yi) bazen vezin gereği sâkin yâ olarak gösterilmiştir:

*Ḥıfẓ kerdī yā çü **keştī-y Nūḥrā*** (< *keştī-yi Nūḥ)*
*Sāye-yi Yezdan buved **bende-y Ḫudā*** (< *bende-yi Ḫudā)*
*Mürde-yi in ʿālem u **zinde-y Ḫudā*** (< *zinde-yi Ḫudā)*
*Dūr ezsulṭān u **sāye-y salṭanat*** (< *sāye-yi salṭanat)*
*Çün tu bābī an **medīne-y ʿilmrā*** (< *medīne-yi ʿilm)*
*Pest mīgūyem **beendāze-y ʿuḳūl*** (< *endāze-yi ʿuḳūl)*
***Āyine-y cānet** ezan ġammāz nist* (< *āyine-yi cān)*
*İn cesed **ḫāne-y ḥased** āmed bedān* (< *ḫāne-yi ḥased)*

- Yâ-yı vahdet ve yâ-yı masdarî gibi yâ harfleriyle biten kelimeler ile aslî son harfi yâ olan yalın kelimeler de terkip olduğunda yâ harflerinin bulunduğu kapalı heceler vezin gereği zihafla ve açık okunmuştur:

*Āmedīm ender **tamāmi-y dāstān*** (< *tamāmī-yi dāstān)*
*K'ezdehān-ı ū **siyāhi-y dil** nümūd* (< *siyāhī-yi dil)*
*Bāmen ezbehr-i tu **ḫargūşi-y diger*** (< *ḫargūşī-yi diger)*
*Ḫod **büzürgi-y ʿarş** bāşed bes medīd* (< *büzürgī-yi ʿarş)*
***Hem-nişīni-y muḳbilan** çün kīmyast* (< *hem-nişīnī-yi muḳbilān)*
*Yek dü pendeş dād **ṭūṭi-y pür-meẕāḳ*** (< *ṭūṭī-yi pür-meẕāḳ)*
***K'ezmelūli-y yār** ḫāmuş gerdemī* (< *k'ezmelūlī-yi yār)*

- Uzun vokallerden sonra "n" konsonantı ile biten hece ve kelimeler genelde bir kapalı (-) hece / sese değerine denk gelmektedir. Medli (- .) gibi duran bu hece ve kelimelerin bir kapalı (-) ses değeri kabul edilip okunabilmesi için uzun vokaller, ses vurgulaması ve vezin gereği, kısa vokal olarak gösterilmiştir:

***İnçünin** mehrā ziaḫter nenghast* (< *īnçünīn)*
*Ū miyān-ı **aḫteran** behr-i seḫast* (< *aḫterān)*
*Men **zican** murdem **becānan** mīzeyem* (< *zicān / < becānān)*
*Nīm **can** bi'stāned u ṣad **can** dihed* (< *cān)*

An *ki dervehmet neyāyed* ***an*** *dihed*	*(< ān)*
Pes ***bübin k'in*** mesẖ kerden ***çun*** buved	(< *bübīn* /< *k'īn* /< *çūn*)
Pīş-i ***an*** *mesẖ* ***in*** *beġāyet* ***dun*** *buved*	(<*ān* /< *īn* /< *dūn*)

- İstifhâm içeren "nice, niçin" anlamlarındaki "çūn" kelimesi de yukarıdaki durum esas alınarak, "çun" şeklinde kalın kısa "u" vokali ile yazılmıştır. Onun dışındaki edatlar ise "çün" şeklinde ince vokalle yazılmıştır:

Bīʿaṣā-keş ***çun*** *buved aḥvāl-i kūr*	*(< çūn)*
An k'u ne'prested turā ū ***çun*** *berest*	*(< çūn)*
Pāy dārī ***çun*** *kunī ẖodrā tu leng*	*(< çūn)*
Dest dārī ***çun*** *kunī pinhan tu çeng*	*(< çūn)*
İn suẖan ***çün*** *pust u maʿnā̱ maġz dān*	
İn suẖan ***çün*** *naḳş u maʿnā̱ hemçü cān*	

- Arapçada ecvef köklerin ism-i fâillerinde ve kelimelerin "fevâ'il" vezninde çokluklarında "hemze" değil "yâ" kullanılmıştır:

cāyiz	*(< cāʾiz)*	*dāyim*	*(< dāʾim)*
dāyir	*(< dāʾir)*	*ġāyib*	*(< ġāʾib)*
ḳāyim	*(< ḳāʾim)*	*nāyib*	*(< nāʾib)*
nāyim	*(< nāʾim)*	*sāyil*	*(< sāʾil)*
zāyid	*(< zāʾid)*	*zāyil*	*(< zāʾil)*
ʿalāyim	*(< ʿalāʾim)*	*ʿavāyıḳ*	*(<ʿavāʾiḳ)*
deḳāyıḳ	*(< deḳāʾiḳ)*	*ḥaḳāyıḳ*	*(< ḥaḳāʾiḳ)*
leṭāyif	*(< leṭāʾif)*	*serāyir*	*(< serāʾır)*
ẕemāyim	*(< ẕemāʾim)*	*żamāyir*	*(< żamāʾir)*

- Metnin Arapça kısımlarında, konsonantlar ince sırada da olsa, ince dar yuvarlak vokal "ü" harfi kullanılmamıştır; onun yerine "u" harfi kullanılmıştır.

kullu	*(< küllü)*	*recul*	*(< recül)*
kuntum	*(< küntüm)*	*unṣ*	*(< ünṣ)*
ṣumme	*(< ṣümme)*	*munīr*	*(< münīr*
minhum	*(< minhüm)*	*musemmā̱*	*(< müsemmā̱)*

- Metnin Farsça kısımlarında bazı Farsça kelimelerin Latin harflerine aktarılmasında “o” sesli imlânın yerine “u” harfli imlâ kullanılmıştır. Örneğin:

mīkuned	*(< mīkoned)*	*kun mekun*	*(< kon mekon)*
şud	*(< şod)*	*şudem*	*(< şodem)*
buved	*(< boved)*	*kunem*	*(< konem)*
guft	*(< goft)*	*guftī*	*(< goftī)*

- Farsça kısımlarda, hâ-yı resmiyye ile biten kelimelerden sonra yâ-yı masdarî, yâ-yı vahdet veya fiilerden sonra şahıs eki geldiğinde hâ ile yâ arasındaki hemze “yâ”ya dönüştürülmüştür:

perdeyī	*(< perdeʾī)*	*mürdeyī*	*(< mürdeʾī)*
kerdeyīm	*(< kerdeʾīm)*	*ḫ^{v}ardeyīm*	*(< ḫ^{v}ardeʾīm)*
bendeyist	*(< bendeʾīst)*	*perdeyist*	*(< perdeʾīst)*
giryeyī	*(< giryeʾī)*	*bendeyīst*	*(< bendeʾīst)*
ferḫundeyīst	*(< ferḫundeʾīst)*	*kerdeyī*	*(< kerdeʾī)*
dīdeyīm	*(< dīdeʾīm)*	*resteyīd*	*(< resteʾīd)*

1.9. TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

Ūnlüler :

a) kısa : ا : a, e, ı, i, u, ü   َ , ه : a, e   ِ , ى : ı, i

ُ , و , او : u, ü, o, ö

b) uzun : ا : ā   ى : ī, ą̄   و : ū, ō

Ūnsüzler :		غ	ġ
ء	'	ف	f
ب	b, p	ق	ḳ
پ	p	ك	k, g, ñ
ت	t	گ	g
ث	s̱	ل	l
ج	c, ç	م	m
چ	ç	ن	n
ح	ḥ	ه	h
خ	ḫ	و	v
د	d	ى	y
ذ	ẕ		
ر	r		
ز	z		
ژ	j		
س	s		
ش	ş		
ص	ṣ		
ض	ḍ, ż		
ط	ṭ		
ظ	ẓ		
ع	ʿ		

2. BÖLÜM
METİN

[A1b] [P1b] (1) *B'ismi men evcede'l-eşyā'e min'ademi ve 'ademihi bima'ni'l-kāfi ve'n-nūn fece'alehā meṡneviyyen ṣūriyyen kānet ev ma'neviyyen mā-kāne ve mā-yekūnu* (2) *kemā-aḫbara subḥānehu ve te'ālā̱ fikitābihi'l-meknūn* ***ve minkulli şey'in ḫaleḳnā zevceyni le'allekum teẕekkerūn fesubḥānelleẕī ḫaleḳa'l-ezvāce kullehā*** (3) ***mimmā tunbitu'l-arżu ve minenfusihim ve mimmā lāya'lemūn*** *ve uṣallī 'alā̱nebiyyihi Muḥammedin seyyidu'l-kevneyni ve mefḫaru'ṡ-ṡeḳaleyni ve imāmu'l-ḳıbleteyni* (4) *mā-aḫtelefe'l-melevān ve mākerrere'l-cedīdān ve* ***māẕekerallāhu'ẕ-ẕākirūn ve ġafele 'anẕikrihi'l-ġāfilūn*** *ve* (5) *'alā̱ālihi ve aṣḥābihi'ṭ-ṭāhirīn ve evliyā'ihi'l-vāriṡīn elleẕīnehum fīsemā'i şer'ihi ke'n-nucūmi mużī'ūn ve 'ale'l-'ālimīne'l-'āmilīn ve'ṣ-ṣāliḥīne's-sālikīn elleẕīnehum minenvārihim yeteżayye'ūn ve 'alā̱āṡārihim muḳtedūn* (6) *ammā ba'd ḥamdillāhi'l-'aliyyi'l-kebīr ve'ṣ-ṣalātu 'alā̱nebiyyi'l-beşīri'n-neẕīr*[303] bu faḳīr ü ḥaḳīr-i keṡīrü't-taḳṣīr ol vaḳtde (7) ki Ḥażret-i Pīrüñ kelām-ı münīrin ibtidādan naḳl u taḳrīr itmege şurū' eyledükde ba'ż-ı yārān efāżullāhu 'aleyhim sicālu'l-'irfān (8) ol taḥḳīḳ ü beyānı istiḥsān idüp istid'ā eylediler ki ol dürer-i ma'ānī vü ma'ārif ve ġurer-i esrār (9) u leṭāyif silk-i taḥrīre dizile ve andan bir kitāb-ı müsteṭāb düzile egerçi cümle-yi ebyāta şerḥ yazılmazsa bārī (10) ibtidāda vāḳı' olan on sekiz ebyāta yazıla bu faḳīrüñ ol ḥīnde **Ṭarīḳat-nāme**nüñ taṣnīfine iştiġālüm (11) olduġından bunlara didüm ki

---

303 "Eşyayı yokluktan, kâf ve nûn manasıyla icad edenin ismiyle. O, olmuş, olan ve olacak her şeyi hem sureten hem manen çift (mesnevi) yaratmıştır. Gizli sırlar hazinesi yüce kitabında dediği gibi; "Herşeyi çift yarattık ki düşünüp ders alasınız (Zâriyât, 49)." ve "O ilâhî zât noksanlardan münezzehtir ki, yerin bitirdiklerinden ve insanların kendi nefislerinden ve bilmedikleri şeylerden nice çiftleri, onların hepsini yaratmıştır (Yâ-Sîn, 36)." Gece ve gündüz değiştiği, yeniler tekrarlandığı, Allah'ı zikredenler buna devam ettiği ve gafiller O'nun zikrinden gafil olduğu müddetçe, dua ve salavat, Allah'ın peygamberi, iki cihan efendisi, insan ve cinlerin övüncü, iki kıblenin imamı olan Hz. Muhammed'e; O'nun âline, temiz ashabına, şeriat semasında ışık saçan yıldızlar gibi olan peygamber varisi evliyalara, ilmiyile amel eden âlimlere ve evliyaların nuru altında gölgelenip izlerinden giden salih sâliklere olsun. Hamd, en yüce ve en büyük olan Allah'adır. Salât ise, müjdeleyici ve uyarıcı peygamberinedir.

inşāʾallāhu Teʿālā̱ baʿde tekmīl-i **Minhācu'ṣ-Sālikīn** bu ẕikr olınan taḥḳīḳ ü taḳrīri (12) maʿaziyādetin taḥrīr ü tasṭīr eyleyem ve baʿż-ı ebyāṭ-ı müşkile vü kelimāt-ı muʿżılayı daḫı cābecā bulup bu ebyāt-ı semānī vü (13) ʿaşere żamm ḳılup anlara daḫı şerḥ söyleyem pes ol kitāb-ı müsteṭāb tamām olduḳda yārān-ı ṣafā *el-kerīmu iẕā ʿahede vefā*[304] (14) mażmūnın edā eylediler ve mā-meżāda olan vaʿdenüñ ẓuhūrın istidʿā ḳıldılar bu faḳīr daḫı *ve emme'ṣ-ṣāʾile felā tenher*[305] feḥvāsınca (15) anları bu behreden nehy itmeyüp ibtidā-yı **Meṡnevī-yi Şerīf**de vāḳıʿ olan hijdeh ebyāt-ı laṭīfenüñ ve daḫı baʿżı müşkil (16) olan kelimāt-ı şerīfenüñ şerḥine şurūʿ eyledüm ve bu kitāba **Fātiḥu'l-Ebyāt** diyü nām söyledüm baʿdehu muḳaddemā Ḥażret-i Meṡnevīnüñ (17) ʿArabī olan ebyātını ve āyāt-ı kerīme vü eḥādīṡ-i Nebeviyyeyi mutażammın olan kelimātını cāmiʿa vü şāmile olan ve beyne'l-fuḳarā (18) **Cāmiʿu'l-Āyāt** nāmıyıla şöhret bulan kitābumuzda olanı bu **Fātiḥu'l-Ebyāt**-nām kitābumuza żamm idüp ikisinüñ mā-beynini (19) cemʿ eyledüm tā *merace'l-baḥreyni yelteḳıyān*[306] nüktesini ʿıyān ve her biri bir kitāb-ı āḫar olduğı cihetden *beynehumā berzaḫun lāyebġiyān*[307] (20) sırrını beyān ḳıla ve bunlardan istiḫrāc-ı meʿānī vü leṭāyif eyleyen aṣḥāb-ı maʿārif *yaḫrucu minhume'l-luʾluʾu ve'l-mercān*[308] ḳavlinüñ mefhūmını [A2a] (1) ve remzini bula ve bu cümle Ḥażret-i Meṡnevīye bir şerḥ-i kāmil ola lākin ebyāt-ı müşkile bunda biʿaynihā yazılup ve ebyāt-ı (2) ġayr-ı müşkile *meḫāfetun ʿani't-taṭvīli ve raġbetün bi'l-iḫtiṣāri'l-cemīl biʿibārātihā* yazılmış ammā maʿnāları basṭ olup (3) lāzım gelen şerḥ ü īżāḥ fi'l-cümle terk olmış idi ve Meṡnevī-ḫᵛān olanlara bilāteʾemmül maʿnāları vāżıḥ ve ʿinde'l-ḳırāʾat (4) feḥvāları eẕhān-ı pāklarına lāyıḥ olmadan ötüri her bir beytüñ evveline surḫıla bir ḥarf-i mīm işāret ḳılınmış idi baʿdehu ol ebyāta (5) işāret olan mīmler refʿ olup baʿż-ı yārānuñ iltimāsıyıla anlaruñ mevāżıʿına ebyāt-ı şerīfe yazılmış ve kāmil bir şerḥ (6) düzilmiş idi egerçi biḥükmi meşşāṭa-yı evḳāt ve biḥasebi iḳtiżā-yı ezmān u sāʿat bu ḳadar muḫadderāt-ı maʿānī vü maʿārif ve (7) ebkār-ı esrār u leṭāyif pes perde-yi ġaybdan ẓuhūra geldi ve erāyik-i suṭūr üzre cilveger oldı lākin nice cevāhir (8) ü rumūz ü nikāt daḫı ḫazīne-yi dilde medfūn olmış ve perde-yi ḫafāda ḳalmış idi istedüm ki ol mücmel olan (9) yirler mufaṣṣal ola ve nāḳıṣ ḳalan maḥaller kemāl bula biḥamdillāhi'l-Meliki'l-Mennān günlerden biñ otuz ṭoḳuz tārīḫinde (10) mübārek Ẕi'l-ḳaʿdenüñ evāyilinde bir gün ol girān-rıfʿat ü āsmān-rütbet Ḫusrev ü Cem-cāh u Kisrā-menzilet (11)

[304] "Kerim olan kişi ahdine vefalı olur."
[305] "Sakın isteyeni azarlama!" (Duhâ, 10)
[306] "O iki denizi salıvermiştir, birbirine kavuşurlar." (Rahmân, 19)
[307] "Aralarında bir engel bulunduğundan birbirinin sınırını aşmazlar." (Rahmân, 20)
[308] "Onların her ikisinden inci ve mercan çıkar." (Rahmân, 22)

Beyt

Āsmān-ı maʿdeletrā āftāb

Z'āftāb-ı ū cihanrā fetḥ-i bāb[309]

Murettibu erkāni'ş-şerʿiyyeti ʿale'l-menheci'l-Aḥmedī (12) muhez̲z̲ibu dīvāni'l-ʿurfiyyeti ʿale'l-medreci'l-Muḥammedī sulṭānu'l-maşrıḳayn ḫāḳānu'l-ḫāfiḳayn ellez̲ī lāʿıyāne (13) ḫavāḳīnu'l-ʿālemi ʿayni melāz̲i ekāsīreti'z-zamān meʿāz̲i ḳıyāṣīreti'd-deverān netīce-yi Āl-i **ʿOs̲mān** s̲emere-yi şecere-yi (14) bāl-i **Orḫān** filizze-yi kebed-i **Selīm Ḫān** ġurre-yi bedr-i **Sulṭān Süleymān** ve ḳurrat-i ʿayn-ı **Meḥemmed Ḫān** es-sulṭān bin sulṭān (15) **Sulṭān Murād Ḫān bin Aḥmed Ḫān Ḥażretleri**nüñ şeyyedallāhu biteżāʿafi'l-celāl ve terādefi'l-iḳbāl erkānehu (16) ve aʿlā̲ fīmerāḳı's-saʿādeti ve medārici'l-celāleti şānehu

Beyt

ʿArṣa-yı meydān-ı ū bād eflek

Ḥāris-i eyvān-ı ū bād emlek (17)

Devlet-i ū tā ebed pāyende bād

Āftāb-ı ʿizzeteş tābende bād

Bāşed ezfażl-ı Ḫudāvend-i Celīl (18)

Dāyimā ẓıll-ı ẓalīleş müstaṭīl

Şems-i iclāleş maṣūn bād ezzevāl

Kevkeb-i iḳbāl-i ū dūr ezvebāl

Yā Rabbe'l-Muheyminu'l-Muteʿāl[310] (19)

Bu şerḥüñ ḥüsn-i ḫaṭṭıla yazılması ve saʿādetile müṭālaʿa ḳılmalarından ötüri aḥsen-i tertīb üzre tekrār (20) düzilmesi ḫuṣūṣunda merkez-i rāyet-i iḳbāl ve mehbiṭ-i saʿādet ü kemāl olan cānib-i şevket-meʾālleri cānibinden mis̲āl-i (21) vācibu'l-imtis̲āl gelüp teʾlīf eyledügiñüz şerḥ-i Mes̲nevīnüñ cümlesini ḥüsn-i ḫaṭṭıla bir ḫoşca yazdurup (22) cenāb-ı humāyūnuma irsāl idesüz diyü bu cānibe vuṣūl bulduḳda emrlerine imtis̲āli farż-ı ʿayn

[309] Adalet semâsına güneştir. Onun güneşinden cihânın tüm kapıları açılır.

[310] "Onun mülkünün meydanı felekler oldu. Eyvanının koruyucuları da melekler oldu. Onun devleti ebede kadar devam etsin. Parlak güneşi ışık saçsın. Celil olan Allah fiiliyile ona vesile olsun. Geölgesi daima uzun olsun. Onun yücelik güneşi zevalden korunsun. İkbal yıldızı zarardan uzak kalsın. Ey izzet sahibi ve koruyucu olan rabbim!"

ve fermān-ı humāyūnlarına (23) inḳıyādı farż u dīn meşābesinde bilüp mümāṭalet ü tesvīfden ḥaẕer ḳılup ḫaṭṭı ḳırāʾate āsān olan (24) bir kātibe mümkin olduġı mertebe yazdurup ve ḫazīne-yi dilde medfūn olan cevāhir-i zevāhiri daḫı münāsib olan ebyāt-ı (25) melāḥat-simātuñ şerḥ ü beyānı silkine cābecā yazdurdum evvelki nusḫalara muġāyir bir bu daḫı bir ḫoş (26) kāmil nusḫa olup dergāh-ı saʿādet-penāhları ṭarafına irsāl olundı ve hediyye ḳılındı ümmīddür ki naẓar-ı şerīfleriyile (27) müşerref olduḳda maḥall-i ḳabūle gele ve maḳbūl-ı humāyūnları ola biʿavnillāhi ve tevfīḳıhi ve bu kitāb-ı müsteṭāba **Mecmūʿatu'l-Leṭāyif** [A2b] (1) **ve Maṭmūretu'l-Maʿārif** dimekle taʿbīr olundı ve tesmiye ḳılındı şu cihetden ki kütüb-i muʿtebereden bunda maʿārif-i celīle (2) ve leṭāyif-i keşīre cemʿ olmışdur ṭālibine terġīb ve rāġibine taḥrīż içün ol kütüb-ı nefīsenüñ (3) esāmīsi taḥrīr olundı tefāsīre müteʿallıḳ olan kütüb **Ebu'l-leyş** ve **Meʿālimü't-Tenzīl** ve **Medārik** ve **Ḳāżī** ve **Ebu's-suʿūd** (4) ve **Tefsīr-i Kebīr**dür ve daḫı **Ḳāşānī** ve **Keşşāf** ve **Mecmaʿu'l-Beyān** ve **Teysīr**dür ve eḥādīşe müteʿallıḳ olan kütüb **Müslim** (5) ü **Buḫārī** ve **Meṣābīḥ** ü **Meşārıḳ** ve **Terġīb** u **Terhīb** ve **Cāmiʿu'ṣ-Ṣaġīr**dür ve taṣavvufa müteʿallıḳ olan kütüb (6) **Fütūḥāt-ı Mekkiyye** ve **Fuṣūṣu'l-Ḥikem** ve **Dīvān-ı İbn Fārıż** ve **ʿAvārifu'l-Maʿārif** ve **Kitāb-ı Taʿarruf** ve **Iṣṭılāḥāt li'ş-Şeyḫ ʿAbdurrezzāḳi'l-Ḳāşānī** (7) ve **İʿcāzu'l-Beyān li'ş-Şeyḫi'l-Kebīr**dür ve kelāma müteʿallıḳ olan **Şerḥ-i Mevāḳıf** ve **Şerḥ-i ʿAḳāyid** ve ḥikmete müteʿallıḳ (8) olan **Heyākil** ve şerʿiyyāta müteʿallıḳ olan **İḥyā** ve **Şerḥ-i Şerʿa** ve **Mişkātu'l-Envār** ve fıḳha müteʿallıḳ olan **Hidāyet** (9) ve **Ṣadru'ş-Şerīʿa** ve luġate müteʿallıḳ olan **Ṣıḥāḥ** ve **Nihāyet-i İbn Eşīr**dür ve bu cemʿiyyete bāʿiş ü dāʿī oldur ki **Meşnevī-ḫᵛān** olanlar ve bu kitāba müṭālaʿa ḳılanlar āyāt-ı kerīme ve eḥādīş-i nebeviyyeyi ve kelimāt-ı ṭāyife-yi ʿaliyyeyi bilātekellüf (11) ve lātetebbuʿ maḥalle münāsib ḥāżır bulalar ve bu faḳīre ḫayr duʿā ḳılalar ve müşāb olalar *vallāhu aʿlemu bi'ṣ-ṣavāb ve ileyhi'l-merciʿu* (12) *ve'l-meʾāb ḳāle sulṭānu'l-ʿārifīn ve burhānu'l-vāṣılīn miṣbāḥu derūni ehli yaḳīn miftāḥu ḫazāyīni esrāri* (13) *rabbi'l-ʿālemīn irşādu's-sālikīn ve taʿlīmen li'ṭ-ṭālibīn*[311]

Hāẕā kitābu'l-Meşnevī[312] hā ḥarf-i tenbīhdür ve fi'l-ḥaḳīḳa (14) ism-i işāretden degüldür belki müşārün ileyh üzre tenbīhden ötüri īrād olunmışdur ve *ẕā* ism-i işāretdür (15) vażʿ-ı aṣlīsi maḥsūsāta işāret olmaḳ içündür pes eger dībāce kitābet-i Meşnevī-yi Şerīfden

[311] "Allah en doğrusunu bilendir. Merci ve kaynak O'dur. Ariflerin sultanı, vasılların burhanı, ehl-i yakinin kalp ışığı, âlemlerin rabbinin sırlar hazinesinin anahtarı, sâlikleri irşad ve talipleri ta'lim için buyurdu."

[312] "Bu, Mesnevi kitabıdır."

evvel ise müşārün ileyh (16) ẕihnde bi'l-ḳuvve ḥāżır olan umūr maʿlūme olur ve ʿinde'l-ʿaḳl vuḳūʿı muteḥaḳḳıḳ olduğı iʿtibārıla maḥsūse menzilesine **[P2a]** (17) tenzīl olunmış olur ve eger dībāce kitābet-i Mes̱nevīden muʾaḫḫar ise müşārün ileyh evrāḳ üzre mektūbe olan (18) ebyāt-ı merḳūme olur *kitāb* maṣdardur bemaʿnī-yi mektūbdur mefʿūlüñ maṣdarla tesmiye olunması mübālaġa içündür (19) nitekim *ḫalḳ* bemaʿnī-yi *maḫlūḳ* ve *lafẓ* bemaʿnī-yi *melfūẓ* olduğı gibi yāḫud *fiʿāl mefʿūl* içün binā olunmış bir ṣīġa ola *libās* (20) *melbūs* gibi ve ismiyyeti rāciḥdür zīrā ki dāyimā mevṣūf olur ṣıfat olmaz mes̱elā *kitāb-ı merḳūm* dinür *şeyʾ-i kitāb* (21) dinmez maʿnāsı ḥurūfāt baʿżısı baʿżısına cemʿ u żamm olunmış dimekdür ʿaskere *ketībe* didükleri de cemʿiyyet maʿnāsını (22) mutażammın olduğı iʿtibāriyledür *kitāb*uñ Mes̱nevīye iżāfeti beyāniyyedür ḫātem-i ḳażiyye ḳabīlinden *mes̱nevī s̱enā yes̱nī s̱enyen*den (23) *ke ramā yermī ramyen* maṣdar-ı mīmīdür *yā* nisbet içündür *s̱eniyyetu'ş-şeyʾ* dirsin ḳaçan bir şeyʾi iki ḳat eyleseñ (24) ve ıṣṭılāḥ-ı şuʿarāda şiʿrden bir cinsdür ki iki mıṣraʿı bir ḳāfiye üzre ola ve bu ism-i cinsüñ bu kitāb-ı müsteṭāba (25) ʿalem olması evvelā nebāhet-i şān-ı müsemmāyı müşʿir olur nitekim şāʿirüñ bu ḳavli bu maʿnāya delālet ḳılur (26)

Beyt

Ve in tefiḳa'l-enāme ve ente minhum

Feinne'l-miske baʿżu demi'l-ġazālī[313]

Ve s̱āniyen cemīʿ-i mevcūdāt ü maḫlūḳātuñ esrārını cāmiʿ (27) bir kitāb olduğı beyān ḳılar zīrā cemīʿ-i eşyāyı Allāh tebāreke ve Teʿālā̲ *zevceyn* ḫalḳ eylemişdür kemā ḳālellāhu Teʿālā̲ **[A3a]** (1) ḫıṭāben li'l-insān ***ve ḫaleḳnākum ezvācen*** *ey ẕekeren ve inās̱en ve ḳāle eyżan* ***ve minkulli şeyʾin ḫaleḳnā zevceyni leʿallekum*** (2) ***teẕekkerūn*** *ey ve minkulli şeyʾin ḫaleḳnā ṣınıfeyni mislu's̱-s̱eḳaleyni ve'l-kevneyni ve'd-dāreyni ve'n-nīreyni ve'l-vālideyni* (3) *ve'l-eşyāʾi'l-müteżāddeyni ke'n-nūri ve'ẓ-ẓulmeti ve'l-arżi ve's-semāʾi ve'l-berri ve'l-baḥri* ***leʿallekum teẕekkerūn*** *ey likey* (4) *taʿlemūne'l-ezvāce minḫavāṣṣi'l-mumkināti ve'l-vācibu bi'ẕ-ẕāti lāyuḳbelu'l-is̱neyniyyeti ve'z-zevciyyeti* ve *kemā ḳāle Teʿālā̲* (5) ***fesubḥāne'l-leẕī ḫaleḳa'l-ezvāce kullehā mimmā tunbitu'l-arżu ve minenfusihim ve mimmā lāyaʿlemūn***[314] pes bu āyāt-ı kerīme cemīʿ-i eşyānuñ (6)

---

[313] "Bütün insanlar ittifak etmiş olsa ve sen de onlardan olsan, misk ceylan kanının sadece bir kısmıdır."

[314] Allah insanlara hitaben, "Ve sizleri çifter çifter yarattık. (Nebe, 8") yani erkek ve dişiler olarak yarattık. Yine buyurduğu gibi, "Herşeyi çift yarattıkki, düşünüp ders alasınız." (Zâriyât, 49)" Yani her şeyi iki sınıf olarak (iki âlem, dünya ve ahiret ve anne baba gibi) ve eşyayı da (ışık ve karanlık, arz ve sema, kara ve deniz gibi) anlayabilesiniz diye iki zıt olarak yarattık. Diğer yandan, ikilik barındıran varlıklarındaki bu zıtlığıyla, ikiliğinden zatında ikilik ve zıtlığın mümkün olmadığı Vâcibün Bi'z-zat'ı varlığını bilesiniz diye sizi eyle yarattık." Başka bir ayette buyurduğu gibi, "O ilahi Zat, noksanlardan

meṡnevī olduġına delālet eylediyise bu kitāb-ı şerīfe Kitāb-ı Meṡnevī diyü tesmiye eylemeleri cemīʿ-i esmā-yı müteḳābile-yi ilāhiyyenüñ (7) ve eṣnāf-ı eşyā-yı kevniyyenüñ ḥaḳāyıḳınuñ kitābı dimek olur ki *ve lāraṭbin ve lāyābisin illā fikitābin mubīn*[315] kelāmınuñ (8) mefhūmı bu kitāb-ı ḥaḳāyıḳ-nişābuñ daḫı şānında ṣādıḳ olur pes maʿnā āgāh oluñ ey ṭālibān-ı esrār-ı ilāhī şu (9) müşārün ileyh kitāb **Meṡnevī-yi Şerīf**dür yaʿnī ey ṭālib-i esrār-ı ilāhī mütenebbih olıñuz ki evrāḳ-ı mektūbede olan (10) ebyāt-ı merḳūme ve yāḫud ẕihnde bi'l-ḳuvve mevcūd olan umūr-ı maʿlūme kitāb-ı **Meṡnevī**dür *ve huve uṣūlu uṣūli uṣūli'd-dīn*[316] (11) żamīr-i merfūʿ kitāb-ı **Meṡnevī-yi Şerīf**e rāciʿdür yaʿnī bu kitāb **Meṡnevī-yi Şerīf** dīnüñ aṣıllarınuñ aṣıllarınuñ (12) aṣıllarıdur dimek olur dīn bir vażʿ-ı ilāhīdür ki aṣḥāb-ı ʿuḳūlı iḫtiyār-ı maḥmūdeleriyile bi'ẕ-ẕāt ḫayrāta sevḳ (13) eyler **Kitābullāh**dan ve sünnet-i Resūlden müstefād olan fuḳahā bu dīni beyān ider **Surūrī Merḥūm** dir ki *pes* (14) *ʿilm-i dīn se ʿilmest*

Beyt

ʿİlm-i din fiḳhest ü tefsīr ü ḥadīṡ

Her ki ḫᵛāned ġayr ezin kerd ḫabīṡ[317]

Ve murād (15) *ezuṣūl-ı dīn Allāhu aʿlem mecmūʿ-yı īn se ʿilmest* ve bu üç ʿilmüñ uṣūlinden bir uṣūl daḫı *kelām*dur yaʿnī iʿtiḳādiyyāt (16) ve *ʿilm-i aḫlāḳ* yaʿnī vaḥdāniyyāt ve bu iki ʿilmüñ uṣūlinden biri daḫı *ʿilm-i esrār-ı keşfiyye*dür ve bu esrār-ı keşfiyye (17) kitāb-ı Meṡnevī-yi Şerīfle maʿlūm olur pes kitāb-ı Meṡnevī bu taḳdīrce uṣūl-ı uṣūl-ı uṣūl-ı dīn olur ve bu kelām maḥalle (18) münāsib olmadan ḫālī degüldür ve baʿżılar daḫı dir ki uṣūl-ı ṡelāṡeden murād taṣdīḳ-i cenānī ve iḳrār-ı lisānī ve ʿilm-i erkānīdür (19) ki bunlar Dīn-i İslāmuñ aṣllarıdur ve ṣīġa-yı cemʿi īṡāra dāʿī uṣūl-ı ṡelāṡeden her birinüñ keṡret-i mebāḥiṡ ü mesāyiline (20) telmīḥ ider *taṣdīḳ-i cenānī* bir sırr-ı ḫafīdür ki ʿindellāh ṣaḥīḥ-i īmān budur ammā ʿilm-i maḫlūḳ aña iṣābet itmeden müteʿaẕẕir (21) olmaġın medār-ı ḥükm-i şerʿī olmaz ve bu *taṣdīḳ-i cenānī* ṣāḥibi biḥasebi'ẓ-ẓāhir her tekālīf-i küfriyyeden ḫalāṣ bulmaz (22) illā iḳrār-ı lisānī ile bu eclden iḳrārı daḫı bir rükn iʿtibār eylemişlerdür ve rükn-i ʿamel bu iki rüknüñ eṡeridür ve rükn-i (23) *taṣdīḳ-i cenānī* bu ẕikr olınan rükneynüñ aṣlıdur ki ʿameli ḳalbī aṣl-ı cemīʿ-i aʿmāl ve eşref-i küll-i efʿāldür *ve lihāẕā ḳāle ʿaleyhi's-selām* (24) *inne fi'l-cesedi*

---

münezzehtir ki, yerin bitirdiklerinden, insanın kendi nefislerinden ve bilmedikleri şeylerden nice çiftleri yaratmıştır." (Yâ-Sîn, 36)

[315] "Yaş ve kuru hiçbir şey yoktur ki Kitab-ı Mübin'de olmasın." (En'am, 59)

[316] "O, dinin asıllarının asıllarının asıllarıdır."

[317] "Din ilmi fıkıh, tefsir ve hadistir. Bunlardan başkasını söyleyen habistir."

limuḍġati iẕā ṣalaḥat ṣalaḥu'l-cesedi ve iẕā fesedet fesedu'l-cesedi illā ve hiye'l-ḳalb[318] pes bu muḳaddeme maʿlūmuñ (25) oldıyısa ve Ḥażret-i Meṡnevīnüñ daḫı mevżūʿı aṣl-ı aḥvāl-i ḳalbiyye oldıyısa dīnüñ uṣūlünüñ uṣūlünüñ uṣūlı olur (26) bu söz minvechin ʿadem-i münāsebetden ʿārī degüldür fe'l-yeteʾemmel ammā bu faḳīrüñ ḳatında daḫı bu maḥalle münāsib vücūh-ı ṡelāṡe (27) vardur evvelā uṣūl-ı ṡelāṡeden murād aʿmāl-i şerʿiyye ve aḥvāl-i ṭarīḳiyye ve esrār-i ḥaḳīḳiyye ola ki bunlar Dīn-i İslāmuñ (28) uṣūlıdur pes ʿulūm u aḥvāl-i ṭarīḳıyye zübde vü ʿumde olduġı cihetden ʿulūm u aʿmāl-i şerʿiyyenüñ uṣūlı gibidür (29) keẕālik ʿulūm u esrār-ı ilāhiyye aḥvāl-i ṭarīḳate nisbetiyile anuñ uṣūlı gibidür pes Ḥażret-i Meṡnevī ise *meṡnevī-yi mā vü kān-ı vaḥdetest*[319] [A3b] (1) mıṣraʿınuñ feḥvāsınca ve kān-ı ʿulūm-ı vaḥdet ve kān-ı esrār-ı ḥaḳīḳatdür bu cihetden uṣūl-ı uṣūl-ı uṣūl-ı dīn (2) olmaḳ ṣaḥīḥ olur ṡāniyen *elif lām ʿa*hd içün olup *inne'd-dīne ʿindellāhi'l-İslām*[320] feḥvāsınca maʿhūd dīn dīn-i (3) *İslām* olur ve *buniye'l-İslāmu ʿalāḫamsi şehādetu en lāilāhe illellāh ve enne Muḥammedu'r-resūlullāh ve iḳāmu'ṣ-ṣalāti ve ītāʾu'z-*(4)*zekāti ve ṣavmu Ramażān ve ḥaccu'l-Beyti menisteṭāʿa ileyhi sebīlā*[321] ḥadīṡ-i şerīfinüñ muḳteżāsınca dīnüñ uṣūlı (5) beşdür ve bu beş uṣūl daḫı üç uṣūle mübtenīdür ki ol üç uṣūl bu beş uṣūlüñ uṣūlıdur evvelā üç (6) aṣluñ biri īmān ikincisi iḫlāṣ üçüncisi niyyetdür zīrā bu üçi olmasa aʿmāl ṣaḥīḥ olmaz (7) ve bu üçüñ daḫı uṣūlı ʿilm ü ḥikmet ü maʿrifetdür ki bunlar ʿilm ü ḥikmet ü maʿrifetsiz ṣaḥīḥ olmaz (8) pes menbaʿ-ı ʿilm ve ḥikmet-i maʿrifet ise kitāb-ı Meṡnevī-yi Şerīfdür bu cihetde uṣūl-ı uṣūl-ı uṣūl-ı dīn olmaḳ (9) cāyizdür ṡāliṡen dīn-i İslāmuñ iki uṣūlı vardur biri uṣūl-ı fıḳh ve biri daḫı ʿilm-i kelām ki iʿtiḳādiyyāta (10) müteʿallıḳdur ve iʿtiḳādiyyāta müteʿallıḳ olan uṣūl-ı fıḳhuñ uṣūlı menzilesindedür ol cihetden ki (11) ṣıḥḥat-i aʿmāl-i ẓāhire ṣıḥḥat-i iʿtiḳād-ı bāṭına üzre mübtenīdür mādām ki iʿtiḳād ṣaḥīḥ olmaya ʿibādet ṣaḥīḥ olmaz (12) ve Ḥażret-i Meṡnevī bu uṣūlīn-i dīnüñ uṣūlı menzilesindedür ol cihetden ki ʿilm-i kelām bāsire istidlāliyyātdur (13) anuñçün bu ʿilmüñ aṣḥābı biri birine mücādele vü müdāfaʿadan ḫālī degüldür pes bu ʿulūm-ı istidlāliyyenüñ (14) uṣūlı müstelzim-i ḥaḳḳa'l-yaḳīn olan ʿilm-i keşfī ve vaḥy-i ḳalbīdür ki ol Meṡnevīdür ve lihāẕā ḳāl

---

[318] "Hz. Peygamber buyurur ki; Bedende bir parça et vardır. O iyi olduğu zaman beden de iyidir. O kötü olduğu zaman beden de kötüdür. O et, kalptir."

[319] Bizim Mesnevi'miz vahdet kaynağıdır.

[320] "Allah katında yegâne din, İslam'dır." (Ali İmran, 19)

[321] "İslam beş şey üzerine kurulmuştur. Allah'tan başka ilah yoktur, Hz. Muhammed O'nun resulüdür, namaz kılmak, zekat vermek, Ramazan orucu tutmak ve gücü yetenin Beyt'i hacc etmesi." Buhârî, Îmân, 2 (8), Tefsir, 30 (4514); Müslim, Îmân, 5 (16) (19-21); Tirmîzî, Îmân, 3 (2609)

Beyt (15)

İn ne necmest ü ne remlest ü ne ḫᵛāb

Vaḥy-i Ḥaḳ vallāhu aʿlem bi'ṣ-ṣavāb[322]

Fīkeşfi esrāri'l-vuṣūli ve'l-yaḳīn[323] (16) *keşf* luġatde refʿ-i ḥicāb itmege dirler muṭlaḳā nitekim *keşeftu'l-mir'ati vechehā*[324] dirler *ey refeʿat ḥicābhā*[325] maʿnāsın (17) virürler [P2b] ammā ıṣṭılāḥ-ı meşāyiḫde māverā-yı ḥicābdan meʿānī-yi ġaybiyyenüñ ṭulūʿ u ẓuhūrına ve aña muṭṭaliʿ olmaġa (18) dirler ve bu keşfüñ envāʿ u aḳsāmını Minhācu'l-Fuḳarā-nām kitābumuzda derece-yi mükāşefede beyān eyledük fe'l-yeṭlab fīhi (19) *esrār* sırruñ cemʿidür sırr idrāk-i nāsdan bāṭın olan maʿnāya dirler *vüṣūl* hicrānuñ żıddıdur ammā ʿinde'l-meşāyıḫ (20) umūr-ı mevhūmenüñ küllīsinden teraḳḳī idüp mertebe-yi ḥaḳīḳate ʿilmüñ bāliġ olmasına dirler ve esrār ü vuṣūlı kitāb-ı (21) Minhācda derece-yi ittiṣālde ve sırda beyān eyledük anda ṭaleb olına *yaḳīn* iṭmi'nān-ı fehm ve istiḳrār-ı ʿilme dirler (22) *yaḳīni'l-mā' fi'l-ḥavż*[326] dirler ḳaçan ḥavżda şu müsteḳarr olsa ve yaḳīn üç nevʿ üzeredür ʿilmü'l-yaḳīn ʿaynu'l-yaḳīn (23) ḥaḳḳu'l-yaḳīndür Minhācu'l-Fuḳarāda derece-yi yaḳīnde ve bu dībācenüñ ʿArabī şerḥinde bu üç aḳsāmuñ mufaṣṣalı (24) beyān olundı ammā icmālīsi *el-ʿilmu'l-yaḳīni mākāne minṭarīḳi'n-naẓari ve'l-istidlāli ve ʿaynu'l-yaḳīni mākāne minṭarīḳı'l-*(25)*keşfi ve'n-nevāl ve ḥaḳḳu'l-yaḳīni mākāne yeteḥaḳḳaḳu'l-infiṣāl ʿanlevsi'ṣ-ṣalṣāl* dimekle taʿrīf ḳılındı *keẕā* (26) *ḳāle's-*Sühreverdī fi'l-ʿAvārif[327] pes maʿnen bu Mes̱nevī esrār-ı envār-ı yaḳīni ve esrār-ı vuṣūlullāhı keşf ü īżāḥ (27) eylemede dīnüñ uṣūlınuñ uṣūlınuñ uṣūlıdur dimek olur ve cār maʿalmecrūr uṣūl-ı evvele müteʿallıḳ olur ***ve huve*** (28)***fiḳhullāhi'l-ekber***[328] *fiḳh* aṣlında fehme dirler nitekim kesr-i ḳāfla *faḳihe'r-recul* dirler *ʿalime ve fehime* maʿnāsını virürler ve żamm-ı ḳāfla (29) *faḳuha'r-recul* dirler *recul faḳīh oldı* maʿnāsın virürler ammā baʿd zamāninā ʿörf bu ismi ʿilm-i fürūʿa ıṭlāḳ eylediler [A4a] (1) ḳaçan bir kimse bu ʿilmde ḥıfẓ-ı maḳālāt eylese ve nikāḥ u ṭalāḳa ve beyʿ ü şirā ve iʿtāḳa müteʿallıḳ söz söylese (2) aña ʿulemā-yı dünyā faḳīh dirler ḥāl bu ki ʿinde'l-evliyā faḳīh ʿilm-i āḫırete ʿālim ve āfāt-ı nefsāniyyeye fāhim olandur *kemā ḳāle'l-*(3)Ġazālī *fi'l-İḥyā leḳad kāne ismu'l-fiḳhi fi'l-*

---

322 "Bu, ne yıldızname, ne fal, ne de rüya tabiridir. Hak ilhamıdır, gerçekten Allah en doğrusunu bilir."
323 "Yakîn ve vusûl sırlarını keşfetmede…"
324 "Kadın yüzünü keşfetti"
325 "Örtüsünü kaldırdı."
326 "Su havuzda yakîne erdi, duruldu."
327 "Sühreverdî'nin Avârif'te dediği gibi; İlme'l-yakîn nazarî ve delil yöntemle, ayne'l-yakîn keşif ve ilham yöntemiyle, hakka'l-yakîn ise balçığın çamurdan ayıklanıp gerçeğe ulaşmasıyla (beşeri vasıflardan sıyrılmakla) kazanılır."
328 "Ve o, Allah'ın en büyük fıkhı…"

ʿaṣri'l-evveli muṭlaḳan ʿalāʿilmi ṭarīḳi'l-āḫireti ve maʿrifeti deḳāyıḳı āfāti'n-nüfūs ve müfsidātu'l-aʿmāli ve istilāʾi'l-ḫavfi ʿale'l-ḳalbi ve yedüllüke ʿalāẕālike ḳavluhu Teʿālā ***liyettefeḳḳahū*** (4) ***fi'd-dīni ve liyunẕirū ḳavmehum iẕā raceʿū ileyhim*** *el-āyetü ve mābihi'l-inẕāri ve't-taḫvīfi huve hāẕe'l-ʿilmi ve hāẕe'l-fiḳhi dūne taʿrīfāti'l-*(5)*liʿāni ve'ṭ-ṭalāḳi ve'l-icāreti ve's-silmi ve'l-ʿıtāḳ*[329] ve lihāẕā meşāyiḫ bu fıḳha fıḳh-ı aṣġar ve ṭarīḳat ü ḥaḳīḳat içün mevżūʿ (6) olan ʿilme fıḳh-ı ekber didiler ḥattā **İmām-ı Ebū Ḥanīfe Ḥażretleri** bir ṣaġīru'l-ḥacm kitābına **Fıḳh-ı Ekber** diyü tesmiye eylediler (7) pes bu **Ḥażret-i Meṡnevī Allāh**uñ ekber fıḳhıdur yaʿnī ḥaḳāyıḳ u esrāra olan ʿilminüñ aʿẓamıdur fıḳhuñ Allāha iżāfet (8) olunması ʿilm keşfinüñ ilhām-ı ilāhī ile olup taʿlīm ü tefekkür ü ictihādla olmaduġundan ötüridür ***ve şerʿullāhi'l-ezher*** (9) ***ve burhānullāhi'l-ezher***[330] *şerʿ* luġatde yola dirler ıṣṭılāḥda enbiyānuñ vażʿ eyledügi ṭarīḳ-ı mustaḳīm ve ṣırāṭ-ı ḳavīme (10) ıṭlāḳ olundı *burhān* delīl ü hüccete dirler **Allāh** ism-i ẕāt müstecmıʿ-i cemīʿ-i sıfātdur ʿuḳalā ẕāt-ı ilāhīyyede müteḥayyir olduḳları gibi (11) bu ism-i şerīfde daḫı müteḥayyir olmışlardur anuñçün baʿż-ı ʿulemā *aṣluhu minālihi iẕā taḥayyara iẕe'l-ʿuḳūli müteḥayyirun fīmaʿrifetihi* dimişlerdür (12) pes müteḥayyir olduḳlarına bināʾen iḫtilāf idüp didiler ki bu sırr **Yunānī**dür ve baʿżısı didi ki ʿArabīdür ve baʿżısı (13) daḫı didi ki ġayr-ı müştaḳdur ve baʿżısı müştaḳdur didi ve aṣlında daḫı iḫtilāf itmişlerdür **Ṣāḥib-i Keşşāf** (14) aṣlında ism-i cinsdür baʿdehu maʿbūdun bi'l-Ḥaḳ içün ʿalem ḳılındı dimişdür ve'l-ḥāṣıl kimi taḥayyür maʿnāsına olan *ilāhe*den ve (15) kimi sākin maʿnāsına olan *ilāhe*den ve kimi ilticā maʿnāsına olan *ilāhe*den müştaḳ ṭutup münāsebet (16) buldurmışlardur maʿnī-yi ḫavāṣṣ-ı lafẓıyye ve āṡār-ı maʿneviyyesinden dördünci cildde şāʿirüñ dergāh-ı pādşāha (17) ilticā eyledügi maḥalde *maʿnī-yi Allāh guft ān sībūye*[331] beytinde şerḥ eyledük ve ekṡer-i ḫavāṣṣ u esrārın **Minhācu'l-Fuḳarā**da ḳısm-ı (18) ṡānīde bāb-ı ẕikrde tafṣīl eyledük fe'l-yeṭlab fīhā ammā bu maḥalde şerʿüñ ve burhānuñ lafẓatullāha iżāfet olınmasında (19) maʿnā budur ki **Meṡnevī** bu ism-i celāl ile müsemmā olan ẕāt-ı ilāhiyyenüñ ṭarīḳ-ı rūşenidür ki sāliki (20) cemīʿ-i ṣıfātla muttaṣıf olan ẕāt-ı eḥadiyyete muvaṣṣıl olur ve daḫı Allāhuñ emīn olan delīli ve ġālibter olan ḥüccetidür

[329] Gazzâlî'nin İhyâ'da dediği gibi; Birinci asırda fıkıh kelimesi, ahiret yolu ve onun bilinmesine, nefsin afetlerine dair inceliklere, ameli bozan şeylere, korkunun kalbi istila etmesine işaret ederdi. Nitekim Allah ayette, fıkhın bu anlamına şöyle işaret eder: "Onların her kesiminden birer gurup, dinde fıkıh sahibi olmak ve kavimleri savaştan döndükleri zaman onları ikaz etmek için geride kalmalıdır." Bu sebeple uyarı ve korkutma esaslı olan bu fıkıh ilminde talak (boşanma), lian (eşlerin nefislerine lanet etme yemini), selem (veresiye), icaret (satım) ve itâk (köle azad etme) gibi sonraki dönemlerde fıkha giren konular bu fıkıhta yer almaz.

[330] "Allah'ın en parlak yolu ve en açık delilidir."

[331] "Allah'ın manası otuzdur, onu söyledi."

(21) ki cemīʿ-i esmā vü ṣıfāṭı cāmıʿa olan mertebe-yi ulūhiyyete delālet ḳılur ve ḍalāletde ḳalanlara ḥüccet ü burhān olur (22) *mes̱elu nūrihi kemişkātin fīhā mişbāḥ*[332] *mes̱el* aṣlında kelime-yi tesviyyedür şebih ü naẓīr maʿnāsına nitekim hāẕā *ems̱elühü ve mis̱lehü [ev mes̱īlehu]* dirler (23) hāẕā *eşbehehu ve şebīhehu ve yeşbehuhu* didükleri gibi bemaʿnī-yi vāḥid ṣoñra ḥāl ve ṣıfat ve ḳıṣṣa maʿnālarına istiʿāre olındı (24) ve ḍarb-ı mes̱el itmenüñ ibrāz-ı ḫafiyyāt-ı meʿānī ḳılmada ve vücūh-ı ḥaḳāyıḳ u maʿḳūlātdan vāḳıʿ istār olmada teʾs̱īrāt-ı (25) ʿuẓmāsı vardur ve lihāẕā kütüb-i ilāhiyyede ḍurūb-ı ems̱āl çoḳ vāḳıʿ olmışdur ḥattā **İncīl**de bir sūre müstaḳillen ḍurūb-ı ems̱āl vāḳıʿ olmışdur ve kelām-ı enbiyā vü evliyā ve ḥükemā vü büleġā eks̱eriyyā (26) ḍurūb-ı ems̱āl itmek üzeredür zīrā ġāyibüñ şāhide tems̱īl olınmasında ḫafī celī mertebesin bulur ve maʿḳūl maḥsūs (27) menzilesine gelür ve vāḳıʿ fi'l-ḳalb olur nūr aṣlında şol keyfiyyetdedür ki bāṣıra anı evvelā idrāk idüp anuñ vāsıṭasıyıla **[A4b]** (1) sāyir-i mubṣırātı s̱āniyen idrāk eyler mes̱elā şems ve ḳamerden ecrām-ı kes̱īfe üzre fāyıża olan keyfiyyāt gibi ammā nūr-ı ilāhī ve nūr-ı (2) **Mes̱nevī-yi Şerīf** böyle degüldür belki Cenāb-ı Ḥaḳḳa nūr ıṭlāḳı binefsihi ẓāhir ve eşyāyı muẓhir olduġı iʿtibāriyledür kemā beyyennā (3) fī**Mişbāḥi'l-Esrār** kes̱ālik **Mes̱nevī-yi Şerīf**üñ daḫı nūrı binefsihi baṣar-ı baṣīrete ẓāhir ve ḥaḳāyıḳ u maʿānīye muẓhirdur *Mişkāt* (4) dīvārda olan şol derīçeye dirler ki ġayr-ı nāfiẕe ola vaḳtā kim **Ḥażret-i Muḳaddese-yi Mevlānā** *nevveranallāhu bikelāmihi'l-esnā*[333] ḥaḳīḳat-ı (5) ṣıfat-ı **Mes̱nevī**yi beyān buyurdılarsa ziyādetün fi'l-keşfi ve'l-īżāḥ aña ḍarb-ı mes̱eli taʿḳīb idüp ve ʿalāṭarīḳi'l-(6)istiʿāreti't-tems̱īliyyeti beytlerin mişkāta ve maʿnālarını mişkātda olan mişbāḥa teşbīh idüp buyururlar ki bu kitāb-ı (7) **Mes̱nevī-yi Şerīf**üñ nūrınuñ ṣıfat-ı ʿacību'ş-şānı yaʿnī ʿilminüñ ve maʿnīsinüñ ḥāli şol mişbāḥuñ ḥāli gibidür ki (8) mişkātda ola ve ḫāneleri münevver ü rūşen ḳıla bir kimsenüñ ki ḫāne-yi ḳalbinde mişkāt-ı ebyāt-ı **Mes̱nevī** ola mişbāḥ-ı (9) maʿānīsinden anuñ ḫāne-yi ḳalbi pür-żiyā olmaḳ muḳarrerdür yāḫud mişkātdan murād cesed-i şerīf-i **Ḥażret-i Mevlānā** ola ḳuddise sırruhu (10) ve yāḫud **Mes̱nevī-dān** ve **Mes̱nevī-ḫᵛān** olanlaruñ ebdānı ola nitekim mişkātuñ nūrı kevkeb-i dürrī gibi ṣāfī olan (11) zücāce ve ḳuvvet-i zeyt-i şecere-yi mübāreke vāsıtasıyıla olur kes̱ālik **Mes̱nevī-dān** olanlaruñ mişkāt-ı ebdānı daḫı bunuñ (12) ḳanādil-i elfāẓında olan meṣābīḥ-i ʿulūm **[P3a]** u meʿānīsiyile münevver olup andan sāyir-i ḳulūbuñ ḫānelerine (13) daḫı teveccühleri miḳdārı nūr ḥāṣıl olur eger mişkātdan murād cesed-i şerīf-i **Ḥażret-i Muḳaddese-yi Mevlānā** olursa maʿnā (14) böyle dimek

---

[332] "Onun nuru, içinde kandil bulunan mişkât(pencerecik) gibidir." (Nur, 35)
[333] "Allah onun yüce kelamıyla bizi nurlandırsın."

olur ki **Meşnevî**nüñ nūrınuñ ṣıfatı benüm cesedüm mişkātında ve ḳalbüm zücācesinde ol mişkāta beñzer ki (15) anda mişbāḥ ola ve ol mişbāḥ bir kevkeb-i dürrī gibi ḳandīlde ola ol mişbāḥ īḳād olına ve işti'āl ḳılına ***lāşarḳiyyetin*** (16) ***ve lāġarbiyyetin***[334] olan şecere-yi mübāreke-yi rūḥ-ı **Muḥammedî**den ve zeytinden murād 'ilmleri ola pes nefsinde zeyt-i 'ilm-i **Muḥammedî** nār-ı (17) kesb ü mücāhede aña mess itmeksüzin iżā'a vü ināre idicidür çünkim nūr-ı zeyt-i 'ilm-i **Muḥammedî** nūr-ı ma'nā-yı **Meşnevî-yi** (18) **Şerîfe**ye munżamm oldıyısa ve imdād ü īḳād ḳıldıyise ñurun 'alānūr olup büyūt-ı ḳulūb-ı ṭālibīne kemālile nūr-pāş u (19) żiyā-güster olur dimek olur nitekim buyururlar ***yuşriḳu işrāḳan envere mine'l-aṣbāḥ***[335] *yuşriḳu işrāḳan* cümlesi ṣıfatıdur mişbāḥuñ (20) aṣbāḥ fetḥ-i hemze ile cem'-i ṣabāḥ ve kesr ile maṣdardur bu maḥalde iki ma'nāya bile ḥamli cāyiz olur ya'nī eyle mişbāḥ ki (21) işrāḳ itmekle īşrāḳ eyleye eyle işrāḳ ki ṣabāḥlar nūrından enverdür **Meşnevî** ṣabāḥ nūrından enver (22) ü eḳvā olması ol cihetdendür ki nūr-ı ṣabāḥ ancaḳ (23) ẓulmet-i maḥsūse-yi leyālīyi izāle eyler ammā nūr-ı **Meşnevî** envā'-ı ẓulūmāt-ı ma'ḳūleyi izāle eyler meselā küfr ü ma'ṣiyyet ve ġaflet ü cehālet gibi ve emsālihā pes bunuñ işrāḳı nūr-ı aṣbāḥdan (24) enver olur ***ve huve cinānu'l-cenāni ẕu'l-'uyūni ve'l-aġṣān***[336] meşhūr olan ḳırā'at-ı evvelde kesr-i cīmile ve sānīde fetḥ-i cimile (25) oḳunmaḳdur ve lākin ber'aks daḫı cāyizdür cennetlerüñ evsaṭı ya'nī a'lāsı murād olmaḳ üzre 'uyūn 'aynuñ cem'idür (26) çeşme ma'nāsına aġṣān ġuṣnuñ cem'idür dal budaḳ ma'nāsına taḳdīr-i ma'nā ve daḫı bu kitāb-ı 'ālī-şān ḳulūb-ı (27) 'ārifīnüñ enhār-ı cāriye ve aġṣān-ı müsmire ṣāḥibi olan cennetleri ve ravżalarıdur 'inde'l-'urefā cennāt iki nev'dür **[A5a]** (1) birine *cennāt-ı ācile* dirler ki ol āḫıretde netīce-yi a'māl-i ṣāliḥa olan cennetdür ve bir nev'ine daḫı *cennāt-ı 'ācile* dirler (2) ol bu dünyāda olan ezvāḳ-ı rūhānī ve 'ulūm u ma'ārif-i rābbānī cennetleridür nitekim bu eḥādīs-i şerīfe bu ma'nāya delālet eyler (3) **kemā ḳāle 'aleyhi's-selām** ***irte'ū fīriyāżi'l-cenneti ḳālū ve mā riyāżu'l-cenneti yā Resūlullāh ḳāle 'aleyhi's-selām mecālisu'l-***(4)***'ilmi ve ḳāle eyżan ekṡirū ġırāse'l-cenneti ḳālū ve mā ġırāsu'l-cenneti yā Resūlellāh kāle 'aleyhi's-selām ettehlīlu ve'ttesbīḥu ve'ttaḥmīd*** (5) ***ve ḳāle'n-Nebiyyü 'aleyhi's-selām iẕā laḳītum şeceretun mineşcāri'l-cenneti fa'ḳ'udū fīẓıllihā ve kulū mineṡmārihā ḳālū ve keyfe*** (6) ***yumkinu hāẕā fīdāri dünyānā yā Resūlellāh feḳāle 'aleyhi's-selām iẕā laḳītum ṣāḥibe'l-'ilmi fekennemā***

---

[334] "Ne doğudadır ne de batıda." (Nûr, 35)
[335] "Parlayışı sabahların aydınlığından daha parlaktır."
[336] "O, gönüllerin çeşmelere ve ağaç dallarına sahip olan cennetleridir."

laḳīṭum şeceretun mineşcāri'l-cenneti[337] (7) pes mecālis-i ʿilm riyāż-ı cennet ʿilm şecere-yi cennetden ʿibāret oldıyısa bu kitāb-ı **Mes̱nevī** daḫı cinān-ı ʿācile-yi (8) ʿārifīn ve bostān-ı maʿḳūle-yi ʿālemīndür elfāẓ-ı dürer-bārları eşcār-ı müs̱mire gibi es̱mār-ı deḳāyıḳ ve ezhār-ı ḥaḳāyıḳla (9) bārver olmışdur ve ebyāt-ı ḥadāyıḳ-simātından yenābīʿ-i ʿilm ü ḥikem ẓuhūra gelmişdür ḥaḳḳā budur ki bir ḥadīḳa-yı raʿnādur (10) ki fevākih-i ṭayyibesi eṭyabu külli s̱emārdur ictinā ḳılanlara ve ʿuyūn-ı cāriyesi innehu enhārdur şārib olanlara muḥaṣṣıl mādiḥler (11) medḥinde ḳāṣır ve vāṣıflar vaṣfında ḥāyirdür ʿulemā-yı meʿānī buña istiʿāre-yi taḫayyüliyye dirler maʿḳūlı maḥsūs menzilesine (12) tenzīl idüp maḥsūs olan müsteʿārunminhüñ evṣāf-ı levāzımını maʿḳūl olan müsteʿārunlehe ıṭlāḳ iderler (13) *minhā ʿaynun tusemmā ʿinde ebnā'i hāẕe's-sebīli selsebīlen*[338] ol cinān-ı cenānuñ ʿuyūnından bir ʿayn vardur ki şu sebīl **Mevleviyye**nüñ (14) ebnā vü evlādı ḳatında aña selsebīl tesmiye olınur ḥulḳūm-ı muvaḥḥidīne inḥidār ve suhūlet-i müsāraʿatdan ötüri nitekim (15) şarāb-ı müselsel ve selsāl ve selsebīl dirler bir şarāb boġaza suhūletile gidici olsa yāḫud selsebīl aṣlında (16) selsebīlā idi teʾebbüṭ-i şarāb ḳabīlinden pes bu çeşmeye selsebīl tesmiye olundı ol eclden ki bu çeşmeden (17) illā şol kimse ki ol çeşmeyi bilen kimseden aña sebīl su'āl ide ḫıdmet-i ṣāliḥa ile bu çeşmeden murād **Ḥażret-i** (18) **Mevlānā**nuñ kendüleri şārib olduġı ve ebnā-yı sebīl içün binā ḳıldıġı ʿayn-ı vaḥdetdür ki *men şeribe* (19) *minhā lemyeẓma'ü ebeden*[339] ḥadīs̱inüñ māṣadaḳıdur *ve ʿinde aṣḥābi'l-maḳāmāti ve'l-kerāmāti ḫayrun maḳāmen ve aḥsenü meḳīlen*[340] maʿṭūfdur (20) muḳaddem cinānu'l-cenān cümlesinüñ üzerine mübtedā muḳadder olmaḳ üzre ḫayr ḫaberidür maḳāmen ve meḳīlen temyīziyyet üzre (21) menṣūblardur meḳīl ḳāle yeḳīl ḳīlen ve ḳaylūleden maḥall-i ḳaylūleye dirler ḳaylūle nıṣf-ı nehārda istirāḥate dirler (22) eger nevmle olmazsa da ḳaylūle istirāḥat-i ṣuleḥādur ki şeyāṭīn andan bībehredür kemā ḳāle ʿaleyhi's-selām *ḳīlū* (23) *feinne'ş-şeyāṭīne lāteḳīl*[341] pes maʿnā bu ʿuyūn-ı meẕkūreye menbaʿ olan cinān-ı cenān ki murād andan

---

[337]"Hz. Peygamber "Cennetin bağ ve bahçelerinde gezinin" dedi. Sahebeler "Cennet bahçeleri nerelerdir?" dediklerinde, Hz. Peygamber "İlim meclisleridir." dedi. Yine Hz. Peygamber, "Çok cennet ağacı dikiniz" buyurdu. Sahabeler "cennet ağacı dikmek ne demektir?" diye sorduklarında; çokça Allah'ı tehlil ve tesbih edip O'na hamdedin" diye buyurdu. "Hz. Peygamber "Cennetin bir ağacına rastlarsanız, gölgesinde oturun ve meyvesinden yiyin" dedi. Sahabiler, dünya hayatında bu nasıl mümkün olur, dedikleri zaman, "Bir ilim sahibiyile karşılaşırsanız cennet ağaçlarından biriyile karşılaşmışsınız demektir." dedi." Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ, I/106 (278)

[338] "Orada, o yolun yolcuları arasında Selsebil adı verilen bir pınar vardır."

[339] "Bundan içen kişi ebediyen susamaz." Buhârî, Rikak, 53 (6584), Fiten, 1 (7050); Müslim, Fezâil, 9 (2290)

[340] "Keramet ve makam sahipleri yanında en hayırlı makam ve en güzel istirahat yeridir."

[341] "Kaylule yapınız, çünkü şeytan kaylule yapmaz." Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ, I/131 (330), II/27 (1588), II/136 (1908).

Mes̱nevīdür (24) ʿinde aṣḥābi'l-maḳāmāt ve erbāb-ı kerāmāt maḳām yöninden ḫaber bu maḳāmdur ve meḳīl cihetinden aḥsen-i meḳīldür ḳaçan (25) sālike taʿab-ı sülūkdan fütūr gelse ve aḥsen-i merābiʿ olan kitābuñ bir maḥalline naẓar ḳılsa veyā sāmiʿi olsa (26) istirāḥat bulur ve kemālile āsūde olur aṣḥāb-ı maḳāmāt kāmil ve mükemmel olan aṣḥāb-ı temkīne dirler ve erbāb-ı kerāmāt (27) ehl-i kemāl olan aṣḥāb-ı ḫavārıḳ-ʿādāta dirler daḫı maḳām-ı tekmīle vāṣıl olmışlardur pes beynehumāda ʿumūm ve ḫuṣūṣ olur **[A5b]** (1) küll aṣḥāb-ı maḳām ehl-i kerāmāt olur biġayri ʿaksin ***El-ebrāru fīhi ye'kulūne ve yeşrebūn***[342] ebrār berrüñ cemʿidür erbāb rabbüñ ve aṣḥāb (2) ṣaḥbuñ cemʿi oldıġı gibi ve hem *el-muṭīʿūne'l-leẕīne lāyu'ẕūne'ẕ-ẕerre ve lāyefʿalūne'ş-şer*[343] dimekle taʿrīf olunmışlardur (3) taḳdīr-i maʿnā ebrār-ı nīkū-kār olan kimseler bu cinān-ı cenān ve bostān-ı rūḥ-ı revān olan **Mes̱nevī**de (4) aġṣān-ı kelimātından s̱emerāt-ı ʿulūm u maʿārifi yirler ve ʿuyūn-ı ʿibārāt-ı laṭīfesinden şarāb-ı eẕvāḳ u eşvāḳı içerler (5) ***ve'l-aḥrāru minhu yefraḥūne ve yeṭrabūn***[344] aḥrār ḥürüñ cemʿidür şol kimselere dirler ki rıbḳa-yı kevniyyeden (6) necāt bulalar ve ḳuyūd-ı aġlāl-ı nefsāniyyeden ḫalāṣ olalar ve āzādegān-ı ṭarīḳat daḫı bu cinān-ı cenāndan feraḥnāk (7) olurlar ve ṭarab u ceẕb-i şaġb ḳılurlar ***ve huve keNīli Mıṣra şerābun li'ṣ-ṣābirīn ve ḥasretün ʿalāāli Firʿavne ve'l-kāfirīn***[345] (8) ve bu kitāb-ı **Mes̱nevī Mıṣr**da cāriye olan **Nīl** gibidür ki şarābdur ve ġāyet leẕīẕdür **Mūsā**-yı vaḳte ittibāʿ ḳılan (9) ve ṭāʿat-ı Ḥaḳḳa ve terk-i **[P3b]** hevāya ṣābir olanlar içün ḥasret ü ḥırmāndur ehl-i **Firʿavn**-ı nefse ve muttebiʿ-i hevāya (10) ve sātir-i īmān-ı ʿıyān ve münkir-i esrār-ı nihān olanlara ***ve erselnā ʿaleyhimü'ṭ-ṭūfānu ve'l-cerādu***[346] āyetinde ehl-i tefsīr böyle (11) yazmışlardur ki *ḳāle ʿaleyhimu'n-***Nīlu** *demen ḥattā enne'l-Ḳıbṭiyye ve'l-İsrā'īliyye* ***iẕā ictemaʿā ʿalāebnā'in vāḥidin yekūnu mā'ile'l-İsrā'iliyyi*** (12) ***mā'en ve māyeli'l-Ḳıbṭıyyi demen ve yelḳa'l-mā'u minfemi'l-İsrā'iliyye feyeṣīru diemen*** *fīfemi'l-Ḳıbṭiyyi*[347] pes kitāb-ı **Mes̱nevī** āb-ı **Nil** gibidür ḳaçan (13) tevābiʿ-i **Mūsā**-yı zamān olan ehl-i ʿirfānla etbāʿ-ı **Firʿavn**-ı nefs olan aṣḥāb-ı ḫıẕlān **Mes̱nevī** şarābını nūş itmede (14) bir yire cemʿ olsalar ve andan nūş ḳılsa terk-i hevā ḳılan ehl-i ʿirfānuñ dehānında nūş-ı cān ve ẕevḳ-i cenān (15) olur ve ehl-i nefsüñ

[342] "O iyiler ki; orada(cennette) yer ve içerler."
[343] "Mutiler, zararı olmayan ve kötülük işlemeyen itaatkar insanlardır."
[344] "Hürler orada yer içer ve ferahlar."
[345] "O, Mısır'ın Nil'i gibi, sabr edenlere içilecek su, Firavun soyuna ve kâfirlere hasret ve zarardır."
[346] "Biz onlara tufanı ve çekirge sürülerini gönderdik." (A'raf, 133)
[347] "Allah Nil'i onların üzerine akıttığı zaman, Kıptiler ve İsrail oğulları su içme konusunda ictima ettiklerinde, İsrailoğullarının ağzında su, Kıbtîlerin ağzında da kan olduğunu görürler."

derūnında ḫūn-ı ḍalālet ve ġavāyetine reh-nümūn olur nitekim bir maḥalde bu maʿnāya münāsib buyururlar (16)

Beyt

Āb-ı ***Nīl****est in be****Ḳıbṭī*** *ḫun nümūd*

Āl-i muʾminrā ne ḫun būd āb būd

Āb-ı Nīlest in ḥadīs̱-i can-fezā (17)

Bāriş-i derçeşm-i ***Ḳıbṭī*** *ḫun nümā*

Hemçü ***Ḳurʾān Mes̱nevī-yi*** *mā*

Zidil-i hādī-yi baʿżı baʿżırā muḍıl[348]

Nitekim bu āyet-i kerīme ile istişhād idüp (18) buyururlar *kemā* ***ḳālellāhü Teʿālā̱ yuḍillu bihī kes̱īran ve yehdī bihī kes̱īran ev mā yuḍillu bihī ille'l-fāsıḳīn***[349] bu āyet-i kerīme cevābdur ***māẕā*** (19) ***erādellāhu bihāẕā***[350] ḳavline taḳdīr-i kelām *erādellāhu bihī iḍlāli kes̱īrin ve hidāyeti kes̱īrin*[351] dimekdür ve fiʿl maṣdar mevżuʿına vażʿ olunmışdur (20) teceddüd ve ḥudūs̱ ifāde eylemekden ötüri ve Allāhu Teʿālā̱ iḍlāl eylemez bu **Ḳurʾān**da vażʿ olunan mes̱el sebīlu'd-dīn (21) ve ṭāʿatden ḫāric olanları bu fıḳra ve dībāce-yi **Mes̱nevī**de yazılmışdur iʿtimādu'l-fehmi'l-ḳārī ammā oḳunmaḳ (22) aḥsendür zīrā cümle buyurduḳları kelām secʿ ü fāṣıla üzeredür eger bu fıḳra bile yazılsa ve ḳırāʾat olunsa (23) riʿāyet-i secʿ ve fāṣıla olmış olur ***ve innehu şifāʾu'ṣ-ṣudūr ve cilāʾu'l-aḥzān***[352] ve daḫı taḥḳīḳan bu **Mes̱nevī** ṣudūruñ (24) emrāżına şifā ve aḥzānuñ envāʿına cilādur yaʿnī bu **Mes̱nevī** bir devā-yı maʿnevīdür ki esḳām-ı rūḥiyyeye ve emrāż-ı ḳalbiyyeye (25) ʿayn-ı şifā ve aḥzān-ı dünyeviye vü uḫreviyeye maḥż-ı cilādur ***kemā ḳālellāhu Teʿālā̱ fīḥaḳḳı'l-Ḳurʾān yā eyyuhe'n-nāsu ḳad cāʾekum mevʿiẓetun*** (26) ***minrabbikum ve şifāʾun limā fiṣṣudūr ve hüden ve raḥmeten li'l-muʾminīn***[353] ***ve keşşāfu'l-Ḳurʾān***[354] ve daḫı esrār-ı ḥaḳāyıḳ-ı Ḳurʾāniyyeyi (27) mübālaġa ile keşf

---

[348] "Kıpti'ye kan olarak görünen, Nil suyu idi. Müminler için o kan değil, su idi. Bu canı şenlendiren söz, Nil suyudur. Allah'ım sen onu Kıpti'nin gözüne kan olarak göster. Bizim Mesnevî'miz Kur'ân gibi bazılarının gönlünü hidayete erdirir, bazılarını da dalalete atar."

[349] "O Kuran sebebiyile çoklar sapıklığa düşer ve çokları da hidayete erer. Dalalete düşenler, ancak fasıklardır" (Bakara, 26)

[350] "Allah bununla neyi murat etmektedir?"

[351] "Allah, çokça sapkınlığa sürükleyen ve çokça hidayete erdirendir."

[352] "O sadırlara şifa, hüzünlere ciladır."

[353] "Allah Teala'nın Kuran hakkında dediği gibi; Ey insanlar, işte size öğüt, kalplere şifa ve inanan herkes için hidayet ve rahmet olarak gelmiş bulunuyor." (Yunus, 57)

[354] "Kuran'ı keşfedendir."

idicidür ki rumūz u işārātın beyān ve gāhī teʾvīlāt-ı nikātın taḥḳīḳ ü ʿıyān itmekle [A6a] (1) ḥaḳḳā budur ki esrār-ı Ḳurʾāniyyenüñ tefsīrinde böyle bir kitāb-ı şerīf olımaz ve sünen-i ās̱ār-ı nebeviyyenüñ taʿbīr ve taḳrīrinde buña (2) mümās̱il bir teʾlīf ve taṣnīf ẓuḥura gelmez kemā ḳāle'l-**Cinānī**

Beyt

İnnenī ebṣart fī'n-nevmi Resūl

Fīyedeyhi'l-Mes̱nevī veh've yeḳūl (3)

Şunnifet kutube'l-esrāri'n-nebiyyi

Lemyuṣannef mis̱le hāẕā f'aʿcebenī[355]

Veseʿātu'l-erzāḳ[356] ve daḫı bu **Mes̱nevī** (4) saʿt-ı erzāḳdur saʿt maṣdardur bemaʿnī-yi mevsuʿ rızḳ ḥaẓẓ ve müntefiʿün bih olan şeylere dirler ṣūriyye ve maʿneviyyeye (5) şāmildür erzāḳ-ı ṣūrī emvāl-ı ẓāhire ve eḳvāt-ı bedeniyye gibi ve erzāḳ-ı maʿneviyye ʿulūm u maʿārif-i dīniyye ve ez̠vāḳ-ı (6) rūḥāniyye gibi ve bu **Mes̱nevī** saʿt-ı erzāk-ı ṣūrī vü maʿnevī olması ol cihetdendür ki muṭahhir-i nufūs ü ḳulūb ve muṭayyib-i (7) aḫlāḳdur kemā ḳāle ḳuddise sırruhu *ve taṭyību'l-aḫlāḳi ey muṭayyibu'l-aḫlāḳi ʿanrez̠āyil-i'l-beşeriyyeti ve evṣāfi'n-nefsāniyyeti*[357] (8) dimekdür pes ṭahāret vüsʿat-i rızḳa sebebdür nitekim aṣḥāb-ı **Resūl**den birisi **Ḥażret-i Resūl** ʿaleyhi's-selāma faḳr u ḳılletden (9) şikāyet eyledi ol **Ḥażret** aña emr idüp buyurdılar ki ***dum ʿale'ṭ-ṭahāreti yüvessaʿu ʿaleyke'r-rızḳu***[358] ***bieydī seferetin kirāmin bereretin***[359] (10) sefere sāfirüñ cemʿidür sāfir kātibe dirler nitekim *seferetu'l-kitāb* sefer iderler *ey ketebtehu kitāben*[360] maʿnāsın virürler (11) aṣlında terkīb keşf içündür nitekim *seferetu'l-merʾe*[361] dirler yüzini açduḳça *berere* bāruñ cemʿidür muḥsin (12) ve nīkū-kirdār olan kimesnelere dirler *bieydī*de *bā*nuñ müteʿallıkı muḳadderdür ki ol *bā* mektūb ve yāḫud maḥfūẓ dimekdür (13) ve cār maʿa'l-mecrūr müteʿallıḳ maḥẕūfıyıla mübtedā-yı maḥẕūfuñ ḫaberi olur taḳdīr-i kelām *bu **Mes̱nevī** mektūb* (14) *ve merḳūmdur melāyikeden kātib olanlaruñ elleriyile* ki anlar levḥ-i maḥfūẓdan istinsāḫ iderler eyle ketebe ki kerīmler ve (15) nīkū-kunendelerdür ve bunlar **Ḳurʾān-ı ʿAẓīmü'ş-şānı** levḥ-i maḥfūẓdan istinsāḫ ve

---

[355] "Resulü rüyamda gördüm, elinde Mesnevî vardı. "Peygamber'in sırlarına dair nice kitap yazıldı ama bu Mesnevî gibi bir kitap yazılmadı, hayrete düştüm", dedi."
[356] "Rızıkların genişliğidir."
[357] "Ahlakı, beşeri rezilliklerden ve nefsi vasıflarından arındırıp temizler."
[358] "Temziliği sürekli yap ki rızkını bollaştırıp genişletsin." Suyuti, Cami'u'l-Ehadis, IX/407 (14922).
[359] "Kerim ve Muhsin meleklerin eliyledir."
[360] "Kitap yazdım."
[361] "Yüzünü açtıkça.."

kitābet eyleyen melāyikedür pes **Ḥażret-i** (16) **Mes̱nevī Ḳurʾān-ı ʿAẓīmüñ** maʿnā̱sıdur ve **Ebū Ḥanīfe** ḳatında aṣl-ı **Ḳurʾān** ṣırf maʿnā̱dur nitekim şerḥ-i ʿArabīde beyān eyledük (17) pes **Mes̱nevī-yi Şerīfüñ** maʿnā̱sı anlaruñ elleriyile yazılmış maʿnā̱ olur baʿdehu **Ḥażret-i Ḫüdāvendigāra** ilhām olup ol maʿānī-yi (18) şerīfeyi kelimāt-ı manẓūme ile edā buyurduḳlarında ḥużūr-ı şerīflerinde olan ketebe-yi insānī kitābet ile dir sefere (19) ve berereden murād ẓāhiren bu kelimāt-ı manẓūmeyi taḥrīr idenler daḫı olsa olur zīrā anlar daḫı berere-yi insānīdür ki kirām-ı (20) evliyāullāhdur cümleden biri ümleden biri **Ḥażret-i Ḥüsāmü'd-dīn Çelebi** ki eks̱er kitābet-i **Mes̱nevī** iden anlar idiler ve evliyā-yı kirāmdan (21) ve berere-yi insāndan olduḳları meşhūr-ı āfāḳdur ***yemneʿūne bien lāyemessuhu ille'l-muṭahharūn***[362] ol sefere ve berere feseḳa (22) vü fecereyi menʿ iderler devre başlarlar ki bu **Mes̱nevī**nüñ meʿānī vü esrārına ve ez̠vāḳ-ı envārına mess eylemeye illā evṣāf-ı beşeriyye (23) ve aḫlāḳ-ı reddiyye ve ʿaḳāyid-i rez̠īleden muṭahhar ve pāk olanlar zīrā meʿānī-yi **Ḳurʾān**a mess eylemez illā ṭahāret-i ẓāhire (24) vü bāṭına ḳılanlar hāyimān-ı hāmūn-ı ġaflet buña muṭṭaliʿ olmazlar ve ḫāmān-ı hevām-ı ṭabīʿat bundan lez̠z̠et almazlar egerçi (25) elfāẓın ögrenürler ve kitābın getürürlerse de ke***mes̱eli'l-ḥimāri yeḥmilu esfārā*** [363]ḳabīlindedürler ***tenzīlun minrabbi'l-ʿālemīn***[364] (26) mübtedā maḥẕūfuñ ḫaberidür ve tenzīl bemaʿnī-yi menzildür yaʿnī bu **Mes̱nevī** ʿālemlerüñ seyyidinden veyā mürebbīsinden (27) tedrīcile ḳalbe inzāl olunmış ve ṭarīḳu'l-ilhāmi'l-ilāhiyye ilḳā ḳılunmışdur [ve taʿbīr-i āḫar o zümre bu gūne teʾvīl ü tevcīh **[A6b]** (1) olmaḳ hem münāsibdür böyle dimekle ki bu Ḥażret-i Mes̱nevī Rabbu'l-ʿālemīn ḥażretlerinden şeb-i Ḳadr-i viṣālde evvelā āsmān-ı (2) ḳalbe defʿaten vāḥideten icmālen maʿnā̱sı münzel olup baʿdehu tedrīcile ʿalā̱ḳadri'l-ḥāce vesāṭet-i Cibrīl-i ʿaḳlla resūl-ı lisāna (3) biṭarīḳı'l-feyżi ve'l-ilhām münzel olmış ve ol vāsıṭa ile mufaṣṣalan ẓuhūra gelmişdür] ***lāyeʾtīhi'l-bāṭılu minbeyni yedeyhi*** (4) ***ve lāminḫalfihī***[365] bu **Mes̱nevī**nüñ öñünden ve ardından bāṭıl gelmez ki bu maẓhar-ı ḥaḳdur ve ***ḳul cāʾe'l-Ḥaḳḳu ve zeheḳā'l-bāṭıl*** (5) ***inne'l-bāṭıla kāne zehūḳā***[366] āyetinüñ maṣadāḳınca eżdād ü naḳżiyyāt bir yirde cemʿ olmaz ***vellāhu yerṣadehu ve yerḳabehu***[367] vellāhu Teʿālā̱ (6) kemāl-i fażlından bu kitābı gözedür ve ḥimāyet ider ***fellāhu ḫayrun ḥāfiẓan ve huve erḥamu'r-***

---

[362] "Temiz olmayanların dokunmalarını engellerler."
[363] "Yük taşıyan eşek misali.." (Cuma, 5)
[364] "Alemlerin rabbi tarafından indirilmiştir."
[365] "Ona ne önden ne arkadan bir batıl gelir."
[366] "De ki; Hak geldi batıl yıkıldı. Zaten batıl olan er geç yıkılmak zorundadır." (İsra, 81)
[367] "Allah onu gözetir ve saklar."

rāḥimīn[368] pes Allāh tebārek ve Teʿālā̱ (7) ẖayrludur cemīʿ-i maẖlūḳdan ḥāfıẓ olmaḳ yönünden zīrā maẖlūḳ ṣiyānet ve muḥāfaẓat ideyüm dirken iżāʿat (8) ider [ve ol Allāh rāḥimlerüñ erḥamıdur pes Ḥażret-i Mes̱nevī maʿnā̱-yı Ḳurʾānī oldıyısa evṣāf-ı Ḳurʾāniyye ile] tavṣīf (9) ve elḳāb-ı **Furḳān**iyye ile telḳīb eylemek ṣaḥīḥ oldı pes **Ḥażret-i Ḫudāvendigār** bu kitāb-ı müsteṭābı elḳāb-ı (10) **Ḳurʾān**iyye ile mülaḳḳab olduḳlarından **[P4a]** ṣoñra bu kitāb-ı şerīfüñ bu elḳābından māʿadā baʿż-ı elḳāb-ı uẖrāsı oldığına işāret (11) idüp buyururlar ***velehu elḳābun uẖaru laḳḳabehullāhu Teʿālā̱***[369] ve daẖı bu **Mes̱nevī** içün ẕikr olınan elḳābdan (12) māʿadā āẖar ismle laḳablar vardur ki Ḥaḳ Teʿālā̱ Ḥażretleri aña laḳab virdi mes̱elā **Sāmī-nāme** gibi ki bunlar daẖı (13) **Mes̱nevī-yi Şerīf**üñ laḳablarıdur laḳab bir şeyʾ ism-i ʿalemle tesmiye olunduḳdan ṣoñra bir āẖar ismle daẖı tesmiye olunmaḳda medḥ ü (14) ẕemme şāmil olur ʿalemle laḳabuñ farḳı budur ki ʿalem-i (15) ẕāt şaẖṣa delālet ider (delālet-i vażīʿiyye ile laḳab daẖı ẕāt-ı şaẖṣa delālet ider) medḥ ü ẕemmden bir ṣıfatı mutażammına olmaḳ iʿtibāriyile beẖılāf-ı iʿlām-ı künyet ü ubuvvet ve ümmüvvet (16) ü bünüvvet ve bunlar ems̱āli bir maʿnā̱-yı iżāfiye delālet ider mes̱elā **Ebū Bekr** ve **Ümm Güls̱üm** ve **İbn ʿAbbās** gibi ***ve'ḳteṣarnā ʿalā̱hā̱ẕe'l-*** (17)***ḳalīli***[370] ve biz iḳtiṣār ü iẖtiṣār eyledük şol ẕikr olınan elḳāb-ı ḳalīle üzre ***ve'l-ḳalīlu yedullu ʿale'l-kes̱īr***[371] ve ḥāl bu ki (18) ḳalīl kes̱īre delīldür ***ve'l-curʿatu tedullu ʿale'l-ġadīri***[372] ḳadeḥüñ dibinde olan bir içim ṣu mecmaʿ-ı mā olan bir göle delālet ider (19) ***ve'l-ḥafnetü tedullu ʿale'l-beyderi'l-kebīr***[373] ve bir üç şeyʾ delālet ider ẖırmen-i kebīre pes azdan çoġa istidlāl ile *ve ḳusse* (20) *ʿalā̱hā̱ẕā sāyiri'l-evṣāf*[374] ***yeḳūlu'l-ʿabde'ż-żaʿīfu'l-muḥtāc ilā̱raḥmetillāhi Teʿālā̱***[375] aṣḥāb-ı kemāl ve Ḫudāvendān-ı ẕevḳ ü ḥāl (21) *maʿacelāletihim ve ʿaẓẓame şānihim* ʿubūdiyyetden dem urmaḳdan ve ʿacz ü ḳuṣūrlarına iʿtirāf ḳılmaḳdan ẖālī degüldür ʿubūdiyyet (22) ve bendelükle müsemmā ve muʿanven olmaḳ ḳatlarında rubūbiyyet ve mālikiyet ile ʿunvān bulmaḳdan evlādur nitekim **Ḥażret-i Sulṭān-ı** (23) **Enbiyā** ṣalavātullāhi ʿaleyhi ve ʿaleyhim buyururlardı ***lāteṭrūnī kemā eṭret ʿĪsi'bnu Meryem ve ḳūlū ʿabdullāhi ve resūlihi ve ḳāle eyżan*** (24) ***innemā ene ʿabdun ve***

[368] "Allah en hayırlı koruyucudur. O, acıyanların en merhametlisidir." (Yusuf, 64)
[369] "Allah'ın ona verdiği başka lakapları da vardır."
[370] "Biz bu azla yetindik."
[371] "Çünkü az, çok olanı gösterir."
[372] "Eyle ki, bir yudum su, gölü gösterir."
[373] "Ve bir iki avuç, büyük bir harmana delalet eder."
[374] "Buna sen diğerlerini kıyasla."
[375] "Allah'ın merhametine muhtaç olan zayıf kul der ki…"

ḳūlū huve ʿabdullāhi ve resūlihi[376] ve **Ḥażret-i ʿĪsā̱** ʿaleyhi'̓s-selām ḥaḳḳında daḫı **Cenāb-ı ʿİzzet** buyururlar *Len yestenkife'l-Mesīḥu* (25) *en-yekūne ʿabdullāhi ve le'l-melāyiketi*[377] aṣḥāb-ı kemālüñ ḳatlarında ene'l-Ḥaḳ diyenden ene'l-ʿabd diyen ekmeldür ve lihāẕā **Ḥażret-i** (26) Mevlānā minkulli'l-vucūh evlānā ḳaddesenellāhu biesrārihi'l-aʿlā̱ bu rubāʿīlerinde buyururlar

Rubāʿī

Men bende şudem bende şudem bende şudem (27)

Men bende beḫıdmet-i ser-efkende şudem

Her bende ki āzād şeved şād şeved

Men şād ezānem ki turā bende şudem[378]

Ve her nebī vü velī **[A7a]** (1) her ne ḳadar ʿizzet ü şeref bulsalar ve kemāle vāṣıl olsalar yine **Allāh**uñ raḥmetine muḥtāclardur ve lihāẕā ḳāle ʿaleyhi's-selām (2) *len yudḫile eḥaden minkum ʿameluhu'l-cenneti ḳālū ve lāente yā Resūlullāh ḳāle ve lāene illā en yeteġammedeniyellāhu biraḥmetihi ve fażlihī*[379] (3) ***Muḥammed bin Muḥammed bin El-Ḥuseyni'l-Belḫī*** **ʿa**ṭf-ı beyānıdur ʿabd-i żaʿīfüñ **Ḥażret-i Mevlānā**nuñ ism-i şerīfleri **Muḥammed** (4) ve laḳabları **Celālu'd-dīn**dür babalarınuñ ismleri daḫı **Muḥammed** ve laḳabları **Bahāʾu'd-dīn**dür **Ḥażret-i Peyġam-ber ʿa**leyhi's-selām (5) vāḳıʿalarında **Sulṭānu'l-ʿulemā** diyü laḳab virdiler ve **Hażret-i Mevlānā**nuñ dedeleri **Ḥüseyn**dür buñlaruñ (6) nisbetleri **Belḫī** ve silsile-yi şerīfleri **Ḥażret-i Ebū Bekr**e müntehīdür raḍıyallāhu ʿanhu silsileleri budur **Muḥammed Celālu'd-dīn** (7) **bin Muḥammed Bahāʾu'd-dīn bin Ḥüseyn bin Aḥmed bin Maḥmūd bin Mevdūd bin S̱ābit bin Müs̱eyyeb bin Muṭahhar bin Ḥammād bin ʿAbdu'r-**(8)**raḥmān bin Ebī Bekr** raḍıyallāhu ʿanhu bir silsileleri daḫı **İbrāhīm Edhem Ḥażretleri**ne müntehī olur ceddi **Ḥüseyn**-i (9) meẕkūr **Belḫ** şāhınuñ ḳızını tezevvüc eyledi ki **Sulṭānu'l-ʿulemā**nuñ vālideleri oldur ve **Sulṭānu'l-ʿulemā**nuñ ceddesi (10) ki **Aḥmed ḫaṭībī**nüñ māderidür **İbrāhīm Edhem Ḥażretleri**nüñ ḳızıdur velādet-i şerīfeleri **Belḫ** şehrinde oldı ḥ**icret-i** (11) **Nebeviyyenüñ altı yüz dördünci** senesinde **Rebīʿu'l-evvel** ayınuñ **altıncı güni** vāḳıʿ olmışdur ve **Belḫ**den

[376] "Meryem oğlu İsa'nın övüldüğü gibi beni övmeyiniz. Benim için sadece, Allah'ın kulu ve resulü deyiniz." Yine dedi ki; "Ben sadece bir kulum ve beni o Allah'ın kulu ve resulüdür, şeklinde çağırınız." Buhârî, Enbiya, 48 (3445).

[377] "Mesih, Allah'ın kulu olarak ve meleklerden biri olmayarak asla gurura kapılmaz."

[378] "Ben kul olmuşum, kul olmuşum, kul olmuşum. Ben hizmete kul olup başımı eğmişim. Azat olan her köle mutlu olmuştur. Ben ise sana kul olduğum için mutlu olmuşum."

[379] "Hz. Peygamber dedi ki; Hiçbirinizin ameli cennete girmeyecektir. Senin amelin de mi Ya Resulallah, dediler. "Evet benim de. Ama Allah beni rahmet ve fazlıyla korumakta ve kuşatmaktadır, dedi." Buhârî, Marda, 19 (5673).

Menāḳıbda mesṭūre (12) olan ḳıṣṣa-yı meşhūre üzre rıḥlet idüp **Ḳonya**da ḳarār eylemişdür vefātları **Hicretüñ altı yüz altmış ikinci** (13) senesinde **Cemādiye'l-āḫire**nüñ **beşinci güni**[380] vāḳıʿ olmışdur cümle **altmış sekiz yıl ʿ**ömr sürmişlerdür ḳıṣṣaları (14) menāḳıbda mufaṣṣalan mezkūrdur ***ve teḳabbelellāhu minhu beyne'l-maḳūli ve ve'l-ḳavli***[381] cümle-yi muʿteriża-yı duʿāiyyedür maʿnā **Allāh**u Teʿālā ʿabd-i (15) żaʿīfden ḳabūl eylesün kitāb-ı **Mes̱nevī**yi teḳabbülinüñ mefʿūlı maḥẕūfdur taḳdīri *teḳabbelellāhu mine'l-ʿabdi'ż-żaīf* (16) *ʿamelu'l-**Mes̱nevī***[382] dimekdür ***ictehedtü fītaṭvīli'l-manẓūmi'l-Mes̱neviyyi***[383] maḳūl ḳavldür ictihād bir kimse bir maṭlūbı taḥṣīl eylemekde (17) ṭāḳat u ḳuvvetin bez̠l ü ṣarf eylemege dirler pes burada bir suʾāl lāzım gelür ki ol suʾāl budur muḳaddemā (18) buyurmışlardı ki bu kitāb-ı **Mes̱nevī** sefere vü berere elleriyile mektūbdur ve Rabbu'l-ʿālemīnden münzeldür bu ʿibāret (19) **Ḥażret-i Mes̱nevī**nüñ vāridāt-ı ilāhī ve iṭʿām maʿnāsına olan vaḥy-i rabbānī oldıġına delālet ider nitekim bu maḥallde (20) buyururlar ve **Mes̱nevī**-ḫvānlar daḫı baʿde'n-naḳl bu beyti oḳurlar

Beyt

İn ne necmest ü ne remlest ü ne ḫvāb (21)

Vaḥy-i Ḥaḳ vallāhu aʿlem biṣṣavāb[384]

Pes burada ben ictihād eyledüm buyurdılar kesb-i ictihādla ḥāṣıl olan (22) meʿānī sāyir-i ʿulemā vü şuʿarānuñ tefekkürle taḥṣīl eyledügi meʿānī ḳabīlinden olur ne vechile ilhām-ı ilāhī ve vaḥy-i rabbānī olur (23) cevāb oldur ki ʿinde ehli't-taḥḳīḳ **Ḥażret-i Peyġam-ber**e olan vaḥy maʿa's-sefīre bile ictihād aḥyānen vāḳıʿ (24) olurdı ve aḥyānen bilāictihād ve lāşuʿūbet ẓuhūra gelürdi nitekim **Ḥażret-i ʿĀyişe**den mervī olan (25) bu ḥadīs̱-i şerīf bu maʿnāya delālet ḳılur *inne'l-**Ḥāris̱e bin Ḥişām** seʾele **Resūlallāh** ʿaleyhi's-selām feḳāle yā **Resūlallāh** keyfe yeʾtīke'l-vaḥy ḳāle **Resūlullāh*** (26) ***ʿaleyhi's-selām aḥyānen yeʾtīnī mis̱le ṣalṣaleti'l-ceresi*** (27) ***ve huve'ş-şiddetu ʿaleyye feyuḳṣimu ʿannī ve ḳad veʿaytu ʿanhu māḳāle ve aḥyānā yetemes̱s̱elu liye'l-meleku raculen***[385] maʿnā-yı şerīfi aḥyānen baña **[A7b]** (1) vaḥy gelürdi çāk ṣadāsı gibi ve ṣafvān üzre silsile ṣavtı gibi bu ṣıfat üzre gelen vaḥy ṣıfat-ı (2) uḫrā üzre gelen vaḥyden baña eşedd ü eṣbaʿdur pes ol melek

---

[380] 5 Cemaziyelahir 672 / 17 Aralık 1273.

[381] "Söylenmiş ve söz içinde Allah onu kabul eylesin"

[382] "Allah Mesnevî amelini bu zayıf kulundan kabul etsin."

[383] "Mesnevi'nin manzum bir şekilde uzamasını seçtim."

[384] "Bu, ne yıldızname, ne fal, ne de rüya tabiridir. Hak ilhamıdır, gerçekten Allah en doğrusunu bilir."

[385] "Haris bin Hişam, Allah Resulü'ne "sana nasıl vahiy gelir" diye sordu. O da, vahiy bana bir zil sesi şeklinde gelir. Ama bu vahiy şekli bana sıkıntı çektirir. Ses bittiğinde söylenilenleri anlarım. Bazen de vahiy, meleğin bir adam şekline bürünmesi ve söylemesiyile gelir." Müslim, Fezâil, 23 (2333) (86).

benden vaḥy ḳaṭʿ eyler ḥāl bu ki ben andan (3) vaḥy ḥıfẓ eylerem ve aḥyānen ol melek recül ṣūretinde baña temes̱s̱ül eyler ve baña ṣarāḥat söyler pes ben anuñ didigini (4) lafẓen ve maʿnen ḥıfẓ eylere bu ṣūretde şiddet-i ṣuʿūbet yoḳdur ve bu taḳdīrce ictihād daḫı lāzım gelmez ammā ṣūret-i (5) ūlā üzre ictihād eylemek lāzımdur ki ol ṣalṣale-yi ceres ve silsile-yi ʿale'ṣ-ṣafvān gibi gelen meʿānī-yi muʿceme ve vāridāt-ı (6) mücmele ve mübhemedür Ḥażret-i Şeyḫ-i Ekber Ḫalʿu'n-Naʿleyn şerḥinde dir ki *ve hāẕe'n-nevʿu keşemereti'l-cevzi mis̱len el-letī* (7) *evcedehe'l-Ḥaḳḳu ḫalfe s̱elās̱eti ḥicebin lāyeteveṣṣalu ileyhā illā baʿde refʿi tilke'l-ḥicebi*[386] İbn Ḳuṣay bu ḳısmı muʿammā ve ḥall-i rumūz itmege (8) beñzetmişdür yaʿnī gāh olur Ḥażret-i Haḳ cānibinden enbiyā ve evliyāya maʿnā-yı mücerrede ve ʿulūm-ı ġaybiyye ilḳā olınur anuñ (9) istiḫrācında ve mertebe-yi elfāẓ u kelimāta iẓhār ve iḫrācında ḫaylī teʿab ve meşaḳḳat [P4b] çekerler ve ḥall-i rumūz-ı muʿammā itmekde ictihād (10) iderler pes vaḥyün bilāsefīr olan Ḥażret-i Mes̱nevī daḫı iki nevʿ üzre olur şol ilhām-ı rabbānī olur (11) ki bilāṣuʿūbet ve lāictihād tenzīl-i rabbu'l-ʿālemīn olur ve şol meʿānī-yi mücerrede ve füyūżāt-ı mühimme ve vāridāt-ı (12) muʿceme olur ki anuñ keşf ü ḥallinde ve naẓm u kelimāt mertebesine iḫrācında ictihād eylemek lāzım gelür anuñçün ictehedet (13) buyurmış olurlar yaʿnī ben küşiş ü ictihād eyledüm manẓūm olan Mes̱nevīnüñ taṭvīlinde ve mes̱nevī olan (14) manẓūmuñ taṭvīlinde dinmek daḫı evlādur fītaṭvīli *naẓmi'l-Mes̱nevī* dimeyüp *el-manẓūmu'l-Mes̱nevī* buyurmalarından nükte budur (15) ki gūyā ki bu kitābuñ naẓmında kendülerüñ irāde-yi beşeriyyeleri olmamışdur bil ki rabbu'l-ʿālemīnden (16) böyle manẓūm ḳalb-i şerīflerine mülhem ü münzel olmışdı ***el-muştemilu ʿale'l-ġarāyibi ve'n-nevādir***[387] ile manẓūmla müştemildür (17) ġarāyib ḥikāyātı ve nevādir ü tems̱īlātı ***ve ġureru'l-maḳālāt ve düreru'd-delālāti***[388] ġurer ġurrenüñ cemʿidür atuñ alnındadur hem (18) mikdārı ve ziyāde olan beyāża dirler baʿdehu her şerīf ü humāyūn şeylere ıṭlāḳ olundı dürer dürrenüñ (19) cemʿidür incüye dirler ve daḫı eyle manẓūm Mes̱nevī ki maḳālāt-ı şerīfe vü vāżıḥayı ve delālāt-ı mis̱āliyyeyi (20) [ve ẓāhire vü bāhireyi müştemildür ḥaḳḳā budur ki Mes̱nevī-yi Şerīf bir kitāb-ı laṭīfdür ki ġarāyib-i işārāt ve nevādir-i ḥikāyātı (21) ve ġurer-i vāżıḥa maḳālāt-ı rūḥiyye ve dürer ü zevāḫır-i delālet-i ḳudsiyyeyi müştemildür] ***ve ṭarīkatu'z-zühhād ve ḥadīḳatu'l-ʿubbād***[389](22) ve daḫı ol manẓūm olan Mes̱nevī tārik-i māsivallāh olanlaruñ ṭarīḳati üzre ve kes̱ret-i ʿibādet

---

[386] "Bu şekildeki vahiy, üç kat perde arkasından, Hakk'ın meydana getirdiği ceviz gibidir. Bu meyveye ulaşmak, ancak perdeleri atmakla mümkün olur."
[387] "İlginç ve nadir şeylerle doludur."
[388] "Parlak sözleri ve delil incilerini içerir."
[389] "Zahitlerin yolunu ve abidler bahçesini kapsar."

ḳılanlaruñ (23) ḥadīḳa-yı maʿneviyyesi üzre müştemildür ʿābid edā-yı ferāyiże müdāvemet ḳılanlar zāhid ḳısmet-i ilāhiyyeye rāżī (24) olanlara dirler *kemā ḳāle ʿaleyhi's-selām lirecülin aʿmelu'l-ferāyiżi tekun ʿābide ev eraża nefsike bimā ḳasemullāhi leke tekun* (25) *zāhiden*[390] *ḳaṣīretu'l-mebānī keṡīretu'l-meʿānī*[391] mebānī mebnīnüñ cemʿidür mebnī maṣdar-ı mīmīdür meʿānī maʿnīüuñ cemʿidür yā ism-i (26) mekān ola ʿanā yaʿnīden ve yaḫud ism-i mefʿūl ola ve ḳaṣīretu'l-mebānī lafẓen merfūʿ mübtedā-yı maḥẕūfuñ ḫaberi (27) olmaḳ evlādur egerçi manẓūm Meṡnevīye ṣıfat olmaḳ ile mecrūr olsa da cāyizdür taḳdīr-i kelām ol Meṡnevī-yi [A8a] (1) Şerīf *ḫayru'l-kelāmi māḳalle ve delle*[392] ḥadīṡinüñ miṣdāḳınca bināları ḳaṣīre maʿnāları keṡīre cevāmiʿu'l-kelām ve her beyti (2) bir iḳlīm ve her bir mıṣraʿı ʿayn-ı cidd ü taʿlīm bir kitāb-ı ḥakīm ve defter-i esrār-ı ʿaẓīmdür *liistidʿā-yı seyyidī ve muʿtemedī*[393] *lām* (3) *icteheddeye* müteʿallıkdur yaʿnī taṭvīl-i manẓūm-ı Meṡnevīde ben saʿy ü ictihād eyledüm benüm seyyidümüñ ve senedümüñ (4) ve muʿtemedümüñ istidʿā ve iḳtiżā eyledüginden ötüri Menāḳıbda mesṭūr ve elsine-yi fuḳarāda böyle meẕkūrdur ki Ḥażret-i (5) Ḥüsāmü'd-dīn Çelebi fuḳarānuñ İlāhīnāme-yi Ḥaḳīm Senāyīye Manṭıḳu'ṭ-Ṭayr-ı Şeyḫ ʿAṭṭāra meyl ü muḥabbetlerüñ görüp ḫāṭır-ı (6) şerīflerine ḫuṭūr iderdi ki nolayıdı bizüm daḫı Ḫudāvendigārumuz bunlar gibi bir yādigār fuḳarāsına naẓm u teʾlīf idelerdi (7) tā kim fuḳarā anı tilāvet idüp anuñ maʿnāsı üzre ṭarīḳat-ı Ḥaḳḳa gidelerdi bir gün bu ḫāṭırayı lisāna getürüp (8) iltimās ü istidʿā eylediklerinde Ḥażret-i Ḫudāvendigār destār-ı mübāreklerinden on sekkiz beyti (9) *pes suḫan kūtāh bāyed ve's-selām*[394] mıṣraʿına gelinceye dek iḫrāc idüp Çelebi Ḥażretlerinüñ ellerine (10) virüp buyurdılar ki daḫı sizüñ żamīr-i münīrüñüze bu ḫāṭıra lāyiḥ olmazdan maḳdem ʿālem-i ġaybdan ḳalbüme ilhām-ı ilāhī oldı ki (11) bu üslūb-ı merġūb üzre bir kitāb-ı ḫūb ve maḥbūbu'l-ḳulūb inşā vü inşād olına pes ol Ḥażret ilhām (12) olundığı üzre naẓma getürüp Çelebi Ḥażretleri anı imlā vü taḥrīr buyururlardı pes kendü vaḳtlerinde olan (13) [mertebelerine ve baʿż-ı evṣāf-ı ʿaliyyelerine işāret idüp buyururlar] *ve mekānu'r-rūḥi mincesedī*[395] *min* bemaʿnī-yi *fī*dür (14) kemā fīḳavlihi *iẕā nūdiye li'ṣ-ṣalāti minyevmi'l-Cumuʿati ey*

[390] Hz. Peygamber'in bir adama buyurduğu gibi, Farzları eda edersen âbid olursun. Allah'ın sana verdiği bu nefsinden razı olursan zâhid olursun."
[391] "Yapıları küçük ama anlamları geniş ve çok olan.."
[392] "Sözün hayırlısı az olan ama çok anlam taşıyandır."
[393] "Seyidim ve güvendiğimin dileği üzerine..""
[394] "Artık söz kısa gerek vesselam."
[395] "Cesedimde ruhumun mekânı"

fī yevmi'l-Cumuʿati[396] yaʿnī daḫı cesedümde rūḥ müdebbirüm mekānında (15) olan seyyid ü senedümüñ istidʿāsı içün ictihād eyledüm *ve ẕaḫīretun yevmī ve ġadī*[397] daḫı bu günümüñ ve yarınumuñ ẕaḫīresinüñ (16) istidʿāsı içün ictihād eyledüm yaʿnī dünyā vü āḫıretümde ẕaḫīre-yi rūḥum ve bāʿis̱-i fütūḥum olan **Çelebi Ḥażretleri** (17) içün naẓma getürüp söyledüm *ve huve'ş-şeyḫu ḳıdvetu'l-ʿārifīn*[398] ve bu naẓm-ı **Mes̱nevī**yi istidʿā eyleyen seyyid ü senedüm (18) ol şeyḫ-i kāmildür ki ʿāriflerüñ muḳtedāsıdur *ve imāmu'l-hudā ve'l-yaḳīn*[399] ehl-i hüdā ve ehl-i yaḳīnüñ imām ü pīş-vāsıdur (19) *muġīs̱u'l-verā*[400] ḫalḳ-ı ʿālemüñ mümidd ü muġīs̱idür muġīs̱ şol ġavs̱a dirler ki maḫlūḳāta ẓāhiren ve bāṭınen dermān-resān (20) ve ḥīn-i istimdād ü istiġās̱ede feryādlarına yetişüp belādan anlara emān ola bu mertebede olana ḳuṭb-ı zamān (21) dirler *emīnu'l-ḳulūbi ve'n-nuhā*[401] nuhā nuhyenüñ cemʿidür nuhye ʿakla dirler ṣāḥibini muḫāṭara vü żarardan nehy eyledügi mülābese (22) ile ve umūr u levāzımda aña müntehī olduġı iʿtibārıla yaʿnī ol ḳıdvetu'l-ʿārifīn ḫazāyin-i ḳulūba emīn ve cevāhir-i (23) ʿuḳūla ḫāzin-i mübīndür *vedīʿatullāhi beyne ḫalīḳatehu*[402] ol **Ḥażret-i Allāh**uñ emānetidür maḫlūḳātı mā-beyninde imtiḥānen (24) liʿibādihim bendeleri içre anı vedīʿa komışdur ol kimse ki emānet-i **Ḫudā**ya ḫıyānet eyler yaʿnī anuñ ḥaḳḳında lāzım (25) gelen riʿāyet ü ḫıdmeti żāyıʿ eyler ḫāʾin ü ʿāṣī olur ve ol kimse ki anuñ ḳadr-i ʿālīsini bilüp riʿāyet ü ḫıdmeti ḥaḳḳında lāzım (26) olan ādāba muvāẓebet ü muḥāfeẓet eyler ümenādan olur ve saʿādet ü devlet bulur *ve ṣafvetuhu fī beriyye*[403] beriyyeʾ (27) bi'l-hemze ve biġayri'l-hemze biteşdīdi'l-yāʾ ḫalīḳat maʿnāsınadur ve daḫı **Ḥaḳ Teʿālā**nuñ güzīde ve maḳbūlıdur maḫlūḳātı içinde [A8b] (1) *ve veṣāyāhu linebiyyihi*[404] veṣāyā veṣiyenüñ cemʿidür ısmarlanmışdur ve sipāriş ḳılunmışdur maʿnāsına burada bir suʾāl vārid (2) olur ki ol suʾāl budur bu maḥalle gelinceye dek **Ḥüsāmü'd-dīn Ḥażretleri**nüñ evṣaf-ı ʿaliyyesini müfreden oldıġı üzre (3) īrād eylediler bu fıḳrada cemʿle getürdiler pes tevfīḳ ne vechile olur cevāb bunda iki vech vardur bir vech (4) veṣāyāh-ı beriyye üzre maʿṭūf olmaḳ ve bir vech daḫı minmuḳaddir olmaḳdur taḳdīr-i maʿnā ol şeyḫ-i kāmil (5) **Allāh**uñ ṣafvet ve bergüzīdesidür beriyyesi içre ve daḫı veṣāyāsı içre dimek

---

396 "Cuma gününden (min anlamıyla) namaza çağrıldığınız zaman, ayetine Cuma gününde (fî anlamıyla) anlamı verildiği gibi."
397 "Bugünümün ve yarınımın azığı."
398 "Ariflerin öncüsü olan o şeyh."
399 "Hidayet ve yakin ehlinin imamı.."
400 "Halkın yardımcısı ve gavsı…"
401 "Akıl ve kalplerin emini…"
402 "Allah'ın halkın arasındaki emaneti…"
403 "Yeryüzündeki makbulü ve safı…"
404 "O'nun peygamberine vasiyet ettiğidir."

olur ve yāẖud ol şeyẖ-i kāmil (6) **Allāh**uñ nebīsine olan veṣāyāsı cümlesindendür dimek olur ve minẕikr olınmasından nükte budur ki **Ḥażret-i** (7) **Ḥüsāmü'd-dīn** vāḥidün ke'l-elifi cemīʿ-i veṣāyā vü ẖabāyā olan evliyāʾullāhuñ ḳāyim-maḳāmı ve cümlenüñ merātib-i esrārını (8) cāmiʿ bir ẖalīfe-yi **Rabbānī** ve vāris̱-i **Resūl-i Subḥānī**dür dimek olur *leyse ʿminellāhi bimustenkirin en yecmeʿa'l-ʿāleme fīvāḥidin*[405] (9) bu ʿibāret bıʿaynihi **Kitāb-ı Taʿarrufu**ñ evāyilinde vāḳıʿ olmışdur ve şāriḥ-i Taʿarruf olanlar böyle dimişlerdür ki **Allāh**uñ (10) nebīsine olan veṣāyādan murād fuḳarā-yı aṣḥābdur ki **Allāh** tebārek ve Teʿālā anları **Ḥażret-i Ḥabīb**ine ***ve'ṣbir nefseke meʿa'l-***(11)***leẕīne yedʿūne rabbehum bi'l-ġadāti ve'l-ʿaşiyyi yurīdūne vechehu***[406] āyet-i kerīmesiyile vaṣiyyet ḳıldı (12) zīrā bu āyet-i kerīmenüñ sebeb-i nüzūlı ʿale'l-ittifāḳ budur ki ṣanādīd-i küffār fuḳarā-yı aṣḥāb-ı kibārdan ʿār (13) ṭutup meclis-i **Resūlullāh**dan ṭard olunmaların murād eylediler ve bunı [P5a] söylediler ki ***innehum ḳavmun erẕelūn ve naḥnu ru'esāu*** (14) ***mukerremūn ne'stenkifu en-yucālise meʿahum fein ṭaradtehum leāmennā bike fehumme'n-nebiyyu ʿaleyhi's-selām enyefʿale ẕālike liḥırṣıhi ʿalā***(15)***īmānihim fenezelet ve lāteṭrudilleẕīne yedʿūne rabbehum bi'l-ġadāti ve'l-ʿaşiyyi yurīdūne vechehu***[407] pes bunlara Ḥażret-i Resūl (16) ʿaleyhi'ṣ-ṣalātu ve's-selām buyurdılar ki ben bunları ṭard eylemezem bunlar didiler ki ***feceʿal lenā yevmen ve lehum yevmen***[408] pes **Ḥażret-i** (17) **Peyġam-ber** ʿaleyhi's-selām yine ẖaber virdi ki ***lāecʿalu āẖıru'l-emr***[409] bunlar didiler ki imdi bārī meclis-i vāḥidede yüzüñ (18) bize dön ve ẓahruñ anlara dön tā anlarla berāber olmayalum pes **Ḥażret-i Resūl** ʿaleyhi's-selām bu söze (19) bir miḳdār meyl gösterdükde ***ve'ṣbir nefseke meʿalleẕīne yedʿūne rabbehum***[410] āyeti nāzil oldı **Ḥażret-i Nebī**ye ʿaleyhi's-selām (20) anlarla ḥabs-i nefs idüp ve anlara riʿāyet ḳılmaġı sipāriş ü vaṣiyyet eyledi pes bunlar **Allāh**uñ veṣāyāsı oldı (21) pes **Ḥażret-i Ḥüsāmü'd-dīn** bunlaruñ esrār-ı ʿulūmına vāris̱ ve maḳāmlarına ḳāyim oldıyısa cümle-yi veṣāyādan (22) olur ***ve ẖabāyāhu ʿinde ṣafiyyihi***[411] ẖabāyā ẖabiyyenüñ cemʿidür ẖafāyā ẖafiyenüñ cemʿi oldıġı gibi veznen ve maʿnen veṣāyāhu üzerine maʿṭūfdur (23) yaʿnī ol şeyẖ-i kāmil **Allāh**uñ aṣfiyāsındandur ʿinde resūlihi ve aẖfiyā evliyāʾullāhdan bir ṭāyife-yi ʿaliyyedür ki Allāha eḥabb (24)

---

405 "Allah'ın tüm alemi bir şeyde toplaması O'na zor gelmez."

406 "Rablerinin hoşnutluğunu umarak sabah akşam yalvaranlarla beraber sen de sabret." (Kehf, 28)

407 "Onlar kavminin alt derecelerinde olanlardır. Biz ise şerefli kimseleriz. Onlarla beraber oturmak istemiyoruz. Onları kovarsan sana Îmân ederiz. Peygamber, Îmân etmelerini arzu ettiği için buna meyletti. Müslim, Fezâilü'sahabe, 5 (2413) (45) Bunun üzerine şu ayet nazil oldu: "Rablerinin rızasını umarak sabah akşam yalvaranları yanından uzaklaştırma. (En'am, 52.)"

408 "Öyleyse bir gününü bize, bir gününü onlara ayır."

409 "Hayır, böyle bir şeyi yapamam."

410 "Rablerinin hoşnutluğunu umarak yalvaranlarla beraber sen de sabret." (Kehf, 28)

411 "Seçilmişler içinde sır kıldığıdır."

ʿibādānlardur ve şānlarında eḥādīs̱-i şerīfe çoḳ vāḳıʿ olmışdur cümleden biri *ḳāle ʿaleyhi's-selām inne eḥabbe'l-*(25) *ʿibādi ilellāhi el-aḫfiyā el-aṣfiyā el-eribbā in ḥażarū ve lemyuʿrafū ve in ġābū lemyez̠kurū ve hum mine'n-nāsi biẓevāhirihim* (26) *ve maʿa'l-ḥaḳḳı bibevāṭinihim*[412] pes **Ḥażret-i Çelebi**nüñ ʿinde'n-**Nebī** ḫabāyā-yı İlāhīden olması ʿuluvv-i şānına ve kemāl-i ʿizzetine delālet eyler zīrā (27) ʿinde'n-nās aḫfiyādan olan evliyānuñ şānı böyle ʿaẓīm olıcaḳ ʿinden**Nebī** ḫabiyye olanuñ şānı ne vechile aʿẓam olmaḳ **[A9a]** (1) gerek ḳıyās olına *miftāḥu ḫazāʾinu'l-ʿarş*[413] ol ḳıdvetu'l-ʿārifīn olan şeyḫ-i ʿarş-ı aʿlānuñ ve ḫazīnelerinüñ miftāḥıdur (2) *ve emīnü kunūzu'l-ferşi*[414] arżuñ kenzlerinüñ ḥāfıẓ ü emīnidür yaʿnī **Şeyḫ Ḥüsāmeddīn Çelebi** şol insān-ı (3) kāmildür ki ʿālem-i ʿulvī vü süflī ve rūḥī vü nefsīnüñ ḥaḳāyıḳ-ı esrārınuñ ālet-i fetḥi ve bāʿis̱-i keşfidür ve kunūz-ı ferşiyyenüñ (4) rumūzına emīn ü ḫāzindür ki ġavs̱u'l-ekber ve ḳuṭbu'l-aḳṭāb olan ḳāmilüñ şānıdur ʿarşda ve ferşde (5) biiz̠nillāh mutaṣarrıfdur ve cümlesi emrlerine münḳād ü rāmdur nitekim mertebelerinüñ ḥükmi bu beytlerden maʿlūm olur ki (6) bu mertebeye varalardurlar

Beyt

Ve lāfeleke illā ve minnūri bāṭınī
Bihi melekun yehdi'l-hedye bimeşīʾetī

Ve minşerīʿatī baḥri'l-muḥīṭ keḳaṭreti (7)
Ve minmaṭlaʿī nūri'l-basīṭi kelemʿatī[415]

Ebu'l-feżāyil[416] şeyḫ-i mez̠kūruñ künyetidür lisān-ı ʿArabda bir kimseyi künyetile (8) z̠ikr eylemek taʿẓīmi işʿār eyler bu daḫı ikiden ḫālī degüldür ya nefsu'l-emrden iḫbār iderler mes̱elā **Ebu'l-Ḳāsım** (9) ve **Ebū Ṭālib** gibi biri daḫı tefeʾül ṭarīḳı üzre olur mes̱elā **Ebu'l-Ġanāyim** ve **Ebu'l-Fażl** gibi eger müsemmānuñ z̠ātında ġanāyim ü (10) fez̠āyil yoḳ ise andan ġanāim ü feżāyilüñ ẓuhūrını recā itmekle tekniye ve tesmiye iderler ve eger müsemmānuñ (11) z̠ātında ġanāyim ü feżāyil var ise nefsu'l-emri iḫbār itmekle

---

412 "Allah'a en yakın ve en sevgili kullar, ahfiya(sırlanmış) ve asfiya (saf kılınmış) kimselerdir. Onlar göründüklerinde tanınmaz, yok olduklarında anılmazlar. Onlar görünürde halkla birlikte iken içleriyile Hak'la beraberdirler." Gazzâli, İhyâ, III/277).
413 "Arş hazinelerinin anahtarı."
414 "Ferş definelerinin koruyucusu."
415 "Felek benim derunumun nurundandır. Orada bulunan bir melek, benim arzumla hidayet verir. Şeraitim sebebiyile engin derya sadece bir damla kadardır. Benim matlaım sebebiyile tan yerinden yayılan nur bir lem'a kadar olur."
416 "Faziletler babası."

taʿẓīm murād olur yaʿnī ol ḳıdvetu'l-ʿārifīn (12) olan şeyḫ-i kāmil fażīletler babasıdur ki feżāyil-perver oldıġı cihetden feżāyil aña (13) evlād ve ol feżāyile peder-i pür-vedād gibidür vācib olan ʿamelden māʿadāya fażīlet dinür ve lāzım gelen (14) aḫlāḳ u aḥvālüñ ziyādesine fażīlet ıṭlāḳ olınur *Ḥüsāmü'l-Ḥaḳ ve'd-dīn* şeyḫ-i mezkūruñ laḳabıdur ve bu laḳabla (15) mülaḳḳab olmalarına bāʿiṡ oldur ki ol Ḥażret dīn-i İslāmda şükūk ü şübehātı ḳaṭʿ eylemekde ve bidʿat ü ḍalāleti (16) refʿ ḳılmaḳda seyf-i ḳāṭıʿ ve burhān-ı sāṭıʿ idi nitekim bu ṣıfatlar Ḥażret-i Resūlde bulundıġıyiçün (17) Kaʿb bin Züheyr raḍıyallāhu ʿanh ol Ḥażrete seyf taʿbīr eyleyüp didi

Beyt

İnne'r-rusule liseyfin yesteḍāʾibihi (18)

Muhenneden minsuyūfillāhi meslūlun[417]

Yaʿnī ol Ḥażret Ḥaḳ Teʿālānuñ ve dīn-i Muṣṭafānuñ şemşīr-i (19) bürrān ve şīr-i ġurrānıdur *Ḥasan bin Muḥammed* ʿaṭf-ı beyāndur şeyḫse Ḥüsāmü'd-dīn Çelebinüñ nām-ı şerīfi (20) Ḥasandur ve babalarınuñ ismi Muḥammeddür *İbnu'l-Ḥasan el-Maʿrūf bi'bni* Aḫī *Türk* dedelerinüñ nāmı daḫı Ḥasandur ki (21) maʿrūfdur Aḫī Türk Oġlı dimekle Aḫī Türk Oġlı dedelerinüñ babasıdur *Ebū Yezīdu'l-vaḳt ve Cuneydu'z-zamān* vaḳtde (22) ve zamānda olan taʿrīfler mużāfun ileyhden ʿıvażdur ve cümle mübtedā-yı maḥẕūf-ı ḫaberīdür ey huve Ebū Yezīd-i vaḳt (23) ve Cüneyd-i zamāne dimek olur yaʿnī ol Ḥüsāmü'd-dīn velāyet ü kerāmetde vaḳtinüñ Bāyezīdi idi ve taṣavvuf ve ʿilm (24) ü maʿrifetde zamānuñ Cüneydi idi dimek olur *Ṣıddīḳu'bnu Ṣıddīḳu'bnu Ṣıddīḳi raḍıyallāhu ʿanhu ve ʿanhum*[418] ṣıddīḳ ṣīga-yı (25) mübālaġasıdur ṣıdḳuñ ṣıdḳ rāst ve gerçege dirler ki anuñ fiʿlinde ve ḳavlinde kiẕb şāyibesi olmıya pes (26) şu kāmil ki miftāḥ-ı ḫazāini ʿarş ve emīn-i kunūz-ı ferş ola ol mübālaġa ile ṣādıḳ olmaḳ muḳarrerdür keẕālik pederleri (27) daḫı bir şeyḫ-i kāmil ve velī-yi fāżıl idi daḫı ṣıddīḳ olması kerāmet-i ʿaleyhiyyesinden maʿlūmdur keẕālik dedeleri [A9b] (1) daḫı Ṣıddīḳdur ki Aḫī Türk Oġlı dimekle beyne'l-meşāyiḫu's-selef maʿrūf u meşhūr olmışdı pes Ḥüsāmü'd-dīn Çelebi (2) ṣıddīḳ oġlı ṣıddīḳ oġlı ṣıddīḳ olur *el-Urvemiyyu'l-aṣl*[419] Ḥüsāmü'd-dīn Ḥażretlerinüñ ṣıfat-ı nisbiyyesidür (3) yaʿnī Çelebi Ḥüsāmü'd-dīn ve babaları ve dedeleri Urmev didükleri mevżıʿa mensūbdur ki aṣlları Ekrāddandur (4) *el-muntesibu ile'ş-şeyḫ'il-mükerremi bimā ḳāle emseytu Kurdiyyen ve aṣbaḥtu ʿArabiyyen*[420] ol Ḥüsāmü'd-dīn

---

[417] "O, Hakk'ın ve Resulünün kınından çekilmiş bir kılıcıdır."
[418] Sıddîk oğlu Sıddîk oğlu Sıddîk. Allah ondan ve atalarından razı olsun."
[419] Aslen Urmevîdir (Urumludur)"
[420] "Kürt olarak yattım, Arap olarak kalktım, diyen kudreti yüce şeyhin soyundandır."

Çelebi müntesibdür *emseytu Kürdiyyen* (5) *ve aṣbaḥtu ʿArabiyyen*[421] dimekle beyn'el-meşāyıḫ mükerrem olan şeyḫe ki andan murād Şeyḫ **Ebu'l-Vefā-yı Bağdādī**dür ki **Ḥüsāmü'd-dīn** (6) **Çelebi**nüñ cedd-i aʿlālarıdur ve silsile-yi şerīfeleri anlara müntehīdür ol veliyy-i kāmilüñ cümle-yi menāḳıbından biri (7) oldur ki ol Ḥażret ümmī idi ve sevād-ḫᵛān degül idi zamānesi ḫalḳı anuñ ẓāhiren ḳīl ü ḳalı olmadığından anı irşād-ı (8) terbiyyeye sezā görmeyüp ʿalāṭarīḳi'l-istihzāʾ andan vaʿẓ ṭaleb eylediler pes ṭālib-i vaʿẓ olanlara didi ki nola inşā'allāh (9) yārın ḥāżır oluñ pes anuñ ümmīligin yārān taʿaccüb eylediler gice **Hażret-i Ḥaḳḳ**a müteveccih olup menāmda (10) **Ḥażret-i Resūl**ı görüp anlara Ḥażret-i Resūl-i Mükerrem ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem buyurdılar ki yarın ḫalḳı cemʿ eyle ve anlara naṣīḥat (11) idüp ḥaḳāyıḳ-ı esrār-ı **Ḳur'ān**ı söyle ki **Ḥaḳ Teʿālā** saña ism-i **ʿAlīm ü Ḥakīm** ile tecelli eyledi pes ṣabāḥ oldı ʿulemā vü ṣuleḥā (12) anuñ vaʿẓ ideceginden ḫaber alup imtiḥānen cāmiʿe geldiler baʿde'ṣ-ṣalāt ol Ḥażret minbere çıḳup ibtidā kelāmı bu oldı ki (13) *emseytu Kürdiyyen ve aṣbaḥtu ʿArabiyyen* yaʿnī ben gice **Kürdī** oldum ve ṣabāḥ ʿArabī oldum pes böyle dimekle bu ḳavlüñ sebebiyile (14) beyne'l-ʿulemā ve'l-ʿurefā mükerrem ü mufāḫḫamdur ki kerāmet-i ʿaẓīmdür ***ḳaddesellāhu rūḥāhu ve arvāḥa aḫlāfihi***[422] Allāhu Teʿālā taḳdīs ü taṭhīr (15) eylesün ol **Şeyḫ Ebu'l-Vefā**nuñ rūḥ-ı şerīfini ve anlaruñ **[P5b]** ḫaleflerinüñ daḫı ervāḥını ṣıfāt-ı beşeriyye ve evsāḫ-ı ṭabīʿiyyeden (16) ***feniʿme's-selefu ve niʿme'l-ḫalefu***[423] niʿme efʿāl-i medḥdür ve es-selef ve el-ḫalef fāʿildür maḫṣūṣun bi'l-medḥ maḥẕūfdur ey niʿme's-selef (17) **Eş-şeyḫ Ebu'l-Vefā** ve niʿme'l-ḫalef **Eş-şeyḫ Ḥüsāmü'd-dīn** dimekdür yaʿnī **Şeyḫ Ebu'l-Vefā** ne ḫūb selefdür ve **Çelebi Ḥüsāmü'd-dīn** (18) ne zībā ḫalefdür ki ***Lehu nesebun elḳati'ş-şemsu ʿaleyhi ridāʾehā***[424] ol **Ḥüsāmü'd-dīn** içün bir neseb-i ʿaẓīm vardur ki şems ol (19) nesebüñ üzerine ridāsını ilḳā eyledi bu nesebden murād meẕkūr olan neseb-i ṣūrī olsa da ḳabildür bu taḳdīrce (20) şemsden murād **Şems**-i felek-i nübüvvet Ḥażretleridür ki ol neseb-i ʿālīnüñ üzerine envār-ı bāṭınī ilḳā eyledi ve her biri (21) envār-ı nübüvvetleriyile münevver olup ridālandı dimek olur ve nesebünüñ tenvīni nevʿ içün olup murād-ı neseb maʿnevī (22) olsa daḫı aʿlādur bu taḳdīrce maʿnā anuñ neseb-i meẕkūrdan māʿadā bir neseb-i maʿneviyyesi daḫı vardur ki **Şems-i Maʿhūd** (23) **Ḥażretleri** ki murād **Şems-i Tebrīzī**dür ol neseb-i maʿneviyyelerinüñ üzerine ridāsını yaʿnī irşād hüdāsını (24) ilḳā eyledi dimek olur ridā ki ṭaşra ḳaftāna dirler irşād ve

[421] Kürt olarak yattım, Arap olarak kalktım."
[422] "Allah onun ruhunu ve onun soyundan geleceklerin ruhunu kutsasın."
[423] "Ne güzel selef, ne güzel halef!"
[424] "Öyle bir soya sahip ki, güneş bile kaftanını o soyun üzerine atmıştır."

hidāyetden istiʿāre ola *ve ḥasebun erḫati'n-nucūmu* (25) *ledeyhi eżvā'ehā*[425] ve anuñçün bir ḥaseb vardur ki kevākib ol ḥasebüñ ḳātında żiyālarını irḫā eyledi ve nest oldı (26) yaʿnī *innellāhe ʿibāden ḳulūbuhum enveru mine'ş-şems*[426] ḥadīs̱inüñ feḥvāsınca anuñ ḥaseb-i żiyā-güsteri bir mertebe nūrānīdür (27) ki bu nücūm-ı ẓāhire vü ṭāhirenüñ nūr-ı ḥaḳīḳi vü ḳavīsi ḳatında żiyālarını süst ḳılup irsāl-i envār eylemişdür yaʿnī fi'l-ḥaḳīḳa [A10a] (1) böyledür ki eger şems-i ẓāhir gibi bunlaruñ nūrı bāhir olayıdı nücūm-ı ażvāsını irḫā eylemek muḥaḳḳaḳ idi İbn Fārıż Hażretlerinüñ (2)

Febedā lemtu'fel ve şemsī lemteġib

Ve bī tehtedī kullu'd-dırāriyyi'l-munīreti[427]

didigi bu maʿnāya (3) işāretdür *lemyezel finā'ehum ḳıblete'l-iḳbāli*[428] *lemyezel* efʿāl-i nāḳıṣadan bir fiʿldür ismi *finā'ehum* ḫaberi *ḳıblete*dür *finā'ehum* (4) sāḥat-i dāra dirler maʿnā zāyile olmasun hemīşe dāyim olsun bu ẕikr olunan ʿazīzlerüñ sāḥat-i ḫāneleri (5) ḳıble-yi iḳbāl ehl-i iḳbāl olmaḳdan *yeteveccehu ileyhā benu'l-vulāti*[429] eyle ḳıble-yi iḳbāl ki aña ebnā-yı vülāt yaʿnī evlād-ı mülūk ü ḳużāt (6) ve yāḫud ferzendān-ı vāliyān-ı vilāyāt teveccüh iderler bu maʿnāya yeteveccehü ḳıble-yi iḳbāle ṣıfat oldıġı üzeredür (7) andan bedel olmaḳ da cāyizdür maʿnā anlaruñ fenāsı ebnā-yı vülāta müteveccihün ileyh olmaḳdan zāyil olmasun dimek olup (8) ḥāl olmaḳ żaʿīfdür zīrā duʿā muḳayyed olmaḳ lāzım gelür duʿāda ḳayd müstaḥsen degüldür vülāt bervezn-i ḳużāt u (9) vālīnüñ cemʿidür *ve Kaʿbetu'l-āmāli yeṭūfu bihā vufūdu'l-mecdi ve'l-ʿufāti*[430] *vüfūd* vefdüñ cemʿidür ilçiye dirler (10) nitekim *vefdi fülān ʿale'l-emīr*[431] dirler *ey verede ʿaleyhi resūlün*[432] maʿnāsın virürler *mecdün şerefehü* dirler *ʿufāt* bervezn-i (11) ḳużāt ʿāfīnüñ cemʿidür ʿāfīnüñ ṭālib-i maʿrūf u iḥsāna dirler maʿnā ve daḫı anlaruñ sāḥat-i saʿādet-penāhīye (12) Kaʿbe-yi āmāl olmaḳdan ḫālī olmasun ki anı ṭavāf ider resūlān-ı şeref ve ṭālibān-ı iḥsān ü şeref *ve lāzāle keẕālike* (13) *māṭalaʿa necmun ve ẕerre şāriḳun*[433] *mā* maṣdariyyedür *māmaʿa mābaʿdehā* maṣdar menzilesinde ve ḳable'l-meṣādir zamān (14) taḳdīr olunmaḳ meşhūr u şāyiʿdür *ẕerre* fiʿl-i māżīdür *ẕereyeden ẕerre yeẕirrü ẕerrā*dan bemaʿnī-yi *ṭalaʿa şārıḳ* güneşüñ ismidür (15) bu *ve lāzāle* cümlesinde bir ḳaç vech

[425] "Öyle bir asla sahip ki, yıldızlar bile onlara karşı nurlarını söndürmüşlerdir."
[426] "Allah'ın öyle kulları vardır ki kalpleri güneşten parlaktır."
[427] "Zahirdeki güneş batmaz. Bütün inciler de hidayetle nurlanır."
[428] "Eşikleri her zaman birer ikbal kıblesidir."
[429] "Âlî kimselerin evlatları oraya teveccüh ederler."
[430] "Af ve ihsan talebinde bulunanların tavaf ettiği bir arzu Kabesidir."
[431] "Emire biri elçi olarak gitti."
[432] "Ona elçi geldi."
[433] "Yıldızlar parladığı ve güneş aydınlandığı sürece böyle olmaktan geri durmaz."

vardur bu cümle *lemyezel* cümlesi üzre maʿṭūfdur ve bu *lāzāle* anuñ ismi żamīr-i müstetirdür (16) ki *ḫalefe* ʿāyiddür ki murād **Ḥüsāmü'd-dīn Çelebi**dür ve yāḫud şemsüñ ilkā-yı ẕerr eyledügi nesneye ʿāyid ola *fināʾuhum* (17) żamīri selefe ʿāyid olmaḳ üzre pes taḳdīr-i kelām böyle dimek olur ki ve daḫı ẕāyil olmasun (18) ol ḫalef olan Ḥüsāmü'd-dīnüñ fenāsı ol selefinüñ fenāsı gibi ḳıble-yi iḳbāl ve Kaʿbe-yi āmāl olmaḳdan ve yāḫud (19) ol neseb-i maʿneviyyenüñ fenāsı zāyil olmasun o neseb-i ṣūriyyenüñ fenāsı ḳıble-yi iḳbāl ve Kaʿbe-yi āmāl (20) olmaḳdan zāyil olmadığı gibi yılduzlar ṭulūʿ ḳılduḳça ve güneş ṭoġduḳça yaʿnī ilāyevmi'l-ḳıyāmeti ***liyekūne muʿteṣamen liuli'l-***(21)***baṣāʾiri***[434] *yekūnu*nuñ ismi żamīrdür ki ḫalef olan **Ḥüsāmü'd-dīn**e ʿāyiddür neseb-i maʿneviyyeye ʿāyid olsa da cāyizdür (22) muʿteṣam maḥall-i iʿtiṣāma dirler yaʿnī maḥal-i temessük ü ilticāya dirler *lām-ı cār lāzāle*ye müteʿallıḳdur yaʿnī zāyil olmasun ol (23) **Ḥüsāmü'd-dīn Çelebi Ḥażretlerinüñ** sāḥat-i ḫāne ve fenā-yı āstāneleri ve yāḫud ol neseb-i maʿneviyyelerinüñ āstāneleri (24) baṣīretler ṣāḥibine maḥall-i temessük ü ilticā olmaḳ *lām ictehedetü*ye müteʿallıḳ olup żamīri manẓūm **Meṡnevī**ye ʿāyid olsa da (25) cāyizdür taḳdīr-i kelām *ben ictihād eyledüm seyyid ü senedümüñ istidʿāsı içün* taṭvīl-i *manẓūm **Meṡnevī**de ol **Meṡnevī** (26) uli'l-baṣāʾire muʿteṣam olmaḳ içün* dimek olur ***er-rabbāniyyīne er-rūḥāniyyīne ve's-semāʾiyyīne el-ʿarşiyyīne en-nūriyyīne***[435] (27) eyle uli'l-baṣāyir ki rabbānīler rūḥānīler semāvīler ʿarşīler nūrānīler muṭlaḳ beyne'n-nās meşhūr olan [A10b] (1) aṣḥāb-ı baṣāʾir degül ***es-sukketi'n-nuẓẓāri liġuyyebi'l-ḥużżāri***[436] bu cümlenüñ iʿrābında vücūh-ı ṡelāṡe cāyizdür yaʿnī vaṣfiyyet (2) üzre mecrūr ve medḥiyyet üzre menṣūb ve ḫaberiyyet üzre merfūʿ olmaḳ bu ṣīġalar mübālaġa içün olsa da (3) cāyizdür ki ʿalāsebīli'l-bedel bunlaruñ her biri mübālaġa ile sākitler ve beġāyet nāẓırlar ve ziyāde ġāyibler ve kemāl ile (4) ḥāżırlardur dimek olur ammā cemʿ içün olmaḳ evlādur *sukūt* sākitüñ cemʿidür *ḳuʿūd* ḳāʿidüñ cemʿi oldıġı gibi (5) *nuẓẓār* ve *ḥużżār* nāẓır ve ḥāżıruñ cemʿidür küttāb kātibüñ cemʿi oldıġı gibi *ġuyyeb* ġāyibüñ cemʿidür *rükkaʿ* rākiʿüñ *sücced* (6) sācidüñ cemʿi oldıġı gibi taḳdīr-i kelām eyle uli'l-baṣāyir ki *baʿde itteṣifü ṣıfāti'l-meẕküreti*[437] esrār-ı ḥaḳāyıḳa nāẓırlar (7) ve anı söylemeden ṣāmit ü sākitlerdür ve yāḫud żamāyir-i nāsa nāẓırlar ve ifşā-yı rāzdan sākitlerdür ve bunlar ḳalbleriyile (8) ḫalḳdan ġāyibler ve ġāyibler ile ʿinde'l-Ḥaḳ ḥāżırlardur ve yāḫud nefslerinden ġāyibler rabbileriyile ḥāżırlar dimek olur (9) ***el-***

[434] "Basiret sahiplerinin istinadı olmak yönüyle.."
[435] "Onlar Rabbanî, ruhanî, semavî, nuranî ve arşa ait olanlardır."
[436] "Görünürde suskun ve sureten gaiptirler."
[437] "Sözü edilen sıfatlarla mevsuf olduktan sonra.."

mulūku taḥte'l-eṭmāri[438] eṭmār kesr-i ṭā ile *ṭımr*uñ cemʿidür eski libāsa dirler yaʿnī bunlar eski libāslar altında muḫtefī olan (10) şāhān-ı bīkemer ve ḫüsrevān-ı bīkülāhdurlar

Lillāhi taḥte ḥicābu'ẕ-ẕulli ṭāyifetün
Aḫfāhumullāhu biridā'i'l-faḳri iclālen (11)

Hum es-selāṭīnu fīiṭmāri meskenetin
Ḥaraḳa ʿale'l-feleki'l-ḫażrā'i iẕyālen[439]

Eşrāfu'l-ḳabāyili aṣḥābu'l-feżāyili envāru'd-(12)***delāyili āmin yā rabbe'l-ʿālemīn***[440] bunuñ iʿrābında daḫı üç vech cāyizdür bu ṭāyife-yi ʿaliyye cümle ḳabīlelerüñ şerīfleridür (13) fażīletlerüñ ṣāḥibleridür feżāyil-i ʿilmiyye vü ʿameliyyenüñ her biri menbaʿıdur delāīlüñ nūrlarıdur egerçi Ḥaḳḳa irşād (14) u hidāyet eyleyen delāyil-i ʿārifden ġayrıya izāle-yi ḥicāb ve ẓulmet-i **[P6a]** bāṭın eylemekde nūr gibidür ammā ʿārif delīlüñ nūrıdur (15) maṭlūba ḥaḳīḳatile vāṣıl eylemekde ve delīle revnaḳ ü ḳuvvet virmekde pes ʿārif delāyilden müstaġnī delāyil ʿārifden (16) degül *ke'ṣ-ṣabāḥi müstaġnī ʿani'l-miṣbāḥi ve'l-ʿayāni aġnā ʿani'l-beyān*[441] āmīn ism-i fiʿldür maʿnāsı *istecib* dimekdür **İbn** (17) **ʿAbbās Ḥażretleri** buyururlar ki **Resūl Ḥażretlerin**den āmīnüñ maʿnāsını su'āl eyledüm buyurdılar ki (18) ***ifʿal*** dimekdür rabb-i mālik ve seyyid ü mürebbī maʿnāsınadur yaʿnī bu duʿāyı müstecāb eyle ey ʿālemlerüñ rabbisi dimekdür (19) ***ve hāẕā duʿāun lāyuraddu feinnehu duʿāun lieṣnāfi'l-beriyyeti şāmilun***[442] ve şu **Ḥüsāmü'd-dīn Çelebī**nüñ maʿanesebihi'l-ʿālīsi (20) ḥaḳḳında eyledigüm duʿā bir duʿādur ki Allāh ḳatında redd olunmaz zīrā ol duʿādur ki menāfiʿi ve fevāyidi eṣnāf-ı ḫalāyıḳa (21) ve envāʿ-ı beriyyeye şāmildür ve bu duʿānuñ bu ḫuṣūṣda eṣnāf-ı beriyyeye şāmil olması bu vechiledür ki ol vilāyet-i āşyānenüñ (22) fenā-yı āstāneleri muʿtaṣam olıcaḳ nās andan teberrük ü temeyyün (23) iderler ḥayātda olduḳça andan istifāże vü istirşād iderler ve vefāt itdükde merḳad-i münīflerinden istiʿānet ü istimdād iderler pes ***ḥayātī ḫayrun lekum ve memātī ḫayrun lekum***[443] ḥadīs̱-i (24) şerīfinüñ feḥvāsınca bu vāris̱ān-ı **Muḥameddī**nüñ daḫı ḥayātları ve memātları eṣnāf-ı berāyāya ḫayrdur ve nefʿleri

[438] "Melikler atmâr (eski elbise) içindekilerdir."
[439] "Allah'ın, zillet hicabı altında öyle kulları vardır ki, Allah onları şereflendirerek fakirlik örtüsüyle gizler. Onlar miskinlik elbisesi altındaki sultanlardır. Onlar yeşil felekte kuyruklar gibi daire çizerler."
[440] "Kabilelerinin en şereflisi, fazilet sahibi ve rehberlerin de nurudurlar. Amin ya rabbe'l-âlemîn."
[441] "Sabah vaktinin kandile ihtiyaç duymadığı gibi, ayan olan da beyana ihtiyaç duymaz."
[442] "Bu, reddedilmeyen br duadır. Çünkü tüm halk tabakalarını kapsamaktadır."
[443] "Hayatım sizler için hayırlı olduğu gibi, ölümüm de hayırlıdır." Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ, I/442 (1178).

cümleye (25) şāmildür ve bu duʿānuñ redd olınmayup maḳbūl olmasına delīl olan budur ki ḥālā fenā-yı āstāneleri ḳıble-yi iḳbāldur (26) ki ebnā-yı velāṭ aña müteveccihlerdür ve ḥayātda olup sırlarına vāṣıl olanlaruñ sāḥat-i ḫāneleri Kaʿbe-yi āmāldür (27) ki vüfūd-ı ʿufāt ve ṭālibān-ı fuyūżāt ü küşūfāt anı ṭāʾiflerdür ***ve'l-ḥamdu lillāhi rabbi'l-ʿālemīn ve'ṣ-ṣalātu ʿalā̱seyyidinā*** [A11a] (1) ***Muḥammedin ve ālihi ve ṣaḥbihi ecmaʿīn***[444] ve ḥāmidīnīnde cemīʿan **Muḥammedī** cemīʿ-i ṣıfātı müstecmiʿ olan ẕāt-ı ilāhiyye içündür (2) ki ʿālimlerüñ mürebbīsidür ve raḥmet-i ilāhiyye bizüm seyyidimüz **Ḥażret-i Muḥammed**üñ āl ve aṣḥābınuñ üzerine (3) olsun ilā̱yevmi'd-dīn āmīn

Eyyuhe'l-iḫvān nevverallāhu ḳulūbekum bienvāri'l-ʿulūmi ve'l-ʿirfān ve eydiyekum bihidāyeti'l-(4)*muşāhedeti ve'l-ʿayān*[445] ḳaçan ʿāşıḳān-ı Ḫudā ve sālikān-ı ṭarīḳ-ı Hüdā bir kāra ibtidā eyleseler nām-ı saʿādet-encām-ı ḫālıḳ-ı (5) enāmla ibtidā iderler ve bir semte gitseler anuñ esmā-yı ḥüsnā̱sını ẕikr itmekle giderler bir emr-i ẕībālde ki ol Ḥażretüñ (6) nām-ı bākemāli ẕikr olınmaya ol ḳār āḫıru'l-emr ebter ü bīnefʿü bedter olmaḳ muḳarrerdür ***kemā verede fī'l-ḥadīs̱i'ṣ-ṣaḥīḥ kullu emrin*** (7) ***ẕībālin lemyebdeʾu fīhi bi'smillāh fehuve ebterun***[446] ve daḫı **Cāmiʿ-i Ḫāṭīb**de ve **Sünen-i Ebī Dāvūd**da bu ḥadīs̱ bu lafẓ (8) üzre daḫı bu lafẓ ile mervīdür ki buyururlar ***kullu kelāmin lāyubdeʾu fīhi bi'l-ḥamdillāhi fehuve eḳtaʿun***[447] ve **Müsned-i İmām-ı Aḥmed**de daḫı (9) rivāyet olınur ki ***kullu emrin ẕībālin lāyubdeʾu bizikrillāhi fehuve ecdaʿun***[448] yaʿnī her emr-i ẕī bāl ki aña Allāh ismiyile ibtidā vü iştiġal (10) olınmaya ol ebterdür ve ol kār ü ḥāl murġ-ı bīper ü bāl gibi dāyimā derżarar ü berḫaṭardur

Beyt

Çü murġ-ı emr-i ẕī bālī ziāġāz (11)
Ne eznīrū-yı ḥamd āyed bupervāz

Bemaḳṣad-ı nāresīde per birīzed

---

[444] "Hamd, âlemlerin rabbi olan Allaha'dır. Salavat ise efendimiz Hz. Muhammed'e, ehl-i beytine ve ashabınadır."
[445] "Ey kardeşler, Allah kalplerinizi ilim ve irfan nurlarıyla nurlandırsın ve ellerinizi ayan ve müşahede nurlarıyla hidayete erdirsin."
[446] "Sahih hadiste rivayet edildiği gibi, Bismillah ile başlanmayan her ciddi işi sonuçsuzdur." Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ, II/156 (1964).
[447] "Elhamdulillah ile başlanmayan her sözün sonu kesiktir." Hatib-i Bağdadi, Cami', II/69 (1209, 1210); Ebu Davud, Edeb, 21 (4840).
[448] "Allah'ın ismi anılmadan başlayan her iş kötürümdür." Hanbel, Müsned, II/359 (8712).

Füted ziinsān ki dīger berne-ḫīzed[449]

(12) Pes burada bir su᾽āl vārid olur ki **Ḥażret-i Meṡnevī** bir emr-i ẕībāldür ve bir kitāb-ı bīmiṡāl ü pür-kemāldür niçün (13) **Ḥażret-i Mevlānā** ḳuddise sırruhu aña besmele vü ḥamdele ile ibtidā eylemedi cevāb-ı bāṣavāb budur ki *bi'şnev*üñ bāsı besmele vü ḥamdele (14) maḳāmına ḳāyim ve nice esrār ü nikātı cāmiʿ bir ḥarfdür belki cemīʿ-i esrār-ı kütüb-i münzeleyi ve ʿulūm-ı ṣuḥuf-ı ilāhiyyeyi ḥāvī (15) bir ẓarfdur ki kemā ḳāle **Esedullāhi'l-ġālib ʿAlī ibn Ebī Ṭālib** *kullu māfī't-Tevrāti ve'l-İncīli ve'z-Zebūri mevcūdun fi'l-Ḳur᾽āni* (16) *ve kullu māfī'l-Ḳur᾽āni fi'l-Fātiḥa ve māfī'l-Fātiḥate mevcūdun fi'l-Besmele ve māfī'l-Besmeleti mevcūdun fi'l-bā᾽i*[450] ve **Ḥażret-i Şeyḫ-i** (17) **Ekber** raḍıyallāhu ʿanhu **Fütūḥāt**da bu ḫuṣūṣ ki kitāb-ı bāda ḥarf-i bānuñ ol ḳadar esrārını yazmışlardur ki anuñ bu maḫtaṣarda (18) īrādı mümkin degüldür ve lākin deryādan bir ḳaṭre ve ḫurşīdden bir ẕerre ḳalīl-i keṡīre delīl oldıġıyiçün bir miḳdārından (19) taḥrīr olundı *ḳāle fīKitābi'l-Bā iʿlem inne'l-bā᾽e evvelu mevcūdin ve huve fi'l-mertebeti'ṡ-ṡāniyeti mine'l-vücūdi ve huve ḥarfün şerīfün* (20) *ve min şerefihi ve temekkunihi ifteteḥa'l-ḥaḳḳa bihi kitābi'l-ʿazīz feḳāle bi'smillāh ve hākeẕā ibtede᾽e bihā fīkulli sūretin ve lemmā erādellāhu en yünezzele* (21) *Sūreti't-Tevbeti biġayrı Besmeletin fīhā bi'l-bā᾽i feḳāle* ***berā᾽etun minellāhi***[451] *dūne ġayri bā mine'l-ḥurūfi ve kāne şeyḫunā* ***Ebū Medyen*** *yeḳūlu* (22) *māre᾽eyte şey᾽en ve era᾽eyte'l-bā᾽e ʿaleyhi yaʿnī el-bā᾽u el-muṣāḥabetu li'l-mevcūdāti minḤażreti'l-Ḥaḳḳı fīmaḳāmi'l-cemʿi ey bī ḳāme kulle şey᾽in* (23) *ve ẓahere ve ḳīle li'l-ʿārif* ***Eş-Şiblī*** *ḳāle ene'n-noḳṭatu'l-letī taḥte'l-bā᾽i yüşīrü ilẕennehu kemā tedüllu'n-noḳṭatu ʿale'l-bā᾽i ve ġayrahā* (24) *ʿani't-tā᾽i ve'ṡ-ṡā᾽i ve ġayrahā keẕālik edullu ene ʿale'l-leẕī minhü vecedet ve bihi ẓaheret ve bihi beṭanet fehāẕāni şeyḫāni kebīrāni şāhidāni* (25) *ʿadalān ḳad şehede enneke bişerefi hāẕe'l-ḥarfi celāletihi ʿalẕġayrihi mine'l-ḥurūfi ilāhünā kelāmihi*[452] maʿnẕ-yı şerīfi bil ey aḫī ki (26)

---

[449] "Bir kuş, hayırlı bir iş için şükür kuvvetiyile uçmaya başlamazsa amacına ulaşmadan kanadı kırılıp düşer ve bir daha kalkamaz."

[450] "Tevrat, İncil ve Zebur'da ne geçiyorsa Kuran'da vardır. Kuran'da ne varsa Fatiha'da, onda ne varsa besmelede ve onda da ne varsa bâ'da vardır."

[451] "Allah ve Resûlünden kendileriyile antlaşma yapmış olduğunuz müşriklere bir ihtar!" (Tevbe, 1)

[452] "Bâ Kitabı'nda dediği gibi; bil ki be harfi ilk mevcuddur. İkinci vücut mertebesinde bulunur. Ve şerefli bir harftir. Bu şeref ve kudretinden dolayı Allah yüce kitabına be harfiyile başlayarak bismillah demiştir. Ayrıca bütün surelere bismillah ile başlamıştır. Yalnız Tevbe Suresi'ni besmelesiz indirdiğinde bile yine be ile başlamış ve berâetün mine'llâh (Allah'tan bir uyarıdır) demiştir. Şeyhimiz Ebû Medyen der ki; baktığım her şeyde be harfini gördüm. Be harfi cem' makamında Hazret-i Hakk'tan olan varlıklarla beraberdir. Bununla, her şey benimle var oldu ve ortaya çıktı, ifadesi kast edilir. Ariflerden Şiblî'ye, "sen Şiblî'sin?" denildiği zaman, "ben be'nin altındaki noktayım" diye cevap vermiştir. Bu cevapla, noktanın beyi gösterdiğini ve te ve se harflerinden farklı olduğunu göstermiştir. Ben de be'den vücuda geldim, onunla zahir ve batın oldum. Ebû Medyen ve Şiblî, şahit ve adil olan iki yüce şeyhimizdir. Bu harflerin diğerlerine göre daha şerefli olduğuna şahit olmuşlardır."

bā evvel-i mevcūddur ki vücūdda mertebe-yi s̱ānīdedür ve ḥarf-i şerīfdür ve anuñ şeref ü temekküninde baʿżıdur (27) ki Cenāb-ı Ḥaḳ kitābını anuñla iftitāḥ idüp bi'smillāh didi ve mütenebbih ol ki bubuñ gibi her sūreyi daḫı [A11b] (1) bunuñla ibtidā eyledi vaḳtā kim **Sūre-yi Tevbe**yi biġayrı Besmele inzāl eylemek lāzım geldükde anda daḫı (2) bā ile ibtidā eyledi ve bizüm şeyḫimüz **Ebū Medyen** ben bir şey gördüm illā bāyı anuñ üzerinde mektūb gördüm (3) dirdi yaʿnī bā Ḥażret-i Ḥaḳdan maḳām-ı cemʿdür ve cemīʿ-i mevcūdata muṣāḥibdür dimek olur *ẕiḳāme kulle* (4) *şeyʾin ve ẓahara* maʿnāsına işāret ḳılur ve **Ḥażret-i Şiblī**ye dinildi ki sen **Şiblī**sin didi ki *ben bānuñ taḥtındaki* (5) *noḳṭayam* aña işāret eyler ki nitekim noḳṭa-yı bāya delālet eyler ve anı tā vü s̱āya ve ġayrısından temeyyüz ḳılur keẕālik (6) ben daḫı ol ḥażrete delālet eyler ki andan mevcūd oldum ve anuñ ḳudretiyile ẓāhir ve anuñla bāṭın oldum (7) ve'l-ḥāṣıl *ḥarf-i bāyıla* ibtidā olınmasında besmele vü ḥamdele esrārını cāmiʿ oldığından māʿadā bir nice nikāta (8) daḫı işāret vardur evvelā nükte budur ki benī **Ādem**üñ ibtidā tekellüm eyledügi ḥarf bādur ol vaḳtde ki (9) **Cenāb-ı Ḥaḳ** bunlara *elestu birabbikum*[453] diyü ḫıṭāb eyledi bunlar belā diyü cevāb virdiler pes orada (10) daḫı ibtidā *bā* ile oldı anuñçün ki bir kimse bu kitāba ibtidā eyledükde lafẓ-ı belāyı müẕkir ola evvelā bu ḥarfden (11) *elest* ʿāleminde olan ʿahd ü mīs̱āḳı yād ḳıla pes bu ḳitāb-ı şerīfe **Ḥażret-i Mevlānā** anuñçün (12) müceddid-i ʿahdu'l-ülfet ve müyessir-i aṣḥābu'l-külfet diyü cild-i rābiʿüñ dībācesinde telḳīb eyledi ki bunuñ ibtidā ḥurūfı (13) müẕkir-i ʿahd-ı ḳadīm ve müşʿir-i viṣāl-i maḥbūb-ı kerīmdür zīrā ḥarf-i bā ittiṣāl ü ittiṣāḳa delālet ider pes burada (14) erbāb-ı elbāba işāret olur ki men ola ilāāḫırıhi ḥarfbeḥarf sālikūñ ittiṣāḳ ü ittiṣāline işāret ḳılur (15) ve bārgāh-ı vuṣlata reh-nümā olur s̱āniyen bu kitābuñ ḥarf-i bā ile ibtidā eylemesinde mes̱nevī olmasına işāret vardur (16) ve ḳalem-i aʿlā̱ sırrına daḫı delālet vardur bānuñ mes̱nevī olmasında işāret ḥisābda iki oldığı cihetdendür (17) ve ḳalem-i aʿlā̱ya delālet itmesi oldur ki bu ḥarf mebdeʾ-i silsile-yi kulli mevcūddur anuñçün **Ḥażret-i Şeyḫ-i Ekber Fütūḥāt**da (18) *bi'l-bāʾi ẓahere'l-vücūd*[454] buyurdı mes̱elā elif vücūd-ı muṭlaḳa müşābihdür ḥarekātı ve sükünātı ḳabūl eylemedigi vechden (19) ve ḳāyimun bi'ẕ-ẕāt olup ve noḳṭası olmayup ve sāyir-i ḥurūfa taʿalluḳ ḳılmayup ve *mebde-yi küll-i ḥurūf* oldığı cihetden (20) (pes elife aḳreb olan ḥarf *bā*dur ki *bidāyet-i küll-i ḥurūf*dur ve mertebe-yi s̱ānīdedür keẕālik mertebe-yi eḥadiyyetden ibtidā ẓuhūra gelen ḳalem-i aʿlā̱dur ki ḥarf-i bāya bir nice vechile müşābihdür cemīʿ-i mevcudātdan

---

453 "Ben sizin rabbiniz değil miyim?" (A'râf, 172)
454 "Be harfi ile varlıklar ortaya çıktı."

mertebe-yi eḥadiyyete ḳarīb oldığı cihetden) (21) ve bidāyet-i cemīʿ-i ḥaḳāyıḳ-ı kevniyye oldığı vechden ve mertebe-yi s̱āniyyede vāḳıʿ oldığı ḥays̱iyyetden ve bu ḥarf-i [P6b] bānuñ şānındandur (22) ki ṭarafeyni muʿānaḳa ḳılmışdur kez̠ālik ol Ḥażretüñ ḫaṣāyıṣ-ı kevniyyesindendür ki eḥadiyyeti ve beşeriyyeti muʿānıḳ olmışdur (23) nitekim *lāyusʿinī fīhi melekun muḳarreb*[455] ve nidā-yı *innemā ene mis̱lukum*[456] her ʿālimüñ gūş-ı hūşına vüṣūl bulmışdur kemā ḳāle İbnu'l-(24)Fārıż *mütercimen minmertebeti'l-ḥaḳīkati'l-Muḥammmediyyeti*

Beyt

Teʿāneḳabu'l-eṭrāfü ʿindī ve'ṭ-ṭavī

Bisāṭü'-seviyyi ʿadlen (25) *biḥükmi's-seviyyeti*[457]

Pes bu ḥaḳīḳat mebdeʾ-i cemīʿ-i mevcudātda vāḳıʿ olup mübeyyin-i ḥaḳāyıḳ-ı maʿnevī oldıyısa ḥarf-i bāda (26) daḫı bu maʿnā̱ mevcūd olup mebdeʾ-i cemīʿ-i ḥurūf u kelimātda īrād olınur mübeyyini leṭāʾif ve deḳāyıḳ-ı Mes̱nevī ḳılındı (27) tā kim bu deḳāyıḳ-ı mez̠kūreyi müz̠kir ola ve sāmiʿ bu nikātı bunda bula *feḳāle sulṭānu'l-ʿārifīn ve burhānu'l-vāṣılīn*[458] (28)

(1) Mes̱nevī

Bi'şnev in ney çün ḥikāyet mīkuned

Ezcüdāyīhā şikāyet mīkuned

İşit bu ney niçe şikāyet ider şikāyet degül [A12a] (1) *belki cüdālıḳlardan olan ser-güz̠eştin ḥikāyet ider* ey gūş kunende-yi esrār-ı ṭarīḳat ve şinevende-yi güftār-ı ḥaḳīḳat (2) Ḥażret-i Mevlānā ḳuddise sırruhu evvelā *bi'şnev* diyü istimāʿa emr idüp ġayrı ʿibāretile ibtidā eylemedüklerinde nükte-yi ʿaẓīme vardur (3) zīrā *ney ki āġāz-ı ḥikāyet mīkuned*[459] diseler ḳābil idi *ney ki her dem naġme-yi āmālī kuned*[460] (4) diseler ve bunuñ ems̱āli nice gūne ʿibāretile taʿbīr ḳılsalar ḳādir idiler ve lākin *bişnev* diyü istimāʿa emrile evvel ibtidā (5) eylediler anuñçün ki dīn ü ṭarīḳatde ibtidā vācib ü lāzım olan istimāʿdur anuñçün başardan ve sāyir-i aʿżādan (6) ve cevāriḥden dīn ü ṭarīḳatde semʿ evlādur ve efḍaldur *kemā ḳāle İmām Faḫru'd-dīnu'r-Rāżī fīTefsīri'l-Kebīr iʿlem* (7) *inne's-semʿa efḍalu mine'l-baṣar liennellāhe Teʿālā̱ ḥays̱u z̠ikruhumā fi'l-Ḳurʾān*

---

[455] Orada mukarreb melekler beni kuşatmaz."
[456] "Ben de ancak sizin gibi bir insanım" (Kehf, 110)
[457] "İbn Fâriz'in hakikat-i Muhammediye mertebesine tercüman olmak için dediği gibi; Masiva döşeğinde adalet ve eşitlik hükmüyle etraf benim katımda dürülüp birleşti."
[458] "Ariflerin sultanı ve vuslata erenlerin bürhanı (Hz. Mevlana) der ki.."
[459] "Ney ki hikâyeler söylemektedir."
[460] "Ney ki her dem nağmeler ortaya çıkarmaktadır."

ḳaddeme's-semʿa ʿale'l-baṣari ve't-taḳdīmi delīlu'l-fażli ve lienne's-semʿa (8) *şarṭu'n-nübüvveti biḫılāfi'l-baṣari ve keẕālik mābaʿaẕallāhu resūlen eṣamme ve ḳad kāne minhum men kāne mübtelen bi'l-maʿnā̱ ve liennehu tuṣalli bi's-semʿi netāyici* (9) *ʿuḳūli'l-baʿżı ve's-semʿi sebebi liistikmāli'l-ʿaḳli bi'l-maʿārifi ve'l-baṣari lāyuveffaḳuke illā ʿale'l-maḥsūsāti ve lienne's-semʿa mutaṣarrıfun fi'l-*(10)*cihāti's-sitti biḫılāfi'l-baṣari ve lienne's-semʿa metā tebṭul feḳad baṭale'n-nuṭḳı ve'l-baṣari izā baṭale lemyebṭule'n-nuṭḳi*[461]maʿnā̱-yı şerīfi **İmām** (11) **Faḫru'd-dīnu'r-Rāzī** raḥmetullāhi ʿaleyh **Tefsīr-i Kebīr**inde buyururlar ki taḥḳīḳan semʿ baṣardan efḍaldur anuñçün ki **Ḥaḳ Teʿālā̱ Ḳur'ān-ı** (12) **ʿAẓīm**inde her ne maḥalde bu ikisini ẕikr eylediyise semʿi başar üzerine taḳdīm eyledi mes̱elā ***ve ceʿalelekumu's-semʿa ve'l-ebṣār***[462] gibi (13) ***ve huve's-semīʿu'l-baṣīr***[463] gibi her birinde semʿ baṣardan muḳaddemdür taḳdīm ise fażīlete delālet ider ve daḫı anuñçün ki semʿ baṣardan efḍaldür (14) ki nübüvvete semʿ şarṭdur baṣar şarṭ degüldür bu ecldendür ki **Ḥaḳ Teʿālā̱** ṣaġır peyġam-ber göndermedi az oldı ki anlar mā-beyninde (15) ʿamā ile mübtelā oldı **Şuʿayb** ve **Yaʿḳūb** gibi ve daḫı semʿ anuñ içün başardan efḍaldür ki semʿile baʿż-ı kimsenüñ ʿuḳūlinüñ (16) netāyicine vāṣıl olınur ve pes semʿ maʿārifile istikmāl-i ʿaḳla sebebdür başar ise seni vāḳıf itmez illā maḥsūsāta ve daḫı semʿ (17) baṣardan anuñçün efḍaldür ki semʿ şeş cihātda mutaṣarrıf olur baṣar bunuñ ḫılāfıdur ve daḫı her zamān ki semʿ bāṭıl ola nuṭḳ (18) bāṭıl olur ammā ḳaçan baṣar bāṭıl olsa nuṭḳa ḫalel gelmez ve bilgil ki ey aḫī ki ʿindallāh ẕīrūḥ olanuñ ziyāde şerlüsi (19) Ḥaḳ kelāmından ṣaġır olandur ve anı söylemeden dilsiz ḳalandur kemā ḳālellāhu Teʿālā̱ fīkelāmi'l-Mecīd ***inne şerra'd-devābbi ʿindallāhi'ṣ-***(20)***ṣummu'l-bukmu'l-leẕīne lāyaʿḳilūn***[464] yaʿnī vech-i arżda ḥareket eyleyen ẕī-rūḥuñ ʿindallāh ziyāde şerlüsi istimāʿdan (21) ṣaġır olandur ve anı nuṭḳ eylemeden dilsiz ḳalandur ki kelām-ı Ḥaḳḳı ʿaḳl u idrāk eylemezler muḥaḳḳıḳlar bu āyet-i kerīmede buyururlar (22) ki ebkemlük eṣamm olmadan olur zīrā nuṭḳa elbette semāʿ lāzımdur pes ol kimse ki kelām-ı Ḥaḳḳı işitmeye ve anuñile ʿamel idüp iş (23) itmeye ebkem olmaḳ muḳarrerdür pes ʿindallāh

---

[461] "İmam Fahreddin-i Râzî'nin Tefsîr-i Kebîr'inde dediği gibi; Bil ki işitmek görmekten daha üstündür. Allah Kuran'da işitmek ve görmek kavramlarından söz etmiş, ancak işitmeyi görmekten önce zikretmiştir. Önce söylemek üstünlüğü gösterir. Çünkü işitmek görmenin zıddına peygamberliğin de şartıdır. Bunun için Allah sağır peygamber göndermemiştir. Ama peygamberler arasında a'ma olanlar vardır. Akla dair sonuçlara işitmekle varılır. İşitmek, aklın bilgiyile olgunluğa ulaşmasına vesile olur. Görmek ise sadece mahsusat denilen hissedilir şeyleri algılamanı sağlar. Görmenin aksine işitmek, altı yöne de hükmedebilir. İşitme olmayınca konuşma da mümkün olmaz. Ama görme mümkün olmadığında konuşmaya halel gelmez."

[462] "..şükredesiniz diye size kulaklar, gözler ve kalpler verdi." (Nahl, 78)

[463]" O, hakkıyla işitendir, hakkıyla görendir." (İsra, 1)

[464]"Gerçekten Allah katında mahlûkların en adisi aklını kullanmayan sağır ve dilsizlerdir." (Enfal, 22)

*devābb*uñ şerlüsi olmaḳ muḳarrerdür ve muḥaḳḳaḳdur anuñçün Ḥażret-i Mevlānā ḳuddise sırruhu (24) *bişnev* diyü emr iderler ki istimāʿ eyleyen āḫır nuṭḳa gelür ve ebkemlük zaḥmetinden ḫalāṣ olur ve nāsuñ şerlüsi olmadan (25) ḳurtulur ve ḫayru'n-nās mertebesin bulur

Dan ki evvel semʿ bāyed nuṭḳrā

Sūy-ı manṭıḳ ezreh-i semʿ ender ā (26)

Nuṭḳ k'ū mevḳūf-ı rāh-ı semʿ nist

Cuz ki nuṭḳ-ı ḫālıḳ-ı bīṭamʿ nist[465]

Pes yine gelelüm ney bir niçe vechden ʿibāret olmaḳ (27) ḳābildür evvelā ṣūfī-yi ṣāfī ve ʿāşıḳ-ı vāfīdür ve ney mā-sivādan ḫālī ve nefḫa-yı Ḥaḳḳıla mālī olan mürşid-i ʿālīden istiʿāre ʿibāret ola [A12b] (1) zīrā neyüñ insān-ı kāmile ṣūreten ve lafẓen ve ẕāten münāsebet-i tāmme ve müşābehet-i ʿāmmesi vardur ṣūreten olan müşābehet (2) ṣufret-i sīmā ve şerḥ-i sīnedür ki ʿuşşāḳ-ı İlāhīnüñ reng-i bīrūnları ve ḥāl-i derūnları bu gūnedür ve bir ḳaç yirden (3) daḫı miyān-beste olmasıdur keẕālik evliyā-yı Ḫudā daḫı ʿibādet[e] niçe vechile kim beste olmışlardur ve lafẓen münāsebet (4) oldur ki ehl-i Fürs ney kelimesini ekẟer-i mevāżiʿda nefy maʿnāsına istiʿmāl iderler nitekim şāʿirüñ *men neyem* didügi gibi (5)

Beyt

Kist ney an kes ki gūyed dembedem

Men neyem cüz mevc-i deryā-yı ḳıdem[466]

Pes bunlar daḫı vücūd-ı ʿāriżīlerin nefy (6) itmişler ve ʿadem-i aṣıllarına gitmişlerdür

Ez vucūd-ı ḫod çü ney geştem tehī

Nist ezġayr-ı Ḫudāyem āgehī[467]

diyüp (7) yoḳluḳ maḳāmında ḳarār ṭutmışlardur ve ẕāten olan mümāẟelet oldur ki nitekim nāyuñ derūnı ġıll u ġışdan ḫālī (8) ve anda olan naġamāt ü elḥāna bāʿiẟ ü bādī olan nāydur keẕālik bu ṭāyife-yi ʿaliyyenüñ derūnları mā-sivādan (9) ḫālī ve nefesāt-ı İlāhī ve nefeḫāt-ı Rabbāniyile mālīdür her elḥān ü naġamāt ki nāya nisbet olınur nāyīnüñdür pes ne ḳadar (10) kemālāt u kelimāt ve āẟār u esrār u ḥālāt ki bunlara nisbet olınur fi'l-ḥaḳīḳa Ḫudāy-ı müteʿālüñdür bunlar ortada (11) bir ālet-i mülāḥaẓa ve

[465] "Bil ki konuşmak için işitmek gerekir. Kelam tarafına, işitme yoluyla gir. İşitme yolu kullanılmadan duyulan söz, ancak ihtiyaçsız olan Allah kelamıdır."
[466] "Ney kimdir? Her dem ezel deryasının dalgasından başkar bir şey değilim, diyen kimsedir."
[467] "Ney gibi kendi varlığımdan geçtim ve Allahımdan başka kimseden haberdar değilim."

maẓhar-ı muʿāmeledür *kemā ḳālellāhu Teʿālā̱ fīḥaḳḳı Nebīyyihi ʿaleyhi's-selām* ***ve mārameyte iẕ-rameyte ve lākinnellāhe*** (12) ***ramā ve ḳāle fīḥaḳḳı nuṭḳihi ve māyenṭaḳi ʿani'l-hevā in huve illā vaḥyün yūḥā***[468] ve s̱āniyen neyden murād ḳamış olduġı (13) iʿtibārıla bilāistiʿāre ḳalem-i ẓāhir murād idile egerçi **Ḥażret**üñ nāy ḥaḳḳında icrā eyledügi baʿż-ı evṣāf mes̱elā (14) nefīr ü nāle gibi bu taḳdīr üzre mülāyim olmaz ammā ḥüsn-i maʿnā̱ya ve leṭāfet-i feḥvāya da ḫalel gelmez zīrā bu ḳadar (15) ʿulūm-ı dīnī ve umūr-ı dünyevīnüñ intiẓāmı anuñ vücūdına merbūṭdur ve bunca maʿārif ü leṭāyif-i kevniyyenüñ (16) ẓuhūrı aña menūṭdur *kemā ḳāle Resūlullāh ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem* ***levle'l-ḳalemu lemmā ḳāmu'd-dīn ve lemmā*** (17) ***ṣalaḥu'l-ʿayşe ḳāle Ḳatāde raḍıyallāhu ʿanh el-ḳalemu minellāhi niʿmeten ʿaẓameten levlāhu lemyeḳum dīnun ve lemyaṣluḥ şeyʾun keẕā fīMecmaʿi'l-Beyān***[469] (18) ve Allāhu Teʿālā̱ ḥabībine ʿalā̱vechi'l-imtināni bi'l-ḳalem ḳırāʾate emr idüp buyururlar ki ***iḳraʾ ve rabbuke'l-ekrem elleẕī ʿalleme*** (19) ***bi'l-ḳalem ḳāle ṣāḥibu'l-Medārik fītefsīri hāẕihi'l-āyeti mādūneti'l-ʿulūm ve māżabṭetu'l-aḫbār ve lāketebellāhu'l-menziletihi*** (20) ***illā bi'l-ḳalem ve'l-kitābetihi lev lāhu limā istiḳāmeti umūru'd-dīni ve'd-dünyā***[470] pes bu taḳdīrce maʿnen **Ḥażret-i Mevlānā** ḳuddise sırruhu (21) ṭālib olanlara ḫıṭāben buyurdılar ki ey ṭālib-i Ḥaḳ olan ḳalemüñ taḥrīr ü tasṭīr ḳılduġı güftārı işit ve anuñ (22) lisānından cārī olan esrārile iş it gör ki saña zebān-ı ḥālile ne söyler ve lisān-ı maʿnā̱yile ne taḳrīr eyler (23) anuñçün ḳalem-i ḥükemā insānuñ bir lisānı da budur dimişler nitekim

El-ḳalemu eḥadu lisāni'l-insān
Yuʾeddī bihi māfī'l-cinān (24)

Ve yubelliġu'l-baʿīde bihi
Kemā yubelliġu'l-ḳarībe bi'l-lisān[471]

diyü taʿbīr itmişlerdür pes ẕebān-ı ḳalem diyü maʿnā̱-yı meẕkūreyi ḥālen söyler (25) ve ḳālen taḳrīr eyler eger ḥālen söylemesi murād olınursa gūş-ı hūşile istimāʿ eyle ki ol

[468] Allah'ın, peygamberi hakkında dediği gibi, "Attığın zaman sen atmadın, Allah attı." (Enfal, 17); Onun nutku üzerine de "O hevasından konuşmaz, ancak vahyi dile getirir." (Necm, 3-4)
[469] Hz. Peygamber'in dediği gibi "Eğer kalem olmasaydı din ve hayat namına bir şey olmazdı." Katâde Hazretleri der ki; kalem Allah'ın büyük bir nimetidir. Kalem olmasaydı din ve hayat namına bir şey var olmazdı." Mecmau'l-Beyân'da geçtiği gibi. Hatib-i Bağdadi, Cami', I/255 (518)
[470] "Oku, rabbin sonsuz kerem sahibidir. Kalemle yazmayı öğretendir."(Alak, 3-4) Medârik sahibi, bu ayetin tefisirinde şöyle der: İlimlerin toplanması, hadislerin kayıt altına alınması, Allah tarafından inzal edilen kutsal kitapların kaleme alınması ancak kalem ve yazı vesilesiyledir. Kalem olmasaydı din ve dünya işleri rast gitmezdi."
[471] "Kalem insan lisanlarından biridir. Kalemle kalpteki duygular ifade edilir. Dille yakın mesafeye seslendikleri gibi, kalemle uzaklara hitap ederler."

ḳalem saña lisān-ı ḥālile (26) ne söyler dimek olur ḳālen söylemesi murād olınursa gūş-ı ḥissile işġā eyle ki ḳalem saña ne taḳrīr ve ne (27) taḥrīr eyler dimek olur s̱ālisen ḳalemden murād ʿalā̱ṭarīḳi'l-istiʿāre veliyy-i kāmilüñ ve mürşid-i [P7a] fāżıluñ vücūdı ola [A13a] (1) bu taḳdīrce beynehumāda müşābehet ḥarekāt ü sekenāt-ı ḳalem bi'l-külliyye kitābuñ olduġı gibi evliyānuñ daḫı ḥarekāt ü sekenāt (2) ve taṣarrufāt ü ḥālāt u kelimātları bi'l-külliyye vācibun bi'ẕ-ẕāt olan mübdıʿ-i kāyinātuñdur dimek olur nitekim (3) bu ebyāt bu maʿnā̱yı is̱bāt eyler

Evliyā Aṣḥāb-ı Kehfend ey ʿanūd
Derḳıyām u derteḳallub hem ruḳūd (4)

Ḫufte ezaḥvāl-i dünyā rūz u şeb
Çün ḳalem ezpençe-yi taḳlīb-i Rab

An ki ū pençe nebīned derraḳam
Fiʿl-i pend āred becünbiş ezḳalem[472] (5)

Ve rābıʿan ʿalā̱vechi'l-istiʿāreti ḳalem-i aʿlā̱ aʿnā ḥaḳīḳat-ı Muḥammed Muṣṭafā ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem murād ola ki Cenāb-ı (6) Haḳ ol ḥaḳīḳatde *nūn ve'l-ḳalemi ve māyesṭurūn*[473] diyü ḳasem buyurdı ve ol Ḥażret bu ḥaḳīḳatüñ şānında *evvelu māḫalakallāhu'l-*(7)*ḳalem*[474] diyü taʿbīr ḳıldı pes ol Ḥażretüñ ḥaḳīḳati nuḳūş-ı kāyināt ve erḳām-ı mevcudāta sebeb olduġı cihetden (8) ḳalem-i aʿlā̱ dinür nitekim ḥayāt-baḫş-ı cemīʿ-i mümkināt olduġı iʿtibārıla *rūḥ-ı Muḥammedī* taʿbīr olınur *evvelu māḫalaḳallāhu* (9) *rūḥī* ve *evvelu māḫalaḳallāhu ʿaḳlī*[475] hep bir maʿnā̱ya işāret ḳılınur ve lüġaz ṭarīḳıyıla daḫı neyden Ḥażret-i Muṣṭafā (10) ʿaleyi'ṣ-ṣalātu ve's-selām ve ḳalem-i aʿlā̱ alınur zīrā lafẓ-ı ney ebced ḥisābı altmışdur lafẓ-ı sīn daḫı altmışdur (11) pes sīn Ḥażret-i Muḥammedüñ ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem ism-i *şerīfidür kemā ḳālellāhu Teʿālā̱ fīkelāmihi yā-sīn pes ḳāle* (12) *İbnu'l-Ḥanefiyye yā Muḥammed ve filḥadis̱ innellāhe semmānī fi'l-Ḳur'ān bisebʿati esmā'in el-Müzzemmil el-Müddes̱s̱ir ʿAbdu'llah*

[472] "Veliler Ashab-ı Kehf'tir ey inatçı! Ayakta olsalar da gezseler de, onlar uykudadırlar. Onlar gece gündüz dünya halleri karşısında uykuda gibidirler. Rabbin elinde evirip çevirdiği kalemlerdir. Yazı yazılırken ona vesile olan eli görmeyen kimse, kalemin hareketlerini kalemden bilir."
[473] "Nûn, kaleme ve yazdıklarına and olsun ki!" (Kalem, 1)
[474] "Allah'ın ilk yarattığı şey kalemdir."
[475] "Allah'ın ilk yarattığı şey, ruhumdur. Allah'ın ilk yarattığı şey, aklımdır."

Muḥammed Aḥmed (13) ***Ṭā-Hā ve Yā-sīn***[476] pes bu taḳdīrce *bi'şnev īn ney*üñ maʿnāsı **Ḥażret-i Muḥammed**den işit dimek olur ve lākin burada (14) mıṣraʿ-ı s̱ānīden bir su'āl lāzım gelür ki çünki neyden murād evliyā-yı Ḫudā ve yāḫud **Ḥażret-i Muḥammed Muṣṭafā** ola pes (15) bunlar ḫod ʿayn-ı vuṣlatdadur eyle olıcaḳ fürḳatden ne gūne şikāyet iderler ve ne vechile cüdālıḳlardan (16) iştikā semtine giderler bu su'āle bir ḳaç vechile cevāb virilür evvelā evliyā vü enbiyānuñ bu şikāyetleri (17) ḳable'l-vuṣūl olan aḥvāl-i māżīye nisbetledür ve aḥvāl-i māżīyi naḳl eylemelerinden murād [er]bāb-ı ġaflete tenbīh (18) ve aṣḥāb-ı ʿaṭālete irşāddur s̱āniyen bu neş'e-yi dünyā[da] dīde-yi kemāl-i vuṣūl mümkin olmaz egerçi ʿayn-ı vaḥdete müstaġraḳ (19) iseler de yine taʿayyün yaḳīn ḥükmini ḳomaz pes pīrāhen-i vücūd mādām ki mevcūd ola kemāl-i vüṣūl mefḳūd olur pes (20) kemāl-i viṣāle māniʿ olan taʿayyün-i ṣūrī cüdālıḳlar ʿadd eyleyüp andan şikāyet eylerdi s̱ālis̱en ʿinde'l-evliyā mertebe-yi (21) cemʿde müstaġraḳ olmadan lez̠z̠etlü bir ḥālet daḫı yoḳdur zīrā bu mertebede muġāyeret ü ünsiyyetden ʿārī ve külfet (22) ü meşaḳḳat kes̱retinden berī olur ol vaḳtde ki bunları mertebe-yi cemʿden irşād-ı nās olınmaḳ içün mertebe-yi farḳ u temyīze göndereler (23) *kun mekun* diyü emr ü nehy ḳılurlar ve nīk ü bedden elem ü zaḥmet görürler ve muġāyeret ü iḫtilāfātla (24) muṭṭaṣıf olurlar egerçi vaḥdeti kes̱retden görürlerse de bu mertebeyi cüdālıḳlar ʿadd eyleyüp andan şikāyet (25) iderler nitekim **Hażret-i Faḫr-i ʿālem** ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem ***leytenī lemuḫluḳ ve leyte ummī lemtelidnī***[477] diyü cüdālıḳlardan (26) şikāyet ḳılurlar idi ḥālen ki ol **Ḥażret**üñ mertebeleri maḳām-ı cemʿu'l-cemʿ oldı ve maḳām-ı cemʿe miʿrāc idüp (27) maḥbūb-ı ḥaḳīḳīnüñ ve cemīʿ-i ervāḥ-ı enbiyā vü evliyānuñ ve melāīke-yi muḳarrebīn ve ahālī-yi ʿaliyyenüñ iltifātına [ḫ]ū-ger **[A13b]** (1) olmış iken mertebe-yi kes̱rete tenzīl ḳılduḳda **Ebū Cehl** ve **Ebū Leheb**üñ ṭaʿn u taḥḳīrine mübtelā olmışlardı anuñçün (2) ***māūẕiye'n-nebiyyu mis̱le māūẕītu***[478] diyü bu fürḳat ü eẕiyyete işāret ḳılmışlardı zīrā mertebe-yi daʿvet mertebe-yi fürḳatdür (3) egerçi vuṣlatda iseler de *fe'fhemu aḥvāli sāyiru'l-evliyāu'l-mürşidīn ve ḳısse ʿaleyhi vallāhu aʿlemu bi'l-yaḳīn feḳāle* (4) ***Sulṭānu'l-ʿārifīn***[479]

(2) Mes̱nevī

[476] "Nitekim Kuran-ı Kerim'deki Yâ-Sîn ibaresini, İbnu'l-Hanefiyye yâ Muhammed olarak değerlendirmiştir. Hadis-i Şerif'te ise Allah Kuran'da beni yedi isimle adlandırmıştır; Müzzemmil, Müddessir, Abdullah, Muhammed, Ahmed, Tâhâ ve Yâsîn." Kurtûbî, Tefsir, XV/5.
[477] "Keşke yaratılmamış olsaydım, keşke annem beni doğurmasaydı." Buhârî, Kebir, VI/384.
[478] "Hiçbir nebi, benim kadar eziyet çekmemiştir." Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ, II/235 (1184).
[479] "Hz. Peygamber'in ahvali böyle ise diğer mürşid velilerin hallerini sen kıyas et. Allah yakini en iyi bilendir. Sultanu'l-Ârifîn der ki"

K'ezneyistan tā merā bu'brīdeend

Eznefīrem merd ü zen nālīdeend

Yaʿnī ṣadā-yı nāyı bīhūde (5) nevā ṣanmañuz şikāyet żımnında olan ḥikāyetine gūş-ı cān u semʿ-i cenān ṭutuñuz ki size vaṭan-ı aṣlīñüz (6) añdurup böyle ḥikāyet ider ki *vaṭan-ı aṣlī olan neyistāndan tā ki beni ḳaṭʿ idüp cüdālıḳları benüm āh* (7) *u nefīrüm ve fiġān-ı keşīrümden merd ü zen nāle eylemişlerdür* bu beyt-i şerīfde neyistāndan murād mertebe-yi eḥadiyyet (8) olsa da ḳābildür ve mertebe-yi aʿyān olmaġa da şāmildür mertebe-yi eḥadiyyet ol ẕāt-ı ḥüccete dirler ki ḥaḳāyıḳ u şuʾūnāt-ı (9) İlāhiyye Ḥażret-i Ẕāt-ı Muḳaddesden ve daḫı baʿżısı baʿżısından mümtāz olmaya aṣlā lāʿilmen ve lāʿaynen vücūda gelmeye (10) bu mertebe ***kānellāhu ve lemyekun meʿahu şeyʾun ve ġaniyyün ʿani'l-ʿālemīn ve kuntu kenzen maḫfiyyen***[480] mertebesidür ġayb-ı hüviyyet ve ġayb-ı evvel (11) daḫı dirler ve bunuñ emẟāli ʿibāretile taʿrīf iderler pes bu mertebeye mübtedā-yı ẓuhūrāt-ı ḥaḳāyıḳ u şuʾūnāt olduġıyiçün (12) neyistān taʿbīr eylemek ṣaḥīḥ olur bu mertebeden ṣoñra olan mertebeye ġayb-ı ẟānī ve taʿayyün-i ẟānī ve mertebe-yi aʿyān-ı (13) ẟābite daḫı dirler aʿyān-ı ẟābite şol ṣuver-i ʿaliyye-yi ilāhīdür ki henüz daḫı rāyiḥa-yı vücūdı iştimām itmemişler (14) ve lākin mevcūd-ı ʿilmī ile mevcūd olup biri birinden temeyyüz olınmışlardur ḥaḳāyıḳ-ı mevcudāta evvelki mertebede (15) şuʾūnāt-ı ẕātiyye dinür ve bu mertebe māhiyyet-i eşyā ve aʿyān-ı ẟābite ve ḥurūf-ı ʿāliyyāt taʿbīr ḳılınur kemā ḳāle'ş-(16)Şeyḫu'l-Ekber raḍıyallāhu ʿanhu *kunnā ḥurūfen ʿāliyāti lemneḳul müteʿalliḳātin fīẕirī aʿle'l-ḳulel ene ente fīhi* (17) *ve naḥnu ente ve ente huve fe'l-kulli fī huve ve huve fesel ʿammen vaṣal*[481] bu beytlerüñ mūciz ü müfīd maʿnāsı budur ki biz mertebe-yi (18) ʿilmde cümle-yi aʿyān-ı ẟābiteden şol ḥaḳāyıḳ-ı ġaybiyye ve ḥurūf-ı ʿāliye idük ki naḳl olınmaduḳ yaʿnī īcād ve taʿalluḳī ile (19) maḫlūḳ u mevcūd ḳılınmaduḳ ve biz taʿalluḳ idiciler idük ḳullelerüñ ẕirve-yi aʿlāsına ḳullelerden murād esmā vü ṣıfāt (20) ve aʿlāsından murād ümmehāt-ı sebʿa ve ẕerrīsinden murād esmā-yı ẕātiyye ve mefātiḥ-i ġaybiyye ola ki ***lāyaʿlemuhā illallāh***[482] (21) anuñ şānında buyurmışlardur pes bu mertebe-yi ẕātiyyede cemīʿ-i efrād-ı insānī yaʿnī ben sen biz ve siz sensün olsun (22) pes küllīsi anda odur pes vāṣıl olandan suʾāl ḳıl ki bu mertebede mütekellim ü muḫāṭab u ġāyib ve vāḥid ü müteʿaddid ʿayn-ı vāḥiddür (23) bu aʿyān-ı ẟābiteyi Şeyḫ Muḥammed Sīrīn daḫı ḥurūf-ı ʿāliyāt ile taʿbīr idüp buyururlar

---

[480] "Hiçbir şey yokken Allah vardı. Allah âlemlerden müstağnidir. Ben gizli bir hazine idim."

[481] "Biz söylenmemiş ve burçların zirvelerine asılı kutsal harfler idik. Orada ben senim, biz sen; sen o; her şey Hakk'ın suretindedir. Bunu bir ermişten sor."

[482] "Onları Allah'tan başka kimse bilmez." (Enam, 59)

Leḳad kunnā ḥurūfen ʿāliyāt (24)
Nezelnā fīsuṭūri sāfilāt

Ẓaharnā baʿde mā kunnā ḫafiyyen
Ve ṣarne'l-āne kulle'l-kāyināt

Ve me'l-ekvānu illābiḥaḳḳın Ḥaḳḳan (25)
Feinnā kāyinātun mumkināt[483]

ilā̱āḫırıhi ammā Ḥażret-i Mevlānā ḳaddesellāhu sırrahu'l-ʿazīz bu mertebeye neyistān taʿbīr iderler (26) ve aʿyān u ervāḥı neye teşbīh iderler bu maʿnā̱nuñ tavżīḥi bu gūne olur ki bu ʿālemden münḳaṭiʿ olup tā ʿālem-i (27) insāniyyete gelinceye dek her bir ʿālemde eyledügi nefīr ü nāleyi taḳrīr iderler pes ibtidā ḥareket-i ḥubbiyye ve meyl-i ẕātī kemāl-i celāl [A14a] (1) ü isticlā iḳtiżā idüp mertebe-yi eḥadiyyetden bu şuʾūnāt-ı ẕātiyyeyi bevāsıṭatu'l-feyżu'l-aḳdes mertebe-yi ʿilme getürüp (2) her biri ʿalā̱māhuve ʿaleyh ʿilm-i ezeliyyesi üzre mümeyyiz olduḳda pes ism-i Mübdīʾ ü Bāʿiṯüñ tecellīsi ile mertebe-yi neyistān-ı (3) aʿyāndan daḫı bunları ḳaṭʿ idüp ʿālem-i ervāḥa getürdükde esmā [vü] ṣıfāt ki fāʿile ve müeʾṯṯire olduḳları cihetden (4) merdāna müşābih ve aʿyān-ı mümkināt ḳābile vü münfaʿile olduḳları ḥayṯiyyetden zenāna mümāṯildür [P7b] anuñ nefīrinden anlar (5) daḫı lisān-ı ʿilmile nāle vü efġān eylediler nitekim kāmiller bu maʿnā̱yı naẓma getürüp söylediler

Ney ki āġāz-ı ḥikāyet mīkuned (6)
Z'in cüdāyīhā şikāyet mīkuned

Tābetīġ-ı furḳatem bubrīdeend
Eznefīrem merd ü zen nālīdeend

Kist merd (7) *esmā-yı Ḫallāḳ-ı Vedūd*
K'an buved fāʿil dereṭvār-ı vucūd

Çist zen aʿyān-ı cümle mümkināt
Munfaʿil ziesmā vü ṣıfāt (8)

[483] "Biz aşağı satırlara inmekte olan kutsal harfler idik. Gizli iken ortaya çıktık ve bütün varlıkları oluşturduk. Hakikatte bizden başka mevcudat yoktur. Biz mümkün varlıklarız."

Çün heme esmā vü aʿyan biḳuṣūr
Dāred ender rutbe-yi insan ẓuhūr

Cümlerā derżımn-ı insan nālehast (9)
Ki çirā her yek ziaṣl-ı ḫod cüdast

Şud girīban-gīrşan ḥubbu'l-vaṭan
İn buved sırr-ı nefīr-i merd ü zen[484]

Pes her bir (10) rūḥ bu ʿālemde *elest* ḫitābın gūş idüp rabbilerin bilüp her biri istiʿdādı miḳdārı *belā* diyüp ve cünūd-ı (11) muḥabbetde olup her rūḥ kendi nevʿiyile teʿārüf ḳılup ve Rabbilerinden nice fütūḥ bulup bu ʿālem ile daḫı kemāl-i (12) ünsiyyet ḥāṣıl olduḳda ḥareket-i ḥubbiyye ve meyl-i ẕātiyyenüñ kemāl-i ẓuhūrı iẓhāra teveccühi bunları bu ʿālemden daḫı ism-i (13) Bāʿiẟüñ ḥükmiyile ḳaṭʿ eyler ve ʿālem-i miẟālden daḫı ecrām-ı semāviyye[ye] getürür pes ricāl mertebesinde olan (14) ʿuḳūl u nisā menzilesinde olan nüfūs anuñ nefīrinden lisān-ı rūḥāniyetile näleye gelürler ve maʿnevī (15) āh ü fiġān ḳılurlar ve ʿālem-i miẟālde ve ecrām-ı semāviyyede daḫı nice ʿacāyib ü ġarāyib görüp bu ʿālemlere daḫı ünsiyyet (16) ḥāṣıl olduḳda taḳdīr-i ʿAlīm-i ḥakīm anları bu ʿālemden daḫı ḳaṭʿ idüp ʿālem-i ʿanāṣıra ve mevālid-i ẟelāẟeye getürdükde (17) anuñ bu ʿizzet ü rifʿatlerden ayrılup esfelu's-sāfilīne redd olınduġına merd ü zen gibi olan āsmān u zemīn (18) nālān ü giryān oldılar ***kemā ḳāle'n-Nebiyyu ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem reviye Ebū Hureyre merfūʿan bekket es-semāvāti's-sebʿu*** (19) ***ve men-fīhinne ve men-ʿaleyhinne ve'l-erażūne's-sebʿu ve men-fīhinne ve men-ʿaleyhinne lıʿazīzin ẕelle ve ġaniyyun ifteḳarra***[485] āsmān (20) ü zemīnüñ bükāsı āyet-i kerīmede daḫı vāḳıʿ olmışdur ve lākin enbiyā vü evliyā ve müʾminīnüñ firāḳına ve ʿāṣī olanlara (21) degül zīrā bu dünyā anlara cennet gibidür kemā ḳālellāhu Teʿālā ***femā beket ʿaleyhimu's-***

[484] "Hikâye etmeye başlayan ney, bu ayrılıklardan şikâyet ediyor. Beni ayrılık kılcıyla kestiklerinden beri erkek kadın herkes feryadımdan inlemektedir. Erkek kimdir? Vedud olan Allah'ın isimleridir. Zira varlığın bütün tavırlarında fail olan O'dur. Kadın nedir? İsim ve sıfatlardan etkilenen mümkün eşyanın hakikatleridir. Zira tüm isim ve hakikatler mükemmel bir şekilde insan mertebesinde zuhur eder. Tümünün insanın derununda inlemeleri vardır. Onların her biri asıllarından niye ayrı kalmışlardır acaba? Onların bu tutkun vaziyetleri asıl vatana olan sevgi ve hasretleridir. Erkek ve kadının inlemelerinin sırrı da budur."

[485] "Ebu Hureyre'den rivayet edilen merfu hadiste Hz. Peygamber'in dediği gibi; Yedi gök içindeki ve üstündekiler, yedi arz içindeki ve üstündekiler aziz iken zelil, zengin iken fakir olan kişi için ağlarlar." Suyûtî, Leali, I/211-212.

semāʾi ve'l-arżu ve mākānū munẓarīn[486] (22) ve bu āsmān ü zemīni fuṣeḥā vü müfessirīn daẖı merd ü zene teşbīh itmişlerdür *kemā ḳāle'l-***Beyżāvī** *fītefsīrihi ve enzelnā* (23) *mine's-semāʾī māʾen ve aẖracnā bihi mine'ṡ-ṡemerāti rızḳan lekum ve in kāne ẖurūcu'ṡ-ṡimāri biḳudretillāhi ve meşiyyetihi ve lākin ceʿale'l-*(24)*māʾe'l-memzūci bi't-turābi sebeben liiẖrācihā ve māddettün lehā ke'n-nuṭfeti li'l-ḥayvāni ev ebdeʿu fī'l-māʾi'n-nāzili mine's-semāʾi* (25) *ḳudretün fāʿiletün ve fi'l-arżi ḳuvvetün ḳābiletün yetevelledü minictimāʿihā envāri'ṡ-ṡimār*[487] maʿnā-yı şerīfi Cenāb-ı Ḥaḳ buyurur biz semādan (26) māyı inzāl eyledük ve ol sebeble size rızḳ olmaġiçün yirden ṡemerātı iẖrāc eyledük **Ḳāżī** dir ki (27) egerçi ṡemāruñ yirden ẖurūcı biḳudretillāh ve meşiyyetullāhdur ve lākin türābıla memzūc olan ṣuyı ol **[A14b]** (1) ṡemerātuñ iẖrācına sebeb ḳıldı ḥayvāna nuṭfeyi sebeb ḳılduġı gibi ol ṡemāra daẖı esmāsından nāzil māyı madde (2) ḳıldı ve ol esmādan nāzil olan madde ḳuvvet-i fāʿile ibdāʿ idüp arżda ḳuvvet-i ḳābiliyyete ḳoyup bu ikisinüñ (3) ictimāʿından envāʿ-ı semār tevellüd ider muḥaṣṣıl-ı kelām bu insān ṣulb-ı semādan baṭn-ı arża gelüp andan daẖı tevellüd idüp (4) ʿālem-i nebāta andan daẖı ḥayvāna andan daẖı mertebe-yi insāna gelür nitekim **Ḥażret-i Mevlānā** ḳuddise sırruhu ʿālem-i cemāddan mertebe-yi insāna (5) gelinceye dek bu ebyāt-ı şerīfle bir āẖar daẖı mertebe-yi insāna gelür nitekim **Hażret-i Mevlāna** ḳuddise sırruhu bir āẖar maḥalde ẖaber virüp buyururlar

Meṡnevī

Āmede evvel beiḳlīm-i cemād
Ve'z cemādī dernebātī ū fütād (6)

Ve'znebātī beḥayevān üftād
N'āmedeş ḥāl-i nebātī hīç yād

Bāz ezḥayvan suy-ı insāniyeş
Mīkeşed an ẖālıḳī ki dāniyeş[488]

---

[486] "Gök ve yer onların ardından ağlamadı; onlara mühlet de verilmedi." (Duhan, 29)

[487] "Beyzâvî'nin tefsirinde dediği gibi; gökten su indirdik. O su vesilesiyile size rızık olması için yerden meyveleri çıkardık. Allah'ın kudreti ve ameliyile su, meyvelerin çıkmasına vesile olmuştur. Suyun torakla karışması meyvelerin oluşmasına vesiledir. Su canlı bir madde gibi onun maddesidir. Ayrca Allah, gökten indirdiği suya bir kudret ihsan etmiştir. Yerde ise bu kudrete mahal olacak bir kudret vardır. Bu fail ve kabil kuvvetlerin birleşmesinden meyve türleri meydana gelmiştir."

[488] "Önce cansızlar ülkesine gelmiş, cansızlardan bitki âlemine düşmüştür. Nebatlıktan da hayvanlığa düştükten sonra nebatlık halini hiç yad etmedi. Sonra bildiği o Halık'ı onu hayvanlıktan insanlık tarafına çekti."

(7) Mes̱elā ḳuvvet-i fāʿile-yi semāviyye ve andan nāzil olan māyile ḳuvvet-i ḳābile-yi arżiyye müctemıʿ olup bu ikisinüñ ictimāʿından (8) nebāt tevellüd idüp ol nebātı biirādetillāh ḥayvān yiyüp şeḥāmet ü cesāmet baġlayup baʿdehu yā nebātuñ laṭīfin (9) veyā ḥayvāndan ḥāṣıl olan loḳmanuñ nefīsin insān yiyüp hażm-ı rābiʿüñ fażlasından nuṭfe ḥāṣıl olup ḥīn-i (10) mücāmeʿetde ṣulb-ı recülden ve terāib-i merʾeden çıḳup baṭn-ı māderde memzūc olur nitekim bu ḥadīs̱-i şerīf ṭavr-ı ebʿad (11) ṭavr-ı mertebe-yi insāniyyete gelinceye dek ḫaber virür ***ʿanİbn Mesʿūdin ittefeḳan ʿale'r-rivāyeti ʿanhu ḳāle Resūlullāh*** (12) ***ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem inne ḫaleḳa eḥadikum yucmaʿu fībaṭni ummihi erbaʿīne yevmen***[489] yaʿnī sizden biriñüz mādde-yi ḫilḳatī ki mā-yı recül ve merʾedür (13) raḥm-ı māderde cemʿ ḳılur ḳırḳ günde pes ol nuṭfeteyn-i memzūceteyn şeyʾ-i vāḥid ḥükminde olup māderüñ ḳuvvet-i cāẕibesi (14) derūn-ı raḥme ceẕb idüp ve ḳuvvet-i māsikesi anı imsāk idüp ve fem-i raḥmi ḳabż idüp baʿdehu yed-i ḳudret ol (15) mā-yı memzūcı ḳırḳ güne dek tedrīcile terbiyye ider *s̱umme tekūnu ʿaleḳaten mis̱le ẕālike*[490] andan ṣoñra ḳırḳ gün gibi demm-i (16) ġalīẓa olur *s̱umme tekūnu muḍġaten mis̱le ẕālike* andan ṣoñra ol ḳırḳ gün ḳadar da çeynenmiş et pāresi gibi olur (17) *s̱umme yursilullahu'l-meleki feyunfeḫu fīhi'r-rūḥi*[491] andan ṣoñra Allāhu Teʿālā ol cenīne bir melek irsāl eyler pes aña nefḫ-i rūḥ eyler (18) nefḫ yili imsāk eylemege ṣāliḥ olan cismüñ tecvīfine üfürmege dirler līkin bu maḥalde mādde-yi ḳābiliyye ḥayāt-ı (19) ḥaḳīḳiyyeyi bi'l-fiʿl ifāża eylemekden kināyedür pes nefḫuñ meleke isnādı mecāzīdür zīrā nefḫ ü iḥyā efʿāl-i (20) ilāhīdür ***kemā ḳalellāhu Teʿālā feiẕā sevveytühü ve nefaḫtü fīhi minrūḥī***[492] pes ol cenīn ḥayāt bulduḳdan ṣoñra müddet tamām (21) olduḳdan ṣoñra tevellüd eyler baʿde't-tevellüd yiyüp ve içüp ve eyyām-ı ṭufeyliyyeti geçüp ʿaḳl u temyīz ṣāḥibi kendüyi (22) bir şaḫṣ-ı muʿayyen bulur eger hidāyet-i ilāhī yārī ḳılursa mebdeʾ-i maʿāddan teẕekkür ḳılur ve bu ʿālemi fānī ve ġurbet-serāy (23) bulup kendüyi bunda ġarīb görür pes neyistān-ı ḥaḳīḳīden ayrı oldıġın bilüp bu hicrāndan ney gibi nefīr ü efġān (24) ḳılduḳda anuñ merd-i ʿaḳlı ve zen-i nefsi daḫı nefīrinden nāle iderler rūḥuñ fırāḳı anlara daḫı teʾs̱īr idüp (25) anuñ murādı cānibine giderler ve bu ʿaḳl u nefsüñ merd ü zene müşābih olmasına Ḥażret-i Mevlānā ḳuddise sırruhu işāret idüp (26) buyururlar

Mes̱nevī

---

[489] "İbn Mesud'un rivayet ettiği müttefakun aleyh bir hadiste, Hz. Peygamber "sizden birinizin yaratılışı anne rahminde kırk gün birleşmeyledir", diye buyurdu." Buhârî, Bed'u'l-Halk, 6 (3208).
[490] "Sonra bu karışım cenin suretini alır."
[491] "Sonra Allah'ın gönderdiği bir melek o cenine ruh üfürür."
[492] "Allah Teala'nın buyurduğu gibi; Ona belirli bir suret verip ruhumdan üflediğim zaman.." (Hicr, 29)

Mā-cerā-yı merd ü zen üftād ʿaḳl
An miṡāl-i nefs-i ḫod mīdān u ʿaḳl

İn zen ü merdī ki nefsest (27) *ü ḫıred*
Dertenet bestest behr-i nīk ü bed[493]

Baʿdehu bu mertebelerden teraḳḳī ḳılup bir kāmilüñ irşādıyıla mebdeʾ [A15a] (1) ü maʿādına vüṣūl bulup tekrār irşādu'ṭ-ṭālibīn bir ʿālem-i firāḳa tenezzül idüp eḥibbā vü eṣdiḳāsından merd ü zene (2) neyistān-ı ḥaḳīḳīden ayrılup bu ʿālem-i ġurbete düşdüñ bunlara irşād içün ḥarāret ü germiyyet ve āh u nefīrle (3) söylese bunlar daḫı anuñ taḳrīr-i nefīrinden nāle vü efġān ḳılurlar ve bu ebyāt-ı şerīfenüñ mażmūnıyıla müterennim (4) olup dirler

Meṡnevī
Ḥabbeẕā rūzī ki pīş ezrūz u şeb
Fāriġ u āzād būdīm ezṭaleb

Mutteḥid būdīm bāşāh-ı vucūd (5)
Ḥukm-i ġayriyyet bekullī maḥv būd

Nāgehan dercünbiş āmed baḥr-ı cūd
Cümlerā derḫod ziḫod bāḫod nümūd

Vācib u mümkin (6) *zihem mumtāz şud*
Resm ü āyīn-i duvī āġāz şud

Ger negerdim bāz bā er z'in sefer
Nist ezmā hīç kes mehcūrter[494]

Bu cümle (7) maʿānī-yi meẕkūre ezneyistān *tā merā bübrīdeend*deki *tā* lafẓından münfehim olur zīrā maʿnā *tā neyistāndan beni ḳaṭʿ* (8) *idelden beri benüm nefīrümden*

---

[493] "Akla düşen bu erkek ve kadın hikâyesini nefsinle aklının bir misali olarak bil. Bu kadın ve erkek nefisle akıldır. İyi olana da kötü olana da mutlaka gtereklidir.
[494] Gece ve gündüzlerden önce talepten kurtulmuş ve hür olarak yaşadığımız o gün ne güzeldi! Vücut şahı ile beraberdik. Gayriyet hükmü bütünüyle mahvolmuştu. Cömertlik denizi ansızın coşmaya başladı. Her şeyi kendisinde, kendisinden ve kendisiyile gösterdi. Vacip ve mümkün olanlar birbirinden ayrıldı. İkiliğin ayin ve töreni başladı. Eğer bu seferden geri dönmezsek, hiç kimse bizden daha fazla gurbete düşmüş olmaz."

merd ü zen nālīdedür ne ān ki şimdi nālān olalar dimek olur *el-ḥamdu lillāhi ʿale't-* (9) *tevfīḳi limis̱li hāẕe't-taḥḳīḳi ve't-tedḳīḳ*[495]

(3) Mes̱nevī

Sīne ḫʷāhem şerḥa şerḥa ezfirāḳ

Tā bugūyem şerḥ-i derd-i iştiyāḳ

Firākdan (10) *şerḥa şerḥa olmış bir sīne isterem tā aña derd-i iştiyāḳuñ şerḥini söyleyem* pes *et-tenezzulu* **[P8a]** *mine'l-mertebeti'l-ḥaḳīḳati* (11) *ilāmaḳāmi'd-daʿveti ve'l-beşeriyyeti*[496] ney gibidür ve ney mā-sivādan [ḫ]ālī ve nefaḫāt-ı Ḥaḳḳıla mālī olan mürşid-i ʿālī-rütbet bu ʿālemde ve (12) anuñ kelāmın istimāʿ ḳılan ve neyistān-ı ḥaḳīḳate ʿarż-ı iltiyāʿ idüp esrārını ṭālib olan merd ü zene dirler ki (13) ey bu ʿālem-i fānīde maḥbūs ḳalanlar ve neyistān-ı ḥaḳīḳī müşāhedesinden maḥrūm olanlar bu sözleri söylemege (14) ve bu esrār u aḥvāli şerḥ eylemege bir sīne-yi [bī]-kīne vü pür-sekīne isterem ki yār-ı ḥaḳīḳīnüñ firāḳından şerḥa şerḥa ola (15) tā böyle bir ḳābil ü müstaʿid olan kimesneye ol Ḥażrete derd ü iştiyāḳ söyleyem ve anuñ esrā[rı]nı bu ṣıfatlu (16) olan kimesneye şerḥ eyleyem eger müstemiʿ ü müstefīd bu mertebeyi müstaʿid olmazsa esrār-ı yārı aña söylemezler ve derd ü (17) iştiyāḳı aña şerḥ eylemezler

Mes̱nevī

İn resūlān-ı żamīr-i rāz-gū

Mustemiʿ ḫʷāhend İsrāfīl-ḫū

Tā edebhāşan becā ki n'āverī (18)

Ezrisāletşan çi gūne berḫʷorī

Her edebşan key hemī āyed pesend

K'āmedend īşan zieyvān-ı bulend[497]

(19) Eyvān-ı bülend neyistān-ı ḥaḳīḳī ve maḳām-ı aṣlīdür ve bunlaruñ aṣl-ı evveli yār-ı ḥaḳīḳīyi ṭalebinde yek-dil ü yek-cihet olmaḳ (20) ve cümleyi anuñ ʿışḳında terk ḳılmaḳ ve sīnesi biryān ve gözleri giryān ve dembedem ney gibi nālān olmaḳ ve bu gūne (21) ṣıfatlarla muḥaṣṣal-ı istiʿdād ḳılmaḳdur tā bunlaruñ sözine ḳābil olasın feiẕā ʿalimte hāẕā evcebe ʿaleyke (22) evvelā taḥṣīli'l-istiʿdād ve ḳābiliyyeti irşādu'l-ustād v*e ẕālike*

[495] "Beni böyle bir tetkik ve tahkike muvaffak kılan Allah'a hamdolsun."
[496] "Hakikat mertebesinden davet ve beşeriyet makamına indikten sonra"
[497] "Bu sır söyleyen gönül elçileri İsrafil huylu dinleyici isterler. Onlara karşı edebe riayet etmedikçe risaletlerinden nasıl yararlanabilirsin. Onların bu edepleri nereden geldiğini kabul ederler. Onlar yüce bir huzurundan gelmişlerdir."

inkisāru'l-fevādi mine'l-firāḳı ve imtilā'i'ṣ-ṣadri (23) *mine'l-iştiyāḳi ḥattā ta'rifü maḳāle erbābi'l-kemāli ve tefhemü esrāre aṣḥābi'l-aḥvāl ve liẕā ḳīle lāya'rifü ze'l-ḥāli* (24) *illā ẕu'l-ḥāli ve lā ẕe'l-kemāli illā ẕu'l-kemāli kemā ḳāle şeyḫunā ve sulṭānunā ya'rifunā minşekli kāne mincinsinā ve sayiru'n-nāsi* (25) *lenā münkirūne ve ḳāle eyżan*

Beyt

Pursīd yekī ki 'āşıḳī çist

Guftem ki çü men şevī bidānī[498]

Feb'ażu'ş-şāriḥīn (26) *fīḥāẕe'l-beyti inteḳale min lafẓi şerḥa ilāinşirāḥi'ṣ-ṣadri ve kebere ḥacmi'l-kitābi bi'l-basīti ve't-tekrāri* (27) *ve zu'mi ennehu baḥri zuḫāri ve ba'żuhum keḥāṭibu'l-leyli lāyümeyyizu'r-raṭbi ve'l-yābisi ve'n-nāfi'i ve'ż-żārri felāte'temidu* [A15b] (1) *'alāaḳvālihim in kunte 'ārifen bikelāmi'l-kibāri lienne şerḥihim ve tefsīrihim ḫārici 'ani'd-delālāti'l-lafẓi bi'l-muṭābaḳati* (2) *ev bi't-teżammuni ev bi'l-iltizāmi feiẕā kāne't-tefsīru ḫāricen 'anḥāẕihi'd-delālāti lāyuḳbelu 'inde ehli'd-diyāneti fe'fhem* (3) *ve lāteġfel*[499] evvelki beyt mertebe-yi a'yāndan mertebe-yi insāna olan seyr-i nüzūlīyi beyāndur ve bu beyt mertebe-yi (4) insānīden olan 'āleme müştāḳ olan ve taḥṣīl-i isti'dād ḳılan ve bunlaruñ bu mertebede irşād iden kimselerüñ (5) ḥālini mübeyyindür ve bunuñ 'aḳabinde gelen beyt mertebe-yi insāndan yine neyistān-ı a'yāna olan seyr-i 'urūcī (6) beyānındadur nitekim buyururlar

(4) Meṡnevī

Her kesī k'ū dūr mand ezaṣl-ı ḫvīş

Bāz cūyed rūzgār-ı vaṣl-ı ḫvīş (7)

Her şol kimse ki kendü alşından dūr ḳaldı vaṭanından mehcūr oldı girü rūzgār-ı vaṣlını (8) ṭaleb ider bu beyt-i şerīf bir temhīd muḳaddemeye muḥtācdur ki ol muḳaddeme budur ey aḫī bilgil ki ẕāt-ı eḥadiyyetüñ (9) ṣuver-i 'ilmiyyesinden her biri yaḳīn ü ṣūret içün bir nisbet-i ḫāṣṣı vardur ki ol nisbetüñ cümlesine nisbet-i esmā dirler (10) ve ṣuver-i 'ilmiyye a'yān-ı ṡābiteye dirler ve a'yān-ı ṡābite ṣuver-i esmā-yı ilāhiyye ıṭlāḳ iderler

---

[498] "Biri bana aşıklık nedir, diye sordu. Benim gibi olursan anlarsın, dedim."

[499] "Eğer bu sözü anladıyisen, sana düşen ilk şey, bir üstattan irşad için istidat kazanmandır. Bunun yolu ise gönlün ayrılıktan parçalanması, kalbin iştiyakla dolmasıdır. Bu duruma gelince kâmil insanların sözlerini ve ehl-i hâlin sırlarını anlarsın. Buna binaen, ehl-i hâli ehl-i hâl olan; kâmil insanı da kâmil olan anlar, demişlerdir. Şeyhimiz ve sultanımız bizim ve diğer insanların anlaması için şöyle buyurur: Biri bana, âşıklık nedir, diye sordur. Ben de, benim gibi ol da gör, dedim. Kimi şârihler bu beyitte geçen şerha şerha ibaresini gönlün inşirahı olarak yorumlar. Bu şekilde bir anlatımla kitapların hacmini gereksiz bilgi ve tekrarlarla çoğaltmışlardır. Kendilerini coşan birer derya zannetmişlerdir. Kimi şârihler, gece vakti odun toplayan kişi gibi dikkatsiz ve özensiz bir şekilde yaptığı işin başını ve sonunu düşünmez. Kâmil sözden anlayan biriysen, bunların sözüne itibar etme. Onların tercüme ve şerhleri mutabakat, tazammun ve iltizam ile ola olan delalete uzaktır. Bu delalet türlerinden uzak olan yorumlar ise, diyanet ehli insanların katında kabul görmez. Bunu anla ve gafil olma."

ve esmādan murād bu esmā-yı (11) melfūẓa degüldür belki Cenāb-ı Ḥaḳuñ bir ṣıfatla ẓuhūrına bir ism taʿbīr iderler anuñçün bu ṭāyife-yi ʿaliyyenüñ ḳatlarında (12) ism ʿayn-ı müsemmādur meselā ʿAlīm ẕāt-ı maʿa'l-ʿilm ve Ḳuddūs ẕāt-ı maʿalḳuds dirler pes taʿayyünāt-ı külliyye vü cüzʾiyyeden (13) her biri esmā-yı külliyye vü cüzʾiyyeden elbette ismüñ maẓharıdur baʿżısı bir ismüñ ve baʿżısı bir nice ismüñ maẓharıdur (14) ammā ḥaḳīḳat-ı insān cemīʿ-i esmānuñ maẓharıdur meselā gurūh-ı melāyike Sübbūḥ ve Şuddūs ismlerinüñ ve esmā-yı selbiyyenüñ (15) maẓharıdur anuñçün *ve naḥnu nusebbiḥu biḥamdike ve nuḳaddisu leke*[500] didiler ve zümre-yi şeyāṭīn ism-i Muḍıll ve Mütekebbir ve ʿAzīz (16) ismlerinüñ maẓharıdur anuñçün *febiʿizzetike*[501] diyü ʿazīz ismine ḳasem ḳıldı ve ḥaḳḳında *ebā ve'stekbere*[502] āyeti nāzil oldı (17) ammā ḥaḳīḳat-ı insān bu cümle esmā-yı müteḳābile vü müteżā[yi]deyi cāmıʿadur anuñçün gāh muṭīʿ ü gāh ʿāṣī ve gāh (18) ḳarīb ü gāh ḳāṣī olur egerçi bu esmā-yı muḫtelifenüñ aḥkāmı ḥaḳīḳat-ı insāniyyede ẓāhir olur ve biḥükmi esmāʾi'l-(19)muḫtelife her anda bir şānla kār ḳılur lākin her bir insān ʿalāḥiddetin mertebe-yi aʿyānda ḥaḳīḳaten bir ismüñ maẓharıdur ol (20) ism anda ḥākim ü rabb ve ol insān anuñ maḥkūm ü merbūbıdur dāyimā aña lisān-ı ʿilmle dir ki (21)

Beyt

Çend rūzī her kucā ḫᵛāhī berū

Bāz geşt-i āḫır-ı kāret menem[503]

Pes anuñ mübdiʾ-i evveli ismdür āḫırı daḫı aña müntehī olur

Mesnevī (22)

Ṣūret ezbīṣūretī āmed birūn

Bāz şud k'innā ileyhi rāciʿūn[504]

Pes bu muḳaddemeye ʿālim olduñ ise ve aṣl-ı nüzūlı nedür (23) bildüñse *biḥükmi'l-bidāyeti ve'n-nihāyeti ve inṭıbāḳı kulli vāḥidün minhumā ʿale'l-āḫıreti*[505] seyr ü sülūk devri olur ve neyistān-ı aʿyāndan (24) nüzūlı ve yine aña ʿurūcı ke*dāyiretin mefrūżatin mütevehhimetin ʿalāküretin*[506] diyü taʿbīr kılınur pes mertebe-yi insān nihāyet-i tenzilāt-ı (25) nıṣf-ı ḳavs-i vücūd ve bidāyet-i nıṣf-ı ḳavs-i ʿurūcīdür anuñçün insāna berzaḫ-ı

[500] "Biz sana hamdeder, seni tesbih vr takdis ederiz."
[501] "Senin izzetin için."
[502] Yüz çevirdi ve böbürlendi." (Bakara, 34)
[503] Birkaç gün nereye istiyorsan oraya git. Sonra döndüğünde işin yine benimledir."
[504] "Suret, dışarıya suretsizlikten çıktı, tekrar ona döndü. Çünkü biz yine Allah'a döneceğiz."
[505] "Başlangıç ile bitişin hükmü ve her birinin diğerine değişmesi hükmüne göre"
[506] "Küre olduğu farz edilen bir daire"

cāmiʿ ve maṭlaʿu'l-fecr daḫı dirler (26) ki insān nihāyet ẓulmet-i şeb-i kes̱ret ve bidāyet-i nev-rūz-ı vaḥdet vāḳıʿ olmışdur kemā ḳīle(27)

Mes̱nevī

Hest insan berzaḫ-ı nūr u ẓulem

Maṭlaʿu'l-fecreş ezin guftend hem[507]

Pes bu seyr-i rucūʿī ve ʿurūcīnüñ mebdeʾ-i mertebe-yi insān **[A16a]** (1) idügin bildüñse bunı daḫı bil ki mertebe-yi insāndan neyistān-ı aʿyān ve Ḥażretüñ aṣl-ı ḫᵛīş didigi cihāna seyr (2) iki nevʿ üzredür bir nevʿi ıżṭırārī ve bir nevʿi iḫtiyārīdür ıżṭırārī olan seyr oldur ki bir kimse (3) bu neşʾet-i dünyeviyyede biirādet-i ism-i Hādī muḳteżāsı üzre ʿālem-i aṣlına teveccüh eylemez ve bu dünyāda ol ḥaḳīḳatile (4) āşnālıḳ ḳılmaz belki muḳteżā-yı nefsi üzre seyr ider pes āḫıru'l-emr mevt-i ıżṭırārī gelüp anı fenā ḳılup ʿālem-i aṣlına (5) gider velīkin ol ḥaḳīḳatden behredār olmaz belki bu ʿālemde anı bilmedi ise anda daḫı bilmez ve ḫayr ü şerr kesb eyledüginden (6) māʿadā her ne ise ġayrī bir behre bulımaz ammā iḫtiyārī olan seyr budur ki sālik-i ʿāmil biiḫtiyār-ı şeyḫ-i kāmil ṭarīḳ-ı (7) taṣfiyeye sālik olup ve tezkiye-yi derūna iştiġāl ḳılup ḥattā ṣıfat-ı ʿunṣuriyye ve nebātiyye vü ḥayvāniyyeden ḳurtulup (8) ve sırrını aġyār ü mā-sivādan ḫālī bulup tāb-ı tecellī-yi eḥadiyyetile bāṭını münevver olduḳda kendü aṣl-ı ḥaḳīḳatini bu neşʾede (9) bulur ve rabbisini bilür ve anuñile āşnālıḳ ḳılur pes **Ḥażret-i Mevlānā**nuñ her şol kimse ki aṣlından (10) dūr ḳaldı rūzgār-ı vaṣlını girü diler dimesinden murād-ı aṣl bu maʿnā̱ olur feḳāle sulṭānu'l-ʿāşıḳīn (11)

(5) Mes̱nevī

Men beher cemʿiyyetī nālan şudem

Cüft-i bed-ḥālān u ḫoş-ḥālan şudem

[Ben her bir cemʿiyyetde nālān oldum bed-ḥāllerüñ (12) ve ḫoş-ḥāllerüñ cüfti oldum] bu beyt-i şerīfe gelinceye dek mebdeʾ ü maʿādduñ ve seyr-i ʿurūcī vü nüzūlīnüñ esrār u aḥvālini (13) beyān eylediler bu beyt-i laṭīfde mürşid olanlaruñ nīk ü bed ile ülfet ḳılmalarını ve anlara esrār-ı neyistānı ḳāyil (14) olmalarını beyān iderler yaʿnī derūnı ney gibi aġyār **[P8b]** u māsivādan ḫālī ve nefḫa-yı İlāhiyye mālī olan mürşid-i ʿālī-(15) rütbet ve vālī-yi vilāyet dir ki *ben merātib-i sülūkda her bir mertebede esrār-ı neyistān-ı ḥaḳīḳīden gūyān oldum ve ʿışḳ-ı* (16) *eḥadiyyetile nāle ḳıldum ve her bir mertebenüñ ahālīsinden nīk ü bed ile cüft oldum ve ṣoḥbet ḳıldum yine her kes baña kendü* (17)

---

[507] İnsan nur ve zulmet berzahıdır. Bu yüzden ona matla-ı fecr derler."

4 muḳteżāsı üzre ʿālem-i aṣlına teveccüh eylemez ve bu dünyāda ol ḥaḳīḳatle (4) āşnālıḳ ḳılmaz belki muḳteżā-yı nefsi üzre A: -Ş

ẓannından yār oldı zīrā mābaʿdından olan beyt bu beyte ḫaberdür ve bu da cāyizdür ki cemʿiyyetden murād cemʿiyyet-i (18) vaʿż u teẕkīr ola ve ḫoş-ḥālāndan murād nīkū-kārān ve bed-ḥālāndan murād ehl-i ʿiṣyān ola pes ***feẕekkir feinne'ẕ-ẕikrā*** (19) ***tenfaʿu'l-mü'minīn***[508] feḥvāsınca nīkū-kār olan mü'minlere enbiyā vü evliyā mertebe-yi eḥadiyyetden teẕkīr iderler ve esrār-ı ḥaḳīḳīyi (20) anlara taḳrīr iderler ve ʿuṣāt-ı bed-ḥāle daḫı ***feẕekkir inne nefeʿatu'ẕ-ẕikrā***[509] muḳteżāsınca mevʿiżet [u] naṣīḥatı īs̱ār iderler (21) ve cānib-i merḥamet ü mülāyemete giderler ve tebşīr ü tenẕīr itmekle ʿālem-i aṣla taḥrīṣ ü terġīb iderler ve bed-ḥālānuñ ḫoş-(22)ḥālān üzre taḳdīminde bir nice nükte-yi ʿaẓīme vardur maʿahāẕā te'ḫīr olsa da naẓma ḫalel gelmezdi evvelā nükte (23) budur ki ibtidā irşād ü teẕkīr anlara lāzım oldıġını müẕkir olur ve anlaruñ mertebe-yi irşād ü terbiyyede taḳdīm olınması (24) ve ıṣlāh içün muḳaddem anlarla ṣoḥbet ḳılunmasını işʿār ḳılur tā kim bu faḳīrler ol iksīr-i te's̱īrlerüñ ṣoḥbet-i (25) pür-berekātlarıyıla *Ulā'ike ḳavmun lāyeşḳī celīsihim*[510] saʿādetine ireler ve bunlar ile cüft olduḳları içün Cenāb-ı Ḥaḳdan (26) hidāyet ü maġfiret göreler ve bir nükte daḫı budur ki irşād-ı ṣoḥbete ḳarīb olan bed-ḥāl baʿīd olan nīk-ḥālden (27) bunlara aḳreb ü evlādur zīrā baʿż-ı ʿāṣī vü *ẓālimün linefsihi* ʿacz ü inkisārı sebebiyile raḥmet ü ḳurbete ve eliyāya yaḳīn **[A16b]** (1) olur ve baʿż-ı ḫoş-ḥāl ṭāʿat u ṣalāḥına iʿtimād ḳıldıġı içün ḥaḳdan ve evliyādan dūr ḳalur bu nükteyi işʿār (2) içün Cenāb-ı Ḥaḳ celle şānuhu kelām-ı mecīdinde ***ẓālimun linefsihi ve minhum muḳteṣidun ve sābiḳun bi'l-ḫayrāt***[511] üzre taḳdīm ḳılup buyurdı ki (3) ***feminhum ẓālimun linefsihi ve minhum muḳteṣidun ve sābiḳun bi'l-ḫayrāt*** *ḳāle* ***İbn ʿAṭā*** *ḳaddeme'ẓ-ẓālimu li**ellā yey'esü minfażlihi** liennehu* (4) *lemyekun lehu şey'ün bitevekküli ʿaleyhi illā rabbehu fe'ʿtemede ʿalāraḥmetihi ve āḫiru's-sābiḳu liyaʿlemhu inne'l-minnete lillāhi ʿaleyhi ḥays̱ü veffḳahu liẕālike* (5) *ve in lāyu'mennehu ẕālike minṭaraddihī*[512] [maʿnā-yı şerīfi **İbn ʿAṭā** dir ki *ẓālimun linefsihi*yi bu cümle üzerine taḳdīm fażl-ı Ḥaḳdan (6) me'yūs olmaması içündür zīrā anuñ rabbsinden ġayrı bir şey'i yoḳdur ki aña itkā eyleye pes ol rabisinüñ (7) raḥmetine iʿtimād eyledi *ve sābıḳun bi'l-ḫayrātı* te'ḫīr eyledi tā anuñ üzerine olan Allāhuñ niʿmetini bile ki ol ḫayrāta (8) anı

---

508 "Hatırlat, çünkü bu uyarılar müminlere faydalıdır." (Zariyat, 55)

509 "Hatırlatmak fayda veriyorsa, başklarına hatırlat." (A'la, 9)

510 "Eyle bir kavim ki, onlarla oturan kötülüğe sürüklenmez."

511 "Onlardan (insanlardan) kimi kendisine zulmeder, kimi ortadadır, kimi de Allah'ın izniyile hayırlarda öne geçmek için yarışır." (Fâtır, 32)

512 "Onlardan bir kısmı, nefsine zulmeder, kimi ara yolu seçer, kimi de hayırda başı çekenler(sâbık)dir. İbn Atâ, ayette zalimin öne getirilmesinin nedeni, Hakk'ın kereminden ümit kesmemesi içindir, der. Çünkü başına bir şey geldiği zaman rabbine tevekkül eder ve O'nun rahmetine sığınır. Sâbıkların sonda zikredilme sebebi ise onlardaki minnetin sadece Allah'a ait olduğunu haber vermek içindir. Sâbıkların bile Allah'ın onları reddetmeyeceğinden emin olmaması gerekir."

tevfīḳ eyledi ve emīn eylemeye ol ḫayrāt-ı sābıḳı rabbisinüñ ṭardından] pes bu eclden mürşidān-ı ilāhī nīk (9) ü bedden ṣoḥbeti ve naṣīḥatı dirīġ itmeyüp her birine biḥasebi istiʿdādātihim neyistān-ı ḥaḳīḳatden söylerler ve ol cānibe bunları (10) daʿvet eylerler ve līkin her kes kāmil olmadığı taḳdīrce bunlara ancaḳ kendü ẓannından yār olur ve bunları (11) kendü fehmi ile bilür ve aña göre ḳıyās ḳılur nitekim buyururlar

(6) Meŝnevī

Her kesī ezẓann-ı ḫod şud yār-ı men

Ezderūn-ı men necüst esrār-ı men

(12) [Her bir kimse kendü ẓannından (13) benüm yārum oldı ammā benüm derūnumdan benüm esrārumı ṭaleb itmedi] yaʿnī ney gibi nefeḥāt-ı Ḥaḳḳıla pür olan ve naġamāt-ı ilāhiyye ile (14) elḥān ḳılan mürşid bunı taḳrīr eyler ve bu sözi söyler ki egerçi ben esrār-ı ḥaḳīḳiyyeyi her bir mertebede söyledüm ve bed-ḥālān (15) u ḫoş-ḥālān ile ṣoḥbet eyledüm ve līkin bunlardan her birisi kendü ẓannından baña yār olup benüm derūnumda olan (16) esrārumı dilmedi ve maḳṣūdun bi’ẕ-ẕāt nedür bilmedi zīrā ẓannıla (17) bir şeyʾüñ ḥaḳīḳati bilinmez ve sırrı nedür fehm olınmaz belki bir şeyʾüñ ḥaḳīḳatini bilmege ve sırrına vāṣıl olmaġa ʿalem gerekdür *kemā ḳālellāhu Teʿālā* ***en-yettebiʿūne ille’ẓ-ẓanne ve inne’ẓ-ẓanne lāyuġnī*** (18) ***mine’l-ḥaḳḳı şey’en***[513] *ḳāle’l-**Beyżāvī** raḥmetullāhi ʿaleyh feinne’l-ḥaḳḳa huve ḥaḳīḳatu şeyʾin lāyudriku illā bi’l-ʿilmi ve’ẓ-ẓanni lāiʿtibārelehu* (19) *fi’l-maʿārifi’l-ḥaḳīḳati ve inneme’l-ʿibrete bihi filʿameliyyāti*[514] *ḥaḳḳī şeyʾ*üñ ḥaḳīḳati dimek ile taʿbīr eyledi bir şeyʾüñ ḥaḳīḳati (20) nefsu’l-emrde oldığı māhiyyete dirler bu ise idrāk olınmaz illā ʿilme’l-yaḳīn ile pes ẓannuñ maʿārif-i ḥaḳīḳiyyede (21) iʿtibārı yoḳdur ẓannuñ iʿtibārı ʿameliyyāt ve şerʿiyyāt ve ʿörfiyyātdadur ve maʿārif-i ḥaḳīḳiyyede iʿtibārı bunlaruñ ıṣṭılāḥında (22) eşyā içün s̱ābite olan māhiyyāt-ı eşyāya dirler ki cāʿilünüñ caʿlı aña taʿalluḳ ḳılmaya ammā maʿārif-i ġayr-ı ḥaḳīḳiyyede (23) mes̱elā mebāḥis̱-i şerʿiyye ve ʿörfiyye gibi bunlar da ẓannuñ iʿtibārı vardur pes evliyānuñ derūnunda olan esrār ise (24) maʿārif-i ḥaḳīḳī ve leṭāʾif-i ḥaḳḳānīdür ẓann ve ḳıyāsuñ bunda medḫali yoḳdur anuñçün **Peyġam-ber** ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem ***iyyākum*** (25) ***ve’ẓ-ẓanni feinne’ẓ-ẓanne ekẕibu’l-ḫavāṭıri***[515] buyurdı pes evliyānuñ esrār-ı derūnına vāṣıl olayın diyen kimseye (26) lāzımdur ki ẓannı terk eyleye ve bunlaruñ

---

[513] “Onların çoğu ancak zanna bağlıdır. Gerçekten zan Allah yanında bir şeye faydalı olmaz.” (Yunus, 36)

[514] “Allah Teala!nın dediği gibi; onlar sadece zanna uyarlar. Muhakkak ki zan, hak namına hiçbir şey ifade etmez.(Necm, 28) Beyzâvî der ki: Hak ancak ilimle kavranabilen bir şeyin hakikatidir. Hakiki bilgilerde zanna itibar edilmez. Sadece uygulama ve amelde itibar edilir.”

[515] “Zandan uzak durmalısınız. O kalbe gelen hatıraların en yalan biçimidir.” Aclûnî, Keşfu’l-Hafâ, I/324 (867).

ʿilminden ʿilm taḥṣīl eyleye ḥattā bunlara yār u rāzdār ve maḥrem-i esrār ola (27) ve derūnlarında maḫzūn olan envāra ve kelāmilerında medfūn olan rumūza yol bula zīrā bunlaruñ esrārı [A17a] (1)güftārlarından dūr degüldür ʿilmi olana nitekim buyururlar

(7) Mes̱nevī

Sırr-ı men eznāle-yi men dūr nist

Līk çeşm ü gūşrā an nūr nist

(2)[Benüm sırrum benüm nāle vü zārumdan ıraḳ degüldür līkin çeşm ü gūşuñ ol nūrı yoḳdur ki müşāhede-yi (3) esrār eyleye ve rūḥānī olan maʿānīyi istimāʿ eyleye] bu beyt-i şerīf keenne suʾāl-i muḳaddere cevābdur ve bunda nāleden (4) murād güftār-ı bāṣavābdur keenne suʾāl lāzım geldi ki bunlaruñ derūnlarında olan esrārı bir nice cüst ü cū (5) idelüm ve ḳalbinde olan maʿārif-i ḥaḳīḳiyyeyi bir nice fehm idelüm cevāb virürler ki derūn-ı ney gibi mā-sivādan ḫālī (6) olan veliyy-i kāmil bu kelāmı nālī olur ki benüm sırrum benüm kelāmumdan dūr degüldür zīrā kelām mütekellimüñ ṣıfatıdur pes ṣıfat (7) mevṣūfa ve kelām mütekellime delālet eyledügiyiçün

Mıṣraʿ

Kelāmından olur maʿlūm kişinüñ kendi miḳdārı

dimişlerdür ve nuṭḳ esrār-ı (8) ḥaḳīḳate ʿalāmet oldıġıyiçün

Mıṣraʿ

Sözinden añlanur dāyim velīnüñ bunca esrārı

diyü taʿbīr ḳılmışlar ve e*nder* (9) *ġazel-i ḫᵛīş nihān ḫᵛāhem geşt*[516] diyenler bu maʿnāya müşīr olmışlardur nitekim bu maʿnāya bir şāhid daḫı **Ḥażret-i Mevlānā**nuñ (10) ḳuddise sırruhu menāḳıbında vārid olmışdur bir gün ol Ḥażret yārāna ḫıṭāben buyurdılar *yārān-ı men īn cism nistem* (11) *ki derḥużūr-ı şumāyem belki men ān ẕevḳ u ḫoşīyem ki ezkelām-ı men derbāṭın-ı mürīdān-ı men ser mīzened Allāh Allāh ān ẕevḳrā* (12) *ki beyābīd ve ān ḫoşīrā ki beçeşīd ġanīmet dārīd ve şükrhā güẕārīd ki men ān ẕevḳem*[517] pes ḳārī-yi güftār-ı enbiyā vü evliyā (13) ve tālī-yi kelām-ı saʿādet-encām-ı Ḫudā olan mütekellimüñ envār-ı ẕāt ve esrār-ı ṣıfātına muṭṭaliʿ olmaḳ isterse āyīne-yi kelāmilerına (14) naẓar ḳılsun ve menāẓır-ı güftārlarından esrārlarına vāḳıf olsun anuñ içün **İmām Caʿfer bin Muḥammed Bāḳır** raḍıyallāhu ʿanhum buyururlar (15) *leḳad tecellellāhu*

[516] "Kendi gazelimde gizleneceğim."

[517] "Ey dostlarım, ben sizin huzurunuzda bulunan bir cisim değil belki ben, kelamı müridlerimin batınlarına doğan bir hoşluk ve zevkim. Allah Allah, tattığınız bu zevki ve tadına vardığınız bu hoşluğu ganimet bilip şükredin, zira ben o zevkim."

liḫalḳihi fîkelāmihi ve lākinnehum lāyubṣırūn[518] yaʿnī mihr-i tecellī-yi ilāhī maṭlaʿ-ı kelām-ı rabbānīde peydā vü huveydādur ve līkin bu (16) başar-ı başīret-i ḫalḳ anuñ müşāhedesinde nābīnādur keẕālik evliyānuñ kelāmında daḫı **Cenāb-ı Ḥaḳ** mütecellīdür ve anlaruñ güftārında (17) olan esrār-ı envār Perverdgāruñdur ve līkin ḫalḳuñ çeşm ü gūşında [ol nūr yoḳdur ki bunlaruñ āyīne-yi (18) güftārlarında olan vücūh-ı esrārı müşāhede ḳılalar ve güftārlarında bāṭınlarınuñ envārına muṭṭaliʿ olalar] ammā ol (19) ʿāriflerüñ ki çeşm ü gūşında **[P9a]** nūr-ı maʿrifet vardur anlar evliyānuñ güftārından esrārına muṭṭaliʿ ve vāḳıf olurlar (20) ve ḥālet-i derūna şuʿūr bulurlar ve mütekellim olan velī eger ḥayātda ise anuñ vücūdını yā mānend-ı dıraḫt-ı **Mūsā** ve yāḫud (21) nāy-zen elinde bir nāy-ı pür-nevā gibi ʿadd iderler ve anuñ dıraḫt-ı ḫilḳatından ẓuhūra gelen envār-ı esrārı ḥaḳdan bilürler (22) ve nāy ḥalḳından ṣudūr ḳılan güftārı berfeḥvā-yı ***innellāhe yeḳūlu ʿalālisāni ʿabdihi***[519] ve vücūd-ı muṭlaḳdan istimāʿ ḳılurlar (23) ve eger mütekellim-i ḥāżırda degül ise belki kelāmı kütüb ü ṣaḥāʾifde mesṭūr ise ol mesṭūre olan kelāmuñ menāẓırından (24) anuñ sırrına vāḳıf olurlar ve ḥaḳīḳatine ıṭṭılāʿ bulurlar zīrā bir şeyʾüñ aʿyānda vücūdı ve ezmānda vücūdı (25) var ve ʿibāretde vücūdı var kitābda vücūdı var pes *māfī'l-kitābeti māfī'l-ʿibāretihi*[520] delālet ider ve *māfī'l-ʿibāreti* (26) *māfī'l-ezmāni ve māfī'l-ezhāni māfī'l-aʿyānihi*[521] delālet ider pes ʿārif kitābetden aʿyāna vāḳıf olur belki cemīʿ-i eşyā (27) Ḥaḳḳıla ḳāyim oldıġı ḥayṡiyyetden kitābda ve ʿibāretde ve ezmānda ve aʿyānda ʿale'l-ıṭlāk Cenāb-ı Ḥaḳı müşāhede ḳılur **[A17b]** (1) ve nāyuñ benüm sırrum benüm nālemden dūr degüldür buyurdıġı bu maʿnā olur ammā ḥaḳḳı her yirde mülāḥaẓa vü müşāhede ḳılmayan ḳalb (2) bu maʿnādan ġāfil olur anuñçün Cenāb-ı Ḥaḳ celle şānuhu kelām-ı mecīdinde mevcūd olan ẕikri ve bişri ve esrār-ı ḳalb-i ʿaẓīm (3) māliklerine ve ilḳā-yı semʿ eyleyen müşāhede ṣāḥiblerine maḫṣūṣ ḳılup buyurdı ki ***inne fîẕālike leẕikrā limen kāne lehu ḳalbun*** (4) ***ev elḳa's-semʿa ve huve şehīd***[522] yaʿnī bu **Ḳurʾān-ı ʿAẓīmü'ş-şān**da ḳalb-i ʿaẓīm ṣāḥibi içün mevʿıẓe vü ẕikr-i Ḥaḳ vardur ve yāḫud (5) ẓāhiren ve bāṭınen ḥāżır oldıġı ḥālde ilḳā-yı semʿ eyleyen kimse içün pes çeşm-i ḳalbi ve gūş-ı dili pür-nūr olmayan kimse (6) **Kurʾān**da olan esrārı ve evliyānuñ güftārında olan āṡārı müşāhede ḳılmaz

(8) Meṡnevī

Ten zicān ü can ziten mestūr nist (7)

---

[518] "Allah Teala, kelamında tecelli etmiştir ama halk O'nu görememektedir."
[519] "Muhakkak ki Allah, kulunun dili üzerinden söz söyler."
[520] "Yazıda olan ibarede olana"
[521] İbarede olan, zihinlerde olana, zihinlerde olan da a'yânda olana"
[522] "Gerçekten bunda akıl sahipleri için ve bulunup kulak verenler için bir öğüt vardır." (Kâf, 37)

Līk kesrā dīd-i can destūr nist

[Ten cāndan ve cān tenden mestūr degüldür lākin cānı görmege kimseye destūr (8) yoḳdur] bu beyt-i şerīf evvelki beyte tems̱īl ṭarīḳıyıla ten ü cānı daḫı taʿrīfdür yaʿnī ney gibi illet-i Ḥaḳ ve maẓhar-ı feyż-i muṭlaḳ (9) olan muḥaḳḳıḳlara dirler ki bizüm kelāmumuzdan dūr degüldür nitekim ten cāndan ve cān tenden mestūr degüldür līkin (10) bir kimseye cānı görmege destūr degüldür egerçi cān bu göz ile görilmez ve līkin tedbīr ü taṣarrufı ve ḫavāṣṣ u kemālātı (11) cihetinden mestūr degül bu ḥaysiyyetden beden āyīnesinde cemāl-ı rūḥ nümāyāndur ammā māhiyetden *ḳuli'r-rūḥu min emri rabbī*[523] (12) dimekle Ḳurʾān-ı ʿAẓīmü'ş-şānda ḫaber virildigi bīgümāndur hīç bir kes ḥaḳīḳat-ı rūḥ nedür bilememişdür ve anuñ māhiyetine (13) vāḳıf olamamışdur anuñçün her kes ʿaḳlı yitdügi ḳadārından kelimāt-ı muḫtelife söylemişdür anuñçün mütekellimīnden baʿżısı dirler (14) ki rūḥ bir cism-i laṭīfdür bedende sereyān eyler māʾ-i verdüñ verdde ve dehenüñ simsimde ve nāruñ ḥadīdde sereyān (15) eyledügi gibi ve ʿaleyhi ekseru'l-mütekellimīn minehli's-sünneti ve'l-cemāʿati dirler ki rūḥ ʿibāretdür şol ecsām-ı (16) nurāniyye vü semāviyye ve laṭīf[ī]nden ki taġayyür ve tebeddül ve tecezzī ḳabūl eylemez misl-i ḍavʾu'ş-şems ḳaçan beden meknūn ve müstevī (17) olsa ol ecsām-ı şerīfe-yi ilāhiyye biiẕnillāh nāfiẕ-beden olur *misl-i nifāẕu'n-nāri fi'l-ḥadīdi ve māʾu'l-verdi fi'l-veredi ve'd-deheni* (18) *fi's-simsimi*[524] bu daḫı evvelki söze müşābih bir sözdür *ve ḳāle baʿżuhum er-rūḥu cevherü laṭīfün ḳāyimün fīkeşīfi ke'l-baṣari* (19) *fi'l-ḥadiḳati ve fīhi naẓarun ve ḳāle'l-***Cüneyd** *er-rūḥu şeyʾün* **isteʾserallāhu** *biʿilmihi lāyecūzu ʿanhu'l-ʿibāreti*[525] yaʿnī rūḥ **Allāhu Teʿālā**nuñ (20) ʿilminde müstaḳil oldıġı şeylerdendür andan ʿibāret cāyiz degüldür ve **Ṣadru'd-dīnu'l-Ḳonevī Hażretleri** *ve yesʾelūneke* (21) *ʿani'r-rūḥi ḳuli'r-rūḥu minemri rabbī*[526] āyetinüñ tefsīrinde buyururlar eger suʾāl olınursa ki **Ḥażret-i Resūl** (22) ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem maʿādini ʿulūm ve yenābīʿ-i fühūm iken keşf-i ḥaḳīḳat-ı rūḥdan niçün menʿ olundı elcevāb ol (23) zamānda sāyil olanlar **ḳavm-i Yehūd** idiler ʿalāṭarīḳi'l-imtiḥān **Ḳureyş**e didiler ki peyġam-beriñüzden üç nesne suʾāl (24) eyleñ **Aṣḥāb-ı Kehf**i ve **Ẕu'l-ḳarneyn**i ve rūḥı eger bu cümleden ḫaber virürse nebī degüldür ve eger baʿżısından ḫaber virüp (25) ve bazısından sükūt eylerse ṣaḥīḥ Ḥaḳ peyġam-berdür didiler ve meskūtün ʿanhu olanı rūḥı

[523] "De ki: Ruh, Rabbimin emrindendir." (İsrâ, 85)
[524] "Ateşin demirde, gül suyunun gülde, yağın susamda nüfuz ettiği gibi.."
[525] "Ruh, gözbebğindeki görme olgusunun varlığı gibi, kesif olanda kaim olan latif bir cevherdir. Cüneyd-i Bağdâdî şöyle der: Ruh, Allah'ın onun hakkındaki bilgiyi kendine has kıldığı kavramlardandır. Bu konuda görüş ileri sürmek caiz değildir."
[526] "Ve sana ruh hakkında soru soruyorlar. De ki, ruh rabbimin bileceği bir şeydir…" (İsrâ, 85).

murād eylediler pes (26) Ḥażret-i Peyġam-ber ʿaleyhi's-selām Aṣḥāb-ı Kehfüñ ve Ẕu'l-ḳarneynüñ bunlara ḳıṣṣalarını beyān eyleyüp sırr-ı rūḥı ibhām eyledi (27) *ve huve'l-mubhemu fi't-Tevrāti*[527] rūḥ ḥaḳḳında meşāyıḫuñ ve ʿulemānuñ çoḳ kelimāt-ı muḫtelifesi vāḳıʿ olmışdur [A18a] (1) ammā zübde-yi kelimāt bu naḳl olınandur ve līkin bu faḳīr rūḥı bu güne taʿrīf iderüm ki rūḥ ism-i ḥayyuñ pertevi ve tecellīsi (2) bir nūr-ı ilāhīdür ʿālem-i emrden dāḫil-i beden ve ḫāric-i beden degüldür ve tene muttaṣıl ve andan daḫı munfaṣıl degüldür bu taʿrīf (3) olınan rūḥ-ı ilāhiyye bedende leṭāfet-i iḫlāṭdan ḥāṣıl olan bir maṭıyyesi vardur ki bedenüñ cemīʿ-i aʿżā (4) vü aʿṣāb ve ʿurūḳında mis̱li sereyānu'n-nāri fi'l-ḥadīdi ve'd-deheni fi's-simsimi sereyān eyler ve ḥāmil-i ḳuvā vü ḥavās olur (5) pes bu rūḥ-ı ḥayvānīnüñ bedene nisbet kemāl-i leṭāfeti oldıġı eclden rūḥ-ı ilāhīnüñ buña taʿaşşuḳı olup bedende (6) tedbīr ü taṣarruf ḳılur ve ḥüsn ü cemālin (ve rabbisinden aḫẕ eyledügi ʿilm ü kemālin her ne ḳadar ise rūḥ-ı ḥayvānī vāsıṭasıyıla bedeninde) maẓhar olur pes ʿālim ü ʿārif olan ol kimesnenüñ aḳvāl ü aḥvāl ḫıṣāl (7) ü ādābına naẓar ḳılup anuñ bu ẓāhirde görinen ās̱ārından esrārına muṭṭaliʿ olur ve rūḥunuñ Ḥaḳḳıla olan āşnālıġın (8) ve muʿāmelesin māhiyetini bilüp bu ẕikr olınan cihetden rūḥ tenden mestūr degüldür zīrā tende görinen leṭāfet (9) ü melāḥat olsun ve yāḫud belāġat ü feṣāḥat ve ʿilm ü maʿrifet ve ṣanʿat olsun rūḥuñdur ammā ḥaḳīḳati cihetinden (10) rūḥ bu gözle görülmez ve līkin dīde-yi ḥaḳ-bīn ile görilmekden menʿ olunmaz zīrā müşāhede-yi Ḥaḳ eyleyen çeşm-i bāṭın rūḥı (11) daḫı müşāhede eyler fe'f-hem ve lāteġfel

(9) Mes̱nevī

Āteşest in bang-ı nāy u nist bād

Her ki in āteş nedāred nist bād

[Āteşdür (12) bu nāyuñ ṣadāsı bād degüldür pes her kim bu āteşi ṭutmaz yoġ olsun ve fenā mertebesin bulsun yaʿnī] ney gibi derūnı (13) mā-sivādan ḫālī ve nefeḥāt-ı ilāhiyye ile mālī olan mürşid-i ʿālī kendü güftār-ı pür-envārı ḥaḳḳında ʿalāṭarīḳi'l-istiʿāreti (14) bu kelāmı tālī olup buyururlar ki bu nāyuñ ṣadāsı yaʿnī evliyā-yı Ḫudānuñ kelāmı ve edāsı bir āteş-i sūzende ve (15) ḥarāret-dehende ve germiyyet-kunendedür ki ġıll ü ġış ve mā-sivādan derūnı iḥrāḳ u izāle eyler ve ẓulümāt-ı büṭūnı giderüp ināre (16) vü iżāʾe ḳılur ve hevā-yı nefesden ḥāṣıl olan ḳīl ü ḳālı per ü bāl gibi degüldür nitekim Cenāb-ı Ḥaḳ kelām-ı mecīdinde resūlünüñ (17) nuṭḳ-ı şerīfi ḥaḳḳında *ve māyenṭaḳı ʿani'l-hevā in*

[527] "O Tevrat'ta müphemdir."

huve illā vaḥyun yūḥā[528] buyurdı pes ol Ḥażrete vāris̱ ü kāmil olanlaruñ (18) nuṭḳına daḫı bu āyet-i kerīmenüñ maʿnās̱ı **[P9b]** şāmil olur zīrā kāmil ve mükemmel olan evliyānuñ daḫı bāng (19) ü ṣadāsı hevā-yı nefesden degüldür belki vaḥy-i ilāhī ve ilḳā-yı rabbānīdür pes her kim bunlaruñ sūzende olan sözi (20) ṭutmaya ve bu çāşnīden bir lez̠z̠et ṭatmaya fenā olsun ve yoḳluḳ bulsun ki fenā nār-ı tecellīyi iḳtibāsa ve āteş-i derūn-ı (21) evliyāyı iltimāsa vesīledür baʿż-ı bīfehmler **Ḥażret-i Mevlānā**nuñ *nist bād* buyurduḳlarını bed-duʿā (22) zuʿm itmişler ve teʾvīl idüp yabāna gitmişler ḫaberleri yoḳ ki ṭarīḳ-ı evliyāda maḳṣad-ı aḳṣā ve maṭlab-ı aʿlā̱ yoḳ (23) olmaḳdur nitekim bir maḥalde Ḥażret-i Ḫudāvendigār buyururlar

Mes̱nevī
Çist miʿrāc-ı felek in nistist (24)
ʿĀşıḳanrā emr ü din nistist

Kārgāh-ı genc-i Ḥaḳ dernistist
Ġırre-yi hestī çi dāned nist çist[529]

Her kes bu yolda fenāsı miḳdārı (25) beḳā bulur ve yoḳlıġı ḳadar Haḳḳla āşnā olur feiz̠ā kāne kez̠ālik ṭarīḳ-ı evliyāda ve elsine-yi aṣfiyāda yoḳ (26) ol dimekden ḫayrlu duʿā olmaz

(10) Mes̱nevī
Āteş-i ʿışḳest k'ender ney fütād
Cūşiş-i ʿışḳest k'ender mey fütād

Āteş-i ʿışḳdur (27) ki neyüñ derūnına düşdi ve derd-i iştiyāḳla ṭutuşdı āteş-i ʿışḳdur ki meye düşdi ve ḫurūş-ı tarabla **[A18b]** (1) döküldi ve ṭaşdı bu beyt-i şerīf evliyānuñ derūnında ve kelāmında olan āteş ne āteşdür anı beyān eyler buyururlar (2) ki āteş ʿışḳ-ı ilāhīdür ki derūnı mā-sivādan ḫālī olan kibāruñ ḳalblerine vāḳıʿ oldı ve anlar bu āteşle maʿşūḳ-ı (3) bāḳīden māʿadāyı iḥrāḳ ḳıldı

Beyt
ʿIşḳ an şuʿlest k'ū çün berfuruḫt
Her ki cüz maʿşūḳ-ı bāḳī cümle suḫt[530] (4)

---

[528] "O, nefis arzusuyla konuşmaz. (Size okuduğu) Kuran, ancak kendisine bildirilen bir vahiydir." (Necm, 3-4).
[529] "Feleğin mi'râcı nedir? Bu yokluktur. Aşıklar için emir ve din yoktur. Hakk'ın hazinesi yokluktadır. Varlığın gururu yokluğun keyfiyetini ne bilsin."
[530] "Aşk öyle bir şuledir ki alevlendiği zaman, sevgiliden başka her şeyi yakar."

ʿIşḳ şol ifrāṭ-ı muḥabbete dirler ki ʿāşıḳuñ çeşm ü cānına ve cümle ḳuvvāsına ve cenānına dāḫil ola ve maʿşūḳdan (5) ġayrıyı anuñ dīde vü dilinden bi'l-külliyye maḥv ḳıla nitekim **Şeyḫ-i Ekber** Ḥażretleri **Fütūḥāt**da bu gūne taʿrīf idüp (6) buyururlar *el-ʿışḳu ifrāṭu'l-maḥabbeti ve kuniye ʿanhu fi'l-Ḳur'āni şiddeti'l-ḥubbi fīḳavlihi Teʿālā* ***ve'llezīne āmenū eşeddü ḥubben lillāhi***[531] *ve fīḳavlihi Teʿālā* (7) ***ḳad şeġafehā ḥubben***[532] *ey ṣāra ḥubbehā ʿalāḳalbihā Yūsufu ke'ş-şeġāfi ve hiye'l-cildetu'r-raḳīḳatü el-letī yaḥtevī ʿale'l-ḳalbi fehiye ẓarfün lehu muḥīṭatün* (8) *fe'l-ʿışḳi iltifātu'l-ḥubbi ʿale'l-muḥibbi ḥattā ḫāleṭe cemīʿi eczā'ihi ve'ştemele ʿalāiştimāli'l-ʿışḳati ve ḳāle fīmaḥalli āḫar feiẕā ġamme'l-ḥubbe'l-insāni* (9) *yaḥmelethu ve aʿammāhu ʿan kulli şey'in sive maḥbūbehu ve seteret tilke'l-ḥaḳīḳati fīcemīʿi eczā'i bedenihi ve ḳuvvāhi ve rūḥihi ve ceret* (10) *fīhi mecra'd-demi fīʿurūḳihi ve laḥmihi ve itteṣalet cemīʿi eczā'ihi cismen ve rūḥen (ve lemyebāḳ fīhi müttesiʿun liġayrihi ve ṣāre luṭfihi bihi simāʿihi ve naẓarihi fīkulli şey'in ileyhi) ve lāyerā şey'en illā ve yeḳūlu huve hāẕā ḥīne iẕin yüsemmā ẕālike'l-ḥubbi ʿışḳan* (11) *kemā ḥakā ʿan* ***Züleyḫā*** *innehā ifteṣadet fevaḳaʿa'd-deme fi'l-arżi* ***Yūsuf Yūsuf*** *ḥayṡü seḳaṭe'd-deme licereyāni ẕekere* ***Yūsufe*** *mecra'd-demi* (12) *fīʿurūḳihā kullehā ve hāẕā ḥukiye ʿani'l-Ḥallāci limā ḳaṭaʿat eṭrāfehu inketebe bidemihi fi'l-arżi Allāhu ḥayṡü veḳaʿa ve liẕālike* (13) *ḳāle raḥimehullāh beyt mā fedellā ʿużuve ve lāmufaṣṣile illā ve fīhi lekum ẕikrün ve muḥabbetün ve hā ulā'i humu'l-ʿuşşāḳu'l-leẕīne istehlikū* (14) *fi'l-ḥubbi hāẕe'l-istihlāk*[533] maʿnā-yı şerīfi **Şeyḫ-i Ekber Ḥażretleri** buyururlar ki ʿışḳ ifrāṭ-ı muḥabbetdür ve **Ḳur'ān**da şiddet-i (15) ḥubbıla kināye olundı nitekim **Allāh Teʿālā** kelām-ı mecīdinde ***ve'l-leẕīne āmenū eşeddü ḥubben lillāhi***[534] buyurdı ***ḳad şeġafehā ḥubben***[535] ḳavlinde (16) daḫı bu maʿnāya işāret olundı yaʿnī **Züleyḫā**nuñ ḥattā **Yūsuf**a kendü ḳalbi üzre şeġāf gibi oldı dimek olur (17) şeġāf şol

---

[531] "Îmân edenlerin Allah'a olan sevgileri ise (onlarınkinden) çok daha fazladır." (Bakara, 165)
[532] "Yusufun sevdası onun kalbine işlemiş!" (Yusuf, 30)
[533] "Aşk sevginin ifrat halidir. Kuran'da eşeddü hubb (aşırı sevgi) vurgusu yapılmıştır. "Müminlerin Allah'a sevgileri çok şiddetlidir." (Bakara, 165) Yine Allah'ın kavliyile "Onun (Yusuf'un) sevgisi kalbine işlemiştir." (Yusuf, 30) Yani kadının kalbinde Yusuf'a duyduğu aşk şegaf gibidir. Şegaf kalpte bulunan şeffaf zardır. Dıştan kalbi kaplayan bu zar, kalbin zarfıdır. Aşk, sarmaşığın azaları sarmalaması gibi muhabbetin seveni baştanbaşa istila etmesidir. Şeyh başka bir yerde ise şöyle der: Aşk insanın tamamını kapladığı zamanaşık sevgiliden başka herkese kör olur. Sevgi denilen hakikat bedenin bütün azalarına, kuvvelerine ve ruhuna sirayet eder. Kanın damarlarda dolaşması gibidir. Bütün azalarıyla bedeni ve ruhu birleştirir. Artık mahbubtan başka hiçbir şey kalmamıştır. Eşyaya gösterdiği bütün lütuflar, duyması ve bakması sadece mahbuba yöneliktir. Hiçbir şeyi görmez hale gelir ve yalnızca "işte o" der. Bu sevginin adı aşktır. Züleyha'nın hikâyesinde anlatıldığı üzere; Züleyha'nın kanı aktığında Yusuf Yusuf diye dile gelmiştir. Kanın damarlarda akması gibi Züleyha'nın kanı da Yusuf zikriyile toprağa akmıştır. Hallac'ın kıssası da bu minvaldedir. Azaları kesildiğinde kanı toprakta Allah yazmıştır. Bu nedenle, onlar muhabbette helak olmuşlardır, denilmiştir."
[534] "Îmân edenlerin Allah'a olan sevgileri ise (onlarınkinden) çok daha fazladır." (Bakara, 165)
[535] "Yusufun sevdası onun kalbine işlemiş!" (Yusuf, 30)

celde-yi vefīḳaya dirler ki ḳalb üzre şāmil ola pes ol celde raḳīḳa-yı ḳalbüñ ṭarafıdur ki muḥīṭadur (18) feizā kāne kezālik ʿışḳ daḫı ḥubbuñ muḥibb üzre iltifāfıdur ḥattā şol mertebe ki cemīʿ-i eczā vü aʿżāsına muḫālaṭa (19) ve anuñ ʿışḳınuñ ḳābil olduġı gibi ḳābiliyye ve **Fütūḥāt**da br maḥall-i āḫarda buyurur ki ḳaçan muḥabbet insāna bicemīlihi ʿāmm olsa (20) ve anı maḥbūbından ġayrı her şeyden aʿmā ḳıla ve ol ḥaḳīḳat-ı muḥabbet anuñ eczā-yı bedeniyye ve ḳuvāsına ve rūḥına sirāyet ḳılsa (21) ve muḥabbetüñ bedenine ve dem-i mecrāsına ʿurūḳında ve laḥmında cārī olsa ve cemīʿ-i eczāsına cismen ve rūḥen muttaṣıl olsa (22) ve andan ḥubdan ġayrihi muttasıʿ ḳalmasa ve nuṭḳı anuñile olsa ve bir şeyi görse illā dise ki bu şeyʾ ʿayn-ı ḥubdur ve (23) bu taḳdīrce bu ḥubba ʿışḳ tesmiye olınur nitekim **Züleyḫā**dan ḥikāye olınur k bir gün faṣd itdürdi arża demi (24) **Yūsuf Yūsuf** vāḳıʿ oldı ve her ne yirde düşdise Yūsufuñ ẕikri anuñ ʿurūḳınuñ küllīsinde dem-i mecrāsına (25) cārī olduġı içün ve **Ḥallāc**dan daḫı bunuñ gibi ḥikāye olundı ol vaḳtde ki anuñ aʿżāsını ḳaṭʿ eylediler anuñ (26) demi arża Allāh Allāh vāḳıʿ oldı her ne yire vāḳıʿ oldıyısa bu eclden ol ḥīnde buyurdı ki benüm ʿużvumdan (27) bir ʿużv kesilmedi ve bir mufaṣṣal kesilmedi illā anda sizüñ ẕikrüñüz var idi bunlardur ʿuşşāḳ ki muḥabbetde bu gūne **[A19a]** (1) istihlākla müstehlik oldılar pes derūn-ı evliyāya vāḳıʿ olan āteş-i ʿışḳdur ki maḥbūb-ı bāḳīden ġayrıyı (2) bunlaruñ derūnında ḳomaz ve kezālik cūşiş-i ʿışḳdur ki bunlaruñ ḫum-ı ḳalbinde olan maʿānīye düşüp ve ol mey-i (3) maʿānī bu ẕevḳla cūşa gelüp bunlaruñ başından aşup bunlar da ol ḥīnde ol şarāb-ı nābı aḳdāḥ[-ı] elfāẓa ḳoyup (4) şāribān-ı mey-i muḥabbete ināle iderler daḫı ol mey-i maʿānīyi küze-yi gūşları ile nūş iderler ve mest-i medhūş (5) anuñ mey-ḫānesi yolına giderler ve bir maʿnā-yı laṭīf daḫı budur ki meyden murād her kesüñ rūḥı olsa aña ẕevḳ (6) u neşāṭ virdügi ve ḫum-ı vücūdında her anda bir şānla ġaleyān ḳıldıġı mülābese ile cāyizdür pes her kesüñ mey-i rūḥına (7) düşen cūşiş muḥabbet-i ẕātiyye ve ezeliyyenüñ cūşişidür ki biḥükmi ***feaḥbebtu en uʿrafū***[536] her kesüñ vücūdı küpine (8) sereyān ḳılduḳda anuñ mey-i cānın bir gūne şānla ġaleyān ḳılmışdur ve ol muḥabbetüñ cünbiş ü ḫurūşıdur ki niẓām-ı (9) ʿālem ve intiẓām-ı benī Ādem ḥāṣıl olmışdur

(11) Meşnevī

Ney ḥarīf-i her ki ezyārī burīd

Perdehāyeş perdeḥā-yı mā dirīd

(10) [Ney her ol kimsenüñ ḥarīfidür ki bir yārdan kesildi anuñ perdeleri bizüm perdelerimizi yırtdı] bu beyt-i (11) şerīf derūnları esrār-ı Ḥaḳḳıla pür-envār olan kibār

---

536 "Bilinmeyi sevdim."

kimselerle biḥasebi'l-ḥaḳīka yārdurlar anı tiẕkār eyler buyurur (12) ney gibi derūnları mā-sivādan ḫālī olan mürşid-i hādīler şol ʿāşıḳ-ı zārla yārdururlar ki dükeli yārından (13) ve cemīʿ-i kār ü bārından münḳaṭiʿ ola belki kendü nefsinden ve cümle hevā vü hevāsından güẕer ḳıla tā kim bu vechile anlaruñ (14) ṣoḥbetine ve irşādına yol bula ḥattā anlar daḫı minḥayṡi'l-ḥaḳīḳa anlar ile yār ola zīrā bu kibār berāy-ı maṣlaḥat-ı vaḳt ekṡer-i (15) nāsla daḫı biḥasebi'ṣ-ṣūret yār olurlar ve līkin

Mıṣraʿ

Hem-nişin-men nīm-sāye-yi menest[537]

mefhūmın tiẕkār ḳılurlar pes (16) bunlarla münāsebet ve ḥarīflige tebettül ü inḳıṭāʿ şarṭdur *ve liḥāẕā emrullāhi nebiyyihi ʿaleyhi's-selām irşādün li'ṭ-ṭālibīn* (17) ***ve'ẕkurisme rabbike ve tebettel ileyhi tebtīlā*** *ey demin ʿalāẕikrullāhi leylen ve nehāren ve inḳaṭiʿ bi'l-ʿibādeti ve cerede nefsike* (18) *ʿammā sivallāh*[538] [maʿnā-yı şerīfi Ḥażret-i Ḥaḳ resūline irşāden li'ṭ-ṭālibīn emr idüp buyururlar ki rabbüñi ẕikr eyle (19) ve aña munḳaṭıʿ olmaġıla muñḳaṭıʿ ol yaʿnī Allāhuñ ẕikri üzre gice ve gündüz müdāvemet eyle ve aña her şeyden munḳaṭıʿ (20) ol ʿibādetile ve ve nefsüñi mā-sivādan mücerred ḳıl] mıṣraʿ-ı ṡānīde *nīk perdeler*den murād maḳāmāt-ı evliyādur anuñçün ki (21) ʿilm-i mūsıḳīde ve ıṣṭılāḥ-ı muṭrıbānda sürūd eyledikleri maḳāmāta perde taʿbīr iderler nitekim *maḳām-ı rāst* (22) ve *maḳām-ı ʿırāḳ*a *perde-yi rāst ve perde-yi ʿırāḳ* dirler ve *perdehā-yı mā*daki perdelerden murād sālikūñ ḥicābāt-ı (23) nūrānī vü ẓulmānī olan perdeleridür pes bu taḳdīrce maʿnādur ki ney meṡābesinde ālet-i Ḥaḳ (24) ve maẓhar- feyż-i ẕāt-ı muṭlaḳ olan mürşid ol ṭālib-i müstaʿiddüñ yārıdur ki dükeli yārından münḳaṭıʿ ola (25) ve nefsinden ve hevā vü hevesinden necāt bula ol mürşidüñ maḳāmāt-ı ʿaliyye ve merātib-i semiyye vü seniyyesi bizüm ḥicābāt-ı (26) nūrāniyye vü ẓulmāniyyemüzi hetk eyledi [ve esrār-ı Ḥaḳḳı ve envār-ı ẕāt-ı muṭlaḳı her bir mertebeden bize keşf idüp söyledi (27) pes sālike ibtidā-yı ḥālde merātib-i İlāhiyyeden her bir mertebe bir perde-yi ḳavīdür ol vaḳtde ki aña cemīʿ-i merātib-i İlāhiyyenüñ [A19b] (1) esrārına ʿālim olan mürşid mertebe bemertebe söyleye ve rūḥānī vü cismānī her maḳāmuñ ḥaḳīḳatın aña keşf eyleye (2) aña yaḳīn gelür ki şeyḫüñ maḳāmını aña ḥicāb olan mertebeleri hetk idüp] ʿayn-ı evvel ḥicābāt-ı nūrānī vü ẓulmānīden (3) rūy-ı yārı müşāhede ḳılur ve ġayr gördigini ʿayn bilür *feḳāle Sulṭānu'l-ʿārifīn*

---

[537] "Benimle oturan, benim yarı gölgem gibidir."

[538] Bu nedenle Allah, talipleri irşad etmek için nebisine "Rabbinin adını an ve bütün benliğinle O'na yönel." (Müzzemmil, 8) diye emretmiştir. Yani gece gündüz O'nu zikret, vaktini kullukla geçir, nefsini Allah'tan başka her şeyden mücerret kıl."

(12) Meşnevī

Hemçü ney zehrī vü tiryāḳī ki dīd (4)

Hemçü ney dem-sāz u muştāḳī ki dīd

[Ney gibi bir zehr ü tiryāḳı kim gördi yaʿnī kimse görmedi ney gibi demsāz-ı muṣāḥib (5) ve bir müştāḳı kim gördi yaʿnī kimse görmedi] bu beyt-i şerīfde eger nāyı bir şeyden müsteʿār ṭutmayup kendü ḥaḳīḳati (6) üzre ḥaml olınursa nāyuñ zehr olması ehl-i hevāya ve münkirlere nisbet olur ve tiryāḳ olması erbāb-ı muḥabbete ve aṣḥāb-ı (7) ṭarīḳata göre olur ehl-i hevāya zehr olması anlaruñ hevā vü hevesini tehyīc eyledügi vāsıṭasıyladur ki anlara nisbet ḥarām (8) olur ki luʿb u lehv ḥarām olduġını fuḳahā fürūʿ kitāblarında taṣrīḥ eylemişlerdür ve ammā ehl-i muḥabbet ve aṣḥāb-ı ṭarīḳata ol ney (9) tiryāḳ-ı fārūḳ menzilesindedür ol cihetden ki anlaruñ ceẕbāt ü eşvāḳ u ḥālātın ziyāde eyler pes bunlara maʿārif (10) ve ālet-i lehv ʿadd idenden olmaz belki bunlara nisbet anuñ istimāʿı nāfiʿ ve mübāḥ olur fuḳahānuñ nāyuñ ḥarām ve ḥelāl (11) olması ḫuṣūṣunda iḫtilāf vardur kütüb-i Şāfiʿiyyede ve semāʿa müteʿallıḳ olan baʿż-ı kütüb-i muʿteberede mufaṣṣalan meşrūḥ (12) olmışdur bāḫuṣūṣ ki semāʿa müteʿallıḳ olan Kitābu'l-Emtāʿda Kemālu'd-dīn Ebu'l-Fażl Caʿfer bin S̱aʿlebu'ş-Şāfiʿī (13) raḥmetullāhi ʿaleyh nāyuñ ḥall ü ḥürmetine olan iḫtilāfātı tafṣīlen taḥḳīḳ eylemişdür (14) bunda taṭvīl-i kelāma ḥācet yoḳdur iktifā olundı ve bu beyt-i şerīfde zehr-i ḳahrdan ve tiryāḳ-ı mihrden (15) [ve ney-i derūnı mā-sivādan ḫālī olan mürşid-i ḳahrdan istiʿāre olup taḳdīr-i kelām böyle dinse hem cāyizdür] (16) derūnı mā-sivādan ḫālī olan mürşid-i ʿālī gibi ḳahr u luṭf ṣāḥibi kim görmişdür yaʿnī bunlar gibi zehr ü tiryāḳ maʿdeni (17) kimse görmemişdür zīrā mürşid ḫalīfei ḥaḳdur ve ḫalīfei kāmil oldur ki müteḫallifüñ vücūb-ı ẕātīden māʿadā her ne ḳadar (18) ṣıfāt-ı müteḳābile ve esmā-yı müteżādesi var ise anuñile muttaṣıf ola *kemā ḳāle'ş*-Şeyḫu'l-Ekber *feẓahere cemīʿi mā fi'ṣ-ṣūreti'l-ilāhiyyeti* [P10a] (19) *mine'l-esmā'i fīhāẕihi'n-neş'eti'l-insāniyyeti fecāzet rütbete'l-iḥāṭati ve lihāẕā kāne Ādemü ḫalīfeten ey ve liecli ḥuṣūli hāẕihi'l-cemʿiyyeti* (20) *ṣāra ḫalīfetin fi'l-ʿālemi in lemyekun Ādemu ẓāhiren biṣūreti ministeḫlefehu femā yekūnu ḫalīfeten fi'l-ʿālemi*[539] [maʿnā-yı şerīfi (21) Şeyḫ Ḥażretleri buyururlar ki ṣūret-i İlāhiyyede ḥāṣıl olan esmā vü ṣıfātuñ cemīʿisi şol neş'e-yi insāniyyede (22) ẓāhir oldı pes neş'e-yi insānī mertebe-yi īḥāṭaya cāyiz ü fāyiz oldı pes bu cemʿiyyetüñ ḥuṣūlından ötüri ādem ʿālemde (23) ḫalīfe-yi Ḥaḳ oldı eger ādem müstaḫlef olan kimsenüñ ṣıfātıyıla

[539] "Şeyh-i Ekber, İlahi surette olan her şey, isimler vasıtasıyla insanın vücudunda zuhur etti. Böylece insanın vücudu ihata mertebesine erişti. Bu sebeple Âdem, husûl özelliğini kazanmasıyla âlemde halife ünvanı aldı. Eğer Âdem, halifesi olduğu Hakk'ın suretinde zuhur etmeseydi bu âlemde halife olamazdı."

ẓāhir olmasa idi ʿālemde ḫalīfe olmazdı] pes (24) Cenāb-ı Ḥaḳ celle şānuhu nice ḳahr u luṭfla muttaṣıf ise bunlar daḫı bu ṣıfatlarla muttaṣıf olup şerīʿata ve ṭarīḳata bermuḳteżā-yı (25) emr-i ilāhī maḥall-ı luṭf olana luṭf ve maḥall-ı ḳahr olana ḳahr iderler müʾmini muvaḥḥid olanlara tevāżuʿ u mülāyemet ve kāfir ü fācir olanlara şiddet (26) ü ġılẓet cānibine giderler *kemā ḳālellāhu Teʿālā̱ fiaṣḥābi resūlihi* ***eşiddāʾu ʿale'l-kuffāri ruḥamāʾu beynehum***[540] pes aṣlun fi'l-ḥaḳīḳati (27) kemāl bu ṣıfateyn-i müteḳābileteyn ile muttaṣıf olup müstaḥaḳḳ-ı mihre mihr ve müstaʿidd-i ḳahra ḳahr ḳılmaḳdur zīrā [A20a] (1)

Beyt

Feveżaʿi'n-nedā fīmevżiʿi's-seyfi

Kevażaʿi's-seyfi fīmevżiʿi'n-nedā[541]

dimişler ve daḫı

Beyt

İẕā ente ekremte'l-kerīme temelleḳan (2)

Ve iẕā ente ekremte'l-leʾīme temerredā[542]

diyü taḥḳīḳ itmişlerdür anuñçün Cenāb-ı Ḥaḳ celle şānuhu ḥabībine küffār ve ehl-i nifāḳ ḥaḳḳında ġılẓet ü şiddet (3) eylemege emr idüp buyururlar ki ***yā eyyuhe'n-nebiyyu cāhidi'l-kuffāre ve'l-munāfiḳīne ve'ġluẓ ʿaleyhim***[543] yaʿnī ey nebiyy-i kāmkār (4) küffār-ı şeḳāvet-kirdār ve ehl-i nifāḳ-ı ḍalālet-şiʿāra mülāyemet eyleme ki bunlar maḥall-i luṭf degüldür belki (5) icrā-yı ḥudūdla mücāhede ve ġılẓet ü şiddetile muʿāmele eyle ki bunlara evlādur Ḥażret-i Resūlüñ (6) ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem ẕāt-i şerīfleri nīk ü bede belki her aḥada bundan maḳdem mülāyemet ü iḥsān üzre idi (7) Cenāb-ı Ḥażret bu ḫaṣleti ʿale'l-umūm her kese icrā eylemege revā görmedi tā kim her ḥaḳḳı ẕī-ḥaḳḳa iʿṭā eylemiş ola (8) ve evṣāf-ı müstaḫlef ile ittiṣāf ḳıla ve kemāl-i iʿtidāl ile muʿtedil ola ol Ḥażretüñ kemāl-i ḥilm ü mülāyemetlerin bu āyet-i (9) kerīmeden ḳıyās eyle ki Cenāb-ı Ḥaḳ aña ġılẓet ü şiddet eyle diyü emr buyurur ve **Ḥażret-i Mūsā̱**nuñ (10) ẕāt-ı şerīfin fehm eyle ki Cenāb-ı Ḥaḳ anlara ***ve ḳūlā lehu ḳavlen leyyinen***[544] diyü leyyinet ü mülāyemete emr buyurur pes maʿlūm oldı ki (11) kāmil ü mükemmel olanlara bu zehr ü tiryāḳdan ʿibāret olan ṣıfateyn-i müteḳābileteyn ile muttaṣıf olmaḳ memdūḥ imiş (12) bu

---

540 Allah'ın resulünün ashabı hakkında dediği gibi "kâfirlere karşı çetin ve birbirlerine karşı da merhametlidirler." (Fetih, 29)

541 "Kılıç çekileceği yerde cömertlik yapmak, cömertlik yapılacağı yerde kılıç çekmek kadar zararlıdır."

542 "Kerim birine ikram ettiğinde ona sahip olmuş ve gönlünü almışsın demektir. Alçak birine cömertlik yaptığında ise haddi aşmış olursun."

543 "Ey Peygamber! Kâfirlere ve münâfıklara karşı cihâd et ve onlara karşı çetin ol." (Tevbe, 73).

544 "Ona yumuşak söz söyleyin" (Tâ-Hâ, 44).

eclden **Ḥażret-i Mevlānā** anuñ gibi ālet-i Ḥaḳ olanları medḥ idüp ney gibi zehr ü tiryāḳ kim görmişdür (13) buyururlar ve daḫı bunlar gibi ṭālib-i Ḥaḳḳa demsāz ve müştāḳı kim görmişdür diyü edā ḳılurlar nitekim **Ḥażret-i** (14) Faḫr-ı ʿālem ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem zamān-ı şerīflerinden ṣoñra gelen ümmetine ***ve eşevḳan ilā̱liḳā'i iḫvānī***[545] diyü ʿarż-ı iştiyāḳ (15) iderlerdi keẕālik ol Ḥażretüñ vārisleri daḫı ṭālib-i Ḥaḳ olana demsāz ü müştāḳ olup bu ḫaṣletile (16) ṭarīḳ-ı Ḥaḳḳa giderler vallāhu aʿlem

(13) Meṡnevī

Ney ḥadīṡ-i rāh-ı pür-ḫun mīkuned

Ḳıṣṣahā-yı ʿışḳ-ı Mecnun mīkuned

Ney ḳanla ṭolu olan (17) yoluñ ḫaberin eyler ve ʿışḳ-ı **Mecnūn** ḳıṣṣalarını naḳl eylerler yaʿnī veliyy-i kāmil ve mürşid-i fāżıl olanlar pür-ḫūn olan (18) ṭarīḳ-ı ʿışḳuñ sözin söylerler ve ölmezden evvel ölmenüñ sırrın naḳl iderler ve bu rāh-ı ʿışḳa pür-ḫūn taʿbīri (19) anuñçündür ki elbette ʿāşıḳ olmayınca rabbisini görmez ve maḥbūbına irmez pes ṭarīḳ-ı ʿışḳuñ netīcesi mevt-i irādī ve ḳatl-ı (20) iḫtiyārīdür *kemā ḳāle* ***İbnu'l-Fārıż***

Beyt

Huve'l-ḥubbu feeslem bi'l-ḥaşyi me'l-hevā sehlun

Feme'ḫtārahu mużtābehu velehu ʿaḳlun (21)

Ve ʿışş ḫāliyen fe'l-ḥubbi rāḥatihi ʿannā

Ve evveluhu seḳamun ve āḫırahu ḳatlun

Ve in şi'te en tuḥyī saʿīden femet bihi

Şehīden ve illā fe'l-ġarāme lehu ehlun (22)

Ve ḳul liḳatīli'l-ḥubbi vufiyet ḥaḳḳahu

Ve li'l-muddeʿī heyhāte me'l-kuḥli'l-keḥlī[546]

Ve **Ḥażret-i Mevlānā** ḳuddise sırruhu'l-ʿazīz (23) beşinci cildde bir ḥikāye īrād idüp buyururlar ki bir ʿāşıḳ maʿşūḳına anuñ yolında eyledügi vefāsını ve ġamm (24) ü hicrānında olan ṣafāsını ve giceler ḳāyim ve gündüzler ṣā'im olmasını ʿadd eyledi ve

[545] "Kardeşlerime kavuşmayı ne kadar istiyorum!" Hanbel, Müsned, II/300 (7993).

[546] "İbn Fâriz'in dediği gibi; Bu aşktır, gönül raatlığıyla teslim ol. Bu nefis arzusu değil ki zorlanasın. Zorluk ve sıkıntının tercih edilği yerde akıl vardır. Hür yaşa, aşkın güzelliği ve rahatlığı bendendir. Aşkın başı hastalık, sonu ise ölümdür. Mutlu olmak istersen aşk yolunda şehit olarak can ver. Değilse aşkın giriftarları çoktur. Aşk yolunda can verene, işte gerçek ölüme kavuştun, de. Müddeiye de, nedir bu sürme üstüne sürme, de."

bunuñ gibi ʿibādet ü ṭāʿātı (25) her ne ise maʿşūḳuñ merḥameri içün iḥṣā idüp söyledi pes maʿşūḳ daḫı bu gūne cevāb eyledi

Beyt (26)

Guft maʿşūḳ in heme kerdī vü līk

Gūş bü'gşā pehn ü ender yāb nīk

An çi aṣl-ı aṣl-ı ʿışḳest u velast (27)

An nekerdī in çi kerdī ferʿhast

Gufteş an ʿāşıḳ bugū an aṣl çist

Guft aṣleş mürdenest ü nīstist[547]

[A20b] (1) Pes vuṣlat-ı **Bārī** mevt-i iḫtiyārīye merbūṭdur ve muḥabbetüñ netīcesi ölmege menūṭdur anuñçün **Cenāb-ı Haḳk** celle şānuhu (2) ḥadīs̱-i ḳudsīsinde buyururlar ***men eḥabbenī ḳateltehu ve men ḳateltuhu feʿaleyye diyyetuhu ve men ʿaleyye diyyetuhu***[548] bu eclden **Hażret-i** (3) **Mevlānā** ḳuddise sırruhu bu rāh-ı ʿışḳa pür-ḫūn taʿbīr buyurdılar ki [egerçi bir rāh-ı pür-ḫūndur ammā maʿnen ʿuşşāḳa bir ḫᵛāndur (4) *ve inneme'l-ḥayātu fī'l-mevti* feḥvāsınca] bunlara ölmek āb-ı ḥayvān ve ḥayāt-ı cāvidāndur ve daḫı ol kibār mecnūn-ı ʿışḳ-ı (5) Perverdgār olan zārlaruñ Ḳıṣṣalarını söyler ve berfeḥvā-yı ***lāyükmilu īmānu eḥadikum ḥattā yeḳūlu'n-nāsü innehu mecnūn***[549] (6) bunlar nās ü pür-vesvās zuʿmlarında mecnūndur yoḫsa ʿindellāh ve ʿinde'l-enbiyā vü evliyā bunlar kāmilu'l-ʿaḳl ve'l-īmān (7) birer ẕū-fünūndur nitekim Cenāb-ı Ḥaḳ ḫālıḳ-ı bīçūn **Ḥażret-i Risālet-penāh** ḥaḳḳında ḳafirlerden ḥikāye buyururlar ki ***ve yeḳūlūne*** (8) ***innehu lemecnūn***[550] anuñ umūrında müteḥayyir olduḳlarından ve şān u şerefini bilmedüklerinden ol Ḥażrete taḥḳīḳan bu mecnūndur dirlerdi (9) bu ʿāşıḳlaruñ daḫı ʿaḳlı vü semti ehl-i dünyāṉuñ ʿaḳlına uymaduġından anları mecnūn zuʿm iderler fi'l-ḥaḳīḳa (10) dīvānelik yolına kendüler giderler

Mes̱nevī

Ust dīvāne ki dīvāne neşud

---

[547] "Sevgili; doğru, tüm bunları yaptın ama kulağını açıp dinle, dedi. Aşk ve sevginin aslının aslı olan şeyi yapmadın. Bu yaptıklarının hepsi fer'îdir. Âşık, söyle o asıl nedir? diye sordu. Sevgili de, ölmek ve yok olmaktır, dedi."

[548] "Kim beni severse onu öldürürüm. Kimi öldürürsem onun diyeti benim üzerime borçtur. Diyeti üzerime borç olan kişinin diyeti benim."

[549] "Sizden birinin Îmânı, insanlar "bu mecnundur" demedikçe kemal bulmuş sayılmaz." Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ, I/187 (497).

[550] "(Senin için) 'Hiç şüphe yok ki, o bir delidir' diyorlar." (Kalem, 51).

Mer ʿasesrā dīd ü derḫāne neşud (11)

Herçi ġayr ezşūriş ü dīvānegist
Enderīn reh dūri vü bīgānegist

Z'an ki in dīvānegī-yi ʿām nist (12)
Ṭıbbrā irşād-ı in aḥkām nist[551]

(14) Meṣnevī
Maḥrem-i in hūş cüz bīhūş nist
Mer zebanrā müşterī cüz gūş nist

(13) Bu hūşuñ maḥremi bīhūşuñ ġayrı degüldür taḥḳīḳan zebāna gūşdan ġayrı degüldür taḥḳīḳan zebāna gūşdan (14) ġayrı müşterī yoḳdur yaʿnī bu ẕikr olınan hūşuñ maḥremi degüldür illā ʿaḳl-ı maʿāşdan bīhūş olanlar ve ol (15) dünyāya **Peyġam-ber** ʿaleyhi's-selām gibi ***entum aʿlemu biumūri dunyākum***[552] diyenlerdür zīrā ḥikmet-i ilāhiyye her şeyʾi bir şeyʾe lāyıḳ ve her (16) kesi bir gūne maṣlaḥata sāyıḳ ḳılmışdur meṡelā ẕebāna ṭālib ü müşterī olan gūşdur keẕālik bu hūş-ı külle ʿāşıḳ (17) ü maḥrem olan bīhūşdur kemā ḳāle **Ebū Yezīdu'l-Bisṭāmī** *ʿilmullāhi istiʿdāde ʿibādihi feminhum men lemyuṣliḥ li'l-ʿışḳı ve'l-muḥabbeti* (18) *feşeġalehum li'l-ḫıdmeti ve'l-ʿibādeti fehumu'l-ʿābidūne ve'z-zāhidūne ve minhum men ṣalaḥa'l-muḥabbeti fe'ḫteṣarahum bimuḥabbetihi fehumu'l-ʿāşıḳūne'l-vālihūn*[553]

Beyt (19)
Her kesīrā behr-i kārī sāḫtend
Meyl-i anrā derdileş endāḫtend[554]

Pes bu hūşa maḥrem olan ehl-i dīne lābud ve lāzımdur (20) ki bīḫodlıḳ şarābın içe ve mest olup kendüden geçe ḥattā maʿşūḳ-ı ḥaḳīḳī aña bir ḳapuyı fetḥ idüp aça pes **Ḥażret-i** (21) **Mevlānā** bu hūşa maḥrem olan ʿaḳl-ı cüzʾīden bīhūş ḳalan kimseler ne idügin beyān

---

[551] "Asıl divane, divane olmayandır. Bekçiyi görüp de evinde durmayandır. Divanelik ve karmaşadan başka ne varsa bu yolda uzaklık ve bîgâneliktir. Bu umumî olmayan divaneliğe tıpta bir hüküm yoktur."
[552] "Siz dünyanızın işlerini daha iyi bilirsiniz." Müslim, Fezâil, 38 (2361) (139).
[553] "Ebû Yezîd Bestâmî der ki: Allah kullarının kabiliyetini bilir. Bazı kulları aşk ve muhabbete meyilli değildir. Allah onları ibadet ve hizmetile uğraştırır. Onlar abid ve zahidlerdir. Bazı kulları da muhabbete meyillidir. Allah bu kullarına muhabbetini hasretmiştir. Onlar aşık ve yanmışlardır."
[554] "Her insan bir iş için yapılmıştır. O işin meyli de onun gönlüne düşürmüştür."

(22) eyledükden ṣoñra günleri ʿaḳl-ı maʿāş ġamında żāyiʿ olan kimselerüñ ḥālini ʿalāḳāʿideti üslūbu'l-ḥakīm taḳrīr idüp (23) buyururlar

(15) Meṡnevī

Derġam-ı mā rūzhā bīgāh şud

Rūzhā bāsūzhā hem-rāh şud

Bizüm ġamumuzda günler bīgāh oldı rūzlar (24) sūzlara hem-rāh oldı bu beyt-i şerīf üslūb-ı ḥakīm ḳāʿidesi üzredür üslūb-ı ḥakīm oldur ki [P10b] bir ʿālim kimse bir nice (25) leʾīme irşād u naṣīḥat ḳılduḳda imḥāż-ı nuṣḥ içün anlaruñ mā-beynine kendüyi idḫāl eyleyüp naṣīḥati evvelā kendü nefsine söyleyüp (26) anlara taʿrīż eyleye ve ol ḳavme bu üslūb üzre kelām-ı ḥikmet-āmīzi söyleye *kemā verede hāẕe'l-uslūbi fī'l-Ḳurʾān ḳālellāhu Teʿālā fīhi* (27) *ḥākiyen ʿanḤabībi'n-Neccār ve māliye lāaʿbudulleẕī feṭaranī ve ileyhi turceʿūn*[555] ol zamānda ki Ḥabīb-i Neccār Ḥażretleri ḳavm-i Anṭakyaya [A21a] (1) Ḥażret-i ʿĪsānuñ gönderdigi rusulden ḫaber alduḳda maġāradan çıḳup bunlara gelüp irşādda kemāl-i telaṭṭuf murād itmekle (2) evvelā nefsini muʿrıż-ı naṣīḥata idḫāl idüp anlara ʿalāvechi't-taʿrīż ve't-taḳrīʿ didi ki eyā benüm içün ne şeyʾ vardur ki beni (3) yoḳdan var eyleyen Allāha ʿibādet itmezem ḥāl bu ki sizüñ cümleñüz ol Ḥażrete rāciʿdür ammā muḳteżā-yı ẓāhir bu idi ki (4) *ve mā liye lāaʿbudulleẕī feṭaranī ve ileyhi turceʿūn*[556] pes bunlara imḥāż-ı nuṣḥ u kemāl taʿrīż içün bu ḳāʿide icrā (5) olınup bu üslūba ʿudūl olındı

Beyt

Ḫᵛāhi in maʿnā şeved bertū ʿıyān

Māli lāaʿbudu ezḲurʾan buḫᵛān

Mīkuned taʿrīż-i an mustekbirān (6)

Ki berayşan bendegī āyed girān

Tā zirāh-ı bendegī āgeh şevend

Bu'gẕerend ezbīrehī ezreh revend (7)

Hemçūnin vāṣıl nişeste pīş-i yār

[555] "Bu üslup Kuran-ı Kerim'de şöyle geçer. Allah Teâlâ, Habib-i Neccâr'ın halini anlatıp şöyle buyurur: "Hem ben, ne diye beni yaratana kulluk etmeyeyim! Oysa siz de yalnızca O'na döndürüleceksiniz."(Ya-Sin, 22)

[556] "Hem ben, ne diye beni yaratana kulluk etmeyeyim! Oysa siz de yalnızca O'na döndürüleceksiniz." (Yâ-Sîn, 22).

Mīkuned ezhecr nālişhā-yı zār

Tā şeved maḥcūb u maḥrūm ezvişāl
Vāḳıf ezhicrān-ı pür-renc ü melāl (8)

Rūy bertābed ziẕill-i iḥticāb
Zūd bi'ştābed suy-ı ḥusnu'l-me'āb[557]

Ḥażret-i Mevlānā bu ḳāʿideyi **Ḥażret-i** (9) **Mes̱nevī**de çoḳ maḥalde icrā iderler tā ki buradan maʿlūm ola nitekim bir maḥalde daḫı buyururlar

Mes̱nevī (10)
Çün nenālem telḫ ezdestān-ı ū
Çün neyem ezḥalḳa-yı mestān-ı ū

Çün nebāşem hemçü şeb bīrūz-ı ū
Bīvişāl-i rūy-ı rūz-efrūz-ı ū[558]

(11) Bu ẕikr olınan ḳāʿide üzre **Ḥażret-i Mevlānā** bu beyti edā buyururlar ki bizüm ol (12) hūşa maḥrem olamaz ġamında ve nāyāftlık eleminde günlerümüz bīgāne oldı günlerümüz sūz u güdāzlara hem-vāre oldı (13) ammā muḳteżā-yı ẓāhir bu idi ki *derġam-ı tān rūzhā bīgāne şud*[559] diyelerdi pes bu üslūb-ı ʿudūl bu ẕikr olınan (14) nükteyi işʿār içündür **Ẓarīfi Ḥasan** bu maʿnāyı fehm itmeyüp *rūzhā* mürşid olanlardan istiʿāredür dir ve (15) bu gūne taʿbīr ider ki *Evliyā reftend u mürşidan guẕeştend derirşād kerden-i mā ġam ḫordend*[560] bu sözüñ bu kelāma münāsebeti (16) yoḳdur ve bu beytüñ şerḥinde **Surūrī**den ġayrī ḫaṭā eylemiş çoḳdur līkin bu ẕikr olunan üslūbdan ġayrīye (17) saġ yoḳdur

(16) Mes̱nevī
Rūzhā ger reft gū rev bāk nist
Tū bümān ey an ki çün tū pāk nist

---

557 "Mananın sana açılmasını talep ediyorsan, Kuran'dan "Bana ne oluyor da ibadet etmiyorum."(Ya-Sin, 22) ayetini oku. Bendeliğin kendisine ağır geldiği mağrur kimseleri ayıplar. Kulluk yolunda uyanık olmalarını ve yolsuz kalmamalarını ister. Vuslata ermiş ve sevgilinin yanında oturmuş olup da firaktan ah eder. Mahcup olup vuslattan mahrum olmak için eziyet ve keder dolu ayrılıktan haberdar olur. Hicab zilletinden yüz çevirip hüsn-i meâba doğru koşmaya başlar."
558 "Onun mestlik halkasında olmadığım için hikâyesinden acılığından nasıl inlemeyeyim. Onun gündüzü ve gündüzü de aydınlatan yüzünün vuslatı olmadığı zaman niye gece gibi olmayayım."
559 Günler gamınızla akşam oldu, günler yanmalarla yoldaş oldu."
560 "Bizim irşadımız için gamlanan veliler gitti ve mürşitler göçtü."

Yaʿnī günler eger gitdise (18) ve eyyāmumızı hevā vü heves żāyiʿ itdise ol günler gitdigine bāk yoḳdur sen ḳāl ey mürşid-i kāmil ki (19) senüñ gibi pāk yoḳdur senüñ terbiyye vü himmetüñ sebebiyile bize tedārik-i māfāt ve telāḥuḳ-ı żāyiʿāt (20) mümkindür *tū bümān* ḫıṭābı **Cenāb-ı Ḥaḳḳ**a daḫı olsa cāyizdür ve lākin şol bir ḥüsn taʿbīr itmekle ki senüñ ʿināyet ü (21) iḥsānuñ ḳalsun ey şol ḫālıḳ-ı kevn ü mekān ki senüñ gibi pāk ü subḥān yoḳdur şol kimseye ki ʿināyet-i (22) ilāhī yār olur māfātı tedārik ḳılur ve maẓhar-ı velāyet olur ve envār-ı hidāyeti bulur *kemā ḳāle'l-meşāyıḫ el-ʿināyetü tehdümu'l-cināyete* (23) *tūcibu'l-hidāyete tūrişu'l-velāyete*[561] bu beytde muḳaṣṣır olanlara esrār-ı ilāhiyyeden maḥrūm ḳalanlara tesliye (24) vardur keenne buyururlar ki ey muḳaṣṣır günlerüñ żāyıʿ oldıyısa ve hevā vü heves ʿömr-i nāzenīnüñ telef ḳıldısa ġam yime (25) şol vaḳtde ki bir mürşid bulasın ve aña iḳtidā ḳılasın anuñ himmet-i berekātıyıla ve irşād-ı bāsaʿādeti sebebiyile (26) cemīʿ-i seyyiʾātuñ ḥasenāta ve żāyiʿātuñ maḥṣūlāta mübeddel olmaḳ maḳarrdur

Beyt

Hem-nişīnī muḳbilan çün kīmyast (27)

Çün naẓarşan kīmyāyī ḫod kucast[562]

ve yāḫud **Cenāb-ı Ḥaḳḳ**a teveccüh ḳılasın ve ʿināyet-i ilāhiyyeyi bulasın pes maḥrūm [A21b] (1) u maġbūnluk dāmından ḳurtulup saʿādete iresin eger bu iki emrden birisi olmazsa neʿūẕu billāh ḫusrān ü ḫıẕlān (2) varṭasında ḳalursın kemā ḳāle Mevlānā ḳaddesellāhu sırruhu'l-ʿazīz

Meṣnevī

Bīʿ ināyāt-ı Ḥaḳ u ḫāṣān-ı Ḥaḳ

Ger melek bāşed siyāhesteş varaḳ[563] (3)

(17) Meṣnevī

Her ki cüz māhī ziābeş sīr şud

Her ki bīrūzist rūzeş dīr şud

Her kim ki (4) ġayr-ı māhīdür ābdan reyyān oldı ve cezve-yi ābıla ḳandı her kim ki bīnaṣībdür anuñ rūzı dīr oldı bu beyt-i (5) şerīfde ehl-i sülūk üç nevʿ olmasına işāret vardur nevʿ-i evvel şol māhiyān-ı deryā-yı muḥabbet-i Ḥaḳ ve ġavvāṣān-ı (6) biḥār-ı envār-ı muṭlaḳdur dirler ki māhī-miṣāl āb-ı zülāl-i viṣāle sīr olmayup ***hel min mezīd***[564]

[561] "İnâyet cinayeti oratadan kaldırıp hidayete ulaştırır ve velayet kazandırır."
[562] "Mukbil insanlarla dost olmak kimya gibidir. Onların nazarı gibi bir kimya nerede var?"
[563] "Hakk'ın ve O'nun haslarının inayetleri olmadan, kişi melek de olsa defteri kapkaradır."
[564] "Daha var mı?" (Kâf, 30).

naʿrasın ururlar eger hezār (7) deryāyı nūş itse belki nice biñ merātib-i maḳāmātı geçüp gitseler yine reyyān olmazlar ve ṭaleb ü iştiyāḳı elden (8) ḳomazlar nevʿ-i s̱ānī şol ḳānıʿān-ı āb-ı vuṣlat ve ḳāʿidān-ı kūy-ı ṭarīḳatdurlar ki nīm cürʿadan sekrān ve yek kūzeden (9) reyyān olurlar ve nevʿ-i s̱ālis̱ bu ḳıṣṣadan bīḥiṣṣe ve bu rūzīden bībehre ve pür-ġuṣṣa ḳalurlar evvelki ṭāyifenüñ (10) mis̱āli **Bāyezīd** gibi ikinci ṭāyifenüñ mis̱āli **Muʿāẕ Rāzī** gibi üçünci ṭāyifenüñ mis̱āli sāyir-i ehl-i luʿb u bāzī gibidür (11) nitekim **Muʿāẕ-ı Rāzī Bāyezīd Ḥażretleri**ne yazup gönderdi ki *sekeret bişerbeti minkāse ḥubbihi*[565] pes (12) **Bāyezīd** daḫı aña yazup gönderdi ki

Beyt

Şarabtu'l-ḥubbe kāsen baʿde kāsin

Ve lānefede'ṣ-ṣarābu ve lāruviyet[566]

(13) Meşāyıḫ reyde ve ʿadem-i reyde iki ṭaraf olmışlardur bir ḳısmı dirler ki sālik-i müşāhede levḥ-i maḥfūẓa mālik (14) olduḳda ve ḥaḳāyıḳ-ı eşyāyı bulduḳda reyyān olur ve ʿaṭşı mündefiʿ olup ṭalebden ḳalur ve bu ḳadarla (15) iktifā ḳılur *kemā ḳāle'ş-**Şeyḫ** raḍıyallāhu ʿanh fi'l-Futūḥāt er-reyyu māyaḥṣilu bihi'l-iktifā'i ve yeḍīḳu'l-maḥalli ʿani'z-ziyādeti iʿlem* (16) *innehu lāyeḳūlu bi'r-reyyi illā men yeḳūlu bienne s̱ummehu nihāyete ve ġayete ve humu'l-mekşūfu lehum ʿālemu'l-ḥayāti'd-dünyā ve nihāyāti müddetihā ve hum* (17) *ehlu'l-keşfi fi'l-levḥi'l-maḥfūẓi'l-muʿtekifūne ʿale'n-naẓari fīhi ev menkāne keşefehu fīnaẓarihi'l-vücūdi ʿalāmāhuve ʿaleyhi s̱umme yesdilu'l-ḥicābe* (18) *dūnehu ve yera'n-nāhī iẕ kulle mādaḫale fi'l-vücūdi mütenāhi ve leyse liṣāḥibin ḥāẕe'l-keşfi mine'l-keşfi'l-uḫrā şey'en* (19) *femen ra'yu'l-ġāyeti ḳāle bi'r-reyyi ve ʿuluvvi'l-himmeti bi'l-ġāyeti*[567] maʿnā-yı şerīfi **Ḥażret-i Şeyḫ Fütūḥāt**da buyururlar ki ḳanmaḳluḳ ve sīr (20) olmaḳluḳ ol maʿrifetdür ki anuñile iktifā ḥāṣıl ola ve maḥalli yaʿnī ḳalbi ziyādeden teng eyleye ve daḫı ziyādeye maḥal (21) ḳomaya bil ʿaṭşān baḥr-ı maʿnevī ki reyyān olmaġı söylemez illā şol kimse ki mertebe-yi ḥaḳīḳate nihāyet ü ġāyet vardur diye (22) bunlar ol ṭāyifedür ki bunlariçün ʿālem-i ḥayāt-ı dünyā ve anuñ müddetinüñ nihāyeti keşf olmışdur ve bunlar levḥ-i maḥfūẓda (23) vāḳiʿ olan ehl-i

---

[565] "Hakk'ın aşk badesinden içen, mest oldu."

[566] "Muhabbet badesini ben kase kase içtim. Ama ne şarap tükendi, ne de ben doydum."

[567] "Rey, kendisiyile yetinilen şeydir. O artarsa mahal darlaşır. Bir nihayet ve gayeden dem vuran kişilerden başka kimsenin rey hakkında konuşamadığını bil. Bu kişiler dünya hayatı ve onun ömrünün kendilerine bildirildiği kişilerdir. Kendilerini levh-i mahfuza bakmaya adayan kişilerdir. Keşif kudreti gözünde olan kişinin üzerinde vücud kokusu yoktur. Ayrıca perde daha aşağısına sarkar ve sadece mütenahi (fani) olan şeyleri görebilir. Zira vücud dairesinde olan her şey mütenahidir. Bu keşif sahibine uhrevi olan nazar ve keşif açılmaz. Bu durumda gâyeyi (nihai nokta) görebilen kişiler rey hakkında konuşabilir. Onun himmeti de bu gâyeye bağlıdır."

keşfdür eyle ehl-i keşf ki levḥ-i maḥfūẓda vāḳıʿ olana naẓar itmek üzre muḳīmlerdür yāḫud bunlar (24) ol ṭāyifedür ki bunlaruñ keşf-i naẓarlarında vücūduñ ʿalāmāhuve ʿaleyh olduğından ve andan ṣoñra bunlaruñ naẓarına bir ḥicāb (25) ḥāyil oldı ki bunlar nihāyet kūrdılar zīrā her ne ki vücūdda dāḫildür müşāḥiddür bu keşfüñ ṣāḥibi içün (26) keşf-i uḫrevīden bir şey yoḳdur pes ġāyet ve nihān gören sīrlige ḳābil oldı ve himmeti ġāyete taʿlīḳ ḳıldı (27) ve bir ḳısmı daḫı dirler ki ẓuhūrāt-ı ilāhiyyeye nihāyet yoḳdur ve tecelliyāt-ı rabbāniyye ḳatı çoḳdur pes ʿaṭşān olan [A22a] (1) ʿāşıḳuñ cānı ne vechile reyyān olur kemā ḳāle'ş-Şeyḫ fīhāẕe'l-bāb *beyt er-reyyü ḳāle bihi ḳavmun ve leyse lehum ʿilm* (2) *bienne vücūdu'r-reyyü maʿdūm lev kāne'-rreyyü tenāhi'l-emrü ve inḳaṭaʿat imdādeten ve ziyādāt ve taʿlīm fe'l-emru leyse lehu ḥadde* (3) *yuḥīṭu bihi lekunnehu'r-rızḳu fi'l-eşḫāṣi maḳsūm*[568] ve Ḥażret-i Mevlānā ḳuddise sırruhu daḫı reyy yoḳdur diyen ṭāyife-yi ʿaliyyedendür (4) nitekim bir ġazel-i raʿnālarında buyururlar

Beyt

Rey ki ziab sīr şud men neşudem zihī zihī (5)

Lāyıḳ in kemān men nist zihī zihī zihī[569]

Ve Meṡnevī-yi Şerīfüñ bir maḥallinde daḫı buyururlar [P11a]

Beyt

Ey birāder bīnihāyet dergehist (6)

Berher ançi mīresī billah mehist[570]

buyururlar pes bu muḳaddeme maʿlūmuñ oldıyısa maʿnā-yı beyt böyle dimek olur ki her şol (7) kimseler ki māhī-yi baḥr-ı eḥadiyyetüñ ġayrīdür yaʿnī deryā-yı vaḥdetüñ māhīsi degüldür bu ẕikr olınan esrāruñ ṣuyından (8) sīr oldı ve bu ḳadarla ḳanāʿat ḳılup reyy buldı ve her şol kimse ki bu rūzīden bīleẕẕet ve bu leẕẕetden (9) bīrūzī ḳaldı anuñ rūzı dīr oldı dimek ʿAcem içünde ḍarb-ı meṡeldür nitekim *her ki bīsīrest rūzeş dīrest*[571] (10) dirler ve bunı aç olanuñ güni ġamm u endūhla geçdükde kināye iderler ve fi'l-ḥaḳīḳa bu leẕẕetden (11) bīnaṣīb olan ve bu şerbetden bībehre ḳalan kimselerüñ dünyā vü āḫıretde ʿıyşı yoḳdur

Beyt

---

[568] "Rey üzerine konuşanlar; reyyin vücudunun aslında yokluk olduğunu bilmiyorlar. Rey var olsaydı emir son bulur, medette bulunma, ilave ve bilgilendirmeler kesilirdi. Emrin kendisini içeren bir sınırı yoktur. Ama rızık kişilere taksim edilmiştir."

[569] "Çakıl bile suya kandı ama ben bir türlü kanmadım, vah yazık! Bu kemana layık olan ben değilim, vah yazık!"

[570] "Ey birader, o sonsuz bir dergâhtır. Her nereye ulaşırsan Allah için sakın durma."

[571] "Kim tok değilse gün ona uzun gelir."

Felāʿayşa fi'd-dunyā limen kāne ṣāhiyyen (12)
Ve men lemyemut sekren bihā feinnehu'l-ḥazm

ʿAlāṉefsihi ḳalbeyke men ḍāʿa ʿumrehu
Ve leyse lehu minhā naṣībun ve lāsehmun[572]

(18) Meṡnevī (13)
Derneyābed ḥāl-i puḫte hīç ḫām
Pes suḫan kūtāh bāyed ve's-selām

Ḫām olanlar puḫte ḥālini hīç bulamaz yaʿnī nāpuḫte (14) puḫte mertebesine nāyil olmaz pes söz kūtāh gerekdür ve's-selām yaʿnī puḫte olanlaruñ ve kemāle irenlerüñ (15) ḥālini hīç ḫām u nāḳış ḳalan idrāk idemez anuñçün meşāyıḫ *lāyaʿrifu'l-kāmile ġayrahu ḥattā lāyentehī ileyhi seyrihī*[573] dimişlerdür (16) ve *lāyaʿrifü ẕa'l-fażli illā ẕūhī*[574] diyenler ḫūb edā itmişlerdür zīrā kāmillerüñ ḥāli maḳālle taʿrīf olmaz ve bu (17) ẕevḳı ṭatmayan bilmez lākin kāmil ü puḫte kimlerdür ve mertebeleri nedür taḥḳīḳ idelüm tā kim ehl-i kemāle ve mertebelerine ʿilm ḥāṣıl (18) ola *ḳāle* ***İbnu'l-ʿAṭā*** *fi'l-**Ḥikem** el-kāmilu ʿabdun iẕā şeribe ezdāde ṣaḥven ve iẕā ġābe ezdāde ḥużūran felācemʿihi yaḥcibuhu ʿan* (19) *fürḳatin ve lāfürḳatehu taḥcebehu ʿancemʿihi ve lāfenāʾehu ʿanbeḳāʾihi ve lābeḳāʾehu ʿanfenāʾihi yuʿṭī kulle ẕī ḳısṭin ḳısṭahu ve yuveffī* (20) *kulle ẕī ḥaḳḳin ḥaḳḳahu ve ḳāle* ***Ebū Bekru'ṣ-Ṣıddīḳi*** *raḍıyallāhu ʿanh lemmā nezelet berāʾetu ʿĀyişete raḍıyallāhu ʿanhā mine'l-İfki liʿĀyişete yā Āyişete* (21) *uşkurī* ***Resūlallāhi*** *ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem feḳālet vallāhi lāeşkuru illellāhe ve lehā* ***Ebū Bekr*** *raḍıyallāhu ʿanhu ʿale'l-maḳāmi'l-ekmeli'l-muḳtażī* (22) *liiṡbāti'l-āṡāri ve ḳad ḳālellāhu Teʿālā* ***en eşkure lī ve livālideyke*** *ve ḳāle* ***Resūlullāh ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem*** (23) ***men lemyeşkuri'n-nāse lemyeşkurillāhe***[575] maʿnā-yı şerīfi **Ḥikem**de **İbn ʿAṭā** dir ki kāmil şol bendedür ki içdügi

[572] Sahv sahibi (ayık) olan kişinin dünyada hayatı yoktur. Sekr halinde ölmeyen kişi basireti elde edememiştir. Ömrünü boş yere tüketen kendi haline ağlasın. Zira onun hayattan nasibi ve payı yoktur."
[573] "Kamil insanı, seyr-i sülukü onun derecesine ulaşandan başkası anlayamaz."
[574] "Fazilet sahibi kimseyi ancak faziletli kişi anlar."
[575] "İbn Atâ Hikem'de der ki: Kâmil kişi abddir. İçtiği zaman (şürb) sarhoş olduğunda (sekr) sahvi (uyanıklık) artar. Kendini kaybettiğinde (gayb) O'nu bulur(huzur). Cem hali, fark haline engel olup onu perdelemez. Fark hali cem haline, fena bekaya, beka da fenaya perde çekmez. Her adil olana adaletini, hak sahibine de hakkını verir. Yine der ki: Hz. Ebubekir'in Hz. Ayşe'nin başına gelen İfk olayı üzerine ayet nazil olduğu için kızına; Ey Ayşe, Allah Resulü'ne teşekkür et, demesi üzerine Hz. Ayşe de; hayır ben O'na değil sadece Allah'a şükrederim, dedi. Hz. Ebubekir, Hz. Ayşe'ye bu ricasıyla ayet ve hadislerle sabit olan en üstün mertebeye, yani beka mertebesine işaret etmiştir. Allah Kuran'da "Bana şükret ve anne babana teşekkür et."(Lokman, 14) buyurmaktadır. Hz. Peygamber de "İnsanlara teşekür etmeyen Allah'a şükr edemez." Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ, I/354 (953). buyurmuştur."

(24) ṣaḥvı ziyāde ola ve ġāyib olduḳda ḥużūr ziyāde ola cemʿi fürḳatden ve farḳı cemʿinden anı menʿ ḳılmaya ve fenāsı (25) beḳā yüzine ve beḳāsı fenā cānibine ḥicā olmaya her ḥaṣṣa cānibine ḥaṣṣsasını iʿṭā eyleye ve her ḥaḳ ṣāḥibine (26) ḥaḳḳı ibḳā eyleye **Ebū Bekr Ḥażretleri** raḍıyallāhu ʿanh **Ḥażret-i ʿĀyişe**nüñ bühtāndan berātı ḥaḳḳında āyet nāzil olduḳda (27) didi ki yā ʿĀyişe **Ḥażret-i Resūlullāha** şükr eyle **Ḥażret-i ʿĀyişe** raḍıyallāhu ʿanhā didi ki **Allāh** ḥaḳḳı içün şükr eylemezem [A22b] (1) illā **Allāha Ḥażret-i Ebū Bekr ʿĀyişe Hażretleri** maḳām-ı ekmele delālet eyledi eyle maḳām-ı ekmel ki ās̱āruñ ve kes̱retüñ (2) is̱bātını muḳtażīdür nitekim maḳām-ı vaḥdeti kes̱retde görüp cānınuñ bile ḥaḳḳını ve şükrini edā eylemek vācib oldıġı (3) eclden **Cenāb-ı Ḥaḳ** buyururlar ki *en eşkure lī ve livālideyke*[576] ve **Ḥażret-i Resūl-i Ekrem** ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem nāsa şükr (4) eylemeyen Allāha şükr eylemedi diyü buyururdı pes bu kelāmdan fehm olunan oldur ki kāmil vaḥdeti kes̱retde ve kes̱reti (5) vaḥdetde görendür ve hem bu beytüñ ḥükmin icrā idüp ḥaḳḳı ẕī-ḥaḳḳa irgürendür ve nice mertebe-yi tefriḳada daġdaġa-yı (6) kes̱ret ile mürde olanları ʿilm-i tevḥīdile dirgürendür pes bu mertebede olan humāmuñ aḥvāl-i velāyet-encāmı (7) aʿvāmün ke'l-hevām ve muḳāllid-i ẖām fehm idemez ve mücerred ẓann u ḳıyāsla bunlaruñ rāhına gidemez feiẕā kāne keẕālik söz (8) kūteh gerekdür ve's-selām

(temme'l-kelām biʿavnillāhi'l-ʿallām ve ṣallallāhu ʿalāseyyidi'l-enām ve aṣḥābihi'l-feẖẖām ve evlādihi'l-kirām[577]

Bu maḥalle ẖuṭbe ve dībāce yazılmasına bāʿis̱ ü ʿillet iki nükteye işāret oldıġıyiçündür nükte-yi evvel muḳaddem meşrūḥa olan on sekiz beyt **Ḥażret-i Mevlānā**nuñ ḳalb-i şerīflerine Cenāb-ı Ḫudā cānibinden defʿaten vāḥideten ilhām ü ilḳā olınup **Ḥażret-i Ḥüsāmü'd-dīn Çelebi** lisān-ı ḥālile bu gūne bir kitābuñ te'līfin ol Ḥażretden istidʿā idüp ẖāṭır-ı ʿāṭırları bu endīşe üzre s̱ābit ü berḳarār iken **Ḥażret-i Ḫudāvendigār** destār-ı mübāreklerinden bu ebyāt-ı şerīfeyi iẖrāc ü iẓhār idüp buyurdılar ki Ḥüsāmü'd-dīn daẖı sen lisān-ı maḳāl ile istidʿā eylemezden evvel Cenāb-ı Müteʿālden bu gūne bir kiṭāb-ı pür-kemālüñ manẓūm olması ḳalbüme ilhām olundı al bu ebyāt-ı şerīfeyi i ḳalīl-i kes̱īre nümūnedür kemā beyyennā fīşerḥi'd-dībāce pes **Ḥüsāmü'd-dīn Çelebi** lisān-ı maḳāl ile anuñ baḳıyye-yi naḳıyyesin daẖı istidʿā buyurduḳlarında *bend bügsil* beytinden ibtidā idüp te'līf ü taḥrīrine şürūʿ ḳıldılar nükte-yi s̱ānī **Ḥażret-i Mes̱nevī** ṣūreten şeş dībāce vāsıṭasıyıla şeş mücelleddür ve şeş mücelled olmasında nükte budur ki

[576] "İnsana da, anne babasına iyi davranmasını emrettik." Lokman, 14
[577] "Allâm olan Allah'ın inayetiyile söz bitti. Allah'ın salâtı tüm varlıkların efendisi Hz. Muhammed'e, ashabına ve ehl-i beytine olsun."

Beyt

Şeş cihetrā nūr deh ezşeş ṣuḥuf

Key yeṭūfu ḥavluhu menlem yeṭuf

Beytüñ muḳteżāsınca şeş cihāta envār-ı maʿārif ve esrārı iʿṭā eylemisini işʿār eyler tā kim ẓulmet-i cehl ve ġafletde ḳalanlar bunuñ envār-ı sāṭıʿasın görüp ḥavline ṭavlineler ve istināre ḳılalar ve ḫılḳat-ı eşyāda daḫı eyyām-ı ilāhī şeş rūz vāḳıʿ olmışdur ***kemā ḳālellāhu Teʿālā el-leẕī ḫaleḳa's-semāvāti ve'l-arżi ve mā-beynehumā fisitteti eyyām***[578] pes bu maʿnālar şeş ʿadedüñ fażīletine delālet ider bu eclden cild-i Meṡnevī daḫı şeş ʿadet iʿtibār olundı ammā bu ebyāt-ı şerīfe tamām bir mücelled olduğı iʿtibārıyıla Meṡnevī maʿnen heft cilde ve sebʿa'l-meṡānī ʿunvānıyıla muʿanven ü muʿadded olur aʿdād mā-beyninde aʿdād-ı efżal daḫı heft olduğına delāyil çoḳdur ve bu cümleden biri ***ḳāle ʿaleyhi's-selām el-aʿdādu ʿindellāhi'l-vetr ḳāle*** *baʿżu'l-meşşāyıḫ fişerḥihi ve uḥibbu'l-vetru's-sebʿ ve lihāẕā buniye ʿale's-sebʿi keṡīrun mine'l-mevcūdāti … inne's-semāvāti's-sebʿi ve'l-erażūn es-sebʿ ve'l-kevākibu's-seyyāreti es-sebʿu ve'l-biḥār es-sebʿ ve ünzilel'-Ḳur'ān ʿalāseb ʿati ḥarfin ve āyetin el-esmā'u'l-ilāhiyye es-sebʿ tabaḳātu'n-nīrān ve ebvābihā es-sebʿ* ve bunlardan māʿadā ṭabaḳa-yı başar geft ve endām ü emʿā heft ve iḳlīm heftdür muḥaṣṣal-ı sebʿiyyāt çoḳdur ve iḥṣāya ṭāḳat yoḳdur ammā nükte-yi ṡāliṡ oldur ki egerçi bu kelām ṣūretā vaṣldur lākin maʿnen bu maḥalde fażl vardur kemā yaʿterifu ve lihāẕā en-nikātu'ṡ-ṡelāṡe ve bu maḥalde ḫuṭbe ve dībāce taḥrīr olundı *vallāhu aʿlemu bi'ṣ-ṣavāb ve ileyhi'l-merciʿu ve'l-me'āb)*

ḳāle Sulṭānu'l-ʿārifīn ve burhānu'l-vāṣılīn miṣbāḥu derūni ehli yaḳīn miftāḥu ḫazā'ini (9) *esrāri rabbi'l-ʿālemīn irşādu's-sālikīn ve taʿlīmen li'ṭ-ṭālibīn*[579]

(19) Meṡnevī

Bend bü'gsil bāş āzād ey puser

Çend bāşī bend-i sīm ü bend-i zer (10)

Bu beyt-i şerīfüñ māḳabline münāsebeti faṣl ḳāʿidesini iḳtiżā ider ve faṣl didükleri **ʿilm-i Meʿānī**de oldur ki kelām-ı (11) müteġāyirenüñ mā-beyninde cihet-i cāmiʿa olmadığı eclden beynehumāya bir kelām-ı āḫarı daḫı taḳaddür olunmağıla münāsebet-i tāmme (12) bulınur ve bu ḳāʿide **Meṡnevī-yi Şerīf**üñ ekṡer-i maḥallinde icrā olınur fe'fhem pes vaḳtā kim beyt-i evvelde hīç ḫām olanlar puḫtelik (13) bulanlaruñ ḥālini fehm itmezler

578 "Gökleri, yeri ve bunların arasındakileri altı günde (devirde) yaratan Allah'tır." (Secde, 4; Furkan, 59)

579 "Ariflerin sultanı, vasılların burhanı, ehl-i yakinin kalp ışığı, âlemlerin rabbinin sırlar hazinesinin anahtarı, sâlikleri irşad ve talipleri ta'lim için buyurdu."

buyurdılarsa pes su'āl-i muḳaddere lāzım geldi ki pes yā **Mevlānā** bu mertebe puḫtelige (14) bāliġ olan ricāluñ aḥvāline eṭfāl-ı ṭarīḳat nice bāliġ olur ne vechile kemāl mertebesin bulur **Ḥażret-i Mevlānā** (15) daḫı *irşāden ṣūbyāni'ş-şerī'ati ve ta'līmen lieṭfāli'ṭ-ṭarīḳati*[580] bu beyt-i müsteṭābı su'āl-i muḳaddere cevāb ṭarīḳıyıla (16) edā buyururlar ki bend-i dünyāyı kes ve āzād ol ey oġlan nice bir sīm ü zere bend ü muḳayyed olursın ey bīiẕ'ān (17) 'aḳl u 'irfānuñ var ise **Ḥażret-i Raḥmān**uñ resūline buyurduġı **ḥadīs̱-i ḳudsī**sinden ma'nā-dān olursın ve ṣıbyān (18) mertebesinden ḳurtulursın ***ḳāle Te'ālā yā Aḥmedu lātekun ke'ṣ-ṣabiyyi feinnehu iẕā naẓara ile'l-ebyażi ve'l-aḥmeri eḥabbehu***[581]

Beyt (19)

Bāzīçe ist ṭıfl firīb in metā'-ı dehr

Bī'aḳl merduman ki bed mubtelā şudend[582]

(20) Mes̱nevī

Ger birīzī baḥrrā der kūzeyī

Çend gunced ḳısmet-i yek rūzeyī (20)

Eger baḥri bir ḳuzeye dökseñ ne miḳdār ṣıġar ḳısmet-i yek rūze ṣıġar mıṣra'-ı s̱ānī su'āl ve cevābdur (21) ya'nī ey ṣıġar ḥālinde ḳalan eger baḥr-ı erzāḳı kemāl-i ḥırṣından kūze[-yi] vücūduña dökseñ aña ne ḳadar rızḳ ṣıġar (22) ki ol rūz-merre olan naṣībüñdür pes her kesüñ rūz-merre ḳısmeti ***naḥnu ḳasemnā beynehum ma'īşetehum fī'l-ḥayāti'd-dunyā***[583] āyetinüñ (23) muḳteżāsınca merzūḳ u maḳsūmdur ve ehl-i kelāmuñ bir kimsenüñ rızḳını bir āḫar almaz ve evde yanmaz ve telef (24) olmaz ve yirde ḳalmaz didükleri 'ulemāya ma'lūmdur farażā ṭālib-i rızḳ mevtden hārib oldu[ġ]ı gibi rızḳdan daḫı (25) hārib olsa rızḳı elbette anı bulur nitekim **Cābir Ḥażretleri** bu ḥadīs̱-i şerīfi **Ḥażret-i Nebiyy-i Mükerrem**den (26) ṣallallāhu 'aleyhi ve sellem rivāyet ḳılur ***ḳāle Resūl 'aleyhi's-selām*** lev***enne'bne Ādem yehrabu minrızḳihi kemā yehrabu mine'l-mevti*** (27) ***liedrakehu rızḳuhu kemāyudrikhu'l-mevtu***[584] bunı böyle bilen ḳānı' olur ve dām-ı ḥırṣdan necāt bulur

(21) Mes̱nevī

Kūze-yi çeşm-i ḥarīṣan pür neşud [A23a] (1)

---

[580] "Şeriat çocuklarını irşat ve tarikat tıfıllarını ta'lim için.."
[581] "Ey Ahmed, Sakın çocujlar gibi olam. Zira onlar beyazı görür, onu ister, kırmızıyı görür, onu ister."
[582] "Bu devrin metâı bir oyuncak gibidir. Bu berbat şeye müptela olanlar akılsızdır."
[583] "Dünya hayatında onların geçimliklerini aralarında biz paylaştırdık." (Zuhruf, 32).
[584] "İnsan ölümden kaçtığı gibi rızkından da kaçsaydı, rızık ölüm gibi yine onu yakalardı." Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ, I/266 (705).

Tā ṣadef ḳānıʿ neşud pür-dür neşud

Kūze-yi çeşm-i ḥarīṣān ṭolmadı mādām ki ṣadef ḳānıʿ olmadı pür-dür olmadı yaʿnī ḥarīṣlerüñ (2) çeşmi kūzesi āb-ı emvāl ü erzāḳ ile pür olmadı *kemā ḳāle ʿaleyhi's-selām lev kāne le'bne Ādeme ve edyāni minfiżżatin ve ẕehebin le'bteġī ileyhimā s̱ālis̱en* (3) *ve lāyemlu'u cevfe ibni Ādeme ille't-turāb*[585] tā ṣadef ki ḳānıʿ olmaya ve ḳaṭarāt-ı bārāndan bir ḳaç ḳaṭre ile iktifā ḳılmaya derūnı dürrle (4) ṭolmadı keẕālik derūnı ṣadefi eger ḳānıʿ olmazsa dürer-i maʿrifetile ṭolmaz ve faḳr u iḥtiyācdan necāt bulmaz *kemā ḳāle ʿAlī kerremellāhu vechehu beyt* (5) *daʿi'l-ḥırṣa ʿani'd-dünyā ve fi'l-ʿıyş felāteṭmaʿ felātecmaʿ mine'l-māli ve lātedrī limen tecmaʿ feinne'r-rızḳa maḳsūmun ve kunne'l-mer'e lāyenfāʿ* (6) *faḳīrun kulle ẕī ḥırṣin ġannā kulle men yaḳna*ʿ[586] pes her ẕī-ḥırṣ faḳīru'l-ḥāldür ve levkāne ẕāmālin ve her ḳānıʿ ġaniyyu'l-bāldür (7) ve levkāne bilāaʿrāżin ve lāemvālin *kemā ḳāle ʿaleyhi'ṣ-ṣalātu ve's-selām leyse'l-ġaniyyu minkes̱reti'l-ʿarażi inneme'l-ġaniyye ġaniyye'n-nefs Allāhumme* (8) *erzuḳnā ġaniyye'n-nefsi ve ḫalliṣnā ʿani'l-ḥırṣi ve'l-hevesi ve ṭahhirnā ʿani'l-ʿuyūbi ve'n-necesi*[587]

(22) Mes̱nevī

Her kirā cāme zıʿışḳī çāk şud (9)

Ū ziḥırṣ u ʿayb küllī pāk şud

Her kimüñ ki cāme-yi hestīsi ʿışḳ-ı ilāhīden çāk oldı yaʿnī her kimüñ ki cāme-yi (10) enāniyyet ü nefsāniyyeti ifrāṭ-ı muḥabbet-i Ḫudādan çāk oldı ve libās-ı vücūd-ı mevhūmīsi ʿışḳla fenā buldı ol (11) kimse ḥırṣdan ve ʿaybdan bi'l-külliyye pāk oldı zīrā bāʿis̱-i ʿuyūb vücūd-ı pür-ẕunūbdur kemā ḳāle ʿaleyhi's-selām (12) *vucūduke ẕenbun lāyuḳāsu bihi ẕenbun āḫar*[588] pes ḳaçan vücūd-ı nefsānī dest-i ʿışḳla çāk ola ve vücūd-ı Ḥaḳḳānī (13) bulur her ʿuyūbdan ve küllī ẕunūbdan pāk olur zīrā intifā-yı ʿillet intifā-yı maʿlūlı iḳtiżā ḳılur pes maʿlūm (14) olsun ki muṭahhar ḳalup insānī ve müzekkī-yi ʿuyūb-ı nefsānī ve ṭabīb-i ʿilel-i cismānī vü rūḥānī ʿışḳdur (15)

(23) Mes̱nevī

Şād bāş ey ʿışḳ-ı ḫoş-sevdā-yı mā

Ey ṭabīb-i cümle ʿillethā-yı mā

---

585 "İnsanın bir vadi dolusu altını ve gümüşü olsa üçüncüsünü talep eder. Onun içini ancak toprak doyurur." Hanbel, Müsned, IV/368

586 "Dünyada geçim konusunda hırsı bırak, mal namına bir şey tadıp toplama. Rızık taksim edildiği halde niçin topladığın bilinmez. Hırs sahibi her zaman fakirdir. Kanaat sahibi de zengindir."

587 "Zenginlik mal çokluğuyla ölçülmez. Gerçekten asıl zenginlik göz tokluğudur. Ya Rabbi bize gönül zenginliği ihsan et. Bizi hırstan ve azgın nefsin hevesine uymaktan koru. Bizi ayıp ve pisliklerden temiz kıl!" Buhârî, Edebu'l-müfred, s. 105 (276); Müslim, Zekat, 40 (1051)

588 "Ayıp dolu vücuttaki günah, başka günahlara benzemez."

Ṣād ol ey bizüm ʿışḳ-ı ḫoş-sevdāmuz ey bizüm cümle (16) ʿilletlerimüz izālesine ṭabīb ü ḥāẕıḳ olan ʿışḳumuz yaʿnī ey bizüm sevdāsı çoḳ olan ʿışḳumuz şād ol ey bizüm (17) cümle ʿilletlerimüzüñ ṭabībi ebedī ābād ol ʿışḳ cemīʿ-i ʿilletlerüñ ṭabībi olmaḳ nice mümkin olur dirseñ cevāb-ı pür-ṣavāb (18) oldur ki emrāż u ʿilel iki ḳısma münḳasımdur cismānī ve bir ḳısmı rūḥānīdür ʿışḳ bu iki ḳısma daḫı ṭabīb-i (19) raḥmānīdür ve tavżīḥ-i maʿnā bu vechile olur ki **Ḥażret-i Nebī**nüñ ***el-beredetu re'su kulli dā'in***[589] buyurduġı ḥadīs̱ mūcebince emrāż-ı (20) cismānī eks̱er-i kes̱ret-i ekl ü şürbden ḥāṣıl olur ʿāşıḳ olan kimesne ise ekl ü şürb ḳaydından ḳurtulur ve perhīz-kār (21) olur eyle **[P11b]** olıcaḳ ***el-ḥimyetu re'su kulli devā'in***[590] mefhūmı bulunup ʿışḳ emrāż-ı cismānīye daḫı devā ḳılur ve ʿāşıḳuñ (22) bedeni ʿışḳla zinde olup ḥayāt bulur nitekim **Züleyḫā** her bār ḫaste olsa **Yūsuf**ı görse ṣıḥḥat bulurdı ve ġamnāk (23) olsa **Yūsuf**ı añsa şād olurdı ve żaʿf ḥālinde görse ve yā añsa bedenine ḳuvvet gelürdi neʿam egerçi (24) ʿışḳ neḥāfet ü nuḥūl ve ṣufret-i vech u ẕübūl mānendi āfetler īrās̱ eyler ve lākin bu ʿilletler ḥayāt-ı ʿışḳa nisbetile (25) ʿayn-ı ṣıḥḥat ve maḥżā niʿmet ü rāḥatdur kemā ḳāle **Ṣadru'd-dīn fīŞerḥi Esmāi'l-Ḥusnā** *el-ʿāşıḳu lāyezālu fīḥayāti ṭayyibeti* (26) *bişuhūdi'l-maʿşūḳi ve huvelleẕī niʿme'l-ʿuşşāḳi ve aʿẓame'l-ʿıyşi ʿinde kulle'l-müştāḳi ve in ẓahara fīẓevāhirihim ās̱āru'l-ālāmi* (27) *felāyunāfī ẕālike ṭayyibi ḥayātihim feinne'l-ālāme'l-cismāniyyeti lātuḳābilu niʿamu'r-rūḥāniyyeti fe'l-maḥcūbi iẕā ra'ā belā'en fī'l-ʿuşşāḳi* **[A23b]** (1) *yaḥmilu ẕālike ʿalā̱nefsihi ve nefsi'l-ʿuşşāḳi ʿalāḫılāfi māyütevehhemü hāze'l-maḥcūbi*[591] ammā ḳısm-ı s̱ānī ki emrāż-ı rūḥānīdür (2) mes̱elā aḫlāḳ-ı reddiyye ve efʿāl-i seyyi'e ki ʿışḳ bunlara daḫı ṭabīb-i şāfī ve devā-yı kāfīdür evvelā ***ḥubbu'd-dunyā*** (3) ***re'su kulli ḫaṭī'etin***[592] ḥadīs̱-i şerīfinüñ muḳteżāsınca ḥubb-ı dünyā ki cemīʿ-i maʿāṣīye bādī ve cümle ʿilel-i maʿneviyyeyi ḥāvīdür (4) ʿāşıḳ olanda bulunmaz ve naḫvet ü nāmūs ki ekber-i seyyi'e vü ye'sdür ***lāyectemiʿu'l-kibru maʿa'l-īmāni fīḳalbin vāḥidin***[593] (5) maġżāsınca īmānile kibr bir yirde cemʿ olmaz *fekeyfe yectemiʿu meʿa'l-ʿışḳı fe'fhemu ve lāteġfel*[594]

(24) Mes̱nevī

---

[589] "Mide her derdin başıdır." Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ, II/279-280 (2320)
[590] "Perhiz, her devanın başıdır." Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ, II/279-280 (2320)
[591] "Aşık, maşuku gördüğünde hayatın güzellikleri onda son bulmaz. Çünkü o hâl âşıkların en güzel hâlidir ve bütün müştakların hayattaki en büyük eğlencesidir. Onların görünüşünde elem izleri görünse de onların mutlu yaşamlarına ters değildir. Cismanî elemler ruhânî nimetlere karşılık gelmez. Maşuk, aşıklarda bela gördüğü zaman, onu kendi nefsine alır ve aşıkların nefisleri mahcubun tevehhüm ettiği durumun tersi üzeredir."
[592] "Dünya sevgisi, bütün hataların başıdır."
[593] "Kibirle Îmân bir kalpte bulunmaz."
[594] "Nasıl aşkla beraber olur! Anla ve gafil kalma."

Ey devā-yı naḫvet u nāmūs-ı mā (6)

Ey tu Eflāṭūn u Cālīnūs-ı mā

Ey ʿışḳ sen bizüm devā-yı naḫvet ü nāmūsumuzsun ve ey ʿışḳ sen bizüm **Eflāṭūn** (7) ve **Cālinōs**umuzsun cemīʿ-i aḫlāḳ-ı ẕemīmeden bu iki ṣıfatı efrādun bi'ẕ-ẕikr eylemelerinden maḳṣūd budur ki şeyṭān (8) bu iki ṣıfat sebebiyile melʿūn u maṭrūd oldı nitekim **Cenāb-ı Ḥaḳ** kelām-ı mecīdinde bu maʿnāyı beyān ḳıldı şol (9) vaḳde ki cemīʿ-i melāyikeye ***uscudū***[595] ḫıṭābı vārid olduḳda küllīsi secde idüp **İblīs** ebā vü istikbār eyledi (10) ve daḫı Cenāb-ı Ḥaḳ aña ***yā İblīsu māmeneʿake en lātescude limāḫalekte biyedeyyī***[596] diyü secde itmemesinden su'āl ḳılduḳda (11) **Ādem**i süflī ve kendüyi ʿālī ʿadd eyleyüp ***ḫalaḳtenī minnārin ve ḫalaḳtehu minṭīn***[597] dimekle Ḥaḳḳa ḥüccetin söyledi (12) çoḳ kimseler daḫı şeyṭān-ı meʾyūs gibi kibr ü nāmūs ṣıfatlarıyıla meʾyūs olup maẓhar-ı (13) ehl-i yaḳīn olandan iʿrāż ḳılup enāniyyet marażlarına *ve ene ḫayrun minhu*[598] ġarażlarına mübtelā oldılar eger bu ṣāḥib-i devletlerüñ (14) ḫidmet ü ṣoḥbetlerin iḫtiyār eyleselerdi bu marażlardan ḫalāṣ bulurlardı ve cemīʿ-i emrāżdan ʿışḳla pāk (15) olurlardı ve zümre-yi ḥükemādan **Eflāṭūn** ve **Cālinōs** īrād eylemelerinden nükte budur ki biri re'īs-i ḥükemā-yı **İşrāḳıyye** (16) ve biri daḫı re'īs-i ḥükemā-yı **Meşşāʾiyye**dür ḥükemā-yı **İşrāḳıyye** ʿilm ü ḥikmeti taṣfiyye-yi derūn ve riyāżet-i birūnla ḥāṣıl (17) ḳılanlar ve bilāḳırāʾat ve lākitābet ḥakīm olanlardur ve ḥükemā-yı **Meşşāʾiyye** ʿilm ü ḥikmeti riyāżetile taḥṣīl idemeyüp (18) kitābet ü ḳırāʾata mülāẕemet idenler ve **Cālinōs**uñ rikābında gidenlerdür pes ʿışḳ bu iki ḥakīm gibi hem ṣafvet (19) ü riyāżetile ḥāṣıl olan ʿilm ü ḥikmetüñ üstādı ve hem kitābet ü ḳırāʾatla vücūda gelen fehm-i maʿrifetüñ muʿallim-i (20) pür-reşādı ve daḫı emrāż-ı ṣūriyye ve ʿilel-i maʿneviyyenüñ bāsedādıdur

(25) Meṡnevī

Cism-i ḫāk ezʿışḳ bereflāk şud (21)

Kūh derraḳṣ āmed u çālāk şud

Cism-i ḫāk ʿışḳdan eflāke gitdi kūh raḳṣa geldi ve cüst ü çālāk (22) oldı yaʿnī ḫakdan olan cism ʿışḳdan eflāke gitdi ve āsmāna suʿūd itdi **Ḥażret-i Muṣṭafā**nuñ (23) ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem cism-i şerīfleri gibi ve **Ḥażret-i İdrīs** ʿaleyhi's-selām ve **Ḥażret-i ʿĪsā**nuñ ʿaleyhi's-selām (24) beden-i laṭīfleri gibi **Muʿtezile** ṭāyifesi **Ḥażret-i Peyġam-**

---

595 "Allah'a secde edin!" (Bakara, 34)
596 "Allah! Ey İblis! İki elimle yarattığıma secde etmekten seni meneden nedir? dedi." (Sad, 75)
597 "Beni ateşten yarattın, onu çamurdan yarattın, dedi." (Sad, 76)
598 "Ben ondan hayırlıyım."

berüñ ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem yaḳaẓa ḥālinde ḥücre-yi Ümmü Hānīden (25) ḫurūc ve āsmāna ʿurūc eylediklerine inkār iderler ve Ḥażret-i ʿĀyişenüñ bu ḳavlini temessük iderler *kemā ḳālet v'allāhu* (26) *mā feḳad cesede resūlullāhi ve lākin ʿarace birūḥihi ve ʿanMuʿāviyete mislihi*[599] ammā cemāhīr-i ʿulemā ve ṭavāyif-i ʿurefā vü fuḳahā bunlaruñ (27) ḫılāfıdur zīrā ḥilm-i ḥālümde fażīlet ve nevm-i nāmīde meziyyet yoḳdur ve āsmāna vāḳıʿa ḥālinde rūḥla ṣuʿūd eyleyen [A24a] (1) çoḳdur ve bi'l-ḫuṣūṣ Ḥażret-i Resūlüñ ʿaleyhi's-selām cümle āsmāna ʿurūc eylemesine kitābullāh daḫı nāṭıḳdur (2) *kemā ḳāle Subḥānehu ve Teʿālā subḥānellezī esrā biʿabdihi leylen mine'l-mescidi'l-ḥarāmi ile'l-mescidi'l-aḳṣā*[600] ve bu ḫuṣūṣda çoḳ (3) āsār-ı ṣarīḥa ve aḫbār-ı ṣaḥīḥa vardur *ve mincümleti'l-aḫbāri ḳāle ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem beyyenen ene filmescidi'l-ḥarāmi ʿinde'l-beyti* (4) *izā etānī Cebrāʾīlu bi'l-burāḳi feʿaractu bihi ile's-semāʾi ilāāḫırıhi*[601] aṣaḥḥ u evlā olan budur ki Miʿrāc iki ḳısmdur biri cismānī yaḳaẓa ḥālinde (5) ve biri rūḥānī nevm ḥālinde pes bu iki nevʿ üzre olan ḫaberleri mevḳıf ve iki ḳısm olan ṭāyife daḫı muṣaddıḳdur (6) ve ammā İdrīs ve ʿĪsā ʿaleyhime's-selām mele-yi aʿlāyile cennetīleri olduġına bināʾen ʿışḳ-ı Ḫudā bunlaruñ daḫı cismlerin keṣāfet-i (7) beşeriyyetden pāk idüp ve ḳalb-i eflāk cānibine gidüp *raʾeytu İdrīse ve ʿĪsā ʿaleyhime's-selām fi's-semāʾi'r-rābıʿati*[602] ḥadīs-i (8) şerīfinüñ miṣdāḳınca anda sākindürler ve kūh-ı Ṭūruñ çālāk olması oldur ki Cenāb-ı Ḥaḳ aña tecellī ḳılduḳda pāre pāre (9) olup ve ḥareket ü raḳṣa gelüp kimi Mekke cānibine ve kimi Medīne ṭarafına teveccüh idüp ve kimi daḫı taḥt-ı arża gidüp (10) ḳıyāmete dek seyr ider *kemā ruviye ʿanEnes bin Mālik ḳāle ḳāle Resūlullāh ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem lemmā tecellā rabbehu li'l-cebeli ṣāre* (11) *biʿaẓametihi sittetun ecbulin feveḳaʿat selāsetun minhā bi'l-Medīneti el-Uḥudu ve Raḳḳān ve Rażvā ve vaḳaʿat selāsetun minhā biMekketin ve ḳıṭʿatun saḥaṭun* (12) *fi'l-arżi ve hiye tusīru taḥtehā ilā yevmi'l-ḳıyāmeti*[603]

(26) Mesnevī

ʿIşḳ cān-ı Ṭūr āmed ʿāşıḳā

[599] " Hz. Aişe'nin dediği gibi "Allah'a yemin olsun ki, Resulullah cesediyile değil, ruhuyla uruc etmiştir." Muaviye'den de böyle bir rivayet vardır."

[600] "…kulunu (Muhammed'i) bir gece Mescid-i Haram'dan çevresini bereketlendirdiğimiz Mescid-i Aksa'ya götüren Allah'ın şanı yücedir." (İsra, 1)

[601] "Ben Mescid-i Haram'da, Ka'be'nin yakınındaydım. Bir de baktım Cebrail Burak ile geldi ve beni göklere çıkardı." Buhârî, Bed'u'l-Halk, 6 (3207).

[602] "İdris ve İsa aleyhisselamları dördüncü kat semada gördüm." Buhârî, Bed'u'l-Halk, 6 (3207).

[603] "Hz. Peygamber buyurdu; Allah Teala Tur Dağı'na tecelli edince bu durumun azametinden dağ altı parça haline geldi. Üçü Medine'ye düştü; Uhut, Rakkan ve Mihras isimli tepeler bunlardır. Diğer üçü Mekke'ye indi. Bir parça da yerin tabanına gitti. Kıyamete kadar orada yürümeye devam edecektir." Hatib-i Bağdadi, Tarih, X/440.

Ṭūr mest u ḫarra Mūsā̱ ṣāʿiḳā

ʿIşḳ Ṭūruñ (13) cānı geldi yaʿnī Ṭūra cān oldı ey ʿāşıḳ yaʿnī bir vechile cān buldı ki ʿışḳ-ı İlāhīden Ṭūr mest ve Ḥażret-i Mūsā̱ (14) cānibinden ṣaʿiḳa ve şahiḳa urup bīhūş olduġı ḥālde ẕemīne düşdi bu beyt-i maʿrifete esās Sūre-yi Aʿrāfda (15) olan bu āyet-i kerīmeden iḳtibās olmışdur *ḳāle rabbi erinī enẓur ileyke ḳāle lenterānī lākin enẓur ile'l-cebeli feini's-teḳarra* (16) *mekānehu fesevfe terānī felemmā tecellā rabbehu li'l-cebeli ceʿalehu dekken ve ḫarra Mūsā̱ ṣaʿiḳan*[604] vaḳtā kim Cenāb-ı ʿİzzet cellet ḳudretehu ve ʿillet-i (17) *ve vāʿadnā Mūsā̱ s̱elās̱īne leyleten*[605] muḳteżāsınca otuz gün ve gice vaʿde idüp baʿdehu tekmīl-i s̱elās̱īn yevm-i ṣavmdan (18) ḫulūf-ı fem ʿārıż olup misvākla dehān-ı mübāreklerin taṭyīb idüp *ḫulūfu femu'ṣ-ṣāyim eṭyabu ʿindī mine'l-miski*[606] (19) muḳteżāsınca meẕkūr rāyiḥanuñ ḥuṣūlı içün *feetmemnāha bıʿaşri fetemme mīḳātinā*[607] naṣṣıyıla müşerref olup erbaʿīn tamām olduḳda (20) ol sulṭān muġrāḳ-ı ʿışḳ olup didi ki *rabbi* ey benüm rabbüm *erinī* baña göster seni *enẓur ileyke* ben naẓar idem saña Meẕheb-i (21) Ehl-i Sünnet ve Cemāʿat oldur ki Ḥaḳḳı minḥays̱i'r-rubūbiyyeti görmek cāyizdür zīrā enbiyādan müstaḥili ṭaleb muḥāldür nitekim (22) Beyżāvī Hażretleri buyurur

Beyt

Ve fīhi delīlun ʿalā̱enne ru'yetellāhi cāyizetun

Lienne ṭalebe'l-musteḥīlu mine'l-enbiyā'i muḥālun[608]

Ammā (23) erbāb-ı şuhūd mā-beyninde bir sırr daḫı vardur ki ḳaçan nūr-ı Ḥaḳ bu ẓāhir gözine istīlā idüp bu dīde-yi beşeriyete ol (24) ḳābiliyyeti virdükde çeşm-i serʿīn sırr olup ẓāhir ü bāṭın ve ẓāhirüñ ʿaynı olduḳda [P12a] bu gözile ve cemīʿ-i aʿżāsıyıla (25) Ḥaḳḳı müşāhedeye ḳādir olurlar ammā ehl-i ẓāhir bu maʿnā̱ya rāżī degüllerdür nitekim ʿAbdullāh-ı Belyānī buyururlar

Beyt

TāḤaḳ bedu çeşm sır nebīnem (26)

Her dem zipey ṭaleb mīnişīnem

---

604 "Rabbi onunla konuşunca "Rabbim! Bana (kendini) göster; seni göreyim!" dedi. (Rabbi): "Sen beni asla göremezsin. Fakat şu dağa bak, eğer o yerinde durabilirse sen de beni göreceksin!" buyurdu. Rabbi o dağa tecelli edince onu paramparça etti, Musa da baygın düştü." (A'râf, 143)

605 "(Bana ibadet etmesi için) Musa'ya otuz gece vade verdik."

606 "Oruçlunun ağzındaki koku, bana göre miskten daha temizdir." Buhârî, Savm, 2 (1894), Sıyam, 9 (1904).

607 "Ona on gece daha ilâve ettik; böylece Rabbinin tayin ettiği vakit kırk geceyi buldu." (A'râf, 142)

608 "İçinde Allah'ı görmenin caiz olduğuna bir delil vardır. Peygamberlerden imkansız olanı talep etmek muhaldir."

Her dem guyend Ḫudā beçeşm-i ser
Ne'tvān dīd an īşānend u men çunīnem[609] (27)

Ḳāle ***len-terānī*** Ḥażret-i Ḥaḳ buyururlar ki *sen beni elbette göremezsin* **Muʿtezile** ṭāyife *len*i te'yīd maʿn̲āsına almışlardır **[A24b]** (1) ammā ḫaṭā-yı fāḥişdür ehl-i taḥḳīḳ buyururlar ki sen sen olduġuñ ḥays̲iyyetden beni göremezsin ve illā z̲ātuñı (2) z̲ātumda ve ṣıfāt u efʿālüñi ṣıfāt u efʿālümde ifnā ḳılduḳda re'y ü mer'i ḥaḳīḳatde ben olup ġayret ü üns̲iyyet (3) mā-beyninden refʿ olup ben z̲ātumı müşāhede ḳıluram dimekdür didiler nitekim seyyidü'ṭ-ṭāyife **Cüneyd-i Baġdādī** buyururlar (4) *ra'eytu rabbī birabbī feḳāle men ente feḳultu ente*[610] ve **Tefsīr-i Ḳāşānī**de bu maʿnāya işāret buyururlar ki **Ḥażret-i Mūsā** ʿaleyhi's-selām (5) eyyām-ı mevʿūdenüñ ʿaşr-ı evvelinde ifnā-yı efʿāl idüp ve ʿaşr-ı s̲ānīde ifnā-yı ṣıfāt idüp ve ʿaşr-ı s̲ālis̲de ifnā-yı (6) z̲āt eyledi ammā z̲ātından baḳiyye mā ḳalup (7) maʿatilke'l-baḳiyyeti didi *ve lākin unẓur ile'l-cebeli* ve lākin naẓar eyle sen **Cebel-i Ṭūr**a te'vīli *ey unẓur ilācebeli vucūdike* (8) *feinisteḳarra mekānehu* eger **Cebel-i Ṭūr** mekānında müsteḳarr olursa *fesevfe terānī ʿanḳarībin* sen beni görürsin te'vīli (9) *ey feinisteḳarra vucūduke fīmekānihi emkenet ru'yeteke iyyāye ve z̲ālike minerbābi't-taʿlīḳi bi'l-ḥālī*[611] zīrā mādām ki vücūd bāḳī (10) ola müşāhede-yi z̲āt müyesser olmaz ***felemmā tecellā li'l-cebeli*** vaḳtā kim rabb-i **Mūsā Cebel-i Ṭūr**a veya **Cebel-i Mūsā**ya tecellī eylediyise (11) *ceʿalehu dekken ey medkūken mis̲len şey'en lāvucūde lehu aṣlen* yaʿnī **Ḥażret-i Ḥaḳ Cebel-i Ṭūr**ı medkūk ḳıldı te'vīli **Cenāb-ı ʿİzzet** vücūd-ı (12) mevhūmī-yi **Mūsā** mużmaḥil ü mütelāşī ḳıldı iʿlem yā ṭālibu'l-esrār tecellī-yi Ḥaḳ ʿibāretdür ẓuhūrāt u ṣıfāt u efʿāl-i ilāhiyyeden (13) pes tecellī bu üç nevʿ oldı tecellī-yi z̲ātdan murād z̲ātuñı z̲āt-ı Ḥaḳda ifnā itmekdür ve tecellī-yi ṣıfāt u efʿāl (14) ẓuhūr eylese ṣıfāt u efʿālüñ ṣıfāt u efʿāl-i ḥaḳda maḥv u fenā olınur pes Cenāb-ı ʿİzzet tecellī-yi z̲āt eyledükde **Mūsā** (15) ʿaleyhi's-selām mütelāşī oldı *ve ḫarra **Mūsā** ey saḳaṭa ʿandereceti'l-vucūdi ṣaʿiḳan ey muġīs̲en ʿaleyhī*[612] pes (16) bu beyt-i şerīfüñ bu ʿayet-i kerīmeye taṭbīḳ u tevfīkı bu vechiledür ki ʿışḳ-ı Ḥaḳ cemīʿ-i mevcūdāt ü taʿayyünāt ve mümkināt (17) ü mükevvenātuñ rūḥ-ı revānı gibidür ve emrāż-ı nefsānī vü rūḥānīnüñ dermānıdur el-ḥaḳ bir pertev-i raḥmānīdür ki cemādāt-ı (18) mürdeye irse zinde ve

[609] "Hakk'ı başımdaki bu iki gözle göremezsem her dem arzu ayağında otururum. Hakk'ın baştaki gözle görünmeyeceğini her dem söylerler, onlar öyle ben böyleyim."
[610] "Rabbim'i gördüm, Rabbim "Sen kimsin" dedi. Ben de "Sen'im" dedim."
[611] "Senin vücudun mekanında sabit ise, sadece seni görmek mümkündür ve bu hâl ile alâka kuran kişileredir."
[612] " Ve vücûd mertebesinden şimşek çakınca Musâ O'ndan yardım dileyerek yere kapandı."

nebātāt-ı efsürdeye vü pejmürdeye güẕer ḳılsa ferḫunde eyler nitekim **İbn Fārıż Ḥażretleri**nüñ bu kelāmı (19) ḥüccet-i Fārıż ve burhān-ı lāmıʿ u vāmıżdur

Beyt

Ve lev nażaḥū minhā terā ḳabrun meyyitun

Leʿādet ileyhi rūḥu ve inteʿaşe'l-cismu (20)

Ve in ḫaṭarat yevmen ʿalāḫāṭıri'mri'in

Eḳāmet bihi'l-efrāḥu ve irteḥallen lehum[613]

Pes nūr-ı ʿışḳ-ı ilāhī **Ṭūr**ı cemād iken ḥarekete (21) getürüp ve vücūd-ı merhūmī **Mūsā** ısḳāṭ idüp vücūd-ı ḥaḳḳānī iʿṭā idüp rü'yet-i raḥmāniyyeye (22) lāyıḳ ḳıldı

(27) Meşnevī

Bāleb-i demsāz-ı ḫod ger cüftemī

Hemçü ney men guftenīhā guftemī

Demsāz kendü demsāz-ı velīmle eger cüft ü ḳarīn olaydum (23) ben ney gibi nice söyleyecek söz söylerdüm bu beyt-i şerīfüñ māḳabline münāsebeti su'āl-i muḳaddere cevāb ṭarīḳıyıla (24) olur ve bu maḥalde daḫı ḳāʿide faṣlı iḳtiżā ḳılur ol su'āl budur ki vaḳtā kim cism-i ḫāk ʿışḳla eflāke ʿurūc (25) ve kūh-ı **Ṭūr** raḳṣa gelüp maḳāmından ḫurūc eyledise ve ʿışḳ eşyānuñ cānı ve kūh-ı **Ṭūr**uñ rūḥ-ı revānı oldıyısa (26) bu ʿışḳuñ bize daḫı güftārını söyle ve ḥaḳāyıḳ u esrārını şerḥ eyle pes buyururlar ki eger ben lisān-ı ḥālümde demsāz (27) olan yārımuñ lebine muḳārin olaydum ney gibi ben guftenī olan sözleri söylerdüm ve esrār u ḥaḳāyıḳ-ı **[A25a]** (1) ʿışḳı şerḥ eylerdüm ve lākin demsāza cüft olmamaḳ ve hem-rāza müfāraḳat ḳılma sükūt eylemegi ve yāḫud ʿaḳluñ idrāk (2) eyledügi ḳadar söylemegi muḳtażī olur zīrā ḥikmet ü maʿrifet hem-rāz olmayana söylemek ḥikmete ẓulm eylemekdür ***kemā ḳāle ʿaleyhi's-selām*** (3) ***lātuʿṭu'l-ḥikmeti ilāġayrı ehlihā feteẓlimūhā ve lātemneʿūhā ʿanehlihā feteẓlimūhum***[614] esrār-ı ʿışḳ emānetullāh ve evliyā ve umenā'ullāhdur (4) bermūcib-i ***innellāhe ye'murukum en tu'eddu'l-emānāte ilāehlihā***[615] emāneti ehline viren āgāh ve nāehle ve nāmaḥreme edā ḳılan (5) güm-rāhdur pes bu beyt-i şerīfi daḫı güftāra ʿillet olmaḳ ṭarīḳıyıla edā buyururlar

(28) Meşnevī

---

[613] "Şayet gözyaşı dökselerdi kabrin meyyit olduğunu görürdün. Ruhu ona döner, cismi hayatlanırdı. Tehlikede olduğunu günü hatırlasaydı ruh onlardan göçerek geri dönerdi."

[614] "Hikmeti, anlamayana sunmayın. Zira hikmete zulmetmiş olursunuz. Ehil olandan da esirgemeyiniz. Zira hikmete layık kişiye zulmetmiş olursunuz." Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ, II/503 (3124).

[615] "Allah size, mutlaka emanetleri ehli olanlara vermenizi emreder." (Nisa, 58)

Her ki ū ezhem-zebānī şud cüdā (6)

Bīzeban şud gerçi dāred ṣad nevā

Her ol kimse ki hem-zebān cüdā oldı bīzebān oldı egerçi yüz nevā vü ṣadā (7) daḫı ṭutarsa yaʿnī eger dem-sāz u hem-rāzumuñ aġzına muḳārin olaydum ney gibi naġamāt-ı ʿışḳı taḳrīr ḳılaydum lākin ʿadem-i muḳārenet-i (8) yār ʿadem-i güftāra sebebdür zīrā her şol kimse hem-zebānından cüdā oldı egerçi ṣad nevā vü ṣadā daḫı ṭutarsa (9) bīzebān ḳaldı pes ʿālem-i esrārdan egerçi ṣad gūne ʿilm ü ʿirfān ü īḳāna kān olursa da mādām ki maḥrem ü hem-zebān (10) bulmaya şerḥ ü beyān ḳılmaz farażā şerḥ ü beyān ḳılsa da nāmaḥrem andan ḥiṣṣe almaz ve müstefīd olamaz anuñçün (11) ekser-i ʿurefā nuṭḳa

(29) Meşnevī

Çünki gül reft u gülistan derguẕeşt

Ne'şnevī z'an pes zibülbül serguẕeşt

Yaʿnī çünkim (12) gül gitdi ve gülistān geçdi andan ṣoñra bülbülden ser-guẕeşt işitmezsin maʿnāsı çünkim gül gibi aṣḥāb-ı sebīl gitse (13) ve ṭālibān-ı esrār-ı gül guẕeşt itse ve gülistān-ı raġbet ve bostān-ı muḥabbetleri daḫı geçse bülbülān-ı maʿrifet ve naġme-serāyān-ı (14) bāġ-ı ḥaḳīḳatüñ başından geçen aḥvālin gūş itmezsin nitekim bülbülüñ terennüm eylemesi gül vaḳtine merhūn u menūṭdur (15) keẕālik mürşidüñ maʿārif ü ḥikem söylemesi müsterşid ü müstemiʿüñ ṭarāvet-i himem ve gülistān-ı zimemine mevḳūf u merbūṭdur (16) *kemā ḳāle'n-Nebiyyü ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem innellāhe yulḳi'l-ḥikmete ʿalāḳulūbi'l-mürşidīne biḳaderi himemi'l-mustemiʿīne*[616]

(30) Meşnevī

Cümle maʿşūḳest u ʿāşıḳ perdeyī (17)

Zinde maʿşūḳest u ʿāşıḳ mürdeyī

Cümle maʿşūḳdur ve ʿāşıḳ bir perdedür zinde daḫı maʿşūḳdur (18) ve ʿāşıḳ bir mürdedür bu beyt-i müsteṭāb daḫı suʾāl-i muḳaddere cevābdur kāne dimek olur ki ey ʿışḳuñ ḥaḳāyıḳ (19) u esrārın ṣoran ve ehliyet ü maḥremiyyete müstaḥaḳ olan cümle esrār-ı ʿışḳdan bir sırrdur ki ʿālem-i ʿışḳda enāniyyet olmaz (20) ve ʿāşıḳla maʿşūḳ mā-beynine muġāyeret ṣıġmaz nitekim ḥadīsde *feaḥbebtu en uʿrafe*[617] diyen ve ʿarż-ı muḥabbet ḳılan ol (21) maʿşūḳ-ı nihān idi pes elān ʿinde'ş-şuhūdi ehli'l-ʿirfān kemā kānedür ve ol ān bu ān ve bu şān o şāndur (22)

Beyt

---

[616] "Allah, mürşitlerin kalbine, onu dinleyenlerin arzusu miktarında hikmet koyar."

[617] "Bilinmeyi sevdim."

Ān kān-ı ḥusn buved u ne'bved ezcihān-ı şān

Fe'l-āne in ʿarafte ʿalāmā ʿaleyhi kāne

İʿlem inne'l-maʿşūḳa tecellā fīṣūreti'l-ʿuşşāḳi (23) ve'l-ʿuşşāḳu'l-munkes̱iretu ḥicābun ve estārun li'l-maʿşūḳi'l-ḥaḳīḳiyyi feiẕā naẓarte eyyuhe'l-muḥibbu biʿayni'l-ḥaḳīḳati lemyezelhu ḥicāben (24) illā vücūdeke'l-mevhūmeyye feiẕā rafaʿte'l-ḥicābe'l-eynete lemterā ġayra'l-maʿşūḳı kemā ḳāle'l-Manṣūr

Ente em ene hāẕe'l-ʿaynu (25) fī'l-ʿayni

Ḥāşā ḥāşāyi minis̱bāti is̱neyni

Beynī ve beyneke innī yünāziʿunī

Fe'rfaʿ bifażlike innī mine'l-beyyin[618] *(26)*

(31) Mes̱nevī

Ger nebāşed ʿışḳrā pervāy-ı ū

Ū çü murġī mand bīper vāy-ı ū

Eger ʿışḳdan ʿāşıḳuñ pervāsı olmaya yaʿnī meyl (27) ü teveccühi cānib-i ʿışḳa olmaya ol per ü bālsız murġ gibi ḳaldı vāy aña yaʿnī ol ʿāşıḳuñ ki ʿışḳa meyl [P12b] ü hevesi [A25b] (1) olmasa ve bār-ı ʿışḳa ṭāḳat u pervā bulmasa ol kimse murġ-ı bīper gibi ḳaldı vāy aña ***el-merʾu yuṭīru bicenāḥi'l-himmeti*** (2) ***ve'l-muḥabbeti***[619] fehvāsınca mertebe-yi aṣla ve kāẖ-ı vaṣla ʿāşıḳ cenāḥ-ı muḥabbetile uçar ḳabāḳ-ı kes̱ret-i ve bevādī-yi beşeriyyeti (3) per ü bāl-ı himmetile geçer cenāḥ-ı ʿışḳ olmaz bir kimse cenāḥdan nice ḳaçar ve dest-i muḥabbet muʿāvenet ḳılmaz ise (4) bir ṭālib-i bāb-ı necāt u felāḥı ne vechile açar belki müʾmini kāmil olmayup ʿömri noḳṣānda geçer ***kemā ḳāle Resūlullāh*** (5) ***ʿaleyhi's-selām lāyuʾminu eḥadukum ḥattā yekūnellāhu eḥabbe ileyhi minnefsihi ve ehlihi ve mālihi ve sāyiri'n-nāse ecmaʿīn***[620]

(32) Mes̱nevī (6)

Men çi gūne hūş dārem pīş ü pes

Çün nebāşed nūr-ı yārem pīş ü pes

---

[618] "Onun içinde neler olduğunu bilsen de, güzelliğin kaynağı cihan değil, O'dur. Bil ki ma'şûk âşıklar suretinde tecelli eder. Ey seven, mevhum vücudun olmadan perdesiz hakiki gözle baktığında aşıklar için hakîkî sevgili konusunda birçok perde ve setre olduğunu görürsün. Örtüyü kaldırdığın anda sevgili dışında hiçbir şey görmezsin. Mansur'un dediği gibi "Ben veya sen, gözüm gözünde. İkinin ispatı ise dışımızdadır. Sadece bizim bildiğimiz meseleyi, kendimle çekişmemi fazlınla kaldır."

[619] "Kişi himmet ve muhabbet kanatlarıyla uçar."

[620] "Hz. Peygamber'in dediği gibi, Allah bir kişiye; kendinden, ailesinden, malından ve bütün insanlardan daha değerli olmadıkça, o kişi gerçek müslüman olamaz." Buhârî, Îmân, 7 (13), Îmân, 8 (14, 15).

[Ben ne gūne heves ṭutaram pīş ü pese çünkim (7) yārumuñ nūrına pīş ü pes olmaya çün nebāşed pīş ü pes *nūr-ı yāremrā* taḳdīri üzre maʿnā̱ virildi yaʿnī benden (8) ẓāhir olan esrār u ās̱ār bilāis̱neyniyyet fenā-yı muṭlaḳ ẕāt-ı eḥadiyyet ve tecellī-yi vaḥdetüñ iḳtiżāsıdur] bu beyt-i müsteṭāb (9) daḫı suʾāl-i muḳaddere cevāb olmaġıla māḳabline münāsib olur ve ol suʾāl beyt-i evvelden lāzım gelür zīrā buyurdı ki (10) ol kimsenüñ ki ʿışḳa meyl ü pervāsı olmaz ve ʿışḳdan naṣīb almaz ol kimse murġ-ı bīper gibi oldı ve mebdeʾ (11) ü maʿād cānibine pervāz eylemeden ḳaldı pes ʿaḳl maḳṣūdun bi'ẕ-ẕāt delīl ü hādīdür diyen ṭāyife lisānından bir suʾāl (12) lāzım geldi ki ol suʾāl budur eger per ü bāl-ı ʿışḳ olmazsa cenāḥ-ı ʿaḳlla pervāz iderüz ve maʿād cānibine (13) ḳadem-i hūşla giderüz pes böyle diyenlere ol Ḥażret kendü nefslerin imḥāż-ı nuṣḥ içün mā-beyne idḫāl eyleyüp (14) cevāb-ı bāṣavāb budur ki ey ʿaḳlı mebdeʾ ü maʿādum cānibin pīşvā ṭutanlar ve anı hādī ittiḫāẕ itmekle kendüleri (15) varṭa-yı ġaflet ü cehālete atanlar ben ne gūne ʿaḳl ṭutaram mebdeʾ ü maʿād cānibine ne vechile ḥūşı rehber iderem (16) maḳṣūd u murādum ṭarafına çünkim yārumuñ nūr-ı ʿışḳı ve żiyā-ı hidāyeti pīş ü pesümde olmaya ve ḥażret-i maʿşūḳ (17) beni kendüye ʿışḳla cez̠b ve nice ḳābildür ki ḫuffāş-ı ʿaḳl şems-i ḥaḳīḳatı müşāhede ḳıla ve mūr-ı pür-futūr-ı fehm (18) ol **Süleymān**-ı eḥadiyyeti bula eger cenāb-ı vaḥdete ʿaḳl u ḥādī olursa da yine nūr-ı Ḥaḳḳıla hādī olur ve mertebe-yi (19) vuṣlatı ol nūrla bulur ve rütbetin ol nūrla idrāk ḳılur ***kemā ḳāle ṣāḥibu't-Taʿarruf maʿrifetu'l-ʿaḳli ve hidāyeti*** (20) ***ilellāhi leyse minẕāti'l-ʿaḳli bel tuʿarrifullāhu iyyāhu ve hidāyetihi***[621] ve ittifāḳ-ı meşāyıḫ-ı ṣūfiyye daḫı budur ki ʿaḳl Ḥaḳḳa delīl (21) olmaz ve esrār-ı rubūbiyyeti idrāk ḳılmaz bir muḥdis̱ şeydür ancaḳ kendü gibi muḥdis̱i idrāk ḳılur kemā ḳāle **İbnu'l-ʿAṭā** (22) *el-ʿaḳlu āletun li'l-ʿubūdiyyeti lāli'l-ıṭṭılāʿi ʿalāesrāri'r-rubūbiyyeti*[622] pes maʿlūm oldı ki bir kimse mebdeʾ ü maʿāda ve vaḥdet ü kes̱rete (23) ʿaḳl ṭutamaz tā nūr-ı Ḫudā aña ḥādī olmayınca ve ʿaḳlla bir maʿnī idrāk idemez tā Ḥaḳ aña hidāyet ḳılmayınca

(33) Mes̱nevī (24)

ʿIşḳ ḫᵛāhed īn suḫan bīrun kuned

Āyine ġammāz ne'bved çun buved

ʿIşḳ dirler ki bu sözler ṭaşra gele āyīne ġammāz (25) olmaya niçe olur yaʿnī ey ʿaḳlı muḳtażī-yi ẓuhūr-ı kelām ve mürīd-i ṣudūr-ı maʿnā̱ vü merām diyen ʿaḳlen taḥḳīḳ bunı böyle (26) bil ki ʿışḳ iḳtiżā eyler ʿaḳl u ġöñül ki bu āyīne-yi cānda nümāyān olan vücūh-

621 "Taarruf sahibinin dediği gibi, "Akıl ve hidayet marifeti, aklın bizzat kendisinde değil, Allah'ın bildirdiği ve öğrettiği hidayetidir."
622 "Akıl, Rububiyet sırlarına muttali olmak için ubudiyette bir alettir."

ı kelām bi̇̄rūn ola ve ẓuḥura gele (27) ve kitāblarda ḳala ve irşād ḳıla ʿışḳ muḳtażi̇̄-yi ẓuhūr-ı maʿāni̇̄dür *kemā kāne şānuhu fi̇̄'l-ezeli kemā aḫbarallāhu ʿanḥubbihi'l-ezeliyyi* [A26a] (1)*bien ḳāle kuntu kenzen maḫfiyyen feaḥbebtu en uʿrafe*[623] pes evvelā bu kelimāt ʿālemüñ buṭūndan ẓuhūrını ḥubb-ı ezeli̇̄ iḳtiżā (2) idüp nefs-i raḥmāni̇̄ vāsıṭasıyıla ẓuhūra gelüp ṣaḥā'if-i kevnde mevcūd oldı pes insān daḫı bir kevn-i cāmiʿ (3) ve nusḫa-yı ilāhi̇̄dür ve ol ʿışḳ-ı ezeli̇̄ ister ki anuñ derūnında mestūr olan vücūh-ı meʿāni̇̄ nefs-i insāni̇̄ vāsıṭasıyıla (4) ẓuhūra gele ve ḥaḳāyıḳ u esrār ṭālibe ʿıyān ola tā ṭālib ü ʿāşıḳ ve ḥaḳi̇̄ḳat-ı ʿışḳ nedür bile ve maʿşūḳi̇̄ ne yüzdendür (5) bula pes āyi̇̄ne-yi cān muṣaffā olıcaḳ ve dürr-i nigār mā-sivādan cilā bulıcaḳ vücūd-ı meʿāni̇̄ ve ruḫsār-ı ḥāḳāyıḳ anda (6) nümāyān olmamaġıla çāre yoḳdur her ne yüz ki ʿālem-i ġaybdan görinür elbette āyi̇̄ne-yi cān anı ġammāz olur zi̇̄rā āyi̇̄ne (7) ġammāz olmamaḳ nice olur

(34) Meşnevi̇̄

Āyine-y cānet ezan ġammāz nist

Z'an ki jengār ezruḫeş mumtāz nist

[Senüñ mir'āt-ı cānuñ (8) ol sebebden ġammāz degüldür zi̇̄rā ki anuñ ruḫında jengār mümtāz degüldür] bu beyt-i müsteṭāb daḫı su'āl-i muḳaddere (9) cevābdur keenne dimek olur ki bu āyi̇̄ne-yi cān ḫod her insānda vardur pes niçün ʿışḳ bizüm āyi̇̄nemüzde ṣuver-i (10) meʿāni̇̄ iẓhār ḳılmaz ve cānumuz āyi̇̄nesi bu gūne esrārı niçün ġammāz olmaz cevāb-ı bāṣavāb budur ki su'āl güninde (11) senüñ cānuñ āyi̇̄nesi ol cihetden ġammāz-ı rāz degüldür ki anuñ ruḫında jengār-ı mā-sivā mümtāz degüldür ve pes āyi̇̄ne-yi (12) cān ve mir'āt-ı cenān ki paṣlansa anda ṣuver-i meʿāni̇̄ görilmeden ḳalur ve mıṣḳale-yi ẕikrullāh ile aña cilā virmek lāzım (13) olur *kemā ḳāle Resūlullāh ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem inne'l-ḳulūbe teṣde'en kemā yeṣde'u'l-ḥadi̇̄du ḳālū ve mācilā'uhā yā Resūlellāh* (14) *ḳāle ẕikrullāh*[624] jengār-ı dili pāk itmege ẕikrullāhdan evlā bir mıṣḳale olmaz *kemā ḳāle ʿaleyhi'ṣ-ṣalātu ve's-selām inne likulli şey'in* (15) *ṣıḳāleten ve ṣıḳāletu'l-ḳulūbi ẕikrullāh*[625] vallāhi kemāliyile ẕikr itmege bādi̇̄ bir veli̇̄ mürebbi̇̄yi hādi̇̄nüñ vücūdından aʿlā kimse (16) olmaz *kemā ḳāle ʿaleyhi'ṣ-ṣalātu ve's-selām inne lillāhi ʿibāden iẕā ru'ū ẕukirellāh*[626] pes āyi̇̄ne-yi cānuñ pāk olması nefsüñ seḳāmet-i

---

[623] "Allah'ın, şan ve sevgisinin ezelî olduğu konusunda "Ben gizli bir hazîne idim, tanınmayı istedim", şeklinde haber vermiştir.

[624] "Hz. Peygamber'in dediği gibi: "Kalpler de demir gibi paslanır." Sahabeler, "Ya Resulallah kalpler nasıl cilalanır?" O da, "Allah'ı zikrederek" dedi. Hatib-i Bağdadi, Tarih, XI/85.

[625] "Hz. Peygamber'in dediği gibi, her şeyi parlatan bir şey vardır. Kalbi parlatan şey ise Allah'ı zikretmektir." Münzirî, Terğib, II/254 (2295).

[626] "Allahın öyle kulları vardır ki, onlar görüldüğünde Allah hatırlanır."

maʿneviyyeden (17) ṣıḥḥat bulmasına mevḳūfdur ve nefsüñ ıṣlāh u ṣıḥḥātı liḳāsı rüʾyetullāhı añdıran ṭabīb-i ilāhīnüñ ṣoḥbet ü terbiyyesine (18) merbūṭ u merhūndur pes cānuñ ṣāfī olması ve nefsüñ seḳāmet-i maʿneviyyeden ḫalāṣ olup ṣıḥḥat bulması bir veliyy-i (19) ṣādıḳ ve ṭabīb-i ḥāẕıḳ kimsenüñ ṣoḥbet ü terbiyyesine mütevaḳḳıf oldıyısa bu ḥikāyeti tefhīmen li'ṣ-sālikīn ve taʿlīmen (20) li'ṭ-ṭālibīn īrād iderler tā kim ṣūret-i ḥikāyeden ṭālib olanlar murāda vāṣıl olalar ve nefsüñ ıṣlāḥı yolını bileler (21)

ʿĀşıḳ şuden-i pādşāh berkenīzek ve ḫarīden-i pādşāh ān kenīzekrā ve rencūr şuden-i kenīzek ve tedbīr-i şāh (22) *dermuʿālece-yi ū*

Bu surḫ-ı şerīf ve bu beyān-ı laṭīf bir pādşāhuñ bir cāriyeye ʿāşıḳ olması ve pādşāhuñ ol (23) cāriyeyi alması beyānındadur ve cāriyenüñ ḫaste olması ve şāhuñ ol cāriyenüñ muʿālecesinde tedbīr eylemesi (24) beyānındadur

(35) Meşnevī

Bi'şnevīd ey dūstān in dāstān

Ḫod ḥaḳīḳat naḳd-i ḥāl-i mast ān

İşidüñüz ey dūstān (25) bu dāstānı yaʿnī ey dostān-ı ḥaḳīḳat bu ḥikāyeti gūş idüñ ḥaḳīḳatde ḫod ol dāstān bizüm naḳd-i ḥalümüzdür (26) zīrā bu ḥikāyeden meʾāl ü maḳṣūd budur ki pādşāhdan murād rūḥ ve kenīzekden murād nefsdür pes bu teʾvīl üzre (27) tafṣīl ü taḥḳīḳi gelür

(36) Meşnevī

Būd şāhī derzamānī pīş ezīn

Mulk-i dünyā būdeş u hem mulk-i dīn

Bu zamāndan evvel [A26b] (1) bir zamānda bir pādşāh var idi ki aña hem mülk-i dünyā ve hem mülk-i dīn müyesser olmış idi yaʿnī cesed ḫalḳ olmazdan evvel (2) bir pādşāh-ı rūḥ var idi ki mülk-i dünyā ve hem mülk-i dīn yaʿnī saʿādet-i dāreyn anuñ vücūdında mevżūʿ idi (3)

(37) Meşnevī

İttifāḳen şāh rūzī şud suvār

Bāḫavāṣ-ı ḫᵛīş ezbehr-i şikār

İttifāḳ ol pādşāh bir gün kendü ḫāṣṣ olan (4) bendeleriyile ṣayd u şikār eylemeden ötüri esbine süvār oldı yaʿnī ittifāḳ pādşāh-ı rūḥ bir gün kendü ḫavāṣṣıyıla (5) yaʿnī ḳuvā-yı ʿilmiyye vü ʿameliyyesi ile esb-i himmet ü merkeb-i ʿazīmete süvār olup şikār-ı maʿrifet-i merātib-i vücūdı seyr eyledi (6)

(38) Meşnevī

Yek kenīzek dīd şeh berşāh-rāh

Şud ġulām-ı an kenīzek cān-ı şāh

Ol pādşāh rāhda bir ḥüsnā cāriye gördi (7) ol şāhuñ cānı ol cāriyenüñ ġulāmı oldı yaʿnī pādşāh güẕergāh-ı ḫavāṣṣ u ʿavām olan şāhrāh-ı dünyāya geldükde (8) ruḥ-ı ḥayvānī kenīzekin görüp ve anuñ leṭāfet ü melāḥetin müşāhede [ḳılup] derḥāl cān-ı şāh anuñ esīri ve ġulāmı (9) oldı

(39) Meşnevī

Murġ-ı cāneş derḳafeş çün mītepīd

Dād māl u an kenīzekrā ḫarīd

Anuñ cānı ḳuşı ten ḳafesinde çünkim (10) mużṭarib oldı māl virdi ol kenīzeki ṣatun aldı yaʿnī anuñ murġ-ı cānı ḳafeṣ-i tende çünkim ṭabṭāb ve daḫı ıżṭırāb (11) **[P13a]** ḳıldı pādşāh meyl ü muḥabbet mālını aña virüp anı taḫt-ı taṣarrufına aldı

(40) Meşnevī

Çün ḫarīd ūrā vü berḫurdār şud (12)

An kenīzek ezḳażā bīmār şud

Çünkim ol şāh ol kenīzeki aldı ve berḫordār oldı ve lākin ol kenīzek-i nefsi ḳażāyile bīmār (13) oldı ve ġayrihi muḥabbet itmek vāsıṭasıyıla şükūfe-yi cemāli ṣoldı maʿlūmdur ki her zamān insānuñ murādı ḥāṣıl (14) olmaz ve her kes keyfe māyeşā maḳṣūdına vāṣıl olmaz

(41) Meşnevī

An yekī ḫar daşt pālāneş nebūd

Yaft pālan gürg ḫarrā derrubūd (15)

Meẟelā ol bir kimse ḫar ṭutdı anuñ pālānı olmadı yaʿnī semer bulmadı pes pālānı buldı bu kerre ḳurd ḫarı ḳapdı yaʿnī (16) [ol bir kimse merkeb-i cismāniyyeti ṭutdı anuñ pālān-ı niʿmet-i dünyeviyyesi olmadı çünkim niʿmet-i pālān-ı dünyeviyyeyi buldı (17) gürg-i mevt ve sebʿ-i seḳāmet merkeb-i teni ḳapdı]

(42) Meşnevī

Kūze būdeş āb mīnāmed bedest

Ābrā çün yaft ḫod kūzeh şikest

(18) Bir kimsenüñ kūzesi var idi ṣu ele gelmedi çünki ṣuyı buldı ḫod kūze ṣındı *peyveste besūz-ı āb neyāyed* (19) *dermest* mıṣraʿı hem bu maʿnāya göre dindi

Beyt

Mā-kullu mā-yetemenne'l-merʾu yudrikuhu

Tecri'r-riyāḥe mimmā lāteştehi's-sufun[627]

beyti hem (20) bu feḥvāya münāsib söyledi yaʿnī bir miŝāl-i āẖar daẖı bu ẖuṣūṣa budur ki bir kimsenüñ kūze-yi vücūdı var idi ve lākin (21) eline āb-ı maḳṣūdı gelmedi çünkim āb-ı maḳṣūdı buldı ẖod kūze-yi vücūdı şikest oldı nitekim ***mā-kullu merratin teslimu'l-cerrati***[628] (22) ḥadīŝ-i şerīfi bu maʿnāya şehādet ḳıldı

(43) Meŝnevī

Şeh ṭabībān cemʿ kerd ezçepp u rast

Guft cān-ı her du derdest-i şumast (23)

Pes pādşāh-ı ʿālem-penāh bu ḳadar nāle vü āh itdükden ṣoñra kendü kendüye tesliyyet virüp ey dil-i ġamgīn (24) niçün meʾyūs olursın her derde bir emm ve her zaḥma bir merḥem vardur imdi bu cāriyenüñ marażına ʿilāc gerekdür (25) diyüp ṣaġdan ve ṣoldan ṭabībleri cemʿ eyledi pes ḥakīmler ḥużūr-ı pādşāha geldükde şāh didi ki ey (26) ḥakīmān her ikimüzüñ cānı sizüñ elüñüzdedür yaʿnī rūḥ-ı sulṭān rūḥ-ı ḥayvānīnüñ bu bīmārlıgın gördükde (27) yemīn ü şimālden ʿulemā-yı muḳallidīn ve meşāyıẖ-ı müzevvirīni cemʿ eyledi ve bunları muṣliḥ-i nefs ḳıyās idüp her ikimüzüñ **[A27a]** (1) cānı sizüñ elüñüzdedür (2) diyüp söyledi

(44) Meŝnevī

Cān-ı men sehlest u cān-ı cānem ust

Derdmend u ẖasteyem dermānem ust

Belki benüm cānum sehldür (3) ve benüm cānumuñ cānı odur ve derdmend ü ẖasteyüm diyüp ʿinān-ı iẖtiyārın ellerine teslīm eyledi yaʿnī şāhuñ aña kemāl-i taʿaşşuḳından kendü ḥayātını sehl (4) ʿadd eyledi [ve bunlara didi benüm cānum sehldür benüm cānumuñ cānı odur ben derdmend u ẖasteyem benüm dermānum odur (5) diyüp ʿinān-ı iẖtiyārın ellerine teslīm eyledi]

(45) Meŝnevī

Her ki derman kerd Mercān-ı merā

Burd genc u dürr u mercān-ı merā

Her şol (6) kimse ki benüm cānuma taḥḳīḳan dermān eyledi **Mercān** ol cāriyenüñ ismi olup maʿnā̱ her şol kimse ki benüm **Mercān**uma dermān (7) eyledi benüm dürr ü mercānum ẖazīnesini iletdi ve aẖẕ itdi dimek hem cāyiz olur yaʿnī ḳanġı ḥakīm ki

[627] "Kişi temenni ettiği herşeyi idrak eder, rüzgâr ise geminin aksine eser."
[628] "Testi içine aldığı şeyi her seferinde muhafaza eder."

sırlardan (8) benüm cānum menzilesinde olan nefsüme dermān eyledi ol alur benüm genc-i ḳalbümi ve dürr-i irādetümi ve mercān-ı iḫtiyārumı diyü (9) söyledi pes bu ṭāyifenüñ her biri Eflāṭūn-ı ʿaṣr ve Arisṭo-yı dehr ki kendüleri muṣlıḥ u mürebbī zuʿm eylediklerinden (10) bu gūne lāf ü güẕāf urdılar

(46) Meṡnevī

Cümle guftendeş ki can-bāzī kunīm

Fehm gird ārīm u enbāzī kunīm

Cümle ṭabībān-ı muḳallidān (11) pādşāha didiler ki pādşāhum ḫıdmetüñde cān ve baş oynatmaḳ cān-bāzlıḳ idelüm lāzım gelürse fehm cemʿ idelüm (12) ve enbāzluḳ idelüm yaʿnī fikrümüz dirüp bu meʾmūluñ ḥuṣūlına bi'l-ittifāḳ müşāvere vü ihtimām itmek yolında gidelüm (13) didiler

(47) Meṡnevī

Her yekī ezmā Mesīḥ-i ʿālemist

Her elemrā derkef-i mā merhemist

Bizden her birimiz Mesīḥ-i ʿālem ve ḥayāt-baḫş-ı benī Ādemdür (14) diyü daʿvālar eylediler ve her elem içün bizüm destümüzde bir merhem vardur diyü söylediler

(48) Meṡnevī

Ger Ḫudā ḫᵛāhed neguftend ezbeṭer (15)

Pes Ḫudā bü'nmūdşan ʿacz-i beşer

Kemāl-i sürūr u ġurūrlarından eger Ḫudā dilerse dimediler pes Ḫudā anlara (16) ʿacz-i beşeri gösterdi yaʿnī kemāl-i kibirlerinden inşā'allāh dimediler Ḫudāy-ı müteʿāl daḫı bunlaruñ beşeriyyetlerinüñ ʿaczini (17) gösterdi pes insāna lāzım u vācibdür ki evvelā bir kāra başladuḳda ben bunı işlerem dimeye meger inşāʾallāh (18) dimekle nitekim Ḥażret-i Ḥaḳ ḥabībine tenbīh ve ʿibādına taʿlīm idüp buyururlar ki *ve lāteḳūlenne lişey'in innī fāʿilün* (19)*ẕālike ġadā illā en yeşāʾallāh*[629] Ḥażret-i Süleymān ʿaleyhi's-selām daḫı terk-i istiṡnā eyledügiçün Cenāb-ı Ḥaḳ aña ʿacz ü (20) beşeriyetini bildürdügi ḥadīṡle ṡābitdür nitekim Ṣaḥīḥeynde vārid oldı ʿa*n Ebī Hureyrete ḳāle Süleymānu lātuvaḳḳinne'l-leylete* (21) *ʿalāṡisʿayni imreʾete kulluhünne teʾtī bifārisin yucāhidu fīsebīlillāhi felem yeḳil inşāʾallāhu feṭāfe ʿaleyhinne felem taḥmil minhunne* (22) *ille'mreʾetun vāḥidetun cāʾet bişıḳḳi raculin yevmu'l-leẕī nefsu Muḥammedin*

---

[629] "Allah'ın dilemesine bağlamadıkça (inşâallah demedikçe) hiçbir şey için «Bunu yarın yapacağım» deme." (Kehf, 23-24)

biyedihi lev ḳāle inşāʾallāhu lecāhedū fīsebīlillāhi fursānen (23)*ecmaʿūne*[630] pes maʿlūm oldı ki her şeyde istis̱nā eylemek lāzım ü vācibdür ve lākin istis̱nādan murād ancaḳ ḳavlile (24) olan istis̱nā degüldür belki istis̱nānuñ maʿnāsı ve ḥaḳīḳatile muttaṣıf olmaḳdur ve eger lafẓ istis̱nāsı tārik (25) olsa maʿnā ḳalbi ḥāżır ḳılmaḳdur nitekim buyururlar

(49) Mes̱nevī

Terk-i istis̱nā murādem ḳasvetist

Nī hemin guften ki ʿārıż ḥāletist

(26) *Murādem* żamm-ı mīmle ve fetḥ-i mīmle de cāyizdür ve ḳasvet maḥalline baʿż-ı nusaḫda *ġaflet* vāḳıʿ olmışdur (27) taḳdīr-i maʿnā terk-i istis̱nādan murādum bir ḳasvet-i ḳalbdür yaʿnī **Allāh**uñ maʿrifetinden ve ḥavl ü ḳuvvetinden **[A27b]** mürde vü pejmürde (1) olmaḳ ve füsurde ḳalmaḳdur yoḫsa hemān ol ʿārıż olan ḥālet degüldür yaʿnī istis̱nā hemān inşāʾallāh dimek degüldür (2) belki bermūcib-i *innellāhe lāyenẓuru ilāṣuverikum ve aḳvālikum belyenẓuru ilāḳulūbikum ve aʿmālikum*[631] Ḥaḳ Teʿālānuñ naẓarı ḳalbedür **Şemʿī** (3) Merḥūm fetḥ-i mīmile *merādem* oḳınup terk-i istis̱nā Ādem içün ḳasvetdür dimegi **Ḥażret-i Ādem**e alup bu maʿnā cāyiz (4) olmaz dimiş ve evlād-ı **Ādem**e Ādem dimek cāyiz degüldür diyü baʿż-ı delāyil-i żaʿīfe īrād eylemişdür ki kelāmınuñ żaʿfı (5) ḳuvvet-i ʿaḳlı olan kimseye ḳatı rūşen u vāżıḥdur fe'l-yeteʾemmel

(50) Mes̱nevī

Ey besā n'āverde istis̱nā buguft

Cān-ı ū bācān-ı istis̱nast cüft

(6) Ey çoḳ kimse egerçi inşāʾallāh dimegi lisāna getürmemişdür lākin anuñ cānı cān-ı istis̱nāyile cüftdür (7) yaʿnī anuñ cānı istis̱nāyile cüft olmışdur cān-ı istis̱nā tevḥīd-i efʿāldür ve tevḥīd-i efʿāl bu ḥadīs̱üñ mefhūmıdur (8) ki buyururlar *Allāhumme lāmānıʿa limā eʿṭayte ve lāmuʿṭiye limāmenaʿte ve lārādde limāḳaḍayte ve lāmubeddile limāḥikmete ve lāyenfeʿu* (9) *ẕe'l-ceddi minke'l-ceddu*[632] yaʿnī māniʿ ü muʿṭī ve żārr u nāfıʿ Allāh idügin bilmek cān-ı istis̱nādur ve tevḥīd-i efʿāldür ve daḫı (10) *māşāʾallāhu*

[630] "Hz. Süleyman dedi ki: Bu gece doksan eşimi ziyaret ederim ve her birinden bir atlı mücahit doğar, Allah yolunda cihad eder." Böyle söyledikten sonra inşaallah demedi. Eşleriyile yattı. İçlerinden sadece bir kadın, yarım çocuk doğurabildi. Muhammed'in nefsini elinde tutan Allah'a yemin ederim ki, inşaallah deseydi, dedikleri olurdu ve onlar da Hak yolunda savaşırlardı." Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ II136 (1910).

[631] "Allah sizin suretlerinize ve sözlerinize değil, kalplerinize ve amellerinize bakar."

[632] "Allahım, senin verdiğini engelleyecek hiç kimse yoktur. Senin vermediğini, zorla alıp isteyene verebilecek hiçbir güç yoktur. Aldığın kararı kimse değiştiremez. Takdir ettiğini kimse çeviremez. Güçlünün gücü, senin gücün karşısında dayanamaz." Buhârî, Ezan, 155 (844).

kāne ve mā lemyeşā'u lemyekun şey'en[633] ḥadīs̱-i şerīfinüñ maʿnāsını bulmaḳ cān-ı istis̱nāyile cüft ḳılmaḳdur (11)

(51) Mes̱nevī

Herçi kerdend ezʿilāc u ezdevā

Geşt renc efzūn u ḥācet nārevā

Ol ṭabībler ʿilāc u devādan her ne eyledilerse cāriyenüñ (12) ʿilletine nāfiʿ ve marażını dāfiʿ olmayup renci ziyāde idici oldı ve ḥācet daẖı revā ve murād müyesser olmadı yaʿnī ol (13) pür-kibr olanlaruñ kibrleri ki *nesullāhe feensāhum enfusehum*[634] āyetinüñ miṣdāḳınca cān-ı istis̱nāyı belki lafẓ-ı istis̱nāyı unudup (14) Allāh Teʿālā̱ da bunlara nefslerine nāfiʿ olan şey'i inşā idüp kenīzek-i nefs ḥaḳḳında her ne kim ʿilācdan ve devādan (15) eyledilerse anuñ renci ziyāde olup bunlaruñ ḥāceti nārevā oldı

(52) Mes̱nevī

An kenīzek ezmaraż çün mūy şud (16)

Çeşm-i şeh ezeşk-i ẖun çün cūy şud

Ol kenīzek marażdan ḳıl gibi oldı çeşm-i şeh eşk-i ẖūndan (17) cūy gibi oldı yaʿnī ol kenīzek-i nefs ṭabīb-i ḥāẕıḳa ve mürebbī-yi ṣādıḳa irgürmedüginden marażdan nezār u naḥīf (18) mūy gibi oldı pādşāhuñ gözi ḳanlu yaşdan ırmaḳ gibi oldı yaʿnī rūḥ sulṭanı nefsüñ bu ḥāletin (19) görüp mübālaġayıla girye ḳıldı

(53) Mes̱nevī

Ezḳażā sirkengübin ṣafrā füzūd

Revġan-ı bādām ẖuşkī mīnümūd

Ḳażā-yı ilāhīden (20) sirkencebīnüñ ẖāṣṣası dāfiʿ-i ṣafrā olmaḳ iken ʿaks olup ṣafrāyı ziyāde bādām yaġınuñ ẖāṣiyyet-i (21) ṭabīʿiyyesi ruṭūbet virmek iken yubūset gösterdi ẖuşkīde yā maṣdariyyedür

(54) Mes̱nevī

Ezhelīle ḳabż şud ıṭlāḳ reft (22)

Āb āteşrā meded şud hemçü neft

Helīc didükleri maʿrūf bilinen dārūdan ḳabż vāḳıʿ oldı ıṭlāḳ u (23) līneti gitdi yaʿnī berʿaks olup līneti zāyil oldı mā'-i bārid defʿ-i ʿaṭş iderken neft yaġı gibi āteşe (24) memedd-i muʿīn oldı yaʿnī ābuñ ẖāṣiyyeti dāfiʿ-i ḥarāret ve ʿaṭş iken āteş-i derūna muʿīn oldı neft yaġı (25) āteşe muʿīn olduġı gibi bu ebyāt-ı şerīfede meẕheb-i ṭabīʿiyyede

[633] "Allah'ın dilediği olur, dilemediği olmaz."

[634] "Allah'ı unutan ve bu yüzden Allah'ın da onlara kendilerini unutturduğu kimseler gibi olmayın." (Haşr, 19)

olanlara ve yāḫud anlar meẕhebine meyl (26) ḳılanlara tenbīh ü taʿrīż vardur zīrā ṭabīʿiyye meẕhebinde olan ḥükemānuñ iʿtiḳādı budur ki her şeyʾüñ teʾs̱īri (27) müstaḳillen kendü ṭabīʿatundandur dirler ve müʾes̱s̱ir-i ḥaḳīḳīden ġāfil olurlar pes baʿż-ı zamānda ḥakīm-i muṭlaḳ baʿż-ı şeyʾüñ **[A28a]** (1) ḫāṣiyyetini ṭabʿından izāle eyler mes̱elā sirkencebīnüñ ḫāṣṣası müzīl-i ṣafrā itmek iken ve bādām **[P13b]** yaġınuñ ḫāṣṣası (2) refʿ-i yubūset ḳılmaḳ iken ve helīlecüñ ḫāṣṣası līnet virmek iken ve ābuñ ḫāṣṣası refʿ-i ḥarāret ḳılmaḳ iken (3) ḫāṣiyetleri zāyil olur ve ṭabīʿatlarınuñ muḳteżāsınuñ ḫılāfı üzre ʿamel ḳılur pes meẕheb-i ṭabīʿat bāṭıl (4) olur zīrā her şeyʾi bi'ṭ-ṭabıʿa müʾes̱s̱ir itmişse ṭabʿında yābis olan müreṭṭib olmazdı ve müreṭṭib olan daḫı (5) yubūset ziyāde ḳılmazdı ve müleyyin olan ḳabż virmez ve ḳābıż olan līnet irgürmez pes maʿlūm (6) oldı ki her şeyde müʾes̱s̱ir-i ḥaḳīḳī Ḫudāy-ı Teʿālā̱dur eşyā degül vallāhu aʿlem

Ẓāhir şuden-i ʿacz-ı ḥakīmān ezmuʿālece-yi (7) **kenīzek berpādşāh ve rūy-āverden bedergāh-ı Ḫudā ve ḫᵛāb dīden-i pādşāh mubeşşir-i ġaybīrā** (8) **ve yāften-i ṭabīb-i ilāhī ve ḥāṣıl şuden-i murād-ı ū**

Bu surḫ-ı şerīf ve bu beyān-ı laṭīf muʿālece-yi kenīzekden ḥükemānuñ ʿaczi (9) pādşāh ḳatında ẓāhir olması ve dergāh-ı Ḫudāy-ı Teʿālā̱ya pādşāhuñ yüz getürmesi beyānındadur ve rüʾyāsında (10) pādşāh mübeşşir-i ġaybī görmesi ve ṭabīb-i ilāhī bulması ve murādı ḥāṣıl olması ʿıyānındadur

(55) Mes̱nevī

Şeh çü ʿacz-ı an ḥakīmanrā bedīd (11)

Pā-bürehne cānib-i mescid devīd

Pādşāh çünkim ol ḥakīmlerüñ ʿaczini gördi yaʿnī kenīzeküñ marażına (12) ʿilāc eylemede anlaruñ ʿadem-i ḳudretini müşāhede ḳıldı yalın ayaḳ başı ḳabaḳ mescid cānibine yildi yaʿnī ḫalʿ-ı naʿleyn (13) eyledi ki ʿinde't-taḥḳīḳ müteveccih-i ilallāh olan sālike pā-berehne olmadan murād ḫalʿ-ı naʿleyn-i dünyā vü āḫıret ḳılmaḳdur (14) ve yāḫud naʿleyn-i cismāniyyet ü rūḥāniyyeti ḫālıʿ olmaḳdur ve maḥv u fenā mertebesini bulmaḳdur *kemā işāra'l-meşāyıḫu* (15) *ilāhāẕa'l-maʿnā̱ fīḳavlihi Teʿālā̱* ***fe'ḫlaʿ naʿleyke inneke bi'l-vādi'l-muḳaddesi ṭuvā*** *ḳāle fītefsīri'l-Ġarāyib ey iḫlaʿ hemmeke* (16) *liehlike ve ġanemike ev iḫlaʿ ḥubbi'd-dunyā ve ḥubbi'l-āḫıreti ʿanḳalbike ve lihāẕā* ***ḳāle'n-***

Nebiyyu ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem ed-dunyā (17) *ḥarāmun ʿalā̱ehli'l-āḫıreti ve'l-āḫıreti ḥarāmun ʿalā̱ehli'd-dunyā ve humā ḥarāmāni ʿalā̱ehlillāh*[635]

(56) Mes̱nevī

Reft dermescid suy-ı miḥrāb şud (18)

Secdegāh ezeşk-i şeh pür-āb şud

Mescid içre gitdi miḥrāb cānibine müteveccih oldı secde yiri (19) pādşāhuñ gözinüñ yaşından pür-āb oldı yaʿnī vāfir bükā eyleyüp ağladı bunda işāret vardur şu maʿnāya (20) ki bir kimse mużṭarr olsa ve Ḥażret-i Ḥaḳdan bir murādı recā ḳılsa mescid cānibine gide ve ḳıbleye teveccüh (21) ide ve Ḥażret-i Ḥaḳḳa bükā vü tażarruʿ ile secde ide duʿasınuñ isticābetine bu ṣıfatlar vesīle olur

(57) Mes̱nevī (22)

Çün beḫᵛiş āmed ziġarḳ-āb-ı fenā

Ḫoş zeban bü'gşād dermedḥ u s̱enā

Çünkim pādşāh ġarḳ-āb-ı fenādan kendüye (23) geldi yaʿnī mertebe-yi maḥvdan ṣaḥve geldi Ḥażret-i Ḥaḳḳa medḥ ü s̱enā eylemeden zebānını ḫoş eyledi zīrā Ḥażret-i Ḥaḳ (24) ḥamd ü medḥ olunmaġı sever *kemā ḳāle ʿaleyhi's-selām innellāhe yuḥibbu en yuḥmede*[636] ve ʿibādından kendüye s̱enāʾ-i cemīl ḳılmaġı (25) ṭaleb eyler *kemā ḳāle'ş-Şeyḫ fi'l-Fuṣūṣ inne Ḥażreti'l-ilāhiyyeti taṭlubu's̱-s̱enāʾi'l-cemīl minʿibādihi*[637] ve lihāẕā taḳdīm-i medḥ (26) ü s̱enā isticāb-ı duʿāya şarṭ olunmışdur

(58) Mes̱nevī

K'ey kemīne baḫşişet mulk-i cihān

Men çi gūyem ḫod çü mīdānī nihān (27)

Ey vehhāb-ı muṭlaḳ mülk-i cihān senüñ kemīne baḫşişüñdür ben ne söyleyem çünki nihānı bilürsin [A28b] (1) ve ḳalbümde olan esrāra evvelen ve āḫıren ʿālim olursın

(59) Mes̱nevī

Ey hemīşe ḥācet-i mārā penāh

Bār-ı dīger mā ġalaṭ kerdīm rāh

---

[635] Meşâyıhın "Muhakkak ki ben, evet ben senin Rabbinim! Hemen pabuçlarını çıkar! Çünkü sen kutsal vâdi Tuvâ'dasın!" kavli üzerine işaret ettiği gibi. Garâyib Tefsîri'nde "yani ehlinin ve maişetinin gamını bırak. Yani dünya ve ahiret sevgisini kalbinden çıkar." Hz. Peygamber'in dediği gibi "Dünya ehl-i ahiret için haramdır, ahiret de ehl-i dünya için haramdır. Her ikisi de ehlullâh için haramdır."

[636] "Hz. Peygamber'in dediği gibi, gerçekten Allah, övülmeyi ve kendisine hamd edilmesini sever." Hanbel, Müsned, III/435 (15586).

[637] "Hz. Şeyh'in dediği gibi, Hazret-i Allah kullarının kendisini cemîl senâ ile övmelerini ister."

(2) Ey dāyimā bizüm ḥācetümüze penāh olan ilāh ve melceʾ ve meʾvā olan pādşāh bir kerre daḫı biz yolı ġalaṭ eyledük (3) yaʿnī senüñ gibi Kerīm Raḥīm ʿAlīm ve ḥakīm vehhābdan recā itmegi ḳoyup ʿāciz ü muḥtāc olan ḥakīmlerden (4) devā vü şifā temmenī eyledük

(60) Meṡnevī

Līk guftī gerçi mīdānem sıret

Zūd hem peydā kuneş berẓāhiret

Lākin buyurduñ egerçi senüñ (5) sırruñı bilürem ve derūnuña ve mā fiżżamīrüñe ʿālim oluram *kemā ḳālellāhu Teʿālā ve in techer bi'l-ḳavli feinnehu yaʿlemu's-sırra ve aḫfā*[638] (6) ammā sen ey bende ʿale'l-fevr ol sırruñı ẓāhir-i lisānuñ üzre peydā eyle ve anı baña duʿā birle āşkāren söyle kemā ḳālellāhu Teʿālā (7) *udʿūnī estecib lekum*[639] mıṣraʿ-ı ṡānī *fāş kū ender duʿā berẓāhiret* daḫı nusḫa vāḳıʿ olmışdur

(61) Meṡnevī

Çün berāverd ezmiyān-ı can ḫurūş (8)

Ender āmed baḥr-ı baḫşāyeş becūş

Çünkim pādşāh miyān-ı cān u derūn-ı cāndan ḫurūş getürdi (9) ve niyāz u tażarruʿı mertebe-yi kemāle yitürdi Ḫudā Teʿālanuñ baḫşāyişi deryāsı cūşa geldi ve anuñ duʿāsın (10) ḳabūl ḳıldı mıṣraʿ-ı evvel şarṭ ve mıṣraʿ-ı ṡānī cezādur

(62) Meṡnevī

Dermiyān-ı girye ḫᵛābeş derrubūd

Dīd derḫᵛāb ū ki pīrī rū-nümūd

(11) Ol pādşāhı girye vü zārī miyānında līkin nevm ḳapdı yaʿnī aña nevm ġalebe eyledi vāḳıʿada gördi ki aña bir pīr (12) yüz gösterdi yaʿnī pīrüñ sırrı ol fenāsı ḥālinde ẓāhir oldı

(63) Meṡnevī

Guft ey şeh mujde ḥācātet revast (13)

Ger ġarībī āyedet ferdā zimast

Ol pīr pādşāha eyitdi ey pādşāh beşāret saña ki senüñ ḥācātuñ revādur (14) eger saña yarın bir ġarīb gelürse ol bizdendür

(64) Meṡnevī

Çünki āyed ū ḥakīm-i ḥāẕıḳest

638 "Sen sesini yükseltsen de yükseltmesen de birdir. O gizliyi de, en gizliyi de bilir." (Taha, 7)
639 "Bana dua edin, kabul edeyim." (Mü'min, 60)

Ṣādıḳeş dan k'ū emīn u ṣādıḳest

(15) Çünkim ol mīr-i ġarīb saña gele bunı böyle bil ki ol ḥāẕıḳ ve ṭabīb-i fāyıḳdur anı ṣādıḳ (16) bil ki emīn ü ṣādıḳdur ki şāyibe-yi kiẕbden o emr muḳaddesdür pes ḥācetüñi aña ʿarż

(65) Meṡnevī

Derʿilāceş siḥr-i muṭlaḳrā bubīn (17)

Dermizāceş ḳudret-i Ḥaḳrā bubīn

Anuñ ʿilāc u terbiyyesinde sen siḥr-i muṭlaḳı gör yaʿnī (18) sebebi idrāk-ı nāsdan ḫafī olan ṣunʿ-ı muṭlaḳı anuñ ʿilācında gör siḥr sebebi ʿuyūn-ı nāsdan ḫafī olan (19) şeyʾe dirler anuñ mizācında ḳudret-i ḥaḳḳı gör ki *ve bī yesmeʿu ve bī yubṣıru ve bī yemşī ve bī yebṭışu*[640] ḥadīṡinüñ muḳteżāsınca (20) ol Ḥaḳḳıla semīʿ u baṣīr ve Ḥaḳḳıla ḳavī vü ḳadīrdür

(66) Meṡnevī

Çün resīd an vaʿdegāh u rūz şud

Āftāb ezçarḫ aḫter sūz şud

(21) Çünkim ol vaʿdenüñ vaḳti yitişdi ve rūz oldı āftāb çarḫ-ı çārum cānibinden aḫter (22) oldı yaʿnī şaʿşaʿa-yı nūrıyla kevākibi maḥv ḳıldı

(67) Meṡnevī

Būd ender manẓara şeh muntaẓır

Tā bubīned ançi bü'nmūdend sır

(23) Pādşāh manẓarada yaʿnī ḳaṣrınuñ penceresinde bu vāḳıʿanuñ ẓuhūrı içün müteḳarrib ü muntaẓır idi tā kim (24) göre ol ġarīb ü ʿacīb olan pīri ki aña sırrında gösterdiler dir sırr taḳdīrinde olur

(68) Meṡnevī

Dīd şaḫṣī fāżılī pür-māyeyī (25)

Āftābī dermiyān-ı sāyeyī

Pādşāh gördi bir fāżıl-ı pür-māye bir şaḫṣı miṡlen sāye mā-beyninde bir āftāb (26) idi yaʿnī sāye-yi cisminüñ miyānında bir āftāb-ı maʿnevī ve nūr-ı ilāhī idi cesed-i şerīfi mānend-i ney ve rūḥ-ı (27) laṭīfi āftāb-ı ʿālem-i ṭayy gibi ẓuhūra geldi

(69) Meṡnevī

---

[640] "Kulum bana öyle bir şeyle yaklaşmaya çalışır ki, o, farz kıldığım şeylerle yaklaşmasından, bence, daha sevimlidir. Kulum bana devamlı olarak nâfilelerle yaklaşmaya gayret eder; tâ ki ben onu severim. Sevince de, artık ben onun işittiği kulağı, gördüğü gözü, tuttuğu eli ve yürüdüğü ayağı olurum." (Buhârî, Sahîh, VII/190.) Bkz. Ali Yardım (2008), s. 106-107.

Mīresīd ezdūr mānend-i hilāl

Nist būd u hest berşekl-i ḫayāl

[A29a] (1) Ol fāżıl-ı pür-māye olan şaḫṣ ırāḳdan hilāl gibi irüşdi hilāl gibi olması nūrāniyyetine ve kes̱ret-i (2) riyāżetden neḥāfet-i cismine işāret olur biḥasebi'ẓ-ẓāhir yoḳ idi dīde-yi nāsdan mertebesi maḫfī oldıġı (3) iʿtibārıyıla ammā [biḥasebi'l-bāṭın ḫayāl-i şekli üzre var idi ki ḫayāl egerçi biḥasebi'ẓ-ẓāhir yoḳdur ve lākin] biḥasebi'l-bāṭın (4) vardur miyān-ı sāyede bir āftāb idi dimekle Ḥażret-i Şemse ḳuddise sırruhu işāret eyleyüp mānend-i hilāl diyü (5) hilāle teşbīh itmekle anuñ kemāl-i fenāsına ve neḥāfet ü nüḥūlına īmā buyururlar fe'fhem

(70) Mes̱nevī

Nistveş bāşed ḫayāl ender revān (6)

Tū cihanī berḫayālī bin revān

Revānda olan ḫayāl ʿadem gibidür yaʿnī rūḥ-ı revān içre ḳuvvet-i ḫayāliyye yoḳ (7) gibi olur lākin cihānı bir ḫayāl üzre cārī ve revān gör ki ḫayāl cemīʿ-i cihānda mutaṣarrıfdur aña ekābir ü esāṭīn ve (8) evliyā vü meşāyıḫı ʿurefā mis̱ālle müsemmā bir ʿālem is̱bāt idüp buyururlar ki ʿālem-i ecsām-ı maddiye ve ʿālem-i ervāḥ-ı mücerrede (9) mā-beyninde bir ʿālem vardur ki [P14a] ecsām-ı kes̱īfeden laṭīf ve ervāḥ-ı laṭīfeden kes̱īf ḳābil-i tecezzī vü inḳısām olmadan (10) ecsāma müşābih ve heyūlā ve ṣūretden mücerred olmada ervāḥa müsāvīdür ve her şeyʾ ki bu ʿālemde mevcūddur (11) elbette anuñ mis̱āli ol ʿālemde meşhūddur yā ṣūreti müttehid olmaḳlıġla nitekim şunuñ mis̱āli mis̱ālde sevdā (12) ola ve aḫlāḳ-ı marżiyye ve aʿmāl-i ṣāliḥanuñ bostānın reyāḥīn ü s̱emār u enhārın *leẕẕetin li'ş-şāribīn*[641] (13) ve aḫlāḳ-ı reddiyye vü aʿmāl-ı seyyiʾenüñ mis̱āli ẓulūmāt u ġayāhib ve ḥayyāt u ʿaḳārib ve ġassāḳ u ġislīn olur (14) pes erbāb-ı sülūk bu maḳāmı iki ḳısma münḳasım itmişlerdür ʿālem-i ervāḥa taʿalluḳı cihetinden ḫayāl-i muṭlaḳ (15) ve ʿālem-i mis̱āl daḫı dirler ve ʿālem-i ecsāma taʿalluḳı ṭarafından ḫayāl-i muḳayyed dirler ki bu nāsuñ vücūdında olan (16) ḫayālāt ve daḫı rüʾyāda gördükleri ḫayālātda

(71) Mes̱nevī

Ber ḫayālī ṣulḥışān u cengişān (17)

Ve'zḫayālī faḫrışān u nengişān

Bir ḫayāl üzredür bu ḫalḳuñ ṣulḥı vü cengi bir ḫayāldendür bu ḫalḳuñ faḫrı ve ʿayb u (18) nengi

---

[641] "İçenlere lezzet verir." (Sâffât, 46)

(72) Mes̱nevī

Ān ḫayālātī ki dām-ı evliyast

ʿAks-i meh-rūyān bustān-ı Ḫudast

Ey sāyil şol ḫayālāt ki (19) dām-ı evliyādur bostān-ı Ḫudā meh-rūlarınuñ ʿaksidür bu beyt-i müsteṭāb suʾāl-i muḳaddere cevābdur keenne (20) dimek lāzım geldi ki cemīʿ-i ʿālemüñ ṣulḥı vü cengi bir ḫayāl üzre ve cümle ḫalḳuñ faḫrı vü nengi bir meʾāl üzre olıcaḳ (21) pes evliyāʾullāh daḫı zümre-yi ʿālimān gibi bu ḫayālle muḳayyedler midür anları bu cümleden iḫrāc idüp buyururlar (22) ki ol ḫayālāt ki evliyāʾullāhuñ dāmı ve zimāmıdur bostān-ı Ḫudānuñ meh-rūlarınuñ ʿaksidür bostān-ı Ḫudādan (23) murād mertebe-yi vaḥdāniyyet ola eşcār u es̱mār esmā vü ṣıfāta maḳām olduġı mülābese ile ve bu mertebe-yi vāḥidiyyet (24) bostānınuñ meh-rūlarından murād esmā vü ṣıfāt olur ve bu meh-rūyān esmā vü ṣıfātuñ ʿaksi tecelliyāt-ı ṣıfātda (25) olur eyle olıcaḳ maʿnā̱ bostān-ı Ḫudā olan mertebe-yi vāḥidiyyetüñ meh-rūlarınuñ tecelliyātı ki bu ʿālem ḫalḳına nisbetile (26) ḫayālāt gibidür evliyānuñ dāmıdur dimek olur ve cemīʿ-i enbiyā vü evliyāya tecelliyāt-ı ilāhiyyenüñ dām u zimām (27) olması ḫod muḥaḳḳaḳdur ve yāḫud bostān-ı Ḫudādan murād mertebe-yi aʿyan-ı s̱ābite ola ki fi'l-ḥaḳīḳa naẓargāh-ı [A29b] (1) Ḫudādur meh-rūlarından murād enbiyā-yı ʿiẓām ola ki nefsu'l-emrde Allāh nūrıyıla münevverlerdür ve ʿakslerinden (2) murād anlardan ẓuhūr iden ʿulūm u aḥkām ola bu taḳdīrce maʿnā̱ bostān-ı Ḫudā olan aʿyānuñ meh-rūları ki (3) enbiyā-yı ʿiẓāmdur anlaruñ ʿaksleridür ki anlardan ẓuhūr iden ve ṣudūr iden aḥkām u ʿulūmdur evliyāya dāmdur (4) zīrā her velī elbette bir nebīnüñ ḳademinde ve bir resūlüñ şerʿindedür eyle olıcaḳ muḳayyed-i dām-ı enbiyā-yı ʿiẓām (5) olmaları ṣaḥīḥ olur ve bu ʿulūm u aḥkāma ḫayālāt ıṭlāḳı aʿrāż olduġı cihetden olur vallāhu aʿlem (6)

(73) Mes̱nevī

Ān ḫayālīrā ki şeh derḫᵛāb dīd

Derruḫ-ı mihman hemī āyed pedīd

Ol bir ḫayāli ki pādşāh vāḳıʿada gördi (7) ol mihmān-ı ġaybīnüñ ruḫında ẓāhir geldi ve mis̱l-i felaḳu'ṣ-ṣubḥ rüʾyası bıʿaynihi vāḳıʿ oldı zīrā taṣvīrāt-ı ḫayāliyye (8) iki ḳısma münḳasımdur bir ḳısmı oldur ki ṣuver-i ḫāriciyyeye muṭābıḳ olmaya ve bu ḳısmda taʿbīr vāḳıʿ olur ve ḳısm-ı s̱ānī (9) oldur ki muṭābıḳ ola şol şeyʾ ki anuñ ṣūret-i taṣvīr olmışdur ḫāric-i ḫayālde yaʿnī ol ṣuver-i ḫayāliyyenüñ (10) ḫāric-i ḫayālde olan maḥsūsāta muṭābaḳatı olan ḳısm andan keşf dimekle ve umūr-ı ġaybiyyeye ıṭṭılāʿ (11) dimekle taʿbīr olınur ve teʾvīl ü taʿbīre muḥtāc olmaz nitekim Ḥażret-i Faḫr-ı ʿālemüñ ṣallallāhu

ʿaleyhi ve sellem baʿż-ı vāḳıʿası gibi (12) kemā ẕekera fi'l-Ḳurʾāni *leḳad ṣadeḳallāhu resūlehu'r-ruʾyā bi'l-ḥaḳḳı letedḫulünne'l-Mescide'l-Ḥarāme inşāʾallāhu āminīne muḥallıḳīne* (13) *ruʾūsekum ve muḳaṣṣırīne*[642] pes **Ḥażret-i Resūl**üñ ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem *ḳable'l-ḫurūci ile'l-Ḥudeybiyyeti*[643] vāḳıʿada kendüyi (14) aṣḥābıyıla **Mescid-i Ḥaram**a emn üzre başların ḳazıdur olduḳları ḥālde dāḫil olur gördi pes hicretden (15) altı yıl ṣoñra bıʿaynihi ẓuhūra gelüp bu minvāl üzre dāḫil oldılar pes ol **Ḥażret**üñ ekẟer gördi bu (16) ḳabīlden olurdı nitekim **Ḥażret-i ʿĀyişe**den mervīdür ki buyururlar *evvelu mābudiʾe bihi Resūlun mine'l-vaḥyi* (17) *er-ruʾya'ṣ-ṣādıḳati fekāne lāyerā ruʾyen illāḫaracet miẟle felaḳa'ṣ-ṣubḥi kemā beyyennā tafṣīlihi fīşeraḥnā fi'l-Fuṣūṣi* (18) *fīfaṣṣi'l-isḥāḳıyyeti*[644]

(74) Meẟnevī

Şeh becāy-ı ḥāciban derpīş reft

Pīş-i an mihmān-ı ġaybī ḫᵛīş reft

Pādşāh ziyāde (19) ḥaẓẓ u sürūrdan mihmān-ı ġaybı istiḳbālinde ḥāciblerine bi'ẕ-ẕāt kendü ḳarşu ilerü gitdi ve aña istiḳbāl (20) itdi ve'l-hāṣıl ol mihmān-ı ġaybīnüñ öñüne pādşāh nefsine kendüsi gitdi ḳarşu maʿnāsınadur (21)

(75) Meẟnevī

Her du baḥrī āşnā āmūḫte

Her du can bīdūḫten berdūḫte

Her ikisi āşnāluḳ ögrenmiş bir baḥr idi yaʿnī pādşāh (22) ẓāhir ʿilminüñ baḥri ve mihmān-ı ġaybī bāṭın ʿilminüñ baḥri idi bu baḥreyn-i ʿaẓīmeyn ezelde biri birine āşnāluḳ (23) ögrenmiş idi ol ḥīnde ṣūret ʿāleminde daḫı āşnāluḳ müyesser oldı her iki cān biḥasebi'ẓ-ẓāhir (24) dikilmeksiz ʿālem-i maʿnāda biri birine dikilmiş oldı ve biri biriyile ittiḥād ü ītilāf ḳıldı ki ervāḥuñ ittiḥād (25) u ibtilāfı beden ʿālemine gelmezden evvel ʿālem-i ervāḥda vāḳıʿ olmışdur *kemā ḳāle ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem el-ervāḥu* (26) *cunūdun mucennedetun femāteʿārafe minhā intelefe vemāteẕākere minhā iḫtelefe*[645]

---

[642] "Andolsun, Allah, Peygamberinin rüyasını doğru çıkardı. Allah dilerse, siz güven içinde başlarınızı kazıtmış veya saçlarınızı kısaltmış olarak, korkmadan Mescid-i Haram'a gireceksiniz." (Fetih, 27)

[643] "Hudeybiye'ye çıkmadan önce.."

[644] "Hz. Peygamber'e gelen ilk vahiyler, gündüz aynen çıkan sadık rüya şeklindeydi. Gördüğü rüya ertesi gün aynen çıkardı. Buhârî, Bed'u'l-Vahy, 3 (3). Daha önce ayrıntısını beyan ettiğimiz ve Füsûs'ta İshakiyye Fass'ında şerh ettiğimiz gibi."

[645] "Hz. Peygamber'in dediği gibi; Ruhlar hazır askerlerdir. Bunlardan, birbirini tanıyanlar, birbiriyile geçinip dostluk kurarlar. Birbirleriyile tanışmayanlar ise ihtilaflı olurlar." Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ I/121 (315).

bu beyt-i şerīfde daḫı **Şems-i Tebrīzī** (27) **Ḥażretleri** ile mülāḳātların ittiḥād-ı rūḥānīlerin işāret buyururlar

(76) Meşnevī

Guft ma'şūḳem tu būdestī ni ān [A30a] (1)

Līk kār ezkār ḫīzed dercihān

Pādşāh mihmān-ı ġaybīye bu gūne edeb üzre ḫitāb eyleyüp didi ki benüm (2) maʿşūḳum sen idüñ ol kenīzek degül idi ki *el-mecāzu ḳanṭaratu'l-ḥaḳīḳati*[646]dür ve lākin bu cihānda kār kārdan ḳalḳar (3) yaʿnī Ḥażret-i Müsebbibu'l-esbāb ve müfettiḥu'l-ebvābuñ ḥikmeti ile iş işi gösterür ve bir işden bir āḫar iş ḥāṣıl (4) olur

(77) Meşnevī

Ey merā tū Muṣṭafā men çün 'Umer

Ezberāy-ı ḫıdmetet bendem kemer

Ey ṭabīb-i ilāhī sen baña Muṣṭafāsın ben saña **Ḥażret-i ʿÖmer** (5) gibiyem senüñ ḫıdmetüñ içün kemer-bend ü dāmen-miyānam yaʿnī ey pīr-i bāvefā sen baña **Ḥażret-i Muṣṭafā** gibisin ve ben (6) saña ʿÖmer-i pür-ṣafā gibiyem senüñ ḫıdmetüñden ötüri ben kemer baġlaram yaʿnī senüñ ḫıdmetüñ içün murād-ı şerīfüñ (7) üzre saña ḫıdmet ḳıluram nitekim **Ḥażret-i ʿÖmer** raḍıyallāhu ʿanh **Ḥażret-i Muḥammed Muṣṭafā**ya ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem īmān getürdi (8) ve ol **Ḥażret** ʿaleyhi's-selām aña īmān u İslāmı telḳīn idüp aṣḥāb-ı güzīn mertebesine yitürdi ve **Ḥażret-i** (9) **ʿÖmer** ol **Ḥażret**üñ ʿaleyhi's-selām şerʿ-i şerīfine kemālile ḫıdmet idüp dīn-i mübīnüñ kemālile ẓuhūra gelmesine sebeb (10) oldı bīnihāye ḫıdmet ḳıldı zīrā **Ḥażret-i ʿÖmer İslāma** gelmezden evvel namāzı **Cebel-i Ebū Ḳubeys**de bir maġarada edā eylerdi (11) **Ḥażret-i ʿÖmer İslāma** geldükden ṣoñra ʿaks-i cezbe-yi raḥmān naẓar-ı pāk-ı **Resūl-i Yezdān**dan **Ḥażret-i ʿÖmer**üñ merātib-i ḳalbinde dıraḫşān (12) olup ʿışḳ deryāsı coşup ḳadem-i pāk-ı Resūle düşüp ve zebānın ḥamd ü s̱enāya açup ey **Ḥabīb-i Ḫudā** niçün (13) muḫtefī oturursın ve eziyet-i müşrikīnden ḫāṭır-ı şerīfüñe ḥüzn ü elem getürürsin cānum varısa hezār (14) bār yoluña fedā olsun biḥamdillāh Ḥaḳ bāṭıldan farḳ oldı didi pes **Nebiyy-i Mükerrem** ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem ve (15) sāyir-i ṣaḥābe ḳırḳ nefer kimesne olup eẕān u iḳāmet-i ṣalātı iʿlān idüp dīn-i İslām anuñile ḳuvvet ve mesācid ü cevāmiʿ (16) anuñ nūrıyıla zīnet buldı

---

[646] "Mecaz hakikatın köprüsüdür."

EzḪudāvend-i veliyyu't-tevfīḳ derḫᵛāsten-i tevfīḳ-ı riʿāyet-i edeb derheme ḥālhā (17) **ve beyān kerden-i żararhā-yı veḫamest-i bīedebī**

Bu maḥall-i tevfīḳuñ velī vü ṣāḥibi olan Ḫudāvendden cemīʿ-i ḥāllerde (18) edeb-i riʿāyeti içün tevfīḳı ṭaleb eylemekdedür edebsüzüñ veḫāmet ü şeʾāmetinüñ żararlarını beyān itmek maḥallindedür (19) yaʿnī Ḫudāvend ṣāḥibu't-tevfīḳ olan maʿbūd-ı ḥaḳīḳīden her ḥālde riʿāyet-i edeb içün istidʿā-yı tevfīḳ olunup (20) ve bīedebī vü güsṭāḫīde olan żarar u veḫāmet ve gezend ü şeʾāmeti beyān ider tevfīḳ-ı Ḥaḳ Teʿālā Ḥażretleri ʿazze ismuhu (21) ʿabdini kendünüñ rıżā ve muḥabbeti olan ṭarafa sevḳ eylemekdür ṣalāḥ ve ʿibādet ve ʿışḳ gibi

(78) Meşnevī

EzḪudā cūyīm tevfīḳ-ı edeb (22)

Bīedeb maḥrūm geşt ezluṭf-ı Rab

Ḫudādan tevfīḳ-ı edeb dilerüz bīedeb elṭāf-ı rabbāniyyeden (23) maḥrūm oldı yaʿnī Ḫudāy-ı müteʿālīden edeb tevfīḳını ṭaleb idelüm tā kim tevfīḳ-ı ilāhī ile dāyire-yi edebden ḫāric (24) bizden bir bīedebāne gustāḫāne **[P14b]** ḳār ṣādır olmaya edeb cemīʿ-i aḫlāḳ-ı ḥamīdenüñ ḥuṣūlünden ʿibāretdür zīrā (25) taḥṣīl-i şerīʿat ve tekmīl-i ṭarīḳat edeble mümkindür

Beyt

Eddibu'n-nefse eyyuhe'l-aṣḥāb

Ṭuruḳu'l-ʿışḳı kullehā ādāb[647]

(26) Edeb sermāye-yi saʿādet-i dāreyn idügini işʿār u tenbīh içün ser-ver-i kāyināt ʿaleyhi efḍalu'ṣ-ṣalavāt (27) buyurmışlardur ki ***eddebenī rabbī feaḥsene teʾdībī***[648] maʿnā-yı şerīfi rabbüm beni teʾdīb eyledi ve edebüm güzel ḳıldı dimek olur **[A30b]** (1) pes sālike lāzımdur ki ol **Ḥażret**üñ edebiyile müʾeddeb ola zīrā sülūk ve taṣavvuf didükleri hemān maḥżā edebdür (2) nitekim **Ebī Ḥafṣ-ı Kebīr** buyururlar *et-taṣavvufu kulluhu edebun ve likulli vaḳtin edebun ve likulli ḥālin edebun ve likulli maḳāmin edebun*[649] (3) ve **Ẕu'n-nūn-ı Mıṣrī Ḥażretleri** buyururlar ki ʿa*leyke bi'l-edebi ẓāhiren ve bāṭınen femā esāʾu'l-edebi eḥadun bāṭınen illā ʿūḳubun* (4) *bāṭınen ve lāesāʾe ẓāhiren illā ʿūḳubi ẓāhiren*[650] pes sālike gerekdür ki ehl-i bāṭın ḥużūrında bāṭını müʾeddeb ola ve ehl-i ṣūret

---

647 "Ey insanlar, nefsinizi edeplendirniz. Aşk yollarının tamamı edepten ibarettir."
648 "Rabbim beni en güzel şekilde edeplendirdi." Aclûnî (1997), Cilt 1, s. 72, n. 164.
649 "Tasavvuf bütünüyle edeptir. Her vaktin, her hâlin ve her makamın bir edebi vardır."
650 "Sana zahiren ve bâtınen edep gerekir. Edebin sahibinden başka kimse bâtınî ve zâhirî olarak edebe zarar veremez."

(5) ḳatında ẓāhiri müʾeddeb ola tā kim ṭarīḳat ve şerīʿata muḫālif nāşāyeste vażʿ itmekle ʿiḳāba müstaḥaḳ olmaya (6)

(79) Meşnevī

Bīedeb tenhā ne ḫodrā daşt bed

Belki āteş derheme āfāḳ zed

Edebsiz yalıñuz kendüsini bed ṭutmadı belki cemīʿ-i ʿāleme (7) āteş urdı yaʿnī edebsiz iki ʿālemde böyle luṭf-ı ilāhīden maḥrūm oldı ve īmān u ḥayā libāsından ʿuryān (8) ḳaldı kemā ḳile

Beyt

Edebdür kişinüñ dāyim libāsı

Edebsiz kişiler ʿuryāna beñzer

Beyt

Māye-yi devlet-i ebed edebest (9)

Pāye-yi ʿizzet-i ḫıred edebest[651]

Ve'l-ḥāṣıl edebsiz yalıñuz kendüsini mübtelā-yı belā-yı dāreyn itmedi belki nice kimseyi (10) daḫı ıḍlāl eyledi ve anuñ şeʾāmet ü veḫāmeti ḫalḳ-ı ʿāleme sirāyet ḳıldı kemā ḳālellāhu Teʿālā̠ fīSūreti'l-Enfāl (11) *ve'tteḳū fitneten lātuṣībennelleẕīne ẓalemū minkum ḫāṣṣatin*[652] yaʿnī ey müʾminler siz perhīz eyleñ şol beliye vü ġadābdan (12) ki ḫāṣṣaten sizden ẓālim olan kimselere iṣābet eylemez belki ẓālime ve ġayr-ı ẓālime ʿāmm olup pes şeʾāmeti (13) ġayrı ẓālim olanlara sirāyet ḳılur ve lihāẕā ḳālellāhu Teʿālā̠ *ve lāterkenū ilelleẕīne ẓalemū fetemessekumu'n-nār*[653] pes ẓālimlere (14) meyl ḳılan ve ẓaleme içinde olan anlara nüzūl ḳılan ʿaẕāba mübtelā ẓaleme āfāḳa āteş urur (15)

(80) Meşnevī

Māyide ezāsaān dermīresīd

Bīṣadāʿ u bīfuruḫt u bīḫarīd

Māyide bermuḳteżā-yı *ve enzelnā ʿaleykumu'l-menne* (16) *ve's-selvā̠*[654] āsmāndan ḳavm-i Ḥażret-i Mūsā̠ya yitişürdi ṣadāsız ve beyʿ u şerāsız bunlara vāṣıl (17) olurdı kemā ḳāle Teʿālā̠ fīsūreti'l-Baḳarati *ve ẓallelnā ʿaleykumu'l-ġamāme ve enzelnā ʿaleykumu'l-menne ve's-selvā̠ kulū minṭayyibāti* (18) *mārazaḳnākum ve māẓalemūnā ve*

---

[651] "Sonsuz mutluluğun mayası ve akıl yüceliğinin payesi edeptir."

[652] "Bir de öyle bir fitneden sakının ki o, içinizden sadece zulmedenlere erişmekle kalmaz (umuma sirayet ve hepsini perişan eder)." (Enfâl, 25)

[653] "Ayrıca zulmedenlere meyl etmeyin. Sonra size de ateş değer." (Hud, 113)

[654] "Onlara kudret helvası ile bıldırcın indirdik." (A'raf, 160)

lākin kānū enfusehum yaẓlimūn[655] māyīdeden murād menn u selvā̱dur menn baʿżılar ḳavlinde (19) ḫubz-ı refīḳ ve ekṡerüñ ḳavlinde terencübīn yaʿnī ḳudret ḥelvāsı didükleridür selvā̱ semānī ḳuşdur (20) yaʿnī bıldırcın gibi bir ḳuşdur ki Tīh ṣaḥrāsında her gün ṭulūʿ-ı fecrden ẓuhūr-ı şemse dek āsmān ṭarafından (21) Benī İsrāʾīle yevmen selvā̱ gelürdi ve bunlar istedügi ḳadar andan bībeyʿ ü şirā alurdı mıṣraʿ-ı evvel baʿż-ı (22) nusaḫda *menn ü selvā̱ ziāsmān der mīresīd* vāḳıʿ olmışdur

(81) Meṡnevī

Dermiyān-ı ḳavm-i Mūsā̱ çend kes (23)

Bīedeb guftend kū sīr u ʿades

Ḥażret-i Mūsā̱nuñ ḳavminüñ içinde bir ḳaç kimse edebsiz yaʿnī riʿāyet-i edeb itmeyüp ḳanı ṣarımsaḳ (24) ve mercümek didiler bīedeb lafẓı mıṣraʿ-ı evvelde olan çend kese ṣıfat olmaḳ üzre maʿnā̱ virülse daḫı cāyizdür (25) yaʿnī ḳavm-i Mūsā̱ içinde bir ḳaç bīedebler ḳanı sīr ü ʿades didiler nitekim Ḥaḳ Tebāreke ve Teʿālā̱ Sūre-yi Baḳarada (26) bunlaruñ ḳavlini ve Ḥażret-i Mūsā̱ya bīedebāne olan sözini ḥikāye buyurup dirler *ve iẕ ḳultum yā Mūsā̱ lenneṣbira* (27) *ʿalā̱ṭaʿāmin vāḥidin feʾdʿu lenā rabbeke yuḫric lenā minmā tunbituʾl-arżu minbaḳlihā ve ḳıṡṡāʾihā ve fūmihā ve ʿadesihā ve baṣalihā* [A31a] (1) *ḳāle etestebdilūnelleẕī huve ednā billeẕī huve ḫayr ihbiṭū mıṣran feinne lekum māseʾeltum ve ḍuribet ʿaleyhimuʾẕ-ẕilletu veʾl-meskenetu* (2) *ve bāʾū biġaḍabin minellāh*[656]

(82) Meṡnevī

Munḳaṭıʿ şud ḫᵛān u nān-ı āsmān

Mand renc-i zerʿ u bīl u dās mān

Asmānuñ ḫᵛān (3) u nānı munḳaṭıʿ oldı bize oraḳ zaḥmeti ve bil billemek zaḥmeti ve zirāʿat renci ḳaldı dās oraḳ mān bize dimekdür (4)

(83) Meṡnevī

Bāz çün ʿĪsā̱ şefāʿat kerdī Ḥaḳ

Ḫᵛan firistād u ġanīmet berṭabaḳ

Girü Ḥażret-i ʿĪsā̱ ʿaleyiʾs-selām çünkim (5) şefāʿat eyledi Ḥaḳ Teʿālā̱ ḫᵛān gönderdi ve ṭabaḳ üzre ġanīmet gönderdi ber yirine pür olsa bā-yı Fārsīnüñ (6) żammesiyile yine

---

655 "Onları, üzerlerindeki bulutla gölgelendirdik. Onlara kudret helvası ve bıldırcın indirdik. Size rızık olarak verdiklerimizin en güzelinden yiyin." (A'raf, 160)

656 "Hani, 'ey Musa, tek çeşit yemeğe tahammül edemeyiz. Bizim için rabbine dua et de yerden biten şeylerden sebze, salatalık, sarımsak, mercimek ve soğan bitirsin' demiştiniz. O da 'hayırlı olanı şu daha alt dereceli olanla değiştirmek mi istiyorsunuz? Öyleyse şehre inin. Çünkü orada istediğiniz şeyler vardır.' demişti." (Bakara, 61)

ṣaḥīḥ olur yaʿnī Ḥaḳ Teʿālā̱ ṭabaḳ ṭolusı ḫᵛān u niʿmet gönderdi dimek olur **Ḥażret-i ʿĪsā̱**nuñ (7) aṣḥābı eyitdiler yā ʿĪsā̱ rabbuñ saña muṭīʿ olur mı sen andan istedükde bize zaḥmetsiz āsmāndan Māyide inzāl (8) ide **Ḥażret-i ʿĪsā̱** ʿaleyi'②s-selām bunları bir ḳaç kerre defʿ itdükden ṣoñra bunlar **Ḥażret-i ʿĪsā̱** bu ḫuṣūṣda (9) lābe vü zārī eylediler pes Ḥażret-i ʿaleyhi's-selām Cenāb-ı Ḥaḳḳa duʿā eylediler nitekim Haḳ Teʿālā̱ Ḥażretleri kelām-ı (10) mecīdinde **Sūre-yi Māyide**nüñ āḫırıne ḳarīb bu maʿnā̱dan ḫaber virüp ḥikāye buyururlar *ḳāle ʿĪse'bnu Meryeme Allāhumme rabbenā* (11) *enzil ʿaleynā māyideten mine's-semā'i tekūnu lenā ʿīden lievvelinā ve āḫırınā ve āyeten minke ve'r-zuḳnā ve ente ḫayru'r-rāzıḳīn*[657] (12)

(84) Meṣnevī

Bāz gustāḫān edeb bü'gẕāştend

Çün gedāyan zellehā berdāştend

Girü gustāḫlar edebi terk itdiler ḥarīṣ (13) gedālar gibi zelleler ḳaldurdılar yaʿnī ṭamaʿlarından iddiḫār içün zaḫīre ve ḥiṣṣeler getürdiler zelle sofra (14) olan nevāleden bir miḳdār ḥiṣṣeye dirler

(85) Meṣnevī

Kerd ʿĪsā̱ lābe işanrā ki īn

Dāyimest u kem negerded ezzemīn

(15) **Ḥażret-i ʿĪsā̱ ʿaleyi's-selām** kemāl-i merḥametinden anlara yalvarmış ki bu māyidenüñ āsmāndan nüzūlı dāyimdür yirden eksük (16) olmaz ʿadem-i nüzūlına sū'-i ẓann ḳılmañ ve ḥarīṣ olup ṭamaʿ-kār olmañ

(86) Meṣnevī

Bed-gümānī kerden u ḥırṣ-āverī (17)

Kufr bāşed pīş-i ḫᵛān-ı mihterī

Bed-gümānluḳ ve ḥarīṣlıḳ eylemek bir ulunuñ niʿmeti ḳatında küfr olur baʿż-ı maḥalde *bāşedest* (18) maʿnā̱sına olmaḳ da cāyizdür yaʿnī bed-gümānluḳ ve aç gözlülük götürmek Ḥaḳ Teʿālā̱nuñ niʿmet-i ʿaẓīmesi ḳatında (19) küfrdür ḥāṣıl-ı kelām ve netīce-yi merām oldur ki münʿim-i ḥaḳīḳī olan Ḥażret-i Ḥaḳḳuñ niʿmeti ʿabda vāṣıl olurken ve ʿabd (20) andan rūzberūz naṣībin alurken belki bu niʿmet fevt ola diyü anuñ iddiḫārına ḥarīṣ olmaḳ ve cemʿi içün (21) ṭamaʿ ḳılmaḳ ḥaḳīḳatde küfrān-ı niʿmet olur ve żarar u şe'āmeti nice kimselere daḫı gelür ve sirāyet ḳılur *kemā ḳāle ʿaleyhi's-selām* (22) *levlā̱*

---

[657] "Meryem'in oğlu İsa dedi ki: Ey rabbimiz olan Allah, bize gökten bir sofra indir ki, evvelimize ve ahirimize bayram olsun ve senden bir işaret, bir ayet olsun. Bizi rızıklandır, sen rızık verenlerin en hayırlısısın." (Mâide 114)

benū İsrāʾīle lemyaḫnuzi'l-laḥmu ve lev ke'l-Ḥavvāʾu lemtaḫun unṡā zevcehā ravāhu Ebū Hureyre ittefeḳan ʿale'r-rivāyeti ʿanhu *ḳavluhu* (23) *lemyaḫnuzi'l-laḥmu yuḳālu ḫanize'l-laḥmu bifetḥi'l-ḫāʾi'l-muʿcemeti ve kesri'n-nūni minṭaribe iẕā entenā ve teġayyera ve muḍāriʿuhu yaḫnezu* (24) *ḳullibe ḫuzn bitaḳdīmi'z-zāʾi'l-muʿcemeti ʿale'n-nūni mine'l-ḫuzni ve huve'l-iddiḫāru teġayyurihi ve netunnihi ve kānū Benū İsrāʾīle yeddeḫirūne'ṭ-ṭaʿāme* (25) *fīyevmihim ilāġayrihim hākeẕā nuḳıle ʿani'l-fāyiḳı ve ẕekera fī'l-müyesseri ḳavluhu ʿaleyhi's-selām lemyaḫnezi'l-laḥmu yuṣīru* (26) *ʿaleyhi's-selām ilāenne ḫanze'l-laḥmi şeyʾun ʿūḳıbe bihi Benū İsrāʾīle likükfrānihim niʿmetellāhi ve şeyʾun ḍīʿahum fīhā ve ḳavluhu ʿaleyhi's-selām* (27) *lemtaḫun unṡā zevcehā ʿanSaʿīd bin el-Museyyeb vallāhu māekele Ādeme mine'ş-şecereti ve lākin saḳaṭahu'l-Ḥavvāʾ e'l-ḫamru felemmā sekera* [A31b] (1) *ḳādetehu ileyhā feekele ve ẕālike ḫıyānetuhā lehu hākeẕā nuḳale ʿani'l-Meysere ve ḳāle'ş-şāriḥu el-ekmel enne Benī İsrāʾīle lemmā nezelallāhu* (2) *ʿaleyhimu'l-menne ve's-selvā̱ nuhū ʿaniddiḫārihimā fe'd-daḫarū ve fefesedū ve untinā ve'stemirra'l-netnu minẕālike'l-vaḳtu lienne'l-bādī lişeyʾin* (3) *ke'l-ḥāmili li'l-ġayri ʿale'l-ityāni bihi ruviye ennellāhe lemmā enzele ʿalāẕbenī İsrāʾīle'l-menne ve's-selvā̱ kāne yasḳuṭu ʿaleyhim fīmecālisihim (4) minṭulūʿi'l-fecri ilāṭulūʿi'ş-şemsi kesuḳūṭı'l-ṡelci feyuʾḫaẕu minhu biḳaderi mā-yekfī ẕālike'l-yevme illā yevme'l-Cumuʿati feyaʾḫuẕūne (5) minhu li'l-Cumuʿati ve's-sebti fein iddeḫara ve ekṡera minẕālike fesede fe'ddeḫirū efekāne fesāden ʿaleyhim ve ʿalāġayrıhim*[658] *(6)*

(87) Meṡnevī

Z'an gedā-rūyān-ı nādīde ziāz

An der-i raḥmet berīşan şud firāz

[658] "Hz. Peygamber, "Eğer İsrailoğlu olmasaydı, et çürümeyecek Havvâ yasak meyveyi yemeyecek ve kadınlar kocalarına ihanet etmeyecekti", dedi. Bunu Ebû Hureyre, İttifak edilen bir rivayetle rivayet etmiştir. Lemyeḫnuzi'l-laḥmu sözünde ḫanize'l-laḥm ṭaribe bābından, etin bozulup kokması anlamında kullanılır. Muzarisi yaḫnazudur. Ḫuzn kelimesi zânın öne alınmasıyla ḫanz kelimesine dönüştü. Bu da stoktan dolayı bir şeyin değişmesi ve kokması anlamına gelir. İsrailoğulları belirli günlerde gelen etlerini başka günler için stok ediyorlardı. Bu rivayet Fâik'den de nakledilmiş ve Müyesser'de de zikredilmiştir. Hz. Peygamber'in lemyaḫnuzi'l-laḥmu sözü et stok etmenin İsrailoğulları için Allah'ın nimetlerine nankörlüklerinden dolayı cezaya uğradıkları ve bu konuda kaybettiklerine işaret etmektedir. Hz. Peygamber'in kadınlar kocalarına ihanet etmeyecekti ifadesi, Said bin Müseyyeb'den şu şekildedir: Vallahi Adem, o ağacın meyvesini yemedi ve lâkin Havvâ ona içki içirip onu sarhoş etti ve ağaca götürdü. Ondan yedi. O Adem'in hıyanetidir. Müyesser'de de bu şekilde nakli vardır. Şârih demiştir ki; doğru olan şudur: Allah İsrailoğullarına menn ve selvâyı indirdiğinde onlar bunu biriktirmekten menedilmişlerdi. Onlar biriktirmeye başlayınca bunlar bozulup kokmaya başladı. Çünkü çöl, rivayet edilir ki; Allah İsrailoğullarına menn ve selvâyı indirdiğinde fecrin doğuşundan güneşin batışına kadar kar yağar gibi, oturdukları yere düşüyordu. Onlar da Cuma günü hariç bu günlerde kendilerine yetecek kadar topluyorlardı. Ancak Cuma ve Cumartesi günleri de onları toplayıp ve stok edince çürümeye başladı. Stok etmeleri onlar ve başkaları için bir fesat oldu.

Ol görmemiş gedā yüzlülerden āzlarından ötüri ol raḥmet (7) u niʿmet ḳapusı ol ḳavmuñ üzerine ferāz oldı yaʿnī mesdūd olup ol niʿmet munḳaṭıʿ oldı ve zelle-bend olanları (8) ve iddiḫār ḳılanları ḳırde ve ḫanāzīr ṣūretine mesḫ oldı kemā ruviye ʿan**Cābir** raḍıyallāhu ʿanhu *ḳāle ʿaleyhi's-selām* (9) *unziletu'l-māyidetu ʿalāḳavmi ʿĪsā ḫubzen ve laḥmen ve umirū en lāyaḫūnū ve lāyeddaḫırū feḫānū veddaḫarū fe'msiḫū ʿalāṣūreti'l-ḳıradeti* (10) *ve'l-ḫanāzīri*[659]

(88) Meṡnevī

Ebr bernābed pey-i menʿ-i zekāt

Ve'zzinā ufted vebā ender cihāt

Zekāt menʿ olduġıyiçün ebr yuḳaru gelmez (11) ve zinādan eṭrāfa vebā düşer bu beyt-i şerīf her ʿaṣrda şerʿ-i şerīfde bīedeb olanlar şeʿāmet ü veḫāmetini (12) mübeyyin olur yaʿnī seḥāb yuḳaru gelmez ve zemīn üzre imṭār ḳılmaz zekātuñ menʿinden ötüri yaʿnī aġniyā (13) zekātı menʿ eyleseler yaġmur yaġmamaġa sebeb olur ve zinānuñ ẓuhūrından eṭrāf u cihāna ṭāʿūn müstevlī (14) olur **[P15a]** *ḳāle'n-Nebiyyu ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem ḫamsun biḫamsi mānaḳaża'l-ʿahde ḳavmun illā selleṭallāhu ʿaleyhim ʿaduvvehum ve māḥakemū* (15) *biġayrı māenzelellāhu illā feşā fīhimu'l-faḳru ve lāẓaharat fīhimu'l-fāḥişete illā feşā fīhimu'l-mevtu ve'ṭ-ṭāʿūn ve lāteṭafeffu'l-keyle* (16) *ve'l-mīzāne illā müniʿu'n-nebāte ve aḫiẕū bi's-sinīn ve lāmenaʿu'z-zekāte illā ḥubse ʿanhumu'l-maṭar ve ruviye ʿan***Kaʿb bin Mālik** (17) *ḳāle ḳāle ʿaleyhi's-selām iẕā ra'eytumu'l-ḳaṭra ḳad munıʿa fe'ʿlemū inne'n-nāse ḳad meneʿu'z-zekāte femeneʿallāhu māʿindehu ve iẕā ra'eytumu'l-vebā* (18) *ḳad feşā fe'ʿlemū inne'z-zinā ḳad feşā*[660] ve'l-ḥāṣıl **Kaʿbu'l-Aḫbār**dan mervīdür ki ḳaçan **Ḥażret-i Perverdgār** bir ṭāyifeden (19) menʿ-i emṭār eyledügin göresin taḥḳīḳ bilesin anlar menʿ-i infāḳ itmişlerdür ve ḳaçan bir ḳavmuñ içinde keṡret-i (20) ṭāʿūn göresiz şöyle maʿlūm ḳılasız ki anlar zinā ve fevāḥişi ifşā itmişlerdür ve zānīler ḥīn-i mübāşeretde (21) eyledikleri taṣavvurāt-ı nefsāniyye ve taḫayyülāt-ı şehevāniyye ve ġusl itdüklerinde çekīde iden ḳaṭarāt-ı mülevveṡeden (22) Ḥaḳ Teʿālā ervāḥ-ı ḫabīṡeyi ḫalḳ idüp ṭāʿūn olurlar dimişlerdür

---

[659] "Hz. Peygamber'in dediği gibi, Hz. İsa'nın kavmine gökten sofra; et ve ekmek halinde indirildi. İhanet etmemek ve yemediklerini biriktirip bir yerde depolamamak üzere emir aldılar. Hem ihanet ettiler, hem de artan yemekleri sakladılar. Sonunda maymuna ve domuza çevrildiler." Kurtûbî, Tefsîr, VI/372, VII/134

[660] "Beş suça karşı beş ceza vardır. Bir kavim yemin ve ahdini bozarsa, Allah onlara düşmanlarını musallat eder. Allah'a karşı çıkarlarsa içlerinde fakirlik baş gösterir. Fuhuş yaygınlaşırsa ölümler artar. Terazide hile yapıp eksik tartarlarsa, bulundukları yerde ekin bitmez ve kıtlık baş gösterir. Zekat verilmeyecek olursa beldelerine yağmur yağdırılmaz." Ka'b bin Malik'in rivayet ettiğine göre "Yağmur yağmadığını görürseniz, zekat verilmediği için Allah'ın hazinesinden rahmet göndermediğini, bulaşıcı hastalığın yayıldığını görürseniz, zinanın arttığını bilmiş olun." Kurtûbî, Tefsîr, XIX/253

(89) Meşnevī

Her çi bertū āyed ezẓulmāt u ġam (23)

An zıbībākī vü gustāẖist hem

Her ne ki ẓulūmāt u ġamdan senüñ üzerüñe gelür ol senüñ bībāklukdan (24) ve hem gustāẖlıġuñdan olur yaʿnī insān iken maḥzūn olması ve niʿmetde iken maġbūn olması ve ṣıḥḥatı (25) gidüp seḳāmet gelmesi kendü maʿṣıyyet ü ḳabāḥatınuñ cezāsıdur kemā ḳālellāhu Teʿālā̱ *ve māeṣābeke minseyyiʾetin feminnefsike*[661] (26) zīrā Ḥaḳ Teʿālā̱ ʿabduñ vücūdında olan niʿmeti muġayyir olmaz ḥattā ʿabd kendü ʿamelini ve aẖlāḳını taġyīr ḳılmayınca kemā ḳālellāhu Teʿālā̱ (27) fīsūreti'r-Raʿd *innellāhe lāyuġayyiru mā biḳavmin ḥattā māyuġayyirū mā bienfusihim*[662]

(90) Meşnevī

Her ki bībākī kuned derrāh-ı dust [A32a] (1)

Reh-zen-i merdan şud u nāmerd ust

Her şol kimse ki bībāklık ve güstāẖlıḳ eyleye dostuñ yolında merān-ı ilāhīnüñ yolın (2) urucı oldı ve nāmerd oldur yaʿnī hem ḍāll ve hem muḍıll olur nice kimseleri daẖı ṭarīḳ-ı evliyādan īẖrāc (3) ḳılup kendü gibi bīedeb ü gustāẖ eyler

(91) Meşnevī

Ezedeb pür-nūr geştest in felek

Ve'zedeb maʿṣūm u pāk āmed melek

(4)Bu felek edebden pür-nūr olmışdur yaʿnī tā ẖalḳ olaldan berü edeb üzre devr ḳılup emr-i Ḥaḳḳa muṭīʿ olduġı (5) sebebiyile Ḥaḳ Teʿālā̱ anı şāʿil-i kevākib ve neyyirīn-i şems ü ḳamerle münevver ḳıldı ve edebden yaʿnī edeb sebebiyile melek (6) maʿṣūm u pāk geldi yaʿnī her biri edeb üzre müsebbiḥ ü sācid ve rākiʿ ü ʿābid olduḳları cihetden ẖaṭā vü ẕelelden (7) ve noḳṣān u ẖalelden maʿṣūm u pāk geldi pes senüñ daẖı eger semāʾ-i rūḥuñ müʾeddeb olursa nücūm-ı ʿulūm (8) u fuhūm ile münevver olur ve ʿaḳluñ melek gibi edeb üzre müsebbiḥ ü muḳaddes olursa ve ʿibādet ü ṭāʿat ḳılursa (9) ʿuyūb u ẕunūbdan muṭahhar olur ve levs̱ ü ẖaṭā vü maʿāṣīden pāk olur

(92) Meşnevī

Bud zıgustāẖī kusūf-ı āftāb (10)

Şud ʿAzāzīlī zicurʾet redd-i bāb

---

[661] "Başına gelen kötülük nefsindendir." (Nisa, 79)

[662] "Bir toplum kendilerindeki özellikleri değiştirinceye kadar Allah, onlarda bulunanı değiştirmez." (Ra'd, 11)

Küsūf-ı āftāb bir bīedebüñ gustāẖlıġıdan oldı ol **ʿAzāzīl** mürūd u cürʾetden redd-i (11) bāb oldı bu beyt-i şerīfde iki vech cāyizdür vech-i evvel oldur ki gustāẖluḳ āftābuñ olmayup ẖalḳuñ (12) ola ve ẖalḳuñ gustāẖlıġınuñ şeʾāmeti münīr-i ʿālem olan āftāba daẖı sirāyet ḳıla ṭā kim ẖalkuñ gustāẖlıġınuñ şeʾāmeti (13) şemsüñ nūrına ḥicāb olup bir ḳaç sāʿat münkesif ola tā ẖalḳ ol gustāẖluḳdan tevbe vü ināyet ḳılsun (14) diyü tenbīh-i ilāhī ola vech-i s̱ānī oldur ki gustāẖluḳ āftāba isnād olına taḳdīr-i maʿnā̱ āftābuñ küsūfı (15) gustāẖlıġından oldı dimek ola ke'enne āftābuñ felek-i çārum üzre müteferrid olduġına maġrūr u muʿaccib ola (16) pes Ḥaḳ Teʿālā̱ maġrūr u muʿaccib olanlara ve tereffuʿ u tekebbür ḳılanlara taʿlīm ü tenbīhden ötüri anuñ nūrını ḳurṣından (17) bir ḳaç sāʿat z̠āyil ḳıla tā kim ẖalḳuñ ʿāḳıl olanları bīedeblükden ve gustāẖlıġından tevbe ḳıla ve ʿucb u kibri (18) giderüp mütevāżıʿ u müteẖāşıʿ ola baʿż-ı kimseler ḥükemā vü müneccimīnden küsūf u ẖusūf-ı māhtāb bir büyük (19) kimsenüñ mevtine delālet eyler anuñ ʿalāmetidür dimişler ve baʿżılar daẖı bu mez̠hebe z̠āhib olup iʿtiḳād eylemişler (20) bu ẖuṣūṣda ḥadīs̱-i ṣaḥīḥ vārid olmışdur ki bu iʿtiḳād bāṭıldur ***kemā ḳāle ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem inne'ş-şemse ve'l-ḳamere āyetāni*** (21) ***mināyātillāhi Teʿālā̱ lātunkes̱ifu limevti eḥadin liḥayātihi***[663] ve tavżīḥün meʿa mıṣraʿ-ı s̱ānī böyle dimek olur ki ol (22) bir **ʿAzāzīl** yaʿnī **Şeyṭān**-ı laʿīn cürʾet ü cesāretden rabbu'l-ʿālemīnüñ bābından merdūd oldı **İblīs**-i laʿīn bir nice (23) kerre her biri sebeb-i laʿnet olan ḥaḳḳ-ı gustāẖlıġa cürʾet eylemişdür evvelā ***ve iz̠ ḳulnā li'l-melāyiketi'scudū liĀdeme fesecedū***[664] āyetinde (24) olan ***uscudū*** emriyile cemīʿ-i melāyike ile meʾmūr olmışdı cemīʿ-i melāyike emre imtis̱āl idüp secde ḳıldılar (25) ol ebā vü istikbār idüp terk-i emre cürʾet ḳıldı baʿdehu Ḥażret-i celle şānuhu ***yā İblīsu māmeneʿake en lātescude*** (26) ***limāẖalaḳte biyedeyyi***[665] diyü emre ʿadem-i imtis̱ālden ve terk-i secdeden suʾāl buyurduḳda ibrāz-ı ḥüccet itmege cürʾet ve kibr (27) ü enāniyyet ṭarīḳına gitmege cesāret idüp bu gūne cevāb virdi ki ***ene ẖayrun minhu ẖalaḳtenī minnārin ve ẖalaḳtehu*** [A32b] (1) ***minṭīn***[666] ve bunlardan māʿadā ***febimā aġveyteni***[667] dimekle mevlāsına bi'l-müşāfehe ẖıṭāb eylemege cürʾet ḳıldı [pes güstāẖlıḳlara (2) cürʾet ü cesāreti sebebiyile melʿūn oldı ve raḥmet-i Ḥaḳdan maḥrūm u

---

[663] "Gerçekten gerek güneş ve ay, Allah'ın varlığına bizi inandıran ayetlerdir. Kimsenin ölümü veya doğumu ile tutulup ışıklarını kaybetmezler." Buhârî, Küsuf, 1 (1040, 1041, 1042); Müslim, Küsuf, 1 (901).

[664] "Hani meleklere, "Adem için saygı ile eğilin" demiştik de İblis hariç bütün melekler hemen saygı ile eğilmişler…" (Bakara, 34)

[665] Allah, "Ey İblis! "Ellerimle yarattığıma saygı ile eğilmekten seni ne alıkoydu? Büyüklük mü tasladın, yoksa üstünlerden mi oldun?" dedi.(Sad, 75)

[666] "İblis, "Ben ondan daha hayırlıyım. Beni ateşten yarattın, onu ise çamurdan yarattın" dedi." (Sad, 76)

[667] "İblis, "Rabbim! Beni azdırmana karşılık, andolsun ki yeryüzünde kötülükleri onlara güzel göstereceğim, içlerinde ihlâsa erdirilmiş kulların hariç, onların hepsini azdıracağım" dedi." (Hicr, 39)

maġbūn ḳaldı] pes sālike bu ḳıṣṣalardan (3) ḥiṣṣe bu oldı ki gustāḫluḳdan ḥaẕer ide ve mümkin olduġı mertebe edeb yolına gire vallāhu aʿlemu bi'r-reşād (4)

Mülāḳāt-ı pādşāh bāān ṭabīb-i ilāhī derḫᵛābeş beşāret dāde būdend bemulāḳāt-ı ū

Bu surḫ-ı şerīf pādşāhuñ (5) ol ṭabīb-i ilāhīye mülāḳātını beyān ider ki rüʾyāsında ol ṭabīb-i ilāhīnüñ mülāḳātını müjde vü beşāret virmişler (6) idi ve bu beyān-ı laṭīf iki müʾmin bir nice zamān müfāraḳat ḳılup baʿdehu mülāḳāt olduḳda müsāfaḥa ḳılmalarınuñ (7) fażīletine delālet ider nitekim bu ḥadīs̱-i şerīf bu maʿnāya şehādet eyler *kemā ḳāle ʿaleyhi's-selām mā minmuslimeyni* (8) *yelteḳıyāni feyeteṣāfeḥāni illā ġufira lehumā ḳable en-yeteferraḳan*[668]

(93) Mes̱nevī

Dest bü'gşād u kenār āneş girift

Hemçü ʿışḳ ender dil u cāneş girift

(9)Pādşāh ṭabīb-i ilāhīye istiḳbāl idüp mülāḳāt itdükde elin açdı ve ṭabīb-i ilāhīnüñ kenārlarından ṭutdı yaʿnī ziyāde (10) iştiyāḳından tekrārbetekrār muṣāfaḥa vü muʿānaḳa idüp gāhī ṣaġ ve gāhī ṣol ṭarafına ṭutdı zīrā erbābı ṭarīḳat (11) ve aṣḥāb-ı ḥaḳīḳat miyānında el-ān bu sünnet icrā olınur nitekim Sulṭān-ı Enbiyā ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem **Ḥażret-i** (12) **ʿAlī**nüñ birāder-i büzürgvārı **Caʿfer-i Ṭayyār** arż-ı **Habeş**den çıḳup **Medīne-yi Münevvere**ye geldükde **Ḥażret-i** (13) **Resūle** mülāḳāt olduḳda **Ḥażret-i Resūl** ʿaleyhi's-selām anuñile muʿānaḳa eylediler nitekim **Meṣābīḥ**de (14) mesṭūrdur kim **İmām Baġavī Ḥażretleri** buyururlar *ʿan Caʿfer bin Ebī Ṭālib fiḳıṣṣa rucūʿihi minarżi'l-ḥabeş ḳāle* (15) *Caʿfer feḫaracnā ḥattā eteynā ile'l-Medīneti felḳānī Resūlullāh feeʿenḳanī s̱umme ḳāle māedrī ene bifetḥi Ḫaybere efraḥu em* (16) *biḳudūmi Caʿfer ve ʿan Ebī Hureyre ittefeḳan ʿale'r-rivāyeti ʿanhu ḳāle ḫaracet maʿaResūlullāhi ḥattā etā̱ ḫibāʾen Cenābı Fāṭımete* (17) *feḳāle ʿaleyhi's-selām es̱umme lükaʿun yaʿnī Ḥasenen felem cāʾe yesʿā ḥattā aʿteniḳu kulle vāḥidin minhumā ṣāḥibetun*[669] ʿışḳ gibi (18) ol ṭabīb-i ilāhīyi dil ü cānında ṭutdı yaʿnī aña cān u cinānında yir itdi

(94) Mes̱nevī

---

[668] "İki müslüman karşılaşıp el sıkıştıklarında, daha birbirlerinden ayrılmadan günahları affedilir." Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ II/402 (2749).

[669] Habeşistan'dan çıkıp Medine'ye geldik. Hz. Peygamber boynuma sarıldı ve sonra buyurdu ki: "Hangisine sevineceğimi bilemiyorum. Hayber'in fethine mi Cafer'in gelişine mi?" Ebu Hureyre'den ittifakla rivayet edildiğine göre, Ebu Hureyre der ki: Resulullah ile beraber çıktık. Hz. Fatıma'ya "O yaramaz burada mı? diye sordu. Hazret-i Hasan'ı kastediyordu. Çok geçmedi, çocuk koşarak geldi ve kucaklaştılar" Müslim, Fezâilu's-sahabe, 8 (2421) (57).

Dest u pīşānīş būsīden girift (19) [P15b]

Ve'zmaḳām u rāh pursīden girift

Ol pādşāh ol ṭabīb-i pür-intibāhuñ elini ve alnını öpmek ṭutdı (20) yaʿnī ol ṭabīb-ı ḥāẕıḳuñ pādşāh dest-i mübārek ve cebhe-yi münīrin būs eyledi bu daḫı beyne'l-meşāyıḫ ṭarīḳatdur (21) ki bir maḫdūm-ı mükerrem kimse seferden gelse ve bir sālik-i rāh-ı Ḥaḳ aña mülāḳāt olsa alnı ve yüzini öpmek (22) sünnetdür nitekim rivāyet-i uḫrā üzre Muḥyi's-Sünnet Meṣābīḥde İmām Caʿfere isnāden bu gūne rivāyet ider *ḳāle* (23) *lemmā ḳadime Caʿferu ḳabbele Resūlullāhi beyne ʿayneyhi*[670] ve ol pādşāh ol ḥakīm-i ilāhīnüñ maḳām u rāhından ṣormaḳluḳ (24) ṭutdı yaʿnī maḳām-ı rāhdan suʾāl itmek eyledi bu daḫı beyne'l-imtiṡāl ve'l-aḳrān sünnet ü ṭarīḳatdur ki meşāyıḫdan (25) ve ehl-i sülūkdan iki kimse biri birine mülāḳat olduḳda defʿ u vaḥşet ve bāʿiṡ-i ünsiyyet ü ülfet olmaḳ (26) içün ḳādimüñ maḳāmından ve daḫı suʾāl ḳıla ve sülūk ṭarīḳında gördügi āyāt u ʿiberden (27) müstefsir ola

(95) Meṡnevī

Purs pursan mīkeşīdeş tā beṣadr

Guft gencī yāftem āḫır beṣabr

Ana ṣoraraḳ maḳām [A33a] (1) u menzilden istifsār ḳıla anı ṣadra dek çekdi ve taʿẓīm ü terkīmle maḳām-ı aʿlāya iclās itdi ve didi (2) bir genc buldum ve senüñ gibi bir ḫazīne-yi raḥmāna vāṣıl oldum āḫır ṣabr ile

(96) Meṡnevī

Guft ey nūr-ı Ḥaḳ u defʿ-i ḥarec

Maʿni-yi eṣ-ṣabru miftāḥu'l-ferec (3)

Didi ey ḥaḳḳuñ nūrı ve ḥarecuñ defʿi ve her ʿasruñ yüsri ki dil-i tīre mānend-i tīre-yi şeb muẓlim iken (4) senüñ cemāl-i ferḫunde-fālüñle münevver oldı ey *eṣ-ṣabru miftāḥu'l-ferec*[671] mefhūmınuñ maʿnāsı ve ey dertlü göñüllerüñ devāsı (5) didi mıṣraʿ-ı evvel baʿż-ı nusaḫda böyle vāḳıʿ olmışdur *guft ey hediyye-y Ḥaḳ u defʿ-i ḥarec* yaʿnī pādşāh didi ki (6) ey Ḥaḳḳuñ armaġanı ve dāfıʿ-i zaḥmet ü ḥarac ve ey maʿnī-yi kelām-ı *eṣ-ṣabru miftāḥu'l-ferec*

(97) Meṡnevī

Ey liḳā-yı tū cevāb-ı her suʾāl (7)

Muşkil eztū ḥal şeved bīḳīl u ḳāl

[670] "Hz. Cafer (Habeşistan hicretinden) dönünce Hz. Peygamber onu kucaklayıp alnını öptü."

[671] "Sabır ferahlığa çıkmanın anahtarıdır." Deylemî, Firdevs I/355(1426); Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ I/239(627) (Gültekin, İsmâîl Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi, s. 175)

Ey ṭabīb-i ilāhī senüñ liḳā-yı şerīfüñ her su'ālüñ cevābıdur müşkil senden ḥall (8) olur bīḳīl ü ḳāla yaʿnī senüñ envār-ı bālüñ ve esrār-ı aḥvālüñ vāsıṭasıyıla ve mülāḳāt-ı şerīfüñ ve muṣāḥabet-i (9) latīfüñ berekātıyıla müşkilāt-ı ʿulūm ve mufaṣṣalāt-ı fuhūm bīḳīl ü ḳāl ve bīcevāb ü su'āl ḥall olur ve ṭālibüñ (10) ḳalbine ẓuhūra gelür ki aṣḥāb-ı velāyet olan mürşid-i kāmilüñ kerāmetinüñ bir ʿalāmeti daḫı anuñ ḫıdmetinde olan (11) ṭālibe müşkilāt bīḳīl ü ḳāl ḥall olmışdur

(98) Mes̱nevī

Tercemānī her çi mārā derdilest

Dest-gīrī her çi pāyeş dergilest

(12)Bizüm ḳalbümüzde her ne ki vardur tercemānı sensin her kimüñ ki ayağı balçıḳdadur anuñ dest-gīrisin ve feryādresisin (13) yaʿnī ey ʿālem-i sırdan her ne ki ʿulūm u ʿirfāndan bizüm ḳalbümüzde nihāndur aña tercemānsın yaʿnī māfi'ż-żamīr mübeyyen (14) ü muʿteber olan bir ʿārif-i zebān-dānsın her şol kimsenüñ ki pāy-ı cānı ve ḥall-ı beşeriyyetde ve āb-ı gil-i ṭabīʿatda (15) ḳalmşdur anuñ dest-gīrisin

(99) Mes̱nevī

Merḥabā yā muctebā yā murtażā

İn teġib cā'e'l-ḳażā ḍāḳa'l-feżā

Er-ruḥbu (16) *biżammi's-saʿati ve'r-raḥbu bifetḥi'l-vāsiʿi*[672] ve *merḥabā* maṣdar-ı mīmīdür dördünci ve beşinci bābdan daḫı gelür fiʿl-i maḥẕūfuñ (17) mefʿūl-ı muṭlaḳıdur ey *ūtītu ityānen merḥaben vusʿaten*[673] yaʿnī vüsʿatle geldüñ ve ḫoş geldüñ ve aṣḥāb-ı ṭarīḳat mā-beyninde (18) ḳādim olına merḥabā merḥabā diyü terḥīb eylemek sünnet ü ṭarīḳatdur nitekim **ʿİkrime**den mervīdür ki **Resūlullāh Ḥażretleri**nüñ (19) ḥużūr-ı şerīflerine geldüm seferden evvel baña ***merḥaben bike yā ʿİkrime*** didi iki kerre ***ve ḳālet Umme Hānī ẕehebtu*** (20) ***ilāResūlullāhi ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem ʿāme'l-fetḥi feḳāle lī merḥaben yā Umme Hānī Yā Muctebā***[674] *muctebā* iftiʿāl bābından ism-i mefʿūl olup (21) güzīde vü muḫtār maʿnāsınadur ve murtażā daḫı bāb-ı mezbūrdan ism-i mefʿūl olup pesendīde yaʿnī rıżā (22) olunmış ve ey ictebā olunmış dimekdür ictebā minbābiliftiʿāl bimaʿni'l-ıṣṭıfā yaʿnī bergüzīde eger sen benden (23) ve yā bu ḳavmden ġāyib olursañ ḳażā vü belā geldi ṣaḥrālar teng oldı cā'e ve ḍāḳayı ṣīġa-yı māżīde īrād (24) eylemesi vuḳūʿı muḥaḳḳaḳ olduğundan ötüridür *ve in teġib*[675] fiʿlinüñ mefʿūl-ı muḳadder ve

---

[672] *"Ruhb geniş zammeyle ve rahb geniş fetha ile"*

[673] "Hoş geldin, genişlikle geldin."

[674] "Merhaba ey İkrime, merhaba ey Ümmü Hânî!" Buhârî, Salat, 4 (357); Müslim, Salat 13 (720) (82).

[675] "Yok olsa.."

taḳdīri *in teġib ʿannī* (25) *ev ʿanhāẕe'l-ḳavmi cā'e'l-ḳażā lehum ḍāḳa'l-feżā lehum*[676] pes evliyāʾullāhuñ vücūdları bir yirden ki ġāyib ola (26) elbette ol ḳavme ve ol diyāra nice belā vü ḳażā helīl ü nāzil ola ammā vücūd-ı şerīfleri ve himmet-i laṭīfleri ki bir ḳavmde (27) ḥāżır ola anlar ḥürmetine ol diyārdan nice beliyyāt mündefiʿ ola nitekim ḥadīs̱-i ḳudsī ḥüccet-i ḳāṭıʿ ve burhān-ı sāṭıʿdur [A33b] (1) ***kemā ḳāle Resūlullāh ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem ḥākiyen ʿanrabbihi ḳālellāhu Teʿālā̱ iẕā kāne'l-iştiġālu bī ġāliben ʿalā̱ʿabdī ceʿaltu*** (2) ***hemmehu ve leẕẕetehu fīẕikrī ʿaşıḳnī ve ʿaşiḳathu rufiʿatu'l-ḥicābu fīmā beynī ve beynehu lāyeshū iẕā sehe'n-nāsu kelāmuhu kelāmu'l-enbiyāʾi*** (3) ***ulāʾike'l-ebdālu ḥaḳḳan ulāʾikelleẕīne in eradtu biehli'l-arżi ʿuḳūbete ev ʿaẕāben ẕekertuhum fīhim*** (4) ***feṣaraftuhu ʿanhum***[677] tavżīḥ-i maʿnā̱-yı beyt-i şerīf böyle dimek olur ki vüsʿatle ve ṣafā vü inşirāḥla geldüñ ey mürşid-i (5) kāmil sen Ḥaḳ Teʿālā̱nuñ güzīde ve pesendīdesisin senüñ sāye-yi saʿādetüñ bizüm üzerimüzden dūr olmasın (6) eger sen ġāyib olursañ ḳażā geldi ve sebʿ u deşt ferāḫ-ḍīḳ ü teng oldı (7)

(100) Mes̱nevī

Ente mevle'l-ḳavmi men lāyeştehī

Ḳad redā kellā leʾin lemyentehī

Ey sulṭān-ı ḥaḳīḳat sen ḳavm-i meşāyıḫuñ ḫudāvendi vü efendisisin (8) her kim seni istemeye helāk oldu *kellā ey ḥaḳḳan leʾin lemyentehī*[678] eger müntehī olup rucūʿ itmezse (9) seni istememeden ve **Sulṭānu'l-ʿĀrifīn** kelāmilerını ḥarf-i taḥḳīḳ ve ḥarf-i redʿ ve lām-ı tevṭiye ile īrād eylemesi evliyā (10) vü aṣfiyāya muḥabbet itmeyenlerüñ helākını müşʿirdür maʿāẕallāh ki inkār idenlerüñ helāk u belāsı biṭarīḳi'l-evlā̱ (11) nitekim bir ḳaç müfsidüñ iġvāsıyıla **Ḫᵛārezm-şāh Sulṭānu'l-ʿUlemā**yı bīḥużūr eyleyüp **Rūm**a ʿaz idicek (12) ṣoñra **Cengiz Ḫān** āteş-perest iken **Muḥammed Ḫᵛārezm-şāh** üzerine minʿindillāh musallaṭ olup **Ḫᵛārezm** (13) şāhınuñ tāc u taḫtın ġāret ve kendüsin tevābiʿiyile ḳatl ve mülkin ḫasāret idüp yigirmi dört kerre (14) yüz biñden ziyāde Ādem ṭuʿme-yi şemşīr ve hedef-i tīr oldılar imdi mādām ki enbiyā vü evliyā ḳavmi içinde (15) olduḳça ol ḳavmuñ ḫaṭāyāsı daḫı olsa Ḥaḳ Subḥānehu ve Teʿālā̱ enbiyā vü evliyāsı ḥürmetine helāk ḳılmaz ve ol (16) diyārı ḫarāb eylemez pes ḥadīs̱le s̱ābitdür ki nebātāt ü cemādāt ve cemīʿ-i mevcūdāt ʿāleme teṣliyye ve ḫar duʿā (17) iderler pes evliyāʾullāha

[676] "Eğer benden ve bu kavimden gaib olsa onlara kaza gelir ve feza dar gelir."
[677] "Allah Teala buyurur ki; kulum benimle çok meşgul olursa, bütün arzusunu ve lezzetini beni hatırlamakta buldururum. O beni, ben de onu severim. Halk gaflette iken onlar değildir. Sözleri peygamberlerin kelamı gibidir. Bunlar abdaldırlar. Dünyadakilere bir zarar vermek istediğimde, onların içindeki bu tür iyi kişileri hatırlarım ve azabtan vazgeçerim." Ebu Nuaym, Hılye VI/165.
[678] "Gerçek o ki, seni istemeyen kesinlikle helak olur."

bisebīlihi'-uḫrā nitekim **Ebū Dāvūd-ı Tirmiẕī Ebū İmāme**den raḍıyallāhu ʿanh bu ḥadīs̱-i (18) şerīfi rivāyet ḳılurlar *ḳāle ʿāleyhi's-selām innellāhe ve melāyiketihi ehlu's-semāvāti ve ehu'l-arżi ḥattā en-nemletu* (19) *fīḥucrihā ve ḥattā el-ḥūtu fi'l-baḥri liyuṣallūne ʿalāmuʿallimi'n-nāsi'l-ḫayra*[679] pes bunlara muḥabbet saʿādet-i dāreyne müʾeddī (20) ve inkār u ʿadāvet ḳahr-ı Ḫudāya müfeżżī olur

(101) Mes̱nevī

Çün guẕeşt an meclis u ḫᵛān-ı kerem

Dest-i ū bi'grift u burd ender ḥarem

(21) Çünkim ol meclis ve ol ḫᵛān-ı kerem geçdi yaʿnī çünkim esrār u maʿārif-i raḥmānī ve ġıdā vü ẕevḳ-ı rūḥānī (22) muṣāḥabetinden ferāġat eylediler ki pādşāha tamām-ı ḳanāʿat geldi pādşāh ṭabīb-i ilāhīnüñ elini ṭutdı ve bītevaḳḳuf (23) maḥremi gibi ḥaremi içinde iletdi **Ḥażret-i Mevlānā** ḳuddise sırruhu bunuñla işʿār eyler ki mürīde lāzımdur (24) ki cemīʿ-i ḫuṣūṣda mürşidine mürācaʿat idüp ḥuṣūl-ı murādātına anı vesīle ḳılup ḥarem-i ḫāṣṣ-ı ḳalbine anı içerü (25) ilte cemīʿ-i esrār-ı nihānīsine maḥrem-i rāz idine tā kim saʿādet-i ebediye ve ḳurb-ı ilāhī müyesser ola (26)

Burden-i pādşāh ān ṭabībrā berser-i bīmār tā ḥāl-i ūrā bebined[680]

Bu surḫ-ı şerīf pādşāh ṭabīb-i ilāhiyyeyi (27) ḫastanuñ başı ucına iltmesin beyān ider tā kim ḫastanuñ ḥālini göre ve marażın bilüp ʿilāc [A34a] (1) ide diyü

(102) Mes̱nevī

Ḳıṣṣa-yı rencūr u rencūrī buḫᵛand

Baʿd ezan derpīş-i rencūreş nişand

Ḫastanuñ ve ḫastalıġuñ (2) ḳıṣṣasını ṭabībe oḳudı andan ṣoñra ṭabīb-i ʿĪs̱ā-demi ḫastanuñ öñinde oturtdı yaʿnī rencūr olan (3) kenīzeküñ ve rencūrlıgınuñ pādşāh-ı ʿālem-penāh mürşid-i ṣāḥib-intibāha ḳıṣṣasını oḳudı yaʿnī kendüyle anuñ (4) mā-beyninde olan mā-cerā-yı ḥakīm-i ilāhīye minevvelihi ilāāḫırıhi naḳl itdi baʿde taḳrīri'l-aḥvāl ol ḥakīm-i İlāhīyi (5) rencūr olan kenīẕeküñ ḳatına oturtdı bundan murād mürīdüñ şāh-ı rūḥı marīż olan kenīzek-i nefsi (6) ṭabīb-i ilāhī olan mürşid-i kāmile baʿde taḳrīr-i ḳıṣṣahā teslīm itdi dimek olur

(103) Mes̱nevī

Reng-i rū vü nabż u ḳārūre bidīd (7)

---

[679] "Allah ve melekleri, gökte ve yerdekiler, yuvalarındaki karıncalar ve denizdeki balıklar; insanlara iyiliği öğretenleri övüp onlar için dua, salât ve selam ederler." Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ, II/111-112 (1828).

[680] Padişahın, tabib-i ilahiyi durmunu anlaması için hastanın başına götürmesi.

Hem ʿalāmāt u hem esbābeş şinīd

Ol ṭabīb-i ilāhī daḫı ol marīżüñ **[P16a]** reng-i rūyını ve nabżını ve ḳārūresini gördi (8) hem ʿalāmet u hem esbābını işitdi yaʿnī hem ol rencūruñ marażınuñ ʿalāmetini ve hem esbābını lisān-ı şāhidden (9) işitdi *innellāhe ʿibāden yuʿrafūne aḥvāle'n-nāsi bi't-tevessemi*[681] hadīs̱-i şerīfinüñ muḳteżāsınca nūr-ı firāsetile ʿalāyim (10) ü ās̱ār-ı ẓāhireden anuñ bāṭınında olan rence muṭṭaliʿ olup pādşāha bu gūne cevāb virdi esbāb (11) u ʿalāmāt dimekle müsemmā fenn-i ṭıbda nabż u ḳārūre beyānında bir kitāb vardur aña daḫı ibhām olınur (12)

(104) Mes̱nevī

Guft her dārū ki īşan kerde end

An ʿimāret nist vīran kerde end

Didi her devāyı (13) ki ol ḫodbīn ve ḫod-nümā olan ḥükemā bunuñ ʿilācı ḫuṣūṣında eylemişlerdür ol ʿimāret ve devā degüldür (14) belki ḫarāb u vīrān eylemişlerdür

(105) Mes̱nevī

Bīḫaber būdend ezḥāl-i derūn

Esteʿiẕ lillāh mimmā yefterūn

Derūn-ı (15) ḥālinden bīḫaber idiler Allāha ṣığınıram şol kişilerden ki ol ṭabībler iftirā iderler yaʿnī ṭabīb-i İlāhī (16) didi ki ey pādşāh ʿulemā-yı rusūm ve meşāyıḫ-ı muḳallidīn bīḫaber idiler aḥvāl-i ḳulūbdan yaʿnī emrāż-ı kenīzeküñ nefsinden (17) ben Allāha ṣığınıram iftirā idenlerüñ iftirāsından gümān bilmedükleri şeyʾi bilürem diyü iddiʿāları ʿayn-ı iftirādur (18)

(106) Mes̱nevī

Dīd renc ü keşf şud bervey nihuft

Līk pinhan kerd bāsulṭan neguft

Ol ṭabīb-i ilāhī kenīzeküñ rencini (19) gördi aña pinhān u nihoft olan esrār keşf oldı ve anı nūr-ı firāsetile bildi kemā ḳāle ʿaleyhi's-selām (20) *innellāhe ʿibāden yuʿrafūne aḥvāle'n-nāsi bi't-tevessemi*[682] ve lākin sırrı pinhān eyledi ve sulṭāna dimedi ki (21) *ḳulūbu'l-aḥrār ḳubūru'l-esrār*dur[683] ümenāʾullāh olan evliyā-yı Ḫudāyı iẕn-i ilāhī bir kimsenüñ bāṭınuñ (22) sırrını bir āḫara ifşā vü iẓhār eylemezler belki anı kendüye bile söylemezler

(107) Mes̱nevī

681 "Allah'ın bazı kulları vardır ki, ferasetleriyile insanların hallerini alametlerinden anlarlar."
682 "Allah'ın bazı kulları vardır ki, ferasetleriyile insanların hallerini alametlerinden anlarlar."
683 "Salihlerin kalbi sırların kabridir."

Renceş ezṣafrā vü ezsevdā nebūd (23)

Būy-ı her hīzum bedīd āyed zidūd

Ol kenīzeküñ renci ṣafrā vü sevdādan degül idi anı kendüye s̲ānī suʾāl-i (24) muḳaddere cevābdur kān dimek lāzım geldi ki anuñ renci ṣafrā vü sevdādan olmaduġı neden maʿlūm oldı (25) cevāb buyurup dirler ki her odunuñ rāyiḥa-yı duḫānından ẓāhir olur yaʿnī ʿalāyim ü ās̲ārı (26) ol şeyʾüñ ẕātına delīl olur ve ʿārif es̲erden müʾes̲s̲ire istidlāl ḳılur pes ṣafrā vü sevdādan (27) olan renc-i belā vü velādan nice müşābih olmaz ve ʿışḳ u muḥabbet maraẓı hīç bir maraẓa beñzemez [A34b] (1) egerçi maraż-ı ʿışḳ daḫı neḥāfet ü nuḥūl ve ṣufret-i vech ü ẕebūl īrās̲ eyler ve lākin bu ḥālet emrāż-ı cismāniyyeden (2) olan ḥālete mümās̲il olmaz

(108) Mes̲nevī

Dīd ezzāriş k'ū zār-ı dilest

Ten ḫoşest ü ū giriftār-ı dilest

Kenīzeküñ (3) zārī vü nālesinden gördi kim göñül ḫastesidür yaʿnī ol ṭabīb-i ilāhī ol kenīzeküñ ḫasteliginden gördi ki anuñ (4) ḫasteligi göñül ḫasteligidür anuñ teni ḫoşdur ve lākin o göñül giriftārıdur

(109) Mes̲nevī

ʿĀşıḳī peydast ezzārī-yi dil (5)

Nist bīmārī çü bīmārī-yi dil

ʿĀşıḳluḳ peydādur göñül zārlıġından yaʿnī *ẓāhiru ʿunvānu'l-bāṭın* feḥvāsınca (6) dilde mużmer olan muḥabbet zārī-yi dilden ve sirişk-i dīde vü sūziş-i sīneden ẓāhir ü hüveydā olur kemā ḳāle (7) ṣāḥibu Ḳaṣīdetu'l-Burde

Beyt

Eyuḥsebu'ṣ-ṣabbe inne'l-ḥubbi minkum

Mā-beyne munsecimun minhu ve mużṭarım

Fekeyfe tunkiru ḥubbe baʿde mā-şehidet (8)

Bihi ve ʿaleyke ʿudūli'd-demʿi ve's-seḳamı[684]

Hīç bir bīmārluḳ yoḳdur göñül ḫasteligi gibi zīrā aʿyun-i nāsdan mestūrdur (9) ve hem göñül cesed mülkine nisbet melik gibidür ve aʿżā vü cesed ḳalbe nisbet reʿāyā vü mülk gibidür bermūcib-i ḥadīs̲ (10) ruviye ʿanEbī Hureyrete *ḳāle ḳāle ʿaleyhi's-selām el-ḳalbu*

[684] "Genç sevginin sizden olduğunu ve münsecim ile muztarım (alevlenen) arasındaki şeyi hesap etse şahit olduktan sonra sevgiyi ve gözyaşı ile hastalığın senden gelmesini nasıl inkâr eder."

melikun velehu cunūdun feiẕā ṣalaḫa'l-melik ṣaleḥat cunūdehu ve iẕā fesede'l-meliku (11) *fesedet cunūdehu*[685] ḳaçan ḳalb ṣıḥḥat u selāmetde olsa cesedüñ fesād u seḳāmeti żarar virmez ammā ḳalb ḫaste vü şikeste (12) olsa ṣıḥḥat-ı cesed müfīd olmaz pes hīç bir bīmārlıgına müsāvī gelmez

(110) Mes̱nevī

ʿİllet-i ʿāşıḳ ziʿillethā cüdast (13)

ʿIşḳ esṭurlāb-ı esrār-ı Ḫudast

ʿİllet-i ʿāşıḳ cemīʿ-i ʿilletlerden cüdādur ʿışḳ esṭurlāb-ı esrār-ı Ḫudādur (14) baʿżılar hemzenüñ żammı ve ḥarf-i ṣāduñ sükūnına żabṭ itmişlerdür lākin müneccimīn bi'l-ittifāḳ fetḥ-i hemze ve ḥarf-i sīnle (15) *esṭurlāb* żabṭ itmişler ve vech-i tesmiyede iḫtilāf olınup baʿżılar ism-i mürekkebdür zīrā elfāẓ-ı lām elif esmā-yı āftābdandur (16) pes şemsüñ ve nücūmuñ irtifāʿ u inḫifāsı maʿlūm olmaḳ içün suṭūr u ḫuṭūṭla müʾellef bir ālet-i taṣnīf olunmaġıla (17) *usṭurlāb* tesmiye olınup sutūr-ı āftāb maʿnāsınadur dimişler ve baʿżılar daḫı **Lāb İdrīs Nebī**nüñ ʿaleyhi's-selām (18) oġlınuñ ismidür ālet-i meẕkūreyi evvel teʾlīf itmekle **İdrīs** ʿaleyhi's-selām görüp minṣunʿı hāẕihi'l-usṭur diyü (19) suʾāl buyurduḳda ḳālū eṣnaʿu veledüke'l-edeb diyü cevāb virdiler aña bināʾen lafẓ-ı usṭur ism-i **Lāb**a mużāf ḳılınup (20) *usṭur-ı Lāb* dimekle maʿrūf oldı baʿdehu kes̱ret-i istiʿmālle ʿalem ḳılınup kesreyi ısḳāṭ olundı dimişler (21) maʿnā-yı beyt ʿāşıḳuñ ʿilleti cemīʿ-i ʿilel ü emrāż-ı cismāniyyeden cüdādur anuñçün ḥükemā maraż-ı ʿışḳa ʿilāc ḳılamamışlardur (22) ve bu derde devā bulamamışlardur ʿārif olanlar şifāʾu'l-ʿāşıḳīn ve liḳāʾu'l-maʿşūḳīn dirler ve felāsife meẕhebinde ḳalanlar (23) ʿilel-i sevdāviyyeden ʿilāc-peẕīr olmaz bir ʿilletdür diyü [söylerler] ḫaberleri yoḳ ki ʿışḳ kitāb-ı Hüdā ve esṭurlāb-ı esrār-ı (24) Ḫudādur esṭurlāb şol rubʿ-ı dāyireye dirler ki anuñile evżāʿ u eṭvār-ı nücūm maʿlūm olur ve āftābuñ irtifāʿ u inḫifāżı (25) ẓuhūra gelür pes ʿışḳ daḫı āftāb-ı ẕātuñ kevākib-i esmā vü ṣıfātınuñ esṭurlābı gibidür müneccimīn-i eflāk-ı maʿānī olan ʿurefā (26) esṭurlāb-ı ʿışḳla esrār-ı Ḫudāyı ve eṭvār-ı nücūm u ʿulūm-ı esmāyı bilürler ve anuñile semāvāt-ı ḥaḳāyıḳa yol bulurlar (27)

(111) Mes̱nevī

ʿĀşıḳī ger z'in ser ü ger z'an serest

ʿĀḳıbet mārā bidan sū reh-berest

---

[685] "Ebu Hureyre'den rivayet edilir ki; Hz. Peygamber buyurdu: "Kalp sultandır, askerleri vardır. Sultan sağlıklı olursa askerleri de sağlıklı olur. Hasta olursa askerleri de hasta olur."

ʿĀşıḳluḳ eger bu başdan ve eger o başdandur [A35a] (1) ʿāḳıbet bizi ol cānibe rehberdür yaʿnī ʿışḳ beher ḥāl maʿşūḳını bulur ve maḥbūbına vāṣıl olur bu beyt-i şerīf (2) suʾāl-i muḳaddere cevābdur keenne dimek lāzım geldi ki esṭurlāb-ı esrār-ı Ḫudā olan ʿışḳ muḥabbet-i rabbānī ve hādī-yi (3) mertebe-yi ḥaḳīḳat-ı ʿışḳ-ı subḥānīdür ve ʿışḳ-ı mecāzīde bu gūne ḥālet ü ḫaṣlet bulunmaz pes Ḥażret-i Mevlānā ḳuddise sırruhu (4) böyle diyenlere cevāb-ı bāṣavāb buyururlar ki ʿāşıḳluḳ ki ifrāṭ-ı muḥabbetdür meyl-i şehvānī ve ḥubb-ı cismānī degüldür pes ʿışḳ (5) ʿışḳ olduġı ḥayṡiyyetden gerek ḥaḳīḳat ṭarafından olsun ve gerek mecāz u ṣūret cānibinden ẓuhūra gelsün (6) *el-mecāzu ḳanṭaratu'l-ḥaḳīḳati*[686] feḥvāsınca ʿāḳıbet bizi ol maḳām-ı ḥaḳīḳate ve mertebe-yi vaḥdete rehberdür ve farażā ḥaḳīḳate (7) vāṣıl olmadan ġaflete muttaṣıf olup ʿışḳını ketm ḳılan ʿāşıḳ-ı ṣādıḳ mecāz ḥālinde olsa şehīd ölmek muḳarrerdür (8) nitekim **İmām Suyūṭī Cāmiʿu'ṣ-Ṣaġīr**de bu ḥadīs̱-i şerīfi **Ḥażret-i ʿĀyişe** daḫı **İbn ʿAbbās Ḥażretleri**ne isnād (9) itmekle rivāyet ḳılurlar ***ḳāle ʿaleyhi'ṣ-ṣalātu ve's-selām men ʿaşiḳa ve ʿaffe ve ketme s̱umme māte māte şehīden***[687]ḥaḳīḳat-ı ʿışḳda (10) ve māhiyyet-i cemālde ḫod tefriḳā u is̱nāniyet yoḳdur lākin baʿż-ı ʿāşıḳuñ cemāl-i muṭlaḳ ʿışḳına istiʿdādı olmaduġından (11) maḥbūb-ı muṭlaḳ anı cemāl-i muḳayyede muḳayyed ḳılur tā bundan cemīl-i muṭlaḳ ʿışḳına müstaʿid olur āḫıru'l-emr ʿārif olup (12) ve kendüyi ʿışḳla fenā ḳılup maḥbūb-ı ḥaḳīḳī viṣālin bulur **ʿAynu'l-Ḳużāt-ı Hemedānī** ve **Şeyḫ Faḫru'd-dīn-i ʿIrāḳī** (13) ve **Evḥadu'd-dīn-i Kirmānī** gibi ve bu daḫı cāyizdür ki bu ṭarafdan olan ʿāşıḳluḳdan murād müʾminlerüñ **Allāh Teʿālā Ḥażreti**ne (14) olan muḥabbetleri ola ve ol ṭarafdan olan ʿāşıḳluḳdan murād **Haḳ Teʿālā**nuñ müʾminlere olan muḥabbeti ola ki ***yuḥibbuhum*** (15) ***ve yuḥibbūnehu***[688] āyet-i kerīmesi bu maʿnāya delālet eyler pes bu taḳdīrce maʿnā böyle dimek olur ki ʿāşıḳluḳ eger bu (16) müʾminler ṭarafından **Ḥażret-i Ḥaḳ** cānibine olsun ve eger **Ḥażret-i Ḥaḳ** ṭarafından bu maḳām-ı ʿuşşāḳa olan muḥabbet-i ezeliye olsun (17) ʿāḳıbetu'l-emr bizi ol ṭaraf-ı aʿlāya ve cānib-i bālāya rehber olur ve īṣāl ḳılur dimek olur fe'fhem

(112) Mes̱nevī

Her çi gūyem ʿışḳrā şerḥ u beyān (18)

Çün beʿışḳ āyem ḫacil bāşem ezān

[686] "Mecaz hakikatin köprüsüdür."

[687] "Âşık olmuş bir kimse, namusunu koruyup sırrını saklar ve o hal üzere vefat ederse, şehit olarak vefat etmiş olur." Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ II/345 (2537).

[688] "Allah'ın sevdiği ve kendisini seven müminler" (Mâide, 54)

Her ne ki ʿışḳ içün şerḥ ü beyān söylerem çünkim (19) ʿışḳa gelem andan istiḥyā eylerem anuñçün ki ʿışḳ ṣıfat-ı ẕāt-ı ilāhī ve ẓurūf u ḥurūfa ṣıġmaz bir baḥr-ı nāmütenāhīdür (20)

Beyt

Teʿāle'l-ʿışḳı ʿanhimemi'r-ricāl

Ve ʿanvaṣfi't-teferruḳi ve'l-viṣāl

Metā mā-celle şey'un ʿanḫayāl

Yucillu ʿani'l-iḥāṭati ve'l-miṡāl[689]

(21) Rütbet-i ʿışḳ andan ʿālīterdür ki ṭuyūr-i himem-i ricāl anuñ pīrāhen-i serā-perde-yi celāline yol bula ve aṣḥāb-ı ʿuḳūl dest-i (22) efhām ü efkārla anuñ ruḫsār-ı pür-envārından niḳāb-ı irtiyābı **[P16b]** refʿ ḳıla ve pāye-yi ʿışḳ andan daḫı berterdür ki tefriḳa (23) ve viṣāl ile mavṣūm ü mevsūm ola zīrā her bār ki bir şey'i mertebe-yi ḫayālden berter ola iḥāṭa vü miṡālden daḫı (24) ʿālīter olur pes ʿuḳūl u fuhūm anuñ beyānında ʿāciz ḳalur

(113) Meṡnevī

Gerçi tefsīr-i zeban rūşen-gerest (25)

Līk ʿışḳ-ı bīzeban rūşenterest

Gerçi lisāna mużāf u mensūb olan tefsīr ü taʿbīr rūşengerdür (26) lākin bīzebānuñ ışḳı *lisānu'l-ḥāli'n-nuṭḳ minlisāni'l-maḳāl*[690] feḥvāsınca evżaḥ u rūşendür meṡelā bilāmaḳāl (27) ıżṭırāb u elem ve ṣufret-i vech ve ġamm ve ʿudūl-ı demʿ ve seḳam ʿāşıḳuñ ʿışḳına şāhid-i ḥāldür **[A35b]** (1)

Beyt

Fekeyfe tunkiru ḥabben baʿde mā-şehidet

Bihi ʿaleyke ʿudūli'd-demʿi ve's-seḳam

Eyuḥsebu'ṣ-ṣabbe inne'l-ḥubbe minkum

Mā-beyne munsecimun minhu ve mużṭaram[691] (2)

Pes bu ḥālāt olmasa ve bu ṣıfatlar bulunmasa mücerred ʿışḳı tefsīr itmekle ḫod ʿāşıḳ olmaḳ (3) muḥāldür

[689] "İnsanların himmeti vesilesiyle; ayrılık ve visâlin vasfıyla aşkım teâlî eder. Bir şey ne zaman hayalden yüce olursa misâli ve ihâtayı da aşar."

[690] "Lisan-ı hâlin nutku lisân-ı makâl(söz)dendir."

[691] "Genç sevginin sizden olduğunu ve münsecim ile muztarım (alevlenen) arasındaki şeyi hesap etse şahit olduktan sonra sevgiyi ve gözyaşı ile hastalığın senden gelmesini nasıl inkâr eder."

(114) Meṡnevī

Çün ḳalem ender nüvişten mīşitaft

Çün beʿışḳ āmed ḳalem berḫod şikaft

Çünkim ḳalem yazmaḳda ʿacele itdi (4) ammā çünkim aḥvāl-i ʿışḳı yazmaġa geldi ḳalem kendü üzerine şaḳḳ oldı ḳalemden murād yā el-ān ẓāhirde olan ḳalem (5) ve yāḫud evvel vücūda gelen ḳalem ola ḳalem-i ṣūrī murād olursa maʿnā̱ böyle dimek olur ki çünkim ḳalem kitāb-ı ẓāhirde her şeyʾi (6) yazmaḳluḳda sürʿat ḳıldı çünkim ʿışḳa geldi ḳalem kendü üzerine ṭoġrı şaḳḳ oldı ḳalemüñ yazılması munḳaṭıʿ olup (7) pārelenmesinden kināye vü istiʿāre olur ve inḳıṭāʿ u inşiḳāḳ-ı ḳalem ʿalā̱ṭarīḳi'l-mübālaġa ʿışḳuñ celālet ü mehābetin (8) işʿār ḳılur keenne dimek olur ki ḳalem her şeyʾüñ taḥrīrine sürʿat ḳıldı çünkim ʿışḳuñ taḥrīrine geldi mehābet ü celālet-i (9) ʿışḳ aña müstevlī olup şaḳḳ oldı ve yāḫud ḳalemüñ şaḳḳ olması ʿışḳuñ kemāl-i leẕẕet ü ḥalāvetin işʿār ḳılur nitekim (10) bir kimse ziyāde ṭatlu bir şeyʾ yise ṭuṭaḳları yarılur pes maʿnā̱ ḳalem ʿışḳa geldikde ʿışḳuñ kemāl-i leẕẕet ü ḥalāvetinden (11) şikāfte olması ʿaczinden ve ʿadem-i ḳudretinden (12) kināye olur nitekim bu maʿnā̱ya münāsib **Siyer**de dir ki ***evvelu mā ḫaleḳallāhu el-ḳalemu feḳāle lehu uktub feketebe mākāne ve māyekūnu s̱umme ḳāle*** (13) ***lehu uktub lāilāhe illallāh feketebehā s̱umme ḳālelehu uktub Muḥammedün Resūlullāhi ve lemyaḳdir en yektubehā***[692] pes cemīʿ-i eşyāyı kitābet eyleyüp ḥattā (14) tevḥīd-i Ḥaḳḳı daḫı kitābet eyleyüp *Muḥammedun Resūlullāh* yazmaġa ʿāciz olmasında nükte budur ki **Ḥażret-i Aḥmed** maẓhar-ı ʿışḳ-ı (15) Eḥaddür pes maʿnā̱ ḳalem cümleyi kitābet eyledi maẓhar-ı ʿışḳ olan **Muḥammed**üñ ʿaleyhi's-selām esrārına ve ʿışḳına geldikde (16) ʿāciz ḳaldı dimek olur

(115) Meṡnevī

ʿAḳl derşerḥeş çü ḫar dergil buḫuft

Şerḥ-i ʿışḳ u ʿāşıḳī hem ʿışḳ guft

ʿAḳl-ı maʿāş (17) ʿışḳuñ şerḥinde ḫar gibi balçıḳda batdı ʿışḳuñ va ʿāşıḳluġuñ şerḥini hem ʿışḳ söyledi yaʿnī ʿaḳl ṣāḥibleri (18) kendüleri varṭa-yı şübehāt ü şükūkdan ḫalāṣ idemeyüp ve rāh-ı ʿışḳa ve muḥabbete gidemeyüp ʿāciz ü müteḥayyir oldılar (19) anuñçün **Allāh**uñ ḳula muḥabbetini ḳuluñ Allāha olan muḥabbetini ve fehmine münāsib teʾvīl ḳıldılar nitekim eger ʿulemā (20) vü fuḳahā vü ʿuḳalā didiler ki Allāhuñ ḳula muḥabbeti aña inʿām u iḥsān murād eylemesidür ḳuluñ Allāha muḥabbeti Allāhuñ

[692] "Allahın ilk yarattığı şey kalemdir. Allah kalemi yarattıktan sonra "yaz" dedi. O da olmuş olacak ne varsa hepsini yazdı. Sonra "Allah'tan başka ilah yoktur, kelimesini yaz" dedi. O da yazdı. Sonra "Muhammed Allah'ın kulu ve resulüdür" kelimesini yaz" dedi. Kalem bunu yazamadı."

ʿibādetini (21) iḫtiyār ve rıżā vü emrini īs̱ār eylemesidür dirler ve bunuñ ems̱āli teʾvīl ü tevcīh iderler biz de bunlara dirüz ki (22)

Beyt

Dimekle kişi ṣāḥib-müsned olmaz

Ḥadīs̱-i ʿışḳ ey cān müsned olmaz

Bu uṣūlı isteriseñ erbāb-ı vuṣlatdan (23) iste aṣḥab-ı ʿuḳūluñ kitāblarınuñ ebvāb-ı fuṣūlında ʿışḳ bulunmaz ve ʿışḳ vicdānīdür ḳīl u ḳāl ve cevāb ü suʾāl (24) ile beyān ḳılınmaz ʿışḳ ve ʿāşıḳlıġuñ şerḥini yine ʿışḳ söyler ve ʿışḳı bilen bu beyti tiẕkār eyler (25)

Beyt

Çü ʿışḳ āmed helā ey ʿaḳl bü'grīz

Ne merd āteşi āyed penbe berḫīz[693]

(116) Mes̱nevī

Āftāb āmed delīl-i āftāb

Ger delīlet bāyed ezvey rū metāb

(26) Āftāba delīl yine āftāb geldi eger saña delīl gerek ise andan yüz döndürme ki aña ġayr delīl olmaz ve ʿuḳūl (27) u efkār aña yol bulmaz *itttefeḳa'l-meşāyıḫu ʿalāenne'd-delīle ʿale'l-ʿışḳı ve'l-maʿşūḳi huve'l-ʿışḳa vaḥdehu ve lāsebīle* [A36a] (1) *li'l-ʿaḳli ileyhimā liennehu muḥaddes̱un ve'l-muḥaddes̱u lāyudillu iilā ʿalāmis̱lihi kemā suʾilu ʿani'n-nūrī me'd-delīlu ʿalellāhi ve ʿalāmuḥabbetillāhi ḳālellāhu ḳīle femā bālu'l-ʿaḳli* (2) *ḳāle ʿācizun lāyedullu illā ʿalāmis̱lihi*[694] ʿaḳl-ı ser-gerdān ancaḳ kevn ü mekānda cevelān u ṭayerān ḳılur āftāb ẕāt-ı Subḥān ve ṣıfat-ı (3) Raḥmān olan ḥubb-ı Yezdān nice delīl olur belki bu ḫuṣūṣda mużmaḥill ü mütelāşī olur *kemā ḳāle'l-Cuneyd el-ʿaḳlu yeḥūlu* (4) *ḥavle'l-kevni feiẕā naẓara ile'l-kevni ẕābe*[695]

(117) Mes̱nevī

Ezvey er sāye nişānī mīdehed

Şems her dem nūr-ı cānī mīdehed

Egerçi sāye-yi ʿaḳl (5) niçe istidlāl ile āftāb-ı eḥadiyyetden bir-nişān virür lākin münevver-i arż u semā olan şems her dem cāna mensūb nūr (6) virür sāyeden murād

[693] "Ey akıl, aşk geldiği için sen kaç. Ateş geldiğinde pamuğu tutan, yiğit değildir."
[694] "Meşâyıh bu delîl üzerine ittifak etmişlerdir ki; aşk ve ma'şûk tektir. Aklın ona yolu yoktur. Çünkü o sonradan ortaya çıkmıştır. Sonradan ortaya çıkan bir şey, kendi mislinden olanın dışında delil getiremez. Benim nûrum hakkında; Allah'a ve onun muhabbetine delîl nedir, diye sorulunca akıl aciz kalır. Ve der ki akıl kendi misli dışında bir şeye delil getiremez."
[695] "Cüneyd'in dediği aklın kevni kavraması muhaldir. Kevne nazar ettiğinde eriyip gider."

ʿaḳl ve daḫı ʿaḳluñ istidlāline ālet olan eşyādur şemsden murād ẕāt-ı ilāhiyyedür *maʿaṣıfati'l-muḥabbeti'l-ezeliyyeti*[696] (7) pes taḳdīr-i maʿnā̱ ol āftāb-ı eḥadiyyetden ve żıyā-ı muḥabbet-i ẕātiyyeden egerçi ʿaḳl sāyesi ve kevn pīrāyesi (8) nişān virür şems-i ḥaḳīḳat her dem ol ʿaḳla nūr-ı cān ve fehm ü ʿirfān virür ol cihetden ʿışḳa ve maʿşūḳa delālet (9) ḳılur yoḫsa eger nūr-ı cān kuḥl-ı ʿirfān baṣar-ı baṣīret-i ʿaḳl münevver ü mükaḥḥal olsa ʿışḳı neden bilürdi (10) ve maʿşūḳa niçe delālet ḳılurdı

(118) Mes̱nevī

Sāye ḫᵛāb āred turā hemçün semer

Çün berāyed şems inşaḳḳa'l-ḳamer

Saña gice söylenen (11) ḥikāye gibi nevm getürür çünkim şems yuḳaru gele ve ṭulūʿ ḳıla ḳamer münşaḳḳ olur sāyeden murād maḫlūḳāt u maṣnūʿātdur (12) şemsden murād ẕāt-ı ilāhiyyedür *maʿaṣıfati'l-muḥabbeti'l-ezeliyyeti* ve ḳamerden murād ʿaḳldur nūru'l-ḳameri müstefādün mine'ş-şems feḥvāsınca (13) ʿaḳlı nūrı Ḥaḳdan alur ve anuñile sāye gibi olan maṣnūʿı ve şems gibi żiyā-baḫş olan ṣānıʿı idrāk ḳılur (14) mādām ki şems-i ḥaḳīḳat tecellī ḳılmaduḳça ol dem ki şems-i ḥaḳīḳat tecellī ḳıla sāye gibi olan ʿaḳl ve eşyā saña ġaflet (15) getürür ḥikāyāt-ı mūris̱-i ḫᵛāb olduġı gibi daḫı çünkim şems-i ḥaḳīḳat tecellī ḳıla ve muḥabbet-i ẕātiyye ẓuhūra gele ḳamer-i (16) ʿaḳl münşaḳḳ u mużmaḥil olur yaʿnī nūrı ve vücūdı ḳalmaz ve ʿaḳlla müdrik olan eşyā daḫı ẓuhūra gelmez farażā (17) ẓuhūra gelse mūris̱-i ġaflet olur

(119) Mes̱nevī

Ḫod ġarībī dercihan çün şems nist

Şems-i can bāḳist ūrā ems nist

(18) Cihānda ḫod āftāb gibi bir ʿacīb ü ġarīb yoḳdur zīrā mevcūdāt-ı cihānda anuñ mis̱li bulunmaz āftāb-ı cān bāḳīdür (19) aña ġurūb u ems yoḳdur ems dün maʿnā̱sına istiʿāredür mıṣraʿ-ı s̱ānī baʿż-ı (20) nusaḫda böyle vāḳıʿ olmışdur *şems-i cān-ı bāḳī ki şems nist* yaʿnī cihānda ḫod şems gibi bir ʿacīb ü (21) bīnaẓīr nesne yoḳdur yaʿnī bāḳī olan şems gibi ki aña zevāl u ġurūb yoḳdur mıṣraʿ-ı s̱ānīde olan şems (22) mıṣraʿ-ı evvelde olan şemsi müfessir olur ve andan bedel olur

(120) Mes̱nevī

Şems derḫāric egerçi hest ferd (23)

Mītevān hem mis̱l-i ū taṣvīr kerd

---

[696] "Ezelî muhabbetin sıfatıyla beraber.."

Yaʿnī bu şems ẓāhir egerçi ḫāric-i ʿālemde ferd ü bīnaẓīr ammā ḫaricde vücūdı maḥbūs (24) olmaġıla hem bunuñ mis̱lini muṣavvir taṣvīr itmege ḳādir olurlar ammā

(121) Mes̱nevī

Şems-i can kū ḫāric āmed ezes̱īr (25)

Ne'bvedeş derẕihn u derḫāric naẓīr

Şems-i cān ki felekden ḫāric geldi ẕihnde ve ḫāricde anuñ mis̱l ü naẓīri olmaz (26) şems-i **[P17a]** cāndan murād cānlara ḥayāt virdügi ḥays̱iyyetden ẕāt-ı ilāhī olsa da ḳābildür ve cānlara nūr ve göñüllere (27) ḥubūr virdügi cihetden muḥabbet-i rabbāniyyeye daḫı şāmildür pes taḳdīr-i maʿnā ẕāt-ı ilāhiyye ve muḥabbet-i rabbāniyye güneşi **[A36b]** (1) ki bu feleklerden ḫāric oldı aña ẕihnde ve ḫāric-i ʿālemde mis̱l ü naẓīr yoḳdur dimek olur

(122) Mes̱nevī

Dertaṣavvur ẕāt-ı ūrā gunc kū (2)

Tā derāyed dertaṣavvur mis̱l-i ū

Ol ẕāt-ı ilāhiyye ve muḥabbet-i rabbāniyyenüñ taṣavvurāt-ı insāniyyede ṣıġmaḳlıġı ḳanı (3) yaʿnī mümkin degüldür tā anuñ mis̱li taṣavvura gele ve ʿaḳl anı idrāk ḳıla zīrā ʿaḳl ve ʿaḳluñ bildügi ve taṣavvur ḳılduġı (4) her ne ise maḥdūs u maḫlūḳdur kemā ḳāle **ʿAlī** kerremallāhu vechehu *kullu māyaʿlemu ʿaḳleke fellāhu ḫāliḳun*[697] pes ʿaḳluñ bildügi ve taṣavvur (5) ḳılduġı maḫlūk olıcaḳ ẕāt-ı ilāhī ve muḥabbet-i rabbānī taṣavvura gelmeden ve ʿaḳl anı idrāk ḳılmadan münezzehdür pes şems münāsebetiyile (6) **Ḥażret-i Mevlānā** ḳuddise sırruhu **Şems-i Tebrīzī Ḥażretleri**nüñ medḥ ü s̱enāsına şurūʿ idüp buyururlar

(123) Mes̱nevī

Çün ḥadīs̱-i rūy-ı Şemsü'd-din resīd (7)

Şems-i çārum āsman ser derkeşīd

Çünki **Şemsü'd-dīn**üñ ḥaḳīḳati yüziüñ sözi mertebe-yi taḳrīre (8) irişdi āsmān-ı çārumuñ āftābı başın içerü çekdi rūy ẕāt maʿnāsınadur nitekim **Ḳurʾān**da ve ḥadīs̱de vecheke (9) ẕātun maʿnāsına istiʿmāli çoḳ gelmişdür ve āsmāndan murāḍ seḥābdur ve semā ẕikr olup da seḥāb murād olmaḳ daḫı āyetile (10) ve ḥadīs̱le s̱ābit olmışdur nitekim ***ve fī's-semāʾi rızḳukum***[698]da ey *ve fī's-seḥābi rızḳukum*[699] didiler ve ehl-i tefsīr ***ve enzele*** (11) ***mine's-semāʾi māʾen***[700] āyetinde *urīdu bi's-semāʾi's-seḥābu feinne mā ʿalāke semāʾe*[701] diyü

[697] "Aklının bilmediği her şeyin yaratıcısı Allah'tır."
[698] "Semada da rızkınız ve size vâdedilen başka şeyler vardır."(Zâriyât, 22)
[699] "Bulutta sizin rızkınız vardır."
[700] "Gökten su indirerek" (Bakara, 22)

tefsīr itdiler pes taḳdīr-i merām berfeḥvā-yı (12) *el-kelāmu bicerri'l-kelām*[702] çünkim **Şems Ḥażretlerin**üñ ḥaḳīḳati yüzinüñ sözi mertebe-yi taḳrīre ve pāye-yi taḥrīre vāṣıl oldı (13) çārum-ı feleküñ şemsi berfeḥvā-yı ***innellāhe ʿibāden ḳulūbuhum enveru mine'ş-şemsi***[703] kendüden enver olan şems ki yüzinüñ (14) sözin sāmıʿ olduḳda seḥāba baş çeküp kemāl-i istiḥyāsından seḥābı yüzine niḳāb ḳıldı ve muḫtefī vü müstetir (15) oldı gūyā ki seḥābıla müstetir olması andan istiḥyā ḳılması oldı

(124) Mes̱nevī

Vācib āmed çünki āmed nām-ı ū

Şerḥ kerden remzi ezinʿām-ı ū

(16) Çünkim **Şemsü'd-dīn**üñ nām-ı şerīfi lisāna ve taḳrīr ü beyāna geldi ẕikru'l-münʿim şükru'n-niʿmeti muḳteżāsınca (17) anı berāy-ı şükr-i niʿmet yād ḳılmaḳ ve anuñ inʿāmından bir remzi şāriḥ olmaḳ vācib oldı zīrā ***ve minşukri'n-niʿmeti* (18) *ifşā'uhā***[704] ḥadīs̱-i şerīfinüñ feḥvāsınca iẓhār-ı niʿmet-i münʿim iden niʿmetüñ şükrini edā ḳıldı ve veliyyu'n-niʿmeti ḫayrla yād (19) itmek izdiyād-ı niʿmete bāʿis̱ oldı

(125) Mes̱nevī

İn nefes can dāmenem bertāftest

Būy-ı pīrāhān-ı Yūsuf yāftest

Bu nefs cān (20) dāmenüm ṭutmışdur cāndan murād **Ḥażret-i Ḥüsāmü'd-dīn Çelebi**dür *kemāḳāle fīevveli'l-Mes̱nevī seyidī ve senedī ve* (21) *mekānu'r-rūḥi mincesedī*[705] ve bundan murād nefs-i raḥmānī ve nefeḫāt-ı subḥānī olur ve *pīrāhen*den murād ʿalāṭarīḳı'l-istiʿāre (22) **Ḥażret-i Şems**üñ vücūd-ı şerīfleridür ve nefeḫāt **Yūsuf**-ı ḥaḳīḳīye ve nesīmāt maḥbūb-ı ezelīyyeye maḥall olduğı mülābese ile (23) ve **Ḥażret-i Mevlānā** ḳuddise sırruhu beşīr-i ṣādıḳ ve **Ḥüsāmü'd-dīn Çelebi Yaʿḳūb**-ı ʿāşıḳ menzilesinde olur ve mıṣraʿ-ı s̱ānī (24) mıṣraʿ-ı evvele ʿillet olmaḳ maʿnāsın iḳtiżā ḳılur pes taḳdīr-i maʿnā böyle dimek olur ki bu dem cānuma tevʾem olan (25) **Ḥüsāmü'd-dīn** dāmenüm ṭutmışdur anuñçün ki **Yūsuf**-ı ḥaḳīḳīnüñ ẕāt u ṣıfātına maẓhar olan vücūduñ rāyiḥasını (26) ***innī leecidu rīḥe Yūsufe levlā en tefennedūn***[706] diyen **Yaʿḳūb** gibi bu beşīr **Yūsuf**-ı

---

[701] "Ben semâda senin üzerinde görünen bulutu murâd ettim."
[702] "Söz sözü açar."
[703] "Allahın öyle kulları vardır ki, kalpleri güneşten daha aydınlıktır."
[704] "Şükrü ifşa edip açıktan söylemek, nimete şükür anlamına gelir."
[705] "Seyidimiz ve senedimiz Mevlânâ'nın Mesnevî'nin başlarında "cesedimde ruhumun mekânı" dediği gibi.
[706] "Bana bunak demezseniz, inan ki Yusuf'un kokusunu alıyorum" (Yusuf, 94)

ḥaḳīḳīden bulmışdur anuñçün (27) ol Ḥażretüñ ḥālini ve esrār-ı bālini müteḳāżī olmışdur

(126) Mes̱nevī

K'ezberây-ı ḥaḳḳ-ı ṣuḥbet sālhā

Bāz gū ḥālī ezan ḫoş ḥālhā

[A37a] (1) Ki nice yıllar Şems-i Tebrīzī ile olan ṣoḥbet ḥaḳḳıyiçün anuñ ḫoş-ḥāllerinden bir ḥālini girü söyle bu beyt-i şerīf (2) ḳavl-i mużmer olmaḳ ṭarīḳı üzre suʾāl-i muḳaddere cevāb olur keenne Ḥüsāmü'd-dīn Çelebiye didi dimek lāzım geldi (3) buyururlar ki didi yā Mevlānā nice yıllar olan muṣāḥabetüñ ḥaḳḳıçün ol ḥālleri ḫoş olan Şemsden bir ḥāli (4) girü söyle ve anuñile olan maḳāli bize naḳl eyle

(127) Mes̱nevī

Tā zemīn u āsman ḫandan şeved

ʿAḳl u rūḥ u dīde ṣad çendan şeved

(5) Tā kim zemīn-i cesed ve āsmān-ı rūḥ eẕkār-ı pür-envār ile ve güftār-ı ḥaḳīḳat-şiʿār ile ḫandān ola ve leṭāfet (6) ü ṭarāvet bula ve ʿaḳl u rūḥ u dīde-yi dil yüz ol ḳadar ola yaʿnī ezʿāf-ı mużāʿaf ola pes Ḥażret-i Ḫudāvendigār (7) ʿalāṭarīḳi'l-iʿtiẕār kendülerüñ fenāsını ve Ḥażret-i Ḥüsāmü'd-dīn Çelebinüñ iḳtiżāsını ve esrār-ı Şemse ʿadem-i iḳtidārını (8) bir ḳaç ebyātla daḫı ilāāḫırı'l-beyān edā buyururlar

(128) Mes̱nevī

Lātukellifnī feinnī fi'l-fenā

Kellet efhāmī felāuḥṣī s̱enā

Ḥażret-i Sulṭānu'l-vāṣılīn (9) Ḥüsāmü'd-dīn Çelebi Ḥażretlerine ḫiṭāben buyururlar baña teklīf itme ey Ḥüsāmü'd-dīn Ḥażret-i Şemsüñ medḥini (10) zīrā taḥḳīḳan ben fenādayum ve fenā ʿibāretdür vücūd-ı ġayruñ iżmiḥlālinden yaʿnī sālik vücūdını ve sāyir-i mā-sivānuñ vücūdını (11) ẕāt-ı Ḥaḳda fenā ḳılmaḳdan ʿibāretdür kellet efhāmī benüm fehīmlerüm tünd oldı pes ben iḥṣā vü iʿdād idemezem anuñ medḥini (12) ve s̱enāsını ʿuḳūl u fuhūma kelāl vāḳıʿ oldı anuñ medḥ ü s̱enāsı uḥṣāsına ḳādir degülüm

(129) Mes̱nevī

Kullu şey'in ḳālehu ġayre'l-mufīḳ (13)

İn tekellef ev teṣallef lāyelīḳ

Maḳām-ı fenāda müstaġraḳ olan ve bīhūş u ġayr-ı müfīḳ olan fānī her ne kim diye eger tekellüf eyleye (14) ve eger teṣalluf eyleye lāyıḳ u sezā degüldür *küll* menṣūbdur mefʿūlıdur *ḳāluhu*nuñ ve *ḳāluhu*daki żamīr *kullu şey*'e rāciʿdür (15) ve *ġayr* lafżen

merfūʿ fāʿildür *ḳāluhu*nuñ *tekellüf* ve *teṣalluf* bāb-ı tefaʿʿulden ṣīġa-yı māżīdür *tekellüf* ṭabʿda (16) olmayan bir şeyʾi kendüden iẓhār ol şeyʾi zaḥmet içün çekmek ve *teṣalluf* lāf u güzāf itmek maʿnāsına (17) ve bu beyt-i şerīfüñ iʿrābında iki vech olup vech-i evvel *küll* mübtedā ve ḳālehu ḫaber olmaḳdur vech-i s̱ānī maẓınna-yı (18) *māażmera ʿāmilihi ʿalāşerīṭati'-t-tefsīri*[707] ḳabīlinden olduġıyiçün ʿāmilini iżmār ile *küll* menṣūb olmaḳdur pes vech-i s̱ānī (19) üzre taḳdīr-i kelām *ḳāle kullu şeyʾin ḳālehu ġayru'l-mufīḳ*[708] dimek olur ve *ḳālehu*da olan żamīr iki vechde daḫı lafẓ-ı (20) külle rāciʿdür taḳdīr-i kelām ve taʿbīr-i merām böyle dimek olur ki her şey ve her kelāmı ki bīhūş ġayr-ı müfīḳ olan (21) kimse diye eger tekellüf ider eger teṣalluf ider lāyıḳ degüldür **Ḥażret-i Ḫudāvendigār**uñ bu güftārları yaʿnī iʿtiẕār (22) ve iẓhār-ı ʿadem-i iḳtidār medḥ ü s̱enā-yı **Şems**-i velāyet-kirdār ḳılmaları müstaġraḳ-ı cemāl-i vaḥdet olmalarını işʿārdur şol (23) dem ki ol Ḥażret envār-ı ẕāt-ı ḥaḳḳı muṭṭaliʿ vücūd-ı **Şems**den tecellī vü ṭāliʿ görüp ve ẕerrāt-ı mümkinātı pertev-i şems-i ḥaḳīḳatile (24) ḳāyim göricek ḥayrān u ḥāʾim olup ʿalāṭarīḳi'il-iʿtiẕār buyururlar ki ben bu mertebede ser-mest ü bīhūşlık (25) ʿāleminde iken anuñ medḥ ü s̱enāsın itmek lāyıḳ degüldür zīrā bu mertebenüñ kelāmı mertebe-yi beşeriyyetde münfehim olmaz (26)

(130) Mes̱nevī

Men çi gūyem yek regem huşyār nist

Şerḥ-i an yārī ki ūrā yār nist

Ben ne söyleyem benüm her bir ṭamarum hüşyār degüldür (27) ol bir yāruñ şerḥini ki anuñ yārı vü naẓīri yoḳdur yaʿnī ʿışḳ-ı yār benüm cemīʿ-i ʿurūḳ u aʿżā vü eczāma [A37b] (1) bir mertebe teḫallül ü sirāyet eylemişdür ki min cemīʿi'l-vücūh ʿaḳla maḥall ḳalmamışdur pes mestüñ sözini hüşyār (2) olanlar fehm eylemez ve maḥv ṭabaḳasında olanlaruñ kelāmını ṣaḥva gelmeyince ehl-i ṣahvānuñ kelāmından müstefīd olmaz ʿale'l-ḫuṣūṣ (3) mest olan ʿāşıḳ bir yār-ı bīşebehden söyle ki anuñ mevcūdāt içre yārı ve naẓīri olmaya yārdan murād (4) ferdāniyyet-i Ḥaḳḳuñ maẓharı olan **Şemsü'd-dīn-i Tebrīzī Ḥażretleri**dür ki ḳuṭbu'l-aḳṭāb ve ferdu'l-efrāddur ve ferdu'l-efrād (5) olan kimesne her ʿaṣrda bir kimse olduġı [P17b] muḥaḳḳaḳ olduġıyiçün aña yār u naẓīr yoḳdur dimek olur (6)

(131) Mes̱nevī

Şerḥ-i in hicrān u in ḫūn-ı ciger

---

707 "Tefsîri olmak şartıyla âmilini gizlemedi."

708 "Kendinde olmadan her şey onu söyler, dedi."

İn zaman bü'gẕār tā vaḳt-i diger

Bu hicrānuñ şerḥini ve bu ḫūn-ı cigerüñ şerḥini ey **Ḥüsāmü'd-dīn** (7) **Çelebi** bu zamān-ı bīhūşīde terk eyle vaḳt-i aḫere dek tā kim maḥv mertebesinden ṣaḥve geldükde ve ifāḳat bulduḳda (8) ʿaḳluñ fehm eyledügi ḳadar ol yār-ı bīnaẓīrüñ şerḥini söyleyem ve anuñ maḳāmāt-ı ʿaliyye ve mertebe-yi maʿneviyyesinden bir miḳdār naḳl eyleyem (9)

(132) Meṡnevī

Ḳāle eṭʿimnī feinnī cāyiʿun

Vaʿtecil fe'l-vaḳtu seyfun ḳāṭıʿun

Ḥüsāmü'd-dīn Çelebi dirler **Ḥażret-i Ḫudāvendigār** ki (10) yā **Mevlānā** baña īṭʿām eyle yaʿnī iḥsān ḳıl beni ṭaʿāmlanmadan *feinnī cāyiʿun* zīrā ben açum ve ṭaʿām-ı meʿānī vü ḥaḳāyıḳa muḥtācum (11) *veʿtecil* baña eṭʿime-yi maʿārifi ve eşribe-yi esrār u leṭāyifi iṭʿām eylemede ʿacele eyle zīrā vaḳt bir seyf gibi ḳāṭıʿ ve şemşīr-i (12) ṣārim gibidür dāyimā iʿmār-ı insānı bürrān olmada ve evḳāt-ı benī Ādeme noḳṣān virmededür imdi insāna lāyıḳ olan (13) hīç evḳātın żāyiʿ itmek gerekmez nitekim **İbn Fārıż Ḥażretleri** buyururlar

Beyt

Ve kun ṣārimen ke'l-vaḳti fe'l-maḳtu

Fīʿasiyye (14) *iyyāke ʿaleyye fehiye uḫtıra ʿilletī*[709]

(133) Meṡnevī

Ṣūfī ibnu'l-vaḳt bāşed ey refīḳ

Nist ferdā guften ezşarṭ-ı ṭarīḳ

Ṣūfī ibnu'l-vaḳt (15) olur ey refīḳ ferdā dimeklik ṭarīkuñ şarṭından degüldür yaʿnī **Ḥüsāmü'd-dīn Çelebi Ḥażret-i Ḫudāvendigār**a didi ki (16) ey refīḳ ṣūfī ibnu'l-vaḳtdur ferdā dimeklik şarṭ-ı ṭarīḳ degüldür zīrā ehl-i ṭarīḳ olan ṣūfī māżī vü müstaḳbele (17) naẓar ḳılmaz ṭıfl-ı ṣaġīr pederinüñ ḥükminde maḥkūm olduġı gibi ṣūfī daḫı vaktüñ ḥükminde maḥkūm u muḳayyeddür vaḳt her ne (18) iḳtiżā eylerse anı görür ve anı murād eyler geçmişe ve gelecege mültefit olmaz ve bu ibnu'l-vaḳtüñ ve ebu'l-vaḳtüñ mufaṣṣalan şerḥi **Minhācu'l-Fuḳarā**-nām (19) kitābumuzda *bāb-ı ṡāminde derece-yi sādisde* meẕkūr olmışdur ve *üçünci cildde dāstān-ı meşġūl şuden-i* (20) *ʿāşıḳ beʿışḳ nāme ḫᵛānden* beyānında mesṭūr olmışdur lāzım gelürse anda ṭaleb olına

(134) Meṡnevī

Tū meger ḫod merd-i ṣūfī nistī (21)

---

[709] "Vakit gibi tavizsiz ol ki sevilmesin. Kişiliğine uygun olsun. Bana bunun illeti hatırlatıldı."

Hestrā eznesye ẖized nīstī

Yā **Mevlānā** meger sen ẖod merd-i ṣūfī degül misin ki *īn zamān bü'gẕār tā vaḳt-i* (22) *diger* dirsin istifhām taḳrīr içündür yaʿnī sen ẖod merd-i ṣūfīsin dimek olur varlıġa nüsyeden ve ferdādan (23) yoḳlıḳ ḥāṣıl olur yaʿnī mevcūd olan şeyʾe viresi ve gelecek zamānda olasıdan fenā gelür ve ʿadem olur (24)

(135) Mes̱nevī

Guftemeş pūşīde ẖoşter sırr-ı yār

Ḫod tu derżımn-ı ḥikāyet gūş dār

Ol cān menzilesinde olan **Ḥüsāmü'd-dīn** (25) **Çelebi**ye didüm yāruñ sırrı pūşīde olmaḳ ẖoşterdür tā kim maḥremler andan ẖaberdār olmaya sen ẖod ʿārifsin (26) sırr-ı yāra żımn-ı ḥikāyetde ḳulāḳ ṭut ve ḳıṣṣadan maḳṣūd olan maʿnāyı iẕʿān it yaʿnī ey **Ḥüsāmü'd-dīn** (27) ẖod sen ḥikāyātuñ żımnında ve ʿibārātuñ derūnında olana ḳulaḳ ṭut tā kim żımn-ı ḥikāyātda olan meʿānī-yi şerīfeden **[A38a]** (1) yāruñ esrārına muṭṭaliʿ olasın ve anuñ ʿaẓm-ı şānına şuʿūr bulasın

(136) Mes̱nevī

Ḫoşter an bāşed ki sırr-ı dil-berān (2)

Gufte āyed derḥadīs̱-i dīgerān

Ḫoşter oldur ki dil-berlerüñ sırrı yaʿnī maḥbūbān-ı ḥarem-i ʿizzet olan evliyāʾullāhuñ ḥaḳīḳatinüñ (3) ve bāṭınuñ ʿilmi söylenmiş gele ġayrīlerüñ ḥadīs̱i mā-beyninde tā nāmaḥrem ü bīgāne anı ġayrīnüñ ʿilmi ve sırrı ḳıyās ḳıla (4) ve aġyār u nāmaḥremlerden maḳṣūdun bi'ẕ-ẕāt olan yāruñ esrārı pūşīde

(137) Mes̱nevī

Guft mekşūf u bürehne bīgulūl (5)

Bāz gū defʿam medih ey bu'l-fużūl

Cismümde cānum menzilesinde olan **Ḥüsāmü'd-dīn Çelebi** didi ki mekşūf ü ʿuryān (6) ve bīẖıyānet sırr-ı yārı āşkāre söyle baña defʿ virme ey fażīletler ṣāḥibi guftüñ ḳāyili cān menzilesinde (7) olan **Ḥüsāmü'd-dīn Çelebi**dür cān didi dimek ḥaḳīḳat-ı maʿnāya şuʿūrdan ẖālīdür

(138) Mes̱nevī

Perde berdār u bürehne gū ki men (8)

Mīneẖusbem bāṣanem bāpīrehen

Vech-i sırr-ı yārdan perdeyi ḳaldır ve ḥicābı refʿ eyle ve ʿuryān u āşkāre (9) söyle ki ben pīrehenle olan ṣanemle yatmazam yaʿnī maḥcūb olan maḥbūbla ve mesṭūr olan maṭlūb

ile bir (10) maḳāmda istirāḥat itmezem pes mecāz u kināye perdelerin ve işārāt u ḥikāyāt sırların refʿ eyle ve maṭlūb (11) olan sırrı āşkārā vü mübeyyen söyle demādem ve hem ʿarūs-ı sırr-ı yārla ḫacle-yi derūnda ve ḫalvet-ḫāne-yi (12) buṭūnda istirāḥat ḳılmış ve hem ḫᵛāb olmış ola

(139) Mes̱nevī

Guftem er ʿuryan şeved ū derʿıyān

Nī tu mānī nī kenāret nī miyān

(13) **Ḥażret-i Ḫudāvendigār** cān menzilesinde olan **Ḥüsāmü'd-dīn Çelebi Ḥażretleri**ne virdükleri cevāb-ı bāṣavābı taḳrīr (14) idüp buyururlar ben ol cān menzilesinde olan **Ḥüsāmü'd-dīn Efendi**ye didüm eger ol yār-ı ḥaḳīḳīnüñ sırrı (15) ʿuryān ola mertebe-yi meʿāniyyede ne sen ḳalursın ne eṭrāfuñ ḳalur ve ne miyānuñ ḳalur ḥaḳīḳat-ı maʿnā̱ oldur (16) ki **Ḥażret-i Şemsü'd-dīn-i Tebrīzī**nüñ sırrından murād sırr-ı vaḥdet-i muṭlaḳdur vaḥdet-i muṭlaḳanuñ (17) sırrı ʿıyāna geldükde anı müşāhede ḳılan sālikān vücūdı ḳalmaz ve kenārı ve miyānı maḥv u fenā olur (18) ve *kullu şey'ün hālikun* olup vech-i bāḳī ẓuhūra gelür pes **Ḥażret-i Mevlānā** ḳaddesallāhu sırrahu'l-ʿazīz **Ḥüsāmü'd-dīn Efendi**nüñ (19) kemāl-i fenāya nevʿan ʿadem-i istiʿdādların görüp anı maḥv u fenā mertebesinden bilāistiʿdād menʿ buyururlar tā tedrīcile (20) kemāl-i fenāya istiʿdād ḥāṣıl eyledükden ṣoñra **Ḥażret-i Şems**üñ ʿaẓẓamellāhu ẕikrehu maẓhar olduġı vaḥdet-i muṭlaḳa (21) sırrına ṭālib ola ve lihāẕā buyururlar

(140) Mes̱nevī

Ārzū miḫᵛāh līk endāze ḫᵛāh

Bernetābed kūhrā yek berg-i kāh

Ey tenümde cānum (22) menzilesinde olan **Ḥüsāmü'd-dīn Çelebi** ārzū iste ve lākin endāze ile iste yaʿnī istiʿdāduñ miḳdārı (23) ṭaleb eyle zīrā bir kimse istiʿdādınuñ verāsında olan mertebenüñ sırrına ṭāḳat getüremez nitekim bir ṣaman çūpı (24) ṭaġuñ taḥammüline ṭāḳat getüremez zīrā ṣaman yapraġınuñ ṭaġa taḥammül eylemege istiʿdādı yoḳdur keẕālik her mertebenüñ (25) ehli fevḳinde olan mertebenüñ sırrına getüremez

(141) Mes̱nevī

Āftabī k'ezvey in ʿālem furuḫt

Endekī ger piş āyed cümle suḫt

(26) Mes̱elā bir āftāb ki andan bu ʿālem şuʿlelendi ve żiyā buldı *āftābī*de olan *yā* vaḥdet içün olmayup (27) ḥikāyet içün ola bu taḳdīr üzre maʿnā̱ āftāb ki bu cihān anuñ nūrından münevver olmışdur ẕerrāt-ı cihān **[A38b]** (1) andan neşv ü nemā bulmışdur

eger bir azıcuḳ derecesinden ve medārından bu ʿālem cānibine ilerü gele cümleyi (2) yaḳar *sūḫt* kelimesi lāzım u müteʿaddī olmaḳ cāyizdür yaʿnī eger āftāb āsman-ı çārum medārından miḳdār-ı ḳalīl (3) ilerü gelse cümle ʿālem yanardı pes āftāb-ı ḥaḳīḳī daḫı bu muḥaddes̱āt u mevcūdāt subḥān vechinden keşf-i ḥicāb (4) idüp ḳarīb olsa cemīʿ-i eşyāyı iḥrāḳ eyleyeyidi ***kemā ḳāle ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem ḥicābuhu'n-nāri levkeşefehā leaḥraḳat subuḥātu*** (5) ***vechihi mā intihā ileyhi başaruhu minḫalḳihi***[710] ve beşeriyyetde ve melekiyyetde olanlar daḫı o nūr-ı ḥaḳīḳat mertebesinden bir derece ziyāde (6) bilāistiʿdād teḳarrub eylese muḥterik olayıdı *kemā ḳāle Cebrāʾīlu fī'l-Miʿrāc ʿinde'l-vuṣūli ilāsidreti'l-muntehā lev-denevtu* (7) *enmileten leiḥteraḳtu'l-bāle*[711] pes sen daḫı ey benüm cānum menzilesinde olan **Ḥüsāmü'd-dīn Efendi** ʿacele idüp (8)

(142) Mes̱nevī

Fitne vü āşūb u ḫun-rīzī mecū

Pīş ezīn ezŞems-i Tebrīzī megū

Fitne vü ġavgā ve ḫūn-rīzlıḳ isteme ki **Şems-i Tebrīzī** (9) **Ḥażretleri**nüñ ḥaḳāyıḳından bundan ziyāde ve yaḫud bundan ilerü söz söyleme ki keşf-i esrār u himmetüñ ister (10) olur ise nice fitneler olur ve ḳanlar dökilür ve başlar kesilür zīrā **Ḥażret-i Şems**üñ ḥaḳīḳatinüñ sırrı ẓāhir (11) olmaḳ mūcib-i fitne vü ġavġā ve müstelzim-i sefk ve ceng ü ġavġā olur

(143) Mes̱nevī

İn nedāred āḫır ezāġāz gūy (12)

Rev tamām-ı in ḥikāyet bāz gūy

[P18a] Bu **Şems-i Tebrīzī Ḥażretleri**nüñ beyānı nihāyet ü ġāyet ṭutmaz ḥikāyenüñ ibtidāsından (13) söyle yüri bu kenīzek ḥikāyesinüñ tamāmını girü [şerḥ ü beyān eyle ve āşkāren söyle ki erbāb-ı fıṭnaṭ bu ḥikāye (14) żımnında **Şems-i Tebrīzī** ile bizüm mā-beynümüzde olan esrārı fehm ü idrāk ideler]

Ḫalvet ṭalebīden-i ān velī ezpādşāh (15) **bākenīzek cihet deryāften-i renc-i kenīzek**

Bu surḫ-ı şerīf ol ṭabīb-i ilāhī olan veliyy-i kāmil cāriyenüñ (16) rencini añlamaḳ içün pādşāhdan kenīzek ile ḫalvet olmasını ṭaleb eyledügidür

(144) Mes̱nevī

Guft ey şeh ḫalvetī kun ḫānerā (17)

---

[710] "O'nun yüzünün örtüsü ateş gibidir. Onu açarsa yüzünün güzelliği, gözünün gördüğü en uzak yere kadar hepsini yakardı." Müslim, Îmân, 79 (293, 294) (179)
[711] "Cebrâîl'in Sidre-yi Müntehâ'ya ulaşıldığında (şayet bir parmak öteye geçersem yanarım) dediği gibi"

Dūr kun hem ḫᵛīş u hem bīgānerā

Ṭabīb-i ilāhī pādşāha eyitdi ey şāh ḫāne-yi ḫalvet eyle ammā bir vechile (18) tamām ḫalvet eyle ki hem maḥrem u ḫᵛīşi ve hem bīgāneyi dūr eyle yāḫud hem kendüñi ve hem bīgāneyi ḫāneden (19) dūr eyle yaʿnī ḫānede benden ve kenīzekden ġayrı bir ferd ḳalmaya bunda işāret vardur mürīde ki ḫalvet-i ẓāhire (20) vü bāṭına olmayınca ve taḫliye-yi dil ḳılmayınca emrāż-ı bāṭına-yı nefsāniyye ẓuhūra gelmez ve ṭabīb-i ilāhī olan şeyḫ anuñ (21) ne marażına mübtelā olduġına ḥaḳīḳatile āgāh olmaz ve lihāẕā kemāliyile ʿuzlet ü ḫalvet ḳılmaġa ve bīgānelerden belki (22) maḥrem ü āşnālardan bile müctenib olmaġa işāret idüp buyururlar

(145) Meṣnevī

Kes nedāred gūş derdehlīzhā (23)

Tā bupursem z'in kenīzek çīzhā

Ol veliyy-i kāmil ve mürşid-i fāżıl kenīzek-i nefsüñ marażına vāṣıl olmadan ötüri rūḥ-ı (24) sulṭānīye taḫliyye-yi ẓāhir ü bāṭın emr idüp eyitdi bir mertebe ḫalvet eyle ki dehlīzlerde yaʿnī iki ḳapu mā-beyninde (25) kimse ḳulaḳ ṭutmaya tā kim kemāl-i ḫalvet muḥaḳḳaḳ olduḳda bu kenīzekden lisān-ı ḥālle veyā maḳālle şeyler ṣoram (26)

(146) Meṣnevī

Ḫāne ḫālī mand u yek deyyār nī

Cüz ṭabīb u cüz heman bīmār nī

Pādşāh ṭabīb-i ilāhīden çünkim bu kelāmı işitdi (27) anuñile ʿamel idüp ḫāneyi taḫliye itdi ḫāne ḫālī ḳaldı ve bir diyār ḳalmadı ṭabīb [A39a] (1) ve hemān ol bīmārdan ġayrı ḳalmadı

(147) Meṣnevī

Nerm u nermek guft şehr-i tū kucast

Ki ʿilāc-ı ehl-i her şehrī cüdast

Mülāyemet (2) ü mülāṭefet ve ḳavl-i leyin ile senüñ şehrüñ ḳandedür didi yaʿnī mebdeʾ-i vaṭan-ı aṣlīden söz açdı zīrā (3) her bir şehrüñ ʿilācı ve her vilāyetüñ bir hevāsı ve her ṭabīʿatüñ başḳa bir devāsı vardur didi pes tavżīḥ-i maʿnā (4) böyle dimek olur ki ol ṭabīb-i ilāhī ol kenīzek nerm ü haẕīn kelāmile ki deʾbu'l-mürşidīndür mülāʾimce didi ki (5) senüñ şehrüñ ḳandedür bunda tenbīh vardur muʿallim ü mürşid olan kimesneler ki marīż-i maʿnevī olan kimselere (6) rıfḳat u mülāyemet eyleye *kemā ḳāle ʿaleyhi'ṣ-ṣalātu ve's-selām innellāhe refīḳun yuḥibbu'r-rıfḳa ve yuʿṭi'r-rıfḳu mimmā lāyuʿṭā* (7) *ʿale'l-ʿunfi ev mā lāyuʿṭā ʿalāmā-sivāhi ve ḳāle ʿaleyhi's-selām liʿĀyişeti raḍıyallāhu ʿanhā*

ʿaleyki bi'r-rıfḳı ve iyyāke (8) *ve'l-ʿunfe ve'l-fuḥşe feinne'r-rıfḳa lāyekūnu fişey'in illā zānehu ve lāyunzeʿu minşey'in illā şānehu ve ʿan Cerīr ʿani'n-Nebiyyi ʿaleyhi's-selām* (9) *ḳāle men yuḥramu'r-rıfḳa yuḥramu'l-ḫayr*[712] ve Ḥażret-i Ḥaḳ Teʿālā ġalīẓu'l-ḳalb olmaġı ve ḫalḳa ḫuşūnet ḳılmaġı ẕemm eyleyüp ġayrılara (10) irşāden sūre-yi **Āli ʿİmrān**da buyururlar *febimā raḥmetin minellāhi lintelehum ve lev kunte ḥaẓẓan ġalīẓu'l-ḳalbi lātenfeḍḍū minḥavlike*[713] ilāāḫırıhi (11) ve'l-ḥāṣıl ṭabīb-i İlāhī ol kenīzeke eyitdi ey kenīzek zīrā her bir şehr ehlinüñ muʿālecesi cüdādur nitekim ʿinde'l-eṭıbbā'i'l-cismāniyye (12) her bir şehr ehlinüñ ʿilācında tefāvüt muḳarrerdür keẕālik ʿinde'l-eṭıbbā'i'r-rūḥāniyye şehr-i maʿnevīden her bir şehrüñ (13) ehlinüñ terbiyye vü ʿilācı dīgerdür *ve lihāẕā ḳāle ʿaleyhi's-selām en-nāsu maʿādinü kemaʿādini'ẕ-ẕehebi ve'l-fiżżati*[714] bu ḥadīs̱-i (14) şerīfüñ şerḥi cild-i s̱ānīde *guften-i ān merd-i nāṣıḥ baʿd ezçend pendān-ı maġrūr ḥırs* beyānında meẕkūr olmışdur (15) anda ṭaleb olına

(148) Mes̱nevī

Ve'nder an şehr ezḳarābet kīstet

Ḫᵛīşi vü peyvestegī bā çīstet

Ṭabīb-i ilāhī eyitdi ey kenīzek (16) ol şehrde ḳarābetde saña kim vardur senüñ ḫaṣmlıġuñ ve ittiṣālüñ ne şey' iledür bunda tenbīh budur ki mürşid (17) ü mürebbī marīżu'n-nefs mürīdinüñ aḳrabā vü taʿalluḳāt-ı rūḥāniyye vü cismāniyyesinden istifsār eyler tā nūr-ı firāsetile (18) ve ḳuvvet-i kiyāsetile anuñ ḳurenā vü cülesāsından ve meyl ü muḥabbet eyledügi eşyādan derūnınuñ esrārına muṭṭaliʿ ola (19) ve emrāż-ı bāṭınasına şuʿūr taḥṣīl ḳıla

(149) Mes̱nevī

Dest bernabżeş nihād u yekbeyek

Bāz mīpursīd ezcevr-i felek

(20) Ol ṭabīb-i ilāhī dest-i ʿaḳlı ve yed-i firāset ü kerāmeti ol kenīzek-i nefsüñ nabż-ı maḳāli üzre ḳodı ve bir feleküñ (21) cevr ü ẓulmından girü ol kenīzekden ṣordı tā göre ki kenīzeküñ nabżı ne sözde ve su'ālde ḥareket eyler *yekbeyek* (22) kelimelerinüñ maʿnāsı mıṣraʿ-ı s̱ānīde maṣrufdur burada baʿż-ı mütevehhimīn cānibinden bir su'āl

[712] "Hz. Peygamber'in dediği gibi; "Allah, rıfk sahibidir ve yumuşak huyluluğu sever. Sertlikle vermediğini yumuşaklıkla verir." Hz. Peygamber Hz. Ayşe'ye de "Aman yumuşak huylu ol, şiddetten kaçın. Fuhşa yakın olma. Çünkü bir yerde rıfk varsa orayı süsler, yoksa orası kötü hale gelir. Cerir'den rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle demiştir: "Bir kimseye rıfk verilmemişse hayır da verilmemiştir." Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ, II/92 (1776); I/268 (706).

[713] "Sen, Allah'tan bir esirgeme sayesinde onlara yumuşak davrandın. Eğer kaba ve katı yürekli olsaydın onlar etrafından dağılığ gitmişlerdi bile." (Al-i İmran, 159)

[714] "İnsanlar altın ve gümüş madeni gibi madenlerdir." Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ, II/414 (2793).

lāzım gelür ki ol su'āl (23) budur keenne dirler ki izn-i Ḥaḳḳıla mürşid ve ḳudret-i Rabbāniyye ile mürebbī olan ṭabīb-i ilāhī marīżu'n-nefs olan mürīdüñ (24) emrāż-ı bāṭınasına muṭṭaliʿ olmaḳda tā bu mertebe tecessüs tefaḫḫuṣ ḳılur mı ve emrāż-ı maʿneviyye ṣāḥib-i müşāhede olan (25) ṭabīb-i ilāhīye mestūr u pūşīde olur mı bu beyt-i şerīfi mes̱el mevḳıʿında īrād itmekle su'āl-i muḳaddere cevāb buyururlar (26)

(150) Mes̱nevī

Çün kesīrā ḫār derpāyeş cehed

Pāy-ı ḫodrā berser-i zānū nehed

Yaʿnī nıʿam mestūr olur ve maraż-ı maʿnevīnüñ anlara (27) daḫı idrāk eylemesi müşkil gelür mes̱elā çünkim bir kimsenüñ ayaġına ḫār batsa ol kimse kendü ayaġını dizi üzre [A39b] (1) ḳor ḫārı bulmadan ötüri

(151) Mes̱nevī

Ve'z ser-i sūzen hemī cūyed sereş

Ve'r neyābed mīkuned bāleb tereş

Ve igne başından (2) yaʿnī igne ucıyıla ol diken başını arar ve eger ol ayaġına batan dikeni bulamazsa ṭuṭaġıyıla ol dikenüñ (3) batduġı maḥalli yaş eyler kim anuñ bulınması ve iḫrācı āsān ola

(152) Mes̱nevī

Ḫār derpā şud çunin duşvār yāb (4)

Ḫār derdil çun buved vā dih cevāb

Ayaḳda olan diken böyle düşvār bulunıcı oldı göñülde olan ḫār niçe olur baña (5) cevāb vir yaʿnī maḥsūs olan ve cisme elem viren buncılayın ʿusretile bulunıcı olduġı s̱ābit oldıyısa göñülde (6) olan ḫār-ı maʿnevīyi bulmaḳ ne vechile āsān olur cevāb vir yaʿnī her kimse anı bulmaḳ āsān olmaz (7) meger şol kimse ki ʿālim-i rabbānī olan naẓar-ı keşf ü şuhūd ile bāṭın-ı insāna naẓar ḳıla pes evhām-ı ḳāṣıra ṣāḥiblerine (8) bir su'āl daḫı gönderdi ki çünkim veliyy-i kāmil ve mürşid-i fāżıl daḫı su'āl itmedin bilmez ve aḥvāl-i derūna āgāh olmaz (9) biz daḫı su'āl iderek niçün bilmeyevüz ol su'āle daḫı cevāb virüp buyururlar

(153) Mes̱nevī

Ḫār-ı dilrā ger bidīdī her ḫasī (10)

Dest key būdī ġamanrā berkesī

Göñül ḫārını eger her bir ḫas göreyidi ve anı bulup iḫrāc ideyidi (11) yaʿnī ḳalbde olan maraża her ednā vü eḫass olan kimse naẓar irgüreyidi ġamlaruñ bir kimse üzre ḳaçan

destī olurdı (12) yaʿnī ġumūm u humūm bir kimsenüñ ḳalbi üzre ḳaçan hücūm ḳılurdı yaʿnī aḳdām-ı hücūm ḳılmazdı ve her kes ẖār-ı dile (13) vāḳıf olsa idi ġam u elem ḳomazdı dimek olur

(154) Mes̱nevī

Kes bezīr-i dumm-i ẖar ẖārī nehed

H̱ar nedāned defʿ-i an ber mīcehed

(14) Mes̱elā bir kimse ẖaruñ ḳuyruġı altına bir ẖār ḳor ẖar anuñ defʿini bilmez yaʿnī defʿine ḳādir olmaz ıżṭırābından (15) ḳalġır bu beyt-i şerīf mes̱el mevḳıʿında vāḳıʿ olmışdur şol nefsleri ẖar gibi olan ġāfillerüñ ḥaḳḳında ki emrāż-ı (16) maʿneviyyeden bir ẖār-ı dil üzre mübtelā olsalar anuñ defʿine ḳādir olmaz belki anuñ eleminden kemāliyile mużṭarib (17) ü müteʾellim bir yirde ḳarār ḳılmazlar ve derdden ṣafā-yı ẖāṭır bulmazlar ḳande (18) ḳaldı ki ġayruñ aḥvālini bileler ve sırr-ı derūnına ʿālim olalar

(155) Mes̱nevī

Bercehed v'an ẖār muḥkemter zened

ʿĀḳılī bāyed ki ẖārī berkened

(19) H̱ar ḳalġır ve ol ẖār anı muḥkemrek urur yaʿnī ẖar ḳuyruġın ḳıṣup ḳalġıdıḳça ẖara ẖāruñ teʾs̱īri (20) ẕiyāde olurdı bir ʿāḳıl gerekdür ki ol bir ẖārı ẖardan ḳopara ve gidere tā kim ẖar-ı bīçāre anuñ eleminden ẖalāṣ (21) bula

(156) Mes̱nevī

H̱ar zibehr-i defʿ-i ẖār ezsūz u derd

Cüfte mīendaẖt ṣad cā zaẖm kerd[715]

H̱ar ẖāruñ defʿ u refʿinden ötüri (22) sūz u derdinden yaʿnī ziyāde elem ü ıżṭırābından çifte atdı yüz yirde zaẖm **[P18b]** u mecrūḥ itdi *ezsūz u* (23) *derd*üñ maʿnās̱ı mıṣraʿ-ı s̱ānīde maṣrūfdur yaʿnī ol ẖāruñ iẖrācı vaḳtinde olan miḥnet ü zaḥmete ṣabr eyleyüp (24) belki elem-i derūnında iẖrāc-ı ẖāra ḳaṣd eyleyen ʿāḳıl-ı ḥikmet-şiʿāra eẕā vü cefāya müteʿallıḳ çiftelerin estervār (25) atup ve kendünüñ ḥaẓẓ-ı nefsi cānibini ṭutup ḳalb ü vicdānında yüz yire zaẖmlar urdı dimek olur

(157) Mes̱nevī

An ḥakīm-i ẖār-çīn ustād būd (26)

Dest mīzed cābecā mīāzmūd

Ol ḥakīm-i ẖār-çīn emrāż-ı maʿneviyyeyi bilmede ve anı teşẖīṣ (27) ḳılmada üstād idi el urdı kenīzeküñ yir yir nabżın yoḳlayup tecrübe eyledi yaʿnī eyādī-yi kiyāset ü firāseti

[715] Bu beyit Tâhirü'l-Mevlevî şerhinde yoktur (s. 157).

[A40a] (1) yir yir anuñ aḥvāli üzre ḳoyup şındı ve anuñ derūnınuñ sırrını tecessüs ü tefaḫḫuṣ eyledi

(158) Mes̱nevī

Z'an kenīzek berṭarīḳ-ı dāstān (2)

Bāz mīpursīd ḥāl-i dūstān

Ol kenīzekden ḥikāyet ṭarīḳı üzre girü dostlarınuñ ḥālini ṣordı zīrā *el-merʾu* (3) *ʿalā̱dīni ḫalīlihi fe'l-yenẓur eḥadukum bimen yuḫālilu*[716] ḥadīs̱inüñ feḥvāsınca insānuñ kār u esrārını aḫillā vü yārānından maʿlūm olur (4) ve cülesā vü muṣāḥiblerinden aḥvāl-i derūnı ẓuhūra gelür

(159) Mes̱nevī

Bāḥakīm ū ḳıṣṣahā mīguft fāş

Ezmaḳām u ḫᵛācegān u şehrtāş

(5) Çünkim kenīzek ol ḥakīm-i ilāhīden bu mertebe rıfḳ u mülāyemeti gördi ol ḥakīme ol kenīzek āşkāre ḳıṣṣalar (6) söyledi kendünüñ maḳāmından ve ḫᵛācelerinden ve şehrinden eṭrāfından ḥikāyeler eyledi taş **Çaġatay** (7) dilince şehrüñ eṭrāfına dirler ve lisān-ı **Fārsī**de iki şeyʾi bir şeyʾe mensūb olsalar aña dirler mes̱elā *ḫᵛācetāş* (8) ve *şehrtāş* gibi yaʿnī ikisi bir efendi ḳulı ve ikisi bir şehrlü dimek olur baʿż-ı nusaḫda *şehrle taşuñ* (9) mā-beyninde *vāv* vāḳıʿ olmışdur yaʿnī kendü şehrinden ve ṭaşdan yaʿnī şehrlisinden ḥakīme ḳıṣṣaları āşkāren (10) naḳl eyledi ve baʿż-ı nusaḫda *bāş bā*yile vāḳıʿ olmışdur bu taḳdīr üzre maʿnā̱ şehrinden ve şehrde olmasından (11) ḳıṣṣalar söyledi

(160) Mes̱nevī

Sūy-ı ḳıṣṣa guftene ş mīdaşt gūş

Sūy-ı nabż u cüsteneş mīdaşt hūş

Ol ḥakīm-i (12) ilāhī ol cāriyenüñ ḳıṣṣa söylemesi cānibine ḳulaḳ ṭutardı cāriyenüñ nabżı cānibine ve nabżuñ ḥareketi cānibine (13) ʿaḳl ṭutardı tā anuñ nabż-ı cānı ne gūne ḥareket eyler ʿaḳlile bile ve anuñ ḥarekātından derūnında olan sırrına (14) muṭṭalıʿ ola nitekim ṭabībān ṭabīʿat-ı nabżuñ ḥareketinden derūnında olan maraża istidlāl ḳılurlar [ve muṭṭaliʿ olurlar] (15)

(161) Mes̱nevī

Tā ki nabż eznām-ı ki gerded cihān

Ū buved maḳṣūd-ı cāneş dercihān

---

[716] "Kişi, dostunun inandığı din üzeredir. Her biriniz, kimle arkadaş olduğuna dikkat etsin." Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ, I/510 (1359), II/263 (2281).

Tā ki kenīzeküñ nabżı kimüñ (16) nāmından ḳalġıcı ve ḥareket idici olur cihānda anuñ cānınuñ maḳṣūdı ol olur ḥāṣıl-ı kelām ṭabīb-i ilāhī (17) kenīzeküñ marażı marażı-ı ʿışḳ idügin bildi ve lākin maʿşūḳını bilmek içün bu ḳadar cüst ü cū ḳıldı zīrā (18) maʿşūḳı maʿlūm olıcaḳ maraż-ı ʿışḳa ʿilāc olmaḳ mümkin degüldür

(162) Mes̱nevī

Dūstān u şehr-i ūrā berşumurd (19)

Baʿd ezan şehr-i digerrā nām burd

Ol kenīzeküñ dostlarını ve şerhlerini ṣaydı eṣaḥḥ nusḫalarda *dūstān* ile *şehr*üñ mā-beyninde (20) vāv-ı ʿāṭıfa yoḳdur bu taḳdīr üzre maʿnā̱ böyle dimek olur ki ol kenīzeküñ şehrinüñ dostlarını ṣaydı (21) yaʿnī her yirini ism ü resmiyile ẕikr eyledi andan ṣoñra ġayrı şehrüñ nāmın eyledi yaʿnī kenīzeke ġayr şehrleri (22) ẕikr itdi bundan maḳṣūd mürīdüñ nefsinüñ dostlarını ve anuñ maḳāmında sākin olan yārānını ṭabīb-i ilāhī (23) olan mürşid anuñ ḳatında her birinüñ nāmını aña iḥṣā eyler tā göre kim ḳanġı kimsenüñ nāmına meyl ḳılur ve (24) ne şeyʾüñ isminden ḥaẓẓ alur ḳaçan her kes bir şeyʾe muḥabbet ḳılsa anuñ nāmı ẕikr olundıḳda (25) beher ḥāl sevmedügi şeyʾüñ nāmı ẕikr olduġı gibi olmaz belki ʿinde ẕikru'l-maḥbūb yā ḳavlinde yā fiʿlinde (26) ve yāḫud beşeresinde aña bir āḫar ḥālet-ı ʿārıża olur pes ṣāḥib-i firāset bundan bilür ki anuñ ol şeyʾe (27) meyli vardur ve lihāẕā ṭabīb-i ilāhī anuñ şehrinüñ dostlarını ʿalā̱ḥaddetin iḥṣā eyledi tā göre kim ḳanḳı şeyʾüñ [A40b] (1) nāmına ziyāde mültefit olur ve anuñ nāmı ẕikr olduḳda şād olur ve feraḥ ḳılur gördi kim ol dostlarınuñ (2) birinüñ nāmında aña aṣlā taġayyür gelmedi ve evżāʿı mütebeddil olmadı andan ṣoñra bir āḫar şehre nām iltdi yaʿnī (3) bir āḫar mertebenüñ taʿrīf ü tavṣīfinüñ ẕikrine şurūʿ

(163) Mes̱nevī

Guft çün bīrun şudī ezşehr-i ḫʷīş (4)

Derkudāmin şehr būdestī tu bīş

Ol ṭabīb-i ilāhī yine ol kenīzeke eyitdi ey kenīzek çünkim kendü şehrüñden ṭaşra (5) gitdüñ yaʿnī mürşid-i kāmil mürīdüñ nefsine dir ki çünkim gitdüñ ve vaṭan-ı aṣliyyeñden hicret itdüñ ḳanḳı şehrde sen ziyāde (6) olmışsın ve yāḫud bā-yı Fārsīyle *tū pīş* ola yaʿnī bundan muḳaddem sen ḳanḳı şehrde olmışsındur ve'l-ḥāṣıl ḳanḳı (7) mertebede artuḳ iḳāmet ḳılmışsındur didi

(164) Mes̱nevī

Nām-ı şehrī guft u z'an hem derguzeşt

Reng-i rūy u nabż-ı ū dīger negeşt

(8) Bir şehrüñ nāmını didi ve andan hem geçdi bu cümle meẕkūr olan dostlaruñ nāmında ve şehrlerüñ ẕikrinde ol cāriye taġyīr-i (9) evżāʿ ḳılmadı kenīzek yüzinüñ rengi vü nabżı diger olmadı

(165) Meṡnevī

Ḫᵛācegān u şehriyanrā yekbeyek (10)

Bāz guft ezcāy u eznān u nemek

Ḫᵛāceleri ve şehrde olanları bir bir her birinüñ maḳāmından onlarla olan nān u nemekden (11) girü didi yaʿnī et-tekrāru aḥsen mūcebince tekrār tafṣīl ile anuñ ḫᵛācelerini ve şerhlerini ẕikr eyledi ki *men eḥabbe* (12) *şey'en ekṡera ẕikrahu*[717] feḥvāsınca eger bu ẕikr olınanlara muḥabbeti var ise tafṣīl ü tekrārdan ḥaẓẓ alur ve eger bunlara (13) muḥabbeti yoḳ ise tekrārdan ve ikṡār-ı ẕikrden aña melālet ḥāṣıl olur pes bu tafṣīl ü tekrār daḫı bir kimsenüñ (14) bāṭınında meżamm olan maḥbūbını bilmek vesīle olur

(166) Meṡnevī

Şehr şehr u ḫāne ḫāne ḳıṣṣa kerd

Nī regeş cünbīd u nī ruḫ geşt zerd

(15) Ṭabīb-i ilāhī gördi kim icmālile murādı ḥāṣıl olmaz pes tafṣīlen ʿalāḥaddetin şehr şehr ve ḫane ḫāne ḳıṣṣa eyledi (16) ammā kenīzeküñ ne ṭamarı ḥareket eyledi ve ne yüzi ṣarı oldı taġyīr-i evżāʿ ḳılmadı ve müteġayyir olmadı (17)

(167) Meṡnevī

Nabż-ı ū berḥāl-i ḫod bud bīgezend

Tā bupursīd ezSemerḳandī çü ḳand

Anuñ nabżı żarar u ḥareketsiz kendü ḥāli üzre (18) oldı tā kim ṭabīb-i ilāhī kenīzeke ḳand gibi Semerḳand şehrinden ṣordı yaʿnī Semerḳand-ı ṭabīʿatden ḳand gibi aña su'āl (19) ḳılduḳda nūr-ı firāsetile anuñ mertebesine intiḳāl eyleyüp bu beytüñ mefhūmı anuñ māṣadaḳ-ı ḥāli oldı nitekim buyururlar (20)

(168) Meṡnevī

Nabż cest u rūy surḫ u zerd şud

Ke'zSemerḳandīyi zerger ferd şud

Nabżı ṣıçradı ve beñzinde gāh (21) ṣufret żāhir oldı zīrā cāriye Semerḳandlu bir zergerden ayrılup ferd olmış idi Semerḳand Şemerkendüñ muʿarrebidür (22) ve ism-i mürekkebdür ki biri şemer ve biri kenddür ve erbāb-ı tevārīḫ bu bābda çoḳ iḫtilāf

[717] "Kişi sevdiği şeyi çokça zikreder."

itmişlerdür ve her biri (23) bir semte gitmişlerdür ammā eṣaḥḥ olan ḳavl budur ki Tārīḫ-i İbn Ḫallikānīde mesṭūrdur ol zamānla İskenderüñ Şemer-nām (24) bir cāriyesi marīże oldı eṭıbbā ol cāriyenüñ izāle-yi marażına tebdīl-i hevā lāzımdur dimekle Ṣufdik (25) hevāsını eyitdikleriyiçün Şemer-nām cāriyeyi ol maḥall-i mezbūra naḳl eyleyüp ṣıḥḥat buldı pes İskender anda (26) bir şehr bünyād itmekle lisān-ı Türkīde ḳarye maʿnāsına olmaġın Şemerkend didiler Şemer köyi dimek olup bu taḳdīrce (27) ism-i cāmid olur ve muʿarrebi Semerḳand dimekle istiʿmāl olundı pes bunda Semerḳanddan murād şehr-i ṭabīʿat ve zergerden [A41a] (1) murād hevā-yı beşeriyyetdür ki kenīzek-i nefsüñ maḥbūb u hem-ṣoḥbetidür yaʿnī mürşid-i ṣādıḳ ve ṭabīb-i ḥāẕıḳ kenīzek-i nefsüñ (2) ʿillet-i ḫafiyye ve maraż-ı maʿneviyyesini bilmek içün çoḳ söz söyledi ve cevābını ḫaylī cüst ü cū eyledi āḫıru'l-emr (3) şehr-i ṭabīʿate gelüp anuñ baʿż-ı meḥāsinin yād eyledükde kenīzek-i nefsüñ ʿaraḳ-ı muḥabbeti ḥareket ḳılup ve rūy-ı beşeriyyeti (4) mütelevvin oldı zīrā ol nefs Semerḳand-ı ṭabīʿate mensūb bir ḳuyumcıdan ferd ü cüdā olmış idi hevānuñ zergere (5) müşābehet-i tāmmesi [P19a] vardur mesʾūl-i aʿmāl ve müzeyyin ü müzevvir-i aḳvāl u efʿāl olduġı cihetden nitekim zergerler (6) müzeyyin-i nüḥās ve müzevvir-i nāsdur *ḳāle ʿaleyhi'ṣ-ṣalātu ve's-selām ekẕubu'n-nāsi eṣ-ṣabbāġūn revāhu Aḥmed ve İbn Māce* (7) *ʿanEbī Hureyreti*[718] zergerlere Ḥażret-i Peyġam-ber ʿaleyhi's-selām *ukeẕẕibu'n-nās* didi ḳalb-i ẕer-endūdla ve yāḫud mevāʿid-i (8) kāẕibe ile nāsı ḳarīb eyledikleri içün ve yāḫud kelāmilerını kiẕb ü dürūġla müzaḫraf u mümevveh söyledikleriyiçün pes (9) hevānuñ daḫı kārı tesvīl-i aʿmāl eylemek ve daʿvā vü lāfla ve kiẕb ü güẕāfla kelāmın müzaḫraf idüp söylemekdür (10) pes mādām ki kenīzek-i nefs zerger-i hevā vü hevese meyl ḳıla maraż-ı maʿneviyyeden ḫalāṣ olamaz ve melāḥat-ı aṣlıyyesin (11) bulamaz ve sulṭān-ı rūḥa muḳārenet ḳılamaz

(169) Meṡnevī

Çün zirencūr an ḥakīm in rāz yaft

Aṣl-ı an derd u belāra bāz yaft

(12) Çünkim rencūrdan ol ḥakīm bu rāzı buldı yaʿnī çünkim mürşid-i kāmil maraż-ı kenīzek-i nefsi bildi (13) ol derd ü belānuñ ḥaḳīḳatini ve aṣlını āşkāre buldı

(170) Meṡnevī

Guft kūy-ı ū kudāmest dergüẕer

Ū ser-i pul guft u kūy-ı Ġātfer

[718] "Ahmed ve İbn Mâce'nin Ebu Hureyre'den rivayet ettiğine göre Hz. Peygamber, "halkın en yalancıları sarraflardır. demiştir." Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ, I/191 (503)

(14) Ol ṭabīb-i ilāhī kenīzeke eyitdi ol zergerüñ maḥallesi ṭarīḳ-ı güẕerde ḳangısıdur ve ne semtdedür (15) ol kenīzek eyitdi köprü başında ve Ġātfer maḥallesindedür Ġātfer fetḥ-i ʿa*yn-ı muʿceme* ve *fetḥ-i tā-yı müs̱ennā* ve *fā*yile (16) Semerḳand maḥallātından bir maḥallenüñ ismidür zerger ki murād hevādur anuñ maḥallesinden dünyādur *ed-dünyā ḳanṭaratu'l-āḫıreti* (17) *feʿtebirūhā ve lātuʿammirūhā*[719] ḥadīs̱inüñ feḥvāsınca dünyā Semerḳand şehr-i ṭabīʿatde bir köpri gibidür kemā ḳāle (18) baʿżu'l-ʿulemā

Beyt

Bir köhne köpridür bu cihān kim gelen geçer

Bi'l-emni ve's-selāmeti icʿal ʿubūrenā[720]

Köpri cāy-ı (19) iḳāmet degüldür dünyā daḫı tavaṭṭun u temekkun maḥalli degüldür Ḥażret-i Mevlānā ḳuddise sırruhu'l-ʿazīz *pul güẕer* lafẓlarını (20) bu remzi beyān içün getürmişlerdür

(171) Mes̱nevī

Guft dānistem ki rencet çist zūd

Derʿilācet siḥrhā ḫᵛāhem nümūd

(21) Ṭabīb-i ilāhī kenīzeke eyitdi bildüm ki senüñ marażuñ nedür ʿale'l-fevr senüñ ḫalāṣında yaʿnī seni bu marażdan (22) ḫalāṣ itmekde siḥrler göstermek isterüm çünkim ṭabīb-i ilāhī kenīzeküñ marażını teşḫīṣ eyledise marīże ḳuvvet-i (23) ḳalb olmadan ötüri tesliyet virüp anı tebşīr-i ṣıḥḥatla şād eyledi zīrā eger ṭabīb-i cismānī (24) olanlaruñ ḳanūnındandur baʿż-ı teşḫīṣu'l-maraż marīże ṣıḥḥat u şifā ile beşāret virürler ki marīż olan (25) kimesneye şifāyıla müjde virmek nevʿan şifādan ḫālī degüldür

(172) Mes̱nevī

Şād bāş u fāriġ u eymen ki men

An kunem bā tū ki bāran bāçemen

(26) Şād u fāriġ ü eymen ol ki ben saña anı eyleyem ki bārān çemene eyler yaʿnī bārān çemene niçe ḥayāt-baḫş (27) olursa ve ol çemeni ne mertebe tāze vü ṭarrī ḳılursa ben daḫı senüñ çemenzār-ı ḳalb u rūḥuña ḥayāt-baḫş [A41b] (1) olam ve seni efsürde vü pejmürdelikden ḳurtarup ṣıḥḥat u ʿāfiyetile ter ü tāze ḳılam bu nükte budur ki ṭabīb-i (2) ilāhī olanlar marīżu'n-nefs olan mürīdlere eks̱er-i ṣıḥḥat-ı maʿneviyye ve selāmet-i rūḥāniyye ile beşāret vireler tā kim (3) ol marīż yeʾs ü ḳunūṭ marażına mübtelā olmaya ve aña żaʿf-ı ḳalb gelmekle ṣıḥḥat-ı ḥaḳīḳiyyeden ümmīdin ḳaṭʿ ḳılmaya

---

[719] "Dünya ahiretin köprüsüdür. Üstünden geçin ama onu imara kalkışmayın." Gazzâli, İhyâ, II/215, IV/223 (Bu söz Hz. İsa'ya atfedilmektedir.)

[720] "Bizi emniyet ve selâmet ile karşıdan karşıya geçir."

(173) Meşnevī

Men ġam-ı tū mīḫᵛarem tū ġam meḫᵛar (4)

Bertu men muşfiḳterem ezṣad peder

Kenīzeke istimālet ve anı beşāret-i ṣıḥḥat u ʿāfiyetile dirgürüp (5) eyitdi ben senüñ ġamuñ yirem ve lāzım olan kelāmı saña direm sen ġam yime ve benüm ḥālüm yine müncer olur ben saña (6) yüz pederden müşfiḳterem kim mürşid-i kāmil ebeveynden ḫayrludur ve *lihāẕā ḳāle ʿaleyhi's-selām ḫayru'l-ebeveyni men ʿallemeke*[721] zīrā (7) peder-i ṣūrī sebeb-i vücūd-ı fānī ve mürşid-i mükemmel bāʿis̱-i ḥayāt-ı bāḳīdür

(174) Meşnevī

Hān u hān in rāzrā bākes megū (8)

Gerçi şāh eztū kuned bes cüst ü cū

Āgāh ol bu rāzı kimseye söyleme ki *kullu sırrın cāveze'l-isneyni şāʿa*[722] (9) dinilmişdür egerçi pādşāh senden ziyāde cüst ü cū eylerse de

(175) Meşnevī

Gūrḫāne-y rāz-ı tū çün dil şeved (10)

An murādet zūdter ḥāṣıl şeved

Senüñ rāzuñuñ maḳberesi çün dil ola (11) ol murāduñ tīzrek ḥāṣıl ola yaʿnī senüñ ol murāduñ ol sırrı pinhān itmeden tīzrek ḥāṣıl-ı mıṣraʿ ola ḳalbi ḳabre teşbīh buyurdılar *ḳulūbu'l-aḥrār* (12) *ḳubūru'l-esrār*[723] nüktesini işʿārdan ötüri nitekim ḳabre medfūn olan tekrār andan ḫurūc itmek ʿādet degüldür (13) keẕālik ḳalb içre mestūr olan daḫı ẓuhūr ḳılmaḳ maḳbūl degüldür

(176) Meşnevī

Guft Peyġam-ber ki her ki sır nühüft (14)

Zūd gerded bāmurād-ı ḫᵛīş cüft

Ḥażret-i Peyġam-ber ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem buyurdılar ki her şol kimse ki sırrını gizledi kendünüñ (15) murādına ol kimse ʿale'l-fevr cüft olur ve muḳārenet ḳılur kemā ḳāle ʿaleyhi'ṣ-ṣalātu ve's-selām *men keteme sırrahu meleke emrahu*[724] (16) baʿż-ı ḥavāyicüñ ḥusūlına ve maḳāṣıduñ vuṣūlına kitmān-ı sırrīsiyile olduġına bu ḥadīs̱-i şerīf daḫı delālet (17) eyler ki Ṭaberānī ve Ebū Nuʿaym ve Beyhaḳī Muʿāẕ İbn Cebelden ve

[721] "Hz. Peygamber'in dediği gibi; "Anne babanın en hayırlısı, seni okutandır."
[722] "İki dudak arasından çıkan her söz yayılır." Bu söz Hz. Ömer, İmam-ı Şâfî veya Said bin Müseyyeb'e dayandırılmaktadır.
[723] "Salihlerin kalbi sırların kabridir."
[724] Hz. Peygamber'in dediği gibi "Kim sırrını gizlerse, muradına çabuk nail olur." Gazzâli, İhyâ, III/132; Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ, I/45 (88), II/359 (2585).

baʿż-ı aṣḥāb-ı ḥadīs̱ **Ḥażret-i ʿÖmer**den ve baʿżısı daḫı **Ḥażret-i** (18) **ʿAlī**den rivāyet iderler kemā ḳāle ʿaleyhi's-selām *isteʿīnū ʿalāencāḥi'l-ḥavāyici bi'l-kitmāni feinne kulle ẕī niʿmetun maḥsūdun*[725] (19) nitekim kitmān-ı sırra münāsib bu ebyāt-ı şerīfeyi mes̱el mevḳıʿında īrād idüp buyururlar

(177) Mes̱nevī

Dānehā çün derzemin pinhan şeved (20)

Sırrışan ser-sebzi-yi bustan şeved

Mes̱elā dāneler çünkim zemīnde pinhān ola anlaruñ sırrı bostānuñ (21) yaşıllıġı olur besātīnde ẓuhūr eyleyen sebzevāt arż içre medfūn olan (22) dānelerüñ esrārıdur ki ol dānelerüñ arż içre nice müddet mestūr olması sebzevātuñ ẓuhūr ḳılmasına ve besātīnüñ ḥażrevātla müzeyyen olmasına (23) sebeb oldı

(178) Mes̱nevī

Zerr u nuḳre ger nebūdendī nihān

Perveriş key yāftendī zīr-i kān

Mis̱āl-i āḫar altun ve gümüş eger (24) taḥte'l-arżda nihān olmayalardı maʿden altında ḳaçan perveriş bulurlardı ve ne vechile baʿd-ı zamān ẓuhūra (25) gelüp böyle ʿazīzu'l-vucūd olurlardı bunlaruñ zīr-i kānda perveriş bulması ve ʿāḳıbetu'l-emr beyne'n-nās (26) ʿazīzu'l-vucūd olması bidāyet-i ḥālde istitār u iḫfā ḳılmalarınuñ maḥṣūlıdur pes kitmān-ı esrāra vaṣiyyet buyurduḳlarından (27) ṣoñra yine ṭabīb-i ilāhīnüñ ḳıṣṣasına şurūʿ idüp buyururlar

(179) Mes̱nevī

Vaʿdehā vu luṭfhā-yı an ḥakīm [A42a] (1)

Kerd an rencūrrā eymen zibīm

Ol ḥakīm-i ilāhīnüñ mevāʿid-i ṣādıḳa vü elṭāf-ı ṣaḥīḥası ol marīżi ḫavf u ḥaẕerden eymen (2) eyledi pes bunda keenne baʿż-ı kimseye bir suʾāl ḫuṭūr eyledi ki muḳaddemā olan eṭibbā daḫı ol pādşāha ve eger bīmāra nice (3) vaʿdeler idüp her birimüz **Mesīḥ**-ḥālüz dimişleridi ammā bir vechile fāyidesi ẓuhūr eylemedi pes şimdi ḥakīmüñ mevāʿid ü (4) elṭāfile ḳalb-i şāh ve dil-i bīmār ḫavfdan emīn olmaġa bāʿis̱ nedür didüklerinde suʾāl-i muḳaddere cevāb ṭarīḳi üzre (5) buyururlar ki her vaʿde bir degüldür

(180) Mes̱nevī

Vaʿdehā bāşed ḥaḳīḳī dil-pezīr

---

[725] "Hz. Peygamber'in dediği gibi; "İhtiyaçların karşılanması konusunda siz de ketum davranarak yardımcı olunuz. Kitmandan yardım isteyiniz. Çünkü, her nimet sahibine haset edenler vardır." Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ, I/135 (342), II/159 (1974).

Vaʿdehā bāşed mecāzī tāse-gīr

Ḥaḳīḳī vaʿdeler (6) dil-pez̲īr olur yaʿnī mevāʿid-i ṣādıḳayı *eṣ-ṣıdḳu ṭumānīnetün ṭurūbun*[726] ḥadīs̲-i şerīfinüñ feḥvāsınca göñül ḳabūl ḳılur (7) ve ḳalbe andan ṭumānīnet ḥāṣıl olur mecāzī ve dürūġ vaʿdeler tāse tutucı ve ġam virici [P19b] olur yaʿnī *el-kiz̲bu* (8) *raybethu fi'l-ḳulūb*[727] ḳavl-i laṭīfinüñ muḳteżāsınca mevāʿid-i kāz̲ibe ḳulūba ḳalaḳ u ıżṭırāb virici ve göñül andan (9) tāse vü ġam ṭutucı olur

(181) Mes̲nevī

Vaʿde-yi ehl-i kerem genc-i revān

Vaʿde-yi nāehl şud renc-i revān

Ehl-i keremüñ vaʿdesi (10) genc-i revāndur yaʿnī ḫalḳ ḳatında cārī olan gencdür nāehlüñ vaʿdesi renc-i revāndur yaʿnī cāna rencdür (11)

Deryāften-i ān velī rencrā ʿarż kerden-i renc-i ūrā pīş-i pādşāh[728]

(182) Mes̲nevī

Baʿd ezin berḫᵛast u ʿazm-ı şāh kerd (12)

Şāhrā z'an şemmeyī āgāh kerd

Ṭabīb-i ilāhī kenīzeküñ marażını teşḫīṣ itdükden ṣoñra ḳalḳdı ve ḥużūr-ı (13) pādşāha ʿazm eyledi pādşāhı ol kenīzeküñ rencinden bir şemme āgāh eyledi ve ḫaberdār ḳıldı pes pādşāh (14) rencinden nevʿan āgāh olduḳda keenne ey ṭabīb-i ʿĪsā ʿaleyhi's-selām buña tedbīr nedendür diyü suʾāl eyledi ḥattā baʿż-ı (15) nusḫalarda pādşāh ṭarafından vāḳıʿ olan suʾāl bu beytle īrād olunmışdur

Şāh guft eknun bugū tedbīr çist (16)

Derçunin muşkil turā teʾḫīr çist[729]

Ammā eṣaḥḥ olan nusḫalarda bu beyt yoḳdur ve'l-ḥāṣıl pādşāh (17) ol veliyy-i kāmilden pes bu ḫuṣūṣda tedbīr nedür diyü suʾāl ḳılduḳda ol veliyy-i kāmil ol suʾāl-i muḳaddere (18) cevāb virüp

(183) Mes̲nevī

Guft tedbīr an buved k'an merdrā

Ḥāżır ārīm ezpey-i in derdrā

---

[726] "Doğruluk, neşe veren kalp huzurudur." Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ, I/489 (1307).
[727] "Yalan, insan kalbinde şüpheyi doğurur." Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ, I/489 (1307).
[728] "Velînin sıkıntıyı fark etmesi ve onun sıkıntısını padişaha arz etmesi"
[729] Bu beyit Şem'î şerhinde (27a) ve Nicholson neşrinde (s. 13) yoktur.

Ol veliyy-i kāmil eyitdi tedbīr (19) oldur ki ol merd-i zergeri bu derdüñ ıṣlāḥıyiçün Semerḳanddan bunda ḥāżır getürelüm

(184) Meṡnevī

Merd-i zergerrā buḫᵛan z'an şehr-i dūr (20)

Bāzer u ḫilʿat bideh ūrā ġurūr

Ol baʿīd şehrden ki murād Semerḳanddur zerger merdi daʿvet (21) eyle zer ü ḫilʿatle aña ġurūr vir yaʿnī ḫilaʿ-ı vāfire ve ẕeheb-i mütekāṡire ile ol zergere ġaflet ü ġurūr vir tā aña (22) maġrūr olup ve kendü şehrinden ḫurūc ḳılup buraya gelmege sebeb ola didi

(185) Meṡnevī

Çünki sulṭan ezḥakīm inrā şinīd (23)

Pend-i ūrā ezdil u can bergezīd

Çünkim sulṭān ḥakīmde bu reʾy-i ṣāyibi ve fikr-i ṡābiti işitdi (24) anuñ pendini dil ü cāndan ḳabu u iḫtiyār eyledi bunda tenbīh budur ki mürşid-i kāmilden her ne fermān ẓāhir (25) olursa mürīde lāzımdur ki cān u dilden aña iṭāʿat idüp hīç bir vechile muḫālefet u ʿinād eylemeye

Firistāden (26) *pādşāh resūlān beSemerḳand bāverden merd-i zergerrā*[730]

(186) Meṡnevī

Pes firistād an ṭaraf yek du resūl (27)

Ḥāẕıḳān u kāfiyān u bes ʿadūl

Pes pādşāh bilāteʾḫīr istiʿcāl idüp Semerḳand ṭarafına bir iki resūl gönderdi [A42b] (1) eyle resūller ki ḥāẕıḳlar ve edā-yı risāletde kāfīler ve ziyāde ʿādiller

(187) Meṡnevī

Tā Semerḳand āmedend an du emīr

Pīş-i an zerger zişāhenşeh beşīr (2)

Ol iki emīr pādşāhuñ emriyile tā Semerḳanda geldiler ol zergerüñ ḳatına pādşāhdan (3) beşāret virici geldiler ve zergere eyitdiler

(188) Meṡnevī

K'ey laṭīf ustād u kāmil-maʿrifet

Fāş ender şehrhā eztū ṣıfat

Ki ey (4) laṭīf üstād ve maʿrifeti kāmil şerhlerde ṣıfat senden fāşdur yaʿnī zergerlik ṣıfatında senüñ şöhretüñ (5) beyne'n-nās ẓāhir olmışdur

---

[730] "Padişahın, kuyumcuyu getirmek için Semerkand'a elçiler göndermesi"

(189) Meŝnevī

Neg fulan şeh ezberāy-ı zergerī

İḫtiyāret kerd zīrā mihterī

İşte fülān şāh (6) zergerlikden ötüri seni iḫtiyār u ḳabūl eyledi zīrā kāmil ü mihtersin

(190) Meŝnevī

Īnek in ḫılʿat bigīr u zer ü sīm (7)

Çün biyāyī ḫāṣ bāşī vü nedīm

Şimdi bu ḫılʿati ve bu zer ü sīmi aḫẕ u ḳabūl eyle çünkim pādşāhuñ ḥużūrına gelesin (8) ḫāṣ u muṣāḥib olursın

(191) Meŝnevī

Merd māl u ḫılʿat-i bisyār dīd

Ġırre şud ezşehr u ferzendan bürīd

Merd-i zerger māl (9) u ḫılʿat-ı firāvānı gördi aña maġrūr oldı şehrinden ve ferzendlerinden cüdā vü münḳatıʿ oldı

(192) Meŝnevī

Ender āmed şādman derrāh merd (10)

Bīḫaber k'an şāh ḳaṣd-ı canş kerd

Merd-i zerger şādmān olup ol iki resūlle yola geldi (11) ve pādşāha mülākāt itmege ʿazm eyledi merd-i zerger bīḫaber ki ol şāh anuñ cānına ḳaṣd eyledi

(193) Meŝnevī

Esb-i Tāzī bernişest u şād taḫt (12)

Ḫun-bahā-yı ḫᵛīşrā ḫilʿat şinaḫt

ʿArabī ata süvār oldı ve mesrūr u şādān (13) atı sürdi kendünüñ kān bahāsını ḫilʿat añladı bu beyānuñ teʾvīli ve bu maḥallüñ taḥḳīḳi böyle dimek (14) olur ki çünkim sulṭān-ı rūḥ ḥakīm-i pür-fütūḥdan bunı ḳabūl ḳılup derḥāl ʿaḳl u fehmi resūlini zerger-i hevāya (15) irsāl eyleyüp anlar daḫı zerger-i hevāya maḳāmından iḫrāc içün mīzāc-gīrlik idüp niʿmet ü ḫilʿat ve riyāsetden (16) söyleyüp şehr-i tabīʿatde merkez ü mestūr olan hevā maġrūr olup murād atına süvār olup murādātı cānibine (17) müteveccih oldı ḳıṣṣadan ḥiṣṣe budur lākin ṣūret-i ḳıṣṣada merd-i zergerüñ sefere riyāset ve manṣıb (18) u niʿmet ḫayāliyile ʿazīmet ḳılmasında bu iki beyt naṣīḥat buyururlar

(194) Meŝnevī

Ey şude ender sefer bāṣad rıżā

Ḫod bepāy-ı ḫᵛīş tā sūʾuʾl-ḳażā (19)

Ey sefere yüz rıżā vü iḫtiyārla giden kendü ayaġıyıla sūʾu'l-ḳażā ve derd ü belā cānibine dek (20) egerçi ḫāṭıruñ devlet ü ʿizzet ārzū ḳılur ve lākin ne bilürsin ki ʿāḳıbet neye müncer olur pes ḫavāṭır-ı müzaḫrafaya (21) maġrūr olma ve kendüñi ḫayālāt-ı mümevveheye muḳayyed ḳılma dimek olur ve bu gūne beytüñ mefhūmı bu gūne meʿānī iḳtiżā (22) ḳılur ve maʿnā̱-yı lāzımīsi bu şekl nuṣaḥāyı müstelzim olur

(195) Mes̱nevī

Derḫayāleş ʿizz u māl u mihterī

Guft ʿAzrāyīl rev ārī berī (23)

Bu ṣad rıżāyıla sefere giden kimsenüñ ḫayālinde milket ü ʿizzet ve mihterlik var ammā **ʿAzrāʾīl** (24) buña lisān-ı ḥālle ʿalā̱ṭarīḳi'l-istihzā ve'l-istiḥḳār didi ki ey müddemaġ ü ġāfil ḥırṣ u hevāñ ṭarafına (25) belī iledürsin yolı aña yaʿnī murāda yolı iltmezsin ḳable vuṣūli'l-murād ben senüñ canuñ aluram ve seni bīmurād (26) ḳıluram dir bu beyt-i şerīfüñ daḫı mefhūmı manṭūḳası böyle dimegi muḳtażī olur ve ṭūl-ı emelden taḥẕīr ḳılur (27)

(196) Mes̱nevī

Çün resīd ezrāh an merd-i ġarīb

Ender āverdeş bepīş-i şeh ṭabīb

Çünki yoldan ol ʿacīb ü ġarīb olan **[A43a]** (1) merd şāh şehrine yitişdi içerü şāhuñ öñine g[etü]rdi zergeri ṭabīb

(197) Mes̱nevī

Sūy-ı şāhenşāh burdeneş benāz (2)

Tābusūzed berser-i şemʿ-i Ṭırāz

Şāhenşāh cānibine iletdiler anı nāzla tā ol merd ol şemʿ-i zībānuñ başı ṭarafında (3) pervānevār yana **Ṭırāz** bir şehrüñ ismidür ki maḥbūb u maḥbūbesi ziyāde ḫūb u zībā olur ve ʿalāmet-i (4) cāmeye daḫı dirler ʿalā̱kulli't-taḳdīrīn bunda zībā dimek maʿnā̱sına istiʿmāl olınur pes ḥikāyeden (5) meʾāl ü netīce-yi maḳāl oldur ki ol ḥaḳīm-i ilāhī kenīzek-i nefsüñ ıṣlāḥıyiçün anuñ zerger-i hevāya cüft olmasını (6) sulṭān-ı rūḥa emr idüp pes ol daḫı anı bir ḳaç zamān hevāsına tābiʿ ḳılup baʿd-ı zamān ol mürşid-i kāmil (7) anuñçün şerbet-i maʿrifet-i ilāhī müheyyā ḳılup aña şarāb eyledükde leṭāfet ü melāḥet-i zerger-i hevā zāyil olup duḫter-i nefsüñ (8) ḥużūrında mużmaḥill ü bāṭıl oldı ve duḫter-i nefs anuñ ḳabāḥatin ve ḫabās̱etin gördükçe andan uṣanup ve sulṭān-ı (9) rūḥ cānibine aṣup hevāya muḥabbet itmek marażından ṣıḥḥat buldı nitekim buyururlar

(198) Mes̱nevī

Şāh dīd ūrā besī taʿẓīm kerd (10)

Maḫzen-i zerrā bedū teslīm kerd

Pādşāh anı gördi ziyāde taʿẓīm eyledi zer ḫazīnesini aña teslīm eyledi (11)

(199) Meşnevī

Pes ḥakīmeş guft ey sulṭān-ı mih

An kenīzekrā bedin ḫᵛāce bidih

[Ṣoñra ḥakīm-i ilāhī pādşāha (12) eyitdi ki ey büzürg ü ʿālī şāh **[P20a]** ol kenīzeki bu ḫᵛāceye vir]

(200) Meşnevī

Tā kenīzek dervişāleş ḫᵛaş şeved (13)

Āb-ı vaṣleş defʿ-i an āteş şeved

Tā kenīzek anuñ viṣālinde ten-dürüst ü ḫoş ola zergerüñ viṣāli (14) ābı bu āteşi ve bu ḥarāreti defʿ idici ola yaʿnī kenīzeküñ marażı defʿ ola

(201) Meşnevī

Şeh bedū baḫşīd an meh-rūyrā (15)

Cüft kerd an her du ṣuḥbet-cūyrā

Pādşāh ṭabīb-i ilāhīnüñ söziyile ol meh-rūy olan kenīzeki zergere (16) bağışladı ol her iki ṣoḥbet ṭaleb idiciyi biri birine cüft eyledi

(202) Meşnevī

Muddet-i şeş māh mīrandend kām

Tā beṣuḥbet āmed an duḫter tamām (17)

Altı ay miḳdārı murād sürüp ve muḳārenet eyledükde ol duḫterüñ vücūdına ṣıḥḥat geldi ve aña (18) ʿāfiyet-i tamām ḥāṣıl oldı

(203) Meşnevī

Baʿd ezan ezbehr-i ū şerbet bisaḫt

Tā beḫord u pīş-i duḫter mīgudaḫt

(19) Altı aydañ ṣoñra ol zergerden ötüri ṭabīb-i ilāhī şerbet düzdi tā zerger ol şerbeti içdi ve duḫterüñ öñinde (20) eridi ve cemāli zevāle vardı

(204) Meşnevī

Çün zirencūrī cemāl-i ū nemand

Cān-ı duḫter der vebāl-i ū nemand

Çünkim marīżliginden (21) zergerüñ leṭāfet ü cemāli ḳalmadı duḫterüñ cānı anuñ vebālinde ḳalmadı yaʿnī kenīzek zergerüñ muḥabbeti ġamından ve bār-ı (22) s̱ıḳletinden ḫalāṣ oldı

(205) Mes̱nevī

Çünki zişt u nāḫoş u ruḫ zerd şud

Endek endek berdil-i ū serd şud[731]

Çünkim zerger (23) zişt ü nāḫoş ve yüzi ṣarı oldı az az anuñ ḳalbinde bārid oldı yaʿnī göñül ṣovuyup andan (24) uṣandı pes ḳıṣṣadan ḥiṣṣe buyururlar ve uşşāḳ-ı mecāzī olanlara taʿrīż iderler

(206) Mes̱nevī

ʿIşḳhāyī k'ezpey-i rengī buved (25)

ʿIşḳ ne'bved ʿāḳıbet nengī buved

Şol mecāzī ʿışḳlar ki maḥżā bir rengden ötüri ola rengden murād bunda (26) ḥüsn-i ẓāhirīdür anuñ gibi ʿışḳ-ı ḥaḳīḳatde ʿışḳ olmaz belki ʿāḳıbet ʿār u ʿayb olur

(207) Mes̱nevī

Kāş k'an hem-neng būdī yek-serī (27)

Tānereftī bervey in bed dāverī

Kāşki ol zerger hem başdan başa neng ü ʿayb olayıdı zerre [A43b] (1) kadar ḥüsni olmayayidi tā ol zerger üzre bu ḳabīḥ ü nāmaʿḳūl ḥükm ü ḥālet gitmeyeyidi yaʿnī vāḳıʿ olmayayidi (2)

(208) Mes̱nevī

Ḫun devīd ezçeşm hemçün cūy-ı ū

Duşmen-i cān-ı vey āmed rūy-ı ū

Ol zergerüñ cūy gibi çeşminden ḳan yildi (3) yaʿnī ḳan aġladı anuñ yüzi anuñ cānınuñ düşmeni geldi yaʿnī zergerüñ ḥüsn ü cemāli kendünüñ helākine sebeb (4) oldı Ḥażret-i Mevlānā ḳaddesellāhu sırruhu'l-ʿazīz bu mefhūmı is̱bāt içün bu beyt-i şerīfi īrād buyururlar

(209) Mes̱nevī

Duşmen-i ṭāvūs āmed perr-i ū (5)

Ey besā şehrā bukuşte ferr-i ū

Ṭāvūsuñ düşmeni ṭāvūsuñ perri geldi ey çoḳ şāhı (6) anuñ ferri yaʿnī şevket ü salṭanatı anı depelemişdür ve ile'l-ān biri birine ʿaskerler çeküp muḳāteleden ḫālī olmazlar (7)

---

[731] Bu beyit Tâhiru'l-Mevlevî Şerhi'nde yoktur (s. 174)

(210) Meṡnevī

Guft men an āhuyem k'ez nāf-ı men

Riḫt in ṣayyād ḫūn-ı ṣāf-ı men

Pes zerger kendüyi melāmet idüp (8) beṭarīḳi't-tevbīḫ ve't-te'essüf eyitdi ve mevti zamānında böyle dimek ṭarīḳına gitdi ki ben ol āhūyam ki benüm nāfemden (9) ötüri ol ṣayyād benüm ṣāfī ḫūnumı dökdi yaʿnī ẓāhirde benüm miṡālüm hemān ol āhū gibidür ki ṣayyād anı nāfesinden (10) ötüri ṣayd idüp helāk itdi

(211) Meṡnevī

Ey men an rūbāh-ı ṣaḥrā k'ez kemīn

Ser burīdendeş berāy-ı pūstīn

Zerger (11) kendüyi tekrār temṡīl idüp eyitdi ey ben ol ṣaḥrā rūbāhıyam ki puṣudan postı içün anuñ başını kesdiler (12) yaʿnī benüm ḥālüm hemān ol rūbāhuñ ḥāline beñzer ki postından ötüri başın kesdiler

(212) Meṡnevī

Ey men an pīlem ki zaḫm-ı pīlbān (13)

Riḫt ḫūnem ezberāy-ı ustuḫᵛān

Ey benem şol pīlem ki filcinüñ zaḫmı üstüḫᵛānumdan ötüri ḳanumı (14) dökdi

(213) Meṡnevī

An ki kuştestem pey-i mādūn-ı men

Mīnedāned ki neḫusbed ḫūn-ı men

Ol kimse ki beni benden ednā olan (15) şey içün depelemişdür bilmez ki benüm ḳanum uyumaz yaʿnī elbete anuñ eṡeri ḳātile irişür bu hem-vechdür (16) bilmez mi ki benüm ḳanum uyumaz bu vech üzre *mīnedāned*de istifhām-ı inkārī vardur ve zergerüñ (17) dūn olan şey' rūḥına ve ʿaḳlına nisbet ḥüsn-i ṣūreti olur ki anuñ ḳatline sebeb ḥüsn-i ṣūreti oldı (18) ve şāh anı dūn olan ḥüsn-i ṣūrīsinden ötüri ḳatl eyledi

(214) Meṡnevī

Bermenest imrūz u ferdā berveyest (19)

Ḫūn-ı çüun men kes çunīn żāyiʿ keyest

Bu gün benüm üzerimedür ve yarın anuñ üzerinedür ki ḳıyāmetde (20) anuñ ʿuḳūbetini çeker bencileyin kimsenüñ ḳanı ḳaçan żāyiʿdür yaʿnī żāyiʿ degüldür belki her kes ne eylerse (21) kendü nefsine ʿāyid olması muḳarrerdür nitekim bu beytleri meṡel mevḳıʿında īrād idüp buyururlar (22)

(215) Meṡnevī

Gerçi dīvār efkened sāye dırāz

Bāz gerded sūy-ı ū an sāye bāz

Mes̱elā egerçi ol nehārda dīvār uzun sāye (23) bıraġur yāḫud sāyesini uzun bıraġur ammā āftāb mürtefiʿ olup ḫaṭṭ-ı istivāya varduḳda ol sāye (24) tekrār dīvār cānibine rucūʿ eyler zīrā her kesden ḫayr u şer her ne ṣādır olursa yine aña ʿāyid (25) olur *kemā ḳāle Teʿālā̱ men-ʿamile ṣāliḥan felinefsini ve men esāʾe feʿaleyhā*[732]

(216) Mes̱nevī

İn cihan kūhest u fiʿl-i mā nidā (26)

Sūy-ı mā āyed nidāhārā ṣadā

Bu cihān fi'l-mes̱el ṭaġdur ve bizüm fiʿlümüz nidādur nidālaruñ ṣadā vü ʿaksi bizüm ṭarafumuza (27) gelür zīrā ṭaġa çıḳarlarsa ṣadāsı berüye münʿakis olur ḥāṣıl-ı maʿnā̱ bu ʿālem-i fānīde her kes **[A44a]** (1) ne ʿamel üzre ise elbette anuñ cezāsını görür dimek olur *kemā ḳāle Teʿālā̱ el-yevme tuczā̱ kulle nefsin bimā kesebet*[733] (2) *ve lāyuẓlamūne fetīlā*[734]

(217) Mes̱nevī

İn buguft u reft derdem zīr-i ḫāk

An kenīzek şud zıʿışḳ u renc pāk

Zerger (3) bu sözleri didi ve fevrī ḫāk altına gitdi yaʿnī ölüp ḫāke defn itdiler ol kenīzek zergere (4) olan ʿışḳdan ve kendüde olan marażdan pāk oldı

(218) Mes̱nevī

Z'an ki ʿışḳ-ı mürdegan pāyende nist (5)

Z'an ki mürde sūy-ı mā āyende nist

Zīrā ki mürdelerüñ ʿışḳı pāyende degüldür zīrā ki bizüm cānumuza (6) gelici degüldür yaʿnī her maḥbūb-ı mecāzī ve ʿışḳ-ı mecāzī beiʿtibār-ı meʾyūlün ileyh mürde vü fānī ḥükmindedür ve maḥbūb-ı (7) ḥaḳīḳī ve anuñ ʿāşıḳı dāyimā ḥayy u bāḳīdür pes biz ki ʿāşıḳān-ı maḥbūb-ı ḥaḳīḳatüz mürde ḥükminde olan (8) maḥbūb-ı mecāzī ʿışk-ı mecāzī bizüm cānumuza gelici degüldür pes mürdenüñ ve zindenüñ ʿışḳınuñ mā-beynini (9) farḳ u temyīze şurūʿ idüp buyururlar

(219) Mes̱nevī

ʿIşḳ-ı zinde derrevān u derbaṣar

Her demī bāşed çü ġunçe tāzeter

---

[732] "İyilik yapan, nefsinin lehine; kötülük yapan da nefsinin aleyhine amel işlemiş olur." (Fussilet, 46)
[733] "Bugün herkese kazandığının karşılığı verilir." (Mü'min, 17)
[734] "Hiç kimse kıl payı kadar haksızlık görmez." (Nisâ, 49)

(10) Zindenüñ ʿışḳı cānda ve göñülde ve gözde her bir dem ġonca gibi tāzeter olur bu maʿnā̱ daḫı cāyiz olur ki (11) dinile dirinüñ ʿışḳı revānda ve baṣardadur yaʿnī ʿışḳ-ı ḥaḳīḳatile ebedī ḥayy olan ʿāşıḳuñ ʿışḳı cānda (12) ve baṣardadur zīrā müşāhede-yi āyāt ve ā̱s̱ār-ı maḥbūb-ı ḥaḳīḳatden baṣar-ı ʿuşşāḳ leẕẕet alur ve cān anuñ viṣāline (13) irüp dāyim ẕevḳ u ḥalāvet bulur her bir nefes ġoncadan tāze vü ḫoşter olur ammā ʿışḳ-ı mürde bunuñ ʿaksidür (14) ki anuñ ʿışḳı tende **[P20b]** ve maʿşūḳınuñ ḥüsni bāḳī olmaduġı eclden ʿışḳı daḫı fānī olup baʿde zevāl-i (15) ḥüsnü'l-maʿşūḳ ʿāşıḳ-ı mecāzīyi pejmürde vü efsürde ḳılur

(220) Meṡnevī

ʿIşḳ-ı an zinde guzin k'ū bāḳıyest

K'ez şarāb-ı canfezāyet sāḳıyest[735]

(16) Ol ḥayy-ı lāyemūt olan ʿışḳı ḳabūl eyle ki o dāyim ü bāḳīdür ki saña ol (17) Allāh ḥayāt-ı ziyāde idici şarābdan sāḳīdür ki ol şarābı nūş iden ʿāşıḳlar ölmez

(221) Meṡnevī

ʿIşḳ-ı an bü'gzin ki cümle enbiyā (18)

Yāftend ezʿışḳ-ı ū kār u kiyā

Ol Allāhuñ ʿışḳını iḫtiyār eyle zīrā cemīʿ-i enbiyā vü evliyā vü aṣfiyā (19) ol Allāhuñ ʿışḳından kār u kiyā buldılar yaʿnī taṣarruf-ı ḳudrete ve şeref-i risālete ve ʿizzet-i nübüvvete ve ḫuṣūṣiyyet-i (20) velāyete anuñile vāṣıl oldılar

(222) Meṡnevī

Tū megū mārā bedan şeh bār nist

Bākerīman kārhā duşvār nist

Sen dime (21) bize ol şāha icāzet ü rāh yoḳdur zīrā kerīmlere işler ve yāḫud kerīmlerle işler müşkil ü düşvār degüldür (22) *bār* bunda icāzet ve yol maʿnā̱sınadur yaʿnī ol şāh-ı ḥaḳīḳīnüñ kerīm olan velīlerine hīç kār müşkil (23) ü düşvār degüldür hemān anlara rabṭ-ı ḳalb eyleyüp teslīm olduḳdan ṣoñra anlar seni ol şāh-ı ʿaẓīm ile āşnā (24) iderler

Beyān-ı ān ki kuşten ve zehr dāden-i merd-i zergerrā beyişāret-i İlāhī būd nī behevāy-ı nefs ve teʾemmul-i (25) **fāsid**

Bu surḫ-ı şerīf ve bu beyān-ı laṭīf anuñ beyānındadur ki veliyy-i Ḫudānuñ merd-i zergere zehr virmesi (26) ve anı öldürmesi işāret-i İlāhiyye vāsıṭasıyıla idi hevā-yı nefsle ve teʾemmül-i fāsid ile degül idi (27) bu beyān suʾāl-i muḳaddere cevāb olmaḳ

[735] Bu beyit Tâhiru'l-Mevlevî Şerhi'nde yoktur (s. 180)

ṭarīḳi üzre dinilmişdür keennehu baʿż-ı evhām-ı fāside ṣāḥibleri [A44b] (1) ṭarafından dinilmek lāzım geldi ki bir Müselmāna zehr virmek ve anı öldürmek kebāyirdendür veliyy-i Ḫudā olanlardan (2) ḫod kebāyiri irtikāb itmek şānlarına lāyıḳ degüldür bu evhāmı defʿden ötüri ve ol veliyy-i Ḫudānuñ (3) şānını tenzīhden ötüri bu beytleri naẓma getürüp buyururlar

(223) Mes̱nevī

Kuşten-i an merd berdest-i ḥakīm (4)

Nī pey-i ümmīd būd u nī zibīm

Ol merdüñ ḥakīm-i İlāhī elinde ḳatl u helāki ne pādşāhdan ümmīd içün idi (5) ve ne ḫavf u bīmden ötüri idi

(224) Mes̱nevī

Ū nekuşteş ezberāy-ı ṭabʿ-ı şāh

Tā neyāmed emr u ilhām-ı İlāh

Ṭabīb-i İlāhī zergeri (6) pādşāhuñ ṭabʿ u ḫāṭırı içün öldürmedi mādām ki ṭabīb-i İlāhī Allāhuñ emri ve ilhāmı gelmedi yaʿnī emr-i İlāhī olmayınca (7) zergeri helāk itmedi

(225) Mes̱nevī

An puserrā keş Ḫıżır bu'brīd ḥulḳ

Sırr-ı anrā derneyābed ʿām ḫalḳ

Ol puser ki **Ḫıżr** ʿaleyhi's-selām (8) anuñ boġazını kesdi ḫalḳuñ ʿāmmı anuñ sırr u ḥaḳīḳatini idrāk eylemez ammā ḫalḳuñ ḫāṣṣı fehm eyler dimek olur (9) bunuñ ḳıṣṣası cild-i s̱ānīnüñ āḫırıne ḳarīb *ʿuẕr guften faḳīr beān şeyḫ* beyānında gelür

(226) Mes̱nevī

An ki ezḤaḳ yābed ū vaḥy u cevāb (10)

Her çi fermāyed buved ʿayn-ı ṣavāb

Ol kimse ki o Ḥaḳ Sübhānehu ve Teʿālā̱ Ḥażretinden veḥy ü cevāb (11) bulur o mürşid-i kāmildür her ne buyurursa ʿayn-ı ṣavāb olur ḫulāṣa-yı kelām vaḥy-i Sübhānī ve ilhām-ı Rabbānī mūcebince (12) ʿamel iden her ne eylerse ḫūb u merġub idügin işʿārdur enbiyā-yı ʿiẓām ve evliyā-yı kirām gibi

(227) Mes̱nevī

An ki can baḫşed eger bü'kşed revast (13)

Nāyibest u dest-i ū dest-i Ḫudast

Ol kimse ki cān bağışlar eger bir kimseyi (14) öldürse revādur zīrā isterse dirgürmege ḳādir olur nāyib-i Ḥaḳdur ve anuñ destī dest-i Ḫudādur (15)

(228) Meṡnevī

Hemçü İsmāʿīl pīşeş ser binih

Şād u ḫandan pīş-i tīġeş ser binih

Ḥażret-i İsmāʿīl İbrāhīm ʿaleyhi'Is-selām (16) **Ḥażretleri**nüñ öñinde baş ḳoyup teslīm olduġı gibi sen daḫı anuñ öñinde (17) baş ḳo anuñ tīġ-i emrinüñ öñinde baş ḳo anuñ tīġ-i emrinüñ öñinde şād u ḫandān baş ḳo cān vir **Ḥażret-i İsmāʿīl**lüñ ḳıṣṣası cild-i ṡāliṡüñ āḫırına (18) ḳarīb *temṡīl giriḫten-i mü'min* beyānında gelür

(229) Meṡnevī

Tā bümāned can ḫandan tāebed

Hemçü cān-ı pāk-ı Aḥmed bāEḥad

Ḥattā senüñ (19) cānuñ ebedī ḫandān ḳala **Ḥażret-i Aḥmed**üñ ʿaleyhi'ṣ-ṣalātu ve's-selām pāk cānı Eḥadla ebedī ḫandān ḳalduġı gibi (20)

(230) Meṡnevī

ʿĀşıḳan cām-ı feraḥ an geh keşend

Ki bedest-i ḫᵛīş ḫūbanşan kuşend

ʿĀşıḳlar sürūr u feraḥ cāmını (21) ol vaḳt nūş eylerler ki ḫūblar anları kendü elleriyile depeleyeler

(231) Meṡnevī

Şāh an ḫūn ezpey-i şuhret nekerd (22)

Tū rehā kun bed-gümānī vü neberd

Pādşāh ol ḳanı ḥaẓẓ-ı nefsinden ötüri eylemedi sen anuñ ḥaḳḳında sūʾ-i ẓann ve beyān-ı (23) mücādele vü münāzaʿayı terk eyle

(232) Meṡnevī

Tū güman burdī ki kerd ālūdegī

Derṣafā ġış key hiled pālūdegī

Pālūdegī (24) fāʿildür *ġış* muḳaddem mefʿūldur el-ġışşu bi'l-kesri ḫıyānet itmek ve yaramaz olmaḳ ve ṣāfī olmayup ḳarışıḳ (25) olmaḳ pes veliyy-i kāmil ḥaḳḳında sūʾ-i ẓann iden kimesne içün cevāb-ı bāṣavāb virüp buyururlar ey esīr-i vehm (26) ü gümān sen gümān iltdün ki ol veliyy-i kāmil ġaraż-ı nefsle ālūdelik eyledi nefsi aḫlāḳ-ı reddiyeden ve ḫāşāk-ı (27) beşeriyyeden süzmeklik ḳaçan ġıll u ġış ḳor ṣafā ḥālinde pes evliyā vü enbiyā küdūrāt-ı beşeriyyetden kirāran mirāran [A45a] (1) süzülmişler ve aʿrāż-ı nefsāniyyeden pāk u ḫalāṣ olmışlardur bunlaruñ efʿāli sāyir-i ehl-i nefsüñ efʿāli gibi (2) degüldür fe'fhem

(233) Meṡnevī

Behr-i ānest in riyāżet v'in cefā

Tā berāred kūre eznuḳre cefā

Bundan ötüridür yaʿnī taṣfiye-yi (3) ḳalb ve tezkiye-yi nefs eylemeden ötüridür bu riyāżet ü cefā ve meşaḳḳat tā pūtesinden cefā yaʿnī ḥüsn ü ḫāşāki (4) yuḳaru getüre zübde-yi kelām pūte-yi ṭarīḳat içre nefse bu riyāżet ü cefā ve meşaḳḳat andan ötüridür ki tā sīm-i ruḥ (5) küdūret-i nefsāniyyeden ve ġıll u ġış-ı cismāniyyeden pāk ola ve nuḳre-yi ṣāfī gibi ḫulūṣ bula

(234) Meṡnevī

Behr-i ānest imtiḥān-ı nīk u bed (6)

Tā bucūşed berserāred zer zebed

İyünüñ ve kemüñ imtiḥānı andan ötüridür ki tā ḳaynaya zer köpügüni (7) yaʿnī ġıll u ġışını başı üzre yaʿnī tā kim zer ḳaynaya ve köpügüni yuḳaru getüre ve zebedlikden ḳurtulup ṣāfī vü (8) ḫāliṣ ḳala muḥaṣṣal-ı kelām pūte-yi mücāhedede āteş-i ʿışḳla yanup cünbiş-i ceẕbe ile ḳaynamaḳ ve her nefsüñ miḥek-i (9) tecrübeye çalınmaḳ ve gāh teraḳḳī ve gāh tenezzül ile imtiḥān olunmaḳ ḳalbde olan ḥubb-ı mā-sivā nüḥās ve neşr-i āteş-i ʿışḳla (10) iḥrāḳ olup ve teʿalluḳāt-ı kevneyn derūn-ı ṣādıḳdan iḫrāc zer-i ḫāliṣ gibi ṣāf olmaġiçündür (11)

(235) Meṡnevī

Ger nebūdī kāreş ilhām-ı İlāh

Ū segī būdī dirānende ne şāh[736]

Eger ol pādşāhuñ işi ilhām olmayayidi ol (12) yırtıcı bir kelb olayıdı şāh olmayayidi yaʿnī ol şāh olmayup bir yırtıcı kelb olurdı (13)

(236) Meṡnevī

Pāk būd ezşehvet u ḥırṣ u hevā

Nīk kerd ū līk nīk-i bed-nümā

Belki ol şāh şehvet ü ḥırṣ u hevādan (14) pāk idi ol pādşāh ḫūb u laṭīf eyledi lākin bed görünici iyü idi yaʿnī bāṭınen meşrūʿ (15) ve ṣūretā nāmeşrūʿ idi nitekim Ḥażret-i Ḫıżruñ nefs-i zekiyyeyi ḳatl eyledügi ve sefīne-yi Ṣāliḥi ḫarḳ (16) eyledügi gibi

(237) Meṡnevī

Ger Ḫıżır derbaḥr keştīrā şikest

Ṣad dürüstī derşikest-i Ḫıżr hest

[736] Bu beyit Tâhiru'l-Mevlevî Şerhi'nde yoktur (s. 187)

Eger **Ḫıżr** ʿaleyhi’s-selām (17) deryāda keştī-yi dürüsti ṣıdı ise **Ḥażret-i Ḫıżr**uñ ṣımaḳlıġında yüz dürüstlük vardur bu maḥalle münāsib (18) olan āyet-i kerīmenüñ tefsīri ve **Ḥażret-i Ḫıżr**uñ sefīneye eyledügi ḳıṣṣa ikinci cildüñ āḫırıne ḳarīb (19) *ṣūfī-yi bisyār-ḫᵛār* beyānında mufaṣṣal u meşrūḥ ẕikr olunmışdur [ve Ḥażret-i Ḫıżruñ ḥaḳḳında çoḳ ḳīl (20) u ḳāl eylemişlerdür anuñ daḫı tafṣīli cild-i sābiʿüñ dībācesinde Ḫıżr ḳahramān-ı āgāhest fıḳrasında (21) beyān ḳılınmışdur] anda ṭaleb olına

(238) Meṡnevī

Vehm-i Mūsā̱ bāheme nūr u hüner

Şud ezan maḥcūb tū bīper meper

(22) **Ḥażret-i Mūsā̱**nuñ vehmi yaʿnī kendü vücūd-ı şerīfinde müdebbir olan ʿaḳlı bu deñlü nūr-ı nübüvvet ve hüner-i (23) muʿcizāt ile bile **Ḥażret-i Ḫıżr**uñ bu esrārından maḥcūb oldı sen ḳanadsız uçma yaʿnī mādām ki saña yaḳīn (24) ḳanadı olmaya sen bu gūne esrār-ı ledünnī cānibine ser-i peri uzatma ve mücerred vehmle meşūb olan ʿaḳl-ı cüzʾī (25) esbine süvār olup bu ṭarafa gitme eger bīilhām-ı Ḫudā ʿaḳl bu sırdan ḫaberdār olayıdı bu ḳadar nūr u hüner (26) ṣāḥibi olan **Ḥażret-i Mūsā̱**nuñ ʿaḳlı sırr-ı **Ḫıżr**dan ḫaberdār olurdı bundan maʿlūm oldı ki bīilhām-ı (27) Ḫudā mücerred ʿaḳl bu sırruñ idrākinde ʿāciz ü fürū-mānde olur imiş

(239) Meṡnevī

An gül-i surḫest tū ḫūneş meḫᵛān [A45b] (1)

Mest-i ʿaḳlest ū tu mecnūneş meḫᵛān

Ol zergerüñ ḫūnı **[P21a]** maʿnā̱da ḳırmızı güldür sen anı ḫūn oḳuma (2) yaʿnī ol zergere ẓulm oldı dime zīrā ilhām-ı İlāhīyle oldı taḥtında çoḳ fāyide vardur ol pādşāh ve ṭabīb-i İlāhī (3) ʿaḳluñ mestidür sen anı mecnūn oḳuma yaʿnī ḥadden ziyāde ʿāḳıldur sen dīvānelik eyleyüp aña mecnūn dime (4) ve anlaruñ ḥaḳḳında nāmaʿḳūl kelimāt eyleme

(240) Meṡnevī

Ger budī ḫūn-ı Muselman kām-ı ū

Kāfirem ger burdemī men nām-ı ū

Eger pādşāhuñ (5) murādı Müselmānuñ ḫūnı olayıdı kāfirem eger ben anuñ nāmını lisānum üzre iledürdümse yaʿnī hergiz anuñ nāmını (6) yād eylemezem zīrā

(241) Meṡnevī

Mībelerzed ʿarş ezmedḥ-i şaḳī

Bed güman gerded zimedḥeş muttaḳī

ʿArş-ı ʿaẓīm şāḳī vü fāsıḳuñ (7) medḥinden ditrer muttaḳī olanlar medḥ-i şaḳīden bed-gümān olur pes şaḳī olanları sūʾ-i ẓanna bıraḳmaḳ başḳa (8) günāh olur **Ḥażret-i Mevlānā** ḳaddesallāhu sırruhu'l-ʿazīz bu beytde bu ḥadīs̱-i şerīfe işāret buyururlar ki ***ḳāle'n-Nebiyyu*** (9) ***ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem iẕā mudiḥel'-fāsıḳu ġaḍibe'r-rabbu ve'htezze liẕālike'l-ʿarş revāhu*** *İbn Ebi'd-dunyā* (10) *ve'l-Beyhaḳī ʿanEnes keẕā fīCāmiʿi'ṣ-Ṣaġīr*[737] ve'l-ḥāṣıl muttaḳī olanlar o fāsıḳ u şaḳīnüñ medḥ olınmasından (11) bed-gümān olur ve mādiḥe sūʾ-i ẓann ḳılur bu daḫı bir günāhdur ki muttaḳī olanlaruñ sūʾ-i ẓannına sebeb olmış olur (12) pes mevżıʿ-i töhmet ki fāsıḳı medḥ eylemekdür andan ictināb lāzımdur tā kim muttaḳī vü ṣāliḥ olanlar bed-gümān (13) olmaya ve sūʾ-i ẓann ḳılmaya ve li***hāẕā ḳāle ʿaleyhi's-selām itteḳū mevāżıʿa't-tühemi***[738]

(242) Mes̱nevī

Şāh būd u şāh besī āgāh būd (14)

Ḫāṣ būd u ḫāṣṣe-yi Allāh būd

Şāh idi ve ziyāde āgāh pādşāh idi yaʿnī ẓālim ve ḥaḳdan ġāfil ve cāhil (15) degül idi ḫāṣ idi ve dergāh-ı ilāhīnüñ ḫāṣṣası idi

(243) Mes̱nevī

An kesīrā ki çunin şāhī kuşed (16)

Sūy-ı baḫt u bihterin cāhī keşed

Ol bir kimseyi ki buncılayın bir pādşāh-ı pür-intibāh öldüre baḫt cānibine ve aʿlā̱ vü (17) eşref olan manṣıb u mertebe ṭarafına çeker yaʿnī anı ʿālī-ḳadr ve refīʿu'l-menzilet ider

(244) Mes̱nevī

Ger nedīdī sūd-ı ū derḳahr-ı ū (18)

Key şudi an luṭf-ı muṭlaḳ ḳahr-cū

Eger pādşāh anuñ ḳahrı vü helākinden anuñ nefʿini görmeyeyidi (19) ol luṭf-ı muṭlaḳ yaʿnī ṣāfī lutf ḳaçan kimsenüñ ḳahr u helākini isteyici olurdı luṭf-ı mutlaḳ ṣāfī luṭf (20) maʿnā̱sınadur yaʿnī Ḥaḳ Tebāreke ve Teʿālā̱ maḥżā luṭf ṣāḥibidür ve ḳahr u ġażabı bīʿillet ü bīġarażdur ḳaçan (21) bir bendesine ḳahr u ġażab eylese ol ḳahrda ol bendeye nefʿ vardur keẕālik ol luṭf-ı muṭlaḳuñ maẓharı (22) olan veliyy-i kāmil ve ʿabd-ı fāżıl ḳaçan bir kimsenüñ ḳahrında aña menfaʿat ü fāyide görmese ḳahr-cū olmaz (23) ve aña ġażab ḳılmaz belki ḳahraları ola maḳhūrda ʿayn-ı sūd ve menfaʿatden ötüri olur ve lākin eṭfāl-i sīret (24) olan kimesneler bu sırrdan āgāh olmayup müteʾellim ü mużṭarib olurlar

---

[737] "Fasık övüldüğü zaman, Allah gazap eder ve bundan dolayı arş titrer"

[738] "Hz. Peygamber'in dediği gibi; "Töhmetli mevzulardan kaçının." Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ, I/45 (88), II/333 (2501).

(245) Meṣnevī

Beççe mīlerzed ezan nīş-i ḥacām (25)

Māder-i muşfiḳ deran dem şād-kām

Meṣel ṭıfl ḥacāmuñ o nīşinden ditrer ve ḫavf eyler müşfiḳ ü mihribān (26) māder ol ġamda mesrūr u şād-kāmdur yaʿnī Ḥaḳ cānibinden bir ṭıfl-sīret kimesneye bir belā gelse ol nīşden (27) ol bīʿirfān lerzān olur ve lākin māder-i müşfiḳ gibi olan anuñ sırrına muṭṭaliʿ olduġından şād u ḫandān olur yaʿnī māder-i müşfiḳden eşfaḳ olan pīr-i ṭarīḳat anuñ ḥaḳḳında olan elṭāf-ı nihānīden ḫandān [A46a] (1) olur [yaʿnī māder-i müşfiḳden eşfaḳ olan pīr-i ṭarīḳat anuñ ḥaḳḳında olan elṭāf-ı nihānīden ḫandān olur] (2) zīrā ki

(246) Meṣnevī

Nīm can bi'stāned u ṣad can dihed

An ki dervehmet neyāyed an dihed

Senüñ nīm ü żaʿīf cānuñı (3) alur ve aña bedel yüz cān virür yüz cān degül belki ol nesne ki senüñ fikr ü vehmine gelmez anı virür ve nīm cāndan (4) murād rūḥ-ı ḥayvāni ve ḥayāt-ı fānīdür ḳaçan Ḥażret-i Haḳ ve Cevvād-ı Muṭlaḳ bir ʿabdine belā vü ḳahr teslīṭ itmekle (5) ol nīm cānı alsa ve aḫẕ ḳılsa ***mā lāʿaynun raʾet ve lāüẕünün semıʿat ve lāḫaṭara ʿalāḳalbi beşerin***[739] ḥadīṣ-i şerīfinüñ feḥvāsınca (6) vehme gelmeyen ve ḳalbe ḫāṭıra olmayan ṣad ḥayāt-ı ṭayyibe ve nice yüz cān-ı pākı aña ʿıvaż virür

(247) Meṣnevī

Tū ḳıyās ezḫᵛīş mīgerdī vu līk (7)

Dūr dūr üftāde bi'nger tu nīk

Sen Ḫudāy-ı Teʿālānuñ kārını ve anuñ enbiyā vü evliyāsınuñ esrārını (8) kendüñden ḳıyās ṭutarsın yaʿnī kendüñ gibi ṣanursın ve lākin ziyāde dūr ve ḥaḳīḳatden beġāyet mehcūr düşmişsin (9) ve'l-ḥāṣıl bu maḳūle ḳıyās-ı keṣr-i esās ve ḫayāl-i bīmesās ile menhec ḳopmadan ḳatı devr ve meslek-i müstaḳīmden (10) beġāyet mehcūr düşmişsin ʿayn-ı enāniyyetüñde olan pindār-ı bāṭıl çapaġın sil ve iyü naẓar ḳıl ḳıyāsu'n-nefs ʿale'n-nefs cāyiz (11) degüldür ve ḥaḳīḳate iren erenlerüñ kār u kirdārın beşeriyyetde ḳalan kimseler kendü ḥāllerinde ḳıyās eylemek lāyıḳ u münāsib (12) degüldür nitekim ṭūṭī kendü ḥālini bu ḥikāyede meẕkūr olan Cavlaḳīnüñ ḥāline ḳıyās eyledi lākin ʿāḳıl olan (13) bilür ki bunuñ ḥāliyile anuñ ḥālinüñ mā-beyninde beyne's-semāʾi ve'l-arż tefāvüt-i

[739] "Allah insanlara, gözün görmediği, kulağın işitmediği ve kalbin hiç hissetmediği nimetleri verecektir." Buhârî, Bed'u'l-halk, 8 (3244); Buhârî, Sahîh, III/185(3072); Müslim, Îmân, 84 (189) (312) vd. (Gültekin, İsmâîl Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi, s. 197)

ʿaẓīme vardur pes bu münāsebetile (14) **Ḥażret-i Mevlānā** minkulli'l-vücūh evvelenā ḳaddesenellāhu biesrārihi'l-aʿlā̱ bu ḥikāyete şurūʿ idüp buyururlar

Ḥikāyet-i (15) **ān merd-i baḳḳāl u ṭūṭī ve ruġn rīḫten-i ṭūṭī derdukkān**[740]

(248) Meṡnevī

Būd baḳḳālī vü veyrā ṭūṭiyī

Ḫoş-nevāyī sebz u gūyā ṭūṭiyī

(16) Zamān-ı sābıḳda bir baḳḳāl var idi ve anuñ bir ṭūṭīsi var idi ḫoş-āvāz ü sebz ve tekellüm (17) idici bir ṭūṭī idi

(249) Meṡnevī

Berdukān būdī nigehbān-ı dukān

Nukte guftī bāheme sevdāgerān

Ṣāḥib-i dükkān anda (18) degül iken dükkānda dükḳānuñ nigehbānı vü ḥāfıẓı idi cemīʿ-i beyʿ ü şirā idicilere ādemī gibi nükte vü laṭīfe dirdi (19)

(250) Meṡnevī

Derḫitāb-ı ādemī nāṭıḳ budī

Dernevā-yı ṭūṭiyan ḥāẕıḳ budī

Ādemī ḫıṭābında nāṭıḳ idi yaʿnī bir kimse (20) ḫıṭāb eylese ādemī gibi ol daḫı söyleyici idi ṭūṭīler terennüminde ḥāẕıḳ u üstād idi

(251) Meṡnevī

Ḫᵛāce rūzī sūy-ı ḫāne refte būd (21)

Derdukān ṭūṭī nigehbānī nümūd[741]

Ḫᵛāce ki murād merd-i baḳḳāldur bir gün ḫānesi cānibine gitmiş idi (22) dükḳānda ṭūṭī ḫᵛācesinüñ yirine nigehbānlıḳ gösterdi yaʿnī dükkānı ḥıfẓ eylerdi eṣaḥḥ olan nusḫalarda (23) bu beyt yoḳdur ammā lāzımdur

(252) Meṡnevī

Gurbeyī bercest nāgeh berdukān

Behr-i mūşī ṭūṭīyek ezbīm-i cān[742]

Bu beyt daḫı (24) yoḳdur yaʿnī nāgāh bir kedi dükkān içre ṣıçradı bir mūşdan ötüri ṭūṭīcek ise cān ḳorḳusından (25) hirre kendüye ḳaṣd itdi ḳıyāsile

(253) Meṡnevī

---

[740] "Bakkal ve Tuti ve Tutinin yağ dökme hikâyesi."

[741] Bu beyit Nicholson neşrinde asıl metne alınmayıp dipnotta gösterilmiştir (s. 17).

[742] Bu beyit Nicholson neşrinde asıl metne alınmayıp dipnotta gösterilmiştir (s. 17).

Cest ezsūy-ı dukān sūyī giriḫt

Şīşehā-yı revġan-ı gülrā biriḫt

(26) Ṭūṭī-yi bīçāre dükkānuñ bir cānibinden şıçradı bir cānibine ḳaçdı baʿż-ı nusaḫda *cest ezṣadr-ı dukān* vāḳıʿ (27) olmışdur ki ṭūṭī ḫᵛācesi yirine nigehbān olmaġıla ḫᵛācesinüñ ṣadrına geçdügini īhāmdur gül yaġınuñ **[A46b]** (1) şīşelerini dökdi yaʿnī kendü ḫavfından ḳaçarken şīşelere ṭoḳunduġından şīşeler devrilüp (2) anlardan yaġ döküldi

(254) Meşnevī

Ezsuy-ı ḫāne biyāmed ḫᵛāceeş

Berdukān bi'nşest fāriġ ḫᵛāceveş

Ṭūṭīnüñ (3) ḫᵛācesi ḫānesi cānibinden dükkāna geldi bāzārgān gibi dükkānda fāriġ ü bībāk ṣadra geçüp oturdı (4)

(255) Meşnevī

Dīd pür-revġan dukān u cāme çerb

Berseresş zed geşt ṭūṭī kel ziḍarb

Gördi dükkān yaġla pür ve cāmesi yaġa (5) bulaşmış dükkān ṣāḥibi bīhużūrlıġından ġażab idüp ṭūṭīnüñ başına urdı ṭūṭī ḍarbdan (6) kelīlu'l-lisān oldı başı kel oldı dimek īhāmından daḫı ḫālī degüldür belki başı kel oldı dimek daḫı evlādur (7) zīrā ʿanḳarīb *ezçi ey kel bākelān āmīḫtī* beyti gelse gerekdür

(256) Meşnevī

Rūzekī çendin suḫan-ı kūtāh kerd (8)

Merd-i baḳḳāl eznedāmet āh kerd

Ṭūṭī elem ü ıżṭırābından bir ḳaç güncügez sözini ḳaṣr eyledi yaʿnī hergiz söylemedi merd-i (9) baḳḳāl nedāmetden āh eyledi yaʿnī ṭūṭīyi urduġına peşīmān oldı

(257) Meşnevī

Rīş bermīkend u mīguft ey dirīġ (10)

K'āftāb-ı niʿmetem şud zīr-i mīġ

Ziyāde eleminden derdmend baḳḳāl ṣaḳalını yoldı ve eyitdi ey ḥayf bu hem-vechdür (11) ziyāde eleminden ṣaḳalını yolardı ve ey diriġ dirdi ki benüm niʿmet ü devletüm āftābı bulut altına gitdi yaʿnī (12) ṭūṭī tekellümi vāsıṭasıyıla ẕīḳıymet ü niʿmet olur çünkim anuñ āvāzı vü tekellümi gide bīḳıymet ḳalur (13) ve niʿmet zāyil olur ḫᵛācenüñ āftāb-ı niʿmetem şud zīr-i mīġ dimesi anuñ āvāzınuñ zāyil olmasından kināye (14) olur

zīrā ṭūṭīnüñ āftābveş olan āvāzı ẓuhūrı ḫvācenüñ dükkānına müşterī getürüp ve cümleden (15) ziyāde beyʿ ü şirā idüp müntefiʿ olurdı

(258) Mes̱nevī

Dest-i men bi'şkeste būdī an zamān (16)

Çün zedem men berser-i an ḫoş-zebān

Benüm elüm şınmış olayıdı **[P21b]** ol ḫoş-güftār ṭūṭīnüñ ben başına (17) niçün urdum bu hem-vechdür çünkim ben ol zebān-ı murġı urdum benüm elüm ol zamān şınmış olayıdı (18) diyü kendü kendüyi levm eyledi

(259) Mes̱nevī

Hedyehā mīdād her dervīşrā

Tābiyābed nuṭk murġ-ı ḫvīşrā

O ḫvāce (19) her dervīşe hediyeler ve ṣadaḳalar virdi tā kim kendü murġınuñ nuṭḳını bula maʿna *biyābed* noḳṭa-yı vāḥide (20) ile olduġı üzredür ammā *biyāyed* noḳṭateyn ile daḫı nusḫadur bu taḳdīr üzre maʿnā tā kim kendünüñ (21) murġına nuṭḳ gele dimek olur ve bunda işāret bu olur ki ḳaçan bir kimsenüñ ṭūṭī-yi rūḥı ẕikr ü tesbīḥ (22) eylemeden ve kelām-ı Ḥaḳḳı söylemeden ebkem olsa bu daḫı bir nevʿ-i belā ve es̱er-i ġażab-ı Mevlādur belā bīdefʿ u nār ġażabı (23) ıṭfā eylemez illā ṣadaḳa ***kemā ḳāle ʿaleyhi's-selām eṣ-ṣadaḳatu tuṭfi'u ġażabe'r-rabbi ve ḳāle ʿaleyhi's-selām eṣ-ṣadaḳatu*** (24) ***teruddu'l-belā'e***[743]

(260) Mes̱nevī

Baʿd se rūz u se şeb ḥayrān u zār

Berdukān bi'nşeste būd nevmīdvār

Üç gün (25) ve üç giceden ṣoñra ḥayrān u zār me'yūs gibi dükkānda oturmış

(261) Mes̱nevī

Bāhezāran ġuṣṣa vu ġam geşte cüft (26)

K'ey ʿaceb in murġ key āyed buguft[744]

Çeşm-i baḳḳāl hezārān ġuṣṣa vü ġama cüft ü ḳarīn olmış böyle dir ki (27) ey ʿaceb bu murġ ḳaçan güftāra gelür bu beyt daḫı eks̱er-i eṣaḥḥ nusḫalarda yoḳdur

(262) Mes̱nevī

Mīnümūd an murġrā her gun şiguft [A47a] (1)

Tā ki bāşed ender āyed ū beguft

[743] "Hz. Peygamber'in dediği gibi; "Sadaka, Rabbin gazabını söndürür." Yine buyurur ki: "Sadaka belayı defeder." Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ, II/28-29 (1593).

[744] Bu beyit Nicholsın neşrinde asıl metne alınmayıp dipnotta gösterilmiştir (s. 18).

Baḳḳāl ol murġa her gūne ʿacīb ü ġarīb nesneler gösterdi tā ola ki ṭūṭī (2) söze gele baʿż-ı nusaḫda daḫı

Berumīd-i an ki murġ āyed beguft

Çeşm-i ūrā bāṣuver mīkerd cüft

vāḳıʿ olmışdur (3) ammā eṣaḥḥ nusḫalarda yoḳdur yaʿnī ṭūṭī söze gelmek ümīdiyile çeşm-i ṭūṭīyi ṣuvere cüft iderdi (4) nitekim ṭūṭīyi taʿlīm itdüklerinde ḳarşusında āyīne ardında ṭutup mütekellim āyīne ardında ṭurup söyledükde ṭūṭī (5) kendü cinsini söyler ḳıyās idüp ol daḫı güftāra taḳlīd ider

(263) Meṡnevī

Cavlaḳī-yi serbürehne mīguẕeşt (6)

Bāser-i bīmū çü puşt-i ṭās u ṭeşt

Dükkān öñinden başı açıḳ bir **Cavlaḳī** dervīşāndan (7) bir ṭāyifedür anuñ āḫırınde olan hemze vaḥdet içündür ṭās ve lākin arḳası gibi ḳılsız başile

(264)

Ṭūṭi ender guft āmed an zamān (8)

Bang berdervīş zed ki hey fulān

Ṭūṭī çünkim **Cavlaḳı** bu ḳıyāfetile gördi ol (9) zamān söze geldi dervīş üzre ḥayḳurdı ki ey fülān

(265) Meṡnevī

Ezçi ey kel bākelān āmīḫtī (10)

Tū meger ezşīşe revġan rīḫtī

Ey kel ne sebebden kellere ḳarışduñ yaʿnī ne sebebden kel olduñ sen meger (11) bencileyin şīşeden yaġ dökdüñ yaʿnī seni bencileyin urup başuñı kel mi eylediler

(266) Meṡnevī

Ezḳıyāseş ḫande āmed ḫalḳrā (12)

K'ū çü ḫod pindaşt ṣāḥib-delḳrā

Ṭūṭī dervīşi kendüsine ḳıyās itdüginden (13) ḫalḳa ḫande geldi yaʿnī ḫalḳ taʿaccüb idüp güldiler zīrā ol ṭūṭī ṣāḥib-delḳ kendü gibi ṣandı (14)

(267) Meṡnevī

Kār-ı pākanrā ḳıyās ezḫod megīr

Gerçi māned dernüvişten şīr u şīr

Pes **Ḥażret-i Mevlānā** ḳaddesellāhu sırruhu'l-ʿazīz (15) ḳıṣṣadan ḥiṣṣe buyurmaġa şurūʿ idüp dirler ki pāk olan evliyānuñ kārını kendü nefsüñden ḳıyās (16) ṭutma ki ḳıyāsu'n-

nefs ʿale'n-nefs cāyiz degüldür ki bir nefs bir nefse beñzemek iḥtimāli yoḳdur egerçi (17) beñzer yazılmaḳda şīr şīre bunda iki vech üzre maʿnā̱ ṣaḥīḥ olur evvelā kitābında lafẓ-ı şīr ikisi biri (18) birine müşābihdür ve lākin maʿnā̱da biri arslan ve biri lebn maʿnā̱sınadur pes ṣūreten müşābih ve maʿnen (19) biri birine muġāyir oldılar s̱āniyen yazılmaḳda şīrüñ şīre beñzemesi bir üstād naḳḳāş bir arslanuñ (20) bişeklihi naḳşını kāġıda yazmasıdur ve fi'l-ḥaḳīḳa ol kāġıda yazılan şīr ẕīrūḥ olan şīre müşābihdür (21) ve lākin beynehumāda tefāvüt-i ʿaẓīme ve muġāyeret-i külliye vardru keẕālik ehl-i ṣūretile ehl-i maʿnā̱nuñ ḥāli gibidür (22) egerçi ikisi bile ṣūreten insāndur ammā minḥays̱i'l-maʿnā̱ bāṭınları yeksān degüldür

(268)

Cümle ʿālem z'in-sebeb gum-rāh şud (23)

Kem kesī z'ebdāl-ı Ḥaḳ āgāh şud

Cümle ʿālem bu sebebden güm-rāh oldı yaʿnī pāklaruñ kārını kendü nefsleri üzre (24) ḳıyās eyledikleri sebebden güm-rāh oldılar az kimse ebdāl-ı Ḥaḳdan āgāh oldı ḫulāṣa-yı kelām evliyā-yı İlāhī (25) kendüler gibi zuʿm eylediklerinden anlaruñ esrārına ve merātibine ʿālim olmayup ḍalālet ü ʿavāyıḳda ḳaldılar dimek olur (26)

(269) Mes̱nevī

Hem-serī bāenbiyā berdāştend

Evliyārā hemçü ḫod pindāştend

Enbiyā-yı ʿiẓām ile hem-serlik yaʿnī berāberlik (27) daʿvā̱sın ṭutdılar kemā ḳāle Teʿālā̱ ḫākiyān *ḳālū in entum illā beşerun mis̱lunā*[745] ve daḫı *feḳālū ebeşerun yehdūnenā* [A47b] (1) *fekeferū*[746] feḥvā-yı kerīmi üzre berāberlik iddiʿā eylediler ve lākin *yūḥā ileyye*[747] ḳavl-i kerīminden mütenebbih oldılar ve vāris̱-i (2) ḥaḳīḳat-ı Muḥammediyye olan evliyā-yı kirāmı kendüler gibi zuʿm itdiler

(270) Mes̱nevī

Gufte īnek mā beşer īşan beşer (3)

Mā vü īşan beste-yi ḫᵛābīm u ḫᵛar

Bunlar dimişler ki işte biz beşerüz ve anlar daḫı beşerdür biz ve anlar ḫᵛāb u ḫᵛara muḳayyedlerüz (4) kemā ḳālellāhu Teʿālā̱ fī Sūreti'l-Furḳān ḫākiyān ʿanhum *ve ḳālū mā lihāẕa'r-resūli ye'kulu'ṭ-ṭaʿāme ve yemşī fi'l-esvāḳ*[748] (5)

[745] "Siz de bizim gibi beşerden başka bir şey değilsiniz, dediler" (İbrahim, 10)
[746] "Fakat bunlar, bizim gibi bir beşer mi bize yol geösterecekmiş, dediler." (Tegâbûn, 6)
[747] "Bana vahyolunuyor.." (Fussilet, 6)
[748] "Bu resule ne oldu da, yemek yer ve sokaklarda gezer, dediler." (Furkan, 7)

(271) Meşnevī

İn nedānistend işan ezʿamā

Hest farḳī dermiyan bīmuntehā

Ol güm-rāhlar aʿmā olduḳları cihetden bu maʿnāyı bilmediler (6) bunlarla anlaruñ miyānında bīnihāyet bir nevʿ-i farḳ-ı ʿaẓīm vardur mücerred ṣūret-i beşeriyyetde mümās̱eletleri maʿnen daḫı mümās̱il (7) ü müşābih olmaġı muḳtażī olmaz anuñçün **Ḥażret-i Ḥabīb-i Ekrem** ṣallallāhu bunlarla beşeriyyetde müşterek olmasına (8) iḳrār idüp *innemā ene beşerun mis̱lukum*[749] didi ve *yūḥā ileyye*[750] dimekle bunlardan vücūd-ı şerīfini farḳ u temyīz ḳıldılar pes **Ḥażret-i** (9) **Ḫudāvendigār** daḫı enbiyā vü evliyānuñ küffār u füccārla beşeriyyetde ve ekl ü şürbde ve nefsāniyyetde müşterek olup (10) lākin minḥays̱i'l-maʿnā bunlaruñ mā-beyninde tefāvüt-i ʿaẓīme olduġını tefehhüm içün ḍarbu'l-mes̱el īrād idüp buyururlar (11)

(272) Meşnevī

Her du gun zenbūr ḫordend ezmaḥal

Līk şud z'in nīş z'an dīger ʿasel

Mes̱elā her iki dürlü arı bir maḥalden (12) tenāvül itdiler ki murād bāl arısı ve ṣarıca arıdur bir yirden lākin bundan yaʿnī ṣarıca arıdan (13) nīş ve ol birisinden yaʿnī bal arısından ʿasel oldı ve ẓuhūra geldi

(273) Meşnevī

Her du gūn āhū giyā ḫordend z'āb (14)

Z'in yekī sergin şud u z'an muşk-i nāb

Mis̱āl-i āḫar her iki dürlü āhū otluḳ yidiler ve ṣu içdiler (15) bu birinden ki murād şikār āhūsıdur necis oldı ve ol birisinden ki āhū-yı miskdür ṣāfī müşk oldı (16)

(274) Meşnevī

Her du ney ḫordend ezyek āb-ḫᵛar

İn yekī ḫālī vü an pür ezşeker

Mis̱āl-i āḫar her iki ney ki birisi şeker ḳamışı (17) ve birisi içi boş ġayr-ı ḳamışdur encūrdan yaʿnī bir şevāddan içdiler ki murād bir maḥalden içdiler dimekdür (18) bu biri şekerden ḫālī ve ol biri şekerden pürdür

(275) Meşnevī

Ṣad hezārān īnçunīn eşbāh bīn

---

[749] "Ben de sizin gibi bir insanım." (Fussilet, 6)
[750] "Bana vahyolunuyor.." (Fussilet, 6)

Farḳşan heftād sāle rāh bīn

(19) Nice yüz biñ buncılayın eşbāh ü emṡāl gör yaʿnī bu ẕikr olınan temṡīlāt gibi ḥadden ziyāde emṡāl (20) ü eşbāh vardur ve ḳısse ʿalāḥāẕā sāyiri'l-emṡāl anlaruñ mā-beyninde yitmiş yıl miḳdārı yol gör yaʿnī ehl-i ṣūretile (21) ehl-i maʿnānuñ beyānında tefāvüt-i ʿaẓīme ve mesāfe-yi baʿīde vardur

(276) Meṡnevī

İn ḫored gerded pelīdī z'ū cüdā (22)

V'an ḫored gerded heme nūr-ı Ḫudā

Bu güm-rāh ġıdā vü ṭaʿām yir andan pelīdlik cüdā olur yaʿnī anuñ vücūdından ancaḳ necāset (23) ayrılur ve ol ṭāyife ki murād enbiyā-yı ʿiẓām ve evliyā-yı kirāmdan ṭaʿām u ġıdā yir ve cümle yidügi nūr-ı Ḫudā (24) olur

(277) Meṡnevī

İn ḫored āyed heme buḫl u ḥased

V'an ḫored zāyed heme ʿışḳ-ı Eḥad

Bu gurūh yir cemīʿan andan buḫl (25) u ḥased ẓāhir ü mütevellid olur yaʿnī müşrik ü kāfir ve münāfıḳ u münkirüñ yidigi ṭaʿāmdan cemīʿan buḫl u ḥased ẓāhir olur (26) ve ol ḳavm-i pür-şekve yir cemīʿan andan **Eḥad**üñ ʿışḳı ṭoġar yaʿnī enbiyā vü evliyānuñ tenāvül itdükleri ṭaʿāmdan cemīʿan (27) ʿışḳ-ı **Rabbānī** ve nūr-ı **Subḥānī** ẓāhir olur

(278) Meṡnevī

İn zemīn-i pāk u an şūrest u bed

İn ferişte pāk u an dīvest u ded

[A48a] (1) Bu enbiyā vü evliyā meṡelen zemīn-i pākdur ve ol kefere vü fecere şūr u bed yirdür nitekim bu āyet-i kerīme iki ṭāyifenüñ (2) **[P22a]** ḥaḳḳında ḫūb u laṭīf miṡāl olur kemā ḳālellāhu Teʿālā fīSūreti'l-Aʿrāf *ve'l-beledu'ṭ-ṭayyibu yeḫrucu nebātihi biiẕni rabbihi* (3) *ve'llezī ḫabuṡe lāyeḫrucu illā nekidā*[751] meṡelā bu ṭāyife-yi ʿaliyye firişte-yi pāk ve ol ṭāyife-yi ḫabīṡe dīv ü ded gibidür (4)

(279) Meṡnevī

Her du ṣūret ger behem māned revast

Āb-ı telḫ u āb-ı şīrinrā ṣafast

Her iki ṣūret eger biri birine müşābih ola (5) revā vü maʿḳūldur zīrā ṣūretde iştirāk u müşābehet muḳarrerdür nitekim ācı ṣunuñ ve ṭatlu ṣunuñ ṣafāsı (6) vardur yaʿnī ikisi

[751] "Güzel ve verimli memleketin bitkileri, Rabbinin izniyile bolca çıkar. Fena olandan ise faydasız az bir şeyden başkası çıkmaz." (A'raf, 58)

bile ṣūreten ṣāfīler ve ṣafvetde biri birine müşriklerdür velākin ẕevḳ olınsa mā-beynlerinde (7) tefāvüt maʿlūm olur

(280) Mes̱nevī

Cuz ki ṣāḥib-ẕevḳ ki şināsed biyāb

Ū şināsed āb-ı ḫoş ezşūre-āb

Ki (8) ṣāḥib-ẕevḳden ġayrı bu ikisinüñ leẕẕetini kim añlar idrāk u iẕʿān ile ḫoş u leẕīẕ bītelḫ (9) u şūre-ābdan o añlar yaʿnī ol ehl-i ẕevḳ olan kimesne idrāk eyler

(281) Mes̱nevī

Siḥrrā bāmuʿcize kerde ḳıyās

Her dürā bermekr pindāred esās

(10) Ol ehl-i ẕevḳden ġayrısı kefere gibi siḥri muʿcizeye ḳıyās eylemiş her ikisinüñ bünyādını mekr üzre (11) ẓann eyler yaʿnī bīẕevḳ ü bīʿirfān olan kimse muʿcize ile siḥrüñ mā-beynini ve ṣāḥib-muʿcize ile ehl-i (12) siḥrüñ miyānını farḳ idemeyüp her ikisinüñ aṣlını mekr ü ḥīle üzre zuʿm eyler ḥāl bu ki siḥrle muʿcizenüñ (13) mā-beyninde farḳ-ı ʿaẓīm vardur nitekim cild-i s̱ālis̱de sāḥir beççeler beyānında bu ikisinüñ miyānınuñ farḳı mesṭūr olmışdur (14) fe'l-yaṭleb fīhi *kerde*nüñ fāʿili beyt-i evvelde olan *ṣāḥib-ẕevḳ*den ġayrısıdur

(282) Mes̱nevī

Sāḥirān-ı Mūsa ezistīzerā (15)

Bergirifte çün ʿaṣā-yı ū ʿaṣā

Mūsā̱ ʿaleyhi's-selām Ḥażretlerinüñ zamānesinüñ sāḥirleri ʿinād u mücādeleden ötüri (16) kendüleri Ḥażret-i Mūsā̱ ʿaleyhi's-selām gibi zuʿm idüp anuñ ʿaṣāsı gibi ellerinde ʿaṣā ṭutmışlardı (17)

(283) Mes̱nevī

Z'in ʿaṣā tā an ʿaṣā farḳist jerf

Z'in ʿamel tā an ʿamel rāhī şigerf

Ammā bu seḥerenüñ ʿaṣāsından (18) ol Mūsā̱ ʿaleyhi's-selāmuñ ʿaṣāsına varıncaya dek bir ʿaẓīm farḳ vardur bu ʿamelden ol ʿamele varıncaya (19) dek bir ulu yol vardur yaʿnī bu ikisinüñ mā-beyninde mesāfe-yi baʿīde ve ferāsiḫ-i kes̱īre vardur zīrā Ḥażret-i (20) Mūsā̱nuñ ʿaṣāsında Cenāb-ı ʿİzzet çoḳ ḫāṣiyyet ḫalḳ idüp ol ʿaṣānuñ iki şuʿbesi var (21) idi ki şeb-i tārīkde şemʿa gibi müştaʿil olup żiyā virürdi ve Mūsā̱ Ḥażretleri seferde yorulsa (22) ʿaṣāya süvār olsa esb-i tāzī gibi Ḥażret-i Mūsā̱ya ḥāmil olurdı ve bir ḳuyudan āb almaḳ iḳtiżā ḳılsa (23) her ne ḳadar ʿamīḳ olsa bi'iẕnillāhi Teʿālā̱ ḳaʿr-ı çāha

irişüp ve ucında bir ṭaraf peydā olup miḳdār-ı ḥācet şu (24) iḫrāc olınurdı ve seferde boynına vażʿ itse tīr ü terkeş müheyyā bir kemān olurdı ve mīve cinsinden (25) bir nesne murād olınsa nihālāsā zemīne ġars itdükde fi'l-ḥāl berg ü s̱emār ẓāhir olup tenāvül iderlerdi (26) ve **Firʿavn**la muḳābelede ʿaṣā-yı **Ḥażret-i Mūsā** ʿaleyhi's-selām zemīne bıraḳduḳda bir ejderhā olup ve iki gözleri (27) āteş gibi şuʿle ḳılup ve baş yuḳaru ḳaldırup heybetile dişlerin ḳıcradup **[A48b]** (1) ṣadāsından zehreler çāk olurdı ve öñine gelen şecer ü meder ve ḫāşāk u ḥaceri ekl ḳılurdı pes **Ḥażret-i** (2) **Mūsā** ʿaleyhi's-selām eline alduḳda girü evvelki şekline münḳalib olup ʿaṣā olurdı pes münkirīn ü kāfirīn (3) ve āl-i **Firʿavn** u seḥere ʿaṣādan ẓuhūr iden ḥālāt-ı ʿacībeyi siḥre ḥaml idüp ʿinād u mücādele ṭarīḳına gidüp (4) **Mūsā** ʿaleyhi's-selām ḥażretleriyile muḳābele itdiler pes laʿnete müstaḥaḳ olup nār-ı cehennemde ebedī ḳaldılar (5)

(284) Mes̱nevī

Laʿnetullāh in ʿamelrā derḳafā

Raḥmetullāh an ʿamelrā dervefā

Bu ʿamelüñ ḳafasında yaʿnī beyninde ve müntehāsında Allāhuñ (6) laʿneti vardur ve ol ʿamel içün vefā eylemekde Allāhuñ raḥmeti vardur ki muʿcizāt-ı enbiyā ve kerāmāt-ı evliyā muḳtażī-yi raḥmet-i (7) Ḫudādur

(285) Mes̱nevī

Kāfirān ender mirī pūzīne-ṭabʿ

Āfetī āmed derūn-ı sīne ṭabʿ

Kāfirler ʿinād u cedelde pūzīne-tabʿdur (8) yaʿnī meymūn ṭabīʿatludur ki meymūnuñ ṭabīʿatı taḳlīd üzre mecbūle olmışdur keẕālik kefere daḫı ʿinād u istīzede (9) ābā vü ecdādına ṭabīʿatlerinüñ muḳteżāsı üzre taḳlīd iderler zīrā sīnenüñ içinde ṭabīʿat-ı nefsāniyye (10) bir ʿaẓīm āfet geldi ki kendüye her ne mülāyim olursa aña taḳlīd ve meyl ü muḥabbet eyler

(286) Mes̱nevī

Her çi merdum mīkuned pūzīne hem (11)

Ān kuned k'ezmerd bīned dembedem

Mes̱elā her neyi ki insān eyler meymūn hem anı eyler ki Ādemden anı göre dembedem yaʿnī (12) ehl-i ṭabīʿat meymūn gibi merdān-ı İlāhī olan enbiyā vü evliyādan her neyi ki görse anlara taḳlīden ol ʿameli (13) bilātaḥaḳḳuḳ eylerler ve lākin muḳallid ile muḥaḳḳıḳuñ ʿilminüñ mā-beyni meymūnla bir insānuñ ʿameli gibidür

(287) Mes̱nevī

Ū güman burde ki men kerdem çü ū (14)

Farḳrā key dāned an istīze-rū

Ve ol meymūn gümān iltmiş ki ben insān gibi eyledüm ol istīze (15) yüzlü yaʿnī taḳlīdde ʿinād u cedel idici ikisinüñ mā-beyninde olan farḳı ḳaçan bilür yaʿnī bilmez (16)

(288) Meṣnevī

İn kuned ezemr uf ū behr-i sitīz

Berser-i istīze-rūyan ḫāk rīz

Bu emr-i İlāhīden eyler ol ʿinād (17) u mirīden eyler yaʿnī bu muḥaḳḳıḳ-ı kāmil ʿamel imtiṣālen liemrillāh işler ve ol yüzine ṭabīʿat olan muḳallid (18) mücerred ʿinād-ı taḳlīdden ötüri eyler ʿinād u taḳlīd idicilerüñ başı üzre ṭopraḳ ṣaç ve vücūd (19) virme

(289) Meṣnevī

An munāfiḳ bāmuvāfiḳ dernamāz

Ezpey-i istīze āyed nī niyāz

Ol münāfıḳ muvāfıḳla namāzda ʿinād (20) ve taḳlīdden ötüri gelür muvāfıḳ gibi tażarruʿ ve niyāz içün gelmez

(290) Meṣnevī

Dernamāz u rūze vü hacc u zekāt (21)

Bāmunāfiḳ muʾminan derburd u māt

Ṣalāt u ṣavmda ve ḥacda ve zekātda müʾminler münāfıḳlarla burd ü mātdadur yaʿnī iki (22) şaṭranc-bāz gibi muvāfıḳ münāfıḳı ve muḥaḳḳıḳ muḳallidi burd ü māt itmekdedür yaʿnī bunlar ġālib ü maġlūb (23) olmadadur müʾminler īmānile taḥḳīḳan ʿamle eyledikleri cihetden dünyā ve āḫiretde ġāliblerdür ve münāfıḳlar īmānsız taḳlīd (24) ile ʿamel ḳılduḳları eclden dünyā ve āḫiretde maġlūblardur

(291) Meṣnevī

Muʾminanrā burd bāşed ʿāḳıbet

Bermunāfiḳ māt ender āḫiret

(25) Müʾminler ʿāḳıbet burd olur yaʿnī ġālib olurlar ve necāt u felāḥ bulurlar āḫiretde münāfıḳ üzre māt olur (26) yaʿnī ḫāyib ü ḫāsir olurlar ġadāb u laʿnet bulurlar

(292) Meṣnevī

Gerçi her du ber ser-i yek bāziyend (27)

Her du bāhem Mervezī vü Rāziyend

Egerçi her ikisiyile bir oyun başı üzredürler yaʿnī müʾminle münāfıḳ her ikisi [A49a] (1) bir ʿamel ṭarafı üzredür her ikisi biri birine nisbetile Mervezī ve Rāzīdürler Mervez mīmüñ żammı ve rā-yı (2) mühmelenüñ sükūnıyıla Hirā ḳurbında bir ḳarye ve ḳabīlenüñ ismidür ve Rāz [bir āḫar şehrüñ ismidür ki beynehumāda (3) mesāfe-yi baʿīde ve ferāsıḫ-ı kes̱īre vardur ve baʿżılar Rāz] Hirāya tābiʿ bir ḳaryenüñ ismidür dimişler Mervezī (4) Merveze mensūb ve Rāzī Rāza mensūb dimekdür ve baʿżılar Mervezī Merve mensūb maʿnāsınadur ʿalāḫılāfi'l-ḳıyās (5) Merv bir şehrüñ ismidür Rāzī Reyʾ şehrine mensūb maʿnāsınadur Reyʾ bir şehrüñ ismidür dimişler (6) her ḳanḳısı olursa olsun gerçi bir ʿamel üzerinde bulunurlar velākin

(293) Mes̱nevī

Her yekī sūy-ı maḳām-ı ḫod reved (7)

Her yekī ber vefḳ-i nām-ı ḫod reved

Her birisi *ʿāḳıbetu'l-emr kullu şeyʾin yerciʿu ilāaṣlihi*[752] feḥvāsınca kendü maḳāmı (8) cānibine gider her birisi kendü nāmınuñ vefḳi üzre gider yaʿnī muḳteżāsı üzre seyr ider nāmdan (9) murād aṣl-ı ʿindellāh-ı ezelī her kimsenüñ s̱ābit olan ismidür ki levḥ-i maḥfūẓda eger müʾmin s̱ābit oldıyısa ezelde (10) olan nāmınuñ muvāfaḳatı üzre maḳāmı cānibine gider şaḳī vü münāfıḳ mesṭūr oldı ise ol ismüñ (11) ḥükmi aña āḫıru'l-emr ġālib olup şaḳī vü münāfıḳ gider

(294) Mes̱nevī

Muʾmineş ḫᵛānend cāneş ḫᵛaş şeved

Ver munāfiḳ gūyi pür-āteş şeved

(12) Müʾmine müʾmin oḳurlar anuñ rūḥı ḫoş ve mesrūr olur ve eger müʾmine münāfıḳ diyesin (13) pür-āteş olur ve ziyāde ıżṭırāb ḳılur zīrā lafẓ-ı müʾmin istiʿdād-ı fıṭriyyesinde ḥaḳīḳat-ı cibillyesine muvāfıḳ ve münāfıḳ (14) ḥaḳīḳatine ġayr-ı muṭābıḳdur ne ān ki elfāẓ u ḥurūfdan ḥāṣıl olan teʾs̱īr ü infiʿāl ola belki medlūlātı (15) olan meʿānī vü ḥaḳāyıḳdan müteʾes̱s̱ir olur ve yāḫud gerek müʾmin gerek münāfıḳ muṭlaḳā her ḳanḳısına müʾmin diseñ (16) cānı ḫoş olur ve münāfıḳ diseñ kendüyi pür-āteş ḳılur nitekim Ḥażret-i Peyġam-ber ʿaleyhi's-selām zamān-ı (17) şerīflerinde zümre-yi münāfıḳīnüñ nifāḳları ẓāhir olduḳda nifāḳlarınuñ ẓuhūrına mużṭarib olurlardı (18)

(295) Mes̱nevī

Nām-ı ū maḥbūb ezẕāt-ı veyest

Nām-ı in mebġūż z'āfāt-ı veyest

---

[752] "Sonuçta her şey aslına döner."

Yaʿnī ol müʾminüñ nāmı maḥbūb olmaḳ anuñ (19) īmānile mevṣūf olan ẕātındandur nefsu'l-emrde īmān maḥbūbdur anuñçün mevżūʿ olan daḫı (20) maḥbūb olur ve yāḫud müʾminüñ nāmı ʿilmullāhda s̱ābite ʿaynından maḥbūb u maḳbūldur mevżūʿ olan ism daḫı maḥbūb u maḳbūldur *ḳablun* (21) *minḳablin bilāʿilletin*dür[753] münāfıḳuñ ẕātınuñ mebġūż olması āfetinden ve nifāḳla mevṣūf olan (22) ẕātındandur fi'l-ḥaḳīḳa nifāḳ-ı āfet ve bir yaramaz ṣıfatḍur ki anuñ ḳubḥı anuñ ismini daḫı ḳabīḥ eyler ve yāḫud (23) münāfıḳuñ nāmı āfāt-ı ezeliyyesinden mebġūżdur ki ol āfāt anuñ ʿayn-ı s̱ābitesinüñ iḳtiżāsıdur ki (24) *ve ruddun minruddin bilāʿilletin*dür[754]

(296) Mes̱nevī

Mīm u vāv u mīm u nun teşrīf nist

Lafẓ-ı muʾmin cüz pey-i taʿrīf nist

Lafẓ-ı (25) müʾminde olan ḥurūf-ı erbaʿanuñ teşrīfi yoḳdur lafẓ-ı müʾmin taʿrīfinden ġayrı içün degüldür yaʿnī (26) lafẓ-ı müʾmin dört ḥarfdür ve lafẓ-ı münāfıḳ beş ḥarfdür bu dört ḥarf ẕāt-ı müʾmine şeref virmez (27) ve bu beş ḥarfden ẕāt-ı [P22b] münāfıḳa ʿayb u şeyn irmez belki lafẓ-ı müʾmin muṣaddaḳ olan ẕātı taʿrīf içün [A49b] (1) ve lafẓ-ı münāfıḳ ẓāhiri bāṭınına muḫālif olan ẕātı tavṣīf içün mevżūʿ olmışdur pes ẕātı müʾmin olan (2) kimseye münāfıḳ dinse ve bunuñ ems̱āli elfāẓ-ı mekrūhe ile tesmiye olınsa nefsine elem gelmez ve nāḫoş olmaz (3) zīrā bilür ki bu ḥurūf insānuñ ẕātına ʿayb virmez lākin böyle böyle diyen kimesneye şerʿan muʾāḫaẕe lāzım gelür ammā (4) ẕātı nifāḳla muttaṣıf olan kimseye münāfıḳ diseñ bu nāmdan anuñ derūnını ʿaḳreb gibi ṣoḳar zīrā nefsi (5) marīż ü ḫabīs̱dür pes lafẓ-ı münāfıḳ anuñ maraż-ı nefsini muḥrik olur ve ḥırāşīde ḳılur ve nefsine elem ü ıżṭırāb gelür (6) nitekim buyururlar

(297) Mes̱nevī

Çün munāfıḳ ḫᵛāniyeş in nām-ı dūn

Hemçü kejdum mīḫaled derenderūn

Çünkim aña münāfıḳ oḳıyasın (7) bu dūn u ḫabīs̱ nām anuñ ḳalbini ʿaḳreb gibi ṣoḳar yaʿnī andan ziyāde mecrūḥ u bīḥużūr olur ve dūzaḫda ṣıfat-ı (8) nifāḳ u inkārı ḥayyāt u ʿaḳārib olup aña ʿaẕāb ḳılur (9)

(298) Mes̱nevī

Ger ne in nam iştiḳāḳ-ı dūzaḫest

Pes çirā dervey meẕāḳ-ı dūzaḫest

---

753 "'Önceden daha öncesi illetsizdir."

754 "Dönüşün dönüşü illetsizdir."

Mez̠āḳ z̠evḳ maʿnāsınadur yaʿnī eger bu münāfıḳ nāmı aṣlı dūzaḫ olan nifāḳ ṣıfatından müştaḳ (10) olmayayidi pes niçün ol mez̠āḳ-ı dūzaḫ olurdı ki ol çeşm ve ġaḍab u ıżṭırāb-ı derūndur ki (11) cehennem ṣıfatlarıdur

(299) Mes̠nevī

Zişti-yi in nām-ı bed ezḥarf nist

Telḫi-yi ān āb-ı baḥr ezẓarf nist

Ol zişt ü bed olan (12) münāfıḳ nāmınuñ ḳubḥı olan ismde olan ḥarfden degüldür kez̠ālik nīk olan mü’min lafẓınuñ ḥüsni daḫı ḥarfden degüldür (13) belki ikisinüñ bile ḳubḥı vü ḥüsni z̠ātlarındandur kim ol deryā ṣuyınuñ acılıġı yirinden veyā bardaġından degüldür (14) belki z̠ātından ve istiʿdād-ı ezeliyyesindendür

(300) Mes̠nevī

Ḥarf ẓarf āmed der u maʿnā çü āb

Baḥr-ı maʿnā ʿindehū ümmü’l-kitāb

Ḥarf ẓarf (15) geldi ve maʿnā ḥarf içinde āb mes̠ābesinde oldı baḥr-ı maʿnā ise ol z̠ü’l-celāli ve’l-ikrām **Allāh**uñ ḳatındadur ki ol (16) baḥr-ı maʿnā ümmü’l-kitāb ve levḥ-i ḳażādur bu beyt-i şerīf **Sūre-yi Raʿd**da bu āyet-i kerīmeden muḳtebesdür *ve mā kāne* (17) *liresūlin ey ve mā ṣaḥḥa liresūlin ve lemyekun fīvusʿihi en ye’tiye biāyetin*[755] yaʿnī *biresūlihi* ṣaḥīḥ olmadı ki āyetlerden (18) bir āyet getüre *illā biiz̠nillāh* illā Alāhuñ iz̠niyile getüre her ne ise *likulli ecelin* kitāb her vaḳt u zamān içün (19) bir emr-i mektūb u muḳadder vardur tā ol vaḳt gelmeyince ol emr-i mektūbuñ ḥükmi ẓuhūr itmez *yemḥullāhu māyeşā’*[756] Allāhu Teʿālā (20) maḥv u nesḫ eyler levḥ u maḥv u is̠bātdan diledügi naḳşı ve *yus̠bitu*[757] is̠bāt eyler diledügi emri ve ḥükmi iḳtiżā (21) eyledügi şey’i *ḳāle’l-Beyżāvī yemḥū seyyi’ātu’-te’es̠subi ve yus̠bitu’l-ḥasenāti mekānehā ve ḳīle yemḥū minkitābi’l-ḥafaẓati* (22) *māyeteʿalleḳu bihi cezā’en ve yetruku ġayrahu mus̠biten ve ḳīle yemḥū ḳarnen ve yus̠bitu’l-āḫirīne ve ḳīle yemḥu’l-fāsidāti ve yis̠bitu’l-kāyināti*[758] (23) **Beyżāvī**nüñ bu āyeti böyle tefsīr eylemesi bu maḥv u is̠bāt levḥ-i maḥfūżda olmayup bir āḫar levḥde olmaġa delālet (24) eyler ki ʿulemā vü meşāyıḫ bu levḥe *maḥv u is̠bāt* dirler ve *hāz̠ā lāyunāfī en yekūne kullu z̠ālike fī’l-*

---

[755] “Allah'ın izni olmadan hiçbir peygamber için mucize getirme imkânı yoktur. Her müddetin (yazıldığı) bir kitap vardır (…) Bütün kitapların aslı onun yanındadır.” (Ra’d, 38-39)

[756] “Allah dilediğini affeder.”(Ra’d, 39)

[757] “İstediğini sabit kılar.” (Ra’d, 39)

[758] “Allah kötülükleri yok eder, yerine iyilikleri koyar. Denilmiştir ki; Hafaza’nın kitabında, Allah cezaya müteallık olanların bir bölümünü yok eder, diğerlerini de isbat için terk eder. Yine denilmiştir ki bir ucu yok eder, iki ucu bırakır. Yine denilmiştir ki fâsid olanları yok eder, mevcutları bırakır.”

levḥi'l-maḥfūẓi (25) *fefīhi māsebeḳa'l-ʿilmu biennehu lāyubeddilu ve māsebeḳa'l-ʿilmu bienne fīhi't-tebdīlu ve kullun minhā kitābun bi'n-nisbeti li'l-āḫarı ve'l-cāmiʿu* (26) *kitābun vāḥidun huve'l-levḥu ve ḳīle innelleẕī yaḳaʿu fīhi'l-maḥvu ve'l-işbātu el-levḥu ve'lleẕī lātebdīle fīhi ʿilmullāhi* (27) *ve huve ummu'l-kitāb keẕā fī't-Teshīli*[759] ***ve ʿindehu ummu'l-kitāb***[760] ve ol Allāhuñ *ʿindehu*dur *ummu'l-kitāb* yaʿnī *levḥ-i ḳażā-yı sābıḳa* ki aṣl-ı kitāb levḥ-i maḥfūẓ u ḳażādur ol **Allāh**uñ *ʿindehu*dudur ki [A50a] (1) aṣlā mütebeddil ü müteġayyir olmaz meşāyıḫ-ı ṣūfiyye ḳatında *levḥ-i maḥfūẓ* dörtdür evvelā *ḳażā-yı sābıḳa* ki *ʿaḳl-ı küll* (2) *ve ʿaḳl-ı evvel* ve *ḥaḳīḳat-ı Muḥammediyye* ve *ḳalem-i aʿlā* ve *ümmü'l-kitāb* dirler bu cümleye ḥadīs-i şerīf vārid olmışdur (3) ***evvelu māḫaleḳallāhu'l-ʿaḳlī evvelu māḫaleḳallāhu nūrī evvelu māḫaleḳallāhu'l-ḳalemi***[761] gibi pes bu levḥ ʿa*ḳl-ı küll*de münaḳḳaş (4) olan umūra minbaʿd taġayyürāt u tebeddülāt vāḳıʿ olmaz s̱āniyen *levḥ-i ḳader* ki *nefs-i nāṭıḳa-yı külliyye*dür levḥ-i evvelde (5) mücmel olan umūr bu levḥde mufaṣṣaldur buña *levḥ-i maḥfūẓ* daḫı dirler s̱ālis̱en *levḥ-i nüfūs-ı cüz'iyye-yi semā'iyye* (6) ki bunda münaḳḳaş olur bişeklihi ve hey'etihi ve miḳdārihi bu ʿālemde her ne var ise evvelki levḥ *rūḥ* mes̱ābesindedür (7) ve ikinci levḥ *ḳalb* mes̱ābesindedür ve üçünci levḥ *ḫayāl* mes̱ābesindedür ve rābiʿan *levḥ-i heyūlā*dur ki ḳābil-i (8) ṣūretdür bu ʿā*lem-i şehādet*de pes [bu] levḥe *levḥ-i maḥv u is̱bāt* daḫı dirler pes tavżīḥ-i maʿnā-yı beyt-i şerīf böyle (9) dimek olur ki ḥurūf ẓurūf gibidür ve meʿānī-yi evvel ḥurūf da āb gibidür āb maʿnā̱nuñ baḥri ise ol Allāhuñ (10) ʿindindedür ki ol baḥr-ı maʿnā̱ ümmü'l-kitāb ve levḥ-i ḳażādur ḥarfden murād cemīʿ-i ḳavālib-i insāniyyedür zīrā cemīʿ-i ʿālem (11) kelimāt u ḥurūf menzilesindedür kun emrinüñ maẓharı olduġından ötüri pes ẓurūf-ı ḳavālib-i insāniyyede (12) her kesüñ rūḥı ve istiʿdād u ḳābiliyyeti āb gibidür pes her kesüñ rūḥında mevżūʿ şīrīnlik (13) ve telḫlik yaʿnī saʿādet ü şeḳāvet insānuñ ḳavālib-i cesedānīsinden ḥāṣıl olan degüldür belki baḥr-ı maʿnā̱dan (14) ḥāṣıl olmışdur ki ol baḥr-ı maʿnā̱ Allāh ḳatındadur ve ol baḥr-ı maʿnā̱dan murād ümmü'l-kitābdur maʿnā̱-yı āḫar ḥurūf u (15) ẓurūf gibidür her kelimede mevżuʿ olan maʿnā̱ āb gibidür acılıḳ ve ṭatluluḳ ṣuyuñ ṣıfatıdur (16) ẓarfuñ degül ve nīk ü bedlik maʿnā̱nuñdur ḥarfüñ degüldür keẕālik īmān u nifāḳ ve ḫılāf u vifāḳ insānuñ (17)

---

759 "Bunların levh-i mahfûzda olması bir zıtlık teşkil etmez. Bunda Allah'ın ilmi vardır. Bir şeyin öncesinde ilmin olması o şeyi değiştirmez. Bütün bunların her biri kitabın diğerine nisbeti gibidir. Câmi' olan bir kitap vardır o da levhdir. Denilmiştir ki; mahv ve isbatın vaki olduğu şey levhdir. Allah'ın ilmi bunda değişmez. Bu ümmü'l-kitâbdır. Teshîl'de de bu şekilde gelmiştir. "

760 "Bütün kitapların aslı O'nun yanındadır." (Ra'd, 39)

761 "Allah'ın ilk yarattığı şey, ruhumdur. Allah'ın ilk yarattığı şey, aklımdır. Allah'ın ilk yarattığı şey kalemdir."

maʿnāsındandur ḳālıbından degüldür baḥr-ı maʿnā ise ʿindallāh s̱ābitdür ol ümmü'l-kitāb ve levḥ-i maḥfūẓdur (18) her kesüñ telḫ ü şīrīnligi ol baḥr-ı maʿnādan ve levḥ-i bīḫaṭādandur

(301) Mes̱nevī

Baḥr-ı telḫ u baḥr-ı şīrin dercihān (19)

Dermiyanşan berzaḫun lāyebġiyān

Sūre-yi Raḥmānda olan āyete işāretdür tefsīri bu cildde *tefsīr-i* (20) *merace'l-baḥreyn*[762]surḫında inşā'allāh gelür maʿnā-yı beyt böyle dimek olur ki acı deryā ve ṭatlu deryā cihānda (21) bu ikisinüñ miyānında bir yirde ve bir berzaḫ vardur ammā maʿnevīdür ki biri birine mütecāviz olmazlar (22) ve maʿnen iḫtilāṭ ḳılmazlar baḥr-ı telḫden murād ezelde kāfir ü münāfıḳ olanlardur ve baḥr-ı şīrīnden murād (23) ezelde mü'min ü muvāfıḳ olanlardur ki egerçi biḥasebi'ẓ-ẓāhir biri birine muḫteliṭ olur ve lākin minḥays̱i'l-maʿnā (24) biri birilerine muḫālefet ḳılurlar ki berzaḫ-ı maʿnevī bunları biri birine iḫtilāṭ eylemege ḳomaz (25) ve berzaḫ-ı maʿnevīden murād burada her birinüñ ḫāṣiyyet-i ẕātiyyesi ve istiʿdād-ı ezeliyyesidür (26)

(302) Mes̱nevī

Dan ki in her du ziyek aṣlī revān

Bergüẕer z'in her du rev tā aṣl-ı ān

Bunı bil ve āgāh ol ki bu her iki (27) baḥr bir aṣldan revāndur yaʿnī bu iki żıdd olan baḥruñ aṣlı ḥaḳīḳat-ı vāḥidedür ki bu ikisi ol [A50b] (1) ḥaḳīḳat-ı vāḥideden bu ʿāleme revān olmışlardur ve żuhūr ḳılmışlardur bu iki deryānuñ iḫtilāf-ı ṣūrīsinden (2) güẕer it tā bunuñ aṣlı olan ḥaḳīḳat-ı vāḥideye dek git bu cümle iḫtilāfāt-ı ṣūrīnüñ mütteḥid olmalarını (3) ol mertebede seyr it

(303) Mes̱nevī

Zer-i ḳalb u zer-i nīkū derʿayār

Bīmiḥek hergiz nedānī zi'ʿtibār

Ḳalb altun (4) ve ḫāliṣ altunı ʿayār eylemede miḥeksiz mücerred iʿtibār cihetinden anları bilmezsin zīrā ikisine bile ṣūreten (5) altun iʿtibār eylerler ammā miḥekk olduḳda her birinüñ ḳubḥı vü ḥüsni ʿıyāne gelür bunda zer-i ḳalbden murād (6) mürāyī vü münāfıḳdur ve zer-i nīkūdan murād mü'min ü muvāfıḳdur ve ʿāşıḳ-ı ṣādıḳdur bu ikisinüñ mā-beynini mücerred (7) iʿtibār cihetinden bilemezsin belki bunları bilmege ve

[762] "İki denizi birbirine kavuşmak üzere salmıştır." (Rahman, 19)

mā-beynlerini farḳ ḳılmaġa miḥekk ʿilm ü maʿrifet lāzımdur ki enbiyā (8) vü evliyāya maḫṣūṣ olan miḥekk-i ʿilmle bunlaruñ mā-beynini farḳ u temyīz ḳılınur

(304) Mes̱nevī

Her kirā dercan Ḫudā bi'nhed miḥek (9)

Her yaḳinrā bāz dāned ū zişek

Ve şol kimsenüñ ki Ḫudāy-ı Teʿālā̱ cānibinde ʿilm ü ʿirfānı miḥekkini ḳoya her yaḳīni (10) ol kimse şekden girü bilür ve şekk ile yaḳīnüñ mā-beynini ol miḥekk vāsıṭasıyıla āşkāre farḳ ḳılur (11)

(305) Mes̱nevī

Derdehān-ı zinde ḫāşākī cehed

An geh ārāmed ki bīrūneş nehed

Bir dirinüñ aġzına bir ḫāşāk ṣıçrasa (12) yaʿnī düşse ol zinde ol vaḳt diñlenür ve ḥużūr eyler ki ol ḫāşākı aġzından ṭaşra ḳoya yaʿnī dehānından (13) iḫrāc eyleye

(306) Mes̱nevī

Derhezāran luḳma yek ḫāşāk ḫurd

Çun derāmed ḥiss-i zinde pey buburd

[P23a] Niçe biñ loḳmanuñ içinde (14) çünkim bir küçük ḫaşāk geldi yaʿnī vāḳıʿ oldı zindenüñ ḥissi iz iltdi yaʿnī ol kimse ol ḫāşākı (15) vāfir loḳmanuñ içinde idrāk eyledi ḫulāṣa-yı ḥiss-i ẓāhirde bu ḳadar fehm ü idrāk vardur ki hezārān (16) loḳma-yı nefīs̱enüñ içinde bir ḫāşāk-ı ḫared olsa anı idrāk eyler pes ḥiss-i bāṭınīde daḫı ol ḳuvvet ü ḳudret (17) vardur ki nice biñ efʿāl-i ṣāliḥa olsa ve anuñ içinde nifāḳ u küfrden bir fiʿl olsa derḥāl anı (18) idrāk eyler ve yāḫud hezārān mü'mini ṣādıḳ mā-beyninde bir münāfıḳ anlara her ḥālde teşbīh ḳılsa yine ol (19) münāfıḳı ḳuvvet-i ẕāyiḳa-yı ʿilmiyyesi olan ʿārif bilür ve idrāk ḳılur ve'l-ḥāṣıl ḳalbi tecelliyāt-ı Rabbāniyye ve fuyūżāt-ı (20) ceẕbe-yi Raḥmāniyye ile mücellā olan ʿāşıḳ-ı ḥaḳḳānī bilür ḫavāṭır-ı Raḥmāniyyeden ġayrı hevācis-i nefsāniyyeden her ne ṣudūr (21) itse teşḫīṣ idüp defʿ ü izāle ider

(307) Mes̱nevī

Ḥiss-i dünyā nerdubān-ı in cihān

Ḥiss-i dīnī nerdübān-ı āsmān

(22) Dünyāya mensūb olan ḥiss bu cihānuñ nerdübānıdur yaʿnī bu cihān-ı ṣūrīnüñ ʿimāretinüñ esbābıdur ḥiss-i dünyevīden (23) murād dünyāyā müteʿallıḳ olan idrākātdur eger ẓāhirī olsun ve eger bāṭınī olsun yaʿnī ḥavāss-ı (24) ẓāhire vü bāṭınadan dünyevī olan ḥislerüñ her birisi bu cihān-ı ṣūrīnüñ nerdübānıdur dimek olur (25) ammā dīne

mensūb olan ḥiss bundān murād derecāt-ı ʿirfāniyye vü īḳāniyye ve keşfiyyāt-ı ẕevḳiyye vü vicdāniyyedür (26) nerdübān-ı āsmāndan murād maʿnevīdür ve mirḳāt-ı derecāt-ı ʿālem-i uḫrevīdür

(308) Meṡnevī

Ṣıḥḥat-ı an ḥis bucūyīd ezṭabīb (27)

Ṣıḥhat-ı in ḥis bucūyīd ezḥabīb

Ol ḥiss-i dünyevīnüñ selāmet ü ṣıḥḥatini ṭabīb-i ṣūrīden isteñüz zīrā [A51a] (1) ṭabībān-ı ṭabīʿat ḫalel gelen ḥislere muʿālece ile biiẕnillāh ṣıḥḥat virmek mümkindür bu dīne mensūb olan (2) ḥissüñ ṣıḥḥat u selāmetini ḥabībden ṭaleb eyle ki (3) ḥabībden murād Ḥażret-i Ḫudāy-ı Teʿālā̱ ve anuñ ḫulefāsı olan her ʿaṣrda her evliyā vü aṣfiyādur ki bunlar ṭabībān-ı (4) İlāhī ve ḥabībān-ı Rabbānīdürler ki dīnī ve rūḥānī olan idrākāta ḫalel gelse biiẕnillāh aña ṣıḥḥat virürler (5) ve ol ḥisleri ḫalelden ḳurtarup selāmet mertebesine irgürürler

(309) Meṡnevī

Ṣıḥḥat-ı an ḥis zimaʿmūrī-yi ten (6)

Ṣıḥḥat-ı in ḥis zivīrāni-y beden

Ol ḥiss-i ṣūrīnüñ ṣıḥḥati ten maʿmūrlıġındandur ve bu dīne mensūb olan ḥavāss (7) u idrākāt-ı yaḳīniyyenüñ ṣıḥḥat u selāmet ve leṭāfet ü istiḳāmeti beden vīrānlıġından ve ten ḫarāblıġındandur (8) yaʿnī mefs-i emmāre ve ṭabīʿat-ı meyyāliyye żaʿīf olduḳça ḳuvā-yı rūḥāniyye ḳavī olur

(310) Meṡnevī

Rāh-ı an mer cismrā vīran kuned (9)

Baʿd-ezan vīrāni ābādan kuned

Zīrā cānuñ yolı elbette cismi vīrān eyler ol vīrānlıḳdan ṣoñra (10) yine maʿmūr eyler ḥāṣıl-ı maʿnā̱ oldur ki cān yolına bir kimse sālik olsa ol ṭarīḳuñ ḥükmi cismüñ şehevāt (11) u muḳteżiyātını izāle ḳılur baʿd-ı fenāʾi evṣāfu'l-cismāniyye anı leẕāyiẕ-i rūḥāniyye ve ḳuvā-yı ʿaḳliyye vü ʿirfāniyye ile (12) maʿmūr u ābādān eyler

(311) Meṡnevī

Ey ḫunuk cānī ki derʿışḳ-ı meʾāl

Beẕl kerd ū ḫānmān u mulk u māl

Ey saʿādetlü (13) şol bir cān ki māl u mānuñ ʿışḳında yaʿnī fi'l-ḥaḳīḳa merciʿ u maṣīr olan Ḫudāy-ı Teʿālā̱nuñ ḥubbında ḫān (14) u mānını ve mülk ü māl u cānını beẕl eyleye tā saʿādet-i ebediyyeyi ve ḥayāt-ı ṭayyibeyi ḥāṣıl ḳıla ibtidā-yı (15) ḥālde cān u mālını

beẕl ḳıla ve anuñ muḳābilesinde ecr-i cemīl ve cezā-yı cezīl bulan kimse içün bu mes̱elleri (16) ḍarb idüp buyururlar

(312) Mes̱nevī

Kerd vīran ḫāne behr-i genc-i zer

Ve'z heman genceş kuned maʿmūrter

Mes̱elā bir kimesne (17) genc-i zer içün ḫānesini vīrān eyledi zīrā ḫānesinde genc medfūn olduġın bildi ve genci bulup (18) yine hemān ol gencden ḫanesini evvelkiden maʿmūrrek ü laṭīfrek eyledi

(313) Mes̱nevī

Ābrā bu'brīd u cūrā pāk kerd (19)

Baʿd-ezan cūrā revan kerd āb-ḫᵛard

Mis̱āl-i āḫar bir kimse ṣuyı başından kesdi ve cūyı pāk (20) eyledi yaʿnī maḥall-i āb olan ırmaġı necāset ü ḫabās̱etden pāk ḳıldı andan ṣoñra içmege lāyıḳ olan (21) ṣuyı ırmaġa revān eyledi *āb-ḫᵛard* bunda içmege lāyıḳ āb dimekdür

(314) Mes̱nevī

Pustrā bi'şkaft u peykanrā keşīd (22)

Pust-ı tāze baʿdezāneş berdemīd

Mis̱āl-i āḫar bir cerrāḥ mecrūḥuñ postını yaʿnī derisini yardı (23) ve gūştı içinde olan dermeni anuñ içinden ṭaşra çıḳardı peykān çıḳduḳdan ṣoñra yirine tāze deri (24) bitdi

(315) Mes̱nevī

Ḳalʿa vīran kerd u ezkāfir sited

Baʿdezan bersāḫteş ṣad burc u sed

İslām (25) pādşāhlarından bir pādşāh kāfir ḳılāʿından bir ḳalʿayı ḥīn-i muḥārebede burc u bārūsını vīrān eyledi (26) kāfir elinden alduḳdan ṣoñra ol ḳalʿayı düzüp aña nice yüz biñ burc u bārū (27) ve sed düzdi ve zeḫāyir ile ṭoldurup kāfir gelicek yolları sedd eyledi bu cümle ems̱āl-i bidāyet-i [A51b] (1) ḥālde beẕl ḳılan ve nihāyet kārda anuñ ecr ü ʿıvażın bulan kimseler ḥaḳḳında olur

(316) Mes̱nevī

Kār-ı bīçunrā ki keyfiyyet nihed (2)

İn ki guftem in żarūret mīdihed

Ṣıḥḥat-ı īn ḥiss bucūyīd beytinden bu beyte gelinceye dek basṭ (3) eyledikleri ḳāʿide ve ṭarīḳata olan inḥiṣārı nefy içündür keenne buyururlar ki egerçi biz ṭarīḳat basṭ (4) eyledük ki ol rāh-ı cān cismi vīrān eylemekdür ve daḫı sālik genc-i tevḥīd içün ḫāne-yi

vücūdın ḫarāb (5) ve baʿde ḫarābi'l-vucūdi'l-mevhūmī anı ol gencden maʿmūr u müsteṭāb ḳılmaḳdur dinmişdi ve bunuñ ems̱āli (6) ḍurūb-ı ems̱āl ẕikr olunmışdı eyle olıcaḳ kār-ı bīçūn hemān bu gūne ṭarīḳata münḥaṣırdur bundan ġayrı (7) aña yol yoḳdur dinmiş olmaz zīrā aña rabbi çünkim keyfiyet virür ve yāḫud ne kimse anuñ fiʿlini bir ḥālete (8) ve bir ṭarīḳata merbūṭ ḳılur bu sözleri ki didüm bu żarūret virür zīrā āgāh olur ki ol Ḥaḳ bir ḳulını (9) bilāriyāżetin ve lāmücāhedetin kemāle irgürür ve cehl ü ġafletile mürde iken derḥāl ʿilm ü maʿrifetile dirgürür (10)

(317) Mes̱nevī

Geh çunan bü'nmāyed u gāhī çunīn

Cuz ki ḥayrānī nebāşed kār-ı dīn

Gāh böyle gösterür ve gāh bunuñ żıddını (11) gösterür dīn ḥayrānlıḳdan ġayrı olmaz efʿāl-i Ḫudā evtīre-yi vāḥide üzre degüldür tā ʿaḳl u ḳıyāsa (12) ṣıġa *feḳāle limā yurīdü*dur *ve yefʿalu mā yeşā'u*[763] *ve yaḥkumu mā yurīd*[764] anuñ şān-ı şerīfinde ẓāhir ü bedīddür (13) pes gāh olur eks̱er-i ʿibādet ü ṭāʿat idene ve mücāhede vü riyāżet yolına gidene kerāmet ü velāyet (14) virür ve kemāl-i viṣāle irgürür ve gāh olur ki bīmücāhede çoḳ kimseler müşāhede mertebesin bulur (15) ve rūy-ı maḳṣūdı görür ve mücāhede eyleyenler ve riyāżet yolına gidenler maḥrūm ḳalur görürsin ki nice (16) kimse cemīʿ-i ʿömrini küfr ü ʿiṣyānla geçürürler [āḫır-ı ʿömrlerinde anlara īmān u ʿirfān şarābın içürür ve derḥāl (17) küfr ü ʿıṣyāndan geçürür] ve mertebe-yi ḥaḳīḳate uçurur mes̱elā saḥara-yı Firʿavn gibi ve baʿżılar daḫı ṭāʿat u ʿibādet (18) ḳılur ḥattā velāyet ü kerāmet mertebesin bulur ve ʿinde'n-nās maḳbūl u müsellem āḫıru'l-emr kāfir olur (19) mes̱elā Belʿam u Berīṣā gibi *lāyus'elu ʿammā yefʿalu ve hum yus'elūn*[765]dur anuñçün kullu ẕūfünūn ḳār-ı dīnde ḥayrān u mecnūndur (20)

Beyt

Kem ʿāḳılin ʿāḳılin aʿyet meẕāhibuhu

Ve cāhilin cāhilin telḳāhu merzūḳā

Hāẕe'lleẕī terake'l-evhāmu ḥā'iraten (21)

Ve ṣayyera'l-ʿālime'n-niḥrīra zindīḳā[766]

---

[763] "Dilediğini yapar." (Hac, 18)

[764] "Dilediğine hükmeder." (Maide, 1)

[765] "Allah, yaptığından sorumlu tutulamaz; onlar ise sorguya çekileceklerdir." (Enbiya, 23)

[766] "Nice akıllı insanlar vardır ki (açlıktan) yolunu kaybeder. Nice cahil insanlar vardır ki onları rızıklandırılmış görürsün. Bu, insan zihnini hayrette bırakan bir durumdur ve büyük âlimleri zındık yapar."

(318) Meşnevī

Nī çunan ḥayran ki puşteş sūy-ı ust

Bel çunin ḥayran ki ġarḳ u mest-ı dust

(22) Dīnde ḥayrāndan murād ancılayın ḥayrān degül ki püşti Ḥaḳ cānibine ve yüzi ḫalḳ cānibinedür (23) belki murād olan ancılayın ḥayrāndur ki dostuñ mest ü mustaġraḳıdur dīn ḥayrānı iki ḳısmdur bir ḳısmı (24) ḥayrān-ı Ḥak şeklinde ḥayrān-ı ḫalḳdur ve muʿrıż-ı muḥabbet-i vücūd-ı muṭlaḳdur libās-ı dīn ve zeyy-i ehl-i yaḳīnle (25) ve kelām-ı meşāyıḫ-ı güzīnile selb-i dünyā ve cemʿ-i eḥibbā eyler ve ḫalḳa [P23b] dīn ü taḳvāḏan ve rāh-ı Ḫudādan söyler (26) ve bir ḳısmı daḫı mest ü müstaġraḳ-ı dost olmışlardur ve terk-i kāyināt ü maḫlūḳāt ḳılmışlar rıżā-yı Bārī iḫtisār (27) itmişlerdür ve dāyimā mez̠heb-i ʿışḳ u muḥabbete gitmişlerdür nitekim İbn Fārıż Ḥażretleri bu iki ḳısma işāret [A52a] (1) idüp buyururlar

Femā uḫtiret ḥattā aḫtartu ḥubbeke mez̠heben

Femā ḥayretī en lemtekun fīke ḥayretī[767] (2)

(319) Meşnevī

An yekīrā rūy-ı ū şud sūy-ı dust

V'in yekīrā rūy-ı ū ḫod rūy-ı ust

Mest ü müstaġraḳ-ı (3) ḍost olan ḥayrānuñ yüzi *men esleme vechehu lillāhi fehuve muḥsinun*[768] āyetinüñ ṭıbḳınca dost cānibine oldı (4) ve ol birisi ki püşti Ḥaḳḳa ve yüzi ḫalḳa olan ḥayrāndur ol ḥayrānuñ yüzi Ḫudānuñ kendü yüzidür (5) yaʿnī vech-i ḳalbi ḫod vech-i maḫlūḳiyyeti ve beşeriyyeti cānibinedür Ḥaḳ cānibine müteveccih degüldür Surūrī Merḥūm (6) *ezḫod fānī geşt ve beḪudā peyvest taṣarruf teveccüh ezān Ḫudā şude*[769] dimesi o ḥayrānuñ yüzi ol (7) dostuñ yüzidür dimek maʿnāsını müşʿir olur nitekim Şemʿī daḫı bu maʿnāya ẕāhib olup *ve o birinüñ* (8) *ḫod anuñ vechidür ki murād erbāb-ı ḥaḳīḳatüñ güzīdesidür ki mertebe-yi istiġrāḳ* (9) *ve ʿālem-i vecdden cüdā olmaz* dimişdür ve lākin siyāḳ u sibāḳına münāsebeti az gelür ve maʿnālaruñ *ne ḫubān* (10) *ḥayrān ki püşteş sūy-ı dust* beytine ḳatı müşkil olur fe'l-evvelu evlā

(320) Meşnevī

Rūy-ı her yek mīniger mīdār pās (11)

Bū ki gerdī tū ziḫıḍmet rū-şinās

---

767 "Ben senin sevgini bir yol hatırlamadan önce bana hatırlatılmazdı. Sende hayret bulmadan önce hayretim yoktu."

768 "Kim halis olarak kendini Allah'a teslim edip güzel davranışlarda bulunursa.." (Bakara, 112)

769 "Kendisinden fani olup Hüda'ya bağlandı. Teveccühünün tasarrufu Hüda'dan olur."

Her birinüñ yüzine naẓar eyle ve [hıfẓ ṭut yaʿnī ḥayrān-ı ḫalḳ ve ḥayrān-ı (12) Ḥaḳ olan kimselerün ẕātlarına naẓar eyle ve] bunlaruñ ḫāṣṣa-yı ẕātiyyelerini ḳalbüñde ḥıfẓ it bolay ki ḫıdmetden (13) *rū-şinās* olasın yaʿnī mercūdur ki ḫıdmet-i ilāhiyyede ve ḫıdmet-i meşāyıḫ-ı rabbāniye eylemeden ḥaḳīḳat-şinās (14) olasın *rūy* bunda ẕāt u ḥaḳīḳat maʿnāsınadur

(321) Meşnevī

Çün besī İblīs-i ādem-rūy hest (15)

Pes beher destī neşāyed dād dest

Çünki ādem ṣūretlü şeyṭān çoḳdur yaʿnī ṣūretde ādemī ve sīretde şeyṭāndur (16) ki şeyṭān ḫalḳı nice iḍlāl idüp ṣırāṭ-ı müstaḳīmden çıḳarursa ol ḍāll u muḍill hemçünān (17) ḍalāletine sebeb olur pes beyʿat ü irādet her bir ele el virmek lāyıḳ u münāsib degüldür zīrā (18) iḥtimāldur ki şeyṭānī vü nefsānī olup mürşid libāsıyıla mütelebbis ola ve meşāyıḫ-ı muḥaḳḳıḳīn-i zeyyine dāḫil (19) olup nāsı bu mekrle ṣayd ḳıla

(322) Meşnevī

Z'an ki ṣayyād āvered bang-ı ṣafīr

Tā firībed murġrā an murġ-gīr

Zīrā ki (20) ṣayyād ṣafīr ṣadāsını getürür yaʿnī ḳuş gibi şıḳlıḳ urup öter tā ol ḳuş ṭutıcı ḥīle-kār ḳuşı (21) elde ide bundan maḳṣūd ṣūreten ṣāliḥ ve maʿnen İblīs ṣāliḥ gibi olan kimselerdür ki elfāẓ u güftār-ı meşāyıḫ ile (22) ḫalḳı ṣayd iderler ve ol derd-mendlere enbiyā vü evliyānuñ kelāmilerından dāneler döküp dām-ı mekrlerine (23) ḳayd iderler fe'fhem

(323) Meşnevī

Bi'şneved an murġ bang-ı cins-i ḫᵛīş

Ezhevā āyed biyābed dām u nīş

Ol murġ kendü cinsinüñ (24) bāngını işidür ol bānga maġrūr olup hevādan aşaġa gelür ve dām u nīş bulur yaʿnī dāma giriftār (25) olup helāk olur

(324) Meşnevī

Ḥarf-i dervīşan buduzded merd-i dūn

Tā buḫᵛāned berselīmī z'an fusūn

Faḳīrān-ı (26) ḥaḳīḳī olan dervīşlerüñ ḥarfini yaʿnī kelimāt u ıṣṭılāḥātını dūn-himmet olan merd uġurlar tā kim (27) bir selīm ü sāde-dil kimse üzre ol sirḳat eyledügi efsūndan oḳuya yaʿnī evliyā vü fuḳarānuñ [A52b] (1) kelāmını bir bön kimseye söyleye tā kim ol sāde-dili bir ḥīle ile ṣayd eyleye

(325) Mes̱nevī

Kār-ı merdan rūşenī vü germiyest (2)

Kār-ı dūnan ḥīle vü bīşermiyest

Merdān-ı ilāhīnüñ kārı keremiyyet ü nūrāniyyetdür dūnlaruñ ve kez̠z̠āblaruñ ve müddeʿī olan (3) meftūnlaruñ kārı bīḥayālıkdur ve ḫudʿa vü ḥīledür

(326) Mes̱nevī

Şīr-i peşmin ezberāy-ı ged kunend

Bū Museylemrā laḳab Aḥmed kunend

(4) Aña beñzer ki suʾāl ü deryūzeden ötüri yüñden ve penbeden arslan eylerler Ḥażret-i Mevlānā ḳaddeselāhu (5) sırruhu'l-ʿazīz muḳallid ü kez̠z̠āb olan şeyḫleri pamuḳdan düzülmiş arslana teşbīh eyledi yaʿnī bu muḳallidler (6) şīrān-ı ṭarīḳat ṣūretini urunup ehl-i dünyāya anlar gibi söz söylerler ve ḥāl bu ki ḳalbleri kilāb ü zübāba (7) müşābihdür kemā ḳāle'n-Nebiyyü ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem *seyaḫrucu fīāḫırı'z-zamāni ricālun yaḫtelisūne ehle'd-dünyā bi'd-dīni ve yelbesūne* (8) *culūdi'ż-ża'ni elsinetuhum aḥlā mine's-sukkeri ve ḳulūbuhum ḳulūbi'z̠-z̠e'āb ilāāḫırı'l-ḥadīs̠ kez̠ā fīlMeṣābīḥ fībābi's-sumʿati* (9) *ve'r-riyā*[770] pes ḥaḳḳı bāṭıldan farḳ itmeyen bīidrāk ü bītemyīz Ebū Müseyleme-yi Kez̠z̠āba Aḥmed diyü laḳab iderler Bū Müseyleme-yi (10) Kez̠z̠ābdan murād ol müddeʿī ve lāf-zenlerüñ kendü nefs-i ḫabīs̠leridür ki aña Peyġamber ʿaleyhi's-selām Ḥażretlerinüñ (11) ismiyile ve resmiyile zīb ü zīnet virüp ve kendüleri nebī vü velī ʿalāmetleriyile muʿallem idüp ḫalḳı ṣayd içün (12) anlara ṣūret-i ṣalāḥdan görinürler Bū Müseyleme-yi Kez̠z̠āb şol kimsedür ki Ḥażret-i Resūlüñ ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem (13) evāḫırıne ḳārīb ẓuhūr idüp daʿvā-yı nübüvvet baʿd-ı vefātu'n-Nebī ʿaleyhi's-selām Ḥażret-i Ebū Bekr raḍıyallāhu ʿanh (14) bir miḳdār ʿasker ile üzerine varup anuñile muḥārebe ḳılup āḫıru'l-emr ḳātil-i Ḥażret-i Ḥamza olan Vaḥşī anı ḳatl eylemişdür (15) nitekim Sūre-yi Māyidede olan *yā eyyuhe'l-lez̠īne āmenū men yertedde minkum ʿan dīnihi*[771] āyetinde ehl-i tefsīr dīnden (16) mürtedd olanları üç ḳısm idüp Ebū Müseyleme-yi Kez̠z̠ābuñ daḫı ḳıṣṣasını bu gūne yazmışlardur ki *el-Museylemetu tenebbee* (17) *ey iddeʿa'n-nubuvvete ve ketebe ilāResūlillāh ʿaleyhi's-selām minMuseylemetin Resūlillāh ilāMuḥammedin Resūlillāh ammā baʿdu* (18) *fe'l-arżu nıṣfuhā lī ve nıṣfuhā leke feecābe ʿaleyhi's-selām minMuḥammedin Resūlillāhi ilāMuseylemeti'l-Kez̠z̠āb ammā baʿdu* (19) *feinne'l-arża lillāhi yūrisuhā men yeşā'u*

[770] "Ahir zamanda kimi sarhoşlar türeyecek ve dini konularda halka bir şeyler anlatarak onları kandıracaktır. Kuzu postuna bürünmüş gibidirler. Dilleri şekerden tatlı ama kalpleri canavar gibidir."

[771] "Ey Îmân edenler, sizden kim dininden dönerse bilsin ki.." Maide, 54.

min ʿibādihi ve'l-ʿāḳıbetu li'l-muttaḳīn *feḥārebe Ebū Bekr raḍıyallāhu ʿanhu bicunūdi'l-Muslimīne* (20) *ve kāne beynehum ḳitālun şedīdun fenaṣarallāhu'l-muʾminīne ʿaleyhim ve ḳutile Museylemetun ʿalāyedi'l-Vaḥşī ḳātili Ḥamzate ve kāne yeḳūlu* (21) *ḳutiltu ḫayra'n-nāsi fi'l-cāhiliyyeti ve şerra'n-nāsi fi'l-İslāmi ve keẕā Mişkāti'l-Envār*[772]

(327) Meşnevī

Bū Museylemrā laḳab Keẕẕāb mand (22)

Mer Muḥammedrā ulu'l-elbāb mand

Bū Müseylemenüñ ʿāḳıbet laḳabı **Keẕẕāb** ḳaldı ve **Ḥażret-i Muḥammed**üñ ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem (23) laḳab-ı şerīfleri *ulu'l-elbāb* ḳaldı *ulu'l-elbāb* ʿaḳllar ṣāḥibleri dimekdür ki *ulū* cemʿ-i ūlādur (24) ve Ḥażret-i Resūlüñ ʿaḳl-ı şerīfi ḥadden ziyāde olduğıyiçün ve kendüleri *vāḥidün ke'l-elif* ḳāʿidesi (25) üzre cemʿ menzilesine tenzīl olunup *ulu'l-elbāb* dinildi

(328) Meşnevī

An şarāb-ı Ḥaḳ ḫıtāmeş muşk-ı nāb (26)

Bāderā ḫatmeş buved kend u ʿaẕāb

Ol merdān-ı İlāhi ve dostān-ı Rabbānī şarāb-ı Ḥaḳdur ki anuñ ʿaḳıbet (27) ü ḫātimesi misk-i nābdur yaʿnī murdār u ḫor ve helāk u bevār degüldür ve bunlardan nūş eyleyen şarāb-ḫᵛār [A53a] (1) daḫı ḫātimesi saʿādet-kirdār ve berḳarār ve ʿanber-nis̱ārdur ***fe'l-yetenāfesi'l-mutenāfisūn***[773] bu şarābuñ ḥaḳḳında dinilse (2) elyaḳdur ***ve limis̱li hāẕā fe'l-yaʿmeli'l-ʿāmilūn***[774] [P24a] bunlar içün ẕikr ḳılınsa eḥaḳdur ammā ol dūnān ki bāde-yi şeyṭān (3) ve mādde-yi ʿiṣyāndururlar ki anuñ ḫātimesi feżāḥat u şenāʿat ve ʿaẕāb u ʿuḳūbetdür ve bunlar meşrebinde (4) şārib olan ṭāliblerüñ daḫı ʿāḳıbetleri ve ġāyetleri nedāmet ü helāket ve rezālet ü ḫabās̱etdür nitekim bu mekkārlaruñ (5) ḥālini ṭālib-i Ḥaḳ olanlara iʿlām u işʿār içün vezīr-i ġaddār ve ḥīle-kār u bed-kirdāruñ ve anı mürşid ittiḫāẕ (6) eyleyen ġabāvet-şiʿār ve belāhet-dis̱ārlaruñ ʿāḳıbetu'l-emr helāket ü bevārlaruñ taḥrīr tiẕkār buyururlar (7) tā sālik olanlar bu ḳıṣṣadan ḥiṣṣedār u behredār olalar

---

[772] Müseyleme peygamberik iddiasında bulunup Allah Resûlü'ne şu mektubu yollamıştır: "Allah'ın resûlü Müseyleme'den Allah'ın Resûlü Muhammed'e! Bundan sonra yeryüzünün yarısı benim, yarısı senin olsun. Peygamberimiz ona şöyle cevap vermiştir: Allahın resulü Muhammed'den yalancı Müseyleme'ye! Yeryüzü Allah'ındır. Ona kullarından dilediğini varis kılar. Akıbet muttakîlerindir." Hz. Ebubekir, Müslüman ordusu ile beraber Müseyleme ile şiddetli bir savaş gerçekleştirmiştir. Allah onlara karşı müminlere yardım etmiş, ve Hamza'nın kâtili Vahşî tarafından öldürülmüştür. Vahşi şöyle diyordu: "Ben cahiliye döneminde insanların en hayırlısını, İslam döneminde ise insanların en şerlisini öldürdüm." Mişkâtu'l-Envâr'da da bu şekilde geçer.

[773] "Rağbet edeceklerse buna rağbet etsinler." (Mutaffifin, 26)

[774] "Çalışanlar, böyle bir başarı elde etmek için çalışsınlar." (Saffat, 61)

Dāstān-ı pādşāh-ı Cuhūd ki Naṣrāniyānrā mīgeşt (8) **ezbehr-i taʿaṣṣub-ı millet-i ḫod**

Cuhūd pādşāhınuñ dāstān u ḥikāyesi beyānındadur ki kendü milletinüñ kemāl-i (9) taʿaṣṣubından ötüri **Naṣrānī**leri öldürürdi ve helāk iderdi

(329) Meṣnevī

Būd şāhī derCuhūdan ẓulm-sāz

Düşmen-i ʿĪsā̱ vü Naṣrānī-gudāz

(10) Cuhūdlarda ẓulm dūzaḫı bir pādşāh var idi **Ḥażret-i ʿĪsā̱**nuñ düşmeni ve **Naṣrānī** iridici (11) yaʿnī **Naṣrānī** helāk idici idi

(330) Meṣnevī

ʿAhd-ı ʿĪsā̱ būd u nevbet ān-ı ū

Cān-ı Mūsā̱ ū vü Mūsā̱ cān-ı ū

O (12) **Cuhūd**uñ salṭanatı zamānı **Ḥażret-i ʿĪsā̱**nuñ zamānı idi ve nevbet anuñ idi **Hażret-i ʿĪsā̱**ya (13) maḫṣūṣ idi ḥaḳīḳatde ḫod ol **Mūsā̱**nuñ cānı ve **Mūsā̱** daḫı anuñ cānı idi ikisi daḫı **Ḥażret-i** (14) **Ḥaḳḳu**ñ celle şānuhu peyġam-berleridür ve ikisinüñ cānı ḥaḳīḳatde birdür iḫtilāf ancaḳ ṣūretdedür ve biḥükmi *lānuferriḳu* (15) *beyne eḥadin minrusülihi*[775] cemīʿ-i peyġam-berler ḥaḳīḳatde mütteḥiddür ve ḥaḳīḳatilerine ve cānlarınuñ nūrına naẓar olınduḳda biz anlaruñ (16) mā-beynini farḳ eylemezüz ammā merātib-i cismiyile biri birilerinden efḍal olması muḥaḳḳaḳ u muṣarraḥdur *kemā ḳālellāhu Teʿālā̱ tilke'r-rusulu* (17) *feżżalnā baʿżuhum ʿalā̱baʿżın*[776]

(331) Meṣnevī

Şāh-ı aḥvel kerd derrāh-ı Ḫudā

An du demsāz-ı Ḫudāyīrā cüdā

Aḥvel şāh (18) Ḫudā yolında ol iki Ḫudāya mensūb demsāzı cüdā eyledi yaʿnī ṭarīḳ-ı Ḥaḳda biri birine muvāfıḳ iki (19) peyġam-beri ki Ḥaḳ ṭarafından gelmedükde berāber iken ol aḥvel ü dü-bīn bunlaruñ ḥaḳīḳatine naẓar itmeyüp ẓāhir-i şerīʿatlerine (20) baḳup bunları biri birinden ġayrı ʿadd eyledi anuñ aḥvel ü dü-bīnligini tefhīm içün üstād ile aḥvel (21) olan şākirdüñ ḳıṣṣasını ʿalā̱ṭarīḳi't-temṣīl īrād idüp buyururlar

(332) Meṣnevī

Guft ustād aḥvelīrā k'ender ā (22)

Rev birūn ār ez viṣāk an şīşerā

Meṣelā bir üstād bir şaşıya eyitdi ki içerü gel yüri ḫāneden ol (23) şīşeyi ṭaşra getür

---

[775] "Biz Allah'ın peygamberlerinden birini diğerinden ayırt etmeyiz." Bakara, 285.

[776] "Biz o peygamberlerin kimini kimine üstün kıldık." Bakara, 253.

(333) Mes̱nevī

Guft aḥvel z'an du şīşe men kudām

Pīş-i tu ārem bukun şerḥ-i tamām

Ol aḥvel (24) içerü girüp ḫāne içre şīşeyi iki görüp üstādına eyitdi ol iki şīşeden ben ḳanḳısını (25) senüñ öñüñe getürem tamām şerḥ ü beyān eyle

(334) Mes̱nevī

Guft ustād an du şīşe nist rev

Aḥvelī bü'gẕār u efzun-bin meşev

(26) Üstād aḥvele eyitdi ol iki şīşe degüldür yüri şaşılıġı ḳo ziyāde görüci olma (27)

(335) Mes̱nevī

Guft ey ustā merā ṭaʿne mezen

Guft ustā z'an du yekrā berşiken

Aḥvel üstādına eyitdi ey üstād baña ṭaʿne [A53b] (1) urma zīrā şīşe ikidür üstād aḥvel şākirdine eyitdi ol iki şīşeden birini ṣı (2)

(336) Mes̱nevī

Şīşe yek būd u beçeşmeş du nümūd

Çün şikest ū şīşerā dīger nubūd

Ḥaḳīḳatde şīşe bir idi lākin aḥvelüñ (3) gözine iki göründi çünkim ol bir şīşeyi iki ḳıyāsile ṣıdı ol birisi daḫı olmadı yaʿnī (4) aḥvelüñ çeşminden nāpeydā oldı zīrā evvelden hem bir idi

(337) Mes̱nevī

Çün yekī bi'şkest her du şud ziçeşm (5)

Merd aḥvel gerded ezmeylān u ḫaşm

Çünkim şākird birisini ṣıdı her ikisi çeşminden gitdi yaʿnī ol birisi (6) daḫı gözinden ġāyib oldı zīrā ḥaḳīḳatde ol bir idi merʾī olan ḫayāl daḫı gözden ġāyib oldı (7) pes pādşāh-ı Cuhūduñ dīde-yi bāṭını aḥvel idi bu aḥvel-i ẓāhir şīşeyi iki gördigi gibi ol aḥvel-i (8) bāṭın daḫı enbiyā-yı vaḥdet-pīşeyi iki görüp biri birinden farḳ eyledi pes dīde-yi bāṭınuñ aḥvel olmasına (9) sebeb ü ʿillet ne gūne ḫaṣlet idügini beyāna şurūʿ idüp buyururlar ki merd ziyāde meylinden ve ġażabından (10) şaşı olur yaʿnī bu iki ṣıfat-ı ḳabīḥa mūcib-i başar-ı başīret olur ve merdi ḥaḳīḳat-bīn eylemeden dūr (11) u kör ḳılur ve Cuhūd pādşāh ḥaḳīḳat görmeden kūr u dūr ḳaldı ve ġayy gibi pes başar-ı başīretüñ aḥvel olmasına (12) bāʿis̱ ne maḳūle ḫaṣlet-i seyyiʾe olduġın taḥḳīḳe şurūʿ idüp buyururlar

(338) Meşnevī

Ḫaşm u şehvet merdrā aḥvel kuned (13)

Zi'stiḳāmet merdrā mubdel kuned

Ġażab u şehvet merdi aḥvel eyler ve ḥaḳḳı bāṭıldan farḳ (14) idemez olur rūḥı istiḳāmetden mübeddel ü muḥavvel eyler yaʿnī ḳuvvet-i ġażabiyye ve ḳuvvet-i şeheviye insānuñ başar-ı (15) başīretine ʿilel ü ḫalel virüp rūḥı ʿadālet ü istiḳāmetden tebdīl ü taġyīr ḳılup Ḥaḳḳa meyl ḳılmadan ve ḥaḳīḳat-bīn (16) olmadan anı dūr u mehcūr eyler

(339) Meşnevī

Çün ġaraż āyed huner pūşīde şud

Şad ḥicāb ezdil besūy-ı dīde şud

(17) Çünki ġaraż geldi hüner mestūr oldı göñülden göz cānibine yüz perde oldı yaʿnī bir kimse envāʿ-ı hünerüñ (18) ṣāḥibi olsa ve bir kimsenüñ göñli gözine ġaraż-ı nefsānī gelse ol ṣāḥib-hünere ol ġarażla (19) naẓar ḳılsa anuñ cümle hüneri pūşīde olur ve nice yüz ḥicāb anuñ göñlinden gözi cānibine ḥāyil (20) olur

(340) Meşnevī

Çün dihed ḳāḍī bedil rişvet ḳarār

Key şināsed ẓālim ezmaẓlūm-ı zār

Çünki ḳalbinde ḳāḍī rüşvete (21) ḳarār vire ve ġaraż-ı nefsānī peydā ola ẓālimi zār u żaʿīf maẓlūmdan ḳaçan añlar belki ġaraż sebebiyile ẓālime (22) muʿāvenet eyler

(341) Meşnevī

Şāh ezḥıḳd-ı Cuhūdāne çunān

Geşt aḥvel ke'l-aman yā Rab amān

Şāh Cuhūdlara mensūb (23) olan kīn ü ġażabından ancılayın aḥvel oldı ki el-amān yā Rab el-amān yaʿnī yā Rabb ol ḫūydan sen (24) emīn eyle dimek olur

(342) Meşnevī

Şad hezāran mu'min u maẓlūm kuşt

Ki penāhem dīn-i Mūsā̱rā vü puşt

Ol laʿīn (25) yüz biñ bīgünāh müʾmin-i maẓlūmı ḳatl eyledi bu iʿtiḳād üzre ki dīn-i Mūsā̱nuñ ḥāfıẓ u muʿīniyem (26)

Āmūḫten-i vezīr mekr-i pādşāhrā[777]

(343) Meşnevī

[777] Vezirin padişahın hilesini öğrenmesi.

Ū vezīrī daşt reh-zen ʿişve-dih

K'ū berāb ezmekr berbestī girih

(27) Ol pādşāh-ı **Cuhūd** yol urıcı ʿişve virici yaʿnī ḥīle vü mekr ḳılıcı bir vezīr ṭutardı **[A54a]** (1) ki ol vezīr āb üzre mekrinden dügüm baġlardı yaʿnī ābı baġlardı ve cārī vü sāyiri olmadan köprü ḳurardı (2) dimek olur

(344) Meṡnevī

Guft Tersāyan penāh-ı can kunend

Dīn-i ḫodrā ezmelik pinhan kunend

Vezīr-i pür-tezvīr kendü (3) pādşāhına eyitdi pādşāhum **Tersā**lar cānlarını ḥıfẓ iderler yaʿnī helāk olmadan ḫavf eylerler pādşāhdan (4) kendü dinlerini pinhān eylerler yaʿnī helāk ḫavfından dīnlerini setr ü iḫtifā eylerler

(345) Meṡnevī

Kemkuş īşanrā ki kuşten sūd nist (5)

Dīn nedāred būy muşk u ʿūd nist

Anları depeleme zīrā depelemek fāyidesi yoḳdur dīn (6) rāyiḥa ṭutmaz zīrā müşk ü ʿūd degüldür

(346) Meṡnevī

Sırr-ı pinhānest ender ṣad ġılāf

Ẓāhireş bātust u bāṭın berḫılāf[778]

(7) Dīn yüz ġılāf içinde pinhān sırdur anuñ ẓāhiri senüñledür yaʿnī ehl-i dīnüñ ẓāhiri senüñledür senüñ (8) gibi bāṭını muḫālifdür *ẓāhir şude żamīr* beyt-i evvelde mużāf olmaḳ üzre dīne ʿāyid olup ol ehl-i (9) dīnüñ ẓāhiri senüñle biledür yaʿnī saña muvāfıḳ olan dīn **Yehūd** üzre ve lākin senüñ anlara muḫālefetüñ (10) olduġı gibi anlaruñ daḫı bāṭınen saña ḫılāfı vardur dimek evlādur

(347) Meṡnevī

Şāh gufteş pes bugū tedbīr çist (11)

Çāre-yi an mekr u in tezvīr çist

Pādşāh vezīre eyitdi pes buña tedbīr nedür söyle ol mekrüñ (12) **[P24b]** ve ol tezvīrüñ çāresi nedür baña beyān eyle

(348) Meṡnevī

Tā nemāned dercihan Naṣrāniyī

Nī huveydā-dīn u nī pinhāniyī

---

[778] Bu beyit Tâhiru'l-Mevlevî Şerhi'nde yoktur (s. 244)

Tā cihānda (13) bir Naṣrānī ḳalmaya bir vechile nābūd ola ki ne bir āşkāre dīnlü ve ne pinhān dīnlü ne dīni āşkāren ve ne bir (14) dīni pinhān dimek hem-vechdür ḥāṣıl-ı maʿnā ḳatl-ı ʿām idüp Naṣārā ḳavmini cemīʿan helāḳ idem gerekse dīni (15) āşkārā ve gerekse pinhān eylesünler dimekdür

(349) Meṡnevī

Guft ey şeh gūş u destemrā bubur

Bīnīyem bi'şkāf u leb derḥukm-i mur

(16) *Leb derḥükm-i mürde* bir ḳaç vech cāyizdür evvelā *mur emera ye'muru*dan emr ola bu taḳdīrce maʿnā (17) *burnumı yar ve lebe ḥükm eylemede emr eyle bīnümi yarduḳdan ṣoñra beni zīr-i dāra getür didi* ṡāniyen *mur merre yemurru*dan (18) emr ola maʿnā *bīnümi yar ve lebi ḥükmde mürūr eyle yaʿnī lebüñi ḥükm eylemede infāz ü icrā eyle* maʿnāsına olur (19) ve ṡāliṡen *telḫ* maʿnāsına olup ḥükme mużāf ola maʿnā *bīnümi yar ve lebümi daḫı acı ḥükm eylemede dür ve yāḫud* (20) *bīnümi yar ve lebüñi acı ḥükm eylemede eyle* dimek olur ve'l-ḥāṣıl vezīr-i pür-tezvīrüñ maḳṣūdı telbīs (21) olmaġıla baña bir ġażab-ı telḫ ve ḥükm-i mür eyle ki ḫalḳ ṣıdḳa ḥaml itsünler dimegi işʿār ḳılur (22)

(350) Meṡnevī

Baʿd ezan der zīr-i dār āver merā

Tā buḫᵛāhed yek şefāʿat-ger merā

Bu ḳadar siyāsetden ṣoñra beni dār aġacı altına (23) getür aṣmaḳ ḳaṣdına tā bir şefāʿat idici beni isteye yaʿnī baña şefāʿat idüp ṣalbdan ḫalāṣ ide (24)

(351) Meṡnevī

Bermunādīgāh kun in kār tū

Berser-i rāhī ki bāşed çār-sū

Ve bu işi sen münādīler nidā idecek yirde (25) eyle bir yol başında ki çār-sū ve mecmaʿ-ı nās ola

(352) Meṡnevī

An gehem ezḫod beran tā şehr-i dūr

Tā derendāzem derīşan şerr u şūr

(26) Andan beni kendüñden tā ırāk şehre sür tā Naṣrānīlerüñ içine fesād u fitne (27) vü ġavġā bıraġam ki dīnlerine tamām iḫtilāf ve noḳṣān vaḳıʿ ola keenne pādşāh ol vezīr-i pür-tezvīre **[A54b]** (1) didi ki sen bunlara nice mekr ü ḥīle eylersin ve ne gūne söz

söylersin pes anlara eyleyecegi (2) mekri ve söyleyecegi fikri pādşāha bu gūne taḳrīr idüp didi

Telbīs-i vezīr beNaṣārā[779] (3)

(353) Meşnevī

Pes bugūyem men besır Naṣrāniyem

Ey Ḫudā-yı rāz-dan mīdāniyem

Pes Naṣrānīlere diyem ki sırrıla ben Naṣrāniyem yaʿnī nihānī (4) dīndeyem ḫafiyye-yi derūnumda ʿĪsāya īmān getürmişemdür ve siüñle dīn ḳardaşıyam ey rāz bilici Ḫudā sen (5) beni bilürsin ki

(354) Meşnevī

Şāh vāḳıf geşt ezīmān-ı men

Ve'zta ʿaṣṣub geşt ḳaṣd-ı cān-ı men

Pādşāh benüm īmānumdan yaʿnī Naṣrāniyyetümden (6) āgāh oldı ve gizlü dīn ṭutduġumdan vuḳūf buldı ve taʿaṣṣub u ġażabından şāh benüm cānıma ḳaṣd eyledi (7)

(355) Meşnevī

Ḫᵛāstem tā dīn-i ḫod pinhan kunem

Ançi dīn-i ust ẓāhir an kunem

İstedüm tā dīni şāhdan pinhān idem (8) ol nesne ki anuñ dīnidür yaʿnī dīnine lāzımdur anı ẓāhir idem ki murād Yehūdiyyetdür

(356) Meşnevī

Şāh būyī burd ezesrār-ı men (9)

Muttehem şud pīş-i şeh güftār-ı men

Şāh benüm esrārumdan bir rāyiḥa iltdi yaʿnī sırrumı ṭuydı şāh ḳatında benüm sözüm (10) müttehem ü bīiʿtibār oldı

(357) Meşnevī

Guft guft-i tū çü dernan sūzenest

Ezdil-i tū tā dil-i men revzenest

Şāh (11) eyitdi senüñ sözüñ nān içinde igne gibidür yaʿnī sözlerüñ ziyāde żararludur ki ṣūreti nān es̱eri (12) helāk-ı cāndur ve *mine'l-ḳalbi ile'l-ḳalb revzenest* ṭıbḳınca benüm ḳalbümden tā senüñ ḳalbüñe pencere vardur ve derūnuñda (13) olan ḥālüñ baña nümāyāndur

---

[779] Vezirin Nasranileri karıştırması.

(358) Meşnevī

Men ezan revzen bidīdem ḥāl-i tū

Ḥāl-i tū dīdem nenūşem ḳāl-i tū

Ben ol (14) revzenden senüñ ḥālüñi gördüm yaʿnī senüñ ḥaḳīḳat-ı ḥālüñe irdüm senüñ ḥālüñi gördüm yaʿnī anuñ ḥaḳīḳatine (15) naẓar irgürdüm senüñ maḳāluñı işitmezem ve ḳabūl itmezem baʿż-ı nusaḫda *nūn*uñ ve *vāv*uñ fetḥasıyıla *neveştem* (16) vāḳıʿ olmışdur bu taḳdīr üzre maʿnā̱ *ben senüñ ḥālüñ gördüm ve ḳālüñ düzdüm* dimek olur (17)

(359) Meşnevī

Ger nebūd ān cān-ı ʿĪsā̱ çāreyem

Ū Cuhūdāne bikerdī pāreyem

Eger **Ḥażret-i ʿĪsā̱**nuñ ʿaleyhi's-selām cānından baña çāre (18) olmayayidi [baʿż-ı nusaḫda *ger nebūdī* vāḳıʿ olmışdur yaʿnī eger Ḥażret-i ʿĪsā̱nuñ cānı benüm çāre vü dermānum (19) olmayayidi] ol şāh-ı **Cuhūd** beni **Cuhūd**āne pārelerdi yaʿnī teraḥḥum itmeyüp pāre pāre eylerdi (20)

(360) Meşnevī

Behr-i ʿĪsā̱ can sipārem ser dihem

Ṣad hezāran minneteş berḫod nihem

Ḥażret-i ʿĪsā̱dan ötüri cānumı teslīm eylerem ve başumı (21) virürem ʿĪsā̱dan ötüri cān virmegi kendü nefsüm üzre ṣad hezārān minnet ḳoram yaʿnī anı kemālile (22) cānuma minnet bilürem

(361) Meşnevī

Can dirīġam nist ezʿĪsā̱ velīk

Vāḳıfem berʿilm-i dīneş nīk nīk

Bu beyt **Naṣārā** (23) ḳavminüñ cānibinden olan suʾāl-i muḳaddere cevāb olur keenne anlar cānibinden dinmek lāzım gelür ki çünkim **ʿĪsā̱** (24) Ḥażretlerinden ötüri cān u bāş virürsin ve anı cānuña minnet bilürsin pes anuñ yolında cān fedā ḳılmadan (25) niçün dirīġ ḳalursın bunlaruñ bu suʾāl-i muḳadderine cevāb virüp dir ʿĪsā̱dan cānum dirīġ degüldür (26) ammā yaʿnī ey **Naṣrānīler ʿĪsā̱** yolında cān u baş fedā itmek cānuma minnetdür ve lākin dīnimüñ ʿilmi (27) üzre tamām vāḳıfam yaʿnī uṣūl u furūġın ḫūb bilürem bu sebebden şimdi ölmek istemezem [A55a] (1)

(362) Meşnevī

Ḥayf mīāmed merā k'an dīn-i pāk

Dermiyān-ı cāhilan gerded helāk

Baña ḥayf u ẓulm gelür ki ol pāk dīn (2) ki murād dīn-i ʿĪsādur cāhiller ortasında helāk u żāyiʿ ola

(363) Meṡnevī

Şukr Īzedrā vü ʿĪsārā ki mā (3)

Geşteyīm an kīş-i Ḥaḳrā reh-nümā

Ḥażret-i Allāha ve ʿĪsāya şükr olsun ki biz ol ḥaḳ dīne ve meẕhebe reh-nümā vü delīl (4) olmışuz

(364) Meṡnevī

EzCuhūd u ezCuhūdī resteyīm

Tā bezunnārī miyanrā besteyīm

Cuhūddan yaʿnī **Cuhūd** pādşāhından (5) ve **Cuhūd**lardan ve **Cuhūd**luḳdan ḳurtulmış ve ḫalāṣ olmışuz tā biz zünnār ile miyānumuzı baġlamışuz

(365) Meṡnevī

Devr devr-i ʿĪsiyest ey merdumān (6)

Bi'şnevīd esrār-ı kīş-i ū becān

Ey merdumler devr devr-i ʿĪsā devridür anuñ dīninüñ esrārını (7) cānla benden istimāʿ eyleñüz tā kim size taḥḳīḳ ü beyān idem bunda tenbīh budur ki her ṣūret-i ẓāhirde (8) libās-ı ṣalāḥla mütelebbis ve dīn ü īmānile müteʿallıḳ kelimātla mütekellim olan kimselere iʿtimād u iʿtiḳād eylemek cāyiz (9) degüldür zīrā ṣūretde ṣāliḥ ve maʿnāda ṭāliḥ kimse çoḳdur ve ẓāhiren müʾmin ü muvāfıḳ ve bāṭınen kāfir (10) ü münāfıḳ Ādeme nihāyet yoḳdur nitekim bu vezīr-i pür-tezvīr gibi ki ṣūreten iddiʿā-yı **Naṣrāniyyet** ḳıldı ve maʿnen ṣırf (11) **Cuhūd** idi bu cümle **Naṣārā** ḳavmine eyleyecegi mekr ü tezvīrdür ki **Naṣārā** ḳavminüñ mā-beynine dāḫil olmazdan evvel (12) ve anları bu ḥīleyle iḍlāl ḳılmazdan muḳaddem bu tezvīri pādşāh-ı **Cuhūd**a bu gūne taḳrīr eyledi (13)

(366) Meṡnevī

Çün vezīr in mekrrā berşeh şumurd

Ezdileş endīşerā küllī buburd

Çün vezīr bu ḥīle-yi şāh üzre ṣaydı ve beyān (14) itdi **Cuhūd** şāhınuñ ḳalbinden cemīʿan ġam u ġuṣṣayı iltdi pes **Naṣārā** ḳavmini ḳatl-i ʿām itmekden (15) ferāġat eyledi

(367) Meṡnevī

Kerd bāvey şāh ān kārī ki guft

Ḫalḳ ender kār-ı ū mande şiguft

Şāh vezīre eyledi (16) ol bir işi ki vezīr didi yaʿnī siyāset ü ʿuḳūbetden her ne söylediyise anı ol vezīre eyledi ḫalḳ (17) ol vezīrüñ ḥālinde ʿacebde ḳalmış idi şāhuñ bu ḳadar maḳbūlı iken nice aña siyāset itdi dir (18) ḫalḳ taʿaccüb eyledi baʿż-ı nusaḫda mıṣraʿ-ı s̱ānī böyle [P25a] vāḳıʿ olmışdur *ḫalḳ ḥayran mande z'an mekr-i nihuft* (19) yaʿnī ḫalḳ mestūr mekrden ḥayrān ḳalmış zīrā ḥaḳīḳat-ı ḥāli bilmediler

(368) Mes̱nevī

Rand ūrā cānib-i Naṣrāniyān (20)

Kerd derdaʿvet şuruʿ ū baʿd ezān

Ol vezīr-i pür-tezvīri Naṣrānīler cānibine sürdi böyle eyledükden ṣoñra (21) Naṣrānīlere tamām iʿtiḳād gelsün içün andan ṣoñra ol vezīr daʿvete şuruʿ eyledi ve ḳavm-i Naṣārā ḥużūrına (22) gelüp aña tābiʿ olmaġıla başladılar

Ḳabūl kerden-i Naṣārā mekr-i vezīrrā[780]

(369) Mes̱nevī

Ṣad hezāran merd-i Tersā sūy-ı ū (23)

Endek endek cemʿ şud derkūy-ı ū

Ṣad hezārān yaʿnī ḥadden ziyāde merd-i Tersā ol vezīr-i pür-tezvīrüñ cānibine (24) az az anuñ maḥallesinde cemʿ oldı tā andan āyīn-i dīn-i ʿĪsā̱ ne ise ögreneler

(370) Mes̱nevī

Ū beyan mīkerd bāīşan berāz (25)

Sırr-ı Engilyūn u zunnār u namāz

O anlara rāzla beyān iderdi İncīl ve zünnār ve namāzuñ sırrını (26)

(371) Mes̱nevī

Ū beẓāhir vāʿıẓ-ı aḥkām būd

Līk derbāṭın ṣafīr-i dām būd

Ol vezīr ẓāhirde dīn-i ʿĪsā̱nuñ aḥkāmını (27) vaʿẓ idici idi lākin bāṭın u maʿnā̱da dām ṣafīri idi ḫulāṣa-yı maʿnā̱ ol vezīr ẓāhiren aḥkām-ı [A55b] (1) ilāhiyyeyi naḳl idici idi ve lākin bāṭınen ol aḥkāmı ḫalḳa dām idüp kendü ol dāmuñ ṣafīr ü ṣadāsı (2) idi ḫalḳı ol ṣafīr ile ṣayd idüp kendü niyyet ü irādetine ḳayd eylerdi ve bu ḥikāye meʾāli āfāḳa (3) ve enfuse teʾvīl olur āfāḳda muʿteber olduġı taḳrīr üzre şāh-ı Cuhūddan murād şeyṭān-ı cindür ki (4) düşmen-i benī Ādemdür vezīr-i ḥīle-kārdan murād şeyṭān-ı ins olan mürāyī vü müzevvir ve libās-ı meşāyıḫla mülebbes (5) ü muṣavverlerdür ve enfusde olduġı

[780] "Nasrânîlerin vezirin hilesini kabul etmeleri.

taḳdīrce şāh-ı **Cuhūd**dan murād nefs vezīr-i reh-zenden murād ḳuvve-yi (6) vāhime olur ve ʿĪsādan murād rūḥ ve **Naṣārā**dan murād ḳuvā-yı rūḥāniyye olur pes şeyāṭīn-i ins (7) olan mürāyī vü müzevvirlerüñ şeyāṭīn-i cinle kemāl-i āşnāluḳları olduġıyiçün ***yūḥā baʿżuhum ilābaʿżin zuḫrufe'l-ḳavli*** (8) ***ġurūren***[781] maʿnāsınca aḳvāl-i müzaḫarafayı anlara ilḳā iderler ve ḫalḳı iḍlāl u iġvā cānibine giderler ve (9) müzevirler ḥīn-i daʿvetde olan mertebe düşmen-i şeyṭān ve muḥabbet-i **Raḥmān** görinürler ve libās-ı diyānet ü taḳvāyı (10) bir şekle görinürler ki ʿavām-ı ke'l-hevām degül belki humām anları temyīz ü teşḫīṣe ḳādir olamazlar illallāh (11) nūrıyıla nāẓır olanlar keẕālik enfusde düşmen-i ḳuvā-yı rūḥānī olan şāh-ı nefs ṭarafından vāhime (12) envār-ı ʿaḳlla meşūb ve libās-ı diyānet ü taḳvā ile mestūr olup ẓāhiren vāʿiẓ-i aḥkām olup ʿibādet (13) ü ṭāʿata emr eyler ammā bāṭınen ṣafīr-i dām olduġı cihetden ḳuvā-yı ʿilmiyye vü ʿameliyyeden ḥāṣıl olan (14) eẕvāḳ u envārı ve iḫlāṣı izāle vü ilhāk eyler meşāyıḫ-ı ʿiẓām buña ḫavāṭır-ı melbūse dirler her kes nefsüñ (15) bu mekrini temyīz idemez

(372) Meşnevī

Behr-i an baʿż-ı ṣaḥābe ezResūl

Multemis būdend mekr-i nefs-i ġūl

Bunuñ içün (16) baʿż-ı ṣaḥābe-yi kirām raḍıyallāhu ʿanhum **Ḥażret-i Resūl** nīk-nāmdan ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem nefs-i ġūluñ mekrini mültemis (17) olurlardı ve ʿibādet ü iḫlāṣ-ı cānda aġrāż-ı nihāndan ne mekr ü ḥīle ḳılur anı suʾāl ḳılurlardı (18) kemā ruviye ʿan**Ḥuẕeyfe** raḍıyallāhu ʿanh *kāne'n-nāsu yesʾelūne* ***Resūlellāhi*** *ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem ʿani'l-ḫayri ve kuntu esʾeluh* (19) *ʿani'ş-şerri meḫāfeten en yudrikenī keẕā fī'ş-* ***Ṣaḥīḥeyn*** *ḳāle* ***Şeyḫ Muḥammed Pārsā*** *fītefsīri Sūreti Lemyekun iʿlem enne ekẟere'l-ḫalḳı* (20) *yefzaʿūne ile'l-aʿmāli'ẓ-ẓāhireti ve yehtemmūne bimaʿrifeti ṣıfāti'n-nefsi meyelānihim ile'l-esheli ve'l-evfaḳi* (21) *liṭıbāʿihim feinne taṭhīra'n-nefsi ʿani'ṣ-ṣıfāti'l-meẕmūmeti yuşbihu nezʿu'r-rūḥi ʿale'd-devāmi fe'l-ḥaḳḳu'l-merʾi ve'l-vaḳfu* (22) *ʿaleyhi ṣaʿbun ve ṭarīḳuhu mustevʿirun ʿaṣamanallāhu ve iyyākum ʿanşerefi'n-nefsi ve ḫavāṭıri'l-melbūseti ve mekābidu'l-muteşeyyiḫayni'l-maṭmūseti*[782] (23)

(373) Meşnevī

---

[781] "(Bunlar), aldatmak için birbirlerine yaldızlı sözler fısıldarlar." (En'am, 112)

[782] "Huzeyfe'den rivayet edildiği gibi; halk "en hayırlı şey" konusunda Hz. Peygamber'e sorular sorarken korkumdan dolayı en şerli şeyi bana bildirmesini istedim. Nitekim Sahîhayn'de Şeyh Muhammed Pârsâ Lemyekun Sûresi'nin tefsîrinde şöyle buyurur: Bil ki halkın ekseri zâhir amellerinden dolayı telaşa düşer ve kolaya kaçıp muvaffak olmak tabiatlarında olduğu için nefsî arzuların sıfatlarını öğrenmeye ihtimam gösterirler. Nefsi zemmedilmiş sıfatlardan temizlemek sürekli bir şekilde rûhun alınmasına benzer. Kişinin hakîkati bulması ve onda başarılı olması son derece zordur ve yolu engebelidir. Allah bizi ve sizi nefsin yücelmesinden ve zihne giydirilmiş hâtıralardan, yaşlılığın mevhum sıkıntılarından korusun."

Gū çi āmīzed ziaġrāż-i nihān

Derʿibādethā vü deriẖlāṣ-ı cān

Di yā **Resūlallāh** nihānī ġarażlardan (24) ne ḳarışdurur ve ne mekr ü ḥīle peydā eyler ʿibādetlerde ve cā iẖlāṣında ne mekr ü ḥīle ẖalṭ eyler eger *kāf-ı* (25) *ʿArabiyile* oḳınursa maʿnā böyle olur ki o nefs-i ġūl ʿibādetlerde ve iẖlāṣ-ı cānda aġrāż-ı nihāndan ne mekrler (26) ẖalṭ eyler

(374) Meṡnevī

Fażl-ı ṭāʿatrā necüstendī ezū

ʿAyb-ı ẓāhirrā bücüstendī ki kū

Ol **Resūl-i Mükerrem**den (27) ṭāʿatuñ fażlını ṭaleb eylemezlerdi bunda iki vech cāyizdür evvel oldur ki ṭāʿat içün olan **[A56a]** (1) fażl u ṡevābı dilemezlerdi ve andan istifsār eylemezlerdi zīrā iẖlāṣ olan ṭāʿātuñ fażīlet ü ṡevābı (2) muḥaḳḳaḳ olduğını bilürlerdi belki andan ẓāhir olan ʿaybı isterlerdi ki ḳanı yaʿnī ṭāʿatüñ ẓāhirinde (3) olan ʿaybı ḳanı diyü ṭaleb eylerlerdi vech-i ṡānī oldur ki ol peyġam-berden ʿaleyhi's-selām ṭāʿātuñ ziyādeligini (4) ṭaleb eylemezlerdi zīrā şevāyib-i aġrāż-ı nefsāniyyeden ẖāliṣe olan ṭāʿāt-ı ḳalīle aġrāż-ı nefsāniyye ile meşūbe (5) olan ṭāʿāt-ı keṡīreden ẖayrlu olduğını bilürlerdi pes andan ʿayb-ı ẓāhirī ḳanı diyüp cüst ü cū (6) ḳılurlardı *kerdī* maʿnāsına emr-i ḥāżır olsa daẖı cāyizdür

(375) Meṡnevī

Mūbemū ẕerrebeẕerre mekr-i nefs (7)

Mişināsīdend çün gül ezkirefs

Nefsüñ mekrini mūbemū ve ẕerrebeẕerre ol aṣḥāb añladılar ve farḳ eylediler kirefs yapraġından (8) güli farḳ eyledikleri gibi yaʿnī mekāyid-i mekr-i nefsi bilmekde diḳḳat idüp mūbemū ẕerrebeẕerre deḳāyıḳ-ı ḥiyeli (9) nefsi ṣorup aradılar ve ḳılı ḳırḳ yardılar gül kerefsden farḳ olındugı gibi ḥiyeli nefsi añlayup naḳīr u ḳıṭmīr (10) bildiler

(376) Meṡnevī

Mū-şikāfān-ı ṣaḥābe hem derān

Vaʿẓ-ı īşan ḥire geştendī becān

Ṣaḥābenüñ mū-şikāfları (11) müdaḳḳıḳleri hem ol vaʿżda cān u dil ile ḥayrān olurlardı yaʿnī **Ḥażret-i Resūl-i Ekrem** ṣallallāhu (12) ʿaleyhi ve sellem nefsüñ ḥīle vü mekri bābında eyledügi vaʿẓdur anlaruñ cānı hāyim ü ḥayrān ḳalurdı (13) ki nefs-i mekkāruñ bu ḳadar ḥīle vü ẖudʿasını anları müteḥayyir ḳılurdı neʿūẕu billāh minşurūri enfusinā ve minseyyiʾāti (14) ḥüsninā

Mutābaʿāt kerden-i Naṣārā vezīrrā[783]

(377) Meṣnevī

Dil bedū dādend Tersāyan tamām

Ḫod çi bāşed ḳuvvet-i taḳlīd-i ʿām

(15) Tersālar tamām mertebe ol vezīr-i pür-tezvīre göñül virdiler yaʿnī aña iʿtimād u iʿtiḳād eylediler ʿavām-ı ke'l-hevāmuñ (16) taḳlīdinüñ ḫod ne ḳuvveti olur bunda ʿavāmuñ iʿtiḳādında ve taḳlīdinde ḳuvvet ü ṣebāt olmaduġına tenbīh (17) vardur *ve lihāẕā ḳīle iʿtiḳādu'l-ʿavāmi keẕẕebe'l-ḥımār teḳūmu sāʿaten ve tesḳuṭu sāʿaten*[784] ki bunlar ṭabīʿatlerinüñ (18) müştehāsına münāsib bir kimse bulsalar aña muḥabbet ü iʿtiḳād ḳılurlar ve eger nefslerinüñ hevāsına muḫālif anda (19) bir fiʿl ve bir ḫaṣlet görselerdi iʿtiḳādları derḥāl sāḳıṭ olup andan rucūʿ eylerlerdi (20)

(378) Meṣnevī

Derderūn-ı sīne mihreş kāştend

Nāyib-i ʿĪsīş mīpindāştend

Naṣārānuñ ʿavāmı ol mürāyī vü muḳallid (21) vezīrün muḥabbetini sīneleri içinde ekdiler anı Ḥażret-i ʿĪsānuñ ḳāyim-maḳāmı ṣandılar ammā ḫaberleri yoḳ (22) ki

(379) Meṣnevī

Ū besır deccāl-ı yek-çeşm-i laʿīn

Ey Ḫudā feryād res niʿme'l-muʿīn

Ol vezīr ẓāhiren ricāl-i dīn gibi idi (23) ve sırren bir gözlü deccāl-ı laʿīn idi çeşm olması ẓāhir-bīnlikden ʿibāretdür nitekim Ḥażret-i Nebī (24) bu gūne deccāl ve mekkārlardan taḥẕīr idüp buyururlar *tekūnu fīāḫırı'z-zamān deccālūne keẕẕābūne ye'tūnekum* (25) *mine'l-eḥādīṣi bimā lātesmeʿū entum ve lāābā'ukum feiyyākum ve iyyāhum lāyuḍillūnekum ve lāyuftinūnekum revāhu Ebū Hureyre*[785] (26) pes mıṣraʿ-ı ṣānīde Ḥażret-i Mevlānā gerçi ol vezīr-i pür-tezvīr zamān-ı sābıḳda vākiʿ olmışdur lākin (27) ḥālā zamāne daḫı ol maḳūle keẕẕāb ve deccāl-ṣıfatlardan ḫālī degüldür diyü işāret idüp [A56b] (1) ol maḳūle gerek dām-ı tezvīrine giriftār olmaḳ içün dergāh-ı Ḥaḳḳa niyāz lāzım idügin beyān buyururlar (2) ki ey Ḫudā feryāda irüş bunuñ gibi mekkārlardan sen laṭīf ü muʿīnsün

---

[783] Nasarâ'nın vezire itaat etmeleri

[784] "Bunun için denilir ki; avâmın itikadı eşeğin hilesi gibi bir zaman kalkar bir zaman düşer."

[785] "Ebu Hureyre'den rivayet edildiğine göre; "Ahir zamanda birtakım deccallar ve yalancılar ortaya çıkar. Size sizin ve babalarınızın duymadığınız sözlerden bahsederler. Onlardan sakının ki sizi şaşırtıp fitneye düşürmesinler."

(380) Meşnevī

Ṣad hezāran dām u dānest ey Ḫudā (3)

Mā çü murġān-ı ḥariṣ-i bīnevā

Ey Ḫudā dünyāda yüz biñ dām u dāne vardur ve baʿż-ı nusaḫda (4) *dām*la *dāne* mābeyninde vāv-ı ʿāṭıfe vākıʿ olmayup *dām-ı dānest* yazılmışdur iżāfet ki maʿnā böyle olur (5) *ey Ḫudā cihānda yüzbiñ dāne ṭuzaġı vardur yaʿnī āşkāre dāneler vardur ki ṣūreti dāne* (6) *lākin sīreti dāmdur biz ise aç ḥarīṣān murġlar gibiyüz ki birazcuḳ nesne ile esīr-i dām oluruz* (7) **[P25b]**

(381) Meşnevī

Dembedem mā beste-yi dām-ı nevīm

Her yekī ger bāz u sī-murġī şevīm

İlāhī her bir demde biz bir yeñi dāma baġlanmış ve mübtelā (8) olmışuz farażā her birimüz eger bāz ve eger sī-murġ olavuz yaʿnī maʿahāẕā eger her birimüz ʿaḳl u idrākda sī-murġ gibi (9) ve şikār-ı maʿānī vü maʿārif eylemede bāz gibi olursaḳ da yine bir dāma mübtelā olmadan ḫālī olmavuz (10)

(382) Meşnevī

Mīrehānī her demī mārā vü bāz

Sūy-ı dāmī mīrevīm ey bīniyāz

İlāhī kemāl-i luṭfuñdan her bir dem ol dāmlardan siz bizi (11) ḫalāṣ eylersüz ve girü ey bīniyāz biz bir dām cānibine gideriz

(383) Meşnevī

Mā derīn enbār-ı gendum mīkunīm

Gendum-i cemʿ-āmede gum mīkunīm

(12) İlāhī biz bu enbārda gendüm eylerüz yaʿnī bu enbār-ı vücūda aʿmāl ü ṭāʿāt buġdayların taḥṣīl eylerüz (13) cemʿ olmış gendümi żāyıʿ eylerüz yaʿnī vesāvis-i şeyṭāniye ve ḥiyel-i mekr-i nefsāniyyenüñ ḳalb içre (14) duḫūlı olduġı eclden anlaruñ istirāḳası sebebiyile aʿmāl u ṭāʿātuñ ẕevḳi gendümini żāyiʿ eylerüz (15) maʿahāẕā ṣūret u ṭāʿāt-ı mevcūde ve lākin anuñ ẕevḳi ve nūrı mefḳūdedür fe'fhem

(384) Meşnevī

Mīneyendīşīm āḫır mā behūş (16)

K'in ḫalel dergendumest ezmekr-i mūş

Āḫır biz ʿaḳl u idrākumuza endīşe eylerüz ki gendümde (17) bu ḫalel mūşuñ mekrindendür yaʿnī *el-aʿmālu āsānun ve'l-muşkilu ḥafeẓahā*[786] ʿamelüñ ẕevḳı buġdayınuñ noḳṣān ve ḫaleli (18) mūş gibi olan şeyṭānınuñ mekr u fesādındandur ki anuñ ẕevḳı ve leẕẕātını enbār-ı derūndan (19) istirāḳa eyler

(385) Mes̱nevī

Mūş tā enbār-ı mā ḥufre zedest

Ezfeneş enbār-ı mā vīran şudest

Mūş tā kim bizüm (20) enbārumuza ḥufre urmışdur ve her ṭarafdan delmişdür yaʿnī mūş gibi olan şeyṭān bizüm enbār-ı ḳalbümüze (21) tā kim delük delmiş ve duḫūl ḳılmışdur ol mūşuñ fenn-i żararından bizüm enbārımuz vīran olmışdur ve iblīs-i (22) pür-telbīs ve nefs-i ḫabīs̱ mūş gibi ḳalbümüzi delük delük idüp efkār-ı fāside ile ḫāne-yi ḳalbümüzi vīrān eylemişdür (23)

(386) Mes̱nevī

Evvel ey can defʿ-i şerr-i mūş kun

V'angehī dercemʿ-i gendum kūş kun

Evvelā ey cān mūşuñ şerrini defʿ (24) eyle ve andan ṣoñra gendümüñ cemʿ ü taḥṣīle cūş u saʿy eyle ve illā ol gendümden saña berīde olmaz (25) zīrā sen cemʿ eylersin mūş żāyiʿ eyler

(387) Mes̱nevī

Bi'şnev ezaḫbār-ı an ṣadr-ı ṣudūr (26)

Lāṣalātin temme illā bi'l-ḥużūr

Ol ṣadrlar ṣadrınuñ ḫaberlerinden işit ki buyurmışdur *lāṣalātin illā biḥużūri'l-ḳalb* (27) yaʿnī namāz kāmil ü tamām olmaz illā ḳalbüñ ḥużurıyıla pes gendümden murād burada ẕevḳ-ı derūn [A57a] (1) ve ḥużūr-ı ḳalb olur ve şeyṭān ṣalāt u ṭāʿātda ḥāṣıl olan ẕevḳ u leẕẕeti ve ḥużūr-ı ḳalbi mekr ü ḥīle (2) ile izāle eyler ve ṣalāt u ṭāʿātuñ rūḥı gidüp ancaḳ resm ü ṣūreti ḳalur ve bilāḥużūr resm-i ṣalāt (3) ʿinde ehli'ẕ-ẕevḳ ṣalāt ḥükminde olmaz ammā zinhār kes̱r-i fehm olmayup benüm ẕevḳ u ḥużūr-ı ḳalbüm yoḳdur (4) diyü tesvīlāt-ı nefsāniyye ile ʿibādetden münḳaṭıʿ olma ve lākin tezkiye-yi bāṭın ve ẕevḳ-ı derūna kūşiş idüp (5) ʿibādet ü ṭāʿātda ḥaḳdan ġayrı olmamaġa Ḫudāy-ı Teʿālāẕdan tevfīk ü ʿināyet ṭaleb eyle (6)

(388) Mes̱nevī

Ger ne mūşī duzd derenbār-ı mast

786 "Ameller kolaydır ama müşküller onu tutar."

Gendüm-i aʿmāl-i çil sāle kucast

Eger bizüm enbārumuzda ḫırsız mūş olmayayidi yaʿnī (7) enbār-ı derūnumuzda sārıḳ olan iblīs ḳarār ḳılmayayidi pes ḳırḳ yıl miḳdārı olan ʿamellerüñ buġdayı (8) ḳandedür yaʿnī ḳırḳ yıldan berü ẓuhūra gelen aʿmālüñ eẕvāḳ u envārı buġdayı ḳalbüñde yoḳdur pes maʿlūm (9) oldı ki ṭāʿātdan ḥāṣıl olan ẕevḳı nefs ü şeyṭān aḫẕ olur ve izāle ḳılur imiş (10)

(389) Meṡnevī

Rīze rīze ṣıdḳ-ı her rūze çirā

Cemʿ mīnāyed derin enbār-ı mā

Az az ve ufaḳ ufaḳ her günüñ ṣıdḳı niçün bu bizüm (11) enbārumuzda cemʿ olmaz rūzeden murād ṣavm olsa daḫı vechden ḫālī olmaz ve maʿnāya ḫalel gelmez yaʿnī (12) her ṣavmuñ ṣıdḳı az az niçün bu bizüm enbārumuzda cemʿ gelmez ve keṡīr olmaz eger bir enbāra günde bir ḳaç (13) dāne dāḫil olsa ve żāyiʿ olsa baʿde'l-eyyām cemʿ olmaḳ ve enbār ṭolmaḳ muḳarrer olurdı pes bizüm daḫı (14) derūnumuz enbārında her gün olan aʿmālüñ ṣıdḳı ve ẕevḳı dāneleri żāyiʿ olmayayidi ve şeyṭān (15) anı bir cānibden sirḳat eylemeyeyidi enbār-ı ḳalbi ṣıdḳ u ẕevḳle pür olan ṣıddīḳlar gibi bizüm daḫı ḳalbümüz pür (16) olurdı ve ṣıdḳ u ṣafāyile māl-ā-māl olurdı pes bu maʿnāyı tefhīm içün Ḥażret-i Mevlānā kulli'l-vücūh (17) bu ebyāt-ı şerīfe-yi meṡel mevḳıʿında īrād idüp buyururlar

(390) Meṡnevī

Bes sitāre āteş ezāhen cehīd (18)

V'an dil-i sūzīde peẕruft u keşīd

Şuʿle-yi āhenden çoḳ āteşüñ sitāresi ṣıçradı yaʿnī çaḳmaḳdan āteşüñ (19) vāfir şerāreleri ẓuhūra geldi ol yanmış göñül anı ḳabūl itdi ve çekdi

(391) Meṡnevī

Līk derẓulmet yekī duzdī nihān (20)

Mīnehed enguşt beristāregān

Ve lākin ẓulmetde bir düzd ol sitāreler üzre nihānī barmaġını ḳor (21)

(392) Meṡnevī

Mīkuşed istāreganrā yekbeyek

Tā ki ne'frūzed çerāġī ezfelek

Bir bir ol sitāreleri yaʿnī ol şerāreleri söyündür (22) tā kim felekden bir çerāġ şuʿlelenmeye āhenden murād bunda ṭāʿatdur ve sitārelerden murād envār-ı ṭāʿatdur (23) ve dil-i sūzīdeden murād ʿāşıḳ-ı sūḫtenüñ ḳalbidür ẓulmetden murād ẓulmet-i

nefsāniyye ve düzdden murād vesvās-ı (24) şeyṭāniyyedür pes taḳrīr-i kelām ve taʿbīr-i merām böyle dimek olur ki ṭāʿāt u ʿibādetden sitāre vü şerāreler (25) gibi envār-ı lāmıʿa şıçradı ve ẓuhūra geldi ve ol yanmış göñül ol envārı sūḫtevār ḳabūl itdi ve derūnına (26) çekdi ve lākin ẓulmet-i nefsāniyyede bir düzd-i pür-telbīs ḫafiyyeten ol ẓāhir olan nūrları üzre mekr ü ıḍlāl (27) barmaḳlarını ḳor ve ol vesvese vü teşvīş ve dağdağa barmaḳlarıyıla ol nūrları bir bir söyündürüp [A57b] (1) izāle eyler tā kim āsmān-ı maʿnevīden çerāġ-ı rūḥānī şuʿlelenmeye ve kendünüñ ḫabās̱et ü ḫıyāneti ẓuhūra gelmeye zīrā (2) ol düzd-i leyyinüm bilür ki ḫāne-yi dilde çerāġ-ı rūḥānī şuʿlelenürse ve nūr-ı ilāhī ẓuhūra gelüp münevver-i derūn olursa (3) kendünüñ mekr ü fesādı ʿıyān olur ve ḥīle vü ḫudʿaya mecāl ḳalmayup āḫır ol ḫāneden ḳarār ḳılur (4) pes yine **Ḥażret-i Mevlānā** ḳaddesellāhu bisırrihi'l-ʿazīz münācāta ve Ḥażret-i Ḥaḳ cānibine ʿarż-ı ḥācāta şurūʿ idüp (5) buyururlar

(393) Mes̱nevī

Ger hezāran dām bāşed derḳadem

Çün tu bāmāyī nebāşed hīç ġam

İlāhī eger hezārān dām olursa (6) ḳademde yaʿnī her bir adımda çünkim sen bizüm ile olasın ve hidāyet ü ʿināyetüñ refīḳ ḳılasın hīç bize ġam u elem (7) yoḳdur

(394) Mes̱nevī

Çün ʿināyātet buved bāmā muḳīm

Key buved bīmī ezan düzd-i leʾīm

İlāhī çünkim senüñ ʿināyetlerüñ (8) bizümle muḳīm ola ve bize dāyimā hādī vü reh-nümā ola o leʾīm olan düzdden bize ḳaçan ḫavf u bīm olur (9)

(395) Mes̱nevī

Her şebī ezdām-ı ten ervāḥrā

Mīrehānī mīkenī elvāḥrā

İlāhī seyyidī sen Ḳādirsin [ve şol Fettāḥsın ki her gice ten (10) dāmından ervāḥı ḳurtarursın ve elvāḥı ḳoparursın] yaʿnī ẕihnler levḥālarından nuḳūş-ı ḫavāṭırı ḳalʿ eylersin (11)

(396) Mes̱nevī

Mīrehend ervāḥ her şeb z'in ḳafes

Fāriġan nī ḥākim u maḥkūm-ı kes

Her gice bu ḳafes-i tenden ḫalāṣ (12) olurlar fāriġ ü āzādelerdür ne kimsenüñ ḥākimi ve ne kimsenüñ maḥkūmıdur ervāḥdan murād bunda her kesüñ (13) rūḥ-ı revānıdur ki *rūḥ-ı*

temyīz daḫı dirler ḥālet-i nevmde ḫurūc iden ve ʿālemde ervāḥa giden rūḥ (14) bu rūḥ-ı revāndur ve bedende ḳalan rūḥ-ı ḥayvāndur ve fi'l-ḥaḳīḳa nevm ġalebe ḳılup rūḥ-ı ḥayvān beden (15) dāmından ḫalāṣ olduḳda ʿālem-i ervāḥda kimsenüñ ḥākimi ve daḫı bir kimsenüñ maḥkūmı olmaduġı gibi (16) baʿde'l-ḫalāṣ bevāsıṭatu'n-nevmi mine'l-beden daḫı hemān böyle fāriġ u āzāde olur pes bu maḥalde ol suʾāl (17) lāzım gelmez ki her gice ervāḥ ḳafes-i tenden ḳurtulup nāyim olduḳda menāmında yā ḥākim olmadan veyā maḥkūm olmadan (18) ḫālī olmaz ekṡer-i ervāḥ-ı insānī ḫod ḫᵛābda bir ḳuyūdla muḳayyedlerdür **[P26a]** bu suʾāle cevāb-ı ṣāfī oldur ki (19) menāmda ḥākim ü maḥkūm olan ve ḳuyūd-ı zindānda ḳalan rūḥ-ı revān degüldür belki rūḥ-ı ḥayvānīdür ki ḥiss-i (20) müşterek vāsıṭasıyıla kendüyi o ṣūret-i ḫayāliyyede görür

(397) Meṡnevī

Şeb zizindan bīḫaber zindāniyān (21)

Şeb zidevlet bīḫaber sulṭāniyān

Zindānda olanlar gice ile ḥālet-i nevmde zindāndan ve ḥabsden bīḫaberlerdür (22) salṭanata ve sulṭāna mensūb olanlar yaʿnī ṣāḥib-devletler gice ile devletden bīḫaberlerdür pes bu cihetden (23) her biri fāriġ u āzāde olurlar egerçi menāmlarında her biri bir ḳaydla muḳayyed olursa

(398) Meṡnevī

Nī ġam u endīşe-yi sūd u ziyān (24)

Nī ḫayāl-i in fulān u an falān

Bu dām-ı tenden ḫalāṣ olan ervāḥa ne ziyān ġamı ve fāyide (25) fikri vardur ne bu fülānuñ fikri ve o falānuñ fikri vardur belki bu cümleden fāriġ u āzāde olurlar (26) eger burada bir suʾāl olınursa ki rüʾyāda ḫod sūd u ziyān endīşesi ve bu fülānuñ ve o falānuñ (27) fikri muḳarrerdür ve bi'l-cümle bir ḳuyūd ile muḳayyed olmaḳ muḥaḳḳaḳdur pes āzādelik ne vechile müyesser olur **[A58a]** (1) cevāb oldur ki rüʾyā ʿālem-i ervāḥla ʿālem-i ecsāduñ mā-beyninde olan ʿālem-i miṡālde görinür pes ekṡer-i zamānda (2) insānuñ ervāḥı ʿālem-i ervāḥa vāṣıl olup rüʾyā vü ḫayālāt dāmından daḫı fāriġ u āzāda olurlar (3) ve baʿż-ı zamānda liḥikmetin ve limaṣlaḥatin ol ervāḥı çoḳ ʿālem-i ḫayālde bir ḥālle muḳayyedler pes bu ʿālem daḫı ḳuyūddan ḫālī (4) olmaduġına bināʾen bu ʿālem-i ecsāmdan ʿadd olınur ve Ḥażret-i Ḫudāvendigāruñ murād-i şerīfleri ʿālem-i ecsāmdan ve ʿālem-i (5) ecsāma müteʿallıḳ olan ḫayālden daḫı āzād olup ʿālem-i ervāḥa vuṣūl bulup müstaġraḳ u bīḳayd (6) olduḳlarına göredür zīrā ervāḥ-ı insānīnüñ ḥālet-i nevmde ekṡeriyyā şānları bīḳayd u āzāde olmaḳdur (7) ve baʿż-ı zamānda bir rüʾyāda bir ḳaydla

muḳayyed olmaḳdur pes buyurduḳları kelām-ı eks̱ere binā olur ve ʿālem-i ervāḥda (8) olan āzādelige nisbet olur fe'fhem

(399) Mes̱nevī

Ḥāl-i ʿārif in buved bīḫᵛāb hem

Guft Īzed hum ruḳūdun z'in merem

Ḥāl-i ʿārif (9) bīḫᵛāb daḫı hem böyle olur zīrā **Ḥaḳ Teʿālā** buyurdı kim bundan nefret eyleme yaʿnī inkār eyleme ki bir kimesne hem nāyim (10) ve hem müteḥarrik olmaḳ ne vechile olur dime **Sūre-yi Kehf**de **Cenāb-ı ʿİzzet Aṣḥāb-ı Kehf** ḥaḳḳında buyururlar ki *ve taḥsebuhum* (11) *eyḳāżan*[787] ḫıṭāb sulṭān-ı enbiyaya ve yā her ḫıṭāba kāyil olan kimseleredür ʿale'l-infirād yaʿnī eger sen (12) ol vaḳtde ḥāżır olayduñ ve göreydüñ Aṣḥāb-ı Kehfi ey Muḥammed ve yā ey kimse ẓann eyleyeydüñ bunları (13) īḳāż u bīdār muḥaṣṣal eger sen ol ʿaṣrda ḥāżır olayduñ ve **Aṣḥāb-ı Kehfi** maġarada yaturken göreydüñ (14) infitāḥ-ı ʿuyūn ve kes̱ret-i teḳallüblerinden sen anları īḳāż u bīdār ṣanurduñ *ve hum ruḳūd*[788] ve ḥāl bu ki (15) **Aṣḥāb-ı Kehf** nāyim ü rāḳıddurlar *ve nuḳallibuhum ey nuṣarrifuhum ẕāte'l-yemīn*[789] biz bunları döndürürüz ṣaġ cānibine (16) yaʿnī biz anlaruñ endāmını arż ekl itmemek içün yed-i ḳudretümüz ile ṣaġ cāniblerine nevmleri ḥālinde taṣrīf (17) ü taḥvīl iderdük *ve ẕāte'ş-şimāl*[790]ve ṣol cāniblerine biz bunları döndererek *ve kelbuhum*[791] ve bu **Aṣḥāb-ı** (18) **Kehf**üñ kelbi *bāsıṭun ẕirāʿayhi*[792] ayaḳlarını basṭeder *bi'l-vaṣīd*[793] fenā-yı ġāra fenā-yı kehfdür dimişler (19) ve baʿżılar kehf ve baʿżılar *ʿatebe* maʿnāsınadur dimişler yaʿnī kelb-i **Aṣḥāb-ı Kehf** ayaḳlarını maġara ḳapusına (20) ve yāḫud işiginde basṭ itmiş idi **Ḳāşānī** raḥmetullāhi ʿaleyh te'vīlātında **Aṣḥāb-ı Kehf**den murād (21) ʿārif-i billāh olan evliyādur dimişdür nitekim buyururlar *ve taḥsebuhum īḳāża ey ve taḥsebu'l-ʿārifīne billāhi* (22) *eyḳāżen liinnfitāḥi aʿyunihim ve iḥsāsihim ve ḥarekātihimi'l-irādiyyeti ilāiştiġāli'd-dunyā ve hum ruḳūdun ʿanmā sivallāhi* (23) *fi'l-ḥaḳīḳati ve nuṣarrifuhum ilāciheti'l-ḫayri ve nuḳallibuhum tāreten ilāciheti muḳtażaṭ-ṭabīʿati ve şevāġili'l-cismāniyyeti* (24) *ẓahara ḥikmetenā ve kelbuhum ey enfusuhum bāsıṭun ẕirāʿayhi ey ḳuvāhā bi'l-vaṣīdi ey bifenā'i'l-bedeni mulāẕemeten lehum ḳāle* (25) *İbnu ʿAṭā fīḳavlihi Teʿālā ve nuḳallibuhum ẕāte'l-yemīni*

---

787 "Onları görseydin uyanık sanırdın." (Nebe, 9)
788 "Halbuki onlar uykuda idiler." (Nebe, 9)
789 "Biz onları sağ taraflarına çeviriyorduk." (Nebe, 10)
790 "ve sol taraflarına çeviriyorduk." (Nebe, 10)
791 "Ve onların köpeği.." (Nebe, 10)
792 "Ayaklarını uzatıp yatıyordu." (Nebe, 10)
793 "Mağaranın girişinde.." (Nebe, 10)

ve ẕāte'ş-şimāli ey nuḳallibuhum fīḥāleti'l-ḳabżi ve'l-basṭı ve'l-cemʿi (26) *ve't-tefaruḳati ve'l-beḳāʾi ve'l-keşfi ve'l-iḥticābi ve't-tecellī ve'l-istitāri ve ḳāle* ***Ebū Saʿīdu'l-Ḫazzāz*** *hāẕā maḥallu'l-fenāʾi* (27) *ve'l-beḳāʾi en yekūnu fānīne bi'l-ḥaḳḳı bāḳīne bihi lāhum ke'l-niyāmu ve lāke'l-yaḳẓā evṣāfuhum fāniyetun ʿanhum* [A58b] (1) *ve evṣāfu'l-ḥaḳḳı yeʾvī ʿaleyhim ve huve ḥayātun taḥte keşfi velehu muḳābiletu yaḳīn*[794] tavżīḥ-i maʿnā-yı beyt-i şerīf (2) böyle dimek olur ki ʿārif olanlaruñ ḥāli menāmsız hem bu gūne āzādenüñ ve bīḳaydlık olur egerçi bunlar (3) uyanuḳ ve bu ʿāleme gözleri açuḳ ẓann olınur lākin bunlar bu ʿālemden uyumışlardur ve ḳuyūddan (4) ḫalāṣ olmışlardur nitekim Haḳ Teʿālā Aṣḥāb-ı Kehf ḥaḳḳında bunlaruñ gözleri açuḳ olduġı cihetden bunları (5) gören eyḳāż ẓann eyledügiyiçün bunlar rāḳıddurlar bunlardan ürkme didi pes kimsenüñ hem bīdār-şekl (6) müteḥarrik olmasını ve hem uyuyup ʿālemden ḳaṭʿ-ı ʿalāḳa ḳılması bu āyetile is̱bāt olınur ve'l-ḥāṣıl ʿārif bīdār-şekl (7) iken nice nāyim olur ve ervāḥuñ nevm vāsıṭasıyıla bulduġı āzādeligi nice bulur dinmek lāzım (8) gelmez nitekim bu maʿnāyı tebyīn idüp tefsīr buyururlar

(400) Mes̱nevī

Ḫufte ezaḥvāl-i dünyā rūz u şeb

Çün ḳalem derpençe-yi taḳlīb-i Rab

(9) ʿĀrif-i billāh dünyānuñ aḥvālinden gice ve gündüz uyumış ve fāriġ olmışdur Rabbu'l-ʿizzetüñ (10) taḳlībi pençesinde ḳalem kātibüñ elinde ne gūne bīiḫtiyār ise va anuñ ḥarekāt ü sekenātı (11) ve her ḥālātı kātibüñ olduġı muḳarrer oldıyısa ʿārif daḫı dest-i ḳudret-i İlāhiyyede kātibüñ elinde ḳalem (12) gibidür

(401) Mes̱nevī

An ki ū pençe nebīned derraḳam

Fiʿl pindāred becünbiş ezḳalem

Şol kūtāh-naẓar ki raḳam u kitābetde destī (13) görmez cünbiş ü ḥareketde fiʿl-i kitābeti ḳalemden ṣanur yaʿnī fiʿl ü ḥareketde taḳlīb-i rabbı müşāhede ḳılmayan ol fiʿl (14) ü ḥareketi ʿarifüñ vücūdından ḳıyās eyler

---

[794] "Onları sen uyanık zannedersin. Yani Allah'ı bilenlerin gözlerinin, hislerinin ve iradî hareketlerinin dünya ile iştigalinden dolayı sen onları uyanık zannedersin. Onlar hakikatte Allah dışındaki herşeye karşı uykudadırlar. Biz onları bazen hayır cihetine çeviririz, bazen de tabiatlarının cihetine, yani cismanî meşguliyetler cihetine çeviririz. Böylece hikmetimiz ortaya çıkar. Köpekleri, yani kendileri ön ayaklarını uzatmış, yani güçlerini mağaranın önünde, yani kendilerine uygun şekilde bedenlerini ifnâ etmişlerdir. İbn Atâ; Allah'ın "Onları bazen sağa, bazen sola çeviririz" ayetini "Onları kabz, bast, cem', teferruk, bekâ, keşif, ihticâb, tecellî ve istitâr hâline çeviririz" şeklinde yorumlamıştır. Ebu Saîd el-Hazzâz ise "Bu fenâ ve bekâ mahallidir. Fânîlerin hakkıyla bâkî kalması için olmuştur. Onlar ne uykuda ne de uyanık gibidirler. Onların durumları fanîdir. Hakiki durumları ise onları kuşatmıştır ki o da keşfin altında bir hayattır. Ve o hayatın kesin bir karşılığı vardır." demiştir."

(402) Meşnevī

Şemmeyī z'in-ḥāl-i ʿārif vā nümūd

Ḫalḳrā hem ḫᵛāb-ı ḥissī derrubūd

(15) Ḥaḳ Teʿālā̱ Ḥażreti ʿārifüñ bu ḥālinden bir şemme gösterdi ḫalḳa hem ḥisse mensūb olan ḫᵛāb anları ḳapduḳda (16) yaʿnī ḫalḳ ki nāyim olalar ve ḳuyūd-ı dünyādan necāt bulalar ʿārifüñ ḥālinden bu ḥāl bir şemmedür ki Ḥaḳ Teʿālā̱ ḫalḳa (17) bunı gösterdi tā bu rāḥat-ı [cüzʾiyyeden anlaruñ rāḥat u ferāġat-ı külliyesine istidlāl ḳılalar ve anlar gibi bunlar (18) daḫı bu ʿālemden göz yumup rāḥat-ı ebediyye bulalar]

(403) Meşnevī

Refte derṣaḥrā-yı bīçun cānışān

Rūḥışan āsūde vü ebdānışān

(19) Bu ḫalāyıḳ cānları ṣaḥrā-yı bīçūna gitmişdür anlaruñ rūḥı ve bedenleri āsūde olmış ve rāḥat (20) bulmışdur

(404) Meşnevī

Ve'zṣafīrī bāz dām ender keşī

Cümlerā derdād u derdāver keşī

İlāhī bir ṣafīr u ṣadādan ol ol (21) ervāḥı dām içre girü çekersin cümle ervāḥı dād u dāvere çekersin yaʿnī cemīʿ-i ervāḥı ʿadl eylemege ve ʿādil (22) olmaġa ceẕb eylersin tā kim bunlar bedenlerine geleler ve aʿmāl ü aḥvālde ʿadl ḳılalar ve ʿādil olalar dimek olur (23)

(405) Meşnevī

Çünki nūr-ı ṣubḥ-dem serberzened

Kerkes-i zerrīn-i gerdun per zened

Çünkim ṣabāḥ deminüñ nūrı yaʿnī hengām-ı (24) ṣabāḥuñ nūrı baş yuḳaru ura yaʿnī ẓuhūra gele gerdūnuñ zerrīn kerkesi ḳanad ura yaʿnī kerkes-i zerrīn (25) gibi olan āftāb-ı felek ʿāleme żiyāgüster ola ve ʿālemi münevver ḳıla

(406) Meşnevī

Fāliḳu'l-ıṣbāḥ İsrāfīlvār (26)

Cümlerā derṣūret āred z'an diyār

Ṣabāḥları ẓuhūra getirici olan Ḫudā İsrāfīl gibi cümle ervāḥı ol diyārdan (27) yaʿnī ʿālem-i ervāḥdan ʿālem-i ṣūrete getürür ve her kesi kendü kārına meşġūl eyler bu beyt-i

şerīf **Sūre-yi Enʿāmda [A59a]** (1) olan āyet-i kerīmeye telmīḥ olur *fāliḳu'l-ıṣbāḥi*[795] felaḳa'ş-şeyʾu felaḳan dirler ikinci bābdan yarmaḳ maʿnāsınadur (2) yaʿnī ṣabāḥları iẓhār idici dimek ve ıṣbāḥ bi'l-kesri maṣdarun ve bi'l-fetḥi cemʿun ṣabāḥdur *ey şāḳu* (3) *ʿamūde'ṣ-ṣubḥi ẓulmetu'l-leyl* yaʿnī ol Allāh maẓhar-ı ṣabāḥdur ẓulūmāt-ı leylden ve *ceʿale'l-leyle sekenen*[796] leyli (4) ʿibādına mesken ḳılıcıdur *ve'ş-şemse ve'l-ḳamere ḥusbānen*[797] ve daḫı şems ü ḳameri ḥesāba ālet ḳılıcıdur *ẕālike taḳdīru'l-ʿazīzu'l-ʿalīm*[798] (5) bunları bu minvāl üzre ḳılmaḳlıḳ ol ʿazīz ü ḳavī olan Allāhuñ taḳdīridür ki cemīʿ-i aḥvāle (6) ʿālimdür

(407) Meṡnevī

Rūḥhā-yı munbasıṭrā ten kuned [P26b]

Her tenīrā bāz ābisten kuned

Fāliḳu'l-ıṣbāḥ olan **Rezzāḳ** u **Fettāḥ** (7) rūḥları yaʿnī ervāḥ-ı basīṭe vü mücerredeyi tene muḳayyed eyler her bir teni girü yüklü eyler yaʿnī her bedeni teklīfātla (8) mütekellif ḳılur ve bār-ı aʿmāl ile anı yüklü eyler

(408) Meṡnevī

Esb-i canhārā kuned ʿārī zizīn

Sırrı en-nevmu aḫu'l-mevtest īn

(9) Allāh Tebārek ve Teʿālā vaḳt-i nevmde cānlar atını beden eyerinden ʿārī eyler ve rūḥ-ı revān ʿālem-i miṡāle ṭayerān eyler (10) ve rūḥ-ı ḥayvānī rūḥ-ı revānuñ ayağına bend gibi olup yaḳaẓada ol bend vāsıṭasıyıla **Ḥaḳ Teʿālā** ol (11) rūḥ-ı revānı yine bedene getürür ve zerrīn bedeni aña bend idüp yine derkār olur *en-nevmu aḫu'l-mevti*[799] (12) ḥadīṡinüñ sırrı budur yaʿnī bu maʿnā *en-nevmu aḫu'l-mevti* ḥadīṡ-i şerīfinüñ sırrıdur zīrā nevm aḥad-ı tevḳīrdür (13) kemā ḳāle Teʿālā *ve caʿalnā nevmekum subātā ey ḳaṭʿan ʿani'l-iḥsāsi ve'l-idrāki ve liẕā yuḳālu li'l-meyyiti'l-mesbūti ve ḳāle* (14) *eyżan Allāhu yetevveffe'l-enfusu ḥīne mevtihā velletī lemtemut fīmenāmihā feyumsiku'l-letī ḳażā ʿaleyhe'l-mevte ve yursilu'l-uḫrā* (15) *ilāecelin musemmā*[800]

(409) Meṡnevī

Līk behr-i an ki rūz āyend bāz

---

[795] "O, sabahı aydınlatandır." (En'âm, 96)
[796] "O, geceyi dinlenme zamanı kılmıştır." (En'âm, 96)
[797] "Güneş ve ayı (vakitlerin tayini için) birer hesap ölçüsü kılmıştır." (En'âm, 96)
[798] "İşte bu, azîz olan (ve her şeyi) pek iyi bilen Allah'ın takdiridir." (En'âm, 96)
[799] "Uyku ölümün kardeşidir." Beyhakî, Şu'abu'l-Îmân, vr. 316b. [Bk. Ali Yardım (2008), s. 35.]
[800] "Uykunuzu bir dinlenme kıldık.' (Nebe, 9) yani buna hislerden ve idrakten kesilmiş bir şekilde ölüm uykusu denilir. 'Bunun için Allah, ölenin ölüm zamanı gelince, ölmeyenin de uykusunda iken canlarını alır da ölümüne hükmettiği canı alır, ötekini muayyen bir vakte kadar bırakır." (Zümer, 42)

Mīnehed berpāyışan bend-i dırāz

Andan ötüri ki gündüz (16) bedenlerine girü geleler yaʿnī esb-i cānhā bedenlerine gelmek içün ol ervāḥuñ ayaḳlarına o zerrīn bend ḳor yaʿnī (17) ervāḥla ecsāduñ mā-beynine ʿalāḳalar vażʿ eyler tā ervāḥ bedenlerinden ḥālet-i nevmde bi'l-külliye ḳaṭʿ (18) eyleyeler

(410) Meṣnevī

Tā ki rūzeş vā keşed z'an merġzār

Ve'zçirāgāh āredeş derzīr-i bār

Tā ki ol ʿalāḳa vāsıṭasıyıla (19) ol ervāḥı göndere merġzār-ı ʿālem-i ervāḥdan bedenlerine girü çeke ve otlaḳdan cān atlarını bār altına getüre (20) yaʿnī ʿālem-i ervāḥ çirāgāhından ervāḥı tekālif ü aʿmāl yüklerinüñ altına getüre ve her bir rūḥ ol bārı ḥāmil (21) ola

(411) Meṣnevī

Kāş çün Aṣḥāb-ı Kehf in rūḥrā

Ḥıfẓ kerdī yā çü keşti-y Nūḥrā

Ervāḥ-ı insān her gice ḳavālib-i (22) ebdān ḥabsinden ḫalāṣ olup ve ṣaḥrā-yı arżullāh-ı vāsıʿada seyr ḳılup istirāḥat ḳılduḳlarında Cenāb-ı Ḥaḳ (23) baʿż-ı ḳullarınuñ rūḥını efkār-ı şeyṭāniyye ve mekāyir-i nefsāniye ve muḳteżiyyāt-ı ʿaḳl-ı maʿāş ve ṭabʿ-ı ḫuffāşdan (24) maṣūn u maḥfūẓ eyler ve ʿale's-seḥer rūḥları bedenlerine geldükde kendüleri ġıll u ġışdan pāk bulurlar [(25) ve anlaruñ rūḥını ki Cenāb-ı Ḥaḳ ḥıfẓ ḳılmaya ʿale's-seḥer ḳalḳup kendüleri ṭūfān-ı ḥavādiṣe müstaġraḳ bulurlar] (26) pes Ḥażret-i Ḫudāvendigār bu maʿnāya işāret ḳılurlar ki kāşki Ḥaḳ Teʿālā Aṣḥāb-ı Kehfüñ rūḥı gibi ḥıfẓ ideyidi (27) yāḫud keştī gibi maṣūn ḳılup necāt vireyidi yāḫud keştī-yi Nūḥ içün ḥıfẓ eyledügi gibi [A59b] (1) anı ḥıfẓ ideydi

(412) Meṣnevī

Tā ezin ṭūfān-ı bīdārī vü hūş

Vā rehīdī in żamīr u çeşm u gūş

Tā bu bīdārlık ṭūfānından (2) ve hūş u [ʿaḳl-ı] cüz'ī gerdānından bu ḳalb ü çeşm ü gūş ḫalāṣ olayıdı rivāyet-i ṣaḥīḥa ile müṣbetdür (3) ki her kim bu duʿāyı yatduġı vaḳtde oḳısa Allāhu Teʿālā anuñ rūḥını beliyyāt-ı ṣūrī vü maʿnevīden ḥıfẓ eyleye (4) ve Ḥażret-i Peyġam-ber ʿaleyhi's-selām kendüler oḳurlardı ***b'ismike rabbī vażaʿtu cenbī ve bike erafaʿuhu*** (5) ***in emsekte nefsī fe'rḥamhā ve in erseltehā fa'ḥfeẓ bimā tuḥfeẓu bihi'ṣ-***

ṣāliḥīn[801] ve eks̱er bu duʿāyı daḫı oḳurlardı (6) ***Allāhumme innī eslemtu nefsī ileyke ve fevveżtu emrī ileyke ve elceʾtü ẓahrī ileyke rahbeten ve raġbeten ileyke lāmelceʾe*** (7) ***ve lāmenceʾe minke illā ileyke āmentu bikitābike'l-leẕī enzeltehu ve nebiyyike'l-leẕī erseltehu***[802] Ḥażret-i Ḫudāvendigār (8) kāşki ervāḥ-ı ʿuşşāḳ **Aṣḥāb-ı Kehf** gibi Ḥaḳ Teʿālānuñ ʿindinde maḥfūẓ olup keştī-yi **Nūḥ** gibi (9) ṭūfān-ı kes̱retden ḫalāṣ olayıdı diyü buyurmaġıla keenne beresāyil dir ki **Aṣḥāb-ı Kehf** ve anlaruñ mes̱elli (10) evliyā zamān-ı sābıḳda imişler şimdi anlara mānend kim vardur diyüp nitekim zamānede nice (11) ḳāṣıru'l-fehm olanlar daḫı bu suʾāli idüp ve inkār ṭarīḳına gidüp zamānede evliyā olur mı dirler pes (12) **Ḥażret-i Mevlānā** ḳuddise sırruhu ol suʾāle cevāb buyururlar ki

(413) Mes̱nevī

Ey besā Aṣḥāb-ı Kehf ender cihān (13)

Pehluy-ı tū pīş-i tū hest an zamān

Ey çoḳ **Aṣḥāb-ı Kehf** yaʿnī ʿārif-i billāh cihānda bu zamān senüñ (14) yanuñda ve senüñ öñüñde vardur ḥāṣıl-ı maʿnā ḳıyāmete degin ʿālem evliyāʾullāhdan ḫālī degüldür

Beyt

Tā ki eflāk u çarḫ guzer dāştend (15)

Dan ki Ḥaḳrā guzīde merdānend

Dāyimā bāş ṭaleb-i īşān

Can fedā kun berāy-ı dervīşān[803] (16)

(414) Mes̱nevī

Ġār bāū yār bāū dersürūd

Muhr berçeşmet u bergūşet çi sūd

Ġār ol **Aṣḥāb-ı** (17) **Kehf** mes̱ābesinde olan ʿāriflerledür yār anuñile sürūddadur bu vech üzre daḫı maʿnā virmek (18) cāyizdür ġār aña yār u muʿīndür anuñile sürūd u teġannīdedür ġārdan murād bunda Ḫudāy-ı Teʿālādan (19) istiʿāredür ki evliyā vü ʿurefānuñ her dem melceʾ ü meʾvāsıdur ve yāḫud maḳām-ı vaḥdet ve mertebe-yi emnden (20) istiʿāre ola ki ʿurefāya nisbetile maḳām-ı vaḥdet ve mertebe-yi velāyet ġār

---

[801] "Allah'ım, senin adınla yatıp senin adınla kalkarım. Canımı alacaksan bana rahmet et; yaşatacaksan da Salih kullarını muhafaza ettiğin gibi canımı muhafaza et."

[802] "Allahım nefsimi sana teslim ettim, işlerimi sana emanet ettim, sırtımı senin kudretine dayadım. Senin rahmetinden ümitliyim, azabından da korkuyorum. Senin dergahından başka ne sığınılacak yer var, ne de güvenilir bir mekan. İndirdiğin kitaba ve gönderdiğin peygambere Îmânımı tekrar ediyorum."

[803] "Çarh ve felekler döndüğü müddetçe bil ki Allah'ın seçkin kulları vardır. Daima onları talep et ve o dervişler için canını feda et."

gibidür ki anda sākin olanlar *lāḫavfun* (21) *ʿaleyhim ve lāyeḥzenūn*[804] ḳavlinüñ māṣadaḳınca ḫavf u ḥüznden emīnlerdür senüñ çeşmüñ üzre ve gūşuñ (22) üzre mühr ü perde vardur anlar senüñ yanuñda ve öñüñde olduġı ne fāyide eyler zīrā anları görmege (23) dīde-yi ʿışḳ-ı muḥabbetile naẓar eylemek lāzımdur ve ʿāşıḳ u muḥabbet olmayan kimseler anlaruñ müşāhedesinden (24) bībehre vü bīnaṣībdür nitekim bu maʿnāyı tavżīḥ içün **Mecnūn u Leylī**nüñ ḳıṣṣasını taḳrīr idüp (25) buyururlar

Ḳaṣīde-yi dīden-i ḫalīfe Leylīrā[805]

(415) Meşnevī

Guft Leylīrā Ḫalīfe k'an tuyī

K'eztu Mecnun şud perīşān u ġavī

(26) Ḫalīfe **Leylī**ye eyitdi ki ol sen misin ki senüñ ʿışḳuñdan **Mecnūn** perīşān-ḥāl oldı ve azġun oldı (27) yaʿnī ṭarīḳ-ı ʿaḳldan azdı **Mecnūn**uñ ismi **Ḳays** ve pederi **Mülevviḥ** dimekle müsemmādur ve **Benī ʿĀmir** ḳabīlesindendür **[A60a]** (1)

(416) Meşnevī

Ezdiger ḫūban tu efzun nīstī

Guft ḫāmuş çün tū Mecnun nīstī

Ḥüsnde sen ġayrı ḫūblardan (2) ziyāde degülsin **Leylī** ḫalīfeye cevāb virüp eyitdi epsem ol çünkim sen **Mecnūn** u ʿāşıḳ (3) degülsin ḫalīfe **Leylī**yi ḥaḳīḳati ile müşāhede itmege ḳādir olmaduġı gibi ʿavām daḫı evliyānuñ sırrını (4) müşāhede itmege ḳādir degüllerdür zīrā ʿayn u muḥabbetile nāẓır olmazlar belki ʿayn-ı saḫt ve çeşm-i ṣūretile nāẓır olurlar (5) pes bunlaruñ gözinden anlaruñ ḥüsn-i maʿnevīsi mestūr olur anlaruñ cemāl-i bākemāli müşāhedesinden (6) maḥrūm ḳalur

(417) Meşnevī

Her ki bīdārest ū derḫᵛābter

Hest bīdārīş ezḫᵛābeş beter

Her şol kimse (7) ki bīdār ve aḥvāl-i dünyādan ḫaberdārdur ve o ziyāde ḫᵛāb-ı ġafletdendür anuñ bīdārlıġı anuñ ḫᵛābından (8) bedter ü ḳabīḥterdür zīrā ḫᵛābda iken egerçi ḥasenātdan maḥrūmdur ammā günāhlardan ve aḥvāl-i dünyādan (9) bārı berīdür ve lākin bīdārlıḳdan günāhlardan ve ḳuyūd-ı dünyeviye ile muḳayyed olup ḫaṭā vü ʿiṣyāndan ḫālī (10) degüllerdür

---

[804] "Onlara korku ve hüzün yoktur." Bakara, 38.
[805] Halifenin Leyla'yı görme hikâyesi

(418) Meṡnevī

Çün beḤaḳ bīdār ne'bved cān-ı mā

Hest bīdārī çü derbend ān-ı mā

Çünkim Ḥaḳḳıla bīdār olmaya (11) bizüm cānumuz belki ʿaḳl u ḥissile bīdār ola ol bīdārlık bize bendde ve ḳuyūda olmaḳ gibi lāyıḳ oldı dimek (12) olur lafẓ-ı *der* eger ẓarf maʿnāsına olursa ammā *der-bend* lafẓı vaṣf-ı terkībī olursa ol bīdārlık (13) ḳapu bağı gibi bizüm lāyıḳumuz oldı dimek olur ḥadd-i ẕātında ʿaḳl u ḥissile bīdārlık bend-i der-i vaḥdet ve (14) sedd-i rāh-ı ḥaḳīḳatdür ve yāḫud *derbend* iki ṭaġ ortası ve ʿaḳabe maʿnāsına ola ve *ān-ı mā* bizüm içün (15) dimek maʿnāsınadur taḳdīr-i maʿnā ol bīdārlık bizüm içün derbend gibidür dimek olur

(419) Meṡnevī

Can heme rūz ezleked-kūb-ı ḫayāl (16)

Ve'zziyān u sūd ve'zḫavf-ı ḍalāl

Cān dükeli gün ḫayālüñ depme urmasından (17) yaʿnī ḫayāl u fikr-i cānı örseleyüp müşevveş ḳılmasından ve ziyān u fāyideden ve zevāl ü ḍalāl ḫavfından (18)

(420) Meṡnevī

Nī ṣafā mīmānedeş nī luṭf u fer

Nī besūy-ı āsman rāh-ı sefer

Ol cānuñ ne ṣafāsı ve ne leṭāfet ü ḳuvveti (19) ḳalur ne āsmān ve ne ʿālem-i melekūt cānibine rūḥa sefer yolı ḳalur belki bu ʿālem-i süflīde nefs ü şeyṭān (20) elinde zebūn olup ʿālem-i süflīde ḳalup ʿālem-i ʿulvī müşāhedesinden ve tecelliyāt-ı [P27a] İlāhī muʿānyenesinden (21) maḥrūm ḳalur

(421) Meṡnevī

Ḫufte an bāşed ki ū ezher ḫayāl

Dāred ümmīd u kuned bāū maḳāl

Fi'l-ḥaḳīḳa ḫufte ol (22) kimse olur ki o her ḫayālden ümmīd ü recā ṭutar ve ḫayāl ile muṣāḥabet ü maḳāl eyler yaʿnī ḳalbine gelen (23) ḫayālāt-ı dünyeviyyeye vücūd virüp anuñile mükāleme eyler ve ʿömr-i nāzenīni bīhūde yire ṣarf eyler (24)

(422) Meṡnevī

Dīvrā çün ḥūr bīned ū beḫᵛāb

Pes zişehvet rīzed ū berdīv āb

Meṡelā ol kimse düşünde şeyṭānı ḥūrī (25) gibi görür pes ol kimesne şeyṭāna şehvetden āb döker yaʿnī şeyṭān sebebiyile iḥtilām olur (26)

(423) Meşnevī

Çünki tuḫm-ı neslrā derşūre riḫt

Ū beḫod āmed ḫayāl ezvey giriḫt

Çünki nesl tuḫmını şūreye dökdi (27) ol kendüsine geldi yaʿnī bīdār oldı ḫayāl andan ḳaçdı ḫayālden murād şeyṭāndur ki anı düşünde [A60b] (1) gördi pes ʿömrini bīdārlıḳda hevā vü hevese ve ḫayāl u ārzūya ṣarf eyleyen eyleyen kimesne buña beñzer

(424) Meşnevī

Żaʿf-ı ser bīned ezān u ten pelīd (2)

Āh ezan naḳş-ı bedīd u nābedīd

Ol iḥtilām olan kimse andan başınuñ żaʿf (3) u ṣudāʿını ve tenini pelīd ü nāpāk görür āh ol ḫayāl iʿtibārıyıla ẓāhir u ḥaḳīḳat iʿtibārıyıla maʿdūm olan (4) naḳşdan ki nice kimsenüñ ḍalālet ü helākine sebeb olur bundan murād dünyādur ki ṣūret ḥasebiyile ẓāhir (5) ve ḥaḳīḳat cihetinden maʿdūm u fānīdür bu maʿnā daḫı cāyizdür ki nābedīdden murād bāṭın olduġı ḥasebiyile Ḥażret-i (6) Ḥaḳ olup naḳş-ı bedīdden murād dünyā olup āh ol nābedīdüñ bedīd ü āşkāren olan naḳşından dine (7) pes dünyā ḫuṣūṣında bir āḫar miṡālüñ ḍarbına şurūʿ idüp buyururlar

(425) Meşnevī

Murġ-ı berbālā vü perran sāyeeş (8)

Mīdeved berḫāk perran murġveş

Murġ felek cānibine pervāz idici ve anuñ sāyesini yiler ṭopraḳ üzre (9) ḳuş gibi uçucı olduġı ḥālde bunda murġdan murād esmā vü ṣıfāt-ı İlāhiyyedür ve sāyeden murād nuḳūş (10) u ḫayālāt-ı dünyeviyyedür

(426) Meşnevī

Eblehī ṣayyād-ı an sāye şeved

Mīdeved çendan ki bīmāye şeved

Bir ebleh ol sāyeyi ṣayd (11) idici olur ol ḳadar yiler māyesiz ve ḳudretsiz olur zīrā ʿömrini aña ṣarf eyler

(427) Meşnevī

Bīḫaber ezʿaks-i an murġ-ı hevast (12)

Bīḫaber ki aṣl-ı an sāye kucast

Ol ebleh bīḫaber ki ol sāye ol hevāda olan murġuñ (13) ʿaksidür bīḫaberdür ol ebleh ki ol sāyenüñ aṣlı ḳatındadur yaʿnī dünyā ki ḫayāl-i ẓıll gibidür ve esmā (14) vü ṣıfāt-ı ilāhiyye murġ gibidür ebleh olan bīmaʿrifetüñ ḫaberi yoḳdur bu dünyānuñ nuḳūş u

ārāyişi esmā (15) vü ṣıfāt-ı ilāhiyyenüñ ʿukūs u ẓılālidür ve bu sāye vü pīrāye-yi ṣūrīnüñ aṣlı mertebe-yi ḥaḳīḳatdür (16) pes aṣlı ḳoyup sāye vü pīrāyenüñ ṣayd u şikārına saʿy ḳılan ʿömrini żāyiʿ ḳılur ve maḳṣūdun bi'ẕ-ẕātdan (17) maḥrūm ḳalur nitekim tems̱īl idüp buyururlar

(428) Mes̱nevī

Tīr endāzed besūy-ı sāye ū

Terkeşeş ḫālī şeved ezcüst ü cū

(18) O ebleh şikār eylemek ḳaṣdına sāye cānibine oḳ atar ṭaleb ü saʿīdden anuñ terkeşi ḫālī vü tehī olur (19) yaʿnī sihām-ı enfās ḳuvāsını sāye-yi dünyā cānibine remy eyler ve cüst ü cū tīrlerden terkeşini ḫālī (20) ḳalur terkeşden murād ʿömrdür nitekim buyururlar

(429) Mes̱nevī

Terkeş-i ʿumreş tehī şud ʿumr reft

Ezdevīden derşikār-ı sāye teft

(21) Anuñ ʿömri terkeşi boş oldı ʿömri gitdi sāyenüñ şikārında teft eylemeden ötüri yaʿnī germiyyet (22) ile yilmeden ötüri bu daḫı vechdür sāyenüñ şikārında yilmekden bir ḥarāret oldı bu vech üzre (23) *teft* fiʿl-i māżī olur *reft* fiʿl-i māżi müfred müẕekker ġāyibdür pes dünyānuñ ḥaḳīḳatinüñ ne idügin (24) beyān buyurduḳdan ṣoñra anuñ mekrine firīfte ve nuḳūş-ı ẓāhiresine giriftār u şīfte olan eblehüñ (25) bu ḳayd u dāmdan ḫalāṣ u necāt bulmasına vesīle ne idüginüñ beyānına şurūʿ buyururlar (26)

(430) Mes̱nevī

Sāye-yi Yezdan çü bāşed dāyeeş

Vā rehāned ezḫayāl u sāyeeş

Ol eblehüñ sāye-yi Yezdān (27) yaʿnī ẓıll-ı İlāhī olan veli-yyi ʿālī-şān çünki dāye vü mürebbisi ola ve bostān-ı himmetinden elbān-ı muḥabbet **[A61a]** (1) ve şīr-i maʿrifet iṭʿām idüp anı terbiye ḳıla anı sāyeden ve ḫayālden girü ḳurtara

(431) Mes̱nevī

Sāye-yi Yezdan buved bende-y Ḫudā (2)

Mürde-yi in ʿālem u zinde-y Ḫudā

Yezdānuñ sāyesinden murād Ḫudānuñ bendesi olur ol bende-yi (3) Ḫudā bu ʿālemüñ mürdesi ve Ḫudānuñ zindesidür ve Ḥaḳ Subḥānehu ve Teʿālā sāyeden münezzehdür lākin tecelliyāt-ı (4) İlāhiyye ile ifnā-yı beşeriyyet eyleyen merdān-ı Ḫudā sāye-yi

Yezdān meşābesindedür zīrā ki mūcib-i *mūtū* (5) *ḳable en temūtū*[806] bu ʿālemden ölmiş ve meyyit gibi ferāġat ḳılmış ve Ḫudāy-ı Teʿālā ile zinde olmışdur ve anuñ (6) ḳurb-ı viṣālini bulmışdur pes ey sālik-i ṭarīḳ ve ṭālib-i ṣādıḳ Cevād-ı Muṭlaḳ vaḳt-i fevt furṣat (7) olmaḳsızın

(432) Meşnevī

Dāmen-i ū gīr zūter bīgümān

Tā rehī derdāmen-i āḫır zamān

Ey seyr-i sāye-yi dünyā olan kimse (8) tīz ol sāye-yi Ḫudānuñ dāmenini ṭut yaʿnī anuñ tebaʿiyyet ü inḳıyādı dāmenine ʿale'l-fevr teşebbüş it (9) bīgümān tā kim āḫır zamānuñ dāmeninde oladan ḳurtulasın yaʿnī tā kim şübhe-yi āḫır zamānuñ nihāyetinde (10) vāḳıʿ olan fiten ü miḥenden necāt bulasın dāmen-i ṡānī nihāyet maʿnāsınadur

(433) Meşnevī

Keyfe medde'ẓ-ẓılli naḳş-ı evliyast (11)

K'ū delīl-i nūr-ı ḫurşīd-i Ḫudast

Keyfe medde'ẓ-ẓıll[807] ḳavl-i kerīmi naḳş-ı evliyādur ki ol evliyā ve yāḫud naḳş-ı (12) evliyā delīl-i nūr-ı Ḫudādur bu beyt-i şerīf **Sūre-yi Furḳān**da olan āyet-i kerīmeden muḳtebesdür nitekim (13) buyururlar *elem tere ilārabbike* naẓar itmez misin yā Muḥammed rabbüñüñ ṣunʿına ve ḳudretine *keyfe medde'ẓ-ẓıll* ne ḥālle (14) ẓıllı basṭ eyledi ẓılldan murād ʿinde ehli't-taḥḳīḳ ẓılāl-i kāyināt ve ṣuver-i mükevvenātdur medd-i ẓılldan murād iẓhārdur (15) yaʿnī rabbüñ bu vücūd-ı ḫāricī-yi iżāfı nice basṭ idüp iẓhār eyledi *ve lev şā'e leceʿalehu sākinen* (16) eger rabbüñ dilerse ol ẓıll-ı kāyinātı ḫazīne-yi ʿademde sākin ḳılup ġayb-ı muṭlaḳda münʿadim ü mektūm ḳalur (17) *ṡumme ceʿalne'ş-şemse ʿaleyhi delīlen* andan ṣoñra biz ḳılduḳda şemsi ol ẓılluñ üzerine delīl ḳılduḳ zīrā şems olmayınca ẓıll (18) maʿlūm olmaz şemsden murād ʿaḳldur yaʿnī biz şems-i ʿaḳlı ḳılduḳda bu ẓıll-ı kāyinātuñ üzerine delīl ḳılduḳ (19) tā ḥaḳīḳati nūr-ı ʿaḳl ile münfehim ola *ṡumme ḳabeżnāhu ey ẕālike eẓ-ẓıllu* yaʿnī andan ṣoñra biz ol ẓıllı aḫẕ eyledük *ileynā* (20) bizüm cānibimüze *ḳabżan yesīran ey sehlen ġayrı ʿasīr* yaʿnī āsānlıġla maʿnā-yı beyt *keyfe medde'ẓ-ẓıll* ki Ḥaḳ Teʿālā (21) buyurdı ki andan murād ʿinde ehli't-taḥḳīḳ ẓıll-ı kāyinātdur ve bu sāye-yi kāyināt naḳş-ı evliyādur ki ol evliyā (22) delīl-i nūr-ı ẕāt-ı Ḫudādur *k'ū* żamīri evliyānuñ naḳşına rācıʿ olsa daḫı cāyizdür bu vech üzre maʿnā (23)

[806] "Ölmeden önce ölünüz." Aclûnî (1997), Cilt 2, s. 260. Bu sözün hadis olmadığı hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Gültekin, İsmâîl Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi, s. 179-181.

[807] "Rabbinin kudretine bakmadın mı? gölgeyi nasıl uzatmıştır. İstese onu sabit kılardı. Sonra güneşi, gölgeye delil olarak getirdik. Daha sonra onu yavaş yavaş kendimize çektik." (Furkan, 45-46)

ki ol naḳş-ı evliyā olan kāyināt delīl-i nūr-ı ẕāt-ı Ḫudādur dimek olur ve bu vücūd-ı ḫāricīnüñ (24) naḳş-ı evliyā olması bu vechiledür ki cümle ʿālem ḥaḳīḳat-ı Muḥammediyyenüñ ṣūreti ve naḳşıdur zīrā müdebbir-i mevcūdāt (25) ve mürebbī-yi mümkināt oldur ve her kāmil-i mükemmel ki maẓhar-ı esrār-ı *ḥaḳīḳat-ı* Muḥammediyye ola bu ʿālem bi'l-külliye anuñ cesedi (26) ve ṣūreti ve naḳşı gibi olur ve ḥays̱ü māyeşāʾ anda taṣarruf ḳılur nitekim **İbn Fārıż Ḥażretleri** buyururlar (27)

Beyt

Ve lāfelek illā ve minnūri bāṭınī

Bihi melekun yuhdā lihāẕā bimeşiyyeti[808]

(434) Mes̱nevī

Ender in vādī merev biīn delīl [A61b] (1)

Lāuḥibbu'l-āfilin gū çün Ḫalīl

Ḥażret-i Vāhibu'l-iḥsān ve'l-inʿām **Sūre-yi Enʿāmda Ḥażret-i Ḫalīl**üñ mebde-yi ḥālinde (2) olan aḥvālini ḥikāye buyururlar ***felemmā cenne ʿaleyhi'l-leyl***[809] vaḳtā kim **Ḥażret-i İbrāhīm**üñ üzerini **[P27b]** leyl bürüyüp (3) setr eylediyise **Ḳāşānī** raḥmetullāhi ʿaleyh leyli ṭabīʿat-ı cismāniye ile teʾvīl idüp dir ki *felemmā eẓlame* (4) *ʿaleyhi'l-leylu ey ʿālemu'ṭ-tabīʿati'l-cismāniyyeti fişıbāhi ve evvelu şebābihi*[810] ***raʾā kevkeben***[811] yılduzı gördi teʾvīli yaʿnī *raʾā* (5) *kevkebe melekūti'l-heykeli'l-insāniyyi elletī hiye'n-nefsu'l-musemmātu rūḥen ḥayvāniyyeten iẕ vecede feyżihi ve ḥayeviyyetihi* (6) *ve terbiyyetihi*[812] yaʿnī heykel-i nefs-i insānuñ kevkebi ki rūḥ-ı ḥayvānīdür anuñ ḥayvāniyyetin ve terbiyesin ve feyżin buldısa (7) ***ḳāle hāẕā rabbī***[813] **Ḥażret-i İbrāhīm** ʿaleyhi's-selām didi ki bu kevkeb benüm rabbümdür ve teʾvīlde bu kevkeb-i rūḥ-ı ḥayvānī (8) benüm rabbümdür didi ***felemmā efele***[814] vaḳtā kim ol kevkeb ẕāyil oldıyısa teʾvīlde yaʿnī rūḥ-ı ḥayvāniye ṣıfatı envār-ı (9) ḳalb ve ās̱ār-ı rüşd ü taʿaḳḳulla zāyil oldıyısa ***ḳāle lāuḥibbu'l-āfilīn***[815] didi ki ben zāyil olan şeylere muḥabbet itmezem (10) ḳāle'l-**Ḳāşānī** *ey el-ġābirīn fi'l-cismi'l-muḥaḳḳıḳīne bihi*[816] **Ḥażret-i Ḫudāvendigār** daḫı

---

[808] "Felek bâtınî nûrumdandır. Melek onunla meşiyyetim nispetinde hidayete ulaşır."
[809] "Gecenin karanlığı onu kaplayınca.." (En'âm, 76)
[810] "Üzerine gecenin karanlığı, yani gençliğinin başında cismanî tabiat âleminin karanlığı çöktüğü zaman…"
[811] "Bir yıldız gördü." (En'âm, 76)
[812] "İnsanın hayvânî rûhu diye isimlendirilen nefsin melekût heykelinin yıldızını gördü. Bir anda feyzini, canlılığını ve terbiyesini buldu."
[813] "Rabbim budur, dedi." (En'âm, 76)
[814] "Yıldız batınca…" (En'âm, 76)
[815] "Batanları sevmem, dedi." (En'âm, 76)
[816] "Hakîkî cisminden geçip gidenler…"

taʿlīm buyururlar ki ṭarīḳ-ı vaḥdet (11) ve rāh-ı Cenāb-ı ʿİzzete delīl ü reh-nümāsız gitme ve nuḳūş-ı kāyināta *lāuḥibbu'l-āfilīn* di **Ḫalīl**vār ve cümleye dil (12) virme zinhār

(435) Meṡnevī

Rev zisāye āftābīrā bıyāb

Dāmen-i Şeh Şems-i Tebrīzī bitāb

Yüri sāyeden bir (13) āftābı bul yaʿnī sāye-yi İlāhī olan velīnüñ vücūd-ı ẓāhirīsinden āftāb-ı eḥadiyyeti bul **Tebrīz**e mensūb (14) **Şāh Şems**üñ dāmenini bük *bitāb* emr-i ḥāżırdur bük dimek maʿnāsına lākin maḥalle münāsib muḥkem ṭut maʿnāsı (15) virülmekdür yaʿnī eger sāye-yi vücūd-ı velīden āftāb-ı ḥaḳīḳī olmaḳ isteriseñ şāh-ı maʿnevī olan **Şemsü'd-dīn-i** (16) **Tebrīzī Ḥażretleri**nüñ ʿaẓẓamellāhu ẕikrehu dāmen-i irşādını muḥkem ṭut

(436) Meṡnevī

Reh nedānī cānib-i in sūr u ʿurs (17)

Ez-żiyā'u'l-Ḥaḳ Ḥüsāmü'd-din bupurs

Bu sūr u ʿurs cānibine yol bulmaz iseñ *sūr* dügün (18) maʿnāsına *ʿurs* geline ve güyegüye ıṭlāḳ olınur lākin bunda maḥbūbe maʿnāsına istiʿāre olınur *nedānī*de (19) istifhām maʿnāsı virilür taḳdīr-i kelām eger bu maḥbūb-ı ḥaḳīḳat ve anuñ viṣāli sūrına yol bulmazsañ (20) Ḥaḳḳuñ żiyāsı **Ḥüsāmü'd-dīn Çelebi Efendi**den su'āl eyle ki o maḥbūb-ı ḥaḳīḳatüñ ve anuñ viṣālinüñ ṭarīḳını (21) aʿlā bilür ve bu maḥbūbuñ viṣāline ʿaşıḳ olan aña iḳtidā ḳılur yaʿnī bu iki kāmil ʿaṣrlarınuñ mürşid ü mürebbīsidür (22) eger **Şems Ḥażretleri**ni bulamazsuñ ol maʿşūḳuñ yolını **Ḥażret-i Ḥüsāmü'd-dīn** Çelebiden ṣor bu maʿnā (23) ol ʿaṣrda olanlara göredür pes ol ʿaṣrda olmayanlara nisbet bu kelāmdan ḥiṣṣe budur ki ey āftāb-ı (24) ḥaḳīḳati bulmaḳ isteyen şāh-ı ṭarīḳat olan **Şems Ḥażretleri**nüñ meşrebinden bir velīnüñ dāmen-i emr ü irşādını (25) ṭut ve eger ol maḥbūbuñ viṣāline yol bulmazsuñ **Ḥüsāmü'd-dīn** ṣıfatlu bir mürşid-i kāmilden anuñ ṭarīḳını su'āl (26) it dimek olur

(437) Meṡnevī

Ve'r ḥased gīred turā derreh gülū

Derḥased İblīsrā bāşed ġulū

Eger ḥased yolda senüñ boġazuñı (27) ṭuta ḥased İblīs-i laʿīn içün ġuluvv olur yaʿnī ṭuġyān olur ve tecāvüz ḳılur bunda meşāyıḫ-ı ʿiẓāma **[A62a]** (1) ve evliyā-yı kirāma ḥased eylemeden ḥaẕer eylemege tenbīh vardur nitekim şeyṭān **Ḥażret-i Ādeme** ḥased eyleyüp (2) ve ser-keş olup anda olan nice menāfiʿ ü fevāyidden maḥrūm ḳalur keẕālik

velī olanlara ve irşād (3) ḳılanlara şeyṭān gibi ḥased ḳılan ve *ene ḫayrun minhu*[817] diyüp ser-keş olan kimseler anlaruñ menāfıʿ-i dīniye ve fevāyid-i (4) yaḳīniyyesinden maḥrūm ḳalur

(438) Meṣnevī

K'ū ziĀdem neng dāred ezḥased

Bāsaʿādet ceng dāred ezḥased

Zīrā ki o şeyṭān (5) ḥasedinden Ādem ʿaleyhi's-selāmdan ʿār ṭutar ve fi'l-ḥaḳīḳa saʿādetile ceng ṭutar ḥasedden ki Ādem (6) Ḥażretlerine melāyike gibi muḥabbet u muṭāvāʿat ḳılsa idi saʿādet-i ebediyyeye vāṣıl olurdı çünkim aña ḥased (7) eyleyüp muḫālefet ḳıldı ki kendünüñ saʿādeti ile ceng ṭutup devletinüñ yolın urdı

(439) Meṣnevī

ʿAḳbe-yi z'in ṣaʿbter derrāh nist (8)

Ey ḫunuk an keş ḥased hem-rāh nist

Rāh-ı Haḳda bu ḥasedden ṣuʿb ve düşvār bir ʿaḳabe yoḳdur (9) ey saʿādetlü şol kimse ki ḥased aña hem-rāh degüldür

(440) Meṣnevī

İn cesed ḫāne-y ḥased āmed bedān

Ezḥased ālūde bāşed ḫānedān

(10) Bu cesed-i insānī ḥased ḫānesi geldi bil ey ehl-i ṭarīḳ ḥasedden ḫāneden ālūde olur yaʿnī ḥased (110) bir ṣıfat-ı ḳabīḥedür ki ḫānedān-ı vücūd-ı insānīyi mülevveṣ ḳılur

(441) Meṣnevī

Ger cesed ḫāne-y ḥased bāşed velīk (12)

An cesedrā pāk kerd Allāh nīk

Egerçi cesed-i insānī ḫalle vü ṭabʿa-yı ḫāne-yi ḥased olur ve lākin Allāh tebāreke (13) ve Teʿālā̱ iyü pāk eyledi nitekim enbiyā-yı ʿiẓām ve evliyā-yı kirāmuñ ve aṣfiyā vü aḫfiyānuñ cesedlerini pāk (14) eyledügi gibi mādām ki taṭhīr-i ilāhī olmaya ve bir kimse cesedini mā-yı ʿilm ü maʿrifetile pāk ḳılmaya anuñ cesedi (15) ḫāne-yi ḥased olmadan ḫālī olmaz dimek nüktesini işʿār eyler

(442) Meṣnevī

Ṭahhirā beytī beyān-ı pākiyest (16)

Genc-i nūrest ezṭılısmeş ḫāḳiyest

---

[817] "Ben ondan hayırlıyım!" (Sâd, 76)

Sūre-yi Baḳarada bu āyetden muḳtebesdür ***ve ʿahidnā ilā̱emrinā İbrāhīme ve İsmāʿīle***[818] yaʿnī (17) biz emr eyledük **İbrāhīm** ve **İsmāʿīl**e ***en ṭahhirā beytiye*** taṭhīr eyleñ benüm beytümi dimekle ***li'ṭ-ṭā'ifīn*** ṭavāf idenler içün (18) ***ve'l-ʿākifīn*** daḫı muḳīm olanlar içün ***ve'r-rukkeʿi's-sucūd*** ve daḫı rākiʿ ü sācidler içün *ḳāle'l-***Ḳāşānī** (19) *ey emernā humā bitaṭhīri'l-ḳalbi minḳāzūrāti eḥādīs̱u'n-nefsi ve ircāsin vesvāsu'ş-şeyṭāni ve incāsin* (20) *devāʿiyu'l-hevāyi ve idnāsi ṣıfātu'l-ḳuvāyi li'ṭ-tā'ifīne ey li's-sālikīne'l-muştāḳīne elleẕīne yedūrūne ḥavle'l-ḳalbi* (21) *fīseyrihim ve'l-ʿākifīne'l-vāṣılīne ilā̱maḳāmi'l-ḳalbi el-muḳīmīne fīhi bilā telvīnāti'n-nefsi ve'r-rukkeʿi'l-ḫāḍiʿīn* (22) *el-leẕīne belaġū ilā̱makāmi tecelle'ṣ-ṣıfāti ve mertebehu'r-rıżā es-sucūde'l-ḳānitīne fī'l-vaḥdeti*[819] pes **Ḥażret-i Mevlānā** ḳuddise sırruhu (23) daḫı bu āyetüñ maʿnā̱sını taṭhīr-i ḳalbe alup buyururlar ki **Ḥażret-i İbrāhīm** ve **İsmāʿīl**e Ḥaḳ cānibinden **Kaʿbe**nüñ (24) taṭhīrine emr-i teṭahhur ḳalbe işāret olur ve pāklıġı beyān ḳılur nitekim buyururlar ***ṭahhirā beytiye*** ḳavli pāklıgı beyāndur (25) zīrā edille-yi uṣūliyyenüñ biri daḫı ḳıyāsdur pes taṭhīr-i **Kaʿbe** vācib olıcaḳ taṭhīr-i ḳalb beṭarīḳı'l-evlā̱ (26) ***zīru'l-mu'mini eşrefu mine'l-Kaʿbeti ʿindellāh***[820] ḥadīs̱-i şerīfinüñ feḥvāsınca mü'min **Kaʿbe**den eşrefdür (27) pes taṭhīr-i ḳalb lāzımdur maʿnā̱-yı mıṣraʿ-ı s̱ānī ol cesed minḥays̱i'l-bāṭın nūr-ı ilāhī gencidür egerçi ol **[A62b]** (1) nūruñ ṭılsımı cesed-i ḫākīdür insānuñ ẓāhirine naẓar ḳılsañ ḫāk u ṭīnden mürekkeb olmış bir ceseddür va bāṭını (2) envār-ı ilāhiyyenüñ ve ʿulūm-ı esrār-ı rabbāniyyenüñ maḫzenidür bu maḫzen-i nūra cesed-i ḫākī ṭılsım gibi vāḳıʿ olmışdur (3) zīrā bu cesed-i ḫākī derūnda olan genc-i nūrı göstermez ve şeyṭān-sīret olanlara derūnda olan (4) ḫazīnenüñ **[P28a]** fetḥine ve müşāhedesine yol virmez

(443) Mes̱nevī

Çün kunī berbīḥased mekr u ḥased

Z'an ḥased dilrā siyāhīhā resed

(5) Çünkim bīḥased üzre yaʿnī derūnı ġıll u ġışdan ṣāfī olan cesed üzre mekr ü ḥased eyleyesin (6) ol ḥasedden ki göñüle siyāhlıḳlar irişür ki anuñ sebebiyile tīre-dil olup ẓillet-i cehl ü ġafletde (7) ve siyāhī-yi küfr ü maʿṣiyyetde ḳalursın

(444) Mes̱nevī

---

818 "Evimi titizlikle temizleyin diye, İbrahim ve İsmail'e de kuvvetile emir vermiştik." (Bakara, 125)

819 "Kâşânî der ki: Biz onlara kalbi, nefsî sözlerin döküntülerinden, şeytânî vesveselerin ve hevâyî isteklerin pisliklerinden, kuvvelerin sıfatlarının kirinden temizlemelerini emrettik. Bunu da tavaf edenler; yani seyirlerinde kalp etrafında dönen müştak sâlikler; kalp makamının vuslatına erip içinde nefsin renklerini barındırmayan mukîmler; sıfâtın tecellîlerine mazhar olmuş ve rızâ mertebesine ulaşmış olup huşû içerisinde rukû edenler ve huşû ile vahdet secdesine gidenler için yaptık."

820 "Mümini ziyaret etmek, Allah katında Kabe'den daha şereflidir."

Ḫāk şev merdān-ı Ḥaḳrā zīr-i pā

Ḫāk berser kun ḥasedrā hemçü mā

Merdān-ı (8) Ḥaḳḳuñ ayağı altına ḫāk ol bizcileyin ḥasedüñ başı üzre ṭopraḳ eyle hergiz ḥasede vücūd (9) virme

Beyān-ı ḥased kerden-i vezīr[821]

(445) Meṡnevī

An vezīrek ezḥased būdeş nijād

Tā bebāṭıl gūş u bīnī bād dād

(10) Ol vezīrcik ki anuñ aṣlı ḥasedden idi *nijād* aṣl maʿnāsınadur ḥattā bāṭıl ile gūş u bīnīsini yile virdi (11) yaʿnī ʿabeṡ yire kendü iḫtiyārıyıla ḳulağını kesdürdi

(446) Meṡnevī

Berumīd-i an ki eznīş-i ḥased

Zehr-i ū dercān-ı miskīnan resed

(12) Gūş u bīnīsini bile ol ümmīd üzre virdi ki ḥased nīşinden anuñ zehri mesākīn (13) ü bīçārelerüñ cānına irişe yaʿnī bīçāre Naṣārānuñ fuḳarā vü mesākīninüñ cānına ḥased nīşinden zaḫm üzre (14) tā anları ṣūreten ve maʿnen helāk ḳıla

(447) Meṡnevī

Her kesī k'ū ezḥased bīnī kened

Ḫᵛīşten bīgūş u bībīnī kuned

Mıṣraʿ-ı evvelde (15) *kened* bifetḥi'l-kāf kendīden lafẓından ḳoparmaḳ maʿnāsına māżīdür pes taḳdīr-i maʿnā her şol kimse ki (16) ḥasedden burun ḳopara yaʿnī ḫalḳa żarar ḳaṣd eyleye kendini maʿnen bīgūş u bībīnī eyler zīrā ḥased insānuñ (17) semʿ-i cānın ker ve enf-i cenānın bīfer eyler ḫalḳa żarar eylemesi ḫalḳuñ ḳuvvet-i şāmme-yi rūḥāniyyesini ḥasedden ḳalʿ (18) u ḳamʿ itmege ḳaṣd eylemesinden kināyet olur kendünüñ semʿ-i cānın ker ve enf-i cenānın bīfer eyler dimek ḥased (19) ü marażdur ki ḥāsidüñ kendü cānında olan ḳuvvet-i şāmmesini izāle eyler ve enf-i cānına żarar ve semʿ-i (20) rūḥına şemm irgürür dimekden ʿibāret olur eger bir ḳaç vechile daḫı maʿnā ḳābildür ammā anlarda (21) tekellüf ziyāde olur

(448) Meṡnevī

Bīni an bāşed ki ū būyī bered

Būy ūrā cānib-i kūyī bered

[821] Vezirin haset etmesine dair.

Bīnī oldur ki ol rāyiḥa iltse yaʿnī bir ḳoḳu duya ki murād maʿrifetullāhdan (22) bir rāyiḥa ilte ve bir ehl-i Ḥaḳḳuñ ḳoḳısın (23) ṭuya dimekdür rāyiḥa da oldur ki anı bir maḥalle cānibine ilte bīnīden murād meşām-ı rūḥānī olur ki rāyiḥa-yı rūḥānī (24) ala ve rāyiḥa-yı rūḥānī anı ḥaḳīḳat maḥallesinüñ cānibine ilte dimek olur

(449) Meṡnevī

Her ki būyeş nist bībīnī buved (25)

Būy an būyest k'an dīnī buved

Her kim ki aña būy yoḳdur bu hem-vechdür her kimüñ ki anuñ būyı yoḳdur yaʿnī būyı yoḳdur (26) yaʿnī anuñ burnı ḳoḳu almaz ḥaḳīḳatde ol kimse burunsuzdur zīrā burundan murād rāyiḥa almaḳdur (27) çünkim rāyiḥa almaya ʿadem meṡābesindedür būydan murād ol būydur kim ol būy dīne mensūbdur **[A63a]** (1) ki anuñ sebebiyile kūy-ı yār-ı ḥaḳīḳati olan mürşide vuṣūl bula ḥāṣıl-ı maʿnā̱ bīnīden murād maʿnevī olan bīnī (2) vü rāyiḥadan murād rāyiḥa-yı dīnīdür ki bir kimsenüñ ki dīn rāyiḥasını istişmām eyleyicek ḳuvvet-i şāmme-yi (3) bāṭıniyyesi olmasa ol kimse meşāmm-ı maʿnevī ṣāḥiblerine nisbet burunsuz

(450) Meṡnevī

Çünki būyī burd u şukr-i an nekerd (4)

Kufr-i niʿmet āmed u bīnīş ḫᵛard

Çünkim bir būy iltdi ve anuñ şükrini eylemedi yaʿnī çünkim ṭālib bir (5) maʿden-i revāyiḥ-i dīnī olan kāmilden bir dīne mensūb rāyiḥa aldı ve yaḳīne maḫṣūṣ olan bir fāyıḥa (6) meşāmm-ı cānla istişmām ḳıldı gerekdür ki anuñ şükrini eylemeye çünkim ol rāyiḥayı eyledi pes dīn rāyiḥasını bile dīninüñ şükrini eyleye ol (7) kimse küfrān-ı niʿmet geldi ve burnını yidi yaʿnī ḳuvvet-i meşāme-yi rūḥāniyyesini maḥv eyledi pes dīn rāyiḥasını (8) almaġa ḳabil olan ḳuvvet ki derūndan zāyil ola ol kimse niʿmet-i dīnden bībehre ḳalur belki muḳarrer (9) olursa neʿūẕu billāh ʿāḳıbetu'l-emr kāfir olur ve lihāẕā ḳīle

Beyt

Meşev kufrān-ı niʿmet z'an ki kufrān

Çü nīkū bi'ngerī bāşed du kufrān[822] (10)

(451) Meṡnevī

Şükr kun mer şākiranrā bende bāş

Pīş-i īşan mürde şev pāyende bāş

---

[822] "Küfran-ı nimet etme. Ayrıca iyilikten de döndüğün için iki küfran olmuş olur."

Şükr eyle (11) ve taḥḳīḳ şükr idicilere bende ol şākirlerden murād bunda Ḥaḳ Teʿālā̱nuñ nıʿam-ı ṣūrī vü maʿnevīsine şükr (12) ḳılan kāmillerdür anlar öñinde mürde ol bāḳī vü dāyim ol yaʿnī şākir olan mürşidlere bende vü mürīd olıcaḳ gerekdür (13) ki *ke'l-meyyiti beyne yedeyi'l-ġassāl*[823] mürde olasın ve cemīʿ-i murāduñdan güẕer ḳılasın tā kim ḥayāt-ı ebediye ve saʿādet-i (14) sermediyye mertebesin bulasın şükrüñ tafṣīli ***Minhācu'l-Fuḳarā***da *derece-yi şükrde ve üçünci cildüñ* (15) *şerḥinde* bir ḳaç maḥalde beyān olunmışdur anlarda ṭaleb olına

(452) Meṡnevī

Çün vezīr ezreh-zenī māye mesāz (16)

Ḫalḳrā tū bermeyāver eznamāz

Ol vezīr-i Cuhūd gibi reh-zenlikden yaʿnī o rūḥı iḍlāl ḳılıcıluḳdan kendüñe (17) sermāye düzme sen muḍıll olup ḫalḳı meʾmūr olduḳları namāz u niyāzdan yuḳaru getürme yaʿnī anlara namāz (18) u niyāzı terk itdürme

(453) Meṡnevī

Nāṣıḥ-ı din geşte an kāfir vezīr

Kerde ū ezmekr derlevzīne sīr

Ol bāṭınen kāfir (19) olan vezīr ṣūreten dīnüñ nāṣıḥı olmış idi mekr ü ḥīlesinden ol vezīr gūyā levzīne içre ṣarımsaḳ (20) eylemiş idi yaʿnī anuñ ḥāli fi'l-meṡel ṣūretde levzīne derūnında sīr olan ḥelvaya beñzerdi nitekim (21) zamāne mürāyīleri daḫı bu ḳabīldendür

Fehm kerden-i ḥāẕıḳān-ı Naṣārā mekr-i vezīrrā[824] (22)

(454) Meṡnevī

Her ki ṣāḥib-ẕevḳ būd ezguft-i ū

Leẕẕetī mīdīd u telḫī cüft-i ū

Naṣārā ṭāyifesinden her kim ki ṣāḥib-ẕevḳ (23) u ehl-i temyīz idi vezīrüñ sözinden yaʿnī vaʿẓ u naṣīḥate müteʿallıḳ olan kelāmından bir leẕẕet gördi (24) ve acıluḳ anuñ cüfti yaʿnī anuñ kelāmında ve elfāẓında ẓāhiren bir leẕẕet ü ḥalāvet gördi ki bāṭınen mürārāt-ı fesād (25) u ḍalālet anuñile cüft olmış ve izdivāc ḳılmış idi vezīrden murād bunda mürāyī vü müddeʿī ve keẕẕāb olan ve naṣīḥat (26) u irşādı dām-ı tezvīr eyleyüp ḫalḳa biḥasebi'ẓ-ẓāhir naṣīḥat ḳılan ve biḥasebi'l-bāṭın anları muḍıll (27) olan ṭāyifedür

[823] "Gassalın elindeki ölü gibi."

[824] Aklı başında Hıristiyanların, vezirin bu hilesini anlamaları

(455) Meṡnevī

Nuktehā mīguft ū āmīḫte

Derculāb-ı ḳand zehrī rīḫte

Ol vezīr naṣīḥatında ġaraż-ı [A63b] (1) nefsāniye ile ḳarışmış nükteler dirdi meṡelā ḳand cülābı içine bir zehr dökmiş idi murād-ı ifāḳātda libās-ı (2) taḳvā ve kelimāt-ı evliyāya tezyīn-i ṣūret idüp ḫalḳ-ı ʿāleme riyāset ve sumʿa vü riyāyıla ʿibādet eyleyenlerüñ ve ḳīl (3) ü ḳāl söyleyenlerüñ aḥvāli daḫı bunuñ gibidür dimekdür ve enfusde ṣuret-i ṣalāḥla mütelebbis olan nefs-i levvāmenüñ (4) ʿibādet ü ṭāʿatı ve ḫayr u ḥasenāta müteallıḳ olan ḫavāṭır u kelimātı bu ḳabīldendür dimek olur

(456) Meṡnevī

Ẓāhireş mīguft derreh çust şev (5)

Ve'zeṡer mīguft canrā sust şev

Vezīrüñ kelāmınuñ ẓāhirī nuṣḥ u pendine ḥāżır olanlara (6) ṭarīḳ-ı Ḥaḳda çüst ü çāpük ol dir idi eṡerde yaʿnī kelāmınuñ uslūb u feḥvāsında cāna süst ol (7) dir idi yaʿnī bir ẕu'l-vecheyn kelām söylerdi ki anuñ ẓāhirinden ṭarīḳ-ı Ḥaḳḳa terġīb ü taḥrīż eylemek münfehim (8) olurdı ve lākin anuñ eṡeri vü maʿnāsı cānlara süst ol ve terk-i ṭāʿat ḳıl dimegi īhām u işʿār ḳılurdı (9) eger *iṡer* kesr-i hemze ile ḳırāʾat olursa maʿnā böyle dimek olur ki anuñ kelāmınuñ ẓāhiri sāmıʿa rāh-ı [P28b] Ḥaḳda (10) çüst ol dir idi ve anuñ ʿaḳabinde ḫufte īmā vü işāretile cāna süst ol dir idi yaʿnī anuñ maḳāli (11) ẓāhiren çüst ol dimegi müşʿir olurdı anuñ iṡrinde cāna süst ü kāmil ol dimegi nükte ḳılurdı (12) dimek pes bir şeyʾüñ ẓāhiri ḫayra ve eṡeri şerre dāʿī olduġına ve ṣūreten nāfiʿ ve maʿnen żarar (13) ḳılduġına bu ebyāt-ı şerīfeyi ḍarb-ı meṡel idüp bu maʿnāyı tefhīm buyururlar

(457) Meṡnevī

Ẓāhir-i nuḳre ger espīdest u nū (14)

Dest u cāme mīsiyeh gerded ezū

Meṡelā nuḳrenüñ ẓāhiri egerçi beyāż ve yeñidür *nū* żamm-ı nūnla ḳırāʾat (15) olur el ve cāme ol nuḳrenüñ eṡerinden siyāh olur yaʿnī nuḳrede bu ḫāṣiyyet daḫı vardur ki (16) bir kimse anı eliyile ṣaysa ve ceyb-i cāmede çoḳ zamān ṭutsa elbette anuñ eṡeri ol kimsenüñ (17) elini ve cāmesini siyāh eyler egerçi ol nuḳre ẓāhiren sepīd ü nevdür keẕālik kelimāt-ı müzevvere ve nuṣāḥ-ı (18) muzaḫrafa ẓāhiren dīn ü İslāma muteʿallıḳ olduġı cihetden beyāż ve nev gibidür ve lākin maʿnen anuñ eṡeri mūriṡ-i (19) ẓulmet-i bāṭın ve mūcib-i kudūret-i derūn olması muḳarrerdür

(458) Meṡnevī

Āteş erçi surḫ-rūyest ezşerer (20)

Tū zifiʿl-i ū siyeh-kārī niger

Mis̱āl-i āḫar āteş egerçi surḫ-rūydur yaʿnī nūrānī-şekldür şerer ü şuʿle cihetinden (21) sen ol āteşüñ fiʿlinden ve es̱erinden siyeh-kārlıġa naẓar eyle mes̱elā her neyi yaḳsa ve ʿalevi gitse (22) elbette ol şeyʾ siyāh kömür gibi ḳalur pes şekli nūrānī ve kār-ı es̱eri ẓulmānī olur keẕālik mürāyī olan ve keẕẕāb (23) u müddeʿī olanlar fiʿlini ve ḳavlini buña göre ḳıyās eyle

(459) Mes̱nevī

Berḳ eger nūrī nümāyed dernaẓar (24)

Līk hest ezḫāṣiyet duzd-ı baṣar

Berḳ egerçi naẓarda bir nūr gösterür bu hem-maʿnādur berḳ egerçi naẓarda ṣāfī (25) bir nūr görinür lākin anuñ ḫāṣiyyetindendür baṣarı uġrılamaḳ yaʿnī ḫaṭf-ı ebṣār ve aḫẕ-ı rüʾyet (26) ü envār eylemek zīrā göz ḳamaşup bir nesne görmez olur keẕālik ehl ve ḳable taṣfiyeti'n-nefs irşāda (27) taṣaddī eyleyen aṣḥāb-ı daʿvā̱ ẓāhiren naẓarda bir nūr gösterürler ve yāḫud kendüler naẓar-ı nāsda **[A64a]** (1) bir nūr-ı ṣāfī gibi görinürler ve lākin bunlaruñ ḫāṣiyyetindendür müteʿaddid olan ṭāliblerüñ ebṣārını (2) ḫaṭf eylemek ve cüzʾlerüñ baṣar-ı bāṣīretinüñ evvelince idrākāt u envārını selb eylemek

(460) Mes̱nevī

Her ki cüz āgāh u ṣāḥib-ẕevḳ buved (3)

Guft ū dergerden-i ū ṭavḳ buved

Her kim ki āgāh u ṣāḥib-ẕevḳuñ ġayrı idi yaʿnī ḫaberdār ve ṣāḥib-ẕevḳ (4) degül idi vezīrüñ sözi bīẕevḳ olanlaruñ boynında ṭavḳ oldı yaʿnī gerden-i cānına vezīr gibi (5) pür-tezvīr olan mürāyī vü müddeʿīlerüñ ḳavli ṭavḳ olmışdur ve her biri anlaruñ kelimāt-ı muzaḫrafasını boyınlarına (6) ḳılāde ḳılmışdur

(461) Mes̱nevī

Muddet-i şeş sāl derhicrān-ı şāh

Şud vezīr etbāʿ-ı ʿĪsā̱rā penāh

Cuhūd pādşāhınuñ firāḳ u hicrānında (7) altı yıl miḳdārı ol vezīr-i pür-tezvīr ʿĪsā̱ ʿaleyhi's-selām Ḥaẓretlerinüñ tevābiʿine penāh oldı yaʿnī ḫavāṣṣdan (8) ġayrıya melceʾ ü meʾvā olup ḥıfẓ ḳıldı

(462) Mes̱nevī

Dīn u dilrā kül bedū bu'spurd ḫalḳ

Pīş-i emr u ḥukm-i ū mīmurd ḫalḳ

ʿAvām-ı (9) ḫalḳ cemīʿan dīn ü dili aña teslīm eyledi ḫalḳ anuñ emr ü ḥükmi öñinden ölürdi yaʿnī kemālile muṭīʿ olurdı (10)

Peyġām-ı şāh pinhān bāvezīr[825]

(463) Meṡnevī

Dermiyān-ı şāh u ū peyġāmhā

Şāhrā pinhan bedū ārāmhā

Şāh ile vezīrüñ (11) ortasında peyġāmlar yaʿnī ortalarında mükātebe vü mürāsele var idi şāhuñ o vezīre ḫufte ārāmları (12) var idi yaʿnī nihānī vaʿdeler ve ḳalbe ārām u sükūn virecek sözleri var idi

(464) Meṡnevī

Pīş-i ū bü'nvişt şeh k'ey muḳbilem (13)

Vaḳt āmed zūd fāriġ kun dilem

Ol vezīrüñ öñine şāh mektūb yazdı böyle diyü ki (14) ey benüm maḳbūl vezīrüm vaʿdenüñ vaḳti geldi benüm göñlümi tīz ġamdan āzād u fāriġ eyle şāhuñ vezīre ḫaber irsāl (15) eylemesinden murād bunda şeyṭānuñ nefse nihānī iḫbār-ı muzaḫrafa ve ḫavāṭır-ı müzevvereyi ilḳā eylemesidür tā ḳuvā-yı rūḥānīnüñ (16) maḥv u izālesine saʿy ḳıla ve ḳuvā-yı rūḥāniyye vü nūrāniyyeyi izāle itmekle şeyṭāna ġamdan ferāġat (17) gele ve āsūde ola

(465) Meṡnevī

Guft īnek enderin kārem şehā

K'efgenem derdīn-i ʿĪsā̱ fitnehā

Pes vezīr daḫı mektūb (18) şāha cevāb yazup mektūbuñ içinde eyitdi şimdi ey şāh bu fikrdeyüm ki ʿĪsā̱nuñ dīni içine fitneler (19) bıraġam ki tā anuñ sebebiyile ẓāhiren ve bāṭınen helāk olalar ve ḍalāletde ḳalup ʿuḳūbete giriftār olalar (20)

Derbeyān-ı duvāzde sıbṭ ezNaṣārā

Naṣārādan on iki sıbṭuñ beyānındadur sıbṭ bölük (21) ve ḳabīle maʿnā̱sınadur

(466) Meṡnevī

Ḳavm-i ʿĪsā̱rā bud ender dār u gīr

Ḥākimāneş deh emīr u du emīr

Ḳavm-i ʿĪsā̱ içün (22) dār u gīrde yaʿnī żabṭ u ḥükūmetde anlaruñ ḥākimi on iki emir idi

[825] Şahın vezire gizlice haber göndermesi.

(467) Meşnevī

*Her ferīḳī mer emīrirā teba*ʿ (23)

Bende geşte mīr-i ḫodrā ezṭamaʿ

Naṣārādan her bir bölük bir emīre tābiʿ idiler esbāb-ı dünyā ümīdinden kendü emīrine (24) bende olmış idi

(468) Meşnevī

İn deh u in du emīr u kavmişān

Geşte bende-y an vezīr-i bed-nişān

Bu on iki emīr (25) ve bunlaruñ ḳavmi ve etbāʿı ol vezīr-i bed-nişāna bende vü efkende olmış idi baʿż-ı nusaḫda bende (26) żamīrsiz iżāfetile vāḳıʿ mışdur bu taḳdīr üzre maʿnā anlar ol vezīr-i bed-nişānuñ bend ü ṣaydı (27) olmışdı dimek olur

(469) Meşnevī

İʿtimād-ı cümle bergüftār-ı ū

İḳtidā-yı cümle derreftār-ı ū

Cümlenüñ iʿtimādı ol vezīrüñ **[A64b]** (1) sözi üzre idi ki her ne dise muḫālefet itmezlerdi cümelnüñ iḳtidāsı anuñ reftār u revişi üzre (2) idi

(470) Meşnevī

Pīş-i ū dervaḳt u sāʿat her emīr

Can bidādī ger bedū gufti bemīr

Vaḳt u sāʿatde yaʿnī her dem (3) cemīʿ-i ümerānuñ ḳatında idi ki anuñ ḳatından cüdā olmazlar idi bu daḫı vechdür ol vezīrüñ öñinde (4) vaḳt u sāʿatde her demde her emīr cān virürdi eger faražā her birine öl dise ölürdi

Derbeyān-ı (5) **taḫlīṭ-i vezīr deraḥkām-ı İncīl**[826]

Bu maḥalde ṭavāmīrüñ iḫtilāfından murād merātib-i sülūkuñ muḫālefeti ve aḥlām-ı (6) şerīʿatüñ biri birine tenāḳuż u muġāyeretidür *ve'l-ḥālu lāiḫtilāfe fīhā ḥaḳīḳaten bel yulzimu'l-iḫtilāfe biḥasebi'l-merātibi* (7) *ve'l-aʿṣāri ve'l-eşḫāṣi ve lākin meşāyıḫu muḳallidihi ve erbābu teferruḳihi ke'l-vezīri maʿatevābiʿihi'l-cehelihi*[827] (8) iḫtilāfāt-ı āyāt ve aḫbār ki biḥasebi'l-eşḫāṣi ve'l-aʿṣār vāride olmışdur anı ḥaḳīḳate mütenāḳıż (9) u müteḫālif zuʿm iderler ve meşreb ü meẕheblerine muvāfıḳ olanı alurlar ve münāsib olmayanı ya teʾvīl iderler (10) ve yā terk ḳılurlar meselā tezevvüc ve ʿuzūbet biri birine

[826] Vezirin İncil'in hükümlerini bozması beyanındadır.

[827] "Hâl hakikatte içindekiyle muhalefete düşmez. Aksine mukallid şeyhler ve tefrika erbâbı, cehaletle kendisine tabi olunan vezir gibi eşhâs ve âsâr mertebeleri sebebiyle ihtilaf gerekli olur."

żıdd iken ikisinüñ bile ḥaḳḳında medḥ ü ḳadḥlerine (11) münāsib ve terk-i ḳabūllerine muvāfıḳ eḥādīs̱-i şerīfe vāride olmışdur ammā naẓar olınsa muḫālefeti biḥasebi'l-eşḫāṣ (12) ve **[P29a]** yā biḥasebi'l-aʿṣār lāzım gelür mes̱elā ***tenākeḥū tenāselū***[828] ḥadīs̱-i şerīfine ve bunuñ ems̱āli eḥādīs̱-i laṭīfeyi (13) imtis̱āl eylemek lāzımdur tezevvüce istiṭāʿatı olan şaḫṣa ammā tezevvüce istiṭāʿatı olsa ve yā ḳudreti olsa (14) ve lākin zamān fāsid olsa ve ʿāleme iḫtilāl gelse tezevvüc maʿaḳudretihi lāzım olmaz ***kemā ḳāle ʿaleyhi's-selām*** (15) ***ḫayru ummetī baʿde'l-mi'eteyni ḫafīfu'l-ḥāzzi ḳālū ve men ḫafīfu'l-ḥāzz yā Resūlallāh ḳāle men lāehle ve lāveledihi***[829] (16) ve daḫı ifṭāru maʿa'ṭ-ṭāḳati ʿale'ṣ-ṣavmi bilāʿöẕrin bu ʿaṣruñ ehline cāyiz degül iken ṣavma muʿtād olmazdan (17) evvel bed'-i İslāmda olan ṭāyifeye ve ***ʿale'lleẕīne yuṭīḳūnehu fidyetun ṭaʿāmu miskīn***[830] mūcebince ifṭāra (18) ruḫṣat virildi baʿde'l-iʿtiyād ***femen şehide minkumu'ş-şehre fe'l-yeṣumhu***[831] naṣṣıyıla ḥükm-i evvel muḳallid olanlardan mensūḫ (19) olup şeyḫ ü şeyḫe ḥaḳḳında ḳaldı *ve lemmā re'ye'l-Yehūdu hāẕe'l-iḫtilāfe ṭaʿanū ve ḳālū elā teravunne ilāMuḥammedi ye'muru* (20) *aṣḥābehu biemrin s̱umme beyyenehā hum ʿanhu ve yeḳūlu'l-yevme ḳavlen ve yerciʿu ʿanhu ġaden ve nezelet* ***mānensaḫ mināyetin ev nunsihā***[832] ilāāḫırı'l-āyeti (21) pes bu muḳaddeme maʿlūmuñ oldıyısa ol vezīr-i pür-tezvīr daḫı dīn-i ʿĪsāda muḫayyil ü muḳallid idi ve **Ḥażret-i** (22) **ʿĪs̱ā**nuñ yek-rengligi ṣıfatın bilmedi ve aḥkām-ı **İncīl**e ḥaḳīḳatile vāḳıf olamadı anuñçün **İncīl**de (23) vāḳıʿ olan iḫtilāfātı ḥaḳīḳī ṣanup merātib ü eşḫāṣa ve istiʿdādāta ḥaml ḳılamayup ve ṭarīḳ-ı tevḥīdi (24) bulamayup ḍāll u muḍıll oldı pes iḫtilāfāt-ı aḳvāl-i şerāyıʿ-ı enbiyāda ve tenāḳuż-ı efʿāl-i ṭarīḳ-ı evliyāda (25) muḥaḳḳaḳdur ve lākin biḥasebi'l-merātib ve'l-istiʿdādāt lāzım gelür mes̱elā bir ṭūmāruñ ḥükmi bir mertebenüñ (26) ve yā bir şaḫṣuñ ḥālidür ki āḫır mertebe ehline ve āḫır şaḫṣa anuñ ḥükmi lāzım olmaz fe'fhem (27)

(471) Mes̱nevī

Saḫt ṭūmārī benām-ı her yekī

Naḳş-ı her ṭūmār dīger meslekī

---

828 "Nikahlanınız, çoğalınız."

829 "İki yüzyıl yıldan sonra ümmetimin en hayırlıları, hafif yaşayanlardır. Sahabeler, "bunlar kimdir ey Allah'ın Resulü!" "Hanımı, evi ve çocuğu olmayanlardır, dedi."

830 "(İhtiyarlık veya şifa umudu kalmamış hastalık gibi devamlı mazereti olup da) oruç tutmaya güçleri yetmeyenlere bir fakiri doyuracak fidye gerekir." (Bakara, 184)

831 "…Öyle ise sizden ramazan ayını idrak edenler onda oruç tutsun." (Bakara, 186)

832 Yahudiler bu ihtilafı görünce ta'n edip 'Muhammed'i görmüyor musunuz? Bir gün ashabına bugün bir söz söyleyip açıklar yarın ise onun aksine söyler' dediler. Bunu üzerine şu ayet nazil oldu: "Biz bir hükmü geçersiz kılar veya unutturursak, ya ondan hayırlısını veya onun benzerini getiririz." (Bakara, 106)

Ol Bulus-nām vezīr her bir emīrüñ nāmına İncīlüñ [A65a] (1) ḥükminden bir ṭūmār düzdi her ṭūmāruñ naḳşı ve revişi bir ġayrı meslek ve meẕheb idi

(472) Mes̱nevī

Ḥukmhā-yı her yekī nevʿ-i diger (2)

İn ḫılāf-ı an zipāyan tā beser

Her birinüñ ḥükmleri bir ġayrı nevʿ idi bu ṭūmār ol ṭūmāruñ (3) ḫılāfı idi intihāsından ibtidāsına varınca yaʿnī evvelinden āḫırıne varınca cemīʿi biri birine muḫālif idi (4) mes̱elā

(473) Mes̱nevī

Deryekī rāh-ı riyāżetrā vü cūʿ

Rukn-i tevbe kerde vü şarṭ-ı rucūʿ

Bir ṭūmārda rāh-ı riyāżeti ve fażīlet-i (5) cūʿı ve rükn-i tevbeyi beyān eylemiş ve şarṭ-ı rucūʿı ilellāhı söylemiş yaʿnī revendegān-ı ṭarīḳ-ı Ḥaḳ olan sāliklere (6) lābud tevbe vü rucūʿ ve riyāżet-i cūʿ şarṭdur dimiş

(474) Mes̱nevī

Deryekī gufte riyāżet sūd nist (7)

Enderin reh maḫlaṣī cüz cūd nist

Bir ṭūmār-ı āḫarda daḫı riyāżet sūdmend degüldür dimiş pes nāfiʿ olan ḳanḳısıdur dirseñ (8) bu yolda vücūd ve seḫādan ġayrı maḥall-ı necāt u ḫalāṣ bulıcaḳ bir yir yoḳdur diyü söylemiş ḥadd-i ẕātında (9) aḫlāḳı müheẕẕib olana riyāżet taḥṣīli ḥāṣıldur bu yolda aḫlāḳ-ı ḥamīde ṣāḥibi ne mālı var ise cūd mālı (10) yoḳ ise beẕl-i vücūd eylemekdür ve *maḫlaṣ* dimek olur eger kesr-i lāmla ifʿāl bābından ḳırāʾat olursa maʿnā̱ (11) bu yolda cūddan ve beẕl-i vücūddan ġayrı bir ḫalāṣ idici yoḳdur dimek olur

(475) Mes̱nevī

Deryekī gufte ki cūʿ u cūd-ı tū (12)

Şirk bāşed eztu bāmaʿbūd-ı tū

Birinde dimiş ki senüñ cūʿıla cūduñ kendüñden olduġı (13) taḳdīrce şirk olur maʿbūduña zīrā *lemā ṭāḳate ʿalāṭāʿatillāhi illā bitevfīḳillāhi ve lāḥavle ʿanmaʿṣiyyeti illā biʿiṣmetillāh*dur[833] (14) pes bir kimse cūd u cūʿı kendüden bilse kendüyi ḥaḳḳuñ ʿameline şerīk (15) ḳılmış olur ve şirk-i ḫafīde ḳalur eyle olıcaḳ şirkle olan ʿamelden

---

833 "İtaate güç yetirmek Allah'ın tevfiki olmadan mümkün değildir. Günahtan uzaklaşmak ise ancak Allah'ın korumasıyla olur."

ferāġ yeg olur pes bu mertebe (16) ṣāḥibine evlā̱ olan ʿamel her kārında Allāhı vekīl ittiḫā̱ẕ eyleye ve cemīʿ-i umūrdan aña tefvīż ḳıla ve bi'l-külliye teslīm (17) ola

(476) Mes̱nevī

Cuz tevekkul cüz ki teslīm-i tamām

Derġam u rāḥat heme mekrest u dām

Zīrā tevekkülden ve teslīm-i tamāmdan ġayrısı (18) ġam u rāḥatda dükeli mekr ü dāmdur ammā maʿat-tevekküli ve't-teslīmi't-tamāmi sāyir-i aʿmāl daḫı saʿādet-fercāmdur (19)

(477) Mes̱nevī

Deryekī gufte ki vācib ḫıdmetest

Ver ne endīşe-y tevekkul tuhmetest

Bir ṭūmārda daḫı dimiş ki sālike vācib olan ḫıdmet (20) ü ʿibādetdür yoḫsa tevekkül endīşesi bilāʿibādet ve lāḫıdmet bāʿis̱-i töhmetdür ki yā ilḥāda ve yā ẕındıḳaya ḥaml (21) olınur zīrā ḫıdmet ü ʿibādetden ḳaṭʿ-ı naẓar mütevekkil olmaḳ ve Ḥaḳḳa kendüyi teslīm ḳılmaḳ dīn ü ṭarīḳat degüldür (22) belki tevekkül ü teslīm daḫı maʿa'l-ḫıdmeti ve'l-ʿibādet maḳbūldür

(478) Mes̱nevī

Deryekī gufte ki emr u nehyhast (23)

Behr-i kerden nist şerḥ-i ʿacz-ı mast

Bir ṭūmārda daḫı dimiş ki emr ü nehyīler ki dīnde vāride olmışdur eylemekden (24) ötüri degüldür belki bizüm ʿaczümüzi ve ʿadem-i istiṭāʿatümüzi şerḥ içündür bizüm dīnümüzde daḫı meşāyıḫ-ı ṣūfiyye (25) ve baʿż-ı mütekelimīnüñ daḫı sözleri budur ki *lāistiṭāʿate ʿalā̱imtis̱āli emrillāhi ve ictinābe nehyihi illā biḫalḳı'l-istiṭāʿati* (26) *ʿalā̱imtis̱āli emrihi ve tevfīḳıhi ḫılāfen li'l-muʿtezileti*[834] zīrā anlar ḳatında istiṭāʿat-ı aʿżā-yı selīme ve ḳuvvet-i mevcūdedür (27) pes bizüm ḳatumuzda istiṭāʿat ʿarażdur ve *el-aʿrāżu lāyebḳī zamānīn*[835] muḳtežāsınca bir fiʿl içün olan **[A65b]** (1) ḳuvvet bir āḫar içün daḫı bāḳī ḳalmaz belki her fiʿl içün Allāhdan ʿabde istiṭāʿat ü ḳuvvet virilmek lāzım gelür (2) ḥattā̱ ol bende ol kārı işleye ve ol emri ṭuta ḫılāfen li'l-kerāhiyyeti zīrā anlar ḳatında istiṭāʿat anlar ḳatında istiṭāʿat-ı müstemirredür (3) maʿa'l-efʿāli kullihā bunlara cevāb budur ki bu taḳdīrce istiġnā'u'l-ʿibādi ʿanillāh lāzım gelür ve ḫalḳullāh cemīʿ-i

[834] "Mu'tezilenin hilafına 'Allah, emirlerin tutulmasına ve yasaklardan kaçınılmasına insanda kuvvet yaratmadıkça, kişinin bunları yapmasına imkan yoktur."
[835] "A'râzlar (duyular) fânîlerde bâkî değildir."

aḥvālde (4) müfteḳır ü muḥtāc olmamaḳ görinür *ve iyyāke nestaʿīn*[836] ḳavli bīmaʿnā̱ olur ve *biṭāletu'r-rabbi ʿanbaʿżi'l-efʿāli*[837] (5) "lāzım gelür pes ḥavl u ḳuvvet ve istiṭāʿat Allāhuñ olur bu taḳdīrce bir su'āl lāzım gelür ḳulda fiʿle (6) istiṭāʿat olmayıcaḳ pes bu emr ü nehy niçündür cevāb bu beytüñ maʿnā̱sıdur ki vezīr lisānından buyururlar ve (7) evāmīr ü nevāhīnüñ vürūdı ḳul müstaḳillen kendü ḳuvvetiyile işlemekden ötüri degüldür belki ʿaczini ve ʿadem-i istiṭāʿatını (8) şerḥ ü beyān içündür ki *lāistiṭāʿate ʿalā̱ṭāʿatillāhi illā bitevfīḳillāhi*[838] maġzāsınca her ṭāʿata iştiġāli ve her (9) emre imtis̱āli Allāhdan bile ve andan dāyimā anuñ emrine imtis̱āl eylemege ve ṭāʿatına iştiġāl ḳılmaġa ḳuvvet u muʿāvenet (10) ṭaleb eyleye ne ān ki **Muʿtezile** ve **Ḳaderiyye** gibi ḳudret ü ḳuvvetde kendüyi müstaḳillen ḳādir zuʿm idüp Ḥaḳḳa şerīk (11) ḳılmaya ve andan müstaġnī olmaya

(479) Mes̱nevī

Tā ki ʿacz-i ẖod bubīnīm ender ān

Ḳudret-i ūrā bidānīm an zamān

[P29b] Tā kim kendü ʿaczümüzi (12) mir'āt-i emr-vezīde görevüz ve zamān-ı ʿaczde Haḳ Teʿālā̱nuñ ḳudretini bilelüm yaʿnī Ḥaḳ Teʿālā̱nuñ ḳudret ü ḳuvvetini (13) bilevüz ol zamānda ki kemāl-i ʿaczde ʿubūdiyyet budur ki ʿaceb ve ẖodbīnligi (14) nefy itmek içün sālike lāzımdur ve lākin **Cebr**den iḥtirāz içün bunuñ ʿaḳabinde olan mertebe lāzım olur (15) ki vezīr ṭūmārından naḳl buyururlar

(480) Mes̱nevī

Deryekī gufte ki ʿacz-i ẖod mebīn

Kufr-i niʿmet kerdenest ān ʿacz hīn

Bir ṭūmārda daẖı (16) dimiş ki kendü ʿaczüñi görme zīrā maʿa'l-istiṭāʿa ʿale'ṭ-ṭāʿati āgāh ol ki bu ʿacz küfrān-ı niʿmetdür yaʿnī Ḥaḳḳuñ (17) inʿām u iḥsānı olan ḳudretüñ şükri ki ʿibādetdür edā eylemeyüp iẓhār-ı ʿacz eylemek küfr-i niʿmet-i Ḥaḳ eylemekdür (18)

(481) Mes̱nevī

Ḳudret-i ẖod bin ki in ḳudret ezust

Ḳudret-i tū niʿmet-i ū dan ki hust

Kendüñde olan ḳudreti gör kim (19) bu ḳudret andandur yaʿnī Ḥaḳḳuñ ḳudretindendür senüñ ḳudretüñi anuñ niʿmeti bil ki ol *hū*dur tavżīḥ-i maʿnā̱ (20) böyle dimek olur ki kendüñde olan ḳudrete naẓar eyle ki bu ḳudret andandur teklīfe medār olmaḳ içün (21)

---

[836] "Ve ancak O'ndan yardım dileriz." (Fatiha, 4)
[837] Rabbin bazı fiillerde ağır davranması"
[838] "İtaate güç yetirmek Allah'ın tevfiki olmadan mümkün değildir."

lāyukellifullāhu nefsen illā vusʿahā[839]dur senüñ ḳudret ü vüsʿatüñi anuñ niʿmeti bil ki ol Allāh *hū*dur *hū ʿibāretun (22) ʿan mevcūdin ezeliyyin muteferridin biṣıfati'l-celāli ve'l-cemāli ve hāẕā evvelu kelimetin daʿallāhu ʿibādehu ileyhā yeḳūlu ḳul huve fetemme* (23) *bihe'l-kelāmu s̱umme ḳālellāhu*[840] yaʿnī Sūre-yi İḫlāṣda Ḥaḳ Tebārek ve Teʿālā̱ *ḳul huve*[841] didi pes kelām tamām oldı andan ṣoñra (24) *Allāhu'ṣ-ṣamed*[842] didi dimek olur ġāyet māfi'l-bābi cebrihi māyil olan burada dir ki neʿam bizde ḳuvvet (25) ü vüsʿat-i cismānī var ve lākin ol ḳudreti ṭāʿata ṣarf itmeke ʿācizüz pes cevāb oldur ki sende olan (26) ḳudret sermāyesini mükellef olduġuñ umūr içün ṣarf eylemek murād eyleseñ Ḥaḳ Teʿālā̱ seni andan menʿ eylemez (27) eger mevāniʿ şeklinde baʿż-ı imtiḥānāt daḫı gösterse de zīrā fiʿl ü irādet-i ḥaḳda ẓulm yoḳdur nitekim [A66a] (1) *ve māẓalemehumullāhu ve lākin kānū enfusehum yaẓlimūn*[843] ve daḫı *ve mā rabbuke leyse biẓallāmin li'l-ʿabīd*[844] buyurdı ve bu iki mertebeden (2) aʿlā̱ bir mertebe daḫı vardur ki ol mertebe-yi fenā fillāhdur kümmel-i evliyāya müyesserdür aña işāret idüp buyururlar (3) ki

(482) Mes̱nevī

Deryekī gufte k'ezin du bergüẕer

But buved her çi bugunced dernaẓar

Birinde daḫı dimiş ki bu ikisinden geç ki (4) o kendüyi minkulli'l-vücūh ʿāciz görmek ve yāḫud kendüyi Allāh ḳudretiyile ḳādir görmekdür zīrā büt olur (5) her ne kim ġayrīye ḳıyāsla naẓar-ı cāna ṣıġsa nitekim bu mertebeye Şeyḫu'l-İslām Herevī Ḥażretleri işāret (6) buyururlar

Beyt

Men veḥḥade'l-vāḥide min vāḥidin

Ve kullu men veḥḥadehu cāḥidin[845]

Ḥāṣıl-ı kelām oldur ki bir kimse (7) mādām ki kendüyle ola eger kendüyi ʿāciz görmesi olsun ve yāḫud ḳudret ü ḳuvveti cemīʿan Allāhdan (8) bilsün ol kendü didügi is̱neyniyyet ortada bütdür ve ḥicābdur ol maḥv olmayınca ve beḳā-yı Ḥaḳ bi'l-külliye ẓuhūra (9) gelmeyince kemāl mertebesi bulunmaz ve ol kimseye fenā fillāhda dinilmez

[839] "Allah nefse, kaldıramayacağını yüklemez." (Bakara, 286)
[840] " Hû, Celâl ve Cemâl sıfatıyla tek ezelî ve mevcut olandır. Ve bu Allah'ın kullarını çağırdığı ilk kelimedir. Bunun (kul huve) ile kelam biter. Sonra Allah buyurur."
[841] "De ki, O…" (İhlas, 1)
[842] "Allah başkasına muhtaç değildir."(İhlas, 2)
[843] "Allah onlara zulmetmedi, fakat onlar kendilerine zulmediyorlardı." (Nahl, 33)
[844] "Rabbin kullara zulmedici değildir." (Fussilet, 46)
[845] "Kim bir olanı bir içinde bir görürse, herşeyi inkâr ederek O'nu birler."

(483) Meṡnevī

Deryekī gufte mekuş in şemʿrā (10)

K'in naẓar çün şemʿ āmed cemʿrā

Birinde daḫı dimiş evsaṭ-ı sülūkda olan mertebe-yi fenā fillāhdan bībehre (11) ḳalan kimse içün söylemiş ki bu mevcūdāta ve dünyāya olan şemʿ-i naẓaruñı söyündürme ki zīrā bu naẓar (12) şemʿ gibi cemʿ geldi cemʿ-i bāṭına ve ḳuvvet-i ḳalbe insānuñ bu eşyāyıla ve dünyā ve māfīhā ile bi'ṭ-ṭabʿi'l-fetā (13) muḳarrerdür pes evsaṭ-ı sülūkda ve yā bidāyet-i ṭarīḳde olan kimesne ***ezhidi'd-dunyā yuḥibbukellāhu***[846] (14) ḥadīṡiyile ʿamel ḳılsa ve ***utruku'd-dunyā liehlihā***[847] ḥadīṡinüñ mefhūmınca dünyāyı daḫı kemāl bulmadan evvel (15) tārik olsa ʿacze düşer ve ʿaḳlı şaşar ve tefriḳa-yı ḫavāṭır megesleri başına üşer pes bu gūne olan (16) kimesne ***emsik ʿaleyke baʿżu mālikin fehuve ḫayrun leke***[848] ḥadīṡiyile ve bunuñ emṡāli eḥādīṡle ʿamel ḳılmaḳ ve māl ü kār (17) içinde olmaḳ dīnine enfaʿdur

(484) Meṡnevī

Eznaẓar çün bü'gzerī vü ezḫayāl

Kuşte bāşī nīm-i şeb şemʿ-i viṣāl

Zīrā [(18) eger daḫı kemāle yitmeden cihāna naẓardan ve anuñ ḫayālinden geçerseñ şemʿ-i viṣāl olan] naẓarı ḳable'l-kemāl (19) nıṣf-ı sülūkda söyündürmiş olursın pes tedrīcile kemāl-i taḥṣīl idüp ḳalb bu cihānuñ ḥaḳīḳatin bilmeyüp (20) kemāl-i ferāġla fāriġ olduḳda sen daḫı şemʿ-i naẓaruñ bu dünyādan söyündürseñ şemʿ-i cānuñ pür-żiyā ve zücāce-yi (21) cenānuñ bāṣafā olur nitekim bu maʿnāya işāret ḳılup buyururlar

(485) Meṡnevī

Deryekī gufte bukuş bākī medār (22)

Tā ʿivaż bīnī naẓarrā ṣad hezār

Birinde daḫı dimiş ki şemʿ-i naẓarı küşte ḳıl hergiz bāk ṭutma yaʿnī (23) birinde daḫı ʿāşıḳ-ı Ḥaḳ olanlara ve ḳalbi Ḥaḳ nūrıyıla ḳuvvet bulanlara dimiş ki bu cihāna olan naẓaruñ şemʿini (24) söyündür bāk ṭutma ta bu cihāndan gelen ve söyen şemʿ-i naẓaruñ içün Cenāb-ı Ḥaḳdan ṣad hezār ʿivażlar (25) görürsin her bār ki çeşm-i ẓāhir bu cihāndan dūḫte ol çeşm-i bāṭı efrūḫte olur ve envār-ı İlāhīden (26) żiyā bulur

(486) Meṡnevī

Ki zikuşten şemʿ-i can efzun şeved

---

[846] " Dünyayı terk et ki Allah sana muhabbet etsin."
[847] "Dünyayı ehline bırak."
[848] "Sahip olduğun bazı şeylerden kendini alıkoy. Bu senin daha hayırlıdır."

Leyliyet ezṣabr-ı tū Mecnun şeved

Ki zīrā dünyāya (27) olan naẓaruñ şemʿini söyündürmekden şemʿ-i cānuñ efzūn olur senüñ dünyā devleti olan Leylāñ [A66b] (1) ve maḥbūbuñ senüñ ṣabrından saña ʿāşıḳ u Mecnūn olur

(487) Meşnevī

Terk-i dünyā her ki kerd ezzuhd-i ḫᵛīş (2)

Pīş āyed pīş-i ū dünyā vü bīş

Bu beyt-i şerīf māḳabline ʿillet olur anuñçün saña maḥbūb olan (3) dünyā devleti senüñ maḥbūbuñ olur ki her şol kimse dünyāyı terk eyledi kendü zühdinden ilerü gelür (4) anuñ öñine dünyā ziyāde gelür bu dünyā sāye gibidür ḳovsañ öñüñce ḳaçar ve ḳaçarsañ saña tābiʿ ve ṭālib (5) olur *kemā ḳāle Teʿālā fīḥadīşi'l-ḳudsī yā dünyā uḫdimī men ḫademenī ve istaḫdimī men ḫademeke*[849] (6)

(488) Meşnevī

Deryekī gufte ki ançet dād-ı Ḥaḳ

Bertu şīrin kerd derīcād-ı Ḥaḳ

Ve birinde daḫı dimiş ki ol nesne ki Ḥaḳ Teʿālā (7) saña virdi *puḫt ānçi turā* taḳdīrindedür senüñ üzerüñe anı şīrīn eyledi ve seni vücūda getürmede (8) ve īcād eylemede Ḥaḳ Teʿālā Ḥażretleri

(489) Meşnevī

Bertu āsan kerd ḫoş anrā bigīr

Ḫᵛīştenrā dermeyefken derzaḫīr

(9) Senüñ üzerüñe dīnī vü dünyevī anı ki āsān eyledi anı ḫoş ṭut kendüñi yürek ağrısına (10) ve meşaḳḳat ü riyāżete bıraḳma bu mertebe dīnüñ ruḫṣat u suhūleti ṭarafına işāretdür *lāḥarace fī'd-dīn*[850]dür (11) *kemā ḳālellāhu Teʿālā ve mā ceʿale ʿaleykum fī'd-dīni min ḥarac*[851] pes dīn-i Muḥammed suhūlet üzre ḳonulmışdur ve Ḥażret-i (12) Resūl-i Ekrem ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem ḥanefiyyet ü müsāmaḥat üzre baʿs olınmışdur kemā ḳāle ʿaleyhi's-selām (13) *buʿiştu bi'l-ḥanefiyyeti's-semḥati*[852] ve daḫı ʿusretden ve taʿammuḳ u tekellüfden tecẕīr ḳılmışlardur kemā ḳāle ruviye ʿanʿUmer *raḍıyallāhu ʿanhu* (14) *iyyākum ve't-taʿammuḳu fī'd-dīni feinnellāhe ḳad ceʿalehu sehlen feḫuẕū*

[849] "Allah hadis-i kudside "Ey dünya, bana hizmet edene sen de hizmet et. Sana çalışanı da kullan." buyurdu."

[850] "Dinde zorluk yoktur."

[851] "..din hususunda üzerinize hiçbir zorluk yüklemedi." (Hac, 78)

[852] "Hz. Peygamber, "Ben kolay amel edilen Hanif dini ile insanlığa gönderildim." buyurdu."

māteṭīḳūnehu[853] pes Cenāb-ı Ḥaḳ ḳullarına dīnde (15) minbaʿdi ʿusret murād eylemez pes ḳul daḫı ʿusrete düşmez kemā ḳālellāhu Teʿālā̱ *yurīdullāhu bikumu'l-yusre ve lāyurīdu* (16) *bikumu'l-ʿusr*[854] birinde ʿazīmeti edā eyledügi gibi ruḫṣatı daḫı maḥallinde eylese Allāhuñ maḳbūl u maḥbūb (17) ḳulı olur **[P30a]** kemā ruviye ʿanİbn ʿUmer *ḳāle'n-Nebiyyu ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem innellāhe yuḥibbu en-tu'tiye ruḫaṣahu kemā yuḥibbu* (18) *en tu'tiye ʿazāmuhu*[855] ammā sālik bu dīnde olan ruḫṣat ve yüsret ṭarafına ḳable't-tezkiyeti'n-nefs māyil olsa (19) beġāyet żarar çeker ve lākin baʿde taṣfiyyeti'n-nefs ruḫṣat cānibi mendūb u müstaḥsendür çoḳ kimseler (20) ruḫaṣ-ı dīniyyeyi kendülere me̱zheb ittiḫā̱z eylediklerinde fevāyid-i dīniyyeden ḫāsir oldılar ve noḳṣānda (21) ḳaldılar nitekim bu ṭūmārda ʿazīmete işāret idüp naḳl buyururlar

(490) Me̱snevī

Deryekī gufte ki bü'gẕār ān-ı ḫᵛad (22)

K'an ḳabūl-i ṭabʿ-ı tū reddest u bed

Birinde daḫı dimiş ki terk eyle kendü muḳteżāñı (23) zīrā ol senüñ ṭabʿuñuñ ḳabūlı olan merdūd u ḳabīḥdür pes ṭabīʿat ki suhūlet ü ruḫṣata (24) māyildür ḳaçan ṭabʿla ruḫṣat irtikāb olında bāṭıldur belki irtikāb-ı ruḫṣat daḫı ṭabʿan olmaya (25) limarżātillāh ola

(491) Me̱snevī

Rāhhā-yı muḫtelif āsan şudest

Her yekīrā milletī çün can şudest

Görmez misin (26) firaḳ-ı ḍāllenüñ ve aṣḥāb-ı ehviyenüñ muḫtelif olan yolları ṭabʿa āsān olmışdur her ṭāyifeye (27) bir millet cān gibi olmışdur yaʿnī her bir ṭāyifeye bir millet meşreblerine ḫoş olduğıyiçün cān gibi gelmişdür **[A67a]** (1)

(492) Me̱snevī

Ger muyesser kerdenī Ḥaḳ reh budī

Her Cuhūd u Gebr ezū āgeh budī

Eger Allāhuñ dīnde olan umūrı müyesser eylemesi (2) ṭarīḳ u me̱zheb olayıdı her **Cuhūd** u **Gebr** ol ḥaḳdan āgāh olurdı ammā ḥaḳḳuñ mücerred teysīr ü teshīl eylemesi (3) cānib-i ʿazāyimden ḳaṭʿ-ı naẓar yol olmadı kemā ḳāle'lāhu Teʿālā̱ *ve't-tebīʿū aḥsene māunzile ileykum minrabbikum* *ey el-ʿazāyimu* (4) *dūne'r-ruḫaṣi ve'n-nāsiḫu dūne'l-mensūḫi*[856]

---

[853] "Dinde ince eleyip sık dokumakan çekinin. Çünkü Allah dinde kolaylık göstermiştir. Dinin emirlerini gücünüz nispetinde yerine getiriniz."

[854] "Allah sizin için kolaylık ister, zorluk istemez." (Bakara, 185)

[855] Allah azimete uymayı sevidiği gibi ruhsatlarına uyulmasını da sever."

[856] "Rabbinizden size indirilenin en güzeline (Kur'an'a) tâbi olun." (Zümer, 55) Yani farzlarda ruhsat olmadan ve nâsih neshetmeden tâbi olun."

pes Allāhuñ dīnde müyesser eylemesini irtikāb eylemek maḥallinde lede'l-ḥācet (5) ḫūbdur ammā mücerred bu müyesser olanı meẕheb ittiḫāẕ eylemek merhūbdur

(493) Mes̱nevī

Deryekī gufte muyesser an buved

Ki ḥayāt-ı dil ġıdā-yı can buved

(6) Birinde dimiş ki Allāhuñ eylemesi oldur ki ol nesne ḥayāt-ı ḳalb ve ġıdā-yı rūḥ ola yaʿnī göñüle (7) ḥayātı ki ẕevḳ-ı bāṭındur cān-ı insānı ve rūḥ-ı ḥayvānīye ġıdā ola tā ṭāʿat-ı kerāhetile belki ḥużūr-ı ḳalb (8) ve leẕẕet-i nefs ola

(494) Mes̱nevī

Herçi ẕevḳ-ı ṭabʿ bāşed çün guẕeşt

Berneyāred hemçü şūre reyʿ u kişt

Zīrā her ne kim (9) ṭabʿ-ı insānīnüñ ẕevḳıdur çünkim geçdi ol ṭabʿ yuḳaru getürmez ve bitürmez şūre yir gibi *reyʿ u kiştī kişt* (10) kāf-ı ʿArabīnüñ kesriyile ekin ve *reyʿ* ḥāṣıl maʿnāsınadur yaʿnī insānuñ ṭabʿı göñülden ġıdā bulsa ve ṭāʿat (11) ṭarafına ol ṭabīʿatde ẕevḳ u leẕẕet ḳalmasa ol ṭabʿ-ı zemīn-şūre gibi ḥāṣıl getürmez ve ekdügi ṭāʿat (12) tuḫmını bitürmez egerçi ṭabʿ-ı insānī ḥayāt-ı dilden ḳatʿ-ı naẓar olınsa ṭāʿatdan ẕevḳı yoḳdur ve lākin ḥayāt-ı (13) dil aña ġıdā olsa ṭāʿatdan ẕevḳ bulur farażā ṭabīʿatda ṭāʿat içün ẕevḳ olmasa belki ʿibādet ü ṭāʿatı (14) maʿa'l-kerāhet ḳılsa

(495) Mes̱nevī

Cuz peşīmānī nebāşed reyʿ-i ū

Cuz ḫasāret bīş n'āred beyʿ-i ū

Peşīmānluḳdan ġayrı olmaz (15) anuñ reyʿ ü ḥāṣılı ḫasāretden ġayrı öñine nesne getürmez anuñ beyʿi ve yāḫud ḫasāretden ġayrı (16) ziyāde nesne getürmez anuñ beyʿi *eḥabbu'l-ʿaʿmāle ilellāhi dūmihā*dur[857] ki insāna ol ʿamelden peşīmānluḳ gelmeye (17)

(496) Mes̱nevī

Ū muyesser ne'bved ender ʿāḳıbet

Nām-ı ū bāşed muʿasser ʿāḳıbet

Ol ṭabʿında ẕevḳ olmayan ṭāʿatı ṣafā-yı ḫāṭırla (18) ḳılmayan kimesne ʿāḳıbetinde ṭāʿat içün müyesser olan kimselerden olmaz belki anuñ nāmı ʿāḳıbetde muʿasser (19) olanlardan olur ve yāḫud muʿasser ʿāḳıbet anuñ nāmı olur neʿūẕü billāh bu beytde bu ḥadīs̱-i şerīfe işāret (20) vardur ki ittifāḳ üzre **Ḥażret-i ʿAlī**den mervīdür ***ḳāle ʿaleyhi's-selām mā minkum mineḥadin illā ve ḳad*** (21) ***kutibe maḳʿaduhu mine'n-nār ve***

[857] "Allah katında en sevimli amel devamlı olandır."

maḳʿaduhu mine'l-cenneti ḳālū efelā nettekilu ʿalāḳitābinā yā Resūlallāh ḳāle iʿmelū fekulle muyesserun (22) *limā ḫuliḳa lehu*[858] yaʿnī ʿamel eyleñ pes her kes muvaffaḳ u müsehhil olmışdur ḫayrdan ve şerden ḫalḳ olunduġı ʿamel (23) içün yaʿnī ezelde ehl-i cennet olana bu dünyāda sebeb-i cennet olan aʿmāl müyesser ü āsāndur ve ehl-i cehennem [olana (24) mūṣıl-ı dūzaḫ olan aʿmāl müyesser ü āsāndur ve bi'l-ʿaks ehl-i cennete ehl-i cehennem] ʿameli muʿasser ve keẕālik ehl-i (25) cehenneme ehl-i cennet ʿameli muʿasserdür nitekim **Ḥażret-i Ḥabīb-i Ekrem** ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem bu beyti tefsīr buyurdılar (26) *feemmā men kāne minehli's-saʿādeti feseyusseru lıʿameli's-saʿādeti ve emmā men kāne minehli'ş-şeḳaveti feseyusseru* (27) *liʿameli'ş-şeḳāveti ṡumme ḳara'e feemmā men aʿṭā ve't-teḳā ve ṣaddeḳa bi'l-ḥusnā fesenuyessiruhu li'l-yusrā ve emmā men baḫile ve's-taġnā ve keẕẕebe* [A67b] (1) *bi'l-ḥusnā fesenuyessiruhu li'l-ʿusrā*[859]

(497) Mesnevī

Tū muʿasser ezmuyesser bāz dān

ʿĀḳıbet bi'nger cemāl-i īn u ān

Sen muʿasseri müyesserden girü (2) yāḫud āşkāre bil taʿsīr olınan kimse ile Ḥaḳḳı ẕevḳ-ı ṭabʿ ve şevḳ-ı ḳalble eylese müyesserdür ve limā ḫalḳ lehine (3) muvaffaḳdur ve her kim maʿa'l-kerāhet ḳılursa muʿasserdür bu maʿnālar ʿāḳıbet naẓar iledür zīrā çoḳ kimse olur ki (4) evāyilinde muʿasser olur evāḫırınde müyesser olur ve bi'l-ʿaks daḫı olur pes *inneme'l-aʿmālu bi'l-ḫavātimu*dur[860] anuñçün (5) *ʿāḳıbet bi'nger* didiler

(498) Mesnevī

Deryekī gufte ki ustādī ṭaleb

ʿĀḳıbet-bīnī neyābī derḥaseb

Ḥaseb ābā vü ecdādla (6) olan şeref ü müfāḫarata dirler pes ṭūmārda daḫı dimiş ki bu yolda bir üstād ṭaleb eyle ki *er-refīḳu* (7) *ṡumme't-ṭarīḳ*[861] dinilmiş ve bu yola mürşidsiz giden yañulmışdur ve üstādı olmayanuñ ḥaḳḳında ne *lāustāde lehu feustādehu'ş-*

---

[858] "Hz. Peygamber, "Ateş ve cennette her birinizin yeri önceden belirlenmiştir ve Allah tarafından bilinmektedir." dedi. Sahabeler "Ya Resulallah, kaderimize bakıp tembellik mi yapalım?" diye sorduklarında O da "Hayır, çalışıp salih amel işleyin. Herkes ameline göre Allah'ın yardımını görüp o amel, kendisine kolaylaştırılacaktır." dedi." Müslim, Kader 6-8; Tirmîzî, Kader 3; İbn Mâce Mukaddime 10 (Gültekin, İsmâîl Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi, s. 126)

[859] "Ehl-i saadetten olan kimseye gelince, ona saadet amelleri kolaylaştırılır. Şekavet ehline gelince, ona da şekâvet amelleri kolaylaştırılır. 'Bundan sonra kim verir ve sakınırsa; en güzeli de doğrularsa biz de onu en kolaya hazırlarız. Ama kim cimrilik ve istiğna ederse; en güzeli de yalan sayarsa biz de ona en güç olanı kolaylaştırırız." (Leyl, 5-10)

[860] "Ameller sonuçlara göredir.

[861] "Önce refik, sonra yol."

şeyṭān[862] (8) ḳavli ṣādıḳ olmışdur *yā eyyuhe'l-leẕīne āmenu't-teḳullāhe ve'b-teġū ileyhi'l-vesīleti*[863] āyetinde ehl-i taḥḳīḳ-i (9) vesīleden murād mürşid-i rıfḳdur dimişlerdür ve daḫı *fe's'elū ehle'ẕ-ẕikri in kuntum lāta'lemūn*[864] āyeti üstād (10) u muʿallimüñ ṭalebi içündür diyü yād ḳılmışlar ve bunlar ems̱āli āyāt u aḫbārı üstāduñ ṭalebi ḥaḳḳında çoḳ (11) tālī olmışlardur lāsiyyemā **Ḥażret-i Mūsā**nuñ ulu'l-ʿazm iken **Ḥażret-i Ḫıżr**ı ṭaleb eylemesinde olan (12) emr bu ḫuṣūṣa delīl-i ḳāṭıʿ ve burhān-ı sāṭıʿdur pes ḥaseb ü nesebde ʿāḳıbet nebīlik ve ehl-i yaḳīnlik (13) bulamazsın ve ḥaseb ü neseble ʿāḳıbet-i kāra ve nihāyet-i ʿulūm u esrāra vāḳıf olamazsın eger ābā vü ecdādda (14) olan ʿulūm u kemālüñ **[P30b]** insāna nefʿi olayıdı **Ḥażret-i Nūḥ**uñ oġlı ḥaḳḳında *innehu leyse leke min ehlike*[865] dinilmezdi (15) ve **Ḥażret-i Ḫıżr** ol veled-i şeyḫ-i ṣāliḥi ḳatl ḳılmazdı ve berfaḥvā-yı *inne ekremekum ʿindellāhi etḳākum*[866] etḳā-yı nās (16) ekrem-i nās olmazdı eger ḥaseb ü neseble ʿāḳıbet nebīlik olayıdı *felāensābe beynehum*[867] dürüst olmazdı (17) ve **Selmān-ı Fārsī** āl-i **Resūl** degül iken *es-Selmānu minālī*[868] dinmezdi pes ṭarīḳ-ı Ḥaḳḳa sülūk itmege ḥaseb ü neseb (18) ve şeyḫ-zāde vü mollā-zāde vesīle olmaz belki bir mürşid-i vāṣıl ve üstād-ı kāmil lāzımdur ve daḫı üstād ṭalebinde (19) olan ʿāşıḳ u ṣādıḳları üstādı ḥaseb ü neseble cüst ü cū itmeyüp belki daʿvāya maʿnen ʿāşıḳa nişān didükleri (20) süziş-i ḥāl ve ʿışḳ-ı lāyezāl maʿdenin bul baʿdehu anuñ naẓarında yan yaḳıl zīrā ṭaleb-i mürşid-i kāmil ve mürebbī-yi fāżıl (21) her kese vācibdür nitekim bu maḥalle münāsib **Ḥażret-i Sulṭān Veled** ḳuddise sırrahu'l-ʿazīz **İbtidā-nāme**nüñ āḫırıne (22) ḳarīb buyururlar

Mes̱nevī

Ger birāder buved ü ger ferzend
Çünki in ʿışḳrā nemīverzend

Hemçü dīvend pīş-i men maġḍūb (23)
Ḫᵛor u merdūd çün cüz-i maʿyūb

[862] "Üstadı olmayanın üstadı şeytandır."
[863] "Ey Îmân edenler, Allah'tan korkun ve O'na vesile arayın. O'nun yolunda savaşın, ta ki muradınıza eresiniz." (Maide, 35)
[864] "Bilmiyorsanız, zikir ehline sorunuz." (Nahl, 43)
[865] "O asla senin ailenden değildir." (Hûd, 46)
[866] "Muhakkak ki Allah yanında en değerli olanınız, O'ndan en çok korkanınızdır." (Hucûrât, 13)
[867] "…artık aralarında akrabalık bağları kalmamıştır." (Mü'minûn, 101)
[868] "Selman bizim âlimizdendir." Taberânî, Mu'cemu'l-Kebîr VI/212(6040) (Gültekin, İsmâîl Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi, s. 143)

Bāşed ezmen naṣībişan laʿnet
Merg-efşan merā beh in niʿmet (24)

Ḫᵛīş-i men ust k'ū çü men bāşed
Ṭālib-i vaṣl-ı zu'l-minen bāşed

Üns-i ū yā Ḫudā buved beḫod
Çeşm-i ū derliḳā buved beḫod (25)

Bāşed ender ṭaleb zicān u zidil
Müteneffir buved ziāb u zigil

Derṭaleb nefsrā kuned bi'smil (26)
Gerded ū ḫāk-ı pāy-ı ṣāḥib-dil[869]

(499) Meṡnevī
ʿĀḳıbet dīdend her gūn milletī
Lācerem geştend esīr-i zilletī

Bu beytde bilāüstād lafẓı (27) mā-ḳablinde olan beyt ḳarīnesiyile muḳadder olmışdur ve iʿtimāden *el-fehmu'l-ʿālim* ḳarīnenüñ ḳıyāmı sebebiyile **[A68a]** (1) naẓmda maḥẕūf olmışdur zīrā maʿnā ʿāḳıbet gördiler ve bilāüstād nihāyet kāra naẓar ḳıldılar her güne milel-i sālife (2) vü ümem-i sābıḳa yaʿnī mürşid-i kāmile vü mürebbī-yi fāżıla mürācaʿatsız her bir millet ʿāḳıbet gördiler ve kendüleri ʿāḳıbet-bīn ẓann (3) idüp ṭarīḳ-ı necātda s̱ābit-ḳadem zuʿm itdiler *lācerem bilāittibāʿ* enbiyā esīr-i zillet ü ḍalālet oldılar eger kendü (4) bilgileriyile olan ʿāḳıbet-bīnlikden geçseler ve enbiyā-yı ʿiẓāma tābiʿ olsalar ve anları mürşid ü üstād ittiḫāẕ ḳılsalardı (5) esīr-i ḍalālet ü ġavāyet olmayalardı dimek olur

(500) Meṡnevī
ʿĀḳıbet dīden nebāşed dest-bāf
V'er ne key būdī bedinhā iḫtilāf

---

[869] Başında bu aşk esmeyen kişi ister kardeş olsun ister oğul, bana göre hak yoldan sapmış hor ve merdut şeytanlardır. Benden onlara giden nasip sadece lanettir. Benim için ölüm saçmak böyle bir nimetten daha iyidir. Minnetler sahibi olanın vaslını talep edeni kendim gibi kabul ederim, özüm odur. Onun ünsiyeti bizzat yâ Hudâ'dır, gözleri de bizzat likâdadır. Candan ve gönülden talep ederse su ve balçıklıktan uzaklaşır. Nefsi için besmeleyi talep eder ve bir gönül sahibinin hâk-i pâyine döner.

(6) ʿĀḳıbet görmek dest-bāf olmaz yoḫsa dīnlerde ḳaçan iḫtilāf olurdı yaʿnī ʿāḳıbet-bīn (7) olmaḳ ve nihāyet kāra naẓar ḳılmaḳ ve ḥaḳīḳat-ı ḥāli bulmaḳ el örgüsi olmaz ki sen bunları suhūletile ele getüresin (8) ve kendüñi ḥaḳīḳat-bīnüñ mertebesine bilāüstād yitüresin eger bu ʿāḳıbet-bīnüñ dest-i bāf gibi sehl olayıdı (9) ḳaçan dīnlerde ve aṣḥāb-ı āyīnlerda iḫtilāf olurdı pes bunlarda bu iḫtilāf ḥaḳīḳat-bīn olmaduḳlarından ve üstāda (10) mütābaʿat u ḫıdmet ḳılmaduḳlarından olur *ve lāyezālūne muḫtelifīne illā men raḥime rabbuke*[870] feḥvāsı üzre raḥmet-i Rabbu'l-ʿālemīn (11) enbiyā vü evliyāyı bu iḫtilāfātdan ḫalāṣ ḳılmışlardur ve ṭarīḳ-ı tevḥīdī bunlara mübeyyin olmışdur bunlardan ġayrīsi (12) ve bunlaruñ tevābiʿinden ayrusı iḫtilāfda ḳalmışdur

(501) Meṡnevī

Deryekī gufte ki ustā hem tuyī

Z'an ki ustārā şināsā hem tuyī

(13) Bir ṭūmārda daḫı kāmilu'l-ʿaḳl olanlara nisbet dimiş ki üstād ü mürşid hem sensin zīrā üstād ü mürşidi ʿālim (14) ü şināsā olan hem sensin eyle olıcaḳ bu mertebeye kemāl ki sende ola ve ḳalbüñ vaḥdet-i muṭlaḳayı bula (15) ve her ḥālde Ḥaḳ saña hādī vü mürşid ola

(502) Meṡnevī

Merd bāş u suḫre-yi merdan meşev

Rev ser-i ḫod gīr u ser-gerdan meşev

(16) Yaʿnī müstaḳillen sen daḫı merd ol ve ẕebūn u maġlūb-ı merdān olma yüri kendü başuñı ṭut mürşid ṭalebinde (17) ḥayrān u ser-gerdān olma bu mertebe-yi evliyāʾullāhdan ẓāhiren mürşide ḫıdmet itmeyen **Üveysī**lere göre ve Ḫudā-perverlere (18) göredür **Üveysī**ler anlardur ẓāhiren şeyḫ ü mürşidi olmaya ve ṣūreten ḫıdmet-i meşāyıḫ ḳılmaya lākin muġāyir velīnüñ (19) rūḥāniyeti anı terbiyye vü irşād ḳıla ammā bu gurūhuñ daḫı ekṡeri baʿde'l-kemāli lāʿaniḥtiyāc bir mürşide irtibāṭ eylemişlerdür (20) ve bu gurūhda meşhūr olan evliyādan **Şeyḫ ʿAṭṭār Ḥażretleri**dür ki ẓāhiren şeyḫleri maʿlūm olmamışdur ve **Ḥüseyn** (21) **Manṣūr Ḥażretleri**nüñ rūḥāniyeti anı terbiyye ḳılmışdur ve ṡāniyen **Ḥasan-ı Harrekānī Ḥażretleri**dür ki ẓāhiren şeyḫleri yoḳdur (22) maʿnen **Bāyezīd Ḥażretleri**nüñ rūḥāniyeti anları terbiyye ḳılmışdur ṡāliṡen **Bahāʾu'd-dīn-i Naḳş-bendī** Ḥażretleridür ki (23) anlaruñ daḫı ẓāhiren şeyḫleri yoḳdur maʿnen **ʿAbdu'l-ḫālıḳ-ı Ġucdevānī**nüñ rūḥāniyetleri terbiyye ḳılmışdur pes bu mertebe (24) kemāle irenlere nisbet üstāda ḫıdmet nefsu'l-emrde taḥṣīl ḥāṣıl olur keẕālik Ḫudā-perverlere

[870] "Rabbinin merhamet ettiğinin dışındaki farklılıklar bitmez."

daẖı mürşid (25) lāzım olmaz zīrā anlar daẖı cez̠be-yi Ḫudā sebebiyile yolda ḳalmaz lākin şu iki ṭāyifeden māʿadāsı eger ẖıdmet-i (26) üstād ḳılmazlarsa ve mürşid ü muʿallime tabiʿ olmazlarsa nāḳış ḳalurlar ve ʿulūm-ı dīn ü esrār-ı yaḳīnden bīnaṣīb (27) olurlar bunlara suẖre-yi merdān olma ve kendü tedārikūñde ol mürşid ṭalebinde ḥayrān dinilmez zīrā bu ṭūmāruñ [A68b] (1) sözi bu iki ṭāyife ḥaḳḳındadur ġayrılara alınmaz

(503) Mes̠nevī

Deryekī gufte ki in cümle yekist

Her ki ū du bīned aḥvel merdekist

(2) Birinde daẖı dimiş ki bu cümle aḳvāl-ı muẖtelife biḥasebi'l-ḥaḳīḳa birlikdür her şol kimse ki anı görür ve biri birine (3) żıdd bulur şaşı ercugezdür ve baṣar-ı baṣīreti kejdür *biḥasebi'l-merātibi ve'l-aḳvāli ve'l-efʿāl* olan (4) iẖtilāfātdan ḥaḳīḳatüñ iẖtilāfı ve aḥkām-ı dīniyyenüñ tenāḳuṣ u teġāyüri lāzım gelmez lākin her bir mertebenüñ ḥükmi lāzım (5) olan maḥalle ṣarf olınsa mütenāḳıż olmaz nitekim kes̠erāt ve iẖtilāfāt-ı vaḥdet-i z̠āta ḫalel virmez (6) *fefīkulli şey'in lehu āyetün tedullu ʿalāennehu vāḥid*[871]

(504) Mes̠nevī

Deryekī gufte ki ṣad yek çun buved

İn ki endīşed meger mecnun buved

(7) Birinde daẖı dimiş ki yüz niçe bir olur bunı kim endīşe eyler meger mecnūn ola vezīr-i tezvīrüñ ehl-i taḳlīd olması (8) bu beytden tefehhüm olur nitekim aṣḥāb-ı taḳlīdüñ ḥāli budur ki erbāb-ı tevḥīdüñ kelāmı vāsıṭasıyıla vaḥdet-i (9) muṭlaḳaya iḳrār eylerler ve nuṭka getürüp anı söylerler ammā taḥḳīḳan tevḥīd kendü maḳāmları olmaduġıyiçün her bār ki (10) kes̠rāt-ı muẖtelife ve efʿāl-i mütenevvıʿaya naẓar olınsalar tevehhüm iderler ki bu kes̠ret ü tefriḳa żıdd-ı vaḥdet ola *pes ṣad yek* (11) *çun buved* dirler ve vaḥdet ne yüzden mir'āt-ı kes̠rātda mütecellī ve kes̠ret ne cihetden vaḥdetile mütecellīdür bilmezler ve şerīʿat (12) u ṭarīkat u ḥaḳīḳatde vāḳıʿ olan aḥkām-ı mütenevviʿa ve aḳvāl-i muẖtelifenüñ [P31a] iẖtilāfātı biḥasebi'l-merātib idügin fehm (13) ḳılmazlar nitekim vezīr-i tezvīr bu gūne olan aḳvāl-i muẖtelifenüñ ḥaḳīḳatin bilmedi ve merātib ü eşẖāṣa naẓar (14) ḳılup muvaḥḥid olmadı

(505) Mes̠nevī

Her yekī ḳavlist żıdd-ı hem-diger

Çün yekī bāşed yekī zehr u şeker

[871] "Her şeyde O'nun birliğini gösteren bir ayet vardır."

Zīrā bu aḳvālden (15) her biri bir ḳavldur ki biri birinüñ żıddıdur pes nice bir olur biri zehr ve biri şekker ki *eż-żıddāni* (16) *lāyectemiʿān*[872]dur neʿam merātib-i ḥasebiyile ve ṣūret-i iʿtibārıyıla likulli şeyʾin eṡerü ve likulli nebāʾin müsteḳarr ve daḫı *ve likulli maḳālin maḳāl* (17) *ve likulli ʿamelin ricāl*[873] dinür ve zehr ü şekker muġāyir ʿadd olınur zīrā vücūda her mertebenüñ bir āḫar ḥükmi (18) vardur kemā ḳīle

Beyt

Her mertebe ezvucūd ḥukmi dāred

Ger ḥıfẓ-ı merātib nekunī zındīḳī[874]

ve lākin bu iḫtilāfāt (19) istiʿdādāt-ı muḫtelife ṣāḥiblerinden ḥāṣıl olur ve merātib-i keṡīre iʿtibārıyıla ẓuhūra gelür ammā maʿnāya naẓar (20) olunsa eger bu aḳvāl-ı muḫtelifede ve eger ʿālemde olan eşyā-yı mütenevvıʿa vü efʿāl-i mütekeṡṡirede iḫtilāf ḳalmaz ve münāḳażat (21) u muġāyeret olmaz

(506) Meṡnevī

Tā zizehr u ezşeker dernu'gẕerī

Key tu ezgülzār-ı vaḥdet bū beri

Mādām ki sen zehr ü şekker (22) ve nefʿ ü żarar ḳaydından geçmeyesin ve cemīʿ-i eżdāduñ miyānını tevḥīd eylemek şarābın içmeyesin ḳaçan gülzār-ı (23) vaḥdetden rāyiḥa alursın ve ne vechile vaḥdet-i muṭlaḳayı bulursın eger eżdād u envāʿa baḳarsañ Ḥaḳḳı (24) yād ḳılursın pes gülzār-ı vaḥdete giren anı esmā-yı müteżādde ve evṣāf-ı müteḳābile ve efʿāl-i mütenevviʿa ile mütecellī (25) görendür ve daḫı *ve huve'l-evvelu fīʿayni āḫırıyyetihi ve'l-āḫıru fīʿayni evveliyyetihi ve'ẓ-ẓāhiru fīʿayni bāṭıniyyetihi ve'l-bāṭınu* (26) *fīʿayni ẓāhiriyyetihi*[875] diyendür bu mertebe *eż-żıddāni lāyectemiʿān* mertebesidür zehr ü şekker ve nefʿ u żarar bunda berāberdür (27) maġz-ı ʿaynımuzdur ve muḥyī ʿayn-ı mümītdür ve ḳābıż ʿayn-ı bāsıṭdür *ve ḳusse ʿalāhāẕā sāyiri'l-eżdād*[876]

[A69a] (1)

(507) Meṡnevī

İn nemaṭ v'in nevʿ deh ṭūmār u du

Bernüvişt an dīn-i ʿīsārā ʿadū

---

[872] "Zıtlar bir arada olmaz."

[873] "Her sözün bir söyleyeni, her amelin de bir yapanı vardır."

[874] "Her bir mertebe vücûddan bir hüküm taşır. O mertebeleri koruyamazsan zındık olursun." İkinci mısraın vezni bozuktur.

[875] "O, âhiriyyet içinde evveldir. Evveliyeti içinde âhirdir. Bâtınıyyeti içinde zâhirdir. Zâhiriyyeti içinde bâtındır."

[876] "Diğer zıtları sen kıyas et."

Bu üslūb ve bu nevʿ on iki ṭūmārı ol ʿĪsā̱ (2) dīnine ʿaduv olan vezīr yazdı bir nemaṭ ve bir nevʿ dimelerinden bu maʿnā̱ münfehim olur ki **Mes̱nevī-yi Şerīf**de vāḳıʿa (3) vü mektūbe olan kelimāt-ı muḫtelife anuñ ṭevāmīrinüñ aḳvāl-i muḫtelifesi olmaya belki ancaḳ anuñ iḫtilāfını bu **Mes̱nevī-yi Şerīf**de (4) mesṭūre olan elfāẓ-ı manẓūme vü muḫtelifeye teşbīh ü tems̱il olur ve bu gūne muḫtelife sözler söyledi (5) dimek olur pes mes̱el olmaz mis̱āl olur ve daḫı anuñ ṭūmārı on ikidür ve **Mes̱nevī-yi Şerīf**de mektūbe (6) olan *deryekī gufte* on altıdur şehādet eyler ki bu anuñ ʿaynı olmaya belki bundan murād iḫtilāfāt-ı aḥkām-ı (7) şerʿiyye ve muġāyerāt-ı merātib-i merʿiyye ola tevfīk ü tevṣīh olunduğı üzre vezīr-i pür-tezvīr ve bir **İncīl**üñ (8) aḥkāmını ḥaḳīḳate muġāyir ve mütenāḳıż zuʿm idüp ol aḥkām-ı mütenevvıʿa vü muḫtelife ile bir nice gurūhı tefriḳa (9) vü iḫtilāfa bıraḳduğı gibi ṭāyife-yi muḳallide daḫı aḥkām-ı muḫtelife-yi şerʿiyyeyi tevfīḳ idemekdiklerinden ve cemʿiyyet-i (10) cānibine gidemediklerinden ***setefteriḳu ummetī ilā̱sebʿīne ve s̱elā̱s̱ete firḳaten kulluhum fi'n-nāri illā vaḥdetun***[877] ḳavlinüñ mūcebince (11) yitmiş üç fırḳa olup ve bu cümleden fırḳa-yı nāciye cāmiʿ-i cemīʿ-i merātib olan ehl-i tevḥīd oldı ki ṭarīḳ-ı (12) aʿdl u evsaṭı iḫtiyār ḳıldı mes̱elā yalıñuz **Cebrī** olmadı ve bi'l-külliye **Kaderī** daḫı olmadı ve **Muʿtezile** meẕhebinde (13) daḫı ḳalmadı maʿahāẕā yine bunlaruñ edille vü meẕhebiyile maḥallinde ʿamel ḳıldı vallāhu aʿlem

Beyān-ı ān ki īn iḫtilāfāt (14) **derṣūret rūşenest nī derḥaḳīḳat**[878]

(508)

Ū ziyek-rengī-yi ʿĪsā̱ bū nedaşt

V'ezmizāc-ı ḫumm-ı ʿĪsā̱ ḫū nedaşt

(15) Ol muḳallid vezīr ve ol aḥvel-i pür-tezvīr **Ḥażret-i ʿĪsā̱**nuñ yek-rengligi mertebesinden rāyiḥa vü zevḳ (16) ṭutmadı ve **Ḥażret-i ʿĪsā̱**nuñ mizācı küpinden ḫūy ṭutdı ve Ḥaḳ muḥabbetinüñ boyalanan göñli boyamadı (17)

(509) Mes̱nevī

Cāme-yi ṣad-reng ezan ḫumm-ı ṣafā

Sāde vü yek-reng geştī çün ṣabā

Yüz renkli cāme ol ṣafā ḫummı (18) olan mizāc-ı ʿĪsā̱dan sāde vü yek-reng olurdı ṣabā gibi mizāc-ı ʿĪsā̱yı teşbīh idüp kübi (19) aña mużāf ḳılmaları **Ḥażret-i ʿĪsā̱**nuñ ẓāhirde daḫı ṣabbāġ olduḳları mülābese sebebiyiledür ki erbāb-ı tevārīḫ (20) naḳl idüp ʿĪsā̱

[877] "Ümmetim yetmiş üç fırkaya ayrılacak. Biri hariç hepsi ateştedir

[878] Bu ayrılıkların görünürde olup hakikatte olmadığının beyanındadır.

Ḥażretleri ṣabbāġ olmışdur dimişler Ravżatu'ṣ-Ṣafāda bu vechile mesṭūrdur ki (21) baʿżılar ḥavvāriyyūn ṣabbāġlar idi dirler bir gün Ḥażret-i ʿĪsā ʿaleyhi's-selām ḥavāriyyūnuñ dükkānına uġrayup (22) aḥkām-ı İlāhiye ve kendünüñ nübüvvetine iḳrār u mutābaʿat ve inḳıyād itmege daʿvet eyledi ḥavāriyyūn daḫı Ḥażret-i (23) ʿĪsānuñ ṣıdḳ-ı nübüvvete delālet ider muʿcize istedükde ʿĪsā ʿaleyhi's-selām anlaruñ boyayacaḳ topların alup (24) bir kübe bıraḳdı ve çıḳarduḳda her kesüñ esbābı kendü murād itdükleri levnle mülevven olup ḥavāriyyūn muʿcize-yi (25) mezbūreyi gördüklerinde Ḥażret-i ʿĪsāya īmān getürdiler ve bu vechile daḫı rivāyet olınur ki Ḥażret-i ʿĪsānuñ (26) māderi Meryem ʿaleyhime's-selām ʿĪsā Ḥażretlerini bir ṣabbāġa şākirdlige virüp bir gün ṣabbāġ mühimmātına gidüp (27) Ḥażret-i ʿĪsāya didi ki ḥālā dükkānumuzda olan esbāb her birine ne rengde olacağına nişān itmemişdür [A69b] (1) ben gelince anları nişānınca boyayasın diyü sipāriş idüp gitdükde Ḥażret-i ʿĪsā ʿaleyhi's-selām (2) s̱iyābuñ cümlesin bir kübe vażʿ eyledi ve üstādı geldükde s̱iyābı didügüm gibi eyledüñ mi diyüp ʿĪsā ʿaleyhi's-selām (3) daḫı cümlesin bür küpe vażʿ itdüginden ḫaber virüp üstādı niçün böyle eyledüñ anlaruñ aṣḥābı her biri (4) bir dürlü reng murād itmişler idi diyü teng-dil pes Ḥażret-i ʿĪsā mübārek elin küpe ṣoḳup bunları (5) iḫrāc itdükde her kesüñ s̱iyābı istedügi levnle mülevven çıḳmaġıla ḥavāriyyūn ol maḥalde ḥāżır olmaġın Ḥażret-i (6) ʿĪsāya īmān getürdiler nitekim eks̱er-i tevārīḫ ehli bunı böyle yazmışlar ve ehl-i tefsīr daḫı *felemmā eḥasse* (7) *ʿĪsā minhumu'l-kufre ḳāle men enṣārī*[879] āyetinde buña işāret ḳılmışlardur Muḥaşşī-yi Beyżāvī olan Şeyḫ-zāde Merḥūm (8) Ḥāşiye-yi Beyżāvīde dir ki *ḳāle ehlu't-tevārīḫi inne ummihi sellemet ilāṣabbāgi feerāde'ṣ-ṣabbāġu en yuġayyibe yevmen libaʿżı* (9) *muhimmātihi feḳāle lehu hunā s̱iyābun muḫtelifetun feḳad caʿalte ʿalākulli vāḥidin minhā ʿalāmeten feeṣbeġahā bitilke illā elvānu feedḫale'l-cemīʿa* (10) *ʿĪsā fīcubbin vāḥidin ferciʿu'ṣ-ṣabbāġu ve se'ele feaḫberehu bimā faʿalehu fekāle ḳad fesedte's̱-s̱iyābe feaḫrece s̱evben aḫḍara* (11) *ve s̱evben aḥmera ve s̱evben eṣfera ve s̱evben ebyaża kemā yurīdu'ṣ-ṣabbāġu feteʿaccebe'l-ḥāżırūne minhu ve āmenū bihi ve humu'l-ḥavāriyyūn*[880] ve cāme-yi (12) ṣad-rengden murād cāme-yi vücūd-ı insānīdür ki elvān-ı aḫlāḳ-ı beşeriyetile mülevven ve ṣıfat-ı nefsāniyetile munṣabıġ u mülevven (13)

[879] "İsa, onlardaki inkârcılığı sezince: Allah yolunda bana yardımcı olacaklar kimlerdir? dedi." (Âli İmran, 52)

[880] "Tarih ehli der ki; annesi onu bir boyacıya teslim etti. Boyacı bir gün bazı mühimmatı boyamasını istedi. Ona 'burada farklı elbiseler var, her birini bir renge boya' dedi. İsa hepsini tek bir küpte boyadı. Geri dönen sabbâğ ne yaptığını sordu. İsa da ne yaptığını anlattı. Sabbâğ 'Sen elbiseleri bozdun' dedi. Bunun üzerine sabbâğın istediği gibi, İsa yeşil, kırmızı, sarı ve beyaz renkli elbiseleri çıkardı. Orada bulunanlar şaşırıp iman ettiler. Onlar da havarilerdi."

ve Ḥażret-i ʿĪsā̱nuñ mizācı kübünden yek-reng olması ol Ḥażretüñ şerʿine ve ḳalbine dāḫil olanlaruñ vücūdı cāmesi (14) elvān-ı iḫtilāfāt-ı beşeriyyeden ḫalāṣ olup nūr-ı tevḥīd ile boyanması ve ṣabā gibi ṣafā bulmasıdur fe'fhem (15)

(510) Meṡnevī

Nist yek-rengī ezū ḫīzed melāl

Bel miṡāl-i māhī vü āb-ı zulāl

[P31b] Ve bu tevḥīdüñ yek-rengligi ol yek-renglik degüldür andan (16) sālike melālet ḥāṣıl ola belki ol bīrenklik ʿālemi āb-ı zülāl gibi ve aña müstaġraḳ olanlar māhī gibi anuñile zinde (17) olup ve anuñile ḥayāt bulup ʿıyş u nūş ḳılur

(511) Meṡnevī

Gerçi derḫuşkī hezāran renghast

Māhiyanrā bāyubūset cenghast

(18) Egerçi bu ḳuruluḳda yaʿnī bu ʿalem-i ṣūretde hezārān nuḳūş u elvān (19) vardur lākin māhiyān-ı baḥr-ı vaḥdet enbiyā vü evliyānuñ yubūsetile cengleri vardur yaʿnī ʿālem-i keṡretden iḥtirāz (20) u nefretleri vardur

(512) Meṡnevī

Kist māhī çist deryā dermeṡel

Tā bedan māned melik ʿazze ve cel

Māhī kimdür ve deryā ne şeydür (21) meṡelde ki tā aña beñzeye melik-i ʿazze ve cell yaʿnī bu meṡel degül miṡāldür sen vaḥdet bīrengligini deryāya ve dünyāyı (22) rengligine ḳıyās itme

(513) Meṡnevī

Ṣad hezāran baḥr u māhī dervucūd

Secde āred pīş-i an ikrām u cūd

Zīrā nice yüz biñ (23) baḥr u māhī bu vücūd ʿāleminde secde vü ʿubūdiyyet getürürler ol ikrām u cūd ṣāḥibinüñ ekṡer-i ikrām u cūddan mużāf (24) maḥẕūf ola pīş-i ān ẕī ikrām u cūd dimek ola ve yāḫud recülün ʿadl ḳabīlinden olup ol ʿayn-ı ikrām ve ʿayn-ı (25) cūd olan Ḥaḳḳuñ ḥużūrına secde getürürler dimek olur

(514) Meṡnevī

Çend bārān-ı ʿaṭā bāran şude

Tā bedān an baḥr-ı dür-efşan şude

(26) Bir nice bārān-ı ʿaṭā yaġıcı oldı ol Ḥażret ṭarafından bārān-ı evvel maṭarr bārān-ı s̱ānī yaġıcı maʿnās̱ınadur yaʿnī bir ḳaç (27) ḳaṭre bārān-ı ʿaṭā müteḳāṭir olmışdur tā ol bir ḳaç bārān-ı ʿaṭā sebebiyile bu baḥrler dür-efşān olmışdur [A70a] (1)

(515) Mes̱nevī

Çend ḫurşīd-i kerem efrūḫte

Tā ki ebr u baḥr-ı cūd āmūḫte

Ve iḥsān-ı Subḥānīden bir nice ḫurşīd-i kerem (2) şuʿlelenmiş ve ṭulūʿ eylemişdür tā kim baḥr-ı seḥāb-ı cūd u seḫā ve luṭf u ʿaṭā ögrenmişdür yaʿnī bir nice (3) ḫurşīd-i kerem ol Ḥażret cānibinden efrūḫte oldı ve ṭulūʿ ḳıldı tā kim bu ebr ü baḥrlerinden cūd u seḫā ögrendi (4) pes ḳıyās ile ol Ḥażretüñ ʿaẓm-ı şānını ki cemīʿ-i biḥār anuñ ḳulzüm-i cūdından bir ḳaṭre ve cümle neyyirāt anuñ (5) ḫurşīd-i kereminden bir ẕerre degül nıʿam-ı cihān anuñ ḫazāʾin-i niʿmetlerinden pür-behredür pes bu vechile deryā aña (6) mis̱āl olur

(516) Mes̱nevī

Pertev-i dāniş zede berḫāk u ṭīn

Tā ki şud dāne pezīrende zemīn

Ol ḫurşīd kerem-i (7) İlāhīden pertev-i dāniş ve lemʿa-yı şinās ḫāk u ṭīn üzerine urmış tā kim zemīn ol pertev vāsıṭasıyıla (8) dāne-peẕīrende oldı görmez misin

(517) Mes̱nevī

Ḫāk emīn u herçi dervey kāştī

Bīḫıyānet cins-i an berdāştī

(9) Ḫāk emīndür her ne tuḫmı ki zemīnde ekdüñ bilāḫıyānet belki maʿaziyāde anuñ cinsini andan ḳaldurduñ (10) yaʿnī zemīn içinde vażʿ itdügüñ tuḫm her ne ise ḫıyānet itmeksiz belki maʿaziyāde ***fīkulli sunbuletin miʾetu*** (11) ***ḥabbetin***[881] ol tuḫmuñ cinsini ḳaldurduñ

(518) Mes̱nevī

İn emānet z'an emānet yāftest

K'āftab-ı ʿadl bervey tāftest

Bu emīnligi (12) zemīn ol emānet-i İlāhiyyeden bulmışdur āftāb ṣıfat-ı ʿadl anuñ üzerine ṭāliʿ olmışdur yaʿnī (13) Ḥaḳ Teʿālā̱ zemīne ṣıfat-ı ʿadl ile tecellī idüp arż maẓhar-ı ism-i ʿAdldur dimekdür

(519) Mes̱nevī

[881] "Her başakta yüz tane bulunan bir tohumun hali gibi…" (Bakara, 261)

Tā nişān-ı Ḥaḳ neyāred nev-bahār (14)

Ḫāk sırhārā nekerded āşkār

Ḥaḳ nev-bahārı getürmeye nişāndan murād emrdür ki (15) pādşāhlaruñ emrine nişān dinür ve yā nişāndan murād emr-i Bārī ve ism-i ʿadāletüñ ās̱ārıdur ki iʿtidāl-i (16) zamāndur taḳdīr-i maʿnā̱ tā emr-i İlāhī ve yāẖud ṣıfat-ı ʿadāletüñ nişānı olan iʿtidāl rebīʿ-i nev-bahār (17) mevsimini getürmeye bu ḫāk ḫavfından olan esrārı āşkār eylemedi ve lisān-ı ḥālle her birinüñ ve bār u ezhār (18) u eşcār māfi'ż-żamīrin söylemedi hemān ki enbetellāhu'l-baḳl muḳteżāsınca Cenāb-ı Kirdigār (19) vāsıṭasıyıla esrār-ı ḫākı iẓhār eyledi her berg ü bār bir lisān olup ehl-i naẓẓāra ḥālini söyledi (20)

Beyt

İsteriseñ almaġa ḥikmet kitābından sebaḳ

Ḫāme-yi ḳudret ne yazmış ṣafḥa-yı eşcāra baḳ

Beyt (21)

Eşcār ki her varaḳı bir kitābdur

İdrāki olmayana bir varaḳ degül

(520) Mes̱nevī

An cevādī ki cemādīrā bedād (22)

İn ḫaberhā v'in emānet v'in sedād

Ol bir cevād ki bir cemāda virdi bu ḫaberleri ve bu emāneti (23) ve bu sedād u istiḳāmeti

(521) Mes̱nevī

Her cemādīrā kuned fażleş ḫabīr

ʿĀḳılanrā kerde ḳahr-ı ū ḍarīr

Her bir cemādı (24) anuñ fażl u iḥsānı ḫaberdār eyler ki cemīʿ-i ḫuṣūṣda Ḥaḳ Teʿālā̱nuñ emrine muṭīʿlerdür maʿahāẕā bunlarda (25) ʿaḳl u temyīz yoḳdur anuñ ḳahrı ʿāḳılları kör eylemişdür ʿaḳlı ve ḳuvveti ile anuñ ḳahrından ḫalāṣ bulmaġa (26) ḳādir olmadılar ve fikr ü ferāset ve nice biñ ḥikmet ü maʿrifetile anuñ ḳażāsından necāt bulamadılar mes̱elā ḥükemā-yı kāfirīn ve ʿuḳalā-yı müşrikīn gibi ki ʿaḳl u tedbīrde mū-şikāflar iken nefslerini ẓulmet-i şerer ve kudūret-i **[A70b]** (1) küfrden nūr-ı īmāna iḫrāc idemediler

(522) Mes̱nevī

Cān u dilrā ṭāḳat-ı an cūş nist

Bā ki gūyem dercihan yek gūş nist

(2) Cān u dile ol cūş u ṭāḳat yoḳdur yaʿnī Ḥaḳ Teʿālā̱ Ḥażretlerinüñ esrār-ı nihān u ḥikmet-i (3) bīpāyānını fehm ü idrāk eylemege cān u dil içün ol ṭāḳat ve aña lāyıḳ ḳudret yoḳdur bu rāz-ı pinhānı (4) kime söyleyem ki cihānda bir gūş yoḳdur yaʿnī bu cān u dil idrāk eylemege ʿāciz ü fürū-mānde ḳalduġı sırrı (5) kime söyleyem ki cihānda bunuñ istimāʿına lāyıḳ bir gūş yoḳdur *yek gūş nist* diyü nefʿi küllī eylemelerinden (6) murād *en-nādiru ke'l-maʿdūm*[882] mefhūmını işʿār eyler

(523) Meṣnevī

Her kucā gūşī bud ezvey çeşm geşt (7)

Her kucā sengī bud ezvey yeşm geşt

Her ḳande ki bir gūş var idi andan çeşm oldı yaʿnī her ḳande ki semʿ mertebesinde (8) bir kimse var idi ol Ḫudānuñ tevfīḳ ü hidāyetinden rü'yet ü müşāhede mertebesin buldı her ḳande ki bir seng (9) var idi andan yeşim oldı yaʿnī her yirde ki bir ḥacer-i lāyefhem ve cemād gibi ebkem kimse var idi ol Ḫudānuñ fażl (10) u ʿināyetinden yeşm oldı ve cevheriyyet mertebesin buldı

(524) Meṣnevī

Kīmyā-sāzest çi'bved kīmyā

Muʿcize-baḫşest çi'bved sīmyā

(11) Ol Ḫudāy-ı Teʿālā̱ kīmya düzicidür kīmyā ne olur muʿcizāt baġışlayıcıdur ve sīmyānuñ ne miḳdārı (12) vardur yaʿnī ol Ḥażreti kīmyāya teşbīh eylemek ne ifāde ḳılur eger ol kīmyā gibidür dinilse bu söz bīmaʿnā̱ (13) olur *kīmyā* şol iksīrdür ki nüḥās u ruṣāṣ maḳūlesi şeyleri sīm ü ẕeheb-i ḫāṣṣ eyler ve Ḫudāy-ı Teʿālā̱ (14) bu iksīrüñ ṣānıʿıdur keẕālik enbiyā vü evliyā her biri maʿnevī kīmyālardur ki küfr ü ʿiṣyān ve cehl ü ṭuġyān (15) mislerini ṭāʿat u īmāna ve ʿadl ü ʿirfāna tebdīl eylerler Ḥaḳ Subḥānehu ve Teʿālā̱ bu maʿnevī olan kīmyālaruñ daḫı (16) ḫālıḳ u ṣānıʿıdur pes aña [P32a] kīmyā dīnilse yirinde olmaz ol ṣānıʿ muʿcize-baḫşdur sīmyā ne ola (17) muʿcize şol ḫāriḳ-i ʿādātdur ki enbiyādan ġayrısı anuñ ityānında ʿācizlerdür zīrā ol ḫārıḳ-ı ʿāde (18) olan ḥālete anuñçün muʿcize dinildügi ḫalāyıḳı ʿāciz eyler ol ḫārıḳ-ı ʿāde eger evliyādan ẓuhūra gelse kerāmet (19) dinür ve sīmyā şol siḥre müşābih olan iḫtilātdur ki anuñ ḥaḳīḳati yoḳdur lākin üstādānı ṣanʿatla ʿuyūn-ı (20) nāsa mevcūd şeklinde gösterür meṡelā ehl-i şuʿbedenüñ baʿż-ı ṣanʿat-ı ġarībe gösterdükleri gibi (21)

(525) Meṣnevī

İn ṡenā guften zimen terk-i ṡenast

---

[882] "Nâdir olan yok gibidir."

K'in delīl-i hestī vü hestī ḫaṭast

Benden bu s̱enāyı dimek ve iḥṣā eylemek ʿayn-ı (22) terk-i s̱enādur zīrā ki bu s̱enāyı dimek vucūda delīl ü nişāndur ve vücūd ʿinde ehli'l-kemāl bir nevʿ-i ẕenb (23) ü ḫaṭādur belki aṣḥāb-ı kemālüñ nişānı Ḫudāy-ı Teʿālāyı bīşāyibe-yi vücūd kemāl-i ʿaczle s̱enā eylemekdür ve vücūd ile (24) olan medḥ ü s̱enāyı terk ḳılmaḳdur nitekim sulṭān-ı enbiyā ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem iḥṣā-yı s̱enā (25) eylemede vücūd u ḳudreti terk eyledi *ve lāuḥṣī s̱enā'en ʿaleyke ente kemā es̱neyte ʿalānefsike*[883] diyü söyledi (26)

(526) Mes̱nevī

Pīş-i hest-i ū bebāyed nist būd

Çist hestī pīş-i ū kūr u kebūd

Ol Ḫudānuñ vücūdı ḳatında nist ü fānī (27) olmaḳ gerek vücūd anuñ öñinde nedür *kūr u kebūd* arada ḳalmış şey'e dirler bunda vücūd ġayrı **[A71a]** (1) anuñ vücūdı ḳatında bīnefʿ ü bīmaʿnā dimeden ʿibāretdür pes vücūd-ı ġayruñ kebūd menzilesinde olduġı (2) bu ebyāt-ı şerīfe ile tefsīr buyurup dirler

(527) Mes̱nevī

Ger nebūdī kūr z'ū bü'gdāḫtī

Germi-yi ḫurşīdrā bi'şnāḫtī

Eger vücūd-ı (3) ġayr kör olmayayidi ondan eriyeyidi yaʿnī eger ġayrıda vücūd gören kör ve ḍarīr olmayayidi ṭalʿat-ı āftāb-ı vücūd (4) eḥadiyyetu'ẕ-ẕātuñ tecellīsinden maḥv u nābūd olayıdı ve hestī-yi mevhūmı āteş-i ʿışḳla pūte-yi şevḳde eriyeyidi ve'l-ḥāṣıl eger (5) Ḥaḳdan ġayrınuñ ve mā-sivā mertebesinde olan eşyānuñ vücūdı Ḥażret-i Ḥaḳḳuñ şuhūdından kör olmayayidi (6) belki anı kendinüñ vücūdında müşāhede ḳılayıdı buz gibi eriyeyidi ve fānī olayıdı ve ḫurşīdüñ germligini añlayayidi (7) yaʿnī ḫurşīd-i ḥaḳīḳatüñ nūr-ı pertevini ve anuñ te's̱īrini fehm ḳıldı pes vücūd-ı ġayruñ vücūd-ı Ḥaḳḳıla ḳāyim olduġını (8) bilmemesi ve andan ḫaberdār olmaması körligine delālet eyler

(528) Mes̱nevī

Ver nebūdī ū kebūd eztaʿziyet

Key fusurdī hemçü yaḫ in nāḥiyet

(9) *Reng-i kebūd* diyār-ı ʿAcemde reng-i mātemdür diyār-ı **Rūm**da siyāh reng reng-i mātem olduġı maʿnen ol vücūd-ı mā-sivā (10) taʿziyyetden eger kebūd olmayayidi yaʿnī Ḥażret-i Ḥaḳdan baʿīd olmaḳ māteminden ezraḳ-pūş şeklinde olmayayidi bu (11)

883 "Ben seni layıkıyla medh ü sena edemem. Sen zatını nasıl övmüşsen öylesin."

nāḫiyeñüz gibi ḳaçan ṭoñardı yaʿnī bu nāḫiye-yi mümkināt ve vücūd-ı kāyināt ḳaçan buz gibi müncemid olurdı (12) ve ġayriyyet mertebesinde mevcūd ḳalurdı belki ol Ḳadīm-i Muṭlaḳa ḳarīb ü ḳarīn olsayidi ve anuñ ẓuhūrını (13) kendülerüñ vücūdında muʿāyene ḳılsayidi ġayriyyetden eẟerleri ḳalmazdı kemā ḳāle'l-**Cüneyd** *iẕā ḳarane'l-muḥaddiẟu bi'l-ḳadīmi* (14) *lemyebḳa lehu*[884] eẟerun pes mevcūdātuñ mā-sivā vü ġayr mertebesinde mevcūd ü müncemid olması viṣāl-i Ḥaḳdan ve şuhūd u (15) vücūd-ı muṭlaḳdan kör u mehcūr ḳalmalarına şehādet eyler

Derbeyān-ı ḫasāret-i vezīr derīn mekr[885] (16)

(529)

Hemçü şeh nādān u ġāfil bud vezīr

Pençe mīzed bāḳadīm u nāguzīr

Pādşāh-ı **Cuhūd** gibi vezīr daḫı nādān u ġāfil idi mufāraḳati (17) mümkin olmayan ve emrinüñ ḳabūlı żarūrī vü lāzım olan ḳadīmle pençe urdı yaʿnī Ḥażret-i Ḥaḳḳa muḳābele ḳıldı zīrā (18) dīn-i **ʿĪsā̱** Ḥaḳ Teʿālā̱nuñ murād eyledügi dīn anuñ taġyīrine saʿy ḳılmaḳ Ḥaḳḳıla pençe urmaḳ gibi oldı (19) nāgüzīr lābud ü lāzım maʿnā̱sınadur

(530) Meẟnevī

Bāçunan ḳādir Ḫudāyī k'ezʿadem

Ṣad çü ʿālem hest gerdāned bedem

Ancılayın ḳādir bir (20) Ḫudāya pençe urdı ki ʿademden bir demde bu ʿālem gibi yüz ʿālem vücūda getürür

(531) Meẟnevī

Ṣad çü ʿālem dernaẓar peydā kuned (21)

Çünki çeşmetrā beḫod bīnā kuned

Senüñ naẓaruñda bu ʿālem gibi yüz ʿālem peydā eyler çünki senüñ çeşmüñi kendüsiyile görici eyleye yaʿnī kendü nūrıyıla (22) görici eyleye

(532) Meẟnevī

Ger cihan pīşet buzurg u bībunist

Pīş-i ḳudret ẕerreyī mīdan ki nist

(23) Eger cihān senüñ ḳatuñda ʿaẓīm ü bīpāyān ve bīnihāyetdür lākin Ḳadīr ü Ḳadīmüñ ḳudreti ḳatında bir ẕerre (24) bil bu ʿālemi ki ḥaḳīḳatde yoḳdur

---

[884] "Muhaddis geçmişle bir münasebet kurduğunda o artık ondan değildir."

[885] Bu hilede vezirin hasaretinin beyanı.

(533) Meşnevī

İn cihan ḫod ḥabs-i canhā-yı şumast

Hin revīd an sū ki ṣaḥrā-yı şumast

(25) Bu cihān ḫod sizüñ cānlarıñuzuñ ḥabsidür āgāh oluñuz ol cānibe gidüñüz ki ol cānib sizüñ ṣaḥrā vü teferrüc-gāhuñuzdur (26) ol ṭarafdan murād enbiyā vü evliyānuñ gitdükleri ***arżullāhi vāsiʿa***[886] ve mertebe-yi ḥaḳīḳatdür

(534) Meşnevī

İn cihan maḥdūd u an ḫod bīḥadest

Naḳş u ṣūret pīş-i an maʿnā sedest

Bu cihān-ı ṣūret maḥdūd ve ol cihān-ı maʿnā ḫod **[A71b]** (1) bīḥadd u bīnihāyetdür ve bu naḳş ve bu ṣūret ol maʿnā ʿāleminüñ öñinde ḥicāb u seddür bu ʿālem-i maʿnā dāyimā bu ʿālem-i ṣūretde (2) mutaṣarrıf ve anuñ ehli bu ʿālem ehlinüñ [üzerine ġālib u musallaṭdur pes bu ʿālem-i maʿnānuñ ehlinüñ ʿālem-i ṣūret ehli] (3) üzre ġalebe ve ḥükūmetinüñ beyānına şurūʿ idüp buyururlar

(535) Meşnevī

Ṣad hezāran nīze-yi Firʿavnrā

Derşikest ezMūsayī bāyek ʿaṣā

(4) **Firʿavn**uñ ṣad hezārān nīzesini yaʿnī bu ʿālem-i ṣūretüñ ehli olan **Firʿavn**uñ ve anuñ ʿaskerinüñ ālet-i ḥarb ü ḳıtālini (5) ol ʿālemüñ ehli olan bir **Mūsā**dan bir ʿaṣā ile ṣıdı

(536) Meşnevī

Ṣad hezāran ṭıbb-ı Cālīnus buved

Pīş-i ʿĪsā vü demeş efsus buved

(6) Bu ʿālemüñ ehlinden olan **Cālīnos**uñ ṣad hezārān ṭıbbı var idi ol ʿālemüñ ehlinden olan **Ḥażret-i ʿĪsā**nuñ (7) öñinde ve anuñ nefes-i mübārekinüñ ḳatında efsūs u bīhūde oldı zīrā bu ṭabābet-i ṣūrī ibrā-yı ekmehe ve ebraṣa u iḥyā-yı (8) mevtā eylemege ḳādir olmadılar **Ḥażret-i ʿĪsā**dan bu muʿcizeleri görüp ʿāciz ḳaldılar

(537) Meşnevī

Ṣad hezāran defter-i eşʿar buved (9)

Pīş-i ḥarf-i ummīyeş ʿar buved

Nice yüz biñ şiʿrlerüñ defteri ve şāʿirlerüñ efṣaḥı var idi ol ʿālemüñ bir ümmīsinüñ (10) ḥarfi öñinde ol eşʿār ʿayb u ʿar oldı yāḫud ol Ḥażretüñ ümmīligi ḥarfinüñ öñinde ʿumūmen defter-i eşʿār (11) ʿayb u ʿār oldı ümmīdeki *yā*laruñ evvelkisi nisbet içündür ve

[886] "Allah'ın yeri geniş değil miydi?" (Nisa, 97)

ikincisi vaḥdet içündür yāḫud (12) maṣdariyye ola żamīr-i ġāyib olan eş muḳaddemā [P32b] *ān maʿnā* dimekle işāret buyurduḳları ʿālem-i maʿnāya rāciʿdür ve eşʿāra (13) daḫı rāciʿ olsa cāyizdür ve lākin el-evvelīn evlā ve ümmīden murād Ḥażret-i Muḥammeddür ʿaleyhisselām ve ol (14) Ḥażrete ümmī dinilmede bir iki vech vardur evvelā bir şey oḳımayup ve üstāddan bir ʿilm taʿlīm eylemedügi içün ümmī didiler (15) ki anadan nice ṭoġdıyise ġayruñ taʿlīmine muḥtāc olmayup eyle ẓuhūr eyledi s̱āniyen ümm aṣl maʿnāsınadur pes ümmīden (16) murād ʿinde't-taḥḳīḳ ümmü'l-kitābdur ol Ḥażrete ümmī diyü ümm nisbet ḳılmaḳ anuñ ʿilminüñ ümmü'l-kitāba mensūb (17) olduġından ʿibāretdür ve ol Ḥażretüñ ʿaṣr-ı şerīfinde efṣaḥ-ı feṣāḥat çoḳ idiler ve Mekke-yi Mükerremeden (18) bunlaruñ bir nādiyeleri var idi gelüp ol mevżiʿde cemʿ olup biri birleriyile teḥaddī eylerlerdi ḥattā bu eclden (19) bergüzīde ve ʿālī-ḳadr sebʿa-yı muʿallaḳa ṣāḥibi idi şāʿir var idi kim anlaruñ şiʿri iʿcāz mertebesini bulmışdı (20) ve bunlaruñ her biri ʿalāsebīli't-teḥaddī şiʿrler getürüp bāb-ı Kaʿbeye taʿlīḳ ḳılmışdı çünkim ḫatem-i rusul muḳtedā-yı (21) küll Ḥażret-i Faḫr-ı Kāyināt ʿaleyhi ekmelu't-taḥiyyāt bunlaruñ daʿvetine baʿs̱ olınduḳda ve bunlara Ḥażret-i Ḥaḳ cānibinden (22) Ḳur'ān-ı ʿAẓīmle teḥaddī ḳılınduḳda aḳṣar sūreden bir sūreyi getürmege ve aña naẓīre dimege ʿāciz ü fürū-mānde olup (23) her birinüñ eşʿārı kendülere ʿayb gelüp giceyle Kaʿbe ḳapusından şiʿrlerini uġurladılar ve ol (24) Ḥażretüñ lisān-ı şerīfinde ẓuhūr eyleyen ḥurūf u kelimāt u ḥurūfūn naẓīresinden naẓīresine ḳādir olmayup (25) her biri iḫtifā ḳıldılar pes ol ʿālemüñ ehlinüñ bu ʿālem ehli üzre ġālib olduġına enbiyā-yı ʿiẓāmuñ bu muʿcizātı (26) ile istişhād buyurdılar ve her birinüñ muʿcizesi kendü ʿaṣrında olan ḳavmine her ne kār u ṣanʿat ġālib (27) oldıyısa ve ol ḳavmuñ içinde her ne ḥālet-i maḳbūle vü pesendīde geldise ol nebīnüñ muʿcizesi aña göre [A72a] (1) vāḳıʿ olmışdur mes̱elā Ḥażret-i Mūsā zamānında siḥre vü sāḥire raġbet ziyāde idi ki ḫalḳı baʿż-ı muḫayyilātla ʿāciz eylemişlerdi (2) Ḥaḳ Teʿālā ʿālem-i maʿnānuñ ehli olan Ḥażret-i Mūsānuñ ʿaṣāsını ejder eylemekle bunları ʿāciz ḳıldı ve devr-i ʿĪsāda (3) ṭıbb ʿilmi merġūb u muʿaẓẓam gelmişdi ve her bir ṭabīb ol zamān ḳavminüñ içinde nebī gibi mükerrem olmışdı Ḥaḳ Teʿālā (4) ʿālem-i maʿnānuñ ehli olan ʿĪsā Ḥażretlerini ibrā-yı ekmeh u ebraṣ ve iḥyā-yı mevtā[887] itmekle bunlara irsāl eyledi bunlar muʿcizeyi (5) görüp ʿāciz ḳaldılar ve Ḥażret-i Nebīnüñ zāman-ı şerīflerinde feṣāḥat u belāġata raġbet ḳılmışlar ve bir faṣīḥ (6) ü belīġi ʿaẓīmü'l-ḳadr ve celīlu'l-mertebe bilmişleridi Ḥaḳ Teʿālā Nebiyy-i Ümmī Ḥażretlerini bunlara baʿs̱ eyledi bunlar anuñ feṣāḥat (7) u

---

[887] "Yine Allah'ın izni ile körü ve alacalıyı iyileştirir ve ölüleri diriltirim." (Ali İmrân, 49)

belāġatından ḥayrān ḳaldılar ve anuñ mis̱lini ityānda ʿāciz oldılar pes her bir nebī bir āḫar nebīden ṣādır olan (8) muʿcizeyi iẓhāra ḳādirdür ve lākin kendi zamānında olan ḳavmi her neye raġbet eylerse bunlaruñ daḫı muʿcizesi (9) aña göre ẓuhūra gelmişdür

(538) Mes̱nevī

Bāçunin ġālib Ḫudāvendī kesī

Çün nemīred ger nebāşed ū ḫasī

Buncılayın ġālib ü ḳādir (10) bir Ḫudāvendüñ muḳābelesinde bir kimse niçün ölmeye eger o kimse ziyāde denī olmaya pes denī vü esfel olmasa (11) ifnā-yı vücūd idüp ḥayāt-ı ṭayyibe-yi ebediye ile bāḳī vü sermedī olurdı *bā* bunda muḳābele maʿnāsına istiʿmāl (12) olınur fe’fhem

(539) Mes̱nevī

Bes dil-i çün kūhrā engiḫt ū

Murġ-ı zīrek bādu pā āviḫt ū

Ol Ḫudā çoḳ ṭaġ gibi ḳavī (13) vü muḥkem ḳalbi ḳopardı yaʿnī ʿaḳl-ı fażla kūh gibi rāsiḫ ü s̱ābit ḳalbi yirinde ḳalʿ eyledi ol ḳalbüñ ḳuvvet ü s̱ebātı (14) anuñ ḳażāsına muḳābele ḳılmadı ve ol ḳuvvet ü s̱ebāt vāsıṭası ile anuñ pençe-yi ḳahrından ḫalāṣ olamadı ol (15) ḳādir ü ḳavī ʿāḳıl u zīrek olan murġı iki ayaġıyıla aṣdı yaʿnī iki ayaġından ṭutdı ve dām-ı ḳahrına bend itdi (16) murġ-ı zīrekden murād her kārında zīrek u ʿāḳıl olan ve żarar-ı mekrden ictināb ḳılan kimselerdür

(540) Mes̱nevī

Fehm u ḫāṭır tīz kerden nist rāh (17)

Cuz şikeste mīnegīred fażl-ı şāh

Fehm ü ḫāṭırı tīz eylemek yol degüldür yaʿnī fehmi ve ḫāṭır (18) u ʿaḳlı tīz eylemek yol degüldür zīrā Ḥażret-i Ḥaḳ cānibine ṭarīḳ olmaz zīrā ol pādşāh-ı ḥaḳīḳatüñ fażlı inkisār (19) u şikestelikden ġayrıyı ṭutmaz yaʿnī ḳabūl ḳılmaz ve lihāẕā fīḥadīs̱i’l-ḳudsī *ene ʿinde munkesirāti’l-ḳulūbuhum*[888] (20)

(541) Mes̱nevī

Ey besā genc-āgenan u kunc-kāv

K’an ḫayāl-endīşrā şud rīş-gāv

Evvelki *kāv* kāf-ı ʿArabiyile kāvīden lafẓından bucaḳ (21) ḳazıcı dimek olur ve s̱āninci gāv kāf-ı Fārsiyile ṣıġır maʿnāsınadur taḳdīr-i maʿnā ey çoḳ ḫazīne ṭoldurıcı (22) ve bucaḳ ḳazıcı kimseler ki ol ḫayāl-endīş olan vezīr-i pür-tezvīre ṣıġır ṣaḳallı oldı yaʿnī ol

[888] “Ben kalbi kırılmış olanların yanındayım.”

denī (23) vezīre tabiʿ oldı zīrā istiʿmāl-i ehl-i Fürsde rīş-gāv şol kimseye dirler bir denī şeyʾi tebaʿiyyet ḳıla (24) ve aña suḫre vü masḫara ola pes bu kelāmdan murād taʿrīż olur şol ṣūrī ḫazīneyi ṭoldurup māl cemʿ iden (25) ehl-i dünyāya ve yāḫud genc-i ḳalblerin baḥs̱ idüp cevāhir-i ʿilmle pür iden ʿulemāya ki dünyā-yı denīye ve nefs-i ḥasīseye (26) tābiʿ olmışlardur ve rīş-gāv menzilesin bulmışlardur ve bunlara ḫıṭāb idüp bir nice ebyātla daḫı irşād (27) buyururlar

(542) Mes̱nevī

Gāv ki'bved tā tu rīş-i ū şevī

Ḫāk çi'bved tā ḫaşīş-i ū şevī

Gāv kim ola tā sen anuñ ṣaḳalı **[A72b]** (1) olasın anuñ ḫaşīşi olasın yaʿnī bu ʿālem-i türāb ne dīndür ki sen anuñ otı olasın ḥāṣıl-ı kelām insān (2) ḫulāṣa-yı mevcūdat iken ḥayvān-sīret olan nefse ve dünyā-yı denīye tābiʿ olmaḳ ve mertebe-yi süflīde ḳalmaḳ dīn (3) ü īmānına żarar virmesini ve maʿnā̱ mesḫ ü fesḫ olmasını işʿār eyler

(543) Mes̱nevī

Çün zenī ezkār-ı bed şud rūy-ı zerd (4)

Mesḫ kerd ūrā Ḫudā vü Zuhre kerd

Çünkim bir ʿavret bed fiʿlden rūy-zerd oldı yaʿnī ḫacil ü şermsār oldı rūy-ı zerd (5) ḫacāletden kināyetdür Ḫudāy-ı Teʿālā̱ anuñ ṣūretini mesḫ ve anı **Zühre** eyledi bunuñ **Zühre** olmasında ʿulemānuñ iḫtilāfı (6) vardur *ve māunzile ʿale'l-melekeyni biBābile Hārūte ve Mārūte*[889] āyetinüñ tefsīrinde ehl-i tefsīr bunuñ ḳıṣṣasını her biri (7) bir nevʿ üzre ḥikāyet ḳılmışlardur eks̱eri el-ān sebʿa-yı seyyāreden olan **Zühre** yılduzı olduğına rāżī olmışlardur (8) ve baʿżılar el-ān sebʿa-yı seyyāreden olan **Zühre**dür dimişler ve **Ḥażret-i Resūl-i Ekrem [P33a]** ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem ḥadīs-i (9) şerīfi bu maʿnā̱ya delālet eyler dimişler ki ḥadīs̱-i ṣaḥīḥdür ve **Ḥażret-i Faḫr-i ʿālem** ʿaleyhi's-selām her bār ki **Zühre** (10) yılduzını görse idi buyururlar idi ki *laʿanallāhu'z-Zuhrete feinnehā el-letī fitenet el-melekeyni Hārūte ve Mārūte revāhu's-Suyūṭī* (11) *fīCāmiʿi'ṣ-Ṣaġīr ʿan ʿAlī kerremellāhu vechehu*[890] ve ṣāḥibu't-**Teysīr Teysīr**de dir ki Ḥaḳ Teʿālā̱ ol vaḳt kim (12) āsmānı yaratdı kevākibi bile ḫalḳ itdi ve **Zühre** sebʿa-yı seyyāreden biridür ki āsmānla bile ḫalḳ olmışdur (13) belki Ḫudāy-ı Teʿālā̱ **Hārūt**la **Mārūt**a gelen **Zühre**-nām ʿavreti mesḫ ve āsmāna ism-i aʿẓam ḳuvvetiyile çıḳardı (14) ve āsmānda henüz muʿaẕẕebdür ve

[889] "Çünkü insanlara sihri ve Babil'de Hârut ile Mârut isimli iki meleğe indirileni öğretiyorlardı." (Bakara, 102)

[890] "Suyûtî'nin Câmiu's-Sagîr'de Hz. Ali'den rivayet ettiğine göre Hz. Peygamber, "Allah Zühre'ye lanet etsin. Çünkü o Harut ve Marut'u yoldan çıkardı. buyurdu."

yāẖud sāyir-i memsūẖāt gibi nāra mülḥakdur ve ol ḥadīs̱i ki aṣḥāb ḥadīs̱-i (15) **Ḥażret-i Nebī**den rivāyet eylemişlerdür *laʿanellāhu'z-Zührete feinnehā fitenet el-melekeyni*[891] buyurmışdur bu laʿnet aña isminüñ (16) tevāfuḳatından ötüridür dimişdür ve **Meʿālim**de mesṭūrdur **Zühre** bir cemīle ʿavret idi eri ile ẖuṣūmet eyledi (17) ol melekeynüñ maḥkemesine geldi fi'l-ḥāl ol melekler bunuñ leṭāfet ü melāḥatin görüp firīfte oldılar el-ḳıṣṣa (18) bunuñ mühimmātını teʾẖīre bıraḳdılar bir āẖar günde ol ʿavret girü geldi anı ol melekler ẖalvet-ẖānelerine daʿvet (19) eylediler ve kendülerüñ ʿışḳ u muḥabbetin aña āşkāren söylediler ol zen daẖı bunlara bu gūne cevāb virdi ki (20) sizüñ maṭlūbuñuz ḥāṣıl olmaz illā üç fiʿlüñ irtikābıyıla ola benüm maʿbūdum olan puta perestiş eylemekle (21) ve şevheri ḳatl ḳılmaġıla ve daẖı şürb-i ẖamr itmekle bunlar put-perestligi ve ḳatl-ı nefsi ekber-i kebāyirden idügini bilüp (22) anı işlemeden ictināb ḳılup şürb-i ẖamra rāżī oldılar lākin mecmaʿ-ı ḳabāyiḥ ve ümmü'l-ẖabāyis̱ bu idügini bilmediler rivāyet (23) olınur ki ol zamān bunlara didi ki siz her şeb baʿde edāʾi ḥükūmet āsmāna ʿurūc eylersüz ol ism ki āsmāna (24) ṣuʿūd eylemege anuñ ḳādir olursuz baña anı taʿlīm eyleñ bunlar ism-i aʿẓamı ol zene (25) ve ol ismüñ ḳuvvetiyile ol zen āsmāna ʿurūc eyledi ve Ḫudāy-ı Teʿālā̱ anuñ ṣūretini mesẖ ḳıldı anuñ ṣūreti bir köpek (26) ṣūretine mübdel oldı bu maḥalde **Ḥażret-i Ḫudāvendigār**uñ daẖı egerçi kelām-ı dürerbārlarından bilbedāhe ʿayn-ı **Zühre** (27) meşhūre olmaḳ münfehim olur lākin ʿayn-ı **Zühre** meşhūre olmamaḳ görinür bu taḳrīble ki mesẖ luġatde **[A73a]** (1) bir ṣūretüñ bir āẖar ṣūrete tebdīl olmasına ṣūret-i uẖrā dirler ki evlā̱dan ednā olan *mesẖ kerd ūrā* (2) *Ḫudā vü Zühre kerd* buyurmaları *Ḫudāy-ı Teʿālā̱ ān zenrā mesẖ kerd ve berşekl-i Zuhre kerd ve yā derṣūret-i Zuhre kerd*[892] dimegi (3) iḳtiżā eyler pes Ḫudāy-ı Teʿālā̱ ol zeni Zühre ṣūretine mesẖ eylemesinde ve ol zenüñ şekli Zühre-yi meşhūre şekline (4) girmesinden anuñ ʿayn-ı Zühre olması lāzım gelmez belki Ḫudāy-ı Teʿālā̱ anı ol **Zühre** ṣūretinde ḳıldı dimegi müstelzim olur (5) pes ṣūret-i **Zühre**ye memsūẖa olduḳdan ṣoñra ṣāḥib-i **Teysīr** didügi gibi yā āsmānda ḳalmış ola ve yāẖud (6) sāyir-i memsūẖāt gibi nāra güẕer ḳılmış ola pes ʿayn-ı **Zühre** meşhūre olmaḳ tevehhümi bunuñla mündefiʿ olur ve istinkār-ı (7) ʿulemā lāzım gelmez ve bu maḥalde bundan enseb tevfīḳ olmaz fe'l-yeteʾemmel

(544) Mes̱nevī

ʿAvretīrā Zuhre kerden mesẖ būd (8)

Ḫāk u gil geşten ne mesẖest ey ʿanūd

---

[891] "Allah, iki meleki fitneye sürüklediği için Zühre'ye lanet etsin."
[892] "Allah o kadına mesh etti ve onu Zühre şekline getirdi."

Bir ʿavreti **Zühre** eylemek mesẖ oldı yaʿnī bir ʿavretüñ **Zühre** ṣūretinde olması (9) ve şekl-i **Zühre**ye girmesi mesẖ oldı ey ziyāde ʿinād idici gil ü ẖāk olmaḳ mesẖ degül midür yaʿnī mesẖdür (10)

(545) Meṣnevī

Rūh mīberdet sūy-ı çarẖ-ı berīn

Sūy-ı āb u gil şudī deresfelīn

Rūḥ seni çarẖ-ı berīn cānibine iledür (11) yaʿnī rūḥ ʿālem-i ʿulvīden olmaġıla lābud meyl-i ʿulvī vü rūḥānī olup seni ʿālem-i rūḥānī ve māyī-yi rūḥānīye (12) ceẕb ider sen ise mertebe-yi esfelīnde olan āb āb u gil cānibine gitdüñ yaʿnī muḳteżā-yı rūḥı ḳoyup (13) müştehā-yı teni iẖtiyār itdüñ

(546) Meṣnevī

Ḫᵛīştenrā mesẖ kerdī z'in sufūl

Z'an vucūdī ki bud an reşk-i ʿuḳūl

(14) Kendüñi bu alçaḳlıḳ cihetinden mesẖ eyledüñ şol vücūddan mesẖ eyledüñ ki ol vücūd ʿuḳūluñ reşki (15) idi yaʿnī ben kendümi ne vechile mesẖ eyledüm el-ḥamdü lillāh naḳş u ṣūretüm tebdīl olmış mesẖ ise ṣūret-i (16) ḥayvāniyyeye tebdīl olanlardan degül midür dinilürse ol suʾāle cevābdur ve ʿillet-i mesẖī beyānındadur zīrā murād (17) olınan ṣūret degül sīretdür ve insān ṣūretile insān degül belki sīretile insāndur *aḥsen-i taḳvīm* (18) aña ıṭlāḳ olınur ve ʿuḳūl-ı mücerredenüñ ve melāyike-yi muḳaddesenüñ reşk itdükleri ol sīret ve ol ḥaḳīḳatdür sen ise (19) ol ḥaḳīḳati muḥabbet-i dünyā ve iştiġāl-i mā-sivā ile naẓar-gāh-ı Ḫudā olmaḳdan maḥrūm idüp ʿālem-i ṭabīʿat-ı ẓulmāniyyede ḳalup (20) ḥaḳīḳat-ı insāniyyeyi ṣıfat-ı ḥayvāniyyeye mesẖ eyledüñ ve'l-ḥāṣıl aḥsenu't-taḳvīmde olan vücūd-ı ḥaḳīḳiye-yi insāniyye (21) ki fi'l-ḥaḳīḳa ʿuḳūl-ı melāyikenüñ maġbūṭı vü merġūbıdur sen anı ten-perest ve mütābaʿat-ı hevāyıla pest olan (22) kimesne ṣūret-i ḥayvāniyyeye mesẖ eyledüñ bu āb u gil mertebesinde süflī olan ekl ü şürbe muḳayyed olduġuñ cihetden (23)

(547) Meṣnevī

Pes bubin k'in mesẖ kerden çun buved

Pīş-i an mesẖ in beġāyet dun buved

Feiẕā kāne keẕālik bu muḳaddeme maʿlūmuñ (24) oldıyısa naẓar eyle bu mesẖ eylemek niçe oldı ol mesẖüñ öñinde bu mesẖ beġāyet dūn olur yaʿnī ol **Zühre**nüñ (25) mesẖine nisbet bu āb u gil ṣūretine mesẖ olmaḳ kemāliyile ednā olur zīrā ol zen ṣūret-i insāndan ṣūret-i (26) **Zühre**ye ki şeklen nūrānīdür memsūẖa olup süflīden ʿulvī cānibine ʿurūc

ḳılup āsmānda ḳarār ḳıldı (27) maʿahāẕā aḥsenu't-taḳvīmde olan ṣūret-i maʿneviyye-yi insāniyyeye nisbetile yine mesẖ oldı pes āb u gil olmaḳ [A73b] (1) ve maḥżā ḥayvāniyyetde ḳalmaḳ ne mertebe mesẖ olur buña göre ḳıyās eyle

(548) Mes̱nevī

Esb-i himmet sūy-ı aẖter tāẖtī

Ādem-i mescūdrā ne'şnāẖtī

(2) Esb-i himmeti cānib-i aẖtere sürdüñ Ādem ʿumūmen melāyike-yi ʿulviyyenüñ mescūdı ve cemīʿ-i eşyā-yı süfliyyenüñ (3) maṭlūbı olduğın bilmeyüp iẕʿān eylemedüñ bu beyt-i şerīf nücūm ʿilmine müştaġil olan ve ʿilm-i hey'etile tefevvuḳ (4) u teraḳḳī zuʿmın ḳılan kimesneler cānibinden ḥāṣıl olan şübehāt u vehimiyyātı defʿ içün olur māḳabline (5) bu vechile münāsebet bulur *ẖāk u gil geşten ne mesẖest ey ʿanūd* didükleri gibi ve daẖı *pīş-i an mesẖ* (6) *in beġāyet ẕevḳ buved* kelāmın edā eyledikleri gibi keennehu esīr-i ekl ü şürb olan ve ʿālem-i ṭabīʿatde ḳalan müneccimīn (7) ü ehl-i hey'āt ʿilmlerinüñ mevżūʿı ʿālī olduğı cihetden kendüleri daẖı mertebe-yi süfliyye vü şekl-i ḥayvāniyyeden (8) necāt bulmış ve bu ḥükmden kendüleri [P33b] müstes̱nā olmış zuʿm eylerler ve gūyā lisān-ı ḥālile mesẖ-i maʿnevīden bir necāt (9) bulduḳ diyü söylerler pes anlara ẖıṭāben bu beyt-i şerīfi buyururlar ve anlaruñ zemīnde mescūd-ı melāyike (10) olan Ādemüñ ḳadr u şānını bilmegi ʿilm ü himmetleriyile eflāke ṣuʿūd u teraḳḳī eylediklerini ẕemm u ḳubḥ (11) ḳılup dirler ey müneccim himmet atını [aẖter] cānibine sürdüñ ve kendüñi ʿilm-i nücūm u hey'āt vāsıṭasıyıla Zührevār (12) eflāke irgürdüñ mescūd-ı melāyike olan Ādemi añlamaduñ yaʿnī Ḥażret-i Ādem ki senüñ pederüñdür āsmān ehlinüñ (13) mescūdı olmışdur pes Ḥażret-i Ādem āsmāna ẖidmet ve iltifāt u muḥabbet ḳılmadı belki āsmān ve ehl-i (14) āsmān aña taʿẓīm ü ẖidmet ḳıldı pes sen ki Ādem-zāde olasın eger ẖayr-ı ẖalef olayduñ vālidüñüñ mertebesin (15) añlar ve *el-veledu sırru ebīhi*[893] maʿnāsında bulınup anuñ ṣıfatıyıla mevṣūf olup kendü ḳadrüñi bilürdüñ (16)

(549) Mes̱nevī

Āẖır Ādem-zādeyī ey nāẖalef

Çend pindārī tu pestīrā şeref

Yaʿnī ey nāṣāliḥ āẖır Ādem-zādesin nice bir (17) alçaḳluğı sen şeref zuʿm eylersin yaʿnī ʿilm-i nücūmla Zühre gibi āsmāna gitmek ve eflāk ʿilmiyile tereffuʿ u teraḳḳī itmek (18) Ādem-i mescūddan müris̱ olan ve enbiyā-yı ʿiẓāmdan ẓuhūra gelen ʿilme nisbet teraḳḳī

---

[893] "Çocuk babasının sırrıdır."

vü teseffüldür pes sen (19) ol pestligi nice şeref ʿadd eylersin ve maḳṣūdun bi'ẕ-ẕātı ḳoyup yabana gidersin ey nāḫalef ḫıṭābı ehl-i (20) nücūm ve ehl-i hey'āta olmayup ehl-i hevā ve ehl-i devlete olsa daḫı laṭīf olur bu taḳdīr üzre maʿnā-yı āḫar Ādem (21) oğlısın ey ḫayrsız nāṣāliḥ veled bu devlet-i ṣūrī ve rıfʿat-ı ẓāhirī maʿnen pestlikdür pes sen hevā (22) vü hevesle niçün tereffuʿ ve āsmān-ı devlet-i ṣūrī cānibine teraḳḳī idüp maʿnen pest ü süflī olan mertebeyi nice bir şeref (23) ü devlet ẓann eylersin dimek olur ve huve'l-ensebu li'l-maḥall

(550) Meṡnevī

Çend gūyī men begīrem ʿālemī

İn cihanrā pür kunem ezḫod hemī

(24) Ey rıfʿat-ı ḥāżıraya ve devlet-i ẓāhireye ḥarīṣ olan ben ʿālemi ṭutaram dirsin bu cihānı (25) kendümden pür eylerem yaʿnī niceye deg kendümüñ devlet ü rıfʿatıla bu ʿalemi ṭutaram dirsin (26)

(551) Meṡnevī

Ger cihan pür-berf gerded serbeser

Tāb-ı ḫūr bü'gdāzedeş bāyek naẓar

Meṡelā eger bu cihān başdan başa ḳar ile pür (27) olsa āftābuñ ḥarāreti anı bir naẓarla eridür ve ʿale'l-fevr maḥv u nāyāb eyler yaʿnī devlet-i ṣūrī ve naḫvet ü rıfʿat-ı rusūmī fi'l-meṡel berf **[A74a]** (1) gibidür ve eger bir kimesne devlet-i ṣūrī vü şevket-i rusūmiyile cihānı başdan başa ṭutsa ve ʿālemi taḥt-ı taṣarrufına alup (2) żabṭ itse ḫurşīd-i ḥaḳīḳatüñ tāb-ı ḳahrı bir naẓarda anı eridür keẕālik tāb-ı (3) luṭfı daḫı berf gibi olan maʿāṣī vü evzārı bir naẓarıyıla eridüp maḥv u fenā eyler muḥaṣṣal-ı kelām ol ḫurşīd-i ḥaḳīḳatüñ (4) tāb-ı ḳahrına devlet ü ḳudret-i ünās nice ṭāḳat getüremezse keẕālik tāb-ı luṭf u raḥmetine ḫaṭā vü maʿṣiyyet ve cürm (5) ü ḍalālet berfleri daḫı ḳarşu ṭuramaz belki anuñ tāb-ı luṭf u ʿināyeti maʿāṣī vü evzār-ı keṡīreyi ʿale'l-fevr (6) ifnā eyler nitekim baʿż-ı kibār buyururlar *el-ʿināyetu tuheddimu'l-cināyete tūcibu'l-hidāyete tūriṡu'l-velāyete*[894] (7)

(552) Meṡnevī

Vizr-i ū vü ṣad vezīr u ṣad hezār

Nist gerdāned Ḫudā bāyek şerār

---

[894] "İnayet, cinayetle yıkılır. Hidayet, velayete varis olana vacip olur."

Ve Cenāb-ı Ḫudā ol pādşāh-ı ẕu'l-ʿaṭādur ki ol vezīrüñ vizrini (8) ve anuñ gibi nice yüz biñ kimselerüñ vizr ü ḫaṭāsını şuʿle-yi raḥmetden bir şerār ile yoḳ eyler eger irādeti (9) taʿalluḳ eylerse

(553) Meşnevī

ʿAyn-ı an taḫyīlrā ḥikmet kuned

ʿAyn-ı an zehr-ābrā şerbet kuned

Ol taḫayyülāt-ı fāside vü tevehhümāt-ı (10) kāsidenüñ ʿaynını ḥikmet-i vāfire eyler ve ol ʿayn-ı zehr-āb olan seyyiʾātı şerbet-i ṣāfiye vü ḥasenāt-ı ṣāfiye eyler (11) yaʿnī ṣūret-i ābda görünüp nūş itdügi ḫamr-ı muḥabbet-i dünyānuñ zehr-āb-ı seyyiʾātını ʿayn-ı şerbet-i eḥadiyyet (12) idüp ***ulāʾike yubeddilullāhu seyyiʾātihim ḥasenāt***[895] diyü anlara işāret eyler ve anlar ḥaḳḳında kelām söyler

(554) Meşnevī

İn güman-engīzrā sāzed yaḳīn (13)

Mihrhā rūyāned ezesbāb-ı kīn

Ol gümānı ẓuhūra getüren kimseyi ehl-i yaḳīn düzedür ve ḥaḳīḳate (14) yitürür ve esbāb-ı kīnden muḥabbetler bitürür

(555) Meşnevī

Pervered derāteş İbrāhīmrā

Eymenī-yi rūḥ sāzed bīmrā

Ḥażret-i (15) **İbrāhīm**i āteş içre besler ve bīm ü ḫavfı rūḥlara emīnlük düzer anuñ ʿaḳl u idrāk eylemez ḥikmet ü ṣanʿatı (16) çoḳ ve esrār u kārına ḳıyās u endāze yoḳdur ve gāh olur ki ʿādetullāh bermuḳteżā-yı ʿaḳl ve esbāb u vesāyiṭ (17) üzre cāriye olur ve gāh olur ki ḫarḳ-ı ʿāde idüp berḫılāf-ı muḳteżā-yı ʿaḳl bir şeyʾi īcād ḳılur (18)

(556) Meşnevī

Ezsebeb-sūzīş men sevdāʾiyem

Derḫayāleteş çü Sofesṭāʾiyem

Sofesṭāʾiyye ḥükemā-yı dehriyyeden bir ṭāyifedür ki ḥaḳāyıḳ-ı (19) eşyāyı inkār iderler bunlar üç ḳısmdur bir ḳısmı bu eşyāya evhām u ḫayālāt-ı bāṭıladur dirler bunlara **ʿİnādiyye** dirler (20) ve bir ḳısmı bunlardan eşyānuñ s̱übūtına münkir degüldür ve lākin zuʿm eyler ki eşyā tābiʿ-i iʿtiḳādāt ola yaʿnī bir şeyʾe eger (21) cevāhir iʿtiḳād eylerseñ cevherdür ve eger ʿarż iʿtiḳād eylerseñ ʿarżdur ve eger ḳadīm iʿtiḳād eylerseñ ḳadīmdür (22) ve muḥdes̱ iʿtiḳād eylerseñ muḥdes̱dür dirler bu gurūha **ʿİndiyye** tesmiye olınur ve

---

[895] "Allah onların kötülüklerini iyiliklere çevirir." (Furkan, 70)

bir ḳısmı daḫı eşyānuñ s̱übūtına (23) ve ʿadem-i s̱übūtına olan ʿilmi inkār iderler ve zuʿm iderler ki bunlar şek idicilerdür ve şek eylediklerinde daḫı (24) şek idicilerdür *helumme cerre*[896] bu ḳısma **Lāedriyye** dirler bunlara suʾāl olınsa ki bu eşyā nedür cevābları *lāedrī* (25) dimekdür pes **Ḥażret-i Mevlānā** ḳuddise sırruhu'l-ʿazīz çü **Sofesṭāyī**yem diyü kendüleri teşbīh buyurduḳları bu (26) **Lāedriyye** ḳısmıdur maʿnā-yı beyt ben ol Ḫudānuñ sebeb-i sūzliginden ḥayrān u sevdāyīyem ki bu ḫuṣūṣda muḳteżā-yı (27) ʿaḳla iʿtimādum yoḳdur ve anuñ irādet-i ẕātiye vü ḥikmet-i ḫafiyyesinüñ ḫayālātından **Sofesṭāʾī** gibiyem ki *lāedrī* **[A74b]** (1) diyenlerdenüm ki cemīʿ-i enbiyā vü mürselīn bu ḫuṣūṣda böyle diyenlerdendür kemā emrullāhi fīkitābihi'l-kerīm ***ḳul mākuntu*** (2) ***bidʿan mine'r-rusuli*** *ey bedīʿan minhum uḳaddiru ʿalāmālem yuḳadderu ve aʿleyhi* ***ve māedrī māyufʿalu bī ve lābikum*** *ey fī'd-dāreyni* (3) *ʿale't-tafṣīli iẕ lāʿilme lī bi'l-ġaybi vallāhu aʿlem*[897]

Mekr-i dīger engīḫten-i vezīr derıḍlāl-i ḳavm[898]

(557) Mes̱nevī

Mekr-i dīger an vezīr ezḫod bubest (4)

Vaʿẓrā bü'gẕaşt u derḫalvet nişest

Ol vezīr-i pür-tezvīr kendüsinden bir ġayrı mekr (5) bağladı yaʿnī peydā eyledi vaʿẓı ḳodı ve ḫalvetde oturdı zīrā kes̱ret-i müşāhede ḳıllet-i ḥürmeti mūcibdür bu beytde (6) eks̱er-i ehl-i ḫalvetüñ iḫlāṣla ḫalvet-nişīn olmayup belki riyā vü taʿẓīm-i ḫalḳ içün ḫalvet-güzīn olduḳlarına işāret (7) vardur nitekim bu vezīr-i pür-tezvīrüñ ḫalvet iḫtiyār ḳılması bu ḳabīldendür

(558) Mes̱nevī

Bāmurīdan derfikend ezşevḳ sūẕ (8) **[P34a]**

Būd derḫalvet çihil pencāh rūz

Müridlere şevḳ u ārzūdan ḥarāret bıraḳdı yaʿnī muṣāḥabet-i dīdārına ziyāde (9) müştāḳ oldılar ḳırḳ elli gün ḫalvetde oldı ki kimseye görinmedi

(559) Mes̱nevī

Ḫalḳ dīvāne şudend ezşevḳ-ı ū (10)

Ezfirāḳ-ı ḥāl u ḳāl u ẕevḳ-ı ū

---

[896] "Var kıyas eyle."

[897] "De ki: Ben peygamberlerin ilki değilim. Yani takdir edilmeden ben de takdir edilmiş değilim. "Bana ve size ne yapılacağını da bilmem." Yani tafsîlde iki dünyayı da bilmem. Çünkü o gayb ilmidir. Allah bilir. (Ahkâf, 9)

[898] Kavmin saptırılmasında vezirin diğer bir hile icat etmesi.

Ḫalḳ anuñ iştiyāḳ u ārzūsından dīvāne vü bīṣabr oldılar anuñ ḥālinüñ ve maḳālinüñ (11) ve ẕevḳ u bālinüñ firāḳından

(560) Meṡnevī

Lābe vü zārī hemī kerdend u ū

Ezriyāżet geşte derḫalvet du-tū

Ḫalḳ tażarruʿ u fiġān (12) eylediler ve o vezīr riyāżetden ḫalvetde iki ḳat olmış idi

(561) Meṡnevī

Gufte īşan bītu mārā nist nūr (13)

Bīʿaṣā-keş çun buved aḥvāl-i kūr

Anlar dimiş ki sensiz bize nūr yoḳdur ʿaṣā-keşsiz körüñ aḥvāli niçe olur (14)

(562) Meṡnevī

Ezser-i ikrām u ezbehr-i Ḫudā

Bīş ezin mārā medār ezḫod cüdā

İkrām eclinden ve Ḫudādan ötüri bizi bundan ziyāde (15) kendüñden cüdā ṭutma yaʿnī sende olan ikrām içün Allāh Teʿālā bizi ṣoḥbet u muṣāḥabetüñden dūr ṭutma (16)

(563) Meṡnevī

Mā çü ṭıflānīm u mārā dāye tū

Berser-i mā gusterān an sāye tū

Biz ṭıfllar gibiyüz sen bize dāye gibisün sen o sāyeyi (17) bizüm başumuz üzre döşet yaʿnī bizi terbiyet ü ḥimāyetinüñ sāyesinde ṭut

(564) Meṡnevī

Guft cānem ezmuḥibban dūr nist (18)

Līk bīrūn āmeden destūr nist

Vezīr eyitdi benüm cānum muḥibblerden ıraḳ degüldür lākin ḫalvetden ṭaşra gelmege (19) icāzet yoḳdur mādām ki bir işāret olmaya

(565) Meṡnevī

Ān emīran derşefāʿat āmedend

V'an murīdan derşenāʿat āmedend

(20) Ol emīrler berḫuṣūṣ şefāʿate geldiler ve ol mürīdler şenāʿate geldiler yaʿnī teşnīʿ ve kendüler ḥaḳḳında (21) zebān-dırāzlıġa şurūʿ eylediler zīrā o vezīrüñ ʿarż-ı cemāl itmedügini kendülerinüñ şenāʿat u gustāḫlıġına ḥaml (22) itdiler böyle diyü

(566) Meṡnevī

K'in çi bed-baḫtist mārā ey kerīm

Ezdil u din mande mā bī̇tū yetī̇m

Ki ey kerī̇m bu bize (23) ne bed-baḫtlıkdur biz sensiz dil ü dī̇nden yetī̇m ḳalmışuz

(567) Meṣnevī̇

Tū bahāne mī̇kunī̇ vü mā ziderd

Mī̇zenī̇m ezsūz-ı dil demhā-yı serd

(24) Sen taʿallül ü bahāne eylersin ḫalvetden çıḳmamaḳ içün ve biz derd ü ġamdan göñül ḥarāretinden ṣovuḳ (25) nefesler ururuz yaʿnī̇ ziyāde ıżṭırābumuzdan müfī̇d ü müʾeṣṣir olmayan āhlar ḳılaruz

(568) Meṣnevī̇

Mā begüftār-ı ḫoşet ḫū kerdeyī̇m (26)

Mā zişī̇r-i ḥikmet-i tū ḫᵛardeyī̇m

Biz senüñ laṭī̇f sözüñe ḫūy eylemişüz ve muʿtād olmışuz biz senüñ ḥikmet ü maʿrifetüñ (27) südinden nūş itmişüzdür senden müfāraḳata ḳadir degülüz ve'l-ḥāṣıl biz senüñ bostān-ı kelimātuñdan elbān-ı ḥikmet ve şī̇r-i [A75a] (1) maʿrifet nūş itmişüzdür imdi bir vechile senden müfāraḳata mecālümüz yoḳdur

(569) Meṣnevī̇

Allah Allāh in cefā bāmā mekun (2)

Ḫayr kun imrūzrā ferdā mekun

Allāh ḥaḳḳıyiçün Allāh ḥaḳḳıyiçün bize cefāyı eyleme ve yāḫud Allāhdan ḳorḳ Allāhdan ḳorḳ (3) bize bu cefāyı eyleme bu dem ḫayrla bu güni yarın eyleme yaʿnī̇ yarına ḳoma zī̇rā teʾḫī̇rde āfet vardur cefādan el çek (4) Ḥaḳdan ḫavf eyle

(570) Meṣnevī̇

Mī̇dehed dil mer turā k'in bī̇dilān

Bī̇tū gerdend āḫır ezbī̇ḥāṣılan

Göñül rıżā virür mi ki bu (5) bī̇diller yaʿnī̇ senüñ göñlüñ rıżā virür ve maʿḳūl görür mi ki bu bī̇dil ü bī̇cān olan mürī̇dlerüñ āḫır sensiz (6) bī̇hāṣıllardan ola yaʿnī̇ senden dūr olup ve baṭṭāl ḳalup ve hecr ü firāḳuñdan ġamgī̇n olup istimāʿ-ı maʿārifden (7) maḥrūm ḳalalar

(571) Meṣnevī̇

Cümle derḫuşkī̇ çü māhī̇ mī̇ṭapend

Ābrā bü'gṣā zicū berdār bend

Muḥaṣṣal ṭāyife-yi Naṣārā cümlesi ḫuşkī̇ (8) vü sāḥilde olan māhī̇ler gibi ḥareket ü ıżṭırāb eylerler gūyā ki sensiz ḥayātdan ümmī̇dlerini ḳaṭʿ eylerler ırmaḳdan bendi (9)

ḳaldur ābı aç yaʿnī ṣuyı evvelki gibi icrā it ve’l-ḥāṣıl nehr-i maʿrifet vücūdı ḥikmetden refʿ-i sedd ve fetḥ-i bend idüp (10) mā-yı ʿilmi revān eyle

(572) Meẟnevī

Ey ki çün tū derzamāne nist kes

Allah Allah ḫalḳrā feryād-res

Ey kes ki zamānede (11) sencileyin kimse yoḳdur Allāh içün Allāh içün olsun ḫalḳa feryād irüş ve muʿāvenet eyle ve bizi bu ıżṭırābdan (12) ḫalāṣ eyle

Defʿ kerden-i vezīr murīdānrā

[Bu surḫ-ı şerīf vezīr-i pür-tezvīrüñ ol ġaraż iştiyāḳ iden mürīdlerini defʿ eylemesi beyānındadur ki surḫ-ı evvelde geçmiş idi]

(573)

Guft hān ey suḫregān-ı guft u gū

Vaʿẓ u güftār-ı zebān u gūş-cū

(13) Vezīr bu gūne ʿarż u iştiyāḳ eyleyen mürīdlere muḥaḳḳıḳ u ṣādıḳ olan mürşidler gibi didi āgāh oluñ ey guft (14) u gūnuñ maġlub u esīri olan ḳavm fi’l-ḥaḳīḳa mürīdler daḫı suḫregān-ı ḳīl ü ḳāl olsalar o maḳūle muḳallide ṣayd (15) olurlar mıydı vaʿẓ-ı gūş ve güftārı zebān ṭaleb idici ḳavm yaʿnī gūş u zebānuñ sözini ve pendini dileyici ḳavm (16) ve’l-ḥāṣıl gūşa müteʿallıḳ ve zebāna mużāf olan vaʿẓ u güftāruñı istimāʿatı ṭaleb ḳılıcı

(574) Meẟnevī

Penbe ender gūş-ı ḥiss-i dun kunīd (17)

Bend-i ḥiss ezçeşm-i ḫod bīrun kunīd

Dūn olan ḥiss ḳulaġına penbe eyleñüz yaʿnī ẓāhir ḳulaġını baġlañuz (18) tā kim semʿ-i bāṭınī meftūḥ olup kelām-ı İlāhiyye vü esrār-ı Rabbāniyyeyi eyidesüz kendü çeşmüñüzden ḥiss bendini ṭaşra (19) eyleñüz yaʿnī kendü bāṭınuñuz gözinden bu ḥiss-i ẓāhirī ḳaydını iḫrāc eyleñüz tā baṣar-ı baṣīretüñüz ḥiss-i ẓāhirī ḥicābından (20) ḫalāṣ olduḳda küşāde ola ve ʿālem-i ġaybuñ ġarāyib ü ʿacāyibini müşāhede eylemege yol bula ve cemāl-i maḥbūb-ı ḥaḳīḳīyi meʿānīye (21) ḳıla

(575) Meẟnevī

Penbe-yi an gūş-ı sırr gūş-ı serest

Tā negerded in ker an bāṭın kerest

Ol sır ḳulaġınuñ penbesi yaʿnī ṭıḳacı baş (22) ḳulaġıdur mādām ki bu baş ḳulaġı ṣaġır olmaya ol bāṭın ḳulaġı ṣaġırdur yaʿnī mādām ki bu ẓāhir ḳulaġı (23) meftūḥdur bāṭın ḳulaġı mesdūddur pes gerekdür ki mālāyaʿnīden ve hezl ü dürūġ-ı bīmaʿnīden bu ẓāhir ḳulaġını (24) sedd idesin tā semʿ-i bāṭın küşāde ola zīrā bu ẓāhir ḳulaġı ṣaġır olmaya ol bāṭın ḳulaġı ṣaġırdur semʿ-i bāṭınuñ (25) meftūḥ olması semʿ-i ẓāhirüñ mesdūd olmasına mevḳūfdur

(576) Mes̱nevī

Bīḥis u bīgūş u bīfikret şevīd (26)

Tā ḫıṭāb-ı irciʿīrā bi'şnevīd

Ḥissiz ve gūşsız ve fikretsiz yaʿnī inkişāf-ı derūn ve inşirāḥ-ı (27) ṣudūruñ ḥuṣūlı içün ḥiss ü gūş u fikretüñ aḥkām u ḳuyūdından berī vü ʿārī olıñuz tā nefs-i muṭmaʾinne **[A75b]** (1) [mertebesin bulup Ḥażret-i Ḥaḳdan nefs-i muṭmaʾinneye]vāḳıʿ olan *irciʿī*[899] ḫıṭābını istimāʿ ḳılıñuz ki Ḥażret-i Ḥaḳ (2) kendü ẕikriyile muṭmaʾinne olan ve şehevāt u muḳteżiyyāt-ı nefsāniyyeden necāt bulan nefslere kendü cānibine daʿvet (3) eylemek üzre ḫıṭāb idüp *yā eyyetuhe'n-nefsu'l-muṭmaʾinnetu irciʿī ilārabbiki rāżiyeten marżiyyeten*[900] buyurdılar bu āyetüñ tefsīri (4) ʿanḳarīb *ʿArab-ı bādiye-nişīn* ḥikāyesinde gelür pes Rabbinüñ ẕikriyile muṭmaʾinne olan ve ḥuẓūẓ-ı cismāniyyeden (5) rucūʿ ḳılan nefs bu *irciʿī* ḫıṭābını gūş-ı bāṭıla kendü cismānī olan kuyūdından necāt bulup Ḥażret-i Ḥaḳ cānibine (6) müteveccih olduġı evḳātuñ küllīsinden istimāʿ eyler ān ki hemān ḥīn-i mevt-i ṭabīʿatda istimāʿ eyleye **[P34b]**

(577) Mes̱nevī

Tā beguft u gūy-ı bīdārī derī (7)

Tū ziguft-ı ḫᵛāb būyī key berī

*Derī*deki yā ḫıṭāb içündür *bīdārī*deki *yā* maṣdariyyetdür (8) *gūy-ı bīdārlige* mużāfdur yaʿnī mādām ki sen bīdārlıġuñ guft ü gūyındasın yaʿnī sen ki ḳīl ü ḳāl-ı ẓāhire (9) muḳayyed olasın güftār-ı ḫūbdan ve esrār-ı ʿālem-i nāyābdan ḳaçan rāyiḥa iledürsin ve ne vechile bāṭın-ı ẕevḳın bulursın (10) dimek olur

(578) Mes̱nevī

Seyr-i bīrūnest ḳavl u fiʿl-i mā

Seyr-i bāṭın hest bālā-yı semā

---

899 "Rabbine dön." (Fecr, 28)

900 "Ey huzura kavuşmuş nefis! Sen O'ndan hoşnut, O da senden hoşnut olarak Rabbine dön." (Fecr, 28)

Bizüm ḳavl ü fiʿlümüz seyr-i bīrūnīdür (11) yaʿnī bu efʿāl ü aḳvālle olan seyr ẓāhir-i ʿāleme mensūb olan seyrdür ki bu ʿālemden ṭaşra gitmez fiʿlüñ (12) seyri fiʿlde teraḳḳī ve ḳavlüñ seyri ḳavlde teraḳḳī eylemekdür seyr-i bāṭın semā üzeredür yaʿnī ḳalbüñ (13) ve ʿaḳl u rūḥuñ seyri āsmānuñ fevḳındedür murād ḳalb ü rūḥuñ seyr-i maʿallāh ve seyr-i fillāh eylemesidür ki (14) Allāhıla olan seyr ve Allāhda olan seyr bu semāvāt-ı sebʿadan ʿālīterdür

(579) Meṡnevī

Ḥiss-i ḫuşkī dīd k'ezḫuşkī bizād (15)

ʿĪsā̱-yı can pāy berderyā nihād

Ḥiss-i ẓāhirī ḫuşklıgı ve yā ḫuşka mensūb olanı gördi zīrā ḫuşklıkdan (16) ṭoġdı ḫuşklıkdan murād bu ʿālem-i ṣūretdür ve cān **ʿĪsā̱**sı ki **Rūḥullāh**dur pāy-ı himmet ü ʿazīmetin deryā üzre (17) ḳodı deryādan murād ʿālem-i maʿnā̱ deryāsıdur yaʿnī ẓāhirī ḫuşklıga mensūb olan bu ʿālem-i ṣūreti gördi (18) zīrā ʿālem-i ḫuşkīden tevellüd itmişdür pes cinsinden ġayrısın görüp āşnālıḳ idemez ammā cān ʿĪsā̱sı ḳademini (19) maʿnā̱ deryāsınuñ üzerine ḳodı

(580) Meṡnevī

Seyr-i cism-i ḫuşk berḫuşkī fütād

Seyr-i can pā derdil-i deryā nihād

Ḫuşka mużāf (20) olan cismüñ seyri ḫuşklıga düşdi yaʿnī bu ʿālem-i ṣurete ve ḫāke mansūb olan cismüñ seyr ü sülūkı (21) ḫāk u ṣūret ʿālemine vāḳıʿ oldı ammā cān seyri ayaġını deryānuñ ortasına ḳodı yaʿnī rūḥullāh seyrde (22) ḳadem-i himmetin baḥr-ı maʿnā̱ içre vażʿ eyledi insān fī'l-ḥaḳīḳa bir berzaḫ-ı cāmiʿdür nıṣfı berrī ve nıṣfı baḥrīdür (23) ve Ḥaḳ Sübḥanehu ol insānı berr ü baḥrde sāyir olmaġıla ve taṣarruf ḳılmaġıla mükerrem eyledi nitekim bu āyet-i kerīmenüñ (24) maʿnā̱-yı bāṭınīsi bu mażmūna işāret olmışdur ḳālellāhu Teʿālā̱ *ve leḳad kerremnā benī Ādeme ve ḥamelnāhum fī'l-berri ve'l-baḥri*[901] (25) bunuñ tefsīri ve taḥḳīḳi ikinci cildüñ āḫırıne ḳarīb ḳıṣṣa-yı beççegān beyānında inşāllāh gelür

(581) Meṡnevī

Çünki ʿumr ender reh-i ḫuşkī guẕeşt (26)

Gāh kūh u gāh deryā gāh deşt

[901] "Biz, hakikaten insanoğlunu şan ve şeref sahibi kıldık. Onları, (çeşitli nakil vasıtaları ile) karada ve denizde taşıdık." (İsrâ, 70)

Çünki ʿömr ḫuşklık yolında geçdi yaʿnī bu ʿālem-i ṣūretüñ ṭarīḳında (27) ʿömrüñ żāyiʿ oldı gāh ṭaġda ve gāh deryāda ve gāh ṣaḥrāda mürūr eyledi yaʿnī ey ṭālib senüñ ʿömrüñ ʿālem-i ṣūretüñ [A76a] (1) ṭarīḳında eger ticāretile olsun ve eger seyāḥatle olsun ve eger dünyāya müteʿallıḳ olan ḫıdmetile olsun gāh ṭaġlarda (2) ve gāh deryālarda ve gāhī ṣaḥrālarda mürūr eyleye beḫᵛāb

(582) Meṡnevī

Āb-ı ḥayvan ezkucā ḫᵛāhī tu yaft

Mevc-i deryārā kucā ḫᵛāhī şikaft

(3) Sen āb-ı ḥayātı ḳandan bulsañ gerek sen deryānuñ mevcini ḳanda yarasuñ gerekdür yaʿnī çünkim senüñ ʿömrüñ biyābān-ı ʿālem-i (4) ṣūretde böyle żāyiʿ ola āb-ı ḥayāt-ı maʿnāyı ne maḥalde bulsañ gerek ve emvāc-ı deryā-yı ʿālem-i ervāḥı nice yarup (5) ve ḳaṭʿ ḳılup ʿālem-i ulūhiyete güẕer ḳılsañ ve nice vāṣıl olsañ gerek yaʿnī mādām ki cān ʿālem-i ṣūret seyrinde muḳayyeddür (6) āb-ı ḥayāt-ı maʿnādan içemez ve deryā-yı ervāḥı ḳaṭʿ idüp ilerü geçemez ve hevā-yı ʿālem-i ḥaḳīḳatde pervāz idüp (7) uçamaz dimek olur pes gerekdür ki sālik hem ḫāke mensūb olan mevclerden ve hem āba mensūb olan mevclerden (8) güẕer ḳıla ve ḫalāṣ ola tā kim mertebe-yi ḥaḳīḳatı ve maḳām-ı velāyeti bula pes mevc-i ḫākīnüñ ve mevc-i ābīnüñ tefsīrine bu beytle (9) işāret idüp buyururlar

(583) Meṡnevī

Mevc-i ḫākī vehm u fehm u fikr-i mast

Mevc-i ābī maḥv u sekrest u fenast

Ḫāke mensūb olan (10) mevc bizüm vehm ü fikrümüzdür gerekdür ki sālik vehm ü fikret mevclerinden mevclerinden ilerü geçe ki bunlar cisme (11) ve ʿālem-i ṣūrete müteʿallıḳdur ve āba mensūb olan mevc maḥv u sekr ü fenādur yaʿnī mevc-i ābīden murād rūḥānī olan maḥv u sekr ü fenādur ki bu rūḥānī olan (12) maḥv u sekr ü fenādan sālik geçmek gerek tā maḥv-ı ḥaḳīḳī ve sekr-i ḥaḳīḳī ve fenā-yı (13) ḥaḳīḳī mertebesini bula maḥv u sekr ü fenā-yı rūḥānī ile maḥv u sekr ü fenā-yı ḥaḳīḳatüñ mā-beyninde tefāvüt-i ʿaẓīme vardur (14) maḥv-ı rūḥānī oldur ki sālik kendüyi maʿabaḳıyyeti'l-vücūd maḥv görür ḥāl bu ki kendü ile görmesi ʿayn-ı vücūddur ve sekr-i (15) rūḥānī oldur ki rūḥuñ leẕāyiẕ ü eẕvāḳıyıla sālik maʿabaḳıyyeti'l-vücūd ser-ḫoş olmasıdur ve fenā-yı rūḥānī (16) daḫı sālik kendüyi fānī görmesidür ve maḥv u sekr ü fenā-yı ḥaḳīḳī baḳıyye-yi vücūd ile olan ḥāletlerden berterdür ve (17) bu mertebelerüñ tafṣīli **Minhācu'l-Fuḳarā**da *ḳısm-ı ṡāliṡüñ ṭoḳuzıncı bābında* mesṭūrdur fe'l-yaṭleb fīhi (18)

(584) Meṡnevī

Tā derin sekrī ezan sekrī tu dūr

Tā ezin mestī ezan cāmī tu kūr

Mādām ki sen (19) ol sekrdensin yaʿnī ey sālik mādām ki sen (19) ol sekrdensin dūrsın yaʿnī ey sālik mādām ki sen bu sekr-i rūḥānīde muḳayyed olasın ve ol sekr-i Ḥaḳḳānīden (20) dūr u mehcūrsın tā sen bunda mestsin ol cāmdan sen kūrsın yaʿnī sen bu lez̠z̠āt-ı rūḥāniyyeden (21) mestsin ol cām-ı Ḥaḳḳāniyyeden kūrsın zīrā lez̠z̠āt-ı rūḥānī daḫı ne ḳadar var ise ḥicāb-ı nūrānīdür nitekim (22) envāʿ-ı lez̠z̠āt-ı cismānī ḥicāb-ı ẓulmānīdür pes sālike ḥicāb-ı ẓulmānīden güz̠er eylemek nice lāzım ise ʿinde ehli'l-liḳā (23) ḥicāb-ı nūrāniyyeden ḍaḫı güz̠er eylemek eyle lāzımdur anuñçün **Sırrī Saḳaṭī** [ḳuddise sırrahu'l-ʿazīz] kendü mürīdlerini lez̠z̠āt-ı ṭāʿatdan (24) taḥẕir idüp dirlerdi *iyyākum ve lez̠z̠āti ṭāʿātin feinnehā semmun ḳātilun*[902]

(585) Mes̠nevī

Guft u gūy-ı ẓāhir āmed çün ġubār

Muddetī ḫāmūş-ḫū kun hūş dār

(25) Bu guft ü gūy-ı ẓāhirī ġubār gibi gelmişdür ki bu ḳīl ü ḳāl-i şūrī āyīne-yi ḳalbüñ zengārındandur (26) *ve lihāẕā ḳāle'n-Nebī ʿaleyhi's-selām liİbn Mesʿūd ḳīle ve ḳāle ve kes̠reti's-su'āl kez̠ā fiCāmiʿi'ṣ-Ṣaġīr*[903] bir zamān (27) ḫāmūş olmaġı ḫūy eyle ʿaḳl ṭut *ḳuli'l-ḫayra ve illā fe'skut*[904] ḥadīsiyile ʿamel idüp *hūş derdem* [A76b] (1) lafẓınuñ miṣdāḳınca ʿaḳlı nefsüñ üzre ṭut yaʿnī söyledügüñ kelāmı tefekkür ü teʿaḳḳul it

Mekr kerden-i (2) **murīdān ki ḫalvetrā beşiken**[905]

(586) Mes̠nevī

Cümle guftend ey ḥakīm-i raḫne-cū

İn firīb u an cefā bāmā megū

Mürīdler cümle eyitdiler (3) ey ferec ü bahāne isteyici ḥakīm bu firīb ve bu ḥīleyi ve bu cefāyı bize dime bu sözden ferāġat eyle (4)

(587) Mes̠nevī

Çār-pārā ḳadr-i ḳudret bār nih

Berżaʿīfan ḳadr-i ṭāḳat kār dih

---

[902] İtaatin lezzeti sizin için öldürücü bir zehir gibidir."

[903] "Hz. Peygamber İbn Mesud'a dedi ki; "Bunlar dedikodu ve çok soru sormaktır." Nitekim Câmiu's-Sagîr'de de geçmektedir."

[904] "Ya hayır söyle veya sus."

[905] Müritlerin bu halveti sona erdirmek için hile yapması

Çār-pāya ṭāḳat u ḳudreti ḳadar (5) yük ḳo yaʿnī yük getüren ḥayvāna taḥammül eyledügi ḳadar yük ur ziyāde ḳoma żaʿīfler üzre ḳuvvet ü ḳudreti ḳadar iş ḳo (6) yaʿnī *lāyukellifullāhu nefsen illā vusʿahā*[906] ile ʿamel idüp teklīf-i mālāyuṭāḳ eyleme

(588) Mes̱nevī

Dāne-yi her murġ endāze-yi veyest (7)

Ṭuʿme-yi her murġ incīrī keyest

Her murġuñ dānesi anuñ miḳdārıdur yaʿnī cüs̱s̱esi ḳadardur her ḳuşuñ ṭuʿmesi (8) bir incīr ḳaçan olur

(589) Mes̱nevī

Ṭıflrā ger nan dehī bercāy-ı şīr

Ṭıfl-ı miskinrā ezan nan mürde gīr

Mes̱elā ṭıfla (9) eger süd yirine nān virürsen miskīn ṭıflı ol nāndan **[P35a]** ölmiş ṭut yaʿnī ölmesini muḳarrer bil zīrā ol (10) ḥālde nāna taḥammüli yoḳdur

(590) Mes̱nevī

Çünki dendanhā berāred baʿd ezān

Hem beẖod ṭālib şeved an ṭıfl nān

Çünki (11) ṭıfl dendānlar yuḳaru getüre yaʿnī ki ṭıfluñ dişleri bitdükden ṣoñra hem ol ṭıfl kendü iẖtiyārıyıla nān ṭaleb (12) idici olur dāyesine iḥtiyāc çekmez bu hem-vechdür hem ol ṭıfl kendüsine nān ṭaleb idici olur dāyesine (13) tevaḳḳuf eylemez

(591) Mes̱nevī

Murġ-ı per-nāruste çün perran şeved

Luḳma-yı her gurbe-yi derran şeved

Ḳanadı bitmemiş ḳuş çünki pervāz (14) idici ola her yırtıcı kedinüñ loḳması olur yaʿnī murġ-ı per-nārüste gibi kemāle irmeyen mürīd ve per ü bāl-i maʿnevī (15) bulmayan müstefīd eger mürşid ü mürebbīsinden ḳable'l-kemāl dūr olsa ve daẖı zīr-i cenāḥ-ı terbiyesinden (16) mehcūr ḳalsa anuñ ḥāli şol ḳanadı bitmemiş ḳuş gibi olur her gürbe-yi derendenüñ loḳması ola zīrā (17) bu mürīd-i nāḳıṣ daẖı derende gibi olan ehl-i hevā vü ehl-i ḍalāluñ ve şeyṭān u nefs ve per ü bālüñ (18) loḳması olur ve anlaruñ pençe-yi ḍalāletinde ḳalur

(592) Mes̱nevī

Çün berāred per bitepred ū beẖod

Bītekelluf bīṣafīr-i nīk u bed

[906] "Allah her şahsı, ancak gücünün yettiği ölçüde mükellef kılar." (Bakara, 286)

(19) Çünkim murġ ḳanād getüre yaʿnī ḳanadı bite o kendü iḫtiyārıyıla uçar zaḥmet ü tekellüfsiz nīk ü bed ṣaḍāsızın (20) yaʿnī iyünüñ ve kötünüñ muʿāvenetsüz

(593) Mes̱nevī

Dīvrā nuṭḳ-ı tu ḫāmuş mīkuned

Gūş-ı mārā guft-i tū huş mīkuned

(21) Ey mürşid ü mürebbī senüñ nuṭḳ u muṣāḥabetüñ şeyṭān u nefsi ḫāmūş u dūr eyler senüñ sözüñ bizüm (22) ḳulaġumuza hūş eyler yāḫud senüñ sözüñ bizüm ḳulaġumuzı hūş eyler yaʿnī senüñ güftār-ı maʿnīdāruñ bizüm (23) semʿümüze ʿaḳl u hūş idḫāl eyler ve yāḫud ʿaḳl u ḫūş ḳılar

(594) Mes̱nevī

Gūş-ı mā hūşest çün gūyā tuyī (24)

Ḫuşk-ı mā baḥrest çün deryā tuyī

Bizüm semʿümüz ʿayn-ı hūşdur ve maʿden-i ʿaḳldur ve çünkim gūyā sen (25) olasın bizüm ḫuşkumuz baḥrdur çün deryā sen[sin yaʿnī bizüm ṣūrī olan vücūdumuz ʿayn-ı deryā-yı maʿānī (26) olur çünkim bize deryā sen olasın]

(595) Mes̱nevī

Bātu mārā ḫāk bihter ezfelek

Ey simāk eztu munevver tā semek

(27) Senüñle olmaḳ ḫāk bize felekden yigregdür ey sen şol ẕāt-ı şerīfsin ki simākdan semege degin **[A77a]** (1) ʿālem senüñ nūruñdan münevverdür zīrā insān-ı kāmil maẓhar-ı ẕāt u ṣıfāt-ı ilāhīdür ve felek ancaḳ baʿż-ı esmā vü ṣıfāt-ı (2) ilāhiyyenüñ maẓharıdur pes insān-ı kāmil ile muṣāḥabet Allāh ile muṣāḥabet eylemek gibidür anuñçün zemīnde (3) mürşid[-i kāmil] ile olmaḳ eflāḳ üzre emlākle olmadan bihterdür bu ḫaber-i şerīf daḫı bu mażmūna delīldür (4) *kemā ḳīle men erāde en yeclise maʿallāhi fe'l-yeclis maʿaehli't-taṣavvufi*[907]

(596) Mes̱nevī

Bītu mārā berfelek tārīkiyest (5)

Bātu ey meh in felek bārīkiyest

Mürīdler lisānından mürşid-i kāmile ḫıṭāb olur nitekim vezīrüñ mürīdleri aña didiler sensiz (6) bize felekler üzre tārīklikdür saña nisbet ey māh-ı İlāhī bu felek bārı kimdür ve ne şeydür

(597) Mes̱nevī

---

[907] "Denildiği gibi; Allah'la beraber olmak isteyen, tasavvuf ehliyile otursun."

Ṣūret-i rıfʿat buved eflākrā (7)

Maʿnā-yı rıfʿat revān-ı pākrā

Rıfʿatuñ ṣūreti yaʿnī ṣūreten rıfʿat-i eflāk içün ve rıfʿatuñ (8) maʿnāsı yaʿnī revān-ı pāk içündür zīrā bu ʿālem ṣūreten ʿālem-i kübrā ve maʿnen ʿālem-i ṣuġrādur insān-ı (9) kāmil ṣūreten ʿālem-i ṣuġrā ve maʿnen ʿālem kübrādur ve mecmūʿa-yı ʿuẓmādur

(598) Mes̱nevī

Ṣūret-i rıfʿat berāy-ı cismhast

Cismhā derpīş-i maʿnā ismhast

(10) Rıfʿatuñ ṣūreti cismler içündür cismler maʿnā ḳatında ismlerdür yaʿnī maʿnāya nisbet cismlerüñ (11) hīç iʿtibārı yoḳdur

Cevāb guften-i vezīr ḫalvetrā nemīşikenem[908]

(599)

Guft ḥuccethā-yı ḫod kūteh kunīd (12)

Pendrā dercān u derdil reh kunīd

Vezīr mürīdlere eyitdi ḥüccetlerüñüzi ḳıṣa eyleñüz ve ibrām u ilḥāḥdan fāriġ (13) olıñuz benüm pendüme cānuñuz içinde ve göñlüñüz içinde yol eyleñüz yaʿnī pendümi cān u göñülden istimāʿ eyleñüz (14)

(600) Mes̱nevī

Ger emīnem muttehem ne'bved emīn

Ger bugūyem āsmānrā men zemīn

[Eger emīnem yaʿnī eger emīn isem emīn müttehem olmaz farażā (15) eger ben āsmāna zemīn] disem siz beni taṣdīḳ eyleñ ve baña ittibāʿ ḳılmaḳ lāzımdur bu sözlerüñ cümlesi (16) egerçi vezīrüñ lisānındandur *lākin unẓur mākāle ve lātenẓur ilāmen ḳale*[909] ḥadīs̱inüñ mūcebince cümlesi maḳbūl u merġūbdur (17) ki mürşidile mürīdlerüñ mā-beyninde vāḳıʿ olan mükālemāt ve daḫı muʿāmelātdur ki bu ṣūretde beyān olundı (18) muḥaṣṣal mürīd oldur ki şeyḫine bir vechile münāḳaşa vü muʿāraża itmeyüp dāyimā teslīm ola ve sālik kendü irādetini (19) şeyḫüñ irādetine tefvīż ḳıla tā kim andan maḳṣūdını bula

(601) Mes̱nevī

Ger kemālem bākemāl inkār çist

---

908 Vezirin, halveti bozmam diye cevap vermesi

909 "Lakin, ne dediğine bak, kime denildiğine bakma."

V'er neyem in zaḥmet u āzār çist

(20) Eger ben ehl-i kemāl isem kemāle inkārdur ki benüm sözlerümi ḳabūl itmeyüp ʿinād idersüz ve ger ehl-i kemāl degül (21) isem bu zaḥmet ü cefā nedür yaʿnī benden ferāġat eyleñüz

(602) Mes̱nevī

Men neḫᵛāhem şud ezin ḫalvet birūn

Z'an ki meşġūlem beaḥvāl-i derūn

(22) Ve'l-ḥāṣıl ben bu ḫalvetden ṭaşra olmaḳ istemezem zīrā ki derūn-ı ḳalb aḥvāline meşġūlem

İʿtirāż-ı (23) **murīdān berḫalvet-i vezīr**[910]

(603)

Cümle guftend ey vezīr inkār nist

Guft-i mā çün guften-i aġyār nist

Vezīrüñ (24) mürīdleri aña ḥüsn-i edeble didiler ey vezīr inkārumuz yoḳdur [ve senüñ kemālüñe iḳrārımuz çoḳdur] ve bizüm (25) sözimüz aġyār sözi gibi degüldür

(604) Mes̱nevī

Eşk-i dīdest ezfirāḳ-ı tū devān

Āh āhest ezmiyān-ı can revān

(26) Senüñ firāḳuñdan gözümüzüñ yaşı yelicidür ve cānumuz içinde āh āh revān u ẓāhirdür yaʿnī cāndan (27) āhlar eylerüz cāna nisbet revān ḫūb vāḳıʿ olmışdur

(605) Mes̱nevī

Ṭıfl bādāye neistīzed ve līk

Giryed ū gerçi ne bed dāned ne nīk

[A77b] (1) Ṭıfl dāye vü mürebbīsine istīze eylemez ve līkin aġlar eyüyi ve kötüyi farḳ eylemez mürīd ile mürşid-i (2) kāmilüñ mā-beyninde olan muʿāmeledür ki bu ṣūretde taḳrīr buyururlar ammā bu maḥalde bir ḳāʿide vardur ki ṭālib-i (3) esrār-ı **Mes̱nevī** olanlara anuñ bilmesi lāzımdur ki **Mes̱nevī** şāriḥleri aña vāḳıf olamamışlardur ki ol ḳāʿide (4) budur ki **Ḥażret-i Mevlānā Mes̱nevī-yi Şerīf**üñ āḫar maḥallinde taḳrīr ü maḳāl (5) eylerken ẓāhirden maẓhara ve yāḫud maẓhardan ẓāhire intiḳāl eylerler ḥaḳīḳatde ẓāhir u maẓhar ʿayn-ı vāḥid olduġıyiçün (6) maẓhar ki ḫalīfe-yi kāmilüñ vücūdıdur ve anda ẓāhir ki esmā vü ṣıfātıyıla Ḥaḳdur pes ʿārif-i muvaḥḥid ḫalīfenüñ taʿayyün-i (7)

[910] Müritlerin vezire halvet konusunda itirazları

ẓāhirine münāsib söz söylerken derḥāl müsteḫlifüñ ġalebe-yi şühūdı sebebiyile kelāmını ḫalīfenüñ mirʾāt-ı vücūdda (8) ẓāhir olan müsteḫlife münāsib söylemege başlar nitekim bu maḥalde böyledür ki mürīdler vezīre ḫıṭāb eylerken (9) derḥāl şuhūd-ı vaḥdet-i muṭlaḳa ġalebe ḳılup kelāmilerını Cenāb-ı Ḥaḳḳa ve Vücūd-ı Muṭlaḳa tevcīh idüp söylemege (10) başladılar ve didiler ki

(606) Mes̱nevī

Mā çü çengīm u tū zaḫme mīzenī

Zāri ezmā nī tu zārī mīzenī

Ey bizüm **[P35b]** mürebbīmüz maẓharında (11) esmā vü ṣıfatıyıla ẓāhir olan rabbimüz biz çeng gibi āletüz sen aña zaḫme urursın ve nāle vü zārī bizden degül sen zārī (12) vü nālān ḳılursın

(607) Mes̱nevī

Mā çü nāyīm u nevā dermā zitust

Mā çü kūhīm u ṣadā dermā zitust

Ve biz nāy gibiyüz bizde olan (13) nevā sendendür ve biz kūh gibiyüz bizde olan ṣadā sendendür [yaʿnī bizde olan ṣadā vü tekellüm senüñ ṣıfāt-ı (14) ẕātuñdan olan kelāmuñ ās̱ārıdur]

(608) Mes̱nevī

Mā çü şaṭrancīm ender burd u māt

Burd u māt-ı mā zitust ey ḫoş-ṣıfāt

(15) Ve keẕālik biz şaṭranc gibiyüz ġālib ü maġlūb olmaḳda bizüm ġālibiyyet ü maġlūbiyyetümüz sendendür [ey ṣıfātı ḫoş (16) Rabbimüz yaʿnī bizde vāḳıʿ olan irādet senüñ ṣıfāt-ı ẕātuñdan olan Murīd isminüñ es̱eridür yaʿnī] ***ḳul kullun min ʿindillāh***[911] (17) feḥvāsınca ***vallāhu ḫāliḳu kullu şey***[912] muḳteżāsınca ve daḫı ***vallāhu ḫaleḳakum ve mā taʿmelūn***[913] āyetinüñ maġzāsınca cemīʿ-i (18) aḳvāl u efʿāl ü aḥvālüñ Ḥaḳ ḫālıḳudur bende hemān ortada bir āletdür ve bu cümle buyurduḳları buraya gelinceye (19) deg tevḥīd-i efʿāle işāretdür bu mertebede olana *muḫlış* dirler kesr-i lāmile ve cemīʿ-i aʿmālini eger Ḫudādan görüp (20) kendüsini maʿdūm-ı muṭlaḳ mes̱ābesinde ḳoyup maẓharlıḳ iʿtibārı daḫı olmasa bu mertebede olana fetḥ-i lāmile (21) *muḫlaṣ* dirler bunuñ ḳadr ü ʿuluvv-ı şānı evvelkiden ziyādedür ki bunlaruñ mertebesi tevḥīd-i ẕātdur pes tevḥīd-i (22) ẕāt mertebesine işāret idüp buyururlar

---

911 "Hepsi Allah'tandır, de." (Nisa, 78)
912 "Allah her şeyin yaratıcısıdır." (Zümer, 62)
913 "Sizi ve yapmakta olduklarınızı Allah yarattı." (Sâffât, 96)

(609) Mes̱nevī

Mā ki bāşīm ey tu mārā cān-ı cān

Tā ki mā bāşīm bātu dermiyān

Biz kim (23) olavuz ey sen bizüm cānumuzuñ cānı [sensin yaʿnī biz kim olavuz ey sen bizüm cānımuzuñ cānı] tā kim biz senüñle ortada (24) olavuz ve vücūdda ve īcād u efʿāle müşāreket ḳılavuz

(610) Mes̱nevī

Mā ʿademhāyīm u hestīhā-yı mā

Tū vucūd-ı muṭlaḳī fānī-nümā

(25) Ey pādşāh-ı muṭlaḳ biz biz olduġumuz ḥays̱iyyetden maḥżā ʿademlerüz ve bizüm varlıḳlarumuz daḫı ʿademdür ve sen (26) fānī gösterici bir vücūd-ı muṭlaḳsın ey ṭālib-i güftār-ı ḫıdmet-i Mevlevī ve ey rāġıb-ı esrār-ı Ḥażret-i Mes̱nevī bu beyt-i (27) maʿnevī çoḳ söz götürür eger tafṣīlen mebāḥis̱-i kes̱īre ile şerḥ eylerseñ ṭālibüñ ʿaḳlın yitirür ammā icmālen (28) vücūd-ı muṭlaḳuñ esrārından bir miḳdār taḥrīr idelüm tā kim şübhesi olanlar bu ḳadarla iktifā ideler ittifāḳ-ı meşāyıḫ-ı [A78a] (1) muḥaḳḳıḳīn bunuñ üzerine dir ki vācibu'l-vucūd muṭlaḳdur *kemā ḳāle'ş-Şeyḫu fiibtidā'i'l-Futūḥāti fi'l-ʿaḳīdeti* (2) *innellāhe Teʿālā̱ ilāhun vāḥidun lāşerīkelehu mevcūdun biẕātihi minġayrı iftiḳārin ilā̱mūcidin yūciduhu bel kullu mevcūdin sivāhu* (3) *mufteḳirun ileyhi teʿālā̱ fīvucūdihi fe'l-ʿālemu kulluhu mevcūdun bihi ve huve vaḥdehu muttaṣıfun bi'l-vucūdi linefsihi lāiftitāḥe livucūdihi* (4) *ve lānihāyete libeḳā'ihi ve vucūduhu vucūdun muṭlaḳun ġayru muḳayyedin ḳā'imun binefsihi*[914] vaḳtā kim münkirān-ı Ḥażret-i Şeyḫ raḍıyallāhu ʿanh (5) bu ʿibārātı Fütūḥātda ve baʿż-ı muṣannefātında gördilerse zuʿm eylediler ki Şeyḫ Vücūdiyye meẕhebinde ola (6) pes ol ḥażreti zuʿm-ı fāsidlerince tekfīr eylediler ve şeyḫüñ baʿż-ı muʿteḳidleri daḫı ḳıyās eylediler ki Şeyḫüñ (7) vücūd-ı muṭlaḳ ʿibāretinden murād vücūd-ı ʿāmm olabildiler ki bundan niçe fesād lāzım gelür bāḫuṣūṣ Şeyḫüñ (8) vācibu'l-vucūd vücūd-ı muṭlaḳdur dimeden murādı vācibu'l-vucūd ʿillet ü maʿlūl degüldür dimekdür *kemā ḳāle fībābi's-sādisi* (9) *mine'l-Futūḥāti iʿlemū enne'l-Ḥaḳḳa huve'l-mevṣūfu bi'l-vucūdi'l-muṭlaḳi liennehu subḥāne leyse maʿlūlen lişey'in ve lāʿilleten* (10) *bel huve mevcūdun biẕātihi ve vucūduhu leyse ġayru*

[914] "Şeyh Futûhât'ın Akîde bölümünde şöyle der: Allah Teâlâ bir tek ilahtır. Onu hiçbir ortağı yoktur. Hiçbir mûcide ihtiyaç duymadan bizâtihi mevcûddur. Kendisi hariç tüm varlıklar var olmada O'na muhtaçtır. Bütün âlem O'na muhtaçtır. Sadece O, nefsinin vücûduyla vasıflanabilir. Onun varlığının başlangıcı ve bekâsının sonu yoktur. Onun vücûdu kayıtsız mutlak bir vücûddur. Ve kâim binefsihidir."

maʿlūli'z̠-z̠āti[915] burada bir suʾāl lāzım gelür ki ʿadem-i maʿlūliyyet (11) z̠āt-ı ilāhī ʿale'l-ittifāḳ ẓāhirdür ammā ʿadem-i ʿillet olması nice ḳābildür ki felāsife aña ʿilletu'l-ʿilel dirler ve ʿaḳl-ı (12) külle anı ʿillet-i tāmme ṭutarlar ve dirler ki ʿaḳl-ı evvel Ḥaḳdan müfāraḳat ḳılmaz ve ol daḫı dāyimā ʿaḳl-ı evvele ifāża (13) ḳılmadan ḫālī olmaz bu taḳdīrce anuñile muḳayyed ve aña ʿillet olur ve *kemā enne'l-felāsifete ṣarraḥū bienne īcādi'l-Ḥaḳḳı teʿālā̠* (14) *li'l-ʿālemi minlevāzimi z̠ātihi feyemtaniʿu ḫuluvvuhu ʿanhu*[916] pes bunlar irāde vü ḳudreti inkār idüp īcāb u is̠bāt eylediler (15) ve mūcibun bi'z̠-z̠āt var didiler bu maʿnā̠ ise ḥaḳḳuñ vücūdını ʿālemüñ vücūdına ʿayn-ı taḳyīd ve ʿālemüñ ḳademini (16) teʾyīddür pes **Şeyḫ Ḥażretleri Fütūḥāt**uñ ikinci bābında bu maḥalle münāsib daḫı cevāb-ı bāṣavāb buyururlar ki *iʿlem* (17) *enne'l-Ḥaḳḳa teʿālā̠ mevcūdun biz̠ātihi muṭlaḳu'l-vucūdi ġayru muḳayyedi biġayrihi ve lāmaʿlūlun ʿanşeyʾin ve lāʿilletun lişeyʾi ve huve ḫāliḳu'l-maʿlūlāti* (18) *ve'l-ʿileli*[917] pes bu muḳaddeme maʿlūmuñ oldıyısa **Ḥażret-i Mevlā̠nā** ve **Ḥażret-i Şeyḫ-i Ekber** (19) raḍıyallāhu ʿanh vücūd-ı muṭlaḳ dimeleriyile **Vücūdiyye** mez̠hebinde olanlaruñ vücūd-ı muṭlaḳ dimesinüñ mā-beyninde farḳ-ı (20) ʿaẓīm vardur zīrā bunlaruñ vücūd-ı muṭlaḳ dimesi (ʿillet degül ve mūcibün bi'z̠-z̠āt degül dimek olur ve **Vücūdiyye** mez̠hebinde olanlaruñ vücūd-ı muṭlaḳ dimesi) muṭlaḳ vücūd-ı ʿāmm olur dimek olur bu küfrdür nitekim **Saʿdu'd-dīn-i** (21) **Taftazānī Maḳāṣıd** şerḥinde taṣrīḥ eyledi ammā bu iki ḥażretüñ buyruġı īmān-ı maḥżdur ki buña īmān lāzımdur (22) eger suʾāl olınursa **Şeyḫ Fütūḥāt**da *subḥāne men eẓhara'l-eşyāʾe fehuve ʿaynuhā beyt* (23) *fefī kulli şeyʾin lehu āyetun tedullu ʿalā̠ennehu ʿaynuhu*[918] buyurdı pes bu sözler mez̠heb-i **Vücūdiyye**ti müʾeyyid olur cevāb oldur ki yine (24) **Fütūḥāt**uñ ol maḥallinde bir ḳaç saṭır aşaġı buyururlar ki *fehuve ʿaynu kulli şeyʾin fi'ẓ-ẓuhūri māhuve ʿaynu'l-eşyāʾi* (25) *fīzevātihā subḥānehu bel huve hu ve'l-eşyāʾu eşyāʾ*[919] pes söz çoḳ ḳīl ü ḳāle nihāyet yoḳ maʿnā̠-yı beyte gelelüm (26) *mā ʿademhāyīm* didikleri aʿyān-ı s̠ābiteye nisbetledür ki *el-aʿyānu māşemmet rāyiḥate'l-vucūdi*[920] fehvāsınca vücūd-ı ḫāricī (27) rāyiḥasını istişmām

---

[915] "Aynı şekilde Futûhât'ın altıncı bâbında da şöyle der: Bilin ki Allah mutlak bir vücûd ile mevsûfdur. Çünkü Allah bir şeye ma'lûl değildir ve illet de değildir. Bilakis O, bizâtihi mevcûd ve vücûdu zâtının gayrı da değildir, zâtının illetinin de gayrı değildir."
[916] "Aynı şekilde felsefeciler açıkça Hakk'ın âlemi icadının zâtının lüzûmundan olduğunu beyân ederler. Alah'ın ondan hâlî olmasını men ederler."
[917] "Bil ki Hak Teâlâ, başka bir şeyle kayıtlı olmaksızın mutlak bir vücûd ile bizâtihi mevcûddur. Bir şeye ma'lûl ve illet değildir. Bilakis O, ma'lûlât ve illetlerin hâlıkıdır."
[918] "Herşeyi ortaya çıkaran Sübhân, herşeyin aynıdır. Beyt: Herşeyde, O'nun aynı olduğunu gösteren bir âyet (delîl) vardır."
[919] "Zâhirde herşey O'nun aynıdır, ama her eşyanın aynı zâtında O değildir. O, O'dur, eşyâ eşyâdır."
[920] "Gözler O'nun varlığının kokusunu koklamamıştır."

itmemişlerdür ve *hestīhā-yı mā* yaʿnī bizüm ḫāricde olan varlıġumuz daḫı egerçi biḥasebi'ẓ-ẓāhir [A78b] (1) vardur lākin ol daḫı biḥasebi'l-ḥaḳīḳa ʿadem ü helākdur ki ***kullu şey'in hālikun illā vechehu***[921] buyurdı *yuhlikü* buyurmadı (2) pes sen ey Maʿbūd-ı bi'l-ḥaḳ bilāmuḳayyed bileşā' ẓāhiren bāḳī ve nefsu'l-emrde fānī olan şeyleri gösterici bir vücūd-ı (3) muṭlaḳsın **İmām-ı Ġazālī Mişkātu'l-Envār**da buyururlar ki *teraḳḳa'l-ʿārifūne minḥażīżi'l-mecāzi ilāẕireveti'l-ḥaḳīḳati* (4) *ve'stekmelū meʿāricehum fera'ev bi'l-muşāhedeti'l-ʿayyāniyyeti ennehu leyse fi'l-vucūdi illallāh ve inne kulle şey'in hālikun illā vechehu* (5) *feinnehu lāyuṣīru hāliken fīvaḳtin mine'l-evkāti bel huve hālikun en len ve ebeden*[922] bu beyt-i şerīfüñ meşreb-i ehl-i taḥḳīḳ (6) üzre ve her şey' nefsu'l-emrde hālik olduġına göre bir laṭīf maʿnāsı daḫı vardur ki [P36a] ol maʿnā da *hestīhā-yı mā mā ʿademhāyīm* (7) üzre maʿṭūf olmaya belki de *hestīhā-yı mā* mübtedā' ve mıṣraʿ-ı s̱ānī aña ḫaber ola pes maʿnā böyle dimek olur ki biz vücūd-ı (8) ḫāricī ḥays̱iyyetinde ʿademler ü hāliklerüz ki bizüm vücūdumuz ḥaḳīḳat-ı vücūd degüldür ve bizüm ẕevāt-ı ḥaḳīḳī ve aʿyān-ı (9) s̱ābitemüzsin vücūd-ı muṭlaḳ fānī-nümāsın egerçi aʿyān mertebe-yi ʿilmde mütemeyyize olduġı ḥays̱iyyetden ʿayn-ı ẕāt (10) degüldür ve lākin mertebe-yi eḥadiyyetde maʿlūm u ʿālim ʿayn-ı ẕāt olduġı iʿtibārıyıla bizüm hestī-yi ḥaḳīḳatümüzsin vücūd-ı (11) muṭlaḳsın dimek olur ***kānellāhu ve lemyekun maʿahu şey'in***[923] ḥadīs̱ini **Cüneyd Ḥażretleri** istimāʿ eylediklerinde bu mertebeye (12) işāret idüp *el-āne kemā kāne* buyurdılar

Mes̱nevī

Hestī ki derẓuhūr-ı āyāt-ı Ḥaḳḳest

Derdīde-yi ehl-i keşf mir'āt-ı Ḥaḳḳest (13)

Pes ẓāhir-i ū mebin ki maʿrūż-ı fenast

Derbāṭın-ı ū niger ki an ẕāt-ı Ḥaḳḳest[924]

Pes tevḥīd-i (14) ẕāt mertebesine işāret buyurduḳdan ṣoñra mürīdler lisānından tevḥīd-i efʿāl mertebesinüñ taḥḳīḳine şīrān-ı (15) ʿalemi tems̱īl eylemek ṭarīḳı üzre şurūʿ buyururlar

---

[921] "Allah'ın vechi, zatından başka her şey helak olucu ve fanidir." (Kasas, 88)

[922] Ârifler mecâzın derinliklerinden hakikatin zirvesine yükselmişler ve yükselişlerini tamamladıklarında göz müşâhedesiyle görmüşlerdir ki Allah'ın varlığından başka varlık yoktur ve Allah dışında herşey yok olacaktır. Allah hiçbir vakitte helâk olmayacak ve ilelebed bâkî kalacaktır."

[923] "Sadece Allah vardı ve başka hiçbir varlık yoktu." Buhârî III/1166, VI/2699(6982), Tevhîd 22, Bed'u'l-Halk 1. (Gültekin, İsmâîl Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi, s. 178)

[924] "Hak ayetlerinin zuhur ettiği yer olan vücûd, keşif ehlinin gözünde Hakk'ın aynasıdır. Öyleyse fenaya maruz olan zahirine bakma. Hakk'ın zatı olan batınına bak"

(611) Meşnevī

Mā heme şīran velī şīr-i ʿalem

Ḥamleşān ezbād bāşed dembedem

(16) Bunlar didiler ki meselā biz dükeli şīrlerüz velīkin sancaḳ şīriyüz yaʿnī sancaḳlaruñ yirinde taṣvīr olınan (17) arslanlar gibiyüz ol ʿalemde muṣavver olan şīrlerüñ ḥamlesi dembedem yildendür kezālik (18) bizüm daḫı ḥamlemüz ve ḥarekāt u sekenātumuz minkulli'l-vücūh ḥaḳīḳat naẓar-ı bād-ı irādet-i İlāhiyyeden ẓuhūra gelür *kemā ḳāle* (19) *ʿaleyhi's-ṣalātu ve's-selām işāreten ilāhāze'l-maʿnā el-ḳalbu kerīşetin fīfelātin tuḳallebuhe'r-riyāḥu ẓahru'l-baṭn*[925] (20)

(612) Meşnevī

Ḥamleşan peydā vu nāpeydast bād

An ki nāpeydast ezmā kem mebād

Bu sancaḳlarda münaḳḳaş olan şīrler naḳşınuñ ḥamlesi (21) vü ḥareketi peydādur ve bād nāpeydādur kezālik bizüm daḫı ecsād u eşḫāṣumuzuñ ḥamle vü ḥareketi ẓāhir ve bizde mutaṣarrıf (22) olan Ḫudā bāṭın u nāpeydādur ol ki nāpeydādur bizden eksük ü cüdā olmasun *güm* kāf-ı Farisīnüñ żammesiyile (23) ḳırāʾat olınsa da maʿnā ṣaḥīḥ olur yaʿnī ol Ḫudā ki bāṭın u nāpeydādur bizden ġāyib olmasun dimek olur (24)

(613) Meşnevī

Bād-ı mā vu būd-ı mā ezdād-ı tust

Hestī-yi mā cümle ezīcād-ı tust

İlāhī bizüm bādımuz ve būdumuz yaʿnī maḥremüñüz ve vücūdumuz (25) senüñ dād u iḥsānuñdur bāddan murād muḥarrik ü müdebbir olan ʿaḳl u rūḥdur bizüm vücūdumuz cümle yaʿnī (26) ʿale'l-ıṭlāk külliyetile senüñ īcāduñdur [ki bir ẓulumāt-ı ʿademde iken nūr-ı vücūdı senden bulup ol (27) nūr ile ʿālem-i kevn cānibine şitāb ḳılduḳ]

(614) Meşnevī

Leẕẕet-i hestī nümūdī nistrā

ʿĀşıḳ-ı ḫod kerde būdī nistrā

[A79a] (1) İlāhī sen ol Ḳādir-i Muṭlaḳsın ki yoḳluġa varlıḳ leẕẕetini gösterdüñ yaʿnī vücūd-ı ṭaʿamın iẕāḳa ḳılduñ (2) *nīst*den murād burada ʿadem-i iżāfī olan aʿyān-ı s̱ābitedür ki ḫāric-i ʿāleme iżāfetile rāyiḥa-yı vücūdı (3) istişmām eylemişlerdür ezel-i āzālde ʿademi kendüñe ʿāşıḳ eylemiş idüñ bunda *ʿadem*den murād enbiyā-yı ʿiẓām (4) ve

[925] "Hz. Peygamber bu manaya işaret olarak "Kalp ovaya atılmış bir tüy gibidir. Rüzgr onu her yere götürebilir. Evirip çevirebilir." buyurmuştur."

evliyā-yı kirāmuñ ve ʿuşşāḳ-ı İlāhī olan aṣfiyānuñ ʿayn-ı s̱ābiteleridür ki daḫı vücūd-ı ḫāricī rāyiḥasını (5) istişmām eylemezden evvel Ḫudāy-ı Teʿālā bunları ezel-i āzālde kendüye ʿāşıḳ eylemişdi

(615) Mes̱nevī

Lez̠z̠et-i inʿām-ı ḫodrā vā megīr (6)

Nuḳl u bāde vü cām-ı ḫodrā megīr

İlāhī kendü ezelī olan inʿām u iḥsānuñ lez̠zetini bizden girü (7) ṭutma yaʿnī dirīġ itme kendü cāmuñı ve bādeñi ve nuḳluñı [girü ṭutma yaʿnī nuḳl-ı maʿrifet ve bāde-yi muḥabbet ve cām-ı (8) ḥaḳīkatı ve'l-ḥāṣıl] ʿışḳa müteʿallıḳ olan lez̠z̠āt u tecelliyātı bizden dirīġ itme

(616) Mes̱nevī

V'er begīrī kist cüst ü cū kuned (9)

Naḳş bānaḳḳāş çün nīrū kuned

İlāhī bu fuyūżātı eger dirīġ ṭutasın kim cüst eyler fi'l-mes̱el (10) naḳş naḳḳāşla nice rūz muḳābele eyler yaʿnī sen ki feyż ü imdāduñı imsāk idesin bir kimse anı ṭālib (11) olamaz ve mücerred ṣuver ü nuḳūş menzilesinde olan maḫlūḳāt sen niçün böyle işlersün diyü senüñ (12) fiʿlüñe muʿāraża vü muḳābele ḳılamaz

(617) Mes̱nevī

Me'nger ender mā mekun dermā naẓar

Ender ikrām u seḫā-yı ḫod niger

Ḫudāvendā (13) bize baḳma ve bize naẓar eyleme [yaʿnī bizüm zellāt u ʿıṣyānımuza baḳma] kendü ikrām u seḫāña naẓar eyle [İlāhī ḳullaruñ işi (14) sehv u ḫaṭā senüñ ḳāruñ luṭf u ʿaṭādur]

(618) Mes̱nevī

Mā nebūdīm u teḳāżā man nebūd

Luṭf-ı tū nāgufte-yi mā mīşunūd

İlāhī (15) biz yoġ idük ve bizüm teḳāżāmuz daḫı yoġidi senüñ luṭf-ı ḳadīmüñ bizüm lisān-ı ẓāhir ile söylenmemiş sırrımuzuñ (16) muḳteżāsı işidürdi ve münācātumuzı bilürdi

(619) Mes̱nevī

Naḳş bāşed pīş-i naḳḳāş u ḳalem

ʿĀciz u beste çü kūdek derşikem

(17) Ḫudāyā naḳş u ḳalemüñ öñinde ʿāciz ü muḳayyed olur baṭn-ı māderde ḳudek ʿāciz olduġı (18) gibi [naḳḳāş ḳatında naḳş u ḳalem ʿāciz ü muḳayyed olur kūdek raḥm-ı māderde ʿāciz olduġı gibi (19) dimek hem cāyizdür]

(620) Mes̱nevī

Pīş-i ḳudret cümle-yi ḫalḳ bārgeh

ʿĀcizan çün pīş-i sūzen kārgeh

Mes̱elā ḳudret-i İlāhiyyenüñ (20) öñinde cümle-yi bārgāh-ı ʿālemüñ ḫalḳı sūzen-i kārgeh gibi ʿācizlerdür *kārgeh* **Türkçe** gergef didükleridür [(21) pes Naḳḳāş-ı meşiyyet-i ezeliyye daḫı kārgāh-ı ʿālem ḫuṣūṣā vücūd-ı insānīde]

(621) Mes̱nevī

Gāh naḳş-ı dīv u geh Ādem kuned (22)

Gāh naḳş-ı şādī vü geh ġam kuned

Ol naḳḳāş-ı ḥaḳīḳī insānuñ vücūdı kārgāhında geh Ādem naḳşın ve gāh şeyṭān naḳşın (23) eyler yaʿnī gāhī ṣıfat-ı insāniyye ile muttaṣıf ve gāh ṣıfat-ı şeyṭāniyye ile muttaṣıf ḳılar ve gāhī anda şādīlik naḳşın (24) ve gāhī ġam naḳşın peydā eyler

(622) Mes̱nevī

Dest nī tā dest cunbāned bedefʿ

Nuṭḳ nī tā dem zened ezżarr u nefʿ

Efrād-ı (25) mevcūdātdan bir ferdüñ eli yoḳdur ki tā kendüde Ḫudāy-ı Teʿālā̱nuñ mevcūd ḳılduġı naḳşuñ defʿine elini taḥrīk eyleye (26) ve kez̠ālik her birinüñ nuṭḳı yoḳdur tā żarar u menfaʿat cihetinden dem ura yaʿnī kendüye żarar gelse riyā andan menfaʿat (27) dūr olsa niçün bu żarar getürdüñ ve ol menfaʿati benden izāle idüp yitürdüñ diyü söyleye ḥaḳīḳatde **[A79b]** (1) bir eḥad böyle dimege ḳādir ü müstaḥaḳ olmaz ***lāyusʾelu ʿammā yefʿalu ve hum yusʾelūn***[926] bu mażmūna delālet ider (2)

(623) Mes̱nevī

Tū ziḲurʾan bāz ḫᵛan tefsīr-i beyt

Guft Īzed mā rameyte iz̠ rameyt

[Sen beyt-i şerīfüñ tefsīrini Ḳurʾān-ı ʿAẓīmden girü oḳı (3) Īzed-i Müteʿāl *ve mā rameyte iz̠ rameyte ve lākinnellāhe ramā̱ buyurdı*]

(624)

Ger buperrānīm tīr an ne zimast

Mā kemān u tīr endāzeş Ḫudast

---

[926] “Allah, yaptığından sorumlu tutulamaz; onlar ise sorguya çekileceklerdir.” (Enbiya, 23)

(4) [Eger ẓāhirde tīr-endāz olavuz ḥaḳīḳatde ol tīr-endāzlıḳ bizden degüldür maʿnīde [P36b] kemān u tīr-endāz (5) olan Ḫudādur] Sūre-yi Enfālde olan āyetden muḳtebesdür *ve mā rameyte iẕ rameyte ve lākinnellāhe ramā*[927] [bu āyet-i kerīmenüñ (6) sebeb-i nüzūlinde rivāyet olınur ki vaḳtā kim Ḳureyş müşrikleri ehl-i İslāmla muḥārebe ḳaṣdına ḫurūc idüp ʿAḳanḳul-nām (7) vādīden ẓuhūr itdiklerinde Ḥażret-i Resūl ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem *hāẕihi Ḳureyşun ciʾte buḫaylāʾihā ve faḫrihā yukeẕẕibūne resūlike (8) Allāhumme innī esʾeluke mā vaʿadtenī*[928] diyü duʿā ḳıldılar pes fi'l-ḥāl Ḥażret-i Cebrāʾīl ʿaleyhi's-selām nüzūl idüp *yā Nebī Allāh arżdan (9) bir ḳabża türāb alup küffāra ḳarşu remy idiñüz* diyü taʿlīm eyledi pes iki ʿasker biri birine muḳābil olduḳda Resūl (10) Ḥażretleri ʿaleyhi's-selām mübārek avuçlarına bir ḳabża ḫākle maḫlūṭ ḥaṣṣı ālup vücūh-ı küffāra ḳarşu remy idüp *şāheti'l-vucūh* (11) āyet-i kerīmesini ḳırāʾat buyurdılar biḳaderillāhi teʿālā müşriklerüñ gözlerine ṭopraḳ ṭolup müşriklerden hīç ferdüñ (12) gözi türābdan ḫālī ḳalmadı pes müşrikīn gözleri derdine düşüp münhezim olmaġıla aṣḥāb-ı Resūl raḍıyallāhu ʿanhum (13) terādüf ü teʿāḳub idüp müşrikleri baʿżısın ḳatl ve baʿżısın esīr ḳılup biʿavnillāh manṣūr u muẓaffer olduḳları (14) ḥālde ʿavdet itdiklerinde *ben fülānı ḳatl itdüm ve ben fülānı esīr ḳıldum* diyü tefāḫura teveccüh eyledikleriyiçün bu āyet-i kerīme nāzil (15) müʾminlerde olan şecāʿat-i ḳulūb ve nuṣret ü ẓafer ʿavn u ʿināyet-i Ḥaḳ olduġına tenbīh buyurdı nitekim bu āyet-i (16) kerīmenüñ mā-ḳabli ki felem *taḳtulūhum* ḳavl-i kerīmidür erbāb-ı tefsīr *fā* şarṭ-ı maḥẕūfuñ cevābı olmaḳ üzre taḳdīr-i kelām (17) ini'fteḫartum biḳatelihim felem taḳtulūhum ve lākinnellāhe ḳatelehum maʿnāsınadur diyü tefsīr itmişlerdür yaʿnī ey müʾminler ḳatl-i küffār ile (18) eger iftiḫār iderseñüz siz müşrikleri kendü ḳuvvetiñüzle ḳatl itmediñüz lākin Allāh Teʿālānuñ ʿavn u nuṣretiyile küffāra (19) musallaṭ olup ḥaḳīḳatde fiʿl-i ḳatl Ḥaḳḳuñdur dimekdür baʿdehu Ḥażret-i Ḥaḳ ḫıṭāb-ı müsteṭāb ile ḫāṣṣaten Ḥabīb-i Ekrem ṣallallāhu (20) ʿaleyhi ve sellemi teşrīf idüp *ve mā rameyte iẕ rameyte ve lākinnellāhe ramā* diyü buyurdı pes] vaḳtā kim Ḥażret-i Peyġam-ber ʿaleyhi's-selām (21) beḳā billāh ḥāliyile muttaṣıf u müteḫallıḳ oldılar Cenāb-ı ʿİzzet fiʿl-i *ramā iẕ rameyte* (22) dimekle aña işbāt idüp *ve mā rameyte* dimekle andan nefy idüp *ve lākinnellāhe ramā* ḳavliyile Ẕāt-ı Bīçūnına isnād itmemesi mertebe-yi cemʿe maḳām-ı tafṣīle işāretdür (23) pes *rāmī* ḥaḳīḳatde Ḥaḳdur ve Ḥażret-i Nebī ʿaleyhi's-selām aña āletdür bu maḳāma meşāyıḫ *ḳurb-ı ferāyiż* taʿbīr iderler pes (24) bu ebyāt-ı şerīfeyi mürīdler lisānından cemīʿ-i

---

[927] "Attığın vakit sen atmadın, Allah attı." (Enfal, 17)

[928] "Bu Kureyş sana nankörlük yaparak, övünerek ve resulünü yalanlayarak geldi. Allah'ım bana vaat ettiğini gerçekleştir."

eşyānuñ ve sālik olanlaruñ ʿinde saṭveti irādeti'ẕ-ẕātiyye ve't-taṣarrufi'l-ilāhiyye iżmiḥlāl u telāşīsine ve (25) iżmiḥlāl u tefānīsine işāret buyururlar dīne beḳā-yı Ḥaḳḳıla ve irādet-i vücūd-ı muṭlaḳa kār-kunende (26) olduḳlarını işʿār iderler yaʿnī mertebe-yi ferāyiżde cemīʿ-i efʿāl Ḥaḳḳuñ olduġına şāhid **Ḳur'ān**-ı ʿAẓīmden sen (27) bu beyt-i şerīfüñ tefsīrini oḳu ki Īzed Teʿālā *mā rameyte iẕ rameyte* buyurdı resūlı ḥaḳḳında pes Ḥażret bu mertebesine **[A80a]** (1) vāriṡ olan evliyā daḫı dest-i Ḥaḳḳıla ālet olup anlardan ẓuhūr eyleyen kār **Ḥażret-i Perverdgār**dan olur nitekim beyt-i (2) ṡānī bu maʿnāyı tefsīr ḳılur eger ben sihām-ı aḳvāl u efʿāli ḳavs-i vücūdīmizden remy eyleseñ fi'l-ḥaḳīḳa ol bizden degüldür (3) zīrā biz dest-i taṣarruf-ı Ḥaḳda kemān gibiyüz ve bu kemānuñ tīr-endāzı Ḫudādur ki mertebe-yi ḳurb-ı ferāyiżde ḳavl-i Ḥaḳḳa (4) ālet olur pes bu kelimāt-ı ṭayyibeden cebr şāyibesi tevehhüm olınup anı defʿ içün bir ḳaç beyt buyurur (5)

(625) Meṡnevī

İn ne cebr in maʿni-yi Cebbāriyest

Ẕikr-i Cebbārī berāy-ı zāriyest

Zeynu'l-ʿArab dir ki **Cebbār** ebniyye-yi mübālaġadandur maʿnāsı ʿibādını (6) emrden ve nehyden diledügi şey'üñ üzerine ḳahr idicidür ve *ḳāle baʿżu'ş-şurrāḥu huve'lleẕī yaḥmilu'l-ḫalḳa ʿalāmā erāde* (7) *ṣudūrehu ʿanhum*[929] (yine **Zeynu'l-ʿArab** baʿż-ı şurrāḥdan nāḳildür ki anlar didiler ki **Cebbār** ol Allāhdur ki ḫalḳı) ʿalāsebīli'l-icbār ḥaml eyler aḫlāḳ u erzāḳdan ve aʿmāl ü ācālden ve bunlar emṡāli aḥvālden (8) diledügi şeylerüñ üzerine ki anlardan ṣudūrın murād eyledi maʿnā-yı beyt yaʿnī bu ẕikr olınan esrār u güftār (9) tekālif-i şerʿiyyenüñ ısḳāṭından ötüri olan cebr-i meẕmūm degüldür belki bu Ḥaḳḳuñ **Cebbār** isminüñdür ki fāʿil-i muḫtār ve (10) muḳallibu'l-ḳulūbi ve'l-ebṣār olmasını işʿār eyler pes ol Allāhuñ **Cebbār**lıġınuñ ẕikri aña tażarruʿ u zārīlik içündür ki (11) hemīşe anı fāʿil-i muḫtār bilüp *Allāhumme yā muḳallibu ve'l-ebṣār ṡebbit ḳulūbenā ʿalādīnike yā Allāh*[930] diyesin (12)

(626) Meṡnevī

Zāri-yi mā şud delīl-i ıżṭırār

Ḫaclet-i mā şud delīl-i iḫtiyār

Bizüm zārlıġumuz ıżṭırārımuza delīl oldı ki fiġān u zārīlıḳ elbette (13) ıżṭırār olur ve bizüm bir kārdan ḫacāletimüz ol kārı iḫtiyārımuzla irtikāb (14) eyledügümüze delīl oldı

---

[929] "Bazı şârihler, o halkı gönüllerinin istediği şeye taşır, der."

[930] "Ey kalpleri ve gözleri evirip çeviren Allah'ım! Kalbimizi senin dinin üzere sabit kıl."

zīrā Cenāb-ı Ḥaḳ ve ḫalḳ bilāiḫtiyār maʿa'l-ıżṭırār olan kārı taʿyīb ü taġyīr itmezler (15) pes ḳaçan bir kimseden bir kār-ı maʿyūb u nāmaʿḳūl ẓuhūra gelse anlardan şermsār olması delīl-i iḫtiyārdur zīrā (16) bilāiḫtiyār olan kār ʿindellāh ve ʿinde'n-nās maʿẕūrdur maʿyūb degül

(627) Meṡnevī

Ger nebūdī iḫtiyār in şerm çist (17)

V'in diriġ u ḫaclet u āzerm çist

Eger bizüm iḫtiyārımuz olmayayidi bir kār-ı nāmeşrūʿı işledükde Ḥaḳdan ve yāḫud (18) ḫalḳdan bu şermsārlıḳ nedür ve bu taḥayyüf ve ḫaclet ü ḥayā nedür bunlar ḫod iḫtiyāra delīldür zīrā iḫtiyārī olmayan (19) meṡelā ḥayvānāt gibi bir kāruñ ẓuhūrında ḥayf itmez ve şermsār olmaz [āzerm fetḥ-i zā-yı muʿceme ve sükūn-ı rā-yı mühmele ile ḥayā (20) ḥürmet maʿnāsınadur]

(628) Meṡnevī

Zecr-i ustādan beşākirdan çirast

Ḫāṭır eztedbīrhā gerdan çirast

Ḥażret-i Ḫudāvendigār (21) ḳuddise sırruhu iṡbāt-ı iḫtiyār-ı cüz'iyyede bir şāhid-i āḫara daḫı şurūʿ idüp buyururlar ki ey iḫtiyār-ı cüz'ī yoḳdur diyen (22) **Cebrī** eger iḫtiyār olmasa üstādlar şākirdlerini bir kār-ı maʿyūb içün niçün zecr ü menʿ iderlerdi iḫtiyārī olmayana (23) ḫod zecr ü menʿ yoḳdur ve ḫāṭırı muʿallem olanlar tedbīrlerin döndürmek niçündür ve iḫtiyārī olduġı içündür (24) eger iḫtiyār olmayup mużṭarr olsa tedbīrini **[P37a]** döndürmege ḳaṣd olur mıydı

(629) Meṡnevī

Ger tu gūyī ġāfilest ezcebr-i ū (25)

Māh-ı Ḥaḳ pinhan şudest derebr-i ū

Bu beyt muʿteriż ṭarafından olan su'āl olur ki *İn ne Cebr in maʿnā̱* (26) *Cebbārist* beytinden lāzım gelür zīrā bu kelāmdan münfehim olan ve cemīʿ-i meşāyıḫuñ ve **Ehl-i Sünnet ve'l-Cemāʿa**nuñ kelimātından **[A80b]** (1) ẓuhūra gelen budur ki **Cebr** iki ḳısmdur biri **Cebr-i Meẕmūm**dur ki selb-i iḫtiyār idüp ʿabd cemād menzilesindedür (2) diyüp ḫayr u şerr andan ne ṣudūr eylerse Ḫudānuñdur diyen ṭāyife-yi mecbūrenüñ cebridür ve bir ḳısmı daḫı **Cebr-i** (3) **Memdūh**dur ki selb-i iḫtiyār eylemez ve ʿabde cemād menzilesindedür diyü söylemez belki maʿnā̱-yı cebbāriyyeti müşʿir olur ve esrār-ı (4) ḳażā vü ḳaderden ḫaber virür ve cemīʿ-i enbiyā vü evliyā vü ʿulemānuñ meẕhebi olan **Cebr-i Evsāṭ**dur ki bu cebrle muttaṣıf olmayan (5) **Mecūsī** vü **Seneviyye**dür ki

Beyt

Her an kesrā ki meẕheb ġayr-ı Cebrest

Nebī fermūd ki mānend-i kibrest[931]

didükleri bu **Cebr-i** (6) **Memdūḥ**a işāretdür ki sırr-ı Cebbāriyyet-i Ḥaḳdur pes **Ḥażret-i Ḫudāvendigār** bu iki **Cebr**üñ mā-beynini farḳ eylemeyen (7) muʿteriż cānibinden bir suʾāl īrād idüp buyururlar ki eger sen ey muʿteriż olan kimse ġāfildür ve **Cebr-i Memdūḥ**dan (8) ol ẕikr olınan mürīdler ṭāyifesi dirseñ māh-ı Cebbāriyyet ve salṭanat-ı Ḥaḳ anlaruñ ayru vücūdında pinhān u mestūr (9) olmışdur ve bunlaruñ bu kelimātı ehl-i **Cebr-i Meẕmūm** olduḳlarından ẓuhūra gelmişdür diyü iʿtiḳād eylerseñ (10)

(630) Meṡnevī

Hest inrā ḫoş cevāb er bi'şnevī

Bu'gẕerī ezkufr u derdin bi'grevī

Bu iʿtirāża bir laṭīf ü maʿḳūl cevāb vardur ki eger anı istimāʿ (11) idesin küfr ü inkārdan geçersin ve dīne taṣdīḳ idersin ol cevāb budur ki bir ḳaç ebyātla tenbīh buyururlar (12)

(631) Meṡnevī

Ḥasret u zārī ki derbīmāriyest

Vaḳt-i bīmārī heme bīdāriyest

Ey muʿteriż maʿlūmdur ki ḥasret ü fiġān ḫaste vü şikestelik vaḳtindedür ṣıḥḥat ü selāmet vaḳtinde degüldür ve bīmārlık (13) vaḳti dükeli bīdārlıkdur [yaʿnī ey muʿteriż maʿlūmdur ki ḥasret ü fiġān ḫaste vü şikestelik vaḳtindedür ṣıḥḥat (14) selāmet vaḳtinde degüldür ve bīmārlık vaḳtinde dükeli bīdārlıḳdur] ġaflet ü maʿṣiyyet zamānı degüldür bu maʿlūm oldıyısa (15) ol mürīdler daḫı bu sözleri beġayet sözlerinden söylediler ve ḫasta-yı firāḳ-ı yār iken zārīlik eylediler bu ise (16) iḫtiyārī degüldür bir emr-i ıżṭırārīdür meṡelā ḫastanuñ fiġān-ı zārı gibi ve ḫastalıġuñ vaḳti ise intibāh (17) ve Ḥaḳdan āgāh olmaḳ vaḳtidür cürm ü günāh vaḳti degüldür nitekim

(632) Meṡnevī

An zaman ki mīşevī bīmār tū

Mīkunī ezcurm istiġfār tū

(18) Ol zamān ki sen bīmār olasın cürmüñden istiġfār idersin

(633) Meṡnevī

Mīnümāyed bertu ziştī-yi guneh

Mīkunī niyyet ki bāz āyem bereh

[931] "Hazret-i Nebi buyurdu ki, kimin mezhebi Cebr'den başkasıysa kibrin benzeridir."

(19) Ol şikestelik ḥālinde saña günāh u ḫaṭānuñ ziştligi görinür ṣıḥḥat bulursam yola girü gelem diyü niyet eylersin (20)

(634) Mes̱nevī

ʿAhd u peyman mīkunī ki baʿdezīn

Cuz ki ṭāʿat ne'bvedem kārī guzīn

Ve ʿahd u peymān eylersün ki bu ḥāletden ṣoñra eger (21) selāmet bulursam baña ṭāʿatdan ġayrı bir kār maḳbūl u güzīn olmaya [yaʿnī evḳātumı ṭāʿt u ʿibādete ṣarf idüp iḳtiżā-yı (22) nefse hergiz tābiʿ olmayam]

(635) Mes̱nevī

Pes yaḳin geşt in ki bīmārī turā

Mībubaḫşed hūş u bīdārī turā

Pes yaḳīn u muḳarrer (23) oldı bu ki şikestelik saña hūş u intibāh bağışlar saña

(636) Mes̱nevī

Pes bedān in aṣlrā ey aṣl-cū

Her kirā derdest-i ū burdest bū

(24) Feiẕā kāne keẕālik ey aṣl-ı maʿnāyı ṭaleb eyleyen bu ḳāʿideyi bil ki her kimüñ ki derdi ve inkisārı (25) vardur ol kimse rāyiḥa almışdur cebr-i ḥaḳīḳīden ve esrār-ı İlāhīden yoḫsa mecbūr u meksūr olmayan ehl-i **Cebr** ki (26) nefslerinüñ derdestligi ḥālinde mecbūruz dirler anlar rāyiḥa alamamışlardur

(637) Mes̱nevī

Her ki ū bīdārter pür-derdter (27)

Her ki ū āgāhter ruḫ-zerdter

[Her kim ki bīdārterdür anuñ derdi daḫı cümleden ziyādedür] derd bīdārlıgı ve intibāhı müstelzim **[A81a]** (1) olduğı gibi Ḥaḳdan bīdār olmaḳ daḫı bāderd olmağı müstelzim olur nitekim buyururlar her şol kimse ki Ḥaḳḳuñ cemāl (2) ü celālinden ve taṣarruf u taḳlībinden ziyāde bīdār u bāḫaberdür ol kimse ziyāde dertlüdür ve her şol kimse ki anuñ (3) istiġnā vü ḳażāsından āgāhterdür yüzi ziyāde eṣferdür ***kemā ḳāle ʿaleyhi's-selām ene aʿlemukum billāhi ve ene aḫşākum*** (4) ***minellāhi***[932]

(638) Mes̱nevī

Ger zicebreş āgehī zārīt kū

Bīniş-i zencīr-i Cebbārīt kū

---

[932] "Hz. Peygamber buyurdu ki; "İçinizde Allah'ı en iyi bilen ve O'ndan en çok korkan benim."

Eger ol Allāhuñ cebrinden yaʿnī irādet-i külliyesinden ve (5) keyfe māyeşāʾ taṣarruf u taḳlībinden āgāh iseñ tażarruʿ u zārī eylemeklik ḳanı ki cebr ü taṣarruf-ı Ḥaḳḳı müşāhede ḳılan kimsenüñ (6) tażarruʿ u zārī eylemek şānındandur nitekim **Enes Ḥażretleri Ḥażret-i Risālet**den rivāyet iderlerdi ki ol (7) Ḥażret eks̱er-i zamānda tażarruʿ birle ***yā muḳallibu'l-ḳulūbi ve'l-ebṣāri sebbit ḳulūbenā ʿalā̱dīnike*** ḳavlini iks̱ār iderlerdi (8) ***feḳultu yā Nebiyyellāh āmennā bike ve bimā ciʾte bihi fehel teḫāfu ʿaleynā ḳāle neʿam inne'l-ḳulūbe beyne eṣbaʿayni mineṣābiʿi'r-Raḥmāni yuḳallibuhā*** (9) ***keyfe yeşāʾu***[933] eger *Cebbār*lık zincirine kendüñi beste görürseñ *Cebbār*lık zencīrinüñ görüşi ḳanı ki ḥaḳḳuñ *Cebbāriyet* (10) ü *Ḳahhāriyyet*ni gören ve ḳabża-yı ḳudretde mecbūr u meskūm olan kimsenüñ ʿalāmeti vardur ki buyururlar (11)

(639) Mes̱nevī

Beste derzencīr çun şādī kuned

Key esīr-i ḥabs āzādī kuned

Zencīrde baġlu olan niçe şādīlik eyler ve ḳaçan ise ḥabs (12) āzādelik eyler yaʿnī beste-yi zincir-i *Cebbār* olan ḳullar hergiz nefsāniyyetleri ve hevāları cihetinden şādīlik itmezler (13) ve esīr-i ḥabs-i irāde-yi Ḥaḳ olanlar āzādeler gibi āsūde vü fāriġu'l-bāl olmazlar belki bendeler gibi efkende vü derdmend (14) olurlar pes bir mis̱āl-i āḫar daḫı budur ki

(640) Mes̱nevī

Ve'r tu mībīnī ki pāyet besteend

Bertu serhengān-ı şeh bi'nşesteend

(15) Mes̱elā eger sen kendüñi görseñ ki ayaġuñı baġlamışlardur ve senüñ üzeriñe pādşāhuñ çavuşları oturmışlardur (16)

(641) Mes̱nevī

Pes tū serhengī mekun bāʿācizān

Z'an ki ne'bved ṭabʿ u ḫūy-ı ʿācizān

Feiẕā kāne keẕālik ḳaçan sende bu ḥālet ve bu vāḳıʿa (17) muḥaḳḳaḳ oldıyısa sen ʿāciz olan maḫlūḳāt üzre serhenglik eyleme zīrā ki ʿācizlerüñ ṭabʿ u ḫūyı ol serhenglik (18) eylemek ve emr ü nehy ḳılmaḳ degüldür bu maḥalde müfīd ü muḫtaṣar netīce budur ki bir kimse kendüyi beste-yi zencīr-i *Cebbār* görse (19) ve anı her ḥālde kendüde

933 "Ey kalpleri ve gözleri evirip çeviren! Kalbimizi senin dinin üzere sabit kıl. Dedim ki; "Ey Allah'ın Nebisi, sana ve getirdiklerine inandık. Bizim adımıza hala korkuda mısın?" O da; "Evet, çünkü kalpler Rahman olan Allah'ın iki parmağı arasındadır. Onları istediği yere çevirebilir." dedi." Tirmîzî, Sünen IV/448(2140) (Gültekin, İsmâîl Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi, s. 128).

mutaṣarrıf u muḥavvil müşāhede ḳılsa elbette kendüyi ʿāciz bulur ve cümle maḫlūḳı daḫı kendüde (20) gören ve ḫalḳı daḫı bu ḥālet üzre bulan ʿāciz olan ḫalḳa ḥükūmet eylemeden ḳalur ve anlara ṭaʿn u melāmet eylemeden (21) ve musallaṭ olmadan berī olur anuñçün cebbāriyyet-i Ḥaḳḳı müşāhede eyleyen ʿurefāda bu gūne ṣıfatlar **[P37b]** bulınmaz meger ki (22) emr-i Ḥaḳḳıla ola ve yāḫud rıżā-yı Haḳ içün ola

(642) Meṡnevī

Çün tu cebr-i ū nemībīnī megū (23)

V'er hemībīnī nişān-ı dīd kū

Çünkim sen kendü nefsüñde ol Ḫudānuñ cebr ü ikrāhını görmezsüñ dime ki ben mecbūr (24) u mükrehem ve eger anuñ cebrini kendüñde gördüñse görmenüñ nişānı cebr ve ikrāh-ı Ḥaḳḳı görmenüñ nişānı şād (25) u ḫandān olmamaḳ ve nāle vü efġān ḳılmaḳdur

(643) Meṡnevī

Derher an kārī ki meylestet bedān

Ḳudret-i ḫodrā hemī bīnī ʿıyān

(26) Umūr-ı dünyeviyyeden her bir işde ki senüñ ol işe meyl ü özüñ ḳādirdür ol işde kendü ḳudretüñi (27) ʿıyān görürsün Ḫudāy-ı Teʿālāḏan derd yimezsün belki ben eyitdüm diyü tefāḫur eylersün yaʿnī senüñ ḥaẓẓ-ı nefs **[A81b]** (1) ü meyl-i ḳalb ile bir kārı ki işleyesün anda muḫtārsun mecbūr degülsün ve anda ḳudret ü irādetüñi ʿıyānen görürsün (2)

(644) Meṡnevī

Derher an kārī ki meylet nist u ḫᵛast

Ender an Cebrī şudī k'in ezḪudast

Ve şol kāra ki (3) meylüñ yoḳdur ve ṭalebüñ daḫı yoḳdur anda **Cebrī** olursun ki bu Ḫudādandur yaʿnī kār-ı dīnde ve āḫırete müteʿallıḳ (4) olan ʿamellere meyl-i nefsüñ olduġından bu kārlarda **Cebrī** olursun ve dirsin ki Ḥaḳ Teʿālā̱ bu kārı işletmez (5) ve ben bu kārlarda mecbūrum dirsin ḥāl bu ki nefsüñüñ ol kārlardan nefretidür yoḫsa cebr-i Ḥaḳ degüldür (6)

(645) Meṡnevī

Enbiyā derkār-ı dünyā Cebriyend

Kāfiran derkār-ı ʿuḳbā Cebriyend

Enbiyā-yı ʿiẓām ʿaleyhimü's-selām dünyā işinde **Cebrī**dürler (7) yaʿnī dünyāya ṭālib ü (rāġıb degüllerdür kāfir āḫıret işinde **Cebrī**dürler yaʿnī āḫırete ṭālib ü) māyil degüldür

(646) Meṡnevī

Enbiyārā kār-ı ʿuḳbā iḫtiyār

Cāhilanrā kār-ı dünyā iḫtiyār

Enbiyāya ʿaleyhi'ṣ-ṣalātu (8) ve's-selām āḫıret işi iḫtiyārdur zīrā dünyādan nefret itmişlerdür cāhillere kār-ı dünyā iḫtiyār u maḳbūldur (9) pes her kimse ki anuñ ḳalbinde muḥabbet-i dünyā muḥabbet-i ʿuḳbādan ziyāde ola ol kimse cāhilān zümresindendür (10)

(647) Mes̱nevī

Z'an ki her murġī besūy-i cins-i ḫᵛīş

Mīpered ū derpes u can pīş pīş

Zīrā ki her murġ kendü cinsi cānibine o murġ (11) ardda ve rūḥ ilerü ilerü uçar yaʿnī ten rūḥa tābiʿdür ve rūḥ tene tābiʿ degüldür pes her kesüñ rūḥı ne (12) cinsden ise ol cānibe gider teni daḫı aña tebāʿiyyet ider

(648) Mes̱nevī

Kāfiran çün cins-i Siccīn āmedend

Sicn-i dünyārā ḫoş-āyīn āmedend (13)

Kullu şey'in yerciʿu ilāaṣlihi[934] feḥvāsınca her kes aṣlı cānibine āḫıru'l-emr rucūʿ eyler çünkim kāfirler **Siccīn** (14) cinsi geldiler bu eclden sicn-i dünyāya ḫoş-āyīn geldiler ve [dünyā zindānını ḫoş-āyīn buldılar yaʿnī nārdan gelmekle (15) mūṣıl-ı nār-ı Caḥīm olan lez̠z̠āt-ı dünyeviyye ve müştehiyāt-ı nefsāniyyeye ḥarīṣ olup āḫıru'l-emr aṣl u cinsleri olan (16) dūzaḫa mülḥaḳ oldılar]

(649) Mes̱nevī

Enbiyā çün cins-i ʿİlliyyin budend

Sūy-ı ʿİlliyyīn cān u dil şudend

Enbiyā-yı ʿiẓām ʿaleyime's-selām (17) çünkim cins-i **ʿİlliyyīn** oldılar ve lihāẕā cān u dil **ʿİlliyyīn** cānibine gitdiler [ve cān u dilden cānib-i ʿİlliyyīne gidüp (18) maḳām-ı ceberūt ve ḳurb-ı civār-ı Eḥadiyyete cevlān ve cevv-i hevā-yı lāmekāna ṭayerān itdiler beyt-i evvelde olan] **Siccīn** (19) bervezn-i fiʿʿīl yedi ḳat yerüñ altına mevżiʿ-i kitāb-ı füccārdur dimişler [ve Tefsīr-i Keşşāfda Siccīn dīvān-ı şerdür ki (20) cinn ü ins ve şeyāṭīn ü keferenüñ aʿmāl-i seyyi'esini Ḥaḳ Sübḥānehu ve Teʿālā̠ anda tedvīn eylemişdür] ḳemā ḳālellāhu Teʿālā̠ *kellā inne kitābe'l-fuccāri* (21) *lefīSiccīn ve mā edrāke mā Siccīn*

---

[934] "Herşey aslına döner."

kitābun merḳūm[935] *ey kitābun mesṭūrun cāmiʿun liaʿmāli'l-fecereti mine'ṡ-ṡeḳaleyni* (22) *ev muʿallimi yaʿlemu men raʾāhu ennehu lāḫayra fīhi* [ve Tefsīr-i Baġavīde bu vechile mesṭūrdur ḳāle Şemr bin ʿAṭıyye cāʾe İbni (23) ʿAbbās ilā̱ kaʿbi el-aḫbār feḳāle aḫberanā ʿanḳavlihi inne kitābe'l-fuccāra lefīSiccīn ḳāle inne rūḥa'l-fāciri yaṣʿadu bihā (24) ile's-semāʾi feteʾbe's-semāʾu en yaḳbilehā s̱umme yehbiṭu bihā ile'l-arżı feteʾbe'l-arżu en yaḳbilehā fetedḫulu taḥte sebʿi arżīne (25) ḥattā̱ tentehā bihā ilā̱Siccīne ve huve mevżıʿu cundi İblīse feyaḫrucu lehā minSiccīne raḳkan feyarḳumu ve yaḫtumu ve yūḍaʿu taḥte cundi (26) İblīse limaʿrifetihe'l-helāke liḥisābi yevmi'l-ḳıyāmeti ve ileyhi ẕehebe Saʿīd bin Cubeyr ḳāle Siccīn taḥte cundi İblīs][936] ve ʿİlliyyīn (27) fiʿlīl vezni üzre *ʿiliyyun*den menḳūldur ki ʿulvdendür ṣuleḥā-yı s̱eḳaleynüñ defter-i aʿmālinüñ semā-yı sābiʿada olan **[A82a]** (1) maḳāmınuñ ismi ve yāḫud dīvān-ı ḫayrātıdur ḳālellāhu Teʿālā̱ *kellā inne kitābe'l-ebrāra lefīʿİlliyyīn ve mā edrāke mā ʿİlliyyūn* (2) *kitābun merḳūm yeşheduhu'l-muḳarrebūn*[937]

(650) Mes̱nevī

İn suḫan pāyan nedāred līk mā

Bāz gūyīm an tamām-ı ḳıṣṣarā

Bu İlāhī sözler pāyān u nihāyet ṭutmaz (3) ammā biz ol ḳıṣṣanuñ tamāmını girü diyelüm

Nevmīd kerden-i vezīr murīdānrā ezrafż-ı ḫalvet

[Vezīr-i pür-tezvīr mürīdānı (4) ḫalvet terkinden nā-ümīd ü meʾyūs eylemesi beyānındadur]

(651) Mes̱nevī

An vezīr ezenderūn āvāz dād

K'ey murīdān ezmen in maʿlūm bād

(5) Ol vezīr içerüden āvāz virdi böyle diyü ki ey mürīdler benden bu söz maʿlūm olsun (6)

---

935 Allah'ın "Doğrusu günahkârların yazısı, muhakkak Siccîn'de olmaktır." (Mutaffifîn, 7) ayetinde buyurduğu gibi; bu kitap yazılıdır ve cinler ve insanlardan günahkar olanların veya kendisinden başka hayırlı kimse olmadığını zannedenlerin amellerini toplamıştır.

936 "Şemr bin Atiye der ki; İbn Abbâs Ka'b bin Ahbâr'a gelip bize "Günahkarların kitâbı Siccîn'dedir" ayetini anlat deyince o da şöyle cevap vermiştir: "Günahkârların ruhları göklere yükselir. Ancak gök onları kabul etmez. Tekrar yere inerler, bu sefer yer de onları kabul etmez. O ruhlar da yerin yedi kat altına iner ki orası Siccîn'le sona erer. Siccîn, şeytanın askerlerinin mekânıdır. İncelmiş, etiketlenmiş ve mühürlenmiş olarak oradan çıkarılır. Sonunda kıyamet günü hesabında helâk olunacağı bilinsin diye İblis'in askerlerinin altına konur."

937 "Hayır! Andolsun iyilerin kitabı İlliyyûn'dadır. İlliyyûn nedir, bilir misin? İçinde ameller kaydedilmiş bir kitaptır. O kitabı, Allah'a yakın olanlar görür. (Mutaffifîn, 18-21)

(652) Meṡnevī

Ki merā ʿĪsā̱ çunin peyġām kerd

K'ezheme yārān u ḫᵛīşan bāş ferd

Ki Ḥażret-i ʿĪsā̱ ʿaleyhi's-selām baña böyle iʿlām (7) u ḫaber eyledi yaʿnī Ḥażret-i ʿĪsā̱ baña buyurdı böyle diyü ki cemīʿ-i yārān u ḫıṣmlaruñdan ferd ü cüdā ol

(653) Meṡnevī

Rūy derdīvār kun tenhā nişīn (8)

V'ezvucūd-ı ḫᵛīş hem ḫalvet guzīn

Yüzüñi dīvārda eyle tenhā otur yaʿnī [dāyimā miḥrāba müteveccih (9) olup] ḫalḳdan iʿrāż u inḳıṭāʿ eyle [ve mā-sivā̱dan ḳalbüñi taḫliye idüp tenhā nişīn ol] ve kendü vücūduñdan hem (10) ḫalvet u ʿuzlet iḫtiyār eyle bu söz egerçi vezīr-i mekkār ṭarafındandur ammā *unẓur mākāle ve lātenẓur ilā̱men-ḳale*[938] ḥadīṡinüñ (11) feḥvāsınca ʿinde ehli'l-Ḥaḳ maḳbūl u müsellemdür

(654) Meṡnevī

Baʿd ezin destūri-yi güftār nist

Baʿd ezin der guft u gūyem kār nist

(12) Şimden ṣoñra güftāra yaʿnī vaʿẓ u pende icāzet yoḳdur şimden ṣoñra guft ü gūyla benüm işüm yoḳdur zīrā baña sükūt emr (13) buyrulmışdur

(655) Meṡnevī

El-vidāʿ ey dūstan men mürdeyem

Raḫt berçārum felek berburdeyem

El-vidāʿ ey dostlar ben ölmişem (14) [yaʿnī fenā ender fenā menzilesine varup] *mūtū ḳable en temūtū*[939] mertebesine vuṣūl bulmışam esbābı çārum üzre iltmişem (15) bu söz Ḥażret-i ʿĪsā̱nuñ felek-i çārumda olduġı iḫtiyārıyladur keennehu her nebīnüñ vāriṡi maʿnen ol nebīnüñ mertebesine (16) ḳarīb olmaġı işʿār eyler ammā bunda ʿuluvvi mertebeden ʿibāret olur

(656) Meṡnevī

Tābezīr-i çarḫ-ı nārī çün ḥaṭab

Men nesūzem derʿanā vü derʿaṭab

---

[938] "Lakin, ne dediğine bak, kime denildiğine bakma."

[939] "Ölmeden önce ölünüz." Aclûnî (1997), Cilt 2, s. 260. Bu sözün hadis olmadığı hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Gültekin, İsmâîl Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi, s. 179-181.

(17) Tā nāra mensūb feleküñ altında ḥaṭab gibi ʿanādda vü ʿaṭabda yanmayam zīrā ehl-i dünyānuñ renc ü ʿanāsı (18) dünyāya ibtilāsı ḳadardur çarḫ-ı nār iʿtiārıyladur [ʿanā renc ü zaḥmet maʿn̲āsınadur ʿaṭab helāk (19) olmaḳ maʿn̲āsınadur]

(657) Mes̲nevī

Pehluy-ı ʿĪs̲ā nişīnem baʿd ezīn

Berfirāz-ı āsmān-ı çārumīn

Şimden ṣoñra **Ḥażret-i ʿĪs̲ā**nuñ yanında (20) otururam *dördünci āsmān*uñ üzerinde

Velī-ʿahd sāḫten [P38a] her yek emīrrā cüdā cüdā

[Vezīr-i pür-tezvīrüñ z̲ikri (21) sebaḳ iden on iki emīrüñ her birini başḳa başḳa veli-yyi ʿahdi ve ḳāyim-maḳāmı düzdügidür]

(658) Mes̲nevī

V'angehānī ān emīranrā buḫᵛand (22)

Yekbeyek pinhan beher yek ḥarf rand

Andan ṣoñra düvāzde emīrleri ḫalvetine oḳudı birer birer nihānī (23) her birine sevḳ-ı kelām eyledi yaʿnī her bir emīri ʿalāḥaddetin cüdā cüdā ḫalvet-ḫānesine daʿvet eyleyüp anlara vaṣiyyet (24) ḳıldı ve her birine sen nāyibüm ü ḳāyim-maḳāmum ol diyü söyledi

(659) Mes̲nevī

Guft her yekrā bedīn-i ʿĪsevī

Nāyib-i Ḥaḳḳ u ḫalīfe-y men tuyī

(25) Her birine eyitdi ʿĪs̲āya mensūb dīnde Ḥaḳḳuñ nāyibi ve benüm ḫalīfemsin

(660) Mes̲nevī

V'ān emīrān-ı diger etbāʿ-ı tū (26)

Kerd ʿĪsī cümlerā eşyāʿ-ı tū

Ve ol ġayrı emīrler senüñ etbāʿuñdur ʿĪs̲ā ʿaleyhi's-selām cümlesini senüñ şuʿbelerüñ (27) eyledi yaʿnī aʿvān u enṣāruñ eyledi

(661) Mes̲nevī

Her emīrī k'ū keşed gerden bigīr

Yā bukuş yāḫud hemī dāreş esīr

[A82b] (1) Her şol emīrüñ o boyun çeker ṭut yā ḳatl eyle ve yāḫud anı esīr ü maḥbūs eyle

(662) Mes̲nevī

Līk tā men zindeyem inrā megū (2)

Tā nemīrem in riyāsetrā mecū

Līkin mādām ki ben diriyem bunı kimseye dime yaʿnī mādām ki ben ölmeyem [sen bunı peydā vü fāş eyleme (3) ve bu esrārı kimseye söyleme yaʿnī sen benüm ḫalīfe vü veli-yyi ʿahdüm olduġuñ keşf ḳılma mādām ki ölmeyem] bu riyāseti ve bu (4) ḥükm ü ḥükūmeti isteme

(663) Meṡnevī

Tā nemīrem men tu in peydā mekun

Daʿvi-yi şāhī vü istīlā mekun

Mādām ki ben ölmeyem sen bu [aḥvāli (5) keşf ü iẓhār eyleme] şāhlıḳ u ġāliblik daʿvāsın eyleme

(664) Meṡnevī

Īnek in ṭūmār u aḥkām-ı Mesīḥ

Yekbeyek berḫᵛān tu berummet faṣīḥ

(6) İşte bu ṭūmār ve **Mesīḥ**üñ aḥkāmı yaʿnī bu ṭūmārda mektūb olan aḥkām-ı dīn-i **ʿĪsā**dur al bunı bir bir (7) Ḥażret-i **ʿĪsā**nuñ ümmeti üzre faṣīḥ ü āşkāre oḳu [ve emr-i ḫılāfetde istiḳlālüñi kemā huve ḥaḳḳuhu beyān ḳıl] (8)

(665) Meṡnevī

Her emīrirā çunin guft ū cüdā

Nist nāyib cüz tu derdīn-i Ḫudā

Ol vezīr her bir emīre başḳa ve tenhā böyle didi Ḫudā dīninde (9) ki murād dīn-i **ʿĪsā**dur senden ġayrı nāyib ü ḫalīfe yoḳdur

(666) Meṡnevī

Her yekīrā kerd ū yek yek ʿazīz (10)

Her çi anrā guft inrā guft nīz

Ol vezīr emīrlerden her birini bir bir ʿazīz eyledi ol en iki emīrden aña ne didi ise (11) buña daḫı anı didi [yaʿnī her birine benüm ḫalīfem ve nāyibüm sensin didi]

(667) Meṡnevī

Her yekīrā ū yekī ṭūmār dād

Her yekī żıdd-ı diger būd el-murād

(12) Ümerādan her birine ol vezīr furādā furādā birer ṭūmār virdi her birinüñ murād u mażmūnı o birinüñ (13) żıddı idi yaʿnī on iki ṭūmāruñ mażmūnları cemīʿan biri birine muḫālif idi

(668) Meṡnevī

Metn-i an ṭūmārhā bud muḫtelif (14)

Hemçü şekl-i ḥarfhā yā tā elif

Ol ṭūmārlaruñ metn-i ẓāhiri muḫtelif idi yādan elife degin olan (15) ḥarflerüñ şekli gibi

(669) Meṡnevī

Ḥukm-i in ṭūmār żıdd-ı ḥukm-i ān

Pīş ezin kerdīm an żıdrā beyān

Bu ṭūmār ḥükmi ol bir ṭūmāruñ (16) ḥükminüñ żıddı idi bundan evvel żıddı beyān eyledük tekrār beyāna īḥtiyāc yoḳdur

Kuşten-i vezīr (17) ḫᵛiştenrā derḫalvet[940]

(670) Meṡnevī

Baʿd ezan çil rūz-ı dīger der bubest

Ḫᵛiş kuşt u ezvucūd-ı ḫod birest

(18) Andañ ṣoñra ḳırḳ gün daḫı ḳapuyı bağladı kendüsini depledi ve kendünüñ vücūdından ḳurtuldı bundan bir ḳaç (19) ḥiṣṣe müstefād olur evvelā bu olur ki ḥasūd kendü nefsini ġayra ilḳā-yı żarar eylemekden ötüri helāk eyler (20) nitekim Envār-ı Süheylīde mesṭūrdur ki bir kimesne bir kimseye ḥased eyledi her nevʿ-i ḥīle ile ol maḥsūda żarar maḳṣūd (21) eyledi ẓafer bulamadı kemāl-i ḥasedinden ʿāḳıbet bir sūʾ-i ḫāṭırayı fikr eyledi kendüyi bir bendesine ḳatl itdürüp (22) anuñ ḫānesine nihānī ilḳā itdüre pes bendelerinden birine didi ki benüm ḥayātdan leẕẕetüm ḳalmadı işte saña bir bıçaḳ (23) beni fülān kimsenüñ ḫānesinde ḳatl eyle ve benüm mālumdan āzād ol tā benüm meyyitüm anuñ ḫānesinde bulınmağıla şerʿ ḳabīlinden (24) anı aḫẕ idüp vāriṡlerüm anı ḳıṣāṣa çekeler ve fi'l-ḥaḳīḳa ol nādān kendüyi ol maḥsūda żarar ilḳāsıyiçün anuñ (25) ḫānesinde ḳatl itdürdi keẕālik bu vezīr-i pür-tezvīr daḫı ümmet-i ʿĪsāya tefriḳa vü żarar murād eylemesinden ötüri gūş (26) u bīnisini berbād eyledüginden ṣoñra kendüsini daḫı helāk eyledi ve bir ḥiṣṣe daḫı budur ki ḫilḳatuñ netīcesi mevt-i (27) īrādī olmaḳ lāzımdur ve nefsini sālik-i erbaʿīnde kuşte ḳılmaḳ vācib olduğını işʿār eyler [A83a] (1)

(671) Meṡnevī

Çünki ḫalḳ ezmerg-i ū āgāh şud

Berser-i gūreş ḳıyāmetgāh şud

---

[940] Vezirin halvette kendini öldürmesi.

Çünki ḫalḳ anuñ mevtinden āgāh oldı anuñ ḳabri üzre (2) ḫalḳuñ zār u fiġānı keṡretinden ḳıyāmet yiri oldı

(672) Meṡnevī

Ḫalḳ çendan cemʿ şud bergūr-ı ū

Mū-kenan cāme deran derşūr-ı ū

(3) Anuñ ḳabri üzre ol ḳadar ḫalḳ cemʿ oldı ṣāçlarını yolıcılar ve cāmelerini yırtıcılar olduġı (4) ḥālde anuñ ġavgāsında

(673) Meṡnevī

K'an ʿadedrā hem Ḫudā dāned şumurd

Ezʿ Arab v'ezTurk v'ezRūmī vü Kurd

Ki ol ʿadedüñ ṣayısın (5) Ḫudā bilür yaʿnī ḳabil-i şumār degül idi ve ʿArabdan ve Türkden ve Rūmī vü Kürdden yaʿnī anda bu ḳadar ṭavāyif-i muḫtelife cemʿ (6) olmış idi

(674) Meṡnevī

Ḫāk-ı ū kerdend berserhā-yı ḫᵛīş

Derd-i ū dīdend derman cāy-ı ḫᵛīş

Ol vezīrüñ ḳabri ḫākını (7) başları üzre eylediler anuñ derdini [kendülerinüñ dermānı yirine gördiler baʿż-ı nusḫada *dermānhā-yı ḫᵛīş* (8) vāḳıʿ olmışdur yaʿnī anuñ derdini kendülerüñ dermānları gördiler *cān-ı ḫᵛīş* daḫı nusḫadur yaʿnī anuñ (9) derdini] ve firāḳınuñ zaḫmını kendü cānlarına dermān gördiler

(675) Meṡnevī

An ḫalāyıḳ berser-i gūreş mehī (10)

Kerde ḫunrā ezdu çeşm-i ḫod rehī

Ol ḫalāyıḳ anuñ ḳabrinüñ başı üzre bir ay kendülerinüñ iki çeşminden ḫūna bir yol eylemiş idiler (11) yaʿnī ḳan gözlerinden āb gibi revān oldı

(676) Meṡnevī

Cümle ezderd u firāḳeş derfiġān

Hem şehān u hem kihān u hem mihān

[Cümle ḫalāyıḳ (12) anuñ derd ü firāḳından feryād u fiġānda idi hem şāhlar ve kiçiler ve hem ulular bu cümle] aḥvāl anlaruñ aña kemāl-i şevḳ (13) u muḥabbetini işʿār eyler

Ṭaleb kerden-i ummet-i ʿĪsā ʿaleyhi's-selām ezumerā ki velīʿahd ezşumā kudāmest[941]

(677) Meṡnevī

[941] "Hz. İsa ümmetinin, aranızdan hanginiz veliahtsınız, diye emirlere sorması."

Baʿde māhī ḫalḳ guftend ey mihān (14)

Ezemīran kist bercāyeş nişān

Bir aydan ṣoñra ḫalḳ eyitdiler ey ulular emīrlerden anuñ yirine (15) nişān u ḳāyim-maḳām kimdür

(678) Mes̱nevī

Tā becāy-ı ū şināsīmeş imīm

Dest u dāmenrā bedest-i ū dihīm

Tā o vezīr yirine anı imām (16) u ḫalīfe añlayalum dest ü dāmenümüzi anuñ eline virelüm yaʿnī aña küllī teslīm olalum

(679) Mes̱nevī

Çünki şud ḫurşīd u mārā kerd dāġ (17)

Çāre ne'bved bermaḳāmeş cüz çerāġ

Çünki āftāb-ı felek-i ʿilm ü maʿrifet olan **[P38b]** vezīr bu cihāndan gitdi ve anuñ firāḳı (18) bizüm derūnumuza dāġ itdi anuñ maḳāmına çerāġdan ġayrı çāre olmaz yaʿnī ẓulmetden necāt bulmaḳ içün ḳāyim-maḳām-ı ḫurşīd-i (19) Bārī bir çerāġ lāzımdur kez̠ālik ḳaçan bu dünyādan ḫurşīd-i felek-i ḥikmet ü maʿrifet olan mürşid-i kāmil intiḳāl itse (20) anuñ ḳāyim-maḳāmı bir çerāġ-ı nūrānī lāzımdur ki ẓulmet-i nefsāniyyede ḳalan sālikler andan istināre ideler ve anı pīşvā vü muḳtedā (21) idüp ṭarīḳ-ı Ḥaḳḳa gideler

(680) Mes̱nevī

Çünki şud ezpīş-i dīde vaṣl-ı yār

Nāyibī bāyed ezū man yādigār

Çünki yāruñ viṣāli (22) göz öñinden gitdi ol yārdan bize bir nāyib gerek ol yāruñ viṣālini müz̠ekkir ola ve bunı görmek anı (23) görmegi ifāde ḳıla ve bu aña her ḥālde mümās̱il gele

(681) Mes̱nevī

Çünki gül bü'gz̠eşt u gülşen şud ḫarāb

Būy-ı gülrā ezki yābim v'ezgül-āb

(24) Çünki gül gitdi ve gülşen ḫarāb oldı gülüñ rāyiḥasın kimden buluruz gül-ābdan zīrā gül ü gülşenüñ nāyib ü menābıdur gül-āb (25) u gülşenüñ mürūrından ṣoñra anlaruñ es̱er-i rāyiḥasını ṭaleb eyleyen anlar cānibinden ḫalīfe olan ve ẓuhūra gelen kimselerüñ (26) vücūdında bulur

(682) Mes̱nevī

Çün Ḫudā ender neyāyed derʿıyān

Nāyib-i Ḥaḳḳend in peyġam-berān

Çünki Ḫudāy-ı Teʿālā̠ ʿıyāna gelmez (27) yaʿnī maḥsūs olup ẓāhir olmaz ḫalḳ içre bu peyġam-berler Ḥaḳ Teʿālā̠nuñ nāyib ü ḫalīfesidür ki anlar vāsıṭasıyıla [A83b] (1) ḫalḳ-ı ʿāleme ḥükm eyler ve anlar lisānından benī Ādeme ʿulūm u esrārını söyler pes anlara tābiʿ olan hemān Ḥaḳḳa tābıʿ olmış (2) olur nitekim bu maʿnā̠ya işāret idüp buyururlar

(683) Mes̱nevī

Nī ġalaṭ guftem ki nāyib bāmenūb

Ger du pindārī ḳabīḥ āyed ne ḫūb

(3) Bu peyġam-berler nāyib-i Ḥaḳdur dimişdüm minḥadīs̱i'l-ḥaḳīḳa degüldür ġalaṭ söylerüm ki nāyible menūbı eger fi'l-ḥaḳīḳa (4) iki ẓann eyleyesen ḳabīḥ gelür ḫūb gelmez nāyib ile menūbı iki ẓann eyleyenüñ ḳabīh olması oldur ki evvelā şirk-i ḫafīyi müstelzim (5) olur ve s̱āniyen enbiyānuñ vücūdından ẓuhūr eyleyen aḥkām-ı Ḥaḳḳuñ irādetsiz enbiyānuñ (6) kendü muḳteżālarından olmasını işʿār ḳılur s̱ālis̱en enbiyāya iṭāʿat Allāha iṭāʿat olmamaḳ lāzım gelür ḥāl bu ki bir resūle (7) iṭāʿat ʿaynı Allāha iṭāʿatdur kemā ḳālellāhu Teʿālā̠ ***men yuṭiʿi'r-resūle feḳad eṭāʿallāh***[942] ve anuñ yedine beyʿat ʿaynıyıla Allāh (8) yedine beyʿatdur kemā aḫbarallāhu Teʿālā̠ fīSūreti'l-Fetḥ ***innelleẕīne yubāyiʿūneke innemā yubāʿūnellāh***[943] ḫalīfe müsteḫlifenüñ ʿaynıdur (9) didikleri bu cihetdendür ve Ḥażret-i Nebīnüñ ***men ra'ānī feḳad ra'yu'l-Ḥaḳḳa***[944] buyurduḳları bu maʿnā̠ya şehādet ider pes naẓar-ı (10) ḥaḳīḳat-bīnle naẓar olınsa nāyible menūb mā-beyninde minḥays̱i'l-ḥaḳīḳa üs̱neyniyyet yoḳdur ammā minḥays̱i'l-iʿtibār (11) mertebe-yi fürḳate naẓaran ḫālıḳ ile maḫlūḳ mā-beyninde farḳ u temyīz çoḳdur

(684) Mes̱nevī

Nī du bāşed tā tūyī ṣūret-perest (12)

Pīş-i ū yekest k'ezṣūret berest

Nī kelimesi evvelki beytden müstefād olan maʿnā̠ ittiḥādı nefy içündür yaʿnī nāyible (13) menūb bir olmaz iki olur tā sen ṣūret-perestsin yaʿnī mādām ki sen ṣūret u tefriḳa-güzīnsin ol (14) kimsenüñ öñinde nāyib ü menūb bir olup ḫalīfe müsteḫlifüñ ʿaynı oldu ki ṣūret ḳurtulup maʿnā̠ (15) ʿālemine naẓar ḳıldı pes maʿnen cemīʿ-i evliyā mütteḥid ve ṣūreten müteʿayyin ü müteʿaddid olduḳlarını tefhīm içün (16) bu ebyāt-ı şerīfeyi mes̱el içinde mevḳıʿında īrād idüp buyururlar

(685) Mes̱nevī

[942] "Kim Resûl'e itaat ederse Allah'a itaat etmiş olur." (Nisa, 80)
[943] "Muhakkak ki sana biat edenler ancak Allah'a biat etmektedirler." (Fetih, 10)
[944] "Beni gören Hakk'ı görmüştür."

Çün beṣūret bi'ngerī çeşm-i tu dust (17)

Tū benūreş derniger k'ez çeşm-i rust

Meṯelā çünkim sen ṣūrete baḳasın ve yāḫud ṣūret iʿtibārıyıla naẓar idesin senüñ gözüñ (18) ikidür sen [nūr-ı dīdeye naẓar eyle ki nūr-ı çeşmden bitdi yaʿnī sen] anlaruñ nūrına naẓar eyle ki ol nūr gözden (19) bitdi ve ẓuhūr itdi pes eger çeşm menzilesinde olan enbiyānuñ nūrına naẓar eyleseñ bilāfarḳ Allāh nūrı (20) görürsün ve anlarda olan ẓuhūrı ḥaḳḳuñ ẓuhūrı bulursun ammā ṣūretlerine naẓar ḳılsañ ḥaḳdan ġāfil (21) olursun ve biri birinden mütefāvit bulursun

(686) Meṯnevī

Nūr-ı her du çeşm ne'tvan farḳ kerd

Çünki dernūreş naẓar endaḫt merd

(22) Her iki gözüñ nūrını farḳ eylemege ḳādir olmaz çünki merd çeşmüñ nūrına naẓar itdi yaʿnī bir merd ṣūret-i çeşme (23) naẓar itmeyüp nūrına naẓar itse ittiḥād-ı enbiyā vü evliyāyı kendü gözlerinden bilürdi ve nāyible menūbuñ minḥayṯi'l-maʿnā̱ (24) mütteḥid olduġına vāḳıf olurdı dimek olur

Derbeyān-ı ān ki cümle peyġam-berān nūr-ı Ḥaḳḳend lānuferriḳu beyne eḥadin (25) **minrusulihi**[945]

[Bu surḫ-ı şerīf anuñ beyānındadur ki (bu āyet-i kerīmenüñ taḥḳīḳinüñ beyānındadur ki Ḥaḳ Tebārek ve Teʿālā̱ **Sūre-yi Baḳara**nuñ āḫırınde müʾminler lisānından ḥikāye buyurup dirler) ***lānuferriḳu beyne eḥadin minrusulihi***[946] feḥvāsınca cümle peyġam-berler nūr-ı Ḥaḳdururlar (26) yaʿnī Ḥaḳ Subḥānehu ve Teʿālā̱ vaḥdāniyyet-i Ḥaḳḳa ve baʿṣ̱-ı enbiyāya īmān getüren müʾmin lisānından biz Ḥaḳ Teʿālā̱nuñ resūlleri (27) beynini farḳ itmezüz didiklerini Kitāb-ı Kerīminde beyān buyurup ve rusulüñ mā-beyninde ne cihetden farḳ olmaduġına [A84a] (1) ve bunlar minḥayṯi'l-maʿnā̱ ne vechile ittiḥād ḳılduġına işāret idüp bu āyet-i kerīmeyi tefsīr buyururlar (2)

(687) Meṯnevī

Deh çerāġ er ḥāżır āyed dermekān

Her yekī bāşed beṣūret ġayr-ı ān

---

945 "Allah'ın peygamberlerinden hiçbiri arasında ayrım yapmayız" ayet-i kerimesinin beyanı

946 "Allah'ın peygamberlerinden hiçbiri arasında ayrım yapmayız." (Bakara, 285)

Farażā bir mekānda eger on çerāġ ḥāżır gele her birisi ṣūretde (3) o birinüñ ġayrı olur [yaʿnī biḥasebi'ṣ-ṣūret her bir çerāġ ol bir çerāġuñ ʿaynı olmayup ġayrı olur ve ʿadd olunduḳda (4) on ʿaded görinür]

(688) Mes̱nevī

Farḳ ne'tvan kerd nūr-ı her yekī

Çün benūreş rūy ārī bīşekī

Ol çerāġdan her birinüñ (5) nūrını farḳ eylemek mümkin degüldür şeksiz çünkim on çerāġuñ nūrına teveccüh idesin [suhūlet-i maʿnā̱ içün mıṣraʿ-ı (6) evvele icrā olundı *bīşekī*nüñ maʿnā̱sı pes] bu maʿnā̱yı tefhīm içün mis̱āl-i āḫara şurūʿ idüp buyururlar (7)

(689) Mes̱nevī

Ger tu ṣad sīb u ṣad ābī bu'şmurī

Ṣad nemāned yek şeved çün bu'fşurī

Eger sen ẓāhirde yüz alma vü ayvayı ṣayasın (8) müteʿaddid olur çünkim ṣıḳasın ẕikr olınan yüz ḳalmaz cemīʿan bir olur [yaʿnī ṣıḳılup şerbeti alındıḳda (9) taʿaddüd berṭaraf olup cümle maʿnā̱ cihetinden vāḥid olur]

(690) Mes̱nevī

Derme'ānī ḳısmet u aʿdād nist

Derme'ānī tecziye'v efrād nist

(10) Meʿānīde ḳısmet u aʿdād yoḳdur meʿānīde cüz ü cüz ḳılmaḳ ve her şey'i furādā̱ furādā̱ olmaḳ yoḳdur (11) belki ʿālem-i meʿānī vü ḥaḳāyıḳda her şey'i mütteḥidlerdür meʿānīden murād mertebe-yi vāḥidiyyet ve mertebe-yi ulūhiyyetdür ki anda Ḫudādan (12) ġayrı yoḳdur

(691) Mes̱nevī

İttiḥād-ı yār bāyāran ḫᵛaşest

Pāy-ı maʿnā̱ gīr ṣūret ser-keşest

Yāruñ yārānla ittiḥādı (13) ḫoşdur maʿnā̱ ayaġını ṭut ṣūret ser-keşdür yaʿnī mūcib-i tefriḳa olan ṣūreti terk it ve maʿnā̱ cānibin (14) ṭut tā ittiḥād-ı ḥaḳīḳate vāṣıl olasın ve **[P39a]** vaḥdet-i muṭlaḳa sırrın bulasın eger ṣūrete naẓar iderseñ muġayeret (15) ü iḫtilāfdan ḳurtulamazsın

(692) Mes̱nevī

Ṣūret-i ser-keş-gudāzan kun berenc

Tā bubīnī zīr-i ū vaḥdet çü genc

Ser-keş olan (16) ṣūreti rencle eriyici eyle yaʿnī şol maʿnā ʿāleminden baş çelici ve ḳalbe tefriḳa vü dağdağa virici ṣūreti iṭāʿatla (17) ve riyāżetile eriyici eyle şol mertebeye dek ki muḳtażiyyāt-ı ṣūret ve levāzım-ı ṭabīʿatdan ḫalāṣ ola (18) ḥattā ol ṣūretüñ taḥtında vaḥdet-i muṭlaḳayı genc gibi göresin çünkim ol vaḥdet gencine iresin ġanī olasın (19) ve teşvīş ü dağdağa-yı iḫtilāf u kes̱retden ḳurtulup ṣafā bulasın

(693) Mes̱nevī

Ver tu nu'gdāzī ʿināyethā-yı ū (20)

Ḫod gudāzed ey dilem mevlā-yı ū

Ve eger ey esīr-i ṣūret sen ṣūretüñi riyāżetile eritmeyesin ol Allāhuñ ʿināyetleri ḫod (21) eridür ve anuñ muḳteżiyyātını maḥv u nāyāb eyler ey fülān kimse benüm göñlüm anuñ bendesidür *ey* ḥarf-i nidādur (22) *münādī* maḥẕūfdur ki ol esīr-i ṣūret olan kimselerden biridür *mevlā* bunda bende maʿnāsınadur ve bu beyt-i (23) şerīfde Ḥażret-i Mevlānā *ḳurb-ı İlāhiyye*ye vuṣūl iki vech olduğına işāret buyururlar ki (24) birisi *kesbī* ve birisi *vehbī*dür *kesbī* oldur ki edā-yı ferāyiż ü nevāfil ile muḳteżiyyāt-ı ṣūretden sālik ḫalāṣ (25) olup anuñ netīcesinde ḳurb-ı nevāfil ve ḳurb-ı ferāyiż ẓuhūra gele vehbī oldur ki sālik ṭāʿat u riyāżetile (26) muḳteżiyyāt-ı ṭabīʿatden mücāverete ḳādir olamayup ve genc-i vaḥdeti bulamayup ʿāciz ü faḳīr ḳalduḳda (27) ʿināyet-i İlāhiyyeden bir ʿināyet ü s̱eḳaleynüñ ʿameline müvāzī ceẕebāt-ı Raḥmāniyyeden bir ceẕbe ol sālike [A84b] (1) irişüp anı ṣūret ḳaydından ḳurtarup kendüliginden maḥv u fānī eyleyüp genc-i vaḥdete īṣāl eyler (2)

(694) Mes̱nevī

Ū nümāyed hem bedilhā ḫᵛīşrā

Ū budūzed ḫırḳa-yı dervīşrā

Ol Allāh kemāl-i luṭfından hem göñül gözlerine gösterür (3) kendüyi ve tecellī ḳılur ḳulūba ve dīde-yi ḳulūb-ı ʿuşşāḳ anı müşāhede ḳılur *kemā ḳāle'ş-Şeyḫ ʿAbdullāh Muḥammed bin el-ʿAzīz ru'yetullāhi* (4) *bi'l-ḳalbi'ṣ-ṣāfī cāyizetun kemā ḳāle ʿUmer raḍıyallāhu ʿanh ra'ā ḳalbī rabbī ve ḳāle ʿAlī kerremellāhu vechehu lāaʿbudu rabben lemerahu*[947] (5) ol Ḫudā diger ḫār-ı miḥnetden pāre pāre olan dervīşüñ ḳalbi ḫırḳasını ki cāyiru'l-meksūr olmaḳ anuñ ṣıfatıdur (6) ḫırḳa ḳalbden istiʿāre ve dilüñ anuñ inkisārını dürüst itmeden ʿibāret olur

(695) Mes̱nevī

---

[947] "Şeyḫ ʿAbdullāh Muḥammed bin el-ʿAzīz'in dediği üzere sâfî kalple Allah'ı görmek mümkündür. Hz. Ömer "Rabbim kalbimi gördü." der, Hz. Ali de "Ben görmediğim rabbe ibadet etmem."

Munbasıṭ būdīm u yek cevher heme (7)

Bīser ü bīpā budīm an ser heme

Dükelimüz bir cevher ü münbasıṭ idük cümlemüz ol ṭarafda bīser ü bīpā idük yaʿnī (8) cemīʿan cümlemüzüñ aṣlı ġayr-ı mürekkeb bir cevher-i yek-tā ve ol ṭaraf-ı Ḥaḳḳānīde bir *dürre-yi beyżā* idük *kemā ḳāle ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem* (9) *evvelu māḫalaḳallāhu ed-durretu'l-beyżā'u*[948] dürre-yi beyżādan murād bunda cemīʿ-i kāyinātuñ aṣlı olan cevher-i yek-tādur ki meşāyıḫ-ı ṣūfiyye (10) aña *ḥaḳīḳat-ı Muḥammediyye* dirler ve *rūḥu'l-ervāḥ* ve *nūru'l-envār* ve *ʿaḳl-ı küll* ve *ḳalem-i aʿlā* daḫı taʿbīr iderler ibtidā vücūda (11) gelen bu cevher yek-tādur baʿdehu Ḥaḳ Teʿālā Ḥażreti sāyir-i ervāḥı ve ʿuḳūl u nüfūs u eşbāḥı ʿale't-tertīb bu cevher-i (12) yek-tādan ḫalḳ eyledi pes bu ḳadar keṡrāt-ı muḫtelife vü mevcūdāt-ı mütenevviʿa andan vücūda gelüp ṣaḥrā-yı ʿāleme münteşir oldı (13) dürre-yi beyżā ve ʿaḳl-ı kulluñ şerḥi *üçünci cildüñ dībācesinde bir miḳdār mezkūr olmışdur* münbasıṭ olan (14) yek cevherden murād feyż-i aḳdes olmaḳ maḥalle daḫı ensebdür ve *feyż-i aḳdes ve feyż-i muḳaddes*üñ ve *aʿyān-ı ṡābite* (15) ve ʿaḳl-ı kulluñ ve bunlar emṡāli olan ıṣṭılāḥuñ mufaṣṣalan şerḥi Tā'iyye Şerḥinüñ dībācesinde mezkūr olmışdur (16) fe'l-yeṭlab fīhi ammā icmālen maḥalde şerḥi oldur ki meşāyıḫ-ı ṣūfiyye *Ḥaḳ Teʿālā Ḥażreti*nüñ ẕāt-ı bīçūnından aʿyān-ı ṡābiteye (17) gelen *feyże feyż-i aḳdes* dirler ki münbasıṭ bir nūr-ı vāḥiddür meṡelā şemsüñ ḳurṣından zücācāt-ı muḫtelifeye gelen nūr-ı (18) basīṭ gibidür ol zücācāt aʿyān-ı ṡābite gibidür ve şemsüñ zücācāt-ı muḫtelifeden ẓuhūr eyleyen eşıʿʿa-yı (19) mütenevviʿası feyż-i muḳaddese müşābihdür ki ol aʿyān-ı ṡābiteden sāyir-i ervāḥ üzre gelen feyż-i İlāhīdür pes cemīʿ-i (20) ervāḥuñ ve küllī aʿyānuñ aṣlı ki feyż-i aḳdesdür bu mertebede cümlemüz münbasıṭdük cevher gibi idük nitekim cemīʿ-i aʿyān (21) u ervāḥuñ aṣlı olan feyż-i aḳdesüñ şerḥine şurūʿ idüp bu beytlerle taʿrīf iderler

(696) Meṡnevī

Yek guher būdīm hemçün āftāb (22)

Bīgirih būdīm u ṣāfī hemçü āb

Mertebe-yi eḥadiyyetde bir gevher idük āftāb gibi ki anda tefriḳa vü tecezzī mutaṣavver (23) olmaḳ mümkin degüldür āb gibi girihsiz ve ṣāfī idük yaʿnī bu ʿālem-i ṣūretde olan taʿayyün ü imtiyāz gibi ol ʿālemde (24) birimüzden müteʿayyin ü mümtāz degül idük belki āb gibi bīʿuḳde vü ṣāfī ve āftāb-ı berterkīb ü münbasıṭ bir nūr idük (25)

(697) Meṡnevī

[948] "Hz. Peygamber'in dediği gibi "Allah'ın ilk yarattığı şey beyaz incidir."

Çün beṣūret āmed an nūr sere

Şud ʿaded çün sāyehā-yı kungure

Çünkim ol iyü vü ḫūb olan nūr ṣūrete (26) geldi kungurenüñ sāyeleri gibi ʿaded oldı [sere iyü maʿnāsınadur kungure bārū ve bārū üzerinde olan beden (27) maʿnāsınadur] yaʿnī Ẕāt-ı İlāhī çünkim cilā vü isticlā iḳtiżā idüp ibtidā nūr-ı ẕāt-ı feyż-i aḳdes didikleridür **[A85a]** (1) aʿyān-ı s̱ābite mertebesine geldükde ve her şeyʾüñ ʿaynına ṭulūʿ ḳıldukda ṣuver-i ʿilmiyye ḥāṣıl olup sāyehā-yı kungure gibi (2) aʿyān-ı mevcūdat müteʿaddid olup biri birinden vücūd-ı ʿilmiyye ile mümtāz oldı baʿdehu ol *aʿyān-ı s̱ābite*den *feyż-i* (3) *muḳaddes* didikleri envār-ı mütenevvıʿa mertebe-yi ervāḥa gelüp ṭulūʿ ḳılduḳdan her kesüñ rūḥı ʿayn-ı s̱ābitesinüñ istiʿdādına (4) göre *vücūd-ı rūḥāniyye* ile mevcūd olup sāyehā-yı kungure biri birinden mümtāz olduġı gibi her rūḥ biri birinden (5) mümtāz oldı baʿdehu bu ʿālem-i ṣūreti vü şehādeti Ḥaḳ Teʿālā ḫalḳ eyledikden ṣoñra [her kesüñ rūḥı ʿayn-ı s̱ābitesinüñ istiʿdādına (6) göre ṣūret-i insāniyye mertebesine gelüp] kungure gibi ecsād ile mütecessid ü müteʿaddid olup ṣūret baġladı (7) ve vücūd-ı ʿārıżī libāsını giydi ḳaçan bir sālik maḳām-ı ḥaḳīḳate irmek ve mertebe-yi aṣlı görmek istese gerekdür ki (8) bu vücūd-ı mecāzīyi riyāżetile vīrān ḳıla belki taʿayyün-i nūrānī vü rūḥānīyi ifnā idüp tā mertebe-yi aṣla vüṣūl (9) bula sālik fenā-yı cismānī vü rūḥānīden ṣoñra mertebe-yi ḥaḳīḳate irdükde bu cümlenüñ ḥaḳīḳati vāḥid olduġını müşāhede (10) ḳılur ve anuñ çeşm-i şuhūdından taʿdād u tefriḳa zāyil olur pes maḳām-ı ḥaḳīḳatüñ vüṣūlı ve bīfarḳluḳ mertebesinüñ (11) ḥuṣūlı ne ṭarīḳle müyesser olduġına işāret idüp buyururlar

(698) Mes̱nevī

Kungure vīran kunīd ezmancınīḳ

Tā reved farḳ ezmiyān in ferīḳ

(12) **[P39b]** Ey ṭālibān-ı esrār-ı ḥaḳīḳat ve sālikān-ı ṭarīḳ-ı vaḥdet mancınīkdan kungure-yi vücūduñuzı vīrān eyleñ tā bu ferīḳüñ (13) ve anı *mancınīk-ı tevḥīd* ü *riyāżetile* kungure gibi olan *vücūd-ı mecāzī*ñüzi ifnā idüñ ortasından (14) farḳ gide yaʿnī bu zümre-yi kāyinüñ mā-beyninde olan farḳ u temyīz ve muġāyeret ü iḫtilāf zāyil olup sırr-ı vaḥdet-i (15) muṭlaḳ ẓuhūra gele ve cānuñuz maḳām-ı vaḥdeti vü mertebe-yi ḥaḳīḳati bula

(699) Mes̱nevī

Şerḥ-i inrā guftemī men ezmirī

Līk tersem tā nelaġzed ḫāṭırī

(16) ʿİnad u cedel cihetinden bu sırrı ve vaḥdetüñ şerḥini ben söylerdüm ve bundan daḫı ziyāde ʿıyān u beyān (17) eylerdüm lākin kemālile şerḥ eylemege ḳorḳaram tā bir ḫāṭır ṭayrına zīrā bu maʿnā mezāliḳ-i aḳdāmdur her żaʿīfu'ẕ-ẕihnüñ (18) bu sırr-ı tevḥīdi istimāʿa ḳudreti yoḳdur ekẟerinüñ iʿtiḳādına bu sırr-ı tevḥīdden ḫalel gelüp mülḥid olmış ve ekẟeri (19) daḫı varṭa-yı **Cebr**de ḳalmışdur pes ümenāʾullāh u evliyā bunı kemālile söylemezler illā ehline ve bu sırrı ʿıyān (20) u beyān eylemezler illā müstaʿid olan maḥremlere pes nāehl ü nāmaḥrem olanlaruñ ḫāṭırı ṭayrınmasın ve iʿtiḳādına ḫalel gelmesün (21) diyü [kümmel-i evliyā kelimāt-ı tevḥīdi] pūşīde söylemişler sell-i seyf itmeyüp tīġ-i kelāmilerın ġılāf-ı miẟāl u ıṣṭılāḥ (22) içre setr eylemişlerdür

(700) Meẟnevī

Nuktehā çün tīġ-i pūlādest tīz

Ger nedārī tū siper vā pes gurīz

*Vaḥdet-i muṭlaḳa*ya müteʿallıḳ (23) olan nükteler fi'l-meẟel keskin tīġ-ı pūlad gibidür ey sālik eger sen siper ṭutmazsañ girüye ḳaç *siper*den murād (24) bunda nikāt-ı tevḥīdi bilmek içün olan istiʿdād u fehm-i dürüstdür yaʿnī ey sālik sen ki vaḥdet-i vücūd nüktelerine (25) istiʿdād u fehm-i ṣāyib ṭutmayasın gerekdür ki anuñ istimāʿ u taʿallümine iḳdām itmeyesin zīrā nāmüstaʿid olan sālikün (26) dīn ü iʿtiḳādına bu nükteler ʿayn-ı żarar ve ʿaẓīm ḫaṭardur pes gerekdür ki bu nükteleri istimāʿ eylemeden girü gidesin (27) ve tevḥīd ü ṭāʿatla taḥṣīl-i istiʿdād idesin pes baʿde ḥuṣūli'l-istiʿdād bu nükteleri ögrenmege iḳdām ḳılsañ **[A85b]** (1) ve bunı söyleyen ʿārife muḳārin gelseñ saña żarar gelmez nitekim tīġ-i tīze siperi olan kimse ḳarşu gelse żarar (2) virmedügi gibi

(701) Meẟnevī

Pīş-i in elmās bīisper meyā

K'ezburīden tiġrā ne'bved ḥayā

Muḥaṣṣal-ı kelām bu elmās tīġüñ öñine (3) ki murād sırr-ı tevḥīddür ispersiz gelme yaʿnī istiʿdādsız beli üstādsız ve irşādsız bunuñ fehm vardur öñine iḳdām ḳılmaġa zīrā ki tīġ-i (4) tīze kesmeden ḥayā olmaz yaʿnī tīġ gibi olan nikāt-ı tevḥīd sālikün iʿtiḳādını ḳaṭʿ u pāre eylemeden istiḥyā (5) ḳılmaz pes gerekdür ki aḥsen-i cennet mertebesinde olan bir üstādı ele getüresin ve anuñ irşād u terbiyesiyile (6) kendüñi mertebe-yi istiʿdāda yitüresin baʿdehu evliyānuñ nikātını ḥaḳīḳat-āmīz olan kelimātını taʿallüme saʿy ü iḳdām (7) eyleyesin

(702) Meẟnevī

Z'in sebeb men tīġ kerdem derġılāf

Tā ki kej-ḫᵛānī neḫᵛāned berḫılāf

Bu sebebden men tīġi ġılāf içre (8) eyledüm bu mıṣraʿ beyt-i evvelüñ mıṣraʿ-ı s̱ānīsine ʿillet olur ve bu beytle **Ḥażret-i Ḫudāvendigār Ḥażret-i Mes̱nevī**de (9) olan kelāmilerını pūşīde söylemelerine vech-i ʿillet ne idügine işāret buyururlar taḳdīr-i maʿnā çünkim tīġe kesmeklikden (10) ḥayā olmaduğı muḳarrer oldıyısa bu sebebden ben tīġ-i nikātı ġılāf-ı ıṣṭılāḥāt u ems̱āl içre vażʿ eyledüm tā kim bir (11) kej-ḫᵛān anı ḫılāf-ı murād üzre oḳımaya ve iʿtiḳādına żarar virüp ṭāʿāt u ʿibādetden ve ādāb-ı ṭarīḳātden bībehre (12) ḳalmaya pes bu maʿārif u esrāruñ beyānından rucūʿ idüp ve ol ümerānuñ ḳıṣṣasınuñ beyānına şürūʿ idüp buyururlar (13)

(703) Mes̱nevī

Āmedīm ender tamāmi-y dāstān

Ezvefādārī-yi cemʿ-i rāstān

Biz dāstānuñ yine tamāmlıġına geldük rāstlar cemʿinüñ (14) vefādārlıġından olan dāstāna geldük bu mıṣraʿ-ı evvele ḳayd olursa maʿnā böyle dimek olur [ve cāyizdür (15) ki mā-baʿdında olan bu beyte merhūn ola pes taḳdīr-i kelām böyle dimek olur] ki biz yine dāstānuñ tamām olmasına geldük (16) ve rāstlar cemʿine vefādārlıġından

(704) Mes̱nevī

K'ezpes-i in pīşvā berḫāstend

Bermaḳāmeş nāyibī miḫᵛāstend

Bu vefāt iden (17) pīşvādan ṣoñra ḳalḳdılar o muḳtedānuñ yirine bir nāyib istediler

Munāzaʿat kerden-i umerā derveliʿahdī (18) **ve tīġ keşīden [berhem-diger]**[949]

(705) Mes̱nevī

Yek emīrī z'an emīran pīş reft

Pīş-i an kavm-i vefā-endīş reft

Ol (19) emīrlerden birisi ilerü gitdi ol vefālı ḳavmuñ öñine gitdi

(706) Mes̱nevī

Guft īnek nāyib-i an merd men (20)

Nāyib-i ʿĪsā menem ender zemen

[949] "Emirlerin veliahtlık konusunda tartışmaları ve birbirlerine kılıç çekmeleri."

Ol emīr didi işte ben ol merdüñ nāyibiyem zamānda ʿĪsā̱nuñ nāyibi (21) benem hem vāriṡ-i nebī olan velīnüñ ḫalīfesi vü nāyibi maʿnen ol nebīnüñ nāyibi olduġı muḳarrerdür bu eclden zamānede (22) nāyib-i **ʿĪsā̱** ʿaleyhi's-selām benem didi

(707) Meṡnevī

Īnek in ṭūmār burhān-ı menest (23)

K'in neyābet baʿd ezū ān-ı menest

İşte bu ṭūmār benüm ḥüccet ü burhānumdur ki ol vezīrüñ baña virdügi ṭūmārdur (24) [pes şekk u gümān itmeyesiz] bu neyābet andan ṣoñra benüm içündür ve baña maḫṣūṣdur

(708) Meṡnevī

Ān emīrī dīger āmed ezkemīn (25)

Daʿvī-yi ū derḫılāfet bud hemīn

Ol bir ġayrı emīr daḫı bu sebebden geldi anuñ daḫı daʿvā̱sı ḫılāfetde hem bu idi (26)

(709) Meṡnevī

Ezbaġal ū nīz ṭūmārī nümūd

Tā berāmed her dürā ḫaşm-ı Cuhūd

Ḳoltuġından ol daḫı bir ṭūmār gösterdi tā (27) ikisine bile **Cuhūd** ḫaşma geldi yaʿnī ziyāde ġażabnāk oldılar

(710) Meṡnevī

Ān emīrān-ı diger yek yek ḳaṭār

Berkeşīde ṭīġhā-yı ābdār

[A86a] (1) Ve ol ġayrı emīrler birer birer ḳaṭār olup yaʿnī biri birinüñ ardınca ābdār u tīz tīgler çekmişler neyābet ü ḫılāfet daʿvā̱sından (2) ötüri

(711) Meṡnevī

Her yekīrā tīġ u ṭūmārī bedest

Derhem üftādend çün pīlān-ı mest

Her birinüñ elinde tīġ ve bir ṭūmār mest (3) fīller gibi biri birine düşdiler yaʿnī ceng eylediler

(712) Meṡnevī

Ṣad hezāran merd-i Tersā kuşte şud

Tā ziserhā-yı burīde puşte şud

(4) Ol ceng ü ġavġāda nice yüz biñ merd-i **Tersā** depelenmiş oldı ḥattā kesilmiş başlardan püşte oldı [yaʿnī başlar ve bedenler (5) ṭaġlar gibi yıġıldı]

(713) Meṡnevī

Ḫun revan şud hemçü seyl ezçep u rast

Kūh kūh ender hevā z'in gird ḫast

Çep ü rāstdan (6) ḳan seyl gibi revān oldı bu cengden ṭaġ gibi ṭaġ gibi hevā ġubār ḳalḳdı ve hevā gird ü küdūretile ṭoldı (7) [yaʿnī ʿaẓīm ceng oldı]

(714) Meṡnevī

Tuḫmhā-yı fitnehā k'ū kişte būd

Āfet-i serhā-yı īşan geşte būd

Fitneler tuḫmlarını ki ol vezīr **[P40a]** ekmiş idi anlaruñ başlarınuñ āfeti (8) olmış idi yaʿnī anuñ muḳaddemā zirāʿat eyledügi fitneler tuḫmınuñ maḥṣūlı ümerānuñ ve anlaruñ tevābiʿinüñ başlarına āfet ü belā (9) olmış ve bunları ʿāḳıbet ceng ü helāke bıraḳmış idi

(715) Meṡnevī

Cevzhā bi'şkest u an k'ū maġz daşt

Baʿde kuşten rūḥ-ı pāk-ı naġz daşt

(10) Anlaruñ cesedi fi'l-meṡel gūyā cevizler gibi idi cevizler ṣındı ve ol kimse ki maġz ṭutdı yaʿnī (11) nūr-ı īmān ve yāḫud ḳalb-i pür-ʿirfān ṭutdı baʿde laṭīf pāk rūḥ ṭutdı

(716) Meṡnevī

Kuşten u mürden ki bernaḳş-ı tenest (12)

Çün enār u sībrā bi'şkestenest

Ölmek ve maḳtūl olmaḳ ki ten naḳşı üzre vāḳıʿ fi'l-meṡel enār u sībi ṣımaḳ (13) gibidür yaʿnī enār ve sībüñ vücūdı ṣıfatla derūnlarınuñ ḥāli ẓuhūra gelür ve keyfiyet ü çāşnīleri maʿlūm (14) olur keẕālik ebdān-ı ādemī ṣınduḳdan ṣoñra aḥvāl-i bāṭınası ẓuhūra gelür ve derūnınuñ esrārı ʿıyān olur (15)

(717) Meṡnevī

Ançi şīrīnest ū şud nārdang

V'an ki pūsīdest ne'bved ġayr-ı bang

Ol nesne ki şīrīn ü leẕīẕdür ol (16) nārdāng oldı yaʿnī ol rūḥ ki şīrīn ü laṭīfdür nārdāng gibi maḳbūl oldı ve şol sīb ü enār ki içerüsi (17) çürimişdür [bāngden ve ṣadādan ġayrı nesne ẓāhir olmaz yaʿnī] şol kimse ki içerüsi çürimişdür ve lebden ḫālī (18) olmışdur bāngdan ġayrı olmadı [ve'l-ḥāṣıl] ancaḳ ṣadāsı oldı

(718) Meṡnevī

Ançi bāmaʿnist ḫoş peydā şeved

V'an ki pūsīdest ū rusvā şeved

(19) Ol nesne ki maʿnā̱ iledür baʿde helāki'l-büẕr ḫod peydā vü ẓāhir olur ve ol nesne ki çürimişdür (20) ol rüsvāy olur

(719) Meṡnevī

Rev bemaʿnā̱ kūş ey ṣūret-perest

Z'an ki maʿnā̱ berser-i ṣūret perest

Ey ṣūret-perest yüri (21) maʿnā̱ya çalış zīrā ki maʿnā̱ ṣūret başı üzre ḳanaddur yaʿnī maʿnā̱ ki īmān u ʿirfān u īḳāndur ṣūret başı (22) üzre bu maʿnā̱ perr-i devlet-i humādur ki mūcib-i saʿādet ve müstelzim-i devlet ü ʿināyetdür nitekim ʿavām-ı nās ḳatında perr-i **Humā** (23) bir kimsenüñ başı üzre sāye ṣalsa mūcib-i devlet ü saʿādetdür ammā ḫavāṣṣ-ı evliyā ḳatında ṣūret başı üzre (24) perr-i maʿnā̱ mūcib-i devlet ü saʿādetdür pes devlet-i ebediyye vü saʿādet-i sermediyye isteriseñ ṭālib-i maʿnā̱ ol ki (25) ṣūret başı üzre perr-i **Humā** gibidür dimek olur perrden murād perr-i **Humā** olmayup muṭlaḳ ḳanad maʿnā̱sına olup ḳuvvet (26) ü ḳudret maʿnā̱sına istiʿāre olsa ve sere ṭaraf maʿnā̱sı virilüp maʿnā̱ böyle olsa daḫı cāyizdür yüri (27) ey ṣūret-perest maʿnā̱ya saʿy eyle zīrā ki maʿnā̱ ṣūret ṭarafı üzre ḳuvvet ü ḳudretdür yaʿnī ḳuş ḳanadıyıla niçe **[A86b]** (1) pervāz eylerse ṣūret-i insānī daḫı āşyāne-yi ḥaḳīḳate perr-i maʿnā̱yla pervāz idüp vāṣıl olur pes ṭālib-i (2) maʿnā̱ olanlar cānibinden taḥṣīl-i maʿnā̱ya ṭarīḳ nedür ve anuñ ḥuṣūlı nice müyesser olur dimek lāzım geldi anlar cevāb (3) ṭarīḳıyıla buyururlar

(720) Meṡnevī

Hem-nişīn-i ehl-i maʿnā̱ bāş tā

Hem ʿaṭā yābī vü hem bāşī fetā

Ehl-i maʿnā̱nuñ hem-nişīn ü muṣāḥibi ol (4) tā anlardan hem ʿaṭā bulasın ve hem fetā̱ bulasın yaʿnī ṣāḥib-i fütüvvet ve īmān u ʿirfanla tāze vü ṭarrā maʿnen bir cevān-ı ʿālī-şān (5) olasın

(721) Meṡnevī

Cān-ı bīmaʿnā̱ derin ten bīḫılāf

Hest hemçün tīġ-i çūbin derġılāf

Maʿnā̱sız cān bu tende ḫılāf (6) u şeksiz ġılāf içinde aġaçdan olan ḳılıç gibidür ki yaḳmaḳdan ġayrı kār idemez

(722) Meṡnevī

Tā ġılāf ender buved bāḳıymetest (7)

Çün birun şud sūḫtenrā āletest

Tīġ-i çūbīn mādām ki ġılāf içre ola ḳıymetlüdür tīġ-i āhenīn olmaḳ ḳıyāsıyıla (8) çünkim ġılāfetden ṭaşra oldı ve anuñ ḥāli ẓuhūra geldi yaḳmaḳ içün āletdür

(723) Mes̱nevī

Tīġ-i çūbinrā meber derkārzār (9)

Bi'nger evvel tā negerded kār zār

Ceng ü ḳıtāle tīġ-i çūbīni iltme ki ceng ü ḳıtāle gitmezden evvel naẓar eyle tā ki işüñ (10) zār u fiġān olmaya yaʿnī ey lübbi olmayan ve derūnı ẕevḳ u ʿirfān u īḳāndan bībehre ḳalan kimse tīġ-i çūbīn (11) gibi olan rūḥ-ı bīmaʿnāyı ḳıyāmet kārzārına iltme evvelā bu dünyāda ol rūḥuña naẓar eyle gör ki tīġ-i çūbīn (12) gibi bīmaʿnā̱ mıdur ve yā tīġ-i āhenīn gibi bir cevher ve yā maʿnā̱ mıdur tā ḥīn-i maʿrekede işüñ zār olmaya gerekdür ki rūḥuñı (13) bu dünyāda nice kerre imtiḥān u iḫtiyār eyleyesin tā anuñ bāmaʿnā̱ olması saña ḥaḳḳe'l-yaḳīn ẓuhūra gele mücerred ẓann u gümānla (14) anı bāmaʿnā̱ zuʿm itme ve āḫıret cānibine ol zuʿmla gitme tā ol maḥalde işüñ zārī olmaya ve başuña belā gelmeye

(724) Mes̱nevī

Ger buved çūbin birev dīger ṭaleb (15)

V'er buved elmās pīş ā bāṭarab

Bu dünyāda rūḥuña naẓar eyle eger çūbīn mes̱ābesinde ise yüri (16) ġayrısını ṭaleb eyle çūbīn ü pūşīde gibi olan rūḥu terk idüp mānend-i tīġ-i elmās bir rūḥ-ı ṣāḥib-fütūḥ (17) ṭaleb eyle ve eger elmās ola ẕevḳ u ṭarab ile ilerü gel

(725) Mes̱nevī

Tīġ derzerrād-ḫāne-y evliyast

Dīden-i īşan şumārā ḳīmyast

(18) *Tīġ-i maʿnā̱* ve şemşīr-i ḥubb u velā evliyānuñ cebhe-ḫāne-yi ḳalblerindedür tīġ-i bāṭını olmayan ve şemşīr-i īḳān u ʿirfānı gerden-ı (19) cānına ḳılāde ḳalmayan kimselere gerekdür ki naḳd-ı cān u cenānını anlara virüp tīġ-i īḳān u ʿirfānı anlardan ala ve anları (20) bula ve bile ve göre zīrā anları görmek ey ṭālibler sizlere kibrīt-i aḥmer ve iksīr-i (21) aʿẓamdur nıʿam-ı kilīd-i genc-i devlet dīden-i erbāb-ı velāyet ve ḳīmyā-yı saʿādet ḫıdmet-i aṣḥāb-ı kerāmetdür ve lākin ṭālibüñ (22) bunları görmege liyāḳatı yoḳdur bāḫuṣūṣ ki bunlara müşebbeh muḳallid ḳatı çoḳdur pes ṭalebde ziyāde ṣıdḳ gerekdür ki (23) bunlaruñ rüʾyeti müyesser ola

(726) Mes̱nevī

Cümle dānāyan hemin gufte hemīn

Hest dānā raḥmeten li'l-ʿālemīn

Cemīʿ-i dānālar ve ʿālem-bīnālar hemīn (24) bunı dimişlerdür hemīn ki vāris̱-i nebī olan dānā vü ʿārif-i bīnā ʿālemler içün raḥmetdür aṣıl dānā vāris̱-i enbiyā olan ʿulemā-yı billāhdur (25) ki ḫalīfe-yi Muṣṭafā ve ḫulefā-yı cemīʿ-i enbiyā ola *kemā ḳāle ʿaleyhi's-selām el-ʿulemāʾu ḫulefāʾi'l-enbiyāʾ ve veres̱etī ev veres̱etu'l-enbiyāʾi*[950] (26) pes *ve māerselnāke illā raḥmeten li'l-ʿālemīn*[951] āyeti ki ol Ḥażretüñ şān-ı şerīfinde nāzildür pes aña vāris̱ (27) olan kāmil daḫı ʿālemlere raḥmet olur

(727) Mes̱nevī

Ger enārī mīḫarī ḫandan beḫar

Tā dihed ḫande zidāne-y ū ḫaber

Eger ey ṭālib-i [A87a] (1) Ḥaḳ bir enār alursañ ḫande eyleyici yaʿnī [P40b] şaḳḳ olup derūnında olan dāneleri ẓāhir ḳılıcı enār al tā ḫande anuñ (2) dānesinden ḫaber vire enārdan murād ʿalāṭarīḳ'il-istiʿāreti't-tems̱iliyye *ʿārif-i billāh*uñ vücūdıdur ḫandeden (3) murād dehān-güşā ve maʿnā-nümā olduġı ḥāletdür ve dānesinden murād esrār-ı rūḥı ve ʿaḳāyid ü efkār-ı ḳalbidür pes (4) buyururlar ki ey ṭālib-i evliyā eger enār-ṣıfat bir yār-ı Ḫudāy-ı ḫayrdār olasın dehān-güşā vü maʿnā-nümā olan maḫzen-i dür-dāne-yi (5) esrārı al ki tā anuñ inbisāt u tekellümi esāsı dānelerinden ve ʿaḳīdesi ḫānelerinden ḫaber vire zinhār şol enārı (6) alma ki mestūr ola ve derūn-ı aḥvāli nāmaʿlūm ola tā ṣoñra maġbūn olmayasın ve maḫẕūl ḳalmayasın (7)

(728) Mes̱nevī

Ey mubārek ḫande eş k'ū ezdehān

Mīnümāyed dil çü dür ezdurc-i cān

Yaʿnī ey mübārek şol enāruñ ḫandesi gibi yaʿnī şol ʿārif-i (8) pür-esrāruñ dehān-güşā vü maʿnā-nümā olması ki ol dehānından göstere dürc-i cāndan dürr gibi sır dilini tā güftār-ı (9) bīrūnından esrār-ı derūnını āşkāre ḳıla ve ṭālibler aña şikār ola

(729) Mes̱nevī

Nāmubārek ḫande-yi an lāle būd

K'ezdehān-ı ū siyāhi-y dil nümūd

(10) Nāmübārek ḫande ol lālenüñ ḫandesi oldı ki anuñ dehānından ḫabās̱ınuñ siyāhlıġı görindi lāleden (11) murād şol müddeʿīdür ki anuñ kelāmından sevād u ḳasvet-i ḳalbi ve cehl ü ẓulmet-i derūnı münfehim olup ẓuhūra gelür (12)

---

[950] "Hz. Peygamber buyurdu ki: "Alimler, nebilerin halifeleridir yani varisleridir."

[951] "(Resulüm) Biz seni ancak alemlere rahmet oalrak gönderdik." (Enbiya, 107)

(730) Meṡnevī

Nār-ı ḫandan bāġrā ḫandan kuned

Ṣoḥbet-i merdant ezmerdan kuned

Nār-ı ḫandān yaʿnī münşaḳḳ olup dehān-güşāde (13) vü dāne-nümā olan enār bāġı ḫandān u şādān eyler zīnet-i bāġ olduġı cihetden keẕālik yār-ı ḫandān bāġ-ı cenānı şādān (14) eyler ve keẕālik ṣoḥbet-i merdān-ı İlāhī seni merdāndan eyler zīrā ṣoḥbetüñ müʾeṡṡir olması muḥaḳḳaḳ ve her şeyʾi muḳārenetüñ ḥükmini (15) aḫẕ eyler didikleri muṣaddaḳdur muṣāḥabet-i evliyā muṣāḥabet-i Ḫudāya mevṣıle ve ḫıdmet-i aṣfiyā ḳurbet-i Mevlāya vesīle (16) idügi beyne'l-ʿurefā maʿhūd u mevs̱ūḳdur kemā ḳāle **Ebū Bekr Ṭamastānī** *aṣḥabullāhi fein lemnuṭīḳū fe'ṣḥabū maʿa men yuṣḥibu* (17) *maʿallāhi litūṣılekum berakete ṣuḥbete ilāṣuḥbetillāhi Teʿālā*[952]

Beyt

Ezder-i ehl-i dilan dūr meşev ey ṭālib

Her ki dūrest ezin der beḪudā nezdīkest[953] (18)

(731) Meṡnevī

Ger tu seng-i ṣaḫra vü mermer şevī

Çün beṣāḥib-dil resī gevher şevī

Ey nāmüstaʿid (19) olan ve ʿadem-i ḳābiliyyetine iʿtirāf ḳılan kimesne farażā eger sen ḳatı ṭaş ve mermer olasın çünkim ṣāḥib-i dile irişesin (20) gevher olursun zīrā aṣḥāb-ı dilden olan (21) evliyānuñ naẓarları kīmyādur anlaruñ naẓar-ı iksīr-teʾs̱īrleri ṭālibüñ mermer gibi olan vücūd-ı ḥaḳīrini ẕer-i ḫāliṣ gibi ʿālī-ḳadr (22) ve ʿizzet ü şerefle ṣāḥib-i ṣadr eyler

(732) Meṡnevī

Mihr-i pākan dermiyān-ı can nişān

Dil menih illā bemihr-i dil-ḫoşān

Ey ṭālib (23) pāklaruñ muḥabbetini cānuñ içinde dik yaʿnī cān u dilüñi anlaruñ muḥabbetine maḳām it göñül ḳoma illā dil-ḫoşlaruñ muḥabbetine ḳo (24)

(733) Meṡnevī

Kūy-ı nevmīdī merev ümmīdhast

Sūy-ı tārīkī merev ḫurşīdhast

[952] Ebû Bekr Tamastânî der ki; Allah'ın dostlarına yetişmek için gücünüz yetmese bile, size Allah dostluğunun bereketinin ulaşması için onlarla samîmî olun.

[953] "Ey tâlip, gönül ehli insanlardan uzak kalma. Bu kapıdan uzak durmayan Huda'nı kapısına yakındır."

[Yaʿnī bu evṣāfıla mevṣūf olan kāmilleri (25) ḳanda buluram diyü] nevmīdlik maḥallesine gitme zīrā ümmīdler vardur yaʿnī meʾyūs u nāümmīd olma ki Ḥażret-i Raḥmānuñ (26) ṭalibi olanlar içün elṭāf-ı ḫafiyyesi vardur [ve yāḫud maḥalle-yi nevmīdi muḳallidler cānibine gitme ki elṭāf u ʿināyāt (27) olınacaḳ merd-i fāżıl ve mürşid-i kāmil vardur] ḳaranulıḳ cānibine gitme ḫurşīdler vardur [yaʿnī ẓulmet mes̱ābesinde olan müddeʿīler **[A87b]** (1) cānibine gitme zīrā āftāb-ı nūr-ı muḥabbet maṭlaʿı olan evliyā-yı muḥaḳḳıḳīn vardur pes] ẓulmet-i yeʾs ü kudūret-i ḥırmān (2) cānibine teveccüh itme ki āsmān vilāyetinüñ āftābları vardur ki anlar nūr-ı kāmilleriyile ṭāliblerüñ ẓulmet-i derūnını izāle (3) iderler

(734) Mes̱nevī

Dil turā derkūy-ı ehl-i dil keşed

Ten turā ḥabs-i āb u gil keşed

Göñül seni ehl-i dil maḥallesine çeker ten seni (4) āb u gil ḥabsine çeker eger dile tābiʿ olursañ aṣḥāb-ı dile muḳārenet eylemekle devlet-i ebedī vü saʿādet-i sermedī bulursun (5) ve eger tenüñ ḥükmine uyarsañ āb u gil zindānında ẕelīl ü ḥaḳīr ḳalursın [ve'l-ḥāṣıl ten seni āb u gil cinsine çeküp (6) ve dil kūy-ı ehl-i dile ceẕb itdügi gibi ten mes̱ābesinde ve rūḥsız cesed menzilesinde olan muḳallid daḫı seni ʿālem-i (7) ṭabīʿate ve erbāb-ı dil olan mürşid-i kāmil ve mürebbī-yi fāżıl seni maʿnā̱ kūyına ve maḥbūb-ı ḥaḳīḳī cānibine ceẕb ider] (8)

(735) Mes̱nevī

Hin ġıdā-yı dil bidih ezhem-dilī

Rev bucū iḳbālrā ezmuḳbilī

Āgāh ol bir hem-dilden göñlüñ ġıdāsını vir yüri devlet ü iḳbāli (9) bir mukbilden iste yaʿnī bir ṣāḥib-i iḳbāl olan ehl-i kemālden iḳbāl-i ḥaḳīḳīye ṭālib ol ve ḳalb ü rūḥuña anuñ maʿārif-i (10) esrārından ġıdā vir dimek olur

Taʿẓīm-i naʿt-ı Muṣṭafā ʿaleyhi's-selām ki meẕkūr būd derİncīl[954]

(11) [Bu surḫ-ı şerīf ḳavm-i Naṣārādan baʿżısı Ḥażret-i Resūl-i Ekrem ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellemüñ naʿt-ı şerīfine taʿẓīm itdiklerini (12) beyān eyler ki ol naʿt-ı laṭīf İncīlde meẕkūr idi yaʿnī] Ḥażret-i Melik-i Celīl es̱nā-yı **İncīl**de **Ḥażret-i Nebiyy-i Cemīl**üñ baʿż-ı (13) ṣıfāt-ı ʿaliyyesini beyān eylemişdür **Naṣrāniyyā**ndan bir ṭāyife **İncīl**üñ ḳırāʾatı vaḳtinde **Ḥażret-i Resūlüñ İncīl**de meẕkūr olan (14) naʿt-ı şerīfine taʿẓīm ü tebcīl eylerdi

[954] "İncil'de geçen Hz. Mustafa'nın na'tına tazim beyanındadır."

ol Ḥażretüñ nām-ı şerīfi berekātıyıla ve anuñ naʿtına taʿẓīm ü tebcīl eyledikleri sebebiyile (15) helāk-ı ṣūrī vü maʿnevī Ḥaḳ Teʿālā̱ anlara ḫalāṣ u necāt müyesser eyledi nitekim bunlaruñ ḥālini ve taʿẓīm eyledikleri vāsıṭa (16) ile bulduḳları mertebenüñ netīce vü meʾālini getürüp buyururlar

(736) Mes̱nevī

Būd derİncīl nām-ı Muṣṭafā̱

An ser-i peyġam-beran baḥr-ı ṣafā

(17) Muṣṭafā ʿaleyhi's-selāmuñ nām-ı şerīfi İncīlde var idi ol peyġam-berlerüñ serveri ṣafā baḥrinuñ nāmı var idi (18)

(737) Mes̱nevī

Būd ẕikr-i ḥilyehā vü şekl-i ū

Būd ẕikr-i ġazv u ṣavm u ekl-i ū

Ol Resūlüñ şekllerinüñ ve ḥilyelerinüñ ẕikri var idi (19) ḥilye zīnet maʿnā̱sınadur ammā bunda şekl-i ẓāhir üzre müşāhede olınan ṣıfātdan ʿibāretdür İncīlde (20) anuñ ġazāsınuñ ve ṣavmınuñ ve ekl ü şürbünüñ ẕikri var idi

(738) Mes̱nevī

Ṭāyife-y Naṣrāniyan behr-i s̱avāb

Çün resīdendī bedan nām u ḫıṭāb

(21) Naṣrānīlerüñ bir ṭāyifesi s̱evābdan ötüri çünkim ol nām-ı şerīfe vü ḫıṭāb-ı laṭīfe irişürlerdi (22) yaʿnī oḳuyup ism-i şerīflerine ve evṣāf-ı laṭīflerine gelseler

(739) Mes̱nevī

Būse dādendī bedan nām-ı şerīf (23)

Rū nihādendī beran vaṣf-ı laṭīf

Ol nām-ı şerīfe būse virürlerdi yaʿnī öperlerdi [P41a] ol laṭīf üzre yüz ḳorlardı (24) yaʿnī anı taʿẓīmen yüzlerine sürerlerdi

(740) Mes̱nevī

Ender in fitne ki guftem an gurūh

Eymen ezfitne budend u ezşukūh

Bu fitnede (25) ki didüm yaʿnī vezīrüñ fitnesinde ve ümerānuñ ḳıtālinde ve cühelānuñ maḳtūl olmasında ki bu fitne vü ḳıtāli muḳaddeman ẕikr (26) eyledüm ol taʿẓīm-i nām-ı Muṣṭafā̱ eyleyen gurūh fitneden ve şükūhdan eymen oldılar yaʿnī vezīrüñ fitnesinden ve ümerānuñ (27) heybetinden necāt buldılar

(741) Mes̱nevī

Eymen ezşerr-i emīrān u vezīr

Derpenāh-ı nām-ı Aḥmed mustecīr

Emīrlerüñ ve vezīrüñ şerrinden [A88a] (1) eymen ü sālim **Ḥażret-i Aḥmed**üñ nām-ı şerīfi penāhında müstecīr oldılar yaʿnī emān bulucı ve maḥfūẓ olıcı oldılar dünyāda (2) helāk olmadan ve āḫıretde cehenneme girmeden necāt buldılar **Yehūdī vü Naṣārā** fırḳalarınuñ içinde bir zümre-yi nāciye (3) vardur ki anlar daḫı fırḳa-yı nāciye-yi **İslāmiyye** gibi dünyāda ḳahr-ı İlāhiyile helāk olmazlar ve āḫıretde daḫı nārā duḫūl (4) ḳılmazlar nitekim bu ḥadīs̱-i şerīf bu mażmūnı müʾeyyid olur ve bu maʿnāya şehādet ḳılur *ḳāle ʿaleyhi's-selām ifteraḳatu'l-Yehūdu* (5) *ve firivāyeti'l-uḫrā teferraḳatu'l-Yehūdü ʿalāiḥdā ve sebʿīne fürḳaten kullehum fī'n-nār illā vāḥidetin minhum ve ifteraḳatu'n-Naṣārā* (6) *ʿalāsebʿīne ve is̱neyni fürḳatehu kullehum fī'n-nāri illā vāḥidetin minhum*[955] **Naṣārā** ḳavminüñ tefriḳasına ibtidāʾen (7) bu ẕikr olınan **Būles**-nām vezīr olmışdur ki bunları ve vüzerāda ṭūmār sebebiyile evvelā on iki ḳılmışdur (8) baʿdehu bu on iki fırḳa yetmiş bir fırḳa olmışdur bunlaruñ küllīsi eger **Yehūd** ve eger **Naṣārā**dan ehl-i ḍalālet ve aṣḥāb-ı (9) ġavāyātdandur dünyāda ḳahrla helāk olmaḳ ve āḫıretde nāra duḫūl ḳılmaḳ muḳarrerdür illā bunlardan şol bir fırḳalar degül ki (10) **Tevrāt** u **İncīl**de **Ḥażret-i Muṣṭafā** nām-ı şerīfi vü naʿt-ı laṭīfin görüp taʿẓīm ḳıldılar (11) ve anuñ nübüvvetini vü şerʿini muṣaddıḳ oldılar nitekim **Naṣārā**dan bu gurūh-ı nāciye ol Ḥażretüñ nām-ı şerīfine taʿẓīm (12) ve naʿt-ı laṭīfine terkīm eyledikleri sebebiyile kendü zamānlarında olan fiten ü helākdan eymen oldılar ve nice devlet-ı (13) ṣūrī vü maʿnevīye vüṣūl buldılar nitekim buyururlar

(742) Mes̱nevī

Nesl-i īşan niz hem bisyār şud

Nūr-ı Aḥmed nāṣır āmed yār şud

(14) Anlaruñ nesli daḫı hem bisyār oldı **Aḥmed**üñ nūrı bunlara nāṣır geldi yār oldı

(743) Mes̱nevī

V'an gurūh-ı dīger ezNaṣrāniyān (15)

Nām-ı Aḥmed dāştendī mustehān

Ve **Naṣrānī**lerden ol bir ġayrı ṭāyife **Aḥmed**üñ nām-ı şerīfini (16) ḫᵛār u müstehān ṭutarlardı

(744) Mes̱nevī

---

[955] "Hz. Peygamber buyurdu ki: Yahudiler yetmiş bir fırkaya ayrıldı. Bunlardan biri hariç diğerleri cehennemliktir. Hıristiyanlar da Yetmişiki fırkaya ayrıldı. Bunlardan da biri hariç diğerleri cehennemliktir."

Mustehān u ḫᵛār geştend ezfiten

Ezvezīr-i şūm-re'y u şūm-fen

Ol ṭāyife (17) daḫı fitenlerden ki anlara vāḳıʿ oldı ḫᵛār u müstehān oldılar şūm fenlü ve şūm reʾylü vezīrden (18) yaʿnī reʾyi şūm ve fenni nāmübārek olan vezīr fitne vü fesādından ḫūr u müstehān oldılar (19)

(745) Meṣnevī

Hem muḫabbaṭ dīnişān u ḥukmişān

Ezpey-i ṭūmārhā-yı kej-beyān

Hem anlaruñ dīni ve anlaruñ ḥükmi muḫabbaṭ ü müşevveş oldı nāmeşrūʿ (20) u kej-beyān ṭūmārlardan ötüri

(746) Meṣnevī

Nām-ı Aḥmed in çunin yārī kuned

Tā ki nūreş çün nigehdārī kuned

Ḥażret-i Aḥmedüñ nām-ı (21) şerīfi bunuñ gibi muʿāvenet ü yārīlik eyler tā kim ol Ḥażretüñ nūr-ı şerīfi ne gūne nigehdār u ḥāfiẓlik eyler bundan (22) ḳıyās eyle

(747) Meṣnevī

Nām-ı Aḥmed çün ḥiṣārī şud ḥaṣīn

Tā çi bāşed ẕāt-ı an rūḥu'l-emīn

Ḥażret-i Aḥmedüñ ṣallallāhu (23) ʿaleyhi ve sellem nām-ı şerīfi çünkim muḥkem ü ḳavī bir ḥiṣār oldı ki aña maʿa't-taʿẓīm taḥaṣṣun idenler fiten ü miḥen-i ṣūrī (24) vü maʿnevīden necāt buldı ve ol rūḥu'l-emīnüñ ẕāt-ı şerīfi tā ne mertebe ḥıṣn-ı haṣīn ola bundan (25) fehm eyle [ve'l-ḥāṣıl ol maḥżā nūr ve göñüllerüñ surūrı olan Ẕāt-ı Muḳaddesüñ vaṣf-ı cemīlin beyān itmege deryālar (26) midād ve āsmānlar kāġıd ve eşcār ḳalem ve cemīʿ-i mükevvenāt kātib olsa ʿāciz u ḥayrān olup biñde bir vaṣfın idemezler] (27)

(748) Meṣnevī

Baʿd ezin ḫun-rīz derman nāpeẕīr

Ender üftād ez belā-yı an vezīr

Bu dermān ḳabūl eylemeyen ḫūn-rīzden ṣoñra **[A88b]** (1) yaʿnī çāre vü ʿilāc ḳabūl itmeyen ḳan döküci şāh-ı **Cuhūd**dan ṣoñra ki ol vezīr-i pür-tezvīrüñ belā vü mekrinden (2) ṭarīḳ-ı müstaḳīmden ṣoñra aşaġa düşdi bu beytüñ müstemīʿe ṣaḥīḥ sükūt ifāde eyleyen netīcesi baʿde'l-beyān olan (3) beytdür

Ḥikāyet-i pādşāh-ı Cuhūd-ı dīger ki helāk-ı dīn-i ʿĪsā̱ ʿaleyhi'sselām saʿy nümūd[956]

(749) Mes̱nevī

Yek şeh-i dīger zinesl-i an Cuhūd (4)

Derhelāk-ı ḳavm-i ʿĪsā̱ rū nümūd

Ol Cuhūd pādşāhuñ neslinden bir şāh daẖı ʿĪsā̱ Peyġam-berüñ ḳavminüñ helākine (5) yüz gösterdi yaʿnī evvelki şāh gibi bu şāh daẖı ḳavm-i Naṣārāyı helāk itmege teveccüh itdi

(750) Mes̱nevī

Ger ẖaber ẖᵛāhī ezan dīger ẖurūc (6)

Sūre berẖᵛan ve's-semāʾ ẕāti'l-burūc

[Eger bu ġayrı ẖurūcdan ẖaber isteriseñ yaʿnī Ẕū-Nuvās-ı Yemenī-nām Cuhūd (7) pādşāhınuñ ẖurūcı ẖaberini işitmek isteriseñ ve's-semāʾi ẕāti'l-burūc sūresini ḳırāʾat eyle ol zamānda ki küffā-ı Ḳureyş (8) müʾminlere ʿadāvet-i şedīde ve envāʿ-ı cefā ile rencīde itmekle tes̱bīten li'l-muʾminīn ve tesliyeten lirasūli Rabbi'l-ʿālemīn Ḥaḳ Teʿālā̱ (9) Sūretü'l-Burūcı vaḥy u inzāl idüp küffār-ı Ḳureyş Cebbār u Ḳahhār Allāhuñ ʿaẕāb u laʿnetine mustaḥaḳ olduḳların tıbyān (10) ve aṣḥāb-ı uẖdūd ve cünd-i Firʿavn u S̱emūduñ ḳıṣṣasını taʿrīżen li'l-Ḳureyş beyān buyurdılar *ve's-semāʾi ẕāti'l-burūc* (11) ve o ḳasem içündür yaʿnī] on iki burūcuñ ṣāḥibi olan semā ḥaḳḳıyiçün [burūc ekābir ü eşrāfuñ mālikīn olduḳları (12) ḳuṣūr-ı ʿāliyedür pes istiʿāre-yi taṣrīḥiyye ile semāya semāya ẕātu'l-burūc ıṭlāḳ olınup burūc is̱nā̱ ʿaşer ḳuṣūra (13) teşbīh olundı zīrā menāzil-i ḳamer burūc-ı mezbūrede olup ve seyyārāt-ı sebʿa on iki burūca nüzūl ider (14) ve kevākib-i s̱evābitenüñ daẖı maḳarrı burūc-ı meẕkūredür ve baʿż-ı müfessirīn dimiş ki bu maḥalde burūcdan murād menāzil-i (15) ḳamer olan yigirmi sekiz ʿaded kevākibdür ki menāzil-i mezbūrenüñ esāmīsini eks̱er-i ehl-i tefsīr tafṣīl üzre taḥrīr (16) eylemişlerdür] *ve'l-yevmi'l-mevʿūd*[957] *daẖı ḳıyāmet güni ḥaḳḳıyiçün ve şāhidin ve meşhūd*[958] ehl-i tefsīr şāhid ü meşhūda (17) çoḳ maʿnā̱ virmişler şāhidden murād [ḳıyāmet güninde cemʿ olan ẖalāyıḳ ve meşhūddan murād ol yevm-i (18) ʿaẓīmde müşāhede olınan ʿacāyibāt u ġarāyibātdur ve baʿżılar şāhidden murād] Ḥażret-i Muḥammed ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem (19) ve meşhūddan murād ümmet-i Muḥammeddür dimişler ve yāẖud şāhid Allāhu Teʿālā̱ meşhūd ẖalāyıḳ ve yāẖud şāhid (20) kirāmen kātibīn ve meşhūd benī Ādemdür ve yāẖud şāhid ümmet-i Muḥammed ve meşhūd ümem-i sāyiredür [ve yāẖud

[956] "Hz. İsa'nın dinini helake götüren bir başka Yahudi padişahının hikayesi"

[957] "Geleceği bildirilmiş olan güne yemin olsun ki.." (Buruc, 2)

[958] "(O günde) tanıklık edene ve edilene yemin olsun ki.." (Buruc, 3)

her nebī şāhid (21) ve ümmetleri meşhūddur dimişler] (ilāġayri'n-nihāyeti maʿnā virmişlerdür) ammā ehl-i taḥḳīḳ şāhidden murād vaḥdet-i Ẕātı ʿayn-ı cemʿde müşāhede [P41b] ḳılan kimsedür (22) ve meşhūd Ẕāt-ı Eḥadiyyetdür dimişler ve tenkīrleri taʿẓīm içündür taḳdīr-i kelām daḫı şol müşāhede-yi Ẕāt-ı Ḥaḳīḳī (23) iden ʿārif ḥaḳḳıyiçün ki anuñ ḳadr-i ʿaẓīmin Allāhdan ġayrı idrāk idemez ve meşhūd olan Ẕāt-ı Vācibu'l-Vucūd ḥaḳḳıyiçün (24) ki anuñ ʿaẓamet-i kibriyāsına ʿuḳūl u efhām ṭāḳat getüremez ***ḳutile aṣḥābi'l-uḫdūd***[959] cevāb ḳısmıdur *leḳad* taḳdīr (25) itmekle yaʿnī eşyā-yı mezkūre ḥaḳḳıyiçün *leḳad luʿine ḳavm-i Ḳureyş kemā luʿine* ***ve ḳutile aṣḥābi'l-uḫdūd*** (yaʿnī taḥḳīḳ melʿūn u maḳtūl oldı aṣḥāb-ı uḫdūd) el-ḫaddu'ş-şaḳḳi'l-ʿaẓīm fi'l-arżı (26) *uḫdūd* yirde olan şuḳūḳa dirler ***en-nāri***[960] bedel-i iştimāldur uḫdūddan [zīrā uḫdūd müştemil-i nārdur bu taḳdīrce (27) nārda żamīr-i taḳdīri lābüdd ü lāzım olmaġıla **Başriyyūn** żamīr-i muḳadder *fīhi*dür ki *en-nāru fīhi* taḳdīrinedür dimişler **[A89a]** (1) ve **Kūfiyyūn** *en-nār* kelimesinde olan *elif lām* żamīr maḳāmına ḳāyimdür taḳdīri *nārun fīhi* idi ṣoñra żamīr ḥaẕf (2) olınup *elif lām* żamīrden ʿivaż ḳılındı dimişler ve baʿżılar bedel-i iştimāl ṭutmayp bedel kullun mine'l-kullidür dimişler (3) bu taḳdīrce ḥaẕf mużāf īcāb idüp taḳdīr-i kelām uḫdūdu'n-nār dimek olur baʿżılar daḫı ẕi'n-nār (4) olmaḳ üzre taḳdīr idüp mużāf maḥẕūfı uḫdūddan ṣıfat ṭutmışlar ve mużāf ḥaẕf olınduḳda mużāfun ileyh (5) iʿrābda mużāf maḳāmına ḳāyim olur dimişler ḥāṣıl-ı maʿnā] *ḳatl olındı aṣḥāb-ı nār* dimekdür ***ẕāti'l-veḳūd*** ṣıfatıdur (6) nāruñ yaʿnī eyle nār ki Leheb ve iştiġāl ṣāḥibidür ***iẕ hum ʿaleyhā ḳuʿūd***[961] *iẕ* ẓarfıdur *ḳutile*nüñ ey *ḳutile ḥīne uḥriḳū bi'n-nāri* (7) hem bu küffār ʿa*leyhā nār*uñ ḥavālīsinde ***ḳuʿūd*** cālis oldılar kürsīler üzre ve hem bu *küffār-ı uḫdūd* ***ve hum ʿalāmāyefʿalūne bi'l-mü'minīne***[962] (8) mü'minlere ʿaẕābdan ve iḥrāḳdan işledikleri şey'e ***şuhūd*** ḥāżırān u müşāhede-kunān idiler (pes **Ḥażret-i Ḫudāvendigār** *aṣḥāb-ı uḫdūd*uñ ḥālini beyān idüp bu maḥalde buyururlar eger bir ġayrı ḫurūcdan ḫaber isteriseñ yaʿnī **Ẕū-Nuvās-ı Yemenī-nām** şāh-ı Cuhūduñ ḫurūcuñ ḫaberini ṭaleb eylerseñ *ve's-semā'i ẕāti'l-burūc* sūresini oḳu) ve'l-ḥāṣıl bu sūrede bu şāhuñ (9) ḳıṣṣasına işāret vardur ki ḳıṣṣası meşhūr ve ekẕer-i tefāsīrde mesṭūrdur

(751) Mesnevī

Sunnet-i bed k'ezşeh-i evvel bizād (10)

İn şeh-i dīger ḳadem bervey nihād

---

[959] "Ateşle dolu hendeğe atılanlar (yakılarak) öldürüldü." (Buruc, 4-5)
[960] ""Ateşle dolu hendeğe atılanlar (yakılarak) öldürüldü." (Buruc, 4-5)
[961] " Onlar da (yakanlar) başlarına oturmuş.." (Buruc, 6)
[962] "Müminlere yapmakta oldukları işkenceyi seyrediyorlardı." (Buruc, 7)

Şāh-ı evvelden sünnet-i seyyiʾe ki doġdı bir ġayrı şāh hem anuñ üzere ḳadem ḳodı (11)

(752) Mes̱nevī

Her ki ū bi'nhād nāḫoş sunnetī

Sūy-ı ū nefrin reved her sāʿatī

Her şol kimse ki ol bir nāḫoş sünnet ḳodı ve bir bidʿat u ḳabīḥ (12) ṭarīḳat iḥdās̱ itdi her bir sāʿatde anuñ cānibine nefrīn ü laʿnet gider nitekim bu ḥadīs̱-i şerīf bu maʿnāya delālet (13) ider *ḳāle ʿaleyhi's-selām men senne sunnetin ḥasenetin felehu ecruhā ve ecru men ʿamile bihā ve men senne sunnetin seyyiʾetin felehu cezāʾuhā ve cezāʾu* (14) *men ʿamile bihā*[963]

(753) Mes̱nevī

Nīkuvan reftend u sunnethā bümand

Ve'zleʾīman ẓulm u laʿnethā bümand

İyüler bu ʿālemde gitdiler va anlardan laṭīf (15) ḫaṣletler ḳaldı ve leʾīm ü ẕemīm olan ednādan ẓulm u laʿnetler ḳaldı

(754) Mes̱nevī

Tāḳıyāmet her ki cins-i an bedān (16)

Dervucūd āyed şeved rūyeş bedān

Ḳıyāmete degin her kim ol bedler cinsi vücūda gele anuñ meyl ü teveccühi anlara olur ki *el-cinsu* (17) *ile'l-cinsi yemīlu*[964] dinmişdür

(755) Mes̱nevī

Reg regest īn āb-ı şīrin v'āb-ı şūr

Derḫalāyıḳ mīreved tā nefḫ-ı ṣūr

Bu ṭatlu ṣu (18) ve acı ṣu ṭamar ṭamardur ki ikisi biri birine muḫtaliṭ olmaz ḫalāyıḳ mā-beyninde nefḫ-ı ṣūra degin gider āb-ı şīrīnden (19) murād aḫlāḳ-ı ḥamīde vü evṣāf-ı ḥasene ve ṭāʿat u ʿadālet ve ʿilm ü ḥikmet ve bunlar ems̱āli ḫaṣletdür ve āb-ı şūrdan (20) murād aḫlāḳ-ı ẕemīme ve evṣaf-ı seyyiʾe ve efʿāl-i reddiye ve ẓulm u maʿṣiyyet ve cehl ü ġafletdür ve bunlar ems̱āli ḳabāḥatdür (21)

(756) Mes̱nevī

Nīkuvanrā hest mīrās̱ ezḫoş-āb

Ançi mīrās̱est evres̱ne'l-kitāb

---

[963] "Hz. Peygamber dedi ki: "Kim güzel bir adet yerleştirirse, onu işleyene ve yerleştirene sevap yazılır. Kim kötü bir adet yerleştirirse, onu işleyene ve sebep olana karşılığı yazılır."

[964] "Cins kendi cinsine meyillidir."

Sūre-yi Fāṭırda bu āyetden muḳtebesdür nitekim buyururlar ***s̱umme evres̱nā***[965] (22) andan ṣoñra biz iʿṭā eyledük yā Muḥammed ***el-kitāb*** Ḳurʾān-ı ʿAẓīmi baʿde'l-vaḥy ***el-leẕīne'ṣṭafeynāhum*** şol (23) ḳullaruma ki ümmettümden biz anlara güzīde vü iṣṭifā eyledük ***feminhum ẓālimun linefsihi*** pes bunlardan baʿżısı ***ẓālimun linefsihi*** (24) ***ve minhum muḳteṣidun*** ve bunlardan baʿżısı ḫayrāt u seyyiʾāt mā-beyninde mütavassıṭdur ve ***minhum sābiḳun bi'l-ḫayrāt***dur ve bunlardan baʿżısı sābiḳun bi'l-ḫayrātdur (25) ***ḳāle'l-muḥaḳḳıḳūn eẓ-ẓālimu'l-muḳallidu ve el-muḳteṣidu'l-muḥaḳḳıḳu ve es-sābiḳu'l-vāṣılu ve ruviye ʿani'n-Nebiyyi kulluhum fi'l-cenneti***[966] (26) maʿnā̱-yı beyt nīkūlara ve ḫoş-ḫūlara mīrās̱ ḫōş-ābdan oldı [ol ne mīrās̱dur evres̱ne'l-kitābdur yaʿnī] nīkūlara (27) ve ḫoş-ḫūlara āb-ı ḫoşdan olan mīrās̱ ne mīrās̱dur dirseñ Ḫudāy-ı Teʿālā̱ ʿibādından bergüzīde eyledügi **[A89b]** (1) bendelerine **Kitāb-ı Kerīm**i ve **Ḳurʿan-ı ʿAẓīm**i mīrās̱ virmesidür ki Ḥażret-i **Ḳurʾān** evṣāf-ı mürselīni ve aḫlāk-ı selef-i ṣāliḥīni (2) ve bunlardan māʿadā nice ʿacāyib ü ġarāyibi cāmiʿ bir kitāb-ı mübīndür ki Ḥaḳ Teʿālā̱ Ḥażreti ümmet-i **Muḥammed**den bu üç ṭāyifeye (3) bu ḫoş-āb gibi olan kitāb-ı müsteṭābı mīrās̱ ḳılmışdur

(757) Mes̱nevī

Şud niyāz-ı ṭāliban ger bi'ngerī

Şuʿlehā ezgevher-i peyġam-berī

(4) Eger fikr ü naẓar eyleseñ ṭālib-i Ḥaḳ olanlaruñ niyāz u iḥtiyācı peyġam-berlik gevherinden şuʿleler oldı ve Ḥaḳ Teʿālā̱ (5) peyġam-bere mensūb olan şuʿlelerden ṭāliblere niyāz u tażarruʿı mīrās̱ ḳıldı

(758) Mes̱nevī

Şuʿlehā bāgevheran gerdan buved (6)

Şuʿle an cānib reved hem kan buved

Şuʿleler gevherle dönüci olur zīrā eger her aṣl ve şuʿlenüñ ferʿidür ve ferʿ aṣla (7) tābiʿdür keẕālik [niyāz-ı ṭālibān ki şuʿle-yi gevherān gibidür peyġam-bere mensūb olan nūr nübüvvete tābiʿ ve anuñ eṭrāfını (8) ṭāyifdür şuʿle] ol cānibe gider hem maʿden ola ki anuñ maʿdeni cevherdür bundan murād nūr-ı nebevīdür ki ṭāliblerüñ (9) şuʿle-yi niyāzı ve pürtev-i sūz u sāzı aṣl u maʿdeni olan nūr-ı nebevīye ʿāyid olur bu maʿnā̱yı tavżīḥ (10) içün ḫānelerde ʿārıżī olan nūr-ı şemsi tems̱īl idüp buyururlar

[965] "Sonra biz o kitabı kullarımızdan seçtiğimiz kimselere (Muhammed'in ümmetine) miras olarak verdik. Onlardan kendine zulmedenler vardır. Onlardan ortada olanlar vardır. Yine onlardan Allah'ın izniyile hayırlı işlerde öne geçenler vardır. İşte bu büyük lütuftur." (Fatır, 32)

[966] "Hz. Nebî'den rivayet edildiği üzere muhakkikler şöyle der: mukallid zâlim, muhakkık muktesid ve sâbık vâsılların hepsi cennettedir."

(759) Mes̱nevī

Nūr-ı revzen gird ḫāne mīdeved (11)

Z'an ki ḫor burcī beburcī mīreved

[Mes̱elā revzenüñ nūrı ḫānenüñ eṭrāfına yiler] (revzende olan āftābuñ nūrı ḫānenüñ ḥavālīsini devr eyler) zīrā ki āftāb bir burcdan bir burca gider (12) çünkim āftāb bir burcdan bir burca gider ve bir yirden bir yire ḥareket ide anuñ nūrı daḫı aña tebāʿiyyet ile ḥareket (13) eyler zīrā āftābuñ nūrı āftābdan cüdā olmaz ve kez̠ālik şuʿleler cevherlerden cüdā olmaz pes envārdan ṭālibān (14) daḫı anlaruñ ḫāne-yi ḳalbinde devr eyler āftāb-ı nübüvvete tābiʿdür ki andan cüdā olmaz ve bu ḫāne-yi ḳulūbda olan nūrlaruñ (15) ḥareket ve devri āftāb-ı nübüvvetüñ ve *ḥaḳīḳat-ı Muḥammediyye*nüñ muḳteżāsına göredür ki *ṭālibān-ı İlāhī* ile *ḥaḳīḳat-ı Muḥammediyye*nüñ (16) mā-beyninde minḥays̱i'l-maʿnā̱ ittiṣāl vardur ki anuñ ḫāṣiyyeti ve ḥükmi bunlaruñ bāṭınında müʾes̱s̱ir olur ve bunlaruñ bāṭını (17) daḫı anuñ ḫāṣiyyet ü ḥükmiyile münṣabiġ ü müteʾes̱s̱ir olur pes āftāb-ı *ḥaḳīḳat-ı Muḥammediyye*nüñ minḥays̱i'l-maʿnā̱ ḳulūb-ı ṭālibīnda teʾs̱īr eyledügine encüm-i ẓāhirenüñ vücūd-ı ünāsda (18) teʾs̱īr eyledügini mis̱āl īrād idüp buyururlar

(760) Mes̱nevī

Her kirā bāaḫterī peyvestegist (19)

Mervera bāaḫter-i ḫod hem tegist

Mes̱elā her kimüñ ki bir kevkeb ile ittiṣāl ü münāsebeti vardur ol kimseye kendü (20) aḫteriyile yilmeklik vardur yaʿnī kevkebüñ ḫāṣiyyeti ol kimsede ẓāhir olur ve ol kimse **[P42a]** ḫāṣiyyet ü ḥükmile (21) müteʾes̱s̱ir [ü münfaʿil] olur

(761) Mes̱nevī

Ṭāliʿeş ger Zuhre bāşed derṭarab

Meyl-i küllī dāred u ʿışḳ u ṭaleb

Ol kimsenüñ ṭāliʿi eger *Zühre* (22) ola ṭarabda ol kimse meyl-i küllī ve ʿışḳ u ṭarab ṭutar yaʿnī ʿıyş u ṭarab eylemege külliyetile meyl ü muḥabbet ü ṭarab eyler (23)

(762) Mes̱nevī

V'er buved Mirrīḫi-yi ḫun-rīz-ḫū

Ceng u buhtān u ḫuṣūmet cūyed ū

Ve eger *Mirrīḫ*e mensūb ḫūn-rīz ḫūylu bir kimse ola (24) ol kimse ceng-i ū bühtān u ḫuṣūmet ister ki anuñ ṭāliʿinüñ muḳteżāsı budur ve ḳusse ʿalā̱hāz̠ā ḫavāṣṣ-ı sāyiru'l-

kevākib (25) pes kevākib-i ṣūrīnüñ teʾs̱īrini bu bir ḳaç beytle tefsīr itdükden ṣoñra *kevākib-i maʿneviyye*nüñ taḥḳīḳine şurūʿ idüp (26) buyururlar

(763) Mes̱nevī

Aḫterānend ezverā-yı aḫterān

K'iḥtirāḳ u naḥs ne'bved ender ān

Bu aḫterān-ı ẓāhirenüñ verāsında felek-i (27) Ẕāt-ı İlāhiyyede aḫterler vardur ki ol aḫterlerde iḥtirāḳ u nuḥūset olmaz iḥtirāḳ şemsile ḫamse-yi müteḥayyireden [A90a] (1) birinüñ burc-ı vāḥidde cemʿ olmasına dirler kemā ḳāle'ṭ-Ṭūsī *ve in kāne'l-ictimāʿu beyne'ş-şemsi (2) ve beyne vāḥidin mine'l-ḫamseti'l-muteḥḥayyireti yusemmā iḥtirāḳan liẕālike'l-kevākibi*[967] ki bu aḫterlerden murād esmā vü ṣıfāt-ı İlāhiyyedür (3) ve teʾs̱īrātı müstaḳillen aña isnād eyleyenler kāfir oldı ammā bu aḫterlere isnād eyleyen müʾmin ü ʿārif oldı nitekim (4) Zeyd bin Ḫālid [cehennemi] rivāyet eyler ki bir gün Ḥażret-i Resūl ʿaleyhi's-selām ṣalāt-ı ṣubḥı ḳılduḳdan ṣoñra ol (5) gice yağmur yağmışidi nāsa iltifāt idüp buyurdılar ki *hel taʿlemūne māḳale rabbukum ḳālū Allāhu ve Resūluhu aʿlemu* (6) *ḳāle ʿaleyhi's-selām eṣbaḥu minʿibādī muʾminūne bī ve kāfirūne biʿl-kevākibi feammā men ḳāle muṭirnā bifażlillāhi ve raḥmetihi fehuve* (7) *muʾminun bī kāfirun bi'l-kevākibi ve ammā men muṭirnā bi'l-kevākibi feẕālike kāfirun bi'l-kevākibi*[968] pes aḫterān-ı ẓāhir ü (8) ḥaḳīḳat-ı müʾes̱s̱ire bilen kāfirdür ve aḫterān-ı esmā vü ṣıfātı müʾes̱s̱ire bilen müʾmindür ki bunlar teʾs̱īr-i İlāhīnüñ ṣıfātına isnād (9) eyleyüp *muṭirnā bifażlillāhi ve raḥmetihi*[969] diyenlerdür

(764) Mes̱nevī

Sāyiran derāsmanhā-yı diger

Ġayr in heft āsmān-ı muşteher

(10) [Ġayrı āsmānlarda seyr idiciler ve anlaruñ seyr itdügi āsmān şol āsmān-ı ṣıfāt-ı İlāhiyyedür ki bu meşhūr olan (11) bu āsmānuñ ġayrıdur muḥaṣṣal] bu kevākib-i esmā vü ṣıfāt sāyiredür felek-i İlāhiyyede ki ol bu heft āsmānuñ ġayrıdur (12) ve bu semāvāt-ı sebʿanuñ ḥākimidür *kemā ḳāle Mevlānā ḳuddise sırruhu fidībāceti'c-cildi's̱-s̱ālis̱ el-*

[967] "İḥtirāḳ şemsile ḫamse-yi müteḥayyireden birinüñ burc-ı vāḥidde cemʿ olmasına dirler."
[968] "Hz. Peygamber, "Rabbinizin bana ne dediğini biliyor musunuz? diye sordu. Sahabeler "Allah ve Resulü en doğrusunu bilir." H. Peygamber devam etti: "Kullarımdan bazıları bana inandı ama yıldızlara inanmadı. Yıldıza inananlar bana inanmayıp, yıldız vesilesiyile yağmur yağdı dediler. " dedi."
[969] "Allah'ın fazıl ve rahmeti ile yağmur lütfedildi."

feleku'n-nūrāniyyi'r-Raḥmāniyyi'r-reddiyyi (13) *ḥākimun ʿale'l-feleki'd-duḫāniyyi'l-kuraviyyi ve'ş-şuhubi'z-zāhireti ve'l-burci'l-munīreti*[970]

(765) Meṡnevī

Rāsiḫan dertāb-ı envār-ı Ḫudā

Nī behem peyveste nī ezhem cüdā

(14) Yaʿnī ol aḫterān-ı İlāhī ki andan murād esmā vü ṣıfāt-ı Rabbānīdür s̱ābit ü rāsiḫdür *Ḫudāy-ı Müteʿāl*üñ ẕātınuñ (15) envārınuñ tābiʿi ve żiyāsındaki buʿd bu kevākib-i esmā vü ṣıfāta izālen vü ebdeʾen zevāl u taġayyür-i ṭārī olmaz mes̱elā bir sebeble (16) bir ṣıfat gidüp anuñ yirine bir ṣıfat daḫı gelmez raḥmeti ezelīdür ġażabı daḫı ezelīdür maḫlūḳuñ raḥmet ü ġażabı (17) gibi gāh gelüp gāh gitmez zīrā ẕāt-ı İlāhī maḥall-i ḥavādis̱ degüldür ve bu ṣıfāt-ı İlāhiyye nücūmı ne biri birine muttaṣıldur ve ne (18) biri birinden cüdādur biri birine muttaṣıl olması oldur ki mes̱elā her bir ism minḥays̱i'l-ās̱ār ve'l-aḥkām biri birinden (19) munfaṣıldur nitekim *Muʿizz* żıdd-ı *Müẕill* ve *Māniʿ* muḫālif-i *Muʿṭī*dür ammā mevṣūf bir olduġı iʿtibārıla biri birinden (20) munfaṣıl degüldür mes̱elā *Muʿizz ẕāt-ı men lehu'l-iʿzāz*dur keẕālik *Müẕill* daḫı yine *ẕāt-ı men lehu'l-iẕlāl*dur bu cihetdendür ki (21) ṣıfāt-ı İlāhī ʿayn-ı ẕāt degüldür ve ġayrı daḫı degüldür lāhiye ve lāġayrihādur

(766) Meṡnevī

Her ki bāşed ṭālıʿ-i ū z'an nucūm (22)

Nefs-i ū kuffār sūzed derrucūm

Her şol kimsenüñ ki ṭāliʿi ol nücūm-ı esmā-yı İlāhiyyeden ola anuñ nefsi ve nefesi (23) küffārı iḥrāḳ eyler recm ü ṭard eylemeden murād anuñ nefsinüñ nūrı küfr-i kāfirānı sūzān eyler dimek ola ʿalāṭaḳdīri'l-mużāf (24) ve yāḫud ʿalāṭarīḳı'l-ġazā ve'l-cihād küffār-ı pür-fesādı helāk eyler dimek ola ve yāḫud anuñ nefsi küffār (25) nefsi yaʿnī nefsüñ mübālaġa ile olan kāfirliḳlerini yaḳar ve bünyād-ı küfrini yıḳar dimek ola ammā bu maḥalde bir suʾāl gelür (26) ki ol suʾāl budur ʿinde'l-muḥaḳḳıḳīn cemīʿ-i ʿālem ü Ādem maẓhar-ı esmāʾ u ṣıfāt-ı Ḫudāy-ı zu'l-kirāmdur pes her kimsenüñ ṭāliʿi (27) andan olur eyle olıcaḳ baʿżısını dūn el-baʿżu aña taḫṣīṣ eylemek nice rāst gelür cevāb budur ki murād esmā-yı **[A90b]** (1) ḥüsnādur yoḫsa cemīʿ-i esmā-yı külliye degüldür

(767) Meṡnevī

Ḫışm-ı Mirrīḫī nebāşed ḫaşm-ı ū

---

[970] "Mevlânâ kuddise sırruhu Üçüncü Cild'in dîbâcesinde der ki: Rahmânî ve nûrânî felek, kürevî duhân feleğinin, parlak mekânın ve ışık saçan burcun üzerindedir."

Munḳalib-rev ġālib u maġlūb-ḫū

Munḳalib-rev ve *maġlūb-ḫū* (2) vaṣf-ı terkībdürler ve mıṣraʿ-ı s̱ānī *Mirriḫ*e ḳayd u ṣıfat olmaḳda ḳabildür ve *ū* żamīrinüñ merciʿi olan kimseye daḫı (3) ḳayd u ṣıfat olmaḳ mümkindür ʿalāḳulli't-taḳdīreyn maʿnā böyle dimek olur ki ol maẓhar-ı esmā-yı İlāhī olan kimsenüñ (4) ḫaşm u ġażabı *Mirrīḫ*e mensūb olan ḫaşm-ı nüfūs-ı ʿavām gibi ol *Mirrīḫ* münḳalib yüriyicidür ṣūreten ġālib ve maʿnen (5) maġlūb-ḫūdur zīrā ġalebe ve teʾs̱īr-i ḥaḳīḳat nefsinden degüldür ve ġalebe vü ḳahrında devām yoḳdur kendüden żaʿīf (6) olan ʿavāma ġālib olup teʾs̱īr ider biiẕnillāh kendüden şerīf olan ḫavāṣṣa ġālib degüldür belki anlara nisbetile (7) maġlūb-ḫūdur ve mıṣraʿ-ı s̱ānī merciʿ-i żamīre ḳayd olursa maʿnā budur ki maẓhar-ı esmā olan kimsenüñ ḫaşmı ḫaşm-ı *Mirrīḫ*ī olmaz (8) belki *ḫaşm-ı İlāhī* ve *ġażab-ı Rabbānī* olur ki ol maẓhar-ı esmā-yı İlāhī olan kimse münḳalib-revdür ve ḥaḳīḳaten ġālib ve biḥasebi'ż-żāhir (9) maġlūb-ḫūdur evliyāʾullāhuñ ṣıfatı ve aḥvāli böyledür

(768) Mes̱nevī

Nūr-ı ġālib eymen eznaḳṣ u ġasaḳ

Dermiyān-ı eṣbaʿayn-ı nūr-ı Ḥaḳ

(10) Nūr-ı ġālib ki maẓhar-ı esmā olan evliyānuñ nūrı mıdur naḳṣ u ẓulmetden eymendür ve Ḥaḳḳuñ nūr-ı ẕātınuñ eṣbaʿaynınuñ mā-beyninde münḳalibdür (11) ki ol eṣbaʿayndan murād olan ṣıfateyn-ı müteḳābileteyndür aʿnā *celāl ü cemāl*dur [kemā verede f'il-ḥadīs̱i'l-ḳudsī ḳalbu'l-müʿmini (12) beyne ıṣbaʿayni mineṣābiʿi'r-Raḥmān yuḳallibuhu keyfe yeşāʾ[971]]

(769) Mes̱nevī

Ḥaḳ fişand an nūrrā bercānhā

Muḳbilan berdāşte dāmānhā

Bu beyt-i şerīf (13) suʾāl-i muḳaddere cevābdur keenne dinmek lāzım geldi ki ol nūr-ı ġālibe vāṣıl olanlar ne vechile vāṣıl oldılar bunda saʿyle mi (14) buldılar ve yāḫud anlar ezelde mi ḥāṣıl ḳıldılar cevāb buyururlar ki Ḥaḳ Subḥānehu ve Teʿālā ol nūrı raşş eyledi ervāḥ üzre (15) ***kemā ḳāle ʿaleyhi's-selām innellāhe ḫaleḳa'l-ḫalḳa fīẓulmetihi s̱umme raşşe ʿaleyhim minnūrihi femen eṣabehu minẕālike'n-nūr ihtedā ve men aḫṭaʾa ḍalle*** (16) ***ʿansevāʾi's-sebīl***[972] yaʿnī taḥḳīḳan Allāh Tebāreke ve Teʿālā ḫalḳı ẓulmet-i ʿademde ḫalḳ eyledi andan ṣoñra bunlaruñ rūḥlarınuñ üzerine (17) esmā vü ṣıfātı nūrından nūr ṣaçdı

[971] "Mü'minin kalbi Rahmân'ın parmaklarından iki parmak arasındadır, onu dilediği gibi çevirir."

[972] "Allah mahlukatı önce zulmetinde yarattı. Sonra üzerine nurunu saçtı. Bu nur kimse isabet ettiyse doğru yola erdi. Kime isabet etmediyise de başka yola kaydı."

muḳbilān-ı İlāhī ve *maḳbūlān-ı Rabbānī* dāmān-ı istiʿdādlarını gūyā yuḳaru ḳaldurup (18) açdılar

(770) Meṡnevī

V'an niṡār-ı nūrrā ū yāfte

Rūy ezġayr-ı Ḫudā bertāfte

Ve ol niṡār olan nūrı her kes istiʿdādı miḳdārı (19) girü bulmış ve yüzini Ḫudādan [P42b] ġayrıdan döndürmişdür ve mühtedī olmışdur yaʿnī ol merşūşı bulmaḳ vāsıṭasıyıla (20) mā-sivādan iʿrāż ḳılmış ve min kulli'l-vücūh Ḫudāy-ı Teʿālāya müteveccih olmışdur

(771) Meṡnevī

Her kirā dāmān-ı ʿışḳī nābude

Z'an niṡār-ı nūr bībehre şude

(21) Her şol [nāmüstaʿiddüñ ki ʿışḳ nūrını ḳabūl idecek muḥabbet u ʿışḳa mensūb dāmān-ı liyāḳatı olmaya ol nūr-ı merşūşdan (22) bīnaṣīb olmışdur ve aña nūr-ı İlāhī iṣābet itmemekle yine ḍalāletde helāk olmışdur]

(772) Meṡnevī

Cuzvhārā rūyhā sūy-ı külest (23)

Bülbülanrā ʿışḳ-bāzī bāgülest

[Eczānuñ meyl ü teveccühi cānib-i külle bülbüllerüñ ʿışḳ-bāzlıġı gül iledür] bu beyt-i şerīfüñ (24) māḳabline münāsebeti suʾāl-i muḳaddere cevāb olmaġıla olur dimek olur ki dāmān-ı (25) ʿışḳ eyleyüp ol nūra müteveccih olup andan bābehre olsa ḳābil degül midür buyurur ki ḳābil degüldür zīrā cüzʾlerüñ (26) yüzleri küllīleri cānibinedür pes bir kimsenüñ cānında ki nūr-ı hidāyetden bir lemʿa ola ol nūr-ı küllīnüñ cüzʾ gibi ve żiyā-yı (27) aṣlınuñ ferʿi gibidür *kullu şeyʾin yerciʿu ilāaṣlihi*[973] feḥvāsınca ol cüzʾ kendü küllī cānibine müteveccihdür beynehumāda [A91a] (1) münāsebet-i tāmme olduġından ötüri meṡelā bülbülānuñ ʿışḳ-bāzlıġı güledür zīrā gül ile bülbül mā-beyninde münāsebet vardur pes (2) ol merşūş olan nūr-ı İlāhīden her kim ezelde bābehre oldılarsa bülbülüñ güle ʿışḳı gibi Cenāb-ı Ḥaḳḳa ʿāşıḳ olup (3) cüzʾüñ külle teveccühi gibi ḳulūba teveccüh ḳılup mühtedī oldı ve bunuñ ḫılāfı olan ḍalāletde ḳaldı ve ehl-i cehennem oldı (4)

(773) Meṡnevī

Gāvrā reng ezbirūn u merdrā

Ezderun dan reng-i surḫ u zerdrā

[973] "Her şey aslına döner."

[Gāv u ḥayvānātuñ rengini ṭaşradan iste ve merdüñ surḫ (5) u zerdini derūnından bil ve ṭaleb eyle bu beyt-i şerīfün ve bunuñ mābaʿdinde gelen beyt-i laṭīfüñ] daḫı māḳabline münāsebeti (6) suʾāl-i muḳaddere cevāb olmaġıla olur ol suʾāl budur ki ol nis̱ār olan nūrı bulan kimse ile bulmayan kimsenüñ beşerelerinde (7) rengleri ve ʿalāmetleri nedür buyururlar ki gāvuñ rengini birūndan ve merdüñ rengini surḫ u zerdini (8) bil ki insān alacasıdur derūnından ḥayvān alacasıdur birūnından didikleri meşhūr mes̱eldür

(774) Mes̱nevī

Renghā-yı nīk ezḫumm-ı ṣafast (9)

Reng-i ziştān ezsiyāh-ābe-y cufast

İyü rengler ki andan murād aḫlāḳ-ı ḥamīde ve evṣāf-ı pesendīdedür (10) ḫumm-ı ṣafādandur yaʿnī ṣıfat-ı laṭīfiyye vü cemāliyye küpündendür ve ziştlerüñ rengi kāfirlerüñ ve fāsıḳlaruñ levni iḍlāl (11) ü mekrüñ siyāh çirklü ṣuyındandur *siyāh-ābe-yi cüfā* iḍlāl ü mekr Ḥaḳdan istiʿāren olur nitekim ḫumm-ı ṣıfāt-ı (12) lutfiyye vü cemāliyyeden istiʿāredür

(775) Mes̱nevī

Ṣıbġatullah nām-ı an reng-i laṭīf

Laʿnetullah būy-ı in reng-i kes̱īf

Ol reng-i (13) laṭīfüñ nāmı Allāh boyasıdur ki ol nūr-ı merşūşe maḥall olanları Cenāb-ı Ḥaḳ īmān u ʿirfān ve hidāyet-i tevḥīd (14) rengiyile münṣabıġ ḳıldı [yaʿnī bermūcib-i ḳavl-i kerīm ṣıbġatullāh ve men aḥsenu minellāhi ṣıbġaten ol reng-i laṭīfüñ nāmı (15) ṣıbġatullāhdur ki nūr-ı tevḥīd ü īmān żiyā-yı żevḳ u vicdān ile munṣabıġ oldı] ve bu kes̱īf ü ḳabīḥ olan (16) reng-i küfr ü ḍalāletüñ rāyiḥası Allāhuñ laʿneti yaʿnī ol kimseyi raḥmet ü ḳurbetinden ṭard u tebʿīdidür

(776) Mes̱nevī

Ançi ezderyā bederyā mīreved (17)

Ezhem ancā k'āmed ancā mīreved

Cuzvhārā rūyhā sūy-ı külest beytini tavżīḥ ü tefsīrdür taḳdīr-i (18) maʿnā cüzler külleri ṭarafına sefer ider ve ol nesne ki deryādandur deryāya gider zīrā *kullu şeyʾin yerciʿu ilāaṣlihī*[974] (19) muḳteżāsınca hem andan geldi hem aña gider egerçi maḳāmāt u merātibi seyr ḳılursa da ve esāmī-yi kes̱īre ile de müsemmā (20) olursa da āḫıru'l-emrine maʿden ü merkezine ve eger nūrı ve eger nārı ve eger berri her neden geldiyise aña rucūʿı (21) muḥaḳḳaḳdur mes̱elā ḥarāret-i şems vāsıṭasıyla biḥārdan buḫār mürtefiʿ

[974] "Her şey aslına döner."

ü müteṣāʿid olur ve baʿde't-teṣāʿud ebḫurhā-yı arżıyye (22) ile mürekkeb olup müterākib olduḳda seḥāb dinür ve burūdet-i hevā vāsıṭasıyıla müteḳāṭır olduḳda ḳaṭarāt-ı emṭār (23) ıṭlāḳ olınur ve bir yire geldikde ve ictimāʿ ḳılduḳda seyl ü cūy tesmiye ḳılınur pes bu ḳadar merātibi seyr ḳılduḳdan ṣoñra (24) ve esāmī-yi kes̱īre ile müsemmā olduḳdan ṣoñra māʿadā yine merkezi cānibine meyl ü rucūʿ eyler kez̠ālik ervāḥ-ı insānī yā baḥr-ı şīrīn-i cemāliyye (25) ve yā baḥr-ı telḫ-i celāliyye vü ḳahriyyeden ẓuhūra ve eṭvār u merātib-i vücūdı seyr ḳılur āḫıru'l-emrine merkez ve medārına (26) rāciʿ olur

(777) Mes̱nevī

Ezser-i kuh seylhā-yı tīz-rev

V'ezten-i mā cān-ı ʿışḳ-āmīz rev

Bu beyt māḳablinde olan beyte tems̱īl (27) içündür yaʿnī mes̱elā ṭaġ başından tīz-rev seyller nicedür bizüm tenlerümüzden ʿışḳ-āmīz yüriyici ve **[A91b]** (1) muḥabbetile muḫteliṭ gidici cānlar böyledür deryā-yı vaḥdet cānibine bir yirde ḳarār itmeyüp mertebe-yi ḫākda ve kūh ü mefāḳda (2) mekān ṭutmayup cereyān ü sereyān idüp vāṣıl olur

Āteş kerden-i pādşāh-ı Cuhūd ve but nihāden-i pehlūy-ı (3) **āteş ki īn butrā secde kuned ezāteş-perest**[975]

(778) Mes̱nevī

An Cuhūd-ı seg bubin çi rāy kerd

Pehlūy-ı āteş butī berpāy kerd

(4) Ol kelb **Cuhūd**ı gör ne fikr eyledi āteş yanında bir büti ayaḳ üzre eyledi [ve didi]

(779) Mes̱nevī

K'an ki in butrā sucūd āred birest (5)

Ver ne āred derdil-i āteş nişest

Ve didi ki ol kimse ki bu büte secde getüre āteşden ḳurtuldı ve eger bu büte secde getürmeyen (6) āteşüñ içinde oturdı

(780) Mes̱nevī

Çün sezā-yı in but-i nefs ū bidād

Ezbut-i nefseş buti-y dīger bizād

[975] "Yahudi padişahının ateş yakması ve yanına put koyup "kim bu puta secde ederse ateşten kurtulur" demesi"

Çünkim ol kelb **Cuhūd** bu (7) büt meṡābesinde olan nefsinüñ lāyıḳını vü murādını virdi baʿż-ı nusaḫda nūnla *nedād* vāḳıʿ olmışdur bu taḳdīr üzre maʿnā̱ (8) ol kelb **Cuhūd** bu nefs bütünüñ emr-i İlahī üzre sezāsını virmedi anuñ nefsi bütünden bir ġayrı büt doġdı

(781) Meṡnevī

Māder-i büthā büt-i nefs-i şumast (9)

Z'an ki an büt mār u in but ejdehast

En-nefsu hiye ummu'l-eṣnāmī[976] ḳavlinüñ mażmūnınca *bütlerüñ* (10) *anası sizüñ nefsiñüz bütidür* zīrā put-perestligüñ ve cemīʿ-i hevā vü ārzū mestliginüñ maʿden ü aṣlı nefsdür (11) zīrā ol ṣūrī olan put mār meṡābesindedür ve bu maʿnevī olan nefs putı mānend-i ejderhādur ve *lihāẕā* (12) *ḳīle en-nefsu hiye'ṣ-ṣanemu'l-ekber*[977] mārı öldürmek nice yesīr ve ejderhāyı öldürmek nice ṣaʿīb ü esīr ise sāyir-i (13) bütleri izāle itmek mārı helāk gibi āsān u yesīrdür ammā put-ı nefsi öldürmek ederhāyı öldürmek gibi ṣaʿīb (14) ü ʿasīrdür pes ḫāric olan putlaruñ pes nefs putı aṣl u maʿdeni olduġına tefhīm içün çaḳmaḳla ṭaşı temṡīl idüp (15) buyururlar **[P43a]**

(782) Meṡnevī

Āhen u sengest nefs u but şerār

An şerār ezāb mīgīred ḳarār

Meṡelā nefs āhen ü sengdür ve büt şerārdur (16) ol şerār ābdan ḳarār ṭutar yaʿnī sākin olur ve söyinür

(783) Meṡnevī

Seng u āhen z'āb key sākin şeved

Ādemī bāin du key eymin buved

(17) Lākin seng ü āhen ābdan ḳaçan sākin ü zāyil olur farażā nice yıllar āb içinde olsalar āteş yine anlardan (18) zāyil olmaz Ādemī bu ikisi ile ḳaçan eymen olur bu ikisinden murād ẓāhiren seng ü āhendür ammā maʿnen nefs ü şehvetdür (19) mādām ki seng ü āhen yirinde ola Ādemī āteşden eymen olmaz keẕālik nefs ü şehvetden berḳarār ola insān küfr (20) ü maʿāṣīden eymen olmaz ki cemīʿ-i küfr ü maʿāṣīnüñ aṣlı nefs ü şehvetdür nitekim ḫāricde olan nār u şuʿlenüñ (21) aṣlı seng ü āhendür baʿż-ı nusaḫlarda bu dört beyt vāḳıʿ olmışdur ammā ekṡer-i eṣaḥḥ nusḫalarda yoḳdur (ki maʿnā̱ları böyle dimek olur)[978] (22)

---

[976] "Nefis bütün putların anasıdır."
[977] "Yine denildiği gibi; nefis en büyük puttur."
[978] Ankaravî'nin sözünü ettiği dört beyit, Şem'î şerhinde yer almakta (62a), Nicholsın neşrinde ise dipnotta yer almaktadır (s. 48)

(784) Meṣnevī

Seng u āhen derderun dārend nār

Ābrā bernārışan ne'bved guẕār

Seng ü āhen āteşi derūnda ṭutarlar (23) bu eclden anlaruñ nārı üzre ābuñ güẕeri olmaz yaʿnī nārını maḥv itmege ḳādir olmaz

(785) Meṣnevī

Āb çün nār-ı birūnīrā kuşed (24)

Derderūn-ı seng u āhen key reved

Āb çünki āteş-i ṣūrīyi söndürür āb seng ü āhenüñ içine ḳaçan (25) gider [ki āteşi söyündürür]

(786) Meṣnevī

Seng u āhen çeşme-yi nārend u dūd

Ḳaṭrehāşan kufr-i Tersā vü Cuhūd

Seng ü āhen ki (26) murād nefs [ü şehvetdür] āteş ve tütün çeşmesidür yaʿnī envāʿ-ı fısḳ u fesād u küfrüñ menbaʿıdur ol çemenüñ (27) ḳaṭreleri **Tersā vü Cuhūd**uñ ve sāyir-i kāfirlerüñ küfridür zīrā bu cümleye sebeb nefs-i emmāre-yi bi's-sū'dur **[A92a]** (1)

(787) Meṣnevī

Āb-ı ḫumm u kūze ger fānī şeved

Āb-ı çeşme tāze vü bāḳī buved

Ḫummuñ ve bardaġuñ ṣuyı eger fānī vü nāyāb ola ammā çeşmenüñ (2) ṣuyı tāze vü bāḳī olur

(788) Meṣnevī

But siyāh-ābest derkūze nihān

Nefsrā āb-ı siyehrā çeşme dān

Put kūze içinde (3) siyāh-ābe meşābesindedür nefsi āb-ı siyāha çeşme bil

(789) Meṣnevī

An but-ı menḥūt çün seyl-i siyāh

Nefs-i butger çeşme-yi berşāhrāh

(4) Ol menḥūt büt yaʿnī kāfirler elleriyile yunılmış vü düzilmiş büt fi'l-meẟel siyāh ve bulanuḳ seyl gibidür (5) bir zamāndan ṣoñra ol seyl dükenmek ve yā anuñ bulanuḳlıġı gitmek mümkindür ammā bütger olan nefs-i emmāre şāhrāh üzre (6) fi'l-meẟel bir çeşmedür ki lāyanḳatıʿ cārī olur yaʿnī nefs-i insānī ṭarīḳ-ı Rabbānīde küfr ü ʿiṣyānuñ menbaʿı ve ḫıẕlān u ḫusrānuñ (7) maʿdenidür ki ṭarīḳ-ı İlāhī anuñ āb-ı siyāhıyla gil-ālūd

olmışdur ki nice sālikler ḳademi anuñ balçığıyıla mülevves̱ olmış (8) ve nicesi ol varṭada bitmiş ḳalmışdur

(790) Mes̱nevī

Ṣad sebūrā bi'şkened yek pāre seng

V'āb-ı çeşme mīzehāned bīdireng

Ve bir pāre (9) ṭaş yüz destīyi şır ve içlerindeki ṣuyı döküp żāyiʿ eyler ve lākin āb-ı çeşme tevaḳḳufsız teḳāṭur idüp revān (10) olur

(791) Mes̱nevī

But şikesten sehl bāşed nīk sehl

Sehl dīden nefsrā cehlest cehl

Ṣūrī olan yaʿnī büti şımaḳ (11) sehl olur ziyāde sehl āsān olur ammā nefs-i emmāreyi sehl ü āsān görmek cehldür cehldür yaʿnī kemālile cehldür (12) tekrārlar teʾkīd ü ziyāde ifāde eyler

(792) Mes̱nevī

Ṣūret-i nefsrā bucūyī ey puser

Ḳıṣṣa-yı dūzaḫ buḫᵛan bāheft der

Ey puser (13) eger nefsüñ mis̱āl ü ṣūreti ister iseñ yedi ḳapulı dūzaḫ ḳıṣṣasını oḳu nitekim cehennemüñ ṣıfatını Ḥaḳ Teʿālā̱ Ḥażreti (14) **Sūre-yi Ḥicr**de bu āyet-i kerīme ile beyān buyururlar *ve inne cehenneme lemevʿiduhum ecmaʿīn lehā sebʿatu ebvāb likulli bābin minhā cuzʾun maksūm*[979] (15) bu āyetüñ tefsīri cild-i evvelüñ āḫırıne ḳarīb **Zeyd** ḥikāyesinde ẕikr olınmışdur ki ebvāb-ı sebʿadan murād ḥadīs̱-i şerīfle (16) s̱ābit olan mühlikāt-ı sebʿa dinmişdür [ve yedinci defterüñ evvelinde daḫı buraya münāsib taḥḳīḳ ḳılınmışdur lāzım gelürse (17) anlarda ṭaleb olına]

(793) Mes̱nevī

Her nefes mekrī vü derher mekr ezān

Ġarḳa ṣad Firʿavn bāFirʿavniyān

Nefs-i emmārenüñ işi her nefesde (18) bir mekrdür ve ol bir nefes olan mekrlerden bir mekrde **Firʿavnī**lerle yüz **Firʿavn** ġarḳadur yaʿnī nefs-i emmārenüñ (19) ḥīle vü mekri ḳatı çoḳdur anuñ ḥīle vü ḫudʿası gūyā nice biñ **Firʿavn** tevābiʿiyile ġarḳ olmış bir deryādur (20) ki aña ḥadd ü pāyān yoḳdur

(794) Mes̱nevī

---

[979] "Şüphesiz cehennem, onların hepsinin buluşacağı yerdir. Onun yedi kapısı vardır ve her kapıya onlardan bir grup ayrılmıştır." (Hicr, 43-44)

DerḪudāy-ı Mūsi vü Mūsī giriz

Āb-ı īmanrā ziFirʿavnī meriz

Nefs-i emmārenüñ şerr u żararından (21) ḫalāṣ isteriseñ Mūsā̱nuñ Ḫudāsına Mūsā̱ya ḳaç yaʿnī Mūsā̱-meşreb olan ve ḳalb-i Mūsā̱ üzre (22) seyr ḳılan mürşid-i kāmile ve anuñ rabbisine iltica eyle tā emān bulasın Firʿavnlıkdan yaʿnī ʿāṣī vü ṭāġī olmaḳlıḳdan (23) īmān ṣuyını dökme

(795) Meṣnevī

Destrā ender Eḥad u Aḥmed bizen

Ey birāder vā reh ezBū Cehl-i ten

Elüñi *Eḥad* ü Aḥmede ur (24) yaʿnī *Eḥad*üñ emrine ve Ḥażret-i Aḥmedüñ sünnetine temessük eyle ey birāder ten Ebū Cehlinden girü ḳurtul Ebū Cehl-i nefsden (25) ḳurtulmaḳ *Ḥażret-i Eḥad*üñ emrine muvāfaḳatsız ve Cenāb-ı Aḥmedüñ şerʿine mütābaʿatsız kimse müyesser olmaz ve Ebū Cehl-i tenden (26) ḫalāṣ olmaḳ isteyen gerekdür ki anuñ şerʿine temessük eyleye

Besuḫan āmeden ṭıfl dermiyān-ı āteş (27) ve taḥrīż kerden-i ḫalḳrā derüftāden beāteş[980]

(796) Meṣnevī

Yek zenī bāṭıfl āverd an Cuhūd

Pīş-i an but v'āteş ender şuʿle būd

[A92b] (1) Ol Cuhūd şāhı oğlancığı ile bir ʿavreti getürdi ol bütüñ öñine ve ḥāl bu ki āteş şuʿlede idi (2)

(797) Meṣnevī

Ṭıfl ezū bi'sted derāteş derfikend

Zen betersīd u dil ezīman bikend

Ol Cuhūd ṭıflı ʿavretden aldı āteşe bıraḳdı ʿavret (3) āteşden ḳorḳdı ve göñlini īmāndan ḳopardı

(798) Meṣnevī

Ḫᵛast tā ū secde āred pīş-i but

Bang zed an ṭıfl innī lem emut

(4) ʿAvret diledi ki ol bütüñ öñine secde getüre ol ṭıfl āteş içinden *innī lememut* diyü bāng urdı yaʿnī taḥḳīḳan ben (5) ölmedüm diyü māderi cānibine çaġırdı [ʿİkrimeden rivāyet olınur ki mehdde tekellüm eyleyen dört kimesnedür birisi ʿĪsā̱ ʿaleyhi's-selām

[980] "Ateş içindeki çocuğun dile gelip halkı ateşe atılmaya teşvik etmesi."

(6) ve biri **Yaḥyā̱** ʿaleyhi's-selām ve biri ṣāḥib-cerīḥ ve biri işbu ḥikāyet olınan ṣāḥibu'l-uḫdūddur diyü buyurmışlardur (7) ve **ʿAṭṭār** raḥmetullāhi ʿaleyh mehdde tekellüm eyleyen beş neferdür ki birisi **İbn Māşıṭa** imreʾet-i **Firʿavn**dur ve **Ḍaḥḥāk** raḍıyallāhu ʿanh (8) altıdur diyüp birisi **Ḥażret-i Yūsuf**uñ nezāhetine şehādet eyleyen ṭıfldur diyü buyurmışlardur]

(799) Mes̱nevī

Ender ā ey māder incā men ḫᵛaşem (9)

Gerçi derṣūret miyān-ı āteşem

Ey māder āteş içine gel ḫavf eyleme zīrā ben bunda ḫoşem egerçi ẓāhirde āteş içindeyüm (10) ammā āteşden żarar yoḳdur

(800) Mes̱nevī

Çeşm-bendest āteş ezbehr-i ḥacīb

Raḥmetest in ser berāverde zicīb

Ṣūret-i āteş (11) ḥicābdan ötüri göz bağıdur ʿavām-ı nāsa bu āteş ceyb-i ġaybdan baş yuḳaru getürmiş raḥmetdür (12)

(801) Mes̱nevī

Ender ā māder bubin burhān-ı Ḥaḳ

Tā bubīnī ʿişret-i ḫāṣān-ı Ḥaḳ

Ey māder āteş içine gel Ḥaḳ Teʿālā̱nuñ **[P43b]** burhān u āyetini gör tā Ḥaḳ Teʿālā̱ (13) Ḥażretinüñ ḫāṣlarınuñ ʿişret ü ẕevḳını göresin bu ḳıṣṣadan ḥiṣṣe budur ki ol dem ki ʿaḳl ṭıflı māder-i ṭabīʿatden (14) cüdā olup faḳr u riyāżet āteşine düşse anda leẕẕet-i rūḥānī vü niʿmet-i maʿnevī bulup ve ḫāṣān-ı Ḫudānuñ anda (15) olan ẕevḳ u ʿişretini bulup kemālile aña yaḳīn ḥāṣıl olduḳdan ṣoñra nuṭḳa gelüp evvelā māder-i ṭabīʿatı ol (16) cānibe daʿvet eyler baʿdehu ol āteş-i faḳr u riyāżetden ḫavf eyleyen ve andan ḫavfları sebebiyile Cuhūd-ı nefse tābiʿ olmaġa (17) meyl ḳılan kimseleri daḫı daʿvet eyler ve bunlara gelüñ bu āteş-i faḳr içre ḫāṣān-ı Ḫudānuñ ʿişretini görüñ diyü söylerler (18)

(802) Mes̱nevī

Ender ā vü āb bīn āteş-mis̱āl

Ezcihānī k'āteşest ābeş mis̱āl

Ey māder içerü gel āteş mis̱ālinde āb gör yaʿnī ʿaḳl (19) ṭıflı māder-i ṭabʿına dir ki ey māder-i ṭabīʿat ḫavf itmeyüp bu āteş-i faḳr u riyāżetüñ içine gel āteş mis̱ālinde āb-ı ḥayāt (20) gör şol bir cihāndan ki fi'l-ḥaḳīḳa āteşdür ve ẓāhiren ol āb mis̱ālindedür yaʿnī bu dünyā ki ṣūreten āb-ı laṭīf mis̱ālindedür (21) lākin[maʿnā̱da ʿaẕāb-ı nārdur ve diyānet-

i faḳr u riyāżet egerçi ẓāhiren āteş görinür lākin] maʿnen niʿmet-i ḫoş (22) ve rāḥat-ı dil-keşdür

(803) Meşnevī

Ender ā esrār-ı İbrāhīm bebīn

K'ū derāteş yaft verd u yāsemīn

İçerü gel Ḥażret-i İbrāhīmüñ (23) esrārını gör ki ol İbrāhīm āteş içre gül ü yāsemīn buldı

(804) Meşnevī

Merg mīdīdem geh-i zāden zitū

Saḫt ḫavfem būd üftāden zitū

(24) Ey māder senden doġduġum vaḳti ve bu ʿāleme geldügüm zamānı mevtī gördüm senden düşmeklik ve cüdā olmaḳlıḳ (25) baña ḳatı ḫavf oldı zīrā iʿtiḳadum bu idi ki senüñ raḥmüñden evsaʿ bir ʿālem bulamayam ve bu raḥm içre ḳalduġum (26) ḥużūrı anda ḳılamayam

(805) Meşnevī

Çün bizādem restem ezzindān-ı teng

Dercihān-ı ḫoş hevāy-ı ḫūb-reng

Çünkim senden ṭoġdum (27) teng olan zindāndan ḳurtuldum ḫūb u ḫoş hevālı cihāna geldüm ki mādere nisbet cennetdür [A93a] (1)

(806) Meşnevī

Men cihanrā çün raḥim dīdem kunūn

Çün derīn āteş bidīdem in sukūn

Ben şimdi cihānı raḥm gibi gördüm çünkim bu āteş içre bu sükūn (2) u ḳarārı gördüm

(807) Meşnevī

Ender īn āteş bidīdem ʿālemī

Ẕerre ẕerre ender u ʿĪsī-demī

Ey māder bu āteş içre bir ʿālem gördüm ki ol (3) ʿālem içre ẕerre ẕerre bir ʿĪsī-dem var yaʿnī ol ʿālemüñ eczāsından her bir cüzʾinde mürdeler iḥyā idici bir ḥayāt-baḫş (4) u ʿĪsī-nefes kimse vardur bu ʿālemden murād esmā vü ṣıfatdur ki anuñ ehlinüñ her biri ʿĪsī-dem ü ḥayāt-baḫş benī Ādemdür sālikün (5) ʿaḳl-ı ṭıflı bu ʿālemi görmez illā āteş-i faḳr u fenā içre ol dem ki kendüyi āteş-i fenāya ilkā ide varlıġın yaḳup maḥv (6) eyleyüp beḳā-yı Ḥaḳḳıla bāḳī olduḳdan ṣoñra āteş-i fenā içre bu sırrı müşāhede eyleye ve ṭālib-i ebediye olanlara ol (7) ʿālemüñ sırrını bu gūne söyler

(808) Meşnevī

İn cihān-ı nist şekl-i hest ẕāt

V'an cihān-ı hest şekl-i bis̱ebāt

Ey māder işte maʿdūmu'ş-şekl (8) ve mevcūdu'ẕ-ẕāt ki ben anda sākinüm murād ʿālem-i ḥaḳīḳatdür ve ol mevcūdu'ş-şekl olan cihān bīs̱ebātdur ki (9) sen anda sākinsün bundan murād ṣūretdür ki şeklen mevcūd ve maʿnen maʿdūmdur

(809) Mes̱nevī

Ender ā māder beḥaḳḳ-ı māderī (10)

Bin ki īn āẕer nedāred āẕerī

Ey māder māderlik ḥaḳḳıyiçün āteşüñ içine gel gör bu āteş āteşlik ṭutmaz

(810) Mes̱nevī

Ender ā māder ki iḳbāl āmedest (11)

Ender ā māder medih devlet zidest

Ey māder āteşüñ içine gel ki iḳbāl-i devlet gelmişdür içerü gel (12) ey māder devleti elden virme

(811) Mes̱nevī

Ḳudret-i an seg bidīdī ender ā

Tā bubīnī ḳudret u luṭf-ı Ḫudā

Ol kelbüñ ḳudretini (13) ṭaşrada gördüñ içerü gel tā Ḥaḳ Teʿālānuñ ḳudret ü luṭfını göresin baʿż-ı nusaḫda mıṣraʿ-ı s̱ānī *tā bubīni ḳudret-i* (14) *Rabbi'l-verā* vāḳıʿ olmışdur yaʿnī tā ḫalḳuñ rabbisinüñ ḳudretini göresin dimek olur[981]

(812) Mes̱nevī

Men ziraḥmet mīkeşānem pāy-ı tū (15)

K'ezṭarab ḫod nīstem pervā-yı tū

Ben senüñ ayaġuñı bu cānibe merḥamet cihetinden çekerüm ṭarab u ẕevḳden ḫod saña pervām (16) ve ḳaydum yoḳdur yaʿnī bir mertebe ṭarab u neşāṭa müstaġraḳum ki senüñ cānibüñe ḳolaylıġum ve senī ḳayırmaḳlıġum yoḳdur senī (17) bu cānibe çekdügüm mücerred saña merḥametdendür bunda tenbīh budur ki sālikü̃ñ ṭıfl-ı rūḥı āteş-i faḳra düşüp anda ʿālem-i ḥaḳīḳati (18) şāhide eyledikden ṣoñra kendü nefsini ve ṭabʿını ol cānibe eyler ve sāyir-i ḫalāyıḳı daḫı ṭāʿat u riyāżet āteşine (19) daʿvet eylemegi nefsine teklīf eyler nitekim bu maʿnaya işāret idüp buyururlar

(813) Mes̱nevī

---

[981] Bu fark Şem'î şerhinde müstakil mısra olarak ele alınmakta (63b), Nicholson neşrinde ise bulunmamaktadır (s. 50)

Ender ā vü digeranrā hem buḫᵛān (20)

K'ender āteş şāh bi'nhādest ḫᵛān

Āteşüñ içine gel ve ġayrıları oḳu tā gelüp āteşüñ içine gireler zīrā ki āteş içre şāh (21) ḫᵛān ḳomışdur şāhdan murād şāh-ı **Cuhūd**dur ve āteş içre olan ḫᵛāndan murād ḥayāt-ı ḥaḳīḳī vü niʿmet-i uḫrevīdür (22) pes āteş içre bu niʿmeti vażʿ eyleyen fi'l-ḥaḳīḳa Allāhdur ve şāh-ı **Cuhūd**a isnādı isnād-ı mecāzīdür ol nārı īḳād (23) idüp müʾminleri ol nāra ilḳā eyleyüp bunlaruñ ol niʿmet-i maʿneviyyeye vuṣūlına sebeb olduġı mülābese ile māderine (24) ḫıṭāb idüp anı kendü maḳāmına daʿvet eyledükden ṣoñra ʿāmme-yi müʾminīnüñ daḫı daʿvetine şurūʿ idüp didi (25)

(814) Meṣnevī

Ender āyīd ey Muselmānan heme

Ġayr-ı ʿaẕb-ı din ʿaẕābest an heme

Ey müslümānlar cemīʿan āteş içine gelüñüz dīn ü ṭāʿat (26) leẕẕetinden ġayrısı ol deñlü ʿaẕābdur yaʿnī dīn ü ṭāʿatuñ leẕẕeti leẕẕet-i bāḳīdür ve sebeb-i niʿmet-i ebediyyedür ve dīn (27) ü ṭāʿat leẕẕetinden ġayrı olan leẕẕet leẕẕet-i fāniyyedür va bāʿiṣ-i ʿaẕāb-ı uḫreviyyedür

(815) Meṣnevī

Ender āyīd ey heme pervānevār [A93b] (1)

Ender in behre ki dāred ṣad bahār

Ey müslümānlar pervānevār cemīʿüñüz içerü gelüñ bir behre vü naṣībe gelüñüz ki (2) yüz bahār ṭuta yaʿnī ʿālem-i ḥaḳīḳate vāṣıl olan ʿaḳl ḫalḳı cānib-i dīn ü ṭāʿate bu gūne daʿvet ider (3)

(816) Meṣnevī

Bang mīzed dermiyān-ı an gurūh

Pur hemī şud cān-ı ḫalḳān ezşukūh

Ol ṭıfl-ı ṣaġīr ol gurūhuñ ortasında nidā urdı (4) ḫalāyıḳuñ cānı heybet ile ve ʿaẓametden pür oldı ve cānları nūr-ı yaḳīnle ṭoldı

(Endāḫten-i merdumān ḫᵛīştenrā derāteş)[982]

(817) Meṣnevī

Ḫalḳ ḫodrā baʿd ezan biḫᵛīşten (5)

Mīfikendend ender āteş merd u zen

[982] "Halkın kendini ateşe atması"

Andan ṣoñra ḫalḳ kendülerini iḫtiyārsız merd ü zen kim var ise āteş içine (6) bıraḳdılar

(818) Meṡnevī

Bīmuvekkil bīkeşiş ezʿışḳ-ı dust

Z'an ki şīrin kerden-i her telḫ ezust

Müvekkilsiz **[P44a]** [ve kimse (7) yapışup çekmeksüz] dostuñ ʿışḳından yaʿnī anlar üzre kimse ḥavāle olmadın ve anları āteş cānibine (8) cez̠b ḳılmadın maḥżā Ḥażret-i Ḥaḳḳuñ muḥabbetinden kendüleri āteşe bıraḳdılar zīrā ki her acıyı ṭatlu eylemek andandur ki (9) istedügi ḳullara cefāyı ʿayn ve miḥnet ü nıḳmeti maḥżā minḥat u niʿmet ve z̠illeti lez̠z̠et ve derd ü belāyı muṭlaḳ (10) devā vü şifā eyler

(819) Meṡnevī

Tā çünan şud k'an ʿavānan ḫalḳrā

Menʿ mīkerdend k'āteş dermeyā

Ḥattā ḫalḳuñ āteşe girmesi (11) ve raġbet eylemesi ancılayın oldı ki ol ʿavānlar ḫalḳı āteşe gelme diyü menʿ eylediler

(820) Meṡnevī

An Yehūdī şud siyeh-rū vü ḫacil (12)

Şud peşīman z'in sebeb bīmār-dil

Ol **Yehūdī** siyeh-rū vü ḫacī oldı bu sebebden peşīmān (13) u ḫaste-dil oldı [ve sebeb-i nedāmeti bu idi ki]

(821) Meṡnevī

K'ender īman ḫalḳ ʿāşıḳter şudend

Derfenā-yı cism ṣādıḳter şudend

(14) Zīrā ki ḫalḳ īmāna evvelkiden ʿaşıḳīrek oldılar cismlerini fenā eylemekde ṣādıḳter oldılar (15)

(822) Meṡnevī

Mekr-i şeyṭan hem derū piçīd şukr

Dīv hem ḫodrā siyeh-rū dīd şukr

Ḫudāya şükr olsun ki şeyṭānuñ mekr ü ḥīlesi (16) hem aña ṭolaşdı yaʿnī mekr ü fesādı yine aña ṣārī oldı hem ʿāyid oldı hem kendüsini şeyṭān-ı siyeh-rū gördi (17) Ḫudāya şükr olsun bu beyt şeyṭān-ı siyeh-rū olmaḳ ve mekr ü fesādı yine kendüye ʿavdet ḳılmaḳ maʿnen bir niʿmetdür (18) ki anuñ muḳābelesinde Ḫudāy-ı Teʿālāya müʾminlerüñ şükr-güz̠ār olmasını işʿār eyler

(823) Meṡnevī

Ançi mīmālīd derrūy-ı kesān (19)

Cemʿ şud derçehre-yi an nākes ān

Ol nesneyi ki pādşāh-ı Cuhūd müʾminlerden olan kimselerüñ yüzine sürdi *ān*dan (20) murād ol Cuhūduñ müʾminlere eyledügi iḫānet ü ḥaḳāretdür ol nākesüñ çehresinde ol cemʿ oldı bu maʿnā *ān nākes*e (21) muttaṣıl olmayup *ān* żamīr-i *nākes* müfred olduğı üzredür eger *ān nākes* muttaṣıl olup nākeslerüñ cemʿi olursa (22) maʿnā ol nākeslerüñ müʾminlerüñ yüzine sürdügi şey cemʿ oldı dimek olur ve *mīmālīd*üñ fāʿili (23) şeyṭān olmadan şāh-ı Cuhūd olmaḳ maḥalle ensebdür

(824) Mes̱nevī

An ki mīdirrīd cāme-y ḫalḳ çust

Şud dirīde ān-ı ū īşan dürüst (24)

Ol kimse ki ḫalḳuñ cāme-yi ʿırżını ve libās-ı cinsini bītevaḳḳuf yırtdı yırtılmaḳ ol (25) derrendenüñ lāyıḳı oldı ve anlar dürüst oldı yaʿnī ol şāh-ı Cuhūd ve anuñ aʿvān u enṣārı ki müʾminlerüñ (26) libās-ı ʿırż u vaḳārların yırtmaġa ḳaṣd eylemişlerdi Ḥaḳ Teʿālā anları āteş içre dürüst idüp niʿmet (27) buldılar *men ḥafura biʾrun liaḫīhi vaḳaʿa fīhi*[983] ḥadīs̱de anlar ḥaḳḳında ḳazduġı ḳuyuya tevābiʿiyile [A94a] (1) kendü düşdi ve āteş-i ḳahr-ı İlāhī içre āḫır-kār yanup bişdi pes ġayrılara żarar murād eyleyüp ol żarar yine kendülere (2) ʿāyid olduġı münāsebetile bu beyānı īrād idüp buyururlar

Kej mānden-i dehān-ı ān merd ki nām-ı Muḥammed ʿaleyhi's-selāmrā (3) betemesḫur ḫᵛānd[984]

(825) Mes̱nevī

An dehān kej kerd u eztesḫur buḫᵛand

Mer Muḥammedrā dehāneş kej bümand

Ol bir kimse aġzını egri eyledi (4) masḫaralıḳ cihetinden Ḥażret-i Muḥammede oḳudı ve anuñ nām-ı şerīfini istihzā ile aġzın egerek ẕikr ḳıldı anuñ aġzı egri (5) ḳaldı [muḥaṣṣal ol bir kimse dehānını munḥarif eyledi ve temesḫur cihetinden oḳudı yaʿnī Ḥażret-i Muḥammed Muṣṭafānuñ nām-ı şerīfini (6) oḳudı anuñ aġzı egri ḳaldı]

(826) Mes̱nevī

Bāz āmed k'ey Muḥammed ʿafv kun

Ey turā elṭāf u ʿilm-i minledun

[983] "Kim kardeşine kuyu kazarsa kendi başına gelir."
[984] "Hz. Muhammed'in kutsal adını istihza ile söyleyen kişinin ağzının yamulması."

Girü geldi böyle diyü ki (7) ey Muḥammed ʿafv eyle ey Resūl-i Ḥaḳ senüñ içün Allāh ḳatında olan ʿilmüñ luṭfları vardur

(827) Mes̱nevī

Men turā efsūs mīkerdem zicehl (8)

Men budem efsūsrā mensūb u ehl

Ben cehlümden seni temesḫur eyledüm temesḫura mensūb u ehl ben oldum ḳıṣṣadan (9) ḥiṣṣe beyānına şurūʿ idüp buyururlar

(828) Mes̱nevī

Çün Ḫudā ḫᵛāhed ki perde-y kes dered

Meyleş ender ṭaʿne-yi pākan bered

Çünkim (10) Ḫudāy-ı Teʿālā̱ isteye ki kimsenüñ perdesini yırta anuñ meylini pāklaruñ ṭaʿnesine iledür [yaʿnī ṭażne-zen-i evliyā olur] (11)

(829) Mes̱nevī

V'er Ḫudā ḫᵛāhed ki pūşed ʿayb-ı kes

Kim zened derʿayb-ı maʿyūban nefes

Ve eger Ḫudāy-ı Teʿālā̱ Ḥażreti isteye ki kimsenüñ (12) ʿaybını örte maʿyūblaruñ ʿaybına nefes urmaz ve anlaruñ ʿayb u ḳubḥına müteʿallıḳ söz söylemez (13)

(830) Mes̱nevī

Çün Ḫudā ḫᵛāhed ki man yārī kuned

Meyl-i mārā cānib-i zārī kuned

Çün Ḫudāy-ı Teʿālā̱ isteye bize muʿāvenet ü ʿināyet ide bizüm (14) meylümüzi niyāz u zārīlıḳ cānibine eyler

(831) Mes̱nevī

Ey ḫunuk çeşmī ki an giryān-ı ust

V'ey humāyun dil ki an biryān-ı ust

(15) Ey saʿādetlü şol çeşme anuñ giryānıdur ve ey mübārek göñül ki ol göñül anuñ biryānıdur

(832) Mes̱nevī

Āḫır-ı her girye āḫar ḫandeyist (16)

Merd-i āḫır-bin mubārek bendeyist

Her giryenüñ āḫırı āḫıru'l-emr ḫande āḫır ve ʿāḳıbet görici merd-i mübārek (17) bir bendedür pes giryenüñ fevāyid ü menāfiʿini tefhīm içün bu beytleri mes̱el mevḳıʿında īrād idüp buyururlar (18)

(833) Meşnevī

Her kucā āb-ı revan sebze şeved

Her kucā eşkī devan raḥmet buved

Mes̱elā ki her ḳande ki āb-ı revān ola anda sebze olur ve her ḳande (19) ki bir göz yaşı yilici ola anuñ s̱emere[si] raḥmet olur

(834) Meşnevī

Bāş çün dūlāb nālan çeşm-ter

Tā zişaḥn-ı cant berrūyed ḫażar

(20) Dolab gibi nālān u çeşm-ter ol yaʿnī gözi yaşlu ol tā senüñ cānuñ (21) ṣaḥnında besī ḫażar yite yaʿnī cānuñ içinde īmān u İslām sebzeleri ẓuhūr ide

(835) Meşnevī

Eşk ḫᵛāhī raḥm kun bereşk bār (22)

Raḥm ḫᵛāhī berżaʿīfan raḥm ār

Eşk ü girye isteriseñ göz yaşını yaġdur vecīler üzre merḥamet eyle yaʿnī giryān olan (23) yetīmler ve maẓlūmlar ve faḳīrler üzre merḥamet ü şefḳat eyle ki bunlara merḥamet riḳḳat-ı ḳalbi ve girye-yi çeşmi müstelzim olur ve bunlara (24) merḥamet ü şefḳat eylemekden ḥāṣıl olan riḳḳat-ı dil ve sirişk-i dīde sebeb-i maġfiret ve bāʿis̱-i raḥmet-i Ḥaḳ olur Ḫudāy-ı Teʿālāḏan (25) raḥmet isteriseñ żaʿīfler ve faḳirler üzre merḥamet getür *kemā ḳāle ʿaleyhi's-selām irḥamū turḥamū feḳāle ʿaleyhi's-selām irḥamū* (26) *men fi'l-arżi yerḥamukum men fi's-semā'i*[985]

ʿİtāb kerden-i āteşrā ān pādşāh-ı Cuhūd[986]

(836) Meşnevī

Rū beāteş kerd şeh k'ey tund-ḫū (27)

V'ey cihan-sūz-ı ṭabīʿī ḫūt kū

Şāh-ı Cuhūd yüzini āteşe eyledi ve böyle diyü söyledi ki ey tünd-ḫū āteş senüñ ol [A94b] (1) ṭabīʿī cihān yaḳıcı ḫūyuñ ḳanı ki iḥrāḳ eylemek ḫāṣiyyet-i ẕātuñ idi

(837) Meşnevī

Çun nemīsūzī çi şud ḫāṣiyyetet

Yā zibaḫt-ı mā diger şud niyyetet

[985] "Hz. Peygamber buyurdu ki, merhamet ediniz ki merhamet bulasınız. Yine buyurdu ki, Yeryüzünde olanlara merhamet ediniz ki semadakiler size merhamet etsin."

[986] "O Yahudi padişahın ateşe suçlamalarda bulunması"

(2) Niçün yaḳmazsun senüñ ḫāṣiyyetüñ ne oldı [P44b] yāḫud bizüm ṭāliʿümüzden senüñ niyyetüñ ġayrı oldı (3)

(838) Meṡnevī

Mīnebaḫşāyī tu berāteş-perest

An k'u ne'prested turā ū çun berest

Sen āteş-perest üzre teraḥḥum eylemezsin ol kimse ki (4) ṭapmaz ol kimse niçün ḳurtuldı

(839) Meṡnevī

Hergiz ey āteş tu ṣābir nīstī

Çun nesūzī çist ḳādir nīstī

Ey āteş yaḳmaḳda (5) sen hergiz ṣābir degülsün niçün yaḳmazsun sebeb nedür ḳādir degül misün pes taʿaccübe başlayup kendü kendüye (6) didi

(840) Meṡnevī

Çeşm-bendest ey ʿāceb yā hūş-bend

Çün nesūzāned çunin şuʿle-y bulend

Ey ʿaceb bu ḥālet göz bağı mıdur yā ʿaḳl bağı mıdur böyle (7) bülend ü ḳavī şuʿle niçün

(841) Meṡnevī

Cāduyī kerdet kesī yā sīmyast

Yā ḫılāf-ı ṭabʿ-ı tu ezbaḫt-ı mast

Ey āteş bir kimse (8) saña cādūlıḳ eyledi ve yāḫud sīmyā mıdur yā senüñ ṭabʿuña ḫılāfı bizüm baḫtımuzdan mıdur

(842) Meṡnevī

Guft āteş men hemānem āteşem (9)

Ender ā tā tū bubīnī tābişem

Āteş lisān-ı ḥālile ve yāḫud biiẕnillāh lisān-ı ḳāle gelüp eyitdi ben hemān oyam yaʿnī āteşüm içerü (10) gel tā sen benüm sūz u ḥarāretümi göresin baʿż-ı nusaḫda *āteşem* yirine (11) *ey şemen* ve *tābişem* yirine *tāb-ı men* vāḳıʿ olmışdur [ey büt-perest dimekdür]

(843) Meṡnevī

Ṭabʿ-ı men dīger negeşt u ʿunṣurem

Tīġ-ı Ḥaḳḳam hem bedestūrī burem

Benüm ṭabʿum ve ʿunṣurum müteġayyir (12) ü mütebeddil olmadı Ḥaḳ Teʿālā Ḥażretinüñ tīġıyem ve anuñ yed-i irādetinüñ hem anuñ destūr u iẕniyile keserem kendüñ

irādāt-ı (13) Ḥaḳḳa kemāl-i iṭāʿatını [ve Ḥażret-i Ḥaḳḳuñ āşnālarına riʿāyetini ve düşmen olanlara ʿadāvetini Türkmanlaruñ] kelāmına temes̱s̱ül idüp dir (14)

(844) Mes̱nevī

Berder-i ḫargeh segān-ı Turkmān

Çāblūsī kerde pīş-i mihmān

Mes̱elā ḫargāh ḳapusı üzre **Türkman**uñ kelbleri mihmānuñ (15) öñinde çāblūslıḳ u mülāyemet eylemişdür [ve ḳuyruḳ ṣalup dilkülik ḳılmışdur]

(845) Mes̱nevī

V'er beḫargeh bü'gzered bīgāne-rū (16)

Ḥamle bīned ezsegan şīrāne ū

Eger ḫargāh cānibine bīgāne vü ecnebī-şekl bir kimse geçe ol bīgāne kelblerden şīrāne ḥamle (17) görür

(846) Mes̱nevī

Men ziseg kem nīstem derbendegī

Kem ziTurkī nist Ḥaḳ derzindegī

Baʿd ḍarbu'l-mes̱el *āteş **Cuhūd** şāhına eyitdi ben* (18) *bendelikde kelbde eksük degülem Ḥaḳ Teʿālā Ḥażretleri ḥayāt u ḳudretde bir **Türk**den eksük degüldür* nitekim **Türkman**uñ kelbi āşnā (19) olan mihmānı incitmez ve bīgāne nāmaḥrem olana muḥabbet ü ünsiyyet itmez ben daḫı Ḥaḳ Teʿālā̄nuñ āşnālarını iḥrāḳ itmezem (20) ve bīgānelere merḥamet itmeyüp yaḳaram didi pes **Ḥażret-i Ḫudāvendigār** her kesüñ ṭabʿında olan āteşüñ (21) insānı ġamnāk u rencīde ḳılmasına ve yāḫud muʿtedil olup ṣıḥḥat u ṣafā virmesinüñ beyānına şurūʿ idüp ḳıṣṣadan ḥiṣṣe (22) buyururlar

(847) Mes̱nevī

Āteş-i ṭabʿet eger ġamgin kuned

Sūziş ezemr-i melīk-i din kuned

Ey insān eger senüñ ṭabʿuñuñ āteşi seni ġamgīn (23) eyleye sūzişi ve iḥrāḳı ol [mālik-i dīnüñ emrinden eyler yaʿnī kendüden ṭabʿuñ seni ġam āteşine yaḳmaz ol daḫı emr-i Ḥaḳḳıla ẓuhūr (24) ider]

(848) Mes̱nevī

Āteş-i ṭabʿet eger şādī dihed

Ender ū şādī melīk-i din nihed

Senüñ ṭabʿuñ āteşi eger saña sürūr vire ḥaḳīḳatde (25) bu iki ḥālet senüñ ṭabʿuñdan degüldür belki anda şādīlıġı dīn pādşāhı ḳor keẕālik ġam u elemi daḫı ol ḳor pes bu ġam (26) u şādīyi ṭabʿuñdan bilmeyüp Ḥażret-i Ḥaḳdan bil

(849) Mes̱nevī

Çünki ġam binī tu istiġfār kun

Ġam beemr-i Ḫālıḳ āmed kār-kun

Çünki sen (27) ḳalbüñde ġam göresin istiġfār eyle kim ġumūm u humūmdan ḫalāṣa sebeb olur *kemā ḳāle ʿaleyhi's-selām* [A95a] (1) *men lezime'l-istiġfāre caʿalellāhu lehu minkulli hemmin muḫrecen ve minkulli ḍīḳın muḫleṣan*[987] ġam ḫālıḳ-ı mevcūdātuñ emriyile *kār-kun* geldi (2) yaʿnī *te'ṡīr idici ve ʿamel ḳılıcı oldı* dimek *kār-kun* vaṣf-ı terkībī olursa maʿnā̱ budur ve eger vaṣf-ı terkībī (3) olmayup *kun* emr-i ḥāżır olursa maʿnā̱ *ġam ḫālıḳ-ı ʿālemüñ emriyile geldi ey ġamnāk olan kimse kār eyle yaʿnī müstaġfir ol* (4) *ve ʿamel-i ṣāliḥ ḳıl* dimek olur

(850) Mes̱nevī

Çün buḫᵛāhed ʿayn-ı ġam şādī şeved

ʿAyn-ı bend-i pāy āzādī şeved

Çünkim ol Ḫālıḳ-ı ʿālem (5) isteye ʿayn-ı ġam şādī olur ʿayn-ı pāy-bend yaʿnī muṭlaḳ ayaḳ bagı olan şey' āzādlıḳ olur

(851) Mes̱nevī

Bād u ḫāk u āb u āteş bendeend (6)

Bāmen u tū mürde bāḤaḳ zindeend

Bād u ḫāk ve āb u āteş bendedürler baña ve saña nisbet mürdeler ve Ḥaḳḳa (7) nisbet zindelerdür yaʿnī ʿanāṣır-ı erbaʿa ve bunlardan māʿadā cemādāt u nebātātdan ne ḳadar eşyā var ise Ḥaḳḳıla zinde ve ḳāyim (8) ve anuñ emrini ṭutmaġa muṭīʿ u münḳādlardur ve aña tesbīḥ ü taḳdīs ḳılmaḳda ʿarif ü üstādlardur

(852) Mes̱nevī

Pīş-i Ḥaḳ āteş hemīşe derḳıyām (9)

Hemçü ʿāşıḳ rūz u şeb bīcan mudām

Ḥaḳ Teʿālā̱ Ḥażretinüñ āteş dāyimā ḳıyāmda her ne buyurursa (10) aña ḳıyām gösterür mes̱elā ʿāşıḳ rūz u şeb dāyim bīcāndur yaʿnī ḫıdmete muteraṣṣıd u ḥāżır ve ḳabūl-i fermāna (11) müteheyyī' ü nāẓırdur *pīçān* niḳat-ı s̱elās̱e ile *bā-yı Fārsī* olsa ṭolaşıcı

[987] "Allah devamlı istiğfa eden kişinin sıkıntısını giderir ve darlığını bitirecek çıkış yolları gösterir."

maʿn̠āsı virülse böyle diyü ki ol āteş ʿāşıḳ gibi (12) rūz u şeb dāyimā ṭolanıcıdur daḫı ḫūb olur

(853) Mes̱nevī

Seng berāhen zenī bīrun cehed

Hem beemr-i Ḥaḳ ḳadem bīrun nehed

(13) Ṭaşı āhene urursañ āteş ṭaşra çıḳar egerçi ẓāhiren ṭaşı çaḳmaġa urmaḳdan ṣādır olur lākin maʿn̠ā Allāhuñ (14) emriyile ol şerārlar ḳademi ṭaşra ḳor ve ẓuhūr ḳılur ve aña sebeb seng-i vücūduñ olur

(854) Mes̱nevī

Āhen u seng u hevā berhem mezen (15)

K'in du mīzāyend hemçün merd u zen

Pes ey kāsib-i aʿmā vü sebeb-i efʿāl hevānuñ ṭaşını ve çaḳmaġını biri birine urma yaʿnī (16) nefsüñi hevāya tābiʿ u muḳārin ḳılma zīrā bu ikisi yaʿnī seng ü āhen ve bunlardan murād olan nefs ü hevādur merd ü zen gibi (17) ṭoġururlar yaʿnī nefs ü hevā ṭaş gibidür ḳaçan bu ikisini biri birine ursañ yaʿnī muḳārin munẓam ḳılsañ (18) bu ikisinüñ izdivāc u ictimāʿından nice fusūḳ u maʿāṣī tevellüd eyler ve nice fitne vü fesād şerāreleri ẓāhir olur ki (19) nīrān-ı ḥurūb u ḳıtāluñ iştiġāline sebeb olur

(855) Mes̱nevī

Seng u āhen ḫod sebeb āmed velīk

Tū bebālāter niger ey merd-i nīk

Seng (20) ü āhen ḫod şerāre vü nāruñ vücūdına sebeb geldi ve kez̠ālik nefs ü hevā daḫı fitne vü fesāduñ ve ḳıtāl u cidālüñ ẓuhūrına (21) ālet oldı ve lākin ey merd-i nīk sen bālāter olan mertebeye naẓar eyle ki ol bālāter olan mertebe-yi Ḫālıḳ-ı cemīʿ-i esbāb (22) u efʿāldur pes naẓaruñı Ḫālıḳ-ı cemīʿ-i efʿāle eyle vesāyıṭ u esbāba naẓar ḳılma ki bunlar ālāt-ı mülāḥaẓa ve umūr-ı iʿtibāriyye (23) ḳabīlindendür

(856) Mes̱nevī

K'in sebebrā z'an sebeb āverd pīş

Bīsebeb key şud sebeb hergiz ziḫʷīş

[P45a] Zīrā ki bu sebeb-i ṣūrīyi (24) ol sebeb-i maʿnevī ẓuhūra getürdi sebeb-i ḥaḳīḳīsiz sebeb-i ṣūrī kendüsinden ḳaçan ḥāṣıl oldı yaʿnī bu esbāb-ı (25) ṣūrī esbāb-ı maʿnevīnüñ iḳtiżāsı olmayınca ẓuhūra gelmedi her ne ḳadar esbāb u vesāyıṭ var ise esbāb-ı ḥaḳīḳīnüñ (26) muḳteżāsı üzre ẓuhūra gelmişdür pes ol esbāb-ı maʿnevīden murād ne idügine bu beytlerle işāret buyururlar (27)

(857) Meṡnevī

V'an sebebhā k'enbiyārā reh-berend

An sebebhā z'in sebebhā berterend

Ol sebebler ki enbiyā-yı ʿiẓāma reh-berlerdür ol sebebler **[A95b]** (1) [bu esbāb-ı ṣūriyyeden berter ü ʿālīterddürürler ve ol enbiyāya reh-ber olan sebeblerden] murād esmā vü ṣıfāt-ı İlāhiyyedür ki (2) nefsu'l-emrde esbāb-ı ẓuhūrāt-ı kevniyyedür ve hidāyet-baḫş cān-ı enbiyā ve velāyetde ervāḥ-ı evliyādur

(858) Meṡnevī

İn sebebrā an sebeb ʿāmil kuned (3)

Bāz gāhī bīper u ʿāṭıl kuned

[Bu sebeb-i ẓāhireyi ol mezkūr ola sebeb-i bāṭınīyi ʿāmil ider yanī bunlarda (4) olan te'ṡīrāt esmā vü ṣıfātuñdur muḥaṣṣal] bu esbāb-ı dünyeviyyeyi ol sebebler ki esmā-yı İlāhiyyedür ʿamel kunende ve nefʿ dehende eyler (5) gāh olur ki girü anı bīeṡer ü bīṡemer ve muʿaṭṭal eyler meṡelā erzāḳ u maʿāşuñ ḥuṣūlına dükkān ve cehd ü iktisāb esbāb-ı (6) ṣūrīdür eger ism-i erzāḳ bu esbāb-ı ṣūrīye ʿamel virürse ve ḳarger ḳılursa müfīd olur ve illā muʿaṭṭal ḳalur ve keẕālik (7) emrāż u esḳāma edviyye vü eşribe esbāb-ı ṣūrīdür eger bunlara ism-i Şāfī nefʿ u şifā virürse nāfiʿ u muṣlıḥ olur (8) ve illā edviyye vü eṭibbā bīmaʿnā olur pes maʿlūm oldı ki bu esbāb-ı ṣūrī ol esbāb-ı maʿnevī olan esmā-yı İlāhiyyenüñ (9) āletidür ve ol esbāb-ı ḥaḳīḳī bu esbāb-ı mecāzīde ʿāmildür

(859) Meṡnevī

İn sebebrā maḥrem āmed ʿaḳlhā

V'an sebebhārast maḥrem enbiyā

(10) Bu sebeblere ʿaḳllar maḥrem oldı ki bir kār ẓuhūra gelse ʿaḳl anı sebeb-i ẓāhirīden ḳıyās eyler ve ol ḥaḳīḳī sebeblere enbiyā-yı (11) ʿiẓām ve evliyā-yı kirām maḥrem geldi ki bunlar mü'eṡṡir ve küllu'l-eşyā İlāhī görürler ve ālāt u esbābı emr-i iʿtibārī bulurlar (12) meṡelā āteş-i muḥrıḳun bi'ṭ-ṭabʿ degüldür belki iẕnillāh ile iḥrāḳ eyler ve āb muġrıḳun binefsihi degüldür belki irādet-i Ḥaḳḳıla iġrāḳ eyler (13) ve keẕālik nān insānı bi'ṭ-ṭabʿ müşebbaʿ degüldür belki insānuñ ḳarnını nān vāsıṭasıyıla Ḥaḳ ṭoyurur ve ṣu defʿ-i ʿaṭşe (14) ancaḳ bir sebebdür aña reyyān itmegi Ḥaḳ buyurur *kemā ḳāle'ş-Şeyḫu'l-Ekmel fīTenvīri'l-Meṣābīḥi ve şarṭu'l-muktesibi en lāyeʿteḳide* (15) *enne'r-rızḳa mine'l-kesbi bel minellāhi ve nisbetu'r-rızḳi ile'l-kesbi kenisbeti'ṭ-ṭaʿāmi ile'ş-şebʿi fekemā enne'ş-şebʿa innemā yaḥṣalu* (16) *minellāhi lāmine'ṭ-ṭaʿāmi iẕ Rabbu ekletin*

teşbaʿu'l-âkile iẕā ḳaddere'llāhu fīhā eş-şebʿa lemteşebbuʿi iẕā lemyaḳdir fīhā[988] ve daḫı bāb-ı tevekkülde (17) tevekküli ʿāmm u ḫāṣṣa taḳsīm eyledügi maḥalde dir ki *fetevekkelu'l-ʿāmmu enyaʿlemu'r-reculu en lāmu'eṯṯira fīkulli'l-eşyā'i illellāhi fe't-ṭaʿāmu* (18) *lāyuşbiʿu illā billāh ve'l-mā'u lāyurvī ve'l-edviyyetu lāyeşfī ve's-semmu lāyaḳtulu ve'n-nāru lāyuḥrıḳu illā biemrillāhi ve keẕālike'l-eşyā'*[989] (19)

(860) Meṯnevī

İn sebeb çi'bved beTāzī gū resen

Ender in çeh in resen āmed befen

Lisān-ı ʿArabda bu sebeb ne ola diyü **Fārsī**ce (20) su'āl olınursa **Fārsī** dil ile aña resen di luġat-ı **ʿArab**da sebeb şol ḥabla dirler ki anuñile ṣuya teveṣṣül olına andan (21) istiʿāre olındı her şol şey' içün ki anuñile bir şey'-i āḫara teveṣṣul olınur *kemā ḳāle* ***İbnu'l-Eṯīr*** *fi'n-**Nihāye** es-sebebu huve'l-ḥablulleẕī* (22) *yuteveṣṣalu bihi ile'l-mā'i ṯumme ustuʿbira likulli mā yateveṣṣalu bihi ilāşey'in keḳavlihi Teʿālā ve ṭeḳaṭṭaʿat bihimu'l-esbābu ey el-vaṣlu ve'l-mu'eddāt*[990] (23) pes mıṣraʿ-ı ṯānīde ʿalāṭarīḳı'l-istiʿāre dünyāyı çāha teşbīh idüp buyururlar ki bu [çāhda bu resen-i fenn ü ʿamele geldi (24) yaʿnī] bu çāh-ı dünyāya bu sebeb-i ṣūrī vü ʿaḳlī her ne ise fenn-i Ḫudā ve vażʿ-ı İlāhıla gelmişdür

(861) Meṯnevī

Gerdiş-i çarḫa resenrā illetest (25)

Çarḫa-gerdanrā ne dīden ẕilletest

[Çarḫa çıḳrıḳdur anuñ gerdişi resene ʿilletdür yaʿnī resen çāhda olan āba irişüp ve delv ile (26) ṣu çıḳarmaġa daḫı çıḳrıḳ gerdişi ʿilletdür ammā çıḳrıġı döndüriciyi görmemek ḫaṭādur yaʿnī] bu çarḫ-ı eflāküñ gerdiş (27) ve devrānı resen içün yaʿnī sebeb-i dünyeviye içün ʿillet ü ḥudūṯ ḥādiṯāta sebebdür ve lākin yine Musebbibu'l-esbāb **[A96a]** (1) ve Mufettiḥu'l-ebvāb ve el-Mu'eṯṯiru fi'l-eflāk ve el-Mutaṣarrıfu fi'l-ʿanāṣıri ve'l-emlāk Ḫudāy-ı pākdur pes te'ṯīri çarḫ u encüme isnād (2) idüp çarḫa-gerdānı müşāhede eylememek ḫaṭā vü ẕilletdür nitekim ʿabde-yi nücūm ve **Dehriyye-yi** bīfuhūm te'ṯīrātı çarḫ u encümden (3) görüp kāfir oldılar

[988] "Şeyh-i Ekmel Tenvîru'l-Mesâbîh'de şöyle der: Müktesibin şartı rızkın kazançtan değil, Allah'tan geldiğine inanmasıdır. Rızkın kazanca nisbeti, yiyeceğin tokluğa nisbeti gibidir. Aynı şekilde tokluk yiyecekten değil, sadece Allah'tan hâsıl olur. Çünkü yiyeceğin Rabbi olan Allah, tokluk kişide takdîr olduğunda değil, onda tokluğu takdîr ettiğinde yiyen doyar."

[989] "Herkes tevekkül eder ki; kişi bütün eşyâda Allah dışında bir müessir olmadığını bilir. Yiyecekler Allah olmadan doyurmaz. Su, Allah olmadan kendine kandırmaz. İlaçlar O olmadan şifa vermez, zehir O olmadan öldürmez, ateş Allah'ın emri olmadan yakmaz. Bütün eşyâ böyledir."

[990] "İbn Esîr Nihâye'sinde şöyle der: Sebep, kendisiyle suya ulaşılan bir ip gibidir. Sonra kendisiyle ulaşılan herşey sulanır. Allah'ın dediği üzere "Nihayet aralarındaki sebepler, yani bağ ve işler kopup parçalanmıştır. (Bakara, 166)".

(862) Meṡnevī

İn resenhā-yı sebebhā-yı cihān

Hān u hān ezçarḫ ser-gerdan medān

[Bu sebebler resenlerini cihānda (4) yaʿnī] sen ey ṭālib-i Ḥaḳ bu cihānda olan esbāb-ı ẓāhire resenlerini āgāh ol çarḫ-ı ser-gerdāndan bilme (5)

(863) Meṡnevī

Tā nemānī ṣıfr u ser-gerdan çü çarḫ

Tā nesūzī tū zibīmaġzī çü merḫ

Tā çarḫ gibi ḫālī vü mücevvef ü ser-gerdān ḳalmayasın ve beyinsüzligüñden (6) [yaʿnī ʿaḳlsuzlıguñdan] çıra ve yā çam aġacı gibi yanmayasın ve **Ṭabīʿī** meẕhebinde olanlara iʿtirāż ṭarīḳıyıla buyururlar ki (7)

(864) Meṡnevī

Bād āteş mīşeved ezemr-i Ḥaḳ

Her du ser-mest āmedend ezḫamr-ı Ḥaḳ

Emr-i Ḥaḳḳıla bād āteş olur ve bi'l-ʿaks [ikisi daḫı ḫamr-ı Ḥaḳdan (8) mest ü medhūş geldiler ve'l-ḥāṣıl] her şeyʾ ṭabīʿinden ve ḫāṣṣasından ayrılur biiẕnillāh zīrā bu bād u āteş ve cemīʿ-i (9) eşyā bāde-yi irādet-i İlāhiyyeden ser-ḫoş gelmişlerdür [ve bu ʿanāṣır-ı erbaʿa biri birine münḳalib olup cümlesi şarāb-ı meşiyyet-i (10) ezeliyyeden sekrān u ḥayrān olmışlardur]

(865) Meṡnevī

Āb-ı ḥilm u āteş-i ḫaşm ey puser

Hem ziḤaḳ bīnī çü bü'gşāyī naẓar

Ḥilm ābını ve ḫaşm (11) āteşini yaʿnī āb gibi laṭīf ḥilmi ve āteş gibi tīz ü tünd ġażabı ey puser hem Ḥaḳdan görürsün çünki baṣaruñı açasın (12) yaʿnī eger baṣar-ı baṣīretüñ güşāde eyleseñ nefsüñde olan āb-ı ḥilm ü āteş-i ġażabı daḫı hem Ḥaḳḳuñ emrinden gördüñ (13)

(866) Meṡnevī

Ger nebūdī vāḳıf ezḤaḳ cān-ı bād

Farḳ key kerdī miyān-ı ḳavm-i ʿĀd

Eger bāduñ cānı Ḥaḳdan vāḳıf u ḫaberdār olmayayidi (14) **ʿĀd** ḳavminüñ ortasını ḳaçan farḳ u idrāk eylerdi yaʿnī **Hūd Peyġam-ber**üñ ümmetini **ʿĀd** ḳavminden ḳaçan farḳ eylerdi ve **ʿĀd** ḳavmini (15) ḳahr u helāk idüp müʾminlere bād-ı ṣabā olur mıydı

Ḳıṣṣa-yı bād ki derʿahd-ı Hūd ʿaleyhi' s-selām ḳavm-i ʿĀdrā helāk (16) kerd[991]

(867) Meṡnevī

Hūd gird-i mu'minan ḫaṭṭī keşīd

Nerm mīşud bād k'ancā mīresīd

Ḥażret-i Hūd ʿaleyhi's-selām kendüye tābiʿ (17) olan mü'minlerüñ eṭrāfına ḫaṭṭ çekdi tā kim bād-ı ṣarṣar ol mü'minlere żarar virmeye ol bād-ı ṣarṣar ol yire ki yitişdi (18) nerm ü laṭīf olurdı *ve ammā ʿĀdun feuhlikū birīḥin ṣarṣarin*[992] āyetinüñ muḳteżāsınca ḳavm-i ʿĀd o rīḥ-i ʿāṣıf ile helāk (19) olup anlara irişdükde ḳāhir [P45b] u ʿanīf olurdı

(868) Meṡnevī

Her ki bīrun bud zian ḫaṭṭ cümlerā

Pāre pāre mīşikest ender hevā

(20) Her kim ol ḫaṭṭdan ṭaşra idi cemīʿini hevāda pāre pāre ṣırdı

(869) Meṡnevī

Hemçünin Şeybān-ı Rāʿī mīkeşīd

Gird bergird-i reme ḫaṭṭī pedīd

(21) Buncılayın yaʿnī Ḥażret-i Hūd ʿaleyhi's-selām gibi Şeybān-ı Rāʿī ḫaṭṭ çekdi ḳoyun sürüsinüñ eṭrāfına āşkāre (22) bir ḫaṭṭ itdi Şeybān-ı Rāʿī İmām-ı Şāfiʿī Ḥażretlerinüñ zamān-ı şerīfinde gelmiş ve dünyāyı tārik olmış ve nevāḥī-yi Mıṣrda (23) ḳarār ḳılmış bir merd-i ṣāḥib-kerāmet ve bir veliyy-i ehl-i saʿādet idi ki ekṡer-i evḳātda Ḥażret-i İmām-ı Şāfiʿīnüñ ziyāretine (24) varurdı ve ol Şeybān-ı Rāʿī Cumʿadan Cumʿaya şehre gelüp Cumʿa namāzını edā idüp yine gūsfendleri cānibine (25) revān olurdı

(870) Meṡnevī

Çün beCumʿa mīşud ū vaḳt-i namāz

Tā neyāred gürg ancā turktāz

Çünkim ol Şeybān-ı Rāʿī Cumʿa (26) cānibine gideyidi namāz vaḳtinde tā kim ḳurt orada süri üzre türktāz getürmeye

(871) Meṡnevī

Hīç gürgī dernereftī ender ān (27)

Gūsfendī hem negeştī z'an nişān

---

[991] "Hud Peygamber zamanında Ad Kavmi'ni helak eden rüzgârın kıssası

[992] "Onlar şiddetli bir rüzgar ile helak edildiler." (Hakka, 6)

Hīç bir gürg ol ḫaṭṭuñ içine gitmezdi hem bir gūsfend ol nişāndan dönmezdi [A96b] (1) yaʿnī ṭaşra gelmezdi pes [Ḥażret-i Mevlānā ḳuddise sırrahu'l-ʿazīz] ḳıṣṣadan ḥiṣṣe beyānına şurūʿ idüp buyururlar (2)

(872) Mes̱nevī

Bād-ı ḥırṣ-ı gürg u ḥırṣ-ı gūsfend

Dāyire-y merd-i Ḫudārā būd bend

Ḳurduñ ḥırṣ yili ve gūsfendüñ ḥırṣı merd-i Ḫudānuñ dāyiresine (3) bend oldı yaʿnī muḳayyed ü merbūṭ oldı ḳurduñ yili dāyireden içerü gidemeyüp gūsfendlere żarar irgürmedi ve gūsfendler (4) daḫı dāyireden tecāvüz idemeyüp kendüleri kurd eline virmedi kez̠ālik merdān-ı Ḫudā dāyiresine dāḫil olanlar (5) ḥırṣ u hevā vāsıṭasıyıla dāyireden çıḳup ebālīs ü şeyāṭīn pençelerine giriftār olmazlar ve ebālīs ü şeyāṭīn (6) daḫı dāyireye girüp anları āzürde vü perīşān ḳılmazlar zīrā dāyire-yi merd-i Ḫudāya bu ikisi muḳayyedler ve merd-i Ḫudānuñ dāyiresi (7) bunlaruñ mā-beynine sedler olmışdur

(873) Mes̱nevī

Hemçünin bād-ı ecel bāʿārifān

Nerm u ḫoş hemçün nesīm-i Yūsufān

ʿĀriflere ecel ü mevt-i (8) belā daḫı bunuñ gibi nerm ü laṭīfdür ol bād-ı ecel Yūsuf ʿaleyhi's-selāmuñ rāyiḥa-yı ṭayyibesi gibi baʿż-ı nusaḫda cemʿ ṣīġası (9) üzre *Yūsufān* vāḳıʿ olmışdur *Yūsufān*dan murād laṭīf ü ḫūb olan maḥbūblardur yaʿnī maḥbūblaruñ nesīmi ʿāşıḳlara (10) niçe ḫūb gelürse bād-ı ecel daḫı ʿāriflere anuñ laṭīf u ḫūb gelür baʿż-ı nusaḫda daḫı *būstān* vāḳıʿ olmışdur ve (11) maʿnāsı vāżıḥdur

(874) Mes̱nevī

Āteş İbrāhīmrā dendan nezed

Çün guzīde-y Ḥaḳ buved çuneş gezed

Āteş Ḥażret-i İbrāhīm ʿaleyhi's-selām (12) diş urmadı çünki ol Ḥażret-i Ḥaḳḳuñ maḳbūl u güzīdesidür āteş anı niçe ışırur [yaʿnī niçe iḥrāḳ (13) ider]

(875) Mes̱nevī

Z'āteş-i şehvet nesūzed ehl-i dīn

Bāḳıyanrā burde tā ḳaʿr-ı zemīn

Hemçünīn ehl-i dīn şehvet āteşinden yanmaz (14) ammā ehl-i dīnden bāḳīlerini ḳaʿr-ı zemīne degin iltmişdür nitekim āteş Ḥażret-i İbrāhīmi bilüp yaḳmaduġı gibi (15) āteş-i şehevāt-ı nefsānī daḫı ehl-i dīni bilüp ve farḳ ḳılup anları yaḳmaz

(876) Mes̱nevī

Mevc-i deryā çün beemr-i Ḥaḳ bitaḫt (16)

Ehl-i Mūsā̱rā ziḲıbṭī vā şinaḫt

Deryānuñ mevci çünki Ḥaḳḳuñ emriyile çapdı ve sürʿat eyledi Ḥażret-i Mūsā̱nuñ ehlini Ḳıbṭīden (17) añladı yaʿnī Sebṭīlere deryā-yı ḳulzüm-i muġlaḳ olup on iki yirden yol oldı ve Ḳıbṭīleri *feġaşiyehum mine'l-yemmi* (18) *māġaşiyehum*[993] feḥvāsınca bürüyüp ġarḳ u helāk ḳıldı bu maḥalde vaḳıʿ olan ḥikāyāt baʿż-ı mevāżıʿda mufaṣṣalan bir ḳaç (19) kerre şerḥ olunduġı içün tafṣīl ü taṭvīlden ictināb olınup bu ḳadarla iktifā olındı

(877) Meṣnevī

Ḫāk Ḳārunrā çü ferman derresīd (20)

Bāzer u taḫteş beḳaʿr-ı ḫod keşīd

Ḫāk Ḳārūnı çünkim aña fermān-ı İlāhī irişdi zer ü taḫtı ile anı kendünüñ (21) ḳaʿrına çekdi

(878) Meṣnevī

Āb u gil çün ezdem-i ʿĪsī çerīd

Bāl u per bü'gşād murġī şud perīd

Āb u gil çünkim Ḥażret-i ʿĪsā̱nuñ (22) nefesinden otladı yaʿnī anuñ dem-i mübārekinden feyż aldı ve ḥayāt buldı bāl ü per açdı ve bir murġ olup uçdı (23) nitekim bu āyet-i kerīme bu maʿnā̱ya şehādet ider *ḳālellāhu Teʿālā̱ ḥākiyen ʿanhu* ***innī aḫluḳu lekum mine'ṭ-ṭīni feenfuḫu fīhi*** (24) ***feyekūnu ṭayran biiẕnillāhi***[994] bu ḫāṣiyyet senüñ vücūduñdan daḫı ḥāṣıl ve senüñ nefsüñden nice ṭuyūr-ı cennet ḥayāt (25) bulup ẓuhūra gelür nitekim bu beyt bu maʿnā̱ya şehādet ḳılur

(879) Meṣnevī

Hest tesbīḥet buḫār-ı āb u gil (26)

Murġ-ı cennet şud zinefḫ-ı ṣıdḳ-ı dil

Senüñ tesbīḥüñ āb u gil buḫārı oldı āb u gilden murād cesed-i insānīdür göñül ṣadefinüñ (27) nefḫinden ol buḫār-ı cennet murġı oldı müʾminlerüñ tesbīḥ ü tehlīlinüñ ṣıdḳ dilleri berekātıyıla ṭuyūr-ı cennet olması [A97a] (1) eḥādīs̱le s̱ābit olmışdur

(880) Meṣnevī

Kūh-ı Ṭūr eznūr-ı Mūsā̱ şud beraḳṣ

Ṣūfī-yi kāmil şud u rest ū zinaḳṣ

---

993 "Deniz onları gömüp boğuverdi." (Tâ-Hâ, 78)

994 "Ben çamurdan kuş şeklinde bir şey yapar, ona üflerim. O da Allah'ın izniyile hemen kuş oluverir." (Âli İmran, 49)

Ṭūr Ṭaġı Ḥażret-i Mūsā̱nuñ (2) rabbisinüñ nūrından raḳṣa geldi kāmil ṣūfī oldı ve ol **Ṭūr Ṭaġı** noḳṣāndan ḳurtuldı bu beytüñ şerḥi bu cildüñ (3) evāliyinde *Ṭūr mest ve ḫarra Mūsā̱ ṣaʿiḳan* beytinde tafṣīl olunmışdur ve üçünci cildüñ evāyiline ḳarīb daḫı *ṣāra dekken minhu* (4) *ve'n-şaḳḳa'l-cebel* beytinde taʿbīr ḳılınmışdur fe'l-yeṭlab minhumā

(881) Meṡnevī

Çi ʿaceb ger kūh ṣūfī şud ʿazīz

Cism-i Mūsā̱ ezkulūḫī būd nīz

(5) Ne ʿaceb eger **Kūh-ı Ṭūr** ʿazīz ü ṣūfī oldıyısa yaʿnī ʿaceb degüldür **Hażret-i Mūsā̱**nuñ çeşm-i şerīfi daḫı kulūḫ idi yaʿnī (6) **Ḥażret-i Mūsā̱**nuñ cesedi aṣlında bīcān bir ḫāk pāresi idi pes Ḥażret-i Ḥaḳ celle ve ʿalā̱ aña ḥayāt u ḳudret ve ʿilm (7) ü irādet virüp nübüvvet ü risāletile teşrīf idüp kendüyle mükāleme mertebesine irgürüp *erinī enẓur ileyke*[995] dimege ḳābil (8) ü lāyıḳ eyledi pes Ḥaḳ Teʿālā̱ bir kūha tecellī ḳılsa ve ol kūh ol tecellī berekātıyıla ṣūfī-yi ʿazīz olup raḳṣa gelse ve kāmil (9) olup noḳṣāndan necāt bulsa baʿīd ü ġarīb degüldür

Ṭanz u inkār kerden-i pādşāh-ı Cuhūd ve ḳabūl nākerden-i naṣīḥat-ı (10) **nāṣiḥān (u ḫāṣān-ı ḫᵛīş)**[996]

(882) Meṡnevī

İn ʿacāyib dīd an şāh-ı Cuhūd

Cuz ki ṭanz u cüz ki inkāreş nebūd

Ol **Cuhūd** şāhı bu ẕikr olınan (11) ʿacāyibi gördi [yaʿnī nār iḥrāḳ itmedügin gördi ammā ʿinādında muṣırr olup] ki ol āteşe [ve ol (12) ḳudrete] ṭaʿndan ġayrı ve aña inkārdan ġayrı olmadı [yaʿnī ṭaʿn u inkārı gitdikçe müştedd oldı] (13)

(883) Meṡnevī

Nāṣiḥan guftend ezḥad me'gẕerān

Merkeb-i itsīzerā çendin merān

Nāṣiḥler aña eyitdiler ḥadden tecāvüz ḳılma ve müfsid ü ẓālim (14) olma ʿinād merkebini bu ḳadar sürme

(884) Meṡnevī

Nāṣiḥanrā dest best u bend kerd

Ẓulmrā peyvend derpeyvend kerd

---

995 "Rabbim! Bana (kendini) göster; seni göreyim!" (A'raf, 143)
996 "Yahudi padişahın inkâr etmesi ve yakınlarının nasihatlerini kabul etmemesi"

Nāṣiḥlerüñ elin (15) baġladı ve bend eyledi [P46a] ẓulmı biri birine ulaşdurdı yaʿnī ʿale't-tevālī ẓulm ḳıldı

(885) Meṡnevī

Bang āmed kār çün incā resīd (16)

Pāy dār ey seg ki ḳahr-ı mā resīd

ʿĀlem-i ġaybdan āvāz geldi iş çünki buraya irişdi ayaḳ ṭut ḳarār (17) eyle ey kelb ki bizüm ḳahrumuz irişdi

(886) Meṡnevī

Baʿd ezān āteş çihil gez berfuruḫt

Ḥalḳa geşt u an Cuhūdanrā busuḫt

(18) Andan ṣoñra ol āteş ḳırḳ arşun yuḳaru şuʿlelendi ḥalḳa oldı ve iḥāṭa ḳıldı ve ol Cuhūdları (19) cemīʿan yaḳdı nitekim Sūre-yi Burūcda Ḥaḳ Teʿālā *ve lehum ʿaẕābu'l-ḥarīḳ*[997] buyurdı baʿż-ı ehl-i tefsīr *ʿaẕāb-ı ḥarīḳ*den murād (20) dünyāda *iḥrāḳun bi'n-nār* olmalarıdur dimişler

(887) Meṡnevī

Aṣl-ı īşan būd āteş z'ibtidā

Sūy-ı aṣl-ı ḫᵛīş reftend intihā

(21) İbtidādan anlaruñ aṣlı āteş idi yaʿnī ibtidā-yı ḫilḳatden bunlar āteşīn ḫalḳ olunmış ve nārīlik bunlara ġālib (22) olmış idi bermūcib-i *kullu şey'in yerciʿu ilāaṣlihī*[998] ʿāḳıbet kendülerinüñ aṣılları cānibine gitdiler

(888) Meṡnevī

Hem ziāteş-zāde būdend in ferīḳ (23)

Cuzvhārā sūy-ı kül bāşed ṭarīḳ

Bu ferīḳ ki murād aṣḥāb-ı uḫdūddur hem āteşden ṭoġmış idiler (24) bu sebebden āteş ḫūyını Müslümānları yaḳdılar cüz'lerüñ ṭarīḳı küll cānibine geldi ve her cüz ʿāḳıbetu'l-emr küllī (25) cānibine rucūʿ ḳıldı

(889) Meṡnevī

Āteşī būdend mu'min-sūz u bes

Suḫt ḫodrā āteş-i īşan çü ḫas

O ẓālimler (26) mü'min yaḳıcı bir āteş idiler ancaḳ āteşüñ egerçi iḥrāḳ eylemesi vardur lākin māʿadā nice ḫāṣiyyeti (27) ve fāyide vü menfaʿati vardur ammā bu bīdīnler ancaḳ

---

[997] "Onlar için yakıcı bir azap vardır." (Burûc, 10)
[998] "Her şey aslına döner."

müʾminlere yaḳıcı bir āteş idiler ʿāḳıbet anlaruñ āteş-i ḥasedleri [A97b] (1) [ve nār u ġażabları ḫār u ḫas gibi] kendüleri yaḳdı ve kendülerüñ ʿamelleri kendülere ʿāyid olup bünyād-ı vücūdların (2) yaḳdı

(890) Mes̱nevī

An ki būdest ummuhu el-hāviye

Hāviye bāşed mer ūrā zāviye

Ol kimsenüñ ki aṣlı hāviye [olmışdur aña mekān (3) u zāviye hāviye geldi yaʿnī] berfeḥvā-yı *kullu şeyʾin yerciʿu ilā̱aṣlihi*[999] *hāviye* aña *zāviye* vü mekān olur kemā ḳālellāhu Teʿālā̱ *ve emmā* (4) *men ḫaffet mevāzīnuhu feummuhu hāviye ve mā edrāke mā hiye nārun ḥāmiye*[1000][hāviye yaḳıcı bir cehennemüñ ismidür]

(891) Mes̱nevī

Māder-i ferzend cūyān-ı veyest (5)

Aṣluhā mer ferʿuhārā derpeyest

Ferzendüñ māderi ferzendini ṭaleb idicidür aṣılları ferʿlerüñ izinde (6) yaʿnī ṭalebindedür

(892) Mes̱nevī

Ābhā derḥavż eger zindāniyest

Bād-ı neşfeş mīkuned k'erkāniyest

Mes̱elā āblar egerçi ḥavżda zindānī (7) vü maḥbūsdur bād ol ābı neşf eyler zīrā ki erkāna mensūbdur *erkān* rüknüñ cemʿidür murād çār ʿunṣurdur baʿż-ı nusḫada (8) *k'ān kāniyest* vāḳıʿ olmışdur maʿnā̱sı ki *ol maʿdenidür* dimek olur

(893) Mes̱nevī

Mīrehāned mībered tā maʿdeneş

Endek endek tā nebīnī burdeneş

(9) Bād ol ābı ḥavżdan ḫalāṣ eyler anı maʿdenine deg iltür endek yaʿnī tedrīcile ki anuñ iltmesini görmezsün (10)

(894) Mes̱nevī

V'in nefes canhā-yı mārā hemçūnān

Endek endek duzded ezḥabs-i cihān

Bu nefes bizüm cānlarumuzı ancılayın yaʿnī bu *bād-ı* (11) *nefes* bizüm ʿömlerümüzi ol ḥavż içinden neşf olınan mā gibi azar azar cihānuñ ḥabsinden uġrılar pes gerekdür ki (12) bād-ı nefes bād-ı hevā vü heves olmaya tā ʿömr ābını yaban yire żāyiʿ ḳılmaya belki

---

999 “Her şey aslına döner.”

1000 “Ve iyiliklerinin kefeleri hafif olan kimseye gelince, onun aslı hâviyedir. Hâviyenin ne olduğunu bilir misin? O yakıcı bir ateştir.” (Kâria, 8-11)

tevḥīḍ-i İlāhī vü tesbīḥ-i Rabbānī ile müzeyyen ü muṭayyeb ola (13) *ileyhi yeṣʿadu'l-kelimu'ṭ-ṭayyibu*[1001] feḥvāsınca maʿden-i ḥaḳīḳate rucūʿ ḳıla ve āb-ı cānuñı aṣlına īṣāl ḳıla

(895) Mes̱nevī

Tā ileyhi yeṣʿad eṭyābu'l-kelim (14)

Ṣāʿiden minnā ilāḥays̱u ʿalim

Sūre-yi Fāṭırda bu āyete işāret buyururlar *ileyhi yeṣʿadu'l-kelimu'ṭ-ṭayyibu*[1002] ol Allāha ṣuʿūd (15) u ʿurūc ider kelimāt-ı pākize kelime-yi tevḥīd ve sāyir-i tesābīḥ ü teḳādīsüñ s̱evābı **Ḳāşānī** kelime-yi ṭayyibeyi teʾvīl (16) idüp dir ki *ey en-nufūsu'ṣ-ṣāfiyetu'ṭ-ṭayyibetu ʿanḫabāyis̱i'ṭ-ṭabāyiʿi'ẓ-ẕākirati limīs̱āḳi tevḥīdinā*[1003] nüfūs-ı zekiyyeyi kelime-yi ṭayyibe (17) teşbīh bu cihetdendür ki cemīʿ-i mevcūdāt kelime-yi *kun*den ḥāṣıl olmışdur ve bu taḳdīrce sebebüñ ismini müsebbebe ıṭlāḳ (18) ḳabīlinden olur pes cümle-yi mevcūdāt kelimetullāhdur lākin enbiyā vü evliyā kelimāt-ı tāmmātdur nitekim Cenāb-ı ʿİzzet **Ḥażret-i ʿĪs̱ā** ḥaḳḳında (19) *ve kelimetun elḳāhā ilāMeryeme*[1004] buyururlar pes bu cihetdendür ki zekiyyeye kelimāt ıṭlāḳı *ve'l-ʿamelu'ṣ-ṣāliḥu yerfaʿuhu*[1005] ve daḫı aʿmāl-i (20) ṣāliḥa ki ṣıdḳla ārāste ola refʿ eyler anı yaʿnī [ol kelim-i ṭayyibi maḥall-i ḳabūl u rıżāya maʿnā-yı beyt Ḥażret-i Ḫudāvendigār buyururlar ki] (21) *tā ileyh* tā ol Allāhuñ cenābına *yeṣʿadu* ṣuʿūd u ʿurūc ider *eṭyābu'l-kelim* pākize kelāmiler kelime-yi tevḥīd gibi ve baʿż-ı ʿulūm (22) u maʿārif-ı Ḥaḳḳānīnüñ kelimātı gibi ve bunlara müşābih olanlaruñ ās̱ārı Ḥaḳḳa ṣuʿūd ider *ṣāʿiden minnā* ol kelime-yi ṭayyibe (23) bizden ṣuʿūd eyledügi ḥālde ve yāḫud *ṣāʿid* ṣuʿūd maʿnāsına ola pes mefʿūl muṭlaḳ olur *yeṣʿadu ṣuʿūden* taḳdīrine (24) yaʿnī ol Allāhuñ cānibine kelimāt-ı pākize bizüm cānibümüzden ṣuʿūd eylemekle ṣuʿūd eyler *ilāḥays̱u* şol maḥall ü maḳāma ki (25) *ʿalim* Allāhu Teʿālā bildi anı

(896) Mes̱nevī

Tertaḳī enfāsinā bi'l-munteḳā

Mutḥafen minnā ilādāri'l-beḳā

Tertaḳī irtiḳā vü ʿurūc ider *enfāsinā* (26) bizüm nefeslerimüz ve kelāmilerımuz *bi'l-munteḳā* neḳāvet ü ṭahāret olmağıla ḥarām loḳmadan ve maʿāṣī vü ās̱āmdan ve menhī olan (27) kelāmdan *mutḥafen minnā* bizden tuḥfe vü hedāyā ḳılınduğı ḥālde *ilādāri'l-*

[1001] "Temiz kelimeler Allah makamına yükselir." (Fatır, 10)
[1002] "Temiz kelimeler Allah makamına yükselir." (Fatır, 10)
[1003] "Zikredilen çirkinliklerden arınmış saf ve temiz ruhlar bizim tevhidimiz içindir."
[1004] "(o) Allah'ın, Meryem'e ulaştırdığı «kün: Ol» kelimesi(nin eseri)dir." (Nisa, 171)
[1005] "… ve amel-i salih Allah makamına yüceltir." (Fatır, 10)

beḳā dār-ı beḳāya ve ʿālem-i ʿal̄āya [muḥaṣṣal bizüm enfās-ı [A98a] (1) ṭayyibemüz neḳāvet ü ṭahārete ve leṭāfet ü neẓāfete mülābis olmaġıla teraḳḳī vü ʿurūc ider bizden mutḥaf u muhdā ḳılınduġı ḥālde (2) dār-ı beḳāya *tertaḳī*nüñ fāʿili *enfāsinā*dur netīce-yi kelām bizüm nefeslerimüz riyā vü sumʿadan ve nefslerimüz daḫı maʿāṣī vü es̱ām (3) ve evhām u ḫayālden rehā bulup muḥabbetullāh ile tezkiye ve ḳalblerimüz mā-sivādan taḫliye olınduḳda dergāh-ı ʿİzzete hediyye (4) olmaġa liyāḳat taḥṣīl idüp evcāt-ı ʿāliyāt ve vaḥdet-i muṭlaḳa ve derecāt-ı sāmiyāt-ı Eḥadiyyeti'z̠-Z̠ātiyye iʿtilā vü irtiḳā (5) ider dimekdür]

(897) Mes̱nevī

S̱umme teʾtīnā mukāfātu'l-maḳāl

Żıʿfu z̠āke raḥmeten minZi'l-celāl

İʿrāb-ı beyt *s̱umme* ḥarfdür *min* ḥurūf-ı ʿāṭıfeden (6) *teʾtīnā* cümlesi beyt-i sābıḳda *tertaḳī* cümlesine maʿṭūfdur ve *mukāfāt teʾtīnā*nuñ fāʿilidür mużāfdur *maḳāle ve maḳāl*de (7) *elif lām* mużāfun ileyhden ʿivażdur ey *maḳālina* dimekdür *żıʿfu* lafẓen merfūʿ bildürür *mukāfāt*dan *z̠āke* ismdür esmā-yı (8) işāretden iʿrābdan maḥalli mecrūr mużāfun ileyhdür *żıʿfu*ya muūşārun ileyh *maḳāl*dür taḳdīr-i kelām *teʾtīnā mukāfāt* (9) *ḳadri żıʿfu z̠ālike'l-maḳāl* dimekdür ve *raḥmeten* temyīziyyet üzre menṣūbdur ve *min* ḥarf-i cerr müteʿallıḳıyıla ṣıfatıdur *raḥmeten*üñ (10) *ey raḥmeten kāʾineten minZ̠i'l-celāl* maʿnā-yı beyt *s̱umme teʾtīnā* yaʿnī baʿdeṣ-ṣuʿūd bize gelür *mükāfātu'l-maḳāl* mükāfāt ü mücāzāt-ı (11) maḳālımuz *żıʿfu z̠āke* ol maḳālımuz żaʿfı gelür yaʿnī ol [P46b] maḳālımuzuñ iki mis̱li ḳadar mükāfāt gelür *raḥmeten* raḥmet (12) yöninden *minz̠i'l-celāl* ol celāl u ʿaẓamet ṣāḥibinden yaʿnī anuñ üzerine lāzım u vācib olduġı cihetden (13) degül belki ḳullarına luṭf u raḥmeti yöninden gelür dimek olur [muḥaṣṣal baʿde'l-irtiḳā ve'l-iʿtilā maḳālimüzüñ mükāfāt (14) mücāzātı bize gelür maḳālimüzüñ żaʿfı gelür raḥmet yöninden Z̠i'l-celāldan ḥāṣıl-ı kelām kelim-i ṭayyib ve ʿamel-i ṣāliḥüñ (15) cezā vü mükāfātını ʿindellāh iżʿāf u muẓāʿaf buluruz ve iḥsān-ı İlāhī minḥays̱i'l-lüzūm ve'l-vücūb olmayup belki (16) minmaḥżi'l-luṭfi ve'l-iḥsān ve minkemāli'l-cūdi ve'r-raḥmeti ve'l-ġufrāndur dimek olur]

(898) Mes̱nevī

S̱umme yulcīnā ilāemṣālihā (17)

Key yenāle'l-ʿabdi mimmā nālihā

S̱umme yulcīnā cümlesi *teʾtīnā* cümlesine maʿṭūfdur fāʿili żamīri taḥtında müstetir *huve Z̠i'l-celāl*e (18) ʿāyiddür *ems̱āliha*da żamīr *mukāfāt*a ʿāyiddür ki ḥarfdur ḥurūf-ı

nevāṣıbdan *el-ʿabd* lafẓen merfūʿ *yenālu*nuñ fāʿilidür (19) *el-ʿabd* menṣūb olup *yenāle*nüñ mefʿūlı olsa cāyizdür *min* ḥarf-i cerr *mā* mevṣūfe ve *yā* mevṣūledür (20) ʿalā̱kulli'tʾ-taḳdīreyn *mukāfāt-ı maḳāl*den olur *nāl* fiʿl-i māżī fāʿili żamīri taḥtında müstetir *huve* ʿāyiddür *ʿabd*e (21) *hā* żamīr-i bāriz maḥallen menṣūb mefʿūlıdur *nāle*nüñ ʿāyiddür *mükāfāt* ḥükminde olan *mā*ya ve *mā* maʿaṣıfatihi ve yā ṣılatihi (22) maḥallen mecrūrdur *min* ʿaleyhi ve *min* beyāniyyedür müteʿallıḳı maḥẕūfdur ki ol ḫaberdür ve *yā* naʿīm ve *yā* bunlar ems̱āli maḥalle münāsib olan (23) kelimelerdür eger *el-ʿabd* menṣūb oḳınursa *yenālü*nüñ mefʿūlı olur ve ḥarf-i cerr müteʿallıḳ maḥẕūfıyıla *yenālü*nüñ fāʿili olur (24) ve eger merfūʿ oḳınursa ḥarf-i cerr müteʿallıḳ maḥẕūfıyıla *yenālü*nüñ mefʿūlı olur taḳdīr-i kelām böyle dimek olur ki *baʿde mucīʾi* (25) *mukāfāti maḳālinā ileynā yuṣilunellāhe ilā̱emsāli tilke'l-mukāfāti liyenāle'l-ʿabdu naʿīmen huve mincinsi mukāfātilletī nāle ẕālike'l-ʿabdu* (26) *ileyhā ḳablehu*[1006] yaʿnī maḳālimüzüñ mükāfātı bize geldikden ṣoñra ẕi'l-celāli ve'l-ikrām bizi ilcā vü īṣāl eyler ol (27) mükāfātuñ ems̱āline ʿabde nāyil olmaḳ içün şol nıʿam ü ḥasenāt kim ol ʿabdüñ nāyil olduġı mükāfāt-ı maḳāl [A98b] (1) ḳabīlindendür ve merfūʿ olduġı üzre maʿnā̱ ʿabde irişsün içün ol ḫabere ve ol naʿīme ki ol şeyʾ cinsindendür (2) ki ʿabd nāyil oldu ki murād ol şeyden mükāfāt-ı maḳāldür

(899) Mes̱nevī

Hākeẕā taʿruc u tenzil dāyimen

Ẕā fe lāzillet ʿaleyhi ḳāyimen

(3) *Hākeẕā*da *hā* ḥarf-i tenbīhdür *kāf* ḥarf-i teşbīhdür *iẕā* ism-i işāretdür *taʿruc* fiʿl-i mużāriʿ fāʿili żamīri taḥtında müstetir (4) *hīye* rācıʿdür beyt-i sābıḳda olan *enfās*a yāḫud *enfās* maʿnā̱sına ḳavl olmaḳ üzre *maḳāl*e rāciʿ ola ve lā (5) *tenzil* fiʿl-i mużāriʿ fāʿili żamīri taḥtında müstetir *hī*ye ʿāyiddür *mükāfāt-ı maḳāl*e *dāyimen* ẓarfiyyet üzre ve *yā* temyīziyyete menṣūbdur *ey zamānen dāyimen ev minḥays̱u'd-devām* (6) dimekdür *iẕā* ismdür esmā-yı işārātdan müşārün ileyh mıṣraʿ-ı evvelüñ mażmūnı vü mefḫūmıdur ve iʿrābdan maḥallen merfūʿ mübtedādur *fā* (7) taʿḳīb içündür *lāzālet lāzāle* efʿāl-i nāḳıṣa bir fiʿldür *tā* maḥallen merfūʿ ismdür *ḳāyimen* ḫaberidür *ʿaleyhi*de (8) *ʿalā̱* ḥarf-i cerrdür aña muttaṣıl olan żamīr-i ġāyib maḥallen mecrūrdur *ʿalā̱* ile ki *zā* ile işāret olınan mefhūma rāciʿdür ve maʿnā̱-yı beyt (9) *āgāh ol şu ẕikr olınan taʿruc bizüm enfāsımuz ve yāḫud maḳālātımuz ki murād eṭyāb-ı kelimedür Ḥaḳ cānibine ʿurūc u ṣuʿūd ider* (10) *ve*

[1006] "Yaʿnī maḳālimüzüñ mükāfātı bize geldikden ṣoñra ẕi'l-celāli ve'l-ikrām bizi ilcā vü īṣāl eyler ol mükāfātuñ ems̱āline ʿabde nāyil olmaḳ içün şol nıʿam ü ḥasenāt kim ol ʿabdüñ nāyil olduġı mükāfāt-ı maḳāl ḳabīlindendür."

tenzil ve mükāfāt-ı maḳālımuz nüzūl ider ve devām cihetinden yāḫud her zamānda şu mefhūm ki ẕikr olındı yaʿnī ʿurūc-ı enfās ve nüzūl-ı (11) mükāfāt pes sen bunuñ üzerine hemīşe ḳāyim olduñ bu iki ḥāletden ẕāyil olmaduñ her bār ki senden eṭyāb-ı kelime vü enfās-ı (12) nefīse Ḥaḳ cānibine ʿurūc eyleye anuñ mükāfātı saña nüzūl eyler dünyāda nüzūl eyleyen cezā-yı ʿācilesidür ve āḫıretde gelecek (13) ve nüzūl eyleyecek cezā-yı ācilesidür

(900) Mes̱nevī

Pārsī gūyīm yaʿnī in keşiş

Z'an ṭaraf āyed ki āmed an çeşiş

Tā ileyhi yeṣʿadu beytinden (14) buraya gelince dek bu mażmūnı ʿArabī söyledük şimden ṣoñra **Pārsī** söyleyelüm (15) yaʿnī bu çekmek *īn keşiş*den murād enfās-ı nefīseyi ve nüfūs-ı ṭayyibeyi Ḥaḳ Teʿālā̱ Ḥażretinüñ ʿālem-i aʿlā̱yā ceẕb itmesidür (16) pes bu çekmeklik insānuñ rūḥına ol ṭarafdan gelür ki ol çeşiş geldi yaʿnī rūḥa ol leẕẕet ü ẕevḳ ḥāṣıl (17) oldı ve rūḥ aña meyl ḳılup münceẕib oldı

(901) Mes̱nevī

Çeşm-i her ḳavmī besūyī mandeyest

K'an ṭaraf yek rūz ẕevḳī randeyest

(18) Her bir ḳavmuñ gözi bir cānibde ḳalmışdur ve dāyim ol cānibe nigerān olmışdur zīrā ki ol ṭarafda bir gün ẕevḳ sürmişdür (19)

(902) Mes̱nevī

Ẕevḳ-ı cins ezcins-i ḫod bāşed yaḳīn

Ẕevḳ-ı cüzv ezkull-i ḫod bāşed bebīn

Yaḳīn budur ki cinsüñ ẕevḳı kendü cinsinden (20) olur zīrā ḫılāf-ı cinsden ẕevḳ almaḳ ve leẕẕet bulmaḳ Ḥaḳḳıla mülāyim degüldür keẕālik cüzʾüñ ẕevḳı kendü küllinden (21) olur naẓar ile kendü küllinden ġayrıdan cüzʾ ẕevḳı almaḳ ḳāʿide-yi ʿilme münāsib degüldür ve pes cins iki ḳısm olur biri (22) iyü ve biri kötü ḳısm-ı s̱āli̱s̱ bu iki ḳısma müstaʿidd ü ḳābil olanlardur pes bu ḳısm-ı s̱āli̱s̱e işāret idüp buyururlar (23)

(903) Mes̱nevī

Yā meger an ḳābil-i cinsī buved

Çün bedū peyvest cins-i ū şeved

Yāḫud meger ẓāhiren ḫılāf-ı cinsden olan kimse bir cinse (24) ḳābil ü müstaʿid ola mes̱elā bir ʿāṣī muṭīʿ olmaġa ve bir muṭīʿ ʿāṣī olmaġa ḳabil olduġı gibi çünkim ol ẓāhiren ḫılāf (25) cins olan cinse ulaşdı anuñ cinsi olur ol cinse kābiliyyeti ḥasebiyle

(904) Meṡnevī

Hemçü āb u nan ki cins-i mā nebūd (26)

Geşt cins-i mā vü ender mā fuzūd

Meṡelā āb u nān gibi ẓāhiren bizüm cinsimüz degül idi bize ulaşmaġıla bizüm cinsimüz oldı (27) ve bizüm vücūdımuzda ziyāde eyledi ve ḳuvvet-i cismāniyyemüz arturdı

(905) Meṡnevī

Naḳş-ı cinsiyyet nedāred āb u nān

Z'iʿtibār-ı āḫar anrā cins dān

[A99a] (1) Āb u nān şekl ü ṣūret cihetinden cinsiyet naḳşın ṭutmaz ki anuñ insāna şeklen müşābeheti yoḳdur (2) ammā āḫar iʿtibārdan anı cins bil [yaʿnī baʿde'l-ekli ve'l-hażm anı cins-i beşerden bil]

(906) Meṡnevī

V'er ziġayr-ı cins bāşed ẕevḳ-ı mā (3)

An meger mānend bāşed cinsrā

[Ve eger ġayr-ı cins ki murād nācins-i ḥaḳīḳīdür bizüm ẕevḳimüz andan ola meger (4) ol nācins biḥasebi'ṣ-ṣūret ol cinsüñ mānendi ola yaʿnī Ḥażret-i Mevlānā ḳaddesellāhu sırrahu'l-ʿazīz buyururlar] ki elbette (5) cinsüñ ẕevḳı cinsinden olur ve ḫılāf-ı cinsden ẕevḳ almaḳ mümkin degüldür pes egerçi üç ḳısm olur (6) ammā aṣl-ı bi'l-istiḳrā iki ḳısm olur olan bir ḳısmı merdūd u maṭrūddur ol ḳısmı maʿnen ve ṣūreten cinsdür meṡelā bir ʿālim (7) kimsenüñ ve bir insān-ı ṣāliḥ bir āḫar insān-ı ṣāliḥüñ ṣūreten ve maʿnen cinsdür ve ikinci ḳısm maʿnen cinsidür lākin ṣūreten (8) nācinsdür zīrā iʿtibār-ı āḫar ile cins olur [meṡelā āb u nān gibi ki ṣūretā insān ile cins degüldür ammā [P47a] iʿtibār-ı āḫarla (9) cins olur] ve bu nevʿ-i insānda daḫı bulınur meṡelā bir kimse hey'āt-ı ṣulaḥāda ve evliyāda degül belki ʿavām şeklinde (10) ammā maʿnevī evliyā vü ṣulaḥāya ḳābiliyyeti iʿtibārıyıla anlara cinsdür ve bundan ẕevḳ ḥāṣıl olur ammā merdūd olan ḳısm-ı ṡāliṡ (11) ṣūreten cins ve maʿnen nācins olanlardur meṡelā nān şeklinde zehr ve iḥsān şeklinde olan ḳahr ve insān şeklinde (12) olan ḥayvān ve ehl-i ʿirfān hey'etinde olan aṣḥāb-ı ṭuġyān gibi pes maʿnā-yı beyte gelelüm bu ḳısm-ı ṡāliṡe (13) işāret idüp buyururlar ki *eger bizüm ẕevḳımuz nācins-i ḥaḳīḳīden ola meger ol cinse müşābih ola ṣūreten bu mülābese* (14) *ile andan daḫı ḥaẓẓ olınur ve ẕevḳ alınur ammā bu ẕevḳ muʿteber ü bāḳī degüldür* zīrā bu ẕevkuñ sebebi ve menşe'i (15) müşābehetdür

(907) Meṡnevī

An ki mānendest bāşed ʿāriyet

ʿĀriyet bāḳī nebāşed ʿāḳıbet

Ve ol nesne ki müşābehetdür ʿariyet (16) ü ʿarż oldı ʿāriyet ü ʿarż ise ʿāḳıbet bāḳī ḳalmaz pes bir şeyʾüñ sebebi zāyil olıcaḳ müsebbeb daḫı mevcūd olmaz (17) pes bu ḫuṣūṣa bir ḳaç mes̱el īrād idüp buyururlar ki

(908) Mes̱nevī

Murġrā ger ẕevḳ āyed ezṣafīr

Çünki cins-i ḫod neyābed şud nefīr

(18) Murġa eger ṣafīrden ẕevḳ gele kendü cinsini [bulmaya nefret idici olur ve yāḫud dām-ı belāya giriftār (19) olmaġıla feryād u fiġān ḳılur yaʿnī mes̱elā eger murġa zevḳ gele kendü cinsi] āvāzı gibi olan ṣafīr-i ṣayyāddan çünki (20) bu āvāza firīfte olup gelse kendü cins bulmasa nefret idici olur devām belāda ḳalur

(909) Mes̱nevī

Teşnerā ger ẕevḳ āyed ezserāb (21)

Çün resed dervey gurīzed cūyed āb

Ve bir mis̱āl-i āḫar daḫı budur ki bir teşneye eger serābdan ẕevḳ gelür (22) āba müşābih olduġıyiçün çünkim ol serāba teşbīh ola āb şekli andan ḳaçar ol teşne yine ṭaleb-i āb eyler pes müteşeyyıḫ (23) olan keẕẕāblar ve müddeʿī olan nāṣuvāblar daḫı *keserābin biḳīʿatin yeḥsebuhu'ẓ-ẓamʾānu māʾen ḥattā iẕā cāʾehu lemyecidhu şeyʾen*[1007] ḳaçan ṭullāb-ı (24) āb-ı ḥayāt-ı ḥaḳīḳī olanlar bunları ḥaḳīḳat ẓann eyleyüp defʿ-ı ʿaṭş içün bunlara kemāl-i taʿayyünle teveccüh eyleseler (25) bunlaruñ teşneligi ziyāde olup āb-ı murāda vāṣıl olamazlar ve kendüleri serāb-ı cehāletden ve derece-yi ġaflet ü belāhetden (26) ḫalāṣ ḳılamazlar

(910) Mes̱nevī

Muflisan ger ḫoş şevend ezzerr-i ḳalb

Līk an rusvā şeved derdār-ı ḍarb

Bu ḫuṣūṣda (27) bir mis̱al-i āḫar daḫı budur ki müflis olan ṭālibler egerçi ḫoş olurlar ḳalb altundan lākin ol zerr-i ḳalb gibi olan [A99b] (1) müzevvirler rüsvāy olurlar dārü'ḍ-ḍarb-ı ḥaḳīḳatde yaʿnī ḥużūr-ı ʿİzzetde

(911) Mes̱nevī

Tāzer-endūdīt ezreh ne'fkened

Tā ḫayāl-i kej turā çi ne'fkened

[1007] "..Onların amelleri, ıssız çöllerdeki serap gibidir ki susayan onu su zanneder; nihayet ona vardığında orada herhangi bir şey bulamamış olur.." (Nûr, 39)

(2) Zinhār ey ṭālib tā zer-endūdelik seni ṭarīḳ-ı Ḥaḳdan girü bıraḳmaya ve bāṭıl u egri ḫayāl seni ġaflet ü cehālet (3) ḳapusına atmaya

(912) Meṣnevī

EzKelīle bāz ḫᵛān an ḳıṣṣarā

Ve'nder an ḳıṣṣa ṭaleb kun ḥiṣṣerā

Kelīle vü Dimne-nām kitābdan bu ḳıṣṣayı (4) girü oḳu ol ḳıṣṣadan ḥiṣṣe ṭaleb eyle ki murād ḥiṣṣedür ki ol **Kelīle vü Dimne** [bir kitābdur ki Dābişlīm (5) Ḥekīm anı elsine-yi ḥayvānatdan ḥikāyet eylemek üzre taṣnīf eylemişdür lisān-ı Türkīde Hümāyūn-nāme ol üslūb üzredür (6) ki anuñ tercümesidür imdi ol ḳıṣṣa nedür dir iseñ o Kelile vü Dimnede mesṭūr olan ḳıṣṣa budur ki maʿal-hiṣṣe (7) saña tafṣīl ü beyān idüb buyururlar]

Beyān-ı tevekkul ve terk-i cehd guften-i naḫcīrān beşīr[1008]

(913) Meṣnevī

Ṭāyife-y naḫcīr dervādī-yi ḫᵛaş (8)

Būd şān ezşīr dāyim keşmekeş

Vādī-yi ḫoşda naḫcīr-i ṭāyife-yi ḥayvānātdan ṣayda (9) münāsib olan bir ṭāyife bir laṭīf vādīde naḥcīrāna arslandan münāzaʿa vü ıżṭırāb var idi dāyim [naḫcīr ṣayd (10) u şikār maʿnāsınadur]

(914) Meṣnevī

Bes ki an şīr ezkemin der mīrubūd

An çirā bercümle nāḫoş geşte būd

Ziyāde ki (11) ol şīr puṣudan naḫcīrleri ḳapardı [böyle dinse dahi vechden hāli degildür ki ol şīr kemīnden nahcīrān-ı (12) bisyār ḳapardı] ol otlaḳ cemīʿisinüñ üzerine nāḫoş olmış idi

(915) Meṣnevī

Ḥīle kerdend āmedend īşan beşīr

K'ezvaẓīfe mā turā dārīm sīr (13)

Ol naḫcīrler şīre didiler ki vaẓīfeden biz seni ṭoḳ ṭutaruz yaʿnī (14) yevmī vaẓīfe taʿayyün idelüm

(916) Meṣnevī

Cuz vaẓīfe derpey-i ṣaydī miyā

Tā negerded telḫ bermā in giyā

[1008] "Hayvanların aslana güvenmesi ve çalışmayı terk etmek istemesi beyanındadır"

[Sana murāduñ olduġı (15) miḳdār] taʿyīn olınan vaẓīfeden ġayrı bir ṣayd ardınca gelme tā bu merʿā vü giyā bizüm üzerimüze telḫ ü nāḫoş olmaya (16)

Cevāb geşten-i şīr naḫcīrānrā ve fāyide-yi cehd guften[1009]

(917) Meşnevī

Guft ārī ger vefā bīnem ne mekr

Mekrhā bes dīdeyem ezZeyd u Bekr

(17) Şīr anlara eyitdi belī didügüñüz söz maḳbūldur eger vefā görem mekr ü ḥile görmeyem **Zeyd ü Bekr**den zīrā (18) çoḳ ḥīle vü mekrler görmüşemdür iḥtimāldür ki siz daḫı bir mekre şurūʿ idesüz

(918) Meşnevī

Men helāk-ı fiʿl u mekr-i merdumem (19)

Men gezīde-y zaḫm-ı mār u kejdumem

Ben ḫalḳuñ fiʿl ü mekrinden helākem ben mār u ʿaḳrebüñ ışırılmışıyam yaʿnī mār (20) u ʿaḳreb-i ṭabīʿatde olan kimselerden çoḳ żarar görmişem

(919) Meşnevī

Merdum-i nefs ezderūnem derkemīn

Ezheme merdum beter dermekr u kīn (21)

Derūnumda puṣuda olan nefs merdumi bañā mekr ü kīn eylemede cemīʿ-i ḫalḳdan ḳabīḥrek ve (22) żararlurekdür nitekim bu ḥadīs̱-i şerīf bu maʿnāya delālet ider ḳāle ʿāleyhi's-selām *aʿdā ʿaduvvike nefseke'l-letī* (23) *beyne cenbeyke*[1010]

(920) Meşnevī

Gūş-ı men lāyuldaġu'l-mu'min şinīd

Ḳavl-i Peyġam-ber becān u dil guzīd

Naḫcīrāna didi ki ey vuḥūş (24) benüm ḳulaġum *lāyuldaġu'l-mu'min* ḥadīs̱ini gūş itdi ve Peyġam-berüñ ḳavlini cān u dille ḳabūl itdi (25) nitekim **Aḥmed ve Ebū Dāvūd ve Ebū Hureyre**den ve **İbn Māce**den **Bin ʿÖmer**den bu ḥadīs̱-i şerīfi rivāyet iderler ḳāle ʿaleyhi's-selām (26) *lāyuldaġu'l-mu'minu mincuḥrin vāḥidin merreteyni*[1011] yaʿnī mü'min yeldaġ olmaz bir delükden yaʿnī mü'min ʿāḳıl bir maḥalden ki (27)bir kerre żarar göre tekrār yine kendüye żarar gelen yire uġramaz ve ol maḥalden bir daḫı miḥnet-

---

[1009] "Aslanın hayvanlara cevap vermesi ve çalışmanın faydasını anlatması"

[1010] "Düşmanınızın en kuvvetlisi, içinizde bulunan nefsinizdir." (Gazzâlî, İhyâ, III/4; Aclûnî, Keşfü'l-Hafâ, I/143; Münâvî, Künûzü'l-Hakâyık, I/32-33.) Bkz. Ali Yardım, age, s. 146-147.

[1011] "Mümin bir delikten iki yara almaz."

zede ḳalmaz [A100a] (1) [zirā ki mısraʿ *men cerrabe'l-mucerribu ḥallet bihi'n-nedāmeti*dür *ledġ* ʿaḳreb ü yılān vesāyir-i haşerāt ṣoḳmasına dirler ve *cer* (2) fetḥ-i cīmile ʿaḳārib u ḥayvānuñ ve sāyir-i mūẕī leddāġlaruñ sūrāḫlarıdur]

Tercīḥ nihāden-i naḫcīrān tevekkülrā (3) bercehd ü iktisāb[1012]

(921) Meşnevī

Cümle guftend ey ḥakīm bāḫaber

El-ḥaẕer daʿ leyse yuġnī ʿanḳader

Cümle naḫcīrler aslana eyitdiler (4) o ḫaberdār olan ḥakīm-i ḥaẕeri terk eyle zīrā ḥaẕer ḳaderden ġınā vü fāyide virmez ***kemā ḳāle ʿaleyhi's-selām daʿi-l hazer feinne'l-*** (5) ***ḥaẕere lāyuġnī ʿani'l-ḳaderi***[1013] yaʿnī ḥaẕeri terk eyle zīrā ḥaẕer ḳaderden muġnī olmaz zīrā *el-muḳadderu kāʾinun ve ceffe'l-kalemu bimā huve* (6) *kāʾinun*[1014] ***ve innā kullu şeyʾin ḫaleḳnāhu biḳaderin ve kullu şeyʾin feʿalūhu fī'z-zubur***dur[1015] ve bunuñ ems̱āli [P47b] āyāt u aḫbāruñ nihāyeti yoḳdur hemān ʿabde lāzım (7) olan teslīm ü rıżādur ġayrı çāre yoḳdur

(922) Meşnevī

Derḥaẕer şūrīden-i şūr u şerest

Rev tevekkul kun tevekkul bihterest

(8) Ḳaderden ḥaẕer eylemekde şūr u şerrüñ perīşānlıgı vardur *şūrīden* bunda perīşān maʿnāsına istiʿmāl olınur yüri (9) cemīʿ-i ḫuṣūṣda Ḫudāya tevekkül eylemege tevekkül iyürekdür zīrā tevekkülde ḳażā vü ḳaderde teslīm olmaḳ bulınur ammā kesb ü mücāhede de nevʿan (10) ḳażāya eylemek olur nitekim buyururlar

(923) Meşnevī

Bāḳażā pençe mezen ey tund u tīz

Tā negīred hem ḳażā bātū sitīz

Każāyıla (11) pençe urma ey tünd ü tīz yaʿnī mütehevvir ü ġażablu kimse tā ḳażā daḫı senüñle ʿinād ḫuṣūmet ṭutmaya

(924) Meşnevī

Mürde bāyed būd pīş-i ḥukm-i Ḥaḳ(12)

Tā neyāyed zaḫm ezRabbi'l-felaḳ

[1012] "Hayvanların tevekkülü çalışmaya tercih etti."
[1013] "Korku ve çekingenliği bırak. Zira tedbir takdiri değiştirmez."
[1014] "Takdir edilen olacaktır, kalem olacağa göre dürülmüştür."
[1015] "Gerçekten biz, her şeyi bir ölçü ve dengede yarattık… İşledikleri her şey ise kitaplarda kayıtlıdır." (Kamer, 49, 52)

Bende Ḥaḳ Teʿālā̱nuñ ḥükmi öñinde mürde olmaḳ gerek ke'l-meyyiti beyne yedeyi'l-ġassāli[1016] tā mübdiʿ-i (13) kāyināt ve maẓhar-ı maḫlūḳāt olan Rabbu'l-felaḳdan zaḫm gelmeye zīrā mücerred kimseye iʿtimād ḳılmaḳ ve tevekküli tārik olmaḳ ve Ḥażret-i (14) Ḥaḳḳuñ ḳażāsına muʿāraża ḳılmaḳ gibidür ve anuñile muḳābele idüp pençe urmaḳ gibidür pes Ḥażret-i Ḥaḳḳa tevekkül ḳılmayan (15) ve anuñ ḳażāsına bir rıżā virmeyen kimseye ʿāḳıbetu'l-emr zaḫm u ḳahr gelmek ve bir belāya helāk olmaḳ muḳārrerdür

Tercīh nihāden-i (16) **şīr cehd u iktisābrā bertevekkul u teslīm**[1017]

(925) Meṡnevī

Guft ārī gertevekkul reh-berest

İn sebeb hem sunnet-i Peyġam-berest

(17) Arslan naḫcīrlere eyitdi neʿam eger tevekkül-i sālike reh-ber ü delīldür ki Cenāb-ı Ḥaḳḳa irişdürür bu sebeb ki murād cehd (18) ü iktisābdur hem **Peyġam-ber Ḥażreti**nüñ ʿādeti ve sünnetidür bu maḥalde şīrden murād cehd ü iktisāb bītevekkül üzre tercīḥ ḳılan (19) ve esbāb u sāyile mütemessik olan ṭāyifedür ki anlaruñ ḥüccetleri budur ki ẕikr buyururlar

(926) Meṡnevī

Guft Peyġam-ber beāvāz-ı bulend (20)

Bātevekkul zānū-yı uştur bubend

Bu ḥadīṡ-i şerīf işāret buyururlar **Muʿāẕ bin Cebel Ḥażretleri** rivāyet iderler bir gün (21) bir kimse **Ḥażret-i Resūl**e gelüp eyitdi yā **Resūlallāh** devenüñ zānūsı baġlayup anuñ ḥıfẓında iḥtiyāṭ ḳılmayam mı (22) ve yā ḫod muṭlaḳu'l-ʿinān ḳoyurup Ḫudāy-ı Teʿālā̱dan mütevekkil olayum mı ḳāle'n-Nebiyyü ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem *aʿḳil baʿīreke ṡumme tevekkel* (23) *ʿālellāhi*[1018] yaʿnī Peyġam-ber Ḥażretleri āvāz-ı bülend ile didi Allāha tevekkül eylemekle devenüñ dizini baġla tevekkül eylemekle cehd ü ihtimāmı (24) cemʿ eyle mücerred ḳalup cehdi terk eyleme dimek olur

(927) Meṡnevī

Remz-i el-kāsib ḥabībullah şinev

Eztevekkul dersebeb kāhil meşev

[1016] "Gassâlin elindeki meyyit gibi."
[1017] "Aslanın çalışmayı ve kazanmayı tevekkül ve teslime tercşh etmesi"
[1018] "Önce deveni bağla, sonra Allah'a tevekkül et."

(25) Ey mücerred teşebbüs̱ ḳılan kimse *el-kāsibu ḥabībullāh*[1019] ḥadīs̱inüñ remzini işit ve bu ḥadīs̱le ʿamel idüp sen daḫı (26) bir iş it tevekkülden ötüri sebeb ḫuṣūṣında kāhil u ḳāṣır olma maʿnī-yi ḥadīs̱-i şerīf budur ki *kesb idici kimse Allāhuñ* (27) *maḥbūbıdur* yaʿnī sevgülü ḳulıdur dimek olur

Tercīḥ nihāden-i naḫcīrān tevekkulrā berictihād[1020]

(928) Mes̱nevī

Ḳavm guftendeş ki kesb ezżaʿf-ı ḫalḳ [A100b] (1)

Luḳma-yı tezvīr dan miḳdār-ı ḥalḳ

Bu beyānda ḳavmden murād tevekküli cehd ü iktisāb üzre tercīḥ ḳılan ve ṭarīḳ-ı tevekküle ẕāhib (2) olan ṭāyife ol ḳavm kesb ü ictihādı efḍal görüp eyitdiler ki kesbi ḫalḳuñ żaʿfından her birinüñ ḥalḳı miḳdārı (3) tezvīr ü ḥīle loḳması bil yaʿnī kesb ü saʿy nefsüñ ḥīle vü tezvīrinden ḫālī degüldür gūyā bir loḳma-yı tezvīrdür ki ḥarīṣ (4) olanlaruñ boġazı miḳdārı olur yaʿnī ḥırṣ ne miḳdār ise kesb ü kāra saʿyi daḫı ol ḳadar olur

(929) Mes̱nevī

Nist kesbī eztevekkül ḫūbter (5)

Çist ezteslīm-i ḫod maḥbūbter

Ḥaḳ Teʿālā̱ Ḥażretine mütevekkil olmadan ḫūbter bir kesb yoḳdur ki *ve men yetevekkel ʿalallāhi* (6) *feḥasbuhu*[1021] buyurmışdur ve daḫı *ve ʿalallāhi fe'l-yetevekkeli'l-muʾminūn*[1022] müʾminlere emr ḳılmışdur teslīmden ḫod merġūb u maḥbūbrek (7) nedür yaʿnī Ḥażret-i ḥaḳa emrüñi tefvīż ü teslīm eylemekden maḥbūbter bir ḫaṣlet yoḳdur anuñçün **Ḥażret-i Ḥabīb-i Ekrem** ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem (8) her gice yatduġı vaḳtde *Allāhumme eslemtu nefsī ileyke ve fevveżtu emrī ileyke ve'l-ceʾet ẓahrī ileyke*[1023] dirlerdi

(930) Mes̱nevī

Bes gurīzend ezbelā sūy-ı belā (9)

Bes cehend ezmār sūy-ı ejdehā

[1019] "Çalışıp kazanan Allah'ın sevgilisidir."
[1020] "Hayvanların tevekkülü çalışmaya tercih etmesi"
[1021] "Kim Allah'a güvenirse O, ona yeter." (Talak, 3)
[1022] "Müminler, yalnız Allah'a dayanıp güvensinler." (Âli İmrân, 122)
[1023] "Allahım, nefsimi sana teslim ettim, işimi sana dayandırdım, sırtımı sana yasladım."

Bu ḫalḳ belā (10) cānibine çoḳ ḳaçarlar çoḳ kimseler māderden ejderhā cānibine şıçrārlar mes̱elā tevekkül zaḥmetinden ejderhā gibi ṣaʿb olan kār u kesbe nice sene giriftār olurlar (11)

(931) Mes̱nevī

Ḥīle kerd insān u ḥīleş dām būd

An ki can pindaşt ḫūn-āşām būd

İnsān-ı derdmend murād-ı nefsīnüñ ḥuṣūlı içün ḥīle (12) eyledi ve kesb-i enbiyānuñ ḫaṣlet ü sünnetidür diyü tevekküli ḳoyup esbāba temessük anuñ ḥīlesi kendüye dām u ḳayd (13) oldı ol nesne cān ḳıyās itdi ḳan içici oldı

(932) Mes̱nevī

Derbubest u duşmen ender ḫāne būd

Ḥīle-yi Firʿavn z'īn efsāne būd (14)

Ġāfil insān ʿaduvdan ḫalāṣ içün belā vü ʿinād ḳapusını kesb-i ġınā itmekle bağladı (15) ḥāl bu ki düşmen ḫānede idi yaʿnī aʿdā-yı ʿaduvv olan nefsi ve kendüye ḳarīn olan şeyṭānı ammā cebri derūnda sākin (16) ü āsūde idiler pes bunlar cümle aʿdādan ażarr iken insān bu ʿaduvları ḫāne-yi derūnında ḳoyup faḳr u belā çekilecek ḳapuları sedd eyler egerçi ġınā vü s̱ervetile bu (17) ḳapuları beyān ve ḫāne yoḳ ki şeyṭān anuñ bünyād-ı dīn ü āḫıretin yaḳar (18) **Firʿavn** ḥīle vü mekri bu efsāneden oldı yaʿnī ḳuyıyı bağlayup düşmen ḫāne içre olmaḳ ḳabīlinden olan efsāne (19) oldı

(933) Mes̱nevī

Ṣad hezāran ṭıfl kuşt an kīne-keş

V'an ki ū mīcüst ender ḫāneeş

Ol intiḳām idici ve kīne çekici (20) yüz biñ ṭıflı depeledi ve ol kimseyi ki ol **Firʿavn** isterdi anuñ ḫānesinde idi yaʿnī **Firʿavn-ı laʿīn** enbiyā-yı **Benī İsrāʾīlī** (21) devletinüñ düşmeni eylesün diyü ḳatl eyledi ḥāl bu ki **Ḥażret-i Mūsā** ʿaleyhi's-selām kendü ḫānesinde ṣalup pederinden (22) māderi raḥmine vāṣıl oldı ve baʿde't-tevellüd deryā-yı **Nīl** anı **Firʿavn**uñ sarāyına ḳarīb sāḥile ilḳā eyledükde *fe'l-teḳaṭahu* (23) *āle Firʿavne liyekūnelehum ʿaduvven ve ḥazenen*[1024] āyetinüñ ṭabḳınca anuñ ehli ol **Mūsā**yı aḫẕ idüp *ḳurretu ʿaynun lī ve leke innī*[1025] (24) ḫānelerinde beslediler üçünci cildde bu ḳıṣṣa mufaṣṣalan meşrūḥ olmışdur

(934) Mes̱nevī

[1024] "Nihayet Firavun ailesi onu yitik çocuk olarak (nehirden) aldı." (Tevbe, 92)
[1025] "Benim ve senin için göz aydınlığıdır!" Kasas, 9

Dīde-yi mā çün besī ʿillet derust (25)

Rev fenā kun dīde ḫod derdīd-i dust

Bizüm gözimüz çünkim anda çoḳluḳ ʿillet vardur ki görmede ve bir şeyʾüñ ḥaḳīḳatini (26) bilmede ḫaṭā vü ḫalelden ḫālī degüldür yüri sen kendü görmegi dostuñ görmesinde maḥv u fānī eyle tā kim senüñ naẓaruñ senden (27) maḥv ola ve aña bedel dostuñ naẓarı sende ẓuhūra gele tā ġalaṭ u ḫaṭā görmeden beri olasın

(935) Mes̱nevī

Dīd-i mārā dīd-i ū niʿme'l-ʿivaż [A101a] (1)

Yābi ender dīd-i ū küllī ġaraż

Bizüm gözimüze anuñ görmesi niʿme'l-ʿivażdur yaʿnī dostuñ naẓarı ve başarı bizüm naẓarımuzuñ (2) yiri **[P48a]** ne güzel ʿivażdur ol Ḥażretüñ naẓarında küllī maḳṣūdı bulursun ve ġalaṭ u ḫaṭā görmeden pāk u ʿārī olursun (3) pes kendü irādet ü ḳudretüñi ve ārzū vü meşiyyetüñi ve'l-ḥāṣıl bi'l-külliyye beşeriyyetüñi ol Ḥażretüñ irādet ü ḳudret ve muḳteżiyyāt u meşiyyetinde (4) maḥv eyle ve ṭıfl ṣaġīrdür kebīrini her vechile vekīl ittiḫāẕ idüp aña temessük ü tevekkül eyledügi gibi ve **Ḥażret-i Nebī** ***İlāhī*** (5) ***ıklıʿnī kilāʾeʾṭ-ṭıfliʾṣ-ṣaġīr***[1026] didügi gibi sen daḫı böyle diyüp ol Ḥażreti kendüñi vekīl ittiḫāẕ eyle ve kār u (6) kesbüñe ve ṣanʿat u ḳudretüñe iʿtimād eylemegi terk eyle tā cemīʿ-i meʾūnetüñ bīzaḥmet ü meşaḳḳat ḥāṣıl ola

(936) Mes̱nevī

Ṭıfl tā gīrā vü tā pūyā nebūd (7)

Merkebeş cüz gerden-i bābā nebūd

Mes̱elā ṭıfl mādām ki ṭutıcı ve yilici olmadı [yaʿnī tā ḳuvvet ü ḳudrete vuṣūl (8) bulmadı ol ṭıfluñ merkebi babasınuñ boynından ġayrı olmadı] zīrā ol ṭıfl bābāsını cemīʿ-i umūrında vekīl-i muṭlaḳ (9) ittiḫāẕ idüp kendüyi aña teslīm ḳılmışdur ol daḫı aña vekīl olmışdur ***fe't-teḫiẕhu vekīlen***[1027] āyetinüñ ḥasebince sen daḫı (10) rabbüñi vekīl-i muṭlaḳ ittiḫāẕ eyle tā seni rızḳ içün girü pūyā olmadan ḫalāṣ idüp kenzün lāyefnāya vāṣıl ide (11)

(937) Mes̱nevī

Çün fażūlī geşt u dest u pā nümūd

Derʿanā üftād u derkūr u kebūd

[1026] "İlahi, küçük bir çocuğu koruyup gözettiğin gibi beni de koru!"

[1027] "Öyleyse yalnız O'nun himayesine sığın." (Müzzemmil, 9)

Çünkim ṭıfl bir fażūl oldı ḳavsī (12) vü gustāḫ olup el ayaḳ gösterdi zaḥmet ü belāya ve kūr u kebūd olmaġa düşdi *kūr u kebūd* arada ḳalmaġa (13) dirler bunda maḳṣūddan baʿīd ü ġāfil olmaġa düşdi dimek olur pes kendüyi müstaḳillen ṣāḥib-i ḳuvvet ü ḳudret (14) bilüp erzāḳ cānibine himmet ü ḥareket ḳılmaḳ sebeb-i zaḥmet ü meşaḳḳat olur ammā bu cümleyi terk idüp tevekkül ṭarīḳına (15) gidüp Ḥażret-i Ḥaḳḳı cemīʿ-i umūrında vekīl ittiḫāẕ eylemek bāʿis̱-i rāḥat ve mūṣıl-ı niʿmet ü saʿādet olur

(938) Mes̱nevī

Cānhā-yı ḫalḳ pīş ezdest u pā (16)

Mīperīdend ezvefā ender ṣafā

Ḫalḳuñ cānları dest ü pādan evvel yaʿnī cevāriḥle taṣarruf (17) u ʿamel ḳılmazdan muḳaddem ʿālem-i ervāḥda vefā mertebesinden ṣafā mertebesine (18) ecniḥa-yı rūḥāniyye ile uçarlardı

(939) Mes̱nevī

Çün beemr-i ihbiṭū bendī şudend

Ḥabs-i ḫaşm u ḥırṣ u ḫarsendī şudend

(19)***İhbiṭū***[1028] emriyile muḳayyed ü maḥbūs oldılar yaʿnī mertebe-yi [ervāḥ]dan ʿālem-i ecsāma nüzūl eyleñ diyü Ḥaḳ Teʿālā̱nuñ emriyile (20) ervāḥ-ı meʾmūr oldılar ve bu ʿālem-i ecsāma geldiler ḫaşm u ḥırṣa ve ḳanāʿat u ḳıllete ḥabs oldılar

(940) Mes̱nevī

Mā ʿıyāl-ı Ḥażretīm u şīr-ḫᵛāh (21)

Guft el-ḫalḳu ʿıyālun lillāh

Biz Ḥaḳ Teʿālā̱nuñ ʿıyāliyüz ve andan süt ṭaleb idiciyüz yaʿnī biz Ḥaḳ Teʿālā̱nuñ (22) ʿıyāli gibiyüz ve andan ġıdā vü ḳuvvet-i ebedānemüzi isteyiciyüz nitekim bir kimsenüñ ehl ü ʿıyāli nafaḳa vü kisvelerin ve ḳuvvet ü (23) ġıdāların ol kimseden ṭaleb iderler ve ol kimsenüñ üzerine bunlaruñ rızḳını virmek lāzımdur keẕālik cemīʿ-i devābb (24) u ḥayvānātuñ rızḳını Allāh üzre virmek lāzımdur kemā ḳālellāhu Teʿālā̱ ***ve mā mindābbetin fi'l-arżi illā ʿalallāhi rızḳuhā***[1029] (25) bu cihetden ḫalḳ ʿıyāl gibidür nitekim Peyġam-ber Ḥażretleri ḫalḳ Allāhuñ ʿıyālidur didi bu ḥadīs̱-i şerīfe işāret (26) buyururlar ki **Ebū Hureyre Ḥażretleri**nden mervīdür ḳāle ʿaleyhi's-selām ***el-ḫalḳu ʿıyālullāh feuḥibbu ḫalḳahu ileyhi uḥibbuhum lıʿıyālihi***[1030] (27) ciyād ceyyidüñ cemʿi olduġı gibi [ʿıyāl daḫı kesr-i ʿaynıla kitāb vezni üzre *ʿayyili*ñ cemʿidür ki ehl ü evlād

[1028] "O halde şehre inin." (Bakara, 61)
[1029] "Yeryüzünde yürüyen her canlının rızkı, yalnızca Allah'ın üzerinedir." (Hûd, 6)
[1030] "Halk Allah'ın ailesi gibidir. Halkın içinden en sevimlileri ise, evine merhametli olanlardır."

maʿnāsınadur [A101b] (1) erkek ve dişiye şāmildür ve ʿayile Luġat-ı Hezīlede dervişe dirler ve ʿayile faḳīr olmaġa dirler ve ʿāyil faḳīr (2) ü muḥtāca dirler]

(941) Meṡnevī

An ki ū ezāsman bāran dihed

Hem tuvāned k'ū ziraḥmet nan dihed

Ol Allāh ki āsmāndan o bārān virür (3) kim sebeb-i erzāḳdur hem ḳādirdür ki ol Allāh raḥmet ü iḥsānından bendelerine bīkesb nān vire çünkim ḳażiyye böyle olduġı (4) muḳarrer olıcaḳ tevekkül eylemek evlā olur pes zeyl-i tevekküle temessük iden ṭāyife ʿaḳlī vü naḳlī olan muḥabbetlerin iẓhār eyledilerse (5) nevbet kesb ü ictihādı efḍal ü evlā gören şīr nihāde döñüp bunlaruñ muḳaddemātın teslīm eyledükden ṣoñra kesb ü ictihāduñ (6) fażīletine delālet eyleyen berāhīn ü delāyilin söylemege başladı

Tercīḥ nihāden-i şīr cehdrā bertevekkül[1031] (7)

(942) Meṡnevī

Guft şīr āri velī Rabbu'l-ʿibād

Nerdubānī piş-i pāy-ı mā nihād

Arslan bunlara eyitdi belī gerçek söylersüz Ḥaḳ Teʿālā (8) Ḥażretleri bīkesb ü bīsebeb bendelerine rızḳ virmege ḳādirdür ve lākin cemīʿ-i ʿibāduñ mālik ü mürebbīsi bizüm ayaġımuz (9) öñine bir nerdübān ḳodı ki andan murād esbāb-ı ṣūrīdür nitekim nerdübānsız bir ʿālī mevżıʿa bir kimse çıḳamaz keẕālik (10) ṣūrī vü maʿnevī bir ʿālī mertebeye vesīle sebebsiz iremez pes bir yüksek yire çıḳmaġa bir nerdübān (11) niçe lāzım oldıyısa bir mertebeye irmege bir sebebi teşebbüṡ eylemek ile lāzım geldi

(943) Meṡnevī

Pāye pāye reft bāyed sūy-ı bām (12)

Hest cebrī būden ancā ṭamʿ-ı ḫām

Ṭam cānibine pāye pāye itmek gerek bāmdan murād her murād u merām olan şeydür (13) pes ḳaçan maḳṣūd u merāma teveccüh itseñ bir sebebe taʿalluḳ idüp tedrīcile gitmek lāzım olur ve bu tepeden (14) cebrī olmaḳ ṭamʿ-ı ḫām u bīhūde merāmdur yaʿnī bu dünyāda saʿy u kesbi terk ḳılmaḳ ve cebrī olup bīkesb (15) ü bīsebeb Ḥaḳ Teʿālā beni eger dünyevī ve eger uḫrevī maḳṣūda ve murāduma īṣāl eyler dimek ḫām-ı ṭamʿ ve ḫayāl-i (16) bāṭıldur neʿam dünyā ḫuṣūṣında terk-i esbāb itmek ve tevekkül ṭarīḳına gitmek cemīʿ-i enbiyā vü evliyānuñ sünnet ü ṭarīḳatlarıdur (17) ki müsteḥibb ü

[1031] "Aslanın çalışmayı tevekküle tercih etmesi"

memdūḥdur ve āḫıret ḫuṣūṣında tevekkül itmek ve terk-i esbāb ü iktisāb ṭarīḳına gitmek cumhūruñ (18) ittifāḳı üzre mezmūm u maḳdūḥdur belki dünyā ḫuṣūṣında tevekkül ḳılasın ve āḫıret ḫuṣūṣında müctehid ü müktesib (19) olasın ki sünnet-i ṭarīḳat budur

(944) Meşnevī

Pāy dārī çun kunī ḫodrā tu leng

Dest dārī çun kunī pinhan tu çeng (20)

Ayaḳ ṭutarsın kendüñi niçe leng eylersün el ṭutarsın pençe ki sen niçün pinhān eylersün bu elden ve ayaḳdan murād kesb eylemekdür zīrā ḥakīm-i muṭlaḳ (21) [bu elden ve ayaḳdan murād kesb eylemekden zīrā Ḥakīm-i muṭlaḳ bu eli ve ayaġı ʿibādına] anuñçün virdi ki ʿamel (22) ideler

(945) Meşnevī

Ḫᵛāce çün bīlī bedest bende dād

Bīzeban maʿlūm şud ūrā murād

Meşelā efendi [çünki bendesinüñ eline (23) bir bil virdi zebān u meḳālsız ol bendeye murād maʿlūm oldı ki lisānü'l-hāl enṭıḳu mine'l-lisāni'l-ḳāldür (24)

(946) Meşnevī

Dest hemçün bīl işārethā-yı ust

Āḫır endīşī ʿibārethā-yı ust

Keẕālik bil gibi ol Allahuñ işāretleridür (25) yaʿnī Allāh Teʿālā] bendesine maḳāl u kelāmsız el virdi bu insānda olan el ol ḫᵛācenüñ bendesine bīmaḳāl (26) virdügi **[P48b]** bil gibidür ol Allāh cānibinden işāretdür ki bende anuñıla kesb ü kār eyleye ʿāḳıbet fikr idicek (27) ol Allāhuñ ʿibāretleridür yaʿnī āḫıret kārı fikr idici ve netīce cevāriḥ-i aʿmāli idrāk eyleyici ʿaḳl ol Allāhuñ **[A102a]** (1) ʿibādet ü kelimātı gibidür zīrā fikr ü endīşe kelām-ı nefsī ḳabīlindendür çünkim bir bendeye Ḥaḳ Teʿālā ʿāḳıbet-endīş (2) bir ʿaḳl u fikret-revzī ḳıla keennehu aña ḥaḳīḳat-ı ḥāli ve netīce vü mālı lisān-ı maʿnevī ile taḳrīr ü taʿbīr eylemiş olur (3) ey bende sen bu cevārīḥi bu aʿmāl-ı uḫrevī içün ṣarf eyle diyü söylemiş olur

(947) Meşnevī

Çün işārethāṣrā bercan nihī (4)

Dervefā-yı ān işāret can dihī

Çünkim ol Allāhuñ işāretlerini cānuñ üzre ḳoyasın yaʿnī dest ve yā sāyir-i (5) cevāriḥ ü aʿżāyile işāret olınan kārı cān u dille ḳabūl idesin ol işāretüñ vefāsında cānuñı viresin (6) yaʿnī ol işāret içün vefā eylemek ḫuṣūṣında cān u tenüñi bezl ḳılasın

(948) Meşnevī

Pes işārethāş esrāret dihed (7)

Bār berdāred zitū kāret dihed

Pes saña ol Allāh esrār işāretlerin virür ve seni keşf ü şuhūd mertebesine irgürür senden (8) bār-ı külfet ü meşaḳḳatı ḳaldurur ve saña kār u taṣarruf virür

(949) Meşnevī

Ḥāmilī maḥmūl gerdāned turā

Ḳābilī maḳbūl gerdāned turā

Şimdi ki ḥāmil (9) ü s̱iḳal-i ṭāʿat u ʿibādātı mürtekibsün seni maḥmūl eyler yaʿnī buraḳ-ı ʿışḳ u şevḳ üzre süvār eyleyüp külfet ü meşaḳḳatden (10) ve zaḥmet-i beşeriyyetden āzād eyler ve s̱iḳal-i ʿibādātı daḫı refʿ idüp anı saña ʿubūdiyyet eyler elān ḳābilsün yaʿnī anuñ emr ü teklīfini (11) ḳabūl idicisün seni maḳbūl bergüzīde eyler

(950) Meşnevī

Kābil-i emr-i velī ḳāyil şevī

Vaṣl cūyī baʿd ezān vāṣıl şevī

Anuñ(12) emrini şimdi ḳābilsün ḳābil-i emr olursun yaʿnī ol Allāhuñ emrini el-ān ḳabūl eyleyicisün baʿd ḳabūlu'l-ümerānuñ ʿibādına (13) emri söyleyici sen olursun ve irşād eyleyüp *ifʿal hāẕā ev lātefʿal*[1032] keẕā diyü emr ü nehy ḳılursun şimdi vuṣlat-ı İlāhī (14) dilersün baʿde ṭalebi'l-viṣāl vāṣıl olursun ve ol Ḥażrete ittiṣāl ḳılursun viṣāl ü ittiṣālüñ eger taḥḳīkin isteriseñ (15) *Minhācu'l-Fuḳarāda bāb-ı tāsıʿada derece-yi ʿāşirede* ṭaleb eyle

(951) Meşnevī

Saʿy şukr-i niʿmet-i ḳudret buved

Cebr-i tū inkār-ı an niʿmet buved

(16) Senüñ saʿy u mücāhede eylemeñ ḳudret niʿmetinüñ şükri olur yaʿnī ḳudret ü ḳuvvet-i bedeniyye ki nefsu'l-emrde bir niʿmet-i (17) ʿuẓmādur anuñ şükri ʿibādāt u ṭāʿāt cānibine saʿy eylemekdür senüñ cebrüñ ol niʿmete inkār olur maʿa'l-ḳuvveti (18) ve'l-ḳudreti ben mecbūrum ṭāʿata ṭāḳatüm yoḳdur dimeklik ol ḳudret niʿmetine inkār ü küfrān olur pes *ve le'in* (19) *kefertum inne ʿaẕābī leşedīd*[1033] mūcebince küfrān-ı niʿmet olana ol Allāhuñ ʿaẕābı şedīd olur ve ol niʿmet andan gidüp (20) āḫıru'l-emr andan maḥrūm ḳalur

---

[1032] "Bunu yap veya yapma!"

[1033] "Eğer nankörlük ederseniz hiç şüphesiz azabım çok şiddetlidir!" (İbrâhîm, 7)

(952) Meşnevī

Şukr-i ḳudret ḳudretet efzun kuned

Cebr-i ni'met ezkefet bīrun kuned

Ḳudret ni'metinüñ şükri (21) senüñ kudretüñi ziyāde eyler ya'nī *ve le'in şekertum leezīdennekum*[1034] āyetinüñ ḥasebince ve istiṭā'at-ı nefsinde bir ni'metdür (22) anuñ şükri ḳudretüñ yitdükçe ṭā'at-ı mün'imesi ve edā-yı ḫıdmetdür çünkim ḳudret ni'metinüñ şükrin ḳılasın ḳudretüñi (23) efzūn eyler cebr ya'nī elüñden ṭaşra eyler ya'nī ben mecbūram ve mużṭarram diyü ma'a'l-istiṭā'at sa'y u ḫıdmet (24) eyleseñ elüñden ol ḳudret ü istiṭā'at ni'metini izāle eyler 'inde'l-'ulemā cebrden murād selb-i iḫtiyār ve isḳāṭ-ı (25) teklīfāt idüp 'abd cemād menzilesindedür dimekdür ve 'inde'l-evliyā bir sālik ḳable'l-vuṣūl ile'l-kemāl evsaṭ-ı sülūkda (26) sa'y u ictihādı ḳoyup muḳteżā-yı nefsine uyup 'ibādāt u ṭā'ātda tekāsül eylemekdür nitekim bu ma'nāya işāret (27) idüp vasaṭ-ı sülūkda terk-i sa'y u ictihād eyleyen sālike ḫıṭāben buyururlar eger ben **Cebrī** degülem benüm cebrüm nedür **[A102b]** (1) dirseñ

(953) Meşnevī

Cebr-i tū ḫuften buved derreh meḫusb

Tā nebīnī an der u dergeh meḫusb

Ey sālik senüñ cebrüñ yolda uyumaḳ (2) oldı yolda uyuma tā kim der-i ḥaḳīḳati ve dergāh-ı vaḥdeti ḥaḳīḳaten görmeyesin uyuma ya'nī ey sālik senüñ (3) cebrüñ Allāha tevekkül idüp sa'y u kūşişi terk idüp ṭārīḳ-ı Ḥaḳda istirāḥat iḫtiyār itmek ve ḥıfẓ-ı nefsüñ (4) cānibine gitmekdür mādām ki bāb-ı ḥaḳīḳate girmeyesin ve dergāh-ı Ulūhiyyeti görmeyesin istirāḥat eyleme ve ictihād u (5) iktisābı terk ḳılma

(954) Meşnevī

Han meḫusb ey Cebrī-yi bīi'tibār

Cuz bezīr-i an dıraḫt-ı mīvedār

Ey imtiyāzsız kāhil **Cebrī** (6) zinhār uyuma ol meyveler dıraḫtuñ altından ġayrı yirde dıraḫt-ı mīvedārdan murād 'ālim-i Rabbānī olan kāmilüñ (7) vücūdıdur nitekim bu ḥādīs̱-i şerīf daḫı bu ma'nāya delālet ider *'an Şevbān raḍıyallāhu 'anh ḳāle 'aleyhi's-selām* (8) *iẕā laḳītum şeceretun mineşcāri'l-cenneti fa'ḳ'udū fīẓıllihā ve kulū mines̱mārihā ḳālū ve keyfe yumekkinu hāẕā fīdāri dunyānā yā Resūlellāh* (9)*feḳāle 'aleyhi's-selām iẕā laḳītum ṣāḥibe'l-'ilmi feke'ennemā laḳītum şeceretun mineşcāri'l-*

[1034] "Eğer şükrederseniz, elbette size (nimetimi) artıracağım." (İbrâhîm, 7)

cenneti[1035]yaʿnī ey vasaṭ-ı sülūkda ḳalan ve mücāhede vü taḥṣīlde kāhil (10) olan istirāḥat ḳabūl eyleme bāri eger yatursañ ve istirāḥat iderseñ şol maʿārif ü esrār-ı Subḥānī meyve(11)lerinüñ dıraḫtı olan ʿālem-i Rabbānīnüñ taḥt-ı ḥimāyet ü sāye-yi hidāyetinde istirāḥat eyle

(955) Mes̱nevī

Tā ki şāḫ-efşan kuned her laḥẓa bād (12)

Berser-i ḫufte birīzed nuḳl u zād

Tā kim her laḥẓa bād şāḫ-efşān eyleye [yaʿnī tā kim bād-ı raḥmet ve riyāḥ-ı ʿināyet (13) her laḥẓa ol dıraḫt-ı mīvedārı şāḫ-efşān u aġṣān şecereyi taḥrīk eyleye senüñ dünyādan ḫufte ve cānib-i āḫırete (14) bīdār olan başuñ üzerine nuḳl u zāddur ki *ḫuftet* yirine *ḫufte* daḫı nusḫadur bu nusḫa üzre maʿnā̱ böyle dimekdür (15) ki] yatmış kimsenüñ başı üzre nuḳl u zādı ki yaʿnī yatursañ ol şecere-yi İlāhī olan ʿālim-i Rabbānīnüñ ẓıll-ı ḥimāyetinde (16) yat ki tā bād-ı irādet-i İlāhī anuñ ḳalb u rūḥ u ʿaḳl şāḫlarını silkici olsun tā anuñ ẓıll-ı saʿādetinde āsūde olan (17) ve istirāḥat ḳılan kāhilüñ üzre nuḳl-ı esrār ve zād-ı maʿārif ü ezvāḳı nis̱ār ḳıla ve ol kāhil-i bīiʿtibāruñ cānı (18) ol ṣāḥib-i devletüñ sāye-yi ḥimāyetinde ḳarār eyledügi vāsıṭa ile Ḥaḳ Teʿālā̱ Ḥażretinden nice ʿināyet ü hidāyet ve raḥmet (19) ü ḳurbet s̱emerelerine vāṣıl ola

(956) Mes̱nevī

Cebr ḫuften dermiyān-ı reh-zenān

Murġ-ı bīhengām key yābed emān

Cebrindür dirseñ (20) ʿinde'l-evliyā reh-zenler ortasında yatmaḳdur yaʿnī terk-i saʿy u kūşiş idüp ehl-i nefs ü ehl-i şeyṭānuñ mā-beyninde (21) istirāḥat itmekdür vaḳtsız ḳuş yaʿnī ḳanadsız pervāza cürʾet eyleyen murġ ḳaçan emān bulur yaʿnī ol sālik (22) ḳable'l-vuṣūli ile'l-kemāl reh-zenler mā-beyninde istirāḥata meyl eyleye ve ḳatı bitmeyen per ü bālı yitmeyen ḳuş gibidür ki derendeler (23) **[P49a]** pençesinden emān bulmaz ve bunlar mā-beyninde helāk olup ḫalāṣ olmaz

(957) Mes̱nevī

Ver işārethāşrā bīnī zenī (24)

Merd pindārī vü çün bīnī zenī

Ve eger ol Allāhuñ işāretlerine burun urasın burun urmaḳ mütekebbir olmadan ve iltifāt (25) u taʿẓīm ḳılmadan kināyedür nitekim baʿż-ı mütekebbirlerüñ deʾbindendür ki bir

[1035] "Hz. Peygamber "Cennetin bir ağacına rastlarsanız, gölgesinde oturun ve meyvesinden yiyin" dedi. Sahabiler, dünya hayatında bu nasıl mümkün olur, dedikleri zaman, "Bir ilim sahibiyile karşılaşırsanız cennet ağaçlarından biriyile karşılaşmışsınız demektir." dedi." **Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ, I/106 (278)**

kimse anlara bir söz söylese eger ḫoşlarına (26) gelmezse burunların taḥrīk iderler ve ʿadem-i iltifāt semtine giderler pes sen daḫı ey kāhil-i bīiʿitbār eger aʿżā (27) vü cevāriḥüñde olan ol Allāhuñ işāretlerine iltifāt eylemeyüp mütekebbir olup ol niʿmetlerüñ şükrini edā **[A103a]** (1) eylemeden serkeş olursun kendüñi merd ṣanursun ve çünkim kendüñi ḥaḳīḳat göziyile göresin bir ʿavretsün murād oldur (2) ki Ḥaḳ Teʿālānuñ virdügi niʿmetlerüñ şükrini edā ḳıla ve her bir ʿużvını māḫalaḳalarına ṣarf eyleye eger bir kimse bunları tārik (3) olsa ve kendüyi merd-i bāliġ zuʿm ḳılsa nefsinde ol zen gibidür

(958) Meşnevī

İn ḳader ʿaḳlī ki dārī gum şeved (4)

Ser ki ʿaḳl ezvey buburred dum şeved

Eger ol Allāhuñ işāretlerine taʿẓīm ü iltifāt eylemezseñ bu kadar ʿaḳlı ki ṭutarsun żāyiʿ olur bir başdan ki (5) ʿaḳl munḳaṭıʿ ola ve yāḫud pervāz ḳıla ol baş düm olur yaʿnī ḳuyruḳ (6) gibi yaʿnī ḥaḳīr ḳalur zīrā insān sāyir-i ḥayvāndan ʿaḳlla eşref ü efḍaldür ve ʿaḳlı olmayan insān ḥayvāndan (7) ednā vāṣıldur

(959) Meşnevī

Z'an ki bīşukrī buved şūm u şenār

Mībered bīşukrrā tā ḳaʿr-ı nār

Ol sebebden mālik (8) olduġuñ ʿaḳl kem olur ki şükrsüzlik nāmübārek ü ʿaybdur ol şükrsüzlik nāşükr olan kimseyi (9) tā ḳaʿr-ı nāra iletür

(960) Meşnevī

Ger tevekkul mīkunī derkār kun

Keşt kun pes tekye berCebbār kun

Ey kāhil olan **Cebrī** eger tevekkül (10) eylerseñ kār u ʿamelde eyle yaʿnī kār u ʿamelüñi terk eylemek ḥālinde tevekkül eyle *innellāhe lāyuḥibbu'l-baṭṭālīn* feḥvāsınca (11) tā kim Allāhuñ sevmedügi baṭṭāl zümresinde olmayasun zirāʿat u kārile baʿdehu mübālaġayla cāyiz-i inkisār ve (12) muṣliḥ-i kār olan Ḫudāya ittikā vü ittikāl ile kesb ü kārdan ḳaṭʿ-ı naẓar āḫıret ḫuṣūṣında tevekkül eylemek cāyiz degüldür (13) eger sen dirseñ ki *ve ʿalellāhi fe'l-yetevekkeli'l-mu'minūn*[1036] naṣṣ-ı şerīfi Allāh üzre tevekkül eylemenüñ vücūbında delālet eyler pes (14) āḫıret ḫuṣūṣında bir kimse terk-i aʿmāl idüp bu emre imtis̱āl itmekle Allāha mütevekkil olsa cāyiz olmaz mı el-cevāb (15) bu ḫuṣūṣda tevekkül cāyiz degüldür zīrā ʿabd bu ḫuṣūṣda aʿmālle mükellef ü meʾmūrdur kemā

[1036] "Müminler, yalnız Allah'a dayanıp güvensinler." (Âli İmrân, 122)

ḳālellāhu Teʿālā̱ *ve eḳīmu'ṣ-ṣalāte* (16) *ve ātu'z-zekāte ve'rkeʿū maʿa'rrākiʿīn*[1037] pes terk-i ʿamel eyleyen bunuñ ems̱āli vücūb içün olan emrleri terk eylemek (17) lāzım gelür bu ise cāyiz degüldür belki evāmir-i İlāhiyyeye ʿabd biḥasebi'ṭ-ṭāḳat imtis̱āl eyleyüp āẖıret ẖuṣūṣında kār (18) u kesb eyleye maʿahāẕā yine Ḥażret-i Ḥaḳḳa mütevekkil ola zīrā bilātevekkül mücerred kesb ü ʿamele daẖı iʿtimād cāyiz degüldür

Tercīḥ (19) nihāden-i naẖcīrān tevekkulrā bercehd[1038]

(961) Mes̱nevī

Cümle bāvey banghā berdāştend

K'an ḥarīṣan ki sebebhā kāştend (20)

Cümle vuḥūş arslana āvāzlar ḳaldurdılar böyle diyü ki ol ḥarīṣler ki bu dünyā ẖuṣūṣında sebebler tuẖmını (21) ekdiler ne bir virdi ve bunları ol esbāba temessük ḳılmaları ne mertebeye irgürdi

(962) Mes̱nevī

Ṣad hezār ender hezār ezmerd u zen (22)

Pes çirā maḥrūm mandend ezzemen

Merd ü zenden nice yüz biñ kimse pes menāfıʿ-i zamāndan niçün maḥrūm ḳaldılar ḥāl bu ki (23) esbāb temessük ḳıldılar ve müctehid ü müktesib oldılar

(963) Mes̱nevī

Ṣad hezāran ḳarn z'āġāz-ı cihān

Hemçü ejderhā kuşāde ṣad dehān (24)

Cihānuñ ibtidāsından nice yüz biñ ḳarn ḳurūn-ı māżiyyeden nice biñ gurūh ejderhā gibi (25) murād u maḳṣūdları cānibine yüz aġız açmış idi

(964) Mes̱nevī

Mekrhā kerdend an dānā gurūh

Ki zibun berkende şud z'an mekr kūh

(26) Ol dānā ḳavm vezīrüñ ṭāyife murādlarına vuṣūl içün mekrler eylediler bu mertebe ki dibinden ṭaġ ḳopmış (27) oldı yaʿnī anlaruñ mekri ṭaġları yirinden ḳopardı murād anlaruñ mekr ü ḥīlesinüñ ḳuvvetini işʿārdur [A103b] (1)

(965) Mes̱nevī

Kerd vaṣf-ı mekrhāşan Ẕu'l-celāl

[1037] "Namazı tam kılın, zekâtı hakkıyla verin, rükû edenlerle beraber rükû edin." (Âli İmrân, 43)
[1038] "Hayvanların tevekkülü çalışmaya tekrar tercih etmeleri"

Litezūle minhu aḳlālu'l-cibāl

Nitekim bunlaruñ mekrlerini ẕü'l-celāl olan Allāh (2) kelām-ı mecīdinde vaṣf eyledi ki ol kelāmuñ mażmūnı bu mıṣraʿ-ı s̱ānīdür maʿnā̱ elbette zāyil olur ol mekrden cibālüñ (3)ḳulleleri dimek olursa *minhu*deki żamīr mıṣraʿ-ı evvelde olan *mekr*e ʿāyid olur ve bāḳī maʿnā̱ bu āyet-i kerīmeden ẓuhūra gelür (4) ki Ḫudāy-ı Teʿālā̱ **Sūre-yi İbrāhīm**de ümem-i sālifenüñ ḥaḳḳında kendü ḳażāsından iḥtirāz idüp hezār ḥīle vü mekr eylediklerini (5) beyān buyururlar ***ve ḳad mekerū mekrehum***[1039] taḥḳīḳan küffār mekr eylediler ġāyet mekrle ***ve ʿindellāhi mekruhum*** ve bunlar cezā-yı mekri ki (6) ʿaẕābdur mektūbdur ʿindellāh ***ve in kāne mekruhum*** egerçi bunlaruñ mekri oldıyısa de ***litezūle minhu'l-cibāl*** *ey musteviyyun* (7) *lāzāleti'l-cibāl ve maʿadden liẕālike*[1040] yaʿnī cibālüñ izālesiyiçün müstevī vü maʿadd oldıyısa da ve yāḫud *innenā fīhi* ola (8) ve *lām* anı müʾekkid ola ***ve mā kānellāhu liyuʿaẕẕibehum***[1041] ***ve mā kānellāhu liyuḍīʿa īmānekum***[1042] āyetlerinde olan *lām* gibi bu taḳdīrce (9) maʿnā̱ muḥāldür bunlaruñ mekri cibāli zāyil ḳıla yaʿnī bunlaruñ mekri cibāli zāyil ḳılmaz ve yāḫud *inne mis̱ḳale*den (10) muḫaffef ola ve *lām* anı müʾekkid ola taḳdīr-i kelām *ve in kāne mekruhum mine'ş-şiddeti biḥays̱i nuzūli minhu'l-cibāl ve yenḳaliʿu ʿanemākinihā*[1043] (11) ve'l-ḥāṣıl ḳażā vü ḳadere mekr ü ḥīlenüñ fāyidesi yoḳdur

(966) Mes̱nevī

Cuz ki an ḳısmet ki reft ender ezel

Rūy ne'nmūd ezşikār u ezʿamel

(12) Ve ḳısmet ü naṣībden ġayrı ki ezelde vāḳıʿ oldı şikār ʿamelden yüz göstermedi (13) yaʿnī ḥāṣıl olmadı

(967) Mes̱nevī

Cümle üftādend eztedbīr u kār

Mand kār u ḥukmhā-yı Kirdigār

Ol ḳavmuñ cemīʿisi tedbīr (14) ü kārdan düşdiler yaʿnī ʿāciz ḳaldılar Ḥaḳ Teʿālā̱nuñ kārı ve ḥükmleri ḳaldı cidd ü cehd hīç fāyidesi olmadı

(968) Mes̱nevī (15)

[1039] "Kafirler, binbir türlü hile yaptılar, onların hilesinden dağlar yıkılsa da Allah'tan da onlara bir hile vardır." (İbrahim, 46)

[1040] "Yaʿnī cibālüñ izālesiyiçün müstevī vü maʿadd oldıyısa da…"

[1041] "Sen onların içinde iken Allah, onlara azap edecek değildir." (Enfâl, 33)

[1042] "Allah sizin Îmânınızı asla zayi edecek değildir." (Bakara, 143)

[1043] "Onların hileleri şiddetli olsa ve ondan dağlar yerinden sökülüp çıksa ve yıkılsa da…"

Kesb cüz nāmī medār ey nāmdār

Cehd cüz vehmī mepindār ey ʿayār

Pes ey nāmdār kesbi bir nāmdan ġayrı bilme zīrā (16) kesb bir ālet-i mülāḥaẓadur ḥaḳīḳatde teʾs̱īri yoḳdur cehdi bir vehmden ġayrı ṣanma ey ʿayyār anuñçün cehdüñ (17)muḳadder olmayan murāduñ vuṣūline ve ḥuṣūline aṣlā ʿalāḳa vü fāyidesi yoḳdur

Nigeristen ʿAzrāʾīl ʿaleyhi's-selām (18) bermerdumī ve gurīḫten-i ān merd dersarāy-ı Süleymān ʿaleyhi's-selām ve taḳrīr-i tercīḥ nihāden-i tevekkul bercehd ve ḳıllet-i fāyide-yi (19) cehd

[Bu surḫ-ı şerīf ʿAzrāyīl bir merde naẓar itmesin ve ol merd Ḥażret-i Süleymān Nebīnüñ sarāyına ḳaçmasın ve cehdüñ (20) üzerine tercīḥ-i tevekkülüñ taḳrīri ve ḳıllet-i fāyide-yi cehdi beyān ider ve bu beyān-ı laṭīf bu ḥadīs-i şerīfe işāret (21) olur ki] ehl-i tefsīre Sūre-yi Loḳmān āḫırında *ve mā tedrī nefsun mā ẕā teksibu ġadā ve mā tedrī nefsun bieyyi arżin temūt*[1044] (22) āyet-i kerīmesinüñ tefsīrinde [P49b] taḳrīr ü tasṭīr eyemişlerdür Tefsīr-i Beyżāvīde böyle vāḳıʿ olmışdur *ruviye* (23) *inne meleku'l-mevti merre ʿalāSuleymān ʿaleyhi's-selām fecaʿale yenẓuru ilāreculin men-culesāʾihi ve yudīhimu'n-naẓara ileyhi feḳāle'r-reculi minhāẕā* (24) *yā Suleymān feḳāle meleku'l-mevti feḳāle keennehu yurīdunī feemru'r-rīḥi en-taḥmilnī ve telḳīnī bi'l-Hindi fe'fʿal feḳāle meleku'l-mevt* (25) *kāne devāmun naẓarī taʿceben minhu iẕā emertu en ḳabaża rūḥihi bi'l-Hindi ve huve ʿindeke*[1045] pes bu ḥadīs̱-i şerīfüñ maʿnā-yı (26) laṭīfini naẓma getürüp tefsīr buyururlar

(969) Mes̱nevī

Rād merdī çaştgāhī derresīd

Derserā ʿadl-i Süleyman derdevīd

(27) Bir kerīm kimse bir ḳuşluḳ vaḳti irişdi Ḥażret-i Süleymānuñ ʿadli sarāyına irdi

(970) Mes̱nevī

Rūyeş ezġam zerd u her du leb kebūd [A104a] (1)

Pes Süleyman guft ey ḫᵛāce çi būd

[1044] "Hiç kimse yarın ne kazanacağını bilemez. Yine hiç kimse nerede öleceğini bilemez." (Lokman, 34)

[1045] "Rivayet edilir ki, ölüm meleği Hz. Süleyman'ın yanından geçerken oturanlardan birine uzun bir süre baktı. Kendisine bakılan kişi, "Bu kimdir ey Süleyman?" diye sorunca o da "Ölüm meleğidir." dedi. Adam, "beni öldürmek istiyor sanki" dedi. Sonra bir rüzgar o adamı alıp Hint diyarına götürdü. Ölüm meleği de "Bu sizin aranızda ne arıyor? Ben o adamın canın Hint diyarında almakla vazifeliydim. Burada görünce uzun uzun baktım." dedi."

Anuñ yüzi ġamdan ṣarı ve her iki ṭuṭaġı gök pes **Süleymān** aña didi (2) ey ḫᵛāce saña ne oldı bu mertebe müteġayyir ü mütebeddil oldı

(971) Meşnevī

Guft ʿAzrāyīl dermen inçünīn

Yek naẓar endaḫt pür ezḫaşm u kīn (3)

Ḫᵛāce **Ḥażret-i Süleymān**a eyitdi **ʿAzrāyīl** ḫaşm u kīnden pür buncılayın bir naẓar itdi

(972) Meşnevī

Guft eknun hin çi mīḫᵛāhī buḫᵛāh (4)

Guft fermā bādrā ey can-penāh

Süleymān ʿaleyhi's-selām aña eyitdi āgāh ol şimdi ne isteriseñ (5) iste ol kimse **Süleymān**a eyitdi ey cān ḥıfẓ idici eyle murād eyle

(973) Meşnevī

Tā merā z'incā beHindustan bered

Bū ki bende k'an ṭaraf şud can bered (6)

Tā beni buradan **Hindustān**a ilede bolay ki bende ki ol ṭarafa gitdi cān ilede yaʿnī cānını ḫalāṣ ide (7) pes bu ḫaṣlet ekşer-i nāsuñ vücūdında mevcūde olduġı eclden ḳıṣṣadan ḥiṣṣe beyānına şurūʿ idüp (8) buyururlar

(974) Meşnevī

Nek zidervīşī gurīzānend ḫalḳ

Luḳma-yı ḥırṣ u emel z'ānend ḫalḳ

İşte bunuñ gibi ḫalḳ dervīşlikden (9) ḳaçarlar ol sebebden ḫalḳ ḥırṣ ü emelüñ loḳmasıdurlar

(975) Meşnevī

Ters-i dervīşī mişāl-i an hirās

Ḥırṣ u kūşişrā tu Hindustan şināś (10)

Dervīşlik ḫavfı ola kimsenüñ ḫavfı mişālidür ki ḳorḳduġından bedtere mübtelā oldı (11) ve mevtden necāt bulmadı sen ḥırṣ u cehdi **Hindistān** añla pes eger dervīşlikden ḳurtarup ḥırṣ (12) u kūşiş cānibine ẕāhib olursuñ nice belā vü zaḥmet çekdügüñden māʿadā muḳadder olan faḳrdan daḫı necāt bulamazsın (13) çünkim ḳıṣṣadan ḥiṣṣe ne idügin beyān eylediler tekrār ḳıṣṣanuñ tetimmesini taḳrīre şurūʿ idüp buyururlar (14)

(976) Meşnevī

Bādrā fermūd tā ūrā şitāb

Burd sūy-ı ḳaʿr-ı Hindustan berāb

Ḥażret-i Süleymān ʿaleyhi's-selām bāda emr itdi (15) tā ol kimseyi fevrī Hindistānuñ nihāyeti cānibine şu üzre iletdi yaʿnī aḳṣā-yı Hindistānda bir cezīreye (16) iletdi ki anuñ eṭrāfı āb idi

(977) Meṣnevī

Rūz-ı dīger vaḳt-i dīvān u liḳā

Pes Süleyman guft ʿAzrāyīlrā

İrtesi gün dīvān (17) vaḳti ve ḫalḳla mülāḳat vaḳti pes Süleymān Ḥażret-i ʿAzrāʾīle didi

(978) Meṣnevī

K'an Muselmanrā beḫaşm ezbehr-i ān (18)

Bi'ngerīdī tā şud āvāre zicān

Ki ol Müslümāna ġażabla andan ötüri naẓar eyledüñ ki tā cānından āvāre oldı (19) baʿż-ı nusaḫda *ḫā-yı muʿceme* ile ḫān vāḳıʿ olmışdur bu taḳdīr üzre maʿnā̱ ol Müslümāna andan ötüri naẓar (20) eyledüñ ki tā *ḫān u mān*ından āvāre oldı

(979) Meṣnevī

Guft men ezḫaşm key kerdem naẓar (21)

Eztaʿaccub dīdemeş derreh-guzer

Ḥażret-i ʿAzrāʾīl Süleymāna eyitdi ben aña ḳaçan ġażabdan naẓar eyledüm yaʿnī aña ḫaşmla (22) naẓar eyledüm reh-güẕerde aña taʿaccüben naẓar eyledüm [yaʿnī yolumda geçerken aña taʿaccüben naẓar ḳıldum ve illā naẓarum ḫaşmile degül idi (23) ve taʿaccübe daḫı bāʿiṡ bu idi ki]

(980) Meṣnevī

Ki merā fermūd Ḥaḳ k'imrūz hān

Cān-ı ūrā tū beHindustan sitān

Zīrā Ḥaḳ Teʿālā̱ (24) baña buyurdı bu gün āgāh ol ey ʿAzrāyīl sen anuñ cānını Hindustānda al [pes ol kimesneyi senüñ dīvānuñda (25) gördüm ki]

(981) Meṣnevī

Ezʿaceb guftem ger ūrā ṣad perest

Ū beHindustan şuden dūr enderest

Taʿaccübden eyitdüm eger anuñ yüz (26) ḳanadı var ise de ol kimse Hindistāna gitmeklikden dūrdur *ū beHindustān ender şuden dūrest* taḳdīrine (27) olur

(982) Meṣnevī

Tū heme kār-ı cihanrā hemçünīn

Kun ḳıyās u çeşm bü'gşā vü bubīn

Ey faḳrdan ḳorḳan ve taḥṣīl-i dünyāya ḥarīṣ [A104b] (1) olasın cihānuñ cemīʿ-i kār u yārını buncılayın ḳıyās eyle ve gözüñ aç ve gör saʿy u ḥaẕerlü muḳadder olandan ḫalāṣ mümkin (2) degüldür

(983) Meṡnevī

Ez ki bü'grīzīm ezḫod ey muḥāl

Ez ki bertābīm ezḤaḳ ey vebāl

Kimden ḳaçaruz kendümüzden ey kimse muḥāldür yaʿnī (3) taḳdīr-i İlāhī ve ḳażā-yı Rabbānī bizüm ʿayn-ı ẕātımuz ve nefs-i ṣıfātımuz gibidür ki ẕātımuz ol ḳażānuñ muḳteżāsı üzre mecbūle olmışdur (4) pes ḳażā-yı İlāhī ve taḳdīr-i Rabbānīden ḳaçmaḳ kişi kendü ẕātından ḳaçmaḳ gibidür bu ise muḥāldür kimden ḳaparuz Ḥaḳdan mu (5) ḳaparuz ey ṣāḥib-i vebāl vebāldan mużāf muḳadder olur ey ṣāḥib-i vebāl ve yāḫud (6) *ey ẕū-vebāl* taḳdīrine olur yaʿnī ey ẕū-vebāl ḥīle vü mekrle kimden ḳaparuz Ḥaḳdan mı ḳaparuz Ḥaḳ Teʿālānuñ taḳdīri olmayınca ve bir şey'üñ ḥuṣūlına irādeti (7) taʿalluḳ ḳılmayınca ol şey'i kimse andan ḳapamaz ve anı kimse saʿy u ḥīle ile ele getüremez

Bāz tercīḥ nihāden-i şīr cehdrā (8) **bertevekkul ve fevāyid-i cehdrā beyān kerden**[1046]

(984) Meṡnevī

Şīr guft ārī ve līkin hem bubīn

Cehdhā-yı enbiyā vü mu'minīn

Arslan (9) naḫcīrlere eyitdi belī tevekkül eylemek ḫūb u laṭīfdür dünyā ḫuṣūṣında ve lākin hem gör enbiyā vü mü'minīnüñ cehdlerini āḫıret (10) ḫuṣūṣında eger cehd ü iktisābuñ fāyidesi olmayayidi anlar bu ḳadar mücāhede-yi keṡīre eylerler miydi anlaruñ muʿāhedāt-ı keṡīresi (11) cehd ü iktisābuñ menāfiʿ ü fevāīdine şehādet eyler

(985) Meṡnevī

Ḥaḳ Teʿālā cehdihāşan rast kerd

Ançi dīdend ezcefā vü germ u serd

(12) Ḥaḳ Teʿālā anlaruñ cehdlerini rāst eyledi anı ki cefādan ve germ ü serdden gördiler yaʿnī riyāżāt-ı şāḳḳadan (13) her ne gördilerse ve germ ü serdden gördilerse Ḥaḳ Teʿālā anı żāyiʿ eylemeyüp anlaruñ cehd (14) ü saʿylerini dürüst ve cezālarını ṡābit ü rāst eyledi

(986) Meṡnevī

Ḥīlehāşan cümle ḥāl āmed laṭīf

Kullu şey'in minẓarīfin hū ẓarīf

[1046] Aslanın tekrar çalışmayı tevekküle tercih etmesi ve çalışmanın faydalarını açıklaması.

(15) Ẓarāfet ẕekā vü kiyāsete dirler pes enbiyā-ı ʿiẓāmuñ ṣalavātullāhi ʿaleyhim ecmaʿīn ṭarīḳ-ı Ḥaḳda olanlar ḥīleleri yaʿnī (16) nefse ve ehl-i nefse müdārātla mücāhedeleri cümle ḥāl laṭīf geldi biḥükmi *kullu şey'in mine'ẓ-ẓarīfi ẓarīfun* her şey' ʿāḳıl ü ẕekī (17) olan kimseden maʿḳūl u müsteḥabdur [muḥaṣṣal her nesne kim ẓarīfden ṣādır ola cümlesi ḫūb u ẓarīf ve müstaḥsen ü laṭīfdür] (18)

(987) Meṡnevī

Dāmhāṣan murġ-ı gerdūnī girift

Naḳşhāṣan cümle efzūnī girift

Ol enbiyā vü evliyānuñ dāmları gerdūna mensūb (19) murġ ṭutdı yaʿnī çarḫ-ı gerdūnuñ rıfʿatını ṣayd itdi anlaruñ naḳşı cümle ziyādelik ṭutdı [yaʿnī dünyāda faḳr u fenā (20) iḫtiyār itdikleri dār-ı beḳāda rıfʿat u saʿādet oldı] **[P50a]**

(988) Meṡnevī

Cehd mīkun tā tuvānī ey kiyā

Derṭarīḳ-ı enbiyā vü evliyā

Ey (21) ulu tā ḳādir olduḳça ve ṭāḳātuñ yitdükçe cehd eyle enbiyā vü evliyānuñ ṭarīḳında tā senüñ daḫı saʿyüñ meşkūr ola ve Ḥaḳ Teʿālā (22) maḳāmuñı anlar gibi ʿālī ḳıla

(989) Meṡnevī

Bāḳażā pençe zeden nebud cihād

Z'an ki inrā hem ḳażā bermā nihād

Ḳażāyıla pençe urmaḳ ve muḳābele (23) ḳılmaḳ cihād olmadı yaʿnī terk-i ictihād ü iktisāb itmek ve muḳadder kāyindür kesb ü cehdüñ fāyidesi yoḳdur dimek (24) ḳażāyıla pençe ṭutmaḳ ve aña muḳābele itmek gibidür bu ise ṣavāb degüldür zīrā aḳṣā-yı İlāhī hem bu kesb ü ictihādı bizüm (25) üzerimüze vażʿ eyledi yaʿnī bu iktisāb u ictihādı bizüm üzerimüze ḥükm-i İlāhī vü ḳażā-yı Rabbānī yazdı pes bunı (26) terk eylemek ve anuñ taḳdīr eyledügine rāżıyum diyü söylemek anuñ ḥükminde ve ḳażāsına muʿārażа itmek ve kendü nefsinüñ (27) muḳteżāsı üzre gitmekdür bu ise ṣavāb u sedād degüldür dimek olur ve ṭarīḳ-ı enbiyā vü evliyāda mücāhede **[A105a]** (1) idenlere aṣlā ziyān vāḳıʿ olmaduġını vāżiʿan mużāʿaf ecr-i cezīl ve cezā-yı cemīl bulduġını iṡbāt içün kendülere (2) muḥāl olan şeylere şarṭ idüp buyururlar

(990) Meṡnevī

Kāfirem men ger ziyan kerdest kes

Derreh-i īmān u ṭāʿat yek nefes

Kāfirem ben (3) eger bir kimse ziyān eylemiş ise īmān u ṭāʿat yolında bir nefes yaʿnī bir kimse bir nefes īmān u ṭāʿat yolında olup aṣlā (4) ve ḳatʿā ziyān eylemek vāḳıʿ olmamışdur ki *inellāhe lāyuḍīʿu ecre'l-muḥsinīn*[1047] āyeti bu maʿnāya delālet ider *ve mākānellāhu* (5) *liyuḍīʿe īmānekum*[1048] naṣṣ-ı şerīfi bu mażmūna şehādet ider pes kendüler küfri iḫtiyār itmek muḥāldür ve muḥsin ü mücāhid (6) olanlaruñ cezāsı żāyiʿ olmaḳ daḫı muḥāl olur zīrā muḥāle taʿlīḳ muḥāli müstelzim olur eger burada bir suʾāl lāzım gelürse (7) ki Belʿam u Berīṣāya ve bunlar ems̱āli olan baʿż-ı ṣulaḥāya ne dirsün ki bunlar ṭarīḳ-ı enbiyā vü evliyāda nice eyyām cehd ü iktisāb (8) itdiler ve ṭāʿāt u ʿibādāt semtine gitdiler bu mertebeye irdiler ki müstecābu'd-daʿvet olup keşf ü kerāmāt maḳāmına yitdiler (9) maʿahāẕā bunlaruñ cehd ü iktisābı żāyiʿ olup ve ḥüsn-i ḫātimeden maḥrūm ḳalup kāfir oldılar el-cevāb bizüm sözimüz cehd (10) ü iktisābuñ ve aʿmāl ü efʿālüñ ḫāliṣen livechillāh olmasında ve bīriyā vü bīsumʿa ẓuhūra gelmesindedür riyā vü sumʿayıla olan (11) aʿmālde degüldür bunlaruñ ṭāʿāt u aʿmāli ʿizzet ü vaḳār içün ve ḫıdmet ü taʿẓīm-i ünās içün ẓuhūra gelmişdür *ve ḳadimnā* (12) *ilāmā ʿamilū ve caʿalnāhu hebāʾen mens̱ūrā*[1049] āyetinüñ feḥvāsınca anuñçün hebāʾen mens̱ūr olmışdur eger ḫāliṣ olayıdı żāyiʿ olmaḳ iḥtimāli (13) yoḳdur eger dirseñ ki ḫāliṣ olmayayidi bunlardan keşf ü kerāmāt ve müstecābu'd-daʿvet ẓuhūra gelür miydi neʿam ittifāḳ-ı (14)meşāyıḫ bunuñ üzerine dir ki ʿabd ʿibādetde mekr eylese *yuḫādiʿūnellāhe ve huve ḫādiʿuhum*[1050] muḳteżāsınca Ḥaḳ Teʿālā daḫı aña (15) mekr ü ḫudʿa eyler pes ol keşf ü kerāmāt ve ḫārıḳ-ı ʿādāt ṣıḥḥat-ı aʿmāle delālet ḳılmaz ve'l-ḥāṣıl bir kimseden ki ḫulūṣile (16) bir ʿamel ṣādır ola ol ʿamel muḥaḳḳaḳdur ki żāyıʿ olmaz pes *maʿa'l-istiṭāʿati ʿalāṭāʿatillāhi ve maʿaselāmeti'l-cevāriḥi*[1051] ʿāciz (17) ü şikesteyem dimek başı dürüst ü sālim olup ḳaṣdla bāşum şikestedür diyüp başın bağlayan kimseye beñzerdür pes bu gūne (18) ḳaṣdla Cebrī olan kimseye ḫıṭāb idüp buyururlar

(991) Mes̱nevī

Ser şikeste nist in serrā mebend

Yek du rūzī cehd kun bāḳī beḫand (19)

[1047] "Çünkü Allah iyilik yapanların mükâfatını zayi etmez." (Tevbe, 120)

[1048] "Allah sizin Îmânınızı asla zayi edecek değildir." (Bakara, 143)

[1049] "Onların yaptıkları her bir (iyi) işi ele alırız, onu saçılmış zerreler haline getiririz (değersiz kılarız)." (Furkan, 23)

[1050] "Allah'a oyun etmeye kalkışıyorlar; halbuki Allah onların oyunlarını başlarına çevirmektedir." (Nisa, 142)

[1051] "Allah'a itaate güç yetirebilme ve melekelerin selameti ile…"

Ey ḳaṣdla **Cebrī** olan kimse başuñ ṣınmış degüldür bu başuñı baġlama zīrā cebrüñ maʿnā̠sı ṣınıġı baġlama dirler (20) mādām ki sen ṣaḥīḥ ṣınmayasun münkesir olup bīḳudret ü bīṭāḳat ḳalmayasun ne vechile ḳaṣden ve ʿamilen **Cebrī** olursun (21) ve ben şikesteyem diyü kendüñe cebri isnād ḳılursun pes cebri ḳo bir (22) iki gün ʿamel ü ʿibādete cehd eyle bāḳī gel yaʿnī bu bir iki gün olan ʿömrde saʿy u kesb-i uḫrevī ile ve āḫıretde bāḳī vü ebedī şād u ḫandān ol

(992) Meṡnevī

Bed-muḥālī cüst k'ū dünyā bücüst (23)

Nīk-ḥālī cüst k'ū ʿuḳbā bücüst

Bir muḥāl-i bed yaʿnī ḥuṣūlı tāebed mümkin olmayan şeyʾ istedi ol kimse ki dünyā (24) istedi bir iyü ḥāl istedi ol kimse ki ʿuḳbā istedi ki anuñ devlet ü leẕẕeti ebedī vü sermedīdür

(993) Meṡnevī

Mekrhā derkesb-i dünyā bāridest (25)

Mekrhā derterk-i dünyā vāridest

Dünyā kesbinde saʿy u mekrler bāriddür [ammā kesb āhiretde olan saʿy (26) u ictihād ve nefsine ḥīleler itmek vardur kesb-i ʿuḳbā̠ yirine terk-i dünyā daḫı nusḫadur yaʿnī] dünyā terkinde mekr ü ḥīle (27) eylemeklikler vāriddür yaʿnī şerʿī vü cāyizdür

(994) Meṡnevī

Mekr an bāşed ki zindan ḥufre kerd

An ki ḥufre best an mekrist serd

Terk-i dünyāda [A105b] (1) vārid ü ḥelāl olan mekrler ol oldı ki zindānı delük itdi yaʿnī bu sicn-i dünyāyı ḫarḳ idüp āḫıret cānibine gitdi (2) ol kimse ki delügi baġladı ol serd bir mekrdür yaʿnī şol kimse ki dünyā zindānından āḫıret sarāyına olan ḳapuyı yapdı (3) ve anı sedd eylemek ḫuṣūṣında mekr eyledi ol mekr pāre vü meẕmūm bir mekrdür [muḥaṣṣal-ı kelām mekr oldur ki sicn-i dünyāyı külüng-i (4) zikrullāh ile delüp ve rūḥını ḥabs-ı tabīʿatdan ḳurtarup ʿālem-i ceberūta gitdi ve feżā-yı lāhūtı seyr itdi ol kimesne (5) ki güşāde olan dilini örtüp baġladı ve sedd itdi ol bir mekr-i serd ü bārdur yaʿnī ḥabsden rehā bulmakdur]

(995) Meṡnevī

İn cihan zindān u mā zindāniyān (6)

Ḥufre kun zindān u ḫodrā vā rehān

Bu cihān zindāndur ve biz zindānīlerüz zindān-ı dünyāyı mücāhede ḳazmasıyıla delük eyle (7) [ve kendüñi ḥabsden ḫalāṣ ḳıl yaʿnī zindān-ı dünyāyı mücāhede ḳazmasıyıla delük eyle] ve kendüñi bu sicn-i dünyādan (8) ḫalāṣ eyle ḥufre bunda delük maʿnāsınadur

(996) Meṡnevī

Çist dünyā ezḪudā ġāfil buden

Nī ḳumāş u nuḳre vü ferzend u zen

Mıṣraʿ-ı (9) evvel hem suʾāl ve hem cevābdur ekṡer-i kimesne tevehhüm iderler ki şerīʿatde vü ṭarīḳatde meẕmūm olan dünyā ve bu ʿālem-i şehādet (10) ola ve ḳumāş u nuḳre ve ferzend ü zen ve devlet ü ṡervet ol meẕmūm olan dünyādan murād ʿinde'l-evliyā ve'l-evliyā (11) bu degüldür nitekim bu beyt-i şerīfle bu maʿnāya işāret idüp buyururlar *dünyā nedür fi'l-ḥaḳīḳa Ḫudāy-ı Teʿālādan ġāfil olmaḳdur* (12) *ḳumāş u nuḳre ve ferzend ü zen-i dünyā degüldür* nitekim Ḥażretden ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem bir kimse ***me'd-dunyā yā Resūlallāh*** (13) diyü bir suʾāl eyledükde ***kulle mā elhāke ʿanmevlāke fehuve dunyāke***[1052] diyü cevāb virdiler ve fi'l-ḥaḳīḳa eger mahsūs ve eger maʿḳūl (14) her ne şey ki seni rabbüñden kendüye meşġūl eylerse dünyā oldur

(997) Meṡnevī

Mālrā k'ezbehr-i Ḥaḳ bāşī ḥamūl

Niʿme māli ṣāliḥi ḫᵛandeş Resūl

(15) Şol malı ki Ḥaḳḳuñ rıżāsından ötüri getürüci olsun ol māla Ḥażret-i Resūl ʿaleyhi's-selām *güzel māl ṣāliḥdür* (16) oḳudı [*ḫᵛāned resūl* daḫı vāḳıʿ olmuşdur yaʿnī ol maḳūle māla Ḥażret-i Resūl ne gökçek māldur māl-ı ṣāliḥ diyü oḳur] (17) nitekim bu ḥadīṡ-i şerīf delālet eyler ***niʿme'l-mālu'ṣ-ṣāliḥu li'r-reculi'ṣ-ṣāliḥi*** yaʿnī *māl-ı ṣāliḥ recül-i ṣāliḥ içün ne güzeldür* [P50b] pes rıżā-yı (18) Ḥaḳ içün ḥıfẓ olan māl dünyādan olmaz belki dīnden olur pes dünyā ṣadedinde olan nuḳre vü ḳumāş ve erzāḳ (19) u maʿāşuñ żararı ne cihetden ve fāyidesi ne cihetden idügini beyān eylemege şurūʿ idüp buyururlar (20)

(998) Meṡnevī

Āb-ı derkeştī helāk-ı keştiyest

Āb-ı ender zīr-i keştī puştiyest

[1052] "Hz. Peygamber'e "Dünya nedir Ya Resulallah?" diye sorduklarında, "Seni Mevlandan ayıran her şey dünyandır." dedi."

Keştī içinde āb keştīnüñ helākıdur ve keştīnüñ altında āb keştīye (21) muʿīn ü ẓahīrdür yaʿnī metāʿ u ḳumāş u erzāḳ fi'l-mes̱el şu gibidür ve insān keştī gibidür eger bunlaruñ muḥabbetini (22) derūnına ḳorsa ve bunlaruñ girü ḫayāl-i ābı anuñ ḳalbine dāḫīl olursa sebeb-i helāk olur eger bunlaruñ ḥubb u ḫayāli derūna (23) dāḫil olmayup derūnı muḥabbet-i Ḥaḳḳıla ṭolarsa ve māl u rızḳ ṭaşrada ḳalursa aṣlā żarar virmez belki anuñ dīn (24) u ṭāʿatda olmasına muʿīn ü ẓahīr olur

(999) Mes̱nevī

Çünki mulk u mālrā ezdil berand

Z'an Süleyman ḫᵛīş cüz miskin neḫᵛand

(25) Çünkim **Ḥażret-i Süleymān** māl u mülki ḳalbinden sürdi ol sebebden **Süleymān** ʿaleyhi's-selām kendüsine miskīnden ġayrı (26) oḳumadı rivāyet olınur ki **Süleymān** ʿaleyhi's-selām eks̱er-i evḳātda fuḳarā vü mesākīnle otururlar ve yimek yirlerdi (27) bir gün bir kimse ol Ḥażrete didi ki sen **Süleymān** olasın fuḳarā vü mesākīn ile niçün oturup yimek yirsin ḳāle **[A106a]** (1) *ene mine'l-mesākīni ucālisu'l-mesākīne ve ekele maʿahum*[1053]

(1000) Mes̱nevī

Kūze-yi ser-beste ender āb reft

Ezdil-i pür-bād fevḳ-ı āb reft

Deriñ ve inlü (2) ṣu içinde başı ve aġzı baġlanmış bardaḳ gitdi üstünde seyr-i bād pür göñlinden āb üzre gitdi yaʿnī āb içre ġarḳ olmayup anuñ (3) üstinde seyr itdi murād şol tārik-i dünyā olan sālikūñ kūze-yi vücūdıdur ki anuñ derūnı hevā-yı Ḥaḳḳıla ṭolu ve aġzı (4) şehevāt-ı nefsāniyyeden ve leẕāyiẕ-i dünyeviyyeden baġlu ola anuñ vücūdı dünyāya ġarḳ olmaz belki fevḳa'd-dünyā mertebe-yi aʿlāda (5) seyr ḳılar

(1001) Mes̱nevī

Bād-ı dervīşī çü derbāṭın buved

Berser-i āb-ı cihan sākin buved

Dervīşlik hevāsı çünkim bir kimsenüñ bāṭınında ola (6) ol kimse cihān ṣuyınuñ üstinde sākin olur yaʿnī dünyā muḥabbetine müstaġraḳ olmayup ʿalem-i cānda seyr ḳılur (7)

(1002) Mes̱nevī

Gerçi cümle in cihan mulk-i veyest

Mulk derçeşm-i dil-i ū lāşeyest

[1053] "Ben de miskinlerdenim. Onlarla oturur, onlarla yerim."

Egerçi bu cihān cemīʿan anuñ mülkidür mülk-i cihān (8) anuñ göñli gözinde lāşeydür ki hergiz aña iltifāt eylemez Süleymān ʿaleyhi's-selām gibi

(1003) Meṡnevī

Pes dehān-ı dil bubend u mihr kun (9)

Pur kuneş ezbād-ı ʿilm-i minledun

Feiẕā kāne keẕālik bu söz maʿlūmuñ oldıyısa göñlüñüñ aġzını baġla ve mühr eyle tā ki (10) muḥabbet-i dünyā ābı anuñ içine girmeye ol göñli ledünnī olan ʿilm bādından pür eyle baʿż-ı nusaḫda *mihr-i minledün* vāḳıʿ (11) olmışdur bu taḳdīr üzre maʿnā ol göñli minledün mihrinüñ hevāsından pür eyle ledünden murād Ḥaḳ Teʿālā Ḥażretinüñ (12) ẕāt u ṣıfātıdur

(1004) Meṡnevī

Cehd ḥaḳḳast u devā ḥaḳḳast u derd

Munkir ender nefy cehdeş cehd kerd

Cehd eylemek ḥaḳdur (13) ve devā eylemek ḥaḳdur ve derd daḫı ḥaḳdur yaʿnī bunlaruñ her birinüñ ḥaḳīḳati ṡābitedür bāṭıl degüldür ammā münkir ol (14) şīrüñ cehdini menʿ ü nefy eylemekde cehd eyledi bu mıṣraʿda *eş* ki żamīr-i ġāyibdür şīre ʿāyiddür ve şīrden murād (15) şerīʿat u ṭarīḳatda cehd ü kesb ḳılan ve saʿy ü kūşişüñ müfīd ü nāfiʿ olmasını edille-yi ʿaḳliyye vü naḳliyye ile iṡbāt (16) eyleyen ʿālimler ve pīrlerdür ki ve münkirden murād egerçi ẓāhiren naḫcīrlerdür ammā cehd ü iktisāb-ı nefy ḳılan ve saʿy u kūşişi (17) tārik olup baṭṭāl u ʿaṭṭāl olan firaḳ-ı ḍālle murād olur pes bu taḳdīrce maʿnā böyle dimek olur ki cehdüñ ve devā (18) vü derdüñ ḥaḳīḳatileri ṡābitedür egerçi cehde münkir olan ṭāyife cehdi iṡbāt eyleyen şīr müşriklerüñ cehdini nefy (19) eylemek ḫuṣūṣında edille-yi ʿaḳliyye vü naḳliyye ile cehd eyledi pes bu ṭāyifenüñ nefy-i cehd eylemek ḫuṣūṣında cehd eylemeleri (20) kendüleri mükeẕẕib olur ve cehd ü saʿyı iṡbāt ḳılur pes nefy-i cehd eylemelerinde cehd eylemeleri ʿaynıyıla iṡbāt-ı cehd (21) eylemegi müstelzim olur egerçi maḳāl cihetinden cehdi nefy iderlerse de nitekim Sofesṭāʾiyye ṭāyifesi ḥaḳāyıḳ-ı (22) eşyāyı nefye ḳābil olması ʿayn-ı iṡbāt-ı ḥaḳīḳat ḳılmalarını müstelzim olur ve lihāẕā (23) mütekellim olanlar dirler *ḥaḳāyıḳu'l-eşyāʾi ṡābitetun inne fīnefsihā iṡbātuhā*[1054]

Muḳarrer şuden-i tercīḥ-i cehd bertevekkül[1055](24)

[1054] "Eşyânın hakîkatı sâbittir. İspatı bizzat nefsindedir."
[1055] Çalışmanın tevekküle üstünlüğünün kabul edilmesi

(1005) Meṡnevī

Z'in nemaṭ bisyār burhan guft şīr

K'ez cevāb an Cebriyan geştend sīr

Arslan bu üslūbdan ki beyān olundı (25) çoḳ burhān u delīl söyledi ki cevābdan ol Cebrīler ṭoydılar ve ḳānıʿ oldı[lar] (26)

(1006) Meṡnevī

Rūbeh u āhū vü ḫargūş u şeġāl

Cebrrā bü'gẕāştend u ḳīl u ḳāl

Rūbeh ü āhū ve ḫargūş u şeġāl ki naḫcīrlerüñ güzīde (27) leridür cebri ve ḳīl ü ḳāli ḳodılar ve baḥs ü cidālden ferāġat ḳıldılar ve fażīlet-i cehd[e] muʿteḳid oldılar

(1007) Meṡnevī [A106b] (1)

ʿAhdhā kerdend bāşīr-i jiyān

K'enderin beyʿat neyufted derziyān

Şīr-i jiyān ile yaʿnī añranıcı arslanla ʿahd (2) eylediler ki bu beyʿatda arslana ziyān düşmeye

(1008) Meṡnevī

Ḳısm-ı her rūzeş biyāyed bīciger

Ḥāceteş ne'bved teḳāżā-yı diger

(3) Zaḥmet ü meşeḳḳatsiz aña her günlük ḳısmet ü ġıdāsı gele arslana ġayrı ṭaleb (4) u teḳāżāya ḥācet olmaya pes mā-beynlerinde ittifāḳ eylediler ki muḳāraʿa ideler

(1009) Meṡnevī

Ḳurʿa berher k'ū fütādī rūz rūz (5)

Sūy-ı an şīr ū devīdī hemçü yūz

Ḥayvānātdan her kimüñ ki üzerine ḳurʿa düşdi günden güne o arslan (6) cānibine o ḥayvān pars gibi yilerdi

(1010) Meṡnevī

Çün beḫargūş āmed in sāġar bedevr

Bang zed ḫargūş k'āḫır çend cevr

Çünkim (7) devrle bu sāġar ḫargūşa geldi yaʿnī nevbet aña irişdi ḫargūş bāng urdı ve eyitdi ki āḫır cevr ü sitem niceye dek (8) bu maḥalle gelinceye dek bu ḳıṣṣa āfāḳa ḥaml olunduġı üzre naḫcīrlerden murād beṭālet ü ʿaṭālet iḫtiyār iden kimseler (9) ve şīrden murād kesb ü mücāhede ḳılan dilīrler olur ve enfuse alındıġı üzre naḫcīrlerden murād ḳuvā-yı nefsānī (10) ve ḫavāṭır-ı şeyṭānī olur ve şīrden murād ʿaḳl-ı maʿād olur ammā bu

maḥalde şīrden murād nefs-i emmāre ve naḫcīrlerden (11) murād ḳuvā-yı rūḥānī ve ḥavāss-ı ẓāhire vü bāṭına olur ve ḫargūşdan murād ʿaḳl-ı maʿād pes ʿaḳl-ı maʿād şīr-i nefse (12) ṣayd u ġıdā olmaġa rıżā virmeyüp [ve kendüye tābiʿ olan ḳuvānuñ daḫı anuñ cānibine gitmesine ve kendüleri aña (13) ġıdā itmesine rıżā virmeyüp] anuñ defʿ ü izālesi ḫuṣūṣında tedbīr eylemege şurūʿ eylemesi olur ve ḳuvāy-ı rūḥāniyye (14) ʿaḳl-ı kāmilüñ ʿulūm u esrārına ve tedbīr ü tedārikine vāḳıf olmaduḳları cihetden anuñ nefsinüñ ḥükmine ve muḳteżāsına (15) muḫālefet eylemesine inkār eylemeleri murād olur

İnkār kerden-i naḫcīrān berḫargūş derte'ḫīr reften berşīr[1056] (16)

(1011) Meṡnevī

Ḳavm guftendeş ki çendin gāh mā

Can fedā kerdīm derʿahd u vefā

Ol ḳavm ḫargūşa didiler ki bu ḳadar vaḳt biz (17) vefā vü ʿahde cānımuzı [P51a] fedā eyledük

(1012) Meṡnevī

Tū mecū bed-nāmi-yi mā ey ʿanūd

Tā nerenced şīr rev rev zūd zūd

Ey ʿanūd (18) sen bizüm bed-nāmluġımuzı isteme tā ki şīr incinmeye yüri tiz tiz murād ḥavāss-ı ẓāhire vü bāṭına ve ḳuvā-yı nefsāniyye (19) vü rūḥāniyye nefs-i emmārenüñ zebūnı olduḳları cihetden anı ʿaẓīm ü ḳavī ʿadd eyleyüp ve ʿaḳl-ı kāmilüñ ʿulūm (20) u esrārından ġāfil olup ve ḥādd-i ẕātında anı żaʿīf ü ḥaḳīr ḳıyās ḳılup anuñ şīr-i nefse muḫālefetine ve ʿadem-i iṭāʿatine (21) bu gūne inkār iderler ʿaḳl-ı maʿād daḫı bunlara lisān-ı ḥālile bu gūne cevāb virüp buyururlar

Cevāb guften-i (22) **ḫargūş īşānrā**[1057]

(1013) Meṡnevī

Guft ey yāran merā muhlet dehīd

Tā bemekrem ezbelā bīrun cehīd

Ḫargūş anlara eyitdi (23) ey yārān baña mühlet virüñüz tā mekrüm sebebi ile belādan ṭaşra ṣıçrayasuz ve şīrüñ elem ü ıżṭırābından (24) ḫalāṣ bulasuz

[1056] Tavşanın aslana gitmeyi reddetmesine diğer hayvanların itiraz etmesi
[1057] Tavşanın onlara cevap vermesi

(1014) Meṡnevī

Tā eman yābed bemekrem cān-ı tān

Māned in mīrāṡ ferzendān-ı tān

Tā benüm mekrüm sebebiyile sizüñ cānuñuz (25) emān bula bu mekr sizüñ ferzendleriñüze mīrāṡ ḳala ki başlarına bir gün belā geldikde benüm mekr ü ḥīlem gibi mekr (26) ü ḥīle idüp düşmenlerinden ḫalāṣ ola

(1015) Meṡnevī

Her peyem-ber ummetanrā dercihān

Hemçünin tā maḫlaṣī mīḫᵛand şān

Her Peyġam-ber (27) ümmetlerini cihānda buncılayın tā bir maḥall-i ḫalāṣ u necāta anları daʿvet eyledi [maḫlaṣ fetḥ-i mīmile ism-i zamān ism-i mekān [A107a] (1) maṣdar-ı mīmīdür]

(1016) Meṡnevī

K'ezfelek rāh-ı birun şev dīde būd

Dernaẓar çün merdumek pīçīde būd

Zīrā her nebī felekden ṭaşra (2) olmaḳ yolını görmiş idi her biri ṣūreten naẓar-ı nāsda merdumek gibi pīçīde idi yaʿnī egerçi bunlar ḫalḳuñ naẓarında (3) ṣaġīr ü ḥaḳīr olmışdı lākin aḳṭār-ı semāvāt u arżdan ḫalāṣ olmaḳ yolını görmiş idi (4)

(1017) Meṡnevī

Merdumeş çün merdumek dīdend ḫurd

Derbuzurgī merdumek kes reh neburd

Merdum nebīleri göz bebegi gibi ṣaġīr ü ḥaḳīr gördiler (5) göz bebeginüñ maʿnen ululıġına kimse yol iletmedi keẕālik egerçi ḫalḳ-ı ʿālem enbiyā-yı ʿiẓāmı biḥasebi'ṣ-ṣuret merdumek (6) gibi ḫor u ḥaḳīr gördiler ammā anlaruñ minḥayṡu'l-maʿnā olan ʿaẓm-ı şānına kimse yol iletmedi

İʿtirāż-ı naḫcīrān bersuḫan-ı (7) ḫargūş[1058]

(1018) Meṡnevī

Ḳavm guftendeş ki ey ḫar gūş dār

Ḫᵛīşrā endāze-yi ḫargūş dār

[1058] Hayvanların tavşanın sözlerine itiraz etmeleri

Ḳavm bersebīl-i iʿtirāż ḫargūşa (8) eyitdiler ey ḫar sözimüze ḳulaḳ ṭut kendüñi ḫargūş endāzesinde ṭut yaʿnī miḳdāruñı bilüp ḥadd u ṭavruñdan (9) tecāvüz itme kemā ḳāle ʿaleyhi'sselām *raḥimellāhu imra'en ʿarafe ḳadrahu ve lemyeteʿadde ṭavrahu*[1059]

(1019) Meṡnevī

Hin çi lāfest in ki eztū bihterān(10)

Derneyāverdend ender ḫātır ān

Āgāh ol bu ne lāfdur ki senden iyüler ve ulular anı ḫāṭıra getürmediler [yaʿnī sen itdügüñ (11) lāfı ḫāṭıra getürmediler]

(1020) Meṡnevī

Muʿcibī yāḫud ḳażāman derpeyest

V'er ne in dem lāyıḳ-ı çün tū keyest

Ey ḫargūş muʿcib (12) ü ḫod-pesendsen yāḫud ḳażāmuzdadur ve illā bu nefes ü kelām ḳaçan senüñ gibinüñ lāyıḳıdur murād (13) ḥavāss-ı cismāniyye vü ḳuvā-yı nefsāniyyenüñ nefsi ḳavī ve ʿaḳlı żaʿīf görmeleri ve ʿaḳluñ nefs-i emmāre üzre ġalebe (14) vü muḳābelesini muḥāl bilmelerinden ʿibāret olur

Bāz cevāb-ı ḫargūş naḫcīrānrā[1060]

(1021) Meṡnevī

Guft ey yāran Ḥaḳam ilhām dād (15)

Mer żaʿīfirā ḳavī-rāyī fütād

Ḫargūş naḫcīrlere cevāb virüp eyitdi ey baña Ḥaḳ Teʿālā̠ ilhām virdi taḥḳīkan (16) bir żaʿīfe bir ḳavī-re'y düşdi pes ṣūret-bīn olmayup sīret-bīn olmaġa saʿy eyleñ ki ṣūreten çoḳ (17) ḥaḳīr şey vardur ki anuñ kārını ṣūretde ʿaẓīm ü cesīm olan şeyler işlemege ḳādir olmaz

(1022) Meṡnevī

Ançi Ḥaḳḳ āmuḫt mer zenbūrrā (18)

An nebāşed şīrrā vü gūrrā

Meṡelā ol nesne ki Ḥaḳ Teʿālā̠ zenbūra ögretdi ol ṣanʿat şīre ve yaban eşegine olmaz (19)

(1023) Meṡnevī

Ḫānehā sāzed pür ezḥelvā̠-yı ter

[1059] "Allah harfinin kudretince o kadına rahmet etti ve onların tavrını değiştirmedi."

[1060] Tavşanın hayvanlara tekrar cevap vermesi

Ḥaḳ berū an ʿilmrā bü'gşād der

Ol zenbūr ḥelvāy-ı terden ḫāneler düzer Ḥaḳ Teʿālā̱ (20) Ḥażreti anuñ üzerine ol ʿilmüñ ḳapusını açdı Ḥaḳ Teʿālā̱nuñ ilhāmıyıla ol zenbūr müseddes ü hemvār ḫāne düzer (21) ki mühendisler anuñ ṣanʿatında ʿāciz ü müteḥayyirlerdür

(1024) Meṣnevī

Ançi Ḥaḳ āmuḫt kirmī pīlerā

Hīç pīlī dāned an gun ḥīlerā

(22) Miṣāl-i āḫar ol nesneyi ki Ḥaḳ ipek ḳurdına ögretdi hīç fīl maʿacesāmetihi ve ʿaẓama şeklihi anuñ gibi ḥīleyi (23) bilür mi

(1025) Meṣnevī

Ādem-i ḫākī ziḤaḳ āmuḫt ʿilm

Tā beheftüm āsmān efruḫt ʿilm

Ḫāke mensūb olan Ādem ʿilmi Ḥaḳ Teʿālā̱ Ḥażretinden (24) ögrendi āsmān-ı heftüme dek ve yāḫud tā āsmān-ı heftümde anuñ ʿilmi şuʿlelendi yaʿnī semāvāt-ı sebʿa anuñ ʿilminüñ (25) nūrıyıla münevver oldı

(1026) Meṣnevī

Nām u nāmūs-ı melekrā derşikest

Kūri-yi an kes ki derḤaḳ derşekest

Meleküñ nāmını (26) ve nāmūsını ṣıdı yaʿnī melāīke [*etecʿalu fīhā men yufsidu fīhā ve yesfiku'd-dimā'e ve naḥnu nusebbiḥu biḥamdike ve nuḳaddisu leke*[1061] (27) dimişler iken Ādem ʿaleyhi's-selām taʿlīm olındugı esmāyile cümle melāyikeye ʿarza ḳılınub cānib-i Ḥaḳdan [A107b] (1) *feḳāle enbi'ūnī biesmā'i hā ulā'i in kuntum ṣādıḳīn*[1062] diyü melāyikeye hitāb olındukda melāyike esmā-yı müşārun ileyhāda ʿadem-i (2) şuʿūrlarına iʿtirāf idüb *subḥāneke lāʿilme lenā illā māʿallemtenā inneke ente'l-ʿalīmu'l-ḥakīm*[1063] diyü ʿaczlerin bilüp ḫılāfet-i Ādemde (3) vāḳıʿ olan istifsārlarında maʿẕeret dilediler ve kendülerinden] nefy-i ʿilm ḳıldılar ol kimsenüñ körligine ki Ḥaḳda (4) reyb ü şekdedür ve ol kimseden murād kim idügin bu beytle taʿrīf idüp buyururlar

(1027) Meṣnevī

Zāhid-i şeş ṣad hezāran-sālerā (5)

[1061] "Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım, dedi. Onlar: Bizler hamdinle seni tesbih ve seni takdis edip dururken, yeryüzünde fesat çıkaracak, orada kan dökecek birini mi yaratacaksın? dediler. Allah da onlara: Sizin bilemiyeceğinizi herhalde ben bilirim, dedi." (Bakara, 30)

[1062] "Eğer siz sözünüzde sadık iseniz, şunların isimlerini bana bildirin, dedi." (Bakara, 31)

[1063] "Seni bütün eksikliklerden uzak tutarız. Senin bize öğrettiklerinden başka bizim hiçbir bilgimiz yoktur." (Bakara, 32)

Pūz-bendī saḫt an gūsālerā

Altı yüz biñ yıllıḳ zāhidi ki murād şeyṭāndur ve altı yüz biñ yıl (6) zāhid olmasından murād kes̱ret-i zühd ü ʿibādetden ʿibāret olur (7) pūz-bend düzdi ol gūsāle içün ol gūsāleyi pūz-bende mensūb düzdi dimek daḫı vechdür *pūz-bend* şol ağız bağına dirler ki buzaġunuñ aġzına bağlarlar (8) anasını emmesün içün pes bersebīl-i istiʿāre-yi tecnīs ile şeyṭānı buzaġuya teşbīh eylemiş olurlar anuñ pūz-bendinden (9) murād ḳıyāsāt-ı ʿaḳliyyesi olur

(1028) Mes̱nevī

Tā netāned şīr-i ʿilm-i din keşīd

Tā negerded gird-i an ḳaṣr-ı meşīd

Tā dīn ʿilminüñ sütini (10) çekmege yaʿnī emmege ḳādir olmaya tā ol muḥkem ʿālī ḳaṣruñ eṭrāfına ṭolanmaya ḳaṣr-ı meşīdden murād ʿilm-i dīn ve esrār-ı yaḳīn (11) olur ki Ḥażret-i Ḥaḳ anı Ādeme taʿlīm ḳıldı ve şeyṭān istikbārı sebebiyile aña vuṣūlden maḥrūm ḳaldı

(1029) Mes̱nevī

ʿİlmhā-yı ehl-i ḥis şud pūz-bend (12)

Tā negīred şīr z'an ʿilm-i bulend

Kez̠ālik ehl-i ḥissüñ ʿilmleri anlara pūz-bend oldı yaʿnī ehl-i (13) ẓāhirüñ ʿilmleri kendülere ağız bağı oldı tā ol ʿālī ʿilmden süd ṭutmaya yaʿnī ʿilm-i dīnden ve esrār-ı yaḳīnden z̠evḳ (14) itmeye zīrā elfāẓ-ı ʿibārāta müştaġil olan ve ḳıyāsāt-ı ʿaḳliyyeden lez̠z̠et bulan kimseler enbiyā vü evliyānuñ z̠evḳ aldıḳları (15) ʿulūm-ı dīniyye vü esrār-ı ledünnīyyeden **[P51b]** z̠evḳ alamazlar ve müntefiʿ olamazlar

(1030) Mes̱nevī

Ḳaṭre-yi dilrā yekī gevher fütād

K'an bederyāhā vü gerdunhā nedād (16)

Göñül ḳaṭresine bir gevher düşdi göñül ḳaṭresinden (17) murād şol süveydā-yı dildür ki s̱anevberiyyu'ş-şekl olan ḳalbüñ içinde merdumek-i çeşm miḳdārı bir ḳatre-yi laṭīf-ḫündur (18) maḥall-i ḥayāt u rūḥdur yaʿnī süveydā-yı dile ʿilm ü idrākla mevṣūf bir rūḥ gevheri vāḳıʿ oldı ki Ḥaḳ Teʿālā̠ (19) Ḥażreti anı deryālara ve feleklere virmedi pes egerçi menbaʿ-ı [rūḥ olan süveydā-yı dil ḥadd-i ẕātında bir ṣaġīr şeydür ve lākin (20) minḥays̱i'l-maʿnā̠ ziyāde ʿaẓīm ü kebīrdür ki ṣūretā] ʿaẓīm olanlar anuñ mālik olduġı ʿulūm u esrāra mālik olamazlar (21)

(1031) Mes̱nevī

Çend ṣūret āḫır ey ṣūret-perest

Cān-ı bīma'nīt ezṣūret nerest

Ey ṣūret-perest āḫır niceye dek ṣūret senüñ (22) ma'nāsız cānuñ ṣūretden ḳurtulmadı eger ma'nāya vāḳıf olmaḳ isteriseñ ṣūrete baḳmadan güẕer ḳıl tā her şey'üñ 'ālem-i (23) ma'nāda olan mertebesine ve ḳadrine 'ālim olasın

(1032) Meṡnevī

Ger beṣūret ādemī insan budī

Aḥmed u Bū Cehl ḫod yeksan budī

(24) Eger Ādem oġlı ṣūretile insān olayıdı **Aḥmed** ü **Bū Cehl** ḫod yeksān olurdı zīrā *innemā ene beşerün miṡlukum*[1064] ḥasebince ikisi bile (25) beşeriyyetde ve ṣūret-i insāniyyede müştereklerdür ve lākin minḥayṡi'l-ma'nā beynehumāda kebeyne's-semā'i ve'l-arż tefāvüt-i 'aẓīme (26) vardur

(1033) Meṡnevī

Naḳş berdīvār miṡl-i Ādemest

Bi'nger ezṣūret çi çīz ūrā kemest

Meṡelā dīvār üzre naḳş Ādem gibidür (27) naẓar eyle gör ki ṣūretden ādemüñ ne şey'i eksükdür ol Ādem şekline mümāṡil olan ṣūretüñ ne şey'i eksük **[A108a]** (1) idügini bu beytile beyān buyururlar

(1034) Meṡnevī

Can kemest an ṣūret-i bātābrā

Rev bucū an gevher-i nāyābrā

Ol bātāb olan ṣūretüñ (2) ya'nī ol dīvārda naḳş olan tāblu ve zīnetlü ṣūretüñ cānı eksükdür yüri ol nāyāb u bīnaẓīr gevheri ṭaleb (3) eyle ki lāzım olan budur

(1035) Meṡnevī

Şud ser-i şīrān-ı 'ālem cümle pest

Çün seg-i aṣḥābrā dādend dest

Cümle 'ālem (4) arslanlarınuñ başı pest ü nigūn oldı çünkim **Aṣḥāb-ı Kehf** kelbine ol virdiler ya'nī anlar ṣoḥbetine vü (5) ḫıdmetine [Ḥaḳ cānibinden] destūr virildi ve cennet-i a'lāya anlarla bile dāḫil olmaġa tebşīr ḳılındı bāḫuṣūṣ ki (6) *ve kelbuhum bāsiṭun ẕirā'ayhi bi'l-veṣīd*[1065] naṣṣ-ı şerīfiyile maġbūn olup **Ḳur'ān-ı 'Aẓīm**de ẕikr olundı çünkim bu ṣadr u (7) ḳadr aña müyesser oldı selāṭīn-i vuḥūş olan şīrlerüñ başı ol ṣūreten

[1064] "Ben de ancak sizin gibi bir insanım." (Kehf, 110)
[1065] "Köpekleri de mağaranın girişinde ön ayaklarını uzatmış yatmakta idi." (Kehf, 18)

ḥaḳīr olan sege virilen (8) şeref ü ʿizzeti gördükde pest ü nikū oldı ḥāl bu ki bunlar biḥasebi'ṣ-ṣūret ice vechile evlā̱ (9)vü aʿlā̱dur

(1036) Meṡnevī

Çi ziyānesteş ezan naḳş-ı nefūr

Çünki cāneş ġarḳ şud derbaḥr-ı nūr

Ol menfūr u ḳabīḥ naḳşdan (10) aña ne ziyān vardur çünki anuñ cānı nūr deryāsına ġarḳ oldı ve maʿnā̱ yüzinden böyle şeref ü ʿizzet (11) buldı pes *innellāhe lāyenẓuru ilā̱ṣuverikum ve lā ilā̱aʿmālikum bel yenẓuru ilā̱ḳulūbikum ve niyyātikum*[1066] mefhūmı üzre Ḫudāy-ı (12) Teʿālā̱ ve enbiyā vü evliyā ṣūrete baḳmazlar belki niyet ü sīrete naẓar iderler pes gerekdür ki sen daḫı ṣūret-bīn olmadan (13) güẕer ḳılasın ve nāẓır-ı sīret olasın zīrā her ṣūretde bihter ü ʿālīter olan maʿnā̱da daḫı bihter ü ʿālīter olmaz (14) ve lihāẕā ḳīle

Beyt

Eḳallu cibālu'l-arżi Ṭūrun ve innehu

Leaʿẓame ʿindellāhi ḳadren ve menzilen[1067]

Ṣūret-i ṣāt fīlden ṣaġīrdür ammā naẓīfedür (15) ve ṣūret-i pīl andan ekberdür ve lākin cīfedür nitekim *eş-ṣātu naẓīfetun ve'l-fīlu cīfetun* dinildi

(1037) Meṡnevī (16)

Vaṣf-ı ṣūret nist ender ḫāmehā

ʿĀlim u ʿādil buved dernāmehā

[Kitābuñ ḫāme vü ḳalemlerinde vaṣf-ı ṣūret yoḳdur yaʿnī (17) kātibler ḳalemlerinde ṣūreti vaṣf eylemek yoḳdur] ḫāmelerden murād ẕikr-i sebeb irādet-i müsebbeb ḳāʿidesi üzre (18) kitābları olur nāmelerde ʿālim ü ʿādil yaʿnī mektūblar içre bir kimseyi vaṣf itmek lāzım gelse ṣıfāt-ı (19) ḥamīdesi yazılur ṣūret-i cemīlesi yazılur aña irsāl olınmaz eger ṣūret iʿtibārıyıla olayıdı bir kimse medḥ (20) olındugı vaḳtde anuñ şekl ü ṣuverinüñ ḥüsnini yazup aña gönderilmek muʿteber olayıdı bu ḫod muʿteber ü maḳbūl (21) olmamışdur meger ki yine ehl-i ṣūret mā-beyninde zīrā bunlar kendü maḥbūb u maḫdūmlarına ḫāme yazsalar çeşm-i (22) ebrūsını medḥ iderler ve ṣūret ü şeklinde olan ḥüsn ü leṭāfetini yazarlar bunlaruñ böyle yazması (23) ehl-i maʿnā̱ ḳatında pis şeyʾ ḳabīlindendür pes baʿż-ı kimseler nāmelerinde şekl ü ṣūreti medḥ iderler dinilse (24) muʿteber olmaz

---

[1066] "Gerçekten Allah sizin suretlerinize ve amellerinize bakmaz. Kalplerinize ve niyetlerinize bakar."

[1067] "Tûr yeryüzü dağlarının en küçüklerindendir. Ama Allah katında menzil ve kadr bakımından en yücedir."

(1038) Mes̱nevī

ʿĀlim u ʿādil heme maʿnist bes

Kiş neyāyī dermekan-ı pīş u pes

ʿĀlim ü ʿādil cemīʿan maʿnā̱dur (25) murād rūḥuñ ṣıfat-ı ḥamīdeleridür ol ṣıfatları mekān ü cihāt-ı sittede bulamazsun eger sen dirsen ki (26) benden ʿilm ü ʿadl ṣıfatlarına mekāñ degül midür el-cevāb bu gūne ṣıfātlar cānuñ ṣıfātıdur bedenüñ ṣıfātı degül (27) cān ise dāḫil-i beden ü ḫāric-i beden degüldür ve aña muttaṣıl daḫı degüldür pes beden bu ṣıfatlaruñ **[A108b]** (1) mekānı olmaz ve bu ṣıfatlar maʿnevī olur āteş żamīr-i maʿnā̱ya rāciʿ olmaḳ daḫı cāyizdür ve bu taḳdīr üzre maʿnā̱ ki (2) ol maʿnā̱yı mekānda ve pīş ü pesde bulamazsun dimek olur

(1039) Mes̱nevī

Mīzened berten zisūy-ı lāmekān (3)

Mīnegunced derfelek ḫurşīd-i cān

Bu ʿilm ü ʿadl ṣıfatlarınuñ mevṣūfı olan cān *lāmekān cānibi*nden ten üzre urur yaʿnī ʿālem-i (4) ġaybdan ve *mertebe-yi lārayb*den ol rūḥ-ı İlāhī cism üzre pertev ṣalar ve anda tedbīr ü taṣarruf ḳılur ḥadd-i ẕātında cāñ güneşi (5) feleklere ṣıġmaz ḳande ḳaldı ki ḫāne-yi cesed benī Ādeme ṣıġar ṣūret-i ʿālem ü Ādem rūḥ-ı İlāhiyye nisbet bir şeyʾ-i ḥaḳīrdür (6)

Ẕikr-i dāniş-i ḫargūş ve beyān-ı fażīlet ü menāfiʿ-i dāniş[1068]

(1040) Mes̱nevī

İn suḫan pāyan nedāred hūş dār

Hūş sūy-ı ḳıṣṣa-yı ḫargūş dār (7)

Bu gūne sözler pāyān ṭutmaz ʿaḳl ṭut ve fehm-i suḫan it ʿaḳluñı ḫargūşuñ ḳıṣṣası cānibine ṭut

(1041) Mes̱nevī (8)

Gūş-ı ḫar bu'frūş u dīger gūş ḫar

K'in suḫanrā derneyābed gūş-ı ḫar

Ḫar ḳulaġını ṣat ve ġayrı ḳulaḳ ṣatun al zīrā (9) bu sözi eşek ḳulaġı fehm eylemez gūş-ı ḫardan murād ẓāhir ḳulaġıdur ki gūş-ı ṣūrī bu kelām-ı maʿnevīyi fehm ü idrāka (10) ḳādir olamaz belki bu kelāmı gūş-ı hūş idrāk eyler gerekdür ki anı ʿaḳl-ı kāmil ṣāḥiblerinden ṣatun alasın dimek olur (11)

[1068] Tavşanın ilmi ve ilmin fazilet ve faydasının beyanı.

(1042) Meşnevī

Rev tu rūbeh-bāzi-yi ḫargūş bīn

Mekr-i şīr-endāzi-yi ḫargūş bīn

Yüri sen ḫargūşuñ rūbāh-bāzlıġını gör yaʿnī dilkü gibi (12) [ḥīle-bāzlıġını gör ve dilkü gibi] ḥīle vü mekr oynamasına naẓar irgür ve [baʿż-ı nusḫada *şīr kibrī-sāzi-yi* (13) *ḫargūş bīn* vāḳıʿdur yaʿnī ḫargūşuñ şīr ṭutıcılıḳ düzenini gör] **[P52a]** ḫargūşuñ şīr-endāz olan mekrini gör (14) yaʿnī ḫargūşuñ şīri çāha atmasınuñ mekrini müşāhede eyle dimek olur çünkim ḫargūş-ı ḥaḳīrüñ şīr-i ḳavī vü dilīri (15) çāha atması ve ṭāyife-yi naḫcīrānı anuñ şerrinden āzād itmesi ʿilmile olduġı muḳarrer oldıyısa fażīletinüñ ve midḥat ü maḥmidetinüñ (16) beyānına şurūʿ idüp buyururlar

(1043) Meşnevī

Ḫātem-i mulk-i Süleymānest ʿilm

Cümle ʿālem ṣūret u cānest ʿilm

ʿİlm **Süleymān** mülkinüñ ḫātemidür (17) nitekim **Süleymān ʿaleyhi's-selām** mülkinde ecnās-ı muḫtelifeyi meşhūr olan kendünüñ ḫātemi sebebi ile taḥt-ı tesḫīr ü taṣarruf (18) itmişdi ki ol ḫātemüñ naḳşı ʿilmle olmış ve anuñ vücūdı ʿilmle ẓuhūra gelmişdi pes bir kimsenüñ faṣṣ-ı (19) ḳalbinde ki ʿilm tesḫīr ü taṣarruf menḳūş ola **Süleymān**vār ḫalḳ-ı ʿālemüñ taṣarrufına ḳādir olur cümle ʿālem ṣūretdür (20) ve ʿilm cāndur nitekim ṣūret ḥayāt u ḳuvveti cāndan bulur ʿālem daḫı niẓām u intiẓāmı ʿilmden bulur anuñçün (21) ʿālim ʿālemüñ ḥayāt u rūḥı meṡābesinde olur ***mevtu'l-ʿālimi kemevtu'l-ʿālem***[1069] [ḥiddeti bu mażmūna şehādet ḳılur (22) ve ʿilmüñ şeref ü feżāyiline nihāyet yoḳdur **Ḥakīm Senāyī Ḥażretleri**nüñ bu ebyāt-ı şerīfesi ʿilmüñ şeref ü menḳabetine (23) delīl olur

Beyt

Nist ezbehr-i āsmān-ı ezel

Nerdübān pāyeyī ziʿilm u ʿamel

ʿİlm sūy-ı der-i İlāh bered (24)

Ne suy-ı mülk ü māl ü cāh bered

ʿİlm-i bākār sūdmend buved

ʿİlm-i bīkār pāy-bend buved

[1069] "Âlimin ölümü âlemin ölümü gibidir."

ʿİlmrā ner şümer ʿilm-i māde (25)
Dīn ü devlet ezin dü şīr-zāde

Tā tu derʿilm bāʿamel neresī
ʿĀlimī fāżılī velī ne kesī

ʿĀlem-i ʿilm ʿālemist şigerf
Nist an ḫıṭṭa ḫıṭṭa-yı ḫaṭ u ḥarf (26)

An ki bāḫod nebūd hergiz yār
Ū büt ezʿilm ü ʿumr berḫordār][1070]

(1044) Meṣnevī
Ādemīrā z'in hüner bīçāre geşt (27)
Ḫalḳ-ı deryāhā vü ḫalḳ-ı kūh u deşt

Ādemīye bu hüner cihetinden bīçāre oldı yaʿnī bu ẕikr olınan ʿilm ü ḥikmet **[A109a]** (1) eclinden ötüri Ādem oġlına zebūn u maḥkūm oldı deryālaruñ ve ṭaġuñ ve ṣaḥrānuñ ḫalḳı ki insān berr ü baḥruñ (2) maḫlūḳı üzre ʿilm ḳuvvetiyile ḥākim ü mutaṣarrıfdur

(1045) Meṣnevī
Z'ū peleng u şīr tersan hemçü mūş
Z'ū neheng-i baḥr derṣafrā vü cūş

(3)Peleng ve arslan insāndan mūş gibi ḫafv idicidür deryānuñ nehengi insāndan ṣafrā vü cūşdadur yaʿnī derūnı (4) bulanmada ve ḳapanmadadur ki murād anuñ derūnınuñ mużṭarib ü müteʾellim olmasından ʿibāretdür (5)

(1046) Meṣnevī
Z'ū perī vü dīv sāḥilhā girift
Her yekī dercāy-ı pinhan cā girift

İnsāndan perī vü dīv sāḥiller ṭutdı yaʿnī anuñ ḫavfından ḳaçup sevāḥili (6) mesken ittiḫāẕ itdi her birisi ḫavfdan pinhān yirde yir ṭutdı

(1047) Meṣnevī

1070 "O ezel semâsından değil, ilim ve amel payesinden bir merdivendir. İlim, kişiyi mal, mülk ve makam tarafına değil, Allah tarafına götürür. Çalışanın ilmi kendisine fayda sağlar, çalışmayanın ilmi kendisine ayak bağı olur. İlmi sadece madde ilmi sayma, çünkü din ve devlet bundan doğan iki süt kardeşidir. Eğer ilimde olup da amele ulaşamazsan âlimsin, fâzılsın ama bir hiçsin. İlim âlemi azîm bir âlemdir, hat ve harf alanı değildir. Kendisiyile aslâ yâr olmayan kimse, ilim ve ömür putuyla mutludur."

Ādemīrā düşmen-i pinhan besist

Ādemī-yi bāḥaẕer ʿāḳıl kesist

(7) Ādemīnüñ pinhān düşmeni ziyāde çoḳdur mes̱elā cinn ü perī ve şeyāṭīn ü ʿafārīt gibi ḥaẕer ü tedārikle (8) olan Ādemī ʿāḳıl bir kimsedür

(1048) Mes̱nevī

Ḫalḳ pinhan ziştişān u ḫūbışān

Mīzened berdil beher dem kūbışān

Ḫalḳ bunda (9) *fetḥ-i ḫā-yı muʿceme* ile bemaʿnī-yi maḫlūḳdur *żamm-ı ḫā*yile *ḫūy* maʿnāsına olmaḳ ʿadem-i münāsebetden ḫālī olmaduġından māʿadā cemʿ-i (10) żamīrini aña irsāl eylemek tekellüfden daḫı ʿārī olmaz pes siyāḳ u sibāḳa enseb olan *maḫlūḳ* maʿnāsına olmaḳdur (11) yaʿnī ẕikr olınan maḫlūḳ pinhāndur ve bunlaruñ żararları vü nefʿleri ve kemlikleri vü iyülikleri her demde ḳalb üzre anlaruñ (12) kūb u teʾs̱īri urur yaʿnī vesvese vü iġvāsı ve ilhām u efkār-ı ḥaseneyi ilḳāsı göñül üzre her demde (13) bunlaruñ kūbı yaʿnī şeyāṭīnüñ vesvese ile dögmesi ve melāyikenüñ ilhāmla ḳulūbı dögmeleri her dem dillere vāṣıl (14) olur ***kemā ḳāle ʿaleyhi's-selām inne li'ş-şeyṭāni limmeten ve li'l-meleki lümmeten bi'bni Ādeme feammā limmetu'ş-şeyṭāni feīʿādun bi'ş-şerri ve tekẕībün*** (15) ***bi'l-ḥaḳḳı ve ammā limmetu'l-meleki feīʿādun bi'l-ḫayri ve taṣdīḳun bi'l-ḥaḳḳı femen vecede ẕālike fe'l-yaḥmedillāhe ve men vecede'l-uḫrā fe'l-yeteʿavvedü*** (16) ***billāhi mine'ş-şeyṭāni*** revāhu **İbn Mesʿūd**[1071]

(1049) Mes̱nevī

Behr-i ġusl er derrevī dercūybār

Bertu āsībī zened derāb ḫār

Ḥaḳ Subḥānehu (17) ve Teʿālānuñ melāyike ve cinn ü şeyāṭīnden maḫlūḳāt-ı ḫafiyyesi vardur ki insāna dostdur ki düşmendür [anlar ki (18) nūrīlerdür insāna dost ve anlar ki nārīlerdür insāna düşmendür] egerçi bunlaruñ ẕevātı biḥasebi'ẓ-ẓāhir mestūre (19) vü maḫfiyyedür lākin fiʿlleri ve es̱erleri vücūd-ı insānīde ẓāhir ü bedīd olur mes̱elā ḳaçan sen ġusl içün bir cūybāra (20) dāḫil olsañ saña āb dibinde olan ḫār bir āsīb urur yaʿnī ayaġuña batup elem [virür]

(1050) Mes̱nevī

Gerçi pinhan ḫār derābest pest (21)

Çünki dertū mīḫaled dānī ki hest

[1071] "Gerçekten insanda şeytanın ve meleğin birtakım dürtüleri vardır. Şeytanın dürtüsü şer ve Allah'ı tekzip etme şeklindedir. Meleğin dürtüsü ise hayrı hatırlatmak ve Hakk'ı tasdik etme şeklindedir. Kalbinde melek dürtüsü bulunan Allah'a şükretsin şeytanın dürtüsü bulunan kişi ise Allah'a sığınsın."

Egerçi ḫāruñ vücūdı āb içinde pest ü pinhāndur çünki ol ḫār (22) saña bata bilürsin ki āb içinde ḫār vardur pes dāyimā *hemezāt-ı şeyāṭīn* ve *ilhāmāt-ı melāyike-yi muḳarrebīn* ḳulūb-ı (23) müʾminīne gelüp teʾs̱īr ve ḫalecān u iżṭırāb virdügi içün sürerler

(1051) Mes̱nevī

Ḫār ḫār-ı vaḥyhā vü vesvese (24)

Ezhezāran kes buved nī yek kese

[Ḳalbde vāḳʿı olan vaḥylerüñ ve vesveselerüñ ḫalecān u ıztırābı yaʿnī göñlüñ (ḫār ḫārı yaʿnī) ilhāmāt-ı melekiyye (25) ve hemezāt-ı şeyṭāniyye olan ıżṭırābātı nice biñ kimseden olur yalıñuz bir kimseden degül yaʿnī yalıñuz (26) bir melekden ki ḳarīnüñdür hemān andan ilhām ola ve ġayrı melāyikeden olmaya ve hemān ḳarīnüñ olan bir şeyṭāndan (27)vesvese ola ve ġayrı şeyāṭīnden olmaya böyle degüldür belki nice biñ melāyikeden gerekse saña müvekkel ve gerekse **[A109b]** (1) ġayr müvekkel bu ıżṭırābāt u ilhāmāt (2) ḥāṣıl olur ve kez̲ālik gurūh-ı şeyāṭīnden hezārān dürlü kimseden hemezāt hezārān kimseden olur hemān (3) bir kimseden degül eks̱er-i kimseye vāḳıʿ olur hemān bir kimseye degül **Surūrī** ve **Şemʿī**nüñ z̲āhib olduġı maʿnā̱ budur (4) lākin evvelkisi evlā̱dur pes müʾmine bu iki ḫāṭıranuñ mā-beynini farḳ u temyīz eylemek lābüd lāzımdur (5)

(1052) Meṣnevī

Bāş tā ḥishā-yı tū mübdel şeved

Tā bübīnī şān u müşkil ḥal şeved

Eger sen bunlaruñ vücūdına inkār eylerseñ ṣabr eyle tā senüñ (6) ḥavāssuñ bu dünyāda mevt-i iḫtiyārī ile ve yāḫud mevt-i ıżṭırārī ile mübeddel olsa ve ʿālem-i melekūt-ı ekber ve melekūt-ı aṣġar ẓuhūra (7) gele tā bu melāyike vü şeyāṭīn göresün ve müşkil ḥall ola

(1053) Mes̱nevī

(Tā suḫanhā-yı kiyan red kerdeyī

Tā kiyanrā server-i ḫᵛad kerdeyī)

Ol zamānda (8) bilesün tā kimlerüñ sözini redd eylemişsün ve kimleri kendüñe server ḳılmışsun bu söz melāyike vü şeyāṭīnüñ vücūdını (9) inkār eyleyen ṭavāyife ilzām u ḥüccetdür zīrā felāsife vü ʿuḳalādan baʿż-ı kimse vardur ki ḫāricde melāyike vü şeyāṭīnüñ (10) vücūdını yoḳdur dirler ve melāyike-yi semāviyyeden murād ḳuvā-yı semāviyye **[P52b]** ve melāyike-yi arżıyyeden murād ḳuvā-yı arżıyye ve melāyike-yi (11) insāndan murād ʿaḳl u fikr ve ḳuvā-yı rūḥāniyye ve ḳuvve-yi ʿilmiyye vü ḳuvve-yi ʿameliyyedür ve şeyṭāndan murād nefs-i emmāre ve vesvās (12) u ḫannāsdan murād

ḳuvve-yi vāhimedür dirler *kemā ḳāle İmāmu'l-Ḥarameyn mine'l-mutekellimīne fīKitābihi'ş-Şāmil iʿlemū raḥimekumullāh enne baʿże'l-* (13) *ʿuḳalāʾi enkeru'l-melāyikete ve evvelu biḳuve'r-rūḥāniyyeti ve enne keṡīren mine'l-felāsifeti ve cemāhīri'l-Ḳaderiyyeti ve kāffete'z-zenādiḳati* (14) *enkeru'ş-şeyāṭīne ve'l-cinne aṣlen ve reʾsen ve lāyebʿadu ẕālike mimmen lāteşebbeṡe bi'ş-şerīʿati ve inneme'l-ʿacebu mininkāri'l-Ḳaderiyyeti* (15) *ve muʿẓami ehli'l-İʿtizāli maʿa temessukihim benuṣūṣi'l-Ḳurʾāni ve'l-aḫbāri*[1072] pes ey vücūd-ı melāyike vü şeyāṭīne inkār eyleyen kimseler (16) ṣabr eyleñ tā ḥissiñüz mübeddel olduḳda bunları göresüz ve müşkilüñüz ḥall ola ol zamānda müşāhede ḳılasuz ki melāyikeden (17) kimlerüñ sözlerini ve ilhāmlarını redd eylediñüz ve şeyāṭīnden kimleri kendü kendüñüze ser-ver ü muḳtedā eylediñüz bu maʿnā̱ (18) daḫı ḳābildür ki anları müşāhede maʿlūm ola melāyike ve şeyāṭīnüñ vücūdına iḳrār eyleyen ve evliyā vü muḥaḳḳıḳīnden kimlerüñ (19) sözini redd eylediñüz ve bunlaruñ vücūdına inkār eyleyen ḳavmden kimleri kendüñüze server ü muḳtedā eylediñüz (20)

Bāz talebīden naḫcīrān ezḫargūş sırr-ı endīşe-yi ūrā[1073]

(1054) Meṡnevī

Baʿd ezan guftend ey ḫargūş-ı çüst

Dermiyān ār ançi deridrāk-ı tüst (21)

Andan ṣoñra naḫcīrler eyitdiler ey çüst ü çāpük olan ḫargūş ortaya getür ol nesneyi ki senüñ (22) fikr ü idrāküñdedür

(1055) Meṡnevī

Ey ki bāşīrī tu derpīçīdeyī

Bāz gū rāyī ki endīşīdeyī

Ey ḫargūş sen bir arslana ṣarılmışsun (23) [yaʿnī anuñla ḫuṣūmete ḳasd itmişsin] girü söyle ve āşkār eyle reʾyi fikr eylemişsün

(1056) Meṡnevī

Meşveret idrāk u hüşyārī dihed (24)

[1072] "Mütekellimînden İmâmu'l-Haremeyn, Şâmil adlı kitabında şöyle der: "Bilin ki -Allah size merhamet etsin- ukalâdan bazısı melekleri inkâr etmiş ve bunları rûhânî kuvvetler olarak tevil etmişlerdir. Yine birçok felsefeci, Kaderiyye'nin çoğunluğu ve bütün zındıklar; şeytanları ve cinleri aslen ve re'sen inkâr etmişlerdir. Bu, şerîata sıkıca tutunmayan kimseden beklenecek bir durumdur. Hayret veren şey Kaderiyye'nin ve Mutezile'nin çoğunluğunun Kuran'ın ve hadislerin naslarına sarılmalarına rağmen bunu inkâr etmeleridir."

[1073] Hayvanların tekrar tavşandan ne düşündüğünü ve sırrını sormaları

ʿAḳlhā mer ʿaḳlrā yārī dihed

Meşveret müsteşīre idrāk u hüşyārlıḳ virür ʿaḳllar ḳuvvet ü yārīlik (25) virür

(1057) Mes̱nevī

Guft-i peyġam-ber bikun ey reʾy-zen

Meşveret ke'l-müsteşāru müʾtemen

Bu ḥadīs̱-i şerīfi **Müslim** ü **Buḫārī** ve **Ebū Dāvūd** (26) u **Tirmīẕī Ebū Hureyre**den ve **Ebū Nessāʾī Ümmü Seleme**den rivāyet iderler *ḳāle'n-Nebiyyu ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem el-musteşāru muʾtemenun*[1074] müsteşār (27) ism-i mefʿūldur meşveret ṭaleb olınan kimsedür *istişārun fülānün fi'l-emri fülān* dirler ḳaçan bir kārda bir kimse **[A110a]** (1) bir kimsenüñ reʾyini ṭaleb eylese *müʾtemen* daḫı ism-i mefʿūldur ve *eymenet* dirler ey *caʿale eminen* maʿnās̱ın virürler pes maʿnā̱ (2) meşveret ṭaleb olınan kimse emīn ḳılınmışdur yaʿnī müsteşāra vācibdür ki ḳaçan bir müsteşīr andan *hel lī maṣlaḥatun* (3) *fīhāẕa'l-fiʿli em lā*[1075] diyü reʾy ṭaleb eylese aña ṣāliḥ olanı ve ḫayrlu olanı ḫaber vire zīrā istişār emīn ittiḫāẕ olınmışdur (4) pes maʿnā̱-yı beyt naḫcīrler ḫargūşa didiler ki ey ḫargūş **Peyġam-ber** ʿaleyhi's-selām didi ki *meşveret eyle ey reʾy-zen ki* (5) *müsteşār müʾtemendür* sen daḫı bizden reʾy ṭaleb eyle ve bizi emīn ittiḫāẕ eyle kim bizüm irāde vü ʿaḳlımuzla ḳuvvet bulasın (6) didiler pes bu maḥalde müsteşār naḫcīrān ve müsteşīr ḫargūş olur baʿż-ı kimseler ḫaṭa idüp ʿaksin zuʿm iderler (7) ve yañlış maʿnā̱ya giderler pes şol vaḳtde ki naḫcīrān ṭabīʿatlü ve behāyim ṣıfatlu kimseler ṣāḥib-i ʿaḳl u ʿirfāndan (8) müşāvere ṭaleb eyleseler ṣāḥib-i ʿaḳl olanlar anlardan bir ḳaç vechile imtināʿ iderler evvelā her kes müşāvereye (9) degüldür meger kāmilu'l-ʿaḳl ola ve s̱āniyen her zamānda tedbīr-i taḳdīre uymaz ḳażāyıla tek cüft ve cüft tek gelür ve s̱ālis̱en (10) her kimse keşf-i rāz eylemek cāyiz degüldür *ḳalbu'l-aḥrār ḳubūru'l-esrār*[1076] anuñçün didiler ki esrār anda medfūn u maṣūn (11) ola pes rāz-ı dili söylemek ḫaṭā ve ḥabs-i nefs eylemek aḥrā vü evlā̱dur nitekim söylenmek ve dehān-güşā eylenmek mażarratı bu beyānla (12) bize tefhīm buyururlar

Menʿ kerden-i ḫargūş ezrāz īşānrā[1077]

(1058) Mes̱nevī

Guft her rāzī neşāyed bāz guft

[1074] "Kendisine danışılan kişi güvenilir kişidir." (Buharî, Edebu'l-Müfred, s. 99)
[1075] "Benim için bu işte bir maslahat var mı, yok mu?"
[1076] "Salihlerin kalbi sırların kabridir."
[1077] Tavşanın onları sırdan men etmesi

Cüft ṭāḳ āyed gehī geh ṭāḳ cuft (13)

Ḫargūş eyitdi her rāzı zāhir ü āşkāre itmek lāyıḳ degüldür zīrā gāhī cüft tek gelür [gāhī (14) tek cüft gelür] nitekim tek mi cüft mi didikleri gibi oyunda tek dinse gāhī cüft ẓuhūr ider ve cüft dinse gāhī tek (15) ẓuhūr ider pes umūr-ı ātiyye bir ʿāḳıluñ maʿlūmı olmayıcaḳ anı ḳable'l-vuḳūʿ iḫtiyār eylemek żarardan ḫālī olmaz (16)

(1059) Meṡnevī

Ezṣafā gerdem zenī bāāyine

Tīre gerded zūd bāmā āyine

[Eger ṣafādan mirʾate dem urasın ʿale'l-fevr āyīne bize tīre vü mükedder (17) olur] yaʿnī ey ṣumt u sükūtuñ nefʿin bilmeyen ve ḥabs-i nefs ḳılmayan kimse eger ṣafādan ötüri dem ursuñ āyīneye (18) ve yüzine ḳarşu ṣafāsını medḥ ḳılsuñ ʿale'l-fevr āyīne bizümle bulanur ve tīre olur [bu beytde mumeṡṡilun bih mezkūr (19) ve mumeṡṡil maḥẕūfdur mumeṡṡilun bih *āyīne* ve mumeṡṡil *esbāb* murād olur] her ne ise pes āyīne-yi esbābuñ ṣafāsı vech-i murādı (20) göstermege ḳābiliyyet ü istiʿdādından ʿibāret olur ve āyīne-yi esbābuñ tīre olması vech-i murādı göstermeyüp aña ḳābiliyyeti (21) olmamadan kināye olur pes tevcīh-i maʿnā bu gūne olur ki eger āyīneye ṣafāsından ötüri medḥ itmekle dem urursañ (22) āyīne bize ʿale'l-fevr bulanur keẕālik ḳaçan āyīne esbāb-ı murāda muḳābil bi'l-müşāhede kelām söyleseñ mirʾātu'l-ālāt maḳṣūd (23) kelāmuñ vāsıṭasıyıla mükedder olu ve ruḫsār-ı murādı göstermeyüp bozılur bu söz ekṡeriyā insānuñ derūnın (24) söylemesi vuṣūl-ı murāda māniʿ olur dimesini işʿār ḳılur lāsiyyemā ẕeheb ü ẕehāb ve meẕhebi ḫuṣūṣında nāmaḥreme (25) söylememek içün ḥadīṡ-i şerīf vārid olmışdur ***kemā ḳāle ʿaleyhi's-selām üstür ẕehebke ve ẕehābeke ve meẕhebeke***[1078] (26) pes ḥadīṡ-i şerīfe telmīḥ idüp buyururlar

(1060) Meṡnevī

Derbeyān-ı in se kem cünban lebet

Ezẕehāb u ezẕeheb ve'zmeẕhebet

(27) Bu üç nesnenüñ beyān u ifşāsında lebüñi az depret yaʿnī hergiz söyleme ẕehābuñdan ve ẕehebüñden ve meẕhebüñden [A110b] (1) zīrā insāna kendü cān u cenānından aḥfeẓ bir maḫzen ü maḥrem olmaz

(1061) Meṡnevī

K'in serā ḫaṣmest bisyār u ʿadū (2)

Derkemīnet īsted çün dāned ū

[1078] "Altınını, gittiğin yeri ve mezhebini gizle."

Zirā bu üçe ḫaṣm ü düşmen çoḳdur çünkim ḫasm u ʿaduv bunlardan birini bile senüñ puṣuñda (3) ṭurur [yaʿnī çünkim ḫasm u ʿaduv zehāb u zeheb ü mezhebüñi bile kemīn-i furṣatda mekīn olub ṭurur ve senüñ zararuña müteraḳḳıb (4) olur]

(1062) Meṡnevī

Ver bugūyī bāyekī gū el-vidāʿ

Kullu sırrun cāveze'l-iṡneyni şāʿ

Ve eger bir iki kimseye rāzuñı söylemeden ḫod ol (5) sırra vedāʿ u terk lāzımdur zīrā her sırr ki ikiyi tecāvüz eyledi şāyiʿ ü ẓāhir oldı yaʿnī hemān dem ki sırr-ı derūn iki lebden (6) tecāvüz eyleye ve yāḫud iki kimseden tecāvüz eyleye şuyūʿ u ẓuhūr muḳarrer olur pes yā setr-i esrār gerek ve yāḫud aġyārdan (7) ḥaẕer eger müşāvere lāzım gelürse ehl ü maḥrem olanlarla meşveret eyle ve sırruñı anlara daḫı lisān-ı ḥālile söyle eger lisāñ-ı (8) maḳālle söylerseñ bārī ʿalāṯarīḳi'l-kināye ve'l-işāret ile [P53a] nitekim Ḥażret-i Ḫudāvendigār bu maʿnāya göre perendeleri temṡīl (9) idüp buyururlar

(1063) Meṡnevī

Ger du se perenderā bendī behem

Berzemin mānend maḥbūs ezelem

Meṡelā iki üç uçıcı ḳuşı biri (10) birine baġlasañ yir üzre olmadan maḥbūs ḳalurlar [ve pervāza ḳādir olmazlar] (11)

(1064) Meṡnevī

Meşveret dārid sır-ı pūşīde ḫūb

Derkināyet bāġalaṭ efken meşūb

Bunlar meşveret ṭutarlar ḫalāṣ olmaḳ ḫuṣūṣında lisān-ı ḥālile ser-pūşīde yaʿnī mestūr ve ḫūb-nāẓır (12) olanlara kināyet eylemeklikde ḳırışmış ġalṭa bir aġaçlıḳ ile bu perrendelerüñ nāẓır olanlara kināyetde ġalaṭ-efken olmaları (13) bir vechile mümkin olur ki bunlar sākin olurlar ve gāh biri birileriyile per-zenān ıżṭırāblarından ceng ü cedel ḳılurlar (14) pes hemān bunlara nāẓır olanlar bunlaruñ sükūnlarından tevehhüm eyler ki bunlar ḫalāṣdan meʾyūs oldılar ve zemīnle ülfet (15) ü ünsiyyet ḳıldılar ḥāl bu ki bunlar lisān-ı ḥālile ḫalāṣ olmaḳ ḫuṣūṣında müşāvere de ṭutarlar ve eger bunlaruñ (16) ceng ü cedellerin görseler yine tevehhüm iderler ki bunlar mütteḥidu'r-reʾy degüllerdür ve biri biriyile ittifāḳları yoḳdur müşāvere (17) ise ittiḥād-ārā ile olur ve ceng ü iḫtilāf ise biri birine buġż u ʿadāveti işʿār ḳılur pes ʿaduv ʿaduvva (18) nice muʿīn olur ve żıdd żıddile ne gūne ittifāḳ ḳılur ġalaṭ-efken meşūb işte bu kār-ı maġlūbdur ki bunlaruñ biḥasebi'ẓ- (19) ẓāhir olan iḫtilāfı ʿayn-ı ittiḥād ve teżādd u tenāzuʿı maḥżā ittifāḳdur zīrā ʿaḳl-ı

ṣāyib cezm eyler ki bunlar ḫalāṣ (20) ḫuṣūṣında maʿnen müttefiḳlerdür pes ʿāḳıl u dānā olan oldur ki perrendelerden bu rumūz u işārātı alup eger maḥall-i iḳtiżā iderse (21) ġalaṭ-endāzelik birle bu gūne muʿāmele ḳılup tā sırrını fāş itmeye bu maḥalle münāsib olan maʿnā budur ammā Surūrīden (22) ʿacebdür ki bu ebyāta bir ḳaç söz [di]mişdür ki ʿaḳlu'ṣ-ṣāyib kemiḥrāḳu lāʿibdür ve bundan aʿceb-i ʿacāyib (23) Şemʿīdür ki baʿż-ı maʿnāda aña taḳlīd itmiş ve anuñ eserine gitmişdür ammā bermuḳteżā-yı kullu ʿālemin hefūtun ve likulli ṣārimin (24) benūtun[1079] yine maʿẕūrlardur

(1065) Mesnevī

Meşveret kerdī peyam-ber beste-ser

Gufte īşāneş cevāb u bīḫaber

Ḥażret-i Peyġam-ber ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem (25) ḳaçan bir meclisde aṣḥāb-ı kirāmla müşāvere eyleselerdi beste-ser yaʿnī mestūr u pūşīde meşveret iderlerdi aṣḥāb-ı (26) kirām ol Resūle cevābı dimiş ve ḫışm bīḫaber idi ve aṣḥāb Peyġam-berle murādından ḫabīr idiler dimek münāsib (27) maʿnā degüldür

(1066) Mesnevī

Dermisālī beste gufte rāyrā

Tā nedāned ḫaṣm ezser pāyrā

Ḥażret-i Peyġam-berüñ ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem de'b-i şerīfleri [A111a] (1) bu idi ki re'y-i laṭīflerinden bir misāl taḳyīd idüp söylerlerdi tā ḫaṣm kelāmuñ ser ü pāsını bilmeye ve aña göre tedārik (2) ḳılmaya

(1067) Mesnevī

Ū cevāb-ı ḫᵛīş bi'grifti ezū

Ve'zsu'āleş mīneburdī ġayr bū

Ol Resūl kendü cevābını ṭutardı ol aṣḥābdan (3) ve ol Resūlüñ su'ālinden ġayrılar ve diñ-i Muḥammedden idiler bū iletmezler ve rāyiḥa fehm itmezlerdi ḥīn-i müşāverede de münāfıḳīnden (4) baʿż-ı kimseler olsa idi ẕu'l-vecheyn bir ḥadīs-i şerīf buyururlardı ki ʿurefā-yı aṣḥāb sırr-ı ḥadīse muṭṭaliʿ olup (5) evānī-yi cānların taḫmīr ve esḳiye-yi lisānların īkā ve ebvāb-ı edhānların iġlāf iderlerdi nitekim *ḫammirū āniyetekum ve uvkū* (6) *esḳīyetekum ve eġliḳū ebvābekum*[1080]ḥadīsine müşābih ḥadīslerden rumūzı fehm idüp sükūt iderlerdi ammā nāmaḥrem olan (7) ġayrılar bunuñ sırrından bū almayup ancaḳ maʿnā-yı ẓāhirine giderlerdi

---

[1079] "Bütün âlem çökmüş, tüm keskinler de düzdür."
[1080] "Kaplarınızın ağzını örtün, su tulumlarınızı bağlayın ve kapınızı kapatın."

Ḳıṣṣa-yı mekr-i ḫargūş[1081]

(1068) Mes̱nevī

Sāʿatī teʾḫīr kerd ender şuden (8)

Baʿd ezan şud pīş-i şīr-i pençe-zen

Ḫargūş şīr cānibine gitmekde bir sāʿatde teʾḫīr eyledi andan ṣoñra (9) pençe urıcı arslanuñ öñine gitdi

(1069) Mes̱nevī

Z'an sebeb k'ender şuden ū mand dīr

Ḫākrā mīkend ü miġarrīd şīr

(10) Ol ḫargūş gitmeklikde geç ḳaldı ol sebebden şīr ḫākı pençesiyile ḳoparurdı ve añrardı yaʿnī anuñ (11) geç ḳalmasından ötüri şīr ġażabından yiri ḳazup añranmaġa başladı ḳıṣṣadan ḥiṣṣe her bār ki nefs-i (12) emmārenüñ ġıdāsı kendüye gelmede teʾḫīr olında şīrvār ġażaba gelmesini muḳarrer olduġını işʿār ider (13)

(1070) Mes̱nevī

Guft men guftem ki ʿahd-ı an ḫasān

Ḫām bāşed ḫām u süst ü nāresān

Arslan kendüsine eyitdi be didüm ki (14) ol diyenlerüñ ʿahdi ḫām olur ve süst ü żaʿīf ü nāresān olur yaʿnī ʿahde vefā itmeyici olur

(1071) Mes̱nevī (15)

Demdeme-y īşan merā ezḫar fikend

Çend bi'frībed merā in dehr çend

Anlar ki demdemesi ve ittifāḳıla olan āvāzesi beni (16) eşekden düşürdi bu dehr beni nice bir adlar nice bir bunda ḳıṣṣadan ḥiṣṣe budur ki nefs-i emmāre ṣāḥibleri (17) ehl-i dehrüñ mekr ü ḫudāʿına aldanmadan ḫālī olmazlar her bār ki meftūn u firīfte ola kendüsini bu gūne melāmet (18) eylemeden berī olmaz [ve ḳābildür ki ezḫar fikendden murād firīfte olmaḳ maʿnāsına ola ve yāḫud naḫcīrāna iʿtimād (19) idüp yaban ḥımārı ve aña mānend şikār-ı ferbih ṣaydından beniyyü'l-yaḳūd depeler dimek ola yaʿnī ḫargūşuñ gelmesine intiẓār (20) çeküp ḥımār gibi ferbih cüs̱s̱edār şikārdan ḳaldum didi]

(1072) Mes̱nevī

Saḫt dermāned emīr-i süst-rīş

Çü ne pes bīned ne pīş ezaḥmaḳīş (21)

[1081] Tavşanın Hilesinin Kıssası

Süst-rīş gevşek ṣaḳallu dimekdür ammā tedbīr ü tedāriki żaʿīf olan kimseden (22) kināye olur *aḥmaḳī*de *yā* maṣdariyyet olur bu beyt mes̱el mevḳıʿında vāḳıʿ olur taḳdīr-i kelām bu olur ki muḥkem (23) ʿāciz ḳalur süst-rīş ü bīendīş olan emīr aḥmaḳlıġundan ne ardını ve ne öñüni göre (24) yaʿnī ol ḥākim ki ḥamāḳat u ġażabından şol vaḳtde öñüni ve ardını görmeye ol żaʿīf-endīşe ve ḥamāḳat-pīşe (25) ziyāde ʿaciz ü fürū-mānde ḳalur ve reʾy-i bāṣavābdan maḥrūm olur şīr-i dilīr ʿāciz ḳalduġı ve reʾy-i bāṣavābdan (26) maḥrūm olduġı gibi

(1073) Mes̱nevī

Rāh hemvārest u zīreş dāmhā

Ḳaḥṭ-ı maʿnā̱ dermiyān-ı nāmhā

Bu beytde iki vech (27) cāyiz olur vech-i evvel oldur ki mıṣraʿ-ı evvel muḳteżā-yı maḳāmuñ delālet eyledügi kelām-ı maḥẕufa ʿillet ola **[A111b]** (1) ol kelām-ı maḥẕūf *çü ne pes bīned ne pīş ezaḥmaḳīş* ḳavlinden lāzım gelür ki diyene pes emīre lāzım (2) u vācibdür ki pīş ü pesini göre ve her bir ḳademe iḥtiyāṭ ile naẓar irgüre zīrā yol ẓāhiren hemvāre vü laṭīfdür (3) ve anuñ altında ṭuzaḳlar vardur nāmlar içinde maʿnā̱ ḳaḥṭı vardur yaʿnī eger ḥākim ʿālim olmazsa ve reʾy ü tedbīrle sülūk (4) ḳılmazsa ṭarīḳ-ı İlāhīden olan dāmları göremeyüp aña giriftār olur ve maʿnā̱ya ẓarf u maḥall olan nām u kelāmı (5) bīmaʿnī olan nām u kelāmdan temyīz idemeyüp varṭa-yı cehl ü ġafletde ḳalur ve vech-i s̱ānī oldur ki bu beyt (6) beyt-i evvelde ḥamāḳatından öñin ve ardın görmeyen emīr-i süst-endīşe mis̱āl olur taḳdīr-i kelām u vech **[P53b]** üzre (7) böyle dimek olur ki ol ḥamāḳatından öñin ve ardın görmeyen emīr gūyā biḥasebi'ẓ-ẓāhir şol rāh-ı hemvārdur ki anuñ (8) altında dāmlar vardur şol nāmlardur ki anuñ içinde maʿnā̱ yoḳdur yaʿnī bītedbīr ü bīendīşe olan (9) emīr ẓāhiren düz yol gibidür ki gören kimseler anı maḳṣūda mevṣūl bir vesīle ḳıyās eyler ammā anuñ bāṭınında nice (10) żarar u fesād dāmlarını müşāhede eylemez ve daḫı şol elfāẓ-ı mühmele gibidür ki biḥasebi'ẓ-ẓāhir aña nām u kelām ıṭlāḳ (11) olınur ve lākin anda maʿnā̱dan es̱er olmaz pes bu münāsebetile eks̱er-i elfāẓ u terākīb-i leẕīẕe ḥaḳīḳatine naẓar olınduḳda (12) dām mes̱ābesinde olduġına ve maʿnā̱dan ḫālī olduġına işāret ü tenbīh idüp buyururlar

(1074) Mes̱nevī

Lafẓhā vü nāmhā çün dāmhast (13)

Lafẓ-ı şīrin rīg-i āb-ı ʿumr-i mast

Lafẓlar ve nāmlar ṭuzaḳlar gibidür [lafẓ-ı şīrīn bizüm (14) ʿömrimüz ābınuñ rīgidür] yaʿnī çoḳ nāmlar vardur ki biḥasebi'ẓ-ẓāhir şerīf ü ʿālīdür ammā maʿnen göl (15) gibidür

meṡelā bir kimseye emīr ve yāḫud şīr-i dilīr ve yāḫud ḥākim-i bātedbīr dirler ve baʿż-ı kimselere daḫı (16) Ṣalāḥu'd-dīn ve Muʿīnü'd-dīn ve Muṣliḥu'd-dīn diyü laḳab eyidürler gūl u aḥmaḳlara bu nāmlar dām olmayup bu ismleriyile (17) müsemmā olan kimseleri ẕevātını daḫı ismleri gibi ḳıyās ider ḥāl bu ki bunlaruñ ismleri müsemmālarına muṭābıḳ (18) degüldür ve keẕālik lafẓları daḫı böyledür çoḳ elfāẓ vardur ki ʿibārāt-ı faṣīḥa vü istiʿārāt-ı laṭīfe (19) şeklinde ẓuhūra gelmişdür ve ṣanāʿāt-ı şiʿriyye vü ıṣṭılāḥāt-ı bedīʿiyyeyi cāmiʿ olmışdur ammā maʿnādan (20) behresi yoḳdur egerçi elfāẓda ṣanāʿāt çoḳdur pes bu gūne kelām u edā ***keserābun biḳīʿatin yaḥsebuhu'ẓ-ẓam'ānu*** (21) ***mā'en***[1082] āyet-i kerīmesinüñ feḥvāsınca *serābun biḳīʿa*ya mümāṡil olmışdur anuñçün buyururlar şīrīn ü laṭīf (22) lafẓ bizüm ʿömrimüz ābınuñ rīgidür ḥāṣıl-ı kelām oldur ki ḳum ṣuyı içüp ve ceẕb (23) nice żāyiʿ eylerse ẓāhiren şīrīn elfāẓ u ʿibārāt daḫı bizüm ʿömrimüz ṣuyını eyle żāyiʿ eyler (24) muṭlaḳā lafẓa müteʿallıḳ olan ʿulūm insānuñ ʿömrini żāyiʿ idicidür dimek olur burada su'āl (25) lāzım gelür ki dinile çünkim elfāẓ-ı şīrīn ceẕb-i āb eyleyen remmāle müşābih oldıyısa her lafẓ bu ḥükmde (26) dāḫil midür su'āl-i muḳaddere cevāb olmaḳ ṭarīḳı üzre menbaʿ-ı āb-ı ḥayāt olan lafẓları evvelki lafẓlardan (27) istiṡnā idüp buyururlar

(1075) Meṡnevī

An yekī rīgī ki cūşed āb ezū

Saḫt-ı kem-yābest rev anrā becū

Ol bir rīg [A112a] (1) ki andan şu ḳaynar ḳatı az bulanıcıdur yüri iste yaʿnī şol bir lafẓa ki andan āb-ı ḥayāt-ı ʿilm ü ʿirfān (2) cūşān olur ve zülāl-i maʿārif ü esrār ẓuhūra gelür bu gūne lafẓlar elfāẓ u kelimāt ünās mā-beyninde ziyāde (3) kem-yābdur yüri anı ṭaleb eyle tā āb-ı ʿömri żāyıʿ ḳılmadan necāt bulasın ve ḫāṣiyyet-i āb-ı ḥayāt-ı maʿnāyı andan şārib (4) olasın pes menbaʿ-ı āb-ı ḥayāt olan kelimātuñ mütekellimi merd-i Ḫudā olduġı eclden ve kelām mütekellimüñ ṣıfatı olduġı cihetden (5) evvelā menbaʿ-ı āb olan rīgden murād [merdān-ı Ḫudā ve kelām-ı mütekellimüñ ṣıfatı olduġı cihetten anuñ] kelāmını murād eyleyüp ṡāniyen (6) kendü ẕātlarını murād eyleyüp buyururlar

(1076) Meṡnevī

Hest an rīg ey puser merd-i Ḫudā

K'ū beḤaḳ peyvest ezḫod şud cüdā

[1082] "Sssız çöllerdeki serap gibidir ki susayan onu su zanneder." (Nûr, 39)

Ey puser ol (7) rīgden murād merd-i Ḫudādur ki ol merd-i Ḫudā Ḥaḳ Teʿālā̱ Ḥażretine vāṣıl oldı ve kendüsinden cüdā oldı yaʿnī ṣıfāt-ı (8) nefsāniyyeden ve aḫlāḳ-ı beşeriyyeden güẕer idüp evṣāf-ı İlāhiyye ile ittiṣāf ḳıldı

(1077) Meṡnevī

Āb-ı ʿaẕb-ı din hemī cūşed ezū (9)

Ṭālibanrā z'an ḥayātest ü nümū

Ol merd-i Ḫudādan dīnüñ leẕīẕ ü şīrīn ṣuyı hemīşe ḳaynar ve ẓuhūr (10) eyler ṭāliblere andan ḥayāt ve neşv ü nemā vardur ve'l-ḥāṣıl merdānı Ḫudānuñ eger ẕevātı ve eger kelimātı menbaʿ-ı āb-ı ḥayāt (11) olan rīge beñzer

(1078) Meṡnevī

Ġayr-ı merd-i Ḥaḳ çü rīg-i ḫuşk dān

K'āb-ı ʿumretrā ḫored ū her zamān

Ammā merd-i Ḫudādan ġayrsını ḳurı (12) ḳum gibi bil zīrā o her zamān senüñ ʿömrinüñ ābını içer ve'l-ḥāṣıl bunlaruñ ẕātları ve kelimātları maḥall-i żiyāfet-i ʿömr olduġı (13) muḳarrerdür pes bunlarla muḳārenetden ḥaẕer lāzımdur ṭā ʿömr żāyiʿ olmaya

(1079) Meṡnevī

Ṭālib-i ḥikmet şev ezmerd-i ḥakīm

Tā ezū gerdī tū bīnā vü ʿalīm

(14) Merd-i ḥakīmden ṭālib-i ḥikmet ol yaʿnī lāzımdur ki bīmaʿnī olan kimselerden mufāraḳat ḳılasın ve bir menbaʿ-ı ḥikmet olan (15) mürşid-i ʿalīmden ʿilm ü ḥikmeti ṭālib olasın tā ki sen andan başīr ü ʿalīm olasın ḥikmetüñ taʿrīfi ve buña müteʿallıḳ olan (16) kelimāt cild-i ṡāliṡüñ dībācesinde meẕkūr olmışdur fe'l-yaṭleb fīhi

(1080) Meṡnevī

Menbaʿ-ı ḫikmet şeved ḥikmet-ṭaleb (17)

Fāriġ āyed ū zitaḥṣīl ü sebeb

Ḥikmet-ṭaleb olan kimse yaʿnī ḥikmet-i İlāhiyyeyi ṭaleb idici kimse baʿde taḥṣīli'l-ḥikmet (18) ḥikmetüñ menbaʿı olur menbaʿ-ı ḥikmet olduḳdan ṣoñra ol kimse taḥṣīl ü sebebden fāriġ gelür

(1081) Meṡnevī

Levḥ-ı ḥāfiẓ levḥ-i maḥfūẓī şeved (19)

ʿAḳl-ı ū ezrūḥ-ı maḥfūẓī şeved

Levḥ-i ḥāfıẓ bir levḥ-i maḥfūẓī olur yaʿnī ibtidā-yı ḥālde ṭaleb-i ḥikmet olan kimse ḥıfẓ-ı (20) ʿulūm u ḥikem idici levḥ idi baʿde taḥṣīli'l-kemāl cehl ü ġafletden ḫaṭā vü ẕilletden

ve muḳābil ʿilm ü ḥikmetden maṣūn u maḥfūẓ (21) bir levḥ olur zīrā bu mertebede āyīne-yi dil mücellā olup ve levḥ-i maḥfūẓa muḳābele ḳılup anda olan ʿulūm u esrār bunda (22) münʿakis ü münteḳiş olur ol ṭālib-i ḥikmetüñ ʿaḳlı Rūḥu'l-Ḳudsden maḥfūẓ olur ve feyż alur ve rūḥdan murād kendü rūḥı (23) ve yā rūḥ-ı aʿẓam olur ve yā Rūḥu'l-Ḳuds olmaġa imkāñ vardur

(1082) Meṡnevī

Çün muʿallim buved ʿaḳleş merdrā

Baʿd ezin şud ʿaḳl şākirdī urā (24)

Çünki ol kimseye evvel ʿaḳl muʿalim oldı ki taḥṣīli ʿaḳlı sebebiyile olurdı andan ṣoñra ʿaḳl aña bir şākird oldı (25) zīrā anuñ rūḥı vü ʿilmi ʿaḳl mertebesinden tecāvüz ḳıldı ve Ḥażret-i Ḥaḳḳa vāṣıl oldı

(1083) Meṡnevī

ʿAḳl çün Cibrīl gūyed Aḥmedā (26)

Ger yekī kāmī nihem sūzed merā

ʿAḳl Ḥażret-i Cebrāʾīl gibi aña dir ey Aḥmed eger bir adım ilerü ḳoyam tecellī nūrı beni yaʿnī (27) şeb-i Miʿrācda Ḥażret-i Cebrāʾīl Sidreye varup maḳāmında ḳalduḳda ve Ḥażret-i Nebī *yā aḫī lemteʾaḫḫaret minnī*[1083] diyü suʾāl ḳılduḳda [A112b] (1)böyle diyü cevāb virdi ki *yā Aḥmed levdūnet enmiletun leiḥteraḳtu*[1084] pes ʿaḳl daḫı sālikūñ Ḥażret-i Ḥaḳḳa kemāl-i ḥubbını (2) vü ḳurbını gördükde kendü mertebesinden ilerü istiʿdādı olmaduġına bināʾen Cebrāʾīlvār sālikūñ rūḥına (3) dir ki ey vāriṡ-i Aḥmed ve ey maʿden-i esrār-ı Muḥammed ben bu mertebeden ilerü tecāvüz idemezem ve Ḥażret-i Ḥaḳḳuñ ẕāt (4) u ṣıfātınuñ müşāhedesi mertebesine gidemezem sen saʿādetile ol cānibe seyr eyle eger ben kendü mertebemden ilerü bir adım (5) ḳomam tecellī nūrı beni iḥrāḳ u ifnā eylemek [P54a] muḳarrerdür

(1084) Meṡnevī

Tū merā bü'gẕār z'in pes pīş rān

Ḥadd-ı men in būd ey (6) *sulṭān-ı cān*

Sen beni ḳo bundan ṣoñra ilerü sür benüm ḥaddüm bu idi ey cān sulṭānı nitekim Cebrāʾīl Ḥażret-i (7) Sulṭān-ı enbiyā leyle-yi Miʿrācda böyle didi pes vāriṡle mevrūṡün ʿanhuñ mā-beyninde münāsebet-i tāmme olduġıyiçün (8) vāriṡ-i kāmilde daḫı bu ḥālet bulınur

[1083] "Ey kardeşim, niye beni takip etmedin?"
[1084] "Ey Ahmed, eğer bir parmak kadar yaklaşırsam yanarım."

ʿaḳl aña bu sözi söyler ve andan bu gūne teʾḫīr eyler pes gerekdür ki sālik (9) rūz u şeb ṭālib-i ʿilm ü ḥikmet ola ve ṭarīḳ-ı ʿilm ü ḥikmetde ḳudreti yitdükçe saʿy u kūşiş ḳıla

(1085) Meşnevī

Her ki mand ezkāhilī bīşükr ü ṣabr (10)

Ū hemin dāned ki gīred pāy-ı cebr

Her şol kimse ki kāhilliğinden bīşükr ü bīṣabr ḳaldı yaʿnī aʿżā (11) vü cevārīḥle ʿibādāt ve ḳalb u lisānile maḥmidet-i Ḥaḳḳı ḳılmadı ve emr-i İlāhiyyeye ṣābir olmadı ol kimse hemān bunı (12) bilür ki cebr ayağın ṭutar ve cebr yolına gider yaʿnī dir ki eger murād Allāh benüm ṭāʿat ḳılmama hādī olursa baña ḳuvvet (13) ü müknet virür benüm ḥālā ṭāʿat u ʿibādete ḳudret ü rağbetüm yoḳdur dir maʿahāẕā nefsinüñ murādı cānibine ḳuvvet bulur (14) ammā ṭāʿat-ı Ḥaḳḳa gelse kāhilliğinden ʿāciz ü bīḳudret olur

(1086) Meşnevī

Her ki cebr āverd ḫod rencūr kerd

Tā heman rencūriyeş dergūr kerd (15)

Her şol kimse ki cebr getürdi yaʿnī rāh-ı ṭāʿatda ʿadem-i ḳudret ü istiṭāʿat iẓhār eyledi ol kendüyi (16) rencūr eyledi ve ḳuvvet ü ḳudreti var iken temāruż ḳıldı tā hemān rencūrlıḳ anı muğberre eyledi ve helāk (17) ḳıldı ve yāḫud ol cebr anı mevtā menzilesinde ḳıldı tā gūr-ı kesl ü fütūrda medfūn u mestūr oldı dimek (18) ola pes maʿa'l-ḳudreti ve'l-istiṭāʿat iẓhār-ı ʿadem-i ḳudret müzīl-i niʿmet ve muğnī-yi ḳuvvet ü ḳudrete bāʿiş olur nitekim maʿa'ṣ-(19) ṣıḥḥati ve's-selāmeti lāğa lehu temāruż eylemek isticlāb-ı maraż u seḳāmet ḳılur *kemā ḳāle ʿaleyhi's-selām lātemārażū feinnekum* (20) *iẕā temārażtum fetemrażū*[1085] pes bu ḥadīşüñ maʿnāsını naẓma getürüp buyururlar

(1087) Meşnevī

Guft Peyġam-ber ki rencūrī belāġ (21)

Renc āred tābumīred çün çerāġ

Ḥażret-i Peyġam-ber ʿaleyhi's-selām didi ki lāġ u laṭīfe ile olan ḫastelik maraż getürür tā çerāġ (22) gibi olur yaʿnī çerāġ söyündügi gibi ol kimse daḫı söyünür

(1088) Meşnevī

Cebr çi'bved besten-i eşkisterā

Yā bepeyvesten reg-i bü'gsisterā (23)

[1085] "Sahte hastalık göstermeyin. Çünkü hastalanmış gibi yaptığınız zaman gerçekten hastalanırsınız." (Deylemî, Müsnedu'l-Firdevs: 186b; Yardım 2008: 45)

Pes cebr luġatde ne ola şikeste vü meskūr olanı baġlamaḳ ve muṣlıḥ olmaḳ ve yāḫud münḳatıʿ olan ʿurūḳ u ḥibāli biri birine (24) muttaṣıl ḳılmaġa dirler anuñçün Cenāb-ı Ḥaḳḳa ʿUrabā vü ʿArab (25) *yā Cābire'l-meksūr* diyü nidā iderler ki muṣlıḥ-ı meksūrātdur

(1089) Meṡnevī

Çün derin reh pāy-ı ḫod ne'şkesteyī

Ber ki mīḫandī çi pārā besteyī

(26) Çünkim ey ehl-i **Cebr** bu rāh-ı ṭāʿatdan sen ayaġuñ ṣımaduñ kendüñi meksūr ḳılmaduñ kime gülersün ve ne baġlarsun yaʿnī kimi istihzā vü temesḫur eylersün ve (27) ayaġuñ cebrüñ kesālet ipiyile baġlarsun ve ʿāciz ü bīpāyum **[A113a]** (1)diyü rāha gitmeyüp temāruż ḳılarsun **Cebrī** meẕhebinde olanlar ʿibādet ü ṭāʿat ḳılanları istihzā eylemek şānlarındandur (2) nitekim ʿacebdür bu eyle ḫalḳ ki bizde iḫtiyār u ḳudret zuʿm iderler ve bize ʿibādet teklīf iderler biz ḫod (3) bu ḫuṣūṣda ʿāciz ü beste-pāyuz pes **Ḥażret-i Ḫudāvendigār** bunlara dir ki ʿibādullāhdan ne ki ḫande eylersün ve nice (4) beste-pāyum diyü söylersün bunları müstehzī olma ve kendüñi ṭarīḳ-ı Ḥakda şikeste-pā ḳılma zīrā eger sen rāh-ı Ḥaḳda (5) pāyüñi şikeste ḳılayıdı ve fenā vü bīnevā olayduñ Cenāb-ı Ḥaḳ saña pāy-ı maʿnā vü sāḳ-ı raʿnā virürdi ve seni menzil-i (6) maḳṣūda irgürdi

(1090) Meṡnevī

V'an ki pāyeş derreh-i kūşiş şikest

Derresīd ūrā Burāḳ u bernişest

[Ve ol (7) kimse ki murād Ḥabīb-i Ḫudādur ṭarīḳ-ı saʿy u kūşişde kadem-i mübārekleri teverrüm idüb şişdi pes Cenāb-ı İlāhīden (8) ol ẕāt-ı ʿālī-şāna burāḳ irişdi ve üzerine süvār oldı yaʿnī] görmez misün ey kāhil-i bīhüner ol Peyġam-berüñ (9) ʿaleyhi'ṣ-ṣalātu ve's-selām mübārek ayaḳları reh-i kūşişde müteverrim oldı nitekim **Ṣaḥīḥeyn**de vārid (10) oldı ki ol Ḥażretüñ ṭūl-ı ḳıyāmdan ve keṡret-i teheccüdden mübārek ayaḳları müteverrim oldı pes ʿĀyişe raḍıyallāhu ʿanhā (11) ol Ḥażrete didi ki ***etükellefü hāẕā ve ḳad ġufireleke māteḳaddeme minẕenbike ve mā teʿaḫḫara ḳāle ʿaleyhi's-selām efelā ekūnü ʿabden*** (12)***şekūren***[1086] pes Cenāb-ı Ḥażret **Sūre-yi Ṭā-Hā**yı inzāl eyledi ki ***Ṭā-Hā mā enzelnā ʿaleke'l-Ḳurʾāne liteşḳā***[1087] yaʿnī yā **Muḥammed** biz saña **Ḳurʾān**ı (13)

[1086] "(Sahabeler Hz. Peygamber'e) "Bunları yapmakla kendinizi görevli mi görüyorsunuz Ey Allah'ın Resulü! Çünkü sizin geçmiş ve gelecek tüm günahlarınız affedilmiştir. O da "Allah'a şükreden bir kul olmayayım mı?" dedi."

[1087] "Tâ Hâ. (Ey Muhammed!) Biz Kur'an'ı sana sıkıntı çekesin diye indirmedik." (Ta-Ha, 1-2)

ʿibādetile nefsine teʿab virmek içün inzāl eylemedük buyurdı fe*ḳāle Cebrāʾīlu yā Muḥammed erfaḳu ʿalā̱nefsike feinne* (14) *lehā ʿaleyke ḥaḳḳan*[1088] ve bu mażmūnı **Ḳaṣīde-yi Bürde** ṣāḥibi naẓma getürüp dir

Beyt

Ẓalemtu sunnete miniḥye'ẓ-ẓulām ileyye (15)

İn'işteket ḳademāhu'ż-żurra minveremi[1089]

Pes bu kūşiş muḳābelesinde ol Ḥażrete Burāḳ yitişdi ve anuñ üzerine (16) oturdı pes anı maḳām-ı aʿlā̱ya yitürdi

(1091) Meṣnevī

Ḥāmil-i din būd ū maḥmūl şud

Ḳābil-i ferman bud ū maḳbūl şud

(17) Evāyilde ol bergüzīde-yi āfāḳ ḥāmil-i aḥmāl-ı dīn ve mürtekib-i eṣḳāl-i şerʿ-i metīn idi maḥmūl-ı burāḳ oldı (18) ve fermān-ı İlāhī ḳabul idici idi maḳbūl-ı Raḥmān oldı

Beyt

Mihterī derḳabūl-ı fermānest

Terk-i ferman delīl-i ḥırmānest[1090] (19)

(1092) Meṣnevī

Tā künun ferman peẕīrüftī zişāh

Baʿd ezin ferman resāned dersipāh

Tā şimdi emr-i fermānı ḳabūl idici (20) oldı pādşāh-ı ḥaḳīḳatden baʿde ḳabūl-i emr-i Raḥmān fermān-resān oldı ḫalḳ-ı cihān ve sipāh-ı ekvān üzre (21) nitekim Ḥazret-i **İbni Fārıż** ol Ḥażretüñ mertebesinden tercümān olup dirler

Beyt

Ve lāfeleke illā ve minnūri bāṭınī (22)

Bihi melekun yehdi'l-hedye bimeşīʾetī

Ve minşerīʿatī baḥri'l-muḥīṭ keḳaṭreti

Ve minmaṭlaʿī nūri'l-basīṭi kelemʿati[1091]

[1088] "Cebrail der ki; Ya Muhammed, Sana arkadaşlık yapacağım, bu senin üzerine haktır."

[1089] "Ben kendi nefsime zulmetmekle sünnete zulmettim. Onun iki ayağı da şişkinlikten dolayı zarar gördüğü için şikayet etti."

[1090] "Fermanı kabul etmen en iyisidir. Fermanı terk etmek mahrumiyetin delilidir."

[1091] "Felek benim derunumun nurundandır. Orada bulunan bir melek, benim arzumla hidayet verir. Şeraitim sebebiyile engin derya sadece bir damla kadardır. Benim matlaım sebebiyile tan yerinden yayılan nur bir lem'a kadar olur."

(1093) Meṡnevī

Tā künun aḫter eṡer kerdī derū

Baʿd ezin bāşed emīr-i aḫter ū

(23) Pes tā şimdi yaʿnī ʿubūdiyyet ü beşeriyyet ḥālinde nücūm ol menbaʿ-ı (24) ʿulūma eṡer eylerdi ammā muḳteżiyāt-ı beşeriyyetden cüdā ve ʿubūdiyyeti edā eylemekden emīr-i aḫterān ve mutaṣarrıf-ı zemīn (25) ü āsmān oldı

(1094) Meşnevī

Ger turā işkāl āyed dernaẓar

Pes tu şek dārī derin şaḳḳa'l-ḳamer

Eger saña bu ḫuṣūṣ içün (26) işkāl ü şek gelür ise naẓar-ı fikrüñde pes sen inşiḳāḳ-ı ḳamerde şek ü şübhe ṭutar mısın münkir-i inşiḳāḳ-ı (27) ḳamer olan [müşrikīn ü küffār-ı Mekke gibi] maʿahāẕā bu ḫuṣūṣda āyet-i kerīme vü eḥādīṡ-i şerīfe vārid olmışdur ve [A113b] (1) cumhūr daḫı bunuñ üzerine üzerine ictimāʿ ḳılmışdur ḳālellāhu Teʿālā̱ *iḳterabeti's-sāʿatu ve'nşaḳḳa'l-ḳamer ve in yerav āyeten* (2) *yuʿraḍū ve yeḳūlū siḥrun mustemirr*[1092] rivāyet-i keṡīre ile ṡābitdür ve Ṣaḥīḥeynde daḫı mektūbdur ki küffār-ı Mekke (Ḥażret-i Resūlden bir āyet istediler Ḥażret māh-ı bedre işāret eylediler iki pāre olup inüp Ḥirā Ṭağınuñ biri bir cānibinden güẕer ḳılup yine maḳāmına ḳıṣṣası meşhūrdur tafṣīle ḥācet yoḳdur) [Ḥażret-i Resūlden bir āyet istediler Ḥażret (3) ʿaleyhi's-selām fenā-yı Kaʿbede [P54b] ṣanādīd-i Ḳureyşüñ miyānında saʿādetile oturup anları dīn-i İslāma daʿvet (4) buyururlardı Ḳureyş ṭāyifesi daḫı kendülerinüñ hevāları muḳtezāsınca her biri bir cevāb-ı nā-merbūṭ (5) söylerdi pes Ebū Cehl daḫı bir Yahūdīnüñ taʿlimi ile ilerü gelüp yā Muḥammed eger ben istedügüm muʿcizeyi izḥār (6) iderseñ bilātevaḳḳuf nübüvvetüñe iḳrār idüb īmān getüreyim didi Ḥazret ʿaleyhi's-selām daḫı her ne muʿcize isterseñ (7) iste Ḥaḳ Teʿālā göstermege ḳādir didi Ebū Cehl daḫı isterem ki māḥı iki şaḳḳ eyleyesin görevüz didi (8) pes Ḥazret-i Ḥabīb-i Ḫudā Muḥammedü'l-Muṣṭafā ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem engüşt-i mübārekiyile māha işāret eyledikde biemrillāhi Teʿalā (9) bedr-i münīr iki pāre olup ve Ḥirā Ṭağına inip bir pāresi bir cānibine ve bir pāresi bir cānibinden güẕer ḳıldı (10) baʿdehu girü maḳamına varup bir yere ḳavuşdı bu taḥḳīḳ tefsīr-i Başāyirde ve ʿAbdullah bin Mesʿūd raḍıyallāhu ʿanh (11) ben cebel-i Ḥirāya māhuñ felḳateyni miyānında gördüm diyü buyurmuşlar ve bir

[1092] "Saat (kıyamet) yaklaştı ve ay yarıldı. Eğer bir ayet görseler kaçarlar ve açık bir sihirdir, derler." (Kamer, 1-3)

rivāyetde daḫı māhuñ bir nīmesi kūh-ı Ḥirānuñ (12) bālāsında ve bir nīmesi daḫı dāmeninde görindi dimişler pes Ḥazret ʿaleyhi's-selām anda mevcūd olanlara işhedū (13) işhedū diyü ḫiṭāb idüb nicesi īmāna geldiler ve Ebū Ceḥl-i laʿīn ve Ḳureyş müşriklerinüñ eks̱eri īmāna gelmeyüp (14) muʿcizāt-ı risālet-penāhı siḥre ḥaml itdiler ve ḥidāyet bulmayup inkār yoluna gitdiler] pes Ḥaḳ Teʿālā̱ bu ḥāṣıl (15) olan inşiḳāḳdan ḫaber virür ki ḳıyāmet ḳarīb oldı ḥāl bu ki iḳtirāb-ı sāʿatuñ āyātından baʿżısı ḥāṣıl (16) oldı ki ol inşiḳāḳ-ı ḳamerdür ve *ḳad inşaḳḳa'l-ḳamer* ḳırā'atı daḫı bu maʿnā̱yı mü'eyyid olur cemāʿat-i müfessirīn ve cumhūr-ı muḥaḳḳıḳīn (17) bu maʿnā̱ya ẕāhib olmışlardur ammā mu'evvillīn *seyenşaḳḳa'l-ḳameru fīyevmi'l-ḳıyāmeti*[1093] maʿnā̱sın virmişlerdür nitekim **İbn ʿOs̱mān ʿAṭā̱** (18) babasından rivāyet ider eyler ki *innehu ḳāle maʿnā̱hu seyenşaḳḳa'l-ḳamer*[1094] ve bunlaruñ ḥücceti budur ki *lev vaḳaʿa inşiḳāku'l-ḳamer fīʿahdi'n-Nebī ʿaleyhi's-selām* (19) *lemā kāne yaḫfā ʿalā̱aḥadin minehli'l-aḳṭāri*[1095] bu söz bāṭıldur zīrā ḳābildür ki Cenāb-ı Ḥaḳ eks̱er-i nāsa göstermeye ve gice (20) olduġından nāsuñ kimi evlerinde ve kimi nevmde olmış olalar pes te'vīl bāṭıldur

(1095) Mes̱nevī

Tāze kun īman ne ezguft-i zebān (21)

Ey hevārā tāze kerde dernihān

Īmānuñı dil ü cāndan tāze eyle zebān sözinden tāze eyleme zīrā taṣdīḳ-i cenān olmasa (22) iḳrārun bi'l-lisān iʿtibār olmaz ki münāfıḳ īmānile müşterek olur ey nihānda ve bāṭında hevā nefesini tāze eylemiş kimse (23)

(1096) Mes̱nevī

Tā hevā tāzest īman tāze nist

K'in hevā cüz ḳufl-ı an dervāze nist

Mādām ki hevā tāze vü ḳavīdür īmān tāze (24) vü kāmil degüldür zīrā bu hevā ol dervāzenüñ ḳuflından ġayrı degüldür yaʿnī hevā ki mā-sivāya muḥabbetinden ʿibāretdür (25) Cenāb-ı Ḫudāya vāṣıl olmaġa māniʿ yoḳdur zīrā ol dervāze-yi ḥaḳīḳatüñ hevā ḳuflı gibidür mādām ki hevā zāyil olmaya (26) bāb-ı ḥaḳīḳat meftūḥ olmaz ve sālik Cenāb-ı Ḥaḳḳa vuṣūl bulmaz

(1097) Mes̱nevī

Kerdeyī te'vīl ḥarf-i bikrrā

Ḫᵛīşrā te'vīl kun ne ẕikrrā (27)

[1093] "Kıyamet gününde ay yarılacaktır."
[1094] "Ma'nâsına "ay yarılacaktır" dedi."
[1095] "Şayet ayın yarılması Hz. Peygamber'in sözüyle olsaydı bedevilerden birine görünmezdi."

Ey hevāsını ele ittiḫāẕ iden ve teʾvīl-i bāṭıl semtine giden kimse bikr-i kelimeyi teʾvīl eylemişsün yaʿnī ḥaḳīḳat-ı maʿnāya [A114a] (1) muṭṭaliʿ olmayup muḳteżā-yı nefsüñ üzre maʿnā virmişsün kendüñi Ḳurʾāna teʾvīl eyle Ḳurʾān u ḥadīs̱i (2) degül yaʿnī lāzım u vācib olan oldur ki kendüñi ıṣlāḥ idüp Ḥażret-i Ḳurʾāna uydurasun ve Ḳurʾānı murād-ı (3) nefsüñ üzre teʾvīl itmeyüp ḥāli üzre ḳoyasun pes bu gūne teʾvīl idenler ve muḳteżā-yı hevāları üzre (4) tevcīh ḳılanlara bersebīl-i tevbīḫ ḫıṭāb idüp buyururlar

(1098) Mes̱nevī

Berhevā teʾvīl-i Ḳurʾan mīkunī

Pest ü kej şud eztū maʿnī-yi senī (5)

Ey teʾvīl-i bāṭıl ṣāḥibi hevāñ üzre Ḳurʾānı teʾvīl idersün murād-ı Allāh ve murād-ı Resūlullāh üzre teʾvīl (6) eylemezsün bülend ü rūşen maʿnāsından alçaḳ u egri oldı yaʿnī Ḳurʾān ve anuñ maʿnāsı nefsu'l-emrde ʿālī vü rūşendür (7) ammā sen hevā-yı nefsüñ üzre teʾvīl eyledigüñden alçaḳ u egri oldı pes meges u bevl-i ḫarı bu gūne kimselere (8) teşnīʿ taḳṭīʿ içün ʿalāṭarīḳı't-tems̱īl īrād iderler tā kim kelāmullāhı tefsīr [idenler teʾvīl-i bāṭıl cānibine gitmeyeler ve kendü (9) reʾyiyile daḫı tefsīr] itmeyeler ki *men fessere'l-Ḳurʾāne bireʾyihi fe'l-yetebevveʾ maḳʿadehu mine'n-nār*[1096] ḥadīs̱-i şerīfi ḳuvvet-i rivāyetile tefsīr (10) ü teʾvīl idenler ḥaḳḳında vārid olmışdur

Ziyāfet-i teʾvīl ü rekīk-i meges

[Megesüñ rekīk olan teʾvīlinüñ (11) maġşūş u merdūd olmasınuñ beyānındadur *ziyāfet* maġşūş u merdūd maʿnāsınadur minbābi ḍarb bu üç beyt (12) baʿz-ı nusḫada vāḳʿı olmışdur amma ṣaḥīḥ nusḫalarda yoḳdur]

(1099) Mes̱nevī

Māned aḥvālet bedan ṭurfe meges

K'ū hemī pindaşt ḫodrā hest kes (13)

Ey teʾvīl-i bāṭıl ṣāḥibi senüñ aḥvālüñ ol ʿacīb megese kendüsini bir kimse (14) ṣandı

(1100) Mes̱nevī

Ezḫod ū ser-mest geşte bīşarāb

Ẕerre-yi ḫodrā bidīde āftāb

Ol meges şarābsız kendüsinden (15) ser-mest olmış kendünüñ ẕerresini āftāb görmişdür yaʿnī kendünüñ ẕerre ḳadar fehm ü idrākini ḫurşīd-i (16) enver ḳıyās eylemişdür

(1101) Mes̱nevī

[1096] "Kim Kuran'ı kendi reyiyile tefsir ederse, ateşte kendine yer hazırlasın."

Vaṣf-ı bāzanrā şenīde derbeyān

Guft men ʿanḳā-yı vaḳtem bīgümān

Beyān u tafṣīlde (17) doġanlaruñ vaṣfını işitmiş yaʿnī bazen-ı ʿālem-i maʿn̠ānuñ evṣāf u aḫlāḳını beyān olınan kitāblarda istimāʿ (18) itmiş ve mücerred fāsidī kendüye ġalebe idüp ben gümānsız vaḳtüñ ʿanḳāsıyam dimiş

(1102) Mes̠nevī

An meges berberg-i kāh u bevl-i ḫar (19)

Hemçü keştīban hemī efraşt ser

Ol meges ṣaman çöpi ve eşek bevli üzre keştī gibi başını yüceldürdi (20)

(1103) Mes̠nevī

Guft men deryā vü keştī ḫᵛandeyem

Müddetī derfikr-i an mīmandeyem

Ol meges didi ben deryā vü keştī oḳumışam yaʿnī bevl-i (21) ḫara deryā ve berg-i kāha keştī ıṭlāḳ ḳılmışam bir müddet anuñ fikrinde ḳalmışam ve nice eyyām bu kāra meşġūl olmışam [bu maʿn̠ā (22) hem cāyizdür ki yine ol meges eyitdi ben deryā vü keştīyi oḳumuşam ve her birinüñ vaṣfın işitmişem bir müddet evvel (23) işitdügüm ve kitāblarda oḳuduġum deryānuñ fikrinde ve keştīnüñ evṣāfı mülāḥazasında ḳalmışam]

(1104) Mes̠nevī

Īnek in deryā vü in keştī vü men (24)

Merd-i keştībān ü ehl-i reʾy-zen

İşte bu deryā bevl-i ḫara işāretdür ve bu keştī berg-i kāha işāretdür ve ben merd-i keştībānem ve reʾy (25) idici ehlem yaʿnī ol meges böyle zuʿm eyler ve bu gūne berg-i kāha işte keştī ve bevl-i ḫara işte deryā diyü söyler (26) ve kendüyi bir reʾy-zen gemici zuʿm eyler ve bu gūne teʾvīl ü teʾṭīl eyler

(1105) Mes̠nevī

Berser-i deryā hemī rand ū ʿamed

Mīnümūdeş an ḳadr bīrun ziḥad

[P55a] (27) Deryā zuʿm itdügi bevl-i ḫaruñ üstinde ol meges [kendü gözine ṣal ḳadar görünen ṣaman [A114b] (1) çöpüni ṣal yirine] sürdi bu ḳadar şeyi ki murād berg-i kāh ve bevl-i ḫar kendünüñ vücūdıdur aña ḥadden ziyāde bīrūn (2) görindi

(1106) Mes̠nevī

Būd bīḥad an çemin nisbet bedū

An naẓar ki bīned anrā rast gū

Bīḥadd ü firāvān idi ol çemīn (3) aña nisbet yaʿnī ol bevl-i ḫar megese nisbet ile bīḥadd idi ol naẓar ki ol bevl-i ḫarı rāst göre ḳanı her şeyi ḥaḳīḳatile (4) göre ol naẓar meges cinsinden ḳande olur ol naẓar olmaz illā insānda olur

(1107) Meṡnevī

ʿĀlemeş çendan buved kiş bīnişest (5)

Çeşm çendan baḥr hem çendīnişest

Megesüñ ʿālemi ol ḳadar olur ki anuñ bīniş ü naẓarıdur çeşmi bu ḳadar baḥr hem aña (6) bu ḳadardur zīrā her kesüñ idrāki ne mīkdār ise ʿālemi daḫı ol miḳdar olur ki eşyāyı daḫı ol miḳdār idrāk (7) ḳılur pes bu maḳāluñ ḳāline ve bu kelāmuñ netīce vü merāmına bu beytle işāret idüp buyururlar

(1108) Meṡnevī

Ṣāḥib-i teʾvīl-i bāṭıl çün meges (8)

Vehm-i ū bevl-i ḫar u taṣvīr-i ḫas

Bāṭıl teʾvīlüñ ṣāḥibi meges gibidür anuñ vehm ü ẓannı bevl ḫar u taṣvīr ü teʾvīli ḫasdur (9) *taṣvīr-i ū ḫasest* taḳdīrinedür *ḫas* berg-i kāh maʿnāsına olur teʾvīl-i bāṭıl ḳayd eylemeleri teʾvīl-i Ḥaḳdan iḥtirāzdur (10) ki teʾvīl-i Ḥaḳḳı bilmez illallāh ve ʿilmde rāsiḫ olanlar bilür

(1109) Meṡnevī

Ger meges teʾvīl bü'gẕāred berāy

An megesrā baḫt gerdāned humāy

(11) Eger meges reʾy vāsıṭasıya olan teʾvīli terk eylerse ol megesi ṭāliʿi humā eyler yaʿnī eger meges-meşreb (12) olan muʾevvil reʾyile olan bāṭılı terk eyleyüp tāyib olursa anuñ ṭāliʿ-i humāyūnı evc-i maʿnẕda (13) anı humā-pervāz eyler pes teʾvīl-i rekīkden ḳurtulup baʿdehu her ne söylerse taḥḳīḳ söyler bu hem-vechdür (14) eger meges teʾvīl-i bāṭılı reʾy-i melīḥ ve fikr-i ṣaḥīḥ ile terk eyleye anuñ baḫtı anı humā gibi ʿālī-rütbet eyler

(1110) Meṡnevī (15)

An meges ne'bved k'eş in ʿibret buved

Rūḥ-ı ū nī derḫor-ı ṣūret buved

K'eş ki eş taḳdīrinedür taḳdīr-i kelām ol mesken (16) olmaz ki aña bu ʿibret ve bu ḥālet ola yaʿnī ol kimse meges olmaz ki aña fikr-i ṣaḥīḥ ile teʾvīl-i bātılda (17) ʿubūr itmek ve rāh-ı ḥaḳīḳate gitmek müyesser ü muḳadder ola anuñ rūḥı ṣurete lāyıḳ olmaz belki ṣūret ʿāleminden (18) berter ü aʿlẕter olur ve anuñ idrākinde ʿuḳūl ḥayrān ḳalur

Tūlīden-i şīr ezdīr āmeden-i ḫargūş[1097]

[Tūlīden (19) añranmaḳ ve ġażaba gelmek maʿnāsınadur yaʿnī ḫarġūşuñ geç geldüginden bu beyān şīrüñ daralduġın ve ġażaba (20) geldügin bildirür]

(1111) Meşnevī

Hemçü an ḫargūş k'ū berşīr zed

Rūḥ-ı ū key būd ender ḫord-ı ḳad

Meselā o ḫargūş gibi ki o (21) kendüyi şīre urdı yaʿnī şīre pençe urdı ve muḫāṣeme vü muḳābele ḳıldı anuñ rūḥı ḳaçan ḳadar lāyıḳ idi (22) yaʿnī anuñ rūḥı ḳadd u ṣūretinden ʿālīter ü berter idi ki kendüden aḳvā vü aʿẓam ḫaṣmla muḳābele idüp (23) anı helāk itdi

(1112) Meşnevī

Şīr mīguft ezser-i tīzī vü ḫaṣm

K'ezreh-i gūşem ʿaduv berbest çeşm

Şīr ḥiddet ü ġażabı ṭarafından (24) kendüsine eyitdi ki düşmen gūş yolından çeşmümi baġladı yaʿnī ol ṭāyifenüñ sözlerini (25) istimāʿ idüp gözlerüm baġlandı

(1113) Meşnevī

Mekrhā-yı Cebriyānem beste kerd

Tīġ-ı çūbinşan tenemrā ḫaste kerd

Cebrīlerüñ (26) mekrleri beni beste vü muḳayyed eyledi [yāḫūd *mekrhā-yı cebr pāyem beste kerd* oḳına Cebrüñ mekr ü ḫudaʿları (27) ayaġum beste eyledi yaʿnī kesbi terk itdürüp tevekkül eyledüm diyü ṣayd u şikāre çıḳmayup anlaruñ sözlerine [A115a] (1) iʿtimād eyle kār u şikārdan ḳaldum] anlaruñ aġacdan tīri mecrūḥ eyledi yaʿnī anlaruñ ṣādıḳ u ṣaḥīḥ olmayan (2) sözleri beni ḫaste vü şikeste eyledi

(1114) Meşnevī

Z'in sepes men ne'şnevem an demdeme

Bang-ı dīvānest u ġūlān in heme

(3) Şimden ṣoñra ben ol demdemeyi işitmezem ve anlaruñ eḳāvīl-i müzevveresiyile aṣlā bir iş itmezem bu cümlesi dīvlerüñ ve ġūllaruñ (4) ṣadāsıdur yaʿnī bunlaruñ bu cümle sözleri şeyṭānlaruñ ve ġūllaruñ ḥīle vü mekrle olan kelām u edāsıdur ġūl (5) biyābānda bir nevʿ-i cindür ki baʿż-ı kimselere dostı gibi ṣadā idüp anları iḍlāl iderler cild-i ṡānīde taḥḳīḳi mezkūr olmışdur (6)

(1115) Meşnevī

Berder ān ey dil tu īşanrā meyist

[1097] Tavşanın geç kalmasından dolayı aslanın kükremesi

Pustışan berken ki şan cüz pust nist

Ey göñül sen ṣabr u tevaḳḳuf eyleme (7) anları yırt anlaruñ postını ḳopar ki anlar postdan ġayrı degüldür ve fi'l-ḥaḳīḳa ʿahdına vefā eylemeyen kimseler maḥżā (8) ḳışr u post menzilesindedür ki şīr ġażab-ı İlāhī anlara minḥayṡi'l-maʿnā bu gūne niyet eyler ve bu bīvefāları (9) hemān helāk eyle diyü lisān-ı ḥālile söyler

(1116) Meṡnevī

Pust çi'bved guftehā-yı reng reng

Çün ẕirih berāb kiş ne'bved direng (10)

Ḳışr u post nedür gūnāgūn maḳālāt ve dürlü dürlü kelimātdur āb üzre olan ẕirih gibi yaʿnī nuḳūş (11) u erḳām gibi ki anuñ direng ü ḳarārı olmaya

(1117) Meṡnevī

İn suḫan çün pust u maʿnā maġz dān

İn suḫan çün naḳş u maʿnā hemçü cān (12)

Bu söz ki söylenür post gibi bil ve maʿnāyı iç gibi bil bu söz naḳş gibidür ve maʿnā aña cān (13) gibidür maʿnāsı olmayan söz ḳālıb-ı bīcān gibidür ki aña elfāẓ-ı mühmele dirler ve eger rıżā-yı Ḫudā ve rıżā-yı (14) Resūle muvāfıḳ olmazsa aña mālāyaʿnī taʿbīr iderler

(1118) Meṡnevī

Pust bāşed maġz-ı bedrā ʿayb-pūş

Maġz-ı nīkūrā ziġayret ġayb-pūş (15)

Post yaramaz içüñ ʿaybını setr idicidür keẕālik elfāẓ-ı ʿibārāt kişinüñ derūnınuñ (16) ʿaybını örticidür ve lihāẕā ḳāle ʿaleyhi's-selām *el-ʿilmu ve'l-mālu yesturāni kulle ʿaybin*[1098] iyü maġz ġayretden ġayb (17) örticidür ġaybdan murād bunda ġayb-ı hüviyet-i İlāhīdür yaʿnī **Ḥażret-i Ġayb-ı Muṭlaḳ** kemāl-i ġayretinden maġz-ı naġz (18) ṣāḥibi olan velīleri dīde-yi ünāsdan setr idicidür ki bunlaruñ cemāl ü cānlarını ḫalḳ-ı (19) ʿālem göremezler ve leṭāfet-i derūnlarına naẓar irgüremez ammā anlar ki maġz-ı bed ṣāḥibleridür ʿilm ü māl ve ḳīl ü (20) ḳāl egerçi anlaruñ fesād-ı derūnını ʿuyūn-ı ʿavāmdan setr eylemişdür lākin dīde-yi ḫavāṣdan ʿuyūb (21) u ḳabāḥatlerı mestūre vü pūşīde olmamışdur

(1119) Meṡnevī

Çün ḳalem ezbād bud defter ziāb

Her çi bü'nvīsī fenā gerded şitāb (22)

[1098] "Hz. Peygamber'in dediği gibi; İlim ve mal her aybı örter."

Çünkim ḳalem bāddan defter ābdan idi her ne yazar iseñ fevrī fenā vü maḥv olur [pes bād-ı vezān şu (23) üzre naḳş itdügi ṣavrān-ı vāḥidde bir bād-ı nābūd olduġı gibi yalıñuz ḳīl u ḳāl ile āb-ı taṣavvurāt (24) u emniyyede girih-bend olan naḳūş u ḫayāl daḫı dāyim u s̱ābit olmayup serīʿuz-zevāl ve nāpeydā olur] (25)

(1120) Mes̱nevī

Naḳş-ı ābest er vefā cūyī ezān

Bāz gerdī desthā-yı ḫod gezān

Bīmaʿnā̱ vü mālāyaʿnī olan (26) söz fi'l-mes̱el naḳş-ı ābdur eger andan vefā vü beḳā isteriseñ kendü ellerüñi ıṣırıcı olduġuñ (27) **[P55b]** ḥālde girü dönersün

(1121) Mes̱nevī

Bād dermerdum hevā vü ārzust

Çün hevā bü'gẕaştī peyġām-ı Hust

*Bād*dan murād **[A115b]** (1) insānuñ vücūdında hevā vü ārzūdur çünkim hevāyı ḳoyasın ve Ḫudānuñ emrine uyasın hūnuñ cebridür yaʿnī çünkim (2) hevā-yı nefsāniyyeyi terk eyleyesin hüviyet-i İlāhiyyenüñ ilhām u kelāmı mertebesidür ve Ḥażret-i Ḥaḳḳıla mükāleme eylemek (3) ve ḫaber almaḳ ve anı müşāhede ḳılmaḳ maḳāmıdur

(1122) Mes̱nevī

Ḫoş buved peyġāmhā-yı Kirdgār

K'ū ziser tā pāy bāşed pāydār

(4) Ḥaḳ Teʿālā̱ peyġāmları ḫoş u laṭīf olur zīrā ki ol peyġāmlar başdan ayaġa degin yaʿnī evvelinden āḫırıne degin (5) pāydār u berḳarār olur pes gerekdür ki terk-i hevā idesin ve ṭarīḳ-ı Ḥaḳḳa gidesin tā ilhām-ı Ḥaḳḳa lāyıḳ olasın (6) ve peyġām-ı Ḫudāyı gūş-ı hūşla istimāʿ eylemege istiʿdād bulasın ve maḳām-ı emn ü beḳāya vāṣıl olasın (7)

(1123) Mes̱nevī

Ḫuṭbe-yi şāhan bigerded v'an kiyā

Cüz kiyā vü ḫuṭbehā-yı enbiyā

Şāhlaruñ ḫuṭbesi ve ol salṭanat u devleti mütebeddil olur (8) enbiyā-yı ʿiẓāmuñ ḫuṭbelerinden ve salṭanat u devletlerinden māʿadāsı ki bunlar mütebeddil ü müteġayyir olmaz bāḳīdür (9)

(1124) Mes̱nevī

Z'an ki bevş-i pādşāhān ezhevast

Bārnāme-y enbiyā ezkibriyast

Zīrā pādşāhlaruñ heybet ü şevketi (10) hevādandur anuñçün mütebeddil ü fānī olur enbiyā-yı ʿiẓāmuñ icāzet-nāmesidür kibriyādandur yaʿnī enbiyānuñ ḥükūmet-(11)nāmesi ve taṣarrufı ʿaẓamet ü kibriyā ṣāḥibi olan Ḫudāy-ı Teʿālā̱dandur Ḥaḳ Teʿālā̱nuñ kibriyālıgına nice fenā vü zevāl (12) gelmezse enbiyānuñ ululuġına eyle zevā gelmez

(1125) Meşnevī

Ezdiremhā nām-ı şāhan berkenend

Nām-ı Aḥmed tā ebed ber mīzenend

(13) Aḳçelerden şāhlaruñ nāmını ḳoparurlar yaʿnī sikkelerini taġyīr iderler ammā **Ḥażret-i Aḥmed**üñ nām-ı şerīfini tāebedī ururlar (14) yaʿnī baʿż-ı sīm ü ẕehebden levḥalar üzre teberrüken ve teyemmünen anuñ nām-ı şerīfini tā ḳıyāmete deg naḳş idüp ḳazarlar ve yāḫud (15) kāġıddan ṣaḥīfeler üzre dāyimā ilā̱nihāyeti'z-zamān kātibler anuñ ism-i laṭīfini yazarlar pes nām-ı **Aḥmed** hemīşe maḍrūb olmadan (16) ḫālī olmaz pes burada bir suʾāl lāzım gelür ki dinile muḳaddemā didiñüz idi ki enbiyā-yı ʿiẓāmuñ devlet ü ḫuṭbelerinden (17) māʿadā şāhlaruñ devlet ü ḫuṭbeleri bi'l-külliyye mütebeddil ü müteġayyir olur ve anlaruñ nāmları dirhemlerden zevāl bulur (18) pes selefde gelen enbiyānuñ şerīʿatleri daḫı mensūḫa oldı ve eks̱erīnüñ nāmları daḫı nāmaʿlūm ḳaldı ve nābedīd oldı ve (19) pes *cüz kiyā vü ḫuṭbehā-yı enbiyā* diyü şāhlaruñ ḫuṭbe vü salṭanatından anlaruñ ḫuṭbe ve salṭanat u nāmlarını istis̱nā eylemek (20) nice ṣaḥīḥ olur bu suʾāl-i muḳaddere cevāb buyurup dirler

(1126) Meşnevī

Nām-ı Aḥmed nām-ı cümle-y enbiyast

Çünki ṣad āmed neved hem pīş-i mast

(21) **Ḥażret-i Aḥmed**üñ nām-ı şerīfi cemīʿ-i enbiyānuñ nāmıdur yaʿnī anuñ ismi cemīʿ-i enbiyānuñ isminüñ mecmaʿı ve anuñ (22) şerīʿatı cemīʿ-i enbiyānuñ şerāyiʿinüñ ḫulāṣa vü ekmelidür ve anuñ ḥaḳīḳati cāmiʿ-i cemīʿ-i ḥakāyıḳ ve anuñ rūḥ-ı şerīfi (23) cemīʿ-i ervāḥ u ʿulūma ḥadāyıḳ gibidür ki cümleyi muḥīṭdür çünki anuñ ismi ẕikr ola cemīʿ-i enbiyānuñ ve cümle-yi evliyā (24) vü aṣfiyānuñ ismleri ẕikr olunmış gibidür mes̱elā çünkim yüz geldi ṭoḳsan hem bizüm ḳatımuzdadur zīrā yüz aʿdāduñ (25) ekmelidür mādūnında olan ʿadedler bunuñ taḥt-ı ḥükminde dāḫildür ve fi'l-ḥaḳīḳa yüz diseñ ṭoḳsan ve seksan (26) ve yitmiş ve altmış tā eḥade varıncaya deg cümlesi bu yüzüñ içinde mevcūddur ve yüz bu cümleyi muḥīṭdür (27) pes **Ḥażret-i Aḥmed**üñ nāmını ve şerʿini ve

ḥaḳīḳatini buña göre ḳıyās eyle ki anuñ ẕikr olunması [A116a] (1) cümlenüñ ẕikr olunmasını müfnī olur

Mes̱nevī hem derbeyān-ı mekr-i ḫargūş[1099]

(1127) Mes̱nevī

Derşuden ḫargūş bes te'ḫīr kerd

Mekrrā bāḫᵛīşten taḳrīr kerd (2)

Ḫargūş şīre gitmede çoḳ te'ḫīr eyledi şīre idecek mekri evvelā kendüsine taḳrīr eyledi (3)

(1128) Mes̱nevī

Derreh āmed baʿde te'ḫīr-i dırāz

Tā begūş-ı şīr gūyed yek du rāz

[Dırāz u] vāfir te'ḫīrden ṣoñra ḫargūş yola geldi (4) tā şīrüñ ḳulaġına bir iki rāz diye ḫargūşdan murād bunda ʿaḳl-ı maʿāddur ve ʿaḳl-ı maʿād ṣāḥibleri ne bir kāra şurūʿ eylemek (5) vaḳtinde te'ennī vü tedbīrleri bu gūne olur her şey'üñ āḫırını ol tefekkür ü teḳavvün idüp andañ ṣoñra aña şurūʿ eylerler (6)

(1129) Mes̱nevī

Tā çi ʿālemhast dersevdā-yı ʿaḳl

Tā çi pehnāhast in deryā-yı ʿaḳl

ʿAḳl sevdāsından tā ne ʿālemler vardur ʿaḳl deryāsında (7) ne ʿaceb vüsʿatler vardur aña diye sevdā-yı ʿaḳl bunda ʿaḳluñ ḳaraltısında yaʿnī vücūdında dimek olur (8)

(1130) Mes̱nevī

Ṣūret-i mā ender in baḥr-ı ʿiẕāb

Mīdeved çün kāsehā berrūy-ı āb

Mes̱elā bizüm ṣūret-i vücūdımuz bu şīrīn deryāda ki murād (9) deryā-yı ʿaḳldur yiler ve ḥareket eyler āb üzre olan kāseler gibi

(1131) Mes̱nevī

Tā neşud pür berser-i deryā çü ṭaşt (10)

Çünki pür şud ṭaşt dervey ġarḳ geşt

Tā kim bizüm ṣūretimüz kāsesi āb-ı ʿaḳldan pür olmaya deryālar üzre legen gibidür çünkim ṭaşt (11) ābıla pür oldı deryāda ġarḳ oldı yaʿnī mādām ki bizüm vücūdımuz kāseleri āb-ı ʿaḳldan ṭolmaya ve anuñ esrār u (12) leṭāyifinden pür olmaya ʿālem-i ṣūret

[1099] Tavşanın hilesi hakkında mesnevi

seyrinden ḫālī olmaz ve nuḳūş u elvān görmeden fāriġ gelmez ammā şol dem ki (13) ʿaḳlla pür ola ve anuñ meʿānī vü esrārıyıla ṭola ʿālem-i ṣūretden güẕer ider ve deryā-yı ʿaḳluñ ʿumḳına gider esrār-ı (14) ʿālem-i ceberūtı müşāhede ḳılur ve baḥr-ı lāhūta müstaġraḳ olur ḥattā varup ʿaḳl-ı küllī mertebesini bulur

(1132) Meṡnevī

ʿAḳl pinhānest ü ẓāhir ʿālemī (15)

Ṣūret-i mā mevc yā ezvey nemī

ʿAḳl deryāsı pinhāndur ve ẓāhir (16) olan bu ʿālemdür ve yāḫud ʿāleme mensūb olan ẓāhirdür ve yāḫud bu ṣūret ʿālemi ẓāhirdür dimek olur bizüm ṣūretimüz fi'l-meṡel ol deryādan bir mevc (17) ve yā bir nemdür

(1133) Meṡnevī

Her çi ṣūret mī vesīlet sāzedeş

Z'an vesīlet baḥr dūr endāzedeş

Her nesneyi ki ṣūret (18) ü ten ol deryāya vesīle vü vāsıṭa düzer baḥr-ı ʿaḳlda ol vesīle eclinden ötüri ṣūret u teni kendüden (19) ıraġ atar yaʿnī ṣūret u ten deryā-yı ʿaḳl-ı külle vāṣıl u dāḫil olmaḳ içün her ne şeyʾi ki vesīle düzerse (20) andan dūr olmaġa sebeb olur pes aña mūṣıl olan vesīle yine kendü nūrı olur anı ġayruñ idrākiyiçün vesīle ḳılsañ mümkin olur ammā ġayrıyı anuñ vuṣūl ü idrāki içün (21) vesīle ḳılsañ [mümkin olur ammā ġayrı anuñ vuṣūl u idrāki içün vesile ḳılsañ] idrākinden maḥrūm (22) ḳalur pes kendü ẕātını bilen ve rütbesini daḫı müşāhede ḳılan ol nūr-ı İlāhīden eger aña vāṣıl olmaḳ murād eylerseñ (23) ʿaḳluñı vesīle eyle ki cüz külle vesīle olmaġa mümkin olur

(1134) Meṡnevī

Tā nebīned dil dehende-y rāzrā

Tā nebīned tīr-i dūr-endāzrā (24)

Tā ṣūret mertebesinden olan göñül rāz viriciyi görmeye tā ıraḳ atıcınuñ oḳını görmeye (25) dūr-endāz ve dehende-yi rāzdan murād Ḫudāy-ı Teʿālāḏur vāsıṭa vü sebebdür taḳdīr-i kelām mādām ki (26) göñül rāzı viriciyi görmeye ve ıraḳ atıcınuñ sebeb ü tedbīri tīrine naẓar irgürmeye bundan evlā maʿnā *tīr dūr-*(27) *endāz*a mużāf olmayup *nebīned*üñ fāʿili olmaḳdur bu taḳdīr üzre tīrden murād ṣūret mertebesinde olan **[P56a]** dil **[A116b]** (1) ve yāḫud mücerred Ḥaḳdan dūr olanuñ vücūdı olur ve taḳdīr-i maʿnā böyle dimek olur ki mādām ki göñül rāz (2) viriciyi görmeye yitmez kendüyi ıraḳ atıcıyı görmeye yaʿnī mādām ki tīr gibi ol dil ve yāḫud vücūd-ı (3) ġāfil baʿīd idici ve ıraḳ atıcı fāʿile naẓar irgürmeye cevāb bu beyt olur

(1135) Meṣnevī

Esb-i ḫodrā yāve dāned v'ezsitīz (4)

Mīdevāned esb-i ḫod derrāh tīz

Ol vücūd-ı ġāfil kendünüñ atını yāve vü żāyıʿ olmış (5) bulur ve ʿinād u cedelden kendünüñ atını yolda tīz yıldurur esbden murād Ḥaḳdan ġāfil olan kimsenüñ (6) ʿaḳl u rūḥıdur ki dāyimā aña süvārdur

(1136) Meṣnevī

Esb-i ḫodrā yāve dāned an cevād

Esb-i ḫod ūrā keşan kerde çü bād

(7) Ol cevād kendünüñ esbini yāve vü kem eyler ve ḥāl bu ki kendünüñ atı anı çekici ve yılıcı eylemiş

(1137) Meṣnevī

Derfiġān ü cüst ü cū an ḫīre-ser (8)

Her ṭaraf pursān u cūyan derbeder

Ol serāsīme vü ser-gerdān ġalaṭ idüp fiġān u ṭalebdedür (9) ḳapudan ḳapuya her ṭarafa yılıcı ve ṭaleb idicidür ve böyle diyicidür

(1138) Meṣnevī

K'an ki düzdīd esb-i mārā kū vü kist (10)

İn ki zīr-i rān-ı tust ey ḫᵛāce çist

Ki ol kimse ki bizüm esbimüzi uġurladı ḳanı kimdür yaʿnī şol (11) kimse ki kendü rūḥından ḫaberdār olmaya ve ʿālem-i ʿuḳūlüñ ceberūt u melekūt (12) didükleri ʿālemüñ ṭalebinde ola ol kimse kendü rākib olduġı atı ḥālā aña rākib iken żāyıʿ eyledüm diyü (13)ẓann eylemesi gibidür pes bu gūne kimseye dimek gerekdür bu esbüñe senüñ uyluġuñ altındadur ey ḫᵛāce (14) nedür yaʿnī bu ʿaḳl u rūḥ ki sen aña rākibsin ve ol seni ḥāmildür bu nedür dimek gerekdür eger ol kendü ḥaḳīḳatinden (15) ġāfil olan ve esbini yāve zuʿm ḳılan kimseye diseñ bu senüñ süvār olduġuñ esb nedür (16)

(1139) Meṣnevī

Āri in esb est līkin esb kū

Bāḫod āy ey şeh-süvār-ı esb-cū

Neʿam bu esbdür līkin bu esb ḳanıdur (17) ey esb ṭaleb idici şeh-süvār kendüñe gel yaʿnī eger bir ḥaḳīḳatden ġāfil olan kimseye bu senüñ rākib (18) olduġuñ ʿakl u rūḥ nedür ki ḥālā senüñ mülküñdedür ve sen anı ṭālibsün diseñ dir ki belī bu ʿaḳl (19) u rūḥdur ve lākin ʿālem-i ʿaḳl ve ʿālem-i rūḥ ḳandedür ki ben anuñ ṭālibiyem pes aña dinmek gerek

ey şeh-süvār-ı (20) esb-cū ġafleti terk eyle ve kendüñe gel tā kim ḥaḳīḳatüñi göresin ʿālem-i ervāḥ didüklerini (21) ve ʿālem-i ʿuḳūl u ceberūt didüklerini kendü ʿaḳluñda ve ʿālem-i lāhūt didüklerini kendü sırruñda müşāhede ḳılasın (22) *ve huve meʿakum eynemā kuntum*[1100] rumūzına ʿālim olasın ki bu cümlesi senden dūr degüldür

(1140) Mes̱nevī

Can zipeydāyī vü nezdīkist güm (23)

Çün şikem pür-āb u leb ḫuşkī çü ḫum

[Cān peydālıġından ve ziyāde ḳurbetden güm ü pinḥāndur mes̱elā küp gibi (24) ḳarnı ābıla pür ve lebi ziyāde ḳurı olduġı gibi yaʿnī] nefḫa-yı İlāhī olan cān-ı insān kemāl-i ẓuhūrından (25) ve ḫāyet-i ḳurbından güm ü pinhāndur insān bir küp gibidür derūnı āb-ı ḥayātla pür birūnı andan ḫuşk (26) u ḫālīdür pes ḥaḳīḳat naẓarıyıla naẓar olınsa cān-ı cān insāna cān u cenāndan daḫı aḳreb ü aẓhardur (27) berfeḥvā-yı *ve naḥnu aḳrebu ileyhi minḥabli'l-verīd*[1101] ve bermuḳteżā-yı *ve'lemū ennellāhe yeḥūlu beyne'l-merʾi ve ḳalbihī*[1102] **[A117a]** (1)ve bermaġżā-yı *ve fīenfusikum efelā tubṣirūn*[1103] nihāyet māfī'l-bāb şiddet-i ẓuhūrı aña niḳābdur nitekim tenüñ ḥayāt u ḳıyāmı (2) cānladur pes cānla ḥayāt u ḳıyāmı daḫı cānānladur maʿlūm oldı ki her ḥālde insān cāndan ve cānāndan (3) ayru degüldür ve lākin eks̱er-i nās bu maʿnāyı müşāhedeye ḳādir degüldür anuñçün **Ḫażret-i Mevlānā** [min külli'l-vucūh (4) Mevlānā ḳaddesenellāhu bisırrıhi'l-aʿlā bu ḫuṣūṣda] elvānla nūrı tems̱īl eylediler tā maʿlūm ola ki (5) elvānuñ żuhūrı nūruñ vücūdına mütevaḳḳıf iken ve nur elvāndan aẓhar iken elvān meşhūd ve eks̱er-i nāsa (6) nisbetile mefḳūddur

(1141) Mes̱nevī

Key bubīnī surḫ u sebz ü fūrrā

Tā nebīnī piş ezin se nūrrā

Vücūd-ı elvān mez̲heb-i (7) **Şeyḫ Ebū ʿAlī Sīnā**da ve ẓuhūr-ı elvān baʿżılar mez̲hebinde vücūd-ı nūr vāsıṭasıyladur pes elvānuñ ẓuhūrı üç (8) nevʿ nūrdan ikisi olmayınca olmaz evvelā nūr-ı baṣar s̱āniyen nūr-ı şems ü ḳamer ve s̱ālis̱en eger gice ise nūr-ı çerāġ o nūrdur (9) pes maʿnā-yı beyt ḳaçan sen surḫ u sebz u mor rengli şeyleri görürsin yaʿnī cemīʿ-i elvānı nice müşāhede ḳılursın (10) tā bu elvāndan evvel bu üç nūrı sen

[1100] "Nerede olsanız, O sizinle beraberdir." (Hadîd, 4)
[1101] "Biz ona şah damarından daha yakınız." (Kâf, 16)
[1102] "Ve bilin ki, Allah kişi ile onun kalbi arasına girer." (Enfâl, 24)
[1103] "Kendi nefislerinizde de öyle. Görmüyor musunuz?" (Zâriyât, 21)

görmeyesin yaʿnī elbette bu üç gūne nūrdan ikisi evvel saña ḥāṣıl olmışdur (11) andan ṣoñra sen elvān ü eşkāli gördüñ

(1142) Meṡnevī

Līk çün derreng güm şud hūş-ı tu

Şud zinūr an renghā rū-pūş-ı tu

(12) Ve lākin çünkim senüñ hūşuñ renglerde müstaġraḳ u güm oldı ol rengler saña nūrdan ḥicāb u rū-pūş oldı (13) ve seyrān-ı elvān u eşkāl seni müşāhede-yi nūrdan ġāfil ḳıldı

(1143) Meṡnevī

Çünki şeb an renghā mestūr būd

Pes bedīdī dīd-i reng eznūr būd

(14) Çünkim gice geldi ve ol rengler mestūr oldı pes gördüñ ki rengi görmek nūrından (15) oldı imdi ẓuhūrāt-ı eşyā Ḫudāyladur zīrā her ne kim ẓāhirun fīnefsihi ve maẓharun biġayrihidür aña nūr tesmiye (16) olınur pes Cenābı Ḥaḳ celle şānuhu nefsinde esmā vü ṣıfātıyıla ẓāhir ve maẓhar-ı cemīʿ-i meẓāhirdür pes eclden anuñ (17) esmā-yı ḥüsnāsından biri nūrdur ve fīḥadīṡ ***Ebī Zer ḳāle seʾeltü Resūlallāh ṣalla'lāhu ʿaleyhi ve sellem*** (18) ***hel raʾeyte rabbeke ḳāle nūrun innā erāhu***[1104] bu ḥadīṡ üç vechile ḳırāʾat olınur fetḥ-i hemze ve kesr-i hemze ve yā-yı nisbetile iki (19) vech üzre nūrdur ki taḥḳīḳan ben anı gördüm ve yāḫud *nūrehū* mensūbdur ki ben anı görürüm dimek olur (20) pes vāriṡān-ı enbiyā ve vāṣılān-ı ḥaḳīḳat-ı Hüdā daḫı *māraʾeytu şeyʾen illā ve raʾeytullāhu ḳablehu*[1105] feḥvāsınca her neye naẓar (21) itseler ibtidā Ḫudāyı görürler andan ṣoñra nūr-ı Ḫudā ile eşyāyı müşāhede ḳılurlar ve müʾeṡṡirden eṡeri bulurlar (22) ***kemā seʾele'l-Aʿrābī ʿani'n-Nebī ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem bime ʿareftellāh ḳāle ʿaleyhi's-selām ʿareftu'l-eşyāʾe billāhi ey binūrillāhi*** (23) ***ve hidāyetihi lā bivāsıṭati'l-eşyāʾi***[1106] pes gurūh-ı müstedillīn bunlaruñ ʿaksidür anlardan eṡerden müʾeṡṡire istidlāl ḳılurlar (24) ve ṣānıʿı ṣunʿla bilürler ve bu ṭāyife evvel elvānı görüp baʿdehu nūruñ vücūdına anuñ istidlāl ḳılan gibidür ve evvelki ṭāyife nūruñ vücūdıyıla elvānı gören gibidür meyyiz beynehumā feinnehumā

(1144) Meṡnevī

Nist dīd-i reng bīnūr birūn (25)

[1104] "Ebu Zer der ki: Allah Resulü'ne "Rabbinizi gördünüz mü?" diye sordum. O da "O bir nurdur, nasıl görebilirm?" diye cevap verdi."

[1105] "Bir şeye baktığımda onda önce Allah'ı gördüm."

[1106] "Bir Arabî, Hz. Nebi'ye sordu: Allah'ı ne vesileyle bildiniz?" O da "Eşyayı Allah sayesinde bildim. Yani O'nun nuruyla ve hidayetiyle bildim. Allah'ı eşya vasıtasıyla bilmiş değilim." dedi."

Hemçünin reng-i ḫayāl-i enderūn

(26) Yaʿnī ḫāricden olan nūrsız reng ü eşkāli görmek müyesser olmadı ki ẓulmetde elvān u eşkāl ẓuhūra gelmedi hemçünīn (27) derūnuñ ḫayālinüñ rengi ve aḥvālinüñ levni daḫı nūrdur ve neyyir olmadı ve nāfiʿ olan mużırr olandan **[A117b]** (1) fayṣal olan ve elvān u eşkāl-i birūnī baṣar ile görilür ḫayāl u aḥvāl-i derūnī baṣīretile bilinür ve nūr-ı sīretile farḳ olınur

(1145) Meṡnevī

İn birūn ezāftāb u ezSühā

Ve'nderūn ezʿaks-i envār-ı ʿulā

[Bu zāḥir nūrı Āftāb u Sühādandur **[P56b]** yaʿnī cemīʿ-i (3) kevākibdendür Sühā bir küçük kevkebüñ ismidür ve ol bāṭını nūr-ı bülend nūrlarınuñ ʿaks ü iṡrindendür maʿnā̱-yı (4) beyt-i şerīf böyle dimek olur ki] bu nūr-ı birūnī āftāb u sühādan yaʿnī neyyirān-ı ẓāhiredendür ve nūr-ı derūnī (5) ʿaks-i envār-ı Ḫudādan ve eṡer-i ṣıfāt u esmādandur pes aṣl-ı nūr nūr-ı baṣīretdür ve nice şety ile nūr-ı şems ü ḳamerden (6) ve nūr-ı baṣardan daḫı efḍal u aḳvādur zīrā ḳuvvet-i bāṣıra kendü nefsini ve idrākini ve aletini idrāk eylemez zīrā bunlar umūr-ı mubaṣṣaradan (7) degüldür ammā ḳuvvet-i ʿākıla [hem kendü nefsini ve hem idrākini ve hem altını ki ḳalb ü dimāġdur idrāk eyler ve külliyāt ü cüzʾiyyātı ve mevcūdāt (8) u maʿdūmānı] daḫı idrāk eyler ve bevāṭın-ı eşyāya nāfiẕ olur pes nūr-ı şems ü ḳamerde ve nūr-ı baṣarda bu ḫaṣlet ü hüner (9) yoḳdur eyle olıcaḳ aṣl-ı nūr dimek bu ki ṣaḥīḥ olur

(1146) Meṡnevī

Nūr-ı nūr-ı çeşm ḫod nūr-ı dilest

Nūr-ı çeşm eznūr-ı dilhā ḥāṣılest

(10) *Nūr-ı çeşm* şol ḳuvve-yi bāṣıradur ki cemīʿ-i çeşmi olan ḥayvānātda bu nūr mevcūd u ḥāṣıladur bilāinżimām nūr-ı ḳalb pes (11) ḥayvānāt anuñçün her neyi görseler ṭabīʿatlarına mülāyim olanı iḥsās eylemeden ġayrı ne idügin ḥaḳīḳaten bilmezler (12) pes nūr-ı nūr-ı çeşm bunlarda ve nūr-ı baṣīreti olmayan adamlarda yoḳdur zīrā nūr-ı nūr-ı çeşm ḫod nūr-ı dildür (13) nūr-ı çeşm ise göñüller nūrından ḥāṣıldur yaʿnī ʿinde'r-rüʾyet müdrik olan nūr-ı çeşm nūr-ı ḳulūbdan ḥāṣıldur ve yāḫud (14) ḳuvve-yi bāṣıranuñ ve ḥavāss-ı ẓāhirenüñ neşv ü nemāsı reʾīs-i cemīʿ-i aʿżā olan ḳalbdendür ki her ḥissüñ aña ittiṣāli (15) ve andan istimdādı vardur bu taḳrīble nūr-ı çeşm nūr-ı dilden ḥāṣıldur

(1147) Meṡnevī

Bāz nūr-ı nūr-ı dil nūr-ı Ḫudast (16)

K'ū zinūr-ı ʿaḳl u ḥis pāk u cudast

Girü göñlüñ nūrınuñ nūrı ñur-ı Ḫudādur yaʿnī nūr-ı dil ki ḳuvve-yi (17) ʿāḳıladur aña nūr-ı Ḫudā munaẓẓım olmaḳsızın her insānda vardur dūnu'l-mecānīn istiʿdādları miḳdārı pes nūr-ı (18) Ḫudā ki aḳl u ḥiss nūrından pāk u cüdādur ḳaçan nūr-ı ḳalbe munaẓẓım olsa anuñile maʿrifetullāh ḥāṣıl olur ve esmā vü ṣıfātı (19) bilür ve merātib-i İlāhiyyeyi temyīz ü idrāk ḳılur ve bīsemʿ u bībaṣar mertebesini bulur ḥattā her aʿżāsı nūr-ı Ḫudāyıla (20) *ve eşraḳati'l-arżu binūri rabbihā*[1107] muḳteżāsınca münevver olduḳdan ṣoñra kendüyi ʿayn-ı nūr-ı Ḫudā bulur nitekim Ḥażret-i Peyġam-ber ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem bu maʿnāya (21) duʿā itmekle işāret buyururlar *Allāhumme ecʿal fiḳalbī nūren ve fisemʿī nūren ve fibaṣarī nūren ve ʿanyemīnī* (22) *nūren ve ʿanşimālī nūren ve fevḳī nūren ve taḥtī nūren ve emāmī nūren ve ḫalfī nūren ve'cʿallī nūren*[1108]

(1148) Meṡnevī

Şeb nebud nūr u nedīdī renghā (23)

Pes bežıdd-ı nūr peydā şud turā

Pes elvān u eşkālüñ görülmesi nūrladur çünki gice nūr olmadı (24) rengleri göremedüñ pes nūruñ żıddı sebebiyile saña nūr peydā oldı

(1149) Meṡnevī

Dīden-i nūrest v'an geh dīd-i reng

V'an bežıdd-ı nūr dānī bīdireng

(25) Pes elvān u eşkālüñ görülmesi nūrladur çünki gice nūr olmadı rengleri göremedüñ pes nūruñ żıddı sebebiyile saña nūr peydā oldı imdi ol nūrı görmekdür andan ṣoñra rengi görmekdür ve bu maʿnāyı baʿż-ı evvel nūrı (26) görüp ṣoñra rengi görmegi nūruñ żıddıyıla bilür sen bilāfikr ve lātevaḳḳuf ki bunı bilmek bedīhiyyātdandur (27) ve naẓara muḥtāc degüldür

(1150) Meṡnevī

Renc ü ġamrā Ḥaḳ pey-i ān āferīd

Tā bedīn żıd ḫoş-dilī āyed bedīd

Renc ü gamı Ḥaḳ Subḥānehu ve Teʿālā [A118a] (1) anuñçün ḫalḳ eyledi ki tā bu iki żıdd sebebi ile ḫoş-dillik ẓāhire gele ki her şeyʾ żıddıyıla münkeşif olur meṡelā (2) eger gice olmasa bilinmezdi ki nehār nedendür ve şitā olmasa maʿlūm olmazdı ki bahār nedür faḳr u ʿanā olmasa selāmet ü ġınāyı (3) kim bilürdi seḳāmet olmasa ṣıḥḥatdan ve ḥayāt u

[1107] "Yeryüzü, Rabbinin nûru ile aydınlanır." (Zümer, 69)

[1108] "Allahım, kalbime bir nur, kulağıma ve gözüme bir nur, sağımda ve solumda bir nur, üstümde ve altımda bir nur, önümde ve arkamda bir nur ihsan eyle."

mevttden kim āgāh olurdı ve yāẖud ẓulmet olmasa nūr u ḳuvvet-i fütūr bilinür miydi ve elem olmasa ḥużūr ve ġam (4) olmasa sürūr bulınur mıydı elbette nıḳmet-i niʿmeti maẓhar olur ve ẕillet ʿizzeti ve zaḥmet rāḥatı tebeyyün ḳılur aʿlā̱ (5) pestī ile bilinür ve hestī nīstīde görülürdi

Beyt

Hesti ender nīsti be'tvān nümūd

Māl-ı dāran berfaḳīrāned cūd[1109]

(6) *ve ḳusse ʿalāẖāẕā sāyiri'l-eżdād*

(1151) Mes̱nevī

Pes nihānīhā bežıd peydā şeved

Çünki Ḥaḳrā nist żıd pinhan buved

Feiẕā (7) *kāne keẕālik el-eşyā'u tebeyyünü bieżdādihā*[1110] feḥvāsınca nihānīler żıddıyıla ʿıyān olur çünkim Ḥaḳḳa żıdd bu ḳadar nihān (8) olur pes bā-yı ʿArabiyile oḳınmaḳ da cāyizdür ki çoḳ nihānīler żıddıyıla peydā olur çünkim Ḥaḳḳuñ żıdd u niddi yoḳdur (9) pinhān olur dimek olur yaʿnī Cenāb-ı Ḥaḳuñ vücūdda şerīk ü niddi ve ulūhiyyetde muḳābil u żıddı yoḳdur ki (10) bevāsıṭa-yı teżādd u teḳābül ẓuhūra gele belki cemīʿ-i evṣāf-ı müteżādde ve esmāyı müteḳābile ile merāyā-yı kāyināt ve mecālī-yi (11) mevcūdātda meütecellī olan ol Ḥażretdür

Beyt

Ve mā hiye illā en bedet bimeżāhirin

Feẓannū sivāhā ve hiye fīhim tecellet[1111]

(12) Ve ġāyet-i ẖafāsı kemāl-i ẓuhūrındandur ve nihān olması ziyād u ʿıyān olmasındandur anuñçün (13)

Beyt

Ey tu maẖfī derẓuhūr-ı ẖᵛīşten

Ve'y ruẖet pinhān benūr-ı ẖᵛīşten[1112]

dimişlerdür

(1152) Mes̱nevī

Ki naẓar bernur buved angeh bereng (14)

Żıdbeżıd peydā buved çün Rūm u Zeng

[1109] "Varlık yoklukta görünebilir. Zenginlerin malı fakirlere servettir."
[1110] "Eşyanın zıddıyla açığa çıkması gibi.."
[1111] "O, bakıldığında görülenden başka bir şey değildir. Onu dışarıda zannederlerken O, varlıkların içinde tecelli etti."
[1112] "Ey kendi zuhurunda gizlenen ve ey yüzü nurunda gizlenen!"

Çoḳ nihānīler żıddıyıla peydā olur zīrā naẓar-ı evvel nūra olur andan ṣoñra (15) renge olur eyle olıcaḳ żıdd żıddıyıla peydā olur **Rumī** u **Zengī** gibi

(1153) Meṡnevī

Pes beżıdd-ı nūr dānistī tu nūr

Żıdd żıdrā mīnümāyed derṣudūr (16)

Pes żıdd-ı nūrla bildüñ sen nūrı zīrā żıdd żıddı gösterür ṣudūrda böyle olıcaḳ nūr-ı Ḥaḳḳı (17) bu güne istidlāl ḳılmaḳ mümkin degüldür

(1154) Meṡnevī

Nūr-ı Ḥaḳrā nist żıddī dervücūd

Tābeżıdd ūrā tuvān peydā nümūd

Zīrā Ḥaḳ Teʿālā̱ (18) Ḥażretinüñ nūrınuñ vücūdda żıddı vü niddi yoḳdur tā kim żıddıyıla anı peydā vü huveydā göstermek mümkin ola zīrā (19) nūrı ẓulmetüñ żıddı olan nūr (20) degüldür ki anuñ nūrını ẓulmetile bilesin ve vaḥdeti keṡretüñ muḳābili olan vaḥdet degüldür ki anuñ vaḥdetini keṡretden farḳ ḳılasın ve ıṭlāḳı muḳayyedüñ ḫılāfı olan ıṭlāḳ degüldür vücūd-ı muḳayyedden (21) vücūd-ı muṭlaḳı ayırup aña bu istidlālile ʿārif ü vāḳıf olasın eger naẓar-ı ḥaḳ-bīnle baḳarsañ bir vaḥdet görürsün (22) ki cemīʿ-i keṡrātla rū-nümā olmış ve bir ḥaḳīḳat bulursın ki cümel eżdād u iḫtilāfāt ile ẓuhūr ḳılmış maʿahāẕā bu keṡrāt (23) u meẓāhir aña maḥall ü mekān degüldür

(1155) Meṡnevī

Lācerem ebṣārunā lātudrikuh

Veh've yudrik bin tu ezMūsī vü kuh

[*Ve huve*de *vāv* (24) ḥālete *hū* Ḫudāy-ı Teʿālā̱ya rāciʿdür *yudriku*nuñ mefʿūlı maḥẕūfdur ve huve yudriku'l-ebṣār taḳdirinedür *bin tu* (25) *ezMūsī vü kuh* cümle-yi müşāhededür bizüm ebṣārımuzuñ görmemesini **Ḥażret-i Mūsā̱**dan ve **Kūh-ı Ṭūr**dan gör ki anuñ (26) baṣar-ı şerīfi göremedi ve **Kūh-ı Ṭūr** ol tecellīye ṭāḳat getüremedi lācerem bizüm ebṣārımuz daḫı anı idrāk eylemege (27) ḳādir olamaz] **Sūre-yi Enʿām**da olan āyete işāretdür ***lātudrikuhu'l-ebṣāra***[1113] *ey lāyuḥīṭu bihi'l-ebṣāru* [A118b] (1) *liennehu laṭīfu'l-celīlu ʿanidrākihā ve keyfe tudrikuhu ve hiye lātudriku enfusuhā elletī hiye nūrun* [P57a] *minhu ve huve yudriku'l-ebṣāra liiḥāṭatihi* (2) *bikulli şey'in ve luṭfi idrākihi [ravā Ebū Saʿīde'l-Ḫudrī raḍıyallāhu ʿanh ʿani'n-Nebī ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem ennehu ḳāle fīḳavlihi Teʿāla (3) lātudrikuhu'l-ebṣāru lev enne'l-cinne ve'l-inse ve'ş-şeyāṭīne ve'l-*

1113 "Gözler onu idrak edemez, O ise gözleri idrak eder. O Latîf'tir ve her şeyden haberdardır." (En'âm, 103)

melāyikete munẕu ḫuliḳū ilā̱ en ḳānev ṣafven ṣaffā̱ vāḥiden (4) *mā eḥāṭū billāhi ebeden*[1114] pes] bu beyt-i şerīfüñ maʿnā̱sı lācerem bizüm gözlerimüz ol Allāhı (5) idrāk u iḥāṭa idemez nefy ve idrāk-i nefy rüʾyet-i müstelzim degüldür zīrā idrāk iḥāṭaya dirler Ḥaḳ Teʿālā̱ iḥāṭa olınmadan (6) münezzehdür ve ol Allāh bizüm ebṣārımuzuñ cemīʿini idrāk eyler bizüm baṣīrlerimüz anı idrāk eylemek ḫuṣūṣını sen gör **Mūsā̱**dan (7) ve **Kūh-ı Ṭūr**dan ki **Cebel-i Ṭūr**a Rabb-ı **Mūsā̱** ʿaleyhi's-selām tecellī ḳılduḳda **Kūh-ı Ṭūr** medkūk u mütelāşī olup ve **Ḥażret-i** (8) **Mūsā̱** ʿaleyhi's-selām muġaşşiyün ʿaleyh yıḳılup ʿaḳlı gidüp baʿde'l-ifāḳa ***subḥāneke tubtu ileyke ve ene evvelu'l-mu'minīn***[1115] diyü (9) Cenāb-ı Ḥaḳı bu baṣarlar ile idrāk olınmadan tenzīh ḳıldı

(1156) Meṣnevī

Ṣūret ezmaʿnā̱ çü şīr ezbīşe dān

Yā çün āvāz u suḫan z'endīşe dān (10)

Yaʿnī lācerem bizüm ebṣārımuz anı görmedügi *minḥayṣi ẕātihidür lāminḥayṣi ṣunʿihi ve āṣārihi* egerçi (11) ʿālem-i maʿnā̱ bu göz ile görülmez ammā maʿnā̱ ṣūretde ẓuhūr eyledügi cihetden ṣūretden maʿnā̱ya ʿārif olursın (12) ve āṣārdan müʾeṣṣiri bilürsin nitekim buyururlar meṣelā maʿnā̱ ʿāleminden ṣūret ʿālemini bīşeden şīr gibi bil nitekim (13) şīr mişeyistānda neşv ü nemā bulup ve anda çıḳup ẓuhūra gelüp yine aña ʿavdet ider keẕālik bu ṣūret (14) ʿālemi daḫı mişeyistān-ı maʿnā̱dan neşv ü nemā bulur ve andan ẓuhūra gelür ve yine aña ricʿat ḳılur yāḫud ṣūret (15) ʿālemini endīşeden ḥāṣıl olan suḫan ü āvāz gibi bil ki maʿnā̱ ʿālemi fikr ü endīşe gibidür ṣūret ʿālemi ṣūret-i (16) ü suḫan gibidür

(1157) Meṣnevī

İn suḫan v'āvāz ezendīşe ḫast

Tū nedānī baḥr-ı endīşe kucast

Gör ki bu söz (17) ve bu āvāz endīşeden ḳalḳdı ve ḥāṣıl oldı maʿahāẕā sen bilmezsin ki baḥr-ı endīşe ne mekāndadur ne (18) insāna dāḫil ve ne andan ḫāric ve ne munfaṣıl ve ne muttaṣıldur

(1158) Meṣnevī

Līk çün mevc-i suḫan dīdī laṭīf

Baḥr-ı an dānī ki bāşed hem şerīf

1114 "Yani gözler onu idrak edemez, çünkü O, gözlerin idrâkinden latîfdir. Ebû Saîd el-Hudrî'den rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle demiştir: "Allah gözler onu idrak etmez diyor. Eğer yaratıldığı günden bu yana olan bütün cinler, insanlar, şeytanlar ve melekler bir araya gelseler saf saf, tek tek dizilseler yine de ebediyyen Allah'ı ihâta edemezler."

1115 "Seni noksan sıfatlardan tenzih ederim, sana tevbe ettim. Ben inananların ilkiyim." (A'râf, 143)

(19) Lākin mevc-i suḫan çünkim gördüñ ki laṭīfdür anuñ baḥrini daḫı hem bilürsin ki şerīfdür zīrā (20) *el-curʿatu tedullu ʿale'l-ġadīri ve'l-ḥafnetu tedullu ʿale'l-beyderi'l-kebīr*[1116] feḥvāsınca es̱erden müʾes̱s̱ire istidlāl olınur ve cüzʾden (21) külle istişhād u intiḳāl ḳılınur *feḳusse ʿalāhāẕā ʿālemi'ṣ-ṣūreti ve ʿālemi'l-maʿnā ve'ṣ-ṣunʿi maʿa'ṣ-Ṣānıʿi'l-aʿlā*[1117]

(1159) Mes̱nevī

Çün zidāniş mevc-i endīşe bitaḫt

Ezsuḫan v'āvāz-ı ū ṣūret bisaḫt

(22) Çünkim ʿaḳl u dāniş baḥrından mevc-i endīşe taṣavvur (23) olup ḫalḳ u meḫāric cānibine çapdı ve ol taṣavvurāt-ı ẕihniyye mertebe-yi meḫāricde ḥurūf u kelimāt libāsın (24) giyüp suḫandan ve ol suḫanuñ āvāzından ṣūret düzdi ve elfāẓ u ʿibārāt şeklini bağladı

(1160) Mes̱nevī

Ezsuḫan ṣūret bizād u bāz murd

Mevc-i ḫodrā bāz ender baḥr burd

(25) Sözden ṣūret ṭoġdı ve maʿnā ḥāṣıl oldı ve girü (26) oldı zīrā ḥurūf u kelimāt aʿrāż-ı seyyāle gibidür ki iki zamān-ı bāḳī ḳalmaz pes *biḥukmi kullu şeyʾin* (27) *yerciʿu ilāaṣlihi*[1118] mevc-i suḫan kendüyi girü baḥrına iltdi

(1161) Mes̱nevī

Ṣūret ezbīṣūretī āmed birūn

Bāz şud ki'nnā ileyhi rāciʿūn

[A119a] (1) keẕālik cemīʿ-i ṣūret bīṣūretlik ʿāleminden ki ʿaḳl-ı küll ʿālemidür nefs-i raḥmānī vāsıṭasıyıla ṭaşra geldi ve merātib kūyına (2) müteşekkil oldı ve ḥurūf u kelimāt gibi meʿānī-yi esmā-yı İlāhiyyeyi iẓhār ḳıldı girü aña gitdi biz ki mevcūdāt-ı mümkineyüz cümlemüz (3) taḥḳīḳan aña rāciʿlerüz

(1162) Mes̱nevī

Pes turā her laḥẓa merg ü ricʿatist

Muṣṭafā fermūd dünyā sāʿatist

Pes ey sālik eger naẓar-ı ḥaḳīḳat- (4) bīnle baḳsañ her laḥẓa saña merg ü ricʿat vardur ve her anda iʿdām ve anuñ mis̱li īcād muḳarrerdür ve her kes daḫı hemçünān (5) ānen feānen mevt ü ḥayātdadur lākin teceddüd-i ems̱āl ve teʿāḳub-ı eşkāl eyledügiyiçün

[1116] "Damla göle; bir avuç, büyük bir beydere işaret eder."
[1117] "Bu sûret âlem ile beraber manâ âlemini ve en yüce olan Sâni'in sun'unu da iste."
[1118] "Her şey aslına döner, hükmü ile"

ekṡer-i maḥcūblar bu sırdan ġāfil (6) ve bu maʿnā̠ ***bel hum fīlebsin cedīd***[1119] āyetinüñ maʿnā̠-yı ḥaḳīḳīsinden daḫı ḥāṣıldur pes efrād-ı (7) mümkinātdan her bir ferd dāyimā ḫalʿ u lebsdedür ve fenā vü beḳādadurlar (8)

Beyt

Cümle ʿālem mīşeved her dem fenā

Bāz peydā mīnümāyed derfenā

Hest ʿālem dāyimā derseyr ü habs

Nist ḫālī yek nefes ezḫalʿ u lebs[1120]

(9) Bu nükteyi işʿār içün **Ḥażret-i Muṣṭafā** ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem ***ed-dunyā sāʿatun***[1121] buyurdı müddet-i dünyā bir sāʿat (10) olıcaḳ bir Ādemüñ ʿömri ol sāʿatden bir dem olur nihāyeti fi'l-bābilevvel demi sürʿat-engīz ṣunʿ-ı (11) Ḫudā mümtedd gösterür ammā ***ke'lemḥi'l-baṣari ev huve*** aḳrebdür ʿinde ehlullāh *kemā ḳālellāh fīemri's-sāʿati* ***ve māemru's-sāʿati*** (12) ***illā kelemḥi'l-baṣari ev huve aḳreb***[1122]

(1163) Meṡnevī

Fikr-i mā tīrest ezhū derhevā

Derhevā key pāyed āyed tāḪudā

Tū nedānī baḥr-ı endīşe kucāst (13) buyurmışlardı ve baḥr-ı endīşeye münāsib bir ḳaç ebyāt-ı şerīfe daḫı edā buyurup ve ḫalʿ u lebs sırrını daḫı (14) münāsebetile ẕikr ḳılduḳdan ṣoñra baḥr-ı endīşeyi ve menbaʿ-ı fikr ü her pīşeyi beyān idüp buyururlar ki ey ṭālib-i (15) esrār-ı İlāhī bizüm fikr ü endīşemüz gūyā bir tīrdür hüviyet-i ẕāt-ı İlāhiyyeden hevā-yı vücūd-ı insāniyyede ol tīr-i fikr (16) ḳaçan eglenür tā yine Ḫudāy-ı müteʿāle gelür pes dembedem sihām-ı efkār ve efhām-ı hüviyet-i İlāhiyyeden ḳılup insāniyyeye (17) demy olınur yine Ḥaḳ cānibine ʿavdet eyler keẕālik dünyā ve māfīhā ne ḳadar var ise her anda Ḥaḳ cānibinden nefs-i raḥmāniyye (18) vāsıṭasıyıla her şeyʾ-i vücūd iʿṭā olınur ve yine muḳteżā-yı eḥadiyyet ü ḳahhāriyyetile anlardan selb ü aḫẕ olınur (19) nitekim bu maʿnā̠ya işāret buyururlar

(1164) Meṡnevī

Her nefes nev mīşeved dünyā vü mā

[1119] "Doğrusu onlar, yeniden yaratılış konusunda şüphe içindedirler." (Kâf, 15)

[1120] "Cümle âlem her an fenadan olur, sonra tekrar fenada görünür. Âlem daima bir seyir ve hapistedir. Bir nefes bile bir yerde eğlenip ayrılmaktan uzak değildir."

[1121] "Dünya bir andır."

[1122] "Kıyamet'in kopması bir göz kırpması gibi veya daha az bir zamandır. Şüphesiz Allah her şeye hakkıyla gücü yetendir."

Bīḫaber eznev şuden ender beḳā

Her ṭurfetu'l-ʿaynda (20) köhne vü nev olur bu dünyā da mürde vü ḥayy olur bu eşyā ve biz her anda bu dünyānuñ köhne vü nev olmasından (21) bīḫaberüz beḳā-yı ṣūretinde ki bu cihānuñ ṣūreten bir nevʿ üzre olan beḳāsından ve vetīre-yi eḥad üzre (22) olan ḳıyāmından ḳıyās eylerüz ki bu ʿālem laḥẓaten felaḥẓa köhne vü cedīd olmaya ḥāl bu ki her ānda nīst ü hest (23) olmadadur bu maḥalde tavżīḥ-i maʿnā vü taḥḳīḳ-i feḥvā budur ki esmā-yı İlāhiyye iki ḳısmdur ki ol laṭīfe vü ḳahriyyedür (24) ve cümlesi her andadur ve berʿameldür ki hīç birine taʿṭīl mümkin degüldür pes ḥakāyıḳ-ı imkāniyyeden ḳaçan bir şey (25) vücūda gelse derḥāl raḥmet-i Raḥmāniyye anı aḫẕ idüp aña ifāża-yı vücūd eyler pes (26) eḥadiyyet-i ḥaḳīḳī ki iḳtiżā-yı inḳihār-ı taʿayyünāt ve istidʿā-yı iżmiḥlāt-ı kes̱rāt eyler derḥāl ol vücūdı (27) nefsinden ḫalʿ u selḫ eyler hemāndem raḥmet-i Raḥmāniyye üslūb-ı sābıḳ üzre aña ifāża-yı vücūd eyler yine vaḥdet-i [A119b] (1) ḥaḳīḳiyye anı andan selb ü aḫẕ eyler *feʿalāhāẕe'l-cemīʿi şey'en* dāyimā iʿdām u icād ve ifnā vü ibḳā üzre olup dünyā vü (2) māfīhā her dem köhne vü nev olmadan ḫālī degüldür pes [P57b] bu cihān ve kevn ü mekān aʿrāż-ı seyyāle gibi oldıyısa (3) bu cümleden ʿömr-i insānı mā-yı cārīye teşbīh idüp buyururlar

(1165) Mes̱nevī

ʿUmr hemçün cūy-ı nev nev mīresed

Müstemirrī mīnümāyed dercesed

(4) ʿÖmr-i insānī āb-ı revān gibi ṭurmaz nev nev yitişüp cereyān eyler ve derḥāl her dem ki guẕeşte ola nefs-i Raḥmānī ifāża-yı (5) ʿömr eyler bu cihetden cesed-i insānīde ʿömr müstemirr ü dāyim görinür müteceddidu'l-ems̱āl ve müteşābihu'l-eşkāl olduġıyiçün (6)

(1166) Mes̱nevī

An zitīzī müstemir-şekl āmedest

Çün şerer kiş tīz cünbānī bedest

Ammā ol ʿömr kemāl-i sürʿat-i sereyāndan ve beġāyet (7) tīz-i cereyāndan müstemirru'ş-şekl gelmişdür ve ḥiss anda ġalaṭ idüp anı ṭūl u dırāz ʿömr ṣanmışdur mes̱elā şol (8) bir şāḫ üzre bir āteş-pāre gibi ki sen anı elüñle tīz tīz taḥrīk idesin yā dāyire-yi müdevver yāḫud bir ḫaṭṭ-ı (9) müstaḳīm görinür nitekim bu maʿnāyı tefhīm içün tekrār o noḳṭa-yı cevvāle-yi nāriyyeyi tems̱īl idüp buyururlar (10)

(1167) Mes̱nevī

Şāḫ-ı āteşrā bicünbānī bisāz

Dernaẓar āteş nümāyed bes dırāz

Yaʿnī bir āteşe mużāf şāẖ-ı sūẖteyi kendü ṣunʿuñla (11) ve kāruñla taḥrīk eylesen naẓarda ziyāde ṭūl u dırāz āteş görinür ki noḳṭa-yı nāriyye-yi cevvālenüñ yā kerriyyu'ş-şekl (12) görünmesi ve yāẖud ẖaṭṭ-ı medīd merʾī olması muḳarrer ü muḥaḳḳaḳdur nitekim dinilmişdür

Beyt

Rev noḳṭa-yı āteşin begerdān (13)

Tā dāyirerā ezan nümāyed

İn dāyire ġayr-ı noḳṭayī nist

Be-naẓar-ı an cenan nümāyed[1123]

Yaʿnī mefālīṭ-i ḥavāss-ı ẓāhire vü bāṭına (14) çoḳdur ve ḥavāss-ı müdrikātuñ ḥaḳīḳat u nefsu'l-emre ıṭṭılāʿı yoḳdur lāsiyyemā ḳuvve-yi vāhime vü ḳuvve-yi ẖayāliyyenüñ eks̱er (15) görüp bildügi berʿaks u ġalaṭdur nitekim bu ḥiss-i ẓāhir serāb-ı maʿdūmı mevcūd ve ḳaṭre-yi nāzili ẖaṭṭ-ı memdūd (16) görür ve noḳṭa-yı cevvāle-yi dāyire zuʿm [eyler] kez̠ālik aḥvel-i dü-bīn ṣūret-i dāyire-yi mevcūdāt-ı mümkinede sürʿat-i (17) teceddüd-i tecelliyāt-ı ġayr-ı mütenāhiye ile ẓāhir olan noḳṭa-yı vaḥdeti mümkinātdan ġayrı görüp ve kes̱rāt u taʿayyünāt nefsu'l-(18) emrde iʿtibārī iken ḥaḳīḳat-ı vücūdı var zuʿm eyler ḥāl bu ki ʿinde ehli'ş-şuhūd dāyire-yi mevhūmī gibidür (19)

Beyt

İn noḳṭa zigerd şey ki dāred

Berṣūret-i dāyire berāyed

Bü'gẕer ziẖayāl ü vehm bi'nger

Tādāyire noḳṭa nümāyed[1124] (20)

(1168) Mes̱nevī

İn dırāzī müddet eztīzī-yi ṣunʿ

Mīnümāyed sürʿat-engīzī-yi ṣunʿ

[Ṣunʿ-ı İlāhīnüñ tīzliginden bu dırāzī-yi müddet ve zamān-ı mümteddi sürʿat-engīzī-yi ṣunʿ-ı Ḥaḳ gösterür] bu beyt suʾāl-i muḳaddere cevābdur ki eger insān bir an ve müddet-i (22) dünyā bir sāʿat nice olur ki bu ḳadar eyyām-ı kes̱īre vü müddet-i medīde vardur

[1123] "Git ateşli bir noktayı çevir de ondan bir daire görünsün. Bu daire bir noktadan başka bir şey değildir. Ama onun nazarında bir kalp gibi görünür."

[1124] "Bu nokta dönmekle bir daire şeklini alır. Hayal ve vehimden vazgeç ve dairenin nokta olmasına bak."

dir iseñ bu dırāzī-yi müddet insāna nisbetledür (23) ki ḥaḳīḳat-ı kāra vāḳıf degüldür pes ḥavāss eyyām-ı ulūhiyyete nisbetile insāna sürʿat-engīzī ṣunʿ-ı İlāhī bir nefesi çoḳ zamān ve tīzī-yi ṣunʿ-ı (24) Rabbānī bir anı nice biñ eyyām gösterür ḥāl bu ki eyyām-ı ulūhiyyete nisbetile bu dünyā bir sāʿatdur anuñçün *ve mā emru's-sāʿati* (25) *illā kelemḥin bilbaṣari ev huve aḳreb*[1125]dür ve ḫalḳ-ı ʿālem yevm-i ḳıyāmeti gördüklerinde ḥaḳīḳat-ı ḥāle vāḳıf olup kendüleri dünyāda (26) yā bir vaḳt ve yā bir sāʿat eylendi ẓann ideler kemā ḳālellāhu Teʿālā̱ *keennehum yevme yeravnehā lemyelbeṣū illāʿaşiyyeten ev ḍuḥāhā*[1126] (27) pes bu sırr-ı mücerred ḳīl ü ḳālle bilinmez belki bu esrāruñ ṣāḥibi olan ricāle ḫıdmet ü irādetile bulunur anuñçün buyururlar [A120a] (1)

(1169)

Ṭālib-i in sır eger ʿallāmeyist

Nek Ḥüsāmü'd-dīn ki sāmī-nāmeyist

Bu sırruñ ṭālibi farażā ʿallāme-yi ʿaṣr olsa aña di ki (2) [bu sırruñ ṭālibi farażā ʿallāme-yi ʿaṣr olsa aña di ki] işte kāmil ü mükemmel olan **Ḥüsāmü'd-dīn Çelebi** ki ol Ḥażretüñ vücūd-ı (3) şerīfi nāme-yi sāmī ve nusḫa-yı İlāhīdür eyle olıcaḳ ol ʿaṣrda bu sırra ṭālib olan anlardan aḫẕ eylemesi lāzım idi (4) ve lākin her ʿaṣruñ ṭālibi

Beyt

Ḫuẕi'l-ʿilme minefvāhi'r-ricāl

Biḳalbin lābiʿaḳlin ẕī ʿiḳāl[1127]

feḥvāsınca ol ʿaṣruñ kemālle muttaṣıf (5) olan ricālinden aḫẕ eylemesi lāzımdur

Resīden-i ḫargūş beşīr[1128]

(1170) Meṣnevī

Şīr ender āteş ü derḫaşm u şūr (6)

Dīd k'an ḫargūş miāyed zidūr

Açlığından ve ḫargūş ziyāde teʾḫīr itdüginden arslan ḥiddet ü ḥarāretde (7) ve ġażab u ıżṭırābda idi gördi ki ol ḫargūş ıraḳdan gelür

(1171) Meṣnevī

Mīdeved bīdehşet ü gustāḫ ū (8)

[1125] "Kıyamet'in kopması bir göz kırpması gibi veya daha az bir zamandır. Şüphesiz Allah her şeye hakkıyla gücü yetendir."

[1126] "Kıyamet gününü gördüklerinde (dünyada) sadece bir akşam vakti ya da kuşluk zamanı kadar kaldıklarını sanırlar." (Nâziât, 46)

[1127] "İlmi insanların ağzından al. Akıl sahiplerinin aklından değil, kalbinden al."

[1128] Tavşanın aslana ulaşması

Ḫışmgīn ü tünd ü tīz ü türş-rū

Dehşetsiz ve gustāḫlıḳsız ile ol ḫargūş yiler yaʿnī gūyā ḫıdmetde ḳuṣūr eylemeyüp edā-yı (9) ḫıdmet eyleyüp bībāk gelür ḫaşmnāk ve şiddetlü ve ḥiddetlü ve ekşi yüzlü olduġı ḥālde ki ṣādıḳ u bīgünāh (10) olanlaruñ ḥāli budur

(1172) Meŝnevī

K'ezşikeste āmeden tühmet buved

V'ezdilīrī defʿ-i her raybet buved

Zīrā şikeste vü zebūn (11) gelmekden cürm ü töhmet olur cürʾet ü dilīrlikden her şübhenüñ defʿi ḥāṣıl olur (12)

(1173) Meŝnevī

Çün resīd ū pīşter nezdīk-i ṣaf

Bang berzed şīr hāy ey nāḫalef

Çünkim ol ḫargūş ṣaf ḳatına ilerürek irişdi (13) yaʿnī şīrüñ ṭurduġı ṣaffa ḳarībter oldı hāy ey nāḫalef diyü arslna ḫargūş üzre bāng urdı (14) [ve eyitdi ki ey güstāḫ]

(1174) Meŝnevī

Men ki gāvanrā zihem bi'drīdeyem

Men ki gūş-ı şīr-i ner mālīdeyem

Ve eyitdi ben ki gāvları (15) yırtmışam ve pāre pāre eylemişem ben ki erkek arslanuñ ḳulaġını burmışam yaʿnī teʾdīb idüp maġlūb u maḳhūr ḳılmışam (16) şīrden murād bu maḥalde ġażab-ı şīr-i ḥaḳīḳat olur ve ḫargūşdan murād Ḥażret ile ʿahd ḳılan ve ʿahdine (17) vefā ḳılmayup mekr ü ḥīle ṭarīḳına ẕāhib olan ve emr-i Ḥaḳḳı vaḳtiyile yirine getürmeyüp teʾḫīr eyleyen kimseler olur (18) pes ġażab-ı İlāhī şīri emre vaḳtiyile imtiŝāl itmeyüp teʾḫīr iden kimselere bu gūne ḫıṭāb u ʿiṭāb idüp dir ki (19)

(1175) Meŝnevī

Nīm-ḫargūşī ki bāşed k'ū çünīn

Emr-i mārā efkened ū ber zemīn

Bir nīm-ḫargūş yaʿnī bir yarım ʿaḳllu żaʿīf ḫargūş (20) kim ola ki ol ḫargūş bunuñ gibi bizüm emrimüzi yir üzre bıraġa yaʿnī emrimüze iltifāt itmeyüp taḥḳīr eyleye pes (21) Ḥażret-i Mevlānā emr-i Ḥaḳḳa imtiŝāl eylemede teʾḫīr idenlere ve mekr ü ḥīle-yi nefsāniyye semtine gidenlere (22) naṣīḥat buyurup dirler

(1176) Meŝnevī

Terk-i ḫᵛāb u ġaflet-i ḫargūş kun

Ġırre-yi in şīr ey ḫar gūş kun

Ey ḫargūş-sīret (23) ṭavşan uyḳusını ve anuñ ġafletini terk eyle ṭavşan gözi açıḳ uyur anı gören bīdār ṣanur ḥal bu ki (24) ol uyur ve kendüden ġāfil olur *kemā ḳāle ṣāḥibu Ḥayāti'l-Ḥayevān el-ernebu tenāmu meftūḥete'l-ʿayni ferubbe mā* (25) *cā'e'l-ḳāżu fevecedehā keẕālike feẓanne ennehā musteyḳıẓatun*[1129] pes çoḳ insān vardur ki gözi açıḳ ve gören anı (26) bīdār ṣanur lākin ġāfil ü nāyimdür bīdār-şekl olan ġāfillerüñ [ġafletine cevāb-ı ḫargūş dirler pes bu (27) gūne kimselere tenbīh idüb buyururlar ey ġāfil ḫᵛāb u ġaflet-i ḫargūşı terk ile ey ḫar bu ġażab-ı İlāhī şīrinüñ **[A120b]** (1) ġırre vü ḫurūşını istimāʿ eyle **[P58a]**

ʿUẕr guften-i ḫargūş[1130]

(1177) Meṡnevī

Guft ḫargūş el-āman ʿuẕrīm hest

Ger dihed ʿafv-ı Ḫudāvendīt dest

(2) Ḫargūş şīre eyitdi el-āmān bir ʿöẕrüm vardur eger senüñ Ḫudāvendligüñ ʿafvı el vire yaʿnī senüñ Ḫudāvendligüñ (3) ʿafvı müyesser olursa ʿözrümi beyān eyleyem

(1178) Meṡnevī

Guft çi ʿuẕr ey ḳuṣūr-ı eblehān

İn zamān āyend derpīş-i şehān

(4) Şīr ḫargūşa eyitdi ey eblehlerüñ ḳuṣūr u nāḳışı ne ʿöẕr yaʿnī ne bīmaʿnā ʿöẕr şāhlaruñ ḳatına bu zamān mı gelürler (5) bunda tenbīh budur ki vaḳtsiz olan ṭāʿat sebeb-i ʿitāb u ʿiḳāb olur [ve cān ḥulḳūma gelüp ʿalāmāt-ı āḫıret (6) ve ṣuver-i berzaḫıyye ve teşākül-i aʿmāl-i ḫabīs̱e ʿıyān olduḳda ʿözr eylemek ne fāyide olur]

(1179) Meṡnevī

Murġ-ı bīvaḳtī seret bāyed burīd (7)

ʿUẕr-i aḥmaḳrā nemīşāyed şinīd

Vaḳtsiz ḳuşsın senüñ başuñı kesmek gerek aḥmaḳuñ ʿöẕrini istimāʿ u ḳabūl eylemek (8) lāyıḳ degüldür

(1180) Meṡnevī

ʿUẕr-i aḥmaḳ bedter ezcürmiş buved

ʿUẕr-i nādan zehr-i her dāniş buved

[1129] "Hayâtu'l-Hayevân sahibi der ki; tavşan gözleri açık uyur. Kadı gelip onu görünce onu uyanık zanneder."

[1130] Tavşanın Özür Dilemesi

Aḥmaḳuñ ʿöẕri [günāhından bedter olur (9) cahilüñ ʿözri her ʿilmüñ zehri olur yaʿnī aḥmaḳuñ ʿözri] cürm ü ḫaṭāsından yaramazrekdür cāhilüñ ʿöẕri (10) her ʿilmüñ zehridür her ne gūne ʿöẕr ḳılsa ʿöẕrüñ ṭarīḳın bilmeyüp daḫı ziyāde idüp ʿāḳıl (11) u ʿālime elem virür

(1181) Meṡnevī

ʿUẕret ey ḫargūş ezdāniş tihī

Men ne ḫargūşem ki dergūşem nihī

Ey ḫargūş senüñ ʿöẕrüñ ʿilm (12) ü edebden ḫālīdür ben ḫargūş degülem ki ʿöẕrüñi benüm gūşıma ḳoyasın yaʿnī ben senüñ gibi żaʿīfu'l-ʿilel olanlardan (13) degülem ki bīmaḥall olan ʿöẕrüñi istimāʿ itdürüp ḳabūl ḳıldırasın

(1182) Meṡnevī

Guft ey şeh nākesīrā kes şumār

ʿUẕr-i istem-dīdeyīrā (14) *gūş dār*

Ḫargūş şīre eyitdi ey şāh bir ḥaḳīr nākesi kes ʿadd eyle bir sitem-dīdenüñ ʿöẕrine ḳulaḳ ṭut ve anuñ sözini (15) istimāʿ it

(1183) Meṡnevī

Ḫāṣ ezbehr-i zekāt-ı cāh-ı ḫod

Güm-rehīrā tū merān ezrāh-ı ḫod

ʿAle'l-ḫuṣūṣ kendü manṣıb u ʿizzetüñ zekātından (16) ötüri olsun bu güm-rāhı kendü yoluñdan sürme ve anı ṭarīḳ-ı laṭīfüñden dūr eyleme bu maḥalde ḫargūşdan murād ʿalāyim-i (17) ġażab-ı İlāhī ẓuhūra geldikde iẓhār iden ehl-i tesvīf ve aṣḥāb-ı ḫaṭā olur ve daḫı ehl-i cürm ü maʿṣiyyete taʿlīm olur ki (18) ḥīn-i ʿitābda te'eddüb idüp ve teẕellül ü tevāżuʿ semtine gidüp bu gūne tażarruʿ u niyāz ideler

(1184) Meṡnevī

Baḥri k'ū ābī beher cū mīdehed (19)

Her ḫasīrā berser ü rū mīnehed

Deryā ki o deryā her cūya āb virür ol cihetden āb virür ki ḥarāret-i şems vāsıṭasıyıla (20) ebḫire-yi mā hevāya teṣāʿud idüp anı seḥāb kendüye teşf ü ceẕb itdüginden ṣoñra andan zemīne müteḳāṭir olup (21) cūylara āb virmiş olur pes buḫaruñ vücūd u ʿaṭāda bu mertebe ʿaẓm u şānı var iken her bir ḫaṣı başı ve yüzi (22) üzre ḳor [fi'l-ḥaḳīḳa ḫār u ḫāşāk ḳaʿr-ı deryāya batmayup üstinde çalḳanur]

(1185) Meṡnevī

Kem neḫᵛāhed geşt deryā z'in kerem (23)

Ezkerem deryā negerded bīş ü kem

Deryā bu keremden kem ü nāḳış olmayısardur deryā keremden ziyāde vü eksük olmaz [ve ḫar (24) u ḫāşākı berser itdügünden kendüye noḳṣān gelmez]

(1186) Meṡnevī

Guft dārem men kerem bercāy-ı ū

Cāme-yi her kes bürem bālā-yı ū

(25) Şīr ḫargūşa eyitdi ben keremi o keremüñ yirinde ṭutaram yaʿnī keremi ehline ve müstaḥaḳḳına eylerem zīrā nāehle kerem hiḳmeti (26) muḫıll ve ʿadāleti mubṭıl olur her kesüñ cāmesini anuñ ḳaddi miḳdārı keserem ki ʿadālet ü ḥikmet bunı iḳtiżā ider (27) pes mücerred kerīmüñ keremine iʿtirāz u iʿtimād biġayr-ı istiʿdād cāyiz degüldür kemā ḳālellāhu Teʿālā *yā eyyuhe'l-insānu mā-ġarrake* [A121a] (1) *birabbike'l-kerīm el-leẕī ḫaleḳake fesevvāke feʿadelek*[1131]

(1187) Meṡnevī

Guft bi'şnev ger nebāşem cāy-ı luṭf

Ser-nihādem pīş-i ejderhā-yı ʿunf

Ḫargūş (2) şīre eyitdi ʿözrümi vü sözümi işit eger maḥall-i luṭf olmazsam ʿunf u ḳahr ejderhāsınuñ öñinde baş ḳodum ve her ne (3) buyurursañ baʿdehu teslīm oldum aṣl-ı ʿöẕr oldur ki

(1188) Meṡnevī

Men bevaḳt-i çaşt derrāh āmedem

Bārefīḳ-ı ḫod suy-ı şāh āmedem

Ben (4) ḳuşluḳ vaḳtinde yola geldüm kendü refīklerümle şāhuñ cānibine geldüm pes ol refīḳini tefsīr idüp dir

(1189) Meṡnevī

Bāmen ezbehr-i tu ḫargūşi-y diger (5)

Cüft u hem-reh kerde būdend an nefer

Benümle senden ötüri bir ġayrı ḫargūş ol ḳavm cüft ü hem-reh eylemişlerdi (6) [ittifāḳ yolda gelirken]

(1190) Meṡnevī

Şīri ender rāh ḳaṣd-ı bende kerd

Ḳaṣd-ı her du hem-reh-i āyende kerd

[1131] "Ey insan! Seni yaratıp düzgün ve dengeli kılan, seni istediği şekilde birleştiren ihsanı bol olan rabbin.." (İnfitâr, 6-7)

Bir şi̇r yolda bendeye ḳaṣd eyledi (7) her iki hem-rāh geliciye ḳaṣd eyledi

(1191) Meṡnevī

Guftemeş mā bende-yi şāhenşehīm

Ḫᵛācetāşān-ı geh-i an dergehīm

O şi̇re eyitdüm biz bir (8) şāhenşehüñ bendesiyüz ol dergāhuñ ḥaḳi̇r ḫᵛācetaşlarıyuz

(1192) Meṡnevī

Guft şāhenşeh ki bāşed şerm dār (9)

Pīş-i men tū yād her nākes meyār

Ol yolda olan şi̇r benden bu kelāmı işitdi baña eyitdi şāhenşāh (10) kim ola şerm ṭut sen benüm ḥużūrumda her nākesüñ yādını getürme eger anuñ ẕikrini bir daḫı yād eylerseñ (11)

(1193) Meṡnevī

Hem turā vü hem şehetrā berderem

Ger tu bāyāret bigerdīd ezderem

Hem seni ve hem senüñ şāhuñı yırtaram eger sen yoldāşuñla benüm (12) ḳapumdan rucūʿ idüp giderseñ

(1194) Meṡnevī

Guftemeş bü'gẕār tā bār-ı diger

Rūy-ı şeh bīnem berem eztū ḫaber

Ol şi̇re eyitdüm ḳo bizi (13) helāk eyleme tā bir kerre daḫı kendü şāhımuñ yüzini göreyüm senden ḫaber iledeyüm

(1195) Meṡnevī

Guft hem-rehrā girev nih pīş-i men (14)

Ver ne ḳurbānī tu ender kīş-i men

Ol şi̇r eyitdi yoldaşuñı benüm ḳatumda rehin ḳo yoḫsa sen benüm āyi̇n ü meẕhebümde ḳurbānsın (15)

(1196) Meṡnevī

Lā bikerdīmeş besī sūdī nekerd

Yār-ı men bi'sted merā bü'gẕaşt ferd

Ol şi̇re çoḳ tażarruʿ u niyāz eyledüm bir (16) fāyide eylemedi benüm yoldaşumı aldı ve beni yalıñuz ḳodı

(1197) Meṡnevī

Yārem ezzeftī se çendan bud ki men

Hem beluṭf u hem beḫūbī hem beten

(17)Benüm yārüm irilikde üç ol ḳadar idi ki ben yaʿnī üç ben ḳadar idi hem leṭāfetde ve hem ḫūblıḳda ve hem cüs̱s̱ede [imdi (18) ey şāh anuñ tedāriki görülmezse]

(1198) Mes̱nevī

Baʿd ezin z'an şīr in reh beste şud

Ḥāl-i men in būd u bātū gufte şud

(19) Şimden ṣoñra ol şīrden bu yol mesdūd oldı benüm ḥālüm bu idi ve saña söylenmiş ve beyān olunmış idi (20)

(1199) Mes̱nevī

Ezvaẓīfe baʿd ezin ümmīd bur

Ḥaḳ hemī gūyem turā ve'l-ḥaḳḳu mur

Şimden ṣoñra vaẓīfeden ümmīdüñi kes saña (21) ḥaḳ sözi direm ve ḥaḳ söz acıdur *ḳuli'l-ḥaḳḳu ve levkāne murren*[1132] ḥadīs̱inüñ muḳteżāsınca ḥaḳ olan kelāmı (22) saña söyledüm sen daḫı şimden ṣoñra bir tedārik eyle

(1200) Mes̱nevī

Ger vaẓīfe bāyedet reh pāk kun

Hin biyā vü defʿ-i an bībāk kun

(23) Eger saña vaẓīfe gerekse yolı pāk eyle āgāh ol gel ol bībākı defʿ eyle bu beyānda *guft bi'şnev ger nebāşem cāy-ı luṭf* (24) beytinden buraya gelinceye deg ẓāhiren ḫargūşuñ ḫıṭāb eyledügi şīrden murād nefs-i emmāre olur ve ḫargūşdan murād (25) yine ʿaḳl-ı maʿād olur ve ol yolda rāst geldüm diyü ḥikāyet eyledügi **[P58b]** şīrden murād nefs-i emmārenüñ ṣıfatlarınuñ ʿaksi (26) ve es̱eri murād olur ve kendüye hem-rāhum diyü isnād eyledügi ḫargūşdan murād ʿaḳl-ı maʿāş olur ve ʿaḳl-ı maʿād nefs-i (27) emmāre şīrin bu gūne mekr ü Ḫudāʿ idüp tā anı kendü maḳāmından ayırup ḥīle ile yola getürüp rāh-ı Ḥaḳda **[A121b]** (1) nişān eyledügi çāh-ı faḳr u riyāżete atmaḳ ister ve anuñ şerr ü şurūrından naḫcīrler gibi olan ḳuvā-yı rūḥāniyyesi ve müdrikāt-ı (2) ẓāhire vü bāṭınayı eymen itmek ister pes nefsi riyāżet ḳapusına atmaġa bu gūne ʿilm ü ḥīle lāzımdur

Cevāb (3) **guften-i şīr ḫargūşrā ve revān şuden bāū**[1133]

[1132] "Acı da olsa doğruyu söyle."

[1133] Aslanın tavşana cevabı ve onunla gitmesi

(Çünkim ol şīre ḫargūş kendü żıddından ḫaber virdi ve ġıdā vü ḥaẓẓınuñ inḳıṭāʿından peyām irgürdi derḥāl maḳāmından ayrılup kendüye muʿārıż olanuñ defʿine şurūʿ idüp buyururlar)

(1201) Mes̱nevī

Guft bi'smillah biyā tā ū kucast

Pīşter şev ger hemī gūyī tu rast

(4) Didi bismillah gel tā ol şīr (6) ḳandedür öñde ol ve ileri git eger sen ṭoġrı söyler iseñ

(1202) Mes̱nevī

Tā sezā-yı ū vü ṣad çün ū dihem (7)

Ve'r dürūġest in sezā-yı tū dihem

Tā anuñ ve yüz ancılayınuñ sezā vü lāyıḳını virem eger bu didügüñ söz yalan ise senüñ (8) lāyıḳuñı virem murād nefs-i emmārenüñ ʿaḳl-ı maʿāda inkār eylemesi olur

(1203) Mes̱nevī

Ender āmed çün ḳılāvūzī bepīş (9)

Tā bered ūrā besūy-ı dām-ı ḫᵛīş

Ḫargūş bir ḳılavuz gibi şīrüñ öñine geldi yaʿnī ʿaḳl-ı maʿād nefse pīşvā oldı tā anı kendü (10) ṭuzaġı cānibine ilede

(1204) Mes̱nevī

Sūy-ı çāhī k'ū nişāneş kerde būd

Çāh-ı rahrā dām-ı cāneş kerde būd

Bir kuyu cānibine ki (11) ol ḫargūş anı nişān u taʿyīn eylemiş idi ḳuyuyı o ḫargūş şīrüñ cānına dām eylemiş idi (ekse̱r-i nusaḫda *çāh-ı rāh* maḥalline *maġrā* vāḳıʿ olmışdur bu taḳdīrce maʿnā̱ ʿamīḳ u tārīk ḳuyuyı anuñ cānına dām eylemiş idi dimek olur) (12)

(1205) Mes̱nevī

Mīşudend in her du tā nezdīk-i çāh

İnt ḫargūşī çü ābī zīr-i kāh

Bu ikisi ki murād ḫargūş u şīrdür tā çāhuñ ḳatına gitdiler (13) işte saña bir ḫargūş ṣaman altında bir ṣu gibi ṣaman altında ṣu gibi dimek anuñ mekr-i pūşīdesinden kināye olur (14) nitekim baʿż-ı ḥīlegerler yol üzre bir çuḳurda ve aḳar ṣu olsa anuñ üzerini ṣamanla setr idüp āyendelerden (15) biri anı ṣaman ẓann eyleyüp anuñ üzerine baṣdıḳda içine düşer [pes ʿaḳl-ı maʿāduñ şīr-i nefse itdügi ḫudʿa-yı ḫafiyye (16) şol āba beñzer ki üsti ṣamanla mestūr olup ṣaman altında ṣu oldugın bilmeyenler içine düşer] (17)

(1206) Mes̱nevī

Āb kāhīrā behāmun mībered

Āb kūhīrā ʿaceb çün mībered

Āb bir şamanı şaḥrāya iledür ḫafīfdür āb bir ṭaġı ʿaceb nice iledür (18) yaʿnī yirinden ḳalʿ u ḳamʿa ḳādir olamaz kūhdan murād ʿaḳl u ʿilmde s̱ābit u rāsiḫ olanlardur ki āb-ı mekr anları taḥrīke ḳādir (19) olamaz ve kāhdan murād şol żaʿīfu'l-ʿaḳl olan sefīnelerdür ki āb-ı mekr anları yirinden ayırup ṣaḥrā-yı meyl (20) ü hevese iletür

(1207) Mes̱nevī

Dām-ı mekr-i ū kemend-i şīr būd

Ṭurfe ḫargūşī ki şīrī mīrubūd

Anuñ mekri ṭuzaġı (21) şīre kemend oldı ʿacīb bir ḫargūş ki bir şīri ḳapdı yaʿnī ṭurfedür ki ṣūreten bir żaʿīf ü ḥaḳīr olan şeyʾ (22) ẓāhiren bir dilīr ü ḳavī olan şeyʾi maġlūb idüp helāk itdi ve bu bir żaʿīf kimsenüñ bir ḳavī kimseyi (23) ḳahr u helāk itmesi çoḳ vāḳıʿ olmışdur

(1208) Mes̱nevī

Mūsiyī Firʿavnrā bārūd-ı Nīl

Mīkeşed bāleşker ü cemʿ-i s̱aḳīl

Mes̱elā bir **Mūsā** (24) **Firʿavnı Nīl** ırmaġına çeker leşker ile ve cemʿ-i s̱aḳīl ile yaʿnī cemʿiyyet-i kes̱īre ile [yaʿnī Ḥażret-i Mūsā ʿaleyhi's-selām **Firʿavn** (25) ve āl-i **Firʿavn**a ḥaḳīr görünmiş iken teʾyidāt-ı İlāhiyye ile **Firʿavn**ı āl ü ʿaskeri ile āb-ı **Nīl**e çeküp **Ḥażret-i Mūsā** **(26)** ʿaleyhi's-selām ḳavmiyile āb-ı **Nīl**i geçüp **Firʿavn** ẕü'l-evtād-ı Nīle ġarḳ u helāk oldı ve keẕālik]

(1209) Mes̱nevī

Peşşeī Nemrūdrā bānīm-per (27)

Mīşikāfed bīmeḥābā derz-i ser

Mes̱elā āḫır bir peşe yarım ḳanadla ḳayırmaḳsız ve teraḥḥumsız **Nemrūd**uñ başınuñ **[A122a]** (1) derzini yaʿnī başınuñ boyunı şaḳḳ eyler ḫulāṣa-yı kelām oldur ki **Ḥażret-i Mūsā** żaʿīf iken (2) aña teʾyīd-i İlāhī olup ẕu'l-evtād olan **Firʿavn**ı nice yüz biñ ʿaskeriyile rūd-ı **Nīl**e çeküp kendü tevābiʿiyile andan (3) geçüp **Firʿavn**ı anda helāk eyledi ve **Nemrūd** daḫı **Ḥażret-i İbrāhīm** ʿaleyhi's-selām zamānında bir ḳavī şāh idi kim devlet-i dünyā (4) ve cāh u ʿizzet-i ṣūrī anı maġrūr daʿvā-yı ulūhiyyete şurūʿ eyledi bir gün ġurūra gelüp ilāh-ı āsmān ile ben muḳābele (5) iderüm diyü ʿaskeriyile bir ṣaḥrāya çıḳup oturduḳda Ḥaḳ Sübḥanehu ve Teʿālā eżʿaf-ı cemīʿ-i maḫlūḳ olan peşşeleri anlara (6) ḥavāle idüp bir mertebe anlar üzre musallaṭ oldılar ki ḳarārı firāra tebdīl idüp meger

anlar vāsıṭasıyıla şerbet-i (7) mevti içdiler ve sālim olanlar maḳāmları cānibine nice ālām u ıżṭırābıla ḳaçdılar ve ol ḥīnde per-nīm bir peşe Nemrūduñ (8) yüzine ḳonup anı defʿ idemeyüp burnından içerü gidüp bīnīsine dāḫil oldı ve anuñ serinde dört yüz (9) yıl ḳarār ḳıldı nitekim Şeyḫ ʿAṭṭār Ḥażretleri Manṭıḳu'ṭ-Ṭayrda bu beytle bu maʿnāya işāret buyururlar (10)

Beyt

Nīm peşşe berser-i düşmen gumaşt

Ver ser-i ū ser-i ṣad sāleş bulaşt[1134]

(1210) Meṡnevī

Ḥāl-i an k'ū ḳavl-i düşmenrā şünūd (11)

Bin cezā-yı an ki şud yār-ı ḥasūd

Gör anuñ ḥālini ki o düşmenüñ ḳavlini işitdi gör ol kimsenüñ cezāsını ki ḥasūd yār (12) u muṣāḥib oldı (13)

(1211) Meṡnevī

Ḥāl-i Firʿavnī ki Hāmanrā şünūd

Ḥāl-i Nemrūdī ki şeyṭanrā şünūd

Ol Firʿavnuñ ḥālini gör ki Hāmānuñ sözini istimāʿ eyledi (14) Hāmān Firʿavnuñ vezīri idi egerçi aña ẓāhiren dost idi ammā minḥayṡi'l-ḥaḳīḳat ʿaduv oldı zīrā ki her bār īmāna gelmek (15) istese anuñile müşāere eylerdi pes anı īmān u İslām devletinden maḥrūm eyledi ol Nemrūduñ ḥālini gör ki şeyṭānuñ (16) sözini istimāʿ u ḳabūl eyledi şeyṭān Nemrūda insān ṣūretinde temeṡṡül idüp sen tengri-yi İbrāhīme tābiʿ olma (17) ve īmān getürme diyü dost şeklinde baʿż-ı sözler ilḳā eylerdi ol bīʿaḳl anuñ sözini ḳabūl itdi gör ki anuñ ḥāli (18) ne mertebeye yitdi ḫulāṣatu'l-kelām ve netīce-yi merām bu ḳıṣṣadan ḥiṣṣe oldur ki

(1212) Meṡnevī

Düşmen erçi dūstāne gūyedet (19)

Dām dan gerçi zidāne gūyedet

Düşmen eger dostlar gibi saña söyler dām bil egerçi saña dāneden söyler

(1213) Meṡnevī

Ki turā ḳandī dihed an zehr dān (20)

[1134] "Bir yarım kanatlı sinek düşmanın başına üşüşüp onun başını yüz yıllık bir başa çevirdi"

Ger beten luṭfī kuned an ḳahr dān

Eger düşmen saña şeker vire anı zehr bil eger tenüñe müteʿallıḳ bir luṭf eyleye (21) anı ḳahr bil bu cümlelerüñ ziyāde düşmeni saña kendü nefsüñdür ve şeyṭān-ı laʿīndür ki insāna ʿaduvv-ı mübīndür (22) *kemā ḳālellāhu Teʿālā elem aʿhed ileykum yā benī Ādeme en lātaʿbudu'ş-şeyṭāne innehu lekum ʿaduvvun mubīn ve ḳāle ʿāleyhi's-selām aʿdā* (23) *ʿaduvvike nefsuke'lletī beyne cenbeyke*[1135] pes nefs ü şeyṭān saña dostlar gibi her ne dirlerse ve tenüñe müteʿallıḳ her ne (24) luṭfı ilḳā iderlerse anı dām u mekr bil ki ilk ḥaḳīḳati helāk ve ʿāḳıbeti [P59a] nedāmet ü fezāḥat olmaḳ muḳarrerdür bu ḥaẕer (25) ü iḥtiyāṭuñ fevāyid ü menāfiʿi vardur mādām ki ḳażā-yı İlāhī gelmeye ve muḳteżā-yı Rabbānī ẓuhūr ḳılmaya (26)

(1214) Meṡnevī

Çün ḳażā āyed nebīnī ġayr-ı pust

Düşmenanrā bāz ne'şnāsī zidust

Ḳażā-yı İlāhī gele postdan ġayrıyı görmezsin (27) ve resm ü ṣūretden geçüp her şeyʾüñ ḥaḳīḳatine ve bāṭınına naẓar irgürmezsin ve düşmenleri dostdan girü añlamazsın [A122b] (1) ve iyüleri kötüden farḳ ḳılmazsın *ve lihāẕā ḳāle ʿaleyhi's-selām iẕā cāʾe'l-ḳażāʾu ʿamiye'l-baṣaru ve iẕā ḥalle'l-ḳaderu baṭale'l-ḥaẕerü*[1136](2)

(1215) Meṡnevī

Çün çünin şud ibtihāl āġāz kun

Nāle vü tesbīḥ ü rūze sāz kun

Çünkim böyle oldı ibtihāle āġāz eyle yaʿnī ḳażā gele (3) ve seni farḳ u temyīzden ʿārī ḳıla çāresi budur ki *yā muḳallibe'l-ḳulūbi ve'l-ebṣār ṡebbit ḳalbī ʿalāḏīnike*[1137] diyü ibtihāle ve tażarruʿa (4) başla nāle vü tesbīḥ ü rūzeyi derūnuñ eyle yaʿnī ṣavm u tesbīḥ ü tażarruʿa şurūʿ eyle

(1216) Meṡnevī

Nāle mīkun k'ey tū ʿallāmü'l-ġuyūb (5)

Zīr-i seng-i mekr-i bed mārā mekūb

Nāle eyle böyle diyü ki ey sen cemīʿ-i ġayblere ziyāde ʿālim pādşāhsın yaramaz mekr (6) ṭaşınuñ altında bizi dögme

(1217) Meṡnevī

1135 "Ey ademoğulları! Ben size, şeytana kulluk etmeyin. Çünkü o sizin için apaçık bir düşmandır." (Yâ-Sîn, 60) "Düşmanınızın en kuvvetlisi, içinizde bulunan nefsinizdir." (Gazzâlî, İhyâ, III/4; Aclûnî, Keşfü'l-Hafâ, I/143; Münâvî, Künûzü'l-Hakâyık, I/32-33.) Bkz. Ali Yardım, age, s. 146-147.

1136 "Kaza geldiği zaman göz kör olur, kader gerçekleştiği zaman hazer(sakınma) batıl olur."

1137 "Ey kalpleri ve gözleri evirip çeviren rabbim, kalbimi dinin üzre sabit kıl."

Ger segī kerdīm ey şīr-āferīn

Şīrrā me'gmār bermā z'in kemīn (7)

Ey arslan ḫalḳ idici pādşāh eger kelblik ü gustāḫlıḳ eyledikse şīri puṣudan bizüm üzerimüze (8) ḥavāle eyleme şīrden murād bunda nefs şīri ve yā şeyṭān şīri ve yā ḳażā şīri ve ġażab şīri olmaġa ḳabiliyyet (9) vardur

(1218) Meşnevī

Āb-ı ḫoşrā ṣūret-i āteş medih

Ender āteş ṣūret-i ābī menih

İlāhī laṭīf āba āteş ṣūretini virme yaʿnī āb-ı dīni (10) bize sūzende gösterme āteşde āblıḳ ṣūretini ḳoma yaʿnī dünyā ve şehevāt u hevāya ki minḥayṣi'l-maʿnā āteş gibidür anda (11) leṭāfet ve niʿmet ü rāḥat ṣūretlerini ḳoma tā aña firīfte olup nār-ı bevāra düşmeyelüm

(1219) Meşnevī

Ezşarāb-ı ḳahr çün mestī dihī (12)

Nisthārā ṣūret-i hestī dihī

İlāhī çünkim ḫalḳa ḳahr şarābından mestlik virürsin yoḳlara varlıḳ ṣūretini virürsin (13) meṣelā bu dünyā ki fi'l-ḥaḳīḳa yoḳdur Ḥaḳ Teʿālā aña ve anuñ devlet ü ʿizzetine varlıḳ ṣūretin virmişdür ve āḫıret (14) ki fi'l-ḥaḳīḳa ṣābite vü mevcūddur aña ve anuñ niʿmet ü ʿizzetine yoḳluḳ şeklin virmişdür ḳahr şarābından mest olan (15) yoġı var ve daḫı var olanı yoḳ görür

(1220) Meşnevī

Çist mestī bend-i çeşm ezdīd-i çeşm

Tā nümāyed seng-i gevher peşm yeşm

Mestlik nedür çeşmüñ görmesinden (16) çeşmüñ baġlanmasıdur bir mertebe görmeden göz baġlana ki ḥattā ṭaş gevher ve yüñ yeşm görine (17) yaʿnī denī vü ḥaḳīr ʿālī ve nāçīz ü ḳabīḥ yeşm gibi laṭīf ü melīḥ görünmekdür

(1221) Meşnevī

Çist mestī ḥisshā mübdel şuden (18)

Çūb-ı gez ender naẓar ṣandal şuden

Mestlik nedür ḥissler mübeddel olmaḳdur yaʿnī idrākāt-ı ṣūrī vü maʿnevīnüñ ḫāṣiyetleri müteġayyire (19) olup ki eşyāyı gāhī ḥaḳhā idrāk u iḥsās itmege ḳadir olmaya meṣelā ılġun aġacı naẓarda ṣandal olmaḳdur (20) yaʿnī ılġun aġacı gibi bāṭıl olan şeyler ṣandal ve ʿūd aġacı gibi laṭīf ü maḳbūl görine bu eclden Server-i kāyināt (21) Ḥażretleri eḳser-i

evḳātda taʿlīmen liümmetihi bu duʿāyı iderlerdi *Allāhumme erine'l-ḥaḳḳa ḥaḳḳan ve'rzuḳnā ittibāʿahu Allāhumme erine'l-bāṭıle* (22) *bāṭılen ve'rzuḳnā ictinābehu Allāhumme erine'l-eşyā'e kemā hiye*[1138] [pes Ḥażret-i Mevlānā ḳaddesellāhu sırrahu'l-ʿazīz ḳażā vü ḳader bend-i çeşm (23) olduġın taḥḳīḳ itmek içün Hüdhüdüñ ḳıṣṣasına şurūʿ buyururlar]

Ḳıṣṣa-yı Hüdhüd ü Süleymān (24) **ʿaleyhi's-selām derbeyān-ı ān ki çün ḳażā āyed çeşm beste şeved**[1139]

[Bu surḫ-ı şerīf ve beyān-ı (25) laṭīf Hüdhüd ve Süleymān ʿaleyhi's-selāmuñ ḳıṣṣasıdur anuñ beyānında ki çün] ḳażā vü ḳaderüñle rūşen çeşmler (26) beste olur

(1222) Meṣnevī

Çün Süleymanrā serā-perde zedend

Cümle murġāneş beḫıdmet āmedend

Çünkim **Süleymān Nebī Ḥażretleri** çün (27) serā-perde urdılar ve anuñ çetr-i humāyūnını ṣaḥrālarda ḳurdılar [yaʿnī ʿadl ü dād içün ṣadr-ı Süleymānda serā-perde-yi **[A123a]** (1) ḥükümet vażʿ itdiler] cemīʿ-i ṭuyūr ol ṣāḥib-i ḥubūruñ ḥużūrına geldiler [ve çetr-i humāyūnı öñinde ḫıdmete el baġladılar]

(1223) Meṣnevī

(Hem-zebān u maḥrem-i ḫod yāftend

Pīş-i ū yek yek becan bi'ştāftend

Zīrā murġlar **Süleymān** kendülerine hem-zebān ü maḥrem buldılar lācerem bir bir ol Ḥażretüñ öñine cānla urdılar) (2)

(1224) Meṣnevī

Cümle murġan terk kerde çik çik

BāSüleymān geşte efṣaḥ minaḫīk

Cümle ḳuşlar anuñ öñinde çik çigi terk eylemiş (3) idiler yaʿnī ḳuş gibi ötmegi ve bīmaʿnā yire ṣadā itmegi terk eylemişlerdi **Süleymān Nebī** ile ḳuşlar senüñ ḳarındaşuñdan (4) faṣīḥiyyeti ve mā fī'żamīri beyān eylemege nāṭıḳter olmışlardı

(1225) Meṣnevī

Hem-zebānī ḫᵛīşī vü peyvendist

Merd-i bānāmaḥreman çün bendist

[1138] "Allahım, bize hakkı hak olarak göster ve ona tabi olmakla bizi rızıklandır. Allahım, bize batılı batıl olarak göster ve ondan sakınmakla bizi rızıklandır. Allahım, bize eşyayı bulunduğu hal üzere göster."

[1139] Kaza geldiğinde gözün bağlanması beyanında olan Süleyman ve Hüdhüd'ün kıssası

(5) Hem-zebānlıḳ ḫaṣmlıḳ u peyvendlikdür yaʿnī iki kimse bir lisānı bilmek ve bir zebān üzre tekellüm eylemek sebeb-i ittiṣāl u ḳarābetdür (6) merd-i nāmaḥremlerle bende mensūb olan maḥbūs gibidür eks̱er-i zamānda hem-zebān olmaḳ ve iki kimse bir lisān üzre tekellüm (7) ḳılmaḳ maḥrem olmaġa ve ülfet ḳılmaġa sebeb olur ammā aṣl-ı maḥremiyyet cān u dilüñ biri birine ezelde taʿārüf ü ittiḥādından ḥāṣıl (8) olduġıyiçün çoḳ olur ki iki hem-zebān olmayan kimseler biri birine maḥrem olurlar ve muḥabbet ḳılurlar (9)

(1226) Mes̱nevī

Ey besā Hindū vü Türk-i hem-zebān

Ey besā du Türk çün bīgānegān

Ey çoḳ **Hindū** vü **Türk** hem-zebāndur yaʿnī ey kimse **Türk** ve **Hindū**nuñ (10) biri birine hem-zebānlıḳı çoḳ vāḳıʿdur ki iki **Türk** hem-zebān iken biri birine bīgāneler gibidür (11)

(1227) Mes̱nevī

Pes zebān-ı maḥremī ḫod dīgerest

Hem-dilī ezhem-zebānī bihterest

Pes maḥremlik zebānı ḫod āḫardur yaʿnī bir kimse bir kimse ile (12) maḥrem olmaḳ ve her biri birinüñ lisān-ı ḥālini bilmek ve sırr-ı derūnına muṭṭaliʿ olmaḳ hem-zebānlıḳdan ġayrıdur hem-demlik (13) hem-zebānlıḳdan evlā̱ vü efḍaldür pes bundan ḥiṣṣe budur ki bir kimse lisān-ı meşāyıḫı ögrenüp anlarla hem-zebān olsa (14) ve sırr-ı derūnlarından ġāfil ḳalsa anlarla ancaḳ lisān cihetinden āşnā olmış olur ammā bir kimse anlaruñ lisāñ-ı ḥāline (15) ʿārif ev mā fi'l-bāline vāḳıf olsa ve maḥremiyyet mertebesin bulsa egerçi ıṣṭılāḥ u lisānların bilmezse de bundan (16) evlā̱ vü efḍaldür *hem-dilī ezhem-zebānī bihterest* buyurduḳları bu maʿnā̱yı müʾeyyid olur

(1228) Mes̱nevī

Ġayr-ı nuṭḳ u ġayr-ı īmā vü sicil (17)

Ṣad hezāran terceman ḫīzed zidil

Nuṭḳsız ve işāret ü kināyetsiz göñülden nice yüz biñ tercümān ḥāṣıl (18) olur ve her biri mā fi'ż-żamīr ehline tercümānla beyān ḳılur ehl-i ḥāl ḳatında *lisānu'l-ḥāli unṭiḳu minlisāni'l-maḳāl*dur (19) ve ehl-i bāl ḳatında *lisānu'l-ḳāli unṭiḳu minlisāni'l-ḥāl*dur ehl-i dil olanlar lisān-ı bālile ol ḳadar esrār u meʿānī (20) söyleşürler ki ehl-i ḳāl olanlar anuñ idrākinde nādānlar belki ehl-i ḥāl olanlar anuñ fehminden ʿāciz ü nātuvānlardur

(21) *fehmün minfehmin ve cehlün mincehlin* pes esrār-ı maḥremiyyeti ve hem-zebān u hem-demiyyeti münāsebetile beyān eyledikden ṣoñra ḳıṣṣaya (22) şurūʿ idüp buyururlar

(1229) Mes̱nevī

Cümle murġan her yekī esrār-ı ḫod

Ezhüner ve'zdāniş ü ezkār-ı ḫod

Cemīʿi ḳuşlar her birisi (23) kendü sırlarını kendünüñ hünerinden ve ʿilminden ve kār-ı kārından

(1230) Mes̱nevī

BāSüleyman yekbeyek vā mīnümūd (24)

Ezberāy-ı ʿarża ḫodrā mīsütūd

Ve **Ḥażret-i Süleymān**a bir bir āşkāre gösterdi ʿarż u iʿlām içün kendüsini ögdi [yaʿnī (25) kendüleri medḥ-i *ve emmā biniʿmeti Rabbike feḥaddis̱*[1140] feḥvā-yı şerīfi üzre olup]

(1231) Mes̱nevī

Eztekebbür nī vü ezhestī-yi ḫᵛīş (26)

Behr-i an tā reh dihed ūrā bepīş

Bunlaruñ ʿarż-ı hüner **[P59a]** eylemeleri tekebbürlikden ve kendü vücūdlarından degül idi belki (27) her ḳuşuñ hüner ʿarż eylemesi anuñçün idi ki tā yol vire ol murġuñ her birine öñine ve ḳurbına tā anuñıla āşnā **[A123b]** (1) olmaġa ol hüner vesīle ola bundan ḥiṣṣe budur ki ḫulefā-yı Ḥaḳ olan evliyā vü aṣfiyāya bir kimse bu niyetile ʿarż-ı (2) hüner eylese aña muṣāḥib olmadan ve rıżāsın ele getürmeden ötüri lāzım gelürse ol hünerle ḫıdmet ḳılmadan (3) ötüri cāyiz olur zīrā ʿarż-ı hüner eylemeden mez̠mūm u memnūʿ olması mücerred ḫod-pesend ve ḫod-fürūş olmaġı müstelzim (4) olduġıyiçün ve kibr ü naḫvet ve faḫr u enāniyyet ṣıfatlarını işʿār ḳılduġıyiçün olur eger evliyā vü enbiyānuñ ḳurbına vuṣūlden (5) ötüri ʿarż-ı hüner olursa maʿḳūl u maḳbūl olur bunuñ mis̱āli aña beñzer ki

(1232) Mes̱nevī

Çün bubāyed benderā ezḫᵛāceyī (6)

ʿArża dāred ezhüner dībāceyī

Mes̱elā çünki esīr olan bir ḫᵛāceden gerek ola yaʿnī çünki bir esīr bir kimseyi (7) efendilige ḳabūl ide ol esīr kendüde olan hünerden bir dībāce ʿarża ṭutar tā ol ḫᵛāce anı ḳabūl ḳıla (8) ve anuñ ḫıdmetine vüṣūl bula dībāce bunda bir miḳdār maʿnāsına istiʿmāl olınur

---

[1140] "Ve Rabbinin nimetini minnet ve şükranla an." (Duhâ, 11)

(1233) Mes̱nevī

Çünki dāred ezḫarīdārīş neng (9)

Ḫod kuned bīmār ü ker ü şell u leng

Çünki esīr ḫᵛācenüñ müşterīliginden ʿār ṭutar yaʿnī andan ḥaẓẓ (10) itmeyüp nefret ide ol esīr kendüsini ḫaste vü ṣaġır ve ḳolaḳ u aġsaḳ eyler

(1234) Mes̱nevī

Nevbet-i Hüdhüd resīd ü pīşeeş (11)

V'an beyān-ı ṣanʿat u endīşeeş

Hüdhüdüñ nevbeti ve anuñ pīşe vü hünerinüñ nevbeti (12) irişdi ve ol **Hüdhüd**üñ endīşe vü ṣanʿatınuñ beyānı nevbeti irişdi

(1235) Mes̱nevī

Guft ey şeh yek hüner k'an kihterest (13)

Bāz gūyem guft-i kūteh bihterest

Hüdhüd eyitdi ey şāh-ı nübüvvet bir hüner ki ol hüner ki ḥaḳīrdür āşkāre diyem (14) ḥāl bu ki kūteh u muḫtaṣar söz iyürekdür ki *ḫayru'l-kelāmi māḳalle ve delle*[1141] mūcebince söz mūciz ü müfīd gerekdür guft (15) bunda söz maʿnāsınadur

(1236) Meṣnevī

Guft bergū tākudāmest an hüner

Guft men an geh ki bāşem evc-per

Süleymān ʿaleyhi's-selām (16) aña eyitdi söyle ta ol ḳanḳı hünerdür **Hüdhüd** didi ol vaḳt ki ben evc-i hevā üzre olam ve ziyāde (17) yüksek uçam *ber* noḳṭa-yı vāḥide ile olursa *berevc* taḳdīrine olur ve eger noḳṭa-yı s̱elās̱e ile *bā-yı Fārsī* (18) olursa vaṣf-ı terkībī olup yüksek uçıcı maʿnāsına olur

(1237) Meṣnevī

Bi'ngerem ezevc bāçeşm-i yaḳīn (19)

Men bubīnem āb derḳaʿr-ı zemīn

Çünki evc-i hevādan naẓar idem çeşm-i yaḳīnle ben ābı ḳaʿr-ı zemīnde görürüm [yāḫud (20) *bāçeşm-i yaḳīn* mıṣraʿ-ı s̱ānīye maṣrūf olup ḳaʿr-ı zemīnde olan ābı ben dīde-yi yaḳīnle görürem dimek ola] (21)

(1238) Meṣnevī

Tā kucāyest ü çi ʿumḳesteş çi reng

Ezçi mīcūşed ziḫākī yā ziseng

[1141] "Sözün hayırlısı az olan ama çok anlam taşıyandır."

Ol āb tā ḳandedür ve anuñ deriñligi (22) nedür yaʿnī ne miḳdārdur ve ol ābuñ rengi nedür ol āb neden ḳaynar bir ḫākdan mı yā bir ṭaşdan mı ḳaynār (23) ve yāḫud ṭopraḳlıḳdan mı ve yā ṭaşlıḳdan mı ḳaynar ve ẓāhir olur zemīn içre ābı görmek ve her ḳanḳı (24) maḥalde ise aña naẓar irgürmek **Hüdhüd**üñ ḫāṣiyyetindendür *kemā verede fīKitābi Ḥayāti'l-Ḥayevān ḳāle ve yuẕkeru ʿani'l-Hudhud* (25) *ennehu yera'l-māʿe fī'l-bāṭıni'l-arżı kemā yerāhu'l-insānu fībāṭıni'z-zucāci ve zeʿamū ennehu delīle Suleymāne* (26) *ʿaleyhi's-selām ʿale'l-mā'i bihāẕe's-sebebi tefeḳḳadehu lemā feḳḳadehu*[1142]

(1239) Meṡnevī

Ey Süleyman behr-i leşkergāhrā

Dersefer mīdār in āgāhrā

(27) **Hüdhüd Süleymān Nebī Ḥażretleri**ne eyitdi ey **Süleymān** leşkergāhdan ötüri yaʿnī leşker bir maḥalle nüzūl **[A124a]** (1) itdükde anlara ābı āşkāre eylemekden ötüri bu mādan āgāhī seferde yanuñda ṭut bunda tenbīh bu olur ki (2) bir kimse her ne ḳadr u şerefde olsa ve devlet ü ʿizzetde kemāl mertebesin bulsa yine kendüye lāzım olan (3) ṣāḥib-i hünerden iʿrāż eylemeye egerçi ol ṣūretā ḥaḳīr ise de zīrā insān medeniyyü'ṭ-ṭabʿdur ki biri birine elbette (4) muḥtācdur

(1240) Meṡnevī

Pes Süleyman guft ey nīkū refīḳ

Derbiyābanhā-yı bīāb-ı ʿamīḳ

Pes **Süleymān** aña didi ey iyü yoldaş (5) ʿamīk ve ābsız biyābānlarda bizümle ol

(1241) Meṡnevī

Tā biyābī behr-i leşker ābrā

Dersefer saḳḳā şevī aṣḥābrā

Tā kim leşkerden (6) ötüri ābı bulasın seferde aṣḥāba saḳḳā olasın yaʿnī leşker ü muṣāḥiblerimüzden ötüri saḳḳā olasın ve ṣuyı (7) bulup anuñ vücūdına delālet ḳılasın bunda her ḫidmeti ehline virmege tenbīh vardur her emīr ü ḥākime lāzımdur ki (8) bu kārı anuñ ehline tefvīż eyleye ve ol kārı nāehl olan kimseye tefvīżden ḥaẕer ḳıla tā ʿāḳıbet nādim (9) ü peşīmān olmaya ve eşrāṭ-ı sāʿātı ḫalḳa iẓhār ḳılmaya ki bir emri bir nāehle virmek eşrāṭ-ı sāʿātdandur *kemā ḳāle ʿaleyhi's-selām* (10)*iẕā usnide'l-emru ilāġayrı ehlihi fe'nteẓiru's-sāʿate*[1143]

[1142] "Aynı şekilde Hayâtu'l-Hayevân isimli kitapta geldiği şekliyle şöyle der: "Hüdhüd'den bahsedilir ki, insanın camın içinde suyu bulduğu gibi, o da yerin dibinde su bulmuştur. Süleyman Peygamber'in su üzerindeki deili budur, diye düşünmüştür. Bundan dolayı o suyu kaybetmiştir.

[1143] "Bir iş başkasına havale edilince kıyameti bekleyiniz."

Ṭaʿne-yi zāġ derdaʿvī kerden-i Hüdhüdrā[1144](11)

(1242) Meṡnevī

Zāġ çün bi'şnūd āmed ezḥased

BāSüleyman guft k'ū kej guft ü bed

Zāġ çünki Hüdhüdden bu sözleri işitdi ilerü geldi (12) Süleymān Ḥażretlerine eyitdi ol Hüdhüd egri vü ḳabīḥ söyledi

(1243) Meṡnevī

Ezedeb ne'bved pīş-i şeh maḳāl (13)

Ḫaṣṣa ḫod lāf-ı dürūġīn u muḥāl

Şāhuñ ḥużūrında söz söylemek edebden olmaz ʿale'l-ḫuṣūṣ ḫod ziyāde dürūġ lāf ola ve ol (14) lāf mümkin olmayup muḥāl ola bu maʿnā-yı *dürūġīn* żamm-ı dāl ile ve kesr-i ġayn ile olduġı vech üzredür *fetḥ-i dāl* (15) ile ve *fetḥ-i ġayn* ile daḫı oḳunmaḳ cāyizdür zīrā *ġayn* luġatde bulut maʿnāsına gelür burada perde maʿnāsına (16) istiʿāre olsa cāyizdür bu taḳdīr üzre maʿnā ʿale'l-ḫuṣūṣ ḫod bir lāf ola ki anda perde ola ve ol (17) lāf muḥāl ola eger ol Hüdhüd lāf u güzāf isnādı ne cihetden kāzım gelür dinürse el-cevāb

(1244) Meṡnevī

Ger mer ūrā in naẓar būdī müdām (18)

Çün nedīdī zīr-i müştī-ḫāk dām

Eger ol Hüdhüdde dāyim bu naẓar olsayidi bir avuç ḫākuñ altında olan (19) ṭuzaġı niçün görmezdi

(1245) Meṡnevī

Çun giriftār āmedī derdām ū

Çun ḳafeṣ ender şudī nākām ū

Ol Hüdhüd dāmda niçe (20) giriftār gelürdi ne ḥālile nākām u nāçār ḳafeṣ içre mübtelā olurdı Hüdhüdden murād burada esrār-ı żamāyire muṭṭaliʿ (21) olan ve mükevvenāt-ı bevāṭını müşāhede ḳılan aṣḥāb-ı mükāşefedür ve zāġdan murād anlaruñ keşf-i şuhūdına inkār (22) eyleyen ṭāyifedür

(1246) Meṡnevī

Pes Süleyman guft ey Hüdhüd revast

K'ez tu derevvel ḳadeḥ in derd ḫast

[1144] Hüdhüdün bu iddiasına karganın itirazı

Pes Süleymān ʿaleyhi's-selām (23) Hüdhüde eyitdi ey Hüdhüd revā vü maʿḳūl mıdur ki evvel ḳadeḥde senden bu dür ẓāhir oldı yaʿnī ibtidā-yı (24) ḥālde senden bu gūne tīrelik ẓuhūra geldi [ve'l-ḥāṣıl ḳadeḥ-i dehān u şarāb lisānuñdan ibtidā bu gūne tīrelik (25) nümāyān oldı]

(1247) Mes̱nevī

Çün nümāyī mestī ey ḫorde tu dūġ

Pīş-i men lāfī zenī v'an ki dürūġ

Ey dürūġ içmiş kimse (26) sen niçün mestlik gösterürsin benüm öñümde bir lāf urursın andan ṣoñra o lāf dürūġ ola

Cevāb (27) Guften-i Hüdhüd ṭaʿne-yi Zāġrā[1145]

(1248) Mes̱nevī

Guft ey şeh bermen-i ʿūr u gedāy

Ḳavl-i düşmen me'şnev ezbehr-i Ḫudāy

[A124b] (1) Hüdhüd Ḥażret-i Süleymāndan çünkim bu gūne ʿitāb-āmīz ḫıṭābları gūş itdi Aña cevāb virüp eyitdi ey şāh-i (2) risālet ben ʿuryān ü gedā üzre Ḫudā rıżāsıyiçün düşmenüñ ḳavlini istimāʿ eyleme

(1249) Mes̱nevī

Ger bebuṭlānest daʿvī kerdenem (3)

Men nihādem ser bubur in gerdenem

Eger benüm daʿvī eylemekligüm kiẕb ü buṭlānıla [P60a] ise ben baş ḳodum ve rāżī (4) vü muṭīʿ oldum benüm boynumı kes

(1250) Mes̱nevī

Zāġ k'u ḥükm-i ḳażārā münkirest

Ger hezāran ʿaḳl dāred kāfirest

Zāġ ki o zāġ-ı każānuñ (5) ḥükmine münkirdür eger hezārān ʿaḳl ṭutarsa hem kāfirdür beytler Hüdhüd lisānından ṭaʿne-yi zāġa cevāb ṭarīḳıyıla olur (6) Hüdhüdden murād ḳażā vü ḳadere īmān getüren ṭāyife-yi ʿaliyye olur ve zāġdan murād ḳażā vü ḳadere inkār eyleyen Ḳaderiyye (7) olur ve Süleymāndan murād fıraḳ-ı muḫtelifenüñ elsine vü mez̲hebine ʿārif olan vāris̱-i kāmil-i Ḥażret-i Nebeviyye olur ḳaçan (8) erbāb-ı şuhūd esrār-ı vücūda biz ʿārifüz ve merātib-i kevniyyede müstetir ü nābūd olan āb-ı maʿnāya vāḳıfuz diyü daʿvī şeklinde (9) söz söyleseler ehl-i Ḳader mez̲hebinde ve Muʿtezile

[1145] Karganın suçlamasına Hüdhüd'ün cevap vermesi

meşrebinde olan zāġlar derḥāl inkār iderler ve iʿtirāż semtine giderler (10) ve dirler ki *lānusellim* ki bunlarda bu naẓar ola ve bunlar āb-ı maʿnāyı her dem müşāhede ḳıla zīrā bunlarda eger bu naẓar müdām olayıdı (11) niçün zīr-i ḫāk-ı beşeriyyetde müstetir olan dām-ı belāyı görmezlerdi ve giriftār-ı ẕillet ve maḥbūs-ı ḳafeṣ-i miḥnet ü ʿuḳūbet olmadan (12) ne vechile āzād olmazlardı maʿlūm oldı ki bunlar bu daʿvāda lifāf ü ṣilāflardur pes ḳaçan menbaʿ-ı ʿulūm u ʿirfān olan (13) **Süleymān**-ı zamān ʿalāṯarīḳı'l-imtiḥān **Hüdhüd**ān-ı maʿrifete ve ʿārifān-ı āb-ı ḥayāt-ı ḥaḳīḳate dise ki bu iʿtirāża cevāb nedür (14) ve bu ṭaʿne güftār-ı bāṣavāb ne vechiledür bunlar dirler ki ey şāh-ı ḥaḳīḳat zāġ-ı ṭabīʿat olan **Ehl-i Ḳader** ki ḥükm-i ḳażāya (15) münkirlerdür eger hezārān ʿaḳl u ʿilm daḫı ṭutarlarsa kāfirlerdür biḥükmi ḥadīs̱-i şerīf *ḳāle ʿaleyhi's-selām el-ḳaderiyyetu mecūsun* (16) *hāẕihi'l-ummeti*[1146]dür ve şürūr u maʿāṣī ḳażā-yı İlāhiyyeden degüldür belki ʿabdüñ nefsi anı īcād eyler diyen **Ḳaderiyye**yi baʿżılar (17) tekfīr itmişler ve baʿżılar tevaḳḳuf itmişlerdür tekfīr itmeyenler bunlar ehl-i ḳıble olup **Ḳur'ān**la istişhād eyledikleriyiçün) tevaḳḳuf itmişler ve tekfīr idenler ḫālıḳiyyet-i Ḥaḳḳa şerīk ḳoşduḳlarıyiçün tekfīr itmişlerdür ve (18) ḳażā vü ḳaderüñ ḫayr u şerrine īmān getürmeyen mü'min olmaduġına müteʿaddid eḥādīs̱-i şerīfe vāride olmışdur *kemā ḳāle ʿn-Nebiyyu* (19)*ṣalallāhu ʿaleyhi ve sellem vallāhi lāyu'minu eḥadukum ḥattā yu'mine bi'l-ḳaderi ḫayrihi ve şerrihi ve ḳāle ʿaleyhisselam el-īmānu bi'l-ḳaderi* (20) *niẓāmu't-tevḥīd*[1147] ḳażā eşyānuñ ezelden ebede dek üzerine cāriye olan aḥvāle ḥükm-i küllī icmālidür ve ḳader (21) ẕālike'l-ḥükmüñ evḳāt-ı muʿayyenede eşyā üzre olan ṣūver-i tafṣīliyyesidür

(1251) Mes̱nevī

Dertu tā kāfī buved ezkāfirān (22)

Cāy-i gend ü şehvetī çün kāf-ı rān

Eger sende farażā **S̱eneviyye** meẕhebinde olan kāfirlerden bir kāf olsa yaʿnī każā-yı İlāhiyyenüñ inkārını (23) müşʿir bir ḥarf olsa kāf-ı rān gibi yaʿnī ferc-i nisvān gibi mevżıʿ-i şehvet ve maḥall-i rāyiḥa-yı beden yaʿnī berfeḥvā-yı *inneme'l-muşrikūne* (24) *necesun*[1148] şirk necāset-i maʿneviyyedür pes **S̱eneviyye** vü **Ḳaderiyye** ḫıṣālinden sendeki ḫafīyi mutażammın bir ḫaṣlet olsa (25) cenābet-i maʿneviyye ve ḫabās̱et-i

---

[1146] "Kaderiyeciler bu ümmetin Mecusileridir."
[1147] Hz. Peygamber'in dediği gibi; " Vallahi sizden biriniz kadere, şerri ve hayrına inanmadıkça hakiki mümin olamaz." "Kadere Îmân birliğin nizamıdır."
[1148] "Müşrikler ancak bir pisliktir." (Tevbe, 28)

bāṭınıyye mülevves̱ ü nāpāksın gerekdür ki derūnuñı āb-ı tevḥīd ü maʿrifetile pāk u ṭāhir (26) ḳılasın tā kim muvaḥḥidīn zümresine dāḫil olasın

(1252) Mes̱nevī

Men bubīnem dāmrā ender hevā

Ger nepūşed çeşm-i ʿaḳlemrā ḳażā

Pes (27) Hüdhüd Ḥażret-i Süleymān ʿaleyhi's-selāma eyitdi hevāda iken ben ḫāk altında nihānī olan ṭuzaġı gördüm ḳażā-yı İlāhī eger benüm ʿaḳlum [A125a] (1)gözini örtmezse

(1253) Mes̱nevī

Çün ḳażā āyed şeved dāniş beḫᵛāb

Meh siyeh gerded bigīred āftāb

Çünkim ḳażā-yı İlāhī gele ʿilm ü ʿaḳl (2) ḫᵛāb-ı ġaflete gider māh siyāh olur āftāb ṭutulur yaʿnī çünkim ḳażā-yı İlāhī gele māha ḫusūf ve āftāba küsūf gelür (3) ve bunlaruñ nūrı zāyil olur

(1254) Mes̱nevī

Ezḳażā in taʿbiye key nādirest

Ezḳażā dan k'ū ḳażārā münkirest

Ḳażā-yı İlāhiyyeden (4) bu taʿbiye yaʿnī bu taḫlīṭ ü mekr ḳaçan nādir ü ḳalīldür yaʿnī nādir degüldür belki bu gūne taḫlīṭ ü mekr andan çoḳ vāḳıʿ (5) olur ḳażā-yı İlāhiyyeden belki o ḳażāya münkirdür zīrā bir kimsenüñ inkār ü küfrine ḳażā-yı İlāhī taʿalluḳ itmese ol (6) kimse kāfir ü münkir olmazdı maʿlūm oldı ki her kāfirüñ küfri ve her münkirüñ inkārı ḳażā-yı İlāhīdendür [ve taʿbiye taḫvīf (7) ü tehiyye maʿnālarına hem gelür nitekim *ʿabbeytu'l-ceyş* dirler *ben ceyşi ḳorḳutdum ve yāḫud müheyyā itdüm* maʿnāların (8) virürler bu taḳdīr üzre maʿnā ḳażā-yı İlāhī ʿibādullāhı taḫvīf ü müteheyyī ḳılmaḳdan ḳaçan nādirdür yaʿnī nādir ü ḫālī (9) degüldür dimek olur]

Ḳıṣṣa-yı Ādem ʿaleyhi's-selām ve besten-i naẓar-ı ūrā ezmürāʿāt-ı ṣarīḥ-i nehy ü terk-i teʾvīl[1149]

(10) [Bu surḫ-ı şerīf ve bu beyān-ı laṭīf] Ḥażret-i Ādem ʿaleyhi's-selāmuñ ḳıṣṣasıdur ve ḳażā-yı İlāhī anuñ çeşmini nehy-i ṣarīḥüñ (11) riʿāyetinden baġlamasınuñ beyāñında ol nehy-i ṣarīḥ *ve lāteḳrabā hāẕihi'ş-şecereti fetekūnā mine'ẓ-ẓālimīn*[1150]dür ve daḫı anuñ (12) terk-i teʾvīlden gözini baġlamasınuñ beyānındadur [ve terk-i teʿvīl maʿṭūfdur

[1149] Hz. Âdem'in kıssası ve kazanın açık yasağa uyma ve tevili terk etme konusunda onun gözünü bağlaması

[1150] "Şu ağaca yaklaşmayın, yoksa zalimlerden olursunuz." (Bakara, 35)

mürāʿat üzre taḳdīr-i kelām ve *besten-i (13) ḳażā çeşm-i ūrā ezterk-i teʾvīl*] dimek olur ve terk-i teʾvīlden gözini baġladı dimek terk-i teʾvīli görmeyüp (14) ve teʾvīlüñ terkinde olan fevāyidi bilmeyüp ve nehy-i ṣarīḥa imtis̱āl idemeyüp teʾvīli revā gördi ve iḫtiyār ḳıldı (15) dimegi işʿār ider

(1255) Mes̱nevī

Bu'l-beşer k'ū ʿalleme'l-esmā begest

Ṣad hezāran ʿilmeş ender her regest

Ebu'l-beşer ki ol Ebu'l-beşer (16) *ʿalleme'l-esmā*nuñ[1151] begidür yaʿnī Ḥaḳ Teʿālānuñ taʿlīm eyedigi esmānuñ emīridür anuñ her ṭamarında ṣad hezārān ʿilm vardur ve (17) esmādan murād ʿinde'l-muḥaḳḳıḳīn ne idügine bu beytlerle işāret idüp buyururlar

(1256) Mes̱nevī

İsm-i her çīzī çünan k'an çīz hest (18)

Tā bepāyan cān-ı ūrā dād dest

Her bir şeyʾüñ ismini ancılayın ki ol şeyʾi ezelde eyle olmışdur tā nihāyetine dek anuñ cānına (19) el virdi keşfullāhda bir şeyʾüñ ismi ne oldıyısa ve ḫātime vü ʿāḳıbetinde ne olacaḳ ise anuñ ʿilmi Ḥażret-i (20) Ādemüñ cānına keşf oldı ve her şeyʾüñ ḥaḳīḳatini bildi dimek olur

(1257) Mes̱nevī

Her laḳab k'ū dād an mübdel neşud (21)

An ki çüsteş ḫᵛāned ū kāhil neşud

Her laḳabı ki o virdi ol laḳab mübeddel ü müteġayyir olmadı yaʿnī her şeyʾe ḥaḳīḳati iʿtibārıyıla bir ism (22) didise ol ism minbaʿd müteġayyir olmadı zīrā bu laḳab u ismden murād her şeyʾüñ levḥ-i maḥfūẓda s̱ābit olan (23) ismidür ol kimse ki çüst oḳudı ol kimse kāhil olmadı zīrā bu ismi aña ḥaḳīḳatine muṭṭaliʿ olmaġıla ıṭlāḳ (24) eylemişdür pes tebdīli mümkin olmaz

(1258) Mes̱nevī

Her ki āḫır müʾminest evvel bedīd

Her ki āḫır kāfir ūrā şud pedīd

Her şol kimse (25) āḫırınde müʾmindür anı ol gördi ve ḫātimesinde müʾmin olduġı ḥasebiyile müʾmin didi her şol kimse ki (26) āḫırınde kāfirdür ol Ḥażret-i Ādeme ẓāhir ü āşkāre oldı [muḥaṣṣal-ı kelām her kim ki ʿāḳıbeti müʾmin ve āḫırı saʿādet (27) olacaḳdur

[1151] "Allah Âdem'e bütün isimleri öğretti. (Bakara, 31)

anı ol gördi ve ḫātimesi īmānile maḫtūm olmaġıla aña müʾmin didi ve her kim ki ʿāḳıbeti küfr ile olacaḳdur [A125b] (1) Ādem ʿaleyhi'ş-selāma peydā vü hüveydā olur]

(1259) Meṡnevī

İsm-i her çīzī tū ezdānā şinev

Sırr-ı remz-i ʿalleme'l-esmā şinev

Her bir şeyʾüñ ismini sen (2) ālimden işit *ʿalleme'l-esmā*nuñ remzinüñ sırrını [işit yaʿnī Ḥaḳ Teʿālānuñ Ādeme taʿlīm eyledügi esmānuñ remzinüñ sırrını] ol esmāyā (3) ʿālim olan ʿārif ü dānādan istimāʿ it ki Ḥaḳ Tebāreke ve Teʿālā vāriṡān-ı enbiyā olan ʿārif ḳullarına her şeyʾüñ (4) ḥaḳīḳatde olan ismini keşf eylemişdür ki ol ism mübeddel olmaḳ iḥtimāli yoḳdur pes bir şeyʾüñ ḥaḳīḳatde ismi nedür (5) ve ol şeyʾüñ ʿāḳıbetu'l-emri ne olacaḳdur bunı dānā olanlar bilür isteriseñ anlardan birisin bulup anlardan taʿallüm it (6) dimek olur

(1260) Meṡnevī

İsm-i her çīzī beri mā ẓāhireş

İsm-i her çīzī beri Ḫālıḳ sıreş

Her bir şeyʾüñ ismi bizüm ḳatımuzda anuñ ẓāhiridür (7) yaʿnī her şeyʾi biḥasebi'ẓ-ẓāhir [P60b] ne ḥāletile mevsūm ise biz aña eyle dirüz ammā şeyʾüñ ismi Ḫālıḳ-ı kevneynüñ ḳatında (8) anuñ sırr-ı ḥaḳīḳatidür nitekim bir şeyʾüñ ẓāhirde olan ismi ve ḥaḳīḳatde olan ismi bu beytlerden ẓāhir olur (9)

(1261) Meṡnevī

Nezd-i Mūsā nām-ı çūbeş şud ʿaṣā

Nezd-i Ḫālıḳ būd nāmeş ejdehā

Mūsā ʿaleyhi's-selāmuñ ḳatında anuñ çūbınuñ nāmı ʿaṣā idi anuñ ḥaḳīḳatde (10) ṡuʿbān olmasından ḫaberi yoḳ idi ammā Ḫālıḳ-ı ʿālem ḳatında anuñ nāmı ejdehā (11) idi bir şeyʾüñ evāyilinde biḥasebi'ẓ-ẓāhir ismi ʿinde'n-nās bir gūne olup āḫıru'l-āḫır ol ism zāyil olup ḥaḳīḳatde (12) olan ismiyile müsemmā olduġına evvelā ʿaṣāyı miṡāl eyledikden ṣoñra miṡāl-i āḫaruñ beyānına şurūʿ idüp (13) buyururlar

(1262) Meṡnevī

Bud ʿUmerrā nām-ı evvel büt-perest

Līk müʾmin būd nāmeş derelest

Meṡelā Ḥażret-i ʿÖmerüñ raḍıyallāhu ʿanh (14) nāmı bu evvel ḥālde put-perest idi zīrā İslāma dāḫil olmazdan evvel ʿinde'l-kefere nāmı eyle idi lākin (15) ʿālem-i elestde anuñ

nāmı müʾmin idi lācerem ol ezelde olan ḥaḳīḳatüñ ismi **İslāma** dāḫil olduḳdan ṣoñra (16) ẓāhir olup bu dünyādan āḫirete ol ismle intiḳāl eyledi

(1263) Mes̱nevī

An ki bud nezdīk-i mā nāmeş menī (17)

Pīş-i Ḥaḳ in naḳş bud ki bāmenī

Ol nesnenüñ ki bizüm ḳatımuzda ismi nuṭfe oldı Ḥaḳ ḳatında ol menī bu naḳş-ı ṣūrī idi ki (18) benlikle mevcūd ve enāniyyetile meşhūrdur bu beyt nefsu'l-emrde olan esāmīyi eşyā içün ḍarb olan tems̱īlātuñ (19) biridür mes̱elā her şeyʾüñ iki nevʿ-i ismi vardur ism-i ḥaḳīḳī ki ʿindellāh s̱ābit olan ismdür ki aña minbaʿd (20) tebdīl ü taḥvīl vāḳıʿ olmaz ezelen ve ebeden s̱ābitdür bozulmaz ve bir ismi daḫı mecāzī vü ṣūrīdür elbette bu ism (21) zāyil olur ve āḫıru'l-emr ism-i ḥaḳīḳī ʿindellāh [her ne ise zuḥūra gelür ve anuñla müsemmā̱ olur yaʿnī ṣūreten (22) kāfir ve ʿindellāh] müʾmin tesmiye oldıyısa ʿāḳıbetu'l-emr müʾmin olur ve eger ṣūreten kāfir ve ʿindellāh (23) kāfir ise neʿūẕü billāh āḫıru'l-emr kāfir olur ve ḳusse ʿalāhā̱zā sāyiru'l-esāmī pes esmā-yı eşyā ḥaḳāyıḳ-ı eşyādan (24) ʿibāretdür *ve'l-ḥaḳāyıḳu lāyunḳalib*[1152] kelāmı bu maʿnā̱ya işāretdür pes **Ḥażret-i Ādeme** ʿaleyhi's-selām Cenāb-ı (25) Ḥaḳk ve *ʿalleme Ādeme'l-esmāʾe kullehā*[1153] muḳteżāsınca cemīʿ-i müsemmānuñ esmāsını ṣūreten ve ḥaḳīḳaten taʿlīm eyledi (26) ve **Ḥażret-i Ādem** ʿaleyhi's-selām nūr-ı Ḥaḳḳıla naẓar eyledükde her şeyʾüñ ḥaḳīḳaten ve ṣūreten nāmı aña ʿıyān oldı (27) ḥāṣıl-ı kelām **Ḥażret-i Ādem**üñ ʿilm ü dānişine ve fażīlet ü bīnişine ġāyet ü nihāyet yoḳdur [A126a] (1)

(1264) Mes̱nevī

Ṣūretī būd in menī ender ʿadem

Pīş-i Ḥaḳ mevcūd ne bīş ü ne kem

Menī ʿademde yaʿnī ʿālem-i bāṭında ve mertebe-yi ʿilm-i Ḥaḳda bir ṣūret (2) idi Ḥaḳ Teʿālā̱ anuñ ḳatında (3) mevcūd idi (bu ẓāhirde olan ṣūretden ne bīş ü ne kem)

(1265) Mes̱nevī

Ḥāṣıl an āmed ḥaḳīḳat nām-ı mā

Pīş-i Ḥażret k'an buved encām-ı mā

Ḥāṣıl-ı kelām bizüm ḥaḳīḳatde nāmımuz (4) yāḫud ḥaḳīḳa-yı nāmımuz evvel geldi Ḥażret-i Ḥaḳḳuñ ḥużūrında ki bizüm o encām-ı ʿāḳıbetimüzde her ne şey olacaḳdur bizüm Ḥażret-i Ḥaḳḳuñ ḥużūrında ḥaḳīḳatimüzüñ ismi ol oldı dimekdür

---

[1152] "Hakikatler değişmezdir."

[1153] "Allah Âdem'e bütün isimleri öğretti. (Bakara, 31)

(1266) Meṡnevī

Merdrā ber'ākıbet nāmī nihed (5)

Ney beran k'ū 'āriyet nāmī nihed

Ḥaḳ Te'ālā Ḥażreti merde ne olacaḳ ise anuñ üzerine (6) ism-i Ḳur'ānuñ üzerine degül ki ḫalḳ anuñ üzerine bir 'āriyeti nām ḳor ya'nī ba'ż-ı kimse vardur ki evvelinde mü'min [āḫırında (7) kāfir olur ve ba'ż-ı bi'l-'aks pes āḫırında ve ḫātime-yi kārda her ne güne ṣıfatla] muttaṣıf olursa ve dünyādan āḫırete (8) her ne ḥālile intiḳāl ḳılursa anuñ Ḥaḳ ḳatında ismi oldur ve aña ol nāmı Ḥaḳ ḳomışdur

(1267) Meṡnevī

Çeşm-i Ādem k'ū benūr-ı pāk dīd (9)

Cān u sırr-ı nāmhā geşteş bedīd

[Ādem peyġamberüñ çeşmi ki o nūr-i pākıla gördi cān u nāmlaruñ sırr u ḥaḳīḳatüm (10) aña āşikār oldı]

(1268) Meṡnevī

Çün melek envār-ı Ḥaḳ dervey biyaft

Dersücūd üftād u derḫıdmet şitaft

Çünki mülk-i (11) Ḥaḳḳuñ envārını Ḥażret-i Ādemde buldı lācerem melek sücūda düşdi ve ḫıdmete uydı

(1269) Meṡnevī

Medḥ-i in Ādem ki nāmeş mīberem (12)

Ḳāṣıram ger tā ḳıyāmet bü'şmürem[1154]

Bu Ādemüñ medḥini ki anuñ nāmını iledürem ḳāṣırem farażā eger anuñ feżāyilini ḳıyāmete (13) degin ṣayamam ve ba'ż-ı nusaḫda mıṣra'-ı ṡānī böyle vāḳı' olmışdur *tā ḳıyāmet ger sitāyem ḳāṣırem* ya'nī ḳıyāmete deg (14) eger anı medḥ eylersem ḳāṣırem kemā huve ḥaḳḳuhu anuñ sitāyişine ḳādir degülüm dimek olur

(1270) Meṡnevī

İn heme dānist çün āmed ḳażā (15)

Dāniş-i yek nehy şud berū ḫaṭā

Bu cümleyi bildi çünkim ḳażā geldikde bir nehyüñ dānişi aña ḫaṭā oldı ol nehy (16) budur ki Cenāb-ı Ḥaḳ Ādeme ve Ḥavvāya ḫitāben buyurdı ki *ve lāteḳrabā hāẕihi'ş-*

[1154] Bu beyit Nicholson neşrinde metne alınmayıp dipnotta gösterilmiştir (s. 77).

şecerete fetekūnā mine'ẓ-ẓālimīn[1155] ve bu nehyden (17) olan ḫatā budur Ḥażret-i Ādem ʿaleyhi's-selām bu nehyde mütereddid ve kendüye didi

(1271) Mes̱nevī

K'ey ʿaceb nehy ezpey-i taḥrīm būd (18)

Yā beteʾvīlī bedū tevhīm būd

Ki ey ʿaceb bu nehy taḥrīm içün mi oldı yāḫud ḳāyile mensūb olan (19) tenzīh içün mi oldı ve taḫfīv mi murād oldı nehy-i taḥrīmī oldur ki anı fāʿil ü mürtekib olan kimesne ʿitāb u ʿaẕāba (20) müstaḥaḳ ola nitekim *ve lāteḳrabā hāẕihi'ş-şecerete*[1156] nehyinüñ ve daḫı *ve lāteḳrabū māle'l-yetīmi*[1157] nehyi [gibi ve nehy-i tenzīhī oldur ki (21) anuñ her mürtekibi ʿitāb u ʿiḳāba müstaḥaḳ olmaz belki ancaḳ terk-i evlā̱ ḳılmış olur ve kendüyi ol menhī] olandan (22) ancaḳ tenzīh ü taṭhīr lāzım gelür *kemā huve verede fīhāẕihi'l-ḥadīs̱ ḳāle ʿaleyhi's-selām men ekele'tevme ve'l-baṣale* (23) *ve'l-kürrāse felāyeḳrubenne'l-mesācide*[1158]

(1272) Mes̱nevī

Derdileş teʾvīl çün tercīḥ yaft

Ṭabʿ derḥayret sūy-ı gendum şitaft

(24) Ol Ādemüñ göñlinde teʾvīl eylemek çünkim tercīḥ buldı ve bir teʾvīli terk itmegi üzere iḫtiyār ḳıldı pes (25) anuñ ṭabʿı kendü ḥayretde gendüm cānibine sürʿat itdi

(1273) Mes̱nevī

Bāġbanrā ḫār çün derpāy reft

Düzd furṣat yaft ü kālā burd teft (26)

Mes̱elā bāġbānuñ ayaġına çünkim diken batdı bāġbān kendü ḥāline meşġūl iken ḫırsuz (27) furṣat buldı metāʿını ʿale'l-fevr iltdi [yaʿnī düzd ki murād şeyṭāndur bāġbān-ı cennet olan Ādemüñ pāy-ı **[A126b]** (1) ʿaklına ḫār-ı fikr ü ẓann batmaġıla kendü vehmine meşġūl olduġın görüp furṣat bulup ʿale'l-fevr metāʿ-ı ʿıṣmet ve kālā-yı (2) iḥṭiyāṭını iltdi ve sırḳa itdi]

(1274) Mes̱nevī

Çün ziḥayret rest bāz-āmed berāh

Dīd burde duzd raḫt ezkārgāh

[1155] "Şu ağaca yaklaşmayın, yoksa zalimlerden olursunuz." (Bakara, 35)
[1156] "Şu ağaca yaklaşmayın." (Bakara, 35)
[1157] "Yetimin malına yaklaşmayın." (En'am, 152)
[1158] "Sarımsak, soğan ve pırasa cinsinden bir şey yiyen kişi mescidlere yaklaşmasın."

(3) [Çünki Ādem ʿaleyhi'ʾs-selām ḥayretden ḳurtuldı girü yola geldi Ḥażret-i Ādem gördi düzd esbābı] kārgāhdan (4) iltmiş yaʿnī şeyṭān anuñ esbāb-ı ṭāʿatını ve metāʿ-ı maʿrifetini sırḳa itmiş ve ḥulle-yi cenneti vücūdlarından nezʿ idüp (5) anı dünyā ṣaḥrāsına atmış

(1275) Meṡnevī

Rabbenā innā ẓalemnā guft vāh

Yaʿnī āmed ẓulmet ü güm-geşt rāh

Rabbenā innā ẓalemnā vāh didi Sūre-yi (6) Aʿrāfda olan *rabbenā ẓalemnā* āyetine işāretdür ki tefsīri ʿanḳarīb *iżāfet kerde Ādem zilletrā* surḫında gelür (7) yaʿnī ey bizüm rabbimüz biz nefimüze ẓulm eyledük didi vāh eyledi ve cürmine muʿterif olup kendüden ṣudūr eyleyen (8) ḫaṭāsına teʾessüf eyledi yaʿnī ẓulmet geldi ve rāh-ı [P61a] müstaḳīm güm ü nāpeydā oldı yaʿnī kelimesi kelime-yi tefsīrdür yaʿnī (9) Mevlānā Ḥażret-i Ādemüñ *rabbenā ẓalemnā enfusenā*[1159] didügi ḳavli bu mıṣraʿ-ı s̱āniyile tefsīr ider (10) keenne buyururlar ki Ḥażret-i Ādem *innā ẓalemnā* didi ẓulmüñ ḥaḳīḳati ẓulmetdür pes ẓulmet geldi ve ḳażā baṣar u baṣīreti (11) pūşīde ḳıldı ve rāh-ı rūşen nāpeydā oldı dimegi diler dimek olur

(1276) Meṡnevī

İn ḳażā ebrī buved ḫurşīd-pūş (12)

Şīr u ejderhā şeved z'ū hemçü mūş

Bu ḳażā-yı İlāhī güneş örtüci bir bulutdur arslan ve ejderhā ḳażā-yı (13) İlāhiyyeden mūş gibi olur [bu söz Hüdhüd lisānındandur nitekim siyāḳ u sibāḳ buña delīl-i vāżıḥdur] (14)

(1277) Meṡnevī

Men eger dāmī nebīnem gāh-ı ḥükm

Men ne tenhā cāhilem derrāh-ı ḥükm

Pes ey Süleymān eger ben ḥükm-i ḳażā-yı İlāhiyyenüñ ẓuhūrı vaḳti (15) bir ṭuzaġı görmeyem ḥükm-i ḳażā-yı İlāhī yolında hemān yalıñuz ben cāhil ü ġāfil degülem belki ẓuhūr-ı ḳażā vaḳtinde enbiyā (16) vü evliyā bile ʿāciz ü müteḥayyirlerdür didi

(1278) Meṡnevī

Ey ḫunuk an k'ū nikū-kārī girift

Zūrrā bü'gẕaşt ū zārī girift

[1159] "Biz nefsimize zulmettik" (Araf, 23)

(17) Ey saʿādetlü ol kimse ki nīkū-kārlıḳ ṭutdı ol kimse zor ve tecellīyi ḳodı ve zārī vü tażarruʿ yolın (18) ṭutdı

(1279) Mes̱nevī

Ger ḳażā pūşed siyeh hemçün şebet

Hem ḳażā destet bigīred ʿāḳıbet

Eger ḳażā-yı İlāhī seni gice gibi bürürse (19) ve pūşīde ḳılursa bir mertebe ki ẓulmet-i miḥnet ü ġafletde ḳalup ḫayr u şerri görmek mümkin olmaya hem ʿāḳıbet senüñ (20) destüñi ḳażā ṭutar ve seni ol ẓulmetden yine ḳażā ḫalāṣ ider

(1280) Mes̱nevī

Ger ḳażā ṣad bār ḳaṣd-ı can kuned (21)

Hem ḳażā cānet dehed derman kuned

Farażā ḳażā-yı İlāhī eger yüz kerre senüñ cānuña ḳaṣd ide ve seni helāk mertebesine irgüre (22) hem ḳażā-yı İlāhī saña cān virür ve derdüñe dermān eyler

(1281) Mes̱nevī

İn ḳażā ṣad bār eger rāhet zened

Berfirāz-ı çarḫ-ı ḫırgāhet zened (23)

Bu ḳażā-yı İlāhī farażā eger yüz kerre senüñ yoluñı urur senüñ ḫırgāhuñı çarḫuñ fevḳı üzre urur yaʿnī seni (24) ʿālī mertebeye irgürür

(1282) Mes̱nevī

Ezkerem dan in ki mītersānedet

Tā bemülk-i eymenī bi'nşānedet

Ḥaḳḳuñ kereminden bil bunı ki (25) seni ḳorḳudur tā ḫavf sebebiyile seni eymenlik mülkine naṣb ide yaʿnī ḥaḳlarında ***lāḫavfun ʿaleyhim ve lāhum*** (26) ***yeḥzenūn***[1160] didügini velīlerüñ mertebesine seni īṣāl ide

(1283) Mes̱nevī

İn suḫan pāyan nedāred geşt dīr

Gūş kun tu ḳıṣṣa-yı ḫargūş u şīr (27)

Bu söz ki murād andan ḳażā vü ḳaderüñ esrārına müteʿallıḳ olan maʿārif-i ʿaliyyedür pāyān ṭutmaz **[A127a]** (1) ṣadedimüz baʿīd oldı ve naḳl eyledügimüz şīr ü ḫargūşuñ ḳıṣṣası girü ḳaldı şimden ṣoñra girü ḫargūş u şīrüñ (2) ḳıṣṣa vü ḥikāyetini istimāʿa eyle ki tā şīrüñ ʿāḳıbeti nice olduġı saña maʿlūm ola

[1160] "Onlar için herhangi bir korku yoktur, onlar üzülmeyeceklerdir." (Bakara, 38)

Pā vā pes keşīden-i ḫargūş (3) ezşīr çün nezdīk-i çāh resīd[1161]

[Bu surḫ-ı şerīf çünkim ḫargūşuñ çāha ḳarīb oldı şīrden ayaġını girü (4) çekdügi beyānındadur yaʿnī ḫarġūş şīre ḳılavuz olub ilerü giderken çāha yaḳlaşdıḳda ilerü gitmeyüp (5) girü ḳalduġını beyān ider]

(1284) Meşnevī

Çünki nezd-i çāh āmed şīr dīd

Ke'z-reh an ḫargūş mand u pā keşīd

Çünkim şīr (6) çāhuñ ḳatına geldi ki ol ḫargūş yoldan ḳaldı ve ayaġın çekdi

(1285) Meşnevī

Guft pā vā pes keşīdī tū çirā (7)

Pāyrā vā pes mekeş pīş ender ā

Şīr çünki ḫargūşuñ ol ḥālini gördi aña didi ey ḫargūş sen ayaġuñı (8) niçün girü çekdüñ ayaġuñı girü arduña çekme ilerüye gel

(1286) Meşnevī

Guft k'ū pāyem ki dest ü pāy reft

Cān-ı men lerzīd u dil ezcāy reft (9)

Ḫargūş çünki şīrden ol sözleri işitdi şīre eyitdi ḳanı benüm ayaġum ki elüm ve ayaġum ḫavfumdan (10) gitdi [ve ḥarekete mecālüm ve reftāra ḳuvvetüm ḳalmadı] benüm cānum ditredi göñlüm yirinden gitdi [yaʿnī yüregüm ḳopdı]

(1287) Meşnevī

Reng-i rūyemrā nemībīnī çü zer (11)

Z'enderun ḫod mīdihed rengem ḫaber

[Ve kemāl-i ḫavfuma nişān ḫod] benüm yüzümüñ rengini altun (12) gibi görmez misin benüm yüzümüñ rengi ḫod derūnumdan ḫaber virür

(1288) Meşnevī

Ḥaḳ çü sīmārā muʿarrif ḫᵛandeyest (13)

Çeşm-i ʿārif sūy-ı sīmā mandeyest

Ḥaḳ Teʿālā Ḥażreti çünkim sīmāyı muʿarrif oḳımışdur kemā ḳālellāhu Teʿālā *yuʿrafu'l-mucrimūne* (14) *bisimāhum*[1162] ve ḳāle eyżan ḫitāben bi'n-nebiyyihi *taʿrifuhum bisimāhum*[1163] ve ḳāle *sīmāhum fīvucūhihim mineşeri's-sucūd*[1164] çünkim sīmā

[1161] Kuyunun yanına geldiklerinde tavşanın ayağını aslandan çekip geride kalması
[1162] "Mücrimler yüzlerinden tanınır." (Rahman, 41)
[1163] "Sen onları simalarından tanırsın." (Bakara, 273)
[1164] "Onların nişanları yüzlerindeki secde izidir." (Fetih, 29)

(15)aḥvāl-i derūnı bilmege vesīle oldıyısa ol sebebden ʿārifüñ çeşmi sīmā cānibinde ḳalmışdur ki aḥvāl-i derūnı andan (16) istidlāl iderler

(1289) Meṣnevī

Reng ü bū ġammāz āmed çün ceres

Ezferes āgeh kuned bang-ı feres

Reng ü būy ceres gibi ġammāz (17) geldi yaʿnī bir kimsenüñ rengi ve bir şeyʾüñ rāyiḥası māfi'ż-żamīr ney ġammāz idici geldi nitekim görmeyen ceres (18) bir müteḥarrik şeyʾüñ vücūdını muḫbir ü ġammāz oldı feresüñ bāngı feresden āgāh u ḫaberdār eyler yaʿnī feresüñ (19) vücūdını görmeseñ lākin [verā-yı dīvārda derūn-ı aḫurda] ṣadā ursa anuñ ṣadāsı anuñ vücūdına delālet (20) ider

(1290) Meṣnevī

Bang-ı her çīzī resāned z'ū ḫaber

Tā bidānī bang-ı ḫar ezbang-ı der

Her bir şeyʾüñ ṣadāsı vü edāsı anuñ (21) żamīrinden ve sırrından ḫaber yitişdürür tā ḫaruñ bāngını derüñ bāngından bilesin ve her kesüñ maḳālinden māfi'l-bāṭın (22) istidlāl ḳılasın zīrā efʿāl ü maḳāl aḥvāl-i derūna reh-nümā olur ve ʿārif rıżāya müteʿallıḳ olan sevāddan ḳalbüñ rıżāsında ve ġażaba müteʿallıḳ olan sözden derūnda olan ġażaba (23) istidlāl ḳılur nitekim bu ḥadīṣ bu maʿnāya şehādet eyler *ʿanʿĀyişe raḍıyallāhu ʿanhā ittefeḳan ʿale'r-rivāyeti* (24) *ʿanhā ḳāle ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem* ***innī liaʿlemu iẕā kunti ʿannī rāżıyeten ve iẕā kunti ʿaleyye ġażabī feḳultu ve min eyne taʿrifu ẕālike*** (25) ***feḳāle ʿaleyhi's-selām immā iẕā kunte ʿannī rāżıyeten feinneki taḳūlīne lā ve rabbi Muḥammedin ve iẕā kunti ʿaleyye ġażabī feḳulti lā ve rabbi İbrāhīme*** (26) ***ḳultu ecelun vallāhi ehcuru illā ismeke*** maʿnā̱-yı şerīfi oldur ki **Ḥażret-i Nebī** ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem **Ḥażret-i ʿĀyişe-yi** (27) **Ṣıddīḳa**ya didi taḥḳīḳan ben bilürem şol vaḳtde sen benden rāżiye olasın ve şol vaḳtde ki **[A127b]** (1)sen benüm üzerüme ġażabnāk olasın *ġażabnī faʿalā̱* vezninde **[129b]** *elif-i maḳṣūre* ile *ġażabnā̱*nuñ teʾnīṣidür pes **Ḥażret-i ʿĀyişe** (2) raḍıyallāhu ʿanhā didi ben didüm ki anı neden bilürsin yā **Resulallāh Resūlullāh Ḥażretleri** ʿaleyhi's-selām didi (3) ammā şol vaḳtde ki yā ʿĀyişe sen benden rāżıye olasın pes taḥḳīḳan sen dirsin **Muḥammed**üñ rabbisi ḥaḳḳıyiçün böyle (4) degüldür yaʿnī böyle diyü ḳasem idersin ve şol vaḳtde ki sen baña ġażabnāk olasın pes sen dirsin **İbrāhīm**üñ (5) rabbisi ḥaḳḳıyiçün böyle degüldür **Ḥażret-i ʿĀyişe** eydür ben didüm ki neʿam ṣādıḳsın yā **Resūlallāh** Allāh ḥaḳḳı içün (6) benüm hicrānum hemān senüñ ismüñe maḳṣūrdur yaʿnī ḥīn-i ġażabda senüñ ẕāt-ı şerīfüñden ḳalben hicrānum yoḳdur

pes (7) bu ḥadīs̱-i şerīfde bir kimsenüñ kelāmından ḳalbinde olan ḥāline ve fiʿālinden derūnında olan sırrına istidlāl (8) ḳılmaġa delālet vardur zīrā *eẓ-ẓāhiru ʿunvānu'l-bāṭın*[1165] feḥvāsınca insānuñ ẓāhirinde baʿż-ı ʿalāyim ü ās̱ār olur ki anuñ (9) bāṭınında esrārına ol ʿalāyim ü ās̱ār delālet ve anuñ ḥāl-i derūnından muḫbir ü muʿallim olur nitekim bu ḥadīs̱-i (10) şerīf bu maʿnāya şehādet ḳılur ***ḳāle ʿaleyhi's-selām māeżmera eḥadun şey'en illā ẓahara fīfeletāti lisānihi ve ṣafḥāti*** (11) *vechihi ve ḳāle Cārullāh el-ʿalāmetu munāsiben lihāẕe'l-maḥalli*

Beyt

Meḫāyilu'l-ġammi ve'l-meserreti

Tebkī ve teḍḥaku fi'l-esirreti[1166]

[*Feletāt* (12) *feletet*üñ cemʿīdür *feletet* tedebbür ü tefekkürsüz fücʾeten ṣudūr eyleyen şeyʾe dirler *meḫāyil* fetḥ-i mīmile *meḫīle*nüñ cemʿidür (13) maẓannet ü ʿalāmete dirler *esirre* fetḥ-i hemze ve kesr-i sīnile *sirā*ruñ cemʿīdür *sirār* alan üzre olan ḫaṭlara dirler (14) **ʿAllāme**nüñ kelāmında lüff ü neşr-i müretteb vardur maʿnās̱ı ġamuñ ve sürūruñ ʿālāyimi senüñ cebhenüñ ḫaṭlarında gülmekligüñ (15) ve aġlamaḳlıguñdur yaʿnī ḳaçan cebīnüñ pür-girih olsa **ġama** ve küşāde olsa meserrete delālet eyler dimek olur] (16)

(1291) Mes̱nevī

Guft Peyġam-ber betemyīz-i kesān

Merʾü maḫfiyyün ledā̱ ṭayyi'l-lisān

Ḥażret-i Peyġam-ber ʿaleyhi's-selām buyurdılar ki ***el-merʾü maḫfī fī***(17)***taḥti lisānihi***[1167] pes bu ḥadīs̱üñ mażmūnı üzre buyururlar ki **Peyġam-ber ʿa**leyhi's-selām insāñı temyīz eylemek ḥaḳḳında (18) buyurdılar **[P61b]** insān lisānını ṭayy eylemek ḳatında ve kelimātınuñ pinhāndur zīrā lisān tercümān-ı cenān ve dellāl-i ʿālem-i cāndur pes ṣarrāf-ı (19) naḳd-ı ʿirfān olan evvelā lisāna naẓar ḳılur baʿdehu ol vāsıṭa ile mütekellimüñ mertebesine vāḳıf olur (20)

Beyt

Zebān derdehān ey ḫıredmend çist

Kilīd-i der-i genc-i ṣāḥib-hüner

Çü der-beste bāşed çi dāned kesī (21)

[1165] "Zahir, batının unvanıdır."

[1166] "İçinde bir şeyi saklayan kimse, ağzından kaçırdığı küçük kelimelerle ve yüzündeki ifadeyle bunu yansıtır." Ve Allâme Cârullâh buna uygun olarak şöyle der: "Gamın hayalleri ve sevinç, gizlice ağlar ve güler.

[1167] "Kişi dilinin altında gizlenmiştir."

Ki cevher-fürūşest yā pīlever[1168]

(1292) Meşnevī

Reng-i rū ezḥāl-i dil dāred nişān

Raḥmetem kun mihr-i men derdil nişān

Yüzüñ rengi (22) göñlüñ ḥālinden nişān ṭutar zīrā sīmā derūna elbette delālet ider benüm ḥālümi müşāhede idüp (23) baña merḥamet eyle benüm muḥabbetümi ḳalbüñde naṣb eyle pes reng-i ẓāhir insānuñ bāṭınınuñ ḥāline göre delālet eyler (24) bu beytle işāret diüp buyururlar

(1293) Meşnevī

Reng-i rūy-ı surḫ dāred b   ang-ı şükr

Bang-ı rūy-ı zerd āred ṣabr u nükr

(25) Ḳırmızı yüzüñ rengi şükr rengini ṭutar ẕikr-i müsebbeb irāde-yi sebeb ḳāʿidesi üzre şükrden murād niʿmet (26) olur pes ḥumret-i vech şükr ṣadāsın ṭutar ve niʿmete delālet ider zīrā niʿmet ve rāḥatsız yüz ḳırmızı (27) olmaz ṣabr daḫı ẕikr-i müsebbeb irāde-yi sebeb ḳāʿidesi üzre belā vü miḥnetden kināye olur nükr bunda [A128a] (1) küfrān maʿnāsınadur taḳdīr-i kelām ṣarı yüzüñ rengi ṣabr u nükr ṭutar yaʿnī belā vü miḥnetüñ ve küfrān-ı niʿmetüñ ṣadāsını (2) ṭutar ve andan iḫbār ider zīrā ṣufret-i vech derd ü miḥnetden ve ʿadem-i rāḥatdan ve niʿmetden ḫāṣıl olur (3) ve ʿadem-i niʿmet küfrān-ı niʿmet olmadan ẓuhūra gelür pes reng-i rūy-ı zerd bir kimsenüñ ṣabrına ve inkārına delālet ḳılmış (4) olur ḫargūş şīre eyitdi ey şīr-i dilīr

(1294) Meşnevī

Bermen āmed an ki dest u pā bured

Reng-i rū vü ḳuvvet u sīmā bered

(5) Baña geldi ol nesne ki dest ü pāyı ḳaṭʿ eyler reng-i rūy ve ḳuvvet ü sīmāyı iledür bunda tenbīh budur (6) ki ʿaḳl-ı selīm her bār ki şīre mevti tefekkür eyleye ve hādim-i leẕẕāt olan maʿreke-yi ḳuvvet ola ve ʿalāyim-i mevt aña iṣābet ḳıla (7) anuñ tedbīr eyledügi cevāriḥde ḳuvvet ü ḳudret ḳalmaz ve reng ü sīmāsı yirinde olmaz pes ḫargūş (8) lisānından aḥvāl-i mevti bu beytlerle beyān eylemege şurūʿ idüp buyururlar

(1295) Meşnevī

An ki derher çi derāyed bi'şkened (9)

Her dıraḫt ezbīḫ ü bün ū berkened

[1168] "Ey akıllı kişi, ağızda dil nedir? Bir hüner sahibinin hazine kapısının anahtarıdır. Kapalı kaldığında başkası, cevher satıcı mı, çerçi mi olduğunu ne bilsin?"

Ol nesne ki yaʿnī ol ḳahr u helāke sebeb olan mevt-i şīrī baña ḳarīb geldi ki (10) her ne şeyʾe ki gele anı şır her aġacı kökinden o ḳoparur

(1296) Mes̱nevī

Dermen āmed an ki ezvey geşt māt (11)

Ādemī vü cānver cāmid nebāt

Baña geldi ol nesne ki andan māt u fānī oldı ādemī vü ḥayvān ve cāmid ü nebāt (12)

(1297) Mes̱nevī

İn ḫod eczāend külliyyāt ezū

Zerd kerde reng u fāsid gerde bū

Bu ẕikr olınan mevālīd-i s̱elās̱e ḫod cüzʾlerdür (13) külliyyāt hem andan rengini zerd eylemiş ve rāyiḥasını fāsid eylemişdür külliyyātdan murād bunda ʿanāṣır-ı erbaʿa ve eflāk-ı (14) tisʿa olmaḳ ve bunlardan ẓuhūra gelen eşyā olmaḳ maḥalle münāsibdür pes külliyyātuñ baʿżısınuñ fenā vü ẕevālinüñ (15) şerḥine şurūʿ idüp buyururlar

(1298) Mes̱nevī

Tā cihan geh ṣābirest u geh şekūr

Būstan ki ḥulle pūşed gāh ʿūr

(16) Tā kim cihān ü mā-fīhā gāh belā vü miḥnete ṣabr idici ve gāh rāḥat u niʿmete ziyāde şükr idicidür pes tebeddül ü taġayyürden (17) ḫālī olmadı bostān gāh berg ü bārdan ḥulle giyer ve gāhī ʿārī olur pes bu daḫı müteġayyir olmadan ve revnaḳına (18) zevāl gelmeden necāt bulmadı

(1299) Mes̱nevī

Āftābī k'ū ber āyed nār-gūn

Sāʿatī dīger şeved ū ser-nigūn

Şol bir āftāb ki ṭulūʿ (19) vaḳtinde nārgūn yuḳaru gelür ve ʿālemi şuʿle vü şaʿşaʿasıyıla münevver ḳılur bir ġayrı sāʿatde ol āftāb (20) ser-nigūn olur yaʿnī bir ḳaç sāʿatden ṣoñra zevāle varup başı aşaġa ġurūb ider münevvir-i ʿālem iken gör ki (21) bu hem zevālden ḫalāṣ olmadı

(1300) Mes̱nevī

Aḫterānī tāfte berçār ṭāḳ

Laḥẓa laḥẓa mübtelā-yı iḥtirāḳ

Şol aḫterler ki (22) ṭoġmış ve ṭulūʿ ḳılmışdur çār ṭāḳ-ı felek üzre vaḳten fevaḳten ve ānen feānen mübtelā-yı iḥtirāḳ olmadan ḫālī degüllerdür (23) iḥtirāḳdan murād oldur ki

ḳaçan bir kevkeb bir kevkebe muḳārin ü muḳābil olsa ol maġlūb u muḥterīḳ olan (24) kevkebüñ ḥükmi ve teʾs̱īri ḳalmamaḳdur

(1301) Mes̱nevī

Māh k'ū efzūd z'aḫter dercemāl

Şud zirenc-i dıḳḳ ū hemçün ḫayāl

Māh ki aḫterden (25) cemālde ziyāde oldı dıḳḳ rencinden ol māh ḫayāl gibi oldı nitekim helāk u muḥāḳḳ vaḳtinde müşāhede olınur (26) *ḫılāl* daḫı nusḫadur yaʿnī ḳamer baʿde'l-maḥāḳ şemsle ictimāʿdan on iki derece munḥarif olsa şekl-i ḫılālde (27) ḫayāle ḥibāl görinür] ve dıḳḳ [ḥummāda cigerden ḥāṣıl olan bir ḥarāret-i muḥrıḳadur ki eṭıbbā mertebe-yi ūlāda **[A128b]** (1) tefeṭṭun iderler ise ʿilācın] ümmid iderler (bir marażdur ki ḳaçan bir kimseye vāḳıʿ olsa anı beġāyet naḥīf ü żaʿīf ider) [vasaṭ-ı ḥālde bulınursa ʿilācı mümkin olmayup ḥarāret gitdikce gider (2) īhrāḳ idüb ve cismi nizār u ḫılālvār bir ḫayāle döndürüp helāk ider kez̠ālik māh daḫı tedrīcile şemse ḳarīb (3) olduḳça terbīʿa varup gitdikçe dıḳḳdan zaʿīf olan kimesne gibi māh daḫı ḫılāl ü ḫayāl olup ḥīn-i ictimāʿda muḫtefī vü maḥāḳ olur bu ebyāt-ı şerīfe ve mā-ḳablinde ve mā-baʿdında] olan ebyāt-ı laṭīfe her şeyʾüñ fenā vü fevātına (5) ve tebeddülāt ü taġayyürātına tems̱īlāt ṭarīḳıyladur nitekim daḫı buyururlar

(1302) Mes̱nevī

İn zemīn-i bāsükūn-ı bāedeb (6)

Ender āyed zelzeleş derlerz ü teb

Bu sükūnla edeble olan zemīn ki ḥareket ü ıżṭırābdan biridür [nāgihān zelzele anı (7) ḥummā lerzesine getürür yaʿnī zelzele anı] sıtmaya ve lerzeye getürür bāḫuṣūṣ ki zelzele-yi sāʿat anı bir mertebeye (8) yitürür ki ***ke'l-ʿihni'l-menfūş***[1169] pāre pāre ve rīze rīze eyler

(1303) Mes̱nevī

Ey besā kuh z'in belā-yı mürde-rīg (9)

Geşteest ender cihān ū ḫurd u rīg

Ey çoḳ ṭaġ bu arta ḳalmış belādan yaʿnī bu ṣoña ḳalmış fevāt u fenādan (10) cihān içre ol ṭaġ ḫurd u rīg olmışdur yaʿnī rīze rīze ḳum gibi ufaḳ olmışdur nitekim ***ve busseti'l-cibālu*** (11) ***bessen fekānet hebāʾen munbes̱s̱en***[1170] āyet-i kerīmesi bu mażmūna delālet ider

[1169] "Dağların da atılmış renkli yüne dönüştüğü gündür." (Kâria, 5)
[1170] "Dağlar parçalandığı, dağılıp toz duman haline geldiği zaman" (Vâkıa, 5-6)

(1304) Meŝnevī

İn hevā bārūḥ āmed muḳterin (12)

Çün ḳażā āyed vebā geşt u ʿafin

Bu hevā-yı laṭīf ki rūḥa muḳterin geldi ve ḥayāt-baḫş-ı vücūd-ı insānī oldı çünkim (13) ḳażā-yı İlāhī gele ol hevā vebā vü müteʿaffin olur

(1305) Meŝnevī

Āb-ı ḫoş k'ū rūḥrā hem-şīre şud (14)

Derġadīrī zerd ü telḫ ü tīre şud

Āb-ı laṭīf ü şīrīn ki ol rūḥa hem-şīre oldı yaʿnī berāber geldi (15) bir gölde bir zamān ṭurmaġıla ṣarı ve acı ve bulanıḳ oldı zerd ü telḫ ü tīrelik āba nisbet mevt (16) ü fenā ṣıfatlarıdur

(1306) Meŝnevī

Āteşī k'ū bād dāred der burūt

Hem yekī bādī berū ḫᵛāned yemūt

Ol bir āteş ki ol bıyıġında yil (17) ṭutar bād-ı burūdet ser-keşlikden kināyedür ki āteş cevher-i nūrānī vü ʿulvīdür be eclden ser-keşlik (18) ṭutar maʿahāẕā hem bir yil anuñ üzerine *yemūt* oḳur yaʿnī ölmek ve söyünmek ḥaletini aña icrā eyler nitekim (19) bir şemʿa üf diseñ söyünür pes böylece nūrānī vü serkeş iken bir miḳdār yilden nūrı gidüp (20) mürde olur

(1307) Meŝnevī

Ḥāl-i deryā z'ıżṭırāb u cūş-ı ū

Fehm kun tebdīlhā-yı hūş-ı ū

Deryānuñ ḥālini anuñ ıżṭırāb u cūşından (21) yaʿnī anuñ ġaleyān u ḫurūşından anuñ ʿaḳlınuñ tebdīl olmlarını fehm eyle nitekim bir kimsenüñ ṣūret-i ẓāhiresi (22) cūş u ḫurūşda olmasa ḥarekāt u ıżṭırāb ḳılsa anuñ ʿaḳlınuñ tebdīllerini ẓāhirde olan ıżṭırābından (23) fehm eylersin pes deryānuñ daḫı [bu cūş u ḫurūşından ser ü hūşınuñ tebdīl olmalarını **[P62a]** feḥm eyle ʿinde'l-muḥaḳḳıḳīn (24) deryānuñ daḫı ḫūşı vardur] murād anda müdebbir ü mutaṣarrıf olan ʿaḳldur ve ʿinde'l-ḥükemā aña ʿaḳl-ı faʿʿāl dirler (25)

(1308) Meŝnevī

Çarḫ-ı ser-gerdan ki ender cüst ü cüst

Ḥāl-i ū çün ḥāl-i ferzendān-ı ust

(26) Yaʿnī çarḫ-ı ser-gerdān ki *el-meleʾu'l-aʿlā̱ yaṭlubūnellāhe kemā entum teṭlubūnehu*[1171] feḥvāsınca ṭaleb rıżā-yı mūcidinde ḥarekāt-ı (27) şevḳıyye ile devrāndadur anuñ ḥāli daḫı cevfinde olan ferzendānınuñ ḥāli gibidür yaʿnī mevālid-i s̱elās̱e gibi **[A129a]** (1) ol daḫı dāyimā mütebeddil ü müteġayyir olmadadur

(1309) Mes̱nevī

Geh ḥażīż ü geh miyāne gāh evc

Ender u ezsaʿd u naḫsī fevc fevc

(2) Gāh ḥażīżdür ki meẕellet ü ḥaḳāret ṣıfatdur ve gāḥ miyāne ki ẕillet ü rıfʿatuñ iʿtidāli mertebesidür ve (3) gāhī evcdür ki kemāl-i rıfʿat ḥālidür mes̱elā felegi bir dāyire farż eyleseñ ve anuñ evsaṭına bir ḫaṭṭ-ı vehmī çekseñ (4) anuñ nıṣf-ı süflīsine hābiṭ ü ḥażīż ve nıṣf-ı ʿulvīsine ṣāʿid ü evc dinür kevkeb ki ḥavālī-yi berevc (5) üzerinde seyr ider müstaḳīmdür anuñ ḫılāfı olursa rācıʿdür kevkeb ki gāhī yuḳaru felege ḳarīb ve gāh (6) aşaġa felege ḳarīb yuḳaru evce varduġına buʿd-ı ebʿad dirler ve dūr elbette bunı muḳtażīdür ki (7) evc mertebesinde olan [miyāneye ve miyāne mertebesinde olan ḥażīże nüzūl ide ve hażīż mertebesinde (8) olan] ve vasaṭ mertebesine ṣuʿūd ve vasaṭ mertebesinde olan evce ʿurūc ide pes ḥudūs̱ u taġayyürden (9) ḫālī olmaz ve saʿd u naḫsdan ol çarḫda fevc fevc çoḳ saʿādet ü naḫvet vardur (10) [yaʿnī gāh saʿd ve gāh nuḥūsetden ḫālī degüldür]

(1310) Mes̱nevī

Ezḫod ey cüzvī zikülhā muḫteliṭ

Fehm mīkun ḥālet-i her münbasiṭ

(11) Ey külliyyātdan muḫteliṭ olan [cüzʾī mürekkeb olmayan her müfredāt u besāyıṭuñ ḥālini kendüñden fehm ü idrāk (12) eyle yaʿnī ey küllerden muḫteliṭ olan] ve ʿanāṣır-ı erbaʿadan mürekkeb ü memzūc olan cüzʾīyi kendüñden (13) fehm ü ḳıyās eyle her mürekkeb olmayan münbasiṭlik ḥālini sen nefsüñden nice müteġayyir ü münḳalib iseñ cemīʿ-i külliyyāt (14) ü cüzʾiyyāt tebeddülāt ü taġayyürātdan ve fevāt u mevātdan ḫālī degüldür

(1311) Mes̱nevī

Çünki külliyyātrā rencest ü derd (15)

Cüzv-i īşan çün nebāşed rūy-ı zerd

[1171] "Mele-i a'lâ, sizin birşeyi Alah'tan talep ettiğiniz gibi ister."

Çünki külliyyāta cihānda renc ü derd vardur anlaruñ cüzʾi niçün (16) zerd-rūy u marīż olmaya yaʿnī çünki külliyyāta tebeddül ü taġayyür-i fenādan ḫalāṣ müyesser degüldür pes anlaruñ cüzʾlerine (17) ḫalāṣ nice müyesser olur

(1312) Meşnevī

Ḫaṣṣa cüzvī k'ū zieżdādest cemʿ

Z'āb u ḫāk u āteş ü bādest cemʿ

Cemʿ ḫuṣūṣā (18) ol cüzʾ ki o żıdlardan cemʿ ü mürekkebdür āb u ḫāk ve āteş ü bāddan cemʿdür yaʿnī ʿale'l-ḫuṣūṣ bir cüzʾdür ki (19) eżdād-ı erbaʿadan mürekkeb ve ṭabāyıʿ-ı muḫtelifeden ictimāʿ ḳıla anuñ müteġayyir olması ve fenā bulması ʿacībdür nitekim eżdād-ı erbaʿanuñ (20) imtizācını mīş ü gürgüñ imtizācına temşīl idüp buyururlar

(1313) Meşnevī

İn ʿaceb ne'bved ki mīş ezgürg cest (21)

V'in ʿaceb k'in mīş dil dergürg best

Yaʿnī bu ʿaceb olmadı ki ḳoyun ḳurddan şıçradı ve ḳarār ḳıldı ʿaceb bu ki (22) ḳoyun ḳurda dil baġladı ḥāṣıl-ı kelām insānuñ seḳāmet ü mevti ʿaceb degüldür seḳāmet ü mevt çār (23) eżdāduñ biri biriyile imtizāc eylemesinden ḥāṣıl olur belki insānuñ ṣıḥḥatı ʿacebdür ki ol gürg ü mīşüñ (24) ve gūr u şīrüñ *eż-żıddāni lāyectemiʿān* iken biri birine göñül virmesi ve muṣālaḥası gibidür (25)

Beyt

Çār ṭabʿ-ı muḫālif-i ser-keş

Penc rūzī budend bāhem ḫᵛaş

Ger yekī z'in çehār şeved ġālib (26)

Cān-ı şīrin berāyed ezḳāleb[1172]

(1314) Meşnevī

Zindegānī z'āştī-yi żıddhast

Merg-i ān ender miyanşan ceng ḫᵛast

İnsānuñ (27) zindegānīligi ve ṣıḥḥātı bu çār eżdāduñ [biri biriyile ṣulḥ eylemesi ve muʿtedil olmasıdur mevt oldur ki ol eżdāduñ] [A129b] (1) ortasında cenge ḳalḳdı ve iʿtidāl zāyil olup mizāc fesād oldı

(1315) Meşnevī

[1172] "Dört serkeş muhtelif fıtrat, beş günde hoşça birleşip bir oldu. Eğer biri aralarından galip çıksaydı bu tatlı can bir kalıp olmaktan çıkardı."

Luṭf-ı Ḥaḳ in şīrrā vü gūrrā (2)

Ülf dādest in du żıdd-ı dūrrā

Ḥaḳ Teʿālā̱nuñ luṭfı insānuñ vücūdında bu şīr ü gūra ve iki ırāḳ żıdda (3) ülf ü üns virmiş ve gūrdan murād ki ikisi biri birine żıddur ʿanāṣır-ı erbaʿadan ḥarāretile burūdetdür (4) ve yāẖud yubūsetile ruṭūbetdür

(1316) Meṡnevī

Çün cihan rencūr u zindānī buved

Çi ʿaceb rencūr eger fānī buved

Çünki cihān (5) bi'l-külliyye rencūr u zindān ola marīż eger fānī ola ʿaceb degüldür

(1317) Meṡnevī

Ḫᵛand berşīr ū ezin rū pendhā (6)

Guft men pes mandeyem z'in bendhā

Ḫargūş şīre bu yüzden pendler oḳudı ve didi ben pendler sebebinden arada ḳalmışam (7) ve gitmekde ayaġumı çeksem ḳıṣṣadan ḥiṣṣe budur ki ʿaḳl-ı maʿād nefs-i emmāre şīrine bu gūne pend ü irşādlarla mütenaṣṣıḥ (8) olmasun ve kīn ü küdūretden ferāġat ḳılsun içün çünkim bu mevt ü fenā-yı ʿālemden ʿibret almaya ve ʿaḳl-ı maʿāduñ (9) nuṣḥ u pendi aña kārger olmaya ẖargūş-ı ʿaḳl āẖıru'l-emr anı çāh-ı riyāżet ü faḳra atar ve anı ol çāh içre maḳlūb (10) u maḳhūr ider

Pursiden-i şīr ezsebeb-i pāy vā pes keşīden-i ẖargūş[1173]

(1318) Meṡnevī

Şīr gufteş tū ziesbāb-ı maraż (11)

İn sebeb u ẖāṣ k'īnestem ġaraż

Şīr ẖargūşa eyitdi sen esbābı marażdan bu sebebi di ẖāṣṣaten (12) hemān baña ġaraż budur yaʿnī tebeddülāt u taġayyürāt-ı ʿālem ve fenā vü zevāl-i benī Ādem maʿlūmdur sen çāhdan tebāʿud (13) u teʾaẖẖur eylemege sebeb nedür benüm maḳṣūdum budur bunı söyle

(1319) Meṡnevī

Guft an şīr ender in çeh sākinest (14)

Ender in ḳalʿa ziāfāt eyminest

Ḫargūş şīre cevāb virüp didi ol şīr bu çāhda sākindür o şīr bu ḳalʿada (15) āfātdan eymen ü maḥfūẓdur çāh u ḳalʿadan murād bunda ẖalvet-ẖāne-yi şīrān-ı ṭarīḳat olur ki

---

[1173] Arslanın tavşana neden ayak sürüdüğünü sorması

anlar ḳalʿa-yı ḫalvet (16) içre āfāt-ı nefsāniyye ve mekāyid-i şeyṭāniyyeden maṣūn u maḥfūẓ olur ve ḫāricde olan şīrden murād nefs-i (17) emmāre ve ehl-i ġaddāre olur ki çāh-ı ḫalvet içre sākin olan ṭarīḳat şīrlerinüñ bunlar żıddı u ʿadūsıdur (18) pes ḫalvet u ʿuzletüñ maḥall-i emn ü selāmet olduġına ve ʿāḳıl olanlar ʿālemden ḳaçup çāh-ı ḫalvet u ʿuzleti (19) iḫtār ḳılduġına bu iki beytle işāret idüp baʿdehu yine ḳıṣṣaya şurūʿ idüp buyururlar

(1320) Meṡnevī

Ḳaʿr-ı çeh bü'gzīd her k'ū ʿāḳılest (20)

Z'an ki derḫalvet ṣafāhā-yı dilest

Ḳuyunuñ dibini iḫtār eyledi her kimdi o ʿāḳıldur zīrā ki ḫalvetde (21) göñül ṣafāları vardur

(1321) Meṡnevī

Ẓulmet-i çeh bih ki ẓulmethā-yı ḫalḳ

Ser neburd an kes ki gīred pāy-ı ḫalḳ

Çāhuñ ẓulmetleri yeg (22) ki ḫalḳuñ ẓulmetleri bed ü mużırrdur bu mıṣraʿda ḫaber maḥẕūfdur ki *ū bedest* ve yāḫud *mużırrest* dimekdür (23) ki ḳarīne-yi kelām bunlara delālet ider ve ḳarīne bih est buyurduḳlarıdur ki anuñ żıddı bed ü mużırrdur ve ḫaber (24) taḳdīr olmaġa sebeb oldur ki eger ḫaber muḳadder olmazsa bu mıṣraʿ sāmiʿa ṣaḥīḥ sükūt ifāde eylemez başını (25) ḳurtarmadı ol kimse ki ḫalḳuñ ayaġın ṭutar murād ḫalḳla muḫteliṭ olan ve rūz u şeb muʿāşeret ḳılan kimse (26) felāḥ u necāt bulmayup ʿāḳıbet ḫāyib ü ḫāsir olup ve sūʾ-i ḫātime **[P62b]** üzre olur dimegi ifāde ider (27)

(1322) Meṡnevī

Guft pīş ā zaḫmem ūrā ḳāhirest

Tū bubin k'an şīr derçeh ḥāżırest

Şīr ḫargūşdan çünkim bu sözleri işitdi **[A130a]** (1) aña eyitdi ilerü gel benüm zaḫmum anı ḳāhirdür ey ḫargūş sen gör ki ol şīr çāhda ḥāżır mıdur

(1323) Meṡnevī

Guft men sūzīdeyem (2) *z'ān āteşī*

Tū meger ender ber-i ḫᵛīşem keşī

Ḫargūş bir mekr peydā idüp şīre eyitdi ben ol āteşden yanmışam yaʿnī ol (3) āteş-i sūzān gibi olan şīrden nice zaḥmet ü miḥnet görüp sūḫte olmışam ey şīr meger sen beni kendü sīneñe çekesin (4)

(1324) Meṡnevī

Tābepuşt-i tū men ey kān-ı kerem

Çeşm bü'gşāyem beçeh der bi'ngerem

Ey kerem maʿdeni tā ben senüñ muẓāheret ü muʿāvenetüñle (5) çeşmüm açam çāh içre naẓar idem

Naẓar kerden-i şīr derçāh ve dīden-i (6) **ʿaks-i ḫodrā ve ān ḫargūşrā**[1174]

[Şīrüñ çāha naẓar eylemesi ve āb-ı çāhda kendünüñ ve ḫargūşuñ ʿaksini görmesi beyānındadur] (7)

(1325) Meṡnevī

Çünki şīr ender ber-i ḫᵛīşeş keşīd

Derpenāh-ı şīr tā çeh mīdevīd

Çünki şīr ḫargūşı kendünüñ ṣadrına çekdi (8) pes ol ḫargūş şīrüñ ḥıfẓ u penāhında çāha deg yıldı

(1326) Meṡnevī

Çünki derçeh bi'ngerīdend ender āb

Ender āb ezşīr ü ū dertaft tāb

(9) Çükim şīr ḫargūş maʿan çāhda olan āb içre naẓar eylediler āb içre şīrden ve o ḫargūşdan (10) ʿaks u tāb ẓāhir oldı

(1327) Meṡnevī

Şīr ʿaks-i ḫᵛīş dīd ezāb teft

Şekl-i şīrī derbereş ḫargūş-ı zeft

Şīr kendünüñ (11) ʿaksini gördi ki ṣudan yaldıradı ve ẓāhir oldı *teft* bunda *tāfte*den muḫaffef fiʿl-i māżīdür yaldıradı ve ẓāhir (12) oldı maʿnāsına bir şīrüñ şeklini anuñ ḳatında bir firīb ḫargūş gördi

(1328) Meṡnevī

Çünki ḫaṣm-ı ḫᵛīşrā derāb dīd (13)

Mervera bü'gzaşt u ender çeh cehīd

Çünki şīr kendünüñ ḫaṣmını çāhda olan āb içre gördi şīr ḫargūşı çāhuñ (14) ṭaşrasında ḳodı ve kendüsi çāhuñ içine ṣıçradı pes nefs-i emmāre ṣāḥiblerinüñ kesb eyledikleri maʿāṣī vü meẓālim (15) çāhına ʿāḳıbet düşdükleri ve kendü ʿamellerinüñ sūʾ-i cezāsına nihāyet-i kārda giriftār olduḳlarını beyāñ eylemege şurūʿ (16) idüp buyururlar

(1329) Meṡnevī

[1174] Aslanın kuyuya bakıp kendisinin ve tavşanın yansımasını görmesi

Derfūtād ender çehī k'ū kende būd

Z'an ki ẓulmeş dersereş āyende būd

Ol bir ḳuyuya düşdi ki (17) ol ḳuyuyı ḥaḳīḳatde ol şīr ḳazmışidi zīrā ki anuñ ẓulmı anuñ başına gelici oldı ve naḫcīrler ṭāyifesine her ne (18) eylediyise ʿāḳıbet buldı bunda tenbīh budur ki *men-ʿamile ṣāliḥan felinefsihi ve men-esāʾe feʿaleyhā*[1175] āyetinüñ feḥvāsınca bir kimse (19) her ne ʿamel eylese kendü nefsi içün eyler *femen yaʿmel mis̱ḳāle ẕerretin ḫayren yerahu ve men yaʿmel mis̱ḳāle ẕerretin şerren yerahu*[1176] āyet-i kerīmesinüñ (20) mūcebince bir kimse ḫayr u şer her ne ʿamel eylerse ʿāḳıbet cezāsını bulur

(1330) Mes̱nevī

Çāh-ı muẓlim geşt ẓulm-ı ẓālimān

İn çünin guftend cümle-y ʿālimān

(21) Çāh-ı muẓlim oldı ẓālimlerüñ ẓulmı ʿālimlerüñ cümlesi böyle didiler kemā ḳāle'n-Nebiyyü ṣallallāhu aleyhi ve sellem *eẓ-ẓulmu ẓulumātun* (22) *yevme'l-ḳıyāmeti*[1177]

(1331) Mes̱nevī

Her ki ẓālimter çeheş bāhevlter

ʿAdl fermūdest bedterrā beter

Çünkim ḥaḳīḳat-ı ḥāl budur pes her kim ki (23) ẓālimlerüñdür anuñ ḳuyusı hevlnākdur yaʿnī ziyāde ḳorḳulıdur ve tārīkterdür ʿadl-ı İlāhī bedtere bedter buyurmışlardur ki (24) *ve cezāʾu seyyiʾetin seyyiʾetün mis̱luhā*[1178] ḳavli bu maʿnāyı müʾeyyid olmışdur [baʿż-ı nusḫada *ʿadl fermūdest sulṭān-ı beşer* vāḳıʿ (25) olmışdur yaʿnī ẓulmden rucūʿ idiñüz ki Sulṭān-ı Beşer ʿaleyhi'ṣ-ṣalātu ve's-selām ʿadlu sāʿatin ḫayrun minʿibādeti sittīne (26) senetin buyurmışdur dimek olur]

(1332) Mes̱nevī

Ey ki tū ezcāh ẓulmī mīkunī

Ezberāy-ı ḫᵛīş çāhī mīkenī

Ey şol kimse ki sen (27) manṣıbuñdan ötüri ḫalḳa bir ẓulm eylersin ḥaḳīḳatde gitdükden ötüri bir ḳuyı ḳazarsın [ve hīç şekk ü şübhe ḳılma ki **[A130b]** (1) içine ser-nigūn düşersin]

(1333) Mes̱nevī

[1175] "Kim iyi bir iş yaparsa, bu kendi lehinedir. Kim de kötülük yaparsa aleyhinedir." (Fussilet, 46)

[1176] "Kim zerre miktarı hayır yapmışsa onu görür. Kim de zerre miktarı şer işlemişse onu görür." (Zilzâl, 7-8)

[1177] "Asıl zülüm, kıyamet gününün karanlıklarıdır."

[1178] "Fenalığın cezası, onun misli kadar fenalıktır." (Şura, 40)

Gird-i ḫod çün kirm-pīle bermeten

Behr-i ḫod çeh mīkenī endāze ken

İpek ḳurdı gibi (2) kendü eṭrāfuña ṭolama kendüñden ötüri ḳuyı ḳazar iseñ miḳdāruña ḳaz yaʿnī bir ʿamel-i ḳabīḥi eylerseñ anuñ cezāsından (3) ḫalāṣ olacaḳ ve ʿaẕābına ṣabr idecek ḳadar eyle ve illā eger anuñ ʿaẕābına ṣabr idemezseñ andan tebāʿud eyle kemā ḳīle (4)

Beyt

Ve in te'ṣbir ʿale'n-nīrāni feaʿṣi

Ve illā kun ʿani'l-ʿiṣyāni ḳāṣī[1179]

(1334) Meṡnevī

Mer żaʿīfanrā tu biḫaṣmī medān (5)

EzNubī ẕā cā'e naṣrullāhi ḫᵛān

Ey ẓālim-i ḳavī ve ey ḥākim-i ġavī sen żaʿīf olanları ḫışmsız ü muʿīnsiz bilme belki żaʿīfānuñ muʿīn (6) ü nāṣırı Allāhdur şāhid isteriseñ Ḳur'ānda ***ẕā cā'e naṣrullāh***[1180] Sūresin oḳu ki Ḥażret-i Nebī ʿaleyhi's-selām maʿaaṣḥābihi evāyilde (7) żaʿīf ve ḳavm-i Ḳureyş ve küffār-ı Mekke ḳavī vü ġālib idiler Ḥaḳ Teʿālā Ḥażreti Peyġam-ber ʿaleyhi's-selāma ẓafer u nuṣret virüp ġālib (8) ü ḳahhār olan ẓālimleri maġlūb ve maġlūb olan maẓlūm u żaʿīfleri ġālib u ḳāhir idüp şehrlerin ehl-i İslāma (9) virdi nitekim Resūline ḫıṭāb buyururlar ***iẕā cā'e naṣrullāhi ve'l-fetḥ***[1181] şol vaḳtde ki Allāhuñ ceyş ü nuṣreti mü'minlere gele ve daḫı (10) fetḥ-i Mekke ve yāḫud cemīʿ-i büldān ḥāṣıl ola ***ve ra'eyte'n-nāse yedḫulūne fīdīnillāhi efvācen***[1182] ve sen nāsı Allāhuñ dīnine fevc (11) fevc dāḫil olur göresin ***fesebbiḥ biḥamdi rabbike***[1183] pes sen tenzīh ile rabbüñi şānına lāyıḳ olmayan evṣāfdan ḥamd u sipāsına (12) mültebes olduğuñ ḥālde ***ve'steġfirhü innehu kāne tevvābā***[1184] ve andan maġfiret ṭaleb eyle o taḥḳīḳan ol rabbüñ dāyimā müstaġfir olan (13) ʿibādına raḥmet ü maġfiretiyile tevvāb oldı maḥall-i istişhād Allāhuñ ẓafer ü nuṣreti Ḥażret-i Peyġam-bere ve tevābiʿine żaʿīf iken (14) gelmesi ve anlaruñ ḳavī olmasıdur

(1335) Meṡnevī

Ger tu pīlī ḫaṣm-ı tū eztū remīd

[1179] "Boyunduruğa sabrediyorsan isyan et. Yoksa isyandan uzak dur."
[1180] "Allah'ın yardımı gelince…" (Nasr, 1)
[1181] "Allah'ın yardımı ve fetih (Mekke fethi) geldiğinde.."(Nasr, 1)
[1182] "İnsanların bölük bölük Allah'ın dinine girdiğini gördüğünde.. "(Nasr, 2)
[1183] Rabbine hamd ederek tespihte bulun." (Nasr, 3)
[1184] "O'ndan bağışlama dile. Çünkü O tövbeleri çok kabul edendir." (Nasr, 4)

Nek cezā ṭayran ebābīlet resīd

Ey ẓālim farażā eger sen (15) pīl iseñ ve ṣūretde ḳavī vü nebīl iseñ ḫaṣmuñ senden ürkdi ve ḳaçdı ise işte saña cezā ṭayr-ı (16) **Ebābīl** yitişdi ki eżʿaf-ı murġāndur ki aḳvā-yı cānavarānı ve aṣḥāb-ı ṭuġyānı biḳuvvetillāh helāk eyledi nitekim Ḥaḳ Subḥānehu (17) ve Teʿālā̱ Kelām-ı Mecīdinde Resūline ḫaber virüp buyururlar ki ***elem tera keyfe faʿale rabbüke biaṣḥābilfīl***[1185] rivāyet olundı (18) **Melik Necāşī** ḳabīlesinden olan vālī-yi **Yemen** aʿnā̱ **Ebrehetu'ṣ-Ṣabāḥ Ṣanʿa**da **Ḳulleys**-nām bir kinīsā binā eyleyüp istedi ki (19) ḥüccācı aña taṣrīf ide pes Kenāne ḳabīlesinden bir kimse varup bir gice o kinīsāya efşān itdi yāḫud ʿArabdan (20) biri āteş yaḳup bād anı ol kinīsāya ulaşdırup anı iḥrāḳ eyledi melik-i **Yemen** ġażaba gelüp yemīn eyledi ki **Kaʿbe**yi (21) yaḳa ve ḫarāb ide pes **Ḥabeşe** ʿaskeriyile ve **Maḥmūd**-nām bir ʿaẓīm fīlile ve daḫı baʿż-ı fīllerle taḫrīb-i **Ḥarem-i Muḥtereme** ḳaṣd idüp (22) **Muġmes**-nām mevżıʿa gelüp **ʿAbdu'l-muṭṭalib** maʿaeşrāfi'l-**Mekke** aña çıḳup bu kārdan rucūʿ itmek içün s̱ülās̱-ı mālın aña (23) ʿarż eyleyüp ḳabūl itmeyüp taḫrīb-i **Kaʿbe**ye muṣırr olup fīlleri **Ḥarem-i Muḥterem** cānibine sürdüklerinde fīllerden öte (24) içerü gitmeyüp ve **Yemen** ṭarafına döndürdüklerinde herble ve sürʿat birle ol cānibe gidüp bunlar bu kāra meşġūl iken Ḥażret-i (25) Ḥaḳ **Ebābīl** ḳuşını bunlar üzerine irsāl **[P63a]** idüp her birinüñ minḳārında ʿadesden büyük bir ṭaşı bunlaruñ başına (26) atup başlarından girüp dübürlerinden çıḳup bunları helāk eyledi ḳıṣṣası tefāsīrde mesṭūrdur (27) pes Ḥaḳ Teʿālā̱ resūline buyurur ki *yā Muḥammed ʿacabā sen görmedüñ mi yaʿnī anlaruñ ās̱ārını müşāhede ḳılduñ ve aḫbārını istimāʿ* [A131a] (1)*eyledüñ ki senüñ rabbüñ ne işledi* aṣḥāb-ı fīle ***elem yecʿal keydehum fītaḍlīl***[1186] ve *bunlaruñ Kaʿbe ḫuṣūṣında olan* (2) *mekrini tażyīʿ ü ibṭālide ḳılmadı mı* yaʿnī bunlaruñ mekr ü keydini żāyıʿ ü bāṭıl ḳıldı ***ve ersele ʿaleyhim ṭayran Ebābīl*** (3) ***termīhim biḥicāretin minsiccīl***[1187] *ve bunlaruñ üzerine **Ebābīl** ḳuşını irsāl eyledi seng-i kilden olan ḥicāreyi bunlaruñ* (4) *üzerine atdıḳları ḥālde **feceʿalehum keʿaṣfin me'kūl***[1188] *pes bunları Ḥaḳ Teʿālā̱ yinmiş ṣaman gibi ḳıldı ve helāk u tebāh eyledi* (5)

(1336) Mes̱nevī

Ger żaʿīfī derzemīn ḫᵛāhed emān

Ġulġul ufted dersipāh-ı āsmān

[1185] "Rabbinin, fil sahiplerine ne yaptığını görmedin mi?" (Fil, 1)
[1186] "Onların tuzaklarını boşa çıkarmadı mı?" (Fil, 2)
[1187] "Üzerlerine balçıktan pişirilmiş taşlar atan sürü sürü Ebabil kuşları gönderdi." (Fil, 3-4)
[1188] "Nihayet onları yenilmiş ekin yaprakları haline getirdi."(Fil, 5)

Eger bir żaʿīf zemīnde emān isteye yaʿnī (6) yir yüzinde eger bir maẓlūm bir ẓālimden bīhużūr olup Ḥaḳ Teʿālā̱ Ḥażretinden emān isteye ol maẓlūmuñ tażarruʿ (7) u niyāzından āsmānuñ ʿaskerine ġulġule düşer

(1337) Mes̱nevī

Ger bedendāneş gezī pür-ḫun kunī

Derd-i dendānet bigīred çün kunī

(8) Eger ol żaʿīfi dişüñle ıṣurasın ve pür-ḫūn u mecrūḥ ḳılasın bu sitem muḳābelesinde *kemā tedīnu tudān*[1189] (9) muḳteżāsınca diş aġrısı ki seni ṭuta niçe eylersin ve cezāñı bulduḳda ne ḳılursın

(1338) Mes̱nevī

Şīr ḫodrā dīd derçeh ve'zġulū (10)

Ḫᵛīşrā ne'şnaḫt an dem ezʿadū

Şīr ol dem çāhda kendüsini yaʿnī kendünüñ ʿaksini gördi (11) ve ġuluvv ü hücūmından ol dem kendüsini ʿaduvdan añlamadı (12)

(1339) Mes̱nevī

ʿAks-i ḫodrā ū ʿaduvv-ı ḫᵛīş dīd

Lācerem berḫᵛīş şemşīrī keşīd

Kendünüñ ʿaksini ol şīr kendünüñ (13) düşmeni gördi lācerem şīr kendü üzerine bir şemşīr çekdi

(1340) Mes̱nevī

Ey besā ẓulmī ki bīnī derkesān

Ḫūy-ı tū bāşed derīşān ey fülān

(14) Ey fülān ey çoḳ ẓulmı ki ġayrı kimselerde görürsin [yaʿnī ġayrılardan saña vāḳıʿ olan cevr ü sitem ki (15) müşāhede idersin] ey fülān ol ẓulm anlar da senüñ ḫūyuñdur

(1341) Mes̱nevī

Ender īşan tāfte hestī-yi tū (16)

Eznifāḳ u ẓulm u bed-mestī-yi tū

Senüñ varlıġuñ anlarda yaldıramış ve ṭālıʿ olmışdur seng-i nifāḳ u ẓulm ve bed-mestlikde yaʿnī senüñ (17) vücūduñda olan nifāḳdan ve ẓulmden ve bed-mestlikden ve sāyir-i aḫlāḳ-ı seyyiʾeden her ne ise ġayrılaruñ vücūdı (18) āyīnesinde rū-nümā olup sen ol ṣıfatları anlaruñ zuʿm eyleyüp anlara buġż u ʿadāvet eylersin ḥāl bu ki *el-muʾminu*

[1189] "Eden bulur."

(19) *mir'ātu'l-mu'mini*[1190] ḥadīs̱inüñ muḳteżāsınca anlar senüñ mir'ātüñden ve anlara görinen ṣıfāt-ı ḳabīḥasınuñ kendü ṣıfātuñdur (20)

(1342) Mes̱nevī

An tuyī v'an zaḫm berḫod mīzenī

Berḫod an dem tār-ı laʿnet mītenī

Bermūcibi el-muslimūne kenefsin vāḥidetin (21) ol ẓulm eyledigüñ kimse fi'l-ḥaḳīḳa sensin ve ol zaḫmı kendüñe urursın kendüñ üzre ol demde laʿnet (22) tārını ṭoḳursın yaʿnī üzerüñe laʿnet eylersin *tār tel* maʿnāsına (23)

(1343) Mes̱nevī

Derḫod an bedrā nemībīnī ʿıyān

Ve'r ne düşmen būde-yi ḫodrā becān

Kendü vücūduñda ol bed-fiʿāli ve ḳabīḥ-ḫiṣāli ʿıyān (24) görmez misin ve illā kendü cānuñla düşmen olurduñ

(1344) Mes̱nevī

Ḥamle berḫod mīkunī ey sāde merd (25)

Hemçü an şīrī ki berḫod ḥamle kerd

Ey sāde vü ebleh merd kendüñ üzre ḥamle eylersin ol meẕkūr olan şīr (26) gibi ki kendü ʿaksi üzre ḥamle eyledi ve kendüsini helāk ḳıldı

(1345) Mes̱nevī

Çün beḳaʿr-ı ḫūy-ı ḫod ender resī (27)

Pes bidānī ke'z-ṭu būd an nākesī

Çünki ḫūyuñuñ ḳaʿr u ġavrına irişesin pes ol zamān bilürsin ki ol [A131b] (1) nākeslik senden idi

(1346) Mes̱nevī

Şīrrā derḳaʿr peydā şud ki būd

Naḳş-ı ū an kiş diger kes mīnümūd

Arslana ḳuyı dibinde (2) ẓāhir oldı ki görinen anuñ naḳşı idi ol naḳşuña aña ġayrı kimse görindi

(1347) Mes̱nevī

Her ki dendān-ı żaʿīfī mīkened (3)

Kār-ı an şīr-i ġalaṭ-bin mīkuned

[1190] "Mümin müminin aynasıdır." Beyhâkî, Sünen VIII/167; Deylemî, Firdevs IV/184(6571) (Gültekin, İsmâîl Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi, s. 185)

Her kim ki bir żaʿīfüñ dişini ḳopara ḥaḳīḳatde ol ġalaṭ görüci şīrüñ işini eyler (4) [yaʿnī kendü kendüye ziyān ḳılur]

(1348) Meşnevī

Ey bedīde ḫāl-i bed berrūy-ı ʿam

ʿAks-i ḫāl-i tust ān ezʿam merem

Ey yaramaz beñ (5) görmiş ʿammīsi yüzinde yaʿnī ey ʿammı ve ḫālı ẕātında ḳabīḥ naḳş gören kimse ol senüñ ḫālüñüñ ʿaks-i eẟeridür (6) ʿammuñdan nefret eyleme *ḫāl* ḫā-yı muʿceme iledür evvelki mıṣraʿda *beñ* maʿnāsına ve mıṣraʿ-ı s̱ānīde ḫā-yı muʿceme ile *beñ* maʿnāsına (7) ve ḥā-yı mühmele ile *ḥālet* maʿnāsına daḫı olmaḳ cāyizdür

(1349) Meşnevī

Müʾminān āyīne-yi yek-dīgerend

İn ḫaber mī ezPeyam-ber āverend

Müʾminler biri (8) birinüñ āyīnesidür bu ḫaberi Peyġam-ber Ḥażretinden getürürler nitekim İmām-ı Ṭaberānī Evsaṭda bu ḥadīs̱i Enes Ḥażretlerinden (9) rivāyet iderler ḳāle ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem *el-muʾminu mirʾātu'l-muʾmin*[1191] yaʿnī müʾmin müʾminüñ āyīnesidür her ne ṣūreti ki bir kimse (10) bir müʾmin ḳarındaşınuñ vücūdında göre ol kendünüñ ṣūret-i ḥālidür dimek olur ve ʿālemüñ vücūdında (11) aḥvāl-i ḳabīḥa vü ṣıfāt-ı ḫabīs̱e gören kimse

(1350) Meşnevī

Pīş-i çeşmet dāştī şīşe-y kebūd

Z'an sebeb ʿālem kebūdet mīnemūd

(12) Mes̱elā sen gözüñ öñinde şīşe-yi kebūd ṭutduñ ol sebebden ʿālem saña kebūd görindi ḥāl bu ki ʿalem (13) kebūd degüldür [baʿż-ı nusḫada bu beyt böyle vāḳıʿ olmışdur

Cām-ı revzen sāḫtī şīşe-y kebūd

Nūr-ı ḫurşīdī kebūdet mīnemūd[1192] (14)

Yaʿnī cām-ı revzeni şīşe-yi kebūd düzdüñ āftāba mensūb olan nūr-ı beyāż ol sebebden (15) kebūd görindi ve illā nūr-ı ḫurşīd ve ʿālem kebūd degüldür belki ʿillet şīşe vü cāmdadur] (16)

(1351) Meşnevī

Ger ne kūrī in kebūdī dan ziḫᵛīş

[1191] "Mümin müminin aynasıdır." Beyhâkî, Sünen VIII/167; Deylemî, Firdevs IV/184(6571) (Gültekin, İsmâîl Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi, s. 185)

[1192] Bu beyit Nicholson neşrinde metne alınmayıp dipnotta verilmiştir (s.82).

Ḫᵛīşrā bed gū megū kesrā tu pīş

Eger kör degül iseñ bu ʿālemde gördügüñ kebūdlıgı (17) kendüñden bil kendüñe yaramaz di artuḳ ġayrıya yaramaz dime yaʿnī eger kör-dil degül iseñ bu ʿālemde (18) gördügüñ ʿayb u noḳṣānı kendü nefsüñden gör ve kendü nefsüñe bed di ġayrı kimseye artuḳ bed söyleme (19) tā kendü ʿaybuña meşġūl olmaġıla ġayr-ı nāsuñ ʿuyūbını görmeden fāriġ olasın ve lisānuñı ʿaybet ve mālāyaʿnīden (20) imsāk idüp ṭayyibet ü saʿādet bulasın nitekim Ḥażret-i Nebī ʿaleyhi's-selām buyururlar *ṭūbā limen şeġalehu* (21) *ʿanʿuyūbi'n-nās ve enfeḳa'l-fażlu minmālihi ve emseke'l-fażlu minḳavlihi* revāhu'd-Deylemī minFirdevsi'l-Aḫbār (22) ʿanEnes raḍıyallāhu ʿanh[1193]

(1352) Mes̱nevī

Mü'min er yenẓur binūrillah nebūd

Ġayb-ı mü'minrā bürehne çün nümūd

Mü'min eger Allāh nūrıyıla (23) naẓar eyler olmayayidi aḥvāl-i ġayb mü'mine nice görinürdi yaʿnī mü'min eger Allāh nūrıyıla naẓar eylemezse ġaybda (24) olan umūr u aḥvāl mekşūf u ʿuryān göremez ve bāṭında olan esrāra naẓar irgüremez ve serāyire (25) naẓar irgürenler ve ḥaḳīḳat-ı ḥāli görenler Allāh nūrıyıla naẓar ḳılan irenlerdür *ve lihāẕā ḳāle ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem fīḥaḳḳihim* (26) *itteḳū firāsete'l-mü'min feinnehu yenẓuru binūrillāh* revāhu'n-Neccārī fi't-Tārīḫi ve't-Tirmiẕī ʿanEbī Saʿīd ve'ṭ-Ṭaberānī (27)ʿanEbī İmāme[1194]

(1353) Mes̱nevī

Çünki tū yenẓur binārillāh budī

Nīkuyīrā vā nedīdī ezbedī

Ey ʿayb-bīn çünkim sen [A132a] (1)Allāh nārıyıla naẓar eyler olduñ *nārullāh*dan murād Allāhuñ buʿd u firāḳıdur çünkim sen eşyāya Allāhuñ firāḳıyıla (2) ve andan baʿīd olduġuñ ḥālde naẓar eylersin iyiligi yaramazlıḳdan girü görmedüñ ve bed ḥaḳīḳaten ne şeydür (3) temyīz eylemedüñ bunuñ sebebi ḥaḳḳıla naẓar eylemek olur

(1354) Mes̱nevī

Endek endek nūrrā bernār zen

Tā şeved nār-ı tu nūr ey bu'l-ḥazen

[1193] Deylemî'nin Firdevsi'l-Ahbar'ında Hz. Enes'ten rivayet ettiğine göre Hz. Peygamber der ki: "Ne mutlu o kimseye ki insanların ayıplarını bırakıp kendi ayıbıyla meşgul olur ve malının fazlasından sadaka verir, sözün fazlasından kaçınır."

[1194] Neccârî'nin Tarih'inde, Tirmizî'nin Ebu Said'den ve Taberanî'nin Ebu İmame'den rivayet ettiğine göre Hz. Peygamber dedi ki: "Müminin ferasetinden çekininiz. Çünkü o Allah nuruyla bakar."

(4) Ey ḫalḳuñ ʿayb u noḳṣānın görmege meşġūl olan kimse eger bu bed naẓardan ḫalāṣ olmaḳ isteriseñ azıcuḳ azıcuḳ (5) nūrı **[P63b]** nāra ur yaʿnī tedrīcile nūr-ı tevḥīdi nār-ı beşeriyyet ve leheb-i ṭabīʿat u nefsāniyyet üzre ur ta kim senüñ (6) nār-ı nefsüñ ve leheb-i ṭabīʿatuñ nūr-ı vaḥdete ve żiyā-ı ḥaḳīḳate mübeddel ola ey ḥüzn ü ġam ṣāḥibi ol dem ki nār-ı nefsüñ (7) münṭafī ola ve nūr-ı vaḥdet senüñ vücūduñda tecellī ḳıla ol nūrla eşyāya naẓar ḳılursın ve cümle eşyāyı meẓāhir-i (8) İlāhī bulursın pes ʿayb-bīnlikden beri olursın mādām ki nūr-ı Ḥaḳḳıla naẓar ḳılmayasın ḥaḳīḳat-bīn olmazsın (9) ve ʿayb-bīnlik mertebesinden daḫı güẕer ḳılmazsın pes bu maʿnā̱ insānuñ mücerred kendü kesb-i iḫtiyārıyıla ḥāṣıl (10) olmayup belki tevfīḳ-ı İlāhī vü hidāyet-i Rabbānī ile olduġı muḳarrer oldıyısa taʿlīmen li’ṭa-ṭālibīn münācāta ve terġīben (11) li’ṣ-ṣāliḥīn ʿarż-ı ḥācete başlayup buyururlar

Münācāt

(1355) Meṡnevī

Hem tu zen yā Rab ezān āb-ı ṭahūr

Tā şeved in nār-ı ʿālem cümle nūr

(12) Yā rabbe’l-ʿālemīn ol āb-ı ṭahūrdan hem sen ur tā kim ʿālemüñ bu nārı cemīʿan nūr ola āb-ı ṭahūrdan murād (13) tevfīḳ ü ʿināyet ve teysīr ü hidāyetdür ki nefsinde bunlar mā-yı ṭahūr gibidür ki hem muṭahharlar ve hem maṭfālardur (14) nār-ı ʿālemden murād buʿd u ġaflet ve cehālet ü keṡāfet ve bunlar emṡāli bed-ḫaṣletdür ḥadd-i ẕātında bu ṣıfatlar sebeb-i (15) nār-ı cehennemdür ve bāʿiṡ-i nār-ı fürḳatdür bu eclden bunlara nār-ı ḳabīr ve’n-nūr ve bu ṣıfatları insāndan izālet itmez illā (16) ʿināyet ü hidāyet ābı

(1356) Meṡnevī

Āb u deryā cümle derfermān-ı tust

Āb u āteş ey Ḫudāvend ān-ı tust

(İlāhī) [āb u deryā cemīʿan] (17) senüñ fermānuñdadur [ekṡer-i nusḫada āb iledür yā miyānında vāv-ı ʿāṭıfe vāḳıʿ olmuşdur ve baʿż-ı nusḫada daḫı (18) vāv-ı ʿāṭıfe yoḳdur olmadıġı taḳdirce maʿnā̱ böyle dimek olur ki İlāhī deryānuñ ābı bi’l-külliyye senüñ fermānuñdadur (19) ey Ḫudāvend āb u āteş senüñ lāyıḳ u mülküñdür āb u āteşden murād egerçi ẓāhirde olan āb u āteş (20) fehm olınur ammā ābdan murād cemīʿ-i muṭahhar u muṭaffā olan şeyler olur eger ṣūrī olsun eger maʿnevī olsun (21) ve āteşden murād eger ṣūrī ve eger maʿnevī iḥrāḳ u ifnā eyleyen şeyler olur pes bu cümlesi senüñ emr ü fermānuñda (22) ve ḳabża-yı tesḫīrüñde dimegi işʿār ḳılur

(1357) Meṡnevī

Ger tu ḫᵛāhī āteş āb-ı ḫᵛaş şeved

Ver neḫᵛāhī āb hem āteş şeved

(23)Ey Ḫudā eger sen isteyesin āteş laṭīf ü ḫoş āb olur ve eger istemeyesin āb ve hem āteş olur (24)

(1358) Mes̱nevī

İn ṭaleb dermā hem ezīcād-ı tust

Resten ezbīdād yā Rab dād-ı tust

İlāhī bizde bu ṭaleb ü saʿy hem senüñ īcād-ı keder peydā ve ẓulmden ḳurtulmaḳ senüñ dād (25) u iḥsānuñdur

(1359) Mes̱nevī

Biṭaleb tū in ṭaleb man dādeyī (26)

Genc-i iḥsan berheme bü'gşādeyī[1195]

[Bizüm ṭalebimizsiz bize bu ṭalebi sen virdüñ iḥsān ḫazīnesin cümle ʿālemün üzerine fetḥ ü (27) güşāde eylemişsin mıṣraʿ-ı s̱ānī böyle daḫı vāḳıʿ olmışdur *Bīşumār u ḥad ʿaṭāhā dādeyī* yaʿnī] bīşumār **[A132b]** (1) u bīḥad ʿaṭālar virmişsin çünkim ṭalebsiz bize ṭaleb iḥsān eyledüñ pes ṭaleb (2) ḳılduḳdan ṣoñra maṭlūbumuz daḫı ʿaṭā eyle

Müjde Burden-i ḫargūş sūy-ı naḫcīrān ki şīr derçāh üftād[1196] (3)

(1360) Mes̱nevī

Çünki ḫargūş ezrehāyī şād geşt

Sūy-ı naḫcīran devan şud tā bedeşt

Çünki ḫargūş ḫalāṣ olmadan şād oldı (4) naḫcīrler cānibine ṣaḥrāya yilerek gitdi

(1361) Mes̱nevī

Şīrrā çün dīd derçeh kuşte zār

Çarḫ mīzed şādman tā merġzār

Ḫargūş (5) şīri çünki çāh içinde zār u maḳhūr olmış gördi merġzār u çirāgāha degin şād olduġı ḥālde çarḫ (6) urdı ve raḳṣ ḳıldı

(1362) Mes̱nevī

Dest mīzed çün rehīd ezdest-i merg

Sebz ü raḳṣan derhevā çün şāḫ u berg

[1195] Bu beytin ikinci mısraı Nicholson neşrinde (s. 82) ve Şem'î Şerhi'nde (103a) Bīşumār u ḥad ʿaṭāhā dādeyī şeklindedir.

[1196] Tavşanın hayvanlara aslanın kuyuya düştüğü müjdesini götürmesi

(7) Ḫargūş çünkim mevtüñ elinden ḳurtuldı ellerini biri birine urdı ve sebz u raḳṣān oldı hevā ve şāḫ u berg (8) gibi yaʿnī hevāda şāḫ u berg raḳṣān olduġı gibi sebzlik leṭāfet ü ṭarāvetden kināyedür

(1363) Mes̱nevī

Şāḫ u berg ezḥabs-i ḫāk āzād şud (9)

Ser berāverd u ḥarīf-i bād şud

Şāḫ u berg ḫākuñ ḥabsinden āzād oldı başın yuḳaru (10) getürdi ve bāduñ ḥarīf ü muṣāḥibi oldı

(1364) Mes̱nevī

Berghā çün şāḫrā bi'şkāftend

Tā bebālā-yı dıraḫt iştāftend

Yapraḳlar (11) çünki budaġı yardılar ve ḥabsden necāt buldılar tā dıraḫtuñ üzerine ivdiler ve fevḳına ʿurūc idüp merātib-i (12) ʿāliye buldılar

(1365) Mes̱nevī

Bāzebān-ı şaṭʾahu şükr-i Ḫudā

Mīserāyed her ber ü bergī cüdā

[Şatʾ naḫlüñ ibtidā çıḳan yapraġı ve zerʿ (13) ve varaḳ-ı zerʿe dirler yaʿnī henüz ẓuhūr iden evrāḳ-ı eşcār ve zerʿ-i zebān-ı şatʾ ile şükr-i Ḫudāya her bir varaḳ (14) u s̱emere başḳa başḳa tesbīḥ-i Ḫudā idüb taġannī vü terennüm ider yaʿnī bermūcib-i *ve in minşeyʾin illā yusebbiḥu biḥamdihi*[1197] bu vechile (15) ḥamd ü s̱enā ve tesbīh ü duʿā iderler]

(1366) Mes̱nevī

Ki buperverd aṣl-ı mārā ẕu'l-ʿaṭā

Ki dıraḫt istaġlaẓ āmed fe'stevā

[Ki Ẕu'l-ʿaṭāʾi (16) ve'l-iḥsān ola Ḫālıḳu'l- ekvān bizüm kökimüzi zemīn içinde faṣl-ı şitāda besledi aṣl bunda dāne ü kök (17) maʿnāsınadur tā ki aṣl-ı ḥabbe vü zerʿ naḥīf ü żaʿīf iken ḳavī ü ġalīẓ ve sāḳınuñ üzerine ḳāyīm ü mestevī oldı] (18) Bu ebyāt **Sūre-yi Fetḥ**de olan āyete[1198] işāretdür evveli budur *ẕālike mes̱eluhum fi't-Tevrāti* [*zalike* mübtedā ḫaberi (19) *mes̱elehum*dur ve *ẕālike* vaṣf-ı meẕkūra işāretdür] yaʿnī şu vaṣf-ı

[1197] "O'nu övgü ile tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur." İsrâ/44.

[1198] "Onların secde eseri olan alametleri yüzlerindedir. İşte bu, onların Tevrat'ta ve İncil'de anlatılan durumlarıdır: Onlar filizini çıkarmış, onu kuvvetlendirmiş, kalınlaşmış, gövdesi üzerine dikilmiş, ziraatçıların hoşuna giden bir ekin gibidirler. Allah kendileri sebebiyile inkârcıları öfkelendirmek için onları böyle sağlam ve dirençli kılar. Allah, içlerinden Îmân edip salih amel işleyenlere bir bağışlama ve büyük bir mükafat vaad etmiştir." (Feth, 29)

mezkūr bunlaruñ ṣıfat-ı ʿacību'ş-şānıdur kitāb-ı Mūsāda (20) *ve meseluhum fi'l-İncīl* daḫı ṣıfatlarıdur İncīlde ve yāḫud *meseluhum fi'l-İncīl* mübtedā olur ve ḫaberi *kezerʿin aḫrace şeṭʿahu* (21) ola yaʿnī bunlaruñ İncīlde ṣıfatları şol ikin gibidür ki evvel ḥālinde ibrāz u iḫrāc eyleye ferāḫatı ve yaprağını (22) *feāzerehu mine'l-muvāzereti bimaʿni'l-muʿāveneti ev mine'l-īzāri ve hiye'l-iʿānetu*[1199] pes taḳviyet virüp muʿāvenet ide ol [şaṭ'āyı (23) *fe'stağlaẓa feṣāre mine'r-riḳḳati'l-ġılaẓa*[1200] yaʿnī] pes riḳḳatden ġılẓete tebdīl ola *fe'stevā ʿalāsūḳıhi* [*sūḳ* bu maḥalde (24) cemʿ-i *sāḳ*dur ki pāy-ı dıraḫt maʿnāsınadur bunda pāy-ı dıraḫtdan murād zerʿüñ ḳaṣbıdur ey fe'steḳāme ʿalāḳaṣbihi (25) yaʿnī zerʿ] andan ṣoñra sāḳları üzre her biri ḳāyim oldılar *yuʿcibu'z-zurrāʿa* zurrāʿı ʿacebe getürür ol zerʿüñ (26) ḳuvveti ve ʿaẓameti ve ḥüsn-i manẓarı Cenāb-ı ʿİzzet-i ḥillet-ḳudrete ve ʿillet-i ṣaḥābe-yi kirāmuñ İslāmda ẓaʿīf ü ḳalīl (27) olup baʿdehu kes̱īr olup andan ṣoñra bunlaruñ aḥvālini müstaḥkem olduğını ḍarb-ı mes̱el buyururlar zīrā [A133a] (1) Ḥażret-i Peyġam-ber ʿaleyhi's-selām evvel-i ḥālde şaṭ' zerʿ gibi idi baʿdehu Çehār Yār-ı Güzīnle ḳavī olup ve aṣḥāb-ı saʿādet-ḳarīnle (2) müstaḥkem ü müstağlaẓ yevmen feyevmen ziyāde olduḳda nās bunlaruñ aḥvāl-i ʿacībü'ş-şānına taʿaccüb (3) iderler *liyeġīẓa bihimu'l-kuffār* taḳlīldür ve bunlaruñ aḥvālini zerʿe teşbīhde rūzberūz teraḳḳī vü ziyāde (4) olduḳlarını yaʿnī bunlaruñ yevmen feyevmen teraḳḳīleri küffāruñ bunlara ġayẓ u ġażab itmelerinden ötüridür *vaʿadallāhu'l-leẕīne* (5) *āmenū* Allāhu Teʿālā vaʿde eyledi şol kimselere ki īmān getür *ve ʿamilu'ṣ-ṣāliḥāt* ve daḫı ʿamel-i ṣāliḥ (6) işlediler *minhum maġfireten* bunlardan maġfiret-i ẕunūb ve setr-i ʿuyūb vaʿde eyledi *ve ecren ʿaẓīmen* ve daḫı ʿaẓīm ecrler (7) vaʿde eyledi tavżīḥ-i maʿnā-yı beyt-i şerīfe böyle dimek olur ki lisān-ı şaṭ' ile yaʿnī henüz çıḳan yaprağla (8) ol zerʿ-i Ḫudāy-ı Teʿālānuñ şükrini her bir yimiş ve her bir yapraḳ başḳa eyler yaʿnī edā eyler böyle diyü ki ʿaṭā (9) vü iḥsān ṣāḥibi olan Ḫudāy bizüm aṣlımuzı besledi tā o bizüm aṣlımuz ve kökümüz müstağlaẓ u müstaḥkem (10) dıraḫt geldi ve sāḳı üzre müstevī vü kāyim oldı Ḥażret-i Mevlānā ḥabs-i tenden ve sicn-i (11) ḳuyūd-ı bedenden āzād olan ʿuşşāḳuñ aḥvālini (ḥabs-i ḫākden nev-ẓuhūr olan *şaṭ' u zerʿ*e teşbīh idüp ve buṭūn-ı dıraḫtdan pervāz) iden berglere tems̱īl idüp dirler ki her şol kimsenüñ ki (12) şaṭ'-ı rūḥı ḥabs-i ḫāk-ı tenden āzād ve berg ü şükūfe-yi ḳalbi bend-i bedenden ḫalāṣ mertebe-yi kemālde dıraḫt-ı (13) müstaḥkem ve şecere-yi müşābihesine yitdükde her mertebede lisān-ı ḥālile şükr-

[1199] "Āzerehu muvāzereden gelirse muʿāvene manasında, īzārdan gelirse iʿāne anlamındadır."
[1200] "İncelikten kalınlığa dönüştü."

güẕārlık ve bāhevā-yı ʿışḳ-ı (14) yārla raḳṣ u bīḳarārlıḳlar eyler dāyimā ẕevḳ u şevḳden ḫālī degüllerdür

(1367) Mes̱nevī

Cānhā-yı beste ender āb u gil (15)

Çün rehend ezāb u gilhā ṣād-dil

Āb u gilde beste vü maḥbūs olmış cānlar çünki āb u gilden yaʿnī (16) cismāniyyet ü nefsāniyyetden ḳurtulanlar ṣād-dil olduḳları bu ṣād-dil kelimesi merhūn olur bu beyte (17)

(1368) Mes̱nevī

Derhevā-yı ʿışḳ-ı Ḥaḳ raḳṣan şevend

Hemçü ḳurṣ-ı bedr bīnoḳṣan şevend

Yaʿnī ṣād-dil [P64a] olduḳları (18) ḥālde ol cānlar Ḥaḳ Teʿālā̱nuñ ʿışḳı hevāsında sürūr-ı ḳalble raḳṣ idici olurlar ḳurṣ-ı bedr gibi bīnoḳṣān (19) yaʿnī kemāl bulurlar

(1369) Mes̱nevī

Cismişan derraḳṣ u canhā ḫod mepurs

V'an ki gerded cān ezanhā ḫod mepurs

(20) Anlaruñ cismi raḳṣdadur kemāl-i sürūrlarından cānlarını ḫod ṣorma ki anlaruñ cānlarınuñ (21) evṣāfı taʿbīre ḳābil degüldür ve ol kimseler ki cān ol ve rūḥ-ı maḥż mertebesin bula anlardan ḫod ṣorma (22) zīrā anlaruñ şeʾnini tavṣīf eylemek mümkin degüldür

(1370) Mes̱nevī

Şīrrā ḫargūş derzindan nişand (23)

Neng şīrī k'ū ziḫargūşī bümand

Ḫargūş arslanı zindānda oturtdı ol bir şīre daḫı ʿayb u ʿār ki ol (24) şīr bir ḫargūşdan girü ḳaldı bu beytde taʿrīż vardur şol şīr ü dilīr geçinen kimselere (25) ki ḫargūş-ı nefsinüñ zebūnı ve anlaruñ Ḫudāʿ u mekrinüñ meftūnı ola

(1371) Mes̱nevī

Derçünan nengī vü an ki in ʿaceb (26)

Faḫr-ı din ḫᵛāhed ki gūyendeş laḳab

Ancılayın bir ʿayb u ʿārdadur ve andan ṣoñra bu ʿacebdür ister ki anuñ laḳabını (27) **Faḫru'd-dīn** diyeler yaʿnī esīr-i nefs ü hevā iken ve ʿuyūb u ẕunūba mübtelā iken bundan ṣoñra bu ʿacebdür [A133b] (1) ki kendüni dīn ü ṭarīḳatde bir ʿālī-ḳadr kimse zuʿm eyleyüp ister ki ḫalḳ anuñ laḳabını **Faḫru'd-dīn** veyā **Muṣliḥu'd-dīn** (2) veyā **Ekmelü'd-**

dīn diyeler ve bu elḳāb gibi taʿẓīmi vü terkīmi müşʿir medḥ eyleyeler bunda **Faḫru'd-dīn Ḥażretleri**ne (3) şāyibe-yi taʿrīż olmaḳ daḫı muḥtemeldür

(1372) Meṡnevī

Ey tu şīrī dertek-i in çāh-ı ferd

Nefs çün ḫargūş ḫūnet riḫt u ḫᵛard

(4) Ey kimse sen bu tenhā çāhuñ dibinde yaʿnī bu ten ḳuyusınuñ içinde bir şīrsin ḫargūş gibi mekr ü ḥīlesiyile (5) senüñ ḳanuñ dökdi ve içdi

(1373) Meṡnevī

Nefs-i ḫargūşet beṣaḥrā derçerā (6)

Tū beḳaʿr-ı in çeh-i çun u çerā

Senüñ ḫargūş gibi mekkār nefsüñ ṣaḥrāda çerādadur sen andan ġāfil olup bu çūn u (7) çerā çāhınuñ ḳaʿrında ḳalmışsın yaʿnī ḳīl ü ḳāl ve baḥṡ ü cidāl ve cevāb-ı bīmeʾāl ḳuyısına düşüp efkār (8) u vesāvis ṣuyı ʿaḳluñuñ başdan aşup zār u zebūn olmışsın

(1374) Meṡnevī

Sūy-ı naḫcīran devīd an şīr-gīr (9)

K'ibşirū yā ḳavm iẕā cāʾe'l-beşīr

Ol ḫargūş- şīr-gīr ü bātedbīr naḫcīr cānibine şīrüñ helāk olmasını tebşīr (10) itmek içün müsāraʿa eyledi ve anlara beşāret virüp söyledi ki ey ḳavm birbiriñüze beşāret eyleñ zīrā (11) size müjde virici geldi ve sizi helāk düşmenle mesrūr u şādān ḳıldı ḥadīṡde vārid olmışdur ki müʾminlere (12) beşāret virmek ve ḳalblerine idḫāl-i sürūr eylemek efḍal-i aʿmāldendür nitekim Ḥażret-i Resūl-i Ekrem ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem buyurmışlar (13) *minefḍali'l-aʿmāli idḫāli's-surūri ʿale'l-muʾminīne revāhu'l-Beyhaḳī ʿanİbni'l-Mukedder*[1201] ḫargūş ṭāyife-yi naḫcīrāna (14) bu güne beşāret virdi ki

(1375) Meṡnevī

Müjde müjde ey gurūh-ı ʿıyş-sāz

K'an seg-i dūzaḫ bedūzaḫ reft bāz

Ey ʿıyş (15) düzici ve ʿişret idici gurūh size müjde ve beşāret ki ol dūzaḫ kelbi girü dūzaḫa gitdi (16)

(1376) Meṡnevī

Müjde müjde k'an ʿaduvv-ı cānhā

Kend ḳahr-ı Ḫālıḳeş dendānhā

[1201] "En zilletli amellerden biri müminlere sevinç idhal etmektir." Bunu Beyhakî, ibn Mükedder'den rivayet etmiştir.

Beşāret beşāret ki ol cānlaruñ düşmeni Ḫudāy-ı Teʿālā̱nuñ ḳahrı (17) anuñ dişlerini ḳopardı bunda murād nefs-i emmārenüñ maḳhūr olması ve ʿaḳl-ı maʿād anuñ şerrinden necāt bulması (18) ve ḳuvā-yı rūḥāniyye vü cismāniyyeye ve ḥavāss-ı ẓāhire vü bāṭınaya anuñ fenā vü zevālinden ʿaḳluñ tebşīr ḳılması ve anlaruñ daḫı (19) bu ḫaber-i meserret-āmīzden mesrūr u şādān olması olur

(1377) Meṣnevī

An ki ezpençe besī serhā bukuft (20)

Hemçü ḫas cārūb-ı mergeşrā buruft

Ol şīr ki pençesinden çoḳluḳ başları dögdi [yaʿnī ol şīr-i nefs-i emmāre ki anuñ (21) pençesinden çoḳ başlar dögüldi ve yāḫud dögdi murād nicesiyile çoḳ başlar ḳopardı dimekdür] (22) merg cārūbı anı hem ḫas u ḫār gibi süpürdi ve vücūdını ʿālemden götürdi

Cemʿ şuden-i naḫcīrān gerd-i (23) **ḫargūş ve s̱enā guften-i ūrā**[1202]

(1378) Meṣnevī

Cemʿ geştend an zaman cümle vuḥūş

Şād u ḫandān ezṭarab derẕevḳ u cūş

(24) Ol zamān cümle vuḥūş cemʿ oldılar şād u ḫandān olduḳları ḥālde ṭarab (25) u sürūrdan ẕevḳ u cūşda

(1379) Meṣnevī

Ḥalḳa kerdend ū çü şemʿī dermiyān (26)

Secde āverdend ü guftendeş ki hān

Vuḥūş anuñ eṭrāfını ḥalḳa vü iḥāṭa eylediler ol anlaruñ miyānında bir şemʿ (27) gibi idi aña secde-yi taʿẓīm getürdiler ve aña didiler ki āgāh ol [yaʿnī ḫargūş-ı ʿaḳl-ı maʿāduñ eṭrāfını [A134a] (1) vuḥūş-ı ḥavāss-ı ẓāhire vü bāṭına ve ḳuvā-yı rūḥāniyye vü cismāniyye ḥalḳa eylediler ʿakl-ı maʿād ise bir şemʿ-i münevver gibi ortada (2) idi yaʿnī nūr-ı ʿaḳldan cümlesi behrevār olmağıla şemʿ-i ʿaḳlı taʿzīm idüb ser-fürū eylediler ve aña didiler ki (3) agāh ol ey ḫargūş-ı ʿaḳl-ı maʿād]

(1380) Meṣnevī

Tū ferişte-y āsmānī yā perī

Ne tu ʿAzrāyīl-i şīrān-ı nerī

[1202] Hayvanların tavşanın etrafına toplanıp onu tebrik etmeleri

Sen āsmāñuñ feriştesisin (4) yā perīsisin [ki elüñden bu hünerler ẓuhūra geldi sen] ferişte-yi āsmān u perī degülsin belki sen erkek (5) arslanlaruñ **ʿAzrāyīl**isin ki ḳahrla anı helāk idüp bizi anuñ şerrinden ḫalāṣ eyledüñ murād ḳuvā vü ḥavāssuñ ʿaḳl-ı (6) maʿāda baʿde'l-ḫalāṣ minâfāti'n-nefs eyledikleri medḥ ü s̱enā̱dur ve mürīdlerüñ murād mertebesinde olan mürşid-i ṣāḥib-sedāda (7) ḳılduḳları ḥamd u sipāsuñ ṣūretidür

(1381) Mes̱nevī

Her çi hestī cān u dil ḳurbān-ı tust

Dest burdī dest u bāzūyet dürüst

(8) Her ne olduñsa [yaʿnī ferişte vü perī vü ʿAzrāyīl ve her ne iseñ] cān u dil senüñ ḳurbānuñdur andan el iletdüñ (9) yaʿnī cümleyi sebḳat idüp ġalebe itdüñ ve ḳoluñ dürüst olsun

(1382) Mes̱nevī

Rand Ḥaḳ īn ābrā dercūy-ı tū (10)

Āferin berdest u berbāzū-yı tū

Ḥaḳ Teʿālā̱ Ḥażreti bu ʿilmüñ ābını senüñ cūy-ı vücūduña sürdi ve icrā eyledi senüñ (11) dest ü bāzuña taḥsīn ü āferīn olsun didiler

(1383) Mes̱nevī

Bāz gū tā çün sigālīdī bemekr

An ʿavanrā çün bumālīdī bemekr

(12) [*Sigālīden* ṣanu ṣanmaḳ maʿnā̱sına maṣdardur eger nīk ve eger bed yaʿnī] bize āşkāren söyle ol şīri mekrle (13) kendüñe ḥattā ne ḥāletile [ḥüsn-i ẓann itdürüp inandurduñ ḥattā̱ ol çāha bıraḳduñ ve helāk eyledüñ] ol ẓālimi mekrile (14) nice maḳhūr u pā-māl eyledüñ

(1384) Mes̱nevī

Bāz gū tā ḳıṣṣa dermanhā şeved

Bāz gū tā merhem-i canhā şeved

Ol şīr ḫuṣūṣında eyledigüñ (15) mekri bize girü söyle ḥattā ḳıṣṣa eylemek bize dermānlar ola şīre ne vechile furṣat bulduġuñı bize āşkāren di tā bizüm (16) ḫasta cānlarımuza merhem ola

(1385) Mes̱nevī

Bāz gū k'ezẓulm-ı ān istem-nümā

Ṣad hezāran zaḫm dāred cān-ı mā

Āşkārā söyle ki ol sitem (17) gösterici şīrüñ ẓulmından bizüm cānlarımuz ṣad hezārān zaḫm ṭutar bunda tenbīh budur ki ıṣlāḥ-ı nefse kūşiş ṭālibler (18) nefs ü hevāsını öldüren ve ḥavāss u ḳuvāsını güldüren mürşide nefsüñ ıṣlāḥ u ifnāsı ḫuṣūṣında eyledügi (19) mekr ü tedbīri su'āl ideler tā anuñ kelimāt-ı ṭayyibesi bunlaruñ derdine dermān ola ve bunlar daḫı kendü nefslerinüñ (20) ıṣlāḥ u ifnāsı ḫuṣūṣında anuñ mekr tedbīr ḳılalar

(1386) Meṡnevī

Guft te'yīd-i Ḫudā būd ey mihān (21)

Ver ne ḫargūşī ki bāşed dercihān

Ḫargūş bunlara didi ey ulular bu ḥālet Ḫudāy-ı Teʿālā̱nuñ te'yīd ü tevfīḳi idi (22) yoḫsa cihānda bir ḫargūş kim ola bunda tenbīh budur ki ḳaçan ʿāḳıl olan kimse yā düşmen-i ẓāhir yā ʿaduvv-ı (23) bāṭın üzre ẓafer bulsa ve o ḫuṣūṣda nās aña taḥsīn ü āferīn ḳılsa maġrūr olmaya ve ol ḳuvvet ü ḳudreti kendü (24) ʿilm ü ʿaḳlına isnād ḳılmaya belki anı te'yīd-i İlāhī vü tevfīḳ-i Rabbānī bile ve kendüyi ḫargūş gibi bir ʿāciz ü nātuvān ʿadd eyleye (25) ve böyle diye

(1387) Meṡnevī

Ḳuvvetem baḫşīd ü dilrā nūr dād

Nūr-ı dil mer dest ü pārā zūr dād

Ḥaḳ Teʿālā̱ baña kereminden ḳuvvet bağışladı ve (26) kereminden ḳalbüme nūr virdi göñüle nūr taḥḳīḳan dest ü pāyuma ḳuvvet ü zūr virdi

(1388) Meṡnevī

Ezber-i Ḥaḳ mīresed tafżīlhā (27)

Bāz hem ezḤaḳ resed tebdīlhā

Tafżīllerüñ cemʿīsi yaʿnī ziyādelikler ve ḳuvvet u ḳudret ve ġalebe vü nuṣret [A134b] (1) ve ẓafer ü furṣat ve bu gūne fażīletler cemīʿisi ehline Allāh ḳatında irişür [P64b] tebdīller hem girü Ḥażret-i Ḥaḳdan irişür (2) yaʿnī ḳuvveti żaʿfa ve ġalebeyi inhizāma ve ḳudreti ʿacze tebdīl eylemeklikler ve her ḥālātı ʿakse taḥvīl ḳılmaḳlar hem yine (3) Ḥaḳdan yitişür ki muḳallibu'l-ḳulūbi ve'l-ebṣār ve muḥavvilu'l-aḥvāli ve'l-efkār ol pādşāh ve'l-iḳtidārdur (4)

(1389) Meṡnevī

Ḥaḳ bedevr u nevbet in te'yīdrā

Mīnümāyed ehl-i ẓann u dīdrā

Bu te'yīd ü tevfīḳi Ḥaḳ Teʿālā̱ Ḥażreti devr ü nevbetile ẓann ü gümān (5) ve baṣīret ü ʿıyān-ı ehl gösterür yaʿnī her zamānda ve her devrde Ḥaḳ Teʿālā̱ istedügi bendesini

tevfīḳ (6) ü ʿināyetile müʾeyyid ü manṣūr eyleyüp ẓāhiren ve bāṭınen ol müʾeyyid olan kimse aʿdā-yı dīn üzre ġālib gelüp anuñ (7) ġalebe vü tasalluṭını ve aña olan teʾyīd ü tevfīḳı Ḥaḳ Teʿālā Ḥażreti ol zamānda olan ehl-i ẓanna ve aṣḥāb-ı yaḳīne gösterür (8) ḥattā ehl-i ẓann ve ehl-i yaḳīn bilürler ki ol kimse ol kārı mücerred kendü ḳuvvet-i beşeriyyesiyile işlemedi belki ol kāruñ (9) andan ẓuhūrı aña Allāhuñ tevfīḳ ḳılmasıyıla ve aña ḳuvvet ü ḳudret virmesiyile ẓuhūra geldi pes nevbete mensūb olan (10) belki maġrūr kimselerüñ her birine ʿalāḥaddetin ḫıṭāb idüp ḫargūş lisānından pend ü naṣīḥat buyururlar (11)

Pend dāden-i ḫargūş naḫcīrānrā bedīn şād meşevīd[1203]

(1390) Mesnevī

Hin bemülk-i nevbetī şādī mekun

Ey tu beste-y nevbet āzādī mekun

(12) Āgāh ol nevbete mensūb olan mülk sebebi ile şādīlik eyleme ey kimse sen nevbete beste vü muḳayyedsin (13) āzādelik eyleme mülk-i nevbetīden murād dünyādur ki her kes anda ḳısmet olınan ḳadar münāvebeye taṣarruf ider ve ekserī (14) kendü nevbetinüñ ve nevbetinde olan mülkinüñ beste vü dil-ḫastesi olur bu gūne kimseler kendüleri ḥürr ü āzād zuʿm (15) eylemek yirinde olmaz ḥürr ü āzād olanlar ol kimselerdür ki mülk-i nevbetīden ve aña esīr olmadan necāt bulalar ve Ḥażret-i Ḥaḳḳuñ ʿışḳına ve bendeligine iştiġāl (16) ḳılalar

(1391) Mesnevī

An ki mülkeş berter eznevbet tenend

Berter ezheft encümeş nevbet zenend

Ol kimse ki anuñ mülkini nevbetden ʿālī (17) ṭutar yaʿnī tertīb iderler ol kimsenüñ heft encümden berter nevbetin (18) ururlar yaʿnī anlar ki bir nevbete mensūb olan mülkden āzād oldılar ve aḥrār mertebesin buldılar ol kimselerüñ mülki (19) ve mertebesi eflāk-ı tisʿadan ʿālīter oldı anuñ nevbeti sebʿa-yı seyyāreden yuḳaru ururlar ve mertebesini ʿarş-ı aʿlāya (20) irgürürler

(1392) Mesnevī

Berter eznevbet mülūk-ı bāḳiyend

Devr-i dāyim rūḥhā bāsāḳiyend

[1203] Tavşanın hayvanlara, bununla sevinmeyiniz diye nasihatte bulunması

Bu benden berter olanlar bāḳī meliklerdür (21) [ki enbiyā vü evliyā vü aṣfiyādur] devr-i dāyim yaʿnī ʿale'd-devām anlaruñ rūḥları sāḳī-yi ḥaḳīḳatiledürürler ve sāḳī-yi ḥaḳīḳat (22) anlaruñ rūḥlarına dāyimā bāde-yi vaḥdeti ve şarāb-ı ḥaḳīḳati işrāb eyler [baʿż-ı nusḫada *Devr-i dāyim rūḥhārā sāḳiyend* vāḳıʿ (23) olmışdur] bu taḳdīr üzre maʿnā bu mülūk-ı bāḳīye ʿale'd-devām rūḥlara sāḳīlerdür yaʿnī esrār-ı İlāhiyye ve maʿārif-i Rabbāniyye (24) şarābını bunlar ṭāliblerüñ rūḥlarına isḳā vü ifāża idicidür dimek olur

(1393) Meṣnevī

Terk-i in şürb er bugūyī yek du rūz (25)

Der kunī ender şarāb-ı ḫuld pūz

Bir iki gün eger bir şürbi terk eyleyesin yaʿnī bu ekl ü şürb-i cismāniyyeyi bir ḳaç gün terk ḳılasın (26) ve ṣavm u riyāżete meşġūl olasın aġzuñı cennet şarābında eylersin ve şarāb-ı muḫalledi dehān-ı cānla sāḳī-yi ḥaḳīḳatden (27) nūş ḳılarsın

(1394) Meṣnevī

Ey şehan kuştīm mā ḫaṣm-ı birūn

Mand ḫaṣmī z'ū beter derenderūn

Ey şāhlar biz ẓāhirde olan düşmenimüzi [A135a] (1) ḳatl u helāk eyledük lākin andan bedter bir ḫaṣm bizüm derūnumuzda ḳaldı ki ol nefs-i emmāredür

Tefsīr-i racaʿnā mine'l-cihādi'l-aṣġari (2) ile'l-cihādi'l-ekber[1204]

Ḥażret-i Resūl-i Ekrem ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem her bār ki bir ġazādan gelseler ve iḳāmete niyet ḳılsalar buyururlar (3) dı ki bir cihād-ı aṣġardan bir cihād-ı ekbere rucūʿ eyleñ küffārla mücāhedeyi cihād-ı aṣġar ve nefs-i mekkār ile mücāhede itmegi ve anuñ (4) ḫılāfına ve ʿadem-i muḳteżāsına gitmegi cihād-ı ekber taʿbīr iderlerdi anuñçün ʿaduvlaruñ ziyāde ʿadūsı nefsdür kemā ḳāle (5) ʿaleyhi's-ṣalātu ve's-selām ***aʿdā ʿaduvvike nefsüke'l-letī beyne cenbeyke***[1205] pes aʿdā-yı ʿaduvvile (6) mücāhede ekber-i mücāhededür efḍal-ı mücāhid daḫı nefsle ve hevāsıyıla mücāhede ḳılandur kemā ḳāle ʿaleyhi's-selām ***efżalu'l-cihād en yücāhede'r-reculi nefsehu***[1206] (7) revāhu'n-Neccārī ʿanEbī Ẕeri'l-Ġıffārī

(1395) Meṣnevī

Kuşten-i in kār-ı ʿaḳl u hūş nist

[1204] "Küçük cihattan büyük cihada döndük" hadisinin tefsiri

[1205] "Düşmanınızın en kuvvetlisi, içinizde bulunan nefsinizdir." (Gazzâlî, İhyâ, III/4; Aclûnî, Keşfü'l-Hafâ, I/143; Münâvî, Künûzü'l-Hakâyık, I/32-33.) Bkz. Ali Yardım, age, s. 146-147.

[1206] "Cihadın en faziletlisi kişinin kendi nefsine ve onun hevasına karşı olan cihadıdır."

Şīr-i bāṭın suḫre-yi ḫargūş nist

(8) Bu ḫaṣmı öldürmeklik ʿaḳl u hūşuñ kārı degüldür zīrā bāṭın şīri ḫargūşuñ zebūn u maġlūbı degüldür (9) bunda şīr-i bāṭından murād nefs-i emmāredür ḫargūşdan murād her hūş-ı rey ṣāḥibidür nefs-i emmāre her hūşuñ (10) cüzʾinüñ suḫre vü zebūnı olmaz ve anı ḳatl eylemek her ʿaḳla müyesser gelmez

(1396) Meṡnevī

Dūzaḫast in nefs ü dūzaḫ ejdehast (11)

K'ū bederyāhā negerded kemm ü kast

Bu nefs-i emmāre dūzaḫdur ve dūzaḫ ejderhādur zīrā (12) ki ol nefs deryālarla kem olmaz ve noḳṣān bulmaz ol dūzaḫ deryālar kem olmaz dimek daḫı cāyizdür nitekim (13) bu beyt deryāları ve nefsün dūzaḫınuñ nāḳıṣ olmasını tefsīr ider

(1397) Meṡnevī

Heft deryārā derāşāmed henūz (14)

Kem negerded sūziş-i an ḫalḳ-sūz

Dūzaḫ yedi deryāyı nūş eyler henüz ol ḫalḳ yaḳıcınuñ sūz u ḥarāreti (15) kem ü nāḳıṣ olmaz keẕālik nefs yedi deryā ḳadar mülk ü devleti belki sertāser cemīʿ-i deryā içinde olan niʿmet ü ʿizzeti (16) ve ṡerveti nūş itse henüz anuñ germiyyet ü ḥarāreti nāḳıṣ olmaz ve ḳanāʿat gelüp ol devletile ṭoymaz (17)

(1398) Meṡnevī

Senghā vü kāfirān-ı seng-dil

Ender āyend ender ü zār u ḫacil

Ṭaşlar ve ṭaş göñüllü kāfirler dūzaḫ içine zār u ḫacil gelürler (18) [ve ḥaṭab-ı nār olurlar]

(1399) Meṡnevī

Hem negerded sākin ezçendin ġıdā

Tā ziḤaḳ āyed mer ūrā in nidā

Dūzaḫ yoḳdur ġıdādan hem sākin (19) olmaz ve aña ḳanāʿat gelmez tā ki ol dūzaḫa Ḥaḳ Teʿālāḏan bu nidā gele

(1400) Meṡnevī

Sīr geştī sīr gūyed nī henūz (20)

Īnet āteş int tābiş int sūz

Ṭoyduñ mı ṭoyduñ mı yaʿnī mümtelī vü sīr olduñ mı yoḳ henüz diye işte (21) saña şuʿle-yi āteş işte saña şuʿle-yi ḥarāret (yaʿnī dūzaḫ Ḥaḳ Teʿālāya cevāb vire) [müstemiʿīne

taḫẕīrdür ki yaʿnī cehennemün çünki bunuñ gibi germiyyet ü tābiş ve şuʿle vü (22) sūzişin işitdüñüz imdi bāʿiṡ-i ʿaẕāb-ı dūzaḫ olan aʿmālden ve ṣıfāt-ı cehennemiyyeden iḥtirāz u iḥtiyāṭ (23) üzre olıñuz dimekdür]

(1401) Meṡnevī

ʿĀlemirā luḳma kerd u derkeşīd

Miʿdeeş naʿre zenan hel min mezīd

Yaʿnī dūzaḫ ʿālemi loḳma (24) eyledi ve çekdi ve yutdı yine miʿdesi ***hel min mezīd*** naʿrası urıcıdur kemā ḳālellāhu Teʿālā̱ ***yevme neḳūlu licehenneme heli'***(25)***mtele'ti***[1207] yaʿnī ḳıyāmet güni biz dūzaḫa dirüz ṭoyduñ mı ***ve teḳūlu hel min mezīd*** cehennem dir ki *daḫı ziyāde var mı* (26)

(1402) Meṡnevī

Ḥaḳ ḳadem berūy nihed ezlāmekān

Angeh ū sākin şeved ezkun fekān

Pes Cenāb-ı Ḥaḳ ḳademini ol cihetüñ üzerine (27) ḳoya lāmekān ʿāleminden ḳoya andan ṣoñra ol dūzaḫ sākin ola emr ü ḳabūl ʿāleminden yaʿnī Ḥaḳḳuñ irādet-i külliyesinden [A135b] (1) ve derḥāl belāhetile cehennemüñ iṭāʿat u imtiṡāl itmekliginden sākin ola ve ḳaṭṭ ḳaṭṭ *kemā ruviye ʿanEnesin ittefeḳan* (2) *ʿale'r-rivāyeti ʿanhu ḳāle ʿaleyhi'[s-selām]* ***lātezālu cehenneme teḳūlu hel min mezīd ḥattā yaḍaʿu'l-cebbār fīhā ḳademihi feteḳūlu*** (3)***ḳaṭṭa ḳaṭṭu ve ʿizzetuke feyezvī baʿżuhā ilā̱baʿżin***[1208] ḳadem müteşābihātdandur ve selefüñ meẕhebi tevaḳḳuf u teslīm ve ḫalḳuñ (4) meẕhebi te'vīl ü tekellümdür pes te'vīlinde vücūh çoḳdur ammā ʿinde ehli't-taḥḳīḳ maḳbūl olan vechiler bunlardur ki (5) ḳadem baʿż-ı maḫlūḳ-ı Ḫudānuñ ismi ola ve ḳademdeki żamīr o maḫlūk-ı maʿlūma rācıʿ ola (6) ve yāḫud ḳademden murād enbiyā vü evliyā ola ve Cebbāra iżāfeti mücerred taʿẓīm ü teşrīf içün ola nitekim Ḥażret-i Nāfiḫ (7) Cebrāyīl-i Emīn iken Cenāb-ı Ḥaḳ nefḫini kendü nefsine idüp ***ve nefaḫnā fīhi minrūḥinā***[1209] buyurdı ve bu vechi (8) İbn Melik daḫı *ve'l-istiʿāreti licemāʿati mine'n-nāsi ġayrı baʿīdetin* [P65a] dimekile cāyiz görür ve Mevlā̱nā Cāmī (9) bu ḥadīṡüñ şerḥinde buraya münāsib dir ki ekṡer-i kibāruñ ıṣṭılāḥında ḳadem-i Cebbār insān-ı kāmil ıṭlāḳ (10) olınur şu mülābese ile ki āḫır aʿżā-yı insāndur ve insān daḫı minḥayṡi neş'etihimu'l-ʿunṣureti ecr cemīʿ-i (11) ḫalḳ-ı cihāndur kemā ḳāle ʿaleyhi's-selām ***ḫaleḳallāhu Ādeme baʿde'l-ʿaṣri minyevmi'l-Cumuʿati***

[1207] "Kıyamet günü biz cehenneme, doydun mu deriz. O da, daha var mı, der" (Kaf, 30)

[1208] "Cehennem daimi olarak daha var mıdır, der. Sonunda Cebbar ona ayağını uzatıp, elverir elverir, der."

[1209] "Biz, ona ruhumuzdan üfledik." (Tahrîm, 12)

fiāḫırı'l-ḫalḳı fiāḫırı sāʿatin minsāʿāti'l-Cumuʿati[1210] (12) pes müşābehet-i mā bulunduġıyiçün bu vechden bunlar ḳadem-i cebbār dinilse ḳābildür pes berfeḥvā-yı ḥadīs̱ (13) *teḳūlu cehenneme* münṭefī ve mündefiʿ (14) olmaḳ olıcaḳ envār-ı enbiyā vü evliyāyile münṭefī vü mütteḥid olmaḳ biṭarīḳı'l-ūlā ve mużṭarib olup baʿżısı (15) baʿżısına żamm u cemʿ olmaḳ bisebīli'l-uḫrā nitekim nefs-i insānī daḫı cehennemden bir cüzdür ol vaḳtde kim Cenāb-ı (16) Ḥaḳ anlaruñ ḳadem-i ṣıdḳ ü işāreti nüfūs-i insāniyyeden bir nefsüñ üzerine vażʿ eyleye servet ü germiyyet-i (17) nefsāniyyesi münṭefī olur ve ḥırṣ u şerre gidüp az ġıdāya *ḳaṭṭa ḳaṭṭu* diyüp ḳanāʿat ḳılur (18)

(1403) Mes̱nevī

Çünki cüzv-i dūzaḫest in nefs-i mā

Ṭabʿ-ı kül dāred hemīşe cüzvhā

Çünki bu bizüm nefsimüz dūzaḫuñ cüzʾidür (19) cüzʾleri ḫod dāyim küllüñ ṭabʿ u ḫūyını ṭutarlar pes maʿlūm oldı ki nefs-i emmāre ṣıfat-ı meẕkūra vāṣıl (20) mizācda dūzaḫ gibidür zīrā her cüzʾ beher ḥāl kendü küllinüñ ḫūy u ṭabīʿatını ṭutar

(1404) Mes̱nevī

İn ḳadem Ḥaḳrā buved k'ūrā kuşed (21)

Ġayr-ı Ḥaḳ ḫod kī kemān-ı ū keşed

Yaʿnī bu dūzaḫ ḳahr idici ḳadem-i Ḥaḳḳa maḫṣūṣ oldı ki ol nefs-i (22) emmāreyi daḫı öldürür ol nefsüñ kemānını Allāhdan ġayrı ḫod kim çeker nefsüñ kemānını çekmek anuñ üzerine (23) ġālib ü ḳāhir olmadan kināyedür zīrā beyne'n-nās meşhūr mes̱eldür ki fülān kimse fülānuñ yāyın çekmez dirler (24) ve bunı ʿadem-i ḳudretden ve ḳādir ü ġālib olmamadan kināye iderler pes bir kimse bir kimsenüñ yāyın çekmek aña (25) ġālib ü ḳādir olmadan kināye olur pes nefsüñ kemānı münāsebetile nefs kemānından ḫalāṣ olup hedef-i (26) maḳṣūda varan ve yolından ṣapup nişāndan girü ḳalan kimseleri tīr-i rāst ve tīr-i keje tems̱īl (27) idüp buyururlar ki

(1405) Mes̱nevī

Derkeman ne'nhend illā tīr-i rast

İn kemanrā bāz gun kes̱r tīrhast

Ey sālik **[A136a]** (1) kemāna ḳomazlar illā tīr-i rāstı bu beytde ẕikr-i mülzem ve irāde-yi (2) lāzım vardur ki ol tīrüñ kemāna ḳonması ẕikr olup andan ḫalāṣ olup nişāna atılup vāṣıl olması murād (3) olmaḳdur pes maʿnā ey sālik kemān-ı nefsden ḫalāṣ olmaḳ içün

[1210] "Hz. Peygamber'in dediği gibi Allah Adem'i Cuma saatlerinden sora başka bir saatte, başka bir yaratılıştan sonra Cuma günü ikindiden sonra yaratmıştır."

ve hedef-i maḳṣūda vüṣūl bulmaḳ içün ḳonmaz illā (4) müstaḳīm ü rāst olan tīr ve bu kemān-ı nefsüñ maʿkūs u egri oḳları vardur ki bunlar hedef-i maḳṣūda (5) varmazlar belki kimi müdebbir olur ve kimi mülḥid olur ve kimi girü ḳalur bu maʿnāya bu mıṣraʿ bi'l-iltizām delālet ḳılur (6) bu ḳāʿide maʿlūmuñ oldıyısa sen daḫı

(1406) Meṣnevī

Rast şev çün tīr vā reh ezkemān

K'ezkeman cüz rast ne'ched bīgümān

(7) [Tīr gibi rāst ol kemān-ı nefsden rehā bul yaʿnī oḳ] gibi ṭoġrı ve müstaḳīm ol ve *fe'staḳim kemā umirte*[1211] feḥvāsınca (8) emr olınduġuñ üzre ʿamel ḳıl tā kemān-ı nefs-i emmāreden ḫalāṣ olasın kemāndan rāst olmayan oḳ ṣıçrayup ḫalāṣ (9) olmaz bīgümān anuñçün **Ḥażret-i Nebī** ʿaleyhi's-selām **Ḥażret-i ʿAlī**ye bu duʿāyı bu gūne taʿlīm idüp (10) buyurdı ki yā ʿAlī *Allāhumme'hdinī ve seddidnī ve'ẕkür bi's-seddādi sidādu's-sehmi*[1212] yaʿnī di ki yā rabbī baña hidāyet eyle (11) ve beni sedīd ḳıl ve ḫāṭıruñda ẕiḳr eyle ol dem oḳuñ sedādına müşābih sedādı ki tā murāda iṣābet idenlerden (12) olasın [mıṣraʿ-ı s̱ānī böyle daḫı vāḳıʿ olmışdur

K'ezkemān her rast bi'ched bīgümān

Zīrā bilāşekkin ve lāşübhetin her (13) tīr rāst kemāndan ṣıçrar yaʿnī şaṣtın bulup hedef-i murāda iṣābet ider yaʿnī kemān-ı nefsden vāsıṭa-yı rehā (14) vü necāt rāstī vü istiḳāmetdür istiḳāmet ise cemīʿ-i ṣıfāt-ı ḥamīdenüñ aṣlı ve derecāt-ı ʿāliyāt u ẕirve-yi maḳāmāt-ı (15) evcāta iʿtilā vü irtiḳāya bāʿis̱ ü bādīdür]

(1407) Meṣnevī

Çünki vā geştem zipeykār-ı birūn

Rūy āverdem bepeygār-ı derūn

(16) Çünki żāhirī ḫaṣmuñ cenginden rucūʿ u ferāġat eyledüm pes şimdi derūnī ḫaṣmuñ cengine teveccüh eyledüm [yaʿnī şīr-i (17) ẓāhirīyi helāk eyleyüp peleng-i żırġām-ı nefs helākine müteveccih oldum]

(1408) Meṣnevī

Ḳad racaʿnā mincihādi'l-aṣġarīm (18)

BāNebī ender cihād-ı ekberīm

[1211] "O halde seninle beraber tevbe edenlerle birlikte emrolunduğun gibi dosdoğru ol!" (Hûd, 112)

[1212] "di ki yā rabbī baña hidāyet eyle (11) ve beni sedīd ḳıl ve ḫāṭıruñda ẕiḳr eyle"

Biz şol kimselerüz ki ḥaḳīḳan cihād-ı aṣġardan yaʿnī küffārla mücāhede itmeden rucūʿ eyledük ve Ḥażret-i (19) Nebī ile cihād-ı ekberīdeyüz yaʿnī nefs hevāsıyıla mücāhede ḳılmadayuz

(1409) Meṡnevī

Ḳuvvet ezḤaḳ ḫᵛāhem u tevfīḳ u lāf (20)

Tābesūzen berkenem in kūh-ı Ḳāf

Nefs üzre ġalebe ḳılmada ḳuvveti ü tevfīḳı ve lāfı Ḥaḳdan isterem lāfdan murād üzre ġālib oldum ve anı maġlūb u maḳhūr ḳıldum diyü söylemekdür yaʿnī (21) nefs üzre ġālib [oldum ve añı maġlūb u maḳḥūr ḳıldum diyü söylemekdür yaʿnī nefs üzre ġālib] olmada ḳuvveti (22) ve tevfīḳı Ḥaḳdan isterem ve aña ġālib oldum ve anı maġlūb u maḳhūr ḳıldum diyü ḫalḳa söz söylemegi daḫı Allāhdan (23) isterem tā bu kūh-ı Ḳāfı yirinden igne ile ḳoparam kūh-ı Ḳāfı yirinden igne ile ḳoparam dimekde tenbīh budur ki nefs-i (24) emmāre cemīʿ-i ṣıfat-ı ẕemīmesiyile yirinden ḳoparmaḳ kūh-ı Ḳāfı yirinden ḳoparmaḳ ḳadar aṣʿab u eşeddür (25) ve anuñ bir ṣıfatı ḳalʿ eylemek igne ile ṭaġları yirinden ḳoparmaḳdan aʿser ve ṭaġları yirinden ḳoparmaḳ aña nisbet (26) eyserdür ve lihāẕā ḳāle *Ebū Hāşim ḳalʿu'l-cibāli bi'l-iberi eyseru minḳalʿi ṣıfati'l-kibri*[1213] (27)

(1410) Meṡnevī

Sehl şīrī dan ki ṣafhā bi'şkened

Şīr ānest an ki ḫodrā bi'şkened

Sehl ü bīiʿtibār bil ol şīri ki ṣaflar ṣır şīr fī'l-ḥaḳīḳa oldur **[A136b]** (1) ol kimesne ki kendüyi ṣır yaʿnī ol kimesne ki kendüyi ve hevāsını kesr eyler ve nefsine ġālib olup anı maḳhūr (2) u maġlūb eyler pehlevān u dilīr ol kimsedür yoḫsa ṣaflar ṣıyan ve Ādemler yeñen kimse degüldür kemā ḳāle ʿaleyhi's-selām (3) *leyse'ş-şedīdu bi'ş-ṣurʿati inneme'ş-şedīdu'lleẕī yemlikü nefsehu ʿinde'l-ġażabi*[1214]

Āmeden-i resūl-i Rūm tā emīre'l-müʾminīn (4) **ʿUmer raḍıyallāhu ʿanh ve dīden-i ū kerāmāt-ı ʿUmer raḍıyallāhu ʿanh**[1215]

(1411) Meṡnevī

Derbeyān-ı in şinev yek ḳıṣṣayī (5)

Tā berī ezsırr-ı guftem ḥıṣṣeyī

[1213] "İğne dağları kazımak kibir sıfatını yok etmekten daha kolaydır."

[1214] "Şedîd kavgada yenen değil, öfkelendiğinde nefsine hakim olandır."

[1215] Rum elçisinin Hz. Ömer'e gelmesi ve onun kerametlerini görmesi

Bunuñ beyānında bir ḳıṣṣa işit yaʿnī ṣaflar ṣıyan şīr-i sehl ü ḥaḳīr (6) ve kendüyi ṣıyan fi'l-haḳīḳa şīr ü dilīr olduġı mefhūmuñ beyānında bir ḳıṣṣa-yı raʿnā gūş eyle tā bu ḳıṣṣa sebebiyile benüm (7) kelāmımuñ sırrından bir ḥiṣṣe alasın ol ḥiṣṣe budur

(1412) Meṡnevī

Tā ʿUmer āmed ziḲayṣer yek resūl

DerMedīne ezbiyābān-ı neġūl

(8) Tā **Ḥażret-i ʿÖmer**e radıyallāhu ʿanh **Ḳayṣer**den bir resūl geldi baʿż-ı nusaḫda *bā* vāḳıʿ olmışdur yaʿnī **Medīne**de **Ḥażret-i ʿÖmer**e **Ḳayṣer-i** (9) **Rūm**dan bir resūl geldi baʿīd ü dūr biyābāndan

(1413) Meṡnevī

Guft kū ḳaṣr-ı ḫalīfe ey ḥᵛaşem

Tā men esb u raḫtrā ancā keşem

(10) Ol resūl **Medīne**nüñ ḫalḳına didi ey ḥaşem ḫalīfenüñ ḳaṣrı ḳanı tā ben esb ü raḫt ü esbābı oraya çekem (11) [yaʿnī ḫalīfenüñ ḳaṣr u sarāyına nüzūl idem didi]

(1414) Meṡnevī

Ḳavm guftendeş ki ūrā ḳaṣr nist

Mer ʿUmerrā ḳaṣr cān-ı rūşenist

(12) Ol ḳavm aña didiler ki anuñ ḳaṣrı yoḳdur taḥḳīḳan **ʿÖmer**e ḳaṣr rūşenālıga mensūb cāndur sāyir-i (13) emīrler dünyā taʿmīrine beẕl-i ʿömr himmet eyledilerse **Ḥażret-i ʿÖmer** cān-ı cenān ʿimāretine beẕl-i ʿömr ü himmet eyleyüp (14) ḫāne-yi cānını taʿmīr ve ḳaṣr-ı cenānını tenvīr eylemişdür didiler

(1415) Meṡnevī

Gerçi ezmīrī verā āvāzeyist

Hemçü dervīşan mer ūrā kāzeyist

(15) Egerçi mīrlikden ve ḥākimlikden ol **ʿÖmer** içün bir āvāze vardur ve beyne'n-nās emīr ü ḥākim (16) olmaġıla meşhūr u nāmdārdur lākin anuñ dervīşler gibi bir ḥaḳīr ḫānesi vardur kāze ḥaḳīr ü küçücük eve dirler (17)

(1416) Meṡnevī

Ey burāder çün bubīnī ḳaṣr-ı ū

Çünki derçeşm-i dilet rustest mū

Ehl-i **Medīne** ol resūle eyitdiler ey birāder sen (18) anuñ ḳaṣrını niçe görürsin çünki senüñ çeşm-i dilüñde mūy yitmişdür bu beytler **Ḥażret-i ʿÖmer**üñ ḳaṣr-ı cān (19) u cenānını görmeyen ve anuñ merātib-i ʿāliye **[P65b]** ve maḳāmāt-ı sāmiyesine naẓar

irgürmeyen kimselere Ḥażret-i Mevlānā (20) lisāñından olsa daḫı lāyıḳ u cāyizdür ve ol çeşm-i dilde biten mūydan murād hevā vü heves mūyı olmaḳ maḥalle (21) ensebdür nitekim *her kerāhet ezheveshā cān-ı pāk* mıṣraʿında olan hevesler bu çeşm-i dilde biten mūyı ve ʿileli (22) mübeyyin ü müfessir olur

(1417) Meṡnevī

Çeşm-i dil ezmū vü ʿillet pāk ār

V'angeh an dīdār-ı ḳaṣreş çeşm dār

Ey birāder ḳalbüñ (23) gözini mūydan ve ʿilletden pāk getür yaʿnī baṣīretüñi ʿuyūb u ʿilelden pāk olmaḳ mertebesine yitür andan ṣoñra (24) anuñ ḳaṣr-ı maʿnevīsinüñ dīdār-ı ruḫsārına göz ṭut ve ümmīd it mādām ki baṣar-ı baṣīret mūy-ı ʿuyūb u ʿilelden (25) ʿārī olmaya anuñ ḳuṣūr-ı cānını müşāhede eylemede ḳuṣūrdan ḫālī olmaz pes bu ḳuṣūr-ı maʿneviyyenüñ ve eyvān-ı rūḥāniyyenüñ (26) rüʾyetine yol ne idügini bu beytlerle işāret idüp buyururlar

(1418) Meṡnevī

Her kirā hest ezheveshā cān-ı pāk (27)

Zūd bīned Ḥażret ü eyvān-ı pāk

Her kimüñ ki heveslerden cānı pāk oldı ʿale'l-fevr ol kimse Hażret-i Ḥaḳḳı [A137a] (1) ve eyvān-ı pākı görür

(1419) Meṡnevī

Çün Muḥemmed pāk şud z'in nār u dūd

Her kucā rū kerd vechullāh būd

Çünkim Ḥażret-i Muḥammed Muṣṭafā (2) ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem bu nār u dūdlardan pāk oldı nārdan murād nār-ı ġażab u şehvet ve dūddan murād keṡāfet (3) ü küdūret-i beşeriyyetdür yaʿnī çünkim Ḥażret-i Resūl-i Ekrem ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem bu nār-ı ġażab u şehvet ve duḫān-ı küdūret-i (4) beşeriyyetden ṭāhir oldı bermūcib-i *feeynemā tuvellū feṡemme vechullāhi*[1216] her ḳande ki teveccüh eyledi vechullāh idi pes şol (5) kimselerüñ nār u dūd-ı nefsāniyyeden ḫalāṣ olalar ve keṡāfet ü küdūret-i beşeriyyeden ḳurtulup ṣafvet bulalar (6) verāṡet mertebe vāṣıl olup ol Ḥażretüñ her şeyde vech-i Ḥaḳḳı müşāhede eyledügi gibi anlar daḫı müşāhede (7) iderler *māraʾeyte şeyʾen illā ve raʾeytellāhe fīhi*[1217] diyenler bu müşāhedeye irenlerdür

Beyt

[1216] "Nereye baksan Allah'ın teveccühü orada mevcuttur." (Bakara, 115)
[1217] "Birşeyde Allah'ı görmeden hiçbir şeyi göremezsin."

Cihān mirʾāt-i ḥüsn-i müşāhid-i mast (8)

Feşāhıdun vechi fikulli ẕerrāt[1218]

[Bu beyt-i şerīfde bu maʿnā̱ daẖı ḳābildür ki dine Ḥażret-i ʿÖmer rađıyallāhu ʿanh (9) Ḥaẓret-i Nebiyy-i Mükerrem ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem gibi çünkim nār u dūd-ı beşeriyyet ü kudūretden ẖalāṣ oldı yaʿnī nūr-ı (10) Muḥammedī ile ḳalbi mücellā̱ olup bīġıll u ġış nūr-ı Muḥammedīye mulḥıḳ ve sırr-ı Aḥmedīye mulṣıḳ oldı ol daẖı her cānibe (11) müteveccih oldıyısa nūr-ı Muḥammedī ile vechullāh idi]

(1420) Meṡnevī

Çün refīkī vesvese-y bed-ẖᵛāhrā

Key bidānī ṡemme vechullāhrā

(12) Ey çeşm-i dili mūy-ı hevā vü hevesden pāk olmayan kimse çünkim sen bed-ẖᵛāh olan vesveseye refīḳsin (13) bu daẖı cāyizdür ki çünkim sen bed-ẖᵛāhuñ vesvesesine refīḳsin bed-ẖᵛāhdan murād şeyṭān yaʿnī çünkim sen İblīsüñ (14) vesvesesine hem-rāh u celīs olasın ***ṡemme vechullāh***[1219] ḳaçan bilürsin ve her şeyde vech-i ḥaḳīḳī ẓāhir olduġına (15) ne vechile yol bulursın

(1421) Meṡnevī

Her kirā bāṣed zisīne fetḥ-i bāb

Ū ziher ẕerre bubīned āftāb

Her şol kimseye ki seyyiʾe (16) sinden fetḥ-i bāb ola yaʿnī her şol ṭālibe ki ḳalbinden keşf-i İlāhī ḥāṣıl ola ve baṣīreti küşāde olup nūr-ı Ḥaḳḳıla (17) naẓar ḳıla o kimse her ẕerreden āftāb-ı ḥaḳīḳī görür

(1422) Meṡnevī

Ḥaḳ bedīdest ezmiyān-ı dīgerān

Hemçü māh ender miyān-ı aẖterān

(18) Ġayrılaruñ ortasından Ḥażret-i Ḥaḳ bedīd ü ẓāhirdür aẖterlerüñ ortasında māh peydā vü āşkār olduġı gibi (19) ẖafāsı kemāl-i ẓuhūrındandur ehl-i Ḥaḳḳa Ḥaḳ peydā vü ẓāhir ẖalḳ ġāyib ü mestūrdur ve ehl-i ẖalḳa ẖalḳ ẓāhir ü peydā (20) ve Ḥaḳ ġāyib ü aẖfādur

(1423) Meṡnevī

Du ser-i enguşt ber du çeşm dih

Hīç bīnī ezcihān inṣāf dih

[1218] "Cihan bizim güzelliğimize şahit olan aynadır. Cemalinin tüm zerrelerine şahitlik yapar."

[1219] "Nereye yönelsen Allah'ın yüzü vardır". (Bakara, 115)

İki barmaġūn ucını (21) gözlerinüñ üzerine ḳo cihāndan hīç görür misin inṣāf vir yaʿnī budur ki hīç bir şeyʾi görmezsin (22)

(1424) Meṡnevī

Ger nebīnī in cihan maʿdūm nist

ʿAyb cüzenguşt-i nefs-i şūm nist

İki barmaġuñı gözlerüñ üzre (23) ḳoduġuñ taḳdīrce eger görmezseñ bu cihān fi'l-ḥaḳīḳa maʿdūm degüldür yaʿnī mücerred senüñ gözlerüñ mestūr (24) olup bu cihānı görmedigüñden bu cihānuñ maʿdūm olması lāzım gelmez belki bu cihān mevcūd u ẓāhirdür sen (25) andan göz yummuş olursın keẕālik cihān-ı ḥaḳīḳat bu cihāndur daḫı eẓher u rūşenterdür eger ben ol eẓher olan cihān-ı ḥaḳīḳati niçün göremezem dir iseñ ʿayb şūm nefsüñ barmaġından (26) ġayrı degüldür yaʿnī nefs-i ḫabīṡ ü şūm baṣar-ı baṣīret üzre vażʿ olmış ve anı pūşīde ḳılmış engüşt gibidür (27) eẓher olan cihān-ı ḥaḳīḳati görmemege sebeb oldur ve ʿayb u ḳabāḥat çeşm-i dile barmaḳ gibi olan nefsüñdür **[A137b]** (1)

(1425) Meṡnevī

Tū ziçeşm enguştrā berdār hīn

V'angehānī her çi ḫᵛāhī bübīn

Sen gözüñden barmaġuñı ḳaldur āgāh ol yaʿnī (2) ḳalbüñ gözinden barmaḳ gibi olan nefs-i şūmuñı refʿ eyle ve anuñ ārzū vü murādātını āgāh olup derūnuñdan refʿ (3) eyle ve andan ṣoñra her ne isteriseñ gör murād oldur (4) ki baṣar-ı baṣīretden ġışāve-yi ġafleti ve māniʿ-i müşāhede ve rü'yet olan ḥüccātı izāle [eyle tā ḥaḳīḳat-ı ḥāle vāḳıf (5) olasın ve ehl-i baṣīretüñ gördügini sen daḫı müşāhede] ḳılasın dimek olur

(1426) Meṡnevī

Nūḥrā guftend ümmet kū ṡevāb (6)

Guft ū z'an sūy-ı ve'staġşev ṡiyāb

Bu beyt **Sūre-yi Nūḥ**da olan bu āyet[1220]den muḳtebesdür *ve innī* (7) *kullemā daʿavtuhum* Ḥażret-i Ḥaḳ celle ve ʿalālisāni **Nūḥ Nūḥ Nebī**den ʿalāṭarīḳı'l-ḥikāye bu āyeti naḳl buyururlar *ve innī* taḥḳīḳan ben (8) her bār ki (*kullemā daʿavtuhum)* bir ḳavmi daʿvet eyledüm tevḥīd-i ḥaḳīḳī ve īmān-ı ʿıyān cānibine *litaġfirelehum* tā bunları īmān sebebi ile maġfiret (9) idesin *caʿalū eṣābıʿahum fīāẕānihim* bunlar aṣʿablarını üẕünlerinden ḳıldılar yaʿnī saʿylerini sedd eylediler istimāʿ-ı (10) daʿvetden *ves'taġşev ṡiyābehum*

[1220] "Kuşkusuz sen onları bağışlayasın diye kendilerini her davet edişimde parmaklarını kulaklarına tıkadılar, elbiselerine büründüler, inanmamakta direndiler ve büyük bir kibir gösterdiler." (Nuh, 7)

ġişāve vü ʿiẓā ḳılup burınları s̱iyāblarını benüm daʿvetümüñ farṭ-ı kerāhetinden ḳāle'l- (11) **Ḳāşānī** *fetesterru biebdānihim ve'l-teḥiḳū bihā lişiddeti meylihim ileyhā ve taʿalluḳihim bihā* ***ve aṣarrū*** *ey ve eḳāmū ʿalā kufrihim [ve* (12) *ekibbū aʿle'l-maʿāṣī mineṣarre'l-ḥımāri ʿale'l-iʿāneti iẕā ṣarra uẕuneyhi ve eḳbele ʿaleyhimā]*[1221] ***ve'stekberu'stikbāren*** yaʿnī maʿāṣīye (13) müktib olup daʿvetümden istikbār eylediler maʿnā-yı beyt **Ḥażret-i Nūḥ**a ümmeti didiler ḳanı bize mevʿūd olan (14) s̱evāb Ḥażret-i **Nūḥ** daḫı didi ki ol ṭarafdan ki istiġs̱ā-yı s̱iyāb eylediñüz [yaʿnī yüziñüz ve göziñüz cāmeñüzle (15) büridiñüz anuñçün s̱evābı görmezsiz böyle dinse daḫı cāyizdür Nūḥa ümmeti s̱evāb ḳanı didükde (16) o daḫı bunlara ol ṭarafdandur yaʿnī baña īmān eylemek ve Ḥaḳ Teʿālānuñ vaḥdāniyyetine taṣdīḳ eylemek cānibindendir (17) didükde bunlar başlarına s̱evblerin buridiler bu sözi istimāʿ eylememeden ötiri dimek ola pes] Ḥażret-i (18) Mevlānā ḳaddesellāhu sırrahu'l-ʿazīz daḫı buyururlar ki ey hevā-yı ḥabs-i şehevātla muḥtecib ve ey ġişāve ʿalāyıḳ (19) u ʿavāyıḳ-ı bedenle mütesettirsin ẕāt u ṣıfāt-ı Ḥaḳḳı nice müşāhede idersin ki dīde-yi serīretüñ ḥicāb-ı ġafletden (20) küşāde ve baṣar-ı baṣīretüñ ġamā-yı şehvetden āzāde olmaya pes çeşm-i cān gör gūş-ı cenān mestūr olduġından (21) meşhūd cemāl-i Ḥaḳdan dūr olduġuñuz

(1427) Mes̱nevī

Rūy u ser dercāmehā pīçīdeyīd

Lācerem bādīde vü nādīdeyīd

Ey *s̱emme* (22) *vechullāh* sırrından ġafil olanlar başıñuzı ve yüziñüzi cāmeleriñüze ṣarmışsuz yaʿnī vech-i bāṭınıñuzı (23) ve sırr-ı cānıñuzı ṭabīʿat u cismāniyyet cāmelerine pīçīde ḳılmışsuz lācerem siz gözle görmemiş yaʿnī sizüñ (24) daḫı çeşm-i bāṭınıñuz vardur ve lākin ḥicābāt-ı bedeniyye ile maḥcūb u mestūr olduġından vech-i bāḳīyi görmemişsüz (25) ve bu eclden cemāl-i ḥaḳīḳati her şeyde müşāhede ḳılmamışsuz

(1428) Mes̱nevī

Ādemī dīdest u bāḳī pūstest (26)

Dīd ānest an ki dīd-i dūstest

Ādemī fi'l-ḥaḳīḳa dīddür ve bāḳī postdur yaʿnī insān baṣar menzilesindedür (27) ve bāḳī eşyā aʿżā vü post gibidür nitekim merdumek-i çeşme insānu'l-ʿayn dirler insāna daḫı insān **[A138a]** (1) didikleri bāḳī eşyāya nisbet insānu'l-ʿayn menzilesinde olduġı iʿtibārıladur ol nesne ki dostı (2) görmekdür görmek odur pes insān dostı görendür

[1221] "Kâşânî der ki: Onları şiddetli meyilden ve taalluktan dolayı bedenleriyle gizleyin ve ona ilhak olun. "Ve ısrar ettiler" Yani küfürlerinde direttiler. Eşeğin inat ettiğinde kulaklarını tıkadığı durumdan daha ısrarlı bir şekilde isyana meylettiler ve küfürde direndiler."

dimegi **[P66a]** müstelzim olur zīrā ādem dīdedür ve dīde (3) daḫı dostı görendür dostı görmeyen dīde dīde olmaz ve dīde mertebesine irmeyen ādem ādem olmaz dimegi (4) işʿār ḳılur ve bunda bervech-i āḫar daḫı cāyiz olur fi'l-ḥaḳīḳa ādemī çeşmdür ve bāḳīsi postdur görmek (5) odur ki dostı görmekdür dostı görmeyen göz fi'l-ḥaḳīḳa göz olmaz pes dostı görmeyen ādem insān (6) olmaz ve insānu'l-ʿayn mertebesin bulmaz dimek olur

(1429) Mes̱nevī

Çünki dīd-i dust ne'bved kūr bih (7)

Dust k'ū bāḳī nebāşed dūr bih

Çünkim bir dīdeye dostı görmek olmaya kör olmaḳ yegdür dost ki ol bāḳī (8) olmaya dūr olmaḳ yegdür zīrā fānī olan maḥbūb doslıġa lāyıḳ degüldür maʿa'l-iḫtiyār bāḳī olmayan maḥbūbdan (9) müfāraḳat olmazsa bi'ż-żarūrī müfāraḳat ḫod muḳarrerdür bu eclden bāḳī olmayan dostlardan maʿa'l-iḫtiyār dūr (10) olup bāḳī olana göñül baġlamaḳ lāzım u vācib olmışdur

(1430) Mes̱nevī

Çün resūl-i Rūm in elfāẓ-ı ter (11)

Dersemāʿ āverd şud müştāḳter

[Çünki ḳayṣer-i Rūmuñ resūli bu ter ü tāze elfāẓı ehl-i Medīneden semāʿa getürdi yaʿnī (12) gūşına yitürdi Ḥażret-i ʿÖmeri görmeye müştāḳrek oldı]

(1431) Mes̱nevī

Dīderā bercesten-i ʿUmmer gümaşt (13)

Raḫtrā vü esbrā żāyiʿ guẕaşt

Gözini **Ḥażret-i ʿÖmer**üñ cüst ü cūyı üzre ḥavāle ḳıldı esbābını ve atını żāyiʿ ḳodı (14) yaʿnī esbāb u esbini yitürdi ve ferāġat ḳıldı

(1432) Mes̱nevī

Her ṭaraf ender pey-i an merd-i kār

Mīşudī pursān ū dīvānevār

(15) Ol merd-i kāruñ izinde her ṭarafa ol resūl-ı **Rūm** dīvāne gibi pursān olurdı bu beytde bu maʿnā̄ daḫı (16) cāyizdür ki *pursān ū* lafẓına mużāf ola ve ū lafẓı **Ḥażret-i ʿÖmer**e ʿāyid ola mıṣraʿ-ı evvelde olan *ān* lafẓı daḫı (17) aña ʿāyid ola *merd-i kār*dan murād resūl-i **Rūm** ola bu taḳdīr üzre maʿnā̄ böyle dimek olur ki merd-i kār olan (18) resūl ol **ʿÖmer**üñ peyinde her ṭarafa anuñ pursānı olurdı mecnūn gibi

(1433) Mes̱nevī

K'in çünin merdī buved ender cihān (19)

V'ezcihan mānend-i can bāşed nihān

Ol resūl-i **Rūm** taʿaccüben kendüsine böyle didi ki bu cihān içre bunuñ gibi (20) bir merd ola ve cihāndan ol merd cān gibi nihān ola yaʿnī böyle müdebbir-i ʿālem ve cān gibi ḥayāt-baḫş-ı benī Ādem bu cihān içre (21) bir merd-i ṣāḥib-ʿilm ola maʿahāẕā bu cihān ehlinden yine pinhān ola bu mertebe şöhret ü penāhetile iḫtifā ʿacebdür (22) diyüp anuñ ṭalebinde oldı

(1434) Meṡnevī

Cust ūrā tāş çün bende buved

Lācerem cūyende yā bende buved

Pes ol resūl-i **Rūm** (23) anı cüst ü cū eyledi tā aña bende gibi ola lācerem ṭaleb idici maṭlūbını bulıcı olur kemā ḳāle ʿaleyhi's-selām (24) *men ṭalebe ve cedde vecede*[1222] [pes Resūl-i ḳayṣer Ḥażret-i ʿÖmerüñ ṭalebinde bu üslūb üzre mücidd iken nāgihān] (25)

(1435) Meṡnevī

Dīd Aʿrābī zenī ūrā daḫīl

Guft ʿUmmer nek bezīr-i an naḫīl

Bir **Aʿrābī** ʿavret ol resūlı daḫil gördi **Aʿrābī** (26) şehrde sākin olmayan bādiye ve ḳurā ʿ**Arabī**lerine dirler *daḫīl* ṣoñradan gelüp bir ḳavme dāḫil olan (27) kimseye dirler yaʿnī bādiye ve ḳurāda sākin olan ʿArablardan bir ḫātun ol resūlı ġarīb görüp ferāsetile **[A138b]** (1) anuñ ṭālib-i **Ḥażret-i ʿÖmer** idügini bilüp aña didi işte ʿÖmer ol ḫurmā aġacınuñ altındadur (2)

(1436) Meṡnevī

Zīr-i ḫurmā bün ziḫalḳān ū cüdā

Zīr-i sāye ḫufte bīn sāye-y Ḫudā

Ol Ḥażret-i ʿÖmer ḫalāyıḳdan cüdā ḫurmā aġacınuñ altındadur (3) Ḫudāy-ı Teʿālā̄nuñ ẓıllını sāye-yi naḫl altında yatmış görürdi

Yāften-i resūl-i Rūm ʿUmerrā raḍıyallāhu ʿanh (4) **ḫufte bezīr-i dıraḫt**[1223]

(1437) Meṡnevī

Āmed ū āncā vü ezdūr īstād

Mer ʿUmerrā dīd ü derlerz ū fütād

[1222] "Kim bir şeyi talep eder ve gayret gösterirse onu elde eder." Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ II/318(2451). Bu sözün hadis olmadığı söylenmektedir (Gültekin, İsmâîl Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi, s. 173)

[1223] Rum elçisinin, Hz. Ömer'i hurma ağacının altında uyurken bulması

Resūl-i Rūm ol yire geldi (5) ıraḳdan ayaġ üzre ṭurdı Ḥażret-i ʿÖmeri gördi ve ditremege düşdi

(1438) Meşnevī

Heybetī z'an ḫufte āmed berresūl (6)

Ḥāletī ḫoş kerd bercāneş nüzūl

Resūl-i Rūma ol ḫufte olan ʿÖmerden bir heybet geldi bir ḫoş ḥālet anuñ cānı (7) üzre nüzūl eyledi

(1439) Meşnevī

Mihr ü heybet hest żıdd-ı hem-diger

İn du żıdrā dīd cemʿ ender ciger

Muḥabbet ü heybet biri birinüñ (8) żıddıdur ammā resūl-i Rūm bu iki żıddı cigerinde cemʿ olmış gördi

(1440) Meşnevī

Guft bāḫod men şehanrā dīdeyem (9)

Pīş-i sulṭānan mih ü bü'gzīdeyem

Resūl-i Rūm çünkim bu heybet u ʿaẓameti kendüsinde gördi kendü kendüye didi ben pādşāhlar (10) görmişem sulṭānlar ḳatında ulu ve maḳbūl u güzīde olmışam

(1441) Meşnevī

Ezşehānem heybet u tersā nebūd

Heybet-i in merd hūşemrā rubūd

(11) Pādşāhlardan baña bir ḫavf u heybet olmadı ammā bu merdüñ heybeti benüm ʿaḳl u hūşumı ḳapdı

(1442) Meşnevī

Refteem derbīşeī şīr ü peleng (12)

Rūy-ı men z'īşan negerdānīd reng

Şīr ü peleng olan bişeye gitmişem benüm yüzüm anlardan rengini döndürmedi (13)

(1443) Meşnevī

Bes şudestem dermeṣāf u kārzār

Hemçü şīr an dem ki bāşed kār zār

Çoḳ muṣāf u kārzārda şīr gibi (14) oldum ki kārzār ola ve ol vaḳtde ki ʿamel düşvār ola yaʿnī kār düşvār olduġı demde şīr gibi ben çoḳ ṣaflarda (15) ve cenglerde oldum

(1444) Meşnevī

Bes ki ḫordem bes zedem zaḫm-ı girān

Dil-ḳavīter būdeyem ezdīgerān

Ziyāde ki zaḫm yidüm (16) ve çoḳ zaḫm-ı girān urdum ol ḥālde ġayrılardan dil-ḳavīter olmışam (17)

(1445) Meṣnevī

Bīsilāḥ in merd ḫufte berzemīn

Men beheft endām lerzan çist īn

Bu merd silāḥsız yir üzre yatup uyumış ben yedi (18) endāmile titreyiciyem bu ne ḥāletdür

(1446) Meṣnevī

Heybet-i Ḥaḳḳast in ezḫalḳ nist

Heybet-i in merd-i ṣāḥib-delḳ nist

Bu heybet (19) Ḥaḳḳuñ heybetidür ḫalḳdan degüldür zīrā ḫalḳuñ heybeti kerrāren merrāren görmişem didi bu ṣāḥib-delḳ merdüñ heybeti (20) degüldür zīrā delḳ boş olandur dervīşlerüñ bu mertebe heybeti olmaz didi

(1447) Meṣnevī

Her ki tersīd ezḤaḳ u taḳvā̱ guzīd (21)

Tersed ezvey cinn ü ins ü her ki dīd

[Her kim ki Ḥaḳdan ḳorḳdı ve taḳvā̱ iḫtiyār ḳıldı cinn ü ins ve her kim ki (22) anı göre biemrillāhi Teʿālā̱ andan ḳorḳar] bu beyt Ḥażret-i Mevlā̱nā lisānından ḫāyif olanlaruñ (23) ve zühd ü taḳvā̱ iḫtiyār ḳılanlaruñ ʿaẓm-ı şānını beyān içün vāḳıʿ olmışdur buyururlar her şol kimse ki Allāhdan (24) ḳorḳdı ve taḳvā̱ iḫtiyār itdi taḳvā̱nuñ evvel mertebesi şirk-i ḫafīden ve celīden perhīz ve evsaṭ mertebesi cemīʿ-i (25) muḥarremāt ü müşebbehātdan perhīz ve aʿlā̱ mertebesi cemīʿ-i mā-sivāullāhdan perhīz eylemekdür bir kimse ki Allāhdan ḳorḳsa (26) ve bu merātib-i ṡelāṡe üzre muttaḳī vü perhīz-kār olsa andan ḳorḳar cinn ü ins ve her kim ki anı gördi nitekim bu ḥadīsde (27) vāḳıʿ oldı *men ḫāfellāhu ḫāfe kullu şey'in minhu ve firivāyeti men ḫāfellāhe yuḫavvifullāhe'l-ḫalḳa ʿanhu* [A139a] (1) *ve men ḫāfe'l-ḫalḳa yuḫavvifullāhe ʿani'l-ḫalḳı*[1224]

(1448) Meṣnevī

Ender in fikret beḥürmet dest best

Baʿde yek sāʿat ʿUmer ezḫᵛāb cest

[1224] "Kim Allah'tan korkarsa her şey ondan korkar, kim Allah'tan başkasından korkarsa da Allah onu her şeyden korkutur."

(2)Bu fikretde resūl-i Rūm ḥürmet ü edellile el baġladı ve Ḥażret-i ʿÖmere taʿẓīmen ḫużūʿ u ḫuşūʿ ile ḳāyim ṭurdı (3) bir sāʿatden ṣoñra Ḥażret-i ʿÖmer ḫᵛābdan ṣıçradı ve oturdı

Selām kerden-i resūl-i Rūm (4) beemīru'l-müʾminīn ʿUmer raḍıyallāhu ʿanh[1225]

(1449) Meṡnevī

Kerd ḫıdmet mer ʿUmerrā vü selām

Guft Peyġam-ber selām angeh kelām

[P66b] Resūl-i Rūm Ḥażret-i (5) ʿÖmere raḍıyallāhu ʿanh ḫıdmet ve taʿẓīm ü selām eyledi Peyġam-ber ʿaleyhi's-selām evvel selām andan ṣoñra kelām didi (6) kemā ḳāle ʿaleyhi's-selām *es-selāmu ḳable'l-kelām ve firivāyeti uḫrā es-selāmu ṡumme'l-kelām*[1226] revāhu't-Tirmiẕī (7) ʿanCābir

(1450) Meṡnevī

Pes ʿaleykeş guft ūrā pīş ḫᵛand

Eymeneş kerd u bepīş-i ḫod nişand

Es-selāmu teṭavveʿu ve'r-reddu farīżatü[1227] (8) ḥadīṡ-i şerīfinüñ muḳteżāsınca pes Ḥażret-i ʿÖmer ʿaleyke's-selām diyü redd-i selām eyledi ol resūl-i Rūmı öñine oḳıdı (9) Ḥażret-i ʿÖmer raḍıyallāhu ʿanh anı ḫavfdan eymen eyledi ve kendünüñ ḥużūrına oturtdı

(1451) Meṡnevī

Lāteḫāfū hest nüzūl ḫāyifān (10)

Hest derḫor ezberāy-ı ḫāyif ān

Ḫāyiflerüñ nüzūlı *lāteḫāfū* oldı yaʿnī Allāhdan ḳorḳucı kimselerüñ māḥażer ṭaʿāmı (11) ḳorḳmañ diyü emīn ḳılmaḳ oldı nitekim bu beyt Ḥaḳḳa iḳrār idüp istiḳāmet eyleyen ḫāyifler içün melāyike ʿinde(12)'l-mevt ve yā ʿinde'l-baʿṡi ve'l-ḥaşr nüzūl idüp anlar *lāteḫāfū ve lāteḥzenū*[1228] diyeler kemā ḳālellāhu Teʿālā̱ *innelleẕīne ḳālū* (13) *rabbunellāhu ṡumme'steḳāmū tetenezzelu ʿaleyhimu'l-melāyiketü en lāteḫāfū ve lāteḥzenū ve ebşirū bilcennetilletī kuntum tūʿadūn*[1229] (14) zīrā lāyıḳ oldı ḫāyifden ötüri ol *lāteḫāfū* nezli

(1452) Meṡnevī

[1225] Rum elçisinin Emiru'l-Müminin Hz. Ömer'e selam vermesi
[1226] "Kelamdan önce selam vardır; Önce selam sonra kelam vardır."
[1227] "Selam vermek nafile, selama cevap vermek farzdandır."
[1228] "Korkmayın ve mahzun olmayın" (Fussilet, 30)
[1229] "Allah bizim rabbimizdir deyip doğru yola giren kimselere, korkmayın, mahzun olmayın diyen melekler iner." (Fussilet, 30)

Her ki tersed merverā eymin kunend (15)

Merd-i dil-tersenderā sākin kunend

Her kim ki Allāhdan ḳorḳa taḥḳīḳan anı eymen eylerler taḥḳīḳan ḫavf idicinüñ göñli sākin ü mütesellī (16) eylerler

(1453) Meṡnevī

An ki ḫavfeş nist çün gūyī meters

Ders çi'dhī nist ū muḥtāc-ı ders

Ol kimse ki anuñ (17) ḫavfı yoḳdur aña ḫavf eyleme nice dirsin yaʿnī dimezsin aña ders ne virürsin o ḫavf derse muḥtāc degüldür (18) yaʿnī ḥikmet-i bāliġa-yı İlāhiyye bunuñ üzerine cāriyedür ki emīn olanı ḳorḳudur ve ḫāyif olanı emīn ider ve her kes (19) neye muḥtāc ise anuñ ḥācetini aña sevḳ ider muḥtāc olmayan kimseye bir şeyʾ virmek ḥikmete münāsib degüldür (20)

(1454) Meṡnevī

An dil ezcā refterā dil-şād kerd

Ḫāṭır-ı vīranşrā ābād kerd

Ḥażret-i ʿÖmer ol göñli yirinden gitmişi dil-şād eyledi (21) anuñ vīrān olan ḫāṭırını ābād eyledi

(1455) Meṡnevī

Baʿd ezān gufteş suḫanhā-yı daḳīḳ

V'ezṣıfāt-ı pāk-ı Ḥaḳ niʿme'r-refīḳ

Ḥażret-i ʿÖmer (22) andan ṣoñra resūl-i Rūma esrār-ı İlāhiyyeden daḳīḳ ü ḫafī sözler didi ve niʿme'r-refīḳ olan (23) Ḥaḳ Teʿālānuñ pāk u bīnaẓīr ṣıfatlarından didi refīḳ rıfḳdandur ʿunfuñ żıddıdur ve Ḥaḳ Teʿālā (24) rāfaḳat idicidür kemā ḳāle ʿaleyhi's-selām *inne'lāhe refīḳun yuḥibbu'r-rıfḳ*[1230] refīḳ yoldaş ve muṣāḥib olmaḳ daḫı (25) cāyizdür ki *ve huve maʿakum eynemā kuntum*[1231] buyurdı

(1456) Meṡnevī

V'eznevāzişhā-yı Haḳ ebdālrā (26)

Tā bidāned ū maḳām u ḥālrā

Ve daḫı Ḥaḳ Teʿālānuñ ebdāla olan nevāzişlerinden söyledi yaʿnī Ḥaḳ Teʿālānuñ (27) evliyāya olan iḥsānlarından aña naḳl eyledi tā o resūl-i Rūm maḳām-ı ḥāli bile ki

---

[1230] "Allah pek yumuşak huyludur ve yumuşak huyu sever."
[1231] "Nerede olsanız, O sizinle beraberdir." (Hadîd, 4)

ʿinde'l-evliyā [A139b] (1) maḳām nedür ve ḥāl nedür mā-beynlerini temyīz kıla pes maḳām u ḥālüñ mā-beynini temyīz eylemege şurūʿ idüp buyururlar (2)

(1457) Mes̱nevī

Ḥāl çün cilve'st z'an zībā ʿarūs

V'īn maḳām ān ḫalvet āmed bāʿarūs

Ḥāl bilāteʿammül ve lākesb ḳalbe (3) gelen ḥālete dirler ki ṣıfat-ı nefsāniyyenüñ ẓuhūr eylemesiyile zāyil ola mes̱elā basṭ u ḳabż gibi ve ṣaḥv u maḥv gibi (4) ve muḥabbet gibi ve şevḳ gibi ve bu ḥāl ü maḳāmuñ tafṣīli *Minhācu'l-Fuḳarāda bāb-ı sābiʿde derece-yi evvelde* beyān olunmışdur (5) anda ṭaleb olına pes buyururlar ḥāl fi'l-mes̱el ol zībā ʿarūsdan cilve gibidür ve bu ʿinde'l-meşāyıḫ olan maḳām (6) ʿarūsile olan ol ḫalvet geldi yaʿnī ṣāḥib-i maḳām oldur ki menbaʿ-ı ḥāl olan ẕevḳ u tecellī anuñ mülki ola ve ṣāḥib-i (7) ḥāl ancaḳ ol ẕevḳ u tecellī baʿż-ı evḳātda müşāhede ḳıla

(1458) Mes̱nevī

Cilve bīned şāh u ġayr-ı şāh nīz

Vaḳt-i ḫalvet nist cüz şāh-ı ʿazīz

(8) Cilveyi şāh ve şāhuñ ġayrısı daḫı görür bu ḫuṣūṣda tefāvüt yoḳdur ammā ʿarūsıla ḫalvet (9) vaḳti ʿazīz şāhdan ġayrı yoḳdur pes aṣḥāb-ı maḳām ʿarūsıla ḫalvetde olan şāh gibi ve aṣḥāb-ı ḥāl ʿarūsuñ (10) cilvesini müşāhede eyleyen ḫalāyıḳ gibidür pes mā-beynlerinde ʿumūm u ḫuṣūṣ vardur kullu aṣḥāb-ı maḳām aṣḥāb-ı ḥāldür (11) biġayrı ʿaks

(1459) Mes̱nevī

Cilve kerde ḫāṣ u ʿāmānrā ʿarūs

Ḫalvet ender şāh bāşed bāʿarūs

Ḫāṣlara ve ʿāmlara (12) cilve eylemişdür līkin ḫalvetde ʿarūsıla ancaḳ şāh olur ʿarūsdan murād maḥbūb-ı ḥaḳīḳatdür ki ʿavām u ḫavāṣṣa tecellī (13) eylemişdür ve līkin ḫalvet-ḫāne-yi vaḥdetde anuñ viṣāline hemīşe maḥrem olanlar aṣḥāb-ı maḳāmātdur

(1460) Mes̱nevī

Hest bisyār ehl-i ḥāl ezṣūfiyān (14)

Nādirest ehl-i maḳām ender miyān

Ehl-i ḥāl ṣūfīlerden çoḳdur ki telvīnātdan ḫālī degüller (15) līkin ṣūfīlerüñ içinde ṣāḥib-i temkīn olan ehl-i maḳām azdur ḥāl u maḳāmı münāsebetile beyān eyledükden ṣoñra (16) yine ḳıṣṣaya rucūʿ idüp buyururlar

(1461) Mes̱nevī

Ezmenāzilhā-yı cāneş yād dād

V'ezseferhā-yı revāneş yād dād

Ḥażret-i (17) **ʿÖmer raḍıyallāhu ʿanh** cānuñ menzillerinden aña yād virdi ve merātib-i rūḥāniyyeyi ẕikr ḳıldı ve rūḥ-ı revānuñ seferlerinden (18) ol resūl-i Rūma yād virdi ve ḫaber irgürdi

(1462) Meṡnevī

V'ezzamānī k'ezzebān ḫālī budest

V'ezmaḳām-ı ḳuds ki iclālī (19) *budest*

Ve bir zebāndan söyledi ki zamāndan ḫālī olmışdur murād Allāhıla olan vaḳtdur ki anda ṣabāḥ u mesā ve zamān (20) u mekān olmaz [ve'l-ḥāṣıl *leyse ʿinde rabbikum ṣabāḥun ve lāmesā'un*[1232] sırrından beyān eyledi ve] şol maḳām-ı ḳudsden yād (21) virdi ki iclāle mensūb olmışdur maḳām-ı ḳudsden murād mertebe-yi eḥadiyyet ü vāḥidiyyetdür ki şāyibe-yi keṡretden (22) ve müzāmeḥe-yi aġyār ve sūydan pāk u muḳaddesdür ve mertebeler ziyāde iclāle ve iʿẓāma mensūb olmışdur (23)

(1463) Meṡnevī

V'ezhevāyī k'ender ü sī-murġ-ı rūḥ

Pīş ezīn dīdest pervāz u futūḥ

Daḫı şol hevādan ḫaber virdi ki ol hevāda sī-murġ-ı (24) rūḥ bu ʿāleme gelmezden evvel bu neş'e-yi ʿunṣūriyyeden tedbīr ḳılmazdan ḳadem-i pervāz ve fütūḥ görmiş idi yaʿnī (25) daḫı şol ʿālem-i ervāḥuñ hevā vü ḳażāsından söyledi ki bu ʿālem-i cesede gelmezden evvel rūḥ-ı sī-murġı ol ʿālemde fuyūżāt-ı (26) İlāhī vü fütūḥāt-ı Rabbānī görmiş ve bīper ü bāl ol ʿālemde nice müddet pervāz ḳılmışdur

(1464) Meṡnevī

Her yekī pervāzeş āfāḳ-ı bīş (27)

V'ezümīd ü nehmet-i müştāḳ-ı bīş

Ol hevāda sī-murġ rūḥuñ her bir pervāzı āfākdan ziyāde [idi ve müştāḳuñ **[A140a]** (1) ümmīd ü ḥırṣından ziyāde idi rūḥuñ her bir pervāzı ol ʿālemde āfāḳdan ziyāde] olması bu vechiledür ki bu āfāḳ maḥsūs (2) u maḥdūddur ol ʿālem maʿḳūl u nāmaḥdūddur ve bu āfāḳ ol ʿāleme nisbet ṣaḥrāda bir beyżā ḳadardur pes maʿḳūl u nāmaḥdūd (3) olan rūḥuñ pervāzı maḥdūd olan āfāḳdan ziyāde olur ve müştāḳ olan kimsenüñ ḥırṣ u recāsından daḫı (4) ziyāde olur ve rūḥdan murād bunda kāmil olanlaruñ rūḥı olur nāḳıṣ olan ʿavāmuñ rūḥ-ı cüz'īlerinüñ āfāḳdan (5) ziyāde pervāza ḳādir olmaz [*nehmet* nūnuñ fetḥiyile niʿmet tenāvüline olan ḥırṣ maʿnāsınadur]

[1232] "Velhasıl Rabbinizin yanında ne sabah vardır ne de gece."

(1465) Meṡnevī

Çün ʿUmer aġyār-rūrā yār yaft (6)

Cān-ı ūrā ṭālib-i esrār yaft

Çünkim **Ḥażret-i ʿÖmer** aġyār yüzlü olan resūl-i **Rūm**ı yār buldı anuñ cānını esrār-ı (7) İlāhiyyeye ṭālib ü rāġıb buldı

(1466) Meṡnevī

Şeyḫ kāmil būd u ṭālib müştehī (8)

Merd çāpük būd merkeb dergehī

Şeyḫ kāmil ve ṭālib müştehī idi merd çāpük ve merkeb dergehī idi yaʿnī merkeb dergāha mensūb (9) merkeb idi dimeden murād tünd ü ḥarūn u bīgāne degül belki ḥāżır **[P67a]** u müheyyā vü muʿallim idi ve merd ise çāpük ü fāris idi (10) dimek olur merd-i çāpükden murād **Ḥażret-i ʿÖmer** ve merkeb-i dergehīden murād resūl-i **Rūm** olur ve bu maʿnā **Ḥażret-i ʿÖmer**üñ meydān-ı terbiye (11) vü irşādda ziyāde kāmil üstād olduġundan ʿibāret olur ve resūl-i **Rūm**uñ ḳabul-ı terbiye eylemede ġāyet müstaʿidd (12) ü ḳābil olmasını kināye ḳılur ve fi'l-ḥaḳīḳa ṭarīḳ-ı İlāhīden bir mürşid-i kāmil nice eyyām u şuhūr ḫıdmet ü mülāzemet eyleyüp (13) taʿab u zaḥmet her kese lāzım u vācib olanlardan degüldür zīrā baʿż-ı ḳābil ü müstaʿid kimseler olur ki (14) nāmüstaʿid olan kimselerüñ nice sāl u eyyāmda taḥṣīl eylemedügi mertebeyi ol ḳābil ü müstaʿid olan (15) mürşid-i kāmilden bir ānda ḥāṣıl eyler

(1467) Meṡnevī

Dīd ān mürşid ki ū irşād daşt

Tuḫm-ı pāk ender zemīn-i pāk kaşt

(16) Ol mürşid gördi ki ol resūl-i Rūm irşād ṭutdı lācerem pāk tuḫmın pāk yire ekdi yaʿnī anuñ pāk u ḳābil (17) olan zemīn-i vücūdına pāk olan tuḫm-ı yaḳīnī ve büẕr-i esrār-ı dīnī ekdi dimek olur

Suʾāl kerden-i resūl-i (18) **Rūm ezemīru'l-müʾminīn ʿUmer raḍıyallāhu ʿanh**[1233]

(1468) Meṡnevī

Merd gufteş ey emīru'l-müʾminīn

Can zibālā çün derāmed derzemīn

(19) Ol merd **Ḥażret-i ʿÖmer**e didi ki ey emīru'l-müʾminīn cān bālādan zemīne nice geldi

---

[1233] Rum elçisinin Hz. Ömer'e sorular sorması

(1469) Meṡnevī

Murġ-ı bīendāze çün şud derḳafeṣ (20)

Guft Ḥaḳ bercan füsun ḫᵛand u ḳaṣaṣ

Cān ki nefsu'l-emrde endāze vü ḳıyāsa ṣıġmazdı bīendāze (21) olan murġ ḳafeṣ-i tene nice gitdi ve böyle cāy-ı mażīḳda ne vechile ḳarār itdi **Ḥażret-i ʿÖmer** aña eyitdi Ḥaḳ Teʿālā̱ (22) Hażretleri cān üzre efsūn u ḳaṣaṣ-ı maʿnevī vü ʿilmī oḳudı ol füsūn u ḳıṣṣa-yı maʿnevīden murād Ḥaḳ (23) Teʿālā̱nuñ rūḥa ʿālem-i cesede gelmek içün ve anda ülfet ü ḳarār ḳılmaḳ içün virdügi şevḳ muḥabbet ve meyl (24) ü raġbetdür

(1470) Meṡnevī

Berʿademhā k'an nedāred çeşm ü gūş

Çün füsūn ḫᵛāned hemī āmed becūş

ʿAdemler üzre ki ol ʿademler (25) göz ve ḳulaḳ ṭutmaz Ḥaḳ Teʿālā̱ Ḥażreti çünki efsūn oḳuya ol ʿademler hemīşe coşar ve vücūda gelür ʿademlerden (26) murād bunda ervāḥdur ki ʿālem-i eşbāḥa nisbetile ʿademlerdür yoḫsa ʿadem-i muṭlaḳ degüldür çünki ẓāhiren (27) ḫaşm ve gūş ṭutmayan ervāḥa Ḥaḳ Teʿālā̱ füsūnlar oḳuya yaʿnī anlaruñ ẓuhūr u ḫurūcına irādet-i İlāhiyye taʿalluḳ **[A140b]** (1) ve anlaruñ ʿālem-i eşbāḥa [gelmesini anlara mülhem evlā̱dur ḥāl-i cūşa gelürler ve ẓuḥūr u ḫurūca mübādere ḳılurlar] (2)

(1471) Meṡnevī

Ezfüsūn-ı ū ʿademhā zūd zūd

Ḫoş muʿallaḳ mīzened sūy-ı vücūd

Ol Allāhuñ füsūnındandur [ʿademler fevrī fevrī yaʿnī ol (3) Raḥmānuñ nefesinden bāṭında olan ervāḥ ʿale'l-fevr vücūd cānibine] laṭīf muʿallaḳ urur ve taʿayyün ü teşaḫḫuṣ mertebesine (4) taʿalluḳ ḳılur füsūndan murād bunda nefs-i Raḥmāniyye olur emr-i tekvīnī olsa daḫı cāyizdür kemā ḳālellāhu Teʿālā̱ *innemā emruhu* (5) *iẕā erāde şey'en en yeḳūle lehu kun feyekūn*[1234]

(1472) Meṡnevī

Bāz bermevcūd efsūnī çü ḫᵛand

Zūd espe derʿadem mevcūd rand

Ḥaḳ Teʿālā̱ (6) Ḥażreti girü mevcūd üzre çünkim bir efsūn oḳudı mevcūd fevrī ʿaskeri cānibine sürdi (7)

[1234] "Bir şey yaratmak istediği zaman Onun yaptığı «Ol» demekten ibarettir. Hemen oluverir." (Yâ-Sîn, 82)

(1473) Meṡnevī

Guft dergūş-ı gül ü ḫandāneş kerd

Guft bāseng ü ʿaḳīḳ-i kāneş kerd

Ḥaḳ Taʿālā gülüñ ḳulaġına rāz didi ve anı ḫandān eyledi (8) gülüñ ḳulaġına rāz didi dimeden murād anuñ vücūdına tecellī-yi luṭfiyye ile tecellī eyledi dimeden ʿibāretdür Ḥażret-i Ḥaḳ (9) senge rāz didi anı kānuñ ʿaḳīḳi eyledi senge rāz dimeden murād tecellī-yi luṭfiyye vü cemāliyye ile (10) terbiye idüp ʿazīzu'l-vucūd ve ẕevī-ḳıymet eyledi dimeden kināyetdür

(1474) Meṡnevī

Guft bācism āyetī tā can şud ū (11)

Guft bāḫurşīd tā raḫşan şud ū

Ḥaḳ Teʿālā̱ Ḥażreti cisme bir āyet didi ḥattā ol cism cān oldı enbiyā vü evliyānuñ cismleri gibi (12) bu cümleden **Seyyidü'l-Mürselīn Ḥażretleri**nüñ cism-i mübārekidür ki Ḥaḳ Teʿālā̱ Ḥażreti aña bir āyet ü nişān taʿlīm eyledi ki (13) ol vāsıṭa ile cān olup āsmāna ʿurūc ḳıldı **Hażret-i ʿĪsā̱** ve **Ḥażret-i İdrīs**üñ daḫı cismlerini daḫı buña (14) göre ḳıyās eyle ve *ervāḥinā eşyāḥinā ve eşyāḥinā ervāḥinā* diyenler daḫı bu āyet-i Ḥaḳḳı müstemiʿ olanlar ve cismlerini (15) cān ḳılanlardur Ḥaḳ Teʿālā̱ āftāba bir rāz didi ḥattā āftāb münevver ü raḫşān oldı āftāba rāz didi dimeden (16) murād anuñ ḳurṣını ḫalḳ eyledi ve anuñ vücūdına ism-i nūrınuñ tecellīsi ile tecellī eyleyüp anı münevvir-i ʿālem eyledi dimeden (17) ʿibāretdür

(1475) Meṡnevī

Bāz dergūşeş demed nükte-y maḫūf

Derruḫ-ı ḫurşīd ufted ṣad küsūf

Girü ol ḫurşīdüñ ḳulaġına (18) bir ḳorḳulmış nükte söyler ol nükte sebebiyile ḫurşīdüñ yüzine yüz küsūf düşer nükte-yi maḫūfdan murād (19) Ḳābıż ve Māniʿ ü Dāfıʿ ismlerinüñ tecellīsidür ḳaçan ol ḫurşīdüñ ẕātına Ḥaḳ Teʿālā̱ bu ṣıfatlarile tecellī eylese (20) anuñ nūrını ḳabż idüp anı żiyā-güster olmadan ve tenvīr-i ʿālem ḳılmadan menʿ ü defʿ eyler egerçi māhuñ ẓahrı (21) anuñ vechine perde olursa bu küsūf içün ancaḳ bir sebeb-ı ṣūrīdür yoḫsa fi'l-ḥaḳīḳa anuñ nūrını (22) menʿ eyleyen Ḥażret-i Haḳḳuñ irādetidür

(1476) Meṡnevī

Tā begūş-ı ebr an gūyā çi ḫᵛand

K'ū çü müşk ezdīde-yi ḫod eşk rand

(23) Ol gūyā yaʿnī mütekellim olan Ḫudā seḥābuñ ḳulaġına ne oḳudı ki ol seḥāb müşk gibi dīdesinde göz yaşı (24) sürdi ve ḳaṭarāt-ı emṭārı dumūʿ-ı ebṣār gibi aḳıtdı ve icrā itdi

(1477) Mes̱nevī

Tā begūş-ı ḫāk Ḥaḳ çi ḫᵛandeyest (25)

K'ū murāḳıb geşt ü ḫāmuş mandeyest

ʿAceb Ḥaḳ Teʿālā̱ ḫākuñ ḳulaġına ne oḳumışdur ki ḫāk murāḳıb oldı (26) ve ḫāmuş ḳalmışdur muḥaṣṣal Ḥaḳ Teʿālā̱ Ḥażreti ebre bir nevʿle tecellī ḳıldı ki ol dem ki anuñ vāsıṭa yaġmur (27) yaġdurmaġa irādeti taʿalluḳ eyleye irādet-i İlāhiyyenüñ es̱erini ebrüñ ẕātı fehm eyler derḥāl ḳaṭarāt-ı emṭārı murādullāh [A141a] (1) olduġı ḳadar zemīnde emṭār eyler ve keẕālik zemīne daḫı bir gūne tecellī ḳıldı ve anuñ ẕātına bir mertebe temkīn ü istiḳrār (2) virdi ki hemīşe sākin ü sākit olup rabbisi cānibine muntaẓır olmışdur ve bundan maḳṣūd oldur ki her şeyʾ rabbisinüñ (3) kelāmını işidici ve fehm idicidür aña muṭīʿ olıcı ve emrin ṭutıcıdur

(1478) Mes̱nevī

Dertereddüd her ki ū āşufte est

Ḥaḳ begūş-ı ū muʿammā gufte est

(4) Her şol kimse ki tereddüde āşufte vü ḥayrāndur Cenāb-ı Ḥaḳ anuñ gūş-ı hūşına pūşīde vü mestūr ve (5) ġayr-ı muʿayyen söz söylemişdür

(1479) Mes̱nevī

Tā kuned maḥbūseş ender dū gümān

Ān kunem k'ū guft yāḫud żıdd-ı ān

Tā ol kimseyi (6) iki gümān içinde maḥbūs eylemeye ve ol iki gümān bu mıṣraʿ-ı s̱ānīnüñ maʿnā̱sıdur ki mütereddid ü müteḥayyir olan kimse dir ki (7) anı mı eyleyem ki evvel Allāh didi mes̱elā ***ecībū dāʿiyellāh***[1235] ve daḫı ***estecībullāhi ve liresūlihi iẕā daʿākum***[1236] gibi ve daḫı (8) ***aʿmelu ṣāliḥan***[1237] āyetleri gibi āyātı ki didi ve buyurdı ve yāḫud bunuñ żıddını mı eyleyem ki ol muḫālefet-i emr-i İlāhī ve ʿadem-i mutābaʿāt-ı (9) Ḥażret-i Resūl ʿaleyhi's-selāmdur ve muṭāvaʿāt-ı şeyṭān-ı ġūl ve nefs-i pür-fużūldur [P67b]

(1480) Mes̱nevī

Hem ziḤaḳ tercīḥ yābed yek ṭaraf (10)

[1235] "Allah'ın davetçisine uyun." (Ahkâf, 31)
[1236] "Hayat verecek şeylere sizi çağırdığı zaman, Allah ve Resûlüne uyun." (Enfâl, 24)
[1237] "iyi iş (ve hareketler) yapayım." (Mü'minûn, 100)

Z'an du yekrā bergüzīned z'an kenef

Hem āḫıru'l-emr yine muḳallibu'l-ḳulūb olan Ḥaḳdan tercīḥ bulur bir ṭaraf ki (11) ***yuḍillu men-yeşā'u ve yehdī men-yeşā'u ilāṣırāṭın mustaḳīm***[1238] buyurmışdur ve mütereddid olan kimse ol iki gümāndan birini iḫtiyār (12) eyler ol kenef-i Ḥaḳdan ve cānib-i vücūd-ı muṭlaḳdan ki ***ve men yehdillāhu fehuve'l-muhted***[1239] ***ve men yuḍlilillāhe femālehu minhād***[1240] (13) bu ḫuṣūṣda delīl-i ḳāṭıʿ ve bunuñ emsāli āyāt u aḫbār-ı kesīre bu mezhebe burhān-ı sāṭıʿdur berḫılāf-ı **Ḳaderiyye** (14) vü **Muʿtezile** ki anlar bu güne āyāt u aḫbārı te'vīl iderler ve ḫaberden iḥtirāz idüp şirk-i ḫafī cānibine giderler (15)

(1481) Mesnevī

Ger neḫᵛāhī dertereddüd hūş-ı cān

Kemfişār in penbe ender gūş-ı cān

Ey ṭarīḳ-ı Haḳda mütereddid olan kimse eger cānınuñ (16) ʿaḳlını tereddüde olmaḳ istemez iseñ yaʿnī mütereddid olmadan necāt bulmaḳ ister iseñ bu penbeyi cānınuñ ḳulağına ṭıḳma (17) penbeden murād penbe-yi ġaflet ve yā maʿṣiyetdür

(1482) Mesnevī

Tā kunī fehm an muʿammāhāşrā

Tā kunī idrāk remz ü fāşrā

(18) Tā Ḥaḳ Teʿālānuñ ol muʿammālarını fehm eyleyesin tā remz ü fāşını idrāk eyleyesin yaʿnī cānuñ ḳulağına ġaflet (19) ü maʿṣiyet ve ḥubb-ı cāh ve meyl-i devlet penbelerin ṭıḳma tā kim Haḳk Tebārek ve Teʿālānuñ cānuña söyledigi mestūr (20)sözleri fehm eylyesin tā kim Ḥaḳḳuñ fāş ü ẓāhir buyurduġı kelāmuñ maʿnāsını ve remz-i işāretile cāna (21) ilḳā eyledügi ilhāmuñ feḥvāsını idrāk ḳılasın ve ẓāhir ü bāṭın esrārına ʿālim olasın çünki cānuñ ḳulağı (22) ġaflet ü maʿṣiyet penbelerinden pāk ola

(1483) Mesnevī

Pes maḥall-i vaḥy gerded gūş-ı cān

Vaḥy çi buved guften-i ezḫiss-i nihān

(23) Pes senüñ cānınuñ ḳulağı maḥall-i vaḥy-i İlāhī olur vaḥy nedür ḥissden nihān u pinhān olan kelāmdur bunda vaḥyden (24) murād ilhām-ı İlāhīdür luġatde vaḥy işārete ve kelām-ı ḫafīye dirler bu maʿnā üzre mü'minlere ve ṣuleḥā vü evliyāya vaḥy-i (25) İlāhī olmadan ḫālī olmaz ḥatta eżʿaf-ı cān-ı revān ki naḫldur ***ve evḥā rabbüke ile'n-***

1238 "O, dilediğini saptırır, dilediğini de doğru yola iletir." (Nahl, 93) "Allah kullarını esenlik yurduna çağırıyor." (Yunus, 25)

1239 "Allah kimi hidayete erdirirse, doğru yolu bulan odur." (A'râf, 178)

1240 "Allah kimi saptırırsa artık onu doğru yola iletecek yoktur." (Ra'd, 33)

naḫli[1241] feḥvāsınca aña daḫı bu (26) ṭarīḳ üzre ve işāret-i İlāhī ve ilhām-ı Rabbānī olmadan ḫālī olmaz enibyāya maḫṣūṣ olan vaḥy melek (27) vāsıṭasıyıla olan vaḥydür

(1484) Meṡnevī

Gūş-ı cān u çeşm-i cān cüz īn ḥisest

Gūş-ı ʿaḳl u gūş-ı ḥiss z'īn müflisest

[A141b] (1) Gūş-ı cān ve çeşm-i cān bu ḥiss-i ṣūrīden ġayrıdur ve anlaruñ idrāk eyledügi ḥavāss-ı ẓāhirenüñ idrāk (2) eyledüginden ġayrıdur ʿaḳl-ı maʿāşuñ ḳulaġı ve ḥiss-i ṣūrīnüñ ḳulaġı bu vaḥyüñ istimāʿından müflis ü bībehredür (3) pes muḳaddemā buyurduḳları kelimāt-ı sābıḳadan cebr maʿnāsı münfehim olup suʾāl lāzım gelür ki ol [buyurduġıñuz (4) kelimāt-ı ṭayyibe cebri mutażammınadur pes cebr sizüñ ḳatıñuzda maḳbūle midür bu] suʾāl-i muḳaddere cevāb ṭarīḳıyıla buyururlar ki (5)

(1485) Meṡnevī

Lafẓ-ı cebrem ʿışḳrā bīṣabr kerd

Her ki ʿāşıḳ nist ḥabs-i cebr kerd

Bu beyt Meṡnevī-yi Şerīfüñ aġmaż ebyātından bir beytdür (6) ve bunda ḫaylī iḫtiṣār vardur sāyile ṣaḥīḥ sükūt ifāde eyleyen maʿnā bi't-tamām bu beytüñ lafẓından ḥāṣıl olmaz (7) belki mefhūmından müstefād olur ve mefhūm budur ki ey sāyil ben cebr disem lafẓ-ı cebri ben ʿışḳa ıṭlāḳ eylerem (8) beni bīṣabr eyledügiyiçün *bīṣabr kerd* lafẓ-ı cebrüme ʿillet mevḳıʿında vāḳıʿ olmışdur yaʿnī ʿışḳa cebr lafẓı ıṭlāḳ (9) eylemege ʿışḳuñ bīṣabr u bīḳarār eylemesi sebebdür dimek olur taḳdīr-i beyt meṡelā şöyle dimek olur ki *lafẓ-ı cebrrā* (10) *men berʿışḳ ıṭlāḳ mīkunem berāy-ı ān ki ū merā bīṣabr kerd* bu beytde Surūrī Merḥūm iṣābet itmiş ve Şemʿī yabana gitmişdür (11) in eradte fe'l-yuṭāliʿu ve maʿnī-yi mıṣraʿ-ı ṡānī her şol kimse ki ʿāşıḳ degüldür meṡelā Ḳaderiyye vü Muʿtezile ṭāyifesi gibi (12) ol cebri ḥabs eyledi yaʿnī saʿy eyledi bu mıṣraʿuñ mefhūm-ı muḫālifesi ve her şol kimse ki ʿāşıḳdur ve ehl-i (13) Sünnet ve'l-Cemāʿat ṭarīḳında ṣādıḳdur ol kimse ki cebr-i evsaṭı menʿ eylemez dimek olur

(1486) Meṡnevī

Īn maʿiyyet bāḤaḳast īn cebr nist (14)

Īn tecellī-yi mehest īn ebr nist

Bu bizüm ẕikr eyledügimüz maʿnā Ḥaḳḳıla her ḥālde maʿiyyetdür yaʿnī ʿabd her ḥālde Ḥaḳdan (15) müstaġnī vü müstaḳill degüldür belki her ḥālde Ḥaḳḳuñ irādetine ve ḫalḳ

[1241] "Rabbin bal arısına ilham etti." (Nahl, 68)

itmesine muḥtācdur dimekdür yoḫsa cebr degüldür ve bu ẕikr (16) olınan maʿnā tecellī-yi māh-ı ḥaḳīkatdur ve ẓuhūr-ı nūr-ı vaḥdetdür ebr-i ḫaṭā vü ḍalālet degüldür

(1487) Mes̱nevī

Ver buved īn cebr cebr-i ʿāme nist (17)

Cebr-i ān emmāre-yi ḫod-kāme nist

Farażā eger bu ẕikr olınan maʿnā cebr oldıyısa de ʿavām cebri degüldür (18) belki ḫavāṣṣ-ı evliyānuñ cebridür ki ol tevḥīd-i efʿāl ve tevḥīd-i ṣıfātdur ve ʿinde **Ehli'́s-Sünnet** cebr-i evsaṭ didikleridür (19) bu cebr-i evsaṭ nefs-i emmāre-yi ḫod-kāma ve fıraḳ-ı ḍālleden olan cebrīnüñ meẕmūmı degüldür zīrā bu **Cebrī**ler (20) selb-i iḫtiyār iderler ve isḳāṭ-ı teklīfāṭ-ı şerʿiyye ve ḫalʿ-ı evāmir-i merʿiyye ṭarīḳına giderler ve ʿabd-ı cimād gibi mecbūrdur (21) ve ʿalāeyye ḥālin minkulli'l-vücūh maʿdūddur dirler bu ẕikr olınan **Cebrī**ler böyle degüldür belki bu cemīʿ-i evliyā vü enbiyānuñ (22) marżīsi olan nefsu'l-emrdür

(1488) Mes̱nevī

Cebrrā īşān şināsend ey puser

Ki Ḫudā bü'gşādşān derdil baṣar

Pes bu gūne (23) cebri ol kimseler fehm eyler ey puser ki Ḫudāy-ı müteʿāl anlaruñ ḳalbinde olan baṣar-ı baṣīretlerin küşāde ḳıldı (24)

(1489) Mes̱nevī

Ġayb u āyende berīşān geşt fāş

Ẕikr-i māżī pīş-i īşān geşt lāş

Ol baṣar-ı baṣīret sebebi ile ġayb u āyende anlar (25) üzre fāş oldı yaʿnī umūr-ı ġaybiyye vü esrār-ı lāraybiyye vü aḥvāl-i ātiye fāş oldı māżīnüñ ẕikri anlaruñ (26) ḳatında lāş oldı yaʿnī yāv-ı māżī vü güzeşte bunlar ḥużūrında lāşey oldı

(1490) Mes̱nevī

İḫtiyār u cebr-i īşān dīgerest (27)

Ḳaṭrehā ender ṣadefhā gevherest

Ve bu ehlullāhuñ cebri ve iḫtiyārı ehl-i cebrüñ [cebri ve ehl-i ḳaderüñ iḫtiyārı gibi **[A142a]** (1) degüldür o iḫtiyārı ehl-i cebrüñ cebri ve ehl-i ḳaderüñ iḫtiyārı gibi degüldür zirā bu ikisi bile meẕmūmdur belki bunlaruñ iḫtiyārı (2) ve cebri] ġayrıdur iḫtiyārları *ve mā teşā'ūne illā en-yeşā'allāh*[1242] muḳteżāsınca meşiyyet-i Ḥaḳḳıla muḫtār olmaların ve

[1242] "Sizler ancak Rabbinizin dilemesi (izin vermesi) sayesinde (bir şeyi) dileyebilirsiniz." (İnsân, 30)

murād ḳılmaların (3) iḫbār eyer ve cebrleri *ḳul kullun min ʿindillāh*[1243] feḥvāsınca tevḥīd-i efʿāl ve tevḥīd-i ṣıfātı işʿār eyler ve ḥadd-i ẕātında (4) bu gūne cebr taṣfiyye-yi nefs ḳılan ve ādāb-ı şerʿle müʾeddeb olan ehlullāhıla nisbetile maḳbūl u memdūḥdur nefs-i emmāre (5) ṣāḥiblerine göre meẕmūm u maḳdūḥdur mes̱elā ḳaṭreler ṣadeflerde gevherdür yaʿnī ḳaṭarāt-ı emṭār ecvāf-ı eṣdāfda lālī (6) vü dırāzī bāiʿtibār olur ve efvāh-ı mār-ı bed-kirdārda zehr-i mār olur nitekim bir kimse **Sırrī Saḳaṭī**ye didi yā **Sırrī** (7) fülāñ kimse dir ki *innemā naḥnü ke'l-bābi ḥarekātunā ve sekenetunā leyset minnā* **Sırrī** buyurdı ki *bu sözi yā ġāyet ʿārif muvaḥḥid* (8) *söyler ve yāḫud* **[P68a]** *beġāyet cebrī mülḥid* eger bunı söyleyen ādāb-ı şerʿiyye ile müʾeddeb ve aḥkām-ı merʿiyye ile mühez̠z̠eb ise (9) muvaḥḥid ü kāmildür ve isḳāṭ-ı teklīfāt-ı şerʿiyye ḳılan ve mübāḥiyyeden olan kimselerden ise bīdīn mülḥiddür eʿāẕenellāhu (10) ve iyyākum mine'l-cebri ve'ḍ-ḍalāl

(1491) Mes̱nevī

Hest birun ḳaṭre-yi ḫurd ü büzürg

Derṣadef dürhā-yı ḫurdest ü sütürg

Ṣadefden (11) ṭaşrada ḳaṭreler küçük ve büyük ḳaṭreler ṣadefde olan ḳaṭreler küçük ve büyük incüdür yaʿnī ṣadefüñ (12) ḫāṣiyyetindendür ki ḫurd olan ḳaṭreyi dürr-i ṣaġīr ü büzürg olan ḳaṭreyi dürr-i kebīr eyler pes evliyāʾullāhuñ (13) ṣadef-i ḳalbi daḫı ol ḫāṣiyyeti ṭutar ki ḫāricde olan cebri ʿilm-i tevḥīd ḳıla ve ṭaşrada nālāyıḳ olan anlaruñ (14) ḳalbine dāḫil olduḳdan ṣoñra ve lisānlarından ẓuhūr ḳılduḳdan ṣoñra lāyıḳ u sezā ola

(1492) Mes̱nevī

Ṭabʿ-ı nāf-ı āhuyest ān ḳavmrā (15)

Ezbirun ḫūn u derūnşān müşkhā

Ol ẕikr olınan ḳavm içün misk āhūsınuñ nāfesinüñ ṭabīʿatı vardur (16) bunlar ṭaşradan ḫūndur ve bunlaruñ derūnı müşklerdür yaʿnī ḫāricde olan ʿāmme-yi nāsuñ naẓarında bunlaruñ ẓāhiri (17) ḫūn gibi ḥaḳīrdür ve minḥays̱u'l-beşeriyye anlar ḳatında ṣūretleri ve kelāmileri dem gibi nāmaḳbūldur ammā bunlaruñ derūnları nefeḫāt-ı (18) İlāhiyye ve tecelliyāt-ı Rabbāniyye misklerile perverdür

(1493) Mes̱nevī

Tū megū k'īn māye birūn ḫūn buved

Çün reved dernāf müşkī çun (19) *şeved*

[1243] "Hepsi Allah'tandır, de" (Nisâ, 78)

Pes ey muʿteriż olan kimse bersebīl-i iʿtirāż dime ki bu māye ṭaşrada ḫūn idi ol māye çünkim nāfenüñ (20) içine gide niçe misk olur ve bu cümlenüñ ḫod maʿlūmıdur ki dem nāfeden ḫaricde necis ü murdār iken nāfeye (21) dāḫil olduġı gibi pāk u laṭīf misk olur ki ol nāfenüñ ḫāṣiyyetindendür ki ol dem-i murdārı tebdīl eyler pes (22) ḳalb-i evliyā hem bunuñ gibidür ḫāricde olan cebre ü ilḥāda müteʿallıḳ olan ʿulūm u kelimāt anlaruñ nāfe-yi ḳalbine dāḫil (23) olduḳda ve lisān-ı şerīflerinden ṣudūr ḳılduḳda misk-i ezfer gibi laṭīf ve ʿūd u ʿanber gibi naẓīf olur (24)

(1494) Meṡnevī

Tū megū k'in mis birun bud muḥteḳir

Derdil-i iksīr çun geştest zer

Sen dime ki bu ḳaṭre ṭaşrada bīḳadr u muḥteḳir idi (25) iksīrüñ içinde olan misüñ niçe zer oldı bu maʿlūmdur mis kīmiyāya dāḫil olduḳda zer-i ḫāliṣ olur ve ḳadr (26) u ḳıymet bulur

(1495) Meṡnevī

İḫtiyār u cebr dertū bud ḫayāl

Çün derīşan reft şud nūr-ı celāl

Ey aṣḥāb-ı velāyetüñ ve erbāb-ı (27) hidāyetüñ derūnlarından ġāfil olan kimse iḫtiyār u cebrisinde ḫayāl idi yaʿnī iḫtiyārum var ve yāḫud cebrüm var [A142b] (1) ḫayālindesin ve cebr ü iḫtiyār sende ḫayāl gibi oldı çünkim anlara gitdi ol cebr ü iḫtiyār anlaruñ vücūduñda ol (nūr-ı celāl oldı yaʿnī senüñ vücūduñda ḫayāl mertebesinde olan) (2) cebr ü iḫtiyār Ḥaḳ Teʿālā̱nuñ ẕātınuñ ʿaẓametinüñ nūrı ve tecellīsi oldı ki iḫtiyārları Ḥaḳḳuñ irādetiyile olur (3) ve cebrleri daḫı cebbāriyyet-i Ḥaḳda maġlūb u maḥkūm olduḳları cihetden olur pes bunlaruñ cebr ü iḫtiyārı mertebe-yi ʿaḳlda (4) muḳayyed olanlaruñ cebr ü iḫtiyārı gibi olmaz

(1496) Meṡnevī

Nān çü dersufrest bāşed ū cemād

Derten-i merdum şeved ū rūḥ-ı şād

(5)vMeṡelā nān çünki sofranuñ içinde ola ol nān cemāddur ve līkin o nān ḫalḳuñ bedeninde baʿde'l-ekl şād rūḥ olur (6) ve rūḥ-ı ḥayvānī andan ḳıymet bulur

(1497) Meṡnevī

Derdil-i sufre negerded müstaḥīl

Müstaḥīleş can kuned ezselsebīl

Sofra içinde (7) nān-ı müstaḥīl ve rūḥa ve cisme tebdīl olmaz ol nānı cān müstaḥīl eyler selsebīl cihetinden yaʿnī mādām ki nān sofradadur (8) kendü kendüden evvel rūḥa ve cisme müstaḥīl ü mütebeddil [olmaz belki ol nānı cān baʿde'l-ekl rūḥa ve cisme müstaḥīl (9) ü mütebeddil] eyler āb-ı laṭīf cihetinden selsebīl āb-ı laṭīf maʿnāsınadur ve hāżım-ı ṭaʿām ābdur bu ecldden cān (10) anı selsebīlden müstaḥīl eyler buyurdı

(1498) Mes̱nevī

Ḳuvvet-i cānest īn ey rāst-ḫᵛān

Tā çi bāşed ḳuvvet-i ān cān-ı cān

(11) Ey rāst u dürüst oḳuyıcı bu ki beyān olındı cānuñ ḳuvvet ü teʾs̱īridür çünkim rūḥ-ı ḥayvānīde bu mertebe teʾs̱īr (12) ü ḳuvvet oldı ise ve cemād u nebātī rūḥa ve cisme tebdīl ḳıldı ise bundan ḳıyās eyle tā ol cānuñ cānı ve rūḥuñ (13) rūḥınuñ ḳuvveti ne mertebe ola cānuñ cānından murād kāmil insānuñ cānıdur yaʿnī bundan ḳıyās eyle ki rūḥu (14)'l-ervāḥ menzilesinde olan velīlerüñ cānınuñ ḳuvveti nicedür anlaruñ rūḥ-ı şerīfinde ol mertebe ḳuvvet vardur (15) ki ḫāric-i ʿālemde ve miyān-ı benī Ādemde pāk u ṭayyib olmayan neżāfet ü leṭāfet mertebesin bulmayan şeyler anlara muḳārīn (16) olduḳda pāk u laṭīf ve ḫūb u nażīf olur bu maʿnānuñ tavżīḥi içün bu beytleri daḫı mes̱el mevḳıʿında (17) īrād idüp buyururlar

(1499) Mes̱nevī

Gūşt-pāre-y ādemī ezzūr-ı cān

Mīşikāfed kūhrā bābaḥr u kān

Mes̱elā ādemīnüñ bir et pāresi (18) yaʿnī eli cānuñ ḳuvvetinden ṭaġı şaḳḳ eyler baḥr u kānla yaʿnī ṭaġı ve baḥri ve maʿdeni cān ḳuvvetiyile yarar ve pāre pāre eyler (19)

(1500) Mes̱nevī

Zūr-ı cān-ı kūh-ken şaḳḳ-ı ḥacer

Zūr-ı cān-ı cān derān şaḳḳa'l-ḳamer

Ṭaġı ḳazıcınuñ ḳuvveti ṭaş yarmaḳdur kūh-ken vaṣf-ı (20) terkībīdür muṭlaḳā her ṭaġ ḳazıcıya şāmil olsa daḫı cāyizdür ammā **Ferhād** olmaḳ rūşenterdür cānuñ (21) cānınuñ ḳuvveti şaḳḳ-ı ḳamer eylemededür cānuñ cānından murād rūḥu'l-ervāḥ olan Ḥażret-i Nebī (22) ve ol Ḥażrete vāris̱-i kāmil olan her velīdür egerçi velīnüñ vücūdından şaḳḳ-ı ḳamer eylemek ẓuhūra gelmişdür ammā anuñ (23) cānında ol ḳuvvet vardur ki eger irādet-i İlāhiyyeye taʿalluḳ eylerse anuñ cānı daḫı şaḳḳ-ı ḳamere ḳādir olur (24)

(1501) Mes̱nevī

Ger kuşāyed dil ser-i enbān-ı rāz

Cān besūy-ı ʿarş sāzed türk-tāz

Eger göñül rāz ṭaġarcıġınuñ başın açarsa yaʿnī ḳalbüm (25) bu rāz u esrārdan daḫı ziyāde söylerse ve ḥaḳīḳatiyile bu esrārı keşf eylerse cān ʿarş cānibine çapar (26) ve sürʿatle revān olur *bu mıṣraʿ rūḥuñ bedenden çıḳmasından ve ʿālem-i ervāḥa sürʿatle gitmesinden* (27) *kināye olur* ve cāndan murād egerçi kendü rūḥ-ı şerīfleri alınsa da ḳābildür bu sırrı çoḳ söylemek ile [A143a] (1) ol cānibe ziyāde şevḳ u muḥabbet ġalebe idüp cān ol ṭarafa revān olur ve bedenden münseliḫ olup beden (2) maḥv u fenā mertebesin bulur dinmek ḳābildür ammā cāndan murād bu sırra müstaʿid olmayanlaruñ cānı olmaḳ maḥalle ensebdür (3) keenne dimek olur ki eger bu esrārdan daḫı ziyāde söylersem ve rāz ṭaġarcıġın fetḥ eylersem bu sırra ḳābil ü müstaʿid (4) olmayanlaruñ cānı ʿālem-i ervāḥa gitmek ve ḳable'l-kemāl mertebe-yi aʿlāyā türk-tāz eylemek lāzım gelür bu ecldenkeşf-i rāza (5) iḳdām olınmayup gümān-ı esrār lāzım görüldi dimek olur Allāhu aʿlemu bi'ṣ-ṣavāb

İżāfet kerden-i Ādem ʿaleyhi's- (6) selām ān zilletrā beḫvīşten [P68b] ki rabbenā ẓalemnā ve iżāfet kerden-i İblīs günāh-ı ḫodrā beḪudā ki bimā aġveytenī[1244] (7)

[Bu surḫ-ı şerīf ve bu beyān-ı laṭīf Ādem Ḥażretleri ʿaleyh'is-selām ol zelleti kendüsine iżāfet itmesinüñ beyānındadur (8) böyle diyü ki ***Rabbenā ẓalemnā enfüsinā***[1245] ilā āḫırihi ve İblīsüñ kendü günāhını Ḫudā Ḥażretlerine isnād u iżāfet ḳılmasınuñ hem beyānında (9) böyle diyü ki ***bimā aġveytenī***[1246] dimekle yaʿnī ṣırāṭ-ı müstaḳīm ve ṭarīḳ-ı ḳavīm oldur ki] cebr-i ṣırfdan ḥaẕer idüp ve edeb yolına gidüp (10) şeyṭān gibi ***bimā aġveytenī*** dimekle iġvā vü iḍlāli Ḫudāy-ı Teʿālāya isnād ḳılmayasın belki Ādem-zāde iseñ zillet (11) ü maʿṣiyyeti **Ḥażret-i Ādem** gibi kendü nefsüñe iżāfet idüp ***rabbenā ẓalemnā*** diyü iʿtiẕārdan ḫālī (12) olmayasın zīrā el-ecberu ve lātefvīż ve'lemru beyne ẕālikdür pes edeb budur ki Cenāb-ı ʿİzzet ʿibādına taʿlīm (13) buyururlar ki ***ve mā eṣābeke minḥasenetin feminellāh ve mā eṣābeke minseyyiʾetin feminnefsike***[1247]dür maʿahāẕā böyle iken (14) ***ḳul kullun minʿindillāh***[1248] muḳteżāsınca ḥasenāt u seyyiʿātuñ ḫalḳını Allāhdan bilesin ki ***vallāhu ḫaleḳakum ve mā-taʿlemūn***[1249] (15) buyurmışdur ve'l-ḥāṣıl

---

[1244] Hz. Adem'in o suçu "Rabbimiz biz zulmettik" (Araf, 23) diye kendine alması ve İblis'in kendi günahını "Beni yoldan çıkarma hakkın için" (Hicr, 39) diye Allah'a yüklemesi
[1245] "Rabbimiz biz zulmettik" (Araf, 23)
[1246] "Beni yoldan çıkarma hakkın için" (Hicr, 39)
[1247] "Sana bir iyilik isabet ederse, o Allah'tandır. Eğer bir fanalık isabet ederse, nefsindendir." (Nisa, 79)
[1248] "Hepsi Allah'tandır, de." (Nisâ, 78)
[1249] "Allah sizi ve bütün işlediklerinizi yarattı." (Sâffât, 96)

kemāl oldur ki muvaḥḥid-i evṣāf u aḥvāl olasın ki ammā edebe riʿāyet ḳılasın tā ümenā(16)ullāh mertebesin bulasın nitekim Şeyḫ-i Ekber Ḥażretleri *yā eyyuhe'n-nāsu't-teḳū*[1250] āyetinüñ tefsīrinde bu maḥalle münāsib (17) riʿāyet-i edeb itmegi taʿlīm buyururlar *ḳavluhu itteḳū rabbekum ey icʿalū māẓahara minkum viḳāyeten lirabbikum ve'cʿalū mābaṭane minkum* (18) *ve huve rabbukum viḳāyeten lekum feinne'l-emre ẕemmun ve ḥamdun fekūnū viḳāyeten fi'ẕ-ẕemmi ve'cʿalūhu viḳāyetikum fi'l-ḥamdi tekūnū udebāʾu* (19) *ʿālemīn*[1251] (pes bu muḳaddeme maʿlūmuñ oldıyısa maʿnā-yı ebyāt oldur ki)

(1502) Meşnevī

Kird-i mā vü kerd-i Ḥaḳrā her du bīn

Fiʿl-i mārā hest dan peydāst īn

Bizüm fiʿlümüzi ki bizden ṣudūr eyledügi (20) ḥayṡiyyetden ve daḫı Haḳḳuñ fiʿlini ḫālıḳ-ı efʿāl olduġı cihetden her ikisini gör bizüm fiʿlimüzi var bil ki her (21) kesüñ taʿyīninüñ muḳteżāsı ve efʿāli peydā vü āşkārdur maḫfī degül cümle-yi delāyil-i ʿaḳliyyeden biri budur ki eger (22)

(1503) Meşnevī

Ger nebāşed fiʿl-i ḫalḳ ender miyān

Pes megū kesrā çirā kerdī çünān

Fiʿl-i ḫalḳ kāsib olduḳları cihetden (23) ortada olmadıyise pes ḳaçan ṭabʿuña muḫālif bir kimseden bir fiʿl ṣudūr eyledükde dime aña ki niçün şöyle (24) idersin maʿahāẕā dirsin ve ḫıṭāb u ʿitāb idersin maʿlūm oldı ki ʿabd-i kāsib olduġı ḥayṡiyyetden (25) ʿitāb u ḫıṭāba müstaḥaḳ olur nihāyet māfi'l-bāb budur ki

(1504) Meşnevī

Ḫalḳ-ı Ḥaḳ efʿāl-i mārā mūcidest (26)

Fiʿl-i mā āṡār-ı ḫalḳ-ı Īzidest

Ḥaḳḳuñ ḫalḳ eylemesi bizüm efʿālimüzi vücūda getürici ve mertebe-yi ẓuhūra yitüricidür ve (27) bizüm efʿālimüz āṡār-ı ḫalḳ-ı Īzed-i Müteʿāldür ki

Beyt

Mürīdu'l-ḫayri ve şerri'l-ḳabīḥi

[1250] "Ey insanlar! Rabbinizden korkun!" (Hac, 1)

[1251] "Allah'ın "Rabbinizden korkun" sözü şu anlama gelir: Görünen ve görünmeyen tarafınız konusunda Rabbinizden korkun. O, kendisinden korkmanız gereken Rabbinizdir. Emir zemm ve hamdi içerir. Zemmde korkak olun, korkunuzda hamdde kılın. O zaman âlemin udebâsından olursunuz."

Ve lākin leyse yerżā bi'l-muḥāli[1252] [A143b] (1)

(1505) Mes̱nevī

Z'an ki nāṭıḳ ḥarf bīned yā ġaraż

Key şeved yek dem muḥīṭ-i du ʿaraż

Zīrā ki nuṭḳ idici kimse yā ḥarfi görür yāḫūd ġaraż (2) görür ki [murād maʿnā̱dur] nāṭıḳ bir nefsde iki ʿarażı ḳaçan iḥāṭa idici olur yaʿnī nāṭıḳ olan ḥālet-i (3) vāḥidede hem ḥarfi ve hem maʿnā̱yı göremez defʿa-yı vāḥidede iki maḳṣūdı iḥāta idemez belki ḥarfi görürse (4) maʿnā̱ ẕāhil olur ve maʿnā̱yı görürse ḥarfden ġāfil olur pes ʿabd mūcid-i efʿāl ve hem kāsib-i efʿāl olmaġa (5) ḳābil degüldür belki şānındandur ki ancaḳ bir ṭaraf bile aña meşġūl ola eks̱er-i nusaḫda du *ʿaraż* mıṣraʿ-ı s̱ānīde (6) ʿayn-ı mühmele ile vāḳıʿ olmışdur iki ʿarażdan biri ḥarf ve biri daḫı andan ḥāṣıl olan maʿnā̱ olur (7) [ve'l-ḥāṣıl eger ʿayn-ı mühmele ile ve eger ġayn-ı muʿceme ile ʿalā̱kulli't-taḳdīrīn ḥarfle maʿnā̱ murād olınur]

(1506) Mes̱nevī

Ger bemaʿnā̱ reft şud ġāfil ziḥarf (8)

Pīş ü pes yek dem nebīned hīç ṭarf

Ādemī tekellüm eyledükde eger maʿnā̱ cānibine gitse lafẓından (9) ġāfil olur hīç bir göz bir demde öñini ve ardını göremez ṭarf göze dirler

(1507) Mes̱nevī

An zaman ki pīş-bīnī an zamān (10)

Tū pes-i ḫod key bubīnī in bedān

Mes̱elā ol zamānda ki öñini göresin ol zamānda sen kendü arduñı (11) ḳaçan görürsin [anı bīl ve izʿān ḳıl]

(1508) Mes̱nevī

Çün muḥīṭ-i ḥarf u maʿnā̱ nist cān

Çun buved can ḫālıḳ-ı in her düvān (12)

Çünkim ḥarfle maʿnā̱yı bir demde muḥīṭ degüldür bu ikinüñ cān niçe ḫālıḳı olur iki āndan (13) murād hem fiʿl hem ḫalḳ-ı fiʿldür yaʿnī cān-ı Ādemī hem kāsib-i fiʿl ve hem ḫalıḳ-ı fiʿl olmaġa ḳadir degüldür eger ḳādir olayıdı (14) ḥarf u maʿnā̱yı yek demde iḥāta eylerdi çünkim iki cānibi iḥāṭaya ḳādir olmaduġı maʿlūm oldıyısa bu iki (15) ġarażuñ daḫı muḥīṭi vü ḫalıḳı olmaduġı bundan maʿlūm olur **Surūrī** ve **Şemʿī** *her du ān*dan murād *ḥarf u maʿnā̱dur* (16) dimişler ammā şerḥ olunduġı üzre *her du ān*dan murād kesb-i fiʿl

[1252] "Allah hayrın ve kötü şerrin irade edenidir. Ama O muhal olana razı olmaz."

ve ḫalḳ-ı fiʿl olmaḳ evlā̱dur [ve baʿżılar daḫı mıṣraʿuñ (17) āḫırında olan *ān* cāna rāciʿ olmaḳ mümkindür ve yāḫud *ān vaḳt maʿnā̱sına olmaḳ ḳābildür* dimişler ve daḫı *cān* (18) *çün Ḫālıḳ buved in durā deryek ān* taḳdīri üzre maʿnā̱ virmişler ammā tekellüfden ḫālī degüldür] (19)

(1509) Meṡnevī

Ḥaḳ muḥīṭ-i cümle āmed ey puser

Vā nedāred kāreş ezkārī diger

Ammā Ḥaḳ Teʿālā̱ Ḥażreti ey puser cümle eşyāyı muḥīṭ geldi (20) *lāyuşġiluhu şeʾnin ʿanşeʾn* feḥvāsınca anı bir kār bir kār-ı āḫardan girü ṭutmaz ve meşġūl itmez (21)

(1510) Meṡnevī

Guft şeyṭan ki bimā aġveytenī

Kerd pinhan fiʿl-i ḫod dīv-i denī

Sūre-yi Aʿrāfda olan āyete işāretdür ***ḳāle febimā aġveytenī***[1253] (22) şeyṭān didi ki senüñ beni iġvā itdügüñ ḥaḳḳıyiçün *febimā*da *bā* ḳasem maʿnā̱sına olur ve sebeb maʿnā̱sına olmaḳ da (23) cāyizdür ey *bisebebi iġvātuke* dimek olur ***leaḳʿudenne lehum ṣırāṭake'l-mustaḳīm*** ey leaʿtiraḍanne lehum fīṭarīḳı't-tevḥīdi(24)'ẕ-ẕāti ve emneʿatuhum ʿansulūkihā bienne eşġulehim bimā sivāke[1254] maʿnā̱-yı beyt-i şerīf dimek olur ki şeyṭān Ḥażret-i Ḥaḳḳa bi'l-müşāhede (25) ḫıṭāb idüp sen beni azdurduġuñ sebebi ile didi ve kendünüñ ġavāyet ü ḍalāletini Hażret-i Ḥaḳḳa isnād eyledi (26) kendünüñ fiʿlini ol dīv-i denī pinhān itdi egerçi Ḥażret-i Ḥaḳ ġavāyet ü ḍalāletini ḫalḳ idicidür (27) ammā kendüsi anı kāsibdür çünkim kendünüñ kesbi vü fiʿlini gizledi ve ḳubḥını Hażret-i Ḥaḳḳa isnād eyledi bu cürʾet **[A144a]** (1) ve bu gustāḫlıḳ sebebi ile laʿn u ṭarda lāyıḳ oldı

(1511) Meṡnevī

Guft Ādem ki ẓalemnā nefsenā

Ū zifiʿl-i Ḥaḳ nebud ġāfil çü mā

(2) Ḥażret-i Ādem ***Rabbenā ẓalemnā enfusinā*** didi Ādem Ḥażretleri fiʿl-i Ḥaḳdan bizüm gibi ġāfil degül idi *Ū zifiʿl* (3) *ḫod bend ġāfil çü mā* daḫı nusḫadur] bu beyt **Sūre-yi Aʿrāf**da olan āyete işāretdür ***ḳālā rabbenā ẓalemnā*** (4) ***enfusenā***[1255] **Ādem ve Ḥavvā** baʿde'l-ʿiṣyān didiler ey bizüm Perverdgārımuz biz kendü nefslerimüze ẓulm eyledik ***ve***

[1253] "Senin beni yoldan çıkarma hakkı için" (A'raf, 16)

[1254] "Ben onlara karşı senin doğru yolunda oturayım" (A'raf, 16) Yani tevhid yolunda itiraz edeceğim. Ve onların senden başka şeylerle uğraşmalarından dolayı bu yola sülûklarını engelleyeceğim."

[1255] "Ey Rabbimiz! Biz kendimize zulmettik, dediler." (A'râf, 23)

in lemtaġfir lenā ve terḥamnā[1256] (5) eger bize maġfiret itmez iseñ daḫı merḥamet itmezseñ ḳāle'l-**Ḳāşānī** *ey ve in lemtaġfir lenā bielbāsinā el-envāri'r-*(6)*rūḥāniyyete muşerrafeten ʿaleynā ve terḥamnā biifāżati'l-maʿārifi'l-ḥaḳīḳiyyeti lenekūnenne mine'l-ḫāsirīn ey mine'l-leẕīne telefū istiʿdāde'l-aṣliyyi* (7) *huve māddetu's-saʿādeti ve'l-beḳā'i*[1257] egerçi ḥaḳīḳatde cemīʿ-i efʿālüñ ḫālıḳı Ḥaḳdur ve ḫayr u şer ve nefʿ u żarar *ḳul kullun minʿindillāh*[1258](8) muḳteżāsınca andan ẓuhūr ider lākin riʿāyetu'l-edeb *ve mā eṣābeke minḥasenetin feminellāh ve mā eṣābeke minseyyi'etin* (9) *feminnefsike*[1259] maġzāsınca ḥaseneyi Ḥaḳḳa ve seyyi'eyi nefsüñe isnād idesin nitekim Ḥażret-i Ādem ʿaleyhi's-selām *İlāhī* (10) *biz nefsimüze ẓulm eyledik* didi ol Ādem Ḥaḳ Teʿālā̱nuñ fiʿlinden bizüm gibi ġāfil olmadı belki Haḳ Teʿālā̱ (11) her fiʿli ḫālıḳdur ve her şey'i mūcid idügini bilürken yine ẓulmı kendü nefsine isnād eyledi

(1512) Meṡnevī

Dergüneh ū ezedeb pinhanş kerd (12)

Z'an güneh berḫod zeden ū ber beḫᵛard

Ol Ādem günāh içinde edebe riʿāyet eyledügi cihetden (13) Ḥażret-i Ḥaḳḳuñ fiʿlini pinhān eyledi yaʿnī günāhını ẓāhir ve Ḥaḳḳuñ irādet eylemesini ve ol günāhı ḫalḳ eylemesini iḫfā eyledi (14) şeyṭān gibi bīedeblik eylemedügi ol fiʿl-i Ḥaḳda kendü fiʿlini setr eyleyüp *bimā aġveytenī* didi lācerem Ḥażret-i (15) Ādem ʿaleyhi's-selām o günāhı kendüye isnād eyledüginden mīve yidi yaʿnī menfaʿat buldı [ve'l-ḥāṣıl Ādem Ḥażretleri ol (16) cürm ü ḫaṭāyı kendü nefsine isnād eyledüginden s̱emerāt-ı maʿrifet ve fevākih-i raḥmet tenāvül eyledi]

(1513) Meṡnevī

Baʿde tevbe gufteş ey Ādem ne men (17)

Āferīdem dertu an cürm ü miḥen

Ādem Ḥażretleri tevbe eyledikden ṣoñra Ḥaḳ Teʿālā̱ aña didi ki *ey Ādem* (18) *ol cürmi ve miḥnetleri sende ben yaratmadum mı yaʿnī* [P69a] *anı sende ben ḫalḳ itdüm*

(1514) Meṡnevī

Ne ki taḳdīr u ḳażā-yı men bud ān (19)

Çün bevaḳt-i ʿuẕr kerdī an nihān

[1256] "Eğer bizi bağışlamaz ve bize acımazsan.." (A'râf, 23)

[1257] Kâşânî der ki; Yani eğer ruhanî nurları bize giydirip bizi şereflendirerek affetmezsen ve hakîki maârifi üzerimize yağdırıp bize merhamet etmezsen kaybedenlerden oluruz. (A'râf, 23) Yani aslî yeteneğimiz olan saadet ve bekâ maddesini telef ederiz."

[1258] "De ki, her şey Allah'ın indindendir." (Nisa, 78)

[1259] "Sana bir iyilik isabet ederse, o Allah'tandır. Eğer bir fanalık isabet ederse, nefsindendir." (Nisa, 79)

Kerem senden ṣādır olan cürm ü miḥen benüm taḳdīrüm ve ḳażām degül mi idi ʿöẕr (20) vaḳtinde anı niçün setr ü pinhān eyledüñ

(1515) Meṡnevī

Guft tersīdem edeb ne'gẕāştem

Guft hem men pās-ı ānet dāştem

Ādem ʿaleyhi's-selām (21) Cenāb-ı ʿİzzete cevāb virüp didi *ḫavf eyledüm edebi terk eyledüm* Ḥaḳ Teʿālā̱ Ḥażreti eyitdi (22) *ben hem senüñ ol edebüñi ḥıfẓ ṭutdum yaʿnī ol edebüñi maḳbūl idüp seni anuñçün muḳarreb ü bergüzīde itdüm [ve'l-ḥāṣıl (23) yā Ādem terk-i edeb itmeyüp merāsim-i riʿāyet-i ādāb-ı ʿubūdiyyet eyledigüñ daḫı senüñ üzerüñe sebaḳ iden ʿināyet-i Ezeliyyemdendür (24) ve seni bu vecḥle maḥfūẓ ḳılduġum benim iḥsānımdandur]*

(1516) Meṡnevī

Her ki āred ḥurmet ū ḥurmet bered

Her ki āred ḳand lūzīne ḫᵛared

(25) [Her kim ki ḥürmet getürür ol kimesne ḥürmet ildür her kim ki ḳand getürür sükkeri bādemi ḥelvāyı yir yaʿnī] Her şol (26) kimse ki dergāh-ı Ḥaḳḳa ḥürmet ü taʿẓīm getüre anuñ muḳābilinde ḥürmet ü taʿẓīm iledür her kim ḳand getürür lūzīne (27) yir yaʿnī *men cā'e bi'l-ḥaseneti felehu ʿaşru emṡālihā*[1260] āyetinüñ feḥvāsınca bir kimse her ne gūne iyilik getürse adını mertebe-yi [A144b] (1) cezāda on anuñ miṡlini alur ve evsaṭ-ı mertebe iżʿāf-ı mużāʿaf iyilikler bulur *hel cezā'u'l-iḥsān ille'l-iḥsān*[1261] (2) muḳteżāsınca iḥsānuñ cezāsı degüldür ve bu ḥürmetüñ tafṣīli Minhācu'l-Fuḳarāda *üçinci bābuñ ikinci* (3) *derecesinde* vāḳıʿ olmışdur anda ṭaleb olına

(1517) Meṡnevī

Ṭāyyibāt ezbehr-i ki li'ṭ-ṭayyibīn

Yārrā ḫoş kun berencān u bübīn

(4) Ṭayyibāt kimüñ içündür ṭayyib olanlar içündür pes yārı ḫoş eyle ḫoşluḳ gör ve rencīdelik gör kemā ḳālellāhu Teʿālā̱ (5) *eṭ-ṭayyibātu li'ṭ-ṭayyibīne ve'ṭ-ṭayyibūne li'ṭ-ṭayyibāt elḫabīṡātü li'l-ḫabīṡīne ve'l-ḫabīṡūne li'l-ḫabīṡāt*[1262] pes dergāh-ı Ḥaḳḳa ṭayyib gelenler (6) içün ṭayyibāt vardur ve ḫabīṡ olanlar içün ḫabīṡāt vardur mıṣraʿ-ı ṡānī bu maʿnā̱yı müşʿir olur zīrā taḳdīr-i (7) kelām *yārrā ḫoş kun ḫoşī bubīn ve berencān-ı bedī bubīn* dimek olur meṡel

[1260] "Kim (Allah huzuruna) iyilikle gelirse ona getirdiğinin on katı vardır." (En'âm, 160)
[1261] "İyiliğin karşılığı iyilikten başka bir şey midir?" (Rahman, 60)
[1262] "İyi ve güzel şeyler iyilere, kötü ve murdar şeyler de kötülere yakışır." (Nur, 26)

(1518) Mes̱nevī

Yek mis̱āl ey dil pey-ı farḳī biyār (9)

Tā bidānī cebrrā eziḫtiyār

Ey göñül cebr ü iḫtiyār biri birinden farḳ u temyīz eylemek içün bir mis̱āl getür tā (10) cebri iḫtiyārdan bilesin

(1519) Mes̱nevī

Dest k'an lerzan buved ezirtiʿāş

V'an ki destīrā tü lerzānī zicāş

(11) Mes̱elā dest ki ol dest irtiʿāşdan ditreyici ola raʿşe bir mirṣaddur ki insāna geldükde (12) anuñ elini ditredür bīiḫtiyār eli ditreyen kimseye mürteʿiş dinür ve ol bir destī ki anı yirinden sen ditredürsin (13) [yaʿnī ol bir eli ki yerinden sen lerzeye getürürsin]

(1520) Mes̱nevī

Her du cünbiş āferīde-y Ḥaḳ şinās

Līk ne'tvan kerd in bāan ḳıyās

(14) Her iki ḥareketi [yaʿnī eger raʿşeden ḥāṣıla olan ḥareket-i ıżṭırārī ve eger kendü taḥrīk eyledügüñ (15) ḥareket-i iḫtiyārī] Ḥaḳ Teʿālā̱nuñ yaradılmışı ve maḫlūḳı añla lākin bunı aña ḳıyās eylemek gerekmez zīrā bu iḫtiyārī ve ol ıżṭırārīdür egerçi ikisinüñ bile ḫālıḳı (16) Ḥaḳdur ve līkin beynehumāda farḳ-ı ʿaẓīm vardur

(1521) Mes̱nevī

Z'in peşīmānī ki lerzānīdiyeş

Mürteʿişrā key peşīman dīdiyeş

(17) Bu ḥareketden peşīmānsın ki anı sen ditretdüñ pes maʿlūm oldı ki bu ḫuṣūṣda senüñ iḫtiyāruñ vardur ammā (18) mürteʿişi ol ḥareketden ḳaçan peşīmān olurduñ yaʿnī peşīmān görmedüñ zīrā ki mecbūrdur [mıṣraʿ-ı s̱ānī böyle daḫı (19) vāḳıʿ olmuşdur *Çün peşīman nist merd-i mürteʿiş* yaʿnī merd-i mürteʿiş niçün peşīmān degüldür zīrā mecbūrdur] (20) pes ehlullāhuñ cebri mürteʿişüñ cebrine beñzer ki maḳbūl u memdūḥdur ve ehl-i nefsüñ ve cebriyyenüñ cebri (21) ġayr-ı mürteʿiş olanuñ taḥrīk-i yed eyledikde mecbūrum dimesine beñzer ki mez̠mūm u maḳdūḥdur nefslerinüñ (22) ḥaẓẓı cānibine gelseler mürīd ü muḫtār olurlar ve ṭāʿat u ʿibādete gelseler iḫtiyārımuz yoḳdur diyü kendüleri (23) cebri ḳılurlar

(1522) Mes̱nevī

Baḥs̱-i ʿaḳlest in çi ʿaḳl-ı ḥīleger

Tā żaʿīfī reh bered ancā meger

Bu ẕikr olınan baḥs̱ ʿaḳluñ (24) baḥs̱idür bu ḥīleger ne ʿaḳldur yaʿnī bu ḥīle idici ʿaḳl-i cüzʾī ḥadd-i ẕātında ʿaḳl degüldür dimek olur (25) istifhām inkār içündür ḥīleger olan ʿaḳlı nefsinde ʿaḳl olmadan nefy ḳılur zīrā aṣlda (26) ʿaḳl ʿaḳl-ı küllīdür ki enbiyā vü evliyānuñ ʿaḳlıdur ve ʿuḳūl-ı cüzʾiyye aña nisbet ʿaḳl degüldür pes taḳdīr-i maʿnā bu ẕikr (27) olınan baḥs̱ baḥs̱-i ʿaḳldur ki aṣlında ʿaḳl degüldür bu Baḥs̱-i ʿaḳlī anuñçündür ki tā bir żaʿīfu'ẕ-ẕihn kimse meger ki **[A145a]** (1) ol cebr ü iḫtiyār mertebesine yol ilte ve cebr ü iḫtiyārındur ki ʿaḳl yitdügi ḳadar fehm eyleye

(1523) Mes̱nevī

Baḥs̱-i ʿaḳlī ger dür ü mercan buved (2)

An diger bāşed ki baḥs̱-i can buved

ʿAḳla mensūb olan mebḥas̱ farażā eger dürr ü mercān ise ol baḥs̱ ġayrı (3) olur ki cān baḥs̱i ola yaʿnī cān baḥs̱i bir mertebe ḫūb u laṭīf olur ki ʿaḳla mensūb olan baḥs̱ eger dürr ü mercān bile (4) olsa aña mümās̱il olmaz

(1524) Mes̱nevī

Baḥs̱-i cān ender maḳāmī dīger est

Bāde-yi canrā ḳıvāmī dīger est

Cāna müteʿallıḳ olan baḥs̱ bir maḳām-ı (5) āḫardadur ki ol maḳām maḳām-ı ʿaḳldan ʿālī vü berterdür cān bādesinüñ bir āḫar ḳıvāmı vardur ki ol ʿaḳl bādesinüñ (6) ḳıvāmına beñzemez

(1525) Mes̱nevī

An zaman ki baḥs̱-i ʿaḳlī saz buved

İn ʿUmer bāBu'l-Ḥikem hem-raz buved

Ol zamānda ki ʿaḳla mensūb olan baḥs̱üñ (7) düzeni ve iʿtibārı var idi bu **ʿÖmer** ki murād **Ḥażret-i ʿÖmer**dür raḍıyallāhu ʿanh **Bu'l-Ḥikem** ile hem-rāz u dem-sāz idi **Bu'l-Ḥikem** (8) **Ebū Cehl**üñ muḳaddem olan künyetidür ve anuñ ismi de **ʿÖmer**dür dimişler ve **Ebu'l-Ḥikem** diyü aña anuñçün künyet virmişler ki ḥükm-i ʿaḳliyyede (9) ġayetile māhir ve ebḥās̱-ı fikriyyede ziyāde ḳādir idi çünkim **Ḥażret-i Nebī** ʿaleyhi's-selām baʿs̱ olınup anları dīn-i mübīne (10) daʿvet eyledükde bu ḳadar ʿaḳlla esrār-ı nebeviyyeden ġāfil ve ʿulūm-ı dīniyyede cāhil oldı pes żıddıyıla künyet virilüp (11) **Ebū Cehl** dimekle maʿrūf oldı ve bu künyetile şöhret buldı ammā **Ḥażret-i ʿÖmer** īmāna geldi ve ʿilm-i dīni ve Baḥs̱-i cānı (12) bildi ol Ḥażretüñ laḳab-ı şerīfi **Fārūḳ** oldı anuñ içün Ḥaḳḳı bāṭıldan ziyāde farḳ u temyīz ḳıldı nitekim buyururlar (13)

(1526) Mes̱nevī

Çün ʿUmer ezʿaḳl āmed sūy-ı cān

Bu'l-Ḥikem Bū Cehl şud derbaḥs̱-i ān

Çünkim **Ḥażret-i ʿÖmer** ʿaḳldan cān (14) cānibine geldi yaʿnī ʿaḳl-ı cüzʾī mertebesinden geçüp īmān-ı İslāma gelüp cān mertebesini buldı **Bu'l-Ḥikem** anuñ baḥs̱inde (15) **Ebū Cehl** oldı yaʿnī künyeti **Ebu'l-Ḥikem** iken ol cānuñ baḥs̱inde **Ebū Cehl** olup cehl ü ġaflet mertebesinde ḳaldı (16) ve īmān u ʿirfāndan ve esrār u ḥükm-i cāndan maḥrūm oldı [ve İblīs gibi raḥmet-i Ḥaḳdan dūr geldi (17)

Beyt

En-nāsu keennehu Ebā Ḥikemin

V'allahu keennehu Ebā Cehlin][1263]

(1527) Mes̱nevī

Sūy-ı ḥiss ü sūy-ı ʿaḳl ū kāmil est

Gerçi ḫod nisbet becān ū cāhil est

(18) Ḥiss cānibinde ve ʿaḳl-ı cüzʾī cānibinde ol **Ebū Cehl** kāmildür [ve yāḫud Ebū Cehl ki hiss ü ʿaḳlı cānib-i kemāldedür] (19) egerçi cāna nisbet ḫod o cāhildür ve'l-ḥāṣıl istdilāli ṣūrī vü ʿaḳlī olan umūra nisbet ol (20) **Ebu'l-Ḥikem**dür dīnī vü taʿyīnī vü cānī olan ʿulūma nisbet ol **Ebū Cehl**dür pes bundan maʿlūm oldı ki ʿaḳl-ı (21) cüzʾīnüñ baḥs̱i vü istidlāli dīne müteʿallıḳ olan ve cāna intisāb ḳılan ʿulūm-ı esrāra vāsıṭa olmaz ve nefʿ (22) ü fāyide daḫı ḳılmaz imiş

(1528) Mes̱nevī

Baḥs̱-i ʿaḳl u ḥis es̱er dan yā sebeb

Baḥs̱-i cānī yā ʿaceb yā bu'l-ʿaceb

Baḥs̱-i ʿaḳlī vü baḥs̱-i ḥissīyi (23) es̱er bil yaʿnī ʿaḳl u ḥissüñ baḥs̱ini yā es̱erden müʾes̱s̱ire istidlāl ve yāḫud sebebden müsebbibe intiḳāl eylemek bil ki (24) ʿaḳl u ḥiss es̱er ve sebeb mertebesinden ilerü tecāvüz idemez ve cān mertebesine gidemez ammā cāna mensūb olan (25) baḥs̱ yā ʿacebdür ve yāḫud ʿaceb ṣāḥibidür yaʿnī cāna mensūb olan baḥs̱ u ʿilm bir mertebe ʿaceb bil ki aʿceb-i ʿacāyibdür (26) ki ʿaḳl-ı cüzʾī ṣāḥibleri idrākinde ḥayrān ve kelimātınuñ daḫı ʿāciz ü nātüvānlardur (27)

(1529) Mes̱nevī

Żavʾ-ı cān āmed nemand ey müsteżī

Lāzım u melzūm u nāfī muḳtażī

[1263] "İnsanlara göre o hikmetlerin babası, Allah'a göre ise o cehalet babasıdır."

[Ey ṭālib-i żıyā-yı ʿirfānī olan ʿāşıḳ cānuñ żıyāsı geldi **[A145b]** (1) ve lāzım u melzūm ve nāfī muḳtażī ḳalmadı yaʿnī] bu ẕikr olınan ḫayr u ḳader baḥs̱i ḳīl ü ḳāl ve baḥs̱-i ʿaḳl-ı pür-maḳāldur ki (2) mütekellimīn ve ehl-i cidāle lāyıḳdur feammā aṣḥāb-ı kemāl bu gūne ḳader baḥs̱ ü cidālden ḫalāṣ olmışlardur zīrā ey ṭālib-i żiyā-yı (3) Hüdā ve ey rāġıb-ı esrār-ı Ḫudā bunlara [yaʿnī ehl-i ḥaḳīḳate] cānuñ żavʾı geldi ve ʿaynu'l-ʿıyān ḥāṣıl oldı *pes delāyil-i* (4) *ʿaḳliyyeden olan lāzım u melzūm ve nāfī vü muḳtażī ḳalmadı lāzım u melzūm*a mis̱āl *ṭavīlu'n-necād* ve *kes̱īru'r-remād* gibi (5) ki bunlar melzūmdur bunlara lāzım gelen ḳadd-ı ṭavīldür ve mihmān-ı kes̱īrdür ki bunlardan kināyedür [bu **Ehl-i Maʿānī** (6) ıṣṭılāḥına göre olan *lāzım u melzūm*dur ammā **Manṭıḳīler** ıṣṭılāḥında lüzūm iki şeyʾüñ biri birinden (7) ʿadem-i infikākidür ve bir şeyʾüñ lāzımı ol şeyden infikāki mümteniʾ olandur kemā ḳīle *el-lāzımu mā yemteniʿu infikākihi (8) ʿani'l-melzūmi* yaʿnī şeyʿ-i evvel her ne zamānda ki mevcūd ola şeyʾ-i s̱ānī daḫı anuñile mevcūd olmaḳ muḳarrer olur ve andan (9) şeyʾ-i s̱ānīnüñ münfek olması mümkin olmaz mes̱elā insānuñ ṣanʿata ve kitābete ḳābil olması insāndan münfek (10) olmaduġı gibi her ne zamān insān mevcūd olsa kitābete ve ṣanʿata ḳābil olması daḫı mevcūd olur ve *nāfī* (11) *vü muḳtażī* daḫı **Ehl-i Uṣūl**üñ ıṣṭılāḥātındandur yaʿnī ʿinde erbābi'l-uṣūl bir şeyʾüñ ʿademini muḳtażī olana (12) *nāfī vü mānīʿ* dirler ve vücūdını iḳtiżā eyleyen şeyʾe *muḳtażī* ıṭlāḳ iderler] ammā bu maḥalle münāsib olan *lāzım* (13) *u melzūm* mes̱elā efʿāl-i ḫalḳ *melzūm* ve aña Ḥaḳḳuñ ḫalḳ itmesi *lāzım*dur *nāfī vü muḳtażī* ism-i fāʿildür eger mā-beynlerinde (14) *vāv* muḳadder olursa biri birinüñ muḳābil ü żıddı olup *nefy idici ve iḳtiżā idici ḳalmadı* dimek (15) olur ve eger *vāv* muḳadder olmazsa *muḳtażī nefy idici ḳalmadı* dimek **[P69b]** olur mes̱elā bu maḥalle münāsib ʿinde **Ehli's-Sünnet** (16) efʿāl-i ḫalḳ ḫalḳ-ı Ḥaḳḳı muḳtażīdür ve ehl-i ḳader ve aṣḥāb-ı iʿtizāl bunı nāfīdür pes żiyā-yı cān ve muḳteżā-yı (17) aʿyān ʿıyān olduḳda bu mezkūrātuñ birisi de ḳalmaz

(1530) Mes̱nevī

Z'an ki bīnārā ki nūreş bāziġest (18)

Ezdelīl ü ezʿaṣā-keş fāriġest

Ol sebebden ki bir bīnā kimsenüñ ki nūrı bāziġdür yaʿnī ṭāliʿ ü lāmıʿdür ol bīnā (19) *delīl*den ve *ʿaṣā-keş*den fāriġdür baʿż-ı nusaḫda *Ezdelīl çün ʿaṣā-keş fāriġest* vāḳıʿ olmışdur (20) ve bu taḳdīr üzre maʿnā ol bīnā *ʿaṣā-keş* gibi delīlden fāriġ ü müstaġnīdür dimek olur

Tefsīr-i ve huve (21) **maʿakum eynemā kuntum**[1264]

[Bu maḥal bu āyet-i kerīmenüñ tefsīri beyānındadur ve] bu āyet-i kerīme **Sūre-yi Ḥadīd**dedür ḳāle'l-**Ḳāżī** (22) fītefsīrihā *lāyenfekku ʿilmuhu ve ḳudretuhu ʿankum biḥālin ve ḳāle's-*Simnānī *yaʿnī vucūdukum mustefādun minnaẓari vucūdiyyeti ve keyfe bikum (23) mevcūdetun bihi v'allāhu bimā taʿmelūne baṣīr liennehu mustaʿmilukum* ve ḳāle'l-**Ḳāşānī** ***ve huve maʿakum eyne mā kuntum*** *livucūdikum bihi ve ẓuhūruhu (24) fīmeẓāhirukum* ***v'allāhu bimā taʿmelūne baṣīr*** *lisebeḳa ʿilmuhu bihi ve kevnuhu menḳūşen fīerbaʿati elvāḥin fīʿālemi melekūtihi biḥażretihi*[1265] pes (25) āyet-i kerīmenüñ maʿnā-yı şerīfi böyle dimek olur ki] *ol Allāh sizüñledür her ne yirde ve ne ḥālde olsañuz* (26) ekser-i ʿulemā *ol Allāh her ne yirde olsañuz ʿilm ü ḳudretiyile sizüñle biledür ʿumūmen fażl u raḥmetile biledür* diyü (27) ḫuṣūṣan tefsīr eylemişlerdür ammā bu muḳayyed fi'l-ḥaḳīḳa ʿaḳlla bilinmez ve fehmle idrāk olınmazdur muḥaṣṣal ʿaḳl **[A146a]** (1) bunuñ derkinde ḥayrāndur ammā bu beyān sırr-ı maʿiyyeti bildirici ve anuñ maʿnāsını ḳābil-i maʿrifet olana rūşen ü vāżıḥ (2) idicidür

(1531) Mesnevī

Bār-ı dīger mā beḳıṣṣa āmedīm

Mā ezin ḳıṣṣa birun key ḫod şudīm

Biz girü biḥasebi'ẓ-ẓāhir ḳıṣṣa cānibine (3) geldük biz ḫod fi'l-ḥaḳīḳa ol ḳıṣṣadan ḳaçan ṭaşra gitdük yaʿnī ḳıṣṣanuñ ḥaḳīḳatinden ṭaşra gitdük ve maḳṣūd-ı (4) aṣlīden ḫurūc itmedük her ne ḳıṣṣaya gelsek anuñile bileyüz ve her ne ḥāle irsek andan degülüz (5)

(1532) Mesnevī

Ger becehl āyīm an zindān-u ust

Ger beʿilm āyīm ān eyvān-ı ust

Eger cehle [gelevüz cehl anuñ zindānıdur ve eger ʿilme (6) gelevüz ol ʿilm anuñ eyvānıdur *iyvān* kesr-i hemze ile ʿArabīdür dergāh ve ṣuffa-yı büzürg maʿnāsınadur cemʿi *evinnāt* (7) ve *evāvīn*dür zīrā iyvān aṣlda *ivvān*dur ve *eyvān* fetḥ-i hemze ile Fārsīdür biyābān maʿnāsınadur ki ʿavām (8) taḥrīf idüp *ṣayvān* dirler yaʿnī cehl] mertebesine gelsek ve ġāfil ü cāhil olsaḳ ol anuñ zindānıdur (9) ki Allāhuñ ʿārif ḳulları

1264 "Nerede olursanız O sizinle beraberdir"(Hadid, 4) ayetinin tefsiri.

1265 Kâdî Tefsîr'inde demiştir ki; Allah'ın ilmi ve kudreti sizden hâl olarak ayrılmaz. Simnânî demiştir ki; yani sizin varlığınız, vucûdiyyetin nazarından istifadedir. Siz nasıl O'nunla mevcûd olabilirsiniz? Allah yaptıklarınızı görür. Çünkü sizi O yaratmıştır. Kâşânî ise "Varlığınız O'ndan, O'nun zuhûru da sizin mazharınızda olduğu için nerede olursanız, O sizinledir. Sizin yaptıklarınız önceden O'nun ilmi dahilinde olduğundan ve âlem-i melekûtta O'nun huzurunda dört levhada nakışlı olduğundan, O sizin yaptıklarınızı bilmektedir."

mertebe-yi cehlde elemnāk olurlar ve zindān-ı miḥneti bulurlar ve eger ʿilm mertebesine (10) gelürsek ol ʿilm ol maḳṣūd-ı ḥaḳīḳīnüñ eyvānıdur ten-i insānī eyvān-ı ṣūrīde nice rāḥat bulursa cān (11) daḫı mertebe-yi ʿilmde eyle rāḥat bulur ve rıfʿat ḥāṣıl ḳılur [ve çāh-ı ṭabīʿat-ı ẓulmāniyyede ālūde-yi mā-sivā olduḳda ġamnāk (12) u miḥnet-zede olur ammā bi'n-naẓari ile'l-ḥaḳīḳati eger ġaflet ve eger ʿilmde hīç bir ḥālile andan cüdā degülüz] baʿż-ı nusḫada (13) kāfiye *zindān-ı mast ve eyvān-ı mast* vāḳıʿ olmışdur bu taḳdīr üzre maʿnā̱ *eger cehle gelürsek ol bizüm* (14) *zindānımuzdur ve eger mertebe-yi ʿilmüñ gelürse ol bizüm eyvānımuz ve maḳām-ı ʿālī-şānımuzdur* (ve'l-ḥāṣıl mertebe-yi cehlde andan ḫālī vü dūr degülüz)

(1533) Mes̱nevī

V'er beḫᵛāb āyim mestān-ı veyīm (15)

V'er bebīdārī bedestān-ı veyīm

Ve ger ḫᵛāba gelürüz anuñ mestleriyüz ve eger bīdārlıga gelürüz anuñ ḳıṣṣa (16) vü ḥikāyetindeyüz muḥaṣṣal-ı kelām iki ḥālde andan baʿīd ü mehcūr degülüz

(1534) Mes̱nevī

V'er begīrīm ebr-i pür-rızḳ-ı veyīm (17)

V'er buḫandīm an zaman berḳ-i veyīm

Ve eger aġlayavuz ol Ḫudānuñ ābıla pür-ebriyüz ki ḳaṭarāt-ı (18) dümūʿı bārān gibi yaġdurur zemīn-i vücūdımuzda nebātāt-ı ḥasenātı bitürmeden ötüri ve eger ḫande eyleyevüz (19) ol zamān Ḫudāy-ı Teʿālā̱nuñ berḳiyüz [yaʿnī ʿuşşāḳ-ı İlāhīnüñ tebessümleri daḫı muḥabbet-i Ḫudādan dıraḫşān (20) ve ʿışḳ-ı Yezdāndan lemeʿān eyleyen tecelliyātuñ iḳtiżāsıdur pes iḳtiżā-yı muḥabbetile bülbüller gibi güftāra gelsek (21) envār-ı kelimāt-ı insiyyemüzden ḳılup müstemiʿīni rūz-ı rūşen gibi münevve iderüz]

(1535) Mes̱nevī

V'er beḫaşm ü ceng ʿaks-i ḳahr-ı ust (22)

V'er beṣulḥ u ʿuẕr ʿaks-i mihr-i ust

Ve eger ġażab u cenge gelevüz ol Allāhuñ ḳahrınuñ ʿaks ü es̱eridür (23) yaʿnī bizüm ḳahr u ġażabımuz ṣıfatları Ḥaḳ Teʿālā̱nuñ ḳahr u ġażabınuñ ʿaks u es̱eridür ki vücūd-ı insānī anuñ (24) ṣıfātınuñ mirʾāt u maẓharıdur ve ger ṣulḥ u ʿöẕre gelevüz ol Allāhuñ mihr ü muḥabbetinüñ ʿaks u es̱eridür ki bizde (25) ẓāhir olmışdur

(1536) Mes̱nevī

Mā kiyīm ender cihān-ı pīç pīç

Çün elif ū ḫod çi dāred hī̇ç hī̇ç

[*Çi dāred hī̇ç hī̇ç*] (26) daḫı nusḫadur bu beyt-i şerī̇f Ḥaḳḳuñ ḫalḳla maʿiyyeti ḥaḳī̇ḳatde maʿa'l-aġyār ve's-sivā olmaduġını müşʿir olur (27) belki maʿiyyet biḥasebi'l-merātib ve'l-esmā lāzım gelür ve illā fi'l-ḥaḳī̇ḳa maʿiyyet maʿa'l-ġayr mümkin olmaz kemā ḳāle **İbnu'l-Fārıż [A146b]** (1)

Beyt

Ve leyse maʿī̇ fi'l-mulki şey'un sivā̱

Ve'l-maʿiyyetu lemtaḫṭur ʿale'l-maʿiyyeti[1266]

Pes Ḥażret-i Ḫudāvendigār daḫı bu mertebeye (2) [işāret buyururlar ki ey ṭālib-i sırr-ı vaḥdet egerçi mertebe-yi maẓhariyyete naẓaran] teşbī̇h idüp aġlasaḳ anuñ ebr-i pür-(3)rızḳı ve gülsek anuñ berḳiyüz ve ḫaşm u cengimüz anuñ ʿaks-i ḳahrı ve ṣulḥ u ʿöẕrimüz anuñ ʿaks-i mihridür didik (4) lākin eḥadiyyete naẓar olınsa biz kimüz bu ṭalaşıḳ ve ḳarışıḳ cihānda ki esmā-yı keẟī̇re vü muḫtelifenüñ ẓuhūrātıyıla (5) muḳadder olmışdur ol Ḥażret ḫod nefsu'l-emrde *elif* gibi mütevaḥḥidün bi'ẕ-ẕātdur ittiṣāl u infiṣālden ve ḥarekāt (6) u sekenātdan ve aġyār u sivādan münezzehdür kemā ḳāle ʿaleyhi's-selām ***kānellāhu ve lemyekun maʿahu şey'in***[1267] ve *ḳāle'l-Cüneyd* (7) *el-āne kemā kāne*[1268] ammā bu maʿnā̱dan evceh ü enseb ve ʿaḳl u fehme aḳreb olan maʿnā̱ budur ki mıṣraʿ-ı ẟānī̇ Ḥażret-i Eḥadiyyete teşbī̇h (8) olmayup ḥaḳāyıḳ-ı mümkineye teşbī̇h ola bu taḳdī̇r üzre maʿnā̱ *biz bu cihān-ı muḳadderde kimüz elif gibiyüz ol* (9) *ḫod ne ṭutar hī̇ç hī̇ç bir nesne ḥarekāt u nuḳāṭdan ṭutmaz* keẕālik biz daḫı nefsu'l-emrde hī̇ç bir şey' ṭutmazuz belki (10) bizüm vücūdımuz fi'l-ḥaḳī̇ḳa nābūddur ve bizüm mücellāmuzda ẓuhūr eyleyen ḥarekāt u sekenāt ve iḫtilāfāt anuñ esmā (11) vü ṣıfātınuñ muḳteżiyātıdur pes et-tevḥī̇dü isḳāṭu'l-iżāfāt bu mertebeye göre dinilmişdür

Su'āl kerden-i resūl-i (12) **Rūm ezʿUmer raḍıyallāhu ʿanh ezsebeb-i ibtilā-yı ervāḥ bāī̇n āb u gil-i cism**

[Bu surḫ-ı şerī̇f ve bu beyān-ı laṭī̇f (13) ervāḥuñ bu cism-i āb u giline ibtilāsı sebebinden Resūl-i Ḳayṣer-i Rūm Ḥażret-i ʿÖmerden su'āl eylemesi beyānındadur (14) yaʿnī̇ Resūl-i Rūm o rāhuñ Ḥaḳḳıla olan maʿiyyetinden ve ʿālem-i vaḥdetde olan üns ü muḥabbetinden ḫaber alup ve maʿiyyet-i (15) mezbūreyi ẕevḳ u müşāhede itdükde

---

[1266] "Mülkümde O'nun dışında hiçbir şey yoktur. Maiyyet, maiyyet üzerine önemli değildir."

[1267] "Sadece Allah vardı ve başka hiçbir varlık yoktu." Buhârî III/1166, VI/2699(6982), Tevhîd 22, Bed'u'l-Halk 1. (Gültekin, İsmâîl Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi, s. 178)

[1268] "Cüneyd der ki: Şu an olduğu hâl üzeredir."

ʿacabā rūḥ mertebe-yi vaḥdetde iken bu ʿanāṣırdan mürekkeb olan cisme (16) mübtelā olmaġa ḥikmet nedür diyü suʾāl ḳılması ʿıyānındadur]

(1537) Mes̱nevī

Çün ziʿUmmer an resūl inrā şenīd

Rūşenīyī derdileş āmed bedīd [1269]

(17) Çünkim ol resūl-i Rūm Ḥażret-i ʿÖmerden raḍıyallāhu ʿanh bu kelimāt-ı ṭayyibeyi işitdi [yaʿnī mertebe-yi vaḥdet (18) ve esrār-ı maʿiyyet u rūḥuñ ʿindellāh olan ḳurb u menziletin istimāʿ eyledi ve rūḥ ʿālem-i bālādan zemīn pesine (19) nüzūl eyledüginüñ ḳıṣṣasın gūş-ı hūşına ḥalḳa-yı zerrīn ḳıldı] bir rūşenlik ol kelāmdan anuñ göñlinde (20) ẓāhir geldi [yaʿnī nūr-ı āftāb-ı muḥabbet-i Sübḥāniyye revzene-yi ḳalbinde ṭulūʿ idüb ẓulumāt-ı ẓann u gümāndan ḫalāṣ (21) oldı] (ve ḳalbini münevver ḳıldı) ve'l-ḥāṣıl ol resūl-i Rūm ol kelām-ı ḥikmet-āmīzüñ ẕevḳinden bir mertebe nūrānī olup istiġrāḳ mertebesin (22)buldı ki

(1538) Mes̱nevī

Maḥv şud pīşeş suʾāl u hem cevāb

Geşt fāriġ ezḫaṭā vü ezṣavāb [1270]

Anuñ öñinde hem suʾāl ve hem cevāb (23) maḥv oldı ḫaṭādan ve ṣavābdan fāriġ oldı zīrā maḳām-ı vaḥdeti buldı ve kemāl-i ṣafvete irdi

(1539) Mes̱nevī (24)

Aṣlrā deryaft ü bü'gẕaşt ezfurūʿ

Behr-i ḥikmet kerd derpursiş şurūʿ [1271]

Aṣlı buldı ki maḳām-ı ḥaḳīḳatdür ve fürūʿdan (25) geçdi ki murād ṣuver-i ḫalḳiyyedür egerçi aṣlı buldı ve furūʿdan tecāvüz ḳıldı ve suʾāl ü cevāb ḳaydından (26) ḳurtuldı ve līkin ḥikmet ü menfaʿatden ötüri resūl-i Rūm suʾāle şurūʿ eyledi tā nice ṭālibler bu ʿilmden müstefīd (27) olalar ve esrār-ı ḥaḳīḳate vuṣūl bulalar bu daḫı kemālinüñ deʾbindendür ki gitdüler suʾāl ü cevāb ḳaydından [A147a] (1) müstaġnī iken ṭāliblerüñ nefʿinden ve fāyide bulmasından ötüri bir ekmelden ṭāliblere lāzım olan ʿilmi suʾāl iderler (2) ve istisfār semtine giderler tā ṭalebe ol ʿilmden müntefiʿ olalar resūl-i Rūmuñ baʿde'l-kemāl suʾāli daḫı bu ḳabīlden (3) olur [fe'fhem ve lātaġfel pes bu ẕikr olınan üç ʿaded ebyāt eks̱er-i nusḫada yoḳdur]

(1540) Mes̱nevī

[1269] Bu beyit Nicholson neşrinde metne alınmayıp dipnotta gösterilmiştir (s. 93).
[1270] Bu beyit Nicholson neşrinde metne alınmayıp dipnotta gösterilmiştir (s. 93).
[1271] Bu beyit Nicholson neşrinde metne alınmayıp dipnotta gösterilmiştir (s. 93).

Guft yā ʿUmmer çi ḥikmet būd u sır (4)

Ḥabs-i an ṣāfī derin cāy-ı kedir

Suʾāl idüp didi ki yā ʿÖmer ne ḥikmet idi ve ne sır (5) idi ol ṣāfī olan rūḥuñ bu münkedir ü tīre olan yirde ḥabsi yaʿnī rūḥı ṣāfīnüñ böyle ʿālī-cevher (6) iken beden-i kes̱īf ü süflīde maḥbūs olmasına ḥikmet nedür didi

(1541) Mes̱nevī

Āb-ı ṣāfī dergilī pinhan şude

Cān-ı ṣāfī beste-yi ebdan şude

(7) Āb-ı ṣāfī bir gilüñ içinde pinhān olmış ṣāfī cān bedenlere muḳayyed olmış yaʿnī buña ḥikmet nedür didi (8)

(1542) Mes̱nevī

Guft tu baḥs-i şigerfī mīkunī

Maʿniīrā bend ḥarfī mīkunī

Ḥażret-i ʿÖmer raḍıyallāhu ʿanh aña cevāb virüp didi (9) ey resūl-i Rūm sen bir şigerf yaʿnī bir ʿamīḳ u daḳīḳ baḥs̱ eylersüñ bunuñ ḥaḳīḳatiyile keşfi cāyiz olanlardan (10) degüldür ve lihāẕā rūḥuñ ḥaḳīḳatinden suʾāl olınduḳda *ḳuli'r-rūḥu minemri rabbī*[1272] dimekle cevāb virildi ammā cān-ı ṣāfīnüñ (11) beden-i kes̱īfe gelmesinden ve aña taʿaşşuḳ u taʿalluḳ ḳılmasından çoḳ fāyide vardur mes̱elā cümle-yi fāyideden biri budur ki bir (12) maʿnāyı bir ḥarfe bend eylersin tā ol ḥarf vāsıṭasıyıla derūnuñda olan maʿnā ẓuhūra gele ve ḫāricde muḫāṭab (13) olan kimseler ol ḥarf vāsıṭasıyıla ol maʿnādan müntefiʿ olalar ve murād ne idügini bileler

(1543) Mes̱nevī

Ḥabs kerdī maʿni-yi āzādrā (14)

Bend-i ḥarfī kerdeyī tū bādrā

Derūnuñda āzād olan maʿnāyı ḥarfe ḥabs u ḳayd eyledüñ sen bād-ı nefsi bir kelimeye (15) muḳayyed eylemiş ve nāsa ol nefes ü kelime vāsıṭasıyıla söylemişsin [P70a]

(1544) Mes̱nevī

Ezberāy-ı fāyide in kerdeyī

Tū ki ḫod ezfāyide derperdeyī

(16) Bunı sen maʿlūmdur ki fāyide içün eylemişsin sen ḫod fāyide perdedesin yaʿnī rūḥuñ (17) beden-i kes̱īfe kelimesinden ve aña taʿalluḳ ḳılmasından maḥcūbsın

(1545) Mes̱nevī

1272 "De ki: Ruh, Rabbimin emrindendir." (İsrâ, 85)

An ki ezvey fāyide zāyīde şud (18)

Çün nebīned ançi mārā dīde şud

Baʿż-ı nusḫada *zāyende* ve baʿż-ı nusḫada *zāyīde* vāḳıʿ olmışdur taḳdīr-i maʿnā̱ ol Allāh ki (19) andan fāyide ṭoġıcı oldı veyā ṭoġmış oldı yaʿnī cins-i fāyide andan vücūd buldı ve ẓuhūra geldi ol Allāh (20) niçün görmeye anı ki bize görülmiş yaʿnī ol ḳadar bizde ʿilm ü ḥikmet var ki elbette bir fāyide görmesek (21) bir maʿnā̱yı bir kelimeye taʿlīḳ eylemezüz ve żamīrde olan maʿnā̱yı ḥarf ü kelime vāsıṭasıyıla nāsa söylemezüz çünkim (22) maḫlūḳ iken bize bu fāyide görülmiş oldı pes ḥakīm-i muṭlaḳ olan Ḥażret-i Ḥaḳḳa ʿālem-i maʿnā̱da olan ervāḥı (23) ḳavālibe getürmede ve ṣūret ʿālemine yitürmede niçün fāyide görülmeye ve ne vechile ervāḥ-ı ṣāfiyenüñ ecsād-ı (24) keṡīfeye gelmesinde ve menāfıʿ-i keṡīre vü fevāyid-i ʿaẓīme olmaya

(1546) Meṡnevī

Ṣad hezāran fāyidest ü her yekī

Ṣad hezāran bīş-i an yek endekī

(25) Maʿnā̱nuñ kelāma muḳayyed olmasında ve meḫāric ü ḥurūf mertebesine gelmesinde nice yüz biñ fāyide (26) vardur ṣad hezār anuñ her biri ol bir fāyidenüñ ḳatında ki murād andan cānuñ cesede ṭaʿalluḳ eylemesidür anuñdur (27) mıṣraʿ-ı evvelde *her yekī* lafẓı mıṣraʿ-ı ṡānīye merhūn olur ve maʿnā̱ her bir ṣad hezārān ḳadar ʿaded ol bir fāyidenüñ ḳatında **[A147b]** (1) eḳall-i ḳalīldür ki andan murād rūḥuñ bedene taʿalluḳ eylemesinde olan fāyidedür cümleden biri meşāyıḫ-ı ʿiẓām rūḥ-ı (2) ṣāfīnüñ cesed-i keṡīfe taʿalluḳ eylemesi ḫuṣūṣında mirʾātı temṡīl eylemişlerdür ki zücāce-yi ṣāfī (3) bīkeṡāfet rū-nümā olmaz ve nāẓır olanuñ vechi ol zücāce-yi ṣāfīde temeṡṡül ḳılmaz pes ṣūret-i insāniyyenüñ (4) görülmesinden ötüri üstādān-ı cihān zücāce-yi ṣāfīnüñ ẓahrına kedr ü keṡāfet getürüp derḥāl aña (5) nāẓır olanuñ vechi ʿıyān u nümāyān olur keẕālik ervāḥ-ı ṣāfiyede ṣıfat-ı İlāhiyye bikemālihā görülmeyüp āyīnenüñ (6) ẓahrında olan keṡāfet gibi Ḥaḳ Teāʿlā ecsād-ı keṡīfeyi ervāḥ-ı ṣāfiyeye żamm eyledükde ervāḥ-ı ṣāfiyede ẓuhūra (7) gelmeyen ve nümāyān ṣıfāt-ı İlāhiyye ecsād-ı insāniyyede ẓuhūra geldi ve mirʾāt-ı vücūd-ı Ādemīde nümāyān oldı (8)

(1547) Meṡnevī

An dem-i nuṭḳet ki cüzv-i cüzvihast

Fāyide şud kül kül-i ḫālī çirast

Meṡelā ol senüñ nuṭḳuñ nefesi cüzʾlerüñ cüzʾidür (9) [ve bu mıṣraʿuñ maʿnā̱sı merhūndur taḳdīr-i kelām ol senüñ nuṭḳuñ demi ki cüzʾlerüñ cüzʾidür] (her bir ʿużv bir

cüzʾdür ve nefs bu cümle cüzʾler bir cüzʾidür) küllī fāyide oldı küll (10) fāyideden niçün ḫālīdür evvelki küll ikinci külle mużāf degüldür ikinci küllden murād insānuñ rūḥınuñ ve cisminüñ küllīsidür (11) taḳdīr-i maʿnā̱ senüñ nuṭḳuñ nefḫası ki cümle-yi eczā-yı bedeniyyeñden bir cüzʾdür anuñ elfāẓ u rūḥa taʿalluḳ eylemesi küllī (12) fāʿide oldı pes nefḫa-yı İlāhī olan rūḥ cisme geldükde ve cismle ẓāhir olduḳda küllī olur ve pes küll mertebesinde (13) olan fāyideden niçün ḫālī olur cüzʾüñ cüzʾi küllī fāyide olıcaḳ kulluñ küllī fāyideyi cāmiʿ olması ulviyyetile (14) s̱ābit olur

(1548) Mes̱nevī

Tū ki cüzvī kār-ı tū bāfāyidest

Pes çirā derṭaʿn-ı küll ārī ṭu dest

[Sen ki cüzʾsin senüñ (15) işüñ fāʾīde iledür pes niçün küllüñ ṭaʿnına dest götürürsin yaʿnī niçün ṭaʿn idersin] bu beyt-i şerīf (16) külli rūḥuñ bedene gelmesinde olan fevāyidi is̱bāt eyler resūl-i **Rūm**uñ *cān ṣafā-yı* (17) *beste-yi ebdān şude* diyü suʾāl eyledüginden murād bir cān degüldür belki cānlaruñ küllīsidür ebdānuñ cemʿiyile olması (18) daḫı buña delālet ider ve her Ādemüñ rūḥı bü cümle ervāḥdan bir cüzʾ gibidür pes resūl-i Rūmuñ rūḥı (19) bu cümle ervāḥdan bir cüzʾ menzilesinde olduġı muḳarrer oldıyısa **Ḥażret-i ʿÖmer** aña bu tarīḳ üzre (20) ḫıṭāb idüp buyururlar ey resūl-i **Rūm** sen ki cüzʾsin senüñ işüñ fāyide iledür ki sen her dem (21) fāyideden ḫālī degülsün pes küll rūḥuñ ṭaʿnına niçün dest getürürsün yaʿnī küll ervāḥuñ ebdān-ı kes̱īfeye taʿalluḳ (22) eylemesinden fāyide nedür diyü niçün ṭaʿna şurūʿ eylersin ervāḥuñ ebdāna gelmesinden ve beden āyīnesinde ẓāhir (23) olmasında lāyuʿadd ve lāyuḥṣā fevāyid-i kes̱īre vü menāfıʿ-i ʿaẓīme vardur ki taḥrīr ü taʿbīri mümkin degüldür ammā ḳalīl kes̱īre delīl (24) olduġıyiçün bu bir ḳaç fāyidenüñ ẕikriyile iktifā olundı fāyide-yi evvel oldur ki rūḥ-ı ṣāfī bedene gelmekle (25) kemāl eyler zīrā anuñ vücūdında bi'l-ḳuvve olan ḫāṣiyyet bu ʿālem-i ecsāmda fiʿle gelür ve anuñ ʿilmi ʿıyān mertebesin (26) bulur ve ol ʿālemde itdügi īkrārı bu ʿālemde is̱bāt ol ʿālemde ṣāliḥ ü fāsid ve ṣābir ü mücāhid egerçi Haḳḳ (27) Teʿālā̱ maʿlūmıdur ki bu ʿālemde daḫı ṣāliḥ olan ve fāsid olan ve ṣābir ü mücāhid mertebesin bulan hemān ol ol **[A148a]** (1) ʿālemde ṣābir ü mücāhid olandur biġayr-ı tefāvüt ve lākin ol ʿālemde ṣābir ü mücāhid olmaġa iʿtibār yoḳdur zīrā (2) ol ʿālem ṣāliḥ ü fesād ve ṣabr u cihād ʿālemi degüldür pes lāzım geldi ki anda bi'l-ḳuvve ḥāṣıl olan aʿmāl bu ʿālemde (3) fiʿle gele ve s̱übūt mertebesin ve lihāẕā ḳālellāhu Teʿālā̱ ***ve***

lenebluvennekum ḥattā naʿlemu'l-mucāhidīne minkum ve'ṣ-ṣābirīne[1273] mücāhid ü (4) ṣābir ʿālem-i ervāḥda iken daḫı Ḥaḳ Teʿālā̱nuñ maʿlūmı idi ve līkin ṣabr u cihād ile ibtilā olınmamışlar idi (5) pes ol ʿālemde ṣābir ü mücāhid mertebesini bulmadılar tā bu ʿālem-i ecsāma gelmeyince ve ṭāʿat u mücāhede ile iḫtiyār (6) olmayınca pes bu ʿāleme geldiler mücāhede ḳılup mücāhid oldılar ve belālara ṣabr idüp ṣābir mertebesin buldılar (7) ve ḳusse ʿalā̱hā̱ẕā sāyiri'l-evṣāf insānuñ rūḥı bu ʿālem-i ecsāma gelse ve bi'l-ḳuvve ẕātında olan ḫāṣiyyeti (8) fiʿle getürmese kemāl bulmazdı ve bi'l-ḳuvve ẕātında olan ḫāṣiyetler fiʿle gelmez ve s̱ābit olmazdı ve fāyide-yi (9) s̱ānī oldur ki rūḥ ʿālem-i ervāḥda iken viṣālüñ ẕevḳini ve ol ʿālemüñ ḳadrini bilmezdi ve firāḳ u hicrānuñ (10) ṭaʿmını daḫı ṭuymazdı pes ol ʿālemüñ ḳadrini [bilmezdi ve firāḳ u hicrānuñ ṭaʿamını daḫı ṭuymazdı pes ol ʿālemüñ (11) ḳadrini] bilmeden ve niʿmet-i viṣāle ʿālim olmadan ötüri Ḥaḳ Subḥānehu ve Teʿālā̱ ol rūḥ-ı āzādı sicn-i ṭabīʿine getürüp (12) maḥbūs ḳıldı ve firāḳ elemlerin aña meẕīḳ oldı tā ol ʿāleme ʿibādetile müstaʿid ola ve baʿde'l-ḫalāṣ (13) mine'l-beden ol niʿmetüñ ḳadrini bile **Ḥażret-i Ādem** ʿaleyhi's-selāmuñ ḳıṣṣası bu maʿnā̱yı mü'eyyid olur ve rūşen (14) ḳılur zīrā evvelā Ḥaḳ Teʿālā̱ aña cennet mülkin virmiş ve cennet içre anı *yā Ādemu'skun ente ve zevcuke'l-cenneti ve kulā minhā* (15) *raġaden ḥays̱ü şi'tumā*[1274] āyet-i kerīmesinüñ mefhūmı üzre niʿmet ü rāḥatlara müstaġraḳ ḳılmışdı ve lākin bītaʿb u bī(16)zaḥmet ve bīsaʿy u bīmeşaḳḳat müyesser olan niʿmetüñ ḳadr u ḳıymetini nevʿan bilinmemek muḳarrer oldıyısa Ḥaḳ Teʿālā̱ Ḥażreti (17) anuñ şecere-yi **ḥınṭay**a taḳarrubını cennetden ḫurūca ve semādan zemīne hübūṭa sebeb eyleyüp bu dünyāya getürdi (18) ve bu ḳadar ālām u şedāyidi çekmek yitürdi anuñ vücūdı bu ḳadar insānuñ vücūdına sebeb olduḳdan ṣoñra (19) ve taḥṣīl-i kemāl ḳılduḳdan ṣoñra yine Cennet-i aʿlā̱ya vāṣıl eyledi muḥaḳḳaḳ olan ʿurefānuñ maʿlūmıdur ki ṣoñra ki vüṣūl (20) evvelki vüṣūl ve fāyide-yi s̱ālis̱ oldur ki **[P70b]** *kuntu kenzen maḫfiyyen feaḥbebtu en uʿrafe feḫalaḳtu'l-ḫalḳa liuʿrafe*[1275] (21) ḥadīs̱-i şerīfinüñ feḥvāsı üzre ḫāṣṣa-yı insānuñ maḫlūḳ olması ve rūḥuñ bu cesede gelmesi Haḳḳ Teʿālā̱nuñ (22) bikemālihi bilinmesi içündür (ve ʿabd rabbisini maʿrifet-i şuhūdiyye vü tafṣīliyye ile müşāhede ḳılmaḳ içündür) egerçi ʿālem-i ervāḥda daḫı her rūḥ rabbisini istiʿdādı ḳadar bilüp iḳrār ḳılmışdı lākin (23) maʿrifet-i icmāliyye ile maʿrifet-i tafṣīliyye vü şuhūdiyye

---

[1273] "Andolsun ki içinizden cihad edenlerle sabredenleri belirleyinceye ve haberlerinizi açıklayıncaya kadar sizi imtihan edeceğiz." (Muhammed, 31)

[1274] "Ey Âdem! Sen ve eşin (Havva) beraberce cennete yerleşin; orada kolaylıkla istediğiniz zaman her yerde cennet nimetlerinden yiyin." (Bakara, 35)

[1275] "Ben gizli bir hazine idim, bilinmek istedim ve bilineyim diye mahlukatı yarattım." Bu sözün hadis olmayıp mevzû olduğuna dair ayrıntı için bk. Gültekin, İsmâîl Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi, s. 178-179.

ile degül zīrā maʿrifet-i şuhūdiyye vü tafṣīliyye maḥalli bu ʿālem-i (24) ẓāhirdür ṣıfāt-ı İlāhiyyeden nice ṣıfāt vardur ki anuñ ẓuhūrı bu ʿālem-i ẓāhir vāsıṭasıyıla olur mes̱elā ism-i (25) Şāfī gibi ki Şāfī isminüñ ẓuhūr cesede olan marażı izāle idüp şifā virmekle olur ʿālem-i ervāḥda (26) ise bu ismüñ tecellīsi nevʿan ẓāhir olmaz ve kez̠ālik ism-i Muḥyī vü Mümīt gibi bunlaruñ daḫı ẓuhūrı bu ʿālem-i ẓāhire (27) nisbetledür ki [egerçi Muḥyī isminüñ ʿālem-i ervāḥda es̱eri ve tecellīsi vardur ammā ẓuḥūrı aṣıl bu ʿālemdedür ki] ölmek **[A148b]** (1) ve dirilmek bu ʿāleme nisbetledür pes ʿabd bu ʿāleme gelmeyince Şāfī isminüñ Muḥyī vü Mümīt isminüñ ās̱ārı müşāhede (2) ḳılmadı bu ʿāleme geldikden ṣoñra rabbisinüñ vaṣflarıyıla mevṣūf olduġını yaḳīnen bildi ve müşāhede [ḳıldı] (3) ve kez̠ālik Ḥaḳ Teʿālā̠nuñ Tevvāb olmasını ve setr-i ʿuyūb u maġfiret-i ẕunūb ḳılmasını rūḥ ʿāleme gelmeyince müşāhede ḳılmadı (4) zīrā bu ʿālem-i ervāḥda ʿuyūb u ẕunūb yoġdı ki ḥattā Settārlıḳ ve Ġaffārlıḳ ṣıfatları ol vāsıṭa ile ẓāhir (5) olayıdı kez̠ā ev kez̠ā nice ṣıfāt vardur ki anuñ ẓuhūrı bu ʿālem-i ẓāhire merhūndur pes ʿabd rabbisini ol (6) ṣıfatlar ile mevṣūf bilmek daḫı bu ʿālem-i ecsāma gelmege mevḳūfdur saʿādet-i kübrā̠ ve niʿmet-i ʿuẓmā bir kimse rabbisini (7) mavṣūf olduġı evṣāf-ı kāmile ile bilmek ve müşāhede ḳılmaḳdur kemālile bilmek ise bu ʿālemde müyesser olur pes rūḥ-ı (8) insānīnüñ ʿālem-i ecsāma gelmesinde fāyide Ḥażret-i Ḥaḳḳuñ evṣāf-ı kāmile ile bilinmesi ve ʿabdüñ tekmīl-i maʿrifet ḳılması (9) içündür

(1549) Mes̱nevī

Guftrā ger fāyide ne'bved megū

V'er buved hil iʿtirāż ü şükr cū

Ey rūḥuñ cesede taʿalluḳ eylemesinde fāyide (10) yoḳdur diyen kimse cevāb budur ki sözüñ eger fāyidesi olmazsa söyleme ve bīmaʿnā̠ olan elfāẓ u ḥurūfı (tekellüm eyleme ve eger söyledigüñ sözüñ fāyidesi olmazsa söyleme ve bīmaʿnā̠ olan elfāẓ u ḥurūfı) (11) tekellüm eyleme ve eger söyledigüñ sözüñ fāyidesi ve maʿnīsi ola iʿtirāżı terk eyle ve şükr ṭālibi ol ki bu sırr saña (12) bu vechile keşf oldı ki rūḥuñ ʿālem-i maʿnā̠dan ḳālıba gelmesi żamīrde olan maʿnā̠-yı ṣarfuñ elfāẓ u ḥurūfa (13) gelmesi ve mütekellim māfiżżamīr anuñile beyān u ʿıyān ḳılması gibidür elbette mütekellim olan kimse bāṭınında olan bir maʿnā̠yı (14) iẓhār itmek istese anı [bir ḥarfe ve bir kelimeye vażʿ idüp ol vāsıṭa ile anı] iẓhār eyler ḥarf ol maʿnā̠ya ẓarf (15) olur maʿnā̠ ol ḥarfle ẓuhūra gelür pes mütekellim ki bir maʿnā̠ya delālet eyleyen kelimeyi edā eyleye elbette anda fāyide muḳarrer (16) olur pes her rūḥuñ cesede gelmesini buña göre ḳıyās eyle her rūḥ ḳālıba gelmez illā nefs-i Raḥmānī vāsıṭasıyıla (17) çünkim bir rūḥ bir ḳālıba gele ol

ḳālıbda anuñ es̱eri nümāyān ola kelime maʿnā̱ya delālet eyledügi gibi ol ḳālıb kendü (18) rūḥınuñ şānına ve ḥaḳīḳatine ve anda ne içün vażʿ olınduġına delālet eyler pes ṣaḥāyif-i kevnde ey āyāt-ı (19) Ḥaḳḳı oḳumaḳ isteyen kimse her kelime bir maʿnā̱ya delālet gibi her ṣūret daḫı bir güne maʿnā̱ya delālet (20) eyler imdi bu ḳavālıb-ı insāniyyeye ve ṣuver-i kevniyyeye naẓar eyle ki her biri ḫāṣṣaten kendinde mevżūʿ olan maʿnā̱ya (21) delālet ider eger ʿārif iseñ meşāyıḫuñ ʿālem-i maʿānī didiklerini bu ʿālem-i ṣūretde görürsin ve mütekellim-i ḥaḳīḳīnüñ (22) ol ṣūretden ne murād eyledügini vāḳıf olursın

(1550) Mes̱nevī

Şükr-i Yezdan ṭavḳ-ı her gerden buved

Nī cidāl u rū-turuş kerden buved

(23) Ḥaḳ Teʿālā̱nuñ şükri her gerdenüñ ṭavḳı olur yaʿnī her kesüñ boynına lāzım u farżdur ki mün ʿim-i ḥaḳīḳīye şükr (24) ḳıla ʿale'l-ḫuṣūṣ ʿālem-i ervāḥdan bu ʿālem-i insāniyyete getürdügi ve mertebe-yi ʿaḳl u fehme yitürdügi niʿmetüñ şükrin (25) ḳıla şükr cidāl eylemek ve yüz ekşitmek degüldür yaʿnī Münʿim-i Ḥaḳīḳī seni bir belāya mübtelā eylese ve āfāt u miḥnetile imtiḥān (26) ḳılsa bunda ne niʿmet vardur diyü cidāl eylemek ve ol belādan yüzüñ türş eyleyüp bu ne belādur diyü şikāyet- (27) āmīz söz söylemek şükr olmaz şükr oldur ki vücūduñı maḥżā niʿmet bilesin ve eger belāyıla imtiḥān **[A149a]** (1) olınursuñ cidāl u türş-rūlıkdan ḥaẕer ḳılasın ve mümkin olduġı mertebe ṣābir olasın dimek olur vallāhu aʿlem (2)

(1551) Mes̱nevī

Ger turuş-rū būden āmed şükr bes

Pes çü sirke şükr-gūyī nist kes

Eger şükr ancaḳ türş olmaḳ geldiyise (3) pes bu iʿtibārıla sirke gibi bir şükr-gūy kimse yoḳdur zīrā sirke bir dem türş-rūylıkdan ḫālī degüldür (4)

(1552) Mes̱nevī

Sirkerā ger rāh bāyed derciger

Gū bişev sirkengübīn ū ezşeker

Sirkeye eger cigere yol bulmaḳ gerekse sirkeye di o sirke (5) şekerden sirkengübīn olsun yaʿnī ekşi yüzlü olan kimseye derūna yol gerekse aña di ki ḥalāvet-i şükr ü ṭāʿatlar (6) ve ṭāʿatla maḫlūṭ u memzūc olup tā ol vāsıṭa ile derūna yol bu ki

(1553) Mes̱nevī

Maʿni ender şiʿr cüz bāḫabṭ nist (7)

Çün felāsengest ü ender żabṭ nist

[Maʿnā̱ şiʿrde] ẖabṭ u ẖaṭādan ẖālī degüldür maʿnī şiʿrde ṣapan (8) [ve ṣapan ṭaşı] gibidür ki żabṭda degüldür [felāseng felāẖan maʿnā̱sınadur yaʿnī ṣapan ve ṣapan ṭaşına (9) daẖı felāseng dirler] yaʿnī nitekim bir ṣapan atan kimse istedügi yiri nişān alamaduġı gibi ve murād üzre (10) her zamān anı uramaduġı gibi nāẓım olan kimse daẖı istedügi maʿnā̱yı söyleyemez ve keyfe māyeşā mā-fī'ż-żamīrini (11) taʿbīr eyleyemez belki şiʿrde maʿnā̱ ṣapanda olan ṭaş gibidür gāh olur ki bir murādı nişān eyleyüp anuñ naẓmına (12) ḳaṣd olınsa maʿnā̱ bir āẖar cānibe gider ve şiʿrde nāẓımuñ murādı olmayan maʿnā̱ ẓuhūr ider bu beyt-i şerīf keennehu (13) baʿż-ı maḥalde baʿż-ı kelimātuñ naẓma gelmesi ve taḳrīr olması ol maḥalle enseb ü elyaḳ iken ol kelimātuñ naẓma gelmeyüp ol (14) maḥalde bir āẖar kelām ve bir āẖar maʿnā̱ söylendügüne iʿtirāz eylemek ṭarīḳı üzre vāḳıʿ olmışdur

Dermaʿnī-yi ān ki men (15) erāde enyeclise maʿallāhi fe'l-yeclis maʿaehli't-taṣavvufi[1276]

Ol ḳavlüñ maʿnā̱sınuñ beyānındadur ki bir kimse Allāh ile oturmaḳ dilese pes ol kimse ehl-i taṣavvuf ile otursun zīrā bunlar maẓhar-ı evṣāf-ı İlāhī (16) ve mirʾāt-ı esrār-ı Rabbānīdürürler ki kendülerden olmışlar ve Ḥaḳ ile bāḳī olmışlar nitekim **Cüneyd Ḥażretleri** taṣavvufı böyle tefsīr (17) eyleyüp didi ki *et-taṣavvufu ümmetike el-ḥaḳḳu ve yuḥyīyeke* pes ehl-i taṣavvuf kendülerden fānī ve Ḥaḳ ile bāḳī (18) olanlardur eger ehl-i taṣavvuf kimler idügini tafṣīlen bilmek isteriseñ ḳısm-ı evvelüñ evvel bābında Ṭarīḳat-nāmede (19) meẕkūr olmışdur ve taṣavvufuñ şerḥ ü beyānı daẖı bāb-ı s̱ālis̱üñ derece-yi ʿāşirinde beyān olunmışdur fe'l-yaṭleb fīhimā (20)

(1554) Mes̱nevī

An resūl ezẖod buşud z'in yek du cām

Nī risālet yād mandeş nī peyām

Ol resūl-i Rūm bu bir iki cāmdan (21) ki nūş eyledi kendüsinden gitdi cāmdan murād Ḥażret-i ʿÖmerüñ buyurduġı kelām-ı saʿādet-encāmdur (22) ki raḥīḳ-i taḥḳīḳ ile pür idi ol resūl-i Rūm anı gūş-ı hūşile nūş idüp bīẖod oldı ve istiġrāḳ (23) mertebesin buldı anuñ yād u ẖāṭırında ne risālet ne peyām ḳaldı

(1555) Mes̱nevī

Vālih ender ḳudret-i Allāh şud (24) [P71a]

An resūl ancā resīd ü şāh şud

[1276] "Allah ile oturmak isteyen kimse, tasavvuf ehli ile otursun" manasının beyanındadır.

Ol resūl bir ḥālete irişdi ki Allāh Teʿālā̱nuñ ḳudretinde vālih ü ḥayrān oldı ol (25) resūl bir ḥalete irişdi [ki Allāh Teʿālā̱nuñ ḳudretinde vālih ü ḥayrān oldı ol resūl bu mertebeye irişdi] (26) ve şāh oldı [pes bende iken azād ve resūl iken şāh olmaḳ ne vecḥledür dirseñ

(1556) Mes̱nevī

Seyl çün āmed bederyā baḥr geşt (27)

Dāne çün āmed bemezraʿ kişt geşt

Seyl çünki deryāya geldi ve ḳoşdı deryā oldı dāne çünki **[A149b]** (1) mezraʿa geldi kişt ü zerʿ oldı yaʿnī resūl-i Rūm muḳaddemā seyl gibi idi baḥr-ı maʿnā̱ olan **Ḥażret-i ʿÖmer**e vāṣıl (2) olmaġıla deryā-yı maʿānī oldı ve evvel bir dāne gibi idi mezraʿ-ı esrār-ı İlāhī olan **Ḥażret-i ʿÖmer**e vāṣıl olduḳda (3) cemʿiyyet maʿnā̱sını bulup kişt-i ʿulūm u maʿārif oldı kez̠ālik her kim ki ehl-i taṣavvufdan birine mülāḳāt olsa (4) ḳaṭre iken deryā vü dāne mes̱ābesinde iken maḥall-i cemʿ olmaḳ muḳarrerdür pes bu maʿnā̱yı müʾeyyid olan sözlere şurūʿ (5) idüp buyururlar

(1557) Mes̱nevī

Çün taʿalluḳ yaft nan bāBu'l-beşer

Nān mürde zinde geşt ü bāẖaber

Çünki nān Bu'l-beşere (6) taʿalluḳ buldı aña ġıdā sebebi ile lācerem mürde vü cemād nān zinde vü ẖabīr oldı [Bu'l-beşerden (7) murād muṭlaḳā nevʿ-i beşerdür]

(1558) Mes̱nevī

Mūm u hīzem çün ġıdā-yı nār şud

Ẕāt-ı ẓulmānī-yi ū envār şud

Mūm u heyzem çün āteşe (8) ġıdā oldı ve yandı ol mūm u heyzemüñ ẓulmānī enver ü münevver oldı

(1559) Mes̱nevī

Seng-i sürme çünki şud derdīdegān (9)

Geşt bīnāyī şud ancā dīde-bān

Sürme ṭaşı çünki gözlerde oldı yaʿnī sürme ṭaşı saḥḳ olınup çünkim gözlere (10) çekildi ol seng-i mesḥūḳ bīnālıga sebeb oldı ol çeşm görici oldı

(1560) Mes̱nevī

Ey ẖunuk an mürde k'ezẖod reste şud (11)

Dervücūd-ı zindeyī peyveste şud

Ey saʿādetlü ol merd ki kendüsinden ḳurtulmış oldı bir zindenüñ vücūdına (12) ulaşmış oldı yaʿnī bir mürşid-i kāmile vāṣıl olup anuñ sāye-yi terbiyesinde perveriş buldı

(1561) Mes̱nevī

Vāy an zinde ki bāmürde nişest (13)

Mürde geşt ü zindegī ezvey becest

Vāy ol zindeye ki mürde ile oturdı ol zinde mürdeye (14) muḳārenetile mürde oldı ve zindelik andan şıçradı mürdeden murād aġniyā ve ehl-i dünyādur *kemā ḳāle ʿaleyhi's-selām* (15) *iyyākum ve mucālesetu'l-mevti ḳālū ev mine'l-mevti yā Resūlallāh ḳāle ʿaleyhi's-selām el-aġniyā'u ve firivāyeti uḫrā ḳāle ehlu'd-dunyā*[1277] ve (16) zindeden murād ḳalbi ʿilm ü ʿirfānla ḥayāt bulan kimsedür çünkim bir [zinde]-dil olan kimse mürde-dil olan kimse ile (17) muḳārenet ḳılsa ṣoḥbet müʾes̱s̱ir ve ṭabīʿat sārıḳa olduġı cihetden muḳārenetüñ ḥükmini aḫẕ idüp mürde vü pejmürdelik (18) aña daḫı sirāyet ider pes ey zinde-dil eger ṣoḥbet ü muḳārenete lāyıḳ ve ḥayāt-ı ḳalbi ziyāde idici ehl-i taṣavvufdan kimseyi (19) bulamazsañ mürde-dillerle yine muṣāḥabetden firār eyleyüp ḫayru'l-celīs olan ve rūḥ-ı revāna enīs olan Ḥażret-i (20) Ḳurʾānla ünsiyet eyle ve anuñ tilāveti ile mütelez̠z̠iẕ ol aḥkāmıyıla ʿamel ḳıl

(1562) Mes̱nevī

Çün tu derḲurʾān-ı Ḥaḳ bi'griḫtī

Bārevān-ı enbiyā āmīḫtī

(21) Ey zinde-dil olan kimse çünkim sen mürde-dil olanlar ṣoḥbetini terk idüp Ḥaḳḳuñ Ḳurʾānına ḳaçasın yaʿnī Ḥażret-i Ḳurʾānuñ tilāvetine (22) muḳayyed olup aḥkāmıyıla ʿamel ḳılup aña iltica idesin enbiyā-yı ʿiẓāmuñ revānıyıla muḫteliṭ olursun ve anlaruñ cānlarıyıla (23) āşnālıḳ ḳılursun

(1563) Mes̱nevī

Hest Ḳurʾan ḥālhā-yı enbiyā

Māhiyān-ı baḥr-ı pāk-ı kibriyā

Zīrā Ḳurʾān enbiyā-yı ʿiẓāmuñ aḥvāli (24) vü evṣāfı oldı enbiyā-yı ʿiẓām fi'l-mes̱el pāk olan deryā-yı kibriyānuñ māhīleridür eger sen dirseñ ki ben Ḳurʾān-ı (25) ʿAẓīmi oḳurum Ḳurʾān-ı ʿAẓīm oḳumadan murād aṣl-ı aḥkāmını ḳabūl eylemekdür

(1564) Mes̱nevī

V'er buḫᵛānī v'er neyī Ḳurʾan-pez̠īr

[1277] "Hz. Peygamber, ölülerle oturmaktan sakının, dedi. Ölüler kimdir diye sorduklarında; agniyadır, dedi. Başka bir rivayette ehl-i dünyadır, dedi."

Enbiyā vü evliyārā dīde-gīr

(26) Farażā eger Ḳurʾānı oḳuyasın ve Ḳurʾān-pez̠īr olmayasın enbiyā vü evliyāyı daḫı görmiş ṭut Ḳurʾān-pez̠īr olmayana enbiyā vü evliyānuñ (27) ṣoḥbet ü mülāḳātı fāyide-mend olmaz ve Ḳurʾānı ḳabūl ḳılmayan anlaruñ rüʾyetinden behre vü naṣīb almaz

(1565) Mes̠nevī

Ver pez̠īrānī çü berḫᵛānī ḳaṣaṣ [A150a] (1)

Murġ-ı cānet teng āyed derḳafeṣ

Ve eger Ḳurʾān-ı ʿaẓīmi ḳabūl idici olasın ve anda olan ḳıṣaṣ-ı enbiyāyı (2) çünkim oḳuyasın senüñ cānuñ ḳuşı ten ḳafesinde teng gelür yaʿnī ṭarılur ve müteʾellim olur

(1566) Mes̠nevī

Murġ k'ū ender ḳafeṣ zindāniyest (3)

Mīnecūyed resten eznādāniyest

Bir ḳuş ki o ḳuş ḳafeṣ içre zindānīdür ḳafesden ḳurtulmaḳ (4) istemezse nādānlıġındandur

(1567) Mes̠nevī

Rūḥhāyī k'ezḳafeṣhā resteend

Enbiyā-yı rehber-i şāyesteend

Şol bir rūḥlar ki ḳafeṣlerden (5) ḳurtulmışlardur reh-berliġe şāyeste vü lāyıḳ olan enbiyādur şāyeste-yi Ḥaḳ olan enbiyādur dimek daḫı (6) vechdür

(1568) Mes̠nevī

Ezbirūn āvāzışān āyed zidīn

Ki reh-i resten turā īnest ü īn

Ol enbiyānuñ āvāzı ṭaşradan dīn cānibinden (7) berü gelür yaʿnī kendüler ki ʿālem-i maʿnāda maḳʿad-ı ṣıdḳda sākinlerdür anlaruñ kelāmı dīn cānibinden berü ḫāric-i ʿālemden (8) ṭāliblere böyle diyü gelür ki ḳafes-i tenden ḳurtulmaḳ yolı saña budur ki *īn ü īn* kelimesinüñ müşārun ileyhi mürde-diller (9) ṣoḥbetini terk idüp Ḥażret-i Ḳurʾāna ilticā idüp anuñ aḥkāmıyıla ʿamel idüp enbiyā-yı ʿiẓāmuñ ḥāliyile ḥāllenmekdür (10)

(1569) Mes̠nevī

Mā bedin restīm z'in tengin ḳafeṣ

Cüz ki in reh nist çāre-y in ḳafeṣ

Enbiyā-yı ʿiẓām dīn cānibinden böyle dirler (11) ki ey ṭālib-i necāt u felāḥ olan kimse biz bu tengīn olan ten ḳafesinden bu ẕikr olınan sebeble ḳurtulduḳ bu ḳafesüñ (12) çāresi yaʿnī bu ḳafesden ḳurtulmaġa çāre [bu yoldan ġayrı degüldür yaʿnī bu ḳafeṣ-i

tenden ḳurṭulmaġa çāre] hemān (13) bu ẕikr olınan ṭarīḳa münḥaṣırdur mürdeler ṣoḥbetinden ḫalāṣ vesīle ve ten ḳafesinden necāta ẕerīʿa budur ki

(1570) Meṡnevī (14)

Ḫᵛīşrā rencūr sāzī zār zār

Tā turā bīrun kunend eziştihār

Kendüyi ziyāde żaʿīf rencūr düzesin ve aġniyā vü (15) ehl-i dünyāya kendüñi maʿyūb gösteresin tā seni iştihārdan bīrūn eyleyeler ve maḳbūl u maṭbūʿumuz degüldür (16) diyü söyleyeler

(1571) Meṡnevī

İştihār-ı ḫalḳ bend-i muḥkemest

Derreh in ezbend-i āhen key kemest

Zīrā ki ḫalḳuñ iştihārı muḥkem (17) benddür yaʿnī beyne’l-ḫalāyıḳ meşhūr olmaḳ ve nihāyet-i şān bulmaḳ Ḥaḳ yolında bir muḥkem ḳayddur ṭarīḳ-ı İlāhīde bu iştihār (18) ḳaydı bend ehlinden ḳaçan gider yaʿnī ḳayd-ı iştihār ḳayd ehlinden kem degüldür belki bend-i iştihār bend ehlinden daḫı muḥkemdür ve lihāẕā ḳāle ʿaleyhi’s-selām *biḥasebi’mriʾ in mine’ş-şerri* (19) en *yuşāra bi’l-eṣābiʿi fī’d-dīni ev fī’d-dunyā illā men ʿaṣimehullāhu*[1278] nitekim şöhretden kūrtulmaġa ve ten ḳafesinden ḫalāṣ (20) olmaġa bu ḳıṣṣayı taḳrīr iderler tā ḥiṣṣe alasın ve sen daḫı ol ṭūṭī gibi ḳafes-i tende necāt bulasın ve ṣaḥrā-yı meʿānīde (21) pervāz ḳılasın

Ḳıṣṣa-yı bāzārgān ki ṭūṭī-yi maḥbūs ūrā peyġām dād beṭūṭiyān-ı Hindistān hengām-ı (22) **reften bazārgān beticāret**[1279]

[Bu surḫ-ı şerīf bāzergānuñ ḳıṣṣasıdur ki anuñ ḳafeṣde maḥbūs olan ṭūṭīsi bāzergāna (23) ḫaber virdi bāzargān ticārete gitmek vaḳtinde yaʿnī Hindūstāna gider olduḳda Hindūstān ṭūṭīlerine selām gönderdügi (24) beyān olınur]

(1572) Meṡnevī

Būd bāzergān u ūrā ṭūṭiyī

Derḳafes maḥbūs zībā ṭūṭiyī

[Zamān-ı sābıḳda] bir bāzergān var (25) idi ve anuñ bir ṭūṭīsi var idi *Tācirīrā būd u gūyā ṭūṭiyī* daḫı nusḫadur yaʿnī zamān-ı evvelde bir tācirüñ bir ṭūṭī-yi (26) gūyāsı var idi] ḳafesde maḥbūs bir zībā ṭūṭī idi

---

[1278] “Hz. Peygamber’in dediği gibi; şerli kişiler konusunda din veya dünyâ meselesinde Allah’ın günahsız kıldıkları dışında parmakla işaret etmiştir.”

[1279] Ticaret için gideceği sırada, tutisinin Hindistan’daki tutilere haber gönderdiği tacirin kıssası

(1573) Meşnevī

Çünki bāzergan seferrā sāz kerd

Sūy-ı Hindustan şuden āġāz kerd

(27) Çünki bāzārgān seferi düzmek itdi ve tedārik eyledi Hindustān cānibine gitmege ʿazm u āġāz eyledi [A150b] (1)

(1574) Meşnevī

Her ġulām u her kenīzekrā zicūd

Guft behr-i tu çi ārem ġuy zūd

Her ġulāmına ve her cāriyesine cūd u kereminden ol bāzārgān (2) didi senden ötüri ne getüreyüm tīz di

(1575) Meşnevī

Her yekī ezvey murādī ḫᵛast kerd

Cümlerā vaʿde bīdād an nīk merd

(3)Anlardan her birisi ol bāzārgāndan bir murād ṭaleb eyledi ol nīk merd cümlesine vaʿde virdi (4)

(1576) Meşnevī

Guft ṭūṭīrā çi ḫᵛāhī armaġān

K'āremet ezḫıṭṭa-yı Hindūstān

Cemīʿ-i ġulāmlardan ve cāriyelerden ṣoñra ṭūṭīsine eyitdi saña (5) ne armaġān [P71b] istersin ki Hindūstān ser-ḥaddinden anı getürem

(1577) Meşnevī

Gufteş an ṭūṭī ki ancā ṭūṭiyān (6)

Çün bubīnī kun ziḥāl-i men beyān

Ol ṭūṭī ol bāzārgāna didi ol yirde ki ṭūṭīleri çünki göresin benüm hālümden anlara beyān eyle (7) böyle diyü

(1578) Meşnevī

K'an fülān ṭūṭī ki müştāḳ-ı şumast

Ezḳażā-yı āsman derḥabs-ı mast

Ol fülān ṭūṭī ki sizüñ (8) müştāḳıñuzdur ḳażā-yı āsmāndan bizüm ḥabsimüzdedür

(1579) Meşnevī

Berşumā kerd ū selām ü dād ḫᵛast

V'ezşumā çāre'v reh-i irşād ḫᵛast

(9) Ol ṭūṭī size selām eyledi ve sizden dād ṭaleb eyledi ve sizden irşād ü çāre yolını ṭaleb eyledi (10)

(1580) Meşnevī

Guft mīşāyed ki men deriştiyāḳ

Can dihem incā bemīrem derfirāḳ

Ṭūṭī bāzārgāna eyitdi anlara böyle di ki lāyıḳ mıdur (11) ki ben sizüñ iştiyāḳıñuzda cān virem bunda sizüñ firāḳıñuzda ölem

(1581) Meşnevī

İn revā bāşed ki men derbend-i saḫt (12)

Geh şumā bersebze gāhī berdıraḫt

Bu revā lāyıḳ mıdur ki ben muḥkem bende olam [yaʿnī bu revā mıdur ki ben ḳafeṣ-i beşeriyyet (13) ve zindān-ı ṭabīʿatde bend-i muḥkemde olam] siz gāh sebzede gāhī dıraḫt üzre olasuz bu vech daḫı cāyizdür ki dine (14) ki siz dıraḫt üzre sebzegāhda olasuz bunda tenbīh budur ki bir kimse belāya mübtelā olduḳda enbiyā vü evliyā (15) ervāḥından bu gūne istimdād eyleye

(1582) Meşnevī

İn çünin bāşed vefā-yı dūstān

Men derin ḥabs ü şumā dergülsitān

Dostlaruñ (16) dostlara vefāsı böyle mi olur ben böyle ḥabs ü maḥbūs olam ve siz gülistānda olasız

(1583) Meşnevī

Yād ārīd ey mihan z'in murġ-ı zār (17)

Yek ṣabūḥī dermiyān-ı merġzār

Ey ulular bu zār u giriftār murġdan yād getürüñüz bir ṣabūḥla (18) merġzāruñ içinde yaʿnī ṣabāḥ içilen şarābıla bu murġ-ı żaʿīfi ol gülzār içre ḫāṭıra getürüñüz ve ẕikr idüñüz (19)

(1584) Meşnevī

Yād-ı yāran yārrā meymun buved

Ḫaṣṣa k'an Leylī vü in Mecnun buved

Yārlaruñ bir yārı yād u teẕekkür eylemesi yār içün meymūn (20) ü mübārek olur ʿale'l-ḫuṣūṣ yād eyleyen Leylī ve meẕkūr olan Mecnūn ola

(1585) Meşnevī

Ey harīfān-ı büt-i mevzūn-ı ḫod (21)

Men ḳadeḥhā mīḫorem pür-ḫūn-ı ḫod

Daḫı nusḫadur bu beyt ṭūṭī-yi cānuñ ervāḥ-ı enbiyā vü evliyādan (22) istimdād ü istirşād ḳılmasınuñ ve ḳafeṣ-i tenden ḫalāṣ u rehā içün müstaʿīn ü müstehdī olmasınuñ beyānında (23) vāḳıʿa olan ebyāt-ı şerīfedendür ṭūṭī-yi cān-ı sālik ervāḥ-ı enbiyā vü evliyāya ʿarż-ı niyāz eyler ve bu gūne kelām (24) söyler ki ey kendü mevzūn u muʿtedil olan maḥbūblarınuñ ḥarīfleri ve muḳarrebleri inṣāf mıdur ki ben ʿālem-i hicrān (25) u firāḳda kendü ḳanumdan bir ḳadeḥler içerem pes cümleye ve ʿayn-ı cemʿa ḫıṭāb eylerken ve ʿarż-ı ḥācāt idüp ḥālin (26) söylerken bu cümleden bir maṭmaʿ-ı naẓarī ve maṭraḥ-ı baṣarī olan maḥbūb-ı muʿayyene iltifāt idüp söyler ve cümlenüñ (27) nefs-i vāḥide ḥükminde mertebe-yi vaḥdetde ittiḥād ḳılmasını işʿār eyler ve dir ki

(1586) Meṡnevī

Yek ḳadeḥ mīnūş kun beryād-ı men [A151a] (1)

Ger hemīḫᵛāhī ki bi'dhī dād-ı men

Ey maḥbūb u merġūbum bir ḳadeḥ mey-i viṣāl ü müşāhededen (2) nūş eyle benüm yāduma eger isteriseñ ki viresin benüm naṣīb ü dādumı

Beyt

Çü bāḥabīb nişīnī vü bāde peymāyī (3)

Beyād dār ḥarīfān-ı bāde-peymārā[1280]

(1587) Meṡnevī

Yā beyād-ı in fütāde-y ḫāk-bīz

Çünki ḫordī cürʿaī berḫāk rīz

Ve yāḫud bu ḫāk (4) eleyici olan üftādenüñ yādına yaʿnī bu ʿālem-i süflī vü cismānīde ḳalan dil-dādenüñ adına çünkim sāḳī-yi ḥaḳīḳatden (5) şarāb-ı ṭahūrı içesin *ve li'l-arżi minke'si'l-kirāmi naṣībun*[1281] feḥvāsınca anuñ fażlına ve cürʿasını ḫāk üzre (6) dök

(1588) Meṡnevī

Ey ʿaceb an ʿahd u an sevgend kū

Vaʿdehā-yı an leb-i çün ḳand kū

Ey ʿaceb ol ʿahd ve ol yemīn ḳanı ol (7) ḳand gibi şīrīn lebüñ vaʿdeleri ḳanı [yaʿnī İlahī ***elestu birabbikum***[1282] vaʿdinde olan mevāʿid-i ṣādıḳa ḳanı yaʿnī İlāhī rūḥ-ı (8) revāna seyr ü sefer ve murġ-ı cāna ḳafeṣ-i tende müsteḳar olmaḳ emr eyledikde benüm tevfīḳ u hidāyetüm bedraḳa-yı rāhuñ ve luṭf (9) u ʿināyetüm püşt-i penāhuñdur buyurduñ]

[1280] "Sevgili ile oturup bade içtiğin zaman, badeperest olan diğer kişileri yadına getir."
[1281] "Cömertlerin kâsesinden toprak için bir nasip vardır."
[1282] "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" (A'râf, 172)

(1589) Meşnevī

Ger firāḳ-ı bende ezbed-bendegist

Çün tu bāyed bed kunī pes farḳ çist

(10) Eger bendenüñ firāḳı bed-bendeliginden yaʿnī ḳulluḳda olan ḳabāḥatinden ise çünki seni de bed eyler sen (11) pes Ḫudāvend ü bende ortasında farḳ nedür Ḥażret-i Mevlānānuñ deʾb-i şerīfleri Meşnevīnüñ ekşer-i (12) maḥallinde budur ki maẓhar-ı Ḫudā olan veliyy-i kāmile ḫıṭāb eylerken maẓhar ve ẓāhirüñ mertebe-yi eḥadiyyetde bir olduġına (13) işāret içün maẓhardan ẓāhire ve mütecellīye iltifāt eylerler ve aña münāsib ü muvāfıḳ söz söylerler (14) nitekim bu maḥalde daḫı böyledür fe'fhem ve ol Cenāb-ı Ḥaḳīḳī buyurduḳları ebyāt-ı şerīfede daḫı (15) buyururlar ki

(1590) Meşnevī

Ey bedī ki tū kunī derḫaşm u ceng

Bāṭarabter ezsemāʿ u bang-ı çeng

Ey maḥbūb-ı ḥaḳīḳī ol (16) bed ü cefāyı ki sen ḫaşm u cengde eylersin semāʿdan ve çengüñ bāng ü ṣadāsından şevḳ u ṭarab bunuñladur (17)

(1591) Meşnevī

Ey cefā-yı tū zidevlet ḫūbter

V'intiḳām-ı ṭū zican maḥbūbter

Ey cānān senüñ cevr ü cefāñ devletden (18) ḫūbterdür senüñ intiḳāmuñ cān u ḥayātdan maḥbūbterdür ve merġūbterdür

(1592) Meşnevī

Nār-ı tū īnest nūret çun buved

Mātem in tā ḫod ki sūret çun buved

(19) Ey dil-ber-i ḥaḳīḳī senüñ nāzuñ budur ki ʿuşşāḳ zevḳ u ṣafālarından aña yanmaġa cān virürler senüñ nūruñ (20) niçe ola senüñ mātemüñ budur tā ḫod senüñ sūruñ niçe [ola yaʿnī celālüñ nārınde olan ʿāşıḳlar semendervār (21) pür-zevḳ u şevḳ olurlar ʿacabā envār-ı cemālüñ müşehadātın idüp baḥr-ı zātuñ māhileri niçe olmaḳ gerekdür (22) senüñ mātem-i hecrüñ böyledür ʿacabā sūr-ı vuṣlatuñ ne ḥāletdür ki]

(1593) Meşnevī

Ezḫalāvethā ki dāred cevr-i tū (23)

V'ezleṭāfet kes neyābed ġavr-ı tū

Ḥalāvet ü leṭāfetlerden ki senüñ cevrüñ ṭutar taʿbīri mümkin degüldür ve leṭāfet ü melāḥatüñ (24) [kimsenüñ ġavrını bulamaz yaʿnī senüñ leṭāfet ü melāḥatuñ] bir mertebeyi pāyāndur ki kimse ḫod ġāyetine (25) irmez

(1594) Mes̱nevī

Nālem ü tersem ki ū bāver kuned

V'ezkerem an cevrrā kemter kuned

Nāle eylerem ve ḳorḳaram ki ol maḥbūb-ı ḥaḳīḳī (26) benüm nālemi taṣdīḳ eyleye ve kemāl-i kerem ü raḥmetinden ol cevri kemter eyleye [ve ʿāşıḳ-ı zārından cefāsını eksük (27) ide]

(1595) Mes̱nevī

ʿĀşıḳam berḳahr u berluṭfeş becid

Bu'l-ʿaceb men ʿāşıḳ-ı in her du żıd

Ol maḥbūbuñ luṭfına ve ḳahrına **[A151b]** (1) ciddile ʿāşıḳam ziyāde ʿacebdür ki ben bu her iki żıdduñ ʿāşıḳıyam [yaʿnī ʿaceb-i ʿacāyibdendür ki ḳahr u luṭf żıddeyn iken (2) ben ikisinüñ daḫı ʿāşıḳıyam]

(1596) Mes̱nevī

Vallāh er z'in ḫār derbostan revem

Hemçü bülbül z'in sebeb nālan şevem

Vallāhi eger (3) bu ḫārdan bostān cānibine gidem yaʿnī bu ḫār-ı belādan ḳaçup bostān-ı rāḥat ve gülistān-ı niʿmet cānibine seyr (4) idem bülbül gibi bu sebebden nālān oluram ve o ḫār-ı belādan ḳaçup gülistān-ı rāḥata geldügüm içün feryād ḳıluram (5)

(1597) Mes̱nevī

İn ʿaceb bülbül ki bü'gşāyed dehān

Tā ḫored ū ḫārrā bāgülistān

Bu ʿacīb bülbüldür ki dehānını açar (6) ḥattā ol bülbül ḫārı gülistānla yiye yaʿnī belā vü cefāyı ṣafā gibi ḳabūl eyleye

(1598) Mes̱nevī

İn çi bülbül in neheng-i āteşist (7)

Cümle nāḫoşhā zī ışḳ-ı ū ḫᵛaşist

Deryā-yı muḥīṭde sākin bāġ şeklinde bir ʿaẓīm cānverdür ki andan (8) büyük cānver olmazmış ʿacāyib-i maḫlūḳātda mesṭūrdur ki bir ʿālim kimse Hind gemisine girüp giderken bir ṭaġa (9) rāst gelüp ehl-i keştī didiler ki subḥānallāh bundan büyük ṭaġ yoḳdur bu ne ḥikmetdür diyüp gemiden ṭaşra çıḳdılar (10) ol kūhuñ üstünde āteşler

[P72a] yaḳup yemekler pişürdiler baʿde zamān ol kūh-ı ʿaẓīm ḥarekete gelüp deryā īçre (11) gitmege başladuġını gördükleri gibi derḥāl gemiye ḳaçup girdiler ve gördiler ki ol kūh-ı ʿaẓīm deryā içre (12) ġāyib olup gitdi ehl-i keştīden ḫaberdār olanlar didiler ki *buña neheng dirler biḥamdillāh ki aġzı cānibinde* (13) *bulunmaduḳ eger aġzı cānibinde nice biñ gemi olsa aña nisbet bir berg-i kāh ḳadar olmayayidi* didiler pes Ḥażret-i (14) Mevlānā ʿāşıḳ-ı Ḫudā olanları nehenge teşbīh idüp buyururlar bu ne bülbüldür yaʿnī bülbül (15) degüldür belki bu ʿāşıḳ āteşe mensūb nehengdür cemīʿ-i nāḫoşlar anuñ ʿışḳından ḫoşluḳdur ve ẕevḳ (16) ü dil-keşlikdür ʿāşıḳān-ı Ḥaḳ ve müştāḳ-ı cemāl-i muṭlaḳ *kullu şey'in mine'l-ḥabībi ḥabībun* muḳteżāsınca maḥbūb-ı ḥaḳīḳīden (17) luṭf u ḳahr u ʿudv ve mihr ve tiryāk u zehr ne gelürse maḳbūl görürler niʿmet ü miḥnet muḳābelesinde (18) nice şükrler ḳılurlarsa nıḳmeti daḫı niʿmet bilüp ve miḥneti ʿayn-ı miḥnet bilüp şükrler ḳılurlar ve belāyı ve lācefāyı (19) ṣafā bilürler kemā ḳāle **İbnu'l-Fārıż**

Beyt

Ve kullu eẕen fī'l-ḥubbi minke iẕā ebdā
Caʿaltu lehu şukrī mekāne şekiyyetī (20)

Ve mā ḥalle bī minmiḥnetin fehiye miḥnetuhu
Ve ḳad selimtu minkulli ʿaḳdin ʿazīmetin

Ve minke şiḳāyi bel şiḳā'ī minneten (21)
Ve fīke libāsu'l-bu'si esbaġu niʿmeti[1283]

ve **Bāyezīd Ḥażretleri** maḥalline münāsib buyururlar ki bende ḳażā-yı Ḫudāya (22) rıżā ol mertebededür ki eger beni dūzaḫda mü'ebbed ḳılsa benüm şükrüm cennetde muḫalled olandan yine ziyāde (23) olurdı aṣlā ehl-i velā ḳatında belā belīden ġāfil olmaḳdur kemā *ḳāle'ş-Şiblī el-belā'u huve'l-ġafletu ʿani'l-mublī* (24) *ve kemā ḳāle'l-Kuşeyrī fīhāẕihi'l-āyeti ve esbaġa ʿaleykum niʿamehu ẓāhireten ve bāṭıneten en-niʿamu'ẓ-ẓāhiretu'l-muḥabbetu ve'l-velā'u ve niʿamu'l-*(25)*bāṭıneti el-miḥnetu ve'l-belā'u lienne'l-belā'e tūṣilu'l-fenā'e ve'l-fenā'u tūriṣu'l-liḳā'e ve'l-beḳā'*[1284] pes ʿuşşāḳ-ı İlāhīnüñ bu maḥalle

[1283] Ortaya çıktığında sevgideki bütün eziyetler sendendir. Şikâyet yerine sana teşekkür ettim. Bana hiçbir cefâ helâl olmadı ki o da mihnettir. Bütün azîmet akitlerden kurtuldum. Cefâm sendendir ama cefâ minnettendir. Sende nimetleri bollaştıran cesaret libası var."

[1284] "Şiblî'nin dediği gibi; Belâ kendisinden belâ gelene karşı gaflette kalmaktır. Kuşeyrî ise bu ayetle ilgili "Nimetlerin zâhir ve bâtın olarak üzerinizde genişletti. Zâhirî nimet muhabbet ve velâ demektir.

(26) münāsib sözleri hemān ʿāşıḳ oldur ki bi'l-külliyye kendü irādet ve iḳtiżāsını terk ḳıla ve dostuñ (27) murād u rıżāsını her ne ise kendüye murād bile tā ʿāşıḳ-ı küll mertebesini bula

(1599) Mes̱nevī

ʿĀşıḳ-ı küllest ü ḫod küllest ū [A152a] (1)

ʿĀşıḳ-ı ḫᵛīşest ü ʿışḳ-ı ḫᵛīş-cū

[ʿĀşıḳ-ı Ḫudā ʿāşıḳ-ı küldür ʿāşıḳ ḫod kendüsi küldür ʿāşıḳ kendünüñ ʿāşıḳıdur (2) ve kendünüñ ʿışḳınuñ ṭālibidür yaʿnī] bülbül-i bāġ-ı vaḥdet ve ʿandelīb-i gülzār-ı ḥaḳīḳat ʿaşıḳ-ı külldür küllden murād müsemmellāh (3) olan mertebe-yi ulūhiyyetdür ki cemīʿ-i esmā vü ṣıfātla muttaṣıfedür ve ʿāşıḳ-ı küll oldur ki Cenāb-ı Ḥaḳ esmā-yı laṭīfesi cihetinden (4) nice ʿāşıḳ ise esmā-yı ḳahriyyesi ṭarafından daḫı eyle ʿāşıḳ ola mes̱elā muṭīʿi nice severse māniʿi daḫı eyle seve ve muʿizz (5) ü bāsıṭa nice uyarsa müẕill ü ḳābıż cānibine daḫı eyle uya cemīl ü laṭīf olmasını ne gūne ārzū ḳılursa Ḳahhār u müntaḳim (6) olduġı vaḳtde daḫı eyle ārzū ḳıla ve bu gūne esmā-yı celāliyyeden ḥaẓẓ alur ve'l-ḥāṣıl maʿşūḳ her ne ṣıfatla (7) tecellī ḳılsa ve her ne ḥāleti müheyyid olsa ʿāşıḳuñ daḫı murādı ol olur bu mertebeye varan ʿaşıḳ bi'l-külliyye kendüden (8) ḳurtulur *ve men ḫarece ʿani'l-kulli vaṣli ile'l-kulli* kelāmınuñ ṭıbḳınca küllden geçen küll olur ve ḫalīfe müstaḫlefüñ ʿaynı olur (9) didikleri mertebeyi bulur ve kendü kendüye ʿāşıḳ olur ve kendünüñ ʿışḳın ṭaleb ḳılur zīrā baʿde'l-maḥv ṣaḥve (10) geldikden ṣoñra üs̱neyniyet olmaz ve muġāyeret bāḳī ḳalmaz kemā ḳāle **İbnu'l-Fārıż**

Beyt

Fefī'ṣ-ṣaḥvi baʿde'l-maḥvi lem eku ġayruhā (11)

Ve ẕātī biẕātī iẕā tecellet teḥallet

Fevaṣfī iẕā lem tudaʿ biis̱neyni vaṣfuhā

Ve hey'etuhā iẕ vāḥidün naḥnu hey'etī

Ve ḳad rufiʿat tā'u'l-ḫıṭābi (12) beynenā

Ve firefʿihā ʿanfirḳati'l-farḳi rifʿatī[1285]

Ṣıfat-ı ecniḥa-yı ṭuyūr-ı ʿuḳūl-ı İlāhī[1286]

Bâtınî nimetler ise mihnet ve belâ demektir. Çünkü belâ fenâya ulaştırır, fenâ da likâ ve bekânın vârisidir." der.

[1285] "İbnu'l-Fârız der ki; Mahvdan sonra sahvda O'nun gayrısı olmadım. Bizâtihi vücûdum tecellî ettiğinde dağılır. Vasfım iki kişilikle çağrılmadığı zaman, benim vasfım O'nun vasfıdır. O tek iken "biz" "ben"im. Onun durumu bir iken aramızdaki hitâb tâ'sı kalktı. Farkın firkatinin kalkmasıyla yükseldim."

Bu beyān-ı (13) ilāhiyye mensūb olan ʿuḳūl ṭuyūrınuñ ḳanadlarınuñ ṣıfatıdur ʿuḳūluñ beş mertebesi vardur evvel mertebesi (14) rūḥ ḥassāsıdur ol nesneyi ki ḥavāss-ı ḫamse-yi ẓāhire īrād eyler bu rūḥ anı telaḳḳī vü ḳabūl eyler ve bu rūḥ rūḥ-ı (15) ḥayvānīnüñ aṣlıdur ve bu rūḥ ṣabīnüñ daḫı vücūdında vardur ikinci mertebesi rūḥ-ı ḫayālīdür ḥavāss-ı ḫamsenüñ (16) īrād eyledügi şeyleri ḥıfẓ vaḳt-i ḥācetde rūḥ-ı ʿaḳla anı eyler ki anuñ mertebesi bilātereddüd ṣabīnüñ vücūdında (17) bidāyet-i neşv ü nemāda bu rūḥ yoḳdur zīrā gördügi şeydür ḥāli ferāmūş eyler üçünci mertebesi rūḥ-ı ʿaḳldur (18) ki ḥiss ü ḫayālden ḫāric olan meʿānīyi idrāk eyler maʿārif-i żarūriyye-yi külliye gibi ki bu ḥālet behāyim ü ṣıbyānda yoḳdur (19) dördünci mertebesi rūḥ-ı fikrīdür ki envāʿ-ı teʾlīfātla ʿulūm-ı ʿaḳliyyeyi aḫẕ eyler kendü maʿlūmātı mā-beynine derc eyler ki (20) anuñile ebvāb-ı maʿārif ü ʿulūmuñ istiftāḥına ḳādir olur ʿulemānuñ ʿaḳlı gibi bu merātib-i erbaʿada olan ʿuḳūle beşerī (21) dinür beşinci mertebesi şol rūḥ-ı ḳudsiyyedür ki enbiyāya maḫṣūṣdur ve baʿż-ı evliyāya daḫı maḫṣūṣdur ve bu rūḥ-ı (22) ḳudsīden envār-ı ġaybī ve esrār-ı lāraybī mütecellī olur ʿuḳūl-ı İlāhī bu mertebede olan rūḥlardan ʿibāretdür ve bu ʿuḳūl-ı (23) İlāhī ʿālem-i maʿānīde ve merātib-i İlāhīde pervāz eyledügi cihetden ṭuyūra mümāṡildür bu ʿuḳūluñ cenāḥları ḳuvvet-i ʿilmiyye ve ḳuvvet-i (24) ʿameliyyedür ve şevḳ u muḥabbet ve velāyet ü kerāmet ve bunlar emṡāli olan ṣıfatlar aña ecniḥa gibidür ki bu gūne ṣıfāt-ı ʿilmiyye ile (25) evc-i maʿnāda pervāz iderler

(1600) Meṡnevī

Ḳıṣṣa-yı ṭūṭī-yi can z'in san buved

Kū kesī k'ū maḥrem-i murġan buved

Cān ṭūṭīsinüñ ḳıṣṣası (26) bu üslūbdan olur yaʿnī ṭūṭī maḥbūs-i ḳafes olduġı gibi ve ārzū-yı pervāz ḳılduġı gibi cān ṭūṭīsi daḫı ten (27) ḳafesinde maḥbūs olmış ve andan ḫulāṣa ārzū eyler ve ʿālem-i ervāḥ-i sīreti diler ḳanı bir kimse ki ol murġlaruñ maḥremi ola [A152b] (1) yaʿnī ḳanı bir ṭālib ki ṭuyūr-ı İlāhī olan enbiyā vü evliyānuñ maḥremi ola ve anlaruñ rāzını fehm eylemege taḥṣīl-i istiʿdād ḳıla (2)

(1601) Meṡnevī

Kū yekī murġ-ı żaʿīfī-y bīgünāh

V'enderūn-ı ū Süleyman bāsipāh

Ḳanı günāhsız ziyāde żaʿīf bir murġ ve anuñ derūnında (3) Süleymān ʿaskeriyile ola yaʿnī Süleymān-ı ḥaḳīḳat ki Ḥażret-i Ḥaḳdur cemīʿ-i cünūdıyla anda ola ve anuñ vüsʿat-

---

[1286] İlahi akıl kuşlarının kanatlarının sıfatı hakkında

ı bāṭını (4) bir mertebede ola ki cemīʿ-i eşyāyı iḥāṭa ḳıla muḥaṣṣal ṣūreten aṣġar ve maʿnen ʿālem-i ekber ola

(1602) Meṡnevī

Çün bināled zārī bīşükr ü gile (5)

Ufted ender heft gerdūn ġulġule

Ol murġ-ı żaʿīf şükrsiz ve şikāyetsiz çünkim zārīlikle nāle eyleye (6) anuñ nālesi sebebi ile heft gerdūna ġulġule düşe yaʿnī evliyā-yı Ḫudādan ṣūretā żaʿīf ü naḥīf baʿż-ı kimseler (7) vardur ki şükr ü şikāyet ṭarīḳıyıla degül belki kemāl-i şevḳ u muḥabbetlerinden āh u nāle eyleselerdi āsmān ḫalḳına (8) anuñ nālesinden velvele vü zelzele düşerdi dimek olur

(1603) Meṡnevī

Her demeş ṣad nāme ṣad peyk ezḪudā (9)

Yā Rabī z'ū şaṣt lebbeyk ezḪudā

Ḫudāy-ı Teʿālā̠ Ḥażretinden her dem aña yüz nāme irişür yaʿnī nice fuyūżāt-ı İlāhī (10) ve nice vāridāt-ı Rabbānī Ḥaḳ cānibinden anuñ cānına gelür ve ol kimseden bir *yā Rabbī* dimek ve Ḥażret-i Ḫudādan anuñ (11) muḳābelesinde altmış kere *lebbeyk* dimek taḥdīd olmayup tekṡīr maʿnā̠sı murād olmaḳ daḫı cāyizdür [maʿnā̠-yı Lebbeyk ene muḳīmun (12) ʿalā̠ṭāʿatike dimekdür yaʿnī senüñ fermānuñı ḳabūl itdüm ve her ne dirseñ aña icābet ḳıldum dimek olur] Ḥażret-i Ḫudādan bendeye (13)*lebbeyk* dimek *ecebtuke icābeten baʿde icābetin* dimek maʿnā̠sını mutażammın olur

(1604) Meṡnevī

Zellet-i ū bih ziṭāʿat nezd-i Ḥaḳ (14)

Pīş-i küfreş cümle īmanhā ḫalaḳ

Anuñ ḫaṭāsı ġayrılaruñ ṭāʿatından Ḥaḳ Teʿālā̠nuñ ḳatında yegdür anuñ küfri ḳatında cümle (15) īmāniler köhnedür anuñ ḫaṭāsı ḫalḳuñ ḫaṭāsı gibi degüldür nitekim müctehidün fī'd-dīn ḫaṭā eylese ṡevāb yazılur ve ṭāʿatdan (16) ve īmāndan murād aṣḥāb-ı taḳlīdüñ taḳlīdile olan ṭāʿat u īmānıdur maʿlūmdur ki müctehidüñ ḫaṭāsı muḳallidüñ (17) īmān u ṭāʿatından evlā̠dur ve anuñ küfrinden murād küfrüñ luġat maʿnā̠sı üzre setrdür yaʿnī ʿāşıḳ (18) kendü īmān u ṭāʿatını ve Ḥażret-i Ḥaḳḳıla olan [P72b] esrārını ve ḳurbetini ʿuyūn-ı nāsdan setr eylemesi ḳatında muḳallid olan (19) ḫalāyıḳuñ īmānileri köhne vü bīiʿtibārdur dimek olur Ḥażret-i Cüneydüñ *keferetun fīdīnillāhi ve'l-kufri vācibun ledā* (20) dimesi ve Ḥażret-i Ṡalebenüñ *ṭūbā limen māte fīküfrihi femen māte fīküfrihi femā vāhu'l-Firdevsi* dimesi setr-i esrār-ı rubūbiyyet-(21)münībi murād olur

(1605) Mes̱nevī

Her demī ūrā yekī miʿrāc-ı ḫāṣ

Berser-i tāceş nehed ṣad tāc-ı ḫāṣ

Her bir nefesde ol ʿāşıḳ-ı (22) ṣādıḳ içün bir ḫāṣ miʿrāc vardur ki müşāhede-yi İlāhīden hīç ḫālī olmaz anuñ tācınuñ başı üzre (23) Ḥaḳ Teʿālā̱ nice tāc ḳor ḫāṣ bunda murād ʿuluvv-i şāndur yaʿnī Ḥaḳ Teʿālā̱ anuñ rıfʿatı üzre nice (24) ḫāṣ u maḳbūl rıfʿatler ḳor ve yāḫud tācdan murād edeb-i İlāhī ola nitekim buyrulmışdur (25)

Beyt

Edeb tācist eznūr-ı İlāhī

Binih berser ber ü her cā ki ḫᵛāhī[1287]

Pes bu taḳdīr üzre anuñ edebi üzre Ḥaḳ Teʿālā̱ kendü nūrından (26) nice tāclar ḳor dimek olur (27)

(1606) Mes̱nevī

Ṣūreteş berḫāk u can derlāmekān

Lāmekānī fevḳ-ı vehm-i sālikān

Ol ʿāşıḳ-ı kāmilüñ ṣūret ü cesedi ḫāk üzredür [A153a] (1) ve anuñ cānı lāmekāndadur bir lāmekānda ki sāliklerüñ vehminüñ fevḳindedür ki sāliklerüñ ḳuvvet-i vāhimesi anı taṣavvur (2) u tevehhüm eyleyemez

(1607) Mes̱nevī

Lāmekānī nī ki derfehm āyedet

Her demī dervey ḫayālī zāyedet

Saña didügüm lāmekān ol lāmekān (3) degüldür ki senüñ vehmüñe ve fehmüñe her demde o lāmekānda saña bir ḫayāl ṭoġa ve bir endīşe ḥāṣıl ola

(1608) Mes̱nevī (4)

Bel mekān ü lāmekan derḥükm-i ū

Hemçü derḥükm-i behiştī çār cū

Belki mekān u lāmekān ol lāmekān ḥükmindedür (5) cennetüñ dört ırmaġı behiştīlerüñ yaʿnī behişte mensūb olan ehl-i cennetüñ ḥükminde olduġı gibi nitekim ḥadīs̱le (6) s̱ābitdür ki ehl-i cennet cennetüñ ırmaḳlarını keyfe māyeşāʾ istedikleri gibi cānibine revān eyleyeler ve cennetüñ enhār-ı erbaʿası (7) anlaruñ ḥükm ü taṣarrufında ola keẕālik mekān-ı lāmekān lāmekān-ı ḥaḳīḳīnüñ ḥükm-i taṣarrufında olur (8)

(1609) Mes̱nevī

[1287] "Edep, Allah'ın nurundan bir taçtır. Başına koy ve nereye istersen götür."

Şerḥ-i in kūteh kun ü ruḫ z'in bitāb

Dem mezen vallāhu aʿlem bi'ṣ-ṣavāb

Bu ṭuyūr-ı ʿuḳūl-ı İlāhīnüñ şerḥini ḳıṣa eyle ve bundan (9) yüz çevir bundan söz söyleme ve cemīʿisinden Allāh Teʿālā̠ ṣavāba ʿālimrekdür

(1610) Meṡnevī

Bāz mīgerdīm mā ey dūstān (10)

Sūy-ı murġ u tācir ü Hindūstān

Ṭuyūr-ı ʿuḳūl-ı İlāhiyye beyānından ve anlaruñ merātib ü esrārını şerḥ eylemeden ey (11) dostlar biz girü rucūʿ idelüm murġ u tācir ve Hindūstān cānibine yaʿnī bunlaruñ ḳıṣṣasını beyān eylemege (12)

(1611) Meṡnevī

Merd-i bāzergan peẕīruft in peyām

K'ū resāned sūy-ı cins ezvey selām

Merd-i bāzārgān ṭūṭīsinden bu ḫaberi ḳabūl (13) eyledi ki ol bāzārgān ṭūṭīsinden cinsi cānibine yaʿnī Hindūstānda olan ṭūṭīlere (14) selām irişdüre

Dīden-i ḫvāce ṭūṭiyān-ı Hindūstānrā derdeşt ve peyġām resānīden-i ezān (15) **ṭūṭī**[1288]

(1612) Meṡnevī

Çünki tā aḳṣā-yı Hindustan resīd

Derbeyāban ṭūṭī-yi çend bedīd

Çünki bāzārgān tā Hindūstānuñ (16) aḳṣā vü ġāyātına irişdi beyābānda bir ḳaç ṭūṭī gördi

(1613) Meṡnevī

Merkeb istānīd pes āvāz dād (17)

An selām u ān emānet bāz dād

Bāzārgān orada merkebini ṭurġurdı ve ṣoñra āvāz virdi ol selāmı ve ol emāneti āşkāre (18) virdi

(1614) Meṡnevī

Ṭūṭiyī z'an ṭūṭiyan lerzīd bes

Ū fütād ü murd u bü'gsisteş nefes

O ṭūṭīlerden bir ṭūṭī çoḳ (19) ditredi eger *pes* bā-yı Fārsiyile olursa maʿnā̠ ol ṭūṭīlerden birisi ditredi ve ṣoñra düşdi ve öldi (20) ve anuñ nefesi munḳaṭıʿ oldı dimek olur

(1615) Meṡnevī

[1288] Tacirin Hindistan tutilerini sahrada görmesi ve o tutiden haber vermesi

Şud peşīman ḫᵛāce ezguft-i ḫaber

Guft reftem derhelāk-ı cānever

Ḫᵛāce (21) ḫaberüñ dimesinden peşīmān oldı ve ol ṭūṭīnüñ peyāmını anlara söylemesinden nedāmet ḳıldı bāzārgān kendü (22) kendüye didi bir cāneverüñ helākine gitdüm yaʿnī mevtine sebeb oldum (23)

(1616) Mes̱nevī

İn meger ḫᵛişest bāan ṭūṭiyek

İn meger du cism būd u rūḥ yek

Bāzārgān anı ṣaḥīḥ mürde oldı ḳıyās eyledi kendüye didi ol bizüm ḳafesimüzde (24) olan ṭūṭīcige bu ṭūṭī meger ki ḫıṣmdur var ise ikisi meger ṣūreten iki cism idi ve maʿnen bir rūḥ (25) idi

(1617) Mes̱nevī

İn çirā kerdem çirā dādem peyām

Sūḫtem bīçārerā z'in guft-i ḫām

Bu kārı niçün eyledüm ve ol ṭūṭīden (26) bunlara niçün ḫaber virdüm ḥayfā ki bīçāre ṭūṭīyi bu ḫām sözden yaḳdum pes bu münāsebetile zebāndan ḥāṣıl (27) olan żarar u ziyānuñ beyānına şurūʿ idüp buyururlar

(1618) Mes̱nevī

İn zeban çün seng ü hem āhenveşest [A153b] (1)

V'ançi bi'ched ezzeban çün āteşest

Bu zebān fi'l-mes̱el seng gibi vehm āhen gibidür ve ol nesne ki zebāndan (2) şıçrar ve ẓāhir olur āteş gibidür [yaʿnī āhen-i zebān seng-i damaġa çaḳıldıḳda lācerem şerāre-yi suḫan şıçramak (3) muḳarrerdür]

(1619) Mes̱nevī

Seng ü āhenrā mezen berhem güzāf

Geh zirūy-ı naḳl u gāh ezrūy-ı lāf

Pes ey ḳāyil seng ü āheni güẕāf (4) u bīhūde biri birine urma gāhī naḳl yüzinden ve gāhī āf yüzinden yaʿnī bītefekkür ü bītedebbür gerekse lāf yüzinden (5) ve gerekse naḳl cihetinden kelāma dem urma ve bīhūde yire söz söyleme

(1620) Mes̱nevī

Z'an ki tārīkest ü her sū penbezār

Dermiyān-ı penbe çun bāşed şerār (6)

Zīrā ki bu ʿālem-i ṭabīʿat ḳarañulıḳdur ve her cānib fi'l-mes̱el penbelikdür penbe içinde şerār-ı āteş (7) niçe olur fikr eyle yaʿnī maʿlūmdur ki penbe içine āteş düşdükde nice yanarsa ve anuñ sebebiyile nice eşyā sūḫte (8) olursa kelām-ı fitne-engīz daḫı nīrān-ı ḥarb-ı fesādı ile iştiʿāl eyler

(1621) Mes̱nevī

Ẓālim an ḳavmī ki çeşman dūḫtend (9)

Z'an suḫanhā ʿālemīrā sūḫtend

Ẓālimdür ol ḳavm ki gözlerini dikdiler yaʿnī iġmaż-ı ʿayn idüp ol sözlerden ʿālem (10) ehlini yaḳdılar

(1622) Mes̱nevī

ʿĀlemīrā yek suḫan vīran kuned

Rūbehān-ı mürderā şīran kuned

Bir kelām-ı fitne-engīz ʿālemi vīrān (11) u ḫarāb eyler ölmiş dilküleri arslanlar eyler yaʿnī aṣḥāb-ı ḫudāʿ u ḥiyelden olan kimseler mürde mes̱ābesinde meskenetde (12) iken ol söz anları şīrān-ı ner gibi ġażabnāk eyler

(1623) Mes̱nevī

Cānhā deraṣl-ı ḫod ʿĪsī-demend

Yek zaman zaḫmend ü gāhī merhemend

(13) [Ervāḥ ḫod aṣlda ʿīsī-demlerdür yaʿnī] cānlaruñ cemīʿisi daḫı ʿālem-i ṭabīʿata gelmezden evvel ol elvās̱ u ednās-ı beşeriyyetile (14) mülevves̱ olmazdan muḳaddem kendü alṣında ʿĪsī-demlerdür her birinüñ mürdeleri iḥyā eylemek şānındandur ammā beşeriyete geldikden ṣoñra (15) bir zamān zaḫmlardur ve gāhī mürdelerdür yaʿnī her bār ki beşeriyet ve muḳteżā-yı ṭabīʿat ġalebe eyleye anlaruñ nefsi biri birine (16) zaḫmlar urur ve cerāḥat urur ve her bār ki aṣlında olan ḫāṣiyyet-i cān ẓuhūra gele ol zamānda merhem olurlar ve hayāt (17) virürler mıṣraʿ-ı evvel ʿālem-i ervāḥda olduḳlarına göredür ve mıṣraʿ-ı s̱ānī ʿālem-i beşeriyete geldiklerine göredür pes cemīʿ-i cānlaruñ (18) ḥayāt-baḫş olmasına ve dem-i ʿĪsā gibi mürdeler iḥyā ḳılmasına māniʿ olan beşeriyet ḥicābları ve ṭabīʿat perdeleridür (19)

(1624) Mes̱nevī

Ger ḥicāb ezcānhā berḫāstī

Guft-i her cānī Mesīḥāsāstī

Farażā eger cānlardan beşeriyet ḥicābı ḳalḳayidi ve ednās-ı ṭabīʿiyyeden (20) rūḥlar pāk u muḳaddes olayıdı her bir cānuñ sözi Ḥażret-i Mesīḥüñ sözi gibi olayıdı ve mürdeleri iḥyā ḳılayıdı (21)

(1625) Mes̱nevī

Ger suḫan ḫᵛāhī ki gūyī çün şeker

Ṣabr kun ezḫırṣ u in ḥelvā meḫᵛar

Ey mütekellim olan kimse eger şeker gibi leẕīẕ (22) ü şīrīn söylemek isteriseñ ve Mesīḥāsā nuṭḳ-ı cān-baḫşuñla mürde-dilleri iḥyā eylemek isteriseñ ḥırṣ u ṭamaʿdan (23) ṣabr eyle ve bu ḥelvāyı yime ḥelvādan murād leẕẕāt-ı cismāniyye ve ḥuẓūẓ-ı nefsāniyyedür yaʿnī bu leẕāyiẕ-i nefsāniyye ve müştehiyyāt-ı (24) cismāniyyeden yime ve ḥırṣ u ṭamaʿdan ṣabr ḳıl tā şeker gibi söz söyleyesin ve anuñile nice [P73a] mürde-dilleri iḥyā eyleyesin (25) dimek olur

(1626) Mes̱nevī

Ṣabr bāşed müştehā-yı zīrekān

Hest ḥelvā ārzū-yı kūdekān

Zīreklerüñ ve ʿāḳıllaruñ müştehāsı ve mübteġāsı (26) ṣabr eylemek olur ammā kūdeklerüñ ārzū ve iştihāsı ḥelvā olur

(1627) Mes̱nevī

Her ki ṣabr āverd gerdun berreved

Her ki ḥelvā ḫord vā pester reved (27)

Ey ʿāḳıl her şol kimse ki ṣabr getürdi ve kendüyi ṣābirler mertebesine yitürdi gerdūn üzre gider [A154a] (1) bir mertebe ʿālī-pervāz olur ki rūḥı āsmān-ı berīn üzre seyr ider her şol kimse ki ḥelvā yidi girü pester gider (2) ḫulāṣa-yı kelām ve netīce-yi merām oldur ki her şol kimse ki ṣabr u ḳanāʿati kendüye pīşe eyleye mertebesi ʿālī ve ḳadr u ḳıymeti sāmī (3) olup bir mertebeye irür ki maʿnen āsmān-rütbet ve keyvān-rifʿat olup anuñ rūḥı eflāk üzre seyr eyler ammā şol kimse ki (4) nefsinüñ ḥaẓẓına uyar ve ancaḳ müştehā-yı ṭabīʿatını iḫtisār eyler müdīr olur ve ḥayvāniyyetile ḳalur ve rūḥāniyyet ü melekiyyet ẕevḳinden (5) maḥrūm olur pes bundan bir suʾāl lāzım gelür ki ol suʾāl budur enbiyā vü evliyā ḫod yirler ve içerler ve muḳteżā-yı beşeriyet (6) ve müştehā-yı ṭabīʿatlerini virüp bu dünyāda ḫoş geçerler biz daḫı anlara iḳtidā idüp yisek ve içsek ve nefsimüze murād u müşehāsını (7) virüp ḫoş geçsek cāyiz olmaz mı ve maḳbūl gelmez mi Ḥażret-i Şeyḫ-i ʿAṭṭāruñ ḳavliyile cevāb virüp anuñ kelāmını tefsīr buyururlar (8)

Tefsīr-i ḳavl-i Ferīdu'd-dīn ʿAṭṭār[1289]

Beyt

Tu ṣāḥib-i nefsi ey ġāfil miyān-ı ḫāk ḫun miḫor (9)

Ki ṣāḥib-dil eger zehrī ḫored ān engübīn bāşed[1290]

Maʿnā-yı şerīfi oldur ki ehl-i nefs olanlara ḫıṭāben buyururlar ey sen ṣāḥib-i (10) nefssin ḫāk ortasında ḳan yi yaʿnī bedenüñi türāba mülāṣıḳ idüp ḫıdmet ü riyāżet semtine gidüp miyān-ı (11) ḫāk içre geçir ḳanın yi ki saña nāfiʿ olan budur zīrā ki ṣāḥib-i dil eger vāfir [zehr] yiye aña ol ʿasel-i (12) muṣaffā olur

(1628) Meşnevī

Ṣāḥib-i dilrā nedāred in ziyān

Ger ḫored ū zehr-i ḳātilrā ʿıyān

Ṣāḥib-i dile ol zehr ziyān ṭutmaz (13) eger ol ṣāḥib-i dil āşkāre zehr-i ḳātili yiye

(1629) Meşnevī

Z'an ki ṣıḥḥat yaft ezperhīz rest

Ṭālib-i miskin miyān-ı teb-derest (14)

Zīrā ki ṣāḥib-i dil emrāż-ı rūḥāniyyeden ḳurtulup ṣıḥḥat-ı maʿnevī bulup perhīzden ḫalāṣ oldı ammā ṭālib-i (15) miskīn henüz teb ortasındadur nefsānī olan emrāżuñ içindedür pes aña perhīz eylemek lāzımdur (16)

(1630) Meşnevī

Guft Peyġam-ber ki ey ṭālib-cerī

Han mekun bāhīç maṭlūbī merī

[Ḥażret-i Nebiyy-i Mükerrem ve Şefīʿu'l-Ümem ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem] (17) didi ey cerī vü dilīr olan ṭālib zinhār bir maṭlūbla cedel ü nizaʿ eyleme yaʿnī ey ṭālib mertebesinde olan (18) mübtedī murād u maṭlūb mertebesine vāṣıl olan kāmillerle ʿinād u hem-serlik eyleme ki senüñ ḥālüñ anlaruñ ḥāline beñzemez (19)

(1631) Meşnevī

Dertu Nemrūdist derāteş merev

Reft ḫᵛāhī evvel İbrāhīm şev

Sende **Nemrūd**lık vardur āteşüñ içine gitme (20) āteşüñ içine gitmek isteriseñ evvel **İbrāhīm** ol yaʿnī ey **Nemrūd** ṣıfatıyıla muttaṣıf olan [ehl-i nefs bu ekl ü şürb (21) ve ḥaẓẓ-ı nefs minḥayṡi'l-maʿnā āteş gibidür ol cānibe gitme ve aña iştiġāl itme eger lābüd

---

[1289] Feridüddin Attar'ın sözünün tefsiri

[1290] " Ey gafil, sen nefis sahibisin, toprak arasında kan iç. Çünkü gönül sahibi zehir yese de ona bal olur."

gitmek isterseñ evvelā (22) İbrāhīm ṣıfatıyıla muttaṣıf ol andan ṣoñra ol cānibe] teveccüh ḳıl tā saña żarar virmeye ve seni ʿāḳıbet helāk mertebesine (23) irgürmeye

(1632) Meṣnevī

Çün neyī sabbāḥ u nī deryāyiyī

Dermeyefken ḫᵛiş ezḫod-rāyiyī

Ey ehl-i nefs çünkim yüzici degülsin (24) ve deryāya mensūb olan ehl-i deryā daḫı degülsin sefāhet ü ḫod-reʾyligüñden kendüñi deryāya bıraḳma ki (25) zīrā ġarīḳ olursun yaʿnī bu ḥuẓūẓ-ı nefsāniyye ve müştehiyāt-ı cismāniyye fi'l-meṣel deryā gibidür ʿulemā-yı ʿāmilīn ve evliyā-yı (26) kāmilīn bu baḥrde sabbāḥlar ve ehl-i deryā ki ġavvāṣlardur bunlar ḥuẓūẓ-ı nefsāniyye deryāsına dāḫil olsalar kendülerin (27) andan ḫalāṣ u necātına ḳādirlerdür sen mücerred kendü reʾyüñile ve hevā-yı nefs anlara mütābaʿāt eylemeksizin ol deryāya **[A154b]** (1) kendüñi bıraḳma ki andan żarar u ziyān bulursın

(1633) Meṣnevī

U ziḳaʿr-ı baḥr gevher āvered

Ezzebanhā sūd-ı berser āvered

[Ol İbrāhīm-ḫū (2) āteşden verd-i aḥmer getürür bu daḫı nusḫadur *Ū ziḳaʿr-ı baḥr gevher āvered]* ol maṭlūb mertebesinde olan ve sibāḥat (3) u ġavvāṣlıḳ ʿilmini bilen deryānuñ dibinden gevher getürür ol ġavvāṣ-ı deryā-yı maʿānī ziyānlardan sūd u menfaʿati (4) fażla getürür *berser* bunda fażla maʿnāsınadur (baʿż-ı nusḫada mıṣraʿ-ı evvel *ū ziāteş verd-i aḥmer āvered* vāḳıʿ olmışdur maʿnāsı ol **İbrāhīm**-ḫū āteşden verd-i aḥmer getürür)

(1634) Meṣnevī

Kāmilī ger ḫāk gīred zer şeved

Nāḳıṣ er zer burd ḫākister şeved

(5) Bir kāmil farażā eger bir ṭopraġı ṭutsa altun olur ammā nāḳıṣ olan kimse eger altun iltse ḫākister olur yaʿnī (6) kāmil bir ḥaḳīr nāḳıṣ şeyʾi ṭutsa kāmilu'l-ʿayār ve ʿazīzu'l-vucūd altun eyler ammā nāḳıṣ bir ʿazīzu'l-vucūd ve kāmilu'l-ʿayār (7) şeyʾi aḫẕ itse anı ḫākister gibi ḥaḳīr ü bīmaʿnā eyler dimek olur

(1635) Meṣnevī

Çün ḳabūl-ı Ḥaḳ buved an merd-i rast (8)

Dest-i ū der kārhā dest-i Ḫudast

Çünkim ol merd-i rāst u ṣādıḳ Ḥaḳ Teʿālā̱nuñ maḳbūlı ola cemīʿ-i işlerde anuñ eli Ḫudānuñ (9) elidür yaʿnī andan her ne ṣādır olursa Ḫudāy-ı Teʿālā̱dan ṣādır olur ve ol kāmil Ḥażret-i ḥaḳa ālet mes̱ābesinde (10) olur

(1636) Mes̱nevī

Dest-i nāḳıṣ dest-i şeyṭānest u dīv

Z'an ki ender dām-ı teklīfest u rīv

Nāḳıṣuñ eli şeyṭān (11) u dīvüñ elidür zīrā ki ol nāḳıṣ şeyṭānuñ teklīf ü ḥīlesi ṭuzaġında

(1637) Mes̱nevī

Cehl āyed pīş-i ū dāniş şeved (12)

Cehl şud ʿilmī ki dernāḳıṣ reved

Ol kāmilüñ fitne vü cehl gelür ʿilm olur yaʿnī [mürşid-i kāmilüñ ḥużūr-ı ʿİzzet (13) ve pīş-i saʿādetine cāhil gelür ʿālim olur cümle cehli ʿayn-ı ʿilm olur] ammā cehl oldı şol bir ʿilm ki nāḳıṣa (14) gider zīrā muḳteżā-yı ʿilm üzre ʿamel eylemege ḳādir olmaz ve ol ʿilmüñ ḳadrini daḫı bilmez

(1638) Mes̱nevī

Her çi gīred ʿilletī ʿillet şeved (15)

Küfr gīred kāmilī millet şeved

ʿİllete mensūb olan ḥarīṣ her neyi ṭutarsa ʿillet olur zīrā mizāc-ı fāsid olunca (16) her neyise fāsid eyler ammā bir kāmil küfr ṭutsa millet olur zīrā aña küfri ʿan ʿilmin ṭutar ve şerʿan ve ʿaḳlen anı ṭutmaḳ (17) vācib olduġı ḥīnde ṭutar pes anuñ ol ḥīnde küfr ṭutması millet olur

(1639) Mes̱nevī

Ey mirī kerde piyāde bāsüvār (18)

Ser neḫᵛāhī burd eknun pāydār

Ey süvārla mirī vü ʿinād eylemiş piyāde şimdi başuñı iltmezsin ayaḳ ṭut (19) yaʿnī ayaġuñ çek piyādeden murād mübtedī vü nāḳıṣ ve muḳallid ü münkir ü muʿānid olan kimselerdür süvārdan murād (20) müntehī vü kāmil olan kimselerdür [yaʿnī ey müntehī vü kāmil olan kimselerle hem-serlik ve] berāberlik eylemiş nāḳıṣ (21) u münkir başuñı ḳurtarmaġa ḳādir degülsin el-ān anuñile hem-serlik semtinden ayaġuñ girü ṭut dimek olur (22)

Taʿẓīm-i Sāḥirān mer Mūs̱ārā ʿaleyhi's-selām ki çi fermāyī evvel tū endāzī ʿasayā Mūs̱ā guft ne (23) evvel şumā[1291]

(1640) Mes̱nevī

Sāḥiran derʿahd-ı Firʿavn-ı laʿīn

Çün mirī kerdend bāMūs̱ā bekīn

Sāḥirler Firʿavn-ı laʿīnüñ zamānında (24) çünkim kīn ile Ḥażret-i Mūs̱āya mirī vü ʿinād eylediler

(1641) Mes̱nevī

Līk Mūs̱ārā muḳaddem dāştend

Sāḥirān ūrā mükerrem dāştend

(25) Lākin sāḥirler ol ḥīnde Ḥażret-i Mūs̱āyı muḳaddem ṭutdılar sāḥirler Hażret-i Mūs̱āyı mükerrem ü muʿazzez (26) ṭutdılar

(1642) Mes̱nevī

Zan ki guftendeş ki fermān ān-ı tust

Ger hemī ḫvāhī ʿaṣā tu'fken nuḫust

Zīrā ki sāḥirler Ḥażret-i olan (27) Mūs̱āya eyitdiler fermān senüñ içündür [yaʿnī emr senüñdür] eger ister iseñ ʿaṣāñı evvel sen bıraḳ nitekim [A155a] (1) Ḥaḳ Teʿālā̱ Ḥażreti bu āyet-i kerīme ile bu maʿnā̱ları beyāñ buyurup ve sāḥirlerden ḥikāye ḳılur *ḳālū yā Mūs̱ā immā en tulḳiye* (2) *ve immā en nekūne evvele men elḳā*[1292] sāḥirlerüñ *yā Mūs̱ā immā en tulḳiye ʿaṣāke* diyü Ḥażret-i Mūs̱āyı taḳdīm eylemeleri taʿẓīm (3) ü terkīm maʿnā̱sını ifāde ider *ve ammā en nekūne evvele men elḳā* dimeleri fermān senüñdür ve iḫtiyār senüñdür eger isteriseñ (4) evvel biz ilḳā idelüm ve eger isteriseñ evvel biz ilḳā [idelüm ve eger isteriseñ evvel sen ilḳā] eyle dimegi işʿār eyler

(1643) Mes̱nevī

Guft nī evvel şumā ey sāḥirān (5)

Efkenīd an mekrhārā dermiyān

Ḥażret-i Mūs̱ā ʿaleyhi's-selam [P73b] anlara eyitdi evvel ben bıraḳmazam ey sāḥirler evvel siz ol siḥr ü mekrleri (6) ortaya bıraġıñuz nitekim Ḥaḳ Teʿālā̱ Ḥażret Ḥażret-i Mūs̱ānuñ anlara dimesinden ḥikāye buyururlar *ḳāle lehum Mūs̱ā* (7) *elḳū mā entum mulḳūn*[1293]

[1291] Sihirbazların, Hz. Musa'ya: "Ne emredersin, asayı önce sen mi atarsın ey Musa?", sorusuna Musa'nın: "hayır, önce siz" demesi ve sihirbazların onu yüceltmeleri.
[1292] Sihirbazlar, "Ey Musa önce sen mi atarsın, yoksa biz mi atalım?" (Taha, 65)
[1293] "Musa onlara, atacağınızı atın, dedi." (Yunus, 80)

(1644) Meṡnevī

İn ḳader taʿẓīm din ṣanrā ḫarīd

K'ez mirī an dest ü pāhāşan burīd

Bu ḳadar taʿẓīm Ḥażret-i Mūsā̱yı (8) bu gūne taḳdīm eylemeleri anlara dīn ṣatun aldı yaʿnī anlaruñ īmānına sebeb oldı ki **Ḥażret-i Mūsā̱** (9) ile lecc ü ʿinād eyledikleri cihetden anlaruñ ol elleri ve ayaḳları kesildi yaʿnī kāmil olan **Ḥażret-i Mūsā̱**ya sāḥir (10)lerüñ taʿẓīm eylemeleri dīnlerine sebeb olup ve anlar maḳbūl-ı Ḥaḳ oldılar ve mirī vü ʿinād eyledikleri muḳābelesinde tenlerine (11) zaḫm gelüp ellerin ve ayaḳların kesdirdiler nitekim bu beyt-i şerīf bu maʿnā̱yı müfessir olur

(1645) Meṡnevī

Sāḥiran çün ḥaḳḳ-ı ū bi'şnāḫtend (12)

Dest ü pā dercürm-i an derbāḫtend

Sāḥirler çünkim ol **Mūsā̱**nuñ ḥaḳḳını añladılar ve ʿaẓm-ı şānına (13) ʿārif oldılar ol itdikleri ʿinād u ḫuṣūmetüñ cürminde dest ü pālarını oynatdılar ve ḳaṭʿ olınmaġı revā gördiler (14) tā kim dest ü pālarınuñ muḥabbet-i **Mūsā̱** üzre ḳaṭʿ olınması muḳaddem eyledikleri gustāḫlıġa kefāret ola pes yine (15) **Ḥażret-i Şeyḫ-i ʿAṭṭār**uñ ḳavl-i şerīfinüñ delālet eyledügi meʿānīnüñ beyānına şurūʿ idüp buyururlar (16)

(1646) Meṡnevī

Luḳma vü nüktest kāmilrā ḥelāl

Tū neī kāmil meḫor mībāş lāl

Ey nāḳıṣ olan ehl-i nefs loḳma yimek ve nükte dimek kāmile ḥelāldür zīrā (17) kāmil olan kimse her ne ḳadar loḳma yise nūr-ı Ḥaḳ olur ve ʿibādete ve ṭāʿāta taḳviyet ḳılur ve her ne mertebe nikāt (18) u esrār söylese anuñ ʿuhdesinden gelür ve anı şerʿa tevfīḳ ü taṭbīḳ ḳılur sen kāmil degülsin yime ve lāl (19) u ḫāmūş ol zīrā sen loḳma yiseñ ġaflet ü keṡāfet ziyāde olur ve hevā vü nefsüñ ḳuvvet bulur ve eger tevḥīd(20) -āmīz nükte söylerseñ ve esrār-ı İlāhiyyeden bildigüñ ḳadar naḳl eylerseñ tevfīḳe ḳādir olmazsın ve anı (21) muḳtežā-yı şerʿ üzre taʿbīr ḳılmazsın pes nice kimsenüñ ḍalāletine ve ʿaḳīdesine sebeb olursın (22) lāzım geldi ki yimeden ve içmeden perhīz ḳılasın ve sākit ü ḫāmūş olasın ve ehl-i kemāle nice zamān ḫıdmet (23) ḳılasın tā sen daḫı kemāl mertebesin bulasın andan ṣoñra loḳma yimek ve nükte dimek daḫı saña ḥelāl olur (24)

(1647) Meṡnevī

Çüntu gūşī ū zeban nī cins-i tū

Gūşhārā Ḥaḳ bufermūd enṣitū

Çünkim sen ḳulaḳ olmaḳ mertebesindesin ve ol kāmil (25) lisān mertebesinde taʿbīr ü nuṭḳ ṣāḥibidür ol senüñ cinsüñ degüldür zīrā ki Ḥaḳ Teʿālā Ḥażretleri gūş (26) mertebesinde olanlara *enṣitū* dir diñlemek ve iṣġā eylemege emr buyurdı kemā ḳālellāhu Teʿālā *feiẕā ḳuriʾe'l-Ḳurʾānu* (27) *festemiʿū lehu ve enṣitū leʿallekum turḥamūn*[1294] bu āyet-i kerīmenüñ tefsīri cild-i s̱ānīnüñ evāḫırıne ḳarīb münāzaʿat-ı çihār kes [A155b] (1) beyānında mez̠kūr olmışdur [anda ṭaleb olına]

(1648) Mes̱nevī

Kūdek evvel çün bizāyed şīr-nūş

Müddetī ḫāmuş buved ū cümle gūş

(2) Mes̱elā oġlancıḳ çünkim evvel doġa şīr-nūş ṭoġar yaʿnī süd emici ṭoġar bir nice müddet ol kūdek ḫāmūş (3) olur cümle gūş olduġo ḥālde

(1649) Mes̱nevī

Müddetī mībāyedeş leb dūḫten

Ezsuḫan tā ū suḫan āmuḫten

Evvel kūdeke (4) bir nice müddet söz söylemeden lebini dikmek gerek tā ol kūdek söz ögrenmeklige deg yaʿnī söz ögrenmege ḳāyil ve tekellüme (5) ḳādir oluncaya deg aġzını söz söylemeden baġlamaḳ lāzım olur [bu hem-vechdür ṭıfl-ı rażīʾ tekellüm itmeyüp bir müddet (6) leb-dūḫte olmaḳ gerekdür ki ḥattā sözden ol daḫı söz ögrenmek mümkin ola]

(1650) Mes̱nevī

V'er nedāred gūş tī tī mīkuned (7)

Ḫᵛīştenrā güng-i gitī mīkuned

Ve eger o kūdek ḳulaḳ ṭutmaya tī tī eyler yaʿnī bīmaʿnā vü bīhūde söyler [muḥaṣṣal eger ṭıfl-ı rażīʾ māder (8) ü pederinüñ kelimātına gūş ṭutmaz isee elfaẓ-ı mühmele söyleyüp maʾnīdār söze liyāḳat ḥāṣıl itmez pes ṣāḥib-i nuṭḳ (9) ve ḫoş-güftār olmayup] ol ṭıfl kendüsini cihānuñ dilsizi eyler [*güng* kāf-ı ʿArabīnüñ żammesiyile ġalaṭ-ı meşhūr olup (10) dilsiz maʿnāsınadur ammā fuṣaḥā-yı ʿAcem kāf-ı ʿĀcemī ile istiʿmāl iderler] pes ṭıfl mertebesinde olan mübtedīye lāzımdur (11) ki ḫayru'l-ebeveyn olan şeyḫinüñ nice zamān kelāmına ḳulaḳ ṭuta ve andan ḥüsn-i taʿbīr eylemegi ve esrār-ı ṭarīḳat (12) söylemegi istimāʿ ide tā kendü daḫı baʿdehu ṣāḥib-i nuṭḳ ve mālik-i ḥüsn-i taʿbīr ola ve eger anuñ kelāmına ḳulaḳ ṭutmazsa (13) ve andan taʿbīr-i esrār eylemegi taʿallüm itmezse tī tī diyenler gibi elfāẓ-ı mühmele söylemeden ve bīmaʿnā vü bīhūde kelām naḳl

[1294] "Kuran okunduğu zaman susup dinleyin ki, rahmete eresiniz." (A'raf, 204)

eylemeden (14) ḫālī olmaz muḥaṣṣal-ı maʿnā kendüyi cihān ehlinüñ dilsizi eylemiş olur bu maʿnā istimāʿa aṣlında istiʿdādı ve (15) ḳābiliyyeti olup ve lākin istimāʿ itmeyüp ḳābiliyyeti żāyıʿ eyleyen kimselere göredür ve ol kimseler aṣlında gūş (16) itmege istiʿdād ṭutmaz bu beytle anlara daḫı işāret idüp buyururlar

(1651) Meşnevī

Kerr-i aṣlī kiş nebūd āġāz-ı gūş (17)

Lāl bāşed key kuned dernuṭḳ cūş

Aṣlı olan ṣaġır ki aña ibtidādan ḳulaḳ olmadı yaʿnī tā anadan ṣaġır ṭoġdı ol kimse dilsiz (18) olur buṭḳa ḳaçan cūş eyler yaʿnī ebedī söze ḳādir olmaz keẕālik ezelde semʿ-i bāṭını olmayan kimseler guftār-ı meşāyıḫı (19) istimāʿa meyl ḳılmaz ve ebedī anlar sözini mütekellim olmaz

(1652) Meşnevī

Z'an ki evvel semʿ bāyed nuṭḳrā

Sūy-ı manṭıḳ ezreh-i semʿ ender ā

(20) Zīrā ki nuṭḳ u guftāra evvel gūş u istimāʿ gerekdür söz cānibine *ey ṭālib semʿ yolından gel* buraya münāsib olan (21) kelimāt ve tafṣīl-i ibtidāda *bi'şnev īn ney* beytinde mürūr eylemişdür [andan ṭaleb olına]

(1653) Meşnevī

Ve'dḫulu'l-ebyāte minebvābihā (22)

Ve'ṭlubu'l-aġrāża fiesbābihā

[Ve ebyāta ebvābından dāḫil olıñuz ve aġrāż u maḳṣūdātı esbābından ṭaleb idiñüz] (23) yaʿnī evvelā nuṭḳa ve ḥüsn-i taʿbīre istimāʿ lāzımdur manṭıḳ u taʿbīr cānibine semʿ bulundı içerü gel ki nuṭḳuñ ḳapusı (24) semʿdür ki dinilmişdür siz ebyāta ebvābından dāḫil oluñ ve aġrāż u murādātı esbābından ṭaleb ḳıluñ nīkū (25)-kārlık buyūta ebvābından dāḫil olmaḳdur ve bed-kirdārlık buyūta ẓuhūrından berī gelmekdür ***ḳālellāhu Teʿālā leyse'l-birre (26) en te'tu'l-buyūte minẓuhūrihā ve lākinne'l-birre meni't-teḳā ve'tu'l-buyūte minebvābihā ve't-teḳullāhe leʿallekum tufliḥūn***[1295] ***(27)*** yaʿnī nīkū-kārlık degüldür ki buyūta ardından ve ẓahrından gelesiz ve lākin iyilik şol kimsenüñ iyilügidür ki Allāhuñ [A156a] (1) ḥarām eyledigi şeyden perhīz eyleye ve siz buyūta ḳapularından berü gelüñ ey mü'minler ve Allāhdan itḳā eyleñ size emr eyledügi (2) ḫuṣūṣda ʿaẕāb u ʿiḳābından felāḥı ricā eyledügüñüz ḥālde

---

[1295] "Evlere arkadan girmeniz hayırlı değildir. Hayırlı olan Allah'a karşı müttaki olmak ve çekinmektir. Evlere kapılarından giriniz. Allah'tan korkuyp çekinin, bu sayede kurtuluşa ermeniz umulur."(Bakara, 189)

(1654) Meşnevī

Nuṭḳ k'an mevḳūf-ı rāh-ı semʿ nist

Cüz ki nuṭḳ-ı Ḫālıḳ-ı biṭamʿ nist

(3) Ol nuṭḳ ki semʿ yolına mevḳūf degüldür yaʿnī semʿ ṭarīḳıyıla ḥāṣıl olmaz tamʿsız olan ḫālıḳuñ nuṭḳından (4) ġayrı degüldür [ṭamʿ dimek bu maḥalde Ḥaḳ Teʿālā̱nuñ kārında ʿillet ü ġaraż yoḳdur dimekdür]

(1655) Meşnevī

Mübdiʿest ū tābiʿ-i ustād nī (5)

Müsned-i cümle verā isnād nī

Ol Ḫudā nuṭḳı ve her şeyʾi mübdiʿdür yaʿnī yoḳdan var idicidür ustād u irşāda tābiʿ (6) degüldür ol cümlenüñ müsnedidür anuñ ġayrıya isnādı yoḳdur yaʿnī cemīʿ-i eşyānuñ müsned ü muʿtemedi oldur ammā anuñ hīç (7) bir şeyʾe istinādı ve iʿtimādı yoḳdur

(1656) Meşnevī

Bāḳiyan hem derḥıref hem dermaḳāl

Tābiʿ-i ustād u muḥtāc-ı mis̱āl

Ammā bāḳīler yaʿnī sāyir-i ḫalāyıḳ (8) hem ḥırfetlerde ve hem maḳālde elbette istināda tābiʿ ve mis̱āle muḥtācdur ustādsız ve mis̱ālsız bir ṣanʿatuñ edāsına ve bir (8) maḳālüñ maʿnā̱sına ḳādir olamaz

(1657) Meşnevī

Z'in suḫan ger nīstī bīgāneyī

Delḳ u eşkī gīr dervīrāneyī

Pes ṭālib-i mübtedīye evvelā (9) sükūt u istimāʿ ve taʿallüm-i kelām-ı şeyḫ lāzım olduġını beyān eyledikden ṣoñra ṭarīḳ-ı Ḥaḳda aña daḫı ne lāzım idügini beyān (10) buyururlar ey ṭālib-i rıżā-yı İlāhī bu sözden eger bīgāne degül iseñ [ve kelimāt-ı ehl-i ḥāle enīs ü maḥrem] ü āşnā iseñ bir vīrānede (11) ḫırḳa ve göz yaşı ṭut yaʿnī eger bu sözleri işitdüñ ve ḳabūl itdüñse bundan ṣoñra saña lāzım olan oldur ki (12) dünyāyı terk idesin ve bir vīrānede bir köhne libāsa ḳanāʿat idüp göz yaşı **[P74a]** aḳıdasın ki bidāyet-i sülūkda olanlara (13) şarṭ budur bunda bir maʿnā̱ daḫı cāyizdür ki *ker* ḥarf-i şarṭ olmayup *ṣaġır* maʿnā̱sına ola bu taḳdīr üzre maʿnā̱ ey ṭālib (14) bu sözden ṣaġır degülsen ammā bīgānesin gerekdür ki bu vīrānede delḳ u eşk ṭutasın tā maḥrem ü āşnā olasın (15) ve ʿitāb-ı İlāhīden necāt bulasın

(1658) Meşnevī

Z'an ki Ādem z'an ʿitāb ezeşk rest

Eşk-i ter bāşed dem-i tevbe-perest

Zīrā ki (16) Ḥażret-i Ādem ʿaleyhi' s-selām ol ʿitābdan göz yaşından ḳurtuldı tevbe-perest olan kimsenüñ dem ü nefsi ziyāde (17) göz yaşıyıla olur yaʿnī ẕunūbdan tevbeye mülāzemet ḳılan kimsenüñ aġzından çıḳan kelāmı ziyāde göz yaşına (18) muḳārin olmaḳ gerekdür yoḫsa mücerred bīsirişk dīde ve bīsūziş sīne tevbe vü ricʿat-ı ḳavline iʿtiyād yoḳdur (19) dimek olur

(1659) Meṡnevī

Behr-i girye Ādem āmed berzemīn

Tā buved giryān u nālān u ḥazīn

Ādem ʿaleyhi'ṣ-selām yir üzre giryeden ötüri (20) geldi tā kim zemīnde nālān u giryān u ḥazīn ola pes Ḥażret-i Ādem-zāde olana daḫı bu ḥālet lāzım olmaḳ gerekdür

(1660) Meṡnevī

Ādem ezFirdevs u ezbālā-yı heft (21)

Pāy-māçān ezberāy-ı ʿuẕr reft

Ḥażret-i Ādem ʿaleyhi'ṣ-selām Firdevs-i aʿlādan ve fevḳ-ı sebʿa-yı semādan (22) ʿöẕrden ötüri pāy-māçān gitdi yaʿnī ṣaff-ı niʿāle itdügi ḫaṭānuñ ʿöẕrini dilemeden ötüri tenezzül itdi (23) pāy-māçān [diyār-ı ʿAcemde mektebde olan eṭfāl sebaḳını bilmese ve sebaḳınuñ başını unutsa anı yollamaġiçün bāzārdan (24) paça aldırurlar ol paçaya *pāy-māçān* dirler ve kelle daḫı aldırurlar aña *kelle-māçān* taʿbīr iderler baʿdehu ʿAcemde olan (25) pīrān-ı ṭarīḳat bu ıṣṭılāḥı mā-beynlerinde istiʿmāl idüp erbāb-ı ṭarīḳatden birine ḫılāf-ı ṭarīḳat bir zelle vāḳıʿ olsa (27) aña ṭarīḳat çekdürüp ve ḳazan ḳaynadup ve yāḫud piyāde Kaʿbeye varmaḳ emr idüp zellesine göre cezā çekdürüp [A156b] (1) baʿdehu ol dervīşi ṭarīḳatlarına ḳabūl idüp ol daḫı el baġlayup ve işikde ṭurup ʿöẕr dilemege *pāy-māçān* (2) taʿbīr iderler ammā aṣl-ı pāy-māçān aṣlında] ayaḳ dolaşdurmaḳ ve apul gitmek maʿnāsınadur ṣoñra (3) meşāyıḫ-ı ʿAcem anı pabuc ve yaşmaḳ çıḳacaḳ yire ıṭlaḳ eylediler ol münāsebetile ki ol ekṡer yirde ayaḳ dolaşıcı ve (4) pabucın giyen ādem bir miḳdār apul apul yüriyici olduġından ötüri Meṡnevī-yi Şerīfde her ne yirde ki (5) pāy-māçān ẕikr olursa andan ṣaff-ı niʿāl murād olur ve ṭarīḳ-ı Mevleviyyenüñ ve meşāyıḫ-ı ṣūfiyyenüñ el-ān (6) deʾbindendür ki ḳaçan bir kimesne bir cürm eylese anı pāy-māçān geçirürler tā cürmine iʿtiẕār eyleye ve mürşid ü muḳtedāsından (7) günāhınuñ ʿafvını dileye meşāyıḫ-ı ʿiẓām bu edebi Ḥaḳ Teʿālā Ḥażreti Ḥażret-i Ādemi aʿlādan mertebe-yi esfele ḫaṭāsınuñ (8) ʿöẕrini dilemeden ötüri tenzīl eyledüginden aḫẕ itmişlerdür fe'fhem

(1661) Meṡnevī

Ger zipuşt-i Ādemī ve’zṣulb-ı ū

Derṭaleb mībāş hem derṭulb-ı ū

(9) Ey ṭālib-i Ḥaḳ olan kimse sen daḫı eger **Ḥażret-i Ādem**üñ şırtından ve ṣulbından iseñ (10) yaʿnī eger evlād-ı **Ādem** iseñ hemīşe ṭalebde ol ve hem anuñ bölüginde ol şeyṭān gibi ser-keş olma ve girye (11) vü zārīden ferāġat ḳılma ḫayr-ı ḫalef olana lāzımdur ki ceddinüñ es̱erine gide ve anuñ ṭarīḳını ve ʿilmini iḫtiyār ide (12) *ṭulb* biżammi’ṭ-ṭā’ bölük maʿnāsınadur

(1662) Mes̱nevī

Z’āteş-i dil v’āb-ı dīde nuḳl sāz

Būstān ezebr u ḫurşīdest bāz

(13) Dil yaşından nuḳl düz zīrā bostān-ı seḥāb u āftābdan güşāde vü tāzedür

(1663) Mes̱nevī

(14) Tū çi dānī ẕevḳ-ı āb-ı dīdegān

ʿĀşıḳ-ı nānī tu çün nādīdegān

Sen gözlerüñ yaşınuñ ẕevḳini ne bilürsin (15) sen görmemişler gibi ʿāşıḳ-ı nānsın

(1664) Mes̱nevī

Ger tu īn enban zinan ḫālī kunī

Pür zigevherhā-yı iclālī kunī

(16) Eger sen bu derūnuñ ṭaġarcıġını nāndan ḫālī ve ṭaʿām yimeden berī eyleyesin enbān-ı derūnuñı iclāle mensūb (17) olan gevherlerden pür eylersin

(1665) Mes̱nevī

Ṭıfl-ı cān ezşīr-i şeyṭan bāz kun

Baʿd ezāneş bāmelek enbāz kun

Ey sālik-i (18) rāh-ı Ḫudā cānuñ ṭıflını şeyṭān südinden [girü eyle yaʿnī menʿ eyle şeyṭān südinden murād ġıdā-yı cismāniyyedür andan ṣoñra (19) ol cānı melāyikeye şerīk eyle yaʿnī] melāyikenüñ ġıdāsına ve ẕevḳına anı ortaġ idüp anlaruñ ẕevḳ alduġı (20) yirden senüñ daḫı cānuñ ẕevḳ alsun

(1666) Mes̱nevī

Tā tu tārīk ü melūl u tīreyī

Dan ki bādīv-i laʿīn hem-şīreyī

Ey ṭālib mādām ki (21) sen kes̱īf ü tārīksin ve melūlsın ve ṣıfat-ı nefsle bulanıḳsın [yaʿnī mādām ki sen çāh-ı tārīk-i ṭabīʿatde maḥbūs (22) u melūlsun ve evṣāf-ı beşeriyye ile

tī̇re-dilsin] belki şeyṭān-ı laʿīn ile hem-şīresin yaʿnī şeyṭānuñ ẕevḳ (23) alduġı ve leẕẕet bulduġı yirden sen daẖı ẕevḳ alup leẕẕet bulursın

(1667) Mes̱nevī

Luḳmayī k'ū nūr efzūd u kemāl (24)

An buved āverde ezkesb-i ḥelāl

Bir loḳma ki ol loḳma nūr-ı kemāl ziyāde ḳıldı ve ol loḳmayı ākil olan kimsenüñ derūnı (25) münevver olup mertebe-yi kemāle müteveccih oldı ḥelāl kesbden getürülmiş loḳma oldur [böyle dimek daẖı cāyizdür ol (26) ḥelāl kesbden getürülmiş loḳma olur yaʿnī] loḳma-yı ḥelālüñ elbette şānındandur ki nūr-ı derūnı kemāl-i cānı efzūn eyler (27) [zīrā tenāvül olınan aġdiye ḥavāssa ve ʿurūḳa münteşir olduḳda eger loḳma ḥarām ise dilde ġıybet ve gözde **[A157a]** (1) ḥarāma naẓar ve elde urup ṭutmaḳ ve ayaḳda menāhī vü münkerāta gitmek ve ferecde zināya mübāşeret ve ḳalbde ġaflet ve ehl-i (2) Ḥaḳḳa ʿadāvet iḳtiżāları ḥāṣıla olur ve eger ol loḳma ḥelāl ise ḳalbde nūr-ı ʿışḳ u muḥabbet ve baṣarda ʿibret (3) ve lisānda ẕikr ü tesbīḥ ve elde kesb-i ḥelāl ve ayaḳda mesācide ve mecālis-i ʿulemā vü meşāyıẖa meşy ü ḥareket īcāb idüp (4) nūr-ı īmānı ziyāde ḳılur]

(1668) Mes̱nevī

Revġanī k'āyed çerāġ-ı mā kuşed

Āb ẖᵛāneş çün çerāġīrā kuşed

Şol bir ruġan ki (5) gele bizüm çerāġımuzı söyündüre ol revġana āb di çünkim bir çerāġı söndüre çünkim bir revġanda revġanlık (6) ẖāṣiyyeti olmaya ve çerāġa muʿāvenet ḳılmaya ol āb-ṭabīʿat olur pes revġan dinmez keẕālik bir loḳma ki çerāġ-ı ḳalbe żiyā (7) virmeye belki nūr-ı derūnı ıṭfā eyleye ol ṭaʿām egerçi ṣūretā ḥelāl mertebesinde ise de aña ḥarām di zīrā (8) ẖāṣiyyet-i ḥelāl anda bulunmamış olur ve andan ẖāṣiyyet-i ḥarām ẓuhūra gelmiş pes anuñ ḥelāl mertebesinde olması ne (9) ifāde ḳılur

(1669) Mes̱nevī

ʿİlm ü ḥikmet zāyed ezluḳma-y ḥelāl

ʿIşḳ u riḳḳat āmed ezluḳma-y ḥelāl

Ḥelāl loḳmadan ʿilm ü ḥikmet ṭoġar ḳalbe ʿışḳ u (10) riḳḳat gelür loḳma-yı ḥelāldan ḥelāl loḳmanuñ ẖāṣiyyet ü şānī bunlardur

(1670) Mes̱nevī

Çün ziluḳma tū ḥased bīnī vü dām (11)

Cehl ü ġaflet zāyed anrā dan ḥarām

Çünkim loḳma vü ṭaʿāmdan sen ḥased göresin ve ḳayd u dām göresin yaʿnī kendüñi (12) bir şeyʾe muḳayyed görüp rāh-ı Ḥaḳdan vā mānde bulasın andan cehl ü ġaflet ṭoġa anı ḥarām bil zīrā loḳma-yı ḥarāmuñ (13) şānı budur ve lev kāne fīṣūreti'l-ḥelāl elbette loḳma-yı ḥelāl nūr-ı cān ve ẕevḳ-i derūn getürür ve loḳma-yı ḥarām kes̱āfet ve cehl (14) ü ġaflet gibi ḫaṣletler bitürür

(1671) Mes̱nevī

Hīç gendum kārī vü cev berdihed

Dīdeyī esbī ki kürre-y ḫar dihed

Mes̱elā hīç buġdāy ekersin (15) darıya ḥāṣıl virür mi yaʿnī virmez yani metelik buġdāy ekseñ elbette buġdāy maḥṣūlın virür ve arpa ekseñ arpa maḥṣūlın (16) virür hīç görmiş misin bir esbi ki kürre-yi ḫar vire yaʿnī esb kürre-yi ḫar ve ḫar daḫı kürre-yi esbi virmek muḥāl-i ʿaḳldur (17) keẕālik loḳma-yı ḥelāl ṭāʿat u nūrāniyyet ve ʿilm ü ḥikmet ve bunlar ems̱āli ḫaṣlet maḥṣūlın virür ve loḳma-yı ẓulmet u maʿṣiyyet (18) ve cehl ü ġaflet maḥṣūlın bitürür ne andan bu ḫaṣlet ve ne bundan o ḫaṣlet ẓāhir olur nitekim arpadan buġday (19) ve buġdaydan arpaya ḥāṣıl olmaz ve atdan eşek ve eşekden daḫı at ṭoġmaz

(1672) Mes̱nevī

Luḳma tuḫmest u bereş endīşehā (20)

Luḳma baḥr u gevhereş endīşehā

Fi'l-mes̱el loḳma tuḫmdur ve anuñ ḥāṣılı fikrlerdür maʿnāda loḳma deryādur ve anuñ gevheri (21) endīşelerdür

(1673) Mes̱nevī

Zāyed ezluḳma-y ḥelāl ender dehān

Meyl-i ḫıdmet ʿazm-ı reften an cihān

Aġızda ḥelāl loḳma olmadan (22) ṭoġar Ḥaḳ Teʿālānuñ ḫıdmetine meyl ve ol cihāna gitmeklik ṭoġar

Bāz guften-i bāzergān bāṭūṭī ān çi dīd ezṭūṭiyān-ı (23) Hindustān[1296]

(1674) Mes̱nevī

Kerd bāzergan ticāretrā tamām

Bāz āmed sūy-ı menzil dust-kām

Ol bāzergān ticāreti tamām eyledi (24) dostlaruñ murādı üzre nīkū-ḥāl ve müreffehu'l-bāl menzili cānibine geldi

[1296] Tacirin tutisine, Hindistan tutilerinde gördüğü şeyi açıkça anlatması

(1675) Meṡnevī

Her ġulāmīrā biyāverd armaġān (25)

Her kenīzekrā bubaḫşīd ū nişān

Ol bāzergān vaʿde eyledügi üzre her bir ġulāmına armaġān getürdi her kenīzeke ol bāzergān (26) nişān bağışladı yaʿnī iḥsān eyledi

(1676) Meṡnevī

Guft ṭūṭī armaġān-ı bende kū [P74b]

Ançi dīdī v'ançi guftī bāz gū

Ṭūṭī ḫᵛāceye (27) eyitdi bendenüñ armaġānı ḳanı ol nesneyi ki gördüñ ve ol nesneyi ki işitdüñ āşkār u ʿıyān di [A157b] (1)

(1677) Meṡnevī

Guft nī men ḫod peşīmānem ezān

Dest-i ḫod ḫāyān u enguştan-gezān

Bāzergān eyitdi dimezem ben ḫod peşīmāne (2) kendü elümi çeyneyici ve barmaḳlarumı ışırıcı olduğum ḥālde böyle dimek daḫı vechdür elümi çeyneyiciyem ve barmaḳlarumı (3) ışırıcıyam böyle diyü ki

(1678) Meṡnevī

Men çirā peyġām-ı ḫāmī ezgüzāf

Burdem ezbīdānişī vü eznişāf

Ki ben niçün bir ḫām ḫaberi (4) güzāfdan yaʿnī bīhūde cihetden [böyle dinse daḫı ḳābildür ben niçün güzāfdan yaʿnī bīhūde yire bir ḫāmuñ peyġāmını] (5) iltdüm dānişsüzligümden ve ʿaḳlsuzlıġumdan nişāf sefāhete ve ʿaḳlsuzlıġa dirler

(1679) Meṡnevī

Guft ey ḫᵛāce peşīmānī ziçist (6)

Çist an k'in ḫaşm u ġamrā muḳtażist

Ṭūṭī bāzergāna eyitdi ey ḫᵛāce peşīmānlıḳ nedendür ol nedür ki bu ḫaşm (7) u ġamı muḳtażīdür

(1680) Meṡnevī

Guft guftem an şikāyethā-yı tū

Bāgurūh-ı ṭūṭiyan hem-tā-yı tū

Bāzergān ṭūṭīye eyitdi senüñ (8) baña sipāriş eyledigüñ ol şikāyetleri Hindūstānda saña müşābih ü hem-tā olan ṭūṭīlerüñ gurūhına didüm (9)

(1681) Meṡnevī

An yekī ṭūṭī ziderdet būy burd

Zehreeş bi’drīd ü lerzīd ü bümurd

Ol bir ṭūṭī senüñ derdinden rāyiḥa iltdi (10) ve senüñ murāduñı fehm itdi anuñ ödi çāk oldı ve ditredi ve öldi

(1682) Meṡnevī

Men peşīmān geştem in guften çi būd (11)

Līk çün guftem peşīmānī çi sūd

Ben peşīmān oldum bu ḫaberi dimek ne idi yaʿnī bu sözi anlara edā eylemek niçün (12) oldı diyü peşīmān oldum lākin çünkim didüm peşīmānlıḳ ne fāyide [pes Ḥażret-i Mevlānā ḳaddesellāhu sırrahu’l-ʿazīz] bu münāsebetile (13) ḥıfẓ-ı lisāna ve żabṭ-ı dehāna tenbīh idüp buyururlar

(1683) Meṡnevī

Nükteyī k’an cest nāgeh ezzebān

Hemçü tīrī dan ki cest ū ezkemān

(14) Bir nükte ki nāgāh zebāndan ṣıçradı anı bir tīr gibi bil ki ol tīri kemāndan ṣıçradı yaʿnī dehāndan çıḳan söz (15) kemāndan çıḳan oḳ gibidür

(1684) Meṡnevī

Vā negerded ezreh an tīr ey puser

Bend bāyed kerd seylīrā ziser

Ey puser ol tīr yolından (16) girü dönmez bir seyli başında bend ü sedd itmek gerek

(1685) Meṡnevī

Çün guẕeşt ezser cihānīrā girift

Ger cihān vīrān kuned ne’bved şigift

(17) Çünkim seyl başdan geçdi yaʿnī başından ḥıfẓ u żabṭ olmadı cihānı ṭutdı eger cihānı vīrān (18) u ḫarāb eylerse ʿaceb olmaz seylden murād kelimāt-ı insāniyyedür anuñ żabṭı cenān u dehānda iken mümkin (19) olur çünkim ḥıfẓ-ı dehāna ḳādir olmayasın ve anı başdan żabṭ ḳılmayasın başdan tecāvüz ḳıldıḳdan ṣoñra (20) cihānı ṭutsa ve ehl-i cihānı ol kelām-ı fitne-engīz vīrān itse ʿaceb olmaz ki çoḳ sözler cihānuñ ḫarābına (21) sebeb olmışdur

(1686) Meṡnevī

Fiʿlrā derġayb eṡerhā zād nist

V’an mevālīdeş beḥükm-i ḫalḳ nist

İnsāndan ṣudūr (22) iden fiʿl ü ḳavli her ne ki ḫayr u şerr ne ise ʿālem-i ġaybda es̱erleri zād yaʿnī ṭoġmaḳlıḳ muḳarrerdür ve fiʿlüñ ol (23) mevālīdi ki ʿālem-i ġaybda ṭoġar ḫalḳuñ ḥükminde degüldür [yaʿnī gerçi maṣdar-ı efʿāl ü aḳvāl bizüm vücūdımuzdur lākin ʿālem-i (24) ġaybuñ ṣūret-bend olduġı ḫalḳu'l-mukevvenāt ve mevcūdu'l-maṣnūʿātuñ ḫlaḳ u īcādıdur maḫlūḳuñ īcādda ḥükmi yoḳdur] (25)

(1687) Mes̱nevī

Bişerīkī cümle maḫlūḳ-ı Ḫudast

An mevālīd erçi nisbetşan bemast

Ol mevālīd ü ās̱ār şeksiz cümle Ḫudānuñ (26) maḫlūḳıdur yaʿnī kimsenüñ anı īcād itmesinde aṣlā şirketi yoḳdur belki Ḫudāy-ı müteʿāl ol ās̱ārı ve cezāyı ḫalḳ(27) u īcād eyler egerçi ol mevālīdüñ nisbet ü iżāfeti yine bizedür zīrā aṣl-ı fiʿl bizden ṣudūr eyledi pes fiʿlden (28) **[A158a]** (1) ṭoġan daḫı bizüm olur kemā ḳāle ʿaleyhi's-selām *en-nāsu mecziyyūne biaʿmālihim inne ḫayran ve inne şerren feşerr*[1297] (2)

(1688) Mes̱nevī

Zeyd perrānīd tīrī sūy-ı ʿAmr

ʿAmrrā bi'grift tīreş hemçü nemr

[Mes̱elā Zeyd bir tīri cānib-i ʿAmra remy eyledi yaʿnī] aṣl-ı (3) fiʿl bir kimseden ẓuhūr eyledikde anuñ ās̱ārı daḫı aña mensūb u mektūb olduġına bu mesʾeleyi tems̱īl ṭarīḳıyıla (4) īrād idüp buyururlar ki mes̱elā Zeyd bir oḳı per-tāb eylese ʿAmr cānibine ittifāḳan Zeydüñ per-tāb itdügi oḳ ʿAmrı (5) ṭutdı oḳ ḳaplan gibi [yaʿnī mecrūḥ idüp bedenine geçdi nemr ḳaplana dirler]

(1689) Mes̱nevī

Müddetī sālī hemīzāyīd derd (6)

Derdhārā āferīned Ḥaḳ ne merd

Bir sene miḳdārı Zeydüñ oḳınuñ yarasından ʿAmruñ vücūdında derdler ṭoġdı ol (7) derdler ʿAmruñ vücūdında Ḥaḳ yaradur ve Zeyd yaradmaz [ancaḳ Zeydden ṣudūr iden fiʿl-i remydür ve tīrden (8) derd tevellüd itdürüp Ḥaḳ Sübḥānehu ve Teʿālānuñ ṣıfat-ı ḫālıḳıyyetidür]

(1690) Mes̱nevī

Zeyd-i rāmī an dem er murd ezvecel (9)

Derdhā mīzāyed ancā tā ecel

[1297] "İnsanlar amelleriyile karşılık görürler. Eğer hayır ise hayır ve şer ise şerdir."

Gör ki Zeyd-i rāmī ol oḳı atduġı dem olsa ḫavfından derdler vecaʿlar ṭoġar ʿAmruñ (10) vücūdında ol oḳuñ zaḫmından tā ʿAmruñ eceli vaḳtine deg [yaʿnī remy-i sehm eyleyen Zyed eger tīri atduġı gibi (11) ḫavfından mürd olsa ʿAmruñ vücūdınuñ ol tīrüñ zaḫmından derdler ṭoġar ve ecel vaḳti gelince elem ü ıżṭırābı (12) müştedd olur imdi ḥāşā vecaʿuñ mūcidi Zeyd oldı Zeyd mürd olduġı gibi ʿAmruñ vecaʿı daḫı zāyil (13) olurdı pes çünki zāyil olmayup ʿAmruñ vücūdında vaḳt-i ecele degin müstemirr oldı s̱ābit oldı ki ḫālıḳ-ı (14) vecaʿ u derd ol Ḥayy u Ḳādir-i Ferddür]

(1691) Mes̱nevī

Z'an mevālīd-i vecaʿ çün murd ū

Zeydrā z'evvel sebeb ḳattāl gū

Ol oḳ (15) vecaʿınuñ mevālīdinden çünkim ʿAmr bir sene ṣoñra ölse Zeyde sen ol sebeb olduġından ötüri ḳattāl (16) di ki ʿAmr anuñ zaḫmı sebebiyile öldi

(1692) Mes̱nevī

An vecaʿhārā bedū mensūb dār

Gerçi hest an cümle ṣunʿ-ı Kirdgār

(17) Ol vecaʿlar ki ʿAmruñ vücūdında ḥāṣıl oldı Zeyd aña evvel bādī olduġı cihetden Zeyde mensūb (18) ṭut egerçi ol cümle evcāʿ u ālām ṣunʿ-ı Kirdgār ve īcād-ı Perverdgārdur Zeydüñ anda ṣunʿ u medḫali yoḳdur (19)

(1693) Mes̱nevī

Hemçünin kişt ü dem ü dām u cimāʿ

An mevālīdest Ḥaḳrā müsteṭāʿ

Hemçünīn ekin ü nefes ve şaṣt u dām u cimāʿ (20) ve sāyir-i aʿmāl ol mevālīd ki bunlardan tevellüd eyler Ḥaḳḳa muṭīʿdür mes̱elā ekinci ancaḳ ilḳā-yı tuḫm eyler bitürmek ve dāne (21) şekline getürmek ve kemāle yitürmek anuñ ṣunʿıdur ve ekincinüñ anda medḫali yoḳdur ve lākin yine maḥṣūl aña mensūb (22) olur eger gendüm ve eks̱er-i şaʿīr ve eger penbe ve eger ḥarīr her ne ise

Beyt

Hīç gendum kāri vü cev berdihed (23)

Dīdeyī esbī ki kurre-y ḫar dihed

Eger buḫᵛārī ḫaste-yi ḫod kuştei

Ver ḥarīr-i ḳazz derī ḫod duruştei[1298]

Kez̠ālik dem daḫı tuḫm gibidür (24) ḳaçan sen kelimāt-ı hidāyet-simātı telaffuẓ eylemek anuñ maḥṣūlātı yine saña ʿāyid olur ve ḳusse maḳālātü'ḍ-ḍalāleti (25) ʿalāhāẕā ve şaṣt u dām daḫı böyledür evvel sen dāmı vażʿ eylersin her ne ṣayd olursa senüñdür ve cimāʿ (26) daḫı böyledür sen cimāʿ eylersin ol nuṭfeyi Cenāb-ı Ḥaḳ muḍġa vü ʿalaḳa vü cenīn eyler baʿde't-tevellüd her ne (27)ise saña mensūb olur burada bir su'āl-i muḳadder lāzım gelür ki ol su'āl çünkim mevālīd ü ās̠ār kār-ı [A158b] (1) ṣunʿ-ı Perverdgārla iyüden iyü ve kemden kem tevellüd eylemekdür tebdīl-i ʿādetullāh ḳābil midür ki bir ʿamelden ḥasene me'mūl (2) iken seyyi'e ve seyyi'e tevaḳḳuʿ olınur iken ḥasene tevellüd eyleye ve me'mūl ü mütevaḳḳıʿ (3) olan es̠er yā münʿadim ve yā münʿakis ola bu ebyātla cevāb buyururlar

(1694) Mes̠nevī

Evliyārā hest ḳudret ezİlāh (4)

Tīr-i ceste bāz gerdāned zirāh

Yaʿnī neʿam ḫulefā-yı Ḫudā olan içün Allāhdan ol ḳudret ü ḳuvvet vardur ki atılmış oḳı (5) yolından girü döndürürler

(1695)

Beste derhā-yı mevālīd ezsebeb

Çün peşīmān şud velī z'an dest-i Rab

(6) Mevālīdüñ ḳapularını veliyy-i Ḫudā baġlamışdur sebebden yaʿnī ās̠ārı esbābdan defʿ u ḳaṭʿ eyler çünkim velī peşīmān (7) u bīḥużūr oldı ol mevālīdüñ ẓuhūrından ve līkin bir mevālīdi dest-i Rabdan baġlar kendü dest-i ḳudretiyile (8) degül bu mıṣraʿda iki vech cāyizdür bir vech budur ki *velī* ḥarf-i istidrākden ve līkin maʿnāsına ola bu taḳdīr (9) üzre *beste*nüñ ve *peşīmān şud*uñ żamīrleri evliyādan ʿalāsebīli'l-bedel her bir velīye ʿāyid olur nitekim (10) bu taḳdīr üzre maʿnā̠ virildi ve bir vech daḫı velī evliyā-yı Ḫudādan ʿale'l-ıṭlāḳ bir kimse murād ola (11) ve *beste* ve *peşīmān şud*üñ fāʿili ola pes bu taḳdīr üzre maʿnā̠ çünkim veliyy-i Ḫudā mevālīd ü ās̠āruñ ẓuhūrından (12) bīḥużūr oldı dest-i Rabdan ve ḳudret-i Ḥaḳ cihetinden mevālīdüñ ḳapularını esbāb ṭarafından baġlar ve ās̠ārı (13) esbāb u ālātdan defʿ eyler dimek olur mes̠elā āb muġrıḳ iken [P75a] ābı iġrāḳ eylemeden menʿ eyler ve nār muḥrıḳ iken (14) nārı iḥrāḳ ḳılmadan defʿ eyler nitekim Şeyḫ-i Ekber Ḥażretleri ḥikāye ḳılurlar ki ṭabīʿī mez̠hebinde bir ḥekīm (15) ile

[1298] "Hiç buğday ektiğinde arpa adığın oldu mu? Bir atın eşek yavrusu doğurduğunu gördün mü? Eğer yersen kendi hastanı öldürmüş olursun. Eğer ibrişim ipeğini yırtarsan kendin yorlursun."

vaḳt-i şitāda bir meclisde muḳārenet vāḳıʿ oldı *ḳulnā yā nāru kūnī berden ve selāmen ʿalāİbrāhīm*[1299] āyeti tilāvet (16) olup münāsebetile ḳıṣṣa-yı İbrāhīm ʿaleyhi's-selām ẕikr olundı ve nār aña berd ü selām ḳılındı diyü ḥikāye olundı (17) derḥāl ḥekīm bundan bulundı ve didi ki muḥrıḳun bi'ṭ-ṭabʿ ecsām-ı ḳābiliyyeyi yaḳmamaḳ ne mümkindür pes bu āyetde (18) nārdan murād Nemrūduñ nār-ı ġażabı berd ü selām oldı dimek olur diyü meẕheb-i bāṭıla ẕāhib olıcaḳ meclisde (19) [ḥāżır olan nice ḫālī ẕihnlerüñ ʿaḳīdelerine ḫalel virmek iḥtimāli olmaġıla Şeyḫ-i Ekber Ḥażretleri eydür] ġayret-i İlāhī (20) ẓuhūra gelüp baña bir ḥālet müstevlī olup [faṣl-ı şitā olmaġın] ortada minḳal ile vāfir āteş var idi Cenāb-ı (21) Ḥaḳ anı baña musaḫḫar ḳılup aña didüm ki īmān getürür misin eger şu āteş seni yaḳmazsa [ol daḫı eger bu ḥālet ẓuhūr (22) iderse rucūʿ iderem] didi pes ḥakīmüñ elini götürüp ol āteşe ḳodum ve āteşi esbābına ḳodum minbaʿd iḥrāḳ (23) eylemedi [baʿdehu ḥakīme eyidüp imdi sen şimdi barmaġuñ āteşe ṣoḳ didüm ḥakīm tekrār kendüligiyile barmaġın (24) āteşe ḳoduġı gibi teʾs̱īr idüp yaḳdı ḥakīm bu ḥāleti görüp müʾmin oldı ve iʿtiḳādı bāṭıldan döndi (25) ve baña ser-fürū eyleyüp bu ne ḥāletdür didi ben daḫı *evliyārā hest ḳudret ezİlāh* mefhūmın söyledüm] (26)

(1696) Mes̱nevī

Gufte nāgufte kuned ezfetḥ-i bāb

Ki ezan ne siḫ sūzed ne kebāb

Gufte nāgufterā taḳdīrinedür ve *kuned*üñ fāʿilidür taḳdīr-i (27) maʿnā ol velī-yi kām-yāb kendüye olan fetḥ-i bābdan dinilmiş dinilmemiş eyler ol vech üzre ki andan ne şiş [A159a] (1) yanar ve ne kebāb göyünür yaʿnī kimseye ẓulm u sitem eylemez belki ālet-i Ḥaḳdur ki ḳudret-i Ḥaḳ birle kemāl-i ʿadālet eyler dimek olur (2)

(1697) Mes̱nevī

Ezheme dilhā ki an nükte şenīd

An suḫanrā kerd maḥv u nābedīd

Dükeli ḳulūbdan ki ol velī nükātı işitdilerse (3) ḳulūbdan ol suḫan ü kelimātı maḥv u nābedīd itdi yaʿnī [ittifāḳan veliyy-i kāmilden bir kelām ṣādır olup ve ḳulūb-ımüstemiʿīnde (4) nükte-yi mezbūra berḳarār olup lākin nükte-yi mezbūrenüñ ferāmūş olınması evlā̱ olsa veliyy-i kāmilde Ḥaḳ Sübḥānehu ve Teʿālā̱ (5) bir ḳudret virmişdür ki ol nükte ile olan güftārı cümle ḳulūbdan izāle vü maḥv u nābedīd idüp birisinüñ (6) ḫātırında ol söz ḳalmaz ve külliyyetile ferāmūş alınur ve keẕālik ṭālib-i mübtedīden daḫı bir nükte işidüp ṭālibi ol (7) nükteden ol zamānda menʿ itmek ṭālibe ḫayrlu olsa nükte-yi

[1299] "Ey ateş, İbrahim'e karşı serin ve selametli ol, dedik." (Enbiya, 69)

mezbūreyi anuñ ḳalbinden maḥv u izāle ider zīrā bunlar (8) mutaṣarrıf-ı ḫavāṭır ve cevāsīs-i ḳulūb u żamāyirdür] kemā ḳāle **Ebū Yaʿḳūb Sūsī** fīḥadīs̱i'n-Nebī ʿaleyhi's-selām *itteḳū* (9) *firāsete'l-mu'minu feinnehu yenẓuru binūrillāhi feinnehum cevāsīsi'l-ḳulūbi yedḫulūne ḳulūbe'n-nās ve yaḫricūne'l-ḫavāṭıra ve'l-vesvāse* (10) *feiẕā cālestumūhum fecālisūhum bişṣıdḳı ve'l-iḫlāṣi*[1300]

(1698) Mes̱nevī

Ger tu burhan bāyed u ḥüccet mihā

Bāz ḫᵛan mināyetin ev nunsihā

(11) Ey ulu şerīf kimesne eger saña burhān u ḥüccet gerekse [yaʿnī enbiyā vü evliyānuñ ḳulūbda olan taṣarrufına ve istedikleri (12) nikātı ferāmūş itdürdügine burhān lāzım ise] Ḳur'ān-ı ʿAẓīmde olan ***mināyetin ev nunsihā*** [āyet-i kerīmesini (13) āşkāre oḳu ve yāḫud oḳuyup unutduñsa] girü oḳu **Sūre-yi Baḳara**da olan āyete işāretdür ***mānensaḫ mināyetin*** (14) ***ev nunsihā***[1301] bu āyetüñ sebeb-i nüzūlı budur ki Yehūd u müşrikīn didiler ki **Muḥammed** aṣḥābına emr eyledügi şey'i nehy eyler ve nehy eylemişken (15) yine emr eyler pes Ḥaḳdan degüldür belki tilḳā-yı nefsindendür didüklerinde nāzil oldı nesḫ luġatde bir şey'üñ ṣūreti (16) zāyil olup bir şey'-i āḫara tebdīl olmaḳdur ve nesḫ-i āyetden murād ḥükmi nefy olup bir ġayrı āyetüñ ḥükmi s̱ābit olmaḳdur (17) ***mānensaḫ***da *mā* şarṭıyye-yi cāzımedür ve *insā* minbābi'l-ifʿāl unutdurmaḳ ve ḳalbden bir şey'i iẕhāb itmege dirler (18) taḳdīr-i kelām her ḳanḳı āyeti ki biz nesḫ idevüz ve yāḫud unutduravuz ***ne'ti biḫayrin minhā*** ol āyet-i mensūḫadan (19) daḫı ḫayrlusın getürürüz ***ev-mis̱lihā*** yāḫud aña mānend nefʿde ve s̱evābda bir āyet-i uḫrā getürürüz ***elem taʿlem ennellāhe*** (20) ***ʿalāḳulli şey'in ḳadīr*** bilmez misin yā Muḥammed yaʿnī bilürsin taḥḳīḳan Allāhu Teʿālā̱ cemīʿ-i şey'i ḳādir pādşāhdur pes bu āyetüñ bu maḥalle (21) tevfīḳı bu minvāl üzre olur ki ḳaçan evliyā'ullāh ve enbiyā-yı ʿiẓāmdan bir kimse ḳurb-ı ferāyiże vāṣıl olduḳda (22) ve evṣāf-ı Ḥaḳḳıla muttaṣıf olduḳda biiẕnillāh ve bitaṣrīfihi cemīʿ-i eşyāda mutaṣarrıf olup şol ḥükmleri nāfiẕ ola pes ḳulūb-ı (23) ḫalḳa biiẕnillāh mutaṣarrıf olup şol kimselerden ki rāżī olalar anuñ ḳalbinden efkār-ı fāside vü ḫabīs̱eyi nesḫ (24) idüp yirine efkār-ı ḥasene ve ḫavāṭır-ı pesendīde getüreler ve anlardan ki rāżī olmayalar efkār-ı ḥaseneyi anlara insā (25) idüp efkār-ı ḥasīse īrād ideler zīrā Ḥaḳ Subḥānehu ve Teʿālā̱ āyet-i evvelde insāyı kendü ẕātına isnād eyledi (26) [ve bu āyet-i

---

[1300] ……Hz. Peygamber dedi ki: "Müminin ferasetinden çekininiz. Çünkü o Allah nuruyla bakar…..."

[1301] "Eğer biz ayetlerden birini nesh eder veya unutturursak ondan daha hayırlısını veya onun mislini getiririz." (Bakara, 106)

ātīde insānı evliyāsına isnād eyledi ki] biiẕnillāh anlar daḫı teẕkīr-i insāya ḳādirlerdür (27) nitekim bu beytle bu maʿnāyı is̱bāt buyururlar

(1699) Mes̱nevī

Āyet-i ensevkumū ẕikrī buḫᵛān

Ḳudret-i nisyan nihādenşan bidān

[A159b] (1) Bu āyet Sūre-yi Ḳad Efleḥadadur[1302] ibtidāsı budur ki *in kāne ferīḳun minʿibādī* bu āyet Ḥażret-i Bilāl ve Ṣuheyb ve Selmān ve fuḳarā-yı (2) aṣḥāb-ı Resūlullāh ḥaḳḳında nāzil olmışdur *en* de żamīr-i *şān* içündür yaʿnī taḥḳīḳan şān budur ki benüm ʿibādumdan bir ferīḳ ve (3) zümre-yi saʿādetden refīḳ vardur ki *yeḳūlūne* anlar dirler ki *rabbenā* ey bizüm rabbimüz [ve Ḫālıḳ u Perverdgārımuz] (4) *āmennā* biz senüñ vaḥdāniyyetüñe taṣdīḳ eyledik [ve ḥabībüñ Muḥammedu'l-Muṣṭafāṇuñ risāletine iḳrārun bi'l-lisān ve taṣdīḳun (5) bi'l-cenān idüp īmān getürdük] *fe'ġfir lenā* pes [İlāhī bizi maġfiret ḳılup ṣıfāt-ı beşeriyyemüzi izāle ve envār-ı ṣıfāt (6) ẕātuñla] setr eyle *ve'rḥamnā* ve bize raḥmet [ü ʿināyet ḳıl yaʿnī Cennet-i Ḫuldda müşāhede-yi cemālüñle mesrūr it] *ve ente erḥamu'r-Rāḥimīn* (7) ḥāl bu ki sen merḥamet idicilerüñ erḥamısın *fe't-teḫaẕtumūhum* pes siz anları ittiḫāẕ eylediñüz *suḫriyyen* żamm-ı sīnle (8) ve kesriyile ḳırāʾatdur yaʿnī masḫara ittiḫāẕ eylediñüz *ḥattā ensevkum ẕikrī* ḥattā size anlar unutdurdılar benüm ẕikrümi ehl-i tefsīr (9) bu maʿnāyı iḫtiyār eylemişler ki yaʿnī anlaruñ istihzāsına ol ḳadar tevaġġul eylediñüz ki anlaruñ ḥāline taḳayyüd itmeñüz benüm (10) ẕikrümi unutdurdı ammā ehl-i taḥḳīḳ *hemān* lafẓından müstefād olan maʿnāyı iḫtiyār iderler yaʿnī siz anları (11) istihzā eylediñüz anlar da size benüm ẕikrümi unutdurdılar bu taḳdīrce anlar da biiẕnillāh taṣarruf olmış olur *ve kuntum* (12) *minhum teḍḥakūn* ḥāl bu ki ey kāfirler siz anlara güler oldıñuz [ammā ḫaberleri yoḳdur ki maḥall-i ḍaḥkda ẕikr-i Ḥaḳḳı ferāmūş (13) itmekle masḫara vü muḍḥık kendüleri oldı aṣḥāb-ı Resūlullāh ise anlaruñ suḫriyyesine ṣabr itmekde s̱ābit-ḳadem oldılar (14) pes muḳteżā-yı fiʿl-i küffār oldur ki insā-yı ẕikr-i Ḥaḳḳıla āxıretde ʿaẕāb-ı elīme giriftār olalar] *innī cezeytumu'l-yevm* (15) Cenāb-ı ʿİzzet yevm-i ḳıyāmetde diye ki taḥḳīḳan ben bunlara cezā virdüm envāʿ-ı niʿamı bu gün *bimā ṣaberū* sizüñ eẕā vü istihzāñuza (16) ṣabr eyledikleri sebebiyile *innehum humu'l-fāʾizūn* taḥḳīḳan hemān bunlardur ki fāyizlerdür eṣnāf-ı niʿmete ḥāyiz ü vāṣıllardur (17) envāʿ-ı ġanīmete Ḥażret-i Mevlānā daḫı buyururlar ki ey evliyā vü ʿurefāyı taḥḳīr ve fuḳarā vü aṣfiyāyı istihzā vü temesḫur

[1302] "Kullarımdan bir gurup vardır ki "Ey rabbimiz sana inandık, bizi bağışla ve bize rahmet et. Sen rahmet edenlerin en merhametlisisin." derler. Ama siz onları alaya aldınız. Sonunda size benim zikrimi unutturdular. Hâlbuki siz onlara güldünüz." (Mü'minun, 109-110)

(18) idenler iḥtirāz idüñ ki anlaruñ ġayreti ḳalbiñüzden nūr-ı īmānı nezʿ ider nitekim **Şeyḫ-i Ekber Ḥażretleri** buyururlar ki **men celese** (19) **maʿa'ṣ-ṣūfiyye ve'l-ʿurefā ve ḫālifhum fīşey'in mimmā yetaḥaḳḳaḳūne bihi nezʿullāhi'l-īmān ʿanḳalbihi** ve **Ṣaḥīḥeyn**de vāriddür ki **men ehāne lī** (20) **ve liyāfeḳade ….. bi'l-muḥārebeti** ve bir ḥadīs̱-i şerīfde daḫı **rubbe aġyaru eşʿas̱u lev aḳsemu ʿalellāhi lābirrahu** muḥaṣṣal-ı maḳāl (21) ʿurefā vü fuḳarāya ʿalākulli ḥāl sū'-i ẓanndan ve istihzā vü ṭaʿndan iḥtirāz lāzımdur maʿnī-yi beyt ***ensevkum ẕikrī*** āyet-i kerīmesini (22) oḳu bu ṭāyife-yi ʿaliyyenüñ ḳulūba nisyān ḳomasınuñ ḳudretini bil

(1700) Mes̱nevī

Çün beteẕkīr u benisyan ḳādirend

Berheme dilhā-yı ḫalḳan ḳāhirend

(23) Çünkim evliyā teẕkīre vü nisyāna ḳādirlerdür ḫalāyıḳuñ cemīʿisinüñ göñülleri üzre ḳāhirlerdür yaʿnī (24) anlaruñ ḳulūbı üzre ʿālīler ve anda taṣarruf eylemege biiẕnillāh ḳādirlerdür isterlerse bir şey'i ḫalāyıḳuñ ḳalbine getürürler (25) ve isterlerse bir şey'i anlaruñ ḳalbinden izāle idüp anı unutdururlar

(1701) Mes̱nevī

Çün benisyan best ū rāh-ı naẓar (26)

Kār ne'tvan kerd ver bāşed hüner

Çünki nisyān sebebiyile bir kimsenüñ fikri naẓarı yolını baġlaya ol (27) kimse bir kār ʿamel eylemege ḳādir olımaz ve ger hüneri olursa da

(1702) Mes̱nevī

Ḫıltumū sıḫriyyeten ehle's-sumu

Ezbunī ḫᵛānīd tā ensevkumu

[A160a] (1) Bu beyt-i şerīf muḳaddem olan beyt-i laṭīfi müfessirdür ḫılt efʿāl-i ḳulūbdandur mefʿūliyyete taʿdiyye ider mefʿūl-i evveli (2) *sıḫriyyeten* ve s̱ānīsi *ehlu's-sumuv*dur ve *sumuv* ʿālī maʿnāsınadur taḳdīr-i kelām ey ehl-i dünyā ve erbāb-ı nefs ü hevā siz (3) ehl-i sümüvvı ve aṣḥāb-ı ʿuluvvı sıḫriyye ẓann eylediñüz imdi [P75b] Ḥażret-i Ḳur'āndan oḳuyuñ ***ensevkum***[1303] āyetine deg pes ḳorḳuñ ki (4) Allāhuñ ẕikrini unutdırurlar pes Allāhuñ ẕikri nūr-ı cān ve żiyā-yı cenāndur bir ḳalbden ki nezʿ olup zāyil (5) ola neʿūẕü billāh ol ḳalb maḥall-i küfr ü ʿıṣyān olur

(1703) Mes̱nevī

Ṣāḥib-i deh pādṣāh-ı cismhast

[1303] "Size unutturdular.." (Mü'minûn, 110)

Ṣāḥib-i dil şāh-ı dilhā-yı şumast

(6) Şehr ü kūy ṣāḥibi cismler pādşāhıdur ki anlaruñ taṣarruf u ḥükūmeti ecsāmadur ammā ṣāḥib-i dil sizüñ ḳulūbıñuzuñ (7) pādşāhıdur ki anlaruñ taṣarruf u ḥükūmeti ḳulūba

(1704) Meṡnevī

Ferʿ-i dīd āmed ʿamel bīhīç şek

Pes nebāşed merdum illā merdumek

(8) Cemīʿ-i ʿamel bilāşek ve lāşübhe naẓaruñ ferʿidür ve baṣar ʿamelde aṣl u ʿillet müstaḳilledür pes fi'l-ḥaḳīḳa insān olmaz (9) illā merdumek-i çeşm ve sāyiri aʿżā vü ṣūret ve cism ü resm menzilesinde kemā ḳāle'ş-Şeyḫu'l-Ekberu *fesummiye (10) hāẕe'l-kevnu'l-cāmiʿu insānen ḫalīfeten liennehu li'l-ḥaḳḳı bimenzileti insāni'l-ʿaynu mine'l-ʿayni'lleẕī bihi yekūnu'n-naẓaru ve huve'l-muʿteberu (11) ʿanhu bi'l-baṣari*[1304] *[ve yine Şeyḫ Ḥażretleri Bulġatu'l-Ġavvāṣ-nām kitābında buyururlar fe'l-ʿālemu biesrihi insānun kebīrun ve rūḥuhu el-insānu'l-kāmilu (12) minnevʿi'l-insāni'ṣ-ṣaġīri'lleẕī huve rābıṭatu'l-imdādi ve'l-istimdādi fe'l-insānu'l-kāmilu bimenzileti (13) insān'i-lʿayni mine'l-ʿayni ve minsivāhu bimenzileti'l-ʿayni ve minhum bimenzileti ṭabaḳāti'l-ʿayni ve minhum bimenzileti'l-beyāżı ve ṭabaḳāti (14) esvādi ve bimenzileti'l-ecfāni ve'l-eşḳāri ve'l-ehdābi ve lihāẕā ḳulnā innehu mirʾātun li'l-ʿālem]*[1305]

(1705) Meṡnevī

Men tamām inrā neyārem guft ezān (15)

Menʿ mīāyed ziṣāḥib-merkezān

Ben bunuñ tamāmını dimege ḳādir degülem yaʿnī ben insānu'l-ʿayn menzilesinde olan (16) evliyānuñ aḥvālini söylemege ve esrārını kemāliyile şerḥ eylemege ḳādir degülem zīrā ṣāḥib-i merkez olan enbiyā-yı (17) ʿiẓāmdan menʿ vārid olur ki anlar mertebe-yi velāyetden ve maḳām-ı ḥaḳīḳatden ifşā-yı rāz itmege rāżī degüllerdür (18) levẓaheretu'l-ḥaḳāyıḳı libeṭaleti'ş-şerāyiʿu anuñçün *kellimu'n-nāse ʿalāḳadri ʿuḳūlihim*

[1304] "Şeyh-i Ekber şöyle der: Bu câmi' kâinât, halîfe olan insan olarak isimlendirilmiştir. Çünkü o gerçekte nazarın kendisiyle mümkün olduğu gözlerden insanın gözü menzilesindedir. Ona (insana) basar olarak itibar edilir. "

[1305] "Âlem tek başına büyük bir insandır. Onun ruhu imdâd ve istimdâdın râbıtası olan küçük insan çeşidinden insân-ı kâmildir. İnsân-ı kâmil gözlerden insanın gözü menzilesindedir. Onun dışında göz menzilesinde, gözün tabakaları menzilesinde, beyaz ve siyah tabakalar menzilesinde, göz kapakları, kumrallık ve kirpik menzilesindedir. Bundan dolayı ona âlemin aynası diyoruz."

ve lāʿalāḳadri ʿuḳūlikum[1306] diyü ʿuḳūl u ifhām-ı (19) nāsdan ḫāric kelām söylemeden nehy olunmışdur

(1706) Mes̱nevī

Çün ferāmūşī-yi ḫalḳ u yādışān

Bāveyest u ū resed feryādı şān

(20) Çünkim [ḫalḳuñ ferāmūşlıġı yaʿnī unutması ve anlaruñ añması ve teẕekkür ḳılması böyle dimek daḫı cāyizdür çünkim ḫalḳa] (21) unutdurmaḳ ve añdurup maʿlūm itdürmek ol ḫalīfe-yi Ḥaḳ olan veliyy-i Ḫudāyle biledür ol kāmil yitişür ol (22) ḫalḳuñ feryādına anuñçün aña ġavs̱ ıṭlāḳ iderler kemā işāre **İbnu'l-Fārıż**

Beyt

Ve in duʿiyet kuntu'l-mücībü ve in ekun (23) münādī icābetün min duʿānī veliyyet

(1707) Mes̱nevī

Ṣad hezāran nīk ü bedrā an bihī

Mīkuned her şeb zidilhā şan tihī

(24) [Ol behā vü ḥüsnile ārāste ve ḥüsn-i ḫulḳıla pīrāste olan ḫalīfetullāh ṣad hezārān nīk ü bedi yaʿnī aña efkār-ı (25) ḥasene ve ḫavāṭır-ı fāsideyi her gice anlaruñ göñüllerinden tehī eyler bihī kesr-i bāyile lisān-ı ʿAcemde iyü maʿnāsına istiʿmāl (26) olınur fetḥ-i bāyile ʿArabda *behā* maʿnāsınadur ve'l-ḥāṣıl] ṣad hezārān nīk ü bed efkār u ḫavāṭırı ol bihter olan (27) ve behā-yı ḥüsnle ittiṣāf ḳılan her gice ḫalḳuñ ḳulūbından tehī ve her gün yine yir eyler ve ḫalīfe-yi Ḥaḳdur ki kevnde **[A160b]** (1) biḳuvvetillāhi ve irādetihi taṣarruf eyler kemā ḳāle'ş-Şeyḫ *yetecelle'l-Ḥaḳḳu limirʾāti'l-ḳalbi'l-veliyyi'l-kāmili feyenʿakisu'l-envāru (2) minḳalbihi ile'l-ʿālemi feyekūnu'l-ʿālemu bāḳıyen maḥfūẓan bivuṣūli ẕālike'l-feyżi ileyhā felāyuḫbiru eḥadun mine'l-ʿālemi ʿalāfetḥi'l-ḫazāʾini'l-İlāhiyyeti (3) ve't-taṣarrufi fīhā illā biiẕni hāẕe'l-kāmili liennehu huve ṣāḥibü ismi'l-aʿẓami ve lāyuḫricu mine'l-bāṭıni ile'ẓ-ẓāhiri maʿnen mine'l-meʿānī (4) illā bihükmihi ve lāyedḫulu mine'ẓ-ẓāhiri fi'l-bāṭıni şeyʾün mine'l-eşyāʾi illā biemrihi ve in kāne yecheluhu aḥyānen ʿinde ġalebeti'l-beşeriyyeti (5) ʿaleyhi*[1307] pes bu

[1306] "İnsanlara akılları miktarınca söyleyiniz, kendi aklınız miktarınca değil!" Temeli biraz farklı bir cümle ile hadis olarak kabul edilen bu sözün kaynağı için bk İbn Tûlûn, Şezera, I/125-126 (161) (Gültekin, İsmâîl Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi, s. 130).

[1307] Şeyh der ki; Hak, veliyy-i kâmilin kalbinin aynasına tecellî eder. Onun kalbinden nûrlar âleme yansır. Âlem bu feyzin kendisine ulaşmasıyla bâkî ve mahfûz kalır. Bu kâmil velînin izni olmadan kimse bu âlemde bu İlâhî hazineleri açmaya ve orada tasarrufta bulunmaya konusunda haber veremez. Çünkü O, ism-i azam sahibidir. Onun hikmeti olmadan bâtın manadan zâhir manaya ulaşılamaz. Ve Onun emri olmadan hiçbir eşya zâhirden bâtına giremez. Eğer bazen beşeriyetin galebesinden dolayı bazı konularda câhil kalsa bile."

beyān āḫırıne varıncaya deg veliyyi kāmilüñ taṣarrufınuñ şerḥidür ammā Surūrī ve Şemʿī *bāveyest* (6) żamīrini Ḫudāya rāciʿ itdükleri ʿavāma tefhīm içündür Allāhu aʿlem ve fi'l-ḥaḳīḳa bu taṣarruf yine Ḥażret-i Ḥaḳḳuñdur velīnüñ (7) vücūd-ı mecāzīsi iʿtibārıyıla degüldür ḫalīfe müstaḫlefüñ ʿayndur didikleri bu maʿnāya işāretdür pes Ḥażret-i Mes̱nevīnüñ (8) de'bindendür ki eks̱er-i maḥalde ḫalīfe-yi kāmili ve anuñ evṣāfını ẕikr eylerken ḫalīfe fi'l-ḥaḳīḳa müstaḫlefüñ ʿaynı olduğı (9) nükteyi işʿār içün derḥāl ḫalīfenüñ ẕikrinden müstaḫlefüñ ẕikrine intiḳāl iderler ve aña münāsib olan kelām (10) söylerler bu maḥalde daḫı böyledür ki veliyy-i kāmilüñ ẕikrinden ve aña münāsib olan kelāmından Ḫudāy-ı Teʿālā̱nuñ taṣarrufına (11) intiḳāl eyleyüp beyān buyururlar

(1708) Mes̱nevī

Rūz dilhārā ezan pür mīkuned

An ṣadefhārā pür ezdür mīkuned

Gündüz göñülleri (12) Ḫudāy-ı Teʿālā̱ ol efkārdan pür ü memlū eyler ol ḳulūb ṣadeflerini dürden pür eyler yaʿnī efkār u meʿānī vü esrārdur (13) dürlerden ḳulūb ṣadeflerini her gün dolu eyler

(1709) Mes̱nevī

An heme endīşe-yi pīşānhā

Mīşināsed ezhidāyet cānhā

Ol (15) pīşīn olan yaʿnī gündüzin mürūr u teḳaddüm ḳılan dükeli endīşeler Allāhu Teʿālā̱nuñ hidāyetinden cānları (16) añlarlar yaʿnī baʿde'n-nevm bīdār olduğı gibi her kesüñ fikri vü endīşesi yine aña gelür ve hidāyet-i İlāhiyyeden kendü (17) cānını fehm ḳılur [cānhā maḥalline ḫā-yı muʿceme ile ḫānehā daḫı nusḫadur yaʿnī pīşīn olan endīşe vü fikrler baʿde'l-yaḳaża (18) ḫānelerini yaʿnī ṣāḥiblerini iẕʿān iderler yaʿnī ʿālimüñ ʿilmi cāhile ve cāhilüñ cehli ʿālime ve kimsenüñ fikri āḫara (19) varmayup]

(1710) Mes̱nevī

Pīşe vü ferheng-i tū āyed betū

Tā der-i esbāb bü'gşāyed betū

Senüñ ṣanʿat u kemālüñ ḥīn-i yaḳaẓada saña (20) gelür tā esbāb ḳapusını saña fetḥ eyleye yaʿnī seni ol ṣanʿat ü hünerüñ nice sebeblere meşğūl eyleye

(1711) Mes̱nevī

Pīşe-yi zerger beāhenger neşud

Ḫūy-ı in ḫoş-ḫū bedan münker neşud

Nevm ḥālinde her kesüñ ṣanʿatı vü hüneri levḥ-i ḫāṭırından gider ve Ḥażret-i Ḥaḳ anı ḳuvvet ü ḳudretiyile (22) ḥıfẓ ider çünkim bīdār ola sen naẓar eyle ki zergerüñ ṣanʿatı āhengere gitmedi bu ḫoş u laṭīf ḫūylaruñ ḫūyı (23) ol münkir ü bed-ḫūya gitmedi yaʿnī kesüñ ḫūyı vü hüneri eger ḫayr u eger şerr her ne ise baʿde'n-nevm yine aña gelmesi ve ṣāḥibini (24) bulması muḳarrerdür muḥaṣṣal bir kimsenüñ ḫūyı vü hüneri ve ʿamel ü ṣanʿatı ṣabāḥ olduḳda yañılup bir āḫar kimseye daḫı daḫı (25) varmaz pes en-nevmü eḫu'l-mevti feḥvāsınca mevt nevme beñzer ve baʿde'lmevt ol ḥayāt bīdārlıga beñzer gerekdür (26) ki ol ʿālemüñ ḥālini ve mevti elān olan nevmle bīdārlıga ḳıyās eyleyesin nitekim buyururlar (27)

(1712) Meṡnevī

Pīşehā vü ḫulḳhā hemçün cehīz

Sūy-ı ḫıṣm āyend rūz-ı rusteḫīz

Ṣanʿatlar ve ḫūylar cihāz gibi ḳıyāmet güni ḫıṣm u **[A161a]** (1) ṣāḥibi cānibine gelürler ve ne ḥālile oldılarsa ve dünyāda ne ʿamel üzre oldılarsa yine ol ḥāl üzre baʿṡ (2) olınur kemā ḳāle ʿaleyhi's-selām *yebʿaṡu'n-nāsu ʿalāmāmāte ʿaleyhi* ve ḳāle ʿaleyhi's-selām *temūtūne tuʿīşūne ve tuḥşarūne* (3) *kemā temūtūn*[1308] [ḫıṣm bunda ṣāḥib maʿnāsınadur]

(1713) Meṡnevī

Pīşehā vü ḫulḳhā ezbaʿde ḫᵛāb

Vā pes āmed hem beḫaṣm-ı ḫod şitāb

(4) Ḫᵛābdan ṣoñra ṣanʿatlar ve ḫūblar [ḫᵛāb-ı mevtden ṣoñra pīşe vü endīşe ve ṣıfāt u aḫlāḳ] sürʿātle (5) girü kendü ḫıṣm u ṣāḥibine gelür

(1714) Meṡnevī

Pīşehā ve'ndīşehā dervaḳt-i ṣubḥ

Hem bedancā şud ki būd an ḥüsn ü ḳubḥ

Ṣanʿatlar (6) ve fikrler ṣubḥ vaḳtinde hem ol yire gitdi ki ol ḥüsn ü ḳubḥ idi yaʿnī eger ḥüsndür ve eger ḳubḥdur yine kendü ṣāḥibine (7) gider [taḫallüf itmez meṡelā meḥāsin-i aʿmāl ile ḳabāyiḥ-i efʿāl]

(1715) Meṡnevī

Çün kebūterhā-yı peyk ezşehrhā

Sūy-ı şehr-i ḫᵛīş āred behrhā

[1308] Nasıl yaşarsanız öyle ölürsünüz. Nasıl ölürseniz öyle haşrolunursunuz." Manâ olarak benzer bir hadis içi bk. (Müslim, Sahîh IV/2206(2878); Müslim, Cennet 83; Ahmed bin Hanbel, Müsned III/331(14583) (Gültekin, İsmâîl Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi, s. 139)

(8) Meṡelā peyk olan kebūterler gibi şehrlerden kendü şehri cānibine [ḫaberler ve naṣībler getürürler nitekim Baġdād ve ʿIrāḳ (9) cānibinde bir şehrden bir şehre ḫaber göndermek] lāzım gelse ol şehrden muḳaddemā bir ḳaç kebūteri mürseli cebr olan (10) kimsenüñ şehrine getürürler ol daḫı [murādın yazup anuñ ḳanadına baġlar ol kebūter anı kendü şehrine getürür aʿmāl-i (11) insānī daḫı] buña benzer

Şenīden-i ān ṭūṭī ḥareket-i ān ṭūṭiyān ve murden-i ān ṭūṭī-yi derḳafeṣ ve (12) nevḥa-yı ḫᵛāce bervey[1309]

(1716) Meṡnevī

Çün şinīd an murġ k'an ṭūṭī çi kerd

Hem bilerzīd üftād ü geşt serd

Çünkim (13) [bāzergānuñ ṭūṭīsi olan murġ işitdi ki Hindūstānda olan] ol ṭūṭī ne itdi hemān bu ṭūṭī daḫı (14) ditredi ve düşdi ve ṣovuḳ oldı ve kendüyi meyyit gibi ḳıldı

(1717) Meṡnevī

Ḫᵛāce çün dīdeş fütāde hemçünīn (15)

Bercehīd ü zed külehrā berzemīn

Bāzergān çünki ṭūṭīyi bunuñ gibi düşmiş gördi yirinden ṣıçradı ve ıżṭırābından tācını yire (16) urdı

(1718) Meṡnevī

Çün bedin reng ü bedin ḥāleş bidīd

Ḫāᵛce bercest ü girībāneş dirīd

Çünkim bāzergān ṭūṭīyi (17) bu rengde ve bu ḥālde gördi ḫᵛāce beġāyet eleminden yuḳaru ṣıçradı ve yaḳasın yırtdı pes ḥanīne başlayup (18)

(1719) Meṡnevī

Guft ey ṭūṭī-yi ḫūb u ḫoş-ḥanīn

İn çi būdet in çirā geştī çünīn

Didi ey ḫūb u ḫoş-ḥanīn (19) olan ṭūṭī bu saña noldı çün böyle öldüñ *ān çünīn çirā geştī* taḳdīrine olur (20)

(1720) Meṡnevī

Ey dirīġā murġ-ı ḫoş-āvāz-ı men

Ey dirīġā hem-dem ü hem-rāz-ı men

[1309] Tutinin, diğer tutilerin hareketlerini duyup kafes içinde ölmesi ve sahibinin bunun üzerine feryat etmesi

Ey dirīġ olsun benüm ḫoş āvāzlu murġum ey dirīġā benüm müṣāḥibüm (21) ve benüm hem-rāzum

(1721) Mes̱nevī

Ey dirīġā murġ-ı ḫoş-elḥān-ı men

Rāḥ-ı rūḥ u ravża-yı reyḥān-ı men

Ey dirīġā benüm ḫoş-elḥān olan (22) murġum benüm rūḥumuñ şarāb u rāḥatı ve benüm reyḥānımuñ ravżası olan murġum didi ve bu gūne nevḥa vü ḥanīn idüp (23) teʾessüf yidi bundan murād ḥayāt-ı ḳalbiyyedür ki baʿż-ı [P76a] maḳāl u fiʿāl sebebi ile ol ḥayāt zāyil olur ve ṭūṭī-yi ḳalb (24) ol ḥayātsız ten ḳafesi içre murde mes̱ābesinde olur çünkim bāzergān-ı āḫıret olan kimse ṭūṭī-yi ḳalbinüñ ḥayātını (25) gitmiş göre lāzımdur ki bu gūne feryād u ḥanīn ḳıla [ve gāh olur ki bu ḳalbüñ ve ḥayāt-ı ḳalbinüñ zevāl ü ġaybeti ʿışḳ u (26) fenāyıla daḫı olur ve ol ḥīnde ʿāşıḳ yine nevḥa vü ḥanīn ḳılur nitekim Şeyḫ Muḥammed Maġribī Ḥażretlerinüñ bu kelāmı (27) bu maʿnāya delīl bulur

Beyt

Leḳad kāne līḳalbun ve ḳad ġabe ʿanṣadrī

Ve lāismuhu yudrī ve lāresmuhu edrī [A161b] (1)

Ehli sārin fīleylin mine'l-ʿışḳı ve'ş-şevḳı

Elā Ḥażreti'l-mezkūr minʿālemi'ẕ-ẕikri

Elā leyte şiʿrī hel ālāḳıyyetu merreten

Ve hel aḳżı (2) fīluḳyāʾi māfāte minʿumrin

Elā men reʾye ḳalben ferīden mine'l-kevni

Elā men reʾā ḳalben vaḥīden mine'd-dehri

Elā men reʾā (3) ḳalben muṣaffen muṭahharan

Mine'ş-şekki ve'l-inkāri ve'ş-şirki ve'l-küfr

Elā men reʾā ḳalben terfaʿu ʿani'l-vehmi

Elā men reʾā (4) ḳalben termī ʿani'l-kufri

Elā men reʾā ḳalben yedūru ʿale'l-lubbi

Elā men reʾā ḳalben yefirru ʿani'l-ḳışri

Elā men reʾā bibeġāʾi (5) ḫażrāʾe ḥalleti
Zamānu'ṣ-ṣafā ġāyet mine'l-eyki ve'l-vekri

Ve ḳultu lehu yā men leke'l-kevnu ṭābiʿun
Teḥaccebet ʿanʿaynī ve ḳaddemet (6) minhicri

Ve ḳāle inbisāṭa ʿanke mākuntu nāziḫan
Ve lākinnenī ʿavden ile'l-baṭani minẓahrin][1310]

(1722) Meṡnevī
Ger Süleymanrā çünin murġī budī (7)
Key ḫod ū meşġūl-ı an murġan şudī

[Eger Süleymān nebīnüñ bunuñ gibi bir murġ-ı ḫoş-elḥānı olayıdı ḳaçan ḫod (8) ol Süleymān ol ṭuyūra meşġūl olurdı yaʿnī olmazdı] bu beyt-i şerīfde baʿż-ı mütevehhimīn tevehhüm eylemişlerdür (9) ki eger ḫᵛāceden murād Ḥażret-i Mevlānā olursa ve yāḫud ʿuşşāḳdan bir āḫar velī murād olursa ʿalāḳulli't-taḳdīrīn (10) fażīletin ve liʿale'n-nebiyyi ʿaleyhi's-selām eger ḫᵛāce ʿāmme-yi müʾminīnden bir kimse olursa da bu suʾāl (11) yine vārid olur pes bu beyt ʿaḳla ve şerʿe ne vechile tevfīḳ olur pes Surūrī ve Şemʿī bu tevehhümi (12) defʿ içün egerçi baʿż-ı teʾvīl ü tevcīh cānibine gitmişlerdür ammā ***lāyusminu ve lāyuġnī mincūʿin***[1311] ḳabīlinden olup (13) şifā-yı ṣadr ḥāṣıl olmayan kelimāt taḥrīr itmişlerdür bu beyte münāsib maʿnā ve bu maḥalle muvāfıḳ edā (14) oldur ki muṭlaḳā ʿāşıḳ kendünüñ maʿşūḳını her ne ise sāyir-i meʿāşıḳ u melāyiḥden ecmel ü aʿlā bilür meselā Mecnūna (15) Leylādan zībā vü raʿnā bir maḥbūbe daḫı yoġidi ve ḳalbini cemīʿ-i meḥābīb ü līrān-ı cihāndan müstaġnī vü ṭavḳdı (16) maʿahāẕā Leylā bir siyeh-çerde ve naḥīf ü ḫūrçe ḳız idi eger Mecnūn iddiʿā eylese ki benüm Leylām gibi

[1310] "Bir kalbim var, göğsümden kaybolmuş. Ne ismi biliniyor ne de resmini biliyorum. Gece vakti aşk ve şevkten zikir âleminin mezkûr Hazretlerine giden seyir ehli! Benim hislerim olmasaydı; şiir parlaklığı olur muydu. Ömrümü kaybettiğimde onunla karşılaşmamda hüküm vereyim mi? Ey âlemde bir kalb-i ferîd göremeyen! Ey zaman akışında bir kalb-i vahîd göremeyen! Ey şekten, inkârdan, şirkten ve küfürden arınmış bir kalp göremeyen! Ey vehimlerden sıyrılmış bir kalp göremeyen! Ey fikirden ayrılmış bir kalp göremeyen! Ey özünde kalan bir kalp göremeyen! Ey kabuğundan ayrılmış bir kalp göremeyen! Ey kötülükler içerisinde orman ve kuş yuvalarıyla dolu hoş zamanları göremeyen! Ona derim ki; ey âlemin kendisine tabi olduğu! Ayrılığından gözlerim kapandı. Dedi ki; nâzih olduğun müddetçe mutluluk seninle olsun. Fakat ben zâhirden bâtına döneceğim.
[1311] "O ise ne besler ne de açlığı giderir." (Gâşiye, 7)

aḥsen ü ecmel (17) cemīʿ-i cihānda ve ḫūbān-ı sulṭān zamānında bir maḥbūb yoḳdur eger olsa idi ḳaçan selāṭīn-i cihān ʿasākir (18) ü reʿāyāya meşġūl olurlardı bu söz aña nisbetile ṣādıḳdur maʿahāẕā andan efżal ü ecmel maḥbūbe olmaması (19) lāzım gelmez belki bu söz kendünüñ **Leylā**ya kemāl-i ʿışḳını mübeyyin olur ve maḥbūbesinüñ kendü naẓarında olan mertebesini işʿār (20) ḳılur keẕālik ʿuşşāḳdan ve evliyādan biri kendüyi ve maʿşūḳ u ẕevḳini murġa teşbīh idüp ʿalāṯaḳdīri'l-ġaraż dise ki (21) farażā eger **Süleymān Nebī**nüñ ʿaleyi's-selām benüm maʿşūḳum gibi bir murġı olayıdı ve benüm maʿşūḳuma ülfet ü muḥabbet ḳılduġum gibi ol (22) daḫı aña ülfet ü muḥabbet ḳılayıdı ḳaçan ol ṭuyūra meşġūl olurdı dise bu ḳāyilüñ **Süleymān** üzre (23) fażīleti lāzım gelmez kendünüñ maʿşūḳına olan ʿışḳ u muḥabbeti andan nefy lāzım gelür pes mertebe-yi nübüvvet ʿışḳ (24) u muḥabbet mertebesi degüldür belki ʿilm ü ḥikmet ve ʿaḳl u taṣarruf mertebesidür farażā ʿışḳ enbiyā-yı ʿiẓāma daḫı ġalebe eylese (25) ḫalḳıla ünsiyete ve nāsıla ülfete mānīʿ olurdı pes ʿuşşāḳuñ mertebe-yi muḥabbetde lisān-ı muḥabbetile söyledikleri söz ʿinde kirāmi'n-nās (26) maʿẕūr u maḳbūldur ve lev kāne ḫāricen ʿani'ş-şerīʿati ve mütecāvizen ʿani'l-edebi ve'ṭ-ṭarīḳati zīrā gāh (27) olur ki ifrāṭ-ı muḥabbet ü germiyyet-ı ʿāşıḳa edebe riʿāyet eylemeden mānīʿ olur nitekim **Şeyḫ-i Ekber Ḥażretleri** **[A162a]** (1) bu maḥalle münāsib **Fütūḥāt**uñ yüz yitmiş sekizinci bābında maḳām-ı muḥabbetde dir ki *ḥukiye enne ḫiṭāfen rāvidu ḫiṭṭāfeten (2) kāne yuḥibbuhā fīḳubbetin liSüleymān ʿaleyhi's-selām ve kāne Suleymānu ʿaleyhi's-selām fītilke'l-ḳubbeti fesemiʿahu ve huve yeḳūlu lehā (3) leḳad belaġa minnī ḥubbuke in lev ḳultu lī ihdim hāẕihi'l-ḳubbete ʿalāSuleymāne fefeʿaltu fe'stedʿāhu Suleymān ʿaleyhi's-selām (4) ve ḳāle lehu mā hāẕelleẕī semiʿtuhu minke feḳāle yā Suleymān lātaʿaccel ʿaleyye feinne li'l-muḥibbi lisānen lāyetekellemu bihi (5) ille'l-muḥibbu ve ene uḥibbu hāẕihi'l-unṣā ve'l-ʿuşşāḳu māʿaleyhim minsebīlin feinnehum yetekellemūne bilisāni'l-maḥabbeti lābilisāni'l-ʿilmi (6) ve'l-ʿaḳli feḍaḥike Suleymān ʿaleyhi's-selām feraḥime ve lemyuʿāḳibuhu keẕālike'l-muḥibbu lillāhi lāyu'āḫiẕu feinne'l-ḥubbe muzīlun li'l-ʿaḳli ve lāyu'āḫiẕullāhu (7) ille'l-ʿuḳalā'e le'l-muḥibbīne'l-maʿẕūrīn*[1312] [pes ṣoñradan taʿaddī idenlerden baʿżısı hem bu taḥrīr (8) olınan maʿnāyı pesend itmeyüp kendünüñ kebeyti'l-

---

1312 "Hikâye edilir ki; bir zorba Hz. Süleyman'ın kubbesini yıkma niyetiyle harekete geçmiş. Hz. Süleyman onu, sevdiği kadınla konuşurken işitmiş. Şöyle diyormuş: Seni seviyorum. Bana, git şu Süleyman'ın kubbesini başına yık, dersen gider yaparım. Hz. Süleyman onu çağırtır. Bu duyduklarım nedir, diye sorunca, o da Ya Süleyman, acele etme. Benim sadece aşıkların konuştuğu bir lisan var. Ben bu kadını seviyorum. Aşıkların bir sorumluluğu yoktur. Onlar ilim ve akıl diliyle değil, muhabbet diliyle konuşurlar. Süleyman Peygamber ona güler ve onu cezalandırmayıp affeder. Allah'a âşık olanlar da böyledir. Onlar da muahaze edilmez. Çünkü aşk aklı yok eder. Allah ise sadece akıl sahiplerinden hesap sorar. Mazur âşıkları cezalandırmaz."

ʿankebūt olan kelimāt-ı muʿaḳḳiddesini ve ıṣṭılāḥāt-ı menābiʿasını (9) taḥḳīḳ ü tedḳīḳ ẓann eylemiş ve şurrāḥdan baʿżısı bu maḥalde defʿ-i tevehhümāt içün yazduḳları tevcīhāt-ı maʿnādan (10) baʿīdedür diyü söylemişlerdür ve bunuñ mis̱āli fulānun lāyuʿallimu'l-fıḳhe ve huve yuṣannifu fīhi ve yeʾtaʿne ʿalāehālīhi dimek ḳabīlinden (11) olur ve temyīz ü teşḫīṣ ṣāḥibi olanlar ḥaḳḳı bāṭıldan ve muṣābı ġāfilden farḳ u temyīz ḳılur tafṣīle ḥācet yoḳdur (12) fe'fhem]

(1723) Mes̱nevī

Ey dirīġā murġ k'erzan yāftem

Zūd rūy ezrūy-ı vey bertāftem

Ey dirīġā şol murġı ki ucuz buldum anuñ yüzinden (13) ʿale'l-fevrdüm yaʿnī andan cüdā oldum pes ziyānuñ ziyān olmasınuñ ve andan ṣudūr iden (14) eks̱er-i kelimātuñ żarar ḳılmasınuñ beyānına şurūʿ idüp buyururlar

(1724) Mes̱nevī

Ey zeban tū bes ziyānī mer merā (15)

Çün tūyī gūyā çi gūyem mer terā

Pes ḫᵛāce kendünüñ zebānına levm idüp didi ey zebān sen baña ziyānsın çünkim (16) söyleyici sensin ben saña ne söyleyem ki bu ḳadar mażarrata sebeb olursın ve sükūt itmeyüp yine tekellüm ḳılursın (17)

(1725) Mes̱nevī

Ey zeban hem āteş ü hem ḫırmenī

Çend īn āteş derin ḫırmen zenī

Ey zebān fi'l-mes̱el hem āteş ve hem ḫırmensin zebānuñ (18) ḫırmen olması kelimāt-ı ṭayyibe ki sebeb-i ḫırmen-i ḥasenātdur anı tekellüm eylemesinden ʿibāretdür ve āteş olması kelimāt-ı fāside ki (19) muḥrıḳ-ı ḫırmen-i ṭāʿātdur anı söylemesinden kināyetdür bu āteşi bu ḫırmene nice urursın yaʿnī müfsid-i ṭāʿat (20) u ḥasenāt olan kelimātı nice bir söylersin

(1726) Mes̱nevī

Dernihan cān eztū efġan mīkuned

Gerçi herçi gūyeş an mīkuned

(21) Ey zebān cān nihānda senden fiġān eyler egerçi her ne dir iseñ anı eyler bu mıṣraʿ zebāndan ṣādır olan (22) kelām emr-i İlāhī ve nehy-i Rabbānī olduġına göredür ki her ne kim zebān emr-i İlāhī ve nehy-i Rabbānī mefhūmı cāna teklīf eylese (23) cān aña muḫālefet idemeyüp bu cihetden her ne dirse anı eyler

(1727) Meşnevī

Ey zeban hem genc-i bīpāyan tuyī

Ey zeban hem renc-i bīderman tuyī

(24) Ey zebān hem [bīpāyān genc sensin yaʿnī] bīpāyān olan ḫazāyini ʿulūm u esrāruñ keşf (225) ü fetḥine miftāḥ sensin ve genc-i bīpāyān-ı s̱evāb u ḥasenāta daḫı vesīle sensin ey zebān hem ʿilāc u dermānsız (26) renc sensin selāmet senüñ sükūtuñdadur ve lihāẕā ḳāle **ʿAlī** kerremellāhu vechehu ***selāmetu'l-insāni fīḥıfẓi'l-lisān***[1313] (27) ve belā-yı bīdermānuñ nuṭḳ u lisāna müvekkil olmasına **Ḥażret-i ʿAlī**nüñ bu kelāmı daḫı delālet eyler *ke'l-belā'i* **[A162b]** (1) *müvekkilun bi'l-manṭıḳi* buyurmışdur ve fi'l-ḥaḳīḳa *el-lisānü ṣaġīru'l-curm ve keṡīru'l-curm* egerçi ḳavlinüñ feḥvāsınca lisān egerçi bir gūşt (2) pāresidür ve lākin anuñ yarası oñulmaz ve dermān-peẕīr olmaz bir yaradur kemā ḳāle'ş-şāʿir güm-rāh

Beyt

Cerāḥātu's-sinān lehā eletyāmü (3)

Ve lāyeltāmu māceraḥa'l-insānu

[Beyt

Aṣḥāb-ı ẕikrrā heme sūd ezzebān-ı ḫod

Lākin ziyān-ı mā hemegī ezzebān-ı mā][1314] (4)

(1728) Meşnevī

Hem ṣaġīr ü ḫudʿa-yı murġan tuyī

Hem enīs-i vaḥşet-i hicran tuyī

Ey zebān ḳuşlaruñ hem ṣaġīri ve hem ḫudʿası (5) sensin yaʿnī ṭuyūr ervāḥ-ı insānı aldayıcı ve anlara kendülerüñ lisānı üzre söz söyleyici ve anları bu üslūb ile (6) ṣayd u ḳayd eyleyici sensin hem hicrān-ı veḥşet ṣāḥibinüñ enīsi sensin vaḥşetde mużāf muḳadder olur yaʿnī (7) muṭlaḳā ṣāḥib-i vaḥşet ü fürḳat olan kimselere senden ṣudūr eyleyen kelimāt-ı ins olur

(1729) Meşnevī

Çend emānem mīdehī ey bīemān (8)

Ey tu zih kerde bekīn-i men kemān

Ey emānsız lisān baña ne ḳadar emān viresin yaʿnī çoḳ zamān (9) emān virmezsin [yaʿnī ʿāḳıbet bir gün emān virmeyüp helāke ḳaṣd idersin zīrā] ey sen benüm kīnüme ve

---

[1313] "İnsanın selameti, dilini korumasındadır."

[1314] "Bütün zikir erbâbı dillerinden fayda alır, bizim ise ziyânımız bütünüyle dilimizdendir."

ḳaṣduma (10) yāyı kirişlemişsin yaʿnī sihām-ı kelāmile beni mecrūḥ itmege ḳaṣd eylemişsin

(1730) Meṡnevī

Neg buperrānīdeyī murġ-ı merā (11)

Derçerāgāh-ı sitem kem kun çerā

Ey zebān şimdi benüm murġumı uçurmışsun (12) ẓulm çerāgāhında az otla yaʿnī ẓulmden ḥaẓẓ alma ve ẓulm u siteme müteʿallıḳ söz söyleme (13)

(1731) Meṡnevī

Yā cevāb-ı men bugū yā dād dih

Yā merā z'esbāb-ı şādī yād dih

Ya baña cevāb-ı şāfī söylemege defʿ-i mażarratuña ʿilāc nedür (14) yāḫud dād vir yaʿnī inṣāfa gelüp ʿadālet eyle ki saña minhāc budur [ve yāḫud baña şādlıġa müteʿallıḳ olan (15) esbābdan yād vir] yaʿnī meserret ü şādīliġüñ sebeblerini ẕikr eyle tā aña teşebbüs̱ idüp şād u feraḥnāk olam (16) pes lisāna ḫıṭāb eyledikden ṣoñra yine nevḥaya şurūʿ idüp dir

(1732) Meṡnevī

Ey dirīġā ṣubḥ-ı ẓulmet-sūz-ı men (17)

Ey dirīġā nūr-ı ṣubḥ-efrūz-ı men

Ey dirīġ olsun benüm ẓulmet yaḳıcı ve maḥv idici ṣubḥum ey dirīġ olsun [benüm (18) ṣubḥa żıyā virici nūrum yaʿnī ṣabāḥ şuʿlelendirici ve ṣubḥa żıyā virici nūrum] **[P76b]** kendünüñ ṭūṭīsini istiʿāre-yi (19) tems̱īliyye ṭarīḳı üzre ṣubḥa ve nūra tems̱īl ḳılmış olur ey ḥayf u dirīġ olsun benüm ẓulmet-ı ġam u elemi izāle (20) idici ve şādīlik ṣubḥını münevver ḳılıcı murġum sen baña ṣubḥ-ı ẓulmet-sūz u rūz-ı dil-efrūz gibi idüñ gitdüñ (21) dimek olur baʿż-ı nusḫada *ṣubḥ-ı rūz-efrūz-ı men* vāḳıʿ olmışdur bu taḳdīr üzre maʿnā ey dirīġā rūzı (22) münevver idici ṣubḥum dimek olur

(1733) Meṡnevī

Ey dirīġā murġ-ı ḫoş-pervāz-ı men

Z'intihā perrīde tā āġāz-ı men

Ey dirīġ olsun (23) benüm bülend ü ḫoş-pervāz murġum *z'intihā perrīde tā āġāz-ı men* intihādan tā benüm āġāzuma pervāz eylemiş murġum bunda murġdan murād tācir-i ṭarīḳat (24) olanuñ ḳuvvet-i rūḥāniyyesi olur ve intihādan āġāza perrān olması mertebe-yi beşeriyyetden mebde-yi evvel ki murād andan (25) mertebe-yi eḥadiyyet ve yāḫud mertebe-yi aʿyān-ı s̱ābitedür ol cānibe ʿurūc u teraḳḳī ḳılması olur mertebe-yi beşeriyet

insānuñ (26) rūḥına mebde-yi evvelden seyr ü nüzūlī eylemede intihā vāḳıʿ olmışdur çünki rūḥ āġāzdan seyr ü nüzūlī idüp (27) beşeriyet gelüp seyr ü nüzūlīsi nihāyet bulur bundan ṣoñra yine tā mebdeʾ ü āġāza seyr ü ʿurūcıyıla teraḳḳī ḳılur [A163a] (1) ḥattā varup evvel ayrılduġı mertebeyi bulur

Meṡnevī

Heme z'āġāz sūy-ı āḫar āyend

Men ezāḫar biyāyīm sūy-ı āġāz[1315]

diyen (2) ḳāyilüñ ḳavli daḫı bu maʿnāya işāret olur bu maʿnā daḫı cāyiz olur ki intihādan murād ve āġāzdan murād sülūkda olan (3) nihāyet ü bidāyet ola ekṡer-i mükemmelānuñ rūḥı nihāyet-i mertebeye vuṣūlından ṣoñra tekmīl-i ṭālibīn içün bidāyet-i (4) merātib-i sülūke seyri ʿanillāh itmekle nüzūl iderler pes intihādan āġāza pervāz eylemek bu vechile olur nitekim Cüneyd-i (5) Baġdādī Ḥażretlerinden bir kimse *minnihāyetin* diyü suʾāl eyledi *er-rucūʿu ile'l-bidāyeti* diyü aña cevāb virdi (6) bu kelām bu ẕikr olınan maʿnāyı müʾeyyid olur

(1734) Meṡnevī

ʿĀşıḳ-ı rencest nādan tā ebed

Ḫīz lāuḳsim buḫvan tā fīkebed

Bu beyt-i şerīfüñ (7) māḳabline münāsebeti bu vechile mümkin olur ki maʿnen böyle dimekdür ki ʿaşıḳ-ı rencdür bu ẕikr olunan (8) ḥalden nādān olup kār-ı dünyā ve māfīhāya dānā olan kimse ebede deg eger şāhid isteriseñ ḳalḳ *lāuḳsimu*yı (9) oḳu *fīkebed*e deg *lāuḳsimu bihāze'l-beled*[1316] baʿż-ı müfessirīn *lā*yı zāyid ṭutmışlar [ve kelām-ı ʿArabda liecli't-teʾkīd lā-yı nāfiyenüñ (10) ḳasem üzerine idḫāli şābiʿdür dimişler ve baʿżılar daḫı lā zāyid degüldür dimişler ve ente ḥillun cümlesini daḫı baʿżılar (11) ḥāl ṭutup baʿżılar daḫı maʿṭūf ve maʿṭufun ʿaleyh beyninde muʿteriżedür dimişler imdi *lā* zāyide olursa maʿnā (12) budur ki Ḥabībüm ben ḳasem iderem şu Mekke şehrine sen bu beldeye ḥulūl eyledügüñ ḥālde zīrā şerefu'l-mekān bi'l-mekīndür (13) ve ol şehre ḳasem senüñ taʿẓīm-i şānuñı mübeyyindür eger sen olmasañ aña ḳasem itmezdüm dimek olur ve *zā* zāyide olmaz (14) ise maʿnā bu vechile olur ki yā Muḥammed ben bu Mekke şehrine ḳasem itmezin ḥāl bu ki sen bu şehr-i Mekkeye nuzūl idesin (15) pes ḳasem senüñ şānuña lāyıḳ ve zātuña sezāvārdur] *ve ente ḥillun bihāẕe'l-beled*[1317]ḥāl bu ki sen bu şehr-i Mekkeye ḥulūl (16) idesin pes ḳasem senüñ ẕātuña lāyıḳdur *lā* zāyid

---

[1315] "Hepsi başlangıçtan başka bir yöne gelirler. Ben ise başka yönden başlangıç tarafına gelirim."
[1316] "Hayır, bu beldeye yemin ederim ki…" (Beled, 1)
[1317] "Senin bu beldeye girişine yemin ederim ki…" (Beled, 2)

olıcaḳ maʿnā̱ ben ḳasem iderin şu **Mekke** şehrine (17) ḥulūl eyledügüñ ḥālde baʿżılar *ḥilli* ḥelāl maʿnā̱sına almışlardur bu taḳdīrce ben şol beldeye ḳasem iderüm ki saña (18) ḥelāldür ve küffārla ḳitāl itmek bu şehrde senden ġayrı bir eḥade ḥelāl olmadı nitekim ʿāmm-ı fetḥde küffārla bir sāʿat (19) ḳıtāl itmek ḥelāl oldı ve yāẖud maʿnā̱ ben ḳasem iderin şu şehre ki sen ḥelālsin küffāra yaʿnī ṣayda taʿarrużlarını (20) ḥelāl eyledikleri gibi saña daẖı taʿarrużı ḥelāl mertebesine irgürdiler ***ve vālidin ve māveled*** vālidden murād Ḥażret-i Ādem (21) ola ki ebu'l-eşbāḥdur veyā Ḥażret-i Peyġam-ber ʿaleyhi's-selām ola ki ebu'l-ervāḥdur yaʿnī **Ādem** ḥaḳḳıyiçün daẖı (22) evlādı ḥakkıyiçün **leḳad ẖalaḳne'l-insāne fīkebed** cevāb-ı ḳasemdür taḥḳīḳan biz ẖalḳ eyledük insānı rencde ve taʿbda (23) pes taʿb-ı evvel meşaḳḳat zaḥm u renc-i āẖar müżāyaḳa-yı mevtdür pes ve mā-beynehume'l-cürm ekṯer-i nās ġam-ı dünyāyıla maġmūm (24) ve elem-i mā-sivāyıla maḥzūnlardur ẖıdmet-i meşāyıẖ ḳılmazlar ve ḳadr-i ʿurefāyı bilmezler ki mużāyaḳa-yı cihāndan ẖalāṣ olalar (25)

(1735) Meṯnevī

Ezkebed fāriġ budem bārūy-ı tū

V'ezebed ṣāfī şudem dercūy-ı tū

Ben ism-i kebed ü rencden fāriġ oldum (26) senüñ rūy-ı şerīfüñ müşāhedesiyile renc ü kebedden fāriġ olmaḳ ʿalāṯarīḳı'l-kināye dānā vü ʿārif (27) olmaġı müstelzim olur zebed-i ġamdan ve vesẖ-i elemden ṣāfī oldum [ey maḥbūb senüñ cūy-ı ʿışḳ u muḥabbetüñde **[A163b]** (1) pes bir suʾāl vārid olur ki ol kebedden fāriġ oldum] ve zebedden ṣāfī oldum didükden ṣoñra bu dirīġ u (2) taḥayyüflerinedür dimekdür pes bu suʾāle cevāb ṭarīḳıyıla bu beyti īrād buyururlar ki

(1736) Meṯnevī

İn dirīġāhā ẖayāl-i dīdenest

V'ezvücūd-ı naḳd-ı ẖod bu'brīdenest

Bu ey dirīġ dimeler taḥayyüf yimeler ve mülāḥaẓa-yı maḥbūb ve dīden-i rūy-ı (4) maḳṣūd nedür bu dīd ü müşāhede kerden ise sālik kendü naḳdı olan vücūdından münḳaṭıʿ olmaḳdur (5) pes ṭūṭī-yi vücūduñ fenā vü fevātı içün egerçi ẓāhiren dirīġ ḳılmaḳlıḳdur ve ammā bāṭınen ẖayāl-i dīden-i yārla mesrūr (6) olmaḳlıḳdur eyle olıcaḳ bu kār bāz güne ṣūretā dirīġ ü ḥasretdür ṭūṭī-yi vücūd-ı mevhūmīnüñ fevtine ve bāṭınen meserret (7) ü meberret-i maʿşūḳ-ı ḥaḳḳıyyenüñ vuṣlatına fe'fhem

(1737) Meṯnevī

Gayret-i Ḥaḳ būd u bāḤaḳ çāre nist

Kū dilī k'ezḥükm-i Ḥaḳ ṣad pāre nist

(8) Bu murġ-ı ḫoş-elḥānuñ fevt olması Haḳḳ Teālānuñ ġayreti idi ve ḥükm-i Ḥaḳḳa çāre yoḳdur ḳanı bir göñül (9) ki Ḥaḳ Teʿālā̱nuñ ḥükminden yüz pāre degüldür pes ġayret fi'l-ḥaḳīḳa ne idügini bu beytle beyān eylemege şurūʿ (10) buyuyrurlar

(1738) Meṡnevī

Ġayret an bāşed ki ū ġayr-ı hemest

An ki efzūn ezbeyān u demdemest

Ġayret ol maʿnā̱ya o (11) olur ki Ḫudā dükeli eşyānuñ ġayrıdur pes mā-sivā ḥükminde olana ġayret ṭutar ol Ḫudā ki beyāndan (12) ve demdemeden yaʿnī nuṭḳdan ve ṣavtdan efzūn ve tavṣīf ü tafṣīlden bīrūndur

(1739) Meṡnevī

Ey dirīġā eşk-i men deryā budī (13)

Tā niṡār-ı dil-ber-i zībā budī

Ey dirīġā kāşki benüm gözüm yaşı deryā olayıdı tā zībā olan (14) dil-berüñ niṡārı olayıdı

(1740) Meṡnevī

Ṭūṭī-yi men murġ-ı zīrek-sār-ı men

Tercemān-ı fikret ü esrār-ı men

Benüm ṭūṭīm zīrek (15) ḫūylu murġum *sār* bunda ḫūy maʿnā̱sına benüm fikret ü esrārımuñ tercemānı cevāb bu beytde ḥāṣıl olur (16)

(1741) Meṡnevī

Her çi rūzī dād u nādād āyedem

Ū zievvel gufte tā yād āyedem

Ol ṭūṭīyi tavṣīf ve kemāl-i ünsiyetini taʿrīfdür (17) ki andan murād rūḥ-ı insānī ve vücūd-ı nihānīdür dir ki ol bir murġdur ki her nesneye ki aña rızḳ-ı rūzī (18) virdüm baña gelürdi ve nādād u dād baña mūnis idi kemāl-i ünsiyetinden ve ʿadem-i müfāraḳatından kināyedür (19) yaʿnī rūḥ-ı insānī gerek neṣībin vir ve gerek ise virme tā mevt-i ıżṭırārī ve yāḫud mevt-i iḫtiyārī (20) zamānına deg insāna gelmeden ve mūnis olmadan ḫālī olmaz ve mevt geldükde egerçi rūḥ-ı iżāfī olmaz ve lākin (21) rūḥ-ı ḥayvāniyye ve cesed-i insāniyye mūnis ü yār olmaz *dād u nādād āyedem dād u nādād āyedem ü āyed merā* taḳdīrinedür ol ṭūṭī (22) ol gufteden tā benüm yāduma gelür ki ol

evvel gufteden murād *elestu birabbikum ḳālū belā*[1318]dur yaʿnī ezelī benümle (23) āşnādur

(1742) Meşnevī

Ṭūṭiyī k'āyed zivaḥy āvāz-ı ū

Pīş ezāġāz-ı vücūd āġāz-ı ū

Bir ṭūṭīdür ki anuñ āvāzı vaḥyden (24) gelür ve ol söylemez illā vaḥy-ı İlāhī ile söyler anuñ āġāz u ibtidāsı vücūd-ı ḫāricīnüñ ibtidāsından muḳaddemdür (25) ki Ḥaḳ Teʿālā ervāḥı ecsāddan ikiyüz biñ yıl muḳaddem ḫalḳ eylemişdür *kemā ḳāle ʿaleyhi's-selām* [P77a] *innellāhe* (26) *ḫaleḳa'l-ervāḥa ḳable'l-ecsādi bielfi mi'eti ʿāmm*[1319]

(1743) Meşnevī

Enderūn-ı tust an ṭūṭī nihān

ʿAks-i ūrā dīde tū berīn ü ān

(27) Ol ṭūṭī senüñ derūnuñda bāṭın u nihāndur ki senüñ nefs-i nāṭıḳuñdur bunuñ ve anuñ üzre sen anun [A164a] (1) ʿaks u eserini görmişsin yaʿnī bu şey'üñ ve o şey'üñ ẓāhirinde gördügüñ ol rūḥuñ ʿaks ü eseridür sen ancaḳ anuñ (2) ʿaksini ve eserini görüp ẕātından ġāfilsin

(1744) Meşnevī

Mībered şādītrā tū şād ezū

Mīpezīrī ẓulmrā çün dād ezū

Ol rūḥ (3) senüñ sürūruñı ve şādīligüñi senden iledür maʿahāẕā sen andan yine şādsın ẓulmı andan ʿadl u iḥsān gibi ḳabūl eylersin (4) yaʿnī her bār ki senüñ nefs-i nāṭıḳuñ cismüñe müteʿallıḳ olan sürūrı giderse sen andan yine şād olursın ve o senüñ nefsinüñ (5) ḥaẓẓını izāle itmekle saña ẓulm eylese sen anuñ bu sitemini ʿadl gibi ḳabūl idersin

(1745) Meşnevī

Ey ki cān ezbehr-i ten mīsūḫtī (6)

Sūḫtī canrā vü ten efrūḫtī

Ey şol ehl-i nefs ki cānuñ tenüñ içün yaḳduñ ʿalāḫılāfi ehli'l-muḥabbet ve rūḥ-ı revānuñı żāyiʿ (7) ü telef ḳılduñ ve tenüñi efrūḫte idüp mütezeyyin ü mütecessim olduñ [yaʿnī ḥayāt-ı ebediyye-yi rūḥāniyye ve saʿādet-i sermediyye-yi (8) maʿneviyyeden maḥrūm ḳalup ten-perverlik eyledüñ ve leẕẕāt-ı ʿācileye ḳanāʿat ḳılduñ ammā ʿuşşāḳ-ı İlāhī biʿaksihi tenlerini cān (9) içün mücāhede vü riyāżet ve ʿışḳ u muḥabbet āteşine yaḳup ve

[1318] "Ben sizin rabbiniz değil miyim? Elbette dediler." (A'râf, 172)
[1319] "Allah ruhları cesetlerinden yüz bin yıl önce yaratı."

aḥkām-ı cismāniyyeden ve muḳteżiyāt-ı beşeriyyeden geçüp (10) mānend-i āftāb āsmān-ı çārum rūḥlarını ẕevḳ u ḥālet ve ʿışḳ u muḥabbet ve ʿilm ü maʿrifet ile żiyālandırurlar] (11)

(1746) Mes̱nevī

Sūḫtem men sūḫte ḫᵛāhed kesī

Tā zimen āteş zened ender ḫasī

Yandum ʿalā̱ʿaksi ehli'n-nefsi ve'ṣ-ṣuver sūḫte ister mi bir kimse (12) ki tā benüm kānūn-ı ḳalbümden āteş-ı ʿışḳ u muḥabbeti iḳtibās idüp ḥüsn-i beşeriyete ve hevā vü heves-i nefsāniyye üzre (13)

(1747) Mes̱nevī

Sūḫte çün ḳābil-i āteş buved

Sūḫte bi'stan ki āteş-keş buved

sūḫte yaʿnī ḳāv çünkim ḳābil ü aḫẕ-ı āteş olur eyle olıcaḳ (14) sūḫteyi al ki āteş-keş olur ve nār-ı muḥabbet ü şerāre ʿışḳı ceẕb ḳılur yaʿnī [nā-puḫte (15) vü ḫām] bürūdet ü ḳasr-dehlikleri saña (16) sirāyet itmeye dimek olur pes ḫᵛāce yine nevḥa vü ḥanīne başlayup dir

(1748) Mes̱nevī

Ey dirīġā ey dirīġā ey dirīġ (17)

K'an çünān māhī nihan şud zīr-i mīġ

Ey dirīġ olsun ey dirīġ olsun ki ancılayın bir māh bulut altına (18) nihān oldı bu daḫı tācir-i ṭarīḳat olanuñ ḥayāt-ı ḳalbiyye ve ḳuvvet-i rūḥāniyyesinüñ ḳuvvetine taḥassür ü teʾessüf eylemeden ʿibāret (19) olur

(1749) Mes̱nevī

Çün zenem dem k'āteş-i dil tīz şud

Şīr-i hecr āşufte vü ḫun-rīz şud

Ben nice urayum ki göñlüm āteşi tīz (20) ü ziyāde oldı hicrān ü firāḳ şīri āşufte vü ḫūn-rīz oldı çünkim hicrān şīri bir kimsenüñ üzerine ġalebe idici (21) ve anuñ ḳanın döküci ola söz söylemege ve ḥāl-i derūnın naḳl eylemege ṭāḳatı ḳalmaz pes beṭarīḳ-ı istiʿāre-yi (22) taḫayyüliyye hicrānı bir şaḫṣ-ı tünd ü meste tems̱īl buyurup tefhīm içün bu beyti mes̱el mevḳıʿında īrād iderler (23)

(1750) Mes̱nevī

An ki ū huşyār ḫod tündest ü mest

Çün buved ū çün ḳadeḥ gīred bedest

Meselā ol kimse ki hüşyār olduġı ḥīnde (24) tünd ü mestdür çünkim elinde ḳadeḥ ṭuta ve şarāb nūş ide eyle kimse ne gūne olur pes ʿışḳ u firāḳı (25) buña göre ḳıyās eyle ki ʿaḳl mertebesinde iken ve ʿaḳlla ḥikmeti ve muḳteżāsını infāẕ u icrā eyledügi vaḳtde bile (26) bir tünd ü mest kimse gibidür çünkim ʿaḳlı izāle ide ve cūş u ḫurūşa gelüp ʿāşıḳuñ vücūdına ġalebe ide (27) ol ḥīnde nice olmaḳ gerek fehm eyle

(1751) Mesnevī

Şīr-i mestī ger ṣıfat bīrun buved

Ezbasīṭ-i merġzār efzun buved

Meselā bir mest **[A164b]** (1) arslan ki ṣıfatdan ḫāric ola ve dāyire-yi ʿaḳl u idrākden bīrūn ola merġzāruñ basīṭinden anuñ mestligi ziyāde (2) olur zīrā merġzār mestligi taḥrīḳ ü tehyīc idicidür pes mest arslan gibi olan ʿışḳ u şevḳ ki dāyire-yi tavṣīf ü (3) taʿrīfden bīrūndur ḳaçan merġzār-ı ḳalb-i ʿāşıḳa ḳadem ḳosa ve anuñ ḳalbinüñ revnaḳı vü zīneti görse anuñ mestligi (4) daḫı ziyāde olur pes Ḥażret-i Ḫudāvendigār şīr-i mestüñ basīṭ-i merġzāra geldükde mestligi efzūn (5) olmasından kendü cenāblarınuñ merġzār-ı ḥaḳīḳate irüp Ḥażret-i maḥbūb-ı ḥaḳīḳatıla olan muʿāmele vü mükālemesinüñ beyānına (6) şurūʿ idüp buyururlar

(1752) Mesnevī

Ḳāfiye endīşem ü dil-dār-ı men

Gūyedem me'ndīş cüz dīdār-ı men

Naẓm-ı kelām içün ḳāfiye (7) vü redīf endīşe eylerem ve benüm dil-dārum baña dir ki benüm dīdār-ı şerīfümden ġayrısını fikr eyleme

(1753) Mesnevī

Ḫoş nişīn ey ḳāfiye-endīş-i men (8)

Ḳāfiye-y devlet tuyī derpīş-i men

Ey benüm ḳāfiye fikr idici ʿāşıḳum ḫoş u āsūde otur benüm ḳatumda devlet (9) ḳāfiyesi sensin yaʿnī devlet ü saʿādetüñ naẓīr ü misli benüm ḳatumda sensin pes ḳāfiye vü şiʿre ḥācet yoḳdur bundan (10) murād şiʿrüñ ve ḳāfiyenüñ tefekküri Ḥażret-i İlāhīden mezmūm olmasını işʿār eyler ve fi'l-ḥaḳīḳa ol mertebede ḳāfiye-endīşelik (11) mezmūmdur ki edeb-i Ḥażret-i İlāhī ***māzāġa'l-baṣaru ve māṭaġā***[1320] āyetinüñ feḥvāsınca maḥbūb-ı ḥaḳīḳīden ġayrıya baṣar-ı baṣīret meyl ü tecāvüz (12) eylemekdür nitekim *üçünci cilde ṭalebu'd-delīl ʿinde ḥuṣūli'l-medlūl ḳabīḥ* beyānında bu maʿnāya işāret buyurmışlardur (13) ve bu maʿnāya müteʿallıḳ olan kelimāt anda tafṣīl olunmışdur

[1320] "Gözü kaymadı ve sınırı aşmadı." (Necm, 17)

ammā Ḥażret-i İlāhīden ḳaṭʿ sāyir-i mertebede olduḳları (14) ḥālde naẓm u ḳāfiye vü şiʿr mendūbdur

(1754) Meṣnevī

Ḥarf çi'bved tā tu endīşī ezān

Ḥarf çi'bved ḫār-ı dīvār-ı rezān

(15) Ḥarf u ṣūret ne şeydür ki tā sen andan endīşe ḳılasın fi'l-meṣel ḥarf nedür bāġlar dīvārınuñ ḫārıdur yaʿnī ḥadāyıḳ-ı (16) maʿānī ve riyāż-ı maʿārifüñ dīvārı üzre ḫār meṣābesindedür

(1755) Meṣnevī

Ḥarf u ṣavt ü guftrā berhem zenem (17)

Tā ki bīin her se bā tū dem zenem

Pes ḥarf u ṣavt ü gufti biri birine ururam yaʿnī maḥbūb-ı ḥaḳīḳī Ḥażret-i Mevlānāya dir ki ḥarf (18) u ṣavtı refʿ eylerüm ki bu mertebe bunlaruñ ḥükmi yoḳdur tā ki bu üçünsiz mertebe-yi vaḥdetde senüñle dem ururum (19) ve saña sır olurum ol sır budur ki bu beytlerle anı buyururlar

(1756) Meṣnevī

An demī k'ez Ādemeş kerdem nihān (20)

Bātu gūyem ey tu esrār-ı cihān

Ol bir demi ki anı Ādemden nihān eyledüm ve andan ketm ḳıldum saña söylerüm ey sen cihānuñ (21) esrārı ve mecmūʿa-yı ʿālem ü kevni cāmiʿsin

(1757) Meṣnevī

An demīrā ki neguftem bāḪalīl

V'an ġamīrā ki nedāned Cebreyīl

ol bir demi (22) ki Ḫalīl İbrāhīme dimedüm saña direm ve ol bir ġamı ki Cebrā'īl ʿaleyhi's-selām bilmez saña bildürürem

Beyt

ʿIşḳ ḥālist ki Cebreyīl berān nist (23)

Emīn-i ṣāḥib-hāl şināsed suḫan-ı ehl-i yaḳīn[1321]

(1758)

An demī k'ezvey Mesīḥā-dem nezed (24)

Ḥaḳ ziġayret nīz bīmā hem nezed

[1321] "Aşk, Cebrâil'in, onun üzerinde hükmetmediği bir hâldir. Hâl sahiplerinin emîni yakîn ehlinin sözünü tanır."

Ol bir demdür ki **Ḥażret-i ʿĪsā̱** ʿaleyhi'sselām andan dem urmadı ve ḫaber virmedi Ḥaḳ Teʿālā̱ kemāl-i ġayretinden bizsiz (25) daḫı hem andan dem urmadı bu kelimāt-ı laṭīfe vü ebyāt-ı şerīfenüñ elfāẓından maʿnā̱ya vāḳıf ve ḥaḳīḳate ʿārif (26) olmayan kimse bunı fehm eyler ki **Ḥażret-i Mevlānā** enbiyādan efżal ola maʿahāẕā̱ böyle degüldür (27) ve murād-ı şerīfleri tefażżalu ʿale'l-enbiyā degüldür belki bu maḥalde üç vech murād olınur ve üç gūne maʿnā̱ya **[A165a]** (1) işāret ḳılınur ki her biri burhān-ı ḳāṭıʿdur ki kimse aña *lā* diyemez evvelā vāri̱s-i kāmil-i **Muḥammedī** ol ḥażrete **[P77b]** mütābaʿat-ı tāmme (2) ile anuñ ḥaḳīḳatine maẓhar u mirʾāt olup muḳābele ḳılduḳda ʿalā̱ṭarīḳı'l-ebdār yaʿnī *kenūruil-ḳameri yestefādu mine'ş- şemsi*[1322] envār-ı (3) şems-i ḥaḳīḳat-ı Muḥammedī bedr-i kāmil vāri̱s-i nübüvvete mütecellī olduḳda ol kāmil kendü ʿaṣrında ol kendünde ʿalā̱ṭarīḳı'l-vāri̱s (4) ẓuhūra gelen mertebe-yi **Muḥammedī**nüñ tercemānı olur ve aña münāsib edā ḳılur ki bu mertebe ḳuṭb-ı aʿẓām ve ġavs̱-ı ekber (5) olan kibāruñ mertebeleridür ve ḥaḳīḳat-ı Muḥammediyyeden tercemān olmaḳ ṭarīḳıyıla söz söylemiş evliyā çoḳdur cümleden (6) olan **Şeyḫ-i Ekber** ve **İbn Fārıż**dür ki ekṡer-i kelāmilerı tercemāniyyet üzredür lāsiyyemā (7) Teʾbiyye-yi **İbn Fārıż** ki ekṡer-i maḥallinde mütercim-i ḥaḳīḳat-ı Muḥammedī olmışdur cümleden biri bu beytdür ki buyururlar (8)

Beyt

Ve innī ve in kuntu ibnu Ādeme ṣūreten

Veliye fīhi maʿnen ṣāhiden biebevvihi

Pes Ḥażret-i Ḫudāvendigār daḫı bu guftār-ı (9) pür-esrārı tercemān-ı mertebe-yi Muḥammedī olduġı iʿtibārıla edā buyurmışlardur **Ḥażret-i Muḥammed Muṣṭafānuñ** ṣallallāhu (10) ʿaleyhi ve sellem nām-ı şerīfini daḫı ẕikr itmedükleri bu maʿnā̱ya delālet ider zīrā *ān Ādemī k'ezvey Muḥammed-dem nezed* dise (11) lerdi ve yā buña mānend kelām eyleselerdi tevfīḳı müşkil olurdı ve s̱āniyen maʿnā̱ budur ki demden murād nefes-i (12) Raḥmānīdür ve nefes-i raḥmānī ıṣṭılāḥāt-ı ʿurefā-yı Rabbānīde şol ẓuhūrāt-ı İlāhiyyeye ıṭlāḳ iderler ki mis̱l-i (13) nefesu'l-insānī ʿālem-i buṭūnda ḫurūc u ẓuhūrı iḳtiżā idüp taʿayyünāt-ı mümkine ṣūretinde ẓuhūra gelmiş ve mütecelliyye (14) olmışdur pes eger naẓar-ı ḥaḳ-bīnle bu kāyināta naẓar ḳılsañ cemīʿ-i mevcūdāt esmā vü ṣıfāt-ı İlāhiyyeden bir ism ve (15) bir ṣıfata maẓhar görürsin ve her bir ṣıfatuñ maẓharını bir āḫar maẓhara muġāyir bulursın pes her sırda bir nevʿ-i sır ve her sırr u (16) sīnede bir gūne birr vardur ḳaṭreye virdügi tesellīyi baḥr-ı zeḫḫāra virmedi ve ẕürriyye ḳılduġı tecellīyi şems-i (17) nevvāra ḳılmadı pes şān-ı İlāhī budur ki iki āyīneye bir ṣūretile

[1322] "Kamerin, ışığını güneşten aldığı gibi.."

numāyān olmaz ve bir ṣūrete iki kere bir üslūb (18) üzre tecellī ḳılmaz kemā ḳāle **Ebū Ṭālib-i Mekkī** *innellāhe lāyetecellā liṣūretin merreteyni ve lā liṣūreteyni meretin vāḥidetin* pes bu muḳaddeme maʿlūm (19) oldıyısa bu taḳdīr üzre maʿnā̱ dimek olur ki ol nefs ü ẓuhūrı ki **Ādem**den nihān eyledüm yā **Mevlānā** saña söyledüm (20) ve saña eyledigüm ẓuhūrı **Ḫalīl**e eylemem ve bu ġam ki sen çekersin anı **Cebrāʾīl** bilmez ve bunı aña söylemezem ve bu nefs (21) ü ẓuhūrdur ki **Mesīḥā** bu güne ẓuhūrdan dem urmadı pes nefsu'l-emre naẓar olınsa ẓuhūr-ı **Mevlānā** ẓuhūr-ı **Ādem** gibi degüldür (22) ve ol ẓuhūr ki **Ḥażret-i Mevlānā**da ʿıyān oldı **Ḥażret-i İbrāhīm**de bıʿaynihi ẓuhūr iden ol ṣıfat ve ol ḥālet (23) degüldür ve fi'l-ḥaḳīḳa **Cebrāʾīl Mevlānā**ya maḫṣūṣ olan ġamı bilmez ve **Ḥażret-i ʿĪsā̱** ʿaleyhi's-selām (24) Ḥażret-i **Mevlānā**da olan ẓuhūrdan dem urmadı ve daḫı urmaz maʿahāẕā **Ḥażret-i Mevlānā** yine enbiyādan (25) efżal olmaḳ lāzım gelmez ve Ḥaḳ Teʿālā̱ ġayretinden bizümsiz daḫı dem urmadı dinmek maʿnā̱sı Ḥaḳ bizsiz (26) ẓuhūra gelmedi dimekdür zīrā anuñ ẓuhūrı bizümle ve bizüm vücūdımuz anuñiledur **Maġribī**nüñ

Beyt

Ẓuhūr-ı tū yümn est ü vücūd-ı men eztū vilest

Teẓahheru levlāyı lemekun levlāke

dimesi bu maʿnā̱yı müʾeyyid ve **Ḥażret-i Şeyḫ**üñ

Beyt [A165b] (1)

Felevlāhu ve lev lānā limā kānelleẕī kānā

ḳavli bu feḥvāyı muṣaddıḳ olur ve s̱ālis̱en bir maʿnā̱ daḫı budur ki Cenāb-ı Ḥaḳ celle ve ʿalā̱ (2) baʿż-ı ḳulına bir ḥālet ve bir ḫaṣlet virür ki enbiyā vü şühedā aña ġıbṭa vü reşk iderler kemā ruviye ʿan**Ebī Māliki'l-Eşʿarī** (3) ḳāle kunte ʿinde'n-Nebī ʿaleyhi's-selām iẕ ḳāle innellāhe ʿibādu'l-yüsrā bienbiyāʾi ve lāşuhedāʾi ve lākin yuġbiṭuhumu'n-nebiyyūne (4) ve'ş-şühedāʾi yaḳrebuhum ve maḳʿadehum minellāhi Teʿālā̱ pes ġıbṭa vü reşki müstelzim olan mertebe maḳʿad-ı enbiyāda olmamaġı iḳtiżā ider (5) tā kim reşk-i enbiyā vü şühedā eṣaḥḥ ola maʿahāẕā yine bunlar enbiyā üzre fāżıl olması lāzım gelmez vallāhu aʿlem (6)

(1759) Mes̱nevī

Mā çi bāşed derluġat is̱bāt u nefy

Men ne is̱bātem menem biẕāt u nefy

Mā luġatde nedür is̱bāt u nefy mā-beyninde müşterek (7) bir ḥarfdür is̱bāt içün olduġına mis̱āl *mā el-insān* didigüñ gibi nefy olduġına mis̱āl mā **Zeyd**ün bīmevcūddur ki *mā* gibi

ve zebān-ı **Fārsī**de daḫı *mā* cemāʿat-ı mütekellimīnden (10) ʿibāretdür bemaʿnī-yi *naḥnü* ki ʿalāḥaddetin her birinüñ enāniyyetine işāretdür ve'l-ḥāṣıl *mā* lafẓında iṡbāt u nefy maʿnāsı (11) bulunduġı gibi *mā* lafẓını kāyil olan insānda daḫı belki cemīʿ-i ekvānda iṡbāt u nefy maʿnāsı ḥāṣıl u mevcūddur (12) meṡelā vücūd-ı mecāzī vü taʿayyün-ı ṣūrīsi iʿtibārıyıla müṡbetdür ve vücūd-ı ḥaḳīḳiye nisbet olınsa menfīdür pes (13) sālik iṡbāt-ı mecāzīsin ve vücūd-ı mevhūmīsin ʿışḳ-ı İlāhī ile nefy ḳılup ʿademiyyet-i aṣliyyesine vāṣıl olsa (14) *ben iṡbāt degülüm ben ẕātsız nefy-i muṭṭaliʿüm* dise ṣaḥīḥ olur bu nefy-i vücūd ḳılan veliyy-i Ḥaḳ *ziġayret nīz bīmā hem-nezd* (15) diyü *mā* lafẓıyıla enāniyyet-i mevhūmiyyesinden taʿbīr ve taʿayyün-i menfiyyesinden taḳrīr ḳılması Ḥaḳdan māʿadā müstaḳillen (16) bir vücūd-ı āḫar olduġı iʿtibārıyıla degüldür belki vücūd-ı mecāzī vü vehmīsi iʿtibārıyladur ki baʿde ẓuhūri'l-vaḥdeti'l-muṭlaḳa (17) ol mevcūd-ı mevhūmī bir emr-i iʿtibārīdür bu mertebede *men ne iṡbātem menem bīẕāt u nefy* dimek ṣaḥīḥdür (18) pes bu muḳaddeme üzre māḳablinde olan ebyāt-ı şerīfenüñ maʿnāsını daḫı tefekkür eyle ki mütekellim ü muḫāṭab (19) kimdür çünki ʿā*şıḳ-ı ust tu ḫāmūş bāş* dimeleri daḫı vaḥdet-i muṭlaḳanuñ ġalebesi iʿtibārıyladur (20) pes Ḥażret-i Mevlānā beḳā fenāda bulunduġına ve vücūd terk-i vücūdla ḥāṣıl ḳılınduġına işāret buyurup (21)

(1760) Meṡnevī

Men kesī dernākesī deryāftem

Pes kesī dernākesī derbāftem

Ben kesligi nākeslikde buldum pes kesligi nākeslikde (22) ṣarf u fedā eyledüm *bā-yı ʿArabiyile* olmaḳ da cāyizdür yaʿnī *çoḳ kesligi nākeslikde oynatdum ve fedā itdüm* dimek (23) olur murād beḳāyı fenāda ve vücūdı terk-i vücūd eylemede buldum ve lihāẕā vücūd u taʿayyüni bīvücūd olmada (24) ve terk-i taʿayyün ḳılmada beẕl ü fedā eyledüm dimek olur

(1761) Meṡnevī

Cümle ṣāhan bende-yi bende-y ḫodend

Cümle ḫalḳan murde-yi murde-y ḫodend

(25) Cemīʿ-i şāhlar kendü bendesinüñ bendesidür yaʿnī şāhlar daḫı kendü bendelerine minvech ḫıdmet (26) ḳılmadan ve mültefit olmadan ḫālī degüllerdür bu cihetden bendelerinüñ bendeleri olurlar cemīʿ-i ḫalḳlar kendü (27) murdesinüñ murdesidür bundan murād cümle ḫalāyıḳ kendü ṭarīḳ-ı ḥubbında cān u dil beẕl eyleyen [A166a] (1) kimseye cān u dil viricidür ve kemāliyile kendü ʿāşıḳına her kes ʿāşıḳ olucıdur dimek olur pes maʿşūḳ-ı (2) ḥaḳīḳati daḫı böyle bil her şol kimse ki aña ziyāde müştāḳdur ol

pādşāh aña daḫı ziyāde müştāḳdur (3) *kemā ḳāle fīḥadīs̱i'l-ḳudsī el-eṭālu şevḳu'l-ebrāri ile'l-liḳā'i ve ene eşeddü ileyhim müşevviḳan*[1323]ve her şol kimse ki anuñçün (4) ne ḳadar bendelik eylerse ol pādşāh daḫı *men kānellāhu ve kānellāhu lehu*[1324] feḥvāsınca anuñçün olur ve aña taḳarrüb (5) ü ünsiyet ḳılur ve anuñ cemīʿ-i ḥavāyic ü levāzımını edā ḳılur pes bu maʿnā̱ cānib-i şāh-ı ḥaḳīḳatden ʿabdüñ bendeligine (6) mükāfī olur

(1762) Mes̱nevī

Cümle şāhan pest-i pest-i ḫᵛīşrā

Cümle ḫalḳan mest-i mest-i ḫᵛişrā

Cemīʿ-i şāhlar (7) kendü pestinüñ pestidür ve cemīʿ-i ḫalḳlar kendü mestinüñ mestidür yaʿnī cemīʿ-i ḫalāyıḳ kendüye (8) ṭālib ü ʿāşıḳ olana ṭālib ü ʿāşıḳ olmaḳ ve kendünüñ mesti olana mest olmaḳ ve andan lez̠z̠et bulmaḳ ẓāhir ü peydā olmışdur (9) **[P78a]** ḥattā Ḥażret-i ḫālıḳ-ı bīçūn *men teḳarrebe ileyye şebren ileyhi bāʿan ve men teḳarrebe ilā̱bāʿan teḳarrebet ileyhi z̠ārıʿan* (10) ḥadīs̱inüñ şerifünün feḥvāsı üzre bir bendesi ol ḥażrete tez̠ellül ü ʿubūdiyyetile taḳarrub eylese ol ḥażret mertebe-yi (11) ʿizzetden raḥmet ü reʾfetiyile tenezzül idüp ol bendeye ziyāde taḳarrüb eyler bu maʿnā̱yı tefhīm içün bu beyti mes̱el (12) mevḳıʿında īrād idüp buyururlar

(1763) Mes̱nevī

Mīşeved ṣayyād murġanrā şikār

Tā kuned nāgāh īşanrā şikār

Mes̱elā ṣayyād (13) ḳuşlara şikār olur nāgāh anları şikār ide pes ol ḥīnde ṣayyād kendü ṣaydı içün ḫıdmet (14) ḳılmış olur ve ṣaydına ṣayd olmış olur çünkim ol murġı ṣayd eylemeye pes anuñ ṣaydı daḫı aña bende (15) vü ḫıdmetkār olur

(1764) Mes̱nevī

Bīdilanrā dil-beran custe becān

Cümle maʿşūḳan şikār-ı ʿāşıḳān

Bīdil olan ʿāşıḳları (16) dil-berler cān u dil ile istemişler ve ṭālib olmışlardur cemīʿ-i maʿşūḳlar ʿāşıḳınuñ şikārıdur ve ol cihetden ki (17) anuñ ʿizzeti vü şerefi ve maḥbūbiyyeti ʿāşıḳuñ ʿışḳıyıla ẓuhūra gelür pes her maʿşūḳuñ ḥaḳīḳati kendü ʿāşıḳına (18) ve ṭālibine ṣayd u şikār olmış olur egerçi ṣayd andan iʿrāż eylerse de

(1765) Mes̱nevī

Her ki ʿāşıḳ dīdiyeş maʿşūḳ dān (19)

[1323] "Hayırlı kullarımın, benimle görüşme istekleri çok fazladır. Benimse iştiyakım onlarınkinden daha fazladır."

[1324] "Bir kimse Allah'la beraber olursa, Allah da onunla olur."

K'ū benisbet hest hem īn ü hem ān

Her kimi ki sen anı ʿāşıḳ gördüñ maʿnen anı ʿāşıḳ bil zīrā ki ol (20) ʿāşıḳ nisbetile hem budur ve hem odur yaʿnī maʿşūḳına muḥabbet (21) ḳılduġı cihetden ʿaşıḳdur ve maʿşūḳı aña muḥabbet ḳılduġı cihetden maʿşūḳdur mes̱elā *yuḥibbuhum ve yuḥibbūnehu*[1325] āyetinden münfehim olan budur ki *Allāh bunları sever bunlar* (22) *daḫı Allāhı sever* dimekdür pes muḥibb minvech maḥbūb olur ve ʿāşıḳıyyet ü maʿşūḳıyyet iki (23) cānibde bile mevcūd olur

(1766) Mes̱nevī

Teşnegan ger āb cūyend ezcihān

Āb mīcūyed beʿālem teşnegān

Mes̱elā teşneler (24) eger cihāndan āb ṭaleb eylerlerse āb hem ʿālemde teşneleri ister ābuñ ḳadr ü şerefi teşne ile maʿlūm (25) olur eger teşne olmasayidi ābuñ şerefiyyeti ẓuhūra gelmezdi bu maḥalle münāsib olan tafṣīl ü taḥḳīḳ (26) cild-i s̱ālis̱üñ evāḫırıne ḳarīb *mülāḳāt-ı ān ʿāşıḳ bāṣadr-ı cihān* şurḫında mesṭūr u mezḳūr olmışdur (27) fe'l-yeṭlab fīhi

(1767) Mes̱nevī

Çünki ʿāşıḳ ust tū ḫāmūş bāş

Ū çü gūşet mīkeşed tu gūş bāş

Çünkim ʿāşıḳ [A166b] (1) u ṭālib fi'l-ḥaḳīḳa odur sen ebsem ol o çünki senüñ ḳulaġuñı çeke sen ḳulaḳ ol ḳulaġı çekmeden murād kelāmı (2) istimāʿ içün tenbīh u īḳāẓ eylemeden kināyedür yaʿnī ey ʿāşıḳ çünkim maʿşūḳ-ı ḥaḳīḳī saña kendü kelāmını (3) istimāʿ eylemeden ötüri tenbīh eyleye saña lāyıḳ olan oldur ki sen gūş olasın ve hemān anuñ kelāmını (4) istimāʿ ḳılasın ki ol senüñ kendüye olmaġa ve kendüden āgāh olup kelāmını istimāʿ ḳılmaġa ʿāşıḳdur (5) bu maʿnāyı fehm eyle çünki bu sırr-ı vaḥdetüñ sözi ve mertebe-yi eḥadiyyetüñ sırrı ve kelāmı bir seyl-i tünd ü tīze beñzer ki (6) żaʿīfu'ẕ-ẕihn olan ṭāliblerüñ evdiye-yi ḳulūbına eger güẕer eylerse anlaruñ ḳulūbını ve ifhāmını vīrān eylemek muḳarrer (7) oldıyısa kendü vücūd-ı şerīflerine ʿalāṭarīḳı't-tecrīd ḫiṭāb idüp bu vaḥdet-i kelimātuñ bend olmasına (8) ve mestūr ḳalmasına emr idüp buyururlar

(1768) Mes̱nevī

Bend kun çü seyl seylānī kuned

V'er ne rusvāyī vü vīrānī kuned

[1325] "Allah onları sever, onlar da Allah'ı sever." (Maide, 54)

Ey **Mevlānā** (9) bend eyle çünkim seyelānlıḳ u cereyānlıḳ eyleye yaʿnī vaḥdete ve ḥaḳīḳate müteʿallıḳ olan söz lisānuñdan (10) cereyān eylemesün ve eger bend eylemezseñ ol seyl rüsvāylıḳ u ḫarāblıḳ eyler eger żaʿīfu'l-fehm olan ʿāḳıllaruñ ʿaḳlını (11) ve idrākini ḫarāb eyler ammā bu taḥẕīr mübtedī olana ve ʿāşıḳ olmayup mertebe-yi ʿaḳlda ḳalana göredür

(1769) Meṡnevī

Men çi ġam dārem ki vīrānī buved (12)

Zīr-i vīran genc-i sulṭānī buved

Ben ġam ṭutaram ki ʿışḳ-ı İlāhīden baña vīrānlıḳ ola zīrā vīrān (13) u ḫarābe altında sulṭāna mensūb genc olur

(1770) Meṡnevī

Ġarḳ-ı Ḥaḳ ḫᵛāhed ki bāşed ġarḳter

Hemçü mevc-i baḥr-ı can zīr ü zeber

(14) Ḥaḳ Teʿālānuñ ʿışḳına ve müşāhedesine ġarīḳ olan daḫı ziyāde müstaġraḳ olmaḳ ister cān deryāsınuñ mevci gibi (15) zīr ü zeber ola tā farḳ u temyīz ḳaydından necāt bula

(1771) Meṡnevī

Zīr-i deryā ḫoşter āyed yā zeber (16)

Tīr-i ū dil-keşter āyed yā siper

Deryānuñ altı mı laṭīfrek gelür yāḫud üsti laṭīfrek gelür anuñ tīri mi dil-keşrek yāḫud siper mi dil-keşrek (17) gelür yaʿnī ġarīḳ olan kimse bir mertebe ġarḳ olmaḳ ister ki cān baḥrinuñ mevci gibi (18) zīr ü zeber ola ḥattā deryānuñ altı mı ḫoşter gelür ve yāḫud üsti mi ḫoşter gelür bilmeye ve ol maḥbūbuñ tīr-i ḥükm-i (19) ḳażāsı dil-keşter gelür ve yāḫud anuñ defʿi mi dil-keşter gelür farḳ ḳılmaya pes bu beyt-i şerīfi bu maʿnāya vaʿd-ı farḳ u (20) temyīze ʿillet mevḳıʿında īrād idüp buyururlar

(1772) Meṡnevī

Pāre kerde-y vesvese bāşī dilā

Ger ṭarabrā bāz dānī ezbelā

(21) Zīrā vesvesenüñ pārelenmişi olursun ey göñül eger ṭarabı ʿanā vü belādan girü bilürseñ ve cefāyı (22) vefā vü ṣafādan farḳ ḳılursañ mertebe-yi istiġrāḳuñ şarṭı bu cümle aḥvāl-i müteżāddenüñ farḳı olmamaḳdur (23)

(1773) Meṡnevī

Ger murādetrā meẕāḳ-ı şekkerest

Bīmurādī ney murād-ı dil-berest

Eger senüñ murāduñda ẕevḳ u şekker var ise *meẕāḳ* (24) bunda maṣdar-ı mīmīdür ẕevḳ maʿnāsına yaʿnī eger senüñ kendü murāduñ içün şekker leẕẕeti var ise ve murāduñ saña (25) şekker gibi leẕīẕ ise bimurādlık dil-berüñ murādı degül midür çünkim dil-berüñ murādı ʿāşıḳuñ bīmurād olması (26) ola ager ʿāşıḳ kendü şekker gibi leẕīẕ olan murādını iḫtiyār eylerse ʿāşıḳ olmaz belki pāre-kerde-yi (27) vesvese olmaḳ muḳarrerdür ʿāşıḳuñ şānı kendü murādını dostuñ murādında fānī ḳılmaḳ ve dostuñ murādı [A167a] (1) her ne ise anı kendüye murād eylemekdür kemā ḳāle baʿżu'l-ʿuşşāḳ urīdu viṣāluke ve turīdu hecrī fātiruke mā urīdu limā turīdu (2)

(1774) Meşnevī

Her sitāreş ḫun-bahā-yı ṣad hilāl

Ḫūn-ı ʿālem rīḫten ūrā ḥelāl

Ol maḥbūbuñ her bir sitāresi ṣad hilālüñ ḫun-bahāsıdur yaʿnī (3) sitāre gibi ola tecellīsi ve lemʿa-yı ʿışḳ u şevḳı hilāl gibi nice yüz ʿaḳluñ diyetidür hilālden murād bunda (4) ʿaḳl u fikr olur ḳalb-i insāna nūr virdügi vāsıṭa ile ʿālemüñ ḳanını dökmek aña ḥelāldür yaʿnī ʿālemi helāk (5) eylese aña elyaḳdur ki anuñ muḳabelesinde iżʿāf ve mużāʿaf mükāfātını iʿṭā eyler

(1775) Meşnevī

Mā bahā vü ḫun-bahārā yāftīm (6)

Cānib-i can bāḫten bi'ştāftīm

[Biz bahā vü ḫūn-bahāyı bulduḳ aña binā'en te'ḫīr ü terāḫī itmeyüp cān oynamaḳ cānibine taʿcīl (7) ü şitāb ḳılduḳda ve beẕl-i rūḥ eyledük yaʿnī] biz ki rütbe-yi ʿuşşāḳuz anuñ yolında beẕl-i cān u dil ki eyledük anuñ muḳābelesinde (8) bahāmuzı ve ḫun-bahāmuzı bulduḳ ol sebebden cān fedā eylemek cānibine ivdük ʿuşşāḳuñ diyyeti Ḫudāy-ı Teʿālānuñ (9) vuṣlat u ḳurbetidür nitekim bu ḥadīs̱-i ḳudsī delālet ider *men eḥabbenī ḳateltehu ve men ḳateltehu fānen diyyetehu*[1326] çünkim ʿuşşāḳ bu diyet-i (10) ʿācile olan vuṣlat u müşāhedeyi naḳd bulalar anuñ muḳābelesinde beẕl-i cān u dil eylemek āsān gelüp evvel diyetlerin (11) alup andan ṣoñra cānların beẕl eylemiş olurlar

(1776) Meşnevī

Ey ḥayāt-ı ʿāşıḳan dermurdegī

Dil neyābī cüz ki derdil-burdegī

[1326] "Biri beni severse onu öldürürüm ve o kimsenin diyeti de ben olurum."

Ey (12) daʿvā̱-yı ʿışḳ eyleyen kimse ʿāşıḳlaruñ ḥayātı dostuñ ṭarīḳ-ı ʿışḳında ölmeklikdedür göñül bulamazsın illā göñül (13) iltmeklikde **[P78b]** yaʿnī göñül ṣāḥibi olmazsın illā ol Ḥażrete göñül virmede ve ḥayāt-ı ṭayyibe vü ebediye bulmazsın illā rūḥuñı (14) ol ḥażretüñ yolında bez̠l ḳılmada kemā ḳāle **İbnu'l-Fārıż**

Beyt

Biẕāke cerā̱ şarṭu'l-hevā beyne ehlihi (15)

Feṭāyifetun bi'l-ʿahdi evfet fevvefti[1327]

(1777) Mes̱nevī

Men dileş custem beṣad nāz u delāl

Ū bahāne kerde bāmen ezmelāl

[Ben maḥbūbuñ göñlin (16) istedüm ol maʿşūḳ-ı bīdil ṣad nāz u delāl ile ictināb u melāl semtinden baña bahāne eylemiş] iʿlem eyyuhe'ṭ-ṭālib (17) ki erbāb-ı tevḥīdüñ naẓar-ı şuhūdlarında *lāmevcūde illā hū*dur feiẕā kāne keẕālik Cenāb-ı Ḥaḳ ile ḳaçan muʿāmele eyleseler (18) gāh ıṭlāḳ u tenzīh mertebesi yöninden muʿāmele vü mükāleme eylerler ve ol mertebeye münāsib elfāẓ söylerler ve aña (19) taḳyīd ü teşbīh mertebesi cihetinden muʿāmele vü mükāleme eylerler ve aña muvāfıḳ edā ḳılurlar nitekim Ḳurʾān-ı ʿAẓīmu'ş-şān da tenzīh (20) ü teşbīh üzre nāzil olmışdur ve keẕālik aḫbār-ı Nebī muḫtār-ı tenzīh ü teşbīh üzre vārid olmışdur pes ʿabd-i (21) kāmil ve vāris̱-i fāżıluñ daḫı kelāmı bu üslūb üzre olur pes bu muḳaddeme maʿlūmuñ oldıyısa maʿnā̱-yı (22) beyt böyle dimek olur ki ben ol maʿşūḳ-ı ḥaḳīḳīnüñ göñlini istedüm ve rıżāsını ṭaleb eyledüm ol maḥbūb-ı muṭlaḳ (23) ṣad nāz u şīve ile bahāne eyledi baña benden ve istiġnāsından ötüri ve maḥbūb-ı ḥaḳīḳīye dil isnādı (24) anı muḳallib ü mutaṣarrıf olduġı iʿtibārıla ve ol Ḥażrete mirʾāt-ı mücellā olduġı mülābese iledür ki beyt Allāh (25) ve ʿarşullāh didükleri gibidür ve melālet egerçi ṣıfat-ı nefsānīdür ammā ġāyetine ḥaml olunmaḳ iʿtibārıyıla ol ḥażrete (26) ıṭlāḳı ṣaḥīḥ olur ki melāletüñ ġāyeti teberī vü ictinābdur nitekim eks̱er-i ṣıfat-ı nefsāniyyeyi ehl-i tefsīr bu (27) iʿtibār üzre Cenāb-ı Ḥaḳḳa ıṭlāḳ eylemişlerdür

(1778) Mes̱nevī

Guftem āḫır ġarḳ-ı tust in ʿaḳl u cān

Guft rev rev bermen īn efsun meḫᵛān

[A167b] (1) Pes ben ol Ḥażrete didüm ki ey maḥbūb-ı ḥaḳīḳī āḫır bu ʿaḳl u cān senüñ deryā-yı ʿışḳınuñ ġarīḳidür ve nār-ı (2) şevḳüñüñ ḥarīḳidür pes viṣālüñi nihān ḳılma didi

[1327] "İlgilileri arasında sevgi; tevbe edenin sağladığı bir şarttır. Bu şarttan sonra Allah da ahdine bağlı kalır."

ki yüri yüri beña efsūnı oḳuma [ve nāru şevkuñ ḥarīḳıyam (3) diyüp sūziş-i ʿışḳumda ney gibi dem urma]

(1779) Meṡnevī

Men nedānem an çi endīşideyī

Ey du dīde dustrā çün dīdeyī

Ben bilmez miyem (4) ol nesneyi ki sen fikr eylersin ey iki görmiş aḥvel dostı sen nice görmişsin ki benlikle dost ṭaleb (5) eylersin ve ben aña didüm diyü ikilik söylersin bu ebyāt-ı şerīfe kendü aḥvāl ü muʿāmelātını taḳrīr itmek ṭarīḳiyile (6) ʿāşıḳ u maʿşūḳı ḥaḳīḳatden ġayrı bilen kimselere taʿrīżdür

(1780) Meṡnevī

Ey giran-can ḫūr dīdestī verā (7)

Z'an ki bes erzan ḫarīdestī verā

Ey cānı s̱aḳīl ol dostı ḫor gördüñ ve aña ġāyet taʿẓīmle taʿẓīm eylemedüñ (8) zīrā ki anı ziyāde ucuz ṣatun alduñ girān-cān keṡāfet-i bedeniye ile s̱aḳīl olan Allāhuñ ʿibādāt (9) u ṭāʿātında çāpük ü çālāk olmayan kimsedür ve Allāhuñ emr-i şerīfini ḫor ṭutmaḳ kendüyi ḫor ṭutmaḳ menzilesinde (10) olduġından *ey girān-cān ḫūr dīdestī verā* buyurdılar murād ey cānı ṭāʿat-ı Ḥaḳda s̱aḳīl olan kimse ol dostuñ (11) emrini ve dīnini ḫor gördüñ zīrā ki anı ziyāde ucuz ṣatun alduñ yaʿnī anañdan ve babañdan anı taḳlīdile (12) mīrāṡ bulduñ ictihād idüp dīn-i Ḥaḳḳı kesb ḳılmaduñ ve ḳurb-ı Ḥaḳḳıla saʿyile vāṣıl olmaduñ anuñçün bu metāʿ-ı (13) dīn ü ṭāʿatüñ ḳadrini bilmedüñ

(1781) Meṡnevī

Her ki ū erzan ḫared erzan dihed

Gevherī ṭıflī beḳurṣ-ı nan dihed

Her şol kimse ki (14) bir şeyʾi o erzān ala erzān virür meṡelā bir gevheri bir ṭıfl bir nān-pāreye [virür] zīrā anuñ ḳadrini bilmez pes ey (15) ṭıfl-ı ṭarīḳat olan girān-cān sen daḫı ṭāʿat-ı Raḥmānuñ ḳadrini bilmeyüp nefs ü şeyṭān seni nān u ḫᵛānla firīfte (16) eyleseler ol nān u ḫᵛānı alup ṭāʿat-ı Raḥmānı anuñ muḳābelesinde żāyiʿ idersin ve bilmezsin ki ol fīḥaddi (17) ẕātihā ne gevherdür pes Ḥażret-i Mevlānā Ḥażret-i Ḫudāy-ı Teʿālāya ne mertebe ʿāşıḳ idügin ve ifrāṭ-ı muḥabbetde nice ṣādıḳ idügin (18) beyāna şurūʿ idüp buyurur

(1782) Meṡnevī

Ġarḳ-ı ʿişḳīyem ki ġarḳest enderīn (19)

ʿIşḳhā-yı evvelīn u āḫırīn

Bir ʿışḳa ġarīḳem ki bu ʿışḳ içre ġarḳdur evvelīn ü āḫırīnüñ ʿışḳları yaʿnī evvelīn (20) ü āḫırīn ne ḳadar maḫlūḳ var ise bu cümlenüñ ʿışḳı eger bir yire cemʿ olsa benüm Ḥażret-i Ḫudāy-ı Teʿālā̱ya olan (21) ʿışḳumda cümlesinüñ ʿışḳı maḥv u müstaġraḳ olayıdı dimek olur

(1783) Meṡnevī

Mücmeleş guftem nekerdem z'ū beyān (22)

Ver ne hem efhām sūzed hem zebān

Bu ẕikr olınan esrār-ı İlāhiyye sözini mücmel didüm mufaṣṣal söylemedüm ve andan rūşen u meşrūḥ beyān (23) eylemedüm ve eger böyle īhām ü ibhām üzre olmayayidi hem zebān yanardı hem efhām pes bu maḳāmdan kelāmı ʿalā̱sebīli'l-kināye (24) söylemek ve mā fiżżamīr bervech-i istiʿāre taġayyür eylemek edeb-i ṭarīḳate enseb ve ḳānūn-ı şerīʿate aḳrebdür anuñçün (25) bu kibār bu esrāruñ iḫfā vü esrār içün baʿż-ı ıṣṭılāḥātı menʿ eylemişlerdür ki anuñ ḥaḳīḳat-ı ḥāli erbābına (26) maʿlūme vü meşhūre ve aġyār-ı nāmaḥreme mestūredür

(1784) Meṡnevī

Men çü leb gūyem leb-i deryā buved

Men çü lā gūyem murād illā buved

Ben (27) çünkim leb diyem murād leb-i deryā-yı vaḥdetdür leb-i maḥbūb-ı ṣūret degül ve leb-i deryā-yı vaḥdet-i aṣḥāb-ı nübüvvet [A168a] (1) ve erbāb-ı velāyetdür ki baḥr-ı vaḥdet ve ẓāhirleri bir beşeriyyetdür ve ḳaçan ben *lā* disem murādum *illā* olur yaʿnī ḳaçan ben (2) lāyum ve hīçüm ve fenāyum disem bundan murād iṡbāt-ı vücūd-ı ḥaḳīḳī ḳılmaḳ ve beḳā-yı Ḥaḳḳıla bāḳī olmaḳ murād olur pes ḥakāyıḳ (3) u esrār-ı guftār-ı meşāyiḫe bikemālihi ʿālim olmayan kimseler mücerred elfāẓdan müstefād olan maʿnā̱yı murād zuʿm idüp inkār cānibine (4) gitmeyeler nitekim Ḥaḳ Teʿālā̱ nehy buyurdı *ve lātaḳfu māleyse leke bihi ʿilm*[1328] āyetiyle

(1785) Meṡnevī

Men zişīrīnī nişestem rū-turuş

Men zibisyārī-yi guftārem ḫamūş

(5) Ben ziyāde şīrīnlikden ve derūnumuñ leẕīẕliginden yüzi ekşi oturmuşam ben çoḳluḳ sözden (6) ḫāmūş ü sākitem yaʿnī derūnum ziyāde ḥalāvet-i leṭāfetde oldıġıyiçün ʿabūsu'l-vech oturmışam ve kelimāt-ı ṭayyibe (7) ve maḳālāt-ı leẕīẕeyi çoḳ bildügüm

1328 "Hakkında bilgin bulunmayan şeyin ardına düşme." (İsrâ, 36)

içün sākit ü ṣāmit olmışam ki ʿurefāʾi billāh olanlaruñ ve menbaʿ-ı ẕevḳe vuṣūl (8) bulanlaruñ ḫūyı böyle olur ve bu ḫaṣletlerüñ iẓhārına sebeb ü ʿillet olur ki

(1786) Meẟnevī

Tā ki şīrīnī-yi mā ezdu cihān (9)

Derḥicāb-ı rū-turuş bāşed nihān

Tā ki bizüm şīrīnligimüz iki cihāndan ve iki cihānuñ ehlinden türş-rūyī rūyluḳ (10) ḥicābında nihān u mestūr ola

(1787) Meẟnevī

Tā ki derher gūş n'āyed her seḫun

Yek hemī gūyem ziṣad sırr-ı ledun

Tā ki bu söz her ḳulaġa (11) gelmeye yaʿnī nāmaḥrem olanlar bu kelām-ı ḥaḳīḳat-encāmı istimāʿ ḳılmaya anuñçün yüz sırr-ı ledünden birin söylerem yaʿnī (12) bu Meẟnevīde ekẟer-i söyledügümüz emr ü nehy ve vaʿd u vaʿīd ve ḳıṣaṣ u ḍurūb-ı emẟāl ve ḥikāyāt (13) u kelimāt ve meşāyiḫ-i ẟiḳātdan aḥyānen sırr-ı ledünden ve vaḥdet-i muṭlaḳaya münāsib olan suḫandan daḫı yüzde birini (14) naẓma getürürüz ve bu gūne sözden az söyledigimüze sebeb oldur ki nāmaḥrem u bīgāne olanlaruñ gūşına (15) bu gūne sözler gelmeye ve bu ḳadar söyletmege daḫı müstaʿid olan ṭālibe sırr-ı ledünni taʿlīm eylemek içün olur (16)

Tefsīr-i ḳavl-i Ḥakīm Senāyī ḳuddise sırruhu *behr-i çi ezrāh vā mānī çi küfr ān ḥarf çi īmān behr-i çi ezdūst* (17) *dūr üftī çi zişt ān naḳş u çi zībā*[1329]

Ḥakīm Senāyī Ḥażretleri buyururlar ki her ne şey sebebiyile (18) ger rāh-ı Ḫudādan girü ḳalasın ol ḥarf ne küfr ne īmān yaʿnī gerekse kelime-yi küfr olsun ve gerekse kelime-yi īmān olsun (19) çünkim ṭarīḳ-ı Ḥaḳdan ol vāsıṭa ile girü ḳalasın hīç farḳ yoḳdur egerçi farażā ol girü kalduġuñ şey kelime-yi (20) īmān daḫı olursa ḥarf ṭaraf maʿnāsına daḫı gelür bu taḳdīr üzre maʿnā gerek küfr (21) ṭarafı olsun ve gerekse īmān ṭarafı olsun her ne sebeb ile ki rāh-ı Ḥaḳdan girü ḳalasın anda farḳ olmaz her ne sebeb ile ki ḥaḳīḳī olan (22) dostdan baʿīd düşesin ol naḳş ne zişt imiş ve ne zībā imiş yaʿnī ikisi bile berāberdür naḳş-ı (23) ziştden murād küfr ü maʿāṣī ve aʿmāl-i ḳabīḥa ve efʿāl-i seyyiʾedür naḳş-ı zībādan murād īmān u ṭāʿātuñ ve aʿmāl-i ḥasene (24) ve efʿāl-i [ḫayriyye]dür burada eger bir suʾāl olınursa ki küfr ü ʿişyān muḥaḳḳaḳdur ki insānı Ḥaḳdan ve rāh-ı (25)

[1329] Hakim Senai'nin (kuddise sırruhu); "Yoluna engel olan her şey, ister küfür olsun ister Îmân, engel olmakta eşittir. Seni dostundan uzak düşüren her şey, ister güzel olsun ister çirkin, eşittir." Sözünün tefsiri.

Ḥaḳdan dūr eyler ammā īmān u İslām dūr eylemek iḥtimāli var mıdur el-cevāb eger īmān u İslām ḫāliṣen livechillāh (26) olmazsa ve ʿāmil kimse ʿameli bir iyi ḳılmazsa maḳarrdur ki anı Ḥażret-i Ḥaḳdan ve ṭarīḳ-ı İlāhīden dūr eyler (27) pes muḥaḳḳıḳ olan evliyā ol aʿmālüñ ṣūret-i ḥasenede olduġına iʿtibār itmeyüp anı küfre berāber ṭutarlar **[A168b]** (1) ki anuñ ṣāḥibi maʿnen müşrik olmış olur [kemā ḳāle munāsiben lihāẕe'l-maḥall ʿAynu'l-Ḳużāt-ı Hemedānī fīZübdeti'l-Ḥaḳāyıḳ eger meẕheb (2) merdrā beḪudā resāned İslāmest ve eger hīç āgāhī nedihed ṭālibrā benezd-i vey ezküfr beter bāşed İslām nezd-i revendegān (3) ānest ki merdrā beḪudā resāned ve küfr ān bāşed ki ṭalebrā menʿī vü taḳṣīrī derāyed ki ezmaṭlab bāz māned ṭālibrā pā-nihende-yi (4) meẕheb-i kārest ne bāmeẕheb[1330]

Ḳıṭʿa

Āteş bizenem busūzem in meẕheb ü kīş

ʿIşḳat binihem becāy-ı meẕheb derpīş (5)

Tā key dārem ʿışḳ-ı nihān derdil-i ḫᵛīş

Maḳṣūd-ı rehī tuyī ne dīnest ü ne kīş[1331]]

Ve dermaʿnī-yi ḳavluhu ʿaleyhi's-selām (6)

[Ve bu surḫ-ı şerīf Ḥażret-i Resūlüñ ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem bu ḥadīs̱-i şerīf ve ḳavl-i münīfüñ beyānındadur ki ol ḥadīs̱-i şerīf (7) budur] **[P79a]**

İnne Saʿden leġayyūrun ve ene aġyaru min Saʿdin vallāhu aġyaru minnī ve minġayretihi ḥarrame'l-fevāḥişe māẓahare (8) ***ve mābaṭane***[1332] Sebeb-i vürūd-i ḥadīs̱-i şerīf oldur ki Ḥaḳ Teʿālā ḳaẕf idenlere ḥadd buyurduḳda **Saʿd bin Muʿāẕ** raḍıyallāhu ʿanh (9) eyitdi *yā Resūlallāh eger ben kendü ḫānemde bir kimseyi zevcemile fiʿl-i zināda görürsem şuhūd-ı iḥżārına gidersem* (10) *ben gelince zāniye ḥāmile olur ve zānī daḫı firār ḳılur ve eger aña söz söylerken ḳaẕf idersem ḥadd-i ḳaẕf içün* (11) *tā ziyāne yirüm ve eger ḫāmūş olursam ġayret beni öldürür* pes Cenāb-ı Resūl ʿaleyhi's-selām buyurdılar ki (12) taḥḳīḳan **Saʿd** ġayyūrdur ve ben **Saʿd**den ziyāde ġayyūram ve Allāh teʿālā benden aġyerdür ve ol Allāhuñ ġayretindendür (13) ki fevāḥişi ḥarām eyledi ol fevāḥişden ẓāhir

[1330] "Aynu'l-Kuzât-ı Hemedânî'nin Zübdetü'l-Hakâyık'ta bu mahalle münâsip dediği gibi; eğer yol kişiyi Hudâ'ya ulaştırıyorsa İslâm'dır. Eğer o yol tâlibe âgâhlık vermiyorsa onun nazarında küfürden beterdir. İslâm, o yolda gidenlere göre, kişiyi Hudâ'ya ulaştırandır. Küfür ise, talebi engelleyip eksik bırakır. Tâlibi de o talep ettiği yolda mezhebiyle değil kendisiyle uğraştırır."

[1331] "Ateş tutup bu mezhebi ve bu yolu yakarım. Onun yerine senin aşkını koyarım. Bu gizli aşkı ne zamana kadar gönlümde taşırım? Yolumun maksûdu sensin, ne dîn ne de mezheptir."

[1332] "Sa'd gayretlidir(kıskançtır), ben Sa'd'dan daha kıskancım. Allah benden daha kıskançtır. Bu kıskançlığından dolayı bütün fuhşiyatı ve ondan doğan gizli, açık her şeyi haram kılmıştır."

olanı da ve bāṭın olanı da [ġayretüñ taḥḳīḳı Minhācu'l-Fuḳarāda derece-yi ġayretde (14) meẕkūr u mesṭūr olmışdur anda ṭaleb olına]

(1788) Mes̱nevī

Cümle ʿālem z'an ġayūr āmed ki Ḥaḳ

Burd derġayret beran ʿālem sebaḳ

(15) Cümle ʿālem ol sebebden geldi ki Ḥaḳ Teʿālā̱ Ḥażreti ġayretde bu ʿālem üzre sebaḳ iltdi yaʿnī ġayret-ı Ḫudā cemīʿisinüñ (16) ġayreti üzre ġālib oldı pes sāyir-i ḫalḳ ġayreti anuñ ġayretinden aldı

(1789) Mes̱nevī

Ū çü cānest u cihan çün kālıbed (17)

Kālıbed ezcan peẕīred nīk ü bed

Ol Ḫudāy-ı Teʿālā fi'l-mes̱el cān gibidür ve cihān aña nisbet ḳālıb gibidür ve ḳālıb-ı (18) nīk ü bedī her ne ise cān dan ḳabūl ider pes ecsād-ı ʿālemde fi'l-ḥaḳīḳa mutaṣarrıf u müʾes̱s̱ir Ḫudāy-ı Teʿālā̱dur pes (19) ḫalḳuñ ġayreti anuñ ġayretinüñ es̱eridür ve aṣḥāb-ı şuhūd bu vücūdda müʾes̱s̱ir-i ḥaḳīḳī andan ġayreti görmezler ve her şey'üñ (20) mirʾāt-i vücūdında anı görüp andan ġayrıya naẓar ḳılmazlar ḳaçan muḳarreb olan aṣḥāb-ı şuhūddan bir ẕillet-i maʿnevī (21) ṣādır olsa ġayret-i İlāhiyye anı müşāhede vü muʿāyene mertebesinden īmān mertebesinde tenzīl ider ki nitekim bu maʿnā̱ya (22) işāret idüp buyururlar

(1790) Mes̱nevī

Her ki miḥrāb-ı namāzeş geşt ʿayn

Sūy-ı īman refteneş mīdan tu şeyn

Her kimüñ ki (23) namāzınuñ miḥrābı ʿayn oldı yaʿnī anuñ ḳıblesi vaḥdet-i muṭlaḳayı ve ḥaḳīḳatu'l-ḥaḳāyıḳı müşāhede vü muʿāyene eylemek (24) oldı anuñ īmān cānibine gitmesini sen aña ʿayb ü şeyn bil zīrā īmān ġayba taṣdīḳ eylemekdür ve ʿayn-ı ġaybda (25) olan ẓuhūra gelüp anı müşāhede eylemekdür pes ehl-i ʿıyānuñ īmān mertebesine gelmesi anlara şeyn ammā ʿavāmuñ (26) īmān mertebesine gelmesi ve müʾmin olması anlara nisbet-i rıfʿat u şerefiyyetdür

(1791) Mes̱nevī

Her ki şud mer şāhrā ū cāme-dār (27)

Hest ḫusrān behr-i şāheş itticār

Mes̱elā her şol kimse ki pādşāha taḳarrüb ḳılsa ve cāme-dār olsa şāhdan ötüri **[A169a]** (1) aña ticāret ḳılmaḳ ve bāẕirgān olmaḳ ḫusrāndur

(1792) Meṡnevī

Her ki bāsulṭan şeved ū hem-nişīn

Berdereş şisten buved ḥayf u ġabīn

Her kim ki (3) o sulṭāna hem-nişīn ü muṣāḥib ola ol kimse sulṭānuñ ḳapusı üzre oturmaḳ ḥayf u ġabīndür (4)

(1793) Meṡnevī

Dest-būseş çün resīd ezpādşāh

Ger güzīned būs-i pā bāşed günāh

Pādşāhdan ol kimseye çünki el öpmek irişse (5) ol kimse eger pādşāhuñ ayaġın öpmegi iḫtiyār ide günāh u ḫaṭā olur

(1794) Meṡnevī

Gerçi ser [ber]pā nihāden ḫıdmetest (6)

Pīş-i an ḫıdmet ḫaṭā vu żilletest

Egerçi pādşāhuñ ayaġı üzre başın ḳomaḳ ḫıdmet ü ʿibādetdür ol ḫıdmet-ı (7) refīʿanuñ öñinde bu ḫıdmet ü żilletdür yaʿnī el öpmek ḫıdmetine nisbet-i ayaġ ḥaḳīr ü dūnterdür ol (8) mertebeye müstaḥıḳḳ olmış iken ve maḥbūb-ı ḥaḳīḳī anı o ḫıdmete lāyıḳ ḳılmış iken bu ḫıdmet mertebesine tenezzül eylese nevʿan (9) ḫaṭā itmiş olur

(1795) Meṡnevī

Şāhrā ġayret buved berher ki ū

Bergüzīned baʿd ezan ki dīd rū

Pādşāh-ı ḥaḳīḳāte (15) ġayret eylemek olur her şol kimsenüñ üzerine ki ol kimse anuñ yüzini gördükden ṣoñra ġayrı iḫtiyār (16) ü güzīde eyleye yaʿnī müşāhede mertebesine irüp bir kimse maḥbūb-ı ḥaḳīḳate muḳarreb olduḳdan ṣoñra eger ġayr ḥükminde (17) olan bir şeyʾi ol kimse iḫtiyār iderse Ḥaḳ Teʿālā aña ġayret eyler nitekim bir kimseyi ziyāde sevse anuñ (18) ġayrla yār olmasına ġayret eyler ***innellāhe leġayūrun***[1333] feḥvāsınca Ḥaḳ Teʿālā cemīʿ-i ḫalāyıḳdan aġyerdür (19)

(1796) Meṡnevī

Ġayret-i Ḥaḳ bermeṡel gendum buved

Kāh-ı ḫırmen ġayret-i merdum buved

Meṡelā Ḥaḳ Teʿālā Ḥażretinüñ ġayreti fi'l-meṡel gendüm olur ḫalḳuñ ġayreti (20) ḫırmen ṣamanı gibi olur [yaʿnī ḫırmende buġday aṣl ve ṣaman ferʿ olduġı gibi fi'l-meṡel

[1333] "Muhakkak ki Allah kıskançtır."

ġayret-i Ḥaḳ ile ġayret-i (21) ḫalḳ ḫırmenüñ buğday ile ṣamanına mümās̱il olup ġayret-i Ḥaḳ aṣl ve ġayret-i ḫalḳ ferʿdür feiẕā kāne keẕālik] (22)

(1797) Mes̱nevī

Aṣl-ı ġayrethā bidānīd ezİlāh

Ān-ı ḫalḳan ferʿ-i Ḥaḳ biīştibāh

Ġayretlerüñ aṣlını Allāhdan biliñüz ḫalāyıḳuñ (23) lāyıḳı olan ġayreti Ḥaḳ ġayretinüñ ferʿi bilüñ şübhesiz bu ġayretüñ şerḥ ü beyānı ve bu maḥalle münāsib olan (24) meşāyıḫuñ kelimāt-ı ʿālīşānı **Minhācu'l-Fuḳarā**da *yedinci bābuñ onıncı derecesi*nde vāḳıʿ olmışdur fe'l-yaṭleb fīhi (25)

(1798) Mes̱nevī

Şerḥ-i in bü'gẕārem ü gīrem gile

Ezcefā-yı an nigār-ı deh-dile

Bu ġayret ṣafvetinüñ şerḥini ḳodum ve şikāyet ṭutaram (26) ol deh-dile olan nigāruñ yaʿnī çoḳ ḫāṭıralı olan yārānuñ hicrānınuñ ve firāḳınuñ cefāsından nigār maḥbūb-ı (27) ḥaḳīḳīden ʿibāretdür ve deh-dile taʿbīri mütecelliyyāt-ı muḫtelife ṣāḥibine olduġına işāretdür ve bundan ṣoñra **[A169b]** (1) olan ebyāt-ı s̱elās̱e kendü ḥāllerini taḳrīr eylemek ṣadedinde ṭālibe taʿrīż ve imḥāż-ı nuṣḥ ḳabīlindendür *kemā ẕikrunā* (2) *hāẕihi'l-ḳāʿide fīşerḥ-i ebyāt-ı s̱emānī ʿaşere fībeyti derġam-ı mā rūz-ı mā bīgāh şud*

(1799) Mes̱nevī

Nālem īrā nālehā ḫoş āyedeş (3)

Ezdu ʿālem nāle vü ġam bāyedeş

Nāle eylerem zīrā nāleler aña ḫoş gelür iki ʿālemde aña nāle vü gam gerekdür yaʿnī iki ʿālemüñ (4) ehlinden anuñ maḳṣūdı nāle ḳılmaḳdur ve ġamnāk olmaḳdur

(1800) Mes̱nevī

Çun nenālem telḫ ezdestān-ı ū

Çün neyem derḥalḳa-yı mestān-ı ū

(5) Anuñ ḳıṣṣa-yı pür-ġuṣṣasından niçün acı nāle eyleyem çünki anuñ mestlerinüñ ḥalḳasında degülem (6)

(1801) Mes̱nevī

Çun nebāşem hemçü şeb bīrūz-ı ū (12)

Bīviṣāl-i rūy-ı rūz-efrūz-ı ū

Anuñ rūzunsız niçün şeb gibi olmayam yaʿnī anuñ rūz gibi yüzünsiz (13) ben şeb gibi niçün tīre vü tārīk olmayam anuñ rūz-efzūn yüzinüñ viṣālinsiz [P79b] şeb gibi (14) siyāh-pūş olmaḳ ve tīre vü tārīk olmaḳ baña lāyıḳ olur dimek olur

(1802) Meṣnevī

Nāḫoş-ı ū ḫoş buved bercān-ı men (15)

Cān fidā-yı yār-ı dil-rencān-ı men

Anuñ nāḫoşı benüm cānum üzre ḫoş olur ki kullu şey'in mine'l-ḥabībi (16) ḥabībdür benüm dil rencīde idici yārüme cān fedā olsun

(1803) Meṣnevī

ʿĀşıḳam berrenc-i ḫᵛīş ü derd-i ḫᵛīş (17)

Behr-i ḫoşnūdī-yi şāh-ı ferd-i ḫᵛīş

Kendü renc ü derdüm üzre ʿāşıḳam kendü ferd ü lānaẓīr şāhımuñ (18) ḫoşnūdlıġından ötüri

(1804) Meṣnevī

Ḫāk-ı ġamrā sürme sāzem behr-i çeşm

Tā zigevher pür şeved du baḥr-ı çeşm

Ġam ṭopraġını (19) gözden ötüri sürme düzerem yaʿnī anuñ ṭarīḳ-ı cennetde ġam çekmegi tenvīr-i baṣīretüm içün kuḥl eylerem (20) tā kim iki çeşm deryāsı sirişk gevherlerinden pür ola

(1805) Meṣnevī

Eşk k'an ezbehr-i ū bārend ḫalḳ (23)

Gevherest u eşk pindārend ḫalḳ

Ol göz yaşı ki ḫalḳ andan ötüri gözlerinden yaġdururlar gevherdür ve ḫalḳ anı (24) eşk ṣanurlar yaʿnī Ḥaḳ Teʿālā̱nuñ ḫaşyeti vü muḥabbeti gözlerinden nüzūl eyleyen dümūʿ-ı cevāhir (25) ü lālī gibi ʿindellāh ve ʿinde'l-melāyike maḳbūl u ẕīḳıymetdür nitekim Şeyḫ ʿAṭṭār Ḥażretleri Cüneyd Ḥażretlerinden (26) naḳl iderler Cüneyd Ḥażretleri dirler ki bir gün bir yire giderdüm gördüm ki āsmānuñ melekleri āsmāndan (27) çoḳ çoḳ nüzūl idüp benüm öñümde biri birine müzdaḥim olduḳları ḥālde zemīnden bir şey ḳapışurlar [A170a] (1) ve aña kemāl-i raġbetile raġbet idüp biri birinden alışurlar anlaruñ bu mertebe raġbetine taʿaccüb idüp içlerinden (2) birine suʾāl eyledüm ki bu raġbet eyleyüp biri biriñüzden ḳapşurduñuz ne şeydür cevāb virüp didi ki (3) senden muḳaddem bu maḥalle bir şūrīde-dil ʿāşıḳ uġrayup kemāl-i muḥabbetinden bir āh-ı sūzān çeküp gözlerinden (4) bir ḳaç ḳaṭarāt-ı sirişk yaġdurdı ḥubb-ı İlāhīden nüzūl eyleyen sirişküñ

ve dümūʿuñ ʿindellāh ve ʿinde'l-(5) melāyike kemāl-i şerefine vuḳūfımuz olduġıyiçün anuñ gözinden inen bir ḳaç ḳaṭresine kemāl-i raġbetile raġbet eyleyüp (6) ve āsmāndan anuñçün nüzūl eyleyüp anı biri birimüzden ḳapışduḳ ki ol bizüm ḳatımuzda cevāhir ü lālīden evlā (7) vü bihterdür didiler

(1806) Mes̱nevī

Men zicān-ı can şikāyet mīkunem

Men neyem şākī rivāyet mīkunem

Bu beytde iki (8) vech cāyizdür vech-i evvel istifhām olmaḳdur bu taḳdīr üzre maʿnā̱ ben cānuñ cānından yaʿnī Ḥażret-i Cānāndan şikāyetümi (9) eylerem ben şākī degülem ḥālümi ḥikāyet ü rivāyet eylerem vech-i s̱ānī istifhām olmamaḳdur bu taḳdīr üzre maʿnā̱ ben (10) cānuñ cānından biḥasebi'ẓ-ẓāhir şikāyet eylerem yaʿnī benüm sözümde Ḥażret-i Cānāndan ẓāhiren şikāyet eylemek şāyibesi (11) münfehim olur fi'l-ḥaḳīḳa ben şākī degülem belki ḥasb ü ḥālümi ṭālib olanlara taʿlīm içün rivāyet ü ḥikāyet eylerem (12)

(1807) Mes̱nevī

Dil hemī gūyed ezū rencīdeyem

Ve'znifāḳ-ı süst mīḫandīdeyem

Göñlüm hemīşe baña dir ki andan incinmişem ve ben (13) ise dilüñ süst ü żaʿīf nifāḳından oñulmışam yaʿnī ḳalb-i ʿāşıḳ maʿşūḳla (14) bir mertebe mütteḥid olur ki ve andan bir mertebe lez̠z̠et alur ki kendü (15) z̠evḳini aġyār u nāmaḥremlerden baʿż-ı şikāyet-āmīz kelimāt u ḥālātla gizledüginden māʿadā ʿaḳl u rūḥından daḫı iḫfā itmege ḳaṣd idüp ziyāde lez̠z̠etinden ve beġāyet yār ile ülfet ve üstinden (16) şikāyet-gūne olan ḥāl ü maḳāli rū-pūş idinüp ʿaḳl u rūḥı daḫı bu gūne şikāyet-āmīz olan kelimātla (17) firīfte eylemek ister mes̱elā göñül ʿaḳla dir ki *ben ol dostdan incindüm zīrā belā vü riyāżātı baña çoḳ taḥmīl (18) ider* ḥāl bu ki bāṭınen dil andan şākirdür pes ʿakl daḫı ḳalbüñ bu gūne rāzını ve sırrını duyduḳda (19) anuñ nifāḳ-ı süstinden ḫande eyler bu maʿnā̱dur ki Ḥażret-i Mevlānā kendülerüñ ḳalb-i şerīfinüñ ḥālini taḳrīr buyururlar (20) tā ṭālib bileler ki veliyy-i kāmilüñ ḳalbine bu gūne ḥāl daḫı gelür imiş ki ḳalbleri sırr-ı yārı kendülerden bile iḫfā (21) vü istitāra ḳaṣd ḳılur imiş

(1808) Mes̱nevī

Rāstī kun ey tu faḫr-ı rāstān

Ey tu ṣadr u men deretrā āstān

Bu ḫıṭāb (22) ḥaḳīḳat-ı Muḥammediyyeye ve maẓhar-ı ḥaḳīḳat-ı Muḥammediyye olan kāmil ü mükemmeledür baʿde münācāt-ı maḥbūb eger şerḥ-i rūḥ-ı aʿẓam ve (23)

mükāleme-yi nūr-ı efḫama şurūʿ idüp buyurur ki rāstlik eyle ve ʿadālet ü istiḳāmet ile naẓar ḳıl ey rāst (24) olan evliyā vü enbiyānuñ mefḫarı ey ṣadr-ı kāyinātsın ve eşref-i mevcūdātsın ve ben senüñ bāb-ı saʿādetinüñ (25) işügiyem

(1809) Mes̱nevī

Āstān u ṣadr dermaʿnī kucast

Mā vü men k'ū an ṭaraf k'an yār-ı mast

Ve bu āstāne vü ṣadr-ı iʿtibārī (26) ve daḫı bu gūne hilāl ü bedr ve ṣāfī vü kedr güftārı cemīʿan ṣūrete göredür ʿālem-i maʿnāda ṣadr u āstāne ve aʿlā̱ (27) vü esfel ü miyāne ḳandedür ve biz ü sen ü ben ḳanı ol ṭarafda ki bizüm yārimüz andadur yaʿnī bu taʿayyünāt mertebe-yi [A170b] (1) en-lātaʿayyüne ṣığmaz ve maḳām-ı vaḥdetde muġāyeret ü ünsiyet olmaz

(1810) Mes̱nevī

Ey rehīde cān-ı tū ezmā vü men

Ey laṭīfe-y rūḥ ender merd ü zen

(2) Ey maẓhar-ı ḥaḳīḳat-ı Muḥammedī olan kāmil ki senüñ cānuñ mā vü men ḳaydından rehā bulmışdur ve ey merd ü zende (3) olan rūḥuñ laṭīfesi ki senüñ nūruñ aġyār u mā-sivādan ḫalāṣ olmışdur laṭīfe-yi rūḥ ıṣṭılāḥ-ı meşāyıḫda (4) şol daḳīḳatu'l-maʿnā̱ ve raḳīṣatu'l-feḥvā olan ḥaḳīḳate dirler ki ʿibādete ṣığmaz ve işārete gelmez

(1811) Mes̱nevī

Merd ü zen çün yek şeved an yek tuyī (5)

Çünki yekhā maḥv şud ānek tuyī

Çünkim merd ü zen taʿayyüni mużmaḥil ü hālik olup mertebe-yi vaḥdetde bir olalar (6) ve vaḥdet-i muṭlaḳa maḳāmını bulalar vaḥdet-i bilāmuḳayyed sensin çünkim kes̱ret ve aʿdād muḳābili olan vaḥdetile maḥv (7) ola oncuġaz sensin *kāf* taṣġīr içündür

(1812) Mes̱nevī

İn men ü mā behr-i in bersāḫtī

Tā tu bāḫod nerd-i ḫıdmet bāḫtī

(8) Men ü mādan murād taʿayyünāt-ı kes̱īredür pes maʿnā̱ ey ḥaḳīḳat-ı (9) vāḥide bu taʿayyünāt-ı kes̱īreyi anuñiçün düzdüñ ve lālī-yi kāyinātı silk-i vücūda bu eclden dizdüñ tā sen fi'l-ḥaḳīḳa (10) kendü şuʾūnāt-ı ẕātiyyeñle ve biḥasebi'ẓ-ẓāhir ṣıfātuñla ḫıdmet ü ʿibādet nerdini oynaduñ eger naẓar-ı ḥaḳīḳat-bīnile (11) naẓar olunsa aġyār u sivā görünmez ve ġayret ü ünsiyyet bulunmaz ve ġayriyyet ancaḳ kes̱ret ü ṣūret iʿtibārıyladur anuñ içün **Şeyḫ Fütūḥāt**uñ evvelinde bu mertebenüñ ġalebesi iʿtibārıyıla buyururlar

Beyt

El-ʿabdu Ḥaḳḳun ve'r-Rabbu Ḥaḳḳ (13)

Fe yā leyte şiʿrī mine'l-mükellefi

İn ḳulte ʿabdun feẕāke meyyitun

Ev ḳulte Rabbun ennī yukellifu

Ve ʿārife bu āyet-i (14) kerīmenüñ sırrı besdür ki hemān ʿalā̱eyye ḥālillāh diye ve ġayriyi terk eyleye kemā ḳālellāhu Teʿālā̱ ***ḳulillāhu s̱umme ẕerhum fīḫavḍıʿıhim*** (15) ***yelʿabūn***[1334]

(1813) Mes̱nevī

Tā men ü tūhā heme yeksan şevend

ʿĀḳıbet mustaġraḳ-ı cānan şevend

Tā mütekellim ü muḫāṭab taʿayyünī-yi ġalebe-yi vaḥdet (16) ve tecellī-yi eḥadiyyet olduḳda dükeli yeksān olurlar ve iḫtilāf-ı eżdād u mürtefiʿ olup ʿāḳıbetu'l-emr ke'l-kevākib (17) fīsaṭveti żā'i'ş-şemsi müstaġraḳ-ı cānān olurlar ve vaḥdet-i ẓuhūra gelürler

(1814) Mes̱nevī

İn heme hest ü biyā ey emr-i kun (18)

Ey münezzeh ezbiyā vü ezseḫun

Yaʿnī emr-i kundür ʿadl bemaʿnī-yi ʿādil olduġı gibi ve yāḫud mużāf muḳadder olur (19) ey ẕüemr-i kun taḳdīrine ḫıṭāb vaḥdet-i muṭlaḳayadur buyururlar ki bu dükeli ẕikr olınan fenā-yı *men ü mā* (20) vardur ve muḳarrerdür ve beḳā-yı ferdāniyyetüñ ḫuṣūṣiyyeti ol Ḥażrete muḥaḳḳaḳdur ve gelen sen ey emr-i kun ṣāḥibi ve ben (21) saña gel didüm ey sen şol münezzehsin gel dimeden ve ḥarf ü ṣavtla emr eylemeden ve suḫan söylemeden pes ḳaçan (22) Cenāb-ı Ḥażrete ʿalā̱ṭarīḳi't-tebşīr bir lafẓ ıṭlāḳ olısa derḥāl andan tenzīh lāzımdur tā kim müşebbehe **[P80a]** ü mücesseme (23) ṭāyifesinüñ iʿtiḳādına müşābih ve meẕheblerine muvāfıḳ olmaya pes bu maḥalde *biyā* lafẓından murād ẓuhūr u burūz (24) eyle vaḥdāniyyetile ey *kun emr-i nīk* dimek olur ve tenzīh ol Ḥażrete gel ẓuhūr ile dimeden ve nāsuñ (25) bu gūne suḫanından lāzım gelür

(1815) Mes̱nevī

Cism cismāne tuvāned dīdenet

Derḫayāl āred ġam u ḫandīdenet

[1334] "(Resûlüm) sen Allah de, sonra onları bırak, daldıkları bataklıkta oynayadursunlar!" (En'âm, 91)

Cism olanlaruñ ve cismāniyyet (26) mertebesinde ḳalanlar ey maḥbūb-ı ḥaḳīḳī seni cismāne görmege ḳādir olur (27) senüñ lisān-ı şerʿde s̱ābit olan ġam u ḫande-yi ferahuñı [A171a] (1) ḫayāle getürür ve cismde olan ḫande vü feraḥ gibi ḳıyās eyler mes̱elā mücesseme vü müşebbehe meşrebine māyil olan cismānīler āyāt u aḫbārda (2) vāride olan müteşābihātı mes̱elā *ve cāʾe rabbuke*[1335] gibi *ve ḍaḥakellāhu'l-bāriḥate* ḥadīs̱i *va'llāhu yefraḥu bitevbetihi'l-ʿıydi'l-müʾmin*[1336] ḥadīs̱i gibi (3) āyāt u eḥādīs̱i ẓāhirine ḥaml idüp ḥażret-i Maḥbūb-ı ḥaḳīḳate isnād olan ġam ü ḫandeyi ḫayāle getürür ve tenzīh idemeyüp (4) īmān ü İslāmın yitürür **Surūrī Merḥūm** bu beyt-i şerīfe istifhām olmaḳ üzre maʿnā̱ virmişdür yaʿnī cism-i cismānī seni (5) görmege ḳādir olur mı yaʿnī olmaz dimek olur eger nusḫa cism ü cismānī olursa bu daḫı vechdür **Şemʿī** daḫı baʿż-ı (6) nusḫada çeşm vāḳıʿ olduġı üzre istifhām-ı inkārī maʿnā̱sın virüp dir ki seni cismānī çeşm görmege (7) ḳādir olur mı yaʿnī ḳādir olmaz nitekim bu āyet-i kerīme anı ʿıyān eyler *lātudrikuhu'l-ebṣāru ve huve yudrikul-ebṣāre*[1337] saña ġam u ḍaḥakı (8) kimse ḫayāl ü fikrine getürür mi yaʿnī getürmez zīrā ki sen ġam u ḫandeden münezzehsin nusḫa *çeşm-i cismānī* olduġı taḳdīr (9) üzre bu maʿnā̱ daḫı vechden ḫālī olmaz [ammā eks̱er-i nusḫada evvelki vech vāḳıʿ olup maʿnā̱ evvelki vech üzre olmaḳ da (10) cāyizdür ve āḫırete ḥaml olınup mücesseme olanlar ve müteşābihātuñ ẓāhirine iʿtiḳād ḳılanlar āḫıretde seni ancaḳ iʿtiḳād itdikleri (11) üzre cismāne görmege ḳādir olurlar ve iʿtiḳādlarından ḫāric olan evṣāfıla anlara tecellī eyleseñ aña inkār ḳılurlar (12) dinmek hem cāyizdür nitekim Ṣaḥīḥ-i Müslimde vāḳıʿ olan bu ḥadīs̱-i şerīf bu maʿnā̱ya müʾeyyid olur *ḳāle Resūlullāh ṣallallāhu (13) ʿaleyhi ve sellem ennellāhe Teʿālā̱ yetecellā̱ yevme'l-ḳıyāmeti fīṣūretin yunkirūnehu fīhā ve yeḳūlu ene Rabbukum feyeḳūlūne neʾūẕu billāhi minke innā (14) naḥnu lirabbinā muntaẓırūn feyeḳūlu hel beynekum ve beyne Rabbikum ʿalāḳaten feyeẕkurūnehā lehu ve huve aʿlemu bihā feyetecellā̱ lehum fītilke'ṣ-ṣureti feyaʿrifūnehu (15) yescudūne lehu ve ruviye ʿanEbi'l-Mūsā̱ El-Eşʿarī raḍıyallāhu ʿanh semiʿtu Resūlallāh yeḳūlu iẕā kāne yevmu'l-ḳıyāmeti suʾile (16) kulle ḳavmi mākānu yaʿbudūne fīdāri'd-dunyā feyeẕhebu kullu ḳavmin ilā̱ mākānu yaʿbudūne ilā̱āḫıri'l-ḥadīs̱]*[1338] (17)

[1335] "Rabbinin emri geldiği zaman…" (Fecr, 22)
[1336] "Allah, mümin kulunun tevbe etmesiyile ferah bulur."
[1337] "Gözler O'nu göremez; halbuki O, gözleri görür." (En'âm, 103)
[1338] "Hz. Peygamber der ki; Allah kıyamet günü insanların inkâr edeceği bir surette tecelli eder ve der ki; Ben sizin Rabbinizim. Onlar da "Biz senden Allah'a sığınırız. Biz rabbimizi bekliyoruz." Derler. Allah da bildiği halde şöyle der: Sizinle Rabbiniz arasında O'na hatırlatacak bir alakanız var mı? Onlara bu surette tecellî eder. Allah'ı tanıyıp ona secde ederler." Ebu Musa el-Eş'ârî'den rivayet edilmiştir ki; Hz.

(1816) Meṡnevī

Dil ki ū beste-y ġam u ḫandīdenest

Tū megū ki lāyıḳ-ı an dīdenest

Bir dil ki daḫı gülmenüñ ve ġamuñ beste vü muḳayyedidür sen dimege (18) ol kimse ol görmenüñ lāyıḳıdur yaḫud maʿnā̱ sen dimege ol göñlüñ lāyıḳı görmeklikdür yaʿnī görmeklik (19) anuñ lāyıḳı degüldür zīrā ṣaḥīḥ müşāhede Ḥaḳḳa lāyıḳ olan ḳalbi ġam ü ḫande ḳaydında āzād olandur (20) farażā bir kimse daḫı henüz muḳayyed ṣıfāt-ı cismāniyye iken tenzīh eylese tenzīhi taḥḳīḳan olmaz belki taḳlīd (21) olur ḳaddesenellāhu ve iyyākum ʿanḳuyūdi'l-cismāniyye

(1817) Meṡnevī

An ki ū beste-y ġam u ḫande buved

Ū bedin dū ʿāriyet zinde buved

(22) [Ol dil ki beste-yi ġam u ḫandelü ola ve yāḫud ol kimse ki o ġam u ḫandeye baste ola ol kimse bu iki ʿāriyet sebebiyile (23) zinde olur yaʿnī bu] ġam u ḫande ki insānuñ vücūdında iki ʿāriyetī ḥāletdür ġam u ḫandeye beste olan kimse (24) bu iki ārīyetī olan ḥāletile dirilür dimek olur

(1818) Meṡnevī

Bāġ-ı sebz-i ʿışḳ k'ū bīmüntehast

Cüz ġam u şādī derū bes mīve hast

(25) ʿIşḳ-ı İlāhīnüñ sebz ü tāze bāġı ki o bīmüntehā vü bīġāyetdür ġam u şādīden ġayri ol ʿışḳ bāġında çoḳ (26) meyveler vardur

(1819) Meṡnevī

ʿĀşıḳī z'in her du ḥālet berterest

Bībahār u bīḫazan sebz u terest

ʿĀşıḳlıḳ bu her iki (27) ḥāletden ʿālīrekdür bahārsız ve ḫazānsız ʿāşıḳlıḳ tāze vü terdür yaʿnī bu şādī vü ġam-ḥālānlarından ʿāşıḳlıḳ [A171b] (1) berterdür ve anuñ bahārı dāyimdür iḫtilāf-ı hevāyıla zāyil ü nāḳış olmaz

(1820) Meṡnevī

Dih zekāt-ı rūy-ı ḫūb ey ḫub-rū (2)

Şerḥ-i cān-ı şerḥa şerḥa bāz gū

Peygamber'in şöyle dediğini işittim: Kıyamet gününde her kavme dünyada iken neye ibadet ettikleri sorulur. Sonra her kavim ibadet ettiğinin yanına gider."

Ey ẕātı ḫūb olan maḥbūb güzel ẕātınuñ zekātını yaʿnī ṭahāretini ve pāklıgını zekāt-ı (3) ḥaḳīḳate muḥtāc u müfteḳir olan ve tezkiye vü tenmiye ṭaleb ḳılan ʿāşıḳlaruña vir ve bunları levs̱-i vücūd-ı mevhūm u mecāzīden (4) taṭhīr ḳıl ve ḫūb yüzinüñ firāḳ u hicrānından şerḥa şerḥa ve pāre pāre olan cānuñ şerḥ ü tefsīrin söyle (5) ve aña şerḥ-i ṣadr iʿṭā eyle

(1821) Mes̱nevī

K'ezkirişme-y ġamze-yi ġammāzeyī

Berdilem bi'nhād dāġ-ı tāzeyī

Kirişme nāz ve göz ucıyıla baḳmaḳ ġamze (7) göz ve kirpik ḳıpmaḳ Fārsīdür ġammāze dürtüci ve kīn (8) idici maʿnāsına da gelür ʿArabīdür pes taḳdīr-i maʿnā ben o maḥbūba didüm ki ey ḫub-rūy güzel yüzüñüñ zekātın (9) iʿṭā eyle ve bu şerḥa şerḥa olan cānuñ şerḥini söyle pes ol maḥbūb derḥāl ṭoġan olan ġamzesinüñ (10) nāz u nigerānından benüm göñlüm üzre bir dāġ-ı tāze ve zaḫm-ı bīendāze ḳodı ġamze-yi ġammāze ʿibāretdür tecellī-yi ẕātiyye-yi (11) celāliyyeden zīrā ġamze-yi ʿayna maḫṣūṣ bir şīvedür ve ġammāze olması kīn-dār ve ḫūn-ḫvār olmasını müşʿir olur (12) yaʿnī ben didüm ki ṭahāret-i zekātdan baña iʿṭā eyle pes ol Ḥażret tecellī-yi ẕātiyye-yi celāliyyesinden benüm ḳalbüm üzre ve nesḫ-i (13) beşeriyeti muṭahhir ve denes-i vücūdı müzekkī bir dāġ-ı tāze ḳodı ki maʿnī-yi luṭf bīendāzedür zīrā egerçi maʿnī-yi ḥayāt ve (14) leẕẕāt-ı cismānī olduġı ḥays̱iyyetden derd ü dāġdur ammā muʿṭī-yi vücūd-ı Ḥaḳḳānī olduġı cihetden vürūd-ı (15) bāġdur eger bu maḥalde bir suʾāl olınursa ki keẕālik ʿulemā lisān-ı şerʿde şān-ı Ḥaḳda vārid olmayan esmā vü elfāẓuñ Cenāb-ı (16) Ḥaḳḳa ıṭlāḳını cāyiz görmezler pes kirişme vü ġamze ve bunun ems̱āli leb-i laʿl-i bāmeze ıṭlāḳı ol Ḥażrete nice mümkin olur (17) el-cevāb neʿam ʿulemānuñ bu ḫuṣūṣda iḫtilāfı vardur eks̱erī bu meẕhebe ẕāhib olmışlardur ki esmāʾullāh tevfīḳı (18) Ḥażret-i Ḥaḳḳa bir ismi ve bir lafẓı ıṭlāḳ eylemek şāriʿüñ iẕnine mevḳūfdur eger lisān-ı şāriʿ anuñ ıṭlāḳını cāyiz gördiyise (19) ol ismle tesmiye olınmaḳ cāyizdür ve illā felā ve baʿżısı daḫı dirler ki her şol lafẓa ki bir maʿnāya delālet eylese ki (20)ol maʿnāyı şān ḥaḳḳında mevcūd u s̱ābit olsa ol lafẓuñ Cenāb-ı Ḥaḳḳa ıṭlāḳı ṣaḥīḥ olur bilāiẕn-i şāriʿ şol (21) vaḳtde ki ol Ḥażretüñ Cenāb-ı Kibriyāsına lāyıḳ u müşʿir taʿẓīm ola ve baʿżılar daḫı bu meẕhebe ẕāhib olmışlardur (22) ki dirler her gāh ki ʿaḳl delālet eylese ki Cenāb-ı Ḥaḳ muttaṣıfdur ṣıfāt-ı vücūdiyyeden ve selbiyyeden bir ṣıfātla (23) pes ol ṣıfāta delālet eyleyen bir lafẓı ıṭlāḳ eylemek cāyiz olur ḫvāh ʿArabī ve ḫvāh Fārsī eks̱er-i nās zuʿm (24) iderler ki Ḥażret-i Mevlānā baʿż-ı ıṣṭılāḥında bu meẕhebi iḫtiyār eylemiş olalar *ʿāşıḳānrā meẕheb*

ü millet Ḫudāst buyurduḳları üzre Haẓret-i Mevlānā ıṭlāḳ-ı elfāẓda bu meẕhebe (26) ẕāhib degüldür cevāb-ı şāfī ve kelām-ı vāfī oldur ki evliyānuñ üç ḥālātı vardur *evvelā* ʿaḳl u ṣaḥv-i ḥāli (27) mādām ki ʿaḳl ʿāleminde olalar evvelki meẕheb-i cumhūr üzre Cenāb-ı Haḳḳa lisān-ı şerʿüñ ıṭlāḳı eyledügi esmā [A172a] (1) vü elfāẓla mükāleme vü muʿāmele iderler *s̱āniyen* sekr ü istiġrāḳ ḥālidür bu mertebeler şarāb-ı ʿışḳ-ı Ḥaḳḳıla mest olurlar (2) ve meşreblerine muvāfıḳ u münāsib her ne ise tekellüm ü telaffuẓ ḳılurlar bu mertebede bunlar bu sözüñ edāsında (3) ve bu gūne kelimātuñ Cenāb-ı Ḥaḳḳa ıṭlāḳında maʿẕūrlardur zīrā bu ḥālde bunlar ʿaḳldan dūrlardur pes riʿāyet-i (4) edeb şerʿ-i ʿāḳıla vācibdür mest ü müstaġraḳ olana degül mest ü hüşyār olmaḳ ziyāde ekmel olana mümkindür (5) evsaṭ-ı sülūkda olana ḳābil degüldür nitekim buyururlar

Beyt

Cemʿ-i ṣūret bācenīn-i maʿni jerf

Nist mümkin cüzv-i sulṭān-ı şigerf (6)

Sekr ü huşyārī biyābed cemʿ kerd

Tā berāh-ı faḳr bāşī şīr-merd[1339]

Ve *s̱ālis̱en* fenā fillāh ḥālidür bu mertebede tefriḳa vü temyīz (7) berṭaraf olur ve ḳıdem ü ḥudūs̱ ḳaydı mertebe-yi ʿaḳlda ḳalur [P80b] ve taʿayyünāt ü teşaḫḫuṣāt ġalebe-yi nūr-ı Ḥaḳda muḫtefī (8) olur ve hestī-yi mecāzī-yi sālik maḥv u fenā bulur pes bu mertebede olanlaruñ lisānından her ne kim cārī olursa (9) ol kelām Ḥaḳḳuñ olur mes̱elā **Bāyezīd**üñ *subḥāne mā aʿẓame şānī ve lāilāhe illā ene faʿbudnī* dimesi gibi ve kibār-ı (10) meşāyıḫden bu gūne elfāẓ ṣādır olması gibi ve bu mertebede söyleyen kelāma kimsenüñ daḫl ü ẕemmi cāyiz olmaz zīrā (11) bu mertebede egerçi ol kelām ẓāhiren bunlardan ṣādır olur ammā nefsu'l-emrde Ḥaḳdan ẓuhūra gelür pes Ḥaḳḳa daḫl ü daḳḳ (12) eylemek ṣaḥīḥ olmaz

Beyt

Berin maʿnā̱ kesīrā bertu dāḳ nist

Ki ṣāḥib-meẕheb incā ġayr-ı Ḥaḳ nist[1340] (13)

(1822) Mes̱nevī

Men ḥelāleş kerdem er ḫūnem biriḫt

Men hemī guftem ḥelāl ū mīgiriḫt

[1339] "Suretin toplanması mana ceninin derinliğindedir. Bu, kamil sultanın cüz'ünden başkası değildir. Sekir ve uyanıklık cem'i gerektirir. Ta ki fakr yolunda cesur bir kişi olasın."

[1340] "Bu mana üzerine kimse sana vurmaz. Çünkü burada mezhep sahibi Hak'tan başkası değildir."

Ben ol maḥbūba ḥelāl eyledüm eger ḳanum daẖı dökdiyise ben ḳanum (14) dökmegi ḥelāl olsun dirdüm ol maḥbūb ḳaçurdı yaʿnī ben anuñ cefāsından bir mertebe ʿāşıḳ oldum ki ḥattā ḳanum dökmegi (15) ve helāk itmegi aña ḥelāl ḳıldum ve beni tīġ-i ʿışḳuñla maḥv u fānī eyle dirdüm o beni maḥv itmeden ve sözümi işitmeden ictināb (16) eylerdi

(1823) Meşnevī

Çün girīzānī zināle-y ẖākiyān

Ġam çi rīzī berdil-i ġamnākiyān

Ey maḥbūb-ı ḥaḳīḳī çünki ḳaçansın ve ḳabūl (17) itmeyicisin ẖākīlerüñ nālesinden pes ġamı niçün dökersin ġamnākīlerüñ göñline işbāʿ-ı vāvıla ve *çirā* maʿnāsına olan (18) *çun* oḳunmaḳ da münāsib olur fe'fhem

(1824) Meşnevī

Ey ki her ṣubḥ ki ezmaşrıḳ betaft

Hemçü çeşme-y maşrıḳat dercūş yaft

(19) Ey sen şol sulṭān-ı aʿẓamsın ki her ṣubḥ ki maşrıḳdan ṭulūʿ eyledi seni çeşme-yi maşrıḳ gibi yaʿnī āftāb gibi ẖūş (20) u ẖurūşda buldı yaʿnī nişār-ı cūd u raḥmetile ve baẖşāyiş ü iʿṭā-yı niʿmetile āftāb-ı ʿālem-tāb seni müfeyyiż ü ẖaṭā-baẖş (21) buldı

(1825) Meşnevī

Çün bahāne dādi in şeydātrā

Ey bahāne şekkerin lebhātrā

Çünkim bu ṣıfat-ı kerem ü cūdla muttaṣıf (22) bir pādşāhsın eyle olıcaḳ niçün taʿallül ü bahāne virürsin bu mübtelā vü şeydāña ey senüñ ḳıymet ü bahāñ yoḳdur (23) şekker leblerüñe leblerden murād nefs-i raḥmānī ve tecelliyāt-ı laṭīfe-yi subḥānīdür ki ḥayāt-baẖş cemīʿ-i ʿālem ve leẕẕātda cān-ı (24) benī Ādemdür çeşm-i yārdan ḥāṣıl olan bīmār u ciger-ẖᵛārlıġa leb-i laʿl-i yār şifā vü ṣıḥḥat virür (25)

Beyt

Niger ezçeşm ezleb çist peydā

Levāzımrā riʿāyet kun derincā

Ziçeşmeş ẖᵛast bīmārī vü mestī (26)

Zilaʿleş geşt peydā ʿayn-ı hestī

Ziçeşm-i ū heme dilhā ciger-ẖᵛār

Leb-i laʿleş şifā-yı cān-ı bīmār[1341]

(1826) Meşnevī

Ey cihān-ı kuhnerā tū cān-ı nev (27)

Ezten-i bīcān u dil efġan şinev

Bu beyt Ḫudāy-ı Müteʿāle ḫıṭāb olsa da ḳābildür ve āyīne-yi Ḫudā [A172b] (1) olan ḫalīfetullāha ḫıṭāb olmaḳ da ḳābildür Cenāb-ı Ḫudāya ḫıṭāb olursa ey ġam u elemle fersūde vü köhne (2) olan ehl-i cihāna hidāyet ü meserret-i baḫşuñla cān-ı nev gibi olan Ḫudāy cān u dil olan ve kendüyi fenā (3) ḳılan tenden efġān u nāleyi işit ve ḳabūl eyle eger āyīne-yi Raḥmān ve maẓhar-ı Yezdān olan insān-ı (4) pür-ʿirfān olursa taḳdīr-i kelām böyle dimek olur ki ey köhne cihāna tāze cān (5) ve ey fersūde olan ekvāna rūḥ-ı revān bīdil ü cān olan tenden nāle vü efġān gūş it ve daḫı saña (6) söylerem işit bu maʿnā evlādur mābaʿdine nisbetile nihāyeti māfi'l-bāb derḥāl ẓāhirden maẓhara intiḳāl (7) olunmış olur

(1827) Meşnevī

Şerḥ-i gül bü'gẕār ezbehr-i Ḫudā

Şerḥ-i bülbül gū ki ezgül şud cüdā

Ey şāriḥ-i esrār-ı gül ve hādī-yi aʿdel-i (8) sübül Ḫudā ḥaḳḳıyiçün şerḥ-i gül-i ḥaḳīḳīyi terk eyle ve gül-i maʿnevīden cüdā olan ʿışḳ bülbülinüñ şerḥini söyle (9)

(1828) Meşnevī

Ezġam u şādī nebāşed cūş-ı mā

Bāḫayāl ü vehm ne'bved hūş-ı mā

Biz ki bülbülān-ı gülistān-ı ʿışḳ ve ʿandelībān-ı bostān-ı (10) şevḳüz bizüm cūşımuz ġam u şādīden olmaz belki tecelliyāt-ı İlāhiyye ve taṣarrufāt-ı Rabbāniyyeden ḥāṣıl (11) olur ve keẕālik ʿilm ü cūşımuz ḫayāl ü vehmle meşūb olan ʿilm ü hūş degüldür belki verā-yı ʿuḳūl-ı selīme ve (12) fuhūm-ı müstaḳīme bir ḥālet-i dīgerdür ki ol ḳatı nādiru'l-vuḳūʿdur

(1829)

Ḥāletī dīger buved k'an nādirest (13)

Tū meşev münkir ki Ḥaḳ bes ḳādirest

[1341] "Bak, göz ve dudaktan ne peyda oluyor? Burada levazıma riayet et. Gözünden hastalık ve sarhoşuk yükseliyor, dudağından varlığın aynısı meydana çıkıyor. Onun gözünnden dolayı tüm gönüller ciğer dağlamada, la'l dudağı hasta cana şifa olmada."

[ʿUşşāḳ-ı İlāhīnüñ ḥāli ve reʾyi ʿuḳūl u fuhūmda bir ġayrı ḥālet-i ʿacībedür ki (14) ol her ʿaḳl u fehm-i dürüst ṣāḥibinde bulunmaz ve ol gevher-dem ki bir gencde ele girmez nādiru'l-vuḳūʿ bir ḥāletdür] sen (15) ṣaḳın verā-yı ʿaḳlda ne gūne ḥālet ü maʿrifet olur ki ʿuḳūl-i insānī idrāk eylemeye diyü münkir olma ki (16) Cenāb-ı Ḥaḳ ziyāde ḳılur Allāhdur ʿuḳūl-ı selīmenüñ idrāk eylemedügi aḥvāl ü ʿulūmı ʿuşşāḳına müyesser ḳılur kemā ḳāle (17) İbnu'l-Fārıż

Beyt

Feṣemme verāʾe'l-ʿaḳli ilmun yeduḳḳu ʿan

Medāriki ġāyāti'l-ʿuḳūli's-selīmeti[1342]

(1830) Meṣnevī

Tū ḳıyās ezḥālet-i insan mekun (18)

Menzil ender cevr u deriḥsan mekun

Sen ʿışḳ ve ḥāletinden ḳıyās eyleme (19) cevrde ve iḥsānda menzil eyleme yaʿnī sen ḥālet-i nāsdan bunlaruñ mertebesini istidlāl itme ve cevr ü iḥsān (20) mertebesini menzil ṭutma yaʿnī bu mertebelerde ḳalma

(1831) Meṣnevī

Cevr u iḥsan renc u ṣādī ḥādiṣest (21)

Ḥādiṣan mīrend ü Ḥaḳṣan vāriṣest

Zīrā cevr ü iḥsān ve ġam u ṣādī [ṣıfāt-ı beşeriyye vü] ḥādiṣdür [imdi muḥaḳḳaḳ u (22) muḳarrerdür ***kullu men ʿaleyhā fāniñ ve yebḳā vechu Rabbike ẕu'l-celāli ve'l-ikrām***[1343] feḥvā-ı kerīmi üzre] cemīʿ-i ḥavādiṣ olurlar (23) ve mużmaḥil olurlar ve Ḥaḳ bu cümleye vāriṣdür zīrā *el-muḥdiṣu iẕā ḳarune bi'l-ḳadīmi lemyebḳı lime*[1344] eṣerdür eyle olıcaḳ (24) ḳadīm olan ʿışḳuñ ḥālātı muḥaddiṣāt gibi olmaz vallāhu aʿlem

(1832) Meṣnevī

Ṣubḥ ṣud ey ṣubḥrā püşt ü penāh (25)

ʿUẕr-ı maḫdūmī Ḥusāmu'd-din buḫᵛāh

Bu beytde ṣubḥdan murād ṣubḥ-ı ẓāhir olmaḳ da ve ṣubḥ-ı ḥaḳīḳī olmaḳ da ḳābildür (26) ammā ikisi bile murād olmaḳ evlādur yaʿnī mümkindür ki Ḥażret-i Mevlānā gice naẓm-ı Meṣneviye (27) şurūʿ idüp Ḥażret-i Ḥusāmu'd-dīn Çelebi kitābet idüp bu maḥalle geldikde gice gidüp ṣabāḥ [A173a] (1) geldükde Ḥażret-i Çelebinüñ bu ḫidmeti

[1342] "Aklın üstünde selîm akılların gayelerinin kabiliyetlerine ulaşan ilimler vardır."

[1343] "Yeryüzünde bulunan her canlı yok olacak. Ancak azamet ve ikram sahibi Rabbinin zâtı bâki kalacak." (Rahman, 26-27)

[1344] "Muhdis kadîme yaklaştığında niçin (kalmaz)"

içün Cenāb-ı Ḥaḳdan ʿöẕr dilemiş olurlar yine ṣabāḥ-ı ḥāḳīḳate īmā vü işāret ḳılalar (2) pes maʿnā-yı beyt dimek olur ki biz naẓm-ı Mes̱nevīye meşġūl iken ṣabāḥ oldı ey ṣubḥa muʿīn ü (3) melceʾ olan Allāh maḫdūm u muʿaẓẓam Ḥusāmu'd-dīn Çelebīnüñ ʿöẕrini dile nüktedür ki İlāhī ben anuñ ḫıdmetine lāyıḳ iʿtiẕār (4) itmege ḳādir degülem belki keremüñden ol Ḥażretüñ ʿöẕrini sen dile dimek olur eger burada bir suʾāl olınursa ki ʿöẕr (5) günāhın dilemege dinür ve daḫı taḳṣīr itdügini dimek maḥallinde istiʿmāl olınur pes Ḥusāmu'd-dīn Çelebinüñ ʿöẕrini (6) sen dile dimek nice münāsib olur el-cevāb budur ki burada ʿöẕr anuñ şükr ü taʿẓīminde olan ḳuṣūrı dilemeden (7) ʿibāretdür pes dimek olur ki yā Rab ben ol Ḥażretüñ edā-yı şükr ü taʿẓīminde çoḳ kuṣūr itdüm pes (8) ol taḳṣīrüñ ʿöẕrini sen yaʿnī sen benüm aña itdügüm eksikligi sen tamām eyle ve benüm aña idecegüm şükr ü taʿẓīmi (9) *kemā yenbaġī* edā eylemege sen ḳādirsin dimek olur Cenāb-ı Ḥaḳḳuñ ʿabde iʿtiẕār eylemesi münkirātdan degüldür belki (10) ḥadīs̱-i ṣaḥīḥ ile s̱ābitdür ***kemā ruviye ʿanḤasani'l-Baṣrī ḳāle ḳāle ʿaleyhi's-selām yuʾtī bi'l-ʿabdi yevme'l-ḳıyāmeti feyaʿteẕirullāhu** (11) **ileyhi kemā yaʿteẕiru'r-reculu fī'd-dunyā ileykum feyeḳūlu Teʿālā̱ biʿizzetī ve celālī māzevveytu ʿanke'd-dunyā lihevānike ʿaleyye ey ʿabdī** (12) **ve lākin limā eʿadettu ʿaleyke mine'l-kerāmeti ve'l-fażīleti ilā̱āḫırı'l-ḥadīs̱***[1345]

(1833) Mes̱nevī

ʿUẕr-ḫᵛāh-ı ʿaḳl-ı küll ü can tuyī (13)

Cān-ı cān u tābiş-i mercan tuyī

Ey kerīm **[P81a]** ü ẕu'l-minen ʿaḳl-ı küllüñ ve cān-ı küllüñ ʿöẕr-ḫᵛāhı sensin yaʿnī ʿaḳl-ı Muḥammed (14) ve rūḥ-ı Muḥammede taʿẓīm ü tefḫīm ḳılan sensin ʿöẕr-ḫᵛāh olmaḳ taʿẓīmden kināyedür pes ẕikr-i melzūm irāde-yi (15) lāzım ḳabīlinden olur keẕālik vāris̱ān-ı ʿaḳl-ı külle daḫı Cenāb-ı Ḥaḳ tebcīl ü terkīm ḳılursın ey Raḥmān-ı ẕu'l-kerem (16) cānlaruñ cānı ve mercān gibi olan olan ḳalbüñ nūrun bi'l-meʿānīsin mercāndan murād-ı ḳalbdür ki kes̱ret-i inşiʿābında (17) ve ḥamretinde ve eks̱eri baʿde'l-ḥak müdevver ve ṣanevberiyyu'ş-şekl olmasında ḳalbe müşābeheti vardur

(1834) Mes̱nevī

Taft nūr-ı ṣubḥ u mā eznūr-ı tū (18)

Derṣabūḥī bāmey-i Manṣūr-ı tū

[1345] "Hasan el-Basrî'den rivayet edilmiştir ki; Hz. Peygamber şöyle buyurur: Kıyamet gününde bu dünyada sizin insanlardan özür dilediğiniz gibi bir köle de Allah'a özür beyan eder. Allah da ona "İzzetim ve Celâlim hakkı için dünyada bana kulluk yapmadığın için seni oradan çekip almadım. Fakat sana burada keramet ve faziletli bir şey hazırladım." dedi.

Nūr-ı ṣubḥ-ı saʿādet ṭāliʿ oldı ve biz senüñ ṭalʿat-ı pāk ve rūy-ı (19) tābnāküñden mey-i Manṣūr gele ve şarāb-ı ṭahūr gele ṣubḥ-ı saʿādet ḥaḳīḳat bādesin içmedeyüz [ṣabūḥī vaḳt-i ṣabāḥda (20) nūş olınan bādenüñ ismidür böyle dimek daḫı cāyizdür nūr-ı ṣubḥ-ı muḥabbet yaldıradı ve biz senüñ nūr-ı (21) cez̠ebātuñdan senüñ Manṣūruñ içdügi bāde-yi ʿışḳ u muḥabbet ve şarāb-ı sırr-ı vaḥdet ile ṣabūḥīdeyüz (22) ḥāṣıl-ı beyt İlāhī tecelliyāt-ı eḥadiyye ve muḥabbet-i ẕātiyye-yi sermediyye bizi bizden külliyet ile bir vechile rubūde ḳıldıve senüñ (23) nūr-ı vaḥdetüñden bir şarāb-ı ṣabūḥı nūş-ı cān eylemişdür ki senüñ manṣūruñ olmışuzdur ve anuñ kelimātın bilāḳayd (24) aña söylemişüzdür dimek olur]

(1835) Mes̱nevī

Dāde-yi tū çün çünin dāred merā

Bāde ki'bved k'ū ṭarab bāred merā

Burada bādeden (25) murād muṭlaḳā mükeyyif ü mest-kunende ve lez̠z̠et-dehende olan şeydür eger ṣūrī ve eger maʿnevī pes (26) ey sāḳī-yi bāḳī çünkim senüñ feyż ü dāduñ bu gūne mest ü küşād ṭutar bāde-yi ṣūrī ve mükeyyif-i imkānī (27) nedür ki ol baña ṭarab getüre ve bende neşāṭ u inbisāṭ bitüre

(1836) Mes̱nevī

Bāde dercūşiş gedā-yı cūş-ı mast [A173b] (1)

Çarḫ dergerdiş gedā-yı hūş-ı mast

[Bāde keyfiyyet ü cūşişde bizüm cūş u ḫurūşımuz gedāsıdur çarḫ (2) gerdişde bizüm gedā-yı hūşımuzdur yaʿnī] cümle bāde ḥükminde keyf virenler ve pemürde vü efsürde olan ebdānı dīr görenler (3) ve kemāl-i lez̠z̠et ü ẕevḳe irgürenler cūş u ẓuhūrda bizüm cūş-ı bāṭınımuzuñ muḥtāc u müfteḳiridür ve çarḫ-ı ser-gerdān (4) gerdiş ü deverānda bizüm ʿaḳlımuzuñ gedā vü faḳīridür ittifāḳ-ı meşāyıḫ-ı ṣūfiyye ve icmāʿ-ı ḥükemā-yı Meşşāʾiyye vü İşrāḳiyyenüñ (5) üzerinedür ki mevālīd-i s̱elās̱e ve ʿanāṣır-ı erbaʿada mutaṣarrıf eflāk-ı tisʿa ve eflākda müdebbir ü mutaṣarrıf ʿuḳūlda(6) müdebbir ü mutaṣarrıf ʿaḳl-ı külldür ve bu ʿaḳl-ı küll bir ḥaḳīḳatdür ki her ḳavmuñ lisānında bir gūne ʿibāretile müsemmādur (7)

Beyt

ʿİbārātunā şettā ve ḥusnuke vāḥidun

Ve kullun ilāẕālike'l-cemāli tuşīru[1346]

[1346] "İbarelerimiz farklıdır, senin güzelliğin ise birdir. Bunların hepsi Cemâl'e işaret eder."

Pes ḳaçan bir veliyy-i kāmil **Ḥażret-i Muḥammed**e kemāl-i mütābaʿatla (8) bu ḥaḳīḳate maẓhar ve bu kemāle mücellā olduḳda dise ki cemīʿ-i lez̠z̠āt ü keyfiyyāt ve cümle ez̠vāḳ u müştehiyyāt ü müskirāt (9) cūşişde ve lez̠āyiz̠-i neşāṭ-baḫş olmasında bizüm ḫumm-ı bāṭınımuzda olan rāḥ ve rūḥumuzuñ cūşişinüñ gedāsıdur (10) bu söz ṣādıḳdur ve kez̠ālik bu çarḫ-ı ser-gerdān gerdiş ü deverānda bizüm hūşumuzuñ tedbīr ü taṣarrufına müfteḳirdür (11) ve bizüm ʿaḳl-ı kullumüz anda mutaṣarrıf u müdebbirdür dise bu ḳavl daḫı ʿaḳl u şerʿa muvāfıḳdur bu gūne kelimāt cümlesi (12) bu mertebeye işāretdür ve daḫı ḳuṭbiyyet ü ġavs̠iyyete delāletdür

(1837) Mes̠nevī

Bāde ezmā mest şud nī mā ezū (13)

Ḳālıb ezmā hest şud nī mā ezū

[Bāde bizden mest oldı biz bādeden mest olmaduḳ ḳālıbdan biz hest olmaduḳ (14) ḳālıb bizden var oldı yoḫsa rūḥumuz ḳālıbdan var olmadı yaʿnī] biz ki ḥayṭa-yı ʿaḳl-ı külde müctemiʿa olan (15) ervāḥ u ḥaḳāyıḳuz maḫlūḳ içün āmāde olan bāde vü lez̠z̠et ü keyfiyyāt-ı muʿtāde bizden mest ü güşāde (16) oldı biz andan degül ve kez̠ālik ḳālıb u ṣūret bizden hest oldı ve ẓuhūra geldi ki bizüm vücūdımuz anuñ (17) ḥuṣūlına ʿillet-i müstaḳilledür biz andan olmaduḳ ve bedenle vücūd bulmaduḳ ḫılāfu'l-felāsife zīrā anlar dirler (18) ki nefs-i nāṭıḳa bedenle bile vücūda gelür ve ẓuhūr bulur nitekim **Heyākil** ṣāḥibi teşbīh idüp dir ki *kemā ra'eyte* (19) *fetīleten mustaʿiddeten yeştaʿilu mine'n-nāri felā teteʿaccebe minḥuṣūli'n-nefsi'n-nāṭıḳati ʿinde istiʿdādi'l-bedeni*[1347] bu söz (20) ʿinde'l-muḥaḳḳıḳīn bāṭıldur zīrā ervāḥ vücūd-ı ʿaliyyeleri cihetinden ezelīdür ḥādis̠ degüldür ve vücūd-ı rūḥāniyyeleri (21) ḥays̠iyyetinden ḳadīm-zamānīdür kemā ḳāle ʿaleyhi's-selām fīḥadīs̠ihi ***innellāhe ḫaleḳa'l-ervāḥi ḳable'l-ecsādi bielfi ʿām***[1348] (22) ervāḥdan murād melāyike ve ecsāddan murād ecsād-ı ʿālemdür dimek münāsib degüldür

(1838)

Mā çü zünbūrīm ü ḳālebhā çü mūm (23)

Ḫāne ḫāne kerde ḳālebrā çü mūm

[Biz zenbūr gibi ve ḳālıblar mūm gibidür ervāḥımuz ḳalıbımuzı mūm gibi ḫāne (24) ḫāne eylemişdür yaʿnī] bizüm ervāḥ-ı pür-nūrumuz mes̠elā zenbūr gibidür ve ḳavālib ü ecsād mūm gibidür nitekim zenbūr (25) mūmı biilhāmillāh ve taḳrīre ḫāne ḫāne eyledi ʿasel-i muṣaffāyıla anı sīr-āb idüp taʿmīr ü tekmīl (26) ḳıldı kez̠ālik bizüm ervāḥımuz

---

[1347] "Ateşte yanmak için hazırlanan bir fitil gördüğünde bedenin kabiliyetinde nefs-i nâtıkanın kusuruna şaşırma. "

[1348] "Allah ruhları cesetlerden bin yıl önce yaratmıştır."

daẖı bizüm ebdānımuzı biiẕnillāh ve biḳudretihi taʿmīr idüp ʿasel-i ʿilm ü maʿrifetile her rūḥ istiʿdādı (27) miḳdārı kendü ẖāne-yi cesedin pür eyledi ve ḥükemā ervāḥuñ rūḥ-ı aʿẓam ve ḥaḳīḳat-ı vāḥide olduġına ve andan [A174a] (1) ẓuhūra gelüp taʿayyün bulduġına inkār iderler kemā ḳāle ṣāḥibu'l-Heyākil *ve lāyaṣıḥḥu en yekūne ḥaḳīḳaten vāḥideten* (2) *fetuḳsemu ve tutevezzaʿu ʿale'l-ebdāni feinne mā leyse bicismāniyyin lāyetecezzā bel ḥādiṯetun maʿa'l-bedeni*[1349] ammā meşāyıẖ-ı ṣūfiyye bunlaruñ ẖılāfıdur zīrā anlar didiler ki ervāḥuñ aṣlı ḥaḳīḳat-ı vāḥidedür ki ol ʿaḳl-ı küldür pes andan ẓuhūra geldi müteʿayyin oldı (4) nitekim Şeyẖ-i Ekber Ḥażretleri bu āyetüñ tefsīrinde dir ki ḳālellāhu Teʿālā *yā eyyuhe'n-nāsu't-teḳū rabbekum elleẕī ẖaleḳakum minnefsin* (5) *vāḥidetin ey ʿaynin vāḥidetin ve hiye'l-ʿaḳlu'l-evveli ve ẖaleḳa minhā zevcehā elletī hiye'n-nefsu'l-kulliyyetu ve beṯṯe minhumā ricālen keṯīran ey ʿuḳūlen ve* (6) *nisā'en ey nufūsen*[1350] pes bu maḥelde ḳīl ü ḳāl çoḳdur bu ḳadarla iktifā olundı

(1839) Meṡnevī

Pes dırāzest in ḥadīṯ-i ẖᵛāce gū (7)

Tā çi şud aḥvāl-i an merd-i nikū

Bu esrār-ı İlāhī ve maʿārif-i ledünnī ki biz söyledük ziyāde uzun nihāyet-peẕīr olmaz (8) ẖᵛācenüñ ḥadīṯin ve anuñ ḥikāyetin naḳl eyle ol iyü vü maḳbūl merdüñ ṭūṭī ile ne oldı

Rucūʿ (9) be ḥikāyet-i ẖᵛāce-yi Tācir[1351]

(1840) Meṡnevī

Ḫᵛāce ender āteş ü derd ü ḥanīn

Ṣad perākende hemī guft inçünīn

Meẕkūr ẖᵛāce āteş-i firāḳda (10) ve derd ü ḥanīnde bu ẕikr olınan gibi yüz perākende vü perīşān söyledi

(1841) Meṡnevī

Geh tenāḳuż gāh nāz u geh niyāz (11)

Gāh sevdā-yı ḥaḳīḳat geh mecāz

Gāh tenāḳuż ve gāh niyāz söylerdi gāhī ḥaḳīḳat sevdāsı gāhī mecāz sevdāsı yaʿnī (12) gāh olurdı ki kelāmı biri birine mütenāḳiż söylerdi ve gāh nāz u istiġnā ve gāh niyāz u

---

[1349] "Heyâkil sahibinin dediği gibi; Bir hakikat olarak kalması sahîh değildir. Kısımlandırılır, bedenlere paylaştırılır. Çünkü cismânî olmayan şey bölünemez. Aksine bedenle beraber sonradan var olmuştur."

[1350] "Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan (Yani bir gözden ki o da akı-ı evveldir.) ve ondan da eşini yaratan (ki o da küllî nefistir.) ve ikisinden birçok erkekler (akıllar) ve kadınlar (nefisler) üretip yayan Rabbinizden sakının." (Nisâ, 1)

[1351] Tacir Efendinin Hikayesine Dönüş

iftiḳār eylerdi ve gāhī (13) ḥaḳīḳat ve gāhī mecāz sevdāsını ve muḥabbetini nitekim ʿāşıḳlaruñ deʾbi ve şūrīde olan ehl-i şevḳüñ ḥālet (14) ü ḫāṣiyyeti böyle olur ve sulṭān bu gūne ḥālāt-ı muḫtelifesi iḳtiżā ḳılur pes anuñ bu ḫuṣūṣda maʿẕūr (15) olmasını beyān eyleyüp buyururlar

(1842) Meşnevī

Merd-i ġarḳa geşte cānī mīkeşed

Destrā berher giyāhī mīzened

Ġarḳa olmış merd (16) ziyāde cān çekişür *el-ġarīḳu yeteşebbeşü bikulli ḫaşīş*[1352] mefhūmı üzre elini her ḫaşīşe urur

(1843) Meşnevī

Tā kudāmeş dest gīred derḫaṭer (17)

Dest u pāyī mīzened ezbīm-i ser

Ve helāk maḥallinde tā ḳanḳı kimse anuñ elini ṭutar başı ḳorkusından (18) ziyāde el ve ayaḳ urur yaʿnī ġarḳ olmaḳ ḫavfından ziyāde el ve ayaḳ urup yüzmege saʿy eyler ve her eline rāst (19) gelene yapışur tā anuñ elini ṭuta diyü ġarḳ-ı baḥr-ı ʿışḳ olan ʿāşıḳ fi'l-meşel böyledür

(1844) Meşnevī

Dust dāred dust in āşuftegī (20)

Kūşiş-i bīhūde bih ez ḫuftegī

Yār-i ḥaḳīḳī bu gūne āşufteligi dost ṭutar bīhūde yire saʿy ü (21) kūşiş eylemek ḫuftelikden yegdür yaʿnī ṭaleb ṣadedinde olmayup muʿaṭṭıl yatmadan bīhūde yire saʿy itmek yegdür ʿale'l-ḫuṣūṣ ki (22) insān kendüyi varṭa-yı helākdan taḫlīṣ içün saʿy ḳıla saʿyden hezār mertebe enfaʿ u bihterdür (23) [P81b]

(1845) Meşnevī

An ki ū şāhest u bīkār nist

Nāle ezvey ṭurfe k'ū bīmār nist

Ol kimse ki o şāhdur o bīkār u (24) bīşeʾn degüldür nāle vü ḥanīn ol kimseden ʿacebdür ki ol ḫaste degüldür Surūrī ve Şemʿīnüñ ẕāhib olduġı maʿnā mıṣraʿ-ı (25) ŝānīde budur ki *ḫʷāce-yi tācir ḫod bīmār buved nāle ezū ʿaceb nist ammā kesī ki beīn mübtelā bāşed bedervālihī* (26) *mübtelā nebāşed nāle ezān kes ʿacebest*[1353] ammā Şemʿī Merḥūmuñ sözi ebreddür anuñçün yazılmadı bu ikisinüñ (27) virdügi maʿnā mıṣraʿ-ı evvele ve

[1352] "Batan kimse, her ota tutunmaya çalışır."

[1353] "Tacir efendi hasta olur ve onun inlemesine şaşılmaz. Ama buna müptela olup da derde müptela olmayan bir kişinin nale etmesi şaşırtıcıdır."

mābaʿdinde olan beytüñ mefhūmına nisbet münāsebetden ebʿaddür pes bunda ẕikr-i [A174b] (1) melzūm ve irāde-yi lāzım ḳāʿidesi üzre nāleden murād şevḳ-i Ḥażret-i Haḳḳa bu vech üzre isnādı ṣaḥīḥ (2) olur ve ʿadem-i bīmārlıkdan murād ʿadem-i iḥtiyāc olur taḳdīr-i maʿnā böyle dimek olur ki ol pādşāh-ı muṭlaḳdur bīkār (3) degüldür belki her ānda bir şāndadur kār üzre şevḳ-i muḥabbet ḳılmaḳ andan ʿacebdür ki ol kār ʿamele muḥtāc degüldür bu daḫı (4) cāyizdür ki mıṣraʿ-ı s̱ānī istiʿāre-yi mekniyye ṭarīḳi üzre Hażret-i Ḥaḳḳuñ ʿadem-i iḥtiyācı var iken berkār olması içün mis̱āl (5) mevḳıʿında ẕikr olunmış ola bu taḳdīr üzre maʿnā böyle dimek olur ki evvelki pādşāh-ı muṭlaḳdur bīkār degüldür kār (6) andan ṭurfedür o muḥtāc-ı kār degüldür *nāle ezvey ṭurfe k'ū bīmār nist* dimek *kār ezvey ṭurfe b'ū muḥtāc nist* (7) dimek maʿnāsında istiʿāre olunmış olur ve kināyetile bu maʿnāyı edā ḳılur

(1846) Mes̱nevī

Behr-i in fermūd Raḥmān ey puser (8)

Kulle yevmin huve fīşe'n ey puser

Ey puser Hażret-i Raḥmān **Sure-yi Raḥmān**da bunda buyurdı yaʿnī kār u ʿamelüñ maḳbūl (9) u müsteḥab olmasıyiçün ve ʿaṭālet ü bīkārlıguñ nāmaḳbūl ü nāmüsteḥab olmasıyiçün buyurdı *yes'eluhu men-fī's-semāvāti* (10) *ve'l-arżi kulle yevmin huve fīşe'n*[1354] yaʿnī ol Allāh her ānda bir şe'ndedür kimini ʿazīz eyler kimini ẕelīl eyler ve kiminüñ rızḳını ziyāde (11) eyler ve kiminüñ ḳalīl ve kimini ṣaḥīḥu'l-mizāc eyler kimini ʿalīl çünkim **Ḥażret-i Ḫalīl** dāyimā kārda olıcaḳ bende-yi ẕelīl kārda olmaḳ ulūhiyyetile s̱ābit olur (12) bu eclden *behr-i īn fermūd* buyurdılar bu āyet-i kerīmenüñ tefsīri bu cildde *ḳıṣṣa-yı ān kesī ki diyār bekūft* surḫında (13) meẕkūr olmışdur fe'l-yaṭleb fīhi

(1847) Mes̱nevī

Ender in reh mītırāş ü mīḫırāş

Tā dem-i āḫır demī fāriġ mebāş

[Ḫırāş] ṭırmala dimekdür ammā burada mebẕūl (15) ol zaḥmet çek dimeden kināyedür ve āḫır deme deg bir dem fāriġ ol ki *innellāhe lāyuḍīʿu ecre'l-muḥsinīn*[1355] ḥasebince ve (16) mü'minlerüñ ṭarīḳ-ı ḥaḳda olan ʿilminüñ ecrini Ḥaḳ Teʿālā żāyiʿ eylemez ve daḫı *elleẕīne cāhedū fīnā lenehdiyennehum subulenā*[1356] (17) āyetinüñ feḥvāsınca eger ol Ḥażretüñ ṭarīḳında mücāhede iderseñ seni ḥaḳīḳat sübüline hidāyet eyler

(1848) Mes̱nevī

[1354] "Gökteki ve yerdeki varlıklar Allah'tan talepte bulunur. O, her an bir iş üzeredir." (Rahman, 29)
[1355] "Muhakkak ki Allah, Muhsinlerin sevabını zayi etmez." (Tevbe, 120)
[1356] "Ama bizim uğrumuzda cihad edenleri elbette kendi yollarımıza eriştireceğiz." (Ankebût, 69)

Tā dem-i āḫır demī āḫır buved (18)

Ki ʿināyet bātu ṣāḥib-i sır buved

Tā āḫır bir dem olur ki ʿināyet-i Ḫudā ṣāḥib-i ser olur (19) *demī āḫır buved āḫır demī buved* ki taḳdīrine olur ḥāṣıl-ı kelām *vaʿbud rabbeke ḥattā yeʾtiyekelyaḳīn*[1357] muḳteżāsınca tā *mevt* (20) *gelinceye deg ve baʿde'l-mevt olana yaḳīn ḥāṣıl olıncaya deg ʿibādet ḳıl* ve saʿy ü mücāhede eyle eger ḥīn-i mücāhede (21) vü ʿamelde ʿināyet ü müşāhede-yi Ḥażret-i Ulūhiyyet müyesser olmadıyise āḫır demde bir dem olur ki ʿināyet-i İlāhiyye senüñle (22) yār olur ve maḳṣūd-ı ḥaḳīḳī ẓuhūra gelür ve cānuñ ālām u şedāyid-i sicn-i ṭabīʿatden necāt bulur dimek olur (23)

(1849) Meṣnevī

Her çi kūşed can ki dermerd u zenest

Gūş u çeşm-i şāh-ı can berrevzenest

Cān ki merd ü zendedür her ne şeyʾi (24) ki çalışur cān şāhınuñ semʿ ü baṣarı revzen üzre anuñ semʿ ü baṣarı ḥāżır u musallaṭdur hīç bir kimse bir şānda olmaz ve bir ʿameli ḳılmaz (26) illellāh anuñ üzerine şāhid ü ḥāżırdur kemā ḳālellāhu Teʿālā fī**Sūreti Yūnus** *ve mā tekūnu fīşeʾnin ve mā tetlū minhü minKurʾānin* (27) *ve lātaʿmelūne minʿamelin illā kunnā ʿaleykum şühūden en tufīḍūne fīhi ve yaʿzübü ʿanrabbike minmişḳāli ẕerretin fī'l-arżi* [A175a] (1) *ve lāfī's-semāʾi ve lāasġara minẕālike ve lāekbera illā fīkitābin mubīn*[1358]

Bīrūn endāḫten-i merd-i tācir ṭūṭīrā ezḳafeṣ ve perīden-i (2) ṭūṭī-yi murde[1359]

(1850) Meṣnevī

Baʿd ezāneş ezḳafeṣ bīrun fikend

Ṭūṭīyek perrīd tā şāḫ-ı bülend

Bu nevḥa vü ḥanīnden ṣoñra (4) ol tācir ṭūṭīyi ḳafeṣden ṭaşra bıraḳdı ṭūṭīcik oradan şāḫ-ı bülende deg uçdı

(1851) Meṣnevī

Ṭūṭi-yi murde çūnan pervāz kerd (5)

K'āftāb-ı şarḳ türkītāz kerd

[1357] "Ve sana yakîn (ölüm) gelinceye kadar Rabbine ibadet et!" (Hicr, 99)

[1358] "Ne zaman sen bir işte bulunsan, ne zaman Kur'an'dan bir şey okusan ve siz ne zaman bir iş yaparsanız, o işe daldığınız zaman biz mutlaka üstünüzde şahidizdir. Ne yerde ne gökte zerre ağırlığınca bir şey Rabbinden uzak (ve gizli) kalmaz. Bundan daha küçüğü ve daha büyüğü yoktur ki apaçık kitapta (levh-i mahfuzda) bulunmasın." (Yunus, 61)

[1359] Tacirin kuşu kafesten çıkarması ve ölü gibi olan tutinin uçması

Ol murde ṭūṭī ancılayın pervāz eyledi ki gūyā şarḳuñ āftābı bir türktāz (6) eyledi yaʿnī bir kerre çapdı ve segirtdi yaʿnī āftāb-ı çarḫ seyrde nice sürʿat eylerse bu ṭūṭī daḫı segirtmede ve çapmada (7) böyle sürʿat eyledi dimek olur

(1852) Meṡnevī

Ḫᵛāce ḥayran geşt ender kār-ı murġ

Bīḫaber nāgeh bedīd esrār-ı murġ

Ḫᵛāce murġuñ (8) kārında ḥayrān oldı bīḫaber iken nāgeh murġuñ esrārını gördi

(1853) Meṡnevī

Rūy-ı bālā kerd ü guft ey ʿandelīb (9)

Ezbeyān-ı ḥāl-i ḫod man dih naṣīb

Ḫᵛāce yüzini yuḳaru eyledi ve ṭūṭīye ḫıṭāb idüp eyitdi ey ʿandelīb kendü (10) ḥālüñüñ beyānından bize naṣīb vir

(1854) Meṡnevī

Ū çi kerd ancā ki tū āmūḫtī

Sāḫtī mekrī vü mārā sūḫtī

(11) Ol ṭūṭī ol yirde ne eyledi ki sen anı ögrendüñ bir mekr düzdüñ ve bizi mekrle yaḳduñ

(1855) Meṡnevī

Guft ṭūṭī k'ū befiʿlem pend dād (12)

Ki rehā kun luṭf u āvāz u güşād

Ṭūṭī ḫᵛāceye eyitdi ki ol Hindūstānda olan ṭūṭī baña fiʿli (13) ile pend virdi leṭāfet ü āvāz-güşādeligi ey maḥbūs ḳafes terk eyle (14)

(1856) Meṡnevī

Z'an ki āvāzet turā derbend kerd

Ḫᵛīşrā murde pey-i in pend kerd

Zīrā ki senüñ āvāzuñ seni bend ü ḥabs eyledi (15) o ṭūṭī Hindūstānda kendüsini bu naṣīḥat içün murde eyledi

(1857) Meṡnevī

Yaʿni ey muṭrıb şude bāʿām u ḫāṣ (16)

Murde şev çün men ki tā yābī ḫalāṣ

Yaʿnī böyle didi ki ey ḫāṣ u ʿāma muṭrıb olmış ṭūṭī benüm gibi murde ol tā ḥabs-i ḳafeṣden ḫalāṣ bulasın (18)

(1858) Meṡnevī

Dāne bāşī murġganrā berçenend

Ġonce bāşī kūdekānet berkenend

Dāne olur iseñ seni ḳuşcuġazlar degşürürler (19) yaʿnī yirler ġonca olur iseñ seni oġlancıḳlar ḳoparur

(1859) Meṣnevī

Dāne pinhan kun beküllī dām şev

Ġonce pinhan kun giyāh-ı bām şev

(20) Dāneyi pinhān eyle ṣāfī ṭuzaḳ ol ġoncayı eyle ṭam otı ol yaʿnī ḫayr u ḥasenātuñı (21) iẓhār eyleme tā giriftār-ı ʿavām u ḫavāṣ olmayasın belki Melāmiyye ṭarīḳın iḫtiyār idüp bīnām u bīnişān ol (22) tā şöhret ü āfet bulmayasın nitekim Melāmiyye *ḫayrların ve şerlerin iżmār itmeyüp pençe-yi ḫalḳdan böylece* (23) *ḫalāṣ olmışlar ve iḫlāṣ mertebesini bulmışlardur kemā ḳīle fīta'rīfihimu'l-Melāmiyyi huvelleẕī lāyuẓhiru ḫayrun ve lāyużmiru şerren* (24)

(1860) Meṣnevī

Her ki dād ū ḥüsn-i ḫodrā dermezād

Ṣad ḳażā-yı bed sūy-ı ū rū nihād

Her kim ki o kendünüñ ḥüsnini mezāda virdi (25) yüz yaramaz ḳażā anuñ cānibine yüz ḳodı yaʿnī her cānibinden aña nice belālar gelür zīrā şöhret āfetdür ve müşarun ileyhi (26) bi'l-benān olmaḳ maḥall-i meḫāfetdür ve lihāẕā ḳāle ʿaleyhi's-selām ***biḥasebi'mri'in mine'ş-şerri en yuşāra bi'l-eṣābiʿi fī'd-dīni*** (27) ***ev fī'd-dunyā illā men ʿaṣimehullāhu***[1360] ekṣer-i meşāyıḫ-ı kirām bu şöhret-i nebāhetden ḳaçup ḫumūl iḫtiyār eylemişlerdür [A175b] (1) şol mertebede ki ḫalḳ-ı ʿālem anları ḫıdmete maḥall ü lāyıḳ görmemişler kemā ḳāle İbnu'l-Fārıż

Beyt (2)

Ve aḫmelenī vehnen ḫużūʿī lehum felehum

Yerūnī hevānen bī maḥallen liḫıdmetī

Ve minderecāti'l-ʿizzi emseytu muḫliden

İlāderekāti'ẕ-ẕulli minbuʿdi naḫvetī (3)

Felev ḳīle mentehvā ve ṣarraḥat b'ismihā

[1360] "Hz. Peygamber'in dediği gibi; din veya dünyâ meselesinde Allah'ın günahsız kıldıkları dışında kişiye şer olarak parmakla işaret edilmesi yeterlidir."

Leḳīle kenā ev messehu ṭīfu cennetī[1361]

Pes şöhretde olan āfātuñ beyānına şurūʿ idüp (4) buyururlar [P82a]

(1861) Meṡnevī

Çeşmhā vu ḫaşmhā vu reşkhā

Bersereş rīzed çü āb ezmeşkhā

Çeşmler ve ḫaşmlar ve reşkler meşklerden āb gibi anuñ başı (5) üzre dökülür yaʿnī ene'l-Ḥaḳḳu ʿaynun feḥvāsınca nice bed-çeşmlerüñ aña çeşmi iṣābet idüp anı belā vü ezāya düşürür nitekim buyruldı *inne'l-laʿīne litedḫuli'r-recüli'l-ḳabri ve'l-cümeli'l-ḳadri* ve düşmenlerüñ çeşm ü ġażabı ve ḥasūduñ reşk (7) ü ḥasedi aña żarar virür ammā şöhretden berī olanlar bu āfetlerden ve bunuñ gibi nice muḫālefetlerden necāt bulurlar (8)

(1862) Meṡnevī

Düşmenān ūrā ziġayret mīderend

Dūstan hem rūzgāreş mīberend

Düşmenler anı ġayretden yırtarlar dostlar (9) hem anuñ rūzgārını iledürler ve ʿömrini ʿabeṡ yire żāyiʿ iderler

(1863) Meṡnevī

An ki ġāfil būd ezkişt ü bahār

Ū çi dāned ḳıymet-i in rūzgār

(10) O kimse ki ekin ekmeden ve bahār mevsiminden ġāfil oldı ol kimse bu rūzgārlaruñ ḳıymetini ne bilür *geşt* (11) kāfüñ fetḥasıyıla *seyr* maʿnāsına olmaḳ maḥalle enseb ve maʿnā evfaḳ olmaz egerçi bahāra münāsib ise de pes (12) zirāʿat maʿnāsına olmaḳ evlādur

(1864) Meṡnevī

Derpenāh-ı luṭf-ı Ḥaḳ bāyed giriḫt

K'ū hezāran luṭf berervāḥ riḫt

Pes Ḥaḳ Teʿālānuñ (13) luṭfı penāhına ḳaçmaḳ ve aña ilticā itmek gerek zīrā ol Allāh ervāḥ üzre nice biñ luṭflar dökdi (14)

(1865) Meṡnevī

Tā penāhī yābi an ki çun penāh

Āb u āteş mer turā gerded sipāh

[1361] "Onlara boyun eğmen beni zayıf düşürdüler. Onlara hizmet ettiğim için beni zayıf görüyorlar. İzzetin derecelerinden, beni kibirden uzaklaştırıp zilletin derekelerine meylettirdiler. "Kim heves eder ve ismiyle ortaya çıkar! Denilse "o kinayede bulundu veya ona cennetin hayali dokundu" denilir.

Tā bir penāh u melceʾ (15) bulasın niçe penāh ki anuñ taʿrīfi mümkin degüldür āb u āteş belki cemīʿ-i eşyā saña sipāh (16) u muʿīn olur

(1866) Meşnevī

Nūḥ u Mūsā̱rā ne deryā yār şud

Nī beraʿdāşan bekin ḳahhār şud

Ḥażret-i Nūḥa **Ḥażret-i Mūsā̱**ya (17) deryā yār olmadı mı anlaruñ aʿdāsı üzre deryā kīnle ḳahhār olmadı mı

(1867) Meşnevī

Āteş İbrāhīmrā nī ḳalʿa būd (18)

Tā berāverd ezdil-i Nemrūd dūd

Āteş **Ḥażret-i İbrāhīm**e ḳalʿa olmadı mı ḥattā **Nemrūd**uñ ḳalbinden dūd getürdi (19) yaʿnī **Nemrūd** anuñ ġālib ü kendünüñ maġlūb olmasından āh eyledi

(1868) Meşnevī

Kūh Yaḥyārā ne sūy-ı ḫᵛīş ḫand

Ḳāṣidāneşrā bezaḫm-ı seng rand

(21) Ṭaġ **Ḥażret-i Yaḥyā**yı kendü cānibine oḳumadı mı aña ḳaṣd idicileri (22)zaḫm-ı seng ile sürmedi mi (23)

(1869) Meşnevī

Guft ey Yaḥyā biyā dermen gürīz

Tā penāhet bāşem ezşemşīr-i tīz

Kūh **Ḥażret-i Yaḥyā**ya eyitdi ey **Yaḥyā** gel baña ḳaç tā şemşīr-i (24) tīzden saña penāh olam naḳl olınur ki **Yehūdī**ler **Ḥażret-i Yaḥyā**yı şemşīrlerle ḳatl eylemege ḳaṣd eylediklerinde (25) **Ḥażret-i Yaḥyā** anlardan firār eyledi anlar ol Ḥażretüñ pāyine düşüp ḳovarken bir ṭaġ **Ḥażret-i Yaḥyā**ya (26) gel baña ḳaç diyü söyledi ve ol **Cuhūd**lar üzre ṭaşları perrān eyledi anlar ṭaşlaruñ zaḫmından **Ḥażret-i Yaḥyā**yı (27) terk eylediler **Ḥażret-i Yaḥyā** ol ḥīnde o ṭaġa taḥaṣṣün itmekle anlaruñ şerrinden ḳurtuldı [baʿdehu ḳażā-yı Rabbānī [A176a] (1) ve emr-i İlāhī geldikde berfeḥvā-yı *ve lārādde limā ḳażayte ve lāmubeddile liḥakemte*[1362] ol zamānda olan bir ẓālim pādşāhuñ elinde şehīd oldı] (2)

Vedāʿ kerden-i ṭūṭī ḫᵛācerā ve perīden-i ū[1363]

(1870) Meşnevī

[1362] “Verdiği hükmü kimse çeviremez ve kimse değiştiremez.”

[1363] Tutinin tacire veda etmesi ve uçması

Yek du pendeş dād ṭūṭi-y pür-meẕāḳ

Baʿd ezan gufteş selāmun el-firāḳ

Pür-meẕāḳ (3) olan ṭūṭī ol ḫᵛāceye bir ḳaç pend virdi bu daḫı vechdür ṭūṭī ol ḫᵛāceye bir iki pür-ẕevḳ pend virdi meẕāḳ ẕevḳ maʿnāsınadur andan ṣoñra ol ḫᵛāceye didi selām senüñ üzerüñe olsun senüñ ile benüm mā-beynümde firāḳdur selāmun ʿaleyke ve'l-firāḳ beynī ve beyneke taḳdīrine olur

(1871) Mes̱nevī

Ḫᵛāce gufteş fiemānillah birev

Mer merā eknun nümūdī rāh-ı nev

(6) Ḫᵛāce aña eyitdi Allāhuñ emānında ol yüri taḥḳīḳan şimdi baña yeñi yol gösterdüñ

(1872) Mes̱nevī

Ḫᵛāce bāḫod guft in pend-i menest (7)

Rāh-ı ū gīrem ki in reh rūşenest

Ḫᵛāce kendüsine didi ki bu (8) ṭūṭīnüñ işledügi benüm pendümdür anuñ yolını ṭutdum ki bu yol rūşendür ki aḳvem-i ṭuruḳ ve aʿdel-i sübül ṭarīḳ-ı şeṭṭārdur (9) ki ölmezden evvelā ölmek ve terk-i mā-sivā ḳılmaḳ anlara yol olmışdur anlar ki bu yola gitdiler ḥabs-i tenden ve ḳuyūd-ı (10) kevnden necāt bulmışdur pes Allāha mūṣıl olan aḳreb-i küll-i ṭurūḳ bu yoldur

(1873) Mes̱nevī

Cān-ı men kemter ziṭūṭī key buved (11)

Can çünin bāyed ki nīkū-pey buved

Benüm cānum ṭūṭīden ḳaçan eksükrek olur cān buncılayın gerek iyü izlü ve laṭīf revişlü (12) ola yaʿnī ṭūṭī gibi gerekdür ki anuñ ṭarīḳati iyü yola tā niceleri ol vāsıṭa ile ḫalāṣ [eyleye]

Mażarrat-ı taʿẓīm-i ḫalḳ ve (13) enguşt-nümāy şuden

[Bu surḫ-ı şerīf ve bu beyān-ı laṭīf ḫalḳuñ taʿẓīm u tekrīminüñ ve engüşt-nümā olmanuñ mażarratı beyānındadur (14) kemā ḳāle ʿAleyhi'ṣ-ṣalātu ve's-selām *biḥasebi'mri'in mine'ş-şerri* en *yuşāra bi'l-eṣābiʿi fi'd-dīni* (27) *ev fi'd-dunyā illā men ʿaṣimehullāhu*[1364] (15) pes ḫalḳ-ı cihānuñ tevḳīr u iḥtirām ve taʿẓīm ü ikrāmı erbāb-ı sulūkı ne vechile ıḍlāl eyledügin Ḥażret-i Mevlānā beṭarīḳı't-tems̱īl (16) īżāḥ idüp buyururlar ki]

[1364] "Hz. Peygamber'in dediği gibi; şerli kişiler konusunda din veya dünyâ meselesinde Allah'ın günahsız kıldıkları dışında parmakla işaret etmiştir."

(1874) Mes̱nevī

Ten ḳafes-şeklest ü ten şud ḫār-ı cān

Derfirīb-i dāḫılān u ḫāricān

(17) [Ṭūṭī-yi cāna ten ḳafeṣ-şekldür ve ten ḫas u ḫāşāk-ı cān ve ḫār-ı dīvār-ı revān oldı dāḫılān u ḫāricānuñ (18) firībinde] yaʿnī **Ḥażret-i Mevlānā** ḳaddesellāhu sırrahu'l-aʿlā̱ teşbīh idüp buyururlar ki ten ḳafes-şekldür ki ṭūṭī-yi (19) cān meclisdür ve ten-i insānī cān ṭūṭīsinüñ ḫārı u ḫası oldı dāḫil olanlaruñ ve ḫāric olanlaruñ (20) aldamasında ve anı maġrūr ḳılmasında dāḫil olanlardan murād ḳuvā-yı nefsāniyye vü hevā-yı cismāniyye vü vesvese-yi (21) şeyṭāniyyedür ve ḫāric olanlardan murād meddāḥ u s̱enā-ḫᵛān olanlar ve berāy-ı ṭamaʿ taʿẓīm ü terkīm ḳılanlardur (22)

(1875) Mes̱nevī

İnş gūyed men şevem hem-rāz-ı tū

V'anş gūyed nī menem demsāz-ı tū

Bu dāḫil olan ḳuvā-yı nefsānī ve vesvese-yi şeyṭānī (23) aña dir ki ben senüñ hem-rāzuñ oluram ve ol ḫāricde olan meddāḥlar dir ki ol degüldür ben senüñ enbāz-ı demsāzuñam (24)

(1876) Mes̱nevī

İnş gūyed nist çün tū dervücūd

Dercemāl u fażl u deriḥsān u cūd

Kez̠ālik bu dāḫil olanlar (25) aña dir ki senüñ gibi vücūdda bir kimse yoḳdur cemāl ü fażlda ve iḥsān u cūdda

(1877) Mes̱nevī

Anş gūyed her du ʿālem ān-ı tust (26)

Cümle canhāman ṭufeyl-i cān-ı tust

Ve ḫāricde olanlar dir ki her iki ʿālem senüñ lāyıḳuñdur (27) ve senüñ içündür cümle bizüm cānlarımuz saña ṭufeyl ü tābiʿdür

(1878) Mes̱nevī

Ū çü bīned ḫalḳrā ser-mest-i ḫᵛīş [A176b] (1)

Eztekebbür mīreved ezdest-i ḫᵛīş

Ol esīr-i ten çünkim ḫalḳı kendüye ser-mest göre tekebbür ü ġurūrdan (2) kendü elinden gider yaʿnī żāyiʿ olur

(1879) Mes̱nevī

Ū nedāned ki hezāranrā çü ū (3)

Dīv efkendest ender āb-ı cū

Ol memdūḥ olan kimse bilmez ki ancılayın nice biñ kimseyi şeyṭān ırmaḳ ṣuyınuñ içine bıraḳmışdur

(1880) Meṡnevī

Luṭf-ı sālūs-ı cihan ḫoş luḳmayist

Kemtereş ḫor k'an pür-āteş luḳmayist

İmdi egerçi cihān (6) luṭfı sālūslıġınuñ laṭīfi yaʿnī cihān ehline sālūslanmanuñ leṭāfet ü ḥalāveti bir ḫoş loḳma gibidür ammā anı (7) kemterī vü ḳabūl itmege pür-āteş bir loḳmadur

(1881) Meṡnevī

Āteşeş pünhan u ẕevḳeş āşkār

Derd-i ū ẓāhir şeved encām-ı kār

Nihāyeti (8) māfi'l-bāb āteşi pinhān ve ẕevḳi āşikār ü ʿıyāndur anuñ tütüni pāyān-ı kārda bāḫuṣūṣ ki rūz-ı şumārda (9) peydā vü ẓāhir olur pes ekṡer-i kimselerüñ nefsi bu gūne ḥīle ider ki ḳo meddāḥlar beni medḥ eylesün mādām ki ben anı (10) ḳabūl eylemeyem baña ne żarar Ḥażret-i Ḫudāvendigār eyle diyenlere cevāb ṭarīḳiyile buyururlar

(1882) Meṡnevī

Tū megū k'an medḥrā men key ḫarem (11)

Ezṭamaʿ mīgūyed ū men pey berem

Sen dime ki ol meddāḥuñ medḥini ben ḳaçan [aluram ve ḳabūl ḳıluram *ḫarem* (12) yirine *ḫorem* daḫı nusḫadur yaʿnī sen dime ki ẕevḳı ẓāhir ve nārı pinhān olan loḳma-yı medḥi ben ḳaçan yirem (13) ve anı ḳaçan ḳabūl iderem] ol meddāḥ ol medḥi baña ṭamaʿından söyler ben anuñ ṭamaʿına iz iledürem ve anı bilürem (14) pes bu gūne ṭamaʿıla olan medḥden ben niçün mesrūr u maġrūr oluram ve ne vechile tekebbür ü teʿaẓẓum ḳıluram pes (15) mādām ki bir medḥ nefse kibr ü naḫvet virmeye żarar virmez Ḥażret-i Mevlānā ḳaddesellāhu sırrahu'l-ʿazīz buyururlar ki (16) medḥ ü ṡenā nefsi mütekebbir ü maġrūr ḳılur ve lākin medḥ şīrīn ü leẕīẕ olduġından mażarratı derḥāl mekşūf (17) olmaz belki medḥüñ nefse te'ṡīr-i ḫafīsin bilmek isteriseñ *el-eşyā'u tebeyyünü bi'l-eżdādi*[1365] maġzāsınca medḥi (18) żıddıyıla bilürsin

(1883) Meṡnevī

Mādiḥet ger hecv gūyed bermelā [P82b]

[1365] "Eşya (şeyler) zıtlarıyla açığa çıkar."

Rūzhā sūzed dilet z'an sūzhā

Meṡelā senüñ meddāḥuñ (19) [eger saña āşkāre hicv söylese ol hicvüñ elem ü ḥarāretinden nice günler ḳalbüñ yanar egerçi ẓāhiren ıżṭırāb (20) göstermezsin lākin göñül ne çekdügin sen bilürsin pes mādām ki medḥüñ leẕẕeti ve ẕemmüñ merāret ü ḥarāreti (21) dilde bulına sözüñde ṣādıḳ degülsin]

(1884) Meṡnevī

Gerçi dānī k'ū ziḥırman guft ān

K'an ṭamaʿ ki daşt eztū şud ziyān

(22) Egerçi bunı böyle bilürsin ki ol mādiḥ ol hicvi ḥırmānından didi ki ol ṭamaʿı ki senden ṭutardı (23) müyesser olmayup ziyān oldı seni anuñçün ḳadḥ eyledi bunı böyle bilürken

(1885) Meṡnevī

Ān eṡer mīmānedet derenderūn (24)

Der medīḥ in ḥāletet hest āzmūn

Ol ḳadḥüñ eṡeri vü elemi senüñ derūnuñda ḳalur keẕālik medḥde daḫı (25) bu ḥālet vardur imtiḥān eyle

(1886) Meṡnevī

Ān eṡer hem rūzhā bāḳī buved

Māye-yi kibr ü ḫıdāʿ-ı can şeved

Ol bir eṡer ki murād andan medḥ ü ṡenānuñ eṡeridür nice günler derūnda bāḳī olur ve māye-yi kibr ü ḫıdāʿ-ı cān olur ve insānı rencūr-ı maʿnevī ḳılur

(1887) Meṡnevī

Līk ne'nmāyed çü şīrīnest medḥ [A177a] (1)

Bed nümāyed z'an ki telḫ üftād ḳadḥ

(Ḳadḥ u medḥüñ nefs-i insānīde eṡerleri muḳarrerdür) lākin medḥüñ eṡeri görünmez çünkim medḥ şīrīndür nefs andan leẕẕet aldugıyiçün (2) anuñ eṡerini ve żararını derḥāl müşāhede idemez ammā bed görinür zīrā ki ḳadḥ telḫ vāḳıʿ olmışdur nefs-i insānī derhāl (3) anı iḥsās eyler

(1888) Meṡnevī

Hemçü maṭbūḫest ü ḥab k'anrā ḫᵛarī

Tā bedīrī şūriş ü renc enderī

Buyurmışlardı (4) ki nīk ü leẕīẕ olanuñ eṡeri derḥāl görünmez medḥ daḫı şīrīndür anuñ eṡeri görünmez ve bed (5) derḥāl görinür andan ötüri ki ḳadḥ ü ẕemm telḫ vāḳıʿ oldı pes

bu ḳadḥ u hicvüñ derḥāl te's̱īrine ve medḥ (6) ü s̱enānuñ baʿde zamān te's̱īr ü tażrīrine tefhīmden ötüri maṭbūḫ-ı telḫi ve ḥabb-ı ḳayyı ve ḥelvā-yı şīrīni ʿalāvechi't-teşbīh (7) īrād idüp buyururlar ki hicvüñ maṭbūḫ-ı telḫ ve ḥabb-ı ḳay gibidür ki anı yiseñ yā giç zamāna deg (8) şūriş-i derūn ve renc-i buṭūn içindesin *ender şūrişī vü rencī* taḳdīrinedür

(1889) Mes̱nevī

V'er ḫorī ḥelvā buved zevḳeş demī (9)

İn es̱er çün ū nemīpāyed hemī

Ve s̱enā vü medḥ ḥelvā gibidür eger ḥelvā yiseñ anuñ z̠evḳi vü lez̠z̠eti (10) bir dem olur ve bu şīrīnlik es̱eri ol telḫüñ es̱eri gibi egerçi dāyim eglenmez

(1890) Mes̱nevī

Çün nemīpāyed hemī pāyed nihān (11)

Her żıdīrā tū beżıdd-ı ū bedān

[Çünkim es̱er-i şīrīn ẓāhirde eglenmez ve lākin nihānda eglenür yaʿnī] çünkim bu şīrīnlik (12) egerçi ẓāhiren eglenmeyüp gider ammā levāzım u maḥṣūlı nihān eglenüp ʿāḳıbetu'l-emr żarar ider pes her żıddı sen anuñ (13) żıddıyıla belki *el-eşyā'u tebeyyunu bieżdādihā*[1366] feḥvāsınca ḳadḥüñ es̱erinden medḥüñ żararı mübeyyen ü mekşūf olur (14) medḥüñ żararını Ḥażret-i Peyġam-ber ʿaleyhi's-selām müşāhede ḳıldıḳları içün buyurdılar ki *iz̠ā ra'eytumu'l-meddāḥīne feeḥis̱s̱ū* (15) *ʿalāvucūhihimi't-turāb ve ʿanEbī Hureyrete es̱nā reculin ʿalāreculin ʿindenNebiyyi ʿaleyhi's-selām feḳāle ʿaleyhi's-selām ḳataʿte ʿunuḳa* (16) *aḫīke s̱elās̱en ve ḳāle ʿAlī raḍıyallāhu ʿanh lemmā usnā ʿaleyhi Allāhumme'ġfirlī mā lāyaʿlemūne ve lātuʿāḫıẕnī bimā yeḳūlūne ve'cʿalnī ḫayran* (17) *mimmā yeẓunnūn*[1367]

(1891) Mes̱nevī

Çün şeker pāyed nihan te's̱īr-i ū

Baʿde çendin dümmel āred nīş-cū

Çünkim şekker ü ḥelvānuñ es̱eri nihān (18) bāḳī ḳala anuñ te's̱īrini bir zamāndan ṣoñra nīş isteyici çıbān getürür yaʿnī nīşter ile dişilmesi lāzım bir çıban (19) peydā olur

(1892) Mes̱nevī

1366 "Eşya (şeyler) zıtlarıyla açığa çıkar."

1367 "Meddahları gördüğünüz zaman yüzlerine toprak serpin (ilgi göstermeyin). Ebû Hureyre'den rivayet edilir. Bir adam Hz. Peygamber'in yanında birini övünce Hz. Peygamber ona, sen kardeşinin boynunu üç parçaya ayırdın, dedi. Hz. Ali de demiştir ki; Biri Hz. Peygamber'i övünce o da (Allah'ım onları bilmedikleri şeyler konusunda beni affet. Onların dedikleri için beni hesaba çekme. Onların beni zannettiklerinden daha hayırlı kıl.)"

Nefs ezbes medḥhā Firʿavn şud

Kun ẕelīlu'n-nefsi hevnen lātesud

[Nefs çoḳ medḥlerden Firʿavn (20) oldı böyle dimek daḫı ḳābildür medḥlerden ḳatı çoḳ nefs Firʿavn ṣıfatıyıla muttaṣıf oldı muḥaṣṣal] (21) nefs-i insānī ḫalḳuñ taʿẓīminden ve medḥ ü tekrīminden Firʿavn olur [imdi buña çāre nedür dir iseñ] (22) *kun* ol *ẕelīlu'n-nefs* nefsi ẕelīl vücūdı ʿalīl ol hevnen mihān ve ḫor u ḥaḳīr olduġuñ ḥālde *lātesud* (23) ṣaḳın seyyid ü efendi olma tā bu āyet-i kerīmenüñ maẓharı olmayasın ***ve ʿibādu'r-raḥmāni'l-leẕīne yemşūne fi'l-arżi hevnen***[1368] (24) pes tehvīnu'n-nefs niʿmet-i ʿuẓmāya mūṣıl idügine cümle enbiyā vü evliyā müttefiḳlerdür nitekim seyyidü'ṭ-ṭāyife (25) **Cüneyd-i Baġdādī** buyururlar *en-niʿmetu'l-ʿuẓmā el-ḫurūcu ʿani'n-nefsi lienne'n-nefse aʿẓamu ḥicāben beyneke ve beynellāhi*[1369] (27)

(1893) Mes̱nevī

Tā tuvānī bende şev sulṭan mebāş

Zaḫm-keş çün gūy şev çevgan mebāş

Tā ḳādir olduḳça bende ol **[A177b]** (1) sulṭān olma ṭop gibi zaḫm çekici ol zaḫm urucı çevgān olma yaʿnī taʿb u zaḥmet çekici ol zaḥmet virici (2) olma ve saña rīş-i ḫand eyleyen ve medḥ ü ḫoş-āmed söyleyen ḥarīflerle muṣāḥabet ü muvāḫāt ḳılma (3)

(1894) Mes̱nevī

V'er ne çün luṭfet nemāned v'in cemāl

Eztu āyed an ḥarīfanrā melāl

Ve eger bu sözi ḳabūl ḳılmayup anlarla mücāleset eylerseñ çünki (4) senüñ bu leṭāfetüñ ve bu cemālüñ ḳalmaya ve anlaruñ nefsinüñ ḫaṭāsından ḥāṣıl olmaya ol ḥarīflere senden (5) melāl gelür ve anlar senden iʿrāż ḳılur

(1895) Mes̱nevī

An cemāʿat ki't hemī dādend rīv

Çün bübīnendet bugūyendet ki dīv

Ol cemāʿat ki saña rīv (6) virildi yaʿnī seni medḥ ü sitāyiş itmekle aldadılar baʿde zevāli'l-ḥüsni ve'l-luṭf çün seni göre saña dirler ki şeyṭāndur (7)

(1896) Mes̱nevī

Cümle gūyendet çü bīnendet beder

Murdeyī ezgūr-ı ḫod berkerd ser

[1368] "Allah'ın kâmil kulları yeryüzünde gurur göstermeden tevazu ile yürürler." (Furkan, 63)

[1369] "En büyük nimet, nefisten çıkmaktır. Çünkü nefis seninle Allah arasında en büyük hicaptır.""

Çünki seni ḳapuda göreler cümle saña dirler bir meyyit (8) kendü ḳabrinden başın ḳaldurdı yaʿnī meyyitden ḳaçar gibi senden ḳaçarlar

(1897) Mes̱nevī

Hemçü emred ki Ḫudā nāmeş kunend (9)

Tā bedan sālūs der dāmeş kunend

Mes̱elā şol bir tāze-rū maḥbūb gibi ki ġulām-pāre olan ḫabīs̱ler anuñ nāmını Ḫudā eylerler ve (10) ḥāşā ve kellā aña sen bizüm Ḫudāmızsın diyü söylerler [ve cān u başlar yoluña fidā sulṭānum maḥbūbum diyüp öñine ve ardına (11) düşüp kilāb gibi yilerler] tā bu sālūs u ẓarāfetile anı ṭuzaġa eyleyeler [yāḫud anı dāma eylerler yaʿnī ṣayd idüp (12) şenāʿat iderler]

(1898) Mes̱nevī

Çünki derbed-nāmī āmed riş-i ū

Dīvrā neng āyed ezteftīş-i ū

Çünkim o maḥbūbuñ bed-nāmlıḳda ṣaḳalı (13) geldi yaʿnī nāpāklıkda ve müstaʿmel olmada ṣaḳalı bitdi anuñ teftīşinden şeyṭāna ʿār gelür yaʿnī şeyṭān ehl-i fesādı (14) anuñile iḍlāl eyleyecegin bildükden ṣoñra ol nāpāk bir mertebe maḫẕūl olur ki ḥattā şeyṭān teftīş eylemeden (15) ʿār eyler yāḫud dīvden murād şeyṭān-ı ins olan ġulām-pāre ola bu taḳdīr üzre maʿnā̱ ol müstaʿmelüñ ṣaḳalı (16) geldikden ṣoñra dīv-i insān olan ġulām-pāreye anı teftīş eylemeden ʿār gelüp minbaʿd anı tefaḥḥuṣ eylemez olur ve ardında (17) düşmekden ḳalur *ḫuẕ lehumullāhu zehī ḫusrānin ve ḫıẕlānin ʿanCābir raḍıyallāhu ʿanh ḳāle ʿAleyhi's-selām innī eḫūfu mā eḫāfe* (18) ʿala̱ummetī ʿamelu ḳavmi Lūṭin[1370]

(1899) Mes̱nevī

Dīv sūy-ı Ādemī şud behr-i şer

Sūy-ı tū n'āyed ki ezdīvī beter

Şeyṭān ehl-i ḫayr olan ādemī (19) cānibine gitdi şerden ötüri ve anı iḍlāl eylemeden ötüri ammā ey müstaʿmel ü nāpāk senüñ cānibüñe gelmez zīrā ḫıyās̱etde (20) şeyṭāndan yaramazreksin [İbn ʿAbbās laʿanellāhu'l-muḥannes̱īne mine'r-ricāli ve'l-muteaccelāni mine'n-nisāʾi] (21)

(1900) Mes̱nevī

Tā tu būdī Ādemī dīv ezpeyet

[1370] "Allah'ım onlardan hüsran ve aşırılığı uzak eyle. Cabir'den rivayetle Hz. Peygamber, "Ben ümmetimin Lut Kavmi'nin amelini işlemesinden korkuyorum" demiştir."

Mīdevīd ü mīçeşīdī ezmeyet

[Ey muḥanneş̱] mādām ki sen ādemī vü ṣāliḥ idüñ şeyṭān senüñ ardıñdan (22) yilerdi ve ol şeyṭān saña şarāb ṭatdırurdı (23)

(1901) Mes̱nevī

Çün şudī derḫūy-ı dīvī üstüvār

Mīgürīzed eztū dīv ey nābe-kār

Ammā çünkim sen şeyṭānlıḳ ḫūyında üstüvār u s̱ābit-ḳadem olduñ (24) pes şeyṭānuñ murādı ḥāṣıl olup ey nābe-kār şeyṭān-ı nābe-kār senden ḳaçar

(1902) Mes̱nevī

An ki ender dāmenet āvīḫtend (25)

Çün çünin geştī zitū bi'griḫtend

Ol vaḳt ki Ādemī ve ṣāliḥ eyledüñ senüñ dāmenüñe ol şeyṭānlar aṣıldılar yaʿnī dāmenüñi (26) muḥkem ṭutdılar çünkim böyle olduñ senden ḳaçdılar [yaʿnī çünkim ṣūret-i insāniyye ve sīret-i melekiyyeyi iżāʿat [A178a] (1) idüp tābiʿ-i ʿAzāzil olmaġıla bu sūʾ-i ḥāle giriftār ve böyle ḫᵛār u zār olduñ şeyāṭīn senden ḳaçdılar (2) pes sen kendüñ İblīs olduñ]

Tefsīr-i māşāʾallāhu kāne[1371]

[Bu surḫ-ı şerīf] bu ḥadīs̱-i şerīfüñ tefsīridür ki (3) Ḥażret-i Nebiyy-i mükerrem ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem buyurdı *ol nesneyi ki Allāh diledi oldı ve şol nesneyi ki Allāh* (4) *Subḥānehu ve Teʿālā̱ dilemedi olmadı* [nitekim İbn Merdūye İbn Şihāb ṭarīḳından taḫrīc idüp Sālimden ve Sālim daḫı Ebū Hureyre (5) Ḥażretlerinden ve Ebū Hureyre Ḥażretleri daḫı Ḥażret-i Faḫr-ı ʿĀlemden ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem böyle rivāyet eyleyüp buyurdı ki enne (6) Resūlullāh ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem *kāne yeḳūlu iẕā ḫaṭabe kullu mā huve ātin ḳarībun lābaʿīdun ve lāyeʿcalullāhu liʿaceleti aḥadin mā-şāʾallāhu (7) lā mā-şāʾe'n-nāsu yurīdu'n-nāsu emran ve yurīdullāhu emran bimā-şāʾellāhu kāne ve lev kerihe'n-nāsu lātebāʿude limā-ḳarabellāhu ve lātaḳteribe bāʿadellāhu (8) lāyekūnu şeyʾun illā biiẕnillāh*[1372]] (pes bu ḳavl-i şerīfüñ maʿnāsını naẓma getürüp buyururlar)

(1903) Mes̱nevī

[1371] "Allah'ın dilediği olur" hadisinin tefsiri.

[1372] "Hz. Peygamber hutbede şöyle diyordu: Gelecek herşey uzak değil, yakındır. Allah birinin acele ettiği gibi acele etmez. İnsanların istediği değil, Allah'ın istediği olur. İnsanlar bir şey ister Allah da bir şey ister ve insanlar istemese de hep Allah'ın dediği olur. Allah'a yakın olan şey uzak, uzak olan şey de yakın olmaz. Hiçbir şey Allah'ın izni olmadan gerçekleşmez."

İn heme guftīm līk ender pesīç

Bī'ināyāt-ı Ḫudā hīçīm hīç

Bu dükeli naṣīḥat ü maʿrifeti (9) **[P83a]** didüñ ve lākin rāh-ı Ḥaḳḳa mütteheyyī olup ʿazīmet eylemede Ḫudāy-ı Teʿālā̱nuñ ʿināyetlerinsiz hīçüz hīçüz *pesīç* bā-yı Fārsī ve cīm-i ʿAcemī ile (10) tehiyye ki sefere ʿazīmet ve yola yaraḳlanmaḳ maʿnā̱sınadur

(1904) Meṡnevī

Bī'ināyāt-ı Ḥaḳ u ḫāṣān-ı Ḥaḳ

Ger melek bāşed siyāhesteş varaḳ

(11) Ḥaḳ Teʿālā̱ Ḥażretinüñ ve Ḥaḳḳuñ ḫāṣ ḳullarınuñ ʿināyetlerinsiz farażā eger ferişte olalar anuñ varaḳı siyāhdur **Nefeḫātu'l-Üns**de (12) mesṭūrdur ki **Ebu's-Suʿūd bin Şiblī** naḳl eyler bir gün ḳapu yanında oturmışidüm pederüm ḫalvetde (13) idi ḳapu bağlu iken nāgāh bir kimse temeṡṡül eyledi bildüm ki ʿālem-i ġaybuñ ehlindendür pes şeyḫüñ ḥużūrına duḫūlın (14) icāzet isteyüp şeyḫ daḫı aña icāzet virüp içerü girdükde şeyḫüñ dest ü pāyına yüzler sürüp duʿā (15) vü şefāʿat ricā eyledi şeyḫ aña duʿā eyleyüp elini anuñ vücūdı üzre bi't-tamām mesḥ eyledi pes derḥāl (16) perr ü bāl ṣāḥibi olup āsmān cānibine pervāz eyledi bu ḳıṣṣadan aña su'āl eyledüm bu ne kimsedür cevāb (17) virdi ki bu melāyike-yi āsmāndan bir melekdür tesbīḥ ü ḫidmetde ḳuṣūr eyleyüp maḳāmından düşdi ve perr ü bāli (18) şikest oldı sāyir-i melekler anı bir cānibüñ duʿāsın almağa sevḳ eylediler pes gelüp ḫayr duʿāmuz alup perr ü bālı (19) himmet ü ʿināyetimüzle yirine gelüp evvelki maḳāmına vāṣıl oldı didi muḥaṣṣal ḫalīfe-yi İlāhī olan merdān-ı Ḫudānuñ himmet ü şefāʿatine ekṡer-i melāyike daḫı muḥtāclardur ve lihāẕā *eger melek bāşed siyāhesteş varaḳ* buyur (22) dılar

(1905) Meṡnevī

Ey Ḫudāy ey ḳadr-i tū bīçend ü çūn

Vāḳıfī berḥāl-i bīrūn u derūn

Ey Ḫudāy ey senüñ ḳadrüñ çendsiz (23) ve çūnsuzdur yaʿnī Ḫudā senüñ ʿaẓīmetüñ bīkem ü bīkeyfdür ẓāhir ü bāṭınuñ ḥāli üzre ʿālim ü vāḳıfsın (24)

(1906) Meṡnevī

Ey Ḫudāy ey fażl-ı tū ḥācet-revā

Bātu yād-ı hīç kes ne'bved revā

Ey Ḫudā ey senüñ fażl u iḥsānuñ ḥācet-revādur yaʿnī (25) ḥācetleri ḥāṣıl ve murādlara vāṣıl idicidür hīç kimseyi senüñle yād itmek revāsız olmaz

(1907) Meṡnevī

İn ḳader irşād tū baḫşīdeyī (26)

Tā bedin bes ʿayb-ı mā pūşīdeyī

İlāhī bu ḳadar irşād ü hidāyeti sen bağışlamışsın (27) bu ḥāl ve bu zamāna gelinceye deg çoḳ ʿaybımuzı örtmiş

(1908) Meṡnevī

Ḳaṭre-yi dāniş ki baḫşīdī zipīş

Muttaṣıl gerdan bederyāhā-yı ḫᵛīş

[A178b] (1) Bir ḳaṭre-yi ʿilm ki evvelden bağışladı ol bir ḳaṭre ʿilmi kendü deryālarıña muttaṣıl eyle

(1909) Meṡnevī

Ḳaṭreyī ʿilmest ender cān-ı men (2)

Vā rehāneş ezhevā ve'zḫāk-ı ten

Benüm rūḥumda bir ḳaṭre vardur ol bir ḳaṭre ʿilmi hevādan ve ten ḫākinden ḫalāṣ (3) eyle ve aṣl olan deryāya ulaşdur

(1910) Meṡnevī

Pīş ezan k'in ḫākhā ḫasfeş kunend

Pīş ezan k'in bādhā neşfeş kunend

(4) Andan evvel ki bu ḫāklar ol ḳaṭre-yi ʿilmi ḫasf iderler andan evvel ki bu bādlar ol ḳaṭreyi neşf ü maḥv iderler

(1911) Meṡnevī

Gerçi çün neşfeş kuned tū ḳādirī (6)

Kiş ezīşan vā sitānī vā ḫarī

Gerçi bādlar ol ḳaṭreyi çünki neşf ideler sen ḳādirsin (7) ki ol bir ḳaṭre ʿilmi ol ḫāklardan ve bādlardan girü alasın ve ḫarīdār olasın yaʿnī ol ḳaṭre-yi ʿilmi ḫāk-ı beden ve hevā-yı (8) ten maḥv eyledikden ṣoñra sen anı anlaruñ cinsinden ḫalāṣ ḳılmaġa ve ḫarīdār olmaġa ḳādirsin

(1912) Meṡnevī

Ḳaṭreī k'ū derhevā şud yā ki riḫt (9)

Ezḫazīne-y ḳudret-i tū key giriḫt

Bir ḳaṭre ki hevāya gitdi yaʿnī hevā anı neşf idüp maḥv idüp yāḫud (10) ol ḳaṭre ḫāke döküldi ilāhī senüñ ḫazīne-yi ḳudretüñden ḳaçan ḳaçdı

(1913) Meṡnevī

Ger derāyed derʿadem yā ṣad ʿadem

Çün beḫᵛānīş ū kuned ezser ḳadem

Eger ol ḳaṭre-yi ʿademe gele yāḫud yüz ʿademe (12) gele yaʿnī yüz ḳat maʿdūm u fānī ola çünki ol ḳaṭreyi vücūda oḳıyasın ol (13) ḳaṭre başdan ayaḳ eyler yaʿnī eger senüñ irādetüñ ol fānī vü maʿdūmuñ mevcūd olmasına taʿalluḳ eylerse derḥāl kemāl-i (14) sürʿat ü şevḳile *meşyen ʿale'l-hām lāmeşyen ʿale'l-aḳdām*[1373] vücūd cānibine gelür ve istedigüñ gibi mevcūd olur (15)

(1914) Meşnevī

Ṣad hezāran żıdd żıdrā mīkuşed

Bāzşan fażl-ı tū birūn mīkeşed

Nice yüz biñ żıdd kendünüñ żıddını depeler ve izāle eyler (16) girüsinüñ ḥilmüñ olan şeyleri ṭaşra çeker ve ḫāric-i vücūda getürür

(1915) Meşnevī

Ezʿademhā sūy-ı hestī her zamān (17)

Hest yā Rab kārbānderkārbān

ʿAdemlerden vücūd cānibine her zamān yā Rabbī kārbān kārbāna muttaṣıl olmışdur (18)

(1916) Meşnevī

Ḫaṣṣa her şeb cümle efkār u ʿuḳūl

Nist gerded ġarḳ derbaḥr-ı nuġūl

Ḫuṣūṣā her gice cemīʿ-i fikrler ü ʿaḳllar deriñ ü (19) bīpāyān deryāda ġarḳ ve yoḳ olur [yaʿnī baḥr-ı zeḫḫār-ı esrārda ġarḳ u ġadm olur *nuġūl* deriñ ve ʿamīḳ maʿnāsınadur] (20)

(1917) Meşnevī

Bāz vaḳt-i ṣubḥ ān Allāhiyān

Berzenend ezbaḥr ser çün māhiyān

Girü ṣabāḥ vaḳti ol Allāha mensūb olan ʿuḳūl (21) u efkār ve ḫavāṭır u esrār deryādan māhīler gibi başlarını yuḳaru ururlar ve ẓuhūra gelürler

(1918) Meşnevī

Derḫazān an ṣad hezāran şāḫ u berg (22)

Ezhezīmet refte derderyā-yı merg

Ḫazān vaḳtinde ol nice yüz biñ şāḫ u berg hezīmetden merg deryāsına (23) gitmişdür

(1919) Meşnevī

Zāġ pūşīde siyeh çün nevḥager

Dergülistan nevḥa kerde berḥużer

[1373] "Ayaklarla değil, ciddiyetle yürür."

Nevḥa idici ve mātem ṭutucı gibi zāġ (24) siyāh giymiş gülistānda sebzelerüñ fevti üzre nevḥa eylemiş

(1920) Meṡnevī

Bāz fermān āyed ezsālār-ı dih

Mer ʿademrā k'ançi ḫordī bāz dih

(25) Girü köyüñ sālārından fermān gelür yaʿnī ḳarye-yi vücūduñ ḥākiminden emr vārid olur ʿademe ki ol (26) nesneyi ki yidüñ girü vir anı vücūda irgür dir

(1921) Meṡnevī

Ançi ḫordī vā dihī merg-i siyāh [A179a] (1)

Eznebāt u dāru vü berg ü giyāh

Ey merg-i siyāh o nesneyi ki yidüñ anı girü vir ol nesne nebāt u dārūdan (2) ve berg ü giyāhdandur yaʿnī bunlardan her neyi ki maḥv u fānī itdüñse bunları girü edā eyle diyü ʿālem-i ʿademe emr-i İlāhī (3) olur [pes ol ẓuhūr u vücūd içün meʾmūr olan eşyā vücūda gelür ve ẓuhūr bulur] *iẕā erādellāhu şeyʾen* (4) *en yeḳūlelehu kun feyekūn*[1374] naṣṣ-ı şerīfi bu maʿnāya şehādet ḳılur

(1922) Meṡnevī

Ey birāder aḳl yek dem bāḫod ār

Dembedem dertū ḫazānest u bahār

(5) Ey birāder ʿaḳluñı bir dem kendüñe getür ve ʿilmüñi müşāhede mertebesine yitür ki āfāḳda nice ḫazān u bahār (6) var ise sende daḫı dembedem ḫazān u bahār vardur meṡelā basṭuñ bahār ve ḳabżuñ ḫazān ṣıḥḥatuñ zamān-ı (7) rebīʿī ve seḳāmetüñ vaḳt-i ḫarīfī ve göñlüñ bir bāġ-ı bīmiṡāl gibi ve anda olan aḥvāl-i laṭīfe ve maʿārif-i (8) celīle envāʿ-ı şükūfe gibidür

(1923) Meṡnevī

Bāġ-ı dilrā sebz ü ter ü tāze bīn

Pür zigunçe verd ü serv ü yāsemīn

pes göñül bāġını (9) sebzden surūrla sebz ü neşʾe inbisāṭla ter ve feraḥet ü refāhiyyetile tāze gör ve ġonca-yı maʿrifetden ve verd-i ʿilm ü ḥikmetden (10) ve serv-i ʿadālet ü istiḳāmetden ve yāsemīn-i ḫulūṣ u ṣafvından pür gör

(1924) Meṡnevī

Z'enbūhī-yi berg pinhan geşte şāḫ (11)

[1374] "Bir şey yaratmak istediği zaman Onun yaptığı «Ol» demekten ibarettir. Hemen oluverir." (Yâ-Sîn, 82)

Z'enbuhī-yi gül nihan ṣaḥrā vü kāẖ

Berg-i efkār ve evrāḳ-ı guftāruñ kemāl ü fevtinden şāẖ-ı dil (12) pinhān oldı ve gül-i leṭāyif ü sünbül-i maʿārifüñ beġāyet kes̱retinden ṣaḥrā-yı ʿaḳl-ı küll ve kāẖ-ı ʿilm-i rusul nihān ḳaldı (13)

(1925) Mes̱nevī

İn suẖanhāyī ki ezʿaḳl-ı külest [P83b]

Būy-ı an gülzār u serv ü sünbülest

Bu benüm sözlerüm bir nevʿ sözlerdür (14) ki ʿaḳl-ı küldendür ʿaḳl-ı maʿāş-i cüzʾīden degül ve bu guftār ol ʿaḳl gülzārınuñ būyı ve anuñ serv-i ʿadālet (15) ü istiḳāmetinüñ rāyiḥası ve sünbül-i ḥikmet ü maʿrifetinüñ fāyiḥasıdur pes lāzımdur ki es̱erden müʾes̱s̱ire ve ʿıṭr (16) u rāyiḥadan mürevveḥ ü muʿaṭṭar istidlāl ü istihdā idesin zīrā gülsiz rāyiḥa olmaz ve mülsiz cūş (17) u ẖurūş bulunmaz

(1926) Mes̱nevī

Būy-ı gül dīdī ki ancā gül nebūd

Cūş-ı mül dīdī ki ancā mül nebūd

Hīç sen gül rāyiḥası gördüñ mi ki ol mevżiʿde gül olmaya ve cūş-ı mül (18) gördüñ mi ki ol maḥalde mül olmaya zīrā bu cūş u būy (19) ʿavārıżdandur elbette bir maḥall-i muḳavveme muḥtācdur keẕālik kelimāt-ı ṣaḥīḥa u maḳalāt-ı faṣīḥa daẖı bir mütekellim ü müdebbire (20) mütefaḳḳirdür ki ol müdebbir ʿaḳldur pes kelāmından olur maʿlūm kişinüñ kendü miḳdārı ḳavlinüñ miṣdāḳınca (21) bu gūne ʿibārāt-ı lāṭīfe ve elfāẓ-ı şerīfenüñ mütekellim ü müdebbiri ʿaḳl-ı küll idügine şübhe vü şāyibe yoḳdur (22)

(1927) Mes̱nevī

Bū ḳılāvūzest u rehber mer turā

Mībered tā ẖuld u Kevs̱er mer turā

Pes bu kelām ki ʿaḳl-ı küll gülinden būdur saña (23) ḳılāvūz u reh-berdür eger istişmām iderseñ ve anuñile istihdā bulup bāġuñ yolına giderseñ seni (24) tā ẖuld u Kevs̱ere iledür ve firdevs-i vaḥdet ve ḥadīḳa-yı ḥaḳīḳate vāṣıl ider

(1928) Mes̱nevī

Bū devā-yı çeşm bāşed nūr-sāz (25)

Şud zibūyī dīde-yi Yaʿḳūb bāz

Rāyiḥa çeşme nūr düzici ve żiyā virici devā oldı **Ḥażret-i Yaʿḳūb** ʿaleyhi'ս-selāmuñ (26) gözi bir būydan açıldı *felemmā en-cā'e'l-beşīrü elḳāhu ʿalā̱vechihi f'ertedde baṣīrā*[1375] āyet-i kerīmesinüñ miṣdāḳı **[A179b]** (1) üzre vaḳtā kim **Ḥażret-i Yūsuf**dan beşīr gelüp ol ḳamīṣi **Ḥażret-i Yaʿḳūb**uñ vech-i mübārekine ilḳā eyledükde (2) **Yūsuf**uñ ḳamīṣde olan rāyiḥasından anuñ beyāż olmış ve bīnūr ḳalmış gözleri açılup baṣīr olduġı ḥālde (3) **Ḥażret-i Yūsuf** cānibine rucūʿ eyledi

(1929) Mes̱nevī

Būy-ı bed mer dīderā tārī kuned

Būy-ı Yūsuf dīderā yārī kuned

Yaramaz rāyiḥa (4) taḥḳīḳan çeşmi tīre vü bīnūr eyler Yūsufuñ rāyiḥası çeşme muʿāvenet eyler yaʿnī bed ü fāsid olan kimselerüñ rāyiḥa-yı (5) ḫabīs̱i çeşm-i dili tīre ve nābīnā eyler ve Yūsufān-ı ḥaḳīḳat olan aṣḥāb-ı hidāyet ve erbāb-ı maʿrifetüñ revāyiḥ-i ṭayyibesi (6) baṣar-ı baṣīreti güşāde vü bünyād eyler

(1930) Mes̱nevī

Tū ki Yūsuf nīstī Yaʿḳūb bāş

Hemçü ū bāgirye vü āşūb bāş

Sen ki **Yūsuf** (7) degülsün **Yaʿḳūb** ol **Ḥażret-i Yaʿḳūb** gibi girye ve tażarruʿ u niyāzla ol yaʿnī çünkim maḳām-ı maṭlūbiyyete irmedüñ ve maḳām-ı (8) maḥbūbiyyete vāṣıl olmaduñ gerekdür ki **Yaʿḳūb**vār ṭālib olasın ve rūz u şeb anuñ şevḳinde girye vü zārī (9) ḳılasın eger bu maʿnā̱nuñ sırrına ve ġavrına irmek isteriseñ

(1931) Mes̱nevī

Bi'şnev in pend ezḤakīm-i Ġaznevī

Tā biyābī derten-i kühne nevī

(10) **Ḥakīm-i Ġaznevī Ḥażretleri**nden bu pendi işit ve bunuñla iş it tā köhne tenüñden tāzelik bulursun (11) ve bīḥayāt ḳalbüñe bu kelimāt-ı ḥayāt-baḫşından ḥayāt-ı dil ḥāṣıl ḳılasın **Ḥakīm Ḥażretleri**nüñ buyurduḳları bu iki (12) beytdür

(1932) Mes̱nevī

Nāzrā rūyī bubāyed hemçü verd

Tāze gül gibi laṭīf ü zībā bir yüz gerek

Çün nedārī gird-i bed-ḫūyī megerd (13)

Çünkim gül gibi zībā yüz ṭutmazsın tāzelenme ve bed-ḫūylık eṭrāfına ṭolanma

(1933) Mes̱nevī

[1375] "Müjdeci gelip o gömleği yüzüne sürdükten sonra ağlamaktan a'ma olan gözleri açıldı" (Yusuf, 96)

Zişt bāşed rūy-ı nāzībā vü zerd

Saḫt bāşed çeşm-i nābīnā vü derd (14)

(Zīrā zişt ü nāmaḳbūldur nāzībā yüz ve nāz) saḫt u müşkildür çeşm kör ve derd ola yaʿnī bir kimse hem kör ve hem marīż ve ehl-i derd olmaḳ ḳatı müşkildür (15) keẕālik rūy-ı nāzībā iken bed-ḫūy olmaḳ kör olmaḳ ve andan māʿadā marīż olmaḳ gibidür bu iki ḥālet-i ḳabīḥaya (16) mübtelā iken bāḫuṣūṣ bāz ḳılmaḳ aḳbeḥ-i ḳabāyiḥden olur ḥāṣıl-ı kelām bermūcib-i ḥadīs̱-i *raḥimellāhu imreʾen ʿarefe ḳadrahu* (17) *ve lemyeteʿadde ṭavrahu*[1376] bir kimse kendü miḳdārını bilmek ve ṭavr u mertebesinden tecāvüz eylemek raḥmet-i Ḥaḳḳa aḳreb ve iḥsāna (18) elyaḳdur

(1934) Mes̱nevī

Pīş-i Yūsuf nāziş ü ḫūbī mekun

Cüz niyāz u āh-ı Yaʿḳūbī mekun

Yūsufuñ ḳatında nāziş ü ḫūbluḳ eyleme Yaʿḳūba mensūb niyāz u āhdan ġayrı (19) eyleme yaʿnī Yūsuf-ı Mıṣr-ı ḥaḳīḳat olmaḳ ehl-i kemāl ḥużūrında (20) cemāl ü kemāl ḳılma belki Yaʿḳūbveş niyāz u ḫużūʿdan ḫālī olma

(1935) Mes̱nevī

Maʿni-yi murden ziṭūṭī bud niyāz (21)

Derniyāz u faḳr ḫodrā murde sāz

Ṭūṭīden ölmenüñ maʿnāsı niyāz oldı yaʿnī anuñ ölmesinden müstefād olan (22) maʿnā niyāz ü faḳr oldı sen hem kendünüñ niyāz u faḳrda murde düz yaʿnī istiġnā vü kibri terk eyle

(1936) Mes̱nevī

Tā dem-i ʿĪsā turā zinde kuned

Hemçü ḫᵛīşet ḫūb u ferḫunde kuned

Tā bir **ʿĪsā** ṣıfatlu (24) kimsenüñ nefes-i cān-baḫşı seni zinde ide ol ʿĪsā-dem kendüñi seni ḫūb u ferḫūnde ide eger sen dirseñ ki (25) rebīʿ-ṣıfat olan aṣḥāb-ı maʿrifet ve erbāb-ı velāyet bizi naẓarlarıyıla iḥyā eylesünler ve dem-i ṣabā tevʾemleriyile cān (26) ü dilümüzi ser-sebz ü tāze ḳılsunlar cevāb

(1937) Mes̱nevī

Ezbahāran key şeved ser-sebz seng

Ḫak şeved tā gül berūyed reng reng

[1376] “Allah harfinin kudretince o kadına rahmet etti ve onların tavrını değiştirmedi.”

(27) Bahārlardan ṭaş ḳaçan ser-sebz ü tāze olur yaʿnī olmaz ḫāk ol tā senüñ vücūduñda reng reng gül bite [A180a] (1) yaʿnī bahārlar gibi olan mürebbī vü mürşidlerüñ naẓar-ı ikṣīr-teʾṣīrlerinden ḥiṣṣevār olmaḳ ve neşv ü nemā bulmaḳ isteriseñ (2) ḫāk gibi mütevāżiʿ u müteẕellil olup anlaruñ terbiyesine müstaʿid ol tā zemīn-i vücūduñda günāgün maʿānī gülleri ve esrār u (3) maʿārif ve ḥikem ü leṭāyif sünbülleri ẓuhūra gele mādām ki bunlaruñ ḥużūrında ḫāk gibi olmayasın bu mertebeyi (4) bulamazsın

(1938) Meṣnevī

Sālhā tū seng būdī dil-ḫırāş

Āzmunrā yek zamānī ḫāk bāş

Nice yıllar sen ṭaş olduñ dil-ḫırāş (5) yaʿnī ṭaş gibi ṣalābet ü ḳasvetile ve ġılẓet-i ḳalble nice yıllar göñüle elem virici ve ḳulūba zaḫm urıcı olduñ [ṭaşlıḳ (6) mertebesinden geçüp] imtiḥān içün bir zamān ḫāk ol [ve irşād-ı muḥaḳḳıḳīni ḳabūl eyle gör kim bostān-ı vücūduñdan (7) ne güller biter ve ne şukūfeler açılur] ḥāṣıl-ı kelām çoḳ zamān kibr ü naḫvetile ve ṣıfat-ı ʿacīb ü enāniyyetile ṭaş gibi dil-ḫırāş (8) gibi oldı tecrübe ile bir zamān ḫāk gibi pest ü mütevāżıʿ ol ve tuḫm-ı nuṣḥ u irşādı ḳabūl ḳıl gör senden neler ḥāṣıl olur ve (9) ne ḳadar menāfiʿ ü fevāyid-i dīnī vü dünyevī ẓuhūra gelür dimek olur

Dāstān-ı pīr-i çengī derʿaḥd-i ʿUmer raḍıyallāhu ʿanh (10) ezbehr-i Ḫudā dūz mīnevāyī çeng zede dermiyān-ı gūristān[1377]

(1939) Meṣnevī

An şinīdestī ki derʿahd-i ʿUmer

Būd çengī muṭrıbī bākerr ü fer

Anı işitdüñ mi ki Ḥażret-i ʿÖmer zamānında (11) kerr ü ferr ile bir muṭrıb çengī var idi ki evāyil-i ḥālde āvāzında ḫaylī leṭāfet ü revnaḳ (12) var idi

(1940) Meṣnevī

Bülbül ezāvāz-ı ū bīḫod şudī (13)

Yek ṭarab z'āvāz-ı ḫūbeş ṣad şudī

Meṣelā bülbül anuñ āvāzından bīḫod u medhūş olurdı anuñ ḫūb olan (14) müstemiʿīnüñ bir ṭarabı yüz olurdı

(1941) Meṣnevī

Meclis ü mecmaʿ demeş ārāstī

Ve'znevā-yı ū ḳıyāmet ḫāstī

[1377] Hazret-i Ömer zamanında çalgıcı bir ihtiyarın Allah için kabristanda çalgı çalma hikâyesi

Anuñ nefesi meclis ü mecmaʿı (15) zīnet eylerdi ve anuñ nevā vü naġmesinden ḳıyāmet ḳalḳardı yaʿnī ol terennüm ü elḥān eyleyeydi ḳubūr-ı ecsād içre murde (16) olan dillere ḥayāt gelüp dem-i ḥayāt-baḫşından ḳāyim olurlardı ve ḥayāt-ı āḫarı bulurlardı

(1942) Mes̱nevī

Hemçü İsrāfīl k'āvāzeş befen (17) [P84a]

Murdeganrā can derāred derbeden

İsrāfīl gibi ki anuñ āvāzı fenn-i ṣanʿatla murdelerüñ bedenine (18) cān getürürdi ve murde-dillerüñ ḳulūbında ḥayāt bitürürdi

(1943) Mes̱nevī

Yār-ı sāyil / [yā resāyil] būd İsrāfīlrā

K'ez semāʿaş per bürüstī fīlrā

(19) Mıṣraʿ-ı evvelde *yār-ı sāyil* lafẓında bir ḳaç vech cāyizdür evvelā (20) *sāyil* suʾālden ola bu taḳdīr üzre maʿnā̱ İsrāfīle suʾāl idici yār idi dimek olur s̱āniyen sāyil seyelāndan (21) ola yaʿnī cārī bu taḳdīr üzre maʿnā̱ ol pīr-i çengī ḥayāt-baḫş-ı cān u cenān olmada ve āvāz u elḥān ḳılmada bir yār-ı (22) cārī ve hem-zebān-ı sārī idi İsrāfīle s̱ālis̱en yā ḥarf-i ʿaṭfe ola *resāyil* resīlenüñ cemʿidür *resīle* böyle maḥallerde (23) yār-dih ve muʿīn maʿnā̱sına gelür bu vech üzre maʿnā̱ yāḫud ol muṭrıb İsrāfīle yār-dihler ve hem-āvāz u demsāzlar (24) mertebesinde idi ki anuñ āvāzınuñ istimāʿından per ü bāl biterdi pīl gibi girān ü s̱aḳīl olanlara ve kes̱āfet ü kesāletde (25) ḳalanlara dimek olur [muḥaṣṣal mānend-i fīl her ne ḳadar cism ü cānı s̱aḳīl ḫuşk-diller var ise anuñ zümresinden (26) perr ü bāl-i şevḳ ḥāṣıl olup hevā-yı ʿışḳa pervāz iderdi]

(1944) Mes̱nevī

Sāzed İsrāfīl rūzī nālerā (27)

Can dihed pūsīde-yi ṣad-sālerā

İsrāfīl Ḥażretleri bir gün nālesini düzer ve ṣūra nefḫ idüp āvāz eyler nice yüz [A180b] (1) yıllıḳ çürimişe cān virür pes naġme-yi muṭrıb ve nefḫa-yı İsrāfīl münāsebetiyile ḥayāt-baḫş ḳulūb u ervāḥ olan enbiyā (2) vü evliyānuñ naġamāt-ı ḥayāt-müżāhātlarınuñ şerḥ ü beyānına şurūʿ idüp buyururlar

(1945) Mes̱nevī

Enbiyārā derderūn hem-naġmehast (3)

Ṭālibanrā z'an ḥayāt-ı bībahast

Enbiyānuñ derūnında hem-naġmeler (4) vardur lākin maʿnevī ṭāliblere ol naġamāt-ı maʿneviyyeden ḥayāt-ı (5) bībahā vardur ki ol şol ḥayāt-ı bāḳiyedür ki aña aṣlā ḳıymet olmaz

(1946) Mes̱nevī

Ne'şneved an naġmehārā gūş-ı ḥis

K'ezsitemhā gūş-ı ḥis bāşed necis

(6) Ḥis ḳulaġı ol naġmeleri işitmez zīrā ẓulmlarından ve teʿaddīlerinden ḥis ḳulaġı necis ü nāpākdür bu eclden ol (7) nāpāk ol naġamāt-ı ḳalbiyyeyi istimāʿ itmez gūş-ı ḥissüñ naġamāt-ı ḳalbiyye ve kelimāt-ı maʿneviyyeyi istimaʿ eylemedügi ʿaceb degüldür zīrā (8) bu kelimāt-ı ḳalbiyye ve naġamāt-ı maʿneviyye cinn ü perīnüñ kelimātından elṭaf ü aḫfādur çünkim gūş-ı ḥiss-i ādemī kelimāt-ı ḳalbiyyeye nisbetile (9) ẓāhir u bāhir olan kelimāt-ı cini ve naġamāt-ı perīleri istimāʿa ḳādir olmaz pes andan aḫfā vü elṭaf olanı nice fehm idrāke (10) ḳādir olur nitekim bu beytler bu maʿnāya işāret ḳılur

(1947) Mes̱nevī

Ne'şneved naġme-y perīrā ādemī

K'ū buved z'esrār-ı peryan aʿcemī

(11) Ādemī perīnüñ naġmesini işitmez zīrā ki ol ādemī perīlerüñ esrārından aʿcemī vü ġāfildür

(1948) Mes̱nevī

Gerçi hem naġme-y perī z'in ʿālemest (12)

Naġme-yi dil berter ezher du demest

Egerçi perīnüñ naġmesi hem bu ʿālemdendür ve lākin [ʿadem-i cinsiyyet olduġıyiçün istimāʿ (13) olınmaz pes bu maʿnāyı iẕʿān ḳılduñsa ve bu muḳaddemeye ʿālim olduñsa] ḳalbüñ naġmesi her iki nefesden yaʿnī ādemī ve (14) perīnüñ kelimātından berter ü ʿālīterdür pes gūş-ı ḥissile naġamāt-ı ḳalbiyyenüñ istimāʿ u idrāki mümkin olmaz zīrā kelimāt-ı (15) ḳalbiyye bu ʿālemden ve bu ʿāleme mużāf olan kelimāt ḳabīlinden degüldür anuñçün kelimāt-ı ādemī perīden efżal ü aʿlā̱dur (16)

(1949) Mes̱nevī

Ki perī vü ādemī zindāniyend

Her du derzindān-ı in nādāniyend

Zīrā ki perī vü ādemī zindānīlerdür her ikisi bu nādānlıḳ (17) zindānındandurlar yaʿnī perī vü ādemī cehl ü ġaflet zindānı içre (18) s̱ābit ü sākin olmışlardur bu eclden bunlara zindānī dinür eger bu ḫuṣūṣda şāhid ü burhān isteriseñ ki **Sūre-yi** (19) **Raḥmān**da ***maʿşer-***

i cinn[1378] āyetini oḳu *testeṭīʿū ev tenfūẕū* kelimelerinüñ maʿnāsın girü bil tā saña bunuñ ḥaḳīḳati maʿlūm (20) ola dimek olur nitekim buyururlar

(1950) Meṡnevī

Maʿşere'l-cin Sūre-yi Raḥman buḫᵛān

Testeṭīʿū tenfuẕūrā bāz dān

Yā maʿşere'l-cinni (21) *ve'l-insi*[1379] āyetini Sūre-yi Raḥmānda oḳı *testaṭīʿū tenfuẕū* maʿnā-yı şerīfi tefaẕẕun idüp āşkārā bil ḳāle Teʿālā (22) *Yā maʿşere'l-cinni ve'l-insi* ey gurūh-ı cinn ü ins *ini's-teṭaʿtum* eger ḳādir iseñüz en tenfüẕū nüfūẕ ü ḫurūc (23) itmekle *minaḳṭāri's-semāvāti ve'l-arżi* cevānib-i semāvāt u arżdan *fe'nfuẕū* pes ḫurūc ve nüfūẕ idüñ *lātenfūẕūne* (24) siz nüfūẕ idemezsüz *illābisulṭān* illā anuñ ḳudret ü ḳuvvetiyile ḳāle'l-Ḳāżī *in ḳadertum en tenfuẕū ve litaʿlemū* (25) *māfī's-semāvāti ve'l-arżi fe'nfuẕū litaʿlemū lākin lātenfuẕūne ve lātaʿlemūne illā bibeyyinetin neṣabehellāhu feteʿricūne ʿaleyhā* (26) *biefkārikum*[1380] pes bu maḥalden münfehim olan budur ki cinn ü insān zindānīlerdür ve maḥbūsān-ı maḥsūsāndur enbiyā (27) vü evliyānuñ semāvāt-ı ervāḥında olan ʿulūm u şuʿūrları yoḳdur meger Allāh ḳuvvet ü ḳudret virmekle [A181a] (1) ʿālim ḳıla

(1951) Meṡnevī

Naġmehā-yı enderūn-ı evliyā

Evvelā gūyed ki ey eczā-yı lā

Evliyānuñ derūnınuñ naġmeleri lisān-ı maʿnāyla evvelā dir (2) ki ey *lā*nuñ cüzleri yaʿnī ey *lā*ya mużāf olan ve nefye taʿalluḳ ḳılan cüzler

(1952) Meṡnevī

Hin zilā-yı nefy serhā berzenīd (3)

İn ḫayāl ü vehm yek-sū efkenīd

Āgāh oluñ nefy *lā*sından başlar ve göz yuḳaru uruñ yaʿnī nefy *lā*sı ki murād (4) nefye müteʿallıḳ olan *lā* mertebesidür ki cemīʿ-i mā-sivādan başıñuz yuḳaru çıḳaruñ mertebe-yi (5) fenā vü nefyden ḫalāṣ oluñ bu ḫayāl ü vehmi bir cānibe bıraġıñuz ve mevcūd-ı ḥaḳīḳī mertebesine geliñüz ve anı cemīʿ-i mā-sivādan (6) ḥaḳīḳate istiṡnā ḳıluñuz ve anuñile hemīşe dāyim ü bāḳī oluñuz

(1953) Meṡnevī

[1378] "Ey cin ve insan toplulukları!"(Rahman, 33)

[1379] "Ey cin ve insan toplulukları, nüfuz edebilirseniz ve çıkabilirseniz, haydi göklerin ve yerin sınırından çıkın." (Rahman, 33)

[1380] "Kâzî der ki: Eğer gücünüz yerde ve gökte olanları bilmek için nufûzunuz yetiyorsa, nüfûz edin. Fakat fikirlerinizle Allah'ın sizi oraya çıkaracak bir delîli olmadan onu bilemezsiniz."

Ey heme pūsīde derkevn ü fesād

Cān-ı bāḳītan nerūyīd ü nezād

(7) Ey bu ʿālem-i kevn ü fesādda dükeli çürimiş cān ve hevā vü hevesiyile murde olmış (8) cenānlar sizüñ bāḳī olan cānlarıñuz bitmedi ve daḫı ṭoġmadı bāḳī olan cān şol veled-i maʿnevī ve ḥayāt-ı ḳalbīdür mürşid-i kāmilüñ terbiyye vü himmetiyile (9) ve ṭālibüñ rāh-ı Ḥaḳda ṭāʿat u riyāżetiyile rūḥından ḥāṣıl olur ve maʿrifet ü ḥikmet lebeniyile neşv ü nemā bulup ḳuvvet (10) ḥāṣıl olur ve maʿrifet ü ḥikmet lebeniyile neşv ü nemā bulup ḳuvvet ḥāṣıl ḳılur ve minbaʿd ol ḥayāt-ı ṭayyibe vü veled-i ḳalbiyyeye fenā ṭārī olmaz belki ebedu'l-ābād bāḳī ḳalur

(1954) Meṡnevī

Ger bugūyem şemmeī z'an naġmehā (11)

Cānhā ser berzened ezdaḫmehā

Eger bu evliyānuñ derūnında olan ol naġmelerden bir şemme söyleyem ve (12) anlardan bir miḳdār lafẓ getürüp naḳl eyleyem cānlar daḫmelerden baş yuḳaru ururlar yaʿnī *daḫmehā* ey ecsād içre (13) murde olan ve meḳābir-i ebdānda pūsīde ḳalan ervāḥ-ı insānī ol naġmelerüñ leṭāfetinden ḥayāt ve baş (14) yuḳaru getürüp ẓuhūra gelelerdi

(1955) Meṡnevī

Gūş-ı can nezdīk kun k'an dūr nist

Līk naḳl-i an betū destūr nist

Gūş-ı (15) cānuñı bu naġmeleri lisān-ı maʿnāyile söyleyen mütekellime ḳarīb eyle ki ol mütekellim her ʿaṣrda senden ıraḳ degüldür ve (16) lākin ol naġamāt-ı maʿneviyyeyi elfāẓ u ḥurūfla saña naḳl itmege destūr yoḳdur gerekdür ki semʿ-i cānla istimāʿ idesin (17)

(1956) Meṡnevī

Hin ki İsrāfīl-i vaḳtend evliyā

Murderā z'īşan ḥayātest u numā

Ey meḳābir-i ebdān içre murde olanlar ve daḫmehā-yı ecsādda (18) medfūn ḳalanlar āgāh oluñuz evliyāʾullāh vaḳtlerinüñ İsrāfīlidür murde-dil olanlara ve efsürde vü pejmurde (19) ḳalanlara ḥayāt-ı bībahā ve neşv ü nemā vardur

(1957) Meṡnevī

Cān-ı her yek murde ender gūr-ı ten

Mīcehed āvāzışān ender kefen

Her bir murde-dilüñ (20) cānı ten-i ḳabrinden kefen-i libās ṣūrīde vü pīçīde iken anlaruñ āvāzlarından (21) ḥayāt bulup şıçrar ve zinde olup ḥaşr-i maʿnevī içün ḳāyim olur ve ḳıyāmet-i maʿnevī müşāhede ḳılur (22)

(1958) Mes̱nevī

Gūyed īn āvāz z'āvazhā cüdast

Zinde kerden kār-ı āvāz-ı Ḫudast

Ol ḥayāt-ı ṭayyibe bulan ve dem-i evliyāyıla zinde olan (23) kimse dir ki bu āvāz-ı ḫalāyıḳ āvāzlarından cüdādur ki bunlara beñzemez zinde itmeklik (24) āvāz-ı Ḫudānuñ kārıdur ḫalāyıḳuñ āvāzı bu ḥaṣiyyetden ʿārīdür pes enbiyā vü evliyānuñ ḳulūbınuñ āvāzları minḥadīs̱i'l-ḥaḳīḳati Allāhuñ āvāz-ı rāzı (25) olduġına işāret idüp bu beytlerle tenbīh buyururlar

(1959) Mes̱nevī

Mā bemurdīm ü beküllī kāstīm

Bang-ı Ḥaḳḳ āmed heme berḫāstīm

Biz ki (26) mertebe-yi [P84b] fenāda ṣaded-i nefyde olan ervāḥ-ı olduḳ ve bi'l-külliyye eksildük ve maḥv olduḳ Ḥaḳ Teʿālā̱ bāngı yaʿnī (27) kelām-ı hidāyet-encāmı geldi ve semʿ-i cānımuz anı istimāʿ idüp dükeli ḳalḳduḳ ve ḥayāt-ı ṭayyibe bulup anuñile ḳāyim olduḳ [A181b] (1)

(1960) Mes̱nevī

Bang-ı Ḥaḳḳ ender ḥicāb ü bīḥacīb

An dihed k'ū dād Meryemrā zicīb

Ḥaḳ Teʿālā̱nuñ eger ḥicābda ve eger bilāḥicābda (2) anı virür ki er Ḥaḳ Ḥażret-i Meryeme ceybinden virdi bāngdan murād burada bīḥarf ü ṣavt olan kelām-ı İlāhīdür (3) ve Ḥaḳ Teʿālā̱nuñ tekellümi iki nevʿ üzre olur bir nevʿi bilāḥicāb vaḥyle olan ve ḳalbe bilāvāsıṭa işāret-i Rabbāniye ile (4) gelen kelāmdur ve bir nevʿi daḫı verā-yı ḥicābdan olan ve yāḫud melāyike vāsıṭasıyıla ẓuhūra gelen kelāmdur nitekim (5) bu āyet-i kerīmede kelām-ı Ḥaḳḳuñ bīḥicāb ve minverāʾi ḥicāb olmasına delālet ider ḳālellāhu Teʿālā̱ fīāḫırı Sūreti'ş-Şūrā (6) *ve mākāne libeşerin en yukellimullāhu illā vaḥyen ev minverāʾi ḥicābin ev yürsile resūlen feyūḥī biiẕnihī*[1381] muḥaṣṣal-ı kelām-ı İlāhī eger bīḥicāb (7) u bīvāsıṭa ḳalbe vaḥy olsun ve yāḫud minverāʾi ḥicāb Ḥażret-i Mūsā̱ya dıraḫt-ı ḥicābın verāsından söyledügi gibi (8) ve yāḫud melāyike enbiyāya irsāl eyleyüp

[1381] "Allah bir insanla ancak vahiy yoluyla veya perde arkasından konuşur, yahut bir elçi gönderip izniyile ona dilediğini vahyeder." (Şûrâ, 51)

anlar vāsıṭasıyıla vaḥy eyledügi gibi olsun ʿalā̠ ey vechi kāne kelām-ı İlāhī anı iʿṭā (9) eyler ki **Ḥażret-i Meryem**e ceybinden nefḫ eyledi ve ol nefḫa-yı İlāhī sebebiyile **Ḥażret-i Rūḥullāh** ẓuhūra geldi *fenefaḫnā fīhi minrūḫinā*[1382] (10) naṣṣ-ı şerīfinüñ miṣdāḳınca nāfiḫ ḥaḳīḳatde Ḫudāy-ı Teʿālā̠dur baʿż-ı mevāżıʿda **Ḥażret-i Cebrā'īl**e isnād olınması mecāzendür (11) çünkim Ḥaḳ Teʿālā̠ Ḥażretleri **Meryem**e nefḫ eyledi ve aña lisān-ı ḥaḳīḳatile bīḥarf ü ṣavt kelām söyledi anuñ (12) es̱eri **Ḥażret-i Meryem**üñ vücūdında **Rūḥullāh** oldı ve andan ẓuhūra geldi pes her ḳanḳı kimsenüñ ki ḳalbine kelām-ı Ḥaḳ gelse (13) ve anuñ cān u diline ilhām-ı İlāhī olsa anuñ ḫāṣiyyeti vü nişānı oldur ki anuñ derūnından murdeler iḥyā idici bir **ʿĪsā̠**-dem (14) veled-i maʿnevī ḥāṣıl olur ve nefḫa-yı Ḥaḳ ile vücūd bulur ve aña ʿinde'l-meşāyıḫ veled-i maʿnevī dinür (15)

(1961) Mes̱nevī

Ey fenātan nist kerde zīr-i pust

Bāz gerdīd ezʿadem z'āvāz-ı dust

Ey murde-diller siz şol kimselersüz ki fenā sözleri (16) post altında yoḳ eylemiş dostuñ āvāzından ve anuñ kelām bāzārından ʿadem cānibinden vücūd-ı Ḥaḳḳānī (17) mertebesine rucūʿ eyleñ hemīşe beḳā vü devām-ı Ḥaḳḳıla bāḳī oluñ ve zinde ḳaluñ

(1962) Mes̱nevī

Muṭlaḳ ān āvāz ḫod ezşeh buved (18)

Gerçi ezḫulḳūm-ı ʿabdullah buved

[İḥyā-yı emvāt eyleyen o āvāz ḫod muṭlaḳ şāhdandur egerçi biḥasebi'ẓ-ẓāhir ʿabdullāhuñ (19) ḥulḳūm u dehānındandur yaʿnī] ol murde-dilleri iḥyā ḳılan ve pejmurde vü efsürde olan rūḥlara neşv ü nemā viren (20) āvāz u kelām-ı pür-rāz ḫod muṭlaḳā şāh-ı ḥaḳīḳīden olur ki egerçi biḥasebi'ẓ-ẓāhir Allāh ḳulınuñ ḥulḳūm u dehānından (21) ẓuhūr ḳılur ve bu maʿnā̠ya *innellāhe yeḳūlu'l-ḥaḳḳu ʿalā̠lisāni ʿabdihi*[1383] ḥadī̠s̱i daḫı şehādet ḳılur ve ʿabdullāh şu (22) bende-yi kāmildür ki Cenāb-ı Ḥaḳ aña cemīʿ-i esmā vü ṣıfātıyıla tecellī ḳıla ve ḳurb-ı nevāfil ve ḳurb-ı ferāyiże vāṣıl ola bendegān-ı (23) Ḥaḳ içinde bu ʿabd-i kāmilden erfaʿ ve bu maẓhar-ı fāżıldan aʿlā̠ bir daḫı olmaz zīrā bu mertebe ism-i ẕāt müstecmiʿ-i cemīʿ-i ṣıfāt (24) olan ism-i aʿẓamuñ maẓharı ve ʿabdıdur

(1963) Mes̱nevī

Guft ūrā men zebān u çeşm-i tū

Men ḥavās u men rıżā vü ḫaşm-ı tū

[1382] "Biz, ona ruhumuzdan üfledik." (Tahrîm, 12)

[1383] "Muhakkak ki Allah, hakkı abdinin lisanı ile söyler." Hadis olarak tespit edilemeyen bu söz için bk. Gültekin, İsmâîl Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi, s. 201.

(25) Allāh subḥānehu ve Teʿālā̠ ol kāmile ḳurb-ı nevāfilde dimiş ki ben senüñ lisān ü çeşmüñem ve ben senüñ esmā vü ṣıfātumla ḥavāssuñda (26) ẓuhūr itmişem ve ben senüñ rıżā ve ḫaşmuñam yaʿnī senüñ rıżāñ benüm rıżām ve senüñ ḫaşmuñ benüm ḫaşmumdur [ve men eḥabbeke (27) feḳad eḥabbenī ve men ebġażuke feḳad ebġażanī]

(1964) Mes̱nevī

Rev ki bīyesmaʿ u bīyubṣır tuyī

Sır tuyī çi cāy-ı ṣāḥib-sır tuyī

[A182a] Yüri ey bende-yi ḫāliṣ benüm ʿibādum mā-beyninde mürşid olduġuñ ḥālde benümile işidür ve benümile görür sensin (2) [muḥaṣṣal ***febī yesmaʿ ve bī yubṣır ve bī yebṭış ve bī yentıḳ***[1384] sensin] ve ***el-insānu sırrun minesrārī***[1385] ḥadīs̱-i şerīfinüñ (3) feḥvāsınca sır sensin ne sır maḥalli ṣāḥib-i sır sensin

(1965) Mes̱nevī

Çün şudī men kāne lillāh ezveleh

Men turā bāşem ki kānellāhu leh

(4) ***Men kānellāhu kānellāhu lehu***[1386] ḥadīs̱inüñ muḳteżāsınca çünkim sen lillāh olan kimse olduñ ve ḥayretüñden (5) ben daḫı senüñ içün ölürem ki bu ḫuṣūṣda ***kānellāhu lehu*** ḥadīs̱i s̱ābit ü burhān-ı ḳāṭıʿdur [ve'l-ḥāṣıl (6) ey ʿabd-i kāmil ve bende-yi fāżıl çünkim sen veleh ü ḥayretüñden men kānellāhu lehu olan ʿibādum zümresinde dāḫil olduñ (7) ben daḫı senüñ içün oluram ki men kānellāhu kānellāhu lehu ḥadīs̱-i şerīfi bu ittiḥāddan ḫaber virmişdür] (8)

(1966) Mes̱nevī

Geh tuyī gūyem turā gāhī menem

Her çi gūyem āftāb-ı rūşenem

Ve ey ʿabd-i kāmil ve bende-yi fāżıl gāh saña sensin direm taʿayyünüñ (9) ve ʿubūdiyyetüñ cihetinden ve gāhī menem direm rubūbiyyetüm ve ulūhiyyetüm ḥays̱iyetinden her ne dirsem āftāb-ı rūşen ve vaḥdet-i (10) müberhenem

(1967) Mes̱nevī

Her kucā tābem zimişkātī demī

Ḥāl şud ancā müşkilāt-ı ʿālemī

[1384] "Kulum bana öyle bir şeyle yaklaşmaya çalışır ki, o, farz kıldığım şeylerle yaklaşmasından, bence, daha sevimlidir. Kulum bana devamlı olarak nâfilelerle yaklaşmaya gayret eder; tâ ki ben onu severim. Sevince de, artık ben onun işittiği kulağı, gördüğü gözü, tuttuğu eli ve yürüdüğü ayağı olurum." (Buhârî, Sahîh, VII/190.) Bkz. Ali Yardım (2008), s. 106-107.

[1385] "İnsan benim sırlarımdan bir sırdır."

[1386] "Bir kimse Allah'la beraber olursa, Allah da onunla olur."

Her ne maẓhara tecellī ḳılam ve esmā vü ṣıfātumla (11) bir mişkātdan bir dem ṭāliʿ ü ẓāhir olam ol maḥalde ʿāleme mensūb olan kimselerüñ müşkilātı ḥall olur (12) eger nusḫada mişkāt *yā*sız vākiʿ olup deme mużāf olmışdur bu taḳdīr üzre maʿnā her ḳande ki nefese (13) mensūb olan mişkātdan yaldırayum yaʿnī her ḳanḳı maḥalde ki dem ü kelāma mensūb olan maḥal-i miṣbāḥ-ı ḥaḳīḳīden tecellī (14) eyeleyemve maḥalde ʿālemüñ mişkātı ḥall ü keşf oldı dimek olur

(1968) Mes̱nevī

Ẓulmetīrā k'āftābī bernedaşt

Ezdem-i mā gerded an ẓulmet çü çaşt

(15) Şu bir ẓulmeti ki āftāb anı defʿ eylemedi ve izāle ḳılmadı bizüm nefes ü kelāmımuzdan ol ẓulmet ḳuşluḳ (16) gibi rūşen olur bunda olan ẓulmetden murād cehālet ü ġaflet ve küfr ü maʿṣiyyet ẓulmetleridür ki enbiyā vü eliyānuñ dem (17) ü nefesleri ile zāyil olur baʿż-ı nusḫada bu beyt vāḳıʿ olmışdur ki maʿnāsı budur

(1969) Mes̱nevī

Her kucā tārīki āmed nāsezā (18)

Ezfurūġ-ı mā şeved şems-i ḍuḥā

Her ḳande nāmaʿḳūl u nāsezā bir ẓulmet geldi ve ẓāhir oldıyısa ol ẓulmet bizüm furūġ-ı tecellī (19) müzden ḍuḥā güneşi gibi olur bu cümle *guft ūrā men zebān du çeşm-i tū* beytinden bu maḥalle gelinceye deg Cenāb-ı Ḥaḳ lisānındandur (20) pes ḥaḳīḳat-ı Ādem mirʾāt-ı İlāhī ve bilāvāsıṭa maẓhar-ı esmā vü ṣıfāt-ı Rabbānī olduġına işāret idüp bu beyt-i şerīfi īrād buyururlar (21)

(1970) Mes̱nevī

Ādemīrā vü beḫᵛīş esmā nümūd

Dīgeranrā z'Ādem esmā mīguşūd

Ādeme ve Ādeme mensūb olan evlādına ol Ḫudāy-ı Müteʿāl binefsihi (22) kendü esmā vü ṣıfātını gösterdi ve bermişdāḳ-ı ***ve ʿalleme Ādeme'l-esmāʾe kullehā***[1387] taʿlīm eyledi ve Ādemden esrār-ı (23) esmāyı fetḥ eyledi ve Ādemī evlādını ḫalīfe ḳılup anuñ vāsıṭasıyıla ḫalḳ-ı ʿāleme ʿulvī vü süflī her kim ise esmā vü ṣıfātını (24) ʿıyān ḳıldı pes Ādem beyne'l-Ḥaḳḳı ve'l-ḫalḳ berzaḫ-ı cāmiʿ vāsıṭa-yı kāmildür ve ḫalīfe-yi fāżılda olan ḳuvvet (25) ü ḳudret ve irādet ü ʿulūm ve ḥikmet ü maʿrifet ve bunlar ems̱āli olan ṣıfatlar her ne ḳadar var ise cemīʿan Ḥażret-i Ḥaḳḳuñdur pes insān-ı kāmil mirʾāt-ı İlāhī ve maḫzen-i esrār-ı Rabbānī ve maẓhar-ı Subḥānīdür (26)

[1387] "Adem'e bütün isimleri öğretti" (Bakara, 31)

(1971) Meṡnevī

Ḫᵛāh z'Ādem gīr nūreş ḫᵛāh ezū

Ḫᵛāh ezḫum gīr mey ḫᵛāh ezkedū

Pes sen isteriseñ Ādem-i kāmil ve ḫalīfe-yi fāżıldan aḫẕ eyle (27) anuñ nūrını ve yā ḳādir iseñ bilāvāsıṭa ol Allāhdan aḫẕ it nitekim enbiyā vü evliyā bilāvāsıṭa andan aḫẕ iderler **[A182b]** (1) [şarāb-ı ʿışḳı isteriseñ kübden ṭut yaʿnī iç ve isteriseñ ḳabaḳdan iç ikisi daḫı birdür yaʿnī] ḫᵛāh ḫum-ı vaḥdetden aḫẕ (2) eyle mey-i ʿilm ü maʿrifeti ve ḫᵛāh kedū-yı vücūd-ı ḫalīfeden

(1972) Meṡnevī

K'in kedū bāḫum bupeyvestest saḫt

Nī çü tū şādan kedū-yı nīk-baḫt

(3) Ki buldı vücūd-ı ḫalīfe ḫum-ı vaḥdet müstaḫlife saḫt muttaṣıldur dāyimā andan istifāża idüp ve ālet-i Ḥaḳ olup (4) müstaḥıḳḳ olanlar Ḥakdan edā vü ifāża ey beşeriyyetde ḳalan ve esīr-i ṣūret ü enāniyyetde olan ol kedū-yı nīk-baḫt (5) senüñ gibi nefsāniyyetde ve leẕẕāt-ı cismāniyyesinden şād degüldür belki Ḥaḳḳıla şād ve derūnı vücūd-ı mutlaḳla ābāddur (6) **[P85a]** pes derūnı Ḥaḳḳıla ābād olan ḫalīfeden ilā̠ġayri'n-nihāye nitekim bu maʿnā̠ya şehādet itmek içün ḥadīṡ-i Resūlüñ (8) ʿaleyhi's-selām mażmūnını naẓma getürüp buyururlar

(1973) Meṡnevī

Guft ṭūbā̠ men reʿānī Muṣṭafā

Ve'llezī yubṣır limen vechī re'ā

Ey (9) **Ḥażret-i Muṣṭafā** ʿaleyhi's-selām buyurdılar ki ṭ*ayyibet ü saʿādet ol kimseye ki beni gördi ve daḫı* (10) *şol kimseye ṭayyibet ü saʿādet ki benüm vechümi göre kimseyi göre* bu ḥadīṡ-i şerīfe işāretdür **İmām-ı Ṭaberī** (11) ve **Ḥākim ʿAbdullāh bin Bişr**den ittifāḳ üzre bu ḥadīṡi rivāyet iderler ki ḳāle ʿaleyhisselām (12) ***ṭūbā̠ limen re'ānī ve āmin bī ve ṭubā̠ limen re'āy men re'ānī ve āmin bī ve ṭūbā̠ limen re'ānī minre'yi men re'ānī ve āmin ṭūbā lehum ve ḥusne me'āb***[1388] (13) yaʿnī *ṭayyibet ü saʿādet şol kimseye ki beni gördi ve baña īmān getürür ve daḫı şol kimse ki beni göreni* (14) *gördi ve daḫı şol kimse ki beni gören kimseyi gördi ṭūbā ve cennet anlar içündür* (15) Ḥażret-i Peyġam-beri görüp meclisine ḥāżır olana Aṣḥāb dirler ve **Aṣḥābı** görene **Tābiʿīn** ve **Tābiʿīni** görene **Tebaʿ-ı** (16) **Tābiʿīn** dirler egerçi lafẓ-ı ḥadīṡ-i şerīfden bu üç gūne gurūha münḥaṣır olmaḳ münfehim olur lākin rü'yetden (17) murād rü'yet-i ʿilmī olursa ilā̠ġayri'n-nihāye

---

1388 Ahmed bin Hanbel, Müsned: V/248; El-Hakîm, Müstedrek: IV/86; Yardım 2008: 54-55

ve ilā̱devri'l-ḳıyāme bu ṭayyibet ü saʿādet her vāri̱s-i Nebī ve ʿālim-i sırr-ı Muṣṭafavī (18) olanlara ve anları görenlere ḥāṣıl olur ki ve Ḥażret-i Mevlānānuñ daḫı bu maḥalde murād-ı şerīfleri budur ki nitekim (19) bir kimse Ḥażret-i Peyġam-berden ʿilm iḳtibās eylese ve bir kimse daḫı andan iḳtibās eylese ilā̱ġayri'n-nihāye bu güne aḫẕ (20) ü iḳtibās eyleseler mādām ki ol ʿilm olduḳça āḫırde olan kimseden aḫẕ itmek evvelde olan kimseden (21) aḫẕ itmek gibidür ve anuñ murādına gitmek Peyġam-ber ʿaleyhi's-selāmuñ murādına gitmek gibidür

(1974) Me̱snevī

Çün çerāġī nūr-ı şemʿīrā keşīd (22)

Her ki dīd anrā yaḳīn an şemʿ dīd

Me̱selā çünkim bir çerāġ bir şemʿüñ nūrını çekdi yaʿnī ol şemʿden (23) şuʿle aḫẕ idüp bu çerāġuñ vücūdı daḫı yandı ve şuʿlelendi her kim ki o çerāġ-ı s̱ānīyi gördi bilāşekkin (24) ve lāşübhetin ʿaynen ve yaḳīnen ol şemʿ-i evveli gördi

(1975) Me̱snevī

Hemçünin tā ṣad çerāġ eznaḳl şud

Dīden-i āḫır liḳā-yı aṣl şud

(25) Bunuñ gibi yüz çerāġa deg belki nice biñ çerāġa deg eger naḳl olsa yaʿnī ol çerāġuñ nūrı bu ẕikr olınan (26) üslūb üzre nice biñ çerāġa deg intiḳāl ḳalsa her bir çerāġ bir āḫır çerāġuñ nūrından müştaʿil olsa (27) āḫırki çerāġı görmek aṣluñ liḳāsı oldı yaʿnī evvelki çerāġı görmek aña mülāḳī olmaḳ mertebesinde oldı [A183a] (1) [zīrā bunuñ ñurı] andan muḳtebesdür

(1976) Me̱snevī

Ḫᵛāh eznūr-ı pesin bi'stan tu ān

Hīç farḳī nist ḫᵛāh ezşemʿ-i cān

(2) İsteriseñ sen ol nūrı ṣoñraki nūrdan al hīç bir farḳ yoḳdur isteriseñ şemʿ-i cāndan al şemʿ-i cāndan (3) murād cānlara nūr virdügi mülābese ile Ḥażret-i Ḫudādur Ḥażret-i Nebiyy-i müctebā olsa daḫı cāyiz olur ḫulāṣa-yı kelām münevver-i (4) bāṭın olan ʿilmi isteriseñ çerāġ-ı pesīn mertebesinde olan ʿaṣruñdaġı bir vāri̱s-i Ḥażret-i Nebīden iḳtibās eyle ve yāḫud Ḥażret-i (5) Nebīnüñ mişkāt-ı rūḥından iḳtibās eyle ve isteriseñ cümle nūra vāṣıl olan Ḥażret-i Ḫudādan iḳtibās eyle ve muḳtebes (6) olan nūruñ mā-beyninde hīç farḳ yoḳdur her ḳanḳı senden olursa olsun zīrā bu çerāġ-ı pesīnüñ nūrı ʿaynıyıla (7) evvelki çerāġuñ nūrıdur bilāfarḳ

(1977) Me̱snevī

Ḫᵛāh bin nūr ezçerāġ-ı āḫırīn

Ḫᵛāh bin nūreş zişemʿ-i ġābirīn

İsteriseñ nūrı (8) āḫırlerüñ çerāġından gör isteriseñ nūrı ġābir olanlaruñ şemʿinden gör ġābir māżī maʿnāsınadur yaʿnī isteriseñ (9) nūr-ı Ḥaḳḳı müteʾaḫḫirīnüñ vücūdları çerāġlarından müşāhede eyle isteriseñ anı ʿubūr u mürūr eyleyen müteḳaddimīnüñ mişbāḥ-ı (10) ervāḥından mükāşee eyle gör

Dermaʿnī-yi Īn ḥadīs̱-i Muṣṭafā ʿaleyhi'selām ki fermūd inne lerabbikum fieyyāmi (11) **dehrikum nefeḥātin illā feteʿarraḍū lehā**[1389]

Bu surḫ-ı şerīf bu ḥadīs̱-i şerīfüñ maʿnāsındadur ki **Ḥażret-i Muṣṭafā** (12) ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem buyurdı ve **Ebū Hureyre Ḥażretleri** bunı böyle rivāyet ḳıldı Ḥażret ʿaleyhi's-selām (13) buyurmışlar ki *taḥḳīḳan rabbüñüz içün zamān görüñ günlerinde nefeḥāt vardur nefeḥāt* ḥā-yı mühmele ile (14) *nefḥa*nuñ cemīdür yaʿnī ṭayyib rāyiḥalar vardur murād Allāhuñ raḥmetleridür anuñçün baʿż-ı rivāyetde *minraḥmet'illāh* (15) lafẓı *minbeyānih*i ile vārid olmışdur āgāh oluñ ey ṭālib-i Ḥaḳ olanlar ol nefḥalara teveccüh ve ṣıddıḳlıḳ taʿarruż-ı teveccüh ü ḳaṣd itmege dirler pes Ḥażret-i Mevlānā bu ḥadīs̱-i şerīfüñ maʿnāsında nefeḥāt-ı raḥmeten li'l-ʿālemīn olan Server-i (16) Kāyinātuñ ʿaleyhi's-selām vāris̱lerine ḥaml iderler ve bunlaruñ her biri nefḥa-yı İlāhī ve nefḥa-yı Rabbānī olduġına taʿlīm ü tefhīm idüp buyururlar

(1978) Mes̱nevī

Guft Peyġam-ber ki nefḥathā-yı Ḥaḳ (24)

Enderīn eyyām miāred sebaḳ

Peyġam-ber ʿaleyhi's-selām didi ki *Ḥaḳ Teʿālānuñ nefḥaları bu eyyāmda sebḳat getürür* (25) yaʿnī cemīʿ-i evḳātda ve küll-i sāʿātde nefḥāt-ı İlāhiyye ve nefḥāt-ı Rabbāniyye ḫalāyıḳ üzre ẓuhūra gelür ve ġalebe ḳılur (26) [imdi revāyīḥ-i ṭayyibe ile raḥmet-i İlāhiyyeden ġāfil olmayup]

(1979) Mes̱nevī

Gūş u hūş dārīd in evḳātrā (27)

Derrubāyīd inçünin nefḥātrā

[1389] Hazret-i Mustafa'nın "Muhakkak ki rabbinizin, zamanınızın günlerinde kokuları vardır. Uyanık olup onlara yönelin." hadisinin anlamı hakkında

Ey ṭālib-i nefeḥāt-ı İlāhiyye olanlar bu vaḳtlere gūş u hūş ṭutuñuz buncılayın laṭīf ü şerīf [A183b] (1) nefḥaları ḳıluñuz yaʿnī aḫẕ ü ḳabūline müstaʿid ü tālib oluñuz

(1980) Mes̱nevī

Nefḥa āmed mer şumārā dīd ü reft (2)

Her kirā mīḫᵛast can baḫşīd ü reft

Her vaḳtde nefeḥāt-ı İlāhiyye ve nefḥāt-ı Rabbāniyye olan evliyānuñ vücūdı muḳarrerdür pes zamānıñuzda (3) olan nefḥa-yı Ḥaḳ size geldi ve taḥḳīḳ sizi gördi ve gitdi ve her kime dinildiyise cān u īmān bağışladı (4) ve rıḥlet itdi

(1981) Mes̱nevī

Nefḥa-yı dīger resīd āgāh bāş

Tā ezin hem vā nemānī ḫᵛācetāş

Eger bu kāmilüñ vücūdından müstefīd ü müsterşid (5) olamaduñ ise bir āḫar nefḥa daḫı yetişdi āgāh ol ve anı bul tā andan daḫı girü ḳalmayasın ey ḫᵛāce (6) tāş ve nūr-ı ẓuhūrından maḥrūm olmayasın ey ke'l-faḫḫāş

(1982) Mes̱nevī

Cān-ı nārī yaft z'ū āteş-kuşī

Cān-ı murde yaft ezvey cünbüşī

Āteşe (9) mensūb u mużāf olan cān-ı ġażabnāk ve ġażab u şehvet āteşi öldürmekligi ol şeyḫ-i Rabbānī ve nefḥa-yı Subḥānīden (10) buldı *kuşī* bi'żammi'l-kāf ḳırāʾat olınursa maʿnā̱ budur ve eger bifetḥi'l-kāf ḳırāʾat olursa şevḳ ü ʿışḳla āteş gibi (11) bir şuʿle ve nūrānī olan āteş-keş olmaġı ve ceẕb-i nār-ı muḥabbet ḳılmaġı ol nefes-i Raḥmānīden ve dem-i Subḥānīden buldı (12) ve cehl ü ġafletile murde ve maʿṣiyyetile bir murde olan cān-ı insānī ʿilm ü maʿrifetile ol nefḥa-yı İlāhīden ve ṭarīḳatde (13) cünbiş ü ḥareket buldı

(1983) Mes̱nevī

Cān-ı nārī yaft ezvey inṭifā

Murde pūşīd ezbeḳā-yı ū ḳabā

Nāra mensūb olan cān-ı (16) ġażūb u pür-şehvet ol Ḥażretden münṭefī oldı ve cehālet ü ġafletde mür anuñ beḳāsından ḳabā-yı ḥayāt-ı ebediyye giydi ve ol (17) tāzeligi ve cünbüşi sālik ol mālik-i ḫazāyini İlāhiyyeden bulur

(1984) Mes̱nevī

Tāzegī vü cünbüş-i ṭūbist in

Hemçü cünbüşhā-yı ḫalḳan nist in

(18) Tāzegī vü cünbüş-i ṭūbā̱dur ol sāyir-i ḫalḳuñ ḥareket ü cünbüşi gibi degüldür ol ve ṭūbā̱ (19) cennet-i aʿlā̱da bir şecer-i raʿnādur ki cemīʿ-i ehl-i cennet anuñ sāye-yi saʿādetinde ḫoş geçerler ve anuñ taḥt-i ẓıllinde yirler içerler cemīʿ-i (20) buyūt u ḳuṣūr-ı cinān anuñ aġṣānı mütedelliye ve es̱mār u ḳuṭūfı dāniyedür [ruviye ʿanŞehr bin Ḥavşeb ḳāle ḳāle ʿAleyhi's-selām (21) *ṭūbā̱ şeceretun fi'l-cenneti kullu şecereti'l-cenneti minaġṣānihā minverāyi'l-cenneti*[1390] pes tavżīḥ-i maʿnā̱-yı beyt-i şerīf böyle dimek olur ki bu āteş-i (22) ʿışḳdan tāze vü ter olup ḳuvvet-i per bulan ve ḥareket ü cünbiş ḳılan āteş-keş-i tecelliyāt olan cān ve mirʾāt-ı muṣaffā-yı (23) cenānuñ ter ü tāzeligi ve ḥareket ü cünbişi ve ṭarāvet ü leṭāfeti dıraḫt-ı ṭūbā̱ ṭarāvetidür nefeḥāt-ı ḥayāt-baḫş nefs-i Raḥmānī (24) nefḫa-yı rūḥ-ı iżāfīyile zinde olan ʿuşşāḳuñ ḥarekāt u cünbişleri ḫalḳuñ ḥarekātı gibi olayup cihāndan olan aʿlā̱ (25) vü esfel ve yemīn ü şimāl ve ḳuddām u ḫalefe degüldür ve ḥarekāt-ı ḫalḳa sükūn ve kesl-i ṭārī olduġı gibi bunlaruñ cünbişine (26) daḫı ʿacz ü kesl ve sükūn u kehālet gelmez ve rūḥ-ı ḥayvānīden müfāraḳat itdüklerinde ḥayvānāt gibi mertebey-i cemādda bīcünbiş (27) ḳalmaz ve leṭāfetlerine kes̱āfet gelmez ve mānend-i ṭūbā̱ bunlaruñ şecere-yi vücūdlarında olan ezhār-ı maʿrifet ve es̱mār-ı ḥaḳīḳatuñ ḫazān **[A184a]** (1) u fenāsı olmaz ve cemīʿ-i zamānda pür-mīve olup bahār-ı inbisāṭda bulınup zemistān-ı inḳıbāżda bulınmamaḳ olmaz ve verd-i (2) cemālleri fīkulli ānin ve zamānin surḫ u lāle-reng olup hergiz ṣolmaz]

(1985) Mes̱nevī

Ger derufted derzemīn ü āsmān (3)

Zührehāşān āb gerded derzamān

[Eger bu zemīn ü āsmāna muḥabbet-i İlāhiyye düşse idi fi'l-ḥāl āsmān u zemīn ve ehl-i cihānuñ zühreleri (4) eriyüp āb olayıdı ve seng-i mermer mis̱illü olan ḳulūb-ı ḫaşīniyyeye kemāl-i riḳḳat ḥāṣıla olup her bir gūşe vü zevāyāsından (5) enhār-ı maʿārif-i Rabbāniyye tefeccür ḳılayıdı]

(1986) Mes̱nevī

Ḫod zibīm-i in dem-i bīmüntehā

Bāz ḫᵛan feʾbeyne en yaḥmilnehā

[Ḫod bu dem-i bīmüntehā ve nefs-i (6) cān-bahāsından *feebeyne en yaḥmilnehā*[1391] āyetini girü oḳı]

[1390] "Hz. Peygamer der ki; Tûbâ cennette bir ağaçtır. Bütün cennet ağaçları dallarıyla cennetin üstündedir."

[1391] "Biz emaneti göklere, yere ve dağlara teklif ettik. O emaneti kabul etmekten ve yüklenmekten korkup çekindiler. Onu insan kabul etti. O insan gerçekten zalim ve cahildi." (Ahzab, 72)

(1987) Mes̱nevī

Ver ne ḫod eşfaḳne minhā key budī

Ger ne ezbīmeş dil-i küh ḫun şudī

(7) [Yoḫsa eşfaḳne minhā ḳavl-i kerīmi ḫod nice olurdı eger ol emānetüñ ḫavf-ı ḥamlinden göñül kūhı (8) ḫūn olmayayidi] [P85b] bu ebyāt-ı şerīfeden münfehim olan budur ki ḥadīs̱-i şerīfde olan nefeḥātı ḫā-yı muʿceme ile olan (9) *nefḫa* maʿnās̱ına almışdur ve evvel anuñ maʿnās̱ına ve s̱āniyen münāsebetile bunuñ maʿnās̱ına işāret ḳılmışdur ve ikisinüñ (10) bile cevāzına ẕāhib olmışdur pes ḫā-yı muʿceme ile olduġı üzre tavżīḥ-i maʿnās̱ ebyāt-ı s̱elās̱e böyle dimek olur (11) ki eger vücūd-ı insānīde olan dem-i Subḥānī zemīn ü āsmāna düşse idi anlaruñ ehllerinüñ (12) zühreleri derḥāl āb olayıdı ve eriye fenā bulayidi ḫod bir dem-i bīmüntehā ve emānet-i Ḫudānuñ beyninden zemīn ü āsmān (13) ibā vü işfāḳ eylediler sen girü oḳu *feebeyne en yaḥmilnehā* āyetini ve illā böyle olmayayidi ol emānetden bunlaruñ ḫavf (14) u işfāḳı ḳaçan olurdı eger bu dem-i müntehānuñ bīminden ḳalb kūh-ı ḫūn olmayayidi [imdi ol emānet-i İlāhiyye ve nefḫa-yı (15) rūḥ-ı insāniyyenüñ ḥamline insāndan ġayrıda istiʿdād u ḳābiliyyet olmamaġıla insān ḥāmil-i emānet-i mezbūre oldı ve Ḥaḳ (16) Tebāreke ve Teʿālā̱] Sūre-yi Aḥzābda bu maʿnāyı beyān ḳıldı *innā ʿarażne'l-emānete* Cenāb-ı ʿİzzet buyururlar ki *taḥḳīḳan* (17) *biz ʿarż eyledük emāneti ʿale's-semāvāti ve'l-arżi ve'l-cibāli semāvāt ve arż ve cibāl üzre* emānetden murād baʿżılar (18) ferāyiżdür dimişler ve baʿżılar maʿrifetullāhdur diyü taḥḳīḳ eylemişler ve baʿżılar tekālīf-i şerʿiyyedür dimişler lākin (19) Ḥażret-i Mevlānānuñ buyurduġı bu cümleyi cāmiʿ olur keenne buyururlar ki aṣl-ı emānet nefḫa-yı İlāhī olan rūḥdur (20) ki mebnā-yı cemīʿ-i aʿmāl u aḥvāl ve ʿillet-i cümle tekālīf ve icābāt-ı ḥarām u ḥelāldür pes aṣl-ı arż u semā u cibāl (21) bu nefḫadan iʿrāż u işfāḳ eylediler ki mebde-yi cemīʿ-i tekālīf ü aḥvāldür ve baʿż-ı ehl-i taḥḳīḳ emānetden murād (22) kemāl-i ẓuhūr-ı Ḥaḳdur min esmāya ve ẕāta ve ṣıfāta dirler pes bu cemīʿine bir şeyʾüñ istiʿdādı yoḳdur illā (23) insān-ı kāmilüñ *feebeyne en yaḥmilnehā pes ol emāneti götürmekden ibā eylediler* yaʿnī ẓuhūr-ı Ḥaḳḳa ʿadem-i istiʿdādları (24) olduġından semāvāt ve arż ve cibāl ve sāyir-i eşyā bu emānetüñ irtikābından ibā eylediler *ve eşfaḳne minhā* (25) *ve ol emānetden işfāḳ u ḫavf eylediler ve ḥamelehe'l-insān pes ol emāneti insān ḥāmil oldı* yaʿnī kemāl-i (26) maẓhariyyete insān ḳādir oldı *innehu kāne ẓalūmen cehūlā taḥḳīḳan ol insān oldı ġāyetile ẓulm idici ve mübālaġayile* [A184b] (1) *cāhil oldı ḳāle'l-Ḳāşānī ey ẓalūmen ʿalā̱nefsihi muhīnen iyyāhā muġnīyyen ẕātihi fīẕātillāhi cehūlen liġayrihi nāsiyen limā sivāhu nāfiyen* (2) *limā ʿadāhu biḳavli*

lāilāhe illallāh[1392] ve bir maʿnā̱ daẖı budur ki ẓalum ü cehūl ṣıfatāni mübālaġatāndur maʿnā̱ları ḥadden tecāvüz (3) ẓulm eylediler ve ḥadden tecāvüz cāhil oldılar dimekdür pes ḳavl-i meşhūrdur ki *iẕā tecāveze'ş-şey'u ḥaddehu inʿakese żıddehu*[1393] (4) pes ẓulmüñ żıddı ʿadl ve cehlüñ żıddı ʿilmdür pes taḳdīr-i kelām ol emāneti ḥāmil oldı insān beġāyet ʿādil (5) ü ʿālim olduḳlarından dimek olur pes Ḥażret-i Ḫudāvendigār bu emāneti ʿışḳ-ı Ḥaḳ ve nefḥa-yı esrār-ı vücūd-ı muṭlaḳ ile taʿbīr (6) buyurup dirler ki eger ʿışḳ-ı Rabbānī ve nefḥa-yı esrār-ı Subḥānī her şey'üñ ḳābiliyyeti olayıdı ibā itmeyelerdi pes ʿışḳ-ı (7) Ḥaḳḳa ḳābil olmadı illā evliyā ve insān-ı kāmilüñ neş'e-yi rūḥāniyyetleri

(1988) Mes̱nevī

Dūş dīger-gūn in mīdād dest (8)

Luḳma-yı çendī derāmed reh bubest

Bu nefḥa-yı İlāhiyye ve dem-i Rabbāniyyenüñ bundan māʿadā bir āẖar nevʿ üzre bir laṭīf maʿnā̱sı ve ẕikr-i (9) evvelinden şerīf şerḥ-i raʿnāsı Ḥażret-i Mevlānāya ʿalā̱ṭarīḳi'l-vāridāt ve'l-ilhām Cenāb-ı Ḥaḳdan ḳalb-i şerīflerine ilhām ilḳā olınur (10) lākin ekl ü şürb-i nefsānī sedd-i bāb-ı ḥükm-i Rabbānī vü irādāt-ı Subḥānī ḳılup anuñ nuṭḳa gelmesine mānīʿ olduġını beyān buyururlar (11) ve dirler ki dün bir ġayrı gūn nefḥanuñ maʿnā̱sı ve şerḥ-i raʿnāsı bize ilhām-ı İlāhī vāsıṭasıyıla el virdi ve lākin bir ḳaç (12) loḳma geldi ve yinildi ve rāh-ı maʿnā̱yı baġladı kemā ḳāle ʿaleyhi's-selām *iẕā muli'te ḫurriseti'l-ḥikmetu*[1394] pes ḥikmet-i Rabbānī ve mertebe-yi (13) Loḳmānı isteyen kimse ġıdā-yı nefsāniyyeyi terk eylemek lāzım olduġını işʿār içün bir ḳaç guftār-ı ḥikmet-āmīz daẖı naẓma (14) getürüp buyururlar

(1989) Mes̱nevī

Behr-i luḳma geşte Luḳmānī girev

Vaḳt-i Luḳmānest ey luḳma birev

Loḳmadan ötüri bir Loḳmān rehn olmış (15) yaʿnī Loḳmān-ṣıfat ve maʿden-i ḥikmet olan rūḥ-ı İlāhī giriftār-ı ġıdā-yı nefsānī ḳalmış Loḳmān vaḳtidür ey loḳma yüri yaʿnī ʿulūm (16) u ḥikmet zamānıdur ey ġıdā-yı cismānī sen berṭaraf ol dimek olur

(1990) Mes̱nevī

Ezberāy-ı luḳmayī in ḫār ḫār

Ezkef-i Luḳman birūn ārīd ḫār

[1392] "Nefsine zalim olan kişi, Lailahe illa'lah sözünden hareketle, O'nun dışındakileri yok sayıp başkasını unutan ve O'nun dışındaki şeylere cahil olup varlığının sermayesini Allah'ın zatından bilerek kendini ona adayandır."

[1393] "Bir şey haddini aşarsa, zıddına dönüşür."

[1394] "(Dünyevi zevklerle) doyarsan, hikmetten mahrum kalırsın."

Bu ḫār (17) ḫār bir loḳmadan ötüridür yaʿnī bu ġuṣṣa vu tasa ve daġdaġa vü vesvese bir ġıdā içündür *berāy-ı luḳma īst* (18) taḳdīrinedür loḳmanuñ pāyından ḫārı ṭaşra getürüñüz yaʿnī Loḳmān-ṣıfat olan rūḥuñ ḳademinden ġıdā-yı nefse (19) müteʿallıḳ olan efkār ü ıżṭırābı iḫrāc idiñüz

(1991) Meṡnevī

Derkef-i ū ḫār u sāyeş tīz nist

Līktān ezḥırṣ an temyīz nist

(20) Ol ḫār loḳmanuñ pāyınuñ kefinden ḫār vardur anuñ içün anuñ sāyesi tīz degüldür ve lākin tā ol ḫāra ḥırṣuñuzdan temyīz yoḳdur ḫārdan murād ġıdā-yı nefsānī ve ol (23) ġıdā içün olan efkārdur ki rūḥuñ pāyına ḫār meṡābesinde vāḳıʿ olmışdur ve lākin tā ḥırṣdan ol temyīz (24) yoḳdur dimeden evvelki maʿnā evlādur eger nusḫada *tīz* yirine nūnla *nīz* vāḳıʿ olmışdur bu taḳdīr üzre maʿnā ol Loḳmānuñ (25) kefinde ḫār yoḳdur ve anuñ sāyesi daḫı yoḳdur belki ḫārdan murād ġıdā-yı nefsāniye ḥarīṣ olmaḳ ve iştiġāl (26) ḳılmaḳdur ve lākin size ḥırṣıñuzdan ol temyīz yoḳdur ki anı farḳ idesiz dimek olur

(1992) Meṡnevī

Ḫār dān anrā ki ḫurma dīdeyī (27)

Z'an ki bes nān-kūr u bes nādīdeyī

Maʿnāda ḫār bil anı ẓāhirde ḫurmā görmişsin zīrā ki ziyāde nān-kūrsın [A185a] (1) ve ziyāde görmemişsin anuñçün ḫārı ḫurmā görürsin eger nān-kūr ü nādīde olmayayduñ ẓāhirde olan ḫurmā gibi nefīs gördügüñ (2) ṭaʿāmları ḫār bilürdiñüz

(1993) Meṡnevī

Cān-ı Luḳman k'an gülistān-ı Ḫudast

Pāy-ı cāneş ḫaste-yi ḫārī çirast

Loḳmānuñ cānı ki Ḫudāy-ı (3) Teʿālānuñ gülistānı ve naẓargāh-ı bostānıdur anuñ cānınuñ ayaġı niçün bir ḫāruñ mecrūḥıdur yaʿnī bir ḫār ol pāy-ı (4) rūḥı mecrūḥ u ḫaste idüp ṭarīḳ-ı Ḥaḳḳa gitmeden girü ḳomaḳ lāyıḳ mıdur

(1994) Meṡnevī

Üştür āmed in vücūd-ı ḫār-ḫᵛār (5)

Muṣṭafā-zādī berīn üştür-süvār

Bu ḫāricī vücūd fi'l-meṡel üştür geldi bir Muṣṭafā-zāde bu devenüñ üzerine süvārdur yaʿnī bu (6) Muṣṭafādan ṭoġmış ve anuñ nūrından ẓuhūra gelmiş bir rūḥ bu üştür-i ḫār-ḫᵛār gibi olan vücūduñ üzerine rākib (7) olmışdur *ene minnūrillāhi ve'l-mü'minūne*

minnūrī[1395] ḥadīs̱inüñ feḥvāsınca her mü'minüñ rūḥı bu taḳdīr üzre **Muṣṭafā**-zāde (8) olur

(1995) Mes̱nevī

Üştürā teng-i gülī derpüşt-i tust

K'eznesīmeş dertu ṣad gülzār rust

Ey üştür senüñ arḳañ (9) üzre bir gül tengi vardur ki anuñ nesīminden sende yüz gülzār bitdi yaʿnī ey üştür gibi olan cism senüñ üzerüñde (10) bir gül tengi vardur ki andan murād vaḥdetdür ki aña nesīminden ve būy-ı kerīminden nice yüz gülzār bitmişdür

(1996) Mes̱nevī

Meyl-i tū sūy-ı muġaylānest u rīg (11)

Tā çi gül çīnī ziḫār-ı murde-rīg

Ammā senüñ meylüñ muġaylān dikenine ve ḳum cānibinedür (12) yaʿnī ġıdā-yı nefsānī ve emvāl-i dünyevī semtinedür arta ḳalası ḫārdan ʿaceb ne gül dirürsin (15)

(1997) Mes̱nevī

Ey bigeşte z'in ṭaleb ezkūbekū

Çend gūyī k'in gülistān kū vü kū

Ey bu ṭaleb-i nefsāniyyeden [kūydan kūya ve maḥalleden maḥalleye ve ḳapudan (16) ḳapuya] geşt ü saʿy eylemiş [ve loḳma vü nān içün saʿy u kūşiş ḳılmış niceye degin ṣıfāt-ı inkār ile kūr-dil olup (17) bu gülistān-ı maʿārif ḳanı ḳanı dirsin]

(1998) Mes̱nevī

Pīş ezan k'in ḫār-ı pā bīrun kunī

Çeşm tārīkest ü cevlan çun kunī

Bundan (18) evvel ki bu ayaġında **[P86a]** olan ḫārı ṭaşra idesin çeşmüñ tārīk ü bīnūrdur niçe cevlān eylersin yaʿnī mādām ki (19) pāy-ı cānuñda ḫār ṭaʿām-ı merkūz ve çeşm-i dilüñ tārīk ü bīnūr ola cevlāna ḳādir olamazsın ve rāh-ı Ḥaḳḳa reftār ḳılamazsın (20)

(1999) Mes̱nevī

Ādemī k'ū mīnegunced dercihān

Derser-i ḫārī hemī gerded nihān

Ḥaḳīḳat-ı Ādemiyye ki rūḥ-ı aʿẓam ve ʿaḳl-ı küldür ki (21) ol bu cihāna ṣıġmaz ʿacebdür bir ḫārek ṭarafında ṭolanur nihānda (22) ki ol ḫār lez̲z̲et-i cismāniye ve ʿıyş-ı nefsāniyyedür ki gül ʿaḳl-ı külle nisbetile ḫār ve ʿizzet-i rūḥ-ı aʿẓama göre ḫordur

---

[1395] "Ben Allah'ın nurundanım, müminler de benim nurumdandır." Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ I/237 (619); Deylemî, Firdevs I/171(640) (Gültekin, İsmâîl Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi, s. 144)

(2000) Meṡnevī

Muṣṭafā āmed ki sāzed hem-demī

Kellimīnī yā Ḥumeyrā kellimī

Görmez misin ki ḥaḳīḳat-ı **Muḥammediyye** ve ʿaḳl-ı **Muṣṭafaviyye** kevn ü mekāna (24) ṣığmaz iken geldi ki bu ʿālem-i beşeriyyetde bir hem-dem düze ve ol hem-dem **Ḥażret-i ʿĀyişe** (25) idi ki her bār ol Ḥażrete rūḥāniyyet ve melekiyyet ġalebe ḳılsa beşeriyete nüzūl içün **Ḥażret-i ʿĀyişe**ye ḳarīb olup (26) *yā ʿĀyişe baña söyle ve mükāleme eyle tā senüñle ünsiyyet ḳılam ve beşeriyyet leẕẕetini daḫı bulam* dirdi *Ḥümeyrā ḥamrā*nuñ taṣġīridür (27) **Ḥażret-i ʿĀyişe**nüñ laḳabıdur beyāżca olduġıyiçün aña telḳīb oldı ki beyāż olan insāna *ḥamrā* dirler **[A185b]** (1) kemā ḳāle **İbn Eṡīr** *fīşerḥi hāẕe'l-ḥadīṡ ḳāle ʿaleyhi's-selām* ***ḫuẕū şaṭra dīnukum mine'l-Ḥumeyrā*** *yaʿnī ʿĀyişe kāne ʿaleyhi's-selām* (2) *yeḳūlu lehā yā ḥümeyrā yürīdu'ṣ-ṣıbyānu feinne'l-ʿArabi yeḳūlu imreʾetü ḥamrā ey beyżāʾi ḥasenen*[1396]

(2001) Meṡnevī

Ey Ḥumeyrā āteş ender nih tu naʿl (3)

Tā zinaʿl-i tū şeved in kūh laʿl

[Ey Ḥumeyrā sen naʿlı āteş içre ḳo tā senüñ naʿlüñden bu kūh-ı vücūd laʿl ola] (*Her kūhā laʿl* daḫı nusḫadur) ʿAlem-i Nār-ı (4) Necātda mesṭūrdur ki ḳaçan bir bende firār ḳılsa ve yā bir maḥbūb ser-keş olsa anuñ ismini bir yeñi naʿle (5) yazup āteşe ḳorlar derḥāl ol ʿabd çabuḳ ʿavdet ḳılur ve maḥbūb-ı serkeş muṭīʿ ü musaḫḫar (6) olur pes naʿlı āteşe ḳomaḳ bir kimseyi ceẕb ü tesḫīr ḳılmadan kināye olur ẕikr-i melzūm irāde-yi lāzım ḳabīlindendür (7) pes **Ḥażret-i Peyġam-ber** ʿaleyhi's-selām **Ḥażret-i ʿĀyişe**ye buyururlar didi ki yā **ʿĀyişe** beni beşeriyyet ʿālemine ceẕb ü tesḫīr eyle (8) tā senüñ naʿlüñden yaʿnī ceẕb ü tesḫīrüñden bu kevn-i vücūdum ve yāḫud her vücūduñ kūhı dīn ü īmān laʿlinden ve īḳān (9) ü ʿirfān gevherinden pür ola baʿż-ı nusḫada *īn kūh* ve baʿżısında *her kūh* vāḳıʿ olmışdur ve **Ḥażret-i Risālet-penāh** (10) ʿaleyhi's-selām anuñçün **Ḥażret-i ʿĀyişe**ye bu muʿāmeleyi iderlerdi ki tā anuñ mükāleme vü muṣāḥabeti vāsıṭasıyıla beşeriyyet (11) ü dünyāya nüzūl idüp teblīġ-i aḥkām ü risālete bervech-i ʿadālet ḳādir olalar zīrā insān dünyādandur anlar ile (12) ṣoḥbet beşeriyyet ü cismāniyyeti iḳtiżā ider ve her bār ki beşeriyyet ve muḳteżā-yı ʿālem-i ṭabīʿat ġalebe itse

---

[1396] "İbnu'l-Esîr, bu hadisin şerhinde, "Dininizin yarısını Hümeyra'dan öğreniniz." "Hümeyrâ Hz. Ayşe'nin lakabıdır. Peygamber Efendimiz ona bazen böyle hitap ederdi. Hümeyrâ beyaz ve güzel kadın demektir." (İbnu'l-Esîr, En-Nihâye: I/258; Yardım 2008: 59)

idi *eriḥnā* (13) *yā Bilāl*[1397] dirlerdi zīrā āvāz-ı ḫūb rūḥānīdür ʿālem-i ervāḥa cezb ḳılar pes ol Ḥażretüñ meşreb-i laṭīfleri (14) beġāyet iʿtidāl üzre olduġından şerʿ-i şerīfleri kemālile ʿadālet üzeredür fe'fhem

(2002) Meṡnevī

İn Ḥumeyrā lafẓ-ı te'nīṡest ü cān (15)

Nām-ı te'nīṡeş nihend in tāziyān

Bu Ḥümeyrā ki *ḥamrā*nuñ taṣġīridür lafẓ-ı (16) te'nīṡdür zīrā bu tāzīler ol cāna te'nīṡ nāmın ḳorlar yaʿnī bu Ḥümeyrā ḥaḳīḳaten te'nīṡ-i lafẓīdür ve keẕālik cān (17) daḫı te'nīṡ-i semāʿīdür ki ʿArab-ı ʿurebā aña te'nīṡ nāmın vażʿ iderler ve her bār ki rūḥa (18) żamīr gönderseler mü'enneṡ żamīrin gönderürler

(2003) Meṡnevī

Līk ezte'nīṡ-i canrā bāk nist

Rūḥrā bāmerd ü zen işrāk nist

Ve lākin rūḥa te'nīṡden (19) bāk yoḳdur rūḥuñ merd ü zen ile işrāki yoḳdur yaʿnī er ü ʿavret olmaġıla işrāki ve taḳyīdi yoḳdur (20) mü'enneṡ ü müẕekker olmadan berter ü ʿālīdür nitekim buyururlar

(2004) Meṡnevī

Ezmüẕekker ve'zmü'enneṡ berterest (21)

İn ne an cānest k'ez ḫuşk u terest

Zīrā rūḥ fīḥaddi ẕātihā müẕekker ü mü'enneṡ olmadan muḳaddesdür bu ẕikr eyledigüm cān ol cān (22) degüldür ki ḫuşk u terdendür yaʿnī yubūset ü ruṭūbet ve ḥarāret ü burūdetüñ ictimāʿ u iʿtidālden ẓuhūra gelen (23) ve leṭāfet-i aḫlāṭdan ḥāṣıl olan rūḥ-ı ḥayvānī degüldür

(2005) Meṡnevī

İn ne an cānest ke'fzāyed zinān (24)

Yā gehī bāşed çünin gāhī çünān

Bu vaṣf eyledigüm cān ol cān degüldür ki nān u ṭaʿāmdan ziyāde ola ve ekl ü şürble ḳuvvet (25) bula yāḫud gāhī buncılayın ve gāhī ancılayın ola yaʿnī gāhī bu ẕikr olınan gibi nān u ṭaʿāmdan ziyāde olup (26) ḳuvvet bula gāhī bīnān u taʿām nāḳıṣ olup żaʿīf ola ki rūḥ-ı ḥayvānīnüñ ḥālī vü ṣıfatı budur (27)

(2006) Meṡnevī

Ḫoş kunendest u ḫoş u ʿayn-ı ḫoşī

1397 "Ey Bilal, bizi ferahlandır."(Ebû Dâvûd, Sünen: IV/406; Yardım 2008: 60)

Bīḫoşī ne'bved ḫoşī ey mürteşī

Bu nefḫa-yı İlāhī ve emr-i Rabbānī olan rūḥ ḫuşk u terden ve ekl ü şürbden ḥāṣıl olan rūḥ-ı ḥayvānī gibi ki ḫoş degüldür belki ḫoş-kunende-yi rūḥ-ı ḥayvānī ve beden-i insānī ve leẕẕet-dehende-yi ḳuvā-yı cismānī vü rūḥānīdür ve nefsinde **[A186a]** (1) ḫoşdur ve ḫoşluġuñ daḫı ʿaynı [vü maʿdenidür ey mürteşī olan kimse ḫoşluḳ ḫoşluḳsız olmaz yaʿnī bu nefḫa-yı (2) İlāhī ve emr-i Rabbānī olan rūḥ ḫuşk u terden ve ekl ü şürbden ḥāṣıl olan rūḥ-ı ḥayvānī gibi geh ḫoş ve geh (3) nāḫoş degüldür belki ḫoş-kunende-yi rūḥ-ı ḥayvānī vü beden-i insānī ve leẕẕet-dihende-yi ḳuvā-yı cismānī vü rūḥānīdür ve (4) nefsinde ḫoşdur ve ḫoşluġuñ ʿaynı] ve cümle leẕẕet ü niʿmetüñ maʿden ü menbaʿıdur ki ḫoşluġı ġayrıdan almaz ve leẕẕet ü niʿmeti (5) vāsıṭa ile bulamaz ey murād u maḳṣūdına vesīle ittiḫāẕ eyleyen kimse rişvet ḥācete ulaşdıran şeye (6) dirler rişādandur rişā luġatde mā-yeteveṣṣalu bihi ile'l-māyeti dirler mürteşī burada ḥācete vesīle ittiḫāẕ idici dimek (7) olur

(2007) Meṡnevī

Çün tu şīrīn ezşeker bāşī buved

K'an şeker gāhī zitū ġāyib şeved

Meṡelā çünkim sen şekkerden şīrīn (8) ü leẕīẕ olasın olur mı ki ol şekkerlik aḥyānen senden ġāyib ola mıṣraʿ-ı evvelde *buved* ve mıṣraʿ-ı ṡānī istifhāmdur (9) bu maʿnā daḫı evcehdür ki istifhām olmaya ve şekkerden murād rūḥ-ı İlāhī ve şīrīn olmadan murād andan ḥalāvet (10) bulmaḳ ola ve taḳdīr-i maʿnā böyle dimek ola ki çünkim sen şekkerden şīrīn olasın yaʿnī rūḥ-ı İlāhiyyeden leẕẕet ü (11) ḥalāvet bulasın ol ẕāt rūḥgāh olur ki senden ġāyib olur ve senüñ ḳalbüñ andan ol ḥīnde bīleẕẕet ü (12) ḥalāvet ḳalur ve bu maʿnā mābaʿdinde olan beytüñ ikinci maʿnāsına münāsib olur [ve bu maʿnā daḫı cāyizdür ki (13) mıṣraʿ-ı evvelde olan *pāşī* bā-yı ʿArabīyile olmayup bā-yı Fārsīyile olup şeker ṣaçıcı maʿnāsına vaṣf-ı terkībī (14) olup aña muttaṣıl olan yā vaḥdet içün ola ve *çün tu şīrīn çün şīrīnī-yi tū* taḳdīrinde ola pes maʿnā (15) çünkim senüñ şīrīnligüñüñ bir şekker-pāşdan ola yaʿnī bir şekker-i maʿrifeti ve şehd-i ʿilm ü ḥikmeti niṡār eyleyen kimesneden (16) ola ol şekker ü leẕẕet gāḥ olur ki senden ġāyib olur zīrā o senüñ kendü mülküñ ve ḥālüñ olmaz bu maʿnā (17) evvelki maʿnālardur fe'l-yeteʾemmel]

(2008) Meṡnevī

Çün şeker gerdī zite'ṡīr-i vefā

Pes şeker key ezşeker bāşed cüdā

Çün işbāʿ-ı vāvıla (18) edāt-ı istifhāmdan olmaḳ da cāyizdür bu taḳdīr üzre mıṣraʿ-ı evvel suʾāl ü cevāb olur yaʿnī niçe şekker olursın dimek olur ve bilāişbāʿ vāv edāt-ı şarṭiyyeden olsa daḫı cāyizdür taḳdīr-i (20) maʿnā çünkim Ḥaḳḳuñ saña vefāsınuñ teʾs̱īrinden ve yāḫud senüñ Cenāb-ı Ḥaḳḳa eyledigüñ vefānuñ teʾs̱īrinden şekker (21) olasın yaʿnī maḥżā rūḥ-ı İlāhī bulup kemāliyile lez̠z̠et ü ḥalāvet bulasın [yāḫud çünkim sen ṣāḥib-i ʿaṭā vü vefā olan (22) mürşid-i kāmilüñ naẓar-ı iksīr-teʾs̱īrinden kendüñ şekker olasın] pes şekkerlik nefs-i şekkerden ne vechile cüdā olur (23) zīrā lāzım-ı ḥaḳīḳat ḥaḳīḳatden münfekk olmaz kemā ḳāle ṣāḥibu'l-Heyākil *ve lāzımu'l-ḥaḳīḳa liẕātihā lāyenfekku ʿanhā*[1398] nitekim (24) ḥayvān-ı nāṭıḳlıḳ insāndan münfekk olduğı gibi pes bu lez̠z̠et ü ḫoşluḳ rūḥuñ ṣıfat-ı żarūrīsi olur (25) ve ṣıfat-ı żarūriyye şeyʾüñ nefsinden münfek olmaz nitekim erbaʿadan zevciyyet münfekk olmaduğı gibi (26)

(2009) Mes̱nevī

ʿĀşıḳ ezḫod çün ġıdā yābed raḥīḳ

ʿAḳl ancā güm şeved güm ey refīḳ

ʿĀşıḳ çünkim raḥīḳi kendüye ġıdā bula raḥīḳ (27) şarāb-ı ḫāliṣe dirler yaʿnī ʿāşıḳ çünkim vaḥdeti ve mey-i muḥabbeti kendü vücūdında ġıdā bula ve andan **[A186b]** (1) ẕevḳ ala ʿaḳl-ı cüzʾī ol maḥalde ey refīḳ güm olur yaʿnī anuñ meserreti vü ẕevḳini fehm eylemeden ʿāciz ḳalur (2)

(2010) Mes̱nevī

ʿAḳl-ı cüzvī ʿışḳrā münkir buved

Gerçi bü'nmāyed ki ṣāḥib-sır buved

ʿAḳl-ı cüzʾī ʿışḳa münkir olur **[P86b]** zīrā *el-merʾu* (3) *ʿaduvvun limā cehele* feḥvāsınca ʿışḳuñ esrār u eẕvāḳını idrāk eyleyemedügi eclden ve ʿışḳuñ ʿaẓm u şānına vāḳıf (4) olmaduğı cihetden aña ʿadāvet ḳılur faražā ʿaḳl-ı cüzʾī ṣāḥibi egerçi ṣāḥib-i sır olmaḳ görinürse de (5) yaʿnī ṣūren ve lafẓen kendüyi ṣāḥib-i esrār ü guftār-ı ʿışḳa maḥrem gösterse de yine ḥaḳīḳat mertebesi ḥükmiyile (6) ʿışḳa ve ʿāşıḳa münkir olmaḳ muḳarrerdür

(2011) Mes̱nevī

Zīrek ü dānast ammā nist nist

Tā ferişte lā neşud ehremenist

Neʿam ʿaḳl-ı (7) cüzʾī zīrek ü dānādur ve līkin nist ü fānī degüldür evvelki nist nefy içündür nefy nefye dāḫil olsa is̱bāt maʿnāsı (8) ḥāṣıl olur mādām ki ferişte *lā* olmaya

[1398] "Hakikati gerektiren şey, hakikatsiz olmaz."

ehremendür yaʿnī melāyike-yi süflīden her ḳanḳı melek ki nūr-ı İlāhīde maḥv-ı vücūd (9) eylemeye ol şeyṭāndur şeyṭānuñ nevʿ-i melāyikeden olması ve nefy-i vücūd ḳılmaduġı cihetden şeyṭānet mertebesinde (10) ḳalması ikinci cildde Muʿāviye ḥikāyetinde tafṣīl olınmışdur

(2012) Mesnevī

Ū beḳavl ü fiʿl yār-ı mā buved

Çün beḥükm-i ḥāl āyī lā buved

(11) Ol ʿaḳl-ı cüzʾī ḳavl ü fiʿl ile bizüm yārimüz olur çünkim ḥāl ḥükmine gelesin ʿaḳl-ı maʿāş lā vü maḥv olur (12)

(2013) Mesnevī

Lā buved çün ū neşud ezhest nist

Çünki ṭavʿan lā neşud kerhen besist

Çünkim ʿaḳl-ı maʿāş vücūd-ı mecāzīden fānī (13) olmadı ve kendüyi maḥv ḳılmadı ölür ve bīḳadr ḳalur ʿaḳl-ı maʿāş çünkim ṭavʿan ve iḫtiyāren lā vü fānī olmadı kerhen (14) ve ıżṭırāren helāk olmaḳ aña pīşdür yaʿnī kāfī vü muḳarrerdür

(2014) Mesnevī

Can kemālest ü nidā-yı ū kemāl

Muṣṭafā fermūd eriḥnā yā Bilāl

(15) Cān ḥadd-i ẕātında ʿayn-ı kemāldür ve noḳṣānı rūḥ-ı ḥayvānī ve ḳuvā-yı cismānīnüñ ġalebesi iʿtibārıyladur pes bu cānuñ (17) rūḥ-ı ḥayvānī ḥükminden ve hevā-yı cismānī ḳaydından ḫalāṣ ola ve kemāl-i aṣliyesini bula anuñ nidā vü ṣadāsı ev elfāẓ (18) ü edāsı daḫı ʿayn-ı kemāldür anuñçün Muṣṭafā ʿaleyhi's-selām *eriḥnā yā Bilāl*[1399] buyurdı yaʿnī ey Bilāl (19) bizi diñlendür yorġunluḳ gitsün dimekdür irāḥa diñlendürmege dirler kemā ḳāle'l-Cevherī *yuḳālu erāḥa'r-reculu iẕā* (20) *ruciʿat nefsuhu ileyhi baʿde'l-aʿyāʾi*[1400] yaʿnī yorġunluḳdan ṣoñra rūḥı aña rucūʿ eyledi ve rāḥat oldı dimekdür (21)

(2015) Mesnevī

Ey Bilāl efrāz bang-ı silsilet

Z'an demī k'ender demīdem derdilet

[Ey Bilāl bāng-ı silsileñi bülend eyle ol demden (22) bāng-efrāz ol ki ol nefḫ u demi senüñ ḳalbüñe nefḫ u iżāfe eylemişemdür yaʿnī] Ḥażret-i Resūl-i Ekrem ṣallallāhu

[1399] "Ey Bilal, bizi dinlendir."Ebû Dâvûd, Sünen: IV/406, 4985; Ahmed bin Hanbel, Müsned: V/364; Gazâlî, İhyâ: I/65; III/101 (Yardım 2008: 60)

[1400] "Yaʿnī yorġunluḳdan ṣoñra rūḥı aña rucūʿ eyledi ve rāḥat oldı dimekdür"

ʿaleyhi ve sellem (23) her bār ki teblīġ-i risāletden yorulsalardı istirāḥat içün **Ḥażret-i Bilāl**e buyururlardı ki ey **Bilāl** eẕān vir ve (24) müselsel olan ṣadāñı bülend eyle ve Cenāb-ı Ḥaḳḳı tehlīl ü temcīd idüp söyle ol nefḫa-yı feyżüñden ben anı senüñ (25) ḳalbüñe ifāża eyledüm ve ol ḥayāt-ı ḥaḳīḳīyyeden saña söyledüm ki ol ʿilm-i tevḥīd ve sırr-i temcīd ü tevḥīddür ki lafẓ-i eẕān (26) andan ḫaber virür

(2016) Meṡnevī

Z'an demī k'Ādem ezan medhūş geşt

Hūş-ı ehl-i āsman bīhūş geşt

Yaʿnī yā **Bilāl** nidā vü ṣadāñı (27) ol demden söyledigüñ ḥālde yüksek eyle ki ol menbaʿ-ı ʿulūm olan nefḫa-yı İlāhiyyeden ve nefes-i Raḥmāniyyeden [A187a] (1) **Ādem Ḥażretleri** mest ü medhūş oldı ve ʿuḳūl-ı ehl-i semādan eṡer-i ʿilminden bīhūş olup ḥayrān ḳaldı (2)

(2017) Meṡnevī

Muṣṭafā bīhūş şud z'an ḫūb ṣavt

Şud namāzeş derşeb-i taʿrīs fevt

Bu kelāmile evvelki kelāmuñ mā-beyninde (3) ḥaẕf u iḫtiṣār vardur taḳdīr-i kelām **Peyġam-ber Ḥażretleri Ḥażret-i Bilāl**e *eriḥnā* buyurduḳda **Ḥażret-i Bilāl** (4) imtiṡālen liemri'r-Resūl ḫūb āvāzla tehlīl ü temcīde başladı **Muṣṭafā** ʿaleyhi's-selām bīhūş oldı ol (5) ḫūb āvāzdan ve diñlendi ve rāḥat buldı ol mertebe istirāḥat eyledi ki ol Ḥażretüñ namāzı leyl-i taʿrīsde fevt (6) oldı *taʿrīs* aña dirler ki müsāfir ol leylden gide ve āḫar leylde bir mevżıʿ-i nevm ü istirāḥat içün (7) nüzūl ide kemā ḳāle **İbnu'l-Eṡīr** fin**Nihāye** *et-taʿrīsu nuzūlu'l-musāfiri āḫıru'l-leyli nezeletu'n-nevmi ve'l-istirāḥati*[1401] **Ebū Ḳutāde**den (8) ve baʿż-ı ṣaḥābeden böyle rivāyet olundı ki Resūl Ḥażretleriyile ġazāvātdan baʿż-ı ġazāda taʿrīs eyledük ol ḳadar (9) istirāḥat idüp ḫᵛāba varmışuz ki ṣabāḥ namāzı fevt olmış ve āftāb ḍaḥve-yi kübrā maḥalline gelmiş ve ḥarāreti bize teʾṡīr (10) ḳılmış pes bīdār olduḳda Hażret-i Risālet-penāh **Ḥażret-i Bilāl**e eẕān oḳu diyü buyurup **Ḥażret-i Bilāl** eẕān (11) oḳıyup ol fevt olan ṣabāḥ namāzı cemāʿatile ḳażā eylediler bu leyle-yi taʿrīs bir nice kerre vāḳı olmışdur ḥattā (12) bir āḫar leyle-yi taʿrīsüñ seḥerinde yine **Ebū Ḳutāde**ye ***ḥafiẓekellāhu bimā ḥafiẓet nebiyyihi***[1402] diyü ḫayr duʿā buyurmışlardur ol (13) vaḳtde Peyġam-ber Ḥażretleri rāḥilesinden nevm ġalebe idüp egilmişler ve **Ebū Ḳutāde** (14) ol Ḥażrete varup ṭayanup ṭoġrultmış baʿde zamān

[1401] "Tar'is, yolcunun bir gecelik yolculuktan sonra uyku ve dinlenme için durmasıdır."
[1402] "Allah nebisini koruduğu gibi seni de korusun."

yine egilmiş varup yine ṭayanup ṭoġrultmış üçünci kerre de seḥere (15) ḳarīb mübārek başların ḳaldırup *men hāẕā*[1403] dimişler ve Ebū Ḳutāde daḫı *ene yā Resūlallāh* dimiş ol demde bu duʿāyı dimişler (16) pes Ḥażret-i Mevlānānuñ kelāmından mefhūm olan budur ki bu gice sefer ideler ve aṣḥābıla āḫar (17) leyle deg gideler taʿb-ı rāhdan yorġunluḳ ḥāṣıl olduḳda ve istirāḥat içün bir mevżıʿa nüzūl ḳılduḳda (18) *eriḥnā yā Bilāl* diyeler pes Ḥażret-i Bilāl ḫūb āvāzla tehlīl ü temcīde ser-āġāz ḳılduḳda ol āvāzdan ol maḫzen-i rāza (19) ve aṣḥāb-ı ser-efrāza bir ḥālet ve bir ẕevḳ gelmiş ola ol ẕevḳden bīḫᵛiş olup namāz-ı ṣubḥ fevt oldı (20) bu taḳdīr üzre fevt-i namāz kes̱āfet-i bedeniyeden ḥāṣıl olmaz belki kemāl-i eẕvāḳ-ı istiġrāḳdan ḥāṣıl olur (21) *ve huve'l-elyaḳu bişāni'r-Resūli ve aṣḥābuhu*[1404] fe'fhem pes evvel şeb-i taʿrīsde vāḳıʿ olan ḥāli tebyīn idüp buyururlar ki (22)

(2018) Mes̱nevī

Ser ezan ḫāb-ı mübārek bernedaşt

Tā namāz-ı ṣubḥ-dem āmed beçaşt

Ol Ḥażret aleyhi's-selām mübārek başını (23) ḫᵛāb-ı mübārekden yuḳaru ḳaldurmadı tā namāz-ı ṣubḥ-dem ḍuḥā vaḳtine geldi

(2019) Mes̱nevī

Derşeb-i taʿrīs pīş-i an ʿarūs (24)

Yaft cān-ı pāk-ı īşan dest-būs

Ol şeb-i taʿrīsde ol ʿarūs gibi olan maʿşūḳuñ (25) ḥużūrında ol ṣāḥib-i saʿādetlerüñ cāñ-ı pāki dest-būs mertebesini buldı yaʿnī vuṣlat el virdi (26) ve müşāhede-yi maʿşūḳ-ı ḥaḳīḳī ḥāṣıl oldı bu daḫı nusḫadur *Rest cān-ı pāk-ı īşān ezʿabūs* yaʿnī anlaruñ (27) cān-ı pākı inḳibāż cihetinden ve derd ü elemden ḫalāṣ oldı burada baʿż-ı ṭāʿin cānibinden bir su'āl [A187b] (1) vārid olur ki lisān-ı şerʿde vāḳıʿ olmayan elfāẓuñ Cenāb-ı Ḥaḳḳa ıṭlāḳı ṣaḥīḥ olmaz pes Cenāb-ı Ḥażrete (2) ıṭlāḳı ne vechile münāsib olursa pes vehmi defʿ içün buyrulur

(2020) Mes̱nevī

ʿIşḳ u can her du nihānend u setīr (3)

Ger ʿarūseş ḫᵛandeyem ʿaybī megīr

ʿIşḳ bemaʿnī-yi maʿşūḳdur yaʿnī maʿşūḳ-ı ḥaḳīḳī ve cān her ikisi mestūr u nihānlardur Cenāb-ı (4) ʿİzzet ḥicāb-ı kibriyā vü ʿaẓametile muḥtecibdür ve cān daḫı kemāl-i luṭfile

---

[1403] "Bu kimdir?"

[1404] "Resûlün ve ashâbının durumuna en layık olan odur.""

ve beġāyet nūrāniyyetile mestūr u maḫfīdür ve (5) eger ol maʿşūḳ muḥtecib olduġıyiçün ʿalāṭarīḳi'l-istiʿāreti't-temsīliyye ʿarūs taʿbīr eyledümse ʿayb ṭutma (6) zīrā bāb-ı istiʿāre vü teşbīh meftūḥdur ve riʿāyet-i levāzım-ı elsine-yi evliyāda mendūb ve ġayr-ı maḳdūḥdur

(2021) Mesnevī

K'ez melūli-y yār ḫāmuş gerdemī (7)

Ger hem u mühlet bidādī yek demī

Eger yārüm benüm bu gūne sözümden melūl olayıdı yārüñ melūlliginden (8) ben ḫāmūş olurdum eger hem ol yā baña sākit olmaġa mühlet vireydi bir dem sākit ü ṣāmıt olurdum (9)

(2022)

Līk mīgūyed bugū han ʿayb nist

Cüz teḳāżā-yı ḳażā-yı ġayb nist

Ve lākin ol yār-ı ḥaḳīḳiye ʿayb yoḳdur (10) [P87a] bu gūne sözi söyle ve bunuñ emsāli esmā vü elfāẓı naḳl eyle diyü buyurur derūnda bu gūne iḳtiżā ve cānda bu şekl-i (11) teḳāżā ʿālem-i ġaybuñ ḳażāsından ġayrı degüldür ki bu gūne sözi söylemek Allāhuñ emri ve ḳażānuñ iḳtiżāsıdur (12) egerçi bu gūne kelām sırr-ı ḳażā-yı Ḥaḳḳa cāhil olan maḫlūḳa nisbetile ʿayb ise de Ḫudāvend ḳabūle nisbet ile ʿayb (13) degüldür ki emr ü rıżāsınuñ üzerinedür nitekim ʿanḳarīb *k'ezkirişme-yi ġamze-yi ġammāzeyī* beytinde buraya münāsib (14) olan ecvibe vü esʾile taḥrīr olundı ki evliyāʾullāh bu gūne kelimātı Cenāb-ı Ḥaḳḳa ıṭlāḳ eylemede maʿẕūrdurlar ve hem (15) meʾmūrlardur

(2023) Mesnevī

ʿAyb bāşed k'ū nebīned cüz ki ʿayb

ʿAyb key bīned revān-ı pāk-ı ġayb

ʿAyb olur ki ol kimse ʿaybdan (16) ġayrı görmiye yaʿnī ol kimse ʿaybdan ġayrı görse ṣāfī ʿayb olur ʿālem-i ġayba mużāf u mensūb (17) olan revān-ı pāk-ı ġayb ḳaçan görür yaʿnī ʿālem-i ġayba müteʿallıḳ olan cān-ı pāk ḫalḳuñ ʿuyūbını görmez ḳande ḳaldı ki (18) aṣḥāb-ı velāyet ve erbāb-ı hidāyet olan meşāyıḫuñ ḳavlinde ve fiʿlinde ʿayb göre bunlaruñ ḳavl u fiʿlinde (19) ʿayb gören kimseler ṣırf ʿaybdan ġayrı olmazlar

(2024) Mesnevī

ʿAyb şud nisbet bemaḫlūḳ-ı cehūl

Nī benisbet bāḪudāvend-i ḳabūl

(20) ʿAyb ziyāde cāhil olan maḫlūḳa nisbet ʿayb oldı Ḫudāvend-i ḳabūle nisbetile degül yaʿnī [ḳullarınuñ ʿuyūb-ı kes̱īresin (21) ʿafv ilen ḳabūl iden] Ḫudāy-ı Teʿālāya nisbetile [vicāhen mine'l-vucūh maḫlūḳında ʿayb yoḳdur ki ol Allāh ʿabes̱ ü bāṭıl (22) şeyʾi ḫalḳ eylemişdür nāsa nisbetle] ʿayb olan şeylerde daḫı nice ḥükm-i ḫafiyyesi vardur ki her kes ol ʿaybda (23) olan sırr u ḥikmeti müşāhede idemez

(2025) Mes̱nevī

Küfr hem nisbet beḪālıḳ ḥikmetest

Çün bemā nisbet kunī küfr āfetest

Küfr hem Ḫālıḳa (24) nisbet ḥikmetdür zīrā Ḥaḳ Teʿālā̱ *ve mā ḫaleḳne's-semāʾi ve'l-arżi ve mā-beynehumā bāṭılā*[1405] āyet-i kerīmesinüñ muḳteżāsınca bāṭıl (25) u ʿabes̱ şey ḫalḳ eylememişdür pes küfr daḫı ʿinde ehli'l-Ḥaḳ anuñ maḫlūḳıdur eyle olıcaḳ ol ḥikmet ṣāḥibine nisbet (26) küfr ü ḍalālet ʿayn-ı ḥikmet ü maṣlaḥatdur çünkim bize nisbet eyleyen küfr āfet ü mażarratdur [ve ẓulmet-i küfrde bulınanlara (27) nikāl ü miḥnetdür ve nār-ı buʿd u firāḳda ve saʿīr-i cehl ü nifāḳda kemāl-i ḥırḳatdur]

(2026) Mes̱nevī

V'er yekī ʿaybī buved bāṣad ḥayāt [A188a] (1)

Bermis̱āl-i çūb bāşed dernebāt

Eger yüz ḥayāt ve nice ḥasenātla bir kimsede bir ʿayb ola ol ʿayb nebātda yaʿnī (2) sükkerde çūb mis̱ālinde olur

(2027) Mes̱nevī

Derterāzū her durā yeksan keşend (3)

Z'an ki an her du çü cism ü can ḫᵛaşend

Terāzūda her ikisi çūbıla nebāt sükkerini yeksān çekerler [ve çūba daḫı sükker (4) bahāsın vireler zīrā ki ol çūbıla nebāt] cismile cān gibi ḫoşlardur

(2028) Mes̱nevī

Pes büzürgān in neguftend ezgüzāf (5)

Cism-i pākan ʿayn-ı cān üftād ṣāf

Pes ulular bunı güẕāfdan ve bīhūde yire dimediler pāklaruñ cism-i ṣāfı (6) ʿayn-ı cān vāḳıʿ oldı ve lihāẕā bu pāk olan ṣāḥib-diller *ervāḥunā eşbāḥunā ve eşbāḥunā ervāḥunā*[1406] didiler (7) ve **Cüneyd Ḥażretleri** daḫı bu rubāʿīyi bu mażmūnda ḫoş didiler

Rubāʿī

[1405] "Göğü, yeri ve ikisi arasındakileri biz boş yere yaratmadık. Bu, inkâr edenlerin zannıdır. Vay o inkâr edenlerin ateşteki haline!" (Sâd, 27)

[1406] "Ruhlarımız cisimlerimiz, cisimlerimiz de ruhlarımızdır."

Raḳḳa'z-zucācu ve raḳḳati'l-ḫamru (8)
Feteşābehā ve teşākele'l-emru
Fekeennemā ḫamrun ve lāḳadeḥun
Fekeennemā ḳadeḥun ve lāḫamrun[1407]

(2029) Meṣnevī
Guftişān u nefsişān u naḳşışān
Cümle cān-ı muṭlaḳ āmed bīnişān

(9) [Şimdiye degin vaṣf olınan ʿuşşāḳ-ı İlāhīnüñ sözleri ve anlaruñ nefsleri ve anlaruñ naḳş-ı ṣūretleri] (10) yaʿnī anlaruñ cemīʿ-i aḥvāli cümle nişānsız muṭlāḳ cān geldi zīrā ḥükm ġālibüñdür ve el-maġlūb ke'l-maʿdūmdur çünkim cān-ı nihānī (11) anlara ġālib oldı bunlaruñ cemīʿ-i aʿmāl ü efʿāli cān ḥükmine muṭlaḳ dāḫil oldı ve rūḥ-ı laṭīf mertebesin buldı (12)

(2030) Meṣnevī
Cān-ı düşmen dārışan cismest ṣırf
Çün ziyād eznerd u ismest ṣırf

Anları düşmen ṭutucı cān (13) ṣırf cismdür ol pākları düşmen ṭutan cān nerdden ziyād gibi ṣırf ismdür *nerd nerdeşīr* Türkçe ṭavla (14) didükleri luʿbdur meşhūr iki zārı vardur atarlar muḳābelesinde olan kimse ḳaçan bir pulı tek getürse zārı rāst (15) geldikde anı urur ve ḫānesinden çıḳarur nerd-bāzlar ḳatında aña ziyād u güşād daḫı dirler ki aṣlā o puluñ (16) bir nefʿ ü fāyidesi ve ʿameli yoḳdur belki hemān bir ḳurı ismdür keẕālik enbiyā vü evliyāyı düşmen ṭutan cānlar nerd-bāz (17) ḳatında güşād ü ziyād olan pul gibi bīnefʿ ü bīfāyide bir ḳurı nāmdur

(2031) Meṣnevī
An beḫāk ender şud ü kül ḫāk şud (18)
İn nemek ender şud ü kül pāk şud

Zīrā ol pākları düşmen ṭutan cān ḫāke gitdi ve bi'l-külliyye ḫāk oldı ve helāk (19) oldı ebedī nāpāk ḳaldı buña murād ābdān-ı pākāndur nemek içre gitdi ve külliyetile pāk oldı (20) ve nūr-ı maḥż mertebesin buldı [ve'l-ḥāṣıl ṭuzlaya ṭavş-ı nāpākler milḥ-i pāk olduġı gibi insān-ı kāmil naẓarına (21) ve ʿışḳ u muḥabbet ṭuzlasına düşen ṭāliblerüñ daḫı mülevveṣ olan aḥkām-ı beşeriyyeleri refʿ u izāle olup (22) iḳtiżā-yı ʿışḳıla pāk u ṭāhir ve cismleri cān oldı]

[1407] "Kadeh de şarap da son derece inceldi ve birbirine benzedi. O yüzden biri diğerinden ayırt edilemez oldu. Sanki şarap var kadeh yok. Sanki kadeh var da şarap yok."

(2032) Mes̱nevī

An nemek k'ezvey Muḥammed emlaḥest

Z'an ḥadis̱ bānemek ū efṣaḥast

(23) Bu pāklar ol nemekdāna gitdiler ol nemekle kendüleri melīḥ itdiler ki **Muḥammed** (24) andan emlaḥdur kemā ḳāle ʿaleyhi's-selām *ene emlaḥu minaḫī Yūsufī aḥmelu minnī*[1408] [ol Resūl-i müctebā ol (25) ḥadīs̱-i bānemekden efṣaḥdur yaʿnī ol melāḥat ki Ḥażret-i Nebiyy-i Mükerrem] (ol melāḥat ve ol nemekle kendüleri melīḥ itdiler) ʿaleyhi's-selām anuñile melīḥ olmışdı memlaḥa-yı İlāhiyye ve melāḥat-i Rabbāniyyedendür (26) ol resūl ol **Yūsuf**-ı melāḥatle olan ḥadīs̱den efṣaḥdur kemā ḳāle ʿaleyhi's-selām *ene efṣaḥu'l-ʿArab*[1409] (27)

(2033) Mes̱nevī

İn nemek bāḳist ezmīrās̱-ı ū

Bātuyend an vāris̱ān-ı ū bucū

Bu milḥ-i melāḥat ü nemek belāġat u feṣāḥat-i Muḥammediyye el-ān bāḳīdür **[A188b]** ve (1) ol Ḥażretüñ mīrās̱ından ve ol melāḥat-i Muḥammediyyeye vāris̱ olan kibār senüñle biledür anı (2) [mürşid-i kāmili] ṭaleb eyle

(2034) Mes̱nevī

Pīş-i tū şeste turā ḫod pīş kū

Pīş-i hestet cān-ı pīş-endīş kū

[Ol vāris̱ān-ı ḥaḳīḳat-ı Muḥammediyye (3) olan kāmiller] senüñ öñüñde oturmışdur senüñ ḫod öñüñ ḳanı senüñ varlıġuñ öñinde yaʿnī ḥaḳīḳatüñ ḥużūrında (4) öñ fikr idici cān ḳanı yaʿnī ḥaḳīḳat-ı insāniyye pīş ü pes fikr iden cāñ-ı ḥayvānı ve ʿaḳl-ı cüzʾī yoḳdur (5) pes sen vāris̱ān-ı Ḥażret-i Nebī isteriseñ bu mertebede ṭaleb eyle ki pīş-i insānī ḥaḳīkat budur ve anlar bu mertebede (6) oturmışlardur [mıṣraʿ-ı s̱ānīde *hest est* manāsına olup anlar senüñ öñüñdedür ve līkin pīş-endīşe ve iḳbāl-pīşe (7) olan cān saña ḳanı dinse hem vechden ḫālī olmaz]

(2035) Mes̱nevī

Ger tu ḫodrā pīş ü pes dārī gümān (8)

Beste-yi cismī vü maḥrūmī zicān

Eger sen kendüñe maʿnā̱ cānibinde pīş ü pes gümān ṭutarsañ yaʿnī ʿālem-i maʿnā̱ya nisbet kendüñe (9) ḥayāṭ var ḳıyās iderseñ cisme baġlanmış ve cāndan maḥrūmsın

---

[1408] "Ben kardeşim Yusuf'tan daha tatlı ve cazibeliyim. O da benden daha güzeldir."

[1409] "Ben Arab'ın en fasihiyim."

(2036) Mes̱nevī

Zīr ü bālā pīş ü pes vaṣf-ı tenest (10)

Bīcihethā ẕāt-ı cān-ı rūşenest

Zīrā taḥt u fevḳ ve pīş ü pes tenüñ vaṣfıdur bīcihetlikler rūşen olan cānuñ (11) ẕātıdur ki anda cihāt-ı sitte mutaṣavver olmaz

(2037) Mes̱nevī

Bergüşā eznūr-ı pāk-ı şeh naẓar

Tā nepindārī tu çün kūteh-naẓar

İmdi (12) bunları ve mertebelerini görmek isteriseñ şāh-ı ḥaḳīḳīnüñ nūr-ı pākinden baṣar-ı baṣīretüñ güşāde eyle (13) ḥattā sen ẓann u ḳıyās itmeyesin ve şübhe vü gümān yolına gitmeyesin kūteh-naẓar gibi

(2038) Mes̱nevī

Ki hemīnī derġam u şādī vü bes (14)

Ey ʿadem kū mer ʿademrā pīş ü pes

Sen ki hemān busın yaʿnī pīş ü pes tevehhüm eyleyensin ġam ü şādī ḥālindesin ancaḳ ey ḥaḳīḳatde (15) ʿadem taḥḳīḳan ʿademüñ pīş ü pesi ḳanı ancaḳ insān nefsu'l-emrde vücūd-ı ʿilmiyye iʿtibāriyile ʿadem-i iżāfīdür ki ol (16) insānuñ ʿayn-ı s̱ābitesidür pes ʿilm-i İlāhiyyede pīş ü pes taṣavvur olınmaz

(2039) Mes̱nevī

Rūz-ı bārānest mīrev tā beşeb (17)

Ne ezin bārān ezan bārān-ı Rab

Şebden murād merg ve ẓulmet-i ʿademdür ki mevt ü ʿademüñ (18) şebe müşābeheti vardur ʿademde olan ve baʿde'l-mevt olan umūr-ı cüzʾī ve teşḫīṣ olınmaduġı [P87b] cihetden bārāndan (19) murād vāridāt-ı İlāhiyye ve fuyūżāt-ı Rabbāniyyedür ve ḫıṭāb maḥbūs-ı cihāt ve pīş ü pes ḳaydında olan kimseleredür (20) maʿnā-yı beyt ey maḥbūs-ı cihāt olan kimse bārān güni ḥareket ü sülūk it şeb-i merge deg tā ḥaḳīḳat saña (21) keşf ola bu dünyā bārānından degüldür ol bāran Rabbu'l-ʿālemīne müteʿallıḳ olan bārāndandur ki anuñ ḫāṣiyeti (22) murde-dilleri iḥyā eylemekdür ve pejmurdelere ẕevḳ u ṣafā virmekdür ve zemīn-i ḳulūbda nebātāṭ-ı ṣıfāt-ı ḥamīdeyi (23) ve ẕevḳ u şevḳ ve ʿışḳ u muḥabbet meyvelerini bitürmekdür pes ʿālem-i ġaybuñ bārānı olduġına ve aṣḥāb-ı şuhūd anı (24) dīde-yi baṣīretile mükāşefe ḳılduġına Ḥażret-i ʿĀyişenüñ bu ḥikāyetini īrād idüp ṭāliblere taʿlīm buyururlar

Ḳıṣṣa-yı (25) su'āl kerden-i ʿĀyişe ʿanMuṣṭafā ʿaleyhi's-selām imrūz bārān bārīden çün tū sūy-ı gūristān reftī (26) cāmehā-yı tū çün ter nist[1410]

(2040) Meṣnevī

Muṣṭafā rūzī begūristan bireft

Bācenāze-y merdī ezyāran bireft

(27) Ḥażret-i Resūl-i Ekrem ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem bir gūristāna gitdi yārāndan bir merdüñ cenāzesiyile gitdi [A189a] (1)

(2041) Meṣnevī

Ḫākrā dergūr-i ū āgende kerd

Zīr-i ḫāk an dāneīşrā zinde kerd

Ḫākı anuñ ḳabrine ṭolu eyledi ḫāk altında anuñ (2) dāne-yi vücūdını ol Resūl ʿaleyhi's-selām diri eyledi yaʿnī aña telḳīn-i tevḥīd eylemekle ve şefāʿat ḳılmaġıla ravża-yı (3) cennet olan ḳabrinde ḥayāt-ı ṭayyibe ile anı iḥyā eyledi dimek olur pes bu münāsebetile Ḥażret-i Ḫudāvendigār aḥvāl-i ʿālem-i berzaḫı (4) ve esrār-ı ḥaşri vü neşri eşcār-ı zemīne bersebīl-i istiʿāre-yi temṣīliyye tefhīm içün temṣīl idüp buyururlar

(2042) Meṣnevī

İn dıraḫtānend hemçün ḫākiyān (7)

Desthā berkerde end ezḫākdān

Bu yir yüzinde olan dıraḫtlar ḫākīler gibidürürler ḫākdāndan ellerini yuḳaru ḳaldurmışlardur (8)

(2043) Meṣnevī

Sūy-ı ḫalḳan ṣad işāret mīkunend

V'an ki gūşesteş ʿibāret mīkunend

Lisān-ı ḥālile ḫalāyıḳ cānibine yüz işāret (9) eylerler ve esrār-ı berzaḫı ve aḥvāl-i ḥaşr u neşri söylerler ve ol kimse ki anuñ gūşı vardur ʿibāret eylerler yaʿnī şol (10) kimsenüñ ki lisān-ı ḥālüñ maḳālini fehm ü istimāʿ eylemege lāyıḳ ḳulaġı vardur aña taʿbīr-i esrār-ı ʿālem-i berzaḫ eylerler dimek olur (11)

(2044) Meṣnevī

Bāzebān-ı sebz ü bādest-i dırāz

Ezżamīr-i ḫāk mīgūyend rāz

[1410] Ayşe'nin Hz. Mustafa'ya "Bugün yağmur yağdı, siz ise mezarlıktaydınız. Nasıl oldu da elbiseniz ıslanmadı?" diye sorması.

Uzun el ile ve zebān-ı sebz ile ḫākuñ bāṭın (12) u żamīrinden rāz söylerler yaʿnī her bir varaḳ-ı sebz ki lisān gibidür ve her bir şāḫ-ı dırāz uzun el gibidür pes (13) bu zemīnde olan eşcār lisān-ı bergile ve dest-i dırāz gibi olan şāḫ-ı ṭavīlile arżuñ bāṭınından (14) rāz u esrār söylerler ve lisān-ı ḥāli fehm iden nice maʿānī vü ḥakāyıḳ naḳl eylerler

(2045) Meṡnevī

Hemçü baṭṭan ser-fürū burde beāb (15)

Geşte ṭāvusān u būde çün ġurāb

Bu aġaçlar şitā zamānında fi'l-meṡel başlarını āb içine iltmiş (16) ḳazlar gibi [yaʿnī bu eşcār-ı pür-evrāḳ faṣl-ı zemistānda ḫazān olup başlarına ṣu içine ṣoḳan ḳazlar gibi (17) eşcār daḫı evrāḳın döküp zīr-i ḫāke iltmişlerdür] bahār zamānında ṭāvuslar olmış ve şitā zamānında ġurāb gibi (18) olmış [yaʿnī bahār zamānında mānend-i ṭāvūs berg-i sebz ü surḫ ile ārāste olup faṣl-ı şitāda ġurāb-ı siyāh-pūş (19) gibi olmış]

(2046) Meṡnevī

Derzemistanşān eger maḥbūs kerd

An ġurābanrā Ḫudā ṭāvūs kerd

[Ol Ḳahhār u Mumīt (20) zemistān vaḳtinde egerçi anlara yaʿnī eşcār u nebātāta mevt ü fenā virdi ve zīr-i türābda muḫtefī ḳaldı ve lākin (21) yine Muḥyī ismiyile tecellī idüp anları bahārdan diri eyledi ve her biri bir dıraḫta berg ü bār u şükūfe virdi kemā ḳāle Teʿālā̱ (22) fī**Sūreti'r-Rūm** *fe'nẓur ilā̱āṡāri raḥmetillāhi keyfe yuḥyi'l-arża baʿde mevtihā inne ẕālike lemuḥyi'l-mevtā ve huve ʿalā̱kulli şey'in ḳadīr*[1411]] (23)

(2047) Meṡnevī

Derzemistanşān egerçi dād merg

Zindeşan kerd ezbahār u dād berg

Zemistān vaḳtinde eger anları maḥbūs u medfūn (24) eylediyise ol ġurābları Ḫudāy-ı Teʿālā̱ ṭāvus eyledi yaʿnī şitā vaḳtinde Ḥaḳ Teʿālā̱ Ḥażretleri ol eşcāruñ ki ḥayāt (25) u zīnetini izāle idüp anları minvech maḥbūs u mescūn eylediyise ḳarġalar gibi siyāh-pūş olmış ve mātem libāsın (26) giyüp bīberg ü bār ḳalmış aġaçlar ol muḥyī vü muʿṭī olan Ḫudā anları ṭāvuslar gibi tekrār berg ü bārla (27) müzeyyen ü mücellā eyleyüp iḥyā eyler

(2048) Meṡnevī

Münkiran gūyend ḫod hest in ḳadīm

[1411] "Şimdi Allah'ın rahmet eserlerine bak. Arzı ölü hale getirdikten sonra nasıl hayat verdiğini gör. Elbette O, ölüleri dirilticidir. Ve O'nun gücü her şeye yeter." (Rûm, 50)

İn çirā bendīm berRabb-i Kerīm

Münkirān-ı ḥaşr-i [A189b] (1) ecsād olan Dehriyye bu ḫod ḳadīmdür dirler yaʿnī bu eşcāruñ ḥayāt u fenāsı bahār u şitānuñ ās̱ārıdur ve bahār u şitā (2) ise felegüñ devrinden ḥāṣıldur pes bu ʿālemüñ ve eşcāruñ ḥayāt bulması ve fenā olması ḳadīmu'z-zamāndan berü (3) böyledür bunı Rabb-i Kerīme niçün baġlaruz ve rebīʿüñ bitürüp şitānuñ yitürdügini aña ne vechile isnād eylerüz (4)

(2049) Mes̱nevī

Cümle pindāred ki in ḫod ḳāyimest

Derḳadem in cümle ʿālem dāyimest

Cümle münkirler zuʿm eyler ki bu ʿālem ḫod bāḳīdür bu cümle (5) ʿālem ḳıdemde ḳāyim ü dāyimdür ḳıdem-i ʿāleme ẕāhib olan ḥükemā-yı Dehriyyenüñ meẕhebi budur ki bu eflāk-ı ḳadīmün bieşkālihā (6) dāyimetu'ṣ-ṣuver iʿtiḳād iderler ve zemīnde olan eşyāyı dāyimetu'l-ecnās ve'l-envāʿ zuʿm iderler [muḥaṣṣal ḥükemādan bir ṭāyife (7) vardur ki anlara Dehriyyūn dirler ve zenādıḳa daḫı ol zümreden olup ve *mā-yuhlikunā ille'd-dehr*[1412] diyüp āḫırete inkār (8) iderler ve ṣāni u müdebbirüñ vücūdına īmān getürmeyüp ʿālem-i kevn ü fesād ebeden zevāl-peẕīr degüldür ve binefsihi ḳāyimdür (9) ve ḥayvān nuṭfeden ve nuṭfe ḥayvāndan tekevvün idüp kendü kendüden ebeden böyledür dirler ḥāşā bunlaruñ cümlesi (10) zenādıḳadur]

(2050) Mes̱nevī

Kūri-yi īşan derūn-ı dūstān

Ḥaḳ burūyānīd bāġ u būstān

Çünkim bu bāġ u bostān-ı (11) ṣūrīnüñ ḥaḳḳında münkirler bu gūne bīhūde yire tefevvüh ü tekellüm eylediler bunlaruñ körligine ve zuʿmına dostlaruñ derūnında (12) Ḥaḳ Teʿālā Ḥażretleri bāġ u bostān bitürdi yaʿnī ḥakīm-i muṭlaḳ evliyāsınuñ ḳulūbında bāġ-ı īmānı ve bostān-ı ʿirfānı (13) vü īḳānı ẓuhūra getürdi tā bunlaruñ dimāġ-ı rūḥı ol bāġ-ı maʿnevīden rāyiḥa ala ve bostān-ı ḳalbīden şemme bulup (14) Ḳādir-i muṭlaḳuñ ḳudretine ve ḥikmetine īmān ḳıla

(2051) Mes̱nevī

Her gülī k'ender derun būyā buved

An gül ezesrār-ı kül gūyā buved

Her bir (15) gül ki derūn bāġında ḳoḳıcı ola ol gül-i maʿnevī lisān-ı ḥālile küllüñ esrārından söyleyici olur küllden (16) murād cāmiʿ-i cemīʿ-i eczā-yı ʿālem olduġı

[1412] "Bizi ancak zaman helâk eder." (Câsiye, 24)

iʿtibārıla ʿinde'l-muḥaḳḳıḳīn mertebe-yi ulūhiyyetdür [pes evliyā vü aṣfiyānuñ bāġ-ı (17) derūnında ḥāṣıl olan gül-i maʿnevī mertebe-yi ulūhiyyetüñ] esrārını söyleyici olur dimek olur (18)

(2052) Mes̱nevī

Būy-ı īşan raġm-ı enf-i münkirān

Gird-i ʿālem mīdeved perde-dirān

Bu dostān-ı Ḫudānuñ būyı münkirlerüñ burnını yire sürmek ve (19) anları maḳhūr u ẕelīl eylemek içün ʿālemüñ eṭrāfında yiler perde yırtıcı olduġı ḥālde anlaruñ rāyiḥasından (20) murād ḳalblerinden ḥāṣıl olan ʿilmleri ve maʿrifetleridür ḫulāṣa-yı maʿnā̱ evliyā-yı Ḫudānuñ ḳulūbında ḥāṣıl olan (21) ve ẓuhūra gelen revāyiḥ-i ʿulūm u maʿārifi ḥükemā-yı Dehriyye ve münkirān-ı taṣarruf-ı İlāhiyye olan ḫaẕelenüñ taḥḳīr ü teẕlīli taḥḳīr ü teẕlīli (22) içün eṭrāf-ı ʿālemde ḥicābāt-ı şükūk ü şübehātı ḫarḳ u iẕāle eyledigi ḥālde gider ve iʿtiḳādı dürüst (23) olan enbiyā vü evliyāya īmān ḳılan kimselere muʿāvenet ider

(2053) Mes̱nevī

Münkiran hemçün cuʿal z'an būy-ı gül (24)

Yā çü nāzük-maġz ezbang-ı dühül

Ammā münkirler ol gülüñ rāyiḥasından cuʿal gibidür ki ol rāyiḥa-yı ṭayyibden nefret (25) ḳılurlar ve müteʾellim olurlar yāḫud bang-ı dühülden nāzük-maġz gibidür yaʿnī bīnīsi raḳīḳ ve ʿaḳlı (26) ḫafīf olan kimse ṭabl āvāzından ḥaẓẓ itmeyüp aṣvāt-ı şedīdeden nefret eyledügi (27) gibi münkirān-ı İlāhī olan melāḥide vü zenādiḳa evliyā vü ʿulemānuñ āvāzından nefret idüp eyledügi gibi ve maḫfī vü pest [A190a] (1) olan semʿ-i ḫabīs̱lerine lāyıḳ gelen kelimāt-ı ḫabīs̱enüñ istimāʿına meyl idüp necāset böcegi gibi ʿaḳāyid-i ḫabīs̱e (2) ve evhām-ı ḳabīḥa semtine giderler

(2054) Mes̱nevī

Ḫᵛīşten meşġūl mīsāzend u ġarḳ

Çeşm mīduzdend ezin lemʿān u berḳ

Ḳaçan evliyā vü (3) ʿulemā āvāz-ı bülend ile esrār-ı ḥaḳīḳīyi beyān ve aḥkām-ı şerʿi ʿıyān eyleyüp anlara vech-i ḥaḳīḳati gösterseler ol ḫabīs̱ler (4) kendülerini meṣāliḥ-i dünyeviyeden bir maṣlaḥata meşġūl u müstaġraḳ düzerler gözlerini bu lemʿān-ı berḳden uġurlarlar (5) [P88a] yaʿnī anlaruñ berḳ lemʿa urucı ʿilmlerinden ve kelāmilerından gözlerini yumarlar ve anlar cānibinde olanı görmeyüp nefslerinüñ (6) ḥaẓẓı ṭarafına ṣarf iderler

(2055) Meṡnevī

Çeşm mīduzdend ü zncā çeşm nī

Çeşm-i an bāşed ki bīned meʾmenī

Gözlerini (7) evliyā vü ʿulemā cānibinde olan vücūh-ı ḥaḳāyıḳı (görmeden uġurlarlar ve ḥāl bu ki ol yirde yaʿnī anlar mertebesinde çeşm yokdur zīrā) [münkirīnüñ ḥadeḳasında nūr-ı çeşm yoḳdur yaʿnī *ve lehum aʿyunun lāyubṣırūne bihā*[1413] (8) naṣṣ-ı kerīmi vefḳınca anlarda dīde-yi ḥaḳīḳat-bīn yoḳdur ṭutalum ki kilāb u ḥımārda olan çeşm-i ḥis gibi bunlarda (9) daḫı başar-ı ḥāsse var imiş ammā ne fāyide] fi'l-ḥaḳīḳa çeşm oldur ki bir meʾmen göre [ve kendüye żarar-ı maḥż olan rāh-ı ḍalālet (10) ve ṭarīḳ-ı ġavāyeti terk itmekile anda helāk olmaḳdan ḳaçup ṣırāṭ-ı müstaḳīm olan şerīat-ı enbiyā ve ṭarīḳat-ı evliyāya gidüp (11) bir meʾmen ü meʾvā göre] (ve ol vāsıṭa ile maḥall-i helāk ve burada kendüsini ḳurtarup maḥall-i emn ü selāmete irgüre dimek olur) pes münāsebetile Ḥażret-i Mevlānā ḳaddesellāhu sırrahu'l-ʿazīz aḥvāl-i berzaḫı ve esrār-ı ḳıyāmeti ve münkirān-ı (12) ḥaşr-i ecsāduñ ʿaḳīdelerini beyān eyledikden ṣoñra yine ḥikāyetüñ taḳrīrine şürūʿ idüp buyururlar (13)

(2056) Meṡnevī

Çün zigūristan Peyem-ber bāz geşt

Sūy-ı Ṣıddīḳa şud u hem-rāz geşt

Çünkim Peyġam-ber ʿaleyhi's-selām meḳābirden girü döndi ʿĀyişe-yi (14) Ṣıddīḳa Ḥażretlerinüñ cānibine gitdi ve aña hem-rāz oldı

(2057) Meṡnevī

Çeşm-i Ṣıddīḳa çü berrūyeş fütād(15)

Pīş āmed dest bervey mīnihād

Ṣıddīḳa Ḥażretlerinüñ gözi çünkim ol Ḥażretüñ mübārek yüzi üzre vāḳıʿ oldı (16) ilerü geldi elini Ḥażret-i Resūlüñ üzerine ḳodı

(2058) Meṡnevī

Berʿimāme'v rūy-ı ū vü mūy-ı ū

Bergirībān u ber u bāzū-yı ū

(17) ʿİmāmesi üzre ve anuñ ṣaçı vü ṣaḳalı ve rūyı üzre ve anuñ yaḳası ve sīnesi ve bāzūsı üzre (18) el ḳodı tefaḫḫuṣ eyledi

(2059) Meṡnevī

Guft Peyġam-ber çi mīcūyī şitāb

[1413] "…gözleri vardır, onlarla görmezler" (A'râf, 179)

Guft bārān āmed imrūz ezseḥāb

Peyġam-ber Ḥażretleri aña (19) didi yā ʿĀyişe sürʿatle ne istersüñ **ʿĀyişe Ḥażretleri** eyitdi yā Resūlallāh bu gün bulutdan bārān geldi (20) ve yaġmur yaġdı

(2060) Meṡnevī

Cāmehāyet mībüucūyem derṭaleb

Ter nemībīnem zibārān ey ʿaceb

Ṭalebde senüñ cāmelerüñi isterem (21) tā görem ki ter olmışdur ey ʿaceb bārāndan cāmelerüñi yaş görmezem bu ne ḥāletdür

(2061) Meṡnevī

Guft çi berser fikendī ezizār (22)

Guft kerdem an ridā-yı tu ẖımār

Ḥażret-i Resūl-i Ekrem ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem aña eyitdi izārdan ve baş (23) örtüsinden baş üzre ne bıraḳduñ ʿĀyişe Ḥażretleri didi ki Yā Resūlallāh ol senüñ ridā-yı şerīfüñi (24) ẖımār eyledüm ẖımār kesr-i ẖāyile ʿavretler başına örtdügi izārdur

(2062) Meṡnevī

Guft behr-i an nümūd ey pāk-ceyb (25)

Çeşm-i pāketrā Ḥudā bārān-ı ġayb

Ḥażret-i Nebī aña eyitdi ey pāk-ceyb olan **ʿĀyişe** andan (26) ötüri gösterdi Ḥudāy-ı Teʿālā̱ senüñ pāk olan gözüñe ʿālem-i ġaybuñ bārānını

(2063) Meṡnevī

Nist an bārān ezīn ebr-i şumā (27)

Hest ebr-i dīger ü dīger semā

Ol bārān ki gördüñ bu sizüñ ebriñüzden degüldür belki bir āẖar ebr **[A190b]** (1) ve ġayrı semā vardur ol gördügüñ bārān ol ebrden ve ol semādandur

Tefsīr-i Beyt-i Ḥakīm-i Ġaznevī raḥmetullāhi ʿaleyh[1414] (2)

Āsmanhast dervilāyet-i cān

Kār-fermā-yı āsmān-ı cihān

Cān vilāyetinde āsmānlar vardur ol āsmānlar (3) cihān āsmānınuñ kār-fermāsıdur yaʿnī iş buyurıcı ve anuñ üzerine ḥükm idicidür bu āsmānlardan murād şerḥ-i (4) ebyāt-ı **Meṡnevī**den maʿlūmuñ olur

Derreh-i rūḥ pest ü bālāhast

1414 Hekîm-i Gaznevî'ye ait beytin açıklaması

Kūhhā-yı bülend ü deryāhast

(5) rūḥ yolında alçaḳ ve yüksek yirler vardur yaʿnī mertebe-yi süflī ve merātib-i ʿulvī rāh-ı rūḥda pest ü bālā yirler gibidür (6) ulu ṭaġlar ve deryālar vardur kūhhā-yı bülendden murād himem-i ʿaliyye ve ʿazāyim-i şerīfe ve temkīn ü vaḳār u sekīne olur (7) ve deryālardan murād ʿulūm u esrār ve maʿārif ü envār olur

(2064) Meşnevī

Ġaybrā ebrī vü ābī dīgerest

Āsmān u āftābī dīgerest

(8) ʿĀlem-i ġaybuñ bir ġayrı ebr ü seḥābı [ve aḫrāb u emṭārı vardur ʿālem-i ġaybuñ āsmān-ı āḫar u āftāb-ı dīgeri (9) vardur] ʿālem-i ġaybuñ ebri vü ābı ve keẕālik āsmān u āftabı bu ālemüñ ebr ü ābı ve āsmān u āftābı gibi degüldür (10) belki dīgerdür ʿinde ehli't-taḥḳīḳ merātib-i İlāhiyye vü maʿneviyyeden her mertebe mā-taḥtına nisbetile āsmān gibidür ve mā-fevḳına (11) nisbetile zemīn gibidür meẕelā mertebe-yi ʿamā ki ʿamā ġaym-ı raḳīḳa dirler semā gibidür mātaḥtında olan merātib aña nisbetile (12) zemīn gibidür ve andan ẓuhūr iden fuyūżāt ü tecelliyāt emṭār gibidür keẕālik mertebe-yi vāḥidiyyet ʿaḳl-ı külle (13) nisbetile āsmān gibidür ve andan ẓuhūr iden fuyūżāt bārān gibi tecelliyāt-ı laṭīfiyye bārān-ı bāhārī ve tecelliyāt-ı ḳahriyye (14) bārān-ı pāyīzī gibidür ve keẕālik ʿaḳl-ı küll ʿuḳūl-ı ʿaşereye nisbetile ve ʿuḳūl-ı nüfūsa nisbetile ve nüfūs-ı ecrām-ı felekiyyeye (15) nisbetile āsmān gibi ve bunlardan ẓuhūr u bürūz iden bārān gibidür terbiyye vü tenmiyyeye sebeb olan bārān-ı (16) rebīʿī gibi ve iʿdām u imāteye bāʿiẕ olan bārān-ı şitāyī gibidür

(2065) Meşnevī

Tābedān illā ki ber-ḫāṣan bedīd (17)

Bāḳiyan fīlebsi minḫalḳin cedīd

[Ol ebr ü āb bedīd gelmez ve āşkārā olmaz illā ki Ḫudānuñ ḫāṣṣ ḳulları (18) üzre anlardan bāḳīsi bu ḫalḳ-ı cedīdden lebsdedür yanī aḥvāl-i ʿālem-i ġayb ve ʿacāyibāt-ı melekūt u ceberūt (19) ve āftāb-ı felek-i lāhūt peydā vü āşkārā olmaz illā ki ḳayd-ı beşeriyyet ve bend-i ṭabīʿatden ḫalāṣ olup felek-i ʿanāṣırdan (20) ḫurūc iden ḫāṣlara ẓāhir olur bāḳīleri teṭavvurāt-ı felekiyye ve taġayyürāt-ı ʿunṣuriyye muḳteżāsınca ḥālden (21) ḥāle ve ṭavrdan ṭavra girüp ve göñli bir yirde ḳarār itmyüp efkār-ı mā-sivādan ḫayālinde ṣūret-bend olan (22) ṣuver-i muḫtelife vü nuḳūş-ı mütenevviʿa ile her ān u sāʿatde ḫalḳ-ı cedīdden bir şekldedür] **Sūre-yi Ḳāf**da olan (23) āyete işāretdür evveli

budur ki ***efeʿayīnā bilḫalḳi'l-evvel***[1415] *ey efeʿaciznā ʿanebdā'i'l-ḫalḳi ḥattā yuʿcizu ʿani'l-iʿādeti* yaʿnī (24) ibtidā-yı ḫalḳ itmek bizi ʿāciz ḳıldı mı ki bunları baʿde'l-mevt iʿādeden ʿāciz olavuz **bel hum fīlebsin minḫalḳin** (25) **cedīdin**[1416] *ey lāyunkirūne ḳudretinā ʿale'l-ḫalḳi'l-evveli bel hum fīşubhetin ve iltibāsin minḫalḳin ḥādiṣin yeteceddedu kulli vaḳt* (26) yaʿnī küffār evvel ḫalḳ olmalarına inkār itmezler belki ḫalḳ-ı cedīde şübhededürürler ve ḫalḳ-ı cedīdden murād ḥaşr-i (27) ecsāddur ammā ehl-i taḥḳīḳ cümleden **Şeyḫ-i Ekber** raḍıyallāhu ʿanh *faṣṣ-ı Şuʿaybiyyede* bu maʿnāya ẕāhib olmışlardur **[A191a]** (1) ki bu ʿālem ʿayn-ı vāḥidde aʿrāż-ı müctemiʿadan ʿibāretdür *ve'l-aʿrāżu lāyebḳā zamāneyni* muḳteżāsınca ʿālem her anda (2) ʿademe gidüp anuñ miṣli yine vücūda gelmededür ve ekṣer-i ehl-i naẓar u ehl-i ʿālem bu maʿnāḏan ġāfillerdür kemā ḳāle Subḥānehu ve Teʿālā (3) ***bel hum fīlebsin minḫalḳin cedīd*** zirā mahcūb olanlar teʿāḳub-ı emṣāl ve tenāsüb-i aḥvālden ẓann iderler ki vücūd-ı ʿālem (4) bir ḥāl ve ezmine-yi mütevāliye bir minvāl üzre ola pes ʿārif-i pāk-nejād ḳatında iʿdām u īcād-ı kevn ve fesād-ı ḳıyāmetden nevʿdür (5) pes ḫalḳ-ı cedīdi her an müşāhede idüp Cenāb-ı ʿİzzeti bir şānla mütecellī görürler nitekim **Ḥażret-i Ḫudāvendigār** daḫı (6) bu maʿnāya işāret buyururlar ʿālem-i ġaybuñ aḥvāli Ḥaḳḳa peydā vü bedīddür yoḫsa sāyir-i ḫalḳ-ı ʿālem bu ḫalḳ-ı (7) cedīdden bīḫaber ü baʿīddür

(2066) Meṣnevī

Hest bārān ezpey-i perverdegī

Hest bārān ezpey-i pejmürdegī

[Bir nevʿ-i bārān vardur (8) ki] perverdelikden ötüridür ve bir nevʿ-i bārān daḫı vardur ki pejmürdelikden ötüridür yaʿnī bir nevʿ-i bārān vardur (9) ki vücūd-ı ʿāleme ḥayāt-baḫş olur ve ḫalḳı terbiyye vü tenmiyye ḳılur ve bir nevʿ-i bārān daḫı vardur ki ḫalḳa mürdelik virür (10) ve anları pejmürde vü efsürde ḳılur

(2067) Meṣnevī

Nefʿ-i bārān-ı bahāran bu'l-ʿaceb

Bāġrā bārān-ı pāyizī çü teb

Bahārlara müteʿallıḳ olan (11) bārānuñ nefʿi ziyāde ʿacebdür güz zamānına mensūb olan bāġa ṣıtma gibidür ki ḫarāb-kunendedür bārān-ı (12) bahārīden murād fuyūżāt-ı İlāhiyye ve tecelliyāt-ı luṭfiyye vü cemāliyyedür bārān-ı pāyīzden murād tecelliyāt-ı ḳahriyye vü celāliyyedür (13)

[1415] "Biz önce varlıkları yaratmakta aciz mi kaldık?" (Kaf, 15)

[1416] "Ki yeniden yaratmakta muktedir olmayalım." (Kaf, 15)

(2068) Meşnevī

An bahārī nāz-perverdeş kuned

V'in ḫazānī nāḫoş u zerdeş kuned

Ol bahāra mensūb olan bāġ (14) u bostān (ʿālemi nāzla perverde eyler ve ḥayāt virüp besler ve bu ḫazāna mensūb olan) bārān ol bāġ u bostān-ı cihānı nāḫoş u zerd eyler

(2069) Meşnevī

Hemçünin sermā vü bād u āftāb

Bertefāvut dān u ser-rişte biyāb

(15) Bu ẕikr olınan gibi sermāyī vü bādı ve āftābı tefāvüt üzre bil ve ser-rişteyi bul yaʿnī bārānda (16) nice tefāvüt vār ise **[P88b]** sermāda ve bādda ve āftābda daḫı eyle tefāvüt vardur ki bu cümlesi bir ḫāṣiyyet üzre (17) degüldür [ser-rişteden murād her şeyde tefāvüt ü iḫtilāf olmasıdur pes her şeyde sen tefāvüt ü iḫtilāf ser-riştesini (18) bitürmeyüp bul ve bu eşyānuñ tefāvüt ü temāyüzine vāḳıf u ʿārif ol dimek olur]

(2070) Meşnevī

Hemçünin derġayb envāʿest īn (19)

Derziyān u sūd u derrenc ü ġabīn

Bu dünyāda olan envāʿ gibi ʿālem-i ġaybda daḫı bu envāʿ üzeredür ziyān (20) u sūd eylemede ve rencde ve ḫusrānda nitekim baʿż-ı yaġmur vardur ki ziyān eyler ve baʿżısı vardur ki nefʿ virür (21) ve baʿżısı daḫı renc virür pes ʿālem-i ġaybuñ nevāzilini ve umūrını buña göre ḳıyās eyle

(2071) Meşnevī

İn dem-i ebdāl bāşed z'an bahār (22)

Derdil ü can rūyed ezvey sebzezār

Ebdāl bedelüñ cemʿidür ṣıfāt-ı beşeriyyeyi izāle idüp ṣıfāt-ı (23) İlāhiyyeyi bedel ḳılan velīlere ebdāl dirler ebdāla müteʿallıḳ eḥādīs̱ ü kelimāt *ikinci cildde ḫaras ḥikāyeti*nde (24) ve *üçünci cildüñ daḫı baʿż-ı mevāżıʿında* meẕkūr olmışdur ebdāluñ bu nefesi ol bahārdan olur yaʿnī evliyā-yı (25) Ḫudānuñ bu dem-i ḥayāt-baḫşı ol ẕikr olınan bahār-ı maʿnevīden olur ṭālib-i ḳābilüñ dil ü cānında demden sebzezār (26) biter yaʿnī anlaruñ enfās-ı nefīsinden ṭāliblerüñ cinān-ı cenānında īmān u ʿirfān ve ẕevḳ u īḳān gibi ḫaṣletler ẓuhūr ider **[A191b]** (1)

(2072) Meşnevī

Fiʿl-i bārān-ı bahārī bādıraḫt

Āmed ezenfāsışan dernīk-baḫt

Bahāra mensūb olan bārānuñ fiʿli ve es̱eri dıraḫta gelür (2) anlaruñ enfāsından nīk-baḫt olan dıraḫta [yaʿnī tāze vü ter olan dıraḫta gelür ḳuruyup ḥaṭab menzilinde olana (3) degül yaʿnī] ol bahār-ı maʿnāya mensūb olan bārān-ı ġaybuñ teʾs̱īri ve terbiyyesi nīk-baḫt olan vücūd-ı insānī dıraḫtlarına (4) evliyānuñ nefes-i mübāreklerinden gelür ve ḥāṣıl u vāṣıl olur

(2073) Mes̱nevī

Ger dıraḫt-ı ḫuşk bāşed dermekān

ʿAyb-ı ān ezbād-ı cān-efzā medān

(5) Farażā eger bir mekānda ḳurı aġaç olsa ol dıraḫt-ı ḫuşkuñ ʿaybını [yaʿnī ter ü tāze olmaduġını] cān-efzā (6) olan bāddan bilme belki anuñ ḫuşk olması ve neşv ü nemāda bībehre ḳalması kendü ʿaybından ve ḳabāḥatindendür pes (7) ḳaçan bir velīnüñ nefes-i nefīsi bir mekānda bir nice kimselerüñ dıraḫt-ı vücūdı üzre vāḳıʿ olsa ve anlara bārān-ı (8) ʿaṭā vü irşādını yaġdursa bu cümle anuñ nefes-i nefīsin ḳabūl idüp ve bārān-ı ʿaṭā vü irşādına maẓhar olup (9) neşv ü nemā bulmasalar ve kemāl mertebesine vāṣıl olsalar anlaruñ ol istiʿdād-ı aṣliyye vü ṭıynet-i pākīzelerindendür ve (10) lākin bu cümleden biri ol anlaruñ ol nefes-i nefīsi ḳabūl ḳılmasa ve ḥayāt u leṭāfet bulması ol daḫı anuñ vücūd-ı ḫabīs̱ününüñ (11) muḳteżāsındandur mürşid ü mürebbīnüñ ʿayb u noḳṣānından degüldür

(2074) Mes̱nevī

Bād kār-ı ḫʷīş kerd ü bervezīd (12)

An k cānī daşt bercānī gezīd

Mes̱elā yil esdi ve kendü işini eyledi yaʿnī ḫāṣiyeti her ne ise bez̠l ü ʿaṭā eyledi (13) ol kimse ki bir cān ṭutdı ol bāduñ es̱erini ve ḫāṣiyyetini cān üzre ḳabūl itdi kez̠ālik ḥayāt-ı ḳalbiyye (14) olan ṭālibler bād-ı nefes-i mürşidi cāñ u dil üzre ḳabūl ḳılur ve ḥayāt-ı ḳalbiyyesi olmayan anuñ nefesinüñ (15) ḫāṣiyyet ü es̱erinden maḥrūm ḳalur

Dermaʿnī-yi īn ḥadīs̱ ki *iġtenimū berde'r-rebīʿi feinnehu yaʿmelu biebdānikum kemā yaʿmelu* (16) *bieşcārikum ve'ctenibū berde'l-ḫarīfi feinnehu yaʿmelu biebdānikum kemā yaʿmelu bieşcārikum*[1417] Ḥażret-i Resūl-i Ekrem ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem (17) berfeḥvā-yı ḥadīs̱-i *baʿas̱et bicevāmiʿi'l-kilem ümmetine cāmiʿu'l-kilem gönderilmişdür* ve cāmiʿu'l-kilem oldur ki ḳıllet-i lafẓ kes̱ret-i (18) maʿnāya delālet ḳıla ve ẓāhir-i

[1417] "Bahar serinliğini ganimet biliniz. Çünkü o serinlik ağaçlarınıza yaptığını bedenlerinize de yapar. Hazan serinliğinden sakınınız. Çünkü o serinlik ağaçlarınıza yaptığını bedenlerinize de yapar."(Kaynağına rastlanmayan bu hadis, Hz. Ali'ye ait olduğu göz önünde bulundurularak mevkûf hadîs olarak değerlendirilmektedir Ali Yardım, Mesnevî Hadîsleri, s. 61-62.)

lafẓından bir āḫar maʿnā̠ istifāde olup bāṭını bir āḫar maʿnā̠ya işāret ola nitekim bu ḥadī̠s̠-i (19) şerīfden maʿlūm olur bunuñ ẓāhirinden müstefād olan maʿnā̠ sırr-ı ġanīmet ʿadd eylemeñ ümmetüm bahār zamānınuñ (20) burūdetini zīrā ol bahāruñ berdi eşcāruñuza ne işlerse ebdānuñuza daḫı anı işler ve ictināb ḫazān (21) u şitā zamānınuñ ṣovuġından zīrā ḫazān zamānınuñ berdi eşcāruñuza ne işlerse ebdānuñuza daḫı anı işler pes (22) maʿnā̠-yı bāṭınīsi bahārdan murād aṣḥāb-ı ʿaḳl u cān ve ḫazāndan murād aṣḥāb-ı nefs ü ḫız̠lāndur ehl-i ʿaḳl u cānuñ (23) berd ü serdi insāna nāfiʿ ve ehl-i nefs ü ʿiṣyānuñ berd ü serdi mużır u ġayr-ı nāfiʿdür kemā beyyene finnaẓmi'ş-şerīf (24)

(2075) Mes̠nevī

Guft Peyġam-ber zisermāy-ı bahār

Ten mepūşānīd yāran zinhār

Ḥażret-i Peyġam-ber ʿaleyhi's-selām bahāruñ sermāsından (25) ey yārān zinhār tenüñüzi örtmeñ

(2076) Mes̠nevī

Z'an ki bācān-ı şumā an mīkuned

Ki bahāran bādıraḫtan mīkuned

Zīrā ki (26) sermāy-ı bahār sizüñ cānuñuza anı eyler ki ol bahār dıraḫtlara eyler

(2077) Mes̠nevī

Līk bü'grīzīd ezserd-i ḫazān

K'an kuned k'ū kerd bābāġ u rezān

(27) Lākin ḫazānuñ serd ü burūdetinden ictināb idüp ḳaçuñ zirā anuñ ṣovuġu sizüñ [A192a] (1) ebdānuñuza anı eyler ki ol ḫazānuñ ṣovuġı bāġa ve aṣmalara eyledi

(2078) Mes̠nevī

Rāviyān inrā beẓāhir burdeend

Hem bedan ṣūret ḳanāʿat kerdeend

(2) Rāvīler bu ḥadī̠s̠-i şerīfi ẓāhire iltmişlerdür yaʿnī ẓāhirde olan maʿnā̠sını fehm itmişler ve ẓāhire ḥaml itmişler hem ol ṣūret ile (3) ḳanāʿat eylemişlerdür ve lafẓdan müstefād olan maʿnā̠ya ẕāhib olup sırr-ı ḥadī̠s̠den ġāfil olmışlardur

(2079) Mes̠nevī

Bīḫaber būdend ezcān an gurūh (4)

Kūhrā dīde nedīde kan bekūh

Cāndan ol gurūh bīḫaber oldılar yaʿnī ẓāhir-bīn oldılar ve ʿibārāt (5) u elfāẓda ḳalan ʿālimler cān-ı kelāmdan bīḫaber oldılar ol gurūh ṭaġı görmiş lākin ṭaġda pinhān olan maʿdeni (6) görmemiş

(2080) Meṡnevī

An ḫazan nezd-i Ḫudā nefs ü hevast

ʿAḳl u cān ʿayn-ı bahārest ü beḳast

[Ḥadīṡ-i şerīfde vāḳıʿ olan (7) ol ḫazān ve harīf-i Ḫudānuñ ve ehl-i Ḫudānuñ ḳatında nefs ü hevādur ve erbāb-ı nefs ü hevānuñ kelimātıdur ʿaḳl u cān ve ʿaḳl (8) u cānuñ ehli ʿayn-ı bahār u beḳādur]

(2081) Meṡnevī

Mer turā ʿaḳlist-i cüzvī dernihān

Kāmilu'l-ʿaḳlī bücū ender cihān

Ey nefs ü hevā ṣāḥibi (9) nihānda taḥḳīḳan senüñ içün bir ʿaḳl-ı cüzʾī vardur ʿaḳl-ı cüzʾī oldur ki vücūdınuñ levāzımını ve kendünüñ ve tevābiʿüñ (10) maʿāşını ve ḥavāyic-i cismāniyyesini tedbīr ü tedārikine eylemege ḳādir ola cihānda (11) bir kāmilu'l-ʿaḳl kimesne iste kāmilu'l-ʿaḳl ol kimesnedür ki rabbisi ile ve anuñ aḥkāmına ʿālim ola ve dünyā-yı fāniye meyl ü muḥabbetden (12) güẕer ḳıla ve nefs ü hevādan necāt bula ve ʿaḳl u cān mertebesine vāṣıl ola [muḥaṣṣal maʿrifet-i nefs ile ʿārif-i Rab olan (13) bir kāmilü'l-ʿaḳl ve mürşid-i kāmil bulup cihānda anı ṭaleb eyle ki ḥattā]

(2082) Meṡnevī

Cüzv-i tū ezküll-i ū küllī şeved

ʿAḳl-ı küll bernefs çün ġullī şeved

(14) Senüñ ʿaḳl-ı cüzʾüñ anuñ küllī olan ʿaḳlından küllī ola ki ṣoḥbet-i müʾeṡṡiredür ve şeyʾ-i muḳārenetüñ ḥükmini aḫẕ eylemek maḳardur ve (15) ʿaḳl-ı küll nefs üzre bir zincīr gibidür ol nefs murādına ve hevāsına meşġūl olmaġa ḳomayup ḳayd-ı bend eyler (16)

(2083) Meṡnevī

Cüzv-i kül ezküll-i ū kerded pedīd

An çünan ki mesti-yi ʿaḳl eznebīd

Küllüñ cüzʾi evvel küllīsinden ẓāhir ü peydā olur yaʿnī (17) ʿaḳl-ı maʿāş ki ʿaḳl-ı küllīnüñ cüzʾidür ol ʿaḳl-ı cüzʾī kendü küllī olan ʿaḳl-ı kāmilden pedīd olur ve ḳuvvet bulur (18) fi'l-meṡel ancılayın ki nebīdden ʿaḳluñ mestligi ẓāhir olur [nebīd-i ḫırmānuñ ṣuyından olan ṣārāb müskirdür] yaʿnī (19) ʿaḳl ṣarāba muḳārin olsa ṣarābuñ ḥükmi ve

es̱eri ʿaḳlda ẓāhir olur ve ʿaḳl ol şarābdan mest ü ser-ḫoş olur (20) keẕālik ʿaḳl-ı cüzʾī ḳaçan ʿaḳl-ı küllīye muḳārin olsa ʿaḳl-ı küllüñ ḥükmi ve es̱eri ẓāhir ü pedīd olur ʿaḳl-ı cüzʾī (21) andan müteʾes̱s̱ir ü mütefaʿʿil olur ve ʿaḳl-ı küllīnüñ ḫāṣiyyet ü evṣāfını bulur dimek olur

(2084) Mes̱nevī

Pes beteʾvīl in buved k'enfās-ı pāk (22)

Çün bahārest u ḥayāt u berg ü tāk

Pes bu ẕikr olınan kelimāt maʿlūmuñ oldıyısa teʾvīlde maʿnā̱-yı ḥadīs̱ bu olur (23) ki enfās-ı pāk bahār gibidür ve berg **[P89a]** ü tākuñ ḥayātı gibidür yaʿnī bahār evrāk u eşcāruñ olduġı gibi evliyānuñ (24) daḫı enfās-ı pāki evrāḳ-ı ebdāna ve eşcār-ı ervāḥ-ı insāna ḥayāt virici ve leṭāfet-i vaṭar mertebesine irgüricidür (25) dimek olur

(2085) Mes̱nevī

Ezḥadīs̱-i evliyā nerm ü dürüşt

Ten mepūşan z'an ki dīnet rast püşt

Evliyānuñ sözinden nerm (26) ü dürüşt ve germ ü serd her ne ise tenüñi örtme yaʿnī tenüñi anlaruñ sözinden ḳaçırup ḥıfẓ itme zīrā ki anlaruñ (27) sözi senüñ dīnüñe muʿīn ü ẓahīrdür

(2086) Mes̱nevī

Germ gūyed serd gūyed ḫoş begīr

Tā zigerm u serd bi'chī v'ezṣaʿīr

[A192b] (1) Eger şeyḫ-i kāmil germ söyler ve eger serd söyler yaʿnī eger nerm söyler ve eger ḥuşūnet (2) eyler anı ḫoş ṭut tā germ ü serdden ve saʿīrden ṣıçrayasın yaʿnī ḥarāret ü burūdet mertebesinden ḫalāṣ olasın (3) ve cehennemden necāt bulasın [zīrā kendü murāduñdan geçmeyince pīrüñ murādı olmazsın ve germ ü serd ve leṭāfet ü ḫuşūneti (4) ḳatuñda müsāvī olmaduḳça murāduñdan geçüp mürīd olmazsın ve germ ü serd farḳında olduḳça İrem-i vaḥdet-i Ẕāta iremezsin (5) imdi]

(2087) Mes̱nevī

Germ u serdeş nev-bahār-ı zindegist

Māye-yi ṣıdḳ u yaḳīn ü bendegist

Velī olan mürşidlerüñ germ ü serdi (6) zindenüñ nev-bahārı ve ferḫundenüñ mūcib-i ḳarārı ṣıdḳuñ ve yaḳīnüñ (7) ve bendeligüñ māyesidür

(2088) Mes̱nevī

Z'an k'ezū bostān-ı canhā zindeyest

Z'in cevāhir baḥr-ı dil āgendeyest

Zīrā ki cānlar (8) bostānı anuñ nefes-i ḥayāt-baḫşından diridür bu ẕikr olınan cevāhir-i rūḥāniyye ve zevāhir-i ʿirfāniyyeden dil deryāsı (9) memlū vü pürdür ʿāḳıla lāzım olan oldur ki bu cevāhir-i ḳudsiyye ve maʿārif-i ünsiyyeyi dil ḫazīnesinden cān gibi ḥıfẓ (10) ḳıla ve anuñ żāyiʿ olmasından ḥaẕer eyleye

(2089) Meṡnevī

Berdil-i ʿāḳıl hezāran ġam buved

Ger zibāġ-ı dil ḫılālī kem buved

Zīrā ʿāḳıluñ ḳalbi üzre (11) hezārān ġam u elem olur eger göñül bāġından bir ḫılāl yaʿnī bir cüzʾī ẕevḳ u ḥālet nāḳıṣ ola

Pursīden-i Ṣıddīḳa (12) raḍıyallāhu ʿanhā ezMuṣṭafā ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem sırr-ı bārān-ı imrūzīn çi buved[1418]

(2090) Meṡnevī

Guft Ṣıddīḳa ki ey zübde-y vücūd (13)

Ḥikmet-i bārān-ı imrūzin çi būd

ʿĀyişe raḍıyallāhu ʿanhā Ḥażret-i Resūle eyitdi ey vücūduñ (14) zübde vü güzīdesi bu günki bārānuñ sırrı ve ḥikmeti ne idi

(2091) Meṡnevī

İn zibāranhā-yı raḥmet būd yā

Behr-i tehdīdest ü ʿadl-i Kibriyā

(15) Bu yaġan bārān Ḥaḳ Teʿālā̱nuñ raḥmeti bārānlarından mı idi ve yāḫud tehdīdden ve ʿadālet-i (16) kibriyādan ötüri midür yaʿnī bu gördügüm bārān-ı ġayb Ḥaḳ Teʿālā̱nuñ fażl u raḥmetine müteʿallıḳ olan emṭār mıdur (17) ve yāḫud ol Ḥażret-i Kibriyānuñ ʿadlinden ve ḫalḳa taḫvīf ü inẕārından ötüri nāzla olan bārān-ı ḳahriyye vü celāliyye midür (18) didi

(2092) Meṡnevī

İn ezan luṭf-ı bahāriyyāt būd

Yā zipāyīzī-yi pür-āfāt būd

[Yā Ḥabīballāh bu bārān-ı ġayb ol bahāriyyāta (19) müteʿallıḳ olan bārān-ı luṭfdan mı idi] bahāriyyātdan murād raḥmet ü fażl ve cemāl ü iḥsān ve bunlar emṡāli olan (20) evṣāf-ı İlāhiyyedür yāḫud pāyīze mensūb olan pür-āfāt ḳabīlinden mi idi yā pāyīzī-yi

1418 Hz. Ayşe'nin Hz. Mustafa'ya "bugünkü yağmurun sırrı neydi?" diye sorması

pür-āfātdan murād ṣıfāt-ı (21) ḳahriyye vü celāliyyedür ḫulāṣa-yı kelām ol bārān şeklinde gördügüm nevāzil-i esmā-yı laṭīfe vü cemāliyye cānibinde midür (22) ve yāḫud evṣāf-ı ḳahriyye vü celāliyye cihetinden midür diyü istifsār eyledi

(2093) Meṡnevī

Guft īn ezbehr-i teskīn-i ġamest (23)

K'ezmuṣībet bernijād-ı ādemest

Ḥażret-i Resūl ʿaleyhi's-selām ʿĀyişe Ḥażretlerine eyitdi bu bārān ki sen gördüñ Ḥaḳ Teʿālā̱nuñ (24) raḥmeti cihetinden olan ve ism-i Rab ṭarafından ẓuhūra gelen bārāndur teskīn-i ġamdan ötüridür ki ol ġam muṣībetden ādemüñ (25) nijād u nihādı üzeredür yaʿnī Ādem oġlınuñ ṭabīʿatı üzre muṣībetden ḥāṣıl olan ġam u elemüñ izālesinden ötüri (26) nāzil olan emṭār-ı luṭfiyyedendür didi

(2094) Meṡnevī

Ger berān āteş bümandī ādemī

Bes ḫarābī derfütādī vü kemī

Eger ādemī ol āteş (27) üzre ḳalayidi yaʿnī āteş-i firāḳ u levʿat muṣībet ü iḥtirāḳ üzre Ādem oġlı müstemirr olayıdı çoḳ ḫarāblıġa ve çoḳ kemlige [A193a] (1) düşerdi ve ʿaḳlı başından gidüp şaşırurdı ve bir kāra meşġūl olmayup muʿaṭṭal ḳalurdı (2)

(2095) Meṡnevī

Īn cihan vīran şudī ender zamān

Ḥırṣhā bīrun şudī ezmerdümān

Bu cihān derḥāl ol zamānda vīrān olurdı ve intiẓām-ı (3) ʿāleme ḫalel ü noḳṣān gelürdi merdumlerden taʿmīr-i vücūd içün ve beḳā-yı ecsād içün olan ḥırṣlar ṭaşra giderdi (4) pes ʿālem ḫarāba varurdı ve nesl-i Ādem münḳaṭıʿ olurdı ve ḥikmet-i Ḥaḳḳa muḫālif gelürdi

(2096) Meṡnevī

Üstün-i in ʿālem ey can ġafletest (5)

Hūşyārī in cihanrā āfetest

[Bu ʿālemüñ ʿimād-ı ḳavī-bünyādı ey cān ġafletdür ve hūşyārlıḳ ve ʿāḳıbet-i kārdan (6) āgāh u ḫaberdār olmaḳlıḳ bu cihāna āfetdür ve fenāsına ʿilletdür muḳaddime] ey ṭālib-i esrār-ı hāẕe'l-maḥall bilgil ki ʿinde'l-muḥaḳḳıḳīn (7) ġaflet iki ḳısma münḳasımdur bir ḳısmı şol muʿtedile vü maḳbūledür ki nefsu'l-emrde bu niʿmet-i İlāhiyyedür ki raḥmet-i (8) Raḥmāniyyeden ve ḥikmet-i Yezdāniyyeden ḥāṣıl olur ve bu ġaflet-i muʿtedile oldur ki insānı Ḥażret-i Ḥaḳdan ve umūr-ı uḫreviyyeden (9) ve aḥkām-ı dīniyyeden ġāfil

eylemez belki ālām u muṣībetden ve mevtā olan kimselerüñ fürḳat u ḥırḳatinden ve mūcib-i ḥayret ü dehşet (10) olan ḫavf u ḫaşyetden ġāfil eyler tā bu vāsıṭa ile levāzım-ı vücūda riʿāyet eyleyüp tedrīcile ḳurb-ı Ḥaḳḳa ve kemāl-i (11) hūşyārlıga vāṣıl olur eger bu ġaflet-i muʿtedile olmayayidi insāna ḥayret ü dehşet ġalebe idüp muʿṭell olayıdı (12) ve ḫumūd mertebesin bulayidi ki bu ḥālet meẕmūmdur pes ḥikmet-i İlāhiyye bu ġaflet-i muʿtedile bendelerine ʿālem-i ġaybdan irsāl (13) buyurur tā kim muṣībet-zedelerüñ ḳalbi mütesellī olur ve ḫavfla dehşet ü ḥayret mertebesin bulanlaruñ cānı revḥ-i rāḥat (14) bulur ve bir ḳısmı daḫı şol ġaflet-i mütecāvize vü meẕmūmedür ki fi'l-ḥaḳīḳa bu güne ġaflet nıḳmet-i İlāhī ve ḳahr-ı Rabbānīdür zīrā (15) bu ġaflet-i meẕmūme Ḥaḳ Teʿālā̄nuñ ḳahr u ġażabı cānibinden gelüp ḫalāyıḳuñ ḳulūbına müstevlī bunları Ḥażret (16) ü umūr-ı uḫreviyyeden ve aḥkām-ı dīniyyeden ġāfil eyleyüp bu cihānuñ taʿmīr ü tezyīnine ḥarīṣ eyler ve cemʿ-i māla ve ekl ü şürbe (17) ve ʿizz ü cāha meşġūl ü münhemik bu ʿālemüñ sütūnı olan ġaflet bu güne ġaflet-i mütecāvizedür ki bu beyt (18) ile işāret buyururlar ey cān bu ʿālemüñ sütūnı ġafletdür ki cihānuñ maʿmūr olmasına ve revnaḳ bulmasına (19) sebeb ü ʿillet bu güne ġafletdür ve hūşyārlıḳ bu cihāna āfet ü żarardur zīrā taʿmīr ü tezyīnini māniʿ olur ammā ġaflet (20) ü ḥamāḳat zīnet ü ʿimāretini iḳtiżā ḳılur ve lihāẕā ḳāle ʿaleyhi's-selām *levle'l-ḥumeḳā'i leḫarabeti'd-dunyā*[1419]

(2097) Meṡnevī

Hūşyārī z'an cihānest u çü ān (21)

Ġālib āyed pest kerded in cihān

Zīrā hūşyārlıḳ ol cihān-ı maʿnevīdendür çünkim ol hūşyārlıḳ ġaflet (22) üzre ġālib gele ve anı mużmaḥille vü mütelāşī ḳıla bu cihān pest olur ve ḥaḳīr ü nāçīz ḳalur

(2098) Meṡnevī

Hūşyārī āftāb u ḥırṣ-ı yaḫ (23)

Hūşyārī āb u in ʿālem vesaḫ

Fi'l-meṡel hūşyārlıḳ āftāb ve ḥırṣ-ı yaḫdur hūşyārlıḳ āb ve bu ʿālem vesaḫdur yaʿnī (24) bu ʿāleme ḥarīṣ olmaḳ ve bunuñ elvān-ı nuḳūşına meyl ü muḥabbet ḳılmaḳ ḳalbe vesaḫ ü resen gibidür hūşyārlıḳ bu güne (25) evsāḫı ḳalbden izāle idici ve pāk ḳılıcıdur

(2099) Meṡnevī

Z'an cihān endek teraşşuḥ mīresed

Tā neġırred dercihan ḥırṣ u ḥased

[1419] "İçindeki saf insanlar olmasaydı dünya harap olurdu." Beyzâvî, Tefsîr I/401; Ebu's-Su'ûd I/161 (Gültekin, İsmâîl Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi, s. 125)

(26) Ol cihān-ı İlāhīden azıcuḳ teraşşuḥ yitişür yaʿnī hidāyet-i [P89b] İlāhiyye ʿaḳla başīret ü hūşyārlıḳ iʿṭā (27) eyler *teraşşuḥ* şızmaḳ maʿnāsınadur burada ʿaṭā-yı ḳalīl maʿnāsına istiʿāre olur tā kim cihānda peleng-i ḥırş u şīr-i ḥased [A193b] (1) añramaya yaʿnī ġalebe ḳılmaya eger cihān-i İlāhīden hūşyārlıḳ iʿtidāl üzre gelmeyeydi bu cihānda ḥırş u ġaflet benī Ādeme (2) ġalebe ḳılurdı ve anları kār-ı Ḥaḳdan ve uḫreviyyeden bi'l-külliyye muʿṭell idüp kār-ı dünyāya meşġūl eylerdi (3)

(2100) Meṡnevī

Ger teraşşuḥ bīşter kerded ziġayb

Ne hüner māned derin ʿālem ne ʿayb

Eger ʿālem-i ġaybdan teraşşuḥ bīşter olursa yaʿnī intibāh (4) u hūşyārlıḳ ziyāde gelürse bu ʿālemde ne hüner ḳalur ne ʿayb belki bu ʿāleme müteʿallıḳ olan ʿuyūb u hünerüñ (5) cemīʿisi ol ḥīnde maḥv u mütelāşī olur dimegi işʿār ḳılur

(2101) Meṡnevī

İn nedāred ḥad sūy-ı āġāz rev

Sūy-ı ḳıṣṣa-y merd-i muṭrıb bāz rev

(6) Bu kevn-i maʿārif-i İlāhiyye ve esrār-ı ʿaliyye ḥadd u pāyān ṭutmaz āġāz cānibine yüri girü merd-i muṭrıbuñ ḳıṣṣası (7) cānibine git [ve anuñ ḥikāyesine āġāz it] ḫıṭāb-ı tecrīd ḳāʿidesi üzre kendü vücūd-ı şerīflerinedür Ḥüsāmü'd-dīn (8) Efendiye olsa daḫı cāyizdür ki muḥarrir-i Meṡnevīdür

Baḳıyye-yi ḳıṣṣa-yı pīr-i çengī ve beyān-ı maḫlaṣ-ı ān

[Pīr-i çengīnüñ (9) ḳıṣṣası ve anuñ maḫlaṣ u rehāsı beyānındadur]

(2102) Meṡnevī

Muṭrıbī k'ezvey cihan şud pür-ṭarab

Rüste z'āvāzeş ḫayālāt-ı ʿaceb

[Ol (10) pīr-i çengī] bir muṭrıb idi ki cihān andan pür-ṭarab oldı anuñ üzerinden ʿaceb ḫayālāt bitmiş ve ḳulūb-ı müstemiʿīnde (11) ṭurfe ḥālāt ẓuhūr itmişdi

(2103) Meṡnevī

Eznevāyeş murġ-ı can perran şudī

V'ezṣadāyeş hūş-ı can ḥayran şudī

(12) Ol muṭrıbuñ nevāsından göñül murġı perrān olurdı ve ol muṭrıbuñ ṣadāsından cānuñ hūşı ḥayrān olurdı (13)

(2104) Meṡnevī

Çün berāmed rūzgār u pīr şud

Bāz-ı canş ezʿacz peşşe-gīr şud

Çünki rūzgār geldi yaʿnī çünkim çoḳ zamān (14) geçdi ve muṭrıb pīr oldı anuñ cānı ṭoġanı ʿacz u faḳrından peşşe-gīr oldı yaʿnī şaḳḳ-ı ḥaḳīr ṣayd idi ve denī (15) vü nāçīz şeyʾi rāżı olıcı oldı

(2105) Meşnevī

Püşt-i ū ḫam geşte hemçün püşt-i ḫum

Ebruvan berçeşm hemçün pāldum

Küpüñ arḳası (16) gibi ol muṭrıbuñ arḳası ḫam oldı ve büküldi ol muṭrıbuñ ebrūları gözi üzre pāldum gibi oldı eşʿi ṣarḳdı (17) ve gözini örtdi

(2106) Meşnevī

Geşt āvāz-ı laṭīf ü can-fezāş

Zişt ü nezd-i kes neyerzīdī belāş

Anuñ cān ziyāde idici (18) laṭīf āvāzı zişt oldı ve kimsenüñ ḳatında anuñ āvāzı bir şeyʾe degmezdi

(2107) Meşnevī

An nevā-yı reşk-i zühre āmede (19)

Hemçü āvāz-ı ḫar-ı pīrī şude

Ol zührenüñ reşki [gelmiş nevā vü naġme yaʿnī ol nevā zühreyi reşke getürmişdür bir ḳoca (20) eşegüñ āvāzı gibi olmış yaʿnī bermūcib-i *inne enkera'l-aṣvāte leṣavtu'l-ḥamīr*[1420] bir ḳoca ḥımāruñ āvāzı gibi münkir olmış (21) idi zīrā her nesne ki bedene müteʿallıḳ olan bedenden ẓuhūr ide ve leẕẕāt-ı ḥissiyye ola anuñ zevāl ü fenāsı muḳarrerdür] (22)

(2108) Meşnevī

Ḫod kudāmin ḫoş ki an nāḫoş neşud

Yā kudāmin saḳf k'an mefreş neşud

Ḫod ḳanḳı ḫoşdur ki [ol zevāle (23) varup] nāḫoş olmadı *ve kullu naʿīmun lāmuḥāletin zāyilun* feḥvāsınca cihānuñ kull-i naʿīmi ve dünyānuñ ḫoşlıġı ʿāḳıbetu'l-emr (24) maḥv u zāyil olmaḳ muḳarrerdür ya ḳanḳı saḳfdur ki ol mefreş olmadı elbette dünyevī olan her saḳf-ı ʿālī ʿāḳıbetu'l-emr (25) pest ü s̱aḳīl olmaḳ muḳarrerdür

(2109) Meşnevī

Ġayr-ı āvāz-ı ʿazīzan derşudūr

[1420] "Unutma ki, seslerin en çirkini merkeplerin sesidir." (Lokmân, 19)

Ki buved ezʿaks-i demşan nefḫ-i ṣūr

Bu cümleden (26) āvāz-ı ʿazīz istis̱nā idüp buyururlar ṣudūrda olan āvāz-ı ʿazīz andan ġayrısı ki anlaruñ deminüñ ʿaksinden (27) oldı nefḫ-ı ṣūr yaʿnī Ḥażret-i İsrāfīlüñ ḥayāt-baḫş-ı ecsād-ı fāniye olan nefḫası ol ʿazīzler ki enbiyā vü evliyādur [A194a] (1) anlaruñ nefes-i nefīsinüñ ʿaksi oldı dimek olur nefḫ-i ṣūr bunlaruñ deminüñ ʿaksi olması bu vech üzre mümkin olur (2) ki bunlaruñ enfās-ı nefīsi ve kelāmı vaḥy-ı İlāhī ve ilhām-ı Rabbānī ile ola pes bu taḳdīr üzre bunlaruñ enfās-ı nefīsi mürde-dilleri (3) ve pejmürde olan rūḥları iḥyā eyler pes cesedden murād ḳalb u rūḥ şerīf olduġı muḥaḳḳaḳdur şerīfi iḥyā eyleyen daḫı (4) şerīf olmaḳ muṣaddaḳdur bu taḳrībile nefḫ-i ṣūr bunlaruñ deminüñ ʿaksi olmaḳ fehme aḳreb ve ʿaḳla evfaḳdur (5)

(2110) Mes̱nevī

Enderūnī k'enderunhā mest ezust

Nistī k'in hesthāman hest ezust

Bu ʿazīzlerüñ derūnı bir derūndur ki cemīʿ-i derūnlar (6) andan mestdür ve bunlaruñ mestligi bir nistdür ki bu bizüm varlıḳlarımuz andan vardur (7) yaʿnī ʿazīzān-ı vücūd olan evliyā vücūd-ı mevhūm u mecāzī cihetinden fānī olup bāṭın-ı ʿālemde Ḥaḳḳıla bāḳīlerdür biz ki (8) bu ʿālem-i ẓāhirde vücūd-ı mecāzī ile hest ü mevcūdlaruz bizüm vücūdlarımuz anlaruñ mevcūd olduġı ʿālem-i ʿademdendür (9) ki bu ʿāleme nisbetile nist ve illā fi'l-ḥaḳīḳa hestdür

(2111) Mes̱nevī

Keh-rübā-yı fikr her āvāz-ı ū

Leẕẕet-i ilhām u vaḥy u rāz-ı ū

Ol ʿazīzān-ı (10) vücūddan olan velī fikrüñ ve her āvāzuñ keh-rübāsıdur her āvāz ū lafẓına mużāf degüldür ol veliyy-i rāzuñ ve vaḥyüñ ve ilhāmuñ (11) leẕẕetidür yaʿnī her āvāzı ve efkārı mertebe-yi ḥaḳīḳate ve maḳām-ı maḳbūliyyete [cāẕib olan oldur ve ilhām u vaḥyüñ ve rāz u sırruñ (12) ḥalāvet ü revḥi oldur ki ol] maẓhar-ı ẕāt u ṣıfāṭ-ı İlāhiyyedür ve bu ẕikr olınan ḥālāt u ṣıfāt andan ẓuhūra gelür (13) ve anuñ ẕātından revnaḳ u fer bulur pes yine muṭrıbuñ ḳıṣṣasına rucūʿ idüp buyururlar

(2112) Mes̱nevī

Çünki muṭrıb pīrter geşt ü żaʿīf (14)

Şud zibī-kesbī rehīn-i yek raġīf

Çünki muṭrıb pīr ü żaʿīf oldı kesbsizliginden (15) bir kerdeye nerhūn u muḥtāc oldı

(2113) Mes̱nevī

Guft ʿumr u mühletem dādī besī

Luṭfhā kerdī Ḫudāyā bāḫasī

Pes Cenāb-ı Ḥaḳḳa müteveccih (16) olup ve bu gūne ʿarż-ı ḥācāt ḳılup didi Ḫudāyā baña çoḳluḳ ʿömr ü mühlet virdüñ ey Ḫudā bir ḫasse luṭflar eyledüñ (17)

(2114) Mes̱nevī

Maʿṣiyet verzīdeyem heftād sāl

Bāz ne'griftī zimen rūzī nevāl

[Ey ʿAfuvv u Ġafūr yitmiş yıl ʿömr içinde maʿṣıyete] (18) saʿy ḳılmışam bir gün ʿaṭāñı benden girü ṭutmaduñ

(2115) Mes̱nevī

Nist kesb imrūz mihmān-ı tuyem

Çeng behr-i tū zenem kān-ı tuyem

Kesbüm (19) yoḳdur bu gün senüñ mihmānuñam çünki senden ötüri çalaram zīrā senüñ ʿabd ü memlūküñüm

(2116) Mes̱nevī

Çengrā berdaşt u şud Allāh-cūy (20)

Sūy-ı gūristān-ı Yes̱rib āh-gūy

Çengi yuḳaru ḳaldurdı ve Allāh isteyici oldı **Medīne-yi Münevvere**nüñ meḳābiri (21) cānibinde āh diyici olduġı ḥālde bu daḫı vechdür ki ve yine dileyici olduġı ḥālde **Medīne-yi** (22) **Münevvere**nüñ gūristānı cānibine āh diyici gitdi *şud reft* maʿnās̱ına olur

(2117) Mes̱nevī

Guft ḫᵛāhem ezḤaḳ ibrīşim-bahā (23)

K'ū benīkūyī peẕīred ḳalbhā

Kendü kendüye didi Ḥaḳdan ibrīşim-bahā isterem zīrā ki ol Ḫudā kemāl-i luṭfından nīkūlik (24) ü iḥsānla ḳalbleri ḳabūl eyler

(2118) Mes̱nevī

Çeng zed bisyār u giryan ser nihād

Çeng bālin kerd ü bergūrī fütād

Gūristānda (25) çoḳ çeng çaldı ve aġlayaraḳ başın ḳodı çengi yaṣdıḳ eyledi ve bir maḳbere üzre düşdi (26)

(2119) Mes̱nevī

Ḫᵛāb burdeş murġ-ı cān ezḫabs rest

Çeng ü çengīrā rehā kerd ü becest

Anı ḫᵛāb ḳapdı murġ-ı cānı ḥabsden (27) ḳurtuldı çeng ü çengīyi murġ-ı cān terk eyledi ve ten ḥabsinden ṣıçradı [yaʿnī murġ-ı rūḥ çeng ü çengīligi terk [A194b] (1) idüp dām-ı beşeriyyetden ve şebeke-yi ʿunṣuriyyetden ṣıçradı]

(2120) Mes̱nevī

Geşt āzād ezten ü renc-i cihān

Dercihān-ı sāde vü ṣaḥrā-yı cān

(2) [Rūḥ-ı revān] ḫᵛāb sebebiyile tenden ve cihān rencinden āzād oldı bir cihān-ı sāde vü ṣāfīde ve ṣaḥrā-yı cānda yaʿnī (3) anuñ murġ-ı cānı bīküdūret ü bīkes̱āfet olan cihāna ve ṣaḥrā-yı cāna vāṣıl olmaġıla rīḫ-i cāndan ve ālām-ı tenden āzād (4) oldı ve necāt buldı dimek olur

(2121) Mes̱nevī

Cān-ı ū āncā serāyan mā-cerā

K'ender incā ger bumandendī merā

Ol muṭrıbuñ cānı [P90a] ol (5) ṣaḥrā-yı cānda mā-cerāyı ırıcı olmaḳ da cāyizdür nitekim lisān-ı ʿArabīde *lev temennā* maʿnāsını mutażammın olur ve ḥarf-i şarṭ olup (6) mā-baʿdında olan ebyāt cevāb olmaḳ daḫı cāyizdür muḥaṣṣal anuñ cānı ol ʿālemde mā-cerāyı ırıcı oldı oldı ve bu mefhūmı (7) taġannī eyledi ki kāşki beni bunda ḳoyalardı

(2122) Mes̱nevī

Ḫoş budī cānem derin bāġ u bahār

Mest-i in ṣaḥrā vü ġaybī lālezār

(8) Bu bāġ u bahār-ı maʿnevīde benüm cānum ḫoş olurdı [ve yāḫud ḫoş olayıdı] bu ṣaḥrānuñ ve ġaybe mensūb olan (9) lālezāruñ mesti olduġı ḥālde

(2123) Mes̱nevī

Bīper ü bīpā sefer mīkerdemī

Bīleb ü dendan şeker mīḫᵛardemī

Ol cihān-ı ṣāfīde (10) ḳanadsız ve ayaḳsız sefer eylerdüm leb ü dendānsız şeker yirüm yaʿnī lez̠z̠et-i rūḥāniyye vü ez̠vāḳ-ı ledünniyye bulurdum (11) dimek olur

(2124) Mes̱nevī

Ẕikr ü fikrī fāriġ ezrenc ü dimāġ

Kerdemī bāsākinān-ı çarḫ-ı lāġ

Bu beyt-i şerīfde iki vech (12) cāyiz olur vech-i evvel oldur ki dimāġdan ve rencden fāriġ sākinān-ı ʿarşile fikr ü z̠ikre mensūb lāġ eyleyeydüm (13) bu taḳdīr üzre *fikrī*de *yā* nisbet içün olur baʿż-ı nusaḫda *rencile dimāġ* mā-beyninde *vāv* yoḳdur ve baʿż-ı (14)

nusḫada *vāv* vāḳıʿ olmışdur ki aña göre şerḥ olundı ve vech-i s̱ānī oldur ki *fikr*de *yā* vaḥdet içün ola (15) mıṣraʿ-ı evvelüñ maʿnāsı mıṣraʿ-ı s̱ānīye maṣrūf u maḫlūṭ olmaya pes ḳarīne-yi kelām bunı iḳtiżā ider ki yā mıṣraʿ-ı evvele (16) ve yā mıṣraʿ-ı s̱ānīye bir *kerdemī* lafẓı taḳdīr olınup böyle dine *ẕikr ü fikrī fāriġ ezrenc-i dimāġ kerdemī yā sākinān-ı* (17) *çarḫ-ı lāġ kerdemī* yaʿnī *ol cihānda eger beni ḳoyalardı dimāġ rencinden fāriġ bir fikr ve bir ẕikr eyleyeydüm ve çarḫuñ* (18) *sākinleri olan melāyike ile lāġ u laṭīfe eyleyeydüm* dimek olur ki rüʾyā mis̱ālindendür ve ʿālem-i mis̱āl beyne'l-ʿālemi'l-ervāḥi (19) ve'l-ecsād şol ʿālem-i ḫayāldür ki nāmınuñ revḥi aña vāṣıl olur ve istiʿdādına münāsib anuñ ṣuver-i ḫayāliyyesini (20) müşāhede ḳılur gāh olur ki bu mertebeden teraḳḳī eyleyüp ʿālem-i melekūta dāḫil olur ve anuñ aṣḥāb u erbābıyıla muʿāmele (21) vü mükāleme ḳılur *kerdemī bāsākinān-ı çarḫ lāġ* diyü anuñ seyr-i cānından ḥikāye buyurmaları mertebe-yi melekūtuñ seyrine (22) anuñ cānı vāṣıl olduġını işʿār eyler [ve bu beyt-i şerīfde tenāzuʿ-ı fiʿleyn vardur dimek yirinde degüldür zīrā (23) *fiʿl-i kerdemī* mükerrer olmayup ve muḳtażīleri daḫı es̱er-i vāḥid degüldür belki fiʿl-i vāḥid bir ḳaç mefʿūle taʿdiye idüp (24) *fikr kerdemī ẕikr kerdemī lāġ kerdemī* dimekdür fe'fhem]

(2125) Mes̱nevī

Çeşm-beste ʿālemī mīdīdemī

Verd ü reyḥan bīkefī miçīdemī

(25) Gözi baġlanmış ve çeşm-i ẓāhiri örtülmiş iken bir ʿālem göreydüm destsiz ve bir kefsiz verd ü reyḥān direydüm (26) nitekim nāyimüñ rūḥı çeşm-i ẓāhirīyi mesdūd u mestūr iken ʿālem-i mis̱āli görüp anuñ ʿācāyib ü ġarāyibin müşāhede eyler (27) ve bīdest-i ẓāhir ol ʿālemde verd ü reyḥān ve sünbül ü żamīrān devşürür

(2126) Mes̱nevī

Murġ-ı ābī ġarḳ-ı deryā-yı ʿasel [A195a] (1)

ʿAyn-ı Eyyūbī şarāb-ı muġtesel

Bu āyet **Sūre-yi Ṣād**dadur evveli budur ***urkuḍ biriclik***[1421] bu emri yā **Cebrāyīl** ide ve yāḫud (2) Cenāb-ı ʿİzzet ***urkuḍ*** diyü ilḥām ide *ey uḍrub biriclike'l-arẕu ey Eyyūb ur ayaḳlaruñla yire* ***hāẕā muġteselun*** ayaḳların (3) emr-i Ḥaḳ ile zemīne urup bir ʿayn-ı bīnaẓīr cārī olıcaḳ ḳabl-ı Ḥakdan aña işāret oldı ki ***hāẕā*** şu ṣu ***muġteselun*** (4) maḥall-i iġtisāldür bārid ü şarāb ile muġtesel ki bāriddür bir rivāyetde iki baña āşkāre vü bedīdār olup (5) biri bārid ve biri ḥār idi mā-yı bāridden içüp ve mā-yı ḥārdan iġtisāl eyledi ve cemīʿ-i emrāż u esḳāmdan ṣıḥḥat (6) buldı **Ḥażret-i Ḫudāvendigār** pīr-i çengīnüñ rūḥını

[1421] "Ayağını yere vur. İşte bu, sana yıkanılacak ve içilecek soğuk sudur." (Sad, 42)

Eyyūba teşbīh idüp buyururlar ki pīr-i çengī o ḥālde (7) bir murġ-ı ābī idi ki ġarḳ-ı deryā-yı ʿasel ola deryā-yı ʿasel burada kemāl-i leẕẕetden kināyedür ve ol ḥāl keennehu (8) **Ḥażret-i Eyyūb**a mensūb olan ʿayn idi ki şarāb-ı muġtesel idici hemān pīr-i çengīnüñ ġarḳ olduġı (9) ẕevḳi ʿayn-ı **Eyyūb**a teşbīh buyururlar zīrā ol ẕevḳ-ı İlāhī daḫı emrāż-ı bāṭına vü kāmineden sāliki pāk u ṭāhir (10) ḳılur ki

(2127) Mes̱nevī

Ki bedū Eyyūb ezpā tā befarḳ

Pāk şud ezrenchā çün nūr-ı şarḳ

Ki ol ʿayn sebebiyile **Ḥażret-i Eyyūb** ʿaleyhi’s-selām (11) ayaḳdan başa deg nūr-ı şarḳ gibi yaʿnī āftāb gibi renclerden pāk oldı baʿż-ı nusaḫda *nūr-ı şarḳ* yirine (12) *nūr-ı Ḥaḳ* vāḳıʿ olmışdur yaʿnī ol çeşme sebebi ile nūr-ı Ḥaḳ gibi emrāż pāk u ṭāhir oldı dimek olur (13)

(2128) Mes̱nevī

Meṡnevī derḥacm eger būdī çü çerḫ

Derneguncīdī derū z’in nīm berḫ

Meṡnevī-yi Şerīf ḥacmde yaʿnī vüsʿat (14) ü miḳdārda eger çarḫ gibi olayıdı ve ṭabaḳāt-ı semāvāt ḳadar vāsiʿ geleyidi bu sırdan ol **Meṡnevī**ye yarım pāre (15) ṣıġmayayidi yaʿnī ol ʿālemüñ esrār u envārı ve ʿacāyib ü ġarāyibi bir mertebe bīḥaddür ki eger eşcār aḳlām ve bihār midād (16) ve ṭabaḳāt-ı semāviye evrāḳ olsa ve cemīʿ-i ḫalāyıḳ bu esrār u envāruñ şerḥini ilāyevmi’l-ḳıyāmet kitābet ḳılsalar anuñ (17) baʿżısınuñ nıṣfı yazılmayayidi ve ʿöşr-i ʿāşiri taḥrīr ḳılınmayayidi

(2129) Meṡnevī

K’an zemīn ü āsmān-ı bes ferāḫ

Kerd eztengī dilemrā şāḫ şāḫ

(18) Ki ol ziyāde vāsiʿ olan zemīn ü āsmān tenglikden göñlümi pāre pāre eyledi zīrā bu ʿālem-i ṣūret (19) ʿālem-i maʿnāyā nisbetile ġāyet aḥḳar u aṣġar bir şeyʾdür ḳalb-i evliyāya göre dāne-yi ḫardal ḳadardur bu eclden tenglikden (20) ḳalbümi şāḫ şāḫ eyledi buyurdı

(2130) Meṡnevī

V’in cihānī k’enderin ḫᵛābem nümūd

Ezkuşāyiş perr ü bālemrā güşūd

Bu cihān ki (21) bu ḫᵛāb içre baña göründi küşāyişden benüm perr ü bālümi açdı yaʿnī perr ü bāl-i ʿaḳlum ve rūḥum ki ḳuyūd-ı cismāniyye (22) ile beste olmışdı bu ʿālem-i

maʿnevī açlığından benüm muḳayyed olan perr ü bālümi açdı ḥattā rūḥ-ı revānum bu ʿālem-i (23) ʿulvīde cevelān idüp uçdı yaʿnī muṭrıb kendüsine böyle didi

(2131) Mes̱nevī

İn cihān u rāheş er peydā budī (24)

Kem kesī yek laḥẓayī ancā budī

Bu cihān ve anuñ yolı eger ẓāhir olayıdı az kimse bir laḥẓa ol dünyāda olayıdı yaʿnī muṭrıb (25) ol ʿālemde dünyāyı kendüden baʿīd görüp eger cānibinden bu ʿāleme bir yol olayıdı ol dünyāda bir kimse (26) bir laḥẓa ḳarār ḳılmazdı didi ve Ḥażret-i Mevlānā anuñ lisānından ol ʿālem-i rūḥānīnüñ (27) ʿaẓm-ı şānını ve bu ʿālem üzre fażl u rüchānını beyān buyururlar

(2132) Mes̱nevī

Emr miāmed ki nī ṭāmiʿ meşev

Çün zipāyet ḫār bīrun şud berev

[A195b] (1) Ol pīr-i muṭrıbuñ rūḥına bu gūne emr-i İlāhī geldi ki yoḳ ṭāmiʿ olma ve bīmevt-i ıżṭırārī burada ḳarār eylemege ümmīd ḳılma (2) çünkim pāyüñden ḫār bīrūn oldı yaʿnī çünkim pāy-ı cānuñdan aḥkām-ı bedeniye ve şevāġil-i cismāniyye ḫārı ṭaşra (3) geldi yüri ʿālem-i dünyā cānibine ki ḳadem-i cān ḫār gibi eşġāl-i cismāniyye vü muḳteżiyyāt-ı nefsāniyyeden ḫalāṣ (4) olduḳdan ṣoñra bu ʿāleme gelmege mānīʿ ü dāfīʿ olmaz ve pāy-ı rūḥından ḫār-ı cismāniyyeyi iḫrāc eyleyen kimse bu ʿāleme gelmede (5) ʿusret ü meşaḳḳat çekmez didi

(2133) Mes̱nevī

Mōl mōlī mīzed ancā cān-ı ū

Derfeżā-yı raḥmet u iḥsān-ı ū

O pīr-i çengīnüñ cānı ol (6) ʿālem-i rūḥānīde bir *mōl mōlī* urdı yaʿnī tevaḳḳuf u intiẓār eyledi ol Allāhuñ raḥmet ü iḥsānınuñ ṣaḥrāsında *mūlīden* (7) tevaḳḳuf u intiẓār maʿnāsına olur ammā bu faḳīr Vişne Efendinüñ kendü ḫaṭṭı ile bu beytüñ kenārına taḥrīrin (8) gördüm böyle dimiş ki gemiciler lisānında *mōlī mōlī* dimek *sellim sellim* ve yāḫud *ḫalliṣ ḫalliṣ* dimekdür pes burada (9) deryā-yı envāra müstaġraḳ olan çengīnüñ cānı İlāhī *sellim sellim* yaʿnī sen beni sālim [P90b] ḳıl ve varṭa-yı dünyādan keştī-yi (10) vücūdum ḫalāṣ ḳıl diyü nidā urdı dimek olur bu daḫı vechden ḫālī degüldür

Derḫᵛāb guften-i hātif mer ʿUmerrā (11) raḍıyallāhu ʿanh ki çendīn zer ezzeytu'l-māl beān merd dih ki dergūristān ḫufteest[1422]

(2134) Meṡnevī

An zaman Ḥaḳ berʿUmer ḫᵛābī gümaşt (12)

Tā ki ḫᵛīş ezḫᵛāb ne'tvānist daşt

Ol zamān Ḥaḳ Teʿālā Ḥażret-i ʿÖmer üzre bir ḫᵛāb ḥavāle (13) eyledi tā kim kendüsini ḫᵛābdan ṭutmaġa ḳādir olmadı yaʿnī ḫᵛābı kendüden defʿa ḳādir olmayup bīiḫtiyār (14) oldı

(2135) Meṡnevī

Derʿaceb üftād k'in maʿhūd nist

İn ziġayb üftād bīmaḳṣūd nist

Ḥażret-i ʿÖmer raḍıyallāhu ʿanh ʿacebe düşdi (15) ki bu ḫᵛāb maʿhūd degüldür ve bu zamān uyumaḳ baña muʿtād degüldür imdi bu ḫᵛāb ʿālem-i ġaybdan vāḳıʿ oldı (16) bīmaḳṣūd degüldür pes ḥikmet vardur diyüp

(2136) Meṡnevī

Ser nihād u ḫᵛāb burdeş ḫᵛāb dīd

K'āmedeş ezḤaḳ nidā cāneş şinīd

Bālīne (17) baş ḳodı ve anı ḫᵛāb iltdi ve düş gördi ki Ḥażret-i ʿÖmere Ḥakdan nidā geldi anuñ cānı ol nidāyı işitdi (18)

(2137) Meṡnevī

An nidāyī k'aṣl-ı her bang u nevast

Ḫod nidā ānest in bāḳī ṣadast

Ol nidā bir nidā ki her bāng u naġmenüñ (19) aṣlıdur fi'l-ḥaḳīḳa ḫod nidā oldur ve bu bāḳī nidālar ṣadādur nidādan murād kelām-ı İlāhīdür ve Ḥaḳ Subḥānehu ve Teʿālā (20) mütekellimdür bu insānuñ vücūdında olan kelām anuñ kelāmınuñ pertevi vü eṡeridür

(2138) Meṡnevī

Türk ü Kürd ü Pārsī-gū vü ʿArab (21)

Fehm kerde an nidā bīgūş u leb

Türk ü Kürd ve ʿAcem ü ʿArab gūş u lebsiz olan nidāyı (22) fehm eylemişler yaʿnī her ṭāyifenüñ cānı ḥavāss-ı ẓāhiresiz nidā-yı Ḥaḳḳı fehm eylemişdür eger fehm eylemeseyidi rabbisini bilmezdi (23) cānda olan maʿrifet-i Ḥaḳ ol nidā-yı İlāhīnüñ eṡeridür

---

[1422] Hz. Ömer'e uykusunda bir hatıfın "beytülmalden birkaç altını kabristanda uyuyan adama ver" demesi.

(2139) Meṡnevī

Ḫod çi cāy-ı Türk ü Tācikest ü Zeng (24)

Fehm kerdest an nidārā çūb u seng

Ḫod **Türk ü Tācik ü Zengī**nüñ ne yiridür yaʿnī **ʿArab u ʿAcem ve Rūmhān** (25) bu nidāyı fehm itmedi ol nidāyı çūb u seng fehm eylemişdür [ve her biri emr-i İlāhīye imtiṡāl idüp ḫıdmetlerinde (26) ḳāyim olmışdur] zīrā çūb u seng daḫı rabbilerini bilürler ve ḳaçan anlara daḫı emr-i İlāhī emr-i İlāhīyi ḳabūl (27) idüp münḳād olurlar anlaruñ ḳabūl-i emr-i İlāhī eylemeleri fehm ḳılmalarına delālet ḳılur

(2140) Meṡnevī

Her demī ezvey hemīāyed elest [A196a] (1)

Cevher ü aʿrāż mīkerdend hest

[Her bir demde ol Ḫudādan elestu birabbikum nidāsı gelür ve ol nidāyı semʿ-i ṭāʿat u inḳıyād ile (2) cemiʿ-i eşyā şinev olup cevāhir u aʿrāż ol nidādan ḫılʿat-ı vücūd ile muṭrız olup var olurlar yaʿnī] ***Ve iẕ aḫaẕe*** (3) ***rabbuke minbenī Ādeme minẓuhūrihim ẕurriyyetehum ve eşhedhum ʿalāenfusihim elestu birabbikum ḳālū belā***[1423] āyet-i kerīmesinüñ mişdāḳınca egerçi (4) benī Ādeme Ḥaḳ Teʿālā ʿālem-i ervāḥda ***elestu birabbikum*** bu cümlesi rabbilerinüñ kelāmını fehm ḳılup anuñ rubūbiyyetine ve ulūhiyetine (5) iḳrār eylediler ammā ʿinde'l-muḥaḳḳınīn ve pīş-i aṣḥāb-ı yaḳīn bu ***elestu*** ḫıṭābı hemān ʿālem-i ervāḥda bir kerre dinüp daḫı münḳaṭıʿ olmamışdur (6) belki her anda her şāna Ḥażret lisān-ı maʿnevī ile ***elestu birabbikum*** anlar daḫı el-ān ***belā*** diyüp iḳrār eylemededürler pes (7) aṣḥāb-ı şuhūd ḳatında bu gün bu dünyāda ve daḫı yarın āḫıretde didügi ***elestu*** ḫıṭābınuñ dün ʿālem-i ervāḥda didügi ***elestu***ye (8) muġāyir ü mütefāvit degüldür nitekim **İbn Fārıż Ḥażretleri**nüñ bu beytleri bu maʿnāya şehādet eyler

Beyt

Ve leyse elestu bi'l-emsi ġayren limen ġadā (9)

Ve cunḥī ġaden ṣubḥī ve yevmī leyletī

Ve sırru belā lillāhi mirʾātu keşfehā

Ve iṡbātu maʿne'l-cemʿi nefyi'l-maʿiyyetī[1424]

[1423] "Kıyamet gününde, biz bundan habersizdik demeyesiniz diye Rabbin Âdem oğullarından, onların bellerinden zürriyetlerini çıkardı, onları kendilerine şahit tuttu ve dedi ki: Ben sizin Rabbiniz değil miyim? (Onlar da), Evet (buna) şâhit olduk, dediler." (A'raf, 172)

[1424] "Yarın başkası için dün elest değildim. Yarın benim bir tarafım sabah, günlerim ise gecedir. Sır, evet Allah içindir, keşfin aynaları cem'in manalarını ispat etmek, beraberindekileri ise nefyetmektir."

Pes Ḥażret-i (10) Ḫudāvendigāruñ *her demi ezvey hemī ebdālest* buyurmaları *ḫıṭāb-ı elestuñ* ʿale'dd-devām olmasını ifāde eyler yaʿnī her demde (11) ol Ḫudādan dāyimā eşyā üzre maʿnevī ile ***elestu birabbikum*** nidāsı gelür ol nidādan cevher ü aʿrāż var olurlar (12) ve aña belā̱ dirler *cevher* muḳavvim ü muḫaṣṣıṣa muḥtāc olmayup ḳāyimün b'iẕ-ẕāt olan şeyʾe dirler *ʿaraż* ḳāyimün bi'ẕ-ẕāt olmayup (13) bir muḳavvime muḥtāc olan şeyʾe dirler mes̱elā elvān gibi *cevher ü ʿarażuñ* tafṣīli ikinci cildde *ḳısm-ı ġulām derṣıdḳ-ı* (14) *vefā-yı yār-ı ḫod* beyānında meẕkūr olmışdur fe'l-yeṭlab fīhi

(2141)

Ger nemīāyed belī z'īşan velī

Āmedenşān ezʿadem bāşed belī

(15) Egerçi bu eşyādan ẓāhiren biḥasebi'l-lafẓ belā dimek gelmez ve lākin anlaruñ ʿademden gelmesi belā olur ve her biri lisān-ı ḥālile rabbilerinüñ (16) rubūbiyyetine iḳrār ḳılur kemā ḳīle

Beyt

Fefīkulli şeyʾin āyetun tedullu ʿalā̱ennehu vāḥidin[1425]

(2142) Mes̱nevī

Z'ançi guftem men zifehm-i seng ü çūb (17)

Derbeyāneş ḳıṣṣayī hūş dār u ḫūb

Ol nesneden ben seng ü çūbuñ idrākinden didüm ve seng ü çūb daḫı nidā-yı Ḥaḳḳı istimāʿ (18) eyler diyü taḥḳīḳ eyledüm anuñ beyānında bir ḳıṣṣaya ḫūb ʿaḳl ṭut ve yāḫud bir ḳıṣṣaya hūş ṭut baʿż-ı nusḫada (19) bu beyt daḫı vāḳıʿ olmışdur ki maʿnā̱sı budur

(2143) Mes̱nevī

Ançi guftem z'āgehī-yi çūb u seng

Derbeyāneş ḳıṣṣa bi'şnev bīdireng

(20) Çūb u seng āgāhlıġından ol nesneyi ki didüm anuñ beyānında bītevaḳḳuf ḳıṣṣa işit tā saña çūb (21) u sengüñ fehm eylemesi ve tesbīḥ-i Ḥaḳḳı söylemesi rūşen ola ve bu ḳıṣṣadan tesbīḥ-i cemādāta ve maʿrifet-i nebātāta iʿtiḳād (22) eylemek ẓuhūra gele ol ḳıṣṣa budur

Nālīden-i sütūn-ı ḥannāne çün berāy-ı Peyġam-ber ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem minber sāḫtend (23) **ki cemāʿat enbūh şud**

[1425] "Her şeyde O'nun birliğini gösteren bir ayet vardır."

[Bu surḫ-ı şerīf ve bu beyān-ı laṭīf] sütūn-ı ḥannānenüñ nāle ḳılmasınuñ beyānındadur çünkim Peyġam-ber (24) Ḥażretlerinden ötüri minber düzdiler zīrā ki cemāʿat çok oldı

Guftend mā rūy-ı mübārek-i turā behengām-ı vaʿẓ (25) **nemībīnīm ve şenīden-i Resūl u Aṣḥāb-ı ān nālerā**

(Didiler biz senüñ rūy-ı mübāreküñi vaʿẓ vaḳtinde görmezüz) ve Ḥażret-i Resūl ve aṣḥāb-ı (26) kirām raḍıyallāhu ʿanhum ol dıraḫtuñ nālesini işitmelerinüñ beyānındadur

Ve suʾāl u cevāb-ı Muṣṭafā ʿaleyhi'ṣ-selām bāsütūn ṣarīḥ

VeḤażret-i Muḥammedu'l-**Muṣṭafānuñ** ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem ol sütūna ṣarāḥaten suʾāl u cevābınuñ beyānındadur **[A196b]** (1)

Bu beyān bu ḥadīs̱-i şerīfüñ maʿnā-yı laṭīfidür ki naẓma getürüp buyururlar **Buḫārī ve Ebū Dāvūd** ittifāḳ üzre (2) bu ḥadīs̱i **Cābir**den rivāyet buyururlar ***ḳāle Cābirü kāne'n-Nebiyyu ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem iẕā ḫaṭabe isnedu ilācizʿi'n-naḫleti*** (3) ***minsuvāri'l-mescidi felemmā ṣanaʿa lehu'l-minberi fe'stevā ʿaleyhi ṣāḥatu'n-naḫleti elletī kāne yaḫṭabu ʿindehā ḥattā kādet en-yenşaḳḳa*** (4) ***fenezele ʿaleyhi's-selām ḥattā aḫaẕehā ileyhi fecaʿalet biʾenne enīni'ṣ-ṣabiyyi'l-leẕī yuskitu ḥattā isteḳarret ḳāle'n-Nebiyyu ʿaleyhi's-selām*** (5) ***bukket ʿalāmākāne tesmaʿu mine'ẕ-ẕikri***[1426] tercemesi budur ki **Ḥażret-i Resūl-i Ekrem** ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem (6) ḫıṭābet eyledügi zamānda bir ḫurmā aġacınuñ dalına ṭayanurdı ki ol mescidün direklerinden biri idi vaḳtā kim ol Nebī (7) içün minber düzüldi ki ol Nebī anuñ üzerine ḳaṣd eylediyise ve oturdıyise ol naḫle ki anuñ ḳatında muḳeddemā (8) ḫıṭābet eylerdi bir mertebe ḥanīn ü ṣayḥa eyledi ki ḥattā münşaḳḳ olmaġa ḳarīb oldı pes **Nebiyy-i Mükerrem** ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem (9) minberden indi ve ol diregi aḫẕ eyledi ve muʿānaḳa ḳılup kendülere żamm eyledi pes ol naḫle ṣabī enīn eyledügi gibi (10) enīn eylemege başladı eyle ṣabī ki teskiyet olınur yaʿnī sākit ḳılınur ḥattā ḳarār u enīni diñdi pes Ḥażret-i Nebī ʿaleyih's-selām (11) buyurdılar ol naḫle aġladı Allāhuñ ẕikrinden sāmiʿ olduġı ẕikrüñ buʿd u müfāraḳati üzre pes bu sütūnuñ ḥanīn (12) ü bükāsından ʿulemā-yı ẓāhir ve ehl-i **İʿtizāl u Felāsife** meşrebinde olanlar teʾvīle meyl itmişlerdür ve bu ḥanīn ü enīn **Ḥażret-i** (13) **Resūl-i Emīn** ʿaleyhi's-selām ve aṣḥāb-ı güzīne ismāʿ-ı bāṭına vü melekūtiyye ile mesmūʿa oldı diyüp beyāna gitmişlerdür (14) ṣaḥīḥ **[P91a]** olan budur ki Ḥażret-i Resūl ʿaleyhi's-selām ve aṣḥāb-ı kirām ol ḥanīn ü bükāyı ismāʿ-ı ẓāhire ile gūş itmişlerdür (15) baʿż-ı ʿulemā-yı ẓāhir

[1426] Buhârî, Sahîh: III/ 14; Ebû Dâvûd, Sünen: I/388, 1080; Tirmizî, Sünen: II/293, Nesâî, Sünen: III/102; İbn Mâce, Sünen: I/454-455 (Yardım 2008: 62-63)

dirler ki neʿam Ḥażret ü aṣḥāb ol ṣadāyı ismāʿ-ı ẓāhire ile istimāʿ eylediler ve lākin (16) ol ṣavtdan ol sütūnuñ ḫaberi yoḳdur belki ol ṣadāyı anda ol vaḳtde Cenāb-ı Ḥaḳ ḫalḳ eyledi muʿcize-yi Nebī ʿaleyhi's-selām (17) böyle diyenler cemādāt u nebātātuñ Allāhdan ve Resūldan āgāh olmalarına ve Cenāb-ı Ḥaḳḳa ḥaḳīḳaten tesbīḥ ḳılmalarına inkār (18) idenler ve **Muʿtezile vü Felāsife** meẕhebine gidenlerdür zīrā bunlar dirler ki ḥaḳīḳat-ı tesbīḥiyye vü maʿrifete ve enīn ü ḫaşyete (19) ʿaḳl u ḥayāt lāzımdur ve ʿaḳl u ḥayāta iʿtidāl-i iḫrāc ve bünye-yi maḫṣūṣ vācibdür eyle olıcaḳ tesbīḥ ü nāle-yi cemād meʾāl (20) ü mecāzdur diyeler ḥāl bu ki bu ḫuṣūṣda āyāt u aḫbārdan nuṣūṣ-ı kes̱īre vārid olmışdur ammā meşāyıḫ-ı ṣūfiyyeden (21) ve erbāb-ı müşāhede teʾvīl itmeyüp ḥaḳīḳate maḳarr olmışlar ve ehl-i kelām ve ʿulemā-yı ẓāhir bāḫuṣūṣ ki **Muʿtezile vü Felāsife** (22) mecāzdur diyüp teʾvīl ḳılmışlardur mes̱elā bu āyet-i kerīmede ***minḫaşyetillāh*** lafẓını mecāzdur dimişlerdür ḳālellāhu Teʿālā̱ (23) ***s̱umme ḳaset ḳulūbuhum minẕālike fehiye ke'l-ḥicāretu ev eşeddu ḳasvetun ve inne mine'l-ḥicāreti lemmā yetefecceru minhu'l-enhār ve inne minhā lemā*** (24) ***yeşşaḳḳaḳu feyuḫricu minhu'l-mā ve inne minhā lemā yehbiṭu minḫaşyetillāh***[1427] eks̱er-i ʿulemā tefsīrlerinde taḳlīden li'l-**Muʿtezile**ti ve'l-ḫaşyeti (25) mecāzun ʿani'l-inḳıyād dimişlerdür illā **Ebu'l'-Leys̱ ve İmām-ı Baġavī** bunlar mecāzī degül ḥaḳīḳatdür dimişler (26) ve ***in min şey'in illā yusebbihū biḥamdihi ve lākin lātefḳahūne tesbīḥahum***[1428] āyeti tesbīḥ-i cemīʿ-i eşyāya ḥaḳīḳat delālet eylerken (27) tesbīḥleri lisān-ı hāliledür dimişlerdür müşriklerden ve nefy-i ṣānıʿ idenlerden māʿadāsı lisān-ı **[A197a]** (1) ḥāliledür [dimişlerdür ḥāl bu ki müşriklerden ve nefy-i Ṣāniʿ idenlerden mā-ʿadāsı lisān-ı ḥālile] olan tesbīḥe vāḳıf (2) u ʿālimlerdür pes anlara ***lātefḳahūne*** ḳavli yirinde olmaz ve muḥaḳḳıḳ u ehl-i keşf olanlara daḫı muvāfıḳ gelmez bu cümle (3) **Şeyḫ-i Ekber Ḥażretleri Fütūḥāt**da buyururlar ki *feinne'l-musemmā̱ [bi'l-nebāti ve'l-cemādi ʿindenā lehum ervāḥun beṭanet ʿanidrāki (4) ġayri ehli'l-keşfi felāyuḥassu bihā mis̱lu mā yaḥussuhā mine'l-ḥayevāni fe'l-kulle ʿindeehli'l-keşfi ḥayyun nāṭıḳun ve naḥnu ẕidnā (5) maʿa'l-īmāni bi'l-aḫbāri'l-keşfi feḳad semiʿnel-aḥcāra yeẕkurullāhe bilisāni nuṭḳin yesmaʿuhu āẕānunā minhā ve tuḫāṭibuhā muḫāṭabete'l-ʿārifīne (6) bicelālillāhi*[1429] [muḥaṣṣal gūş-ı hūşları beste olan nādānisteler

---

[1427] "(Ne var ki) bunlardan sonra yine kalpleriniz katılaştı. Artık kalpleriniz taş gibi yahut daha da katıdır. Çünkü taşlardan öylesi var ki, içinden ırmaklar kaynar. Öylesi de var ki, çatlar da ondan su fışkırır. Taşlardan bir kısmı da Allah korkusuyla yukardan aşağı yuvarlanır. Allah yapmakta olduklarınızdan gafil değildir." (Bakara, 74)

[1428] "Rabbini tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur. Lakin siz onların tesbihini anlayamazsınız." (İsra, 44)

[1429] "Cansız varlıkların ve bitkilerin bizce müsemmâsı, keşif ehli dışındakilerin idrakine gizli kalan ruhlardır. Hayvanlar nasıl onu hissetmiyorlarsa onlar da bunu hissetmezler. Bunların hepsi ehl-i keşf indinde konuşan canlılardır. Hatta biz keşf haberlerine dayanarak iman ile şunu ekliyoruz: Biz taşların

nuṭḳ-ı cemādāt u nebātātı inkār idüp (7) ḥaḳīḳatına ḥaml itmez ve erbā-ı keşf ü vicdān semʿ-i cānlarıyıla işidüp ḥaḳīḳat-ı nuṭḳı iṡbāt iderler] pes Ḥażret-i (8) Ḫudāvendigāruñ ehl-i keşf ü mücāhedenüñ kenārındandur cemādāt u nebātātuñ ḥayātını ve nuṭḳla olan tesbīḥāt (9) ü tehlīlātını iṡbāt eyleyüp buyururlar

(2144) Meṡnevī

Üstun-ı ḥannāne ezhecr-i Resūl

Nāle mīzed hemçü erbāb-ı ʿuḳūl

Ḥannāne sütūnı (10) Ḥażret-i Resūlüñ firāḳından erbāb-ı ʿuḳūl gibi nāle urdı

(2145) Meṡnevī

Dermiyān-ı meclis-i vaʿẓ an çünān (11)

K'ezvey āgeh geşt heme pīr ü cevān

Meclis-i vaʿẓuñ ortasında ancılayın nāle ki ol meclisde ḥāżır olan dükeli pīr (12) ü cevān ol nāleden āgāh u ḫaberdār oldılar

(2146) Meṡnevī

Dertaḥayyür mand aṣḥāb-ı Resūl

K'ez çi mīnāled sütūn bāʿarż u ṭūl

(13) Resūl-i Ekrem Ḥażretlerinüñ aṣḥābı anuñ nāle eylemesinden müteḥayyir ḳaldılar ki sütūn ʿarż u ṭūl ile neden iñler (14) yaʿnī ṭūl u ʿarżla her cānibden nāle eyledügini işitdükde müteḥayyir oldılar

(2147) Meṡnevī

Guft Peyġam-ber çi ḫᵛāhī ey sütūn (15)

Guft cānem ezfirāḳat geşt ḫūn

Peyġam-ber ʿaleyhi's-selām ol sütūna eyitdi ey üstūn ne istersin ol sütūn Ḥażret-i (16) Resūle eyitdi senüñ firāḳuñdan cānum ḫūn oldı nāleme sebeb budur

(2148) Meṡnevī

Mesnedet men būdem ezmen tāḫtī (17)

Berser-i minber tu mesned sāḫtī

Vaʿż vaḳtinde senüñ mesned-i tekyegāhuñ ben idüm benden cayduñ yaʿnī beni terk idüp (18) minber cānibine ʿurūc itdüñ minberüñ başı üzre mesned düzdüñ

(2149) Meṡnevī

Guft ḫᵛāhī ki turā naḫlī kunend

---

kulaklarımızın duyacağı bir sesle Allah'ı zikrettiklerini duyduk ve Allah'ın ceâliyle âriflerin muhatap olduklarını duyduk."

Ehl-i şarḳ u ġarb mīve-y tū çinend

(19) Ḥażret-i Resūl aña eyitdi çünkim senüñ feryāduñ bundan ötüridür bunuñ muḳabelesinde ister misin (20) ki seni bir naẖl ideler ḥattā̱ maşrıḳ u maġribüñ ehli senüñ mīveñi direler

(2150) Meṡnevī

Yā deran ʿālem turā servī kuned (21)

Tā ter u tāze bümānī tā ebed

Yāẖud ol ʿālem-i ḥaḳīḳatde Ḥaḳ Teʿālā̱ seni bir serv ide ide ki tā ebedī ter ü tāze ḳalasın

(2151) Meṡnevī

Guft an ẖᵛāhem ki dāyim şud beḳāş (22)

Bi'şnev ey ġāfil kem ezçūbī mebāş

Sütūn-ı ḥannāne eyitdi [ey seyyid-i veled-i Ādem ve mefẖar-ı ʿālem ve şefīʿu'l-umem] (23) anı isterem ki anuñ beḳāsı dāyim oldı ey ġāfil bu ḳıṣṣayı işit ve bir çūbdan kem olma gör ki bir sütūn pāresi (24) ẕevi'l-ʿuḳūldan degül iken terk-i fānī ve iẖtiyār-ı bāḳī ḳıla ve ṭālib-i devlet-i ebediyye vü ḥayāt-ı sermediyye ola sen ẕevi'l-ʿuḳūldan (25) iken ve taḥṣīl-i beḳā vü devāma müstaīd ü ḳābil iken niçün ṭālib-i ḥaḳīḳat olmayasın ve taḥṣīl-i saʿādet-i sermediyye ḳılmayasın (26)

(2152) Meṡnevī

An sütunrā defn kerd ender zemīn

Tā çü merdum ḥaşr kerded yevm-i dīn

Ḥażret-i Nebī ol sütūnı yir içine defn eyledi (27) tā yevm-i dīnde ol sütūn merdum gibi ḥaşr ola

(2153) Meṡnevī

Tā bidānī her kirā Yezdan buẖᵛand

Ezheme kār-ı cihan bīkār mand

[A197b] (1) Tā bunı bilesin her kim ki Ḥażret-i Yezdān oḳıdı ve kendü cānibine daʿvet ḳıldı ol kimse cihānuñ dükeli kārından (2) bīkār ḳaldı ve ʿamel ü fiʿl-i dünyevīden fāriġ olup ṭāʿat-ı Ḥaḳḳa meşġūl oldı

(2154) Meṡnevī

Her kirā bāşed ziYezdan kār u bār (3)

Yaft bār ancā vü bīrun şud zikār

Her kim ki Ḫudādan kār ü yār ola dergāh-ı Ḥaḳḳa yol u ʿicāzet buldı ve kār-ı (4) cihāndan ṭaşra oldı

(2155) Meṡnevī

An ki ūrā ne'bved ezesrār dād

Key kuned taṣdīḳ-i ū nāle-y cemād

Ol kimse ki esrār-ı İlāhīden (5) ʿaṭā olmaya ol kimse cemāduñ nālesini ḳaçan taṣdīḳ eyler

(2156) Meṡnevī

Gūyed ārī nī zidil behr-i vifāḳ

Tā negūyendeş ki hest ehl-i nifāḳ

(6) Cemādātuñ tesbīḥe iʿtiḳād eyleyenlere muvāfaḳātdan ötüri ẓāhir ehli dirler göñülden degül tā aña dimeyeler ki ehl-i nifāḳdur (7) yaʿnī ṭaʿn u ḳadḥ ḫavfından ötüri taṣdīḳ-i tesbīḥ-i cemādāt ḳılanlara biḥasebi'ẓ-ẓāhir muvāfaḳat eyleyüp belā iledür dirler (8) ve lākin biḥasebi'l-bāṭın taṣdīḳ ü iḳrār eylemez

(2157) Meṡnevī

Ger neyendī vāḳıfān-ı emr-i kun

Dercihan dergeşte būdī in seḫun

Yaʿnī (9) eger cemādāt ü nebātāt Allāhuñ kun emrine vāḳıf u ʿālim olmayalardı cihānda mürde olmış olurdı bu söz (10) yaʿnī bu cemādāt u nebātātuñ sözi vü kelāmı ḥāl bu ki bunlar söz söylemesi ve tesbīḥ ü tekellüm eylemesi şerʿan ṡābitdür (11) merdūd degüldür nitekim ol mebʿaṡda Ḥażret-i Resūle vaḥy gelüp menzil-i şerīflerine münṣarif olduḳda aḥcār u eşcāruñ aña (12) selām virmesi ve ḥaṣātuñ kef-i mübāreklerinde şehādet ḳılması meşhūr u mütevātir olmışdur yāḫud maʿnen eger bu eşyā emr-i kun (13) vāḳıfları degül olayıdı bu cihānda kun sözi redd olmış olurdı ve *innemā emruhu iẕā erāde şey'en en yeḳūle lehu kun feyekūn*[1430] (14) ḳavli taḥṣīli ḥāṣıl u bīhūde olurdı zīrā rabbisinüñ emrini fehm itmeyen şeyʾe emr itmek ʿabeṡ ü merdūd olurdı (15) eger emr-i tesḫīr içündür ve bu teʾvīl olınursa bu nükte fevt olur

(2158) Meṡnevī

Ṣad hezāran z'ehl-i taḳlīd u nişān (16)

Efkenedşan nīm vehmī dergümān

Ehl-i taḳlīd ü ehl-i nişān yaʿnī ʿalāyim ü āṡār ehlinden ve taḳlīd ehlinden [P91b] nice yüz biñ (17) kimseleri yarım vehm anları seng ü gümāna bıraġur yaʿnī ednā vehm anlara ġalebe ḳılduḳda taḥḳīḳ ü yaḳīn mertebesinden (18) dūr olup cemādāt u nebātātuñ ḥaḳīḳat tesbīḥ ḳılmasında ve cemīʿ-i eşyānuñ rabbilerinden āgāh u ḫaberdār olmasında

1430 "Allah'ın emri bir şeyin yaratılmasını murat ederse, ol der, o şey derhal olur" (Yasin, …)

(19) şekk ü şübheye düşüp bu ḫuṣūṣda vārid olan nüṣūṣı ʿaḳllarına muvāfıḳ ve fehmlerine muṭābıḳ teʾvīl (20) ü tevcīh iderler

(2159) Meṡnevī

Ki beẓan taḳlīd u istidlālışān

Kāyimest u cümle perr u bālışān

Zīrā anlaruñ istidlāli (21) ẓannile ḳāyimdür ve cümle perr ü bālleri daḫı cümle perr ü bāl-i ʿaḳl u fikri ve taḳlīd ü istidlālleri ẓannile (22) ḳāyimdür ẓann ise ḥaḳīḳatden bir şeyʾ muġnī vü müfīd olmaz kemā ḳālellāhu Teʿālā̱ *ve mā yettebiʿu ekṡeruhum ille'ẓ-ẓannen ve inne'ẓ-ẓanne* (23) *lāyuġnī mine'l-ḥaḳḳı şeyʾen*[1431] ve ḳāle fī**Sūreti'n-Necm** *inyettebiʿūne ille'ẓ-ẓanne inne'ẓ-ẓanne lāyuġnī mine'l-ḥaḳḳı şeyʾen*[1432] (24)

(2160) Meṡnevī

Şübheyī engīzed an şeyṭān-ı dūn

Derfütend in cümle kūran ser-nigūn

Ol dūn şeyṭān anlaruñ derūnında bir şübhe (25) ḳoparur meṡelā bu cemādāt ü nebātāt ḥayy ü ʿāḳıl degüldür nice nāṭıḳ olur ve ne vechile tesbīḥ ḳılur dīv anlaruñ (26) ḳalbine vesvese virür anuñ sebebi ile bu cümle körler başı aşaġa düşerlerler [yaʿnī göñül gözleri kör ve cān (27) ḳulaḳları ṣaġır olanlar cümle ser-nigūn düşerler] pes teʾvīl ü tevcīh semtine gidüp ḥaḳīḳatden maḥrūm olurlar **[A198a]** (1) ammā aṣḥāb-ı yaḳīn teşkīk-i müşekkekden çāh-ı vehme düşmez ve şübhe vü şükūke giriftār olup Ḫudāy ve kelām-ı (2) Nebiyy-i müctebāyı teʾvīl ü tevcīh ḳılmaz

(2161) Meṡnevī

Pāy-ı istidlāliyan çūbin buved

Pāy-ı çūbin saḫt bītemkin buved

İstidlālī (3) olan kimselerüñ ayaġı çūbīn olursa çūbīn olan ayaḳ ziyāde bītemkīn olur yaʿnī ehl-i istidlāl ṭarīḳ-ı (4) Ḥaḳda ʿaḳl u fikrlerinüñ ḳademi aġaçdan ayaḳ gibidür ve maʿlūmdur ki aġaç ayaġla yürimek ziyāde bīṡebāt (5) ü bīḳarārdur ve żaʿfdan ḫālī degüldür keẕālik aṣḥāb-ı istidlālüñ revişleri ve bāṭın-ı eşyāyı istidlāl (6) idişleri żaʿfdan ḫālī degüldür

(2162) Meṡnevī

Ġayr-ı an ḳuṭb-ı zamān-ı dīdever

K'ezṡebāteş kūh gerded ḫīre-ser

[1431] "Onların çoğu ancak zanna bağlıdır. Gerçekten zan Allah yanında bir şeye faydalı olmaz." (Yunus, 36)

[1432] "Sadece zanna uyuyorlar. Zan ise hiç şüphesiz hakikat bakımından bir şey ifade etmez." (Necm, 28)

Ol dīdever (7) olan ḳuṭb-ı zamān ġayrı ki ol ḳuṭb-ı zamānuñ s̱ebātından ṭaġ-ı ḫayr u şer serāsīme olur yaʿnī ehl-i istidlālüñ cümlesinüñ pāy-ı ʿaḳl u idrāki bītemkīn ü bīs̱ebāt olur illā (8) şol baṣīret ü müşāhede ṣāḥibi olan ḳuṭb-ı zamān ve medār-ı ʿirfān u īḳān bunlar gibi olmaz ki anuñ (9) s̱ebāt u ḳarārından cibāl-i rāsiḫa ḥayrān olur ve anuñ temkīn ü rüsūḫın görüp bir yirde vālih ḳalur (10) cemīʿ-i müvesvis ü müşekkik bir yire cemʿ olsalar ve aña meşkūk u şübehātı ilḳa ḳılsalar ol merkez-i ʿulūm u ʿirfānı (11) maḳāmından aṣlā taḥrīke ḳadir olmayalardı

(2163) Mes̱nevī

Pāy-ı nābīnā ʿaṣā bāşed ʿaṣā

Tā neyufted ser-nigūn u berḥaṣā

(12) Kūr-dil olanuñ ayaġı ʿaṣā olur tā kim seng-i rīzeler üzre o kör düşmeye *ʿaṣā*dan murād istidlāl (13) ve *kūr*dan murād kūr-dil ve ḥaṣādan murād ḍalāl u ḫaṭādur taḳdīr-i maʿnā̱ kūr-dil olanlaruñ rāh-ı ḥaḳda ḳademi (14) istidlāl olur ve aña iʿtimād ü itkā ḳılur tā kim ḍalālet ü ḫaṭā ṭaşlarınuñ üzerine başı aşaġa düşmeye (15)

(2164) Mes̱nevī

An süvārī k'ū sipehrā şud ẓafer

Ehl-i dinrā kist sulṭān-ı baṣar

Ol bir süvār ki o sipāha ẓafer oldı (16) yaʿnī ehl-i dīne kimdür sulṭān-ı baṣardur *ehl-i dīnrā sipeh dāden* bedel olmaḳ ve yāḫud sipeh-i reʾyi müfessir olmaḳ maʿnā̱ya (17) aḳreb ü ensebdür *kīst* suʾāl *sulṭān-ı baṣar* ḫaber olur ve taḳdīr-i maʿnā̱ böyle dimek olur ki ol süvār ki ʿaskere (18) yaʿnī ehl-i dīne ẓafer ü ẓahīr oldı ol kimdür dirseñ baṣar sulṭānıdur yaʿnī insānu'l-ʿayn mertebesinde (19) olan ve merdumek-i dīde mertebesin bulan insān-ı kāmilüñ sulṭānıdur murād Ḥażret-i Nebī ʿaleyhi's-selām ve aña (20) vāris̱-i kāmil olan velīdür ki vāris̱leri ḥasebiyile sulṭān-ı baṣar menzilesinde olurlar sulṭān-ı baṣar (21) dimek sulṭān-ı insān dimek maʿnā̱sındadur anuñçün ki baṣara insān dirler ve insāna insān didükleri ve (22) eşyāya ve Ḥaḳḳa baṣar menzilesinde olduġından ötüri kemā neḳalnā kelāmu'ş-**Şeyḫu'l-Ekber** fīhāẕa'ş-şerḥi (23) murāren

(2165) Mes̱nevī

Bāʿaṣā kūrān eger reh dīdeend

Derpenāh-ı ḫalḳ-ı rūşen-dīdeend

Körler ʿaṣāyıla egerçi yol görmişler (24) ve maḳṣūda irmişlerdür lākin rūşen-dīde olan ḫalḳuñ ḥıfẓ u penāhındadururlar [rūşen-dīde (25) olan ḫalḳdan murād aṣḥāb-ı baṣīret ve ʿaṣā ile yola giden aʿmālardan murād ehl-i istidlāl u erbāb-ı (26) ṣūret olur ḫalḳ rūşen-

dīdeye mużāf oḳınur mużāf olmayup ḫalḳuñ penāhında rūşen görmişlerdür (27) dimek yirinde degül fe'l-yeteʾemmel]

(2166) Meṡnevī

Ger ne bīnāyan budendī vü şehān

Cümle kūan mürdeendī dercihān

Meṡelā **[A198b]** (1) eger ʿālemde bīnālar ve şāhlar olmayalardı cihānda olan cemīʿ-i kūrlar ölmiş olurlardı

(2167) Meṡnevī

Nī zikūran kişt āyed nī dürūd (2)

Nī ʿimāret nī ticārethā-yı sūd

Zīrā kūrlardan ne ekmek ne biçmek gelür ne bināları ʿimāret (3) eylemek ve ne ticāretlerine fāyide vü menfaʿatler ḥāṣıl olur

(2168) Meṡnevī

Ger nekerdī raḥmet u ifẕālıtān

Derşikestī çūb-ı istidlālıtān

(4) Eger Ḥaḳ Teʿālā̱ Ḥażreti ey kūrlar size ifżāl ü raḥmet eylemeyeyidi sizüñ istidlāliñüz çūbını (5) ṣırdı baʿż-ı nusḫada *tān* yirine *şān* vāḳıʿ olmışdur bu taḳdīr üzre maʿnā̱ eger Allāh Teʿālā̱ ol kūrlara raḥmet (6) ü ifżāl eylemeyeyidi anlaruñ istidlāli çūbını ṣırdı yaʿnī ibṭāl eylerdi kūrlardan ehl-i ẓāhir ve aṣḥāb-ı (7) istidlāldur ki gözleri kör olan ẓāhiren dīdever olan kimselere nisbet ne mertebede ise kūr-dil (8) olan ehl-i istidlāl daḫı aṣḥāb-ı yaḳīn olan ehl-i müşāhedeye nisbet böyledür (9)

(2169) Meṡnevī

İn ʿaṣā çi'bved kiyāsāt u delīl

An ʿaṣā ki dādşan bīnā Celīl

Bu ʿaṣā ki bunda ẕikr olundı ne ola ḳıyāsāt u delīl (10) murād olur ol ʿaṣāyı anlara kim virdi evvelen Baṣīr Allāh virdi

(2170) Meṡnevī

Çün ʿaṣā şud ālet-i çeng ü nefīr (11)

An ʿaṣārā ḫurd bi'şken ey ḍarīr

Çünkim ʿaṣā çeng ü nefīre ālet oldı ey aʿmā ol ʿaṣāyı ḫurd eyle ṣı (12) yaʿnī istidlāl ʿaṣāsı ḳīl ü ḳāle ve baḥs̱ ü cidāle sebeb ü ālet oldı ol ʿaṣā-yı istidlāli ey kūr-dil (13) olan kimse terk ü izāle eyle tā anuñ muḳābelesinde çeşm-i ḥaḳīḳat-bīn bulasın

(2171) Meṡnevī

Ū ʿaṣātan dād tā piş āmedīt (14)

An ʿaṣā ezḫaşm hem bervey zedīt

Ol Ḫudā size ʿaṣā virdi tā ilerü geldüñüz ol ʿaṣāyı (15) ġażabdan aña ururduñuz yaʿnī ol Ḫudāy-ı Teʿālā̱ ḳıyās u istidlāl ʿaṣāsını size anuñçün virdi ki (16) tā anuñ ḫulefāsı olan enbiyā vü evliyāya tebaʿiyyet idesüz ve anlaruñ yolına gidesüz siz işiñüz ey kūr-diller (17) ḫaşm u ġażaba gelüp ʿaṣā-yı istidlāli bersebīl-i baḥs̱ ü cidāl anuñ ḫulefāsı olan enbiyā vü evliyāya urduñuz (18) ki ḥaḳīḳatde Ḥaḳḳa urmaḳ gibidür

(2172) Mes̱nevī

Ḥalḳa-yı kūran beçi kār enderīd

Dīde-banrā dermiyāne āverīd

Ey kūrlar (19) ḥalḳası ve ey ḍarīr zümresi ne kārda ve ne ʿamelde siz ortañuzda dīde-bān getürdüñüz yaʿnī mā-beyniñüze (20) bir baṣīr kimse getürüp aña iḳtidā eyleñüz tā anuñ delāleti vāsıṭasıyıla muṣālaḥañuz dürüst ola ve kār (21) ü kirdāruñuz ẓuhūra gele ve netīce bula

(2173) Mes̱nevī

Dāmen-i ū gīr k'ū dādet ʿaṣā

Derniger k'Ādem çihā dīd ezʿaṣā

(22) [Anuñ dāmenini ṭut ki ol saña ʿaṣā virdi naẓar eyle gör ki Ādem ʿaṣādan neler gördi] ʿaṣādan istidlāldür (23) ehl-i taḳlīdüñ ʿaḳlı aña iʿtimād ü istinād idüp anuñile kūrāne medlūle bulduḳları mülābeseyle pes (24) maʿnā̱ dimek olur ki istidlāl-ı ʿaḳliyyeyi terk it ve ol Allāhuñ emr ü fermānı dāmenin ṭut ki saña ʿaṣā-yı (25) ʿaḳl u istidlāli ol virdi ve naẓar eyle [P92a] ki Ādem ʿaleyhi's-selām neler gördi ve ne belālara irdi ʿaṣā-yı (26) istidlāle müttekī olmadan ve dāmen-i nehyi terk ḳılmadan zīrā Ḥażret-i Ādem dāmen-i nehy ṣırıcı ḳoyup (27) vesvese-yi şeyṭān sebebi ile ʿaḳl ve istidlāle uyup bu şecerden nehy-i taḥrīmī midür ve yāḫud tenzīhī midür [A199a] (1) murād diyü istidlāl-i ʿaṣā ḳılduḳda ʿiṣyān vāḳıʿ olup bu ḳadar belālar çekdi pes aḫbār u nuṣūṣa istidlāl-i (2) ʿaḳliyye ile maʿnā̱ virüp taṣarruf ḳılmadan īmān getürmek evlā̱dur sünnet-i selef daḫı budur zīrā eks̱er-i aḥkām-ı merʿiyye (3) ve umūr-ı şerʿiyyede minbaʿd ʿaḳluñ medḫali yoḳdur belki şerʿ-i şerīfde ʿaḳla muḫālif aḥkām u umūr ḳatı çoḳdur (4) mes̱elā evāyil-i suverde olan ḥurūf-ı muḳaṭṭaʿa gibi ve āyāt-ı müteşābihe gibi ve ḥacda olan baʿż-ı efʿāl-i ʿacīb gibi pes *ʿaleykum* (5) *bedīni'l-ʿacāyiz*[1433] ḥadīs̱inüñ muḳteżāsınca ʿaḳl u istidlāli terk emr olunduġı üzre rāh-ı Ḥaḳḳa gidüp (6) ẓevāhir-i aḫbār u nuṣūṣa īmān idüp

[1433] "Acuzelerin (ihtiyar kadınların) dinini üzerinize lazım kılınız."

Cenāb-ı Ḥaḳdan keşf-i ḥakāyıḳ olıncaya deg şerᶜ-i Resūlde ᶜaḳl ile taṣarruf (7) itmeyevüz ki şerᶜde ᶜaḳluñ medḫali yoḳdur

(2174) Meṡnevī

Muᶜcize-y Mūsā̠ vü Aḥmedrā niger

Çun ᶜaṣā şud mār u üstūn bāḫaber

(8) **Ḥażret-i Aḥmed**üñ ṣallallāhu ᶜaleyhi ve sellem ve **Ḥażret-i Mūsā̠**nuñ ᶜaleyhi's-selām muᶜcizesine naẓar eyle ᶜaṣā niçe ejder (9) ve sütūn-ı ḥannāne ne gūne bāḫaber oldı

(2175) Meṡnevī

Ezᶜaṣā mārī bud ezüstun ḥanīn

Penc nevbet mīzened ezbehr-i dīn

ᶜAṣādan (10) bir ᶜaẓīm mār oldı ve üstūnden ḥanīn ü āvāz peydā oldı [mānend-i sütūn olan mināre ḳıyām-ı dīn içün beher yevm (11) beş nevbet urur] sütūndan murād burada mināredür keenne dimiş olurlar ki ᶜaṣā-yı **Mūsā̠**nuñ ḥayy olmasını ve sütūn-ı (12) ḥannānenüñ nāle vü āvāze ḳılmasını görmedüñse sütūn-ı minārenüñ āvāze eylemesini müşāhede eyle ol sütūn-i mināre-yi dīnüñ (13) ḳıyāmından ötüri her gün beş nevbet urur bu sāyir-i muᶜcizātdan ekberdür ḥāl ẓāhir olup yine zāyil olan (14) beyyinātdan aᶜẓāmdur zīrā muᶜcizātuñ o demi māżī olup mürūr ḳılandan ve fi'l-ḥāl ẓāhir olup zāyil olandan aᶜẓāmdur (15) pes **Ḥażret-i Aḥmed**üñ ṣallallāhu ᶜaleyhi ve sellem her gün mināreler üzre beş vaḳt eẕān oḳunmaḳ muᶜcize-yi bāhire vü beyyine-yi ẓāhirelerindendür (16) eger sütūn-ı ḥannānenüñ nālesin işitmedüñse bu sütūn-ı minārenüñ ḥanīn ü avāzından gūş it ki bu muᶜcize (17) ol ẕikr olan muᶜcizeden aᶜẓam ü ekberdür dimek olur ve sütūndan murād mināre taḳdīr olundıġı üzre ẕikr-i maḥal (18) irāde-yi ḥāl ḳabīlinden ve müsebbibüñ ḥālini sebebe ıṭlāḳ ḳabīlinden olur

(2176) Meṡnevī

Ger ne nāmaᶜḳūl būdī in meze (19)

Key budī ḥācet beçendin muᶜcize

Bu meze-yi şerīᶜat ve leẕẕet ü ḥalāvet-i dīn ü ṭarīḳat eger nāmaᶜḳūl degül imişse [yaᶜnī ᶜaḳla muḫālif (20) olmasayidi] ḳaçan bu ḳadar muᶜcizāt-ı enbiyāya muḥtāc olurdı belki enbiyāya bile muḥtāc olmazdı zīrā her ᶜāḳıl (21) u mütefaṭṭın nebī vü mürşid-i rāh-ı Ḥaḳ olurdı ve maᶜḳūl olan şeyler maḳbūl u nāmaᶜḳūl olan merdūd olurdı (22) ḥāl bu ki şerᶜ böyle degüldür zīrā çoḳ maᶜḳūl şeyler vardur ki ḥarām u nāmeşrūᶜdur meṡelā lebs-i ḥarīr ve evānī-yi (23) ẕeheb ü fıżżadan ekl gibi ve çoḳ nāmaᶜḳūl şeyler vardur ki meşrūᶜdur meṡelā erkān-ı ḥacda mermi-yi ḥicār ve ṭavāf-ı (24) ḳudūma sebᶜat-ı eşvāṭ gibi ve bunlar

emsāli muḥaṣṣal-ı şerʿüñ ʿaḳlile bilinmez efʿāli vardur ve aḥvāli ḳatı çoḳdur zīrā enbiyā-yı (25) ʿiẓām ʿaleyhimu's-selām muṭlaḳā muḳteżā-yı ʿaḳl üzre baʿs̱ olunmamışdur eger ʿaḳluñ muḳteżāsı üzre baʿs̱ (26) olınalardı minbaʿd ʿāḳıl olanlar inkār eylemezlerdi

(2177) Mes̱nevī

Her çi maʿḳūlest ʿaḳleş mīḫored

Bībeyān-ı muʿcize bīcezr ü med

(27) Zīrā her ne kim maʿḳūldur ʿaḳl anı ḳabūl eylerdi muʿcize beyānunsız ve cerr ü medd-i keşmekeşsiz [ve ziyāde **[A199b]** (1) vü noḳṣānsız]

(2178) Mes̱nevī

İn ṭarīḳ-ı bikr nāmaʿḳūl bīn

Derdil-i her muḳbilī maḳbūl bīn

Bu ṭarīḳ-ı bikri nāmaʿḳūl gör yaʿnī bu (2) nāmaʿḳūl olan bikr-i ṭarīḳı gör ve yāḫud bu ṭarīḳ-ı bikri nāmaʿḳūl gör ki ṭarīḳ-ı enbiyādur lāsiyyemā ṭarīḳ-ı Ḥażret-i (3) **Muṣṭafādur** ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem maʿahāẕā her muḳbilüñ göñlinde muṣaddaḳ u maḳbūl gör ve müdebbir olanlaruñ ḳalbinde meşkūk (4) u nāmaʿḳūl gör pes nuṭḳ u ḥayāt-ı cemādāt ve fehm ü tesbīḥ-i nebātāt daḫı bu nāmaʿḳūl olan ṭarīḳdendür ki ʿaḳl u firāsetile (5) bilinmez ve fikr-i kiyāsetile bulınmaz keşf-i İlāhī ve fetḥ-i Rabbānīye maḫṣūṣdur hemān ṭarīḳ-ı eslem budur ki ʿulemā-yı selef gibi (6) *āmentu billāh ve bimā cāʾe minʿindi Resūlillāh* diyesin [ve āmentu biResūlillāhi ve bimā cāʾe minResūlillāh ʿalā̱murādi Resūlillāh] (7) diyü iḳrār ḳılasın tā ḫılāf-ı murādullāh ve ḫılāf-ı murād-ı Resūlullāh ʿaḳl ile taṣarruf itmeden emīn olasın (8)

(2179) Mes̱nevī

Hemçünan k'ezbīm-i ādem dīv u ded

Dercezāyir derremīdend ezḥased

Ancılayın ki ādemīnüñ ḫavfından şeyṭān ve yırtıcı ḥayvān ḥasedlerinden (9) ötüri cezīrelere ürkdiler ve anda ḳarār itdiler

(2180) Mes̱nevī

Hem zibīm-i muʿcizāt-ı enbiyā

Ser keşīde münkiran zīr-i giyā

Hem enbiyānuñ (10) muʿcizeleri ḫavfından münkirler giyā altına baş çalmışlardur giyā ota dirler burada ḥicābdan ʿibāretdür (11) ve ḥicāba giyā taʿbīrinde anlaruñ ṣayyād ḳorḳusından otlar altına baş çeküp iḫtifā eyleyen ḥayvānlara müşābih olmasını (12) kināye olur

(2181) Meṡnevī

Tā benāmūs-ı Müselmānī ziyend

Dertesellüs tā nedānī ki kiyend

Ḥattā Müslümānlıḳ nāmūsıyıla dirileler (13) yaʿnī İslām ve dīn-i nām u nāmūsī ḥicābınuñ altında zindegānīlik ideler tā bilmeyesin ki sālūslıḳda bunlar kimlerdür (14) yaʿnī müʾmin ü müslümānlıḳ nāmıyıla riyā vü tesellüs taḥtında dirilüp küfr ü ʿiṣyānların İslām perdesiyile setr iderler (15) tā ehl-i īmān olan bunlar ne kimseler dimezler

(2182) Meṡnevī

Hemçü ḳallāban berāan naḳd-ı tebāh

Nuḳre mīmālend nām-ı pādşāh

(16) Bunlar şol ḳallāblar gibi ol tebāh u ḫarāb olan naḳd üzre nuḳre sürerler yaʿnī gümüş yalduz sürerler ve pādşāhuñ (17) nāmını sikke ururlar tā bu vesīle ile anlaruñ ḳalb-i zer-endūdı beyne'n-nās revāc bulur ve ḫalḳ anı nuḳre ḳıyās (18) ḳılur

(2183) Meṡnevī

Ẓāhir-i elfāẓışan tevḥīd u şerʿ

Bāṭın-ı an hemçü dernan tuḫm-ı ṣarʿ

Bu felāsife vü ḥükemā-yı İslāmiyyenüñ ve maʿnā̱-yı (19) şerʿi ḳoyup ʿaḳla uyan ʿuḳalā-yı dīniyyenüñ biḥasebi'ẓ-ẓāhir egerçi elfāẓ u kitābları tevḥīd ü şerʿ üzerdür ve lākin (20) biḥasebi'l-maʿnā̱ şirk-i ḫafī vü ḫılāf-ı şerʿīdür meṡelā anlaruñ elfāẓ u ʿibārātınuñ bāṭını ekmek içre tuḫm-ı ṣarʿ yaʿnī delice (21) tuḫmı gibidür ki anı sāyir itmege ḳıyās idüp yiseñ seni maṣrūʿ u medhūş eyler

(2184) Meṡnevī

Felsefirā zehre nī tā dem zened (22)

Dem zened dīn-i Ḥaḳeş berhem zened

Felsefī zehre ḳudreti yoḳdur ki dem ura yaʿnī şerʿ-i şerīfi inkār eyleyüp (23) delāyil-i ʿaḳliyye mübāḥaṡe ḳılmaġa ve mütekellim olmaġa zehresi yoḳdur eger dem urursa ḳılursa dīn-i Ḥaḳ anı (24) berhem urur yaʿnī Ḥaḳ olan dīn anı biri birine urup ḳatl iderler felsefī ki münkir-i tesbīḥāt-ı cemādāt u nebātātdur (25) ḥāl bu ki

(2185) Meṡnevī

Dest u pāy-ı ū cemād u cān-ı ū

Her çi gūyed an du derfermān-ı ū

Anuñ dest ü pāyı cemāddur ve anuñ cānı (26) her ne dirse her ikisi ol cānuñ fermānındadur yaʿnī ol ayaḳ ki ḥayātdan ḳaṭʿ-ı naẓar cemād ḥükmindedür ve cān ki

müdebbir-i (27) bedendür her ne ise emr eylerse dest ü pā ve sāyir-i aʿżā anuñ emrine muṭīʿlerdür

(2186) Mes̱nevī

Bāzeban gerçi ki tühmet mīnihend [A200a] (1)

Dest ü pāhāşan güvāhī mīdihend

Lisānile egerçi münkirān-ı nuṭḳ-ı cemādāt töhmet ḳorlar yaʿnī cemādātuñ nuṭḳ (2) u tesbīḥine inkār eylerler bu münkirān-ı nuṭḳ-ı cemādātuñ elleri ve ayaḳları hem bu dünyāda lisān-ı ḥāl ile şehādet virürler (3) ve yevm-i āḫıretde *ve tukellimunā eydīhim ve teşhedu erculuhum bimā kānū yeksibūn*[1434] āyetinüñ ḥasebince bunlaruñ elleri ve ayaḳları (4) **[P92b]** nuṭḳ-ı ṣarīḥ ile kendü ʿamellerine şehādet eylerler bu dünyāda dest ü pāları lisān-ı ḥālile anlara bu güne delālet (5) ü şehādet eylerler ki lisānla ey münkir-i tesbīḥ-i cemādāt olan biz cemādāt mertebesinde iken cānuñ maḥkūm u fermān-berdārıyuz (6) her ne emr eylerse anı eylerüz sāyir-i cemādātı daḫı cān-ı cān olan Ḥażret-i Ḥaḳḳa nisbet böyle ḳıyās (7) eyle dirler

İẓhār-ı muʿcize-yi Resūl ʿaleyhi'sselām suḫan āmeden seng-i rīze derdest-i Ebū Cehl ʿaleyhi'l-laʿne ve güvāhī (8) **dāden seng-i rīze derḥaḳīḳat-ı Muḥammed ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem berisālet-i ū**

[Bu surḫ-ı şerīf ve bu beyān-ı (9) laṭīf Ḥażret-i Muḥammed-i ʿālimüñ ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem iẓhār-ı muʿcize itmesinüñ beyānındadur ki Ebū Cehlüñ elinde ḫurde ṭaş (10) pārecikleri söze gelmek ile ve ḥaḳīḳat-ı Muḥammediye vü risāletine şehādet itmekle muʿcize gösterdi]

(2187) Mes̱nevī

Senghā ender kef-i Bū Cehl būd (11)

Guft ey Aḥmed bugū k'in çist zūd

Ebū Cehlüñ avucında ṭaşlar var idi [yaʿnī rivāyet (12) olınur ki günlerde bir gün Ebū Cehl-i Laʿīnüñ elinde ṭaşlar var idi ve ol aḥcārı avucı içine almaḳdan murādı (13) Hażret-i Resūlı tecrübe vü imtiḥān idi pes] Hażret-i Peyġam-bere muḳābil gelüp didi ey **Aḥmed** bu avuçda olan nedür tiz di di (14)

(2188) Mes̱nevī

Ger Resūlī çist derdestem nihān

[1434] "Elleri bize söyleyip ve ayakları da şahit olup dünyada işledikleri şeyleri haber vereceklerdir." (Yasin, 65)

Ger ḫaberdārī zirāz-ı āsmān

Eger Resūl-ı ṣādıḳ iseñ avucumda olan nihān nedür (15) çünki āsmānuñ rāzından ḫaber ṭutarsın

(2189) Meşnevī

Guft çün ḫᵛāhī bugūyem k'an çihast

Tā bugūyend an ki mā ḥaḳḳīm u rast

(16) Ḥażret-i Nebiyy-i Mükerrem ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem **Ebū Cehl**e didi nice istersin anı mı istersin ki elüñde ki nedür söyleyem (17) yāḫud anlar söyleyeler biz ḥaḳḳuz ve rāstuz

(2190) Meşnevī

Guft Ebū Cehl in duvum nādirterset (18)

Guft ārī Ḥaḳ ezan ḳādirterest

Ebū Cehl eyitdi bu ikinci nādirterdür yaʿnī [derūn-ı kefümde olan şeyler senüñ ḥakk u (19) ṣādıḳ] olduġuña şehādet eylemek ve söz söylemek ḳatı ʿacebrekdür **Ḥażret-i Nebī** ʿaleyhi's-selām cevāb virüp eyitdi (20) belī Ḥaḳ Teʿālā̱ nuṭḳı olmayan şeyleri nuṭḳa getürmekden daḫı ziyāde ḳādirterdür cemādı nuṭḳa getürmek degül belki aña cemīʿ-i ʿulūmı (21) bi'l-fiʿl iʿlām eylese ve ol cemād ol ʿulūmı nuṭḳa getürüp söylese Ḥaḳ Teʿālā̱ aña daḫı andan ziyāde şeylere (22) ḳādirterdür [diyü bu sözde iken]

(2191) Meşnevī

Ezmiyān-ı müşt-i ū her pāre seng

Derşehādet guften āmed bīdireng

Ebū Cehlüñ (23) avucı içinde her seng pāresi şehādet eylemede söz geldi teʾḫīr ü tevaḳḳufsuz

(2192) Meşnevī

Lā İlāhe guft u illallāh guft (24)

Gevher-i Aḥmed Resūlullāh suft

Bū Cehlün avucında olan ḥaṣṣā lā İlāhe didi ve illallāh didi **Aḥmed Resūlullāh** dimek (25) gevherini deldi

(2193) Meşnevī

Çün şinīd ezsenghā Bū Cehl īn

Zed ziḫaşm an senghārā berzemīn

Çünki **Ebū Cehl** (26) senglerden bunı işitdi ġażabından ol sengleri yire urdı

(2194) Meşnevī

Guft ne'bved misl-i tū sāḥir diger

Sāḥiranrā ser tuyī vü tāc-ı ser

(27) **Ebū Cehl** küfr ü ʿinādından īmāna gelmeyüp didi senüñ gibi bir ġayrı sāḥir olmaz sāḥirlerüñ başı **[A200b]** (1) ve başlarınuñ tācı sensin

(2195) Mesnevī

Ḫāk berfarḳeş ki bud kūr u laʿīn

Çeşm-i ū İblīs āmed ḫāk-bīn

ṭopraḳ ol **Ebū Cehl**üñ (2) başı üzre ki ku u laʿīn idi çeşmi ḫāk görici **İblīs** geldi yaʿnī **İblīs**-i laʿīn **Ḥażret-i Ādem**üñ cesed-i türābiyyesin görüp anda olan envār-ı İlāhiyyeden bīḫaber olduġı gibi **Ebū Cehl** daḫı Ḥażret-i Nebīnüñ beşeriyetlerin (3) görüp anda olan envār-ı İlāhiyyeden bīḫaber olduġı gibi Ebū Cehl daḫı Ḥażret-i Nebīnüñ beşeriyyetlerin görüp (4) anda olan nūr-ı ḥaḳīḳati ve ḳuvvet ü ḳudret-i Cenāb-ı Ulūhiyeti göremedi

Baḳıyye-yi ḳıṣṣa-yı muṭrib ve peyġām resānīden-i (5) **(emīru'l-mu'minīn) ʿUmer raḍıyallāhu ʿanh ū ānçi hātif āvāz dād**

[Bu surḫ-ı şerīf ve bu beyān-ı laṭīf muṭrıbuñ ḳıṣṣasınuñ baḳıyyesidür (6) ve Ḥażret-i ʿÖmerüñ aña peyġām irişdürmesinüñ beyānıdur ol nesneyi ki hātıf Ḥażret-i ʿÖmere āvāz virdi pes Ḥażret-i (7) ʿÖmer bermūcib-i işāret-i hātıf-ı ġaybī aña ol ḫaberi irgürdi]

(2196) Mesnevī

Bāz gerd u ḥāl-i muṭrıb gūş dār (8)

Z'an ki ʿāciz geşt muṭrıb z'intiẓār

Ey müstemiʿ bu gūne maʿārif ü kelimeden rucūʿ eyle ve ẕikr olan muṭrıbuñ ḥāline gūş ṭut (9) zīrā ki ol muṭrıb gūristān-ı **Yesrīb**de intiẓārdan ʿāciz oldı

(2197) Mesnevī

Bang āmed mer ʿUmerrā k'ey ʿUmer

Bende-yi mārā ziḥācet bāz ḫar

(10) Ḥażret-i Ḥaḳdan **Ḥażret-i ʿÖmer**e menāmında nidā geldi ki ey **ʿÖmer** bizüm bendemüzi ḥācetden girü ṣatun al (11)

(2198) Mesnevī

Bendeyī dārīm ḫāṣ u muḥterem

Sūy-ı gūristan tu rence kun ḳadem

Ḫāṣ u muḥterem bir bende ṭutavuz gūristān (12) ṭarafına sen ḳadem rencīde eyle

(2199) Mesnevī

Ey ʿUmer berceh zibeytu'l-māl-i ʿām

Heft ṣad dīnār berkef nih tamām

Ey ʿÖmer ḫᵛābdan ṣıçra (13) ʿāmme-yi nāsuñ beytu'l-mālından yidi yüz altunı tamām kefüñe ḳo

(2200) Meṡnevī

Pīş-i ū ber k'ey tu mārā iḫtiyār (14)

İn ḳader bi'stan kunun maʿẕūr dār

Ol altunı ol bendenüñ öñine ilet böyle diyü ki ey sen bizüm iḫtiyār u maḳbūlımuz sen bu ḳadar (15) altunı al ve maʿẕūr ṭut

(2201) Meṡnevī

İn ḳader ezbehr-i ibrīşim-bahā

Ḫarc kun çün ḫarc şud incā biyā

Bu ḳadar altun saña (16) ibrīşim-bahādan ötüri bunı ḫarc eyle çünkim ḫarc oldı buraya gel ve ḥācetüñi yine Rabbüñe ʿarż eyle diyü (17) söyle

(2202) Meṡnevī

Pes ʿUmer z'an heybet-i āvāz cest

Tā miyanrā behr-i in ḫıdmet bubest

Pes Ḥażret-i ʿÖmer raḍıyallāhu ʿanh ol āvāzuñ (18) heybetinden ṣıçradı ḥattā belini ol ḫıdmetden ötüri baġladı

(2203) Meṡnevī

Sūy-ı gūristan ʿUmer bi'nhād rū

Derbaġal himyan devan dercüst ü cū

(19) ʿÖmer Ḥażretleri meḳābir cānibine yüz ḳodı yaʿnī müteveccih oldı ḳoltuġında himyān-ı zer cüst ü cūda (20) yilici oldı

(2204) Meṡnevī

Gird-i gūristan devāne şud besī

Ġayr-ı an pīr ū nedīd ancā kesī

Meḳābir eṭrāfını çoḳluḳ yilici oldı (21) ol pīrden ġayrı ol yirde ʿÖmer Ḥażretleri bir kimse görmedi

(2205) Meṡnevī

Guft in ne'bved diger bāre devīd (22)

Mande geşt u ġayr-ı an pīr u nedīd

Ḥażret-i ʿÖmer kendüsine didi bende-yi ḫāṣ-ı İlāhī bu degüldür diyüp bir ġayrı kerre daḫı yildi (23) muḥaṣṣal-ı kelām ʿāciz ü fürū-mānde ḳalmış oldı ol pīrden ġayrı kimse görmedi

(2206) Meṡnevī

Guft Ḥaḳ fermūd mārā bendeyist (24)

Ṣāfī vü şāyeste vü ferḫundeyist

Ḥażret-i ʿÖmer kendüsine eyitdi Ḥaḳ Teʿālā̱ buyurdı ki benüm içün bir bende vardur (25) ol bende ṣāfī vü ferḫunde vü şāyestedür

(2207) Meṡnevī

Pīr-i çengī key buved merd-i Ḫudā

Ḥabbeẕā ey sırr-ı pinhan ḥabbeẕā

(26) Pīr-i çengī ḳaçan merd-i Ḫudā olur ne maḥbūbsın ey pinhān ne maḥbūbsın yaʿnī ey sırr-ı nihānī vü ezelī ne ʿaceb (27) ḫūb u merġūbsın ki ẓāhirde bir kimse ʿāṣī vü cāfī iken şāyeste vü ṣāfī eylersin ve kemāl-i luṭf [A201a] (1) u keremüñden aña bende-yi ḫāṣum diyü söylersin pes yine iḥtiyāṭ u ihtimāmı terk eylemeyüp (2)

(2208) Meṡnevī

Bār-ı dīger gird-i gūristan bigeşt

Hemçü an şīr-i şikārī gird-i deşt

Girü tekrār gūristānuñ eṭrāfını geşt ü devr eyledi ol şikār idici (3) arslan ṣaḥrānuñ eṭrāfını geşt ü devr eyledügi gibi

(2209) Meṡnevī

Çün yaḳin geşteş ki ġayr-ı pīr nist

Guft derẓulmet dil-i rūşen besist (4)

Bu ḳadar ihtimām u iḥtiyāṭ eyledükden ṣoñra çünkim aña yaḳīn oldı ki ol pīrden ġayrı yoḳdur (5) kendüsine eyitdi ẓulmet içre rūşen-dil ziyāde çoḳdur [yaʿnī evliyāʾi taḥte ḳıbābī lāyaʿrifuhum ġayrī ḥadīṡinüñ feḥvāsınca (6) ḳıbāb-ı melāmet ve aġṭıye-yi kerāhetde kerāhetde Ḥaḳdan ġayrınuñ bilmedügi evliyā vü aṣfiyā ziyāde çoḳdur pes bu pīr-i rūşen-sīret (7) ve Melāmī-ṣūret taḥḳīḳ ol ṭāyife-yi ṣfā sīretindendür diyüp]

(2210) Meṡnevī

Āmed ü bāṣad edeb ancā nişest

BerʿUmer ʿaṭse futād ü pīr cest (8)

Ḥażret-i ʿÖmer geldi ol pīr olduġı yire yüz edeble oturdı ḥikmet-i İlāhī birle Ḥażret-i ʿÖmere ʿaṭse vāḳıʿ (9) olup pīr ḫᵛābdan uyanup ṣıçradı

(2211) Meṡnevī

Mer ʿUmerrā dīd mand ender şikift

ʿAzm-i reften kerd ü lerzīden girift

Ḥażret-i ʿÖmeri gördi (10) taʿaccübde ḳaldı gitmekle ʿazīmet itdi ve ḫavfından ditremek ṭutdı

(2212) Meṡnevī

Guft derbāṭın Ḫudāyā eztū dād

Muḥtesib berpīregī çengī futād (11)

Derūnında eyitdi Ḫudāsından dād u feryād muḥtesib (12) çengī-yi pīrcügez üzre [P93a] düşdi muḥtesib emr-i maʿrūf u nehy-i münker olan kimseye dirler çünkim Ḥażret-i ʿÖmer (13) ḫılāfetleri zamānında binefsihi emr-i maʿrūf u nehy-i münker iderlerdi bu eclden pīr-i çengī aña bāṭınında muḥtesib ıṭlāḳ (14) eyledi

(2213) Meṡnevī

Çün naẓar ender ruḫ-ı an pīr kerd

Dīd ūrā şermsār u rūy-zerd

ʿÖmer raḍıyallāhu ʿanh çünki (15) ol pīrüñ yüzine naẓar eyledi anı ḫacil gördi ve ziyāde ḥayāsından rūyı zerd gördi (16)

(2214) Meṡnevī

Pes ʿUmer gufteş meters ezmen merem

Ki't beşārethā ziḤaḳ āverdeyem

Pes (17) Ḥażret-i ʿÖmer aña didi benden ürkme ki saña Ḥażret-i Ḥaḳdan beşāretler getürmişem

(2215) Meṡnevī

Çend Yezdan midḥat-ı ḫūy-ı tu kerd

Tā ʿUmerrā ʿāşıḳ-ı rūy-ı tu kerd

Ḥażret-i Yezdān (18) bir nice senüñ ḫūyuñ medḥin eyledi ḥattā ʿÖmeri senüñ yüzine ʿāşıḳ eyledi (19)

(2216) Meṡnevī

Pīş-i men bi'nşīn u mehcūrī mesāz

Tā begūşet gūyem eziḳbāl rāz

Benüm ḳatumda otur ve mehcūrlıḳ düzme tā iḳbāl ü devletden (20) senüñ ḳulaġuña rāz diyem

(2217) Meṡnevī

Ḥaḳ selāmet mīkuned mīpursedet

Çūni ezrenc ü ġamān-ı bīḥadet

Ḥaḳ Teʿālā̱ saña selām eyler seni sever ḥadsiz olan renc ü ġamlaruñdan niçesin yaʿnī Ḥaḳ Teʿālā̱ saña selām (21) idüp bīḥad olan renc ü ġamlardan anuñ ḥāli nedür diyü sani suʾāl eyler didi

(2218) Meṡnevī

Nek ḳurāża-y çend ibrīşim-bahā

Ḫarc kun inrā vü bāz incā biyā (22)

İşte bir ḳaç dīnār ibrīşim-bahā bunı ḫarc eyle ve girü buraya çıḳa gel *ḳurāża* zer ḫurdesine (23) dirler

(2219) Meṡnevī

Pīr lerzan geşt çün inrā şinīd

Dest mīḫāyīd ü berḫod mīṭepīd

(24) Ol pīr çünkim bu ḫaberi işitdi ziyāde şerminden lerzān oldı elini çeynedi ve mużṭarib oldı (25)

(2220) Meṡnevī

Bang mīzed k'ey Ḫudāy-ı bīnaẓīr

Bes ki ezşerm āb şud bīçāre pīr

Ṣadā urdı böyle diyü ki ey bīmiṡl ü (26) bīnaẓīr olan Ḫudā ki ziyāde şermden bīçāre pür-āb oldı yaʿnī eriyüp maḥv u nāyāb oldı (27)

(2221) Meṡnevī

Çün besī bi'grist ü ezḥad reft derd

Çengrā zed berzemīn u ḫurd kerd

Çünkim pīr çoḳluḳ aġladı ve derd ü elem ḥadden [A201b] (1) tecāvüz eyledi çengī yire urdı ve ḫurd oldı pes çenge ḫıṭāb idüp bu ṭarīḳle nevḥaya başladı (2)

(2222) Meṡnevī

Guft ey būde ḥicābem ezİlāh

Ey merā tū rāh-zen ezşāhrāh

Didi ey Allāhdan baña ḥicāb ü perde olmış ey (3) sen baña şāh-rāhdan yol urucısın

(2223) Meṡnevī

Ey buḫorde ḫūn-ı men heftād sāl

Ey zitū rūyem siyeh pīş-i kemāl

Ey yitmiş yıl benüm ḳanumı içmiş yaʿnī (4) yitmiş yıl ḳadar ʿömrümüñ telef olmasına sebeb olmış ey çeng kemāl ṣāḥibi ḳatında (5) senden benüm yüzüm siyāhdur pes çengden murād tevbe-kār olanlara nisbet nefs-i emmāre olur Ḥażret-i Ḫudāya (6) ḥicāb olan ve reh-zen olup ṭālibüñ yolın uran nefsdür çenge ḫıṭāb eyledükden ṣoñra Ḥażret-i Ḥaḳḳa (7) müteveccih olup ve bu gūne münācāt u ʿarż-ı ḥācāta āġāz ḳılup didi

(2224) Meṡnevī

Ey Ḫudāy-ı bāʿaṭā vu bāvefā

Raḥm kun berʿomr-i refte dercefā

(8) Ey ʿaṭāyıla vefāyıla olan Ḫudā cefā vü maʿṣiyyet içre gitmiş ʿömre raḥmet eyle

(2225) Meṡnevī

Dād Ḥaḳ ʿomrī ki her rūzī ezān

Kes nedāned ḳıymet-i an dercihān (9)

Ḥaḳ Teʿālā̱ anuñ duʿāsın ḳabūl idüp aña bir ʿömr virdi ki ol ʿömrden her bir gün o bir (10) günüñ ḳıymetini cihānda kimse bilmez yaʿnī bir ʿömr-i şerīf iʿṭā eyledi ki ol ʿömrüñ bir gününüñ ḳıymetini cihānda kimse bilmege ḳādir (11) olamaz

(2226) Meṡnevī

Ḫarc kerdem ʿumr-i ḫodrā dembedem

Derdemīdem cümlerā derzīr u bem

Ḥażret-i Ḫudāvendigār pīr-i çengī lisānından (12) muṭrıbāna münāsib olan elfāẓ ü guftārla ʿilm-i edvāra giriftār olanlara ve mūsıḳī yolında ʿömrini telef (13) ḳılanlara irşād u naṣīḥat idüp buyururlar ki ol muṭrıb didi İlāhī ʿömrümi dembedem ḫarc eyledüm (14) üfürdüm yaʿnī ḫarc u żāyiʿ ḳıldum cümlesini zīr ü bemde [ʿūduñ ve şeştenüñ ve anuñ emṡāli olan sāzuñ ince teline (15) zīr dirler ve ḳaba teline bem dirler yaʿnī ʿömr-i ʿazīzi sāzlaruñ ince teline ve ḳaba teline düzen virüp āvāzın taṭbīḳ (16) itmekde iżāʿat eyledüm ve bunda alçaḳlıḳda ve yükseklikde ʿömrini ḫarc u telef eyleyenlere daḫı taʿrīż ü īmā vardur (17)

(2227) Meṡnevī

Āh k'ezyād-ı reh ü perde-y ʿırāḳ

Reft ezyādem dem-i telḫ-i firāḳ

[Āh kim yād-ı reh ve perde-yi ʿırāḳdan firāḳuñ dem-i telḫı ḫātırumdan (18) gitdi *ʿırāḳ* on iki maḳāmdan birisidür *rāh-ı ʿAcem rāh-ı ʿArab* dirler yaʿnī *ʿArab u ʿAcem ṭarzı* dimek murād iderler (19) pes muṭrıb ḥayf idüp dir ki āh vāhlar olsun rāh-ı ʿAcem ü ʿArab yād eylemekden ve ʿırāḳ maḳāmını ḫāṭıra ḳılmaḳdan (20) bunda daḫı *rāh-ı ʿArab u ʿAcemi*

yād iden ve seyāḥat idüp **maḳām-ı ʿIrāḳ u Ḥicāza** giden kimselere taʿrīż vardur (21) bunlara iştiġāl sebebiyle benüm yādumdan gitdi rūḥuñ bedenden (22) firāḳınuñ telḫligi demi ve yāḫud rūḥuñ ḥaḳdan firāḳınuñ acılıġı daḫı dimek ola

(2228) Meşnevī

Vāy k'ezterrī-yi zīr-efkend-i ḫurd

Ḫuşk şud kişt-i dil-i men dil bumurd

Ve *zīr efkend-i ḫurd* (23) daḫı on iki maḳāmdan biridür ki buña küçük daḫı dirler ḥadd-i ẕātında bir laṭīf ü ter hevādur bundan daḫı (24) āh vāh idüp dir ki vāylar ol *zīr efkend-i ḫurd*uñ leṭāfet ü terliginden ki aña göñül virmek vāsıṭasıyıla (25) ḳalbüm ekini ḫuşk oldı ve göñlüm öldi ve neşv ü nemā-yı ḥaḳīḳiyyeden maḥrūm ḳaldı

(2229) Meşnevī

Vāy k'ezāvāz-ı in bist u çehār (26)

Kārvan bü'gẕeşt ü bīgeh şud nehār

Ve daḫı vāylar bu yigirmi dört şuʿbenüñ āvāzından ki buña iştiġāl (27) sebebiyle ḳāfile-yi ʿömr geçdi ve evḳāt-ı nehār bīvaḳt oldı pes insān bu gūne hevā vü hevese ʿömr-i nefīsin żāyiʿ itmek gerek ve *rāh-ı Ḥicāz u ʿIrāḳ* diyü bīhūde yire [A202a] (1) gitmemek gerek belki rāh-ı Ḫudāya gitmek ve maḳāmāt-ı evliyā vü ʿurefā içün ḫarc (2) itmek gerek tā kim naġamāt-ı evliyāya ʿārif ve elḥān u terennumāt-ı aṣfiyāya vāḳıf olasın ve anlaruñ āvāzların istimāʿ (3) idüp (ḳalasın ve) maḳāmların bulasın pes bu cümleden rucūʿ idüp māniʿ-i rāh-ı Ḥaḳ olan nefesden Ḫudāy-ı Teʿālāya (4) şikāyet eylemege başlayup didi

(2230) Meşnevī

Ey Ḫudā feryād ezin feryād-ḫᵛāh

Dād ḫᵛāhem nī zikes z'in dād-ḫᵛāh

Ey Ḫudā (5) bu feryād isteyiciden feryād bu dād isteyiciden dād isterem ġayrı kimseden ötüri dād istemezem yaʿnī şikāyetüm (6) kendü nefsümdendür ġayrıdan degüldür aña ʿadālet isterem didi

(2231) Meşnevī

Dād-ı ḫod ezkes neyābem cüz meger

Z'an ki ū ezmen bemen nezdīkter

(7) Kendü dādumı kimseden bulmazam illā meger ol Ḫudādan ki o baña benden yaḳīnrekdür (8)

(2232) Meşnevī

K'in menī ezvey resed dem dem merā

Pes verā bīnem çü in şud kem merā

Zīrā bu benlik ol mevcūd-ı ḥaḳīḳīden yitişür dembedem baña (9) pes ol mevcūd-ı ḥaḳīḳīyi görürüm bu enāniyyet-i mecāzī baña kem ola yaʿnī bu benüm ʿāriyyeti olan (10) vücūdum ve iʿtibārī vü mevhūmī olan enāniyyetüm maḥv u fānī ola pes muṭlaḳā anı görürüm andan ġayrı görmezem (11)

(2233) Meṡnevī

Hemçü an k'ū bātu bāşed zer-şumar

Sūy-ı ū dārī ne sūy-ı ḫod naẓar

Meṡelā ol kimse gibi ki o saña zer ṣayıcı (12) ola yaʿnī saña altun virici ola anuñ cānibine naẓar ṭutarsın kendü cānibine naẓar ṭutmazsın (13) yaʿnī Ḥaḳ Teʿālā Ḥażretleri dāyimā saña zer viren kimse gibi vücūd-ı ḫāliṣ viricidür gerekdür ki saña fi'l-meṡel zer (14) ṣayup zer viren kimseye naẓar ṭutdıġuñ gibi ol vücūd vāhibi ve kerem ü vücūd ṣāḥibinüñ cānibine dāyimā (15) naẓar ṭutup kendüñi görmekden ferāmūş ḳılasın dimek olur

(2232) Meṡnevī

Hemçünin dergirye vü dernāle ū

Mīşumurdī cürm-i çendin-sāle ū

(16) Ol muṭrıb girye vü nālede buncılayın bu ḳadar yıllıḳ ḫaṭāsını ṣaydı [P93b]

Gerdānīden-i emīru'l-mü'minīn (17) ʿUmer raḍıyallāhu ʿanh naẓar-ı ūrā ezmaḳām-ı girye ki hestī est bemaḳām-ı istiġrāḳ ki mestī est

[Bu surḫ-ı şerīf ʿÖmer Ḥażretleri (18) anuñ naẓarını maḳām-ı giryeden döndürmesinüñ beyānıdur ki maḳām-ı hestīdür maḳām-ı istiġrāḳa ki ol maḳām mertebe-yi (19) mestīdür yaʿnī emīru'l-mü'minīn ʿÖmer raḍıyallāhu ʿanh ol pīr-i çengīyi irşād idüp varlıḳ maḳāmı olan girye vü nāleden (20) mestlik maḳāmı olan mertebe-yi istiġrāḳa döndürmesi beyānındadur]

(2235) Meṡnevī

Pes ʿUmer gufteş ki in zārī-yi tū

Hest hem āṡār-ı hüşyārī-yi tū

(21) Pes ʿÖmer raḍıyallāhu ʿanh aña didi ki bu senüñ zārlıġınuñ hem senüñ (22) hüşyārlıġuñ eṡerleridür yaʿnī bu girye vü zārī nevʿan vücūda ve hüşyārlıġa delīldür

(2236) Meṡnevī

Rāh-ı fānī geşte rāh-ı dīgerest

Z'an ki hüşyārī günāh-ı dīgerest

(23) ʿIşḳ-ı Ḥaḳḳıla fānī olmışuñ yolı bir ġayr yoldur zīrā aña hüşyārlıḳ ü vücūdla (24) girye vü zārīlik maʿnen bir günāh-ı dīgerdür ki ve lihāẕā ḳāle ʿaleyhi's-selām ***vucūdike ẕenbin lāyuḳāsu bihi ẕenbin āḫaru***[1435] (25)

(2237) Meṡnevī

Hest hüşyārī ziyād-ı mā-meżā

Māżī vü müstaḳbelet perde-y Ḫudā

Mā-meżāyı yād eylemekden hüşyārlıḳ vardur māżī (26) vü müstaḳbel saña Ḫudāya perdedür yaʿnī geçmiş zamānda olan mā-cerāyı teẕekkür eylemek ʿalāmet-i hüşyārlıḳdur (27) ve ʿaḳluñ kārıdur

(2238) Meṡnevī

Āteş ender zen beher dū tā bekey

Pur-girih bāşī ezin her du çü ney

Bir āteş ur her ikisine **[A202b]** (1) yaʿnī māżīye vü müstaḳbele āteş-i tevḥīdi ve şuʿle-yi lā-yı fenāyı ur maḥv ol tā ḳaçana deg pür-girih olasın bu her ikisinden (2) ḳamış gibi yaʿnī māżī vü müstaḳbel ḳaydı ile ne zamāna deg muḳayyed ü muʿaḳḳad olasın ve zamān ü mekān bendinde ḳalasın (3) bu ikisini maḥv eyle tā ibn vaḳt olasın didi

(2239) Meṡnevī

Tā girih bāney buved hem-rāz nist

Hem-nişīn-i an leb u āvāz nist

(4) Mādām ki nāyile girih ola hem-rāz degüldür ol leb ü āvāzuñ muṣāḥibi degüldür yaʿnī vücūd-ı insānī ki ney (5) gibidür ve māżī vü müstaḳbel ḳaydı ve zamān ü mekān taṣavvurı vücūd-ı insānīde ʿuḳdeler ve perdeler gibidür (6) mādām ki vücūd-ı insānī bu ʿuḳdelerle muʿaḳḳad ola ve anuñ derūnı bu gūne ḳaydlarda ḳala aña nefḫ-i rūḥ eyleyen (7) Ḫudā ile hem-rāz olmaz ve ol kelām ü āvāz-ı ḥaḳīḳīnüñ hem-nişīni daḫı olmaz ve derūnında ol kelām [u āvāzdan (8) feyż ü eṡer daḫı bulmaz leb bunda ẕikr-i maḥall-i irāde-yi ḥāl ḳabīlinden olup kelām murād olur] (9)

(2240) Meṡnevī

Çun beṭavfī ḫod beṭavfī mürtedī

Çün beḫāne āmedī hem bāḫodī

[1435] "Senin varlığın hiçbir günahla kıyaslanmayacak bir günahtır."

Mürşid-i kāmil olan Ḥażret-i ʿÖmer raḍıyallāhu ʿanh muṭrıb-ı bāḫaberi maḳām-ı giryeden (10) ve mertebe-yi tevbeden mertebe-yi fenā fillāh u beḳā billāha taṣrīf ü terġīb idüp buyururlar ki sen ḳaçan Kaʿbe-yi vaḥdete (11) yol bulursın ve ne vechile muṭāf-ı ḥaḳīḳatı ṭavāf ḳılursın çünki sen kendü ṭavafuñlasın bir nevʿ-i ṭavafla mürtedī (12) vü müktedīsin pes ridā vü libāsla ṭavāf-ı Kaʿbe cāyiz degüldür keẕālik ridā-yı vücūd ü enāniyyeti mürtedī olsañ Kaʿbe-yi (13) vaḥdetüñ ṭavāfı mümkin olmaz zīrā şarṭ-ı ṭavāf-ı Kaʿbe-yi vaḥdet oldur ki evvelā cemīʿ-i varlıḳ libāsından mücerred olasın (14) ve fenā iḥrāmını giyesin tā kim ṭavāf-ı Kaʿbe-yi vaḥdete müstaḥıḳḳ olasın sen iseñ ey ṭālib-i vaḥdet çünkim ḫāne-yi (15) tevḥīde geldüñ hem yine kendüñlesin pes kendüligüñle tevḥīd-i Ḥaḳ nice cemʿ olur pes kendüyi nefy ḳılan tevḥīde (16) kemāl bulur

Beyt

Muvaḥḥid kim çaġırur vāḥid oldur

Girü tevḥīd içinde cāhid oldur

[Bu hem-vechdür ki (17) iki mıṣraʿda daḫı *çün* şarṭ içün olmayup belki istifhām içün olan *çun* olup maʿnā böyle dimek ola ki (18) ey ehl-i keẟret heyhāt Kaʿbe-yi ḳalbi niçe ṭavāf idebilürsin ki sen ḫod ṭavḳ-ı beşeriyyetile mürtedī vü müktesibīsin (19) mürtedī kelimesi bāb-ı iftiʿālden ism-i fāʿil olmaḳ üzre *redd olınıcı* maʿnāsına olur ve baʿżılar *mürtedī*de (20) olan *yā* nefs-i kelimeden olmayup yā-yı ḫıṭāb ola ve *mürted ẕevi irtidād* maʿnāsına olup ḥāṣıl-ı maʿnā bu vechile (21) ola ki çünkim sen ṭavfılasın ol ṭavf sebebiyile sen ḫod mürtedsin dimişlerdür lākin bu ḳavl tekellüf ü żaʿfdan (22) ḫālī degüldür evvelā mürtedīde dāl bu maʿnā üzre müşedded oḳunmaḳ lāzım olur eger żarūret-i şiʿrden ötüri (23) teşdīdile olan ḥarf taḫfīfile oḳunmaḳ cāyizdür dinürse bu şekl maʿnāya ne żarūret vardur ki bunuñ (24) maḥalle tevfīḳı ṣuʿūbetden ḫālī degüldür muḥaṣṣal-ı kelām sen mādām ki ḫalʿ-ı ṭavf-ı beşerī itmeyesin ḥavl-i Kaʿbe-yi lāyezālīyi (25) ṭavāf idemezsin ve derūn-ı ḫāne-yi ḳalbe ve ḥarīm-i Eḥadiyyete niçe dāḫıl olursın ki maʿahāẕā ḳayd-ı enāniyyetile bestesin] (26)

(2241) Meẟnevī

Ey ḫaberhāt ezḫaber-dih bīḫaber

Tevbe-yi tū ezgünāh-ı tū beter

Ey senüñ ḫaberde olan Allāhdan ḫaberlerüñ (27) ve āgāhlıḳlaruñ maʿabaḳiyyeti'l-vücūd ʿayn-ı bīḫaberlikdür zīrā sen ol ʿilimleri ve ḫaberleri kendüñüñ zuʿm [A203a] (1) idersin ve muġāyeret ü müşāreket yolına gidersin bu gūne ḫaberler ise egerçi saña ḫaber

viriciden ḫaber virmeklikdür (2) ve lākin maʿnā̱ nefsu'l-emrde ʿayn-ı bīḫaberlik ve bīāgāhlıḳdur keẕālik senüñ maʿabaḳiyyeti'l-vücūd günāhdan kendüñle (3) tevbe eylemek senüñ günāhuñdan bedter ü ḳabīḥterdür zīrā ekber-i ḫaṭā vü günāh şirkdür şirk ise ḫafī vü celīye münḳasımdur (4) pes kendüñi tevbe ḳılmaḳda Ḥaḳ şerīk ḳılmış olursın egerçi bir günāhdan rucūʿ ḳılursın günāh-ı ekber ki kendü vücūduñdur (5) aña mübtelā olursın bu cihetden tevbeñ günāhuñdan bedter olur

(2242) Meṡnevī

Ey tu ezḥāl-i guẕeşte tevbe-cū

Key kunī tevbe ezin tevbe bugū

(6) Ey ki sen daḫı mā-meżāda olan ḥālüñden rucūʿ ṭaleb idicisin ḳaçan sen bu gūne tevbeden tevbe eylersin (7) söyle zīrā bu gūne tevbe ʿinde'l-muḥaḳḳiḳīn ve'l-muḳarribīn bir nevʿ-i seyyiʾedür fevt olına muḳayyed olmaḳ vaḳtüñ ḥükmini ṣāyıʿ ḳılmaḳdur (8) ḳaçan māżīde olan maʿṣiyyetüñ tevbesine meşġūl olsañ vaḳtinde olan ṭāʿatüñ ve maʿrifet ü mevānisātuñ (9) iştiġālinden maḥrūm ḳalursın eyle olıcaḳ yād-ı mā-meżādan tevbe edüp öldiġüñ ḥālde vü demde Ḥaḳḳıla āşnā (10) olmaġa ve muʿāmele ḳılmaġa şürūʿ lāzımdur ey kimse ki sen (11) tevbe isteyici yaʿnī mürūr eyleyen aḥvālden rucūʿ ṭāleb idici ve aña muḳayyed olıcısın söyle tevbeden (12) ḳaçan tevbe eylersin māżīde olan ḥāle muḳayyed olmaḳ vaḳtüñ ḥükmini żāyıʿ ḳılmaḳdur vaḳtüñ ḥükmini żāyıʿ ḳılmaḳ (13) ise bir-nevʿ-i günāhdur pes ṭālib-i Ḥaḳ olan aḥvāl-i māżīye muḳayyed olmayup ḥükmini virmek lāzım (14) olur

(2243) Meṡnevī

Gāh bang-ı zīrrā ḳıble kunī

Gāh girye-y zārrā ḳuble zenī

Ey muṭrıb gāh bāng-ı zīri ḳıblegāh eylersin (15) ve aña müteveccih olursın ve gāh zārīlikle olan giryeye būse urursın bāng-ı zīr muṭrıblar ıṣṭılāḥında (16) ṣadā-yı peste dirler burada pest ü süflī olan āvāza ve kelāmdan kināye olur girye-yi zārīyi öpmek ve (17) anı maḥbūb ittiḫāẕ itmekden istiʿāre olur ve taḳdīr-i maʿnā̱ böyle dimek olur ki ey muṭrıb gāh pest olan (19) āvāz u kelāmı kendüñe ḳıble idüp aña muḳayyed olursın ve baʿde't-tevbe gāhī girye vü zārīyi maḥbūb ittiḫāẕ (20) idüp anuñile mıuʿāmele vü müvāneset ḳılursın bu iki ḥālet müşāhede-yi Ḥaḳḳa māniʿ olanlardandur buradan (21) geç didi

(2244) Meṡnevī

Çünki Fāruḳ āyīne-y esrār şud

Cān-ı pīr ezenderun bīdār şud

Çünkim **Fārūķ** olan **Ḥażret-i** (21) **ʿÖmer** raḍıyallāhu ʿanh āyīne-yi esrār-ı İlāhī oldı ve ol pīre vücūh-ı esrār peydā vü numāyān ķıldı pīr-i çengīnüñ rūḥı derūnından bīdār (22) oldı ve cān mertebesin buldı

(2245) Meşnevī

Hemçü can bīgirye vu bīḫande şud

Canş reft u cān-ı dīger zinde şud

(23) Cān gibi bīgirye vü bīḫande oldı anuñ cānı gitdi ġayrı cānı zinde oldı yaʿnī rūḥ-ı ḥayvānīsi gidüp (24) rūḥ-ı İlāhiyyesi zinde oldı ve anuñile ḥayāt-ı bāķiye buldı

(2246) Meşnevī

Ḥayretī āmed derūneş an zamān

Ki birun şud ezzemīn u āsmān (25)

Ol zamān anuñ derūnına bir ḥayret geldi ki zemīn ü āsmāndan ṭaşra gitdi yaʿnī (26) mā-sivāyı ferāmūş itdi

(2247) Meşnevī

Cust u cūyī ezverā-yı cust u cū

Men nemīdānem tu mīdānī bugū

Cust ü cūnuñ (27) verāsından bir cust ü cū yaʿnī ṣūrī olan cust ü cūnuñ fevķinden aña bu maʿnevī cust ü cū **[A203b]** (1) ḥāṣıl oldı ki anuñ keyfiyeti ʿaķl ile bilinmez ben bilmezem eger sen bilürseñ di bu maʿnā ol ẕevķüñ taʿbīri ķābil (2) ve ʿaķl ile bilinmesi mümkin olmaduġını işʿār ider

(2248) Meşnevī

Ḥāl u ķālī ezverā-yı ḥāl u ķāl

Ġarķ geşte ezcemāl-i Ẕü'l-celāl

(3) **[P94a]** Bir ķāl ü ḥāl ki ṣūrī olan ḥāl ü ķālüñ verāsından ol pīr ẕü'l-celālüñ cemāline ġarķ olmış yaʿnī bu müteʿārif olan ḥāl ü ķālüñ verāsından bir ḥāl ü ķāle irmiş ki celāl ü kemāl ṣāḥibi olan (4) Ḫudānuñ cemāline müstaġraķ olmış

(2249) Meşnevī

Ġarķayī nī ki ḫalāṣī bāşedeş

Yā becüz deryā kesī bi'şnāsedeş

Eyle bir ġarķa degül ki (5) aña ḫalāṣlıķ ola yāḫud aña bir ḫalāṣ ola yā anı deryādan ġayrı bir kimse añlaya yaʿnī ol pīr şol deryā-yı (6) vaḥdete bir mertebe ġarķ oldı ki aña andan

ḫalāṣ mümkin olmaz ve bir mertebeye irdi ki anı deryā-yı ḥaḳīḳatden (7) ġayrı kimse bilmez

(2250) Meṡnevī

ʿAḳl-ı cüzv ezküll gūyā nīstī

Ger teḳāżāberteḳāżā nīstī

[ʿAḳl-ı cüzʾī ʿaḳl-ı külden gūyā olmazdı (8) ve baḥr-ı ḥaḳīḳatden telāṭum iden emvāc-ı esrārı sāḥil-i ʿibārete getürmezdi eger teḳāżā teḳāżā üzre olmayayidi (9) bu beyt ve mābaʿdında olan beyt suʾāl-i muḳaddere cevāb olmaḳ üzre dinilmişdür] keenne bir sāyil dir ki bu ẕikr (10) olınan esrār ʿaḳl-ı kulluñ ve mertebe-yi ḥaḳīḳat-ı kulluñ sırlarıdur ve bunuñ söylenmesine sebeb ü ʿillet ne olur (11) cevāb virüp dirler ʿaḳl-ı cüzʾī ʿaḳl-ı küllīden ve yāḫud mertebe-yi ulūhiyyetden ki ḥaḳīḳat-ı küldür söyleyici (12) olmazdı ve küll mertebesinüñ esrārını naḳl ḳılmazdı eger ol küll mertebesinden teḳāżā teḳāżā üzre olmayayidi (13) ve ʿaḳl-ı cüzʾīyi naḳl ḳılmazdı esrār-ı küll eylemege rāġıb ü ṭālib ḳılmayayidi

(2251) Meṡnevī

Ger teḳāżāberteḳāżā mīresed

Mevc-i an deryā bedincā mīresed(14)

Çünkim mertebe-yi külden ʿaḳla teḳāżā teḳāżā üzre irişür o deryā-yı ḥaḳīḳatüñ mevci bu ʿālem-i (15) ṣūrete yitişür ol deryānuñ mevcinden murād meʿānī vü ḥakāyıḳ ve esrār ü deḳāyıḳdur nitekim **Ḥażret-i Mevlānā** ḳaddesallāhu sırrahu'l-ʿazīzüñ (16) bātınlarından temevvüc idüp bu ẓāhir ʿāleme bu ḳadar emvāc-ı deryā-yı ḥaḳīḳat olan maʿārif ü ʿulūm gelmiş ve **Kitāb-ı** (17) **Meṡnevīde** elfāẓ ü ḥurūf ẓurūfında ḳarār ḳılmışdur ve *henīʾen lişāribihi ve ṭūbā liṭālibihi*[1436] (18)

(2252) Meṡnevī

Çünki ḳıṣṣa-y ḥāl-i pīr incā resīd

Pīr u ḥāleş rūy derperde keşīd

Çünki pīr-i çengīnüñ ḥāli ḳıṣṣası buraya irişdi (19) pīr ve anuñ ḥāli yüzini perdeye çekdi [yaʿnī çünkim pīrüñ seyr ü sülūkı evcāt-ı derecāt-ı fenā fillāh ve beḳā (20) billāh yitişdi vücūd-ı mevhūmdan el yuyup ve taʿayyünāt-ı keṡrātuñ müzāḥamesinden rehā bulup fenā-yı ṣırf (21) perdesinde rū-pūş olup beḳā billāhda müsteḳarr oldı ve ḥaḳīḳat-ı ḥāl maʿlūm olup] (22)

(2253) Meṡnevī

[1436] "İçene afiyet olsun, isteyene helal olsun."

Pīr dāmenrā ziguft u gū fişand

Nīm gufte derdehān-ı ū bumand

Pīr-i çengī dāmenini sözden kelimeden silkdi yaʿnī guft ü gū mertebesinden (23) kendüyi ḫalāṣ ḳıldı yarım söz anuñ ḥālinden bizüm dehānımuzda ḳaldı yaʿnī bir miḳdār söylenmiş ḳıṣṣa (24) bizüm lisānımuzdan vāḳıʿ oldı

(2254) Mes̱nevī

Ezpey-i in ʿıyş u ʿişret sāḫten

Ṣad hezāran can bişāyed bāḫten

Bu ʿıyş (25) u ʿişreti düzmekden ötüri yaʿnī pīr-i çengīnüñ vāṣıl olduġı bu ʿıyş u ʿişret-i maʿnevīyi müheyyā itmekden ötüri (26) [ve anuñ vāṣıl olduġı maḳām-ı vaḥdet ve mertebe-yi tecellī-yi eḥadiyyete nāyil olmaḳ içün ṣad hezārān cān oynamaḳ (27) lāyıḳdur yaʿnī] nice yüz biñ cānı fedā itmek lāyıḳ olur

(2255) Mes̱nevī

Derşikār-ı bīşe-yi can bāz bāş

Hemçü ḫurşīd-i cihan can-bāz bāş

[A204a] (1) Cān mişeliginüñ şikārından ṭoġan ol yaʿnī mişe-yi bostān-ı cānda ṣayd u şikār eylemekde (2) ṭoġan gibi ol cihān ḫurşīdi gibi cān oynadıcı ol

(2256) Mes̱nevī

Cān-fişan üftād ḫurşīd-i bülend

Her demī tī mīşeved pur mīkunend

(3) Bülend-āftāb cān nis̱ār idici vāḳıʿ oldı her bir dem āftāb nūr u żiyādan tehī olur yine (4) pür eylerler o nūr ki āftāb anı ʿāleme nis̱ār eyler anı nefsinden īcād ü iḥdās̱ eylemege ḳādir degüldür belki her dem Ḥażret-i Ḥaḳ (5) aña ol nūrı ʿaṭā eyler ol daḫı ḫalḳ-ı ʿālem üzre anı nis̱ār eyler pes her neyi ki beẕl eylerse derḥāl anuñ yirine (6) ʿivaż u bedel virilür

(2257) Mes̱nevī

Can fişān ey āftāb-ı maʿnevī

Mer cihān-ı kühnerā bü'nmā nevī

Ey maʿnevī olan āftāb (7) cān nis̱ār eyle köhne cihāna yeñilik göster köhne cihāna yeñilik göstermek eski olan rūḥı beẕl idüp anuñ (8) muḳābelesinde mevhūb olan yeñi rūḥı göster tā cihān ve köhne cihānuñ ehli anı görsünler dimekden ʿibāret olur (9) āftāb-ı maʿnevīden murād sālik-i rāh-ı Ḥaḳdur Şemʿī Merḥūm Surūrī Efendinüñ teʾvīlini bu maḥalde fehm idemeyüp āftāb-ı (10) maʿnevīden murād sālik-i rah-ı Ḥaḳ olmaḳ maḥalle

münāsib degüldür dimiş ve murād Ḥażret-i Ḥaḳdur diyü söylemiş nefsinde ḫaṭā (11) eylemişdür aṣl-ı maḥalle enseb ü evfaḳ olan sālik-i rāh-ı Ḥaḳ olmaḳdur pes taḳdīr-i maʿnā böyle dimek olur ki ey āftāb-ı (12) maʿnevī olan sālik-i rāh-ı İlāhī āftāb-ı ṣūrī gibi ṭarīḳ-ı Ḥaḳda cānuñ nis̱ār eyle taḥḳīḳan bu cihān-ı köhneye yeñilik (13) göster ki senden Feyyāż-ı Muṭlaḳ bunı ister her ne kim anuñ yolında bez̠l eylersüñ anuñ iżʿāf-ı mużāʿaf (14) ʿivaż u bedelin bulmaḳ muḳarrerdür [yāḫud āftāb-ı maʿnevīden murād mürşid-i kāmil olur bu taḳdīr üzre maʿnā ey (15) āftāb-ı maʿnevī ve ey ḫurşīd-i felek-i rūḥānī mürde olan göñüllere cān ve efsürde ḳalan dillere nūr-ı Yezdānī (16) reşş ü nis̱ār ile taḥḳīḳan bu köhne olan cihāna ve bu fersūde olan ehl-i ekvāna tāzelik ve terlik göster tā kim (17) bu zulumāt-ı nefsāniyye ve küdūrāt-ı cismāniyye varṭasında ḳalanlar senüñ envār-ı ḥayāt-baḫşuñdan müstenīr olalar (18) ve ḥayāt-ı ṭayyibe bulalar **Merḥūm Şemʿī**nüñ virdügi maʿnā daḫı vechdür diyenler siyāḳ u sibāḳa münāsebetden baʿīd (19) gitmiş ve taʿassüf ü tekellüf iḫtiyār itmişdür ġaflet olınmaya]

(2258) Mes̱nevī

Dervücūd-ı Ādemī cān u revān

Mīresed ezġayb çün āb-ı revān

(20) Bu beyt keenne sāyilüñ suʾāl-i muḳadderini defʿ içün olur gūyā muḫāṭab olan sālik dir ki (21) ḥālā vücūdumda olan cānı Ḥaḳ yolında bez̠l eylesem bīcān ḳalurum buyururlar ki ādemīnüñ vücūdına cān u revān (22) ʿālem-i ġaybdan āb-ı revān gibi irişür yaʿnī cān u revān mā-yı cārī gibi ʿālem-i İlāhīden dembedem beden-i insāna (23) irişmekdedür eger ol ʿālemden saña geleni fīsebīlillāh bez̠l eylerseñ anuñ mis̱li nevbenev daḫı ziyāde gelür eger (24) imsāk eylerseñ köhne olup fersūde vü pejmurde ḳalur pes evlā olan anı imsāk eylemeyüp bez̠l ḳılmaḳdur (25) tā anuñ bedeli cān-ı cedīd ve revān-ı saʿīd bulmaḳdur

(2259) Mes̱nevī

Her zamān ezġayb nev nev mīresed

Ezcihān-ı ten birun şev mīresed (26)

Her zamān ʿālem-i ġaybdan insāna ʿömr ü cān yeñi yeñi yitişür ten cihānından ṭaşra olmaḳ (27) irişür yaʿnī her ne ki ʿālem-i ġaybdan vücūd-ı insāna gelürse ten cihānından ve beden ʿāleminden ṭaşra olur **[A204b]** (1) yaʿnī ʿālem-i ġaybdan gelen anuñ bedeninden ḫurūc idüp yine ʿālem-i ġayba ʿurūc eyler çünkim ḳażiye bunuñ gibidür (2) gerekdür ki imsākdan ḥaẕer ḳılasın eger cān-ı saʿīd ve rızḳ-ı cedīd isterseñ cān ü māluñı

anuñ yolında (3) bāẕil olasın tā kim nevbenev cān ve nevbenev rızḳ u mā bulasın dimek olur

Maʿnī-yi duʿā-yı īn du firişte (4) **ki her rūz berser-i bāẕār münādī mīkunend Allāhumme aʿṭi kullu munfiḳın ḫalefen ve Allāhumme aʿṭi kulle mumsikin telefen** (5) **ve beyān kerden-i ān ki münfiḳ ü mücāhidrā ḫᵛānest nī müsrif**

Bu beyān ol iki firiştenüñ duʿāsını tefsīrdür ki (6) ol iki firişte her gün bāzār başında bu duʿāyı eylerler ol (7) duʿā budur ***Allāhumme aʿṭi kullu münfiḳu ḫalefen ilāāḫırıhi*** ve daḫı beyān eylemekdür ki ol (8) münfiḳden murād mücāhid-i rāh-ı Ḥaḳdur hevā yolınuñ müsrifi degüldür **Buḫārī vü Müslim ü Nesāyī** bu ḥadīs̱-i şerīfi **Ebū Hureyr**eden (9) rivāyet iderler ḳāle'n-Nebiyyü ṣallal'lāhu ʿaleyhi ve sellem ***mā minyevmi yuṣbiḥu'l-ʿibād fīhi illā melekāni yünzilāni feyeḳūlu eḥaduhumā*** (10) ***Allāhumme aʿṭi kullu münfiḳan ḫalefen ve Allāhumme aʿṭi kullu mümsikü telefen***[1437] yaʿnī *hīç bir gün yoḳdur ki ʿibād-ı Ḥaḳ* (11) *anda ṣabāḥa dāḫil olalar iki melek nāzil olur ve birisi dir ki ey benüm Allāhum sen her münfiḳe ʿivaż* (12) *u iżʿāf mużāʿaf-ı metāʿ u ʿivaż vir ve ol bir melek daḫı dir ki ey benüm Allāhum her mümsik ü baḫīle sen* (13) *telef vir tā imsāk eyledügi şey' bilāḫılāf telef ola dirler* pes Ḥażret-i Ḫudāvendigār münfiḳi iki ḳısma kezālik mümsiki (14) daḫı iki ḳısma taḳsīm iderler yaʿnī münfiḳ-i ḫān u mān ve münfiḳ-i ten ü cān ve mümsik daḫı böyledür sāyir-i (15) maʿnās̱ı naẓmda vāżıḥdur

(2260) Mes̱nevī

Guft Peyġam-ber ki dāyim behr-i pend

Dū firişte ḫoş münādā mīkunend

Peyġam-ber ʿaleyhi's-selām (16) didi ki dāyimā pendden ötüri iki firişte ḫoş nidā iderler böyle diyü nidā iderler (17)

(2261) Mes̱nevī

K'ey Ḫudāyā münfiḳanrā sīr dār

Her diremşanrā ʿivaż dih ṣad hezār

Ki ey Ḫudā münfiḳleri sen sīr ṭut yaʿnī infāḳ (18) idicileri ṭoḳ u **[P94b]** ġanī it anlaruñ her diremine ṣad hezār ʿivaż vir (19)

(2262) Mes̱nevī

[1437] "Kendisinde kulların sabaha erdiği hiçbir gün yoktur ki, onda iki melek nazil olmasın. Bunlardan biri: Ya Rab, malını infak edene bedelini bahşet, diye dua eder. Öbürü de: Ya Rab, malını vermeyip tutanın da malını telef et, diye beddua eder." Buhârî, Câmiu's-Sahîh: II/120; Müslim Câmiu's-Sahîh: III/83 (Yardım 2008: 65)

Ey Ḫudāyā mümsikanrā dercihān

Tū medih illā ziyān ender ziyān

Ey Ḫudā mümsik olanlara ve mallarını ḥıfẓ ḳılanlara cihānda sen virme illā ziyān (20) içre ziyān vir pes imsāk ü infāḳuñ taʿrīfine şurūʿ idüp buyururlar

(2263) Meṡnevī

Ey besā imsāk k'ez infāḳ bih

Māl-i Ḥaḳrā cüz beemr-i Ḥaḳ medih

(21) Ey çoḳ imsāk ki infāḳtān yegdür Ḥaḳ Teʿālā̱nuñ mālını Ḥaḳḳuñ emrinden ġayrıya (22) virme yaʿnī muṭlaḳā infāḳ memdūḥ ve muṭlaḳā imsāk daḫı mez̠mūm degüldür belki çoḳ imsāk vardur (23) ki infāḳdan yegdür māl-ı Ḥaḳḳı anuñ emir ne vechile oldıysa ve ne maḥalle ṣarf eyle diyü emr ḳıldıysa gerekdür ki (24) eyle ḳılasın

(2264) Meṡnevī

Tā ʿivaż yābī tu genc-i bīkerān

Tā nebāşī ezʿidād-ı kāfirān

Tā kim Ḥaḳ cānibinden genc-i bīkerānī ʿivaż (25) bulasın tā kim kāfirler ʿidādından olmayasın ve müsrifler zümresine vüṣūl bulmayasın [ve mübez̠z̠irler fırḳasına (26) duḫūl ḳılmayasın ki Ḥaḳ Teʿālā̱ *inne'l-mubez̠z̠irīne kānū iḫvānu'ş-şeyāṭīn*[1438] buyurmışdur]

(2265) Meṡnevī

K'üştüran ḳurban hemīkerdend tā

Çīre gerded tīġişan berMuṣṭafā

(Zīrā kāfirler deve ḳurbān eylediler tā kim anlaruñ tīġi Ḥażret-i Resūl-i Ekrem ṣallal'lāhu ʿaleyhi ve sellem üzre ḳavī vü ġālib ola çünkim eyledikleri ḳurbān ve seḫā vü iḥsān Allāh içün olmayup ḥaẓẓ-ı nefsleri içün oldıġından iḫvān-ı şeyāṭīn oldılar ve maġlūb u maḳhūr ḳaldılar) (27)

(2266) Meṡnevī

Emr-i Ḥaḳrā bāz cū ezvāṣılī

Emr-i Ḥaḳrā derneyābed her dilī

Ḥaḳ Teʿālā̱nuñ emrini bir vāṣıldan iste yaʿnī Allāhuñ emrine ʿālim olan [A205a] (1) bir mürşid-i kāmilden ṭaleb eyle zīrā emr-i Ḥaḳḳı her bir göñül fehm eylemez

(2267) Meṡnevī

DerNubī inẕār-ı ehl-i ġafletest

[1438] "Zira böylesine saçıp savuranlar şeytanların dostlarıdırlar." (İsrâ, 27)

K'an heme infāḳhāşan ḥasretest

(2) Ḳur'ān-ı ʿAẓīmde ehl-i ġaflet içün inẕār u taḫvīf vardur zīrā ki ehl-i ġafletüñ cümle infāḳı ḥasretdür [ve muḳābelede (3) ẕerre miḳdārı ecr ü s̱evāb yoḳdur] kemā ḳālellāhu Teʿālā̱ fīSūreti'l-Baḳara *keẕālike yurīhimullāhu aʿmālihim ḥaserātin ʿaleyhim*[1439] ve ḳāle eyżan (4) fīSūreti'l-Enfāl *feseyunfiḳūnehā s̱umme tekūnu ʿaleyhim ḥasreten*[1440] ve bunlaruñ ḥasretine sebeb oldur ki infāḳları nefs ü hevāları içündür (5) rıżā-yı Ḫudā içün degüldür her ne kim nefs ü hevā yolında beẕl ola isrāfdur ve lev ḥabbeten ve her ne kim Ḫudā yolında (6) beẕl ola ḫayr u infāḳdur ve levkānet ḫazīneten ve lihāẕā *lāisrāfe fi'l-ḫayr ve lāḫayra fi'l-isrāf*[1441] dinilmişdür (7)

(2268) Mes̱nevī

Serverān-ı Mekke derḥarb-i Resūl

Būdşan ḳurbān b'ümmīd-i ḳabūl

Mekke serverleri Resūl ʿaleyhi's-selām Ḥażretlerinüñ ḥarbinde bunlaruñ ḳurbānı ḳabūl (8) olmaḳ ümmīdiyle idi

(2269) Mes̱nevī

K'ştüran ḳurban hemīkerdend tā

Çīre gerded tīġişan berMuṣṭafā

[Ki ol serverān-ı Mekke (9) üştürler ḳurbān eylediler tā kim anlaruñ tīġı Ḥażret-i Muṣṭafā̱ üzre ġālib ola nitekim Allāh Tebāreke ve Teʿālā̱ buyurur (10) *inne'lleẕīne keferū yunfiḳūne emvālehum liyeṣuddū ʿansebīlillāhi feseyunfiḳūnehā s̱umme tekūnu ʿaleyhim ḥasraten s̱umme yuġlebūn*[1442] (11) *ḳāle'l-Beyẓāvī el-āyetu nezeltu fi'l-muṭʿimīne yevmi Bedrin ve kānū is̱nā̱ ʿaşere ricālen minKureyşin yuṭʿimu kulle vāḥidin minhum kulle* (12) yevmin ʿaşrin cezāyirin evfā̱ Ebī Sufyānin iste'cera liyevmi eḥadini'l-ġabni mine'l-ʿArabi seveye ecnāsin mine'l-ʿArabi ve enfıḳ (13) ʿaleyhim ev fīhi evvelin ṣaḥābu'l-ʿīri ve innehu lemmā uṣību Ḳureyşin biBedrin ḳīle lehum aʿīnū bihāẕe'l-māli ʿalā̱ ḥarbi Muḥammedin leʿallenā (14) ḳadruke minhu s̱e'ranā fe'fʿalū āyet-i kerīmenüñ tercümesi böyle dimek olur ki taḥḳīḳan şol kimseler ki kāfir oldılar (15) anlar emvālını Allāh yolından nāsı menʿ ü ṣadd eylemeden ötüri infāḳ iderler andan ṣoñra bunlaruñ infāḳı bunlaruñ (16) üzerine ḥasret olur ve andan ṣoñra bunlar maġlūb

---

1439 "Böylece Allah onlara, işlerini, pişmanlık ve üzüntü kaynağı olarak gösterir." (Bakara, 167)

1440 "Yakında yine sarfedecekler. Sonra o harcadıkları kendileri için hasret olacaktır." (Enfal, 36)

1441 "Hayırda israf olmaz, israfta da hiçbir hayır yoktur."

1442 "Şüphesiz ki inkâr edenler mallarını, (insanları) Allah yolundan alıkoymak için harcıyorlar. Daha da harcayacaklar. Ama sonunda bu, onlara yürek acısı olacak ve en sonunda mağlûp olacaklardır. Kâfirlikte ısrar edenler ise cehenneme toplanacaklardır." (Enfâl, 36)

olurlar pes ʿAbdullāh bin ʿAbbās ḳavli üzre bu āyet-i kerīme (17) ricāl-i Ḳureyşden on iki nefer kimesne şānında nāzile oldı ki bunlardur Ebū Cehl bin Hişām ve ʿUtbe ve Şeybe (18) İbn Rabīʿa ve Büneyye ve Münebbeh İbnu'l-Ḥaccāc ve Ebu'l-Baḥr bin Hişām ve Naẓr İbnu'l-Ḥāriṣ ve Ḥakīm bin Ḫırām ve Ubeyy bin Ḫalef (19) ve Zemʿa bin el-Esved ve Ḥāriṣ bin ʿĀmir bin Nevfel ve ʿAbbās bin ʿAbdu'l-Muṭṭalib pes bunlar kibār-ı Ḳureyşden olmaġıla (20) Bedr muḥārebesinde ʿasker-i müşrikīni iṭʿām içün beṭarīḳı'l-münāvebe bunlardan her biri her gün onar deve ḳurbān iderlerdi (21) ve yevm-i aḫīrde nevbet ʿAbdullāh bin ʿAbbāsa gelüp leşker-i küffār-ı ẓulmet-şiʿārı ol iṭʿām eyledi ve Saʿīd bin (22) Cubeyr raḍıyallāhu ʿanh rivāyeti üzre bu āyet-i kerīme Ebū Sufyān ḥaḳḳında nāzile oldı aña bināʾen ki yevm-i Uḥudda (23) muḥārebe içün ecnās-ı muḫtelifeden iki biñ nefer-i Aʿrāb istīcār idüp nafaḳa vü müʾnetleriyiçün ḳırḳ oḳḳıye (24) zer infāḳ eyledi ki her bir oḳıyye ḳırḳ iki miṣḳāl idi ammā bir şeyʾ-i müfīd olmayup belki ẕehāb emvāl ve fevt-i (25) murād ile ḥasret ü nedāmetde ḳaldılar ve maġlūb olup kesr ü hezīmetde vāḳıʿ oldılar] (bu beyt baʿż-ı Meṡnevīde muḳaddem vāḳıʿ olmışdur şerḥ olundıġı üzre ve baʿżısında daḫı bu maḥalde muʾaḫḫar vāḳıʿ olmışdur) (26)

(2270) Meṡnevī

Çün ġulām-ı yāġıyī k'ū ʿadl kerd

Māl-i şeh beryāġiyān ū beẕl kerd

Meṡelā bir yāġı ḳul gibi ki o ʿadl eyledi kendü zuʿmında o ġulām şāhuñ (27) mālını şāhuñ mebġūżı olan yāġılar üzre beẕl eyledi

(2271) Meṡnevī

ʿAdl-i in yāġī vu dādeş nezd-i şāh

Çi fezāyed dūri vu rūy-ı siyāh

[A205b] (1) Bu ʿabd-ı ḫāyin ü bāġīnüñ ʿadl ü dādı pādşāhuñ ḳatında ne ziyāde eyler [ḳurb-ı pādşāhīden dūrlık ve iki cihānda yüz (2) ḳaralıḳ] ziyāde eyler zīrā ki ol ʿabd-i ḫāyinüñ beẕli ve rıżā-yı şāh üzre olmadı egerçi kendü niyetleri ʿadl ü dād eyledüm (3) zuʿm eyledi ve lākin bu gūne seḫā vü ʿadālet müstelzim-i ḥasret ü nedāmet olması muḳarrer ü mübeyyendür

(2272) Meṡnevī

Behr-i in müʾmin hemīgūyed zibīm (4)

Dernamāz ihd'ne'ṣ-ṣırāṭa'l-mustaḳīm

[Bundan ötüri müʾminler dāyimā ḫaflarından dir ki yaʿnī maḥallinde infāḳ ve maḥallinde (5) imsāk eylemeden ötüri müʾmin olanlar dāyimā dri emr-i Ḥaḳḳı

maḥallinde edā eylenmemek ḫafından namāzda *ihdine'ṣ-ṣırāṭa'l-mustaḳīm*[1443] (6) diyü niyāz iderler yaʿnī hemān senden ʿavn u ʿināyet ṭaleb eylerüz ey Ḫudā sen bize hidāyet eyle ṭarīḳ-ı Ḥaḳḳı ki ol senüñ (7) rıżāña mūṣıldur müʾminler ḫod mühtedīlerdür pes ṭālib-i hidāyet olmaḳ ne vechile olur dinürse ehl-i tefsīr cevāb (8) virmişler ki bu maḥalde hidāyet bemaʿnī-yi tes̱bīt ü taḳrīrdür yaʿnī *s̱ebbitnā ʿale'l-hidāyeti'l-letī ihtedeynā bihā ʿale'l-İslāmi* dimekdür] (Yaʿnī maḥallinde edā eylemenüñ ḫavfından namāzda *ihdine'ṣ-ṣırāṭa'l-mustaḳīm* yaʿnī hemān senden ʿavn u īnāyet ṭaleb eylerüz Ḫudā sen bize hidāyet eyle ṭarīḳ-ı Ḥaḳḳı ki senüñ rıżāña mūṣıldur) (9)

(2273) Mes̱nevī

An direm dāden saḫīrā lāyıḳest

Can sipurden ḫod seḫā-yı ʿāşıḳest

Ol direm ü dīnār virmek saḫīye lāyıḳdur (10) cān teslīm itmek ḫod ʿāşıḳuñ seḫāsıdur yaʿnī cānını cānān yolında nis̱ār eylemekdür ʿāşıḳa lāyıḳ olan ʿāşıḳlar (11) ḳatında bez̠l-i māla iʿtibār yoḳdur

(2274) Mes̱nevī

Nan dihī ezbehr-i Ḥaḳ nānet dihend

Can dihī ezbehr-i Ḥaḳ cānet dihend

Ḥażret-i (12) Ḥaḳdan ötüri nān virürseñ anuñ muḳābelesinde saña nān virürler ve eger Ḥaḳdan ötüri cāñ virürseñ (13) anuñ muḳābelesinde saña cān virürler ve ebedī ḥayāta (14) vāṣıl iderler

(2275) Mes̱nevī

Ger birīzed berghā-yı in çenār

Berg-i bībergiş baḫşid Kirdgār

Eger ḫāricde olan çenāruñ yapraḳları (15) dökile Kirdgār Ḥażretleri ol çenāra bīberglik bergini baḫş eyler yaʿnī yapraḳsuzlıḳ azıḳını aña iʿṭā eyler egerçi ẓāhiren (16) anuñ evrāḳı dökilürse anuñ muḳābelesinde Ḥażret-i Rezzāḳ maʿnevī ʿaṭā eyler ki ol evrāḳa mükāfī vü muʿādil (17) olur bundan maḳṣūd saḫī olanlaruñ bez̠l-i dirhem ü dīnār eylmesine tems̱īl olur bu beyt daḫı bu maʿnāyı tavżīḥ (18) ü tefsīr ḳılur

(2276) Mes̱nevī

Ger nemand ezcūd derdest-i tu māl

Key kuned fażl-ı İlāhet pāy-māl

[1443] "Bize doğru yolu göster." (Fâtiha, 6)

Eger cūd u seḫā eclinden ötüri elinde (19) māl ḳalmadıysa Ḥaḳ Teʿālā̱nuñ fażl u keremi seni ḳaçan pāy-māl eyler

(2277) Meṡnevī

Her ki kāred gerded enbāreş tihī

Līkineş dermeżraʿa bāşed bihī

(20) Her şol kimse ki eger anuñ enbārı boş olur lākin aña mezraʿada iyülik ve ziyādelik olur (21)

(2278) Meṡnevī

V'an ki derenbār mand u ṣarfe kerd

Üşpüş ü mūş u ḥavādiṡhāş ḫᵛard

Ve ol kimse ki [tuḫmı enbārda ḳaldı yaʿnī şol] (22) kimse ki tuḫmı enbārda ḳodı ve ṣarfe vü iddiḫār eyledi ḥāvādiṡler fāresi ve biti ol tuḫmı yidi ve būsīde eyledi (23) *beşşir māle'l-baḫīli biḥādiṡin ev vāriṡin*[1444] ḥadīṡinüñ ḥasebince mümsik ü baḫīl olanuñ mālı kendüye vefā eylemeyüp (24) ḥavādiṡ-i dehrden bir hādiṡe ile zāyil olur ve yāḫud ʿāḳıbetu'l-emr bir vāriṡe ḳalur (25)

Kıṭʿa

Her ki āmāl hest u baḫşeş nist

Ū ezan mal behregī dāred

Yā betārac ḥādiṡāt berend

Yā bemīrāṡ-ḫᵛāre bu'gẕāred[1445] (26)

(2279) Meṡnevī

İn cihan nefyest deriṡbāt cū

Ṣūretet ṣıfrest dermaʿnāt cū

Berfeḥvā-yı *kullu şey'in hālikun illāvechehu*[1446] ve *kullu men ʿaleyhā* (27) *fān*[1447] bu cihān ve kevn ü mekān nefy ü fānīdür her ne dilerseñ ʿālem-i iṡbātda dile ve ṣūretüñ boşdur senüñ **[A206a]** (1) maʿnā̱ñdadur ırmaḳ ve bu maʿnā̱ daḫı īhām eyler ki ṣūretüñ boşdur ve murāduñı maʿnā̱ñdadur [ırmaḳ yaʿnī vücūd-ı mevhūm noḳṭa-yı ṣıfrdur cūy-ı maʿrifet ve nehr-i ḥaḳīḳat maʿnā̱dadur pes ḥaḳīḳatı maʿnā̱da (2) ṭaleb eyle ve ṣūret-perestlikden vaz gelüp vāṣıl-ı maʿnā̱ ol zīrā ifnā mūcib-i beḳā ver ser-māye-yi irtiḳādur ve bu maʿnā̱yı (3) daḫı īhām eyler ki ṣūretüñ boşdur murāduñı maʿnā̱ñda dile]

[1444] "Cimrinin malının kendisine kalmayacağını varisine müjdele."

[1445] "Her kimde emeller olup da cömertlik yoksa, o malda bir nasip vardır. Ya yağma ile hadiseler götürür, ya da mirasyedi ile yok olup gider."

[1446] "Allah'ın vechi, zatından başka her şey helak olucu ve fanidir." (Kasas, 88)

[1447] "Yeryüzünde bulunan her canlı yok olacak." (Rahman, 26)

Beyt

Ve tezʿamu enneke cirmun ṣaġīrun

Ve fīke inṭave'l-ʿālemu'l-ekberu[1448] *(4)*

(2280) Meṣnevī

Cān-ı şūr u telḫ pīş-i tīġ ber

Cān-ı çün deryā-yı şīrinrā buḫar

(5) Acı ve ṭuzlu cānı tīġ öñine ilet deryā-yı şīrīn gibi olan cānı al cān-ı şūr u (6) telḫden murād rūḥ-ı ḥayvānī ve deryā-yı şīrīn gibi olan cāndan murād rūḥ-ı İlāhī olur ve taḳdīr-i kelām (7) rūḥ-ı ḥayvāniyyeñi tīġ-i ʿışḳ-ı Rabbāniyye ḳatına iletüp anuñile ifnā eyle tā deryā-yı şīrīn gibi olan (8) rūḥ-ı İlāhiyyeyi alasın ve ḥaḳīḳat ü leẕẕet ü ḥalāvete müstaġraḳ olasın dimek olur (9)

(2281) Meṣnevī

V'er nemīdānī şuden z'in āstān

Bāri ezmen gūş kun in dāstān

Ve eger bu āstāneden olmaġı bilmezseñ yaʿnī cān-ı şūr (10) u telḫi niṣār idüp deryā-yı [P95a] şīrīn gibi olan cānı āstāne-yi ḥaḳīḳīden almaġa ḳādir olmazsañ bārī (11) benden bu dāstānı gūş eyle tā āstāne-yi dergāh-ı Ḥaḳḳa varmaġı bilesin ve bu dāstān sebebiyle beẕl-i (12) cān-ı şūr eylemege müteşevvıḳ olup dergāh-ı Ḥaḳḳa ʿāzīmet ḳılasın

Ḳıṣṣa-yı ān ḫalīfe ki ezkerem derzamān-ı (13) ḫod ezḤātem-i Ṭāyī guẕeşte būd ve naẓīr-i ḫod nedāşt[1449]

(2282) Meṣnevī

Yek ḫalīfe būd dereyyām-ı pīş

Kerde Ḫātemrā ġulām-ı cūd-ı ḫᵛīş (14)

Zamān-ı sābıḳda bir ḫalīfe var idi Ḫātemi kendü cūdınuñ ġulāmı eylemiş idi (15)

(2283) Meṣnevī

Rāyet-i ikrām u dād efrāşte

Faḳr u ḥācet ezcihan berdāşte

İkrām u ʿadl sancaġını ʿāli itmişdür faḳr (16) u ḥāceti cihāndan ḳaldurmışdı

(2284) Meṣnevī

Baḥr u dür ezbaḫşişeş ṣāf āmede

[1448] "Sen kendini küçük bir cirm mi sanıyorsun. Sende büyük bir âlem gizlidir."

[1449] Cömertliğiyle zamanında Hatem-i Tâyî'yi geçen halifenin kıssası

Dād-ı ū ezḳāf tāḳāf āmede

Baḥr-ı dür anuñ (17) baḫşişinden ṣāf gelmişdi yaʿnī laʿlī-yi biḥār anuñ ʿaṭā vü kereminden bīkeder ṣāfī olmışdı anuñ ʿadālet (18) ü iʿṭāsı ḳāfdan ḳāfa deg gelmişdi yaʿnī ʿālemi iḥāṭa ḳılmışdı (19)

(2285) Mes̱nevī

Dercihān-ı ḫāk ebr u āb būd

Maẓhar-ı baḫşāyiş-i Vehhāb būd

Cihān-ı ḫākda ol pādşāh fi'l-mes̱el (20) seḥāb ü āb idi yaʿnī bārān-ı ʿaṭāsıyıla cihān-ı ḫāke neşv ü nemā virmişdi **Vehhāb**uñ (21) baḫşāyişinüñ maẓharı idi

(2286) Mes̱nevī

Ezʿaṭāyeş baḫr u kan derzelzele

Sūy-ı cūdeş ḳāfileberḳāfile

Anuñ ʿaṭāsından (22) baḥr ü maʿden zelzelede idi şerm ü ḫacāletden anuñ cūd u keremi cānibine ḳāfile ḳāfile üzre idi (23)

(2287) Mes̱nevī

Ḳıble-yi ḥācet der u dervāzeeş

Refte derʿālem becūd āvāzeeş

Anuñ der ü dervāzesi ḥācet ḳıblesi idi cūd u (24) seḫāyıla anuñ āvāzesi ʿāleme gitmiş ve meşhūr olmışdı

(2288) Mes̱nevī

Hem ʿAcem hem Rūm hem Türk ü ʿArab

Mande ezcūd u seḫāyeş derʿaceb

(25) Hem **ʿAcem** hem **Rūm** hem **Türk ü ʿArab** yaʿnī bu cümle ṭavāyif-i muḫtelife anuñ cūd u (26) seḫāsından ʿacebde ḳalmış idi

(2289) Mes̱nevī

Āb-ı ḥayvan būd u deryā-yı kerem

Zinde geşte hem ʿArab z'ū hem ʿAcem

Ol (27) ḫalīfe āb-ı ḥayāt ve deryā-yı kerem idi hem **ʿArab** ve hem **ʿAcem** andan diri olmışdı ḫalīfeden murād **[A206b]** (1) evṣāf-ı İlāhiyyenüñ maẓharı olan şeyḫ-i kāmil olur

Ḳıṣṣa-yı Aʿrābī ve mā-cerā-yı zen-i ū (2) besebeb-i fāḳa[1450]

(2290) Meṡnevī

Yek şeb Aʿrābī zenī mer şūyrā

Guft u ezḥad burd guft u gūyrā

Bir gice Aʿrābīnüñ (3) bir ʿavreti taḥḳīḳan şevherine didi ve guft ü gūyı ḥadden iltdi (4) Aʿrābī bādiye-nişīn olan ʿArablara dirler

(2291) Meṡnevī

K'in heme faḳr u cefā mā mīkeşīm

Cümle ʿālem derḫoşī mā nāḫᵛaşīm

(5) Ki dükeli faḳr u cefāyı hemān biz çekerüz cümle ʿālem ḫoşluḳda biz nāḫoşuz (6)

(2292) Meṡnevī

Nān-ı man nī nan-ḫᵛariş-mā derd u reşk

Kūzeman nī āb-ı mān ezdīde eşk

Bizüm nānımuz yoḳdur bizüm nān-ḫᵛarişimüz yaʿnī ḳatıḳımuz derd ü (7) reşk ü ġıbṭadur bizüm kūzemüz yoḳdur bizüm ṣuyımuz dīdemüzden göz yaşıdur

(2293) Meṡnevī

Cāme-yi mā rūz tāb-ı āftāb

Şeb nihālīn ü liḥāf ezmāhtāb

(8) Gündüz bizüm cāmemüz āftābuñ pertev ü ḥarāretidür gice biz döşek (9) ve yorġan māhtābdandur

(2294) Meṡnevī

Ḳurṣ-ı mehrā ḳurṣ-ı nan pindāşte

Dest sūy-ı āsman berdāşte

[Ḳurṣ-ı māhı ḳurṣ-ı nān ẓann itmişüz kemāl-i iḥtiyācımuzdan (10) elimüzi cānib-i āsmāna yuḳaru ḳaldurmışuz yaʿnī] zen-i ʿArab kemāliyle açlıġın ve ziyāde faḳr u gürüsneligin (11) iẓhār idüp didi ki ey şu açlıḳda biz şu mertebedeyüz ki māhuñ ḳurṣını nān ẓann eyledük elimüzi āsmān (12) cānibine yuḳaru ḳaldurduḳ bu kemāl-i gürüsneligindendür zīrā insān ziyāde aç olduḳda nāna müşābih (13) olanı nān ve ḫᵛāna mübāsib olanı ḫᵛān ṣanur

(2295) Meṡnevī

Neng-i dervīşan zidervīşī-yi mā

Rūz şeb ezrūzī endīşī-yi mā

[1450] Bir Arabî ve karısının fakirlik yüzünden başından geçen maceraları

(14) Bizüm dervīşligimüzden dervīşlere neng ü ʿār vardur bizüm rızḳ endīşe eyledügimüzden rūz u şebdür (15) yaʿnī bizüm rızḳ u naṣīb tefekkür eyledügimüzden gündüzümüz gice gibi tīredür (16)

(2296) Mes̱nevī

Ḫvīş ü bīgāne şude ezmā remān

Bermis̱āl-i Sāmirī ezmerdumān

Ḫışm u ecnebī bizden ürkici olmış ve firār ḳılmışdur **Sāmirī**nüñ ādemīlerden (17) nefret itdügi gibi [yaʿnī Ḥażret-i Mūsā ʿaleyhi's-selām içn Ṭūrda ḳırḳ gün ṣāyim olmaḳ murād olınup ve Tevrāt (18) nāzil olması vaʿde olınmaġıla Ṭūra varup ẕikr olınan vaʿdi tamām idüp gelince Sāmirī ḳavm-i Mūsāyi (19) ʿibādet-i ʿicle daʿvet itmekile bermūceb-i ve eḍallehumu's-Sāmiriyyi ıḍlāl u ifsād idüp Ḥażret-i Mūsā ʿaleyhi's-selām (20) Cebel-i Ṭūrdan ricʿat ve ḳavmine ʿavdet itdükde ol ḥāleti görüp ve Sāmirīnüñ ıḍlāl itdügin ḫaber (21) alup Sāmirīye bed duʿā eyledi pes Sāmirī giriftār-ı ʿaẕāb olup ṭarīden ve vaḥīden berr ü biyābāna gitdi (22) ve ḳaçan bir ādemi görse *lāmisās* diyü vaḥşīler gibi andan ḳaçardı zīrā eger bir ādem aña mess eylese fi'l-ḥāl (23) ikisini daḫı sıtma ṭutup hīç kimse anuñ yanına ḳarīb olmazidi dimişler nitekim Ḥaḳ Teʿālā̱ Sūre-yi Ṭā-Hāda (24) anuñ ḥikāyesini aṣlıyıla taḥḳīḳ ḳılmışdur nitekim **Ḥażret-i Mūsā̱** ʿaleyhi's-selāmuñ aña didigini bu āyetile beyān buyurur (25) *ḳāle fe'ẕheb feinneleke fi'l-ḥayāti en teḳūle lāmisās ve inne leke mevʿiden len tuḫlefehu*[1451] yaʿnī lentaḫlifeukellāhu (26) ve yuncerahu leke fi'l-āḫıreti baʿde mā-ʿāḳıbike fi'd-dunyā pes zen-i Aʿrābī eşedd-i faḳr u iḥtiyācile ḫalḳdan mehcūr (27) olduġını Sāmirīye teşbīh idüp her kes bizden firār ider didi ve erine ḥālinden yine şikāyet **[A207a]** (1) idüp eyitdi]

(2297) Mes̱nevī

Ger buḫvāhem eskesī yek müşt nesk

Mer merā gūyed ḫamuş kun merg ü cesk

Farażā (2) eger bir kimseden bir avuç mercümek isteyem taḥḳīḳan baña ḫāmūş ol merg ü derd dir bu sözler egerçi zenüñ (3) **Aʿrābī**ye söyledigi sözlerdür velākin nefsüñ ʿaḳla faḳrdan şikāyet eyledügi ṣūretdür *cesk* (4) derd maʿnāsınadur

(2298) Mes̱nevī

Mer ʿArabrā faḫr u ġazvest u ʿaṭā

DerʿArab tū hemçü ender ḫaṭ ḫaṭā

[1451] "Musa: Defol! dedi, artık hayatın boyunca sen: «Bana dokunmayın!» diyeceksin. Ayrıca senin için, kurtulamayacağın bir ceza günü var. Tapmakta olduğun tanrına da bak! Yemin ederim, biz onu yakacağız; sonra da onu parça parça edip denize savuracağız!" (Tâ-Hâ, 97)

Taḥḳīḳan **ʿAraba** ġazā vü ʿaṭā (5) faḫrdur **ʿArab** içre sen ḫaṭ içre ḫaṭā gibisin [nitekim ḫaṭ içre ḫaṭā vāḳıʿ olsa bīmaʿnā̠ olur ve merdūd ḳalur (6) sen daḫı ḫaṭāyile yazılmış ḫaṭ gibisin]

(2299) Mes̠nevī

Çi ġazā mā biġazā ḫod kuşteyīm

Mā betīġ-ı faḳr biser geşteyīm

(7) Ne ġazā yaʿnī ġazāsız biz ḫod depelenmiş bir faḳr tīġi ile başsız olmışuz

(2300) Mes̠nevī

Çi ʿaṭā mā bergedāyī mītenīm

Mer megesrā derhevā reg mīzenīm

(8) Biz ne ʿaṭā eylerüz biz gedālıġa ṭolanıruz taḥḳīḳan ʿankebūt gibi biz hevāda megesüñ (9) ṭamaruñ urıruz yaʿnī ziyāde ḥaḳīr şeyʾi ṣayd itmege saʿy ḳıluruz dimek olur

(2301) Mes̠nevī

Ger kesī mihman resed ger men menem (10)

Şeb buḫusbed delḳeş ezten berkenem

Eger bir kimse bize mihmān yitişe farażā eger ben ki benem yaʿnī eger nefsinde ben isem de (11) [mādām ki bende bu gedā-çeşmlik ve ḥırṣ u ṭamaʿ vardur lācerem ol mihmān olan muḥterem] çünkim gice uyuya (12) ziyāde żarūret ü faḳrumdan anuñ delḳini teninden ḳoparuram ve cāmesin ṣoyaram pes müddeʿī vü müzevvir olan (13) şeyḫlerüñ mis̠āli bunlaruñ ḥāline beñzeyüp ve anlara mürīd olanuñ ḥāli bādiye-nişīn olan faḳīr **Aʿrābī**ye mihmān (14) olan kimseye beñzedigi münāsebetile bu beyānı īrād idüp buyururlar

Maġrūr şuden-i mürīdān (15) **muḥtāc bemüddeʿiyān-ı müzevvir**

[Bu surḫ-ı şerīf muḥtāc olan mürīdlerüñ müzevvir olan müddeʿī şeyḫlere maġrūr (16) olmasınuñ beyānındadur]

Ve īşānrā şeyḫ muḥteşem ü vāṣıl pindāşten

[Ve ol müddeʿīleri şeyḫ ü muḥteşem (17) ü vāṣıl ḳıyās ḳılmasınuñ ıyānındadur]

Ve naḳlrā naḳd farḳ nādānisten

[Ve naḳli naḳdden farḳ itmek (18) bilmesinüñ beyānındadur]

Ve berbesterā bemecāz ezberruste beḥaḳīḳat neşināḫten

Ve mecāzile berbeste olanı (19) ḥaḳīḳatile berreste olandan añlamasınuñ ve fehm ḳılmasınuñ beyānındadur

Mecāzile berbeste olan ḥīle (20) vü ṣanʿatla bir şeyʾi ḥüsn eylemekdür mes̱elā kāġıddan gül veyā ḳaranfil veyā sünbül düzmek gibi ve ḥaḳīḳatile berreste (21) olan ẕātından gül ü ḳaranfil olmaḳ gibidür pes müteşeyyiḫ olan müzevvirler mecāzla berbeste olan şeyʾe beñzerler ki (22) kendülerini şeyḫ ü mürşid düzmişlerdür ve muḥaḳḳiḳ ü kāmil olanlar ḥaḳīḳatile berreste olan şeyʾe beñzerdir ki (23) anlarda taṣannuʿ u tezvīr yoḳdur **[P95b]**

(2302) Mes̱nevī

Behr-i in guftend dānāyan befen

Mīhmān-ı muḥsinan bāyed şuden

Dānālar (24) ve ʿālim-i Rabbānī olan bīnālar fenn ü ḥikmetile bundan ötüri didiler muḥsinlerüñ mihmānı olmaḳ gerek müzevvir ü muḥtāclaruñ (25) degül

(2303) Mes̱nevī

Tū murīd u mīhmān-ı an kesī

K'ū sitāned ḥāṣletrā ezḫasī

Sen ol bir kimsenüñ mürīdi vü mihmānısın (26) ki [müzevvir senüñ ḥāṣıluñı ḫaslıgından olur] yaʿnī ey ṭālib sen bir denī vü ḫasīsüñ mürīdi olmışsın (27) ki denāʾetden o ḥīle ile senüñ dünyevī olan maḥṣūluñı alur ve yāḫud kendüye seni ḫidmetkār ḳılmaġla **[A207b]** (1) dīnüñ ve ʿömrüñ maḥṣūlını żāyiʿ ḳılur [ḳande ḳaldı ki saña bir şeyʾ iʿṭā eyleye ve göñlüñde şemʿ-i çerāġ-ı muḥabbet īḳād (2) eyleye belki evvelki nūrāniyyetüñ daḫı gidüp ḳalbüñ leyle-yi muẓlime gibi tīre vü tārīk olup seni dünyā vü āḫiret (3) yoḫsulı ider]

(2304) Mes̱nevī

Nist çīre çün turā çīre kuned

Nūr ne'dhed mer turā tīre kuned

Kendüsi ġālib ü ḳavī (4) degüldür seni nice ġālib ü ḳavī eyler [nitekim Sırrī Saḳaṭī buyurmışlardur ki kendü nefsi teʾdībine ʿāciz olan (5) ġayruñ nefsi teʾdībine hezār bār ʿācizdür imdi o maḳūle muḳallid ü nāpuḫte] saña nūr virmez belki seni tīre (6) vü bīnūr eyler

(2305) Mes̱nevī

Çün verā nūrī nebūd ender ḳırān

Nūr key yābend ezvey dīgerān

Çünkim ol şeyḫ-i müzevvir bir (7) nūr olmadı aña muḳārenet ve ḳatında ġayrılar andan ḳaçan nūr bulurlar

(2306) Mes̱nevī

Hemçü aʿmeş k'ū kuned dārū-yı çeşm

Çi kuned derçeşmhā illā ki peşm

(8) Bu gūne ḳable-ıṣlāḥi'n-nefs irşāda taṣaddī eyleyen şeyḫ şol aʿmeş gibidür ki o maʿlūl olan çeşme ʿilāc ü devā eyler yaʿnī kendü gözi maʿlūl olan kimse anuñ ġayrı maʿlūl (9) olan [çeşme ʿilāc u devā eyler yaʿnī kendü gözi maʿlūl olan kimsenüñ ġayrı maʿlūl olan göze ʿilāc eyledügi (10) gibidür böyle kimse ḫalāyıḳuñ çeşmlerine ne çeker çekmez illā ki peşm çeker peşmden murād kūr-kunende ve żarar-dehende (11) olan şeydür çünkim maġrūr olan şeyḫlerüñ ve anlara tābiʿ olan mürīdlerüñ münāsebetile ḥāllerini beyān eylediler (12) tekrār zenüñ **ʿArab**a olan mükālemesini taḳrīre şürūʿ idüp buyururlar

(2307) Meṣnevī

Ḥāl-i mā īnest derfaḳr u ʿanā

Hīç mihmānī mebā maġrūr-ı mā

(13) Zen şevherine eyitdi faḳr u ʿanā bizüm ḥālimüz budur hīç bir mihmān bize maġrūr u firīfte olmasun (14)

(2308) Meṣnevī

Ḳaḥṭ-ı deh sāl er nedīdī derṣuver

Çeşmhā bu'gşā vu ender mā niger

On yıllık ḳaḥṭını eger ṣūretlerde görmedüñse (15) gözlerüñi aç ve bize naẓar eyle

(2309) Meṣnevī

Ẓāhir-i mā çün derūn-ı müddeʿī

Derdileş ẓulmet zebāneş şaʿşaʿī

Bizüm (16) ẓāhirimüz müddeʿīnüñ sīret ü derūnı gibidür [yaʿnī biz ẓāhirde ne vechile müflis ve aç ve ẕelīl ü muḥtāc iseñ (17) müddeʿīnüñ daḫı derūnı bizüm gibi aç ve muḥtācdur anuñ ḳalbinde ẓulmet vardur anuñ birūnı şaʿşaʿīdür yaʿnī (18) anuñ derūnı riyā vü nifāḳla ẓulmānī ve lisānı lāf u güzāfla nūrānīdür

(2310) Meṣnevī

EzḪudā būyī ne ūrā nī eṣer (19)

Daʿviyeş efzun ziŞīt u Bu'l-beşer

Ḥażret-i Ḫudādan aña ne bir būy ne bir eṣer vardur maʿahāẕā anuñ daʿvāsı (20) **Ḥażret-i Şīt** ve **Ḥażret-i Ādem**den ziyādedür eger **Şīt** ve **Bu'l-beşer** daʿvā eyledi mi ki bunuñ daʿvāsı anlaruñ (21) daʿvāsından ziyāde ola diyü ḫāṭıra olınursa muṭlaḳ enbiyā ʿaleyhimu's-selāma teḥaddī vü daʿvī şarṭdur pes anlar (22) daḫı daʿvā-yı nübüvvet

eylemişlerdür pes eger müddeʿīnüñ velāyet ü kerāmet ve irşād ü hidāyet daʿvāsı anlaruñ (23) daʿvāsından ziyāde olsa ʿaceb degüldür

(2311) Meṡnevī

Dīv nü'nmūde verā hem naḳş-ı ḫᵛīş

Ū hemīgūyed ziebdālīm u bīş

(24) Şeyṭān hem aña kendü naḳşını göstermemiş yaʿnī şeyṭān andan istinkāf u ictināb idüp kendü (25) ẕāt u ṣūretini aña göstermege lāyıḳ görmemiş [ḳande ḳaldı ki anuñ derūnında naḳş-ı muḥabbet-i Rabbāniyye ola] (26) o bu mertebede iken kendü ṭavrını bilmeyüp hemīşe dir biz ebdāldan ayru vü ziyādeyüz ekṡer-i nusḫada (27) vāḳıʿ olmışdur bu taḳdīr üzre şerḥ olındı ve baʿżısında vāv yoḳdur bu taḳdīr üzre **[A208a]** (1) ol müddeʿī dir ki biz ebdāldan ziyādeyüz

(2312) Meṡnevī

Ḥarf-i dervīşan bidüzdīde besī

Tā gümān āyed ki hest ū ḫod kesī

(2) Dervīş-i ḥaḳīḳī olan ve faḳr-ı ḥaḳīḳat mertebesin bulan evliyā-yı ʿiẓāmuñ ḥurūf u kelimātın çoḳluḳ uġurlamış yaʿnī (3) anlaruñ ıṣṭılāḥını hıfẓ ḳılmış tā gümān gele nāsa ki o ḫod bir kimsedür

(2313) Meṡnevī

Ḫurde gīred dersuḫan berBāyezīd (4)

Neng dāred ezderūn-ı ū Yezīd

Söz söylemekde **Bāyezīd Ḥażretleri**nüñ üzerine ḫurde ṭutar yaʿnī söz (5) söylemekde ve daḳīḳ kelimāt naḳl eylemekde aña ġalebe ider **Bāyezīd** üzre sözde ḫurde ṭutar dimek diḳḳat ve rengīn (6) edā eylemekde aña ġalebe ider dimekden ʿibāretdür maʿahāẕā **Yezīd** anuñ derūnından ʿār ṭutar (7)

(2314) Meṡnevī

Bīnevā ezḫᵛān u nān-ı āsmān

Pīş-i ū ne'ndaḫt Ḥaḳ yek üstüḫᵛān

Āsmānuñ ḫᵛān u nānından naṣībsüzdür anuñ öñine (8) Ḥaḳ Teʿālā bir üstüḫᵛān atmadan yaʿnī maʿnevī olan ġıdā vü ẕevḳden maḥrūm olmışken ve Ḥaḳ Teʿālā anı seg mertebesine (9) bile ḳomayup aña bir üstüḫᵛān virmiş iken

(2315) Meṡnevī

Ū nidā kerde ki ḫᵛan bi'nhādeyem

Nāyib-i Ḥaḳḳem ḫalīfe-zādeyem

O nidā (10) eylemiş ve daʿvā̱ idüp söylemiş ki ben ḫᵛān ḳomışam [yaʿnī ṭālibleri irşād içün envāʿ-ı nefāyis-i maʿārif-i (11) Subḥāniyye söylemişem] Ḥaḳḳuñ nāyibiyem ḫalīfe-zādeyem yaʿnī **Ādem** ki ḫalīfe-yi Ḥaḳdur anuñ oğlıyam ve ol nice nāyib-i (12) Ḥaḳ ise ben daḫı zamānda eyle nāyib-i Ḥaḳḳam dir

(2316) Mes̱nevī

Eṣ-ṣalā sāde-dilān-ı pīç pīç

Tā ḫorīd ezḫᵛān-ı cūdem sīr hīç

(13) *Pīç pīç* bunda ziyāde denī maʿnā̱sına olur [yāḫud göñülleri evhām u ḫayāl ve kes̱ret-i iştiġāl ile (14) ṭolaşmış ve ḳat ḳat olmış maʿnā̱sına ola] ve mıṣraʿ-ı s̱ānīde *hīç* lafẓında *hīç* māniʿ *nī* taḳdīrinde olmaḳ da (15) cāyizdür ammā *hīçrā* taḳdīrinde olmaḳ maḥalle enseb ü evfaḳdur taḳdīr-i kelām *hīç* māniʿ *nī* muḳadder olduġı üzre (16) böyle dimek olur ki ey denī olan ve [mā-sivā ile ḳalbleri] ṭolaşıḳlıḳ mertebesinde ḳılan sāde-diller(17) ṣalādur gelüñ tā benüm cūdum ḫᵛānından ṭoḳ yiyüñ hīç māniʿsiz dimek ḳarīne-yi kelāmdan (18) ḥā̱ṣıl olmış olur ve ḳarīne-yi kelām bu gūne taḳdīri iḳtiżā ḳılmış olur ammā *hīçrā* miḳdār olduġı üzre (19) maʿnā̱ ey denī olan sāde-diller ṣalādur gelüñ tā cūd-ı keremüm ḫᵛānından ṭoyınca yiyüñ hīçi yaʿnī daʿvet eyledigüm (20) ḫᵛān-ı cūd fī'l-ḥaḳīḳa hīçdür ol hīçi ṭoyınca yiyüñ dimek olur eger suʾāl olınursa ol müddeʿī (21) ḫᵛān-ı cūdumdan hīçi yiyüñ dimez belki mevcūdı yiyüñ dir pes hīçi yiyüñ dimegi aña isnād nice ḳābil olur (22) el-cevāb çünkim ol müddeʿīnüñ ḫᵛān u nān-ı āsmāndan hīç behresi yoḳdur ve fī'l-ḥaḳīḳa ḫᵛān-ı cūdum didügi (23) daḫı yoḳdur pes benüm ḫᵛān-ı cūdumdan ṭoḳ yiyüñ dimesi maʿnen ḫᵛān-ı cūdumdan ṭoyınca hīçi yiyüñ dimegi müstelzim (24) olur pes anuñ kelāmınuñ ve daʿvetinüñ ḥaḳīḳati hīç olmaḳ maʿnā̱sını müstelzim olduġı içün **Ḥażret-i Mevlānā** (25) ḳaddesellāhu sırrahu'l-ʿazīz *hīç* lafẓını bersebīl-i tehekküm aña isnād itmekle getürmişler tabu maʿnā̱-yı laṭīfi müẕekker ola [bu beytde (26) bu maʿnā̱yı daḫı virmişlerdür ki *nidā kerde eṣ-ṣalā ey sāde-dilān tā ezḫᵛān-ı cūdem beḫorīd ammā ʿaceb ḥāletest (27) ki ezḫᵛān-ı mevhūm ān müddeʿī-yi müzevvir hīç ferd-i sīr nīst*]

(2317) Mes̱nevī

Sālhā bervaʿde-yi ferdā kesān

Gird-i an dergeşte ferdā nāresān

[A208b] (1) Nice yıllar ferdā vaʿdesi üzre *kesān* lafẓı mıṣraʿ-ı s̱ānīye merhūndur yaʿnī çoḳ kimseler ol ḳapunuñ eṭrāfına ṭolanmış (2) ferdā irişmeyici yaʿnī ferdā anlaruñ

mededine irişmeyici olduġı ḥālde dimek olur ve tavżīḥ-i kelām böyle dimek (3) olur ki ol müddeʿī sāde-dil olan derdmendleri ḫᵛān-ı cūduma gelüñ diyü daʿvet eyler ol kimseler daḫı anuñ (4) sözine iʿtimād eyleyüp aña mütābaʿat ü mülāzemet eylerler çünkim lisān-ı ḥālile ol daʿvet olınduḳları ḫᵛān-ı cūd (5) u keremi isteyeler ol müddeʿī ferdā diyü pes ferdā olup neye muṭālebe eyleseler bu gün müyesser olmadıysa yarın müyesser olur (6) diyüp yine ferdāya ṣalar nice yıllar ferdā vaʿdesi üzre ol kimseler anuñ ḳapusınuñ eṭrāfını ṭolanurlar anlaruñ (7) mededine irişici olmaz

(2318) Mesnevī

Dīr bāyed tā ki sırr-ı ādemī

Āşkārā gerded ezbīş u kemī

Çoḳ zamān gerek tā ādemīnüñ (8) sırr u ḥaḳīḳatı kemlikden ve ziyādelikden ẓāhir ü āşkārā ola pes her şeyḫe sırrına ve derūnına ʿālim olmadan evvel (9) ʿale'l-fevr iḳtidā eylemek **[P96a]** ve irādet getürmek cāyiz olanlardan degüldür ammā beyʿat ü iḳtidā murād olduġı üzre (10) hīç birine şu ẓann eylemek daḫı lāyıḳ degüldür belki bu iʿtiyāṭ ü ihtimām bir kimseye iḳtidā eylemek vaḳtinde lāzım u vācib (11) olur

(2319) Mesnevī

Zīr-i dīvār-ı beden gencist yā

Ḫāne-yi mārest u mūr u ejdehā

Beden dīvārınuñ altında bir genc mi vardur (12) ve yāḫud mār u mūr ve ejdehā beden ḫānesi mi vardur yaʿnī bu beden-i insānīnüñ içinde genc-i İlāhī ve yāḫud ḫazīne-yi Rabbānī mi (13) vardur ve yāḫud mār u mūr ve ejdehā gibi olan aḫlāḳ-ı reddiye vü efkār-ı ḫabīse ve ʿaḳāyid-i ḳabīḥe ḫānesi mi vardur (14) her kes ol temyīze ḳādir degüldür ki ferāsetile aḥvāl-i derūnı bilmege ḳādir ola ve bir kimsenüñ bāṭınınuñ evṣāfını (15) maʿlūm ḳıla

(2320) Mesnevī

Çünki peydā geşt k'ū çīzī nebūd

ʿOmr-i ṭālib refte āgāhī çi sūd

Çünkim ṭālibe (16) ʿākıbetu'l-emr peydā vü ẓāhir oldı ki [ol Bāyezīd ve Cüneyde ġalebe iddiʿāsında olan müzevvir ü kezzāb olan] şeyḫe (17) bir şeyʾ olmadı ṭālibüñ ʿömri agāhlık ne fāyide yaʿnī bir ṭālib-i hidāyet bu zikr olınan gibi bir müteşeyyiḫ-i müzevvirüñ (18) dām-ı mekrine giriftār olsa ve ol ṭālib-i derdmend ol müzevvir ferdā ferdā diyü baʿż-ı ḥīle ile firīfte ḳılsa nice (19) eyyāmdan ṣoñra ol ṭālib anuñ tezvīrine

āgāh olsa bu ḳadar ʿömr-i nāzenīn bīhūde yire gitmiş olur anuñ baʿde zamān (20) āgāh olması aña ne fāyide ḳılur

Derbeyān-ı ān ki nādir ufted ki mürīdī dermüddeʿī-yi müzevvirrā iʿtiḳād beṣıdḳ (21) **bubended ki ū kesī est ve bedīn iʿtikād bemaḳāmī beresed ki şeyḫeş derḫᵛāb nedīde bāşed ve āb u āteş** (22) **ūrā gezend nekuned ve şeyḫeşrā gezend kuned ve lākin benādir**

Anuñ beyānıdadur ki az vāḳıʿ (23) olur ki bir mürīd müzevvir-i müddeʿīye ṣıdḳ ile iʿtiḳād bağlıya ki şeyḫ nefsinde bir kimsedür bu iʿtiḳād sebebi ile (24) ol mürīd bir maḳāma irişür ki anuñ şeyḫi ol maḳāmı vāḳıʿada görmemiş olur ve āteş ve ṣu ol mürīde (25) bende olup żarar eylemez ve anuñ şeyḫine żarar eyler ve lākin bu ẕikr olınan ḥālet nādir olur yaʿnī ḳanı azden (26) az vāḳıʿ olur pes *en-nādiru ke'l-maʿdūm*[1452] ḥasebince buña iʿtibār yoḳdur belki bir mürşid-i kāmil muḥaḳḳıḳ mürīde lāzım (27) olanlardandur

(2321) Meşnevī

Līk nādir ṭālib āyed k'ezfurūġ

Derḫak-ı an nāfiʿ āyed an durūġ

Lākin az ṭālib gelür ki iʿtiḳāduñ **[A209a]** (1) fürūġ u şuʿlesinden ol mürīdüñ ḥaḳḳında ol dürūġ nāfiʿ gele yaʿnī ol ʿayn-ı dürūġ olan şeyḫ ve yāḫud ol şeyḫüñ (2) dürūġı mürīd-i ṣādıḳuñ ḥaḳḳında nāfiʿ ola bu nādir olur

(2322) Meşnevī

U beḳaṣd-ı nīk-i ḫod cāyī resed

Gerçi can pindaşt ān āmed cesed

(3) Ol mürīd kendünüñ iyü olan maḳṣadlarıyıla bir yire irişür *nīk ḫod*a mużāf olmayup maʿnen böyle (4) olsa da cāyizdür o mürīd kendünüñ ḳaṣdıyıla ḫod bir yire irişür egerçi şeyḫi cān ẓann eyledi o (5) cesed geldi bu ṭālibüñ ḥüsn-i iʿtiḳādı berekātıyıla ḳaṣdı ve sülūkı ṣaḥīḥ olur

(2323) Meşnevī

Çün taḥarrī derdil-i şeb ḳıblerā (6)

Ḳıble nī vu an namāz-ı ū revā

Meẕelā gice içinde ḳıbleyi taḥarrī eylemek gibi ḳıble degül ve anuñ ol namāzı revā vü maḳbūldur (7) yaʿnī meẕelā bir ṣalāta müteveccih olan kimse şeb-i ẓulmānīde ḳıbleyi yitirüp taḥarrī ḳılsa ve ḳıblenüñ iʿtiḳād eyledügi (8) cānibe ḳıbledür diyü müteveccih olup namāz ḳılsa ḥāl bu ki ol cānib ḳıble olmasa yine anuñ namāzı [biḥasebi'ş-şerʿ (9)

[1452] "Nâdir olan, yok gibidir."

cāyizdür keẕālik ol mürīdüñ daḫı şeyḫ-i müddeʿīnüñ iddiʿāsını rāst ṣanup mürşid-i kāmil ve ḳıble-yi ḥaḳīḳī ḳıyās (10) itmekile göñülden eyitdügi niyāz ʿindellāh maḳbūl olur ve sülūkı ve ḳaṣdı daḫı ṣaḥīḥ gelür] (11)

(2324) Meṡnevī

Muddeʿīrā ḳaḥṭ-ı cān ender sırest

Līk mārā ḳaḥṭ-ı nan derẓāhirest

Müddeʿīnüñ cān ḳaḥṭı sırrındadur ve lākin ḳaḥt-ı nān bize ẓāhirdür (12) yaʿnī ol bāṭınen cān faḳīridür ve kendüyi ẓāhiren muḥteşem gösterür ve biz ẓāhiren nān (13) faḳīriyüz (çünkim bizüm faḳrımuz ẓāhirdür)

(2325) Meṡnevī

Mā-cerā çün muddeʿī pinhan kunīm

Behr-i nāmūs-ı müzevvir can kenīm

Biz niçün müddeʿī gibi anı (14) setr ü pinhān eylerüz müzevvir olan nāmūsdan ötüri cān çekişürüz yaʿnī ḫalḳdan faḳrımuzı iẓhār eylemege (15) ʿār idüp ʿırżımuzı ʿār u nāmūsıla ṣıyānet idüp bu nāmūs-ı müzevvirüñ taḥtında belā çekerüz ḫalḳ bizi (16) ġanī ṣanur biz ḫod faḳīrüz pes bu ʿār u nāmūsı terk idüp faḳrımuzı iẓhār eyleyelüm didi biz cümle nefsüñ (17) ʿaḳl cānibine eyledügi teşvīş ü tesvīlden ʿibāret olur ve derūndan ʿaḳl cānibine eḳser-i zamānda bu gūne (18) dağdağa vü ḫalecānı ilḳā ḳılur ve ʿaḳl daḫı aña ṣabr u taḥammül eylemekle naṣīḥat buyurur

Ṣabr fermūden-i Aʿrābī zen-i (19) **ḫodra fażīlet-i ṣabr ve faḳr guften bāzen**[1453]

(2326) Meṡnevī

Şūy gufteş çend gūyī daḫl u keşt

Ḫod çi mand ezʿomr efzunter guẕeşt

(20) Er ol ʿavrete eyitdi ey ḫātūn nice bir daḫl ü zerʿ istersin kāf-ı **Fārsī**nüñ fetḥasıyıla oḳınsa (21) daḫı maʿnā cāyiz olur maʿnā ey ḫātūn nice bir daḫl u maḥṣūl ve devr ü geşt isterseñ ʿömrden ḫod ne ḳaldı (22) ziyādereki geçdi

(2327) Meṡnevī

ʿĀḳıl ender bīş ü noḳṣan ne'ngered

Z'an ki her du hemçü seylī bu'gẕered

ʿĀḳıl olan maʿīşetüñ (23) ziyāde vü noḳṣānına naẓar eylemez zīrā ki her ikisi seyl gibi geçer ḳarār eylemez

[1453] Arabinin eşine sabır tavsiye etmesi ve sabrın ve fakirliğin faziletini anlatması

(2328) Meṡnevī

Ḫᵛāh ṣāf u ḫᵛāh seyl-i tīre-rū (24)

Çün nemīpāyed demī ezvey megū

Ḫᵛāh ṣāfī ve ḫᵛāh tīre-rū yaʿnī bulanıḳ seyl çünkim berḳarār degüldür bir dem andan (25) söyleme yaʿnī eger ṣāfī olan niʿmet ü ṣıḥḥat ve rāḥat u refāhiyyet ve eger mükedder ol ve bu bulanıḳ seyl gibi gelen belā (26) vü miḥnet ve ʿanā vü zaḥmet çünkim ḳarār eylemezler bir dem anlardan söyleme

(2329) Meṡnevī

Ender in ʿālem hezāran cānver (27)

Mīziyed ḫoş ʿıyş-ı bīzīr u zeber

Bu ʿālemde nice biñ cānver ḫoş ʿıyş olduḳları ḥālde dirilür zīr ü zebersiz [A209b] (1) yaʿnī aşağı ve yuḳaru olmaḳsızın her biri (2) bīkesb ü kār ḫoş āsūde dirilür ve Allāh Teʿālā̱ bunlara rızḳlarını ve bīkesb ü kār īṣāl eyler *kemā ḳālellāhu Teʿālā̱ fīSūreti'l-ʿAnkebūt ve keeyyin mindābbetin lātaḥmilu rızḳahā Allāhu yerzuḳuhā ve iyyākum* (3) *ve huve's-semīʿu'l-ʿAlīm*[1454]

(2330) Meṡnevī

Şükr mīgūyed Ḫudārā fāḫte

Berdıraḫt u berg-i şeb nāsāḫte

Şükr söyler Ḫudāy-ı Teʿālā̱ya (4) ol giñ dıraḫt üzre ve gice yiyecek rızḳı düzülmemiş

(2331) Meṡnevī

Ḥamd mīgūyed Ḫudārā ʿandelīb

K'iʿtimād-ı rızḳ bertust ey Mucīb

(5) Ḫudāy-ı Teʿālā̱ya ʿandelīb ḥamd ider ki rızḳuñ iʿtimādı senüñ üzerüñedür ey duʿālara icābet idici nitekim (6) Ḥaḳ Teʿālā̱ Sūre-yi Hūdda bu ḳavlüñ mażmūnını buyurdı *ve māmindābbetin fi'l-arżi illā ʿalellāhi rızḳuhā*[1455]

(2332) Meṡnevī

Bāz dest-i şāhrā kerde nüvīd (7)

Ezheme murdār bu'brīde ümīd

Ṭoġan şāhuñ eline ümmīd eylemiş ve yāḫud maḥall-i nevāle eylemiş cemīʿ-i murdārdan (8) ümmīdini kesmiş *nüvīd* nevāle ve ümmīd maʿnā̱sına gelür egerçi baʿż-ı maʿnā̱lara daḫı gelür ammā maḥalle enseb olan (9) bu ikisidür

---

[1454] "Hayvanlardan rızkını taşıyamanı ne kadardır ki? Allah onlara rızkını verir ve sizi de eyle besler. O, işitir ve görür." (Ankebut, 60)

[1455] "Yeryüzünde Allah'ın rızkını karşılamadığı hiçbir canlı yoktur." (Hud, 6)

(2333) Mes̱nevī

Hemçünīn ezpeşşe girī tā befīl

Şud ʿıyālullāh u Ḥaḳ niʿme'l-muʿīl

Bunuñ gibi peşşeden ṭutasın fīle (10) varıncaya deg yaʿnī aṣġar-ı ḥayvānātdan ekber-i ḥayvānāta irinceye deg ne ḳadar ḥayvān var ise ʿiyālullāh (11) oldı ve Ḥaḳ Teʿālā̱ ne güzel ẕü-ʿiyāl ve ʿiyāl-perverdür nitekim **Ḥażret-i Nebī** ʿaleyhi's-selām buyurdı *el-ḫalḳu ʿiyālullāh* (12) *ve uḥibbu'l-ḫalḳi ileyhi eḥabethum liʿiyālihi*[1456] bu ḥadīs̱üñ şerḥi bu cildde naḫcīrānla şīrüñ ḥikāyesinde mürūr eyledi (13)

(2334) Mes̱nevī

İn heme ġamhā ki ender sīnehast

Ezbuḫār u gird-i bād u būd-ı mast

Bu dükeli ġamlar ki rızḳ u maʿāşdan ötüri sīnelerde (14) vardur bizüm bād u būdumuzuñ gird ü buḫārındandur yaʿnī bizüm vücūdumuzuñ buḫārındandur (15) *būd* vücūd maʿnā̱sına ve *bād* hevā maʿnā̱sına olur ve anlaruñ ġubār u buḫārından murād müştehāları olur (16) ki mūcib-i ġumūm u humūm olur

(2335) Mes̱nevī

İn ġamān-ı bīḫ-ken çün dās-ı mast

İn çünin şud an çünan vesvās-ı mast

(17) Bu kök ḳoparıcı ġamlar bizüm oraġımuz **[P96b]** gibidür nitekim ḥükemā dimişlerdür ġumūm u humūm insānuñ oraġıdur böyle oldı (18) ve eyle oldı dimek bizüm vevāsımuzdur yaʿnī rızḳımuz şöyle oldı ve yāḫud maʿāşımuz böyle oldı (19) bize vesvese vü ḫayāl fāsiddür ki bīmaʿnā̱ olan fikr ü ḫāṭıra belki müʾmin şöyle oldı ve böyle oldı (20) vesvesesinden ḫalāṣ olup Ḥażret-i Ḥaḳḳa mütevekkil olmaḳ lāzımdur

(2336) Mes̱nevī

Dan ki her rencī zimürden pāreyist (21)

Cüzv-i merg ezḫod beran ger çāreyist

Belki her bir maraż mevtden bir pāredür eger sende bir çāre vü ḳudret (22) var ise mergüñ cüzʾini kendüliginden sür [yaʿnī cüzʾ-i mevt olan emrāż-ı muḫtelife-yi mühlikeyi eger ḳādir iseñ kendü (23) nefsüñden sür ve izāle it ammā kimde ḳudret vardur ki kendüye teveccüh eyleyen emrāż-ı mühlikeyi defʿ eyleye] (24)

(2337) Mes̱nevī

Çün zicüzv-i merg ne'tvānī giriḫt

[1456] "Varlıklar Allah'ın ailesidir. Allah'ın en sevdiği de o aileyi en çok sevendir."

Dan ki külleş berseret ḫᵛāhend riḫt

Çünkim mergüñ cüzʾinden ḳaçmaġa (25) ḳādir degülsin belki ol cüzʾüñ küllini ki murād mevtdür senüñ başuñ üzre dökmek isterler [pes *kullu nefsun (26) ẕāyiḳatu'l-mevt*[1457] feḥvāsınca bir gün şerbet-i mevt sāḳī-yi ecelden her bir nefse ṣunılup nūş iderler ve bu (27) ʿālem-i fānīyi terk idüp ʿālem-i bāḳīye giderler]

(2338) Meṡnevī

Cüzv-i merg er geşt şīrin mer turā

Dan ki şīrin mīkuned külrā Ḫudā

[A210a] (1) Mergüñ cüzʾi ki derd ü marażdur eger saña şīrīn oldıyısa belki Ḫudāy-ı Teʿālā̱ külli hem saña şīrīn eyler (2)

(2339) Meṡnevī

Derdhā ezmerg mīyāyed resūl

Ezresūleş rū megerdān ey fażūl

Maraż u derdler mergden resūl gelür ey fażūl (3) anuñ resūlinden yüz döndürme anuñile ḫūy eyle tā küllile ḫūy eylemege ve āşnā olmaġa sebeb ola (4)

(2340) Meṡnevī

Her ki şīrin mīzayid u telḫ murd

Her ki ū tenrā perested can neburd

Her şīrīn dirilür o kimse açlıġla öldi her kim (5) ki o tenine ṭapar cān iltmedi [yaʿnī siccīn-i ṭabīʿatdan cānını ḳurtarmayup ve aʿlā-yı ʿilliyyīne cevlān idemedi] (6)

(2341) Meṡnevī

Gūsfendanrā ziṣaḥrā mīkeşend

An ki ferbihter mer anrā mīkuşend

Meṡelā gūsfendleri ṣaḥrādan ḫāne cānibine çekerler (7) ol gūsfend ki semizrekdür anı boġazlarlar [keẕālik ḫalḳ-ı ʿālemi daḫı sāyiḳ-ı ḳader ṣaḥrā-yı cihāndan sürüp (8) meẕbaḥ-ı fenāya çeker ve anlaruñ ʿömri kemālin bulup mertebe-yi istiʿdādı eger süflī ve eger ʿulvī her ne ise menzilin (9) alduġı gibi sikkīn-i ḳażāyile gerden-i ʿömrini ẕebḥ idüp rūḥını postından mücerred ḳılurlar]

(2342) Meṡnevī

Şeb guẕeşt u ṣubḥ āmed ey ṡemer (10)

Çend girī in fesāne-y zer ziser

[1457] "Her canlı ölümü tadacaktır." (Âl-i İmrân, 185)

Şeb geçdi ṣubḥ geldi ey s̱emer yaʿnī ey mīve-yi dil bu zer ü māl (11) ḳıṣṣasını nice bir bāşdan ṭutarsın baʿż-ı nusḫada *sīn* ile *semer* [vāḳıʿ olmışdur *semer* efsāne söylemek ve efsāne (12) maʿnāsınadur yaʿnī ey efsāne-gūy niceye degin fesāne-yi zeri başdan ṭutarsın] ve baʿż-ı nusḫada *tā*yile (13) *temer* vāḳıʿ olmışdur bu taḳdīr üzre [fetḥ-i tāyile Temer-nām] zen-i Aʿrābī olur ammā Allāhu aʿlem aṣlında *s̱ā*yile *s̱emer* olmaḳdur (14) [ey s̱emere-yi dil maʿnāsına] ṣoñra nesḫ-i kātib ile taṣḥīf olmışdur pes ʿalāḳulli't-taḳdīrīn [tavżīḥ-i maʿnā] şeb-i (15) dünyā geçdi ve rūz-ı ecel nezdīk oldı bu sīm ü zer ḳıṣṣasını başdan nice bir ṭutarsın bu guft u gūdan (16) ferāġat idüp kār-ı āḫırete meşġūl ol dimek olur ve zer-şumār olup dünyāya ḥarīṣ olanlara daḫı taʿrīż (17) olur

(2343) Mes̱nevī

Tū cüvan būdī vü ḳānıʿter budī

Zer-ṭaleb geştī ḫod evvel zer budī

Sen ibtidāda cüvān ü tāze (18) idüñ o ḥīnde ḳānıʿter idüñ şimdi zer-ṭaleb olduñ ḫod evvel zer idüñ yaʿnī senüñ viṣālüñ āḫıre irişdi (19) zer ṭaleb idici olduñ ḫod ol ḥālde ve tāzelik āvānında zer gibi cevher ü maḳbūl idüñ

(2344) Mes̱nevī

Rez budī pür-mīve çün kāsid şudī (20)

Vaḳt-i mīve puḫtenet fāsid şudī

Mīve ile bir aṣma idüñ nice kāsid idüñ mīveñ olmaḳ (21) ve bişmek vaḳti fāsid olduñ yaʿnī bidāyet-i ḥālde aḫlāḳ-ı ḥasene mīveleriyile pür-bāġ idüñ şimdi ki büyüdüñ (22) puḫte olmaḳ ve kemāle irmek vaḳtinde niçün ḥırṣ u ṭamaʿ vāsıṭasıyla fāsid olduñ

(2345) Mes̱nevī

Mīveyet bāyed ki şīrinter şeved (23)

Çün resen-tāban ne vā pester reved

Senüñ mīveñ gerekdür ki yevmen feyevmen şīrīnter ola resen tāblar (24) gibi girürek gitmeye yaʿnī senüñ mīve-yi hālüñ gerekdür ki rūzberūz laṭīf ü şīrīn ola ve ḥalāvet ü leṭāfet (25) mertebesine teraḳḳī ḳıla mīve-yi tāblar gibi ardına gitme nitekim anlar bir iki bükseler ardına giderler ve müdebbir olurlar (26) iki güni berāber olan maġbūn ve bir güni geçen güninden şerli olana **Ḥażret-i Nebī** melʿūn dimişdür (27) *kemā ruvive ʿanʿĀyişete raḍıyallāhu ʿanhā men istevā yevmāhu fehuve maġbūn ve men kāne yevmuhu şerran min emsehu fehuve melʿūnun*[1458] [A210b] (1)

(2346) Mes̱nevī

[1458] "İki birbirine eşit olan kişi aldanmıştır. Bu günü dünden şerli olan kişi melundur."

Cüft-i māyī cüft bāyed hem-ṣıfat

Tā berāyed kārhā bāmaṣlaḥat

Ey zen sen bizüm cüftümüzsün cüft hem-ḫūy ve hem-ṣıfat gerekdür (2) tā işler ve murādlar maṣlaḥat ile ḥāṣıl ola

(2347) Meṡnevī

Cüft bāyed hem miṡāl-i hem-diger

Derdu cüft-i kefş u mūze derniger

Cüft öbir (3) cüfti gibi gerek kefş ü mūzenüñ iki cüftine naẓar eyle tā cüftüñ cüfte müşābih olmasını bilesin

(2348) Meṡnevī

Ger yekī kefş ezdu teng āyed bepā (4)

Her du cüfteş kār n'āyed mer turā

Meṡelā eger iki kefşden bir ayaġuña ṭar gele kefşüñ her iki (5) cüfti senüñ işüñe gelmez

(2349) Meṡnevī

Cüft-i der yek ḫurd u an dīger büzürg

Cüft-i şīr-i bīşe dīdī hīç gürg

Ḳapunuñ cüfti biri (6) büyük ve biri küçük gördüñ mi pīşede olan arslanuñ cüftini hīç ḳurd gördüñ mi

(2350) Meṡnevī

Rast n'āyed ber şütür cüft-i cuvāl (7)

An yekī ḫālī vü in pür mālamāl

Miṡāl-i āḫar çuvāluñ cüfti deve üzre rāst gelmez o bir cüfti ḫālī ve bu bir cüfti deve üzre rāst gelmez o bir cüfti ḫālī ve bu bir cüfti (8) mālāmāl pür ola

(2351) Meṡnevī

Men revem sūy-ı ḳanāʿat dil-ḳavī

Tū çirā sūy-ı şenāʿat mīrevī

Ben ḳanāʿat cānibine dil ḳavī giderem (9) sen niçün şefāʿat cānibine gidersin

(2352) Meṡnevī

Merd-i kāniʿ ezser-i iḫlāṣ u sūz

Z'in nesaḳ mīguft bāzen tā burūz

Ḳāniʿ olan (10) merd iḫlāṣ u sūz-ı derūn cihetinden bu üslūbdan ṣubḥ vaḳtine deg ḫātunına söyledi ve bu nemaṭ üzre (11) pend ü naṣīḥatler eyledi bu cümleden murād

ʿaḳluñ nefse ve ehl-i ʿaḳl olan mürşidüñ ehl-i nefs olan mürīde eyledügi (12) naṣīḥatden ʿibāret olur

Naṣīḥat kerden-i zen mer şūyrā ki suḫan efzūn ezḳadem ve ezmaḳām-ı ḫod megū ki
(13) [Bu surḫ-ı şerīf] zen-i Aʿrābīnüñ şevherine naṣīḥat eylemekliginüñ beyānındadur böyle diyü ki ey şevher kendü ḥadd (14) ü maḳām ve menzil ü ḳademüñden ziyāde olan sözi söyleme ki
lime teḳūlūne mā lātefʿalūn
[ki Ḥaḳ Teʿālā̱ niçün (15) söylersiñüz ey müʾminler şol şeyʾi ki siz anı işlemezsiñüz buyurdı]
ki īn suḫanhā egerçi rāstest (16) **īn maḳām-ı tevekkül turā nist**
[ki bu sözler ki sen söyledüñ egerçi nefsuʾl-emrde rāstdur lākin bu maḳām-ı (17) tevekkül senüñçün yoḳdur ve bu söz senüñ ḥālüñ degüldür]
ve īn suḫan guften fevḳ-i maḳām ve maḳāle-yi ḫod (18) **ziyān dāred** ***ve kebure matḳen ʿindellāhi*** **(bāşed vesselām)**
[ve bu söz ki kendü maḳāmuñuñ ve muʿāmelenüñ fevḳinde söylersin saña ziyān (19) ṭutar ***kebure maḳten ʿindellāhi*** olur yaʿnī maḳt yöninden kebīr olur bu āyet-i kerīmede işāret buyururlar ki Ḥaḳ Teʿālā̱ (20) **Sūre-yi Ṣaf**fuñ evvelinde buyururlar ***yā eyyuheʾl-leẕīne āmenū lime teḳūlūne mā lātefʿalūn kebure maḳten ʿindellāhi en teḳūlū mā lātefʿalūn***[1459](21) bu āyet-i kerīmenüñ sebeb-i nüzūlı bu olmışdur ki bir gün Müslümānlar didiler ki eger biz bileydük Ḥażret-i Ḥaḳḳa (22) ḳanḳı ʿamel eḥabbdür biz ol ʿamelde cānımuzı ve mālımuzı beẕl iderdük pes ***innellāhe yuḥibbuʾl-leẕīne yuḳātilūne fīsebīlihi*** (23) ***ṣaffen***[1460] āyeti nāzile oldı ve bunlar muḳāteleden tevellā ḳıldı yevm-i eḥadde pes bu āyet nāzil oldı ve Cenāb-ı Ḥaḳ (24) fiʿli ḳavline uymayanlara bunuñla tevbīḫ ḳılup buyurdı ki *ey müʾminler niçün söylersüñüz ve ancaḳ lisānıla* (25) *naḳl eylesüñüz ol ʿameli ki işlemezsiñüz ve işlemedigüñüzi söylemeyüñüz* ʿindellāh şiddet-i buġż cihetinden (26) ʿaceb büyük oldı ki bir kimse eylemedigini söylese ve ḥāli olmayan ʿameli ʿiddiʿā eylese ʿindellāh buġż-ı ʿaẓīme sebeb (27) olur el-ʿıyāẕu billāh [ve bir ḳavl daḫı Ḳatāde ve Ḍaḥḥāk rivāyet iderler ki aṣḥāb raḍıyallāhu ʿanhumdan bir ḳavm ġazādan **[A211a]** (1) baʿdeʾl-ʿavd vāḳıʿa muṭābıḳ olmayan nice dürlü iddiʿā idüp baʿżıları ben aʿdāya bu ḳadar ḍarb urdum ve fülānı aḳtardum (2) ve fülānı daḫı sehm-i

[1459] "Ey Îmân edenler, yapamayacağınız şeyi niçin söylüyorsunuz? Yapmayacağınız bir işi yapalım demeniz, Allah'ın katında hoşnutsuzluğa sebep oldu." (Saf, 2-3.)
[1460] "Allah, kendi yolunda kenetlenmiş bir yapı gibi saf bağlayarak savaşanları sever." (Saf, 4)

sehmnāk ile mecrūḥ u şikest eyledüm ve baʿżılar daḫı ben alay bekleyüp yerümden bir ḳadem ayrılmadum (3) ve düşmenden rū-gerdān olmayup maʿrekede ṣabr eyledüm diyüp fiʿle getürmedikleri nesneyi lisāna getürdiler ve eks̱eri (4) firār itmiş iken ḳarār daʿvāsın eylediler pes Ḥaḳ Tebāreke ve Teʿālā̱ daḫı anlara ʿitāb idüp ***lime teḳūlūne mā-lātefʿalūn*** (5) āyet-i kerīmesini inzāl buyurdı ve *ey müʾmin-i ṣādıḳ olanlar Ḥaḳ Subḥānehu ve Teʿā̱lā maʿreke-yi ibṭālde ṭurup ve Ḥaḳ yolına* (6) *aʿdā-yı dīn ile maḳām-ı ḳıtālde olup ṣafdan bozulmayup* ***kebunyānin merṣūṣ*** *s̱ābit-ḳadem olanları sever* diyü ġazāya (7) terġīb buyurdı ve’l-ḥāṣıl zen-i Aʿrābī bu āyet-i kerīmeyi oḳıyup ve maʿnā̱-yı şerīfine muṭṭaliʿ olup *tevekkül ü ḳanāʿat senüñ (8) kāruñ degüldür elüñden gelmeyeni lisāna getürme* didükden ṣoñra tehevvür ü ġażaba gelüp]

(2353) Mes̱nevī

Zen burūzed bang k’ey nāmūs-kīş (9)

Men füsūn-ı tū neḫᵛāhem ḫord bīş

Zen ol erinüñ üzerine ṣadā urdı böyle diyü ki ey nāmūs mez̠ebli yaʿnī (10) ey āyīn-i nām u nāmūs olan merd ben senüñ efsūnuñı bundan ziyāde yimek istemezem yaʿnī ziyāde ḳabūl eylemek istemezem

(2354) Mes̱nevī

Turrehāt ezdaʿvī vü daʿvet megū (11)

Rev suḫan ezkibr u eznaḫvet megū

Daʿvī vü daʿvetden turrehāt u müzevvirāt söyleme **[P97a]** yüri kibr (12) ü naḫvetden söz söyleme

(2355) Mes̱nevī

Çend ḥarf-ı ṭumṭurāḳ u kār u bār

Kār u hāl-i ḫod bīn u şerm dār

Nice ṭumṭurāḳ ḥurūf u (13) kelimāt ve kār ü bāra müteʿallıḳ elfāẓ u ıṣṭılāḥāt eylemek kendü işüñi ve kendü ḥālüñi gör ve şerm ṭut (14)

(2356) Mes̱nevī

Kibr zişt ü ezgedāyan ziştter

Rūz serd u berf u angeh cāme ter

Kibr fīnefsihi ḳabīḥdür ammā gedālardan (15) aḳbaḥdur kemā ḳāle ʿaleyhi’s-selām ***s̱elās̱etun lāyukellimuhumullāhu yevme’l-ḳıyāmeti ve lāyenẓuru ileyhim ve lāyuzekkīhim ve lehum ʿaẕābun elīm şeyḫun*** (16) ***zānin ve melikun kez̠z̠ābun ve faḳīrun mutekebbirun***

ve firivāyeti uḫrā ʿāyilun mutekebbir[1461] mes̱elā gün ṣovuḳ ve ḳar (17) ve andan ṣoñra ḳaftān yaş yaʿnī bu ẕikr olınan ne mertebe zişt ü nāmünāsib ise faḳīr daḫı mütekebbir olmaḳ (18) ve ḥālini bilmeyüp ḥaddinden ziyāde daʿvī ḳılmaḳ böyle zişt ü ġayr-ı münāsibdür

(2357) Mes̱nevī

Çend daʿvā̱ vü dem ü bād u bürūt (19)

Ey turā ḫāne çü beytu'l-ʿankebūt

Ey daʿvā̱ nice bir daʿvā̱ ve bād u bürūt daḫı bürūt bıyıġa dirler burada (20) kibrden kināyedür ve bād daḫı hevā-yı nefsden kināyedür yaʿnī nice bir kibrden ve hevā-yı nefsden dem urmaḳ ey (21) senüñ evüñ örümcek evi gibi nitekim buyūtuñ ehveni beyt-i ʿankebūtdur senüñ daḫı beyt-i ḳalbüñ ve ḫāne-yi dīnüñ (22) beyt-i ʿankebūt gibi mest ü żaʿīf iken bu daʿvā̱ vü ḳanāʿat u riyāżetden ve tevekkül ü ṭāʿatden kelām ü edā eylemek (23) ne münāsibdür

(2358) Mes̱nevī

Ezḳanāʿat key tu cān efrūḫtī

Ezḳanāʿathā tu nām āmūḫtī

Ḳanāʿatden sen ḳaçan cānuñı şuʿlelendürdüñ (24) ḳanāʿatlerden sen nām ögrendüñ

(2359) Mes̱nevī

Guft Peyġam-ber ḳanāʿat çist genc

Gencrā tū vā nemīdānī zirenc

Ḥażret-i (25) Peyġam-ber ʿaleyhi's-selām eyitdi ḳanāʿat nedür gencdür kemā ḳāle ʿaleyhi's-selām *el-ḳanāʿatu kenzun lāyefnā*[1462] sen (26) genci rencden girü bilmezsin yaʿnī ḳanāʿat ki gencdür ve dünyāya meyl ü muḥabbet rencdür sen ḳānıʿ olmaḳ gencini (27) dünyāya muḥabbet ḳılmaḳ rencden farḳ ḳılmazsın pes mücerred ḳaniʿüm dimekdür menfaʿat vardur [A211b] (1)

(2360) Mes̱nevī

İn ḳanāʿat nist cüz genc-i revān

Tū mezen lāf ey ġam u renc-i revān

[1461] "Allah kıyamet günü üç kimseyle konuşmayacak ve onlara merhamet azarıyla bakmayacak ve onları affetmeyecektir. Bundan dolayı onlar acı bir azab çekeceklerdir. O üç kişi; yaşlı zani, yalancı yönetici ve kibirli fakir/dilencidir."

[1462] "Kanaat, tükenmez bir hazinedir." İbnu'l-Esîr, En-Nihâye: III/280; Zehebî Mîzânu'l-İ'tidâl: I/656(Yardım 2008: 66)

Bu ḳanāʿat fi'l-ḥaḳīḳa revāndur ġayr degüldür bunda (2) ve mıṣraʿ-ı s̱ānīde olan revānlar ikisi bile cān maʿnāsınadur yaʿnī bu ḳanāʿat degüldür illā cān ḫazīnesidür (3) ey cānuñ ġam u renci sen genc-i cān olan ḳanāʿatdan lāf urma

(2361) Mes̱nevī

Tū meḫᵛānem cüft kemter zen baġal

Cüft-i inṣāfem neyem cüft-i daġal

(4) Sen baña cüft oḳuma baña az ḳoltuḳ ur yaʿnī baña yan urup muḫāṣemet eyleme ehl-i inṣāfuñ (5) cüftiyem zeġal ü ḥīlekāruñ cüfti degülem

(2362) Mes̱nevī

Çun ḳadem bāmīr ü bābeg mīzenī

Çün melaḫrā derhevā reg mīzenī

Ne ḥālile mīrile (6) ve begile ḳadem urursın yaʿnī anlara kendüñi hem-ser ü hem-tā ḳılursın çünkim çekirge ve megesüñ hevāda ṭamarın urursın yaʿnī (7) [hevāda çekirge avlayup çekirge yirsin *melaḫ* yirine *meges* daḫı nusḫadur yaʿnī çünkim hevāda uçan megesüñ ṭamarın (8) urursın yaʿnī örümcek gibi siñek avlarsın] gürüsnelikden ednā vü aḥḳar olan şeyleri ṣayd ḳılursın pes (9) bu ḫāk giriftār iken kendüñi ne vechile erbāb-ı devlet ve aṣḥāb-ı ḳanāʿatden ʿadd eylersin

(2363) Mes̱nevī

Bāsegan z'in üstüḫᵛan derçālişī (10)

Çün ney-i işkem-tehī dernālişī

Kilābile üstüḫᵛān üzre ceng ü cedelde ve çālişdesin yaʿnī ṭālib-i dünyā olan segler ile (11) dünyāya müteʿallıḳ olan ḫᵛān ü üstüḫᵛāndan ötüri ceng ü cedeldesin şikemī bir ḳamış gibi nāliş ü fiġāndasın (12)

(2364) Mes̱nevī

Sūy-ı men me'nger buḫᵛārī süst süst

Tā negūyem an ki derreghā-yı tüst

Benüm cānuma ḥaḳāretile süst süst (13) naẓar eyleme tā dimeyem ol nesneyi ki senüñ ṭamarlaruñdadur yaʿnī eger baña ḥaḳāretile baḳup sözüm ḳabūl eylemezseñ (14) senüñ derūnuñda olan ʿuyūbuñı ifşā vü iẓhār eylerüm

(2365) Mes̱nevī

ʿAḳl-ı ḫodrā ezmen efzūn dīdeyī

Mer men-i kem-ʿaḳlrā çün dīdeyī

(15) Kendü ʿaḳluñı benden ziyāde görmişsin ben nāḳıṣ ʿaḳlı nice görmişsin yaʿnī beni ḥaḳīḳatile görmemişsin (16) ve benüm idrāk ü iẕʿānumı bilmemişsin

(2366) Meṡnevī

Hemçü gürg-i ġāfil ender mā mecih

Ey zineng-i ʿaḳl-ı tū bīʿaḳl bih

Ġāfil (17) ḳurd gibi bize şıçrama [yaʿnī arslanuñ dişisi yavuz olur dimişlerdür pes senüñ baña hücūmuñ şol ġāfil (18) ḳurda beñzer ki şīr-i jiyān üzerine hücūm ider] ey merd senüñ ʿaḳluñ ʿārından bīʿaḳl olmaḳ yegdür [yaʿnī (19) benüm ʿaḳlum eger sen ḳadar olursa hīç olmasun ki sen ʿaḳl-ı maʿāşa mālik degülsin]

(2367) Meṡnevī

Çünki ʿaḳl-ı tū ʿaḳīle-y merdumest (20)

An ne ʿaḳlest an ki mār u kejdumest

Çünkim senüñ ʿaḳluñ ḫalḳuñ ʿaḳīlesidür yaʿnī ḫalḳuñ ḳayd u bendidür (21) ol ki mār u ʿaḳrebdür ol ʿaḳl degüldür senüñ ʿaḳluñ mār u kejdüm ḳabīlinden mūzī-sīretdür ol ʿaḳl (22) degüldür

(2368) Meṡnevī

Ḫaṣm-ı ẓulm u mekr-i tū Allāh bād

Mekr-i ʿaḳl-ı tū zimā kūtāh bād

Senüñ ẓulm ü mekrüñüñ ḫaṣmı Allāh olsun senüñ (23) ʿaḳluñuñ mekr ü żararı bizden kūtāh olsun pes ol zen lisānından nefs-i emmāre ehlini efsūn u ṣanʿatla (24) ṣayd eyleyen müzevvir şeyḫlerüñ ṣūret-i ḥālini beyān eylemege şurūʿ idüp buyururlar

(2369) Meṡnevī

Hem tu mārī hem füsunger ey ʿaceb (25)

Mār-gīr ü māri ey neng-i ʿArab

Sen hem mārsın ve hem füsūngersin bu ḥāl ey ʿacebdür mār-gīrsin (26) ve mārsın ey **ʿArab**uñ ʿārı vü ʿaybı yaʿnī hem sen nefs-i emmāre ṣāḥibisin ve hem efsūn idicisin fi'l-meṡel (27) bu ḥālet nefsinde mār iken mār-gīr olmaḳ gibidür ey neng-i **ʿArab** bu ḥālet ise fi'l-ḥaḳīḳa ʿacebdür [A212a] (1) pes nefs-i emmāre ṣāḥibi olup ḥīle vü efsūnla nefs-i emmāre ṣāḥibi olan ḫalḳı ṣayd eylemek hem mār olup hem mār-gīr (2) olmaḳ gibidür

(2370) Meṡnevī

Zāġ eger ziştī-yi ḫod bi'şnāḫtī

Hemçü berf ezderd ü ġam bü'gdāḫtī

Zāġ eger kendünüñ ziştligini añlayayidi (3) derd ü ġamdan ḳar gibi irirdi yaʿnī zāġ-ṭabīʿat olan ehl-i ḍalālet kendü ḳabāḥatlerini fehm eyleyelerdi derd (4) ü ġamlarından ḳar gibi eriyelerdi

(2371) Mes̱nevī

Merd-i efsunger buḫᵛāned çün ʿadū

Ū füsun bermār u mār efsun berū

Efsūnger olan (5) merd mār üzre efsūn oḳur ʿaduv gibi ol efsūnı mār üzre oḳur mār hem maʿnī-yi efsūnı anuñ üzerine oḳur [ki (6) mār-gīr yılan ṣaydına giriftār olmışdur zīrā]

(2372) Mes̱nevī

Ger nebūdī dām-ı ū efsūn-ı mār

Key füsūn-ı mārrā geştī şikār

(7) Māruñ efsūnı eger ol efsūngere dām-ı ḳayd olmayayidi efsūnger māruñ efsūnına ḳaçan şikār ü giriftār (8) olurdı ve ol mār anı kendüye ne vechile meşġūl ḳılurdı

(2373) Mes̱nevī

Merd-i efsunger ziḥırṣ-ı kisb ü kār (9)

Derneyābed an zamān efsūn-ı mār

Efsūnger merd kisb ü kār ol ḥırṣdan ol zamānda māruñ efsūnını añlamaz [yaʿnī (10) mār ṣaydına mübāşeret zamānında efsūn-ı mārı fehm eylemez]

(2374) Mes̱nevī

Mār gūyed ey füsunger hīn hīn

Ān-ı ḫod dīdī füsūn-ı men bübīn

(11) Ey füsūnger āgāh ol āgāh ol kendü lāyıḳuñı ve ḫāṣiyyetüñi gördüñ benüm efsūnumı daḫı gör (12) yaʿnī nefs-i emmāre ṣāḥibi olan nās ḥīle vü efsūnla anları ṣayd eylemege ḳaṣd eyleyen müteşeyyiḫ ü müzevirlere lisān-ı (13) ḥālile dirler ki sen ki bizi ṣayd eylemege meşġūl olmışsın ve bize efsūn ḳılmışsın bizüm daḫı maʿnā̱ yüzinden saña (14) olan efsūnımuza naẓar eyle ki seni kār-ı nāfiʿden kendümüze meşġūl ḳılmışuzdur

(2375) Mes̱nevī

Tū benām-ı Ḥaḳ firībī mer merā

Tā kunī rüsvāy-ı şūr u şer merā

(15) Sen beni Ḥaḳ Teʿālā̱nuñ nām-ı şerīfiyile aldarsın tā beni şūr u şerrüñ rüsvāyı eyleyesin yaʿnī beni (16) cemʿiyyet-i nāsa vesīle eyleyüp benüm sebebümle anları cerr eyleyesin

(2376) Mes̱nevī

Nām-ı Ḥaḳḳam best nī an rāy-ı tū (17)

Nām-ı Ḥaḳrā dām kerdī vāy-ı tū

Beni Ḥaḳ Teʿālā̱nuñ nām-ı şerīfi bend itdi senüñ ol reʾyüñ [P97b] bend itmedi Ḥażret-i Ḥaḳḳuñ nām-ı şerīfini benüm (18) gibi ḥaḳīri ṣayd eylemege dām eyledüñ vāy senüñ ḥālüñe

(2377) Mes̱nevī

Nām-ı Ḥaḳ bi'stāned eztū dād-ı men

Men benām-ı Ḥaḳ sipurdem cān u ten

(19) Ḥaḳ Teʿālā̱nuñ nām-ı şerīfi senden benüm dādumı ve yāẖud alsun ben cān u tenümi Ḥaḳ Teʿālā̱nuñ nām-ı (20) şerīfine teslīm eyledüm

(2378) Mes̱nevī

Yā bezaẖm-ı men reg-i cānet büred

Yā ki hemçün men bezindānet bered

Yā benüm zaẖm ile senüñ cānuñ ṭamarını (21) kese tā ki buncılayın seni zindāna ilte meşhūrdur ki diyār-ı **ʿArab**da [Seyyid Aḥmed bin Ebu'l-Hasane'r-Rufāʿī Ḥażretlerinüñ ṭarīḳında (22) geçinür ṣūret-i] meşāyıẖda baʿż-ı ṭāyife ism-i Allāhıla mārı efsūn eyleyüp anı ṣayd iderler tā anuñile ẖalḳa iẓhār-ı (23) kerāmet idüp ẖalāyıḳı bu vāsıṭa ile beyʿate ḳayd iderler her dem ki anlar Allah ile māra efsūn eyleyeler (24) mār daẖı lisān-ı ḥālile buña göre kelimāt eyleyeler ve diyār-ı **Rūm**da nefs-i emmāre ṣāḥiblerini Allāh ile (25) ṣayd eyleyüp cemʿiyyet ü hengāme eyleyen mār-gīr sīretler anlar daẖı anlar gibidür her bār ki Allāh ile ṣayd-ı nāsa meşġūl (26) olalar nāsuñ lisān-ı ḥālleri anlar bu gūne maḳālāt söyler

(2379) Mes̱nevī

Zen ezin gūne ẖaşin güftārhā

Ḫᵛand berşūy-ı ẖod an ṭūmārhā

(27) Zen bunuñ gibi ẖaşin ü dürüşt sözlerden kendünüñ zevci üzre ol zen ṭūmarlar [A212b] (1) oḳudı yāẖud kendünüñ zevci üzre ol ṭūmārları ki mażmūnı naḳl olındı oḳudı dimek olur

Naṣīḥat (2) **kerden-i merd mer zenrā ki derfaḳīrān beẖorī me'nger ve derkār-ı Ḥaḳ begümān-ı kemāl niger ve ṭaʿne mezen derfaḳr u faḳīrān** (3) **beẖayāl ü gümān-ı bīnevāyī ẖᵛīşten**

[Bu surḫ-ı şerīf ve bu beyān-ı laṭīf zen-i Aʿrābīye zevci olan merdüñ naṣīḥat eylemesi (4) beyānındadur böyle diyü ki faḳīrlere ḫᵛārlıḳla baḳma ve Ḥaḳḳuñ işinde kemāl-i ẓannile naẓar ḳıl ve kendü bīnevālıġuñ ve gümān (5) u ḫayālüñ sebebiyile faḳra ve fuḳarāya ṭaʿne urma zīrā ***inne baʿża'ẓ-ẓanni is̱mun***[1463] buyurulmışdur ve *fīṢaḥīḥi'l-Buḫārī ve Muslim* (6) *ʿanEbī Mūsā El-Eşʿārī raḍıyallāhu ʿanh ḳāle ḳulte yā Resūlallāh eyyu'l-İslāmu efżalu ḳāle men selime'n-nāse minyedihi ve* (7) *lisānihi*[1464] muḥaṣṣal tavżīḥ-i maʿnā-yı surḫ-ı şerīf böyle dimek olur ki merdüñ zene naṣīḥat eylemesinüñ beyānıdur böyle (8) dimek olur ki merdüñ zene naṣīḥat eylemesinüñ beyānıdur böyle diyü ki ey zen faḳīrlerüñ faḳrına ḫᵛārlıġıla naẓar eyleme (9) ve Ḥaḳḳuñ kārına kemāl-i ẓannile naẓar eyle ve kendü ḫayālüñile bīnevālıġuñuñ ve faḳīrliġinüñ gümānıyile faḳra ve faḳīr olanlara (10) ṭaʿne urma]

(2380) Mes̱nevī

Guft ey zen tū zenī yā bu'l-ḥazen

Faḳr faḫr āmed merā berser mezen

Ol merd zene ḫıṭāb ü ʿiḳāb idüp didi ki (11) ey zen sen zen misin yāḫud ḥüzn ṣāḥibi misin [ki baña bu ḳadar tevbīḫ u taḳrīʿler eylersin imdi taḥaḳḳuḳ anı zen (12) sen bil ki] faḳr baña faḫr geldi başuma urma yaʿnī ṭaʿn tevbīḫ ḳılma ki Server-i kāyināt ʿaleyhi ekmelu't-taḥiyyāt ***el-faḳru*** (13) ***faḫrī ve bihi efteḫiru***[1465]buyurmışdur pes ol Ḥażrete faḫr olan ve anuñ vāris̱lerine daḫı maḳbūl gelen faḳr sebebiyile sen beni (14) niçün taʿyīb eylersin didi

[Beyt

Merā befaḳr u fenā iftiḫārī bāşed

Zinām u mülk ü ġınā neng u ʿārī bāşed][1466] (15)

(2381) Mes̱nevī

Māl u zer serrā buved hemçün külāh

Kel buved k'ū ezküleh sāzed penāh

Māl u zer fi'l-mes̱el başa külāh gibidür kel olur (16) ol kimse ki külāhdan penāh ü zer ve başınuñ ʿaybını anuñile setr eyler

---

[1463] "Ey iman edenler! Zannın çoğundan kaçının. Çünkü zannın bir kısmı günahtır. Birbirinizin kusurunu araştırmayın." (Hucûrât, 12)

[1464] "Sahîh-i Buhârî ve Müslim'de Ebû Mûsâ El-Eş'ârî'den rivayet edilmiştir ki; Yâ Resûlallâh İslâm'da hangisi daha efdaldir, denildi. Resûlullâh da elinden ve dilinden sâlim olunan kimse, dedi. "

[1465] "Fakirlik benim övüncümdür ve onunla iftihar ederim." (Hadis-i şerif olup olmadığına dair tartışmalar için bk. Yardım 2008: 67-68)

[1466] "Benim fakr ve fenâ ile övüncüm vardır. Nâm, mülk ve zenginlikte ise kusur ve ayıp vardır."

(2382) Mes̱nevī

An ki zülf-i caʿd u raʿnā bāşedeş (17)

Çün külāheş reft ḫoşter āyedeş

Ol kimsenüñ ki mücaʿʿad ü raʿnālıġı ola anuñ külāhı çünkim gitdi aña (18) külāhınuñ gitmesi ḫoşter gelür zīrā zülf-i raʿnāsı ẓāhir olur

(2383) Mes̱nevī

Merd-i Ḥaḳ bāşed bemānend-i baṣar (19)

Pes bürehne bih ki pūşīde-naẓar

Merd-i ḥak fi'l-mes̱el çeşm gibidür pes naẓar pūşīde olmadan bürehne vü mekşūf olmaḳ (20) yegdür

(2384) Mes̱nevī

Vaḳt-i ʿarża kerden an berde-fürūş

Berkened ezbende cāme-y ʿayb-pūş

Ol berde-fürūş yaʿnī esīr (21) ṣatıcı müşteri olan kimseye esīrini ʿarż eylemek vaḳtinde ʿayb setr idici cāmeyi bendeden ḳoparur (22) yaʿnī esīrci ʿaybsız olan esīrini beyʿ murād eylese ol esīrüñ cāmesini ṣoyar tā bīʿayblıgı (23) ẓuhūra gele

(2385) Mes̱nevī

V'er buved ʿaybī bürehneş key kuned

Bel becāme ḫudʿaī bāvey kuned

Ve eger bir ʿayb eyle ol esīri (24) esīrci ḳaçan bürehne eyler belki cāme ile ol esīre ḫudʿa eyler yaʿnī baʿż-ı laṭīf cāmelerle aña ḫudʿa (25) eyleyüp müşterīye cāmesiyile ʿarż eyleyüp anuñ cāmesini ḫalʿ eylemek ḫuṣūṣında bu gūne ḥīle-āmīz (26) kelimāta şurūʿ eyler

(2386) Mes̱nevī

Gūyed in şermendeyest eznīk u bed

Ezbürehne kerden ū eztū remed

Dir ki bu bende (27) nīk ü bedden şermende vü maḥcūbdur ve bürehne eylemekden o bende senden ürker ve nefret eyler [A213a] (1)

(2387) Mes̱nevī

Ḫᵛāce derʿaybest ġarḳa tā begūş

Ḫᵛācerā mālest u māleş ʿayb-pūş

Ḫᵛāce ḳulaġına degin ʿayb u ġarḳa ḫᵛācenüñ (2) mālı vardur ve mālı anuñ ʿaybını setr idicidür kemā ḳāle'n-Nebiyyü ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem *el-ʿilmu ve'l-mālu yesturāni*

kullu ʿaybin ve'l-faḳru (3) *ve'l-cehlu yekşufāni kullu ʿaybin* revāhu İbn ʿAbbās raḍıyallāhu ʿanh keẕā fīfürūsi'l-aḫbār ve fi'l-Cāmiʿi'ṣ-Ṣaġīr[1467]

(2388) Meṡnevī

K'ez ṭamaʿ ʿaybeş nebīned ṭāmiʿī (4)

Geşt dilhārā ṭamaʿhā cāmiʿī

Ki bir ṭāmiʿ ol māla ṭamaʿından ol ḫᵛācenüñ ʿaybını (5) görmez ṭamaʿlar göñülleri tamām muḥīṭ ü cāmiʿ oldı

(2389) Meṡnevī

V'er gedā gūyed suḫan çün zerr-i kān

Reh neyābed kāle-yi ū derdükān

Ve eger (6) gedā aña müteʿallıḳ olan ḫāliṣ altun gibi söz söyleye anuñ ḳumāşı vü metāʿı dükkāna yol bulmaz yaʿnī sözi maḳbūl (7) olmaz

(2390) Meṡnevī

Kār-ı dervīşī verā-yı fehm-i tust

Sūy-ı dervīşī beme'nger süst süst

Dervīşligüñ kār u ḥaḳīḳati senüñ fehmüñ (8) verāsındadur dervīşlik cānibine süst süst yaʿnī ihānet ü ḥakāretile naẓar eyleme

(2391) Meṡnevī

Z'an ki dervīşan verā-yı mülk ü māl (9)

Rūziyī dārend jerf ezẔü'l-celāl

Zīrā ki dervīşler mülk ü māluñ verāsında ve fevḳinde Ẕü'l-celāl (10) olan Allāhdan bir rızḳ ṭutarlar ki ol rızḳ-ı maʿnevī ve ġıdā-yı rūḥānīdür

(2392) Meṡnevī

Ḥaḳ Teʿālā ʿādilest ü ʿādilān (11)

Key kunend istemgerī ber bīdilān

Ḥaḳ Teʿālā ʿādildür ve ʿādil olanlar ḳaçan bīdil ü şikeste olanlara ẓulm u sitemgerlik (12) ider

(2393) Meṡnevī

An yekīrā niʿmet ü kālā dihed

V'in yekīrā berser-i āteş nihed

Meṡelā ʿādil degüldür ol kimse ki bir ḳulına niʿmet (13) ü kālā vire ve bir ḳulını daḫı āteş-i faḳr u riyāżet üzre ḳoya

---

[1467] "İlim ve mal her aybı örter. Fakirlik ve cehalet ise her aybı ortaya çıkarır."

(2394) Meşnevī

Āteşeş sūzān dāred in gümān

BerḪudā vü Ḫālıḳ-ı her du cihān

(14) Ve āteş anı yaḳıcı ola kim ṭutar bu gūne gümānī Ḫudā vü Ḫālıḳ-ı her du cihāna ki anuñ fiʿli bu gūne ẓulm degüldür ve (15) eger tevehhüm olınur ise ki Ḫudānuñ kārı bir ḳulını devlet ü niʿmet içre ṭutmaḳ ve bir ḳulını daḫı nıḳmet ü ẕillet (16) içre yaḳmaḳdur pes bu niçe ʿadl olur el-cevāb budur ki neʿam eger bir ḳulına vāfir niʿmet virdi lākin ol niʿmet ḳadar (17) aña taʿb u zaḥmeti muʿādil ḳıldı ki ol edā-yı şükrdür eger bu dünyāda ol zaḥmeti çekmezse āḫıretde çeker ve bir āḫar ḳulına (18) daḫı egerçi faḳr u ẕillet virdi lākin bir rāḥat u leẕẕet ḳodı bu dünyāda ol rāḥatı bulamazsa ḥālet-i (19) nezʿde ve āḫıretde anı müşāhede ider muḥaṣṣal her fiʿli ʿadl üzeredür lākin ʿuḳūl-ı ḳāṣıra anı idrāk idemez (20) kemā ḳālellāhu Teʿālā *ve mā rabbuke biẓallāmin li'l-ʿabīd*[1468]

(2395) Meşnevī

Faḳru faḫrī ezgüzāfest u mecāz

Nī hezāran ʿizz-i pinhānest u nāz

Faḳru faḫrī[1469] (21) ḥadīs̱i güẕāf ü mecāzdandur yaʿnī Ḥażret-i Nebīnüñ *el-faḳru faḫrī* buyurması güẕāf ü mecāz (22) cihetinden degüldür hezārān ʿizz ü nāz anda pinhāndur bu eclden ol Ḥażret *ve bihi eftaḫiru* diyü anuñile iftiḫār eylediler (23) nī kelimesi mıṣraʿ-ı evvelde ḳayd olmaḳ üzre şerḥ olundı mıṣraʿ-ı s̱ānīye ḳayd olsa daḫı ḳābildür istifhām-ı taḳrīrī olmaḳ üzre [yaʿnī (24) el-faḳru faḫrī buyrulduġı güẕāf u mecāz ḳabīlinden midür faḳrda hezārān ʿizz ü nāz mestūr u nihān degül midür dimek (25) olur *nī* maḥalline *ṣad* daḫı nusḫadur] (bu vech üzre maʿnā anda hezārān ʿizz ü nāz pinhān degül midür yaʿnī pinhāndur dimek olur)

(2396) Meşnevī

Ezġażab bermen laḳabhā rāndī

Yār-gīrem mār-gīrem ḫᵛāndī

Ġażabuñdan (26) benüm üzerüme laḳablar sürdüñ ben yār ṭutıcıyam sen baña mār ṭutıcı oḳuduñ

(2397) Meşnevī

V'er bigīrem berkenem dendān-ı mār (27)

Tā'ş ezser kūften neb'ved żarar

[1468] "Rabbin kullara zulmedici değildir." (Fussilet, 46)

[1469] "Fakirlik benim övüncümdür ve onunla iftihar ederim." (Hadis-i şerif olup olmadığına dair tartışmalar için bk. Yardım 2008: 67-68)

Farażā eger mārı ṭutam anuñ dişini ḳoparuram ol yılanı **[A213b]** (1) başı dögülmekden eymen eylerem yaʿnī eger bir nefs-i **[P98a]** emmāre ṣāḥibini ṣayd eyleyem ve dām-ı beyʿat ve irādetüme ḳayd eyleyem anuñ ḫalḳa (2) żarar viren aḫlāḳ-ı ẕemīmesini ḳalʿ eylerem tā o helākdan ve sengsār olmadan ḫalāṣ olur [baʿż-ı nusḫada (3) bu beyt böyle vāḳıʿ olmışdur

Ve'r bigīrem mār dendāneş kenem

Tā'ş ezser kūften eymen kunem

Maʿnā girü evvelki gibi ser-kūfte (4) olmamaḳ içün dişin ḳoparuram dimek olur]

(2398) Meṡnevī

Z'an ki an dendan ʿaduvv-ı cān-ı ust

Men ʿaduvrā mīkunem z'in ʿilm dust

(5) Zīrā ki māruñ ol dişi anuñ cānınuñ düşmenidür bir ʿilmden ben ʿaduvvı kendüme dost eylerem yaʿnī māruñ (6) zehr ü żarar olan dendānını ḳalʿ u ḫalʿ eyledügüm ʿilm cihetinden mārı kendüme yār eylerem bu sözler gerçi merd-i (7) ʿArabuñ zene olan kelāmıdur ammā bundan murād muṣliḥ ü mürebbī olan mürşidüñ aña zen gibi ṭaʿn ü iṭāle eyleyen münkirlere (8) cevāb-ı pür-ṣavābı olur keenne dirler ki ey bed-gümān sen bizi ol şöhret ü cemʿiyyet içün hengāme-gīr olan yalancı (9) yılancılardan ḳıyās eyleme biz bir nefs-i emmāre ṣāḥibini eylesek aña zehrlü dendān gibi olan mālı ve sūʾ-i ḥāli (10) ve ḳubḥ-ı ḫıṣāli andan izāle iderüz tā dünyāda ḫalḳdan aña żarar irişmeden emīn olur ve āḫıretde daḫı ʿaẕāb-ı (11) Ḥaḳdan emān buluruz ʿaduvvı bu gūne ʿilmden kendümüze yār eylerüz sen sūʾ-i ẓann eyleyüp bizi ḫalḳ içün (12) olan mār-gīrlerden ẓann eyleme dirler

(2399) Meṡnevī

Ezṭamaʿ hergiz neḫᵛānem men füsūn

İn ṭamaʿrā kerdeyem men ser-nigūn

Ben hergiz (13) ṭamaʿdan ötüri efsūn oḳumazam zīrā ben bu ṭamaʿı ser-nigūn u zebūn eylemişem

(2400) Meṡnevī

Ḥāşa lillah ṭamʿ-ı men ezḫalḳ nist (14)

Ezḳanāʿat derdil-i men ʿālemist

Ḥāşā lillāh benüm ṭamʿum yoḳdur ḳanāʿatden benüm ḳalbümde bir ʿālem vardur ki ol (15) ʿālem-i lāyefnādur

(2401) Meṡnevī

Berser-i emrūd-bün bīnī çünān

Z'an fürūd ā tā nemāned an gümān

Emrūd aġacınuñ başı üzre beni (16) ancılayın görürsin emrūd aġacından aşaġa gel tā o ẓann ḳalmaya bu beytüñ maʿnāsınuñ vużūḥı bu ḳıṣṣayı (17) bilmege merhūndur ol ḳıṣṣa budur ki bir erüñ ʿavretinüñ bir bīgāne ʿāşıḳı var imiş ol ḫātūn kendü eriyile bir bāġçede (18) otururken ol ʿāşıḳ ʿavretile muṣāḥebet eylemege işāret eylemiş ol oturduḳları neşīmenüñ eṭrāfı eşcār (19) u giyāhıla pür imiş ʿavret ʿāşıḳına ol gelüp iḫtifā eyle diyü işāret eylemiş baʿdehu bir ḥīle idüp (20) erine dimiş ki ben şu emrūd aġacına çıḳmaḳ isterem icāzet vir dimiş eri daḫı ʿavrete icāzet virüp (21) emrūd aġacına çıḳmış pes yuḳarudan aşaġa ḫıṭāb idüp dimiş ki ey merd senüñ yanuñda ol bīgāne (22) ʿavret ne işler eri aşağıdan yuḳaruya dimiş ki ey ḫātūn mecnūn mısın benüm yanumda ʿavret yoḳdur (23) pes ḫātūn elbette elbette senüñ yanuñda bir bīgāne ʿavret vardur dimiş ve feryād eylemiş pes aña eri gel imdi aşaġa (24) in ḥaḳīḳat-ı kemāli gör dimiş aşaġı inüp ʿacebdür ben senüñ yanuñda yuḳaruda iken bir bīgāne ʿavret (25) gördüm şimdi ġāyib oldı gel e sen daḫı çıḳ görelüm ne ẓuhūr ider dimiş pes eri aġaca çıḳduḳda otlaruñ (26) içinde ol bīgāne eri yanına çeküp anuñile muʿānaḳaya başlayup merd-i ebleh aġaç üzerinden çaġurmış (27) ki ey ʿavret senüñ yanuñdaki nāmaḥrem er kimdür ʿavret dimiş ki benüm yānumda bīgāne vü nāmaḥrem kimse yoḳdur **[A214a]** (1) ben şöyle tenhā otururam gel emrūd aġacından aşaġı in tā gümānuñ ḳalmaya dimiş pes er aşaġı ininceye deg nāmaḥrem (2) olan kimse ḳaçup otluḳ içine gizlenmiş er aşaġı inüp ḫātūnınuñ yanındaġı kimseyi görmedikde dimiş (3) ki bu rüʾyet-i nāṣāliḥ emrūd aġacınuñ ḫāṣiyyetindendür pes bu kelām ḍarbu'l-mes̱el olmış ḳaçan bir kimse bir şeyʾi ḥaḳīḳatile (4) görmeyüp ġalaṭ eylese aña ḥaḳīḳat-bīn olan kimseler bu ḳavli ḍarb-ı mes̱el idüp *ey fülān er seremrūd-bün fürūd ey* (5) *tā gümānet nemāned* dirler pes ol merd-i ʿArabuñ kendü ḫātūnına berser-i emrūd bün bīnī çünān dimesi sen beni kendü ġalaṭ-bīn (6) olan naẓaruñla mertebeñden ancılayın görürsin gel mertebeñden tenezzül eyle benüm mertebeme ḳarīb ol tā ḥaḳīḳat-ı ḥāle vāḳıf (7) olup bed-gümān ḳalmayasın dimek olur

(2402) Mes̱nevī

Çünki bergerdī tu ser-geşte şevī

Ḫānerā gerdende bīnī an tuyī

(8) Mes̱elā çünkim bir miḳdār dönesin ser-geşte olursın ḫāneyi ve renci görürsin ve ol sensin pes senüñ ol ḥīnde (9) ḫāneyi dönici görmeñden ḫānenüñ dönmesi lāzım gelmez belki anı döner gördügüñ kendü başınuñ dönmesidür keẕālik (10) sen ki bir kimseyi

dünyāya ḥarīṣ ü ṭālib göresin ve ṣayd-ı nās eylemege māyil ü rāġıb bulasın sen anı kendüñ gibi (11) ḥarīṣ ü ṭālib ḳıyās eyleme zīrā ḳıyāsu'n-nefs ʿale'n-nefs cāyiz degüldür

Derbeyān-ı ān ki cünbīden-i her kesī ezāncā (12) **ki veyest her kesrā ezçenbere-yi vücūd-ı ḫod bīned**

[Bu surḫ-ı şerīf] anuñ beyānındadur ki her bir kimsenüñ ḥareketi (13) ol yirden ki odur [yaʿnī her bir kesüñ ḥareket eylemesi ol mertebe maḳāmdandur ki aña maḫṣūṣdur] her kesi kendü vücūdınuñ (14) dāyiresinden görür

Tābe-yi kebūd āftāb kebūd mīnümāyed ve surḫ surḫ mīnümāyed

Meselā kebūd ṣırça āftābı (15) kebūd gösterür ve ḳırmızı ṣırça ḳırmızı gösterür

Çün tābhā ezrenghā bīrūn āyed sepīd şeved ezheme (16) **renghā-yı dīger ū rāst-güter bāşed ve imām-ı bāşed**

Çünki ṣırçalar renglerden ṭaşra gele ve ḫalāṣ ola (17) beyāż olur dükeli ṣırçalardan o beyāż u ṣāfī olur ṭoġrı söyleyicirek olur ve dükeli ṣırçaların (18) imāmı menzilesinde olur ṣāfī vü beyāż olan ṣırçadan murād derūnı ġıll u ġışdan ṣāfī olan ṣūfīlerdür (19) ve kebūd u surḫ olan tābelerden murād derūnı ġıll u ġış ile pür olan kimseler olur ki bunlar bir kimseye naẓar (20) eyleseler ancaḳ fehm ü ḳıyāsları ḳadar bilür ve anı kendülere ḳıyās ḳılurlar

(2403) Meṡnevī

Dīd Aḥmedrā Ebū Cehl u büguft (21)

Zişt naḳşī k'ezBenī Hāşim şüguft

Meselā **Ḥażret-i Aḥmedi** ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem **Ebū Cehl**-i bībaṣīret vā ẓāhir ü bāṭını (22) maḥżā şirk ü ẓulmet gördi ve eyitdi ki **Benī Hāşim**den bir ḳabīḥ naḳş açıldı ve ẓāhir oldı

(2404) Meṡnevī

Guft Aḥmed mervērā ki rāstī (23)

Rast guftī gerçi kār-efzāstī

Ḥażret-i Resūl aña eyitdi gerçek sen rāst (24) didüñ egerçi kār-efzāsın yaʿnī ḥadden tecāvüz idicisin

(2405) Meṡnevī

Dīd Ṣıddīḳeş büguft ey āftāb (25)

Nī zişarḳī nī ziġarbī ḫoş bitāb

Ḥażret-i Ebū Bekr-i ṣıddīḳ raḍıyallāhu ʿanh ol Ḥażreti gördi ve didi ey āftāb-ı ʿālem-tāb (26) ne şarḳdansın ve ne ġarbdansın laṭīf yildür yaʿnī *lāşarḳiyyetin ve lāġarbiyyetin*[1470] āyetinüñ miṣdāḳınca şarḳa ve ġarba (27) mensūb olmayan bir āftāb-ı İlāhīsin ki nūruñ ʿāleme żiyā viricidür ḫoş ṭulūʿ eyle ve tārīk olan **[A214b]** (1) derūnları münevver ḳıl didi

(2406) Meşnevī

Guft Aḥmed rast guftī ey ʿazīz

Ey rehīdey tu zidünyā-yı neçīz

Ḥażret-i Aḥmed (2) ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem aña didi ey ʿazīz rāst söyledüñ ey **Ṣıddīḳ** sen nāçiz olan dünyādan ḳurtulmışsın (3)

(2407) Meşnevī

Ḥāżıran guftend ey ṣadru'l-verā

Rast-gū guftī du żıd-gūrā çirā

Ḥāżır olanlar **Ḥażret-i Resūl-i Ekreme** ṣallallāhu ʿaleyhi ve selleme didiler ey ḫalḳuñ (4) ṣadrı vü eşrefi iki żıdd söyleyiciye niçün rāst-gū didüñ ḥāl bu ki bu ikisinüñ kelāmı biri birine mütenāḳıżdur (5)

(2408) Meşnevī

Guft men āyīneyem maṣḳūl-ı dest

Türk ü Hindū dermen an bīned ki hest

Ḥażret-i Faḫr-ı ʿĀlem ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem (6) buyurdı ki ben dest-i İlāhīnüñ maṣḳūlı **[P98b]** āyīneyem yaʿnī dest-i ḳudretile cilā bulmış ve ṣayḳal olmış bir mirʾātum **Türk** (7) **ü Hindū** bende anı görür ki kendüsinde vardur *naḥnu mirʾātu mecluvvetun ḳadīrī kullu eḥadin fīnā ṣūreten* ḳavlini baʿżılar (8) bu mażmūnda ḥadīs̱-i şerīfdür dimişler ve baʿżılar kelām aña birdür diyü lisān-ı meşāyıḫdan naḳl eylemişler (9)

(2409) Meşnevī

Ey zen er ṭammāʿ mībīnī merā

Z'in taḥarrī-yi zenāne berterā

Ey zen eger beni ṭammāʿ görür iseñ bu zenler gibi taḥarrī eylemeden (10) yuḳaru gel ve merdler mertebesine teraḳḳī idüp anlar gibi yaḳīn ü müşāhede ṣāḥibi ol

(2410) Meşnevī

An ṭamaʿrā māned u raḥmet buved (11)

K'ū ṭamaʿ ancā ki an niʿmet buved

[1470] "Ne şarktandır ne de garptan…" (Nur, 35)

O ṭamaʿa beñzer velākin raḥmet olur ṣayd-ı merdüm eylemek ve faḳr u ḳanāʿatden ḫalḳa (12) söz söylemek nevʿan ṭamaʿa müşābih olur velākin bāṭınen ṭamaʿ degüldür belki Ḥaḳdan raḥmet ve ḫalḳa merḥametdür (13) ḳanı ṭamaʿ ol mertebede ki ol niʿmet ola yaʿnī bir yirde niʿmet-i maʿnevī ve ġınā-yı ḳalbī ola anda ḥırṣ u ṭamaʿdan es̱er (14) olmaz egerçi sözi ṭamaʿa müşābih olursa da

(2411) Mes̱nevī

İmtiḥan kun faḳrrā rūzī du tū

Tā befaḳr ender ġınā bīnī du-tū

(15) Sen faḳrı bir iki gün imtiḥān eyle aña ṣabr u taḥammül eyle ki tā faḳrda iki ḳat ġınā göresin iki ḳat (16) ġınādan murād [biri ġınā-yı ḳanāʿat ve birisi ġınā-yı ʿiṣmetdür ve yāḫud] ġınā-yı ẓāhir ve ġınā-yı bāṭındur zīrā faḳr (17) tamām olduḳda ve sālik andan lez̠z̠et aldıḳda ol ġınā-yı ḳalb ḥāṣıl olur ẓāhiren her neye mālik olursa (18) eger ṣūretā ez̠ā ise de anı vāfir ü kes̱īr ʿadd eyler pes ġınā-yı bāṭın ḥāṣıl olduḳda ġınā-yı ẓāhir daḫı andan ḫālī olmaz (19) eyle olıcaḳ faḳrdan z̠evḳ alan kimesne faḳr içün iki ḳat bulmış olur

(2412) Mes̱nevī

Ṣabr kun bāfaḳr u bü'gzār in melāl (20)

Z'an ki derfaḳrest ʿizz-i Z̠ü'l-celāl

Faḳra ṣabr eyle ve bu melāl ü kelāli ḳo yaʿnī terk eyle zīrā ki Z̠u'l-Celāli ve'l-Cemāl (21) Allāhuñ ʿizz ü devleti ve luṭf u raḥmeti faḳrdadur

(2413) Mes̱nevī

Sirke mefrūş u hezāran can bübīn

Ezḳanāʿat ġarḳ-ı baḥr-ı engübīn

(22) Sirke ṣatma yaʿnī yüzüñ ve gözüñ ekşi itme nicesinüñ cānı ḳanāʿatden ʿasel deryāsına ġarḳ olmış gör yaʿnī (23) nice cānlar faḳr u ḳanāʿat vāsıṭasıyıla baḥr-ı lez̠z̠ete müstaġraḳ olmışlardur anlara naẓar irgür (24)

(2414) Mes̱nevī

Ṣad hezāran cān-ı telḫī-keş niger

Hemçü gül āġişte ender gül-şeker

Nice yüz biñ açlıḳ çekici cāna naẓar eyle gül gibi gül-şeker içre (25) mümtezic ü muḫteliṭ olmış yaʿnī riyāżet ü telḫlikden lez̠z̠et alup gül ile şeker gibi anuñile iḫtilāṭ ü ülfet ḳılmış (26)

(2415) Mes̱nevī

Ey dirīġā mer turā guncā budī

Tā zicānem şerḥ-i dil peydā şudī

Ey dirīġā taḥḳīḳan saña vüsʿat ü mevṣıla (27) olayıdı tā cānumdan göñlüñ serḥi peydā vü ẓāhir olayıdı ve saña derūn lez̠z̠etinden ḫaber ḳılayıdı

(2416) Mes̠nevī

İn suḫan şīrest derpistān-ı cān [A215a] (1)

Bīkeşende ḫoş nemīgerded revān

Bu söz fi'l-mes̠el cān memesinden çekici ve emicisüz (2) ḫoş revān ü cārī olmaz

(2417) Mes̠nevī

Müstemiʿ ger teşne vü cūyende şud

Vāʿiẓ er mürde şeved gūyende şud

Müstemiʿ olan (3) kimse çünkim teşne vü ṭālib oldı vāʿiẓ farażā eger mürde mes̠ābesinde ola söyleyici olur zīrā müstemiʿīnüñ (4) ṭaleb u iştihāsınuñ vücūd-ı mütekellimde ʿaẓīm teʾs̠īri vardur

(2418) Mes̠nevī

Müstemiʿ çün tāze āyed bīmelāl (5)

Ṣad zeban gerded büguften güng ü lāl

Mes̠elā müstemiʿ olan kimse melāl ü kelālsiz çünkim tāze vü laṭīf gele güng ü lāl olan kimse (6) sözde yüz dillü olur güng ü lāl ikisi bile dilsüze dirler

(2419) Mes̠nevī

Çünki nāmaḥrem derāyed ezderem (7)

Perde derpinhan şevend ehl-i ḥaram

Çünkim ḳapumdan içerü nāmaḥrem gele ehl-i ḥarem perde içre pinhān u mestūr olurlar (8)

(2420) Mes̠nevī

V'er derāyed maḥremī dūr ezgezend

Bergüşāyend an setīran rūy-ı bend

Ve ger żarardan baʿīd bir maḥrem içerü gele ol mestūrlar yüzinüñ (9) bend ü niḳābını açarlar bundan maḳṣūd esrār-ı derūna maḥrem olanlara ẓāhir olurlar nāmaḥrem olanlardan ḳaçarlar (10) dimek olur

(2421) Mes̠nevī

Her kirā ḫūb u ḫoş u zībā kunend

Ezberāy-ı dīde-yi bīnā kunend

Her ne şey'i ki ḫūb u ḫoş u zībā eyleyeler görici kimsenüñ gözinden ötüri (11) eylerler aʿmādan ötüri eylemezler ki aʿmānuñ mubṣırāt-ı laṭīfeden naṣībi yoḳdur

(2422) Meşnevī

Key buved āvāz-ı çeng ü zīr ü bam (12)

Ezberāy-ı gūş-ı bīḥiss-i aṣam

Keẕālik çengüñ ve zīr ü bamuñ āvāzı ḳaçan olur zīr aşaġı ṣadā ve bam yuḳaru ṣadāya (13) dinür ki ikisi bile biri birine münāsib ola [yaʿnī çeng āvāzı ve zīr ü bem ḳıllarına düzen virilmek ḳaçan olur] (14) aṣammuñ bīḥiss olan gūşından ötüri muḥaṣṣal ṣaġır kimsenüñ bīidrāk olan (15) gūşından ötüri ḳaçan olur mesmūʿat-ı leẕīẕe ve naġamāt-ı nefsiyye aṣamm olan kimselerden ötüri olmaz (16) ki anlaruñ mesmūʿāt-ı leẕīẕe ḥiṣṣesi yokdur

(2423) Meşnevī

Müşkrā Ḥaḳ bīhude ḫoş-dem nekerd (17)

Behr-i ḥis kerd ü pey-i aḫşem nekerd

Müşki Ḥaḳ Teʿālā̱ Ḥażretleri bīhūde yire ḫoş-dem eylemedi yaʿnī ʿabeṣ yire laṭīf rāyiḥalu ḳılmadı ḥiss (18) ü idrākdan ötüri eyledi aḫşemden ötüri eylemedi yaʿnī kuvvet-i şāmmesi yirinde olup iştimāma ḳādir olan (19) kimseler içün ḫalḳ eyledi dimāġı fāsid ve ḳuvvet-i şāmmesi muḫıll olan kimseden ötüri īcād ḳılmadı (20) pes cemīʿ-i mubṣırāt ḳuvvet-i [bāṣırası] olan kimseler içün mevcūd olmışdur tā andan müteleẕẕiẕ olup iʿtibār (21) ḳılalar ve cümle mesmūʿāt ḳuvvet-i sāmiʿası olan kimseler içün ẓuhūrda andan behre bulalar ve meşmūmāt (22) daḫı ḳuvvet-i şāmmesi muḫtell olmayanlar içün ḫalḳ olunmışdur tā andan ẕevḳ u rāḥat bulalar

(2424) Meşnevī

Ḥaḳ zemīn ü āsman bersaḫte est (23)

Dermiyan bes nār u nūr efraḫte est

Ḥaḳ Teʿālā̱ zemīn ü āsmānı düzmiş ve vücūda (24) getürmişdür zemīn ü āsmān ortasında çoḳ nār u nūr yüceltmiş ve peydā itmişdür [*nūr*dan murād enbiyā (25) vü evliyā ve mü'minīn-i aṣfiyādur ve *nār*dan murād ferāʿine-ṭabīʿat ve Şeddād-ḫılḳat ve Ebū Cehl-sīret olan münkirīn (26) u muʿānidīndür]

(2425) Meşnevī

İn zeminrā ezberāy-ı ḫākiyān

Āsmanrā mesken-i eflākiyān

[Bu zemīni ḫākīlerden ötüri (27) āsmānı eflākīlerden ötüri yaʿnī bu zemīni ḫāke] mensūb olan maḫlūḳdan ötüri mesken eyledi **[A215b]** (1) ki anlar zemīne ehl ü müstaḥaḳdur ve āsmānı eflāke mensūb olan melāyikeden ötüri īcād eyledi ki anlar ol mertebeye (2) müstaʿidlerdür

(2426) Mes̱nevī

Merd-i süflī düşmen-i bālā buved

Müşterī-yi her mekan peydā buved

Süflī olan merd bālānuñ düşmeni olur (3) yaʿnī mertebe-yi aʿlāya ve anuñ ehline fiʿlen ve ḥālen ʿadāvet [eyler] düşmen-i bālā olmadan murād süfliyyete ehl olmasıdur ve süflī (4) olan ʿamele meyl ḳılmasıdur ki süflī ʿulvīnüñ żıddıdur bir kimse süflī olup ʿameli daḫı süflī olsa bi'ṭ-ṭabʿ düşmen-i (5) bālā olur ʿadāvet eylemezse de çünkim bu muḳaddeme maʿlūmuñ oldıyısa her mekān müşterīsi (6) peydā olur anlar ki cennet-i aʿlāya müşterīlerdür aña münāsib efʿāl-i ḫabīs̱e ḳılurlar ve ol cāy-ı ḫabīs̱eye müstaḥıḳḳ u müstaʿid olur (7) [anlar ki ehl-i dūzaḫdur ol cāy-ı ednāya münāsib efʿāl-i ḫabīs̱e ḳılurlar ve ol cāy-ı ḫabīs̱e mustaḥıḳḳ olurlar] (8)

(2427) Mes̱nevī

Ey setīre hīç tū berḫāstī

Ḫᵛīştenrā behr-i kūr ārāstī

Ey mestūre hīç sen ḳalduñ mı kendüñi kūrdan ötüri (9) tezyīn idüp ārāste eyledüñ mi *kūr* bunda aʿmā maʿnāsına olmaḳ maḥalle ensebdür ammā **Surūrī** ve **Şemʿī**nüñ (10) virdükleri maʿnālar münāsebetden ebʿaddur zīrā bu beyt **[P99a]** mes̱el mevḳıʿında vāḳıʿ olup ol ḫatunuñ kendü fehm (11) eyledügi yirden merd-i ʿArab aña kendü ḥālini tefehhüm eylemek murād eyler yaʿnī ey mestūre mes̱elā sen hīç ḳalḳup kendüñi (12) aʿmādan ötüri bezeyüp ārāste eyledüñ mi maʿlūmdur ki eylemedüñ belki maḥrem olan bīnālaruñ rüʾyet ü seyrinden (13) ötüri kendüñi tertīb ü tezyīn eyledüñ çünkim senüñ ḥālüñ budur sen ki kūr-dil olasın senüñçün (14) evṣāf u esrār-ı derūnumı nice iẓhār eyleyem ve iẓhār u ʿıyān eyledügüm taḳdīr üzre daḫı sen görmege ve müşāhede (15) ḳılmaġa niçe ḳādir olursın dimek olur ve bu beyt daḫı bu maʿnāyı ḳılur

(2428) Mes̱nevī

Ger cihanrā pür-dür-i meknun kunem (16)

Rūzi-yi tū çün nebāşed çün kunem

Eger cihānı farażā pür-dürr-i meknūn eyleyem ve dürr-i meknūn gibi nefīs ü laṭīf (17) sözler söyleyem çünkim senüñ naṣībüñ olmaya ben nice eyleyem (18) gerekdür ki dürr-i meknūn olan güftār u esrāruma müstaʿid ü ehl olasın tā kim andan naṣīb alasın (19)

(2429) Meṡnevī

Terk-i ceng ü reh-zenī ey zen bugū

V'er nemīgūyī beterk-i men bugū

Ey zen cengi ve reh-zenligi terk eyle ve eger ceng ü reh-zenlik (20) terkini söylemezseñ benüm terküm söyle yaʿnī anı terk eylemezseñ beni terk eyle dimek olur [mıṣraʿ-ı evvelde olan *bugū* bu (21) maḳūle maḥalde *bukun* maʿnāsına istiʿmāl olınur]

(2430) Meṡnevī

Mer merā çi cāy-ı ceng-i nīk ü bed

K'in dilem ezṣulḥhā hem mīremed

Baña ne (22) nīk ü bedüñ cengi yiridür zīrā bu göñlüm ṣulḥlardan daḫı ürker ḳande ḳaldı ki ceng ü cedele taḥammül ḳıla murād kemāl-i (23) ferāġını işʿārdur

(2431) Meṡnevī

Ger ḫamuş gerdī vü ger nī an kunem

Ki hemin dem terk-i ḫān u man kunem

Eger ḫāmūş olasın ve sükūt (24) ḳılasın ḫub u laṭīfdür ve eger ḫāmūş olmayasın ve sözümle ʿamel ḳılmayasın ki bu dem terk-i ḫān ü mān (25) eylerem yaʿnī evi ve barḳı terk idüp saña ṭalāḳ virürüm dimek olur ve bu vechile buraya gelinceye deg ʿaḳluñ (26) nefse ve kāmilu'l-ʿaḳl olan mürşidüñ ehl-i nefse eyledügi ḫıṭāb u ʿitābdan ʿibāret ve cevāb-ı pür-ṣavābdan (27) kināyet olur

Mürāʿāt kerden-i zen şehver-i ḫodrā istiġfār kerden ezgufte-yi ḫᵛīş[1471]

(2432) Meṡnevī

Zen çü dīd ūrā ki tünd ü tevsenest [A216a] (1)

Geşt giryan girye ḫod dām-ı zenest

Zen çünkim ol merd-i ʿArabī ḥarūn u ser-keşdür (2) giryān oldı girye ḫod zen ṭuzaġıdur yaʿnī ḳaçan ḫātūnlar erlerini kendüleri üzre ʿāmil eyleyemeseler (3) ve luṭfıla kendü ṭabīʿatlerine uyduramasalar giryān ider tā bu ḥīle ile anları kendülere (4) māyil ḳılurlardı

(2433) Meṡnevī

Guft eztū key çünin pindāştem

[1471] Kadının kocasından özür dilemesi ve söylediklerine tövbe etmesi

Eztu men ümmīd-i dīger dāştem

Zen şevherine eyitdi senden ḳaçan (5) böyle ṣandum ben ġayrı ümmīd ṭutdum yaʿnī benüm ümmīdüm bu idi ki sen baña muvāfaḳat eyleyeydüñ ben senden (6) bunı ẓann eylerdüm ve böyle ümmīd ṭutar idüm

(2434) Meşnevī

Zen derāmed ezṭarīḳ-ı nīstī

Guft men ḫāk-ı şumāyem nī sitī

Zen (7) şevherine yoḳluḳ ṭarīḳından geldi ve didi ben sizüñ ḫākuñuzam sittī degülem yaʿnī size ḫātūn (8) olmaġa lāyıḳ degülem belki sizüñ ḳademüñüzüñ türābıyam diyüp tevāżuʿ u teẕellül ṭarīḳından gelüp (9) iltiyām ü mülāyemete başladı [ve incü dānesi gibi göz yaşı döküp aġladı]

(2435) Meşnevī

Cism ü cānem her çi hestem ān-ı tust (10)

Ḥükm ü ferman cümlegī fermān-ı tust

Cism ü cānum ve her nem var ise senüñ mālıñ ve lāyıḳuñdur ḥükm ü fermān bi'l-külliyye (11) senüñ fermānuñdur *el-emru emrukum* her ne emr eylerseñ bende-yi fermānem ve saña muṭīʿ ü münḳādem hīç muḫālefetüm yoḳdur didi (12)

(2436) Meşnevī

Ger zidervīşī dilem ezṣabr cest

Behr-i ḫᵛīşem nist an behr-i tuvest

Eger dervīşlikden benüm göñlüm ṣabr eylemeden (13) şıçradı ise ol ḫuṣūṣ kendümden ötüri degüldür senden ötüridür

(2437) Meşnevī

Tū merā derderdhā būdī devā (14)

Men nemīḫᵛāhem ki bāşī bīnevā

Sen baña derdlerde devā olduñ ve nice miḥnet ü belā zamānında luṭf u iḥsān ḳılduñ ben istemezem ki (15) bīnevā vü muḥtāc olasın

(2438) Meşnevī

Cān-ı tū k'ezbehr-i ḫᵛīşem nist īn

Ezberāy-ı tust in nāle'v ḥanīn

Senüñ cān u ḥayātuñ (16) ḥaḳḳıyiçün bu ṭaleb kendümden ötüri degüldür bu nāle vü ḥanīn senden ötüridür pes ism-i Ḥaḳḳa ḳasem eyleyüp (17) kendü daʿvāsınuñ ṣıdḳını iṡbāt eylemek içün didi

(2439) Meşnevī

Ḫᵛīş-i men billāh ki behr-i ḫᵛīş-i tū

Her nefes ḫᵛāhed ki mīred pīş-i tū

(18) Benüm kendüm senüñ senüñ kendüñ içün ḫᵛīşler bunda ẕāt maʿnāsına istiʿmāl olınur yaʿnī benüm ẕātum billāh senüñ (19) ẕātuñ içün her dem ister ki senüñ öñüñde öle ve saña fedā ola ve ḳurbān ola

(2440) Meşnevī

Kāş cānet kiş revān-ı men fidī (20)

Ezżamīr-i cān-ı men vāḳıf budī

Bu beytüñ **Fārsī**ce taḳdīri *kāşki cānetrā żamīr-i cān-ı men vāḳıf budī* (21) *ki cānetrā revān-ı men fedā bād* dimek olur yaʿnī nolayıdı senüñ cānuñ ki benüm rūḥ-ı revānum aña fedā olsun benüm cānımuñ (22) żamīrinden vāḳıf olayıdı ve benüm murādumı bileyidi

(2441) Meşnevī

Çün tu bāmen in çünin būdī beẓan

Hem zican bīzār geştem hem ziten

(23) Çünkim sen baña sū-yi ẓan eylemede böyle olduñ hem cānumdan bīzār oldum hem tenümden

(2442) Meşnevī

Ḫākrā bersīm u zer kerdīm çün (24)

Tū çünīnī bāmen ey canrā sükūn

Ṭoprağı sīm ü zer üzre eyledüñ çünkim sen benümle böylesin (25) ey cāna sükūn ü ārām olan yaʿnī ey cānuma sükūn ü ārām olan kimse çünkim sen benümle böyle żıdd u muḫālifsin (26) sīm ü zer üzre ṭopraḳ ṣaçduḳ ve andan ferāġat eyledük anuñçün senüñle żıdd olmaḳ münāsib degüldür didi (27)

(2443) Meşnevī

Tū ki dercān u dilem cā mīkunī

Z'in ḳader ezmen teberrā mīkunī

Senüñle benüm cān u dilümden yir eylersin bu ḳadar sözümden benden teberrā eylersin [A216b] (1) [ne diyelüm elden ne gelür]

(2444) Meşnevī

Tū teberrā kun ki hestet destgāh (2)

Ey teberrā-yı turā can ʿuẕr-ḫᵛāh

[Ey şevher sen teberrā vü istiġnā eyle zīrā] saña destgāh u ḳudret vardur [yaʿnī ḳudret vardur yaʿnī her ne ḳadar istiġnā (3) eyleseñ mümkindür zīrā ki ben senüñ bend-i zencīr-i muḥabbetüñ olıcaḳ teberrā̱ vü istiġnāñ maḳbūlumdur] ey senüñ teberrā̱ (4) vü istiġnāña ki cānum ʿöẕr-ḫᵛāhdur yaʿnī sen her bār ki benden berī olmaġa ve istiġnā ḳılmaġa ḳaṣd eyleyesin benüm cānum (5) anuñ ʿöẕrini dileyicidür ve saña tażarruʿ eyleyicidür

(2445) Mes̱nevī

Yād mīkun an zamānīrā ki men

Çün ṣanem būdem tu būdī çün şemen

(6) Sābıḳda olan ol bir zamānı yād eyle ki ben ṣanem gibi idüm sen şemen gibi idüñ yaʿnī ben put ve sen put-perest gibi idüñ (7) murād ben maʿşūḳa ve sen baña ʿāşıḳ idüñ dimek olur bu beyānda bu cümle nefsüñ ʿaḳla kemāl-i mutābaʿātı ve ziyāde inḳıyādı (8) olduġınuñ ṣūret-i ḥāli murād olur

(2446) Mes̱nevī

Bende bervefḳ-i tu dil efrūḫtest

Her çi gūyī puḫt gūyed sūḫtest

(9) Bende-yi efkende senüñ vefḳ-i merāmuñ üzre dil-efrūḫtedür muḥaṣṣal zen şūyına yaʿnī nefs ʿaḳl-ı tünd-ḫūyına kemāl-i iṭāʿat (10) u inḳıyādı ḥālinde dir ki bendesinüñ emrinüñ muvāfaḳatı üzre göñli münevverdür her ne kārı ki diyesin bişür ve müheyyā (11) eyle bende dir ki dil sūḫtedür *sūḫte est* taḳdīrinedür bu sūḫte olan bende ve göñül olmaḳ da ḳābildür (12) ve göñül saña yanmışdur dimek ziyāde ʿāşıḳ-ı münḳād olmasından kināye olur

(2447)

Men sipānāḫ-ı tuyem her çim pezī (13)

Yā turuş-bā yā ki şīrin mīsezī

Daḫı dir ki ben senüñ sipānāḫuñam yaʿnī ḥavāyic-i ṭaʿāmuñ gibiyem her ne ki beni bişürseñ (14) ḳābilem yā ekşi şūr-bā ve yā ki şīrīn şūr-bā sen lāyıḳsın aña ve ben muṭīʿem saña

(2448) Mes̱nevī

Küfr guftem nek beīmān āmedem (15)

Pīş-i ḥükmet ezser-i cān āmedem

Ol muʿārażа vaḳtinde ʿaẓīm ḫaṭā eyledüm küfr söyledüm **[P99b]** işte īmāna geldüm ḥükmüñ öñine (16) cān ṭarafından geldüm yaʿnī cān u dil ucından ziyāde ẕevḳ u muḥabbetile geldüm

(2449) Meṣnevī

Ḫūy-ı şāhāne-y turā ne'şnāḫtem (17)

Pīş-i tū gustāḫ ḫar dertāḫtem

Senüñ şāhāne olan ḫūy u ʿādetüñi añlamadum senüñ öñüñe gustāḫāne ḫar sürdüm (18) yaʿnī senüñ oyuña riʿāyet itmeyüp bīedebāne sevḳ-i kelām söyledüm [ve baʿż-ı kelimāta cürʾet itmekle güstāḫlıḳ (19) eyledüm]

(2450) Meṣnevī

Çün ziʿafv-ı tū çerāġī sāḫtem

Tevbe kerdem iʿtirāż endāḫtem

Çünki senüñ ʿafvuñdan bir çerāġ düzdüm (20) eyledügüm ḫaṭāya tevbe itdüm ve iʿtirāżı beyān itdüm

(2451) Meṣnevī

Mīnihem pīş-i tu şemşīr ü kefen

Mīkeşem pīş-i tu gerdenrā bezen

(21) Ben senüñ öñüñe şemşīr ü kefen ḳorum boynumı senüñ öñüñe çekerem ur

(2452) Meṣnevī

Ezfirāḳ-ı telḫ mīgūyī seḫun (22)

Herçi ḫᵛāhī kun velīkin in mekun

Acı firāḳdan söz söylersin her ne ister iseñ eyle velīkin bunı eyleme (23) [yaʿnī hecr u firāḳa müteʿallıḳ söz söyleyüp cigerüm daġlama]

(2453) Meṣnevī

Dertu ezmen ʿuẕr-ḫᵛāhī hest sır

Bātu bīmen ū şefīʿ-i müstemir

(24) Senüñ vücūdında benden ötüri bir ʿöẕr-ḫᵛāh sır vardur ve yāḫud bir ʿöẕr-ḫᵛāh-ı mestūr u maḫfī (25) vardur saña bensiz o dāyimā şefīʿdür ve ol mestūr olan ʿöẕr-ḫᵛāhı bu beytle tefsīr buyururlar (26)

(2454) Meṣnevī

ʿUẕr-ḫᵛāh-ı men derūnet ḫulḳ-ı tust

Z'iʿtimād-ı ū dil-i men cürm cust

Benüm ʿöẕr-ḫᵛāhum senüñ derūnuñda (27) senüñ ḫulḳ-ı kerīmüñdür aña iʿtimād eylemeden benüm ḳalbüm diye ki ol ḫulḳ-ı kerīm ṣāḥibi muʾāḫaẕe eylemez diyü [A217a] (1) bu gūne cürʾet ü cesāret ḳıldı

(2455) Meṣnevī

Raḥm kun pinhan ziḫod ey ḫaşmgīn

Ey ki ḫulḳat bih ziṣad men engübīn

(2) Ey baña ḳabāḥatümden ötüri ḫaşmgīn olan kendü derūnuñdan baña pinhān raḥm eyle ey senüñ ḫulḳ-ı kerīmüñ (3) yüz baṭmān engübīnden bihter ü şīrīnterdür

(2456) Mes̱nevī

Z'in nesaḳ mīguft bāluṭf u küşād

Dermiyāne giryeyī bervey fütād

(4) Zen merd-i ʿAraba bu üslūbdan luṭfla ve küşādla söyledi es̱nā-yı kelāmda zen üzre bir girye vāḳıʿ oldı egerçi (5) bu sözler ṣuret-i ḳıṣṣadan zen lisānından murād Aʿrābīye iltiyām eylemek ṭarīḳı üzre vāḳıʿ olmışdur ammā murād (6) nefsüñ ʿaḳla kemālile mütābāʿat u iṭāʿatınuñ ṣūret-i ḥālidür edna̱ ʿirfānı olan kimseye bu beyānlaruñ teʾvīli (7) vü tevcīhi mübeyyen ü ẓāhir olduġıyiçün ve ḳıṣṣadan ḥiṣṣe ʿaḳl ile nefsüñ muʿāmele vü mükālemesi olduġı (8) bu ʿilmüñ ṭālibleri ḳatında şuyūʿ bulduġıyiçün her beytde murād nefsdür veyā ʿaḳldur dinilmeyüp taṭvīl-i (9) kelāmdan iʿtimādu'l-fehmi'ṭ-ṭālibīn iḥtirāz olundı

(2457) Mes̱nevī

Girye çün ezḥad guzeşt u hāy hāy (10)

Z'ū ki bīgirye bud ū ḫod dil-rübāy

Girye ve hāy u hūy çünkim ḥadden geçdi andan ki zen ḫod giryesiz göñül ḳapıcı (11) idi

(2458) Mes̱nevī

Şud ezan bāran yekī berḳī pedīd

Zed şerārī berdil-i merd-i vaḥīd

Ol bārāndan ki murād göz yaşıdur (12) andan bir berḳ ḥāṣıl oldı riyāżet ü ḳanāʿat ʿāleminde ferd-i vaḥīd olan merdüñ göñli üzre şerāre urdı (13) yaʿnī zenüñ giryesinden Aʿrābīnüñ ḳalbine riḳḳat ü merḥamet gelüp müteʾes̱s̱ir ü münfaʿil oldı

(2459) Mes̱nevī

An ki bende-y rūy-ı ḫūbeş būd merd (14)

Çun buved çün bendegī āġāz kerd

[Ol zen diler baña merd-i ʿArabī anuñ rūy-ı ḫūbınuñ bende vü efkendesi (15) idi ve anuñ cān u dil ile üftādesi idi merd niçe olur çünkim ol mürde bendelige āġāz eyledi yaʿnī (16) ḳayd-ı bend-i zülf-i nigār ve esīr-i muḥabbet-i rūy-ı ḫūb-ı dildār olan merd-i nezār niçe olsun çünkim hem-ḫᵛāyesi (17) aña bendelige āġāz idüp ve meskenet gösterüp ben senüñ ʿabd-i memlūkuñamdiyü söyledi]

(2460) Meṡnevī

An ki ezkibreş dilet lerzan buved (18)

Çun şevī çün pīş-i tū giryan şeved

Ol kimse ki anuñ kibrinden senüñ ḳalbüñ ditreyici ola (19) meṡelā sen niçe olursın ol senüñ öñüñde giryān ola ve saña tevāżuʿ (20) u teẕellül ḳıla

(2461) Meṡnevī

An ki eznāzeş dil ü can ḫun buved

Çünki āyed derniyāz ū çun buved

Ol kimse ki anuñ nāzından (21) dil ü cān ḫūn ola çünkim o maḥbūb niyāza gele ol ʿāşıḳ niçe olur

(2462) Meṡnevī

An ki dercevr u cefāyeş dām-ı mast (22)

ʿUẕr-i mā çi'bved çü ū derʿuẕr ḫᵛast

O kimse ki anuñ cevr ü cefāsında bize dām vardur bizüm ʿöẕrimüz (23) niçe olur çünki ol ʿöẕrde ḳalḳdı yaʿnī bu ẕikr olınan vücūhuñ cümlesinde ṣabr u taḥammüle maḥāl yoḳdur (24)

(2463) Meṡnevī

Zuyyine li'n-nāsi Ḥaḳ ārāstest

Z'an çi Ḥaḳḳ ārast çün dānend cest

Bu āyet Sūre-yi Āli ʿİmrāndadur *zuyyine li'n-nāsi* (25) *ḥubbu'ş-şehevāti*[1472] yaʿnī *zīnet olundı insāna muḥabbet-i müştehiyyāt-ı nefsāniyye* ve müzeyyin ḥaḳīḳatde (26) Ḥaḳdur zīrā ḫālıḳ-ı efʿāl ve devāʿī-yi aʿmāl oldur *mine'n-nisā'i* [*min* beyān içündür ve şehevātdan (27) ḥāldür ve şehevātı beyāndur *ey ḥāle kevnehā minṭāyifeti'n-nisā'i*] dimekdür nisāyile ibtidā olması bu ṭāyifenüñ [A217b] (1) fitnesi sāyir-i eşyādan eşedd olduğına işāretdür *ve'l-benīne ey ḥāle kevnehā mine'l-evlādi ve'l-ensāli benīne ve benātihi* (2) daḫı muḥabbet şehevāt-ı nefsāniyyedendür zīrā sālik bunlar sebebiyile nice maʿāṣī irtikāb idüp rāh-ı Ḥaḳḳa māniʿ (3) olurlar *kemā ḳīle evlādunā ekbādunā ve in ʿāşū eftenūnā ve in mātū aḥraḳūnā*[1473] *ve'l-ḳanāṭīri* [cemʿ-i ḳanṭārin ve ḳınṭār] (4) māl-ı keṡireye dirler *ḳāle Ebū Hureyrete hiye iṡnā ʿaşere elfe ve ḳıyyete erbaʿūn dirhemen*[1474]

[1472] "Kadınları, çocukları (yani evlatlar ve nesiller), toplanmış kantar kantar altın ve gümüşü, asil atları, koyun, sığır ve deve gibi ehli hayvanları hırsla sevmek insanoğluna cazibeli gösterildi. Bu sayılanlar dünya hayatının metaıdır. Allah indinde ise bir hüsn-i meab(en güzel dayanak) vardır ki oradaki nimetler dünyadakiler gibi fani değildir." (Al-i İmran, 14)
[1473] "Evlatlarınız ciğerinizdir, yaşarlarsa bizi meftun ederler, ölürlerse bizi yakarlar, denildiği gibi"
[1474] "Ebû Hureyre der ki: O on iki bin kıyye ve kırk dirhemdir."

baʿżılar yitmiş ve yüz biñ altuna (5) daḫı ḳanṭār dirler ***el-muḳanṭarati*** *ey el-mażrūbetu'l-menḳūşeti* ve baʿżılar muḳanṭarayı maḥkeme ve maḥṣane ile tefsīr itmişlerdür (6) *yuḳālu ḳınṭaratu'ş-şey'i iẕā ḥakemtehu ey maḥṣanetu'l-maḥkemeti* dimek ola keẕā fi'l-**Meʿālimi't-Tenzīl** ve baʿżılar *muḳanṭarayı ḳanṭār*dan (7) meʾḫūẕdur dirler nitekim *bedre mübeddere* ve *elfe mü'ellefe* ve *derāhim müderheme* didikleri bu taḳdīrce *ḳanāṭīr*i teʾkīd (8) olur ve ḳāle **İbn Rebāb** *el-ḳanāṭīru'l-emvāli fevḳa'l-arżi ve'l-muḳanṭarati'l-medfūneti*[1475] ***mine'ẕ-ẕehebi ve'l-fiżżati*** ol (9) ḳanāṭīr muḳanṭara altundan gümişden [olduġı ḥālde ẕehebüñ beḳāsı olmayup zamān-ı ḳalīlde her bir altun (10) nice biñ elden geçüp serīʿu'ẕ-ẕehāb olmaġa ẕeheb tesmiye olındı keẕālik fıżża daḫıbīs̱ebāt olup (11) ānen feānen mütefażżıż u müteferriḳ olmaġıla fıżża tesmiye ḳılındı ve tertībde ẕikr-i emvāl ẕikr-i nisā vu benīnde teʾḫīr (12) olındı zīrā insānuñ nisā vu benīne olan muḥabbeti mālına olan ḥubbından ziyādedür ve mālda daḫı fitne-yi ʿaẓīme (13) vardur zīrā māl cemʿ olup kes̱īr ü firāvān olıncaya degin taḥṣīl-i māl iden envāʿ-ı ḫaṭarāt ve eṣnāf-ı mekrūhātı (14) irtikāb ider] ***ve'l-ḫayli'l-musevvemeti*** maʿṭūfun ʿale'n-nisāʾi *ḫayl* müfredu'l-lafẓ mecmūʿu'l-maʿnādur *ḳavm* gibi vāḥidi *feres*dür (15) ve *müsevvem* tefʿīl bābından ism-i mefʿūldur meʾḫūẕun mine's-semeti ve hiyel-ʿalāmetu ve yāḫud *sāyime*den meʾḫūẕ ola (16) nitekim dirler esāmu'd-deʾbeti ve sevvimhā ey ersilhā ile'r-raʿyi bu taḳdīrce *müsevvem merʿiyye* dimek olur yaʿnī (17) ol muḥabbet-i şehevāt ü efrās muʿallimeden olduġı ḥālde ***ve'l-enʿām*** cemʿ-i nıʿam ey *el-ibilu ve'l-baḳaru ve'l-ġanamu* [yaʿnī şehevātuñ (18) birisi daḫı ebl ve baḳar u aġnāmdur **Fārābī Ḳānūnu'l-Edeb**de dimiş ki *ve'n-niʿamu vāḥidu'l-enʿāmi ve ekṡeru mābaḳaʿa hāẕe'l-ismu (19) ʿale'l-ibili ve fi'l-**Ḳāmūs** en-niʿami ve ḳad yuskenu ʿaynuhu el-ibilu ve'ş-şātu cemʿuhu enʿām ve cemʿu cemʿihi enāʿīm*[1476] ve baʿż-ı (20) luġatı daḫı dirler ki neʿam ḫāṣṣaten ebl içün mevżūʿdur ve lākin enʿām dinilse baḳar u ġanem daḫı dāḫil olur (21) ve efrād olınsa ne niʿam u enʿām dinilür] *ve'l-ḥarṣu ey ez-zerʿu* [yaʿnī şehevātdan birisi daḫı ḥarṡ u zerʿdür muḥaṣṣal] (22) bu cümle fitne-yi sālikdür ki rāh-ı Ḥaḳdan ve vuṣūl-ı Cenāb-ı Muṭlaḳdan dūr eyler ***ẕālike*** yaʿnī şu ẕikr olınan (23) eşyā ***metāʿu'l-ḥayāti'd-dünyā*** metāʿ-ı dünyā-yı fāniyedür ḳalīlu'l-intifāʿ ve serīʿu'z-zevāldür ***vallāhu ʿindehu ḥusnu'l-meʾāb*** (24) ey *aḥsenu'l-merciʿu'l-leẕī lāyezālu ve lāyefni ve huve'l-cennetu* [yaʿnī ḥüsn-i meʾāb ve merciʿ-i müsteṭāb ol lāyezāl u lāyemūt (25) olan Ḥayy-ı bīzevāl u lāyefūtuñ ʿindindedür ve ʿibād u müʾminīn terk-i ḥubb-ı şehevātile nāyil-i derece-yi ḥüsn-i meʾāb

---

[1475] "Kanâtr yerin üstündeki mallar, mukantara ise yer altındakilerdir."

[1476] "Niam, en'âmın müfredidir. Genellikle develer için kullanılır. Kamus'ta niam -bazen ayn harfi sakin okunur (ni'm)- deve ve koyun olarak geçer. Çoğulu en'âm, çoğulunun çoğulu ise enâ'îmdir."

(26) olurlar] Ḥażret-i Ḫudāvendigār buyururlar ki ol ʿArab-ı bādiye-nişīn ḫātūnınuñ inḳıyād u muḥabbetin göricek (27) bi'ż-żarūrī bīṣabr u ḳarār olup aña iṭāʿat zīrā nisā cihetinden ḥubb-ı müştehiyāt ki nās içün [A218a] (1) zīnet ḳılındı Ḥaḳ āräste eylemişdür ve ol nesneden ki Ḥaḳ bize daḫı ḫalḳ andan ṣıçramaġı ne bilürler ve andan niçe (2) ḫalāṣ olurlar bu beyt-i şerīfde vāḳıʿ olan ḳāyim-maḳām fāʿili nisā ṭarafından olan ḥubb-ı şehevāt olur yaʿnī bir (3) şey'üñ ki müzeyyini Ḥaḳ olup insān içün anı āräste vü pīrāste ide ol mekrden kimse ḫalāṣ olmaz (4) meger hidāyet ola [muḥaṣṣal-ı kelām ve netīce-yi merām *zuyyine li'n-nāsi* āyetinde olan *zuyyine* kelimesinüñ fāʿili Allāhdur egerçi baʿż-ı (5) muʿterizler Ḳāẓīya iʿtirāż idüp fāʿil-i tezyīn İblīsdür zīrā şeyṭān aṣl-ı zīnetdür dimişler ve bunda (6) nice baḥs̱ u cedel ḳılmışlar ammā söz Ḳāżīnüñdür anlar mezheb-i İʿtizāle ẕāhib olmışlardur nitekim Ḥażret-i Mevlānānuñ (7) buyurduḳları daḫı Ḳāżī Beyżāvīye göredür pes tavżīḥ-i maʿnā-yı beyt-i şerīf böyle dimek olur ki *zuyyine li'n-nāsi* (8) āyet-i kerīmesinde olan *zuyyine* kelimesinüñ fāʿili Allāhdur zīrā cemīʿ-i efʿāl u deʿāvīnüñ ḫālıḳı Ḥaḳ olmaġıla ḥubb-ı nisāyı (9) daḫı ḳılup ricālde Ḥaḳ Tebāreke ve Teʿālā tezyīn ü āräste ḳılmışdur pes Ḥaḳ āräste eyledügi şey'den niçe (10) ḫalāṣ olalar zīrā bir şey'üñ ki müzeyyini Ḥaḳ celle ve ʿalā olup ibtilā'en ve imtiḥānen insān içün tezyīn ü āräste (11) eyleye ol mekr-i İlāhīden hīç eḥad kendüligiyle ḫalāṣ olmaḳ müyesser degüldür meger ki hidāyet-i Ḥaḳ tevfīḳ ḳıla] (12)

(2464) Mes̱nevī

Çün pey-i yeskun ileyhāş āferīd

Key tuvāned Ādem ezHavvā berīd

Çünkim Ḥaḳ Teʿālā Ḥażreti merde nisāyile istīnās ve aña sükūn u ārām (13) eylemek içün yaratdı [yaʿnī çünkim Ḥaḳ Tebāreke ve Teʿālā merde nisāyile istīnās ve aña sükūn u ārām eylemek içün ḫalḳ (14) itdi] Ādem Ḥażretleri ṣalāvātullāhi ʿaleyhi Ḥavvādan ḳaçan kesilmege ḳādir olur nitekim Sūre-yi Aʿrāfda bu āyet-i kerīme bu maʿnāya (15) şehādet ḳılur ***huvelleẕī ḫaleḳakum*** [P100a] ***minnefsin vāḥidetin***[1477] yaʿnī ol Allāh sizi ḫalḳ eyledi nefs-i vāḥideden yaʿnī Ādemden (16) ***ve ceʿale minhā zevcehā*** ve daḫı ḳıldı ol nefs-i vāḥideden ḳıldı zevcini yaʿnī Ḥavvāyı ***liyeskune ileyhā*** ey liyeste'nisu bihā yaʿnī anuñıla (17) istīnās itsün içün pes Cenāb-ı ʿİzzet Ḥavvāyı teskīn ü te'nīs-i Ādem içün ḫalḳ idicek Ādem Ḥavvādan niçe (18) münḳaṭıʿ olur pes benī Ādem daḫı keẕālik [cumhūr-ı müfessirīn nefs-i vāḥideden murād Ādem ʿaleyhi's-selām ve rūḥdan murād

[1477] "Allah sizi bir nefisten yaratmıştı. Onun eşini de, sükûn bulması ve sevmesi için onun vücudundan yaratmıştı." (Araf, 189)

daḫı (19) Ḥavvādur dimişler zīrā ḳavl-i mezbūr İbn ʿAbbāsdan mervīdür feḳāle İbnu ʿAbbāsin fīḳāvlihi huve'l-leẕī ḫaleḳakum minnefsin (20) vāḥidetin hiye nefsu Ādem ve ḫaleḳa minhā zevcehā ey Ḥavvā'e ḫaleḳahe'llāhu teʿālā̱ minżılʿı Ādem ʿaleyhi's-selām minġayri eẕen (21) muḥaṣṣal bu āyet-i kerīmede söz çoḳ ve ḳīl u ḳāle nihāyet yoḳdur tafṣīlin murād eyleyen Tefsīr-i Kebīre ve Nīsābūrīye (22) ve Tefsīr-i …a muṭālaʿa ḳılsun bu maḥalle münāsib olmamaġıla taṭvīl olınmadı ve anlaruñ yazdıḳları üzre tafṣīl (23) ḳılınmadı]

(2465) Meṡnevī

Rüstem-i zāl er buved v'ezḤamza bīş

Hest derfermān esīr-i Zāl-ı ḫvīş

Eger bir kimse farażā **Rüstem-i** (24) **Zāl** ola ve **Ḥamza**dan ziyāde ola ḥükm-i fermān ḳabūl eylemede kendü feresinüñ esīridür yaʿnī bu mertebe pehlevān bile (25) olsalar yine kendü ḫātūnınuñ minvechi esīr ü maġlūbı olmadan ḫālī olmazlar **Zāl** bunda ḳavī maʿnā̱sınadur (26) **Rüsteme** nisbet ḫūb vāḳıʿ olmışdur [zīrā Rüstemüñ pederi Zāldur müje vü ebrūsı beyāż olmaġıla aña Zāl (27) tesmiye eylemişlerdür]

(2466) Meṡnevī

An ki ʿālem mest-i gufteş āmedī

Kellimīnī yā Ḥumeyrā mīzedī

Ol kimse ki ʿālem anuñ sözinüñ **[A218b]** (1) mesti gelürdi ***kellimnī yā Ḥumeyrā***[1478] dirdi yaʿnī ol Seyyid-i kāyināt ve mefḫar-ı mevcūdāt Ḥażretlerinüñ kelām-ı laṭīflerine ʿālem mest (2) ü maḥkūm olmışdur ve ol Ḥażret ʿālem ḳaydından ḫalāṣ olup istiġnā ḳılmış iken ekṡer-i zamānda **Ḥażret-i ʿĀyişe-yi Ṣıddīḳa**ya (3) gelüp baña söyle yā **Ḥumeyrā** baña söyle diyü ḫıṭāb buyururlardı ve anuñile ülfet ü ünsiyete raġbet ḳılurlardı **Ḥumeyrā**nuñ (4) şerḥi ʿanḳarīb tefsīr-i ḥadīṣ-i *inne lerabbekum fīeyyāmi dehrikum* surḫunda murūr eyledi

(2467) Meṡnevī

Ān ġālib şud berāteş eznehīb (5)

Āteşeş cūşed çü bāşed derḥacīb

Er-ricālu ḳavvāmuñe ʿale'n-nisā'i[1479] feḥvāsınca egerçi ricāl biḥasebi'ẓ-ẓāhir nisāya (6) ġālibdür ve lākin biḥasebi'l-bāṭın maġlūb nitekim bu maʿnā̱ya āb u āteşi temṡīl idüp buyururlar ki egerçi āb āteş (7) üzre ġālib oldı nehīb ü mehīb olduġı cihetden āteş ol ābı

[1478] "Ey Hümeyrâ, benimle konuş." Gazâlî, İhyâ: III/101 (Yardım 2008: 58-59)

[1479] "Allah'ın insanlardan bir kısmını diğerlerine üstün kılması sebebiyile ve mallarından harcama yaptıkları için erkekler kadınların yöneticisi ve koruyucusudur." (Nisâ, 34)

ḳaynadur ve oynadur çünkim ḥicābda olan (8) [mıṣrāʿ-ı s̱ānī baʿż-ı nusḫada böyle vāḳıʿ olmışdur *z'āteş u cūşed ki bāşed derḥacīb* yaʿnī āb ki ḥicābda ola (9) āteşüñ ḥarāret ü germiyyetinden cūşān olur]

(2468) Mes̱nevī

Çünki dīgī ḥāyil āmed her dürā

Nist kerd ān ābrā kerdeş hevā

(10) Çünkim bir çömlek ḥicāb ola ve ḥāyil gele her ikisinüñ miyānına yoġ eyler ol ābı ve anı hevā eyler

(2469) Mes̱nevī

Ẓāhirā berzen çü āb ezġālibī (11)

Bāṭınā maġlūb u zenrā ṭālibī

Kez̠ālik sen daḫı ẓāhiren egerçi āb āteşe ġālib olduġı gibi zen üzre (12) ġālibsin ammā bāṭınen maġlūbsın zīrā aña ġālibsin pes ol saña maṭlūbe vü maʿşūḳa olduġı ḥays̱iyyetden (13) ġālibdür

(2470) Mes̱nevī

İnçünin ḫāṣiyyetī derādemist

Mihr-i ḥayvanrā kemest ān ezkemist

Buncılayın bir ḫāṣiyyet ādemīdedür (14) zīrā ʿaḳl u muḥabbet insāna maḫṣūṣdur ḥayvānuñ muḥabbeti nāḳıṣdur ol yaʿnī noḳṣān-ı muḥabbet ḥayvānuñ nāḳıṣlıġındandur (15) zübde-yi kelām budur ki insānda olan ʿaḳl u muḥabbet ḥayvānda yoḳdur ol sebebden dişisinüñ (16) maġlūbı degüldür

Derbeyān-ı īn ḫaber ki innehunne yaġlibne'l-ʿāḳıle ve yaġlibuhunne'l-cāhilu[1480]

El-ʿāḳıl menṣūbdur (17) mefʿūliyyet üzre ve *ve'l-cāhil* merfūʿdur fāʿiliyyet üzre yaʿnī ʿāḳıluñ şānındandur ki taḥḳīḳan nisā ṭāyifesi (18) anlara ġālib ü fāʿil ve anlar nisvāna ḫıṣāl-ı maḥmūde ve fiʿāl-i memdūḥaları cihetinden maġlūb u mefʿūldurler (19) ve cāhilüñ daḫı şānındandur ki nisvānuñ ḥaḳīḳatine ʿālim olmaduġından ve aḫlāḳ-ı ḥayvāniye vü evṣāf-ı şehevāniyyesini (20) zāyil ḳılmaduġından anlara fāʿil ü ġālib olur ve muḳteżā-yı nefsī üzre ḥükūmet ḳılur

(2471) Mes̱nevī

Guft Peyġam-ber ki zen berʿāḳılān (21)

Ġālib āyed saḫt u berṣāḥib-dilān

[1480] "Gerçekten onlar akıllıya galip olur ama cahiller de onlara galebe eder." haberinin beyanı hakkında

Peyġam-ber ʿaleyhi'a's-selām buyurdı ki zen ʿāḳıllar üzre (22) ve ṣāḥib-diller üzre ziyāde ġālib gelür[1481] zīrā ʿāḳıl u ṣāḥib-dil olanlar feyḳu'l-ḳalb olur pes (23) ruʿūnet ü ḫuşūnetden perhīz ḳılur

(2472) Meşnevī

Bāz berzen cāhilan çīre şevend

Z'an ki īşan tünd ü bes ḫīre revend

(24) Girü nisā üzre cāhiller ġālib olurlar zīrā ki cāhiller ziyāde tünd ü ḫīre ve ġażablu giderler (25) yāḫud maʿnā ḫīre vü tīre gidicilerdür bu taḳdīr üzre ḫīre-rev vaṣf-ı terkībī olur ki ḫuşūnet ü ġılẓet ü ġafletüñ (27) muḳteżāsıdur

(2473) Meşnevī

Kem buvedşan riḳḳat u luṭf u vedād

Z'an ki ḥayvānist ġālib bernihād

Cāhillerüñ riḳḳat-i **[A219a]** (1) ḳalbi ve luṭf u muḥabbeti az olur zīrā ki cāhillerüñ ṭabʿ u nihādı üzre ḥayvānlıḳ ġālibdür

(2474) Meşnevī

Mihr ü riḳḳat vaṣf-ı insānī buved (2)

Ḫaşm u şehvet vaṣf-ı ḥayvānī buved

Muḥabbet ü riḳḳat insāna (3) mensūb vaṣf olur ḫaşm u şehvet ḥayvāna mensūb vaṣf olur yaʿnī muḥabbet ü riḳḳat sīret-i insāniyyedür ve ḫaşm u şehvet ṣıfat-ı ḥayvāniyyedür

(2475) Meşnevī

Pertev-i Ḥaḳḳast an maʿşūḳ nist (4)

Ḫālıḳest an gūyiyā maḫlūḳ nist

Eger dīde-yi ḥaḳ-bīnile (5) naẓar olınsa ḫavātīn-ı melāḥat-meşḥūn pertev-i cemāl-i Ḥak ve mirʾāt-ı vücūd-ı Muṭlaḳdur ancaḳ maʿşūḳ-ı (6) ṣūrī degüldür faḳaṭ kemā ḳāle **İbnu'l-Fārıż**

Beyt

Ve kullu melīḥin ḥusnuhu mincemālihā

Muʿārun lehu bel ḥusnu kulli melīḥatin[1482]

(7) Ve bunlar ḫālıḳdur keenne didük ki maḫlūḳ degüldür ḫālıḳ isminüñ maʿnā-yı aṣlīsine naẓaran insāna ıṭlāḳı ṣaḥīḥ (8) ü cāyizdür āyāt u aḫbārda ve kelimāt-ı fuṣaḥā vü kibārda

[1481] Ali Yardım kaynaklarda böyle bir hadîse rastlamadığını belirtmektedir (Mesnevî Hadîsleri, s. 69)
[1482] "Güzelliğinin bütün tatlılığı hatta tatlılığın bütün güzelliği cemâlindendir ve onu da Allah'a borçludur."

çoḳ vārid olmışdur kemā ḳālellāhu Teʿālā̱ *fetebārekellāhu* (9) *aḥsenu'l-ḫālıḳīn*[1483] *ey el-muḳaddirīn taḳdīren ev ḳāle ve yaḫluḳūne ifken ey yuḳaddirūne kiẕben* pes bunda maʿnā̱ ol ḫātūn (10) ḫālıḳ ṣıfatıyla muttaṣıfdur ki evlā̱dını müsevviye vü muḳaddire vü mürebbiyedür ve maẓhar-ı Ḥażret-i Ḫālıḳ [ṣıfatıyla muttaṣıfdur (11) ki evlādını müsevviye vü muḳaddire vü mürebbiyedür ve maẓhar-ı Ḥażret-i Ḫālıḳ-ı bīçūndur] gūyā bu cihetden maḫlūḳ u muḳaddir (12) degüldür egerçi mevlūd u mürebbī olduġı ḥays̱iyyetden maḫlūḳ u muḳaddirdür bunlar Cenāb-ı Ḥaḳḳuñ īcādına maẓhar (13) īlādına maṣdar olduġı içün ʿibādını kelām-ı mecīdinde ʿibādet ü şükre emr buyurduġı maḥallerde vālideyne daḫı (14) iḥsān u şükri ḳarīn ḳıldı lāsiyyemā ḫāṣṣaten vālideyne riʿāyet ü ḫıdmet eylemek kerreten baʿde kerre ḥadīs̱le s̱ābit oldı (15) kemā ḳālellāhu Teʿālā̱ *ve ḳażā rabbüke en lā taʿbudū illā iyyāhu ve bi'l-vālideyni iḥsānen*[1484] ve ḳāle *en eşkur lī ve livālideyke*[1485] (16) ve ʿan Ebī Hureyre raḍıyallāhu ʿanh *ḳāle reculun yā Resūlallāh men eḥaḳḳu biḥusni ṣaḥābeti ḳāle ʿaleyhi's-selām ummuke ḳāle* (17) *s̱umme men ḳāle ʿaleyhi's-selām ummuke ḳāle s̱umme men ḳāle ʿaleyhi's-selām ummuke ḳāle s̱umme men ḳāle ʿaleyhi's-selām ummuke ḳāle* (18) *s̱umme men ḳāle ʿaleyhi's-selām ebūke ve yervī ummuke s̱umme ummuke s̱umme ummuke s̱umme ebūke*[1486] bu maḥalde evliyānuñ çoḳ sözi vardur (19) bu miḳdār **Minhācu'l-Fuḳarā**da bāb-ı tecerrüdde ve tezevvücde ẕikr olunmışdur anda ṭaleb olına [ve bu beyt-i şerīfüñ (20) mıṣraʿ-ı s̱ānīsine bu maʿnā̱yı daḫı virmişler gūyā aña olan muḥabbet Ḫālıḳa muḥabbetdür maḫlūḳa olan muḥabbet (21) degüldür ammā el-maʿnā̱ mā-yustefādu mine'l-lafẓi feḥvāsınca bu maʿnā̱ lafẓdan müstefād olmaz ve tekellüfden ḫālī degüldür (22) fe'fhem]

Teslīm kerden-i merd ḫodrā bāānçi iltimās-ı zen būd ezṭaleb-i maʿīşet

[Bu surḫ-ı şerīf merd-i ʿArab (23) kendüyi teslīm eylemesinüñ beyānındadur ol nesneye ki ṭaleb-i maʿīşetden zenüñ iltimās u ricāsı idi] (24)

Ve ān iʿtirāż-ı zenrā işāret-i Ḥaḳ dānisten

[Ve zenüñ ol iʿtirāżını işāret-i Ḥaḳ bilmesinüñ beyānındadur ve (25) zīrā dinilmişdür]

Benezd-i ʿaḳl her dānendeyī hest

[1483] "Yapıp-yaratanların en güzeli olan Allah pek yücedir." (Mu'minûn, 14)

[1484] "Rabbin, sadece kendisine kulluk etmenizi, ana-babanıza da iyi davranmanızı kesin bir şekilde emretti." (İsrâ, 23)

[1485] "Biz insana, ana-babasına iyi davranmasını tavsiye etmişizdir." (Lokmân, 14)

[1486] "Ebû Hureyre'de rivayet edilmiştir. Bir adam Hz. Peygamber'e gelerek, sevilmeye en layık olan kimdir? Hz. Peygamber de, annendir. Sonra kimdir? Annendir. Sonra kimdir? Annendir. Sonra kimdir? Babandır. " Annen, sonra annen, sonra annen, sonra baban, şeklinde de rivayet edilmiştir.

[P100b] Her dānendenüñ ʿaḳlı ḳatında vardur

Ki bāgerdende (26) gerdānendeyī hest

ki dönici ile bir döndürici vardur çünkim her müteḥarriküñ bir muḥarriki ve her gūyendenüñ (27) bir müheyyici olduġı ʿinde'l-ʿaḳl s̱ābit olıcaḳ ve ʿinde'l-ʿārifīn cümlenüñ muḥarrik ü mutaṣarrıfı Ḫudāy-ı Teʿālā̱ idügi [A219b] (1) ẓāhir olup s̱übūt bulıcaḳ ḳaçan bir kimseden bir kār ve yāḫud bir güftār anlar üzre vāḳıʿ ols anı ʿabes̱ ʿadd eylemeyüp (2) anı muḥarrik-i ḥaḳīḳīnüñ işāreti bilüp bunda ḥikmet vardur diyüp eks̱er-i zamānda anuñile ʿamel iderler nitekim bir merd-i (3) ʿArab kendü zeninden ṣudūr eyleyen iʿtirāżı işāret-i İlāhiyye vardur diyüp aña muṭāvaʿāt eyledi (4)

(2476) Mes̱nevī

Merd z'an guften peşīman şud çünān

K'ezʿavānī sāʿat-i mürden ʿavān

Merd-i ʿArab ol sözden ancılayın peşīmān oldı ki ʿavān (5) ölmek sāʿatinde ʿavān luġatde peşīmān olduġı gibi

(2477) Mes̱nevī

Guft ḫaṣm-ı cān-ı can çün āmedem

Berser-i can men lekedhā çün zedem

(6) Aʿrābī eyitdi niçün cānımuñ cānınuñ ḫaṣmı geldüm ben cānuñ başı üzre niçün depmeler urdum (7) [yaʿnī baña cān menzilesinde olan zevcemi niçün leked-i kūb-ı cefā eyledüm] ḳıṣṣadan ḥiṣṣe ʿaḳl nefsüñ kendüye (8) kemāl-i mutābaʿat ü inḳıyādın müşāhede eyledükde muḳaddemā aña eyledügi muḫālefet ü cefāya peşīmān olup aña (9) mütābāʿat eylemesi murād olur

(2478) Mes̱nevī

Çün ḳażā āyed fürū pūşed başar

Tā nedāned ʿaḳl-ı mā pārā ziser

Çün ḳażā-yı İlāhī gele (10) başarı görmeden örter tā kim bizüm ʿaḳlımuz ayaġı başdan bilmez ve ednādan aʿlā̱ya farḳ ḳılmaz

(2479) Mes̱nevī

Çün ḳażā bü'gẕeşt ḫodrā miḫᵛared (11)

Perde bi'drīde girīban mīdered

Çünkim ḳażā geçdi ve gözi ḥaḳīḳat görici oldı (12) kendüyi yir beġāyet müteʾellim olur perdesi yırtılmış yaḳa yırtar yaʿnī perde-yi ʿırżı vü nāmūsı yırtılmış olduġı (13) ḥālde yaḳasın çāk ider ve ol işledügi fiʿle giryān olup feryād ider

(2480) Mes̱nevī

Merd guft ey zen peşīman mīşevem (14)

Ger budem kāfir müselman mīşevem

Merd zene eyitdi ey zen muḳaddemā eyledigüme ve ḫaṭāyıla söyledigüme (15) peşīmān oluram eger kāfir ve saña inkār ḳıldumsa Müselmān oluram yaʿnī saña inḳıyād (16) ḳıluram *merd*den murād ʿaḳl ve zenden murād nefsdür şol zamān ki nefs-i emmāre kendü teḳażāsı üzre ḥareket (17) eyleyüp ʿaḳla muḫālefet eylse ʿaḳl daḫı beyānlarda ẕikr olınan üzre nefse muḫālefet eyler (18) āḫıru'l-emr ʿitāb idüp teʾdīp ḳılup kelām-ı fürḳat-āmīz ile anı terbiyye eyleyüp tedrīcile muṭmaʾinne vü rāżiyye (19) mertebesine irişdürür çünkim nefs emmārelikden ḳurtulup ve rāżiyye mertebesinde aṣlā muḳteżā-yı (20) ʿaḳla muḫālefet itmeyüp aña kemāliyile mutābaʿat u muṭāvaʿat eyler çünkim ʿaḳl anuñ bu ḥüsn-i ḫulḳını göre ve kendüye (21) olan bu meyl ü muḥabbetine naẓar irgüre muḳaddemā aña eyledügi cefālaruñ iʿtiẕārına başlayup bu gūne maʿẕeret-āmīz (22) kelām eyler lisān-ı ʿaḳliyye ile bu ẕikr olınacaḳ maʿnāları nefsine söyler

(2481) Mes̱nevī

Men güneh-kār-ı tuyem raḥmī bükun (23)

Bermekun yek pāregīm ezbīḫ u bün

Ben senüñ günehkāruñum baña raḥm eyle bir uġurdan bīḫ ü bünümden (24) ḳoparma yaʿnī zīr ü zeber eyleme çünkim nefs-i muṭmaʾinne ola ve rāżiyyelik mertebesini bula ʿaḳluñ maʿşūḳası (25) olur ve ʿaḳl aña ʿāşıḳ olup kemāliyile inḳıyād ḳılur ve muḳaddemā anuñ ḥaḳḳında eyledügi inkāra peşīmān (26) olup andan rucūʿ ḳılur

(2482) Mes̱nevī

Kāfir-i pīr er peşīman mīşeved

Çünki ʿuẕr āred Müselman mīşeved

Kāfir-i pīr eger küfrinden (27) peşīmān ola çünkim ʿöẕr getüre Müselmān olur yaʿnī [eger bir kāfir küfr ü ḍalāletinden peşīmān olup tevbe ile **[A220a]** (1) rucūʿ eyleye ve İslāma dāḫil olup çünkim ʿöẕr getüre ve lāilāhe illallāh Muḥammedu'r-Resūlullāh diye lācerem Müselmān olur (2) yaʿnī] ʿaḳl nefse dir ki senüñ ḥaḳḳuñda ben sātir olup saña inkār ḳıldum çünkim sātir-i Ḥaḳ olan münkir-i pīr (3) eger inkārından peşīmān olsa ve rucūʿ ḳılsa ve ʿöẕr getürse Müselmān olur ben daḫı saña inkārdan peşīmān (4) olup ḥükmüñe münḳād oldum dir küfrüñ maʿnāsını inkār ve İslāmuñ inḳıyād olup teʾvīli böyle dimek olur ve Ḥażret-i (5) Mes̱nevīnüñ deʾb-i şerīfi ve ḳāʿide-yi laṭīfi oldur ki eks̱er-i mevāżiʿda maẓhar-ı evṣāf-ı İlāhī olan bir şeyʾüñ ẕātını taʿrīf (6) u tavṣīf eylerken

ol maẓhara münāsib elfāẓ u meʿānīyi söylerken derḥāl ol maẓharuñ taʿrīfinden andan evṣāfıyıla (7) ẓāhir ü mütecellī olan Ḫudānuñ tavṣīfine intiḳāl eyleyüp anuñ vaṣfına başlarlar ve aña münāsib ü muvāfıḳ olan (8) sözler söylerler ve bu ḳāʿideyi eks̱er-i maḥalde icrā eylemelerinden maḳṣūd minḥays̱i'l-ḥaḳīḳa ẓāhir ile maẓharuñ ittiḥādını (9) işʿār eylemeden ötüri olur nitekim evāyile ḳarīb vezīr ḥikāyesinde tū vücūd-ı muṭlaḳī fānī nümā beytinde daḫı bu ḳāʿide (10) basṭ olunmışdur bu maḥalde daḫı böyledür nitekim buyururlar

(2483) Mes̱nevī

Ḥażretet pür-raḥmetest u pür-kerem

ʿĀşıḳ-ı ū hem vücūd u hem ʿadem

(11) İlāhī sen nefs ü ʿaḳl mirʾātlerinde mütecellī olan şol ẕāt-ı muḳaddesesin ki senüñ Ḥażretüñ pür-raḥmet (12) ü pür-keremdür anuñ ʿāşıḳıdur hem vücūd u hem ʿadem ve hem ʿaḳl u hem nefs belki cemīʿ ü eḫass ol ḥażret-i muḳaddesenüñ (13) ʿāşıḳıdur

(2484) Mes̱nevī

Küfr ü īman ʿāşıḳ-ı an kibriyā

Miss u nuḳre bende-yi an kīmiyā

Ol kibriyānuñ ʿāşıḳıdur mis (14) ü nuḳre ol kīmyānuñ bendesidür yaʿnī küfrden ve īmāndan ve ehl-i küfr ü ehl-i īmāndan hīç bir kimse yoḳdur illā her biri (15) kendü istiʿdādlarına münāsib ve mertebelerinüñ muḳteżāsına muvāfıḳ ol Ḥażret-i Kibriyānuñ ʿāşıḳıdur ve denī (16) vü şerīfden ve kes̱īf ü laṭīfden hīç bir şeyʾ yoḳdur illā ol iksīr-i aʿẓam gibi olan luṭf u kerem ve raḥmet kānınuñ (17) bendesidür dimek olur

Derbeyān-ı ān ki Mūsā̱ ʿaleyhi's-selām ve Firʿavn her du musaḫḫar-ı meşiyyetend çünān ki zehr ü pād-zehr (18) **ve ẓulmāt u nūr ve münācāt kerden-i Firʿavn beḫalvet tā nāmūs neşikened**

[Bu surḫ-ı şerīf ve bu beyān-ı laṭīf anuñ beyānındadur (19) ki Mūsā̱ ʿaleyhi's-selām ve Firʿavn her ikisi Ḥaḳ Teʿālā̱nuñ meşiyyetine musaḫḫarlardur ve ikisinüñ vażʿ u ḥareketi (20) meşiyyet-i İlāhiyye ve irādet-i Subḥāniyye iledür mes̱elā ancılayın ki zehr u pān-zehr ve ẓulmāt u nūr gibiyaʿnī egerçi kim ikisinüñ (21) ḥareketine irādet-i ʿaliyye taʿalluḳ itmişdür lākin Ḥażret-i Mūsā̱ ʿaleyhi's-selām nūr ve Firʿavn maġrūr ẓulmet gibidür ve daḫı (22) anuñ beyānındadur ki Firʿavn ʿırż u nāmūsı hetk olınmasun diyü ḫalvetinde Ḥaḳḳa münācāt itmesidür] (23)

(2485) Mes̱nevī

Mūsi vü Firʿavn maʿn̠ārā rehī

Ż̤āhir an reh dāred u in bīrehī

Ḥażret-i Mūsā̠ ʿaleyhi's-selām ve Firʿavn ʿaleyhi[llaʿne] yā müstaḥaḳḳ-ı maʿn̠ānuñ ḳavlidür (24) maʿn̠ādan murād aʿyān-ı s̠ābitedür ki ṣuver-i ʿālem-i İlāhiyyedür her kesüñ ʿayn-ı s̠ābitesi kendüde ḥākim ve ol kimse aña bende (25) vü maḥkūmdur [rehī şol bendeye dirler ki yola ve ḫıdmete gide ẓāhirā] Ḥażret-i Mūsā̠ ʿaleyhi's-selām reh-i hidāyet ṭutar ki (26) ism-i Hādīnüñ maẓharıdur ve anda salṭanat-ı hidāyet ḥākimdür ve Firʿavn daḫı bīrehlik ṭutar ki ism-i Muḍıllıñ maẓharıdur (27) ve salṭanat-ı ḍalālet-i ezeliye anda ḥākimdür ḳalben minḳabli fi'l-ezeli bilāʿilletin ve reddin fi'l-ezeli bilāʿilletindür [A220b] (1) pes bu ikisi maʿn̠ānuñ maḥkūmı oldılar

(2486) Mes̠nevī

Rūz Mūsā̠ pīş-i Ḥaḳ nālan şude

Nīm-şeb Firʿavn hem giryan şude

(2) [Rūz Ḥażret-i Mūsā̠ nālān oldı ve şeb Firʿavn nāle ḳıldı dimede taḫṣīṣ murād olmamışdur belki Ḥażret-i Mūsā̠ (3) rūz gibi münevvir olduġından mertebe-yi nūrāniyyetde münācāt eyledi ve Firʿavn daḫı şeb gibi tīre vü muẓlim olduġından (4) mertebe-yi küfr ü cehāletde taẓarruʿ ḳıldı dimegi īhām eyler] gündüz Ḥażret-i Mūsā̠ ʿaleyhi's-selām Ḥaḳ ḥużūrında (5) nāle idici olmış nıṣfu'l-leylde Firʿavn hem aġlayıcı olmış böyle diyü ki

(2487) Mes̠nevī

K'in çi ġullest ey Ḫudā bergerdenem (6)

V'er ne ġul bāşed ki gūyed men menem

Ki ey Ḫudāy-ı Teʿālā̠ benüm gerdenüm üzre bu ne ġulldur ve eger ġull olmaya (7) kim benüm dir yaʿnī eger benüm gerdenüm cānumda ḍalālet zinciri olmayayidi ve beni kibr ü enāniyyet cānibine cez̠b ḳılmayayidi (8) kim benüm diyü söylerdi ve kibr ü enāniyyet daʿvā̠sını eylerdi dimek olur [P101a]

(2488) Mes̠nevī

Z'an ki Mūsā̠rā münevver kerdeyī (9)

Mer merā hem z'an mükedder kerdeyī

İlāhī ve Ḫallāḳī ol ʿilm ü irādetden ki Mūsā̠yı münevver (10) eylemişsin beni hem ol ʿilm ü irādetden muẓlim ü mükedder eylemişsin

(2489) Mes̠nevī

Z'an ki Mūsā̠rā tu meh-rū kerdeyī

Māh-ı cānemrā siyeh-rū kerdeyī

(11) Ol ḥikmet ü meşiyyetden ki sen **Mūsā̱**yı māh-rū vü maḳbūl eylemişsin benüm cānum māhını (12) siyāh-rū eylemişsin

(2490) Mes̱nevī

Bihter ezmāhī nebūd istāreem

Çün ḫusuf āmed çi bāşed çāreeem

Benüm sitārem (13) bir māhdan iyürek olmadı çünkim benüm sitāreme ḫusūf geldi baña çāre ne olur yaʿnī benüm ṭāliʿüm māh-ı tābāndan (14) rūşenrek degüldür çünkim māh ḫusūf u uḳūl ve muḳābele vü iḥtirāḳdan ḫālī degüldür pes benüm gögüm (15) Ḫudāy-ı Teʿālā̱nuñ taḳdīrinden niçe ḫalāṣ olur ve ne vechile bu ḫusūf-ı maʿnevīden kendü ḳuvvetiyile necāt (16) bulur didi

(2491) Mes̱nevī

Nevbetem ger rabb u sulṭan mīzenend

Meh girift u ḫalḳ pingan mīzenend

Ḫalḳ benüm nevbetümi egerçi (17) rabb u sulṭān ururlar ve baña rabb u sulṭānsın diyü taʿẓīm iderler şuña beñzer ki māh ṭutuldı ve ḫalḳ (18) ṭās ururlar yaʿnī zāmānda ki ey ṭutulsa ʿādet-i nās oldur kim tepsī vü ṭās çalarlar anuñ ṭutulduġın (19) fāş u ẓāhir eylemeden ötüri

(2492) Mes̱nevī

Mīzenend an ṭās u ġavġā mīkunend

Māhrā z'an zaḫme rüsvā mīkunend

Ḫalḳ ol (20) ṭāsı çalarlar māhı ol zaḫmeden fāş u rüsvāy eylerler

(2493) Mes̱nevī

Men ki Firʿavnem ziḫalḳ ey vāy-ı men (21)

Zaḫm-ı ṭās an rabbiye'l-aʿlā̱-yı men

Ben ki **Firʿavn**am ḫalḳdan baña *ey vāy* baʿż-ı nusaḫda *ḫalḳ* yirine (22) *şöhret* vāḳıʿ olmışdur bu taḳdīr üzre ben ki **Firʿavn**am şöhretden baña ey vāy baña ol *rabbiye'l-aʿlā̱* dimeklik *ṭās* zaḫmıdur (23) ki benüm nūr olduġumı rüsvāy idicidür [yāḫud benüm Rabbiye'l-aʿlā̱ didügüm tās zaḫmıdur ki beni Ḥaḳdan dūr (24) ve göñlümi bīnūr ve enāniyyetile maġrūr ḳılp Ḥażret-i Mūsāya tebaʿiyetden mehcūr eyledi]

(2494) Mes̱nevī

Ḫᵛācetāşānīm ammā tīşeet (25)

Mīşikāfed şāḫrā derpīşeet

Firʿavn ʿaleyhi mā yestaḥiḳḳu Cenāb-ı Ḥaḳa münācātda didi ki İlāhī Ḥażret-i Mūsā̱ ile (26) ḫᵛācetaşlaruz ki senüñ ʿabd u memlūkuñuz [dimişlerdür ki Firʿavn bir zamān Şuʿayb Nebī ile ṣoḥbet itmek vāḳıʿ (27) olmışdur lākin Firʿavna ol ṣoḥbetden nūr-ı īmān es̱er itmeyüp Ḥaḳ Teʿālā̱ Ḥażret-i Mūsā̱ya nübüvvet esrārını buyurdı [A221a] (1) muḥaṣṣal gerçi Mūsāyile biz Ḥaḳ Teʿālā̱nuñ ḳullarıyuz] ammā İlāhī sen bir bāġbān-ı ḥaḳīḳatsın ki tīşe-yi irādet ü meşiyyetüñ (2) maṣnūʿāt u maḫlūḳātınuñ pīşeliginde bir şāḫ-ı vücūdı şaḳḳ u pāre eyler ʿalā̱muḳtażiyyi'l-ḥikmeti'l-bāliġa (3)

(2495) Mes̱nevī

Bāz şāḫīrā muvaṣṣal mīkuned

Şāḫ-ı dīgerrā muʿaṭṭal mīkuned

Ve girü bir şāḫı bīhüner ü s̱emer eyler aña ʿināyet ü hidāyet şāḫını (4) muvaṣṣal idüp müʾeyyed ü mükemmel ider ***ẕālike fażlullāhi yuʾtīhi men yeşāʾ vallāhu ẕu'l-fażli'l-ʿaẓīm yaḫteṣṣu biraḥmetihi men yeşāʾ*** (5) ***vallāhu vāsiʿun ʿalīm***[1487] ve şāḫ-ı dīgeri muʿaṭṭal idüp giriftār-ı idbār ve müstaḥıḳḳ-ı (6) nār eyler ki ***yefʿalullāhu mā yeşāʾu ve yaḥkumu mā yurīd***dür ve daḫı ***lāyusʾelu ʿammā yefʿalu vehum yusʾelūn***[1488]dur

(2496) Mes̱nevī

Şāḫrā bertīşe destī hest nī (7)

Hīç şāḫ ezdest-i tīşe cest nī

[Şāḫuñ tīşe üzre bir dest ü ḳudreti varmı dur (8) yoḳdur yaʿnī beni kimse dimege ḳadir degüldür muḥaṣṣal] hīç şāḫuñ bāġbānı defʿ itmege eli var mıdur bu ḳadar (9) ḳālellāhu Teʿālā̱ ***ve in yemseskellāhu biḍurrin felā kāşifelehu illā hu ve in yuridke biḫayrin felā rādde lifażlihi yuṣību bihi*** (10) ***men yeşāʾu minʿibādihi***[1489] hīç şāḫ-ı tīşe elinden ṣıçradı ve ḳurtuldı mı yoḳ keẕālik bu bāġ-ı ʿālemde hīç bir ferde bāġbān-ı (11) ḥaḳīḳatüñ tīşe-yi ḳażā vü ḳaderinden ḫalāṣ u necāt yoḳdur bu sırra vāḳıf olanlardur *Allāhumme lāmānıʿa limā* (12) *aʿṭayte ve lāmuʿṭiye limā meneʿat ve lārādde limā ḳaḍayte ve lāmübeddile limā ḥikmete ve lāyenfaʿu ẕe'l-ceddü minke'l-ceddi*[1490] dinilür (13)

(2497) Mes̱nevī

[1487] Bu, Allah'ın, dilediğine verdiği lütfudur. Allah'ın lütfu ve ilmi geniştir." (Maide, 54) "Rahmetini dilediğine ayırır. Allah üstün lütuf sahibidir." (Ali İmrân, 74)

[1488] "Allah, yaptığından sorumlu tutulamaz; onlar ise sorguya çekileceklerdir." (Enbiya, 23)

[1489] "Eğer Allah sana bir zarar dokundurursa, onu yine O'ndan başka giderecek yoktur. Eğer sana bir hayır dilerse, O'nun keremini geri çevirecek de yoktur. O, hayrını kullarından dilediğine eriştirir." (Yunus, 107)

[1490] "Allahım, senin verdiğini engelleyecek hiç kimse yoktur. Senin vermediğini, zorla alıp isteyene verebilecek hiçbir güç yoktur. Aldığın kararı kimse değiştiremez. Takdir ettiğini kimse çeviremez. Güçlünün gücü, senin gücün karşısında dayanamaz." Müslim, Salât, 38 (471) (194); Buhârî, Ezan, 155 (844).

Ḥaḳḳ-ı an ḳudret ki an tīşe turast

Ezkerem kun in kejīhārā tu rast

İlāhī ol ḳudret ḥaḳḳıyiçün ki senüñ (14) ol tīşeñ içündür ve yāẖud maʿnā̱ ol ḳudret ḥaḳḳıyiçün ki ol tīşe senüñçün ḥāṣıldur keremüñden (15) egrilikleri sen rāst u müstaḳīm eyle

(2498) Mes̱nevī

Bāz bāẖod guft Firʿavn ey ʿaceb

Men ne deryā Rabbenāem cümle şeb

(16) Firʿavn girü kendüsine eyitdi ey ʿaceb ben dükeli gicede *yā Rabbenā*da degül miyüm yaʿnī ben cümle gicelerde *yā Rabbenā* (17) diyü tażarruʿ eylemedüm mi

(2499) Mes̱nevī

Dernihan ẖākī vü mevzun mīşevem

Çün beMūsā̱ mīresem çün mīşevem

Nihānda ve ẖalvetümde (18) ẖākī vü mevzūn oluram çünki **Mūsā̱**ya irişem nice oluram ve niçün bu ḥāletden mütebeddil ü müteġayyir (19) olup ṭuġyān u ʿiṣyān ḳıluram

(2500) Mes̱nevī

Reng-i zerr-i ḳalb deh tu mīşeved

Bīş-i āteş çün siyeh-rū mīşeved

(20) Ḳalb altunuñ rengi farażā on ḳat olursa āteşüñ ḳatında nice siyeh-rū olur yaʿnī siyeh-rūyluġı ne mertebe (21) ẓuhūra gelür bilürsin āteş ḳatında altunınuñ on ḳat rengi olsa siyeh-rūlıġı kemāliyile ẓāhir olur (22) pes **Firʿavn** kendüyi ḳalb altuna teşbīh idüp ben daẖı tenhāda zer-endūd oluram ve īmān ü iḳrār ḳıluram (23) ammā āteş gibi olan **Ḥażret-i Mūsā̱**nuñ ḳatına varursam siyeh-rūyluġum ẓuhūra gelür didi çün bunda işbāʿ-ı (24) vāvıla oḳunmaḳ maʿnā̱ya ensebdür ammā ḥarf-i teşbīh ṭutulsa aṣlında siyeh-rū olmaḳ maʿnā̱sını īhām eyler (25)

(2501) Mes̱nevī

Nī ki ḳalb u ḳālebem derḥükm-i ust

Laḥẓaī maġzem kuned yek laḥẓa pust

Ki benüm ḳalb u ḳālıbum ol Fāʿil-i Muṭlaḳuñ (26) ḥükminde degül midür yaʿnī anuñ ḥükmindedür beni ol pādşāh bir laḥẓa post ve bir laḥẓa maġz eyler yaʿnī bir dem (27) ʿadū ve bir dem dost eyler

(2502) Mes̱nevī

Sebz gerdem çünki gūyed kişt bāş

Zerd gerdem çünki gūyed zişt bāş

[A221b] (1) Çünkim kişt ü zerʿ ol diye sebz ü tāze oluram çünki zişt ol diye zerd ü pejmürde oluram (2)

(2503) Mes̱nevī

Laḥẓayī māhem kuned yek dem siyāh

Ḫod çi bāşed ġayr-ı in kār-ı İlāh

Beni bir laḥẓa māh ve bir dem siyāh eyler ḫod bundan ġayrı ne (3) olur Allāh Teʿālā̱nuñ işi yaʿnī Ḥaḳ Teʿālā̱nuñ kārı muḳallibu'l-ḳulūb ve muḥavvilu'l-aḥvāl olmaḳdur istedügine hidāyet (4) eyler ve diledügini fesād u ḍalāletde ḳor

(2504) Mes̱nevī

Pīş-i çevganhā-yı ḥükm-i kun fekān

Mīdevīm ender mekān u lāmekān

(5) *Kun fekān* ḥükminüñ çevgānları ḳatında yaʿnī emr ü ḳabūl çevgānlarınuñ meydānında mānend-i gūy mekān u lāmekānda yilerüz (6)

(2505) Mes̱nevī

Çünki bīrengī esīr-i reng şud

Mūsiyī bāMūsiyī derceng şud

[Çünki bīrenglik esīr-i reng oldı (7) bir Mūsā̱ bir Mūsā̱ ile cengde ve iḫtilāfda oldı] bīrenglik ʿālemi mertebe-yi eḥadiyyet ve ẕāt-ı (8) ḥüccetdür ki ***kānellāhu ve lemyekun maʿahu şeyʾun***[1491] mertebesidür ve kenz-i maḫfīlik ʿālemīdür ḥadī̱s-i ḳudsī ki (9) ***kuntu kenzen maḫfiyyen feaḥbebtu en uʿrafe feḫalaḳtu'l-ḫalḳa leaʿrifu***[1492] istedüm ki ol kenz-i maḫfī biline ve ẓuhūra gele pes esmā-yı (10) mutežādda ve ṣıfāt-ı müteḳābilede ve aʿyān-ı s̱ābite ile ol bīrenglik mertebesi münžabıġ oldı ve her kesüñ taʿayyüni (11) ẓuhūra geldi pes en lātaʿayyün mertebesi min vechin bu ẓuhūrāt u taʿayyünāt ile muḳtedd olduġı iʿtibārıyıla (12) Ḥażret-i Ḫudāvendigār çünkim bīrenglik esīr-i reng oldı diyü muḳayyed olmaġı esīr olmaġıla taʿbīr buyururlar (13) ve nefsu'l-emre naẓar olınsa Ḥażret-i Mūsā̱da ẓuhūr eyleyen ḥaḳīḳatdür ki maẓhar-ı żıdd-ı Mūsā̱da daḫı aña muḳābil bir āḫar (14) ṣıfatla ẓuhūra gelüp bir Mūsā̱ bir Mūsā̱ ile cengde oldı ki bu iki maẓharda ẓuhūr eyleyen ḥaḳīḳat-ı vāḥidedür (15) [bu beyt-i şerīfde böyle dinmek daḫı cāyizdür ki meşārib-i enbiyā-yı ʿiẓām ʿaleyhimu's-selām muḫtelif olduġından (16) aḥyānen anlar mā-beyninde daḫı nevʿan iḫtilāf olması Ḥażret-i Mūsā̱nuñ kendü gibi bir Mūsā̱ ile

---

[1491] "Sadece Allah vardı ve başka hiçbir varlık yoktu." Buhârî III/1166, VI/2699(6982), Tevhîd 22, Bed'u'l-Halk 1. (Gültekin, İsmâîl Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi, s. 178)

[1492] "Ben gizli bir hazine idim, bilinmek istedim ve bilineyim diye halkı yarattım."

cengde olmasını ifāde ḳılur (17) nitekim Ḥażret-i Mūsā̱ Ṭūrdan gelüp ḳavmini ḍalāletde bulduḳdan ṣoñra birāderi Hārūnuñ ṣaḳalına yapışup başına (18) başına urdı keennehu bu kendü gibi bir Mūsā̱ ile ceng oldı ve keẕālik Ḥażret-i Ḫıżra daḫı mülāḳī olduḳlarında (19) *inneke len testeṭīʿa maʿiye ṣabran*[1493] diyüp ol daḫı *setecidunī in şāʾallāhu mineʾṣ-ṣābirīn*[1494] diyü taʿahhüd ḳılup Ḥażret-i (20) Ḫıżra muḫālefet itmemegi ʿahd eyledikden ṣoñra ḫarḳ-ı sefīne ḳılduḳda *eḫaraḳtehā lituġriḳa ehluhā*[1495] diyü aña muḫālefet (21) u inkār eyledi baʿdehu ḳatl-i nefs-i zekiyye ḳılduḳda eḳatelte nefsen zekiyyetin biġayri ḥaḳḳin[1496] diyü yine muḫālefet ü inkār ḳıldı (22) ve bir ḳaryeye gelüp anda bu ḫarābe müşerref olmış diyü irgürdiklerinde anı taʿmīr eyleyüp Ḥażret-i Mūsā̱ *lev şiʾte* (23) *leʾtteḫaẕte ʿaleyhi ecran*[1497] diyü ücret temennī eyledükde Ḥażret-i Ḫıżr *hāẕā firāḳu beynī ve beynike*[1498] diyü Ḥażret-i Mūsā̱ya muḫālefet (24) eyledi pes bu taḳdīr üzre daḫı Ḥażret-i Mūsā̱ maʿnā̱da kendü gibi bir Mūsā̱ ile cengde olmış olur ki enbiyā-yı (25) ʿiẓām minḥayṡi'l-ḥaḳīḳa nefs-i vāḥid ḥükminde olurlar]

(2506) Meṡnevī

Çün bebīrengī resī k'an dāştī

Mūsi vü Firʿavn dārend āştī

(26) Çünkim [bīrenglige irişesin ki ḥaḳīḳatde sen evvel ol bīrengligi ṭutarduñ fi'l-ḥāl (27) żıddiyet berṭaraf olup Mūsā̱ ile Firʿavn ṣulḥ ṭutarlar yaʿnī] çünkim sülūk u taṣfiye ile bīrenglik [A222a] (1) mertebesine ve vaḥdet maḳamına yitişesin ki anı ezelde ṭutduñ idi o mertebede **Mūsā̱** ve **Firʿavn** ṣulḥ (2) u ittiḥād dutarlar zīrā bu muḫālefet ü muġāyeret ve żıddiyyet ü mübāyenet mertebe-yi keṡrāt ve ʿālem-i taʿayyünāta göredür eger mertebe-yi vaḥdete (3) naẓar olınsa muġāyeret u muʿāyenet anda ne kār ṭutar [pes Ḥażret-i Mevlānā minkulli'l-vucūhi evlānā ḳaddesenellāhu bisırrıhi'l-aʿlā̱ vaḥdet-i (4) muṭlaḳa ve fenā-yı ṣırfdan bu ḳadar kelimāt-ı unsiyye beyān itdikden ṣoñra yine buyururlar ki]

(2507) Meṡnevī

Ger turā āyed bedin nükte suʾāl (5)

Reng key ḫālī buved ezḳīl u ḳāl

[1493] "Doğrusu sen benimle beraberliğe sabredemezsin." (Kehf, 67)
[1494] "Musa: İnşaallah, dedi, sen beni sabreder bulacaksın. Senin emrine de karşı gelmem." (Kehf, 69)
[1495] "Musa: Halkını boğmak için mi onu deldin? Gerçekten sen (ziyanı) büyük bir iş yaptın! dedi." (Kehf, 71)
[1496] "Musa dedi ki: Tertemiz bir canı, bir can karşılığı olmaksızın (kimseyi öldürmediği halde) katlettin ha! Gerçekten sen fena bir şey yaptın!" (Kehf, 74)
[1497] "Musa: Dileseydin, elbet buna karşı bir ücret alırdın, dedi." (Kehf, 77)
[1498] "(Hızır) şöyle dedi: «İşte bu, benimle senin aramızın ayrılmasıdır." (Kehf, 78)

[Eger saña bu nükte-yi vaḥdet ve rumūz-ı ḳurb-ı Eḥadiyeytde suʾāl vārid olursa reng-i ḳīl (6) u ḳālden ḳaçan ḫālī vü mücerred olur olmaz yaʿnī] ey esīr-i reng-i ḫayāl eger saña bu nükte-yi tevḥīde bir suʾāl itmek lāzım (7) gelürse ki **Ḥażret-i Mūsā** ʿaleyhi's-selām Allāhuñ nebīsi ve **Firʿavn** şaḳīsidür pes nice mümkindür ki *eż-żıddāni lāyectemiʿān* (8) iken bunlar müctemiʿ olup ṣulḥ ṭutarlar cevāb budur ki ʿālem-i reng ü kes̱ret ve ḳīl ü ḳāl der-hem ḫayāl nizāʿ u cidālden (9) ḫālī degüldür (ittiḥād-ı eżdād mertebe-yi eḥadiyyet ü ʿālem-i vaḥdete göredür yoḫsa bu ʿālem-i kes̱rete göre degüldür)

(2508) Mes̱nevī

İn ʿaceb k'in reng ezbīreng ḫast

Reng bābīreng çün derceng ḫast

[P101b] Bu ʿacebdür ki bu reng (10) ü elvān ve maḫlūḳāt u ekvān bīrenglik ʿāleminden ve eḥadiyyet mertebesinden ḥāṣıl oldı ve ẓuhūra geldi reng bīrenglikle (11) niçün cenge ḳalḳdı ceng ü cedel ḫod iki żıdduñ mā-beyninde olur pes reng ü kes̱ret mertebe-yi vaḥdetüñ baʿż-ı aḥkām (12) u ḫavāṣ iʿtibārıyıla żıddıdur mes̱elā ol bāḳī ve bu fānī olmaġıla ve ol ḳadīm ve ḥādis̱ ve ol (13) vācib ve bu mümkin ve ol ġanī ve bu faḳīr olmaġıla ve bunuñ ems̱āli evṣāf u muteżādde iʿtibārıyıla pes bu iki mertebenüñ (14) aḥkām u muḳteżiyyātı biri birine muḫālif ü muġāyir olduġıyiçün aṣḥāb u ahālīsinüñ mā-beyninde daḫı ceng ü cedel ḳalḳdı (15) ʿālem-i tevḥīd ü bīrenglik erbābı enbiyā vü evliyādur maʿatevābiʿihim ve ʿālem-i kes̱ret ü bārenglik aṣḥābı kefere vü fecere ve eşḳıyādur (16) maʿameredetihim pes mertebe-yi vaḥdetüñ ehli is̱bāt-ı vaḥdet ve mertebe-yi kes̱retüñ ehli is̱bāt-ı ḫasret ü enāniyyet iderler ve bīrengligüñ (17) ehli terk-i küdūrāt u maʿāṣī vü muḫālefāt cānibine cānibine giderler çünkim nefs-i mertebeynde baʿż-ı vücūh iʿtibārıyıla żıddiyyet (18) muḳarrer oldıyısa aṣḥāb u ahālīsi mā-beyninde daḫı muġāyeret ü żıddiyyet s̱ābit oldı nite maʿḳūlı maḥsūsa (19) tems̱īl idüp tefhīmen li'ṭ-ṭālibīn buyururlar

(2509) Mes̱nevī

Aṣl-ı revġan z'āb efzun mīşeved

ʿĀḳıbet bāāb żıd çün mīşeved

(20) Mes̱elā aṣl-ı revġan ger bīḫ-i şecere-yi zeytūn u simsimdür *ve mine'l-māʾi kulli şeyʾin ḥayy*[1499] feḥvāsınca ābdan neşv ü nemā bulur ve efzūn (21) olur ʿāḳıbetu'l-emr āba niçün żıdd olur çünki revġanı ābdan āmīḫte vü taḥmīr eylediler āb revġanla niçün żıdd oldılar ẓāhiren suʾāl ve maʿnen cevābdur yaʿnī ey sāyil sen eger suʾāl iderseñ (22)

[1499] "Her canlı şeyi sudan yarattığımızı görüp düşünmediler mi?" (Enbiyâ, 30)

ki ne vechile bu bīrenglik mertebesi bārenglik mertebesiyile ve bu iki mertebenüñ ehli biri biriyile muḫālefet ü cengde (23) oldılar sen āb u revġandan bu maʿnāyı fehm eyle beynehumāda aṣliyyet ü ferʿiyyet s̱ābit olmış iken ve neşv ü nemā ve ḥayāt (24) u ġıdāyı revġan ābdan bulmış iken taʿayyün-i ḫāṣṣesi cihetinden āba żıdd oldı

(2510) Mes̱nevī

Çünki revġanrā ziāb isrişteend (25)

Āb bārevġan çirā żıd geşteend

[Çünkim revġanı ābdan āmīḫte vü taḫmīr eylediler *ziāb* yirine *beāb* daḫı nusḫadur (26) yaʿnī çünkim revġanı ābile sirişte vü taḫmīr itdiler ve sebeb-i efzūnī vü ḥayvānī olmış iken āb ravġanıla niçün (27) żıdd oldılar revġan zeyt u simsim ḫod toḫm u şecerde ve yāḫud derūn-ı lebende biri birinden mümtāz **[A222b]** (1) olmayup ve lebende farḳ olınmazdı ammā mertebe-yi duhniyyete geldikde ābdan mümtāz olup bir ḳısmına mā ve bir ḳısmına revġan (2) tesmiye idersin ve ṣūret u sīret ve ṭaʿam u lez̠z̠etde mütebāyin bulursın pes bu beyt-i şerīf daḫı ẓāhir-i ḥālde suʾāl (3) u maʿnā-yı cevāb-ı suʾāl ve ḥall-i eşkāldür yaʿnī] çünkim revġan ābdan āmīḫte oldı ve ẓuhūra geldi āb revġana niçün żıdd (4) oldı ḫāṣṣe vü taʿayyüni cihetinden żıdd oldı kez̠ālik revġan-ı vücūd-ı insānī māʾu'l-ḥayāt-ı Yezdānīden neşv ü nemā ve ḥayāt (5) u ġıdā bulurken ve āb-ı ḥayāt-ı ḥāḳīḳī aña ke'l-māʾi fi's-simsimi ve'd-deheni sirāyet ḳılurken mütekebbirun ʿalellāh olmadan ve maʿṣiyyet (6) ü muḫālefet ḳılmadan ve ḫāṣṣaten beşeriyetlerin ifnā idüp āb-ı ḥaḳīḳatile muttaṣıf olan enbiyā vü evliyāya (7) daḫı żıdd u nidd olmadan ve ʿadāvet ü buġż ḳılmadan ḫālī olmazlar çünkim aṣıl mertebelerdeki bīrenglikle bārenglig mertebeleridür ki (8) ʿālem-i maʿnāyıla ʿālem-i ṣūretden ʿibāretdür żıddiyyet ü muġāyeret muḳarrer olıcaḳ bu ikisinüñ aṣḥābı mā-beyninde daḫı żıddiyyet (9) muḳarrerdür nitekim bu iki mertebenüñ aṣḥābınuñ żıdd u nidd olmasına ve mertebeleri ḥükmiyile ceng ü cedel ḳılmasına bu beyti (10) tems̱īl idüp buyururlar

(2511) Mes̱nevī

Çün gül ezḫārest u ḫār ezgül çirā

Her du dercengend u ender mā-cerā

Çünki gül ḫārdandur (11) ve ḫār güldendür niçün her ikisi cengde ve ḫılāf u nizāʿdadur yaʿnī enbiyā vü evliyā (12) ki her biri vaḥdet bāġınuñ gülidür ammā ekseri ḫār-ı vücūd küffār u füccārdan ḥāṣıl olmışdur ve baʿżılar daḫı (13) egerçi enbiyā vü evliyādan ṭoġmışdur ve lākin aṣıllarında vücūdlarında ḫār-ı küfr s̱ābit olmışdur ve eks̱er-i ḫār-ı vücūd-ı (14) küffār ü füccār daḫı enbiyā vü evliyā güllerinden ẓuhūra gelmişdür niçün

her ikisi cengde ve mā-cerādadururlar ve keşmekeş (15) ve çun u çirā ḳılurlar maʿahāẕā aṣliyyet ü ferʿiyyet mā-beynlerinde s̱ābitedür anuñçün ẓuhūr-ı Ḫudā *el-eşyāʾu tuʿrefu bieżdādihā*[1500] (16) feḥvāsınca eżdād-ı evṣāf u esmāyıla peydā vü huveydā olmışdur pes muẓāhir-i esmā muteżādde mā-beyninde daḫı muḫālefet (17) ü münāzaʿat ẓuhūra gelmişdür

(2512) Mes̱nevī

Yā ne cengest in berāy-ı ḥikmetest

Hemçü ceng-i ḫar-fürūşan ṣanʿatest

Yāḫud bu enbiyā-yı (18) ʿiẓām ʿaleyhimu's-selām ve evliyā-yı hidāyet-şiʿārıla küffār ü füccār-ı ḍalālet-dis̱āruñ cengi ḥaḳīḳat degüldür belki berāy-ı ḥikmet-i (19) bāliġa ve iẓhār-ı esrār-yı kāmine içündür ve mes̱elā [ḫar-furūşānuñ ḥīn-i beyʿde vāḳıʿ olan ceng ü cedeli gibi bir ṣanʿatdur ki (20) hengāme vü nizāʿları müşterī ḳızdırup ḥımārı furūḫt itmek içündür yaʿnī rūḥıla nefsüñ ve nefsānīlerile (21) rūḥānīlerüñ ceng ü cedeli ḥaḳīḳat degül belki Ḥaḳ Teʿālānuñ esrār-ı ġaybiyye vü ḥükm-i ḫafiyeysin iẓhār içündür (22) mes̱elā] ceng ü nizāʿ-ı ḫar-fürūşān gibi ki bir bir ṣanʿatdur ṣūretā berāy-ı maṣlaḥat ü ḥaḳīḳat ittiḥād ve ittiḥād ü ülfet teşdīd-i (23) binā-yı maṣlaḥat u ṣanʿatdur

(2513) Mes̱nevī

Yā ne īnest u ne an ḥayrāniyest

Gencrā cū genc-i dervīrāniyest

[Genc bāyed cüst in (24) vīrāniyest daḫı nusḫadur yāḫud ne odur ve ne budur hemān ḥayrānlıḳdur ey sāyil imdi ḥikmetden suʾāl ve vaḥşet (25) ü cidālden fāriġ olup maḳṣūdun bi'ẕ-ẕāt olan genc-i vaḥdet ve kenz-i muḥabbeti ṭaleb eylemek gerekdür ki genc-i nihān ve bu vīrānlıḳ (26) ve yoḳluḳdadur ḥāṣıl-ı kelām] eger naẓar olınsa ḥaḳīḳat-bīnile baḳarsuñ ne berāy-ı ḥikmet ü maṣlaḥata cengdür ve ne ol (27) ṣūretā olan cengdür belki ḥayrānlıkdur genc-i vaḥdeti ṭaleb eyle ki kenz-i vaḥdet eżdād u iḫtilāfuñ vīrānlıgındadur **[A223a]** (1) bu kes̱rāt u iḫtilāfātuñ maʿaḳıyāmihā vīrān u ḫarāblıġı bu gūne maʿlūm olur ki mes̱elā ḫayāl-i ẓılla naẓar ḳılsañ eşḫāṣ-ı muḫtelife vü elsine-yi (2) mütenevvıʿa ve efʿal ü ḥarekāt-ı muteżādde vü mütebāyine ile ḳīl ü ḳāl ve ceng ü cidāl ve nizāʿ u ḳitāl eylemededür ve bu ṣūretā (3) olan iḫtilāfātı vīrān ḳılsañ ve bāṭın-ı perdeye dāḫil olsañ ve kendüñi daḫı bīvücūd bir emr-i iʿtibārī bulsañ (4) kenz-i maḫfīyi bulurduñ baʿdehu sırr u ḥikmet ne idügin bilürdüñ

(2514) Mes̱nevī

[1500] "Eşya zıddıyla tarif edilir."

Ançi tū genceş tevehhüm mīkunī

Z'an tevehhüm gencrā güm mīkunī

(5) Ol nesneyi ki sen genc tevehhüm eylersin ol tevehhümden genci kim eylersin yaʿnī ey kendüyi genc-i vaḥdete vāṣıl (6) oldum diyü tevehhüm eyleyen kimse ol bildügüñ ve o vāṣıl olduġuñ maʿnā̱yı genc-i vaḥdet tevehhüm eylersin ve ol tevehhümden (7) ol genc-i vaḥdeti kem ü żayiʿ eylersin zīrā mādām ki sende genc-i vaḥdeti buldum ve aña vāṣıl oldum dimek tevehhümi mevcūd (8) ola elbette genc-i vaḥdetüñ maḳṣūd olması muḳarrer olur

(2515) Meṡnevī

Çün ʿimāret dan tu vehm u rāyhā

Genc ne'bved derʿimāret cāyhā

(9) Ve hem reʾyleri sen ey vāṣıl-ı genc-i vaḥdetüm diyen ʿibāret gibi bil ʿimāretde gencüñ yirleri olmaz belki gencüñ maḥalli (10) vīrānelikdedür pes ṭālibüñ daḫı bildüm ve buldum dimek tevehhümi ve reʾy yerinde mevcūd u maʿmūr ola anda genc-i vaḥdet nice bulınur (11) ve baḳıyye-yi mevcūdı olan kimse ne vechile genc-i vaḥdete maḥal ü maẓhar olur

(2516) Meṡnevī

Derʿimāret hesti vü cengī buved (12)

Nistrā ezhesthā rengī buved

ʿİmāretde varlıḳ ve ceng eylemek olur *nīst*e varlıḳlardan ziyāde ʿār olur yaʿnī *nīst* ki (13) ẓāhir-i mevcūdāta nisbetile genc pes ẓāhir *īnest* olan genc-i vaḥdete ve anuñ ehli olan aṣḥāb-ı fenāya (14) vücūdlardan ve taʿayyünlerden ve bunlaruñ ehlinden ziyāde ʿār olur pes ey vāṣıl-ı genc-i vaḥdetüm diyesin (15) [defīne-yi vaḥdet-i muṭlaḳayı maḥall-i ceng ü iḫtilāf olan vücūduñile niçe bulursın] ve anuñ vücūddan ʿārı var (16) iken maʿabaḳıyyeti'l-vücūd anı ne vechile bilürsin dimek olur

(2517) Meṡnevī

Nī ki hest eznīstī feryād kerd

Belki nist an hestrā vā dād kerd

(17) Zīrā ki varlıḳ yoḳluḳdan feryād eylemedi nefy *kerd* lafẓına maṣrūf olur ve taḳdīr [P102a] zīrā ki (18) *hestī eznīsti feryād nekerd* dimek olur [bu hem vechdür eyle degüldür ki varlıḳ yoḳluḳdan feryād eyleye] (19) belki yoḳluḳ ol varı kendüden girü virmek itdi yaʿnī dūr u baʿīd eyledi ḫulāṣa-yı kelām nīstden murād ʿālem-i (20) maʿnā̱ ve anuñ ehli olan aṣḥāb-ı fenā ve hestden murād ʿālem-i dünyāda ve anuñ ehli olan ehl-i

vücūd u ehl-i ġınādur pes (21) ehl-i dünyānuñ zuʿmları budur ki biz yoḳluḳdan ve ehl-i fenādan girīzān oluruz ve anlardan nefret ḳıluruz (22) dirler bu zuʿm ḫaṭādur belki emr berʿaksdur ehl-i vücūduñ ehl-i fenādan ve mertebe-yi fenādan firār eylemeleri ehl-i fenānuñ (23) anları bāṭınen kendülerin dūr eylemelerinden ḥāṣıl olur yoḫsa eger aṣḥāb-ı fenā anlara bāṭınen meyl ü muḥabbet idelerdi (24) ehl-i dünyā anlara hezār cānla ṭālib ü rāġıb olalar

(2518) Meṡnevī

Tū megū ki men girīzānem zinist

Belki ū eztū girīzānest bist

(25) Ey ehl-i vücūd sen dimegi ben yoḳdan ve ehl-i fenādan girīzānem belki ol yoḳluḳ ʿālemi ve anuñ ehli (26) yigirmi mertebesinden nefret idicidür eger sen dirseñ ki ehl-i fenā beni dāyim kendüye daʿvet ider ve baña (27) meyl ü raġbet ider benden o ne vechile nefret ider el-cevāb

(2519) Meṡnevī

Ẓāhirā miḫᵛānedet u ṣūy-ı ḫod

V'ezderun mīrānedet bāçūb-ı red

[A223b] (1) Neʿam ẓāhiren seni kendü cānibine oḳur ve derūnından çūb-ı redile sürer anuñ derūnınuñ nefreti senüñ (2) vücūduñda olan nefreti ẓuhūra getürür

(2520) Meṡnevī

Naʿlhā-yı bāz-gūnest ey selīm

Nefret-i Firʿavn mīdān ezKelīm

Ey sāde-dil (3) kimse bu beyt-i sābıḳda ẕikr olınan ehl-i dünyāyı ṭālib ve ehl-i dünyā anlardan hārib olması bāz-gūne (4) naʿllardandur nitekim iz azdurmadan ötüri at naʿlları ters ururlar ol naʿl bāz-gūne olan atlaruñ (5) izine ve eṡerine baḳan eger ẓāhirine iʿtiḳād eylerse murāda iṣābet eylemiş olur çünkim bu naʿl-ı bāz-gūneyi (6) bildüñse nefret-i **Firʿavnı Mūsā-yı Kelīm Ḥażretleri**nden bil ẓāhiren **Mūsā Ḥażretleri** anı daʿvet eylerdi ve bāṭınen andan nefret eylerdi pes **Ḥażret-i Mūsā**nuñ bāṭınınuñ nefreti **Firʿavn**uñ (7) vücūdına teʾṡīr idüp ẓāhiren **Ḥażret-i Mūsā**dan nefret eylerdi ve keẕālik **Ḥażret-i Nebī**nüñ (8) **Ebū Cehl**den ḳaçmasıdur **Ebū Cehl**üñ andan ḳaçması ve **Ḥażret-i İbrāhīm**le **Nemrūd**uñ daḫı buña göre ḳıyās eyle (9) ve her evliyāya münkir olup anlardan nefret eyleyenleri daḫı buña göre ḳıyās eyle

Sebeb-i ḥırmān-ı eşḳıyā ezdu (10) **cihān ki ḫasire'd-dünyā ve'l-āḫireti**

Eşḳiyānuñ iki cihānuñ ʿizzet ü devletinden maḥrūm olmalarınuñ sebebinüñ beyānındadur (11) ki ḫasire'd-dünyā ve'l-āḫıret olmışlardur yaʿnī dünyā ve āḫıretde maḫẕūl u medḥūr ḳalmışlardur [*ḳāle baʿżu'l-ʿārifīn el-ḫusrānu (12) fi'd-dunyā terku'ṭ-ṭāʿāti ve luzūmu'l-muḫālifāti ve'l-ḫusrānu fi'l-āḫireti kes̱retu'l-ḫuṣūmi ve't-tebeʿāti*[1501] ve bu āyet-i kerīme (13) Sūre-yi Ḥaccuñ evāyiline ḳarībdür ki evveli budur ***mine'n-nāsi men yaʿbudillāhe ʿalāḫurufin fein eṣābehu ḫayruni'ṭme'enne bihi (14) ve in eṣābethu fitnetuni'nḳalebe ʿalāvechihi ḫasire'd-dunyā ve'l-āḫireti ẕālike huve'l-ḫusrānu'l-mubīn***[1502] yaʿnī nāsdan baʿżısı şol (15) kimsedür ki Allāh Teʿālā Ḥażretlerine dīnden bir ṭaraf üzre ʿibādet ider ve bir ṭaraf üzre ʿibādet itmesini tefsīr (16) idüp buyururlar pes eger aña ḫayr iṣābet eylese Allāh Teʿālā cānibine muṭma'inn olur ve eger aña fitne vü beliyye iṣābet (17) eylese vechi üzre munḳalib olur ve dīnden rucūʿ idüp hevāsına tebaʿiyyet ḳılur dünyāda ve āḫiretde ḫāsir (18) u ḫāyib oldı ol kimse bu ise hemān āşkārā ḫusrāndur müfessirler bu āyet-i kerīmenüñ sebeb-i nüzūlinde bu ḥadīs̱-i (19) şerīfi bu maḥalde yazmışlardur *ʿan Ebī Saʿīdin enne Yehūdiyyen esleme feeṣābethu meṣā'ibun feteşe''eme fe'ete'n-Nebiyye ʿaleyhi's-selām (20) feḳāle yā Resūlallāh eḳallnī feinnī lemeṣıb mindīnī hāẕā ḫayren ẕehebe mālī ve baṣarī ve veledī feḳāle ʿaleyhi's-selām (21) inne'l-İslāme lāyuḳālu inne'l-İslāme yeskubu kemā teskubu'n-nāsu ḫubs̱e'l-ḥadīdi ve'ẕ-ẕehebi ve'l-fiżżati fenezilet (22) ḫasire'd-dunyā ve'l-āḫireti*[1503]]

(2521) Mes̱nevī

Çün ḥakīmek iʿtiḳādī kerdeyest

K'āsman beyża zemin çün zerdeyest

Çünki ḥakīmcik (23) tamām iʿtiḳād eylemişdür böyle diyü ki āsmān beyża ve zemīn ṣarusı gibidür ḥükemānuñ meẕhebi (24) bunuñ üzerinedür ki cemīʿ-i eflāk küreviyyu'ş-şekl beyża gibidür ve ḫāk eflāküñ miyānında yumurdanuñ ṣarusı (25) gibidür

(2522) Mes̱nevī

Guft sāyil çun bümand in ḫākdān

Dermiyān-ı in muḥīṭ-ı āsmān

[1501] "Bazı ârifler derler ki: Dünyadaki hüsran, taati terk edip çelişkilere sarılmaktır. Ahiretteki hüsran ise çokça husûmet ve tebeattır (taklittir)."
[1502] "İnsanlardan kimi Allah'a yalnız bir yönden kulluk eder. Şöyle ki: Kendisine bir iyilik dokunursa buna pek memnun olur, bir de musibete uğrarsa çehresi değişir (dinden yüz çevirir). O, dünyasını da, ahiretini de kaybetmiştir. İşte bu, apaçık ziyanın ta kendisidir." (Hac, 11)
[1503] "Ebû Said'den rivayet edilmiştir: Bir Yahudi Müslüman olunca başına birçok musibet gelmiş ve bunu uğursuz sayarak Hz. Peygamber'e gelmiş ve demiştir ki; Ya Resûlallah bana biraz mal ver, çünkü ben dinimde hiçbir sıkıntı görmedim. Malım, gözüm ve çocuklarım gitti. Hz. Peygamber de, insanların altın, gümüş ve demirin kirini giderdikleri gibi İslam da insandaki kirleri temizler. "Bunun üzerine dünyasını da, ahiretini de kaybetmiştir." ayeti nazil olmuştur. "

Sāyilden birisi didi bu ḫākdān (26) niçe ḳaldı bu muḥīṭ olan āsmānuñ ortasında [ki cevānibden birine ziyādece meyl itmedi]

(2523) Mes̱nevī

Hemçü ḳandīl-i muʿallaḳ derhevā (27)

Nī beesfel mīreved nī berʿalā̱

Hevāda muʿallaḳ bir ḳandīl gibi ne esfele nüzūl idüp gider ve ne aʿlā̱ya [A224a] (1) rucūʿ ider belki miyān-ı āsmānda şöyle muʿallaḳ ṭurur bunuñ muʿallaḳ ṭurmasınuñ sebebi nedür ey ḥakīm didi (2)

(2524) Mes̱nevī

An ḥakīmeş guft k'ezcezb-i semā

Ezcihāt-ı şeş bümand enderhevā

Ol ḥakīm ol sāyile didi āsmānuñ cihāt-ı şeşden cez̠b (3) eylemesinden zemīn hevāda muʿallaḳ ḳaldı bu maʿnā̱yı sāyile tefhīm içün āsmānı mıḳnāṭısdan düzülmiş ḳubbeye (4) ve zemīni küre-yi ḥadīde tems̱īl idüp dir

(2525) Mes̱nevī

Çün zimıḳnāṭīs ḳubbe-y rīḫte

Dermiyan mand āhenī āvīḫte

Mes̱elā āsmān (5) mıḳnāṭısdan dökülmiş ve düzülmiş ḳubbe gibi aṣılmış bir āhen gibi ortada ḳaldı yaʿnī zemīn bir āhen ṭop gibi ve āsmān (6) mıḳnāṭısdan düzülmiş bir ḳubbe gibi her cānibden zemīn cez̠b eyledüginden miyān-ı āsmānda muʿallaḳ ḳaldı (7) dimek olur ammā bu mez̠heb żaʿīfdür

(2526) Mes̱nevī

An diger guft āsmān-ı bāṣafā

Key keşed derḫod zemīn-i tīrerā

Ol bir ġayrı (8) ḥakīm eyitdi āsmān-ı bāṣafā tīre vü kes̱īf zemīni kendüsine ḳaçan çeker yaʿnī çekemez zīrā laṭīf kes̱īfi cez̠b eylemek (9) şānından degüldür

(2527) Mes̱nevī

Belki defʿaş mīkuned ezşeş cihāt

Z'an bümand ender miyān-ı ʿāṣıfāt

Belki āsmān zemīni şeş (10) cihātdan defʿ ü redd eyler zīrā ki laṭīfdür ol sebebden zemīn ʿāṣıfāt mā-beyninde ḳaldı [ʿāṣıfāt riyāḥ-ı şedīde (11) maʿnā̱sınadur] yaʿnī zemīn āsmānuñ şeş cihātdan ṭard eylemesinden riyāḥ miyānında muʿallaḳ ḳalup şeş (12) cihātdan bir cānibe gidemedi

(2528) Meṡnevī

Pes zidefʿ-i ḫāṭır-ı ehl-i kemāl

Cān-ı Firʿavnan bümand ender ḍalāl

Çünkim bu muḳaddeme (13) maʿlūmuñ oldıyısa ve āsmān-ı laṭīfüñ zemīn-i keṡīfi her cānibden redd eylemesi ẓuhūra geldiyise pes ehl-i kemāl olan (14) evliyānuñ ḫāṭırınuñ defʿa eylemesinden **Firʿavn**laruñ cānı ḍalāl u bālda ḳaldı ve ehl-i kemāle münkir olup anlaruñ (15) ṣoḥbet ü irādetinden ictināb ḳıldı

(2529) Meṡnevī

Pes zidefʿ-i in cihān u an cihān

Mande end in bīrehan bīīn ü ān

Pes (16) bu cihānuñ ve o cihānuñ defʿinden bu yolsuzlar ve edebsüzler bunsız ve onsız ḳalmışlardur ve ḫasire'd-dünyā ve'l-āḫıret olmışlardur (17) bu āyet-i kerīme **Sūre-yi Ḥac**dadur ḳālellāhu Teʿālā̱ *ḫasire'd-dünyā ve'l-āḫıreti ẕālike ḫusrānu'l-mubīn*[1504] bu āyetüñ (18) mufaṣṣal tefsīri *yidinci cildüñ dībācesi*nde mesṭūr olmışdur anda ṭaleb olına yaʿnī şol vaḳt ki (19) bu cihān mevt vāsıṭasıyıla ol yolsuzları kendüden āḫıret cānibine ṭard eyleye āḫırete münāsib kārları (20) ve istiʿdādları olmaduğı eclden ʿālem-i āḫıret bunlara leẕẕet virmeyüp defʿ eyleye *ve ḥīle beynehum ve beynemā* (21) *yeştehūn*[1505] āyet-i kerīmesinün feḥvāsınca dünyā cānibinde olan leẕẕetleri eyle kendüleri mā-beynine bir suver-i maʿnevī (22) ḥāyil olduğı eclden dünyā cānibinden leẕẕet alamayalar ve āḫırete müteʿallıḳ bir ʿamelleri ve kārları olmaduġına bināʾen (23) āḫıretden daḫı ḥaẓẓ u naṣīb bulmayalar bu cihānuñ ve o cihānuñ defʿinden dünyā ve āḫıret leẕẕetinden maḥrūm (24) olalar

(2530) Meṡnevī

Ser-keşī ezbendegān-ı Ẕü'l-celāl

Dan ki dārend ezvücūd-ı tū melāl

Ẕü'l-celāl olan Allāhuñ bendelerinden (25) eger baş çekerseñ belki anlaruñ vücūduñdan melāl ṭutarlar ol bendegān-ı İlāhī olan velīler (26)

(2531) Meṡnevī

Keh-rübā dārend çün peydā kunend

Gāh hestī-yi turā şeydā kunend

Keh-rübā ṭutarlar çünkim ẓāhir ideler senüñ kāh gibi olan vücūduñı (27) şeydā eylerler

[1504] "Dünyada ve ahrette zarar etmiş olur. Bu türlüsü ise zararların en açığıdır." (Hac, 11)

[1505] "Artık, bundan önce benzerlerine yapıldığı gibi, kendileriyile arzu ettikleri şey arasına perde çekilmiştir." (Sebe, 54)

(2532) Meşnevī

Keh-rübā-yı ḫᵛīş çün pinhan kunend

Zūd teslīm-ı turā ṭuġyan kunend

Ol velīler kendülerinüñ **[A224b]** (1) keh-rübāsını çünkim pinhān ideler keh-rübādan murād **[P102b]** ḳalb-i şerīflerinüñ muḥabbet ü rıżāsıdur çünkim ḳalblerinden muḥabbet ü rıżā keh-rübāsını (2) pinhān ideler senüñ teslīmüñi ʿale'l-fevr ṭuġyān ideler **ʿAbdu'l-ḳādir-i Geylānī Ḥażretleri**nden kendünüñ bir mürīdi (3) naḳl eyler ki ben şeyḫle eḳser-i zamānda **Cumʿa**ya giderdüm kes̱ret-i nās içinde nās aña iltifāt eylemezlerdi bu ḫāṭıruma (4) geldi ki ʿacebdür ki böyle bir ṣāḥib-i saʿādet bunlaruñ mā-beyninde geçer gider aña taʿẓīm ü iltifāt eylemezler bu ḫāṭıradan ṣoñra (5) Cumʿayı edā idüp cāmiʿ ḳapusından şeyḫ ṭaşraya müteveccih olduḳda ol ḳadar nās üşdi ki dest-būslarına (6) iḳdām u izdiḥām eylemeden güçle ḫalāṣ olup ḫāne-yi saʿādetlerine nice zaḥmetile gelüp düşdi baña eyitdi (7) bunlaruñ ḳulūbı bizüm dest-i irādetimüzdedür ṣanma ki bunlar bize iltifāt eylemezler belki bizüm bunlardan bāṭınımuzuñ nefreti (8) anlar bizi görmemege ve bizden nefret eylemege sebeb olur dimiş

(2533) Meşnevī

An çünan ki mertebe-y ḥayvāniyest

K'ū esīr-i sefye-yi insāniyest

(9) Ancılayın ki ḥayvānlıḳ mertebesidür ki o ḥayvānlıḳ mertebesi insānlıġuñ esīr ü maġlūbıdur

(2534) Meşnevī

Mertebe-y insan bedest-i evliyā (10)

Sefye çün ḥayvan şināseş ey kiyā

Kez̠ālik insān mertebesi evliyānuñ elinde ol insān mertebesini (11) ḥayvān mertebesi gibi zebūn u maġlūb fehm eyle ey ulu yaʿnī mertebe-yi ḥayvāniyet mertebe-yi insāniyyetüñ nice zebūn (12) u maġlūbı ise mertebe-yi insāniyet daḫı dest-i taṣarruf-ı evliyāya nisbet ile zebūn u maġlūbdur vücūd-ı insānīde (13) Allāhuñ velīleri biiẕnillāh keyfe mā yeşāʾ taṣarruf iderler

(2535) Meşnevī

Bende-yi ḫod ḫᵛand Aḥmed derreşād

Cümle ʿālemrā buḫᵛan ḳul yā ʿibād

(14) Bu beyt-i şerīf **Sūre-yi Zümer**de olan āyete işāretdür maʿnā-yı beyt kendünüñ ḳulı vü bendesi didi Peyġam-ber ʿaleyhi's-selām (15) irşād vaḳtinde cümle-yi ʿāleme oḳusın

ḳul yā ʿibād[1506] āyetini ve fehm eyle nükteyi yaʿnī egerçi Ḳurʾān kelāmullāhdur lākin (16) ḥulḳūm-ı Muḥammediyyeden ẓāhir oldı ve ʿibād ʿibādullāhdur lākin Muḥammed ʿaleyhi's-selām mes̱ābesindedür zīrā ḫalīfe-yi Ḥaḳdur (17) mes̱elā pādşāhuñ ḳulları vezīrüñ ḳulı mes̱ābesindedür bu nükte āyetden daḫı münfehim olur *ḳul* yaʿnī di yā Muḥammed (18) sen *yā ʿibādī* ey benüm ḳullarum di pes yā-yı mütekellimūn remz-i vaḥbet nidügi münfehim olur *el-lezīne esrafū ʿalā̱enfusihim* (19) eyle ḳullarum ki maʿāṣī vü menāhīde nefsleri üzerlerine ifrāṭile isrāf eylediler *lātaḳneṭū min raḥmetillāh* (20) *ey lātey'esū min maġfiretillāh ve fażlullah innellāhe yaġfiru'z-zunūbe cemīʿan* Allāh Teʿālā̱ maġfiret eyler cemīʿ-i zunūbı *ve lev baʿde* (21) *buʿdin innehu huve'l-ġafūru'r-raḥīm* taḥḳīḳan ol Allāh mübālaġayla raḥmet ü maġfiret idici hemān oldur ve aña münḥaṣırdur (22)

(2536) Mes̱nevī
ʿAḳl-ı tū hemçün şütür-ban tū şütür
Mīkeşāned her ṭaraf derḥükm-i mür

Senüñ ʿaḳluñ deveci gibidür sen şütür gibisin (23) acı çekmede ʿaḳl seni her ṭarafa çeker yaʿnī ṭavʿan ve kerhen ʿaḳl seni kendüsine tābiʿ eyler

(2537) Mes̱nevī
ʿAḳl-ı ʿuḳlend evliyā vü ʿaḳlhā (24)
Bermis̱āl-i üştüran tā intihā

Mertebe-yi insānī ʿuḳūla tābiʿ ü esīrdür ve ʿuḳūl-ı insānda keyfe mā yeşāʾ (25) müdebbir ü mutaṣarrıfdur ve evliyā-yı Ḫudā ʿaḳluñ ʿaḳlıdururlar ve sāyir-i ʿuḳūl-ı insānī develer gibi tā intihāya yaʿnī ʿaḳl-ı (26) külle ve Cenāb-ı Ḫudāya deg anlara muḳayyed ü maḥkūmdur

(2538) Mes̱nevī
Ender īşan bi'nger āḫır z'iʿtibār
Yek ḳulāvūzest cān-ı ṣad hezār

(27) Bu evliyāya āḫır sen min ḥays̱i'l-iʿtibār naẓar eyl yaʿnī ṣūreti terk idüp maʿnā̱ cānibine güẕer eyle [A225a] (1) gör ki yüz biñ cāna ḳılāvūz u pīşvā birdür ve ol ḳılāvūz hādī-yi sübül ve maẓhar-ı ʿaḳl-ı küll Peyġam-ber-i zamān (2) ve sār-bān-ı kārbān-ı ʿirfān u īḳān olan ḳuṭb-ı devrān ve ġavs̱-ı ehl-i cāndur ki cemīʿ-i cānlar anuñ taḥt-ı taṣarrufında (3) ve ḳayd u bend-i ḥükmindedürürler ve lākin her velī māḳabline nisbetile muḳayyed

[1506] "De ki, ey çok günah işleyip nefislerinde israf etmiş kullarım, Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin. Gerçekten Allah bütün günahları bağışlar. Şüphesiz O gafur ve rahimdir." (Zümer, 53)

u tābiʿ ve mābaʿdine nisbetile kāyid ü matbūʿdur (4) ve bu mertebenüñ ṣāḥibi böyle diyendür

Beyt

Ve rūḥī li'l-ervāḥi rūḥun kullemā

Terā ḥusnen fi'l-kevni minfeyżi ṭīneti[1507] (5)

(2539) Meṡnevī

Çi ḳulāvūz u çi üştür-ban biyāb

Dīdeyī k'an dīde bīned āftāb

Yaʿnī muḳaddemā maẓhar-ı ʿaḳl-ı küll olan vāriṡ-i Resūle (6) ve pīşvā-yı ehl-i sübüle ḳulavuz taʿbīr eyledüñ kāyid ü hādī ehl-i cihān olduġı iʿtibārıla eger dīde-yi ḥaḳ-bīnile (7) baḳarsañ ne ḳulavuz ve nice işret-bān-ı ekl ü pul ve bir ḫoşça müdrik ol dīde bir dīdedür ki ol (8) āftāb-ı ḥaḳīḳati görür ve Cenāb-ı Ḥaḳḳa ol bemenzilet-i insāni'l-ʿayn olur anuñ içün aña insān-ı kāmil dinür (9)

(2540) Meṣnevī

Neg cihan derşeb bümande mīḫ-dūz

Muntaẓır mevḳūf ḫurşīdest u rūz

İşte cihān şebde ḳalmış ve mīḫlenici (10) olmışdur ekṡer-i nusḫanuñ maḥalline yāyile *yeg* vāḳıʿ olmışdur bu taḳdīr üzre maʿnā̱ bir cihān bu cihāndur (11) ki şeb-i cehālet ü ġafletde ve ẓulmet ü maʿṣiyyetde ḳalmış ve mīḫlenmişdür muntaẓırdur ḫurşīde ve rūza (12) mevḳūfdur yaʿnī bu cihān ve ehl-i cihān ʿıyān olmaġa ve her birinüñ merātib ü aʿmāl ü aḥvāli ve ḥüsn ü ḳubḥ-ı (13) ḫiṣāli temyīz ü beyāna gele ki mevḳūf-ı ḫurşīd-i hidāyet ve muntaẓır-ı rūz-ı velāyetdür tā kim ol nūr-ı velāyet ve şems-i (14) hidāyet bu cihāna pertev ṣalmayınca nīk ü bed bilünmez ve nāḳıṣ u kāmil ve aʿlā̱ vü esfel farḳ olunmaz (15)

(2541) Meṣnevī

İnt ḫurşīd-i cihan derẕerreyī

Şīr-i ner derpūstīn-i berreyī

İşte saña ẕerre-yi vücūd-ı beşeriyette nihān olmış ḫurşīd-i enver ki (16) ol maẓhar-ı ʿaḳl-ı ekberdür gūyā ḳuzı postında bir şīr-i nerdür ve ġayr-ı ricāle nisbetile bir gerçek erdür (17)

(2542) Meṡnevī

İnt deryā-yı nihan derzīr-i kāh

[1507] "Ruhum, âlemde yaratılış feyzinin güzelliğini gören ruhlar içindir. "

Pā berin kah hin menih bāiştibāh

İşte saña beşeriyyet ve ṣūret kāhınuñ altında (18) nihān olmış bir deryā-yı pāyān āgāh ol ol ṣūret kāhınuñ üzerine pāy-ı ḥakāret ve ḳadem-i melāmet ü ihāneti (19) iştibāh u gümān vāsıṭasıyıla ḳoma ki ġarḳ u helāk olursun eger dirseñ ki ol vücūd-ı ẕerrede nihān (20) olan ḫurşīd-i cān ve ṣuret-i berede iḫtifā iden şīr-i jiyān ve zīr-i kāh-ı beşeriyetde pinhān olan ne (21) gūne insāndur ki ḥattā aña iştibāh u gümānla naẓar itmeyevüz ve taḥḳīr ü ihānet (22) cānibine gitmeyevüz cevāb oldur ki mādām ki mürşid ü muḳteżā ṭalebinde olmaduḳça her gördigüñ insānı maḳbūl-ı (23) Raḥmān bil ki *derhīç sırrī nist ki sırrī zuḫedā nist*dür lāsiyyemā fuḳarā ve ṣuleḥā vü ʿurefā şeklinde olanlara sen (24) sūʾ-i ẓandan ḥaẕer ḳıl ki *inne baʿḍe'ẓ-ẓanni iṡm*[1508]dür ve daḫı *inne'ẓ-ẓanne lāyuġnī mine'l-Ḥaḳḳı şeyʾen*[1509]dür ḥüsn-i ẓandan (25) hīç bir kimesne żarar itmemişdür ammā sūʾ-i ẓandan żarar çeken çoḳdur

Beyt

Her pīşe-güman meber ki ḫālist (26)

Şāyed ki peleng-i ḫufte bāşed

(2543) Meṡnevī

İştibāhī vü gümānī derderūn

Raḥmet-i Ḥaḳkest behr-i reh-nümūn

[Ṭālibüñ derūnında olan (27) bir ẓann u iştibāh ve ḥazm u taḥassüri ki vardur ṭālibe reh-nümūn olmaḳ içün raḥmet-i Ḥaḳdur ve yāḫud *behr-i reh-nümūn* [A225b] (1) mıṣraʿ-ı evvele ḳayd olınup maʿnā bu vechile ola ki mürşid-i rāh-ı ḥaḳīḳat olanı bilmek içün ṭālibde vāḳıʿ olan (2) iştibāh u gümān ṭālibe Ḥaḳḳuñ raḥmetidür] (pes bu maḥalde iştibāh ve sū-i ẓann ḫaṭā vü maʿṣiyyet ve mūcib-i ḳahr u niʿmetdür ammā) şol bir iştibāh u gümān ki derūn-ı ṭālibde mürşid ü reh-nümūn içün (3) mużmer ü medfūndur ol raḥmet-i Ḥaḳdur ve ṭālibe bu gūne şübhe elyaḳ u eḥaḳdur zīrā ṭālibe cāyiz degüldür ki her bir hevāperesti (4) Ḫudā-perest ve her rezīl ü pesti mest-i şarāb-ı elest bile ve ve her yāve tāze-bāz iʿtiḳād ḳıla ve aña tābiʿ ola belki (5) her şeyḫ iḳtidāya ṣāliḥ degüldür illā maḥvdan ṣoñra ṣaḥve gelen ve vaḥdet ü keṡret mertebelerini cemʿ ḳılan ve aḫlāḳ-ı (6) Muḥammediyye ile müteḫallıḳ olan

(2544) Meṡnevī

Her peyem-ber ferd āmed dercihān

[1508] "Çünkü zannın bir kısmı günahtır." (Hucûrât, 12)
[1509] "Şüphesiz zan, haktan (ilimden) hiçbir şeyin yerini tutmaz." (Yunus, 36)

Ferd būd u ṣad cihāneş dernihān

Her peyġam-ber **[P103a]** cihāna (7) ferd geldi ẓāhirde ferd idi ve maʿnā̱da anuñ nihān u derūnında yüz cihān var idi

Beyt

Leyse minellāhi bimustenkirin (8)

En yecmaʿu'l-ʿālemi fīvāḥidin[1510]

Eger suʾāl olınursa ki her peyġam-ber cihāna ʿale'l-ıṭlāḳ ferd gelmedi baʿżısı bir ʿaṣrda geldi (9) meselā **Ḥażret-i Mūsā̱** ile **Hārūn** gibi ve baʿżısı daḫı dört beş peyġam-ber bir zamānda geldi meselā **Ḥażret-i ʿĪsā̱** ʿaleyhi's-selām (10) ve **Ḥażret-i ʿĪsā̱**nuñ **Anṭaḳya** ḳavmine irsāl eyledügi nebīler gibi cevāb oldur ki bunlar yine minḥayṣi'l-ḥaḳīḳa ferddür (11) ẓāhirde daḫı **Ḥażret-i Hārūn Mūsā̱ Ḥażretleri**nüñ ḫalīfesi ve tābiʿi mertebesindedür keẕālik **Ḥażret-i ʿĪsā̱**nuñ (12) irsāl eyledügi nebīler **Ḥażret-i ʿĪsā̱**ya tābiʿlerdür pes her bir peyġam-berüñ cihāna ferd gelmesini ve cihānda ferd olmasını bunlar (13) māniʿ olmaz [ve Hārūn Mūsā̱ya ve Lūṭ İbrāhīme muḫālefet ḳılmaz

Mıṣraʿ

Ger hezārānest yek kes bīş nist[1511]

(14) vefḳınca minḥayṣi'l-ekmeliyye girü ferd-i kāmil ferd ve minḥayṣi'l-maʿnā̱ cümlesi şeyʾ-i vāḥid ḥükmindedür] ammā baʿż-ı nusḫada (15) hem *peyem-ber* vāḳıʿ olmışdur bu taḳdīr üzre bir suʾāl vārid olmaz ve maʿnā̱ böyle dimek olur ki hem Peyġam-ber ʿaleyhi's-selām cihāna (16) ferd geldi biḥasebi'ẓ-ẓāhir ferd idi ammā biḥasebi'l-maʿnā̱ yüz cihān nıhānında idi ki ol maʿnā̱-yı ʿālem-i kübrā̱dur (17)

(2545) Meṣnevī

ʿĀlem-i kübrā̱ beḳudret siḥr kerd

Kerd ḫodrā derkihīn naḳşī neverd

ʿĀlem-i kübrā̱ ḳudret-i kāmile ile siḥr eyledi ʿālem-i kübrā̱dan (18) murād bāṭın-ı insān-ı kāmildür yaʿnī bāṭınen ʿālem-i kübrā̱ olan insān-ı kāmil ḳudret-i kāmilesiyile siḥr eyledi kendüsini (19) ṣaġīr ü ḥaḳīr bir naḳşda ṭayy eyledi ki ol nefs ṣūret-i beşeriyyedür ve fi'l-ḥaḳīḳa insān ṣūretā (20) cirm-i ṣaġīr ve maʿnā̱-yı ʿālem-i ekber anda munṭavī mevcūddur kemā işāre **ʿAlī** raḍıyyallāhu ʿanh ilāhāẕe'l-maʿnā̱ ḫıṭāben li'l-insān (21)

Beyt

Ve tezʿamu enneke cirmun ṣaġīrun

[1510] "Allah'ın tüm alemi bir şeyde toplaması O'na zor gelmez."
[1511] "Bin kişi de olsalar biri fazla değildir."

Ve fīke inṭave'l-ʿālemu'l-ekberu[1512]

(2546) Meṡnevī

Eblehāneş ferd dīdend u żaʿīf (22)

Key żaʿīfest an ki bāşeh şud ḥarīf

Eblehler ol peyġam-beri ferd gördiler ve żaʿīf gördiler ḳaçan żaʿīfdür ol kimse ki (23) şāh-ı ḥaḳīḳat aña ḥarīf olup muṣāḥib ola yaʿnī żaʿīf olmaz belki her ḳavīden aḳvā olur

(2547) Meṡnevī

Eblehan guftend merdī bīş nist (24)

Vāy an k'ū ʿāḳıbet-endīş nist

Eblehler Peyġam-ber ʿaleyhi's-selām ḥaḳḳında didiler bir merddür (25) ziyāde degüldür vāy ol kimse ki ʿāḳıbet fikr idici degüldür

Ḥaḳīr ü bīḫaṣm dīden-i dīdehā-yı ḥiss (26) **Ṣāliḥrā ve nāḳa-yı Ṣāliḥrā ʿaleyhi's-selām**

[Bu surḫ-ı şerīf] ḥiss gözleri ḥaḳīr ü bīḫaṣm görmekligüñ beyānındadur (27) **Ḥażret-i Ṣāliḥi** ve nāḳa-yı **Ṣāliḥi**

Çün ḫᵛāhed ki Ḥaḳ Teʿālā leşkerīrā helāk kuned dernaẓar-ı īşān ḥaḳīr nümāyed [A226a] (1) **ḫaṣmānrā ve endek egerçi ġālib bāşed ān ḫaṣm**

Çünkim Ḫudāy-ı Teʿālā isteye ki bir leşkeri helāk eyleye anlaruñ (2) naẓarında ḫaṣmları ḥaḳīr ü ḳalīl gösterür egerçi ol ḫaṣm fi'l-ḥaḳīḳa ġālib ü ḳavī olursa da

Ve yuḳallilukum fīaʿyunihim (3) ***liyaḳżiyellāhu ermen kāne mefʿūlā***[1513]

Bu āyet-i kerīme **Sūre-yi Enfāl**dedür evveli budur ***ve iẕ yurīkumūhum*** ẕikr eyleñ ol vaḳti ki (4) ey müʾminler ki Allāh Teʿālā gösterdi size kāfirleri ***iẕ elḳaytum*** ol vaḳtde ki kāfirlere mülāḳī oldıñuz ***fīaʿyunikum*** (5) ***ḳalīlā*** sizüñ gözleriñüze ḳalīl gösterdi ***ve yuḳallilkum fīaʿyunihim*** daḫı sizi taḳlīl eyledi anlaruñ gözlerinden ***liyeḳżıyellāhu*** (6) ***emren kāne mefʿūlā*** Allāh ḳażā eylemeden ötüri şol emri ki ʿilminde mefʿūl u muḳadder olmış idi [yaʿnī Ḥaḳ Teʿālā (7) yevm-i Bedrde ʿaded-i müşrikīni aʿyun-i müʾminīne ve keẕālik ʿaded-i müʾminīni daḫı aʿyun-i müşrikīne ḳalīl gösterdi ḥattā (8) ḳulūb-ı müʾminīn ḥarb u ḳıtāle ḳuvvet u cürʾetleri ziyāde olup küffāruñ müʾminleri ḳalīl gördileri ʿucb u ġurūrların (9) artırup esbāb-ı cengde ihmāl ideler ve iḥtirāz u iḥtiyāṭdan ġāfil olmaġıla tedārikde mübālaġa göstermeyüp (10) müʾminler daḫı biʿavnillāhi teʿālā küffāra istīlā idüp manṣūr u muẓaffer olalar]

[1512] "Sen kendini küçük bir cirm mi sanıyorsun. Sende büyük bir âlem gizlidir."

[1513] "Takdir edilmiş işi gerçekleştirmesinden dolayı (Kaza) Allah sizi onların gözünde az gösterdi." (Enfal, 44)

(2548) Meşnevī

Nāḳa-yı Ṣāliḥ beṣūret bud şütür (11)

Pey burīdendeş zicehl an ḳavm-i mür

Ṣāliḥ Peyġam-berüñ ʿaleyhi's-selām nāḳası ṣūretde şütür idi ol telḫ ü ḫām ḳavm cehl sebebi ile anuñ (12) siñirini kesdiler kemā ḳālellāhu Teʿālā̱ fī**Sūreti'ş-Şems** *keẕẕebet S̱emūdu biṭaġvāhā izinbaʿas̱e eşḳāhā feḳālelehum resūlullāhi* (13) *nāḳatellāhi ve suḳyāhā fekeẕẕebūhu feʿaḳūrāhā*[1514]

(2549) Meşnevī

Ezberāy-ı āb çün ḫaşmeş şudend

Nān-kūr u āb-kūr īşan budend

(14) Ābdan ötüri çünkim ol nāḳaya ḫaṣm oldılar yaʿnī küfrān-ı niʿmet-i İlāhī olup helāke (15) müstaḥıḳḳ oldılar nān u āb ġıdā maʿnasına istiʿmāl olınup *gūr* kāf-ı Fārsī ile oḳursa nān u āb *gūr*a (16) mużāf olursa maʿnā̱ böyle dimek olur bunlar ḳabrüñ āb u nānı oldılar yaʿnī ġıdāsı olup maḥv u fānī oldılar (17) dimek olur

(2550) Meşnevī

Nāḳatullāh āb ḫored ezcū vü mīġ

Āb-ı Ḥaḳrā dāştend ezḤaḳ dirīġ

Nāḳatullāh ırmaḳdan ve bulutlardan (18) nāzil olan ābdan ṣu içerdi nāḳanuñ Allāha iżāfeti teşrīf içündür murād nāḳa-yı **Ṣāliḥ**dür Ḥaḳḳuñ ābını Ḥaḳ Teʿālā̱dan (19) dirīġ ṭutdılar *nāḳatullāh*dan ṣuyı dirīġ ṭutmaḳ ḥaḳīḳatde Allāhdan dirīġ ṭutmaḳ menzilesinde olduġını (20) işʿār içündür *āb-ı Ḥaḳrā dāştend ezḤaḳ dirīġ* buyurdılar ki Ḥaḳ Teʿālā̱ ol mekānda ol ṣuyı bi'l-külliyye bir gün (21) ḫāṣṣaten nāḳa içün taʿyīn idüp ve bir gün daḫı anlar içün taʿyīn eyledi anlar emr-i Ḥaḳḳa inḳıyād idemeyüp ol nāḳanuñ (22) ṣuyını aldıḳlarından māʿadā anı siñirlediler [aṣaḥḥ olan nusḫalarda cūy ile mīġ mā-beyninde vāv vāḳıʿ olmayup (23) cūy menbaʿ-ı s̱ebt olmışdur ve bu taḳdīr üzre maʿnā̱ nāḳatullāh mīġden nāzile olan cūydan āb içdi dimek olur (24) zīrā *ve enzelnā mine's-semā'i mā'en biḳaderin feeskennāhu fi'l-arżı*[1515] naṣṣ-ı şerīfi feḥvāsınca vech-i arżda olan āb-ı (25) ʿaẕb göllerde ve ġadīrlerde cemʿ olup anlara cereyān eyledügi iʿtibārıla cūy dinmek cāyiz olur baʿż-ı (26) nusḫada daḫı *cūy* yirine *cūd* vāḳıʿ olmış bu taḳdīr üzre seḥābuñ cūdından ḥāṣıl olan ābdan ol (27) nāḳa ṣu içdi yaʿnī nāḳa-yı Ḫudā seḫā-yı seḥāb u cūd-ı

[1514] "Semud kavmi azgınlığı dolayısıyla Salih Peygamber'i yalanladı. Kavmin en azgını deveyi kesecekken Allah'ın peygamberi onlara, Allah'ın devesinden elinizi çekin ve su içmesine karışmayın. Onu tekrar yalanlayıp deveyi kestiler." (Şems, 11-14)

[1515] "Gökten uygun bir ölçüde yağmur indirip onu arzda durdurduk. Bizim onu gidermeye de elbet gücümüz yeter." (Müminûn, 18)

mīġden şu içerdi āb-ı ḥaḳḳı Ḥaḳdan dūr ṭutdılar dimek [A226b] (1) olur] pes ḳıṣṣadan ḥiṣṣeye şürūʿ idüp buyururlar

(2551) Mes̱nevī

Nāḳa-yı Ṣāliḥ çü cism-i ṣāliḥān

Şud kemīnī derhelāk-ı ṭāliḥān

(2) Her ʿaṣrda ṣāliḥ olan kimselerüñ cismi nāḳa-yı Ṣāliḥ gibidür ve yāḫud nāḳa-yı Ṣāliḥ ṣāliḥlerüñ cismi gibidür (3) her ʿaṣrda ṣāliḥ olan kimselerüñ cismi nāḳa-yı Ṣāliḥ gibidür ve yāḫud nāḳa-yı Ṣāliḥ ṣāliḥlerüñ cismi gibidür ṭāliḥlerüñ (4) helāki ḫuṣūṣında bir puṣu oldı yaʿnī ṣuleḥā vü evliyāya münkir olan fāsıḳlaruñ helākine evliyā vü ṣuleḥānuñ (5) cismleri sebeb olduġı gibi nāḳa-yı Ṣāliḥ daḫı ḳavm-i S̱emūduñ helākine sebeb oldı

(2552) Mes̱nevī

Tā berān ümmet ziḥükm-i merg ü derd (6)

Nāḳatellāhi ve suḳyāhā çi kerd

Sūre-yi Ve'ş-Şemsde buyururlar ki[1516] *feḳālelehum resūlullāhi* pes ḳavm-i S̱emūda Ḥażret-i (7) Ṣāliḥ didi ki *nāḳatellāhi ve suḳyāhā ey ẕeʾrū nāḳatellāhi maʿaşürbihā* yaʿnī ḥaẕer eyleñ ey ḳavm ve Allāhuñ nāḳasını (8) şürbiyile bile terk idüñ *fekeẕẕebūhu* ol ḳavm Ṣāliḥi tekẕīb eylediler *feʿaḳarūhā* ol nāḳayı ʿaḳr eylediler yaʿnī siñirlediler (9) *fedemdeme ʿaleyhim rabbuhum ey feeṭbeḳa ʿaleyhimu'l-ʿaẕāb* yaʿnī bunlaruñ üzerine ʿaẕābı ḳapladı (10) *demdeme* helāk itmek ve ḫaşm ṭutmaḳ maʿnāsına hem gelür taʿdiyesi *ʿalā* iledür (rableri bunlaruñ üzerine ʿaẕābı ḳıldı) *biẕenbihim* günāhları sebebiyile (11) *fesevvāhā ey fesevve'd-demdemete ʿaleyhim felemyuflit minhā ṣaġīrun ve lā kebīrun*[1517] *ve lā yeḫāfu* [yaʿnī ḳavm-i S̱emūduñ üzerine ẕunūbı sebebiyile (12) rabbileri ıṭbāḳ-ı ʿaẕāb idüp ġażabıla helāk eyledi ve demdeme vü ʿaẕābı Ḥaḳ Teʿālā anlaruñ üzerine ʿale's-seviyye (13) ilbās idüp eger ṣaġīr ve eger kebīr müşrikīnden birisi ḫalāṣ olmadılar] *ve lāyeḫāfu ʿuḳbāhā* Allāh Teʿālā ḫavf (14) itmez [yaʿnī mübālāt itmez] maʿnā-yı beyt ḥattā ol ümmet-i maʿhūde üzre merg ü derdüñ ḥükminde *nāḳatellāhi ve suḳyāhā*[1518] (15) ne eyledi yaʿnī Allāhuñ nāḳası ve ol nāḳanuñ suḳyā vü şürbi gör ki ol ümmete ne kār ḳıldı (16)

[1516] "Semûd kavmi azgınlığı yüzünden (Allah'ın elçisini) yalanladı. Onların en bedbahtı (deveyi kesmek için) atıldığında, Allah'ın Resûlü onlara: «Allah'ın devesine ve onun su hakkına dokunmayın!» dedi. Ama onlar, onu yalanladılar ve deveyi kestiler. Bunun üzerine Rableri günahları sebebiyile onlara büyük bir felâket gönderdi de hepsini helâk etti. (Allah, bu şekilde azap etmenin) âkıbetinden korkacak değil ya!" (Şems, 11-15)

[1517] "Yani onları helak ettik ettik onlardan küçük büyük kimse kurtulamadı."

[1518] "Allah'ın Resûlü onlara: Allah'ın devesine ve onun su hakkına dokunmayın! dedi." (Şems, 13)

(2553) Meŝnevī

Şaḫne-yi ḳahr-ı Ḫudā z'īşan bücust

Ḫun-bahā-yı üştürī şehrī dürüst

Ḥaḳ Teʿālā̱nuñ ḳahrı şaḫnesi ol ümmetden bir dūnuñ (17) ḳan-bahāsını tamām bir şehr istedi yaʿnī ol nāḳayı siñirledikden ṣoñra bi'l-külliyye ol şehri ol nāḳanuñ (18) ḫūn-bahāsına bedel Ḥaḳ Teʿālā̱ ḳahr eyledi pes yine ḳıṣṣadan ḥiṣṣeye şurūʿ idüp buyururlar (19)

(2554) Meŝnevī

Rūḥ hemçü Ṣāliḥ u ten nāḳa est

Rūḥ ender vaṣl u ten derfāḳa est

Allāhuñ velīlerinüñ rūḥı Ṣaliḥ gibidür ve tenleri (20) nāḳa gibidür rūḥ-ı evliyā vaṣl-ı İlāhīde ve tenleri iḥtiyāc u fāḳadadur

(2555) Meŝnevī

Rūḥ-ı ṣāliḥ ḳābil-i āfāt nist (21)

Zaḫm bernāḳa buved berẕāt nist

Ṣāliḥ olan rūḥ ḳābil-i āfāt degüldür zaḫm nāḳa üzredür ẕāt üzre degüldür (22) rūḥuñ Ṣāliḥe iżāfeti mevṣūfuñ ṣıfata iżāfeti ḳabīlinden olur ve murād her velīnüñ ṣāliḥ olan rūḥını nās (23) cānibinden zaḫm u āfāt irişmege ḳābil [P103b] degüldür ve nitekim ḳavm-i Ŝemūduñ Ḥażret-i Ṣāliḥe żararları irişmedi zaḫm u āfāt (24) nāḳa-yı cism-i velīye irişür anuñ ẕātına irişmez dimek olur

(2556) Meŝnevī

Rūḥ-ı ṣāliḥ ḳābil-i āzār nist (25)

Nūr-ı Yezdān sefye-yi küffār nist

Ṣāliḥ olan ḳābil-i āzār degüldür nūr-ı Yezdān kāfirlerüñ zebūn u maġlūbı degüldür nitekim (26) Ṣāliḥ Peyġam-ber ʿaleyhi's-selām küffāruñ zebūnı olmadı [cismleri āzār-ı küffārda ise rūḥ-ı ṭayyibleri iḥsān-ı cabbārdadur] (27)

(2557) Meŝnevī

Çün ezan peyvest bācismī nihān[1519]

Tā biyāzārend u bīnend imtiḥān

Ḥaḳ Teʿālā̱ Ḥażreti bir cisme ol cihetden [A227a] (1) nihānī muttaṣıl oldı ki tā ol cismi ehl-i ṣūret içinde girü imtiḥān-ı İlāhī göreler Ḥaḳ Teʿālā̱nuñ nihānī cisme ittiṣālinden (2)

[1519] Bu mısra Şehit Ali paşa nüshasında Cism-i ḫākīrā bedū peyvest cān şeklindedir.

murād aña kemāl-i ḳurbından ve anda evṣāfıyıla ẓuhūrından ʿibāretdür yoḫsa keyfiyetiyile olan ittiṣāl gibi degüldür belki (3)

Beyt

İttiṣāl-i bītekeyyüf bīḳıyās

Hest rabbu'n-nāsrā bācān-ı nās[1520]

mażmūnı üzre olan ittiṣāl murād (4) olur çünkim mahcūblar Ḥażret-i Ḥaḳḳuñ bir cisme bu ḳurb u ittiṣālini bilemeyüp anı bir ḳurı cism zuʿm eyleyüp (5) anuñ āzārına ḳaṣd eyleseler ḥażret belā vü imtiḥān görür

(2558) Meṡnevī

Bīḫaber k'āzār-ı īn āzār-ı ust (6)

Āb-ı in ḫum muttaṣıl bāāb-ı cust

Maḥbūb u ġāfil-i bīḫaber ki bu cism-i velīnüñ āzārı ol Ḥaḳḳuñ āzārıdur zīrā (7) bu ḫummuñ ābı ol cūya muttaṣıldur yaʿnī velīnüñ bu vücūdı ḫummında olan āb-ı rūḥ ol ḥaḳīḳat ırmaġına (8) vāṣıldur bunuñ vücūdında olan evṣāf u aḥvāl Ḥażret-i Ḥaḳdan aña ḥāṣıldur ve lihāẕā buña ihānet (9) maʿnen Ḥażret-i Ḥaḳḳa ihānet ve buña ḫıdmet ü riʿāyet yine Ḥażret-i Ḥaḳḳa ḫıdmet ü riʿāyet olduġıyiçün ḥadīs̱-i (10) ḳudsīde buyururlar ***men ehāne lī veliyyen feḳad bārazenī bi'l-muḥārebeti***[1521]

(2559) Meṡnevī

Z'an taʿalluḳ kerd bācismī İlāh

Tā ki gerded cümle ʿālemrā penāh

(11) Anuñiçün taʿalluḳ-ı bīkeyfle evliyā vü enbiyānuñ cismlerinden bir cisme Allāh Tebārek ve Teʿālā̱ eyledi ki (12) tā kim ol cism cemīʿ-i ʿāleme penāh ü melceʾ ola nitekim enbiyā-yı ʿiẓām ehl-i ʿāleme ʿaẕāb-ı Ḫudādan melceʾ oldılar kemā ḳālellāhu (13) Teʿālā̱ fīḥaḳḳı nebiyyihi ***ve mā kānellāu liyuʿaẕẕibehum ve ente fīhim***[1522] keẕālik vāris̱ān-ı enbiyā olan daḫı baʿde'l-enbiyā (14) ehl-i ʿāleme penāhdururlar ***ve bihim yumṭarūn ve bihim yurzaḳūn***[1523] ḥadīs̱i bunlaruñ ḥaḳḳında bu maʿnāya güvāhdur (15)

(2560) Meṡnevī

Kes neyābed berdil-i īşan ẓafer

[1520] "Eksiksiz ve keyfiyetsiz bağlanma kıyassızdır. Ziara insanların rabbi karşılığında insanların canı vardır."

[1521] "Kim benim velîme ihanet ederse, bana savaş açmış olur."

[1522] "Sen aralarında bulundukça Allah onlara azap edecek değildir." (Enfal, 33)

[1523] "Bu ümmette otuz tane abdal vardır. Bunların kalbi Hz. İbrahim'in kalbi gibi merhametli ve müşfiktir. Onlardan biri vefat ederse Allah başka birini tayin eder. Yeryüzü onların yüzü suyu hürmetine durur. Onların hürmetine yağmur yağar ve rızık verilir."

Berṣadef āyed żarar nī bergüher

[Enbiyā vü evliyānuñ] göñli üzre kimse ẓafer bulmaz yaʿnī (16) żarar irüşdürmege ḳādir olmaz żarar ṣadefe gelür gühere gelmez [yaʿnī cevher-i ḳudsī olan rūḥ-ı insānīye żarar (17) olmaz]

(2561) Meṡnevī

Nāḳa-yı cism-i velīrā bende bāş

Tā şevī bārūḥ-ı Ṣāliḥ ḫᵛāce-tāş

Velī cismi nāḳasına bende ol (18) ve aña cān u dil ile ḫıdmet ḳıl tā **Ṣāliḥ** Peyġam-berüñ rūḥıyıla ḫᵛācetāş olasın ve yāḫud (19) **Ṣāliḥ** olan rūḥıla bir ḫᵛācenüñ ḳulı olsaın pes ḥiṣṣe beyānından ḳıṣṣa beyānına rucūʿ idüp buyururlar (20)

(2562) Meṡnevī

Guft Ṣāliḥ çünki kerdīd in ḥased

Baʿde se rūz ezḪudā nıḳmet resed

Ṣāliḥ Peyġam-ber ʿaleyhi's-selām ol (21) ḳavme eyitdi ey ḳavm çünkim bu ḥasedi eylediñüz üç günden ṣoñra (22) Ḫudādan size nıḳmet u ʿuḳūbet irişür

(2563) Meṡnevī

Baʿde se rūz-ı diger ezcan-sitān

Āfetī āyed ki dāred se nişān

(23) Üç günden ṣoñra girü cān alıcı olan Ḫudādan niḳmet ü uḳūbetden evvel bir āfet gelür ki üç (24) nişān ṭutar

(2564) Meṡnevī

Reng-i rūy-ı cümletan gerded diger

Reng-i reng-i muḫtelif ender naẓar

Cümleñüzüñ yüzinüñ rengi (25) müteġayyir olur naẓarda reng-i reng olur muḫtelif olur yaʿnī biri biriñüzüñ naẓarında vücūhuñuzuñ rengleri elvān-ı (26) muḫtelife üzre olur

(2565) Meṡnevī

Rūz-ı evvel rūyıtan çün zaʿferān

Derdüvüm rū surḫ hemçü erġevān

Evvel günde sizüñ (27) yüzüñüz zaʿferān gibi olur ikinci günde sizüñ yüzüñüz erġevān gibi ḳızıl olur

(2566) Meṡnevī

Dersivüm gerded heme rūhā siyāh [A227b] (1)

Baʿd ezān ender resed ḳahr-ı İlāh

Üçünci günde cemīʿ-i yüzler siyāh olur ol günden ṣoñra [yaʿnī (2) dördünci gün] Ḥaḳ Teʿālā̱nuñ ḳahrı irişür

(2567) Meṡnevī

Ger nişan ḫᵛāhīd ezmen z'in vaʿīd

Kürre-yi nāḳa besūy-ı kuh devīd

(3) Eger bu vaʿīd ü ġażabdan benden nişān isteriseñüz [ve ḫalāṣa çāre var mıdur diyü muʿāleceden bir nişān (4) dilerseñüz] nāḳanuñ yavrusına ṭaġ cānibine yiliñüz [ve ṭutmaġa cidd ü cehd ḳılıñuz]

(2568) Meṡnevī

Ger tuvānīdeş giriften çāre hest (5)

V'er ne ḫod murġ-ı ümīd ezdām cest

Eger anı ṭutmaġa ḳādir iseñüz ḫalāṣa çāre (6) vardur ve ger kürreye irişmek mümkin olmaya ümmīd murġı ṭuzaḳdan ṣıçradı yaʿnī ʿaẕābdan ḫalāṣa ümmīd ṭutmañ ki (7) ḫalāṣa mecāl yoḳdur pes ol ḳavm kürrenüñ ardınca yildiler

(2569) Meṡnevī

Kes netānist ender an kürre resīd

Reft derkuhsārhā şud nābedīd

(8) Ol kürreye irişmege kimse ḳādir olmadı ṭaġlar içine gitdi ve nābedīd oldı

(2570) Meṡnevī

Hemçü rūḥ-ı pāk k'ū ezneng-i ten (9)

Mīgirīzed cānib-i Rabbu'l-minen

Meṡelā şol pāk rūḥ gibi ki ol rūḥ tenüñ ʿārından minnetler ü niʿmetler ṣāḥibinüñ (10) cānibine ḳaçar

(2571) Meṡnevī

Guft dīdīt an ḳażā mübrem şudest

Ṣūret-i ümmīdrā gerden zedest

Ḥażret-i Ṣāliḥ ʿaleyhi's-selām (11) anlara eyitdi gördüñüz mi ol ḳażā-yı İlāhī mübrem ü muḳarrer olmışdur ümmīd ṣūretinüñ boynını urmışdur (12)

(2572) Meṡnevī

Kürre-yi nāḳa çi bāşed ḫāṭıreş

Ki becā ārid ziiḥsān u bireş

Nāḳanuñ kürresi nedür ol Ṣāliḥüñ ḫāṭırıdur (13) ki iḥsān u iyilük eylemekden anı bir yire götürüñüz *ḫāṭır-şude vü birr-şude* olan żamīrler egerçi Ṣāliḥ (14) Peyġam-bere

ʿāyiddür lākin her ʿaṣrda olan **Ṣāliḥ**üñ ḫāṭırını ol ʿaṣruñ ḳavmi ele getürmege bunda tenbīh ü işāret (15) vardur

(2573) Mesnevī

Ger becā āyed dileş restīd ezān

V'er ne nevmīdīd u sāʿidhā gezān

Eger anuñ göñli (16) yirine gele ol ʿaẕāb u ʿiḳābdan ḳurtulduñuz ve illā ḫalāṣdan nevmīd ü maḥrūmsız ve sāʿidlerüñizi (17) ışırıcısız

(2574) Mesnevī

Çün şinīdend in vaʿīd-i münkedir

Çeşm bi'nhādend u anrā muntaẓır

Çünkim bu münkedir ü bulanıḳ (18) vaʿīdi ol ḳavm işirdiler ol ʿaẕābuñ ẓuhūrına göz ḳoydılar ve aña muntaẓır oldılar

(2575) Mesnevī

Rūz-ı evvel rūy-ı ḫod dīdend zerd (19)

Mīzedend eznāümīdī āh-ı serd

Ol gün kendülerüñ yüzini ṣarı gördiler ümmīdsüzlikden (20) āh-ı serd urdılar

(2576) Mesnevī

Surḫ şud rūy-ı heme rūz-ı düvüm

Nevbet-i ümmīd u tevbe geşt güm

İkinci gün cemīʿisinüñ yüzi (21) ḳızıl oldı ümmīd ü tevbe nevbeti güm ü maḥv oldı

(2577) Mesnevī

Şud siyeh rūz-ı sivüm rūy-ı heme

Ḥükm-i Ṣāliḥ rast şud bīmelḥame

(22) Üçünci gün cemīʿinüñ yüzi siyāh oldı **Ṣāliḥ** Peyġam-berüñ ḥükmi ceng ü cedelsiz rāst (23) [u ṣaḥīḥ] oldı [melḥame ceng yirine ve cengde küşte olan kimselerüñ lāşeleri yatduġı mevżıʿa ve sāyir-i (24) vakʿa-yı ʿaẓīme olan maḥallere dirler ve lākin ıṣṭılāḥda aḥkām-ı müneccimīn ve erbāb-ı tecāribüñ falān yılda (25) falān olur diyü eyledikleri ḥükme dirler bu taḳdīrce işāret olur ki Ḥażret-i Ṣāliḥüñ ḥükmi aḥkām-ı (26) nucūmiyye ile olmayup belki vaḥy-i İlāhī ve ilhām-ı Rabbānī ile vāḳıʿ oldı muḥaṣṣal-ı kelām]

(2578) Mesnevī

Çün heme dernāümīdī ser zedend (27)

Hemçü murġan derdu zānū āmedend

Çünki cemīʿisi ümmīdsizlige baş ḳodılar ḳuşlar gibi [A228a] (1) iki diz üzre geldiler nitekim ṭuyūr gāh olur ki yir üzre çökerler ve ayaḳların altlarına alup otururlar bunlar daḫı (2) ayaḳların altlarına alup ḫāneleri içre dizler çökdiler [böyle dinse daḫı cāyizdür ki ḳuşlara ġālibā bir āfet irişüp (3) ṭayerāna dermānı olmasa yir üzre diz çöküp oturup uçmaḳdan ḳalduġı gibi bunlar daḫı dizlerin çöküp bīdermān (4) oturdılar dimek olur]

(2579) Mes̱nevī

DerNubī āverd Cibrīl-i emīn

Şerḥ-i in zānū zedenrā cās̱imīn

Nitekim **Cibrīl-i Emīn** (5) **Ḳurʾān-ı ʿAẓīm**de getürdi bu zānū urmaġuñ şerḥini *cās̱imīn* dimekle nitekim **Sūre-yi Aʿrāf**da Ḥaḳ Teʿālā̤ bunlaruñ cās̱im (6) olmalarından ḫaber virdi ***feaḫaẕethumu'r-racfetu***[1524] pes *bu ḳavmi zelzele vü ıżṭırāb aḫẕ eyledi* ***feaṣbeḥū fīdārihim*** (7) ***cās̱imīn*** pes *bunlar evlerinde ṣabāḥa cās̱imīn dāḫil oldılar* [P104a] *cās̱im* diz çökene dirler pes bunlaruñ ḥālinden (8) vaḳt-i belāda müʾeddeb olup diz çöküp cānib-i Ḥaḳḳa mutażarrıʿ olan kimselere ḫıṭāb eylemek ṭarīḳıyıla ḥiṣṣe (9) vü irşād buyururlar

(2580) Mes̱nevī

Zānu an dem zen ki taʿlīmet kunend

V'ezçünin zānū zeden bīmet kunend

Ey vaḳt-i nüzūl-i belāda (10) diz çöküp mutażarrıʿ olan kimse dizi ol demde yire ur ki [yaʿnī diz üzerine ol zamān otur ki] saña nāṣiḥler (11) taʿlīm eylerler ve bunuñ gibi diz çökmekden ve bīvaḳt tażarruʿ itmeden seni ḳorḳudurlar

(2581) Mes̱nevī

Muntaẓır geştend zaḫm-ı ḳahrrā (12)

Ḳahr āmed nist kerd an şehrrā

Pes ḳavm-i **S̱emūd** ḳahr-ı İlāhī zaḫmına muntaẓır oldılar ḳahr-ı İlāhī geldi ol şehri ve ḫalḳını yoḳ (13) eyledi

(2582) Mes̱nevī

Ṣāliḥ ezḫalvet besūy-ı şehr reft

Şehr dīd ender miyān-ı dūd u neft

Ṣāliḥ ʿaleyhi's-selām ḫalvetden (14) **Ḥacer**-nām şehr cānibine gitdi şehri dūd u teft içinde gördi

(2583) Mes̱nevī

[1524] "Onları bir titreme (deprem) aldı ve evlerinde diz çökmüş bir halde helak oldular." (Araf, 78)

Nāle ezeczā-yı īşan mīşinīd (15)

Nevḥa peydā nevḥa-gūyan nābedīd

Anlaruñ zīr ü zeber olmış eczāsından nāle vü efġān işitdi nevḥa ẓāhir (16) nevḥa-gūylar nābedīd ü nāpeydā yaʿnī ās̱ār-ı nevḥa ve ẕāt-ı nevḥa-gerān mestūr u nāpeydā olmış idi (17)

(2584) Mes̱nevī

Z'üstüḫᵛanhā şan şinīd u nālehā

Eşk-i ḫūn ezcānışan çün jālehā

Anlaruñ üstüḫᵛānlarından **Ṣāliḥ** ʿaleyhi's-selām (18) nāleler işitdi ḳanlu gözyaşı anlaruñ cānından jāleler gibi yaʿnī bunları bu ḥālet üzre müşāhede eyledi (19) [muḥaṣṣal Ṣāliḥ ʿaleyhi's-selām ol ḳāvmüñ ervāḥı mütelebbise olduġı ṣuver-i berzaḫıyyelerin müşāhede ḳıldıḳda ḳanlu göz yaşları (20) döküp feryād u fiġān itdiklerin işitdi ve nīrānda olan derekelerin gördi]

(2585) Mes̱nevī

Ṣāliḥ in bi'şnīd u girye sāz kerd (21)

Nevḥa bernevḥa-girān āġāz kerd

Ṣāliḥ ʿaleyhi's-selām bunı işitdi ve aġlamaġa (22) başladı nevḥa idiciler üzre nevḥa itmege şurūʿ eyledi

(2586) Mes̱nevī

Guft ey ḳavm-i bebāṭıl zīste (23)

V'ezşumā men pīş-i Ḥaḳ bi'grīste

Ḥażret-i Ṣāliḥ ol ḳavme bu gūne ḫıṭāb idüp didi bāṭıl dirilmiş bir ḳavm (24) ve sizden ötüri ben Ḥaḳ ḥużūrında aġlamışam ve sizden Ḥażret-i Ḥaḳḳa şikāyet eylemişem **Ḥażret-i** (25) **Ṣāliḥ**üñ ʿaleyhi's-selām ol ḳavmuñ helāk olmasından ṣoñra anlara bu gūne ḫıṭāb eylemesi **Ḥażret-i Nebī**nüñ (26) ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem **Bedr** ġazāsında maḳtūl olan keferenüñ ecsādına ḫıṭāb eyleyüp böyle dimesi (27) gibidür kemā ḳāle ʿaleyhi's-selām *innā vecednā mā vaʿadenā Rabbunā ḥaḳḳan fehel vecedtum mā vaʿade Rabbukum ḥaḳḳā*[1525] **[A228b]** (1) rivāyet olınur ki çünkim Bedr ġazāsında küffār maḳtūl oldılar ve anlaruñ cesedlerin getürüp bir çuḳura (2) ṭoldurdılar **Ḥażret-i Nebiyy-i Mükerrem** ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem anlaruñ üzerine gelüp anlara bu gūne ḫıṭāb eylediler ki *taḥḳīḳan* (3) *biz rabbimüzüñ vaʿde eyledügini bulduḳ haḳḳ u s̱ābit bulduḳ pes siz daḫı*

[1525] Ayrıca bk. "Biz Rabbimizin bize vadettiğini gerçek bulduk, siz de Rabbinizin size vadettiğini gerçek buldunuz mu?"(A'râf, 44)

rabbüñüzüñ vaʿde eyledügini taḥḳīḳ ḥaḳḳ u s̱ābit (4) *bulduñuz mı* Ḥażret-i ʿÖmer raḍıyallāhu ʿanh eyitdi yā Resūlallāh ervāḥı olmayan ecsād-ı mürdeye niçün söz söylersüz (5) Ḥażret-i Resūl ʿaleyhi's-selām aña cevāb virüp buyurdı *velleẕī nefsu Muḥammedin biyedihi mā entum biesmaʿi limā eḳūlu minhum (6) lākin lā yucībūne*[1526] bu ḥadīs̱-i şerīf delālet eyler ki cān-ı eşḳıyā baʿde'l-ḫurūc ʿani'l-ebdān ʿaẕābda bāḳī olur (7)

(2587) Mes̱nevī

Ḥaḳ bügufte ṣabr kun bercevrişān

Pendişan dih bes nemand ezdevrişān

Ḥażret-i Ṣāliḥ ʿaleyhi's-selām ol ḥīnde (8) kendüsine eyitdi Ḥaḳ Teʿālā̱ baña anlaruñ cevri üzre ṣabr eyle dimişdür anlara pend vir anlaruñ devr-i zamānından (9) çoḳ ḳalmadı [yaʿnī devrleri tamām olup vaḳt-i ecelleri irişmişdür]

(2588) Mes̱nevī

Men bügufte pend şud bend ezcefā (10)

Şīr-i pend ezmihr cūşed ve'zṣafā

Ḥażret-i Ṣāliḥ eyidür ben Ḥaḳ Teʿālā̱ya dimiş idüm benüm naṣīḥatüm anlaruñ cefāsından (11) bend oldı yaʿnī münʿaḳıd oldı zīrā naṣīḥat süti mihr ü ṣafādan ḳaynar ve derūnuñ muḥabettinden ẓuhūra gelür (12) pes mütekellimden tekrār muḫāṭaba iltifāt idüp ol maḳhūr olan ḳavme bu gūne ḫıṭāb eyledi (13)

(2589) Mes̱nevī

Bes ki kerdīd ezcefā bercāy-ı men

Şīr-i pend efsürd derreghā-yı men

Ziyāde cefādan ki benüm ḥaḳḳumda eyledüñüz [yāḫud benüm naṣīüm (14) yirine ziyāde cefādan ki eylediñüz] naṣīḥat südi benüm ṭamarlarumda müncemid oldı ve size naṣīḥat ḳılmada ḳalbüm (15) nefret ḳıldı [ve'l-ḥāṣıl emr-i naṣīḥatiñüzde germī-yi ʿurūḳ-ı muḥabbetden revān olan leben-i mevʿıẓa efsürde olup (16) ḳalbüm müteneffir oldı]

(2590) Mes̱nevī

Ḥaḳ merā gufte turā luṭfī dihem

Berser-i ān zaḫmhā merhem nihem

Ḥaḳ Subḥānehu ve Teʿālā̱ ḫāṭırumı cebr ü tesliye (17) itmek içün baña dimişdür saña ziyāde luṭf virürem ol zaḫmlaruñ başı üzre merhem ḳoram

---

[1526] "Muhammed'in nefsi elinde olan Allah'a yemin olsun ki; onlara dediklerimi siz onlar kadar işitmiyorsunuz. Fakat onlar icabet etmiyorlar."

(2591) Meşnevī

Ṣāf kerde Ḥaḳ dilemrā çün semā (18)

Rufte ezḫāṭırem cevr-i şumā

Ḥaḳ Teʿālā̤ Ḥażreti benüm ḳalbümi semā gibi ṣāf eylemişdür benüm ḫāṭırumdan sizüñ (19) cevrüñüz ḫāşākini süpürmişdür

(2592) Meşnevī

Dernaṣīḥat men şude bār-ı diger

Gufte emsāl u suḫanhā çün şeker

Yaʿnī tekrār (20) merḥamet ü şefḳat cihetinden ben size naṣīḥat-dih olmışam şeker gibi sözler ve meseller dimişem

(2593) Meşnevī

Şīr-i tāze ezşeker engīḫte (21)

Şīr ü şehdī bāsuḫan āmīḫte

Şekerden tāze süt peydā eylemiş (22) idüm sözle bir şehd ü şīri ḳarışdurmışdum yaʿnī laṭīf ü şīrīn sözler dimişdüm

(2594) Meşnevī

Derşumā çün zehr geşte an saḫun (23)

Z'an ki zehristan budīd ezbīḫ u bün

Sizüñ vücūduñuzda ol laṭīf ü şīrīn olan suḫan zehr gibi olmışdı zīrā ki (24) aṣlından ve kökinden zehristān idiñüz

(2595) Meşnevī

Çün şevem ġamgin ki ġam şud ser-nigūn

Ġam şumā budīd ey ḳavm-i ḥarūn

(25) Niçün ġamgīn olam ki ġam başı aşaġa oldı ey tünd ü ḥarūn ḳavm baña ġam siz olduñuz

(2596) Meşnevī

Hīç kes bermerg-i ġam nevḥa kuned (26)

Rīş-i ser çün şud kesī mū berkened

Hīç kimse ġamuñ merg ü zevāli üzre nāle vü nevḥa eyler mi çünki (27) başuñ yarası gitdi bir kimse andan ötüri ḳıl koparur mı ve anuñ zevāli içün ṣaçın ve ṣaḳalın yolup [A229a] (1) feryād ḳılur mı [ve'l-ḥāṣıl başdan ḳıl yolduḳları başda olan çıbanlarını gidermek içündür ṣıḥḥat u selāmet (2) bulduḳdan ṣoñra artıḳ ḳıl ḳoparurlar mı

ḳoparmazlar keẕālik ḳavm-i S̱emūd daḫi cerāḥāt-ı serde olan şaʿr gibi idi (3) çünki izāle olup cerāḥāt ḳalmadı pes anlar içün mū-ken olup aġlamaḳ münāsib degüldür]

(2597) Mes̱nevī

Ū beḫod kerd u büguft ey nevḥager (4)

Nevḥaetrā mīneyerzed an nefer

Ṣāliḥ ʿaleyhi's-selām kendüsine teveccüh eyledi ve eyitdi ey nevḥa (5) idici ve zārī ḳılıcı ol nefer senüñ nevḥaña degmezler

(2598) Mes̱nevī

Kej meḫᵛān ey rast-ḫānende-y mubīn

Keyfe āsā ḫalfe ḳavmin ẓālimīn

(6) **Sūre-yi Aʿrāf**da olan āyet-i kerīmeye işāretdür Allāh tebārek ve Teʿālā **Ḥażret-i Şuʿayb**dan ḥikāye buyururlar *elleẕīne* (7) *keẕẕebū Şuʿayben kānū humu'l-ḫāsirūn fetevellā ʿanhum ve ḳāle yā ḳavmi leḳad eblaġtukum risālāti rabbī ve neṣaḥtu lekum fekeyfe āsā* (8) *ʿalāḳavmin kāfirīn*[1527] şol kimseler ki **Ḥażret-i Şuʿayb**ı tekẕīb eylediler minḥays̱i'd-dīn ve'd-dünyā ḫusrāna maḫṣūṣ (9) hemān anlar oldılar ve Cenāb-ı Ḥaḳ bunlara ʿaẕāb gönderüp maḳhūr oldılar baʿde nüzūli'l-ʿaẕāb **Ḥażret-i Şuʿayb** (10) bunlardan iʿrāż eylediler ve buyurdılar ki ey ḳavm taḥḳīḳan ben size rabbimüñ risāletini iblāġ eyledüm ve kemāl-i luṭf (11) u mülāyemetile mevʿiẓe vü naṣīḥat söyledüm ḳabūl eylemediñüz pes **Ḥażret-i Şuʿayb**uñ ḳavminüñ ölmesi üzre (12) ḥüzni müştedd oldı pes yine kendü kendüye inkār idüp didi *fekeyfe āsā* ben ne ḥālile maḥzūn oluram (13) kāfirler ḳavminüñ helāki üzre *āsā* nefs-i mütekellimdür *esiye ye'sī*den ve dördinci bābdandur [āsā fulānun ʿalāmuṣībetin (14) dirler ḳaçan bir kimse bir muṣībet üzre maḥzūn olsa ammā] burada iki su'āl vardur biri bu ki beyt-i şerīf (15) **Ḥażret-i Ṣāliḥ** ʿaleyhi's-selām lisānından ḳavminüñ helāki üzre maḥzūn olmamaḳ ṣadedinde dinmişdür āyet-i kerīme (16) ise **Ḥażret-i Şuʿayb** lisānındandur pes niçe muvāfıḳ olur ikincisi bu ki bu āyetde *kāfirīn* ve beytde *ẓālimīn* (17) vāḳıʿ olmışdur pes nükte nedür cevāb budur ki *lānuferriḳu beyne eḥadin min rusulihī*[1528] nüktesini müşʿir olur ve enbiyānuñ (18) kemāl-i ittiḥādlarını iʿlām ḳılur bu nükteye tenbīh eylemek içün mıṣraʿ-ı evvelde *egri oḳuma ey Ḳur'ānı ṭoġru oḳuyan* (19) buyurdılar yaʿnī ey mübīni ṭoġru **[P104b]** oḳuyan fi'l-ḥaḳīḳa **Ḥażret-i Şuʿayb**uñ böyle dimesi hemān **Ṣāliḥ**ün böyle dimesidür (20) ve bi'l-ʿaks imdi

---

[1527] "Şuayb'ı yalanlayanlar zarara düştüler. Onlardan yüz çevirip dedi: Ey kavim gerçekten ben rabbimin gönderdiklerini tebliğ ettim ve size nasihat ettim. Bundan sonra kafir bir kavim için niye üzüleyim?" (Araf, 92-93)

[1528] "Allah'ın peygamberleri arasında hiçbir ayrım yapmayız." (Bakara, 285)

Ḳur'ānı egri oḳuma ve ittiḥād-ı enbiyāyı fehm idegör kendüñi mertebe-yi tefriḳada (21) ḳoma dimek olur [pes tavżīḥ-i kelām ve taḥḳīḳ-ı merām böyle dimek olur ki ey Ḳur'ān-ı Mubīni rāst oḳıyup maʿnā-yı (22) laṭīfini fehm ü iẕʿān ḳılan kimesne ġalaṭ oḳuma ve fehm-i dürüst ü iẕʿān-ı pāk ṣāḥibi ol kim ḳavminüñ helākiyiçün (23) teʾessüflerine taʿaccüb eyleyen ancaḳ Ḥażret-i Ṣāliḥ Nebī olmayup belki Şuʿayb ʿaleyhi's-selām daḫı *feaḫaẕethumu'r-racfetu feaṣbaḥū* (24) *fīdārihim cāẕimīn*[1529] feḥvāsınca mebādī-yi ṣayḥadan olan recfe vü zelzele **Ḳavm-i Şuʿayb** ve **Aṣḥāb-ı Eyke**yi helāk (25) itdükde Şuʿayb ʿaleyhi's-selām daḫı ben ḳavm-i ẓālimüñ ardınca niçe maḥzūn olayın diyü teʾessüfden iʿtiẕār (26) eyledi] ve *kāfirīn* dimek daḫı naẓma münāsib iken *ẓālimīn* īrād eylemeleri [girü bemaʿnī-yi *kāfirīn*dür zīrā āyāt-ı Ḳur'āniyyede (27) vāḳıʿ olan *ẓālimīn* baʿż-ı maḥalde *kāfirīn* ile tefsīr olınmışdur meẕelā *elā laʿnetullāhi ʿale'ẓ-ẓālimīn*[1530] āyetinde **[A229b]** (1) *ʿale'l-kāfirīn* maʿnāsı virilmişdür ve] küfrile ẓulmuñ mā-beyninde ʿumūm u ḫuṣūṣ vardur evvelā kāfirüñ ẓālim olduġını (2) işʿār eyler yalıñuz şirk ü küfr ẓulm-ı ʿaẓīmdür ve ẕāniyen ẓulme daḫı şāmil olur pes ẓalemenüñ daḫı helākine teʾessüf (3) ü telehhüf eylememegi iʿlām eyler]

(2599) Meẕnevī

Bāz ender çeşm ü dil ū girye yaft

Raḥmetī bīʿilletī dervey bitaft

[Ṣāliḥ ʿaleyhi's-selām (4) girü o çeşm ü dilden girye vü nāle buldı Ṣāliḥ ʿaleyhi's-selāmda ʿillet ü sebebsiz bir raḥmet yaldıradı yaʿnī] girü o **Ṣāliḥ** (5) **Ḥażretleri** gözinde ve ḳalbinde giryenüñ bāʿiẕi olan riḳḳati buldı bir sebebsiz raḥmet anuñ vücūdında ẓāhir oldı (6)

(2600) Meẕnevī

Ḳaṭre mībārīd u ḥayran geşte būd

Ḳaṭre-yi bīʿillet ezderyā-yı cūd

Gözinden ḳaṭre-yi sirişki yaġdurdı ve ḥayrān (7) olmış idi cūd u kerem deryāsından sebeb ü ʿilletsiz bir ḳaṭre idi (8)

(2601) Meẕnevī

ʿAḳl-ı ūmīguft k'in girye ziçist

Berçünān efsūsiyān ḫᵛāhed girist

[1529] "Onları bir titreme (deprem) aldı ve evlerinde diz çökmüş bir halde helak oldular." (Araf, 78)
[1530] "Ve aralarından bir çağrıcı, Allah'ın lâneti zalimlerin üzerine olsun! diye bağırır." (Araf, 44)

Ṣāliḥ Peyġam-berüñ ʿaḳlı kendüsine eyitdi (9) bu girye nedendür ancılayın temesḫur u istihzā idiciler üzre aġlamaḳ lāyıḳ mıdur

(2602) Meṡnevī

Berçi mīgiryī bugū berfiʿlişān (10)

Bersipāh-ı kīne-yi bedfiʿlişān

Niçün aġlarsın söyle anlaruñ fiʿlleri mi üzre aġlarsın (11) anlaruñ bed-fiʿl olan yaʿnī bed-rūşen olan kīnesi ʿaskeri üzre mi aġlarsın bed-fiʿl bed-reviş maʿnāsına olur (12)

(2603) Meṡnevī

Berdil-i tārīk-i pur-jengārışān

Berzebān-ı zehri hemçün mārışān

Anlaruñ pür-jengār tārīk göñli üzre mi aġlarsın (13) anlaruñ mār gibi zehrlü zebānı üzre mi girye eylersin

(2604) Meṡnevī

Berdüm ü dendān-ı seg-sārāneşān

Berdehān u çeşm-i kejdum-ḫāneşān(14)

Luġat-i Ḥalīmīde dir ki *seg-sār* bir gūne maḫlūḳdur it başlu ḫınzīr dişlü keçi ṣaḳallu (15) fīl ḳulaḳlu yüzleri ṣaru gerdeleri çivid renglü ekṡer Ḳālūn cezīresinde olur yaʿnī Ḥażret-i Ṣāliḥ (16) ʿaleyhi’s-selām kendülere tesellī virüp didi ki ey Ṣāliḥ bunlaruñ nesine aġlarsın bunlaruñ seg-sār dişi (17) ve ḳuyruġı gibi dendān ü dümleri üzre mi aġlarsın ve yāḫud kejdüm ḫānesi gibi olan gözleri ve aġızları (18) üzre mi aġlarsın dimek olur ve anlaruñ ʿaḳreb ḫānesi gibi olan dehān ü çeşmi üzre mi aġlarsın yaʿnī girye (19) vü merḥametüñ anlaruñ kejdüm gibi mūzī olan zebānları üzre ve bed naẓarları üzre midür (20)

(2605) Meṡnevī

Bersitīz u tesḫur u efsūsışān

Şükr kun çün kerd Ḥaḳ maḥbūsışān

Anlaruñ ʿinādı ve ṭaʿn u temesḫur u istihzāsı üzre mi (21) girye eylersin şükr eyle ki Ḥaḳ Teʿālā anları zindān-ı ḳahr içre ḥabs eyledi ẓālim olan ḳavmuñ helāk (22) olması ve ardı kesilüp münḳaṭıʿ olması bir niʿmetdür bu niʿmetüñ muḳābelesinde daḫı Ḥaḳ Teʿālāya ḥamd ü şükr eylemek (23) kelām-ı ʿİzzetile işāret olunmışdur kemā ḳālellāhu Teʿālā *feḳuṭiʿa dābiru’l-ḳavmi’l-leẕīne ẓalemū ve’l-ḥamdu lillāhi rabbi’l-ʿālemīn*[1531](24)

(2606) Meṡnevī

[1531] “Zalimlerin ardı arksı kesildi. Şükür âlemlerin rabbi olan Allah’adır.” (Enam, 45)

Destişan kej pāyışan kej çeşm kej

Mihrişan kej ṣulḥışan kej ḫaşm kej

Anlaruñ eli egri ayaġı egri gözi egri (25) [gözi egri dimek *mā hāẕā illā beşerun mis̱lunā* diyüp kej-naẓar olduḳlarıdur] anlaruñ muḥabbeti egri anlaruñ ṣulḥı egri (26) ḫaşmı egri yaʿnī egri ṭutıcı ve egri gidici ve egri görici bir ḳavmdür ki rāst bir fiʿlleri yoḳdur ve egri (27) muḥabbet idici ve egri ṣulḥ idici ve egri ġażab idici bir ṭāyifedür ki müstaḳīmu'l-aḥvāl olmayup bir ḥālleri [A230a] (1) lillāh degüldür

(2607) Mes̱nevī

V'ezpey-i taḳlīd u ezrāyāt-ı naḳl

Pā nihāde berser-i in pīr-i ʿaḳl

[Ol ḳavm taḳlīd cihetinden ve rāyāt-ı naḳl (2) semtinden ʿaḳl pīrinüñ cemāli üzerine ayaḳ ḳomışlar] taḳlīd bir āḫar kimsenüñ ḳavlini ve fiʿlini boynına ḳılāde gibi āzım (3) idüp anuñ ḳavline ve fiʿline minġayri naẓar ve teʾemmül iʿtiḳād eyleyüp tābiʿ olmaġla dirler kemā ḳāle Ṣāḥibu't-Taʿrīfāṭ (4) *et-taḳlīdu ʿibāretu ʿanetbāʿi'l-insān ġayrihi fīmā yeḳūlu ve yefʿalu muʿteḳidu'l-ḥaḳīḳati min ġayri naẓari ve teʾemmüli fī'd-delīli* (5) *kāne'l-muḳallidü ceʿale ḳavli'l-ġayri ve fiʿlihi ḳılādetin fīʿunuḳihi* Ḥażret ʿaleyhi's-selām lisānından bu ebyāt-ı (6) naṣīḥat-simātı īrād ve lākin her muḳallid olan kimseye daḫı taʿrīż ü tevbīḫ murād olınur didiler ki (7) bu ḳavm-i bīsedād ābā vü ecdādlarına taḳlīd eylemelerinden ötüri ve daḫı naḳl u rivāyāt rāyātından yaʿnī ʿilmlerinden (8) ötüri pīr-i ʿaḳluñ cemāli üzre yaʿnī ʿaḳl-ı meʿāduñ yāḫud Ḥażret-i Ṣāliḥ-i pür-sedāduñ cemāli üzre ayaḳ ḳodılar (9) ve rivāyāt u naḳliyāt u rāyāta uydılar yaʿnī her bār ki ṣāliḥ her ümmet-i ehl-i taḳlīdi ḥaḳīḳat ü hidāyet cānibine daʿvet (10) eyleseydi seleflerinüñ aḳvāl ü aʿmāline cāhilān ʿanḥaḳīḳati'l-ḥāl ittibāʿ iderler ve rāyāt u rivāyāt-ı menḳūlātı (11) pīşvā idüp ardınca giderler ḳaçan bīn-i ʿaḳl u ʿālem-i ḥaḳīḳat olan mürşid-i ṣāliḥ bunları daʿvet eylese (12) anuñ cemāl-i irşād ü hidāyetinüñ üzerine ayaḳ ḳorlar ve eslāf-ı müteḳaddimīnüñ aḳvāl ü aʿmālin bilāşuʿūr sened (13) idüp dirler ki *innā vecednā ʿaleyhi ābāʾenā ve innā ʿalāās̱ārihim muhtedūn*[1532] ve kemā ḳālellāhu Teʿālā fīẕemmi ehli't-taḳlīdi mine'l-müşrikīne (14) ve'l-kefereti *ve iẕā ḳīlelehumu't-tebiʿū mā enzelellāhu ḳālū bel nettebiʿu mā elfeynā ʿaleyhi ābāʾenā evelev kāne ābāʾuhum lā yaʿḳılūne şeyʾen* (15) *ve lā yehtedūn*[1533]

[1532] "Biz babalarımızı ve dedelerimizi bu inanç ve amel üzre bulduk, onların gittiği yola gidiyoruz, derler." (Zuhruf, 22)

[1533] "Müşriklere Allah'ın indirdiği kitap ve kurallara uyun denildiğinde, biz babalarımızın uyduğu şeye uyarız, derler. Ya babaları da dığru bulamaz ve bir şeyden anlamaz bir ahmaklıkta ise!" (Bakara, 170)

(2608) Meṡnevī

Pīr-ḥur nī cümle geşte pīr-ḫar

Ezriyā-yı çeşm u gūş-ı hem-diger

Bu ehl-i taḳlīd gerden-i cānlarına (16) seleflerinüñ aḳvāl ü aʿmālini ḳayd u ḳılāde eyledikleriyiçün pīr-i ḥür ü āzāde olmadılar [belki cümlesi pīr-i ḫar ve cāhil (17) ü ebter olmışdur] baʿż-ı nusḫada ḫā-yı muʿceme ile vāḳıʿ olmışdur bu taḳdīr üzre pīr-ḫar yaʿnī pīr ṣatun (18) alıcı olmadılar belki cümlesi *pīr-ḫar* oldılar biri birilerinüñ gūşına semʿa ve çeşmine riyā eylemelerinden ötüri (19) yaʿnī ekābir ü eʿālīsinüñ gözlerine ʿādet üzre olan ʿamellerin göstermek ve ḳudemāya eyledikleri mütābaʿatları (20) anlaruñ gūşına istimāʿ eylemelerinden ötüri taḳlīde esīr ve yularlanmış bir *ḫar-ı pīr-i bītedbīr* gibi oldılar (21) zīrā eger ol ʿādet üzre eyledikleri ʿibādeti terk idüp pīr-i ʿaḳla ve ʿālim-i ḥaḳīḳat-ı naḳla mütābaʿat ḳılsalardı (22) anlaruñ rüʾesā vü ʿuleması anlara ṭaʿn üzre ve melāmet ve ẕemm ü ġıybet iderlerdi ki gördüñ mi fülān kimseyi (23) ābā vü ecdādı ṭarīḳın terk ḳıldı ve varup fülān kimseye tābiʿ ü bende oldı kemā yeḳūlūne fīzamāninā (24) hāẕā fītāriki't-taḳlīd ve sālik-i ṭarīḳı't-tevḥīd

(2609) Meṡnevī

Ezbehişt āverd Yezdan bendegān

Tā numāyed şan saḳar- perverdegān

(25) pes Cenāb-ı Ḥażret cennet-i aʿlāẕan irşād ü daʿvet içün bu ʿāleme enbiyā vü evliyādan bendeler (26) getürdi tā anlara göstere saḳar-perverdeleri yaʿnī cehennem içün perverde vü āmāde olanları ki anlaruñ (27) ʿalāmeti taḳlīdi terk itmemek ve tevḥīd ü İslām yolına gitmemekdür

Dermaʿnā-yı ān ki merace'l-baḥreyni [A230b] (1) yelteḳıyān beynehumā berzaḫun lāyebġiyān[1534] Anuñ maʿnāsındadur ki Ḥaḳ Ḥażreti *merace'l-baḥreyni* (2) *yelteḳıyān beynehumā berzaḫun lāyebġiyān* buyurdı *meraceti'd-dābbeti* diyü sen ḳaçan dābbeyi merʿāya irsāl eyleseñ (3) *merace'l-baḥreyni ey ersilhumā Allāhu Teʿālā* yaʿnī Allāhu Teʿālā irsāl eyledi baḥr-ı telḫ ü baḥr-ı şīrīni biri birine *yelteḳıyān ey* (4) *yetecāvizān ve yetemāssü süṭūḥimā* yaʿnī *biri birine tecāvüz idüp saṭḥları biri birine mümās oldı beynehumā berzaḫun* (5) *ey ḥācizün ḥaṣīnün min ḳudretillāhi lā yebġiyān ey lāyenbaġī lieḥadihimā ʿale'l-āḫari bi'l-mücāzeti ve ibṭāli'l-ḫāṣṣati* yaʿnī (6) [P105a] ḥadlerinden

[1534] "Allah karışan iki denizi salıverdi. Aralarında bir berzah vardır ve o denizler sınırını aşıp diğerine karışmazlar." (Rahman, 19-20)

tecāvüz idüp biri birinüñ ḫāṣṣasın ibṭāl itmezler *febi'eyyi ālā'i rabbikumā tukeẕẕibān*[1535] ḫıṭāb s̱eḳaleynedür (7) yaʿnī rabbiñüzüñ ḳangı niʿmetine tekẕīb idersiñüz ey cinn ü ins

(2610) Mes̱nevī

Ehl-i nār u ḫuldrā bin hem-dükān

Dermiyanṣān berzaḫun lāyebġiyān

(8) Ehl-i cennet ve ehl-i cehennemi sen hem-dükān gör ki ikisi [bir dükānda otururlar yaʿnī her birinüñ (9) rūḥı ṣūret-i insāniyye dükānın açup oturmış ve enbiyā vü evliyāya ṣūretde teşākül itmiş ammā anlaruñ (10) ortasında bir berzaḫ u perde vardur ki ikisi] biri birinüñ mertebesine tecāvüz eylemezler (11)

(2611) Mes̱nevī

Ehl-i nār u ehl-i nūr āmīḫte

Dermiyanṣan kūh-ı Ḳāf engīḫte

Ehl-i nār ve ehl-i nūr biri birine ẓāhiren ḳarışmışdur lākin anlaruñ (12) mā-beynine minḥays̱i'l-bāṭın kūh-ı Ḳāf ḳoparılmışdur yaʿnī vażʿ olınmışdur

(2612) Mes̱nevī

Hemçü derkan ḫāk u zer kerd iḫtilāṭ

Dermiyanṣān ṣad biyābān u ribāṭ

(13) Mes̱elā ḫāk u zer gibi ki maʿdende biri biriyle iḫtilāṭ eyledi ammā ḫākla (14) zerüñ miyānlarında yüz biyābān ve nice yüz ribāṭ vardur

(2613) Mes̱nevī

Hemçünan ki ʿıḳd-der dürr ü şebeh

Muḫteliṭ çün mīhmān-ı yek şebeh

(15) [Ancılayın ki lü'lü' ve boncuḳ ṭavḳ-ı nisvān içün silk-i ʿıḳda muntaẓam ve bir gicelik mihmān gibi muḫteliṭ (16) ola yaʿnī] ehl-i nūr u ehl-i nāruñ ve hidāyet-şiʿār u ḍalāletvāruñ mis̱āli anuñ gibidür ki bir ḳılādede dürr (17) ü şebeh muntaẓam ola ve bir gicelik mihmān iḫtilāṭ ḳıla āḫıru'l-emr her kes kendü maḳāmına gider ve ʿıḳd-ı ḥayātı (18) Cenāb-ı Ḥaḳ ḳaṭʿ idüp bermişdāḳ-ı *vemtāzu'l-yevme eyyuhe'l-mücrimūn*[1536] dürr ü şebehin temyīz ü tefrīḳ ider *ʿıḳd-der* (19) *der-ʿıḳd* taḳdīrinedür

(2614) Mes̱nevī

Baḥrrā nīmīş şīrin çün şeker

Ṭaʿm şīrin reng rūşen çün ḳamer

[1535] "Sonra rabbinizin hangi nimetini inkâr edersiniz?" (Rahman, 21)
[1536] "Ey mücrimler bugün ayrılın bakalım!" (Yasin, 59)

Ol biri (20) birine muḫteliṭ ü mülteḳī olan baḥrüñ nıṣfı şeker gibi şīrīndür ṭamaʿı leẕīẕ ve rengi ḳamer gibi rūşendür murād (21) baḥr-ı şīrīnden luṭf u cemāle maẓhar olan ehl-i ṭāʿat ve aṣḥāb-ı hidāyet olur

(2615) Mes̱nevī

Nīm-i dīger telḫ hemçün zehr-i mār (22)

Ṭaʿm telḫ u reng muẓlim ḳīrvār

Nıṣfı daḫı zehr-i mār gibi telḫdür ṭaʿmı acı ve rengi zift gibi muẓlimdür bundan murād aṣḥāb-ı (23) küfr ü maʿṣiyyet ve ehl-i ḍalālet olur

(2616) Mes̱nevī

Her du berhem mīzenend eztaḫt u evc

Bermis̱āl-i āb-ı deryā mevc mevc

Her ikisi [aşaġı] mertebeden ve yuḳaru mertebeden (24) biri birine ṭoḳınurlar ve iḫtilāṭ ḳılurlar deryā ṣuyınuñ mis̱āli üzre mevc mevc yaʿnī deryānuñ ṣuyınuñ mevcleri aşaġıdan ve yuḳarudan (25) biri birine [ṭoḳınurlar ve iḫtilāṭ ḳılurlar deryā ṣuyınuñ mis̱āli üzre mevc mevc yaʿnī deryānuñ ṣuyınuñ mevcleri (26) aşaġıdan yuḳarudan biri birine nice] ṭoḳınursa ehl-i cennet ve ehl-i cehennem daḫı biri birine anuñ gibi ḳarışup (27) ḫılṭa ḳılurlar

(2617) Mes̱nevī

Ṣūret-i berhem zeden ezcism-i teng

İḫtilāṭ-ı cānhā derṣulḥ u ceng

[Cism-i tengden biri birine urmanuñ [A231a] (1) ṣūreti cānlaruñ ʿālem-i ervāḥda olan ṣulḥ u cengde iḫtilāf u iḫtilāṭ itdüklerinüñ ṣūret ü mis̱ālidür] muḳaddime baḥr-ı (2) vaḥdetüñ nıṣfı şeker gibi şīrīndür murād esmā-yı laṭīfe vü cemāliyyedür ve nıṣfı zehr-i mār gibi telḫ ve rengi de muẓlimdür ki (3) murād evṣāf-ı ḳahriyye vü celāliyyedür bu iki gūne esmā vü evṣāf āb-ı deryā gibi mevc mevc deryā-yı vaḥdetden ḥāṣıl (4) olup esfelden ve aʿlāḏan biri birine ururlar ve muḫteliṭ olurlar ve āfāḳ u enfusde ḥükmlerin icrā ḳılurlar bu esmā-yı (5) müteḳābilenüñ āfāḳda biri birine ṭoḳınması ve iḫtilāṭ ḳılmasınuñ mis̱āl ü ṣūreti maẓharlarınuñ iḫtilāṭ ḳılmasıdur yaʿnī (6) müʾminlerle küffāruñ ve muvaḥḥidlerle ehl-i inkāruñ ve ehl-i nūrla ehl-i nāruñ iḫtilāṭ u iḫtilāfıdur ve enfusde cism-i tenüñden (7) biri birine urmasınuñ ve ẓuhūr ḳılmasınuñ ṣūret ü mis̱āli cānlaruñ ṣulḥ u cengde olan iḫtilāfıdur ki ṣulḥ (8) es̱er-i ṣıfat-ı laṭīfe ve ceng es̱er-i ṣıfat-ı ḳahriyyedür

(2618) Mes̱nevī

Mevchā-yı ṣulḥ berhem mīzened

Kīnehā ezsīnehā bermīkened

Ṣulḥ mevcleri (9) luṭf deryāsından ḥāṣıl olup biri birine urur es̱eri oldur ki sīneleri kīneleri ḳoparur ve izāle (10) ḳılur

(2619) Mes̱nevī

Mevchā-yı ceng berşekl-i diger

Mihrhārā mīkuned zīr u zeber

Ceng mevcleri daḫı şekl-i āḫar üzre deryā-yı (11) ḳahr-ı İlāhīden ẓuhūra gelüp muḥabbetler zīr ü zeber ve maḥv eyler

(2620) Mes̱nevī

Mihr telḫanrā beşīrin mīkeşed

Z'an ki aṣl-ı mihrhā bāşed reşed

(12) Muḥabbet acıları ṭatluya çeker zīrā ki muḥabbetlerüñ aṣlı reşeddür

(2621) Mes̱nevī

Ḳahr şīrinrā betelḫī mībered (13)

Telḫ bāşīrin kucā ender ḫᵛared

Ḳahr u ʿadāvet ṭatluyı acılıġa iledür yaʿnī kendü cānibine cez̠b idüp tebdīl (14) ider zīrā telḫ şīrīn ile ḳaçan lāyıḳ olur yaʿnī ḳaçan şīrīnlik cānibi ṭālib olsa telḫligi kendüye (15) cez̠b idüp anuñ telḫligini maḥv u tebdīl eyler ve kez̠ālik telḫlik daḫı ġālib gelse şīrīnligi kendüye cez̠b (16) idüp maḥv u tebdīl [eyler] anuñiçün ki telḫlik şīrīnlik ile maʿnen bir yirde cemʿ olmaḳ lāyıḳ u ḳābil olmaz zīrā (17) ikisi biri birine żıdlardur żıddeynüñ ictimāʿı ise mümkin degüldür

(2622) Mes̱nevī

Telḫ u şīrin z'in naẓar nāyed pedīd

Ezderīçe-y ʿāḳıbet dānend dīd

(18) Acı ve ṭatlu bu naẓardan ẓāhir gelmez yaʿnī maʿnevī olan telḫlik ve şīrīnlik bu ḥiss-i (19) ẓāhir ile müdrek olmaz ehl-i baṣīret bunuñ idrākini ʿaḳıbet penceresinden görmegi bilürler yaʿnī ʿāḳıbet-bīn (20) olan gözle görmege ḳādir olur

(2623) Mes̱nevī

Çeşm-i āḫır-bin tuvāned dīd rast

Çeşm-i āḫur-bin ġurūrest u ḫaṭast

(21) Āḫır ü ʿāḳıbet-bīn olan göz rāst görmege ḳādir olur āḫur-bīn olan göz ġurūr u ḫaṭādur yaʿnī bu ʿālem-i (22) ṣūret ki rūḥ-ı ḥayvānīnüñ āḫurı gibidür ve çeşm-i ẓāhir

ancaḳ bu ʿālem-i ṣūreti göricidür pes ḫaṭā vü ġalaṭdan (23) ḫālī degüldür bu ẕikr olınan telḫ ü şīrīnligi çeşm-i ẓāhir görmege ḳādir olmaz belki bunı görmege ʿāḳıbet-bīn (24) olan baṣīret gözi gerekdür dimek olur

(2624) Meşnevī

Ey besā şīrin ki çün şekker buved

Līk zehr ender şeker mużmer buved

(25) [Ey çoḳ şīrīn ki sükker gibi leẕẕetlü olur lākin sükker içinde zehr muẓmer olur yaʿnī] Ḥażret-i Mevlānā ḳaddesellāhu (26) bisırrıhi'l-aʿlā baʿde şerḥi evṣāfi'l-müteżādde muẓāhirhā el-muḳābeletü fi'l-āfāḳi ve'l-enfusi evṣāf-ı mülebbese (27) vü bāz-gūnenüñ şerḥine ve bu efʿāl-i mültebeseyi temyīz ḳılan ṭavāyifüñ tefāvütine ve tefsīrine şürūʿ idüp [A231b] (1) buyururlar ki ey çoḳ esmā-yı laṭīfe vü cemāliyye maẓharı ṣūretā [şīrīn ü laṭīf şeker gibi şeyler vardur ki bu ṣūret (2) ehli anları luṭf-ı İlāhī ve niʿmet-i Rabbānī ʿadd eyler lākin zehr-i] ḳahr ol şekkerüñ içinde mużmer ve ol niʿmetüñ içinde (3) nıḳmet mestūrdur kemā ḳāle **ʿAlī** kerremellāhu vechehu *subḥāne men itteseʿat raḥmetühü lievliyāihi fişiddeti* (4) *nıḳmetihi liaʿdāʾihi fisaʿti raḥmetihi* anuñçün eṭrāf-ı cennet mekkāre vü şiddetile ve ḥavālī-yi dūzaḫ şehvet ü leẕẕetile iḥāṭa (5) olınmışdur kemā ḳāle ʿaleyhi's-selām *ḥaffetu'l-cenneti bi'l-mekkāreti ve ḥuffeti'n-nīrāni bi'ş-şehevāti*[1537] Ḥażret-i Risālet-penāhuñ (6) *Allāhumme erine'l-ḥaḳḳa ḥaḳḳan verzuḳnā ittibāʿahu Allāhumme erine'l-bāṭıle bāṭılen verzuḳnā ictinābehu Allāhumme erine'l-eşyāʾe kemā hiye*[1538] buyurmaşları(7) bu eşyā-yı müzevvireyi ve efʿāl-i müzaḫarafayı temyīz içündür ki Ḥażret-i Rabbu'l-ʿibāddan istimdād eylemege (8) irşāddur zīrā her kes eşyā-yı müştebihe vü mültebisenüñ temyīzine ḳādir degüldür illā Allāhuñ ʿilm ü maʿrifet (9) ve temyīz ü kıyāset virdügi ḳullar pes bu dīn ü ṭarīḳatde olan müştebihāt u mültebisātı her kes ʿilm (10) ü kiyāseti [P105b] miḳdārı fehm eyler

(2625) Meşnevī

An ki zīrekter şeved bi'şnāsedeş

V'an diger çün berleb u dendan zedeş

Ol ki ġāyetile (11) aʿraf-ı ʿurefādur ve zīrekterdür luṭf u niʿmetile müzevir ü müsettir olan ḳahr u ġażabı rāyiḥasıyla añlar ve ʿilm (12) ü kiyāsetile bu mertebe olmayan ol bir ġayrısı çünki anı leb ü dendānına ura ol vaḳt añlar ve bundan daḫı (13) nāḳış olan aġzına dāḫil olduḳda bilür

[1537] "Cennet insana hoş görünmeyen şeylerle, cehennem de nefsin arzu ettiği şeylerle çevrilmiştir."
[1538] "Allahım bize hakkı hak olarak göster ve ona uymayı nasip eyle. Batılı da batıl olarak göster ve ondan sakınmayı nasip eyle. Eşyayı olduğu gibi göster."

(2626) Meṡnevī

Pes lebeş reddeş kuned pīş ezġulū

Gerçi naʿra mīzened şeyṭan kulū

(14) Pes anuñ lebi ol zehrnāk olan şey'i redd eyler boġazına duḫūldan evvel egerçi şeyṭān yiñüz diyü naʿra (15) [eyler ve āvāz] urur

(2627) Meṡnevī

V'an digerrā derġulū peydā kuned

V'an digerrā derbeden rusvā kuned

Ol birine boġazında (16) peydā eyler yaʿnī ʿilm ü maʿrifetde ẕikr olınan kimselerden nāḳışter olan kimsenüñ ṭaʿām-ı ḥarām boġazından (17) ḳable'd-duḫūl ilā̱baṭnihi ẓāhir olur ve ol birini ḳarnına dāḫil olduḳdan ṣoñra bedeninde rüsvā eyler (18)

(2628) Meṡnevī

V'an digerrā derḥadeṡ sūzeş dihed

Ẕevḳ-ı an zaḫm-ı ciger-dūzeş dihed

Ve ol birine ḥadeṡ vaḳtinde yaḳmaḳlıḳ virür (19) ol ṭaʿām-ı ḥarāmuñ ẕevḳi ciger delici zaḫm virür yaʿnī ḥarām-ḫᵛār olanuñ ḥīn-i istincāda ol ḥarāmuñ sūz u mażarratı (20) ẓāhir olup anuñ ẕevḳi aña ciger delici elem ü zaḥmet virür ve anuñ şikemini ve yā maḳʿadını derd ü belālara irgürür (21) dimek olur bu ṭāyife nevʿan Ḥaḳ Teʿālā̱nuñ raḥmetine maẓhar olanlardur ki ʿanḳarīb cezālarını dünyāda çekmiş (22) olurlar ve tāyib-i İlāhī ile müʾeddeb olup tevbe ḳılurlar

(2629) Meṡnevī

V'an digerrā baʿde eyyām u şuhūr

V'an digerrā baʿde merg ezḳaʿr-ı gūr

(23) Ve o birine nice eyyām u şuhūrdan ṣoñra ḥālet-i nezʿde peydā olur ve o birine baʿde'l-(24) mevt ḳabr dibinde maʿlūm olur (25)

(2630) Meṡnevī

V'er dehendeş mühlet ender ḳaʿr-ı gūr

Lābud an peydā şeved yevmu'n-nuşūr

Ve eger maḳbere dibinde aña mühlet vireler ve ol ḥarāmuñ ʿaẕābını (26) anda görmeyüp sālim ola lābud ol zehrüñ eṡeri ḥaşr ü neşr güninden peydā olur (27)

(2631) Meṡnevī

Her nebāt u sükkerīrā dercihān

Müddetī peydast derdevr-i zamān

Her bir nebāt ü sükker içün cihānda devr-i zamānda [A232a] (1) bir mühlet peydādur yaʿnī her şey içün zamānuñ devrinde bir müddet ve bir sāʿat vardur ol müddet gelmeyince ol (2) ẓuhūra gelmez

(2632) Mes̱nevī

Sālhā bāyed ki ender āftāb

Laʿl yābed reng-i raḫşānī vu tāb

Mes̱elā yıllar gerekdür ki āftābuñ (3) pertev vü terbiyesinde laʿl-reng ü berrāḳlıḳ ve pertev bula

(2633) Mes̱nevī

Bāz terre derdu māh ender resed

Bāz tā sālī gül-i aḥmer resed

(4) Girü berg-i tere ve aña mānend ol sebze iki ayda kemāle yitişür ki girü ḳırmızı gül bir yıla degin (5) irişür gül-i aḥmer taḫṣīṣ-i cins-i verdüñ laṭīfi olduġı ḥasebiyledür yoḫsa ġayrı göñüller daḫı bu ḥükmde (6) dāḫildür

(2634) Mes̱nevī

Behr-i in fermūd Ḥaḳk ʿazze ve cel

Sūretu'l-enʿām derẕikr-i ecel

[Ḥażret-i Ḥaḳḳ ʿazze ve celle Sūre-yi Enʿāmda *ecelen* (7) *ecelun musemmā* ẕikrinde olan āyet-i kerīmeyi bu sırr-ı ġaybuñ keşfi içün beyān buyurdı ḳāle Tebāreke ve Taʿālā] *Huve'l-leẕī* (8) *ḫaleḳakum min ṭīnin*[1539] ol Allāhdur ki sizi ḫalḳ eyledi ṭīnden mādde-yi evvelī tīndür yāḫud mużāf mahẕūf ola (9) *ey ḫalḳu ābā'kum min ṭīn* dimek ola *s̱umme ḳażā ecelen* andan ṣoñra ḳażā eyledi bu ecel ġayr-ı muʿayyen ki mevtdür (10) *ve ecelun musemmen ʿindehu* ve eceli muʿayyen ol Allāhuñ ḳatından müs̱betdür müteġayyir olmaz eceli müsemmādan murād ḳıyāmet ola veyāḫud (11) ibtidā-yı ḫilḳatden mevte varınca olan müddet ola *s̱umme entum temterūn ey s̱umme entum baʿde mā ʿallemtum ḳudretihi ʿalā̱ebdā'ikum* (12) *ve efnā'ikum ve iḥāṭati ʿilmihi bikum tuşekkūne fīhi ve ḳudretihi fetus̱bitūne liġayrihi ḳudreten ve te's̱īren* yaʿnī Allāhuñ ḳudretin (13) bildükden ṣoñra ey kāfirleri merī vü ʿinād idüp şek eylediñüz Ḥażret-i Ḫudāvendigār daḫı buña münāsib (14) buyururlar Ḥaḳ Teʿālā ʿazze ve cell bundan ötüri buyurdı Sūre-yi Enʿāmda ecel ẕikr eylemesinde yaʿnī nebāt (15) u ḥayvānāta bir müddet bir mühlet muʿayyen ḳılmışdur zamānı geldikde ne bir sāʿat te'ḫīr ve ne bir sāʿat taḳdīm ider (16)

[1539] "Ey insanlar Allah sizi çamurdan yarattı. Sonra her varlık için belirli bir süre tanıdı. Ey inkârcılar, O'nun kudretine şüphe mi duyuyorsunuz?" (En'am, 2)

(2635) Mes̱nevī

İn şinīdī mūbemūyet gūş bād

Āb-ı ḥayvānest ḫordī nūş bād

Bu sırr u ḥikmet-i Raḥmānī (17) sözini işitdüñse senüñ cemīʿ-i mūyuñ başḳa ḳulaḳ olmasın bu sözi ki istimāʿ eylersin (18) maʿnevī āb-ı ḥayvāndur eger içdüñse nūş olsun

(2636) Mes̱nevī

Āb-ı ḥayvan ḫᵛan meḫᵛan inrā suḫan

Rūḥ-ı nev bin der ten-i ḥarf-i kühen

(19) Bu kelām-ı [muʿciz-niẓām ve güftār-ı dürer-intiẓāma āb-ı ḥayevān oḳu söz oḳuma zīrā bu çeşme-yi lisāndan (20) cereyān iden ʿayn-ı ḥayāt-ı kelimāt-ı baḥr-ı Furāt tecelliyāt-ı Ẕātdan teferrüc itmegile ḳulūb u ervāḥı iḥyā idicidür (21) pes eski ḥarf teninden yeñi rūḥ gör] ḥurūf-ı muḳaṭṭaʿa ve kelimāt u terākīb eskimiş şeyler ve ten-i köhne gibidür (22) bu meʿānī-yi laṭīfe ve esrār-ı şerīfe ki biz naẓma getürmişüzdür ḥarf-i köhne tene yeñi rūḥ gibidür pes sen (23) bu kelimāt-ı ḥayāt-baḫşı ebdān-ı ḥurūf-ı ʿatīḳa içre tāze vü laṭīf rūh gibi gör dimek olur (24)

(2637) Mes̱nevī

Nükte-yi dīger tū bi'şnev ey refīḳ

Hemçü cān u saḫt peydā vü daḳīḳ

Buyururlar ki bu maḥalde bir ḫoş nükte vardur sen anı istimāʿ (25) eyle ey [ṭarīḳ-ı maḥabbetde refīḳ olan hem-dem-i ṣıddīḳ ki ol nükte ʿārife nisbetile] cān gibi ziyāde ẓāhir ve baʿż-ı (26) kimseye nisbetile [cān gibi] daḳīḳ ü nihāndur [baʿż-ı nusḫada saḫt pinhān u daḳīḳ vāḳıʿ olmışdur bu taḳdīr (27) üzre maʿnā̱ ol nükte cān gibi ziyāde pinhān u daḳīḳdür] dimek olur ve ol nükte budur ki niʿmet ü devlet-i [A232b] (1) dünyevī ve leẕẕet ü şehvet-i cismānī ʿibādullāhdan cemīʿisine żarar eyleyenlerden degüldür belki nefs ü ehl-i ṣūret (2) olanlara żarar-ı maḥżdur

(2638) Mes̱nevī

Dermaḳāmī hest hem in zehr-i mār

Ezteṣārīf-i Ḫudāyī ḫoş-güvār

ve bir maḳāmda daḫı (3) hem bu zehr-i mār Ḫudāya mensūb olan teṣārīfden ḫoş-güvār oldı yaʿnī kemāle irenlerüñ ve küdūrāt-ı nefsāniyyeden (4) ṣafvet bulanlaruñ maḳāmında bu leẕẕāṭ-ı nefsānī ve şehevāt-ı cismānī ve devlet ü ʿizzet ü riyāset ve bunlar ems̱āli (5)żarar-dehende ve helāk-kunende şeyler bunlara żarar virmez ve ġażab u ḳahra irdürmez fe'fhem (6)

(2639) Meşnevī

Dermaḳāmī zehr ü dercāyī devā

Dermaḳāmī küfr ü dercāyī revā

Bir maḳāmda zehr ve bir yirde devā vü şifādur bir maḳāmda küfr ü (7) ḫaṭādur ve bir yirde cāyiz ü revādur [yaʿnī leẕẕet-i cismāniyye erbāb-ı hevā ve sālik-i mübtedīye göre zehr ve erbāb-ı (8) fenāya göre tiryāḳ u şifā ve devlet-i dünyā erbāb-ı ʿucb u istikbār ve Firʿavn u Şeddād-cibillet olan bed-ṭıynetlere (9) küfr ü ḫaṭā ve Süleymān-siyret Dāvud-menḳabet Yūsuf-ḫılḳat olan ḫulefāʾ-i kümmel ve mürşid-i mükemmellere göre ṣavāb u revādur] (10)

(2640) Meşnevī

Gerçi ancā ū gezend-i can buved

Çün bedincā derresed derman buved

Egerçi ol maḥalde yaʿnī mübtedīnüñ vücūdında (11) ol zehr-i mār gibi olan leẕẕāt-ı nefsāniye cāna żarar olur çünki bu maḥalle yitişe yaʿnī ehl-i kemālüñ vücūdına (12) irişe ol ẕikr olınan nefsāniye dermān olur

(2641) Meşnevī

Āb derġūre turuş bāşed ve līk

Çün beengūrī resed şīrīn u nīk

(13) Mes̱elā ġūre mertebesinde āb (14) ekşi olur ve lākin çünki ġūre engūrlige irişse anuñ ābı şīrīn ü laṭīfdür (15)

(2642) Meşnevī

Bāz derḫum ū şeved telḫ u ḥarām

Dermaḳām-ı sirkegī niʿme'l-idām

Girü ol engūrlik mertebesinde şīrīn ü ḥelāl olan şīre ḫum (16) içre o telḫ u ḥarām olur pes ḫamrdan ḫall mertebesine irdükde sirkelik maḳāmında *niʿme'l-idāmu'l-ḫallu*[1540] dinür ve dām-ı (17) laṭīf olur pes şeyʾ-i vāḥid her mertebede bir āḫar ḥükm de olur ki mertebe-yi s̱ānīde olduğı mertebe-yi evvelde olduğı gibi olmaz keẕālik emvāl-i dünyevī ve ḥuẓūẓ-ı nefsānī mübtedīnüñ vücūdında olduğı (18) gibi müntehīnüñ vücūdı nisbet ile olmaz nitekim bu beyān-ı şerīfle daḫı **[P106a]** bu maʿnāyı teʾyīd idüp buyururlar

(19) Dermaʿnī-yi ān ki ān çi veliyy-i kāmil kuned mürīdānrā neşāyed gustāḫī kerden ve hemān fiʿlrā kerden bu surḫ-ı şerīf (20) ve bu beyān-ı laṭīf anuñ maʿnāsı beyānındadur ki

[1540] "Sirke ne güzel katıktır."

ol nesneyi ki veliyy-i kāmil eyler mürīde güstāḫlıḳ eylemek ve hemān (21) ol fiʿli eylemek lāyıḳ degüldür

ki ḥelvā ṭabībrā ziyān nedāred ammā bīmārrā ziyān dāred zīrā ḥelvā ṭabībe (22) ziyān ṭutmaz ammā ḫasteye ziyān ṭutar **ve sermā vü berf engūrrā ziyān nedāred ammā ġūrerā ziyān dāred** (23) **ki derrāh est** ve ṣoġuḳ ve ḳar üzüme ziyān ṭutmaz ammā ġūreye ziyān ṭutar [zīrā ki ḳoruḳ henüz (24) yoldadur yaʿnī engūrlik derecesine varmamışdur ve sālik-i ġayr-ı kāmilüñ maḳāmı]

ki ***liyaġfirelekellāhu mā teḳaddeme*** (25) ***min ẕenbike ve mā teʿaḫḫara*** **neşudeyest** zīrā bu āyet-i kerīmenüñ mażmūnınuñ maẓharı olmamışdur ki Ḥaḳ Teʿālā Ḥażret-i (26) Ḥabībi ḥaḳḳında buyurdı *yā* ***Muḥammed*** *Allāhu Teʿālā senüñ ẕenbüñden teḳaddüm eyleyen ve teʾeḫḫur eyleyeni bi'l-külliyye maġfiret* (27) *eylemek içün saña fetḥ-i mübīn ile fetḥi müyesser eyledi* pes bir sālik mertebe-yi velāyete irüp ol Ḥażrete vāris̱-i **[A233a]** (1) kāmil olduḳda bu āyet-i kerīmenüñ mażmūnına maẓhar olup ***mā teḳaddeme min ẕenbike ve mā teʾaḫḫara*** bi'l-külliyye maġfūr olur (2) ammā mübtedī olan bu mertebede olana taḳlīd eylese żarar ḳılur nitekim buyururlar

(2643) Mes̱nevī

Ger velī zehrī ḫored nūşī şeved (3)

V'er ḫored ṭālib siyeh-hūşī şeved

Farażā eger velī bir zehr yise ṣāfī ʿasel olur ve eger ṭālib-i mübtedī (4) zehr yise siyeh-hūş u tīre-dil olur

(2644) Mes̱nevī

Rabbi heblī ezSüleymān āmedest

Ki medih ġayr-ı merā in mülk ü dest

(5) [Ḥażret-i Süleymāndan ***Rabbi heblī*** vārid olmışdur böyle diyü ki mülk ü salṭanat ve miknet ü ḳudret-i İlāhī benden (6) ġayra virme] **Sūre-yi Ṣādda**[1541] Cenāb-ı Rabbu'l-ʿibād buyurur ki ***ḳāle*** Süleymān ʿaleyhi's-selām didi ***rabbi*** (7) ey benüm Perverdigārum ***iġfirlī*** beni yarlıġa ***ve heblī mulken*** baña bir mülk mevhibet eyle ki ***lāyenbaġī lieḥadin min baʿdī*** (8) lāyıḳ olmaya bir eḥade benden ṣoñra **Muḳātil** buyururlar ki ***lāyenbaġī lieḥadin min baʿdī***den murād tesḫīr-i riyāḥ (9) u ṭuyūr u şeyāṭīndür nitekim āyetüñ āḫırı daḫı buña delālet eyler ve bu ḥadīs̱-i şerīf daḫı bu maʿnāyı (10) müʾeyyiddür nitekim **Ebū Hureyre Ḥażretleri Ḥażret-i Resūlullāh**dan ṣallal'lāhu ʿaleyhi ve sellem rivāyet

---

[1541] "Rabbim bana mağfiret et. Bana eyle bir mülk ve saltanat ver ki benden sonra hiç kimseye nasip olmasın" (Sad, 35)

buyururlar ki ve (11) Müslim ve Buḫārīnüñ müttefaḳun ʿaleyh olduġı eḥādīs̱-i şerīfedendür ḳāle ʿaleyhi'ṡ-selām *inne ʿifrītun* (12) *mine'l-cinni* taḥḳīḳan zümre-yi cinden bir ʿifrīt yaʿnī bir ḫabīs̱ ü münkir *tefelletu* baña taʿrīż eyledi *el-bāriḥatu* bu gice (13) *liyeḳṭaʿa ʿalā̱ṣalātī* benüm ṣalātumı ḳaṭʿ itmeden ötüri *feemkunenillāhi minhu ey aʿṣānillāhi mukneten min aḫẕihi* (14) *ve ḳudretihi ʿaleyhi* yaʿnī Allāhu Teʿālā̱ baña ḳudret ü müknet virdi *feaḫaẕtuhu* ben anı ṭutdum *feeradtu* ben anı dildüm (15) *en erbaṭihi* ol ʿifrīti baġlayam *ʿalā̱sāriyetin min sevāri'l-mescidi* mescid direklerinden bir direge *ḥattā yenẓuru* (16) *ileyhi kullukum* ḥattā ol ʿifrīte cümleñüz naẓar eyleyesüz *feẕekertu daʿveti aḫī Süleymān* pes ben ẕikr eyledüm ḳarındaşum (17) Süleymānuñ duʿāsını ki didi *ḳāle rabbiġfirlī ve heblī mulken lāyenbaġī lieḥadin min baʿdī ferededtuhu* pes ben (18) ol ʿifrīti redd eyledüm ḥaşā ey ẕelilen pes Ḥażret-i Süleymānuñ bu kelāmı ḥasede müşābihdür lākin ḫalḳa (19) ʿayn-ı merḥametden dimişdür nitekim Ḥażret-i Ḫudāvendigār bu maḥalde taṣrīḥ ü teybīn iderler (20) *inneke ente'l-Vehhāb* taḥḳīḳan sen Vehhāb-ı bīġarażsın yā Rabbī didi [pes tavżīḥ-i] maʿnā̱-yı beyt-i [şerīf böyle (21) dimek olur ki ḥażret-i] Süleymān ʿaleyhi'ṡ-selāmdan yā Rab sen baña hibe eyle dimek gelmişdür böyle diyü (22) ki benden ġayrıya bu mülki ve bu ḳudreti virme (23)

(2645) Mes̱nevī

Tū mekun bāġayr-ı men in luṭf u cūd

İn ḥasedrā māned ammā an nebūd

İlāhī benden ġayrıya bu luṭf-ı vücūdı eyleme bu söz (24) ḥasede beñzer ammā ol ḥased olmadı

(2646) Mes̱nevī

Nükte-yi lāyenbaġī miḫᵛan becān

Sırr-ı min baʿdī-y zibuḫl-ı ū medān

(25)*Lāyenbaġī lieḥadin* nüktesini cānla oḳu *minbaʿdī* sırrını anuñ buḫl u ḥasedinden bilme yaʿnī ol (26) mülk benden ṣoñra bir eḥade lāyıḳ olmaya didüginüñ sırrını anuñ buḫl u ḥasedinden bilme (27)

(2647) Mes̱nevī

Belki ender mülk dīd ü ṣad ḫaṭar

Mūbemū mülk-i cihan bud bīm-i ser

Belki Ḥażret-i Süleymān mülkde yüz ḫaṭar gördi zīrā [A233b] (1) cihān mülki mūbemū baş ḳorḳusı oldı

(2648) Mes̱nevī

Bīm-i ser bābīm-i sır bābīm-i dīn

İmtiḥānī nist mārā miṣl-i īn

(2) Salṭanatda ve ṣūrī olan devletde dīn ḳorḳusıyla cān ḳorḳusıyla baş (3) ḳorḳusı vardur kesr-i sīnle olan *sır*dan murād cān olur berimtiḥān bizüm içün bunuñ gibi yaʿnī bu salṭanat (4) u devlet gibi yoḳdur nitekim **Meṣābīḥ**de **İmām-ı Baġavī** bu ḥadīs̱i **Bāb-ı ʿİmāret**de rivāyet buyururlar ḳāle ʿaleyhi's-selām (5) *innekum yaḫruṣūne ʿale'l-imāreti ve innehā setekūnu ʿaleykum nedāmeti feniʿmeti'l-marżıʿati ve beʾīseti'l-Fāṭımeti*[1542] (6)

(2649) Mes̱nevī

Pes Süleyman-himmetī bāyed ki ū

Bü'gẕered z'in ṣad hezāran reng ü bū

Pes bir **Süleymān-**himmet gerek ki o devlet ü salṭanata (7) maġrūr olmayup bunca yüz biñ reng ü būydan geçe ve umūr-ı dünyeviye muḥabbet itmeye (8)

(2650) Mes̱nevī

Bāçünan ḳuvvet ki ūrā būd hem

Mevc-i an mülkeş fürū mībest dem

Ancılayın ḳuvvetile ki **Ḥażret-i Süleymān**a idi (9) hem ol mülküñ mevci anuñ nefsini bağladı nitekim *ṣāfināt-ı ciyād* aña ʿarż olunduḳda anuñ seyrine meşġūl olup (10) ikindi namāzı fevt olup ḥattā şems ġurūba vardı nitekim Ḥaḳ Teʿālā̱ Ḥażreti **Sūre-yi Ṣād**da andan ḫaber (11) buyurdı *iẕ ʿaraża ʿāleyhi bı'l-ʿaşiyyi'ṣ-ṣāfinātu'l-ciyād feḳāle innī aḥbebtü ḥubbe'l-ḫayri ʿanẕikri rabbī ḥattā tevāret* (12) *bi'l-ḥicāb*[1543]

(2651) Mes̱nevī

Çün berū bi'nşest ezīn endūh gerd

Berheme şāhān-ı ʿālem raḥm kerd

Çünki bu ġuṣṣadan **Ḥażret-i Süleymān** (13) üzre ġubār oturdı cemīʿ-i ʿālem pādşāhları üzre teraḥḥum eyledi

(2652) Mes̱nevī

Şud şefīʿ u guft in mülk ü livā

Bākemālī dih ki dādī mer merā

(14) **Süleymān** ʿaleyhi's-selām şefīʿ oldı ve eyitdi İlāhī bu mülk ü livāyı şol kemāl ü ḳudretile (15) vir ki baña virdüñ [veyāḫud bir ṣāḥib-kemāle vir ki ol kemāli baña

[1542] "Siz beylik etmek ve iş yapmak için hırslanırsınız. Ama o pişmanlık verir."

[1543] "Ona öğle vaktinden sonra iyi ve seri koşan atlar arz olunduğu zaman, ben bunları izlemeyi sevdim. Hayırlı muhabbet olan rabbimin zikrinden perde arkasına gidinceye kadar gaflet ettim, dedi." (Sad, 31-32)

virdüñ] yaʿnī bu devlet ü emāreti şol kimseye (16) vir ki aña kemāl-i ʿadālet ü ʿiṣmet virmiş olasın nitekim anı baña virdüñ tā ol ʿadālet ü kemālile olan (17) kimse bu devlet ü emāretüñ ḥaḳḳından gelüp dīnine żarar gelmeye

(2653) Meṣnevī

Her kirā bi'dhī vü bü'knī an kerem

Ū Süleymānest ü an kes hem menem

(18) Her şol kimseye ki ol keremi viresin yaʿnī ol baña virdügüñ kemāli vü ʿadāleti ve ḥüsn-i (19) ḫıṣāli her kime ki viresin ve aña ʿaṭā eyleyesin o kimse zamānesinüñ Süleymānıdur ve o kimse fi'l-ḥaḳīḳa (20) hem benüm benden ġayrı olmaz

(2654) Meṣnevī

Ū nebāşed baʿdi ū bāşed maʿī

Ḫod maʿī çi būd menem bīmüddeʿī

Ol [kāmil] *minbaʿdī* (21) [didügüm naʿra] olmaz belki [*heb lī* ḳavlümde maʿiyyet idüp ʿadālet cihetinden benümile derece-yi vāḥidede olur] yaʿnī benden ṣoñra olmaz (22) benümile olur egerçi zamān ḥasebiyle benden ṣoñra geldiyse de mertebe iʿtibārıyla benüm ile biledür ḫod *maʿī* dimek nedür (23) ol benüm bīnizāʿ u bīmüddeʿī zīrā maʿiyyet iki şeyʾ bir yirde olmaḳdur ḥaḳīḳat-ı vücūda naẓar olunduḳda maʿiyyet ü iṣneyniyyet ḳalmaz (24) belki bundan ẓuhūr eyleyen ʿaynıyla anda ẓuhūr eyleyen olur bu cihetden bu olur bīnizāʿ

Meṣnevī

Tefriḳa derrūḥ-ı ḥayvānī buved (25)

Nefs-i vāḥid rūḥ-ı insānī buved[1544]

(2655) Meṣnevī

Şerḥ-i in farżest guften līk men

Bāz mīkerdem beḳıṣṣa-y merd ü zen

Bu sözüñ (26) şerḥini dimek farżdur lākin ben yaʿnī ḫod maʿiyyet [P106b] nedür ʿaynıyıla o kimse bīḫuṣūmet benüm dimesinüñ şerḥini dimek farżdur (27) zīrā bunuñla anuñ mā-beyninde ittiḥād-ı maʿnevī ne cihetden olduğını tavżīḥ ḳılmaḳ lāzım u vācibdür ve lākin ben girü merd [A234a] (1) ü zen ḳıṣṣasına rucūʿ eylerem

Maḫlaṣ-ı mā-cerā-yı ʿArab ve cuft-i ū

[1544] "Ayrılık hayvanın ruhunda olur. Vâhid olan nefis ise insanın rûhudur."

Yaʿnī ʿArabuñ ve anuñ cüftinüñ mā-cerāsınuñ ḫalāṣınuñ (2) maḥalli beyānındadur maḫlaṣ eger maṣdar-ı mīmī olursa ḫalāṣı beyānındadur dimek olur

(2656) Mes̱nevī

Mā-cerā-yı merd u zenrā maḫlaṣī

Bāz mīcūyed derūn-ı muḫliṣī

(3) Merd ü zenüñ mā-cerāsınuñ bir maḫlaṣı bir muḫliṣüñ derūnı girü ister muḫliṣden murād **Ḥusāmu'd-dīn** (4) **Efendi** olur [yaʿnī mā-cerā-yı merd ü zene dām-ı ṭabīʿatdan bir maḫlaṣ yaʿnī bir maḥall-i ḫalāṣ girü bir maḫlaṣuñ derūnı ṭālib oldı] (5)

(2657) Mes̱nevī

Mā-cerā-yı merd ü zen üftād naḳl

in mis̱āl-i nefs-i ḫod mīdān u ʿaḳl

Merd ü zenüñ ḥikāye vü mā-cerāsı naḳl vāḳıʿ oldı (6) bunı ʿaḳl u nefsüñüñ mis̱āli bil ki ḳıṣṣadan ḥiṣṣe budur

(2658) Mes̱nevī

İn zen ü merdī ki nefsest u ḫıred

Nīk bāyestest behr-i nīk u bed

(7) Bu zen ü merdi ki biz ẕikr eyledük murād nefs ü ʿaḳldur (8) iyü gereklüdür iyüden ve kötüden ötüri ve ṣāliḥ ü nāṣāliḥ içün götüri

(2659) Mes̱nevī

V'in du bāyeste derin ḫākī serā

Rūz u şeb derceng ü ender mā-cerā

(9) Bu iki lāzım u żarūrī ki nefsdür bu dār-ı dünyāda ve yāḫud bu ḫāke mensūb (10) olan cism onda gice gündüz ceng ü mā-cerāda ve nizāʿ ve çun u çirādadururlar nitekim her birinüñ iḳtiżāsını (11) ve nizāʿ u ārzūsını naẓma getürüp

(2660) Mes̱nevī

Zen hemīḫᵛāhed ḥavīc-i ḫānḳāh

Yaʿni āb-ı rūy u nān u ḫᵛān u cāh

(12) Zen hemīşe ḫānḳāhuñ ḥavīc ü levāzımını ister yaʿnī āb-ı rūy-ı nān u ḫᵛān u cāh ṭaleb eyler ki ḥavāyic-i ḫānḳāhdan (13) murād bunlardur

(2661) Mes̱nevī

Nefs hemçün zen pey-i çāre-gerī

Gāh ḫākī gāh cūyed serverī

Nefs zen gibi çāre idicilik içün (14) yaʿnī murādātınuñ ḥavli içün gāh ḫākī ve gāh tevāżuʿ u teẕellül idici olur gāh ʿaẓamet ü serverlik ister (15)

(2662) Meẕnevī

ʿAḳl ḫod z'in fikrhā āgāh nist

Derdimāġeş cüz ġam-ı Allāh nist

ʿAḳl-ı meʿād ḫod nefsüñ eyledügi bu fikrlerden āgāh degüldür (16) anuñ dimāġ u fikrinde Allāh ġamından ġayrı yoḳdur

(2663) Meẕnevī

Gerçi sırr-ı ḳıṣṣa in dānest u dām

Ṣūret-i ḳıṣṣa şinev eknun tamām

Egerçi (17) ḳıṣṣanuñ sırrı bu dāne vü dāmdur yaʿnī ḳıṣṣadan ḥiṣṣe bu ʿaḳl u nefsdür ki dāne vü dām gibidür ammā şimdi [ey **Ḥusāmu'd-dīn**] (18) ḳıṣṣanuñ ṣūretini tamām işit zīrā ṣūret maʿnāya ve maʿnā daḫı ṣūrete lāzımdur lābud ṣūret maʿnāsız (19) müfīd olmaz ve maʿnā daḫı ṣūretsiz ẓuhūra gelmez

(2664) Meẕnevī

Ger beyān-ı maʿnevī kāfil şudī

Ḫalḳ-ı ʿālem ʿāṭıl u bāṭıl budī

(20) Eger beyān-ı maʿnevī kāfi olayidi yaʿnī mücerred īmān u ʿirfān u iʿtiḳād İslāma kifāyet ḳılayidi ḫalḳ-ı ʿālem ʿāṭıl (21) u bāṭıl olurdı yaʿnī ṭāʿāt u aʿmāl-ı ṣāliḥāt ve efʿāl-i ḥasenāt işlemeden muʿaṭṭal olur ve bīkār (22) [ḳalurlardı] ammā iḳrārun bi'l-lisān ve ʿamelün bi'l-imkān daḫı īmānuñ şarṭındandur ki ẓāhir bāṭınuñ ʿunvānıdur (23)

(2665) Meẕnevī

Ger muḥabbet fikret u maʿnīstī

Ṣūret-i rūze'v nemāzet nīstī

Eger muḥabbetullāh mücerred fikret ü maʿnā olayidi bu taḳdīr üzre (24) senüñ ṣavm u ṣalātuñuñ ṣūreti olmazdı ve ʿibādāt-ı ẓāhireye şurūʿ eylemek lāzım gelmezdi (25)

(2666) Meẕnevī

Hedyehā-yı dūstan bāhem-diger

Nist ender dūstī illā ṣuver

Dostlaruñ biri birine armaġanları dostlıḳ ḫuṣūṣında (26) degüldür illā ṣūretlerdedür ammā sīrete delālet idicilerdür

(2667) Meẕnevī

Tā güvāhī dāde bāşed hedyehā

Bermuḥabbethā-yı mużmer derḫafā

(27) Tā kim ṣūrī olan hediyeler şāhidlik virmiş ola ve derūnda müstetir olan muḥabbetler üzre

(2668) Meşnevī

Z'an ki iḥsanhā-yı ẓāhir şāhidend

Bermuḥabbethā-yı sırr ey ercmend

[A234b] (1) Zīrā ki ẓāhirde olan iḥsānlar şāhidlerdür sırda olan muḥabbetler üzre ey muḥterem olan kimse [ammā ʿibādāt-ı (2) ẓāhire ve ṭāʿāt-ı ṣūret şehādetine daḫı ġırre olma ki]

(2669) Meşnevī

Şāhidet geh rast bāşed geh durūġ

Mest gāhī ezmey u gāhī zidūġ

(3) Senüñ şāhidüñ gāh rāst olur ve gāhī kiẕb ü dürūġ olur gāhī [meyden mest ve gāhī dūġdan mest olur (4) *mest gāhī ezmey ü gāhī zidūġ bāşed* taḳdīrinde olur ki mıṣraʿ-ı evvel buña delālet ḳılur yaʿnī nüsük-i ẓāhirde olan aʿmālüñ (5) şāhı gāh olur ki ṣaḥīḥ u ṣādıḳ ve riyā vü semʿadan ḫāliṣ olup emr-i Ḥaḳḳa muṭābıḳ olur ve gāhī dürūġ u kāẕib olur (6) gāhī maḥabbet ü şarāb ve ḥaddinden mest ve gāhī dūġ-ı semʿa vü riyā vü ḍalāletden ser-ḫoş olup kendüsini nāsa ḫāliṣ (7) muḫliṣ] gösterür

(2670) Meşnevī

Dūġ ḫurde mestiī peydā kuned

Hāy u hūy-ı ser-girānīhā kuned

Meẕelā dūġ içmiş kimse kiẕbile (8) bir mestlik peydā eyler hāy u hūy ve ser-girānīler eyler ṣaḥīḥ mest olanlar gibi ḥāl ān ki anda mestlikden eẕer yoḳdur (9)

(2671) Meşnevī

An mürāyī derṣıyām u derṣalast

Tā gümān āred ki ū mest-i velast

Ol mürāyī ṣıyāmda ve ṣalātdadur tā ḫalḳa (10) gümān getüre ki ol mest-i muḥabbet-i İlāhīdür

(2672) Meşnevī

Ḥāṣıl-ı efʿal birūnī dīgerest

Tā nişan bāşed ber an çi mużmerest

(11) Ḥāṣıl-ı kelām efʿāl-i birūnī vü ṣūrī dīgerdür yaʿnī aḥvāl-i derūnīden ġayrıdur ve lākin bu efʿāl-i birūnī vażʿ olınmışdur (12) tā nişān ola ol nesnenüñ üzerine ki derūnda

mużmerdür ki ẓāhir ü bāṭına ʿunvān u nişān olur ammā ẓāhirde (13) olan nişān ṣādıḳ u kāẕib olmaġa muḥtemeldür bu eclden münācāta şürūʿ idüp ol nişān-ı ṣūrīnüñ (14) kej olmasından rāst olmasını farḳ eylemek içün Ḥaḳ Teʿālā̱ Ḥażretinden temyīz eylemek ṭaleb iderler ve ġayrlara (15) daḫı bu ḫuṣūṣda Ḫudāy-ı Teʿālā̱dan temyīz istemek içün irşād buyururlar

(2673) Meṡnevī

Yā Rab an temyīz dih mārā beḫᵛast

Tā şināsīm an nişān-ı kej zirast

(16) Yā Rabbī sen bize ṭaleb ü suʾāl itmekle ol temyīzi vir tā kim egrinüñ (17) nişānını ṭoġrıdan añlayalum ve kāẕibi ṣādıḳdan farḳ eyleyelüm

(2674) Meṡnevī

Ḥissrā temyīz dānī çün şeved

An ki ḥis yenẓur binūrillah buved

(18) [Hiss içün temyīz nice olur bilür misin bu vechile olur ki ol ḥiss ü firāset ki Allāh nūrıyıla (19) naẓar ider ola]

(2675) Meṡnevī

V'er eṡer ne'bved sebeb hem muẓhirest

Hemçü ḫᵛīşī k'ezmuḥabbet muḫbirest

[Ve eger eṡer-i maḥabbet olmasa sebeb daḫı (20) maẓhar-ı maḥabbetdür meṡelā şol ḳarābet gibi ki maḥabbetden muḫbirdür pes tavżīḥ-ı maʿnā-yı beyteyn-i şerīfeyn böyle dimek (21) olur ki] *eẓ-ẓāhiru ʿunvānu'l-bāṭın*[1545] feḥvāsınca efʿāl-i birūnı aḥvāl-i derūna delālet ü şehādet ve muḥabbet eyler ve meveddet-i (22) ḳalbi iʿlā idüp māfiżżamīr söyler ve lākin şāhid olan efʿāl-i ẓāhire kār-ı rāst u ṣādıḳ ve gāh kej (23) ü münāfıḳ olur muḥaṣṣal her ḥisse anuñ temyīzi müyesser olmaz ḥiss ü idrāk içün temyīz bilür misin nice olur (24) ol ḥisse ki *yenẓuru binūrillāh* ola iyüyi kemden temyīz ol ḳılur ammā *nāẓırun binūrillāh* olmayanlar eṡerden müʾeṡṡire istidlāl (25) ḳılur meṡelā eṡer efʿāl-i birūnī ve müʾeṡṡir ḥālet ü muḥabbet-i derūnīdür ki āṡār u efʿāl mā-fi'ż-żamīre delālet ü şehādet (26) eyler ammā çünkim āṡār-ı muḥabbet olmasa esbāb-ı muḥabbet daḫı maẓhardur şol ḳarābet gibi ki muḥabbetden muḫbirdür ḳaçan bir kimseda (27) efʿāl-i ṣūret ve āṡār-ı muḥabbet olmaya eger anda ol muḥabbetüñ sebebi olursa anuñ muḥabbetine delālet ider meṡelā eger **[A235a]** (1) ol kimsenüñ muḥabbete ḳarābeti ve ʿāşıḳān-ı Ḫudāyıla ülfeti var ise bu sebeb-i muḥabbet daḫı maẓhar-ı muḥabbetdür (2)

[1545] "Zâhir, bâtının unvânıdır."

(2676) Meṡnevī

Ne'bved an ki nūr-ı Ḥaḳḳaş şud imām

Mer eṡerrā yā sebebhārā ġulām

Ammā şol kimse ki nūr-ı Ḥaḳḳ aña imām ola (3) [taḥḳīḳan eṡerlere ve sebeblere ġulām olmaz yaʿnī kimesneye ki nūr-ı Ḥaḳḳ aña imām u pīşvā ola] ol humām-ı āṡār u esbāba (4) ġulām olmaz belki nūr-ı Ḫudā ile esrār-ı derūna muṭṭaliʿ olur ve żamāyiri bilāistidlāl müşāhede ḳılur(5)

(2677) Meṡnevī

Tā maḥabbet derderun şuʿle zened

Zeft gerded ve'zeṡer fāriġ kuned

Tā anuñ derūnında ʿaḳıbet muḥabbet-i İlāhī şuʿle urur ve ẓāhir olur (6) ol muḥabbet tedrīcle büyük ve ḳavī olur ammā ol kimseyi eṡerden fāriġ ü müstaġnī eyler [*tā maḥabbet* yirine *yā maḥabbet* daḫı (7) nusḫadur yaʿnī veyāḫud nūr-ı maḥabbet-i İlāhiyye pertev idüp ḳalb-i sālikde şuʿle-zen veyā żıyā-güster ola ve terbiye vü tedrīcile (8) o nūr-ı maḥabbet ḳavī vü ġālib ola]

(2678) Meṡnevī

Ḥāceteş ne'bved pey-i iʿlām-ı mihr

Çün muḥabbet nūr-ı ḫod zed bersipihr

Mihr ü muḥabbeti iʿlām (9) içün aña ḥācet ü iḥtiyāc olmaz çünki muḥabbet-i İlāhī kendünüñ nūrını sipihr-i eflāḳ üzre urdı yaʿnī çünki (10) muḥabbet-i İlāhiye kemāliyle ẓāhir ola ve anuñ nūrı derūndan birūna şuʿle ura esbāb u āṡārıyla iʿlām itmege (11) iḥtiyāc ḳalmaz

(2679) Meṡnevī

Hest tafṣīlāt tā gerded tamām

İn suḫan līkin bücū ve's-selām

Bu maḥalde tafṣīlāt vardur (12) tā kim bu söz tamām ola ve līkin o tafṣīlātı ehlinden ṭaleb eyle ve daḫı selāmeti ol tafṣīlāt budur ki muḥabbet (13) aṣlında Cemīl-i ḥaḳīḳīnüñ kendü cemāl ü kemāline meylidür cemʿan ve tafṣīlen mertebe-yi cemʿde olan muḥabbet bilātevessüṭ (14) kāyināt-ı İlāhīnüñ **[P107a]** kendü cemāl ü kemāline olan ḥubbıdur ve cemʿüñ mertebe-yi tafṣīli muḥabbeti oldur ki ẕāt-ı İlāhiyyenüñ (15) maʿaesmāʾihi ve ṣıfātihi meẓāhir-i kevniyye ve merāyā-yı mütenāhiyye ẓuhūr u tecellīsine olan ḥubbıdur (16)

Beyt

Cānan ki ḍaḫı ʿışḳ nezd-i bāheme kes
Kesrā neresed bedāmeneş dest-i heves

Mirʾāt-ı şuhūd-i ust ẕerrāt-ı vücūd
Bāṣūret-i ḫod ʿışḳ hemī bāzūd[1546]

(17) Pes bāḫod tafṣīlden mertebe-yi tafṣīlde olana muḥabbetdür nitekim eks̱er-i efrād-ı insānīnüñ (18) meẓāhir-i kevniyyede ʿaks-i Cemāl-i Muṭlaḳı görüp aña muḥibb ü ʿāşıḳ olduġı gibi

Beyt
Ey ḥüsn-i tu kerde cilvehā derperde (19)
Sad ʿāşıḳ u maʿşūḳ bedīd āverde

Berbūy-ı tu Leylī dil-i Mecnun berde
Ve'zşevḳ-i tu Vāmıḳ ġam-ı ʿAẕrā ḫᵛarde[1547]

(20) Ve yāḫud mertebe-yi tafṣīlden cemʿ olan muḥabbetdür mes̱elā ehl-i sülūkuñ Cenāb-ı Ḥaḳḳa olan muḥabbeti (21) ve vücūd-ı muṭlaḳa olan iştiyāḳ u levʿatı gibidür ve bu muḥabbetüñ ās̱ār u ʿalāmeti ***ḳul in kuntum tuḥibbūnellāhe fettebiʿūnī*** (22) ***yuḥbibkumullāh***[1548] āyet-i kerīmesinüñ muḳteżāsınca mütābaʿat-ı Ḥażret-i Risālet-penāh muṭāvaʿat-ı emr-i İlāhdur ki bir kimsenüñ (23) Cenāb-ı Ḥaḳḳa olan muḥabbetine bu efʿāl-i ẓāhire şehādet eyler ammā şol ʿāşıḳ-ı ṣādıḳuñ ki muḥabbeti müştaġil ola ve zeft (24) olup şöhret bula ol es̱erden fāriġ olur yaʿnī aña es̱erle istidlāl eylemeden müstaġnī olur aña ḥācet (25) olmaz ve iḥtiyāc lāzım gelmez efʿāl-i ẓāhire ile mihrini iʿlām eylemege farażā ʿāşıḳ-ı ṣādıḳ efʿāl-i ẓāhireyi ketm eylese (26) ve ās̱ār-ı muḥabbeti setr ḳılsa çünkim muḥabbet envārını sipihre ura ve rāyāt-ı ʿāşıḳ ḳāyim olup ṭura anuñ setri (27) nice mümkin olur

Beyt
Fekeyfe tunkiru ḥubben baʿdemā şehedet
Bihi aleyke ʿudūli'd-demʿi ve's-seḳam [A235b] (1)

(2680) Mes̱nevī

[1546] "Aşkını herkes karşısında belli eden cananın eteğine kimse heves elini uzatamaz. Varlık zerreleri onun güzelliğinin aynalarıdır. Aşk onun kendi suretinden görünmektedir."
[1547] "Ey güzelliği cilvelerle perdelenen ve ey yüz aşık ve maşuğu ortaya çıkaran! Senin kokunla Leyla Mecnun'un gönlünü çalmış ve senin şevkinle Vâmık Azra'nın gamını çekmiştir."
[1548] "(Resûlüm!) De ki: Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyunuz ki Allah da sizi sevsin" (Âli İmrân, 31)

Gerçi şud maʿnī derin ṣūret bedīd

Ṣūret ezmaʿnī ḳarībest u baʿīd

Beyt-i evvel kelimāt-ı sābıḳadan (2) nāşī olan suʾāl-i muḳadderi defʿ içündür o suʾāl budur ki meʿānī vü ḥaḳāyıḳ ṣūret-i ḥikāyāt u kelimātda ẓuhūr (3) eyledügi gibi cemāl ü kemāl-i Ḫudā ve ʿālem-i maʿnā̱ daḫı bu āyīne-yi ṣūretde ve mücellā-yı beşeriyyetde ʿıyān ü numāyān oldı (4) ve tecelliyyāt-ı İlāhiye ile cihān ṭoldı buyururlar neʿam egerçi ʿālem-i maʿnā̱ āyīne-yi ṣūretde ẓāhir ü bedīd oldı ve lākin (5) ṣūret maʿnā̱dan minvech ḳarīb ve minvech baʿīddür maʿnā̱ ṣūretde ẓuhūr eyledügi ḥayṡiyyetden ve ṣūret (6) āyīne olduğı cihetden ṣūret maʿnā̱ya *aḳrebu minḥabli'l-verīd*dür ammā her birinüñ ḥaḳīḳatine naẓar olınsa ṣūret (7) maʿnā̱dan ve maʿnā̱ ṣūretden beġāyet baʿīddür nitekim ṣūretüñ maʿnā̱ya ḳurb ü buʿdını temṡīl idüp buyururlar (8)

(2681) Meṡnevī

Derdelālet hemçü ābend u dıraḫt

Çün bemāhiyyet revī dūrend saḫt

ve maʿnā̱ ile ṣūret biri birine delālet (9) eylemede āb u dıraḫt gibidür nitekim eşcār u sebzezār āba delālet ḳılur zīrā idrāki olan bilür ki dıraḫt (10) neşv ü nemāyı mādan alur keẕālik ʿālem-i ṣūret maʿnā̱ya ve ʿālem-i bālāya bu gūne delālet ḳılur zīrā ʿinde'l-ʿulemā peydā vü (11)huveydādur ki ʿālem-i ṣūret maʿnā̱yile ḳāyimdür ve Ḫudāy-ı Müteʿāl Ḳayyūmdur ʿālem-i ṣūret cemīʿ-i ḥālātda ḥayātda ve memātda ve ḥārekāt (12) u sekenātda ve daḫı sāyir-i ṣıfātda Cenāb-ı Ḥaḳḳa muḥtāc u müfteḳirdür ve Ḫudāy-ı Müteʿāl Rabbu'l-ʿālemīndür ve muḳavvim-i (13) āsmān u zemīndür çünkim her birinüñ māhiyyetine ẕāhib olasın biri birinden ḳātıʿdurur ve baʿīddürürler meṡelā (14) māhiyyet-i mā cevher-i seyyāle ve māhiyyet-i dıraḫt nebāt-ı nāmiyyedür pes beynehumāda mesāfe-yi baʿīde vardur ve ṣūret-i (15) ʿālem mümkinu'l-vucūd ve māhiyyāt-ı ʿālem-i aʿyān-ı ṡābite ve māhiyyāt-ı ġayr-ı mecʿūledür ki murād ṣuver-i ʿilmiyye-yi İlāhiyyedür ve umūr-ı (16) külliyyedür ʿinde'l-ḥükemā ve'l-meşāyıḫu'ṣ-ṣūfiyye ḫāricde mevcūd olan ṭabāyiʿ u ḫalāyıḳuñ ḥaḳāyıḳ-ı lāzımesidür (17) meṡelā ḥayāt u ʿilm ve ḳudret ü irādet ve bunlar emṡāli umūr-ı ʿaḳliyyeden olan ṣıfatlardur egerçi [bunlar ḫāricde (18) vücūd-ı ʿaynī ile mevcūd olmadılar ve lākin ābuñ dıraḫtda olan ẓuhūrı gibi ḫāricde olan aʿyān-ı mevcūdeden (19) ẓuhūr eylediler ve bu umūr-ı külliyyenüñ ve ḥaḳāyıḳ-ı maʿneviyyenüñ ābuñ dıraḫtda olan ḥükm ü eṡeri her vücūd-ı (20) ʿaynīde ḥükm ü eṡeri vardur belki] minvech ġayrı görinür (21) ve nefsinde her biri umūr-ı maʿḳūle olmadan yine ḫāliye degüllerdür her birinüñ aḥkām u āṡārı aʿyān-ı mevcūdāta (22) ʿıyān olduğı

iʿtibārıyıla *ke'l-māʾi fi'l-eşcār* eşcār bedīdārdur ve lākin māhiyyāta naẓar olınsa bu ʿālem-i (23) ṣūretden bu umūr-ı maʿneviyye ziyāde baʿīde vü muḫtefiyyedür pes bu māhiyyāt-ı aʿyān-ı mevcūde ve ḫāṣiyyāt-ı (24) eşyā-yı maḫlūḳanuñ baḥs̱i vü şerḥi ḳatı çoḳdur ve bunuñ tafṣīline nihāyet yoḳdur (25)

(2682) Mes̱nevī

Terk-i māhiyyāt u ḫāṣiyyāt gū

Şerḥ kun aḥvāl-i an du māh-rū

bu māhiyyāt u ḫāṣiyyāt şerḥini nīk eyle ve ol iki māh-rū ki (26) ṣūretā zen ü merd ve nefs ü ḫıreddür anlaruñ şerḥini ve esrārını söyle

Dil nihāden-i ʿArab bün-i iltimās-ı dil-ber-i (27) **ḫᵛīş ve sevgend ḫorden ki bedīn teslīm merā ḥīletī vü imtiḥānī nīst**

[Bu surḫ-ı şerīf merd-i ʿArabīnüñ **[A236a]** (1) kendü dil-beri olan maʿşūḳasınuñ iltimāsına göñül ḳoması beyānındadur ve baña bu teslīmde bir ḥīle vü imtiḥān (2) yoḳdur kelāmum ḥaḳīḳatdur diyü ḳasem itmesi ʿıyānındadur]

(2683) Mes̱nevī

Merd guft eknun guẕeştem ezḫılāf

Ḥükm dārī tīġ berkeş ez ġılāf

(3) Merd-i ʿArab zenine eyitdi el-ān nizāʿ u ḫılāfdan geçdüm benüm üzerüme ḥükm ṭutarsın ġılāfdan tīġüñi çek (4) yaʿnī tīġ-i emrüñi ġılāf-ı dehānuñdan iḫrāc idüp benüm üzerüme icrā eyle didi

(2684) Mes̱nevī

Her çi gūyī men turā ferman-berem

Derbed ü nīk āmed-i vey ne'ngerem

(5) Her ne söylerseñ ben saña muṭīʿ u fermān-berem yāḫud maʿnā̱ her ne dirseñ ben senüñ fermānuñı (6) yirine iledürem ol fermānuñuñ yaramaz ve iyü gelmesine naẓar eylemezem yaʿnī senüñ emrüñ benüm üzerüme eger nāfiʿ eger żārrdur anuñ (7) nefʿ ü żararına baḳmayup her vechile aña muṭīʿ oluram

(2685) Mes̱nevī

Dervücūd-ı tū şevem men munʿadim

Çün muḥibbem ḥubb yuʿmā̱ vu yuṣim

Senüñ (8) vücūduñdan ben münʿadim ü bīvücūd oluram yaʿnī her vechile ben maġlūbuñ u maḳhūruñ oluram ve sen (9) benüm üzerüme ḥākim ü ġālib olursın zīrā çünkim ben

muḥabbetüm ḥubb insānı kör ve ṣaġır eyler yaʿnī maḥbūbınuñ (10) ʿaybını görmeden aʿmā ve ḳabāyiḥin işitmeden aṣamm eyler kemā ḳāle ʿaleyhi'ṣ-selām *ḥubbuke'ş-şeyʾu yuʿmīke ve yuṣimm* bu ḥadīs̱üñ (11) şerḥi eks̱er-i mevāżiʿda vāḳıʿ olmışdur bunda tenbīh ü işāret vardur şol mertebeye ki ol dem ki nefs emmārelik(12) ve levvāmelik ṣıfatlarından geçüp muṭmaʾinne mertebesine irüp ʿaḳla kemāliyle tābiʿ ʿaḳl aña muḥibb (13) ü ʿāşıḳ olup maʿaziyādetin tābiʿ olur ve anuñ murādı üzre seyr ḳılur

(2686) Mes̱nevī

Guft zen āheng-i birrem mīkunī

Yā beḥīlet keşf-i sırrem mīkunī

(14) Zen merd-i ʿAraba eyitdi baña berr ü iḥsān ḳaṣdını mı eylersin yā ḥīle ile benüm sırrumı keşf mi eylersin (15) yaʿnī baña bu mertebe tabʿiyyetile mücerred luṭf u iḥsān mı ve yāḫud keşf-i sırr-ı derūn içün imtiḥān mıdur pes (16) Aʿrābī zene kemāl-i iʿtimād ḥāṣıl olsun içün ve kendünüñ aña olan inḳıyādına itminān gelsün içün (17) ism-i ẕāt ve müstecmıʿ-i cemīʿ-i ṣıfāt olan Allāhu Teʿālāya ḳasem eyledi

(2687) Mes̱nevī

Guft v'allah ʿālimi's-sırrı'l-ḫafī

K'āferīd ezḫāk Ādemrā ṣafī

(18) **Aʿrābī** eyitdi ʿālim-i sırr-ı ḫafī olan Allāh ḥaḳḳıyçün ki ol Allāh ḫāk-ı tīreden **Ādem** ʿaleyhi's-selām (19) Ḥażretlerini ṣafī vü pür-güzīde yaratdı **[P107b]**

(2688) Mes̱nevī

Derse gez ḳāleb ki dādeş vā numūd

Her çi derelvāḥ u derervāḥ būd

(20) Üç arşun ḳālıb ki aña virdi ol ḳālıbda girü gösterdi her ne ki levḥlarda ve rūḥlarda oldıyısa (21) [*kelime-yi vā* bu maḥalde taḥsīn-i lafẓ içündür ve yāḫud *vā* bāz maʿnāsına olduġı cihetden Ādeme ervāḥ u elvāḥda (22) olanı girü veyā āşkārā gösterürdi ve mekşūf u küşāde eyledi dimek ola yaʿnī üç ẕirāʿ ḳālıb ki (23) Ādeme virdi elvāḥ u ervāḥda her ne oldıyısa ol ḳālıbda gösterdi iseñüz *ḳālıb*dan murād fīzemāninā (24) olan benī-Ādemüñ ṭūl-i ḳāmetleridür zīrā Ādemüñ ṭūl-i ḳāmeti altmış ẕirāʿ idi ve yāḫud sekiz ḳālıbdan (25) murād ḳıl ḳadar ṭūl-i ḳāmet olmayup belki ṭūl u ʿarż u ʿumḳa işāret olınmışdur ve] levḥlerden murād (26) [levḥ-i ḳażā ve] levḥ-i ḳader ve levḥ-i maḥv u is̱bātdur ervāḥdan murād ʿālem-i ervāḥdur elvāḥdan murād ervāḥ (27) münāsebetiyle ʿālem-i eşbāḥ olsa daḫı cāyizdür ki yaʿnī ʿālem-i eşbāḥda ve ʿālem-i ervāḥda her ne şeyʾ

var ise [A236b] (1) anuñ ʿilmini ve esrārını ol ḳadar ṣaġīr ḳālıbda aña gösterdi dimek olur

(2689) Meṡnevī

Tā ebed her çi buved ū pīş pīş

Ders kerd ezʿalleme'l-esmā-yı ḫᵛīş

(2) Ḥażret-i Ādemüñ ol Aʿrābī lisānından ʿaẓm-ı şānını taʿrīf idüp buyururlar k ol Ādem ebede deg (3) her ne kim ola anuñ ismini ve sırrını öñredi öñredi yaʿnī öñce öñce ve muḳaddem ders ü taʿlīm eyledi kendü taʿlīm olınan (4) esmānuñ ʿilminden

(2690) Meṡnevī

Tā melek bīḫod şud eztedrīs-i ū

Ḳuds-i dīger yaft eztaḳdīs-i ū

ḥattā melāyike anuñ tedrīs ü taʿlīminden (5) bīḫod oldılar ve *subḥāneke lā ʿilme lenā*[1549] diyüp kendülerden nefy-i ʿilm ḳıldı ve her biri ḳuds u nezāhet-i āḫar buldı ve maʿrifetde (6) noḳṣānın bildi ol Ādemüñ taḳdīsinden zīrā melāyike Ādemden evvel ancaḳ ṣıfāt-ı selbiyye ile tesbīḥ ü taḳdīs (7) iderlerdi pes Ḥażret-i Ādem Cenāb-ı Ḥaḳḳı ṣıfāt-ı selbiyye vü ṡübūtiyye ile tesbīḥ ü taḳdīs eyledikde (8) bunlar levṡ-i ḳıllet-i maʿrifetden pāk olup ṭahāret-i kāmile buldılar dimek olur

(2691) Meṡnevī

An küşādī şan k'ezĀdem rū numūd

Derkuşād-ı āsmanhā şan nebūd

(9) Ol küşādelik ve fütūḥ ki Ḥażret-i Ādemden anlar yüz gösterdi āsmānlaruñ (10) küşādeliginde ve fütūḥında anlara olmadı

(2692) Meṡnevī

Derferāḫi-y ʿarṣa-yı an pāk cān

Teng āmed ʿarṣa-yı heft āsmān

Ol (11) pāk cānuñ meydānı vüsʿātinde yidi āsmānuñ meydānı ṭar geldi yaʿnī insān-ı kāmilüñ vüsʿat-i ʿarṣa-yı cānına (12) nisbet bu heft āsmān ü zemīn ḳatı ṣaġīrdür ve mehīndür nitekim bu maʿnāya işāret idüp ḥadīṡ-i ḳudsīnüñ (13) mażmūnıyıla iştihād buyururlar

(2693) Meṡnevī

Guft Peyġam-ber ki Ḥaḳ fermūdeyest

Men ne guncem hīç derbālā vu pest

[1549] "Seni eksikliklerden tenzih ederiz, bize öğrettiklerinden başka bir şey bilmeyiz." (Bakara, 31)

Ḥażret-i (14) Peyġam-ber ʿaleyhi's-selām eyitdi ki Ḥaḳ Teʿālā̱ buyurmışdur ben hīç bālā vü peste ṣıġmazam bu ḥadīs̱-i şerīfe (15) işāretdür ki Ḥażret-i Nebī Ḥaḳ Teʿālā̱ Ḥażretinden ḥikāye buyururlar ḳālellāhu Teʿālā̱ (16) *lāyeseʿunī arżī ve lāsemā'ī ve lāḳin yeseʿuni ḳalbi ʿabdi'l-mü'mini't-taḳiyyi'n-naḳiyyi'l-verāʿī*[1550] pes bu ḥadīs̱-i şerīfüñ (17) şerḥini naẓma getürüp Cenāb-ı Ḥaḳdan ḥikāye buyururlar

(2694) Mes̱nevī

Derzemīn ü āsmān u ʿarş nīz

Men neguncem in yaḳin dān ey ʿazīz

(18) Zemīn ü āsmānda ve ʿarşda daḫı ben ṣıġmazam ey ʿazīz bu maʿnā̱yı sen yaḳīn bil (19)

(2695) Mes̱nevī

Derdil-i mü'min neguncem in ʿaceb

Ger merā cūyī deran dilhā ṭaleb

Ammā mü'minüñ ḳalbine ṣıġmazam bu ʿacebdür eger beni isterseñ (20) ol göñüllerde ṭaleb eyle ki ḳalbu'l-mü'min beytullāh ve ḳalbu'l-mü'min ʿarşullāh dinmişdür (21)

(2696) Mes̱nevī

Guft udḫul fī ʿibādī teltaḳī

Cenneten minru'yetī yā muttaḳī

Sūre-yi Fecrüñ āḫırıne işāretdür *yā eyyetuhe'n-nefsu'l-muṭma'inne*[1551] *ey en-nefsu'l-letī* (22)*nezelet ʿaleyhe's-sekīne ve tenevveret binūri'l-yaḳīn feṭme'ennet mine'l-ıżṭırāb irciʿī ilā̱rabbiki*[1552] rucūʿ eyle sen Cenāb-ı (23) Rabbüñe rāżıye olduġuñ ḥālde iʿṭā olınan niʿmetlere marżiyyetün ʿindellāhi *fedḫulī fī ʿibādī*[1553] *ey udḫulī* (24) *fī zümreti ʿibādi'l-lez̠īne kānu minehli't-tevḥīd vedḫulī cennetī*[1554] *ey udḫulī maʿahum cennetī ve ḳāle baʿżuhum udḫulī fīcesedi* (25) *ʿibādī ḥāletu'l-baʿs̱ ve'dḫulī maʿaecsādihim cennetī* Ḥażret-i Ḫudāvendgār buyururlar guft Ḥaḳ Teʿālā̱ didi (26) *udḫul* sen dāḫil ol nefs-i muṭma'inne *fī ʿibādī* benüm ʿibād-ı pür-reşādum zümresine *teltaḳī* sen mülāḳī olasın (27) *cenneten minrü'yetī* benüm rü'yetümden bir cennet-i ʿaẓīmetu'ş-şāna *yā muttaḳī* ey muttaḳī olan ḳulum *cennet* lafẓen menṣūb [A237a] (1) *teltaḳī*nüñ mefʿūlıdur minrü'yetī *cenneten*üñ ṣıfatıdur *ey cenneten kāyineten minrü'yetī* dimekdür pes zümre-yi

[1550] "Yarattığım yere ve göğe sığmadım; ama mü'min kulumun benden çok korkan, pek yumuşak ve saf kalbine sığdım." Aclûnî, age, C. II, s. 171; Gazâlî, İhyâ III/15 Yardım 2008: 70.
[1551] "Ey nefs-i mutmaine!" (Fecr, 27)
[1552] "Rabbine dön." (Fecr, 28)
[1553] "Kullarıma dahil ol." (Fecr, 29)
[1554] "Cennetime gir." (Fecr, 30)

ʿibādullāha dāẖīl (2) olmaḳ ẖıdmetlerinde olup ḳalblerin ele getürmekden kināyedür yoẖsa mücerred düẖūl degüldür pes ʿārif ḳalbine (3) dāẖil olmaḳ aʿmāl-i maḳbūledendür kemā inne racülen ḳāle'l-**Bāyezīdi'l-Bisṭāmī** *dellenī ʿalāʿāmeli etuḳarribu bihi ilellāhi feḳāle* (4) *uḥibbu evliyā'ullāhi ve'dẖul fīkulūbihim feinnellāhe yenẓuru ilāḳulūbi'l-ʿārifīne kullu yevmin s̱elās̱e mi'eti ve sittīn naẓaraten* (5) *yenẓuru ilāismike fīḳalbihi feyaġfirulek* ʿurefādan biri ḳatı aḥsen bu beyti buyurmışdur

Beyt

Cennet Ḥaḳḳun bāgçesidür ʿārif anuñ bāġbānıdur (6)

Bāġbānla başı gör tā giresin bāġçelerine

(2697) Mes̱nevī

ʿArş bāan nūr-ı bāpehnā-yı ẖᵛīş

Çün bidīd ūrā bireft ezcāy-ı ẖᵛīş

(7) ʿArş-ı ʿaẓīm kendünüñ bāpehnā olan nūrıyıla ve yāẖud maʿnā (8) ʿarş-ı ʿaẓīm kendünüñ pehnālıgı ile nūrıyla yaʿnī bu mertebe ʿarīżu'l-baḥr melekiyle ve nūrıyla çünkim ol **Ādemi** (9) ve anuñ esrārını gördi kendü yirinden gitdi yaʿnī **Ḥażret-i Ādem**üñ ʿaẓm-ı şānını gördügi kendü mertebesinde (10) olan ʿizzet ü ʿaẓameti terk idüp anuñ esrār u envārında müteḥayyir oldı

(2698) Mes̱nevī

Ḫod büzürgi-y ʿarş bāşed bes medīd

Līk ṣūret kist çün maʿnī resīd

(11) ʿArş-ı ʿaẓīmüñ büyükligi ẖod ziyāde medīddür yaʿnī ziyāde dırāz (12) u kebīrdür līkin çünki maʿnā irişdi ṣūret kimdür zīrā ʿarş ve mā-fīhā ṣūret ve ḳalb-i insān-ı kāmil (13) maʿnādur maʿnā ḳatında ṣūret ḥaḳīr ü bīiʿtibārdur

(2699) Mes̱nevī

Her melek mīguft mārā piş ezīn

Ülfetī mībūd derrūy-ı zemīn

(14) Her bir melek **Ḥażret-i Ādem** ʿilm-i esmāyı söyledikde ve ḥaḳāyıḳ-ı eşyāyı naḳl eyledikde böyle didi bize (15) bu vaḳtden evvel rūy-ı zemīn üzre bir ülfet var idi

(2700) Mes̱nevī

Tuẖm-ı ẖıdmet derzemin mīkāştīm

Z'an taʿalluḳ mā ʿaceb mīdāştīm

(16) Zemīnde ḫıdmet tuḫmını ekdük ve ʿibādet ü ṭāʿat dikmelerin dikdük ol zemīne olan (17) taʿalluḳ ü ülfetden biz ʿaceb ṭutduḳ (18)

(2701) Meṡnevī

K'in taʿalluḳ çist bāin ḫākmān

Çün siriṣt-i mā budest ezāsmān

Kendü kendümüze didük bu ḫāke bizüm meyl ü taʿalluḳımuz (19) nedür çünki bizüm siriṣt ü ḫulḳımuz āsmāndan olmışdur

(2702) Meṡnevī

İlf-i mā envār bāẓulmāt çist

Çün tuvāned nūr bāẓulmāt zist

(20) Biz envāruñ ẓulmātıla ülfet ü ünsiyyeti [nedür bu hem vechdür bizüm ülfetümüz envār iledür ẓulmāt (21) ile olan ülfetümüz pes nedür nūr ẓulmātıla dirilmek ve ülfet ü muvāneset itmege nice ḳādir olur ki bu ikisi (22) żıdlardur diyü senüñ ḫılḳatuñdan evvel rūy-ı zemīne olan meyl ü raġbetümüzi görüp taʿaccüb iderdük meger ḫaberümüz (23) yoḳ imiş ki]

(2703) Meṡnevī

Ādemā an ilf ezbūy-ı tu būd

Z'an ki cismetrā zemin bud tār u pūd

Ey Ādem ol muḳaddemā olan (24) ülf ü ünsiyet ki bizümle zemīn mā-beyninde vāḳıʿ olmışdı senüñ rāyiḥa vü eṡerüñden idi zīrā ki (25) zemīn senüñ cismüñe tār u pūd idi yaʿnī arış ü arġaç meṡābesinde idi (26)

(2704) Meṡnevī

Cism-i ḫāketrā ezincā bāftend

Nūr-ı pāketrā derincā yāftend

Senüñ ḫāk olan cismüñi bundan ṭoḳıdılar yaʿnī zemīn (27) terkīb ü taḫmīr eylediler senüñ pāk nūruñı bu ḫāk-ı cesedde buldılar

(2705) Meṡnevī

İn ki cān-ı mā zirūḥet yāftest

Pīş-i pīş ezḫāk-ı an mītāftest

[A237b] (1) Bu üns ü ülfeti bizüm cānımuz senüñ rūḥuñda bulmışdur muḳaddemā ḫāḳdan (2) evvel ol ḥālet-i ḫākdan lāmiʿ ü ẓāhir olmışdur [yaʿnī senüñ ḫılḳatuñdan evvel ḫāke olan meyl ü raġbetümüz senüñ (3) rūḥuñdan ṭulūʿ iden nūr-ı maḥabbet imiş ki

muḳaddemā daḫı ḫākden lemeʿān itmiş imiş ve bāʿis̱-i ülfet ol nūruñ (4) lemʿası imiş ammā ʿacīb sırr-ı İlāhīdür ki]

(2706) Mes̱nevī

Derzemin būdīm u ġāfil ezzemīn

Ġāfil ezgencī ki dervey bud defīn

(5) Bundan evvel zemīnde olduḳ ve zemīnden ġāfil idük ġāfil olduḳ şol bir gencden ki anda medfūn u mestūr (6) idi

(2707) Mes̱nevī

Çün sefer fermūd mārā z'an maḳām

Telḫ şud mārā ezan taḥvīl kām

[P108a] Çünki ol maḳāmdan Ḥaḳ Teʿālā̱ bize āsmān (7) cānibine sefer buyurdı bize ol taḥvīl-i mekān ve tebdīl-i maḳām eylemeden kāmımuz telḫ oldı

(2708) Mes̱nevī

Tā ki ḥüccethā hemīguftīm mā

Ki becāy-ı mā ki āyed ey Ḫudā

(8) Tā kim ol telḫüñ mevsiminde ḥüccetler söyledük ki ey Ḫudā bizüm yirimüze kim gelür ki biz seni (9) tesbīḥ ü taḳdīs idicilerüz

(2709) Mes̱nevī

Nūr-ı in tesbīḥ ü in tehlīlrā

Mīfurūşī behr-i ḳāl u ḳīlrā

Bu tesbīḥ ve bu tehlīl (10) nūrını ḳāl u ḳīlden ötüri ṣatar mısın yaʿnī sefk-i dimāʾ ḳılan ve yir yüzinde fāsid olan benī Ādemi bizüm (11) üzerimüze iḫtiyār ider misin

(2710) Mes̱nevī

Ḥükm-i Ḥaḳ güsterd behr-i mā bisāṭ

Ki bügūyīd ezṭarīḳ-ı inbisāṭ

Ḥaḳ Teʿālā̱nuñ (12) ḥükmi bizden ötüri raḥmet ü reʾfet bisāṭını döşedi ve didi ki ey meleklerüm inbisāṭ ṭarīḳınden söyleñüz (13) inbisāṭ terk-i ḥaşmet ve ḫalʿ-ı edeb itmege dirler yaʿnī iḥtişām ü edebi terk eylemek ṭarīḳından bu güne sözi (14) söyleñ söyleñ size icāzetdür didi

(2711) Mes̱nevī

Her çi āyed berzebantan bīḥaẕer

Hemçü ṭıflān-ı yegāne bāpeder

Her ne ki (15) sizüñ lisānuñuz üzre gelürse ḫavf u ḥaẕersiz söyleñüz yegāne vü maḳbūl ṭıfllar pederlerine söyledikleri (16) gibi

(2712) Mes̱nevī

Z'an ki in demhā çi ger nālāyıḳest

Raḥmet-i men berġażab hem sābıḳest

Zīrā ki bu sözler egerçi (17) [sizden benüm cenāb-ı kibriyāma] nālāyıḳ u nāmaḳbūldur benüm raḥmetüm ġażab üzre hem sābıḳdur kemā ḳālellāhu Teʿālā̱ fī ḥadīs̱(18)i'l-ḳudsī *sebeḳat raḥmetī ʿalā̱ġażabī*[1555]

(2713) Mes̱nevī

Ezpey-i iẓhār-ı in sebḳ ey melek

Dertu bi'nhem dāʿiye-y işkāl ü şek

Bu sebḳ-i (19) raḥmeti iẓhār içün ey melek senüñ vücūduñda işkāl ü şek dāʿiyesini ḳoram ve senüñ bu ḫuṣūṣda (20) derūnuñı teḳāżāger eylerem

(2714) Mes̱nevī

Tā bügūyī vü negīrem bertu men

Münkir-i ḥilmem neyāred dem zeden

Tā kim nālāyıḳ sözi sen (21) söyleyesin ve ben senüñ üzerüñe ṭutmayam yaʿnī ol cürm vāsıṭasıyla muʾāḫeẕe itmeyem benüm ḥilmüme münkir (22) olan dem urmaġa ḳādir olmaya yaʿnī ḥilm ü reʾfeti yoḳdur diyü ṭaʿn ḳılmaya

(2715) Mes̱nevī

Ṣad peder ṣad māder ender ḥilm-i mā

Her nefes zāyed derufted derfenā

(23) Bizüm ḥilmimüzde yüz peder ve yüz māder her nefes ṭoġar fenāya düşer bizüm (24) deryā-yı ḥilmimüzde anlaruñ ḥilm ü şefḳati ẓāhir olup yine maḥv olur ve lihāẕā ḳīle *Allāhu erḥamü biʿabdihi mine'l-vālideti*(25) *'l-müşfiḳati biveledihā*[1556]

(2716) Mes̱nevī

Ḥilm-i īşan keff-i baḥr-ı ḥilm-i mast

Kef reved āyed velī deryā becast

Cenāb-ı Ḥaḳ lisānındandur (26) Cenāb-ı ʿİzzet buyururlar ki *pederān u māderānuñ ḥilm ü merḥameti bizüm ḥilmimüz deryāsınuñ kefi vü ḥabābıdur* kef gider (27) ve gelür ḳısmīdür lākin deryā-yı raḥmet yirinde ḳāyimdür zīrā Cenāb-ı [Ḥaḳḳuñ] ḥilm ü

[1555] "Rahmetim gazabımı geçti."
[1556] "Allah kuluna, annenin çocuğuna müşfik olması gibi merhamet eder."

merḥameti maḫlūḳ ḥilmi gibi gāh ḥalīm [A238a] (1) ve gāh ġażūb olmaz belki ḥilm ü ġażabı dāyimdür

(2717) Mes̱nevī

Ḫod çi gūyem pīş-i an dürr ın ṣadef

Nist illā keff-i keff-i keff-i kef

(2) bu beyt-i s̱ānī merd-i ʿArab lisānındandur zenine dir ḫod ne söyleyem ve Allāhuñ ḥilm ü reʾfetini ne vechile taḳrīr eyleyem ol (3) Allāhuñ raḥmeti dürrinüñ öñinde bu peder ü māderüñ ṣadef-i raḥmeti ve ḳışr-ı reʾfeti degüldür illā kefüñ kefüñ kefüñ kefidür yaʿnī Allāhu Teʿālā̱ nice (4) mertebe andan dūnter ve vücūh-ı kes̱īre ile andan ḳalīl ü ḥaḳīrterdür zīrā Cenāb-ı Ḥaḳ ekremu'l-ekremīndür ve erḥamu'r-rāḥimīndür (5) ve bu ḫuṣūṣda bu maḥalle münāsib eḥādīs̱-i kes̱īre vārid olmışdur īrādına ḥācet yoḳdur (6)

(2718) Mes̱nevī

Ḥaḳḳ-ı an kef ḥaḳḳ-ı an deryā-yı ṣāf

K'imtiḥānī nist in guft u ne lāf

Ol kef ḥaḳḳıyçün ve ol deryā-yı ṣāf ḥakkıyçün yaʿnī ol kef (7) gibi olan peder ü māderüñ raḥmeti ḥaḳḳıyçün ve ol deryā-yı ṣāf gibi olan raḥmet-i İlāhī ḥaḳḳıyçün ki bu söz imtiḥān (8) degüldür ve kiẕb ü lāf daḫı degüldür

(2719) Mes̱nevī

Ezser-i mihr ü ṣafā est u ḫużūʿ

Ḥaḳḳ-ı an kes ki bedū dārem rucūʿ

Muḥabbet (9) ü ṣafā ve ḫużūʿ yönindendür ol kimsenüñ ḥaḳḳıyçün ki aña rucūʿ ṭutaram

(2720) Mes̱nevī

Ger bepīşest imtiḥānest in heves

İmtiḥanrā imtiḥan kun yek nefes

(10) Bu heves eger senüñ ḳatuñda imtiḥān ise bir nefes benüm imtiḥānumı imtiḥān eyle (11)

(2721) Mes̱nevī

Sır mepūşan tā bedīd āyed sırem

Emr kun tū her çi bervey ḳādirem

Sırruñı setr eyleme tā benüm sırrum ẓāhir gele baña emr eyle (12) her nesneye ki anuñ üzerine ḳādirem

(2722) Mes̱nevī

Dil mepūşan tā bedīd āyed dilem

Tā ḳabūl ārem her ançi ḳābilem

Ḳalbüñi setr (13) eyleme tā benüm ḳalbüm ẓāhir gele tā ḳabūl getürem her ol nesneye ki ḳābil olam (14)

(2723) Meṣnevī

Çun kunem derdest-i men çi çāre est

Derniger tā cān-ı men çi kāre est

Niçe idem benüm elümde çāre vardur naẓar eyle tā benüm (15) cānum ne kāra mensūbdur

Taʿyīn kerden-i zen ṭarīḳ-ı ṭaleb-i rūzī ki Ḫudāy-ı ḫodrā ve ḳabūl kerden-i ū

(16) [Zen-i ʿArabī zevcine rızḳ ṭalebinüñ ṭarīḳını taʿyīn eylemesi ve ket-ḫudānuñ ol ṭarīḳı ḳabūl eylemesi beyānındadur (17) *ket-ḫudā* ṣāḥib maʿnāsınadur ki murād ʿArabīdür]

(2724) Meṣnevī

Guft zen yek āftābī tāftest

ʿĀlemī z'ū rūşenāyī yāftest

(18) Zen **Aʿrābī**ye eytdi dünyāda bir āftāb ṭulūʿ eylemişdür tamām-ı ʿālem andan rūşenālıḳ bulmışdur (19)

(2725) Meṣnevī

Nāyib-i Raḥman ḫalīfe-y Kirdgār

Şehr-i Baġdādest ezvey çün bahār

Raḥmānuñ nāyibi ve Kirdgāruñ ḫalīfesidür pādşāhlar (20) Ḥaḳ Teʿālānuñ yir yüzinde ḫalīfesi ve gölgesidür ki maẓlūmlar anuñ ẓıll-ı saʿādetinde āsūde olurlar ***kemā ḳāle*** (21) ***ʿāleyhisselām es-sulṭānu ẓıllullāhi teʾvā ileyhi kullu maẓlūmin***[1557] **Baġdād** şehri andan ve anuñ kerem ü iḥsānından (22) bahār gibidür

(2726) Meṣnevī

Ger bupeyvendī bedan şeh şeh şevī

Sūy-ı her idbār tā key mīrevī

Eger ol pādşāha vāṣıl (23) olasın pādşāh olursın her idbār ü bed-kirdāruñ cānibine ḳaçana degin gidersin bunda tenbīh budur ki sālikuñ (24) nefsi ʿaḳlını bir şāh-ı ṭarīḳat ve

[1557] "Sultan, Allâh'ın yeryüzündeki halîfesidir; bütün mazlumlar ona sığınır." Bu hadîs, İbni Hazm, İbni Hibbân ve Albânî gibi bazı muhaddisler tarafından senedindeki zayıf ve yalancı râvîlerden dolayı mevzû kabul edilmiştir; Şârânî ise, bazı muhaddislerce şüpheli bulunan bu hadîsin keşf ehlince sahih kabul edildiğini belirtmiştir. (Albânî, age, C. II, s. 144.) Bk. Ömür Ceylan, Tasavvufî Şiir Şerhleri, s. 163.

ehl-i saʿādet bir kimsenüñ ṣoḥbet ü ḫıdmetine terġīb eylemesidür ve müdebbir (25) ü müflis olanlaruñ muṣāḥabetinden iḥtirāz u perhīz eyle diyü söylemesidür

(2727) Meṡnevī

Hem-nişīni-y muḳbilan çün kīmyast

Çün naẓarşan kīmyāyī ḫod kucast

(26) Muḳbil olanlaruñ ve saʿādet-i ḥaḳīḳī bulanlaruñ hem-nişīnligi kīmyā gibidür (27) anlaruñ naẓarı bir kīmyā ḫod ḳandedür

(2728) Meṡnevī

Çeşm-i Aḥmed berEbū Bekrī zede

Ū ziyek taṣdīḳ Ṣıddīḳ āmede

[A238b] (1) Ḥażret-i Aḥmed mübārek çeşmini Ebūbekr üzre urmış ol Ebūbekr (2) taṣdīḳden Ṣıddīḳ gelmiş [ki ḳıyāmete degin vāḳıʿ olan aṣdiḳānuñ ṣıdḳı mīzānuñ bir keffesine ve (3) Ḥażret-i Ebū-Bekrüñ ṣıdḳı bir keffesine vażʿ olınsa Ebū-Bekr Ḥażretlerinüñ ṣıdḳı ile vezn olınamayup (4) ṣıdḳ-ı Ṣıddīḳ cümleden aġır gele buraya münāsib olan taḥḳīḳ Ḳaṣīde-yi Münfericeye olan şerḥümüzde ṭaleb olına] (5)

(2729) Meṡnevī

Guft men şehrā peẕīrā çun şevem

Bībahāne sūy-ı ū men çun revem

Aʿrābī ʿavretine eyitdi ben şāhı (6) niçe ḳabūl idici olam sebeb ü bahānesiz ben anuñ cānibine niçe gidem [ben şāhuñ nice maḳbūli oluram diyü (7) maʿnā̱ virilse ve *peẕīrā* bunda *peẕīrufte* maʿnā̱sına mecāzdur dinilse Aʿrābīnüñ pād-şāhı ḳabūl idici olması (8) bi'ṭ-ṭabʿ cānına minnetdür vehmini defʿ eylemek muḳarrer olurdı]

(2730) Meṡnevī

Nisbetī bāyed merā yā ḥīletī

Hīç pīşe rast şud bīāletī

(9) Bana ya bir nisbet ve yāḫud bir ḥīlet ü ṣanʿat gerek hīç ṣanʿat bir āletsiz rāst oldı mı yaʿnī şāhlar ḥużūrına varmaġa (10) bir vesīle lāzımdur bīālet ü bīsebeb bu kāruñ ḥuṣūlı müşkildür

(2731) Meṡnevī

Hemçü Mecnūnī ki bi'şnīd ezyekī

Ki maraż āmed beLeylī endekī

(11) Ol Mecnūn gibi ki bir kimseden işitdi ki Leylīye birazcıḳ maraż geldi (12)

(2732) Meṡnevī

Guft āveh bībahāne çün revem

V'er bümānem ezʿıyādet çün şevem

[Pes Mecnūn-ı iḫtilāl-mizāc Leylāyı işitdügi gibi eytdi] ey vāh **Leylā**ya (13) bahānesiz nice gidem ve eger ʿıyādetden ḳalursam nice olur yaʿnī anuñ ḥālini ṣormazsam benüm ḥālüm nice olur (14)

(2733) Meṣnevī

Leytenī kuntu ṭabīben ḥāẕıḳan

Kuntu emşī naḥvu Leylī sābıḳan

Muḳaddeme **Ḥażret-i Mevlānā** bu maḥalde sāliküñ (15) nefsini zene ve rūḥını merde teşbīh idüp buyururlar ki sālikün nefsi rūḥına lisān-ı ḥālile dir ki ey rūḥ (16) bir mürşid-i kāmil ve ḫalīfeyi vāṣıl zamānuñda vardur anuñ ḥużūrına var ki seni dünyā vü āḫıret iḥtiyācından ḫalāṣ (17) ide didikde rūḥ daḫı dir ki ey nefs beynehumāda münāsebet ü istiʿdād lāzımdur bīsebeb ü bīistiʿdād nice (18) ḳābildür insān-ı **[P108b]** kāmil ile āşnā olına meṣelā **Leylā** ḫasta olmış ve **Mecnūn** ʿıyādetine bir sebeb ü vāsıṭa (19) bulamayup ʿalāṭarīḳi't-taḥassür ve't-teʾessüf dimiş *leytenī kuntu* nolaydum ben olaydum *ṭabīben ḥāẕıḳan* bir ṭabīb-i ḥāẕıḳ olaydum (20) *kuntu emşī* ben yürür olaydum *naḥvu Leylī* **Leylī** cānibine sābıḳan sebḳat idici olduġum ḥālde [gideyidüm yaʿnī ʿacele (21) ile gidüp cānib-i Leylāya gidenlerüñ cümlesini sebḳ ideyidüm ve pāyına yüz sürüp ḥālin ṣorayıdum] (22)

(2734) Meṣnevī

Ḳul teʿālev guft Ḥaḳ mārā bidān

Tā buved şerm-işkeni-y mārā nişān

[Ḥaḳḳ taʿālā bize *ḳul teʿālev* didi bil tā bizüm şerm ü ḥicābumuz (23) inkisārına nişān ola] **Sūre-yi Āli ʿİmrān**da olan āyete işāretdür ***ḳul yā ehle'l-kitābi teʿālev ilāḳelimetin***[1558] di yā **Muḥammed** (24) [ehl-i kitāba ey] ehl-i kitāb gelüñ ol kelime-yi Ḥaḳḳa ki ***sevāʾin beynenā ve beynekum*** ey *lāyeteḫallifu fīhi'r-rusuli ve'l-kutubi* ve mābaʿdında (25) bu āyet ol kelimeyi tefsīrdür ***ellā naʿbude illā iyyāhu*** yaʿnī biz ʿibādet itmeyüz ***illā*** aña ***ve lā nüşrike bihi şeyʾen*** ve daḫı biz aña (26) bir şeyʾ ʿibādetde şerīk itmevüz ***ve lā yetteḫiẕu baʿżunā baʿżan erbāben min dūnillāh*** daḫı ittiḫāẕ itmevüz (27) baʿżımuzı erbāb ittiḫāẕ itmeye Allāhdan ġayrı yaʿnī *Mesīḥü'bnullāh ve ʿAzīzü'bnullāh* dimeye pes bir

[1558] "Resulüm de ki; ey ehl-i kitap bizimle sizin aranızda eşit olan şu kelimeye gelin: Allah'tan başkasına ibadet etmeyelim, O'na hiçbir şeyi ortak koşmayalım. Allah'tan başka bazılarımızı rab olarak görmeyelim. Ey Müslümanlar, kitap ehli bu davete uymazsa deyiniz ki; şahit olun biz gerçekten Müslümanız."

kimsenün ki kelāmı [A239a] (1) vü ḥāli muḫālif-i rıżāʾullāh ve rıżā-yı Resūlullāh ola anlara ḫıdmet ü muḥabbet *min dūnillāh* erbāb ittiḫāẕ itmek (2) ḳabīlindendür dimişler *feʾin tevellev* eger tevḥīd-i Ḥaḳdan iʿrāż iderlerse *feḳūlu'şhedū* pes siz anlara (3) şāhid oluñ *biennā muslimūn* taḥḳīḳan biz **Müslümān**laruz ve **Sūre-yi Enʿām**da daḫı buyururlar *ḳul teʿālev*[1559] di yā **Muḥammed** (4) küffāra gelüñ *etlu mā ḥarrame rabbukum ʿaleykum* ben size tilāvet ideyüm rabbüñüzüñ sizüñ üzeriñüze ḥarām eyledügi (5) şeyʾi *en lātuşrikū bihi şeyʾen* ol Allāha şirk itmeyesüz *ve bi'l-vālideyni iḥsānen* daḫı vālideyne iḥsān idesüz pes (6) daʿvet-i Ḥaḳ cümle-yi ümeme şāmildür pes bieyyi vechin kāne eger bilāistiʿdād ve eger bilāmünāsebet ve lāistiʿdād teveccüh (7) ü icābet lāzımdur maʿnī-yi beyt merd-i ʿArab lisānından ḫātūnına söyler velākin **Ḥażret-i Mevlānā** (8) dergāh-ı Ḥaḳḳa bilāhediyye ve lāvesīle teveccüh eyleyenlere taʿrīż eyler merd-i ʿArab ki dir neʿam ey ḫātūn egerçi Cenāb-ı Ḥaḳ (9) kelām-ı mecīdinde bir nice maḥalde Resūline emr idüp *teʿālev* buyurdı yaʿnī gelüñ diyü daʿvet ḳıldı tā kim bize anuñ (10) daʿvetine icābet ḳılmaġa şerm-şikenlik ve ḥayā-fikenlik nişān u ʿalāmet ola pes bu şerm-şikenlik daḫı nevʿan vesīle (11) vü āletdür ki insān bu ḥayā vü ʿārı giderüp ḫalīfetullāh daʿvetine icābet ḳılmaġa ḫaylī küşiş ü istiʿdād (12) gerekdür bizde ise bu naẓar u ālet yoḳdur

(2735) Mes̱nevī

Şeb-peranrā ger naẓar v'ālet budī

Rūz şan cevlān u ḫoş ḥālet budī

(13) mes̱elā şeb-perrelerüñ eger naẓarı ve ālet ü istiʿdādı olayidi gündüz anlara cevlān ü ḫoş-ḥālet (14) olurdı sāyir-i ṭuyūr gibi ḥāl bu ki rūzānī vü ṭayrāndan māniʿ ü dāfıʿ degüldür ve lākin anuñ nehārda (15) cevlān itmege istiʿdādı yoḳdur pes Cenāb-ı ʿİzzet daḫı egerçi enbiyā vü evliyā lisānından ʿibādını daʿvet (16) eylemişdür ammā ʿalā̱eyyi ḥālin ol daʿvete istiʿdād u ḳābiliyet lāzımdur eḳalle mā yekūnu şerm-şiken ü ʿār-efken olasuz (17)

(2736) Mes̱nevī

Guft çün şāh-ı kerem meydan reved

ʿAyn-ı her bīāletī ālet şeved

Zen şūyına eytdi çünkim şāh-ı kerem meydāna (18) meydāna gide her bīāletüñ ẕātı ʿayn-ı ālet olur muḥaṣṣıl] zen şūyına yaʿnī nefs-i faḳr-ḫūy ʿaḳl-ı naṣīḥat-gūyına dir ki (19) ey ʿaḳl çünkim kerem şāhı ve cümle maḫlūḳuñ ilāhı meydān-ı ʿaṭā vü iḥsāna gide

[1559] "De ki: Gelin Rabbinizin size neleri haram kıldığını okuyayım: O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın, ana-babaya iyilik edin, fakirlik korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin." (En'am, 151)

ve cūd u kerem ile ʿibādına teveccüh (20) ide ʿayn her bīālet ālet olur ve küll-i bīdevlet devlet bulur

Beyt

Dād-ı Ḥaḳrā ḳābiliyyet şarṭ nist

Belki şarṭ u ḳābiliyyet dād-ı ust[1560]

(21) ʿAṭā vü mevhibet-i İlāhīye vesīle vü ālet lāzım degüldür belki ḥaḳīḳata naẓar olınsa (22) bu yolda yoḳluḳdan ve kemāl-i faḳrdan iyü vesīle vü ālet olmaz

(2737) Mes̱nevī

Z'an ki ālet daʿviyest u hestiyest

Kār derbīāletī vu pestiyest

(23) anuñçün ki ālet ü sebeb daḫı nevʿan daʿvā̱ vü varlıḳdur aṣl-ı kār ü ʿamel āletsizlikde (24) ve kemāl-i mestlikdedür nitekim **Fārıż** dir

Ve temmeytuhā bi'l-faḳri lākin bivaṣfihi

Ġunyet fe'lḳayte iftiḳārī ve s̱ervetī (25)

Fe's̱but lī ilḳā'i faḳrī ve'l-ġınā

Fażilehu ḳaṣdī fe'ṭraḥat fażīletī[1561]

Yaʿnī ben (26) ol Ḥażret cānibine faḳrla ḳaṣd eyledüm ve lākin ol faḳruñ vaṣfıyla ġanī oldum pes vücūdumla olan (27) iftiḳārı ve s̱ervet ü ġınāyı da ilḳā eyledüm pes faḳr u ġınāmı ilḳā eylemek daḫı benüm ḳaṣdumuñ fażlını is̱bāt **[A239b]** (1) eyledi baña pes fażīletüm daḫı tarḥ eyledüm nitekim **Tā'iyye Şerḥi**nde tafṣīlen taḥrīr eyledük pes *el-iʿtimādu ʿale'l-ʿameli* (2) *ʿinde'l-ʿārifīne mine'z-zuleli* feḥvāsınca aʿmāl ü efʿāle istinād ḫod nevʿan ḫaṭādandur ve min vechi daʿvā̱dandur pes ṭarīḳ-ı (3) Ḥaḳda kemāl-i faḳr u fenādan aʿlā̱ bir ʿamel ve Cenāb-ı Ḥażrete sevgilü bir ḫaṣlet yoḳdur pes ḳurb-ı Ḥaḳḳa faḳrla teveccüh (4) cümleden aʿlā̱dur

(2738) Mes̱nevī

Guft key bīāletī sūdā kunem

Tā ne men bīāletī peydā kunem

[Eytdi ey zen ḳaçan bīāletsiz sūdā eyleyem (5) mādām ki ben āletsizligi peydā itmeyem] yaʿnī ʿaḳl-ı mesʿūd kendüyi rāh-ı Ḥaḳda fenā vü mefḳūd zuʿm eyleyen nefse (6) dir ki

---

[1560] "Hakkın verdiğine kabiliyet şart değildir. Belki şart ve kabiliyet de onun ihsanıdır."

[1561] "Yaʿnī ben o Ḥażret'in cānibine faḳrla ḳaṣd eyledüm ve lākin ol faḳruñ vaṣfıyla ġanī oldum pes vücūdumla olan iftiḳārı ve s̱ervet ü ġınāyı da ilḳā eyledüm pes faḳr u ġınāmı ilḳā eylemek daḫı benüm ḳaṣdumuñ fażlını is̱bāt eyledi baña pes fażīletüm daḫı tarḥ eyledüm"

neʿam ey nefs ḳurb-ı Ḥaḳḳa ve raḥm-ı vücūd-ı muṭlaḳa faḳīrlik ve bīāletlik aʿẓam-ı hediye ve aḳreb-i külli vesīledür (7) lākin ḳaçan ben bīāletlige maʿa'l-vücūd sūdā eyleyem tā ben bīālet ü bīvücūdlık mertebesini peydā eyleyem ve ḥaḳīḳate faḳrla (8) taḫalluḳ u taḥaḳḳuḳ ḳılmayam pes maʿabaḳiyyeti'l-vücūd ālāt u esbāb-ı nefsāniyye ile mevcūd iken men bīvücūd u faḳīrem (9) ve bu yolda lāzım olan bīāletlikdür diyü terk-i aʿmāl ve ḳaṭʿ-ı ālāt u iḥbāl eylemek ḫod ḫaṭā-yı ekberdür (10)

(2739) Meṡnevī

Pes güvāhī bāyedem bermüflisī

Tā şehī raḥmem kuned bāmūnisī

[Benüm müflisligüm üzre çoḳ şāhid gerekdür ki iflāsum (11) s̱ābit ola ḥattā̱ ol pād-şāh mūnisligile baña raḥm u şefeḳat eyleye yaʿnī] neʿam *el-muflisu fiemānillāh*dur ammā müflislik (12) üzre çoḳ şāhid gerekdür ḥattā iflās s̱ābit ola ve ḥuḳūḳ sāḳıṭ ola ve şāh-ı ġanī baña mūnislige raḥm ḳıla (13) [baʿż-ı nusḫada *yā mūnisī* yāyıla vāḳıʿ olmışdur bu taḳdīr üzre olan maʿnā̱ daḫı taḳrīr olınur] *müflis* şerʿde (14) dirhem ü dīnārı olmayana dirler ve ṭarīḳatde dirhem ü dīnāra muḥabbet ḳılmayana ve dünyā vü māfihādan behre almayana dirler (15) ve ḥaḳīḳatda nefsānīdür ve cānı vücūdın ifnā idüp şāʾibe-yi vücūdın aṣlā aṣlā vücūdı ḳalmayana dirler pes (16) bu mertebe mücerred zuʿmla olmaz ve yalıñuz ḳīl ü ḳāl ile ele gelmez ve şekl-i faḳr u reng-i iflāsla daḫı kimse bunı bulmaz (17) ve bunlar faḳr-ı ḥaḳīḳīye şāhid olmaz

(2740) Meṡnevī

Tū güvāhī ġayr-ı guft u gū vu reng

Vā numā tā raḥm āred şāh-ı şeng

belki sen faḳr-ı ḥaḳīḳīye (18) güft ü gū ve reng ü būdan ġayrı şāhid göster tā kim saña ol şāh senüñ ve yā anuñ mūnis ü muḳarrebi olan (19) veliyy-i bāferaḥnak merḥamet ü şefḳat eyleye pes bir kimse mücerred ʿamele ve ḳīl ü ḳāl ve şekl ile bu yolda lāzım olan (20) bīvücūdlıkdur ālāt u aʿmā ise mūriṡ-i enāniyyet ü daʿvā̱dur diyü sāyil ü ālātı terk eylese maḳt u ġażab-ı (21) Ḥaḳḳa maẓhar olur ne ḥālile raḥmet mertebesin bulur v'allāhu aʿlem

(2741) Meṡnevī

K'in güvāhī ki ziguft u reng bud

Nezd-i an ḳāḍı'l-ḳuḍāt an ḫarc şud

(22) Zīrā ki bu bir şāhid ki mücerred sözden ve şeklden [olmış idi yaʿnī mücerred ḳīl ü ḳāl (23) ve vehm ü ḫayālden] oldı ḥaḳīḳaten şāhid olmadı ol ḳāḍīlar ḳāḍīsınuñ ḳatında ol şāhid ḫarc oldı (24) [muḥaṣṣıl-ı kelām ve netīce-yi merām]

(2742) Meṣnevī

Ṣıdḳ mīḫᵛāhed güvāh-ı ḥāl-i ū

Tā bitābed nūr-ı ū bīḳāl-i ū

Anuñ ḥālinüñ şāhidi (25) ṣıdḳ ister yaʿnī müflisüñ [ḥasb-i ḥāline şāhid ṣıdḳ u iḫlāṣdur mücerred müflisem dimek veyā müflis] rengin (26) urınmaḳ kifāyet eylemez tā ol müflisüñ nūr-ı bāṭını anuñ ḳīl ü ḳālinsiz ẓāhir ola ve ṭulūʿ ḳıla

Hediyye Burden-i (27) **ʿArab sūy-ı āb-ı bārān ezmiyān-ı bādiye sūy-ı Baġdād bāemīru'l-müʾminīn berpindāşt-ı ān ki incā [A240a]** (1) **hem ḳaḥṭ-ı ābest**

[Bu surḫ-ı şerīf ve bu beyān-ı laṭīf murād-ı Aʿrābī beyān-ı bādiyeden āb-ı bārānıla ṭolmış destīyi Baġdād (2) cānibine Emīrü'l-müʾminīne beresme hediyye götürmesi beyānındadur ol zuʿm üzre ki Baġdādda ābuñ ḳaḥṭı vardur] (3)

(2743) Meṣnevī

Guft zen ṣıdḳ an buved k'ezbūd-ı ḫᵛīş

Pāk berḫᵛīzī tu ezmechūd-ı ḫᵛīş

Zen Aʿrābīye eyitdi bu yolda ṣıdḳ ol (4) olur ki kendü būduñdan **[P109a]** yaʿnī vücūduñdan ve kendü maḳdūr u mechūduñdan pāk ḳalḳasın ve terk-i ʿalāḳa eyleyesin (5)

(2744) Meṣnevī

Āb-ı bārānest mārā dersebū

Milket ü ser-māye vü esbāb-ı tū

Bizüm destīde yaġmur ṣuyı vardur senüñ mülket ü sermāye (6) vü esbābuñ ki ḥāżır hediyye ve ḳurb-ı şāha vesīledür (7)

(2745) Meṣnevī

İn sebū-yı ābrā berdār u rev

Hedye sāz u pīş-i şāhenşāh rev

Bu āb-ı bārānıla pür sebūyı ḳaldur ve yüri bunı armaġan (8) düz ve şāhenşāhuñ ḳatına deg

(2746) Meṣnevī

Gū ki mārā ġayr-ı in esbāb nist

Dermefāze hīç bih z'īn āb nist

Di ki (9) bizüm bundan ġayrı esbābımuz yoḳdur ṣaḥrāda hīç bundan ġayrı eyü laṭīf āb yoḳdur (10)

(2747) Meşnevī

Ger ḫazīneş pur-meṭāʿ-ı fāḫırest

İnçünīn ābeş nebāşed nādirest

Egerçi [ol pād-şāhuñ] ḫazīnesi metāʿ-ı fāḫırıla pürdür (11) [ve lākin şöyle melḥūẓamdur ki ol ḫazīnenüñ] buncılayın ābı olmaz zīrā böyle āb nādirdür ʿaḳl u nefs bundan (12) ġāfildür ki ʿālem-i ḥaḳīḳatda ve dergāh-ı İlāhīde anuñ mahṣūlı vü mechūdı olan āb-ı ʿilm ve āb-ı ṭāʿat bīiʿtibārdur (13) lāḳin Ḫudāy-ı Teʿālā anı fażlından ḳabūl eyler

(2748) Meşnevī

Çist an kūze ten-i maḥṣur-ı mā

Ender ū āb-ı ḥavās-ı şūr-ı mā

Ol (14) kūze nedür yaʿnī kūzeden murād nedür bizüm maḥṣūr u maḥfūẓ olan tenimüzdür anuñ içinde olan bizüm şūr (15) hislerimüz ṣuyıdur

(2749) Meşnevī

Ey Ḫudāvend in ḫum u kūze-y merā

Derpezīr ezfażl-ı Allāh işterā

Sūre-yi Tevbede olan (16) āyete işāretdür *innellāhe'şterā*[1562] taḥḳīḳan Allāhu Teʿālā iştirā eyledi *mine'l-mü'minīne* mü'minlerden *enfusihim ve emvālihim* (17) nefslerini ve mallarını *bienne lehumu'l-cenneti* muḳābelesinde bunlara cennet virmekle maʿnā-yı beyt ol ʿArab-ı bādiye-nişīn didi ki (18) ey Ḫudāvend bu benüm ḫum u kūze-yi vücūdumda olan aʿmālüm ṣuyını ḳabūl eyle Allāh işterā didigüñ fażluñdan (19)

(2750) Meşnevī

Kūze-yi bāpenc lūle-y penc ḥis

Pāk dār in ābrā ezher necis

Beş ḥissin beş lūlesiyle olan bu kūze-yi teni bu ābı (20) cemīʿ-i necisden pāk ṭut insānuñ bedeni bir kūzeye ve beş ḥiss-i ẓāhiri beş lūleye ve ol ḥislerde mevżūʿ (21) olan ḳuvvetler āba müşābihdür ve bunları limā ḫaleḳa lehinden ġayrı mevżıʿa ṣarf eylemek ol ḳuvvetleri żāyiʿ eylemek (22) ve necis eylemek ḥükmindedür pes insān gerekdür ki bu kūze-yi teninde mevcūd olan āb-ı ḳuvāyı her muḥarremāt necsinden (23) pāk ṭuta

---

[1562] "Gerçekten Allah, karşılığında cenneti vermek için müminlerden nefislerini ve mallarını satın aldı" (Tevbe, 64)

(2751) Mes̱nevī

Tā şeved z'in kūze menfeẕ sūy-ı baḥr

Tā bigīred kūze-yi men ḫūy-ı baḥr

Tā ki bu kūzeden deryā cānibine (24) menfeẕ ola tā benüm cismüm kūzesi baḥrüñ ḫūyını ṭuta

(2752) Mes̱nevī

Tā çü hedye pīş-i sulṭāneş berī

Pāk bīned bāşedeş şeh müşterī

(25) Tā bu kūzeyi armaġan gibi pādşāhuñ ḥużūr-ı şerīfine iledesin pādşāh anı pāḳ göre (26) aña müşteri ola

(2753) Mes̱nevī

Bīnihāyet kerdeş ābeş baʿd ezān

Pur şeved ezkūze-yi men ṣad cihān

Deryā-yı ḥaḳīḳate kūze-yi tenden (27) menfeẕ olduḳdan ṣoñra ol kūze tenüñ ābı bīnihāyet olur andan ṣoñra benm tenüm kūzesinden yüz cihān **[A240b]** (1) pür-āb olur yaʿnī deryā-yı ḥaḳīḳate vāṣıl olduḳdan ṣoñra cemīʿ-i cihān anuñ āb-ı ḥayāt-ı ʿilminden sīr-āb (2) olsa ve feyż bulsa anuñ kūze-yi vücūdında olan ābına noḳṣān gelmez

(2754) Mes̱nevī

Lūlehā berbend u pur-dāreş ziḫum

Guft ġużżū ʿan hevā ebṣārikum

(3) Lūleleri baġla ve kūzeyi kübden pür eyle Ḥaḳ Teʿālā̱ gözler gözi hevādan yumuñuz (4) didi kemā ḳāle fī**Sūreti'n-Nūr** *ḳul li'l-mü'minīne*[1563] di yā **Muḥammed** mü'minlere *liyegużżū* aġż eylesünler *minebṣārihim* (5) başarlarını ḥelāl olmayan muḥarremātdan *ve yaḥfeẓū furūcehum* ve daḫı fereclerini muḥarremātdan ḥıfẓ eylesünler *ẕālike* yaʿnī (6) ġażż-ı başar ve ḥıfẓ-ı fürūc *ezkā lehum* bunlar eṭhar ü ezkādur *innellāhe ḫabīrun bimā yeṣnaʿūn* taḥḳīḳan Allāhu Teʿālā̱ ḫabīrdür (7) işledikleri şey pes ḥavās-ı ḫamsenüñ her biri kūze-yi tende bir lūle gibidür her bār ki ol ḥissüñ birini limā ḫaleḳa (8)lehisinden ġayrıya ṣarf eyleseñ gāh ol lūle küşāde idüp āb-ı īmānı ʿabes̱ yire żāyiʿ itmiş olursın pes *ġużżū* (9) emrinüñ ḥikmeti ve fāyidesi āb-ı īmānı ḥıfẓ içündür

(2755) Mes̱nevī

Rīş-i ū pur-bād k'in hedye kirast

[1563] "Müminlere de ki; gözlerini haram olan şeylere bakmaktan alıkoysunlar, şehvet yerlerini haramdan korusunlar. Bunlar müminler için en emniyetli ve en temiz harekettir. Şüphesiz Allah onların yaptıklarını bilir." (Nur, 30)

Lāyıḳ-ı çün ū şehī īnest rast

(10) Aʿrābīnüñ rīşi pür-bād ki bu armaġān kimüñ vardur yāḫud maʿnā̱ Aʿrābīnüñ rīşi (11) pür-bād ki kimüñ bir armaġānı vardur ancılayın bir şāha lāyıḳ rāst bu armaġāndur yaʿnī Aʿrābī kendüye (12) maġrūr olup ve ḥüsn-i iʿtiḳādī ḳılup dirdi ki bu gūne hediyye kimüñdür yaʿnī bu gūne (13) hediyesi yoḳdur anuñ gibi pādşāhuñ lāyıḳı rāst u dürüst budur bu maʿnā̱ daḫı cāyizdür anuñ ṣaḳalı (14) pür-bād olsun ki bu hediyye kimüñ içündür anuñ gibi şāhuñ lāyıḳı budur ṭoġrı söyle *rāst-gū* taḳdīrine (15) olur bu beyt **Ḥażret-i Mevlānā** lisānından ṣūretā merd-i ʿAraba istihzāʾen ve maʿnen aʿmāline ve dānişine muʿacceb olanlara (16) ve ʿilm ü ʿamellerin ʿaẓīm ü bāḳıymet bilenlere taʿrīż ü tevbīḫdür

(2756) Meṣnevī

Zen nemīdānest k'ancā bergüẕer

Hest cārī Dicle-yi hemçün şeker

(17) Aʿrābīnüñ zeni bilmezdi ki anda güẕer üzre yaʿnī dāru'l-ḫılāfet olan **Baġdād**da geçecek yir üzre (18) şeker gibi leẕīẕ bir **Dicle** ırmaġı cārīdür

(2757) Meṣnevī

Dermiyān-ı şehr çün deryā revān

Pur zikeştīhā vu şest-i māhiyān

(19) Şehr ortasında deryā gibi cārī o āb keştīlerden ve māhīlerüñ şestinden pürdür yaʿnī nefs-i insānī ʿilm-i maʿnevī (20) ve mertebe-yi İlāhīde olan ʿulūm u maʿārif ve esrār u leṭāyif **Dicle**sinden bīḫaberdür bilmez ki ol mertebede cemīʿ-i ʿulūm (21) u eẕvāḳuñ aṣlı ve baḥri vardur ***ve mā ūtītum mine'l-ʿilmi illā ḳalīlā***[1564] feḥvāsınca insāna iʿṭā olınan ʿilm ü maʿrifet (22) ol deryādan bir ḳaṭre gibidür

(2758) Meṣnevī

Rev ber-i sulṭān u kār u bār bīn

Ḥiss-i tecrī taḥtihe'l-enhār bīn

[Sulṭānuñ (23) bārgāh-ı Kibriyāsına git kār u bār ve celāl ü ʿaẓametini gör tecrī taḥtihe'l-enhār cenneti gör] **Sūre-yi Tevbe**de olan (24) āyete işāretdür ***ve'lleẕīne't-tebaʿūhum biiḥsānin***[1565] yaʿnī [şol kimseler ki muhācir ü enṣārdan ṣoñra anlara ʿamel-i ṣāliḥ (25) işlemede ittibāʿ eylediler iḥsān] itmekligile iḥsān oldur ki *en taʿbudellāhe keenneke*

[1564] "..size ancak az bir bilgi verilmiştir."(İsrâ, 85)

[1565] "..onlara güzellikle tabi olanlar var ya, işte Allah onlardan razı olmuştur, onlar da Allah'tan razı olmuşlardır. Allah onlara, içinde ebedî kalacakları, zemininden ırmaklar akan cennetler hazırlamıştır. İşte bu büyük kurtuluştur." (Tevbe, 100)

terāhu ve en lemtekun terāhu (26) feinneke yerāke ***raḍıyallāhu ʿanhum ve raḍū ʿanh*** bunlardan Allāhu Teʿālā̱ rāżī olup ve bunlar daḫı Allāhdan rāżī oldılar (27) ***ve eʿadde lehum cennātin*** Allāḥu Teʿālā̱ bunlar içün cennetler iʿdād u iḥżār eyledi ***tecrī mintaḥtihelenhār*** [A241a] (1) ol cennātuñ taḥtlarında enhār-ı cārīler olmadadur bunlaruñ taṣarrufında ola bu enhār-ı meẕkūre ***ḫālidīne fīhā*** bu cennetlerde (2) ḫulūdları muḳarrer olduġı ḥālde ***ẕālike'l-fevzu'l-ʿaẓīm*** yaʿnī bu meẕkūr olan niʿmetler necāt-ı ʿaẓīme ve vuṣlat-ı (3) cesīmedür pes Ḥażret-i Ḫudāvendigār buyururlar ki sulṭānuñ ḳatına git ve kār ü bār ve şevket (4) ü ʿaẓīmet gör taḥtında enhār-ı cāriye olan cenneti gör yaʿnī ey sālik Ḥaḳ sen kendü ʿilm ü ʿirfānuñ ābına firīfte (5) vü maġrūr olma belki vāṣıl-ı Cenāb-ı Bārgāh-ı Sulṭān-ı Ezel ol ki ẕāt u ṣıfātı cennātınuñ taḥtında nice enhār-ı meʿānī (6) ve hezār cūybār-ı esrār-ı Subḥānī cārī olmadadur eger bir ḳaṭresin nūş iderseñ *femen şeribe minhā lemyemüt ebeden* (7) *mā ṣadaḳa* mālik olur maʿnā̱-yı āḫarı ey dāniş ü bīnişe **[P109b]** maġrūr u muʿcib olan yüri sulṭān-ı ḥaḳīḳatüñ ḳatına (8) deg git ve aṣl-ı kār ü bārı anda seyr it ve taḥtında enhār-ı ʿulūm u maʿārif-i cāriye olan ḥissi gör ki ol (9) ḥiss-i enbiyā vü evliyānuñ ḥiss ü idrākidür anuñ taḥtında enhār-ı ʿulūm-ı İlāhī ve esrār-ı Rabbānī cāriye olur (10)

(2759) Meẕnevī

İnçünīn ḥishā vu idrākāt-ı mā

Ḳaṭreī bāşed deran nehr-i ṣafā

bizüm buncılayın ḥavāss u idrākātimüz bir ḳaṭre olur ol ṣafā (11) nehrinde yaʿnī ol her baḥr-ı ṣafāya nisbetile ki *ve mā ūṭītum mine'l-ʿilmi illā ḳalīlā* buyrulmışdur ki insānuñ idrāki ʿilm-i Ḥaḳḳa (12) nisbetile bir ḳaṭre gibidür

Dernemed dūḫten zen-i ʿArab sebū-yı āb-ı bārānrā ve mühr nihāden-i berūy ezġāyet-i (13) iʿtiḳād-ı ʿArab

[Bu surḫ-ı şerīf āb-ı bārānıla ṭolmış sebū-yı zen-i ʿArab keçeye dikmesi ve ʿArabuñ kemāl-i iʿtiḳādından (14) ol destī üzre mühr ḳoması beyānındadur]

(2760) Meẕnevī

Merd guft ārī sebūrā ser bübend

Hin ki in hedyest mārā sūdmend

(15) Merd-i ʿArab zenine eyitdi belī sebūnuñ başını baġla āgāh ol ki bu armaġan bize nāfiʿdür (16)

(2761) Meẕnevī

Dernemed derdūz tū in kūzerā

Tā küşāyed şeh behedye rūzerā

İy zen bu kūzeyi sen keçeye dik tā kim şāh (17) bu hediyye ile ṣavmını aça

(2762) Meşnevī

K'in çünīn ender heme āfāḳ nist

Cüz raḥīḳ u māye-yi ezvāḳ nist

Zīrā bunuñ gibi (18) bir laṭīf āb dükelü āfāḳda yoḳdur bu āb şārāb-ı ḫāliṣden ve māye-yi ezvāḳdan ġayrı degüldür fi'l-cümle (19) ʿaḳl u nefs mertebe-yi ḥaḳīḳate irmezden evvel bu dünyāda iken kendü kūze-yi vücūdlarında ḥāṣıl ḳıldıḳları (20) mā-yı mehīn gibi olan ʿilmlerin ve ʿamellerin mā-yı maʿīn gibi zuʿm eyleyüp cemīʿ-i āfāḳda eyle laṭīf bir şey' yoḳdur ẓann eylmelerine (21) işāret olur

(2763) Meşnevī

Z'an ki īşan z'ābhā-yı telḫ u şūr

Dāyimā pur-ʿilletend u nīm-kūr

Zīrā ki anlar acı ve ṭuzlu ṣulardan (22) dāyimā ʿillet ü maraẓla pür-nīm körlerdür yaʿnī gözleri ḫīre vü bīnūrdur

(2764) Meşnevī

Murġ k'āb-ı şūr bāşed meskeneş

Ū çi dāned cāy-ı āb-ı rūşenest

(23) Murġ ki anuñ meskeni āb-ı şūr ola o meskenüñ rūşen olan ṣuyınuñ pürini (24) ol murġ ne bilür [bu hem vechdür o murġ ol mesākinüñ dūş olan ṣuyınuñ yirini ne bilür yaʿnī bilmez dimek olur (25) *āb-ı şūr*dan murād müştehiyāt-ı nefsānī ve ḥuẓūẓ-ı lezzāt-ı süflīdür ve *āb-ı dūş*dan murād lezzāt-ı rūḥānī (26) ve ezvāḳ-ı tecelliyāt-ı Sübḥānīdür ve anuñ cāy u meskeninden murād ḳulūb-ı evliyā ve ṣudūr-ı aṣfiyādur] (27)

(2765) Meşnevī

Ey ki ender çeşme-yi şūrest cāt

Tū çi dānī Şaṭṭ u Ceyḥūn u Furāt

Ey şol kimse ki senüñ yirüñ şūr çeşmededür [A241b] (1) sen Şaṭṭ u Ceyḥūn u Furātı ne bilürsin murād ehl-i ṣūrete ve ehl-i nefs olanlara ḫıṭābdur çeşme-yi şūrdan murād (2) anlaruñ ḥaẓẓ alduġı ve lezzet buldıġı ġıdā-yı nefsānī vü lezzāt-ı cismānīdür Ceyḥūn u Furātdan murād ezvāḳ-ı (3) rūḥānī ve eşvāḳ-ı Subḥānīdür ve'l-ḥāṣıl bu cümle ehl-i nefs ve ehl-i ṣūretüñ miṣāli olur ki anlar ʿālem-i (4) ḥaḳīḳat āheng-i zevḳlerinden bīḫaber olduḳlarından kendü zevḳlerini ʿaẓīm zevḳ u lezzet ʿadd eylerler (5)

(2766) Meŝnevī

Ey tu nāreste ezin fānī ribāṭ

Tū çi dānī maḥv u sekr ü inbisāṭ

Ey kimse ki sen bu fānī ribāṭda ḫalāṣ bulmamışsın (6) sen maḥv u sekr ü inbisāṭı ne bilürsin yaʿnī fānī dünyānuñ ḳaydından ḫalāṣ olmayan kimse sen ṭarīḳ-ı İlāhīde (7) olan maḥv-ı vücūd eylemeden ve sekrān-ı Ḥaḳ olmadan ve inbisāṭ mertebesini bulmadan ne ḫaber ṭuyarsın ki ehl-i (8) nefs ve ehl-i ṣūret bu mertebelerüñ şühūdı müyesser degüldür ve bu mertebelerüñ şerḥi **Minḥācu'l-Fuḳarā**da tafṣilen beyān (9) olınmışdur *fe'l-yaṭlub fīhi*

(2767) Meŝnevī

V'er bidānī naḳlet ezeb u cedest

Pīş-i tū in nāmhā çün ebcedest

Ve eger bilür(10)señ de senüñ naḳluñ ebüñden ve ceddüñdendür bu nāmlar ki ẕikr olundı kianlar maḥv u sekr ü inbisāṭdur senüñ (11) öñüñde ebced ü hevvez gibidür yaʿnī ey bu dünyā-yı fānīden ve ribāṭ-ı cismānīden nārestesin ve ṣūret (12) ü beşeriyete merbūṭ u bestesin sen ne bilürsin sülūkında olan mertebelerüñ keyfiyeti nicedür eger (13) ben bu mertebeleri ʿilmle bilürüm dirseñ farażā eger bilürseñ de bilmek ṭarīḳında olan ābā vü ceddüñden (14) ve meşāyıḫ-ı selefden naḳl ile ve anlara taḳlīd iledür kendü ḥālüñ degüldür ve taḥaḳḳuḳ u taḫalluḳ eyledügüñ maḳāmuñ (15) degüldür senüñ öñüñde bu nāmlar ve bu gūne ıṣṭılāḥ u kelāmlar ebced gibidür

(2768) Meŝnevī

Ebced ü hevvez çi fāşest u bedīd

Berheme ṭıflān maʿnā bes baʿīd

(16) *ebced* ü *hevvez* bedīddür cümle eṭfāl üzre ve lākin (17) maʿnāsı ziyāde baʿīddür fuṣūlı Mufaṣṣalda ve baʿż-ı kütübde mesṭūrdur ki bu ebcedüñ her bir kelimesi lisān-ı ʿArab (18) üzre bir maʿnāya delālet ider meŝelā *eb* ebī Ādeme ʿani'ṭ-ṭāʿati *cedd* ey ceddü fi't-teḳarrubi (19) ile'ş-şecereti ve eklu'l-ḥanṭati *hevvez* ey tuḥarrik ile't-tevbeti *ḥuṭṭī* ey ḥuṭṭ ve suḳḳaṭ ʿanhu'ẕ-ẕünübi *kelemen* ey tulḳi'l-kelāmü min dīni (20) *saʿfaṣ* ey saʿyu fiṣārun maḳbūlen *ḳaraşet* ey kesebtü nefsi Ādem derecetin ʿāliyetin ve feżāyilün sāmiyetin *ŝeḫaẕ* (21) ey enʿamellāhu ṭıflen ey ḫalaṣe ʿani'l-ġılli ve'l-ġışşi pes bu ebced kelimelerinüñ elfāẓı [eṭfāle nice (22) āsān ise] ṭarīkata daḫı ıṣṭılāḥāt-ı meşāyıḫ bu gūne maḥfūẓ u maḳlūmdur ve lākin ıṣṭılāḥāt-ı (23) ʿulūm ile kimse Müslümān olmaz ve elfāẓ u ʿibārāt ve erbāb u velāyātı ezber ḳılmaġla ve ḫalḳa anı tālī olmaġla (24) anlar

mertebesi ele gelmez belki bu mertebeler muteḥaḳḳıḳ u müteḫallıḳ olmaġa ve taḳlīd ü ḳīl ü ḳālden güẕer ḳılmaġa saʿy (25) u kūşiş lāzımdur *ʿaṣamenellāhu ve iyyākum ʿani't-taḳlīdi ve veheb lenā mertebeti't-taḥḳīḳ*[1566] (26)

(2769) Meṡnevī

Pes sebū berdaşt an merd-i ʿArab

Dersefer mīşud keşīdeş rūz u şeb

Pes ol merd-i ʿArab sebūyı ḳaldurdı sefere gitdi (27) rūz u şeb anı çekdi murād ʿaḳl u nefsüñ maḳām-ı ṭabīʿatden ve mertebe-yi ṣūretden güẕer eyleyüp sülūka [A242a] (1) girüp müteveccihün ilellāh olmasıdur

(2770) Meṡnevī

Bersebū lerzan bud ezāfāt-ı dehr

Hem keşīdeş ezbiyāban tā beşehr

Dehrüñ (2) āfātından sebū üzre ve ditreyici idi hem ol sebūyı biyābāndan tā şehe çekdi

(2771) Meṡnevī

Zen muṣallī bāz kerde ezniyāz

Rabbi sellim vird kerde dernamāz

(3) Zen niyāz u tażarruʿ cihetinden seccādesin açmış *Rabbi sellim* dimegi namāzda vird (4) eylemiş yā Rabbī sen bu kūze içre olan ābı āfāt-ı ṣūrī vü maʿnevīden sālim ḳıl dimegi vird eylemiş idi (5) [böyle diyü ki]

(2772) Meṡnevī

Ki nigeh dār āb-ı mārā ezḫasān

Yā Rab an gevher bedan deryā-resān

Ki bizüm ṣuyımuzı edānī vü ḫaslardan (6) nigāh ṭut yā Rabbi ol gevheri ol deryāya irişdür bunda tenbīh budur ki sālikuñ nefsi seyr-i ilellāh ḥālinde (7) kūze-yi vücūdında olan āb-ı īmān u ṭāʿatı ḥıfẓ eylemege bu mertebeye muḳayyed ola ve rūz u şeb namāz u niyāzda olup (8) Ḥażret-i Ḥaḳḳa duʿālar ḳıla ve bu gevheri ol deryā-yı ḥaḳīḳata İlāhī sen irişdür diyü mültemis ü mutażarrıʿ ola (9)

(2773) Meṡnevī

Gerçi şūyem āgehest ü pur-fenest

Līk gevherrā hezar düşmenest

Egerçi benüm zevcüm āgāh ve zū-fünūn ü kāmildür lākin (10) gevherüñ hezārān düşmeni vardur (11)

[1566] "Allah bizi ve sizi taklitten korusun ve bizi tahkîk mertebesine eriştirsin."

(2774) Mes̱nevī

Ḫod çi bāşed gevher āb-ı Kevs̱erest

Ḳaṭre-yi zīnest k'aṣl-ı gevherest

Gevher ḫod ne ola yaʿnī buña nisbet (12) şeyʾ degüldür bu āb-ı Kevs̱erdür yaʿnī ʿilm ü ʿamelden ziyāde keys̱er ü ḫayrdur bundan bir ḳaṭredür ki gevherüñ aṣlıdur (13) cevāhir-i rūḥāniyye vü maʿneviyyenüñ aṣlı āb-ı ʿilm ü ʿamel olduġına işāretdür ve Kevs̱erden murād ʿinde ehli't-tefsīr (14) ʿilm ü ʿamelden ziyāde ḫayr-ı kes̱īrdür nitekim ***innā aʿṭaynā ke'l-Kevs̱er***[1567] müfessirler Kevs̱eri ey el-ḫayru'l-keys̱er el-mufriṭu (15) mine'l-ilmi ve'l-ʿameli **[P110a]** tefsīr eylemişlerdür

(2775) Mes̱nevī

Ezduʿāhā-yı zen u zārī-yi ū

Ve'zġam-ı merd u giran-bārī-yi ū

Zenüñ (16) duʿālarından ve anuñ zārlıġından ve merdüñ ġamından ve anuñ girān-bārlıgından yaʿnī bārını çeküp (17) anuñ zaḥmetini irtikāb eylemesinden

(2776) Mes̱nevī

Sālim ezdüzdān u ezāsīb-i seng

Burd tā dāru'l-ḫılāfet bīdireng

Ve (18) düzdlerden ve seng ṭoḳınmasından sālim olduġı ḥālde [yaʿnī düzdān-ı mā-sivādan sālim ü āsīb seng riyā (19) vü semʿadan emīn maḥfūẓ olduġı ḥālde] tevaḳḳufsız ve ṣabrsız dāru'l-ḫılāfete deg ol sebūyı iltdi (20) merd-i sālikün ʿaḳl u nefsi duʿā vü tażarruʿ eylemelerinüñ berekātıyıla sebū-yı ʿilm ü ʿamellerin mertebe-yi ḥaḳīkate iltmelerinüñ (21) ṣūret-i ḥāli olur

(2777) Mes̱nevī

Dīd dergāhī pur ezinʿāmhā

Ehl-i ḥācet güsterīde dāmhā

Çünkim dāru'l-ḫılāfete irdi (22) inʿāmlardan pür bir dergāh gördi ehl-i ḥācet anda dāmlar düşmişler yaʿnī aṣḥāb-ı ḥācāt vüṣūl-ı (23) murādāt içün her biri bir vesīle basṭ eylemişler

(2778) Mes̱nevī

Dembedem her sūy ṣāḥib-ḥācetī

Yafte z'an derʿaṭā vu ḫilʿatī

(24) Her demde her cānibde bir ṣāḥib-ḥācet ol bābdan ʿaṭā ve bir ḫilʿat bulmış (25)

[1567] "(Resûlüm!) Kuşkusuz biz sana Kevser'i verdik." (Kevser, 1)

(2779) Meŝnevī

Behr-i gebr u müʾmin u zībā vu zişt

Hemçü ḫurşīd u maṭar nī çün behişt

Kāfir ü müʾminden ve ḫūb u ziştden ötüri āftāb (26) u bārān gibi idi ki cümleye feyż ü ʿaṭāsı şāmil ü berāber idi cennet gibi degül idi yaʿnī cennet gibi müʾminlere maḫṣūṣ ve ehl-i ṭāʿat ü ehl-i hidāyete mensūb olmışdı belki füyūżāt u (27) ʿaṭāyı cemīʿ-i ḫalāyıḳa istiʿdādlarına münāsib irişmişdi dimek olur nitekim dergāh-ı İlāhīnüñ şānı budur ki cemīʿ-i ḫalāyıḳa ʿale's-sūy istiʿdādlarına göre anuñ feyż ü ʿaṭāsı ʿāmm u şāmildür **[A242b]** (1) pes ol Ḥażrete maẓhar-ı kāmil olan ḫalīfenüñ daḫı dergāhınuñ şānı böyle olur **Surūrī ve Şemʿī (2)** ḥarf-i nefy olan *nī* kelimesiyle māḳablini nefy idüp maʿnāyı böyle virmişlerdür ki āftāb u bārān gibi idi eyle (3) degül belki cennet gibi yaʿnī cennet gibi bīnihāyet ü pür-inʿām idi bu **Surūrī**nüñ virdügi maʿnādur bunuñ (4) virdügi maʿnā üzre daḫl lāzım gelmez ve māḳabline münāsebetden daḫı ḫālī olmaz ammā **Şemʿī** dir ki yaʿnī cemīʿ-i ʿāleme (5) envāʿ-ı inʿāmı ʿāmm u şāmil idi bu söz yirinde olmaz zīrā cennetüñ cemīʿ-i ʿāleme envāʿ-ı inʿāmı ʿāmm u şāmil (6) degüldür belki ehl-i cennete maḫṣūṣdur eger suʾāl lāzım gelürse kim baʿż-ı nusḫada *nī* mevḳiʿine *bel* vāḳıʿ olmışdur ve (7) bu nusḫalar bunlaruñ virdügi maʿnāyı müʾeyyid olur cevāb oldur ki bu taḳdīr üzre maʿnā böyle olmaḳ (8) gerek *gebr ü ziştden* ve *müʾmin ü zībādan* ötüri ḫurşīd ü maṭar gibi iḥsān u ʿaṭāsı cümleye ʿāmm idi belki cennet gibi müʾmin ü zībā olanlar içün ʿaṭāsı ḫāṣ idi nitekim Ḥaḳ Teʿālā Ḥażretlerinüñ (9) ʿaṭā-yı ʿāmme vü ʿaṭā-yı ḫāṣṣası ve raḥmet-i ʿāmme vü raḥmet-i ḫāṣṣası vardur pes aḫlāḳ ile müteḫallıḳ olan (10) ḫalīfe-yi kāmilüñ vücūdı ʿaṭā-yı ʿāmm ve ʿaṭā-yı ḫāṣṣıla muttaṣıf olur anlar ki gebr ü zişt [maḳūlesidür (11) ʿibādullāh olduġı cihetden anlardan daḫı ʿaṭā vü baḫşişini imsāk ü dirīġ eylemez anlar ki müʾmin ü zībā] (12) maḳūlesidür ḫāṣṣaten anlara bir gūne baḫşīş ü ʿaṭā eyler ki ʿāmmeye ḳılduġı gibi olmaz dimek olur ve (13) huve'l-ūlā mine'l-evvel

(2780) Meŝnevī

Dīd ḳavmī dernaẓar ārāste

Ḳavm-i dīger muntaẓır berḫāste

Aʿrābī bir ḳavmi gördi ki naẓar-ı ḫalīfede (14) müzeyyen olmış bir ḳavm daḫı fermāna muntaẓır ayaġ üzre ṭurmış evvelki ṭāyifeden murād muḳarribān-ı (15) dergāh-ı İlāhī ve ŝāninci ṭāyifeden murād emr-i Ḥaḳḳa muntaẓır olan ʿubbād u zühhād ve maḳām-ı ḫıdmetde olan kimselerdür (16)

(2781) Meŝnevī

Ḫāṣ u ʿamme ezSüleyman tā bemūr

Zinde geşte çün cihān eznefḫ-i ṣūr

Ḫāṣṣ u ʿāmm **Süleymān**dan (17) mūra degin yaʿnī şerīfden vażīʿa ve aʿlā̱dan ednāya varınca cihān nefḫ-i ṣūrdan diri olduġı gibi (18) diri olmışdı ve her biri istiʿdādlarına münāsib bir gūne ḥayāt bulmış idi (19)

(2782) Meṣ̱nevī

Ehl-i ṣūret dercevāhirbāfte

Ehl-i maʿnā̱ baḥr-ı maʿnā̱ yāfte

Ehl-i ṣūret cevāhirde örilmiş yaʿnī maḫlūṭ u müstaġraḳ olmış idi (20) bāfte bunda maḫlūṭ u müstaġraḳ olmış maʿnasına istiʿāredür ehl-i maʿnā̱ maʿnā̱ baḥrini bulmış yaʿnī Ḥażret-i Ḥaḳḳa (21) vāṣıl olmış idi

(2783) Meṣ̱nevī

An ki bīhimmet çi bāhimmet şude

V'an ki bāhimmet çi bāniʿmet şude

Ol kimse ki himmetsiz (22) idi ne ʿaceb himmetli olmış ve ol kimse ki himmetiledür ne aceb himmetile olmış yaʿnī ol kimse ki (23) himmetsiz ol dergāha gelmiş bir ʿaceb himmete vāṣıl olmış ki anuñ ġavrına kimse iremez ve ol kimse ki himmetile gelmiş bir ʿaẓīm (24) niʿmete irmiş ki anuñ künhini kimse bilmez

Derbeyān-ı ān ki çünān ki gedā ʿāşıḳ-ı keremest ve ʿāşıḳ-ı kerīm (25) **kerem-i kerīm hem ʿāşıḳ-ı gedāst** bu surḫ-ı şerīf ve bu beyān-ı laṭīf anuñ beyānındadur ki ancılayın ki gedā keremüñ (26) ʿāşıḳıdur ve kerīmüñ ʿāşıḳıdur kerīmüñ keremi gedānuñ ʿāşıḳıdur **eger gedārā ṣabr pīş buved kerīm berder-i** (27) **ū āyed** eger gedānuñ ṣabrı ziyāde ola kerīm anuñ ḳapusına gelür **ve eger kerīmrā ṣabr pīş bāşed gedā [A243a]** (1) **berder-i ū āyed** ve eger kerīmüñ ṣabrı ziyāde ola gedā anuñ ḳapusına gelür **ammā ṣabr-ı gedā kemāl-i gedāst ve ṣabr-ı kerīm nuḳṣān-ı** (2) **ūst** ammā gedānuñ ṣabrı gedānuñ kemālidür zīrā ṣabr aña maḳbūldur ve kerīmüñ ṣabrı kerīmüñ noḳṣān u ʿaybıdur (3)

(2784) Meṣ̱nevī

Bang mīāmed ki ey ṭālib biyā

Cūd muḥtāc-ı gedāyan çün gedā

Āvāz geldi ki ey ṭālib gel zīrā cūd u kerem gedā gibi (4) gedālara muḥtācdur

(2785) Meṣ̱nevī

Cūd mīcūyed gedāyān u żiʿāf

Hemçü ḫūban k'āyine cūyend ṣāf

Cūd u seḫā gedāları ve żaʿīfleri (5) ister şol ḫūblar gibi ki ṣāf u rūşen āyīne isterler tā kendü cemāllerini ol āyīnede göreler (6)

(2786) Meṡnevī

Rūy-ı ḫūban z'āyine zībā şeved

Rūy-ı iḥsān ezgedā peydā şeved

Ḫūblaruñ yüzi āyīneden zībā olur keẕālik (7) iḥsānuñ yüzi gedādan āşkāre olur zīrā mirʾāt muntaẓır-ı ḥüsn-i ḫūbān olduġı gibi gedā daḫı maẓhar-i cūd (8) u iḥsāndur

(2787) Meṡnevī

Pes ezin fermūd Ḥaḳ derve'ḍ-ḍuḥā

Bang kem zen ey Muḥammed bergedā

Pes bu sebebden buyurdı (9) Ḥaḳ Teʿālā̱ Ḥażreti Sūre-yi Ve'ḍ-ḍuḥāda ey Muḥammed gedā üzre bāng urma yaʿnī gedāyı ḥużūruñdan sürme kemā ḳāle (10) Taʿālā̱ *ve emme's-sāyile felā tenher*[1568] *ey lātenheru's-sāyilu ve lātereddehu iẕā etāke yes'eluke ve fi'l-ḥadīṡi ʿanEnes bin Mālik* (11) *ḳāle ḳāle ʿaleyhi's-selām iẕā etāke sāyilun ʿalā̱feresin bāsiṭin kefīhi feḳad vecebe'l-Ḥaḳḳu ve lev beşeḳa temrete revāhu Müslim* (12)

(2788) Meṡnevī

Çün gedā āyīne-yi cūdest hān

Dem buved berrūy-ı āyīne ziyān

Çünki gedā cūd u seḫānuñ āyīnesidür āgāh (13) ol nefes āyīnenüñ yüzine ziyān olur

(2789) Meṡnevī

An yekī cūdeş gedā āred bedīd

V'in diger baḫşed gedāyanrā mezīd

(14) [Allāh taʿālā̱nuñ ol bir nevʿ cūdı gedāyı ʿademden vücūda getürdi bu āḫır nevʿ olan cūdı (15) gedā vü muḥtāc olanlara ziyādelik baḫş eyler] [P110b]

(2790) Meṡnevī

Pes gedāyān āyine-y cūd-ı Ḥaḳend

V'an ki bāḤaḳḳend cūd-ı muṭlaḳend

(16) [Pes imdi gedālar Ḥaḳḳ taʿālā̱nuñ cūdınuñ āyīneleridür ve ol kimseler ki Ḥaḳḳıladururlar anlar cūd-ı muṭlaḳdururlar] (17)

(2791) Meṡnevī

V'an ki cüzin düst ū ḫod murdeyist

[1568] "Fakiri reddetme." (Duha, 10)

Ū berin dernist naḳş-ı perdeyist

[Ve ol kimse ki (18) bu ikisinden yaʿnī bu iki nevʿ olan feyż u cūddan ġayrı ola o ḫod mürdedür ol kimse bu (19) ḳapu üzre degüldür illā naḳş-ı perdedür] ʿinde meşāyıḫı'ṣ-ṣūfiyye Cenāb-ı Ḥaḳuñ iki gūne cūdı vardur (20) birine cūd-ı aḳdes dirler feyż-i aḳdes daḫı taʿbīr iderler ve birine daḫı cūd-ı muḳaddes dirler feyż-i (21) muḳaddes daḫı tesmiye iderler cūd-ı aḳdes oldur ki evvelā ālāy-ı muḥtāc faḳīr u açı vücūda getürür ve anları (22) mertebe-yi iftiḳār u iḥtiyāca yitürür baʿde ʿarżi'l-iḥtiyāc cūd-ı muḳaddes ol müfteḳir ü muḥtāc olanlara (23) biḥasebi istiʿdādātihim ziyādelik baḫş eyler inʿām u iḥsān ḳılur pes egerçi ***vallāhu'l-ġaniyyu ve entumu'l-fuḳarā'***[1569] (24) āyet-i kerīmesinüñ miṣdāḳınca cemīʿ-i insānuñ belki kevn ü mekān müfteḳirun ilellāhdur ve biḥasebi istiʿdādātihim (25) anuñ vücūdınuñ āyīnesidür lāḳin bu cümleden müfteḳirun ilellāh olan gedā-yı ṣāliḥ ve faḳīr-i ṣābir (26) [Ḥaḳḳuñ] cūd u kereminüñ āyīnesidürler ve ol faḳīrler ki kendülerden fānī ve Ḥaḳḳıla ḳāyimlerdür ve anlar (27) cūd-ı muṭlaḳdadururlar zīrā iẕ etemme'l-faḳru fehuvellāhudur bunlar kendülerden fānī ve Ḥaḳḳıla bāḳīlerdür **[A243b]** (1) ve bunlar cūd-ı muṭlaḳ ve ʿibādullāh maḥżā kerem-i Ḥaḳdur ***ve bihim yumṭarūn ve bihim yurzaḳūn***[1570] bunlar ḥaḳḳındadur ve ol faḳīr (2) dervīş bu iki ġayrı ola yaʿnī ilellāh ve faḳīr-i fānī fillāh olmaya ol murdedür ve efsürde vü pejmurdedür (3) o bu Ḥaḳ ḳapusında naḳş-ı perdedür bunlar āyīne-yi cūd-ı Ḥaḳdur dervīşden murād ʿinde'l-evliyā (4) bunlar degüldür nitekim taṣrīḥ buyururlar

Farḳ-ı miyān-ı ān ki dervīşest beḪudā ve teşne-yi Ḫudā ol (5) kimsenüñ miyānını farḳ eylemenüñ beyānındadur ki Ḫudāya dervīş ve Ḫudānuñ teşnesidür yaʿnī Ḫudāy-ı Teʿālāya (6) müfteḳır ü muḥtāc ve aña muḥibb ü müştāḳdur

ve miyān-ı ān ki dervīşest ezḪudā ve teşne-yi ġayrest (7) ve ol kimsenüñ miyānınuñ farḳ eylemesinüñ beyānındadur ki Ḫudādan dervīşdür ve andan ġayrıya teşnedür yaʿnī Ḫudāy-ı (8) Teʿālā cānibinden bir şey'e mālik degül belki Ḥażret-i Ḥaḳḳuñ ṭāʿatinden ve maʿrifetinden ve ḳurb u muḥabbetinden faḳīr (9) ü ʿārīdür ve maḫlūḳ cānibine teşne vü ṭālibdür dimek olur

(2792) Mes̱nevī

Naḳş-ı dervīşest ū nī ehl-i cān

[1569] "Allah zengindir, siz ise fakirsiniz." (Muhammed, 38)

[1570] "Bu ümmette otuz tane abdal vardır. Bunların kalbi Hz. İbrahim'in kalbi gibi merhametli ve müşfiktir. Onlardan biri vefat ederse Allah başka birini tayin eder. Yeryüzü onların yüzü suyu hürmetine durur. Onların hürmetine yağmur yağar ve rızık verilir."

Naḳş-ı segrā tū meyendāz üstüḫᵛān

(10) O Ḫudādan dervīş ve ġayra teşne olan kimsedür dervīş naḳşıdur ehl-i cān degüldür (11) [yaʿnī taġyīr-i şekl idüp ṣūret-i faḳrda görindügi ʿāşıḳān-ı İlāhī ve dervīşān-ı Sübḥānī gibi ḥubb-ı Rabbānī (12) kendüleri iki cihāndan fārıġ ḳalmaġıla ʿışḳ-ı Ḫudā ile ḥayāt-ı ebedī bulup dünyā vü ʿuḳbāya naẓar itmeyen ṣādıḳlar (13) gibi degüldür hemān dīvārda yazılan dervīş naḳşı gibidür ki bīrūḥdur] baʿż-ı nusḫada *ehl-i cān* yirine (14) *ehl-i nān* vaḳıʿ olmışdur bu taḳdīr üzre maʿnā̱ ol kimse dervīş şeklidür [15] nāna lāyıḳ degüldür yaʿnī niʿmet-i Ḥaḳḳa ve ḫᵛān-ı İlāhīye müstaḥıḳḳ degüldür sen kelbüñ naḳşına üstüḫᵛān itme zīrā naḳş-ı (16) kelbe üstüḫᵛān lāyıḳ degüldür [zīrā loḳma tenāvüline ḥayāt lāzımdur ol ise cemāddur pes cemāda üstüḫᵛān atmaḳ (17) bīhūdedür keẕālik ṣūreti dervīş olan bīīmān u bīʿirfāna nān daḫı lāyıḳ degüldür] keẕālik ṣūreti dervīş olan bīīmān u bīʿirfāna nān daḫı lāyıḳ degüldür (18)

(2793) Mes̱nevī

Faḳr-ı luḳma dāred ū nī faḳr-ı Ḥaḳ

Pīş-i naḳş-ı murde kem nih tū ṭabaḳ

Ol dervīş loḳma faḳrını ṭutar Ḥaḳ faḳrını ṭutmaz murde olan naḳşuñ (19) öñine sen ṭabaḳ ḳoma yaʿnī īmān u ʿirfānı olmayan ve Ḥażret-i Ḥaḳḳa ʿarż-ı iḥtiyāc ḳılmayan kimse naḳş-ı murde gibidür (20) eger anuñ öñine niʿmet ḳosañ ol niʿmetüñ ḳadrin bilmez ve anuñ niʿmetine şükr ḳılmaz pes anuñ öñine sofra ḳomaḳ (21) lāyıḳ degüldür

(2794) Mes̱nevī

Māhi-yi ḫākī buved dervīş-i nān

Şekl-i māhī līk ezderyā remān

Nāna müteʿallıḳ olan devrī (22) fi'l-mes̱el ḫāke mensūb balıḳ olur nitekim bir tepede ve baʿż-ı vadide balıḳ şeklinde bir ḥayvān olur ki aña (23) māhī-yi ḫākī dinür o ḥayvān egerçi şekl-i māhīdedür lākin deryādan ürkici ve nefret idicidür (24)

(2795) Mes̱nevī

Murġ-ı ḫānest ū ne sīmurġ-ı hevā

Lūt nūşed ū ne nūşed ezḪudā

O dervīş fi'l-mes̱el murġ-ı ḫānedür sīmurġ-ı (25) hevā degüldür yaʿnī ḫāne-yi dünyānuñ ḳuşıdur sīmurġ-ı ḳāf-ı ḳurbet degüldür o gūne dervīş lūt u ḳuvvet ber (26) Ḫudāy-ı Teʿālā̱dan yiyüp içmez ve humā-ṭabīʿat olup hevā-yı muḥabbet ve ḳażā-yı ḳanāʿatde pervāz idüp uçmaz (27) bu gūne dervīşlerüñ eks̱eri ṭālib-i Ḥaḳ ve ʿāşıḳ-ı vücūd-ı muṭlaḳ silkine sālik ve anlar şekline müteşekkil [A244a] (1) ü mālik olurlar

(2796) Mes̱nevī

ʿĀşıḳ-ı Ḥaḳḳest ū behr-i nevāl

Nist cāneş ʿāşıḳ-ı hüsn ü cemāl

[Ḥaḳḳa ol dervīş nevāleden (2) ötüri ʿāşıḳdur yaʿnī] Ḥażret-i Ḥaḳḳuñ ʿāşıḳıdur mücerred nevāl u ʿaṭiyye-yi nefsāniyye içün (3) anuñ cānı ḥüsn-i cemāl-i İlāhī ʿāşıḳı degüldür

(2797) Mes̱nevī

Ger tevehhüm mīkuned ū ʿışḳ-ı ẕāt

Ẕāt ne'bved vehm-i esmā vu ṣıfāt

Eger (4) o dervīş-i nān kendüyi ʿāşıḳ-ı ẕāt-ı Sübhānī tevehhüm eylerse ʿışḳ-ı ẕāt olmaz esmā vü ṣıfāt-ı cüzʾīyi idrāk (5) eylemek ve yāḫud yañılmış añlamaḳ ve hem insānda şu ḳuvvet-i cismāniyyedür ki anuñ tā maḥsūsāta müteʿallıḳ olan (6) cüzʾiyyātı idrāk eylemekden muḥabbet-i **ʿÖmer** ve ʿadāvet-i **Bekr** gibi eks̱er-i idrākinde ġalaṭ eyler ʿale'l-ḫuṣūṣ maḳūlāṭda (7) ziyāde ġalaṭ eyler ve yine kendüyi iyü zuʿm eyler pes **Ḥażret-i Mevlānā** buyururlar eger dervīş-i (8) ṣūret kendüyi ʿāşıḳ-ı ẕāt-ı Eḥadiyyet ẓann eylerse ẕāt-ı İlāhī olmaz esmā vü ṣıfātuñ vehmile idrāki ki (9) vehm-i kej-bīn-i ġalaṭ ve ġalaṭ-āyīn-i berḳuvvetdür ve ʿışḳ-ı ẕāt aña dirler ki ifrāṭ-ı muḥabbet-i İlāhī ʿāşıḳuñ vücūdına bir vechile (10) sirāyet eyler ve teʾs̱īr eylemeye ki anuñ şekl-i ẓāhirinden ġayrı cemīʿ-i vücūdını ifnā idüp anuñ naẓarında ve cümle (11) vücūdında maʿşūḳdan ġayrı bir nesne ḳomaya pes bu mertebe-yi nefsāniyyede ḳalan bir kimse maʿa'l-beşeriyye ve ḥuẓūẓu'n-(12)nefsāniyye kendüyi ʿāşıḳ-ı Ḫudā zuʿm eylemek ne fāyide eyler ʿaḳl u vehmle Ḫudā bilinmez ve taṣavvur u tevehhüm ile Ḥażret-i (13) Ḥaḳḳuñ ḳurbı vü ḥubbı bilünmez

(2798) Mes̱nevī

Vehm maḫlūḳest mevlūd āmedest

Ḥaḳ nezāyīdest ū lemyūledest

zīrā vehm (14) ü ʿaḳl maḫlūḳdur ve mevlūd gelmişdür ve Cenāb-ı Ḥaḳ mevlūd olmamışdur ve *lemyelid ve lemyūled*[1571]dür (15) pes her neyi kim maḫlūḳ olan ʿaḳl u vehm taʿaḳḳul u idrāk eylese ol maḫlūḳdur ve Allāh ol maʿḳūl u müdrik (16) olan taṣavvurātuñ ḫālıḳıdur kemā ḳāle **ʿAlī** raḍıyāllāhu ʿanh *kullemā yeteʿaḳḳalu fīʿaḳlihi ve yeteṣavverü fīẕihnihi fe'ʿlem* (17) *ennellāhe ḫālıḳıhi* fe'fhem

(2799) Mes̱nevī

ʿĀşıḳ-ı taṣvīr u vehm-i ḫᵛīşten

Key buved ezʿāşıḳān-ı ẕu'l-minen

[1571] "O, doğurmamış ve doğmamıştır." (İhlas, 3)

[Taṣvīr ü taṣavvura (18) ve kendü vehm ü taḫayyüline ʿāşıḳ olan kimesne ḳaçan ẕü'l-minen olan Allāhuñ ʿāşıḳlarından olur yaʿnī olmaz (19) yaʿnī] mes̱elā bir kimse kendü ʿaḳlında ẕāt-ı Ḥaḳḳı celle şānuhu taṣavvur eylese ve aña ʿaḳl u vehmile muḥabbet eylese kendü (20) taṣvīrinüñ ʿāşıḳıdur ol kimse pes taṣvīr ü vehme ʿāşıḳ olan ʿāşıḳān-ı ẕu'l-minenden ḳaçan olur (21) ʿāşıḳān-ı ẕu'l-minen kendüleri fānī kılanlar ve jengār-ı vehm ü taṣavvurdan ḫālī olanlardur (22)

(2800) Mes̱nevī

ʿĀşıḳ-ı an vehm eger ṣādıḳ buved

An mecāzeş derḥaḳīḳat mīkeşed

Ol vehmüñ āşıḳı eger ṣādıḳ ola ol mecāz anı (23) ḥaḳīḳate çeker ki *el-mecāzu ḳanṭaratu'l-ḥaḳīḳati* dinilmüşdür ve mecāzuñ ḥaḳīḳat cānibine cāẕib olması bu vücūh-ı s̱elās̱eden(24) maʿlūm olur evvelā bir kimse bir ṣāḥib-i cemāle ʿāşıḳ olur anuñ ʿışḳı vāsıṭasıyla ceẕbe-yi Ḫudā (25) irişüb ol cemālüñ ḫālıḳı olan ẕü'l-celāli ve'l-kemāle ʿāşıḳ olur s̱āniyen bir kimse cennet içün niʿmet-i (26) āḫıret içün Ḥażret-i Ḫālıḳa ʿibādet ü muḥabbet eyler pes ʿināyet-i İlāhī aña maʿrifet ü yaḳīn müyesser eyleyüp cennet (27) ü niʿmet içün olan ʿibādet ü muḥabbet mertebesinden geçüp ḥaḳīḳat şarābını içüp *İlāhī māʿabedtüke* **[A244b]** (1) *ḫavfen minnārike ve lārağbetin ficennetike bel livechike'l-kerīm* diyenlerden olur s̱ālis̱en bir kimse fi'l-ḥaḳīḳa Ḥażret-i Ḥaḳḳa (2) ʿāşıḳ olmaya ve lākin kendüyi ʿāşıḳ tevehhüm eyleye ve nāsa daḫı kendüyi ʿāşıḳ göstere bu ḳısm anı eger vehminde (3) kāẕib ü mürāyī eylese mecāzı ḥaḳīkate muvaṣṣal olmaz ammā eger vehminde ṣādıḳ ise anuñ taḳlīdi vü teşbīhi (4) anı ḥaḳīḳat cānibine ceẕb eyleyüp *ān mecāzeş derḥaḳīḳat mīkeşed* buyurduḳları bu ḳısma göre olur [ve'l-ḥāṣıl (5) mecāzuñ cāẕib-i ḥaḳīḳat olmasında]

(2801) Mes̱nevī

Şerḥ mīḫᵛāhed beyān-ı in suḫan

Līk mītersem ziefhām-ı kühen

Bu sözüñ beyānı şerḥ (6) ister ammā köhne vü żaʿīf fehmlerden ḳorkaram ki bu sözümüñ sırrını fehm itmeyüp bīmaʿnā **[P111a]** ḫayālāt u efkāra düşüp (7) ḍalālete irişe

(2802) Mes̱nevī

Fehmhā-yı kühne vü kūteh-naẓar

Ṣad ḫayāl-i bed derāred derfiker

Kūteh-naẓar olan kimsenüñ köhne vü bīhūde (8) fehmleri fikrlere nice yüz ḫayāl-i bed getürür ve kendüyi vesāvis ü ḫayālāt-ı fāside vadilerinde yitirür

[*Beyt* (9)
Maḥremī gū ki tā bugūyem rāz
Ki ḥaḳīḳat çigūne geşt mecāz][1572]

(2803) Meṡnevī
Bersemāʿ-ı rast her kes çīr nist
Luḳma-yı her murġakī encīr nist

(10) Zīrā rāst u dürüst istimāʿa her kes ġālib ü ḳādir degüldür her ḳuşcuġazuñ loḳması incīr degüldür belki her (11) ḳuşuñ istiʿdādına münāsib bir loḳması vardur

(2804) Meṡnevī
Ḫaṣṣa murġī murdeyī pūsīdeyī
Pur-ḫayālī aʿmā-yı bīdīdeyī

ʿAle'l-ḫuṣūṣ (12) bir ölmiş çürimiş ḳuş bir pür-ḫayāl dīdesiz bir aʿmā ola yaʿnī dervīş ü şeyḫ ṣūretinde olan (13) kimseler ki murġ-ı murde vü pūsīde gibi ola ve ḫayālāt-ı fāside ve efkār-ı nāpesendīde ile pür olup baṣar-ı baṣīreti (14) kör [ü nādīde] olan kimseler bu gūne kimseler ola kelām-ı ḥaḳīḳīden hīç behre bulmazlar ve aṣlā anı fehm daḫı ḳılmazlar (15)

(2805) Meṡnevī
Naḳş-ı māhīrā çi deryā vü çi ḫāk
Reng-i Hindūrā çi ṣābūn u çi zāk

[ḥayātda ʿārī olan] māhīnüñ naḳş (16) u taṣvīrine deryā ne ve ḫāk ne **Hindū**nuñ rengine ṣābūn ne zāk ne yaʿnī naḳş-ı māhī gibi olan bīfehmlere (17) deryā vü ḫāk berāberdür yaʿnī ṣūret ü maʿnā müsāvīdür ve **Hindū** vü **ʿArab** gibi olan ḳara yüzlere ḳara boyayla (18) ṣabun berāberdür yaʿnī ṣābūn-ı irşād ile eger anları yusañ ve yāḫud zāk-ı iḍlāl u ifsādla (19) yusañ anlara birdür ki aṣlında siyeh ü bed-ḫūdur ḳābil-i ıṣlāḥ degüldür (20)

(2806) Meṡnevī
Naḳş eger ġamgin nigārī bervaraḳ
Ū ne dāred ezġam u şādī sebaḳ

Bu beyt-i şerīf miṡāldür murġ-ı murde vü aʿmā-yı bīdīde olan bīfehmler (21) içün meṡelā varaḳ üzre naḳşı eger ġamgīn naḳş idesin ol naḳş ġam u şādīden sebaḳ u ḫayr ṭutmaz (22)

[1572] "Mahrem söyle ki ben de hakîkatın nasıl mecaza döndüğü sırrını söyleyeyim."

(2807) Meṡnevī

Ṣūreteş ġamgīn u ū fāriġ ezān

Ṣūreteş ḫandān u ū z'an bīnişān

Ol naḳşuñ ṣūreti egerçi ġamgīndür (23) lākin ġamdan fāriġdür yāḫud ol naḳşuñ ṣūreti ḫandāndur ve ol ḫandeden bīnişāndur keẕālik dervīş-i (24) nān ve bīfehm ü iẕʿān olan ṭāyife egerçi ṣūretā ġamnāk u şādān olurlar ve lākin ke'n-naḳşi fi'l-varaḳ (25) ḥaḳīḳat ġam u şādīden bīḫaberdürürler ve ḥaḳīḳat-ı şādī ve ġam u şādī ḥaḳīkat ü āḫıretde (26)

(2808) Meṡnevī

V'in ġam u şadi ki ender dil ḫaṭist

Pīş an şādī vu ġam cüz naḳş nist

Zīrā bu ġam u şādī ki [yaʿnī bu ġam u şādī (27) dünyāvī vü] ṣūrī ki göñülde bir ḫaṭṭ u ḥāletdür ol şādī vü ġam āḫırete nisbetile naḳşdan ġayrı **[A245a]** (1) degüldür

(2809) Meṡnevī

Ṣūret-i ġamgin naḳş ezbehr-i mast

Tā ki mārā yād āyed rāh-ı rast

Naḳşuñ ġamgīn ṣūreti bizden ötüridür (2) tā ki ṭoġrı ol bizüm yād u ḫāṭırımuza gele

(2810) Meṡnevī

Ṣūret-i ḫandān-ı naḳş ezbehr-i tust

Tā ezan ṣūret şeved maʿnā̱ dürüst

(3) Naḳşuñ ḫandān ṣūreti senden ötüridür tā ol ṣūretden maʿnā̱ dürüst ola yaʿnī bu naḳş-ı dīdār gibi olan (4) bīʿaḳllaruñ ḫandān ṣūreti saña irşād-ı tenbīh içündür tā ol ṣuretden ey ġāfil ü dāna maʿnā̱ñ dürüst ola ve ḥaḳīḳat ve (5) ġam u şādīden ḫaber bula ṣūret-i naḳş gibi bīfehm ü ḫaber ḳalmaya

(2811) Meṡnevī

Naḳşhāyī k'ender in germ-ābehast

Ezbirūn-ı cāmeken çün cāmehast

(6) Şol nuḳūş u ṣuver ki bu ḥammāmlarda vardur [nite kim ḥālā vilāyet-i ʿAcemde ḥammāmuñ cāmekānı (7) dīvārını dürlü dürlü naḳşıla tezyīn iderler imdi ḥammāmlarda ol nuḳūş u ṣuver ki vardur] cāmekenüñ (8) ṭaşrasından naẓar olınduḳda ol cāmeler gibidür yaʿnī bīmaʿnā̱ vü bīcān ṣūretlerdür keẕālik bu māye-yi cihānda (9) muṣavver olan eşkāl-i insān ḫāricden naẓar olınsa cāmeler gibi bir ālāyu'l-eşkāl ü timṡāldür (10)

(2812) Meṡnevī

Tā birūnī cāmehā bīnī vu bes

Cāme bīrun kun derā ey hem-nefes

mādām ki birūnīsin ve ḫāric-i ʿālemde muḳayyedsin ancaḳ ṣūret (11) cāmelerini ve ecsād şekllerini görürsin [derūn-ı cāmede olan maḥbūblardan ġāfilsin] pes ey sālik(12) cāme-yi ṣūreti ḫalʿ eyle ve libās-ı beşeriyeti selḫ eyle bāṭın-ı ḥammām-ı ʿāleme dāḫīl ol ey hemdem tā ḥaḳīḳat-ı ʿālem ü ādem nedür (13) bilesin ve māhiyyāt-ı eşyāyı bilālibās-ı ṣūret müşāhede ḳılasın ve saña libās-ı ṣūretden mücerred ol didügüm (14)

(2813) Meṡnevī

Z'an ki bācāme derun sū rāh nist

Ten zican cāme ziten āgāh nist

[Zīrā ki cāme ile ḥammām içinde (15) olmaġa yol yoḳdur yaʿnī ey sālik saña libās ṣūretinden mücerred ol didügüm] anuñiçündür cāme-yi tenile (16) derūn cānibine yol yoḳdur ve baʿż-ı nusḫada *derān sū* vāḳıʿ olmışdur bu taḳdīr üzre maʿnā zīrā ki (17) cāme ile ol cānibine yol yoḳdur yaʿnī bāṭın cānibine yol yoḳdur zīrā ten cāndan cāme tenden āgāh (18) degüldür [yaʿnī ten cāndan āgāh degüldür nitekim cāme tenden āgāh degüldür] pes bevāṭın-ı eşyāya maṭlaʿ olmaġa (19) tecerrüd ü insilāḫ şarṭdur

Pīş āmeden-i naḳībān u derbāniyān-ı ḫalīfe ezbehr-i ikrām-ı Aʿrābī ve peẕīruften-i (20) **hediyye-yi ū**[1573]

(2814) Meṡnevī

An Aʿrābī ezbiyābān-ı baʿīd

Berder-i dāru'l-ḫılāfet çün resīd

Ol Aʿrābī baʿīd olan biyābāndan (21) dārulḫılāfe ḳapusından çünkim irişdi

(2815) Meṡnevī

Pes naḳīban pīş-i ū bāz āmedend

Bes gül-āb-ı luṭf berceybeş zedend

(22) Pes naḳībler anuñ öñine geldiler yaʿnī istiḳbāl eylediler nitekim dergāh-ı İlāhīye müteveccih olan seyr-i (23) fillāh mertebesine irdükde ve bevāṭın-ı ʿāleme naẓar irgürdükde dergāh-ı Ḥaḳḳuñ nuḳebāsı aña istiḳbāl iderler (24) anuñ ceybine ve girībānına çoḳ luṭf gül-ābı ururlar

(2816) Meṡnevī

Ḥācet-i ū fehmişan şud bīmaḳāl

[1573] Halifenin kapıcı ve nakiplerinin ikram için bedeviyi karşılamaları ve getirdiği hediyeyi kabul etmeleri

Kār-ı īşan būd ʿaṭā pīş ezsuʾāl

(25) Maḳālsız Aʿrābīnüñ ḥāceti anuñ fehm-i maʿlūmı oldı anuñ kār u ʿādeti (26) suʾālden evvel ʿaṭā vü iḥsān idi

(2817) Mes̱nevī

Pes bedū guftend yā veche'l-ʿArab

Ezkucāyī çūni ezrāh u taʿab

Pes (27) ol Aʿrābīye naḳībler didiler ey ʿArabuñ vechi yaʿnī āb-ı rūyı vü şerīfi ḳandesin yoldan ve zaḥmetden [A245b] (1) nicesin [yaʿnī neden yārdansın ve yoldan ve zaḥmetden nicesin]

(2818) Mes̱nevī

Guft vechem ger merā vechī dihīd

Bīvücūhem çün pes-i püştem nihīd

(2) Aʿrābī anlara didi ben vechüm ve şerīfüm eger baña yüz viresüz vücūhum yokdur yaʿnī şeref (3) ü ʿizzete münāsib vechelerüm yoḳdur çünkim beni verā-yı ẓahra göre ḳoyasuz

(2819) Mes̱nevī

Ey ki derrūtan nişān-ı mihterī

Ferritan ḫoşter zizerr-i Caʿferī

(4) Ey kimseler ki yüzüñüzde ululuḳ nişānı vardur sizüñ ferr ü şevketüñüz Caʿferī (5) altunından iyüdür zerr-i Caʿferī Caʿfere mensūb bir ḫāliṣ altundur yaʿnī bāb-ı saʿādete gelen muḥtāclara olan iltifāt (6) u keremüñüz meserretde Caʿferī altundan eyüdür

(2820) Mes̱nevī

Ey ki yek dīdārtan dīdārhā

Ey nis̱ār-ı dīdtan dīnārhā

Ey naḳībler (7) sizüñ bir dīdārıñuz nice dīdārlar menzilesindedür yaʿnī sizüñ bir liḳāñuz nice liḳālara muʿādildür ey kimseler (8) sizüñ dīdeñüze yaʿnī rüʾyet ü şuhūduñuza dīnārlar nis̱ār olsun [dīde yirine dīn daḫı nusḫadur yaʿnī ey kimseler (9) bu luṭf u keremüñüzde māl-i bisyār ve sīm ü dīnār sizüñ dīn ü ʿādetüñüze beẕl ü nis̱ār olsun] (10)

(2821) Mes̱nevī

Ey heme yenẓur binūrillah şude

Behr-i baḫşiş ezber-i şeh āmede

Ey dükeliñüz Allāh nūrıyla naẓar eyler şāh ḳatından muḥtācīne baḫşiş ü iḥsāndan (11) ötüri gelmiş bunlardan nuḳabā-yı dergāh-ı İlāhīdür ve nuḳabā ʿinde ehli't-taḥḳīḳ

ehlullāhdan üç yüz kimselerdür ki (12) *innellāhe s̱elās̱e mi'eti ḳulūbihim keḳalbi Ādem* ḥadīs̱i bunlaruñ şānındadur bunlaruñ mertebesi ebrār **[P111b]** u aḫyār mertebesinden (13) ilerüdür ḳaçan bunlardan biri fevt olsa ebrār u aḫyārdan bunlar mertebesine müstaḥıḳḳ bir kimseyi bunlar zümresine (14) dāḫil iderler ve bunlar ḥavāyic-i nāsı edā ve muḥtāclarıuñ murādını każā eylemek içün vażʿ olınmışlardur her kesüñ istiʿdādlarına (15) münāsib murādları ne ise bunlara rāst geldikde biiẕnillāh edā iderler

(2822) Mes̱nevī

Tā zenīd an kīmyāhā-yı naẓar

Berser-i mishā-yı eşḫāṣ-ı beşer

(16) Tā ol naẓarıñuz kīmyālarını urasuz beşerüñ mislerinüñ başı üzre yaʿnī şāh-ı ḥaḳīḳat ḳatından (17) siz ʿibādullāh mücerred ʿaṭā vü baḫşişden ötüri gelmiş ṭāyifesiz ki tā ol naẓar-ı iksīr-te's̱īrlerüñüzi beşerüñ (18) misi gibi olan şaḫışları ve cesedleri üzre urasız tā anları mertebe-yi kemāle irgüresüz ve ẕillet ü ḥaḳāret (19) mertebesinden ḫalāṣ idesüz didi

(2823) Mes̱nevī

Men ġarībem ezbiyābān āmedem

Berümīd-i luṭf-ı sulṭān āmedem

Ben ġarībem (20) biyābāndan geldüm sulṭānuñ luṭfı ümmīdiyile geldüm

(2824) Mes̱nevī

Būy-ı lūṭf-ı ū biyābanhā girift

Zerrehā-yı rīg hem canhā girift

(21) [Ol pādşāhuñ] luṭf u iḥsānı rāyiḥası biyābānları ṭutdı rīg ẕerreleri hem anuñ nesīm-i iḥsānı sebebiyile (22) cānlar ṭutdı

(2825) Mes̱nevī

Tā bedincā behr-i dīnār āmedem

Çün resīdem mest-i dīdār āmedem

Tā buraya deg dīnārdan ötüri geldüm (23) çünkim buraya irişdüm mest-i dīdār geldüm ve dīnārdan ferāġat ḳıldum

(2826) Mes̱nevī

Behr-i nan şaḫṣī suy-ı nanbā devīd

Dād can çün ḥüsn-i nanbārā bedīd

(24) Mes̱elā etmekden ötüri bir şaḫṣı etmekçi cānibine yildi çünki nān-bānuñ ḥüsnini (25) gördi cān virdi yaʿnī nān u cān ḫāṭırından gidüp aña ʿāşıḳ oldı

(2827) Meşnevī

Behr-i fürce şud yekī tā gülsitān

Fürce-yi ū şud cemāl-i bāğbān

(26) Mişāl-i āḫar seyr ü teferrücden ötüri bir kimse gülistāna gitdi bāġbānuñ ḥüsn ü cemāli (27) anuñ fürce vü seyri oldı

(2828) Meşnevī

Hemçü Aʿrābī ki āb ezçeh keşīd

Āb-ı ḥayvān ezruḫ-ı Yūsuf çeşīd

Mişāl-i āḫar **[A246a]** (1) ve şol bir Aʿrābī ki çāhdan āb çekdi ve ḳaṣdı daḫı ḳuyudan ṣu idi çünkim baʿde'l-irsāl delvi iḫrāc (2) eyledi **Ḥażret-i Yūsuf**uñ yüzinden āb-ı ḥayāt ṭatdı **Aʿrābī**den murād **Mālik bin Raʿd**dur ki **Kenʿān** ḳuyusından (3) ṣu çekerdi **Ḥażret-i Yūsuf** anuñ delvine taʿalluḳ eyleyüp taşra çekdikde ***ḳāle yā büşrā ḥāẕā ġulām***[1574] (4) diyüp āb-ı ḥayāt içmiş gibi ẕevḳ ü ḥayāt buldı bu āyet-i kerīmenüñ tefsīri bu maḥalle münāsibdür *dördinci* (5) *cildde dil-dārī kerden-i* ***Süleymān*** *ʿaleyhi's-selām* beyānında meẕkūr olmışdur

(2829) Meşnevī

Reft Mūsā k'āteş āred ū bedest

Āteşī dīd ū ki ezāteş berest

(6) Mişāl-i āḫar **Ḥażret-i Mūsā** ʿāleyhisselām gitdi ki āteş getüre ve ala bir āteş gör(7)di ki ol āteş ṭalebinden ḳurtuldı yaʿnī nār-şikende tecellī-yi İlāhī görüp ***innī enellāh*** ḫıṭābını istimāʿ (8) eyledikde mest ü müstaġraḳ oldı nitekim Ḥaḳ Teʿālā Ḥażreti anuñ ḥālinden Ḳur'ān-ı ʿAẓīmüñ ekṣer-i mevāżıʿında ḥikāye (9) ḳıldı ḳāle fī**Sūreti Ṭā-Hā** ***ve hel etāke ḥadīṣu Mūsā iẕ ra'ā nāran feḳāle liehlihi'mkuṣū innī ānestü nāren*** [*leʿallī ātīkum minhā* (10) *biḳabesin ev ecidu ʿale'n-nāri hudā*[1575] yaʿnī ḥabībüm Mūsānuñ nār gördügi vaḳtüñ Ḫaberi saña geldi mi geldi yaʿnī (11) Kitāb-ı Kerīmde ekṣer-i mevāżıʿda aḥvāl-i Mūsā ẕikr olındı pes Mūsā ehline mākiṣ ü tevaḳḳuf ḳıl didi ki ben (12) bir nār gördüm recā iderem ki size andan bir āḫar pāre getürem ve yāḫud nār üzerinde bize yol gösterür bir hādī (13) bulam didi]

(2830) Meşnevī

Cest ʿĪsā tā rehed ezdüşmenān

Burdeş an cesten beçārum āsmān

[1574] "Müjde! İşte bir oğlan! dedi." Yûsuf, 19

[1575] "(Resûlüm!) Musa (olayının) haberi sana ulaştı mı? Hani o, bir ateş görmüş ve ailesine: Bekleyin! Eminim ki bir ateş gördüm, demişti." Tâ-Hâ, 9-10

Mis̱āl-i āḫar **Ḥażret-i ʿĪsā̱** ʿaleyhi'sselām (14) ṣıçradı tā düşmenlerden ḳurtula ol ṣıçramaḳ anı felek-i rābiʿa iltdi nitekim Ḥaḳ Teʿālā̱ **Sūre-yi Nisā**da āyetüñ (15) āḫırıne ḳarīb *ve mā ḳatelūhu yaḳīnen bel rafeʿahe'llāhu*[1576] buyurdı ki Yehūdīler elinden ḳaçup bir eve girdikde **Ḥażret-i Cibrīl (16)** ānı Allāh Teʿālā̱ iẕniyle felek-i rābiʿa irgürdi

(2831) Mes̱nevī

Dām-ı Ādem ḫūşe-yi gendüm şude

Tā vücūdeş ḫūşe-yi merdüm şude

Mis̱āl-i (17) āḫar **Ḥażret-i Ādemüñ** ʿaleyhi's-selām dāmı gendümüñ ḫūşesi olmış ve şecere-yi gendüme teḳarrub eyledügi vāsıṭa ile (18) egerçi cennetden ḫurūc ḳılmış tā anuñ vücūdı ḫalḳuñ ḫūşesi olmış yaʿnī insānuñ ṣalḳım (19) gibi sebeb olmış ḥattā bu ḳadar evlād u insān anuñ vücūdından ẓuhūra gelmişdür

(2832) Mes̱nevī

Bāz āyed sūy-ı dām ezbehr-i ḫᵛar

Sāʿid-i şeh yābed ü iḳbāl ü fer

(20) Mis̱āl-i āḫar ṭoġan loḳma vü ġıdādan ötüri ṭuzaḳ cānibine gelür şāhuñ sāʿidini (21) ve devlet ü ḳuvvet bulur [keẕālik merd-i ʿArab daḫı bāz-ı şikār-bāz gibi taḥṣīl kifāf içün şehr-i Baġdāda varduḳda (22) maḳbūl-i pādşāhī olup devlet-i nāmütenāhīye nāyil oldı]

(2833) Mes̱nevī

Ṭıfl şud mekteb pey-i kesb-i hüner

Berümīd-i murġ bāluṭf-ı peder

(23) Mis̱āl-i āḫar ṭıfl mektebe gitdi kesb-i ʿilm ü hüner eylemeden ötüri pederinüñ luṭfı sebebiyle murġ-ı ümmīdi (24) üzre

(2834) Mes̱nevī

Pes zimekteb an yekī ṣadrī şude

Māh-gāne dāde vü bedrī şude

Pes mektebden ol bir ṭıfl kesb-i (25) hüner eyledikden ṣoñra ṣadra mensūb olmış ve cümlenüñ üzerine taṣaddur ḳılmış ḥīn-i taḥṣīlde muʿallimine (26) aylıḳ virmiş baʿde't-taḥṣīl felek-i ʿilmde bir bedr-i kāmil olmış

(2835) Mes̱nevī

Āmede ʿAbbās ḥarb ezbehr-i kīn

Behr-i kām-ı Aḥmed ü istīz-i dīn

[1576] "…ve kesin olarak onu öldürmediler. Bilâkis Allah onu (İsa'yı) kendi nezdine kaldırmıştır." (Nisâ, 157-158)

(27) Mis̱āl-i āḫar ʿAbbās Ḥażretleri kīn ü intiḳāmdan ötüri ḥarb u ḳıtāle gelmiş Ḥażret-i Aḥmedüñ [A246b] (1) ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem ḳamʿ u refʿi içün ve bāṭıl dinüñ sitīz ü ʿinādından ötüri yaʿnī zamān-ı cāhiliyyetde olan (2) kendü dīnine muʿāvenet itmek içün Ḥażret-i Resūlle muḥārebe eylemege ḥāżır olup ʿāḳıbet ol ḥarbde esīr (3) olup İslāma geldi

(2836) Mes̱nevī

Geşte dinrā tā ḳıyāmet püşt ü rū

Derḫılāfet ū vü ferzendān-ı ū

Ḳıyāmete degin dīn-i (4) mübīne ẓahīr ü muʿīn oldı ḫılāfetde Ḥażret-i ʿAbbās [rażıyallāhu ʿanh ve ʿAbbāsuñ evlādı nitekim bu maʿnāyı bu ḥadīs̱-i (5) şerīf müʾeyyid olur ḳāle Resūlullāh ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem *yā ʿamme likulli şāʿirin cāyizetuke enne'l-ḫılāfete* (6) *fīʿaḳabike ilāyevmi'l-ḳıyāmeti* bu ḥadīs̱-i şerīfüñ sebeb-i vürūdı bu oldı ki Ḥażret-i ʿAbbās efḍal-i cemīʿ-i ünās (7) ḥażretlerini bir ḳaç ebyātıla medḥ eyledi ki bu beytler ol ebyāt-ı şerīfedendür

Beyt

Ve ente lemmā vulidte eşraḳati'l-arżu (8)

Ve żāte binūrike'l-ufuḳi

Fe naḥnu fīẕālike'ż-żıyāʾi

Ve fī'n-nūri ve subule'r-reşādi naḥteraḳa

Pes (9) Ḥażret-i Resūl-i Ekrem ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem bu ebyāt-ı belīġayı istiḥsān eyleyüp *yā ʿamme likulli şāʿirin cāyizetun ve cāyizetuke* (10) *enne'l-ḫılāfete fīʿaḳabike ilāyevmi'l-ḳıyāmeti* buyurdılar pes mıṣdāḳ-ı ḥadīs̱-i şerīf Āl-i ʿAbbās [Benī Ümeyyeden (11) ḫalʿ-ı imāret eyledikden ṣoñra beş yüz seneden mütecāviz ḫılāfet sürdiler Āl-i ʿAbbāsuñ evveli ʿAbdullāh-ı Sefāḥ (12) ve āḫırı Mustaʿṣımdur hicret-i Nebeviyyenüñ yüz senesinde cülūs idüp altı yüz elli altı senesinde Hülāgū (13) Baġdādı alup o Mustaʿṣımı ḳatl ḳılup Āl-i ʿAbbās munḳarıż olmışlardur ve mecmūʿ-ı ḫulefā-yı ʿAbbāsiyān ḳırḳ sekiz kimesnedür (14) diyü ehl-i tārīḫ taḥḳīḳ ḳılmışlardur egerçi ḫılāfet-i ṣūrī anuñ evlādından munḳaṭıʿ olup ġayra intiḳāl eyledükden (15) ṣoñra anuñ neslinden olanlar ḫılāfet-i maʿneviyye maẓharı olup dīn-i mübīne ḳıyāmete dek ẓahīr u muʿīn olsalar (16) ʿaceb degüldür ve baʿżılar ʿİmādiyye ve bunuñ ems̱āli memālikde ḥākim olan baʿż-ı umerā-yı ekrād nesebin ḥażret-i ʿAbbāsa (17) isnād idüp biz Āl-i ʿAbbāsdanuz dirler pes anlaruñ her biri kendü memleketlerinde ʿazlden ve naṣbdan biri

olup (18) evlād-ı evlāda ḫılāfetlerini naḳl ḳılup ḥükūmetleri yevm-i ḳıyāmete dek mütemādī olur diyü tevcīh itmişler ṣaḥīḥ olduġı (19) taḳdīrce vechden ḫālī degüldür ve Allāhu aʿlem biḥaḳīḳati'l-ḥāl ve bu cümle ems̱ile-yi müteʿaddideden murād oldur ki bir kimse dünyevī] (20) vü nefsānī bir murād üzre ḫalīfe-yi Ḥaḳ olan meşāyıḫuñ bābına müteveccih olur aña geldikde dergāh-ı Ḥaḳdan aña bir āḫar ḥālet (21) yüz gösterüp maḳṣūd-ı aṣlı cānibine ʿazīmet eylemesinden ʿibāret olur [pes merd-i ʿArab ḫalīfenüñ naḳīblerinden (22) bu ḳadar iḥsān müşāhede idüp bu tems̱īlleri īrāddan ṣoñra eytdi]

(2837) Mes̱nevī

Men bedin der ṭālib-i çīz āmedem

Ṣadr geştem çün bedehlīz āmedem

(23) Ben bu ḳapuya bir nesne ṭaleb idici geldüm çünki dehlīze geldüm dü ṣadr u ʿālī-ḳadr (24) oldum [*dehlīz* iki ḳapu ortasına dirler]

(2838) Mes̱nevī

Āb āverdem betuḥfe behr-i nān

Būy-ı nānem burd tā ṣadr-ı cinān

Armaġan (25) yirine nāndan ötüri āb getürdüm nān rāyiḥası beni cinānuñ ṣadrına iltdi yaʿnī nān ümmīdi beni böyle (26) ḫālīfe-yi Ḥaḳḳuñ cennet gibi olan dār-ı saʿādetine getürmege sebeb oldı

(2839) Mes̱nevī

Nān birun rand Ādemīrā ezbihişt (27)

Nan merā ender bihiştī dersirişt

Nān Ādem ʿaleyhi's-selām Ḥażretlerini cennetden ṭaşra sürdi [A247a] (1) nān beni bihişte mensūb olan ḳavm içre taḫmīr ü taḫlīṭ eyledi Ḥaḳ Teʿālā ḳādirdür ki bir şeyʾi bir kimseye nisbetile (2) sebeb-i ṭard u buʿd bir kimseye nisbetile ḳurb u üns eyleye

(2840) Mes̱nevī

Restem ezāb u zinan hemçün melek

Bīġaraż gerdem berin der çün felek

(3) Buraya geldüm ferişte gibi ve nāndan ḳurtuldum minbaʿd bu bāb üzre felek gibi (4) ġarażsız devr eylerem

(2841) Mes̱nevī

Bīġaraż ne'bved begerdiş dercihān

Ġayr-ı cism u ġayr-ı cān-ı ʿāşıḳān

Cihānda ġarażsız (5) olmaz gerdiş ü ḥareketde ʿāşıḳlaruñ cisminden ve cānından ġayrı yaʿnī ʿāşıḳlaruñ cism ü cānı ve gerdiş (6) ü devrānı bīġaraż nefsānīdür ammā ʿāşıḳlardan ġayrısınuñ gerdiş ü ḥareketi yā dünyevī ve yā uḫrevī elbette (7) bīġarażdan ḫālī degüldür

Derbeyān-ı ān ki āşıḳ-ı dünyā bermiṡāl-i ʿāşıḳ-ı dīvārest ki berū tāb (8) [bu surḫ-ı şerīf ve bu beyān-ı laṭīf] **[P112a]** anuñ beyānındadur ki dünyāya ʿāşıḳ u ṭālib olan dīvāra ʿāşıḳ olan kimse (9) gibidür ki ol dīvār üzre āftābuñ nūrı ve pertevi yaldıradı

ve cehd ü cihād nekerd tā fehm kuned ki ān (10) **tāft u revnaḳ ezdīvār nīst ezḳurṣ-ı āftābest derāsmān-ı çehārum** ve cehd ü saʿy eylemedi tā fehm ide (11) ki ol pertev ü revnaḳ dīvārdan degüldür belki felek-i rābıʿde olan āftābuñ ḳurṣından ve ẕātındandur

lācerem küllī dil (12) **berdivār nihād** ol sebebden lācerem dīvār üzre göñül ḳodı

çün berāftāb peyvest ū maḥrūm (13) mand ebeden çünki āftābuñ pertevi āftāba muttaṣıl oldı ve dīvārdan güẕer ḳıldı ol ʿāşıḳ-ı dīvār olan kimse (14) ebedī maḥrum ḳaldı

ve ḥile beynehum ve beyne mā yeştehūn ve ḥīle yaʿnī ḥāyil olındı

beynehum bu küffār ü munāfıḳīnüñ (15) mā-beynlerine

ve beyne mā yeştehūn daḫı iştihā eyledikleri şeyʾüñ mā-beynine murād dünyāda olan ḥaẓẓ u leẕẕetleri ve rāḥat (16) u ʿizzetleridür bu āyet **Sūre-yi Sebe**nüñ āḫırıdur [pes bu āyetile iḳtibās bu maʿnāyadur ki āftābdan dīvāra (17) pertev iden nūrı dīvāruñ kendüden ḳıyāsıyıla dīvāra ʿāşıḳ olan bīfehm ü bīidrāk ḫayāl-i fāsidi nūr-ı āftābdan (18) maḥrūm ve dīvāra taʿaşşuḳ itdügi kendü ile nūr-ı āftāb beynine ḥāyil olduġı gibi dünyāya ʿāşıḳ olan dūn-himmetler (19) ve mertebe-yi cismāniyyetde ḳalan bīfikretler daḫı ʿömrleri āḫıra irişdükde ol dünyāda gördügi ve aña göñül (20) virdügi nuḳūş-ı fāniyyenüñ revnaḳı ***kullu şeyʾin hālikun***[1577] mertebesine rücūʿ itdükde Mübdiʿ-i Müteʿālüñ nūr-ı āftāb-ı (21) maḥabbetinden ġāfil olmaġıla ***illā vechehhu***[1578] ḳavlinde vāḳıʿ olan żamīrüñ merciʿin fehm itmeyüp fāniyāta göñül virdügi (22) kendü ile maḳṣūd-ı ḥaḳīḳī beynine ḥāyil olup seʿādet-i ebediyyeden maḥrūm ḳalur dimek olur zīrā küffār u münāfıḳīnüñ (23) beynlerine ḥāyil ve seʿādet-i ebediyyeden maḥrūm idüp īmānı ḳabūl ve enbiyāya ittibāʿ itdürmeyen leẕẕāt-ı cismāniyyeye (24) göñül virdükleri olmış idi]

(2842) Meṡnevī

ʿĀşıḳān-ı kül ne īn ʿuşşāḳ-ı cüz

[1577] "Her şey yok olacaktır." (Kasas, 88)
[1578] "O'nun zâtına bakan yönden başka" (Kasas, 88)

Mand ezkül an ki şud müştāḳ-ı cüz

ʿĀşıḳān-ı (25) Ḫudāy-ı Müteʿāl bu cüzʾüñ ʿuşşāḳı degüldür *ve ne īn ʿuşşāḳ-ı cüzvest* taḳdīrine olur bu maʿnā̱ daḫı cāyizdür ki (26) ḥarf-i nidā miḳdār olup ve yine ey bu cüzʾüñ ʿuşşāḳı olmayan ʿāşıḳān-ı kül belki küllden maḥrūm ḳaldı şol (27) kimse ki cüzʾe müştāḳ oldı cüzʾ aṣlında aña dirler ki bir şeyʾi andan ve ġayrıdan mürekkeb ola ve küll oldur ki [A247b] (1) bir nice cüzʾlerden mürekkeb ola kemā ḳāle ṣāḥibu't-**Taʿrīf** *el-cüzʾü mā yürekkibu'ş-şeyʾi minhü ve ġayrihi ve el-kullu mā yürekkibü mine'l-eczāʾi* (2)lākin ıṣṭılāḥ-ı ṣūfiyyede ve bu maḥalde vāḳıʿ olan cüzʾ küllden murād bu degüldür ve cüzʾden murād ẓāhir-i esmā-yı (3) İlāhiyye olan taʿayyünāt ve küllden murād mertebe-yi ulūhiyyetdür kemā ḳāle ṣāḥibu't-**Taʿrīfāt** *el-kullu ismu'l-Ḥaḳḳı Teʿālā̱* (4) *biiʿtibāri'l-Ḥażreti'l-ilāhiyyeti'l-cāmiʿati'l-esmāʾi ve'ṣ-ṣıfāti ve lizā yuḳālu eḥadiyyün bi'z̠-z̠āt el-kulliyyi bi'l-esmāʾi ve'ṣ-ṣıfāṭi* [bu beyt-i şerīfde (5) ʿāşıḳān-ı küll bu ʿuşşāḳ-ı cüzʾ daḫı ʿāşıḳān-ı küll degüldür diyüp ṭarden ve ʿaksen maʿnā̱ (6) virilse hem cāyizdür]

(2843) Mes̠nevī

Çünki cüzvī ʿāşıḳ-ı cüzvī şeved

Zūd maʿşūḳeş beküll-i ḫod reved

[Çünkim cüzʾde (7) mensūb olan şey bir cüzʾüñ veyāḫud bir cüzʾe mensūb olan şeyʾüñ ʿāşıḳı ola yaʿnī] çünkim taʿayyünāt-ı mevcūdeden (8) bir cüzʾī bir āḫar cüzʾüñ yaʿnī maẓhar-ı esmā-yı İlāhiyyeden bir maẓharuñ ʿāşıḳı ola ʿale'l-fevr anuñ maʿşūḳı (9) cemād u nebātāt u insāndan her ne ise *kullu şeyʾin yurcaʿu ilā̱aṣlihi*[1579] feḥvāsınca kendü külli ṭarafına gider (10)

(2844) Mes̠nevī

Rīş-i gāv-ı bende-yi ġayrī şud ū

Ġarḳa şud kef derżaʿīfī derzed ū

Ol ʿāşıḳ-ı cüzʾī [musaḫḫar u zebūn ve ġayruñ ḳulı geldi bu daḫı (11) nusḫadur *rīş-i gāv-ı bende-yi ġayrī şud ū* ol ʿāşıḳ-ı cüzʾī] ġayruñ ḳavlinüñ rīş ü kārı yaʿnī masḫara vü maġlūbı (12) oldı ʿömrini bīhūde yire żāyiʿ ḳıldı [ġarḳa oldı elini bir żaʿīfe urdı yaʿnī] mes̠elā hevā vü heves deryāsına (13) ġarḳ oldı *el-ġarīḳu yeteşebbes̠ü bikulli ḥaşīş* feḥvāsınca elini kebeyti'l-ʿankebūt olan maḫlūḳa urdı (14)

(2845) Mes̠nevī

Nist ḥākim tā kuned tīmār-ı ū

Kār-ı ḫᵛāce ḫod kuned yā kār-ı ū

[1579] "Her şey aslına döner."

Ol maḫlūḳ-ı żaʿīf ḥākim-i şerīf (15) degüldür tā ol ʿāşıḳa tīmār eyleye yā kendü efendisinüñ kārın ḳıla ve yāḫud anuñ kārına meşġūl ola [yaʿnī ol (16) meded umduḳları kimesneler maḥkūm-ı ḥükm-i İlāhīdür kendü efendileri ḥükmini yirine getüre veyāḫud anuñ kārına mı iştiġāl (17) ḳıla]

Dil eger bār keşed bār-ı nigārī bārī

diyenler ḫūb dimişler ve bu maʿnāda ḳavl-i ʿArabī daḫı mes̱el ḳılmışlar (18) mes̱el-i ʿArab *iẕā zeneyte fe'znī bi'l-ḥürreti feiẕā seriḳat fe'srıḳı'd-dürrete*[1580] bu maḥalli taḳrīr ü beyān eyledikleri (19) vaḳtde baʿż-ı mes̱nevī-ḫᵛānlar ḥüsn-i taʿbīr idemeyüp ve taḥḳīḳ ü tevcīh cānibine gidemeyüp taḥte'l-lafẓ maʿnāyla iktifā (20) eylediklerinde sāmiʿīnden baʿż-ı ʿulemā anlara inkār idüp dimişler ki bu sözden minvech zināya ve sirḳaya (21) iẕn lāzım gelür eger bu bir meseldür evlād-ı ʿArab bunı böyle diyü gelmişlerdür dinürse pes Ḥażret-i Mevlānā (22) böyle mes̱el-i kabīḥi ne īcāb ider ki maḥall-i irşādda īrād eyleye ve bu mevżiʿde anı getürüp söyleye bu maḥalde (23) bunlara cevāb-ı şāfī budur ki evvelā mes̱el luġatde nedür ve ıṣṭılāḥda neye dirler ve anuñ maḍrıb vü mevridi nedür bilmek gerek (24) ki tā müşkill ḥall ola mes̱el luġatde naẓīr maʿnāsınadur mis̱l ü mes̱el ü mes̱īl şibh ü şebeh ü şebīh gibidür pes (25) bu maʿnā-yı luġavīde şol beyne'n-nās sāyir ü dāyir u meşhūr olan ḳavle naḳl olındı ki anuñ maḍrıbı mevrūdına (26) teşbīh olına mevrid şol hālet-i aṣliyyedür ki ibtidā ol ḳavl ol maʿnāda var idi oldı ve maḍrıb şol mevżiʿa (27) dirler ki ol ḳavl anda s̱āniyen ḍarb-ı mes̱el ola pes mevrid ḥālet-i aṣliyyeye ve maḍrıb aña müşebbehün bihā olan ḥālet-i s̱āniyeye [A248a] (1) [dirler mes̱elā bu mes̱el ʿArabda mūred ḥürre zinā eylemek ve dürri sirḳa ḳılmaḳdur ki ḥālet-i aṣliyyedür] pes ʿArablar s̱āniyen bu ḳavli (2) eger severseñ bir ḥürre ü āzād kimseyi sev ki ol kimsenüñ bende esīri olmaya ve ṭamaʿ ḳılursañ bir şeyʾüñ beġāyet (3) nefsine ṭamaʿ ḳıl ki ol şeyʾ fīḥaddi ẕātihi denī vü ḥaḳīr olmaya dimek maḥallinde ḍarb-ı mes̱el eylediler [ve üns ü ülfet (4) ideriseñ ḳuyūdāt-ı beşeriyye ve ḥucubāt-ı enāniyyetden āzād olmış bir veliyy-i kāmil ve mürşid-i fāżıl ile ṣoḥbet eyle (5) ki esīr-i ḥükm-i kes̱ret olmaya ve taḥṣīline himmet iderseñ şeyʾüñ ġāyet-i nefīsine ve dürr-i girān-behā-yı maʿrifet-i İlāhī (6) ḥuṣūline saʿy u himmet ḳıl diyü ḍarb-ı mes̱el ḳıldılar] nitekim Ḥażreti Mevlānā

(2846) Mes̱nevī

Fe'zni bi'l-ḥurre pey-i in şud mes̱el

Fe'srıḳı'd-durre bedin şud müntel̤al

[1580] "Zina etmek istersen hür olan ile et, bir şey çalmak istersen inciyi çal."

(7) diyüp ve maʿnāya işāret buyururlar yaʿnī ḥürre zinā eyle dimek severseñ bir ḥākim-i pür-dādı (8)ve bir ḥürr āzādı sev dimeden ötüri mes̱el oldı fe'srikı'd-dürre tamaʿ iderseñ bir şey'üñ beğāyet (9) aʿlās̱ına ṭamaʿ eyle dimek içün maʿnā-yı aṣlīsinden münteḳal oldı dimek olur bu meselüñ mevridi (10) ḥarām ve ḍarbı ḥelāldür bu ise şerʿan ve ʿaḳlen cāyizdür zīrā iḥlāli ḥarāma teşbīh ve bi'l-ʿaks kelām-ı nübüvvet-(11) penāhda ve kelām-ı evliyā'ullāhdan çoḳ vāḳıʿ olmışdur kemā ḳāle ʿaleyhi's-selām *ʿinde istiḥsāni kelāmu ʿumri'l-ehemm* (12) *inne mine'l-beyāni lisiḥran* *ḥükmün ʿalāṭarīḳı't-teşbīhi'l-belīġ ey inne baʿże'l-beyān siḥrün fi't-teşbīh mübāḥ mendūb* (13) *ve'l-müşebbehün bih ḥarām maḥṭūr* fe'fhem ḥaẕe'l-maʿnā v'allāhu aʿlemu bi'ṣ-ṣavāb[1581]

(2847) Mes̱nevī

Bende sūy-ı ḫᵛāce şud ū mand zār

Būy-ı gül şud sūy-ı gül ū mand ḫār

(14) [Muḥaṣṣal-ı kelām ve netīce-yi merām ʿāşıḳ-ı bende olan mübtelānuñ ḥālini gör kim] bende (15) efendisi cānibine gitdi ol ʿāşıḳ anuñ firāḳından zār u maḥzūn ḳaldı gülüñ rāyiḥası gül cānibine (16) gitdi aña ḫār ḳaldı yāḫud ol ḫārla ḳaldı baʿż-ı dil-rübālaruñ leṭāfeti ol şeyden zāyil olup ol ġam u elem (17) ḫārile ḳaldı dimek olur

(2848) Mes̱nevī

Ū bumande dūr ezmaṭlūb-ı ḫᵛīş

Saʿy żāyiʿ renc bāṭıl pāy rīş

Ol [fānīye (18) göñül viren] kimesne kendü maṭlūbından dūr u cüdā ḳalmış saʿy żāyiʿ renc ü zaḥmeti bāṭıl ayaġı mecrūḥ (19) yaʿnī ʿāşıḳ-ı ṣūret olan kimsenüñ mis̱āli budur [*gül*den murād maḥbūb-ı ḥaḳīḳī ve *būy*dan murād ḥubb-ı ẕātī ve *ḫār*dan (20) murād mā-sivādur pes Ḥaḳḳ taʿālā berfeḥvā-yı *feaḥbebtu en uʿrafe feḫalaḳtu'l-ḫalḳa liuʿrafe*[1582] ve bermūceb-i *ve mā ḫalaḳtu'l-cinne* (21) *ve'l-inse illā liyaʿbudūn*[1583] cinn ü insi ʿale'l-ḫuṣūṣ insānı kendü maʿrifet-i ẕātiyye ve maḥabbet-i ezeliyyesiyiçün (22) ḫalḳ u īcād ve ḳalbine tuḫm-ı maḥabbeti bez̠r ü ilḳā idüp ʿabd-i mezbūr daḫı ḥubb-ı Ẕātīye meşġūl olacaḳ iken (23) ġaflet idüp ḫār-ı gül mes̱ābesinde olan fāniyāta göñül virmegile eyyām-ı bahār-ı ʿömr güzerān itdükde vaḳt-i (24) gül-i vuṣlat geçüp ve būy-ı verd-i vaḥdet kendü cānibine gidüp ġāfil-i mezbūr maḥabbeti bīmenfaʿat olan ḫār-ı (25) mā-sivāya ḳayd itmegile bir nesneye nāyil olmayup saʿy u ictihādı żāyiʿ ve renc ü zaḥmeti bāṭıl ve

---

[1581] "Sihir gibi etkili sözler vardır."
[1582] "Ben gizli bir hazine idim, bilinmek istedim ve bilineyim diye halkı yarattım."
[1583] "Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım." (Zâriyât, 56)

pāy-ı himmeti (26) mecrūḥ ḳalup evc-i vaḥdete irtiḳā ve ḥubb-ı Ẕātīye iʿtilā idemez zīrā tażyīʿ-i evḳāt ve izāle-yi ālāt itmişdür (27) pes böyle kimsenüñ mis̱āli aña beñzer ki]

(2849) Mes̱nevī

Hemçü ṣayyādī ki gīred sāyeī

Sāye key gerded ūrā ser-māyeī

Mes̱elā şol [A248b] (1) bir ṣayyād gibi ki ol sāyeyi ṭuta sāye aña ḳaçan bir sermāye olur

(2850) Mes̱nevī

Sāye-yi murġī girifte merd saḫt

Murġ ḥayran geşte berşāḫ-ı dıraḫt

(2) Merd-i ebleh bir murġuñ sāyesini muḥkem ṭutmış aġacuñ budaġı üzre murġ ḥayrān olmış (3) böyle diyü

(2851) Mes̱nevī

K'in müdemmaġ berki miḫanded ʿaceb

İnt bāṭıl int pūsīde sebeb

Ki bu müdemmaġ kimüñ üzerine (4) güler yaʿnī ne şeyʾ üzre şād olur ʿaceb işte saña bāṭıl işte saña çürimiş sebeb sāyeden murād ṣuver-i kevniyye (5) ve murġdan murād esmā-yı İlāhiyye olur ḳaçan bir ʿāşıḳ ṣūret-i ṣuver-i kevniyyeden bir ṣūreti ṣayd ḳılsa ve anı ṣayd (6) eyledüm ve ele getürdüm diyü şād olsa ol İsm-i İlāhī vü ṣıfāt-ı Rabbānī ki ṣūret aña sāye ve ol ṣūret ḥaḳīḳat (7) gibi vāḳıʿ olmasıdur lisān-ı ḥālile ol ebleh içün dir ki bu ebleh ne üzre şād olur ve ne üzre ḫande ḳılur (8) zihī bāṭıl yire saʿy u ṭaleb ve zihī pūsīde sebeb ki bunuñ netīcesi hemān maḥżā zaḥmet ü taʿbdur (9)

(2852) Mes̱nevī

V'er tu gūyī cüzv peyveste-y külest

Ḫār miḫor ḫār maḳrūn-ı gülest

Bu beyt-i laṭīf şol ʿirfān-ı cüzʾī ṣāḥibleri ki (10) maḫlūḳ-ı ḥubb-ı ṭabīʿileri muḳteżāsınca muḥabbet idüp bunuñ muḥabbeti diyü teʾvīl idenlerüñ [P112b] suʾāline (11) cevābdur buyururlar ki ey esīr-i ṣūret eger sen dirseñ ve suʾāl īrād iderseñ ki benüm sevdügüm cüzʾ ḫod (12) külle peyvestedür yaʿnī mertebe-yi ulūhiyyetüñ bir ṣıfatınuñ ve yāḫud bir nice evṣāfınuñ āyīne vü maẓharıdur pes bu anuñ (13) esīridür ve bunuñ ḥüsni anuñ ḥüsn-i cemālinüñ pertevidür eyle olıcaḳ bu cüzʾi sevmek maʿnen ʿayn-ı külli sevmek (14) oldı cevāb budur ki eger senüñ ḳapuñda cüzʾe muḥabbet külle muḥabbet oldıysa ḫār daḫı kelām-ı cüzʾīdür ḫārı bīgeh (15) ḫār-ı güle maḳrūn u muttaṣıldur bunda kināye budur ki ʿaẕāb u ʿiḳāb ve ḳahr u ġażab-ı bīḥisāb daḫı ol (16) mertebenüñ cüzʾī vü

eṡīridür pes anı daḫı ḳabūl eyle zīrā bu ḫār ol gülüñ ḫārı ve bu nār ol nāruñ nārıdur (17) pes müştehiyyātdan ḳaçmaḳ ve bu gūne teʾvīlden geçmek sālike lāzım olanlardandur ve bu beyt böyle zuʿm idenler (18) içün dinenlerdendür

Ve in te'ṣbir ʿale'n-nīrāni feaʿṣi

Ve illā kun ʿani'l-ʿiṣyāni ḳāṣī[1584]

(2853) Meṡnevī (19)

Cüz ziyek rū nist peyveste bekül

V'er ne ḫod bāṭıl budī baʿṡ-i rusul

Cüzʾ külle [bir yüzden ġayrı peyveste degüldür (20) zīrā eger cemīʿ-i eşyā minciheti'l-imkān ve'l-ḥadeṡān hiye hiye olsa ve naʿt-ı ḳadem ve ʿayn-ı vāḥid mertebesinde bulınsa (21) enbiyā vü rüsülüñ baʿṡi ve inzāl-i kütüb ʿabeṡ olurdı ve'l-ḥāṣıl bu ebyāt-ı şerīfe cüzʾī külle] peyvestedür ve cüzʾi (22) sevmek külli sevmekdür diyenlere hem-teslīm ü hem-derddür yaʿnī ey cüzʾī külle peyvestedür diyen neʿam eczā-yı ʿālemden (23) her bir cüzʾ eşḫāṣ-ı benī Ādemden her bir şaḫṣ minḥayṡi'l-maẓhariyyet mertebe-yi ulūhiyyete peyveste ve hüviyet-i İlāhiyyenüñ (24) esmā vü ṣıfātıyla bu cümlede sereyānı ʿale's-seviyyedür ve lākin her bir cüzʾ ve yaʿnī her bir maḫlūḳ kendü mekāniyyetleri (25) cihetinden ve taʿayyün-i iḳtiżāları iʿtibārıyla mertebe-yi ulūhiyyete peyveste degüldür zīrā eger cemīʿ-i eşyā imkāniyyetleri (26) ḥasebiyle ve taʿayyünleri iʿtibārı ile hiye hiye olsa ve ʿayn-ı vāḥid mertebesin bulsa enbiyā-yı ʿiẓāmuñ ṣalavātullāhi ʿaleyhim (27) ecmaʿīn baʿṡi ve evliyā-yı kirāmuñ daḫı irşād u hidāyeti bāṭıl olurdı ve bīmaʿnā ḳalurdı [A249a] (1)

(2854) Meṡnevī

Çün resūlān ezpey-i peyvestenend

Pes çi peyvendend şan çün yek tenend

Çünkim enbiyā-yı ʿiẓām ḫalḳı ḫālıḳınuñ ḳurbına ve maʿrifetine (2) peyveste ḳılmadan ötüridürürler [yaʿnī çünkim resūller ümmetlerini Ḥaḳḳa ulaşdurmaḳdan ötüridürürler] pes neyi (3) ulaşdırurlar çünkim bir ten ḥükmindedürürler eger hū hū olsayidi ve yek ten mertebesin bulsayidi enbiyānuñ gelmesi (4) taḥṣīli ḥāṣıl olurdı belki enbiyā ḫalḳı erbāb-ı müteferriḳa ve esmā-yı cüzʾiyyeden rabbu'l-erbāba (5) ve cāmiʿ-i cemīʿ-i esmā vü ṣıfāt olan Allāha daʿvet ü irsāl içündür kemā ḳālellāhu Teʿālā̱ fīḥaḳḳı nebiyyinā ʿaleyhi's-selām *ḳāle hāẕihi sebīli* (6) *udʿū ilellāhi ʿalā̱başīretin ene ve meni't-tebeʿanī ve*

1584 "Boyunduruğa sabrediyorsan isyan et. Yoksa isyandan uzak dur."

subḥānellāhi ve mā ene mine'l-müşrikīn[1585] yaʿnī yā Muḥammed erbāb-ı müteferriḳa bendelerine (7) ki şu ṭarīḳ-ı tevḥīd ki ṣırāṭ-ı müstaḳīm andan ʿibāretdür benüm yolumdur ben ḫalāyıḳı daʿvet eylerem müstecmıʿ-i cemīʿ-i ṣıfāṭ olan (8) *musemmallāhi ʿalābaṣīreti liaʿlā cehlin ve ġafletin* ve baña tābiʿ olan vārişlerüm daḫı bu yola daʿvet iderler pes ben (9) Allāhuñ ġayrı aña şerīk ḳılmadan tenzīh eylerem ve biz anuñ cennetde müşriklerden degülüz

(2855) Meşnevī

İn suḫan pāyan nedāred ey ġulām

Rūz bīgeh şud ḥikāyet kun tamām

(10) Bu söz pāyān ṭutmaz rūz vaḳtsiz oldı yaʿnī geç ḳaldı (11) ḥikāyeti tamām eyle

Sipurden-i ʿArab hediyyerā yaʿnī sebūrā naḳībān-ı ḫalīfe[1586]

(2856) Meşnevī

An sebū-yı ābrā derpīş daşt

Tuḫm-ı ḫıdmetrā deran Ḥażret bikaşt

(12) ʿArab-ı bādiye-nişīn ol ṣu destīsini ilerü ṭutdı ol (13) Ḥażretde ḫıdmet ü ʿubūdiyyet tuḫmını ekdi (14)

(2857) Meşnevī

Guft in hedye bedan sulṭan berīd

Sāyil-i şehrā ziḥācet vā ḫarīd

Aʿrābī (15) ol ġulāmdan şāha eyitdi bu hediyyeyi ol sultāna iledüñüz ki şāhuñ sāyilini ḥācetden girü aluñuz ve murādını ḥāṣıl ḳılıñuz (16)

(2858) Meşnevī

Āb-ı şīrīn u sebū-yı sebz u nev

Z'āb-ı bārānī ki cemʿ āmed begev

Bu hediyye lezīẕ ve yeñi yaşıl destīdür şol bir bārān ṣuyındandur ki (17) çuḳurda cemʿ geldi bundan murād şol birine ṣūreti mücāhede ile ḳaṭʿ idüp dergāh-ı Ḥaḳḳa vāṣıl olduḳda (18) nūr-ı taḳvā ile vücūdı destīsi sebz ü nev ve nemed dūḫte olan āb-ı ʿilm-i ḳalīl ile ṭolan kendünüñ hediyesini (19) bir şey zuʿm eyleyüp naḳībān-ı dergāh-ı İlāhī

[1585] "Ey Muhammed de ki, benim davet yolum budur. Kulları basiret ve marifetile Allah'a davet ederim. Ben böyle olduğum gibi bana uyanlar da böyledir. Allah'ı şanına layık olmayan şeylerden tenzih ederim. Ben Allah'a şirk koşanlardan değilim." (Yusuf, 108)

[1586] "Bedevinin hediye olarak getirdiği testiyi halifenin nakiplerine vermesi

olan aṣfiyāya ve yāḫud ḫādimān-ı bāb-ı ʿİzzet olan melāyikeye (20) ʿarż eyemesinüñ ṣūret-i ḥāli olur

(2859) Meṡnevī

Ḫande miāmed naḳībanrā ezān

Līk pez'ruftend anrā hemçü cān

Naḳīblere (21) ol hediyyeden ḫande geldi lākin anı cān gibi ḳabūl eylediler

(2860) Meṡnevī

Z'an ki luṭf-ı şāh-ı ḫūb-ı bāḫaber

Kerde būd ender heme aʿyān eṡer

(22) Zīrā ki bāʿilm ü bāḫaber olan ḫūb şāhuñ luṭfı cemīʿ-i erkān u aʿyāna eṡer eylemişdi (23)

(2861) Meṡnevī

Ḫūy-ı şāhan derraʿiyyet cā kuned

Çarḫ-ı aḫżar ḫākrā ḫażrā kuned

Zīrā şāhlaruñ ḫūyı raʿiyyetüñ vücūdında yir eyler kemā ḳīle *en-nāsu* (24) *ʿalā̱dīni mulūkihim*[1587] yaşıl felek ḫāk u zemīni yaşıl eyler beynehumāda bu ḳadar baʿd müsāfir var iken bile pes pādşāhlara (25) müteʿallıḳ olan ḫūy u ḫaṣletüñ beyānına şürūʿ idüp buyururlar

(2862) Meṡnevī

Şeh çü ḥavżī dan ḥaşem çün lūlehā

Āb ezlūle revan der gūlehā

(26) Ey müstemiʿ olan kimse fi'l-meṡel pādşāhı bir ḥavż gibi ve ḥadem ü ḥaşemini lūleler (27) gibi bil āb lūleden göllere cārīdür göl ġadīr didikleridür

(2863) Meṡnevī

Çünki āb-ı cümle ezḥavżist pāk

Her yekī ābī dihed ḫoş zevḳnāk

[A249b] (1) Çünki cümle lūlelerüñ ābı bir pāk ḥavżdandur her bir lūle ḫoş ve ẕevḳlü (2) bir āb virür

(2864) Meṡnevī

V'er deran ḥavż āb-ı şūrest u pelīd

Her yekī lūle hemān āred pedīd

Ve ger ol ḥavżda şūr u nāpāk (3) şu var ise her bir lūle hemān ol ābı ẓahir getürür

---

1587 "Halk yöneticilerinin inancı üzerinedir."

(2865) Meşnevī

Z'an ki peyvestest her lūle beḥavż

Ḥavż kun derma'ni-yi in ḥarf ḥavż

(4) Zīrā ki her lūle ḥavża muttaṣıldur bu ḥarf u kelāmuñ maʿnīsi ābına ḥavż ile yaʿnī ḥavż-ı taʿammuḳ u tefekkür (5) ḳıl dimek olur ve bu kelāmuñ maʿnāsına ḥavż-ı taʿammuḳ eylemek bu gūne olur ki bir ṣūret-i ʿālem bir cesed-i müstevī gibidür (6) ve pādşāhlar mānend-i ḳalb ve erkān-ı devlet ve ḫādimān-ı bāb-ı salṭanat mānend-i cevāriḥ ü aʿżādur ḳaçan ḳalb mes̱ābe(7)sinde olan pādşāh ṣāliḥ olsa erkān-ı devlet ve aʿyān-ı salṭanat belki cemīʿ-i raʿiyyet daḫı ṣāliḥ olur ve eger (8) mānend-i ḳalb olan pādşāh fāsid olursa bu aʿżā vü cesed ḥükminde olanlar daḫı fāsid olur nitekim (9) **Nuʿmān bin Beşīr**den rivāyet olınan ḥadīs̱-i şerīfüñ maʿnāsında **Ṣadru'd-dīn-i Ḳonevī Ḥażretleri** böyle dimişdür (10) ki ol ḥadīs̱ budur ḳāle ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem *inne fī cesedi ibnu Ādem limuḍġatin iẕā ṣalaḥatu'l-cesedi ve iẕā* (11) *fesedet fesedu'l-cesedi illā vehiye'l-ḳalb*[1588] pes āfāḳ enfuse enfus āfāḳa muṭābıḳdur nitekim āfāḳda pādşāh (12) ṣāliḥ olsa anuñ cünūdı daḫı ṣāliḥ olur keẕālik nefs-i ādemīde ḳalb ṣāliḥ olsa anuñ cünūdı mes̱ābesinde (13) olan aʿżā vü cevāriḥi daḫı ṣāliḥ olur kemā ḳāle ʿaleyhi's-selām *el-ḳalbu meliku in eṣleḥa'l-mulku ṣalaḥat cunūdehu ve iẕā* (14) *fesedeti'l-mulku fesedet cunūdehu*[1589] revāhu **Ebū Hureyre** keẕā fī**Cāmiʿi'ṣ-Ṣaġīr** *kullukum rāʿin ve kullukum* [P113a] *mes'ūlun ʿan raʿiyyetihi*[1590] ḥadīs̱inüñ (15) feḥvāsınca her kes kendü vücūdınuñ ve eli atında ve taḫt-ı ḥükminde taṣarruf eyledügi kimselerüñ rāʿīsidür her ne kim (16) kendü ʿaḳl u cānında mevcūd ola vücūd-ı ẓāhirīsine ve taḫt-ı ḥükminde olan kimselere *kullu inā'in yeteraşeḥḥu bimā fīhi*[1591] (17) feḥvāsınca andan teraşşuḥ eyleyüp anlara te's̱īr eylemek muḳarrerdür nitekim bu maʿnāya münāsib buyururlar (18)

(2866) Meşnevī

Luṭf-ı şehenşāh-ı cān-ı bīvaṭan

Çün es̱er kerdest bin derküll-i ten

[1588] "Ademoğlunun cesedinde bir et parçası vardır ki, o iyi olunca tüm ceset iyidir, kötü olunca da tüm ceset kötüdür. O et parçası kalptir."

[1589] "Kalp beden mülkünün hükümdarıdır. Hükümdar iyi olunca tebası ve askeri iyi olur. Hükümdar kötü olursa tebası ve askeri de kötü olur."

[1590] "Hepiniz çobansınız ve idare ettiklerinizden sorumlusunuz." (Buhârî, Sahîh, VIII/104; Müslim, Sahîh, VI/7-8; Ebû Dâvûd, Sünen, III/180; Tirmizî, Sünen, VII/198; Ahmed bin Hanbel, Müsned, II/5, 54, 111, 121; Yardım 2008; 150)

[1591] "Her kap, (ancak) içinde olanı sızdırır."

Bīmekān u bīvaṭan cān şāhınuñ letāfet ü (19) ṣıfātınuñ külli cüzʾine ne gūne es̱er eylemişdür bir kimsenüñ tenini gördigüñ gibi anuñ cānınuñ leṭāfetine ve ṣıfāt-ı (20) ḥamīdesine istidlāl eylersin

(2867) Mes̱nevī

Luṭf-ı ʿaḳl-ı ẖoş-nihād-ı ẖoş-neseb

Çün heme tenrā derāred deredeb

Ve kez̠ālik (21) ẖoş-neseb ve ẖoş-ṭabīʿat olan ʿaḳluñ leṭāfeti cemīʿ-i cesedi nice edebe getürür yaʿnī naẓar ile cesed benī (22) Ādeme ki anda edeb ü ḥayā vü īmān ve bunlar ems̱āli ẖıṣāl-i ḥisān cemīʿan ʿaḳluñ ās̱ār u şānıdur ki(23) bīʿaḳl olanda edeb ü ḥayā vü īmān olmaz

(2868) Mes̱nevī

ʿIşḳ-ı şeng-i bīḳarār u bīsükūn

Çün heme tenrā derāred dercünūn

(24) Sükūnsız ve ḳarārsız şūẖveş olan ʿışḳ cemīʿ-i tenini cünūna getürür yaʿnī tenüñ cünūn ü divāneligi ʿışḳuñ (25) teʾs̱īrindendür

(2869) Mes̱nevī

Luṭf-ı āb-ı baḥr k'ū çün Kevs̱erest

Seng-rīzeş cümle dürr ü gevherest

Deryā abınuñ leṭāfeti ki (26) o deryā Kevs̱er gibidür ki anuñ ẖurd ṭaşı dürr ü cevherdür yaʿnī deryānuñ ṣuyınuñ ẖāṣiyyet ü leṭāfetindendür ki (27) eks̱er anuñ seng-rīzeleri yirine dürr ü cevher vāḳıʿ olmışdur bu kelām dürr ü cevher maḥalli olan deryāya [A250a] (1) göredür

(2870) Mes̱nevī

Her hüner k'ustā bedan maʿrūf şud

Cān-ı şākirdan bedan mevṣūf şud

Muḥaṣṣal-ı kelām ve netīce-yi (2) merām her hüner ki ustād anuñile maʿrūf oldı ol hünerde mahāret ü ḥaz̠āḳat buldı şākirdlerinüñ cānı anuñile (3) mevṣūf oldı

(2871) Mes̱nevī

Pīş-i ustād-ı uṣūlī hem uṣūl

H̱ᵛāned an şākird-i cust-i bāḥuṣūl

Mes̱elā uṣūle mensūb ustād ḳatında (4) ḥuṣūl ile olan cust şākird hem uṣūl oḳur yaʿnī uṣūlı (5) ḥāṣıl itmekle cust ü çāpük olan ol uṣūlinüñ ḳatında hem uṣūl oḳur dimek olur ve kez̠ālik (6)

(2872) Mes̱nevī

Pīş-i ustād-ı faḳīh ān fiḳh-ḫᵛān

Fıkh ḫᵛāned nī uṣūl ender beyān

Faḳīh olan ustād ḳatında ol fıḳh oḳıyıcı şākird (7) fıḳh oḳur beyān u taʿbīr ve ḳatında uṣūl oḳımaz

(2873) Mes̱nevī

Pīş-i ustādī ki ū naḥvī buved

Cān-ı şākirdeş ezū naḥvī şeved

(8) Şol bir ustād ḳatında ki ol ustād naḥvī ola anuñ şākirdinüñ cānı andan naḥvī olur (9)

(2874) Mes̱nevī

Bāz ustādī ki ū maḥv-ı rehest

Cān-ı şākirdeş ezū maḥv-ı şehest

Gör şol ustād ki o ṭarīḳ-ı (10) Ḥaḳḳuñ maḥv u fānīsidür anuñ şākirdinüñ cānı andan şāh-ı ḥaḳīḳīnüñ maḥvıdur yaʿnī ṭarīḳ-ı ḥubb-ı İlāhīde fānī (11) olan mürşidden anuñ şākirdleri daḫı fenā ögrenürler ve kendülerini şāh-ı ḥaḳīḳīnüñ maḥvı ḳılurlar (12)

(2875) Mes̱nevī

Z'in heme envāʿ-ı dāniş rūz-ı merg

Dāniş-i faḳrest sāz-ı rāh u berg

Bu deñlü envāʿ-ı ʿulūmdan mevt güni faḳr ʿilmīdür (13) rāh-ı āḫıretüñ azuġı ve derūnı Kitāb ü Sünnet ʿilmi ʿilm-i faḳrdur ki bu cümle ʿabdüñ fenāsını ve Rabbüñ (14) mübeyyin ü müfessirdür ve Kitāb ü Sünnete muvāfıḳ olan evliyā vü ʿulemānuñ ʿilmleri daḫı hep dāniş-i faḳrdur ve'l-ḥāṣıl (15) ʿilm iki ḳısmdur biri ʿilm-i nāfiʿ ve biri ġayr-ı nāfiʿdür kemā ḳāle ʿaleyhi's-selām *el-ʿilmu ʿilmāni ʿilmun fi'l-ḳalbi* (16) *fekeẕālike'l-ʿilmu'n-nāfiʿ ve ʿilmun ʿale'l-lisān feẕālike ḥuccetihi ʿalāibni Ādem* revāhu **Cābir** pes ʿilm-i nāfiʿüñ cemīʿisi ʿilm-i (17) faḳrda dāḫildür

Ḥikāyet-i mā-cerā-yı naḥvī vü keştībān[1592]

(2876) Mes̱nevī

An yekī naḥvī bekeştī dernişest

Rū bekeştīban nihād an ḫod-perest

(18) Ol bir naḥvī bir gemide oturdı ol ḫod-perest keştībāna yüz ḳodı yaʿnī teveccüh eyledi (19)

[1592] Bir nahiv alimi ile gemicinin macerası

(2877) Meşnevī

Guft hīç eznaḥv ḫandī guft lā

Guft nīm-i ʿumr-i tū şud derfenā

Keştībāna eytdi hīç naḥvden oḳuduñ mı (keştībān oḳumadum didi) keştībāna (20) eytdi senüñ ʿömrüñüñ nıṣfı fenāda gitdi

(2878) Meşnevī

Dil-şikeste geşt keştī-ban zitāb

Līk an dem gerd ḫāmūş ezcevāb

(21) Gemici ḥarāretden dil-şikeste oldı līkin ol dem cevābdan ḫāmūş oldı (22)

(2879) Meşnevī

Bād keştīrā begirdābī fikend

Guft keştī-ban bedan naḥvī bülend

Emr-i İlāhī ile bād keştīyi bir girdāba bıraḳdı gemici ṣavt-ı (23) bülend ile ol ehl-i naḥve didi [veyāḫud siyāḳda olan ḫod-perest ḳarīnesiyile *naḥvī bülend* terkīb-i (24) tavṣīfī olmaḳ üzre keştībān naḥvī-yi bülend-pervāz u dānişmend-i ser-efrāza didi ey mütefāżıl-ı hüner-sāz] (25)

(2880) Meşnevī

Hīç dānī āşnā kerden bugū

Guft nī ey ḫoş-cevāb u ḫūb-rū

Hīç yüzmeklik bilür misin söyle naḥvī (26) eytdi ey ḫoş-cevāb u ḫūb-rū bilmezem

(2881) Meşnevī

Guft küll-i ʿomret ey naḥvī fenast

Z'an ki keştī ġarḳ-ı in gird-ābhast

(27) Gemici naḥvīye eyitdi senüñ ey naḥvī ʿömrüñüñ küllīsi fenādur zīrā ki keştī bu gird-āblaruñ ġarḳıdur [imdi ey naḥvī-yi bīçāre] [A250b] (1)

(2882) Meşnevī

Maḥv mībāyed ne naḥv incā bidān

Ger tu maḥvī biḫaṭar derāb rān

Bil bu maḥalde maḥv gerek naḥv gerekmez eger sen maḥvī (2) iseñ āb içine ḫavf u ḫaṭarsız sür bu ḳıṣṣadan ḥiṣṣe oldur ki keştī-yi vücūduñ şikest olması ve ḳatında (3) ʿilm-i ḳīl ü ḳālüñ insāna fāyidesi olmayup belki ʿilm-i maḥv u ḥālüñ nefʿ ü fāyidesi oldığını ifāde eyler (4)

(2883) Meşnevī

Āb-ı deryā murderā berser nehed

V'er buved zinde zideryā key rehed

Āb-ı deryā mürdeyi başı üzre ḳor ve ger diri ola (5) deryādan ḳaçan ḳurtulur

(2884) Meṣnevī

Çün bumurdī tū zievṣāf-ı beşer

Baḥr-ı esrāret nihed berfarḳ-ı ser

Çünkim sen beşer vaṣıflarından (6) ölesin ve ***mūtū ḳable en temūtū***[1593] feḥvāsı üzre ölmezden evvel ölüp mertebe-yi fenāya irüp ḳaurb-ı Ḥaḳḳı bulasın (7) esrār-ı İlāhī deryāsını başınuñ üzerine ḳor ve saña taʿẓīm ü tekrīm ḳılur

(2885) Meṣnevī

Ey ki ḫalḳanrā tū ḫar miḫᵛandeyī

İn zaman çün ḫar berin yaḫ mandeyī

(8) Ey şol kimse ki ḫalāyıḳa sen ḫar oḳursın yaʿnī ʿilmüñe maġrūr olup (9) anlara cüz-i lāyefhem diyü ḳaḳarsın bu zamān ḫar gibi bu yaḫ üzre ḳalmışsın yaʿnī eşek yüz üzre ṭayrınup (10) ḳalduġı gibi sen bu zamān bu dünyāda ḫar gibi ḳalup ilerü gidememişsin ve āḫıret ve ʿālem-i ḥaḳīḳat cānibine (11) seyr ü naḳl idememişsin [ve'l-ḥāṣıl deryā-yı ʿışḳ u maḥabbete ġavṭa ḳılmaḳ zemānında ḳayd-ı ṣūret olmaġıla (12) yaḫdan bārid olan ʿulūm-ı dünyeviyyede ḥımār gibi ṭayrınup ḳalup ʿulūm-ı dīniyye vü ledünniyyeden maḥrūm olmışsın] (13)

(2886) Meṣnevī

Ger tu ʿallāme-y zamānī dercihān

Nek fenā-yı in cihan bin v'in zamān

Eger sen cihānda zamānuñ ʿallāmesi (14) iseñ işte bu cihānuñ ve bu zamānuñ ʿallāmesini gör yaʿnī ʿallāmelik oldur ki bu cihānuñ ve bu zamānuñ (15) fenāsını ḥaḳīkat müşāhede eyleyüp ʿilmini ve ʿamelini mücerred beḳā içün ḳıla

(2887) Meṣnevī

Merd-i naḥvīrā ezan derdūḫtīm

Tā şumārā naḥv-ı maḥv āmūḫtīm(16)

Merd-i naḥvī ḳıṣṣasını ʿArab-ı bādiye-nişīn ḳıṣṣasınuñ mā-beynine ol cihetden getürüp dikdük (17) ve anuñ içün bu maḥalle żamm eyledük tā ki size maḥv u fenā naḥvini yaʿnī ʿilmini ve ḳāʿidesini ögredevüz (18)

[1593] "Ölmeden önce ölünüz." Bu sözün hadis olmadığı hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Gültekin 2006: 179-181.

(2888) Meŝnevī

Fıḳh-ı fiḳh u naḥv-i naḥv u ṣarf-ı ṣarf [P113b]

Dergüm āmed yābī ey yār-ı şigerf

Fıḳhuñ mefhūmını ve naḥvüñ maḳṣūdını ve ṣarfuñ tebdīl ü taġyīrini (19) alsañ kelimede ve yoḳ olmada bulursın ey ulu yār fıḳhuñ fıḳha ve naḥvüñ naḥve ve ṣarfuñ ṣarfe iżāfeti ʿāmmuñ (20) ḫāṣṣa ve lüġavīnüñ ıṣṭılāḥı olan lafẓa iżāfeti ḳabīlinden olur fıḳh aṣlında fehme dirler ve ıṣṭılāḥda (21) mesāyil-i şerʿiyyeye maʿaedilletihā ʿālim olmaġa dirler ve naḥv luġatde bir ḳaç maʿnāya gelür burada ḳaṣd (22) maʿnāsınadur ki bemaʿnī-yi maḳṣūddur ve ıṣṭılāḥda şol ḳavāʿid ü ḳavānīn içün vażʿ olınan ʿilmdür ki anuñile (23) aḥvāl-i terākīb-i ʿArabiyye iʿrāb cihetinden maʿlūm olur ve ṣarf luġatde tebdīl ü taġyīre dirler ve ıṣṭılāḥda şol (24) uṣūle olan ʿilmdür ki anuñile aḥvāl-i ebniye-yi kelime maʿlūm ola pes mużāf olan maṣdarlar mefʿūl maʿnāsına olur (25) meŝelā fıḳh bemaʿnī-yi mefḳūh yaʿnī mefhūm ve naḥv bemaʿnī-yi menḥuvv yaʿnī maḳṣūd ve ṣarf bemaʿnī-yi tebdīl ü taġyīr pes taḳdīr-i (26) kelām böyle dimek olur ki mesāyil-i şerʿiyye ve aḥkām-ı merʿiyyenüñ mefhūmını ve naḥv ʿilminüñ maḳṣūdını ve ṣarf (27) ʿilminüñ taġyīr ü tebdīlin cümle ʿilm-i faḳrda ve yoḳluḳda bulursın ey yār seni ʿilm-i fıḳhuñ ʿubūdiyyetini [A251a] (1) kemāliyle edā eylemekdür pes kemālile ʿubūdiyyeti edā yoḳluḳda ve kem-āmedlikdedür ve ʿilm-i naḥvüñ ḳaṣdı ıṣlāḥ-ı (2) elfāẓ eylemekdür ve ıṣlāḥ-ı elfāẓdan maḳṣūd maʿnā dürüst olmaḳdur pes maʿnā dürüstligi daḫı ʿilm-i maḥv u fenāda (3) bulınur keẕālik ṣarfuñ tebdīl ü taġyīri gibi tebdīlāt ü taġyīrāt-ı ʿilm ü fenāda bulınur nitekim ʿilm-i ṣarfda binā-yı (4) kelime tebdīl ü taġyīr olduġı ʿilm-i maḥv u fenā ve kem-āmedlikde daḫı binā-yı insānī tebdīl ü taġyīr olup aṣl-ı beşeriyyetden (5) çıḳar ve neşʾe-yi āḫar ḥāṣıl olur bu maʿnā daḫı ḳābildür ki fıḳhı fehm eylemegi ve naḥvuñ ḳaṣdını ve yāḫud bir āḫar nevʿini (6) ve ṣarf ʿilmini taġyīr idüp bozmaḳlıġı kem-āmedlikde bulursın dimek olur

(2889) Meŝnevī

An sebū-yı āb dānişhā-yı mast

V'an ḫalīfe Dicle-yi ʿilm-i Ḫudast

(7) Ol sebū-yı ābdan murād bizüm dānişlerimüzdür ve ʿArabdan murād bizüz ve ol ḫalīfeden (8) murād Dicle-yi ʿilm-i Ḫudādur

(2890) Meŝnevī

Mā sebūhā pur beDicle mīberīm

Ger ne ḫar dānīm ḫodrā mā ḫarīm

Biz ābıla pür sebūları Dicleye iledürüz (9) yaʿnī biz Dicle-yi ʿilm-i Ḫudāya müteveccih olduḳda kendü ʿilmümüz destīsini bir şey ṣanup bile iledürüz bu taḳdīr eger (10) biz kendümüzi ḫar bilmezsek ḫar u aḥmaḳuz zīrā *ve mā ūtītum mine'l-ʿilmi illā ḳalīlen*[1594] feḥvāsınca cemīʿ-i enbiyā vü evliyānuñ ʿilmi (11) baḥr-ı ʿilm-i Ḥaḳḳa nisbetile bir destī şu ḳadardur pes bu cümleden bir insānuñ ʿilmi bir ḳaṭre ḳadardur pes bu maʿnāyı bilürken (12) yine ʿilm ü ʿamelini bir şey ʿadd idüp dergāh-ı Ḥaḳḳa iltse ve kendüyi böyle iken ḫar u aḥmaḳ bilmese ol kimesne ḫar belki (13) ḫardan beterdür

(2891) Mes̱nevī

Bāri Aʿrābī bedan maʿẕūr būd

K'ū ziDicle ġāfil u bes dūr būd

Bārī Aʿrābī [ʿadem-i şuʿūrile] (14) ol āb-ı sebūyı tuḥfe iltmesi sebebiyile maʿẕūr idi zīrā ol [bādiye-nişīn olan Aʿrābī] Dicleden ġāfil (15) ve [geldügi beriyye Dicleden ġāyetle] baʿīd idi

(2892) Mes̱nevī

Ger ziDicle bāḫaber būdī çü mā

Ū neburdī an sebūrā cābecā

(16) Eger Aʿrābī Dicleden bizüm gibi bāḫaber olayidi ol Aʿrābī o sebū-yı ābı menzilbemenzil Baġdād cānibine iltmezdi (17)

(2893) Mes̱nevī

Belki ezDicle çü vāḳıf āmedī

An sebūrā berser-i sengī zedī

Belki Dicleden çünki vāḳıf geleydi (18) ol sebūyı bir ṭaşuñ başına ururdı ve ol dergāha faḳr-ı tāmm ile müteveccih olurdı

Ḳabūl kerden-i (19) ḫalīfe hediyyerā ʿaṭā fermūden-i bākemāl-i bīniyāzī ezān hediyye ve ezān sebūy

[Bu surḫ-ı şerīf ve (20) bu beyān-ı laṭīf ḫalīfe hediyyeyi ḳabūl eylemesi beyānındadur ve ol hediyye vü sebūdan kemāl-i bīniyāzı ile merd-i (21) ʿAraba ʿaṭā buyurması beyānındadur]

(2894) Mes̱nevī

Çün ḫalīfe dīd u aḥvāleş şinīd

An sebūrā pur zizer kerd u mezīd

[1594] "Size ilimden azıcık bir şey verilmiştir."(İsra, 85)

(22) Çünki ḫalīfe Aʿrābīnüñ armaġanını gördi ve anuñ aḥvālini işitdi ol sebūyı zerden pür eyledi ve andan (23) ziyāde hem aña ḫilʿat ü niʿmet virdi

(2895) Meṡnevī

An ʿArabrā kerd ezfāḳa ḫalāṣ

Dād baḫşişhā vu ḫilʿathā-yı ḫāṣ

(24) Ol Aʿrābīyi faḳr u fāḳadan ḫalāṣ eyledi baḫşişler ve ḫāṣ ḫilʿatler virdi (25)

(2896) Meṡnevī

Pes naḳībanrā bufermūd an ḳubād

An cihān-ı baḫşiş u an baḥr-ı dād

Pes ol ḳubād naḳīblere buyurdı ol baḫşiş cihānı (26) ve ol ʿadl deryāsı

(2897) Meṡnevī

K'in sebū pur-zer bedest-i ū dehīd

Çünki vā gerded sūy-ı Dicleş berīd

(27) Ki bu pür-zer olan sebūyı anuñ eline viriñüz çünki buradan döne anı Dicle cānibine iledüñüz [A251b] (1)

(2898) Meṡnevī

Ezreh-i ḫuşk āmedest ū eszefer

Ezreh-i Dicleş buved nezdīkter

Ḳuru ve ḳara yolından ol Aʿrābī (2) seferden Dicle yolından aña nezdīkter olur mekānı [yaʿnī merd-i ʿArab bu cānibe berriyye yolından mesāfe-yi baʿīde (3) ḳaṭʿ idüp gelmişdür şimdi mekānına rücūʿ itdükde seferini deryādan eyleyesüz ki mesāfe-yi baʿīde ṭolaşmayup (4) nice günlik yolı fülk-i cārile zemān-ı ḳalīlde ṭayy idüp menzili ḳarīb olur diyü ḫalīfe naḳīblere söyledi (5) pes ġulāmān-ı ḫalīfe bermūceb-i fermān merd-i ʿArabı Dicleye getürüp]

(2899) Meṡnevī

Çün bekeştī dernişest u Dicle dīd

Secde mīkerd ezḥayā vu mīḫamīd

(6) Çünki gemide oturdı ve Dicleyi gördi ḥayā vü şerminden secde eyledi [yaʿnī rükūʿ (7) ḳıldı] ve egildi böyle diyü ki

(2900) Meṡnevī

Key ʿaceb luṭf in şeh-i Vehhābrā

V'an ʿacebter k'ū sited ān ābrā

Ki bu Vehhāb (8) olan şāh içün ʿaceb luṭf vardur ve ol ḳatı ʿacebter ki ol pādşāh ol mā-yı rākidi aldı [ve ḳabūl (9) eyledi]

(2901) Meṡnevī

Çün peẕīruft ezmen an deryā-yı cūd

Ançünan naḳd-i daġalrā zūd zūd

Ol cūd u kerem deryāsı (10) benden ne ḥālile ḳabūl eyledi ancılayın daġal u ḥaḳīr naḳdi ʿale'l-fevr tevaḳḳufsız

(2902) Meṡnevī

Küll-i ʿālemrā sebū dān ey puser

K'ū buved ezʿilm u ḫūbī tā beser

(11) Cemīʿ-i ālemi fi'l-meṡel sebū bil ki ol ʿālem sebūsı ʿilmden ve ḫūbluḳdan tā (12) başına deg pürdür

(2903) Meṡnevī

Ḳaṭreī ezDicle-yi ḫūbī-yi ust

K'ān nemīgunced zipurrī zīr-i pust

Ol Allāhuñ ḫūblıġı (13) **Dicle**sinden bu ālemde olan ḫūblıḳ bir ḳaṭredür ki o Ḫudānuñ ḫūblıġı pürliginden yaʿnī vefret ü keṡretden post (14) altına ṣıġmaz ve ṣūret dāyiresine dāḫil olmaz bu post altına gelen ve ṣūret dāyiresine dāḫil olan [cemāl ü kemāl (15) anuñ deryā-yı] cemāl ü kemālinden bir ḳaṭredür

(2904) Meṡnevī

Genc-i maḫfī bud zipurrī çāk kerd

Ḫākrā tābanter ezeflāk kerd

Kuntu kenzen (16) *maḫfiyyen feaḥbebtu en uʿrafe feḫalaḳtu'l-ḫalḳa liuʿrafe*[1595] ḥadīṡ-i şerīfinüñ feḥvāsı üzre ġayb-ı hüviyyet mertebesinde cevāhir-i (17) esmā vü ṣıfātla mālāmāl bir kenz-i maḫfī idi pürliginden yaʿnī ṣıfāṭ-ı ʿilmiyyesinüñ ve aḫlāḳ-ı cemīlesinüñ kemāliyle (18) muḳteżiyyātından perde-yi ġaybı çāk eyledi ḫākı eflākden tābānter ü rūşenter eyledi yaʿnī ʿālem-i ḫākı ve yāḫud (19) cesed-i ḫāk-ı benī Ādemi esmā vü ṣıfāṭına maẓhar ḳılmaġla eflāḳden minḥayṡi'l-maʿnā̱ münevver eyledi (20)

(2905) Meṡnevī

Genc-i maḫfī bud zipurrī cūş kerd

Ḫākrā sulṭān-ı aṭlas-pūş kerd

[1595] "Ben gizli bir hazine idim, bilinmek istedim ve bilineyim diye halkı yarattım."

Ḥażret-i Ulūhiyyet mertebe-yi eḥadiyyetde kenz-i maḫfī vü pinhān eyledi evṣāf ü kemālātınuñ (21) vefret ü kes̱retinden cūş eyledi ḫāki [sulṭān aṭlas-pūş eyledi yaʿnī ḫāk] [P114a] cesed-i benī Ādemi aṭlas-pūş (22) sulṭān eyledi ol cesed-i türābiyye-yi sulṭānda olan ḳuvvet ü ḳudret ve mehābet ü saṭvet ve bunlar ems̱āli olan (23) ṣıfat u ḥālet ol deryā-yı kemāl ü cemālüñdür ve illlā bu ḫāk-pāreler bu ṣıfatları nerede bulurdı (24)

(2906) Mes̱nevī

V'er bidīdī şāḫī ezDicle-y Ḫudā

An sebūrā ū fenā kerdī fenā

Eger āb-ı ʿilm ü cemālle pür olan vücūd destīsini maḳbūl (25) u mufaḫḫam ʿadd eyleyen kimse Ḫudāy-ı Teʿālānuñ Dicle-yi kemāl ü cemālinden bir şāḫ yaʿnī bir cedvel ü ḫalīci göreyidi (26) ol vücūd sebūsını ol kimse fenā ideyidi ol vücūduñ anuñ ḳatında iʿtibārı ḳalmayup anı bi'l-külliyye maḥv idüp (27) Ḫudā cānibine bīvücūd olduġı ḫākden gideyidi

(2907) Mes̱nevī

An ki dīdendeş hemīşe bīḫodend

Bīḫodāne bersebū sengī zedend

[A252a] (1) Ol kimseler ki Dicle-yi ḫūbı Ḫudādan olan şāḫı gördiler hemīşe bīḫodlardur bīḫod gibi ve ehl-i fenā mānendi (2) sebū-yı vücūdları üzre seng-i faḳr u riyāżeti urdılar ve kesr-i vücūd idüp fenā mertebesine irdiler (3)

(2908) Mes̱nevī

Ey ziġayret bersebū sengī zede

İn sebū zi'şkeste kāmilter şude

Ey ġayretinden ve himmet ü muḥabbetinden sebū-yı (4) vücūdı üzre bir ṭaş urmış bir sebū ṣınmış olmaḳdan kāmilrek olmışdur [ve maḥv u fenādan ṣoñra (5) beḳā bulmışdur]

(2909) Mes̱nevī

Ḫum şikeste āb ezū nārīḫte

Ṣad dürüstī z'in şikest engīḫte

Küb ṣınmış ve andan (6) āb dökülmiş [ve bir ḳaṭresi żāyiʿ olmamış dökilmek ve żāyiʿ olmaḳ degül belki] yüz dürüstlik bu şikestelikden (7) ol ḫum ḳoparmış ve ḥāṣıl itmiş murād vücūd-ı mevhūmīnüñ żammesi ve ʿaḳluñ kāmil olması ve ḫum gibi olan (8) ṣıfat-ı nefsāniyyenüñ żammesi ve āb-ı ʿaḳl ve āb-ı ʿirfānuñ andan īmānıla ve īḳānıla ve ez̠vāḳ-ı cān u cenānıla (9) aña nice dürüstlik ḥāṣıl olmasından ʿibāret olur

(2910) Mes̱nevī

Cüzv-i cüzv-i ḫum beraḳṣest u beḥāl

ʿAḳl-ı cüzvīrā numūde in muḥāl

(10) Küpüñ cüzʾinüñ cüzʾī raḳṣda ve ḥāldedür lāḳin ʿaḳl-ı cüzʾī bir ḥāl-i muḥāl görinmişdür (11) ḫumdan murād vücūd-ı insānīdür anuñ cüzʾinden murād her bir ʿużvı ola ve cüzʾ-i cüzʾinden murād anuñ tābiʿleri (12) ola çünki sālik vücūd-ı ḫumın ṣıyup fānī ola ve āb-ı maʿnāya vüṣūl bulup rūḥı anuñile ṭola anuñ her bir ʿużvı (13) kemāl-i zevḳinden raḳṣ u ḥālle olur ve lākin ʿaḳl-ı cüzʾī ṣāḥiblerine bu ḥāl muḥāl görinür ki anlar (14) bu sırdan ġāfiller ve bu ʿilmden cāhillerdür

(2911) Meṡnevī

Nī sebū peydā derin ḥālet ne āb

Ḫoş bubin v'allāhu aʿlem bi'ṣ-ṣavāb

(15) Bu ḥāletde ne sebū ve ne āb ẓāhirdür bu sözlerüñ ḥaḳīḳatini ḫoş gör ve bu kelimātuñ māhiyyetine naẓar (16) irgür Allāhu Teʿālā ṣavābına aʿlemdür eger dirseñ ki bende bu gūne maʿānīnüñ ıṭṭılāʿına istiʿdād yoḳdur bu gūne (17) maʿnāyı nice ḫoş göreyüm cevāb

(2912) Meṡnevī

Çün der-i maʿnī zenī bāzet kunend

Perr-i fikret zen ki şeh-bāzet kunend

(18) Çünki maʿnā ḳapusını ḳaḳasın saña açarlar fikret ḳanādını ur ki seni şeh-bāz eyleyeler *el-merʾu yaṭīru bicenāḥi'l-himmeti ve'l-fikri*[1596] (19) feḥvāsınca insān himmet ü fikret cenāḥlarıyla uçar bu ʿālem-i ṣūretden güẕer idüp cānib-i (20) maʿnāya geçerler ve ol ʿālemüñ şehbāz-ı bülend-pervāzı olup vech-i maḳṣūdınuñ niḳābını açar (21)

(2913) Meṡnevī

Perr-i fikret şud gil-ālūd u girān

Z'an ki gil ḫᵛorī turā gil şud çü nān

Senüñ fikrüñüñ ḳanadı balçıġa bulaşmış ve s̱aḳīl oldı (22) zīrā ekl yiyicisin saña balçıḳ nān gibi oldı

(2914) Meṡnevī

Nan gilest u guşt kemter ḫᵛar ezīn

Tā nemānī hemçü gil ender zemīn

(23) Nān u gūşt aṣlında gildür bundan azrek yi tā gil gibi zemīnde ḳalmayasın ammā ʿaceb ḥāletdür ki saña ne (24) açlıḳ ve ne ṭoḳlıḳ fāyide eyler

---

1596 "İnsan himmet ve fikir kanatlarıyla yükselir ve uçar."

(2915) Meṣnevī

Çün gürüsne mīşevī seg mīşevī

Tünd ü bed peyvend ü bed-reg mīşevī

(25) Çünki aç olasın kelb olursın yaʿnī seg gibi bed-ḫū olup tünd ü peyvend ü bedrek olursın (26) yaʿnī ġażablu ve ittiṣāli ve muḳāreneti ḳabīḥ u bed-aṣl olursın [zīrā ḥarāret-i cūʿdan ruṭūbet zāyil olup (27) ve yubūset ġālib olmaġıla nār-ı ġażab dimāġuña ṣuʿūd ḳılup teng-mizāc u tünd-ḫᵛār olup ve her muḳārin olduġuñ **[A252b]** (1) şaḫṣuñ ḫāṭırın şikest ḳılup aç ḳurd ve kelb-i ʿaḳūr gibi yanuña gelenleri ṭalarsın ve bi'l-ʿaks] (2)

(2916) Meṣnevī

Çün şudī tū sīr murdārī şevī

Bīḫaber bīpā çü dīvārī şevī

Çünki ṭoḳ olduñ bir murdār olduñ bir dīvār gibi (3) ayaḳsız ḫabersiz olduñ yaʿnī dīvār nice ḥarekete ḳādir degül ise ve ne gūne bīfehm ü bīḫaber ise sen de ṭoḳ (4) olduġuñ ḥīnde bīfehm ü bīḫaber olup kendü mertebeñden ʿibādet ü ṭāʿat cānibine naḳl ü ḥareket eylemezsin dimek olur (5)

(2917) Meṣnevī

Pes demī murdār u dīger dem segī

Çün kunī derrāh-ı şīran ḫoş tegī

Pes bir dem murdārsın ve bir ġayrı dem kelbsin (6) şīrān-ı dīn yolında nice laṭīf yilmeklik eylersin

(2918) Meṣnevī

Ālet-i işkār-ı ḫod cüz seg medān

Kemterek endāz segrā üstüḫᵛān

(7) Kendü şikāruñuñ ālet ü sebebi kelbden ġayrı bilme ālet-i işkārdan murād nefs-i emmāredür ki ṣayd-ı dünyā (8) eylemege ālet olmışdur kelbe üstüḫᵛānı azrek at yaʿnī seg-i nefsüñe ġıdāsını az virüp anı ʿaḳluña tābiʿ it (9)

(2919) Meṣnevī

Z'an ki seg çün sīr şud ser-keş şeved

Key sūy-ı ṣayd u şikār-ı ḫoş deved

[Zīrā ki kelb çünki ṭoḳ oldı (10) ser-keş olur laṭīf ṣayd ve şikār-ı ḫoş cānibine ḳaçan yiler]

(2920) Meṣnevī

An ʿArabrā binevāyī mīkeşīd

Tā bedan dergāh u an devlet resīd

(11) Ol ʿArabī azıḳsuzlıḳ ve muḥtāclıḳ çekdi tā ol dergāha ve ol devlete yitişdi (12)

(2921) Mes̱nevī

Derḥikāyet gufteyīm iḥsān-ı şāh

Derḥaḳ-ı an bīnevā-yı bīpenāh

Ḥikāyetde dimişüz şāhuñ iḥsānını ol penāhsız (13) olan bīnevānuñ ḥaḳḳında yaʿnī ol penāhı olmayan faḳīrüñ ḥaḳḳında vāḳıʿ olan şāhuñ iḥsānını muḳaddemā ḥikāyede (14) ẕikr eylemişüzdür

(2922) Mes̱nevī

Her çi gūyed merd-i āşıḳ būy-ı ʿışḳ

Ezdehāneş mīcehed derkūy-ı ʿışḳ

Merd-i ʿāşıḳ her ne (15) söylerse būy-ı ʿışḳ anuñ dehānından ṣıçrar ʿışḳ maḥallesinde yaʿnī mertebe-yi ʿışḳda merd-i ʿāşıḳ her ne söylerse (16) anuñ aġzından ʿışḳ rāyiḥası ẓāhir olur ki *kullu inā'in yeteraşşeḥu bimā fīhi*[1597] bu maʿnāya şehādet ḳılur (17)

(2923) Mes̱nevī

Ger bugūyed fiḳh faḳr āyed heme

Būy-ı faḳr āyed ezan ḫoş demdeme

Eger merd-i ʿāşıḳ fıḳh söyleye andan ki cemīʿan faḳr gelür ol laṭīf ṣadālu ve ḫoş (18) sözlü ʿāşıḳdan faḳr rāyiḥası gelür

(2924) Mes̱nevī

V'er bugūyed küfr dāred būy-ı dīn

Āyed ezguft-i şekeş būy-ı yaḳīn

Ol (19) merd-i ʿāşıḳ eger küfr söyleye dīn rāyiḥasın ṭutar anuñ şek ü gümāna müteʿallıḳ olan sözinden yaḳīn rāyiḥası (20) gelür [küfrden murād bunda ʿuşşāḳuñ şaṭḥiyyāta müteʿallıḳ olan kelimātı küfrdür lākin andan dīn rāyiḥası gelür ve ʿind-i (21) ehlü'l-yaḳīn maʿnāda o ʿayn-ı tevḥīd ve maḥżā īmān olur ve küfr olması ancaḳ ʿālem-i ʿaḳlda ve mertebe-yi ẓāhirde ḳalanlara (22) nisbet olur]

(2925) Mes̱nevī

Keff-i kej k'ezbaḥr-ı ṣıdḳī ḫāstest

Aṣl-ı ṣāf an ferʿrā ārāstest

[Egri köpük ki bir ṣıdḳ (23) deryāsından ḳalḳmışdur *aṣl-ı ṣāf* ol ferʿi tezyīn itmişdür] *keff-i kej*den murād şek ü gümāna müteʿallıḳ olan ve (24) şerʿe muḫālif gelen sözlerdür

[1597] "Her kap, (ancak) içinde olanı sızdırır."

ʿāşıḳuñ bāṭını deryā-yı ṣıdḳ u yaḳīndür pes maʿnā böyle dimek olur ki (25) mes̱elā egri köpük bir ṣıdḳ deryāsından ḳalḳmışdur yaʿnī egri köpük gibi olan şerʿe muḫālif ve ʿaḳla (26) mutenāḳıż sözleri anuñ deryā-yı ṣıdḳ olan derūnından ẓāhir olmışdur ṣāfī olan aṣl ol tīre (27) olan ferʿi [P114b] bezemişdür yaʿnī anuñ ṣāfī vü vāfī olan derūnı ol kej-mec olan guftārı nūr-ı yaḳīn ile tezyīn [A253a] (1) eylemişdür ḥaḳīḳatına naẓar eyleseñ ol kej olan kelām rāst ve ol kelām-ı nāmaʿḳūl fi'l-ḥaḳīḳa muḫtār u maḳbūldur (2)

(2926) Mes̱nevī

An kefeşrā ṣāfī vu maḥḳūḳ dān

Hemçü düşnām-ı leb-i maʿşūḳ dān

Merd-i ʿāşıḳuñ kej olan gufti yaʿnī nāmaʿḳūl olan kelāmını ṣāfī (3) vü lāyıḳ u maḳbūl bil maʿşūḳuñ lebinüñ düşnāmı gibi bil

(2927) Mes̱nevī

Geşt an düşnām-ı nāmaṭlūb-ı ū

Ḫoş zibehr-i ʿārıż-ı maḥbūb-ı ū

(4) Maʿşūḳuñ nāmaṭlūb olan ol düşnāmı anuñ ʿārıż-ı maḥbūbından ötüri ḫoş olmışdur egerçi cevāb telḫdür (5) lākin ʿuşşāḳa ol şīrīn gelmişdür

(2928) Mes̱nevī

Ger bugūyed kej numāyed rāstī

Ey kejī ki rastrā ārāstī

ʿĀşıḳ-ı Ḥaḳḳ eger egri (6) söyleye ol ṭoġrulıḳ gösterür ey laṭīf bir kej ki rāstī bize di murād ʿāşıḳuñ nāmaʿḳūl olan kelimātı ʿāḳıluñ (7) meşrūʿ u maʿḳūl olan kelimātından laṭīf olup anlaruñ rāst olan kelāmınuñ bunlaruñ zīb ü zīnet virmesini (8) işʿār eyler nitekim eks̱er-i ʿuḳalā ʿuşşāḳ-ı İlāhīnüñ kelāmıyla kendü kelāmlarını tezyīn eylerler ve ḳalan ʿāşıḳ şöyle dimişdür (9) diyü söylerler

(2929) Mes̱nevī

Ezşeker ger şekl-i nānī mīpezī

Ṭaʿm-ı ḳand āyed ne nan ger mīmezī

Mes̱elā şekerden eger bir nān şeklini düzesin (10) ve bişüresin eger anı emesin andan ḳand lez̠z̠eti gelür ve nān lez̠z̠eti gelmez kez̠ālik ʿāşıḳuñ maḳālini buña göre (11) ḳıyās eyle

(2930) Mes̱nevī

V'er biyābed mü'minī zerrin ves̱en

Key hiled anrā berāy-ı her şemen

Mis̱āl-i āḫar eger bir mü'min altun put bula her put-perest (12) içün anı ḳaçan ḳor

(2931) Mes̱nevī

Belki gīred ender āteş efkened

Ṣūret-i ʿāriyyeteşrā bi'şkened

Belki mü'min ol ves̱eni (13) ṭutar āteş içre bıraġur anuñ ʿāriyyeti ṣūretini şır

(2932) Mes̱nevī

Tā nemāned berẕeheb naḳş-ı ves̱en

Z'an ki ṣūret māniʿest u rāh-zen

(14) Tā altun üzre put naḳşı ḳalmaya zīrā ki ṣūret anuñ altunından müntefiʿ olmaġa māniʿ ü reh-zendür (15) pes ḳaçan bir mü'mini ʿārif bir kelām-ı nāmeşrūʿ u nāmaʿḳūlı görse derḥāl anuñ żımnında olan menāfiʿ ü esrāra naẓar eyler (16) eger leng-i taḥtında nice fevāyid ü menāfiʿ mevcūde ise anuñ ṣūret-i ẓāhirede nāmeşrūʿ u nāmaʿḳūl olduġına baḳmayup (17) anuñ ḥarf u elfāẓından olan kej-mejligin izāle idüp zer-i ḫāliṣ gibi andan maʿnāyı aḫẕ eyler (18)

Beyt

Lafẓ eger rast buved bākejek

Hīç ḳayırmaz bize maʿnā gerek

diyen bu maʿnāya işāret eyler

(2933) Mes̱nevī

Ẕāt-ı zerreş naḳd-i Rabbāniyyetest

Naḳş-ı büt bernaḳd-i zer ʿāriyyetest

(19) Ves̱enüñ zer olan ẕātı dād-ı Rabbāniyyet ve ʿaṭā-yı ulūhiyyetdür ammā put naḳşı naḳd-i zer üzre ʿāriyyetdür (20) aña iʿtibār yoḳdur ve ol naḳş-ı püt ẕāt-ı ẕehebi ḫabīs̱ eylemez

(2934) Mes̱nevī

Behr-i keykī tū gilīmirā mesūz

V'ezṣadā-yı her meges me'gẕār rūz

(21) Ey ḳīl ü ḳāle naẓar ḳılan ve maʿnādan ġāfil olan bir pireden ötüri bir gilīmi yaḳma ve her megesüñ (22) āvāz u ṣadāsından nehārı tīrek eyleme belki āvāz-ı megese iltifāt eylemeyüp fevāyid-i vızdan müntefiʿ ol (23)

(2935) Mes̱nevī

Büt-perestī çün bumānī derṣuver

Ṣūreteş bü'gẕār u dermaʿnā niger

Çünki ṣūretlerde ḳalasın put-perestsin anuñ ṣūretini ḳo (24) ve maʿnāya naẓar eyle

(2936) Mes̱nevī

Merd-i ḥaccī hem-reh-i ḥācī ṭaleb

Ḫᵛāh Hind ü ḫᵛāh Türk ü yā ʿArab

Ḥacca mensūb-ı edā iseñ bir ḥācīyi (25) hem-reh ṭaleb eyle gerekse **Hindū** ve gerekse **Türk** ve yā **ʿArab** olsun [ve'l-ḥāṣıl ne olursa olsun hemān (26) rāh-ı Kaʿbeyi bilüp saña refīḳ olsun]

(2937) Mes̱nevī

Me'nger ender naḳş u ender reng-i ū

Bi'nger ender ʿazm u derāheng-i ū

(27) [Ol delīl-i ḥüccetüñ naḳş-ı beşeriyyet ve levn ü ṣūretine] naẓar eyleme zīrā ol lāzım degüldür ve anuñ ḳaṣdına **[A253b]** (1) naẓar eyle ki lāzım olan budur

(2938) Mes̱nevī

Ger siyāhest u hem-āheng-i tust

Tū sepīdeş ḫᵛan ki hem-reng-i tust

Ol **Hindū** (2) ve egerçi siyāhdur lāḳin senüñ āhengüñdür sen aña sepīd oḳu zīrā minḥays̱i'l-maʿnā̱ senüñ hem-rengüñdür (3)

(2939) Mes̱nevī

İn ḥikāyet gufte şud zīr ü zeber

Hemçü fikr-i ʿāşıḳan bīpā vü ser

Bu ḥikāyet zīr ü zeber dinmiş oldı ve naẓmı perīşān (4) ü perākende geldi ʿāşıḳlaruñ fikri gibi bīpā vü serdür

(2940) Mes̱nevī

Ser nedāred çün z'ezel būdest pīş

Pā nedāred bāebed būdest ḫᵛīş

(5) Ezel aña dirler ki ibtidāsı olmaya intihāsı ola ebed aña dirler ki ibtidāsı intihāsı olmaya *īn ḥikāyet*den (6) murād ẕikr-i maḥal irāde-yi ḥāl ḳāʿidesi üzre bu ḥikāyetde söylenen guftār u esrārdur yaʿnī bu ḥikāyetde ẕikr olınan (7) ve fikr-i ʿuşşāḳ gibi bīpā vü ser ẓuhūra gelen esrār u guftār baş ṭutmaz çünkim ezelden ilerüdür ki murād mertebe-yi aʿyān-ı (8) s̱ābitedendür dimek olur pāy ṭutmaz yaʿnī nihāyet ü āḫıret ṭutmaz ebed ile ḫıṣm u muḳārin olmışdur [dimegi ifāde ḳılup] (eylemeden ötüri bu kitāb-ı şerīfi sāyir-i te'līfāt u muṣannefāt gibi dībāce ile ibtidā eylemişler ve āḫırında daḫı itmām u iḫtimāma müteʿallıḳ söylemişlerdür) (9)

(2941) Mes̱nevī

Belki çün ābest her ḳaṭre ezān

Hem serest u pā vü hem bī her duvān

Belki bu kelām-ı laṭīf ve naẓm-ı şerīf şu gibidür her bir (10) ḳaṭre andan hem serdür hem pā ve hem bu ikisiz yaʿnī bu kelām-ı şerīf bir ʿaẓīm āb-ı laṭīf gibidür her bir beyt andan (11) bir ḳaṭre gibidür ve her beyt içün ser ü pā yaʿnī ibtidā vü intihā iʿtibār eylemek mümkindür ve siyāḳ u sibāḳına naẓar eyledigüñ (12) cihetden bīser ü pā iʿtibār eylemek ḳābildür

(2942) Mes̱nevī

Ḥāşa lillāh in ḥikāyet nist hīn

Naḳd-i ḥāl-i mā vu tust in ḫoş bubīn

(13) Ḥāşe lillāh bu ḥikāyet degüldür āgāh ol yaʿnī ben Allāhı tenzīh eylerem bu ʿArab-ı bādiye-nişīn ḥikāyesi olmadan (14) bu ḥikāye bizüm ve senüñ naḳd-i ḥālimüzdür ḫoş naẓar eyle

(2943) Mes̱nevī

Z'an ki ṣūfī bāker u bāfer buved

Herçi an māżist lāyuẕker buved

(15) Zīrā ki ṣūfī kerr ü ferr [ile olur her nesne ki ol māżīdür lāyuẕker olur yaʿnī ṣūfī ziyāde kerr ü ferr] ṣāḥibi (16) şol ʿālī-rütbetdür ki anuñ ḳatında her ne ki māżī ẕikr olınmaz belki her neyi ki ṣūfī ẕikr eylerse kendü ḥasb ü ḥāli (17) ve tevābiʿinüñ evṣāfı bālini söyler ve ḥikāyāt u ems̱āl żımnında anı naḳl eyler dimek olur (18)

(2944) Mes̱nevī

Hem ʿArab mā hem sebū mā hem melik

Cümle mā yuʾfeku ʿanhu men ufik

Sūre-yi Ẕāriyātda olan āyete işāretdür *vessemāʾi ẕāti'l-ḥubuk*[1598] Cenāb-ı ʿİzzet (19) ḳasem buyururlar ẕāt-ı ṭarāyıḳ olan gökler ḥaḳḳıyçün murād mesīre-yi kevākib olan ṭarāyıḳ-ı maḥsūse ola ve yāḫud (20) ṭarāyıḳ-ı maʿḳūle ola naẓar-ı ʿaḳlla nice maʿārif ü ḥaḳāyıḳuñ vüṣūline sebeb ola *innekum lefī ḳavlin muḫtelif*[1599] cevāb-ı ḳasemdür ve (21) taḥḳīḳan siz ey kāfirler ḳavl-i muḫtelifedesüz yā Resūlallāh ḥaḳḳında olan muḫtelife ḳavlleri ola kāhin ü sāḥir (22) ü mecnūn didikleri gibi ve yā Ḳurʾān ḥaḳḳında esāṭīr-i evvelīn ü şiʿr didikleri gibi ve yā ḳıyāmet aḥvālinde olan (23) iḫtilāfları gibi *ve ammā*

1598 "Yolları bulunan gökler üzerine andolsun ki.." (Zariyat, 7)
1599 "(Ey müşrikler) siz Peygamber ve Kuran hakkında farklı ve aykırı şeyler söylüyorsunuz." (Zariyat, 8)

teʾvīl ve'r-rūḥu'l-letī ẕātu'ṭ-ṭarāyıḳu feinne minkulli ṣıfatin ṭarīḳan ilā̱semāʾi'r-rūḥi yeṣilu ileyhā (24) min yuslikuhā innekum lefī ḳavlin muḫtelif ey min ḥadī̱si'n-nefsi ve efkāri'l-mutenevvıʿati ve iʿtiḳādāti'l-fāsideti'l-māniʿati ʿani'l-ittiḥād (25) fi's-suluki ve'l-meẕhebi'l-bāṭıleti'l-mānıʿati [P115a] *ʿani'l-kemāl* ***yuʾfeku ʿanhu men ufik***[1600] *ey yuṣrafu ʿani'l-Ḳurʾāni ve'r-Resūli (26) ve'l-īmān men ṣarefe* yaʿnī maṣrūf u maṭrūd oldılar yā Ḳurʾān yā Resūlden ve yā īmāndan anlar ki (27) ʿilm-i ezelīde maṣrūf u maḥrūm oldılar di *ammā et-teʾvīlu yuṣrafu ʿammā yūʿadūne mine'l-kelāmi men ṣarafe bi'ş-şeḳāveti* [A254a] (1) *fī ʿilmillāhi* ***ḳutile'l-ḫarrāṣūne*** *ey luʿine'l-keẕẕābūn bi'l-ḳavli'l-muḫtelifeti* ***elleẕīnehum fī ġamretin*** yaʿnī keẕẕāblar şol kimselerdür ki (2) cehālet ve kemāl-i ġafletde ***sāhūn*** ġāfillerdür evāmir-i İlāhīden ve kemālāt-ı nefsānīden maʿnā̱-yı beyt **Ḥażret-i Ḫudāvendigār** ḳuddise (3) sırruhu buyururlar ki hem ʿArab bizüz hem sebū bizüz cümle-yi mā bu cümle bizüz min ḥay̱si'l-ḥaḳīḳati *yuʾfekü ʿanhu* bu maʿnā̱dan (4) maṣrūf oldı men şol kimse ki *ufik* maṣrūf u maḥrūm oldı ebedī ʿilm-i ezelīde [yaʿnī bu ḳıṣṣada ẕikr olınan (5) ʿArabdan murād ve daḫı zenden murād ve daḫı sebūdan murād ve melikden murād cümlesi bizüz ʿArabdan murād ʿaḳlumuz ve anuñ zeninden (6) murād nefsümüz ve melikden murād rūḥumuz sebūdan murād cesedümüz olur bu maʿnā̱dan maṣrūf olan kimse maḳṣūddan (7) maṣrūf oldı pes vech-i ittiḥādı bilmek isterseñ]

(2945) Mes̱nevī

ʿAḳlrā şud ān u zen in nefs u ṭamʿ

İn du ẓulmānī vu münkir ʿaḳl şemʿ

(8) Bu ḳıṣṣada ẕikr olınan ***şūd***dan murād ʿaḳlı bil ve zen-i ʿArabīden bu nefs ü ṭamʿ ṣıfatını bil bu (9) ikisi ẓulmānī ve münkir-i tedbīr-i ʿaḳldur ʿaḳl ise fi'l-mes̱el şemʿdür ki nūr-ı tedbīr ü idrākile ḫāne-yi vücūdı münevver (10) ḳılıcıdur [münker kāfuñ fetḥāsıyıla ḳırāʾat olsa daḫı maʿnā̱ ṣaḥīḥ olur bu taḳdīr üzre maʿnā̱ ʿaḳlı fi'l-mes̱el er bil (11) ve zen mes̱elde nefs ü ṭamaʿdur bu ikisi ẓulmānī ve münkerdür ve ʿaḳl ise fi'l-mes̱el bir şemʿ-i maʿnevīdür ki ẓulmetleri (12) izāle idicidür dimek olur]

(2946) Mes̱nevī

Bi'şnev eknūn aṣl-ı inkār ezçi ḫast

Z'an ki külrā gūne gūne cüzvhast

(13) Bu beyt muḳaddem olan beytden nāşī olan suʾālī defʿdür ol suʾāl budur ki ʿaḳlı er gibi ve nefsi ʿavret (14) gibi bil buyurduñuz ve nefs ẓulmānī ve ʿaḳl şemʿ gibi nūrānīdür didüñüz pes insān bir ẕāt iken bu żıddiyyet ü iḫtilāf (15) neden ḥāṣıl oldı buyururlar ki

---

[1600] "Kuran'ın hakikatini ve Peygamber'in risaletini anlamaktan mahrum bırakılmışlardır." (Zariyat, 9)

gūş it el-ān bu kāruñ aṣlı ve bu inkāruñ ẓuhūrı neden ḥāṣıl oldı ol (16) cihetden ḥāṣıl oldur ki kulluñ gūne gūne cüzʾleri vardur külden murād mertebe-yi ulūhiyyetdür kemā ẕikrünā ḳable ẕālik (17) ve cüzʾlerinden murād esmā vü ṣıfāt-ı mütenevviʿadur ve ʿālem ü Ādem esmā vü ṣıfāt-ı İlāhiyyedür pes vücūd-ı Ādemī ẓuhūr (18) eyleyen iḫtilāfāt-ı āṡār ve iḫtilāfāt-ı esmā vü ṣıfāt-ı İlāhiyyedür bu taḳdīrce ʿaḳl ve nefs maẓhar olduḳları ismlerüñ (19) muḳteżāsınca lisān-ı ḥālle maʿnen nizāʿ u cidālden ḫālī degüllerdür ve tā muṭmaʾinne mertebesine irüp ʿaḳla tābiʿ (20) olıncaya dek

(2947) Meṡnevī

Cüzv-i kül nī cüzvhā nisbet bekül

Nī çü būy-ı gül ki bāşed cüzv-i gül

Biz ẕikr eyledügimüz kulluñ cüzʾi cüzʾlerüñ (21) külle nisbeti degüldür yaʿnī cüzʾī küll-i ḥaḳīḳī degüldür ki terkīb ḳabūl ide zīrā mertebe-yi ulūhiyyet esmā vü ṣıfātla (22) mürekkeb degüldür ve gülüñ rāyiḥası gibi de degüldür ki gülüñ cüzʾī ola belki bu cüzʾ ü küll ki ẕikr olındı cüzʾ ve küll (23) iʿtibārīdür nitekim bu beyti bu maʿnāya göre miṡāl idüp buyururlar

(2948) Meṡnevī

Luṭf-ı sebze cüzv-i luṭf-ı gül buved

Bang-ı ḳumrī cüzv-i an bülbül buved

(24) Meṡelā leṭāfet-i sebze gülüñ leṭāfetinüñ cüzʾidür biḥasbi'l-iʿtibār yaʿnī gülüñ leṭāfetini cāmiʿ (25) cemīʿ-i leṭāyif-i sebzevāt farż eylersin cümleden elṭaf oldıġıyçün ve her sebzenüñ luṭfını anuñ leṭāfetinden (26) bir cüzʾ ʿadd eylersin bu taḳdīr üzre luṭf-ı sebze cüzʾ luṭf-ı küll olur ve keẕālik bu iʿtibārla anuñ ḳumrı (27) cüzʾ-i bāng-ı bülbül olur yaʿnī bülbülüñ ṣadāsını cāmiʿ cemīʿ-i leẕẕāt-ı aṣvāt farż idüp ṣadā-yı ḳumrı ki aña nisbetile [A254b] (1) dūnterdür anuñ cüzʾi dinilse cāyizdür pes mertebe-yi ulūhiyyete küll esmā vü ṣıfāta eczā taʿbīri iʿtibārī vü farażīdür (2) ḥaḳīḳī degüldür

(2949) Meṡnevī

Ger şevem meşġūl-ı işkāl u cevāb

Teşneganrā key tuvānem dād āb

Eger işkāl ü cevāba meşġūl olam (3) ve bu cüzʾ ü küllüñ müşkilātını ḥall ḳılam ṣusuzlara āb virmege ḳaçan ḳādir oluram yaʿnī sālikān-ı ṭarīḳat ve teşnegān-ı ḥaḳīkat (4) olanlara āb-ı maʿrifeti ḳaçan virmege furṣat buluram ve anlara nice irşād u terbiyye ḳıluram

(2950) Meṡnevī

Ger tu işkālī beküllī vu ḥarec

Ṣabr kun eṣ-ṣabru miftāḥu'l-ferec

(5) Eger sen bi'l-külliyye işkāl ü ḥarec iseñ yaʿnī ʿayn-ı işkāl mertebesinde ve zaḥmet (6) menzilesinde iseñ ṣabr eyle zīrā ṣabr ferecüñ miftāḥıdur

(2951) Mes̱nevī

İḥtimā kun iḥtimā z'endīşehā

Fikr şīr u gūr u dilhā bīşehā

(7) Endīşelerden iḥtimā eyle ve perhīz ḳıl zīrā fi'l-mes̱el şīr ü gūr göñüller bīşelerdür yaʿnī kalbi endīşehā (8) vü ḫayālāt-ı fāsideden ḥıfẓ u ḥimāyet eyle zīrā fikr mes̱elā şīr ü gūr gibidür murād iyüler ve kötüler dimekdür kem olan (9) fikrlerden ve endīşeden ḳalbi ṣıyānet eylemek lāzımdur

(2952) Mes̱nevī

İḥtimāhā berdevāhā serverest

Z'an ki ḫārīden fuzūnī-yi gerest

(10) İḥtimālar ʿilāclar üzre serverdür kemā ḳīle fi'l-ḥadīs̱ *el-ḥimyetu re'su kulli devā'in*[1601] zīrā ki uyuzuñ ḳaşımaḳ ziyāde(11)ligine sebebdür ammā perhīz anuñ devā vü şifāsına vesīledür pes endīşe vü efkār-ı ḳalbüñ ʿillet ü marażını ziyāde (12) idicidür ve endīşe vü efkārdan iḥtimā eylemek devā vü şīfā-yı ṣadra sebebdür (13)

(2953) Mes̱nevī

İḥtimā aṣl-ı devā āmed yaḳīn

İḥtimā kun ḳuvvet-i cānet bubīn

Bīşekk ü yaḳīn budur ki iḥtimā vü perhīz devānuñ aṣlı geldi iḥtimā eyle ve cānınuñ ḳuvvetini (14) gör ki efkār-ı fāside vü efʿāl-i ḫabīs̱e ve endīşe-yi ḫasīseden perhīz ḳılmaḳ cāna ḳuvvet viricidür (15)

(2954) Mes̱nevī

Ḳābil-i in nüktehā şev gūşvār

Tā ki ezzer sāzemet men gūşvār

Bu nükteler ki ben söyledüm ve söylesem gerek gūş gibi anı ḳabūl (16) idici ol ve istimāʿına müstaʿidd ol tā kim ben saña ʿilm-i ledün zerinden gūşvār düzem eger nüktelerüm ḳabūl iderseñ (17)

(2955) Mes̱nevī

Ḥalḳa dergūş-ı meh-i zer-ger şevī

[1601] "Perhiz, her devanın başıdır." Acluni, Keşfu'l-hafa, II/279-280 (2320).

Tā bemāh u tā s̱üreyyā berşevī

zer-ger ayuñ ḳulaġında ḥalḳa yaʿnī küpe olasın [tā māh u (18) s̱üreyyā üzerine olursın yaʿnī] tā māh u s̱üreyyā mertebesine yol bulasın māh-ı zer-gerden murād yā māh-ı āsmān ola (19) nūrāniyyetile ʿālemi ḳuyumcı gibi yaldız eyledügi mülābeseyile [pes anuñ ḳulaġında küpe olasın dimeden murād rifʿat-i (20) menzile ṣāḥibi olasın] ve dīn ü ṭarīḳatde māh u s̱üreyyā mertebesin bulasın ve yāḫud māh-ı zergerden murād ʿalāṭarīḳi'l-istiʿāre (21) māh-ı velāyet olan veliyy-i kāmil ola zerger olması sālikān ü mürīdānı zer-i maʿrifetile zer-endūd eylemesinden (22) ʿibāret olur ve ayuñ ḳulaġında ḥalḳa olmaḳ anuñ ḳabūline ve āşnāligine yol bulmaḳdan kināye olur (23)

(2956) Mes̱nevī

Evvelā bi'şnev ki ḫalḳ-ı muḫtelif

Muḫtelif cānend ezyā tā elif

[Evvelā gūş-ı cānıla işit ki ḫalḳ muḫtelif yādan tā elife (24) varınca vāḳıʿ olan iḫtilāfāt gibi muḫtelifetü'l-ervāḥdururlar yaʿnī] enfüsde olan iḫtilāfātı evvelen beyān (25) buyururlar *bi'şnev eknūn ehl-i inkār ezçi cāst* buyurduḳları maḥalde ẕikr olundı bu maḥalde āfāḳda (26) olan iḫtilāfātuñ taḥḳīḳine şurūʿ eyleyüp dirler ki ol nikātki aña ḳābil ol diyü tenbīh olınmışdı evvelā (27) işit ol nükteler budur ki muḫtelif cāndururlar *el-ervāḥu cunūdun mucennedetun*[1602] feḥvāsınca yaʿnī maḫlūḳāt-ı [A255a] (1) mütenevvıʿanuñ ervāḥı ecnās-ı muḫtelifedür *yā*dan *elif*e varıncaya dek olan iḫtilāfāt gibi merātib-i ḥurūf-ı raḳamiyyenüñ (2) evvel mertebesinde vāḳıʿ olan *elif* āḫırında vāḳıʿ olan *yā*dur āḫır mertebeden evvel merātibe varıncaya dek naẓar olınsa (3) ḥakāyıḳ-ı ḥurūf-ı raḳamiyye şeklen ve ṭabʿan ve maḫrecen biri birine muḫālifdür kiminüñ maḫreci şefevī kiminüñ ḥulḳūmīdür (4) ve kiminüñ ṭabīʿī ve kiminüñ daḫı bāvī vü ābīdür muḥaṣṣal maḫlūḳāt içre sāyir-i ism gibi bunlar daḫı (5) ḫāṣiyyet-i berümmetdür nitekim Şeyḫ-i Ekber Fütūḥātuñ ibtidāsında ikinci bābda buyururlar ki (6) *iʿlem inne'l-ḥurūfu ummetun mine'l-umem muḫāṭabūn ve mutekellefūn ve fīhim rusulin mincinsihim ve lehum esmāʾun ve lāyuʿrefu ḥāẕā illā ehli'l-keşfi* (7) *minṭarīḳinā ve ʿālemu'l-ḥurūfi efṣaḥu'l-ʿālemi lisānen ve evżaḥahu beyānen*

(2957) Mes̱nevī

Derḥurūf-ı muḫtelif şūr u şekist

Gerçi ezyekrūy ser tā pā yekist

[1602] "Hz. Peygamber'in dediği gibi; Ruhlar hazır askerlerdir. Bunlardan, birbirini tanıyanlar, birbiriyile geçinip dostluk kurarlar. Birbirleriyile tanışmayanlar ise ihtilaflı olurlar." Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ I/121 (315)

(8) pes bu ḥurūf-ı muḫtelifede şūr u şek vardur yaʿnī şeklen ve ṭabʿan ve maḫrecen bunlaruñ (9) her birinde iḫtilāf vardur kimi menḳūṭadur ve kimi ġayr-ı menḳūṭadur menḳūṭası ʿālem-i melekden ve ġayr-ı menḳūṭası (10) ʿālem-i melekūtdandur ve ṭabīʿatlarında daḫı şūr u şek vardur zīrā kiminüñ ṭabʿı ḥār ve kiminüñ yābis ve kiminüñ (11) raṭb ve kiminüñ bārdur tafṣīli ibtidā-yı **Fütūḥāt**da kemā yenbaġī meşrūḥadur egerçi bu cümleden ḥurūf-ı muḫtelife (12) bir vechden ser tā pā birdür ki cümle ḥurūf-ı muḫtelifenüñ aṣlı ve noḳṭa sırr-ı hüviyet-i muṭlaḳadur ʿālem-i ḥurūfda (13) **[P115b]** ki cemīʿ-i merātib meḫāric-i ḥurūf-ı iḥāṭa eylemişdür ve mebde-yi ibtidā-yı taʿayyün-i elif māddeten ṣūret-i elifiyyedür ve ḥaḳīḳaten (14) elīfe bir miṡāl taʿayyün-i evvel heyūlā-yı ṣuver-i ḥurūf-ı lafẓiyye vü ḫaṭṭiyyedür pes elif ḥakāyık u taʿayyünāt-ı ḥurūfiyyede (15) māddiyyedür

Beyt

Yek noḳṭa elif geşt elif cümle ḥurūf

Dercümle ḥurūf elif beismī mevṣūf[1603]

nitekim noḳta (16) vaḥdet-i heyūlā-yı imtidādāt-ı nefs-i raḥmāniyye olup ve anda ẓuhūr ḳılup ve nefs-i raḥmāniye heyūlā ḥurūf u kelimāt-ı (17) kevniyye alup anlarda ẓuhūr eyledügi gibi pes nefsu'l-emrde naẓar olınsa bu yüzden cümlesi ser tā pā bir olur (18) kemā ḳāle **İbnu'l-Fārıż** ḳuddise sırruhu

Beyt

Ve mā-ẕāke illā in bedet bimuẓāhiri

Feẓannū sivāhen ve hiye fīhim tecellet

(2958) Meṡnevī (19)

Ezyekī rū żıdd u yek rū mutteḥid

Ezyekī rū hezl u ezyek rūy cid

[Bu yüzden żıdd ve bir yüzden mütteḥiddür (20) bir yüzden hezl ve bir yüzden ciddür yaʿnī] her bir ḥarfüñ eger taʿayyün-i ḫāṣṣasına ve maḫrecine naẓar olınsa bu yüzden (21) biri birine żıddur keẕālik ḥaḳāyıḳ-ı kevniyye vü efrād-ı insāniyye görmez misin kimi müʾmin kimi münāfıḳ (22) kimi ṣāliḥ kimi fāsıḳ kimi kāẕib kimi ṣādıḳ muḥaṣṣal bu yüzden biri birine żıdd ve evvelki yüzden mütteḥid ve bir yüzden hezl ü bīhūde (23) ki nāfiʿ ü ṣāliḥ degüldür her şeyʾ baʿż-ı şeyʾe nisbetile hezl ü bīhūdedür ve ḥaḳīḳatine naẓar olınsa her hezl (24) cidd veyā maʿnādur kemā ḳāle **İbnu'l-Fariż**

Beyt

[1603] "Bir nokta elif oldu, elif ise tüm harfleri oluşturdu. Cümlede harfler elif bâ olarak mevsuf oldu."

Ve lāġabs̱ün ve'l-ḫalḳu lemyuḫlaḳū sedden
Ve lemtekun efʿālehum bi'ş-şedīdeti
(25) Çünkim ḫalḳ-ı ʿālem ḥurūf-ı muḫtelife gibi her biri bir gūne ṭabīʿat ve bir nevʿ-i ḫāṣiyet ṭutar (26)

(2959) Mes̱nevī
Pes ḳıyāmet rūz-ı ʿarż-ı ekberest
ʿArż ū ḫᵛāhed ki bāzīb u ferest

Pes yevm-i ḳıyāmet ʿarż-ı ekber günidür ki her kes (27) ne kār ü ʿamel işlediyse anuñ netīcesi ve cezāsı aña ʿarż olur ol kimse ister ki zīb ü ferledür **[A255b]** (1) yaʿnī anuñ bāṭını ʿilm-i nāfiʿ ve ʿamel-i ṣāliḥle müzeyyen olmış ve revnaḳ bulmışdur ve fi'l-ḥaḳīḳa böyle kimse ʿarż-ı (2) ekber güni olan ḳıyāmeti ister tā anuñ cemāl ü kemāli ve ḥüsn-i ḫıṣāli ẓuhūra gele (3)

(2960) Mes̱nevī
Her ki çün Hindū-yı bed-sevdāyiyest
Rūz-ı ʿarżeş nevbet-i rusvāyiyest

Her şol kimse ki Hindū-yı bed gibi sevdāyī vü siyeh-rūydur yaʿnī (4) sevād-ı küfr ü maʿṣiyyetile anuñ vech-i bāṭını müsvedde olmışdur ʿarż-ı kevni aña rüsvā eylemek nevbetidür ki anuñ maḫfī (5) olan ḳabāḥat-ı bāṭınası ẓuhūra gelür ve āşkāre olur

(2961) Mes̱nevī
Çün nedāred rūy-ı hemçün āftāb
Ū neḫᵛāhed cüz şebī hemçün nikāb

(6) Çünkim ol Hindū-yı bed gibi olan kimse āftāb gibi münevver yüz ṭutmaz o kimse niḳāb gibi yüz örtüci (7) bir giceden ġayrı istemez zīrā gice anuñ vech-i ḳabīḥini setr eyledügiyçün aña ṭālib olur giceden murād bu dünyādur (8) ki ehl-i küfr ve ehl-i maʿṣiyyetüñ ʿuyūb-ı ḳabāḥatlerin örtücidür ve lihāẕā eks̱er-i kimesne bu dünyāyı sevicidür ve rūz-ı āḫıretden (9) nefret idicidür ki *yevme tuble's-serāyir femālehu minḳuvvetin ve lānāṣır*[1604] feḥvāsınca ol günde bunlaruñ serāyir ü żamāyiri müteʿārif (10) ü mütemeyyiz olur

(2962) Mes̱nevī
Berg-i yek gül çün nedāred ḫār-ı ū
Şud bahāran düşmen-i esrār-ı ū

[1604] "Gizlenenlerin ortaya döküldüğü günde insan için ne bir güç ne de bir yardımcı vardır." (Târık, 9-10)

Çünkim ol kimsenüñ ḫār-ı (11) vücūdı bir gül yapraġını ṭutmaz yaʿnī ḥasenātdan ve aʿmāl-i ṣāliḥātdan bir ḥisseye ve ʿamel-i ṣāliḥe mālik (12) degüldür bahārlar anuñ esrārına düşmen oldı bahārlardan murād rūz-ı ḥaşr ü neşr ve aḥvāl-i ḳıyāmetdür ki ḥasenesi (13) olmayan kimsenüñ mānend-i bahār olan rūz-ı şumār maġbūż u menfūrı olur (14)

(2963) Meṡnevī

V'an ki ser tā pā gülest ü sūsenest

Pes bahār ūrā du çeşm-i rūşenest

Ol kimse ki başdan ayaġa gül ü sūsendür yaʿnī ser tā pā (15) laṭīf ü müstaḥsendür pes bahār aña iki çeşm-i rūşendür

(2964) Meṡnevī

Ḫār-ı bīmaʿnā ḫazan ḫᵛāhed ḫazān

Tā zened pehlūy-ı ḫod bāgülsitān

(16) Bīmaʿnā olan ḫār yaʿnī bīkār olan vücūd-ı bed-kirdār ḫazān ister ḫazān ister ḫazāndan (17) murād bu cihāndur tā gülistāna kendünüñ pehlūsını ura yaʿnī mānend-i gülistān olan ehl-i īmān ve aṣḥāb-ı ʿirfānla (18) hem-serlik ve berāberlik daʿvāsın idüp anlara muḳābil ṭura

(2965) Meṡnevī

Tā bupūşed ḥüsn-i ān u neng-i īn

Tā nebīnī reng-i ān u jeng-i īn

(19) Tā ḫazān zamānı ol gülistānuñ ḥüsnini ve bu ḫār-ı bīmaʿnānuñ ʿayb u ḳubḥını setr eyleye tā anuñ (20) reng ü rüʾyeti ve bu ḫabīṡüñ jeng ü bed-ḫuyını görmeyesin

(2966) Meṡnevī

Pes ḫazān ūrā bahārest u ḥayāt

Yek numāyed seng u yāḳūt-ı zekāt

(21) Ḫazāndan murād ʿālem-i dünyā bahārdan murād ʿālem-i āḫıret gül ü sūsenden murād ehl ü aṣḥāb-ı (22) yaḳīn bīmaʿnādan murād bīdīn-i yaḳīn olan ḳavm-i ḍāllīndür pes ol ḫār-ı bīmaʿnāya ve bīyaḳīn olan bīdīne bir ḫazān vaḳti gibi olan dünyā bahār (23) u ḥayātdur zīrā bu dünyāda bir görinür seng ü yāḳūt ẓāhir-i zekāt bemaʿnā ẓāhirdür pes ḫavāṣ-ı ḥaḳāyıḳ-ı (24) insāniye bu dünyāda kemāliyle ẓāhir olmaz *yevme tuble's-serāyir*[1605] feḥvāsınca ẓuhūr-ı ḥaḳāyıḳ ve serāʾir (25) yevm-i āḫırete maḫṣūṣdur nitekim vaḳt-i ḫazānda āṡār u eşcār ẓāhir ü bedīdār olmaz belki her bir şecerüñ eṡeri (26) vü

[1605] "Gizlenenlerin ortaya döküldüğü günde..." (Târık, 9)

s̱emeri vaḳt-i bahārda āşkār olur anuñ içün ḫār-ı bīmaʿnā gibi olan bīdīn bu ʿālemi ister tā kim kendünüñ (27) ʿaybı ẓuhūra gelmeye ve iyülerüñ ḥüsni vü leṭāfeti numāyān olmaya

(2967) Mes̱nevī

Bāġban hem dāned ūrā derḫazān

Līk dīd-i yek bih ezdīd-i cihān

[A256a] (1) [Bāġbān ol dıraḫtı gül midür yoḫsa ḫār mıdur vaḳt-i ḫazānda daḫı bilür yaʿnī] bāġbān-ı (2) vücūd u dīde-bān-ı ravża-yı şuhūd olan kāmil ü mürebbī-yi fāżıl hem ol ḫār-ı bīmaʿnā vü bīdīn olan denī (3) bu dünyāda bilür ki ne maḳūle kesdür ve nice hevā vü hevesdür ve münbit ḫāşāk u ḫasıdur eger (4) dirseñ ki [Ṭaberānī *Kebīr*de ve Ḥakīm Tirmiẕī *Nevādirü'l-Uṣūl*de Enesden rivāyet itdükleri] *innellāhe* (5) *ʿibāden yuʿrafūne'n-nāse bi't-tevessemi*[1606] ḥadīs̱inüñ feḥvāsınca ʿulemā-yı zamān u ʿurefā-yı cihāndan çoḳ kimseler (6) vardur ki ḫār-ı bīmaʿnā olanı anlar daḫı ferāset ü kiyāsetile bilürler ve nīk ü bedi farḳ ḳılurlar pes bāġbān-ı (7) ṭarīḳata bilmegi münḥaṣır ḳılmaḳ ne fāyide eyler buyururlar ki neʿam böyledür ve lāḳin ol bir kāmilüñ görmesi bihterdür (8) cihān ʿurefāsınuñ görmesinden mıṣraʿ-ı s̱ānī suʾāl-i muḳaddere cevāb olur kemā ḳadderenā zīrā kelime-yi istidrāk (9) anı iḳtiżā ḳılur ve cihān lafẓından muḳaddem mużāf taḳdīr olınur ʿulemā-yı cihān dimek (10) gibi fe'fhem

(2968) Mes̱nevī

Ḫod cihān an yek kesest ū eblehest

Her sitāre berfelek cüzv-i mehest

Cihān ḫod ol bir kimsedür (11) yaʿnī ol ẕikr olınan bāġbān-ı ilāhīden ʿibāretdür ki rūḥ-ı ʿālem ve zübde-yi benī Ādem oldur ve ol kāmil nefs de (12) eblehdür yaʿnī *ġāfilun ʿani'ş-şerri ve maṭbūʿun ʿale'l-ḫayri* ve ṣāfī'l-ḳalb ve selīmu'ṣ-ṣadr bir kimsedür maʿnā üzre (13) ol kāmile ebleh dimek cāyizdür zīrā aṣl-ı luġatde ebleh bu maʿnālar içün istiʿmāl olınur *eks̱eru ehl'l-cenneti eblehun*[1607] (14) ḥadīs̱i bu maʿnāya göredür ve bir pīrüñ *inne ḫayran evlādune'l-eblehu'l-ʿuḳūli* ḳavli daḫı bu maʿnāya göredür kemā ẕekere (15) İbnu'l-Es̱īr fi'n-Nihāye ve El-Cevherī fi'ṣ-Ṣıḥāḥ [pes cihān ḫalḳınuñ ʿaḳlı ʿinde ehli't-taḥḳīḳ cünūn ve ol merd-i (16) kāmilüñ cünūnı fünūndur Sulṭān Veled ḳaddesellāhu sırrahu'l-ʿazīz ne ḫūb dimişdür (17)

Beyt

[1606] "Allah'ın bazı kulları vardır ki, ferasetleriyle insanların hallerini alametlerinden anlarlar."

[1607] "Cennet ehlinin çoğu eblehtir."

Eblehīşān ziġāyet ḫıredest
Ne çūnān eblehī ki ḫor u redest

Geşte nādān ziġayr-ı yār u ziyār
Saḫt dānā vā geh ü bīdār (18)

Sırr-ı inrā negerd fehm kesī
Rāz-ı şāhān kucā resed ḫasī

Bu taḳdīrce bu maḥalde bir su'āl (19) vārid olur ki ol su'āl budur egerçi ebleh lafẓınuñ bu maʿnā̱ üzre ol kāmile ıṭlāḳı **[P116a]** ṣaḥīḥ olur ve lākin (20) *ebleh* luġatde ʿaḳlsız māddeden aḥmaḳa dinür ve beyne'n-nās meşhūr olan daḫı budur bu taḳdīrce nevʿan (21) kerāhetden ḫālī olmaz pes bundan evlā bir āḫar maʿnā̱ daḫı iḳtiżā ider ki bu tevehhüm lāzım gelmeye tevehhümi (22) defʿ eyleyen maʿnā̱ ve eblehest lafẓı istifhām olmaḳdur taḳdīr-i kelām böyle dimek olur ki ʿurefā-yı cihānuñ (23) görmesinden evvel bāġbān-ı ilāhīnüñ görmesi bihdür ḫod cümle cihān ol bāġbān-ı ilāhī olan kimseden (24) ʿibāretdür o ebleh midür belki aʿlem-i ʿulemā-yı cihān ve aʿref-i urefā-yı cihāndur pes mıṣraʿ-ı s̱ānī su'āl-i muḳaddere (25) cevāb olur zīrā dimek lāzım gelür ki cümle cihān ol bedr-i kāmil ve māh-ı şāmilden ʿibāret olıcaḳ yā bu sāyir-i (26) ʿurefā vü ʿulemā vü ʿuḳalā nedür buyururlar ki her sitāre felek üzre cüz-i mehdür pes her ʿālim ü ʿārif ki meṣābīḥ-i (27) zemīn ve kevākib-i felek dinür *el-ʿulemā'u meṣābīḥu'l-arżi*[1608] feḥvāsınca ve daḫı ***mes̱elu'l-ʿulemā'i fī'l-arżi kemes̱li'n-nucūmi fī's-semā'i***[1609] **[A256b]** (1) ḥadīs̱-i [şerīfinüñ feḥvāsınca ol bedr-i enverüñ ve ḳāyim-maḳām peyġam-berüñ felek-i vücūd üzre eczā vü aṣḥābıdur (2) nitekim ḥażret-i Peyġam-ber ʿaleyhi'ṣ-ṣalātu ve's-selām aṣḥāb-ı kirāmı nücūma teşbīh idüp buyururlar ***aṣḥābī ke'n-nucūmi* (3) *bieyyihim iḳtedeytum ihtedeytum***[1610] pes her devrüñ evliyā vü ʿurefāsı] ḳāyim-maḳām-ı benī Ādem olan vāris̱-i kāmilüñ aṣḥāb u eczāsı (4) mes̱ābesindedür fe'fhem bu maḥalle münāsib olan maʿnā̱ budur ve bir ebʿad ü ebrad maʿnā̱ daḫı virürler *ū ebleh* (5) *est* żamīrini ḫār-ı bīmaʿnā̱ya gönderürler ve dirler ki ḫod cihān [fī'l-ḥaḳīḳa yaʿnī ol mānend-i cihān olan bir kimsenüñ (6) cüz'idür] ol bir kimsedür ve ol ḫār-ı bīmaʿnā̱ nefsinde eblehdür ve ser tā pā gül ü sūsen gibi olan o berg-i (7) cüz'īdür [yaʿnī ol mānend-i cihān olan bir kimsenüñ cüz'idür] nitekim her sitāre felek üzre cürūmdur (8) el-ḥaḳ **Surūrī ve Şemʿīnüñ** virdügi

---

[1608] "Âlimler yeryüzünün kandilleridir."
[1609] "Yeryüzünde âlimlerin meseli gökyüzündeki yıldızlar gibidir."
[1610] "Benim ashâbım gökteki yıldızlar gibidir. Hangisine uyarsanız hidayete erersiniz."

maʿnā̱dan bu yine evlādur ve inne şeyʾet fe'l-yeteʾemmel feinne ḥāẕe'l-ebyāti aġmażu (9) ebyāti ve'l-maḥallu maḥallu't-teʾemmülāt [ve baʿż-ı nusẖada daẖı *ẖod cihān ān yek kesest ū āgehest* vāḳıʿ olmışdur (10) ammā eṣaḥḥ olan nusẖalarda degül bu taḳdīr üzre maʿnā̱ böyle dimek olur ki cihān ẖod ol bir kimesneden ʿibāretdür (11) ve ol kāmil-i āgāhdur]

(2969) Meṡnevī

Pes hemī gūyend her naḳş u nigār

Müjde müjde nek hemī āyed bahār

Pes her naḳş u nigār ve merd-i (12) nīkū-kār dirler muştuluḳ muştuluḳ ki işte bahār gelür yaʿnī rūz-ı şumār ẓāhir olur (13)

(2970) Meṡnevī

Tā buved tāban şükfe çün zirih

Key kuned an mīvehā peydā girih

Tā kim şükūfe zirih gibi tābān ol mīveler ḳaçan girih peydā eyler yaʿnī mādām ki (14) şükūfe daẖı zirih gibi ẓāhir ü peydā ola ol mīveler dügme gibi ʿuḳdelerin ḳaçan iẓhār eyler yaʿnī eylemez (15)

(2971) Meṡnevī

Çün şükūfe riẖt mīve ser kuned

Çünki ten bi'şkest can ser berzened

Çünki şükūfe döküldi mīve baş eyler (16) yaʿnī bāş gösterür keẕālik çünkim ten ṣındı cān baş yuḳaru eyler yaʿnī ẓuhūra (17)

(2972) Meṡnevī

Mīve maʿnā̱ vü şükūfe ṣūreteş

An şükūfe müjde maʿnā̱ niʿmeteş

Meṡelā mīve maʿnā̱ ve şükūfe anuñ ṣūretidür ol şükūfe beşāretdür (18) maʿnā̱ ki murād mīvedür ol şükūfenün niʿmetidür

(2973) Meṡnevī

Çün şükūfe riẖt mīve şud bedīd

Çün ki an güm şud şud in ender mezīd

(19) Çünki şükūfe dökildi mīve āşkāre oldı çünkim ol şükūfe güm ü nāpeydā oldı (20) ol mīve ziyādelik ve kemāl buldı

(2974) Meṡnevī

Tā ki nan ni'şkest ḳuvvet key dehed

Tā şikeste ḫūşehā key mey dehed

(21) Mādām nān şınmadı ḳaçan ḳuvvet virür [yaʿnī nān tenāvül olınmaduḳça beden-i insānīye ḳaçan ḳuvvet (22) virür ve keẕālik] üzüm şalḳımları şınmamış iken ḳaçan şarāb virür

(2975) Meşnevī

Tā helīle ne'şkened bāedviye

Key merāned ten-dürüstī elviye

(23) Meẟel-i āḫar mādām ki helīle edviye ile [şınmaya ten-dürüstlik ḳaçan elviye ḳaldurur ve ʿilm-efrāşte-yi (24) şıḥḥat olur mışraʿ-ı ẟānī böyle daḫı vāḳıʿ olmışdur

Key şeved ḫod şıḥḥat-efzā edviye

mādām ki edviye ile (25) saḥḳ olmaya] edviye ḫod ḳaçan şıḥḥat-efzā olur yaʿnī eger helīlec didükleri sāyir-i devālarla muḥkem saḥḳ olup (26) şınmazsa beden-i insāna şıḥḥat ziyāde idici sebeb olmaz [*helīle* beyne'l-eṭıbbā maʿrūf edviyeden bir cinsdür (27) ol daḫı birḳaç nevʿdür *helīle-yi Kābilī helīle-yi aşfer helīle-yi esved* Kābilī ile aşferüñ nevātı iḫrāc olınup **[A257a]** (1) ḳışrı istiʿmāl olınur helīle-yi esved bütün saḥḳ olınur ıṭrīfīlüñ cüzʾ-i aʿẓamı helīlcātdur miʿdeye müteʿallıḳ (2) olan edviyenüñ cüzʾ-i aʿẓamıdur helīle-yi esved ḳuru ḳızılcıġa beñzer ve aşferi müdevver ve Kābilīsi uzun (3) ve ince zeytūna müşābihdür keẕālik nefs-i emmāre-yi insānī daḫı şınmasa ve ḳalb münkesir olmasa ve müştehiyāt-ı nefse (4) fenā gelmese şıḥḥat-i maʿnevī ḳaçan ziyāde olur ve selāmet-i rūḥānī ne vechile ʿilm-efrāşte ḳılur pes şıḥḥat-i (5) ebedī ve selāmet-i sermedī isteyen kimse gerekdür ki nefsinüñ hevāsını ve müştehāsını kesr eyleye tā şıḥḥat-i ḥaḳīḳī (6) nice olduġını bile ve bula]

Şıfat-ı pīr ve muṭāvaʿāt-ı vey

[Bu surḫ-ı şerīf pīrüñ şıfatı ve pīrüñ muṭāvaʿatı (7) yaʿnī emr-i pīre imtiẟāli beyān ider]

(2976) Meşnevī

Ey żıyāʾu'l-Ḥaḳ Ḥusāmu'd-din bigīr

Yek du kāġıẕ berfezā dervaşf-ı pīr

Ey żıyāʾu'l-Ḥaḳ (8) Ḥüsāmü'd-dīn bir iki kāġıẕ ṭut pīrüñ vaşfında ve taʿrīfinde ziyāde eyle [ve *berfezā* şīġa-yı emr olmayup (9) *ber* ʿalā ve *fezā* füzūn maʿnāsına olur maʿnā ey żıyāʾu'l-Ḥaḳ Ḥüsāmü'd-dīn pīrüñ vaşfında füzūn olmaḳ üzre (10) bir iki kāġıd ṭut ve anuñ vaşf-ı cemīlini ve ẟenā vü medḥini ol kāġıd üzre taḥrīr ü tasṭīr it dimek olur] (11)

(2977) Meşnevī

Gerçi cism-i nāzüketrā zūr nist

Līk bīḫurşīd mārā nūr nist

Egerçi senüñ nāzük cismüñüñ ḳuvveti yoḳdur (12) lākin āftābsız bize nūr yoḳdur yaʿnī sen ki ḫurşīd-i maʿnevīsin sensiz bize rūşenālık yoḳdur (13) baʿż-ı nusḫada *gerçi cismet nāzükest ü bes nizār* beyti vāḳıʿ olmışdur

(2978) Meṡnevī

Gerçi cismet nāzükest ü bes nizār

Bernemīāyed cihanrā bītu kār

(14) [Ve ammā eṣaḥḥ nusḫalarda yoḳdur yaʿnī ey Ḥüsāmü'd-dīn] egerçi senüñ cismüñ nāzük ve ziyāde żaʿīf ü nizārdur (15) ve lākin cihānuñ kārı sensiz ḥuṣūle gelmez ve ḥāṣıl olmaz [*turā vü şumārā nūr nīst* diyecek maḥalde ḥażret-i Mevlānā (16) imḥāż-ı nuṣḥ içün mārā nūr nīst buyurdılar fe'fhem]

(2979) Meṡnevī

Gerçi miṣbāḥ u zücāce geşteyī

Līk ser-ḫayl-i dilī ser-rişteyī

(17) Egerçi miṣbāḥ u zücāce olmışsın yaʿnī nūrāniyyetde sirāc gibi ve leṭāfetde ḳandīl-i ṣāf gibi olmışsın (18) ve līkin maʿnāda ehl-i dilüñ ser-ḫaylisin ve ser-riştesisin yaʿnī aṣḥāb-ı dilüñ re'īs ü pīşvāsı (19) ve cümlenüñ ser-riştesisin ki ḳulūbuñ murādı riştelerinüñ ucı senüñ dest-i irādetüñdedür (20)

(2980) Meṡnevī

Çün ser-i rişte bedest u kām-ı tust

Dürrehā-yı ʿıḳd-ı dil z'inʿām-ı tust

Çünkim riştenüñ başı senüñ elüñde ve murāduñdadur göñül (21) ʿıḳdınuñ dürleri senüñ inʿamuñdandur yaʿnī murād riştesinüñ ucı senüñ dest-i irādetüñdedür göñül riştesine (22) münselik ü münsemiṭ olan meʿānī vü maʿārif dürleri senüñ iḥsānuñdandur eger senüñ istidʿā vü iḳtiżāñ olmayayidi (23) bu dürer-i maʿarif ü ġurer-i leṭāyif derūn-ı dilden ẓuhūra gelmeyeyidi bu beytlerle nevʿan Ḥüsām Efendinüñ (24) ḳuṭbiyyetine daḫı işāret buyururlar

(2981) Meṡnevī

Bernüvīs aḥvāl-i pīr-i rāh-dān

Pīrrā bü'gzīn u ʿayn-ı rāh dān

Rāhdān (25) olan pīrüñ aḥvālini yaz pīri iḫtiyār eyle ve ʿayn-ı rāh bil yaʿnī hemān ʿayn-ı mürāfaḳat pīr-i ṣāḥib-hidāyeti (26) ḳabūl u iḫtiyār eylemegi bil pes tams̱īl ṭarīḳıyla pīrüñ vaṣfına şurūʿ idüp buyururlar (27)

(2982) Mes̱nevī

Pīr tābistān u ḫalḳan tīr-māh

Ḫalḳ mānend-i şebend u pīr māh

Pīr tābistāndur ve ḫalāyıḳ tīre-yi māhdur ḫalḳ şeb gibi ve pīr **[A257b]** (1) māh gibidür [yaʿnī pīr-i rāh-dān mes̱elā vaḳt-i bahār u ḫalāyıḳ faṣl-ı ḫazāndur ḫalḳ-ı ʿālem mānend-i şeb siyāh ve mürşid-i aʿẓam (2) mānend-i māh nūr-penāhdur] pes beyne'n-nās müteʿārif olan pīrden murād sāl-ḫurde sepīd-rīş kimsedür ki ol (3) töhmeti defʿ içün bu beyti buyururlar

(2983) Mes̱nevī

Kerdeyem baḫt-ı cevanrā nām pīr

K'ū ziḤaḳ pīrest ne'zeyyām pīr

Ben cevān (4) olan baḫta pīr nām eylemişem ki o Ḥaḳ Teʿālā̱ cānibinden pīrdür eyyāmdan pīr degüldür yaʿnī ʿaḳldur kim ʿilm (5) ü ʿirfān ve müşāhede-yi Yezdān mertebesinden kāmildür eyyāmdan pīr olan sepīde-mūlar gibi ẓāhir āsān-ḫorde (6) pīr degüldür

(2984) Mes̱nevī

Ū çünan pīrest kiş āġāz nist

Bāçünan dürr-i yetīm enbāz nist

Ol Ḥaḳdan pīr olan (7) ancılayın pīrdür ki aña ibtidā vü evvel yoḳdur yaʿnī anuñ pīrligi ezelī ancılayın dürr-i yetīme şerīk ü naẓīr yoḳdur (8) yaʿnī zamānesinüñ ferīdi ve ʿaṣrınuñ ḳuṭb-ı nedīdidür

(2985) Mes̱nevī

Ḫod ḳavīter mīşeved ḫamr-ı kehün

Ḫāṣṣa an ḫamrī ki başed minledün

(9) Ḫod eski şarāb ḳavīter olur ʿale'l-ḫuṣūṣ ol bir şarāb ki Allāh ḳatından ola ḫamr-ı kehünden (10) murād ol pīrüñ ezelī olmasından ve mey-i rūḥınuñ ḳadīmī olmasından kināyedür ve fi'l-ḥaḳīḳa ezelī vü ḳadīmī (11) olan neşʾe-yi dünyāya gelüp ṣoñradan neşʾe taḥṣīl eyleyenden ekmel ü evfaḳ olur

(2986) Mes̱nevī

Pīrrā bü'gzin ki bīpīr in sefer

Hest bes pür-āfet u ḫavf u ḫaṭar

(12) Pīri iḫtiyār eyle yaʿnī bir pīre mürīd ol zīrā pīrsiz bu sefer-i dünyāda āfet (13) ü ḫavf u ḫaṭarla pürdür *er-refīḳu s̱umme'r-refīḳu ve'd-delīlu s̱umme's-sebīl* [P116b] ḳavlleri bu maʿnāya şāhid olmışdur ve bu maḥalle (14) münāsib olan kelimāt ü taḥḳīḳāt Minhācu'l-Fuḳarāda *ḳısm-ı evvelde bāb-ı meşīḫatde ve daḫı mābaʿdinden olan bābda* (15) s̱übūt bulmışdur fe'l-yeṭlab fīhimā

(2987) Mes̱nevī

An rehī ki bārhā tū refteyī

Bīḳulāvuz ender ān āşufteyī

Ẓāhirde şol bir yol ki (16) nice kere aña sen gitmişsin ḳulavuzsız ol yolda āşüfte vü ḥayrānsın

(2988) Mes̱nevī

Pes rehīrā ki nedīdestī tu hīç

Hin merev tenhā zirehber ser mepīç

(17) Pes şol bir yol ki sen hīç görmedüñ āgāh ol yalıñuz gitme delīlden bāş çevirme (18) yaʿnī ser-keş olup reh-berden iʿrāż ḳılma

(2989) Mes̱nevī

Ger nebāşed sāye-yi ū bertu gül

Pes turā ser-geşte dāred bang-ı ġūl

(19) Eger sen gūl üzre rehber ü mürşidüñ sāyesi olmaya pes ġūluñ āvāzı seni ser-geşte vü ḥayrān ṭutar ġūluñ (20) şerḥi ikinci cildde ve üçünci cildde baʿż-ı mevāżiʿda mez̠kūr olmışdur burada şeyṭān ve şeyṭān-sīret (21) olan insān murād olur

(2990) Mes̱nevī

Ġūlet ezreh efkened ender gezend

Eztu dāhīter derin reh bes budend

Ġūl seni (22) ṭoġrı yoldan cüdā idüp żarar u helāke bıraġur senden zīrekter ü ʿāmilter bu yolda çoġ oldılar fıṭnat (23) ü z̠ekālarına iʿtimād eyleyüp ḫıdmet-i pīrden iʿraż ḳıldılar ammā masḫara-yı şeyṭān olup ḍalāletde ḳaldılar (24)

(2991) Mes̱nevī

EzNübī bi'şnev ḍalāl-i reh-revān

Ki çi şan kerd an Bilīs-i bed-revān

Reh-revlerüñ ḍalālini Ḳur'ān-ı ʿAẓīmden oḳu (25) ki ol bed-revān u ḳabīḥ-cān olan şeyṭān anlara ne eyledi

(2992) Mes̱nevī

Ṣad hezāran sāle rāh ezcāde dūr

Burdşān u kerdşān idbār u ʿūr

(26) Ṭarīḳ-i müstaḳīmden nice yüz biñ yıl ırāḳ iltdi ve anları (27) idbār u libās-ı īmān u taḳvād̠an ʿuryān eyledi

(2993) Mes̱nevī

Üstüḫᵛanhāşan bubīn u mūyışān

ʿİbretī gīr u meran ḫar sūyışān

[A258a] (1) Anlaruñ üstüḫᵛānını ve anlaruñ mūyını gör bir ʿibret ṭut ve ḫarı anlaruñ cānibine sürme yaʿnī şol ümem-i sālife pīr-i ʿaḳl olan (2) enbiyāya mütābaʿat eylemeyüp şeyṭān-ı laʿīne uydılar pes ḳahr-ı Ḫudāyla helāk olup rūy-ı zemīnde anlaruñ es̱erleri (3) ḳaldı pes *ḳul sīrū fi'l-arżi fe'nẓurū keyfe kāne ʿāḳıbetu'l-mukeẕẕibīn*[1611] āyetinüñ muḳteżāsınca rūy-ı arżda seyr ḳıl (4) ve ol mühlik olan ve nefs ü şeyṭāna mütābaʿat ḳılan ḳavmuñ ās̱ār ü aḥvāline naẓar ḳılup anlaruñ ḥālinden ʿibret-gīr (5) ol ve anlar gitdügi ṭarīḳe merkeb-i nefsüñi sürme dimek olur

(2994) Mes̱nevī

Gerden-i ḫar gīr u sūy-ı rāh keş

Sūy-ı reh-bānān u reh-dārān-ı ḫᵛaş

(6) Ḫaruñ gerdenini ṭut ve yol cānibine çek ḫoş olan yolcılar ve yol biliciler cānibine yaʿnī ḫar-ı (7) nefsüñüñ başını ṭutup ṭarīḳ-ı İlāhī cānibine ve laṭīf ü naẓīf olan sālikler ve mürşidler semtine anı vāṣıl eyle (8)

(2995) Mes̱nevī

Hin mehil ḫarrā vu dest ezvey medār

Z'an ki ʿışḳ-ı ust sūy-ı sebzezār

Āgāh ol ḫaruñı (9) ṣalıvirme ve andan el çekme zīrā ki ḫaruñ ʿışḳ u meyli sebzezār cānibinedür [yaʿnī merkeb-ṭabīʿatuñ (10) meyl-i küllīsi sebzezār müşteheyāt-ı nefsāniyye ve ʿalefzār müsteleẕẕāt-ı ḥayvāniyye cānibinedür] (11)

(2996) Mes̱nevī

Ger yekī dem tū beġaflet vā hilīş

Ū reved fersenghā sūy-ı ḫaşīş

[1611] "Yeryüzünde gezin, Allah ve peygamberini yalanlayanların akıbetlerinin ne olduğuna bakın." (Al-i İmran, 137)

Eger bir dem sen ol ḫar-ı nefsi ġafletile girü ḳoyasın ol ḫar-ı nefs ḥaşīş (12) cānibine fersengler gider yaʿnī ʿalefzār ü merʿā semtine nice menzil seyri der

(2997) Meṡnevī

Düşmen-i rāhest ḫar mest-i ʿalef

Ey ki bes ḫar-benderā kerd ū telef

(13) Ḫar yoluñ düşmenidür ʿalef mestidür ey şol kimse ol ḫar çoḳ ḫar-bendeyi telef eylemişdür (14)

(2998) Meṡnevī

Ger nedānī reh her ançi ḫar buḫᵛast

ʿAks-i an kun ḫod buved an rāh-ı rast

Eger ṭarīḳ bilmezseñ şol nesneyi ki ḫar-ı (15) nefsüñ istedi anuñ ʿaksini eyle ḫod ol ṭoġrı yoldur

(2999) Meṡnevī

Şāvirūhunne ve an geh ḫālifū

İnne men lemyaʿṣihunne tālifū

(16) *Şāvīrūhunne* [ḫālifūhunne nisā ḥaḳḳında vārid olmışdur lākin merdān-ı İlāhī nefsi zeneteşbīh itmişlerdür] (17) nefislerüñüzile müşāvere ḳıluñ ve *ān geh* her ne dirse muḫālefet eyleñ ki *inne men lemyaʿṣihunne* (18) taḥḳīḳan şol kimseler ki nefslerine ʿiṣyān itmedi *tālifū* telef eylediler nefslerini ve yāḫud ülfetden meʾḫūẕ ola (19) *ey tevāfeḳū ev teʾālefū enfusehum* lākin el-evvelu evlā ve bunlardan evceh olan maʿnā *teʾālefū* ṣīġa-yı emr ile ve ḳavl-i żamīr (20) ola taḳdīr-i kelām bu ola ki *inne men lemyaʿṣi enfusihim maḳūlu fīḥaḳḳıhim teʾālefū enfusekum* [tālifū mufāʿale bābından (21) cemʿ-i müẕekkerdür żamīr-i cemʿ mene ʿāyiddür ki mende müfred meṡnā ve cemʿ maʿnāsı cāyizdür ve mufāʿale bābı bu gūne maḥallerde (22) mübālaġa içündür *żāribetu'l-laṣs ve ṭāriḳatu'n-naʿl* didükleri gibi pes teʾlif ü mübālaġayıla telef eylediler dimek olur (23) baʿż-ı nusḫalarda tālef vāḳıʿ olmışdur bu taḳdīrce ülfetden müfred ve müʾenneṡ-i ġāyibe olur taḥtında olan (24) fāʿili żamīri hunnenüñ rāciʿ olduġı cemāʿat-ı nisāya olur ve hemze elif oḳınur ve fānuñ żammesi işbāʿıla (25) vezn içün vāva müşābih oḳınur muḥaṣṣal-ı kelām *şāvirūhunne ve ḫālifūhunne* ḥadīṡ-i şerīfinüñ maʿnā-yı teʾvīlīsi (26) üzre ʿamel idüp nefs-i müʾenneṡ ile müşāvere ḳıluñuz baʿdehu nefs her ne ilḳā iderse muḫālefet idüñüz zīrā (27) ki taḥḳīḳā şol kimesne ki nefslerine ʿıṣyān itmedi nefse tevāfuḳ itdi yaʿnī mütābaʿat ve ʿadem-i muḫālefet ile **[A258b]** (1) müşteheyāt-ı nefse meʾlūf ve ṭarīḳ-ı ḥaḳīḳatdan maṣrūf oldı]

(3000) Meşnevī

Bāhevā vu ārzū kem bāş dust

Çü yuḍilluk ʿansebīlillāhi ust

(2) Ḳālellāhu Teʿālā̱ fī**Sūreti Ṣād** ḫıṭāben li**Dāvūd** ve irşādu'l-ʿibādihi *yā Dāvūdu innā ceʿalnāke ḫalīfeten fi'l-arżi* (3) *fa'ḥkum beyne'n-nāsi bi'l-ḥaḳḳı*[1612] ey **Dāvūd** biz seni arżda olan mülke ḫalīfe ḳılduḳ tā tedbīr-i memleket idüp ḥaḳḳı ẕī-ḥaḳḳa (4) īṣāl eyleyesin pes sen nās mā-beyninde ḫalḳa ḥükm-i İlāhī eyle pes *kullukum rāʿin ve kullukum mesʾūlun ʿanraʿiyyetihi*[1613] ḥadīs̱inüñ (5) miṣdāḳınca her kese ḫılāfet-i İlāhiyyeden istiʿdādı miḳdārı bir ḥiṣṣe vardur hīç olmazsa kendü memleket-i vücūdına (6) ḫalīfe ḳılınmışdur pes bu ḥükm daḫı vārid olur ki *yā muʾminu innā ceʿālnāke ḫalīfeten fi'l-arżi fa'ḥkum beyne* (7) *ehlikum ev fīmā meleket bi'l-ḥaḳḳı ve lātettebiʿi'l-hevā* ve sen hevā-yı nefsine tābiʿ olma ve ḥükm-i ḥaḳdan tecāvüz ḳılma kemā ḳāle (8) ʿaleyhi's-selām *taḥẕīren li'l-muʾminīn iyyākum ve'l-hevā feinne'l-hevā yuṣimmu ve yuʿimmu ve yuḍillu ʿansebīlillāh revāhu İbn ʿAbbās* (9) *feyużılluke ʿansebīlillāh* yaʿnī hevā-yı nefs seni iḍlāl eyler Allāh yolından pes Ḥażret-i Ḫudāvendigār daḫı ṭāliblere (10) irşād idüp buyururlar ki ey ṭālib-i Ḥaḳ hevā-yı nefs ü ārzū-yı heves ile dost olma kim *bāş mebāş* (11) maʿnā̱sınadur çünkim ʿansebīlillāh seni iḍlāl eyleyen oldur pes andan dūr olup sebīl-i Ḥaḳḳa sülūk (12) itmegile rūḥuñı güldür

(3001) Meşnevī

İn hevārā ne'şkened ender cihān

Hīç çīzī hemçü sāye-yi hem-rehān

Bu hevā-yı cihānda ṣımaz (13) ve refʿ eylemez hem-rehlerüñ sāyesi gibi bir şeyʾ hem-rehlerden murād pīrān-ı ṭarīḳat sāyelerinden murād sāye-yi ḥimāyet (14) ve beytleridür fi'l-ḥaḳīḳa hevā-yı ġavāyeti pīrān-ı ṭarīḳatuñ sāye-yi ḥimāyetlerinden ġayrı hīç bir şeyʾ ṣımaġa (15) ḳādir olmaz

Vāṣiyyet kerden-i Resūl ʿaleyhi's-selām beʿAlī raḍıyallāhu ʿanh ki çün kesī benevʿī ṭāʿatī taḳarrub cūyed (16) **beḤaḳ taḳarrub cūy beṣuḥbet ʿāḳıl u bende-yi ḫāṣ ezīşān heme pīş ḳadem bāşī**

[1612] "Ey Davud, biz seni arz üzerinde halife kıldık. Sen de halk arasında hak ve adaletile hükmet." (Sad, 26)

[1613] "Hepiniz çobansınız ve idare ettiklerinizden sorumlusunuz." (Buhârî, Sahîh, VIII/104; Müslim, Sahîh, VI/7-8; Ebû Dâvûd, Sünen, III/180; Tirmizî, Sünen, VII/198; Ahmed bin Hanbel, Müsned, II/5, 54, 111, 121; Yardım 2008; 150)

Bu [surḫ-ı şerīf ve bu] beyān-ı (17) laṭīf **Ḥażret-i Resūl-i Ekrem**üñ ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem Ḥażret-i **ʿAlī**ye kerremellāhu vecheh vaṣiyyet eylemesidür böyle diyü ki çünkim (18) her bir kimse bu nevʿ-i ṭāʿatla Ḥaḳ Teʿālā̠ya taḳarrub dileyeler sen yā **ʿAlī** ʿāḳıluñ ṣoḥbetiyile Ḥażrete taḳarrub dile ve bende-yi (19) ḫāṣuñ ṣoḥbetiyile taḳarrub dile ol kimselerden dükeli ḳademüñ ilerü ol bu ḥadī̠s̠-i şerīfüñ mażmūnına ve mefhūmına (20) işāret buyururlar ḳāle'n-Nebiyyü ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem *yā ʿAlī iẕā teḳarrabe'n-nāse ilā̠ḫalāḳihim bienvāʿi'l-birri feteḳarrebu* (21) *ilellāhi bienvāʿi'l-ʿaḳli tesbaḳuhum derecetin ve ẕülfen ʿinde'n-nāsi fi'd-dünyā ve ʿindellāhi fi'l-āḫıreti*[1614] [ve fīrivāyeti Yā ʿAlī (22) iẕā teḳarrebe'n-nāse ilallāhi fiebvābi'l-birri fe teḳarrebe ileyhi bienvāʿi'l-ʿaḳl testebḳıhim bi'd-derecāti ve'z-zülef̠ā ʿinde'n-nāsi (23) fi'd-dunyā ve ʿindellāhi fi'l-āḫıreti]

(3002) Mes̠nevī

Guft Peyġam-ber ʿAlīrā k'ey ʿAlī

Şīr-i Ḥaḳḳī pehlevānī pur-dilī

Ḥażret-i Peyġam-ber ʿaleyhi'ṣ-ṣalātu (24) ve's-selām **Ḥażret-i ʿAlī**ye didi ki ey **ʿAlī** şīr-i Ḥaḳsın ve pehlevānsın ve pür-dilsin yaʿnī ḳaviyyu'l-ḳalbsin (25)

(3003) Mes̠nevī

Līk berşīrī mekun hem iʿtimīd

Ender ā dersāye-yi naḫl-i ümīd

Līkin arslanlıġuñ üzre hem iʿtimād eyleme ümmīd naḫlinüñ (26) sāyesine gel ümmīd naḫlinden murād ehl-i sadād olan ṣāḥib-i irşāddur

(3004) Mes̠nevī

Ender ā sāye-yi an ʿāḳılī

Kiş netāned burd ezreh nāḳılī

(27) O bir ʿāḳıluñ sāyesine gel ki anı bir nāḳıl yoldan iltmege ḳādir olmaya **[A259a]** (1) yaʿnī ol ʿāḳıl bir mertebe muḥaḳḳıḳ u kāyil ola ki ehl-i naḳl **[P117a]** kīl ü ḳāl ile anı rāh-ı ḥaḳīḳatden gidermege ḳādir olmaya (2)

(3005) Mes̠nevī

Ẓıll-ı ū ender zemin çün kūh-ı Ḳāf

Rūḥ-ı ū sīmurġ-ı bes ʿālī-ṭavāf

[1614] "Yâ Alî, Bütün insanlar Allah'a bir çeşit ibadet ve iyilik yapmak suretiyle yaklaşmak istedikleri zaman sen akıl yollarından birisiyle O'na yaklaşmaya çalış." (Gazâlî, İhyâ I/86; III/16; Yardım 2008: 71-72)

Anuñ ẓıllı zemīnde kūh-ı ḳāf gibidür (3) ve anuñ rūḥı ziyāde ʿālī-ṭavāf sīmurġdur bu ṣıfatlar **ʿAlī**nüñ ʿaṣr-ı şerīfinde iken ol **Seyyid-i kāyināt**uñ (4) ṣıfat-ı ʿaliyyesidür ve ol ʿaṣrdan ṣoñra her kim ol sulṭāna vāris̱-i kāmil olursa ve ḥaḳīḳat-ı **Muḥammediyye**ye (5) maẓhar olmaḳ mertebesin bulursa anuñ vaṣf u şānıdur ki fi'l-ḥaḳīḳa meşreb-i **Muḥammediyye**de olan vāris̱-i kāmilüñ (6) sāye-yi saʿādeti ve ẓıll-ı ḥimayeti kūh-ı ḳāf eṭrāf-ı ʿāleme şāmildür ve rūḥ-ı aʿẓamı ḳāf-ı ḳurb-ı İlāhīde bülend-pervāz (7) ve ʿālī-ṭavāfdur

(3006) Mes̱nevī

Ger bugūyem tāḳıyāmet naʿt-ı ū

Hīç anrā maḳṭaʿ u ġāyet mecū

Ḳıyāmete deg eger ol ʿāḳıl ü kāmilüñ (8) naʿtın söylerüm hīç anuñ vaṣf-ı cemīline ġāyet ü maḳṭaʿ isteme ki evṣāf-ı şerīfesi nihāyet-pezīr olmaz (9) zīrā ki anuñ evṣāfı evṣāf-ı ilāhīdür ve evṣāf-ı ilāhī lāyetenāhīdür

(3007) Mes̱nevī

Derbeşer rū-pūş kerdest āftāb

Fehm kun v'allāhu aʿlem bi'ṣ-ṣavāb

(10) Beşerde rū-pūş eylemişdür āftāb āftābdan murād āftāb-ı ḥaḳīḳat yaʿnī Cenāb-ı (11) Ulūhiyyetdür ki insānda esmā vü ṣıfātıyla mütecellī olup vücūd-ı insānī aña niḳāb gibi olmışdur bu nükte-yi tevḥīd (12) ü ittiḥādı fehm eyle Allāh Teʿālā̱ ṣavābına aʿlemdür

(3008) Mes̱nevī

Yā ʿAlī ezcümle-yi ṭāʿat-ı rāh

Bergüzin tū sāye-yi ḫāṣ-ı ilāh

Yā **ʿAlī** rāh-ı (13) Ḥaḳḳuñ ṭāʿatlerinüñ cümlesinden sen ḫāṣ-ı ilāhī olan ʿabd-i kāmilüñ sāyesini iḫtiyār eyle ki s̱aye-yi ḫıdmet (14) ü irādetine vāṣıl olmaḳ ve ḳabūl ḳılmaḳ ṭāʿāt rāh-ı Ḫudānuñ cümlesinden efḍaldür dimek olur (15)

(3009) Mes̱nevī

Her kesī derṭāʿatī big'rīḫtend

Ḫᵛīştenrā maḫlaṣī engīḫtend

Her bir kimse bir nevʿ-i ṭāʿate ḳaçdılar ve ʿaẕāb u ḳahr-ı ilāhīden firār (16) idüp ol ṭāʿate ilticā ḳıldılar kendülere ʿaẕāb-ı Ḥaḳdan bir ḫalāṣ olacaḳ maḥalle ḳopardılar yaʿnī menceʾ ü melceʾ (17) tedārük eylediler

(3010) Mes̱nevī

Tū birev dersāye-yi ʿāḳıl girīz

Tā rehī z'an düşmen-i pinhan sitīz

Sen yüri ʿāḳıluñ sāye-yi ḥimāyetine (18) ḳaç tā ol nihānī ʿinād u muḫālefet idici düşmenden ḳurtulasın

(3011) Meṡnevī

Ezheme ṭāʿat īnet bihterest

Sebḳ yābī berher an sābıḳ ki hest

(19) Dükeli ṭāʿatlardan bu saña bihter ü evlādur sebaḳ bulasın her şol sābıḳ üzre ki vardur (20) yaʿnī cemīʿ-i sābıḳīn üzre sebḳat ḳılasın ammā pīre vāṣıl olduḳdan ṣoñra anuñ şurūṭı vü ādābı vardur cümle şarṭ (21) var bundan birisi oldur ki

(3012) Meṡnevī

Çün giriftet pīr hin teslīm şev

Hemçü Mūsā̱ pīş-i ḥükm-i Ḫıżr rev

Çünkim pīri ṭutasın (22) āgāh ol meṡelā Ḥażret-i Mūsā̱ gibi Ḥażret-i Ḫıżruñ ḥükmi altında yüri Mūsā̱ Ḥażretleri ulu'l-ʿaẓmden böyle (23) ʿālī-şān iken Ḥażret-i Ḫıżra mütābaʿat ḳıldı ve anuñ maḥkūmı oldı

(3013) Meṡnevī

Ṣabr kun berkār-ı Ḫıżrī bīnifāḳ

Tā negūyed Ḫıżr rev hāẕā firāḳ

(24) Ḫıżr-ı vaḳt olan mürşidüñ cemīʿ-i kārına ṣabr u taḥammül eyle ve lākin bīnifāḳ yaʿnī ẓāhiren teslīm ü iḳrār (25) ü bāṭınen muḫālefet ü inkār olmaya belki ẓāhiren ve bāṭınen ṣafā-yı ḳalbile ṣabr eyle tā kim Ḫıżr-meşreb olan mürşid iʿtirāż-ı (26) ẓāhir ü bāṭınuñdan müteʾellim olup yüri ey bīedeb şu bīṣabr olmaḳ veyā iʿtirāż ḳılmaḳ benüm mā-beynümle senüñ mā-beynüñi (27) fāriḳdür dimeye ve ḳıṣṣa-yı Ḫıżr u Mūsā̱ ʿaleyhime's-selām ikinci [cildüñ] āḫırına ḳarīb *ṣūfī-yi bisyār-gū* [A259b] (1) ḥikāyesinde ẕikr olınmışdur [ve ḥażret-i Ḫıżruñ mufaṣṣal taḥḳīḳi yedinci cildüñ dībācesinde taḥrīr ḳılınmışdur (2) anlarda ṭaleb olına]

(3014) Meṡnevī

Gerçi keştī bi'şkened tū dem mezen

Gerçi ṭıflīrā kuşed tū mū meken

Eger keştīyi ṣıya sen söyleme (3) egerçi bir ṭıflı depeleye sen bir ḳıl ḳoparma yaʿnī ṣaçuñı yolma ve fiġān ḳılma (4)

(3015) Meṡnevī

Dest-i ūrā Ḥaḳ çü dest-i ḫᵛīş ḫᵛand

Tā yedullah fevḳa eydīhim birand

[Anuñ dest-i irşādını çünkim Ḥaḳḳ taʿālā̱ kendü eli oḳudı tā Ḥaḳḳ taʿālā̱ (5) yed-i hidāyet ve dest-i ʿināyetini bīʿat idenlerüñ elleri üzerine sürdi] Sūre-yi Fetḥde olan āyete işāretdür (6) *innelleẕīne yubāyiʿūneke innemā yubāyiʿūnellāh*[1615] taḥḳīḳan şol kimseler ki Yā Muḥammed senüñile mübāyaʿa ḳıldılar anlara bīʿat itmediler (7) illā Allāhıla bīʿat eylediler bu mertebeye meşāyıḫ-ı mutaṣavvife ḳurb-ı ferāyiż taʿbīr iderler pes Ḥażret-i Resūl-i Ekrem ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem (8) ẕāt-ı Ḥaḳda ẕātın ve ṣıfāt-ı Ḥaḳda ṣıfātın ve efʿāl-i Ḥaḳda efʿālin muḥaṣṣal her ḥālin vücūd-ı Ḥaḳda fenā idüp (9) fenā-yı lemyekun ve beḳā-yı lemyezel mertebesi ḥāṣıl olduḳda Cenāb-ı Resūlden her ne gūne kār ki ẓuhūr ide ʿaynı Cenāb-ı (10) Ḥaḳdan ṣudūr itmiş olur pes Resūl ḥaḳīḳatde mübāyaʿat-ı Ḥaḳdur *yedullāhi fevḳa eydīhim ey ḳudretuhu'l-bārizeti* (11) *fībiṣūreti yedi'r-resūli fevḳa ḳudretihimu'l-bārizeti fīṣuveri eydīhim femen nekeẟe ey naḳaża'l-ʿahdi feinnemā yenkuẟu ʿalā̱nefsihi* (12) *felā yaʿūdu żararu nekeẟe illā ʿaleyhi ve men evfā* şol kimse ki īfā eylese *bimā ʿāhede ʿaleyhullāh* Allāhıla muʿāhede eyledügi (13) şeyʾüñ üzerine *feseyüʾtīhi ecran ʿaẓīmen* ʿanḳarīb Allāhu Teʿālā̱ aña ecr-i ʿaẓīm iʿṭā ider anuñ elini Ḥaḳ (14) Teʿālā̱ çünkim kendü eli oḳudı ḥattā anuñ eli Ḥaḳda *yedullāhi fevḳa eydīhim* āyetini buyurdı yaʿnī imżā vü icrā eyledi (15) Ḥażret-i Ḫudāvendigār bu maḥalde *el-ʿulemāʾu vereẟetu'l-enbiyāʾ*[1616] muḳteżāsınca ʿulemāʾi billāh ve evliyāʾullāhdan olan mürşidān-ı velāyet-penāh (16) daḫı fenā fillāh ve beḳā billāh mertebesine vāṣıl olduḳda yedleri yed-i Ḥaḳ ve ḳuvvet ü ḳudretleri ḳuvvet ü ḳudret-i (17) Vücūd-ı Muṭlaḳ olduġına işāret buyururlar zīrā bu ḳuvveti bunlar Ḥażret-i Peyġamberüñ aleyhi's-selām mişkāt-ı rūḥāniyyetlerinden (18) iḳtibās iderler pes bunlara daḫı bīʿāt ve teslīm-i irādet ve ḫidmet-i ḥaḳīḳat de Ḥaḳḳadur (19)

(3016) Meẟnevī

Dest-i Ḥaḳ mīrānedeşzindeş kuned

Zinde çü būd cān-ı pāyendeş kuned

Ḥaḳ Teʿālā̱nuñ destī ol ṭıflı öldürür (20) anı zinde eyler zinde nedür yaʿnī zinde eylemek emr-i sehldür anı cān-pāyende eyler ve ḥayāt-ı ebediyye vü saʿādet-i sermediyye (21) mertebesine vāṣıl ḳılar

(3017) Meẟnevī

[1615] "Resulüm, sana biat edenler Allah'a biat etmiş olurlar. Allah'ın eli onların elleri üzerindedir. Taahhüt ettiği halde biatından cayan kişinin zararı nefsine aittir. Allah'a olan taahhütlerini yerine getirenlere, Allah pek büyük bir ecir verecektir. (Fetih, 10)

[1616] "Alimler, peygamberlerin varisleridir."

Her ki tenhā nādiren in reh bürīd

Hem beʿavni himmet-i pīran resīd

Her şol kimse ki mürşidden (22) ferd ü tenhā olduġı ḥālde nedredile bu yolı ḳaṭʿ eyledi hem pīrlerüñ himmetinüñ muʿāvenetiyle irişdi yaʿnī az olur (23) baʿż-ı kimse bu ṭarīḳ-ı Ḥaḳḳı tenhā mürşidsiz ḳaṭʿ idüp maḳṣūda vāṣıllıgın maʿnā̱ yüzinden yine pīrlerüñ (24) ʿavn u himmetiyle vāṣıl olur

(3018) Meṡnevī

Dest-i pīr ezġāyiban kūtāh nist

Dest-i ū cüz ḳabża-yı Allāh nist

Pīrüñ eli (25) ġāyiblerden kūtāh degüldür eli Allāhuñ dest ü ḳabżasından ġayrı degüldür (26)

(3019) Meṡnevī

Ġāyibanrā çün çünin ḫilʿat dihend

Ḥāżırān ezġāyiban lāşek bihend

Ehlullāh çünki ġāyib olanlara buncılayın ḫilʿat virürler (27) şübhesiz ḥāżırlar ġāyiblerden iyülerdür

(3020) Meṡnevī

Ġāyibanrā çün nevāle mīdihend

Pīş-i mihman tā çi niʿmethā nihend

[A260a] (1) Çünki ġāyiblere nevāl ü ṭaʿām virürler mihmān öñine ʿaceb niʿmetler ḳorlar yaʿñi sen ki mihmān-ı pīrān-ı ṭarīḳat olasın (2) ve anlara ḫidmet ḳılasın ḳıyās eyle ki anlar saña ne niʿmetler virürler ve ne rāḥatlara irgürürler (3)

(3021) Meṡnevī

Kū kesī k'ū pīşişan beste kemer

Tā kesī k'ū hest bīran sūy-ı der

Ḳanı şol bir kimse ki anlaruñ ḥużūrında kemer baġlaya şol bir kimseye (4) degin ki ṭaşra ḳapu cānibindedür [P117b]

(3022) Meṡnevī

Çün güzīdī pīr nāzük-dil mebāş

Süst ü rīzende çü āb u gil mebāş

Çünkim pīri (5) iḫtiyār eyledüñ nāzük-dil olma āb u gil gibi süst ü rīzende yaʿnī gevşek ve dökülmiş olma (6)

(3023) Meṡnevī

Ve'r beher-zaḫmī tu pur-kīne şevī

Pes kucā bīṣayḳal āyīne şevī

Ve ger bir zaḫmdan ötüri sen pür-kīne vü bīḥużūr olasın pes ṣayḳalsız (7) ḳande āyīne olursın

Kebūdī zeden-i Ḳazvīnīī berşānegāh ṣūret-i şīr ve peşīmān şuden-i ū (8) sebeb-i zaḫm-ı sūzen[1617]

(3024) Meṣnevī

İn ḥikāyet bi'şnev ezṣāḥib-beyān

Derṭarīḳ u ʿādet-i Ḳazvīniyān

Ṣāḥib-beyāndan bu ḥikāyeti işit ve bundan ḥiṣṣe-pezīr olup bunuñıla (9) iş it Ḳazvīnīlerüñ ṭarīḳ ü ʿādetinde yaʿnī Ḳazvīnīlerüñ ʿādeti bu idi ki

(3025) Meṣnevī

Berten ü dest ü ketifhā bīgezend

Ezser-i sūzen kebūdīhā zenend

(10) Bedeni ve eli ve bağırlarını bīgezend yaʿnī żararsız igne ucından kebūdīler (11) ururdılar yaʿnī bu ẕikr olınan ʿużuvları kebūdī denk iderler

(3026) Meṣnevī

Sūy-ı dellākī bişud Ḳazvīnīī

Ki kebūdem zen bikun şīrīnīī

(12) Bir Ḳazvīnī bir dellāk cānibine gitdi kim baña kebūd ur bir şīrīnlik ile (13) yaʿnī nāzüklik ü laṭīflik idüp baña bir kebūd eyle didi

(3027) Meṣnevī

Guft çī ṣūret zenem ey pehlevān

Guft berzen ṣūret-i şīr-i jiyān

(14) Dellāk aña eytdi ey pehlevān ne ṣūret urayum Ḳazvīnī (15) dellāke eyitdi şīr-i jiyān yaʿnī ḳaġan arslan ṣūretini ur

(3028) Meṣnevī

Ṭāliʿem şīrest naḳş-ı şīr zen

Cehd kun reng-i kebūdī sīr zen

(16) Benüm ṭāliʿüm şīrdür şīr naḳş ur cehd eyle kebūdlık rengīn ur yaʿnī vāfir ur (17)

(3029) Meṣnevī

[1617] Bir Kazvinlinin alnına aslan dövmesi yaptırması ve iğne acısından dolayı pişman olması

Guft berçi mevżiʿet ṣūret zenem

Guft berşānegehem zen ān raḳam

Dellāk aña eyitdi ṣūreti senüñ ḳanḳı mevżıʿuña (18) uram Ḳazvīnī eyitdi ol raḳamı yaʿnī naḳş-ı şīri bağrum üzre ur

(3030) Meşnevī

Çünki ū sūzen fürū burden girift

Derd-i an derşānegeh mesken girift

(19) Çünki dellāk sūzeni aşağa iltmek ṭutdı yaʿnī baturmaġa başladı ol (20) sūzenüñ derdi anuñ şānegehinde mesken ṭutdı

(3031) Meşnevī

Pehlevan dernāle āmed k'ey senī

Mer merā kuştī çi ṣūret mīzenī

(21) Pehlevān-ı Ḳazvīnī fiġāna geldi böyle diyü ki ey sen beni depeledüñ (22) ne ṣūret urursın

(3032) Meşnevī

Guft āḫır şīr fermūdī merā

Guft ezçi ʿużv kerdī ibtidā

Dellāk eyitdi āḫır baña şīr buyurduñ (23) Ḳazvīnī eytdi ne ʿużvdan ibtidā eyledüñ

(3033) Meşnevī

Guft ezdümgāh āġāzīdeyem

Guft düm bü'gẕār ey du dīdeyem

Dellāk (24) eyitdi şīrüñ ḳuyruġı maḥallinde başlamışam Ḳazvīnī ey benüm iki gözüm ḳuyruġı ḳo yaʿnī ḳuyruġı (25) olmasun didi

(3034) Meşnevī

Ezdüm ü dümgāh-i şīrem dem girift

Dümgeh-i ū demgehem muḥkem girift

Şīrüñ düm ü dümgāhından (26) nefesüm ṭutıldı yaʿnī ḳuyruġından ve ḳuyruġı yirinden demüm ṭutıldı şīrüñ dümgāhı benüm demgāhumı yaʿnī nefes (27) maḥalli olan boġazumı muḥkem ṭutdı [ve nefesüm menfeẕini sedd itdi]

(3035) Meşnevī

Şīr-i bīdüm bāş gū ey şīr-sāz

Ki dilem süstī girift ezzaḫm-ı gāz

[A260b] (1) [Ey şīr düzüci ve arslan naķşın urucı di şīr ķuyruķsız olsun yāḫud] (2) ey şīr düzici ve arslan naķş urıcı di şīr ķuyruķsız olsun zīrā benüm göñlüm gāz zaḫmından żaʿf u süstlik ṭutdı (3) gāz kāf-ı Fārsī ile miķrāż maʿnāsınadur bunda sūzen murād olur

(3036) Meşnevī

Cānib-i dīger girift an şaḫṣ zaḫm

Bīmuḥābā vu muvāsāyī vu raḥm

(4) Ol şaḫṣ ġayrı cānibinüñ zaḫmını ṭutdı ve bir āḫar cānibden bir daḫı sūzen urmaġa şurūʿ itdi ķayırmaķsız ve medārsız (5) ve merḥametsiz

(3037) Meşnevī

Bang kerd ū k'in çi endāmest ezū

Guft in gūşest ey merd-i nikū

Ķazvīnī bāng urdı ki şīrden (6) bu ne endāmdur dellāk eytdi ey iyü kimse bu gūşdur

(3038) Meşnevī

Guft tā gūşeş nebāşed ey ḥakīm

Gūşrā bü'gẕār u kūteh kun gilīm

(7) Ķazvīnī eytdi ey ʿāķıl ķulaġı daḫı olmasun ķulaġı terk eyle ve gilīmi (8) ķışa eyle dimek ol naķşı ṭayy eyle ve kūteh ķıl dimeden kināye olur

(3039) Meşnevī

Cānib-i dīger ḫalīş āġāz kerd

Bāz Ķazvīnī fiġanrā sāz kerd

(9) Dellāk ol Ķazvīnīnüñ ʿużvında bir cānibe daḫı sūzeni baturmaġa başladı Ķazvīnī girü (10) fiġāna şurūʿ eyledi

(3040) Meşnevī

K'in sivüm cānib çi endāmest nīz

Guft īnest işkem-i şīr ey ʿazīz

Ki bu üçinci (11) cānib daḫı ne endām u ḥużūrdur dellāk eyitdi ey ʿazīz bu şīrüñ ķarnıdur

(3041) Meşnevī

Guft tā işkem nebāşed şīrrā

Geşt efzūn derd kem zen zaḫmhā

(12) Ķazvīnī eyitdi bunı daḫı ķo ki tā şīrüñ ķarnı daḫı olmasun derd ziyāde (13) oldı zaḫmları şimden ṣoñra az ur

(3042) Meşnevī

Ḫīre şud dellāk u bes ḥayran bumand

Tā bedīr enguşt derdendan bumand

(14) Dellāk Ḳazvīnīnüñ bu kārından ḫīre oldı ve ziyāde ḥayrān ḳaldı [ḥattā bu ḥayretüñ üzerine engüşti (15) niçe zemāndan anda ḳaldı ve] taʿaccübden çoḳ zemāna degin barmaġı dişinde ḳaldı (16)

(3043) Meṡnevī

Berzemin zed sūzen ezḫaşm ustād

Guft derʿālem kesīrā in futād

Ġażabından ustād sūzeni yire urdı (17) kendüsine eyitdi ʿālemde bir kimseye bu kār vāḳıʿ olmadı

(3044) Meṡnevī

Şīr-i bīdüm ü ser ü işkem ki dīd

İnçünin şīrī Ḫudā ḫod n'āferīd

(18) Ḳarınsız ḳuyruḳsız başsız şīri kim gördi yaʿnī kimse görmedi Ḫudāy-ı Teʿālā ḫod (19) buncılayın bir şīr ḫalḳ eylemedi pes ḳıṣṣadan ḥiṣṣe beyānına şurūʿ idüp buyururlar (20)

(3045) Meṡnevī

Ey bürāder ṣabr kun berderd-i nīş

Tā rehī ezniş-i nefs-i gebr-i ḫᵛīş

Ey birāder riyāżet nīşinüñ derdine ṣabr eyle tā kendü (21) kāfir nefsinüñ nīşinden ḳurtulasın

(3046) Meṡnevī

K'an gurūhī ki rehīdend ezvücūd

Çarḫ u mihr u māh şān āred sücūd

(22) Zīrā şol bir ṭāyife ki vücūddan ḳurtulmışlardur felek ü āftāb ü māh anlara secde getürür (23) yaʿnī vücūd-ı beşeriyyetden ve evṣāf-ı ṭabīʿatden ḫalāṣ olan ṭāyife-yi ʿaliyyeye bu ẕikr olınan eşyā ḫıdmet (24) ḳılurlar ve muṭīʿ olurlar

(3047) Meṡnevī

Her ki murd ender ten-i ū nefs-i gebr

Mervерā ferman bered ḫurşīd u ebr

Her şol kimsenüñ (25) ki anuñ teninde gebr-i nefsi öldi āftāb u seḥāb taḥḳīḳan anuñ fermānını iledür yaʿnī anuñ cemīʿ-i eşyā emrin (26) ṭutar ve anuñ fermānını yirine iltür

(3048) Meṡnevī

Çün dileş āmuḫt şemʿ efrūḫten

Āftāb ūrā neyāred sūḫten

[Çünkim (27) anuñ ḳalbi şemʿ yaḳmaḳ ögrendi āftāb anı yaḳmaġa ḳādir olmaz yaʿnī şol kimseler ki mānend-i Aṣḥāb-ı Kehf **[A261a]** (1) ḳayd-ı vücūddan güẕer ve bu ʿālemden ġużż-ı başar ve ḳaṭʿ-ı naẓar ideler cemīʿ-i mevcūdāt anlara fermān-ber olup muṭīʿ u münḳād (2) olurlar ve ol ʿāşıḳlaruñ ki ḳalbi āteş-i ʿışḳıla sūzān ve nār-ı ceẕbe-yi Raḥmānīyile biryān olmaġa muʿtād ola ḳādir (3) midür ki şems-i cihān anları iḥrāḳ ide belki nār-ı caḥīm bunlaruñ envār-ı pür-işrāḳlarından ibā vü işfāḳ idüp cizyen müʾmin (4) fe inne nūreke eṭfaʾe nārī dimegile lābe vü zārī ḳıla]

(3049) Mes̱nevī

Guft Ḥaḳ derāftāb-ı müntecim

Ẕikr-i tezzāver keẕā ʿankehfihim

[Nitekim Ḥaḳḳ taʿālā (5) *āftāb-ı müntecim*de yaʿnī Ḳurʾān-ı ʿaẓīmde bunlaruñ ḥaḳḳında bu āyet-i kerīmeyi buyurmışlardur ve Aṣḥāb-ı Kehf ḥaḳḳında bu āyeti (6) ẕikr itmişdür ki *tezāveru ʿankehfihim* ḳavl-i şerīfidür yāḫud nitekim Ḥaḳḳ taʿālā āftāb-ı müntecim yaʿnī ṭulūʿ u ġurūbıla muvaḳḳat (7) olan āftāb ḥaḳḳında Ḳurʾān-ı ʿaẓīmde *tezāveru ʿankehfihim* ẕikrini buyurmışdur dimek hem vechdür ki bu āyet-i kerīme āftāb (8) anlaruñ maʿnāda senden meyl ü ʿudūl eylemesinüñ ḥaḳḳında olur bu beyt-i şerīf] **Sūre-yi Kehf**de olan āyete işāretdür (9) ***ve tera'ş-şemse iẕā ṭalaʿat***[1618] yā **Muḥammed** eger sen ol ʿahdede ḥāżır olayduñ şemsi görürdüñ yāḫud ḫıṭāb-ı ʿale'l-infirād (10) cemīle ola yaʿnī ey ruʾyete ḳādir olan kimse eger sen ol zamānda ḥāżır olayduñ şemsi ḥīn-i ṭulūʿda göre idüñ (11) ***tezāveru ʿankehfihim*** yaʿnī bunlaruñ maġarasından meyl ü ʿudūl ider göreydüñ *el-ezverü ʿani'ş-şeyʾi el-meylu ve'l-ʿudūliʿahu* (12) ***ẕāte'l-yemīni*** *ey* cānib-i yemīne zīrā maġaranuñ ḳapusı ḳuṭb-ı şimāli ṭarafına vāḳıʿ olmış idi ***ve iẕā ġarabet*** ḳaçan (13) āftāb ġurūb eylese ***tuḳriḍuhum*** *ey terekuhum ve tuʿdilu ʿanhum ve teḳṭaʿahum vāṣılu'l-farżi'l-ḳaṭʿu* [*ẕāte'ş-şimāli* yaʿnī (14) *şimālu'l-kehfi*] ***ve hum fīfecvetin minhu*** ḥāl bu ki bunlar ol kehfden mekān-ı müttesiʿ ve ferāḥında idiler yaʿnī vasaṭ-ı ġārda (15) idiler şol ḥays̱iyyetden ki bunlara da hevā dāyimā nāyil ü vezān olup taʿaffün-i ġārdan bunlar eymen olmışlar idi (16) ve ḥarāret ü şuʿāʿ-ı şems bunlardan mündefiʿ olmış idi ***ẕālike*** yaʿnī bunları ḥarāret-i şemsden maḥfūẓ ve taʿaffün-i (17) ġārdan maṣūn u mahrūs

[1618] "Ey Resulüm, onların yakınlarında bulunsaydın, güneş doğunca mağarlarına meylettiğini görürdün. Mağaranın sağ tarafından batarken onları korurdu. Bu hal Allah'ın kudret alametlerindendir. Allah bir kimseye hidayet ederse, gerçekten asıl hidayet veren O'dur. Bir kimseyi de dalalete düşürürse onu irşat edip doğru yola getirecek bir veliyi asla bulamazsın." (Kehf, 17)

ḳılmaḳ *min āyātillāh* Allāhuñ āyetlerindendür ki bundan [P118a] nice ʿibret ü naṣīḥat alına *men* (18) *yehdillāhu* şol kimseye ki Allah Teʿālā̱ hidāyet eylese *fehuve'l-mühted* mühtedī oldur *ve men-yuḍlil* ve şol (19) kimseyi ki Allāh Teʿālā̱ iḍlāl *felen tecidelehu* pes elbette sen bulamazsın ol kimse içün *veliyyen mürşiden* (20) irşād eyler bir velī bulamazsın (maʿnā̱-yı beyt budur ki şol kimseler ki mānend-i **Aṣḥāb-ı Kehf** ḳayd-ı vücūddan güẕer ve bu ʿālemden ġażż-ı başar ve ḳaṭʿ-ı naẓar ideler cemīʿ-i mevcūdāt anlara fermān-ber olup muṭīʿ ü münḳād olurlar ve ol ʿāşıḳlaruñ ki ḳalbi āteş-i ʿışḳuña sūzān olmaġa muʿtād ola ḳādir midür ki şems-i cihān anları iḥrāḳ ide belki nār-ı caḥīm bunlaruñ envār-ı pür-işrāḳlarından īḥyā vü işfāḳ idüp cüz *yā mü'minü feinne nūrike eṭfa'a nārī* dimekle lābe ü zārī ḳıla nitekim Ḥaḳ Teʿālā̱ āftāb-ı müntecimde yaʿnī Ḳur'ān-ı ʿAẓīmde bunlaruñ ḥaḳḳında bu āyet-i kerīmeyi buyurmışdur nitekim Ḥaḳ Teʿālā̱ āftāb-ı müntecim ḥaḳḳında Ḳur'ānda *tezāveru ʿankehfihim* ẕikrini buyurmışdur dimek hem-vechdür ki bu āyet-i kerīme āftāb anlaruñ maġarasından meyl ü ʿudūl eylemenüñ ḥaḳḳında olur)

(3050) Mes̱nevī

H̱ār cümle luṭf çün gül mişeved

Piş-i cüzvī k'ū sūy-ı kül mīreved

H̱ār gül gibi (21) cümle luṭf u zībā olur şol bir cüz'üñ ḳatında ki ol gül cānibine gider ve cāmiʿ-i cemīʿ-i ḥaḳāyıḳ olan mertebe-yi ulūhiyyet (22) semtine seyr ider [ẖārdan murād bunda zaḥmet ü āzār-ı dünyāvī vü cismānī olur cüz'īden murād sālik-i ṭarīḳ-ı (23) İlāhī olan insān olur gülden murād mecmaʿ-ı esmā vü ṣıfāt olduġı iʿtibārıla ʿālem-i ulūhiyyet ve mertebe-yi vāḥidiyyet (24) olur ve tavżīḥ-i kelām böyle dimek olur ki Ḥaḳḳ sübḥānehu ve taʿālā̱ bu ʿālemden göz yuman ve nāyim olan Aṣḥāb-ı (25) Kehfden ḥarāret-i āftābı dūr idüp anları sāye-yi luṭf u ʿināyetinde ḥıfẓ u ḥimāyet eyledügi gibi ve anlaruñ (26) ḳatında ol zaḥmet ü āzār-ı raḥmet ü niʿmet olduġı gibi ẖār-ı meşaḳḳat u āzārı daẖı ʿālem-i küll cānibine sālik (27) olanlara gül gibi laṭīf ü naʿīm eyleyüp anlaruñ öñinde bu dünyānuñ ẖār u ḫasuñ gibi olan miḥnet ü zaḥmeti [A261b] (1) ʿayn-ı rāḥat u niʿmet olmışdur]

(3051) Mes̱nevī

Çist taʿẓīm-i H̱udā efrāşten

H̱ᵛiştenrā ẖōr u ẖākī dāşten

Ḥaḳ Teʿālā̱nuñ taʿẓīmini (2) yüceltmek nedür kendüñi ẖor u ẖākī ṭutmaḳdur yaʿnī ẖāk gibi bīiʿtibār ve ẖor u ḥaḳīr itmekdür (3)

(3052) Mes̱nevī

Çist tevḥīd-i Ḫudā āmūḫten

Ḫᵛīştenrā piş-i vāḥid sūḫten

Ḫudānuñ tevḥīdini ögrenmek nedür kendüñi vāḥid-i ḥaḳīḳīnüñ öñüñde (4) yaḳmaḳdur yaʿnī vücūd-ı vehmiyyeñi ve evṣāf-ı beşeriyyeñi āteş-i muḥabbetile yaḳup ifnā itmekdür

(3053) Mes̱nevī

Ger hemīḫᵛāhī ki bu'frūzī çü rūz

Hesti-yi hemçün şeb-i ḫodrā büsūz

(5) Eger isterseñ rūz gibi şuʿlelenesin kendünüñ şeb gibi ẓulmānī olan (6) vücūduñı yaḳ tā enāniyyet es̱eri ḳalmayup beḳā-yı Ḥaḳḳıla bāḳī olasın ve vücūd-ı Ḥaḳḳānī bulasın (7)

(3054) Mes̱nevī

Hestiyet derhest-i an hestī-nüvāz

Hemçü mis derkīmyā ender güdāz

Ey ṭālib-i Ḥaḳ varlıġuñı ol hestī-nüvāz (8) olan Ḥaḳḳuñ varlıġında hestī-nüvāz vücūd oḫşayıcı burada iḥyā-yı vücūd idici maʿnāsına olur kīmyāda mis gibi erit baḳır zāyil olup kīmyāya (9) vāṣıl olduḳda z̠er-i ḫāliṣ olduġı gibi senüñ daḫı baḳır gibi olan vücūduñ fānī vü zāyil olup anuñ vücūdıyıla (10) bāḳī ve evṣāfıyıla kāmil ola

(3055) Mes̱nevī

Dermen ü mā saḫt kerdestī tu dest

Hest in cümle ḫarābī ezdu hest

Sen men ü mā (11) elüñi muḥkem itmişsin yaʿnī menlige ve senlige ve biz dimege muḥkem yapuşmışsın ammā ḫaberüñ yoḳ ki bu cümle ḫarāblık iki (12) vücūddandur yaʿnī dīnde olan cemīʿ-i fesāduñ aṣlı ikilikden oldı ki ol şirkdür ve men ü mā dimek (13) daḫı maʿnen şirk-i ḫafīdür ve men ü mā mertebesinde ḳalan müşrik-i maʿnevī ve ikilik ve men ü mā dimek müştebihesinden (14) ḫalāṣ olan bende-yi ṣafīdür pes benlik ü senlik mertebesinde ḳalan ehl-i vücūduñ sūy-ı ḫātimesi beyāñ eylemek (15) içün bu ḥikāyeti īrād idüp buyururlar

Reften-i gürg ü rūbeh derḫıdmet-i şīr beşikār[1619] (16)

(3056) Mes̱nevī

Şīr u gürg u rūbehī behr-i şikār

Refte būdend ezṭaleb derkūhsār

[1619] Kurt ve tilkinin av için aslanın hizmetine girmesi.

Arslan ve ḳurd ve bir dilkü şikārdan ötüri ṭaleb (17) eylemek cihetinden kūhsāra gitmişler idi

(3057) Meŝnevī

Tā bepüşt-i hem-dīger berṣaydhā

Saḫt berbendend bār u ḳaydhā

Tā biri birinüñ (18) yardımıyla şikārlar üzre bārı yaʿnī rāhı ve ḳaydları muḥkem bağlayalar yaʿnī şikārlaruñ yolını muḥkem bağlayalar ve ḳayd(19)larını muḥkem eyleyeler

(3058) Meŝnevī

Her se bāhem ender an ṣaḥrā-yı jerf

Ṣaydhā gīrend bisyār u şigerf

Her üçi biri (20) biriyle ol inlü ve ʿaẓīm ṣaḥrāda çoḳ ve ʿaẓīm ṣaydlar ṭutalar

(3059) Meŝnevī

Gerçi z'īşan şīr-i nerrā neng būd

Līk kerd ikrām u hem-rāhī numūd

(21) Erkek arslana egerçi anlardan ʿār var idi lākin cüz mā linefsihi anlara ikrām eyledi ve yoldaşlıḳ (22) gösterdi

(3060) Meŝnevī

İnçünin şehrā zileşker zaḥmetest

Līk hem-reh şud cemāʿat raḥmetest

Buncılayın şāha leşkerden zaḥmet (23) vardur līkin anlara hem-rāh oldı zīrā cemāʿat raḥmetdür şīrden murād şīr-i maʿrifet ve şīr-i ḥaḳīḳat olan ṣāḥib-i (24) saʿādet ve gürg ü rūbehden murād ḥayvāniyyet ṣıfātında ḳalan ehl-i ṣūretdür ekŝer-i ṣāḥib-i saʿādetler *el-cemāʿatu raḥmetun*[1620] (25) ḥadīŝinüñ muḳteżāsı üzre baʿż-ı ḥayvān-ṣıfatlarla muṣāḥabet ü muḳārenet iḫtiyār iderler egerçi anuñ şānına nisbet (26) anlardan şeyn lāḥıḳ olursa da

(3061) Meŝnevī

İnçünin mehrā ziaḫter nenghast

Ū miyān-ı aḫteran behr-i seḫast

1620 "Cemâat rahmettir." Bu hadîsin tam metni şu şekildedir: "Men lemyeşkuri'l-ḳalīle lemyeşkuri'l-keŝīr ve men lemyeşkuri'n-nāse lemyeşkurillāh ve't-teḥadduŝu biniʿmetillāhi şukrun ve terkuhā kufrun ve'l-cemāʿatu raḥmetun ve'l-firḳatu ʿaẕābun (Aza şükretmeyen çoğa da şükretmez. İnsanlara teşekkür etmesini bilmeyen Allah'a da şükretmesini bilmez. Allah'ın ni'metini dile getirmek şükür, bunu yapmamak ise küfürdür. Topluluk rahmettir, ayrılık ise azâb.). Hadîsteki ve'l-cemāʿatu raḥmetun ve'l-firḳatu ʿaẕābun bölümünü Deylemî nakletmiştir. (Ahmed b. Hanbel, Müsned, IV/275, 278; Tirmizî, Sünen, VIII/132-133.) Bkz. Ali Yardım, age, 250.

Buncılayın (27) māha ki kevkebden ʿārlar vardur māh aḫterler ortasında seḫā vü keremden ötüridür tā kendününüñ *nurāniyyet reʾyeşrā nedīd* bu beyt [A262a] (1) ve ḥāṣiyeti muṣāḥiblerine sirāyet eyleye

(3062) Mes̱nevī

Emr-i şāvirhum Peyam-berrā resīd

Gerçi reʾyī nist reʾyeşrā nedīd

Bu beyt her ʿaṣruñ (2) vāris̱-i Ḥażret-i Nebī olan bergüzīdesinüñ kendü aṣḥābıyıla müşāvere ve ḫalḳıla muḫālaṭa ḳılup anlara nevʿan muvāfaḳat u mutābaʿat (3) semtinde olmasını teʾyīd içün dinilmişdür ve mes̱el mevḳıʿında ẕikr olınmışdur yaʿnī şāvirhum emri Peyġam-ber Ḥażretlerine (4) irişdi yaʿnī aṣḥabıyla müşāvere eylemek ḫuṣūṣında *ve şāvirhum fi'l-emr*[1621] āyet-i kerīmesi ol Ḥażrete Ḥaḳ Teʿālā̱ cānibinden vāṣıl (5) oldı egerçi anuñ reʾy-i şerīfine bir reʾy naẓīr ü neẓīr degüldür pes maḳṣūd olan ol Ḥażretüñ reʾy-i şerīfinüñ ve fikr-i laṭīfinüñ menāfiʿ (6) ü ḳavāyidi anlara irişmekdür ve anlar ol Ḥażretüñ muṣāḥabet ü mükālemesinden müntefiʿ olmaḳdur

(3063) Mes̱nevī

Derterāzū cev refīḳ-i zer şudest

Nī ezan ki cev çü zer cevher şudest

(7) Mes̱elā terāzūda arpa altunuñ refīḳi olmuşdur andan ötüri degül ki arpa altun (8) gibi cevher ü bihter olmışdur [yaʿnī arpanuñ altun ile veznde refīḳ olduġı altun gibi cevher-i ẕī-ḳıymet olduġından degüldür (9) belki zerüñ miḳdārı maʿlūm olmaḳ içündür]

(3064) Mes̱nevī

Rūḥ ḳālebrā künun hem-reh şudest

Müddetī seg ḥāris̱-i dergeh şudest

Mis̱āl-i (10) āḫar rūḥ şimdi ḳālıba hem-rāh olmışdur bir müddet gelüp dergāhuñ ḥāris̱i olmışdur nitekim Aṣḥāb-ı Kehfüñ kelbi anlaruñ bābını ḥıfẓ (11) ḳılduġı gibi ḳāle Teʿālā̱ *ve kelbuhum bāsiṭun ẕirāʿayhi bi'l-vaṣīd*[1622] pes bundan rūḥ ten gibi ve seg-i Aṣḥāb-ı Kehfüñ mertebesin (12) bulmaḳ lāzım gelmez

(3065) Mes̱nevī

Çünki reftend in cemāʿat sūy-ı kūh

Derrikāb-ı şīr bāferr u şükūh

[1621] "Onlarla müşaverede bulun…"(Al-i İmran, 159).

[1622] "Köpekleri de mağaranın girişinde ön ayaklarını uzatmış yatmakta idi." (Kehf, 18)

Çünki bu cemāʿat ṭaġ cānibine gitdiler (13) yaʿnī şīr ü gürg ü rūbeh kūhistān cānibine şikār içün seyr itdiler şīrüñ rikābında şevket ü ʿaẓametile (14)

(3066) Meşnevī

Gāv-ı kūhī vu buz u ḫargūş zeft

Yāftend u kār-ı īşan pīş reft

Ṭaġ şıġırı ve ṭaġ keçisi ve iri ve semüz ṭavşan buldılar (15) ve anlaruñ işi ilerü gitdi [yaʿnī tedbīr ü ʿaẓametile ve ʿazīmetleri taḳdīr-i İlāhīye muṭābaḳat idüp ḥayvānātdan ecnās-ı mezkūreyi (16) ṣayd itdiler]

(3067) Meşnevī

Her ki bāşed derpey-i şīr-i ḥırāb

Kem neyāyed rūz u şeb ūrā kebāb

Her şol kimse ki muḥārebe şīrinüñ ardınca (17) ola ve aña tebaʿiyyet ḳıla rūz u şeb aña kebāb eksük gelmez ḥırāb müfāʿale bābınuñ maṣdarıdur (18) muḥārebe maʿnāsına mübālaġayıla ceng idici dimekdür ve kemālile dilīr olmasından kināye olur (19) **[P118b]**

(3068) Meşnevī

Çün zikūh bermīşe āverdendşān

Kuşte vu mecrūḥ u ender ḫun keşān

Çün kim ṭaġdan anlar şikārlarını mişeye getürdiler depelenmiş ve pārelenmiş ve ḳan (20) içinde çekerek

(3069) Meşnevī

Gürg u rūbehrā ṭamaʿ būd ender ān

Ki reved ḳısmet beʿadl-i ḫusrevān

Ol şikārlarda gürg ü rūbehe ṭamaʿ (21) oldı ki ḳısmet vāḳıʿ ola ḫusrevlerüñ ʿadliyile yaʿnī gürg rūbāhuñ ṭamaʿı olup żamīrlerinde böyle didiler ki bu ṣayd (22) olan ḥayvānlar miyānında ḳısmet vāḳıʿ ola ḫusrevler mertebesinde olan şīrüñ ʿadliyile (23)

(3070) Meşnevī

ʿAks-i tamʿ-ı her du şan berşīr zed

Şīr dānist an ṭamaʿhārā sened

Anlaruñ her ikisinüñ ṭamaʿınuñ ʿaksi şīr üzre urdı şīr ol ṭamaʿlaruñ (24) sebeb ü senedini bildi

(3071) Meşnevī

Her ki bāşed şīr-i esrār u emīr

Ū bidāned her çi endīşed żamīr

Her şol kimse ki esrāruñ şīri (25) ve esrāruñ emīri ola o kimse bilür żamīr her ne bīendīşe eylerse ḫāṭır her neyi ḳılursa ve lihāẕā ḳāle Ebū Yaʿḳūb (26) Mūsā̱ fīşerḥi ḥadīs̱i *itteḳū firāsetu'l-mü'minü feinnehu yenẓuru binūrillāh*[1623] *innehu cevāsīsi'l-ḳulūbi yedḫulūne fīḳulūbikum* (27) *ve yeṭṭaliʿūne esrārikum feiẕā cālistumūhum fecālisūhum bişṣıdḳi*

(3072) Mes̱nevī

Hin nigeh dār ey dil-i endīşe-ḫū

Dil ziendīşe-y bedī derpīş-i ū

[A262b] (1) Ey endīşe ḫūylu göñül āgāh ol ḥıfẓ ṭut göñli bed ü ḳabīḥ olan endīşeden anuñ ḥużūrında eger sen (2) dirseñ ki ol mürşid-i kāmil olan kimse benüm ḳalbüme muṭṭaliʿ olmasayidi niçün baña ḳalbümüñ ḫāṭırasını söylemezdi el-cevāb (3)

(3073) Mes̱nevī

Dāned ū ḫarrā hemīrāned ḫamūş

Derruḫet ḫanded berāy-ı rūy-pūş

Senüñ cemīʿ-i endīşeñi bilür ve ḫarı sākit ü ebsem sürer (4) senüñ yüzüñe güler rūy-pūşdan ötüri yaʿnī rūy-ı esrārı setr eylemeden ötüri tecāhül ü teġāfül idüp idüp senüñ (5) yüzüñe güler

(3074) Mes̱nevī

Şīr çün dānist an vesvāsışān

Vā neguft u daşt an dem pāsışān

Şīr çünki anlaruñ vesvesesini (6) bildi girü söylemedi ve ol dem anları ḥıfẓ ṭutdı ve riʿāyet itdi (7)

(3075) Mes̱nevī

Līk bāḫod guft bü'nmāyem sezā

Mer şumārā ey ḫasīsān u gedā

Lākin kendüsine didi size lāyıḳ ne ise baʿde'l-imtiḥān göstereyüm (8) ey ḫasīsler ve ey gedālar baʿż-ı nusḫada *vāv*sız vāḳıʿ olmış bu taḳdīr üzre ey ḫasīs olan gedālar [ben size (9) lāyıḳuñuzı göstereyüm] dimek olur

(3076) Mes̱nevī

Mer şumārā pes neyāmed rāy-ı men

Ẓannıtān īnest deriʿṭā-yı men

[1623] Neccârî'nin Tarih'inde, Tirmizî'nin Ebu Said'den ve Taberanî'nin Ebu İmame'den rivayet ettiğine göre Hz. Peygamber dedi ki: "Müminin ferasetinden çekininiz. Çünkü o Allah nuruyla bakar."

Size benüm reʾyüm (10) kāfī gelmedi mi benüm iʿṭā vü iḥsānumda sizüñ ẓannuñuz budur istifhām olup benüm iʿṭām ḥaḳḳında sizüñ bu mıdur (11) dimek daḫı cāyiz olur

(3077) Meṣnevī

Ey ʿuḳūl u rāyıtān ezrāy-ı men

Ezʿaṭāhā-yı cihān-ārāy-ı men

Ey gürg ü rūbeh sizüñ (12) ʿaḳllarıñuz ve reʾyleriñüz benüm reʾyümdendür benüm cihānı zīnet idici ʿaṭālarumdandur

(3078) Meṣnevī

Naḳş bānaḳḳāş çi isgāled diger

Çün sigāliş ūş baḫşīd u ḫaber

(13) Naḳş naḳḳāşa nisbetile ne ẓann eyler ve daḫı ne ʿayb eyler çünki ẓann u ḫaberi (14) aña naḳḳāş bağışladı mıṣraʿ-ı evvelde diger daḫı maʿnāsına sigāleş ẓann eylemek ve ʿayb eylemek ve sūy-ı ẓann eylemek maʿnāsına (15) daḫı gelür

(3079) Meṣnevī

İnçünin ẓann-ı ḫasīsāne bemen

Mer şumārā būd nengān-ı zemen

Ẓann baña ey zamānuñ ḫalḳınuñ (16) neng-i ʿārları sizüñçün mi oldı yaʿnī bu güne ḫasīsāne sūʾ-i ẓann eylemek ey ehl-i zamānuñ maʿyūbları benüm ḥaḳḳumda (17) size mi ḳaldı ve sizüñçün mi lāyıḳ oldı dimek olur

(3080) Meṣnevī

Ẓannine billāhi ẓanne's-sevʾrā

Ger nebürrem ser buved ʿayn-ı ḫaṭā

(18) Sūre-yi Fetḥde āyete işāretdür *ve yuʿaẕẕibe'l-munāfiḳīne ve'l-munāfiḳāti*[1624] Allāh Teʿālā ʿaẕāb eyler münāfıḳlara ve münāfıḳelere (19) *ve'l-muşrikīne ve'l-muşrikāti* müşrik ve müşrikelere *eẓ-ẓānnīne billāhi ẓanne's-sevʾ* eyle müşrikīn ü münāfıḳīn ki ẓann (20) idicilerdür Allāh Teʿālāya ẓann-ı ṣūʾ ile ve sūʾ-i ẓanları Resūlullāh ʿaleyhi's-selām ve müʾminīn manṣūr u muẓaffer (21) olmaz zuʿm iderlerdi *ʿaleyhim dāyiretu's-sevʾ* bunlaruñ üzerine dāyirdür ol yaramazlıḳ ki mağlūb u maḳhūr olmalarıdur *ve ġażiballāhu ʿaleyhim ve leʿanehumullāhu* Teʿālā bu müşrik ü münāfıḳlara ġażab u laʿnet idüp (22) dünyā vü āḫıretde malʿūn u matrūd eyledi *ve eʿaddelehum cehenneme ve sāʾet maṣīren*

[1624] "Erkek ve kadın münafıklar ve müşriklere azap kılmak için Allah, müminlerin kalbine sakinlik ve huzur verdi. O münafık ve müşrikler Allah'a su-i zanda bulunuyorlardı. Asıl felaket onların başına gelip halka gibi boyunlarına geçecektir. Allah onlara gazapta bulunmuş ve onlar için cehennemi hazırlanmıştır. O cehennem gerçekten ne kötü yerdir. (Fetih, 6)

bunlar içün cehennem iʿdād ü iḥżār eyledi (23) ki merciʿ ü maṣīr yönünden ol cehennem ḳabīḥ oldı maʿnā-yı beyt Allāh Teʿālā sūʾ-i ẓannı ẓann idicilerüñ eger başını (24) kesmeyem ʿayn-ı ḫaṭā olur ve ṣavāb u ʿadlden berī olur

(3081) Mes̱nevī

Vā rehānem çarḫrā eznengitān

Tā bumāned dercihān in dāstān

(25) Çarḫı sizüñ ʿāruñuzdan ḳurtarayum tā cihānda bu dāstān ḳala ve ehl-i ʿālem bundan (26) ʿibret-pez̠īr ola

(3082) Mes̱nevī

Şīr bā in fikr mīzed ḫande fāş

Bertebessümhā-yı şīr eymen mebāş

Şīr bu fikrlerile fāş u āşkāre bir (27) ḫande urdı şīrüñ tebessümleri üzre eymen ola

(3083) Mes̱nevī

Māl-i dünyā şud tebessümhā-yı Ḥaḳ

Kerd mārā mest u maġrūr u ḫalaḳ

[A263a] (1) Dünyānuñ mālı Ḥaḳ Teālānuñ tebessümleri oldı ki ol māl-ı dünyā bizi süst ü ġāfil ve köhne vü ḫarāb eyledi ʿārif ü āḳıl (2) oldur ki dünyānuñ yüze gülmesine ve musaḫḫar olup el virmesine maġrūr olmaya zīrā ẓāhiren muḍḥik ve bāṭınen mübkīdür (3) kemā ḳāle'n-Nūrī fītaʿrīfi'd-dünyā

Beyt

Hiye'd-dunyā teḳūlu bimeleʾi fīhā minbaṭşī ve fektī felāyaġrurkum (4) *ṭūle ibtisāmī feḳūlī muḍḥiku ve'l-fiʿlu mubkī*

anuñçün dimişlerdür maẓhar-ı ʿināyet olmayan ve hidāyete vüṣūl (5) bulmayan kimse içün māl u manṣıb-ı dünyevī mekr-i ilāhīdür ve istidrāc-ı Rabbānīdür

(3084) Mes̱nevī

Faḳr u rencūrī bihestet ey sened

K'an tebessüm dām-ı ḫodrā berkened

(6) Ey ʿālī-ḳadr [saña faḳr u ḫastelik yegdür zīrā ol tebessüm ʿāḳıbet kendü dāmını (7) ẓāhir eyler yaʿnī māl-ı dünyevī ve menāṣıb] u düvel-i ṣūrī ki fi'l-ḥaḳīḳa tebessüm-i ilāhī gibidür eks̱er-i ġāfil ü cāhil ol tebessümüñ (8) bāṭınında dām olduġın bilmeyüp ol mekrle olan tebessüme aldanup dāma düşer ve ol tebessüm bir gün kendünüñ dāmını (9) iẓhār eyler ol dāma düşmeyen faḳr dünyā mālınuñ tebessüm-i Ḥaḳ olup dāmenüñ ẓuhūrını gördükleri vaḳtde ve ḥamd ü şükrler (10) eyleyeler

İmtiḥān kerden-i şīr gürgrā ve guften ki piş āy gürg ve baḫş kun ṣaydhārā (11) **miyān-ı mā**[1625] [Bu surḫ-ı şerīf ḳurdı imtiḥān itmesi ve ey gürg ḥużūruma gel ṣaydları miyānumuzda baḫş eyle (12) dimesinüñ ḳıṣṣası beyānındadur]

(3085) Mes̱nevī

Guft şīr ey gürg inrā baḫş kun

Maʿdiletrā nev kun ey gürg-i kühün

Şīr gürge (13) eyitdi ey gürg bu ṣaydları baḫş u ḳısmet eyle ey köhne ḳurd ʿadāleti tāze eyle

(3086) Mes̱nevī

Nāyib-i men bāş derḳısmetgerī

Tā bedīd āyed ki tū çi gevherī

(14) Ḳassāmlıḳda benüm nāyibüm ol tā ẓāhir ola ki sen ne gevhersin (15)

(3087) Mes̱nevī

Guft ey şeh gāv-ı vaḥşī baḫş-ı tust

An buzurg u tu buzurg u zeft u çust

Gürg şīre eyitdi ey şāh yaban ṣıġırı senüñ baḫş (16) u lāyıḳuñdur zīrā gāv vaḥşī büyükdür ve sen büyüksün ve kebīr ü çüstsün

(3088) Mes̱nevī

Buz merā ki buz miyānest u vasaṭ

Rūbehā ḫargūş bis'tan bīġalaṭ

(17) Yaban keçisi baña zīrā miyāne vü ortadur baña münasibdür ey rūbeh sen (18) ṭavşanı al ġalaṭ u ḫaṭāsız [yaʿnī bu üslūb üzre olan taḳsīmde ġalaṭ u ḫaṭā yoḳdur ʿadl budur didi] (19)

(3089) Mes̱nevī

Guft şīr ey gürg çun guftī bugū

Çünki men bāşem tu gūyī mā vu tū

Şīr gürge eyitdi ey gürg niçe didüñ söyle yaʿnī (20) bu gūne sözi ne zehre ile söyledüñ di **[P119a]** görelüm çünki bir perde ben olam sen dirsin biz ve sen yaʿnī benüm (21) ḥużūrumda benlik ve senlik sözin söylersin

(3090) Mes̱nevī

Gürg ḫod çi seg buved k'ū ḫᵛīş dīd

[1625] Aslanın kurdu imtihan etmesi ve "ey kurt bu avı aramızda paylaştır" demesi

Pīş-i çün men şīr-i bīmis̱l ü nedīd

(22) [Bīmis̱l ü nedīd] gürg ḫod ne kelbdür ki o kendüsi bencileyin mis̱lsiz şerīk ü naẓīrsiz şīrüñ öñinde (23)

(3091) Mes̱nevī

Guft pīş ā ey ḫarī k'ū ḫod ḫarīd

Pīş āmed pençe zed ūrā derīd

Şīr gürge eyitdi ilerü gel ey şol bir ḫar ki o (24) kendüyi aldı yaʿnī kendüyi begenüp enāniyyet ḳıldı bu daḫı cāyizdür ilerü gel ey şol kimse ki o ḫarlıgı kendü (25) ṣatun aldı gürg ilerü geldi şīr pençe urdı anı yırtdı ve helāk eyledi (26)

(3092) Mes̱nevī

Çün nedīdeş maġz u tedbīr-i reşīd

Dersiyāset pūsteş ezser keşīd

Çünki şīr gürgüñ ʿaḳlını ve reşīd ü ṣalāḥ u tedbīrini (27) görmedi siyāsetde anuñ postını başdan çekdi

(3093) Mes̱nevī

Guft çün dīd-i menet ezḫod neburd

İnçünin canrā bubāyed zār murd

[A263b] (1) Şīr gürge eyitdi çün ki beni görmek seni kendüñden gidermedi ve fānī itmedi buncılayın cāna zār ölmek gerekdür (2)

(3094) Mes̱nevī

Çün nebūdī fānī ender pīş-i men

Farż āmed mer turā gerden zeden

Çünki benüm ḳatumda fānī olmaduñ farż geldi senüñ (3) boynuñ urmaḳ yaʿnī her şol kimse ki ḥaḳīḳat şīrinüñ ḥużūrında ve anuñ ḫalīfesi olan enbiyā-yı [ʿiẓāmuñ] (4) ve evliyā-yı [kirāmuñ] ḳatında kendüyi maḥv u fānī itmedi ve edebe riʿāyet idüp ṭāʿat u inḳıyād yolına gitmedi ol (5) bu gūne ʿitāba müstaḥıḳḳ olur ve ʿāḳıbet şīr-i ḳahr-ı ilāhī anı helāk ḳılur

(3095) Mes̱nevī

Kullu şey'in hālikun cüz vech-i ū

Çün neyī dervech-i ū hestī mecū

(6) **Sūre-yi Ṭā Sīn** āḫırındedür ***kullu şey'in hālikun***[1626] ey feinne ***illā vechehu*** illā ẕātihi inne lāmevcūde sivāhu ***lehu'l-ḥukmu*** (7) ey el-ḳażā'u ***ve ileyhi turceʿūñ*** bi'l-fenā'i fīẕātihi [muḥaṣṣal-ı Ḥaḳdan ġayrı maʿbūd ve Allāhdan mā-ʿadā mevcūd yoḳdur (8) her şey hālikdür illā ẕāt-ı Ḥaḳḳ bāḳīdür ḫalḳda ḳażā-yı nāfiẕ ḫaḳḳuñdur ve her bir nefs kesb ü ʿameli ile mücāzāt olınmaḳ (9) içün yevm-i su'āl ve rūz-ı cezāda Ḥaḳḳa rāciʿ olurlar] maʿnā̱-yı beyt kullu şey' fānīdür ve hālikdür elān ol Allāhuñ vechinden ġayrısı çünkim sen de ol Allāhuñ (10) vechinde olmayasın yaʿnī vücūduñ fānī ḳılup anuñ beḳāsıyla (11) bāḳī olmayasın varlıḳ dileme zīrā varlıḳ yoḳluḳdadur pes sālik vücūd-ı mevhūmesin vücūd-ı Ḥaḳda ifnā (12) eyledikde vücūd-ı mevhūmı vücūd-ı Ḥaḳḳānī bulup ***kullu şey'in hālikun*** menzilesinden ḫalāṣ olup illā vechehu maḳāmına vāṣıl (13) olur pes bu maʿnā̱nuñ erbābına bu dünyāda dīde-yi şuhūdlarına el-ān ***kullu şey'in hālikun*** didi (14) *yühlikü* dimedi pes cümle-yi isminüñ devām-ı s̱iyāḳa delāleti vardur maʿlūm oldı ki cemīʿ-i eşyānuñ el-ān vücūdı (15) yoḳdur belki emr-i iʿtibārīdür nitekim ***kānellāhu ve lemyekun maʿahu şey'in***[1627] ḥadīs̱ini **Cüneyd-i Baġdādī** istimāʿ eyledikde (16) *el-āne kemā kāne* buyurdılar ve **Mevlānā Cāmī**

Beyt

An kān-ı ḥüsn būd u nebūd ezcihan nişān

Ve'l-āneinne ʿarefet ʿalā̱mā ʿaleyhi kān[1628] (17)

(3096) Mes̱nevī

Her ki ender vech-i mā bāşed fenā

Kullu şey'in hālikun ne'bved cezā

Bu beyt Cenāb-ı ʿİzzet (18) lisānındandur **Ḥażret-i Mevlānā** Ḫudāy-ı Teʿālā̱ lisānından tercümān olup buyururlar (19) ki her ne şey' ki bizüm vechimüzde fānī ola aña ***kullu şey'in hālikun***[1629] cezā olmaz (yaʿnī her şey hālikdür her şey'üñ hālik olmasında ol dāḫil olmaz) ve bu mefhūm aña cezā olmaz dimek olur (20) belki anuñ cezāsı vech-i bāḳīde beḳā bulmaḳdur dimegi ifāde ḳılur

(3097) Mes̱nevī

Z'an ki derillast ū ezlā guẕeşt

Her ki derillast ū fānī negeşt

[1626] "Allah'ın vechi, zatından başka her şey helak olucu ve fanidir. Hüküm ve kaza onundur. Siz de ona döneceksiniz." (Kasas, 88)
[1627] "Sadece Allah vardı ve başka hiçbir varlık yoktu." Buhârî III/1166, VI/2699(6982), Tevhîd 22, Bed'u'l-Halk 1. (Gültekin 2006: 178)
[1628] "O güzellik kânıydı, cihandan bir nişan değildi……..….."
[1629] "Allah'ın vechi, zatından başka her şey helak olucu ve fanidir." (Kasas, 88)

(21) Zīrā ki o vech-i ilāhīde fānī olan kimse illādadur yaʿnī is̲bāt-ı vücūd mertebesindedür (22) lādan geçdi yaʿnī nefy mertebesinden geçüp ḥaḳīḳat mertebesine irdi her kim ki illādadur o fānī olmadı (23) zīrā is̲bāt-ı vücūd mertebesine fenā ṣıġmaz ve baʿde'l-fenā ḥāṣıl olan beḳāya aṣlā fenā-kārī olmaz (24)

(3098) Mes̲nevī

Her ki berder ū men u mā mīzened

Redd-i bābest ū vu berlā mītened

Her kim ki bāb-ı ilāhī üzre o *men ü mā* urur yaʿnī benlik (25) ü senlik iẓhār ḳılur o kimse bāb-ı H̱udānuñ merdūdıdur *lā* üzre ṭolanur yaʿnī helāk ü fenā mertebesine (26) düşüp anda maḳhūr olur

Ḳıṣṣa-yı ān kes ki der-i yārī büküft bu surḫ-ı şerīf ol kimsenüñ ki (27) ḳıṣṣasınuñ beyānıdur ki bir yārinüñ ḳapusını ḳaḳdı **ezderūn guft kīst** içerüden ol ṣāḥib-i ḫāne **[A264a]** (1) kimdür didi **ān guft menem** ol daḳḳ-ı bāb eyleyen kimse didi benem **guft çün tū tūyī dernemīgüşāyem** ṣāḥib-i (2) ḫāne didi ki çünki sensin ḳapuyı açmazam **hīç kesrā ezyārān nemīşināsem ki ū bāşed berū** (3) zīrā yārāndan hīç bir kimse añlamazam ki o benlik mertebesinde ola

Ve ben diye yüri didi ve anı redd eyledi (4) bu ḥadīs̲-i şerīfüñ mażmūn u mefhūmına işāret buyururlar ki **Cābir Ḥażretlerin**den rivāyet olınur ḳāle Cābir raḍıyallāhu [ʿanh] *ḳad ḳaḳa*(5)*ti'l-bābu'n-Nebī ʿaleyhi's-selām ḳad-ḳakatu'l-bābi feḳāle men-ẕā feḳulte ene feḳāle ene ene kāne kerhīhā keẕā fī'l-Meṣābīḥ yaʿnī lemyerża'n-*(6)*Nebī ʿaleyhi's-selām Cābir et-tekellemü bihāẕe'l-lafẓi lienne fīhāẕe'l-lafẓi naẓmen ve tekebberü efelem yerża'n-Nebī ʿaleyhi's-selām et-tekellemü minhü* (7) *bilafẓi fīhi't-tekebbüri ve'l-enāniyyeti keẕā fītenvīri'l-Meṣābīḥ*

(3099) Mes̲nevī

An yekī āmed der-i yārī bezed

Guft yāreş kistī ey muʿtemed

Ol (8) bir kimse geldi bir yārinüñ ḳapusını urdı yāri aña içerüden eyitdi ey muʿtemed kimsin (9)

(3100) Mes̲nevī

Guft men gufteş birev hengām nist

Berçünin ḫᵛānī maḳām-ı ḫām nist

Daḳḳ-ı bāb eyleyen kimse ben didi ṣāḥib-i ḫāne aña didi yüri vaḳt (10) u zamānı degüldür bunuñ gibi bir ḫᵛān üzre ḫāmuñ mertebesi ve maḳāmı yoḳdur

(3101) Meṡnevī

Ḫāmrā cüz āteş-i hicrān u firāḳ

Ki pezed ki vā rehāned eznifāḳ

(11) Ḫām hecr ü firāḳ āteşinden ġayrı anı kim bişürür ve nifāḳdan kim ḳurtarur (12) kurtarmaz illā ki āteş-i firāḳ ve bişürmez illā nār-ı hecr ü firāḳ

(3102) Meṡnevī

Reft an miskīn u sālī dersefer

Derfirāḳ-ı dust sūzīd ezşerer

(13) Ol miskīn gitdi ve bir yıl seferde dostuñ firāḳında şererden yandı yaʿnī ol dostınuñ (14) hecr ü firāḳından şerār-ı iştiyāḳdan yandı

(3103) Meṡnevī

Puḫte geşt an suḫte pes bāz geşt

Bāz gird-i ḫāne-yi enbāz geşt

Ol firāḳ (15) āteşine yanmış puḫte oldı pes girü döndi girü muḥabbet ü ḫılletde enbāz olduġı kimsenüñ ḫānesi eṭrāfına (16) ṭolandı

(3104) Meṡnevī

Ḥalḳa zed berder beṣad ters u edeb

Tā nebe'ched bīedeb lafẓī zileb

Bu defʿa yüz ḫavf u edeble (17) ḳapu üzre ḥalḳa urdu tā edebsiz ü nāmaʿḳūl bir ḥarf lebinden ṣıçramaya ve gustāḫāne kelām eylemeye (18)

(3105) Meṡnevī

Bang zed yāreş ki berder kist ān

Guft berder hem tuyī ey dil-sitān

Anuñ derūn-ı ḫāneden ṣadā urdı ki o kimdür (19) daḳḳ-ı bāb eyleyen kimse didi ey dil-sitān ḳapu üzre hem sensin

(3106) Meṡnevī

Guft eknun çün menī ey men der ā

Nist guncāyī du menrā dercerā

(20) Ṣāḥib-i ḫāne eyitdi el-ān çünkim bensin ey ben içerü gel yaʿnī çünkim kendü benligüñden geçüp (21) vücūd-ı vāḥid olmaḳ mertebesin bulduñ gel ki ḫāne senüñdür

zīrā sarāyda iki bene ṣıġmaḳ yoḳdur yaʿnī sarāy-ı (22) vücūd içre iki senlik olmaġa vüsʿat yoḳdur

(3107) Meşnevī

Nist sūzenrā ser-i rişte du-tā

Çünki yek-tāyī derin sūzen der ā

(23) Sūzen içün iki iplik ucı yoḳdur yaʿnī sūzenüñ sūrāḫı birdür iplik ucı iki olsa (24) aña dāḫil olmaz belki iki ḳat iplik bir ḳat olup ser-rişte bir olduḳdan ṣoñra aña dāḫil olur çünki (25) sen yek-tāsın [bu sözüñ içine gel yaʿnī çünkim muġāyeret ü eṣnīniyyet mertebesinden ḫalāṣ olasın] bāb-ı (26) ḫāne-yi vaḥdete dāḫil ol [P119b]

(3108) Meşnevī

Riṣterā bāsūzen āmed irtibāṭ

Nist derḫor bācemel semmu'l-ḫıyāṭ

Riştenüñ sūzene (27) irtibātı geldi ve yek-tā olduġı ḥālde semm-i ḫıyāṭa dāḫil oldı ammā igne bürdümi cemele lāyıḳ degül mādām ki [A264b] (1) insān kibr ü enāniyyetile muttaṣıf olan ve cemel gibi mücessem ü muʿaẓẓam olan vücūdını riyāżetile rişte gibi ḳalmaya semm-i (2) ḫıyāṭ gibi olan rāh-ı vaḥdetden içerü girmege lāyıḳ olmaz ve ol bāba ol enāniyyet ṣāḥibinüñ vücūdı taʿalluḳ (3) u irtibāṭ ḳılmaz

(3109) Meşnevī

Key şeved bārīk hestī-yi cemel

Cüz bemiḳrāż-ı riyāżāt u ʿamel

Cemelüñ vücūdı ḳaçan bārīk olur yaʿnī ṣāḥib-i (4) vücūduñ cemel gibi olan varlıġı ḳaçan zişte gibi naḥīf ü nizār olur riyāżāt u ʿamel miḳrāżından ġayrı ile (5) yaʿnī cemel gibi ʿaẓīmu'l-vucūd olan kimsenüñ vücūdı naḥīf olmaz ve enāniyyeti fenā bulmaz illā riyāżāt u ʿamel miḳrāżıyla (6) pes bu mertebe ṣāḥib-i vücūd olan kimselere ebvāb-ı semā meftūḥ ve cennet-i vaḥdete vuṣūl bulmaz (7) ḥattā bunlaruñ cümle vücūdı rişte gibi bārīk olup semm-i ḫıyāṭ-ı fenādan içerü dāḫil olmayınca nitekim Ḥaḳ Teʿālā (8) Sūre-yi Aʿrāfda kāfirlere ebvāb-ı semānuñ meftūḥ olmasını ve anlaruñ duḫūl-ı cennet kılmasını cemelüñ semm-i ḫıyāṭa duḫūl (9) ḳılmasına taʿlīḳ idüp buyurdı *lātufetteḥu lehum ebvābu's-semā'i ve lāyedḫulūne'l-cennete ḥattā yelice'l-cemelu fīsemmi'l-ḫıyāṭ*[1630] [cemel zevc-i nāḳa ve dört (10) yaşında baʿīre ıṭlāḳ olınur semm daḫı sīnüñ fetḥ ü żammıyıla s̱aḳb ire ki igne delügidür ve ḫıyāṭu mā-yuḫāṭun-bihdür (11) ki sūzen

[1630] "Kafirler için sema kapıları açılmaz. Cemel iğne deliğinden geçinceye kadar onlar cennete giremez." (A'raf, 40)

maʿnāsınadur ve yuḳālu ḫıyāṭ ve muḫīṭ kemā-yuḳālu izār ve müyzir ve liḥāf ve mülḥif el-ḥāṣıl cism-i cemel-i aʿẓam (12) ecsām u s̱aḳb ire ażyaḳ-ı menāfiẕ ve çeşm-i sūzene vülūc-ı cemel muḥāl oldıyısa Ḥaḳḳ tebāreke ve taʿālā̱ küffāruñ cennete (13) duḫūlin şarṭ-ı mezbūruñ ḥuṣūline mevḳūf buyurdı ve şarṭ muḥāl olmaġıla ʿinde'l-ʿuḳūl muḥāl üzerine mütevaḳḳıf (14) olan daḫı muḥāl ü mümteniʿ idügi s̱ābit olup ebedü'l-ābād küffāruñ cennete duḫūli muḥāl olup meʾyūs olmaları (15) lāzım geldi pes tavżīḥ-i maʿnā-yı beyt böyle dimek olur ki cemel-i hestī mıḳrāż-ı riyāżāt u ʿamelden ġayrıyıla ḳaçan (16) bārīk olur ve ṭālib-i bīçāre pūte-yi mücāhede-yi maḥabbetde maḥv-ı vücūd itmedükçe mertebe-yi beḳā-yı vaḥdete nice yol bulur] (17) baʿż-ı ʿuşşāḳ kendünüñ kemāliyile riyāżet ü ṣıyābetden mübālaġa ṭarīḳıyıla ne güzel edā ḳılur

Beyt (18)

Ve lev enne mā bī ṣabābetin vücūdī

ʿAlā̱cemelin lehū s̱umme lemtebaḳ fi'n-nāri kāfir

(3110) Mes̱nevī

Dest-i Ḥaḳ bāyed mer anrā ey felān

K'ū buved berher muḥālī kun fekān

(19) Ey fülān aña Ḥaḳ taʿālā̱nuñ dest-i ḳudreti gerek yaʿnī hestī-yi cemel bārīk olmaġa dest-i ilāhī (20) ve irādet-i rabbānī lāzımdur ol Ḫudā her bir muḥāl üzre *kun fekāndur* yaʿnī bir muḥāl nesneye emri taʿalluḳ eylese (21) derḥāl bilātevaḳḳuf ol nesne olur

(3111) Mes̱nevī

Her muḥāl ezdest-i ū mümkin şeved

Her ḥarūn ezbīm-i ū sākin şeved

Her muḥāl (22) ol Ḫudānuñ dest-i irādetinden mümkin olur cemīʿ-i ḥarūn-ı ser-keş anuñ ḫavfından rām u sākin olur (23)

(3112) Mes̱nevī

Ekmeh u ebraṣ çi bāşed murde nīz

Zinde gerded ezfüsūn-ı an ʿazīz

Ekmeh ü ebraṣ ne ol yaʿnī aṣlından aʿmā (24) olanı ve daḫı ebraṣ ibrā eylemek aña nisbet emr-i sehldür murde daḫı ol ʿazīz olan pādşāhuñ füsūnından (25) zinde olur yaʿnī raḥmāniyyeden ḥayāt bulur ve vücūda gelür

(3113) Mes̱nevī

V'an ʿadem k'ezmurde murdeter buved

Derkef-i īcād-ı ū mużṭar buved

(26) Ve ol ʿadem ki murdeden murderek olur anuñ īcād u telvīni elinde mużṭarr (27) u musaḫḫar olur

(3114) Mes̱nevī

Kulle yevmin huve fīşe'nin buḫᵛān

Mervrā bīkār u bīfiʿlī medān

Sūre-yi Raḥmānda olan āyete [A265a] (1) işāretdür *yes'elühu men-fī's-semāvāti ve'l-arżi*[1631] ol Allāhdan isterler semāvātda olanlar ve arżda olanlar ki (2) cinn ü ins ve bunlar ems̱āli olanlardur istiʿdād u istiḥḳāḳlarına münāsib istiʿāże iderler *kulle yevmin huve fīşe'n* (3) her vaḳtde ol Allāh bir kārdadur bu āyeti Ḥażret-i Peyġam-ber ʿaleyhi's-selām tilāvet buyurduḳda su'āl olındı ki *ve māẕālike'ş-şe'nu* (4) *yā Resūlallāh feḳāle minşe'nihi en yaġfiru ẕenben ve yaʿricu kerben ve yerfaʿu ḳavmen ve yaṣnaʿu āḫırīn*[1632] İbn ʿAyniyyeden (5) mervīdür ki dehr ʿindellāh iki gündür biri dünyā biri āḫıretdür dünyāda şe'ni emr-i maʿrūf u nehy ve iḥyā vü imāte ve iʿṭā vü menʿ (6) ve iġrāz u izlāl ve ems̱āl-i ẕālik ve āḫıretde şe'ni ḥisāb u ʿiḳāb ve su'āl ve cezā vü s̱evābdur ammā muḥaḳḳıḳīn (7) ḳatında *yevme inne* maʿnāsına ve şe'n tecellī maʿnāsınadur pes tecellī biḥaseb-i istiʿdād u ḳābiliyyet tecellī-yi ilāhiyye her ānda (8) nevʿ-i āḫar peyāpey müteʿāḳıb ü mütevālī olmadadur pes tecellī-yi ilāhī nāmütenāhīdür pes her ānda şe'ni daḫı nāmütenāhīdür (9) kemā ḳāle baʿżu'l-meşāyıḫ innellāhe lāyetecelli'ṣ-ṣuveri merreteyni ve lāyetecelli'ṣ-ṣūreteyni merreten vāḥideten *fe bi eyyi ālā'i rabbikumā tukeẕẕibān* (10) pes ey s̱eḳaleyn rabbiñüzüñ ḳanḳı niʿmetine tekẕīb idersüz maʿnā-yı beyt *kulle yevmin fīşe'n* āyetini oḳu taḥḳīḳan Allāh Teʿālā (11) işsiz ve fiʿlsiz bilme

(3115) Mes̱nevī

Kemterin kāreş beher rūz an buved

K'ū se leşkerrā revāne mīkuned

Ol Ḫudānuñ (12) bir kārınuñ kemteri her gün ol olur ki o Ḫudā üç leşkeri revāne eyler

(3116) Mes̱nevī

Leşkerī z'aṣlāb sūy-ı ümmehāt

Behr-i an tā derraḥim rūyed nebāt

(13) Bir leşkerī aṣlāb-ı ābādan erḥām-ı ümmehāt cānibine revāne eyler andan ötüri (14) tā raḥm-ı māder anda nebāt bite yaʿnī evlād ḥāṣıl ola

(3117) Mes̱nevī

[1631] "Gökte ve yerde olanlar O'ndan istekte bulunur. Allah her bir iş üzeredir." (Rahman, 29)

[1632] "Bu şe'n nedir ey Allah'ın Resulü, dediklerinde O da: günahları affetmek, sıkıntıları feraha çevirmek ve bir kavmi yüceltip bir diğerini alçaltmaktır, demiştir."

Leşkerī z'erḥām sūy-ı ḫākdān

Tā zinerr u mādde pur gerded cihān

(15) Bir leşkeri erḥāmdan ḫākdān cānibine revāne eyler tā nerr-i māddeden cihān pür ola [yaʿnī ẕükūr u ünās̱dan cihān (16) ṭola]

(3118) Mes̱nevī

Leşkerī ezḫāk z'an sūy-ı ecel

Tā bübīned her kesī ḥüsn-i ʿamel

Bir leşkeri ḫākdan ol cihetden (17) merg ü ecel cānibine revāne tā her bir kimse cezā vü ḥüsn-i ʿamelini göre

(3119) Mes̱nevī

İn suḫan pāyan nedāred hin bitāz

Sūy-ı an du yār-ı pāk-ı pāk-bāz

(18) Bu gūne söz pāyān u nihāyet ṭutmaz āgāh ol iki pāk-bāz olan (19) yār cānibine çap yaʿnī ol ẕikr olınan iki pākīze-sīretüñ aḥvālini naḳl eylemek semtine sürʿat ile tā anlaruñ (20) hāli neye müncer oldı beyān olına [bu maḥalde baʿż-ı nusḫalarda bu surḫı yazmışlardur]

Peşīmān şuden-i ān [gūyende (21) ki guft menem ve beriyāżet-i ʿazāmet-i ān keşīden yeksāl cihet-i istiġfār ve bāz geşten-i ān müstaġfir bedirān ḫāne (22) ve pürsīden-i ṣāḥib-ḫāne ki kīst berder ve cevāb guften-i ān müstaġfir ki tū-yı berder

Lākin eṣaḥḥ u muʿteber (23) olan nusḫalarda bu surḫ olmaduġından mā-ʿadā hem maḥalle münāsebeti aṣlā yoḳdur ki bu surḫuñ mefhūmı muḳaddemā (24) sebḳat eylemişdür taḥrīr olınmaması evlā̱dur]

(3120) Mes̱nevī

Guft yāreş ender ā ey cümle men

Nī muḫālif çün gül ü ḫār-ı çemen

(25) Çünkim ol benligile muttaṣıf olan benlikden geçüp ve yoḳluḳ ve bīḫodlıḳ şarābın içdi derḥāl yāri aña ḳapu (26) açdı ve didi ki içerü gel ey cümle ben ve kendüyi fenā ḳılan çemenüñ gül ü ḫārı gibi muḫālif ü żıdd degülsin (27) belki ʿayn-ı gülsün egerçi ṣūreten muġāyeret ü üs̱neyniyyet var ise maʿnen ittiḥād ḥāṣıldur eyle olıcaḳ ṣūretde [A265b] (1) olan muġāyeret ü üs̱neyniyyet żarar virmez

(3121) Mes̱nevī

Rişte yek-tā şud ġalaṭ güm şev kunūn

Ger du-tā bīnī ḥurūf-i kāf u nūn

(2) mes̱elā rişte-yi maʿnā̱-yı kāf u nūn yek-tā oldı egerçi ṣūretā iki ḳat görürsin ḥurūf u nūn ey ṣūretde (3) olan ġalaṭ kim ol elān rişte-yi maʿnā̱ bir oldı

(3122) Mes̱nevī

Kāf u nūn hemçün kemend āmed cüẕūb

Tā keşāned mer ʿademrā derḫuṭūb

(4) kāf nūn kemendi gibi çekici ve ceẕb idici geldi ṣūreten żıdd ve maʿnen ve fiʿlen mütteḥiddür tā kim çeke (5) maʿdūm olan şeyʾi kār-ı ʿaẓīme pes maḳṣūd-ı ittiḥād maʿnen ṣūreten olan kes̱ret ü aʿdād żarar virmez (6) ve celle fīfünūni'l-ittiḥādi ve lāteḥidu ilā̱fiʾetin fīġayrihi'l-ʿumri iftet fevāḥidihi cemmu ġafīrun ve men-ʿadāhu şirẕimetin (7) ḥuccet b'ebleġu ḥucceti

(3123) Mes̱nevī

Pes du-tā bāyed kemend enderṣuver

Gerçi yek-tā bāşed an du deres̱er

Pes ṣūretlerde kemend iki (8) ḳat gerek egerçi es̱erde ol iki ḳat bir ḳatdur yaʿnī kemend egerçi ḳatdur ammā andan ḥāṣıl olan (9) es̱erlerdür ki ol bir şeyʾi ṭutup ceẕb itmekdür

(3124) Mes̱nevī

Ger du pā derçār pā rehrā bered

Hemçü miḳrāż-ı du-tā yek-tā büred

(10) Eger iki ayaḳ ve eger dört ayaḳ yol iledür iki ḳat miḳrāż gibi bir ḳat keser (11)

(3125) Mes̱nevī

An du hem-bāzān-ı kāzurrā bübīn

Hest derẓāhir ḫılāfī z'ān u z'īn

Mis̱āl-i āḫar ol iki kāzür şerīkleri gör yaʿnī bez yuyıcı ortaḳlara (12) naẓar irgür ẓāhirde anuñ ve bunu ḫılāfı vardur ki ol ikisinüñ (13) fiʿli biri birine ẓāhiren muḫālifdür

(3126) Mes̱nevī

An yekī kirbāsrā derāb zed

V'an diger hem-bāz ḫuşkeş mīkuned

(14) Ol biri bezi ṣu içine urur [P120a] ol bir şerīki kirbāsı ḳuru eyler

(3127) Mes̱nevī

Bāz ū an ḫuşkrā ter mīkuned

Gūyiyā zi'stīze berżıd mītened

(15) Girü ol biri ḳurı bezi yaş eyleme diyeydüñ ki ʿinâddan żıdd üzre ṭolınur yaʿnī (16) bu ikisinüñ ẓāhirlerine baḳan ʿinād cihetinden biri birine żıdd olmaḳ üzre kār eylerdiler (17)

(3128) Mes̱nevī

Līk in du żıdd-ı istīze-numā

Yek dil u yek kār bāşed derrıżā

[Ve lākin bu iki żıdd u istīze-nümā veyāḫud żıddıla istīzenüñ (18) mā-beyninde vāv-ı ʿāṭıfa olmaya yaʿnī] ve lākin bu iki istīze gösterici żıdd rıżāda yek-dil ü yek-kār olur bu mis̱āller (19) aʿdād u eżdād-ı ṣūrī olan ve maʿnevī olan ittiḥāda māniʿ olmaduġını işʿār eyler

(3129) Mes̱nevī

Her nebī vu her velīrā meslekist

Līk tā Ḥaḳ mībered cümle yekist

(20) Her nebīnüñ ve her velīnüñ bir meslegi vardur ki ṣūretā biri birine muḫālifdür ve lākin (21) çünkim ol meslek sāliki tā Ḥaḳḳa iledür ve cümlesi bu cihetden birdür līkin baʿżısı aḳreb ve baʿżısı ebʿad olmadan (22) ḫālī olmaz egerçi enbiyānuñ ṭarīḳinüñ cümlesi mevṣılin ilellāhdur ve lākin aḳreb-i cemīʿ-i ṭuruḳ Ḥażret-i Peyġam-berüñ (23) ṭarīḳ-ı ḳıvamıdur

(3130) Mes̱nevī

Çünki cemʿ-i müstemiʿrā ḫᵛāb burd

Senghā-yı āsyārā āb burd

Çünkim cemʿ-i müstemiʿi ḫᵛāb iltdi (24) degirmenüñ ṭaşlarını āb iltdi yaʿnī çünkim müstemiʿ olan cemāʿati ḫᵛāb-ı ġaflet aḫẕ itdi ve her biri istimāʿla (25) bu kelāmı istimāʿ eylemegi ḳoyup āḫar semte gitdi naṣīḥat ü irşāda müteʿallıḳ olan esbābuñ ṭaşları fi'l-mes̱el (26) elfāẓ u ḥurūfdur bunlar muṣlıḥ-ı daḳīḳ-maʿnā̱dur ve ḳuvvet-i nāṭıḳa mānend-i ābdur bu elfāẓ u ḥurūfı ol ḳuvvet-i (27) nāṭıḳa ābı izāle itdi dimeden ʿibāretdür

(3131) Mes̱nevī

Reften-i in āb fevḳ-ı āsyast

Refteneş derāsyā behr-i şumast

[A266a] (1) Ey gürūh-ı müstemiʿīn bu ābuñ gitmesi āsyābuñ üzerindedür ol ābuñ āsyāba gitmesi sizden ötüridür ābdan murād (2) nuṭḳdur āsyābdan murād pend ü naṣīḥatdur pes taḳdīr-i maʿnā̱ böyle dimek olur ki ey müstemiʿīn ṭāyifesi bu āb-ı (3) nuṭḳuñ gitmesi yaʿnī cereyān itmesi irşād u naṣīḥat mertebesinüñ fevḳindedür ki bu āb-ı nuṭḳ ki benüm

nārdān-ı dehānumdan (4) cārī olur bunuñ şānı āsyāb-ı pend ü naṣīḥatden erfaʿ u aʿlādur ammā irşād u naṣīḥat āsyābına gitmek (5) mücerred sizüñçündür tā daḳīḳ maʿnāyı andan ḥāṣıl idüp müstefīd ü müntefiʿ olasuz (6)

(3132) Meşnevī

Çün şumārā ḥācet-i ṭāḥun nemand

Ābrā dercūy-ı aṣlī bāz rand

Çünkim sizüñ āsyāba ḥācetüñüz ḳalmadı ṣuyı aṣlı olan ırmaġa (7) girü sürdi ṭāḥūn degirmene dirler yaʿnī ey cemʿ-i müstemiʿīn çünkim sizüñ irşād u naṣīḥat degirmenine (8) iḥtiyācıñūz ḳalmadı nāṭıḳ olan kimse āb-ı nuṭḳı aṣlı cānibine girü sevḳ eyledi nitekim degirmencilerüñ ʿādetidür (9) degirmene müşterī gelmedikde ve buġdāy ögüdür olmadıḳda ṣuyı degirmen cānibinden ḳaṭʿ eyleyüp aṣlı olan (10) ırmaḳ cānibine sevḳ iderler

(3133) Meşnevī

Nāṭıḳa sūy-ı dehan taʿlīmrast

V'er ne ḫod an nuṭḳrā cūyī cudast

(11) Dehān cānibinde nāṭıḳa taʿlīm ü irşādda yoḫsa ol nuṭḳ içün ḫod bir āḫar cūy vardur (12) yaʿnī bu ḳuvvet-i nāṭıḳa dehān ü zebān ṭarafında ḫalḳa Ḥaḳḳı taʿlīm ü tefhīm eylemek içündür ve illā ol āb-ı nuṭḳuñ bir āḫar nehr ü mecrāsı daḫı vardur ki ol cān u dil mertebesidür ki eger müstemiʿ mürşidüñ (13) āb-ı nuṭḳından müntefiʿ ü müstefīd olursa ol nuṭḳı dehāndan getürüp icrā eyler eger müstefīd olmazsa (14) dehānı bend eyleyüp āb-ı nuṭḳı cān u dil cānibine sevḳ eyler

(3134) Meşnevī

Mīreved bībang u bītekrārhā

Taḥte el-enhāru tā gülzārhā

(15) Ol ḳuvvet-i nāṭıḳa ābı ṣavt u ṣadāsız ve tekrār u edāsız cūy-ı maʿnevīde gider ve cereyān ider anuñ (16) taḥtında nehrler sebzezāra deg olan żamīr-i müʾenneş beyt-i evvelde olan ḳuvvet-i nāṭıḳaya rāciʿdür (17) ve anuñ taḥtında cāriye olan enhārdan murād ḥaḳāyıḳ u meʿānī nehrleridür ve sebzezārdan murād ʿālem-i ḥaḳīḳat (18) u esrārdur taḳdīr-i kelām ve netīce-yi merām böyle dimek olur ki ol māʾu'l-ḥayāt ḳuvvet-i nāṭıḳanuñ bīṣıyt u ṣadā (19) ve bītekrār u edā taḥtında ḥaḳāyıḳ u meʿānī nehrleri cārī olur tā gülzār-ı ʿālem-i ḥaḳīḳat ve sebzezār-ı esrār (20) bu beyte dek dimek olur

(3135) Meşnevī

Ey Ḫudā canrā tu bü'nmā an maḳām

Ki derū biḥarf mīrūyed kelām

Ḫudāyā ol (21) maḳāmı [yaʿnī cennet āşyānı] sen cāna göster ki ol maḳāmda kelām ḥarfsiz biter ve ṣavtsız ẓāhir olur (22)

(3136) Mes̱nevī

Tā ki sāzed cān-ı pāk ezser ḳadem

Sūy-ı ʿarṣa-y dūr u pehnāy-ı ʿadem

Tā ki pāk cān başdan ḳadem düze (23) ve meşyen ʿale'l-ilhām lāmeşyen ʿale'l-aḳdām ʿademüñ dūr u ʿarīż olan meydānı cānibine gide (24)

(3137) Mes̱nevī

ʿArṣa-yı bes bāgüşād u bāfeżā

V'in ḫayāl u hest yābed z'ū nevā

Ziyāde güşādla ve feżā vü vüsʿatla bir ʿarṣadur ki (25) bu ḫayāl ve bu vücūd ol ʿarṣadan nevā yaʿnī naṣīb ü ġıdā bulur maḳṣūd-ı ʿālem-i ʿadem ki murād mertebe-yi ḥaḳīḳatdur (26) bir ʿarṣa-yı vāsiʿdür ki bu ḫayālāt ve daḫı vücūd-ı kāyināt ol ʿālemden ḥaẓẓ ve neşv ü nemā bulur (27) dimek olur

(3138) Mes̱nevī

Tengter āmed ḫayālāt ezʿadem

Z'an sebeb bāşed ḫayāl esbāb-ı ġam

ʿĀlem-i ʿadem ki murād ʿālem-i aʿyān [A266b] (1) [ve ʿālem-i ervāḥdur ḫayālāt ʿālemi andan tengter geldi ol sebebden ḫayāl esbāb-ı ġamm oldı ki ʿālem-i aʿyān u ervāḥda ġamm (2) ve esbāb-ı] ġamm yoḳdur

(3139) Mes̱nevī

Bāz hestī tengter būd ezḫayāl

Z'an şeved dervey ḳamer hemçün hilāl

Girü bu varlıḳ ʿālemi cemīʿan (3) ʿālem-i ḫayālden eżyaḳ oldı ol tengter olduġından ötüri olur ol ʿālem-i hestīde ḳamer hilāl gibi yaʿnī bu ʿālem-i hestī (4) ʿālem-i ḫayālden tengter oldıġından ötüri ḳamer bu ʿālemde hilāl gibi küçük görinür ḥālbuki ʿālem-i ḫayālde o büyükdür (5) zīrā ehl-i heyʾāt dimişlerdür ki ḳamerüñ vücūdı altmış bu zemīn kadardur pes ḫayāl anı ʿaẓīm ü kebīr taḫayyül eyler (6) pes ʿālem-i ḫayālde anuñ cirmi böyle ʿaẓīm ü kebīr iken bu ʿālem-i vücūdda hilāl gibi ṣaġīr olur bu maʿnā̱ delāet eyler (7) ki bu ʿālemi ʿālem-i ḫayālden tengter ü aṣġar ola

(3140) Mes̱nevī

Bāz hestī-yi cihān-ı ḥiss u reng

Tengter āmed ki zindānist teng

(8) Girü ḥiss ü reng cihānınuñ vücūdı yaʿnī bu merʾī vü maḥsūs olan ʿālem-i şehādet tengrek geldi zīrā teng bir zindāndur (9) yaʿnī bu ʿālem-i ḥiss ü reng beyt-i evvelde ẕikr olınan muṭlaḳā vücūd-ı ḫāricī ʿāleminden eżyaḳ oldı ki fi'l-mes̱el (10) bir zindān tengdür pes ʿillet tenglik ne idüginüñ beyānına şürūʿ idüp buyururlar (11)

(3141) Mes̱nevī

ʿİllet-i tengist terkīb u ʿaded

Cānib-i terkīb ḥishā mīkeşed

Tengligüñ ʿilleti terkīb ü ʿadeddür yaʿnī bu terākīb ü aʿdād bu ʿālem-i ḥissüñ (12) teng olmasına sebebdür mıṣraʿ-ı s̱ānī suʾāl-i muḳaddere cevāb olur ki keenne bir sāyil dir ki çünkim ʿālem-i terkīb ü ʿaded (13) böyle tengdür bu terkīb ü ʿaded ʿālemine insānı ne şey çeker cevāb buyururlar cānib-i terkībe ḥisler çeker yaʿnī bu ḥavāss-ı (14) ẓāhire ki bu ʿālem-i terkīb ü ʿadedden ẓuhūra gelüp anuñile üns ḳılmışdur her bār ki insān bu ʿālemden ḫalāṣ olup (15) bīterkīb ü bīʿaded olan ʿālem-i tevḥīde gitmek istese ḥavāss-ı ẓāhire anı ʿālem-i terkīb cānibine ceẕb eyler dimek (16) olur

(3142) Mes̱nevī

Z'an suy-ı ḥis ʿālem-i tevḥīd dān

Ger yekī ḫᵛāhī bedan cānib birān

Ol ḥiss ü ṣūretler ṭarafından ʿālem-i tevḥīdi (17) bil ve kes̱ret ü iḫtilātdan geçüp bu ʿālem-i vaḥdeti **[P120b]** gör eger birlik isterseñ ol cānibe sür zīrā ʿālem-i ṣūretde (18) üs̱neyniyyet ü muġāyeret muḳārrerdür lākin maʿnā̱ cümlenüñ ittiḥādı muḥaḳḳaḳdur nitekim bu beyti mis̱āl ṭarīḳı ile buyururlar (19)

(3143) Mes̱nevī

Emr-i kun yek fiʿl būd u nūn u kāf

Dersuḫan üftād u maʿnā̱ būd ṣāf

Mes̱elā ṣīġa-yı emr-i kun bir fiʿl ve bir maʿnā̱ (20) oldı ki murād īcād-ı maʿdūmdur ve nūn u kāf ḥarfleri suḫanda vāḳıʿ oldı ve maʿnā̱ ṣāf oldı egerçi ṣūretde (21) iḫtilāf oldıysa da ve maʿnā̱ ṣāf olması oldur ki lafẓda iki olan ḥarflerüñ maʿnā̱sı bir oldı ṣūretde (22) muġāyeret ve es̱er ü fiʿlde ittiḥād ḳıldı pes sen birlik isterseñ ṣūretden geçüp maʿnā̱ya naẓar eyle tā kim muvaḥḥid (23) olasın ve birlik ʿālemin bulasın

(3144) Mes̱nevī

İn suḫan pāyan nedāred bāz gerd

Tā çi şud aḥvāl-i gürg ender neberd

Bu söz (24) pāyān ṭutmaz ḳıṣṣaya rucūʿ eyle tā gürgüñ aḥvāli nice oldı anı beyān eyle

Edeb kerden-i şīr (25) **gürgrā ki derḳısmet bīedebī kerdī**[1633]

(3145) Meṡnevī

Gürgrā berkend ser an ser-firāz

Tā nemand du serverī vü imtiyāz

O ser-firāz (26) ü ʿālī-ḳadr olan şīr gürgüñ başını ḳopardı tā iki reʾīs ve imtiyāz-ı ḳalb yaʿnī ikilik ve iki vücūd-ı (27) menḥūṣ ḥükūmet ü kibriyālık ḳalmaya ve imtiyāz u muġāyeret daḫı berṭaraf ola

(3146) Meṡnevī

Fe'nteḳamnā minhumest ey gürg-i pīr

Çün nebūdī murde derpīş-i emīr

[A267a] (1) **Sūre-yi Ḥicr**de olan āyete işāretdür *ve in kāne aṣḥābu'l-Eyketi leẓālimīne* (2) yaʿnī *ve mā-kāne aṣḥābu'l-eyketi illā leẓālimīne* *enfusihim vāżiʿīne'ş-şeyʾi ġayre mevżiʿihi* *fe'nteḳamnā minhum*[1634] pes (3) biz bunlardan aḫẕ-ı intiḳām idüp bunlara ʿiḳāb ḳılduḳda ve **Sūre-yi Zuḫruf**da buyurur *fe'nteḳamnā minhum* (4) *fe'nẓur keyfe kāne ʿāḳıbetu'l-mükeẕẕibīn*[1635] ve **Sūre-yi Aʿrāf**da daḫı *fe'nteḳamnā minhum feaġraḳnā fī'l-yemmi*[1636] buyururlar pes (5) ẓaleme vü fecereden aḫẕ-ı intiḳām muḳarrerdür ve buġẕ nitekim ḥadīṡde buyururlar *innellāhe liyumlī li'ẓ-ẓālimi feiẕā* (6) *aḫāze lehum lemyaġlutuhu* maʿnā-yı beyt ey ḳoca ḳurd *fen'teḳamnā minhum*dur yaʿnī ey gürg-i kühen şu belā vü miḥen ki senüñ üzerüñe (7) vāḳıʿ oldı *fe'nteḳamnā minhum* āyetinüñ mefhūmıdur çünki emīrüñ öñinde murde olmaduñ yaʿnī gürg-sīret olan (8) ve derrendelik mertebesinde ḳalan kimse çünkim kendüñi emīr-i ḥaḳīḳīnüñ ḥużūrında maḥv u fānī eylemeyüp ikilik (9) mertebesinde ḳalduñ ve kibr ü enāniyyeti terk eylemedüñ şīr-i ḳahruñ intiḳāmına maẓhar olduñ nitekim ümem-i sālife kibr (10) ü enāniyyetden geçmeyüp maẓhar-ı intiḳām oldılar ki Ḥaḳ Teʿālā bunlardan intiḳām alup helāk eyledi (11)

(3147) Meṡnevī

Baʿd ezan rū şīr bārūbāh kerd

Guft inrā baḫş kun ezbehr-i ḫᵛard

[1633] Arslanın, "paylaşımda edepsizlik yaptın" deyip kurdu te'dip etmesi

[1634] "Eyke halkı da gerçekten zalim idiler. Biz onlardan da intikam aldık." (Hicr, 78-79)

[1635] "Biz de onlardan intikam aldık. Bak, yalanlayanların sonu nasıl oldu?" (Zuhruf, 25)

[1636] "Biz de âyetlerimizi yalanlamaları ve onlardan gafil kalmaları sebebiyle kendilerinden intikam aldık ve onları denizde boğduk." (A'râf, 136)

Gürgi helāk itdükden ṣoñra şīr yüzini rūbāha eyledi (12) yemekden ötüri bunı baḫş ü ḳısmet eyle didi

(3148) Meṣnevī

Secde kerd ü guft k'in gāv-ı semīn

Çāşt-ı ḫordet bāşed ey şāh-ı güzīn

(13) Çünkim rūbeh bu ḫıṭābı işitdi ve secde itdi ve didi ki bu gāv-ı semīn saña çāşt-i ḫord (14) olsun ey şāh-ı güzīn yaʿnī ey güzīde şāh bu semiz gāv senüñ ḳuşluḳ yiyecegüñ olsun (15)

(3149) Meṣnevī

V'an buz ezbehr-i miyān-ı rūzrā

Yaḫniyī bāşed şeh-i pīrūzrā

Ol keçi günüñ ortasından ötüri pīrūz olan şāh içün (16) bir yaḫnī ola

(3150) Meṣnevī

V'an diger ḫargūş behr-i şām hem

Şeb-çere-y in şāh-ı bāluṭf u kerem

Ve ol ġayrı ḫargūş şāhdan (17) ötüri hem bu luṭf u keremle olan şāhuñ gice yiyecegidür

(3151) Meṣnevī

Guft ey rūbeh tu ʿadl efrūḫtī

İnçünin ḳısmet ziki āmūḫtī

(18) Şīr rūbāha eyitdi ey rūbāh sen ʿadli şuʿlelendürdüñ ve münevver eyledüñ buncılayın ḳımseti kimden (19) ögrendüñ

(3152) Meṣnevī

Ezkucā āmūḫtī in ey büzürg

Guft ey şāh-ı cihān ezḥāl-i gürg

Ey ulu bunı ḳanden ögrendüñ (20) rūbāh eytdi ey cihānuñ pādşāhı gürgüñ ḥālinden ögrendüm ve andan ʿibret aldum (21)

(3153) Meṣnevī

Guft çün derʿışḳ-ı mā geştī girev

Her serā bergīr u bi'stan u birev

Şīr rūbāha didi çünkim bizüm ʿışḳumuzda rehn olduñ ve kendüñi (22) fānī ḳılduñ üçini bile ḳaldur ve al yüri

(3154) Meṣnevī

Rūbehā çün cümlegī mārā şudī

Çunet āzārīm u çün tu mā şudī

(23) Ey rūbāh çünkim cemīʿan bizüm olduñ seni niçe incidelüm çünki sen biz olduñ pes seni (24) incitmek kendümüzi incitmek gibi olur

(3155) Meṡnevī

Mā turā vü cümle işkāran turā

Pāy bergerdūn-ı heftum nih ber ā

Biz senüñ (25) ve cümle şikārlar senüñ *men-kāne lillāhi leh*dür ayaġuñı yidinci felek üzre ḳo yuḳaru gel (26)

(3156) Meṡnevī

Çün giriftī ʿibret ezgürg-i denī

Pes tu rūbeh nīstī şīr-i menī

Çünki denī gürgden ʿibret ṭutduñ pes sen (27) rūbāh degülsin maʿnāda menüm şīrüm yaʿnī benüm maḳbūl u merġūbumsun

(3157) Meṡnevī

ʿĀḳıl an bāşed ki ʿibret gīred ez

Merg-i yāran derbelā-yı muḥterez

[A267b] (1) ʿĀḳıl oldur ki ʿibret ṭuta iḥtirāz olınmış belāda yārānuñ mevtinden kemā ḳīle (2) el-ʿāḳılu men itteʿża minmevti cīrānihi[1637]

(3158) Meṡnevī

Rūbeh an dem berzeban ṣad şükr rand

Ki merā şīr ezpes-i an gürg ḫᵛān

(3) Rūbeh ol dem zebānı üzre yüz şükr sürdi ve ḥamd ü ṡenālar eyledi böyle diyü ki beni şīr ol gürgden ṣoñra (4) oḳudı

(3159) Meṡnevī

Ger merā evvel bifermūdī ki tū

Baḫş kun inrā ki burdī cān ezū

Ger baña evvel buyurayidi ki sen (5) bunı baḫş eyle andan kim cān ḳoparurdı ḳıṣṣadan ḥiṣṣe beyānına şürūʿ idüp (6) buyururlar

(3160) Meṡnevī

Pes sipās ūrā ki mārā dercihān

Kerd peydā ezpes-i pīşīniyān

[1637] "Komşusunun ölümünden ibret alan kimse akıllıdır."

Pes sipās ol Ḫudāya bizi (7) cihānda *pes* bā-yı ʿArabīyle olup çoḳ sipās aña dimek daḫı cāyiz olur ol gelen ümmetlerden (8) ṣoñra peydā vü mevcūd eyledi

(3161) Mes̱nevī

Tā şinīdīm an siyāsethā-yı Ḥaḳ

Berḳurūn-ı māżiye ender sebaḳ

Tā Ḥaḳ Teʿālā̱nuñ (9) ol siyāsetlerini işitdüñ sābıḳda māżī olan ḳurūn üzre

(3162) Mes̱nevī

Tā ki mā ezḥāl-i ān gürgān-ı pīş

Hemçü rūbeh pās ḫod dārīm bīş

(10) Ḥattā biz ol muḳaddem olan ḳurdlaruñ ḥālinden rūbāh gibi kendümizi ziyāde ḥıfẓ (11) ṭutalum bīş bā-yı ʿArabīyile ziyāde maʿnā̱sınadur

(3163) Mes̱nevī

Ümmet-i merḥūme z'an rū ḫᵛand mān

An Resūl-i Ḥaḳḳ u ṣādıḳ derbeyān

(12) Bize ol cihetden ümmet-i merḥūme oḳıdı ol Ḥaḳḳuñ Resūlı ve beyānda ṣādıḳ (13) olan nebī kemā ḳāle ʿaleyhi's-selām *ummetī ummeti merḥūmetun*[1638] ve bu ümmet-i Muḥammedüñ ümmet-i merḥūme (14) olması ol cihetdendür ki ümme-yi sālifenüñ cümlesinüñ ṣoñunda gelmişdür ve bunlar ol ümemüñ aḥvālinden ʿibret-(15)peẕīr olmışdur ve Cenāb-ı Ḥaḳ anları ḳahr itmegile bunlara taḫvīf ü tenẕīr ḳılmışdur (16)

(3164) Mes̱nevī

Üstüḫᵛān u peşm-i an gürgan ʿıyān

Bi'ngerīd u pend girīd ey mihān

Ol gürglerüñ üstüḫᵛān ü peşemine naẓar-ı āşkāre eyleñüz ve naṣīḥat ṭutuñuz (17) ey ulular üstüḫᵛān ü peşmden murād ümem-i sālifenüñ es̱erleridür nitekim bu āyet-i kerīme ile aña işāret vardur (18) *fesīrū fi'l-arżi fe'nẓurū keyfe kāne ʿāḳıbetu'l-mukeẕẕibīn*[1639]

(3165) Mes̱nevī

ʿĀḳıl ezser bi'nhed in hestī vu bād

Çün şenīd encām-ı Firʿavnān u ʿĀd

(19) ʿĀḳıl bir işinden bu vücūdı ve hevāyı ḳor ve izāle ḳılur çünki Firʿavnlaruñ ve ʿĀd ḳavminüñ ʿāḳıbetini (20) işitdi

[1638] "Benim ümmetim rahmet edilmiş bir ümmettir." Heysemî Mecma'u'z-Zevâyid, VII/224; Taberânî, Müsnedu'ş-Şâmiyyîn I/268(466; yardım 2008: 73-74)

[1639] "Yeryüzünde dolaşın ve peygamberleri yalanlayanların sonunun ne olduğunu görün." (Al-i İmran, 137)

(3166) Meşnevī

Ve'r ne bi'nhed dīgerān ezḥāl-i ū

ʿİbretī gīrend eziḍlāl-i ū

Eger ʿāḳıl olan bu enāniyyet ü hevāyı (21) başından ḳomazsa ġayrlar anuñ ḥālinden anuñ ıḍlālinden bir ʿibret ṭutarlar **[P121a]** yaʿnī anuñ iḍlālinden ötüri (22) olan ḳahr u ġażabdan ʿibret alurlar

Tehdīd kerden-i Nūḥ ʿaleyhi's-selām mer ḳavmrā ki bāmen mīpīçīd (23) **ki men rūy-pūşem bāḪudā bepīçīdīd dermiyān-ı īn beḥaḳīḳat ey maḫẕūlān**

Ḥażret-i Nūḥuñ (24) ḳavmine tehdīd eylemesinüñ beyānındadur böyle diyü ki ey ḳavm baña ṭolaşmañuz yaʿnī ʿinād u kibr idüp ḫuṣūmetile (25) baña ṣarılmañuz ki ben fi'l-ḥaḳīḳa rū-pūşem benüm ṣūretüm fi'l-mes̱el Ḥażret-i Ḥaḳḳa ḥicāb u niḳāb gibi olmış ve ol (26) benüm vücūdumda tecellī ḳılmışdur Ḫudāy-ı Teʿālāya ṭolaşursuz ḥaḳīḳatde ortada ey maḫẕūller yaʿnī ey muʿīnsiz (27) olan merdūdlar didi

(3167) Meşnevī

Guft Nūḥ ey ser-keşan men men neyem

Men zican murdem becānan mīzeyem

Ḥażret-i Nūḥ **[A268a]** (1) kendü ḳavmine eytdi ey ser-keşler ve müstekbirler ben degülem yaʿnī ṣūret-i ẓāhirde siz beni kendüñüz gibi beşer (2) görürsüz lākin fi'l-ḥaḳīḳa ben eyle degülem ben cān-ı beşerīden ve rūḥ-ı ḥayvānīden öldüm ve cānānla diri (3) oluram

(3168) Meşnevī

Çün bumurdem ezḥavās-ı Bu'l-beşer

Ḥaḳ merā şud semʿ u idrāk u baṣar

Çünkim Bu'l-beşerüñ ḥavāssından öldüm (4) yaʿnī Bu'l-beşerden ḥāṣıl olan ḥavāss-ı beşeriye muḳteżālarından fānī oldum Ḥaḳ Teʿālā̱ benüm semʿ ü idrāk ü baṣarum oldı (5) kemā ḳāle Teʿālā̱ fīḥadīs̱i'l-ḳudsī *lāyezālu'l-ʿabdi yeteḳarrebu binnevāfili ileyye ḥattā aḥbebtu fe iẕā aḥebtuhu kuntu semʿihi'l-leẕī* (6) *yesmaʿu bī ve baṣarihi'l-leẕī yebṣuru bī Allāh*[1640]

(3169) Meşnevī

Çünki men men nīstem in dem zihust

[1640] "Kul farzdan sonra nafilelere devam etmekle bana yakınlaşır. O derece ki ben onu severim. Böyle olunca da onun işiten kulağı ve gören gözü olurum."

Pīş-i in dem her ki dem zed kāfir ust

(7) Çün ben ben degülem bu hūdandur yaʿnī çünkim ben fi'l-ḥaḳīḳa fāniyem bu benüm nefsüm ve kelāmum hüviyet-i ẕāt-ı (8) İlāhiyyedendür her kim ki bu nefsüñ öñünde dem urur yaʿnī aña inkār u muḫālefet ḳılur ol kāfirdür (9)

(3170) Meṡnevī

Hest ender naḳş-ı in rūbāh şīr

Sūy-ı in rūbeh neşāyed şud dilīr

Bu rūbāhuñ naḳşında şīr vardur bu rūbāhuñ (10) cānibine dilīr ü bībāk gitmek lāyıḳ degüldür [enbiyā vü evliyāya naḳş-ı rūbeh taʿbīri erbāb-ı küfr ü inkāruñ naẓar-ı ḥissīlerinde (11) şeyʾ-i ḥaḳīr görindükleri mülābese iledür]

(3171) Meṡnevī

Ger zirūy-ı ṣūreteş mīneg'revī

Ġırre-yi şīrān ezū mīneş'nevī

Eger ṣūret (12) cihetinden ol naḳş-ı rūbāha yaʿnī enbiyā vü evliyāya inanmayasın [ve taṣdīḳ ḳılmayasın naʿra vü heybet-i şīrānī andan (13) istemez misin yaʿnī işidürsin] istifhām-ı taḳrīrīdür ṣūret-i enbiyāya naḳş-ı rūbeh taʿbīri ehl-i küfrüñ naẓarlarında (14) rūbeh gibi ḥaḳīr olduġı mülābeseyledür ki anlaruñ naẓar-ı ḫasīsi ol şīrān-ı ʿālem-i maʿnānuñ ṣūretlerini ḥaḳīr (15) görürlerdi

(3172) Meṡnevī

Ger nebūdī Nūḥrā ezḤaḳ yedī

Pes cihānīrā çirā berhem zedī

Eger **Ḥażret-i Nūḥ**a Ḥaḳ Teʿālāḏan bir yed (16) olmayayıdı yaʿnī bir ḳudret ü nuṣret olmayayidi yed bunda ḳudret ü nuṣret maʿnāsınadur nitekim *ve yedullāhi ʿale'l-cemāʿati* (17) ḥadīṡinde *ḳudretullāh ve nuṣretullāhi ʿale'l-cemāʿati* maʿnāsı murād olmışdur pes tamām-ı cihānı niçün biri birine ururdı (18) [pes ḥażret-i Ḥaḳḳuñ Nūḥuñ yedi ḳudret-i Rabbānī ve nefsi nefs-i Sübḥānī olduġıyiçün ***Rabbi lātezer ʿale'l-arżi*** **(19)** ***mine'l-kāfirīne deyyārā***[1641] diyü duʿāʾun ʿaleyh itdükde vech-i arżda olan cemīʿ-i küffār ġarḳ u helāk olup hīç (20) ferd ü deyyār ḳalmadı]

(3173) Meṡnevī

Ṣad hezāran şīr būd ū dertenī

Ū çü āteş būd ʿālem ḫırmenī

1641 "Nuh: «Rabbim! dedi, yeryüzünde kâfirlerden hiç kimseyi bırakma!»" (Nûh, 26)

Ol **Nūḥ** ʿaleyhi's-selām (21) bir tende ṣad hezārān şīr idi ol **Nūḥ** ʿaleyhi's-selām āteş gibi idi ve ʿālem fi'l-mes̱el bir ḫırmen idi (22)

(3174) Mes̱nevī

Çünki ḫırmen pās-ı ʿuşr-ı ū nedaşt

Ū çünan şuʿle beran ḫırmen gümaşt

Çünki ḫırmen anuñ ʿöşrini ḥıfẓ ṭutdı (23) ve ḥaḳḳını edā itmedi ve ancılayın şuʿleyi on ḫırmen üzre ḥavāle eyledi şuʿleden murād şuʿle-yi ḳahr-ı İlāhī olur (24) ki *rabbi lātez̠er ʿale'l-arżi mine'l-kāfirīne deyyārā*[1642] diyü bed-duʿā eyledikde ʿāleme āteş-i ḳahr urup bi'l-külliye iḥrāḳ (25) ü ihlāk eyledi

(3175) Mes̱nevī

Her ki an derpīş-i in şīr-i nihān

Bīedeb çün gürg bu'gşāyed dehān

Her kim ki o bu nihān (26) şīrüñ öñinde gürg gibi edebsiz aġız aça yaʿnī benlige ve senlige müteʿallıḳ bīedebāne anuñ aġzından söz çıḳa (27)

(3176) Mes̱nevī

Hemçü şīr an gürg berderrānedeş

Fe'nteḳamnā minhumu berḫᵛānedeş

Ol ḳıṣṣası mez̠kūr olan şīr ḳurdı yırtduġı gibi **[A268b]** (1) bu şīr daḫı ol bīedeb söz söyleyeni yırtar pes *fe'nteḳamnā minhum*[1643] mefhūmını aña oḳur murād şīrān-ı ʿālem-i maʿnā olan (2) enbiyā vü evliyāya gustāḫāne ve bīedebāne söz söyleyen ve nāmaʿḳūl ḥareket eyleyen kimseleri şīr-i ḳahr-ı İlāhī yırtup (3) *fe'nteḳamnā minhum* āyetinüñ mefhūmını ol maḳhūrlar ḥaḳḳında iẓhār eylemesi olur

(3177) Mes̱nevī

Zaḫm yābed hemçü gürg ezdest-i şīr

Pīş-i şīr ebleh buved k'ū şud dilīr

(4) Ol bīedeb gürg şīr elinden zaḫm bulduġı gibi zaḫm bulur şīr öñinde ol kimse ki (5) dilīr ola ebleh ü aḥmaḳ olur

(3178) Mes̱nevī

Kaşki an zaḫm berten āmedī

Tā budī k'īmān u dil sālim şudī

[1642] "Ya Rabbi, şu yeryüzünde kafirlerden hiçbirini bırakma." (Nuh, 26)
[1643] "Biz onlardan intikam aldık." (Hicr, 79)

Kāşki ol zaḫm (6) cism üzre geleyidi tā olayıdı ki īmān ü dil sālim olayıdı yaʿnī enbiyā vü evliyā ḥużūrında bīedeblik eyleyenlere (7) eger ḳahr-ı İlāhī ancaḳ cismlerine geleyidi ve īmān ü dilleri sālim olayıdı anlara maʿnā̱ büyük iḥsān olurdı lākin böyle (8) olmaz belki gāhī bir ʿaks olup cismleri zinde ve mālları yirinde olur ḳahr-ı İlāhī anlaruñ īmān ü dillerine gelür ve gāh (9) olur ki hem cismlerini ve hem cān ü īmānilerını helāk ḳılurlar el-ʿıyāẕu billāh

(3179) Mes̱nevī

Ḳuvvetem bü'gsist çün incā resīd

Çün tuvānem kerd in sırrā bedīd

(10) Ḳuvvetüm münḳaṭıʿ oldı yaʿnī gücüm azaldı çünkim söz buraya irişdi bu sırrı āşkāre (11) eylemege nice ḳādirem yaʿnī bu sırrı iẓhār eylemege ḳādir olmazam pes ṭarīḳ-ı ḫalāṣı ve rāh-ı necātı taʿlīm eylemege şürūʿ idüp (12) buyururlar

(3180) Mes̱nevī

Hemçü an rūbeh kem-i işkem kunīd

Pīş-i ū rūbāh bāzī kem kunīd

Ol rūbāh gibi şikemi nāḳıṣ eyleñüz yaʿnī ten-(13)perver olup Ḫudāy-ı Teʿālā̱ya ʿıṣyān ḳılmañuz ve muḳteżā-yı şikeme iştiġāl ḳılmañuz anuñ ḥużūrında rūbāh-bāzlıḳ (14) eylemeñüz yaʿnī ḥīle vü ḫudʿa semtine ẕāhib olmañuz

(3181) Mes̱nevī

Cümle mā vu men bepīş-i ū nehīd

Mülk mülk-i ust mülk ūrādehīd

(15) Cümle mā vü meni anuñ öñine ḳoñuz mülk fi'l-ḥaḳīḳa anuñ mülkidür mülki aña viriñüz ve kendüñüz ortaḳlıḳda (16) ḫarc ḳıluñuz tā mülk-i mecāzīye kendüñüzi mālik zuʿm itmekle ʿaẕāba müstaḥaḳ olmayasuz (17)

(3182) Mes̱nevī

Çün faḳīr āyīd enderrāh-ı rast

Şīr ü ṣayd-ı şīr ḫod ān-ı şumast

Çünkim siz ey benī Ādem rāh-ı rāsta faḳīr gelesüz (18) ve men ü mā ḳaydından güẕer ḳılasuz ve mü'eddib şīr ve şīrüñ ṣaydı ḫod sizüñ içündür (19)

(3183) Mes̱nevī

Z'an ki ū pākest Subḥan vaṣf-ı ust

Bīniyāzest ū zinaġz u maġz u pust

Zīrā ki ol Ḫudāy-ı Teʿālā ġarażdan (20) pākdür ve Subḥān anuñ vaṣfıdur Subḥān ism-i maṣdardur tesbīḥ maʿnāsınadur yaʿnī şānına lāyıḳ olmayan naḳāyıṣdan (21) münezzeh ü muḳaddes olmaḳ anuñ vaṣfıdur ol Ḫudāy niyāzdur laṭīf olan şeylerden ve lübden ve ḳışrdan (22) *v'allāhu ġaniyyün ʿani'l-ʿālemīn*[1644] ḥasebince ʿālemüñ ḳışrından ve postından ve naġz u maġz mertebesinde olan şeylerden (23) cemīʿan müstaġnī vü bīniyāzdur bu cümleyi ʿibādet içün ḫalḳ eylemişdür ve kendü aña muḥtāc olduġı içün degüldür (24)

(3184) Meṣnevī

Her şikār u her kerāmātī ki hest

Ezberāy-ı bendegān-ı an şehest

Ve her bir kerāmet ki vardur ol şāhuñ (25) bendelerinden ötüridür

(3185) Meṣnevī

Nist şehrā ṭamʿ behr-i ḫalḳ saḫt

İn heme devlet ḫunuk an k'ū şinaḫt

O şāh-ı ḥaḳīḳatüñ (26) ṭamʿı yoḳdur bu dükeli devleti ḫalḳ içün [P121b] düzdi saʿādet ol kimseye ki ol buñı añladı (27)

(3186) Meṣnevī

An ki devlet āferīd u du serā

Mülk ü devlethā çi kār āyed verā

Ol Allāh ki devleti sarāyı yaʿnī dünyā vü āḫıreti ḫalḳ eyledi mülk [A269a] (1) ü devletler anuñ ne işine yarar

(3187) Meṣnevī

Pīş-i Subḥan pes nigeh dārīd dil

Tā negerdīd ezgümān-ı bed ḫacil

Subḥānuñ ḥużūrında (2) ḳalbüñüzi ziyāde ḥıfẓ ṭutuñuz tā anuñ ḥużūrında gümān-ı bed ve sū-i ḫāṭıradan ḫacil olmayasuz (3)

(3188) Meṣnevī

K'ū bübīned sırr u fikr u cust u cū

Hemçü ender şīr-i ḫāliṣ tār-ı mū

Zīrā ki ol Subḥān sırr u fikri ve cust ü cūy-ı görür ḫāliṣ süt (4) içre olan ṣaç teli gibi yaʿnī beyāż süt içre siyāh ḳıl ziyāde dīdever olan kimseye nice ʿıyān görinürse (5) ol

[1644] "Allah bütün âlemlerden müstağnîdir." (Âli İmrân, 97)

Ḫudāya daḫı sırr u fikr ve cust ü cūy ile görinür *innellāhe lāyaḫfā ʿaleyhi ḫāfiyeten*[1645] feḥvāsınca aña hīç bir ḫafī şeyʾ (6) yoḳdur *feinnehu yaʿlemu's-sırra ve aḫfā*[1646] muḳteżāsınca sırrı ve andan aḫfā olanı daḫı bilür (7)

(3189) Mes̱nevī

An ki ū bīnaḳş sāde-sīneşud

Naḳşhā-yı ġaybrā āyīne şud

Ol kimse ki o naḳşsız sāde-sīne oldı ġaybuñ naḳşlarına āyīne (8) oldı yaʿnī Ḥaḳ Subḥānehu ve Teʿālā̱nuñ esrārı u rāzları bilmesi ve ʿallāmu'l-ġuyūb olması ʿaceb degüldür ki ednā (9) ve ʿirfānı olanuñ buña īmān u īḳānı vardur ki belki ol kimse ki anuñ derūnı mā-sivādan bīnaḳş oldı (10) ve sīnesi efkār ü ḫayālātdan sāde vü ṣāfī olmaḳ mertebesin buldı ol kimse ʿālem-i ġaybuñ nuḳūşına (11) ve esrārına āyīne oldı ve ʿālem-i ġayda ne olup ve ne olacaḳdur aña görindi

(3190) Mes̱nevī

Sırr-ı mārā bīgüman mūḳin şeved

Z'an ki müʾmin āyine-y müʾmin şeved

(12) Ol sīnesi ṣāfī olan bizüm sırrumuza ve bāṭınımuzuñ maḫfī olan fikr (13) ü ḫāṭırasına gümānsız mūḳin olur yaʿnī bīşübhe anı bilici ve īḳān idici olur zīrā müʾmin müʾminüñ (14) āyīnesidür Müʾmin-i evvelden murād Ḫudāy-ı Teʿālā̱dur ki Müʾmin ismi anuñ esmā-yı ḥüsnā̱sındandur ve müʾmin-i s̱ānīden (15) murād veliyyullāhdur pes *el-müʾminu mirʾātu'l-muʾmin*[1647] ḥadīs̱inüñ muḳteżāsınca Ḫudāy-ı Teʿālā̱ velīnüñ āyīnesi ve velī daḫı (16) Ḫudāy-ı Teʿālā̱nuñ āyīnesi olur pes Ḫudāy-ı Teʿālā̱nuñ ʿilm-i ġayba muṭṭaliʿ olması velīnüñ āyīne-yi vücūdında daḫı (17) ẓuhūra gelüp veliyy-i kāmil daḫı ol sırr-ı ġayba ʿālim olur müʾmin müʾminüñ mirʾātı olmadan murād birisi velī birisi (18) daḫı efrād-ı müʾminīnden biri olup maʿnā̱ böyle dinse daḫı cāyiz olur bizüm sırrumuza ol ṣāfī-dil olan (19) velī ʿālim olur zīrā müʾmin müʾminüñ mirʾātı olur müʾmin senüñ deruñuñda olan sırr anuñ āyīne-yi ḳalbinde (20) münaḳḳaş olup senüñ bāṭınıñuñ esrārı aña ʿıyānen ẓāhir olur

(3191) Mes̱nevī

Çün zened ū naḳd-i mārā bermiḥek

Pes yaḳinrā bāz dāned ū zişek

[1645] "Gizli olan şeylerden hiçbiri Allah'tan saklı kalamaz."
[1646] "Allah sırrı ve en gizli olan şeyi bilir." (Ta-Ha, 7)
[1647] "Mümin müminin aynasıdır." Beyhâkî, Sünen VIII/167; Deylemî, Firdevs IV/184(6571) (Gültekin 2006: 185)

(21) Çünki velī ki bizüm naḳdümüzi miḥekke ura pes ol velī yaḳīni şekden āşkāre bilür yaʿnī ol (22) velī ki bizüm naḳd-i aḥvālümüz ü esrārumuzı miḥekk-i ḳalbine ura bizde yaḳīn mi vardur şek mi vardur anı bilür ve yaḳīni (23) şekden temyīz ḳılur

(3192) Mes̱nevī

Çün şeved cāneş miḥekk-i naḳdhā

Pes bübīned naḳdrā vu ḳalbrā

Çünki anuñ cānı naḳdlaruñ miḥekki (24) ola pes naḳdi vü ḳalbi görür ve naḳdi ḳalbden farḳ ider baʿż-ı nusḫada mıṣraʿ-ı s̱ānī *pes bübīned ḳalbrā ū* (25) *ḳalbrā* vāḳıʿ olmışdur bu taḳdīr üzre maʿnā̱ velī ḳalbi ve ḳalbi görür yaʿnī velī ḳalb olan müzevvir nekri (26) daḫı bilür dimek olur ḳalb-i evvelden murād dil ve ḳalb-i s̱ānīden murād nāsezā müzevvir olan nesne olur ve'l-ḥāṣıl (27) evliyā cevāsīsu'l-ḳulūbdur ḳalbüñ esrārına muṭṭaliʿ olurlar dimegi ifāde ḳılur v'allāhu aʿlem [bi'ṣ-ṣavāb ve ileyhi'l-merciʿi'l-meʾāb]

[A269b] (1) **Derbeyān-ı nişānden-i pād-şāhān ṣūfiyān-ı ʿārifrā pīş-i rūy-ı ḫvīş tā çeşmşān bedīşān rūşen** (2) **şeved**

[Bu surḫ-ı şerīf pād-şāhlar ṣūfiyān-ı ʿārifānı kendü muḳābelesinde iclās itmesi beyānındadur tā ki pād-şāhlaruñ (3) çeşmi ol ʿārif-i billāh olan ṣūfīlerüñ cemāliyile rūşen ola]

(3193) Mes̱nevī

Pādşāhanrā çünan ʿādet buved

İn şinīdebāşī v'er yādet buved

(4) Pādşāhān-ı māżīnüñ ancılayın ʿādeti var idi bunı işitmiş olasın eger yāduñda ise de (5)

(3194) Mes̱nevī

Dest-i çepşan pehlevānān īstend

Z'an ki dil pehlūy-ı çep bāşed bibend

Ol pādşāhlaruñ ṣol yanlarında (6) pehlevānlar ṭururlar ol sebebden ḳalb-i ṣanevberiyyu'ş-şekl ṣol yanında bend ü ḳaydda olur (7)

(3195) Mes̱nevī

Müşrif ü ehl-i ḳalem berdest-i rast

Z'an ki ʿilm-i ḫaṭṭ u sebt āan dest-i rast

Defterdār ve erbāb-ı ḳalem ṣaġ cānibidnen ṭururlar zīrā ki ḫaṭṭ-ı (8) ʿilmi ve s̱ebt-i ʿilmi yaʿnī ḫaṭṭ yazmaġı bilmek ve baʿż-ı murād olan şeyʾ kāġıd üzre s̱ebt ḳılmaḳ ʿilmi ol ṣaġ

el içündür (9) ve lihāẕā ḳalem ü kitābete müteʿallıḳ olan kimseleri ṣaġ cānibine iclās iderlerdi

(3196) Mes̱nevī

Ṣūfiyanrā pīş-i rū mevżiʿ dihend

K'āyine-y cānend u z'āyīne bihend

(10) Ṣūfīlere yüz öñinde yaʿnī muvācehe vü muḳābelede mevżiʿ virürler zīrā ṣūfīler (11) cānuñ āyīnesidürler ve ḥaḳīḳatde āyīne yeglerdür

(3197) Mes̱nevī

Sīne ṣayḳalhā zede derẕikr u fikr

Tā peẕīred āyine-y dil naḳş-ı bikr

(12) Zīrā ṣūfīler sīneye ẕikr-i İlāhī ve fikr bābında ṣayḳallar urmış tā göñül āyīnesi bikr-i (13) naḳş ḳabūl ide yaʿnī naḳş-ı maʿnāyı ve rūy-ı cānānı müşāhede ide

(3198) Mes̱nevī

Her ki ū ezṣulb-ı fiṭrat ḫūb zād

Āyine derpīş-i ū bāyed nihād

(14) Her şol kimse ki ṣulb-ı fıṭratda yaʿnī ḫilḳatden ḫūb u maḥbūb ṭoġdı āyīneyi (15) anuñ öñine ḳomaḳ gerek tā kendünüñ ḥüsnini müşāhede ide

(3199) Mes̱nevī

ʿĀşıḳ-ı āyīne āmed rūy-ı ḫūb

Ṣayḳal-ı cān āmed u taḳve'l-ḳulūb

(16) Rūy-ı ḫūb-ı maḥbūb mirʾāt-ı ʿāşıḳ [olur *bāşed* yerine *āmed* daḫı nusḫadur yaʿnī rūy-ı (17) maḥbūb āyīneye ʿāşıḳ geldi] daḫı cāna ṣayḳal u ṣafā ve ḳulūba cilā vü taḳvā̱ geldi taḳvā̱ pāklık maʿnā̱sınadur (18) bunda.

Āmeden-i mihmān pīş-i Yūsuf ʿaleyhi's-selām ve teḳāżā kerden-i Yūsuf ezvey tuḥfe vü armaġān[1648] (19)

(3200) Mes̱nevī

Āmed ezāfaḳ yārī mihrbān

Yūsuf-ı Ṣıddīḳrā şud mīhmān

Āfāḳdan bir yār-ı mihrbān ve merḥametlü bir cān geldi Yūsuf-ı Ṣıddīḳ (20) Ḥażretlerine mihmān oldı

(3201) Mes̱nevī

[1648] Yusuf Aleyhisselam'ın huzuruna bir misafirin gelmesi ve Hz. Yusuf'un ondan bir hediye istemesi

K'āşnā būdend vaḳt-i kūdekī

Bervisāde-y āşnāyī mütteki

Ki anlar biri biriyle kūdeklik (21) vaḳtinde āşnā idiler āşnālıḳ yaşduġı üzre ittikā idiciler idi

(3202) Meşnevī

Yād dādeş cevr-i iḫvān u ḥased

Guft k'an zencir būd u mā esed

(22) Ol Yūsufa ol mihmān iḫvānınuñ cevr ü ḥasedini yād virdi yaʿnī teẕekkür (23) mertebesine irgürdi **Ḥażret-i Yūsuf** aña didi ol cevr ü ḥased zencīr idi ve biz esed idük (24)

(3203) Meşnevī

ʿĀr ne'bved şīrrā ezsilsile

Nist mārā ezḳażā-yı Ḥaḳ gile

Arslana zincirden ʿār olmaz bize Ḥaḳ Teʿālānuñ (25) ḥükm ü ḳażāsından şikāyet yoḳdur ve bize andan elem gelmez

(3204) Meşnevī

Şīrrā bergerden er zencīr būd

Berheme zencīr-sāzan mīr būd

(26) Meşelā şīrüñ eger gerdeninde zencīr olsa cemīʿ-i zencīr-sāzlar üzre emīr oldı (27) bu hem-vechdür zencīr-sāz üzre ol şīr emīr oldı zencīr-sāz zencīr düzici dimekdür zencīr-sāzdan **[A270a]** (1) murād zencīr ile ḳayd olan sibāʿ olsa da olur ve zencīr düzen ustād daḫı olsa olur ki (2) şīr ġālib ü ḳavī olduġı cihetden bunlaruñ mīri gibidür **[P122a]**

(3205) Meşnevī

Guft çun būdī zizindān u ziçāh

Guft hemçün dermuḥāḳ u kast māh

(3) Ol yār **Ḥażret-i Yūsuf**a eyitdi zindāndan ve ḳuyudan niçe olduñ **Yūsuf** ʿaleyhi's-selām aña eyitdi (4) muḥāḳḳ u noḳṣānda olan māh gibi olmaḳ muḥāḳ eksilmek maʿnāsınadur

(3206) Meşnevī

Dermuḥāḳ er māh-ı nev gerded dü-tā

Nī derāḫır bedr gerded dersemā

(5) Muḥāḳda egerçi māh-ı nev iki ḳat olur āḫır āsmān üzre bedr olmaz mı

(3207) Meşnevī

Gerçi dür-dāne behāven (6) *kūftend*

Nūr-ı çeşm u dil şud u bīned bülend

Egerçi incü danesini hāvende dögdiler ve saḥḳ idüp ḫurd eylediler (7) çeşm ü dilüñ nūrı [oldı ve bülend görür nūr-ı çeşm] olması (8) baʿde's-saḥḳ maʿcūn olup ekl olunduḳda müferraḥ-dil olduġına göre olur ve nūr-ı dil olması ve eger dür-dāne vücūd-ı insānīden istiʿāre (9) olursa riyāżetile maḥv u fānī olduḳdan ṣoñra nūr-ı çeşm ü dil olması rūşendür

(3208) Meṡnevī

Gendümīrā zīr-i ḫāk endāḫtend

Pes ziḫākeş ḫūşehā bersāḫtend

(10) Meṡelā vāfir gendümi ḫāk altına atdılar gūyā anı taḥḳīr itdiler ṣoñra anı ḫākden (11) ḫūşeler düzdiler yaʿnī vāfir sünbüle ḥāṣıl olup andan dāneler aḫẕ itdiler

(3209) Meṡnevī

Bār-ı dīger kūftendeş z'āsyā

Ḳıymeteş efzūd nan şud can-fizā

(12) Tekrār anı āsyābdan dökdiler yaʿnī un eylediler ḳıymeti ziyāde oldı (13) ve cān ziyāde idici nān oldı

(3210) Meṡnevī

Bāz nanrā zīr-i dendan kūftend

Geşt ʿaḳl u cān u fehm-i hūşmend

Nānı girü (14) diş altında dögdiler ʿaḳl u cān ü fehm-i hūşmend oldı ol fenā vü maḥv olmadan bu ʿālī mertebe buldı (15)

(3211) Meṡnevī

Bāz an can çünki maḥv-i ʿışḳ geşt

Yuʿcibu'z-zurrāʿa āmed baʿde keşt

Girü ol cān çünki ʿışḳ-ı İlāhīnüñ maḥvı oldı (16) ve ***mūtū ḳable en temūtū***[1649] anuñ mefhūmına vaṣl buldı ***yuʿcibu'z-zurrāʿa***[1650] *āmed baʿde keşt* bu āyet Sūre-yi Fetḥdedür tefsīri *müjde berūn ḫargūş* (17) surḫında ẕikr olundı yaʿnī girü şol cān ki maḥv-ı ʿışḳ-ı İlāhī olup rıżā-yı Ḥaḳda vücūdın ifnā itdi anuñ maḥṣūlı (18) ve ʿāyidesi vü fāyidesi zurrāʿa ʿacebe baʿde keşt yaʿnī cinān tuḫmını Ḥaḳ yolında ekdikden ṣoñra zurrāʿdan murād (19) ʿamel-kunendegān-ı ṭarīḳ-ı Ḥaḳdur

(3212) Meṡnevī

[1649] "Ölmeden önce ölünüz." Bu sözün hadis olmadığı hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Gültekin 2006: 179-181.

[1650] "Bu, ekincilerin de hoşuna gider." (Fetih, 29)

İn suḫan pāyan nedāred bāz gerd

Tā ki bā Yūsuf çi guft an nīk-merd

[Bu söz pāyān (20) u nihāyet ṭutmaz ḥażret-i Yūsufıla ol yāruñ ḳıṣṣası cānibine rücūʿ eyle tā kim Yūsufa o nīk-merd ne didi (21) beyān eyle]

Armaġān ṭaleb kerden-i Yūsuf ʿaleyhi's-selām ezmihmān-ı ḫod[1651]

(3213) Meṣnevī

Baʿde ḳıṣṣa gufteneş guft ey falān

Hin çi āverdī tu mārā armaġān

(22) Ḥażret-i Yūsuf ʿaleyhi's-selām kendünüñ ḳıṣṣasından didükden ṣoñra aña eyitdi (23) ey fülān āgāh ol sen bize ne armaġān getürdüñ

(3214) Meṣnevī

Berder-i yāran tehī-dest āmeden

Hest bīgendüm sūy-ı ṭāḥun şuden

(24) Yārānuñ ḳapusına tehī-dest gelmek ṭāḥūn cānibine buġdāysız gitmekdür pes sünnet-i ṭarīḳat budur ki bir yāruñ (25) ḳapusına varsañ tehī-dest varmayasın hīç olmazsa bir berg-i sebzden ḫālī olmayasın (26)

(3215) Meṣnevī

Ḥaḳ Teʿālā ḫalḳrā gūyed beḥaşr

Armaġan k'ū ezberāy-ı rūz-ı neşr

Ḥaḳ Teʿālā ḥażretleri ḥaşrde ḫalḳa dir ḳıyāmet güninden ötüri (27) armaġān ḳanı

(3216) Meṣnevī

Ciʾtumūnā vu furādā bīnevā

Hem bedan san ki ḫalaḳnākum keẕā

Ḥaḳ Teʿālā ol gün dir ki ey nās sizden bize [A270b] (1) geldügüñüz ve yalıñuz bīnevā oldıġuñuz ḥālde hem ol üslūbla ki sizi ḫalḳ eyledük anuñ gibi yaʿnī ḥufāten ve (2) ʿurāten evvele merrede niçe ʿārī olduñuz ise eyle geldüñüz Sūre-yi Enʿāmda olan bir āyet-i kerīmeye işāret buyururlar (3) *ve leḳad ciʾtumūnā furādā*[1652] ḳavl-i mużmerdür yaʿnī Cenāb-ı ʿİzzet āḫıretde buyuralar ki ḳullarum siz baña geldüñüz münferid oldıġuñuz (4) ḥālde erzāḳ ü evlād ve sīm ü dīnārdan ve dünyāda iḫtiyār eyledigüñüz

[1651] Yusuf Aleyhisselam'ın misafirinden armağan talep etmesi

[1652] "Tek ve kimsesiz olduğunuz halde bize geldiniz. Evlat ve akrabalarınızdan hiçbiri sizi takip etmedi. Siz ilk yaratıldığınızda da yapayalnızdınız. Size nimet olarak verdiğimiz şeyleri de arkanızda bıraktınız." (Enam, 94)

iẖvān u enṣārdan zuʿm eyledüñüz (5) ki bunlar sizüñle berḳarār olup pāydār ola *fürādā* ferdüñ cemʿidür ve *elif* teʾnīs̱ içündür ve *kesālīn*üñ (6) elifi gibi ***kemā ẖaleḳnākum evvele merretin*** nitekim biz sizi evvele merretinde ẖalḳ eyledük didi ***kemā ẖaleḳnākum*** *fürādā*dan bedeldür ve yāẖud (7) ***fürāden*** ḥāldür taḳdīr-i kelām ***ve leḳad ciʾtumūnā*** münferidīne müştehīne ibtidāʾi ẖaleḳakum ve yāẖud maṣdaruñ (8) ṣıfatı ola taḳdīri *ve leḳad ciʾtumūnā müciʾen keẖaleḳnā lekum ve terektum māẖaleḳnākum ey māfażżalnā bihi ʿaleykum fi'd-dunyā* (9) *ve şeġaltum bihi ʿani'l-āẖıreti verāʾi ẓuhūrikum* yaʿnī bizüm size inʿām u tafżīl eyledügimüz şeyʾi verā-yı ẓuhūruñuza terk (10) idüp andan bir şeyʾ getürmediñüz

(3217) Mes̱nevī

Hin çi āverdīd dest-āvīzrā

Armaġānī rūz-ı rustāẖīzrā

Āgāh (11) oluñuz dest-āvīz içün ne getürdüñüz ḳıyāmet güni içün bir armaġān dest-āvīz el ṭutamaġı baʿż-ı maḥalde (12) daẖı el armaġānı dimek maʿnās̱ına istiʿmāl olınur

(3218) Mes̱nevī

Yā ümīd-i bāz geştentan nebūd

Vaʿde-yi imrūz bāṭıltan nemūd

(13) Yā budur ki size girü dönmek ve benüm ḥużūruma gelmek ümmīdi olmadı mı bunuñ vaʿdesi size bāṭıl mı (14) görindi

(3219) Mes̱nevī

Münkirī mihmāniyeşrā ezẖarī

Pes zimaṭbaẖ ẖāk u ẖākister berī

Ol Allāhuñ mihmānlıġınuñ (15) münkiri iseñ ẖarlıġuñdan pes maṭbaẖından ẖāk u ẖākister iledürsin bu beyt ʿamelde tekāsül (16) eyleyen ṭāyife içün Ḥażret-i Mevlānā ḳaddesellāhu sırrahu'l-ʿazīz lisānından vāḳıʿ olmışdur [mıṣrāʿ-ı evvel *vaʿde-yi mihmānīṣrā* (17) *münkirī* daẖı nusẖadur]

(3220) Mes̱nevī

V'er neī münkir çünin dest-i tehī

Berder-i an dust çün pā mīnehī

Ve eger (18) Ḥażret-i Ḫudānuñ żiyāfet ü mihmānlıġına münkir degül iseñ buncılayın boş el ol dostuñ ḳapusı üzre (19) nice ayaḳ ḳorsın ḥāṣıl-ı maʿnā̱ eger anuñ ḳonaḳlıġına münkir degül iseñ aʿmāl ü ṭāʿatden hediyye-yi tedārik (20) eyle dimek olur

(3221) Mes̱nevī

Endekī ṣarfe bukun ezḫᵛāb u ḫor

Armaġan behr-i mülāḳateş bubur

Ḫᵛāb u ḫordan bir azıcuḳ (21) fāyide vü zaḫīre eyle ol Ḫudāya mülāḳātdandur ötüri armaġān it

(3222) Meṡnevī

Şev ḳalīlu'n-nevmi mimmā yehcaʿūn

Bāş dereshār ezyestaġfirūn

(22) Bu āyet **Sūre-yi Ẕāriyāt**dadur ***inne'l-mutteḳīne***[1653] taḥḳīḳan muttaḳīler ***ficennātin ve ʿuyūnin*** (23) cennetlerde ve çeşmelerde müsteḳar olalar ***āḫiẕīne mā-ātāhum rabbuhum*** aḫẕ olduḳları ḥālde rabbilerinüñ iʿṭā (24) eyledügi şeyleri ḳāle'l-**Ḳāşānī** *inne'l-muttaḳīne ey el-leẕīne tecerredū ʿantaʿalluḳātü'ṭ-ṭabīʿati ve ṣıfātu'n-nefsi*(25) *'l-behīmeti ficennāti'ṣ-ṣıfāti ve ʿulūmihā āḫiẕīne ey ḳālibīne mā-ātāhum rabbuhum minenvāri tecelliyāti'ṣ-ṣıfāti* (26) ***innehum kānū ḳable ẕālike*** taḥḳīḳan bu muttaḳīler oldılar cennāt ü ʿuyūnda olmazdan evvel **Ḳāşānī** e*y ḳable'l-vuṣūl* (27) *ilāmaḳāmi't-tecelliyāti'ṣ-ṣıfāti muḥsinīne fimaḳāmi'l-ʿibādāti ve'l-muʿāmelāti ve'l-iḥsāni en-taʿbudellāhe keenneke terāhu fein lemtekun* [A271a] (1) *terāhu feinnehu yerāke* ***kānū ḳalīlen mine'l-leyli mimmā yehcaʿūn***[1654] bu āyet bunlaruñ iḥsānını tefsīrdür (2) ***yehcaʿūn***de mā zāyiddür ***ve'l-hucūʿi'n-nevmi ve yehcaʿūn kāne***nüñ ḫaberidür taḳdīr-i kelām ***kānū*** muttaḳīler olurdı(3) ***ḳalīlen mine'l-leyli*** *ey fiṭāyifetin mine'l-leyli nāyimīn* olurlardı ve yāḫud ***mā*** maṣdariyye ola taḳdīri (4) ***kānū*** *fiṭāyifetin ḳalīleten mine'l-leyli hucūʿahum* ve lafẓı *hucūʿahum* bu taḳdīrce merfūʿ olur zīrā ***kānū***daki (5) *vāv*dan bedel olur yāḫud *mā* mevṣūl ola ey ***el-leẕīne yehcaʿūne fīhi ve bi'l-esḥāri hum yestaġfirūn*** daḫı (6) bunlar seḥerlerde istiġfār iderlerdi ol vechile keennehu ol gice bunlardan nice cerāyim ẓāhir oldı (7) idi *ve emme't-teʾvīle ve kānū fiḳalīlin mine'l-leyli'l-iḥticābi māyefʿalūn ʿani's-sülūki ve bi'l-esḥāri* ey evḳāti *ṭulūʿi* (8) *envāru't-tecelliyāti ve inḳişāʿi ẓulmeten ṣıfātu'n-nefsi yestaġfirūn ey yaṭlibūne'l-envāre elletī yesturu ṣıfātu'n-nefsi* pes (9) Ḥażret-i Ḫudāvendigār buyururlar ki ***yehcaʿūn***dan ḳalīlu'n-nevm ol yaʿnī nāyim olanlardan nevmi ḳalīl itse ol seḥerlerde (10) istiġfār eyleyenlerden ol taḳlīl-i ḫᵛāb u ḫor idüp bir miḳdār bergüẕār iʿdād u iḥżār eyle tā rūz-ı sencīdede (11) saña dest-āvīz ola

(3223) Meṡnevī

[1653] "Dünyada Allah'tan korkarak günahtan çekinenler ahrette içinden nehirler akan cennetlere gireceklerdir. Rablerinin kendilerine verdiklerini alacaklardır. Gerçekten onlar bundan önce de, dünyada iken de muhsindiler." (Zariyat, 15-16)

[1654] "Geceleri az uyurlar, çok ibadet ederlerdi. Seher vakti de günahlarının affını Allah'tan umarlardı. Onların mallarında dilenciler ve mahrumların hakkı da vardı." (Zariyat, 17-19)

Endekī cünbiş bukun hemçün cenīn

Tā bubaḫşendet ḥavāss-ı nūr bīn

(12) Cenīn gibi bir azıcuḳ cünbiş ü ḥareket eyle tā saña nūr görici ḥavāss bağışlayalar [P122b] yaʿnī cenīn ḥareket ü cünbiş (13) eyledükde aña ḥavāss baḫş olduğı gibi sen daḫı rāh-ı ṭāʿat-ı Ḥaḳda ḥareket eyle tā saña nūr-ı İlāhī görici ḥavāss (14) u müşāhede-yi esrār-ı İlāhī iḥsān idici iḥsān ideler

(3224) Mes̱nevī

Ve'zcihān-ı çün raḥim bīrun revī

Ezzemin derʿarṣa-yı vāsiʿ şevī

(15) Raḥm-ı māder gibi olan cihāndan ṭaşra olasın zemīnden vāsiʿ olan ʿarṣada olasın (16) yaʿnī bu cihān-ı tengden ḳurtulasın ve bu zemīnden ḫalāṣ olup arżullāhi vāsiʿaya vāṣıl olasın ve ṣaḥrā-yı (17) ḥaḳīḳata duḫūl ḳılasın

(3225) Mes̱nevī

An ki arżullāhi vāsiʿ gufte end

ʿArṣayī dan k'enbiyā mīrefte end

Ol yirde ki arżullāhi (18) vāsiʿ dimişlerdür bu ʿarṣa bil ki enbiyā vü evliyā gitmişlerdür Sūre-yi Zümerde āyete işāretdür (19) *li'l-lez̠īne fīhāz̠ihi'd-dünyā ḥasenetün*[1655] yaʿnī şol kimseler bu dünyāda iḥsān eylediler yaʿnī ʿibādet ü ṭāʿati (20) ʿalās̱ebīli'l-müşāhede ḳıldılar anlar içün ḥasene-yi ʿaẓīme vardur ve hiye şuhūdi'l-vechi'l-bāḳī ve cemāli'l-kerīm (21) *ve arżullāhi vāsiʿatun* yaʿnī ol kimseler ki vaṭanlarında iḥsāna ve taḥṣīl-i merātibe vāṣıl u ḳādir olmayalar anlara dinilür Allāhuñ arżı (22) vāsiʿadur dinilür El-Ḳāşānī *ey enne'n-nefse'l-muṭma'innete'l-maḫṣūṣate billāhi li'nḳıyādihā ve iṭmi'nānihā ileyhi z̠āti saʿatin*[1656] (23) Ḥażret-i Ḫudāvendigār buyururlar ki arżullāh-ı vāsiʿden murād enbiyā vü evliyānuñ gitdükleri yirdür ki maḳṣūd ʿālem-i (24) melekūt ü ceberūt u lāhūtdur nefs-i muṭma'innenüñ mesīre vü ḫaṭīresi pes bu ʿālemden sefer ü güz̠er ḳılup (25) riyāżete ṣabr idüp arżullāh ḳarār ide gör ki ḥaḳīḳatde maḳarr oldur (26)

(3226) Mes̱nevī

Dil negerded teng ezʿarṣa-y ferāḫ

Naḫl-i ter ancā negerded ḫuşḳ şāḫ

[1655] "Resulüm de ki: Dünyada ihsan ve iyilik yapan için sevap vardır. Allah'ın arazisi geniştir. Gerçekten sabredenlerin ecri hesapsız bir şekilde verilecektir." (Zümer, 10)

[1656] Kâşânî, Allah'a mahsus olan nefs-i mutmainenin O'na bağlı olup uyması zatının genişliğidir, diye açıkladı.

Ol vāsiʿ ʿarṣadan göñül teng ü münḳabıż olmaz ten naḫli [ol (27) ʿarṣada ḫuşk şāḫ olmaz baʿż-ı nusḫada ten yirine ter vāḳıʿ olmışdur yaʿnī naḫl-i terānda ḫuşk şāḫ olmaz] [A271b] (1) belki her dem tāze vü ter olur ve aña zevāl gelmez

(3227) Mes̱nevī

Ḥāmilī tū mer ḥavāsetrā kunūn

Künd u mande mīşevī ser-nigūn

El-ān sen (2) ḥavāssuñı ḥāmilsin yorġun ḳalmış ve baş aşaġı olursın *kund* kāf-ı ʿArabīnüñ żammesiyile çönelmek ve yorulmaġa (3) dirler ser-nigūn olmadan murād yatup uyumaḳdur

(3228) Mes̱nevī

Çünki maḥmūlī ne ḥāmil vaḳt-i ḫᵛāb

Mandegī reft u şudī bīrenc u tāb

(4) Çünki ḫᵛāb maḥmūlısın ḥāmil degülsin yaʿnī cismüñi ve ḥavāssuñı götürici degülsin māndelik gitdi (5) ve renc ü tābsız olduñ yaʿnī yorġunluḳ gidüp meşaḳḳat ü ḥarāretden necāt bulduñ

(3229) Mes̱nevī

Çaşniī dan tu ḥāl-i ḫᵛābrā

Pīş-i maḥmūlī-yi ḥāl-i evliyā

(6) Ḫᵛāb ḥālini sen bir çāşnī bil evliyānuñ ḥālini maḥmūl olması ḳatında yaʿnī el-ān bīdārlık (7) ḥālinde evliyāʾullāhuñ ḥavāssı vü aḥvāli esb-i ʿināyet-i İlāhī ve irādet-i Rabbānī üzre maḥmūl olmışdur ve bunlardan ḥāmil (8) ḥavāss u aḥvāl olmaḳ suḳūṭ ḳılmışdur nitekim insān nevme varduḳda ḥāmil-i ḥavāss ü aḥvāl olmadan berü olur (9) ve ḳayd u cūddan necāt bulur pes Ḥaḳ Teʿālā̱ nevm ḥālinde maḥmūl olup bīiḫtiyār ü bīirāde seyr ḳılmaġı evliyānuñ (10) ḥālinüñ maḥmūlliginden bir çāşnī vü enmūẕec eylemişdür tā bilesin ki anlar bīdār olduḳları ḥālde daḫı maḥmūllar ve āzādeler (11) ve maḳbūllardur

(3230) Mes̱nevī

Evliyā Aṣḥāb-ı Kehfend ey ʿanūd

Derḳıyām u dertaḳallub hum ruḳūd

Sūre-yi Kehfde olan āyete (12) işāretdür tefsīri evāyilde mütābaʿat-ı Naṣārā beyānında mürūr itdi maʿnā̱-yı beyt evliyāʾullāh Aṣḥāb-ı Kehflerdür (13) ey ʿanūd ḳıyāmda ve teḳallüb ü uyḳuda anlar nāyimlerdür yaʿnī her neye mübāşeret itse biiẕnillāh kāyim

olurlar ve her neden (14) münṣarif ü müteḥavvil olsalar biiẕnillāh münḳalib olurlar her neden göz yumsalar biiẕnillāh göz yumarlar (15)

(3231) Mes̱nevī

Mīkeşed şan bītekellüf derfiʿāl

Bīḫaber ẕāte'l-yemin ẕāte'ş-şimāl

Ḥaḳ Teāʿlā anları tekellüfsiz yaʿnī meşaḳḳatsiz fiʿāle (16) çeker anlar bīḫaber olduġı ḥālde ẕāte'l-yemīne ve ẕāte'ş-şimāle (17) yaʿnī nitekim *ve tuḳallibuhum ẕāte'l-yemīn ve ẕāte'ş-şimāl*[1657] āyetinüñ feḥvāsınca Ḥaḳ Teʿālā **Aṣḥāb-ı Kehf**i ṣaġ yanına ve ṣol yanına (18) taḳlīb idüp anlar ẕāte'l-yemīn ve ẕāte'ş-şimālden bīḫaber olduġı gibi evliyāyı daḫı Ḥaḳ Teʿālā rūḥānī vü cismānī (19) fiʿller cānibine çeker ve taḳlīb eyler bunlar ṣaġ cānibine ve ṣol cānibine bīḫaber olduḳları ḥālde yaʿnī rūḥāniyyet cānibine (20) ve cismāniyyet cānibine maḳlūb u maṣrūf olup ʿamel eyledikleri vaḳtde ol ʿamelüñ ḥaḳīḳatına bīḫaber olduḳları (21) ḥālde Ḥaḳ Teʿālā bunları taḳlīb ider

(3232) Mes̱nevī

Çist an ẕāte'lyemin fiʿl-i ḥasen

Çist an ẕāte'ş-şimāl eşġāl-i ten

Ol ẕāte'l-yemīn nedür fiʿl-i ḥasen ve aʿmāl-i rūḥāniyyedür ve (22) ol ẕāte'ş-şimāl nedür teng-i şuġlleridür ve meṣāliḥ (23) ü meşāġil-i cismāniyyedür

(3233) Mes̱nevī

Mīreved in her du kār ezenbiyā

Bīḫaber z'in her du īşan çün ṣadā

Bu her iki iş (24) enbiyādan ṣādır olur yaʿnī bu cismānī vü rūḥānī olan aʿmāl u meṣāliḥ enbiyā vü evliyādan vücūda gelür ṣadā (25) gibi anlar bu her ikiden bīḫaberlerdür mes̱elā bunlaruñ vücūdı kūh gibi ve bunlardan ṣudūr eyleyen fiʿāl ü maḳāl (26) kūhdan ṣudūr eyleyen ṣadā vü maḳāl gibidür

(3234) Mes̱nevī

Ger ṣadāyet bi'şnevāned ḫayr u şer

Ẕāt-ı kuh bāşed ziher du bīḫaber

(27) Ṭaġ egerçi saña ṣadāyı işitdürür ḫayr u şer her ne ise lākin kūhuñ ẕātı ikisinden bile bīḫaberdür **[A272a]** (1) belki ol kūhdan ṣudūr eyleyen ṣadā vü maḳāl bermuṣavveretüñdür keẕālik enbiyā vü evliyānuñ vücūdlarına ẓuhūr eyleyen (2) fiʿāl ü maḳāl fāʿil-i ḥaḳīḳī olan Ḫudāy-ı Teʿālānuñdur eger bunda bir suʾāl olınursa enbiyā vü

[1657] "Biz onları sağ ve sol taraflarına çevirirdik." (Kehf, 18)

evliyāya kendülerden (3) ṣudūr eyleyen fiʿāl ü maḳālı nāyim gibi bilmemiş olurlarsa bunlar ḫod ḥakāyıḳ-ı eşyāya ʿālimlerdür pes (4) bu maḥalde bu teşbīh anlar ḥaḳḳında nice ṣādıḳ olur el-cevāb enbiyā vü evliyā beşeriyetleri cihetinden *ene beşerun mislukum*[1658] (5) feḥvāsınca sāyir-i insānla kendü fiʿāl ü maḳāllarınuñ ḥaḳīḳatına vāḳıf ʿārif olmada bīvaḥy ü biīlhām olduḳları (6) ḥālde berāber ü müşriklerdür ve sāyir-i beşerden bunlaruñ mütemeyyiz olması ve fiʿāl ü maḳāllerinüñ ḥaḳīḳatına vüḳūf (7) u şuʿūr vaḥy-i İlāhī vü ilhām-ı Rabbāniyledür ḳaçan vaḥy-i İlāhī ve ilhām-ı Rabbānī bunlara olmasa bunlar kendülerden (8) ṣudūr eyleyen aʿmāl ü efʿālüñ ḥaḳīḳatini bilmede nāyim ile kūha müşābih olurlar egerçi ol aʿmāl ü aḥvālüñ (9) mürīd ü fāʿili Ḥażret-i Ḥaḳ idüginden ġāfil olmayup kendülerüñ anuñ yed-i irādetinde ālet olduḳlarını bilürler

(10) **Cevāb guften-i mihmān Yūsufrā ʿaleyhi's-selām ki āyīneī āverdemet armaġān ki her bārī ki dervey** (11) **nigerī rūy-ı ḫūb-ı ḫᵛīş bīnī merā yād kunī**

[Bu surḫ-ı şerīf ve bu beyān-ı laṭīf ḥażret-i Yūsufa mihmānuñ (12) cevāb söylemesidür böyle diyü ki saña armaġān āyīne getürdüm tā her bāri ki āyīneye nażar ḳılasın (13) kendü rūy-ı ḫūbuñı göresin ve beni yād eyleyesin]

(3235) Meşnevī

Guft Yūsuf hin biyāver armaġān

Ū zişerm-i in teḳāżā zed fiġān

(14) **Yūsuf** ʿaleyhi's-selām mihmāna eyitdi āgāh ol armaġān getür (15) o mihmān bu teḳāżānuñ şerminden fiġān urdı minḥayṣi'l-bāṭın

(3236) Meşnevī

Guft men çend armaġan custem turā

Armaġānī dernaẓar nāmed merā

(16) Ol mihmān eytdi ben senüñ içün nice ʿaded armaġān ṭaleb eyledüm benüm naẓaruma bir armaġān gelmedi yaʿnī saña lāyıḳ (17) bir armaġān bulmadum

(3237) Meşnevī

Ḥabbeīrā cānib-i kan çun berem

Ḳaṭreyīrā sūy-ı ʿumman çun berem

(18) Kendü **[P123a]** kendüme didüm bir ḥabbeyi kān cānibine niçe iledem bir ḳaṭreyi ʿummān cānibine niçe iledem (19)

(3238) Meşnevī

[1658] "Ben de ancak sizin gibi bir insanım" (Kehf, 110)

Zīrerā men sūy-ı Kirmān āverem

Ger bepīş-i tū dil ü cān āverem

Fi'l-mes̱el ey kān-ı kerem zīreyi ben Kirmān (20) cānibine getürem eger senüñ ḥużūruña dil ü cān getürem zīre kimyona dirler Kirmān vilāyetinde anuñ iʿtibārı (21) yoḳdur ve taḳdīr-i maʿnā ey baḥr-ı iḥsān eger ben senüñ ḥużūruña dil ü cānı armaġān getürsem hemān Kirmān (22) vilāyetine kimyon iletmiş gibi oluram ki ol diyārda ḳıymet ü raġbeti yoḳdur (23)

(3239) Mes̱nevī

Nist tuḫmī k'enderīn enbār nist

Ġayr-ı ḥüsn-i tu ki anrā yār nist

Bir tuḫm yoḳdur ki bu enbārda olmaya [yaʿnī bir ḫulḳ-ı ḥasen ve fiʿl-i (24) müstaḥsen yoḳdur ki senüñ enbār-ı ḳudret ve baḥr-ı zeḫḫār-ı meşiyyetüñde olmaya pes memleket-i īcādda bulınmayan (25) ve senüñ şān-ı bīçūnuña lāyıḳ olan armaġān] senüñ ḥüsn-i cemālüñden ġayrı ki aña yār u naẓīr (26) yoḳdur

(3240) Mes̱nevī

Lāyıḳ an dīdem ki men āyīneī

Pīş-i tū ārem çü nūr-ı sīneī

ʿĀḳıbet anı lāyıḳ gördüm ki ben bir āyīneyi (27) senüñ ḥużūruña getürem bir sīne nūrı gibi [bu hem vechdür ki senüñ öñüne getürürem çün kim sen nūr-ı [A272b] sīnesin] (1)

(3241) Mes̱nevī

Tā bubīnī rūy-ı ḫūb-ı ḫod derān

Ey tu çün ḫurşīd-i şemʿ-i āsmān

[Tā ol āyīnede kendüñüñ (2) ḫūb yüzüñi göresin ey kimse sen āftāb gibi āsmānuñ şemʿisin]

(3242) Mes̱nevī

Āyine āverdemet ey rūşenī

Tā çü bīnī rūy-ı ḫod yādem kunī

(3) Saña āyīne getürdüm ey gözümüñ nūrı ve dīdemüñ rūşenligi tā çünki āyīnede (4) kendü yüzüñi göresin ol münāsebetile beni yād idesin

(3243) Mes̱nevī

Āyine bīrun keşīd ū ezbaġal

Ḫūbrā āyīne bāşed müştaġal

(5) Ol mihmān Ḥażret-i Yūsufa bu sözleri didükden ṣoñra ḳoltuġından āyīneyi (6) ṭaşra çıḳardı maḥbūbe maḥall iştiġāl āyīne oldı pes *innellāhe cemīlün yuḥibbu'l-cemāl* mıṣdāḳınca (7) Ḥaḳ Tebāreke ve Teʿālā̱ şol cemīl-i ḥaḳīḳīdür ki bāṭınen cemāl ṣāḥibi olan enbiyā vü evliyāyı sever anlaruñ ṣāfī vü selīm olan āyīne-yi dillerine naẓar idüp kendü cemāl ü kemālini anlara müşāhede eyler (8) ve yevm-i ḳıyāmetde daḫı ol Ḥażrete ḳalb-i selīm getürse ʿaẓīm nefʿ bulur ve anuñ muḳābelesinde müşāhede-yi (9) yāre vāṣıl olur nitekim bu āyet-i kerīmede bu maʿnāya işāret vardur ḳāle Teʿālā̱ *yevme lāyenfaʿu mālun ve lābenūn* (10) *illā men etellāhe biḳalbin selīm*[1659] pes her şeyʾüñ kendü ẕātına münāsib bir āyīnesi vardur ki ol şeyʾ ol āyīne (11) meṯābesinde olan şeyʾle ẓuhūra gelür ve rū-numā olur bu münāsebetile bu āyīnelerüñ şerḥ ü beyānına şürūʿ (12) idüp buyururlar

(3244) Meṡnevī

Āyine-y hestī çi bāşed nīstī

Nīstī ber ger tu ebleh nīstī

Vücūduñ āyīnesi nedür (13) yoḳluḳdur Ḥażret-i ḥaḳa nīstlik ilet eger ebleh degül iseñ

(3245) Meṡnevī

Hesti ender nīstī bü'tvan numūd

Māl-dāran berfaḳīr ārend cūd

(14) Zīrā āvāreliḳ yoḳluḳda görinmek mümkin olur meṡelā māl-dārlar faḳīr üzre cūd (15) u seḫā getürürler ki *el-eşyāʾu tebeyyunun bi'l-eżdād*[1660] mefhūmınca faḳr ġınānuñ āyīnesidür ki ġınā anuñile ẓāhir (16) olur

(3246) Meṡnevī

Āyine-y ṣāfī-yi nān ḫod gürsinest

Suḫte hem āyīne-yi āteş-zenest

Nānuñ ṣāfī vü ṣaḥīḥ (17) āyīnesi ḫod gürisnedür sūḫte hem āteş-zenüñ āyīnesidür yaʿnī ḳav çaḳmaġuñ mirʾātıdur (18) eṡer ü ḫāṣiyyetidür ḳāvuñ vücūdında ẓuhūra gelür nitekim nānuñ leṭāfet ü ḥalāveti gürisnenüñ vücūdıyla ʿıyān (19) olur eger gürisnenüñ vücūdı olmasa nān bīḳadr ü bīḳıymet olurdı

(3247) Meṡnevī

Nīstī vü naḳṣ-ı her cāyī ki ḫast

Āyine-y ḫūbī-yi cümle pīşehast

[1659] "O gün, ne mal fayda verir ne de evlât. Ancak Allah'a kalb-i selîm (temiz bir kalp) ile gelenler (o günde fayda bulur)." (Şuarâ, 88-89)

[1660] "Eşya (şeyler) zıtlarıyla açığa çıkar."

(20) Her bir yirde ki noḳṣān ve yoḳluḳ ḥāṣıl oldı ve ẓuhūra geldi cemīʿ-i pīşelerüñ (21) ve ṣanʿatlaruñ ḫūblıġınuñ āyīnesidür

(3248) Meṡnevī

Çünki cāme çüst ü dūzīde buved

Maẓhar-ı ferheng-i derzī çün şeved

(22) Meṡelā çünkim cāme dürüst ü dökülmiş ola ol cāme derzīnüñ ṣanʿat ü kemālinüñ maẓharı (23) nice olur yaʿnī olmaz

(3249) Meṡnevī

Nātırāşīde hemī bāyed cüẕūʿ

Tā dürūger ʿaṣl sāzed yā fürūʿ

Miṡāl-i āḫar budaḳlar (24) yonulmamış gerek tā neccār anı aṣl düze yā fürūʿ düze eger tırāşīde vü mevzūn olsa neccāra muḥtāc (25) olmaz

(3250) Meṡnevī

Ḫᵛāce-yi işkeste-bend ancā reved

Ki derancā pāy-ı işkeste buved

Miṡāl-i āḫar şınıḳ baġlayıcı ḫᵛāce ol (26) yire gitdükde ol yirde ṣınmış ayaḳ ola

(3251) Meṡnevī

Key şeved çün nist rencūr u nizār

An cemāl-i ṣanʿat-ı ṭıbb āşkār

(27) Miṡāl-i āḫar çünkim żaʿīf ü nizār marīż olmaya ol ṭıbb ṣanʿatınuñ cemāli ḳaçan āşkāre olur yaʿnī ṭıbbuñ ṣanʿatınuñ [A273a] (1) ẓuhūrı rencūruñ vücūdına mevḳūf olur eger rencūruñ vücūdı olmasa ṭıbbuñ ṣanʿatı maḫfī ḳalurdı (2)

(3252) Meṡnevī

Ḫᵛāri vü dūnī-yi mishā bermelā

Ger nebāşed key numāyed kīmyā

Baḳarlaruñ āşkāre ḫᵛārlıġı ve dūnlıġı (3) eger olmayayidi kīmyā ḳaçan görinürdi ve anuñ ḥüsni nice ẓāhir olurdı

(3253) Meṡnevī

Naḳṣhā āyīne-yi vaṣf-ı kemāl

V’an ḥakāret āyine-y ʿizz u celāl

(4) Cemīʿ-i noḳṣānlar kemāl-i vaṣfınuñ āyīnesidür kemāl noḳṣānla mübeyyen olur ve ol (5) ḥaḳāret ʿizz ü celālüñ āyīnesidür zīrā ʿizz ü celāl ḥaḳāretile ẓuhūra gelür (6)

(3254) Meṡnevī

Z'an ki żıdrā żıd kuned peydā yaḳīn

Z'an ki bāsirke bedīdest engebīn

Zīrā şeksiz żıddı żıdd peydā eyler kemā ḳīle *el-eşyā'u tebeyyenü bi'l-eżdād*[1661] (7) zīrā ʿasel sirke ile ẓāhir ü mübeyyendür

(3255) Mes̱nevī

Her ki naḳṣ-ı ḫᵛīşrā dīd u şinaḫt

Ender istikmāl-i ḫod deh üsbe taḫt

(8) Her şol kimse ki kendünüñ noḳṣānını gördi ve añladı kendünüñ istikmālinde yaʿnī vücūdını kemāle irgürmede (9) ḥadden ziyāde çapdı deh üspe oldur ki bir ata bine ve ṭoḳuz atı yide ve mes̱elā se üspe oldur ki bir ata bine (10) [iki atı yide ve dü-esbe oldur ki bir ata yine] bir atı yide bunda dü-esbe tāḫt dimek ziyāde sürʿatle çapdı dimeden (11) kināye olur

(3256) Mes̱nevī

Z'an nemīperred besūy-ı Ẕü'l-celāl

K'ū gümānī mībered ḫodrā kemāl

Kendüde noḳṣān görmeyen kimse (12) ol cihetden Ẕü'l-celāl cānibine pervāz eylemez ki ṣāḥib-i kemāl gümān eyler yaʿnī kendüye kāmilem diyü (13) bir gümān ider

(3257) Mes̱nevī

ʿİlletī bedter zipindār-ı kemāl

Nist ender cān-ı tu ey ẕū-delāl

Kemāl zuʿmından bedter bir ʿillet ü maraż (14) senüñ cānuñda yoḳdur ey kibr ü nāz ṣāḥibi

(3258) Mes̱nevī

Ezdil u ezdīdeet bes ḫun reved

Tā zitū in muʿcebī bīrun şeved

(15) Senüñ ḳalbüñden ve gözüñden çoḳ ḫūn gide tā bu muʿcebüñ senden ṭaşra gide muʿceb fetḥ-i cīm ile kendüyi (16) begenmiş yaʿnī çoḳ aġlamaḳ ve çoḳ ciger ḳanı dökmek gerekdür ki bu kendüyi begenmek ve kāmil zuʿmın ḳılmaḳ senden (17) ṭaşra gide

(3259) Mes̱nevī

ʿİllet-i İblīs ene ḫayrun budest

V'in maraż dernefs-i her maḫlūḳ hest

[1661] "Eşya (şeyler) zıtlarıyla açığa çıkar."

İblīs-i laʿīnüñ marażı *ene ḫayrun* (18) olmışdur her maḫlūḳuñ nefsinde bu maraż vardur meger şol kimselerüñ nefsinde degül ki anlar bu marażı riyāżet (19) ü muḥabbetile nefslerinden izāle eylemiş olalar ve illā nefs ḫallī ve ṭabʿa ʿucb u pindārdan ḫālī degüldür [*V'in maraż* (20) *dernefs her maḫlūḳ hest* buyurmaları bu *ene ḫayrun minh* marażı her maḫlūḳuñ nefsinde mevcūddur dimekdür] (21)

(3260) Meṡnevī

Gerçi ḫodrā bes şikeste bīned ū

Āb-ı ṣāfī dān u sergin zīr-i cū

Egerçi kemāl zuʿmın eyleyen kimse kendüyi (22) ziyāde şikeste vü ḫaste görür līkin fi'l-meṡel anı bir āb-ı ṣāfī bil ve sergīn ü necis ırmaġuñ altında (23) **[P123b]**

(3261) Meṡnevī

Çün buşūrāned turā derimtiḥān

Āb-ı sergin-reng gerded derzamān

Ey ẕū-pindār çünkim bir kimse seni imtiḥān eylemede (24) ḳaruşdursa āb-ı ṣāfī sergīn-reng olur ol zamānda yaʿnī ḥīn-i imtiḥānda ṣāfīligüñ gidüp (25)bulanursın ve münkedir olursın

(3262) Meṡnevī

Derteg-i cū hest sergīn ey fetā

Gerçi cū ṣāfī numāyed mer turā

Ey cüvān (26) ırmaġuñ dibinde sergīn vardur ve egerçi ırmaḳ saña ṣāfī görinür [yāḫud egerçi ırmaḳ saña kendüyi (27) ṣāfī gösterür] yaʿnī egerçi vücūduñ ırmaġı saña aḫlāḳ-ı ẕemīme ve evsāḫ-ı beşeriye nescinden ṣāfī **[A273b]** (1) görinür lākin anuñ bāṭınında ṭabīʿat sergīni henüz bāḳīdür

(3263) Meṡnevī

Hest pīr-i rāh-dān-ı pur-fiṭen

Bāġhā-yı nefs-i gilrā cūy-ken

(2) Gilde żamm-ı kāf ve kesr-i kāfla ḳırāʾat cāyizdür ger żamm-ı kāfla ḳırāʾat olursa maʿnā böyle dimek (3) iḳtiżā eyler ki rāh-dān-ı ḥaḳīḳat olan pīr-i pür-fiṭen bāġhā-yı nefs-i küll-i eşyāya cūy-ken oldı yaʿnī çay (4) ḳazıcı oldı ve ṣu götürici oldı murād baḥr-ı vaḥdetden māʾu'l-ḥayāt fuyūżātı her kesüñ nefsi bāġında biḥaseb-i istiʿdādhā (5) ifāża vü icrā idici oldı dimek olur ki mertebe-yi ḳuṭbiyyete varan kāmil-i cemīle feyż-resān olması ʿinde'l-muḥaḳḳıḳīn (6) ṡābit ü muḥaḳḳaḳdur eger kesr-i kāfla ḳırāʾat olursa maʿnā şeyḫ-i rāhdān pür-zekā vü pür-fiṭen gile mużāf u mensūb olan (7) nefs bāġlarına

yāḫud balçıḳdan olan nefsüñ [baġlarına cūy-ken oldı yaʿnī āb-ı hidāyet ü maʿrifeti anlara (8) baḥr-ı ʿilm-i Ḫudādan isāle vü icrā idici olup ol balçıḳlıġa mużāf olan veyāḫud balçıḳdan ḥāṣıl olan (9) nefsüñ] baġlarını muṭahhir u müzekkī oldı nefsüñ gile iżāfeti yā bemaʿnī-yi *lām* ve *yā* bemaʿnī-yi men olur nitekim bu iki taḳdīr (10) üzre maʿnā̱ virildi fe'fhem feinnehu maḥallün daḳīḳun

(3264) Meṡnevī

Cūy-ı ḫodrā key tuvāned pāk kerd

Nāfiʿ ezʿilm-i Ḫudā şud ʿilm-i merd

(11)Kendü cūy-ı nefsini ḳaçan ḳādir olur bir kimse pāk itmege müstaḳillen merdüñ ʿilmi Ḫudānuñ ʿilminden nefʿ alıcı ve menfaʿat bulıcı (12) oldı pes Ḫudānuñ ʿilminüñ maẓhar u menbaʿı ve müfeyyiż ü mücrīsi pīr-i kāmil ve mürşid-i fāżıldur ṭālib-i Ḥaḳḳa (13) ve nefsini ıṣlāḥ u pāk itmege saʿy iden sālike lāzım ü vācibdür ki bir pīr-i rāh-dān ve mürşid-i ʿirfāna (14) irādet getüre ve kendüyi ḫıdmet ü ṣoḥbetine yitüre tā kim cūy-ı nefsini pāk ḳıla ve ʿilm müntefiʿ ola (15)

(3265) Meṡnevī

Key tırāşed tīġ deste-y ḫᵛīşrā

Rev becerrāḥī sipār in rīşrā

Meṡelā tīġ (16) kendü ṣapını ḳaçan yonar bıçaḳ kendü ṣapın yonmaz didükleri meşhūr meṡeldür ve kişi kendü yarasına kendüsi tımār ḳılmaḳ ḫaylī müşkildür (17) didükleri maʿrūf sözdür yüri bu yarayı bir cerrāḥa teslīm eyle cerrāḥdan murād emrāż-ı bāṭınaya muʿālece (18) ḳılan mürebbī-yi kāmil olur

(3266) Meṡnevī

Berser-i her riş cemʿ āmed meges

Tā nebīned ḳubḥ-ı rīş-i ḫᵛīş kes

Her yaranuñ başı üzre (19) meges cemʿ geldi ve ol bürüyüp setr ḳıldı tā kimse kendü yarasınuñ ḳabāḥatini görmeye megesden murād (20) ne idügin beyān buyururlar

(3267) Meṡnevī

An meges endīşehā v'an māl-ı tū

Rīş-i tū an ẓulmet-i aḥvāl-i tū

Ol meges senüñ fāsid (21) ü nāmaʿḳūl fikrlerüñ ve ol māl ü mülküñdür senüñ rīşüñ senüñ ol aḥvālüñ ẓulmetidür pes saña bir mürebbī-yi (22) kāmil lāzımdur ki ol māl u endīşe megeslerinden seni ḳurtarup ẓulmet-i aḥvālüñi tımārıla izāle idüp seni (23) ṣıḥḥat ü selāmet mertebesine irgüre

(3268) Meṡnevī

V’er nihed merhem beran rīş-i tū pīr

An zaman sākin şeved derd u nefīr

(24) Senüñ ol rīşüñ üzre eger pīr merhem ḳoya ve saña ʿilāc ide ol zamān senüñ derd ü fiġānuñ sākin (25) olur

(3269) Meṡnevī

Tā ki pindāred ki ṣıḥḥat yafte est

Pertev-i merhem berancā tafte est

Ḥattā ẓann eyler ki ṣıḥḥat bulmışdur yaʿnī (26) pīr-i kāmil ki marīżu’l-ḳalb olanuñ rīş-i maʿnevīsi üzre merhem-i irşād u hidāyeti vażʿ eyleye anuñ maraż-ı (27) ḳalbi sākin ü muḫtefī olup gider ḥattā ol marīżu’l-ḳalb olan kendüyi ṣıḥḥat bulmış zuʿm ider bilmez ki **[A274a]** (1) pertev-i merhem ol rīş üzre yaldıramışdur yaʿnī irşād u hidāyet merhemüñ nūrı ol maraż-ı maʿnevī üzre ṭāliʿ (2) olmışdur

(3270) Meṡnevī

Hin zimerhem ser mekeş ey püşt-rīş

V’an zipertev dan medan ezaṣl-ı ḫᵛīş

Ey arḳası yaralu (3) āgāh ol merhemden başın çekme ve ol ṣıḥḥatı pertevden bil kendü aṣluñdan bilme yaʿnī ey ẓahr-ı ḳalbi marīż olan kimse (4) mürebbīnüñ merheme-yi irşād u terbiyesinden baş çekme ve ol ḳadar ṣıḥḥat ki bulduñ anı ol ʿazīzüñ merhem-i irşād (5) u terbiyesinden bil kendü aṣluñdan ve ḥaḳīḳatüñden bilme ve bu ṣıḥḥat ki benüm kendü ẕātumdandur mürebbīye ne iḥtiyācum vardur (6) dime ve andan istiġnā ḳılma ki tekrār marīż-i maʿnevī olmayasın ve helāk mertebesin bulmayasın

Mürted şuden-i kātib-i (7) **vaḥy besebeb-i ān ki pertev-i vaḥy berū zed ān āyetrā pīş ezPeyġam-ber ʿaleyhi’s-selām buḫᵛand guft pes men hem maḥall-i vaḥyem**

(8) Kātib-i vaḥyüñ mürted olmasınuñ beyānındadur ol ol sebeble ki vaḥyüñ pertevi anuñ üzerine urdı ol āyeti **Peyġam-ber Ḥażret**inden (9) evvel oḳudı eyitdi pes ben daḫı maḥall-i vaḥyüm kātib-i vaḥyüñ **Ḥażret-i Resūl**den evvel oḳudıġı āyet *fetebārekellāhu aḥsenu*(10) *’l-ḫālıḳīn*[1662] āyetidür böyle naḳl olınur ki **Sūre-yi Mü’min** nāzil oldı **Resūl-i Ekrem** ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem anı oḳurdı (11) ve **ʿAdbullāh bin Saʿd bin Ebī Serḥ** ki kātib-i vaḥy idi anı yazardı bu āyet-i kerīme geldi ki ol āyet budur *ve leḳad ḫaleḳne’l-*

[1662] “Yaratanların en güzeli Allah, ne mübarektir.” (Mü’minun, 14)

insāne (12) *minsulāletin minṭīn s̱umme ceʿalnāhu nuṭfeten fīḳarārin mekīn s̱umme ḫaleḳne'n-nuṭfete ʿaleḳaten feḫaleḳne'l-ʿaleḳate muḍġaten* (13) *feḫaleḳne'l-muḍġate ʿiẓāmen fekekesevne'l-ʿiẓāme laḥmen s̱umme enşe'nāhu ḫalḳan āḫar*[1663] ilā̱āḫır çünkim Ḥażret-i Resūl-i Ekrem bu maḥalle (14) geldi kātib-i vaḥy *fetebārekellāhu aḥsenu'l-ḫālıḳīn* diyü āḫır-ı āyeti ḳable imlā'i'n-Nebī ḳırā'at eyledi pes Ḥażret-i Nebī (15) ʿaleyhi's-selām aña didi ki *üktüb hākeẕā ünzilet feḳāle ʿAbdullāh in kāne Muḥammedün nebiyyenā yūḥā ileyhi feenne nebiyyün yūḥā ileyye fe'rtedde*[1664] baʿż-ı [müfessirīn (16) böyle didiler ki *fe şekke ʿAbdullāh ve'l-ḥaḳḳu biMekkete kāfiran s̱umme esleme yevme'l-fetḥi ve ḳīle ḳable fetḥi Mekketu ve ḥasune İslāmehu* ve lākin *İbn Ṭayfūr es-Secāvendī* (17) raḥmetullāhi ʿaleyh *ʿAynu'l-Maʿānī*de sūre-yi Enʿāmda olan āyetüñ tefsīrinde ʿalā̱iḫtilāfi'l-cumhūr *fertedde ve'l-ḥaḳḳu* (18) *biMekkete fe ḳatele yevme'l-fetḥi* buyurmışlardur fe lihāẕā Ebu's-suʿūd Efendi daḫı raḥmetullāhi ʿaleyh *fe şekke ʿAbdullāh ve'l-ḥaḳḳı biMekkete* (19) *kāfiren ve ḳīle māte ʿalā̱kufrihi* dir Tefsīrinde bu kelāmı mü'eyyid taḥrīr ḳılmışlardur bu taḳdīr üzre bu maḥalde işkāl ḳalmayup (20) Ḥażret-i Mevlānā ḳaddesellāhu sırrahu'l-ʿazīz müfessirīnden bu meẕhebe ẕāhib olanlaruñ meslekine sālik olmışlar egerçi muḥaddis̱īn (21) ü müfessirīn ü müverreḫīn ṣoñra yine tāyib oldı ve İslāma geldi diyü taḥḳīḳ ḳılmışlardur] (dimiş ki Mekkeye gitdi ve fetḥ-i Mekke senesinde İslāma geldi ve baʿżılar daḫı bu ḳavl ṣaḥīḥ degüldür zīrā ol kātibüñ irtidādı Medīnede vāḳıʿ olmışdur ve bu sūre Mekkiyyedür çünkim anuñ İslāma gelmesinde iḫtilāf vardur Ḥażret-i Mevlānānuñ kelām-ı laṭīfinden daḫı maʿlūm olur ki İslāma gelmemiş ve ol ḥāl üzre ölmiş ola) (22)

(3271) Mes̱nevī

Pīş ezʿUs̱man yekī nessāḫ būd

K'ū benesḫ-i vaḥy ciddī mīnumūd

Ve Ḥażret-i ʿOs̱māndan evvel bir kātib var idi ki ol kātib-i vaḥy ve vaḥyüñ kitābetine ziyāde (23) cidd gösterürdi

(3272) Mes̱nevī

Çün Nebī ezvaḥy fermūdī sebaḳ

Ū hemanrā vā nüvişti bervaraḳ

Çünki (24) vaḥy-i şerīfden bir sebaḳ buyurdı o kātib hemān anı varaḳ üzre yazardı

[1663] "Biz gerçekten insanı bir balçıktan yarattık, sonra onu korunaklı bir yerde bir nutfe yaptık. Sonra o nutfeyi kan pıhtısı haline getirdik. Sonra o pıhtılaşmış kanı et parçası haline getirdik. Sonra et parçası için kemikler yaratıp onları etile kapladık. Sonra ona bambaşka bir fıtrat verdik." (Mü'minun, 12-14)

[1664] İndirildiği şekilde yaz. Ubeydullah, eğer Muhammed bizim nebimizse ona vahyolundu, ben de nebiyim bana da vahyoldu, dedi ve mürted oldu.

(3273) Meṡnevī

Pertev-i an vaḥy bervey tāftī

Ū derūn-ı ḫᵛīş ḥikmet yāftī

(25) Ol vaḥyüñ pertevi ol kātib üzre ṭāliʿ olurdı ve lemʿa ururdı ol kātib kendünüñ (26) bāṭınında ḥikmet bulurdı

(3274) Meṡnevī

ʿAyn-ı an ḥikmet bifermūdī Resūl

Z'in ḳadar güm-rāh şud an Bu'l-fużūl

Ol kātib ḥudūdında (27) bulduġı ḥikmetüñ ʿaynını Resūl-i Ekrem ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem Ḥażretleri buyurdı bu ḳadar pertevden ol Ebu'l-fużūl [A274b] (1) gümrāh u mürted oldı böyle diyü

(3275) Meṡnevī

K'ançi mīgūyed Resūl-i müstenīr

Mer merā hest an ḥaḳīḳat derżamīr

Ki ol nesneyi ki (2) müstenīr olan yaʿnī Ḥażret-i Ḥaḳdan nūr alan Resūl vaḥyden dir taḥḳīḳan baña ol ḥaḳīḳat żamīrümde vardur [yaʿnī Resūle (3) nüzūl iden vaḥy benüm ḳalbüme daḫı nüzūl itmişdür diyü şekke düşdi]

(3276) Meṡnevī

Pertev-i endīşeeş zed berResūl

Ḳahr-ı Ḥaḳ āverd bercāneş nüzūl (4)

Ol kātibüñ endīşesinüñ pertevi Ḥażret-i Resūle urdı yaʿnī münʿakis [P124a] oldı Ḥaḳ Teʿālā̱nuñ (5) ḳahrı ol kātibüñ cānı üzre nüzūl getürdi [*āverd*üñ fāʿili ol bed-gümānuñ fikr-i fāsidi olup maʿnāsı (6) anuñ bed-gümānī cānına ḳahr-ı İlāhī ve ġażab-ı Rabbānī nāzil itdi diyüp sebebe isnād ḳabīlinden olmaḳ veyāḫud fāʿil-i (7) āverd Ḥażret-i Resūl olup ber-mūceb-i *ve men ehāneni feḳad ehānellāh* Resūl ʿaleyhi's-selām ol fesād-endīşenüñ (8) cānına ḳahr-ı Rabbānī inzāl itdi dimek tekellüfden ḫālī degüldür fe'fhem]

(3277) Meṡnevī

Hem zinessāḫī berāmed hem zidīn

Şud ʿaduvv-i Muṣṭafā̱ vu din bekīn

(9) Hem dīnden ṭaşra çıḳdı kīnile Ḥażret-i Muṣṭafā̱ya ve dīne ʿaduv oldı ve inkār ḳıldı (10)

(3278) Meṡnevī

Muṣṭafā fermūd ey gebr-i ʿanūd

Çün siyeh geştī eger nūr eztu būd

Ḥażret-i Resūl-i Ekrem buyurdı (11) ey ʿinād idici kāfir niçün siyāh olduñ eger nūr senden idiyse

(3279) Meṡnevī

Ger tu yenbūʿ-ı İlāhī būdeyī

Ançünīn āb-ı siyeh ne'gşūdeyī

(12) Eger sen yenbūʿ-ı İlāhī olayduñ buncılayın āb-ı siyāhı içmez idüñ ve maṭlaʿ-ı envār-ı Rabbānī olayduñ (13) böyle ẓulmet cānibine ḳaçmazduñ

(3280) Meṡnevī

Tā ki nāmūseş bepīş-i īn ü ān

Ni'şkened berbest īn ūrā dehān

Tā kim bu kimsenüñ (14) [ve ol kimsenüñ] ḳatında anuñ nāmūsı ṣınmaya bu ḫuṣūṣ anuñ aġzını baġladı ḥattā bu ecelden iʿtizār u istiġfāra (15) ḳādir olmadı

(3281) Meṡnevī

Enderun mīsūḫteş hem z'in sebeb

Tevbe kerden mīneyārest in ʿaceb

Bu sebebden hem anuñ (16) derūnı yandı [yaʿnī ḳalbinden nūr-ı īmān āfil olup ve çāh-ı ṭabīʿatdan āb-ı telḫ-i küfr ü ṭuġyān tefeccür idüp (17) nehār-ı iḳrārı şeb-deycūr-ı inkār olduġı cihetden derūnı nār-ı hicrāna yandı fe emmā nāmūs-ı cāhiliyyet taḥrīk-i zebān (18) ve keşf-i dehāna māniʿ olup tevbe itmege ḳādir olmadı bu ʿacebdür

(3282) Meṡnevī

Āh mīkerdeş nebūdeş āh sūd

Çün derāmed tīġ u serrā derrubūd

(19) Ol kātib āh eyledi āh eylemek aña sūd u nāfiʿ olmadı yaʿnī mücerred derūndan āh ḳılması ve peşīmān (20) olması müfīd olmadı ve ol ecelden ki ẓāhiren ʿār u nāmūsıla mütekebbir olup tevbe vü istiġfār ḳılmadı çünki tīġ-i ḳahr-ı (21) İlāhī geldi ve başını ḳapdı bunda tenbīh budur ki bir kimse ẓāhirde ser-keş olsa ve ʿār u nāmūsıla muttaṣıf (22) olup ehl-i Ḥaḳ üzre tekebbürlik ḳılsa ammā bāṭınen peşīmān olsa ve günāhına iʿtirāf ḳılsa bu ḥālet aña nāfiʿ (23) ü müfīd olmaz belki bāṭında tevbe vü inābet ve muḥabbet ü iṭāʿat-ı ṣādıḳa olursa elbette ẓāhirden daḫı anuñ ḥükm (24) ü eṡeri beyāna gelür [bu beytde te'vīl eylemek ve böyle diyü söylemek ki çünki tebdīl ü taġyīr ve şekk ü irtidāduñ (25) ṣudūrı iki kātibden vāḳıʿ olmışdur Mevlānā Ḫudāvendgār daḫı bedūh-ı ḥikāye ile İbn Ebī Serḥi irāde idüp (26) baʿdehu minḥayṡu'l-mizāc *çün derāmed tīġ-ı*

serrā derrübūd diyü İbn Ebī Ḫaṭaluñ küfr üzre mürd olduġını beyāna (27) intiḳāl itmişlerdür dimek daḫı tekellüfden ḫālī degüldür teʾemmül olınsa belki münāsebetden hem dūr u baʿīd olur [A275a] (1) zīrā kātib-i vaḥyden murād bunda ʿAbdullāh bin Ebī Serḥdür ki fetebārekellāhu aḥsenu'l-Ḫālıḳīn diyen ve kendü kitāb-ı vaḥy (2) mābeyninden beni zuʿm eyleyen hemān oldur ammā İbn Ebī Ḫaṭaluñ mürtedd olması ve küfr üzre olması Ḳurʾān-ı ʿaẓīmi tebdīl (3) ü taġyīr idüp meṡelā Ġafūru'r-Raḥīm yerine ʿAlīmun Ḥakīm yazmaḳ gibi ve ḥażret-i Peyġam-bere eger peyġam-ber olması ve olsayidi benüm (4) bozduġumı bilürdi diyü inkār eyledügi mülābesesiyile küfr üzre olduġına cumhūruñ ittifāḳı vardur lākin nübüvvet (5) daʿvāsıyıla mürtedd olması andan ġayrı kātiblerden meşhūr u müṡbet olmamışdur]

(3283) Meṡnevī

Kerde Ḥaḳ nāmūsrā ṣad men ḥadīd

Ey besā beste bebend-i nābedīd

(6) Ḥaḳ Teʿālā Ḥażretleri ʿār u nāmūsı insāna yüz baṭmān demür ḳadar eylemişdür ey çoḳ (7) kimse maḫfī vü nābedīd olan bendile baġlanmışdur

(3284) Meṡnevī

Küfr ü kibr an san bubest an rāhrā

Ki neyāred kerd ẓāhir āhrā

(8) Kibr ü küfr ol mertebe ol yolı baġladı [yaʿnī anlaruñ aġlāl-i kibr ü küfrān ve ṭuġyān u ʿıṣyānı ol īmān u īḳān (9) ve hidāyet-i Raḥmān yollarını sedd itmişdür] ki derūnında olan āhı ẓāhir eylemege ḳādir olmadı (10)

(3285) Meṡnevī

Guft aġlālen fehum bih muḳmaḥūn

Nist an aġlāl bermā ezbirūn

Ḥaḳ Teʿālā *aġlālen fehum bihi muḳmaḥūn*[1665] didi yaʿnī biz kāfirlerüñ boyınlarında aġlāl (11) ḳılduḳ pes bu kāfirler ol aġlāl sebebiyle muḳmaḥlardur ol aġlāl bizüm üzerimüze ṭaşradan degüldür belki (12) murād aġlāl-ı maʿneviyyedür nitekim Sūre-yi Yāsīnde buyururlar ki *innā ceʿalnā fīaʿnāḳihim aġlālen* yaʿnī yā Muḥammed biz bu kāfirlerüñ (13) aʿnāḳ u ecyādında aġlāl-ı maʿneviyye vü selāsil-i bāṭıniyye ḳılduḳ ḳuyūd-ı ṭabīʿiyye ve hevācis-i nefsiyye ve sāyir-i (14) muḥabbet-i bedeniyye ve ʿalāyıḳ u ʿavāyıḳ-ı dünyeviye ve emṡālihim sālik-i rāh-ı Ḥaḳḳa aġlāl ü selāsil miṡālindedür *fehiye ile'l-eẕḳāni* (15) pes

---

[1665] "Biz, onların boyunlarına halkalar geçirdik. O halkalar çenelere kadar dayanmaktadır. Bu yüzden kafaları yukarı kalkıktır." (Yâ-Sîn, 8)

ol aġlāl bunlaruñ ẕaḳlarına mutaṣıl olmışdur bunlaruñ başlarını Ḥaḳ cānibine mes̱el ü tevāżuʿdan menʿ eyler (16) *fehum muḳmaḥūn* pes bunlar başların yuḳaru ḳaldurup gözlerin yummışlar

(3286) Mes̱nevī

Ḫalfehum sedden feaġşeynāhumū

Mīnebīned bendrā pīş u pes ū

(17) Bu aṣḥāb-ı küfr ü maʿṣiyyetüñ ḫalfında sed ḳılduḳ pes bunlaruñ gözlerini bürüdük (18) bu eclden öñinde ve ardında o kimse seddi görmez kemā ḳāle fī **Sūreti Yāsīn** *ve ceʿalnā minbeyni eydīhim sedden* (19) *ve min ḫalfihim sedden feaġşeynāhum fehum lāyubṣirūn*[1666] yaʿnī bunlaruñ öñinden ve ardlarından sed ḳılduḳ pes bunlaruñ göz(20)lerin örtüp ġişāvet-i ġafletile mestūr u maḥcūb ḳılduḳ bunlar Ḥaḳḳ u ṣevābı görmezler ve kendülere nāfiʿ olan (21) irşād u sedāda naẓar irgürmezler

(3287) Mes̱nevī

Reng-i ṣaḥrā dāred an seddī ki ḫast

Ū nemīdāned ki an sedd-i ḳażast

(22) Ol bir sed ki insānuñ öñinde ve ardında ḳalḳdı ve ḥāṣıl oldı ṣaḥrā rengin ṭutar yaʿnī vücūd ṣaḥrāsında (23) mevcūd olan şeylerüñ rengin ṭutar mes̱elā ʿār u nāmūs ve kibr ü naḫvet ve küfr ü maʿṣiyyet gibi ṣıfatlaruñ rengin (24) [ṭutar ol] ġāfil bilmez ki ol ḳażā-yı İlāhī seddidür ve rāh-ı Ḥaḳdan māniʿ olan ṣıfatlar ḥükm-i İlāhīnüñ es̱eridür

(3288) Mes̱nevī

Şāhid-i tū sedd-i rūy-ı şāhidest

Mürşid-i tū sedd-i guft-i mürşidest

(25) Ey bend-i ḳażāyla muḳayyed olan ġāfil senüñ (26) şāhidüñ yüzinüñ seddidür şāhid bunda maḥbūb maʿnāsına lākin evvelkiden maḥbūb (27) ve ikincisinden murād maḥbūb-ı ḥaḳīḳī olur yaʿnī ey maḥbūb u ġāfil senüñ ẓāhirde olan maḥbūbuñ min eyyi [A275b] (1) nevʿin kāne maḥbūb-ı ḥaḳīḳīnüñ rūyına sedd ü ḥicāb olmışdur senüñ mürşidüñ mürşid sözinüñ seyyididür (2) evvelki mürşidden murād mā-sivāya yol gösterenler ve s̱āninci mürşidden murād ẕāt u ṣıfāt-ı Ḫudāya delīl olanlardur (3) yaʿnī senüñ mā-sivāya irşād eyleyen ve saña Ḥaḳḳuñ ẕāt u ṣıfātından ġayrısından söz söyleyen (4) mürşidüñ Ḥaḳ olan kimsenüñ kelāmına sedd olmışdur ve seni mürebbī-yi kāmilüñ sözini istimāʿ eylemeden menʿ ḳılmışdur (5)

[1666] "Kafirlerin önüne bir set çektik ve arkalarına da bir set çektik. Onların gözünü örttük, o seti görmezler." (Yasin, 9)

(3289) Meṡnevī

Ey besā küffārrā sevdā-yı dīn

Bendişan nāmūs u kibr ü ān u īn

Ey çoḳ küffāra dīn sevdāsı lākin anlaruñ bend ü ḥicābı nāmūs (6) u kibr o ve budur ān u īnden murād mücerred her ne olursa olsun dimekdür bu maʿnā̠ kibrden ṣoñra ve o olduġına (7) göredür ammā baʿż-ı nusḫada kibrden ṣoñra *vāv* olmayup *kibr ān u īn*e mużāf olmışdur bu taḳdīr üzre (8) kibrden ṣoñra *ber* lafẓı muḳadder olmaḳ lāzım olur ve taḳdīr-i maʿnā̠ böyle dimek olur ki ey çoḳ küffāra (9) dīn sevdāsı vardur lākin anlaruñ bendi ʿār u nāmūs ve bunuñ ve anuñ üzerine tekebbürlik eylemekdür [veyāḫud (10) bir lafẓı muḳadder olmayup bu kāv-ı ekābīv gelinmek ve ʿārlanmaḳ bend ü sedd oldı dimek hem vechdür] (11)

(3290) Meṡnevī

Bend pinhan līk ezāhen beter

Bend-i āhenrā kuned pāre teber

Egerçi bend pinhāndur lākin āhenden berter yaʿnī ḳavīter (12) ü muḥkemterdür zīrā bend-i āheni balta pāreler

(3291) Meṡnevī

Bend-i āhenrā tuvan kerden cüdā

Bend-i gaybīrā nedāned kes devā

Āhen (13) bendi cüdā vü refʿ eylemek mümkindür ammā ġaybī olan bende kimse devā vü ʿilāc bulmaz

(3292) Meṡnevī

Merdrā zenbūr eger nīşī zened

Ṭabʿ-ı ū an laḥẓa berdefʿī tened

(14) Meṡelā zenbūr bir kimseye eger bir nīş ura ve elem vire ol laḥẓa anuñ ṭabʿı (15) anuñ defʿi üzre saʿy eyler ve anuñ ġam u elemini çeküp derdi daḫı süst olur (16)

(3293) Meṡnevī

Zaḫm-ı nīş ammā çü ezhestī-yi tust

Ġam ḳavī bāşed ne gerded derd süst

Nīşüñ zaḫmı ammā çünki senüñ vücūd-ı kibrüñdendür ġam ḳavī olur (17) derd ü elem süst maḥv olmaz

(3294) Meṡnevī

Şerḥ-i īn ezsīne bīrun mīcehed

Līk mītersem ki nevmīdī dehed

Bu ḫuṣūṣuñ (18) şerḥi sīneden ṭaşra ṣıçradı ve ẓuhūra geldi ve lākin ḳorḳaram ki nāümīdlik virür ve çoḳ kimseyi (19) yeʾs ü ḳunūṭ mertebesine irgürür bu eclden buraya münāsib taṭvīl-i kelām eylemeden ʿaṭf-ı ʿinān olındı (20) ve terġīb ü taḥrīże mülāyim olan kelāmınuñ beyānına şürūʿ [P124b]

(3295) Mes̱nevī

Nī meşev nevmīd ḫodrā şād kun

Pīş-i an feryād-res feryād kun

(21) Benüm söyledigüm kelām sebebiyle nāümīd olma kendüñi şād eyle ol feryād-res (22) olan ve bendelerinüñ duʿā vü ricāsını ḳabūl ḳılan Ḫudānuñ ḥużūrına feryād eyle böyle diyü (23)

(3296) Mes̱nevī

K’ey muḥibb-i ʿafv ezmā ʿafv kun

Ey ṭabīb-i renc-i nāsūr-i kehün

Ki ey muḥibb-i ʿafv olan Ḫudā bizden ʿafv eyle yaʿnī [*Allāhumme inneke ʿAfuvvun* (24) *tuḥibbu’l-ʿafve fa’ʿfu ʿannā* diyü söyleye nitekim Ḥażret-i Nebī ʿaleyhi’s-selām] bu duʿāyı eks̱er-i nāsa taʿlīm (25) buyururlardı ey eski nāsūr rencinüñ ṭabībi di bu gūne tażarruʿ eyle [yaʿnī ey renc-i nāsūr-ı kühen-i (26) hestī vü pindāruñ ṭabībi olan Ġaffāru’ẕ-ẕunūb ve Settāru’l-ʿuyūb bizi fiʿl-i pindār ve ġull-i istikbārdan (27) ḫalāṣ idüp inkārumuz iḳrāra döner diyü söyleye]

(3297) Mes̱nevī

ʿAks-i ḥikmet ān şaḳīrā yāve kerd

Ḫod mebīn tā berneyāred eztu gerd

[A276a] (1) Ḥikmetinüñ ʿaksi vü pertevi o şaḳīyi güm-rāh ü żāyiʿ eyledi murād kātib-i vaḥydür ki vaḥy-ı İlāhī vü ḥikmet-i Rabbānīnüñ (2) pertevi anı güm ü żāyiʿ eyledi kendüñi göre tā kendüñi görmek senden toz ḳoparmaya ve girü yuḳaru getürmeye (3)

(3298) Mes̱nevī

Ey būrāder bertu ḥikmet cāriyest

An ziebdālest u bertū ʿāriyest

Ey birāder ḥikmet senüñ üzerüñe (4) cāriyedür yaʿnī ḥükm ü esrār-ı İlāhī senüñ ḳalbüñ üzre cereyān idicidür ammā ol ḥikmet ebdāl-ı Ḫudādandur ve senüñ (5) üzerüñe ʿāriyetīdür senüñ ẕātuñdan ḥāṣıl olan ḫāṣiyyet ẕātınuñ degüldür ebdāluñ şerḥi ve buña

müteʿallıḳ (6) olan ḥadīs̱ler *ikinci cildde ḥırs ḥikāyesinde ve üçünci cildde daḫı baʿż-ı mevāżıʿda mez̠kūr olmışdur* (7)

(3299) Mes̱nevī

Gerçi derḫod ḫāne nūrī yāftest

An zihemsāye-y münevvir tāftest

Mes̱elā egerçi ḫāne kendüsinde nūr (8) bulmışdur ol nūr-ı münevvir hem-sāyeden yaldıramışdur hem-sāye-yi münevvirden murād yā āftāb veyā māhtāb veyā nücūm (9) ve yāḫud çerāġdur münevvir kesr ola ve ṣīġa-yı fāʿildür ve bunda hem-sāye-yi münevvirden murād münevvir-i büyūt-ı ḳulūb olan (10) veliyy-i Ḫudādur ki anuñ rūḥınuñ nūrı baʿż-ı ḳulūba pertev ṣalduḳda ol ḳalbler münevver olup anuñ ʿilm ü ḥikmetinden (11) anlaruñ vücūdında ʿilm ü ḥikmet ẓuhūra gelür ve ẕevḳ u rāḥat ḥāṣıl olur ammā gerekdür ki ḳalbinde bu nūrı bulan (12) kimse ġırre olmayup ve anı mücerred kendüden bilmeyüp ol nūruñ menbaʿına şükr-güẕārlıḳlar eyleye nitekim buyururlar (13)

(3300) Mes̱nevī

Şükr kunġırre meşev bīnī mekun

Gūş dār u hīç ḫod-bīnī mekun

Şükr eyle maġrūr olma ve tekebbürlik eyleme *bīnī mekun* dimek (14) tekebbürlik eyleme dimeden kināyedür nitekim fülān kimsenüñ burnı vardur ve burun ṣāḥibidür dimekle mütekebbir(15)likden kināye iderler pes hemān ḳulaḳ ṭut hīç ḫod-bīnlik eyleme dimek olur

(3301) Mes̱nevī

Ṣad dirīġ ü derd k'in ʿāriyyetī

Ümmetanrā dūr kerd ezümmetī

(16) Yüz derd ü dirīġ ki bu ʿāriyyete mensūb olan ḥālet ü ḥikmet ümmetleri ümmetlikden dūr (17) eyledi ki ümmet mertebesinde iken ve bir kāyile ümmet olup ve aña tebāʿiyyet ḳılup andan kemāl taḥṣīl eylemek menzilesinde (18) iken kendü vücūdında ʿāriyyeti olan ʿilm ü ḥikmete ve ẕevḳ u ḥālete maġrūr u firīfte olup anı mürşid-i (19) kāmile ḫidmet ḳılmadan ve tābiʿ olmadan mehcūr ḳıldı

(3302) Mes̱nevī

Men ġulām-ı an ki ū derher ribāṭ

Ḫᵛīşrā vāṣıl nedāned bersimāṭ

(20) Ben şol kimsenüñ ġulāmıyam ki o kimse her ribāṭda kendüyi simāṭ-ı vāṣıl bilmeye ribāṭ kārbān-pīrāya dirler (21) burada maḳām menzil-i rāh-ı Ḥaḳdan istiʿāre olur ve simāṭ ḳurb-ı İlāhī ve tecellī-yi ẕāt u ṣıfāt-ı Rabbānīden kināye (22) olur yaʿnī **Ḥażret-i Mevlānā** ḳaddesenellāhu bisırrihi'l-ʿazīz buyururlar ki ben şol kimseye tābiʿam ve anuñ himmetinüñ ḳulıyam ki (23) o kimse menāzil-i rāh-ı İlāhīden ve maḳāmāt-ı ṭarīḳ-ı Rabbānīden her menzil ü maḳāmda kensüsini simāṭ-ı ḥaḳīḳate ve tecellī-yi (24) ẕāt u ṣıfāt-ı rubūbiyyete vāṣıl bilmeye belki ʿāriyyeti olan ẕevḳiyyāta aṣlā iltifātı olmayup tā mertebe-yi aṣla (25) vāṣıl olıncaya deg beẕl ve cehd ü himmet eyleye dimek olur nitekim **Monlā Ḥāfıẓ** daḫı dir (26)

Beyt

Ġulām-ı himmet-i ānem ki zīr-i çarḫ-ı kebūd

Derherçi reng taʿalluḳ-peẕīr u āzādest[1667]

(3303) Meṡnevī

Bes ribāṭī ki bubāyed terk kerd

Tā bemesken derresed yek rūz merd

(27) Ziyāde çoḳ ribāṭı ki terk eylemek gerek tā bir gün merd meskene irişe yaʿnī mevāṭın-ı ḥaḳīḳate **[A276b]** (1) vāṣıl ola pes ʿāriyyeti olan ḥālātuñ beyānına şürūʿ idüp āteşden ḥarāret-peẕīr olan āhen surḫ rengi temṡīl (2) idüp buyururlar

(3304) Meṡnevī

Gerçi āhen surḫ şud ū surḫ nist

Pertev-i ʿāriyyet-i āteş-zenist

Egerçi āhen āṭeşden surḫ (3) oldı ol ẕātından surḫ degüldür belki bir āteş-zenüñ ʿāriyyeti pertevidür yaʿnī sālikūñ vücūdında olan pertev ü ḥarāret (4) kendünüñ degüldür belki bir menbaʿ-ı pertev ü ḥarāret olan kāmilüñ vücūdındandur

(3305) Meṡnevī

Ger şeved pur-nūr revzen yā serā

Tū medan rūşen meger ḫurşīdrā

(5) Miṡāl-i āḫar eger revzen yā ḫāne münevver ü pür-nūr ola sen fi'l-ḥaḳīḳa rūşen bilme meger (6) ḫurşīdi egerçi ḫāne vü revzen rūşendür ammā rūşenlikleri ẕātī degül ʿāriyyetīdür ol pertev fi'l-ḥaḳīḳa (7) ḫurşīddendür ki münevvir-i buyūt-ı revzān oldur

(3306) Meṡnevī

Her der u dīvār gūyed rūşenem

[1667] "Eyle birinin himmetinin kölesiyim ki, bu mavi feleğin altında her ne renkle ilgili ve azadedir."

Pertev-i ġayrī nedārem in menem

Her ḳapu (8) ve her dīvār ben rūşenem dir bir ġayruñ pertevini ṭutmazam bu benümdür yaʿnī böyle iddiʿā eyler

(3307) Meṡnevī

Pes bugūyed āftāb ey nāreşīd

Çünki men ġāyib şevem āyed bedīd

(9) Pes āftāb aña dir ey güm-rāh nāreşīd güm-rāh dimekdür çünkim ben ġārib (10) ü ġāyib olam bedīd gelür ve saña ẓāhir olur ki sen eyledigüñ zuʿm u daʿvāda ṣādıḳ degülsin (11)

(3308) Meṡnevī

Sebzehā gūyendmā sebz ezẖadīm

Şād u ẖandānīm u bes zībā-ẖadīm

Miṡāl-i āẖar sebzeler dirler biz kendümüzden tāze vü sebzüz (12) şād u ẖandānuz ve zībā-ẖad u laṭīf-ruẖsāruz

(3309) Meṡnevī

Faṣl-ı tābistan bugūyed k’ey ümem

Ḫᵛīşrā bīnīd çün men bu’gẕerem

(13) Bahār u ṣayf faṣlı anlara dir ki ey ümem yaʿnī ey nebāt cemāʿati çünkim men mürūr (14) eyleyem kendüñüzi görüñ ol zamān bilesüz ki bu leṭāfet ü ṭarāvet sizüñ ẕātuñuzdan degüldür belki size benüm (15) vāsıṭamıladur

(3310) Meṡnevī

Ten hemīnāzed beẖūbī vu cemāl

Rūḥ pinhan kerde ferr u perr u bāl

Ten ḥüsn ü cemālle nāz u tefāẖur eyler (16) rūḥ ise kendünüñ ferrini ve perr ü bālini pinhān eylemiş yaʿnī ḳuvvetini ve leṭāfet ü melāḥatini setr ḳılmış (17)

(3311) Meṡnevī

Gūyedeş k’ey mezbele tū kīstī

Yek du rūz ezpertev-i men zīstī

Minḥayṡi’l-bāṭın rūḥ tene dir ey mezbele sen kimsin bir iki gün benüm (18) pertevümden dirilürsin

(3312) Meṡnevī

Ġunc u nāzet mīnegunced dercihān

Bāş tā ki men şevem eztū cehān

Senüñ şīve vü nāzuñ (19) cihāna ṣıġmaz ṣabr eyle tā kim ben senden ṣıçrayıcı olam ve müfāraḳat ḳılam

(3313) Mes̱nevī

Germ-dārānet turā gūrī kenend

Tuʿme-yi mārān u mūrānet kunend

(20) Seni ziyāde dost ṭutıcılar ve ḥarāretile seviciler saña bir maḳbere ḳazalar (21) seni mārlara ve mūrlara ṭuʿme vü ġıdā ideler (22)

(3314) Mes̱nevī

Binī ezgend-i tu gīred an kesī

K'ū bepīş-i tū hemīmurdī besī

Ol bir kimse senüñ ḳabīḥ rāyiḥañdan burnını dutar ki **[P125a]** o kimse senüñ öñüñde (23) çoḳluḳ olurdı

(3315) Mes̱nevī

Pertev-i rūḥest nuṭḳ u çeşm u gūş

Pertev-i āteş buved derāb cūş

Nuṭḳ u çeşm ü gūş (24) yaʿnī ebṣār u istimāʿ rūḥuñ pertevidür mes̱elā ābda olan cūş āteşüñ pertev ü es̱eridür (25)

(3316) Mes̱nevī

Ançünan ki pertev-i can bertenest

Pertev-i ebdāl bercān-ı menest

Ancılayın ki ten üzre cān pertevi vardur ebdāluñ pertevi benüm cānum üzredür (26) yaʿnī cānumdan olan ḥayāt-ı ṭayyibe ve envār-ı ḳalbiyye ve esrār-ı İlāhiyye evliyā-yı kāmilīnüñ envārıdur pes gerekdür ki sen daḫı (27) ey sālik eger cānuñ nūr-ı Ḥaḳḳıla münever olursa anı Ḥażret-i Ḥaḳdan ve Ḥażret-i Ḥaḳḳuñ ḫāṣ bendeleri **[A277a]** (1) ebdāl u aḳṭābdan bilesin ve anlara daḫı şükr ü s̱enālar ḳılasın

(3317) Mes̱nevī

Cān-ı can çün vā keşed pārā zicān

Can çünan gerded ki bīcan ten budān

(2) Cān-ı cāndan murād pertev-i ebdāl-ı Ḫudā ve nūr-ı bāṭın-ı kümmel-i evliyādur ki ṭālib-i Ḥaḳḳa (3) ḥaḳīkiyye ve neşv ü nemā-yı rūḥiyye viricidür eger ol nūr-ı İlāhī ve pertev-i cān-ı velī ṭālibüñ cānından ayaġı girü çekse (4) cān-ı ṭālib ancılayın olur ki ten cānsız nice olursa mes̱elā bil bunı ki bu maʿnāya bizüm mes̱elimüz ḥayy (5) u nāṭıḳ olan şehādet eyler

(3318) Mes̱nevī

Ser ezan rū mīnehem men berzemīn

Tā güvāh-ı men buved deryevm-i dīn

(6) Belki cemād u bīḥayāt olan daḫı şehādet eyler ben başumı ol cihetden zemīn üzre ḳoram ve secde ḳıluram tā baña güvāh ola yevm-i (7) ḳıyāmetde ve bu cemādāt u nebātātuñ ḥayy olup nuṭḳla şehādet ḳılmasına nuṣūṣ-ı ḳāṭıʿa çoḳdur bir miḳdār sütūn-ı (8) Ḥannāne (beyāñında ẕikr olundı bu beytüñ muḳaddem olan beyte münāsebeti taḳdīr olınan vech üzre) olur ki siyāḳ u sibāḳ bu maʿnāya delālet ḳılduġıyçün ve ḳarīne ḳāyim olduġıyçün bu kelām beynehumādan (9) ḥaẕf olundı ve iḫtiṣār revā görüldi esālīb-i maʿnāya vāḳıf olan derḥāl bunı idrāk eyler kelām-ı Rabbānīde (10) ve eḥādīs̱-i Nebevīde bu ḳāʿide çoḳ vāḳıʿ olmışdur ʿilm-i maʿnāyı bilen bu maʿnāyı fehm eyler (11)

(3319) Mes̱nevī

Yevm-i din ki zülzilet zilzālehā

İn zemin bāşed güvāh-ı ḥālehā

Ḳıyāmet güninde ki yir ḥareket eylemesi ile bu zemīn ki aḥvāl-i (12) ʿibāda şāhid olur anlardan her ne ṣādır oldıysa ṭāʿat u maʿṣiyetden

(3320) Mes̱nevī

K'ū tuḥaddis̱ cehreten aḫbārehā

Dersuḫan āyed zemīn u ḫārehā

(13) Ki ol zemīn cehreten ẓāhiren ḫaberleri taḥdīs̱ eyler zemīn ü ḫārlar söze gelür (14) yaʿnī zemīn ve anda olan ḫār u giyāh cemīʿan söze gelüp āşkāre feṣāḥatla söyler nitekim Sūre-yi Zilzālda Ḥaḳ Teʿālā (15) buyurur *iẕā zulzileti'l-arżu*[1668] ol vaḳtde ki arż zelzele ile *zilzālehā* zelzele eylemege ki muḳadder olmaḳdur (16) nefḫa-yı s̱ānīde *ve aḫreceti'l-arżu es̱ḳālehā* ve arż iḫrāc eyleye cevfinde olanı ḫazāyin ü defāyin ü emvātdan (17) her ne var ise *es̱ḳāl s̱eḳal*üñ cemʿidür *s̱eḳal* metāʿ-ı beyte dirler ve iḫrācuñ ʿarża isnādı isnād-ı mecāzīdür *ve ḳāle'l-insānu mālehā* (18) münkirān ü kāfirān dirler ki noldı bu yire ki böyle zelzele-yi şedīde ider diyeler insāndan (19) murād münkirān u kāfirāndur ve illā müʾminler *hāẕā māvaʿade'r-Raḥmānu ve ṣadaḳa'l-murselūn*[1669] diyeler *yevme iẕin tuḥaddis̱u aḫbārehā* (20) zemīn ḥareket ü zelzele eyledügi günde ḫaberini [taḥaddüs̱ ide yaʿnī üzerinde her ne kār u kirdār oldıysa biiẕnillāh (21) güftāra gelüp ḫaber] vire

---

[1668] "Yeryüzü şiddetli bir sarsıntı ile sarsılınca ve arz içindeki ağırlıkları dışarı atınca. Üstünde olan insanlar, buna ne oluyor diyecekler. O gün arz, haberlerini (niye sarsılıp içindekileri dışarı attığını) fasih bir dille halka haber verecektir. Çünkü rabbin ona vahyetmiş ve söylemesini emretmiştir." (Zilzal, 1-5)

[1669] "Bu, Rahmân'ın vâdettiğidir. Peygamberler gerçekten doğru söylemişler! derler." (Yâ-Sîn, 52)

*yevme izin izā*dan bedeldür fiʿl-i nāṣıbı ***tuḥaddiṡu***dür ve taḥdīṡüñ mefʿūl-ı evveli maḥẕūfdur (22) *tuḥaddiṡu'l-ḫalḳu aḫbārehā* dimekdür ***bienne rabbeke evḥālehā*** yaʿnī taḥdīs iderler ol yir ḫaberleri rabbüñ aña vaḥy sebebiyle (23) **Ḥażret-i Ḫudāvendigār** zemīn vażʿ-ı cebīn idüp sācid olduġum anuñçündür rūz-ı ḳıyāmetde baña şāhid ola (24) dirler ammā felāsife cemādātuñ nuṭḳ-ı ẓāhirin inkār idüp bunuñ miṡāli āyetleri te'vīl idüp bundan murād (25) lisān-ı ḥālle taḥdīṣ-i aḫbārdur dirler *neʿūẕü billāhi minhāẕa'z-zuʿm*

(3321) Meṡnevī

Felsefī münkir şeved derfikr u ẓan

Gū birev serrā beran dīvār zen

(26) Felsefī münkir olur fikrde ve ẓannda yaʿnī felāsife meẕhebinde olanlar cevāmidüñ (27) nuṭḳ eylemesine bāṭıl fikr ve fāsid ẓann eylemelerinde münkir olurlar felsefīye başuñı yüri ol dīvār üzre **[A277b]** (1) ur di

(3322) Meṡnevī

Nuṭḳ-ı āb u nuṭḳ-ı ḫāk u nuṭḳ-ı gil

Hest maḥsūs-ı ḥavās-ı ehl-i dil

Ābuñ nuṭḳı ve ḫākuñ ve gilüñ nuṭḳı (2) ehl-i dilüñ ḥislerinüñ maḥsūsıdur ki ehl-i dil olanlar cemādāt ü nebātātuñ nuṭḳ u tesbīḥin ḥavāss-ı ḥaḳīḳat-ı (3) beytile iḥsās u idrāk eylerler nitekim cild-i ṡāliṡde daḫı mādde-gīr ḥikāyetinde buraya münāsib olan delāyil ẕikr (4) olınmışdur

(3323) Meṡnevī

Felsefī k'ū münkir-i ḥannāne est

Ezḥavās-ı evliyā bīgāne est

Felsefī ki o ḥannāneye münkirdür ol (5) felsefī evliyā'ullāhuñ ḥavāssından bīgānedür ve bunlaruñ müşāhede eyledügi meʿānī vü esrārdan bībehre vü (6) maḥrūmdur

(3324) Meṡnevī

Gūyed ū ki pertev-i sevdā-yı ḫalḳ

Bes ḫayālāt āvered derrāy-ı ḫalḳ

Ol felsefī dir ki ḫalḳuñ (7) sevdāsınuñ pertevi ve eṡeri ḫalḳuñ re'y ü fikrine çoḳ ḫayālāt getürür keenne bu fıḳra-yı ḍalālet-kīş cemādātuñ (8) nuṭḳ u tesbīḥine iḳrār eyleyen mü'minleri ve fikrine çoḳ ḫayālāt müşāhedesine vāṣıl olan evliyāyı sevdāyī-mizāc olan (9) ḫalḳ menzilesine tenzīl idüp nuṭḳ-ı cemādāta müteʿallıḳ bunlardan bir ḳavl istimāʿ eyledikde anı ḫayālāt-ı sevdāviyyeden (10) ḥāṣıl oldı zuʿm idüp bu gūne iʿtiḳād-ı

sevdānuñ ġalebe vü es̱erinden ḥāṣıl olan ḫayālātdur dirler (11) ve bu sevdānuñ es̱er ü pertevi ḫalḳuñ ḳalbine bu gūne ḫayālātı çoḳ getürür diyü getürürler (12)

(3325) Mes̱nevī

Belki ʿaks-i an fesād u küfr-i ū

İn ḫayāl-i münkirīrā zed berū

Belki anuñ ol fesādı ve küfrinüñ ʿaksi bu münkirlik ḫayālini anuñ üzerine (13) urdı o bīāyāt u aḫbār u müşāhede-yi kibārıla müs̱bet olan maʿnā̱nuñ inkār u nefy eylemesi mertebesine (14) irgürdi

(3326) Mes̱nevī

Felsefī mer dīvrā münkir şeved

Derheman dem saḫre-yi dīvī buved

Felsefī ḥanne münkir olur hem ol demde şeyṭānuñ (15) suḫre vü maġlūbı olur nitekim bu baḥs̱i bu kitābuñ evāyiline ḳarīb ẕikr-i dāniş-i ḫargūş buyurduḳları maḥalde *ḫār ḫār-ı* (16) *vaḥyīhā vesvese* beytinde īrād eyledük anda ṭaleb olına

(3327) Mes̱nevī

Ger nedīdī dīvrā ḫodrā bubīn

Bīcünun ne'bved kebūdī bercebīn

(17) maʿnā̱-yı beyt-i s̱ānī daḫı felāsife meẕhebinde olanlar ki eger sen şeyṭānı gördüñse o bīʿaḳl kendüñi (18) gör ki ol sende olan küfr ü inkār şeyṭānuñ vesvese vü iḍlāline delālet ider cebīn üzre kebūdlıḳ cünūnsız (19) olmaz yaʿnī cebīn üzre olan kebūd cünūn ü sefāhete şehādet eyler nitekim bir kimsenüñ cebīninde gök-reng (20) olsa sefāhet ü cünūndur bu beytde cünūndan murād ṣarʿ ḥālinde mess-i cennden ḥāṣıl olan cünūn olan cünūn olup (21) ve nāṣiye üzre olan kebūddan murād maṣrūʿuñ rūyı cebīninde başını ṭaşa urmadan ḥāṣıl olan (22) kebūdlıḳ olsa daḫı evlā olur felsefī olana ʿalā̱kulli't-taḳdīrīn tevbīḫ ü taʿrīż ḳılurlar (23) **[P125b]**

(3328) Mes̱nevī

Her kirā derdil şek u pīçāniyest

Dercihān u felsefī-y pinhāniyest

Her şol kimsenüñ ki ḳalbinde şek ü pīçānī vardur yaʿnī nuṭḳ u (24) cemādāta ve tekellüm-i nebātāta derūnında iʿtiḳādı olmayup gümān u iʿvicāc üzredür cihānda ol kimse pinhānī felsefīdür (25) eger ki ehl-i sünnet ve'l-cemāʿat şeklinde ise de ḳaçan nuṭḳ-ı cemādātı müşāhede ḳılan aṣḥāb-ı şuhūd ve yāḫud anlarūñ (26) müşāhedesinde muʿteḳid olan müʾminīn nuṭḳ u tesbīḥ-i cemādāta müteʿallıḳ kelām söyleseler (27)

(3329) Meşnevī

Mīnumāyed iʿtiḳādī gāh gāh

An reg-i felsuf kuned rūyeş siyāh

Felsefī-meşreb olan gāh gāh bunlara muvāfıḳ bir iʿtiḳād gösterür [A278a] (1) ol felsüf ṭamarı ʿāḳıbet anuñ yüzini siyāh eyler yaʿnī felsüflik ṭamarı anda ḥareket eyledikde derḥāl inkārı müşʿir (2) kelām eyleyüp anuñ cemādāt ve tesbīḥ ḫuṣūṣında olan iʿtiḳādını tebāh u ʿārifler ḳatında rūyını siyāh eyler (3)

(3330) Meşnevī

El-ḥaẕer ey müʾminan k'an derşumast

Derşumā bes ʿālem-i bīmuntehast

Ḥaẕer eyleñüz ey müʾminler ki sizde vardur yaʿnī (4) felsefīlik meşrebi ve baʿż-ı fıraḳ-ı ḍālle meẕhebine muvāfıḳ ḫūy u ḫaṣlet sizüñ derūnuñuzda mevcūddur sizüñ (5)vücūduñuzda nihāyetsiz çoḳ ʿālem vardur

(3331) Meşnevī

Cümle heftād u du millet dertuvest

Veh ki rūzī an berāred eztu dest

(6) Cümle yitmiş iki millet sendedür zīrā nefs-i insānī mādām ki ʿilm ü ʿirfānda kemāl mertebesin (7) bulmaya ve enbiyā vü evliyā müşāhedesinden ve ʿilminden ḥaẓẓ u naṣīb almaya elbette heftād u du milletden bir millete māyil olur (8) ve iʿtiḳādı ve ʿaḳlınuñ idrākı ol meẕhebe muvāfıḳ gelür ve bir gün ol senden el yuḳaru getürür yaʿnī ol (9)meẕhebden nice meẕheb üzre iʿtiḳād ḳılduġuñ ol milel-i muḫtelifenüñ ṣıfātıyla muttaṣıf olduġuñ serāyirüñ ve żamāyirüñ (10) āşkār oldugı günde senden ẓuhūra gelür ve senüñ ol millete muvāfıḳ olan iʿtiḳād u ḫūyuñ ʿāḳıbet seni (11) rüsvāy ḳılur

(3332) Meşnevī

Her ki ūrā berg-i ān īman buved

Hemçü berg ezbīm-i an lerzan buved

Her şol kimse içün ki ol īmān bergi (12) ola yaʿnī cezāda serāyir ü żamāyirüñ ẓuhūr eylemesine īmān azıġı ola yapraḳ gibi ol ḳorḳudan lerzān olur (13) yaʿnī bāṭınında olan serāyir ü żamāyirüñ *yevme tüble's-serāʾir*[1670]de ẓuhūr eylemesi ḫavfından yapraḳ gibi ditreyici olur (14) ve ıżṭırāb ḳılur

(3333) Meşnevī

BerBilīs ü dīv z'an ḫandīdeyī

[1670] "Gizlenenlerin ortaya döküldüğü günde insan için ne bir güç ne de bir yardımcı vardır." (Târık, 9-10)

Ki tu ḫodrā nīk merdum dīdeyī

Ey nefsinden ġāfil İblīs (15) ü dīv üzre ol sebebden gülmişsin ki sen kendüñi iyü ve ṣāliḥ kimse görmişsin (16)

(3334) Meṡnevī

Çün kuned can bāz- gūne pūstīn

Çend vā-veylā berāyed z'ehl-i dīn

Çünki cān kürkini ters ide yaʿnī cān derūnını vü żamīrini (17) iẓhār eyleye ve derūnda olan ʿaḳāyid ü ṣıfāt ẓuhūra vü ʿıyāne gele ehl-i dīnden çoḳ vā-veylā ü vā-ḥasretā yuḳaru gelür (18) yaʿnī çoḳ kimseler kendüleri bu dünyāda ehl-i dīn zuʿm eyleyüp ṭarīḳ-ı Ḥaḳdayuz diyü iʿtiḳād eylerlerdi (19) baʿṡ olınup yevm-i cezāda serāyir ü żamāyir ẓuhūra geldikde bunlaruñ kiẕbi āşkār ola ve bir şeyʾ üzre olmadıḳları (20) ẓuhūra gele kemā ḳāle Teʿālā̱ *yevme yebʿaṣuhumullāhu cemīʿan feyaḥlifūne lekum ve yaḥsebūne ennehum ʿalā̱şeyʾin (21) elā innehum humu'l-kāẕibūn*[1671]

(3335) Meṡnevī

Berdükān her zer-numā ḫandan şudest

Z'an ki seng-i imtiḥan pinhan şudest

Dükān üzre (22) her zer gösterici ḫandān olmışdur zīrā ki imtiḥān ṭaşı ki murād meḥekdür pinhān olmışdur murād şol kendüye (23) zer-i ḫāliṣ gibi ṣāfī olmış zuʿm eyleyen muzaḫraflardur ki bir miḳdār ṣalāḥ u ṭāʿat eylemek kendülere müyesser olduġı gibi (24) ıṣlāḥ-ı nefs eyledüm diyü kendüye bir zuʿm ḥāṣıl olup ve ıṣlāḥ-ı nefs eylemeden kendüye ferāġat gelüp ġayrlaruñ (25) ıṣlāḥına saʿy ḳılur ammā dāru'ḍ-ḍarb-ı ḥaḳīḳata varduḳda ve imtiḥān-ı İlāhī ẓāhir olduḳda anuñ sūʾ-i ḥāli kendüye āşkār (26) olur ve ol zamānda bilür ki kendü hīç bir şeyʾ degül imiş pes yevm-i cezāda ekṡer-i kimsenün rüsvāy olması (27) ve ʿuyūbı ẓuhūra gelmesi muḳarrer olıcaḳ anuñ sırrına çāre el-ān bu dünyāda settāru'l-ʿuyūb olan Ḥaḳ Teʿālā̱ya **[A278b]** (1) duʿā vü tażarruʿ eylemek idügini taʿlīm idüp tażarruʿ u duʿāya şürūʿ buyururlar

(3336) Meṡnevī

Perde ey Settār ezmā bermegīr

Bāş ender imtiḥanmārā mücīr

[1671] "Bir gün Allah onların tamamını çevirecektir. Onlar size ettikleri gibi Allah'a karşı da Müslüman olduklarına dair yemin edeceklerdir ve kendilerinin doğru bir şey yaptıklarını zannedeceklerdir. Bil ki onlar geçekten yalancıdırlar." (Mücadele, 18)

(2) Ey Settāru'l-ʿuyūb ve ey Ġaffāru'z̠-z̠unūb bizden perdeyi refʿ yevm-i imtiḥānda bize emān virici (3) ve ḥıfẓ idici ol baʿde't-tażarruʿ ve'd-duʿā yine ṣadede şurūʿ idüp buyururlar

(3337) Mes̠nevī

Ḳalb pehlū mīzened bāzer beşeb

İntiẓār-ı rūz mīdāred z̠eheb

(4) Ḳalb olan altun gice ile z̠ere pehlū urur yaʿnī bu dünyā gicesinde ḳalb-i z̠er-endūd mes̠ābesinde (5) olan müzevvir ü müzaẖraflar ẖāliṣ u muẖliṣ olan kimselerile hem-serlik ü berāberlik daʿvāsın eylerler altun rūza intiẓār (6) ṭutar yaʿnī z̠eheb-i ẖāliṣ gibi olan ṣāfī-derūn rūz-ı ḳıyāmete muntaẓır olur

(3338) Mes̠nevī

Bāzebān-ı ḥāl zer gūyed ki bāş

Ey müzevvir tā berāyed rūz fāş

(7) Altun zebān-ı ḥālile ḳalb olan müzevvire dir ki ṣabr eyle ey müzevvir tā rūz-ı ḳıyāmet āşkār (8) añla ve fāş ola

(3339) Mes̠nevī

Ṣad hezāran sāl İblīs-i laʿīn

Būd z'ebdāl u emīru'l-müʾminīn

Nice yüz biñ yıl laʿīn İblīs ebdāldan (9) oldı yaʿnī muḳarrebīnden ve müʾmin olan melāyike emīr ola (10)

(3340) Mes̠nevī

Pençe zed bāĀdem eznāzī ki daşt

Geşt rüsvā hemçü sergin vaḳt-i çaşt

Şol bir nāzdan ki ṭutdı Ādem (11) Ḥażretlerine ol eclden pençe urdı ve muḳābele ḳıldı rüsvāy oldı vaḳt-i çāşda sergīn rüsvāy olduġı gibi (12) ki ḥarāret-i āftābıla necāsetüñ ḳabāḥat u feżāḥatı ziyāde āşkār olur pes bu münāsebetile Belʿam bin Bāʿūruñ (13) ḥikāyetine şurūʿ idüp buyururlar

Duʿā Kerden-i Belʿam-ı Bāʿūr ki Mūsā ve ḳavmeşrā ezīn şehr ki (14) ḥiṣār dāde end bīmurād bāz gerdān ü müstecāb şuden-i duʿā-yı ū

[Belʿam-ı Bāʿūruñ duʿā ḳılması beyānındadur (15) ki Mūsā ʿaleyhi's-selām ve ḳavmini bu şehrden ki maḥṣūr itmişlerdür bīmurād girü döndür ve anuñ duʿāsı maḳbūl olması (16) ʿıyānındadur]

(3341) Meṣnevī

Belʿam-ı Bāʿūrrā ḫalḳ-ı cihān

Sefye şud mānend-i ʿĪsā̱-yı zamān

Belʿam bin Bāʿūra cihān ḫalḳı sefīh (17) ü zebūn u maġlūb oldı zamānuñ ʿĪsā̱sına maġlūb olduḳları gibi [Belʿam bin Bāʿūr anuñ bir miḳdār taḥḳīḳı yedinci (18) cildde şināḫten-i ehl-i maʿrifet surḫında *fiʿl-i Belʿam lāyıḳ-ı cild-i segest* beytinüñ şerḥinde olmışdur anda ṭaleb (19) olına]

(3342) Meṣnevī

Secde n'āverdend kesrā dūn-ı ū

Ṣıḥḥat-ı rencūr buved efsūn-ı ū

Ol zamānuñ ḫalḳı andan gayrı kimseye (20) secde getürmediler anuñ efsūnı rencūruñ ṣıḥḥatı idi

(3343) Meṣnevī

Pençe zed bāMūsi ezkibr u kemāl

Ançünan şud ki şinīdestī tu ḥāl

(21) Kibr ü kemālinden Ḥażret-i Mūsā̱ya nice urdı Belʿam ancılayın oldı ki sen anuñ ḥālini (22) ve ḳıṣṣasını işitdüñ ki īmāndan berī oldı ve küfr ü şeḳā üzre oldı nitekim Ḥaḳ Teʿālā̱ Sūre-yi Aʿrāfda (23) anuñ ḥālinden ḫaber ḳıldı ve Ḥażret-i Nebīye ḫıṭāben buyurdı *ve'tlu ʿaleyhim nebe'elleẕī āteynāhu āyātinā fe'nselaḫa minhā* (24) *feetbaʿahu'ş-şeyṭānu fekāne mine'l-ġāvīn*[1672]

(3344) Meṣnevī

Ṣad hezār İblīs u Belʿam dercihān

Hemçünin būdest peydā vu nihān

(25) Cihānda yüz biñ İblīs ü Belʿam āşkāre vü pinhān olmışdur nihāyet-i māfi'l-bāb (26)

(3345) Meṣnevī

İn durā meşhūr gerdānīd İlāh

Tā ki bāşed in du berbāḳī güvāh

Ḫudāy-ı Teʿālā̱ [P126a] bu iksini meşhūr eyledi tā bu ikisi bāḳīsine (27) şāhid ola

(3346) Meṣnevī

İn du düzd āviḫt berdār-ı bülend

V'er ne ender ḳahr bes düzdan budend

[1672] "Resuküm, onlara oku ve bildir. Kendisine ayetlerimizle bilgi verdiğimiz kişinin haberini anlat. Şeytan onun peşine düştü ve o sapkınlar gurubuna dahil oldu." (Araf, 175)

Meṡelā bu iki ḫırsızı Ḫudāy **[A279a]** (1) Teʿālā̱ yüksek dār üzre aṣdı [yaʿnī Ḥaḳḳ taʿālā̱ bu iki düzd ü şaḳīyi dār-ı bülend-i şöhrete ṣalb itdi] yoḫsa (2) ḳahr-ı İlāhīde çoḳ düzdler olmadılar

(3347) Meṡnevī

İn durā perçem besūy-ı şehr burd

Kuştegān-ı ḳahrrā nü'tvan şumurd

ʿĀliyāna ʿibret (3) içün bu ikisinüñ perçem-i siyāsetini şehr cānibine iltdi perçem siyāsetden kināyedür illā ḳahr-ı İlāhīnüñ kuşte(4)lerini ṣımaḳ mümkin degüldür zīrā ʿulemādan ve fużalādan ve ʿubbād u ṣuleḥādan çoḳ kimseler ʿilm ü ʿibādetlerine maġrūr (5) u muʿcib olup yā ʿiṣyān ḳıldıḳlarına vāsıṭa ile yāḫud maḳbūlān-ı İlāhīden birine muʿāraża ile muḳābele eyledikleri (6) sebeble īmān ü İslāmdan çıḳup sūʾ-i ḫātime üzre cān virmişlerdür ve küfrile bu ʿālemden geçüp cehenneme girmişlerdür (7) neʿūẕu billāhi minẕālike

(3348) Meṡnevī

Nāzenīnī tū velī derḥadd-ı ḫᵛīş

Allah Allah pā menih ezḥadd-ı bīş

Ey ʿilm ü ʿameline maġrūr olan (8) farż idelüm sen nāzenīnsin ve lākin kendü ḥadd ü mertebeñde Allāhdan ḳorḳ Allāhdan ḳorḳ kendü ḥaddüñden (9) ziyāde ayaḳ ḳoma ve ṭavruñdan teʿaddī ḳılma kemā ḳāle ʿaleyhi's-selām *raḥimellāhu umerāʾe ḥarfī ḳadrihi ve lemyeteʿadde ṭavrehu*[1673] (10)

(3349) Meṡnevī

Ger zenī bānāzeninter ezḫodet

Derteg-i heftüm zemin zīr āredet

Eger kendüñden nāzenīrege nice urasın ve muʿāraża (11) vü muḳābele ḳılasın seni yidinci yirüñ ḳaʿrına aşaġa getürür

(3350) Meṡnevī

Ḳıṣṣa-yı ʿĀd u Ṣemūd ezbehr-i çist

Tā bidānī k'enbiyārā nāzükist

(12) **ʿĀd u Ṣemūd** ḳıṣṣası neden ötüridür tā bilesin ki enbiyā içün nāzüklik vardur belki vereṡe-yi enbiyānuñ ve ḫulefā-yı (13) aṣfiyānuñ daḫı nāzükligi ve leṭāfeti vardur anlaruñ daḫı eżdādı **Ṣemūd u ʿĀd** ḳavmi gibi sūʾ-i ḫātime ile helāk olmaları (14) muḳarrerdür

[1673] "Allah harfinin kudretince o kadına rahmet etti ve onların tavrını değiştirmedi."

(3351) Meṡnevī

İn nişān-ı ḫasf u ḳaẕf u ṣāʿiḳa

Şud beyān-ı ʿizz-i nefs-i nāṭıḳa

Bu ḫasf u ḳaẕf u ṣāʿiḳanuñ (15) nişānı nefs-i nāṭıḳanuñ ʿizzetinüñ beyāñı oldı yaʿnī bu ḳadar ḳahr u ʿaẕābuñ nüzūlı nefs-i nāṭıḳa ṣāḥiblerinüñ (16) ʿindellāh olan ʿizzetini ve ʿuluvv-i şānını beyān idici oldı ḫasf **Ḳārūn**a ve ḳavmine göredür ḳaẕf **Ḳavm-i Lūṭ**a (17) ve **Aṣḥāb-ı Fīl**e göredür ṣāʿiḳa **Ḳavm-i Ṡemūd**a göredür ki ṣayḥa-yı **Cibrīl**ile helāk olmışlardur (18)

(3352) Meṡnevī

Cümle ḥayvanrā pey-i insan bukuş

Cümle insanrā bukuş ezbehr-i hūş

Cümle ḥayvānı insāndan öldür yaʿnī farażā insāndan (19) ötüri cümle ḥayvānı öldürmek bi'ż-żarūrī lāzım gelse cāyizdür yāḫud maʿnā öldürmege müstaḥaḳ ḥayvānuñ (20) cümlesini insāndan ötüri öldür ki hīç beʾis yoḳdur ki insān içün anuñ anuñ öldürilmesi cāyizdür cümle insānı (21) hūşdan ötüri öldür yaʿnī öldürmege müstaḥıḳḳ olan insānuñ cümlesini hūşdan ötüri ḳatl eyle cāyiz ü ḥelāldur (22) ki şerʿan ḳatli vācib olanı öldürmek ḫayr-ı maḥżdur ṣāḥib-i huşa tābiʿ olan müʾminler bu ḥükmde dāḫil olmaz pes (23) hūşı tefsīr idüp buyururlar

(3353) Meṡnevī

Huş çi bāşed ʿaḳl-ı küll-i hūşmend

ʿAḳl-ı cüzvī huş buved ammā nijend

Hūş ne (24) olsa hūşmendüñ ʿaḳl-ı küllidür ki murād ʿaḳl-ı meʿāddur hūş-ı cüzʾī hūşdur ammā nijend ü żaʿīfdür hūş-ı (25) cüzʾīden murād ʿaḳl-ı maʿāşdur

(3354) Meṡnevī

Cümle ḥayvānāt-ı vaḥşī z'ādemī

Bāşed ezḥayvān-ı ünsī derkemī

Ādemīden vaḥşī olan (26) ḥayvānātuñ cümlesi ādemīye üns eyleyen ḥayvāndan noḳṣāndadur ḥayvān-ı vaḥşīden insānuñ mertebesi (27) aʿlādur insāna enīs olduġı iʿtibārıyla

(3355) Meṡnevī

Ḫūn-ı anhā ḫalḳrā bāşed sebīl

Z'an ki vaḥşiyāned ezʿaḳl-ı celīl

[A279b] (1) Ḥayvānāt-ı vaḥşīnüñ ḫūnı ḫalḳa sebīl oldı anları nāsa ṣayd eyleyüp öldürmegi Ḥaḳ Teʿālā̱ mübāḥ ḳıldı (2) zīrā ki celīl ü şerīf ʿaḳldan vaḥşīlerdür [yaʿnī şeref-i ʿaḳldan maḥrūmlardur

(3356) Mes̱nevī

ʿİzzet-i vaḥşī bedīn üftāde pest

Ki mer insanrā muḫālif āmedest

(3) Vaḥşī ḥayvānātuñ ḳadr u ʿizzeti bu sebebden pest ü nāḳıṣ düşdi zīrā taḥḳīḳ (4) insāna muḫālif gelmişdür ve mūnis olmayup vaḥşī olmışdur

(3357) Mes̱nevī

Pes çi ʿizzet bāşedet ey nādire

Çün şudī tū ḥumurun müstenfire

(5) [Pes ey merd-i nādire ve şaḫṣ-ı uʿcūbe saña ne ʿizzet olur ki çün *ḥumurun mustenfire* ḳabīlinden olduñ yaʿnī ḫar-ı (6) lāyefhem olup merkebler şīrden firār itdügi gibi sen daḫı şīrān-ı Ḫudā olan ʿaḳl-ı küll aṣḥābından firār eyledüñ (7) yaʿnī Ḥaḳḳ teʿālā̱ ḥażretleri kefere vü fecereyi belāhet ü cehālet ve teneffür-i ṭabʿlarından ötüri şīr-i dilīrden firār iden merkeblere (8) teşbīh idüp biṭarīḳı'l-istiʿāre] Sūre-yi Müddes̱s̱irde olan āyete işāretdür *femālehum ʿani't-tez̠kireti muʿrıżīn*[1674] (9) Cenābı Rabbi'l-ʿibād ʿalā̱sebīli'l-istiʿāre buyururlar ki pes bu kāfirler içün nolmışdur ki tez̠kireden ve naṣīḥatden (10) ve mevʿiẓeden *muʿrıżīn* iʿrāż eyledikleri ḥālde *muʿrıżīn* ḥāldür ẓarfuñ taḥtındaki żamīrden yaʿnī bunlar içün (11) bir şey yoḳdur tez̠kire vü mevʿiẓeden iʿrāż eyledikleri ḥālde *keennehum ḥumurun mustenfire* keenne bunlar şol vaḥşī merkeblerdür (12) *ferret minḳasveretin* firār iderler arslandan ve yāḫud ṣayyāddan yaʿnī istimāʿ-ı mevʿiẓe-yi Ḳurʾāniyye ve ḳabūl-i icābāt-ı daʿvet-i (13) Raḥmāniyyeden bunlar şīr-i jiyāndan ḥimārlar firār eyledügi gibi firār iderler Ḥażret-i Ḫudāvendigār ʿalā̱ṭarīḳi't-taʿmīm (14) cemīleye ḫıṭāben gevher-nis̱ār olurlar ki pes ʿacīb kimse saña ne ʿizzet olur çünki sen vaḥşī ḥımārlar gibi mevāʿiẓ-i evliyā (15) ve naṣāyiḥ-i aṣfiyādan firār idici olduñ

(3358) Mes̱nevī

Ḫar neşāyed kuşt ezbehr-i ṣalāḥ

Çün şeved vaḥşī şeved ḫūneş mubāḥ

[1674] "Müşriklere ne oluyor ki Kuran'ı dinleyip kabul etmekten kaçınıyorlar. Kendilerine Kuran okunacak olursa dinlemeyip yüzlerini çeviriyorlar. Onlar aslandan ürküp kaçan eşekler gibidir." (Müddessir, 49-51)

Ḫarı (16) öldürmek lāyıḳ degüldür insāna ṣāliḥ oldıġından ötüri yaʿnī ḫidmet ü maṣlaḥatı olduġından ötüri ḫaruñ (17) ḳatli cāyiz degüldür çünkim ḫar insāndan vaḥşī ola anuñ ḳatli ve ḫūnı mübāḥ olur nitekim ḥımār-ı vaḥşīnüñ ṣaydı (18) vü ḳatli mübāḥdur

(3359) Mes̱nevī

Gerçi ḫarrā dāniş-i zācir nebūd

Hīç maʿẕūreş nemīdāred Vedūd

Egerçi ḫaruñ dāniş-i zāciri olmadı (19) yaʿnī ḥımār-ı vaḥşīnüñ vaḥşīlikden menʿ ü zecr idici ʿilmi olmadı maʿahāẕā hīç maḥbūb olan Ḫudā maʿẕūr ṭutmaz dāniş-i (20) zāciri yoġken bile anuñ ḳatlini ḥelāl ḳıldı

(3360) Mes̱nevī

Pes çü vaḥşī şud ezan dem ādemī

Key buved maʿẕūr ey yār-ı semī

Feiẕā kāne (21) keẕālik çünkim ādemī ol demden vaḥşī oldı yaʿnī kelām-ı İlāhīden daʿvet-i enbiyādan ve irşād-ı evliyādan nefret ḳıldı (22) demden murād vaḥy-ı ilāhī vü kelām-ı nebevīdür ey ʿālī yār ḳaçan maʿẕūr olur ki ādemīnüñ dāniş ü zāciri vardur ve kelām-ı (23) Ḥaḳḳı ḳabūl eylemege istiʿdādı ve ʿaḳl u idrāki vardur semī ʿālī maʿnāsınadur vā-dāş maʿnasına daḫı gelür (24)

(3361) Mes̱nevī

Lācerem küffārrā şud ḫun mubāḥ

Hemçü vaḥşī pīş-i nuṣṣāb u rimāḥ

Lābud ve lāmuḥāle kāfirlerüñ ḫūnı mübāḥ oldı vaḥşī oḳlar (25) ve süngüler öñinde nuṣṣāb niṣābenüñ cemʿidür tīr maʿnāsınadur

(3362) Mes̱nevī

Cuft u ferzendānışan cümle sebīl

Z'an ki bīʿaḳlend u merdūd u ẕelīl

(26) Anlaruñ ʿavretleri vü ferzendleri cemīʿan sebīl ü esīrdür zīrā ki ʿaḳlsuzlardur ve murde (27) vü ẕelīllerdür ʿulemā dimişlerdür ki kāfirlerüñ bende vü esīr olması ṭāʿat-ı Ḥaḳdan imtināʿ ḳılmalarınuñ cezāsıdur çünkim [A280a] (1) Ḥażret-i Ḥaḳḳa ṭavʿan ʿibādet eylemeden imtināʿ eylediler Ḥażret-i Ḥaḳ anlara cezādan ötüri bendesinüñ bendesi eylemegi (2) lāyıḳ gördi

(3363) Mes̱nevī

Bāz ʿaḳlī k'ū remed ezʿaḳl-ı ʿaḳl

Kerd ezʿaḳlī beḥayvānāt naḳl

Girü şol bir ʿaḳla ki ʿaḳluñ (3) ʿaḳlından nefret ide [yaʿnī şol ʿaḳl ki ʿaḳl-ı ʿaḳl olan enbiyā vü evliyāya ve ḳayd-ı evāmir-i Ḫudādan nefret eyleye ʿaḳl-ı (4) mensūb olan mertebe-yi insāniyyeden derekāt-ı ḥayvānāt naḳl itdi bu hem vechdür] ʿaḳıllıḳ mertebesinden (5) ḥayvānāt mertebesine naḳl eyledi *ulāʾike ke'l-enʿāmi bel hum eḍall*[1675] feḥvāsı üzre bunlar ḥayvānātdan eḍall (6) ü esfel oldılar bunlaruñ **[P126b]** mertebe-yi ʿaḳldan mertebe-yi ḥayvāniyyete tenzīl eylediklerine **Hārūt u Mārūt**ı tems̱il idüp (7) buyururlar

İʿtimād kerden-i Hārūt u Mārūt berʿiṣmet-i ḫᵛīş ve emīrī-yi ehl-i dünyā ḫᵛāsten ve derfitne (8) üftāden

[Bu surḫ-ı şerīf Hārūt u Mārūtuñ kendü ʿıṣmetine iʿtimād itmesi ve ehl-i dünyāya riyāset dilemesi (9) ve fitne vü miḥnete düşmesi beyānındadur]

(3364) Mes̱nevī

Hemçü Hārūt u çü Mārūt-ı şehīr

Ezbaṭar ḫordend zehr-ālūd tīr

(10) Meşhūr olan **Hārūt u Mārūt** gibi yaʿnī nitekim **Hārūt u Mārūt** mertebe-yi aʿlādan ʿālem-i ṭabīʿate meyl idüp (11) mertebe-yi esfele tenezzül eylediler baṭardan yaʿnī kibr ü ġurūrlarından zehr-ālūd oldılar yaʿnī tīr-i İlāhīye (12) hedef oldılar

(3365) Mes̱nevī

İʿtimādī būdışan berḳuds-i ḫᵛīş

Çist berşīr iʿtimād-i gāv-mīş

Anlaruñ kendü ḳudsine (13) yaʿnī nezāhet ü ṭahāretlerine ziyāde iʿtimādı var idi gāv-mīşüñ şīr üzre iʿtimādı nedür gāv-mīşden (14) murād maḫlūḳ olur ki yaʿnī maḫlūḳ kendü ʿaḳl ü ḳuvvetine maġrūr olup şīr-i ḳażā üzre iʿtimād eylemek nice lāyıḳ (15) u ḳābildür gāvī şu şıġırı dirler

(3366) Mes̱nevī

Gerçi ū bāşāḫ ṣad çāre kuned

Şāḫ şāḫeş şīr-i ner pāre kuned

(16) Egerçi gāv-mīş şāḫı ile kendüsine yüz çāre vü dermān eyler erkek arslan anı dilim dilim pāre pāre eyler ve yāḫud anuñ (17) şāḫınuñ şāḫını pāre eyler dimek olur şāḫ bu boynuza dirler ve budaġa daḫı dirler eger *şāḫ-ı evvel şāḫ-ı s̱ānīye* (18) *mużāf oḳınursa*

[1675] Onlar hayvan gibi, belki daha aşağıdırlar.” (A’raf, 179)

anuñ ḳarār ve eger mużāf oḳunmazsa anı dāl budaḳ gibi pāre pāre eyler (19) dimek olur murād maḫlūḳ gāvmīş gibi ʿaḳl u reʾy ṣāḫlarıyıla şīr-i ḳażānuñ defʿine egerçi dermān eyler ve kendüyi (20) mümkin olduğı mertebe anuñile ṣiyānet ḳılar ve lākin şīr-i ḳażāya muḳāvemete ḳādir olmayup şīr-i ḳażā-yı İlāhī anı (21) istedikden ṣoñra pāre pāre eyler dimek olur

(3367) Mes̱nevī

Ger şeved pur-ṣāḫ hemçün ḫār-püşt

Şīr ḫᵛāhed gāvrā nāçār kuşt

(22) Gāv-mīş eger fi’l-mes̱el kirpi gibi pür-ṣāḫ ola şīr gāvı nāçār depelese gerekdür ol ṣāḫlaruñ (23) şīri menʿ eylemege fāyidesi yoḳdur

(3368) Mes̱nevī

Gerçi ṣarṣar bes dıraḫtan mīkened

Bāgiyāh-ı ter vey iḥsan mīkuned

(24) Mes̱elā egerçi bād-ı ṣarṣar çoḳ ağaçları kökinden ḳoparur tāze vü żaʿīf giyāh üzre bād-ı ṣarṣar iḥsān eyler (25)

(3369) Mes̱nevī

Berżaʿīfī-yi giyāh an bād-ı tund

Raḥm kerd ey dil tu ezḳuvvet melund

Ol tünd ü ḳavī olan rīḥ-i ʿāṣıf giyāhuñ (26) żaʿīfligi üzre raḥm eyledi ey dil sen ḳuvvet ü ḳudretden lāf eyleme [*lündīden* aḳsamaḳ ve lāf urmaḳ (27) maʿnāsınadur *melünd* nehy-i ḥāżırdur lāfa urma dimek olur] bu cümle ḳażā-yı İlāhī ve ḳahr-ı Rabbānīnüñ ağniyā vü aḳviyā [A280b] (1) olan kimseler üzre nıḳmet ü şiddet olup żuʿāfā vü fuḳarā üzre geldikde mülāyemet ü luṭf üzre oldığına (2) tems̱īl olur ve bu beytleri daḫı bu mażmūnı teʾyīd içün mes̱el mevḳıʿında īrād idüp buyururlar (3)

(3370) Mes̱nevī

Tīşerā ezenbuhi-y ṣāḫ u dıraḫt

Key hirās āyed bübürred laḫt laḫt

Kesere ṣāḫ u dıraḫt kes̱ret ü cemʿiyyetinden ḳaçan ḫavf (4) gelür belki ṣāḫ u dıraḫtı keser pāre pāre idüp

(3371) Mes̱nevī

Līk berbergī nekūbed ḫᵛiṣrā

Cüz ki bernīşī nekūbed nīşrā

Keser (5) lākin tīşe berg-i żaʿīf üzre kendüyi dögmez ve urmaz zīrā anı ḳırmaḳ içün düzilmemişdür nīşteri nīşter gibi (6) tīzlik eyleyenden ġayrı urmaz ve dögmez bu kināyedür tīşe-yi ġażabullāhuñ zaḫmı nīşter gibi tīz ü mūẕī (7) olanlara ṭoḳınmasından ve fuḳarā vu żuʿafāya līnet ü rıfḳat ḳılmasından kemā ḳāle **İbnu'l-Fārıż** (8)

Beyt

Meṯā ʿaṣafet rīḥu'l-velā feṣaffet eḫan ġınā'

Ve levbi'l-faḳri ʿayyet lerabbet[1676]

(3372) Meṣnevī

Şuʿlerā z'enbūhi-yi hīzum çi ġam

Key remed ḳaṣṣāb ezḫayl-i ġanem

(9) Meṯelā şuʿle vü āteşe hīzümüñ keṯretinden ne ġam ġanemüñ keṯretinden ḳaṣṣāb ne ürker yaʿnī aṣḥāb-ı (10) ḳudret ü ḳuvvet ve erbāb-ı şevket ü müknet şuʿle-yi ḳahr u ġażaba nisbet ḥaṭab ve ḳaṣṣāb ḳażāya nisbet (11) gūsfend gibidür şuʿle-yi hīzümden ġam çekmedügi gibi ve ḳaṣṣāb ġānemden ürkmedügi gibi ḳaṣṣāb-ı ḳażā daḫı (12) firḳat ü keṯret-i aġniyā vü aḳviyādan ürkmeyüp ġam çekmez

(3373) Meṣnevī

Pīş-i maʿnā çist ṣūret bes zebūn

Çarḫrā maʿniş mīdāred nigūn

(13) Maʿnā ḳatında ṣūret nedür ziyāde zebūn u lāşīdür çarḫı anuñ maʿnāsı ne kevn ṭutar (14) maʿnīşde olan żamīr çarḫa ʿāyiddür yaʿnī çarḫuñ kendü cirminden müdebbir olan maʿnāsı ser-nigūn ṭutar (15) ve anuñ vücūdında tedbīr ü taṣarruf ider

(3374) Meṣnevī

Tū ḳıyās ezçarḫ-ı dūlābī bigīr

Gerdişeş ezkist ezʿaḳl-ı müşīr

(16) Sen dolāb gibi olan çarḫdan ḳıyās ṭut ki bu ʿaẓamet ü reʾfetile anuñ gerdiş ü ḥareketi kimdendür (17) müşīr olan ʿaḳldandur yaʿnī her bir felegüñ kendü cirminde vü nefsinde müdebbir olan ʿaḳl nedendür ki her felegüñ (18) ʿaḳlı ola felegüñ maʿnāsı olur ve bu cümlenüñ maʿnāsı Ḥażret-i Ḫudāy-ı Teʿālā olur (19)

(3375) Meṣnevī

Gerdiş-i in ḳāleb-i hemçün siper

Hest ezrūḥ-ı müsetter ey piser

[1676] Allah'ın rüzgarı şiddetile estiği zaman, zengini hizaya getiriri, konuşmaktan aciz olan fakiri ise besler.

Bu siper gibi ḳālıbuñ gerdiş ü ḥareketi müsetter olan rūḥdandur (20) ey oġul ki her kesüñ cisminde müdebbir ü mutaṣarrıf olan ʿaḳl u rūḥından dandur ki ol cismüñ o maʿnīsidür (21) ve cism anuñ ṣūretidür

(3376) Meṡnevī

Gerdiş-i in bād ezmaʿnī-yi ust

Hemçü çarḫī k'ān esīr-i āb-ı cust

Bu bāduñ gerdiş (22) ü esmesi anuñ maʿnāsındandur bāduñ maʿnāsından murād ʿinde'l-ḥükemā ʿaḳl-ı faʿʿāldur ki Ḫudāy-ı Teʿālā (23) ol vāsıṭa ile ʿanāṣıruñ vücūdında taṣarruf eyler ammā ʿinde ehli't-taḥḳīḳ Ḫudāy-ı Teʿālādur ki her şeyʾüñ melekūtı (24) anuñ yed-i irādetindedür pes bāduñ melekūtı daḫı anuñ yedindedür bāduñ esmesi ve münḳatıʿ olması ve şiddet ü mülāyemet (25) ḳılması cümle irādet-i Ḥaḳḳıladur pes bāduñ maʿnīsi olur ve bu āfāḳda olan bād nefes-i Raḥmānī meṡābesinde olur (26) ve lihāẕā ḳāle ʿaleyhi's-selām *lātesubbu'r-rīḥu feinnehā minrūḥillāhi ve firivāyeti uḫrā minnefesi'r-raḥmān*[1677] meṡelā (27) bād bir çarḫ gibidür ki ol çarḫ ırmaḳ ṣuyınuñ esīridür yaʿnī ṣu çarḫda nice taṣarruf iderse bāduñ **[A281a]** (1) maʿnāsı da bādda eyle taṣarruf ider

(3377) Meṡnevī

Cezr u medd u daḫl u ḫarc-ı in nefes

Ezki bāşed cüz zicān-ı pur-heves

Her şeyde (2) mutaṣarrıf olan maʿnādur nefsu'l-emrde yaʿnī ʿuḳūl u nüfūs ve eflāk ü encümde ʿanāṣır-ı erbʿada ve mütevālid-i ṡelāṡede (3) mutaṣarrıf olan Ḫudādur ʿaḳl u rūḥ vāsıṭasıyla pes nefs-i insānīde bu nefsüñ cezr ü meddi ve daḫl u ḫarcı (4) cān-ı pür-hevesden ġayrı kimden olur ve cān daḫı irādet ü ḳudret-i İlāhiyle taṣarruf ḳılur ki emr-i Rabdür (5)

(3378) Meṡnevī

Gāh cīmeş mīkuned geh ḥā vu dāl

Gāh ṣulḥeş mīkuned gāhī cidāl

[Gāh cīm ve gāh ḥā ve dāl ider ve gāh ṣulḥ ve gāhī cidāl ider yaʿnī] pes emr-i Rab (6) olan rūḥ-ı sulṭānī ol nefsi gāh cīm eyler ve gāh ḥā vü dāl eyler bu ḥurūf-ı muḳaṭṭaʿanuñ ʿale'l-infirād her biri bir āḫar (7) maʿnāya işāret ider ve cümlesi bir yire terkīb olduḳda bir gūne maʿnāya daḫı delālet ola cīm ʿālem-i şehādet (8) ü ceberūtdandur kemā ḳāle'**ş-**

[1677] Bu sebeple Hz. Peygamber aleyhisselam rüzgara sövmeyin. Çünkü o Allah'ın ruhundandır. Diğer bir rivayete göre O'nun nefesindendir, diye buyurdu.

Şeyḫ fi'l-Futūḥāt *iʿlem enne'l-cīmu minʿālemi'ş-şehādeti ve'l-ceberūt*[1678] bu taḳdīrce (9) rūḥ-ı sulṭānī nefs-i insānīyi gāh cīm eyler yaʿnī ʿālem-i şehādet ü ceberūtdan olan ḥurūfuñ sırrın söyler ve gāh (10) ḥā eyler yaʿnī ʿālem-i ġaybdan olan ḥarfüñ sırrın söyler kemā ḳāle fi'l-Futūḥāt *iʿlem el-ḥāʾ minʿālemi'l-ġaybi beytu*(11) *'l-ḥavāmīmi sırrullāhi fi's-suveri'l-aḫfā ḥaḳīḳatühu ʿalāru'yeti'l-beşeri*[1679]ve gāh dāl eyler yaʿnī ʿālem-i mülk ü ceberūtdan olan (12) ḥarfüñ sırrın söyler kemā ḳāle *inne'd-dāle minʿālemi'l-mulki ve'l-ceberūt*[1680] ve bu ḥurūfuñ esrārı çoḳdur bu kadarla (13) iktifā olundı pes bu cümle bir yire gelüp terkīb olsa caḥd olur caḥd inkāra dirler ve ḳalīlu'l-ḫayr olmaġa (14) [ve daḫı ḳalb ṭar olmaġa] dirler ve gāḥ ol rūḥ ol kelāmı ṣulḥ ve gāhī cidāl [P127a] eyler yaʿnī keyfe māyeşāʾ taṣarruf eyler (15)

(3379) Meṣnevī

Geh yemīneş mīkuned gāhī yesār

Geh gülistan mīkuned gāhīş ḫār

Rūh ol nefsi gāh [yemīne kāh yesāra eylenür (16) bered yerine mīkuned daḫı nusḫadur yaʿnī rūḥ ol nefsini gāh] ṣaġ ve gāhī ṣol eyler cān ol nefsi gāhī gülistān (17) gāhī ḫār eyler gülistāndan murād ḫūb u laṭīf kelimāt ve ḫārdan murād ḳabīḥ ü nāmaʿḳūl maḳālāt olur (18)

(3380) Meṣnevī

Hemçünān in bādrā Yezdān-ı mā

Kerde būd berʿĀd hemçün ejdehā

Ancılayın yaʿnī bu nefes gibi bu ʿālemde esen bādı bizüm (19) yezdānımuz ʿĀd ḳavmi üzre ejdehā gibi eylemiş idi

(3381) Meṣnevī

Bāz hem an bādrā bermü'minān

Kerde būd ṣulḥ u murāʿāt u emān

(20) Girü hem ol bādı müʾminler üzre ṣulḥ u riʿāyet ü emān eylemiş ʿĀd ḳavminüñ üzerine esdikde nıḳmet ü zaḥmet (21) olup müʾminler geldikde niʿmet ü rāḥat olurdı nitekim bir insānuñ nefsi ʿaduv üzre ḳahr u ġażaba müteʿallıḳ (22) kelām olur ve yār u āşnā üzre ḥayāt u ṣafā virici ṣabā gibi olur pes cemīʿ-i ṣuver-i kāyinātda mevcūd olan (23) maʿnādan murād ne idügini beyāna şürūʿ idüp buyururlar

---

[1678] "Bil ki cîm harfi âlem-i şehâdet ve ceberûttur."

[1679] Bil ki hâ, âlem-i gayptandır. Hâ-mîm beytleri Allah'ın gizli surelerindeki bir sırdır. Onun hakikati ise insanın rüyeti (kabiliyeti) üzeredir.

[1680] "Muhakkak ki dâl âlem-i mülk ve ceberûttandır."

(3382) Mes̱nevī

Guft el-maʿnā̱ huvellah şeyḫ̮-i dīn

Baḥr-ı maʿnīhā-yı rabbu'l-ʿālemīn

(24) Maʿnā̱larınuñ baḥri olan şeyḫ̮-i dīn maʿnā̱ hemān ol Allāhdur didi yaʿnī eger maʿa'l-vāsıṭa eger (25) bilāvāsıṭa bu ʿālem-i ṣūretde mutaṣarrıf ü mütecellī ve āşnā-yı ẓāhireden maḳṣūd u maʿnā̱ hemān Allāhdur dimek olur Surūrī (26) ve Şemʿī şeyḫ̮-i dīnden murād Ṣadru'd-dīn-i Ḳonevī Ḥażretleridür dimişler lākin taḫṣīṣe delīlleri yoḳdur pes anlara (27) olsa ḳābil ve yāḫ̮ud kibārdan bir āḫ̮ar kimse de olsa ḳābil belki Şeyḫ̮-i Ekber olsa da baʿīd degüldür zīrā bu mażmūn üzre [A281b] (1) anuñ kelāmı çoḳdur ve ṣarāḥaten bu el-maʿnā̱ huvellāh ḳavli bu iki kāmilüñ mütedāvil olan kitāblarında yoḳdur [ammā ʿaṣrumuzda olan (2) şuyūḫ̮dan baʿżısınuñ bu beyte bir risāle yazup ve şeyḫ̮-i dīnden murād Ṣadru'd-dīn-i Ḳonevī ḥażretlerine ʿalem gibi olmışdur (3) diyü söylemesine delīl ü ḥücceti olmayup bu mażmūnda anuñ ve Şeyḫ̮-i Ekber ḥażretlerinüñ birḳaç kelimātını istişhād ṭarīḳıyıla īrād (4) eylemesi kebeytu'l-ʿankebūt süst ü żaʿīf olduġı ʿālem olup aña muṭālaʿa ḳılanlara beġāyet ẓāhir ü bāhir olur nitekim (5) lisānumuzda ʿale'l-fevr gelüp cārī olan bu birḳaç ebyāt u kelimāt daḫ̮ı anuñ ḳavlinüñ żaʿfını ve risālesinüñ mefhūmını (6) tebyīn ü taṣrīḥ ḳılur

Naẓm

Çun Celālü'd-dīn Rūmī ey senī
Şeyḫ̮uñ elfāẓından aḫ̮ẕ itdi bunı

Ṣadr-ı Dīndür ḳāyili bunuñ diyen (7)
İddiʿā idüp risāle söyleyen

Bilmemiş ādābını baḥs̱üñ o kes
ʿĀrif olan kişiye bu nükte bes (8)

Nāmünāsib bir niçe söz söylemiş
Üştür ü gürbe gibi naẓm eylemiş

Iṣṭılāḥ üzre yazup birḳaç saḫ̮un
Bilmeyen ṣanur anı ʿilm-i ledün (9)

Līk daʿvādur hep anuñ sözleri
Görmedi maʿnā̱ yüzini gözleri

ʿĀrif iseñ bil anı ki ḫırmeni (10)
Aldamasın lafẓ-ı bīmaʿnā̱ seni

Gerçi maʿnā̱ver sözi hem çoḳdurur
Līk bu beyte münāsib yoḳdurur

Cümle taṣnīfinde şeyḫuñ ey cüvān (11)
Yūḳadu'l-maʿnā̱ huvallah bīgümān

Līk vardur buña beñzer sözleri
Görenüñ olur münevver gözleri (12)

Ol zemanda şeyḫ-i dīn oldı dimek
Oldı bīḥüccet deʿāvī söylemek

Hem virür bu söz taʿaṣṣubdan ḫaber (13)
Bil bunı nevʿā taʿassüf ey püser

Kendü sözi şerḥini telvīs̱ ider
Bilmez anı ġayrıda görür keder

İstedüm ki bir risāle söyleyem (14)
Sözlerin yer yer muʿaṭṭal eyleyem

Līk gördüm aña daḫı degmez ol
Söz burada ḳalsun ey ehl-i ʿuḳūl (15)

Ḥaḳ teʿālā̱ raḥmet eylesün aña
Bir sözi gördükde ṭoġrı añlaya]
(3383) Mes̱nevī (16)

Cümle eṭbāḳ-ı zemīn u āsmān

Hemçü ḫāşākī deran baḥr-ı revān

Zemīn ü āsmānuñ ṭabaḳalarınuñ cemīʿisi ol baḥr-ı revānda bir ḫāşāk gibidür (17) baḥr-ı revāndan murād maʿnā-yı ṣuver-i kāyināt olan Ḥaḳ Teʿālā Ḥażretidür ki cemīʿ-i cānlaruñ baḥrı gibidür zīrā her rūḥ-ı (18) İlāhī anuñ emīridür pes bu ṣuver-i kāyināt ol baḥr-ı revānda fi'l-mes̱el bir ḫāşāk gibidür

(3384) Mes̱nevī

Ḥamlehā vu raḳṣ-ı ḫāşāk ender āb

Hem ziāb āmed bevaḳt-i ıżṭırāb

(19) Mes̱elā ḫāşākuñ raḳṣı ve ḥamleleri ābda ḥareket ü ıżṭırāb eylemek vaḳtinde hem ābdan (20) geldi ki ḫass u ḫāşākuñ müstaḳillen kendü nefslerinden cünbiş ü ḥareket eylemege iḳtidārları yoḳdur belki anlarda olan (21) ḥarekāt ü sekenāt ābuñdur ve ḳusse ʿalāhāẕā ṣuveri'l-kāyināti ve ecsāmi'l-maḫlūḳāt (22)

(3385) Mes̱nevī

Çünki sākin ḫᵛāhedeş kerd ezmirā

Sūy-ı sāḥil efkened ḫāşākrā

Çünkim şu ḫāşāke murādın yaʿnī cidāl ü ʿinād eylemeden sākin eylemek isteye (23) ḫāşakı sāḥil cānibine bıraġur ābdan maḳṣūd Ḫudāy-ı Teʿālādur ve ḫāşākden murād ṣuver-i (24) maḫlūḳātdur zübde-yi maʿnā çünkim Ḫudāy-ı Teʿālā ṣuver-i kāyinātdan bir ṣūreti sākin eylemek istese ol ṣūreti deryā-yı (25) ḥayātdan iḫrāc idüp sāḥil-i fenā vü memāta ilḳā eyler ḥattā ol ṣūret ḥamle vü ḥareketden ve seyr ü ẕehābdan (26) girü ḳalup sākin olur

(3386) Mes̱nevī

Çün keşed ezsāḥileş dermevcgāh

An kuned bāū ki ṣarṣar bāgiyāh

Çünkim sāḥilden (27) ol ḫāşāki mevcgāha çeke ki murād deryādur ḫāşāke āb anı eyler ki ṣarṣar giyāha eyler yaʿnī çünkim Ḫudāy Teʿālā [A282a] (1) ṣuver-i kāyinātdan bir ṣūreti sāḥil-i memāt ü fevātdan deryā-yı ḥayāta çeke ol ṣūret ü cisme ol kārı eyler ki bād-ı ṣarṣar giyāha eyler yaʿnī (2) bād-ı ṣarṣar giyāhı ne gūne ḥarekete getürürse ve ne vech üzre ıżṭırāba yitürürse (3) irādet-i İlāhī daḫı ol ṣūrete böyle eyler dimek olur

(3387) Mes̱nevī

İn ḥadīs̱ āḫır nedāred bāz rān

Cānib-i Hārūt u Mārūt ey cevān

(4) Bu söz āḫır nihāyet ṭutmaz girü sür **Hārūt u Mārūt** cānibine ey cevān cevāndan murād **Ḥażret-i** (5) **Ḥusāmu'd-dīn Çelebī** olur ki ṣāḥib-i fütüvvetdür meşāyıḫ-ı kibār ṣāḥib-i fütüvvet olan fetāya lisān-ı ʿAcem üzre cevān (6) dirler ve lisān-ı ʿArab fetā taʿbīr iderler nitekim **Ḥażret-i ʿAlī** ḥaḳḳında *lāfetā illā ʿAlī*[1681] dinilmişdür

Bāḳī-yi ḳıṣṣa-yı (7) **Hārūt u Mārūt ve nikāl ü ʿuḳūbet-i īşān hem derdünyā**

[Bu surḫ-ı şerīf Hārūtıla Mārūtuñ ḳıṣṣasınuñ (8) baḳıyyesidür ve anlaruñ dünyāda nikāl ü ʿuḳūbetinüñ beyānıdur nikāl veznen ve maʿnen ʿaẕāb maʿnāsınadur bunuñ (9) taḥḳīḳi beşinci defterde evāyile ḳarīb beyān-ı ān ki ʿaḳl u rūḥ maḥbūs enderāb u gil hem-çü Hārūt u Mārūt (10) derçāh-ı Bābil surḫında gelür anda ṭaleb olına]

(3388) Meṡnevī

Çün günāh u fisḳ-ı ḫalḳān-ı cihān

Mīşudī berher du rūşen an zamān

(11) Çünkim cihān ḫalḳlarınuñ günāh u fısḳı her ikisi üzre ol zamān rūşen oldı yaʿnī benī Ādemüñ (12) ol zamānda ki fısḳı vü ʿiṣyānı **Hārūt u Mārūt** üzre ʿıyān u beyān oldı ve ẓuhūra geldi (13)

(3389) Meṡnevī

Dest ḫāyīden giriftendī ziḫaşm

Līk ʿayb-ı ḫod nedīdendī beçeşm

Ḫaşmlarından ellerini çeynemek ṭutarlardı yaʿnī bunlar daḫı (14) mertebe-yi melekūtda iken çünkim insānuñ ʿuyūb u ʿiṣyānı bunlara ʿıyān u ẓāhir oldı kemāl-i ġayẓ u ġażablarından (15) gūyā ellerini çeynerlerdi lākin kendülerüñ ʿaybını çeşmleri görmezlerdi cümle ʿuyūbdan biri bu idi ki maʿyūb (16) olanlara merḥamet itmeyüp ṭaʿn u melāmet eylediler bāḫuṣūṣ ki biz pāk u ṭāhirlerüz diyü kendüler begendiler (17)

(3390) Meṡnevī

Ḫᵛīş derāyīne dīd an zişt merd

Rū bigerdānīd ezan ḫaşm kerd

Meṡelā ol zişt ü ḳabīh olan merd kendüsin (18) āyīnede gördi āyīneden yüzin döndürdi ve āyīnede olan şekl-i ḳabīḥe ḫaşm eyledi (19)

(3391) Meṡnevī

Ḫᵛīş-bin çün ezkesī cürmī bidīd

Āteşī dervey zidūzaḫ şud bedīd

[1681] "Ali'den başka genç, yiğit yoktur."

Ḫod-bīn olan kimse çünkim bir kimseden bir ʿayb (20) gördi anda dūzaḫdan bir āteş peydā oldı ol hamiyet-i nefsāniyye ve ġayret-i cismaniyedür pes ol muʿcib ü ḫod-(21)bīne eger bir kimse dise bu ġażab u ḥamiyyet meẕmūm u ḳabīḥdür

(3392) Mes̱nevī

Ḥamyet-i din ḫᵛāned ū in kibrrā

Ni'ngered derḫᵛīş nefs-i gebrrā

(22) Ol ḫod-bīn bu kibr ü ġażaba (23) ḥamiyyet-i dīn oḳur kendüsinde kāfir nefsine naẓar eylemez

(3393) Mes̱nevī

Ḥamyet-i dinrā nişān-ı dīgerest

Ki ezān āteş cihānī aḫżarest

Ḥamiyyet-i dīniyyenüñ ġayrı nişānı vardur (24) zīrā ki ol āteşden yaʿnī ḥamiyyet-i dīniyyeden cümle cihān aḫżar u enverdür ammā ḥamiyyet-i cāhiliyyenüñ şānı vü (25) nişānı ḫarāb u bīḥayāt ḳılmaḳ ve ḫāṭır-şiken ü mūẕī olmaḳdur pes bunda tenbīh oldur ki eger ḥākim olanlar (26) ve eger emr-i maʿrūf u nehy-i münker ḳılanlar ḥamiyyet-i nefsāniyye ve ġażab-ı cismāniyyeden perhīz eylemek lāzımdur eger ḥamiyyet (27) ü ġayretleri olursa da lillāh ve fillāh olmaḳ şarṭdur tā kim ehl-i kibr ve muʿcibler zümresine dāḫil olmayup ḳahr-ı [A282b] (1) İlāhīden emān bulalar pes yine ḥiṣṣe beyānından ḳıṣṣa beyānına şürūʿ idüp [P127b] buyururlar (2)

(3394) Mes̱nevī

Guft Ḥaḳşan ger şumā rūşengerīd

Dersiyāh-kārān-ı muġfel mi'ngerīd

Ḥaḳ Teʿālā̱ bu ikisine ḫıṭāb ve sāyir-i meleklere taʿrīż idüp didi (3) ey melekler egerçi siz rūşen-gersiz ve nūrānīsiz muġfel olan siyeh-kārlara yaʿnī ġafletlenmiş günāh-kārlara naẓar (4) eyleñüz bu maʿnā̱ daḫı cāyiz olur ki muġfel siyāhlaruñ ṣıfatı olmayup belki melāyikeye isnād olınup maʿnā̱ böyle (5) dimek olur ey melekler siz eger siz nūrānī iseñüz günāh-kārlaruñ ġafletlenmiş ḥāline naẓar eylemeñ yaʿnī anlar ḫuṣūṣında (6) muġfel olduġuñuz ḥālde nāẓır olmañ belki anlara dīde-yi inṣāfıla ve çeşm-i merḥametile naẓar ḳıluñuz dimek olur (7)

(3395) Mes̱nevī

Şükr gūyīd ey sipāh u leşkerān

Resteyīd ezşehvet u ezçāk-ı rān

Ey melekūt mertebesinüñ ve ey benüm ḫıdmet-kārlarum (8) şükr eyleñüz ve baña ḥamd u s̱enā söyleñüz şehvetden ve çāk-ı rāndan ḳurtulmışsuz çāk-ı rāndan murād uyluḳ mā-beyninde (9) ferecdür

(3396) Mes̱nevī

Ger ezan maʿnā̱ nihem men berşumā

Mer şumārā biş ne'pẕīred semā

Eger ol ādemīnüñ vücūdında olan maʿnā̱dan (10) sizüñ üzeriñüze ḳorsam taḥḳīḳan sizi semā artıḳ ḳabūl eylemez

(3397) Mes̱nevī

ʿİṣmetī ki mer şumārā dertenest

An ziʿaks-i ʿiṣmet u ḥıfẓ-ı menest

(11) Şol ʿiṣmet ü nezāhet ve ḳuds u ṭahāret sizüñ ẕātıñuzdadur ol ʿiṣmet ve ḳuds u ṭahāret (12) benüm bir ʿiṣmetüñ ve ḳudsiyyenüñ ʿaksindendür *el-maʿṣūmu minʿiṣmetillāh*[1682] feḥvāsınca maʿṣūm Allāhuñ ḥıfẓ u ʿiṣmet eyledügi (13) kimsedür eger Ḫudāy-ı Teʿālā̱ bir kimseyi maʿṣūm eylemezse melek daḫı olsa ḫaṭādan ḫālī olmaz (14)

(3398) Mes̱nevī

An zimen bīnid ne ezḫod hīn hīn

Tā neçerbed berşumā dīv-i laʿīn

Anı benden görüñüz kendüñüzden görmeñüz (15) āgāh oluñuz ki ʿucb u ġurūr ekber-i kebāyirdendür tā melʿūn şeyṭān sizüñ üzerüñüze cür'et (16) itmeye [ve ġālib olmaya]

(3399) Mes̱nevī

Ançünan ki kātib-i vaḥy-ı Resūl

Dīd derḫod ḥikmet u nūr-ı uṣūl

Ancılayın ki Resūl Ḥażretlerinüñ (17) kātib-i vaḥyi kendüsinde ḥikmeti ve nūr-ı uṣūlı gördi nūr-ı uṣūlden murād vaḥy-ı İlāhīdür ki uṣūl-ı dīnüñ nūrıdur (18) yaʿnī kendü ḳalbinde olan kātib vaḥy-ı İlāhīyi ve ḥikmet-i Rabbānīyi görüp anı kendü ẕātından ṣandı ve aña maġrūr (19) oldı ol kātib kendüsini murġān-ı Ḫudānuñ hem-ṣavtı ṣaydı nitekim buyururlar (20)

(3400) Mes̱nevī

Ḫᵛīşrā hem-ṣavt-ı murġān-ı Ḫudā

Mīşumurd an bud ṣafīrī çün ṣadā

[1682] "Masum Allah'ın ismetindendir."

yaʿnī kendüyi enbiyāya (21) hem-āvāz ḳıyās eyledi ol ṣadā gibi bir ṣafīr idi yaʿnī ṣayyāduñ dili gibi ötmesi ṣayyāduñ kendü lisānı olmayup (22) anuñ ẕātında nice ʿāriyyeti ise kātib-i vaḥyüñ cenān u dehānından ẓuhūra gelen vaḥy-ı İlāhī daḫı anda mücerred ṣayyād gibi (23) bir ʿāriyyeti ṣafīr idi

(3401) Mes̱nevī

Laḥn-ı murġanrā eger vāṣıf şevī

Bermurād-ı murġ key vāḳıf şevī

Ey ʿāriyyetīye maẓhar (24) olan kime mes̱elā eger murġlaruñ laḥn u ṣavtını vaṣf idici olasın murġuñ murādı üzre ḳaçan vāḳıf olursın (25)

(3402) Mes̱nevī

Ger biyāmūzī ṣafīr-i bülbülī

Tā çi dānī k'ū çi dāred bāgülī

Eger bülbüle mensūb ṣafīr ögrenesin sen ne (26) bilürsin ki ol bülbül bir gül ile ne kār ṭutarsın ve o bülbül güle ne diyü öter (27)

(3403) Mes̱nevī

V'er bidānī bāşed an hem ezgümān

Çün zileb-cünban gümanhā-yı kerān

Farażā eger bilesin ki o hem gümān u ẓanndan olur yaḳīnden [A283a] (1) müşāhede cihetinden olmaz mes̱elā ṣāġırlaruñ leb-cünbān olan kimseden gümānları gibi yaʿnī bir nice kimse taḥrīk-i (2) leb eyleyeler ve biri böyle söz söyleseler bir nice ṣumma mübtelā olan ṣaġırlar ol meclisde olsa anlaruñ (3) ṭudaḳlarınuñ ḥareket eylemesinden ṣaġırlar ne gūne ẓann u ḳıyās eylerlerse sen daḫı ṭuyūrlaruñ āvāzını eyle bilürsin (4) ve keẕālik ṭuyūr-ı enbiyā vü evliyānuñ kelimātını anuñ gibi fehm ḳılursın nitekim bu ḥikāyede vāḳīʿ olan ṣaġır (5) bīmāruñ guftārını kendü ʿaḳlı üzre dürüst ḳıyās eyledüm diyüp berʿaks olmasından maʿlūm idinürsin (6)

Beʿıyādet reften-i ker berhem-sāye-yi ḫᵛīş[1683]

(3404) Mes̱nevī

An kerīrā guft efzun māyeī

Ki turā rencūr şud hem-sāyeī

(7) Bir ziyāde ser-māye er ol bir ṣaġıra didi ki senüñ ḳoñşuñ ḫasta oldı (8)

(3405) Mes̱nevī

[1683] Sağırın hasta komşusunu ziyaret etmesi

Guft bāḫod ker ki bāgūş-ı girān

Men çi deryābem ziguft-i an cevān

Ṣaġır kendüsine eyitdi ki ṣaġır ḳulaġıla [yaʿnī bir gūş-ı (9) girānıla ṭutalum ki ʿiyādete varmışam] ben ol marīż cevānuñ sözinden ne añlaram (10)

(3406) Meṡnevī

Ḫāṣa rencūr u żaʿīf-āvāz şud

Līk bāyed reft ancā nist bud

ʿAle'l-ḫuṣūṣ ol kimse rencūr u żaʿīf-āvāz oldı (11) ve lākin ol marīż olduġı mekāna ʿıyādet içün gitmek gerek lābud yaʿnī bilāmüfāraḳa ve lāmuḥāletin (12)

(3407) Meṡnevī

Çün bubīnem k'an lebeş cünban şeved

Men ḳıyāsī gīrem anrā hem ziḫᵛad

Ṣaġır eyitdi çünkim görem ki ol (13) ḫastanuñ lebi taḥrīk ola ben kendümden ol lebüñ ḥareketini fehm ü ḳıyās ṭutam [ve ẓann-ı ġālibüm üzre aña cevāb (14) virem]

(3408) Meṡnevī

Çün bügūyem çünī ey miḥnet-keşem

Ū buḫᵛāhed guft nīkem yā ḫoşem

Çünkim ben ol ḫastaya diyem ey benüm (15) miḥnet çekici hem-sāyem nicesin o ḫasta yā iyüyem ve yā ḫoşem dise gerekdür (16)

(3409) Meṡnevī

Men bugūyem şükr çi ḫordī abā

Ū bugūyed şerbetī yā māş-bā

Ben şükr el-ḥamdü lillāh diyem andan ṣoñra ne şūr-bāsı yirsin ol marīż dir (17) bir şerbet ve yāḫud māş-bā yedüm dir māş-bā mercümek şūr-bāsıdur baʿż-ı nusḫada mās-bā vāḳıʿ olmışdur (18) yoġurdlu şūr-bā dimek olur

(3410) Meṡnevī

Men bugūyem ṣaḥḥa nūşest kist ān

K'ezṭabībān pīş-i tū gūyed fülān

Ben (19) ol marīże ṣıḥḥat olsun saña nūş olsun dirüm andan ṣoñra kimdür o ki ṭabīblerden senüñ (20) öñüñe gelür ol ḫasta dir fülāndur

(3411) Meṡnevī

Men bugūyem bes mübārek-past ū

Çünki ū āmed şeved kāret nikū

(21) Ben aña direm o ṭabīb ziyāde mübārek ḳademdür çünki o ṭabīb geldi senüñ kāruñ iyü olur (22)

(3412) Mes̱nevī

Pāy-ı ūrā āzmūdestīm mā

Her kucā şud mīşeved ḥācet-revā

Biz anuñ ayaġını ṣınamışuzdür ve tecrübe ḳılmışuzdur (23) her ḳande gitdi ise ḥācet-revā olur

(3413) Mes̱nevī

İn cevābāt-ı ḳıyāsī rast kerd

Pīş-i an rencūr şud an nīk-merd

(24) Ṣaġır bu ḳıyāsa mensūb olan cevābları ḳalbinde rāst u muḥkem eyledi ol nīk-merd (25) o marīżüñ ḳatına gitdi çünkim ol ṣaġır marīże gelüp mülāḳī oldı (26)

(3414) Mes̱nevī

Guft çünī guft murdemguft şükr

Şud ezin rencūr pur-āzār u nükr

Aña didi nicesin ḫasta eyitdi öldüm o ṣaġır eyitdi (27) şükr el-ḥamdü lillāh rencūr bu sözden pür-āzār oldı ve pür-inkār oldı [A283b] (1)

(3415) Mes̱nevī

K'in çi şükrest ū meger bāmā bedest

Ker ḳıyāsī kerd u an kej āmedest

Böyle diyü ki buna şükrdür var ise o bizümle meger bed żıddur (2) ṣaġır bir ḳıyās eyledi ve o ḳıyās kej ü berʿaks gelmişdür

(3416) Mes̱nevī

Baʿd ezan gufteş çi ḫordī guft zehr

Guft nūşet bād efzun geşt ḳahr

(3) Andan ṣoñra ṣaġır marīże eyitdi ne yidüñ marīż ziyāde bīḥużūr olduġından (4) zehr yidüm didi ṣaġır marīże eyitdi saña nūş olsun marīżüñ ḳahrı ziyāde oldı (5)

(3417) Mes̱nevī

Baʿd ezan guft ezṭabīban kist ū

Ki hemī āyed beçāre pīş-i tū

Andan ṣoñra ṣaġır eyitdi ṭabīblerden kimdür o (6) ki senüñ ḳatuña ʿilāc itmekden ötüri gelür

(3418) Mes̱nevī

Guft ʿAzrāyil miāyed birev

Guft pāyeş bes mübārek şād şev

Marīż (7) ziyāde ġażabından ʿAzrāyil gelür yüri [P128a] didi ṣaġır marīże eyitdi anuñ ḳademi ziyāde mübārekdür şād (8) ol

(3419) Meşnevī

Ker birūn āmed buguft ū şādmān

Şükr kiş kerdem murāʿāt in zamān

Ṣaġır ḫastanuñ ḳatından (9) ṭaşra geldi ṣaġır kendüsine şādmān olduġı ḥālde didi şükr ki ol marīże bu zamān riʿāyet eyledüm (10) ve anuñ ḫāṭırın ele aldum

(3420) Meşnevī

Guft rencūr in ʿaduvv-ı cān-ı mast

Mā nedānistim k'ū kān-ı cefast

Rencūr kendüsine (11) eyitdi bu hem-sāye bizüm cānımuzuñ düşmeni biz bilmedük ki ol hem-sāye cefā maʿdenidür (12)

(3421) Meşnevī

Ḫāṭır-ı rencūr-cūyan ṣad saḳaṭ

Tā ki peyġameş kuned ezher namaṭ

Marīżüñ ḫāṭırı yüz saḳaṭ dileyici yaʿnī nāmaʿḳūl u nāmeşrūʿ isteyici (13) tā ki her nevʿden aña ḫayr eyleye yaʿnī günāgūn ḫāṭır-şiken ṣaġıra sözler söyleye (14)

(3422) Meşnevī

Çün kesī ki ḫorde bāşed āş-ı bed

Mībişūrāned dileş tā ḳay kuned

Mes̱elā çün bir kimse yaramaz ve żararlu āş yimiş ola (15) ol āş-ı bed ol kimsenüñ göñlini bulandurur ṭā ḳay eyler ve hem hażm itmeyüp anı cānından iḫrāc eyler pes bu münāsebetile (16) keẓm-ı ġayẓ itmege ve taḥammül ü taṣabbur semtine gitmege irşād buyurup dirler

(3423) Meşnevī

Kaẓm-i ġayẓ īnest anrā ḳay mekun

Tā biyābī dercezā şīrin seḫun

(17) [Kaẓm-ı ġayẓ budur anı ḳay itme tā ki cezāda şīrīn suḫan bulasın kaẓm-ı ġayż] yaʿnī ġażabını (18) yudan ḳulları ḥaḳḳında Ḥaḳ Teʿālā̱ Sūre-yi Āli ʿİmrānda buyururlar

ve'l-kāẓımīne'l-ġayẓa ve'l-ʿāfīne ʿani'n-nās (19) *vallāhu yuḥibbu'l-muḥsinīn*[1684] yaʿnī ol cennet ki anuñ ʿarżı semāvāt u arżdur emvālini serrā vü ḍarrāda infāḳ eyleyen (20) mütaḳḳīler içün aʿdād [olınmış daḫı ḥīn-i ġażabda ġażabını yudup ṣabr idenler içün ve daḫı nāsdan ʿafv (21) idenler içün iʿdād] olınmışdur Allāh muḥsin olanları sever ʿanEbī Hureyre raḍıyallāhu ʿanh ḳāle ʿaleyhi's-selām (22) *men keẓame ġayẓan ve huve yaḳduru ʿalāinfāẕihi mele'ellāhu ḳalbehu emnen ve īmānen*[1685] pes Ḥażret-i Ḫudāvendigār buyururlar ki ġażabı (23) yutmaḳ budur yaʿnī ḳaçan derūn-ı āteş ġażabla ġaleyān u feverān eylese keẓm-i ġayẓ oldur ki ol ḥīnde (24) ol ġażab u ḫaşmı ḳay eyleme ve ḫaşm u ġażaba müteʿāllıḳ söz söyleme tā emn ü īmānıla ṭolasın ve cezāsında (25) Allāhdan maġḍūbün ʿaleyh olan kimseden şīrīn suḫan bulasın

(3424) Meṡnevī

Çün nebūdeş ṣabr mīpīçīd ezū

K'in seg-i zen-rūspī-yi ḥīz kū

(26) Ṣaġıruñ sözlerine çünkim rencūruñ ṣabrı olmadı ol sözlerden (27) ṭarıldı böyle diyü ki bu ḥīz ḳaḥbe ʿavretler kelbi ḳanı

(3425) Meṡnevī

Tā birīzem bervey ançi gufte būd

K'an zaman şīr-i żamīrem ḫufte būd

[A284a] (1) Tā ol nesneyi ki baña maraż ḥālinde dimiş idi anuñ üzerine dökem yaʿnī sözlerine göre (2) cevāb virem zīrā ol zamān benüm żamīrüm şīrīn uyumış idi aña cevāb virmege lec itmege ol eclden ṭāḳatüm (3) olmadı

(3426) Meṡnevī

Çün ʿıyādet behr-i dil-ārāmiyest

İn ʿıyādet nist düşmen-kāmiyest

Çünkim ʿıyādet dil-ārāmlıkdan (4) ötüri ve tesliye-yi ḳalbden ötüri bu ʿıyādet degüldür düşmen-kāmīdür düşmen-kāmī düşmen murādlulık dimekdür (5) maḳṣūd ol beni tesliye itmek içün ve ḫāṭırum ṣormaḳ içün gelmedi belki bu ḥālet-i marażda görüp murādı (6) ḥāṣıl olmaḳdur diyü sūʾ-i ẓann eylemek

(3427) Meṡnevī

Tā bubīned düşmen-i ḫodrā nizār

[1684] "O müttakiler, hiddetlerini zaptederler ve insanları affederler. Allah iyilik yapanları sever." (Al-i İmran, 134)

[1685] "Kim hiddetini zaptederse, yani düşmanını infaz etmeye muktedir bir haldeyken de, kötü davranmazsa Allah onun kalbini emniyet ve imanla doldurur."

Tā bigīred ḫāṭır-ı zişteş ḳarār

Tā kendünüñ (7) düşmenini nizāru żaʿīf göre tā anuñ zişt ḫāṭırı ḳarār ṭuta

(3428) Mes̱nevī

Bes kesan k'īşan ziṭāʿat güm-rehend

Dil berıḍvān u sevāb-ı an nehend

(8) Çoḳ kimseler ki anlar ṭāʿatden ikrāh u iʿrāż idicilerdür bu maʿnā̱ (9) baʿż-ı nusḫada *mükrih* vāḳıʿ olduğı üzredür ammā eks̱er ü eṣaḥḥ olan nusḫalarda *güm-reh* vāḳıʿ olmışdur bu taḳdīr (10) üzre maʿnā̱ çoḳ kimseler ki anlar ṭāʿat-ı Ḥaḳdan güm-rāhlardur zīrā ḳalbi rıḍvāna ve ol Ḫudānuñ s̱evābına ḳorlar (11) s̱evāb anda żamīr-i ṭāʿata rāciʿ olsa da cāyizdür ve Rıḍvāndan murād ḫāzin-i cennet olan Rıḍvāndur (12) murād anuñ ḥıfẓında olan cennetdür bu taḳdīr üzre maʿnā̱ çoḳ kimseler ṭāʿatdan güm-rāh olmışlardur (13) anuñ içün ki ḳalbi cennete ve ṭāʿatüñ ecr ü s̱evābına ḳodılar pes ʿamelleri ḫāliṣen livechillāh olmaduğına bināʾen (14) ʿibādetden güm-rāh olmış olurlar nitekim *femen kāne yercū liḳāʾe rabbihi fe'l-yaʿmel ʿamelen ṣāliḥan ve lāyuşriku biʿibādeti rabbihi* (15) *aḥaden* [1686]āyetinde Beyżāvī *ve lāyuşriku biʿibādeti rabbihi aḥaden* ḳavlini *bienne yerāhu ev yaṭlübü minhü ecren*[1687] dimekle tefsīr (16) eyler pes maʿlūm oldı ki ṭāʿāt u ʿibādeti cennet ü ücret içün ḳılmaḳ güm-rāh olmağı müstelzim olur (17)

(3429) Mes̱nevī

Ḫod ḥaḳīḳat maʿṣiyet bāşed ḫafī

Bes keder k'anrā tu pindārī ṣafī

Riyāyla olan ve ecr ü s̱evāb içün olan (18) ṭāʿat ḫod maʿṣiyyetdür zīrā riyā şirk-i ḫafīdür ve keẕālik ecr ü s̱evāb içün olan ṭāʿat (19) daḫı şirk-i ḫafīden ḫālī degüldür çoḳ kedr ü tīre ki anı sen ṣāfī ṣanursın

(3430) Mes̱nevī

Hemçü an ker ki hemī pindāştest

K'ū nikūyī kerd u an berʿaks cest

(20) Ol ṣağır gibi ẓann eylemişdür ki ol ṣağır iyülik eyledi ve o ʿaks (21) üzre ṣıçradı yaʿnī ẓann u ḳıyāsınuñ ʿaksi vāḳıʿ oldı

(3431) Mes̱nevī

Ū nişeste ḫoş ki ḫıdmet kerdeyem

Ḥaḳḳ-ı hem-sāye becā āverdeyem

[1686] "Kim Allah'a yakınlaşmak isterse Salih ve riyasız amel kılsın ve ibadetinde kimseyi rabbine ortak koşmasın." (Kehf, 110)

[1687] Ondan ecir talep etsin ve onu ecir kapısı olarak görsün.

(22) O ṣaġır ḫoş oturmış ki ḫıdmet eylemişem hem-sāyenüñ ḥaḳḳını yirine getürmişem (23) ammā ḫaberi yoḳ ki

(3432) Meṡnevī

Behr-i ḫod ū āteşī efruḫte est

Derdil-i rencūr u ḫodrā suḫte est

Kendüden ötüri (24) o ṣaġır āteş yaḳmışdur rencūruñ göñlinde ve kendüyi ol āteşle yaḳmışdur (25) ehl-i riyā daḫı ṭāʿat u ʿibādet eyledüm diyü ḳıyās iderler ḫaberleri yoḳ ki kendüler içün bir āteş (26) şuʿlelendürmişler ve ʿāḳıbet kendüleri ol āteş içre sūḫte ḳılmışlardur zīrā riyāyla olan ṭāʿatuñ (27) netīcesi nār-ı caḥīm olmaḳ muḳarrerdür

(3433) Meṡnevī

Fe't-teḳu'n-nāre'l-letī evḳadtumū

İnnekum fi'l-maʿṣıyet ezdedtumū

Pes [A284b] (1) itḳā vü perhīz eyleñ *nāre'l-letī* şol āteşden ki *evḳadtumū* anı īḳād idüp iştiʿāl eylediñüz ḫaṭā vü ʿişyān (2) sebebiyle *innekum* taḥḳīḳan siz *fi'l-maʿṣıyet* günāhlarda *ezdedtumū* izdiyād eylediñüz

(3434) Meṡnevī

Guft Peyġam-ber beyek ṣāḥib-riyā

Ṣalli innek lemtuṣallī yā feta̱

(3) [Ḥażret-i Payġam-ber ʿaleyhi'ṣ-ṣalātu ve's-selām ṣāḥib-riyādan birine istīnāf-ı ṣalāta emr (4) idüp buyurdılar ki namāz ḳıl taḥḳīḳan sen namāz ḳılmaduñ yā feta̱ yaʿnī] rivāyet olınur ki ṣāḥib-riyādan bir kimse (5) ḳalḳup namāz ḳıldı baʿde'l-ferāġ Ḥażret-i Resūl-i Ekrem ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem aña *ḳum ṣalli feinneke lemtuṣallī*[1688] buyurdı (6) ol kimse erkān-ı ṣalātda ḫaṭā oldı zuʿm idüp ḳalḳup istīnāf idüp erkān-ı ṣalātı bi't-tamām ve'l-kemāl (7) yirine getürüp fariġ olduḳda ve kāmil ü tamām olmasına iʿtiḳād idüp ḳılduḳda Ḥażret-i Resūl-i Ekrem buyurdılar ki *lāṣalāte illā biḥużūri'l-ḳalb*[1689] (8) yaʿnī ṣalāt kāmil olmaz illā niyet-i ḫāliṣe ve ḥużūr-ı ḳalbile mücerred erkān-ı maḫṣūṣanuñ bikemāliha edā olınmasıyla (9) ḥaḳīḳat-ı ṣalāt-ı kāmile olmaḳ lāzım gelmez belki ḥużūr-ı ḳalb ve niyyet-i ḫāliṣa daḫı şarṭ-ı tekmīlidür (10)

(3435) Meṡnevī

Ezberāy-ı çāre-yi in ḫavfhā

Āmed ender her namāzī ihdinā

[1688] "Kalk yeniden namaz kıl, çünkü sen namaz kılmadın." Buhârî, Sahîh I/192; Müslim, Sahîh II/11; Yardım 2008: 74-75

[1689] "Namaz, kalbin huzur olmadan makbul sayılmaz."

[Bu ḫavflaruñ çāresinden ötüri her bir namāzda *ihdinā* geldi] yaʿnī (11) bu ḥużūr-ı ḳalb olmamaḳ ve niyyet-i ḫāliṣa ile namāz ḳılmamaḳ ḫavflarınuñ ve bunlara mānend sāyir-i muḫāvifüñ çāresinden (12) ötüri her namāzlar içre **Sūre-yi Fātiḥa**da ḳırāʾatı vācib oldı ve ***ihdine'ṣ-ṣırāṭa'l-mustaḳīm***[1690] **[P128b]** dinilmek lāzım geldi yaʿnī (13) *İlāhī hemān saña ʿibādet eyler ve her ḫuṣūṣda hemān senden ʿavn u ʿināyet ṭaleb ḳıluram sen bize her ḥālde* (14) *ṣırāṭ-ı müstaḳīmi hidāyet eyle*

(3436) Meṡnevī

K'in namāzemrā meyāmīz ey Ḫudā

Bānamāz-ı ḍāllīn u ehl-i riyā

Ki ol ihdinā yaʿnī ṣırāṭ-ı (15) *müstaḳīme hidāyet eyle* dimek *benüm namāzumı ḳarışdurma ey Ḫudā ehl-i ḍalāl ve ehl-i riyānuñ namāzına* dimek maʿnāsını (16) mutażammındur zīrā niyyet-i ḫāliṣası olmayan ehl-i dünyānuñ namāzı ṣırāṭ-ı müstaḳīmden ḫāricdür ve **Sūre-yi Fātiḥa**nuñ (17) bu maḥalle gelince tefsīri cild-i rābiʿde *vaḥy kerden-i Ḥaḳ Teʿālā beMūsā ʿaleyhi's-selām* beyānında [s̱übūt bulmışdur ve bunuñ (18) ziyāde tafżīl ü taḥḳīḳı Fütuḥāt-ı ʿAyniyye nāmında Sūre-yi Fātiḥaya yazduġumuz tefsīrde mesṭūr u mektūb (19) olmışdur anlarda ṭaleb olına]

(3437) Meṡnevī

An ḳıyāsī ki bikerd an ker güzīn

Ṣoḥbet-i deh-sāle bāṭıl şud bedīn

Ol (20) biḳıyās ki o meẕkūr olan ṣaġır iḫtiyār ḳabūl eyledi bu ḳıyās sebebiyla on yıllıḳ dostluḳ (21) bāṭıl oldı

(3438) Meṡnevī

Ḫāṣṣa ey ḫᵛāce ḳıyās-ı ḥiṣṣ-i dūn

Ender an vaḥyī ki hest ezḥad füzūn

ʿAle'l-ḫuṣūṣ (22) ey ḫᵛāce dūn olan ḥissüñ ḳıyāsı ol bir ʿaẓīmu'ş-şān vaḥydeki ḥādden ziyādedür yaʿnī bu beşerüñ ḥiss-i (23) dūnı ve ʿaḳl-ı zebūnı ḥadden ve dāyire-yi ʿaḳldan efzūn u bīrūn olan vaḥy-ı İlāhīde ḳıyās eylemek cāyiz degüldür (24) zīrā ġalaṭdan ḫālī olmaz

(3439) Meṡnevī

Gūş-ı ḥiss-i tū beḥarf er derḫorest

Dan ki gūş-ı ġayb-gīr-i tū kerest

[1690] "Ya Rabbi bizi doğru yola ilet." (Fatiha, 6)

(25)Ey ehl-i ḳıyās senüñ gūş-ı ḥissüñ ḥarf-ı kelām-ı Ḥaḳḳa farażā eger lāyıḳ ise yaʿnī nuṣūṣ-ı şerīfenüñ ḥurūf (26) u elfāẓına ve andan fehm-i meʿānī ḳılmaġa semʿ-i ẓāhirüñ eger müstaʿidd ü ḳābil oldıysa belki senüñ ġayb ṭutıcı (27) ḳulaġuñ ṣaġırdur yaʿnī senüñ semʿ-i bāṭınuñ eṣammdur pes murādullāh ve murād-ı Resūlullāh ol kelāmdan ne idügini [A285a] (1) [idrāk ü istimāʿa ḳādir olmazsın çünkim nuṣūṣ-ı şerīfeden murād Allāh ve murād Resūlullāh ne idügini] idrāke ḳādir (2) olamayasın mücerred ḳıyāsāt-ı ʿaḳliyye ile anda taṣarruf ḳılmadan ḥaẕer eyle ve *āmentü billāhi ve Resūlillāhi ve bimā cāʾe minʿindillāhi ve bimā cāʾe minResūli*(3)*llāhi ʿalāmurādillāhi ve ʿalāmurādi Resūlillāhi*[1691] diyü söyle tā kim ʿalāḫılāfı murādillāh ve ʿalāḫılāfı murādi Resūlillāh ol kelāma (4) maʿnā virmeyesin ve ḳıyāsa iʿtimād ḳılmayasın

Evvel kesī ki dermuḳābele-yi naṣṣ ḳıyās āverd İblīs būd[1692]

[Evvel (5) bir kimse ki naṣṣ-ı şerīfüñ muḳābelesinde ḳıyās getürdi ve naṣṣı ḳoyup ḳıyāsıla ʿamel eyledi İblīs idi *kemā aḫrece* (6) *Ebū Naʿīm fi'l-ḥilyeti ve'd-Deylemiyyi ʿanCaʿfer bin Muḥammed ʿanebīhi ʿanceddihi inne Resūlullāh ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem ḳāle evvelu* (7) *men ḳāse emru'd-dīn bireʾyihi İblīsu ḳālellāhu lehu e secede'l-Ādemu fe ḳāle ene ḫayrun minh ḫalaḳtenī minnārin ve ḫalaḳtehu minṭīnin* (8) *ḳāle Caʿfer fe men ḳāse emru'd-dīn bireʾyihi ḳarenehullāhu teʿālā yevme'l-ḳıyāmeti biİblīs liennehu etbeʿahu bi'l-ḳıyāsi*] (9)

(3440) Meṡnevī

Evvel an kes k'in ḳıyāsekhā numūd

Pīş-i envār-ı Ḫudā İblīs būd

Evvel ol kimse ki ḳıyāsçıkları gösterdi Ḥażret-i Ḫudānuñ (10) nūrları ḳatında **İblīs** idi Ḥażret-i Ḫudānuñ envārından murād kelām-ı şerīfidür Ḥaḳ Teʿālānuñ şeyṭāna (11) ***ḳāle yā İblīsu māmenʿake en lātescude limā ḫalaḳte biyedeyye***[1693] diyü ḫıṭāb-ı ʿİzzet vārid olduḳda **İblīs** ḳıyās-ı ʿaḳliyye ile (12) ḳıyās eyledi ve cevāb virüp

(3441) Meṡnevī

Guft nār ezḫāk bīşek bihterest

Men zinārem ū ziḫāk-ı ekderest

[1691] Ben Allah'a ve Resulüne inandım. Resulünün Allah tarafından getirdiğine ve Allah ve Resulünün muart ettikleri şeye inandım.

[1692] Allah kelamına karşı ilk kıyası yapan İblis idi.

[1693] "Allah, ey İblis, iki elimle yarattığıma seni secde etmekten meneden nedir, dedi." (Sad, 75)

(13) Didi nār ḫākden bīşek bihterdür ben āteşdenem ve o tīrerek ḫākdandur bu beyt-i şerīf bu āyet-i kerīmenüñ (14) mefhūmıdur ḳālellāhu Teʿālā̱ ḥākiyen ʿanİblīs ene *ḫayrun min ḫalaḳtenī minnārin ve ḫalaḳtehu minṭīn*[1694] ḳıyāsı bu idi ki (15) kendüsi māric nārdan ve Ādem Ḥażretleri ḫākdan ḫalḳ olmaġla kendüsi Ādemden ḫayrlu ola ḳıyās eyledi ki (16) cevher-i nūrānī ḫāk-ı ẓulmānīden ʿinde'l-ʿaḳl ḫayrlu vü efḍaldür pes efḍal olan mefḍūl olana secde eylemek ʿaḳla (17) mülāyim degüldür pes bu gūne ḳıyās-ı ʿaḳliyyeye iʿtimād idüp kendüyi Ḥażret-i Ādemden ḫayrlu ʿadd eyledi nitekim (18) anuñ ʿillet ü ḥüccetini beyān idüp buyururlar

(3442) Meṡnevī

Pes ḳıyās-ı ferʿ beraṣleş kunīm

Ū ziẓulmet mā zinūr-ı rūşenīm

Pes İblīs (19) didi kim ferʿī anuñ aṣlı üzre ḳıyās eyleyelüm ḳıyā̱s el-ferʿu ʿale'l-aṣli oldur ol Ādem aleyhi's-selām ẓulmetden (20) biz nūr-ı rūşendenüz ẓulmet ferʿdür ve nūr rūşen-aṣldur ve maḳṣūdün bi'ẕ-ẕātdur ve ẓulmetden eşrefdür pes (21) ferʿ aṣla tābiʿ olmaḳ gerekdür aṣl ferʿe tābiʿ olmaḳ münāsib degüldür didi

(3443) Meṡnevī

Guft Ḥaḳ nī belki lāensāb şud

Zühd ü taḳvā̱ faẓlrā mihrāb şud

(22) Sūre-yi Müʾminüñ āḫırında olan āyete işāretdür ḳālellāhu Teʿālā̱ *feiẕā nufiḫa* (23) *fiṣṣūri felā ensābe beynehum yevme iẕin ve lāyetesāʾelūn*[1695] ḳırāʾāt-ı ʿāmme żamm-ı ṣād ve sükūn-ı vāvıladur ammā İbn ʿAbbās (24) ve Ḥasan-ı Baṣrī żamm-ı ṣād ve fetḥ-i vāvıla ḳırāʾat bu taḳdīr üzre *ṣūret*üñ cemʿi olur taḳdīr-i kelām şol (25) vaḳtde ki ṣuvere ve yā ṣūretlere rūḥları olan ve her bir cesed ḥaşr u neşr içün iḥyā ḳılına pes ol günde (26) bunlaruñ mā-beyninde ensāb u aḳrabā olmaz yaʿnī ḥaseb ü neseb nefʿ ü fāyide ḳılmaz farṭ-ı ḥayre ve kemāl-i vaḥşetden (27) teʿāṭuf u terāḥum zāyil olur ve ol günde insān birāderinden ve māder ü pederinden ve ṣāḥibe vü evlādından [A285b] (1) firār ḳılur ve ol günde ḥaseb ü neseble müfāraḫat olmaz nitekim dünyāda oldı ve ol günde baʿż-ı (2) kimseden ḥaseb ü nesebin suʾāl daḫı ḳılmaz nitekim bu dünyāda baʿżısı baʿżısından suʾāl ḳıldı belki ol (3) günde tefāḫur u tebāhī aʿmāl-i ḥasene ve zühd ü taḳvā̱ ile olur maʿnā̱-yı beyt Ḥaḳ Teʿālā̱ didi ferʿi aṣl üzre ḳıyās (4) eylemek iʿtibārı yoḳdur belki bu insān beyninde yevm-i ḳıyāmetde lāensāb oldı yaʿnī *feiẕā nufiḫa fiṣṣūri* (5) *felāensābe*

[1694] "Ben ondan daha hayırlıyım. Beni ateşten, onu ise topraktan yarattın." (Sad, 76)

[1695] "Sura üflenince (cesetlere ruh üflenince) aralarında nesep ve akrabalık kalmayacaktır." (Müminun, 101)

beynehum feḥvāsınca rūz-ı ḳıyāmetde ḥaseb ü neseb iʿtibārı yoḳdur ***inne ekramekum ʿindellāhi etḳākum***[1696] (6) āyet-i kerīmesinüñ maġzāsınca fażīlet ü şeref zühd ü taḳvā̱ ile olur zīrā zühd ü taḳvā̱ fażīlet ü şerefe ḳıble (7) vü miḥrāb oldı bilāzühd ü taḳvā̱ fażl u şeref mücerred ḥaseb ü neseble mümkin olmaz pes *me'ş-şerefu bi'l-ḥasebi ve'n-nesebi* (8) *inneme'ş-şerefu bi'l-ʿilmi ve'l-edebi*[1697] feḥvāsınca ḥaseb ü nesebile şerefiyyet olmaz belki ʿilm ü taḳvā̱ vü edebile şerefiyyet ü fażīlet (9) bulınur dimek olur

(3444) Me̱snevī

İn ne mīrā̱ş-ı cihān-ı fāniyest

Ki beensābeş biyābī cāniyest

Bu miḥrāb-ı fażl olan zühd (10) ü taḳvā̱ cihān-ı fānīnüñ mīrā̱şı degüldür ki anı neseblerle bulasın ve aña mücerred şeref-i ābā vü ecdādla vāṣıl olasın bu cānīdür (11) yaʿnī mīrā̱ş-ı rūḥānīdür ki insāna bu tevfīḳ-i Rabbānī vü terbiye-yi mürşid-i Ḥaḳḳānī vāsıṭasıyla müyesser olur (12)

(3445) Me̱snevī

Belki in mīrā̱şhā-yı enbiyast

Vāri̱ş-i in cānhā-yı etḳıyast

Belki bu zühd ü taḳvā̱ enbiyānuñ mīrā̱şlarıdur ve bu mīrā̱şlaruñ (13) vāri̱şi etḳıyānuñ cānlarıdur yaʿnī enbiyā-yı ʿiẓāmuñ mīrā̱şına vāri̱ş olanlar taḳī vü naḳī olup kendüleri aġyār (14) u sūʾ-i levs̱inden pāk u ṭāhir ḳılanlaruñ rūḥ-ı revānıdur eger kāfir bilinden daḫı gelürlerse ve feseḳa vü fecerenüñ (15) evlādından olurlarsa da

(3446) Me̱snevī

Pūr-ı an Bū Cehl şud müʾmin ʿıyān

Pūr-ı an Nūḥ Nebī ezgüm-rehān

Me̱selā **Ebū Cehl**üñ (16) ferzendi ki **ʿİkrime Ḥażreti**dür āşkāre müʾmin oldı ve aṣḥāb-ı Resūlullāhdan olup ol Ḥażretden nice eḥādī̱s-i (17) şerīfeyi rivāyet [ḳıldılar] ol **Nūḥ Nebī**nüñ ferzendi kāfirlerden oldı ki ismi **Kenʿān**dur pes maʿlūm oldı ki kāfir bilinden (18) gelmek żarar virmez ve peyġam-ber oġlı olmaḳ biġayr-ı ṭāʿatin müfīd olmaz imiş

(3447) Me̱snevī

Zāde-yi ḫākī münevver şud çü māh

Zāde-yi āteş tuyī rev rū-siyāh

[1696] "Allah indinde en keriminiz, en çok müttaki olanınızdır." (Hucurat, 13)
[1697] "Haseb ve neseple şeref olmaz, ancak ilim ve edep ile olur."

(19) Ḫāke mensūb olan (20) ferzend māh gibi münevver oldı ki murād Ḥażret-i Ādemdür sen āteş ferzendisin ey İblīs-i rū-siyāh git [P129a] ve ḥaseb ü neseble olan tebāhī vü tefāḫurı terk it (21)

(3448) Meṡnevī

İn ḳıyāsāt u taḥarrī rūz-ı ebr

Yā beşeb mer ḳıblerā kerdest ḥabr

Bu ḳıyāsāt u taḥarrīyi bulutlı günde ya şeb-i tārīkde taḥḳīḳan (22) ḳıble içün eylemişdür ḥabr fetḥ-i ḥāyile ve kesre-yi ḥāyile ʿālem maʿnāsınadur yaʿnī ol vaḳtde ki bulutlıḳ ola ve yāḫud (23) gice ḳarañulıḳ ol ve ḳıble nāmaʿlum ola ʿālim olanlar bu ḳıyāsāt u taḥarrīyi bu maḥalde ḳıbleden ötüri (24) cāyiz görmişler ve bu maḥalde icrā eylemişlerdür tā ʿibādet ṣaḥīḥa ola

(3449) Meṡnevī

Līk bāḫurşīd u Kaʿbe pīş-i rū

İn ḳıyās u in taḥarrīrā mecū

(25) Ve līkin ḫurşīdüñ ẓuhūrıyla ve Kaʿbe yüzüñ öñinde ola bu ḳıyāsı (26) ve bu taḥarrīyi isteme zīrā ḳıyās u taḥarrī böyle maḥalde bāṭıldur

(3450) Meṡnevī

Kaʿbe nādīde mekun z'ū rū metāb

Ezḳıyās Allāhu aʿlem bi'ṣ-ṣavāb

(27) Kaʿbeyi görmezlenmiş eyleme ol Kaʿbeden çürime ḳıyāsdan ötüri [A286a] (1) Allāh ṣavāb u ḥaḳīḳat-ı ʿālemdür bu beyt ehl-i ḳıyās cānibinden olan suʾāl-i muḳaddere cevāb olur keenne (2) ehl-i ḳıyāsdan biri dir ki ḥaḳīḳat-ı ḥāl nedür bilmezem ve ḳıble-yi maḳṣūdı kemā huve ḥaḳḳihi görmezem pes baña lāzım (3) olan edille-yi ʿaḳliyye ile taḥarrī vü ḳıyās eylediñüz her ne ki ʿaḳla muṭābıḳ gelürse ve ḳıyāsuma muvāfıḳ olursa (4) anı ḳabūl ḳılmaḳdur diyü cevāb buyurur mücerred ḳıyāsdan ötüri ve istidlāl u taḥarrī içün Kaʿbe-yi maḳṣūd-ı ḥużūruñda (5) ẓāhir ü ḥāżır iken andan teġāfül ü teʿāmī ḳılma ve maġrūr olma belki ḳıyās u taḥarrīyi terk idüp enbiyā vü evliyānuñ (6)müteveccih olduḳları ḳıble-yi maḳṣūda müteveccih olup Allāh ṣavāba ve ḥaḳīḳat-ı (7) meʾāba aʿlemdür di ve mücerred ḳıyāsıla anlardan ẓuhūr eyleyen kelimāta maʿnā virüp bundan maḳṣūd fi'l-ḥaḳīḳa budur (8) dime

(3451) Meṡnevī

Çün ṣafīrī bi'şnevī ezmurġ-ı Ḥaḳ

Ẓāhireşrā yād girī çün sebaḳ

Meselā çünkim bir ṣafīr işidesin (9) Ḥaḳḳuñ murġından yaʿnī ṭuyūr-ı İlāhī olan enbiyā vü evliyā ʿaleyhi's-selām cānibinden çünkim bir kelām u āvāz istimāʿ (10) idesin ol āvāz u kelāmuñ ẓāhirini yaʿnī lafẓ u ḥurūfını sebaḳ gibi yāduñda dutarsın (11)

(3452) Mesnevī

V'an gehī ezhod ḳıyāsātī kunī

Mer ḫayāl-i maḥżrā ẕātī kunī

Ve andan ṣoñra zuʿm-ı fāsidüñ üzre kendüñden bir nevʿ ḳıyāslar eylersin taḥḳīḳan (12) ḫayāl-i maḥżı ẕāta mensūb eylersin yaʿnī İlāhīnüñ kelimātından ḳıyāsāt-ı ʿaḳliyye ile ẓuhūra gelen evhām u ḫayālātı (13) ẕātī vü ḥaḳīḳī zuʿm eylersin ve bu kelāmdan müstefād olan ḥaḳīḳat-ı maʿnā budur ki diyü söylersin ḥāl bu ki anlaruñ (14) murādı eyle degüldür anlar *leb* añsalar murād leb-i deryā-yı ḥaḳīḳat olur ve *lā* diseler maḳṣūdları *illā* mertebesi (15) olur kemā ḳāle fi'l-hāẕe'l-cild

Beyt

Men çü leb gūyem leb-i deryā būd

Men çü lā gūyem murād illā būd[1698]

(3453) Mesnevī (16)

Iṣṭılāḥātist mer ebdālrā

Ki nebāşed z'an ḫaber aḳvālrā

Ebdāl-ı [Ḫudānuñ ıṣṭılāḥları vardur ki ıṣṭılāḥāt-ı mezbūreden (17) aḳvālüñ ḫaberi olmaz ebdāl] otuz kimsedür ve yāḫud ḳırḳ kimsedür anuñçün ebdāl didiler ki ḳaçan birisi (18) vefāt eylese ṣuleḥā-yı nāsdan birisi anuñ yirine ebdāl olur kemā raveye ʿUbbāde bin Ṣāmit ḳāle ʿaleyhi's-selām (19) *el-ebdālu fīhāẕihi'l-ummeti selāsūne raculen ḳulūbuhum ʿalāḳalbi İbrāhīme ḫalīli'r-Raḥmān kullemā māte reculun minhum ebdālullāhi* (20) *mekānuhu reculen teḳūmu'l-arżu bihim ve bihim yumṭarūn ve bihim yurzaḳūn*[1699] ḳırḳ olmaları ḥaḳḳında daḫı eḥādīs-i ṣaḥīḥa (21) çoḳdur ve bu kibāruñ ıṣṭılāḥātı vardur ki ehl-i aḳvālüñ andan ḫaberi yoḳdur anuñçün ehl-i ẓāhir evliyānuñ (22) guftārından ḫaberdār olmadılar belki ekser-i ehl-i sülūk daḫı idrāk ḳılmadılar anuñçün (23) baʿż-ı ʿulemā-yı ẓāhir meşāyıḫ-ı kibārdan baʿżısına inkār idüp ikfār eylediler ve ḥaḳlarında nālāyıḳ sözler söylediler (24) eʿāẕenellāhu ve iyyākum ʿansūʾi'l-fehm

(3454) Mesnevī

[1698] "Ben dudak değidim zaman, muradım leb-i deryadır. Lâ dediğimde ise muradım illâdır."

[1699] "Bu ümmette otuz tane abdal vardır. Bunların kalbi Hz. İbrahim'in kalbi gibi merhametli ve müşfiktir. Onlardan biri vefat ederse Allah başka birini tayin eder. Yeryüzü onların yüzü suyu hürmetine durur. Onların hürmetine yağmur yağar ve rızık verilir."

Manṭıḳu'ṭ-ṭayrī beṣavṭ āmūḫtī

Ṣad ḳıyās u ṣad heves efrūḫtī

(25) Ey Ehl-i ḳıyās manṭıḳu'ṭ-ṭayrı ṣavtıla ögrendüñ yüz ḳıyās ve yüz heves şuʿlelendürdüñ yaʿnī ṭuyūr-ı İlāhī olan (26) enbiyā vü evliyānuñ nuṭḳlarını ḥarf u ṣavt vāsıṭasıyla ögrendüñ ve kendü ḳarīḥañdan ol nuṭḳuñ üzerine (27) nice ḳıyās u heves şuʿlelendürdüñ zuʿm-ı fāsidüñ üzre bundan murād budur ve bir kelāmdan müstefād [A286b] (1) olan maʿnā̱ şudur diyü taḥḳīḳ eyledüñ

(3455) Meṡnevī

Hemçü an rencūr dilhā eztu ḫast

Ker bepindār-ı iṣābet geşte mest

(2) Ol sālifu'ẕ-ẕikr olan rencūruñ ḳalbi ehl-i ḳıyās olan ṣağırdan incindügi gibi ḳulūb-ı evliyā senden ḫasta (3) vü şikeste oldı ammā ṣağır iṣābet-peẕīriyle mest olmışdı yaʿnī mezkūr ker kendü ḳıyāsından iṣābet eyledüm (4) ṣanup ol zuʿmla mest ü ḫoş-dil olmışdı ḥāl bu ki anuñ ḳıyāsı berʿaks olduġı taḳrīr olındı (5) pes sen daḫı ey ehl-i istidlāl evliyānuñ maḳālinden kendü ḳıyāsuñla bir maʿnā̱yı aḫẕ idüp kendüñi iṣābet (6) eyledüm diyü zuʿm eyle mādām ki nūr-ı yaḳīn sende ḥāṣıl olmaya mücerred ḳıyās u istidlāl ile ḥāṣıl olan (7) maʿnā̱ya iʿtibār yoḳdur ve ḳıyāsında vü istidlālinde ḫaṭā eylemiş ḳatı çoḳdur (8)

(3456) Meṡnevī

Kātib-i an vaḥy z'ān āvāz-ı murġ

Burde ẓannī k'ū buved hem-bāz-ı murġ

Ol vaḥyüñ kātibi ol murġuñ āvāzından bir ẓann eylemiş ki ol enbāz-ı (9) murġ ola yaʿnī **Ḥażret-i ʿOṡmān**dan muḳaddem kātib-i vaḥy olan **ʿAbdullāh bin Saʿd** ol murġ-ı İlāhī olan **Ḥabīb-i Ekrem**üñ (10) ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem ḥulḳūm-ı şerīfinden ẓuhūr eyleyen kelāmdan kendüye bir ẓann eylemiş ki ol kātib-i vaḥy daḫı (11) ol murġ-ı İlāhīnüñ şerīki ola ve aña daḫı vaḥy gelmiş ve bu daḫı ol Ḥażret gibi vaḥy-ı Ḥaḳḳa maẓhar olmış ola ḥāl bu ki ẓann ḳıyāsında iṣābet eylemeyüp ḫaṭā eyledi ki (12) *inne'ẓ-ẓanne lāyuġnī mine'l-Ḥaḳḳı şey'en*[1700] ḥasebince ẓann u ḳıyās (13) ḥaḳīḳatden bir şeyʾ pür-maʿnā̱ vü müfīd olmaz

(3457) Meṡnevī

Murġ perrī zed mer ūrā kūr kerd

Neg fürū burdeş beḳaʿr-ı merg u derd

[1700] "Gerçekten zan Allah yanında bir şeye faydalı olmaz." (Yunus, 36)

Murġ (14) [ol kātibe] bir ḳanad urdı ki gözini kör eyledi yaʿnī anuñ çeşm-i bāṭını nūr-ı īmānile münevver olmışken **Ḥażret-i (15) Ḥabīb-i Ekrem** ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem aña bir perr-i ḳahr urdı ki anuñ çeşm-i bāṭınını kör eyleyüp ḥaḳīḳat-bīn olmadan (16) dūr ḳıldı işte anı merg ü derdüñ ḳaʿrına iletdi yaʿnī ḳaʿr-ı cehenneme vāṣıl itdi

(3458) Meṡnevī

Hin beʿaksī yā beẓannī hem şumā

Dermeyüftīd ezmaḳāmāt-ı semā

(17) Āgāh oluñuz bir ʿaks sebebiyile siz daḫı semānuñ (18) maḳāmlarından aşaġı düşmeyüñüz bu beyt ve mābaʿdinde (19) olan ebyāt-ı şerīfe egerçi Ḥażret-i Ḥaḳ lisānından **Hārūt u Mārūt**a ḫiṭāb eylemek ṭarīḳı üzre (20) vāḳıʿ olmışdur lākin maḳṣūd kendülere ṭāʿat u fażīlet isnād idüp ʿucb u ġurūr ile muttaṣıf olan (21) kimselere taʿrīż ü taʿlīm içündür dinilmişdür keenne buyururlar ki ey **Hārūt u Mārūt** sīretlü olan ehl-i (22) ʿucb siz daḫı āgāh oluñ bāʿaks-i nūrāniyyet ve yā ʿāriyyeti olan melekiyyet ü rūḥāniyyet sebebiyle ve yāḫud (23) mücerred ẓann-ı ḳıyāsla maḳāmāt-ı ʿāliyeden ve semā-sīmā olan merātib-i sāmiyeden mertebe-yi esfele ve menzile-yi (24) ḥayvāniyyete vü nefsāniyyete düşmek dimek olur

(3459) Meṡnevī

Gerçi Hārūtīd u Mārūt u fuzūn

Ezheme berbām-ı naḥnu'ṣ-ṣāffūn

(25) **Sūre-yi Ṣāffāt**da bu āyet-i kerīmeye işāret ***ve mā minnā illā lehu maḳāmun maʿlūm***[1701] Cenāb-ı ʿİzzet melāyike lisānından (26) ʿalāṭarīḳı'l-ḥikāye buyururlar ki ***ve mā minnā*** bizden hīç bir melek yoḳdur ***illā lehu*** illā anuñçün vardur ***maḳāmun maʿlūm*** (27) maʿrifetde ve ʿibādetde ve ḳurbet ü iṭāʿatde bir maḳām-ı muʿayyen ü maʿlūmı vardur minbaʿd ol mertebeden mertebe-yi **[A287a]** (1) āḫara tecāvüz idemezler yaʿnī ḥaḳīḳat-ı insān gibi cāmiʿ-i merātib olup her anda bir ḥālile muttaṣıf degüllerdür belki bir ḥāl (2) üzre berḳarārdururlar ***ve innā lenaḥnu'ṣ-ṣāffūn***[1702] melāyike böyle dirler ki taḥḳīḳ biz ṣaff idicilerüz edā-yı ṭāʿatda (3) ***ve innā lenaḥnu'l-musebbiḥūn***[1703] ve taḥḳīḳan biz Ḥaḳḳı tesbīḥ ü taḳdīs idicilerüz şānına lāyıḳ olmayan şeylerden **[P129b]** maʿnā-yı beyt egerçi (4) **Hārūt u Mārūt** iseñüz de ve cümleden naḥnu'ṣ-ṣāffūn ṭamı üzre ziyāde iseñüz de cevāb bu beyt (5) olur

(3460) Meṡnevī

[1701] "Biz meleklerden her birimizin belirli ve bilinen bir makamı vardır." (Saffat, 164)
[1702] "Biz ibadette saf bağlayıcılarız." (Saffat, 165)
[1703] "Biz Hakk'ı tesbih edicileriz." (Saffat, 166)

Berbedīhā-yı bedan raḥmet kunīd

Bermenī vu ḫᵛīş-bin laʿnet kunīd

Bedlerüñ bedlikleri üzre raḥmet eyleñ benlik üzre ve ḫod-bīnlik (6) üzre az ṭolanuñ bu maʿnā ḳāfiye *kem tenīd* olduġı üzredür ammā baʿż-ı nusḫada *laʿnet kunīd* vāḳıʿ olmışdur bu taḳdīrce (7) benlik üzre ve ḫᵛīş-bīn olan muʿcib üzre laʿnet eyleñ dimek olur **Ḥażret-i Ḫudāvendigār** bu maḥalde ʿibādet ü ṭāʿatla muʿcib ü mütekebbir ve nüzhet ü bürʾetlerine (8) muʿtemid ü müstenid olan kimselere tenbīh ü teʾkīd buyurup dirler ki ṣaḳın ʿibādet ü ṭāʿātuña maġrūr olma (9) egerçi **Hārūt u Mārūt** iseñüz de ve fażīletde cümleden efzūn iseñüz de ***naḥnu'ṣ-ṣāffūn*** ṭamı üzre (10) pes insāna lāyıḳ olan naḫvet ü kibri terk idüp kemterān ve ehl-i cerāyime ḥaḳāretile naẓar itme (11)

(3461) Meṡnevī

Hin mebādā ġayret āyed ezkemīn

Ser-nigūn uftīd derḳaʿr-ı zemīn

Āgāh oluñuz olmaya ki puṣudan ġayret-i İlāhī gele başı aşaġa (12) ḳaʿr-ı zemīne düşesüz

(3462) Meṡnevī

Her du guftend ey Ḫudā ferman turast

Bīemān-ı tū emānī ḫod kucast

Her ikisi eyitdiler ey Ḫudā (13) fermān senüñdür senüñ ḥıfẓ u emānuñsız ḫod bir emān ḳandedür yaʿnī senüñ emānuñsız hīç emn ü selāmet yoḳdur (14)

(3463) Meṡnevī

İn hemīguftend ü dilşan mīcelīd

Bed kucā āyed zimā niʿme'l-ʿabīd

Hārūt u Mārūt bu sözi didiler ve lākin (15) bunlaruñ ḳalbi beşeriyet ü ḥükūmet cānibine meyl ü ḥareket eylerdi ve ḫafiyyeten didiler ki bedlik ḳaçan gelür bizden ki biz (16) güzel ḳullaruz *niʿme'l-efʿāl* medḥdendür *maḫṣūṣun bi'l-medḥ maḥẕūfdur taḳdīri niʿme'l-ʿabīd naḥnu* dimekdür (17)

(3464) Meṡnevī

Ḫārḫār-ı du ferişte hem nehişt

Tā ki tuḫm-ı ḫᵛīş-bīnīrā nekişt

Bu iki feriştenüñ ḫārḫārı hem ḳomadı yaʿnī bu ikisinüñ (18) derūnlarınuñ teḳāżāsı vü ıżṭırābı hem bunlara ḥużūr virmedi tā ki ḫod-bīnlik tuḫmını ekmedi yaʿnī ḳalblerinüñ

teḳāżā (19) vü inḳıbāżı ʿāḳıbet bunları ḫod-bīn eyledi ve benī Ādem ḥaḳḳında ṭaʿn u levme müteʿallıḳ söz söyledi (20)

(3465) Meṡnevī

Pes hemīguftend k'ey erkāniyān

Bīḫaber ezpāki-yi rūḥāniyān

Pes **Hārūt u Mārūt** eyitdiler ki (21) ey erkānīler yaʿnī ey ʿanāṣır-ı erbaʿadan maḫlūḳ olan ādemīler ey rūḥānīlerüñ pāklıgından bīḫaberler (22)

(3466) Meṡnevī

Mā berin gerdun tutuḳhā mītenīm

Berzemīn āyīm u ṣādırvan zenīm

Biz şol kimselerüz ki bu gerdūn üzre tutuḳlar ṭoḳuruz yaʿnī ʿibādet (23) ü tesbīḥātdan nūrānī perdeler ḥāṣıl eylerüz yir üzre gelürüz ve ṣādırvān ururuz yaʿnī āsmān üzre (24)ṭāʿatden nūrānī perdeler ṭoḳuruz ve zemīne gelürüz emn ü ʿadāletden sāyebān ururuz ve dād u ḥükūmet (25) bisāṭını döşerüz ṣādırvān sāyebāna ve münaḳḳaş döşege ve büyük ḳālıba dirler (26) burada ʿadālet ü ḥükūmet bisāṭından istiʿāre olur

(3467) Meṡnevī

ʿAdl tūzīm u ʿibādet āverīm

Bāz her şeb sūy-ı gerdun berperīm

(27) ʿAdl cemʿ iderüz ve ʿibādet getürürüz girü her gice āsmān cānibine pervāz iderüz [A287b] (1)

(3468) Meṡnevī

Tā şevīm uʿcūbe-yi devr-i zamān

Tā nihīm ender zemīn emn u emān

Tā devr-i zamānuñ uʿcūbesi yaʿnī ziyāde ʿacībi (2) oluruz tā zemīnde emn ü emān ḳoruz ve beyne'n-nās ʿadālet üzre ḥükūmet ḳıluruz didiler (3)

(3469) Meṡnevī

An ḳıyās-ı ḥāl-i gerdun berzemīn

Rast n'āyed farḳ dāred derkemīn

Ammā ġāfillerüñ ol gerdūnuñ ḥālinüñ zemīn üzre ḳıyāsı rāst gelmez (4) kemīnde farḳ ṭutar yaʿnī ḥāl-i gerdūnuñ ḥāl-i zemīnle mā-beyninde nihānī farḳ-ı ʿaẓīm vardur pes ol mertebe-yi aʿlānuñ ḥālini mertebe-yi (5) esfelüñ ḥāline ḳıyās eylemek ʿadem-i maʿrifet ve kemāl-i cehāletden nāşī olur bu münāsebetile mertebe-yi aʿlā ṣāḥibi olanlara (6) mertebe-yi esfelde ḳalan cühelādan setr-i aḥvāl ve ketm-i esrār eylemek irşād buyururlar

mertebe-yi süflīde ḳalan cühelā mertebe-yi ʿulvīde olan ʿurefānuñ aḥvālini kendülerüñ ḥāline ḳıyās idüp ṭaʿn (7) u melāmet eylemelerine sebeb olur

Derbeyān-ı ān ki ḥāl-i ẖod ve mestī-yi ẖod derpinhān bāyed dāşt ezcāhilān[1704] (8)

(3470) Mes̱nevī

Bi'şnev elfāẓ-ı ḥakīm-i perdeyī

Ser hemancā nih ki bāde ẖordeyī

Bir nevʿ-i perdeye mużāf olan **Ḥakīm**üñ elfāẓını işit (9) **Ḥakīm**den murād **Senāyī Ḥażretleri**dür ki ʿuyūn-ı idrāk-i nāsdan mestūr olduḳları mülābeseyle anları perdeye mensūb ḳıldılar (10) ve anlaruñ elfāẓ-ı şerīfleri bu mıṣraʿdur ki buyururlar *anda baş ḳo kim şarāb içmişsin* yaʿnī şol maḳāmdan tecāvüz itme (11) ve aṣḥāb-ı ṣūret ve ehl-i ṭabīʿat olanlara mestligi keşf itme ve rāzuñı açma ki anlaruñ ṭaʿn u tasaẖẖurına maẓhar olursın (12) ve kendüñi anlar mā-beyninde masẖara vü żāyiʿ ḳılursın dimek olur

(3471) Mes̱nevī

Çünkim ezmey-ẖāne mestī ḍāl şud

Tesẖur ū bāzīçe-yi eṭfāl şud

(13) Mes̱elā çünkim mey-ẖāneden bir mest-i güm-rāh ü ḍāl oldı eṭfālüñ oyuncaġı ve masẖarası oldı (14)

(3472) Mes̱nevī

Mīfuted ū sūbesū derher rehī

Dergil u mīẖandideş her eblehī

Ol mest (15) her bir yolda ṭarafbeṭaraf düşer balçıḳ içünde ve her bir ebleh aña güler

(3473) Mes̱nevī

Ū çünīn u kūdekān ender peyeş

Bīẖaber ezmesti vu ẕevḳ-ı meyeş

Ol mest bu ḥālde (16) ve oġlancıḳlar anuñ ardında eṭfāl anuñ mestliginden ve anuñ şürbinüñ ẕevḳından bīẖaberdür pes mest-i mey-i Ḫudā (17) olanlar eṭfāl-i şerīʿat ve ṣıbyān-ı ʿālem-i ṣūret olanlaruñ ḳatında mest-i şarāb olanuñ eṭfāl mā-beyninde olan ḥāli gibidür (18)

(3474) Mes̱nevī

Ḫalḳ eṭfālend cüz mest-i Ḫudā

Nist bāliġ cüz rehīde ezhevā

[1704] Kendi hal ve sarhoşluğunu cahillerden saklamak gerektiğine dair

Mest-i Ḫudādan ġayrı olan ḫalḳ ṭıfllardur ve hevādan (19) ḳurtulmış kimseden ġayrısı bāliġ degüldür bāliġ veliyyullāh olanlardur eger sinn ü sālde tāze ise de ve *ṣabbī vü nābāliġ* (20) hevā vü heves mertebesinde ḳalanlardur eger ḫorde pīr ise de nitekim bu mażmūnda bir Türkī beyti bir pīr-i munṣıf (21) ḫoş dimişdür

Beyt

Didi bir kimse bir pīre gül olan

Didi ol daḫı bāliġ olmadum ben

Velīlige yiticek bāliġ olur

Velīlik olmasa oġlancıḳ olur (22)

(3475) Meṡnevī

Guft dünyā luʿb u lehvest u şumā

Kūdekīd u rast fermāyed Ḫudā

(23) Ḫudāy-ı Teʿālā̱ kelām-ı mecīdinde dünyā luʿb u lehvdür didi ve siz ey insān eṭfālsiz Ḫudā rāst buyurur (24) nitekim **Sūre-yi ʿAnkebūt**da *ve mā hāẕihi'l-ḥayātu'd-dunyā illā lehvun ve laʿibun*[1705] ve ḳāle eyżan fī**Sūreti'l-Ḥadīd** *vaʿlemū inneme'l-ḥayātu'd-dunyā* (25) *laʿibun ve lehvun ve zīnetun ve tefāḫurun beynekum ve tekāṡuru fi'l-emvāli ve'l-evlādi*[1706]

(3476) Meṡnevī

Ezlaʿib bīrun nereftī kūdekī

Bīzekāt-ı rūḥ key bāşī zekī

(26) Sen ki luʿb u lehvden ṭaşra gitmedüñ ve kendüñi bāzīçe-yi dünyādan ḫalāṣ itmedüñ (27) kūdeksin bīṭahāretsin rūḥ ḳaçan pāk olursın

(3477) Meṡnevī

Çün cimāʿ-ı ṭıfl dān in şehvetī

Ki hemī rānend incā ey fetī

[A288a] (1) Meṡelā bu şehvete mensūb olan cimāʿı ṭıfl-ı nābāliġüñ cimāʿı gibi bil ki ol şehvine mensūb (2) olan cimāʿı nās bu dünyāda sürerler ve ʿamele getürürler ey cevān ṭıfluñ cimāʿından murād oldur ki bir iki ṭıfl-ı bīʿ(3)aḳl bir yire gelüp luʿb ṭarīḳıyla biri er biri ʿavret olup biri biriyle bervech-i taḳlīd mücāmaʿat ḳılup mülāʿabe (4) iderler ve

1705 "Bu dünya hayatı oyun ve oyalamaktan başka bir şey değildir." (Ankebut, 64)

1706 "Bilmiş olun ki dünya hayatı, gerçekte bir oyundur. Boşuna oyalanmak ve zahmet çekmektir. Aranızda soy, servet ve makam itibarıyla çok mal ve evlat sahibi olmakla övünmekten ibarettir." (Hadid, 20)

lākin ḫāṣiyyet-i cimāʿdan anlarda es̱er olmayup netīce-yi cimāʿdan bībehre vü bīḫaberlerdür [*şehvetī*de yā-yı vaḥdet (5) olsa daḫı cāyizdür taḥḳīr maʿnāsına ammā nisbī olmaḳ maḥalle ensebdür ki maʿnā̱ aña göre virildi] (6)

(3478) Mes̱nevī

An cimāʿ-ı ṭıfl çi'bved bāziyī

Bācimāʿ-ı Rüstemī vu ġāziyī

Ṭıfluñ ol cimāʿı nedür bir bāzīçedür bir ġāzī ve bir **Rüstem**üñ cimāʿına nisbetile (7) pes eṭfāl-ı sīret olan ehl-i şehvetüñ mücāmaʿatin daḫı bir ricāl ḥükminde olan ehl-i kemāle nisbetile böyle ḳıyās eyle (8) bāḫuṣūṣ ki bu ehl-i şehvetüñ cimāʿı mücerred ḥaẓẓ-ı nefs içün ola kendüyi zinādan taḥaṣṣun itmek içün olmaya ve teks̱īr-i (9) ʿibādullāh olmaḳ içün mübāşeret ḳılmaya ricā mertebesinde olanlaruñ cimāʿı bunlaruñ cimāʿına beñzemez illā anlaruñ cimāʿdan murādları (10) mücerred ḥaẓẓ-ı nefs degüldür belk-i teks̱īr-i ʿibādullāha niyet eylediklerinden māʿadā nice nice esrār-ı belīġa ve ḥükm-i **[P130a]** ḫafiyye anlaruñ nisāyile (11) olan muʿāmelesinde mevcūdedür bir miḳdār **Minhācu'l-Fuḳarā**da *ḳısm-ı s̱ānīde bāb-ı tecerrüd ü te'ehhülüñ āḫırına ḳarīb* bu maḥalle münāsib (12) işāret olınmışdur anda ṭaleb olına ve bu ricālüñ cimāʿından murād nisāyla olduġı taḳdīr üzredür ammā kendü (13) rūḥlarıyla ve yāḫud aʿmāl-i ḥaseneleriyle ve yāḫud cennetde olan ḥūrīleriyle mücāmaʿat murād olursa vechen (14) mine'l-vücūh yine eṭfāl-i sīret olanlaruñ viḳāʿ u cimāʿına beñzemez

(3479) Mes̱nevī

Ceng-i ḫalḳan hemçü ceng-i kūdekān

Cümle bīmaʿnā̱ vu bīmaġz u muhān

(15) Ḫalāyıḳ cengi oġlancıḳlaruñ cengi gibidür nitekim eṭfāl iki ṭaraf olup bīhūde yire biri birleriyle (16) ceng ü cedel iderler kez̠ālik ehl-i dünyā metāʿ-ı dünyādan ötüri biri birileriyle ceng ü cedel iderler cümlesi (17) bīmaʿnā̱ vü bīmaġz ü bīfāyide vü ḥaḳīrdür

(3480) Mes̱nevī

Cümle bāşemşīr-i çūbin cengişān

Cümle derlā yenfaʿī āhengişān

Bu eṭfālüñ (18) cümlesinüñ cengleri aġaçdan ḳılıçlarladur bunlaruñ cümlesinüñ āhengi bir lāyenfaʿ şeydedür ḳaṣd u ʿazīmetleri (19) bīnefʿ ü bīfāyide olan luʿb içündür

(3481) Mes̱nevī

Cümleşan geşte süvārī berneyī

K'in Burāḳ-ı mast yā Düldül-peyī

Anlaruñ (20) cümlesi birer ḳamış üzre süvār olmışlardur böyle diyü ki bu ḳamış bizüm Burāḳımuzdur yāḫud bir düldül-i berpeydür yaʿnī düldül (21) revişlüdür dirler bu mes̱eller ehl-i dünyāya ve ḫalḳ-ı cihāna göredür ki bunlaruñ daḫı ceng ü cidāli luʿb u lehv ve esb-i (22) tāzī didikleri esb-i bāzī gibidür sāyir-i metāʿ u kārların daḫı buña göre ḳıyās eyle (23)

Beyt

Bāzīçe ist ṭıfl-firīb in metāʿ-ı dehr

Bīʿaḳl merduman ki bedan mubtelā şudend[1707]

(3482) Mes̱nevī

Ḥāmilend u ḫod zicehl efrāşte

Rākib u maḥmūl-ı reh pindāşte

(24) Bu ḫalḳ-ı cihān fi'l-ḥaḳīḳa cāhillerdür yaʿnī yük çekicilerdür ammā kendüleri cehllerinden ʿālī (25) vü bülend ṭutmışlardur kendülerini rākib ve yoluñ maḥmūlı ṣanmışlardur hāl bu ki anlaruñ pindārı yirinde degüldür (26) mes̱elā şol eṭfāl gibi ki kendüler ḥāmil olduġı esb-i çūbīne kendüleri rākib zuʿm iderler egerçi ṣūretā (27) rākiblerdür lākin maʿnen anı ḥāmillerdür

(3483) Mes̱nevī

Bāş tā rūzī ki maḥmūlān-ı Ḥaḳ

Esb-tāzan bu'gẕerend eznuh ṭabaḳ

Ey kūdek-ṭabīʿat **[A288b]** (1) olan ehl-i ṣūret ṣabr eyle şol bir güne deg ki Ḥażret-i Ḥaḳḳuñ maḥmūl olan bendeleri at ḳoşaraḳ (2) ṭoḳuz ḳat felekden geçeler ve ḳurb-ı Ḥaḳḳa vāṣıl olup şarāb-ı ṭahūrı dest-i İlāhīden içeler [ve ḳanat açup ḳażā (3) (...) uçalar]

(3484) Mes̱nevī

Taʿrucu'r-rūḥu ileyhi ve'l-melek

Min ʿurūci'r-rūḥi yehtezzu'l-felek

Sūre-yi Meʿāricde olan āyete işāretdür (4) buyururlar ***taʿrucu'l-melāyiketu ve'r-rūḥu ileyhi***[1708] melāyike vü **Cibrīl** ve yāḫud rūḥ-ı pāk ʿurūc eyler ol Allāha ***fīyevmin kāne*** (5)***miḳdāruhu ḫamsīne elfe senetin***[1709] ol günde ki ol günüñ miḳdārı dünyā günlerine nisbeten elli biñ yıl olur ve bu miʿrāc (6) u meṣāʿidi **Ḳāşānī** teʾvīlātından taḥḳīḳ buyurup dirler ki *ve hiye merātibu'r-ramye minmakāmi'ṭ-ṭabīʿati ilāmaḳāmi'*(7)*l-meʿādini bi'l-iʿtidāli s̱umme ile'n-nebāti s̱umme ile'l-ḥayvāni s̱umme ile'l-insāni fīmeʿārici'l-intiḳālāt*

[1707] "Bu dehrin metaı çocuk aldatan oyuncak gibidir. Akılsız insanlar ona müptela olurlar."
[1708] "Melekler ve Ruh onun takdir ettiği makama yükselir." (Mearic, 3)
[1709] "Bir günde ki, o günün uzunluğu dünya gününe göre elli bin senedir." (Mearic, 4)

el-mertebetü baʿżuhā fevḳa baʿżin (8) *s̱umme fīmis̱āli's-sülūki kemā el-intibāhi ve'l-yaḳaẓati ve'l-inābeti ilā̱māīşārun ileyhi el-meşāyıḫu minmenāzili'n-nefsi ve menāhili'l-ḳalbi* (9) *s̱umme fīmerātibi'l-fenā'i fi'l-efʿāli ve'ṣ-ṣıfāti ilā̱fenā'i'ẕ-ẕāti minmā lāyuḥṣī* ve maʿnā̱-yı beyt oldur ki *taʿrucu'r-rūḥi ileyhi* (10) ol Allāhuñ emrine ve cānibine ʿurūc eyler rūḥ-ı enbiyā vü evliyā vü ṣuleḥā *fīḥāleti'n-nezʿi ev baʿde ḳaṭʿi'l-merātibi'l-cismāniyyeti* (11) *ve'r-rūḥāniyyeti fīvaḳti's-sulūki minʿurūci'r-rūḥi* ʿurefānuñ rūḥınuñ ʿurūcından (12) *tehtezzu'l-felek* felekler mużṭarib ü müteḥarrik olurlar ol rūḥuñ kemāl-i saṭvetinden ve ġāyet-i ḳuvvet ü ḳudretinden (13)

(3485) Mes̱nevī

Hemçü ṭıflan cümletan dāmen-süvār

Gūşe-yi dāmen girifte esbvār

Ey ehl-i ṣūret olanlar ve ḥuẓūẓ-ı nefsāniyye mertebesinde (14) ḳalanlar sizüñ cümleñüz eṭfāl gibi dāmen-süvārsız dāmen gūşesini esb gibi ṭutmışsuz nitekim eṭfāl eteklerini büküp (15) ata süvār olanlar gibi taḳlīdile aña süvār olup ḳalḳuşurlar ve anı esb ṣanurlar

(3486) Mes̱nevī

EzḤaḳ inne'ẓ-ẓanne lāyuġnī resīd

Merkeb-i ẓan berfelekhā key devīd

(16) **Sūre-yi Yūnus**da ve **Sūre-yi Necm**de olan āyetlere işāret buyururlar **Sūre-yi Yūnus**da (17) Cenāb-ı ʿİzzet küffāruñ aḥvālinden ḫaber virür ki ***ve māyettebiʿu eks̱eruhum ille'ẓ-ẓann***[1710] yaʿnī bunlaruñ eks̱eri tābiʿ olmazlar illā ẓānn-ı belā diliyle (18) ***inne'ẓanne lāyuġnī mine'l-Ḥaḳḳı şey'en***[1711] taḥḳīḳan ẓann [nefʿ ḳılmaz maʿrifet-i] Ḥaḳdan bir şey'-i [ḥaḳīri innellāhe ʿalīmun bimā yefʿalūn (19) taḥḳīḳan Allāh ʿalīmdür işledükleri şey'e ve Sūre-yi Necmde ve mā lehum bihi minʿilmin bunlar içün bir ʿilm yoḳdur in yettebiʿūne (20) ille'ẓ-ẓanne bunlar tābiʿ degüllerdür ille'ẓ-ẓanne ve inne'ẓ-ẓanne lāyuġnī mine'l-Ḥaḳḳi şey'en taḥḳīḳan ẓann Ḥaḳdan bir şey'] fāyide virmez (21) [muḥaṣṣal-ı kelām āḫırete mü'min olmayanlar içün bir ʿilm yoḳdur bunlar tābiʿ olmazlar illā ẓanna tābiʿ olurlar ẓann ise (22) ḥaḳīḳatda maʿrifet-i Ḥaḳdan bir şey'-i ḥaḳīri iġnā itmez] maʿnā̱-yı beyt Ḥaḳ Teʿālā̱ Ḥażretinden ***inne'ẓ-ẓanne lāyuġnī mine'l-Ḥaḳḳı*** naṣṣ-ı şerīfi (23) irişdi ẓann merkebi felekler üzre ḳaçan yildi yaʿnī ẓann-ı gümānda ol ḳuvvet yoḳdur ki ḥaḳīḳat feleklerine (24) vāṣıl ola ve idrāk-ı ḥaḳāyıḳ ḳıla belki ẓannuñ idrāk eyledügi eks̱er-i zamānda ḫaṭā vü ḫalelden ḫālī olmaz (25)

[1710] "Onlar zandan başka bir şeye tabi olmazlar." (Yunus, 36)

[1711] "Şüphesiz zan, hak olan hiçbir şeyin yerini tutmaz." (Yunus, 36; Necm, 28)

(3487) Meṡnevī

Aġlebu'ẓ-ẓanneyni fīterciḥi ẓā

Lātumāri'ş-şemsu fītavżīḥihā

İki ẓannuñ ġālibreki o bir ẓannuñ tercīḥindedür yaʿnī iki (26) ẓanndan ġālibrek ḳanḳısı ise tercīḥde olan oldur meṡelā bir kārda iki gümānuñ olsa ʿacabā şu cānib mi enfaʿ ve yāḫud (27) bu cānib mi enfaʿdur diyü mütereddid olsañ pes ġālib ḳanḳı ṭaraf olursa tercīḥde olan oldur *lātumāri'ş-şemsu* [A289a] (1) sen āftābuñ rūşenliginden ve ẓuhūrından ʿinād eylemezsen ve merī ḳılmazsan *tumārī merī*dendür zübde-yi kelām ve ḫulāṣā-yı (2) merām oldur ki ẓānn u gümān bir mübhem ü nāmaʿlūm şeyde olur ki ḥaḳīḳī mafhūm olmaya ol ḥīnde aġleb-i ẓann rāciḥdür (3) ammā dünyā vü mā-fīhānuñ her kārı luʿb u lehv gibi olduġı berāhīn-i ḳāṭıʿa ve delāyil-i sāṭıʿa ile maḳṭūʿdur ve fenāsı (4) ve devlet ü ġınāsınuñ belā vü ʿanāsı ke'ş-şemsi fīevḳāti'l-hevācir ẓāhir ü bāhirdür pes bu ḫuṣūṣda şübhe şemsüñ (5) vużūḥında şübhe vü şāyibe gibidür pes ʿāḳıl iseñ şemsüñ tavżīḥinde mümārāt itme (6)

(3488) Meṡnevī

Angehī bīnīd merkebhā-yı ḫᵛīş

Merkebī sāzīdeyīd ezpāy-ı ḫᵛīş

Ey ehl-i dünyā kendü merkeblerüñüzüñ ḥaḳīḳatını evvel zamān görürsüz [yaʿnī (7) ʿömr āḫıra resīde olduḳda kendü merkeblerüñüzüñ ḥaḳīḳatını ʿayne'l-yaḳīn görürsüz ki meger] kendü ayaġuñuzdan bir merkeb (8) düzmişsüz pāydan murād bunda ẓann u gümāndur ki ehl-işūret olanlar (9) ṭarīḳ-ı maʿāşa anuñ vāsıṭasıyla meşy iderler

(3489) Meṡnevī

Vehm u fikr u ḥiss u idrāk-ı şumā

Hemçü ney dan merkeb-i kudek helā

(10) Sizüñ vehm ü fikrüñüz ve ḥiss ü idrāküñüz taḥḳīḳ-i kūdek olan ney gibidür ve çünkim ḥaḳāyıḳ-ı eşyā ẓuhūra (11) gele ve serāyir ü żamāyir āşkāre ola ol ḥīnde bu vehm ü ẓann ve ḥiss ü idrāk ki ehl-i ṣūretüñ merkebleri gibidür eṭfālüñ (12) ḳamışdan olan merkebleri gibi bīmaʿnā vü bāṭıl ola ve bunlar anuñ ḥaḳīḳatına vāḳıf olduḳdan ṣoñra her biri kendü(13)lerüñ işledügi kāra nedāmet ḳıla

(3490) Meṡnevī

ʿİlmhā-yı ehl-i dil ḥammālişān

ʿİlmhā-yı ehl-i ten aḥmālişān

Ehl-i dilüñ ʿilmleri anlaruñ (14) ḥammālıdur anlar ʿilmlerine rākib olmışlar ve ʿilmleri anları Ḥaḳ cānibine iletmişlerdür ammā ehl-i tenüñ ʿilmleri anlaruñ (15) yükleridür ki anuñ taʿb u zaḥmetin çekerler lākin anuñ fāyide vü menfaʿatinden bībehrelerdür (16)

(3491) Meṡnevī

ʿİlm çün berdil zened yārī şeved

ʿİlm çün berten zened bārī şeved

ʿİlm çünkim göñüle ura yār muʿīn olur ʿilm çünkim (17) tene ura bir bār olur yaʿnī eger ʿilmüñ teʾṡīri vü fāyidesi ancaḳ tene ṭoḳınursa ve bedene munżamm olursa ol ʿilm (18) ṣāḥibine bār-ı ʿaẓīm olur

Beyt

ʿİlm-i merdan būd çü āb-ı revān

Zindegī baḫş-dān-ı beʿaḳl u revān

ʿİlm-i īşān dehed bedelhā nūr (19)

Ḳurb yābed ziguftişān her dūr

ʿİlmişanrā mecvez-i rāh-ı zebān

Bīzebān mīkunend ʿilm-i beyān (20)

ʿİlm-i ḫalḳān ṣadā-yı an ʿilm est

Pīş-i an ʿilm ü ḥilm in ḫulm est

ʿİlm-i ḫalḳān būd beyāt u ḳadīd

ʿİlm-i merdan būd ṭarrā̱ vü cedīd] (21)

(3492) Meṡnevī

Guft Īzed yaḥmilu esfārehu

Bār bāşed ʿilm k'an neʾbved ziHū

Īzed Teʿālā̱ **Sūre-yi Cumʿa**da ḥamele-yi (22) **Tevrāt** olan aḫbār-ı **Yehūdī** ḥamele-yi esfār olan ḥimāra **[P130b]** teşbīh idüp buyururlar *meṡelu'l-leẕīne ḥummilu't-Tevrāte* (23) *ṡumme lemyaḥmilūhā kemeṡeli'l-ḥimāri yaḥmilu esfārā*[1712] yaʿnī şol kimselerüñ ḥāl u

[1712] "Tevrat'ın hükümlerini yüklenmiş ve okuyup öğrendikten sonra onu tatbik etmeyenler Tevrat sifirlerini yüklenip taşıyan eşek gibidirler." (Cuma, 5)

ṣanʿatı ki ol kimselere Tevrāt taḥmīl olundı (24) ve aḥkām u meʿānīsi ile ʿamel eylemek teklīf ḳılındı andan ṣoñra anı ḥāmil olmadılar yaʿnī mükellef olduḳları aḥkāmla (25) ʿamel ḳıldılar bunlar şol eşekler gibidür ki sifrler getürürler yaʿnī kütüb-i ʿaliyye vü şerʿiyyeyi yüklenürler ve bī(26)maʿnā̱ taʿb u zaḥmet çeküp andan müntefīʿ olmazlar pes her ʿilmiyle ʿamel eylemeyen ʿālime bunda taʿrīż vardur (27) ve lihāẕā ḳāle ṣāḥibu'l-Mudrāk *kullu men ʿalime ve lemyaʿmel biʿilmihi fehāẕā mis̱luhu* maʿnā̱-yı beyt Ḥaḳ Teʿālā̱ Sūre-yi Cumʿada didi ol [A289b] (1) ḥimār kātiblerini ʿilmüñ getürürler *esfār*daki żamīr ʿilme rāciʿdür pes bir ʿilm ki *Hū*dan olmaya yaʿnī hüviyet-i İlāhiyyeden (2) ẓuhūra gelmeye ve ilhām u feyż-i Rabbāniyle olmaya belki mücerred bilāʿamel tetebbuʿ ü taḥammül-i kütüb itmekle ḥāṣıl ola o ʿilm ṣāḥibine bār (3) olur belki nefʿi olmaduġından māʿadā aña āḫıru'l-emr żārr olur el-ʿıyāẕu billāh

(3493) Mes̱nevī

ʿİlm k'an ne'bved zihū bīvāsıṭa

An nepāyed hemçü reng-i māşıṭa

(4) ʿİlm ki ol ʿilm-i hūdan bīvāsıṭa olmaya yaʿnī hüviyet-i İlāhiyye ve ẕāt-ı Rabbāniyye cānibinden (5) ḳalbe bilāvesīle gelmeye ol ʿilm-i māşıṭanuñ rengi gibi eglenmez ve ḳarār ḳılmaz belki az zamānda maḥv u fānī olur māşıṭa (6) yüz düzen ʿavrete dirler

(3494) Mes̱nevī

Līk çün in bārrā nīkū keşī

Bār bergīrend u baḫşendet ḫᵛaşī

Ve lākin eger bu bār-ı (7) ʿilmi iyü çekesin yaʿnī bildügüñ ile ʿamel idüp mezraʿa-yı dünyāda ṣalāḥ u taḳvā̱ tuḫmın ekesin bermūcib-i *men ʿamile bi'l-ʿilmi* (8) *vereṡehullāh ʿalime mā lemyaʿlem*[1713] bār-ı s̱ıḳleti senden refʿ iderler ve saña ḫoşluḳ ve ʿilm-i ledün şarābından ser-ḫoşluḳ baḫş (9) iderler tā āzāden olup ḥaḳīḳat-ı ẕevḳe vāṣıl olursın

(3495) Mes̱nevī

Hin mekeş behr-i hevā in bār-ı ʿilm

Tā bübīnī derderūn enbār-ı ʿilm

(10) Āgāh ol ol yükini hevādan ötüri çekme tā derūnuñda ʿilmüñ enbārını göresin ve ḫazāyin-i (11) maʿārif ü ḥükme vāṣıl olasın

(3496) Mes̱nevī

Tā ki berrehvār-ı ʿilm āyī süvār

Baʿd ezan ufted turā ezdūş bār

1713 "Kim bildiğiyle amel ederse, Allâh te'âlâ ona bilmediklerini öğretir."

Tā kim ʿilm yorġası (12) üzre süvār gelesin ve rāh-ı Ḥaḳḳa pūyān andan ṣoñra senüñ omuzuñdan aşaġa düşer zaḥmet (13) ü taʿb-ı ʿilmden ḫalāṣ olup anuñ menāfiʿ ü fevāyid-i maʿneviyyesine cānuñ vāṣıl olur

(3497) Meṡnevī

Ezhevāhā key rehī bīcām-ı Hū

Ey ziHū ḳānıʿ şude bānām-ı Hū

(14) Hūya muḫtelife-yi nefsāniyyeden ḳaçan ḫalāṣ olursın Hū cāmınsız yaʿnī şarāb-ı (15) tecellī-yi ẕātiyyeyi nūş itmeksüzin ey hüviyet-i İlāhiyyeden lafẓ-ı Hūya ḳānıʿ olan kimse aʿlem mā daḫı lafẓ-ı *Hū* işāretdür (16) idrāk-ı ebṣārdan ġāyib olan ẕāta ve ʿibāretdür şol mevcūd-ı ezelīden ki ṣıfata celāl ve cemāl ü kemālle muttaṣıf (17) u müteferriddür ve kināyetdür eḥadiyyet-i muṭlaḳadan minḥayṡi hiye hiye lābişarṭi'n-nesebi ve'l-iẓāfāti bel bişarṭi isḳāṭi'(18)n-nesebi ve'l-iżāfāti ve hevāsim aʿẓamdur rivāyet-i ṣaḥīḥa üzre *kemā ruviye ʿanʿ**Alī** raḍıyallāhu ʿanh ḳāle raʿeyte'l-Ḫıżru* (19) *fi'l-menāmi ḳable Bedrin feḳultu lehu ʿallimnī şey'en enṣara bihi ʿale'l-aʿdā'i feḳāle yā huve yā men huve yā men lāillā huve felemmā* (20) *eṣbeḥat ve ḳuṣṣatihā ʿalāResūlillāh ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem feḳāle lī yā ʿAlī ʿullimeti'l-ismu'l-aʿẓam ve ruviye eḳra'u ʿalāyevmi Bedri* (21) *ḳul huvellāhu aḥad felemmā feraġa ḳāle yā huve yā men huve yā men lāhuve illā huve unṣurnā ʿale'l-ḳavmi'l-kāfirīn ve ruviye kāne ʿAliyyün yeḳūlu* (22) *ẕālike yevmi Ṣıffīn feḳāle lehu ʿAmmār yā emīru'l-mü'minīn māhāẕihi'l-kināyeti ḳāle ismullāhi'l-aʿẓam ve ʿimādu't-tevḥīd*[1714] ey ṭālib-i (23) esrār-ı hüviyet egerçi Hū ism-i aʿẓamdur yaʿnī mücerred melfūẓ vāv u hā degül belki hüviyet-i muṭlaḳaya ism-i işāret (24) olduġı iʿtibārıyla pes sen ey ẕākir-ı Hū hüviyyet-i İlāhiyyeden ġāfil olduġuñ ḥālde nām-ı hüviyyete ḳānıʿ olsañ (25) ve bu iki ḥarfi dāyim ẕikr ḳılsañ ne ifāde ider belki ʿömr ü nefs yabana gider neʿam minvechi diger lafẓ fāyide ider (26) eger ol ismden bir fikr ve bir ḫayāl ṭoġup ol meẕkūr olan ismüñ müsemmāsı ṭaleb ḳılursa ve müsemmā ḫayāliyle (27) ẕākir olursa nitekim buyururlar

(3498) Meṡnevī

Ezṣıfat v'eznām çi zāyed ḫayāl

[1714] Hz. Alî'den rivayet edildiği gibi, Hz. Ali der ki: Bedir savaşından önce Hızır'ı rüyamda gördüm. Ona, beni düşmanlarıma karşı koruyacak bir şey öğret dedim. O da yâ huve yâ men huve yâ menlâhuve illā huve diye dua etmemi tavsiye etti. Sabah olup bu rüyayı Hz. Peygamber'e anlattığımda; "Ey Alî sana ism-i a'zam öğretilmiş" dedi. Yine rivayet edilir ki; Bedir gününde İhlas suresini okuduktan sonra yâ huve yâ men huve yâ menlâhuve illā huve unsurnâ ale'l-kavmi'l-kâfirîn (Ey kendisinden başka hüviyet ve varlık sahibi olmayan Allah'ım, bize kâfirler karşısında yardım et) dedim. Yine rivayet edilir ki Sıffîn savaşı gününde bu duayı okuyan Hz. Ali'ye Ammâr, "Ey emîre'l-mü'minîn bu kinâye nedir?" diye sorunca o da "Allah'ın ism-i a'zamı ve tevhidin direğidir." dedi.

V’an ẖayāleş hest dellāl-ı viṣāl

[A290a] (1) Ṣıfatdan ve nāmdan ne ṭoġar ẖayāl ṭoġar mes̱elā Allāh Cenāb-ı Ḥaḳḳa ʿalem gibidür ve ṣıfatı [luṭf u kerem gibidür mes̱elā bir kimse (2) bu ism ü ṣıfatları ẕikr eylese ol ẕākire bundan bir ẖayāl ṭoġar ve ol ẖayāl aña dellāl-i viṣāl olur yaʿnī ẕākirüñ ẖayāli (3) viṣāl-i maḥbūb-ı Lāyezāle dellāllik ḳılur]

(3499) Mes̱nevī

Dīdeyi dellāl bīmedlūl hīç

Tā nebāşed cadde ne’bved ġūl hīç

Ey ʿāḳıl u dānā sen hīç (4) bir medlūlsız dellāl gördüñ mi yaʿnī görmedüñ zīrā her delīl elbette medlūlı müstelzim olur nitekim cādde ġūlı müstelzimdür ve (5) zīrā tā ṭarīḳ olmaya hīç olmaz murād her ne yirde ki delīl ola elbette medlūl muḳarrerdür ve delīlden medlūle varan (6) maʿnāya cādde vü yol dinür ve her yol ise eger ṣūrī ve eger maʿnevī reh-zen ü ġūlsız olmaz pes her ism ü ṣıfat (7) müsemmā vü mevṣūfa dellāl ve müsemmā vü mevṣūf aña medlūldür

(3500) Mes̱nevī

Hīç nāmī biḥaḳīḳat dīdeyī

Yā zigāf u lām-ı gül gül çīdeyī

Hīç müsemmāsız (8) ve ḥaḳīḳatsız bir ism gördüñ mi görmedüñ ki zīrā müsemmāsız ism mümkin degüldür ve ism daẖı bilāmülāḥaẓati’l-müsemmā ẕikr olınsa (9) müfīd ü nāfiʿ degüldür pes sen bir ismi bilāmülāḥaẓa müsemmā ekmeden münḳaṭıʿ olduñ mı olmaduñ yā gülüñ gāf lāmuñ ẕikr ḳılmadan (10) gül degşürdüñ mi devşürmedüñ

Beyt

Aġuz ṭatlu mı olur bal bal dimekden

Yā baluñ ḥāli bulur mı ḥal dimekden

(11) Pes lāzım oldı ki ẕikrün ʿanġafletihi ve bilāmülāḥaẓatin olmaya belki (12) mevṣūf mülāḥaẓası ve müsemmā ṭalebi ile ola

(3501) Mes̱nevī

İsm ẖᵛandī rev musemmārā bucū

Meh bebālā dan ne ender āb-ı cū

[İsmi oḳuduñ (13) yüri müsemmāyı ṭaleb eyle māh-ı bedri āsmānda bil āb-cūda bilme āb-cūda merʾī olan āsmānda olan māhuñ (14) ʿaksidür başuñ ḳaldurup semāya naẓar eyle ki ʿayn-ı māhı göresin yaʿnī] ey ẕākir-i ism-i İlāhī çünkim ḥurūfdan mürekkeb (15)olan ismi oḳuduñ ve ẕikr ḳılduñ yüri anuñ müsemmāsın ṭaleb eyle ki elfāẓ u ḥurūf

āb gibi ve müsemmā anda mün'akis (16) olan māh gibidür pes māh gibi olan ẕāt-ı İlāhīyi lafẓ u ismde ṭaleb eyleme belki bālāda ve mertebe-yi a'lāda bil ve 'inde ehli't-taḥḳīḳ (17) bu esmā-yı melfūẓe aṣl-ı esmā-yı İlāhī degüldür belki esmā-yı İlāhiyyenüñ esmāsıdur ya'nī aṣl-ı esmā-yı İlāhī müsemmā olan (18) ẕātuñ evṣāf-ı mu'ayyenesidür meselā *Raḥmetun ẕātin men-lehu'r-raḥmeti ve Ḳahhāru ẕātin men men-lehu'l-ḳahri ve Ḳādirun ẕātin men-lehu'l-ḳudreti* (19) bu ṣıfatlar Ḥaḳḳuñ ismidür ve bu Raḥmān u Ḳādir ü Ḳahhār ismleri ki ḥurūfdan mürekkebdür ol ism-i İlāhīnüñ ismidür (20) eger ismden murād bu ḥurūfdan mürekkeb olan ism olursa müsemmānuñ ġayrıdur zīrā aṣvāt u ḥurūfdan mü'ellef (21) ü iḫtilāf ve ümem ü a'ṣārıla muḫtelifdür ve el-müsemmā lāyekūnu keẕālik ve eger ismden murād ṣan'at-ı İlāhiyye olursa kemā huve re'yü (22) eş-Şeyḫ Ebu'l-Hasani'l-Eş'arī minvech müsemmānuñ 'aynı ve minvech ġayrıdur pes bu maḥalde baḥs̱ çoḳdur (23) muḥaṣṣal-ı kelām ismden murād ḥurūfdan mürekkeb olan ism degüldür eger ḥurūfdan mürekkeb olan ism murād olayidi ***fa'budillāhe*** (24) ***muḫliṣan***[1715] āyetinde ve daḫı ***ve mā umirū illā liya'budullāhe***[1716] āyetinde olan lafẓatullāh 'ibādet olmaḳ lāzım olurdı pes murād (25) ḥurūfdan mürekkeb olan ism olmaduġı bundan ma'lūm olur ammā ḥurūfdan mürekkeb olan ism 'ayn-ı müsemmādur (26) ve maḥżan [P131a] müsemmāya delālet ider diyen kimselerüñ ādā-yı ża'īfesi budur ki lafẓla ve ḥurūfla olan ismden (27) murād 'ayn-ı müsemmādur meselā bir kimsenüñ ḫātūnınuñ ismi Zeyneb olsa ve ḳulınuñ ismi Behrām olsa Zeyneb [A290b] (1) Ṭālıḳ ve Behrām āzād olsun dise ṭalāḳ u 'ıtāḳ müsemmāya vāḳı' olur eger ism müsemmānuñ ġayrı olayidi ṭalāḳ u 'ıtāḳ (2)müsemmāya vāḳı' olmaz belki ḥurūfa vāḳı' olmaḳ lāzım gelürdi maḳṣūd ol degüldür cevāb budur ki şu Zeyneb ü Behrām (3) lafẓı ile ta'bīr olınan ẕāt muṭṭaliḳa vü mu'taḳdur dimek olur eger böyle dimek olmasa belki ism 'ayn-ı müsemmā olmasa (4) lisānmuz üzre tārik ismi lisānımuz yaḳar ve ḫār ismi dehānımuza batardı ḥāl bu ki böyle degül pes aṣvāt-ı muḳaṭṭa'a ve ḥurūf-ı (5) mü'ellefeden olan ism nice 'ayn-ı müsemmā olur

(3502) Mesnevī

Ger ziḥarf u nām ḫ'āhī bu'gẕerī

Pāk kun ḫodrā ziḫod hin yek-serī

[1715] "Allah'a ihlasla ibadet et." (Zümer, 2)

[1716] "Allah'tan başka bir şeye ibadet için emir almadılar." (Beyyine, 5)

(6) Eger bu ḥarf u esmādan isterseñ ki geçesin ve ʿālem-i maʿn̠āya uçasın pāk eyle kendüñi aḫlāḳ u evṣāfuñdan (7) bi'l-külliyye tā o evṣāf-ı Ḫudāyla muttaṣıf olasın ve müsemmāyı ḥaḳḳa'l-yaḳīn müşāhede ḳılasın

(3503) Mes̠nevī

Hemçü āhen z'āhenī bīreng şev

Derriyāżet āyine-y bīzeng şev

(8) Āhen gibi āhenlikden bīreng ol yaʿnī muṣaffā olup ṣayḳal bul riyāżetde (9) jengsiz āyīne ol yaʿnī ḳalbüñi jengār-ı mā-sivādan āyīneveş mücellā ḳıl ve ẕātuñı ḳasvet ü küdūretden pāk idüp (10) reng-i kes̠ret ü tefriḳadan muṣaffā ḳıl

(3504) Mes̠nevī

Ḫᵛīşrā ṣāfī kun ezevṣāf-ı ḫod

Tā bubīnī ẕāt-ı pāk u ṣāf-ı ḫod

Kendüñi (11) ṣāfī eyle kendü evṣāfuñdan ve nefsānī olan aḫlāḳuñdan tā [kendü ṣāf u pāk ẕātuñı göresin yaʿnī kendüñi (12) evṣāf-ı taʿayyünden ṣāfī ḳıl tā] aḫlāḳ-ı Rabbāniyye ve evṣāf-ı Muḥammediyye ile muttaṣıf olasın ve kendü ṣāf ü pāk (13) olan ẕātuñı göresin ki murād ḥaḳīḳat-ı Muḥammediyyedür ki *ene minellāhi ve'l-muʾminūne minnī*[1717] feḥvāsınca müʾminlerüñ (14) ẕāt-ı ḥaḳīḳisi ḥaḳīḳat-ı Muḥammediyyedür

(3505) Mes̠nevī

Bīni ender dil ʿulūm-ı enbiyā

Bīkitāb u bīmuʿīd u ustā

Şu mertebeye irüşürsin (15) ki ḳalbüñde ʿulūm-ı enbiyāyı görürsin kitāb u müṭālaʿasız ve muʿīd ü ustādsuz

(3506) Mes̠nevī

Guft Peyġam-ber ki hest ezümmetem

K'ū buved hem gevher u hem himmetem

(16) Ḥażret-i Resūl ʿaleyhi's-selām ger benüm ümmetümden baʿż-ı kimse vardur ol kimse (17) benüm hem gevher ü hem himmetümdür bu ḥadīs̠-i şerīfe işāretdür ki Ebū Hureyre Ḥażretleri rivāyet buyururlar *ḳāle ʿaleyhi's-selām* (18) *veredet innī ḳad raʾeyte iḫvāninā ḳālū yā Resūlallāh leysunā iḫvānuke ḳāle bel entum aṣḥābī ve iḫvānine'l-leẕīne yeʾtūne baʿdī* (19) *ve ene ferraṭhum ʿale'l-ḥavṣi*[1718] mertebe-yi uḫuvvet hem gevher ü

[1717] "Ben Allah'tanım ve müminler de bendendir."

[1718] "Hz. Peygamber, kardeşlerimi görmek isterdim diye buyurdu. Ashabı, biz senin kardeşlerin değil miyiz? dediler. O da, hayır siz benim ashabımsınız, kardeşlerim ise benden sonra gelecek olanlardır, dedi." Müslim, Sahîh I/150-151; İbn Mâce Sünen II/1439, r. 4306; Yardım 2008: 76-77

himmet olmağı iḳtiżā ider nūr-ı uḫuvvet ü velāyetile bunlaruñ cānı (20) Peyġam-beri ʿaleyhi's-selām görür ve nūr-ı nübüvvet ü velāyetile Peyġam-ber bunları görür

(3507) Mes̱nevī

Mer merā z'an nūr bīned cānışān

Ki men īşanrā hemī bīnem bedān

(21) Anlaruñ cānı beni ol nūr-ı İlāhīden görür ki ben anları ol nūrla görürem (22)

(3508) Mes̱nevī

BīṢaḥīḥeyn u eḥādīs̱ u ruvāt

Belki ender meşreb-i āb-ı ḥayāt

Ṣaḥīḥeynsiz yaʿnī **Peyġam-ber** ʿaleyhi's-selāmı bunlar (23) **Müslim ü Buḫārī** kitābsız ve eḥādīs̱ ü rivāyetsiz belki āb-ı ḥayāt gibi olan göñül meşrebinde görürler ve āyīne-yi dilde (24) müşāhede ḳılurlar ve bunlar ol ṭāyife-yi ʿaliyyedür ki her biri ***ḥaddes̱enī ḳalbī rabbī*** dirler ve *inne lī ḳalbi'l-vaʿṣiyyeti* (25) *liʿiṣyetillāhi* ḳāvlinüñ mafhūmıyla muttaṣıf olurlar ve ʿilmi esānīd ü rivāyetden aḫẕ itmezler belki dāyim ü bāḳī (26) olan ʿAlīmden āḫẕ iderler kemā ḳāle **Ebū Yezīd** ḫıṭāben li'l-ʿulemāʾi *aḫaẕtum ʿilmukum meyten ʿanmeyyitin ve aḫaẕnā ʿilmenā* (27) *ʿani'l-ḥayyi lāyemūt*

(3509) Mes̱nevī

Sırr-ı emseynā lekürdiyyen bidān

Rāz-ı eṣbaḥnā ʿArabiyyen buḫᵛān

Emseynā leKürdiyyen[1719] ḳavlinüñ **[A291a]** (1) sırrını bil *eṣbaḥnā ʿArabiyyen*[1720] kelāmınuñ rāzını oḳı ki bu mertebeye irenleri **Ṣaḥīḥeyn** ve rüvāt-ı āb-ı ḥayāt meşrebinde olan (2) erenlerdür baʿż-ı nusḫada *sırr-ı emseytu leKürdiyyen bidān rāz-ı eṣbaḥtu ʿArabiyyen buḫᵛān* vāḳıʿ dībācede vāḳıʿ kelām-ı meẕkūra bu muvāfıḳ olur ve bunuñ ḳıṣṣası dībācede (3) mürūr eylemişdür anda ṭaleb olına

(3510) Mes̱nevī

V'er mis̱ālī ḫᵛāhi ezʿilm-i nihān

Ḳıṣṣa gū ezRūmiyān u Çīniyān

Ve eger ʿilm-i nihānīden (4) bir mis̱āl isterseñ ve mücerred taṣfiyye-yi ḳalble ʿulūm u esrāruñ keşfine delīl ü bürhān ṭaleb eylerseñ **Rūmīler**den (5) ve **Çīnīler**den ḳıṣṣa söyle anlaruñ ḳıṣṣası budur ki

---

1719 "Kürt olarak yattık."

1720 "Arap olarak sabahladık."

Ḳıṣṣa-yı mirī kerden-i Rūmiyān ü Çīniyān derʿilm-i naḳḳāşī (6) **vü ṣūretgerī**

[Bu surḫ-ı şerīf Rūmiyān u Çīniyānuñ naḳḳāşlıḳ ʿilminde ve ṣūretgerlik ṣıfatında biri biriyile baḥs̱ (7) u cedeleyledüklerinüñ ḳıṣṣasıdur pes şöyle naḳl olınur ki selāṭīn-i cihāndan birinüñ zemānında] (8)

(3511) Mes̱nevī

Çīniyan guftend mā naḳḳāşter

Rūmiyan guftend mārā kerr u fer

Çīnīler eyitdiler biz naḳḳāşterüz Rūmīler eyitdiler bizüm içün kerr ü (9) ferr vardur ve revnaḳ u leṭāfet bizde ziyādedür

(3512) Mes̱nevī

Guft sulṭān imtiḥan ḫᵛāhem derīn

K'ezşumāhā kist derdaʿvā̱ güzīn

(10) Pādşāh eyitdi bu ḫuṣūṣda imtiḥān eylesem gerek [ki sizlerde daʿvāda güzīde vü muḫtār kimdür] pādşāhdan murād **Dīvān-ı** (11) **ʿAlī** şerḥinde **İskender**dür dimiş ki sizlerden daʿvā̱da güzīde vü muḫtār kimdür

(3513) Mes̱nevī

Ehl-i Çīn u Rūm çün ḥāżır şudend

Rūmiyan derʿilm vāḳıfter budend

(12) Ehl-i Çīn ve ehl-i Rūm yaʿnī Çīnī vü Rūmī olan naḳḳāşlar çünkim ḥāżır oldılar Rūmīler ʿilmde (13) vāḳıf u ʿārifter idiler

(3514) Mes̱nevī

Çīniyan guftend yek ḫāne bemā

Ḫaṣṣa bisyārīd yek ān-ı şumā

Çīnīler Rūmīlere didiler (14) bize bir ḫāneyi ḫāṣṣaten teslīm eyleñ ve bir ḫāne sizüñ lāyıḳ u maḫṣūṣuñuz olsun

(3515) Mes̱nevī

Būd du ḫāne muḳābil derbeder

Z'an yekī Çīnī sited Rūmī diger

(15) Ḳapu ḳapuya muḳābil iki ḫāne var idi ol iki ḫāneden birini Çīnī ve birini Rūmī (16) aldı

(3516) Mes̱nevī

Çīniyan ṣad reng ezşeh ḫāstend

Pes ḫazīne bāz kerd an ercmend

Çīnīler pādşāhdan yüz reng (17) istediler pes ol ʿazīz ü saʿādet-mend pādşāh ḫazīnesini açdı

(3517) Meẟnevī

Her ṣabāḥī ezḫazīne renghā

Çīniyanrā rātibe būd ezʿaṭā

(18) Her ṣabāḥ ḫazīneden rengler Çīnīlere ʿaṭā-yı şāhīden vaẓīfe oldı (19)

(3518) Meẟnevī

Rūmiyan guftend nī naḳş u ne reng

Derḫor āyed kārrā cüz defʿ-i jeng

Rūmīler didiler defʿ-i jengden ġayrı kāra naḳş u reng lāyıḳ gelmez (20) yaʿnī bizüm kārımuza lāyıḳ olan naḳş u reng lāzım degüldür (21) belki defʿ-i jeng eyleyüp taṣfiye vü tezkiye ḳılmāḳ kifāyet ider didiler

(3519) Meẟnevī

Der fürū bestend u ṣayḳal mīzedend

Hemçü gerdun sāde vu ṣāfī şudend

(22) Rūmīler ḳapuyı baġladılar ve ṣayḳal urdılar felek gibi sāde vü ṣāfī oldılar ve derūn-ı (23) ḫāneyi muṣaffā vü mücellā ḳıldılar pes ṣāfī bīreng olmanuñ fażīletine bu beytlerle işāret buyururlar (24)

(3520) Meẟnevī

Ezdu ṣad rengī bebīrengī rehist

Reng çün ebrest u bīrengī mehist

İki yüz rengīlikden rengsüzlige bir (25) yol vardur reng seḥāb gibidür ki ḥicābdur ve rengsüzlik bir māhdur ki ḥicābı münevver eyler (26)

(3521) Meẟnevī

Herçi ender ebr żavʾ bīnī vu tāb

An ziaḫter dān u māh u āftāb

Ebrde her ne ḳadar żiyā vü pertev göresin anı aḫterden ve māh u āftābdan (27) bil pes elvānda olan leṭāfet ü tāb aña bīrenglik mertebesinden ḥāṣıl olur

(3522) Meẟnevī

Çīniyan çün ezʿamel fāriġ şudend

Ezpey-i şādī dühülhā mīzedend

[A291b] (1) Çīnīler çünkim ʿamelden fāriġ sürūrdan ötüri ṭabl urdılar (2)

(3523) Meẟnevī

Şeh derāmed dīd ancā naḳşhā

Mīrubūd an ʿaḳlrā vu fehmrā

Şāh geldi ve andan naḳşları gördi **[P131b]** ol naḳşlar ʿaḳl u fehmi (3) ḳapdı ve anlaruñ eyledügi naḳşı görüp ḥayrān oldı

(3524) Mes̱nevī

Baʿd ezān āmed besūy-ı Rūmiyān

Perderā bālā keşīdend ezmiyān

(4) Andan ṣoñra Rūmīler cānibine geldi ortadan yuḳaru çekdiler

(3525) Mes̱nevī

ʿAks-i an taṣvīr u an kirdārhā

Zed berin ṣāfī şude dīvārhā

(5) Ol taṣvīr ü ʿamellerüñ ʿaksi bu ṣāfī vü mücellā olmış dīvārlar üzre urdı (6)

(3526) Mes̱nevī

Herçi ancā dīd incā bih numūd

Dīderā ezdīde-ḫāne mīrubūd

Her neyi pādşāh anda gördi burada iyü görindi yaʿnī Çīnīler ḫānesinde (7) gördügi naḳş Rūmīler ḫanesinde daḫı bihter gördi bu mertebede gördi ki dīdeyi dīde-ḫāneden ḳopardı (8) yaʿnī ḫāne-yi çeşmden ve ḥadīḳa-yı başardan başarı ḫaṭf eylerdi bu mıṣraʿ anuñ kemāliyle ināre vü iżāʾesinden kināye olur (9) zīrā ziyāde bārıḳ u şārıḳ olan şeyʾüñ ḫaṭf-ı ebṣār eylemek şānındandur pes bu ḥikāyede vāḳıʿ olan pādşāhdan (10) murād Ḥażret-i Ḥaḳ olur ve Çīnīlerden murād ʿulemā-yı rüsūm olur ki anlar ḫāne-yi dillerine envāʿ-ı ʿulūm-ı resmiyye ile (11) naḳşlar urmışlardur ve Rūmīlerden murād ne idügine bu beytle işāret buyururlar (12)

(3527) Mes̱nevī

Rūmiyān an ṣūfiyānend ey peder

Bīzitekrār u kitāb u bīhüner

Ey peder Rūmīlerden murād ol ṣūfīlerdür bunlar kitāb u tekrārdan (13) müstaġnīlerdür ve hünersüzlerdür yaʿnī hüner-i ṣūrīden bībehreler ve kütüb-i ʿulūm-ı resmīden ve anuñ ders ü taʿallümini tekrār (14) eylemeden berīlerdür

(3528) Mes̱nevī

Līk ṣayḳal kerdeend an sīnehā

Pāk ezāz u buḫl u ḥırṣ u kīnehā

Ve lākin ol sīnelerini ṣayḳal (15) eylemişlerdür eyle sīneler ki kīnelerden ve ḥırṣ u buḫldan ve şehvetden pākdur böyle dimek vechdür (16) ve līkin ḥırṣ u āz ve buḫl u kīnelerden pāk olan sīnelerini aġyār u mā-sivādan ṣayḳal eylemişlerdür (17) ve maṣḳala-yı ẕikrullāhıla ṣāfī vü mücellā ḳılmışlardur

(3529) Meẟnevī

An ṣafā-yı āyine vaṣf-ı dilest

Ṣūret-i bīmüntehārā ḳābilest

Ol (18) āyīnenüñ ṣafāsı vaṣf-ı dildür yaʿnī Rūmīler dīvārı āyīne-yi ṣāfī eylediklerinden murād vaṣf-ı ṣafā-yı dildür ki (19) ṣūret-i bīmüntehāya ḳābildür yaʿnī dil ki ṣāfī ola nihāyetsiz ṣuverüñ ve nuḳūş u eşkālüñ anda nümāyān olmasına ḳābil olur (20)

(3530) Meẟnevī

Ṣūret-i bīṣūret-i bīḥadd-i ġayb

Z'āyine-y dil taft berMūsā̱ ziceyb

ʿĀlem-i ġaybuñ bīḥadd olan ṣūretsiz ṣūreti (21) āyīne-yi dilden yaldıradı Mūsā̱ üzre ceybinden ki murād yed-i beyżādur ki bīṣūretlik ʿāleminüñ o ṣūretidür *udḫul* (22) *yedeke fīceybike taḫruc beyżā'e minġayrı sū'in*[1721] āyet-i kerīmesi bu maʿnā̱ya şehādet eyler

(3531) Meẟnevī

Gerçi an ṣūret negunced derfelek

Nī beʿarş u ferş u deryā vu semek

(23) Egerçi ol ṣūret felege ṣıġmaz ʿarş u ferş ve deryā vü semeke ṣıġmaz (24)

(3532) Meẟnevī

Z'an ki maḥdūdest u maʿdūdest ān

Āyine-y dilrā nebāşed ḥad bidān

Zirā felek ü ʿarş u ferş ve deryā vü semek maḥdūd (25) u maʿdūddur līkin göñül āyīnesine ḥadd ü ġāyet olmaz ṣūret-i ġayba maẓhar olmaḳ āyīne-yi dilüñ şānından (26) olur bu beytlerde vāḳıʿ olan ṣūretden murād ṣūret-i İlāhiyyedür ve Ḥaḳ Teʿālā̱ya ṣūret ıṭlāḳı ʿinde's-sünne (27) cāyizdür kemā vaḳaʿa fīḥadīẟ *innellāhe ḫalaḳa Ādemu ʿalā̱ṣūretihi ey ʿalā̱esmā'ihi ve ṣıfātihi*[1722] pes bu ṣūret-i İlāhiyyeden murād [A292a] (1) esmā vü ṣıfāt-ı İlāhiyye olur ve ẕāt-ı İlāhī maʿacemīʿ-i esmā'iyye vü ṣıfāta ʿarş u ferşe ve semāk u semeke ṣıġmaz kemā verede fīḥadīẟ-i'l-ḳudsī (2) *lāyesaʿinī arżī ve lāsemā'ī*[1723] Allāh bu ecrām-ı ʿāliye ve eşyā-yı keẟīrenüñ tecelliyāt-ı ilāhiyye vüsʿat ü istiʿdādı (3)

[1721] "Elini koynuna sok da kusursuz bembeyaz çıksın." (Neml, 12)
[1722] "Allah Adem'i kendi sureti üzerine yarattı, yani isim ve sıfatları üzerine yarattı."
[1723] "Ben yere ve göğe sığmadım." Deylemî, Firdevs, III/174(4466) (Gültekin 2006: 191)

olmaduġı anuñçündür bunlar mütenāhī vü maḥdūddur ve ṣıfāt-ı İlāhiyye ise lāyetenāhīdür amma āyīne-yi dil ʿārife ḥadd ü nihāyet (4) yoḳdur ve lihāẕā ṣūret-i bīmüntehāya ḳābildür egerçi ʿālem daḫı maẓhar-ı tecelliyāt-ı İlāhiyyedür lākin cemīʿ-i esmā vü ṣıfātuñ mücellāsı olmaġa anda vüsʿat yoḳdur cemīʿ-i esmā vü ṣıfātuñ mirʾātı (5) olmaġa ḳābil dil-i insān-ı kāmildür fe'fhem (6)

(3533) Meṡnevī

ʿAḳl ancā sākit āmed yā muḍil

Z'an ki dil bāust yāḫud ust dil

ʿAḳl-ı [cüzʾī bu bābda sākit geldi yāḫud mużıll oldı (7) aña bināʾen ki yā göñül anuñıladur veyāḫud dil oldur yaʿnī ʿaḳl] Ḥażret-i Ḫudānuñ göñüle tecellī eylemesinüñ keyfiyyetinde yapıldı (8) sākit geldi ve yāḫud ḥayrān u ḍāll oldı ol cihetden ki ol Ḥażret dilile ve yā dil anuñıla mıdur ve yāḫud (9) dil o mıdur nefsu'l-emrde bu maʿnā ḥayret-gede-yi meşāyıḫ-ı ʿiẓāmdur ki bunuñ temyīzinde ʿāciz ḳalmışlar lāsiyyemā (10) ġalebeti'l-vaḥdāniyyetdür ve dilden murād ṣanevberiyyu'ş-şekl olan laḥm-pāre degüldür belki ḳālıb u ḳālīde envāʿ-ı tecelliyātıla (11) mütecellī olan ẕātdur eyle olıcaḳ göñül nedür

Beyt

Nedānem ḫāl-i ū ʿaks-i dil-i mast

Ve yā dil ʿaks-i ḫāl-i rūy-ı zībast (12)

Dil ender rūy-ı ū yā ust derdil

Merā pūşīde geşt in rāz-ı müşkil[1724]

diyen **Gülşen-i Rāz** ṣāḥibi bu mażmūna (13) işāret eylemişdür ve bu beytleri bu maʿnāyı içün bu maḥalle münāsib söylemişdür (14)

(3534) Meṡnevī

ʿAks-i her naḳşī netābed tā ebed

Cüz dil-i hem bāʿaded hem bīʿaded

Her naḳşuñ inʿikāsı ṭoġmaz ve mün'akis olmaz tāebed hem ʿadedile ve hem ʿadedsiz (15) olan göñülden ġayrıya yaʿnī hem vaḥdetile ve hem keṡretile muttaṣıf olmaya ve mertebe-yi cemʿu'l-cemʿi bulmaya ki insān-ı kāmilüñ (16) ḳalbidür ki maẓhar-ı ẕāt u ṣıfāt-ı müteke ṡṡiresidür

[1724] "Bilmem onun yanğındaki ben gönlümüzün aksi midir veya gönül güzel yüzdeki benin aksi midir! Gönül onun yüzünden midir veya dönüldeki o mudur! Bu müşkil sır bizi baştan başa kaplamıştır."

(3535) Meşnevī

Tā ebed her naķş-ı nev k’āyed berū

Mīnumāyed bīḥicābī ender ū

Tā edebī (17) her yeñi naķş ki ol göñül üzre gelür bir ḥicābsız göñül içre ve ol naķş-ı nev görinür

(3536) Meşnevī

Ehl-i ṣayķal resteend ezbū vü reng

Her demī bīnend ḫūbī bīdireng

(18) Ehl-i ṣayķal bu rengden ķurtulmışlardur her bir demde bītevaķķuf bir ḫūb görürler (19) yaʿnī ṣūfiyān-ı ehl-i ṣafā bu reng ve bu mertebesinden ḫalāṣ olmışlar her demde Cenāb-ı Ḥaķīķatden bir ḫūb (20) tecellī müşāhede ķılmışlardur eger ḫūbī de yā maṣdariyye olursa her demde Ḥażret-i Ḥaķdan ḫūblıķ ve maḥbūblıķ görürler (21) dimek

(3537) Meşnevī

Naķş u ķışr-ı ʿilmrā bu’gzāştend

Rāyet-i ʿaynu’l-yaķīn efrāştend

Bunlar ol ʿālim-i Rabbānīlerdür ki ʿilmüñ (22) naķşını ve ķışrını ķodılar ʿaynu’l-yaķīn ʿilmini yüce itdiler ve ḥaķķu’l-yaķīn mertebesine irüp müşāhede vü muʿāyene (23) ḥāṣıl itdiler

(3538) Meşnevī

Reft fikr u rūşināyī yāftend

Naḥr u baḥr-ı āşināyī yāftend

Fikr bunlardan gitdi rūşinālıķ (24) buldılar āşnālıġuñ naḥrını vü baḥrını buldılar naḥr boġazlamaġa ve ḍalāletde el baġlamaġa daḫı istiʿmāl olınur eger boġazlamaķ (25) maʿnāsı murād olursa fenā murād olur ve eger baġlamaķ murād olursa kemāl-i taʿẓīmden kināye olur taķdīr-i kelām (26) bunlaruñ ķalbinden fikret ü endīşe gitdi anuñ bedeli nūrāniyyet buldılar ve āşnālık baḥrını ve fenā vü taʿẓīm mertebesini (27) buldılar dimek olur

(3539) Meşnevī

Merg k’in cümle ezū dervaḥşetend

Mīkunend in ķavm bervey rīş-ḫand

Mevt ki **[A292b]** (1) cemīʿ-i ḫalķ andan vaḥşet ü nefretdedürler bu ķavm mevt üzre rīş-ḫand eylerler zīrā mevt bunlara tuḥfedür (2) ve gūyā bir leẕīẕ ṭaʿamdur pes andan ḫavf itmeyüp anuñ ẓāhiren maḫūf olduġına **[P132a]** gülerler (3)

(3540) Meṡnevī

Kes neyābed berdil-i īşan ẓafer

Berṣadef āyed żarar nī bergüher

Anlaruñ göñli üzre kimse ẓafer bulmaz yaʿnī anlaruñ ḳalb ü rūḥına kimseden (4) żarar gelmez eger sen dirseñ ki bunlardan baʿżısınuñ vücūdına nāsdan żarar gelüp bunları ḳatl eylemişlerdür (5) cevāb żarar ṣadef üzre gelür güher gelmez güherden murād bunda dildür ki mıṣraʿı evvelde ẕikr olındı ṣadefden (6) murād tendür

(3541) Meṡnevī

Gerçi naḥv u fıḳhrā bü'gẕāştend

Līk maḥv u faḳrrā berdāştend

Bu ṭāyife-yi ʿaliyye egerçi ḳavāʿid-i naḥviyye (7) ve mesāyil-i fıḳhiyyeyi terk eylediler ve lākin maḥv u faḳrı ḳaldurdılar ve iḫtiyār eylediler

(3542) Meṡnevī

Tā nuḳūş-ı heşt cennet tafte est

Levḥ-i dilşanrā peẕīrā yafte est

(8) Ḥattā cennetüñ naḳşları yaldıramış ve ṭulūʿ ḳılmışdur anlaruñ ḳalbi levḥini ḳabūl (9) idici bulmışdur yaʿnī bir ṣāfī-dillerüñ ḳalbi levḥini o heşt cennet kendü naḳşlarını ḳabūl ḳılıcı bulmışdur dimek (10) olur

(3543) Meṡnevī

Berterend ezʿarş u kürsī vu ḫalā

Sākinān-ı maḳʿad-ı ṣıdḳ-ı Ḫudā

ʿArş u kürsī vü ḫalādan ʿālīterlerdür ḫalā (11) ʿarşuñ verāsına dirler Ḥażret-i Ḫudānuñ maḳṣad-ı ṣıdḳınuñ sākinleri kemā ḳālellāhu Teʿālā̱ fī **Sūreti'l-Ḳamer** *inne'l-muttaḳīne* (12) *fīcennātin ve nehar fīmaḳʿadi ṣıdḳin ʿinde melīkin muḳtedir*[1725] bu cümleden ṣāfī olan ve āyīne-yi ḳalbine riyāżetile ṣayḳal (13) ḳılan **Ḥażret-i Zeyd**üñ ḥikāyetine ve anuñ müşāhede vü mükāşefesinüñ beyānına şürūʿ idüp buyururlar

Pursīden-i (14) **Peyġam-ber ʿaleyhi's-selām mer Zeydrā ki imrūz çünī ve çün berḫāstī ve cevāb guften-i ū ki eṣbaḥtu mü'minen ḥaḳḳan** (15) **yā Resūlallāh**

Bu ḥadīṡ-i şerīfüñ mażmūnına işāretdür ki **Ḥażret-i Ḥabīb-i Ekrem** ṣallallāhu (16) ʿaleyhi ve sellemden mervīdür ki ḳāle ʿaleyhi's-selām *ṣabāḥun yevm liZeyd* **Ḥażret-i Resūl**

[1725] "Gerçekten müttaki olanlar cennette ve ırmak kıyısan olacaklardır. Sıdk makamında en kudretli melik olan Allah'ın yakınında bulunacaklardır." (Kamer, 54-55)

ʿaleyhi'ṣ-selām bu günüñ ṣabāḥında (17) **Zeyd**e didi **Zeyd Peyġam-ber** ʿaleyhi's-selāmuñ oğullıġı *keyfe eṣbaḥte yā Zeyd* ne ḥālle ṣabaḥa dāḫil olduñ ey **Zeyd** (18) *ḳāle eṣbaḥtü müʾminen yā Resūlallāh* **Zeyd** didi ki ṣabāḥa müʾmin dāḫil oldum yā Resūlallāh ḳāle *inne likulli şeyʾin ḥaḳīḳaten* (19) *femā ḥaḳīḳatu īmānuke* **Peyġam-ber** ʿaleyhi's-selām buyurdılar ki *taḥḳīḳan her şeyʾüñ bir ḥaḳīḳati vardur* (20) *pes senüñ īmānuñ ḥaḳīḳati nedür ʿıyān eyle ḳāle ġaraḳat nefsī ʿani'd-dunyā* **Zeyd** didi ki *nefsümi dünyādan dūr* (21) *eyledüm ve ʿazl eyledüm fe'ṭmeʾtu nehārī* pes daḫı gündüzin ṣusız oldum *ve eshertu leylī* ve gice uyanıḳ (22) oldum *fekeennī enẓur ilā̠ʿarşı rabbī bārizen* bu rıyāżet sebebiyile bu mertebeye vāṣıl oldum ki keenne ben naẓar iderin (23) [Rabbümüñ ʿarşına ẓāhiren ve bāṭınen *ve keennī unẓur ilā̠ehli'l-cenneti yetenaʿʿimūne ve yeteleẕẕiẕūne ve kāne* ben naẓar iderin] ehl-i (24) cennete tenaʿʿum u teleẕẕüẕ eyledikleri ḥālde *ve ilā̠ehli'n-nāri yeteʿāvūn* ve keenne ben naẓar iderin ehl-i nāra biri (25) birine kelb gibi çıġırduḳları ḥālde görürüm *teʿāvī ʿaveye yaʿvī ʿavʾen*dendür ʿavāżım ʿaynla kelb çıġırmasına (26) dirler ve bir rivāyetde daḫı *ve ilā̠ehli'n-nāri yuʿaẕẕibūne* vaḳıʿ olmışdur yaʿnī ehl-i nāra naẓar iderin ʿaẕāb (27) olunduḳları ḥālde dimek olur ḳāle ʿaleyhi's-selām *uṣibtu fe'lzem* **Ḥażret-i Peyġam-ber** ʿaleyhi's-selām didiler ki yā **Zeyd** iṣābet **[A293a]** (1) eyledüñ sırrın kendüñe lāzım eyle

(3544) Meẟnevī

Guft Peyġam-ber ṣabāḥī Zeydrā

Keyfe eṣbaḥt ey refīḳ-i bāṣafa

[Zeydüñ ḳıṣṣası (2) ve Ḥażret-i Peyġam-berüñ anı tebennī eyledüginüñ ḥikāyesi budur ki bir gün Zeydüñ māderi Zeydile bile evinden çıḳup kendü (3) ḳavmi ziyāretine gideriken Benī Ḳayn ḳabīlesinden bir bölük ṭāyife anlara yolda rāst gelüp anları ġāret idüp (4) Zeydi götürüp ʿUkāẓa bāzārında beyʿ-i men yezīd idüp ol ḥīnde Ḥakīm bin Ḥüzām ʿammesi Ḫadīce binti Ḫuveylid (5) içün Zeydi dört yüz dirheme iştirā eyledi baʿdehu Ḫadīce ḥażretlerini Ḥażret-i Nebī ʿaleyhi's-selām tezevvüc itdükde (6) Zeydi Ḫadīce ḥażretleri Peyġam-bere hibe ḳıldı mervīdür ki Benī-Keleb ḳabīlesi ziyāret-i Kaʿbeye geldüklerinde (7) Zeydi görüp bildiler ve pederine Zeydden ḫaber virdiler pes pederi Ḥāriẟe ve Kaʿb bin Serāḥīl Mekkeye geldiler (8) ve Peyġam-ber ʿaleyhi's-selāmı mescidde buldılar ve didiler ki yā ben ʿAbdu'l-Muṭṭalibsiz keremile mevṣūf esīrler ḫalāṣ (9) idici bir ḳavm nīkū-kirdārsız ḥālā bizüm oğlumuz sizüñ ḫıdmetüñüzde bendeñüzdür recā iderüz ki maʿaziyāde (10) behāsın alup anı āzād idesüz Peyġam-ber ʿaleyhi'ṣ-ṣalātu ve's-selām anlara didi fedāya ve behāya iḥtiyāc yoḳdur Zeydi (11) muḫayyer idelüm

eger sizi iḫtiyār eylerise size teslīm idelüm ve eger bizi iḫtiyār eylerise sizüñ rıżāñuz üzre (12) ol bizüm olsun mı anlar bu ḳavle rāżī olup olsun didiler pes Zeydi Peyġam-ber ḥażretleri ḥużūrına daʿvet (13) idüp didi ki bunları bilür misin Zeyd eytdi naʿam biri pederüm ve biri daḫı ʿammumdur Peyġam-ber ʿaleyhi's-selām (14) eytdi yā Zeyd seni muḫayyer itdük isteriseñ pederüñe ve ʿammuña git ve isteriseñ bizi iḫtiyār it Zeyd eytdi (15) ḥāşā ki ben sizüñ üzerüñüze peder ü māder mi iḫtiyār idem anuñ pederi ve ʿammisi bu sözi andan işitdüklerinde (16) eyvāh yā Zeyd ḥürriyyeti ʿabdiyyet üzre ne ʿaceb iḫtiyār itdüñ didiler ol didi ki ben bu ṣāḥib-saʿādetden (17) ol ḳadar luṭf u kerem görmişemdür ki sizüñ oğluñuz olmadan bunuñ bendesi olmaḳ her vechile baña evlā vü eḥabdur (18) didi pes pederi ve ʿammisi Zeyde vedāʿ idüp gitdiler ve Ḥażret-i Nebī ʿaleyhi's-selām anı ḥücresine götürüp ḥāżır (19) olan ḳavme eytdiler *uşhidū yā ḳavm inne Zeyden ibnī erişehu ve yerişunī* pes ḳavm-i Ḳureyş aña Zeyd bin Muḥammed diyü tesmiye eylediler (20) Ḥażret-i Nebī ʿaleyhi's-selām mebʿūs̱ olduḳdan ve anuñ ḫātunı Zeynebi kendüler alduḳdan ṣoñra ve ḳavm-i Ḳureyş aña oğlınuñ (21) ḫātunını aldı diyü ṭaʿn ḳılduḳdan ṣoñra *mā kāne Muḥammedun ebā eḥadin minricālikum* āyet-i kerīmesi nāzile olduḳdan ṣoñra (22) aña Zeyd bin Ḥāris̱e diyü tesmiye eylediler Ḥażret-i Nebī ʿaleyhi's-selām Zeydi ġazve-yi Mūteye ser-ʿasker idüp (23) ġazve-yi mezbūrede Zeyd ḥażretleri ellibeş yaşında iken anda şehīd oldı ve Ḥażret-i Nebī anuñ ḳatli ḫaberin (24) işitdükde vāfir bükā ḳıldı nitekim İstīʿābda ve daḫı ehl-i tefsīr Sūre-yi Aḥzābda bunuñ ḳıṣṣasını vech-i (25) meşrūḥ üzre taḥrīr eylediler pes maʿnā-yı beyt böyle dimek olur ki ḥażret-i Nebiyy-i Mükerrem ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem (26) bir ṣabāḥ oğullığı olan Zeyd bin Ḥāris̱eye didi ey ṣafālu olan refīḳ ne ḥālile ṣabāḥa dāḫil olduñ (27) bu beyt-i şerīf mezkūr olan ḥadīs̱-i şerīfden *ḳāle'n-Nebiyyi ṣabāḥa yevmi liZeydi keyfe aṣbaḥte yā Zeyd*] [A293b] (1) ḳavlinüñ maʿnāsı olur

(3545) Mes̱nevī

Guft ʿabden müʾminen bāz ūş guft

K'ū nişān ezbāġ-ı īmān ezşüguft

Zeyd Ḥażretleri (2) **Ḥażret-i Resūl-i Ekreme** ʿaleyhi's-selām didi ʿabd-i müʾmin olduġum ḥālde ṣabāḥa dāḫil oldum kemā vaḳaʿa fi'l-ḥadīs̱ *eṣbaḥtu muʾminen* (3) ger ve ol **Peyġam-ber Zeyd Ḥażretleri**ne didi nişān ḳanı īmān bāġından eger īmānuñ bāġı açıldıysa (4) nişān söyle bāġ-ı īmāndan eger açıldıysa dimek daḫı cāyiz olur vech-i evvel *femā ḥaḳīḳatu imānuke* ḳavlinüñ maʿnāsı (5) olur

(3546) Mes̱nevī

Guft teşne būdeyem men rūzhā

Şeb neḫuftestem zıʿışḳ u sūzhā

Zeyd Ḥażret-i Resūle eyitdi (6) ben nice günler teşne olmışam gice ʿışḳ u ḥarāretlerden uyumamışam belki gündüzler ṣāyim ve gice ḳāyim olmışam *fe'ṭme'tu* (7) *nehārī ve eshertu leylī* ḳavlinüñ mefhūmı olur

(3547) Meşnevī

Tā zirūz u şeb güẕer kerdem çünān

Ki ziisper bu'gẕered nevk-i sinān

(8)Ḥattā rūz u şebden ancılayın güẕer eyledüm ki sinānuñ ucı siperden geçer yaʿnī sinānuñ ucı siperden nice (9) geçerse ben daḫı rūz u şebden öte eyle geçdüm

(3548) Meşnevī

Ki ezan sū cümle-yi millet yekist

Ṣad hezāran sāl u yek sāʿat yekist

(10) Ḥażret Resūlinüñ oğullığı Zeyd Ḥażret-i Resūle kendü vāṣıl olduğı mertebeden ḫaber virüp (11) buyururlar ki yā Resūlallāh bir mertebeye vāṣıl oldum ki ol mertebeden naẓar olınsa cümle-yi milel-i muḫtelife ve necl-i (12) mütenevvıʿa birdür ki ol mertebe-yi vaḥdetdür ki cemīʿ-i milel anda muḫtelife anda bir olur zīrā cümlesi ol ʿayn-ı vāḥidüñ (13) irādet-i külliyle ve tecellī-yi muḫtelifesinden ẓuhūra gelür ve ḥaḳīḳatına naẓar olunduḳda cümlesi bir olur ve bu mertebeye nisbetile (14) ṣad hezār sāl ve yek sāʿat birdür ki *lāmesā'i ʿindellāhi ve lāṣabāḥi ve lāeyyāmi ve lāşuhūri ve lāaʿvāmi* bu cümle arż (15) u eflāk ve āftāb u māhtāb çālākdan ḥāṣıl olur ʿālem-i maʿnāda bu gūne aḥvāl ne ḳılur (16)

(3549) Meşnevī

Hest ezelrā vu ebedrā ittiḥād

ʿAḳlrā reh nist an sūz iftiḳād

bu mertebede (17) ezel ile ebedüñ daḫı ittiḥādı vardur ezel aña dirler ki ibtidāsı olmaya āḫırı ola ezel (18) aña dirler ki [ibtidāsı olmaya āḫırı ola ebed aña dirler ki] evveli ola āḫırı olmaya ibtidā vü iftitāḥ-ı cemīʿ-i mevcūdāt (19) āḫır-ı ezeldür ve intihā-yı mevcūdāt evveli ebeddür pes mevcūdāt ü kāyināt iʿtibār olunmaduğı mertebede ezel ü ebed biri (20) birine ulaşmış ve ittiḥād ḳılmışdur zīrā ezel ü ebed [iʿtibārı maḫlūḳāt u muḥaddeşāt iʿtibārıyıladur maḫlūḳāt u muḥaddeşāt (21) iʿtibārı bir ṭaraf olduḳda ve vaḥdet-i muṭlaḳa ẓuhūra geldükde ezel ü ebed] anda mütteḥid olur muḥaddiş olan ʿaḳluñ bu cānibe (22) yolı yoḳdur iftiḳād u tefaḥḥuṣ vāsıṭasıyla belki fi'l-ḥaḳīḳa *lāyaʿrifullāhu*

ġayrullāhi ve lāyeṣilu ile'l-ḳadīm ḥādis̱ün (23) *bel el-ḥādis̱u fān fi'l-ezeli ve'l-ḳadīmü bāḳ lemyezel*

(3550) Mes̱nevī

Guft ezin reh kū reh āverdī biyār

Derḫor-ı fehm-i ʿuḳūl-ı in diyār

(24) Ḥażret-i Resūl Zeyde eyitdi bu yoldan ḳanı bir armaġān getürdüñ getür bu diyāruñ yaʿnī bu ʿālem-i ṣūret diyāruñ (25) ḫalḳuñ ʿaḳllarına ve fehmlerine lāyıḳ tā bunlar ol ʿālemüñ adını fehme ḳādir olalar

(3551) Mes̱nevī

Guft ḫalḳan çün bübīnend āsmān

Men bübīnem ʿarşrā bāʿarşiyān

(26) Zeyd Ḥażretleri Ḥażret-i Resūle eyitdi yā Resūlallāh ḫalāyıḳ-ı āsmānı (27) niçe görürlerse ben ʿarşı ʿarşīlerle eyle görürem *fekeennī enẓur ilārabbī bārizen* diyü cevāb virdi [A294a] (1)

(3552) Mes̱nevī

Heşt cennet heft dūzaḫ pīş-i men

Hest peydā hemçü büt pīş-i şemen

Sekiz cennet yidi dūzaḫ benüm öñümde peydādur büt-perest öñinde (2) büt ẓāhir olduġı gibi

(3553) Mes̱nevī

Yekbeyek vā mīşināsem ḫalḳrā

Hemçü gendüm men zicev derāsyā

Ḫalḳı bir bir (3) [āşkār] añlaram degirmende ben buġdayı arpadan añladuġum gibi

(3554) Mes̱nevī

Ki behiştī kist u bīgāne kiyest

Pīş-i men peydā çü mār u māhiyest

(4) [P132b] Ki behiştī kimdür ve bīgāne kimdür mār u māhī gibi benüm ḳatumda āşkārdur

(3555) Mes̱nevī

İn zaman peydā şude berin gurūh

Yevme tebyażżu ve tesveddu vucūh

(5) Sūre-yi Āli ʿİmrānda olan āyete işāretdür *yevme tebyażżu vucūhun*[1726] ẕikr eyle yā Muḥammed ol güni ki anda nice vechiler (6) beyāż ola beyāż vech-i behcet ü sürūr ve ẕevḳ u ḥubūrdan kināyedür *ve tesveddu vucūh* ol günde nice vücūh siyāh (7) ola ve sevād-ı vech istilā-yı ẓulmet ü ḥırmāndan kināyedür *feemme'l-leẕīne'sveddet vucūhuhum* feammā şol kimselerüñ ki (8) vechileri siyāh ola *ekefertum baʿde īmānikum* ḳavl mużmerdür ve hemze tevbīḫ ü taʿcīb içündür yaʿnī bunlara yevm-i ḳıyāmetde dirler (9) ki ne ʿaceb ki siz kāfir olduñuz baʿde'l-īmān lāyıḳ degüldür ki kāfir oldıñuz *feẕūḳu'l-ʿaẕābe bimā kuntum tekfurūn* (10) pes ʿaẕābı ẕāyıḳ oluñ ey kāfirler küfrüñüz sebebiyle *ve emme'l-leẕīne'byeḍḍat vucūhuhum*[1727] ammā şol kimselerüñ ki vechileri (11) beyāż oldı *fefiraḥmetillāh* anlar Allāhuñ raḥmetindedür yaʿnī cennet niʿmetindedür *hum fīhā ḫālidūn* (12) cümle-yi müsteʾnifedür teʾkīd içün keenne suʾāl olındı ki *keyfe yekūnūne fīhā* feḳāle *hum fīhā ḫālidūn* maʿnā-yı beyt (13) bu zamānda bu gurūha yaʿnī bu ṭāyife külline ve ehl-i yaḳīne peydā vü huveydā olmışdur kıyāmetde nice (14) vücūh beyāż ve nice vücūh siyāh olması bu dünyāda anı herkesüñ sīmāsında nūr-ı müşāhede ile bilürler (15)

(3556) Meṡnevī

Pīş ezin her çend can pur-ʿayb būd

Derraḥim būd u ziḫalḳan ġayb būd

Bundan muḳaddem her ne ḳadar ki cān pür-ʿayb idi yaʿnī dünyāya (16) gelmezden evvel ol cān egerçi ʿālem-i ervāḥda daḫı ʿayblu idi raḥmde idi ve ḫalāyıḳdan ġayb u mestūr idi (17)

(3557) Meṡnevī

Eş-şaḳıyyu men şaḳī fībaṭni um

Minsimāti'l-cismi yuʿraf ḥāluhum

Dünyāda şaḳī olan kimse vālidesi ḳarnında şaḳī oldı [ve bu maʿnāya (18) İbn Mesʿūd ḥażretlerinden mervī olan ḥadīṡ-i şerīf delālet ḳıldı kemā ḳāle ʿaleyhi's-selām inne ḫalaḳa eḥadukum yecmeʿu fībaṭni (19) ummuhu erbaʿīne yevmen ṡumme yekūnu ʿalaḳaten miṡle ẕālik eyyu miṡle ẓāliku'z-zemān ve huve erbaʿūne yevmen ṡumme yekūnu muẓġaten miṡle ẕālik (20) ṡumme yebʿaṡullāhu ileyhi meleken bierbaʿa kelimātin fe yukbite ʿameluhu ve eceluhu ve rızḳuhu ve şaḳiyyun ev saʿīdun ṡumme

---

[1726] "Kıyamet günü müminlerin yüzü ak olacak, kâfirlerin yüzü ise kara olacaktır. O yüzleri kararmış olanlara, imanınızadan sonra kâfir ve inkârcı mı oldunuz, denilecektir." (Al-i İmran, 106)

[1727] "Yüzleri ak müminlere gelince, onlar Allah'ın rahmetindedirler ve orada ebedi kalacaklardır." (Al-i İmran, 107)

yenfaẖu fīhi’r-rūhi pes] cismüñ (21) ʿalāmetlerinden anlaruñ ḥāli bilinür yaʿnī Ḥażret-i Peyġam-ber ʿaleyhi’s-selām buyururlar ki *eş-şaḳıyyu fībaṭni ummihi ve* (22) *saʿīdun fībaṭni ummihi*[1728] baṭn-ı ümden murād ümmu’l-kitāb ve levḥ-i maḥfūẓdur zīrā ümm aṣla dirler yaʿnī aṣl-ı (23) aṣlında şaḳī şaḳīdür ve saʿīd saʿīddür maʿnā̱-yı beyt *eş-şaḳıyyu men* şaḳī şol kimselerdür ki *şaḳī* şaḳī oldı *fībaṭni’l-umm (24)* ümmü’l-kitābda *minsimāti’l-cism* cismlerinüñ sīmālarından *yuʿrafe ḥāluhum* ḥālleri maʿlūm olur (25)

(3558) Mes̱nevī

Ten çü māder ṭıfl-ı canrā ḥāmile

Merg derd-i zādenest u zelzele

Mes̱elā ten māder gibi cān ṭıflına ḥāmiledür mevt fi’l-mes̱el velādetüñ (26) derd ü zelzelesidür ḳaçan dünyāda bir ẖātūn vażʿ-ı ḥaml itmege ḳarīb olsa ve anı derd aẖẕ ḳılsa anuñ (27) muḳārini olan kimseler muntaẓır olurlar ki anuñ ḳarnında olan cenīn bu dünyāda ne ḥālle ẓuhūra gelür [A294b] (1) ebyażu’l-vech mi ve yā esvedu’l-vech mi tevellüd ḳılur diyü her biri muntaẓır olur

(3559) Mes̱nevī

Cümle canhā-yı guẕeşte muntaẓır

Tā çi gūne zāyed an cān-ı baṭır

(2) Keẕālik bu dünyādan āẖırete intiḳāl ḳılan ve guẕeşte olan cānlaruñ cümlesi muntaẓırdur (3) tā ol raḥim-i tende ḳarār eyleyen cān-ı mesrūr ʿālem-i āẖırete ne gūne ṭoġar diyü [ve ʿālem-i berzaẖa ne ṣıfātıla ḳadem-nihāde (4) olur diyü cemīʿ-i ervāḥ-ı güẕeşte müteraḳḳıbu muntaẓır olurlar]

(3560) Mes̱nevī

Zengiyan gūyend ẖod ezmast ū

Rūmiyan gūyend bes zibast ū

(5) Zengīler dirler o ẖod bizdendür Zengiyāndan murād eşḳıyā ve feseḳa (6) vü keferedür Rūmīler dirler o ḳatı zībādur bizüm cinsimüzdendür Rūmīlerden murād ervāḥ-ı ṣuleḥā ve ebyażu’l-vech (7) olan ehl-i saʿādetdür

(3561) Mes̱nevī

Çün bizāyed dercihan cān-ı vücūd

Pes nemāned iẖtilāf-ı bīż u sūd

[1728] “İyi olan, anne karnındayken de iyidir, kötü olan da yine anne karnındayken de kötüdür.” Müslim, Sahîh, VIII/45; Yardım 2008: 80-81

Çünkim cihān-ı āḫıretde vücūduñ cānı ṭoġa yaʿnī baṭn-ı tenden ʿālem-i (8) āḫırete bir vücūduñ cānı tevellüd ḳıla ervāḥ mā-beyninde ol mevlūdüñ (9) bīż ü sevād olmasında iḫtilāf ḳalmaz zīrā ol mevlūd olan rūḥuñ ḥaḳīḳat-ı ḥāli ẓuhūra gelüp şübhe vü iḫtilāf (10) berṭaraf olur

(3562) Meṣnevī

Ger buved Zengī berendeş Zengiyān

Rūmrā Rūmī bered hem ezmiyān

Eger **Zengī** ola anı **Zengī**ler iledürler (11) **Rūmī** olanı hem ortadan **Rūmī**ler iledürler yaʿnī siyāh-rūy olanları nūrānī [yine siyāh-rūy olan ʿāṣīler (12) ve kāfirler veyāḫud ʿaẕāb melekleri olurlar ve beyāżu'l-vech olanları nūrānī] olan ṣāliḥler veyāḫud melāyike (13) raḥmet aḫẕ ḳılurlar

(3563) Meṣnevī

Tā nezād ū müşkilāt-ı ʿālemest

An ki nāzāde şināsed ū kemest

Mādām ki bir vücūd ana (14) raḥminden bu ʿāleme ṭoġmaya müşkilāt-ı ʿālemdür ki anuñ ne ḥālet ve ne ṣıfat üzre ṭoġacaġın kimse bilmez (15) [ve bu baṭn-ı dünyādan daḫı ʿālem-i āḫırete bir kimse tevellüd ḳılmaya ol cihānuñ ehli anuñ ḳangı ḳabīlden olduġını farḳ eylemezler] (16) ol kimse ki ṭoġmamış añlar azdur ve vücūda gelmeyen şeyʾi bilen şol aʿyān-ı s̱ābiteye naẓar ḳılan evliyādur ki (17) anlar daḫı bir şeyʾ mevcūd olmazdan evvel anuñ ḥāline vāḳıf olurlar

(3564) Meṣnevī

Ū meger yenẓur binūrillah buved

K'enderūn-ı pust ūrā reh buved

(18) Bu nāmevcūduñ ḥālini bilen meger şol kimse ola ki Allāh nūrıyla naẓar eyleye ki post (19) içre ol nāẓırun binūrillāh olan kimseye yol olur ve ol kāmil Allāh nūrıyla bevāṭın-ı eşyāya naẓar ḳılur (20)

(3565) Meṣnevī

Aṣl-ı āb-ı nuṭfe ispīdest u ḫᵛaş

Līk ʿaks-i cān-ı Rūmī vu Ḥabeş

Aṣl-ı āb-ı nuṭfeyi Ādemī beyāż u ḫoşdur (21) gerekse nuṭfeyi **Rūmī** olsun ve gerekse nuṭfeyi **Ḥabeşī** olsun farḳ yoḳdur ve lākin **Rūmī**nüñ cānınuñ (22) ʿaks ü pertevi **Rūmī**ye aḥsenu'ṣ-ṣūret rengini virür [yaʿnī velīkin Rūmī vü Ḥabeşīnüñ ʿaks-i cānı erḥām-ı ümmehātda] (23)

(3566) Meṡnevī

Mīdehed reng aḥsenu't-taḳvīmrā

Tā beesfel mībered an nīmrā

[Aḥsenü't-taḳvīm insāna reng virür ḥattā ol nıṣfı (24) esfele iletür yaʿnī līkin Rūmīnüñ cānınuñ ʿaks ü pertevi Rūmīye aḥsenü'ṣ-ṣūret rengini virür] ve Ḥabeşīnüñ (25) cānınuñ ʿaks ü pertevi ol yümni ve bölügi tā esfel-i sāfilīne ve aḳbaḥ-ı taḳvīme ve zişt-i şekle iledür *mīdehed*üñ (26) fāʿili ve *beesfel mībered*üñ fāʿili ʿaks-i cāndur ve bu beytlerde leff ü neşr-i müretteb vardur fe'fhem ve bu kelāmdan murād (27) oldur ki **Rūmī** beyāż yüzlü olan ehl-i cennetden ve aṣḥāb-ı hidāyetden ve **Ḥabeşī** ehl-i cehennem olan aṣḥāb-ı ḍalāletden **[A295a]** (1) ʿibāretdür bunlaruñ rūz-ı ḥaḳīḳatde yüzleri beyāż u siyāh olmaları mādde-yi cismāniyyelerinden degüldür ki ol āb (2) nuṭfedür belki mādde-yi rūḥāniyyeleridür ki Ḥaḳ Teʿālā ervāḥı elest ʿāleminde iki ḳısm eyledi bir ḳısmı beyāżu'l-vech(3) gümüş gibi ve bir ḳısmı daḫı sevādu'l-vech kömür gibi nitekim **Ḥakīm Tirmiẕī Cāmiʿu'l-Uṣūl**de bu ḥadīṡi **Ebū Zer** (4) **Ḥażretleri**ne isnādla rivāyet iderler ḳāle ʿaleyhi's-selām *innellāhe Teʿālā ḫaleḳa Ādemu feḍuribe biyemīnihi ʿale'l-yumnā* (5) *feaḫrace ẕerretihi beyżāʾu ke'l-fiḍḍati ve ḍuribe biyesrihi ʿale'l-yusrā feaḫrace ẕerretihi ke'l-ḥamīmeti ṡumme ḳāle hā ulāʾi fī'l-cenneti lāebālī* (6) *ve hā ulāʾi fī'n-nāri ve lāebālī*[1729] pes bu ezelde beyāż u esvād olan cānlaruñ ʿaksi āḫıru'l-emr **Rūmī** gibi olan müʾminlere (7) aḥsenu't-taḳvīm şeklini virür ve **Ḥabeşī** gibi siyāh olan kāfir ü fāsıḳlara aḳbaḥu'ṣ-ṣūret ve ekrehu'l-heyʾet bir şekl-i müstekreh (8) virür el-ʿıyāzu billāh

(3567) Meṡnevī

İn suḫan pāyan nedāred bāz rān

Tā nemānīm ezḳaṭār-ı kārvān

Bu söz nihāyet ṭutmaz girü **Zeyd**üñ (9) ḳıṣṣası cānibine sür tā kār ḳaṭārından ḳalmayalum yaʿnī ḳıṣṣaya münāsib olan kelimāt ḳāfilesinden (10) cüdā olmayalum ṣaded ve mā naḥnü fīhi oldur ki

(3568) Meṡnevī

Yevme tebyażżu ve tesveddu vucūh

Türk ü Hindū şöhre gerded z'an gurūh

[Tebyażżu (11) vucūhun ve tesveddu vucūhun güninde yaʿnī] yevm-i ḳıyāmetde çoḳ vechiler beyāż ve çoḳ vechiler siyāh olur *kemā ḳāle Teʿālā* (12) *ve āyetun uḫrā vucūhun*

[1729] "Gerçekten Allah Adem'i yarattı. Sağ eli onun sağına vurdu, gümüş gibi beyaz bir soy ortaya çıktı. Sol eliyle soluna vurdu, kömür gibi bir soy çıktı. Sonra; bunlar cennettedir, pervam yoktur, bunlar da ateştedir ondan da pervam yoktur, dedi."

yevme'iẕin [musfiretun] ḍāḥiketun mustebşiretin vucūhun yevme'iẕin ʿaleyhā ġaberetin terhaḳuhā ḳaṭaretin[1730] ḳıyāmet güni cemʿ olan (13) gurūhdan Türk ü Hindū meşhūr olurlar yaʿnī nūrānī olan ehl-i cennet ve ẓulmānī olan ehl-i cehennem ẓuhūra gelür (14)

(3569) Meṡnevī

Fāş gerded ki tu kāhī yā ki kūh

Hinduyī yā Türk pīş-i her gurūh

[P133a] Fāş olur ve ẓuhūra gelür ki sen kāh mısın ve (15) yāḫud kūh mısın Hindū mısın yā Türk misin her gurūhuñ öñinde yaʿnī her gurūhuñ öñinde fāş u ẓāhir (16) olur ki kāh gibi ḫafīf misin ve yāḫud kūh gibi rüsūḫ u temkīn ṣāḥibi misin yāḫud Hindū gibi sevādu'l-vech (17) ve yā Rūmī gibi beyāżu'l-vech misin

(3570) Meṡnevī

Derraḥim peydā nebāşed Hind u Türk

Çünki zāyed bīnedeş zār u sütürg

(18) Raḥmde Hindū vü Türk peydā olmaz çünkim ḫalḳ anı zār ü sütürg her ne ise görür ve żaʿīf ü ḳavī (19) her ne ḥāl üzre ṭoġdıysa aña naẓar irgürür

(3571) Meṡnevī

Cümlerā çün rūz-ı rustāḫīz men

Fāş mībīnem ʿıyān ezmerd u zen

(20) Yine Zeyd didi yā Resūlallāh cümle ḫalḳı ḥālā bu dünyā rūz-ı rustāḫīz gibi ben merd ü zenden her ne ise (21) fāş u ẓāhir görürem yaʿnī rūz-ı ḳıyāmetde merd ü zeni ne ḥāl üzre müşāhede eylersem ḥālā şimdi anları (22) ol ḥāl üzre müşāhede eylerem didi

(3572) Meṡnevī

Hin bugūyem yā furū bendem nefes

Leb gezīdeş Muṣṭafā yaʿnī ki bes

(23) Didi ki āgāh ol söyleyem yāḫud nefesi baġlayam yaʿnī esrār-ı ḳıyāmeti söyleyem mi yāḫud sükūt (24) eyleyem mi didi Ḥażret-i Muṣṭafā aña leb ısırdı yaʿnī böyle diyü ki pes leb ısırmaḳ sırra müteʿallıḳ (25) olan kelāmı ifşā eyleme dimek maḥallinde mütekellim cānibine işāret olur burada daḫı Ḥażret-i Nebiyy-i Mükerrem ṣallallāhu (26) ʿaleyhi ve sellem] ṭarafından Zeyde bes vü kāfīdür ebsem ol dimege işāret idüp mübārek lebānı ısırdı dimek olur (27) pes Ḥażret-i Zeyd yā işāret-i Ḥażret-i Muṣṭafāyı fehm

[1730] "O gün bir takım yüzler parlak, güleç ve sevinçlidir. Yine o gün birtakım yüzleri de keder bürümüş, hüzünden kapkara kesilmiştir. İşte bunlar kâfirlerdir, günahkârlardır." (Abese 38-42)

eylememiş olalar ve yāḫud mest-i şarāb-ı [A295b] (1) ḥaḳīḳat olduḳlarından yine esrāruñ iẓhār u inşāsına müteʿallıḳ Ḥażret-i Nebīden istīẕān ḳılalar (2)

(3573) Mesnevī

Yā Resūlallah bugūyem sırr-ı ḥaşr

Dercihan peydā kunem imrūz neşr

Tekrār didi ki yā Resūlallāh ḥaşrüñ sırrını söyleyem cihānda bu gün (3) aḥvāl-i neşrini peydā eyleyem icāzet olursa

(3574) Mesnevī

Hil merā tā perdehārā berderem

Tā çü ḫurşīdī bitābed gevherem

Ḳo beni (4) tā perdeleri yırtam tā benüm gevherüm bir güneş gibi yaldıraya yaʿnī her ḥaḳīḳatüm şems-i enver gibi ẓuhūra gele (5)

(3575) Mesnevī

Tā küsūf āyed zimen ḫurşīdrā

Tā numāyem naḫlrā vu bīdrā

Tā benden āftāba küsūf gele yaʿnī benüm esrār-ı bāṭınımuñ ve envār-ı ḥaḳīḳatimüñ kemāl-i (6) ẓuhūr u ġalebesinden bu āftāb-ı ṣūrī maġlūb ola ve bīnūr ḳala tā naḫl u bīdi gösterem yaʿnī ḫurmā aġacı gibi (7) bāṡemer olan müʾmin ü ṣāliḥi ve sögüd aġacı gibi bīṡemer ü bībehre ḳalan kāfir ü ṭāliḥi āşkār eyleyem

(3576) Mesnevī

Vā numāyem rāz-ı rustāḫīzrā

Naḳdrā vu naḳd-i ḳalb-āmīzrā

(8) [Esrār-ı ḳıyāmeti ʿıyān göstereyüm ve naḳdi ve naḳd-i ḳalb-āmīzi bildüreyüm yaʿnī] Ḥażret-i (9) Zeyd rażıyallāhu ʿanh Cenāb-ı Resūle ʿaleyhi's-selām maḳāmından ḫaber virür ve dir ki *yevme tüble's-serāʾir*[1731] (10) baña bu gün ʿıyān oldı ve her kesüñ meʾāli vü ḥaḳīḳat-ı ḥāli ẓuhūra geldi eger murād olınursa gösterem rāz-ı ḳıyāmeti (11) evvelā naḳd olanları gösterem ki anlar ṣāfī ve ḫāliṣ ü muḫliṣ olan ʿāşıḳ u ṣādıḳlardur ve ḳalb-āmīz-i taḳvā (12) daḫı gösterem ki anlar mürāyī vü münāfıḳlardur

(3577) Mesnevī

Desthā bu'brīde aṣḥāb-ı şimāl

Vā numāyem reng-i küfr ü reng-i āl

[1731] "Gizlenenlerin ortaya döküldüğü günde.." (Târık, 9)

Ve aṣḥāb-ı şimāl (13) ki murād ehl-i cehennemdür elleri ayaḳları kesilmiş olduḳları ḥālde gösterem nitekim Sūre-yi ʿAmmede *fete'tūne efvācen*[1732] (14) āyetinde Beyżāvīnüñ īrād eyledügi ḥadīs̱de ehl-i cehennem ḥaḳḳında *ve baʿżuhum yuḥşiru muḳaṭṭaʿati eydīhim ve erculihim*[1733] buyruldı (15) ve daḫı gösterem reng-i küfri ve reng-i āli yaʿnī daḫı ehl-i küfrüñ rengini ve ehlullāh ve ehl-i Muḥammedüñ rengini gösterem (16) her ehl-i Ḳur'ān āl-i Allāh ve her taḳī vü naḳī āl-i Muḥammeddür nitekim Enes bin Mālikden mervīdür *ḳāle ʿaleyhi's-selām* (17) *ālu'l-Ḳur'āni ālullāh*[1734] ve daḫı Taberānī Evsaṭda yine Enes Ḥażretlerine isnādile bu ḥadīs̱i īrād u rivāyet iderler kim *ḳāle'n-Nebiyyu* (18) *ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem āli Muḥammedin kullu taḳiyyun ve naḳiyyun*

(3578) Mes̱nevī

Vā nümāyem heft sūrāḫ-ı nifāḳ

Derżiyā-yı māh-ı bīḫasf u muḥāḳ

(19) Ve didi kim açam nifāḳuñ yidi delügini ki murād sebʿ-i mühlikātdur kemā ruviye ʿanEbī Hureyretin (20) raḍıyallāhu ʿanh ḳāle ʿaleyhi's-selām *ictenibu's-sebʿa'l-mūbiḳāti eş-şirku billāh ve's-siḥri ve'l-ḳatele'n-nefse'lletī* (21) *ḥarramellāhu illā bi'l-ḥaḳḳ ve'l-eklu'r-ribā ve'l-eklu māle'l-yetīm ve't-tevellā̱ yevme'z-zaḥfi ve ḳaẕfu'l-muḥṣenāti'l-mu'mināti'l-ġāfilāt*[1735] (22) bu yidi ṣıfāt-ı mühlikenüñ her biri cehennemüñ yidi ḳapusı gibidür bunlardan cehenneme dāḫil olur *kemā ḳāle Teālā* (23) *ve inne cehenneme lemevʿiduhum ecmaʿīn lehā sebʿatu ebvāb likulli bābin min cuz'un maḳsūm*[1736] *ḳāle'l-Beyżāvī ve leʿalle taḫṣīṣu'l-ʿadedi* (24) *lātuḥṣahā mecāmiʿu'l-muhlikāt* bu ẕikr olınanları ḫasf u muḥāḳsız māhuñ żiyāsında gösterem yaʿnī bīḫusūf (25) u bīmuḥāḳ olan māh-ı nübüvvetüñ żiyāsında gösterem didi

(3579) Mes̱nevī

Vā numāyem pes pelās-ı eşḳıyā

Bi'şnevānem ṭabl u kūs-ı enbiyā

(26) Eşḳıyānuñ pelāsını ben girü gösterem ve āşkāre eyleyem enbiyā-yı ʿiẓāmuñ ṭabl u kūsını (27) işitdürem yaʿnī şevket ü dārātların ve devlet ü saʿādetlerine delālet ḳılan āṣār u ʿalāmetlerin ḫalḳa [A296a] (1) fehm itdürem

---

[1732] "Yaratılanlar bölük bölük haşre gideceklerdir." (Nebe, 18)

[1733] "Ve bazılarının elleri ve ayakları kesilmiştir."

[1734] "Kuran'ın âli, Allah'ın âlidir."

[1735] "Ebu Hureyre'den rivayet edildiği gibi Hz. Peygamber buyurdu ki; İşleyeni helak edecek olan yedi amelden sakının. Allah'a şirk koşmak, sihir, Allah'ın haram kıldığı bir nefsi öldürmek, faiz yemek, yetim malı yemek, savaş günü kaçmak ve namuslu kadına iftirada bulunmak."

[1736] "Gerçekten cehennem, onların hepsi için vaat edilmiş olan yerdir. O cehennemin yedi kapısı vardır. Her biri için birer gurup ayrılmıştır." (Hicr, 43-44)

(3580) Meŝnevī

Dūzaḫ u cennāt u berzaḫ dermiyān

Pīş-i çeşm-i kāfirān ārem ʿıyān

Dūzaḫı ve cennetleri ve ortada (2) olan berzaḫ yaʿnī aʿrāfı āḫırete münkir olan kāfirlerüñ öñine āşkāre getürem

(3581) Meŝnevī

Vā numāyem ḥavż-ı Kevŝerrā becūş

K'āb berrūşan zened bangeş begūş

(3) Ḥavż-ı Kevŝeri cūşile gösterem ki ḥavż-ı Kevŝerüñ ābı anlaruñ yüzine (4) ura ve anuñ ṣadāsı ḳulaġa ire yaʿnī bir mertebe āb-ı Kevŝeri yaḳın getürmege anuñ ṣadāsı ḫalḳuñ ḳulaġına gele (5) ve ṣuyı yüzlerine ṭoḳına eger sen dirseñ ki beşerde bu mertebeye ṭāḳat var mıdur cevāb oldur ki Allāh Teʿālā̱nuñ (6) kāmil olan velīsinde biiẕnillāh bu mertebeleri iẓhār eylemege ḳudret vardur lākin irādet-i İlāhiyye her nice iḳtiżā (7) eylerse bunlar aña göre ʿamel iderler

(3582) Meŝnevī

V'an kesan ki teşne bergerdiş devān

Geşteend in dem numāyem men ʿıyān

(8) Ve ol kimseler ki Kevŝer ḥavżınuñ eṭrāfında yilici olmışlardur bu dem āşkāre gösterem (9)

(3583) Meŝnevī

Mībesāyed dūşişan berdūş-ı men

Naʿrehāşan mīresed dergūş-ı men

(10) Anlaruñ omuzları benüm omuzum üzre sürinür anlaruñ naʿrası benüm ḳulaġuma irişür

(3584) Meŝnevī

Ehl-i cennet pīş-i çeşmem z'iḫtiyār

Derkeşīde yekdigerrā derkenār

Ehl-i cennet (11) çeşmüm öñinde iḫtiyārdan biri birini kenāra çekmiş *ve keʾeyyinnī enẓur ilā̱ehli'l-cenneti yetenaʿʿamūne ve yetelezzeẕūne fīhā* ḳavlinüñ (12) mażmūnıdur

(3585) Meŝnevī

Dest-i hem-dīger ziyāret mīkunend

V'ezleban hem būse ġāret mīkunend

Biri birinüñ ṣadrını (13) ve mekānını ve niʿmetini ziyāret iderler dest böyle maḥalde ṣadr-ı mekān muʿīnlerine istiʿmāl olınur ve ḥūrīlerüñ (14) leblerinden būse yaġmā eylerler pes ehl-i cennetüñ aḥvālini beyāndan ṣoñra **Zeyd** lisānından ehl-i dūzaḫuñ beyānına (15) daḫı şürūʿ idüp buyururlar

(3586) Mes̱nevī

Ker şud in gūşem zibang-ı āh āh

Ezḫasān u naʿre-yi vā-ḥasretāh

Bu ḳulaġum ṣaġır (16) oldı ḫaslaruñ āh āh diyü eyledikleri ṣadādan ve daḫı vā-ḥasretā naʿrasından *ve keʾeyyinnī enẓur ilāehli'n-nāri yetʿāvūn* (17) ḳavlinüñ mażmūnıdur

(3587) Mes̱nevī

İn işārethast gūyem eznuġūl

Līk mītersem ziāzār-ı Resūl

Bu söyledigüm sözler (18) işāretlerdür ʿamīḳ söylerem yaʿnī derūn u bāṭından naḳl eylerem līkin **Ḥażret-i Peyġam-ber**üñ (19) bīḥużūr olmasından ḫavf eylerem mıṣraʿ-ı evvel bu maʿnāyı daḫı mutażammındur ve yine bu söyledigüm rumūz u işāretlerdür (20) nuḳūl u ʿamīḳden söylerem yaʿnī söylemege ḳādirem ve söylemek isterem ve lākin **[P133b]** **Ḥażret-i Nebī**nüñ rencīde olmasından (21) ḳorḳaram ki anuñ eylemedügini ve keşfine rıżāsı olmaduġını aña vāris̱ olanlar keşf itmege cürʾet eylemezler (22)

(3588) Mes̱nevī

Hemçünin mīguft ser-mest u ḫarāb

Dād Peyġam-ber girībāneş betāb

Zeyd bunuñ gibi söyledi ser-mest ü ḫarāb (23) olmaduġı ḥālde **Ḥażret-i Peyġam-ber** anuñ girībānını tāba virdi yaʿnī yaḳasın bükdi murād anı bu gūne söz söylemeden (24) ve ifşā-yı sırr eylemeden fāriġ itdi dimek olur

(3589) Mes̱nevī

Guft hin derkeş ki esbet germ şud

ʿAks-i Ḥaḳ lāyestaḥī zed şerm şud

(25) **Peyġam-ber Ḥażretleri** aña didi ʿinān-ı iḫtiyāruñ çek ve zebānuñ żabṭ it (26) ki senüñ esb-i rūḥuñ germ oldı Ḥaḳḳuñ ʿaksi lāyestaḥī urdı şerm gitdi ***v'allāhu lāyestaḥyī en yeḳūle'l-ḥaḳ***[1737] (27) ḥadīs̱inüñ mūcebince Ḥaḳ Teʿālā̱ Ḥażreti ḥaḳḳı söylemeden istiḥyā eylemez keẕālik ḳaçan bir nebīsine ve yāḫud velīsine **[A296b]** (1) ḥaḳḳuñ

[1737] "Allah hakkı ve hakikati söylemekten sıkılmaz."

lāyestaḥyī olmasınuñ ʿaksi tecellī ḳıla ol daḫı bīşerm olup Ḥaḳ ne ise söylemeden istiḥyā eylemez (2)

(3590) Meṡnevī

Āyine-y tū cest bīrūn ezġılāf

Āyine'v mīzan kucā gūyed ḫılāf

Ḥażret-i Resūl-i Ekrem ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem buyurdılar (3) ki yā Zeyd senüñ āyīne-yi rūḥ u ḳalbüñ ġilāf-ı tenden ṭaşra ṣıçradı ve mirʾāt mecluvv oldı pes āyīne vü mīzān (4) ḳaçan ḫilāf söyler anuñçün meşāyıḫ-ı ṣāf-dil olanlar *naḥnu maḥalletin ḳadīri fīnā kullu eḥadin ṣūretin* dimişler (5) ve beyne'n-nās mīzān-ı Ḫudā olup her şeyʾüñ miḳdārını farḳ u temyīz itmişler *ve lāyeḫāfūne levmete lāʾim*[1738] āyetinüñ miṣdāḳınca (6) ḥaḳḳı söylemede ve her kesüñ ḥasb-i ḥālin edā eylemede lāyim olanlaruñ levminden ḫavf itmemişler ve istiḥyā vü şerm yolına (7) gitmemişler

(3591) Meṡnevī

Āyine'v mīzan kucā bended nefes

Behr-i āzār u ḥayā-yı hīç kes

Āyīne vü mīzān ḳande nefes bağlar hīç kimsenüñ (8) āzād u ḥayāsından ötüri yaʿnī āyīne vü tırāz ve hīç bir kimsenüñ incinmesinden ve unutmasından ötüri kelām-ı (9) ḥaḳḳı söylemeden ve ḥaḳḳı ketm eylemeden nefs bağlamaz ve sükūt eylemez belki ḥaḳ ne ise anı edā eyler

(3592) Meṡnevī

Āyne vu mīzan meḥekhā-yı senī

Ger du ṣad sāleş tu ḫıdmethā kunī

(10) Āyīne vü terāzū fīḥaddi ẕātihi ulu meḥeklerdür ve eger farażā sen āyīne vü mīzāna iki (11) yüz yıl ḫıdmetler eyleyesin böyle diyü

(3593) Meṡnevī

K'ezberāy-ı men bupūşun rāstī

Berfüzun bü'nmā vü mü'nmā kāstī

Ki benden ötüri istiḳāmeti (12) setr eyle belki ziyāde göster ve noḳṣān gösterme

(3594) Meṡnevī

Ūt gūyed rīş u sebletrā meḫand

Āyine'v mīzān u an geh rīvmend

[1738] "Onlar bazılarının ayıplamasından korkmazlar." (Maide, 54)

(13) Ol āyīne vü mīzān saña dir ṣaḳaluña ve bıyıġuña gülme āyīne vü mīzān ve andan ṣoñra ḥīle vü ḫudʿa yaʿnī āyīne (14) vü mīzāna ḥīle vü ḫudʿa ḳılmaḳ ve anları kendü ḫāṣiyetlerinden iḫrāc eylemek mümkin degüldür āyīne vü mīzān her biri (15) lisān-ı ḥālile böyle dirler [eṣaḥḥ olan nusḫalarda *rīvmend* yerine *rīv ü pend* vāḳıʿ olmışdur bu taḳdīr üzre maʿnā̱ (16) āyīne vü mīzān ola ve andan ṣoñra aña ṣūreti gösterme diyü ḥīle vü pend mümkin degüldür yaʿnī her şeyʾüñ ṣūretini (17) gösterme ve miḳdārını bildürme diyü ḥīle ḳılmaḳ ve āyīne vü mīzāna pend ü naṣīḥat virmek fāyide vü nefʿ virmez (18) dimek olur ve āyīneden murād bunda ġıll u ġışdan ve aġrāż u sivā̱-yı jengārından mücellā vü muṣaffā olan evliyā (19) vü mīzāndan murād ʿadl ü inṣāfıla ittiṣāf ḳılan ve ʿilm ü ʿirfānıla her şeyʾüñ miḳdārını bilen ʿulemā vü ʿirfān olur] (20)

(3595) Mes̱nevī

Çün Ḫudā mārā berāy-ı an feraḫt

Ki bemā bu'tvān ḥaḳīḳatrā şinaḫt

Çünkim Ḫudāy Teʿālā̱ bizi andan ötüri ʿālī (21) eyledi ki ḥaḳīḳati añlamaḳ bizümle mümkin ola

(3596) Mes̱nevī

İn nebāşed mā çi erzīm ey cevān

Key şevīm āyīn-i rūy-ı nīkuvān

(22) Bu olmazsa ey cevān biz ne degerüz yaʿnī bu ḥaḳīḳat göstermeklik bizde olmaya ve biz rāst u ṣādıḳ olmayavuz (23) bizüm ne ḳadr u ḳıymetimüz olur ḳaçan nīkū olan kimselerüñ yüzinüñ āyīni oluruz yaʿnī anlaruñ yüzini düzeldici (24) olmazduḳ eger biz rāst olmayayıdıḳ **Ḥażret-i Nebī** eyitdi egerçi ḥaḳīḳat-ı ḥāl (25) böyledür

(3597) Mes̱nevī

Līk derkeş derbaġal āyīnerā

Ger tecellī kerd Sīnā sīnerā

Ve lākin āyīneyi baġala çek baʿż-ı nusḫada *baġal* yirine *ġudüvv* vāḳıʿ olmışdur yaʿnī (26) egerçi ey **Zeyd** böyledür ve lākin āyīne-yi ḳalbi ḳoltuḳ içre ve yā nemed içre çek yaʿnī cām-ı cihān-numā (27) olan āyīne-yi dili ve anda merʾī olan ṣuver-i ḥaḳāyıḳı setr eyle egerçi sīneye **Sīnā** tecellī eylediyse de **[A297a]** (1) yaʿnī nūr-ı ʿālī senüñ ḳalbüñe egerçi tecellī eylediyse de lākin anuñ setri saña lāzımdur

(3598) Mes̱nevī

Guft āḫır hīç gunced derbaġal

Āftāb-ı Ḥaḳḳ u ḫurşīd-i ezel

(2) Zeyd Ḥażretleri Resūl-i Ekrem Ḥażretlerine eyitdi yā Resūlallāh āḫır hīç baġala ṣıġar mı (3) āftāb-ı Ḥaḳ ḫurşīd-i ezel yaʿnī ḥaḳīkat āftābı ve ezel ḫurşīdi ki maḥdūd u mütenāhī degüldür insānuñ (4) vücūdı baġalına ṣıġmaḳ ve anuñ nemed-i cesediyle mestūr olmaḳ nice mümkindür

(3599) Meṡnevī

Hem daġalrā hem baġalrā berdired

Nī cünun māned bepīşeş nī ḫıred

(5) Ol ḫurşīd-i ezel hem daġalı hem baġalı berter kendüsini ẓāhir eyler anuñ ḳatında (6) [ve ẓuhūrında] ne cünūn ve ne ʿaḳl ḳalur

(3600) Meṡnevī

Guft yek işbıʿ çü berçeşmī nihī

Bīni ezḫurşīd ʿālemrā tihī

Ḥażret-i (7) Resūl-i Ekrem Zeyde didi meṡelā sen bir barmaġı bir göz üzre ḳoyasın ʿālemi āftābdan (8) ḫālī görürsin

(3601) Meṡnevī

Yek ser-i enguşt perde-y māh şud

V'in nişān-ı sātiri-y Allāh şud

Bir barmaḳ ucı göze (9) ḳonmaḳ ile māha perde oldı bu miṡāl Allāh Teʿālāṉuñ sātirliginüñ nişānı oldı nitekim Ḥaḳ Teʿālā̱ dīde-yi (10) ḳalb üzre sātir it işbıʿını refīʿ eylese dīde-yi dil anuñ envār-ı ẓāhiresini ve tecelliyāt-ı bāhiresini idrāke ḳādir (11) olmaz pes maḫzen-i esrār-ı İlāhī olan velīye daḫı lāzım olur ki settāriyyet-i Ḥaḳḳıla muttaṣıf olup müşāhede eyledügi (12) esrārı iẓhār eylemeyüp teʿāmī eyleye

(3602) Meṡnevī

Tā bupūşāned cihanrā noḳṭayī

Mihr gerded münkesif ezsıḳṭayī

Bu beyt (13) Ḥażret-i Nebiyy-i mükerrem ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem lisānından ednā şeyʾüñ aʿẓam olan şeyʾi setr ḳılmasını tefhīm içün meṡel (14) mevḳıʿında vāḳıʿ olmışdur tā kim cihānı bir noḳṭa örter noḳṭadan (15) murād engüştdür ki buña ḳarīne beyt-i evvelde vāḳıʿ olmışdur ve fi'l-ḥaḳīḳa ser-engüşt bir noḳṭa ḳadar şeydür (16) eger merdümek dīde üzre vażʿ eyleseñ cihānı göstermez eyler ve görmeden menʿ eyler sıḳṭa bir kere düşmek (17) ve yāḫud ḫaṭā eylemek maʿnāsınadur mıṣraʿ-ı ṡānīnüñ maʿnāsı āftāb bir ḫaṭādan ve yā bir pāre şeyden münkesif (18) olur āftābuñ inkisāfına ʿinde ehli'n-nücūm sebeb oldur ki anuñ ḳurṣı māhuñ ḳurṣınuñ ẓahrına müḥāẕī olduḳda (19)

māhuñ ḳurṣı [aña perde olup küsūf vāḳıʿ oldı dirler pes burada sıḳṭadan murād māhuñ ḳurṣı olur] (20) ve eger ḫıṭām maʿnāsına olursa gūyā ki āftāb kendülerinden düşüp māhuñ medārına müḥāẕī gelmesi (21) olur sıḳṭadan murād bir pāre bulut daḫı olsa vechden ḫālī olmaz ammā ehl maʿnā evvelki vechdür (22) şāriḥler bu beyte baʿż-ı söz yazmışlardur lākin münāsebetden ḫālīdür

(3603) Mes̱nevī

Leb bubend u ġavr-ı deryāyī niger

Baḥrrā Ḥaḳ kerd maḥkūm-ı beşer

(23) Ey **Zeyd** lebi bağla ve deryānuñ ġavrına naẓar eyle Ḥaḳ Teʿālā deryā-yı (24) beşere maḥkūm u muṭīʿ eyledi deryādan murād bunda esrār-ı İlāhī vü ʿulūm-ı Rabbānī deryāsıdur taḳdīr-i kelām yā **Zeyd** (25) aġzuñı esrār söylemeden ve ʿulūm-ı ledünnīyi iẓhār eylemeden bağla ve deryā-yı ʿulūm u esrāruñ bāṭınına naẓar eyle (26) Ḥaḳ Teʿalā deryā-yı ʿulūm u esrārı insān-ı kāmile maḥkūm u musaḫḫar eylemişdür nitekim sāyir-i insāna *ve ḥamelnāhum fi'l-berri* (27) *ve'l-baḥr*[1739] feḥvāsınca **[P134a]** baḥr-ı ẓāhiri musaḫḫar eylemişdür

(3604) Mes̱nevī

Hemçü çeşme-y Selsebīl u Zencebīl

Hest derḥükm-i behiştī-yi celīl

[A297b] (1) Cennetüñ olan **Selsebīl** ü **Zencebīl** çeşmesi gibi celīl ü ʿālī-ḳadr olan behiştīnüñ ḥükmindedür (2) Ḥaḳ Teʿālā deryā-yı beşerüñ maḥkūmı eyledi **Selsebīl** ü **Zencebīl** çeşmelerini ehl-i cennetüñ ḥükminde eyledügi gibi

(3605) Mes̱nevī (3)

Çār cūy-ı cennet ender ḥükm-i mast

İn ne zūr-ı man zifermān-ı Ḫudast

Cennetüñ dört ırmaġı bizüm ḥükmimüzdedür (4) bu taṣarruf bizüm zor ḳuvvetimüzle degül fermān-ı Ḫudā iledür

(3606) Mes̱nevī

Her kucā ḫᵛāhīm dārīmeş revān

Hemçü siḥr ender murād-ı sāḥirān

(5) Her ḳande ki isterüz ol cūyları cārī ṭutaruz sāḥirlerüñ murādında siḥr gibi yaʿnī sāḥirler siḥri (6) her nice isterlerse eyle eyledikleri gibi biz daḫı enhār-ı cenneti keyfe māyeşāʾ istedügimüz cānibine icrā iderüz (7)

[1739] "Biz insanları karada ve denizde bineklere bindirdik." (İsra, 70)

(3607) Meṡnevī

Hemçü in du çeşme-yi çeşm-i revān

Hest derḥükm-i dil u fermān-ı cān

Bu iki revān olan çeşmeler çeşmesi gibi ki ḳalbüñ (8) ḥükminde ve cānuñ fermānındadur ki dil ü cān ol iki gözde istedikleri gibi taṣarruf iderler

(3608) Meṡnevī

Ger buḫᵛāhed reft sūy-ı zehr-i mār (9)

V'er buḫᵛāhed reft sūy-ı iʿtibār

Eger göñül isterse göz zehr-i mār cānibine gider zehr-i mārdan (10) murād muḥarremāt u nāḫoş olan mubṣırātdur ve eger göñül isterse gözler iʿtibār cānibine gider ve eşyādan ʿibret (11) ü intibāh aḫẕ ider

(3609) Meṡnevī

Ger buḫᵛāhed sūy-ı maḥsūsāt reft

Ver buḫᵛāhed sūy-ı melbūsāt reft

Eger göñül (12) isterse gözler maḥsūsāt ṭarafına gider ve eger göñül isterse melbūsāt cānibine gider melbūsātdan (13) murād müstevirāt ü müştebihāt olan şeylerdür [yaʿnī mücerred ẓāhirine baḳmayup naẓar-ı fikret ve dīde-yi ʿibret ile müstevirāt (14) u maʿḳūlāt u müştebihāt semtine nigerān olur]

(3610) Meṡnevī

V'er buḫᵛāhed sūy-ı külliyyāt rand

V'er buḫᵛāhed ḥabs-i cüzviyyāt mand

(15) Ve eger göñül isterse gözleri külliyyāt cānibine sürer [yaʿnī cānib-i külliyāt olan ʿālem-i āḫirete icrā vü sevḳ ider] (16) ve eger göñül isterse gözler cüzʾiyyātuñ maḥbūsı ḳaldı yaʿnī umūr-ı cüzʾiyye ve efʿāl-i nebeviyyenüñ ḥabsinde (17) gözleri giriftār ḳıldı

(3611) Meṡnevī

Hemçünin her penc ḥis çü nāyize

Bermurād u emr-i dil şud cāyize

Bunuñ gibi gözler (18) emr-i dile muṭīʿ ü münḳād olduġı gibi her beş ḥis lūle gibi ḳalbüñ emri vü murādı üzre cāriye (19) oldı yaʿnī geçici ve revān olıcı oldı penc ḥavāsdan murād ḳuvve-yi sāmıʿa ve ḳuvve-yi bāṣıra ve kuvve-yi ẕāyıḳa (20) ve ḳuvve-yi şāmme ve ḳuvve-yi lāmisedür bunlaruñ her biri ḳalbüñ emri üzre cārī olur

(3612) Meṡnevī

Her ṭaraf ki dil işāret kerdşān (21)

Mīreved her penc ḥis dāmen-keşān

Her ṭaraf ki göñül anlara işāret eyledi her beş ḥis dāmen-keşān ve bītevaḳḳuf gider hisse dāmen-keşānuñ cest (22) ü bītevaḳḳuf olmadan kināye olur

(3613) Meşnevī

Dest u pā deremr-i dil ender melā (23)

Hemçü ender dest-i Mūsā̱ an ʿasā

El ve ayaḳ ḳalbüñ emrinde āşkāre vü ẓāhirdür Ḥażret-i Mūsā̱nuñ (24) elinde ol ʿaṣā gibidür yaʿnī Ḥażret-i Mūsā̱ ʿaleyhi's-selām ʿaṣāda nice taṣarruf eylerse dil daẖı dest ü pāda (25) eyle taṣarruf eyler

(3614) Meşnevī

Dil buẖᵛāhed pā derāyed z'ū beraḳṣ

Pā girīzed sūy-ı efzūnī zinaḳṣ

Göñül isteye pāy ḳurı (26) raḳṣa gelür ve yāẖud naḳṣ u ẖusrān ṭarafından efzūnlık ve kāmil olmaḳlıḳ cānibine ḳaçar

(3615) Meşnevī

Dil buẖᵛāhed dest āyed derḥisāb (27)

Bāeṣābiʿ yā nuvīsed ū kitāb

Göñül ki isteye dest-i ḥisāba gelür barmaḳlarıyıla yāẖud dest kitāb yazar göñül istedükde el barmaḳlarıyıla baʿż-ı şeyʾler ḥisāb eyler ve yāẖud dil isterse ol [A298a] (1) dest kitāb yazdar baʿż-ı nusaẖda *yā* yirine *tā* vāḳıʿ olmışdur bu taḳdīr üzre maʿnā̱ göñül el ḥisāba gelür (2) barmaḳlarıyıla tā kim ol dest kitāb yaza

(3616) Meşnevī

Dest derdest-i nihānī mandeyest

Ū derun tenrā birun bi'nşandeyest

(3) Dest-i ẓāhir nihānī elde ḳalmışdur nihānī elden murād dildür ki ẓāhirde olan el anuñ ḥükminde olmışdur o dest-i (4) nihānī ki murād dildür derūnda teni ṭaşrada naṣb eylemişdür yaʿnī kendü mestūr u maẖfī olup teni ve ẖavāric-i (5) bedeni ẖāricde kendüye ālet olmaḳ içün ḳomışdur ki derūndan o nice ḥükm eylerse ṭaşrada bu cevāriḥ (6) ü aʿżā öyle eylerler

(3617) Meşnevī

Ger buẖᵛāhed berʿadū mārī şeved

V'er buẖᵛāhed bervelī yārī şeved

Eger göñül isteye (7) dest-i ʿaduv üzre bir mār olur eger göñül isteye dest-i dost üzre bir yār u muʿīn olur (8)

(3618) Meṡnevī

V'er buḫᵛāhed kefçe-yi derḫordenī

V'er buḫᵛāhed hemçü gurz-i deh menī

Ve eger göñül isterse dest yimeklikde bir kefçe olur ve eger isterse (9) on batman bir gürz gibi olur

(3619) Meṡnevī

Dil çi mīgūyed bedīşān ey ʿaceb (10)

Ṭurfe vuṣlat ṭurfe pinhānī sebeb

Bu cevāriḥ ü aʿżāya göñül ey ʿaceb ne söyler [ki her biri bermūcib-i fermān ḫıdmete ḳıyām gösterür] (11) ʿaceb vuṣlat u ṭarafa ʿaceb nihānī sebebdür yaʿnī ḳalble aʿżā mā-beyninde olan sebeb ü ittiṣāl ziyāde ʿacebdür ki ʿaḳl (12) anuñ bīkeyf olan ittiṣālini idrāk eylemede ʿāciz ü ḳāṣırdur

(3620) Meṡnevī

Dil meger mühr-i Süleyman yāftest

Ki mehār-ı penc ḥis bertāftest

(13) Dil meger mühr-i Süleymān ʿaleyhi's-selām bulmışdur ve memleket vücūdında Süleymān menzilesinde olmışdur (14) ki beş ḥissüñ mehārını bulmışdur yaʿnī ḥavāss-ı ḫamse-yi ẓāhirenüñ yularını dest-i taṣarrufına alup anları żabṭ ḳılmışdur (15)

(3621) Meṡnevī

Penc ḥissī ezbirun meysūr-ı ū

Penc ḥissī ezderun meʾmūr-ı ū

Beş ḥiss-i ṣūrī ṭaşradan ol dilüñ meysūrıdur (16) yaʿnī ḳolaylanmış maḥkūmıdur bir nevʿ penc ḥiss daḫı anuñ meʾmūrıdur penc ḥissden murād bunda ḥavāss-ı ḫamse-yi (17) bāṭınadur ki ḥiss-i müşterek ve ḳuvve-yi vāhime ve ḳuvve-yi ḫayāliyye ve ḳuvve-yi mütefekkire ve ḳuvve-yi ḥāfıẓadur

(3622) Meṡnevī

Deh ḥisest u heft endām-ı diger (18)

Ançi ender guft nāyed derşümer

On ḥissdür ve yidi endām ve bunlardan ġayrı ol nesne ki söze (19) gelmez ʿadd ile *on ḥis*den murād ḥavāss-ı ḫamse-yi ẓāhire ve ḥavāss-ı bāṭınadur yidi endāmdan murād iki el (20) iki ayaḳ baş ve şikemdür ve bunlardan māʿadā ḳuvve-yi cismāniyye meṡelā

ḳuvve-yi ġāviye ve ḳuvve-yi hāżıme ve ḳuvve-yi (21) nāmiye ve ḳuvve-yi māsike ve ḳuvve-yi dāfıʿa ve bunlar ems̱āli bīḥadd ü bīnihāyet ḳuvveler vardur ve ḳuvā-yı rūḥāniyyeden daḫı (22) mes̱elā ḳuvve-yi ʿaḳliyye ve ḳuvve-yi ʿilmiyye ve ḳuvve-yi ʿameliyye ve ḳuvve-yi naẓariyye ve ḳuvve-yi ḥubbiyye ve ḳuvve-yi şevḳıyye ve bunlar ems̱āli nice ḳuvvetler (23) daḫı vardur bu cümlesi pādşāh-ı dilüñ ḥükm-i taṣarrufındadururlar

(3623) Mes̱nevī

Çün Süleymānī dilā dermihterī (24)

Berperī vü dīv zen enguşterī

Biḥükmi ḥadīs̱-i şerīf ***kullukum rāʿin ve kullukum mes'ūlun ʿanraʿiyyetihi***[1740] her kes memleket-i vücūdınuñ ḥākim (25) ü **Süleymānı** gibidür anuñçün buyururlar ey göñül sen **Süleymān** gibisin mihterlikde ve ḥükūmetde ki vücūduñ maʿnen (26) ʿālem-i kübrā̱ ve kevn-i cāmiʿdür ve kişver-i vücūduñda her şey'üñ nümūnesi muḳarrerdür mes̱elā rūḥ sulṭānı şāh-ı (27) kişver-i cismānī ve ʿaḳl aña vezīr ü müşīr-i nūrānī ve dil ḫātem-i **Süleymānī** gibidür ve hevā vü heves ü nefs anūñ mülkinüñ **[A298b]** (1) perī vü dīv ü şeyṭānı gibidür eyle olıcaḳ ey rūḥ sulṭānı bu kişver-i cismānīde perī vü dīv-i nefsānīye ḫātem-i **Süleymānī** (2) gibi olan engüşter-i ḳalbüñüñ ḥükmini ur yaʿnī icrā eyle muḥaṣṣal-ı [kelām ey göñül mihterlikde fermān-rān olmaḳda çünkim (3) Süleymān-ı vücūdsın ʿaḳl-ı Āṣaf-re'y ve ḫātem-i şerʿ-i Aḥmediyile ḥükm-i Süleymānı icrā idüp ḳuvā-yı nefsāniyye vü şehevāniyyenüñ (4) dīv ü perīlerine mühr urup sükkān-ı memleket-i insāniyye olan ḳuvā-yı melekiyye vü rūḥāniyye üzerinden mażarrāt (5) u fesādlarını defʿ it]

(3624) Mes̱nevī

Ger derin mülket berī bāşī zirīv

Ḫātem ezdest-i tū ni'stāned se dīv

Eger sen bu memleket-i (6) cesedānīde ḥīle vü ḫudʿa vu dīvden berī olasın ve ʿadālet ü ṣadāḳatle ittiṣāf ḳılasın ḫātem-i ḳalbī senüñ (7) elüñden alamaz üç dīv ki murād hevā vü heves ü nefsdür ki bunlaruñ her biri bir dīv ü perī gibidür kemā ḳāle ʿaleyhi's-ṣalātu (8) ve's-selām ***aʿdā ʿaduvvike nefsike'l-letī beyne cenbeyke***[1741] ve ḳāle ʿaleyhi's-selām

---

[1740] "Hepiniz çobansınız ve idare ettiklerinizden sorumlusunuz." (Buhârî, Sahîh, VIII/104; Müslim, Sahîh, VI/7-8; Ebû Dâvûd, Sünen, III/180; Tirmizî, Sünen, VII/198; Ahmed bin Hanbel, Müsned, II/5, 54, 111, 121; Yardım 2008; 150)

[1741] "Düşmanınızın en kuvvetlisi, içinizde bulunan nefsinizdir." (Gazzâlî, İhyâ, III/4; Aclûnî, Keşfü'l-Hafâ, I/143; Münâvî, Künûzü'l-Hakâyık, I/32-33.) Bkz. Ali Yardım, age, s. 146-147.

iyyākum ve'l-hevā feinne'l-hevā yuʿimmu ve yuṣımmu[1742] keẕā (9) revāhu **İbn ʿAbbās** *Feeṣrifu hevāhā ve ḥāẕırān tevliyye inne'l-hevā mātevālā yuṣammu ev yeṣimm*

Ve ʿan**İbn Mesʿūd** (10) raḍıyallāhu ʿanh ḳāle ʿaleyhi's-selām *iyyākum ve hevesātu'l-* [P134b] *evsāḳ ey fitnehā* heves-i nefsüñ ekūl olması (11) ve ġurūr u sürūrla mecnūn gibi olması ve nāsla iḫtilāṭ ḳılması ve bunuñ ems̱āli bir emr-i ṣıfatlarıdur

(3625) Mes̱nevī

Baʿd ezan ʿālem bigīred ism-i tū (12)

Du cihan maḥkūm-ı tū çün cism-i tū

Andan ṣoñra senüñ nāmuñ ʿālemi ṭutar iki cihān senüñ maḥkūmuñ (13) olur senüñ cismüñ gibi yaʿnī ḥīle vü ḫudʿadan berī olup memleket-i vücūduñda ʿadālet ḳıldıḳdan ṣoñra senüñ (14) ismüñ sāyir-i enbiyā vü evliyā gibi ʿālemi ṭutup cismüñ saña nice maḥkūm oldıyısa iki cihān saña böyle maḥkūm olur (15)

(3626) Mes̱nevī

V'er zidestet dīv ḫātemrā buburd

Pādşāhī fevt şud baḫtet bumurd

Ve eger senüñ elüñden dīv ḫātemi aldıyise yaʿnī (16) ḫātem-i ḳalbi aḫẕ itdiyise pādşāhlıḳ fevt oldı senüñ baḫtuñ öldi zīrā senüñ pādşāhlıġuñ (17) ve ḥayāt-ı baḫtuñ mühr-i dil elüñde olmaġıladur çünkim göñül ḫātemi şeyṭān eline düşse pādşāhlıḳ gidüp ṭāliʿüñ mürde (18) olmaḳ muḳarrer olur

(3627) Mes̱nevī

Baʿd ezan yā ḥasretā şud yā ʿibād

Berşumā maḫtūm tā yevme't-tenād

Yaʿnī şāh-ı maʿnevī olmaḳlıġuñ fevt (19) olup baḫtuñ öldikden ṣoñra yā ḥasretā dimek ve ḥasret ü ḫaybeti daʿvet idüp ḥayf dimek ey ʿibād-ı hevā sizüñ (20) üzeriñüze vācib ü lāzım oldı yevm-i tenāda deg yaʿnī yevm-i ḳıyāmete deg ve ol güne yevm-i tenād dinilmesi nāsuñ ol (21) günde biri birine nidā vü ṣadāsı çoḳ olduġına bināʾendür [maḫtūm ḫā-yı muʿceme ile olup yevm-i tenāda deg sizüñ (22) üzeriñüze *yā ḥasretā ve yā veyletā* dimek ḫatm olundı dinse hem-vechdür]

(3628) Mes̱nevī

Mekr-i ḫodrā ger tu inkār āverī (23)

Ezterāzū v'āyine key can berī

[1742] "Nefsin heva ve istekleri seni Allah yolundan çevirir."

Eger sen kendü mekr ü ḥīleñe inkār getüresin yaʿnī bende mekr ü ḫudʿa yoḳdur diyü inkār (24) eyleyesin terāzū vü āyīneden ḳaçan cān iledürsin yaʿnī mīzān-ı Ḫudā ve āyīne-yi mücellā gibi olan evliyāʾulllāhdan (25) bu dünyāda cānuñı nice ḳurtarursın ve āḫıretde daḫı mīzān u āyīne gibi ṣūret-nümā olan defter-i (26) aʿmālüñden ne ḥālile ḫalāṣ olursın yaʿnī mādām ki ṣādıḳ-ı ṣāfī olmayasın bunlardan ḫalāṣa mecāl olmaz (27) ve iḫfā-yı ʿuyūb ve setr-i ẕunūb ḳılup mücerred ḳalup ḥīle vü ḫudʿa ile pāklik daʿvāsın ḳılanlar ḥīn-i imtiḥānda **[A299a]** (1) necāt bulmaz nitekim bu ḳıṣṣadan ḥiṣṣe ne idügi maʿlūm olur

Müttehem kerden-i ġulāmān u ḫᵛāce-tāşān (2) **mer Luḳmānrā ki ān mīvehā-yı tervenderā ki mīāverdīm ū ḫordeyest**

[Bu surḫ-ı şerīf ve bu beyān-ı laṭīf (3) ġulāmlaruñ ve ḫᵛāce-tāşlaruñ Loḳmān Ḥażretlerini müttehem ḳılmalarınuñ beyānıdur böyle diyü ki şol ṭervende olan mīvelerine (4) bāġdan getürmiş idüñ o Loḳmān yimişdür]

(3629) Mes̱nevī

Būd Luḳmān pīş-i ḫᵛāce-y ḫᵛīşten

Dermiyān-ı bendegāneş ḫᵛār-ten

(5) **Loḳmān-ı Hakīm** kendü ḫᵛācesinüñ ḳatında anuñ bendelerinüñ ortasında ḫor-ten ü ḥaḳīr-ṣūret eyledi (6)

(3630) Mes̱nevī

Mīfiristād ū ġulāmanrā bebāġ

Tā ki mīve āyedeş behr-i ferāġ

Ol ḫᵛāce ġulāmlarını bāġa gönderdi tā kim ḫᵛāceye ferāġ-ı (7) ḫāṭırdan ötüri mīve gele ve anı yiyüp āsūde-ḥāl ve fāriġu’l-bāl ola

(3631) Mes̱nevī

Būd Luḳman derġulāman çün ṭufeyl (8)

Pur-maʿānī tīre-ṣūret hemçü leyl

Loḳmān ġulāmlar içinde ṭufeyl ü tābiʿ gibi idi leyl gibi tīre-ṣūret pür-meʿānī (9) idi şeb egerçi muẓlem ü tīredür lākin rūza nisbet anda nice esrār u meʿānī mużmerdür ẓulumāt içre āb-ı ḥayvānī (10) mevcūd olduġı gibi pes çoḳ tīre-ṣūretler vardur ki ẓāhiren şeb-i muẓlem gibidür ve lākin bāṭın-ı nūrānī ve menbaʿ-ı āb-ı (11) ḥayvānīdür

(3632) Mes̱nevī

An ġulāman mīvehā-yı cemʿrā

Ḫoş buḫordend eznehīb-i ṭamʿrā

Ol ġulāmlar bāġdan cemʿ olmış (12) mīveleri ġalebe vü hücūm-ı ṭamʿdan ötüri anı ḫoş yidiler pes efendilerinüñ ḳatına ṣıfru'l-yed gelüp **Ḥażret-i Loḳmān**a (13) töhmet idüp söylediler

(3633) Meṣnevī

Ḫᵛācerā guftend Luḳman ḫord ān

Ḫᵛāce berLuḳmān turş geşt u girān

Ḫᵛāceye (14) eyitdiler ol mīveleri **Loḳmān** yidi pes *men yesmaʿu baḫale* ḥasebince ḫᵛāce **Loḳmān** üzre turş u s̱aḳīl oldı (15)

(3634) Meṣnevī

Çün tefaḥḥuṣ kerd Luḳmān ezsebeb

Derʿitāb-ı ḫᵛāceeş bü'gşād leb

Çünki **Loḳmān** ol turş-rūylıġuñ (16) sebebinden tecessüs ü tefaḥḥuṣ eyledi kendüyi aña ġamz itdüklerini bildi ḫᵛācesinüñ ʿitābı ḫuṣūṣında lebini (17) açdı

(3635) Meṣnevī

Guft Luḳman seyyidā pīş-i Ḫudā

Bende-yi ḫāyin nebāşed murtażā

Loḳmān eyitdi ey benüm seyyidüm Ḫudāy-ı (18) Teʿālā̱nuñ ḳatında ḫāyin bende maḳbūl olmaz ve irtiżā vü ictibā mertebesin bulmaz

(3636) Meṣnevī

İmtiḥan kun cümle mārā ey kerīm (19)

Sīr-i man derdih tu ezāb-ı ḥamīm

Ey kerīm bizüm cümlemüzi imtiḥān eyleyesin bize toḳ [yaʿnī ṭoyınca bize] āb-ı (20) ḥamīmden vir

(3637) Meṣnevī

Baʿd ezan mārā beṣaḥrā-yı kelān

Tā süvāre mā piyāde mīdevān

[Andan ṣoñra bizi bir ṣaḥrā-yı vasīʿ ve hāmūn-ı fasīḥa irsāl eyle kelān vasīʿ ve ulu maʿnā̱sınadur kelān yirine *beṣaḥrāyī berān* daḫı nusḫadur (21) yaʿnī *andan ṣoñra bizi bir ṣaḥrāya sür beṣaḥrāyī berān* daḫı nusḫa vāḳıʿ olmışdur yaʿnī Loḳmān eyitdi *ey benüm (22) efendüm andan ṣoñra bizi bir ṣaḥrāya çıḳarup ardımuzca sürsün süvāre ve biz piyāde yildirelüm*] (23) (baʿż-ı nusḫada *berān* yirine *kelān* vāḳıʿ olmışdur ulu maʿnā̱sına sen süvāre biz piyāde yilelüm) (24)

(3638) Meşnevī

An gehan bi'nger tu bed-kirdārrā

Ṣunʿıhā-yı kāşifu'l-esrārrā

Andan ṣoñra sen bed-kirdār u ḳabīḥ-kār olana naẓar eyle (25) esrārı keşf idici ṣunʿılarına naẓar eyle

(3639) Meşnevī

Geşt sāḳī ḫᵛāce ezāb-ı ḥamīm

Mer ġulāmanrā vü ḫordend an zibīm

(26) Ḫᵛāce ḥamīmden sāḳī oldı ġulāmlarına ve ḳorḳudan anı içdiler

(3640) Meşnevī

Baʿd ezan mīrandşan derdeşthā (27)

Mīdevīdend an nefer taḥt u ʿulā

Andan ṣoñra anları ṣaḥrālara sürdi ol ṭāyife aşaġa ve yuḳaru [A299b] (1) yildiler

(3641) Meşnevī

Ḳay derüftādend īşān ezʿanā

Āb mīāverd z'īşan mīvehā

Anlar ʿanā vü zaḥmetden ḳay eylemege düşdiler (2) āb-ı ḥamīm ġulāmlardan mīveleri ṭaşra getürdi

(3642) Meşnevī

Çünki Luḳmanrā derāmed ḳay zināf

Mīberāmed ezderūneş āb-ı ṣāf

(3) Çünkim Loḳmānuñ göbeginden ve derūnından ḳay geldi anuñ derūnından āb-ı ṣāfī geldi ve anuñ ṭahāreti vü ʿadem-i (4) ḫıyāneti ẓāhir oldı

(3643) Meşnevī

Ḥikmet-i Luḳman çü dāned in nümūd

Pes çi bāşed ḥikmet-i Rabbu'l-vucūd

Loḳmān Ḥaẓretlerinüñ ḥikmeti (5) çünkim bu ʿayb-ı mestūreyi keşf eylemegi bilür pes vücūd ṣāḥibinüñ ḥikmeti ne ola ḳıyās eyle ki ol ḥakīm-i (6) muṭlaḳuñ ḥikmeti bu derūn-ı ḫalḳda mestūre olan ḫıyānet u maʿṣiyyeti nice keşf eylese gerekdür

(3644) Meşnevī

Yevme tublā ve's-serāʾir kullehā (7)

B'enne minkum kāminun lāyuştehā

Sūre-yi Ṭārıḳda olan āyete işāretdür nitekim buyururlar *yevme tuble's-serā'ir*[1743] ẕikr eyle (8) şol güni ki *tuble's-serāyir ey tuẓahhiru ve tu'arrifu ḫafiyyatu'ẓ-ẓamāyiru bi'l-mufāraḳati 'ani'l-ebdān ve ca'ale'l-bāṭınu ẓāhiren* (9) *femālehu minḳuvvetin ve lānāṣır*[1744] pes insān içün yoḳdur bir ḳuvvet-i māni'a ki naḳsından anı men' eyleye ve daḫı bir nāṣır da (10) yoḳdur ki imtinā'a nuṣret eyleye ma'nī-yi beyt *yevme tublā ve's-serā'ir küllehā* ḳıyāmet güninde müte'ārif ü mütemāyiz ola küll-i sırlar *b'enne minkum* sizden (11) ẓāhir ola kāinün şol bāṭın u mestūr olan sırlar ki *lāyuştehā* anuñ beyānı iştihā olınmazdı ki sebeb-i feṣāḥat (12) ola *yüştehā* 'ale'l-binā'i'l-mechūldur ve ḳāyim-maḳām-ı fā'ili taḥtında olan żamīrdür ki beyāna rāci'dür nitekim *a'dilū* (13) *huve aḳrebu li't-taḳvā*da *huve a'dilū*ya rāci' olduġı gibi

(3645) Meṡnevī

Çün suḳū mā'en ḥamīmen ḳuṭṭı'at

Cümletu'l-estāri mimmā ufżıḥat

(14) Sūre-yi Muḥammedde olan āyetden muḳtebesdür ol āyet budur ke*men huve ḫālidun fi'n-nār ve suḳū mā'en ḥamīmen feḳaṭṭa'a* (15) *em'ā'ehum*[1745] *kemen huve ḫālidun* mübtedānuñ ḫaberidür mübtedā muḳaddem *meṡelu'l-cenneti kemeṡeli men huve* (16) *ḫālidun fi'n-nār* dimekdür ve yāḫud mübtedā-yı mahẕūfuñ ḫaberi ola muḳaddem olan *efemen kāne 'alābeyyinetin*[1746] ḳarīnesiyile (17) taḳdīr-i kelām *eḥālu men kāne mukerremen fi'l-cenneti keḥālun men kāne huve ḫālidun fi'n-nār ve suḳū mā'en ḥamīmen* ve daḫı saḳī olanlar (18) mā-yı ḥāra *feḳaṭṭa'a em'ā'ehum* pes bunlaruñ bağırsaḳlarını ol mā-yı ḥamīm farṭ-ı ḥarāretden ḳaṭ' eyleye imdi bu ḥālile muttaṣıf (19) olanlar [P135a] ehl-i cennetile berāber midür dimekdür me'ānī-yi beyt çün *süḳū* çünkim bunlar mā-yı ḥamīmden saḳī olanlar cümle setirleri (20) ḳaṭ' olına ve pāre pāre ḳılına şol nesnelerden ötüri ki rüsvāy olundı *ḳuṭṭı'at* tef'īl bābından fi'l-i (21) mechūldur ḳāyim-maḳām-ı fā'ili *cümletu'l-estārī*dür *mimmā ufżıḥat* da *minecliyeti mā mevṣūfihi ufżıḥat* if'āl bābından (22) fi'l-i mechūl anuñ ṣıfatı olur taḳdīr-i kelām *ḳuṭṭı'at cümleti estārihim liecli'l-eşyā'i'l-letī ca'alet fеżāḥatun* (23) *lehum* dimek olur

(3646) Meṡnevī

[1743] "Kıyamet gününde tüm sırlar açığa çıkacaktır." (Tarık, 9)

[1744] "Buna karşı çıkacak bir güç olmadığı gibi, o sırların sahibine yardım edecek kimse de olmayacakır." (Tarık, 10)

[1745] "Müttakîlere vâdolunan cennetin durumu şöyledir: İçinde bozulmayan sudan ırmaklar, tadı değişmeyen sütten ırmaklar, içenlere lezzet veren şaraptan ırmaklar ve süzme baldan ırmaklar vardır. Orada meyvelerin her çeşidi onlarındır. Rablerinden de bağışlama vardır. Hiç bu, ateşte ebedî kalan ve bağırsaklarını parça parça edecek kaynar su içirilen kimselerin durumu gibi olur mu?" (Muhammed, 15)

[1746] "Rabbin tarafından (gelmiş) açık bir delile dayanan…"(Hûd, 17)

Nār z'ān āmed ʿaẕāb-ı kāfirān

Ki ḥacerrā nār bāşed imtiḥān

Nār ol sebebden kāfirlerüñ ʿaẕābı (24) geldi ki ḥacerüñ imtiḥānı āteş olur yaʿnī ḥicāreden minḥayẟi'l-ḳısvet eşedd olan ḳalbleri Ḥaḳ Teʿālā̱ (25) āteşle telyīn ü terḳīḳ eyler sebebi budur ki beyān buyururlar

(3647) Meẟnevī

An dil-i çün sengrā mā çend çend

Nerm (26) *guftīm u nemīpeẕruft pend*

Ol ṭaş gibi ḳalbe biz nice kerre nerm söyledük ve luṭf üzre naṣīḥat (27) eyledük pendi ḳabūl eylemedi

(3648) Meẟnevī

Rīş-i bedrā dārū-yı bed yaft reg

Mer ser-i ḫarrā sezed dendān-ı seg

Meẟelā rīş-i bed içün **[A300a]** (1) olan reg dārū-yı bed [buldı yaʿnī yaramaz yaranuñ ṭamarı kendüye lāyıḳ olan yaramuz telḫ ʿilāc buldı ki (2) ol bed olan rīşe lāyıḳ olan dārū-yı beddür ḫaruñ başına ser-i kelbüñ dendānı olur *ser-i dendān-ı seg* (3) daḫı nusḫadur yaʿnī meşhūr meẟeldür ki] eşegüñ başına köpek dişi lāyıḳ olur it dişi ṭoñuz derisine didikleri (4) **Türkçe** bu maʿnā̱ya [göredür ve'l-ḥāṣıl kefere vü münkirīnüñ ḥımār başı gibi olan vücūdlarınıñ ʿaẕāb-ı mü'ellim cihetinden (5) kilāb dişi gibi olan nār-ı cehennem lāyıḳıdur]

(3649) Meẟnevī

El-ḫabīẟātu'l-ḫābiẟin ḥikmetest

Ziştrā hem-zişt cüft u bābetest

(6) Ḫabīẟāt olan aʿmāl u aḥvāl ḫabīẟīn olan ricāl içün ḥikmetdür zişte hem zişt ü ḳabīḥ cüft ü lāyıḳdur (7) [ve bābet u muvāfıḳdur] kemā ḳāle Teʿālā̱ fī**Sūreti'n-Nūr** *el-ḫabīẟātu li'l-ḫabīẟīne ve'l-ḫabīẟūne li'l-ḫabīẟāti ve'ṭ-ṭayyibātu* (8) *li'ṭ-ṭayyibīne ve'ṭ-ṭayyibūne li'ṭ-ṭayyibāti*[1747] bu āyet-i kerīmenüñ vürūdı ḫāṣdur ki **Ḥażret-i ʿĀyişe**nüñ berā'eti ḥaḳḳındadur (9) ve lākin ḥükmi ʿāmmdur ve ekẟer-i meẟel mecrāsına icrā olınur yaʿnī aʿmāl-i ḳabīḥa [ve aḳvāl-i ḫabīẟe ḫabīẟ olan kimse içündür (10) ve ḫabīẟ olan kimseler daḫı aḫvāl-i ḥabīẟe ve aʿmāl-i ḳabīḥa] içündür ve keẕālik aḥvāl-i ṭayyibe ve aʿmāl-i

[1747] "Kötü sözler kötü kimselere aittir. Kötü kimseler de kötü söz ve işlere layıktır. İyi sz ve hareketler iyi kimseler içindir. İyi kimseler de iyi söz ve işlere layıktır."

ḥamīde ṭayyib [olan (11) ricāl içündür ve ṭayyib u ṭāhir olan ricāl daḫı hemān aḥvāl-i ṭayyibe vü ṭāhire içündür dimek olur] *bābet* (12) lāyıḳ u hem-cins maʿnāsınadur

(3650) Mes̱nevī

Pes tu her cüftī ki mīḫᵛāhī birev

Maḥv u hem-şekl u ṣıfāt-ı ū bişev

[Pes sen ṭayyibāt (13) u ḫabīs̱ātdan her bir cüfti ki istersin iḫtiyār elüñdedür yüri ol istedügüñ ḳısmuñ maḥvı ve hem-şekli] (14) hem-ṣıfātı ol yaʿnī cinsden ḳanḳı fırḳaya māyil iseñ anlaruñ şekline girüp ve anlaruñ ṣıfatıyıla muttaṣıf (15) olup anlar miyānında maḥv ol

(3651) Mes̱nevī

Nūr ḫᵛāhī mustaʿidd-i nūr şev

Dūr ḫᵛāhī ḫᵛīş bin dūr şev

Nūr isteriseñ (16) nūra müstaʿidd ol Ḥaḳdan dūr olmaḳ isteriseñ ḫod-bīn olup dūr ol [yaʿnī nūr olmaḳ isterseñ (17) ẓulūmāt-ı beşeriyyetden ḳurtulup müstaʿidd-i nūr-ı vaḥdet ol ve eger Ḥaḳdan dūr olmaḳ isterseñ İblīs-i laʿīn gibi (18) ḫᵛīş-bīn olup bāb-ı raḥmet ve nūr-ı vaḥdetden dūr u mehcūr ol zīrā iḫtiyār-ı cüzʾī elüñdedür] (19)

(3652) Mes̱nevī

V'er rehī ḫᵛāhī ezin sicn-i ḫarib

Ser mekeş ezdust ve'scud ve'ḳterib

Ve eger bu ḫarāb olan zindāndan bir yol isteriseñ (20) ve ḳurtulmaġı murād eylerseñ sicn-i ḫaribden murād dünyādur dostdan baş çekme [secde ḳıl Ḥaḳḳa ḳarīb ol yaʿnī ḳıble-yi (21) ḥaḳīḳīye müteveccih olup ve kerem-i Ḥaḳdan yüz döndürmeyüp zemīn-i iṭāʿate vażʿ-ı cebīn idüp Ḥaḳḳa teḳarrüb (22) it ki *ve'scud va'ḳterib*[1748] buyurmuşdur bu āyet-i kerīme] Sūre-yi ʿAlaḳuñ āḫırındedür tefsīri *cild-i rābiʿüñ evāyilinde* mez̠kūr (23) [olmışdur anda ṭaleb olına]

Baḳıyye-yi ḳıṣṣa-yı Zeyd dercevāb-ı Resūl ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem[1749]

(3653) Mes̱nevī

İn suḫan pāyan nedāred ḫiz Zeyd (24)

Berburāḳ-ı nāṭıḳa berbend ḳayd

[1748] "Namaz kıl, secde et ve Allah'a yaklaş" (Alak, 19)

[1749] Hz. Peygamber'in Zeyd'e verdiği cevabın kalan kısmı

Bu ḥikmet ü maʿrifet sözi nihāyet ṭutmaz ḳalḳ ey **Zeyd** nāṭıḳa burāḳı üzre (25) ḳayd u bend baġla yaʿnī ḳuvve-yi nāṭıḳayı meydān-ı guft ü gūda tek u pū eylemeden ve esrār söylemeden bend idüp (26) ḫāmūş ol

(3654) Meṣnevī

Nāṭıḳa çün fāżıḥ āmed ʿaybrā

Mīderāned perdehā-yı ġaybrā

Ḳuvve-yi nāṭıḳa çünkim ʿaybı rüsvāy idici (27) geldi ʿaybuñ perdelerini yırtar

(3655) Meṣnevī

Ġayb maṭlūb-ı Ḥaḳ āmed çend gāh

İn dühül-zenrā biran berbend rāh

Nice zamān ġayb Ḥaḳḳuñ **[A300b]** (1) maṭlūbı geldi yaʿnī ḥaḳāyıḳ-ı eşyā ẓāhir olmayup ʿālem-i ġaybda mestūr olmaḳ nice zamān mevt gelinceye deg maṭlūb-ı İlāhī (2) oldı bu ṭavulcıyı sür yolı baġla ṭabl-zen gibi olan ḳuvve-yi nāṭıḳayı iskāt idüp rāh-ı kelāmı setr eyle (3)

(3656) Meṣnevī

Teg meran derkeş ʿinan mestūr bih

Her kes ezpindār-ı ḫod mesrūr bih

Ḥamle vü sürʿatle sürme ʿinān-ı kelāmı (4) çek esb-i nuṭḳı żabṭ eyle mestūr olmaḳ yegdür her kimse kendü ḳıyāsından mesrūr olmaḳ yegdür (5)

(3657) Meṣnevī

Ḥaḳ hemīḫᵛāhed ki nevmīdān-ı ū

Z’in ʿibādet hem negerdānend rū

Ḥaḳ Teʿālā̱ ister ki anuñ nevmidleri hem bu ʿibādetden (6) yüz dödürmediler yaʿnī ḳurb-ı İlāhīden ve raḥmet-i Raḥmānīden meʾyūs olanlar hem bu ricāyıla olan ʿibādetden (7) iʿrāż ḳılmayalar

(3658) Meṣnevī

Hem müşerref derʿibādethā-yı ū

Müştaġil geşte beṭāʿathā-yı ū

O hem Allāhuñ ʿibādetde müşerref (8) olduḳları ḥālde anuñ ṭāʿatlerine müştaġil olmış olalar

(3659) Meṣnevī

Hem beümmīdī müşerref mīşevend (9)

Çend rūzī derriḳābeş mīdevend

Hem bir ümmīdile müşerref olalar bir ḳaç gün anuñ rikābında yileler yaʿnī ol ümmīdüñ rikābında (10) ve yāḫud Ḥaḳḳuñ ṭāʿati rikābında saʿy ideler

(3660) Mes̱nevī

Ḫᵛāhed an raḥmet bitābed berheme

Berbed u nīk ezʿumūm-ı merḥame

Ḥaḳ Teʿālā̱ (11) ister ol raḥmet cemīʿi senüñ üzerine ṭoġa ʿumūm-ı merḥameden yaʿnī merḥamet-i ʿāmme ve raḥmet-i vāsıʿa reng-i nīk ü bed (12) üzre anuñ şümūlı vardur

(3661) Mes̱nevī

Ḥaḳ hemīḫᵛāhed ki her mīr u esīr

Bārecā vü ḫavf bāşend u ḥaẕīr

Ḥaḳ Teʿālā̱ ister ki (13) her emīr ü esīr ricā vü ḫavf idici olalar ve ḥaẕer idici olalar yaʿnī iyüler ve ṣāliḥler ṭāʿatlarına maġrūr (14) olmayalar ve bed-kirdār olanlar ve ʿamel-i seyyiʾe ḳılanlar anuñ raḥmetinden ḳaṭʿ-ı ümmīd ḳılmayalar

(3662) Mes̱nevī

İn recā vü ḫavf derperde buved (15)

Tā pes-i in perde perverde şeved

Bu recā vü ḫavf perdede olur tā bu perdenüñ altında her mīr (16) ü esīr perverde ola ve neşv ü nemā bula

(3663) Mes̱nevī

Çün dirīdī perde kū ḫavf u recā

Ġaybrā şud kerr u ferrī bermelā

(17) Çünkim perdeyi yırtasın ḫavf u recā ḳanı ġaybuñ kerr ü ferri āşkāre oldı yaʿnī ḫavf u recā mertebesi ġayb (18) u şehādetüñ mā-beyninde perde mevcūd olduḳça ḳalb olur çünkim perdeyi ortadan hetk eyleyesin ʿālem-i ġaybuñ (19) revnaḳ u leṭāfeti āşkāre ẓuhūra gele ve ḫavf u recā ḳande ḳalur yaʿnī *lev ṭahharetu'l-ḥakāyıḳu lebeṭaletu'ş-şerāyiʿi* feḥvāsınca (20) ʿālem-i ġaybuñ esrār u ḥaḳāyıḳı ẓuhūra geldikde maḥall-i ḫavf u recā olan şerāyiʿ ḳalmaz ve ḫavf u recāya daḫı sebeb (21) olmaz eger sen dirseñ ki ḥaşrde ve neşrde eks̱er-i kimseler ḫavf u recā üzerine olsalar gerekdür āḫıret (22) ḫod umūr-ı gaybiyyedendür çünkim ġayb ẓuhūra gele ve ḫavf u recā ḳalmaz dimek bu taḳdīr üzre nice mümkin olur (23) el-cevāb ġaybdan murād bunda ḥaḳāyıḳ-ı eşyā ve aʿyān-ı s̱ābitedür umūr-ı cüzʾiyye degüldür pes ḥaḳāyıḳ-ı eşyā ẓāhir olsa (24) aṣlā ḫavf u recā ḳalmaz dimek olur mertebe-yi ḥaḳīḳat ẓuhūra geldikde ve aña kemāl-i yaḳīn ḥāṣıl

olduḳda (25) aṣlā ḫavf u recā ve şekk ü şübhe ḳalmaduġına mertebe-yi ḥaḳīḳat ẓuhūra gelmedikçe şekk ü şübheden (26) ḫālī olmaduġına bir ḫūb mis̱āl basṭ idüp buyururlar

(3664) Mes̱nevī

Berleb-i cūy burd ẓannī yek fetā

Ki Süleymānest (27) *māhī-gīr-i mā*

Mes̱elā bir cevān ırmaḳ kenārında bir ẓann eyledi ki bizüm māhī-gīrimüz **Süleymān**dur **[A301a]** (1) yaʿnī **Ḥażret-i Süleymān** ḫātem elinden gitdükden ṣoñra salṭanatından düşüp **[P135b]** bir faḳīr balıḳçı şeklinde (2) ırmaḳda balıḳ avlarken bir yigit anı salṭanatı ḥālinde görmiş ve bilmiş idi ol şeklde gördügi gibi ẓann (3) eyledi ki bu balıḳ ṭutıcı **Süleymān**dur ve lākin yine şübhe vü şükūke düşüp kendüye böyle didi

(3665) Mes̱nevī

Ger veyest īn (4) *ezçi ferdist u ḫafist*

V'er ne sīmā-yı Süleymānīş çist

Eger bu māhī-gīr Süleymān ise ʿacabā ne cihetden (5) ferd [ü tenhā ve ḫafī-şekl ü nihān-sīmādur] ve eger **Süleymān** degül ise anuñ bu **Süleymān**lıḳ şekli nedür

(3666) Mes̱nevī

Ender īn endīşe mībūd an du dil (6)

Tā Süleyman geşt şāh-ı mustaḳil

[Bu endīşede ol yigit dü dil idi yaʿnī bu fikr ü endīşede (7) müteḥayyir ü mütereddid idi *mīşud* daḫı nusḫalardur yaʿnī bu endīşede ol cevān du dil oldı (8) yaʿnī tereddüd ḳıldı ḥattā **Süleymān ʿaleyhi's-selām** müstaḳīl şāh oldı yaʿnī Ḥażret-i Süleymān ṣayd itdügi māhīlerden (9) biriniñ ḳarnında mühr-i Süleymānı bulup engüştine vażʿ itdükde yine şāh-ı müstaḳil oldı] (10)

(3667) Mes̱nevī

Dīv reft ezmülk ü taḫt-ı ū giriḫt

Tīġ-i baḫteş ḫūn-ı an şeyṭān biriḫt

Ḫātemin alın diyü gitdi anuñ mülk ü taḫtında (11) ḳaçdı **Ḥażret-i Süleymān**uñ baḫt u devleti tīġi ol şeyṭānuñ ḫūnını dökdi

(3668) Mes̱nevī

Kerd derenguşt-ı ḫod enguşterī (12)

Cemʿ āmed leşker-i dīv u perī

Ḥażret-i Süleymān ḫātemi kendü barmaġına ildi dīv ü perī leşkeri başına (13) cemʿ geldi ve anlar da ke'l-evvel ḥükūmet ḳıldı

(3669) Meṡnevī

Āmedend ezbehr-i neẓẓāre ricāl

Dermiyanşān an ki būd ṣāḥib-ḫayāl

(14) Ricāl u ḫalāyıḳ neẓẓāreden ötüri seyr ḳılmaḳ içün geldiler ol ricālüñ mā-beyninde idi ol kimse (15) ki ṣāḥib-ḫayāl idi yaʿnī ırmaḳ kenārında Ḥażret-i Süleymānı māhī-gīr şeklinde görüp bu Süleymān mıdur yāḫud (16) degül midür diyü taḫayyül eyledi ve tevehhüm eyleyen kimse anlarla bile idi

(3670) Meṡnevī

Çün derenguşteş bedīd enguşterī (17)

Reft endīşe'v gümāneş yek-serī

Çünkim ol cevān salṭanat ḫātemini Süleymānuñ barmaġında gördi bi'l-külliyye anuñ endīşe (18) vü gümānı gitdi

(3671) Meṡnevī

Vehm an gāhest k'an pūşīdeyest

İn taḥarrī ezpey-i nādīdeyest

Vehm ol vaḳtdedür ki (19) ol şeyʾ pūşīdedür bu taḥarrī nādīde olan şeyden ötüridür meṡelā Kaʿbe görilmedikde ve ḳıble (20) ne cānibedür bilinmedikde taḥarrī vü ṭaleb yirinde olur ammā ẓuhūra gelse ve āşkāre olsa ve ṭaleb bāṭıl (21) olur keẕālik ḳıble ẓuhūra gelse ḫalḳuñ taḥarrī vü talebi ḳalmaz ve bu ḫavf u recā ve cüst ü cūlar (22) yirinde olmaz

(3672) Meṡnevī

Şud ḫayāl-i ġāyib ender sīne zeft

Çünki ḥāżır şud ḫayāl-i ū bireft

Ġāyib olan şeyʾüñ (23) ḫayāli sīnede ʿaẓīm ü cesīm oldı çünkim ġāyib olan nesne ḥāżır oldı ve ʿıyāne geldi anuñ ẓann u ḫayāli (24) gitdi

(3673) Meṡnevī

Ger semā-yı nūr bībārīde nist

Hem zemīn-i tār bībālīde nist

Bārīde yaġmış ve bālīde uzamış (25) ve ziyāde olmış maʿnāsınadur bu beytüñ māḳabline münāsebeti oldur ki buyurdılar vehm ü gümān ol vaḳtde (26) cāyizdür ki ol maḳṣūd u maṭlūb pūşīde ola nitekim bu taḥarrī Kaʿbeyi görmemekden ötüridür (27) bundan maʿlūm olur ki ġaybet-i maḳṣūd ġalebe ve ḳuvvet-i ḫayāli muḳtażīdür ve ḥużūr u maḳṣūd elbette zevāl [A301b] (1) ü ḫayāli müstelzimdür çünkim ġāyib olan

Süleymānuñ ḫayāli ol ṣāḥib-i ḫayālüñ sīnesinde zeft ü ḳavī idi (2) çün ol Süleymān ḥāżır oldı ḫayāl ol ṣāḥib-i ḫayālden gitdi ve ḥaḳīḳat-ı ḥāl ẓuhūr itdi zīrā ġaybet-i maḳṣūd ḫayāli müstelzim ve ḥużūr-ı (3) maḳṣūd elbette defʿ-i ḫayāli muḳtażīdür mes̱elā eger semā-yı nūrānīdür ki yaġışsız (4) degüldür hem zemīn tīre nebātsız ve neşv ü nemāsız degüldür ki elbette semā-yı nūrānī yaġışı ve zemīn-i ẓulmānī bitürmegi (5) muḳtażīdür ve neşv ü nemā-yı zemīn bārān-ı āsmānı ve bārān-ı āsmān neşv ü nemā-yı zemīni müstelzimdür pes bu beyt mis̱āldür (6) ġaybet maḳṣūduñ celb-i ḫayāli ve ḥużūr-ı maḳṣūduñ defʿ-i ḫayāli müstelzim olmasına

(3674) Mes̱nevī

Yu'minun bi'l-ġaybi mībāyed merā (7)

Z'an bubestem revzen-i fānī-serā

Sūre-yi Baḳaranuñ evveline işāretdür ki buyururlar *elif lām mīm ẕālike'l-kitāb*[1750] müfessirīn ḥurūf-ı (8) muḳaṭṭaʿaya çoḳ maʿnā virmişlerdür ammā müntehā-yı kelāmileri budur ki ve *hiye sırrun minesrārillāhi isteʾs̱erellāhu biʿilmihi* (9) *ve hiye sırru'l-Ḳurʾān* muḥaḳḳıḳīnden baʿżısı buyururlar ki her bir ḥarf bir vücūda işāretdür *elif* ẕāt-ı Ḥaḳḳa (10) işāretdür ki evveli cemīʿ-i vücūd ve *lām* ʿaḳl-ı faʿʿāle işāretdür ki lisān-ı şerʿde Cebrāyīl dirler ve evsaṭ-ı (11) vücūddur ki vücūd-ı evvelden istiḳżā idüp ve ḫod āḫıre ifāża ider mīm vücūd-ı Muḥammede işāretdür āḫır-ı (12) vücūddur ve dāyire-yi vücūd anuñile tām olmışdur pes bu ḥurūf muḳassemun bihā olduġı taḳdīrce taḳdīr-i ḳısm (13) böyle olur ki Allāh ḥaḳḳıyiçün ki cemīʿ-i mevcūdātuñ evvelidür ve ʿaḳl-ı faʿʿāl ḥaḳḳıyiçün ki füyūżātı īṣāle vāsıṭa (14) oldur ve vücūd-ı Muḥammed ḥaḳḳıyiçün ki maẓhar-ı ẕāt u ṣıfāt ve ekmel ü mükemmel cemīʿ-i maḳṣūd-ı ẕātdur *ẕālike'l-kitāb* ey *ẕālike'l-*(15)*kitābu'l-mevʿūd fi't-Tevrāti ve'l-İncīl* bu taḳdīrce *ẕālike*nüñ müşārün ileyhi İncīl ve Tevrātda mevʿūd (16) olan Ḳurʾāndur aña işāret ola ve ʿilmullāhda maʿlūm olan kitāba işāret ola taḳdīr-i kelām *ey ẕālike'l-*(17)*kitābu'l-maʿlūm fīʿilmi's-sābıḳı'l-mevʿūd fīkutubi'l-munzeleti* ehl-i tefsīr bunda vücūh-ı kes̱īre beyān itmişlerdür (18) bu muḫtaṣarda īrādı ḳābil degüldür *lāraybe fīhi*[1751] bu kitābda rayb ü gümān yoḳdur ʿalāsebīli'l-istiġrāḳ nefy-i (19) rayb eyledi ḥāl bu ki eks̱er-i kimesne ḫod Ḳurʾānda rayb u gümān üzre idiler nükte budur ki eger mürteʾeb olanlar (20) bu kitāba naẓar-ı ṣaḥīḥ ve ʿaḳl-ı selīm birle naẓar ḳılacaḳ olurlarsa bu kelāmuñ kemāl-i vużūḥ burhānı ve ġāyet-i suṭūʿ (21) delāyili anlara şāhid ü kāfī olup muʿcize-yi Nebevī ve vech-i İlāhī olmasına

[1750] Elif Lâm Mîm. Bu, kendisinde şüphe olmayan kitaptır. Allah'a karşı gelmekten sakınanlar için yol göstericidir." (Bakara, 1-2)
[1751] "Onda şüphe yoktur." (Bakara, 2)

şekk ü şübhe ḳomaz ***huden*** *huden* maṣdardur (22) mübtedā-yı maḥẕūfuñ ḫaberidür *ve huve'd-delāleti'l-mevṣūleti ile'l-bağiyye* yaʿnī bu kitāb delālet-i mevṣūledür maṭlūba ***li'l-muttaḳīn*** (23) ittiḳā idenler içün *muttaḳī* ism-i fāʿildür v*eḳaye yaḳvī viḳāye ve'l-viḳāyeti hiye'ṣ-ṣıyāneti ve fi'ş-şerīʿati minbaḳiye nefsihi* (24)*ʿammā yestaḥiḳḳu bihi'l-ʿuḳūbeti* ***el-leẕīne*** eyle muttaḳīler ki ***yu'minūne bi'l-ġayb***[1752]*ey yaṣdiḳūne bimāġābe ʿanhum mimmā enbāʾihim bihi'n-nebiyyi* (25) yaʿnī taṣdīk ideler kendülerden ġāyib olan şeylere **Ḥażret-i Nebī** nice ḫaber verdiyise ġāyib maʿnāsınadur (26) *el-īmānu iḳrārun bi'l-lisāni ve taṣdīḳun bi'l-cenāni ve'l-ʿamelu leyse bidāḫilin fi'l-īmāni*[1753] ammā **Şāfiʿī** ʿamel daḫı īmān-ı (27) kāmile şarṭdur dimişdür ***ve yuḳīmūne'ṣ-ṣalāte*** ve daḫı evḳāt-ı maḫṣūṣada ṣalāt-ı mefrūżayı edā eyleyeler **[A302a]** (1) *ve mimmā razaḳnāhum yunfiḳūn* ve bizüm iʿṭā eyledügimüz şey'üñ baʿżısından taṣadduḳ ideler maʿnā-yı beyt **Ḥażret-i Mevlānā** (2) ḳaddeṣallāhu ṣırrahu'l-ʿazīz **Ḫudāy-ı Teʿālā** lisānından ve yāḫud **Ḥażret-i Peyġam-ber** lisānından fuḳarā vü eḥibbāsına īmān-ı bi'l-ġaybuñ (3) ʿinde'l-evliyā ve'l-enbiyā maḳbūliyyetin iʿlām idüp buyururlar ki *yu'minūne bi'l-ġaybi* ġaybda olan aḥvāle *taṣdīḳ* (4) *mībāyed merā* gerekdür bizü *Z'an bubestem* andan ötüri bağladum *revzen-i fānī-serā* bu fānī dünyānuñ āḫıret cānibine penceresin (5) ki āḫıretde olan aḥvāl-i ġāyibāna taṣdīḳ ideler īmān-ı taḳlīdi ve yā īmān-ı taḥḳīḳī ile zīrā īmān iki (6) ḳısmdur yā taḳlīdī ve yā taḥḳīḳī ve taḥḳīḳī daḫı iki ḳısmdur biri istidlālī ve biri keşfī pes ehl-i istidlāl ve ehl-i (7) keşfden her birisi yā vāḳıfdur ʿilm-i ġayba ve ġayr-ı vāḳıfdur pes ġayr-ı vāḳıf olan ʿilme'l-yaḳīn mertebesindedür (8) bu mertebe ṣāḥiblerinüñ ḥāli ***en taʿbudellāhe keenneke terāhu ve en lemyekun terāhu feinnehu yerāke*** **[P136a]** ḥadīs̱inüñ māṣadaḳıdur ve ammā (9) ʿilm-i ġayba vāḳıf olan yā īmān-ı gaybī ṣāḥibidür ki bu mertebeye ʿayne'l-yaḳīn dirler ve bu mertebe ehlinüñ ḥāli (10) Cenāb-ı Ḥaḳḳı her ḥālde ve her şeyde müşāhededen ḫālī degüllerdür ***ve huve maʿakum eyne mā kuntum***[1754] sırrın muʿāyene ḳılup fażl-ı īmān (11) mertebesine nāyil vāṣıl olmışdur nitekim Ḥażret-i Peyġam-ber ʿaleyhi's-selām buyururlar ***efżalu īmānun el-mer'u en-yaʿlemu*** (12) ***innellāhe maʿahu ḥāys̱u kāne*** ve yāḫud īmān-ı ḥaḳīḳī ṣāḥibidür ki bu mertebeye ḥaḳḳa'l-yaḳīn dirler bu mertebenüñ (13) ṣāḥibleri müşāhede-yi ẕāt u ṣıfāt idüp kendüleri fenā-yı muṭlaḳ ḳılmışlardur ve bu mertebeye āyet-i kerīmede (14) daḫı işāret vardur ***yā eyyuhe'l-leẕīne āmenū*** ey Allāha īmān-ı istidlāl ile īmān idenler īmān-ı ḥaḳīḳī ile (15) īmān idüñ ki īmān-ı bi'l-ʿıyāndur ve ḥadīs̱de daḫı işāret vardur ki **Muʿāẕ**

[1752] Onlar gayba inanırlar." (Bakara, 3)
[1753] "Îmân, dil ile ikrar ve kalben tasdik etmektir. Amel ise Îmâna dahil değildir."
[1754] "Nerede olsanız, O sizinle beraberdir." (Hadîd, 4)

bin Cebel aḥyānen nidā iderlerdi ki (16) *yā Şuheyb yā Selmān ve yā Bilāl teʿālev enuʾminu sāʿaten feʾtū ilāResūlillāhi feḳālū* (17)*yā Resūlellāh innā āmennā billāhi ve biResūlihi ve yeḳulu lenā Muʿāẕ hākeẕā ḳāle ʿaleyhi's-selām duʿū Muʿāẕ feinnehu yuḥibbullāhe* (18) *ve Resūlihi* bundan daḫı münfehim olan īmān-ı ḥaḳīḳī cānibine daʿvetdür ve Zeydüñ daḫı *eṣbaḥtu muʾminen* didügi īmān (19) īmān-ı ḥaḳīḳīye işāretdür ve īmān-ı ʿıyān u īmān-ı ḥaḳīḳīnüñ ʿalāmeti ʿālem-i gaybda olan ḥaḳāyıḳı müşāhede (20) ḳılmaḳdur eger bu mertebeden ṣāḥibi ḫaber virürse şerīʿat bāṭıl olmaḳ lāzım gelür zīrā *ulū ẓaheretu'l-ḥaḳāyıḳı* (21) *lebeṭaletu'ş-şerāyiʿi*dür ve ḥükm-i İlāhiyyenüñ ẓuhūrı şerāyiʿ ü meẓāhire merbūṭdur pes Ḥażret-i Peyġam-ber ʿaleyhi's-selām (22) Zeyde īmān-ı ḥaḳīḳīnüñ esrārını ketm ü setre emr idüp īmān-ı bi'l-ġaybı medḥ buyurduḳlarına sebeb budur nitekim (23) Ḥażret-i Ḫudāvendigār bu güftārlarıyıla daḫı bu esrārı esrāra terġīb idüp buyururlar ki

(3675) Meṡnevī

Çün şikāfem āsmanrā (24) *derẓuhūr*

Çün bugūyem hel terā fīhā fuṭūr

Sūre-yi Mülkde olan āyete[1755] işāretdür evveli budur *ve huve'l-ʿazīz* (25) ol Allāh ġālibdür cemīʿ-i eşyāya *el-ġafūr* mübālaġayla maġfiret idicidür tāyib olanlara *elleẕī* eyle ʿazīz ü ġafūr ki (26) *ḫaleḳa sebʿa semāvātin* semāvāt-ı sebʿi ḫalḳ eyledi *ṭıbāḳan* ṣıfatdur sebʿa semāvāta *ey muṭābaḳātu'n-naʿlu* (27) *bi'n-naʿli* dirler iẕā ḫaṣafethā yāḫud fiʿl-i maḥẕūfuñ maṣdarıdur cümlesi sebʿa semāvāta ṣıfat olur *ey ṭūbiḳat* [A302b] (1) *ṭıbāḳan māterā fīḫalḳi'r-raḥmāni mintefāvütin* ṣıfat-ı uḫrādur sebʿa semāvāta ve *ḫalḳi'r-raḥmān* żamīr mevżiʿine vażʿ olındı (2) *taʿẓīmen lişānihinne ve ḫalḳihinne* ve yāḫud cümle-yi müsteʾnife ola ve ḫıṭāb Ḥażret-i Resūle ve yāḫud ḫiṭāba ṣāliḥ olan kimselere (3) ola yaʿnī sen görmezsin ey ʿāḳıl olan kimse Raḥmānuñ maḫlūḳında *mintefāvutin* yaʿnī iḫtilāf ve ʿadem-i münāsebetden (4) bir şeyʾ göremezsin *fe'rciʿi'l-başara* başaruñı semāvāta redd eyle ḥattā bi'l-muʿāyene müşāhede idüp şübhe vü şāyibeden (5) ḫalāṣ olasın *hel terā minfuṭūr* sen görür misin şuḳūḳ u ṣudūʿdan bir şeyī malūmdur ki göremezsin (6) *ṡumme'rciʿi'l-başara kerreteyni* andan ṣoñra başaruñı *recaʿtu baʿdihi ve recaʿte ve kerrete baʿde kerretin* ḫalḳ-ı semāvāta rucūʿ ḳıl gör bunlarda (7) ʿayb u ḫalel görür misin *yenḳalib ileyke'l-başaru ḫāsiʾen* başaruñ saña ẕelīl ü baʿīd olduġı ḥālde rucūʿ

[1755] "O, mutlak güç sahibidir, çok bağışlayandır. O, yedi göğü tabaka tabaka yaratandır. Rahmân'ın yaratışında hiçbir uyumsuzluk göremezsin. Bir kere daha bak! Hiçbir çatlak (ve düzensizlik) görüyor musun? Sonra tekrar tekrar bak; bakışların (aradığı çatlak ve düzensizliği bulamayıp) âciz ve bitkin halde sana dönecektir." (Mülk, 2-4)

eyler *ve huve* (8) *ḥasīrun ey kelīlun minṭūli'l-muvā'adeti ve keṡīru'l-murāca'ati* ma'nā-yı beyt **Ḥażret-i Ḫudāvendigār** (9) **Cenāb-ı 'İzzet** lisānından buyururlar ki çün *şikāfem* çünkim yaram ve pāre pāre ḳılam *āsmānrā derẓuhūr* gökleri ẓāhirde (10) çün *bugūyem* pes āsmān şaḳḳ u pāre pāre olduḳdan ṣoñra niçe virem *hel terā fīhā fuṭūr* āsmāna naẓar eyle fuṭūr (11) görür misin diyü niçe direm ḥāṣıl-ı kelām budur ki esrār-ı ġaybiyye peydā ve aḥvāl-i āḫıret huveydā olduḳdan ṣoñra niçe (12) ḳābildür ki āḫırete ve cennet ü cehenneme ve sāyir-i aḥvāline īmān getürüñ diyen īmān 'ālem-i ġaybda iken ḫoşdur yoḫsa (13) ba'de'l-'ıyān olmaz imdi 'ārif *ṣudūru'l-aḥrār ḳubūru'l-esrār*[1756] ma'nāsıyıla 'amel idüp ifşā-yı rāzdan (14) iḥtirāz ide

(3676) Meṡnevī

Tā derin ẓulmet taḥarrī gusterend

Her kesī rū cānibī mīāverend

Tā ḫalḳ bu ẓulmet-i dünyāda düşseler (15) her bir kimse taḥarrī ābā-yı ḳalbinüñ i'tiḳād eyledügi cānibe yüz göstereler

(3677) Meṡnevī

Müddetī ma'kūs bāşed kārhā (16)

Şaḥnehā düzd āvered berdārhā

Bir müddet ola ki kārlar ma'kūs ola meṡelā düzd şaḥneyi dārlara getüre ya'nī bu dünyā gidüp (17) müddet-i uḫreviyye ẓuhūra geldikde dünyāda olan kārlaruñ ekṡeri ma'kūs ola ve çoḳ kimse ẓann eyledügi şey'üñ (18) 'aksini bula meṡelā dünyāda ṣubaşı düzdi dāra getürmek 'ādet olmış ve şöhret bulmış idi āḫıret olduḳda (19) ba'żı düzd olur ki ṣubaşı dāra getüre bunuñ keşf ma'nāsı bu vechile olur ki meṡelā bir bīgünāhı (20) mücerred töhmetile ve yāḫud ġaraż-ı nefsle ṣubaşı dünyāda aḫẕ eylese ve biġayr-ı Ḥaḳ ġaraż-ı nefsle anı dāra getürüp (21) ṣalb eylese āḫıretde ol daḫı aña eyle eyler pes āḫıretüñ emri ber'aks olmış olur ve bu mıṣra' mücerred kār-ı āḫıret ber'aks (22) olmasına miṡāl olur murād dünyāda ekṡer ġālib gördügüñ kimseleri maġlūbuñ maġlūbı görürsin dimegi iş'ār (23) ḳılur

(3678) Meṡnevī

Tā ki bes sulṭān-ı 'ālī-himmetī

Bende-yi bende-y ḫod āyed müddetī

Tā kim bu dünyāda ziyāde 'ālī-himmet olan sulṭānı (24) bir müddet kendü bendesinüñ bendesi gele tavżīḥ-i ma'nā bu dünyāda nice 'ālī-himmet sulṭānlar olur ve anuñ taḫt-ı

[1756] "Salihlerin kalbi sırların kabridir."

yedinde (25) nice bendeler olur ol sulṭān dünyāda ol bendeye ḥaḳāretile naẓar ḳılur ve ol bende iṭāʿat-ı Ḥaḳḳıla kesb-i saʿādet-i (26) ebediyye ile çünkim āḫıret ola ol bendenüñ ʿindellāh mertebesi ʿālī olur ve sulṭān ol günde süflī ḳalur (27) pes dünyāda kendü bendesi olana āḫıretde bendelikler ve ḫıdmetler ḳılur tā kim anuñ şefīʿi ola ve yāḫud baʿż-ı ḥasenātın **[A303a]** (1) aña iʿṭā ḳıla ve lihāẕā ḳāle Teʿālā̱ *ve bedā lehum minellāhi mā lemyekūnu bihi yaḥtesibūn*[1757]

(3679) Mes̱nevī

Bendegī dergayb āyed ḫūb u keş (2)

Ḥıfẓ-ı ġayb āyed deristibʿād ḫᵛaş

Ḫıdmet ü bendelik ġaybda ḫūb u güzel gelür ġaybuñ ḥıfẓı istiʿdād (3) ḫoş gelür yaʿnī efendisinüñ bir bende ḥużūrında degül iken ġāyibde bendelik eylemek ḥużūrda olan bendelikden (4) ḫūb u laṭīfdür zīrā ʿibādet ḳılmada ve ṭālib-i ḫıdmet olmada ġaybı ḥıfẓ itmek evlā̱ vü ḫoşdur nitekim **İbn Mesʿūd Ḥażretler**inden (5) rivāyet olınur ki buyurmışlar ḳāle raḍıyallāhu ʿanhu *ve'l-leẕī lāilāhe ġayrihi mā-āmene aḥade īmānen fażlun minīmānin biġaybin femen ḳara'e* (6) *velleẕīne yu'minūne bi'l-ġaybi*[1758] Allāh biġaybide yā iltibās içündür men īmānün mültebisün biġayb dimek olur pes bu maʿnā̱yı (7) tefhīm içün bu beytleri mes̱el mevḳıʿında īrād idüp buyururlar

(3680) Mes̱nevī

Her ki medḥ-i şāh gūyed pīş-i ū

Tā ki dergaybet buved ū şerm-rū

(8) Mes̱elā ḳanı ol kimse ki şāh öñinde şāhuñ gerek medḥini diye tā ol kimse ki şāhuñ ġaybetinden şerm-rū ola (9) ve ġıyābına andan istiḥyā ḳıla

(3681) Mes̱nevī

Ṭalʿa-dārī k'ezkenār-ı memleket

Dūr ezsulṭān u sāye-y salṭanat

Mis̱āl-i āḫar mes̱elā bir diz-dār (10) ki memleketüñ kenārından sulṭāndan ve sāye-yi sulṭāndan dūr ola

(3682) Mes̱nevī

Pās dāred ḳalʿarā ezdüşmenān (11) **[P136b]**

Ḳalʿa nef'rūşed bemāl-i bīkerān

1757 "Halbuki (o gün) onlar için, Allah tarafından, hiç hesaba katmadıkları şeyler ortaya çıkmıştır." (Zümer,47)

1758 "Hz. Peygamber buyurdu ki; kendisinden başka ilah olmayan Allah'a yemin ederim ki, hiç kimse gayba Îmân etmekten daha hayırlı bir Îmân etmemiştir. Bundan sonra ise o kimseler, gayba Îmân ederler ayetini okumuştur."

Düşmenlerden ḳalʿayı ḥıfẓ duta ḳalʿayı bī̇pāyān māla ṣatmaya (12)

(3683) Meṡnevī

Ġayib ezşeh derkenār-ı ṣaġrehā

Hemçü ḥāżır ū nigeh dāred vefā

Ol ḳalʿadār ṣaġrelerüñ kenārında pādşāhdan ġāyib olduġı (13) ḥālde ṣaġre derbendlere ve gediklere dirler pādşāh yanında ḥāżır olan kimse gibi o ḳalʿa-dār vefāyı nigeh ṭuta

(3684) Meṡnevī (14)

Pīş-i şeh ū bih buved ezdīgerān

Ki beḫıdmet ḥāżırend u can-feşān

Pādşāhuñ ḳatında o ḳalʿa-dār ḫıdmetde ve istiḳāmetde (15) ġayrılarda bihterdür ki şāhuñ ḫıdmetinde ḥāżırlardur ve cān niṡār idicilerdür

(3685) Meṡnevī

Pes beġaybet nīm ẕerre ḥıfẓ-ı kār (16)

Bih ki ender ḥāżırī z'an ṣad hezār

Pes ġıybetde nīm ẕerre kārı ḥıfẓ eylemek ḥāżırlıḳda olan ḥıfẓ-kārlaruñ (17) ṣad hezārından yegdür yaʿnī pādşāh ḥāżır degül iken anuñ emrine imtiṡāl ḳılmaḳ ve ġıyābına ṭāʿatde ve ḫıdmetde (18) olmaḳ anuñ ḥużūrında olanlardan ve cemālin görüp nice ʿaṭıyye vü iḥsānın bulanlardan evlā vü efżaldür (19) nitekim İbn Mesʿūd Ḥażretleri ʿaṣr-ı Nebeviyyeden ṣoñra gelüp Ḥażret-i Resūle ġāyibāne īmān ḳılanlaruñ īmānını pesend (20) idüp [Ḥażret-i Resūli görenlerüñ ve meclisine ḥāżır olanlaruñ] īmānı üzre tercīḥ eylemişdür nitekim Muḥaşşī Beyżāvī ve (21) Şeyḫ-zāde Merḥūm *yü'minūne bi'l-ġayb* āyetinde Beyżāvīnüñ İbn Mesʿūddan naḳl eyledügi ḳavl-i şerīfüñ taḥḳīḳinde(22) dir *limā ẕikri İbn Mesʿūd raḍıyallāhu ʿanh īmānu aṣḥābi Resūlillāh ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem ḳāle inne emere Muḥammedin kāne* (23) *beyyennā limezrāhillāhi velleẕī lāilāhe ġayrihi mā-āmene aḥadellāhe kemā ẕekere yurīdu innehu lāʿacebe fīīmānin men āmene ve īmānihim biḥużūrihi ʿaleyhi's-selām* (24) *limā muşāhede bi'l-muʿcizāti bel aʿcebe men āmene bihi ve lemyuşāhid şey'en mine'l-muʿcizāti feīmānihi eşeddu iʿtibāru ve efżalu minīmānin* (25) *men şehede*[1759]

(3686) Meṡnevī

Ṭāʿat u īman kunun maḥmūd şud

Baʿde merg enderʿıyan merdūd şud

[1759] "İbn Mesud'un sözünde olduğu gibi, Hz. Peygamber'in mucizeleri görenlerden bir kısmı Îmâna geldi. Bunlar da mucize gördüğü için Îmân etti. Onu ve mucizelerini görmeden mümin olanlaron Îmânları daha kuvvetlidir…"

Ṭāʿat ü īmān şimdi maḥmūd (26) u memdūḥ oldı mevtden ṣoñra ʿıyān vaḳtinde īmān merdūd oldı anuñçün *īmān-ı ye'ṣ* maḳbūl degüldür (27)

(3687) Meṡnevī

Çünki ġayb u ġāyibī rū-pūş bih

Pes dehan berbend u leb ḫāmūş bih

Ḥażret-i Nebi-yyi mükerrem ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem [A303b] (1) yine Zeyde eyitdi ey Zeyd çünkim ġayb u ġāyib mestūr olmaḳ yegdür pes dehān ü lebi baġla ḫāmūş olmaḳ ve (2) setr-i esrār-ı ledünnī ḳılmaḳ yegdür bu söz egerçi Ḥażret-i Nebī cānibinden Zeyde vāḳıʿ olmışdur līkin her Zeyd-meşreb (3) olan ve ifşā-yı esrār u rāz ḳılan ʿāriflere daḫı bunda tenbīh olur tā kim emānet-ı Ḫudāyı nāehle virmeyeler (4) ve ḥaḳāyıḳ u esrārı müstaḥaḳ olmayanlara iẓhār ḳılmayalar

(3688) Meṡnevī

Ey bürāder dest vā dār ezseḫun

Ḫod Ḫudā peydā kuned ʿilm-i ledün

(5) Ey ḳardaş elüñi sözden girü ṭut ve dilüñi ʿilm-i ledün naḳl eylemeden ḥıfẓ it zīrā taḥḳīḳan Ḫudāy-ı Teʿālā̱ ʿilm-i ledünni (6) peydā eyler pes bu ʿilm ḳīl ü ḳālle naḳl olınmadan ẕevḳ u ḥālle bulınması evlā̱dur bu eclden Ḫudāy-ı Teʿālā̱nuñ peydā (7) vü iẓhār ḳılmasına ve istedügi ʿabdüñ ḳalbine ḳāẕif ü mühim olmasına ve taʿlīm ḳılmasına tefvīż olınup beyāndan (8) ferāġat olındı ve bu ḥadīs̱le ṭālib-i ʿilm-i ledün olanlara tenbīh ḳılındı ḳāle'n-Nebiyyu ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem *ʿilmu'l-bāṭıni* (9) *sırri minesrārillāhi ve ḥukmillāhi yaḳẕifuhu fīḳulūbi men yeşā'u minʿibādihi revāhu ʿAlī raḍıyallāhu ʿanh keẕā fīCāmiʿi'ṣ-Ṣaġīr*[1760](10)

(3689) Meṡnevī

Bes buved ḫurşīdrā rūyeş güvāh

Eyyu şey'in aʿẓamu'ş-şāhid İlāh

Sūre-yi Enʿāmda olan āyete işāretdür (11) *ḳul eyyu şey'in ekberu şehādeten*[1761] bu āyetüñ sebeb-i nüzūlı budur ki ḳavm-i Ḳureyş bir gün Ḥażret-i Peyġam-bere didiler ki (12) yā Muḥammed Yehūdī vü Naṣārā dirler ki Muḥammedüñ ẕikri vü ṣıfatı bizüm kitābımuzda yoḳdur pes senüñ şāhidüñ (13) kimdür bu ḫuṣūṣda Cenāb-ı ʿİzzet bu āyeti inzāl eyledi *ḳul* di yā Muḥammed bunlara *eyyü şey'in ekberu şehādeten* ne şey' ekberdür (14)

[1760] "Camiu's-Sagir'de Hz. Ali'den şu hadis rivayet edilir ki: Batın ilmi, Allah'ın sırlarından bir sır ve hikmetlerinden bir hikmettir. O ilmi kullarından dilediklerinin kalbine ilham eder."

[1761] "Ey Resulüm onlara, şahitlik yönüyle en büyük şey nedir, en doğru şahit kimdir, diye sor." (En'am, 19)

minḥays̱i'ş-şehādeti ***ḳul Allāh*** di bunlara ki Allāh ekberdür şehādet cihetinden cemıʿ-i şeylerden ***şehīdun beynī ve beynekum***[1762] (15) ol Allāh şāhiddür benümle sizüñ mā-beynimüzde olan her ḥāle maʿnā̱-yı beyt *bes buved ḫurşīdrā* güneşe kifāyet (16) ider *rūyeş güvāh* yüzi aña şāhid olması *eyyu şey'in* ne şeydür *aʿẓamu'ş-şāhid* şāhidlerüñ aʿẓamı *İlāh* Allāh (17) *eyyü şey'in* mübtedā ve *İlāh* ḫaberidür pes Cenāb-ı ʿİzzetüñ vaḥdāniyyetine ve vücūd-ı muṭlaḳına şāhid yine pertev-i ẕātī ve envār-ı (18) ṣıfātīdür

Beyt

B'āftāb tevan yaft k'āftāb kucast[1763]

Pes bu kelāmdan enbiyā vü evliyānuñ şehādeti Ḥaḳdan (19) ġayrı olmaḳ iḥtimālini defʿden ötüri buyururlar ki

(3690) Mes̱nevī

Nī bugūyem çün ḳarin şud derbeyān

Hem Ḫudā vü hem melek hem ʿālimān

(20) Bu beytde *nī* kelimesi muḳaddem olan *ey bürāder dest vā dār ezseḫun* ḳavlinden lāzım gelen maʿnā̱yı (21) nefy içündür yaʿnī yoḳ elümi sözden girü ṭutmazam ve söylerem ve esrār-ı ledünnīyi naḳl eylerem çünkim beyānda (22) ve **Ḥażret-i Ḳur'ān**da ḳarīn oldı hem Ḫudāy-ı Teʿālā̱ hem melāyike vü ulu'l-ʿilm pes biz de Cenāb-ı ʿİzzetüñ vaḥdāniyyetine (23) şehādet iderüz şehādetimüz Ḥaḳ şehādetinden ġayrı degüldür zīrā naṣṣ-ı şerīfde Cenāb-ı ʿİzzet melāyike (24) vü ʿulemānuñ şehādetin kendü şehādetine ḳarīn ḳılmışdur nitekim mażmūn-ı āyeti naẓmla buyururlar (25)

(3691) Mes̱nevī

Yeşhedullah ve'l-melek ve'hlu'l-ʿulūm

İnnehu lārabbe illā men yedūm

Bu āyet **Sūre-yi Āli ʿİmrān**dadur evveli budur ***şehidellāhu ennehu*** (26) ***lāilāhe illā hū***[1764] *ey beyyene vaḥdāniyyetihi binaṣbi'd-delāyili ʿaleyhā* yaʿnī Cenāb-ı ʿİzzet vaḥdāniyyetini tebyīn eyledi (27) maḫlūḳāta nice delāyil ü berāhīn naṣb itmekle baʿżılar *şehide*yi *ḥükmillāh* maʿnā̱sına ve baʿżılar *aʿlemillāh* [A304a] (1) maʿnā̱sına almışlar ve **İbn ʿAbbās Ḥażretleri** *şehide binefsihi nefse ḳable en yaḫluḳa'l-ḫalḳı* buyurmışlar yaʿnī ol Allāh (2) şehādet eyledi ve yā ḥükm ü beyān ve yā iʿlām eyledi ki ***innehu*** taḥḳīḳan ol Allāh ***lāilāhe*** hīç bir maʿbūd sezā-yı (3) ʿibādet ve müsteḥakk-ı iṭāʿat degüldür ***illā hū*** illā

[1762] "En doğru şahit olan Allah, benimle sizin aranızda şahittir." (En'am, 19)

[1763] "Güneşin nerede olduğunu, yine güneşten öğrenebilirsin."

[1764] Allah, melekler ve ilim sahipleri, ondan başka ilah olmadığına adaletile şâhitlik ettiler. Ondan başka ilah yoktur. O, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir." (Al-i İmran, 18)

ol Allāhdur ***ve'l-melāyiketü*** ve daḫı melāyike şehādet ider vaḥdāniyyet-i (4) Ḥaḳḳa bi'l-iʿtirāf ve'l-iḳrār ***ve ulu'l-ʿilm*** ve ʿilm ṣāḥibleri daḫı biḥasebi'l-merātib şehādet iderler vaḥdāniyyet-i (5) Ḥaḳḳa bi'l-īmān ve'l-iḥtiyācun ʿaleyhā ***ḳāyimen bi'l-ḳisṭi*** *ey muḳīmen bi'l-ʿadli fīḥukmihi biaʿṭā'i kulli ẕī Ḥaḳḳi Haḳḳa biḥasebi istiʿdādihi* (6) *ve istiḥḳāḳihi ḥaḳḳıhi* bu taḳdīrce ***ḳāyimen şehīde***nüñ fāʿili olan lafẓatullāhdan ḥāl vāḳıʿ olur ve ol ***ulu'l-ʿilm***den (7) ḥāl olmaḳ da cāyiz olur ve medḥiyyet üzre menṣūb olmaḳ da cāyizdür ***lāilāhe illā hu*** tekrār olması te'kīd-i evvele (8) tevḥīd ü mezīd-i iʿtinā temcīd içündür ***el-ʿazīzu'l-ḥakīm*** *el-ʿazīzu'l-leẕī yuḳhiru men-yeşā'u minḫalḳihi ve'l-ḥakīmu'l-leẕī* (9) *yudebbiru biḥikmetihi kullu şey'in ve yuʿṭīhi māyelīḳu bihi* maʿnā-yı beyt *yeşhedullāh* Allāh şehādet *ve'l-melek* daḫı melāyike *ve'hlu'l-*(10)*ʿulūm* daḫı ehl-i ʿulūm biḥasebi'l-merātib şehādet eylerler *innehu* taḥḳīḳan şān budur ki *lārabbe* mālik ü seyyid (11) yoḳdur *illā men huve* şol Allāh ki *yedūm* dāyim ü bāḳī ve bīzevāl ü lāyezāldür

(3692) Meẟnevī

Çün güvāhī dād Ḥaḳ ki būd melek (12)

Tā şeved ender güvāhī müşterek

Çünkim Ḥaḳ Teʿālā [P137a] Ḥażreti kendü vaḥdāniyyetine şāhidlik vire melek kim ola tā şehādetde (13) Ḥażret-i Haḳḳa müşterek ola meleküñ şehādetde iştirākine sebeb ü ʿillet ne idügin beyāna şürūʿ idüp buyururlar (14)

(3693) Meẟnevī

Z'an ki şaʿşāʿ u ḥużūr-ı āftāb

Bernetābed çeşm u dilhā-yı ḫarāb

Zīrā ki āftābuñ nūr u ḥużūrına ḫarāb (15) olan diller ve ḫarāb olan dīdeler ṭāḳat getüremez yaʿnī āftāb-ı ḥaḳīḳī olan Cenāb-ı Ḫudānuñ kendü ẕāt-ı bīçūnına (16) ḳılduġı şehādeti her żaʿīfu'ẕ-ẕihn fehm idemez ve anuñ tecellīsinden her kes behre bulamaz pes nūr-ı melāyike nūr-ı İlāhīden (17) żaʿīf oldıyısa şehādetde müşterek oldı ve edā-yı şehādet ve teblīġ-i risālet ḳıldı tā ʿuḳūl-ı żaʿīfe aña ṭāḳat (18) getire baʿdehu melāyikeden istiʿāre-yi ʿulūm eylemege ḳādir olamayanlar içün Ḥaḳ Teʿālā beşer şeklinde olan ulu'l-ʿilmi daḫı (19) şehādetde melāyikeye yār eyledi tā ekẟer-i kimseler anlardan kesb-i ʿulūm ideler ve Ḥażret-i Ḥaḳḳuñ āşnālıġını ḥāṣıl ḳılalar (20)

(3694) Meẟnevī

Çün ḫufāşī k'ū tef-i ḫurşīdrā

Bernetābed bü'gseled ümmīdrā

Meselā ḫarāb olan diller ve dīdeler şol bir ḫuffāş gibi ki (21) o ḫuffāş āftābuñ nūr u tābına ṭāḳat getüremez ümmīdini ḳaṭʿ eyler

(3695) Mesnevī

Pes melāyikrā rā çü mā hem yār dān

Cilve-ger ḫurşīdrā berāsmān

(22) Pes bu muḳaddeme maʿlūmuñ oldıyısa melāyike hem şehādetde bizcileyin yār bil āsmān üzre ḫurşīd (23) içün cilve idici bil ḫurşīdden murād Cenāb-ı Ḥaḳ olur ve berāsmān ḫurşīde ẓarf olmaḳ münāsib olmaz zīrā (24) murād olan Ḥażret-i Ḥaḳḳı mekāna ve āsmāna taḫṣīṣ eylemegi müvehhim olur evlā olan cilve-ger olan melāyikeye ẓarf (25) olup taḳdīr-i maʿnā böyle dimek olur ki pes melāyikeyi şehādetde bizümle yār u muʿīn bil āsmān üzre anları (26) ḫurşīd içün cilveger bil anlar ḳulūba ilhām ü ilḳā itmege şehādet iderler biz ḳavlen ve fiʿlen ḫalḳa taʿlīm itmekle (27) şehādet eylerüz dimek olur eger āsmāndan murād cemīʿ-i eşyānuñ vücūdı olursa ḫurşīde ẓarf olmaḳ daḫı [A304b] (1) cāyiz olur bu taḳdīr üzre maʿnā cemīʿ-i mevcūdātuñ āsmān-ı vücūdı üzre cilve-ger olan ḫurşīd-i ḥaḳīḳī içün melāyikeyi (2) bizümle aña şehādet eylemede yār u muʿīn bil dimek olur ve bu teʾvīlden eşyānuñ vücūdı ḫurşīddür ḥaḳīḳatına ẓarf olmaḳ (3) lāzım gelmez belki anuñ esmā vü ṣıfātınuñ ẓuhūrına ve tecellīsine maẓhar olmaḳ lāzım gelür nitekim naḳş Füṣūṣda Ḥażret-i Şeyḫ-i Ekber (4) faṣṣ-ı İdrīsiyyede bu maʿnāya işāret eylemişlerdür ve buraya münāsib olan kelimāt naḳş-ı füṣūṣa olan neşr-i Ḥamzada (5) ol maḥalde tafṣīlen mezkūr olmışdur

(3696) Mesnevī

K'in żiyā mā z'āftābī yāftīm

Çün ḫalīfe berżaʿīfan tāftīm

(6) Her melek böyle dir ki bu żiyāyı biz bir āftābdan bulduḳ ḫalīfe gibi żaʿīfler yaldıraduḳ yaʿnī her melek lisān-ı melekūte (7) ile böyle dirler ki bu ẕātımuzda olan żiyā ü nūrı biz ḫurşīd-i ḥaḳīḳīden bulduḳ ve andan kemālile istitāre (8) ḳılduḳ ve ḳuvvet ü ḳudret alduḳ pādşāhlaruñ ḫalīfesi reʿāyā üzre ẓuhūr ḳılduġı gibi biz daḫı żaʿīf olan ʿuḳūl u (9) ḳulūb üzre ṭulūʿ ḳılduḳ ve ẓāhir olduḳ ve anlar bersebīl-i ilḳā vü ilhām taʿlīm-i ʿilm eyledük dirler

(3697) Mesnevī

Çün meh-i nev yā se rūze yā ki bedr (10)

Her melek dāred kemāl u nūr u ḳadr

Yeñi ay gibi yā üç günlük māh gibi ve yāḫud bedr-i kāmil olmış māh gibi (11) her melek ʿalā̱ḥaddetin kemāl ü nūr u ḳadr ṭutar baʿżısı kāmil baʿżısı andan ekmel ve baʿżısı nūrānī baʿżısı andan enver (12) ve baʿżısı baʿżısından şerīf ve baʿżısı daḫı minḥays̱i'l-mertebe cümleden eşrefdür muḥaṣṣal insānuñ nice envāʿı (13) var ise anlaruñ daḫı envāʿı vardur ʿāmme-yi melāyike ve müʾmin-i melāyike ve ḫavāṣṣ-ı melāyike ve evliyā-yı melāyike ve enbiyā-yı melāyike (14) [ve rusul-i melāyike] vardur pes minḥays̱i'l-mertebe biri birinden tefāvütleri muḳarrerdür

(3698) Mes̱nevī

Z'ecniḥa-y nūr-ı s̱ulās̱e ev rubāʿ (15)

Bermerātib her melekrā an şuʿāʿ

İbtidā-yı **Sūre-yi Fāṭıra** işāretdür *el-ḥamdu lillāhi fāṭırı's-semāvāti ve'l-arżi*[1765] cemīʿ-i ḥāmidüñ meḥāmidi ve s̱enāsı (16) ol Allāh içündür ki mebdaʿ ü maẓhar-ı semāvātdur *cāʿilu'l-melāyiketi rusulen* melekleri enbiyā vü evliyāya rusul ḳılıcıdur (17) bunlara risālet-i Ḥaḳḳı vaḥyile ve ilhāmla ve rūbā-yı ṣāliḥa ile teblīġ iderler *ulī ecniḥatin mes̱nā ve s̱ulās̱e ve rubāʿ* eyle melāyike (18) ki ikişer ikişer ve üçer üçer ve dörder dörder ḳanatlar ṣāḥibidür mes̱elā ʿuḳūl-ı insānuñ ḳuvvet-i ʿilmiyye vü naẓariyye cenāḥını (19) ve ḥiss-i müşterek ve ḳuvvet-i vehmiyye vü ḫayāliyye vü fikriye her biri birer cenāḥ mes̱ābesindedür melāyikenüñ cenāḥları bu minvāl (20) üzredür fe'fhem *yezīdu fī'l-ḫalḳi māyeşāʾ* ziyāde eyler ol Allāh ḫalḳına diledügi şeyʾi ʿaḳl u temyīz ve ʿilm ü maʿrifet gibi (21) ve yāḫud belāġat u feṣāḥat ve melāḥat ü mebāḥat ola ve baʿżılar *ḥā-yı mühmele* ile ḳırāʾat idüp murād ḥüsn-i ṣūretdür (22) dimiş bu cümleye ve daḫı bunlar ems̱āli şeyʾlere müfessirīnüñ işāreti vardur *innellāhe ʿalā̱kulli şeyʾin ḳadīr* taḥḳīḳan Allāh Teʿālā̱ (23) cemīʿ-i eşyāya ḳādirdür maʿnā̱-yı beyt dörder dörder üçer üçer nūrdan ḳanatlardan mertebeleri üzre her bir melege (24) ol şuʿāʿ-ı Ḥaḳ lāmiʿ ü sāṭıʿ olmışdı bu maḥalde **Ḥażret-i Ḫudāvendigār** suʾāl-i muḳaddere işāret buyurup dirler (25) ki çünki Cenāb-ı ʿİzzetüñ şehādeti cümleye kāfīdür yā melāyikeye ve ʿulemānuñ şehādetine ne iḥtiyāc vardur pes cevāb buyururlar ki (26) her kes Ḥaḳḳuñ şehādetin fehme ḳādir degüllerdür pes evliyā vü enbiyā ve melāyike vü ʿulemāyı daḫı şāhid ḳıldı ki her kes istiʿdādı (27) miḳdārı anlarda istifāde vü istifāża ideler

(3699) Mes̱nevī

Hemçü perhā-yı ʿuḳūl-ı insiyān

[1765] "Hamd, gökleri ve yeri yaratan, melekleri ikişer, üçer, dörder kanatlı elçiler yapan Allah'a mahsustur. O yaratmada dilediğini artırır. Şüphesiz Allah'ın gücü her şeye hakkıyla yeter." (Fâtır, 1)

Ki besī farķestişān ender miyān

[A305a] (1) Ecniḥa-yı melāyike mütefāvitdür insānuñ ʿuķūlı perleri gibi ki anlaruñ mā-beyninde çoķ farķ vardur ʿuķūl-ı ādemī mā-beyninde (2) tefāvüt-i ʿaẓīm olduġı zīrā kimisi sefīh ve kimisi faķīh ve kimisi kāmilu'l-ʿaķl ve kimisi bu cümleden ekmeldür ve ķusse ʿalā̱hāẕā ķuvvetu'l-(3)melāyiketi ve ecniḥatihim

(3700) Meṡnevī

Pes ķarīn-i her beşer dernīk ü bed

An melek bāşed ki mānendeş buved

Pes her şeyʾüñ ķarīni nīk ü bede (4) ol melek olur ki anuñ mānendi ola aʿlā̱ olan melāyike aʿlā̱ olan kimselere ve ednā olan melāyike ednā olan (5) kimselere yār u ķarīn olur ki mā-beynlerinde nevʿan münāsebet vardur

(3701) Meṡnevī

Çeşm-i aʿmeş çünki ḫurrā bernetaft (6)

Aḫter ūrā şemʿ şud tā reh beyaft

Aʿmeşüñ çeşmi çünkim āftāba ṭaķat getürmedi kevkeb aña şemʿ oldı tā anuñile yol buldı (7) murād żaʿīfu'l-baṣīret olanlar ve dīde-yi enverden bībehre ķalanlar Ḥażret-i Ḫudādan istināreye ve ervāḥ-ı (8) enbiyādan istifāżaya ķādir olmayup ve ḥayātda olan bedr-i kāmil gibi ʿāleme nūr-pāş olan evliyādan daḫı (9) istifāde ķılamayup *el-ʿulemāʾu meṣābīḥu'l-arż*[1766] feḥvāsınca encüm-i zemīn ve meṣābīḥ-i dīn olan ʿālimlerden ve şeyḫlerden ki (10) kendüleri dīde-yi idrāki aña ṭāķat getürür bunlar bu gūne żaʿf-ı baṣara mübtelā olanlara şemʿ-i dīn olup bu gūne aʿmeşler (11) anlaruñ [P137b] nūr-ı irşādı vāsıṭasıyla yol bulur

Guften-i Peyġam-ber ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem mer Zeydrā ki īn sırrā (12) **fāşter ezīn megū mütābaʿat-ı nigeh dār**

[Bu surḫ-ı şerīf Ḥażret-i Peyġām-berüñ Zeyde buyurmalarıdur ki yā Zeyd (13) bundan eẓhar u fāşter söyleme ve mutābaʿatı ṣaķlayu ṭut yaʿnī şerīʿat-ı şerīfeye ve sünnet-i münīfeye muvāfaķat ķıl sırr-ı (14) lāhūtı ve ġayb-ı ceberūtı āşkār eyleme]

(3702) Meṡnevī

Guft Peyġam-ber ki aṣḥābī nucūm

Reh-revanrā şemʿ u şeyṭanrā rucūm

[1766] "Alimler yeryüzünü aydınlatan ışıklardır."

Ḥażret-i Peyġam-ber (15) ʿaleyhi'ṣ-ṣalātu ve's-selām benüm aṣḥābum nücūm gibidür kemā ḳāle ʿaleyhi's-selām *aṣḥābī ke'n-nucūm bieyyihim iḳtedeytum ihtedeytum*[1767] (16) rāh-rev olanlara ve ṣırāṭ-ı müstaḳīm üzre sülūk ḳılanlara şemʿdür ve şeyṭāna rücūmdur yaʿnī şeyṭān-ı ins ü şeyṭān-ı (17) cinn olanları recm ü ṭard iderler ve sālik-i reh-rev olanlara yol gösterüp hidāyet ḳılurlar anlardan (18) her ḳanḳısına iḳtidā eyleseñ mühtedī olursın ve maḳṣūda vüṣūl bulursın

(3703) Mes̱nevī

Her kesīrā ger budī an çeşm u zūr (19)

K'ū giriftī z'āftāb-ı çarḫ nūr

Her bir kimseye eger ol çeşm ü ḳuvvet olayıdı ki ol kimse çarḫuñ āftābından nūr (20) ṭutdı çarḫuñ āftābından murād Ḥażret-i Ḥabīb-i Ekrem ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem olur ki her kesüñ andan istifāde (21) eylemege istiʿdādı yoḳdur eger her kesüñ ol āftāb-ı felek-i nübüvvetden nūr istifāde eylemege ṭāḳat u liyāḳatı olayıdı (22)

(3704) Mes̱nevī

Key sitāre ḥācetestī ey ẕelīl

Ki budī bernūr-ı ḫurşīd ū delīl

Sitāre ḳaçan ḥāvet ü lāzım olurdı (23) ki sitāre ḫurşīdüñ nūrına delīl olayıdı [böyle dimek daḫı cāyizdür ey faḳīr delālet-i kevākibe ḳaçan ḥācetüñ (24) olurdı ol sitāre nūr-ı ḫurşīde ḳaçan delīl olurdı yaʿnī eger] her kes şems-i ḥaḳīḳīden nūr almaġa ḳādir (25) olayıdı sitāreye nūr-ı ḫurşīd üzre delīl olmaġa ḥācet kalmazdı ve nücūm gibi olan meşāyıḫ ve ʿurefā (26) vü ʿulemā ḫurşīd-i haḳīḳat cānibine delālet ḳılmaz ve mürşid olmazdı

(3705) Mes̱nevī

Māh mīgūyed beḫāk u ebr u fey

Men beşer būdem velī yūḥā̱ iley

(27) Sūre-yi Kehfde ve Secde ḥā-Mīmde olan āyetlere işāretdür *ḳul innemā ene beşerun mis̱lukum*[1768] di yā Muḥammed sen de [A305b] (1) bizüm gibi ādemsin diyenlere *ene beşerun mis̱lukum ey cinsukum fi'l-beşeriyyeti ve'l-mumās̱eleti'n-nevʿiyyeti'l-mevbiḳati li'l-insi ve'l-ḫılṭati yūḥā̱ ileyye* (2) *liyehtedū binūri'l-vaḥyi ve't-tevḥīd ve teslikū sebīli'l-Ḥaḳḳı ennemā ilāhukum ilāhun vāḥidun* taḥḳīḳan ilāhuñuz ilāh-ı vāḥiddür

[1767] "Benim ashabım yıldızlar gibidir. Hangisine uyarsanız hidayete erersiniz." Kuzâî, Müsnedu'ş-Şihâb, 150b, r. 825; Ali Yardım, age, s. 102-103, s. 82-83.

[1768] "De ki: "Ben de ancak sizin gibi bir insanım, (Ne var ki) bana, 'Sizin ilah'ınız ancak bir tek ilâhtır" diye vahyolunuyor." (Kehf, 110)

lāşerīke (3) *lehu fi'l-vücūdi fe'staḳīmū bi'ṣ-ṣebāti 'ale'l-īmāni ve's-sekīneti ve'l-īḳān fi't-teveccühi ileyhi minġayri inḥirāfī ile'l-bāṭılı* (4) *ve'staġfirūhu bi't-tenḳili 'ani'l-hey'āti ve't-tecerrüdi 'ani'ṣ-ṣıfāti'ẕ-ẕemīmeti* ***ve veylun li'l-muşrikīn*** *minfarṭi cehāletihim* maʿnā-yı beyt (5) *māh mīgūyed* māh-ı ḥaḳīḳī olan enbiyā vü evliyā dirler *beḫāk u ebr ü fey* ḫāk gibi tīre-ṣabġ ve seḥāb u sāye gibi mükedder (6) ü ḫīre olanlara ki biz de sizüñ gibi ṣıfat-ı beşeriyetile muttaṣıf ve ḳayd-ı ṭabīʿatla muḳayyedüz lākin nūr-ı vaḥy-ı İlāhī bizi (7) münevver ve ṣıfat-ı beşeriyye-yi reddiyyeden muṭahhar ḳıldı dirler ve bizüm sizüñle mücānesetimüz muṭlaḳā sizüñ müvānesetiñüz içündür (8) tā bizümle müvāneset idüp envār-ı İlāhiyyeye ve esrār-ı Rabbāniyyeye vāṣıl olasuz dirler

(3706) Meṣnevī

Çün şumā tārīk būdem dernihād (9)

Vaḥy-i ḫurşīdem çünin nūrī bidād

Nihād u ṭabīʿatde ey beşeriyyetde ḳalanlar biz sizcileyin tārīk ü tīre ide ḫurşīd-i (10) ḥaḳīḳīnüñ vaḥyi baña buncılayın bir nūr virdi ve beni böyle nūrāniyyet mertebesine irgürdi māhdan murād bunda (11) Allāhu aʿlem velī olmaḳ vaḥyden murād ilhām olmaḳ fehmen ḳarībdür ve maḥalle ensebdür (12)

(3707) Meṣnevī

Ẓulmetī dārem benisbet bāşumūs

Nūr dārem behr-i ẓulmāt-ı nufūs

Şemslere nisbet bir ẓulmet ṭutaram ammā nüfūsuñ ẓulümātından ötüri nūr ṭutaram (13) yaʿnī nüfūs-ı insāniyyeyi ẓulümāt-ı cehl ü ġafletden ḫalāṣ itmek içün nūr-ı bāṭın ṭutaram dir māhdan murād velī (14) olursa şümūsdan enbiyā olur ve eger māhāẕā murād nebī olursa şümūsdan murād melāyike-yi muḳarrebīn olur ki (15) anlar ṣırf nūrlardur ve enbiyānuñ anlara nisbet ẓulmet-i cesedānīsi vardur

(3708) Meṣnevī

Z'an żaʿīfem tā tu tābī āverī (16)

Ki ne merd-i āftāb-ı enverī

Māh bu ẓulmet-i beşeriyyede ḳalanlara dir ol sebebden żaʿīfem ki tā sen baña ṭāḳat getüresin (17) ve benümle āşnā olmaḳ mertebesine kendüñi yitüresin zīrā ki sen āftāb-ı enverüñ merdi degülsin (18)

(3709) Meṣnevī

Hemçü şehd u sirke bāhem bāftem

Tā suy-ı renc-i ciger reh yāftem

Şehd ü sirke biri biriyile mümtezic olup sirkengübīn olduġı gibi (19) ben daḫı mümtezic oldum ve rūḥāniyyet ü beşeriyetile iḫtilāṭ ḳıldum tā cigerde olan maraż cānibine yol buldum nitekim (20) sirkengübīn derūna dāḫil olduḳda ʿillet ü ṣafrāyı izāle ider

(3710) Meṡnevī

Çün ziʿillet vā rehīdī ey rehīn (21)

Sirkerā bü'gẕār u miḫor engebīn

Ey maraża rehīn ü ḳarīn olan kimse çünki renc ü ʿilletden ḳurtulasın sirkeyi (22) terk eyle ve ʿasel-i bīsirkeden murād ṣıfāt-ı beşeriyet ve engübīnden murād ṣıfāt-ı rūḥāniyyedür çünkim ṭālib (23) ʿilel-i nefsāniyyeden ḫalāṣ olsa mürebbīnüñ mānend-i sirke olan beşeriyeti cānibine iḥtiyācı ḳalmaz ol zamānda (24) anuñ ṣāfī şehd-i rūḥāniyyetinden ekl eylese aña żarar ḳılmaz

(3711) Meṡnevī

Taḫt-ı dil maʿmūr şud pāk ezhevā (25)

Bervey er-Raḥman ʿale'l-ʿarşi'stevā

Sūre-yi Ṭā-Hāda olan āyete işāretdür ***er-Raḥmānu ʿale'l-ʿarşi'stevā***[1769] *er-Raḥmān* merfūʿdur (26) medḥiyyet üzre taḳdīri *huve'r-Raḥmān istevā* ʿarş melik ü sulṭānlıḳdan mecāzdur [nitekim dirler *istevā (27) fulānun ʿale's-serīri ey melikun ve en lemyaḳʿud ʿale's-serīri* elbette yaʿnī ol Raḥmāndur] ki *meliku'l-ʿarşi ve istevā ʿaleyhi* [A306a] (1) ʿulemā-yı ümmet **Ḥażret-i ʿAlī**nüñ bu ḳavlini bu maḥalde meẕheb-i maḳbūl ʿadd itmişlerdür nitekim buyururlar *el-istivāʾu ġayri mechūl ve't-tekyīfi* (2) *ġayrı maʿḳūli ve'l-īmān bihi vācibun ve's-suʾālu ʿanhu bidʿati liennehu Teʿālā kāne ve lāmekānin fehuve ʿalāmākāne ḳable ḫalḳi'l-mekān* (3) *lemyeteġayyer ʿammā kāne* ***lehu māfi's-semāvāti ve māfi'l-arżi***[1770] semāvāt u arażīnde ne ḳadar şeyler var ise anuñçündür ***ve mā-beynehumā*** (4) ***ve mā-taḥte'ṡ-ṡerā***[1771] daḫı semāvāt u arażīnüñ mā-beyninde olan ve taḥte'ṡ-ṡerāda olan şeylerüñ cemīʿisi anuñ mülkidür (5) maʿnā-yı beyt *taḫt-ı dil maʿmūr şud* göñül taḫtını maʿmūr oldı *pāk ezhevā* hevādan oāk olduġı ḥālde *bervey* (6) ol göñlüñ üzerine *er-Raḥmān ʿale'l-ʿarşi'stevā* ʿarş üzre istivā vü istilāsı gibidür Raḥmānuñ böyle (7) daḫı vechdür göñül ger taḫtı hevādan pāk maʿmūr oldı göñül üzre *er-Raḥmānu ʿale'l-ʿarşi'stevā* āyetinüñ mefhūmı (8) ḥāṣıl olur zīrā ḳalbu'l-müʾmin ʿarşullāhdur keẕā *istivāʾullāhu ʿalāʿurūşi vücūdi'l-kulli biẓuhūri ṣıfati'r-Raḥmāniyyeti* (9) *fīhi vuṣūli eṡerehā iẕe'l-feyżi'l-ʿāmmi minhā ilācemīʿi'l-mevcūdāt*

[1769] "Rahman olan Allahi arşı istila etmiştir." (Tâ-Hâ, 5)
[1770] "Göklerde, yerde olanlar hep O'nundur. (Tâ-Hâ, 6)
[1771] "İkisi arasında (gök ve yer) bulunan şeyler ile toprağın altında olanlar hep O'nundur." (Tâ-Hâ, 5)

(3712) Meṡnevī

Ḥükm berdil baʿd ezin bīvāsıṭa (10)

Ḥaḳ kuned çün yaft dil in rābıṭa

Bundan ṣoñra ḳalb üzre ḥükmi bīvāsıṭa Ḥaḳ eyler çünkim göñül bu rābıṭayı bula yaʿnī (11) taḫt-ı dil hevādan pāk olup maʿmūr olduḳdan ṣoñra ḳalb üzre ḥükmi bilāvāsıṭa Ḥaḳ Teʿālā̱ eyler çünkim göñül Ḥaḳ Teʿālā̱ya (12) bu mertebe ittiṣāl u rābıṭa bula mādām ki dil hevādan pāk olmaya Ḥaḳ Teʿālā̱ anuñ üzerine ḥükmi vesāyiṭ ü esbāb-ı (13) mülābesesiyile ḳılar

(3713) Meṡnevī

İn suḫan pāyan nedāred Zeyd kū

Tā dehem pendeş ki rüsvāyī mecū

Bu esrār u maʿārife müteʿallıḳ (14) olan söz pāyān ṭutmaz **Zeyd** ḳanı aña pend virem böyle diyü ki rüsvāylıḳ dileme ve esrār-ı ġaybı keşf eyleme

Rucūʿ (15) **kerden-i beḥikāye-yi Zeyd raḍıyallāhu ʿanh**[1772]

(3714) Meṡnevī

Zeydrā eknun neyābī k'ū giriḫt [P138a]

Cest ezṣaff-ı niʿāl u naʿl riḫt

Zeydi (16) el-ān sen bulamazsın ki ol **Zeyd** ḳaçdı ve ṣaff-ı niʿāl-i beşeriyyetden ṣıçradı ve naʿl dökdi yaʿnī pāy-ı (17) rūḥa naʿl gibi olan muḳteżā-yı ṭabīʿīni ve güneş ṣūreti ḫalʿ eyledi

(3715) Meṡnevī

Tū ki bāşī Zeyd hem ḫodrā neyaft (18)

Hemçü aḫter ki berū ḫurşīd taft

Sen kim olasın ki **Zeydi** bulasın **Zeyd** hem kendüsini bulmadı kevkeb gibi ki anuñ (19) üzerine āftāb yaldıradı yaʿnī ʿindeṭulūʿi'ş-şems nücūmuñ vücūdı ne mertebe maḥv-ı mütelāşī olursa ʿāşıḳuñ (20) vücūdı daḫı ʿindeẓuhūri'l-Ḥaḳ böyle maḥv u fānī olur ve bu mertebeye meşāyıḫ mertebe-yi fenā taʿbīr ḳılur (21)

(3716) Meṡnevī

Nī ezū naḳşī biyābī ne nişān

Nī kehī yābī berāh-ı keh-keşān

[1772] Zeyd'in hikayesine dönüş

Bu beyt fenā ender fenā mertebesine işāretdür bu maḥallesi münāsib olan (22) kelimāt u taḥḳīḳāt **Minhācu'l-Fuḳarā**da *ḳısm-ı s̱ālis̱üñ onıncı bābında derece-yi s̱ānīde* ẕikr olmışdur maʿnā-yı beyt ne ol dīnden (23) bir naḳş bulursın ne nişān ki ve ne andan bir ṣaman bulursın ṣaman uġrusı yolında yaʿnī [rūy-ı āsmānda merʾī (24) olan ṣaman uġrusı didikleri maḥalde bir ṣaman dānesi bulamazsın ve] bir es̱er ü ʿalāmet anuñ yolında göremezsin (25)

(3717) Mes̱nevī

Şud ḥavass u nāṭıḳa-y tābān-ı mā

Maḥv-ı nūr-ı dāniş-i sulṭān-ı mā

[Bizüm ḥavāss-ı ẓāhire vü bāṭınamuz ve tābān olan (26) ḳuvve-yi nāṭıḳamuz sulṭānımızuñ ʿilminüñ nūrunuñ maḥvı oldı]

(3718)

Ḥisshā vü ʿaḳlhāşan derderūn

Mevcdermevc ledeynā muḥżarūn

(27) Ol ḥavāss-ı nāṭıḳaları nūr-ı ʿilm-i sultānīde maḥv olan kimselerüñ ḥissleri derūnda mevc **[A306b]** (1) içre Allāh ḳatında ḥāżırlardur nitekim Cenāb-ı Ḥaḳ küllīsi bizüm ḳatımuzda ḥāżırlardur didi **Sūre-yi Yā-Sīn**de olan āyete (2) işāretdür *ve in kullun* hīç degüldür *lemmā cemīʿun ledeynā muḥżarūn*[1773] [illā bizüm ḳatımızda mecmūʿadur iḥżār olunmışlardur ve bir āyetde (3) daḫı buyururlar *in kānet illā ṣayḥaten vāḥideten*[1774] yaʿnī nefḫa-yı aḫīre olmadı illā ṣayḥa-yı vāḥide oldı *feiẕāhum cemiʿun ledeynā* (4) *muḥżarūn*[1775] pes bunlar defʿaten bizüm ḳatımızda iḥżār olunmışlardur]

(3719) Mes̱nevī

Çün şeb āyed bāz vaḳt-i bār şud

Encüm-i pinhan şude berkār şud

(5) Çünkim şeb gele girü icāzet vaḳti olur pinhān olmış kevākib kār üzre olur yaʿnī tecellī (6) vü ẓuhūr-ı āftāb-ı İlāhiyyede ḥavāss-ı ʿāşıḳān-ı Ḫudā aña iḫtifāʾu'l-kevākibü ʿindeẓuhūri nūri'ş-şemsi muḫtefī vü zāyil olur (7) çünkim tecellī-yi şems-i ḥaḳīḳī muḫtefī vü müstetir ola ve şeb-i beşeriyet ẓuhūra gele pinhān olan encüm-i ḥavāss-ı insānī bir kār olur (8) ve tekrār vaḳt-i bār olur ve tekālīf yükini yüklenür [*Çün biyāyed ṣubḥ vaḳt-i bār şud* daḫı nusḫadur] (9)

1773 "Onların hepsi de mutlaka toplanıp (hesap için) huzurumuza çıkarılacaklardır." (Ya-Sin, 32)
1774 "Olan müthiş bir sesten ibarettir." (Yâ-Sîn, 53)
1775 "Bunun üzerine onların hepsi hemen huzurumuzda hazır bulunurlar." (Yâ-Sîn, 53)

(3720) Meşnevī

Bīhuşanrā vā dihed Ḥaḳ hūşhā

Ḥalḳa ḥalḳa ḥalḳahā dergūşhā

Bīhūş u müstaġraḳ olanlara Cenāb-ı Ḥaḳ girü hūşların (10) virür gūşlarda ḥalḳalar ḥalḳa ḥalḳa olduġı yaʿnī her bir bīhūşuñ hūşı virildükde ve ṣaḥve geldükde (11) anuñ gūş-ı cānına nice ʿulūm u ḥaḳāyıḳ ḥalḳaları ḥalḳa ender ḥalḳa olduġı ḥālde iʿṭā olınur (12) ittifāḳ-ı meşāyıḫ-ı ṣūfiyye budur ki ʿāşıḳ ṣaḥve gelse elbette nice ḥaḳāyıḳ-ı ʿulūm anda ḥāṣıl olmaḳ gerek ve illā anuñ sekri (13) sekr-i İlāhī olmaz kemā naḳalnā ʿani'l-**Futūḥāt** fīdereceti'ṣ-ṣaḥv min**Minhāci'l-Fuḳarā**

(3721) Meşnevī

Pāy-kūban dest-efşan derşenā (14)

Nāz-ı nāzan rabbenā aḥyeytenā

Bu müstaġraḳ u bīhūşlar maḥvden ṣaḥve ve fenādan beḳāya geldükleri ḥālde pāy-kūbān ve dest-(15)efşān s̱enā vü ḥamdde nāz eyledikleri ḥālde ey bizüm rabbimüz bizi iḥyā eyledüñ didikleri ḥālde gelürler nitekim baʿde mevti'ṭ-ṭabīʿī (16) ve'l-ıżṭırārī cemīʿ-i nās hūşa gelürler ve ḥayāt bulurlar ve kendü kārlarına meşġū olurlar pes buraya (17) gelinceye deg fenā-yı maʿnevī ve mevt-i iḫtiyārīnüñ beyānıdur çünkim baʿde mevti'l-iḫtiyārī ṣaḥve gelmek baʿde mevti'l-(18)ıżṭırārī beşeriyyete ve ṣūrete gelmege müşābih oldıyısa derḥāl baʿde mevti'ṭ-ṭabīʿī olan ḥayātuñ beyānına (19) şürūʿ idüp buyururlar

(3722) Meşnevī

An cülūd u an ʿiẓām-ı rīḫte

Fārisan geşte ġubār engīḫte

Ol dökülmiş postlar (20) ve üstüḫᵛānlar toz ḳoparmış fārisler olmışlar yaʿnī nitekim baʿde'l-maḥv ʿuşşāḳ-ı İlāhī ṣaḥve geldikde anlaruñ cülūd u ʿiẓām-ı (21) cismāniyyeleri fārisān-ı meydān-ı ṭarīḳat olur ve ḥayāt-ı ebediyye-yi İlāhī bulur keẕālik baʿde mevti'l-ıżṭırārī (22) vaḳt-i nefḫa-yı s̱āniyede cülūd u ʿiẓām rīḫte fārisān-ı meydān-ı ʿaraṣāt olurlar ġubār-engīḫte olduḳları (23) ḥālde ve ḥayāt-ı cismāniyyelerini bulurlar ve s̱enālarına meşġūl olurlar bundan muḳaddem olan beyt **Mü'min** (24) **Ḥā-Mīm**de olan āyete işāretdür *ve ḳālū rabbenā emettene's̱neteyni*[1776] kāfirler cehennemde diyeler ki *ey bizüm rabbimüz bizi iki kerre* (25) *öldürdüñ* yaʿnī birisi mevti ḫalḳ eyledügidür evvelde ve biri baʿde inḳıżā'i ācālihim mevt-i ṭabīʿīdleridür *ve aḥyeytene's̱neteyni*[1777] ve (26) bizi

[1776] "Ey Rabbimiz, bizi iki defa öldürdün dediler." (Mümin, 11)
[1777] "Ve bizi iki defa dirilttin." (Mümin, 11)

iki kerre iḥyā eyledüñ biri ḥīn-i velādetde olan ḥayātdur ve biri baʿde'l-mevt baʿs̱ ü ḥaşr içün olan (27) hayātdur pes Ḥażret-i ʿĪsā̱nuñ bu kelāmilerı mūcebince nitekim buyururlar *men lemyūled merreteyni lenyelice melekūti's-semāvāti*[1778] [A307a] (1) sālik-i rāh-ı Ḥaḳḳa velādeteyn müyesser olmayınca ki maḳṣūd biri velādet-i maʿhūd ve biri daḫı rūḥuñ bu vücūd-ı (2) maḥsūs u meşhūddan mevlūd olmasıdur seyr-i melekūt u ceberūta duḫūle ḳādir olamaz feammā ol sālikān-ı (3) rāh-ı ḥaḳīḳat ve vāṣılān-ı esrār-ı ṭarīḳat ki mevāt u fevāt-ı taʿalluḳāt-ı bedeniyye ve mūbiḳāt u [mühlikāt-ı şehevāt-ı] (4) nefsāniyyeden ḫalāṣ olup envār-ı tecelliyāt-ı ẕāt u ṣıfātla ḥayāt-ı cāvidān bulduḳlarında pāy-kūpān dest-(5)efşān ve nāz-ı nāzān-ı ḥamd ü s̱enāsı Ḫālıḳ-ı kevn ü mekān idüp diyeler ki ey bizüm Perverdgārımuz ḥamd u sipās (6) ve şükr-i bīḳıyās ol cenāb-ı vāhibu'r-recā ve'l-iltimāsa olsun ki *aḥyeytene's̱neteyni*[1779] bizi iki kerre iḥyā itdüñ (7) biri ʿālem-i ʿĀdemden ṣaḥrā-yı vücūda getürmeklikle ve baʿdehu mehālik-i nefsāniyye ve mesālik-i şeyṭāniyyeden ḫalāṣ (8) idüp ḥayāt-ı cāvidānla ḥayy ḳılduñ

(3723) Mes̱nevī

Ḥamle ārend ezʿadem sūy-ı vucūd

Derḳıyāmet hem şekūr u hem kunūd

Ḥamle getürürler (9) ʿademden vücūd cānibine ḳıyāmetde yaʿnī meḳābirden ḳāyim olduḳları vaḳtde ve hem şekūr ve hem kunūd yaʿnī ziyāde şākirler (10) ve hem ziyāde kāfir olanlar

(3724) Mes̱nevī

Ser çi mīpīçī kunun nādīdeyī

Derʿadem evvel ser pīçīdeyī

Başuñı niçün bükersin ve görmez(11)lenmek eylersin yaʿnī ḥaşr olmadan ve ḥayāt-ı ebedī bulmadan niçün muʿrıż olup teʿāmī eylersin ʿademde iken evvel (12) başuñı çevürmedüñ mi yaʿnī ʿālem-i ʿademde ünsiyet ḳılmış iken bu vücūda gelmeden muʿrıż olup ser-pīçīde ḳılduñ (13)

(3725) Mes̱nevī

Derʿadem efşürde būdī pāy-ı ḫᵛīş

Ki merā ki berkened ezcāy-ı ḫᵛīş

[1778] "İki defa doğmayan melekût-ı semâvâta çıkamaz." (Gültekin, İsmâîl Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi, s. 189.

[1779] "Rabbimiz bizi iki defa dirilttin." (Mümin, 11)

ʿAdemde kendü ayaġuñı ṣıḳmış ve muḥkem başmış (14) idüñ yaʿnī ḥālile böyle dirdüñ ki beni kendü yirümden kim ḳoparur yaʿnī ʿademden beni vücūda kim getürür dirdüñ (15)

(3726) Meṡnevī

Mīnebīnī ṣunʿ-ı Rabbānītrā

Ki keşīd ezmūy-ı pīşānītrā

Sen Rabbānī olan ṣunʿı görmez misin yāḫud sen (16) rabbānī olan ṣunʿ u ḳudreti görmez misin ki Ḥaḳ Teʿālā Ḥażreti seni alnuñ ṣaçından çekdi ve ʿālem-i vücūda (17) getürdi mūy-ı pīşānīden çekmek ziyāde żabṭ u taṣarruf itmekden kināyetdür kemā ḳāle Teʿālā *ve mā mindābbetin illā huve āḫiẕun* (18) *bināṣiyetihā*[1780]

(3727) Meṡnevī

Tā keşīdet ender īn envāʿ-ı ḥāl

Ki nebūdet dergümān u derḫayāl

Ḥattā ol Ḥakīm-i muṭlaḳ seni bu envāʿ-ı ḥāl (19) içre çekdi yaʿnī ʿademden **[P138b]** sülāle-yi ṭīn mertebesine andan nuṭfe andan ʿalaḳa andan muḍġa andan laḥm u ʿiẓām (20) libāsını giyüp ẕī-rūḥ olmaḳ mertebesine andan ṭufūliyyet andan ṣoñra teklīf mertebesine getürdi muḥaṣṣal-ı (21) kelām ṭavren seni her mertebede nice aḥvāle yitürdi ki senüñ ẓann u ḫayālüñde olmamış idi ve bu ḥālāt-ı (22) ʿacībe fikrüñe daḫı gelmemişdi

(3728) Meṡnevī

An ʿadem ūrā hemāre bendeyest

Kār kun dīvā Süleyman zindeyest

Ol ʿadem (23) dāyimā Ḥażret-i Ḫudāya bende vü muṭīʿdür ey dīv kār u ḫidmet eyle **Süleymān** diridür yaʿnī ey nefs fermān-ı İlāhīden (24) muʿrıż olma ve terk-i ṭāʿat idüp ʿıṣyān ḳılma zīrā **Süleymān**-ı ḥaḳīḳī yaʿnī Ḥażret ḥayy u lāyemūtdur ve bāḳī (25) vü lāyefūtdur pes anuñ ṭāʿatından iʿrāż eyleyen ṭāġūtdur

(3729) Meṡnevī

Dīv mīsāzed cifānin ke'l-cevāb (26)

Zehre nī tā defʿ gūyed yā cevāb

Dīv cefneler düzer cābiyeler gibi yaʿnī kāseler düzer ḥavżlar gibi zehresi yoḳ tā defʿ eyleye (27) ve yā cevāb söyleye bu beyt **Sūre-yi Sebe**de olan āyete işāretdür *yaʿmelūne*

[1780] "Çünkü yürüyen hiçbir varlık yoktur ki, O, onun perçeminden tutmuş olmasın." (Hûd, 56)

lehu māyeşā'[1781] Cenāb-ı ʿİzzet buyururlar **[A307b]** (1) ki biz **Süleymān**a musaḫḫar ḳılduḳ şeyāṭīn ü cinni işlerler anuñçün her ne dilerse *minmeḥārībe ve temāsīle* meḥārīblerden ve ṣūretlerden (2) meḥārībden murād mesācid ve sāyire ebniye-yi rafīʿadur ve temāsīlden murād sīm ü zer ve yā nüḥās u zücāc ve mermerden enbiyā vü evliyānuñ (3) ṣūretlerin düzüp ve yā mescid ü maʿbedlerine yazup aña naẓar itmeleridür ki anlar şerīʿatında cāyiz idi ṣoñra (4) [menhī oldı ve yāḫud temāsīlden murād kürsī-yi Süleymānīde itdükleri taṣvīrler ola nitekim ʿArāyis-i Saʿlebīde mestūrdur (5) anda ṭaleb olına *ve cifānin ke'l-cevābbi* cefnenüñ cemʿidür ḳuṣʿa-yı kebīreye dirler ve *cevāb* cābiyenüñ cemʿidür (6) ki ḥavża dirler yaʿnī daḫı şeyāṭīn ü cinn düzerlerdi ḥavżlar gibi çanaḳlar pes **Ḥażret-i Ḫudāvendigār** nefs-i emmāre (7) ṣāḥiblerine buyururlar ki āgāh oluñ ve kār u ʿamelden ġāfil olmañ ve ḳıyās eylemeñ ki (8) bu ʿālem **Süleymān**-ı ḥaḳīḳīden ḫālī ola eger ṭavʿan ʿibādet itmezseñüz ger ha muḳarrer ki sizi bir kār birle meşġūl ḳıla (9)

(3730) Mesnevī

Ḫᵛīşrā bin çün hemīlerzī zibīm

Mer ʿademrā nīz lerzan dan muḳīm

Kendüñi gör ʿadem olmaḳ ḫavfından nice ditrersin ʿademi (10) daḫı Allāhuñ ḫavfından dāyim ditreyici bil hemāndem ki vücūda gelmek emr eyleye mevcūd olur nitekim mevcūda emr (11) eyledikde maʿdūm olur

(3731) Mesnevī

V'er tu dest ender menāṣıb mīzenī

Hem ziters est an ki cānī mīkenī

Ve eger sen manṣıblara (12) el urasın ve mülk ü mālı ziyāde ḳılasın hem ḫavfuñdandur ol ki ziyāde cān çekişürsin yaʿnī her bār ki mevt (13) ü fenādan ḫavf idüp māl u manṣıba göñül ḳoyasın ve devlet-i ṣūrī ve ʿıyş u fānīye müştaġil olasın ol (14) senüñ cān çekişmeñe sebeb olur zīrā her ne ḳadar vuṣlatdan lezzetüñ var ise fürḳatinüñ elemi ol ḳadar olur (15)

(3732) Mesnevī

Her ki cüz ʿışḳ-ı Ḫudāyī aḥsenest

Ger şeker-ḫᵛārist an can kendenest

[1781] "Cinler Süleyman için dilediği biçimde kaleler, heykeller, havuz gibi çanaklar ve sabit kazanlar yapıyorlardı." (Sebe, 13)

Her ne ki aḥsen olan Ḫudānuñ (16) ʿışḳından ġayrıdur eger ṣūretā şeker-ḫᵛārlık ise de maʿnen cān çekişmekdür

(3733) Meṡnevī

Çist can kenden sūy-ı merg āmeden (17)

Dest derāb-ı ḥayātī nāzeden

Cān çekişmek nedür merg cānibine gelmekdür bir āb-ı ḥayāta el urmaḳdur yaʿnī (18) mānend-i āb-ı ḥayāt olan muḥabbet-ı Ḫudāya ve dāmen-i ṣāḥib-i hüdāya temessük ḳılmaḳdur

(3734) Meṡnevī

Ḫalḳrā dū dīde derḫāk u memāt (19)

Ṣad güman dārend derāb-ı ḥayāt

Ḫalḳuñ iki gözi ṭopraḳda ve mevtdedür yaʿnī bir kimse öldükden ṣoñra ḫāk olur (20) ve fenā bulur diyü naẓarların ancaḳ bu mertebeye ḥaṣr eyleyüp mevt ü ḳabrden ilerüsine naẓar irgürmezler (21) āb-ı hayāta yüz gümān ṭutarlar yaʿnī ol kimseler ki bu dünyāda āb-ı ḥayāt-ı muḥabbet ü maʿrifetile ḳalblerin zinde ḳılsalar (22) baʿdehu biḥasebi'ẓ-ẓāhir olsalar ḫalḳ anı öldi ve türāb oldı dirler eger ol āb-ı ḥayāt içmemişdür aña (23) fenā vü zevāl gelmez ve *ölen ḥayvāndur ʿāşıḳlar ölmez* diseñ muḥabbet ü maʿrifetüñ ve ʿilm ü ḥikmetüñ āb-ı ḥayāt olmasına (24) nice biñ gümān ṭutarlar ve bu cihānda āb yoḳdur diyüp kendüleri çāh-ı merg ü fenāya atarlar (25)

(3735) Meṡnevī

Cehd kun tā ṣad güman gerded neved

Şeb birev v'er tu biḫusbī şeb reved

Cehd eyle tā yüz ẓann ṭoḳsan ola yaʿnī taḥṣīl-i (26) ʿilm-i yaḳīn eylemege saʿy ḳıl senün şükūk ü şübehātuñdan baʿżısı zāyil ola ve ẓann u gümānuñ bir ḳaç mertebe az ḳala (27) gice yüri ve eger sen uyuyasın gice gider yaʿnī bu beşeriyet gicesinden ṭarīḳ-ı Ḥaḳḳa sülūk eyle ve ḳaṭʿ-ı merātib ḳıl **[A308a]** (1) eger sen ṭarīḳ-ı Ḥaḳḳa gitmezseñ ve ḳaṭʿ-ı merātib itmezseñ şeb-i beşeriyet elden gider ve rūz-ı āḫiret ẓuhūr ider (2) andan ṣoñra kār u ʿāmelüñ fāyidesi olmaz

(3736) Meṡnevī

Derşeb-i tārīk cūy an rūzrā

Pīş kun an ʿaḳl-ı ẓulmet sūzrā

(3) Ol rūzı ḳarañu gicede iste yaʿnī ol rūz-ı ḥaḳīḳatı bu ẓulmet-i beşeriyyetde iken ṭaleb eyle ol ẓulmet yaḳıcı ʿaḳlı öñüñe (4) eyle yaʿnī ʿaḳl-ı maʿādı kendüñe ḳulavuz ḳılup ve

aña tābiʿ olup ẓulmet-i nefsāniyyeden ḫalāṣ ola gör rūz-ı ḥaḳīḳatı (5) bu şeb-i dünyāda bula gör

(3737) Mes̱nevī

Derşeb-i bed-reng bes nīkī buved

Āb-ı ḥayvan cüft-i tārīkī buved

Bed-reng olan gicede çoḳ (6) iyülik olur āb-ı ḥayāt ẓulmetüñ cüft ü ḳarīni olur yaʿnī şeb-reng olan ṭabīʿat-ı gicede çoḳ ḥasenāt ẓuhūra (7) gelür meşhūrdur ki āb-ı ḥayvān ẓulümāt içredür pes ẓulümāt-ı beşeriyyede āb-ı ḥayāt-ı ebediye mevcūddur ve āb-ı ḥayāt-ı ebediyyeden (8) murād ẕevḳ-ı īmān u ʿirfān ve leẕẕet-i ʿilm ü īḳāndur *eve men kāne meyten feaḥyeynāhu ve caʿalnā lehu nūran yemşī bihi fi'n-nāsi* (9) *kemen meselühu fi'ẓ-ẓulümāti leyse biḫāricin minhā*[1782] āyet-i kerīmesi bu ḫuṣūṣa şāhid ü burhāndur

(3738) Mes̱nevī

Ser ziḫuften key tuvan berdāşten (10)

Bāçünin ṣad tuḫm-ı ġaflet kāşten

Başuñı yatmaḳdan ve uyumaḳdan ḳaçan ḳaldurmaġa ḳādir olursın bunuñ gibi (11) yüz ġaflet tuḫmın ekmekle bile yaʿnī bu ḳadar ġaflet ü maʿṣiyyet işlemekle mādām ki bilesin başuñı ḫᵛābdan (12) nice ḳaldurursın ve ne gūne iḥyā-yı leyālī ḳılursın

(3739) Mes̱nevī

Ḫᵛāb mürde luḳma mürde yār şud

Ḫᵛāce ḫuft u düzd-i şeb berkār şud

(13) Ḫᵛāb ölmiş loḳma ölmiş biri birine yār oldı ḫᵛāce uyudı ve gice düzdi kār u maṣlaḥat (14) üzre oldı düzd-i şebden murād şeyāṭīn ü cinn olur

(3740) Mes̱nevī

Tū nemīdānī ki ḫaṣmānet kiyend

Nāriyan ḫaṣm-ı vücūd-ı ḫākiyend

(15) Ey benī Ādem sen bilmez misin ki senüñ düşmenlerüñ kimlerdür nārīler ḫākīlerüñ vücūdınuñ ḫaṣmıdur yaʿnī şeyāṭīn (16) ki nārīlerdür benī Ādemüñ ʿaduvlarıdur

(3741) Mes̱nevī

Nār ḫaṣm-ı āb u ferzendān-ı ust

Hemçünan ki āb ḫaṣm-ı cān-ı ust

[1782] "Ölü iken dirilttiğimiz ve kendisine insanlar arasında yürüyebileceği bir ışık verdiğimiz kimse, karanlıklar içinde kalıp ondan hiç çıkamayacak durumdaki kimse gibi olur mu?"(En'âm, 122)

Āteş ābuñ (17) ve anuñ ferzendlerinüñ düşmenidür ancılayın āb āteşüñ cānınuñ düşmenidür ferzendān-ı ābdan murād ābıla neşv ü nemā (18) bulan insān olur egerçi ḥayvāna ve nebāta şāmil olur ise de

(3742) Meṡnevī

Āb āteşrā kuşed zīrā ki ū

Ḫaṣm-ı ferzendān-ı ābest u ʿadū

(19) Āb āteşi depeler zīrā ki āteş ābuñ ferzendlerinüñ ḫaṣm u düşmenidür (20)

(3743) Meṡnevī

Baʿd ezān in nār nār-ı şehvetest

K'ender ū aṣl-ı günāh u zilleteset

Bu nār-ı şeyāṭīni didükden ṣoñra bu nārdan murād (21) nār-ı şehvetdür zīrā nār-ı şehvetde günāh u ḫaṭānuñ aṣlı vardur **[P139a]**

(3744) Meṡnevī

Nār-ı bīrūnī beābī bu'fsered

Nār-ı şehvet tā bedūzaḫ mībered

(22) Ḫāricde olan āteş bir miḳdār ebleh mürde vü efsürde olur ammā şehvet āteşi ṣāḥibini dūzaḫa deg (23) iletür

(3745) Meṡnevī

Nār-ı şehvet mīneyārāmed beāb

Z'an ki dāred tāb-ı dūzaḫ derʿaẕāb

Nār-ı şehvet ve āteş-i ṭabīʿat-ı ebleh (24) sākin olmaz zīrā ki āteş-i şehvet dūzaḫ ṭabʿını ṭutar ʿaẕāb u elemde nitekim ṭuymayup *hel minmezīd*[1783] naʿrasın (25) urur keẕālik şehvet-i nefsāniyye daḫı ḳanāʿat ḳılmayup meʾkūlāt u meşrūbāt cānibine ve ḥuẓūẓ-ı nefsāniyye ṭarafına (26) bulduḳça ḥarīṣ olur

(3746) Meṡnevī

Nār-ı şehvetrā çi çāre nūr-ı dīn

Nūrikum eṭfāʾe nāre'l-kāfirīn

Şehvet-i nefsüñ (27) nārına çāre nedür dīn nūrıdur ey müʾminler sizüñ nūrıñuz ıṭfā eyledi kāfirlerüñ āteşi ki ol sebeb **[A308b]** (1) iştiġāl-ı nar-ı caḥīm olan şehvet-i nefs-i

---

[1783] "Daha var mı?" (Kaf, 30)

leʾīmdür kemā ḳāle ʿaleyhi's-selām (2) *teḳūlu'n-nāru yevmu'l-ḳıyāmeti cüz yā mu'mine feinne nūrike eṭfa'e nārī*[1784] (3)

(3747) Mes̱nevī

Çi kuşed in nārrā nūr-ı Ḫudā

Nūr-ı İbrāhīmrā sāz ustā

Bu nār-ı şehveti ne söyündürür Ḫudāy-ı Teāʿlā nūrı (4) söyündürür Ḥażret-i İbrāhīmüñ nūrını ustā düz yaʿnī İbrāhīm ḳalbi üzre olan va kadem-i İbrāhīm üzre seyr ḳılan (5) bir Ḫalīl-sīret kimsenüñ nūr-ı celīlini kendüñe delīl eyle

(3748) Mes̱nevī

Tā zinār-ı nefs-i çün Nemrūd-ı tū

Vā rehed in cism-i hemçün ʿūd-ı tū

(6) Tā senüñ Nemrūd gibi olan nefsüñ āteşinden senüñ bu ʿūd gibi olan cismüñ ḳurtula (7)

(3749) Mes̱nevī

Şehvet-i nārī biranden kem neşud

Ū bümanden kem şeved bīhīç bud

Nārı olan şehvet-i nefsānī sürmekle nāḳıṣ olmadı yaʿnī anı (8) ḫarc itmekle ve anuñ muḳteżāṣını virmekle ol eksük olmadı hīç şeksiz ve çāresiz o ḳalmaḳla kem olur (9) ve muḳteżāsını virmekle żaʿf u noḳṣān bulur

(3750) Mes̱nevī

Tā ki hīzum mīnihī berāteşī

Key bümīred āteş ezhīzum-keşī

Mes̱elā tā kim (10) sen bir āteş üzre hīzüm ḳoyasın āteş hīzüm çekicilikden ḳaçan ölür belki ziyāde olur (11) ve ḳuvvet bulur

(3751) Mes̱nevī

Çünki hīzum bāz girī nār murd

Z'an ki taḳvā̱ āb sūy-ı nār burd

Çünki āteşden hīzümi girü (12) ṭutasın nār söyinür zīrā ki taḳvā̱ ābı āteş cānibine iletdi taḳvā̱ āteşüñ ġıdāsı olan hīzümi āteşden ḥıfẓ (13) itmek ve perhīz eylemekdür āteşe ġıdāsı olan hīzümi virmemek aña ṣu iletmek gibidür zīrā hīzümi ḥıfẓ itmek hemān āteşe (14) ṣu iletüp üzerine dökilmekle berāberdür çünkim taḳvā̱da daḫı ıṭfā-yı nār eylemek

[1784] "Cehennem: Ey Mü'min! Çabuk geç. Zîrâ nûrun ateşimi söndürecek." (Beyhakî, Şu'abü'l-Îmân, vr. 45b; Deylemî, Müsnedü'l-Firdevs, vr. 101a; Sehâvî, el-Makâsıd, s. 160; Suyûtî, el-Câmi'u's-Sağîr, I/133.) Bkz. Ali Yardım, age, s. 102-103.

ṣıfatı mevcūd oldıyısa *Z’an ki* (15) *taḳvā̱ āb sūy-ı nār burd* buyurdılar tā maʿlūm ola ki ġıdā-yı nefsāniyyeden perhīz eylemek āteş-i şehevātı şu gibi söyündüricidür (16)

(3752) Meṡnevī

Key siyeh gerded ziāteş rūy-ı ḫūb

K’ū nehed gül-gūne eztaḳve’l-ḳulūb

Ve zībā yüz āteşden ḳaçan siyāh (17) olur yaʿnī bir kimsenüñ vech-i bāṭını nār-ı şehevātdan ḳaçan siyāh olur ki ol kimse taḳvā̱-yı ḳulūbdan vech-i bāṭını üzre (18) gül-gūne ḳoya ve zühd ü veraʿ niyetiyile ḥāl-i rūḥını müzeyyen ḳıla

Āteş üftāden derşehr beeyyām-ı ʿUmer raḍıyallāhu ʿanh[1785] (19)

(3753) Meṡnevī

Āteşī üftād derʿahd-ı ʿUmer

Hemçü çūb-ı ḫuşk mīḫord ū ḥacer

Ḥażret-i ʿÖmer raḍıyallāhu ʿanh zamānında **Medīne** (20) şehrine bir āteş düşdi ḥaceri ol āteş ḳurı çūb gibi yirdi

(3754) Meṡnevī

Derfütād ender binā vü ḫānehā (21)

Tā zed ender perr-i murġ u lānehā

Ol āteş binā vü ḫānelere düşdi [ḥattā̱ ol āteşüñ ʿalevleri hevāya çıḳup murġuñ ḳanadlarına (22) ve dıraḫtlarda olan yuvalarına urdı]

(3755) Meṡnevī

Nīm-i şehr ezşuʿlehā āteş girift

Āb mītersīd ezān u mīşigift

(23) Şehrüñ nıṣfını şuʿlelerden āteş ṭutdı ve yaḳdı [ḥattā̱ dimişlerdür ki **Ravża-yı Muṭahhara**ya gelince şehr-i **Medīne** (24) iḥrāḳ oldı çünki **Ravża-yı Muṭahhara**ya yaḳın geldi sākin oldı muḥaṣṣal bir nār-ı ʿaẓīm oldı ki āb ol] (25) āṭeşden ḳorḳdı ve āteşüñ bu şiddet ü ġalebesine müteʿaccib oldı

(3756) Meṡnevī

Meşkhā-yı āb u sirke mīzedend (26)

Berser-i āteş kesān-ı hūşmend

Āb u sirke meşklerini urdılar āteşüñ başı üzre hūşmend olan kimseler (27)

(3757) Meṡnevī

[1785] Hz. Ömer devrinde şehirde yangın çıkması

Āteş ezistīz efzun mīşudī

Mīresīd ūrā meded ezbīḥadī

Āteş ʿinādından ziyāde olurdı gūyā [A309a] (1) ol āteşe bīḥadlik ʿāleminden meded yitişürdi

(3758) Meşnevī

Ḫalḳ āmed cānib-i ʿUmer şitāb

K'āteş-i mā mīnemīred hīç ezāb

Ḫalḳ Ḥażret-i (2) ʿÖmer raḍıyallāhu anh cānibine sürʿatle geldiler böyle diyü ki bizüm āteşimüz hīç ṣudan söyünmez aña çāre (3) nedür

(3759) Meşnevī

Guft ān āteş ziāyāt-ı Ḫudast

Şuʿleī ezāteş-i buḫl-ı şumast

Ḥażret-i ʿÖmer anlara eyitdi ol (4) āteş Ḫudāy-ı Teʿālānuñ ʿalāmetlerindendür ammā maʿnen sizüñ buḫlıñuz āteşinden bir şuʿledür [ki derūnuñuzda olan nār-ı buḫluñ (5) şuʿlesi āfāḳda ṣūret bağlıyup tārikü'z-zekāt oldığıñuz içün āteş-i buḫluñ şerāresi emvāl u ḫānmānıñuz berbād (6) eyledi]

(3760) Meşnevī

Āb bü'gẕārīd u nan ḳısmet kunīd

Buḫl bü'gẕārīd eger āl-i menīd

Ṣuyı terk eyleñüz ve fuḳarāya nān ḳısmet eyleñüz *Āb u* (7) *sirke çist nan ḳısmet kunīd* daḫı eṣaḥḥ nusḫadur yaʿnī *āb u sirke nedür nān ḳısmet eyleñüz buḫlı terk eyleñüz eger benüm ālüm iseñüz* (8) yaʿnī *eger benüm ehlüm iseñüz buḫl u imsāki terk eyleñüz* didi (9)

(3761) Meşnevī

Ḫalḳ guftendeş ki derbü'gşūdeyīm

Mā saḫī v'ehl-i futuvvet būdeyīm

[Ḫalḳ Ḥażret-i ʿÖmere didiler ki yā Emīru'l-mü'minīn biz ḳapularımuz (10) açmışuz biz saḫī vü ehl-i fütüvvet olmışuzdur]

(3762) Meşnevī

Guft nan derresm u ʿādet dādeyīd

Dest ezbehr-i Ḫudā nu'gşādeyīd

Ḥażret-i (11) ʿÖmer anlara eyitdi nānı resm ü ʿādetde nān virmişsüz Allāh içün el açmamışsuz

(3763) Meṡnevī

Behr-i faḫr u behr-i bevş u behr-i nāz (12)

Ne'zberāy-ı ters u taḳvā̱ vü niyāz

Belki seḫā vü fütüvvetiñüz faḫrden ötüri ve cemʿiyyet ü kesret-i nāsdan ötüri ve nāzdan ötüridür (13) Ḥaḳ Teʿālā̱nuñ ḫavfından ve taḳvā̱dan ve niyāzdan ötüri degüldür

(3764) Meṡnevī

Māl tuḫmest ü beher şūre menih (14)

Tīġrā derdest-i her reh-zen medih

Māl tuḫmdur ve anı her şūreye ḳoma her reh-zenüñ eline tīġ virme yaʿnī insānuñ mülkinde olan māl (15) tuḫm-ı ḥasenātdur eger Allāh buyurduġı maḥalle ilḳā eylemezse reyʿ ü maḥṣūl bitürmez fi'l-meṡel māl bir tīġ gibidür ve ehl-i fısḳ (16) u ʿıṣyān reh-zenlerdür māl-ı Ḫudāyı ihdāya beẕl ü seḫā eylemek reh-zen eline tīġ virmek gibidür ve bu gūne seḫā (17) eyleyen āṡim u ḫāyin olmaḳ muḳarrerdür

(3765) Meṡnevī

Ehl-i dinrā bāz dān ezehl-i kīn

Hem-nişīn-i Ḥaḳ bucū bāū nişīn

Ehl-i dīni ehl-i (18) kīnden girü bil Ḥaḳḳuñ hem-nişīn ü muḳarrebini iste anuñile oturur tā selāmet bulasın

(3766) Meṡnevī

Her kesī berḳavm-ı ḫod īṡār kerd (19)

Kāġa pindāred ki ū ḫod kār kerd

Her bir kimse kendünüñ ḳavmi üzre īṡār u seḫā eyledi ebleh (20) ü nādān ẓann eyler ki o ḫod kār eyledi yaʿnī mücerred kendünüñ meşrebine muvāfıḳ olan ḳavme seḫā eyledügini ʿilm-i dīnden (21) nādāñ olan kimse seḫā vü kerem eyledüm ṣanur ḥāl bu ki anuñ işledügi kār kendünüñ ḫıyānetine ve ʿuḳūbetine delālet (22) ḳılur zīrā rıżāen livechillāh olmayan ve Allāh buyurduġı maḥalle virilmeyen ʿaṭā vü seḫāsı ṣāḥibine ʿaḳıbet nedāmet olmaḳ (23) muḳarrer olur pes lāzımdur ki saḫī olan kimse seḫā vü kārını lillāh u fillāh eyleyüp ʿamelde ḫāliṣ ola ve muḫliṣ kimlerdür (24) ve iḫlāṣ nedür bu ḥikāyeden maʿlūm olur

Ḫudū endāḫten-i ḫaṣm derrūy-ı emīru'l-mü'minīn ʿAlī kerremellāhu (25) **vechehu ve endāḫten-i ʿAlī raḍıyallāhu ʿanh şemşīr ezdest**[1786]

(3767) Mes̱nevī

Ezʿ Alī āmūz iḫlāṣ-ı ʿamel

Şīr-i Ḥaḳrā dan muṭahhar ezdaġal

(26) ʿAmelüñ iḫlāṣını **Ḥażret-i ʿAlī**den ögren Ḥażret-i Ḥaḳḳuñ arslanını ḥīle **[P139b]** vü daġalden pāk bil [yaʿnī anuñ ʿamelinde ve ẕātında (27) ġıll u ġış yoḳdur her kārı lillāh ve fillāhdur sen daḫı ʿamelde anuñ gibi iḫlāṣ eyleyüp kāruñı lillāh ve fillāh eyle dimek olur] **[A309b]** (1)

(3768) Mes̱nevī

Derġazā berpehlevānī dest yaft

Zūd şemşīrī berāverd u şitaft

Ġazāda pehlevān üzre el buldı yaʿnī ġālib (2) oldı fevri şemşīrini yuḳaru getürdi ve sürʿat eyledi

(3769) Mes̱nevī

Ū ḫudū endaḫt berrūy-ı ʿAlī

İftiḫār-ı her nebī vü her velī

(3) O pehlevān **Ḥażret-i ʿAlī**nüñ mübārek yüzine ḫudū itdi yaʿnī tükürdi ki ol **ʿAlī** her bir nebī ve her velīnüñ iftiḫārıdur (4)

(3770) Mes̱nevī

An ḫudū zed berruḫī ki rūy-ı māh

Secde āred pīş-i ū dersecdegāh

O pehlevān bir yüze tükürdi ki māhuñ yüzi (5) secde idecek yirde ol yüzün öñine secde getürür [nitekim Ḫutbe-yi Beyānda buraya münāsib buyurmışlardur *ene'l-leẕī (6) daʿvetu'ş-şemse ve'l-ḳamere feeḥābbūnī ene meskūtun fīhā nūru'l-Muṣṭafā en mūnisu Yūsufe ve ṣāḥibihi fi'l-ḥubbi ve maḫrecehu ene ṣāḥibu (7) Mūsā ve'l-Ḫıżri ve muʿallimehumā ʿaleyhime's-selām*]

(3771) Mes̱nevī

Derzamān endaḫt şemşīr an ʿAlī

Kerd ū ender ġazāyeş kāhilī

Fevrī ol (8) Murtażā **ʿAlī** şemşīri elinden atdı **Ḥażret-i ʿAlī** kerremellāhu vechehu ol pehlevānuñ ġazā vü muḥārebesinde kāhillik eyledi

---

1786 Bir düşmanın Emiru'l-müminin Hz. Ali'nin yüzüne tükürmesi ve Hz. Ali'nin kılıcını elinden atması

(3772) Meṡnevī (9)

Geşt ḥayrān an mübāriz z'in ʿamel

Ve'znümūden ʿafv u raḥmet bīmaḥal

Ol pehlevān **Ḥażret-i ʿAlī**nüñ bu ʿamelinden ḥayrān (10) oldı maḥalsiz ve münāsebetsiz ʿafv u raḥmet göstermesinden

(3773) Meṡnevī

Guft bermen tīġ-i tīz efrāştī

Ezçi efkendī merā bü'gẕāştī

(11) Ol mübāriz **Ḥażret-i ʿAlī**ye eyitdi yā **ʿAlī** benüm üzerüme tīġ-i tīzi ḳaldurduñ ne sebebden şemşīri elüñden bıraġup (12) [beni terk itdüñ ve'l-ḥāṣıl şemşīri elüñden bıraḳduñ] beni ḳoduñ

(3774) Meṡnevī

Ançi dīdī bihter ezpeykār-ı men

Tā şudī tū süst derişkār-ı men

(13) O benüm cengümden yigrek ne gördüñ tā beni şikār eylemede süst olduñ ve ferāġat ḳılduñ (14)

(3775) Meṡnevī

Ançi dīdī ki çünin ḫaşmet nişest

Tā çünan berḳī nümūd u bāz cest

Ol nedür ki urduñ ki böyle ġażabuñ sākin oldı (15) tā ancılayın bir berḳ görindi ve girü ṣıçradı

(3776) Meṡnevī

Ançi dīdī ki merā z'an ʿaks dīd

Derdil u can şuʿleī āmed bedīd

(16) Ol şey nedür ki gördüñ baña ol görmekligüñ ʿaks ü eṡerinden benüm dil ü cānuma bir şuʿle bedīd ü ẓāhir oldı (17) [yaʿnī yā ʿAlī ne nesne gördüñ ki ol meşhūduñ olan envār-ı lāʿmiʿanuñ ʿaksinden benüm dil ü cānımda bir şuʿle-yi küfr-sūz (18) ẓuhūra geldi ve ḫāne-yi ḳalbim nūr-ı īmānile ṭoldı]

(3777) Meṡnevī

Ançi dīdī berter ezkevn u mekān

Ki bih ezcan būd u baḫşīdīm cān

(19) Ol kevn ü mekāndan bülendrek ne gördüñ ki ol gördügüñ ḥālet cāndan bih idi ve baña cān bagışladı (20)

(3778) Meṡnevī

Derşecāʿat şīr-i Rabbānīstī

Dermürüvvet ḫod ki dāned kīstī

Şecāʿat u bahādırlıkda şīr-i Rabbānīsin mürüvvetde ḫod (21) kim bilür kimsin

(3779) Meṡnevī

Dermürüvvet ebr-i Mūsā̱ī beTīh

K'āmed ezvey ḫᵛān u nān-ı bīşebīh

Meṡelā mürüvvet ü baḫşişde **Tīh** ṣaḥrāsında (22) olan **Mūsā̱**ya mensūb ebrsin ki o seḥābdan ḫᵛān u nān-ı bīşebīh ü bīzaḥmet ḳavm-i **Mūsā̱** üzre (23) geldi

(3780) Meṡnevī

Ebrhā gendüm dihed k'anrā becehd

Puḫte vu şīrin kuned merdum çü şehd

Ebrler buġday virürler ki anı cehdile (24) merdum puḫte vü şīrīn eyler şehd gibi yaʿnī ḫālā bu bulutlaruñ virdügi buġday zaḥmetinden ḫālī degüldür egerçi bārānı (25) seḫā idüp ḥubūbātuñ vücūdına sebeb olur lākin ḫalḳ anı nice zaḥmet ü cehdile laṭīf ü şīrīn idüp (26) ġıdā mertebesine getürür

(3781) Meṡnevī

Ebr-i Mūsā̱ perr-i raḥmet berkuşād

Puḫte vu şīrīn bīzaḥmet bidād

Ammā **Ḥażret-i Mūsā̱**nuñ (27) seḥābı raḥmet ḳanadını açdı zaḥmet ü meşaḳḳatsız ol ḳavme puḫte vü şīrīn virdi

(3782) Meṡnevī

Ezberāy-ı puḫte-ḫᵛārān-ı kerem [A310a] (1)

Raḥmeteş efraḫt derʿālem ʿalem

Keremüñ pişmiş ve ḥāżır yiyiciler içün anuñ raḥmet ʿālemde ʿalem yüceltdi (2) yaʿnī iḥsān-ı maḥżla ʿālemde meşhūr oldı

(3783) Meṡnevī

Tā çihil sāl an vaẓīfe v'an ʿaṭā

Kem neşud yek rūz z'ān ehl-i recā

(3) Ḳırḳ yıla degin ol vaẓīfe ve ol ʿaṭā ol recādan bir gün naḳış olmadı

(3784) Meṡnevī

Ta hem īşān ezḫasīsī ḫᵛāstend (4)

Gendenā vü terre vü ḫas ḫᵛā̱stend

Ḥattā hem anlar ol ḫasīsliklerinden ḳalḳdılar pırasa vü terre vü marul istediler (5) nitekim bu maḥalle münāsib olan kelimāt u taḥḳīḳat ve eḥādīs̱ ü āyāt bu cildüñ evāyiline ḳarīb *derḫāsten-i tevfīḳ-i edeb* (6) beyānında mürūr eylemişdür

(3785) Mes̱nevī

Ümmet-i Aḥmed ki hestend ezkirām

Tā ḳıyāmet hest bāḳī an ṭaʿām

Ḥażret-i Aḥmedüñ (7) ümmeti ki ***kuntum ḫayra ummetin***[1787] feḥvāsınca ekrām-ı ümem-i sālife ***ve keẕālike caʿalnākum ummeten vesaṭan litekūnū şuhedāʾe ʿale'n-nāsi***[1788] muḳteżāsınca (8) efḍal-i milel-i sābıḳadur *hestīd* [daḫı nusḫadur yaʿnī ey ümmet-i Muḥammed ki siz kinām-ı ümmetdensüz yaʿnī berfeḥvā-yı kuntum ḫayra ummetin (9) efḍal-i milel-i sālife ve ekrem-i ümem-i sābıḳa olmışızdur size müjde vü beşāret ki kirām-ı ümmet-i Muḥammedde ol ṭaʿām-ı nūr-ı Rabbu'l-enʿām (10) ilā̱ yevmi'l-ḳıyām bāḳī vü dāyimdür yaʿnī] ḳıyāmete deg anlar içün bu ṭaʿām-ı Rabbānī ve *menne ve selvā̱*-yı rūḥānī bāḳīdür (11) *ḳāle'l-Beyżāvī fītefsīri āyeti'l-Māyide ve ʿanbaʿżi'ṣ-ṣūfiyyeti el-māʿidetu hunā ʿibāreten ʿanḥaḳāyıḳi'l-maʿārif* (12) *ille'l-ilāhiyyeti feinnehā ġıdāʾur'-rūḥi kemā inne el-eṭʿameti ġıdāʾi'l-bedeni*[1789] [*ve ḳāle baʿżu'l-muḥaḳḳıḳīn fītefsīri* ***rabbenā enzil ʿaleynā māʾideten*** *(13)* ***mine's-semāʾ*** *ey māʾidete'l-esrāri ve'l-ḥaḳāyıḳı elletī tenezzelehā mine's-semāʾi'l-ġāyeti ʿaleyhā eṭʿameti'l-hidāyeti tekūnu lenā yaʿnī hel (14) el-ḥaḳḳu … nefraḥu bihā lievvelinā ve āḫırinā ey lievveli enfāsinā ve āḫırihā lineṣʿude maʿallāhi ve nehvī maʿallāhi fefī ṣuʿūdi'n-nefsi (15) maʿallāhi yekūnu ʿīden lehu ve fīhuviyeti maʿallāhi yekūnu ʿīden lehu]* pes bu mevāyid-i rūḥānī ve ḥaḳāyıḳ-ı maʿārif-i Rabbānī (16) ümmet-i Muḥammed içün lāyenḳatıʿdur

(3786) Mes̱nevī

Çün ebītu ʿindeRabbī fāş şud

Yuṭʿim u yusḳī kināyet z'āş şud

[Çünkim Ḥażret-i (17) Resūlden *ebītu ʿinde rabbī* ḥadīs̱i fāş oldı *yuṭʿimunī ve yusḳīnī* ol naʿīm-i dāyimīden kināye oldı] bu beyt-i şerīf (18) bu ḥadīs̱-i şerīfden muḳtebesdür rivāyet-i ṣaḥīḥa ile mervīdür ki Ḥażret-i Resūl ʿaleyhi's-selām ṣavmda bir nice (19) güni giceye īṣāl idüp ifṭār itmezlerdi aṣḥābdan baʿżıları teşebbüh ḳaṣd eylediklerinde menʿ

[1787] "Siz, insanların iyiliği için ortaya çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz." (Âli İmrân, 110)

[1788] "İşte böylece sizin insanlığa şahitler olmanız, Resûl'ün de size şahit olması için sizi mutedil bir millet kıldık." (Bakara, 143)

[1789] Beyzâvî Maide Suresi'nin tefsirinde; "Sufilerden bazıları, bu sofradan murat, ruhun gıdası olan marifet-i ilahiyedir, demişlerdir. O marifetler ve hakikatler kıyamete kadar nazil olacak ve irfan ehlini doyuracaktır." demiştir.

buyurup (20) didiler ki ***iyyākum ve'l-viṣālu s̱elās̱e merrāt***[1790] yaʿnī viṣālden ḥaẕer eyleñ didiler üç kerre ***feinneke tevāṣul yā Resūlallāh***[1791] (21)didiler ki giceyi gündüze ulaşdurursın yā Resūlallāh ***ḳāle lestum fīẕālike mis̱lī***[1792] bu ḫuṣūṣda siz benüm gibi (22) degülsüz didiler ***innī ebītu ʿinderabbī yuṭʿimunī ve yusḳīnī***[1793] zīrā ben rabbüm ḳatında giceleüm baña iṭʿām eyledi ve isḳā (23) [eyledi *revāhu en-Neccārī ve'l-Muslim ʿanEbī Hureyre ve ʿanEnesin lātevāṣalū ḳālū inneke tevāṣal ḳāle innī lestu keeḥadin (24) minkum innī uṭʿim ve usḳī* ve İmām Suyūṭī hem Ḫaṣāyıṣ-ı Muḥammediyyesinde bāb-ı ṭaʿāmda bu ḥadīs̱-i şerīfi bu gūne (25) īrād eyleyüp dir *ʿanSeleme bin Nefīlü'….. ḳāle kunnā culūsen ʿinde Resūlillāh ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem iẕā ḳāle (26) ḳāyilun yā Resūlallāh hel eteyte biṭaʿāmin mine's-semāʾi ve fīlafẓin mine'l-cenneti ḳāle neʿam ḳāle ve bimā ẕā ḳāle bisaḫīnetin ḳāle (27) fehel kāne fīhā fażlihi ʿanke ḳāle neʿam ḳāle femā fuʿlebihi ḳāle refeʿa's-semāʾi ilāāḫırihi ve ʿanİbn ʿAbbās ḳāle innī Cibrīlu* [A310b] *(1) ilā Resūlillāh ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem feḳāle inne rabbeke yaḳraʾuke's-selāme ve ersilnī ileyke bihāẕe'l-ḳıṭfi liteʾkulehu feaḫaẕe Resūlallāh (2) ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem fīhi ilāāḫiri'l-ḥadīs̱* pes tavżīḥ-i maʿnā-yı beyt-i şerīf böyle dimek olur ki] çünkim (3) ***ebītu ʿinde Rabbī yuṭʿimunī ve yusḳīnī***[1794] ḥadīs̱i rivāyet-i ṣaḥīḥa ile beyne'l-ʿulemā fāş u meşhūr oldı Ḥażret-i Nebiyy-i Mükerremüñ (4) ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem ḥīn-i nübüvvetinde baña *Rabbüm iṭʿām u isḳā eyledi* didügi ol ṭaʿām-ı bāḳī vü maʿnevīden kināye oldı ve (5) ol ṭaʿām-ı bāḳī vü meʿānīden murād tecelliyāt-ı ẕātiye vü ṣıfātiyedür ve envār-ı ġaybiye ve esrār-ı lāraybiyesidür (6)

(3787) Mes̱nevī

Hīç biteʾvīl inrā derpeẕīr

Tā derāyed dergulū çün şehd u şīr

[Hīç teʾvīlsiz bu ḥadīs̱üñ maʿnāsını ḳabūl eyletā kim (7) boġaza şehd ü şīr gibi leẕīẕ u melīḥ gele] baʿż-ı şurrāḥ bu ḥadīs̱i şerḥ idüp ve teʾvīl semtine gidüp dir ki (8) ḥīn-i nübüvvetinde olan ṭaʿām u şarābdan murāḍ ḥaḳīkaten ṭaʿām u şarāb degüldür belki Cenāb-ı Ḥaḳ ol (9) Ḥażretüñ mizācını bedelün māyeteḥallelehu muḥtāc olmadan ve cūʿ u ʿaṭşa mübtelā ḳılmadan ḥıfẓ eylemesinüñ ṣıfatı ve rūḥ-ı **Muḥammedī**nüñ bu ṭaʿām (10)

[1790] "Üç defa, orucunuzu birleştirmekten sakının."
[1791] "Ya Resulallah, senin birleştirdiğin gibi"
[1792] "Siz benim gibi değilsiniz, dedi"
[1793] "Ben rabbimin katında barınıyor, yemek ve su ihtiyacımı karşılıyorum."(Buhârî, Sahîh, II/243; Yardım 2008: 83-84)
[1794] "Ben rabbimin katında barınıyor, yemek ve su ihtiyacımı karşılıyorum."(Buhârî, Sahîh, II/243; Yardım 2008: 83-84)

u şarāba ʿadem-i iḥtiyācınuñ ṣūretidür ve bu ṣıfat iyyākum ve'l-viṣāl ḳavlinüñ mūcebince hemān ol Ḥażrete maḫṣūṣdur (11) ġayruñ bunda iştirāki yoḳdur pes **Ḥażret-i Mevlā̱nā** bu meẕhebe ẕāhib (12) olan ʿulemāyı redd idüp buyururlar ki hīç [bilātevcīh ü teʾvīl bu ḥadīs̱i ḳabūl it ve ol rūḥānī olan (13) āb u nānı ḥaḳīḳate ḥaml eyle ki ḥattā̱ ḥulḳūm-ı cān ve gülū-yı revāne ifāża-yı ḫᵛān-ı Muḥammediyyeden leben-i şehbā vü ʿasel-i muṣaffā gibi (14) eleẕẕ u aḥlā̱ eṭʿamet-i nūr u şarāb-ı ṭahūr gele] eger bunuñ ḫılāfı maʿnā̱ virilürse baṣal ü sīr gibi ḳabīḥ olur pes bundan (15) murād bilāteʾvīl ekl ü şürb-ı rūḥānīdür ki buna daḫı ġıdā olur ve bu ekl ü şürb-i rūḥānī gerekse Cenāb-ı Ḥaḳ iṭʿām eylesün (16) ve isḳā eylesün ve gerekse Ḥażret-i Peyġāmber iṭʿām u isḳā eylesün maḳṣūd ḥāṣıl olur kemā inne taḳiyyen min(17)muḫalledin ṣāḥibi **Kitābu's-Sened** *reʾaye'n-Nebiyyu ʿaleyhi's-selām fi'l-menāmi feseḳāhu ʿaleyhi lebenen feṣaddeḳa taḳiyyun muḫalledin* (18) *ruʾyāhu ve isteḳāhu fiḳāʾen lebenen*[1795] keẕā ḳāle'ş-**Şeyḫu'l-Ekber** raḍıyallāhu ʿanh (19)

(3788) Mes̱nevī

Z'an ki teʾvīlest vā dād-ı ʿaṭā [P140a]

Çünki bīned an ḥaḳīḳatrā ḫaṭā

Bu beyt hīç bīteʾvīl bunı ḳabūl (20) eyle didükleri ḳavle ʿilletdür Ḥażret-i Mevlā̱nā ḳaddesallāhu sırrahu'l-ʿazīz buyururlar ki bīteʾvīl bu ḥadīs̱-i şerīfüñ (21) maʿnā̱sını ve ekl ü şürbüñ ḥaḳīḳī olmasını ḳabūl eyle andan ötüri ki teʾvīl nefsinde vā dād-ı İlāhīdür çünkim (22) müʾevvil āyet ü ḥadīs̱üñ ḥaḳīḳatine ḥaml olınmamasında ḫaṭā göre mefhūm-ı muḫālifesi eger ḥaḳīḳatine ḥaml olınduḳda ḫaṭā (23) görmezse teʾvīl ü vā dād-ı ʿaṭā-yı İlāhī ve niʿmet-i Rabbānī olmaz belki evhām u ḫayālāt-ı nefsānī olur dimekdür (24) zīrā ʿinde'l-muḥaḳḳıḳīn teʾvīl bir kelāmı ṣarf eylemeklikdür maʿnā̱-yı ḥaḳīḳīsinden bir āḫar maʿnā̱ya ki ol maʿnā̱ kitāb u sünnete (25) muvāfıḳ bu kelāmuñ māḳabline ve mābaʿdine münāsib ü muṭābıḳ ola eger ol kelāmuñ ḥaḳīḳat-ı maʿnā̱sında ḫaṭā görilürse (26) eger ḥaḳīḳat-ı maʿnā̱sına ḥaml olunduḳda ḫaṭā olmazsa teʾvīl ü ḫaṭādur ve ḥaḳīḳatden ʿudūl ve muḳteżā-yı ẓāhirden (27) bilāmüreccıḥ nüḳūl cāyiz degüldür mes̱elā ***yedullāhi fevḳa eydīhim***[1796] āyeti gibi ve ***cāʾe rabbuke***[1797] āyeti ve daḫı ***ḍaḥakellāhu'l-bāriḥati*** [A311a] (1) ve daḫı ***mariżtu felem teʿudnī***[1798] ḥadīs̱leri gibi ḥadīs̱ler müteşābihātdandur eger ḥaḳīḳatine ḥaml olınsa ḫaṭā ve eger kitāb ü sünnete (2)

[1795] "Hz. Peygamber rüyada müttakîye görünüp onu süt ile besler. Takî olan kişi bunu tasdik eder ve rüyasında süt ile beslenir."

[1796] "Allah'ın eli onların elleri üzerindedir." (Fetih, 10)

[1797] "Rabbin(in emri) geldiği ve melekler saf saf dizildiği zaman (her şey ortaya çıkacaktır). (Fecr, 22)

[1798] "Hasta oldum, hatırımı sormadın."

muvāfıḳ teʾvīl ḳılınsa vā dād-ı ʿaṭā-yı Ḫudādur ammā bu *ebītu ʿindeRabbī* ḥadīs̱i gibi eḥādīs̱-i şerīfe ḥaḳīḳate ḥaml olınsa (3) ḫaṭā lāzım gelmez pes bu gūne aḫbār-ı laṭīfe teʾvīle muḥtāc olmaz fe'fhem **Surūrī** ve **Şemʿī** bu beytde (4) bir āḫar vech üzre maʿnā̱ virmişlerdür ammā bu maʿnā̱ evlā̱ meger anlaruñ ḳavli şu vech üzre taʿbīr ḳılınup ve yine (5) zīrā ki ʿaṭā-yı Ḥaḳḳı girü ṭutan teʾvīldür çünkim müʾevvil ol ḥaḳīḳati ḫaṭā göre yaʿnī hīç teʾvīlsiz bu *ebītu ʿindeRabbī* (6) ḥadīs̱in ḳabul eyle ve bunuñ ḥaḳīḳaten maʿnā̱sına ve ḥaḳīḳate ḥaml olınmasında ḫaṭā görme ve inkār ḳılma (7) çünki anuñ ḥaḳīḳatin ey müʾevvil ḫaṭā görüp teʾvīl ḳılasın senden ʿaṭā-yı Ḥaḳḳı girü viren teʾvīldür (8)

(3789) Mes̱nevī

An ḫaṭā dīden zizaʿf-ı ʿaḳl-ı ust

ʿAḳl-ı kül maġzest u ʿaḳl-ı cüzv pust

[Ol maʿnā̱yı ḫaṭā görmek ṣāḥib-i teʾvīlüñ (9) żaʿf-ı ʿaḳlındandur anuñçün ki ʿaḳl-ı küll maġz u ḥaḳīḳat ve ʿaḳl-ı cüzʾī pūst u ṣūretdür bu beyt-i şerīf (10) suʾāl-i muḳaddere cevābdur keenne bir sāyil dir ki ʿulemā-yı ẓāhirden eks̱er-i kimse bu ḥādīs̱üñ şerḥinde dimişler ki ṣavm-ı (11) viṣāl Ḥażret-i Resūl ʿaleyhi's-selāma maḫṣūṣdur ümmetine maḥẓūrdur ve ekl ü şürb eger ḥaḳīḳatine ḥaml olınursa (12) nāḳıṣ-ı ṣavm olur pes maʿnā̱-yı ḥaḳīḳisinde ḫaṭā olıcaḳ teʾvīl olmaḳ lāzım gelür **Ḥażret-i Mevlā̱nā** ḳaddesellāhu sırrahu'l-ʿazīz (13) cevāb-ı bāṣavāb virüp buyururlar ki bunuñ ḥaḳīḳaten ekl ü şürb olmasında ḫaṭā görmeklik ol ʿālimüñ ʿaḳlınuñ (14) żaʿfındandur zīrā nāḳıṣ-ı ṣavm olan ṭaʿām ṭaʿām-ı dünyevī vü arżī vü süflīdür ṭaʿām-ı Ḥaḳḳānī vü Rabbānī nāḳıż-ı (15) ṣavm olmaz ve daḫı *iyyākum ve'l-viṣāl ve innī lestu keeḥadikum* dimelerinden ol Ḥażrete vāris̱-i kāmil olan kimselerden bu ṭaʿām (16) u şarāb-ı Ḥaḳḳānīnüñ menʿ olınması ve ol Ḥażrete taḫṣīṣ ḳılınması lāzım gelmez egerçi ṣavm-ı viṣālden taḥẕīr lāzım gelür (17) ve bu ṭaʿām u şarāba vāris̱ olamduḳça andan ḥaẕer ḳılmaḳ vācib olursa pes ʿaḳl-ı küll maġzdur ve ʿaḳl-ı cüzʾī vü maʿāşī (18) ḳışrdur ḳışr lübüñ ḥālini ve maḳṣūdını bilmez illā ẓann u vehmle]

(3790) Mes̱nevī

Ḫᵛīşrā teʾvīl kun n'aḫbārhā

Maġzrā bed gūy ne gülzārhā

(19) [Pes ey ḳışr menzilesinde olan müʾevvil kendüñi iḫbār-ı Resūle teʾvīl eyle iḫbār-ı Resūli kendü fehmüñe teʾvīl (20) eyleme ve kendü maġzuña bed di gülzār-ı maʿnā̱ya degül yaʿnī ḳıllet-i maʿrifetüñe ve ʿadem-i fehmüñe iʿtirāf eyle ve gülzār-ı maʿnā̱dan

ḳuvve-yi (21) şāmme-yi ʿakluñ rāyiḥa-yı maʿnāyı almaduġına bed söyle yoḫsa ḥaḳīḳat-ı maʿnāsına ḥaml olınsa maʿnāya ḫalel gelür (22) diyü teʾvīl ḳılma dimek olur]

(3791) Meşnevī

Ey ʿAlī ki cümle ʿakl u dīdeyī

Şemmeyī vā gū ezançi dīdeyī

Ey **ʿAlī** sen ki cümle ʿaḳl u dīdesin (23) ol nesneden ki görmişsin bir şemme girü di yaʿnī beyān eyle

(3792) Meşnevī

Tīġ-i ḥilmet cān-ı mārā çāk kerd

Āb-ı ʿilmet ḫāk-ı mārā pāk kerd

(24) Senüñ ḥilmüñ tīġi bizüm cānımuzı çāk eyledi senüñ ʿilmüñ ābı bizüm ḫākımuzı pāk eyledi yaʿnī küfr ü cehālet (25) levsinden benüm cesedümi ṭāhir ḳıldı

(3793) Meşnevī

Bāz gū dānem ki īn esrār-ı Hust

Z'an ki bīşemşīr kuşten kār-ı ust

(26) Girü söyle bilürem ki bu esrār-ı Hūdur zīrā ki şemşīrsiz öldürmek anuñ kārıdur

(3794) Meşnevī

Ṣāniʿ-i bīālet u bīcāriḥa (27)

Vāhib-i in hedyehā-yı rābiḥa

Āletsiz cāriḥa olan ṣānıʿ budur rebḥ olan hediyyelerüñ vācibi [A311b] (1) cevāb bu beytdür

(3795) Meşnevī

Ṣad hezāran miçeşāned hūşrā

Ki ḫaber ne'bved du çeşm u gūşrā

Nice yüz biñi izāḳa eyler hūşa (2) ki iki göze ve iki ḳulaġa andan ḫaber olmaz yaʿnī Ṣāniʿ-i bīālet ve Vāhib-i bīminnet ʿaḳl-ı insāna envāʿ-ı ezvāḳı iṭʿām (3) u izāḳa eyler ki andan bu ḥavāss-ı ẓāhirenüñ āgāhlıġı olmaz

(3796) Meşnevī

Bāz gū ey bāz-ı ʿarş-ı ḫoş-şikār

Tā çi dīdī in zamān (4) *ezKirdgār*

Āşkārā söyle ey ʿarş-ı āʿlānuñ ḫoş-şikār olan olan ṭoġanı tā bu zamān Ḥażret-i Ḫudādan ne gördüñ (5) [yaʿnī yā ʿAli sen kendü şānuñı vaṣf idüp inne'l-lezī huve ḥāmilun ʿarşullāhi maʿa'l-esrār buyurmışsın imdi ey bāz-ı (6) ʿarş-ı ḫoş-şikār söyle ve keşf-i esrār

eyle ʿacabā bu zamānda Ḥażret-i Kirdgāruñ esrār-ı ġaybiyyesinden ne müşāhede ḳılduñ] (7) pes ol Ḥażretüñ medḥine başlayup didi

(3797) Meṡnevī

Çeşm-i tū idrāk-ı ġayb āmuḫte

Çeşmhā-yı ḥāżıran berdūḫte

[Yā ʿAlī sen (8) şol insān-ı kāmil ve veliyy-i fāżılsın ki gözüñ esrār-ı ġaybiyyenüñ idrākine āmūḫtedür ve ḥāżır olanlaruñ gözleri (9) bu mertebe idrāk-i esrār eylemeden berdūḫtedür ve tefāvüt-i enẓār muḥaḳḳaḳdur]

(3798) Meṡnevī

An yekī māhī hemībīned ʿıyān

V'an (10) *yekī tārīk mībīned cihān*

Meṡelā o bir kimse māhı ʿıyān görür ve bir āḫar kimse daḫı bu cihānı tārīk ü pür-ẓulmet (11) görür

(3799) Meṡnevī

V'an yekī se māh mībīned behem

İn se kes bi'nşeste yek mevżiʿ neʿam

Ve ol bir kimse daḫı üç ayı bir yirde (12) cemʿ görür belī bu ḥāl bu ki bu üç kimse bir mevżıʿde oturmışlardur bu maḥalle münāsib iki gūne maʿnā vardur (13) biri budur ki bir kimsenüñ ḳuvve-yi bāṣırasında beġāyet żaʿf u ḫalel olsa ol kimse bu cihānı tārīk görür māhı (14) göremez ve bir kimsenüñ daḫı ḳuvve-yi bāṣırası bīnālıgın ḳuvve-yi baṣīreti aʿmā olsa ol kimse ancaḳ maḥsūs olan māhı (15) görür pes bir kimsenüñ daḫı ḳuvve-yi bāṣırası vehm-i baṣīreti ve kāmil olsa hem bu maḥsūs olan māhı görür vehm-i (16) baṣīretile taḥte'l-arżdan ḳamere nūr viren şemsi görür ve hem şemse nūr viren māh-ı aʿẓamı yaʿnī ʿaḳl-ı külli görür (17) ve bir maʿnā daḫı budur ki üç kimse bir mevżūʿda olsalar ḳıllet-i maʿrifeti olduġıyiçün envār-ı tevḥīdden bu cihānı (18) ḫālī vü tārīk görür ve biri daḫı baṣar-ı baṣīretile māh-ı tevḥīd-i efʿāli görür ve biri daḫı ʿayn-ı yaḳīnle māh-ı tevḥīd-i (19) efʿāli hem māh-ı ṣıfātı hem tevḥīd-i ẕātı behem bir yirde görür se māhdan murād māh-ı şerīʿat ve māh-ı ṭarīḳat ve māh-ı (20) ḥaḳīḳatdür dinse de vechden ḫālī degüldür ve yāḫud cihānı nūr-ı māhdan ḫālī vü tārīk gören ṭāyifeden murād (21) [māh-ı vücūd-ı evliyāya inkār iden bībaṣīretler ola bu cihān nūr-ı māh-ı vücūd-ı evliyāyıla münevver iken anlar ʿālemi māh-ı (22) vücūd-ı evliyādan ḫālī vü tārīk görürler ve anlar ki bir māh görürler anlardan murād şol ṣādıḳ olan mürīdlerdür ki (23) baṣar-ı baṣīretile bu cihānda felek-i māh-ı kerāmet olan velīnüñ māh-ı vücūdını müşāhede ḳılurlar ve

anuñ pertevinden müstenīr (24) ü müstefīż olurler ve se māhı bir yirde cemʿ gören ṭāyifeden murādmāh-ı şerīʿat ve māh-ı ṭarīḳat ve māh-ı maʿrifeti (25) bir veliyy-i kāmilüñ felek-i vücūdında cemʿ olan bu evc-i māh hem āftāb-ı ḥaḳīḳat-ı (26) Muḥammedīden müstenīr olduġını ve ḫurşīd-i rūḥ-ı Aḥmedīden żiyā vü nūr bulduġını ol ḥażretüñ ẕātı daḫı (27) Ḥażret-i Aḥadiyyetden nūr alduġını ve żiyā bulduġını müşāhede eyleyen mürīd-i ṣādıḳ olur ve bu nās fi'l-ḥaḳīḳa [A312a] (1) şerīʿatda üç ḳısmdur bir ḳısmı māh-ı ḥaḳīḳatı baṣar-ı baṣīretile müşāhede eyleyüp ḫāliṣen livechillāh Cenāb-ı Ḥaḳḳa ʿibādet (2) eyleyenlerdür ve bir ḳısmı daḫı ancaḳ bu ʿālem-i ẓāhiri görüp ʿibādeti riyāyıla ḳılanlardur ve bir ḳısmı daḫı Ḥaḳdan ġāfil (3) olup ʿibādeti mücerred nāsdan menfaʿat u ġıdā ṭalebinden ötüri ʿibādet ḳılanlardur kemā ḳāle'n-Nebiyyu ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem] (4) *iẕā kāne āḫıri'z-zamāni ṣāret ummetī s̱elās̱e fırḳatin fırḳatun yaʿbudūnellāhe ḫāliṣan ve fırḳatun yaʿbudūnellāhe riyā'en ve fırḳatun (5) yaʿbudūnellāhe liyeste'kulū bihi'n-nāse*[1799]

(3800) Mes̱nevī

Çeşm-i her se bāz u gūş-ı her se tīz

Dertu āvīzān u ezmen dergürīz

Her üç (6) ṭāyife ẓāhirde gözi açuḳ ve ḳulaġı tīzdür yā **ʿAlī** bunlar saña taʿalluḳ idici ve benden ḳaçmadadur yaʿnī bu (7) ẕikr olınan üç mertebe ṣāḥibinüñ ehli senüñ cānuña müteʿallıḳlardur ki sen anlaruñ her birinüñ mertebesi bilürsin (8) ve benden ġāyib olup ḳarār ḳılıcılardur ki ben anlaruñ ḥālini ve māfi'l-bālini bilmezem

(3801) Mes̱nevī

Siḥr-i ʿaynest in ʿaceb luṭf-ı ḫafīst (9)

Bertu naḳş-ı gürg u bermen Yūsufist

Bu kār ki ẓuhūr eyledi ʿaynuñ siḥri midür ve yāḫud ḫafī midür luṭf-ı (10) [P140b] ḫafī aña dirler ki sebebi maʿlūm olmaya ve siḥr-i ʿayn aña dirler ki göz sebebini idrāk eylemedügi şey'i görür ki anuñ aṣlı (11) nedür fehm eylemege ḳādir olmaya yaʿnī bir ḥālet ki el-ān ẓuhūr eyledi siḥr-i ʿayn mıdur ve yāḫud luṭf-ı ḫafī midür ki ʿaḳl (12) bunuñ sebebini bilmez ve aṣlına vāḳıf olmaz senüñ üzerüñe naḳş-ı gürg benüm üzerüme bir **Yūsuf** mıdur ve yāḫud saña (13) daḫı naḳş-ı gürg degül naḳş-ı **Yūsuf** mıdur bu beyt pehlevān lisānından **Ḥażret-i ʿAlī**ye ḫıṭāben dinilmişdür ve mıṣraʿ-ı (14) s̱ānī mıṣraʿ-ı evvele muvāfıḳ olup istifhām olmaḳ evlādur istifhām olmasa daḫı cāyizdür bu vech üzre

[1799] "Ahir zamanda ümmetim üç fırka olacaktır. Bir fırka Allah'a ihlasla kulluk eder, bir fırka ise riya ile kulluk eder. Bir fırka ise insanlardan menfaat talep edenlerdir."

ki ve yine yā **ʿAlī** (15) bu ḥālet senüñ üzerüñe naḳş gerekdür yaʿnī ṣūret-i ziştdür ve lihāẕā ġazā vü ḳatlden bu ḥālet sebebiyile nefret idüp (16) ictināb ḳılduñ lākin benüm üzerüme bir **Yūsuf** gibi cemīl ü laṭīfdür ki ben ḳatlden ḫalāṣ oldum ve küfr ü ʿiṣyāndan (17) daḫı necāt buldum didi

(3802) Meṡnevī

ʿĀlem er hicdeh hezārest u füzūn

Her naẓarrā nist in hicdeh zebūn

ʿĀlem eger on sekiz (18) biñdür ve ger ziyādedür zīrā on sekiz biñ olmasında ve andan ziyāde olmasında iḫtilāf vardur muḥaṣṣal māyaʿlem bihi'ṣ-(19)ṣānıʿu her ne ḳadar şeyʾ var ise ʿālemdür bu on sekiz biñ ʿālem her naẓarda zebūn degüldür ve her kes bu cümle ʿavāmuñ (20) müşāhedesine ḳādir degüldür

(3803) Meṡnevī

Rāz bü'gşā ey ʿAliyy-i Murtażā

Ey pes-i sūʾu'l-ḳażā ḥüsnü'l-ḳażā

Ey on sekiz biñ ʿālemüñ (21) esrārına ʿālim olan **ʿAliyy-i Murtażā** rāzı aç ve bu ḥālüñ ḥaḳīḳatini baña keşf eyle ey sūʾu'l-ḳażādan ṣoñra ḥüsnu'l-(22)ḳażā mertebesinde olan **ʿAlī** kendünüñ sūʾ-i ḥālini sūʾ-i ḳażā menzilesine ve **Ḥażret-i ʿAlīyi** ḥüsn-i ḳażā menzilesine (23) tenzīl eylemiş olur ve bu mıṣrāʿda bir vech daḫı cāyiz olur ki ve yine ey **ʿAlī** sūʾu'l-ḳażādan ṣoñra baña ḥüsnu'l-ḳażā (24) vardur yaʿnī senüñ sebebüñle küfr ü ḫuṣūmetden ṣoñra īmān u ṣulḥ u ṭāʿat ḥāṣıl oldı dimek olur (25)

(3804) Meṡnevī

Yā tu vā gū ançi ʿaḳlet yāftest

Yā bugūyem ançi bermen tāftest

Yā sen söyle ol nesneyi ki senüñ ʿaḳluñ bulmışdur (26) yā ben diyeyüm ol nesneyi ki benüm üzerüme ṭoġmışdur

(3805) Meṡnevī

Eztu bermen taft çün dārī nihān

Mīfişānī nūr çün meh bīzebān

(27) Senden benüm üzerüme ṭoġdı ve lemʿa urdı niçün nihān ṭutarsın māh gibi tekemmülsiz nūr ṣaçarsın **[A312b]** (1) yaʿnī māh sākit ü bīnuṭḳ iken ʿāleme nūr-efşān olup ve izāle-yi ẓulmet olup yiri münevver eylersin daḫı bīnuṭḳ u (2) bītekellüm ḳulūba nūr virüp izāle-yi küfr ü ẓulmet ḳılup dilleri münevver eylersin

(3806) Meṡnevī

Līk eger derguft āyed ḳurṣ-ı māh

Şeb-revanrā (3) *zūdter āred berāh*

Līkin eger ḳurṣ-ı māh söze gelür gice ile yol yürüyicileri tīz yola getürür yaʿnī māh-ı felek-hidāyet (4) olan mürşid eger söze gelüp reh-revlere ḳālile daḫı irşād eylerse nūrun ʿalā̱nūr olur ve reh-revler andan ziyāde (5) ḳuvvet-i ḳalb bulur

(3807) Meṡnevī

Ezġalaṭ eymen şevend u ezẕuhūl

Bang-ı meh ġālib şeved berbang-ı ġūl

[Ġalaṭ u ẕühūlden eymen (6) ü sālim olurlar bāng-ı māh bāng-ı ġūluñ üzerine ġālib olur yaʿnī] reh-revler māh-ı hidāyetüñ ḥālen ve ḳālen olan (7) irşādı sebebiyile ġalaṭdan ve ẕühūlden ve ġāfletden eymen olurlar māhuñ bāngı ġūluñ bāngı üzre ġālib (8) olur ve şeyāṭīnüñ iġvā vü iḍlālini defʿ ḳılur meşhūrdur ki ġūl-ı biyābān baʿż-ı reh-revleri ẓulmet-i şebde (9) yol budur diyüp ṭarīḳatden iḫrāc idüp bir vādīde helāk iderlermiş ammā māh-ı tābān olsa ve sālik-i (10) rāh yolı görse anuñ ḳavline iʿtimād eylemez eger berḥīle anuñ ḳavline meyl eylemek olduġı ḥīnde māh söylese (11) ve aña uyma ġūl-ı biyābāndur diyü ḥaḳīḳat-ı ḥāli naḳl eylese sālik-i rāh minbaʿd ġalaṭ u ġaflet eylemez (12)

(3808) Meṡnevī

Māh bīguften çü bāşed reh-nümā

Çün bugūyed şud żiyā ender żiyā

Māh çünki söylemeksiz hemān nūr żiyāsıyıla reh-nümā ol (13) çünkim māh söyleye ve reh-revlere ḥaḳīḳat-ı ḥāli naḳl eyleye żiyā ender żiyā olur

(3809) Meṡnevī

Çün tu bābī an medīne-y ʿilmrā (14)

Çün şuʿāʿ-ı āftāb-ı ḥilmrā

Yā **ʿAlī** çünkim ol ʿilm medīnesinüñ bābısın senüñ şān-ı şerīfüñde **Ḥażret-i** (15) **Nebiyy-i** Mükerrem ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem *ene medīnetu'l-ʿilm ve ʿAliyyun bābehā*[1800] buyurdı çünkim ḥilm āftābınuñ pertev-i şuʿāʿısın ḥilm āftābından (16) murād **Ḥażret-i Resūl-i Ekrem**dür ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem ḥilmleri bir mertebede idi ki ḥattā küffār u münāfıḳīne bile ḥilm ü mülāyemet üzre (17) idiler pes Cenāb-ı Ḥaḳ ol Ḥażrete *yā*

[1800] "Ben ilmin şehriyim, Ali de kapısıdır."

eyyuhe'n-nebiyyu cāhidi'l-kuffāre ve'l-munāfiḳīne va'ġluẓ ʿaleyhim[1801] diyü terk-i ḥilm idüp ġılẓet (18) ü şiddet eylemege emr buyurdı

(3810) Meṡnevī

Bāz bāş ey bāb bercūyā-yı bāb

Tā resed eztu ḳuṣūr ender lübāb

Ey bāb-ı (19) medīne-yi ʿilm cūyā-yı bāb üzre meftūḥ ol tā ḳışrlar senden lüblere irişse yaʿnī ṣūretde ḳalanlar ve ecsād (20) ḥükminde olanlar senüñ irşād ü hidāyetüñle ʿālem-i ḥaḳīḳate vāṣıl olalar ve maġz-ı naġzı bulalar

(3811) Meṡnevī

Bāz bāş ey bāb-ı (21) *raḥmet tā ebed*

Bārgāh-ı mā lehu kufven eḥad

Ḥażret-i ʿAlīye ol pehlevān ḫıṭāb idüp dir ki güşāde ol ey Allāhuñ (22) raḥmeti bābı ilāġayri'n-nihāye ol kimsenüñ bārgāhı ki aña bir kimse bir eḥad küfüvv ü naẓīr degüldür [yaʿnī *bārgāh-ı mā lehu kufven eḥad* (23) ve bāb-ı raḥmet olan ʿAliyyu'l-Murtażā̱ ilā ebedi'l-ābād meftūh ol ki erbāb-ı muḥabbet ol bāb-ı meftūḥ-ı hidāyetden medīne-yi (24) ʿilm u maʿrifet ve Kaʿbe-yi vaḥdete dāḫil olsunlar böyle] dinse cāyizdür ey bāb-ı raḥmet tā ebed meftūḥ ol (25) şol bārgāha anuñçün bir eḥad küfüvv ü naẓīr degüldür Ḥażret-i ʿAlī aña vāriṡ olan her velī bārgāh-ı İlāhī ve bāb-ı esmā vü (26) ṣıfāt-ı nāmütenāhīdür belki naẓar-ı ḥaḳ-bīnle baḳarsañ her ẕerrenüñ vücūdı cānib-i Ḫudāya birdür nitekim (27) buyururlar

(3812) Meṡnevī

Her hevā vü ẕerreyī ḫod manẓarist

Nāguşāde ki guved k'ancā derist

Ve fī külli şey'in lehu āyetun tedullu ʿalāennehu [A313a] (1) vāḥidun miṣdāḳınca cānib-i rubūbiyyete ve cenāb-ı ulūhiyyete her hevā üzre ḫod bir manẓar u derīçedür ammā ra'eytü şey'en (2) illā ve ra'eytellāhu fīhi diyenler ebvāb-ı ẕerrāt-ı kāyinātdan esmā vü ṣıfāt-ı İlāhiyyeyi müşāhede idenlerdür ki bunlara ebvāb-ı (3) ḥaḳāyıḳ-ı eşyā meftūḥ olmışdur ammā ebvāb-ı ḥaḳāyıḳ mādām ki nāgüşādedür kim söyler ki ol maḥalde bir ḳapu vardur (4) ve esmā vü ṣıfāt-ı İlāhiyye rū-nümā olur

(3813) Meṡnevī

Tā nebü'gşāyed derīrā dīdebān

Derderun hergiz necünbed an gümān

[1801] "Ey Peygamber! Kâfirlere ve münafıklara karşı cihad et, onlara karşı sert davran." (Tevbe, 73)

(5) Dīdebān-ı ḥaḳīḳat tā kim bir kimseye ḳapu açmaya anuñ derūnında bir şeyʾ aña ḳapu olmaḳ gümānı ḥareket eylemez eks̱er-i nusaḫda (6) *in gümān* vāḳıʿ olmışdur bu taḳdīr üzre maʿnā̱ mādām ki dīdebān-ı ḥaḳīḳī bir ḳapu açmaya derūnda bu ẓann u gümān hergiz (7) ḥareket eylemez dimek olur

(3814) Mes̱nevī

Çün guşāde şud derī ḥayran şeved

Murġrā ümmīd u ṭamʿ perran şeved

Çünkim bir ḳapu (8) açuldı ve aña bir şeyden fetḥ-i bāb oldı ol kimse ol ḳapudan Ḥaḳḳuñ müşāhedesinde ḥayrān olur ve ümmīd (9) ü ṭamaʿ ḳuşı ol cānibe perrān olur ve ol ḳapu ne maḳarrla ḳapu idügin bilürler ve rabbisin andan müşāhede ḳılurlar (10)

(3815) Mes̱nevī

ʿĀḳılī nāgeh bevīran genc yaft

Sūy-ı her vīrān ezan pes mīşitaft

Mes̱elā bir ʿāḳıl nāgāh bir (11) vīrānede genc buldı her vīrāne cānibine ol genci bulduḳdan ṣoñra sürʿat eyledi ol ümmīd ile ki ol vīrāne(12)lerde genc bula

(3816) Mes̱nevī

Tā zidervīşī neyābī tū güher

Key güher cūyī zidervīşī diger

Kez̠ālik sen daḫı ey dervīş mā(13)dām ki dervīşlikden güher bulmayasın ve anda olan kenz-i lāyefnāya vāṣıl olmayasın dervīşlikden girü (14) ḳaçan güher ṭaleb eylersin bu maʿnā̱ daḫı cāyizdür tā bir dervīşden sen güher bulmayasın ḳaçan bir dervīşden (15) daḫı güher ṭaleb eylersin

(3817) Mes̱nevī

Sālhā ger ẓan deved bāpāy-ı ḫᵛīş

Nu'gẕered z'işkāf-ı binīhā-yı ḫᵛīş

Nice yıllar eger (16) ẓann kendü ayağıyıla yaʿnī ṣāḥib-i ẓann olan kimse rāh-ı Ḥaḳda eger nice biñ yıllar pāy-ı ẓann u ḳıyāsla bilse (17) kendünüñ burunlarınuñ delüginden ilerü geçmez yaʿnī mādām ki ẓann ṣāḥibi yaḳīn ṣāḥibine muḳārin olmaya (18) ve andan ʿilm-i yaḳīn taʿallüm ḳılmaya anuñ ẓannı burnı deliklerinden ilerü gidüp ḳuvve-yi meşāme-yi rūḥāniye vāṣıl olmaz (19) ve ʿilme'l-yaḳīn rāyiḥasını [P141a] istişmām ḳılmaz

(3818) Mes̱nevī

Tā bebīnī n'āyedet ezġayb bū

Ġayr-ı binī hīç mībinī bugū

ʿĀlem-i (20) gaybdan senüñ burnuña rāyiḥa gelmeye ve saña Ḥaḳ Teʿālā̱ ʿālem-i ġaybuñ rāyiḥasını istişmām eyleyicek bir ḳuvvet-i rūḥānī (21) ʿaṭā ḳılmaya burnuñdan ġayrı hīç bir nesne görmeyesin di yaʿnī mādām ki saña dimāġ-ı rūḥānī ḥāṣıl olmaya (22) ve ol dimāġ-ı rūḥānīyle cānuñ Ḥaḳ rāyiḥasın istişmām ḳılmaya ancaḳ gördigüñ ẓāhirde olan burnuñdur (23) ve rayiḥa daḫı alursın ẓāhirde olan revāyiḥden rāyiḥa alduġuñdur ġayrı degül [yaʿnī çünki kendü zuʿm (24) u pindāruñla mücāhede vü riyāżet idersin ve fażīlet-i bāhire ṣāḥibi olayın ve evliyānuñ bulduġı esrārı (25) bulayın diyü ṭarīḳ-ı meşaḳḳate gidersin mādām ki āteş-i ʿışḳa yanmayasın ʿūd-ı vücūduñdan revāyiḥ-i ḳudsiyye-yi (26) vaḥdet istişmāmına ḳuvvet-i şāmmeye mālik olmayup şirk-i maʿnevīden ḫalāṣ olamazsın ve evliyā vü ʿurefānuñ (27) bulduġını bulamazsın]

Suʾāl kerden-i ān merd-i kāfir derʿAlī ki çün bermenī muẓaffer şudī [A313b] (1) **şemşīr ezdest çun endāḫtī**

[Ol pehlevān-ı kāfir Ḥażret-i ʿAlīden raḍıyallāhu ʿanh suʾāl eylemesi beyānındadur (2) böyle diyü ki benim gibi pehlevān üzre yā ʿAlī ġālib olmış iken şemşīri niçün bıraḳduñ]

(3819) Meṡnevī

Pes buguft an nev-müselmān-ı velī (3)

Ezser-i mestī vü leẕẕet yā ʿAlī

Pes **Ḥażret-i ʿAlī**ye dost u ḳarīb olan nev-müselmān didi mestlik (4) ü leẕẕet ṭarīḳından yā **ʿAlī** didi velī bunda dost u ḳarīb maʿnā̱sına olmaḳ maḥalle münāsibdür

(3820) Meṡnevī

Ki bufermā yā emīre'l-müʾminīn (5)

Tā bücünbed can beten derçun cenīn

Ki buyur emīre'l-müʾminīn *bāz fermā yā* [emīre'l-müʾminīn daḫı nusḫadur yaʿnī āşkāre (6) buyur yā emīre'l-müʾminīn] tā tende cān cenīn gibi ḥareket eyleye yaʿnī raḥm-ı māderde nefḫ-i rūḥ olduḳda (7) cenīn niçe ḥareket eylerse benüm cānum daḫı senüñ nefs-i şerīfüñden ḥayāt bulup tenümde cünbiş ü ḥareket gele ve ṭabīʿat-ı (8) māderinden tevellüd eylemege müteveccih ola didi

(3821) Meṡnevī

Heft aḫter her ceninrā müddetī

Mīkunend ey can benevbet ḫıdmetī

(9) Yidi yılduz raḥm-ı māderde olan her cenīne bir müddet ey cān anlaruñ her biri nevbetile bir ḫıdmet iderler yidi (10) aḫter bu beytde ẕikr olınan sebʿa-yı seyyāredür

Beyt

Ḳamerest u ʿUṭārid u Zühre

Şems Mirrīḫ u Müşterī vü Zuḫal (11)

(3822)

Çünki vaḳt āyed ki can gīred cenīn

Āftābeş an zaman gerded muʿīn

Çünkim vaḳt gele ki baṭn-ı māderde (12) cenīn cān ṭuta āftāb ol zamān ol cenīne muʿīn olur ve cenīn rūḥı ḥikmetullāh birle āftābuñ (13) terbiyesine maẓhar olduġı vaḳtde bulur ṣāḥib-i tecrübe olan müneccimler böyle taḥḳīḳ eylemişlerdür (14) ki nuṭfe ki raḥm-ı mādere düşse sebʿa-yı seyyāreden her biri ʿalā̱ṭarīḳi'l-münāvebe ol nuṭfeyi ḫıdmet ü tertīb iderler (15) evvelki ay **Zuḫal** terbiye ider ikinci ay **Müşterī** ve üçünci ay **Mirrīḫ** terbiye ider çünkim dördünci ay ola (16) ve cenīn cān ṭutmaḳ vaḳti gele **Āftāb** aña muʿīn olur ve terbiye ḳılur pes dördünci ayda rūḥ bulur (17) ve cünbiş ḳılur ve beşinci ayda **Zühre** altıncı ayda **ʿUṭārid** yidinci ayda **Ḳamer** terbiye ider andan ṣoñra nevbet yine (18) **Zuḫal**e döñer yine bir ay kāmil ol terbiye ḳılur andan ṣoñra yine nevbet **Müşterī**ye döñer pes ṭoḳuzıncı ayda mütevellid (19) olur ol müselmān lisānından bu kelāmı īrād eylemelerinden murād budur ki sālik eyitdi ḥālde cenīn gibidür (20) maẓhar-ı āftāb-ı ḥaḳīḳat-ı **Muḥammediyye** olan şeyḫ-i kāmil şems-i pür-żiyā gibi ve sāyir-i meşāyıḫ u ʿulemā nücūm u kevākib-i semā gibidür (21) pes cenīn-i cān-ı sālik egerçi bir şeyḫüñ terbiyesinde bir gūne reng ü şekli bulur ammā taḥt-ı terbiye-yi āftāb-ı (22) ḥaḳīḳate gelmeyince ḥayāt-ı ebediye neşʾesin bulamaz ve baṭn-ı beşeriyyetde anuñ rūḥı ḥareket ḳılamaz pes bu nücūm-ı maḥsūsanuñ (23) cenīni terbiye eylemeklikde baṭn-ı mādere yolı maʿḳūl u maʿnevīdür keẕālik nücūm-ı felek-i İlāhī olan meşāyıḫuñ daḫı (24) ervāḥ-ı ehl-i sülūkı terbiye eylemekde bāṭın-ı mürīdine yolları maʿnevīdür ki ol maʿḳūl u maʿnevī olan (25) yoldan anları terbiye vü tekmīl iderler pes meʿānī-yi ebyāt-ı şerīfe oldur [ki kevākib-i sebʿa-yı seyyāre vech-i (26) meşrūḥ üzre raḥm-ı māderde olan her cenīne nevbetile bir müddet ḫıdmet iderler ey cān çünki cenīn cān (27) ḳabūl itmege müstaʿid olmaḳ vaḳti gele ol zamān āftāb aña muʿīn olur yaʿnī ifāża-yı rūḥ idüp fi'l-ḥāl] [A314a] (1)

(3823) Meṡnevī

İn cenin dercünbiş āyed z'āftāb

K'āftābeş can hemībaḫşed şitāb

Bu ana ḳarnında olan cenīn āftābuñ (2) terbiyesinden cünbiş ü ḥareketile gelür zīrā ki āftāb aña ʿale'l-fevr rūḥ bağışlar

(3824) Meşnevī

Ezdiger encüm becüz naḳşī neyaft (3)

İn cenin tā āftābeş bernetaft

Ġayrı kevākibden bu cenīn bir naḳşdan ġayrı bulmadı tā kim ol cenīne (4) āftāb yaldıramadı yaʿnī anı terbiye eylemege başladı

(3825) Meşnevī

Ezkudāmin reh taʿalluḳ yaft ū

Derraḥim bāāftāb-ı ḫūb-rū

(5) Ḳanḳı yoldan ol cenīn taʿalluḳ buldı raḥmde iken ḫūb-rūy olan āftāba bu beyt suʾāldür cevābı bu beytdür (6) ki buyururlar

(3826) Meşnevī

Ezreh-i pinhan ki dūr ezḥiss-i mast

Āftāb-ı çarḫrā bes rāhhast

Pinhān yoldan cenīn āftāba (7) taʿalluḳ buldı ki ol rāh-ı nihānı bizüm ḥiss ü idrākimüzden dūrdur çarḫuñ āftābına nihānī çoḳ yolları vardur (8) yaʿnī āftābuñ her şeyʾe maʿnevī yolları vardur ki eşyānuñ vücūdını ol maʿnevī olan ṭuruḳdan terbiye (9) eyler ve eşyānuñ vücūdınuñ daḫı ol ṭuruḳ-ı maʿnevīden āftāba taʿalluḳātı vardur keẕālik āftāb-ı ḥaḳīḳīnüñ terbiyesi (10) ve ifāża vü ināresi ʿuḳūl-ı ḥavāsdan ḫāric olan yollardandur ve anuñ daḫı aña taʿalluḳı ol maʿnevī olan (11) ṭarīḳlerdendür pes āftābuñ eşyāya ve eşyānuñ āftāba olan ṭuruḳ-ı maʿneviyyesinüñ beyānına şurūʿ idüp buyururlar (12)

(3827) Meşnevī

An rehī ki zer biyābed ḳūt ezū

V'an rehī ki seng şud yāḳūt ezū

Ol bir yoldur ki zīr-i zemīnde altun (13) ol yoldan ḳūt u ġıdā bulur ve ol yoldur ki seng ol yoldan yāḳūt oldı

(3828) Meşnevī

An rehī ki surḫ sāzed laʿlrā (14)

V'an rehī ki berḳ baḫşed naʿlrā

Ol bir yol ki laʿli ḳırmızı düzer ve ol bir yol ki naʿle berḳ bağışlar (15)

(3829) Meşnevī

An rehī ki puḫte sāzed mīverā

V'an rehī ki dil dihed kālīverā

Ve ol bir yol ki mīveleri puḫte düzer ve ol (16) bir yol ki ḳorḳaġa ḳuvvet-i ḳalb virür kālīve egerçi bön kimseye ve aḥmaḳ kimseye dirler bunda ḳorḳaḳ maʿnāsınadur (17) nitekim ekŝer-i vehhām kimseler gice olduḳda ḫāyif olurlar lākin gündüz olup āftāb ṭulūʿ itdükde ḳuvvet-i (18) ḳalb bulurlar pes ḳorḳaḳ kimseye cürʾet ve żaʿīfu'l-ḳalb olana ḳuvvet ü şecāʿat virmek daḫı āftābuñ ḫāṣiyyeti (19) oldı lākin olınsa bu cümlesi rāh-ı nihānīden ḥāṣıl olur

(3830) Meşnevī

Bāz gū ey bāz-ı per-efrūḫte

Bāşeh u bāsāʿideş āmūḫte

(20) Girü ol pehlevān eyitdi ey ḳanadı şuʿlelenmiş ve cenāḥ-ı rūḥı nūr-ı Ḫudāyıla münevver olmış bāz-ı İlāhī girü (21) söyle ve āşkār eyle Ḥażret-i Şāha ve anuñ sāʿidine örgenmiş bir sırrı beyān eyle

(3831) Meşnevī

Bāz gū ey bāz-ı ʿanḳā-gīr-i şāh (22)

Ey sipāh-işken beḫod nī bāsipāh

Girü söyle ey şāh-ı ḥaḳīḳīnüñ ʿanḳā-gīr olan bāzı ey kendü nefsiyile (23) ʿasker ṣıyıcı sipāh muʿavenetiyile degül yaʿnī Ḥaḳ Teʿālā̱nuñ sende bir mertebe ḳuvvet ü ḳudreti vardur ki bīmuʿāvenet (24) sipāh münferiden bir ʿaskeri ṣınmaġa ḳādirsin çünkim bu mertebe ṣāḥib-i devletsin ve maẓhar-ı velāyetsin bu sırrı baña keşf (25) eyle didi bu cümle ol pehlevān lisānından ol maẓhar-ı ʿacāyibüñ ve menbaʿ-ı ġarāyibüñ fażīlet ü şānını beyān olur (26)

(3832) Meşnevī

Ümmet-i vaḥdī yekī vü ṣad hezār

Bāz gū ey bende bāzetrā şikār

Yalıñuz bir ümmetsin ve ṣad hezārānsın yaʿnī biḥasebi'ẓ-ẓāhir (27) bir kimsesin ve biḥasebi'l-maʿnā̱ ṣad hezār kimse mertebesinde vāḥidün ke'l-elf ve recülin baʿde'l-elf ḳavli māṣadaḳ-ı **[A314b]** (1) ḥālüñdür ve fi'l-ḥaḳīḳa cemīʿ-i ʿālemüñ ḳuvvetini Ḥaḳ Teʿālā̱ bir kimsede cemʿ eylese müstenkir degül kemā ḳīle (2)

Beyt

Leyse minellāhi bimustenkirin

En yecmaʿu’l-ʿālemi fīvāḥidin[1802]

Ve bu ḥadīs̱-i şerīf bu mażmūnı müʾeyyid olur ḳāle ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem (3) *ʿālimun vāḥidun* [P141b] *eşeddu ʿale’ş-şeyṭāni minelfi ʿābidin ve şāʿiruke ḳalīlun iẕā ʿaddū kes̱īrun iẕā şeddū* ḳavli daẖı böyle maḥallerde (4) istiʿmāl olınur maʿnā̱-yı mıṣraʿ-ı s̱ānī bu sırrı girü söyle ey kimse ki bende senüñ bāzuña şikārdur yaʿnī bu bende-yi kemīne (5) senüñ şeh-bāz-ı himmetüñüñ ṣaydı olmışdur bu sırrı aña beyān eyle didi

(3833) Mes̱nevī

Dermaḥall-i ḳahr in raḥmet ziçist (6)

Ejdehārā dest dāden rāh-ı kist

Ḳahr maḥallinde bu raḥmet nedendür ejderhāya dest ü furṣat virmek kimüñ ṭarīḳīdür

Cevāb (7) guften-i Emīru’l-müʾminīn ki sebeb-i efkenden-i şemşīr ezdest çi būdeyest derān ḥālet[1803] (8)

(3834) Mes̱nevī

Guft men tīġ ezpey-i Ḥaḳ mīzenem

Bende-yi Ḥaḳḳam ne meʾmūr-ı tenem

Ḥażret-i ʿAlī o pehlevāna eyitdi ben tīġi Ḥaḳ rıżāsıyiçün (9) ururum ben Ḥaḳ Teʿālā̱nuñ bendesiyem tenüñ bende vü meʾmūrı degülem

(3835) Mes̱nevī

Şīr-i Ḥaḳḳam nīstem şīr-i hevā

Fiʿl-i men berdīn-i men bāşed guvā

(10) Ḥaḳḳuñ şīriyem hevānuñ şīri degülem benüm fiʿlüm benüm dīnüm üzre şāhiddür

(3836) Mes̱nevī

Mā-rameyte iẕ rameytem derḥirāb

Men çü tīġem v’an zenende āftāb

(11) Muḥārede ben mā-rameyte iẕ rameyteyem ḥirāb bemaʿnī-yi muḥārebedür müfāʿale bābınuñ maṣdarıdur (12) ben fi’l-mes̱el tīġ gibiyem ve ol urıcı āftābdur yaʿnī mā-rameyte iẕ rameyte mefhūmınuñ maẓharıyam ḳitāl ü ḥirābda ben tīġ (13) gibi bir āletem dest-i İlāhīde ve ol urıcı āftāb-ı ḥaḳīḳīdür nitekim Ḥażret-i Nebī küffār cānibine (14) bir avuç ṭopraḳ ẓāhirde remy eyledi ḥaḳīḳatde anı rāmī Allāh idi ve ol Ḥażret yed-i ḳudrete

---

[1802] “Allah’ın tüm alemi bir şeyde toplaması O’na zor gelmez.”

[1803] Emîru’l-mü’minîn Hz. Ali’nin, o zaman elinden kılıcı atmasına sebep olan şeyin ne olduğuna dair cevap vermesi

bir ālet oldı (15) nitekim *mā-rameyte iẕ rameyte ve lākinellāhe ramā*[1804] āyeti bu maʿnāya şehādet ḳıldı bu āyet **Sūre-yi [Enfāldadur]** tefsīri bu cildüñ (16) evāyiline ḳarīb vezīr ḥikāyesinde *iʿtirāż-ı mürīdān berḫalvet-i vezīr* surḫında meẕkūr oldı

(3837) Meṡnevī

Raḫt-ı ḫodrā men zireh berdāştem (17)

Ġayr-ı Ḥaḳrā men ʿadem engāştem

Ben kendü zaḥmeti yoldan ḳaldurdum Ḥażret-i Ḥaḳdan ġayrısını men ʿadem ẓann (18) eyledüm yaʿnī *minkulli şey'in hālikun illā vechehu*[1805] muḳteżāsınca el-ān her şeyʾi hālik ü maʿdūm bildüm

(3838) Meṡnevī

Sāyeyīyem ked-ḫudāyem āftāb (9)

Ḥācibem men nīstem ūrā ḥicāb

Ben bir sāyeem fi'l-meṡel benüm ked-ḫudā vü ṣāḥibüm āftābdur yaʿnī sāye nice bīvücūd ve tābiʿ-i āftāb (20) ise ve anda olan ḥarekāt ü sekenāt ve her gūne ḥālāt āftābdan olduġı muḳarrer ise benüm daḫı ol āftāb-ı (21) ḥaḳīḳīdendür ben anuñ bāb-ı saʿādetinüñ derbānıyam aña ḥicāb degülem [belki bāb-ı āsmān hidāyetüñ derbānıyam ve bāde-yi (22) ʿışḳ u maḥabbetüñ sāḳī-yi şīrīn-zebānıyam]

(3839) Meṡnevī

Men çü tīġem pür-güherhā-yı viṣāl

Zinde gerdānem ne kuşte derḳıtāl

Ben fi'l-meṡel (23) viṣāl-i İlāhī güherlerinden bir tīġ gibiyem ceng ü ḳitālde diri eylerem depelenmiş eylemezem

(3840) Meṡnevī

Ḫun nepūşed gevher-i tīġ-i merā (24)

Bād ezcā key bered mīġ-i merā

Benüm tīġüm güherini ḳan örtmez murād biġayr-i Ḥaḳ sefk-i dimāʾ eylemez dimeden kināye olur bād benüm (25) mīġümi ḳaçan yirinden iledür yaʿnī bād-ı hevā-yı nefsānī benüm seḥāb-ı vücūdumı maḳāmumdan nice giderür taḥrīke ḳādir olamaz (26) [muḥaṣṣal bād-ı nefs ve hevā vü rīḥ-i fikr-i mā-sivā benüm sāye-yi ṣıfāt-ı rabbāniyye olan seḥāb-ı vücūdumı maḳām-ı şuhūd ve cemāl-i vaḥdetden (27) niçe izāle ider ki ben er-ricālu ke'l-cibāl mertebesine iʿtilā idüp]

[1804] "O taşları attığın zaman sen atmadın, Allah attı." (Enfal, 17)
[1805] "Allah'ın vechi, zatından başka her şey helak olucu ve fanidir." (Kasas, 88)

(3841) Mesnevī

Kah neyem kūhem ziḥilm u ṣabr u dād

Kūhrā key derrubāyed tünd-bād

[A315a] (1) Kāh degülem ḥilm ü ʿadl ü dāddan cebel-i rāsiḫem muḥkem yil ṭaġı ḳaçan ḳapar yaʿnī cebel-i rāsiḫ bād-ı ṣarṣar maḳāmından rübūde (2) ḳalmaz keẕālik ṣāḥib-i mümekkīn bād-ı hevā-yı nefs mertebesinden ayırmaz ve aḫẕ ḳılmaz

(3842) Mesnevī

An ki ezbādī reved ezcā ḫasist (3)

Z'an ki bād-ı nāmuvāfiḳ ḫod besist

Ol kimse ki yirinden bir yilden gibidür bir ḫasdur zīrā ki muḫālif yil ziyāde çoḳdur (4) pes bād-ı muḫālifden murād ne idüginüñ beyānına şurūʿ idüp buyururlar

(3843) Mesnevī

Bād-ı ḫaşm u bād-ı şehvet bād-ı āz (5)

Burd ūrā ki nebūd ehl-i namāz

Ġażab yili ve şehvet yili ve ḥırṣ yili ol kimseyi iltdi yaʿnī ḳapdı ve aḫẕ itdi ki ehl-i namāz (6) olmadı pes bundan münfehim olan budur ki bir kimse ṣaḥīḥ ehl-i namāz olsa bād-ı ḫaşm ve bād-ı şehvet ve bād-ı āz ve bunlar (7) emsāli olan hevālar anı maḳāmından izāle ḳılmaz dimek olur zīrā *inne'ṣ-ṣalāte tenhā ʿani'l-faḥşā'i ve'l-munker*[1806] buyrulmışdur (8) ol kimseyi ṣalāt faḥşā vü münkerden menʿ eylemeye anuñ ṣalātı fi'l-ḥaḳīḳa ṣalāt olmaz

(3844) Mesnevī

Kūhem u hestī-yi men bünyād-ı ust (9)

V'er şevem çün kāh bādem bād-ı ust

Ey pehlevān ben mertebe-yi temkīn ü yaḳīnde fi'l-meṡel kūhem benüm varlıġum anuñ bünyādıdur (10) ve eger kāh gibi ḫafīf olsam ve her cānibe meyl ü ḥareket ḳılsam benüm bādum anuñ bād-ı irādetidür yaʿnī anuñ irādet ü taṣarrufı (11) bādınuñ kāhıyam böyle ḫıffet ü ḥareket beġāyet maḳbūledür *yād-ı ust* [daḫı nusḫadur yaʿnī ey pehlevān ben mertebe-yi temkīn (12) ve maḳām-ı yaḳīnde bir kūh-ı metīnem ki benüm vücūdum anuñ bünyādıdur ve eger kāh daḫı olursam benüm bād-ı muḥarriküm anuñ ẕikr ü yādıdur] (13)

(3845) Mesnevī

Cüz bebād-ı ū necünbed meyl-i men

[1806] "Gerçekten namaz, fuhuş ve yasaklanan şeylerden uzak tutar." (Ankebut, 45)

Nist cüz ʿışḳ-ı Eḥad ser-ḫayl-i men

Ol pādşāhuñ bād-ı irādetinden ve hevā-yı muḥabbetinden (14) ġayrile (benüm meylüm ḥareket ü cünbiş eylemez benüm ʿaskerüm Ḥażret-i Eḥadüñ ʿışḳından ġayrı degüldür yaʿnī vücūdum) ʿaskerinüñ ser-dārı anuñ ʿışḳıdur cümle ḳuvā-yı rūḥāniyye ve ḳuvā-yı nefsāniyyetüm aña tābiʿdür (15)

(3846) Mes̱nevī

Ḫaşm berşāhan şeh u mārā ġulām

Ḫaşmrā hem besteem zīr-i ligām

Ḫaşm u ġażab pādşāhlar üzre şāh u mīrdür ve bize ġulām u esīrdür (16) ġażabı hem ligām altına baġlamışam yaʿnī ġażab benüm merkebümdür

(3847) Mes̱nevī

Tīġ-i ḥilmem gerden-i ḫaşmem zedest

Ḫaşm-ı Ḥaḳ bermen çü raḥmet āmedest

(17) Benüm ḥilmüm tīġi benüm ġażabum boynını urmışdur Ḥażret-i Ḥaḳḳuñ ḫaşmı baña raḥmet gibi gelmişdür yaʿnī çünkim (18) benüm ḥilmü ḫaşm u ġażabumı izāle ḳılmışdur Ḫudāy-ı Teʿālā̱nuñ ḫaşm u ḳahrı daḫı benüm üzerüme rāḥat u raḥmet olmışdur (19) bundan iki maʿnā̱ münfehim olur biri budur ki ben ḫaşmı defʿ itmekle ḫaşm-ı Ḥaḳ daḫı benden mündefiʿ olup anuñ ḫaşmı baña (20) ʿayn-ı raḥmet ve ḳahrı ʿayn-ı luṭf u niʿmetdür (21) dimege işʿār ḳılur ki ʿuşşāḳuñ şānı budur

(3848) Mes̱nevī

Ġarḳ-ı nūrem gerçi saḳfem şud ḫarāb

Ravża geştem gerçi hestem Bū Turāb

(22) **Ḥażret-i ʿAlī**nüñ künyet-i şerīfleridür ve bu künyete bāʿis̱ oldur ki bir gün Ḥażret-i Resūl-i Ekrem (23) ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem **Fāṭıma**nuñ ḫāne-yi saʿādetlerine gelüp suʾāl eylediler ki *eyne ibnu ʿammuke buneyye eyne ʿammuñ* (24) *neredesdür* didi buyurdılar ki *benümle anuñ mā-beyninde bir miḳdār* ***şeker-āb*** *vāḳıʿ oldı ve gitdi* pes Ḥażret-i (25) Faḫr-ı ʿālem ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem derḥāl bir kimseyi anuñ cüst ü cūyına ḥavāle ḳıldılar ol ʿale'l-fevr gelüp mescide (26) yatur diyü ḫaber virdi Hażret-i Nebī ʿaleyhi's-selām gördi ki ol Ḥażret yatmış ve aʿżā vü revişi türāba batmış buyurdılar (27) ki *ḳum yā eba't-turāb ḳum yā eba't-turāb* pes ol zamāndan beri ol Ḥażrete künyet olmış *[ve firivāyet-i uḫrā ẕikru't-Ṭaberī* [A315b] *(1) ḳāle ḥaddes̱enā Muḥammed bin ʿAbīdu'l-Mucār ḳāle ebnānā ʿAbdu'l-ʿAzīz ibni Ebi'l-Ḥāzım ʿanebīhi ḳāle ḳīle liSehl bin Saʿd enne (2) emīru'l-medeniyyeti yurīdu enyebʿas̱e ileyke en tesubbu ʿaleyhā ʿinde'n-*

Nebī ʿaleyhi'S-selām el-minberu ḳāle mā-ẕā ḳāle yeḳūlu Ebā Turāb (3) feḳāle v'allāhu mā-semmāhu ẕālike illā Resūlellāhi ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem ḳāle ḳultu ve keyfe ẕālike yā Ebe'l-ʿAbbās ḳāle deḫale (4) ʿAliyyu ʿalḏFāṭımeti s̱umme ḫarace minʿindihā fe'żṭacaʿ fīṣaḥni'l-mescidi fedeḫale Resūlullāh ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem ʿalḏFāṭımeti (4) feḳāle eyne ibnu ʿammuke ḳālet huve ẕāke mużṭaciʿun fi'l-mescidi ḳāle fecā'e Resūlullāh ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem fecaʿale yemsiḥu't-turāb (6) ʿanẓahrihi ve yeḳūlu iclis yā Ebā Turāb fevellāhu mā-simāte bihi illā Resūlillāhi v'allāhu mā-kāne ismun eḥabbe ileyhi minhu] (7) maʿnḏ-yı beyt nūra ġarḳum egerçi benüm saḳfum ḫarāb oldı ravża oldum egerçi **Bū Turāb**um yaʿnī egerçi **Ebū Turāb**um (8) ve lākin ḥakāyıḳ u maʿārif ve esrār u leṭāyif ezhārınuñ ravżası oldum egerçi ṣūret-i ẓāhirüm fānī vü ḫarāb (9) oldıyısa biḥār-ı envār-ı Ḥaḳḳa müstaġraḳ oldum didi

(3849) Mes̱nevī

Çün derāmed ʿilletī ender ġazā

Tīġrā dīdem nihan kerden sezā

(10) Çünkim ġazāda bir ʿillet geldi ve ġaraż-ı nefs ẓāhir oldı tīġi nihān eylemegi ve ġazādan ferāġat ḳılmaġı lāyıḳ gördüm (11)

(3850) Mes̱nevī

Tā eḥabbe lillah āyed nām-ı men

Tā ki ebġaż lillah āyed kām-ı men

Tā ki benüm nāmum eḥabbe lillāha gele tā ki benüm murādum ebġaż lillāh gele [yaʿnī tīġi (12) nihān itmek ve ġazādan güsiste-ʿinān olmaġı elyaḳ u evlḏ görüp seni ḳatlden vaz geldüm ḥattḏ ʿindellāh benüm nāmum (13) eḥabbullāh ve murād u kāmum ebġażullāh gele yaʿnī el-muʾminu iẕā eḥabbe eḥabbe lillāhi ve iẕā ebġża ebġaża lillāhi ve iẕā aʿṭḏ aʿṭḏ lillāhi (14) ve iẕā emseke emseke billāhi fehuve minellāhi ve lillāhi ve ilellāhi ḥadīs̱i ve Ḥażret-i Resūlüñ müʾminler ḥaḳḳında buyurduġı benüm (15) mā-ṣadaḳ-ı şānum ola]

(3851) Mes̱nevī

Tā ki aʿṭā lillah āyed cūd-ı men

Tā ki emsek lillah āyed būd-ı men

Tā ki benüm seḫā vü vücūdum aʿṭā lillāh gele (16) tā ki benüm vücūd u ẕātum emsek lillāh gele

(3852) Mes̱nevī

Buḫl-ı men lillah ʿaṭā lillāh bes

Cümle lillāhem neyem men ān-ı kes

Benüm buḫlum lillāh ve ʿaṭām daḫı (17) lillāhdur ancaḳ [P142a] cümle Allāh içünem ben kimsenüñ ān u tābiʿi degülem bu ebyāt-ı şerīfe bu ḥadīs̱-i şerīfe işāretdür ki Ebū (18) İmāme Ḥażretleri rivāyet buyururlar ḳāle ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem *men eḥabbe lillāh ve ebġaża lillāh ve aʿṭā lillāh ve meneʿa lillāh feḳad istekmele'l-īmān*[1807] (19) keẕā fi'l-Meṣābīḥ

(3853) Mes̱nevī

V'ançi lillah mīkunem taḳlīd nist

Nist taḫyīl u güman cüz dīd nist

Ve ol nesneyi ki Allāh içün (20) eylerem taḳlīd degüldür benüm eyledigüm taḫyīl ü gümān degüldür dīd ü meʿānīden ġayrı degüldür belki işledigüm kār-ı taḥḳīḳ (21) müşāhede üzredür

(3854) Mes̱nevī

Z'ictihād u eztaḥarrī resteyem

Āstin berdāmen-i Ḥaḳ besteyem

İctihād u teḥaddīden ḳurtulmışam (22) yaʿnī ẓann u gümānla olan ictihāddan ḫalāṣ olup ḳıble-yi ḥaḳīḳī müşāhede ḳılmışam āstīnümi Ḥaḳ Teʿālā̱nuñ (23) dāmenine baġlamışam yaʿnī dest-i ḳalbümi dāmen-i emr-i Ḥaḳḳa muḥkem ḳılmışam āstīnden murād dest ve dāmenden murād emr-i İlāhī olur (24)

(3855) Mes̱nevī

Ger hemīperrem hemībīnem meṭār

V'er hemīgerdem hemībīnem medār

Eger uçarsam maṭārı görürem yaʿnī eger pervāz eylersem (25) maḥall-i cevelān u ṭayerānı müşāhede ḳıluram ve eger deverān u cevelān idem devr ü deverān idecek yiri görürem (26)

(3856) Mes̱nevī

V'er keşem bārī bidānem tā kucā

Māhem u ḫurşīd pīşem pīşvā

Ve eger bir yük çekem bilürem tā ḳande iledürem ben māham (27) ve āftāb öñümde pīşvādur yaʿnī āftāb-ı ḥaḳīḳī baña reh-nümādur

(3857) Mes̱nevī

[1807] "Allah için seven, Allah için buğz eden, Allah için veren ve Allah için men eden kimse, Îmânını mükemmelleştirmiştir." (Tirmîzî, Sünen, IX/323; Hakîm, Müstedrek, II/164; Yardım 2008: 84-85)

Bīş ezin bāḫalḳ guften rūy nist [A316a] (1)

Baḥrrā guncāyi ender cūy nist

Bundan ziyāde ve bu esrār u ḥükmden artuḳ ḫalḳa söylemege vech yoḳdur (2) [ve bundan artuḳ söylemek mümkin degüldür] zīrā baḥre ırmaġa ṣıġmaḳlıḳ yoḳdur ḫalḳuñ fehmleri cūy gibi ve esrār-ı (3) Ḫudā baḥr-ı bīkerān gibidür pes baḥr-ı esrār ḫalḳuñ cūy-ı fehmine ṣıġmaḳ mümkin degüldür ve fehmlerini yitdügi mertebe budur ki (4) andan bir miḳdār taʿbīr olundı

(3858) Meṣnevī

Pest mīgūyem beendāze-y ʿuḳūl

ʿAyb ne'bved in buved kār-ı Resūl

Sözi (5) ḫalḳuñ ʿaḳlları yitdügi ḳadar alçaḳ söylerem bir ḫaṣlet-i kāmile ʿayb degüldür zīrā Resūl Ḥażretlerinüñ kārı (6) bu oldı nitekim buyurdı *naḥnu meʿāşiru'l-enbiyā'i emeranā en-tunezzilu'n-nāse menāzilihim ve en-tukellimu'n-nāse ʿalā̱ḳadri ʿuḳūlihim*[1808] (7) ve bir āḫar ḥadīṣde daḫı ʿulūm u esrār söyleyen ʿālimlere emr ḳılup buyurur *kellimu'n-nāse ʿalā̱ḳadri ʿuḳūlihim ve lāʿalā̱*(8)*ḳadri ʿuḳūlikum*[1809]

(3859) Meṣnevī

Ezġaraż ḥürrem güvāhi-y ḥür şinev

Ki güvāhi-y bendegan ne'rzed du cev

Ġaraż-ı nefsānīden ben ḥür ü āzādem (9) ḥürrüñ şehādetini işit zīrā bendelerüñ şehādeti iki arpa degmez bende-yi nefs olanlaruñ şehādeti daḫı ʿinde ehli't-taḥḳīḳ (10) umūr-ı İlāhīde ve umūr-ı dünyeviyyede bende-yi ṣūrī gibi maḳūle degüldür

(3860) Meṣnevī

Derşerīʿat mer güvāhi-y benderā (11)

Nist ḳadrī vaḳt-i daʿvā̱ vü ḳażā

Şerīʿat-ı muṭahharada taḥḳīḳan bendenüñ güvāhlıgına daʿvā̱ vü ḥükm ve ḳatında bir ḳadr ü ḳıymet yoḳdur *(12) [kemā ḳāle ṣāḥibu'l-Hidāye ve lā el-mulūku ḳāle Ekmelu'd-dīn fīşerḥihā yuḳbelu şehādetu'l-mulūk lienne'ş-şehādete velāyeti teʿaddīne (13) ve leyse lehu velāyeti ḳāṣıretun feevlā̱ en lāyekūne lehu velāyetin muteʿaddiyetin]*

(3861) Meṣnevī

Ger hezāran bende bāşendet güvāh

[1808] "Biz Peygamberler, insanların seviyesine inmeye ve akıllarının alacağı tarzda söylemeye memuruz." İbn Hacer, Lisânu'l-Mîzân VI/274 (963) (Gültekin, İsmâîl Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi, s. 131)

[1809] "İnsanlara kendi aklınızın erdiği kadar değil, onların akıllarının kavrayacağı kadar söyleyin." (İbn Tûlûn, Şezera, I/125-126 (161) (Gültekin, İsmâîl Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi, s. 132)

Bernesenced şerʿ işanrā bekāh

(14) Eger hezārān ḳul saña şāhid olalar şerʿ-i şerīf anları ṣamana dartmaz ve şehādetlerini maḳbūl (15) itmez

(3862) Mes̱nevī

Bende-yi şehvet beter nezdīk-i Ḥaḳ

Ezġulām u bendegān-ı musteraḳ

Ḥaḳ Teʿālā̱nuñ ḳatında şehvet bendesi bedter (16) ü ziştterdür ġulāmdan ve müsteraḳ bendelerinden müsteraḳ raḳḳ olınmış yaʿnī esīr olmış bendelerinden dimek olur (17)

(3863) Mes̱nevī

K'in beyek lafẓī şeved ezḫᵛāce ḥür

V'an ziyed şīrīn u mīred saḫt mür

Zīrā bu ẓāhirde olan ʿabd memlūk (18) efendisinden bir lafẓ ile ḥürr olur ve *aʿteḳatüke* dise hemān dem ʿatḳ u necāt mertebesin ve ol (19) bendeye şehvet-i şīrīn virilür ve ziyāde acı olur ve anuñ mevti ḳatı telḫ olur

(3864) Mes̱nevī

Bende-yi şehvet nedāred ḫod ḫalāṣ (20)

Cüz befażl-ı Īzed u inʿām-ı ḫāṣ

Şehvet bendesi ḫod şehvetden ḫalāṣ ṭutmaz Allāh Teʿālā̱nuñ fażlından (21) ve ḫāṣ inʿāmından ġayrı ile

(3865) Mes̱nevī

Derçehī üftād k'anrā ġavr nist

V'an günāh-ı ust cebr u cevr nist

(22) Zīrā bende-yi şehvet bir ḳuyuya düşdi ki anuñ ġavrı vü ḳaʿrı yoḳdur ve ol çāh anuñ günāhıdur ol ḥālet (23) aña cebr ü cevr degüldür

(3866) Mes̱nevī

Derçehī endaḫt ū ḫodrā ki men

Derḫor-ı ḳaʿreş nemīyābem resen

Ol bende-yi şehvet kendüsini (24) bir ḳuyuya atdı ki ben anuñ ḳaʿrına resen bulmazam ol şehvet ḳapusından anı ol sebeble ḫalāṣ eyleyem (25) bu ḳapudan murād Allāhu aʿlem cehennemde olan ġayyā ḳuyusıdur ki ehl-i tefsīr āyet-i kerīmenüñ tefsīrinde taḳrīr (26) itmişlerdür ol āyet budur ki **Sūre-yi Meryem**de Ḥaḳ Teʿālā̱ buyurur *feḫalefe minbaʿdihim*

ḫalfin eḍāʿu'ṣ-ṣalāte (27) *ve't-tebaʿu'ṣ-şehevāti fesevfe yelḳavnehu ġayyā*[1810] rivāyet olınur ki ġayyā cehennemde bir dibi yoḳ ḳuyudur ki cehennem andan [A316b] (1) ḫavf eyler ve bu ġayyā ḳuyusına tārik-i ṣalāt ve tābiʿ-i şehevāt olanlar dāḫil olur buyurmışlar

(3867) Meṡnevī

Pes kunem ki in suḫan efzun şeved (2)

Ḫod ciger çi'bved ki ḫārā ḫun şeved

Bu sözlerden ferāġat idüp ḫāmuş oluram zīrā (3) bu söz eger rü'yāda ola ciger ḫod nedür ki bu sözüñ heybetinden seng-i ḫārā ḫūn olur

(3868) Meṡnevī

İn cigerhā ḫun neşud ezsaḫtiyest (4)

Ġaflet u meşġūli vü bed-baḫtiyest

Bu cigerler ḫūn olmadıyise saḫtlıkdan ve kemāl-i (ḳasavetdendür ḳalbüñ saḫt u kāsī olmasına sebeb ġaflet ve umūr-ı dünyāya meşġūl olmaḳlıḳ ve bed-baḫtlıkdur) (5) [ve baʿż-ı nusḫada mısraʿ-ı evvel] *İn cigerhā ḫun neşud ne'zsaḫtiyest* vāḳıʿ olmışdur bu taḳdīr üzre maʿnā (6) bu cigerler ḫūn olmadıyise saḫtlıkdan degüldür yaʿnī ġaflet ü ḍalāleti olduġı eclden degüldür belki ġafletden (7) ve dünyāya meşġūlluḳdan ve bed-baḫtlıḳdan ḫūn olmadı dimek olur

(3869) Meṡnevī

Ḫun şeved rūzī ki ḫūneş sūd nist (8)

Ḫun şev an vaḳtī ki ḫun merdūd nist

Bir gün ḳan olur ki aña ḫūn olmaḳ sūd olmaz ve fāyide ḳılmaz şol (9) bir vaḳt ḫūn ol ki ḫūn olmaḳ merdūd degüldür yaʿnī bu dünyāda kelām-ı Ḫudādan ve istimāʿ-ı kelām-ı enbiyādan (10) ḫūn olmayan ciger bir gün ḫūn olur ki ol gün yavuz ecl ve yāḫud yevm-i ḳıyāmetdür ve lākin ol ḫūn (11) olmaḳ maḳbūl degüldür pes ey ḳasvet-i ḳalb ṣāḥibi ol günden muḳaddem ḥālā kelām-ı evliyādan müte'eṡṡir olup cigerüñ ḫūn (12) olsun ki el-ān cigerüñ ḫūn olmaḳ sañā nāfiʿ ü pür-sūddur

(3870) Meṡnevī

Çün güvāhi-y bendegan maḳbūl nist (13)

ʿAdl ū bāşed ki bende-y ġūl nist

[1810] "Onlardan sonra, namazı zayi eden, şehvet ve dünyevi tutkularının peşine düşen bir nesil geldi. Onlar bu tutumlarından ötürü büyük bir azaba çarptırılacaklardır." (Meryem, 59)

Şerʿ-i şerīfde çünkim bendelerüñ şehādeti maḳbūl degüldür şāhid-i ʿadl olan oldur ki ġūluñ (14) ḳulı olmaya ġūldan murād nefs ü şeyṭāndur ʿadl bende-yi ʿādil maʿnāsınadur ve mevṣūf maḥẕūfdur taḳdīri (15) şāhid-i ʿādil dimekdür

(3871) Mes̱nevī

Geşt erselnāke şāhid dernüẕür

Z'an ki būd ezkevn ū ḥürrü'bnü ḥür

İnnā erselnāke (16) *şāhiden* [āyet-i kerīmesi nāzil oldı zīrā ki ol Hādī-yi sübül ve sulṭān-ı rusul kevn ü ḥades̱ātdan āzād u mücerred ve ḥür bin (17) ḥürdür Sūre-yi Aḥzābda āyete işāretdür ḳāle Teʿālā̱ fīḥaḳḳı Nebiyyihi *yā eyyuhe'n-nebiyyu innā erselnāke şāhiden ve mubeşşiren* (18) *ve neẕīren ve dāʿiyen ilellāhi biiẕnihi ve sirācen munīren*[1811] yaʿnī ey nebiyy-i müşāhid taḥḳīḳan biz seni mebʿūs̱ olduġuñ kimseler üzre (19) şāhid olduġuñ ḥālde irsāl eyledük ki bunlaruñ taṣdīḳ ü tekẕībine ve hidāyet ü ḍalāletine şehādet eylersin (20) şehādet-i maḳbūle ile maʿnā̱-yı beyt nüẕürde yaʿnī Ḳurʾānda *erselnāke şāhiden* āyeti ol Nebiyy-i Mükerremüñ ḥaḳḳında nāzil oldı (21) ve şāhidlük ṣıfatıyıla Ḥaḳ Teʿālā̱ ol Ḥażreti tavṣīf ḳıldı zīrā ki [P142b] ol Ḥażret abdu'd-dünyā ve ʿabdu'l-hevā ve ʿabdu's-sivā (22) degül idi belki cemīʿ-i ekvāndan ḥürr ibn ḥür idi pes şehādet-i maḳbūliyye ḥürriyyet şarṭdur bende-yi ḥırṣ u şehvetüñ nās (23) üzre şehādeti ʿinde Ḳāżi'l-Ḳużāt maḳbūle degüldür pes *ve keẕālike caʿalnākum ümmeten veseṭan litekūnū şühedāʾe ʿale'n-nāsi* (24) *ve yekūne'r-resūlu ʿaleykum şehīden*[1812] āyet-i kerīmesi egerçi ʿāmme-yi ümmet-i Muḥammede ḫıṭābdur ve lākin ẕikr-i muṭlaḳ irādet-i muḳayyed (25) ḳabīlinden olup ḫıṭāb bu cümleden nās üzre şehādete müstaḥıḳ olanlara ve nefsini aġrāż-ı cismāniyye ve aġrāż-ı (26) şehevāniyyeden āzād ḳılanlara mutaṣarrıf olur vallāhu aʿlem

(3872) Mes̱nevī

Çünki ḥürrem ḫaşm key bended merā

Nist incā cüz ṣıfāt-ı Ḥaḳ derā

(27) Çünkim ben ṣıfat-ı nefsāniyye vü aḫlāḳ-ı ẕemmiyyeden ḥürr ü āzādem ḫaşm beni ḳaçan bağlar ve esīr eyler bu mertebede ki benüm [A317a] (1) bunda ṣıfāt-ı Ḥaḳdan ġayrı yoḳdur birü gel

(3873) Mes̱nevī

[1811] "Ey Peygamber! Biz seni bir şahit, bir müjdeleyici, bir uyarıcı; Allah'ın izniyile kendi yoluna çağıran bir davetçi ve aydınlatıcı bir kandil olarak gönderdik." (Ahzab, 45-46)

[1812] Böylece, sizler insanlara birer şahit (ve örnek) olasınız ve Peygamber de size bir şahit (ve örnek) olsun diye sizi orta bir ümmet yaptık" (Bakara, 143)

Ender ā k'āzād kerdet fażl-ı Ḥaḳ

Z'an ki raḥmet daşt berḫaşmeş sebaḳ

(2) Birü gel zīrā seni Ḥażret-i Ḥaḳḳuñ fażl u iḥsānı küfrden āzād eyledi feḥvā-yı sebḳat raḥmeti ve ġażabı anuñ ġażabı (3) üzre raḥmeti sebḳat ṭutdı

(3874) Meṣnevī

Ender ā eknun ki restī ezḫaṭar

Seng būdī kīmyā kerdet güher

Ey pehlevān (4) berü gel şimdi ki ḫavf u ḫaṭardan ḳurtulduñ muḳaddemā ḥacer-i lāyefhem idüñ ḳimyā seni güher eyledi yaʿnī küfr ü ʿiṣyān (5) mertebesinde seng gibi bīḳadr u bīiʿtibār idüñ ḥālā ʿināyet iksīri seni īmān u İslāmla güher eyledi (6) maḳbūl olduñ

(3875) Meṣnevī

Resteī ezküfr ü ḫāristān-ı ū

Çün gülī bü'şkuft beservistān-ı Hū

Küfrden ve anuñ ḫāristānından (7) ḳurtulmışsın hū bāġçesinde bir gül gibi açıl ve ḥadīḳa-yı ḥaḳīḳate dāḫil olup gül gibi tāze vü ḫandān (8) ol

(3876) Meṣnevī

Tū menī vü men tuyem ey muḥteşem

Tū ʿAlī būdī ʿAlīrā çun kuşem

Ey muḥteşem sen bensin ve ben senem nitekim Ḥażret-i (9) Nebī ʿaleyhi's-selām *el-muslimūne kenefsin vāḥidetin*[1813] buyurdı şimdi sen **ʿAlī** olduñ **ʿAlī**yi niçe ḳatl eyledüm yaʿnī el-ān İslāma (10) dāḫil olmaḳ vāsıṭasıyıla benümle nefs-i vāḥide olmaḳ mertebesin bulduñ pes seni öldürmek kendü nefsümi öldürmek (11) gibi olur pes ben kendümi niçün öldürürem didi

(3877) Meṣnevī

Maʿṣiyet kerdī bih ezher ṭāʿatī

Āsman peymūdeyī dersāʿatī

(12) Her bir ṭāʿatden iyü maʿṣiyyet eyledüñ bir sāʿatde ṭayy eyledüñ yaʿnī sen ḥīn-i ḳatlde benüm yüzüme tükrük atduñ (13) maʿṣiyyet itdüñ lākin rabbi maʿṣiyyetü ḫayrun mine'ṭ-ṭāʿati ḳavlinüñ miṣdāḳınca bir maʿṣiyyet işledüñ ki maʿnen nice ṭāʿatden (14) ḫayrludur ol ṣūreten maʿṣiyyet ve maʿnen ṭāʿat olan ḫaṣlet sebebiyile bir sāʿatde nice

[1813] "Müslümanlar bir nefis gibidir."

menāzil ü merātibi ḳaṭʿ idüp (15) īmān u İslāmla müşerref olduñ ve benümle uḫuvvet mertebesin bulduñ didi

(3878) Meşnevī

Bes ḫuceste maʿṣiyyet k'an kerd merd (16)

Nī ziḫārī berdemed evrāḳ-ı verd

Ziyāde ḫucestelik ve mübārek maʿṣiyyetdür ki ol maʿṣiyyeti merd eyledi ve ol maʿṣiyyetden (17) rıżā vü raḥmet-i İlāhī ẓuhūra geldi gül evrāḳı ḫārlardan bitmez mi yaʿnī maʿlūmdur ki gül yapraḳları ḫārdan biter kezālik (18) maʿṣiyyet oldur ki andan raḥmet-i İlāhī ve maġfiret-i Rabbānī ḥāṣıl olup ol maʿṣiyyet ṣāḥibini ḳurb-ı Ḥaḳḳa mūṣıl olur (19) kemā ḳīlekum *minmaʿṣiyyeti tūrişu'r-raḥmeti ve tūṣilu'l-maġfireti*[1814]

(3879) Meşnevī

Nī günāh-ı ʿUmer u ḳaṣd-ı Resūl

Mīkeşīdeş tā bedergāh-ı ḳabūl

(20) Meselā böyle degül midür **ʿÖmer**üñ günāhı ve **Ḥażret-i Resūl**e ḳaṣdı ol **ʿÖmer**i dergāh-ı ḳabūle deg çekmedi mi nī kelimesi (21) mıṣrāʿ-ı s̱ānīye maṣrūf olur nemīkeşīdeş taḳdīrine olup istifhām maʿnās̱ı virilür ve **Ḥażret-i ʿÖmer**üñ (22) ḳıṣṣası mufaṣṣalan meşhūrdur ki icmāli oldur ki daḫı İslāmada degül iken zamān-ı cāhiliyyetde iken **Ebū Cehl** ve anuñ (23) tevābiʿi bir gün **Ḥażret-i ʿÖmer**i senüñ ḫᵛāherüñ **Ḥażret-i Muḥammed**e īmān getürüp ābā vü ecdādı dīninden çıḳdı diyü (24) taʿbīr eylediler ve eger sende ġayret olayıdı anları ḳomazduñ diyü söylediler derḥāl ġayrete gelüp şemşīrin eline alup (25) ḫᵛāherinüñ ve **Ḥażret-i Resūl**üñ ḳatline ḳaṣd eyledi evvelā ḫᵛāherine geldikde bir ṣadā işidüp tevaḳḳuf eyledi meger ki (26) ḳız ḳarındaşı ol ḥīnde **Sūre-yi Ṭā-Hā**yı tilāvet iderdi ol kelāmı istimāʿ eyledükde ḳalbinden ḫaşm u ġażab bir miḳdār (27) zāyil olup bu fi'l-ḥaḳīḳa kelām-ı maḫlūḳa beñzemez diyüp ḳalbine īmān es̱erleri gelmege başladı lākin [A317b] (1) kendüye didi ki bunuñ ḳatli āsāndur evvelā **Muḥammed**i ḳatl idem andan ṣoñra buña gelem diyüp **Ḥażret-i Nebī** cānibine teveccüh (2) eyledi pes ġażab u şiddetile geldükde **Ḥażret-i Nebī**ye anuñ ġażabından ve ḳatl-ı Resūle ḳaṣdından ḫaber virdiler (3) **Ḥażret-i Nebiyy-i** Mükerrem ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem daḫı defʿ eylemeñ gelsün birü diyü izn virüp **Ḥażret-i Nebī**ye muḳābil geldükde (4) ol Ḥażret derḥāl yirinden ḳalḳup merḥaban yā **ʿÖmer** ehlen sehlen diyüp anı sīnesine żamm eyledikde rivāyet olınur ki (5) **Ḥażret-i ʿÖmer**üñ ḳalbinde olan küfr ü ʿinād ve ḫaşm u fesād cemīʿan zāyil olup nūr-ı īmān u İslāmla derūnı ṭolup (6) baña riḳkatle yā

[1814] "Ma'siyette rahmet ve mağfirete ulaşan bir vesile vardır."

Resūlallāh baña İslām ʿarż eyle diyüp **Ḥażret-i Nebī** aña telḳīn-i kelime-yi şehādet eyleyüp şeref-i İslāmla müşerref (7) olup bu mertebe ḳadr ü şeref bulup aṣḥāb-ı güzīnden oldılar

(3880) Meṡnevī

Nī besiḥr-i sāḥiran Firʿavnışān

Mīkeşīd u geşt u devlet ʿavnışān

(8) Miṡāl-i āḫar böyle böyle degül mi ki sāḥirlerüñ siḥri sebebiyile **Firʿavn** anları kendü cānibine çekdi ve devlet (9) anlara **Firʿavn** oldı ve **Ḥażret-i Mūsāya** īmān getürmelerine anlaruñ siḥrleri sebeb oldı ve şehādet mertebesine (10) īṣāl ḳıldı

(3881) Meṡnevī

Ger nebūdī siḥrişan u an caḥūd

Key keşīd īşan beFirʿavn-ı ʿanūd

Eger anlaruñ siḥri ve ol inkārı (11) olmayayidi cuḥūd ʿinād maʿnāsınadur anları **Firʿavn**-ı ʿanūda kim çekerdi yaʿnī anlaruñ **Firʿavn**-ı ʿanūd cānibine (12) sāḥirlikleri ve cuḥūdlıkları çekdi çünkim **Firʿavn**uñ yanına gelüp **Ḥażret-i Mūsā**ya muḳābil olup anuñ muʿcizāt-ı (13) bāhiresini görüp nebiyy-i ṣādıḳ olduġını bildiklerinde īmān getürdiler ḥattā kendüleri mertebe-yi şehādete yitürdiler (14)

(3882) Meṡnevī

Key bedīdendī ʿaṣā vü muʿcizāt

Maʿṣiyet ṭāʿat şud ey ḳavm-i ʿuṣāt

Eger sāḥirlerüñ siḥri olmayayidi anlar (15) ʿaṣāyı ve muʿcizātı ḳaçan görürlerdi çünkim bunlaruñ siḥri īmāna gelmelerine sebeb oldı maʿṣiyyet ṭāʿat (16) oldı ey ʿāṣīler ḳavmi

(3883) Meṡnevī

Nāümīdīrā Ḫudā gerden zedest

Çün güneh mānend-i ṭāʿat āmedest

Ḥażret-i Ḫudā (17) *lāteḳnaṭū minraḥmetillāh innellāhe yaġfiru'ẕ-ẕunūbe cemīʿan*[1815] āyet-i kerīmesiyile nāümīdligüñ boynın urmışdur çünkim (18) günāh ṭāʿat mānendi gelmişdür günāhuñ ṭāʿat mānendi gelmesini bu beytle tefsīr buyururlar

(3884) Meṡnevī

Çün mübeddel mīkuned ū seyyiʾāt (19)

Ṭāʿatīyeş mīkuned zaʿm-ı vüşāt

[1815] "Ey kendilerinin aleyhine aşırı giden kullarım! Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin. Şüphesiz Allah bütün günahları affeder." (Zümer, 53)

Çünkim o Ḫudāy-ı ʿazze ve cell seyyiʾātı ḥasenāta mübeddel eyler kemā ḳālellāhu Teʿālā̱ (20) fīḥaḳḳı'ṭ-tāʾibīn ʿani'ẕ-ẕunūbi *feulāʾike yubeddilullāhu seyyiʾātihim ḥasenāt*[1816] evvelu seyyiʾātī ʿalā̱zaʿmi'l-vüşāt bir ṭāʿat eyler (21) vüşāt vāşīnüñ cemʿidür vāşī ġammāza dirler bu maḥalde şeyāṭīn murād olur yaʿnī şeyāṭīnüñ körligine (22) Ḥaḳ Teʿālā̱ seyyiʾātı ṭāʿata tebdīl ḳılur dimek olur

(3885) Mes̱nevī

Z'in şeved mercum şeyāṭīn-i racīm

V'ezḥased ū bi'ṭraḳad gerded du nīm

(23) Racīm ol şeyṭān bundan ötüri mercūm olur ḥasedinden o çatlar iki [P143a] pāre olur yaʿnī (24) şeyṭān-ı racīm Raḥīm olan Allahuñ seyyiāʾtı ḥasenāta tebdīl eyledügini gördükde bu sebebden mercūm u medḥūr (25) olup ḥasedinden pāre pāre olup ikiye yarılur zīrā kendü anları maḳhūr olmaḳ bābında eyledügi saʿy (26) u kūşişüñ cümlesini żāyiʿ görür

(3886) Mes̱nevī

Ū bükūşed tā günāhī pervered

Z'an güneh mārā beçāhī āvered

Ol şeyṭān (27) saʿy ü kūşiş eyler tā bir günāhı besleye ve terbiye eyleye ol günāhdan bir ḳuyuya getüre ve aña bıraġa [A318a] (1)

(3887) Mes̱nevī

Çün bübīned k'an güneh şud ṭāʿatī

Gerded ūrā nāmübārek sāʿatī

Çün göre ki ol günāh bir ṭāʿat oldı ol vaḳt (2) aña nāmübārek bir sāʿat olur

(3888) Mes̱nevī

Ender ā men dergüşādem men turā

Tuf zedī vü tuḥfe dādem men turā

Pes **Ḥażret-i ʿAlī** (3) yine ol nev-müselmān velīye didi içerü gel ve ʿilm şehrine dāḫil ol ki ben saña ḳapu açdum sen benüm yüzüme tükürdüñ (4) ve ben saña tuḥfe virdüm

(3889) Mes̱nevī

Mer cefā-gerrā çüninhā mīdihem

Pīş-i pāy-ı çep çi san ser mīnihem

Taḥḳīḳan cefā-ger olana bunuñ (5) gibi iḥsānlar virürem ayaġuñ öñine ne vechile baş ḳoram pāy-ı çepden murād ʿiṣyān u cefāyıla ḥużūrına baş (6) ḳadem ḳoyan kimseden

---

[1816] "Allah onların kötülüklerini iyiliklere dönüştürür." (Furkan, 69)

kināye olur yaʿnī taḥḳīḳan cefāger olanlara buncılayınları virürem ve pāy-ı çep meşābesinde (7) olan cefā vü sitemlere gör ki ne vechile baş ḳoram ve isāʾetleri muḳābelesinde iḥsān ḳıluram

(3890) Meşnevī

Pes vefā-gerrā çi baḫşem tū bidān (8)

Genchā vü mülkhā-yı cāvidān

Pes vefā-ger olanlara bağışlaram sen bil ve muḥabbet ü ṣafāyıla gelenlere (9) ne gūne iḥsān eylerem bundan istidlāl ḳıl ebedī gencler ve cāvidānī mülkler virürem ve anı ḥayāt-ı ebediyye vü saʿādet-i (10) sermediyye mertebesine irgürürem

Guften-i Peyġam-ber ʿaleyhi'-s-selām begūş-ı rikābdār-ı ʿAlī raḍıyallāhu ʿanh (11) **ki kuşten-i ʿAlī berdest-i tū ḫᵛāhed būd ḫaber kerdem**[1817]

(3891) Meşnevī

Men çünan merdem ki berḫūnī-yi ḫᵛīş (12)

Nūş-ı luṭf-ı men neşud derḳahr-ı nīş

Ḥażret-i ʿAlī ol nev-müselmān olan velīye kendünüñ kemāl-i mürüvvetini ve ġāyet-i (13) ḳuvvetini beyān eyleyüp sāyir-i nāsa irşād içün buyururlar ben ancılayın merdem ki kendü ḳātilüm üzre benüm luṭfum nūşı (14) ḳahrda nīş olmadı yaʿnī nūş gibi olan luṭfum anı ḳahr eylemedi nīş gibi olmadı ve anı rencīde ḳılmadı

(3892) Meşnevī

Guft Peyġam-ber begūş-ı çākerem (15)

K'ū bered rūzī zigerden in serem

Ḥażret-i Peyġam-ber ʿaleyhi'-s-selām benüm çākerüm İbni Mülcemüñ ḳulaġına didi (16) çāker ü rikābdārdan murād **İbn Mülcem**dür **Ḥażret-i Nebī** anuñ gūşına didi ki sen **ʿAlī**yi bir gün ḳatl eylersin ve ben (17) daḫı bildüm ki o çākerüm benüm başumı bir gün gerdenümden keser mıṣraʿ-ı s̱ānīnüñ mıṣraʿ-ı evvele murtabıṭ olmasına ve münāsib gelmesine (18) bu kelāmiler beynehumāda taḳdīr olınur şiʿrde żarūret olduġıyiçün ve ḳarīne-yi kelām bu taḳdīr olınan kelimāta (19) delālet ḳıldıġıyiçün beynehumādan ḥaẕf olınup iḫtiṣār maṭlūb ḳılındı

(3893) Meşnevī

Kerd āgeh an Resūl ezvaḥy-i dust (20)

Ki helākem ʿāḳıbet berdest-i ust

[1817] Hz. Peygamber'in, Hz. Ali'nin seyisinin kulağına, Ali senin elinle şehit olacaktır, demesi

Dostuñ vaḥyinden ol Resūl beni āgāh eyledi ki benüm helākum (21) ʿāḳıbet anuñ elindedür

(3894) Meṡnevī

Ū hemīgūyed bukuş pīşin merā

Tā neyāyed ezmen in münker ḫaṭā

Ol rikābdār çünki **Ḥażret-i** (22) **Resūl**den ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem bu kelāmı işitdi baña dirdi beni yā **ʿAlī** muḳaddem öldür tā bu ḳabīḥ ü nāmaʿḳūl ḫaṭā (23) benden gelmeye ve ṣādır olmaya [Ravżatu'ş-Şuhedāda böyle mesṭūrdur ki Ḥażret-i İmām-ı ʿAlī raḍıyallāhu ʿanh Ḫavāric (24) ile muḥārebe itmek istedükde her cānibden ceng-āzmā bahādırlar ṭaleb ḳıldıḳda Yemen ṭarafından daḫı on kimse (25) gelüp İbni Mülcem anlaruñ içinde bile idi ve ol dil-āverlerden her birisi İmām-ı ʿAlī Ḥażretlerine bir tuḥfe getürdi İbni (26) Mülcem daḫı ol ḥīnde bir ẕī-ḳıymet şemşīr hediyye ḳıldı İmām-ı ʿAlī vech-i mübārekin döndürüp andan iʿrāż eyledi (27) İbni Mülcem ʿāḳıbet İmām-ı ʿAlīnüñ ḫalvet-ḫānesine duḫūle iẕin ṭaleb idüp **[A318b]** (1) ḥużūr-ı şerīfe vardıḳda didi ki yā Emīre'l-Müʾminīn benüm refīḳlerimüñ her birinüñ hediyyesini ḳabūl (2) eyledüñ benüm bu hediiyemi ḳabūl eylemedüñ bāḫuṣūṣ ki ʿArab içre bu şemşīrüñ miṡli az bulınur Ḥażret-i İmām-ı ʿAlī buyurdılar (3) ki ben senden ol şemşīri ne vechile ḳabūl iderem ki senüñ murāduñ benden ol şemşīr ile ḥāṣıl olur (4) İbni Mülcem bu ḫaberden mużṭarib olup Ḥażret-i ʿAlīnüñ pāy-ı mübārekine düşüp yā ʿAlī ben senüñ şevḳ u muḥabbetüñe geldüm (5) ve rıżā-yı şerīfüñden ötüri terk-i evṭān ḳıldum Ḥażret-i ʿAlī raḍıyyallāhu ʿah eyitdi neʿam böyledür ve lākin ʿanḳarīb (6) muḥabbet ü vifāḳ ʿadāvet ü nifāḳa mübeddel olacaḳ ve bu kār-ı nāşāyeste senüñ elüñden ẓuhūra gelecekdür İbni Mülcem dir (7) yā emīre'l-müʿminīn pes beni muḳaddem öldür bu fiʿl-i ḳabīḥ benden ṣādır olmaya Ḥażret-i İmām-ı ʿAlī raḍıyallāhu ʿanh eyitdi henüz (8) senden ḳıṣāṣa lāyıḳ fiʿl ṣādır olmadı benden saña ḳıṣāṣ eylemek nice cāʾiz olur]

(3895) Meṡnevī

Men hemīgūyem çü merg-i men zitust (9)

Bāḳażā men çün tuvānem ḥīle cust

[Ben aña dāyimā dirdüm çünkim benüm merg ü helākum sendendür yaʿnī ben (10) aña dir idüm yā İbni Mülcem çünkim levḥ-i ḳażāda benüm ḳatl ü helāküm senden ṣūret-nümā olacaḳdur ḳażā-yı İlāhīye (11) ben ḥīle-cū olmaġa ve ḳażā-yı Ḥaḳḳa ben ḥīle itmege nice ḳādir oluram]

(3896) Meṡnevī

Ū hemī ufted bepīşem k'ey kerīm (12)

Mer merā kun ezberāy-ı Ḥaḳ du nīm

[Ol rikābdār benüm öñüme düşerdi böyle diyü ki ey kerīm-i ẕu'l-ʿaṭā ve fāris-i (13) meydān-ı rıżā mekārim-i iḥsānuñdan recā vü temennā iderem ki ol sūʾu'l-ḳażāya ḳable'l-ibtilā beni lillāhi teʿālā elbette iki] (14) pāre eyle

(3897) Meṡnevī

Tā neyāyed bermen īn encām-ı bed

Tā nesūzed cān-ı men bercān-ı ḫᵛad

[Tā bu encām-ı bed] yaʿnī sūʾ-i ḫātime benüm üzerüme (15) gelmeye tā benüm cānum kendü cānı üzre yanmaya ve bu gūne fiʿl-i şenīʿe maẓhar olmaya

(3898) Meṡnevī

Men hemīgūyem buruv ceffe'l-ḳalem (16)

Z'an ḳalem bes ser-nigun gerded ʿalem

Ben rikābdāra ayıdurdum yüri *ceffe'l-ḳalemi bimā ente'l-aḳderi*[1818] yaʿnī [ben dir idüm (17) ki yüri fāriġ ol ki *ceffe'l-ḳalem* ḳażıyyesi emr-i muḳarrer olup ol ḳalem-i İlāhīden çoḳ ʿalemler ser-nigūn olmışdur (18) ve ilāyavmi'l-ḳıyām ser-nigūn olmaḳdadur *buruv* emr-i ḥāżır olup git maʿnāsı virildügi üzre maʿnā budur ammā *berū]* (19) fetḥ-i bā ve żamm-ı rā ile oḳınmaḳ daḫı cāyizdür [yaʿnī ben aña dirdüm ki ḳalem-i] aʿlā şol kāra ki sen aña mülāḳī olursın ve ʿāḳıbet (20) anı icrā ḳılursın ezelde anuñ üzerine cārī oldı ve ḳurudı cüfūf-ı ḳalem ol kāruñ ezelde ṡübūtından (21) kināyetdür *birev ceffe'l-ḳalem birev* emr-i ḥāżır olup git maʿnāsı virilse daḫı cāyiz olur ol ḳalemden çoḳ ʿalem baş aşaġa olur zīrā ḳalem-i İlāhī levḥ-i maḥfūẓa her ne yazdıyise metaġayyir olmayup (22) elbette insānuñ başına o gelür [bu ḥadīṡ-i şerīfüñ şerḥi beşinci cildde *ve hemçün ceffe'l-ḳalem* surḫında gelür (23) anda ṭaleb olına]

(3899) Meṡnevī

Hīç buġżī nist dercānem zitū

Z'an ki inrā men nemīdānem zitū

Senden benüm cānumda hīç bir buġż (24) yoḳdur zīrā ki bu ḳatli ben senden bilmezem

(3900) Meṡnevī

Ālet-i Ḥaḳḳī tu fāʿil dest-i Ḥaḳ

Çün zenem berālet-i Ḥaḳ ṭaʿn u daḳ

[1818] "Ḳalem-i İlāhī iẕn-i İlāhī ile yazdı şol nesneyi ki ol nesne ḳıyāmet günine degin olıcıdur ve cemīʿisini yazduḳdan ṣoñra ḳurudı." (Buhârî, Sahîh, VI/119, VII/210; Nesâ'î, Sünen, VI/59; Ahmed b. Hanbel, Müsned, I/307, II/197; Beyhakî, Şu'abü'l-Îmân, vr. 606b.) Bkz. Ali Yardım, age, s. 128.

(25) Sen Ḥaḳ Teʿālānuñ āletisin ve fāʿil dest-i ḥaḳdur Ḥaḳ Teʿālānuñ āleti üzre nice daḳḳ u ṭaʿn ururam çünkim (26) **Ḥażret-i ʿAlī** kendünüñ maḳtūl olmasını ve ol ḳatlini ḳażā-yı Ḥaḳḳa isnād eyledi ḳātil (27) cānibinden bir suʾāl lāzım geldi ki ol suʾāl budur anuñ lisānından ḥikāye buyururlar

(3901) Meṣnevī

Guft ū pes an ḳıṣāṣ ezbehr-i çist [A319a] (1)

Guft hem ezḤaḳḳ u an sırr-ı ḫafist

Ol ḳātil **Ḥażret-i ʿAlī**ye didi ki çünki ḥaḳīḳatde kār böyledür (2) pes ḳātile bu ḳıṣāṣ neden ötüridür **Ḥażret-i ʿAlī** aña cevāb virüp eyitdi ḳıṣāṣ hem Ḥażret-i Ḥaḳdandur (3) ve o bir ḫafī sırdur ki her kesüñ fehmi anuñ idrākine ḳādir olmaz

(3902) Meṣnevī

Ger kuned berfiʿl-i ḫod ū iʿtirāż (4)

Z'iʿtiraż-ı ḫod burūyāned riyāż

Eger kendü fiʿline ol iʿtirāż eylerse kendünüñ iʿtirāżından bāġçeler bitürür (5) ve ʿivażlar ẓuhūra getürür bu kelāmuñ nüktesi ve sırrı oldur ki Ḥażret-i Ḥaḳ fāʿil-i ḥaḳīḳī ve eşyā anuñ dest-i (6) ḳudretinde bir ālet gibidür ḳaçan bir şeyʾ vāsıṭasıyıla ol fāʿil-i ḥaḳīḳī bir fiʿli ẓuhūra getürüp ve bir cānibden (7) kendü irādetiyile ẓuhūra gelen fiʿle ve ol fiʿlüñ āletine iʿtirāż eylese ol iʿtirāż ʿabeṣ ü bīhūde degüldür belki (8) nice ḥükm-i ḫafiyyesi mutażammındur ol kendünüñ iʿtirāżından nice riyāż esrārı ẓuhūra getürür ve anda gūne (9) ḥikmetler ve ṣanʿatlar bitürür ki ʿuḳūl-ı insānī anuñ idrākinde ʿāciz olur

(3903) Meṣnevī

İʿtirāż ūrā resed derfiʿl-i ḫᵛad (10)

Z'an ki derḳahrest u derluṭf ū eḥad

Kendü fiʿline iʿtirāż eylemek Ḥaḳḳa lāyıḳ olur zīrā ki ḳahrda ve luṭfda (11) ol Ḫudā ferd ü eḥaddür ve anuñ mülkinde kimsenüñ şirketi yoḳdur

(3904) Meṣnevī

Ender in şehr-i ḥavādiṣ mīr ust (12)

Dermemālik mālik-i tedbīr ust

Bu ḥavādiṣ şehrinde mīr odur ḥavādiṣ şehrinden murād cemīʿ-i kāyināt ü mevcūdātdur (13) yaʿnī cemīʿ-i kāyināt ü mevcūdāt şehrinde hemān ḥākim ü emīr oldur cemīʿ-i memleketlerde mālik-i tedbīr hemān oldur (14)

(3905) Meṣnevī

Ālet-i ḫodrā eger ū bi'şkened

An şikeste geşterā nīkū kuned

Ḥażret-i Ḫudā eger kendünüñ āletini ṣıya ol (15) şikeste olmışı iyü vü dürüst eyler yaʿnī mes̱elā bir ḳātili ḳażāyıla şikeste ḳılsa ve aña kāhir olsa nevʿan ol (16) ḳahruñ żımnında ol ḳatile menfaʿat vardur

(3906) Mes̱nevī

Remz-i nensaḫ āyetin ev nunsihā

Neʾti ḫayrin derʿaḳab mīdan mihā

(17) *Mānensaḫ min āyetin ev nunsihā*[1819] kelāmınuñ remzini ve sırrını anuñ ʿaḳabinde *neʾti ḫayrin minhā* remzini ey ulu bil [P143b] egerçi bu āyet-i (18) kerīmenüñ vürūdı āyāt-ı mensūḫa-yı Ḳurʾāniyye ḥaḳḳında vāḳıʿ olmışdur maʿnā̱-yı bāṭınīsi cihetinden ṣahāyif-i (19) kevnde vāḳıʿ olan āyāt-ı İlāhiyyeye daḫı şāmil olur ḳaçan Ḥaḳ Teʿālā̱ bu ṣuḥuf eger anda mesṭūre olan āyātdan bir şeyʾüñ (20) āyet vücūdını nesḫ ü izāle eylese *neʾti biḫayrin minhā ev mis̱lihā*[1820] mūcebince ya ol vücūdından ḫayrlusın rūz-ı āḫıretde (21) ẓuhūra getürür ve yāḫud anuñ mis̱lini getürür dimek olur ve bu āyet-i kerīmenüñ tefsīri ve bir āḫar nevʿ üzre taḥḳīḳi (22) bu cildüñ evāyiline ḳarīb *bāz guften-i bāzārgān bāṭūṭī* surḫında mürūr eylemişdür (23)

(3907) Mes̱nevī

Her şeriʿatrā ki Ḥaḳ mensūḫ kerd

Ū giyā burd u ʿivaż āverd verd

Mes̱elā bir şerīʿatı ki Ḥaḳ Teʿālā̱ Ḥażreti mensūḫ eyledi ol Ḫudā (24) fi'l-mes̱el giyāhī giderdi ve aña ʿivaż u bedel gül getürdi yaʿnī mensūḫ olan şerīʿatler gūyā giyāh gibi idi ve anuñ (25) yirine gelen şerīʿat anlardan ḫayrlu ve niʿme'l-bedel gül gibidür ki ol cemīʿ-i şerāyiʿüñ esrārını ve zübde-yi aḥkāmını cāmiʿ (26) olan şerīʿat-ı Muḥammediyyedür

(3908) Mes̱nevī

Şeb kuned mensūḫ şuġl-i rūzrā

Bin cemādī-yi ḫıred-efrūzrā

Bu ebyāt-ı şerīfeyi (27) Ḥażret-i ʿAlī lisānından İbn Mülceme sırr-ı ḳatl u ḳıṣāṣı beyān eylemek ṣadedinde helāk u maḳtūl olan kimseyi āyet-i [A319b] (1) mensūḫa ve şerīʿat-ı mensūḫaya teşbīh buyurduḳdan ṣoñra eşġāl-ı rūzı şeb ve aḥvāl-i şebi rūz nesḫ eyledügine daḫı (2) teşbīh idüp buyururlar ki nehāruñ eşġāl ü aʿmālini gice mensūḫ

[1819] "Biz, bir âyetin hükmünü yürürlükten kaldırır veya onu unutturursak (ertelersek)…" (Bakara, 106)
[1820] "…(ertelersek) mutlaka daha iyisini veya benzerini getiririz." (Bakara, 106)

eyler yaʿnī şebde olan nevm ü ḫuftelik rūzda olan (3) efʿāl u aʿmāli mensūḫ eyler dimekdür ki ẕikr-i maḥal irāde-yi ḥāl ḳabīlinden olur ve ẕikr-i sebeb irāde-yi müsebbeb daḫı dinür ki (4) gör ol gicede vāḳıʿ olan cemādlıgı ve ḫufteligi ḫıred-efrūzdur yaʿnī ḥavāss u aʿżā vü ḫıred andan münevver (5) olur ve kesl ü fütūr gidüp rāḥat bulur pes *en-nevmu aḫu'l-mevt*[1821] feḥvāsınca ḥālet-i nevm egerçi (6) muʿṭellik ve füsurdelik ve müncemidlik ḥāletidür ṣūretā kerāhetden ḫālī degüldür ammā maʿnen çünkim yoḳdur rāḥat u ḥayāta (7) bāʿis̱dür mekrūh u menfūr degüldür

(3909) Mes̱nevī

Bāz şeb mensūḫ şud eznūr-ı rūz

Tā cemādī suḫt z'ān āteş furūz

(8) Keẕālik ***ve lekum fi'l-ḳıṣāṣı ḥayāt***[1822] ḥayāt girü şeb ve aḥvāl-i şebi mensūḫ oldı rūzuñ nūrından ḥattā füsurde (9) vü ḫuftelik yandı ve gitdi ol āteş şuʿlelerden yaʿnī günden ḳāle Teʿālā̱ ***ve ceʿalne'l-leyle ve'n-nehāre āyeteyni*** (10) ***femeḥavnā āyete'l-leyli ve ceʿalnā āyete'n-nehāri mubṣıraten***[1823] [tavżīḥ-i maʿnā̱-yı beyt-i şerīf böyle dimek olur ki girü şeb (11) deycūr-ı nūr-ı rūzdan mensūḫ u maḥv oldı tā ki cemādlık ol rūz-ı āteş-furūzdan yanup nūr-ı rūza mülḥaḳ (12) oldı yaʿnī ẕikr-i sebeb irāde-yi müsebbeb ḳāʿidesi üzre şebde olan nevm-i sükūnet ü ḫᵛāb-ı rāḥatda (13) olan erbāb-ı istirāḥat yaḳaẓān olduḳlarında her birinüñ nūr u ḳuvvet ve fehm ü derābeti ziyāde olur ve kesl (14) ü fütūrları maḥv u zāyil ve neşāṭ u beşāşete nāyil olup aṣḥāb-ı baṣīret en-nevmu aḫu'l-mevti[1824] ne maʿnā̱dur bilür ve āgāh (15) olur]

(3910) Mes̱nevī

Gerçi ẓulmet āmed an nevm u subāt

Nī derūn-ı ẓulmetest āb-ı ḥayāt

[Egerçi ṣūretā ẓulmet geldiyise ol (16) nevm ü rāḥat ve yā iḥsās u ḥareketden ḳāṭıʿ oldıyısa kemā ḳāle Teʿālā̱ ***ve ceʿalnā nevmekum subāten***[1825] *ey ḳaṭaʿan ʿani'l-iḥsāsi* (17) *ve'l-ḥareketi istirāḥaten li'l-kaviyyi'l-ḥayvāniyyeti ve izāḥaten ekele lehā* pes feiẕā kāne keẕālik derūn-ı ẓulmetde degül midür āb-ı ḥayāt (18) muḳarrerdür ki āb-ı ḥayāt derūn-ı ẓulmetdedür]

[1821] "Uyku ölümün kardeşidir." Beyhakî, Şu'abu'l-Îmân, vr. 316b. [Bkz. Ali Yardım (2008), s. 35.]
[1822] "Ey akıl sahipleri! Kısasta sizin için hayat vardır." (Bakara, 179)
[1823] "Biz, geceyi ve gündüzü birer âyet (delil) olarak yarattık. Nitekim, Rabbinizin nimetlerini araştırmanız, ayrıca, yılların sayısını ve hesabı bilmeniz için gecenin karanlığını silip (yerine, eşyayı) aydınlatan gündüzün aydınlığını getirdik." (İsrâ, 12)
[1824] "Uyku ölümün kardeşidir." Beyhakî, Şu'abu'l-Îmân, vr. 316b. [Bkz. Ali Yardım (2008), s. 35.]
[1825] "Uykunuzu bir dinlenme (sebebi) kıldık." (Nebe, 9)

(3911) Meşnevī

Nī deran żulmet ḫıredhā tāze şud

Sekte-yi ser-māye-yi āvāze şud

Ol żulmet-i (19) nevmde ḫıredler olmadı mı ve ḥavāss zinde olup leṭāfet bulmadı mı bu muḥaḳḳaḳdur ki buldı ve sekte didükleri (20) maraż ser-māye-yi āvāze olmadı mı müs̱betdür ki oldı sekte bir marażdur ki insāna ṭārī olduḳda bir zamān (21) meyyit gibi bīhūş u dem-beste olur baʿdehu yine hūşa gelüp ḥayāt bulur ve sekte mūsıḳī ve anlar ıṣṭılāḥında (22) bir ḥāletdür ki ḫᵛānında olan kimse āvāzla oḳurken bir miḳdār nefesin ḳaṭʿ idüp rāḥat bulur ve ol (23) sükūt āvāzeye ser-māye olur ve muḥassıs-ı naġamāt u elḥān olur maʿahāẕā sāmiʿīne ol sekteden yine melāl (24) gelmez ki maḥallinde vāḳıʿ olur ser-māye-yi āvāze olan sekte budur ammā bu sektenüñ lafẓen ol sekteye minvech (25) ḳaṭʿ-ı nefes eylemede müşābeheti olduġıyiçün keenne ol daḫı gūyā ser-māye-yi āvāze olmış olur *teşbīhen tilke'stion-sekīnetu* (26) *lihāẕe's-sekeneti li-iştirākihā fī'l-lafẓi fe'fhem feinnehu maʿnā̱ laṭifün māʿaşare ʿaleyhi aḥadün mine'ş-şāriḥīn* (27)

(3912) Meşnevī

Ki ziżıdhā żıddhā āyed bedīd

Dersüveydā rūşenāyī āferīd

Zīrā żıdlar żıdlardan ẓāhir olur el-eşyāʾu tebeyyünü bi'l-eżdādi [A320a] (1) ḳavli bu maʿnā̱yı tefsīr ḳılur Ḥażret-i Ḥaḳ süveydā-yı dilde rūşenālıḳ yaratdı süveydā-yı ḳalb içre merdumek-i dīde miḳdārı (2) bir siyāh ḳancaġuzdur dimişler ki ḳalbüñ ve derūnuñ bu ḳadar rūşnālıgına maḥall oldur

(3913) Meşnevī

Ceng-i Peyġam-ber medār-ı ṣulḥ şud (3)

Ṣulḥ-ı in āḫır zaman z'an ceng bud

Ḥażret-i Peyġam-berüñ cengi ṣulḥuñ medārı oldı bu āḫır zāmanuñ (4) ṣulḥı ol cengden oldı ki ehl-i İslāmuñ anlaruñ mücāhedesi sebebiyile ḳuvvet buldı ve ehl-i küfr żaʿīf ü maġlūb olup (5) ʿāḳıbet muṣālaḥa ḳıldı pes āsūdelikle sebeb anlaruñ ceng ü ḳıtāli oldı

(3914) Meşnevī

Ṣad hezāran ser burīd an dilsitān (6)

Tā eman yābed ser-i ehl-i cihān

Ol dilsitān nice yüz biñ baş kesdi tā cihān ḫalḳınuñ başı emn ü emān bula (7)

(3915) Meşnevī

Bāġban z'an mībured şāh-ı mużır

Tā biyābed naḫl ḳāmethā vü bir

Mes̱elā bāġbān mużır olan şāḫı ol sebebden keser tā kim ḫurmā aġacı (8) ol şāḫ-ı bedüñ münḳaṭıʿ olmasıyıla ḳāmetler ve s̱emerler bula

(3916) Mes̱nevī

Mīkened ezbāġ dānā an ḥaşīş

Tā nümāyed bāġ u mīve ḫurremīş

(9) Mis̱āl-i āḫar bāġbānlıḳ ṣanʿatında dānā olan kimseler bāġdan ol ḥaşīşi yaʿnī beyān otlarını ḳopar tā kim bāġ ve bāġda (10) ḥāṣıl olan mīve aña ḫurremlik göstere

(3917) Mes̱nevī

Mīkened dendān-ı bedrā an ṭabīb

Tā rehed ezderd u bīmārī ḥabīb

Mis̱āl-i (11) āḫar yaramaz ve mużırr olan dişi ol ṭabīb ḳoparur tā yār u ḥabīb derd ü rencinden ḳurtula (12)

(3918) Mes̱nevī

Pes ziyādethā derūn-ı naḳṣhast

Mer şehīdanrā ḥayāt ender fenast

Feiẕā kāne keẕālik bu muḳaddemāt maʿlūmuñ oldıyısa (13) ziyādelikler naḳṣlaruñ derūnındadur bā-yı ʿArabīyle pes olsa daḫı maḥalle enseb olur bu taḳdīr üzre maʿnā̱ naḳṣlar (14) içre çoḳ ziyādelikler vardur taḥḳīḳan şehīdlere ḥayāt-ı fenāda dir ki anlar fenā-yı cismlerinde ḥayāt-ı ebedī bulurlar (15) nitekim buyururlar

(3919) Mes̱nevī

Çün burīde geşt ḥalḳ-ı rızḳ-ḫᵛār

Yurzeḳūne ferīḫīne şud güvār

Sūre-yi Āli ʿİmrānda olan āyete (16) işāretdür nitekim buyururlar ***ve lāteḥsebennelleẕīne ḳutilū fīsebīlillāhi emvāten***[1826] bu āyet-i kerīme muṭlaḳā şühedā ḥaḳḳında ola ve yā(17)ḫud şühede-yı **Bedr** ḥaḳḳında ola ve ḫıṭāb yāḫud **Ḥażret-i Resūl**e ola ve yā cümle ẓann idenlere ola pes tefsīr-i şerīfi *sen* (18) *ẓann eyleme yā Muḥammed ve yāḫud eyleme ey ẓann idici şol kimseleri ki ḳatl olındılar* ***fīsebīlillāhi emvāt*** (19) *ẓann eyleme* ***bel aḥyāʾ*** *belki bunlar ḥayydurlar* ***ʿinderabbihim yurzeḳūn*** *rabbileri ḳatında bunlar rızḳlanurlar sāyir-i aḥyā* (20) *rızḳlanduġı gibi* ***ve huve*** teʾkīdi *lekūnehum aḥyāʾen ve*

[1826] "Allah yolunda öldürülenleri sakın ölüler sanma. Bilakis onlar diridirler, Rableri katında Allah'ın, lütfundan kendilerine verdiği nimetlerin sevincini yaşayarak rızıklandırılmaktadırlar. Arkalarından kendilerine ulaşamayan (henüz şehit olmamış) kimselere de hiçbir korku olmayacağına ve onların üzülmeyeceklerine sevinirler." (Al-i İmran, 169-170)

vaṣfün leḥālihim el-letī ʿaleyhā mine't-tenaʿʿumi ***feriḥīne bimā ātāhumullāhu minfażlihi*** (21) *bunlar feriḥīn ü şādān olduḳları ḥālde Allāh Teʿālā bunlara fażl u ʿināyetden iʿṭā eyledügi şey'i* ki ol (22) şeref-i şehādet ve nıʿam-ı cennetdür ***ve yestebşirūne*** ey yesrūne bi'l-beşāreti ***bi'l-leẕīne*** lem***yelḥaḳū bihim*** yaʿnī şühedā işāretile (23) mesrūr olurlar şol kimselere ki şehādetile bunlar mertebesine lāḥıḳ olmadılar di ***minḫalfihim*** bunlaruñ ḫulfından (24) yā zamānen ve yā rütbeten ***en-lāḫavfun ʿaleyhim ve lāhum yaḥzenūn bi'l-leẕīn***den bedeldür taḳdīri istibşār iderler mertebe(25)lerine lāḥıḳ olmayanlara bunlaruñ üzerine ḫavf yoḳdur daḫı bunlar maḥzūn olmaz ve bu āyetde delālet vardur (26) ki insān bir heykel-i maḥsūse degüldür belki biẕātihi müdrik bir cevherdür fenā-yı bedenden aña fenā lāzım gelmez ve te'ellümi ve (27) tenaʿʿumı bedene mütevaḳḳıf u menūṭ degüldür maʿnā-yı beyt çünki rızḳ yiyici boġaz [A320b] (1) kesilmiş oldı yurzeḳūne ferīḥīn mefhūmı siñici [P144a] oldı yaʿnī *yurzeḳūne feriḥīn* ḳavliyile müşārun ileyh olan niʿmet-i (2) merzūḳa ol kesilmiş boġaza ḫoş-güvār oldı ve hażm u sāyiġ oldı

> ***(3920) Meşnevī***
>
> ***Ḥalḳ-ı ḥayvan çün burīde şud beʿadl*** (3)
>
> ***Ḥalḳ-ı insan rust efzūyīd fażl***

Ḥayvānuñ boġazı çünki ʿadlile kesilmiş oldı insān boġazı bitdi ve (4) fażl u şeref ziyāde oldı yaʿnī çünkim ḥayvānuñ boġazı kesilüp insāna ġıdā olduḳda insānuñ vücūdında hażm (5) olup anuñ neşv ü nemāsıyıla ḥalḳ-ı insān ḳuvvet bulur ve ol laḥm-ı ḥayvānī insānuñ bedenine gelüp anda hażm olup cüz ü ḥükmin (6) bulduḳdan ṣoñra şeref ü fażīleti ziyāde olur

> ***(3921) Meşnevī***
>
> ***Ḥalḳ-ı insan çün bübürred hin bübīn***
>
> ***Tā çi zāyed kun ḳıyā-yı an berīn***

(7) Çünkim insānuñ boġazı kesile āgāh ol gör tā ne ṭoġar bunuñ üzerine ḳıyās eyle yaʿnī ḥayvānuñ meẕbūḥ (8) olduḳdan ṣoñra insān mertebesine gelüp şeref bulması üzre insānuñ boġazı kesilmesini ḳıyās eyle ki (9) insān öldükden ṣoñra ne mertebeye vāṣıl olur

> ***(3922) Meşnevī***
>
> ***Ḥalḳ-ı ŝāliŝ zāyed u tīmār-ı ū***
>
> ***Şerbet-i Ḥaḳ bāşed u envār-ı ū***

Ḥalḳ-ı (10) insān bürīde olduḳda ḥalḳ-ı s̱āliṣ ṭoġar ve ol ḥalḳ-ı s̱āliṣ-i rūḥānīnüñ tīmārı işrāb-ı Ḥaḳ ve anuñ envārı (11) olur bu maʿnā ḥalḳ-ı insān ṭaʿām u şarābdan bürīde olmaḳlıḳda ḥāṣıl olur

(3923) Mes̱nevī

Ḥalḳ-ı bu'brīde ḫored şerbet velī (12)

Ḥalḳ-ı ezlā reste mürde derbelī

Ṭaʿām u şarābdan bürīde olan ve şehādetde ḳaṭʿ olan boġaz şerbet-i (13) Ḥaḳḳı içer ve līkin her ḥalḳ-ı bürīde degül belki şol ḥalḳ-ı bürīde içer ki *lā* dimeden ḳurtulmış ve *belī* (14) dimeden ve iḳrār eylemeden ölmiş ola

(3924) Mes̱nevī

Bes kun ey dun-himmet-i kūteh-benān

Tā keyet bāşed ḥayāt-ı can benān

(15) Ey kūteh-benān olan dūn-himmet ekl ü şürbden ferāġat eyle baʿż-ı nusaḫda *himmetile kūteh*üñ mā-beyninde vāv-ı (16) ʿāṭıfe vāḳıʿ olmışdur bu taḳdīr üzre maʿnā ey dūn-himmet ve ey kūteh-benān ekl ü şürbden ferāġat eyle (17) ḳaçana degin senüñ cānuñuñ ḥayātı nānla ola mıṣraʿ-ı evvelde olan *benān* cemʿ-i benānedür barmaḳ ucına dirler (18) kūteh-benānelik ʿaczden ve ʿadem-i ḳudretden kināye olur yaʿnī ʿāciz ü bīḳudret ve ey dūn-himmet ekl ü şürb-i (19) nefsāniyyeye meşġūl olmadan ferāġat eyle tā senüñ cānuñuñ ḥayātı ḳaçan deg nān u ṭaʿāmla ola belki erzāḳ-ı (20) rūḥānī ve ez̠vāḳ-ı subḥānī taḥṣīline himmet eyle tā Ḥaḳ Teʿālā anı senüñ cānuña ġıdā vire

(3925) Mes̱nevī

Z'an nedārī mīveī mānend-i bīd (21)

K'āb-ı rū burdī pey-i nān-ı sepīd

Ol sebebden sögüd aġacı gibi bir mīve ṭutmazsın ki āb-ı rūyuñı (22) nān-ı sepīdden ötüri giderdüñ yaʿnī ġıdā-yı nefsāniyyeden ötüri yüzüñ ṣuyın yirlere döküp ʿindellāh (23) ve ʿinde enbiyā vü evliyā bīġaraż u bīedeb olduñ ve bīḳadr ü biiʿtibār ḳalduñ

(3926) Mes̱nevī

Ger nedāred ṣabr z'in nan cān-ı ḥis (24)

Kīmyārā gīr u zer gerdan tu mis

Eger ḥisse müteʿallıḳ olan cān bu nāndan ṣabr ṭutmazsa (25) sen kīmyāyı ṭut ve baḳırı altun eyle cān-ı ḥisden murād rūḥ-ı ḥayvānīdür kīmyādan murād mürşid-i (26) kāmilüñ terbiye-yi iksīr-teʾs̱īridür misden murād nefsüñ ṣıfāt-ı z̠emmiyyesidür taḳdīr-i kelām ey ekl (27) ü şürbe harīṣ olan eger senüñ rūḥ-ı ḥayvānīnüñ bu nān u ṭaʿāmdan ṣabr

ṭutmazsa mürşid-i kāmilüñ [A321a] (1) kīmyāveş olan naẓarını ve terbiyesini ṭut ve nefs-i mis gibi ḥaḳīr ü dūn olan ṣıfatların izāle idüp (2) zer-i ḫāliṣ gibi kāmilu'l-ʿayār it dimek olur

(3927) Mes̱nevī

Cāme-şūyī kerd ḫᵛāhī ey fülān

Rū megerdān ezmaḥalle-y gāzürān

(3) Ey fülān kimse cāme-şūylık itmek isteriseñ yaʿnī *ve s̱iyābeke feṭahhir*[1827] mefhūmın üzre s̱iyāb-ı ḳalb u rūḥuñı pāk (4) u ṭāhir ḳılmaḳ dilerseñ gāzürler maḥallesinden yüzüñi döndürme gāzürler büz yuyıcı ve büz aġardıcıya dirler (5) bunda murād muṭahhar-ı ḳulūb-ı insānī ve müzekkī-yi nüfūs-ı Ādemī olan meşāyıḫ-ı ʿiẓām ve evliyā-yı kirām olur yaʿnī eger denes-i mā-sivādan (6) ve vesḫ-i hevādan kendüñi pāk itmek isteriseñ mürşidlere mülāzemet eylemeden iʿrāż eyleme dimek olur (7)

(3928) Mes̱nevī

Gerçi nan bi'şkest mer rūze-y turā

Derşikeste-bend pīç u berter ā

Egerçi nān senüñ ṣavmuñı ṣıdı ise yaʿnī ṣāyim olmaġa (8) māniʿ oldıyısa ṣunuḳ baġlayıcıya ṣarıl ve yuḳaru gel şikeste-bendden murād mürşid olur yaʿnī egerçi nān u ṭaʿām (9) senüñ ṣavmuñı kesr eyledi ve feżāyil-i ṣavmdan seni maḥrūm ḳıldıyise cāyiz-i meksūr olan mürşid-i kāmile yapış ve anuñ (10) muʿāvenetiyile inkisār u inḳihār mertebesinden yuḳaru gelüp cebr-i māfāt eyle

(3929) Mes̱nevī

Çün şikeste-bend āmed dest-i ū (11)

Pes refū bāşed yaḳīn işkest-i ū

Çünkim ol mürşidüñ dest-i terbiyesi şikeste-bend geldi ve muṣliḥ-i aʿmāl (12) u aḥvāl oldı pes ol mürşidüñ ṣıması yaḳīn ve maḳarr-ı rīme vü meremmet olur yaʿnī ol mürşid senüñ ḥaẓẓ-ı (13) nefsüñi ṣısa ve ṣıfāt-ı nefsāniyyeñi izāle itmekle seni münkesir ḳılsa yaḳīn budur ki anuñ kesr eylemesinde ṣad (14) dürüstlik vardur ve şikeste ḳılmasında nice menāfiʿ ü fevāyid ḥāṣıl olur ammā sen kendü nefsüñi murāduñ (15) üzre dürüst meremmet eyleseñ anda nice şikestelik muḳarrerdür [ebyāt-ı şerīfede olan şikeste-bendden (16) murād cabbār-ı ʿālem olup maʿnā-yı beyteyn-i şerīfeyn böyle dimek daḫı vechdğr ki eger nān senüñ rūzeñi kesr (17) eylediyise cābiru'l-meksūr olan Ḥaḳ Teʿālā̱nuñ luṭf u raḥmeti dāmenine taʿalluḳ eyle ve şikeste olmaḳ mertebesinden (18)

[1827] "Elbiseni tertemiz tut." (Müddessir, 4)

yuḳaru gel çünkim ol Ḫudānuñ dest-i luṭfı ve yed-i raḥmeti ḳullarınuñ inkisārını bağlayıcı ve şikeste olanları ve fürū-mānde (19) ḳalanları ıṣlāh idicidür pes anuñ işkeste ḳılması yaḳīnen saʿyinde refv olur yaʿnī bilāşübhe ıṣlāh u dürüstlik (20) olur dimek olur]

(3930) Mes̱nevī

Ger tu anrā bi'şkenī gūyed biyā

Tū dürüsteş kun nedārī dest u pā

Bu beytde *ānrā* żamīri *işkeste-*(21)*bende* rāciʿ olur mużāf muḳadder olmaḳ üzre taḳdīri eger *tū ālet-i ān şikeste-bendrā* ve yāḫud murād *ān şikeste-bendrā* (22) *bi'şkenī* dimek olur maʿnā̱ eger sen ol şikeste-bendüñ āletini ve yāḫud murādını ṣıyasın ol saña dir gel sen bunı (23) dürüst eyle sen el ve ayaḳ ṭutmazsın ki anı dürüst ḳılasın ve kesr eyledügüñ şeyʾ muṣliḥ olasın maʿlūm oldı ki (24) ṣımaḳlıḳ ve kesr ḳılmaḳlıḳ senüñ lāyıḳuñ degüldür

(3931) Mes̱nevī

Pes şikesten ḥaḳḳ-ı ū bāşed ki ū

Mer şikeste geşterā dāned refū

(25) Pes ṣımaḳlıḳ ol kimsenüñ ḥaḳḳı vü lāyıḳı olur ki o şikeste olmışı ıṣlāḥ eylemek bile refū yama yamamaġa dirler (26) böyle maḥallerde ıṣlāḥ eylemek ve dürüst eylemek maʿnā̱larında istiʿmāl olınur

(3932) Mes̱nevī

An ki dāned duḫt ū dāned derīd (27)

Herçirā bu'fruḫt nīkūter ḫarīd

Ol kimse ki dikmegi bilür yırtmaġı o bilür andan ġayrıya yırtmaḳ münāsib degüldür [A321b] (1) her neyi ki ṣatdı anuñ yirine nīkūter ṣatun aldı pes böyle kimseye bir şeyʾi ṣatmamaḳ ʿayb olmaz ve kimse aña böyle (2) nefīs şeyʾi niçün ṣatduñ diyü daḫl ḳılmaz

(3933) Mes̱nevī

Ḫānerā vīran kuned zīr u zeber

Pes beyek sāʿat kuned maʿmūrter

Mis̱āl-i āḫar (3) ḫāneyi vīrān eyler ve zīr ü zeber eyler pes bir sāʿatde evvelkiden maʿmūrrek eyler pes böyle kimseye ḫāneyi sen (4) niçün vīrān ve zīr ü zeber eylersin dimek lāyıḳ olmaz bu mis̱āller Ḥażret-i Ḥaḳḳuñ ḫalīfesi olan enbiyā vü evliyāya (5) ve Ḥażret-i Ḥaḳ celle ve ʿalā̱ya göre enbiyā vü evliyānuñ ve Ḥaḳ Teʿālā̱nuñ şānındandur ki her neyi şikeste (6) eyleseler daḫı aʿlā̱ dürüst eylemege ḳādirlerdür

(3934) Meṡnevī

Ger yekī serrā bübürred ezbeden

Ṣad hezāran ser berāred derzemen

Miṡāl-i (7) āḫar eger bedenden bir başı kesdiyise fevrī nice yüz biñ [P144b] baş ẓuhūra getürür yaʿnī ol kimseye ṣad hezārān ser fażīletini (8) virür [vel-ḥāṣıl eger ism-i Mümīt ile bedenden bir seri cüdā ḳılursa derḥāl dest-i ḥayāt-baḫş ism-i Muḥyī ile ṣad (9) hezārān ser-i sermedī-ḥayāt iẓhār idüp bisyār u bīşumār ṣıfāt-ı bāḳıyāt-ı ṣāliḥāt bedīdār olur]

(3935) Meṡnevī

Ger nefermūdī ḳıṣāṣī bercenāt (10)

Yā neguftī fi'l-ḳıṣāṣ āmed ḥayāt

[Ḥaḳ Subḥānehu ve Teʿālā cānīlere cināyetlerine göre eger bir nevʿ-i (11) ḳıṣāṣ buyurmayayidi ve yāḫud ḥayāt ḳıṣāṣda geldi dimeyeydi] Sūre-yi Baḳarada olan āyete işāretdür (12) *ve lekum fi'l-ḳıṣāṣı ḥayāti yā uli'l-elbāb*[1828] sizüñçün ḳıṣāṣda ḥayāt-ı ʿaẓīme vardur reʾy ü ʿaḳllar ṣāḥibi Faḫr-ı Razī (13) [Tefsīr-i Kebīrde dir ki ḳıṣāṣ izāle-yi ḥayāt idüp izāle-yi şey ise ẕālike'ş-şeyʾ olmaḳ mümteniʿ olduġı cihetden (14) nefs ḳıṣāṣ-ı sebeb-i ḥayāt olmayup belki murād-ı şerʿ-i ḳıṣāṣ müfżī-yi ḥayāt-ı ḳātil ü maḳtūl olur dimek olur (15) yaʿnī āḫıruñ ḳatline ḳaṣd iden kendünüñ daḫı şerʿ-i ḳıṣāṣla maḳtūl olacaġın mülāḥaẓa kıldıḳda ḳatlden fāriġ (16) olmaġıla hem kendüsi ve hem ḳatline ḳaṣd itdügi şaḫṣ ḳatlden ḫalāṣ ve bāḳī bi'l-ḥayāt olurlar ve meşrūʿiyyet-i (17) ḳıṣāṣ ikisinden mā-ʿadā ṭarafeynüñ tevābiʿ u levāḥıḳınuñ daḫı sebeb-i ḥayātları olur şu maʿnāya ki benüm birāder ü (18) ʿammum ve yāḫud peder ü ḫālum küşte oldı diyü minḥayṡi't-taʿaṣṣub mā-beyninde nice fesād ve nefs-i vāḥide muḳābelesinde (19) nice ḳıṣāṣ-ı nüfūs ḳatl u helāk olınmaḳdan şerʿ-i ḳıṣāṣ menʿ ider ve yāḫud müzeyyil-i ḥayāt olan ḳıṣāṣ (20) binefsihi daḫı sebeb-i ḥayāt olmışdur zīrā sefk-i de muḳābelesinde lācerem sāfike ḳıṣāṣ-ı vuḳūd teveccüh (21) itmek emr-i muḳarrer olıcaḳ ḫavf-ı ḳıṣāṣ dest-i taʿaddī-yi sāfiki ḳatlini ḳaṣd itdügi maẓlūmuñ ḳatlinden refʿ (22) ve tecāvüzden menʿ idüp ikisi daḫı ḳatlden ḫalāṣ olurlar] ʿulemā-yı maʿānī bu āyetde müttefiḳlerdür ki bu kelām (23) miṡālī belāġat u feṣāḥatda bir kelām daḫı yoḳdur maʿa ḳılleti'l-lafẓi ve'l-ḥurūf keṡret-i maʿnāya delālet vardur ve fuṣeḥā-yı (24) ʿArabuñ bu mażmūnda çoḳ kelāmı var lākin *çerāġ-ı bīve kucā nūr-ı āftāb kucā*[1829] cümleden biri *ḳatlu'l-baʿżı* (25)

[1828] "Ey akıl sahipleri! Kısasta sizin için hayat vardır." (Bakara, 179)

[1829] "Kocakarı mumu nerede, güneş ışığı nerede!"

aḥyā'u'l-cemīl dirler ve biri daḫı eks̱erü *ve'l-ḳatlu liyaḳtule'l-ḳatli*dür ammā ecved-i kelāmileri *el-ḳatlu enfā li'l-ḳatldur* (26) lākin vücūh-ı şettā ile s̱ābitdür ki bu āyet-i kerīme hem īcāzda ve hem elfāẓ-ı maʿnā̱da bu kelāmdan efṣaḥ u eblaġdur (27) eger muḫālefet taṭvīl olmasa vücūh-ı kes̱ire beyān olınurdı lāzım gelürse kütüb-i meʿānīye ve baʿż-ı tefāsīre **[A322a]** (1) mürācaʿat olına tefsīr-i ẓāhiri ḳıṣāṣ sebeb-i ḥayātdur mes̱elā bir kimse bir kimseyi ḳatl murād eylese ʿaḳabinde ḳıṣāṣ (2) taʿaḳḳul idüp ḳatlden ictināb idüp ḫalḳ-ı ʿālem ḳatlden sālim olurlar pes ḳıṣāṣda ḥayāt bu vechile (3) olur ve ammā tefsīr-i bāṭınī ki ehl-i taḥḳīḳ işāret buyururlar ki sizüñçün ey aṣḥāb-ı ʿuḳūl ve erbāb-ı (4) elbāb-ı vāfiye ḳıṣāṣ-ı nefsde vardur ḥayāt-ı ebediye ve beḳā-yı sermediyye vardur ḳıṣāṣ-ı nefsden murād nefsden (5) her bār ki bir z̠illet ṣādır ola anı riyāżetile ve evvelki mücāhededen ziyāde mücāhede ile te'dīb ü tehz̠īb (6) itmekdür tavżīḥ-i maʿnā̱-yı beyt böyle dimek olur ki eger cināyet idiciler üzre ḳıṣāṣ buyurmayayidi (7) ve yā dimeyeyidi ki ḳıṣāṣda ḥayāt geldi yaʿnī ḥayāt vardur kim ḳādir olayıdı anuñ ʿibādına tīġ-zen olup (8) bünyān-ı Ḥaḳḳı taḫrīb ide

(3936) Mes̱nevī

Ḫod kirā zehre budī tā ū ziḫᵛad

Beresīr-i ḥükm-i Ḥaḳ tīġī zened

Ḫod kimüñ zehre vü ḳudreti (9) olurdı tā ol kimse kendüsinden Ḥażret-i Ḥaḳḳuñ esīr ü bendesi üzre bir tīġ ura (10)

(3937) Mes̱nevī

Z'an ki dāned her ki çeşmeşrā guşūd

K'an kuşende suḫre-yi taḳdīr būd

Zīrā bilür her kim ki Ḥażret-i Ḥaḳ anuñ çeşmini açdı (11) ki ol kātil taḳdīr-i İlāhīnün suḫre vü maġlūbı idi

(3938) Mes̱nevī

Her kirā an ḥükm berser āmedī

Berser-i ferzend hem tīġī zedī

(12) Her kimseye ki ol ḥükm-i İlāhī bāş üzre geleyidi ferzendinüñ başı üzre hem bir tīġ urayidi (13)

(3939) Mes̱nevī

Rev biters u ṭaʿne kem zen berbedān

Pīş-i dām-ı ḥükm ʿacz-i ḫod bidān

Çünkim kār böyledür yüri Ḥaḳdan korḳ ve bedler üzre (14) ve ḳātil ü fāsidler üzre ṭaʿne urma ḥükm-i İlāhīnüñ dāmı ḳatında kendü ʿaczüñi bil zīrā insān kendünüñ (15) ṣalāḥ u felāḥına iʿtimād itmekle maġrūr u muʿcib olmaḳ ve günāh-kār olanlara ve fısḳ u ʿiṣyān ḳılanlara ṭaʿn (16) u daḳḳ eylemek daḫı bir günāh-ı āḫardur belki ẕenb-i ekberdür nitekim bu ḥikāyeden maʿlūm olur

Taʿaccüb kerden-i Ādem (17) **ʿaleyhi's-selām ezḍalālet-i İblīs-i laʿīn ve ʿucb-ı āverden**

[Ḥażret-i Ādemüñ ḍalālet-i İblīs-i laʿīnden taʿaccüb (18) eylemesidür ve keennehu ʿaceb getürmesidür]

(3940) Meṡnevī

Çeşm-i Ādem berBilīsi k'ū şaḳist

Ezḥaḳāret v'ezziyāfet bi'ngerist

(19) **Ādem** ʿaleyhi's-selāmuñ çeşmi **İblīs** üzre ol **İblīs** şaḳīdür ḥaḳāretden ve ziyāfetden yaʿnī (20) ululanmaḳ cihetinden ve şeyṭānı taḥḳīr itmek cānibinden naẓar eyledi [yaʿnī kendünüñ ʿilm ü ḳurbet ve luṭf u kerāmetini (21) görüp ve İblīs-i pür-telbīsüñ ṭard u laʿnet ü cürmle olan şeḳāvet ü meẕelletine minḥayṡi'l-ḥaḳāret naẓar idüp] (22)

(3941) Meṡnevī

Ḫᵛīş-bīnī kerd u āmed ḫod-güzīn

Ḫande zed berkār-ı İblīs-i laʿīn

[**Ādem** kendüyi güzīde vü refīʿu'l-ḳadr ṭutmaġıla (23) ḫᵛīş-bīnlik eyledi ve enāniyyete ḳayd oldı *Ḫᵛīş-bīnī kerd u āmed ḫod-güzīn* daḫı nusḫadur yaʿnī] **Ḥażret-i** (24) **Ādem** ʿaleyhi's-selām ḫod-bīnlik eyledi ve kendüsini iḫtiyār idici geldi laʿīn **İblīs**üñ kār u fiʿli üzre (25) ḫande urdı

(3942) Meṡnevī

Bang berzed ġayret-i Ḥaḳ k'ey Ṣafī

Tū nemīdānī ziesrār-ı ḫafī

Ḥażret-i Ḥaḳḳuñ ġayreti bāng urdı ki (26) ey **Ṣafī** sen esrār-ı ḫafīden bilmezsin

(3943) Meṡnevī

Pūstinrā bāz-gūne ger kuned

Kūhrā ezbīḫ u ezbün berkened

Ḥażret-i (27) Ḥaḳ eger pūstīn yaʿnī kürki ters eyleye dimekden murād luṭf yirine ḳahr u hidāyet **[A322b]** (1) yirine ḍalālet göndere ve ḫayr maḥalline şer murād eyleye dimek

olur ṭaġı kökinden ve dibinden ḳoparur yaʿnī eger (2) emr berʿaks olmaḳ murād eylese ṭaġ gibi rāsiḫ ü s̱ābit olan temkīn ṣāḥibini maḳāmında ḳalʿ idüp hebāʾen mens̱ūr (3) eyler

(3944) Mes̱nevī

Perde-yi ṣad Ādem an dem berdered

Ṣad Bilīs-i nev müselmān āvered

Yüz **Ādem**üñ perdesini o demde yırtar (4) yüz yiñi **İblīs**i müselmān getürür isterse nice biñ ṣıddīkı ān-ı vāḥidde zındīḳ eyler ve isterse (5) nice biñ zındīḳı derḥāl ṣıddīḳ mertebesine yitürür ve ḳalblerinde īmān u īḳān ezhārını bitürür (6) çünkim **Ḥażret-i Ādem**e bu güne ʿitāb-āmīz teʾdīb irişdi

(3945) Mes̱nevī

Guft Ādem tevbe kerdem z'in naẓar

İn çünin gustāḫ (7) *ne'ndīşem diger*

Ḥażret-i Ādem ʿaleyhi's-selām didi İlāhī bu naẓardan tevbe eyledüm bunuñ gibi ġayrı gustāḫ u nāsezā (8) fikr itmeyem

(3946) Mes̱nevī

Yā Ġıyās̱e'l-mustaġīs̱īn ihdinā

Li'ftiḫāra bi'l-ʿulūmi ve'l-ġınā

Ḥażret-i Ḫudāvendigār sālik-i rāh-ı Ḥaḳḳa (9) münācāt u niyāz ṭarīḳın taʿlīm buyurup ʿucb u riyādan iḥtirāz idüñ diyü tenbīh buyururlar ve üslūb-ı münācātı (10) bu ebyātla tefhīm buyururlar ki *yā Ġıyās̱e'l-mustaġīs̱īn* ey meded ṭaleb idenlerüñ feryād-resi *ihdinā b*ize hidāyet eyle (11) ve bizi s̱ābit ḳıl hidāyet üzre *lāiftiḫāra lā*nuñ ḫaberi maḥẕūfdur taḳdīri *lāiftiḫāra lenā* yaʿnī bizüm iftiḫārımuz (12) yoḳdur *bi'l-ʿulūm* ʿilmler ile *ve'l-ġınā* daḫı ġınāyla

(3947) Mes̱nevī

Lātuziġ ḳalben hedeyte bi'l-kerem

Va'ṣrifi's-sū'elleẕī ceffu'l-ḳalem

(13) *Lātuziġ* māyil ü maṣrūf ḳılma *ḳalben* bizüm ḳalbimüzi ḍalālet u ġavābet cānibine *hedeyte bi'l-kerem* sen hidāyet ḳılduñ (14) ol ḳalbi bize görme ki mülbesi olduġı ḥālde *bi'l-kerem*de *bā* iltibās içündür ve bu beyt **Sūre-yi Āli ʿİmrān**da (15) olan āyete işaretdür ***rabbenā lātuziġ ḳulūbenā***[1830] ey bizüm Perverdgārımuz bizüm ḳalbimüzi maṣrūf ḳılma ʿa*ni't-teveccuhi* (16) *ilāCenābike ve's-saʿyi fiṭalebi liḳāʾike bibābike bi'l-iftiḳāni*

[1830] "Rabbimiz! Bizi doğru yola ilettikten sonra kalplerimizi eğriltme. Bize tarafından rahmet bağışla. Lütfu en bol olan sensin." (Âli İmrân, 8)

yuḥibbu'd-dunyā ve ġalebeti'l-hevā ***baʿde iẕ hedeytenā*** (17) *binūrike ilā̱ṣırāṭike'l-mustaḳīm ve'd-dīni'l-ḳavīm* ***ve heb lenā*** bize hibe eyle ***minledunke raḥmeten*** ḳatuñda raḥmet ü şefḳat (18) mevhibet eyle ***inneke ente'l-Vehhāb*** taḥḳīḳan sensin Vehhāb bilāġaraż *va'ṣrifu's-sū'e* belā ve kemlikleri taḥvīl eyle (19) *el-leẕī ceffu'l-ḳalem* eyle sūʾ ki ḳalem anı yazdı ve ḳurudı cüfūf-ı ḳalem ferāġatdan ve s̱übūt-ı kitābetden kināyedür (20) yaʿnī levḥ ü ḳalem yazduġı belāyı sen maḥv eyle yā rabbī ḫaṭṭu'l-ḳalem daḫı nusḫadur

(3948) Mes̱nevī

Bu'gẕerān ezcān-ı mā sūʾu'l-ḳażā (21)

Vā mebür mārā ziiḫvān-ı ṣafā

İlāhī bizüm cānımuzdan sūʾu'l-ḳażā geçür yaʿnī bizüm cānımuzı ḳażā-yı bedden (22) ḫalāṣ eyle iḫvān-ı ṣafādan bizi kesme ve ḫullān u ṣafādan bizi münḳaṭıʿ ḳılma

(3949) Mes̱nevī

Telḫter ezfürḳat-i tū hīç nist (23)

Bīpenāhet ġayr-ı pīçāpīç nist

Senüñ firāḳından acıraḳ hīç bir nesne yoḳdur senüñ penāhuñsız pīçāpīçden (24) ġayrı degüldür yaʿnī senüñ ḥıfẓ u ḥimāyetüñsiz ṭolaşıḳlıḳdan ve muʿaḳḳad olmaḳlıḳdan ġayrı yoḳdur (25) illā senüñ penāhuñda ḥıfẓuñda olanlar pīçāpīçīde degüldür ki anlar senüñ ḥıfẓuñ vāsıṭasıyıla maḥall-i emnde ve (26) maḳām-ı selāmetdedürler

(3950) Mes̱nevī

Raḫt-ı mā hem raḫt-ı mārā rāh-zen

Cism-i mā mer cān-ı mārā cāme-ken

Bizüm raḫtımuz hem bizüm (27) raḫtımuzuñ yolın urucıdur yaʿnī dünyevī olan esbābımuz uḫrevī olan esbābımuzuñ yolın urucı ve **[P145a]** ṣūrī olan raḫt u baḫtımuza rūḥānī olan raḫt u baḫtımuzuñ ṭarīḳın **[A323a]** (1) ḳaṭʿ kılıcıdur bizüm cismimüz taḥḳīḳ bizüm cānımuzuñ cāmesini ḳoparıcıdur yaʿnī muḳteżiyyāt-ı cismāniyyemüz libās-ı rūḥāniyyemüz (2) ve ḥulel-i maʿneviyyemüzi ḫalʿ idici ve bizi ʿuryān ḳılıcıdur

(3951) Mes̱nevī

Dest-i mā çün pāy-ı mārā mīḫᵛared

Bīemān-ı tū kesī can çün bered

(3) Bizüm elimüz çünkim bizüm ayaġımuzı yir yaʿnī bizüm elimüzden ḥāṣıl olan aʿmāl-i seyyiʾe ve ẓulm ü fesād-ı pāyımuzla (4) ḥāṣıl olan aʿmāl-i ṣāliḥayı ve efʿāl-i nāfıʿayı

izāle eyler senüñ ḥıfẓ u emānuñsız bir kimse mehālik-i nefsāniyye ve meḫāvif-i (5) şeyṭāniyyeden nice cān ḳurtarur

(3952) Mes̱nevī

Ve'r bered can z'in ḫaṭarhā-yı ʿaẓīm

Burde bāşed māye-yi idbār u bīm

Ve eger farażā (6) bu ʿaẓīm ḫaṭarlardan ve hūlnāk yirlerden bir kimse senüñ emānuñsız cānın iltse ve ḫalāṣ itse maʿnāda bed-baḫtlık (7) ve ḫavfuñ māyesini iltmiş olur [yaʿnī farż idelüm ki bir kimesne eger mesālik-i beşeriyyetde olan mehālik-i ʿaẓīme-yi maʿṣiyyetden (8) cānı ḫalāṣ idüp ṭāʿāt-ı kes̱īre taḳdīm itmiş olsun mādām ki tehlike-yi vücūddan necāt bulmaya ol ḳayd u bend-ı (9) vücūd-ı ʿadīm māye-yi idbār u bīm iltmiş olur] baʿż-ı nusaḫda *burde* yirine ba-yı Fārsī ile *perde* vāḳıʿ olmışdur (10) bu taḳdīr üzre maʿnā̱ eger cānını ol kimse bu ḫaṭarlardan ḫalāṣ itse idbār ve sermāye-yi bīm aña perde vü ḥicāb olur (11) [ammā eṣaḥḥ olan nusḫa bā-yı ʿArabī olmaḳdur]

(3953) Mes̱nevī

Z'an ki can çün vāṣıl-ı cānan nebūd

Tā ebed bāḫᵛīş kūrest u kebūd

(12) Zīrā ki cān çünki cānāna vāṣıl oldı tā ebedī kendüsiyile kūr u kebūddur yaʿnī bītevfīḳ-i İlāhī ol cān (13) bīnefʿ ü bīnūrdur dimek olur

(3954) Mes̱nevī

Çün tū ne'dhī rāh can ḫod burde gīr

Can ki bītū zinde bāşed mürde gīr

(14) İlāhī çünkim sen viṣālüñe yol virmeyesin cānı ḫod iltmiş ṭut cā ki sensiz diri ola anı ölmiş ṭut [yaʿnī (15) mādām ki sen bir cāna güẕer ü viṣālüñe yol virmeyesin cān ḫod kendüsini ol yola iltmiş ṭut ve kendüyi (16) ol meslege sālik olmış farż it yine zinde degüldür zīrā cānuña sensiz zinde ola mürde ṭut]

(3955) Mes̱nevī

Ger tu ṭaʿne mīzenī berbendegān (17)

Mer turā an mīresed ey kām-rān

Ey Ḫudā eger sen bendelerüñ üzre ṭaʿne urasın ey kāmrān ve ey ġanī (18) pādşāh saña ol lāyıḳdur

(3956) Mes̱nevī

Ve'r tu māh u mihrrā gūyī cüfā

Ve'r tu ḳadd-i servrā gūyī du-tā

Ve eger sen māh (19) u āftāba cüfā diyesin ve kes̱īf ü bīnūr ʿadd eyleyesin ve eger sen servüñ kāmetine dü-tā (20) vü nāmevzūn diyesin ve serv gibi müstaḳīm ü muʿtedil olanlara daḫl eyleyesin

(3957) Mes̱nevī

Ve'r tu çarḫ u ʿarşrā ḫᵛānī ḥaḳīr (21)

Ve'r tu kān u baḥrrā gūyī faḳīr

Ve eger sen çarḫ u ʿarşa böyle ʿaẓīmü'ş-şān iken ḥaḳīr oḳıyasın ve eger sen (22) kāne u baḥre faḳīr diyesin

(3958) Mes̱nevī

An benisbet bākemāl-i tu revast

Mülk-i ikmāl-i fenāhā mer turast

Ḫudāyā ol (23) ṭaʿneler senüñ kemālüñe nisbet revā vü lāyıḳ fenālara kemāl virmek ve fanīlere vücūd mertebesine irgürmek (24) mülki saña maḫṣūṣ u müsellemdür

(3959) Mes̱nevī

Ki tu pākī ezḫaṭar ve'znīstī

Nīstanrā mūcid u muġnīstī

Zīrā sen żarar (25) u ḫaṭardan ve noḳṣāndan pāk u münezzehsin yoḳları īcād idici ve ġınā viricisin [*ġayn-ı muʿceme* ile olmayup (26) *fā*yile *mufnī* olsa daḫı ḳābildür yaʿnī ey Mūcid ü Ḳahhār ve Ḳādir u Cabbār ve Muḥyī vü Mumīt ve Bāʿis̱ ü Muġīs̱ (27) cümle eşyāyı yed-i ḳudret ü dest-i meşiyyetüñle ʿademden vücūda ve vücūddan ʿademe sevḳ u ilḳā ve imāte **[A323b]** (1) vü iḥyā ve īcād u ifnā ḳılan sensin senden ġayrı ne mālik vardur mülk cümlesi ḳabża-yı irādetüñde maḳhūr (2) ve ʿaḳl-ı derrākına ẕātuñ idrākinden pes-mānde vü mehcūrdur]

(3960) Mes̱nevī

An ki rūyānīd dāned sūḫten

V'an ki çün bi'drīd dāned dūḫten

(3) Ol Allāh ki yoḳları bitürdi ve ẓuhūra getürdi yaḳmaġı bilür ve ol kimseyi çünkim yırtdı dikmegi bilür (4) yaʿnī öldürdügin iḥyā ve vücūda getürdügin ifnā eylemege ḳādirdür [mıṣraʿ-ı s̱ānīde *v'an ki* maḥalline *z'an ki* daḫı nusḫadur (5) yaʿnī zemīn-i kāyinātda ġars u inbāt itdügi eşcār-ı vücūd anuñ es̱mār-ı īmān u ṭāʿātden ḫāliye olan ḫabes̱āt-ı (6) ecsād-ı saḳīme maʿṣiyetlerin nār-ı Caḥīmde iḥrāḳ itmegi bilür eger lāyıḳ-ı s̱evāb eger müstaḥıḳḳ-ı ʿaẕāb anuñ maʿlūmıdur neylerse (7) fażl u raḥmetiyile maġfiret

ve dilerse ḳahr u ʿadlile ʿaẕāb u ʿuḳūbet ider niçe dilerse eyle ḳılur ve her ne iderse (8) aña yaraşur zīrā ki çünki ḥazḳ u mezḳ eyledi dimegi daḫı bilür]

(3961) Mes̱nevī

Mībesūzed her ḫazan mer bāġrā (9)

Bāz rūyāned gül-i ṣabbāġrā

Ol Ḳādir olan Allāh her ḫazān vaḳtinde bāġı yaḳar girü ol muḥyī olan pādşāh gül-i ṣabbāġı (10) bitürür yaʿnī bāġları rengiyile boyayıcı güli ẓuhūra getürür lisān-ı maʿnāyla böyle dir

(3962) Mes̱nevī

K'ey bisūzīde birūn ā tāze şev (11)

Bār-ı dīger ḫūb u ḫoş-āvāze şev

Ki ey mevt ü fenā āteşiyile yanmış ʿademden ṭaşra gel tāze ol (12) tekrār ḫūb u ḫoş-āvāze ve laṭīf ü tāze ol pes *innemā emruhu iẕā erāde şeyde şey'en en yeḳūle lehu kun feyekūn*[1831] āyet-i kerīmesinüñ (13) miṣdāḳınca çünkim eşyānuñ vücūda gelmesin murād eyleye derḥāl vücūda gelür ve yed-i ḳudret anları tekrār īcād (14) ḳılur

(3963) Mes̱nevī

Çeşm-i nergis kūr şud bāzeş besaḫt

Ḫalḳ-ı ney bu'brīd u bāzeş ḫod nevaḫt

Mes̱elā nergisüñ çeşmi kör oldı (15) girü anı düzdi ḳamışuñ boġazın kesdi ve girü anı oḫşadı yaʿnī bitürdi ve tekrār aña leẕẕet ü ḥalāvet (16) virdi

(3964) Mes̱nevī

Mā çü maṣnūʿīm u ṣānıʿ nīstīm

Cüz zebūn u cüz ki ḳānıʿ nīstīm

Biz çünkim maṣnūʿuz ṣānıʿ degülüz zebūn (17) olmadan ve ḳanāʿat ḳılmadan ġayrı degülüz yaʿnī maṣnūʿa lāyıḳ olan ʿaczin bilmek ve ṣānıʿa teslīm olmaḳ ve andan (18) gelene ḳanāʿat ḳılmaḳdur

(3965) Mes̱nevī

Mā heme nefsī vü nefsī mīzenīm

Ger neḫᵛānī mā heme Āhermenīm

Ḫudāyā biz ki maṣnūʿuz dükelimüz (19) nefsī nefsī üzre ururuz yaʿnī nefsimüzi ḫalāṣ eylemeden tażarruʿ ḳıluruz eger sen bizi ḥużūruña ve mertebeñe daʿvet (20) itmeyesin biz cümlemüz Ehremen ve dīv ü şeyṭān gibiyüz

---

[1831] "Bir şeyi dilediği zaman onun emri o şeye ancak "Ol!" demektir. O da hemen oluverir." (Yâ-Sîn, 82)

(3966) Meṡnevī

Z'an ki z'Āhermen rehīdestīm mā

Ki ḫarīdī cān-ı mārā ezʿamā

(21) [**Ehremen ve Ehrūmen ve Ehrīmen** hemzenüñ ḳaṣr u meddiyile üçi luġatdur ki ẓulmetden olan maḫlūḳa yaʿnī İblīse (22) ıṭlāḳ iderler yaʿnī] İlāhī ol sebebden biz **Ehremenlik**den ḳurtulduḳ ki bizüm cānımuzı körlikden ṣatun alduñ (23) ve bizi bīnā ḳılur cenābuña müʾmin ü mūḳin olanlardan ḳılduñ

(3967) Meṡnevī

Tū ʿaṣā-keş her kirā ki zindegist

Bīʿaṣā vü bīʿaṣā-keş (24) *kūr çist*

Her kimüñ ki zindeligi vardur sen anuñ ʿaṣā-keşi ve ḳāyidisin ʿaṣāsız ve ʿaṣā-keşsiz kör nedür (25) yaʿnī güm-rāh u ḍālldür kemā ḳāle fīḥadīṡi'l-ḳudsī *ʿibādī kullukum ḍāllun illā men hedeytuhu fe'stehdūnī ehdikum* (26) *ilā āḫırıhi*

(3968) Meṡnevī

Ġayr-ı tū herçi ḫoşest u nāḫoşest

Ādemī sūzest u ʿayn-ı āteşest

Senden (27) ġayrı her ne ki ḫoşdur ve nāḫoşdur ādemīyi yaḳıcı ve ʿayn-ı āteşdür enbiyā vü evliyānuñ muḥabbeti Ḫudādan **[A324a]** (1) ġayrı degüldür

(3969) Meṡnevī

Her kirā āteş penāh u puşt şud

Hem Mecūsī geşt hem Zerduşt şud

Her şol kimseye āteş puşt (2) u penāh oldı [yaʿnī hir kimüñ ki nār-ı şehevāt-ı nefs ü hevāsı pest u penāh oldıyısa ol maḫdūʿ-ı naḳş-ı sivā maḥbūb-ı (3) ezelī ve maṭlūb-ı aṣlīden rū derḳafā olduġıyiçün] hem **Mecūsī** oldı ve hem **Zerduşt** oldı **Mecūsī** āteş-perestlere (4) dirler Zerduşt [ve Zerāduşt ve Zārādāşt ve Zerdāhuşt ve teşdīd-i reʾyile Zerredhuşt vāżıʿ-ı dīn-i Mecūs (5) olan ḥekīmüñ ismi olup āteş-perest maʿnāsına daḫı müstaʿmeldür nitekim Laṭīfīnüñ bu beyti ile istişhād olunmışdur] (6)

Beyt

Behel-āyīn Pervīz ü Zerāduşt

Beşerʿ-i Aḥmed-i Muḫtār dih puşt

Pes **Zerduşt** şol ḥakīmdür ki ibtidā āteş-(7) perestllik meẕhebini ol ibdāʿ eyledi çünkim Ḫudādan ġayrı mā-sivā ḥükminde olan şeyler ne ḳadar var ise maʿnen (8) āteş oldıyısa ṭālib-i mā-sivā olan ve Ḫudādan ġayrıya muḥabbet ü ʿubūdiyyet ḳılan bu ümmetüñ

Zerdüşti vü **Mecūsī**si (9) olur nitekim ***el-ķaderiyyetu Mecūsi hāẕihi'l-ummeti***[1832] ḥadīs̱i bu mażmūna delālet ķılur ki anlar fiʿlinüñ baʿżısını daḫı Ḫudādan (10) ġayrıdan bilürler ve ķabāyiḥ ü şürūrı nefs ü şeyṭān īcād eyler diyü iʿtiķād ķılurlar

(3970) Mes̱nevī

Kullu şey'in mā-ḫalallah bāṭılun (11)

İnne fażlellāhi ġaymun hāṭılun

Müslim ü Buḫārīnüñ ittifāķıyıla **Ṣaḥīḥayen**de vāriddür ki ķāle ʿaleyhi's-selām ***eṣdaķu*** (12) ***kelimetun ķālehu'ş-şāʿiru kelimetu Lebīd***

Elā kullu şey'in mā-ḫalallāhu bāṭılun

Ve kullu naʿīmun lāmuḥālete zāyilun[1833]

yaʿnī āgāh oluñ her şey ki Ḥaķdan (13) ġayrı ola bāṭıldur ve her niʿmet lāmuḥāletin ve lābud zāyildür ehl-i naḥv cümleden **Sīrāfī** *māḫalānuñ* maḥalli ḥāliyyet üzre menṣūbdur (14) dimiş taķdīr-i kelām *ķāmū māḫalen Zeyden* dimek *ķāmū ḫālīne ʿanZeyd* dimekdür ve baʿżılar maḥalli ẓarfiyyet üzre menṣūbdur (15) dirler bu taķdīrce *mā* maṣdariyye olup mużāf muķadder ola taķdīr-i kelām *ķāmū vaķti ḫulūhim ʿanZeydin ʿanillāhi bāṭılun* dimek (16) olur pes [bu mıṣraʿın maʿnāsı bu taķdīrce] *elā kulli şey'in ḫāliyen ʿanillāh ev vaķtu ḫalvetun ʿanillāhi bāṭılun [*dimek (17) olur pes] hīç bir şey'i ẓāhiren ve bāṭınen Ḥaķdan ḫālī degüldür pes bir şey' bāṭıl degüldür [yaʿnī ehl-i ẓāhir eşyāyı (18) Ḥaķdan ġayrı ẓann idüp maʿnāyı böyle ẓann iderler ki her ne şey ki Ḥaķdan ġayrı ola ol bāṭıldur dirler (19) ammā ehl-i taḥķīķ hīç bir şey Ḥaķdan ḫālī ve Ḥaķdan ġayrı görmezler pes hīç bir şey bāṭıl olmaz illā mümteniʿu'l-(20)vücūd olan ʿadem ve illā vücūd eger **[P145b]** bāṭıl ṣūretde ise de bāṭıl degüldür] nitekim **Şeyḫ Ebū Medyen-i Maġribī** buyururlar (21)

Beyt

Lātunkiru'l-bāṭılu fīṭavrihi

Feinnehu baʿżu ẓuhūrātihi

Ve **Ḥażret-i Ḫudāvendigār** daḫı buyururlar ki

Beyt

Küfr hem nisbet (22) *beḫālıķ ḥikmetest*

Çün bemā nisbet kunī küfr āfetest[1834]

Ve **İbn Fārıż** daḫı buyururlar

[1832] "Kaderiyye bu ümmetin Mecûsîleridir."

[1833] "Şairlerin söylemiş oldukları kelamların en doğrusu Lebid'in kelamıdır. Allah'tan başka her şey batıldır ve şüphesiz nimet zeval bulacaktır."

[1834] "Halıka nisbetile küfür hikmettir ama bize nisbetile küfür afettir."

Beyt

Felāʿabeṡe ve'l-ḫalḳ (23) *lemyaḫluḳū şeddī*

Ve in lemtekun efʿālihim bi's-sedīde

Ve maʿnā-yı mıṣraʿ-ı s̱ānī oldur ki *inne fażlellāhi* taḥḳīḳan Allāhuñ fażl (24) u raḥmeti ġaym-ı hāṭıl bir seḥāb-ı ṣayyibdür yaʿnī yaġdurıcı bulutdur [muḥaṣṣal tavżīḥ-i maʿnā böyle dimek olur ki Ḥaḳdan (25) ġayrı her şeyʾ hālik u mużmaḥil ve fāyit u bāṭıl ve āfil ü zāyil olup ḥaḳīḳatde ġaym-ı hāṭıl ve seḥāb-ı mumṭır feżāyil-i ġayr-ı (26) zāyil fażl-ı İlāhīdür yaʿnī lāyezāl ve lāyenḳaṭıʿ bāran-ı ʿināyet ve emṭār-ı hidāyet yaġdırıcı ve tecelliyāt-ı nāmütenāhīyile (27) s̱emerāt-ı müşāhedāt-ı lāyetenāhī bitürici ġaym-ı fażl-ı Ḥaḳ ve seḥāb-ı feyż-i vücūd-ı muṭlaḳdan ġayrısı degüldür]

[A324b] (1) **Bāz geşten beḥikāyet-i ʿAlī raḍıyallāhu ʿanh ve müsāmaḥat kerden-i bāḫūnī-yi ḫvīş**[1835] (2)

(3971) Mes̱nevī

Bāz rev sūy-ı ʿAlī vü ḫūniyeş

V'an kerem bāḫūnī vü efzūniyeş

Girü **Ḥażret-i ʿAlī**nüñ ve anuñ ḳātilinüñ cānibine (3) git ve ol ḳātiline olan kerem ve **ʿAlī**nüñ fażīleti cānibine git ve anuñ kemāl-i mürüvvet ḳıṣṣa it (4)

(3972) Mes̱nevī

Guft düşmenrā hemībīnem beçeşm

Rūz u şeb bervey nedārem hīç ḫaşm

Ḥażret-i ʿAlī ol mübāreze itdi (5) düşmeni rūz u şeb gözümle görürem anuñ üzerine hīç ġażab ṭutmazam

(3973) Mes̱nevī

Z'an ki mergem hemçü men ḫoş āmedest (6)

Merg-i men derbaʿs̱ çeng ender zedest

Zīrā ki benüm mevtüm men gibi ḫoş gelmişdür yaʿnī terengübīn gibi şīrīn olmışdur (7) men terengübīn didükleridür ki ḳudret ḥelvāsı daḫı dirler benüm mevtüm baʿs̱e pençe urmışdur baʿs̱ maḳbereden ḳopmaḳ (8) ve ḥayāt bulmaġa dirler yaʿnī benüm mergüm ḥayāt-ı s̱āniyeye pençe urmış ve muttaṣıl olmışdur öldügüm gibi ḥayāt-ı ebediye (9 bulacaġıma mūḳin olduġumdan

(3974) Mes̱nevī

[1835] Hz. Ali'nin (Allah ondan razı olsun) hikâyesine ve onun iyilik ve müsamahasına dönüş.

Merg-i bīmergī buved mārā ḥelāl

Berg-i bībergī buved mārā nevāl

Mergsüzlük mergi baña (10) ḥelāldür azuḳsuzluḳ azığı bize nevāldür yaʿnī merg-i ṣūrī bize bīmerg olmaḳdur ve ḥayāt bulmaḳdur ve ẓāhiren (11) bīmerg olmaḳ bize ʿayn-ı berg ü nevāldür

(3975) Mes̱nevī

Ẓāhireş merg u bebāṭın zindegī

Ẓāhireş ebter nihan pāyendegī

Neʿam merg-i (12) ṣūrīnüñ ẓāhiri mergdür bāṭında zindelikdür ol mevt-i cismānīnüñ ẓāhiri ebterdür ammā nihānda pāyendelikdür (13) ebter aṣl ḳuyruġı kesilmiş maʿnāsınadur ammā bunda āḫırı münḳaṭıʿ olmış maʿnāsınadur yaʿnī mevt ẓāhiren müʾminüñ (14) bu dünyāya olan ʿalāḳasın ḳaṭʿ idüp ebter eyler lākin bāṭınen pāyendelik beḳā-yı ebede mūṣıl olur (15)

(3976) Meṣnevī

Derraḥim zāden ceninrā reftenest

Dercihān ūrā zinev bi'şkeftenest

[Raḥm-i māderde olan cenīne ṭoġmaḳ gitmekdür (16) cihānda cenīne yeñiden açılmaḳdur yaʿnī] mes̱elā raḥmde sākin olan cenīne ṭoġmaḳ ve raḥm-ı māderden müfāraḳat (17) ḳılmaḳ gitmek ve bu mertebeden mertebe-yi āḫara rıḥlet ü intiḳāl itmekdür cihānda aña yeñiden açılmaḳ vardur yaʿnī cenīn sicn-i (18) raḥmden ṭoġsa ve bu ʿālem-i evsaʿa gelse her vechile eger ġıdāsı ve eger mekāyin evvelki mertebesinden yeg olur (19) kez̠ālik müʾmin daḫı sicn-i dünyādan müfāraḳat ḳılsa ve arżullāhi vāsıʿa olan ʿālem-i ʿuḳbāya ṭoġsa anuñ mekānı (20) vü ġıdāsı bu dünyādaki olan mekān u ġıdāsından evlā̠ olur ve ḥayāt-ı ṭayyibe vü saʿādet-i sermediyye bulur (21)

(3977) Meṣnevī

Çün merā sūy-ı ecel ʿışḳ u hevast

Nehy-i lātulḳū bieydīkum merast

[Çünkim benüm ecl-i cānibine ʿışḳ u maḥabbetüm vardur (22) *ve lātulḳū bieydīkum*[1836] nehyi baña vāḳıʿ olmışdur] Sūre-yi Baḳarada olan āyete işāretdür *ve lātulḳū siz ilḳa eylemeñ* (23) *bieydīkum* kendü nefsleriñüzi *ile't-tehluketi* tehlikeye [et-tehluketi maṣdardur *ke't-teżarrati ve't-teserrati ve'l-bā'i ʿinde'l-baʿżi ebediyyeti (24) keḳavlihim eḫaẕatu'l-ḳalemi ve bi'l-ḳalemi fīhimā laʿnetāni meşhūretāni müstaʿmeletāni ve'l-*

[1836] "Kendi elinizle kendinizi tehlikeye atmayın." (Bakara, 195)

murādi bi'l-eydi'l-enfusi ve'l-maʿnā ve lātulḳū (25) enfusekum ile't-tehluketi ve ḳīle bel fīhi ḥaẕfu'l-mefʿūli taḳdīr ve lātulḳū enfusekum bieydīkum ile't-tehluketi pes] **Ḥażret-i ʿAlī** kerramellāhu (26) vechehu buyururlar ki çünkim benüm ecel cānibine ʿışḳ u muḥabbetüm vardur ***lātulḳū bieydīkum*** nehy içündür yaʿnī bu nehy (27) keenne hemān benüm içündür zīrā her ne ḳadar nehy var ise elbette ṭabʿa mülāyim olup nefse münāsib olan **[A325a]** (1) aḥlā vü eleẕẕ şeylerdendür meẟelā hīç lā ***lāte'kulu'l-ḥacere ve lāte'kulu'z-zehr*** dinmez zīrā taḥṣīl ḥāṣıl olur feiẕā kāne keẕālik (2) bu ḫalḳa ***ve lātulḳū bieydīkum ile't-tehluketi*** dinmek mecāzendür zīrā bunlar nehy olmazsa da tehlikeden dāyimā iḥtirāzdadururlar (3) ammā ḥaḳīḳat bu nehy bizüm emẟālimüz olan ṭālib-i fenāyadur ki rūz u şeb ṭaleb-i mevt ü fenā (4) iderüz ve mevt bize her şeyden eleẕẕ ü aḥlā olmışdur pes nehy-i ***lātulḳū bieydīkum*** bañadur

(3978) Meẟnevī

Z'an ki nehy ezdāne-yi şīrin buved (5)

Telḫrā ḫod nehy ḥācet key şeved

Zīrā ki nehy şīrīn ü leẕīẕ dāneden olur telḫden olmaz acıya (6) ḫod nehy ḳaçan ḥācet olur

(3979) Meẟnevī

Dāne-yi kiş telḫ bāşed maġz u pust

Telḫi vü mekrūhiyeş ḫod nehy-ı ust

(7) Bu dānenüñ ki maġzı vü postı telḫ ola anuñ acılıġı ve mekrūhlıġı ḫod anuñ nehyidür

(3980) Meẟnevī

Dāne-yi mürden merā şīrin şudest (8)

Bel hum aḥyā'un pey-i men āmedest

ʿAlī kerremellāhu vechehu kendü ḫūnīsine didi ki yā **İbn Mülcem** ölümüñ dānesi baña şīrīn (9) ü leẕīẕ olmışdur ve **Ḳur'ān-ı ʿAẓīmü'ş-şān**da şühedā ḥaḳḳında nāzil olan ***bel hum aḥyā'un ʿinde rabbihim*** benüm gibi şehīd-i tīġ-i ʿışḳ-ı (10) İlāhī olanlar içün gelmişdür kemā ḳāle Teʿālā fīSūreti **Āli ʿİmrān** ***ve lātaḥsebennelleẕīne ḳutilū fīsebīlillāhi emvāten bel aḥyā'un*** (11) ***ʿinde rabbihim yurzeḳūn ferīḥīne bimā ātāhumullāhu minfażlihī***[1837] yaʿnī ey ḥisābına ṣāliḥ olan kimse sen emvāt ẓann eyleme şol (12) kimseyi ki fīsebīlillāh maḳtūl oldılar ve şehādet-i maʿneviyye buldılar ve yāḫud ṣūriyye mertebesin buldılar belki bunlar (13) aḥyādur ve sen bunları aḥyā ẓann eyle Rabbileri

[1837] "Allah yolunda öldürülenleri sakın ölüler sanma. Bilakis onlar diridirler, Rableri katında Allah'ın, lütfundan kendilerine verdiği nimetlerin sevincini yaşayarak rızıklandırılmaktadırlar." (Al-i İmran, 169-170)

ḳatında bunlar muḳarreblerdür cennet-i aʿlā̱dan bunlar rızḳlanurlar ve mevāyid (14) ü nefāyis-i maʿneviyye ile iṭʿām olınurlar Allāh Teʿālā̱nuñ fażl u kereminden bunlara iʿṭā eyledügi niʿmetile feraḥnāk (15) olduḳları ḥālde ve ḥayāt-ı ebediyye vü saʿādet-i sermediyye ile mütenaʿʿim ḳılınduḳları ḥālde

(3981) Meṡnevī

Uḳtulūnī yā s̱iḳātī lāyimen (16)

İnne fiḳatlī ḥayātī dāyimen

[Ey benüm s̱iḳātum beni levm itdügüñüz ḥālde ḳatl idüñüz kim taḥḳīḳen ḥayāt dāyimā benüm ḳatlümdedür] bu kelām **Ḥüseyn-i** (17) **Manṣūr Ḥażretleri**nüñdür aṣlında ammā **Ḥażret-i Ḫudāvendigār Ḥażret-i ʿAlī** lisānından buyururlar ki lākin murād mertebe-yi ʿışḳ (18) u ceẕbede olan ehl-i fenānuñ ḥālidür nitekim bu mertebede olan müştāḳān u ciger-sūzān her biri dirler ki (19) bizi öldürüñ ey s̱iḳāt-ı levm eyledügiñüz ḥālde taḥḳīḳan benüm ḳatlümdedür ḥayātum dāyimā ve lihāẕā *el-ḥayātu illā fi'l-mevt*[1838] dinmişdür (20)

(3982) Meṡnevī

İnne fimevtī ḥayātī yā fetā̱

Kem ufāriḳ mevṭınī ḥattā̱ metā̱

Taḥḳīḳan benüm mevtümdedür ḥayātum ey fütüvvet ṣāḥibi *kem ufāriḳ* niceye deg (21) müfāraḳat idem mevṭın menzilinden ḥattā niceye deg ve ne zamāna deg vaṭandan murād ʿālem-i eḥadiyyetdür pes ʿālem-i eḥadiyyete (22) vāṣıl olmaz kimse illā mevt-i iḫtiyārla vücūd-ı mevhūmīsin fenā idüp bu ʿālem-i keṡretden ḫalāṣ olmaġıla (23)

(3983) Meṡnevī

Fürḳatī lev lemtekun fiẕe's-sukūn

Lemyeḳul innā ileyhi rāciʿūn

Fürḳatī benüm fürḳatüm *lev lemtekun* eger olmayayidi *fiẕā* bu dünyāda yaʿnī (24) bu cismde *es-sukūn* sükūnum olmayayidi *es-sukūn*da *elif lām* mużāfun ileyhden ʿıvażdur ey sükūnī taḳdīrinedür (25) yāḫud maʿnā̱ şu dünyāda olan sükūnda eger benüm fürḳatüm olmayayidi *lemyeḳul* dinilmeyeyidi ʿalā̱binā'i'l-mahṣūldur *innā ileyhi*[1839] (26) taḥḳīḳan biz ol Allāha *rāciʿūn* rucūʿ idicilerüz yaʿnī bu ʿālemde ve bu dünyāda sükūn u

[1838] "Hayat ancak ölümdedir."
[1839] "Muhakkak ki biz, yine O'na dönücüleriz." (Bakara, 155)

ḳarārımuz ol ʿālemden (27) fürḳatdür imdi ***mūtū ḳable en temūtū***[1840] feḥvāsınca bu ʿālemde sālike rucūʿ lāzımdur **[A325b]** (1)

(3984) Meṡnevī

Rāciʿ an bāşed ki bāz āyed beşehr

Sūy-ı vaḥdet āyed eztefrīḳ-i dehr

Rāciʿ ol kimse olur ki şehre girü gele yaʿnī kendü vaṭanı (2) olan şehrden ḫāric gitmiş iken tekrār şehrine gele ʿavdet eyleye dehrüñ tefrīḳ-i perākendeliginden vaḥdet (3) cānibine gele ve vaṭan-ı **[P146a]** aṣlīsinde ḳarār ḳıla

Uftāden-i rikāb-dār her bārī bepīş-i ʿAlī ki ey Emīru'l-mü'minīn (4) **merā bukuş ve ezīn ḳażā birehān**[1841]

(3985) Meṡnevī

Bāz āmed k'ey ʿAlī zūdem bukuş

Tā nebīnem an dem u vaḳt-i turuş

Rikāb-dār (5) bu ḳadar menʿ olınduḳdan ṣoñra geldi böyle diyü ki ey **ʿAlī** ʿale'l-fevr beni öldür tā ol turuş vaḳti ve ḳabīḥ (6) demi görmeyem

(3986) Meṡnevī

Men ḥelālet mīkunem ḫūnem birīz

Tā nebīned çeşm-i men an rustaḫīz

Ben saña ḥelāl eylerem benüm ḳanumı dök (7) tā benüm çeşmüm ol ḳıyāmeti görmeye

(3987) Meṡnevī

Guftem ezher ẕerre-yi ḫūnī şeved

Ḫançer ender kef beḳaṣd-ı tū reved

Ḥażret-i ʿAlī [raḍıyallāhu ʿanh (8) ẕikri sebaḳ iden ol pehlevān-ı Ḫudāvendigāra İbni Mülcem ile olan bāz geştini ḥikāyet idüp eyitdi ey pehlevān (9) ben daḫı İbni Mülceme cevāb-ı ḳaṭʿī ile didüm] eger her ẕerre ḫūnī olsa kefinde ḫancer senüñ ḳaṣduña gide ve senüñ (10) ḳatlüñe ʿazīmet ide

(3988) Meṡnevī

Yek ser-i mū eztu ne'tvāned berīd

Çün ḳalem bertū çünan ḫaṭṭī keşīd

[1840] "Ölmeden önce ölünüz." Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ, Cilt 2, s. 260. Bu sözün hadis olmadığı hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Gültekin, İsmâîl Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi, s. 179-181.

[1841] Seyisin Hz. Ali'ye, ey müminlerin emiri beni hemen öldür de bu kazadan kurtar, diye yalvarması.

Cemīʿisi senden bir ḳıluñ (11) ucını o kesmege ḳādir olımaz çünkim ḳalem-i taḳdīr senüñ üzerüñe ancılayın bir ḫaṭṭ çekdi

(3989) Mes̱nevī

Līk biġam şev şefīʿ-i tū menem (12)

Ḫᵛāce-yi rūḥem ne memlūk-i tenem

Līkin ġamsız ol senüñ şefīʿüñ benem rūḥuñ ḫᵛācesiyem tenüñ memlūk ü bendesi degülem

(3990) Mes̱nevī (13)

Pīş-i men in ten nedāred ḳıymetī

Bīten-i ḫᵛişem fetā̱ ibnu'l-fetī

Bütün benüm ḳatumda bir ḳıymet ṭutmaz kendü tenümsiz cevān oġlı (14) cevānem fetā̱ egerçi cevāna dirler lākin rūḥı vü ḳalbi tāze vü ḳavī kimseye istiʿmāl iderler eger ṣūreten (15) pīr ise de

(3991) Mes̱nevī

Ḫançer u şemşīr şud reyḥān-ı men

Merg-i men şud bezm-i nergisdān-ı men

Ḫancer ü şemşīr benüm reyḥānum oldı (16) benüm mergüm benüm bezm-i nergisdānum oldı zīrā cānum ḥayāt-ı ṭayyibeyi ol mergde buldı ve liḳā-yı Ḥażret-i Ḥaḳḳa anuñ vāsıṭasıyıla (17) vuṣlat müyesser oldı kemā ḳāle ʿAlī kerremallāhu vechehu

Beyt

Es-seyfu ve'l-ḫanceru reyḥāninā

Uffin ʿale'n-nercisi ve'l-esi (18)

Şarābinā mindemi aʿdāʾinā

Fekeʾsenā cumcumeti'r-reʾsi

(3992) Mes̱nevī

An ki ū tenrā bedin san pey kuned

Ḥırṣ-ı mīrī vü ḫılāfet key kuned

(19) Ve tenini bunuñ gibi sıñırlar yaʿnī pā-māl eyler mīrlik ve ḫılāfet ḥırṣın eyle (20) emāret ü ḫīlāfete bu mertebede olan ṣāḥat saʿādet-i ḥırṣ ü muḥabbet eylemez suʾāl olınursa ki baʿde ḫılāfet-i (21) Ḥażret-i ʿOs̱mān raḍıyallāhu ʿanh Ḥażret-i ʿAlī kerremallāhu vechehu ḫılāfete saʿy ḳıldı ve anuñ ṭalebinde mucidd oldı ḥattā (22) Muʿāviye ile ʿaẓīm muḥārebe eyledi [ve'l-ḥāṣıl vaḳʿa-yı Cemel ve meṣāf-ı Ṣıffīn ve

ḥarb-i Nehrivānda neleri (23) oldı bunlar delāyil-i ṭaleb-i ẖılāfet degül midür pes Ḥażret-i Mevlāna ḳaddesallāhu ṣırrahu'l-ʿazīz bu vāḳıʿ olan su'āli (24) defʿ içün bu ebyāt-ı şerīfeyi buyururlar]

(3993) Meṡnevī

Z'an beẓāhir kūşed ender cāh-ı ḥükm

Tā emīranrā nümāyed rāh-ı ḥükm

(25) Ol sebebden cāh-ı ḥükme vāṣıl olmaġa ẓāhirde saʿy eyler tā kim emīrlere ḥükm yolını göstere ve emīr ü ḳāḍī olanlara (26) ʿadālet ü ḥükūmet ne gūne olur taʿlīm eyleye

(3994) Meṡnevī

Tā emīrīrā dihed cān-ı diger

Tā dihed naẖl-ı ẖılāfetrā ṡemer

Tā emīrlige (27) bir ġayrı cān vire ve ẖılāfet ü emāret mertebesin kemāle ve rıfʿat ü şerefiyyete irgüre tā ẖılāfet naẖline ṡemer vire **[A326a]** (1) ve şecer-i ẖılāfet andan müṡmir ola ve'l-ḥāṣıl ol salṭanatuñ ẖılāfete meyli ümerā vü ẖulefā-yı zamān gibi cāh u māl taḥṣīli içün (2) ve ḥaẓẓ-ı nefse meyl ü muḥabbetden ötüri degül idi belki ümerā vü ẖulefā ādāb-ı ẖılāfeti taʿlīm ve mertebe daẖı ḳadem-i (3) mübārekleriyile teşrīf eylemek idi nitekim Ḥażret-i **Resūl-i Ekrem**üñ ṣallallāhu Teʿālā ʿaleyhi ve sellem **Mekke** şehrinüñ fetḥini ve sāyir-i ḳılāʿ (4) u buḳā'uñ tesẖīrini ṭaleb eylemesi gibidür bundan ġarażı nefsānī yoḳdur nitekim bu beyāndan maʿlūmuñ olur

Beyān-ı ān ki (5) **fetḥ ṭalebīden-i Peyġam-ber ʿaleyhi's-selām Mekkerā ve ġayrrā cihet-i dūstī-yi mülk-i dünyā nebūd çünki fermūdeyest** (6) **ed-dünyā cīfetün belki beemr būd**

[Bu surẖ-ı şerīf ve bu beyān-ı laṭīf anuñ beyānındadur ki Ḥażret-i Peyġam-ber ʿaleyhi'ṣ-ṣalātu ve's-selām (7) Mekkeyi ve Mekke şehrinden ġayrı bilādı fetḥ ṭaleb eylemesi mülk-i dünyānuñ dostlıġı cihetinden ötüri degül idi (8) çünkim ed-dunyā cīfetun ve ṭālibihā kilāb buyurmışlardurrevāhu ʿAlī kerremellāhu vechehu belki Ḥażret-i Peyġam-berüñ ʿaleyhi's-selām (9) Mekke şehrini fetḥ ṭaleb eylemesi emr-i İlāhī ile eyledi pes el-umūru maʿẕūrun mūcebince emr-i Ḥaḳḳa imtiṡāl idüp fetḥ-i Mekkeye (10) ʿazīmet buyurdılar ve bu ḥadīṡ-i şerīfi kimi Ḥażret-i ʿAlī kelāmıdur dimişler ve çoḳ kibār Ḥażret-i ʿAlī rāvīdür diyü (11) ḥadīṡ olduġına ẕāhib olmışlardur]

(3995) Meṡnevī

Cehd-i Peyġam-ber befetḥ-i Mekke hem

Key buved derḥubb-ı dünyā müttehem

Peyġam-ber Ḥażretlerinüñ (12) ʿaleyhi’s-selām cidd ü cehdi fetḥ-i Mekke ile hem ḳaçan dünyā ḥubbında müttehem olur yaʿnī ol Ḥażretüñ cidd ü cehdi fetḥ-i Mekke ile (13) dünyāya muḥabbeti olmaġıla müttehem olmaz

(3996) Meṡnevī

An ki ū ezmaḥzen-i heft āsmān

Çeşm u dil berbest rūz-ı imtiḥān

Ol Ḥażret-i (14) Faḫr-ı ʿālem ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem ki yidi āsmānuñ maḫzeninden imtiḥān güni çeşm ü dilini bağladı yaʿnī Miʿrāca giderken (15) ʿacāyib-i melekūt ve ġarāyib-i ceberūt ʿarż olınduḳda aṣlā yemīn ü şimāle iltifāt buyurmadılar ve baṣar-ı şerīflerin (16) māyil ḳılmadılar kemā ḳālellāhu Teʿālā̱ fīḥaḳḳı baṣarihi’ş-şerīf *mā-zāġa’l-baṣaru ve mā-ṭaġā*[1842]

(3997) Meṡnevī

Ezpey-i neẓẓāre-yi ū ḥūr u cān (17)

Pur şude āfāḳ-ı her heft āsmān

Anuñ neẓẓāresinden ötüri ḥūr u cān cāndan murād ervāḥ-ı enbiyā vü evliyā ve ṣuleḥā (18) vü aṣfiyāḍur her yidi āsmānuñ eṭrāfı pür olmış idi

(3998) Meṡnevī

Ḫᵛīşten ārāste ezbehr-i ū (19)

Ḫod verā pervā-yı ġayr-ı dust kū

Ḥavārī vü cinān ve ehl-i āsmān kendülerini bezemiş idi ol Ḥażretden ötüri aña ḫod dostdan (20) ġayrısınuñ meyl ü pervāsı ḳanı pervā ḳayırmaḳ maʿnā̱sınadur

(3999) Meṡnevī

An çünan pür geşte eziclāl-i Ḥaḳ (21)

Ki derū hem reh neyābed āl-i Ḥaḳ

Ḥaḳ Teʿālā̱nuñ iclālinden Ḥażret-i Resūl ʿaleyhi’s-selām ancılayın pür ü memlū olmış idi (22) ki ol Ḥażrete āl-i Ḥaḳ daḫı yol bulmaz ve anuñ Ḥażret-i Ḥaḳḳıla olan ḳurbına ve mertebesine ehl-i Ḥaḳ daḫı müzāḥame ḳılmaz (23) āl-i Ḥaḳdan murād ehl-i ḥaḳdur ki enbiyāya ve mürselīne ve cemīʿ-i melāyike-yi muḳarrebīne şāmil olur nitekim (24) bu sırruñ fehmi āsān gelür

(4000) Meṡnevī

Lāyesaʿ fīnā nebiyyun murselu

Ve’l-melek ve’r-rūḥu eyżan faʿḳilū

[1842] “Göz (gördüğünden) şaşmadı ve (onu) aşmadı.” (Necm, 17)

Yaʿnī Sulṭān-ı Enbiyā (25) ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem Ḥaḳḳuñ iclālinden anuñ gibi pür oldı ve derūnı vü bīrūnı şol mertebe tecellī-yi eḥadiyyetile (26) ṭoldı ki ol Ḥażrete ol mertebede hem āl-i Ḥaḳ bile yol bulmaz yaʿnī ol maḳāma ehl-i Ḥaḳ olan nebiyy-i mürsel (27) ve melek-i muḳarreb hem ṣığmaz minḥayṣi't-taʿyyüni ve't-teşaḫḫuṣi ṣığmaz belki nebiyy-i mürsel müteʿayyin olduġı cihetden [A326b] (1) ol Ḥażret bile ol maḳāma yol bulmaz bu mertebeye ol Ḥażret velāyeti ḥayṣiyyetinden vāṣıl olur ve lihāẕā bu mertebeye (2) velāyet-i Muḥammediyye dinür pes bu mertebeye işāret idüp buyururlar ki *lī maʿallāhu vaḳtun lāyesaʿunī fīhi melekun muḳarrebun* (3) *ve lānebiyyun murselun*[1843] yaʿnī benüm içün ve baña maḫṣūṣ Allāhıla bir vaḳt vardur ki ol vaktde baña melek-i muḳarreb ve nebiyy-i mürsel (4) minḥayṣi taʿayyünātihim ṣığmazlar nitekim ol mertebeye ben daḫı nebiyy-i mürsel olduġum cihetden ṣığmazam lāzım gelse melāyike-yi (5) muḳarrebīn ve enbiyā-yı mürselīn bu maḳāma fenā fillāh olduḳları ḥālde ve ifnā-yı taʿayyün eyledikleri ḥayṣiyyetden ṣıġarlar (6) ve ehl-i ẓāhir dirler ki lām-ı cārra taḫṣīṣ içündür ve Allāhıla olan ol vaḳt **Ḥażret-i Muḥammed**e maḫṣūṣdur ki lām-ı (7) taḫṣīṣiyyeden müstefād olan maʿnā budur pes bir kimse dise ki melek-i muḳarreb ve nebiyy-i mürsel ol vaḳte ṣığmazlar (8) ve lāḳin evliyā ṣıġarlar *feḳad kefere hākeẕā ṣebtu fīişbāhi'n-neẓāyiri* el-cevāb Ḥażret-i Nebīnüñ ol vaḳti kendülere taḫṣīṣ (9) eylemeleri nübüvvet ü risālet cihetinden degüldür belki velāyet ḥayṣiyyetindendür ve velāyet-i Nebīnüñ fenāsı ve Ḥażret-i (10) Ḥaḳḳıla beḳāsı mertebesidür pes evliyā-yı **Muḥammedī** ve vüreṣā-yı velāyet-i **Aḥmedī** fānī fillāh olduḳları ve beḳā billāh (11) ṣıfatıyıla ittiṣāf ḳılduḳları cihetden bilātaʿayyün ve lāteşaḫḫuṣ ol Ḥażrete maḫṣūṣ olan vaḳte ve mertebeye fāyiz (12) ü cāyiz olurlar ve mertebe-yi velāyet-i **Muḥammediyye** ve mişkāt-ı bāṭın-ı **Aḥmediyye**de Ḥażret-i Ḥaḳḳı bilāmüzāḥame aʿdād ü keṣrāt-ı çeşm-i (13) ḥaḳīḳat-bīnle müşāhede ḳılurlar ve bu Ḥ**ażret-i Muḥammed**e maḫṣūṣ olan vaḳt ve mertebe-yi cemīʿ-i enbiyā vü evliyā *minḥayṣi* (14) *fenāʾi taʿayyunātihim ve minciheti ḳıyāmihim ve beḳāʾihim bi'l-ḥaḳḳı* cemʿ olurlar ve lihāẕā [P146b] bu **Ḥażret-i Aḥmed**e maḫṣūṣ olan vaḳte (15) ve mertebeye meşāyıḫ-ı ʿiẓām mertebe-yi cemʿ diyü taʿbīr ḳılurlar pes bu ẕikr olınan maʿnā-yı şerīfi iʿlām ü ṣübūt bulan (16) nükte-yi laṭīfi işʿār ü ifhām içün **Ḥażret-i Ḫudāvendigār** bu beyt-i ḥaḳīḳat-şiʿārı ol maʿden-i esrār olan (17) **Nebiyy-i Muḫtār** lisānından ṣīġa-yı cemʿ üzre ʿalārevāti'l-ḳavl taḳrīr ü taʿbīr olınur yaʿnī ol Ḥażret egerçi (18) biḥasebi'ẓ-ẓāhir *lī maʿallāhi vaḳtun lāyesaʿunī fīhi melekun*

[1843] "Benim, Allah ile öyle anlarım olur ki hiçbir melek-i mukarreb ve peygamber oraya erişemez." Aclûnî, age, C. II, s. 156. (Ali Yardım bu söze hadis metni olarak rastlamadığını belirtip Kuşeyrî Risâlesi'nde geçtiğini belirtir. 2008: 87)

muḳarrebun ve lānebiyyun murselun[1844] buyurdı ve lākin minḥayṡi'l-maʿnā̱ (19) bundan kendüye maḫṣūṣ olan mertebe-yi cemʿi murād ḳıldı ve egerçi minḥayṡi taʿayyünihi *lāyesaʿunī fīhi melekun muḳarrebun* didi (20) feammā minciheti velāyetihi *lāyesaʿ fīnā* nüktesin işʿār eyledi keennehu bu gūne söyle didi ki nebiyy-i mürselden bir kimseyem (21) benüm içün Allāhıla bir vaḳt vardur ki ol vaḳtde ben ʿayn-ı cemʿem pes bizde ṣıġmaz nebiyy-i mürsel minḥayṡi taʿayyünihi (22) ve nübüvvetehu bel minḥayṡi fenāʾihi ve velāyetihi ve daḫı melek-i muḳarrebde olduġı cihetden ṣıġmaz ve daḫı Cebrāyīl (23) ve yāḫud muṭlaḳā cins-i rūḥ girüp geçen nebiyy-i mürsel ve melek-i muḳarreb gibi ṣıġmaz belki bu cümle lāzım gelse minḥayṡi (24) fenāʾihi fillāh ve beḳāʾihi billāh bu vaḳte ve bu mertebeye ṣūgrā-yı ʿuḳalāsuz bu maʿnā̱-yı tevḥīdi fehm idüñ ve velāyet-i (25) Muḥammediyye cānibine gidüñ dimek olur [pes tavżīḥ-i maʿnā̱ böyle dimek olur ki ḫāṣṣaten benüm içün olan vaḳt (26) tecellī-yi eḥadi'z-ẕātda baña Nebiyy-i Mürsel ve keẕālik emlāk u ervāḥdan birinüñ güncāyişi yoḳdur pes taʿaḳḳul idiñüz kim (27) bunuñ gibi hümāy-ı evc-i vaḥdet olan ṣāḥib-i saʿādet-i dünyā ve mā-fīhāya raġbet ider mi belki dünyāya meyl [A327a] (1) ü muḥabbet iden bībaṣīretler ṭālib-i cīfe olan zāġ-ı bīhimmetlerdür diyü Ḥażret-i Mevlā̱nā lisān-ı ḥaḳīḳate cemʿiyyet-i Aḥmediyyeden (2) ṭūṭī-yi ġuyā olup buyururlar ki]

(4001) Meṡnevī

Guft mā-zāġīm hemçün zāġ nī

Mest-i ṣabbāġīm mest-i bāġ nī

Ve ol Ḥażretüñ (3) mertebe-yi cemʿinüñ lisanı mertebe-yi beşeriyeti ḥaḳḳında nāzil olan āyetüñ maʿnā̱sını bu gūne ṣīġa-yı cemʿ üzre taʿbīr ü taḥḳīḳ (4) eyleyüp didi ki biz ki ḥaḳīḳat ḥaḳāyıḳ-ı insāniyyeyüz mā-zāġımuz yaʿnī maḥbūbdan ġayrıya meyl eylemezüz zāġan-ı (5) hevā vü heves gibi degülüz elvān-ı ekvān bu renge boyayan ṣabbāġ-ı ḥaḳīḳīnüñ mestiyüz bāġ u āḫıretüñ (6) mesti degülüz kemā ruviye ʿanʿAbbās ḳāle Resūlullāh ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem *ed-dunyā ḥarāmun ʿalā̱ehli'l-āḫıreti ve'l-āḫıreti ḥarāmun ʿalā̱ehli'd-dünyā* (7) *ve humā ḥarāmānu ʿalā̱ehlillāh revāhu'd-*Deylemī *fī*Firdevsi'l-Aḫbār eflāk ü ʿuḳūluñ maḫzenleri gibi nice meḫāzīn (8) ü künūz bir ḫas gibi geldi Ḥażret-i Resūlüñ çeşm-i şerīfine ve lihāẕā *mā-zāġa'l-baṣaru ve mā-ṭaġā̱*[1845] buyruldı feiẕā kāne keẕālik (9) ne ol Ḥażretüñ ḳatında fetḥ-i Mekke ve żabṭ u rabṭ-ı Şām

[1844] "Benim, Allah ile öyle anlarım olur ki hiçbir melek-i mukarreb ve peygamber oraya erişemez." Aclûnî, age, C. II, s. 156. (Ali Yardım bu söze hadis metni olarak rastlamadığını belirtip Kuşeyrî Risâlesi'nde geçtiğini belirtir. 2008: 87)

[1845] "Göz (gördüğünden) şaşmadı ve (onu) aşmadı." (Necm, 17)

u ʿIrāḳ ki ḥattā bu ikisine ārzū vü iştiyāḳ göstere ol (10) Ḥażretüñ fetḥ-i bilād ü medāyīnden maḳṣūdı selāṭīn-i ṣūrīnüñ ḳaṣdı gibi degüldür fe’l-yaʿlem

(4002) Meṡnevī

Çünki maḫzenhā-yı eflāk u ʿuḳūl (11)

Çün ḫasī āmed ber-i çeşm-i Resūl

Çünki eflāk ü ʿuḳūlüñ maḫzenleri Ḥażret-i Resūlüñ (12) mübārek çeşminüñ ḳatında bir ḫas gibi geldi yaʿnī ḫazāyini ʿuḳūl ü eflāk ve bedāyiʿ-i nüfūs u emlāk ol Ḥażrete (13) ḥaḳīr ü lāşeyʾ oldı

(4003) Meṡnevī

Pes çi bāşed Mekke vü Şām u ʿIrāḳ

Ki nümāyed ū neberd u iştiyāḳ

Pes Mekke vü Şām (14) u ʿIrāḳ nedür ki ol Resūl anlardan ötüri ceng ü iştiyāḳ göstere

(4004) Meṡnevī

An güman bervey żamīr-i bed kuned (15)

K’ū ḳıyās ezcehl u ḥırṣ-ı ḫod kuned

Ol gümānı ol Resūl üzre bed olan żamīr eyler zīrā ol sūʾ-i ḫāṭıra (16) ṣāḥibi kendü cehlinden ve ḥırṣından ḳıyās eyler ki ol Ḥażretüñ fetḥ-i bilāda ve tesḫīr-i ḳılāʿ u biḳāʿa olan (17) saʿy ü ictihādı nefsüñ ḥırṣ u hevāsından ola

(4005) Meṡnevī

Ābgīne-y zerd çün sāzī niḳāb

Zerd bīnī cümle nūr-ı (18) *āftāb*

Meṡelā ṣarı ṣırçayı çünki niḳāb düzesin ve āftāba andan naẓar idesin āftābuñ nūrını (19) cemīʿan ṣarı görürsin

(4006) Meṡnevī

Bi’şken an şīşe-y kebūd u zerdrā

Tā şināsī gerdrā vü merdrā

Ey żamīr-i bed ṣāḥibi (20) olan zerd şīşeyi ṣı yaʿnī cehli ve sūʾ-i ẓannı ve fikr-i fāsidi izāle eyle tā gerdi añlayasın (21) ve ġubārı süvārdan farḳ eyleyesin

(4007) Meṡnevī

Gerd-i fāris kerd ser-efrāşte

Gerdrā tū merd-i Ḥaḳ pindāşte

Meṡelā fārisüñ (22) eṭrāfına ġubār baş fürū eylemişdür yaʿnī yüz ḳalḳmışdur diyü çelmişdür ve bītemyīz olduġuñdan gerdi sen (23) merd-i Ḥaḳ ẓann eylemişsin yaʿnī fāris

ki velī vü nebīnüñ rūḥlarıdur ve gerdden murād cesedleridür çünkim cesedleri (24) anlaruñ rūḥına perde olup setr ḳıldı sen ey ṣūret-bīn olan ġubār gibi olan cesedlerini merd-i Ḥaḳ zuʿm eyledüñ (25) ḥāl bu ki merd-i Ḥaḳ olan anlaruñ bāṭını ve rūḥıdur

(4008) Meṡnevī

Gerd dīd İblīs u guft in ferʿ-i ṭīn

Çün fezāyed bermen-i āteş-cebīn

(26) Ey ṣūret-bīn senüñ ḥālüñ şeyṭān-ı laʿīnüñ ḥāli gibidür nitekim **İblīs**-i laʿīn gerd gördi ve didi (27) bu ṭīnüñ ferʿi ve yāḫud bu ferʿ olan ṭīnden murād **Ḥażret-i Ādem**üñ cesed-i şerīfidür ben āteş-cebīn üzre **[A327b]** (1) yaʿnī ben āteş alınlu üzre niçe ziyāde olur ve fażīlet bulur [yaʿnī İblīs-i laʿīn ġubār-ı cesed-i Ādeme naẓar idüp (2) bu ferʿ-i ṭīn olan ṡemere-yi zemīn ben āteş-cebīnüñ üzerine niçe ṭafżīl olınurdı ve bermūcib-i *illā (3) İblīse ebā ve'stekbera ve kāne mine'l-kāfirīn*[1846] merdūd-ı esfel-i sāfilīn ve maṭrūd-ı minkülli siccīn oldı feiẕā kāne keẕālik (4) ey ṣūret-rehīn]

(4009) Meṡnevī

Tā tu mībīnī ʿazīzanrā beşer

Dan ki mīrāṡ-ı Bilīsest an naẓar

Ey ṣūret-bīn tā kim sen daḫı ʿazīzleri (5) beşer görürsin bil ki ol naẓar **İblīs**üñ mīrāṡıdur ve sen anuñ vāriṡisin

(4010) Meṡnevī

Ger ne ferzend-i Bilīsī ey ʿanīd (6)

Pes betū mīrāṡ-ı an seg çün resīd

Ey muʿānid eger **İblīs**üñ ferzendi degül iseñ pes ol kelbüñ (mīrāṡı ki murād ṣūret-bīn olmaḳ ve tekebbür ḳılmaḳdur saña nice yitişdi ve sen şeyṭān ṣıfatıyla niçün muttaṣṣıf olduñ) (7) [ṣūret-bīnlik mīrāṡı saña nice irişürdi] pes **Ḥażret-i ʿAlī** raḍıyallāhu ʿanh lisānından çünkim bu maʿrifetleri (8) beyān buyurdılar yine ol Ḥażretüñ rikāb-dāra söyledügi kelimātuñ taḳrīrine şurūʿ idüp buyururlar (9)

(4011) Meṡnevī

Men neyem seg şīr-i Ḥaḳḳam Ḥaḳ-perest

Şīr-i Ḥaḳḳ ānest k'ezṣūret berest

[1846] "İblis hariç hepsi secde ettiler. O yüz çevirdi ve büyüklük tasladı, böylece kâfirlerden oldu." (Bakara, 34).

Ben kelb degülem Ḥażret-i Ḥaḳḳa ṭapıcı ve aña ʿibādet idici (10) şīr-i Ḥaḳḳam Ḥaḳḳuñ arslanı ol kimsedür ki ṣūretden ḳurtuldı pes şīr-i dünyā ile şīr-i H̱udānuñ mā-beynini farḳ (11) idüp buyururlar

(4012) Mes̱nevī

Şīr-i dünyā cūyīd işkārī vü berg

Şīr-i Mevlā̱ cūyed āzādī vü merg

Dünyā şīri ve hevā dilīri (12) olan kimse bir şikār ve rızḳ u ġıdā ister ammā şīr-i Mevlā̱ ten ḳaydından ve dünyā bendinden āzād olmaḳ ve ölüp (13) necāt bulmaḳ ister

(4013) Mes̱nevī

Çünki ender merg bīned ṣad vücūd

Hemçü pervāne bisūzāned vucūd

Şīr-i Ḥaḳ çünkim mevt (14) içre yüz ḥayāt u vücūd göre pervāne gibi vücūdını yandurur ve şuʿle-yi ʿışḳla nefsini göyündürür (15)

(4014) Mes̱nevī

Şud hevā-yı merg ṭavḳ-ı ṣādıḳān

Mer Yehūdanrā bud in dem imtiḥān

Ölümüñ hevāsı ṣādıḳlaruñ gerden-i cānına ṭavḳ oldı (16) ve taḥḳīḳ **Yehūdī**lere bu dem yaʿnī muḥabbet-i ilā̱liḳāyillāh temennā-yı mevt eylemek nefsi ve kelāmı imtiḥān oldı nitekim Ḥaḳ Teʿālā̱ (17) Ḳurʾānda buyurdı *yā eyyuhe'l-leẕīne hādū [in zeʿamtum ennekum evliyāʾu lillāhi mindūni'n-nāsi fetemennevu'l-mevte in kuntum ṣādıḳīn]*[1847] (18) yaʿnī ey **ḳavm-i Yehūd** eger siz kendüñüzi taḥḳīḳan evliyāʾ ü eḥibbāʾullāh zuʿm eyledüñüz ise nāsdan māʿadā (19) pes eger daʿvā̱ñuzda ṣādıḳ iseñüz muḥabebeti ilā̱liḳāyillāh mevti temennī eyleñ ki ṣādıḳlara mevt genc ü sūd oldı (20) zīrā anlar ḥayāt-ı ṭayyibeyi mevtde buldı ancılayın ki ʿinde't-tācirīn ārzū-yı sūd eylemek vardur ʿinde'ṣ-ṣādıḳīn (21) ārzū-yı merg eylemek andan bihterdür pes ey **Cuhūd**lar sāyir-i kimseler ḳatında ʿırż **[P147a]** u nāmūsuñuzdan ötüri (22) yaʿnī nām u nāmus̱uñuz ẖor u şikeste olmasın içün temennā-yı mevti bārī rubbānıñuz üzre icrā eylemeñ ve biz (23) mevti isterüz diyü lisānla söyleñ çünkim **Hażret-i Muḥammed** ʿaleyhi's-selām bu ʿilmi temennī-yi mevti iʿlā eyledi (24) ve bunlara ʿalā̱ṭarīḳi't-teḥaddī bunı söyledi bu cümle **Yehūdī**lerden biri ol ḳadar zehre ṭutmadı ki temennī-yi mevti (25) lisāna getüreler ve daʿvā̱larını maḥall-i s̱übūta yitüreler

---

[1847]"De ki: Ey yahudiler! Bütün insanlar değil de, yalnız, kendinizin Allah'ın dostları olduğunuzu iddia ediyorsanız, bunda da samimi iseniz, haydi ölümü temenni edin (bakalım)!" (Cuma, 6)

(4015) Mes̱nevī

DerNübī fermūd k'ey ḳavm-i Yehūd

Ṣādıḳanrā merg bāşed genc u sūd

(26) Ḥaḳ Teʿālā̱ Ḥażreti **Ḳur'ān-ı ʿAẓīm**de buyurdı ki ey **Yehūd** ṭāyifesi ṣādıḳlara merg genc ü fāyidedür nitekim **Sūre-yi** (27) **Baḳara**da daḫı Ḥaḳ Teʿālā̱ buyurur *ḳul in kānet lekumu'd-dāru'l-āḫıretu ʿindellāhi ḫāliṣeten mindūni'n-nāsi fetemennevu'l-mevte* [A328a] (1) *(in kuntum ṣādıḳīn ve len-yetemennevnehu ebeden bimā ḳaddemet eydīhīm*[1848]

(4016) Mes̱nevī

Hemçünan ki ārzū-yı sūd hest

Ārzū-yı merg burden z'an bihest

Ancılayın ki cihānda ehl-i dünyāda ārzū-yı sūd u menfaʿat vardur mevt ārzūsın eylemek ṣādıḳlara ol sūddan yegdür

(4017) Mes̱nevī

Ey Cuhūdan behr-i nāmūs-ı kesān

Bu'gẕerānīd in temennā berzebān

Ḥażret-i Nebī ʿaleyhi's-selām ve anuñ aṣḥābı **Cuhūd**lara teḥaddī idüp didiler ey **Cuhūd**lar keslerüñ nāmūsından ötüri yaʿnī nāmūs içinde ʿırż u nāmūsuñuzı ṣiyānet eylemekden ötüri bu temennī-yi mevti lisānıñuz üzre icrā eyleñ ve biz mevti temennī eylerüz diyü söyleñ

(4018) Mes̱nevī

Yek Cuhūdī in ḳadar zehre nedaşt

Çün Muḥammed in ʿalemrā berfiraşt

Bir **Cuhūd** yoḳdur zehre vü ṭāḳat ṭutmadı çünki **Ḥażret-i Resūl** bu ʿalemi yüceltdi yaʿnī **Cuhūd**lara mevti temennī eylemek teklīfini iẓhār eyledi

(4019) Mes̱nevī

Guft eger rānend inrā berzebān

Yek Yehūdī ḫod nemandī dercihān

Ḥażret-i Resūle ʿaleyhi's-selām aṣḥāb-ı kirām didiler ki ey **Yehūd** ṭāyifesi *temenneyne'l-mevtü* diselerdi bunlar nice olurlardı buyurdılar ki eger bunı lisānları üzre icrā eyleselerdi cihānda ḫod bir **Yehūdī** ḳalmayayidi kemā ḳāle ʿaleyhi's-selām

[1848] "De ki: "Eğer (iddia ettiğiniz gibi) Allah katındaki ahiret yurdu (cennet) diğer insanlar için değil de, yalnız sizinse ve doğru söyleyenler iseniz haydi ölümü temenni edin! Fakat kendi elleriyile önceden yaptıkları işler yüzünden ölümü hiçbir zaman temenni edemezler." (Bakara, 94-95)

levtemennevu'l-mevte laġuṣṣu) [kulle insānin barīḳatin femāte mekānehu ve lemyubiḳ ʿalā̱vechi'l-arżi Yehūdī ve firivāyeti'l-uḫrā̱ ḳāle Resūlullāh (2) *ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem lev temennevu'l-yehūdi'l-mevte lemyubiḳ Yehūdiyyu ʿalā̱vechi'l-arżi revāhu İbni ʿAbbās raḍıyallāhu ʿanhumā]*[1849] (3)

(4020) Meṡnevī

Pes Yehūdan māl burdend u ḫarāc

Ki mekun rüsvā tu mārā ey sirāc

Çünkim **Ḥażret-i Nebī** bunlara mevtüñ temennīsin (4) teklīf eyledi bunlar lisānlarına getürmege ḳādir olmayup pes ol **Yehūdīler** māl u ḫarāc iltdiler (5) böyle diyü ki ey sirāc-ı ʿālem ve ey āftāb-ı benī Ādem sen bizi rüsvāy eyleme ve bize bu gūne sözi söyleme (6)

(4021) Meṡnevī

İn suḫanrā nist pāyānī bedīd

Dest bāmen dih çü çeşmet dust dīd

Bu sözüñ bir pāyānı ẓāhir degüldür (7) [yaʿnī bu ʿışḳ u muḥabbet ve temennā-yı mevt u ümmīd-i vuṣlat sözlerine pāyān u nihāyet ẓāhir olmaz hemān ʿışḳ (8) u muḥabbetde ṣādıḳ iseñ] elüñi baña vir çünki senüñ çeşmüñ dostuñ yüzini gördi yaʿnī dostı (9) müşāhede eyledüñse baña irādet getürüp bīʿat ü mütābaʿat ḳıl baʿż-ı nusḫalarda bu iki beyt vāḳıʿ olmışdur (10) [ammā esaḥḥ nusḫalarda vāḳıʿ olmamışdur]

(4022) Meṡnevī

Ender ā dergülsitān ezmezbele

Çünki derẓulmet bidīdī meşʿale

Mezbeleden (11) gülistān içre gel çünkim ẓulmetde meşġale gördüñ [yaʿnī bu mezbele-yi nāmevtden gülistān-ı lāhūta gel çünkim ẓulumāt-ı] (12) beşeriyyetde meşġale-yi keṡerāt gördüñ nūr-ı vaḥdete gelüp

(4023) Meṡnevī

Bītevaḳḳuf zūdter dernih ḳadem (13)

Z'in çeh-i bībün suy-ı bāġ-ı İrem

Tevaḳḳufsız ʿale'l-fevr ṭāʿat yolına ḳadem ḳo bu dibi olmayan ḳuyudan **İrem** bāġı cānibine (14) yaʿnī mezbele-yi nefsden gülistān-ı ḥaḳīḳat cānibine gel çünkim ẓulmet-i

---

[1849] "Eğer Yahûdîler ölümü temenni etselerdi herbirinin tükürüğü boğazına tıkanır ve olduğu yerde ölürdü. Yeryüzünde tek bir Yahûdî kalmazdı." (Zemahşerî, Keşşâf, I/297; Taberî, Câmiu'l-Beyân, II/424-425; Yardım 2008: 88-89)

ṭabīʿatde çerāġ-ı hidāyeti müşāhede eyledi (15) bu ġavrı vü ḳaʿrı olmayan çāh-ı ṭabīʿatde bāġ-ı ḥaḳīḳat cānibine teʾḫīr ü tevaḳḳufsız ḳadem ḳo ve yuḳaru gel dimek (16) olur

Guften-i Emīru'l-Müʾminīn ʿAlī raḍıyallāhu ʿanh bāḳarīn-i ḫod ki çün ḫudū endāḫtī derrūy-ı men (17) **nefs-i men cünbīd ve iḫlāṣ-ı ʿamel nemand māniʿ kuşten-i tū ān şud**

(18) [Bu surḫ-ı şerīf ve bu beyān-ı laṭīf Emīru'l-müʾminīn ʿAlī raḍıyallāhu ʿanh kendü ḳarīnine dimesinüñ beyānındadur böyle diyü ki (19) çünkim sen benüm yüzüme tükrük atduñ benüm nefsüm ḥareket eyledi ve ʿamelde iḫlāṣ eylemek ḳaldı seni depelemege māniʿ (20) ol oldı *raveye ʿAbdu'l-Vāḥid bin Zeyd ḳāle seʾeltu el-Ḥasane'l-Baṣrī ʿaniḫlāṣ mā huve ḳāle seʾeltu ʿanḪuẕeyfe (21) ʿani'l-iḫlāṣ mā huve ḳāle seʾeltu'n-Nebī ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem mā huve ḳāle seʾeltu Cebrāyīl ʿani'l-iḫlāṣ mā huve ḳāle (22) seʾeltu Rabbi'l-ʿizzet ʿani'l-iḫlāṣ mā huve ḳāle teʿālā̱ huve sırrun minsırrī istevedde ʿanhu ḳalbe men aḥbebtehu minʿibādī (23)* pes bu maʿnāyı şerḥ idüp Cüneyd-i Baġdādī Ḥażretleri dir *el-iḫlāṣu sırru beynellāhi ve beyne'l-ʿabd lāyaʿlemhu (24) melekun feyukibbehu ve lāşeyṭānu fīfesedihi ve lāhuven fetemeīluhu* ve bu maḥalle münāsib Ṭarīḳat-nāmede tafṣīl olunmışdur (25) anda ṭaleb olına]

(4024) Meṡnevī

Guft emīru'l-müʾminin bāan cevān

Ki behengām-ı neberd ey pehlevān

Emīru'l-müʾminīn **ʿAlī Ḥażretleri** (26) ol cevāna eyitdi ceng vaḳtinde ey pehlevān

(4025) Meṡnevī

Çün ḫudū endāḫtī derrūy-ı men

Nefs cünbid u tebeh şud (27) ***ḫūy-ı men***

Çünki benüm yüzüme tükrük atduñ beşeriyet muḳteżāsı üzre benüm nefsüm ḥareket eyledi ve benüm **[A328b]** (1) [ḫūyum] ḫarāb oldı

(4026) Meṡnevī

Nīm behr-i Ḥaḳ şud u nīmī hevā

Şirket ender kār-ı Ḥaḳ ne'bved revā

Bu ġazānuñ nıṣfı Ḥaḳdan ötüri (2) ve bir nıṣfı hevā-yı nefsden ötüri oldı Ḥażret-i Ḥaḳḳuñ kārında şirket lāyıḳ u revā olmaz kemā ḳāle Teʿālā̱ ***ve lāyuşriku*** (3) ***biʿibādeti rabbihi eḥaden***[1850]

(4027) Meṡnevī

[1850] "Rabbinin ibadetinde kimseyi ortak koşmasın." (Kehf, 110)

Tū nigārīde-y kef-i Mevlīstī

Ān-ı Ḥaḳḳī kerde-yi men nīstī

Sen Ḥażret-i [Mevlānuñ kefinüñ nigārīdesi (4) yaʿnī naḳş olunmışı ve maṣnūʿısın Ḥaḳ Teʿālānuñ] ānısın yaʿnī bende vü maṣnūʿısın benüm eyledügüm degülsin ve seni ben (5) ḫalḳ eylemedüm

(4028) Mes̱nevī

Naḳş-ı Ḥaḳrā hem beemr-i Ḥaḳ şiken

Berzücāce-y dust seng-i dust zen

Ḥażret-i Ḥaḳḳuñ naḳşı hem (6) Ḥaḳḳuñ emriyile ṣı dostuñ şırçasına dostuñ ṭaşını ur yaʿnī insān ki bünyān-i İlāhī ve zücāce-yi dest-i (7) Rabbānīdür bir kimse anı ṣımaḳ istese gerekdür ki anuñ emriyile ṣıya

(4029) Mes̱nevī

Gebr in bi'şnīd u nūrī şud bedīd (8)

Derdil-i ū tā ki zünnārī burīd

Gebr **Ḥażret-i ʿAlī**den bu sözleri işitdi anuñ ḳalbinde bir nūr ẓāhir oldı (9) tā ki īmāna gelüp zünnārı kesdi

(4030) Mes̱nevī

Guft men tuḫm-ı cefā mīkāştem (10)

Men turā nevʿ-i diger pindāştem

Ol mübāriz eyitdi men cefā tuḫmını ekdüm ben seni ġayrı dürlü ṣandum yaʿnī seni sāyir-i hevā vü hevesde (11) olan ehl-i ġaraż gibi ḳıyās eyleyüp senüñ iḫlāṣuñdan ve Ḥaḳḳıla olan muʿāmelelikden ġāfil imişem (12)

(4031) Mes̱nevī

Tū terāzū-yı Eḥad-ḫū būdeyī

Bel zebāne-y her terāzū būdeyī

Sen Eḥad ḫuylu terāzū olmışsın yaʿnī sen Ḥażret-i (13) Eḥadüñ aḫlāḳıyıla taḫalluḳ ḳılmışsın belki ʿadl ü istiḳāmetde her terāzūnuñ zebānesi olmışsın

(4032) Mes̱nevī

Tū tebār u aṣl u ḫᵛişem būdeyī (14)

Tū fürūġ-ı şemʿ-i kīşem būdeyī

Sen benüm ḳavm u ḳabīlem ve aṣl u aḳrabām olmışsın sen (15) benüm meẕhebümüñ şemʿinüñ fürūġ u żiyāsı olmışsın

(4033) Mes̱nevī

Men ġulām-ı an çerāġ-ı çeşm-cū

Ki çerāġet rūşenī peẕ'ruft ezū

(16) Ben ol çeşm ṭaleb idici çerāġuñ ġulāmıyam ki senüñ çerāġuñ andan yā **ʿAlī** rūşenālık ḳabūl eyledi (17) çerāġdan murād **Ḥażret-i Nebiyy-i Mükerrem**dür kemā ḳāle Teʿālā̠ fīḥaḳḳihī *yā eyyuhe'n-nebiyyu innā erselnāke şāhiden* (18) *ve mubeşşiren ve neẕīren ve dāʿiyen ilellāhi biiẕnihi ve sirācen munīrā*[1851] ve ol Ḥażretüñ çeşm-cū olmasından murād oldur ki çünkim (19) ol Ḥażret sirāc-ı İlāhī oldıyısa sirācuñ şānındandur ki bir ẓulmetde ḳalmış başara dīdedür kimse ola tā anuñ nūrın göre (20) ve ol sirāc-ı münīr aña yol göstere pes sirācuñ nefʿi bīnālara olup aʿmālara olmaduġı cihetden sirāc-ı çeşm-cū olur (21) tā kim kendünüñ ḫāṣiyyeti ẓuhūra gele

(4034) Meṡnevī

Men ġulām-ı mevc-i an deryā-yı nūr

Ki çünin gevher berāred derẓuhūr

Ben ol nūr deryāsınuñ (22) mevcinüñ ġulāmıyam ki buncılayın laṭīf gevher ẓuhūra getürür deryā-yı nūrdan murād Ḥażret-i Ḫudā ve **Ḥażret-i Nebiyy-i Müctebā** (23) olmaḳ daḫı cāyizdür ki **Ḥażret-i ʿAlī** ol deryā-yı nūruñ mevci ve ol baḥr-ı ḥubūruñ gevheri gibidür pes ol mübāriz (24) ol Ḥażrete didi

(4035) Meṡnevī

ʿArża kun bermen şehādetrā ki men

Mer turā dīdem ser-efrāz-ı zemen

Yā **ʿAlī** benüm üzerüme şehādet ʿarż (25) eyle ki ben seni zemīn ü zamānuñ ser-efrāzı vü mümtāzı gördüm

(4036) Meṡnevī

Ḳurb-ı pencah kes ziḫʸīş u ḳavm-i ū

Āşıḳāne sūy-ı (26) *din kerdend rū*

Ol pehlevānuñ ḳavminden ve aḳrabāsından elli kimse ḳarīb ʿāşıḳlar gibi dīn-i mübīn cānibine (27) teveccüh eylediler [ve mecmaʿ-ı müʾminīne mulhıḳ oldılar]

(4037) Meṡnevī

Ū betīġ-i ḥilm çendin ḥalḳrā

Vā ḫarīd eztīġ çendin ḫalḳrā

[1851] "Ey Peygamber! Biz seni bir şahit, bir müjdeleyici, bir uyarıcı; Allah'ın izniyile kendi yoluna çağıran bir davetçi ve aydınlatıcı bir kandil olarak gönderdik." (Ahzab, 45-46)

Ol **[A329a]** (1) ʿAli Ḥażretleri raḍıyallāhu ʿanh hilm tīġi bu ḳadar boġazı ve bu kadar ḫalḳı tīġinden girü aldı evvelkisi daḫı (2) ḫā-yı muʿceme ile ve mıṣraʿ-ı s̱ānīdeki ḥā-yı mühmele ile oḳınsa daḫı maʿnāya ḫalel gelmez zīrā ol **ʿAlī** Ḥażretleri kerremallāhu vechehu (3) ḥilm tīġi [ile bu ḳadar ḫalḳı ve bu ḳadar] boġazı tīġden girü ṣatun aldı ve bunları ṭuʿme-yi şemşīr olmadan ḫalāṣ (4) ḳıldı dimek olur [ve'l-ḥāṣıl ol şeh-süvār-ı miżmār-ı şecāʿat ü kerāmet tīġ-i ḥilm ü şefḳat ile bu ḳadar ḫalḳuñ ḥulḳını (5) tīġ-ı ḳahr-ı Ḫālıḳdan girü alup ve gerden-i vücūdlarını ṭuʿme-yi şemşīr-i baṭş-ı İlāhī olmaḳdan ḫalāṣ eyleyüp nār-ı ḍalāletden (6) nūr-ı hidāyete iḫrāc buyurdı]

(4038) Mes̱nevī

Tīġ-i ḥilm eztīġ-i āhen tīzter

Bel ziṣad leşker ẓafer-engīzter

Ḥilm tīġi āhen tīġinden keskinrekdür (7) belki yüz ʿaskerden ẓafer ḳoparıcırekdür yaʿnī ḥilmüñ teʾs̱īri yüz ʿaskerden **[P147b]** ziyādedür *[kemā ḳile feʾe ḥilmin ʿammen (8) sefihe ʿaleyke ve'ṣfaḥ ʿammen esāʾ ileyke yeslimu leke aṣdiḳāʾuke ve yestaḥyī minke aʿdāʾuke]*

(4039) Mes̱nevī

Ey dirīġā luḳma-yı du ḫurde şud (9)

Cūşiş-i fikret ezān efsürde şud

Ḥażret-i Mevlānānuñ ʿādet-i şerīfleri budur ki (10) her ne ḥāl ki es̱nā-yı naẓm-ı **Mes̱nevī**de vāḳıʿ olsayidi yā ġayruñ ḥikāyesi żımnında taḳrīr iderler ve yāḫud ṣarāḥaten ẕikr (11) buyururlar pes bu maḥalle geldüklerinde bermuḳteżā-yı beşeriyyet bir ḳaç loḳma tenāvül eylediklerinde ***el-baṭnihi temmeytu'l-fiṭnatu*** feḥvāsınca (12) ve daḫı **iẕā muliʾeti'l-miʿdeti ḫarasetu'l-ḥikmeti** muḳteżāsınca kelālet-i ẕekā vü fıṭnata bādī ve incimād-ı fikret ü insidād-ı bāb-ı ḥikmete (13) ekl ü şürb bāʿis̱ olduġını beyān buyururlar ve dirler ki ey dirīġā bir iki loḳma-yı ṣūrī ḫurde oldı (14) cūşiş-i fikret ve cereyān-ı yenbūʿ-ı ḥikmet o loḳmalardan füsürde oldı ve ḥaḳāyıḳ-ı **Mes̱nevīyi** menʿ ḳıldı [*kemā ḳīle (15) inne'ṭ-ṭaʿāme sebebu liḥicābi'l-ḳalbi ve terākumi ẓulmetihi ve't-taḳlīl minhu sebebu liṣafāyi'l-ḳalbi ve muşāhedeti'l-melekūti ve'd-duḫūli (16) fī'l-cenneti kemā ruviye ʿani'l-Ḥasan ʿanʿĀyişete raḍıyallāhu ʿanhā ḳālet semiʿtu Resūlullāh ṣallallāhu ʿaleyhi ve selem yeḳūlu edīmū (17) ḳaraʿa bābu'l-cenneti yufettiḥu lekum feḳultu ve keyfe nedīmu ḳaraʿa bābu'l-cenneti yā Resūlallāh ḳāle bi'l-cūʿi ve'ẓ-ẓımʾu ve ʿan ʿAbdu'l-vāḥid (18) bin Zeyd inehu kāne yuḳsimu billāhi innellāhe mā eṣṭafā̱ eḥade illā bi'l-cūʿi ve lā meşev aʿle'l-māʾi illā bi'l-cūʿi ve lā ṭuviyeten lehumu'l-(19)arżu illā*

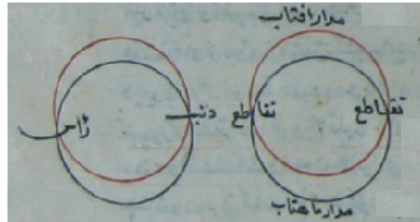
bi'l-cūʿi ve lā ve illā humullāhu illā bi'l-cūʿi muḥaṣṣal-ı kelām ve netīce-yi merām oldur ki Ḥażret-i Mevlānā minkulli'l-vucūhi (20) Mevlānā ḳaddesenellāhu bisırrihi'l-aʿlā buyururlar ki ḥadd-i menbaʿa ḳarīb bir iki loḳma-yı iştihā-firīb tenāvüli cūşiş-i fikret (21) cünbüş-i ḥikmetüñ sedd-i rāh-ı mecrā-yı maʿrifeti olmağıla āb-ı ḥayāt-ı Meṡnevī yenbūʿ-ı cinānuñ lūle-yi zebānından cereyān ḳıldı (22) burūdet-i keṡretden nehz-i Fikret efsurde ve yaḫ-pāre olmağıla zemīn-i ʿibādet ol faṣl-ı zemistāndan bīsebz (23) u leṭāfet oldı]

(4040) Meṡnevī

Gendümī ḫurşīd-i Ādemrā kusūf

Çün ẕeneb şaʿşāʿ-ı bedrīrā ḫusūf

Bu beyt-i şerīf (24) baʿż-ı muʿteḳidīnüñ ḫāṭırına lāyıḥ olan taʿaccübi defʿdür keenne dimekdür ki eger sen dirseñ ki veliyy-i kāmilüñ ḫurşīd-i (25) ʿaḳlına ve bedr-i ḳalbine bir ḳaç loḳma ne vechile mānīʿ-i nūr olur neʿam maḥalle taʿaccüb degüldür görmez misin bir gendümüñ ekli menbaʿ-ı ʿulūm-ı (26) İlāhī olan **Ādem**üñ ḫurşīd-i ʿaḳlına küsūfa bāʿiṡ oldı meṡelā ẕeneb bedr olmış ayuñ şaʿşāʿınuñ ḫüsūfına (27) sebeb oldı ẕeneb ıṣṭılāḥāt-ı müneccimīnde bir ıṣṭılāḥdur ki bilinmesi iki dāyire taḳdīr eylemege mevḳūfdur bilgil ki **[A329b]** (1) āftābuñ medārı var ve māhtābuñ medārı var başḳa ol iki medāruñ biri birine muḳābil olduğı mevżıʿa teḳatuʿ dirler meṡelā

(2) ve ol teḳāṭuʿuñ iki noḳṭasına ʿıḳdeteyn dirler ve ol (3) ʿıḳdeden ki māh geçüp ve şimāli ola aña reʾs dirler ol (4) ʿıḳdeden ki māh geçüp cenūbı ola aña ẕeneb dirler (5) pes ḳaçan āftābuñ yüzi māhtābuñ ẓuhrına muḳābil geldikde (6) küsūf vāḳıʿ olur ve āftābıla medār-ı māhtāb māhtābuñ mā-beynine arż (7) hāyil olduḳda ḫusūf vāḳıʿ olur bunı kemāliyile bilmek ʿilm-i heyʾāta mevḳūfdur bu ḳadarla iktifā olundı

(4041) Meṡnevī

İnt (8) *luṭf-ı dil ki ezyek müşt-i gil*

Māh-ı ū çün mīşeved pervin-güsil

Bu beyt **Meṡnevī**nüñ aġmeż ebyātından imtiḥān-ı (9) eẕhān olınacaḳ bir beyt-i laṭīfdür evvelā bilgil ki şuʿarā-yı **ʿArab u ʿAcem** kemāl-i intiẓām u cemʿiyyeti naẓm-ı **Ṡüreyyā**ya teşbīh iderler (10) [meṡelā Ḫᵛāce Ḫāfıẓuñ bu beytünde maʿlūmdur]

Beyt

Ġazel guftī vü dür suftī biyā vü ḫoş buḫan Ḥāfıẓ (11)

Ki bernaẓm-ı tu efşāned felek ʿıḳd-ı s̱üreyyārā

ve bunuñ ʿaksi tefriḳa vü perīşānlıgı **S̱üreyyā**nuñ intişārına ve perākende olmasına teşbīh (12) iderler ve fikrüñ perīşān olup intiẓām-ı ḥālüñ taġayyürinden daḫı kināye ḳılup dirler *rişte-yi pervīn-i fikrem* (13) *ber-gusist* pervīn necm-i S̱üreyyādur ki Türkçe Ülker yıldızı dirler pes bu beytde *pervīn-güsil* perīşān u perākendelikden (14) kināyedür ve māh-ı dilüñ idrākinden istiʿāredür *īn* ism-i işāretdür *et* ḥarf-i ḫıṭābdur bemaʿnī-yi *hāẕā leke* ve bu (15) işāret gāh olur ki taḥḳīr maʿnāsını mutażammın olur nitekim ***e hāẕellez̠ī yez̠kuru ālihetekum***[1852]de olan *hāẕā* gibi pes (16) bu beytde daḫı *īnet* taḥḳīr maʿnāsını mutażammındur ve gör dimek maʿnāsını mutażammın olur zīrā bir şeyʾi muḫāṭaba işāret (17) eylemek ve işte saña dimek gördüñ miyi müstelzim olur pes taḳdīr-i maʿnā-yı beyt budur ki işte saña göñül leṭāfeti ki (18) bir avuç balçıḳdan yaʿnī bir pāre loḳmadan anuñ idrāki māhı nice pervīn-güsil olur gör yaʿnī ne mertebe żaʿīfu'l-(19)leṭāfetdür ve ḥaḳīru'l-feṭānetdür ki anuñ idrāki bir miḳdār loḳmadan perīşān u perākende oldı ammā **Surūrī** (20) **Merḥūm**uñ şerḥi bir ġayrı günedür pes biʿaynihi taḥrīr eyledük tā bilesin ki münāsebeti azdur maʿnā-yı mıṣraʿ-ı evvel be**Türkī** (21) bu saña göñül leṭāfeti degül mi ki bir avuç balçıḳdan yaʿnī *ezleṭāfet-i dilest ki ezpāre-yi loḳma-yı māh-ı ū çün mīşeved pervīn-*(22)*güsil yaʿnī māh-ı dil çi güne şeved pervīn-güsil ki bīnūr bümāned ve beendek çīz derū taġayyür-i küllī peydā şeved*[1853] bu maʿnā (23) daḫı laṭīf olur eger pervīnden murād felek-i rūḥda s̱ābit olan meʿānī-yi manẓūme olursa *beşarṭ-ı ān ki ezyek* (24) *müşt-i gile* ve bir müteʿallıḳ muḳadder ola bu taḳdīrce böyle dimek olur ki bu saña laṭīfe-yi dil degül mi yaʿnī laṭīfe-yi (25) dildür ki bir müşt-i gilden anuñ māh-ı fikri bīnūr u bītāb ḳaldı nice pervīn-güsil olur yaʿnī ne vechile (26) anuñ māh-ı fikri maʿażaʿfihi pervīn-i meʿānīyi manẓūmeyi felek-i rūḥdan ḳaṭʿ idici ve rişte-yi taḳrīre dizici olur (27) dimek olur Allāhu aʿlem

(4042) Mes̱nevī

Nan çü maʿnā būd ḫordeş sūd būd

Çünki ṣūret geşt engīzed cuhūd

[1852] "Sizin ilâhlarınızı diline dolayan bu mu?" (Enbiyâ, 36)

[1853] "Gönlün letafetindedir ki mâhın lokmasından bir pareyi o pervin gibi parça parça eder. Yani gönül mâhını pervin gibi öyle parçalar ki nursuz kalır ve onda olan azıcık bir şey büyük değişimleri ortaya çıkarır."

Nān u ġıdā ki [A330a] (1) çünkim maʿnevī ola anuñ yimesi sūd u nāfiʿ olur nān-ı maʿnevī ki murād ʿulūm u ḥikem-i İlāhīdür rūḥ andan ʿaẓīm perveriş (2) ü ḥayāt bulur çünki nān ṣūrī oldı ve ḳalb ṭarlıġına ve ḳıllet-i ḫurralıġa bāʿis̱ olur cuḥūd bu maḥalde żīḳu'l-ḳalb (3) ve ḳıllet-i ḫayr maʿnāsınadur vāḳıʿda ekl ü şürb-ı ṣūrī ḫayr-ı kes̱īr olan ḥikmetüñ ḳılletine bāʿis̱ ve tażyīḳ-i ḥużūr-ı ḳalbi (4) mūris̱dür

(4043) Mes̱nevī

Hemçü ḫār-ı sebz k'üştür mīḫᵛared

Z'an ḫoriş ṣad nefʿ u leẕẕet mībered

Mūris̱-i ḥikmet ü rūḥāniyyet olan (5) nān u gıdāyı üştüre nāfiʿ olan ḫār-ı sebze teşbīh idüp ve bāʿis̱-i ḳıllet-i ḫayr-ı kes̱īr ve tażyīḳ-i ḳalb-i ḫabīr olan (6) nān u gıdāyı ḫār-ı ḫuşk-ı bīmenfaʿate teşbīh idüp ve ḥikmet-i ḫorında olan müʾmini üştüre teşbīh iderler kemā şebbehe (7) Resūlullāh ʿaleyhi ve sellem *el-mu'minūne heyyenūne leytenūne ke'l-cemeli'l-enfi* ve buyururlar ki mūris̱-i ḥikmet ü maʿrifet (8) ve bāʿis̱-i rūḥāniyyet ü fıṭnat u ẕekāvet olan nān şol ḫār-ı sebz gibidür ki üştür anı ekl ve belʿ ḳılur ve ol ḫorişden (9) ṣad nefʿ ü leẕẕet alur

(4044) Mes̱nevī

Çünki an sebzīş reft u ḫuşk geşt

Çün hemanrā mīḫored üştür zideşt

(10) [Çünki ol ḫāruñ sebzligi ve leṭāfeti gide ve ḫuşk u bīmaʿnā̱ ola çün hemān yine anı yiye üştür (11) ṣaḥrādan]

(4045) Mes̱nevī

Mīdirāned kām u lünciş ey dirīġ

K'an çünan verd-i mürebbā̱ geşt tīġ

Anuñ dimāġın ve avurdın yırtar ve pāre pāre (12) ider ey ḥayf ü dirīġ ki ancılayın verd-i mürebbā tīġ oldı ve ālet-i żarar oldı murād oldur ki çünkim nān u loḳmanuñ (13) rūḥāniyyeti ve mūris̱-i ḥikmet ü maʿrifet olan leṭāfeti gide ve ḳurı ṣūret-i ḳāle ve yine hemān anı müʾmin ü sālik (14) deşt-i arżulllāhdan yiye bu taḳdīr üzre ol sālikün kām ü dehān-ı cānına żarar virür ve kām ü lünc derīde (15) olan deve gibi rūḥa zaḥmet irgürür ey ḥayf ü dirīġ ki ḥikmet ü rūḥāniyyetile mürebbī olan ġıdā tīġ gibi ālet-i (16) żarar oldı dimek olur

(4046) Mes̱nevī

Nan çü maʿnā̱ būd būd an ḫār-ı sebz

Çünki ṣūret şud kunun ḫuşkest u gebz

(17) **Ḥażret-i Ḫudāvendigār** ḫatm-ı kelāma ve ḥüsn-i iḫtitāma vesīle olsun içün kelām-ı saʿādet-(18)encāmların ḥükm-i İlāhī ve maʿārif-i Rabbāniyile taḫmīr ü āmīḫte olduġı cihetden nān-ı maʿnevī ve ġıdā-yı rūḥānī (19) taʿbīr idüp ve bu ḥikem ü ʿulūmlardan ḳaṭʿ-ı naẓar aña nān-ı ṣūret ıṭlāḳ idüp baʿdehu nān-ı maʿnevī olan kelāmilerın (20) vāridāt-ı İlāhiyye vü füyūżāt-ı Rabbāniyye ile laṭīf ü tāze olduġı cihetden ḫār-ı sebz-i nāfıʿa ve (21) füyūżāt-ı İlāhiyye vü ilhām-ı Rabbāniyyeden ḳaṭʿ-ı naẓar olunduġı iʿtibārıla ḫār-ı ḫuşk ü bīmenfaʿate teşbīh buyurup **Ḥüsāmü'd-**(22)**dīn Çelebi** Ḥażretlerine ʿalāṯarīḳi'l-iʿtiẕār buyururlar ki nān çünkim maʿnevī ve loḳma rūḥānī oldı ol ḫār-ı (23) **[P148a]** sebz-i laṭīf ü nāfiʿ gibi oldı çünkim ṣūrī oldı el-ān ḫuşk ü dürüştdür yaʿnī bizüm kelāmımuz ki muḳaddemā (24) nān-ı maʿnevī ve ġıdā-yı rūḥānī idi bu vāsıṭa-yı ilhām-ı İlāhī vü vāridāt-ı Rabbānī ammā el-ān inḳıṭāʿ-ı vāridāt-ı (25) füyūżāt sebebiyile çünkim ṣūret-i elfāẓ u kelimāt ḳaldı ḫuşk u bīleẕẕetdür

(4047) Meṡnevī

Tū bedan ʿādet ki ūrā pīş ezīn (26)

Ḫorde būdī ey vucūd-ı nāzenīn

Pes sen ol ʿādet ile ki bu ḥāletden muḳaddem ol nān-ı maʿnevī olan kelāmımuzı yimiş idüñ ey **Ḥüsāmü'd-dīn** ve ey vücūd-ı nāzenīn

(4048) Meṡnevī

Berheman būmī ḫorī in ḫuşkrā [A330b] (1)

Baʿd ezin k'āmīḫt maʿnā̱ bāṡerā

[Hem ol rāyiḥa üzre bu ḫuşkı yirsin andan ṣoñra ki maʿnā̱ ābı (2) turāb-ı nemnākla āmīḫte vü ālūde oldı yaʿnī] hemān yine ol ʿādet-i ḳādīme vü rāyiḥā-yı ṭayyibe üzre bu ḫuşk olan (3) elfāẓ u güftārı ḫār-ı sebz ü laṭīf ʿadd idüp yiyesin ve üslūb-ı sābıḳ üzre ḳabūl eyleyesin ey **Ḥüsāmü'd-dīn** (4) bundan ṣoñra ki āmīḫte oldı maʿnā̱ ḫāk-ı nemnākla merhūndur

(4049) Meṡnevī

Geşt ḫāk-āmīz u ḫuşk u gūşt-bür (5)

Z'an giyāh eknun buperhīz ey şütür

Ḫāk-āmīz ü süflī oldı ve ḳurı ṣūret ü ḳışr ḳaldı ve ḳātıʿ-ı laḥm olan ḫār gibi bīnefʿ (6) ü bāmażarrat oldı bu gūne giyāhdan ve ḫār-ı ḫuşk gibi olan güftārdan el-ān perhīz eyle ey şütür-i İlāhī ve ey cemel-i (7) Rabbānī

(4050) Meṡnevī

Saḫt ḫāk-ālūde mīāyed seḫun

Āb tīre şud ser-i çeh bend kun

Sözlerin āba ve ḳalblerin çāha teşbīh (8) idüp ve āb-ı maʿnānuñ çāh-ı dilde ḳılletine ve ḫāk-ı nemnāk-ı bedenle ālūde vü pest olmasına işāret idüp (9) maʿnen buyururlar ki ziyāde ḫāk-ālūde ve ḳalīlu'n-nefʿ gelür oldı kelām çāh-ı dilden gūyā ki biimdād-ı (10) İlāhī çāh-ı dilden āb-ı maʿnā münḳatıʿ olup ilhām-ı İlāhī vü ifāża-yı Rabbāniyesiz maʿa't-tekellüfi ve't-tefekküri kelām buyurmaġı (11) cāyiz görmezler anuñçün ʿalāḳāʿideti't-tecrīd vücūd-ı şerīflerine ḫıṭāben buyururlar āb-ı suḫan tīre vü ḫāk-ālūd (12) oldı ser-i çāh-ı kalbi bend eyle ey Mevlānā

(4051) Meşnevī

Tā Ḫudāyeş bāz ṣāf u ḫoş kuned

Ū ki tīreş kerd hem ṣāfeş kuned

(13) Tā Ḫudāy-ı Müteʿāl Ḥażretleri ol münkedir olan kelāmı ṣāfī vü ḫoş ḳıla ve yenābīʿ-i ʿulūm u ḥikemi ol mā-yı maʿnādan (14) ḫālī olan çāh-ı ḳalbe girü müfeyyiż ü mücrī ola ol Allāh ki anı tīre vü mükedder eyledi hem ṣāf eyler ve māʾu'l-ḥayāt-ı (15) elṭāf u aʿṭāfı girü iʿṭā idüp isʿāf eyler lākin nice müddet ḥabs-i nefs ü nefese mevḳūf ve ṣabr-ı (16) cemīl ü terk-i şitāb-ı hevese merbūṭ u merhūndur

(4052) Meşnevī

Ṣabr āred ārzūrā nī şitāb

Ṣabr kun va'llāhu aʿlem bi'ṣ-ṣavāb

(17) Ārzū vü murādı ṣabr itmek ve ḥabs-i nefs ü nefes yolına gitmek ḥāṣıl ider şitāb u ʿacele getürmez (18) ṣabr eyle ki Allāh Subḥānehu ve Teʿālā Ḥażretleri bu teʾḫīrüñ ṣavābına belki her kār u tedbīrüñ merciʿ ü meʾābına aʿlemdür (19) ṣabr miftāḥ-ı ferec ve miṣbāḥ-ı derūn-ı pür-ḥarec ve minhāc-ı aʿlā-yı küll-i derecdür ṣabr nıṣf-ı īmān ve reʾs-i ʿirfān (20) u īḳāndur fežāyil-i ṣabr ḳatı çoḳ ve āṡār u ḫavāṣṣına nihāyet yoḳdur pes āḫır-ı cild-i evveli anuñçün tavṣıye-yi (21) ṣabrla ḫatm buyurdı nitekim āḫır-ı Sūre-yi ʿAṣrda tavṣıye-yi ṣabr idenlere (22) Ḥażret-i Cenāb-ı Ḥaḳ medḥ buyurdı ve ihtimāmen lişāni'ṣ-ṣabr (23) Ḥaḳ üzre ʿaṭf olındı *el-ḥamdu lillāhi ʿalātevfīḳi'l-*(24)*itmām ve'ṣ-ṣalātu* (25) *ʿalāseyyidi'l-enām*

Ḳad vaḳaʿa mintaḥrīri ḥāẕihi'n-nusḫati'ş-şerīfeti biʿavnillāhi'l-meliki'l-muteʿāl fīseneti işneyn ve tisʿīne mielf

3. BÖLÜM
ŞERH SÖZLÜĞÜ*

3.1. Kelime Anlamları ve Gramer Sözlüğü

Ā/A/ ʿĀ/ ʿA

ʿĀbid: Edā-yı ferāyiże müdāvemet ḳılanlar [M]

Āb-ḫᵛard: İçmege lāyıḳ āb dimekdür [313]

Aġṣān: Ġuṣnuñ cemʿidür dal budaḳ maʿnāsına [M]

Aḥrār: Ḥürüñ cemʿidür [M]

ʿĀlem-i Ervāḥ: Taʿalluḳı cihetinden ḫayāl-i muṭlaḳ ve ʿālem-i mis̱āl daḫı dirler [70]

Allāh: İsm-i ẕāt müstecmiʿ-i cemīʿ-i sıfātdur ʿuḳalā ẕāt-ı ilāhiyyede müteḥayyir olduḳları gibi bu ism-i şerīfde daḫı müteḥayyir olmışlardur anuñiçün baʿż-ı ʿulemā *aṣluhu minālihi iẕā taḥayyara iẕe'l-ʿuḳūli müteḥayyirun fīmaʿrifetihi* dimişlerdür pes müteḥayyir olduḳlarına bināʾen iḫtilāf idüp didiler ki bu sırr Yunānīdür ve baʿżısı didi ki ʿArabīdür ve baʿżısı daḫı didi ki ġayr-ı müştaḳdur ve baʿżısı müştaḳdur didi ve aṣlında daḫı iḫtilāf itmişlerdür Ṣāḥib-i Keşşāf aṣlında ism-i cinsdür baʿdehu maʿbūdun bi'l-Ḥaḳ içün ʿalem ḳılındı dimişdür ve'l-ḥāṣıl kimi taḥayyür maʿnāsına olan *ilāhe*den ve kimi sākin maʿnāsına olan *ilāhe*den ve kimi ilticā maʿnāsına olan *ilāhe*den müştaḳ ṭutup münāsebet buldurmışlardur [M]

ʿAmā: Ġaym-ı raḳīḳa dirler semā gibidür mātaḥtında olan merātib aña nisbetle zemīn gibidür ve andan ẓuhūr iden fuyūżāt ü tecelliyāt emṭār gibidür [2064]

ʿAnā: Renc ü zaḥmet maʿnāsınadur [656]

ʿAraż: ʿAyn-ı mühmele ile vāḳıʿ olmışdur iki ʿarażdan biri ḥarf ve biri daḫı andan ḥāṣıl olan maʿnā olur [1505]

Aṣbāḥ: Fetḥ-i hemze ile cemʿ-i ṣabāḥ ve kesr ile maṣdardur [M]

ʿĀṣıfāt: Riyāḥ-ı şedīde maʿnāsınadur [2527]

ʿĀşıḳluḳ: İfrāṭ-ı muḥabbetdür meyl-i şehvānī ve ḥubb-ı cismānī degüldür [111]

ʿAṭab: Helāk olmaḳ maʿnāsınadur [656]

ʿAvān: Luġatde peşīmān [2476]

* Metin Sözlüğü iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm Kelime Anlamları ve Gramer Sözlüğü'dür. İkinci bölüm ise Metin İçi Anlamlar Sözlüğü'dür. Bazı maddeler anlam ve içerik zaruretiyle iki bölümde de yer alabilmektedir. Sözlükte önce madde başı olan kavram(lar) verilmiş, ardından ilgili açıklamaları metinden olduğu gibi alınmıştır. Daha sonra [] içinde söz konusu kavram(lar)ın geçtiği beyit numarası veya yeri gösterilmiştir. Bazı kavramlar ser-suḫan (başlık) şerhinde yer almaktadır. Bunlar da bir önceki beytin numarası verilerek *[1787'den sonra]* şeklinde gösterilmiştir. Ayrıca [M] ifadesi de kavramın mukaddime kısmında geçtiğini göstermektedir.

ʿAvāżım: ʿAynıla kelb çıġırmasına dirler [3543]
ʿĀyil: Fakir ü muhtāca dirler [940]
ʿAyile: Luġat-ı Hezīlede dervişe dirler [940]; Faḳīr olmaġa dirler [940]
Āzerm: Fetḥ-i zā-yı muʿceme ve sükūn-ı rā-yı mühmele ile ḥayā vü ḥürmet maʿnāsınadur [627]

B

Bābet: Lāyıḳ u hem-cins maʿnāsınadur [3649]
Bād: Hevā maʿnāsına olur [2334]
Bāde: Muṭlaḳā mükeyyif ü mest-künende ve leẕẕet-dihende olan şeydür eger ṣūrī ve eger maʿnevī [1835]
Bālīde: Uzamış ve ziyāde olmış maʿnāsınadur [3673]
Bāliġ: Veliyyullāh olanlardur eger sinn ü sālde tāze ise de [3474]
Bār: İcāzet ve yol maʿnāsınadur [222]
Bārīde: Yaġmış [3673]
Baʿs̱: Maḳbereden ḳopmaḳ ve ḥayāt bulmaġa dirler [3973]
Bed-fiʿl: Bed-reviş maʿnāsına olur [2602]
Ber: Noḳṭa-yı vāḥide ile olursa *berevc* taḳdīrine olur ve eger noḳṭa-yı s̱elās̱e ile *bā-yı Fārsī* olursa vaṣf-ı terkībī olup yüksek uçıcı maʿnāsına olur [1236]; ʿalā maʿnāsına [2976]
Berere: Bāruñ cemʿidür muḥsin ve nīkū-kirdār olan kimesnelere dirler [M]
Beriyyeʾ: Bi'l-hemze ve biġayri'l-hemze biteşdīdi'l-yāʾ ḫalīḳat maʿnāsınadur [M]
Bih: Kesr-i bāyile lisān-ı ʿAcemde iyü maʿnāsına istiʿmāl olınur fetḥ-i bāyile ʿArabda behā maʿnāsınadur [1707]
Bīş: Bā-yı ʿArabīyile ziyāde maʿnāsınadur [3162]
Bitāb: Emr-i ḥāżırdur bük dimek maʿnāsına lākin maḥalle münāsib muḥkem ṭut maʿnāsı virülmekdür [435]
Būd: Vücūd maʿnāsına [2334]
Bürūt: Bıyıġa dirler burada kibrden kināyedür [2357]

C

Cavlaḳī: Dervīşāndan bir ṭāyifedür [263]
Cuḥūd: ʿİnād maʿnāsınadur [3881]
Cer: Fetḥ-i cīmile ʿaḳārib u ḥayvānuñ ve sāyir-i mūẕī leddāġlaruñ sūrāḫlarıdur [920]
Cesk: Derd maʿnāsınadur [2297]

Ç

Çāk-ı Rān: Uyluḳ mā-beyninde ferecdür [3395]

D

Daḫīl: Ṣoñradan gelüp bir ḳavme dāḫil olan kimseye dirler [1435]

Dās: Oraḳ [82]

Demdeme: Helāk itmek ve ḫaşm ṭutmaḳ maʿnāsına hem gelür [2552]

Dest-āvīz: El ṭutamaġı baʿż-ı maḥalde daḫı el armaġānı dimek maʿnāsına istiʿmāl olınur [3217]

Dıḳḳ: Ḥummāda cigerden ḥāṣıl olan bir ḥarāret-i muḥrıḳadur ki eṭıbbā mertebe-yi ūlāda tefeṭṭun iderler ise ʿilācın ümmid iderler ve bir marażdur ki ḳaçan bir kimseye vāḳıʿ olsa anı beġāyet naḥīf ü żaʿīf ider vasaṭ-ı ḥālde bulınursa ʿilācı mümkin olmayup ḥarāret gitdikce gider īhrāḳ idüb ve cismi nizār u ḫılālvār bir ḫayāle döndürüp helāk ider [1301]

Dürer: Dürrenüñ cemʿidür incüye dirler [M]

E

Ebdāl: Ebdāl bedelüñ cemʿidür ṣıfāt-ı beşeriyyeyi izāle idüp ṣıfāt-ı İlāhiyye ile bedel ḳılan velīlere ebdāl dirler [2071] Ebdāl otuz kimsedür ve yāḫud ḳırḳ kimsedür anuñçün *ebdāl* didiler ki ḳaçan birisi vefāt eylese ṣuleḥā-yı nāsdan birisi anuñ yirine ebdāl olur [3453]

Ebed: Aña dirler ki evveli ola āḫırı olmaya ibtidā vü iftitāḥ-ı cemīʿ-i mevcūdāt āḫır-ı ezeldür ve intihā-yı mevcūdāt evveli ebeddür [3549]

Ebrār: Berrüñ cemʿidür erbāb rabbüñ ve aṣḥāb ṣaḥbuñ cemʿi oldıġı gibi [M]

Ebu'l-fużūl: Güm-rāh ü mürted [3274]

Edeb: Cemīʿ-i aḫlāḳ-ı ḥamīdenüñ ḥuṣūlünden ʿibāretdür [78]

Ehremen: Ve *Ehrūmen ve Ehrīmen* hemzenüñ ḳaṣr u meddiyle üçi luġatdur ki ẓulmetden olan maḫlūḳa yaʿnī İblīse ıṭlāḳ iderler [3966]

Emrāż u ʿİlel: iki ḳısma münḳasımdur cismānī ve bir ḳısmı rūḥānīdür [23]

Emrāż-ı Cismānī: Eks̱er kes̱ret-i ekl ü şürbden ḥāṣıl olur [23]

Emrāż-ı Rūḥānī: Aḫlāḳ-ı reddiyye ve efʿāl-i seyyiʾe ki ʿışḳ bunlara daḫı ṭabīb-i şāfī ve devā-yı kāfīdür [23]

Erkān: Rüknüñ cemʿidür murād çār ʿunṣurdur [892]

Esirre: Fetḥ-i hemze ve kesr-i sīnile *sirā*ruñ cemʿidür *sirār* alan üzre olan ḫaṭlara dirler [1290]

Esṭurlāb: Şol rubʿ-ı dāyireye dirler ki anuñla evżāʿ u eṭvār-ı nücūm maʿlūm olur ve āftābuñ irtifāʿ u inḫifāżı ẓuhūra gelür (…) Baʿżılar hemzenüñ żammı ve ḥarf-i ṣāduñ sükūnına żabṭ itmişlerdür lākin müneccimīn bi'l-ittifāḳ fetḥ-i hemze ve ḥarf-i sīnle *esṭurlāb* żabṭ itmişler ve vech-i tesmiyede iḫtilāf olınup baʿżılar ism-i mürekkebdür zīrā elfāẓ-ı lām elif esmā-yı āftābdandur pes

şemsüñ ve nücūmuñ irtifāʿ u inḫifāsı maʿlūm olmaḳ içün suṭūr u ḫuṭūṭla müʾellef bir ālet-i taṣnīf olunmaġla *usṭurlāb* tesmiye olınup sutūr-ı āftāb maʿnāsınadur dimişler ve baʿżılar daḫı Lāb İdrīs Nebīnüñ ʿaleyhi'ʾs-selām oġlınuñ ismidür ālet-i mezkūreyi evvel teʾlīf itmekle İdrīs ʿaleyhi'ʾs-selām görüp minṣunʿı hāẕihi'l-usṭur diyü suʾāl buyurduḳda ḳālū eṣnaʿu veledüke'l-edeb diyü cevāb virdiler aña bināʾen lafẓ-ı usṭur ism-i Lāba mużāf ḳılınup usṭur-ı Lāb dimekle maʿrūf oldı baʿdehu keẟret-i istiʿmālle ʿalem ḳılınup kesreyi ısḳāṭ olundı dimişler [110]

Eṭmār: Kesr-i ṭā ile *ṭımr*uñ cemʿidür eski libāsa dirler [M]

Eyvān: Fetḥ-i hemze ile Fārsīdür biyābān maʿnāsınadur ki ʿavām taḥrīf idüp *ṣayvān* dirler [1532]

F

Faṣl: ʿİlm-i Meʿānīde oldur ki kelām-ı müteġāyirenüñ mābeyninde cihet-i cāmıʿa olmadıġı eclden beynehümāya bir kelām-ı āḫeri daḫı taḳaddür olunmaġla münāsebet-i tāmme bulınur ve bu ḳāʿide Meẟnevī-yi Şerīfüñ ekẟer maḥallinde icrā olınur [19]

Felaḳa: İkinci bābdan yarmaḳ maʿnāsınadur yaʿnī ṣabāḥları iẓhār idici dimek [406]

Felāseng: Felāḫan maʿnāsınadur yaʿnī ṣapan ve ṣapan ṭaşına daḫı felāseng dirler [1553]

Feletāt: *Feletet*üñ cemʿīdür *feletet* tedebbür ü tefekkürsüz füc'eten ṣudūr eyleyen şeyʾe dirler [1290]

Fetā: Egerçi cevāna dirler lākin rūḥı vü ḳalbi tāze vü ḳavī kimseye istiʿmāl iderler eger ṣūreten pīr ise de [3990]

Fezā: Füzūn maʿnāsına olur [2976]

Fıḳh: Aṣlında fehme dirler ve ıṣṭılāḥda mesāyil-i şerʿiyyeye maʿaedilletihā ʿālim olmaġa dirler [2888]

Fināʾehum: Sāḥat-i dāra dirler [M]

G

Gāv: Kāf-ı Fārsiyle ṣıġır maʿnāsınadur [541]

Gāzürān: Büz yuyıcı ve büz aġardıcıya dirler [3927]

Guft: Söz maʿnāsınadur [1235]

Güng: Kāf-ı ʿArabīnüñ żammesiyle ġalaṭ-ı meşhūr olup dilsüz maʿnāsınadur ammā fuṣaḥā-yı ʿAcem kāf-ı ʿĀcemī ile istiʿmāl iderler [1650]

Güng ü Lāl: İkisi bile dilsüze dirler [2418]

Ġ

Ġābir: Māżī maʿnāsınadur [1977]

Ġammāze: Dürtüci ve kīn idici maʿnāsına da gelür ʿArabīdür [1821]

Ġamze: Göz ve kirpik ḳıpmaḳ Fārsīdür [1821]

Ġātfer: Fetḥ-i ʿa*yn-ı muʿceme* ve *fetḥ-i tā*ʾ*-i müsennā* ve *fā*yile Semerḳand maḥallātından bir maḥallenüñ ismidür [170]

Ġayb: Ḥaḳāyıḳ-ı eşyā ve aʿyān-ı s̱ābitedür umūr-ı cüzʾiyye degüldür [3663]

Ġayn: Luġatde bulut maʿnāsına gelür [1243]

Ġayyā: Cehennemde bir dibi yoḳ ḳuyudur ki cehennem andan ḫavf eyler ve bu ġayyā ḳuyusına tārik-i ṣalāt ve tābiʿ-i şehevāt olanlar dāḫil olur buyurmışlar [3866]

Gāz: Kāf-ı Fārsī ile miḳrāż maʿnāsınadur bunda sūzen murād olur [3035]

Geşt*:* Kāfüñ fetḥasıyla *seyr* maʿnāsına olmaḳ maḥalle enseb ve maʿnā evfaḳ olmaz egerçi bahāra münāsib ise de pes zirāʿat maʿnāsına (kişt) olmaḳ evlādur [1863]

Ġış: El-ġışşu bi'l-kesri ḫıyānet itmek ve yaramaz olmaḳ ve ṣāfī olmayup ḳarışıḳ olmaḳ [232]

Ġurer: Ġurrenüñ cemʿidür atuñ alnındadur hem mikdārı ve ziyāde olan beyāża dirler [M]

Ġuyyeb: Ġāyibüñ cemʿidür *rükkaʿ* rākiʿüñ *sücced* sācidüñ cemʿi oldıġı gibi [M]

H/Ḫ/Ḥ

Ḫabāyā: Ḫabiyyenüñ cemʿidür ḫafāyā ḫafiyenüñ cemʿi oldıġı gibi [M]

Ḥabr: Fetḥ-i ḥāyile ve kesre-yi ḥāyile ʿālem maʿnāsınadur [3448]

Ḫafī: Aña dirler ki sebebi maʿlūm olmaya [3801]

Ḥāl: Ḥā-yı mühmele ile *ḥālet* maʿnāsına [1348]

Ḫāl: Ḫā-yı muʿceme iledür beñ maʿnāsına [1348]

Ḫalā: ʿArşuñ verāsına dirler [3543]

Ḫalḳ: Fetḥ-i ḫā-yı muʿceme ile bemaʿnī-yi maḫlūḳdur żamm-ı ḫāyile ḫūy maʿnāsına olmaḳ ʿadem-i münāsebetden ḫālī olmaz [1048]

Ḥarf: Ṭaraf maʿnāsına daḫı gelür bu taḳdīr üzre maʿnā gerek küfr ṭarafı olsun ve gerekse īmān ṭarafı olsun her ne sebeb ile ki rāh-ı Ḥaḳdan girü ḳalasın anda farḳ olmaz [1787'den sonra]

Ḫas: Berg-i kāh maʿnāsına olur [1108]

Ḥaseb: Ābā vü ecdādla olan şeref ü müfāḫarata dirler [498]

Hāviye: Yaḳıcı bir cehennemüñ ismidür [890]

Ḫayl: Müfredu'l-lafẓ mecmūʿu'l-maʿnādur *ḳavm* gibi vāḥidi *feres*dür [2463]

Hestī-nüvāz: Vücūd oḫşayıcı burada iḥyā-yı vücūd idici maʿnāsına olur [3054]

Ḫımār: Kesr-i ḫāyile ʿavretler başına örtdügi izārdur [2061]

Ḥırāb: Müfāʿale bābınuñ maṣdarıdur muḥārebe maʿnāsına mübālaġayla ceng idici dimekdür ve kemālile dilīr olmasından kināye olur [3067]

Ḫıṣm: Ṣāḥib maʿnāsınadur [1712]

Ḥilye: Zīnet maʿnāsınadur ammā bunda şekl-i ẓāhir üzre müşāhede olınan ṣıfātdan ʿibāretdür [737]

Ḫīre-rev: Vaṣf-ı terkībī olur ki ḫuşūnet ü ġılẓet ü ġafletüñ muḳteżāsıdur [2472]

Ḥiss-i Dünyevī: Dünyāyā müteʿallıḳ olan idrākātdur eger ẓāhirī olsun ve eger bāṭınī olsun [307]

Ḫᵛīş: Ḫᵛīşler nunda ẕāt maʿnāsına istiʿmāl olınur [2439]

Ḥużżār: Ḥāżıruñ cemʿidür küttāb kātibüñ cemʿi oldıġı gibi [M]

Ḥümeyrā: Ḥamrānuñ taṣġīridür Ḥażret-i ʿĀyişenüñ laḳabıdur beyāżca olduġıyçün aña telḳīb oldı ki beyāż olan insāna *ḥamrā* dirler [2000]

I

ʿIyāl: Ciyād ceyyidüñ cemʿi olduġı gibi ʿıyāl daḫı kesr-i ʿaynıla kitāb vezni üzre *ʿayyilüñ* cemʿidür ki ehl ü evlād maʿnāsınadur [940]

ʿIrāḳ: On iki maḳāmdan birisidür rāh-ı ʿAcem rāh-ı ʿArab dirler yaʿnī ʿArab u ʿAcem ṭarzı dimek murād iderler [2229]

Iṣbāḥ: Bi'l-kesri maṣdarun ve bi'l-fetḥi cemʿun ṣabāḥdur [406]

ʿIşḳ: Şol ifrāṭ-ı muḥabbete dirler ki ʿāşıḳuñ çeşm ü cānına ve cümle ḳuvvāsına ve cenānına dāḫil ola ve maʿşūḳdan ġayrıyı anuñ dīde vü dilinden bi'l-külliyye maḥv ḳıla[10]

İ

İḥtirāḳ: Şemsile ḫamse-yi müteḥayyireden birinüñ burc-ı vāḥidde cemʿ olmasına dirler [763]

ʿİlliyyīn: Fiʿlīl vezni üzre *ʿilliyyun*den menḳūldur ki ʿulvdendür ṣuleḥā-yı s̱eḳaleynüñ defter-i aʿmālinüñ semā-yı sābiʿada olan maḳāmınuñ ismi ve yāḫud dīvān-ı ḫayrātıdur [649]

İnsā: Minbābi'l-ifʿāl unutdurmaḳ ve ḳalbden bir şey'i iẕhāb itmege dirler [1698]

İyvān: Kesr-i hemze ile ʿArabīdür dergāh ve ṣuffa-yı büzürg maʿnāsınadur cemʿi *evinnāt* ve *evāvīn*dür zīrā iyvān aṣlda *ivvān*dur [1532]

K/Ḳ

Ḳader: Ḥükmüñ evḳāt-ı muʿayyenede eşyā üzre olan ṣūver-i tafṣīliyyesidür [1250]

Ḳanṭar [Ḳanāṭīr]: Māl-ı kes̱ireye dirler baʿżılar yitmiş ve yüz biñ altuna daḫı ḳanṭār dirler [2463]

Kārgeh: Türkçe gergef didükleridür [620]

Kāv: Kāf-ı ʿArabiyle kāvīden lafẓından bucaḳ ḳazıcı dimek olur [541]

Ḳażā: Eşyānuñ ezelden ebede dek üzerine cāriye olan aḥvāle ḥükm-i küllī icmālidür [1250]

Ḳaylūle: Nıṣf-ı nehārda istirāḥate dirler [M]

Kāze: Ḥaḳīr ü küçücük eve dirler [1415]

Kelān: Vasīʿ ve ulu maʿnāsınadur [3637]

Kend: Lisān-ı Türkīde ḳarye maʿnāsına [168]

Kened: Bifetḥi'l-kāf *kendīden* lafẓından ḳoparmaḳ maʿnāsına māżīdür [447]

Ker: Ṣaġır maʿnāsına [1657]

Kerāmet: Ḫārıḳ-ı ʿāde eger evliyādan ẓuhūra gelse kerāmet dinür [524]

Ket-ḫudā: Ṣāḥib maʿnāsınadur ki murād ʿArabīdür [2723]

Kīmyā: Şol iksīrdür ki nüḥās u ruṣāṣ maḳūlesi şeyleri sīm ü ẕeheb-i ḫāṣṣ eyler [524]

Kirişme: Nāz ve göz ucıyıla baḳmaḳ [1821]

Kişt: Kāf-ı ʿArabīnüñ kesriyle ekin [494]

Kund: Kāf-ı ʿArabīnüñ żammesiyle çönelmek ve yorulmaġa dirler [3227]

Kungure: Bārū ve bārū üzerinde olan beden maʿnāsınadur [697]

Kūr: Bunda aʿmā maʿnāsına olmaḳ maḥalle ensebdür [2427]

Kūr u Kebūd: Arada ḳalmaġa dirler bunda maḳṣūddan baʿīd ü ġāfil olmaġa düşdi dimek olur [937]

Ḳurāża: Zer ḫurdesine dirler [2218]

L

Luṭf-ı Mutlaḳ: Ṣāfī luṭf maʿnāsınadur yaʿnī Ḥaḳ Tebāreke ve Teʿālā maḥżā luṭf ṣāḥibidür ve ḳahr u ġażabı bīʿillet ü bīġarażdur [244]

M

Maḍrıb: Şol mevżiʿa dirler ki ol ḳavl anda s̱āniyen ḍarb-ı mes̱el ola pes mevrid ḥālet-i aṣliyyeye ve maḍrıb aña müşebbehün bihā olan ḥālet-i s̱āniyeye dirler mes̱elā bu mes̱el ʿArabda mūred ḥürre zinā eylemek ve dürri sirḳa ḳılmaḳdur ki ḥālet-i aṣliyyedür pes ʿArablar s̱āniyen bu ḳavli eger severseñ bir ḥürre ü āzād kimseyi sev ki ol kimsenüñ bende esīri olmaya ve ṭamaʿ ḳılursañ bir şeyʾüñ beġāyet nefsine

ṭamaʿ ḳıl ki ol şeyʾ fīḥaddi ẕātihi denī vü ḥaḳīr olmaya dimek maḥallinde ḍarb-ı mes̱el eylediler [2845]

Mān: Bize dimekdür [82]

Meʿānī: Maʿnīüuñ cemʿidür yā ism-i mekān ola [M]

Mebānī: Mebnīnüñ cemʿidür mebnī maṣdar-ı mīmīdür [M]

Meḫāyil: Fetḥ-i mīmile *meḫīle*nüñ cemʿidür maẓannet ü ʿalāmete dirler [1290]

Meḳīl: Ḳāle yeḳīl ḳīlen ve ḳaylūleden maḥall-i ḳaylūleye dirler [M]

Melāyike: Baʿżısı kāmil baʿżısı andan ekmel ve baʿżısı nūrānī baʿżısı andan enver ve baʿżısı baʿżısından şerīf ve baʿżısı daḫı minḥays̱i'l-mertebe cümleden eşrefdür muḥaṣṣal insānuñ nice envāʿı var ise anlaruñ daḫı envāʿı vardur ʿāmme-yi melāyike ve müʾmin-i melāyike ve ḫavāṣṣ-ı melāyike ve evliyā-yı melāyike ve enbiyā-yı melāyike vardur [3697]

Melḥame: Ceng yirine ve cengde küşte olan kimselerüñ lāşeleri yatduġı mevżıʿa ve sāyir-i vakʿa-yı ʿaẓīme olan maḥallere dirler ve lākin ıṣṭılāḥda aḥkām-ı müneccimīn ve erbāb-ı tecāribüñ falān yılda falān olur diyü eyledikleri ḥükme dirler [2577]

Menn: Baʿżılar ḳavlinde ḫubz-ı refīḳ ve eks̱erüñ ḳavlinde terencübīn yaʿnī ḳudret ḥelvāsı didükleridür [80]

Mervez: Mīmüñ żammı ve rā-yı mühmelenüñ sükūnıyla **Hirā** ḳurbında bir ḳarye ve ḳabīlenüñ ismidür [292]

Mervezī: Merveze mensūb [292]

Mes̱el: Aṣlında kelime-yi tesviyyedür şebih ü naẓīr maʿnāsına nitekim hāẕā *ems̱elühü ve mis̱lehü [ev mes̱īlehu]* dirler hāẕā *eşbehehu ve şebīhehu ve yeşbehuhu* didükleri gibi bemaʿnī-yi vāḥid ṣoñra ḥāl ve ṣıfat ve ḳıṣṣa maʿnālarına istiʿāre olındı [M] Luġatde naẓīr maʿnāsınadur mis̱l ü mes̱el ü mes̱īl şibh ü şebeh ü şebīh gibidür pes bu maʿnā-yı luġavīde şol beyne'n-nās sāyir ü dāyir u meşhūr olan ḳavle naḳl olındı ki anuñ maḍrıbı mevrūdına teşbīh olına [2845]

Mesḫ: Luġatde bir ṣūretüñ bir āḫar ṣūrete tebdīl olmasına ṣūret-i uḫrā dirler [543]

Mes̱nevī: Iṣṭılāḥ-ı şuʿarāda şiʿrden bir cinsdür ki iki mıṣraʿı bir ḳāfiye üzre ola [M]

Mevlā: Bunda bende maʿnāsınadur [693]

Mevrid: Şol hālet-i aṣliyyedür ki ibtidā ol ḳavl ol maʿnāda var idi oldı [2845]

Meẕāḳ: Maṣdar-ı mīmīdür ẕevḳ maʿnāsına [1774]; [1870]

Miʿrāc: İki ḳısmdur biri cismānī yaḳaẓa ḥālinde ve biri rūḥānī nevm ḥālinde [25]

Muʿceb: Fetḥ-i cīm ile kendüyi begenmiş [3258]

Muctebā: İftiʿāl bābından ism-i mefʿūl olup güzīde ve muḫtār maʿnāsınadur [99]

Muġīs̱: Şol ġavs̱a dirler ki maḫlūḳāta ẓāhiren ve bāṭınen dermān-resān ve ḥīn-i istimdād ü istiġās̱ede feryādlarına yetişüp belādan anlara emān ola bu mertebede olana ḳuṭb-ı zamān dirler [M]

Muḥabbet: Dilde mużmer olan muḥabbet zārī-yi dilden ve sirişk-i dīde vü sūziş-i sīneden ẓāhir ü hüveydā olur [109]

Muḥāḳ: Eksilmek maʿnās̱ınadur [3205]

Muḫlaṣ: Cemīʿ-i aʿmālini eger Ḫudādan görüp kendüsini maʿdūm-ı muṭlaḳ mes̱ābesinde ḳoyup maẓharlıḳ iʿtibārı daḫı olmasa bu mertebede olana fetḥ-i lāmile *muḫlaṣ* dirler [608]

Muḳanṭara: *Ḳanṭār*dan meʾḫūẕdur dirler nitekim *bedre mübeddere* ve *elfe müʾellefe* ve *derāhim müderheme* didikleri [2463]

Mūlī: *Mūlīden* tevaḳḳuf u intiẓār maʿnās̱ına olur ammā bu faḳīr **Vişne Efendinüñ** kendü ḫaṭṭı ile bu beytüñ kenārına taḥrīrin gördüm böyle dimiş ki gemiciler lisānında *mūlī mūlī* dimek *sellim sellim* ve yāḫud *ḫalliṣ ḫalliṣ* dimekdür [2133]

Mur: Bir ḳaç vech cāyizdür *emera yeʾmuru*dan emr ola (…) s̱āniyen *mur merre yemurru*dan emr ola (…)s̱ālis̱en *telḫ* maʿnās̱ına olup ḥükme mużāf ola [349]

Murtażā: İsm-i mefʿūl olup pesendīde yaʿnī rıżā olunmış ve ey ictebā olunmış dimekdür [99]

Muʿteṣam: Maḥall-i iʿtiṣāma dirler yaʿnī maḥal-i temessük ü ilticāya dirler [M]

Müflis: Şerʿde dirhem ü dīnārı olmayana dirler ve ṭarīḳatde dirhem ü dīnāra muḥabbet ḳılmayana ve dünyā vü māfihādan behre almayana dirler ve ḥaḳīḳatde nefsānīdür ve cānı vücūdın ifnā idüp şāʾibe-yi vücūdın aṣlā aṣlā vücūdı ḳalmayana dirler [2739]

Mürteʿiş: Eli ditreyen kimseye dinür [1519]

Mürteşī: Burada ḥācete vesīle ittiḫāẕ idici dimek olur [2006]

Müsevvem: Tefʿīl bābından ism-i mefʿūldur *meʾḫūẕun mine's-semmeti ve hiyel-ʿalāmeti* ve yāḫud *sāyime*den meʾḫūẕ ola nitekim dirler esāmu'd-deʾbeti ve sevvimhā ey ersilhā ile'r-raʿyi bu taḳdīrce *müsevvem merʿiyye* dimek olur [2463]

Müsteşār: İsm-i mefʿūldur meşveret ṭaleb olınan kimsedür [1057]

N

Nāguzīr: Lābüd ü lāzım maʿnās̱ınadur [529]

Naḫcīr: Ṣayd u şikār maʿnāsınadur [913]

Naḫr: Boġazlamaḳ [3538]

Naḥv: Luġatde bir ḳaç maʿnā̱ya gelür burada ḳaṣd maʿnā̱sınadur ki bemaʿnī-yi maḳṣūddur ve ıṣṭılāḥda şol ḳavāʿid ü ḳavānīn içün vażʿ olınan ʿilmdür ki anuñile aḥvāl-i terākīb-i ʿArabiyye iʿrāb cihetinden maʿlūm olur [2888]

Nefeḫāt: Ḫā-yı muʿceme ile olan *nefḫa* maʿnā̱sına almışdur [1987]

Nehmet: Nūnuñ fetḥiyle niʿmet tenāvüline olan ḥırṣ maʿnā̱sınadur [1464]

Nemr: Ḳaplana dirler [1688]

Nerd: Nerdeşīr Türkçe ṭavla didükleri luʿbdur meşhūr iki zārı vardur atarlar muḳābelesinde olan kimse ḳaçan bir pulı tek getürse zārı rāst geldikde anı urur ve ḫānesinden çıḳarur nerd-bāzlar ḳatında aña ziyād u güşād daḫı dirler ki aṣlā o puluñ bir nefʿ ü fāyidesi ve ʿameli yoḳdur belki hemān bir ḳurı ismdür [2030]

Nijād: Aṣl maʿnā̱sınadur [445]

Nikāl: Veznen ve maʿnen ʿaẕāb maʿnā̱sınadur [3387]

Niʿme: Efʿāl-i medḥdür [M]

Nişāf: Sefāhete ve ʿaḳlsuzlıġa dirler [1682]

Nuhā̱: nuhyenüñ cemʿidür nuhye ʿakla dirler [M]

Nuġūl: Deriñ ve ʿamīḳ maʿnāsınadur [1916]

Nūr-ı Çeşm: Şol ḳuvve-yi bāṣıradur ki cemīʿ çeşmi olan ḥayvānātda bu nūr mevcūd u ḥāṣıladur bilāinżimām nūr-ı ḳalb pes ḥayvānāt anuñçün her neyi görseler ṭabīʿatlarına mülāyim olanı iḥsās eylemeden ġayrı ne idügin ḥaḳīḳaten bilmezler [1146]

Nuṣṣāb: Niṣābenüñ cemʿidür tīr maʿnā̱sınadur [3361]

Nuẓẓār: Nāẓıruñ cemʿidür küttāb kātibüñ cemʿi oldıġı gibi [M]

Nükr: Bunda küfrān maʿnā̱sınadur [1293]

Nüvīd: Nevāle ve ümmīd maʿnā̱sına gelür egerçi baʿżı maʿnā̱lara daḫı gelür ammā maḥalle enseb olan bu ikisidür [2332]

O

On Ḥis: Ḥavāss-ı ḫamse-yi ẓāhire ve ḥavāss-ı bāṭınadur [3622]

P

Pāşī: Bā-yı ʿArabīyile olmayup bā-yı Fārsīyile olup şeker ṣaçıcı maʿnā̱sına vaṣf-ı terkībī olup aña muttaṣıl olan yā vaḥdet içün ola [2007]

Pāy-māçān: Diyār-ı ʿAcemde mektebde olan eṭfāl sebaḳını bilmese ve sebaḳınuñ başını unutsa anı yollamaġiçün bāzārdan paça aldırurlar ol paçaya *pāy-*

māçān dirler ve kelle daḫı aldırurlar aña *kelle-māçān* taʿbīr iderler baʿdehu ʿAcemde olan pīrān-ı ṭarīḳat bu ıṣṭılāḥı mā-beynlerinde istiʿmāl idüp erbāb-ı ṭarīḳatden birine ḫılāf-ı ṭarīḳat bir zelle vāḳıʿ olsa aña ṭarīḳat çekdürüp ve ḳazan ḳaynadup ve yāḫud piyāde Kaʿbeye varmaḳ emr idüp zellesine göre cezā çekdürüp baʿdehu ol dervīşi ṭarīḳatlarına ḳabūl idüp ol daḫı el baġlayup ve işikde ṭurup ʿöẕr dilemege *pāy-māçān* taʿbīr iderler ammā aṣlında ayaḳ dolaşdurmaḳ ve apul gitmek maʿnāsınadur ṣoñra meşāyıḫ-ı ʿAcem anı pabuc ve başmaḳ çıḳacaḳ yire ıṭlaḳ eylediler [1660]

Pesīç: Bā-yı Fārsī ve cīm-i ʿAcemī ile tehiyye ki sefere ʿazīmet ve yola yaraḳlanmaḳ maʿnāsınadur [1903]

Pīçān: Niḳat-ı s̱elās̱e ile *bā-yı Fārsī* olsa ṭolaşıcı maʿnāsına [852]

Pīç Pīç: Ziyāde denī maʿnāsına olur yāḫud göñülleri evhām u ḫayāl ve kes̱ret-i iştiġāl ile ṭolaşmış ve ḳat ḳat olmış maʿnāsına ola [2316]

Pīr-ḫar: Yaʿnī pīr ṣatun alıcı [2608]

Pūz-bend: Şol aġız baġına dirler ki buzaġunuñ aġzına baġlarlar anasını emmesün içün [1027]

R

Raḫīḳ: Şarāb-ı ḫāliṣe dirler [2009]

Rāz: Baʿżılar Rāz Hirāya tābiʿ bir ḳaryenüñ ismidür dimişler [292]

Rāzī: Rāza mensūb dimekdür [292]

Rehī: Şol bendeye dirler ki yola ve ḫıdmete gide [2485]

Reng-i Kebūd: Diyār-ı ʿAcemde reng-i mātemdür diyār-ı Rūmda siyāh reng reng-i mātem olduġı [528]

Resāyil: Resīlenüñ cemʿidür resīle böyle maḥallerde yār-deh ve muʿīn maʿnāsına gelür [1943]

Revān: Revānlar ikisi bile cān maʿnāsınadur [2360]

Reyʿ: Ḥāṣıl maʿnāsınadur [494]

Rızḳ: Ḥaẓẓ ve müntefiʿün bih olan şeylere dirler [M]

Rişā: Luġatde mā-yeteveṣṣalu bihi ile'l-māyeti dirler [2006]

Rīş-gāv: İstiʿmāl-i ehl-i Fürsde rīş-gāv şol kimseye dirler bir denī şey'i tebaʿiyyet ḳıla ve aña suḫre vü masḫara ola [541]

Rişvet: Ḥācete ulaşdıran şeye dirler rişādandur [2006]

Rü'yā: ʿAlem-i ervāḥla ʿālem-i ecsāduñ mābeyninde olan ʿālem-i mis̱ālde görinür [398]

S/S̱/Ṣ

Ṣabbī vü Nābāliġ: Hevā vü heves mertebesinde ḳalanlardur eger ḫorde pīr ise de [3474]

Ṣabūḥī: Vaḳt-i ṣabāḥda nūş olınan bādenüñ ismidür [1834]
Sāfir: Kātibe dirler [M]
Ṣā'id: Ṣu'ūd ma'nāsına ola [895]
Sār: Ḫūy ma'nāsına [1740]
Ṣarf: Luġatde tebdīl ü taġyīre dirler ve ıṣṭılāḥda şol uṣūle olan 'ilmdür ki anuñile aḥvāl-i ebniye-yi kelime ma'lūm ola [2888]
Sa't: Maṣdardur bema'nī-yi mevsu' [M]
Sāyil: Su'ālden ola sāyil; sāyil seyelāndan ola cārī [1943]
Sebeb: Şol ḥabla dirler ki anuñla ṣuya teveṣṣül olına andan isti'āre olındı her şol şey' içün ki anuñla bir şey'-i āḫara teveṣṣul olınur [860]
Sefere: Sāfirüñ cem'idür [M]
Seg-sār: Luġat-i Ḥalīmīde dir ki seg-sār bir güne maḫlūḳdur it başlu ḫınzīr dişlü keçi ṣaḳallu fil ḳulaḳlu yüzleri ṣaru gerdeleri çivid renglü ekser Ḳālūn cezīresinde olur [2604]
Sekte: Mūsıḳī ve anlar ıṣṭılāḥında bir ḥāletdür ki ḫvānında olan kimse āvāzla oḳurken bir miḳdār nefesin ḳaṭ' idüp rāḥat bulur ve ol sükūt āvāzeye ser-māye olur ve muḥassıs-ı naġamāt u elḥān olur [3911]
Selsebīl: Aṣlında selsebīlā idi te'ebbüṭ-i şarāb ḳabīlinden pes bu çeşmeye selsebīl tesmiye olundı [M]; Selsebīl āb-ı laṭīf ma'nāsınadur [1497]
Selvā: Semānī ḳuşdur ya'nī bıldırcın gibi bir ḳuşdur ki Tīh ṣaḥrāsında her gün ṭulū'-ı fecrden ẓuhūr-ı şemse dek āsmān ṭarafından Benī İsrā'īle yevmen selvā gelürdi ve bunlar istedügi ḳadar andan bībey' ü şirā alurdı [80]
Semer: Efsāne söylemek ve efsāne ma'nāsınadur [2342]
Semerḳand: Şemerkendüñ mu'arrebidür ve ism-i mürekkebdür ki biri şemer ve biri kenddür [168]
Sere: İyü ma'nāsınadur [697]
Sıbṭ: Bölük ve ḳabīle ma'nāsınadur [465]
Ṣıdḳ: Rāst ve gerçege dirler ki anuñ fi'linde ve ḳavlinde kiẕb şāyibesi olmıya [M]
Sıḳṭa: Bir kere düşmek ve yāḫud ḫaṭā eylemek ma'nāsınadur [3602]
Siccīn: Bervezn-i fi''īl yedi ḳat yerüñ altına mevżi'-i kitāb-ı füccārdur ve Tefsīr-i Keşşāfda Siccīn dīvān-ı şerdür ki cinn ü ins ve şeyāṭīn ü keferenüñ a'māl-i seyyi'esini Ḥaḳ Sübḥānehu ve Te'ālā anda tedvīn eylemişdür [649]
Sigālīden: Ṣanu ṣanmaḳ ma'nāsına maṣdardur eger nīk ve eger bed [1383]
Siḥr: Sebebi 'uyūn-ı nāsdan ḫafī olan şey'e dirler [65]
Siḥr-i 'Ayn: Aña dirler ki göz sebebini idrāk eylemedügi şey'i görür ki anuñ aṣlı nedür fehm eylemege ḳādir olmaya [3801]

Sīmyā: Şol siḥre müşābih olan iḫtilātdur ki anuñ ḥaḳīḳati yoḳdur lākin üstādānı ṣanʿatla ʿuyūn-ı nāsa mevcūd şeklinde gösterür meṡelā ehl-i şuʿbedenüñ baʿż-ı ṣanʿat-ı ġarībe gösterdükleri gibi [524]

Sofesṭā'iyye: Ḥükemā-yı dehriyyeden bir ṭāyifedür ki ḥaḳāyıḳ-ı eşyāyı inkār iderler bunlar üç ḳısmdur bir ḳısmı bu eşyāya evhām u ḫayālāt-ı bāṭıladur dirler bunlara *ʿİnādiyye* dirler ve bir ḳısmı bunlardan eşyānuñ ṡübūtına münkir degüldür ve lākin zuʿm eyler ki eşyā tābiʿ-i iʿtiḳādāt ola yaʿnī bir şey'e eger cevāhir iʿtiḳād eylerseñ cevherdür ve eger ʿarż iʿtiḳād eylerseñ ʿarżdur ve eger ḳadīm iʿtiḳād eylerseñ ḳadīmdür ve muḥdiṡ iʿtiḳād eylerseñ muḥdiṡdür dirler bu gürūha *ʿİndiyye* tesmiye olınur ve bir ḳısmı daḫı eşyānuñ ṡübūtına ve ʿadem-i ṡübūtına olan ʿilmi inkār iderler ve zuʿm iderler ki bunlar şek idicilerdür ve şek eylediklerinde daḫı şek idicilerdür helümme cerre bu ḳısma *Lāedriyye* dirler bunlara su'āl olınsa ki bu eşyā nedür cevābları lāedrī dimekdür [556]

Subḥān: İsm-i maṣdardur tesbīḥ maʿnāsınadur yaʿnī şānına lāyıḳ olmayan naḳāyıṣdan münezzeh ü muḳaddes olmaḳ anuñ vaṣfıdur [3183]

Sūḳ: Cemʿ-i *sāḳ*dur ki pāy-ı dıraḫt maʿnāsınadur [1366]

Sukūt: Sākitüñ cemʿidür *ḳuʿūd* ḳāʿidüñ cemʿi oldıġı gibi [M]

Sumuv: ʿĀlī maʿnāsına [1702]

Sūr: Dügün maʿnāsına [436]

Ṣūret-i İlāhiyye: Esmā vü ṣıfāt-ı İlāhiyye olur [3532]

Süst-rīş: Gevşek ṣaḳallu dimekdür ammā tedbīr ü tedāriki żaʿīf olan kimseden kināye olur [1072]

Ş

Şādırvān: Sāyebāna ve münaḳḳaş döşege ve büyük ḳālıba dirler [3466]

Şārıḳ: Güneşüñ ismidür [M]

Şat': Naḫlüñ ibtidā çıḳan yapraġı ve zerʿ ve varaḳ-ı zerʿe dirler [1361]

Şeġāf: Şol celde-yi vefīḳaya dirler ki ḳalb üzre şāmil ola [10]

Şemerkend: Şemer köyi dimek olup bu taḳdīrce ism-i cāmid olur ve muʿarrebi Semerḳand dimekle istiʿmāl olundı [168]

Şīr: Lafẓ-ı şīr ikisi biri birine müşābihdür ve lākin maʿnāda biri arslan ve biri lebn maʿnāsınadur pes ṣūreten müşābih ve maʿnen biri birine muġāyir oldılar [267]

Şīr-nūş: Süd emici [1648]

Şud: *Reft* maʿnāsına olur [2116]

T/Ṭ

Taʿbiye: Taḫvīf ü tehiyye maʿnālarına gelür [1254]
Tār: Tel maʿnāsına [1342]
Ṭarf: Göze dirler [1506]
Taʿrīs: Aña dirler ki müsāfir ol leylden gide ve āḫar leylde bir mevżıʿ-i nevm ü istirāḥat içün nüzūl ide [2017]
Taṣvīrāt-ı Ḫayāliyye: İki ḳısma münḳasımdur bir ḳısmı oldur ki ṣuver-i ḫāriciyyeye muṭābıḳ olmaya ve bu ḳısmda taʿbīr vāḳıʿ olur ve ḳısm-ı s̱ānī oldur ki muṭābıḳ ola [73]
Ṭaş: Çaġatay dilince şehrüñ eṭrāfına dirler ve lisān-ı Fārsīde iki şeyʾi bir şeyʾe mensūb olsalar aña dirler mes̱elā *ḫᵛācetaş* gibi yaʿnī ikisi bir efendi ḳulı ve ikisi bir şehrlü dimek olur [157]
Teft: *tāfte*den muḫaffef fiʿl-i māżīdür yaldıradı ve ẓāhir oldı maʿnāsına [1327]
Temās̱īl: Kürsī-yi Süleymānīde itdükleri taṣvīrler ola [3729]
Tenzīl: Bemaʿnī-yi menzildür [M]
Teraşşuḥ: Ṣızmaḳ maʿnāsınadur burada ʿaṭā-yı ḳalīl maʿnāsına istiʿāre olur tā ki cihānda ḥırṣ u ḥased egrimeye yaʿnī ġalebe ḳılmaya [2099]
Terencübīn: Yaʿnī ḳudret ḥelvāsı didükleridür [80]
Teṣalluf: Lāf u güẕāf itmek maʿnāsına [129]
Ṭırāz: Bir şehrüñ ismidür ki maḥbūb u maḥbūbesi ziyāde ḫūb u zībā olur [197]
Tuḫm-ı Ṣarʿ: Yaʿnī delice tuḫmı [2183]
Ṭulb: Biżammi'ṭ-ṭāʾ bölük maʿnāsınadur [1661]
Tülīden: Añranmaḳ ve ġażaba gelmek maʿnāsınadur [1110]

U

ʿUfāt: Bervezn-i ḳużāt ʿāfīnüñ cemʿidür ʿāfīnüñ ṭālib-i maʿrūf u iḥsāna dirler [M]
Ulu'l-elbāb: ʿAḳllar ṣāḥibleri dimekdür ki *ulū* cemʿ-i ūlādur [327]
ʿUrs: Geline ve güyegüye ıṭlāḳ olınur lākin bunda maḥbūbe maʿnāsına istiʿāre olınur [436]
ʿUyūn: ʿaynuñ cemʿidür çeşme maʿnāsına [M]

Ü

Üslūb-ı Ḥakīm: Bir ʿālim kimse bir nice leʾīme irşād u naṣīḥat ḳılduḳda imḥāż-ı nuṣḥ içün anlaruñ mā-beynine kendüyi idḫāl eyleyüp naṣīḥati evvelā kendü nefsine söyleyüp anlara taʿrīż eyleye ve ol ḳavme bu üslūb üzre kelām-ı ḥikmet-āmīzi söyleye [15]
Üveysīler: Zāhiren şeyḫ ü mürşidi olmaya ve ṣūreten ḫıdmet-i meşāyıḫ ḳılmaya lākin muġāyir velīnüñ rūḥāniyeti anı terbiyye vü irşād ḳıla ammā bu gürūhuñ daḫı eks̱eri baʿde'l-kemāli lāʿaniḥtiyāc bir mürşide irtibāṭ eylemişlerdür [502]

V

Veṣāyā: Veṣiyenüñ cemʿidür ıṣmarlanmışdur ve sipāriş ḳılunmışdur maʿnā̱sına [M]
Vüfūd: Vefdüñ cemʿidür ilçiye dirler [M]
Vüşāt: Vüşāt vāşīnüñ cemʿidür vāşī ġammāza dirler bu maḥalde şeyāṭīn murād olur [3884]

Y

Yaḳīn: İṭmiʾnān-ı fehm ve istiḳrār-ı ʿilme dirler (…) ve yaḳīn üç nevʿ üzeredür ʿilmü'l-yaḳīn ʿaynu'l-yaḳīn ḥaḳḳu'l-yaḳīndür [M]
Yevm-i Tenād: Yaʿnī yevm-i ḳıyāmete [3627]

Z/Ż/Ẓ/Ẕ

Zāhid: ḳısmet-i ilāhiyyeye rāżī olanlara dirler [M]
Zāl: Ḳavī maʿnā̱sınadur [2465]
Zelle: Sofrada olan neväleden bir miḳdār ḥiṣṣeye dirler [84]
Zerduşt: *Zerāduşt ve Zārādāşt ve Zerdāhuşt* ve teşdīd-i rāyile *Zerredhuşt* vāżıʿ-ı dīn-i Mecūs olan ḥekīmüñ ismi olup āteş-perest maʿnā̱sına daḫı müstaʿmeldür [3969]
Ẕerre: Fiʿl-i māżīdür ẕereyeden ẕerre yeẕirrü ẕerrādan bemaʿnī-yi ṭalaʿa [M]
Zīr-efkend-i ḫurd: On iki maḳāmdan biridür ki buña küçük daḫı dirler ḥadd-i ẕātında bir laṭīf ü ter hevādur [2228]
Zīr ü Bam: Zīr aşaġı ṣadā ve bam yuḳaru ṣadāya dinür ki ikisi biri birine münāsib ola [2422]
Ziyāfet: Maġşūş u merdūd maʿnāsınadur [1098]

3.2. Metin İçi Anlamlar Sözlüğü

Ā/A/ ʿĀ/ ʿA

Āb: Nuṭḳdur [3131]; Ḫudāy-ı Teʿālāḏur [3385]

Āb u Āteş: Egerçi ẓāhirde olan āb u āteş fehm olınur ammā ābdan murād cemīʿ-i muṭahhar u maṭfā olan şeyler olur eger ṣūrī olsun eger maʿnevī olsun ve āteşden murād eger ṣūrī ve eger maʿnevī iḥrāḳ u ifnā eyleyen şeyler olur [1356]

Āb-ı Ḥayāt-ı Ebediyye: Ẕevḳ-ı īmān u ʿirfān ve lezzet-i ʿilm ü īḳāndur [3737]

Āb-ı Şīrīn: Aḫlāḳ-ı ḥamīde vü evṣāf-ı ḥasene ve ṭāʿat u ʿadālet ve ʿilm ü ḥikmet ve bunlar emsāli ḫaṣletdür [755]

Āb-ı Şūr: Aḫlāḳ-ı ẕemīme ve evṣaf-ı seyyiʾe ve efʿāl-i reddiye ve ẓulm u maʿṣiyyet ve cehl ü ġafletdür ve bunlar emsāli ḳabāḥatdür [755]

Āb-ı Ṭahūr: Tevfīḳ ü ʿināyet ve teysīr ü hidāyetdür ki nefsinde bunlar mā-yı ṭahūr gibidür ki hem muṭahharlar ve hem maṭfālardur [1355]

Āb u Gil: Cesed-i insānīdür [879]

Ādem: Ādem dīdedür ve dīde daḫı dostı görendür dostı görmeyen dīde dīde olmaz ve dīde mertebesine irmeyen ādem ādem olmaz [1428] ; Ādem beyne'l-Ḥaḳḳı ve'l-ḫalḳ berzaḫ-ı cāmiʿ vāsıṭa-yı kāmildür ve ḫalīfe-yi fāżılda olan ḳuvvet ü ḳudret ve irādet ü ʿulūm ve ḥikmet ü maʿrifet ve bunlar emsāli olan ṣıfatlar her ne ḳadar var ise cemīʿan Ḥażret-i Ḥaḳḳuñdur pes insān-ı kāmil mirʾāt-ı İlāhī ve maḫzen-i esrār-ı Rabbānī ve maẓhar-ı Sübḥānīdür [1970]; Bāġbān-ı cennet [1273]

ʿAdem: Enbiyā-yı ʿiẓām (4) ve evliyā-yı kirāmuñ ve ʿuşşāḳ-ı İlāhī olan aṣfiyānuñ ʿayn-ı s̱ābiteleridür [614]

ʿAdem-i bīmārlık: ʿAdem-i iḥtiyāc [1845]

ʿAdemler: Murād bunda ervāḥdur ki ʿālem-i eşbāḥa nisbetle ʿademlerdür yoḫsa ʿadem-i muṭlaḳ degüldür [1470]

Āftāb: Āftāb-ı ḥaḳīḳat yaʿnī Cenāb-ı Ulūhiyyetdür [3007]

Āftāb-ı Maʿnevī: Sālik-i rāh-ı Ḥaḳdur [2257]

Āhen: Ṭāʿatdur [392]

Aḥrār: Şol kimselere dirler ki rıbḳa-yı kevniyyeden necāt bulalar ve ḳuyūd-ı aġlāl-ı nefsāniyyeden ḫalāṣ olalar ve āzādegān-ı ṭarīḳat daḫı bu cinān-ı cenāndan feraḥnāk olurlar ve ṭarab u cez̠b-i şaġb ḳılurlar [M]

ʿAḳl: Ḥaḳḳa delīl olmaz ve esrār-ı rubūbiyyeti idrāk ḳılmaz bir muḥdis̱ şeydür ancaḳ kendü gibi muḥdis̱i idrāk ḳılur [32]

ʿAḳl-ı Cüzʾī: Oldur ki vücūdınuñ levāzımını ve kendünüñ ve tevābiʿüñ (10) maʿāşını ve ḥavāyic-i

cismāniyyesini tedbīr ü tedārikine eylemege ḳādir ola [2081]

ʿAḳl-ı Küll: ʿAḳl-ı maʿāddur [3353]

ʿAḳl-ı Maʿāş: ʿAḳl-ı küllīnüñ cüzʾidür ol ʿaḳl-ı cüzʾī kendü küllī olan ʿaḳl-ı kāmilden pedīd olur ve ḳuvvet bulur [2083]

ʿĀlem-i ʿAdem: Mertebe-yi ḥaḳīḳatdur [3137]; ʿālem-i aʿyān [3139]

ʿĀlem-i Ecsām: Taʿalluḳı ṭarafından ḫayāl-i muḳayyed dirler [70]

ʿĀlem-i Ervāḥ: Taʿalluḳı cihetinden ḫayāl-i muṭlaḳ ve ʿālem-i miṡāl daḫı dirler [70]

ʿĀlem-i Kübrā: Bāṭın-ı insān-ı kāmildür [2545]

ʿĀlem-i Meʿānī: Mertebe-yi vāḥidiyyet ve mertebe-yi ulūhiyyetdür ki anda Ḫudādan ġayrı yoḳdur [690]

Ālet-i İşkār: Nefs-i emmāredür ki ṣayd-ı dünyā olmaġa ālet olmışdur [2918]

Āl-i Ḥaḳ: Ehl-i ḥaḳdur ki enbiyāya ve mürselīne ve cemīʿ-i melāyike-yi muḳarrebīne şāmil olur [3999]

Allāh: İsm-i ẕāt müstecmiʿ-i cemīʿ-i sıfātdur ʿuḳalā ẕāt-ı ilāhiyyede müteḥayyir olduḳları gibi bu ism-i şerīfde daḫı müteḥayyir olmışlardur anuñçün baʿż-ı ʿulemā *aṣluhu minālihi iẕā taḥayyara iẕe'l-ʿuḳūli müteḥayyirün fīmaʿrifetihi* dimişlerdür pes müteḥayyir olduḳlarına bināʾen iḫtilāf idüp didiler ki bu sırr Yunānīdür ve baʿżısı didi ki ʿArabīdür ve baʿżısı daḫı didi ki ġayr-ı müştaḳdur ve baʿżısı müştaḳdur didi ve aṣlında daḫı iḫtilāf itmişlerdür [M]

Altı yüz biñ yıllıḳ zāhid: Murād şeyṭāndur ve altı yüz biñ yıl zāhid olmasından murād keṡret-i zühd ü ʿibādetden ʿibāret olur [1027]

Aʿrābī: Şehrde sākin olmayan bādiye ve ḳurā ʿArabīlerine dirler [1435]

ʿĀrifān: Vāriṡān-ı enbiyā [1259]

Arżullāh-ı Vāsiʿ: Enbiyā vü evliyānuñ gitdükleri yirdür ki maḳṣūd ʿālem-i melekūt ü ceberūt u lāhūtdur [3225]

ʿAṣā: İstidlāl [2163]

ʿAsel-i Bīsirke: Ṣıfāt-ı beşeriyet [3710]

Aṣḥāb-ı Ḥāl: ʿArūsuñ cilvesini müşāhede eyleyen ḫalāyıḳ gibidür [1458]

Aṣḥāb-ı Kehf: ʿĀrif-i billāh olan evliyādur [399]

Aṣḥāb-ı Maḳām: ʿArūsla ḫalvetde olan şāh gibi [1458]

Aṣl: Bunda dāne ü kök maʿnāsınadur [1366]

Aṣl-ı Emānet: Nefḫa-yı İlāhī olan rūḥdur ki mebnā-yı cemīʿ-i aʿmāl u aḥvāl ve ʿillet-i cümle tekālīf ve icābāt-ı ḥarām u ḥelāldür [1987]

Āsmān: Murāḍ seḥābdur ve semā ẕikr olup da seḥāb murād olmaḳ daḫı āyetle ve ḥadīṡle ṡābit olmışdur [123]

Āsyāb: Pend ü naṣīḥatdur [3131]

ʿĀşıḳ: Oldur ki bi'l-külliyye kendü irādet ve iḳtiżāsını terk ḳıla ve dostuñ murād u rıżāsını her ne ise kendüye murād bile tā ʿāşıḳ-ı küll mertebesini bula [1598]

ʿĀşıḳ-ı Küll: Müsemmellāh olan mertebe-yi ulūhiyyetdür ki cemīʿ-i esmā vü ṣıfātla muttaṣıfedür ve ʿāşıḳ-ı küll oldur ki Cenāb-ı Ḥaḳ esmā-yı laṭīfesi cihetinden nice ʿāşıḳ ise esmā-yı ḳahriyyesi ṭarafından daḫı eyle ʿāşıḳ ola mes̱elā muʿṭī nice severse māniʿi daḫı eyle seve ve muʿizz ü bāsıṭa nice uyarsa müẕill ü ḳābıż cānibine daḫı eyle uya cemīl ü laṭīf olmasını ne gūne ārzū ḳılursa Ḳahhār u müntaḳim olduğı vaḳtde daḫı eyle ārzū ḳıla ve bu gūne esmā-yı celāliyyeden ḥaẓẓ alur ve'l-ḥāṣıl maʿşūḳ her ne ṣıfatla tecellī ḳılsa ve her ne ḥāleti müheyyid olsa ʿāşıḳuñ daḫı murādı ol olur bu mertebeye varan ʿaşıḳ bi'l-külliyye kendüden ḳurtulur [1599]

ʿĀşıḳluḳ: İfrāṭ-ı muḥabbetdür meyl-i şehvānī ve ḥubb-ı cismānī degüldür [111]

Āteş İçre Ḫᵛān: Ḥayāt-ı ḥaḳīḳī vü niʿmet-i uḫrevīdür [813]

B

Bād: Muḥarrik ü müdebbir olan ʿaḳl u rūḥdur [613]; Vücūdında hevā vü ārzūdur [1121]; Hevā maʿnāsına olur [2334]; Hevā-yı nefsden kināyedür [2357]; ʿİnde'l-ḥükemā ʿaḳl-ı faʿʿāldur ki Ḫudāy-ı Teʿālā ol vāsıṭa ile ʿanāṣıruñ vücūdında taṣarruf eyler ammā ʿinde ehli't-taḥḳīḳ Ḫudāy-ı Teʿālādur ki her şeyʾüñ melekūtı anuñ yed-i irādetindedür [3376]

Bāde: Muṭlaḳā mükeyyif ü mest-künende ve leẕẕet-dehende olan şeydür eger ṣūrī ve eger maʿnevī [1835]

Bahār: Aṣḥāb-ı ʿaḳl u cān [2074]; ʿĀlem-i āḫıret [2966]

Bahāriyyāt: Raḥmet ü fażl ve cemāl ü iḥsān ve bunlar ems̱āli olan evṣāf-ı İlāhiyyedür [2092]

Baḥr-ı Maʿnā: Ümmü'l-kitāb ve levḥ-i ḳażādur [300]

Baḥr-ı Revān: Maʿnā-yı ṣuver-i kāyināt olan Ḥaḳ Teʿālā Ḥażretidür ki cemīʿ-i cānlaruñ baḥrı gibidür [3383]

Baḥr-ı Şīrīn: Ezelde müʾmin ü muvāfıḳ olanlardur [301]

Baḥr-ı Telḫ: Ezelde kāfir ü münāfıḳ olanlardur [301]

Bām: Her murād u merām olan şeydür [943]

Bāng: Bīḥarf ü ṣavt olan kelām-ı İlāhīdür [1960]

Bāng-ı Zīr: Muṭrıblar ıṣṭılāḥında ṣadā-yı peste dirler burada pest ü süflī olan āvāza ve kelāmdan kināye olur [2243]

Bār: İcāzet ve yol maʿnāsınadur [222]

Bārān: Vāridāt-ı İlāhiyye ve fuyūżāt-ı Rabbāniyyedür [2039]; Göz yaşıdur andan bir berḳ ḥāṣıl oldı riyāżet ü ḳanāʿat ʿāleminde ferd-i vaḥīd olan merdüñ göñli üzre şerāre urdı [2458]; Bir nevʿ-i bārān vardur ki perverdelikden ötüridür ve bir nevʿ-i bārān daḫı vardur ki pejmürdelikden ötüridür yaʿnī bir nevʿ-i bārān vardur ki vücūd-ı ʿāleme ḥayāt-baḫş olur ve ḫalḳı terbiyye vü tenmiyye ḳılur ve bir nevʿ-i bārān daḫı vardur ki ḫalḳa mürdelik virür ve anları pejmürde vü efsürde ḳılur [2067]

Bārān-ı Bahārī: Fuyūżāt-ı İlāhiyye ve tecelliyāt-ı luṭfiyye vü cemāliyyedür [2068]

Bārān-ı Pāyīz: Tecelliyāt-ı ḳahriyye vü celāliyyedür [2068]

Baṭn-ı Üm: Ümmü'l-kitāb ve levḥ-i maḥfūẓdur [3557]

Bed-fiʿl: Bed-reviş maʿnāsına olur [2602]

Bed-ḫᵛāh: Şeyṭān [1420]

Beriyye: Ḥaḳ Teʿālānuñ güzīde ve maḳbūlıdur maḫlūḳātı içinde [M]

Berzaḫ-ı Maʿnevī: Her birinüñ (bk. Baḥr-ı Telḫ ve Baḥr-ı Şīrīn) ḫāṣiyyet-i ẕātiyyesi ve istiʿdād-ı ezeliyyesidür [301]

Bostān-ı Ḫudā: Murād mertebe-yi aʿyan-ı s̱ābite ola ki fi'l-ḥaḳīḳa naẓargāh-ı Ḫudādur [72]

Būd: Vücūd maʿnāsına [2334]

Bu'l-beşer: Nevʿ-i beşerdür [1557]

Bürūt: Bıyıġa dirler burada kibrden kināyedür [2357]

C

Cāhil: Her kimse ki anuñ ḳalbinde muḥabbet-i dünyā muḥabbet-i ʿuḳbādan ziyāde ola ol kimse cāhilān zümresindendür [646]

Cām: Ḥażret-i ʿÖmerüñ buyurduġı kelām-ı saʿādet-encāmdur ki raḥīḳ-i taḥḳīḳ ile pür idi ol resūl-i Rūm anı gūş-ı hūşile nūş idüp bīḫod oldı ve istiġrāḳ mertebesin buldı anuñ yād u ḫāṭırında ne risālet ne peyām ḳaldı [1554]

Cāme-yi Ṣad-reng: Cāme-yi vücūd-ı insānīdür ki elvān-ı aḫlāḳ-ı beşeriyetle mülevven ve ṣıfat-ı nefsāniyetle munṣabıġ u mülevven [509]

Cān: Ervāḥ-ı enbiyā vü evliyā ve ṣuleḥā vü aṣfiyāḍur [3997]

Cān-ı Cān: Pertev-i abdāl-ı Ḫudā ve nūr-ı bāṭın-ı kümmel-i evliyādur ki ṭālib-i Ḥaḳḳa ḥaḳīkiyye ve neşv ü nemā-yı rūḥiyye viricidür [3317]

Cān-ı Ḥis: Rūḥ-ı ḥayvānīdür [3926]

Cān-ı İstis̱nā: Tevḥīd-i efʿāldür [50]

Cān-ı Şūr u Telḫ: Rūḥ-ı ḥayvānī [2280]

Cānuñ Cānı: Kāmil insānuñ cānıdur [1498]; Rūḥu'l-ervāḥ olan Ḥażret-i Nebī

ve ol Ḥażrete vāris̠-i kāmil olan her velīdür [1500]

Cavlaḳī: Dervīşāndan bir ṭāyifedür anuñ āẖırında olan hemze vaḥdet içündür [263]

Cebr: Biri Cebr-i Mez̠mūmdur ki selb-i iẖtiyār idüp ʿabd cemād menzilesindedür diyüp ẖayr u şerr andan ne ṣudūr eylerse Ḫudānuñdur diyen ṭāyife-yi mecbūrenüñ cebridür ve bir ḳısmı daẖı Cebr-i Memdūhdur ki selb-i iẖtiyār eylemez ve ʿabde cemād menzilesindedür diyü söylemez belki maʿnā̠-yı cebbāriyyeti müşʿir olur ve esrār-ı ḳażā vü ḳaderden ẖaber virür ve cemīʿ-i enbiyā vü evliyā vü ʿulemānuñ mez̠hebi olan Cebr-i Evsāṭdur ki bu cebrle muttaṣıf olmayan Mecūsī ve Seneviyyedür [629]; Selb-i iẖtiyār ve isḳāṭ-ı teklīfāt idüp ʿabd cemād menzilesindedür dimekdür [952]

Cerrāḥ: Emrāż-ı bāṭınaya muʿālece ḳılan mürebbī-yi kāmil olur [3265]

Cevān: Ḥażret-i Ḥüsāme'd-dīn Çelebī olur ki ṣāḥib-i fütüvvetdür [3387]

Ceyḥūn u Furāt: Ez̠vāḳ-ı rūḥānī ve eşvāḳ-ı Sübḥānīdür [2765]

Cüzʾ: Ẓāhir-i esmā-yı İlāhiyye olan taʿayyünāt [2842]

Ç

Çarẖuñ Āftābı: Ḥażret-i ḥabīb-i Ekrem ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem olur ki her kesüñ andan istifāde eylemege istiʿdādı yoḳdur [3703]

Çeng: Tevbe-kār olanlara nisbet nefs-i emmāre olur [2223]

Çerāġ: Ḥażret-i Nebiyy-i Mükerremdür [4033]

Çeşme-yi Şūr: Ehl-i ṣūret ve ehl-i nefsüñ ḥaẓẓ alduġı ve lez̠z̠et buldıġı ġıdā-yı nefsānī vü lez̠z̠āt-ı cismānīdür [2765]

Çīnī: ʿUlemā-yı rüsūm olur ki anlar ẖāne-yi dillerine envāʿ-ı ʿulūm-ı resmiyye ile naḳşlar urmışlardur [3526]

D

Daẖīl: Ṣoñradan gelüp bir ḳavme dāẖil olan kimseye dirler [1435]

Dāẖilān: Ḳuvā-yı nefsāniyye vü hevā-yı cismāniyye vü vesvese-yi şeyṭāniyyedür [1874]

Dāmen: Nihāyet maʿnā̠sınadur [432]; Emr-i İlāhī olur [3854]

Dem: Vaḥy-ı ilāhī vü kelām-ı nebevīdür [3360]

Deryā: ʿĀlem-i maʿnā̠ deryāsıdur [579]; ʿUlūm u esrār ve maʿārif ü envār olur [2063]; Esrār-ı İlāhī vü ʿulūm-ı Rabbānī deryāsıdur [3603]

Deryā-yı ʿAsel: Kemāl-i lez̠z̠etden kināyedür [2126]

Deryā-yı Nūr: Ḥażret-i Ḫudā ve Ḥażret-i Nebiyy-i Müctebā olmaḳ daḫı cāyizdür ki Ḥażret-i ʿAlī ol deryā-yı nūruñ mevci ve ol baḥr-ı ḥubūruñ gevheri gibidür [4034]

Deryā-yı Şīrīn olan Cān: Rūḥ-ı İlāhī olur [2280]

Dībāce: Bir miḳdār maʿnāsına istiʿmāl olınur [1232]

Dil: Ṣanevberiyyu'ş-şekl olan laḥm-pāre degüldür belki ḳālıb u ḳālīde envāʿ-ı tecelliyātla mütecellī olan ẕātdur [3533]

Dil-i Sūzīde: ʿĀşıḳ-ı sūḫtenüñ ḳalbidür [392]

Dūd: Kes̱āfet ü küdūret-i beşeriyyetdür [1419]

Durūġī: Żamm-ı dāl ile ve kesr-i ġayn ile olduġı vech üzredür *fetḥ-i dāl* ile ve *fetḥ-i ġayn* ile daḫı oḳunmaḳ cāyizdür zīrā *ġayn* luġatde bulut maʿnās̱ına gelür burada perde maʿnās̱ına istiʿāre olsa cāyizdür [1243]

Dünyā: Ḫayāl-i ẓıll gibidür (…) nuḳūş u ārāyişi esmā vü ṣıfāt-ı ilāhiyyenüñ ʿukūs u ẓılālidür [427]

Dürre-yi Beyżā: Cemīʿ-i kāyinātuñ aṣlı olan cevher-i yek-tā dur ki meşāyıḫ-ı ṣūfiyye aña *ḥaḳīḳat-ı Muḥammediyye* dirler ve *rūḥu'l-ervāḥ* ve *nūru'l-envār* ve ʿa*ḳl-ı küll* ve *ḳalem-i aʿlā* daḫı taʿbīr iderler ibtidā vücūda gelen bu cevher yek-tādur Ḥaḳ Teʿālā Ḥażreti sāyir-i ervāḥı ve ʿuḳūl u nüfūs u eşbāḥı ʿale't-tertīb bu cevher-i yek-tādan ḫalḳ eyledi pes bu ḳadar kes̱rāt-ı muḫtelife vü mevcūdāt-ı mütenevviʿa andan vücūda gelüp ṣaḥrā-yı ʿāleme münteşir oldı [695]

Düşmen-i Bālā: Düşmen-i bālā olmadan murād süfliyyete ehl olmasıdur ve süflī olan ʿamele meyl ḳılmasıdur [2426]

Düzd: Vesvās-ı şeyṭāniyyedür [392]; Şeyṭāndur [1273]

Düzd-i Şeb: Şeyāṭīn ü cinn olur [3739]

E

Ebdāl: Abdāl bedelüñ cemØidür ṣıfāt-ı beşeriyyeyi izāle idüp ṣıfāt-ı İlāhiyye ile bedel ḳılan velīlere abdāl dirler [2071]

[E]bū Müseyleme-yi Kez̄z̄āb: Ol müddeʿī ve lāf-zenlerüñ kendü nefs-i ḫabīs̱leridür ki aña Peyġamber ʿaleyhi's-selām Ḥażretlerinüñ ismiyle ve resmiyle zīb ü zīnet virüp ve kendüleri nebī vü velī ʿalāmetleriyle muʿallem idüp ḫalḳı ṣayd içün anlara ṣūret-i ṣalāḥdan görinürler [326]

Edeb: Cemīʿ-i aḫlāḳ-ı ḥamīdenüñ ḥuṣūlünden ʿibāretdür [78]

Elif Lām Mīm: *Elif* ẕāt-ı Ḥaḳḳa işāretdür ki evveli cemīʿ-i vücūd ve *lām* ʿaḳl-ı faʿʿāle işāretdür ki lisān-ı şerʿde **Cebrāyīl** dirler ve evsaṭ-ı vücūddur ki vücūd-ı evvelden istiḳżā idüp ve ḫod āḫıre ifāża ider **mīm** vücūd-ı

Muḥammede işāretdür āḫır-ı vücūddur ve dāyire-yi vücūd anuñla tām olmışdur [3674]

Elvāḥ: Levḥ-i ḳader ve levḥ-i maḥv u iṡbātdur (…) Ervāḥ münāsebetiyle ʿālem-i eşbāḥ olsa daḫı cāyizdür [2688]

Emānet: Baʿżılar ferāyiżdür dimişler ve baʿżılar maʿrifetullāhdur dimişler ve baʿżılar tekālīf-i şerʿiyyedür dimişler lākin Ḥażret-i Mevlānānuñ buyurduġı bu cümleyi cāmiʿ olur; kemāl-i ẓuhūr-ı Ḥaḳdur [1987]

Emrāż u ʿİlel: iki ḳısma münḳasımdur cismānī ve bir ḳısmı rūḥānīdür ʿışḳ bu iki ḳısma daḫı ṭabīb-i raḥmānīdür [23]

Emrāż-ı Cismānī: Ekṡer keṡret-i ekl ü şürbden ḥāṣıl olur ʿāşıḳ olan kimesne ise ekl ü şürb ḳaydından ḳurtulur ve perhīzkār olur [23]

Emrāż-ı Rūḥānī: Aḫlāḳ-ı reddiyye ve efʿāl-i seyyiʾe ki ʿışḳ bunlara daḫı ṭabīb-i şāfī ve devā-yı kāfīdür [23]

Ems: Dün maʿnāsına istiʿāredür [119]

Enār: ʿĀrif-i billāhuñ vücūdıdur [727]

[Enār] Dānesi: [ʿĀrif-i billāhuñ] esrār-ı rūḥı ve ʿaḳāyid ü efkār-ı ḳalbidür [727]

Engübīn: Ṣıfāt-ı rūḥāniyyedür [3710]

Enhār: Ḥaḳāyıḳ u meʿānī nehrleridür [3134]

Ervāḥ: Her kesüñ *rūḥ-ı revānı*dur ki *rūḥ-ı temyīz* daḫı dirler ḥālet-i nevmde ḫurūc iden ve ʿālemde ervāḥa giden rūḥ bir rūḥ-ı revāndur [396]; ʿĀlem-i ervāḥdur [2688]

Esb: Ḥaḳdan ġāfil olan kimsenüñ ʿaḳl u rūḥıdur ki dāyimā aña süvārdur [1135]

Evliyā: Delīl-i nūr-ı ẕāt-ı Ḫudādur [433]

Evliyā vü Aṣfiyā: Ḫulefā-yı Ḥaḳ [1231]

F

Faṣl: ʿİlm-i Meʿānīde oldur ki kelām-ı müteġāyirenüñ mābeyninde cihet-i cāmıʿa olmadıġı eclden beynehümāya bir kelām-ı āḫeri daḫı taḳaddür olunmaġla münāsebet-i tāmme bulınur ve bu ḳāʿide Meṡnevī-yi Şerīfüñ ekṡer maḥallinde icrā olınur [19]

Fenā: Vücūd-ı ġayruñ iżmiḥlālinden yaʿnī sālik vücūdını ve sāyir-i māsivānuñ vücūdını ẕāt-ı Ḥaḳda fenā ḳılmaḳdan ʿibāretdür [128]

Fenā-yı Rūḥānī: Sālik kendüyi fānī görmesidür [583]

Ferdü'l-efrād: Her ʿaṣrda bir kimse olduġı muḥaḳḳaḳdur [130]

Ferzendān-ı Āb: Ābla neşv ü nemā bulan insān olur egerçi ḥayvāna ve nebāta şāmil olur ise de [3741]

Fetā: Egerçi cevāna dirler lākin rūḥı vü ḳalbi tāze vü ḳavī kimseye istiʿmāl iderler eger ṣūreten pīr ise de [3990]

Feyż-i Aḳdes: Meşāyıḫ-ı ṣūfiyye *Ḥaḳ Teʿālā Ḥażreti*nüñ ẕāt-ı bīçūnından aʿyān-ı ṡābiteye gelen *feyże feyż-i aḳdes*

dirler ki münbasıṭ bir nūr-ı vāḥiddür mes̱elā şemsüñ ḳurṣından zücācāt-ı muḫtelifeye gelen nūr-ı basīṭ gibidür ol zücācāt aʿyān-ı s̱ābite gibidür [695]

Füsūn: Nefs-i Raḥmāniyye olur emr-i tekvīnī olsa daḫı cāyizdür [1471]

Füsūn u Ḳıṣṣa-yı Maʿnevī: Ḥaḳ Teʿālā̱nuñ rūḥa ʿālem-i cesede gelmek içün ve anda ülfet ü ḳarār ḳılmaḳ içün virdügi şevḳ muḥabbet ve meyl ü raġbetdür [1469]

G

Gāzürān: Büz yuyıcı ve büz aġardıcıya dirler bunda murād muṭahhar-ı ḳulūb-ı insānī ve müzekkī-yi nüfūs-ı Ādemī olan meşāyıḫ-ı ʿiẓām ve evliyā-yı kirām olur [3927]

Gendüm: Ẕevḳ-ı derūn ve ḥużūr-ı ḳalb olur [388]

Gice: Bu dünyādur ki ehl-i küfr ve ehl-i maʿṣiyyetüñ ʿuyūb-ı ḳabāḥatlerin örtücidür [2961]

Göñül Ḳaṭresi: Şol süveydā-yı dildür ki s̱anevberiyyü'ş-şekl olan ḳalbüñ içinde merdümek-i çeşm miḳdārı bir ḳatre-yi laṭīf-ḫūndur maḥall-i ḥayāt u rūḥdur [1030]

Gūş-ı Ḫar: Ẓāhir ḳulaġıdur ki gūş-ı ṣūrī bu kelām-ı maʿnevīyi fehm ü idrāka ḳādir olamaz [1041]

Güher: Dildür [3540]

Gül ü Sūsen: Ehl ü aṣḥāb-ı yaḳīn [2966]

Gülistān: Ḫūb u laṭīf kelimāt [3379]

Gürg ü Rūbeh: Ḥayvāniyyet ṣıfātında ḳalan ehl-i ṣūretdür [3058]

Ġ

Ġātfer: Fetḥ-i ʿa*yn-ı muʿceme* ve *fetḥ-i tā'-i müs̱ennā* ve *fā*yile Semerḳand maḥallātından bir maḥallenüñ ismidür [170]

Gāv-mīş: Maḫlūḳ olur [3365]

Ġayb: Ġayb-ı hüviyet-i İlāhīdür [1118]; Ḥaḳāyıḳ-ı eşyā ve aʿyān-ı s̱ābitedür umūr-ı cüzviyye degüldür [3663]

Ġayn: Luġatde bulut maʿnā̱sına gelür burada perde maʿnā̱sına istiʿāre olsa cāyizdür [1243]

Ġayyā: Cehennemde bir dibi yoḳ ḳuyudur ki cehennem andan ḫavf eyler ve bu ġayyā ḳuyusına tārik-i ṣalāt ve tābiʿ-i şehevāt olanlar dāḫil olur buyurmışlar [3866]

Gāz: Kāf-ı Fārsī ile miḳrāż maʿnā̱sınadur bunda sūzen murād olur [3035]

Ġınā: Biri ġınā-yı ḳanāʿat ve birisi ġınā-yı ʿiṣmetdür ve yāḫud ġınā-yı ẓāhir ve ġınā-yı bāṭındur [2411]

Ġubār u Buḫār: Müştehā [2334]

Ġūl: Nefs ü şeyṭāndur [3870]

H/Ḥ/Ḫ

Ḫabeşī: Ehl-i cehennem olan aṣḥāb-ı ḍalāletden ʿibāretdür [3566]

Ḥabīb: Ḥażret-i Ḫudāy-ı Teʿālā ve anuñ ḫulefāsı olan her ʿaṣrda her evliyā vü aṣfiyādur ki bunlar ṭabībān-ı İlāhī ve ḥabībān-ı Rabbānīdürler ki dīnī ve rūḥānī olan idrākāta ḫalel gelse biiẕnillāh aña ṣıḥḥat virürler ve ol ḥisleri ḫalelden ḳurtarup selāmet mertebesine irgürürler [308]

Ḥaḳḳuñ Arslanı: Ol kimsedür ki ṣūretden ḳurtuldı [4011]

Ḫalḳ-ı Cedīd: Ḥaşr-i ecsāddur [2065]

Ḫalḳ-ı Rūşen-dīde: Rūşen-dīde olan ḫalḳdan murād aṣḥāb-ı baṣīret [2165]

Ḫande: [ʿĀrif-i billāhuñ] dehān-güşā ve maʿnā-nümā olduġı ḥāletdür [727]

Ḫār: Ġıdā-yı nefsānī ve ol ġıdā içün olan efkārdur [1991]; Ġıdā-yı nefsāniye ḥarīṣ olmaḳ ve iştiġāl ḳılmaḳdur [1991]; Ḳabīḥ ü nāmaʿḳūl maḳālāt olur [3379]

[Ḫār-ı] Bīmaʿnā: Bīdīn-i yaḳīn olan ḳavm-i ḍāllīndür [2966]

Ḫargūş: ʿAḳl-ı maʿād; pes ʿaḳl-ı maʿād şīr-i nefse ṣayd u ġıdā olmaġa rıżā virmeyüp anuñ defʿ ü izālesi ḫuṣūṣında tedbīr eylemege şurūʿ eylemesi olur [1010]; ʿAḳl-ı maʿāddur ve ʿaḳl-ı maʿād ṣāḥibleri ne bir kāra şurūʿ eylemek vaḳtinde teʾennī vü tedbīrleri bu gūne olur her şeyʾüñ āḫırını ol tefekkür ü teḳavvün idüp andañ ṣoñra aña şurūʿ eylerler [1128]; Ḥażret ile ʿahd ḳılan ve ʿahdine vefā ḳılmayup mekr ü ḥīle ṭarīḳına ẕāhib olan ve emr-i Ḥaḳḳı vaḳtiyle yirine getürmeyüp teʾḫīr eyleyen kimseler olur [1174]; ʿAlāyim-i ġażab-ı İlāhī ẓuhūra geldikde iẓhār iden ehl-i tesvīf ve aṣḥāb-ı ḫaṭā olur [1183]; ʿaḳl-ı maʿād olur [1200]; kendüye hem-rāhum diyü isnād eyledügi ḫargūşdan murād ʿaḳl-ı maʿāş olur [1200]; Her hūş-ı rey ṣāḥibidür [1395]

Ḫāricān: Meddāḥ u s̱enā-ḫᵛān olanlar ve berāy-ı ṭamaʿ taʿẓīm ü terkīm ḳılanlardur [1874]

Ḥarf: Cemīʿ-i ḳavālib-i insāniyyedür [300]

Ḥaseb: Ābā vü ecdādla olan şeref ü müfāḫarata dirler [498]

Ḥaṣā: Ḍalāl u ḫaṭādur [2163]

Ḫāşāk: Ṣuver-i maḫlūḳātdur [3385]

Ḥavādis̱ Şehri: Cemīʿ-i kāyināt ü mevcūdātdur [3904]

Ḫayāl: Cemīʿ-i cihānda mutaṣarrıfdur [70]

Ḫayālāt: Evliyāʾullāhuñ dāmı ve zimāmıdur [72]

Ḥayrān-ı Dīn: ancılayın ḥayrān degül ki püşti Ḥaḳ cānibine ve yüzi ḫalḳ cānibinedür (…) ancılayın ḥayrāndur ki dostuñ mest ü mustaġraḳıdur (…) dīn ḥayrānı iki ḳısmdur bir ḳısmı ḥayrān-ı Ḥak şeklinde ḥayrān-ı ḫalḳdur ve muʿrıż-ı muḥabbet-i vücūd-ı muṭlaḳdur

libās-ı dīn ve zeyy-i ehl-i yaḳīnle ve kelām-ı meşāyıḫ-ı güzīnle selb-i dünyā ve cemʿ-i eḥibbā eyler ve ḫalḳa dīn ü taḳvādan ve rāh-ı Ḫudādan söyler ve bir ḳısmı daḫı mest ü müstaġraḳ-ı dost olmışlardur ve terk-i kāyināt ü maḫlūḳāt ḳılmışlar rıżā-yı Bārī iḫtisār itmişlerdür ve dāyimā meẕheb-i ʿışḳ u muḥabbete gitmişlerdür [318]

Ḫazān: Aṣḥāb-ı nefs ü ḫıẕlāndur [2074]; Bu cihāndur [2964]; ʿĀlem-i dünyā [2966]

Ḥażret-i Ādem: Ebu'l-eşbāḥdur [1734]

Ḥażret-i Aḥmed: Maẓhar-ı ʿışḳ-ı Eḥaddür [114]

Ḥażret-i Peyġam-ber: Ebu'l-ervāḥdur [1734]

Ḥażret-i Şemsü'd-dīn-i Tebrīzīnüñ Sırrı: Murād sırr-ı vaḥdet-i muṭlaḳdur [139]

Hem-rehān: Pīrān-ı ṭarīḳat [3001]

Hem-sāye-yi Münevvir: Yā āftāb veyā māhtāb veyā nücūm ve yāḫud çerāġdur (…) münevvir-i büyūt-ı ḳulūb olan veliyy-i Ḫudādur [3299]

Hest: ʿĀlem-i dünyāda ve anuñ ehli olan ehl-i vücūd u ehl-i ġınādur [2517]

Hestī-nüvāz: Vücūd oḫşayıcı burada iḥyā-yı vücūd idici maʿnāsına olur [3054]

Ḫılāl: Yaʿnī bir cüzʾī ẕevḳ u ḥālet [2089]

Ḥırāb: Müfāʿale bābınuñ maṣdarıdur muḥārebe maʿnāsına mübālaġayla ceng idici dimekdür ve kemālile dilīr olmasından kināye olur [3067]

Ḫırḳa: Ḳalbden istiʿāre ve dilüñ anuñ inkisārını dürüst itmeden ʿibāret olur [694]

Hilāl: ʿAḳl u fikr olur [1774]

Ḥiss-i Dīnī: Derecāt-ı ʿirfāniyye vü īḳāniyye ve keşfiyyāt-ı ẕevḳiyye vü vicdāniyyedür [307]

Ḥiss-i Dünyevī: Dünyāyā müteʿallıḳ olan idrākātdur eger ẓāhirī olsun ve eger bāṭınī olsun [307]

Hū: İşāretdür idrāk-ı ebṣārdan ġāyib olan ẕāta ve ʿibāretdür şol mevcūd-ı ezelīden ki ṣıfata celāl ve cemāl ü kemālle muttaṣıf u müteferriddür [3497]

Ḥubb-ı Dünyā: Cemīʿ-i maʿāṣīye bādī ve cümle ʿilel-i maʿneviyyeyi ḥāvīdür ʿāşıḳ olanda bulunmaz [23]

Ḫudāy-ı Teāʿālā: Ḫudāy-ı Teʿālā fi'l-meẟel cān gibidür ve cihān aña nisbet ḳālıb gibidür ve ḳālıb-ı nīk ü bedi her ne ise cān dan ḳabūl ider pes ecsād-ı ʿālemde fi'l-ḥaḳīḳa mutaṣarrıf u müʾeẟẟir Ḫudāy-ı Teʿālādur pes ḫalḳuñ ġayreti anuñ ġayretinüñ eẟeridür [1789]

Ḫufte: Ol kimse olur ki o her ḫayālden ümmīd ü recā ṭutar ve ḫayāl ile muṣāḥabet ü maḳāl eyler yaʿnī ḳalbine gelen ḫayālāt-ı dünyeviyyeye vücūd virüp anuñla mükāleme eyler ve ʿömr-i nāzenīni bīhūde yire ṣarf eyler [421]

Hūş-ı Cüzʾī: ʿAḳl-ı maʿāşdur [3353]

Ḫuşklık: Bu ʿālem-i ṣūretdür [579]

Hüdhüd: Esrār-ı żamāyire muṭṭaliʿ olan ve mükevvenāt-ı bevāṭını müşāhede ḳılan aṣḥāb-ı mükāşefedür [1245]; ḳażā vü ḳadere īmān getüren ṭāyife-yi ʿaliyye olur [1250]

I

ʿIşḳ: Şol ifrāṭ-ı muḥabbete dirler ki ʿāşıḳuñ çeşm ü cānına ve cümle ḳuvvāsına ve cenānına dāḫil ola ve maʿşūḳdan ġayrıyı anuñ dīde vü dilinden bi'l-külliyye maḥv ḳıla [10]; Kitāb-ı Hüdā ve esṭurlāb-ı esrār-ı Ḫudādur [110]; Bizi maḳām-ı ḥaḳīḳate ve mertebe-yi vaḥdete rehberdür [111]; Vicdānīdür ḳīl ü ḳāl ve cevāb ü su'ālle beyān ḳılınmaz [115]; ʿIşḳ-ı ḥaḳīḳatde ʿışḳ olmaz belki ʿāḳıbet ʿār u ʿayb olur [206]

İ

İḥtirāḳ: Ḳaçan bir kevkeb bir kevkebe muḳārin ü muḳābil olsa ol maġlūb u muḥteriḳ olan kevkebüñ ḥükmi ve te's̱īri ḳalmamaḳdur [1300]

Īmān: iki ḳısmdur yā taḳlīdī ve yā taḥḳīḳī ve taḥḳīḳī daḫı iki ḳısmdur biri istidlālī ve biri keşfī pes ehl-i istidlāl ve ehl-i keşfden birisi yā vāḳıfdur ʿilm-i ġayba ve ġayr-ı vāḳıfdur pes ġayr-ı vāḳıf olan ʿilme'l-yaḳīn mertebesindedür (…) ammā ʿilm-i ġayba vāḳıf olan yā īmān-ı gaybī ṣāḥibidür ki bu mertebeye ʿayne'l-yaḳīn dirler ve bu mertebe ehlinüñ ḥāli Cenāb-ı Ḥaḳḳı her ḥālde ve her şeyde müşāhededen ḫālī degüllerdür *ve huve maʿakum eyne mā kuntum*[1854] sırrın muʿāyene ḳılup fażl-ı īmān mertebesine nāyil vāṣıl olmışdur (…) ve yāḫud īmān-ı ḥaḳīḳī ṣāḥibidür ki bu mertebeye ḥaḳḳa'l-yaḳīn dirler bu mertebenüñ ṣāḥibleri müşāhede-yi ẕāt u ṣıfāt idüp kendüleri fenā-yı muṭlaḳ ḳılmışlardur [3674]

İmtiḥān Ṭaşı: Meḥekdür [3335]

İnsān: Fi'l-ḥaḳīḳa bir berzaḫ-ı cāmiʿdür nıṣfı berrī ve nıṣfı baḥrīdür [580]; Münkirān u kāfirāndur [3320]

İnsān-ı Kāmil: Maẓhar-ı ẕāt u ṣıfāt-ı ilāhīdür (…) insān-ı kāmil ile muṣāḥabet Allāh ile muṣāḥabet eylemek gibidür [595]

İnsānü'l-ʿAyn: Merdümek-i çeşme insānü'l-ʿayn dirler [1428]

ʿĪsā: Rūḥ [371]

İstiḳāmet: Cemīʿ-i ṣıfāt-ı ḥamīdenüñ aṣlı ve derecāt-ı ʿāliyāt u ẕirve-yi maḳāmāt-ı evcāta iʿtilā vü irtiḳāya bāʿis̱ ü bādīdür [1406]

[1854] "Nerede olsanız, O sizinle beraberdir." (Hadîd, 4)

K/Ḳ

Ḳadem: Baʿż-ı maḫlūḳ-ı Ḫudānuñ ismi ola ve yāḫud ḳademden murād enbiyā vü evliyā ola [1402]

Kāh: Şol żaʿīfü'l-ʿaḳl olan sefīnelerdür ki āb-ı mekr anları yirinden ayırup ṣaḥrā-yı meyl ü hevese iletür [1206]

Ḳalb: Ḳalb-i evvelden murād dil ve ḳalb-i s̱ānīden murād nāsezā müzevvir olan nesne olur [3192]

Ḳalem: Ḳalemden murād yā elān ẓāhirde olan ḳalem ve yāḫud evvel vücūda gelen ḳalem ola [114]

Ḳālıb: Fīzemāninā olan benī-Ādemüñ ṭūl-i ḳāmetleridür zīrā Ādemüñ ṭūl-i ḳāmeti altmış ẕirāʿ idi ve yāḫud sekiz ḳālıbdan murād ḳıl ḳadar ṭūl-i ḳāmet olmayup belki ṭūl u ʿarż u ʿumḳa işāret olınmışdur [2688]

Ḳamer: ʿAḳldur [118]

Ḳaṣr-ı Meşīd: ʿİlm-i dīn ve esrār-ı yaḳīn olur ki Ḥażret-i Ḥaḳ anı Ādeme taʿlīm ḳıldı ve şeyṭān istikbārı sebebiyle aña vuṣūlden maḥrūm ḳaldı [1028]

Ḳavm: Tevekküli cehd ü iktisāb üzre tercīḥ ḳılan ve ṭarīḳ-ı tevekküle ẕāhib olan ṭāyife [928]

Keff-i Kej: Şekk ü gümāna müteʿallıḳ olan ve şerʿe muḫālif gelen sözlerdür [2924]

Keh-rübā: [Velīlerüñ] ḳalb-i şerīflerinüñ muḥabbet ü rıżāsıdur [2532]

Kelbüñ Mīrās̱ı: Ṣūret-bīn olmaḳ ve tekebbür ḳılmaḳdur [4010]

Kend: Lisān-ı Türkīde ḳarye maʿnāsına [168]

Ketebe: Kerīmler ve nīkū-kunendelerdür ve bunlar Ḳur'ān-ı ʿAẓīmu'ş-şānı levḥ-i maḥfūẓdan istinsāḫ ve kitābet eyleyen melāyikedür [M]

Ket-ḫudā: Ṣāḥib maʿnāsınadur ki murād ʿArabīdür [2723]

Ḳışr u post: gūnāgūn maḳālāt ve dürlü dürlü kelimātdur [1116]

Kīmyā: Şol iksīrdür ki nüḥās u ruṣāṣ maḳūlesi şeyleri sīm ü ẕeheb-i ḫāṣṣ eyler [524]; Mürşid-i kāmilüñ terbiye-yi iksīr te's̱īridür [3926]

Ḳurb-ı İlāhiyye: Ḳurb-ı İlāhiyyeye vuṣūl iki vech olduġına işāret buyururlar ki birisi kesbī ve birisi vehbīdür kesbī oldur ki edā-yı ferāyiż ü nevāfil ile muḳteżiyyāt-ı ṣūretden sālik ḫalāṣ olup anuñ netīcesinde ḳurb-ı nevāfil ve ḳurb-ı ferāyiż ẓuhūra gele vehbī oldur ki sālik ṭāʿat u riyāżetle muḳteżiyyāt-ı ṭabīʿatden mücāverete ḳādir olamayup ve genc-i vaḥdeti bulamayup ʿāciz ü faḳīr ḳalduḳda ʿināyāt-ı ilāhiyyeden bir ʿināyet ü s̱eḳaleynüñ ʿameline müvāzī olan cez̠bāt-ı raḥmāniyyeden bir cez̠be ol sālike irişüp anı ṣūret ḳaydından ḳurtarup kendüliginden maḥv u fānī eyleyüp genc-i vaḥdete īṣāl eyler [693]

Ḳuş Ṭutıcı Ḫīle-kār: Ṣūreten ṣāliḥ ve maʿnen İblīs ṣāliḥ gibi olan kimselerdür ki elfāẓ u güftār-ı meşāyıḫ ile ḫalḳı ṣayd iderler ve ol derd-mendlere enbiyā vü evliyānuñ kelāmlarından dāneler döküp dām-ı mekrlerine ḳayd iderler [322]

Ḳuvā-yı Cismāniyye: Ḳuvve-yi ġāviye ve ḳuvve-yi hāżıme ve ḳuvve-yi nāmiye ve ḳuvve-yi māsike ve ḳuvve-yi dāfıʿa ve bunlar ems̱āli bīḥadd ü bīnihāyet ḳuvveler vardur [3622]

Ḳuvā-yı Rūḥāniyye: ʿAḳl-ı kāmilüñ ʿulūm u esrārına ve tedbīr ü tedārikine vāḳıf olmaduḳları cihetden anuñ nefsinüñ ḥükmine ve muḳteżāsına muḫālefet eylemesine inkār eylemeleri murād olur [1010]; Ḳuvve-yi ʿaḳliyye ve ḳuvve-yi ʿilmiyye ve ḳuvve-yi ʿameliyye ve ḳuvve-yi naẓariyye ve ḳuvve-yi ḥubbiyye ve ḳuvve-yi şevḳıyye [3622]

Kūh: ʿAḳl u ʿilmde s̱ābit u rāsiḫ olanlardur ki āb-ı mekr anları taḥrīke ḳādir olamaz [1206]

Kūhhā-yı Bülend: Himem-i ʿaliyye ve ʿazāyim-i şerīfe ve temkīn ü vaḳār u sekīne olur [2063]

Kūr: Kūr-dil [2163]

Kūrān: ʿAṣā ile yola giden aʿmālardan murād ehl-i istidlāl u erbāb-ı ṣūret olur [2165]

Küll: Cāmiʿ-i cemīʿ-i eczā-yı ʿālem olduġı iʿtibārıla ʿinde'l-muḥaḳḳıḳīn mertebe-yi ulūhiyyetdür [2051]; Mertebe-yi ulūhiyyetdür [2842]

Külliyyāt: ʿAnāṣır-ı erbaʿa ve eflāk-ı tisʿa olmaḳ ve bunlardan ẓuhūra gelen eşyā olmaḳ maḥalle münāsibdür [1297]

L

Leb: Leblerden murād nefs-i raḥmānī ve tecelliyāt-ı laṭīfe-yi sübḥānīdür [1825]

Leb Işırmaḳ: Sırra müteʿallıḳ olan kelāmı ifşā eyleme dimek maḥallinde mütekellim cānibine işāret olur [3572]

Ledün: Ḥaḳ Teʿālā Ḥażretinüñ ẕāt u ṣıfātıdur [1003]

Levḥler: Levḥ-i ḳażā ve levḥ-i ḳader ve levḥ-i maḥv u is̱bātdur [2688]

Levḥ-i Maḥfūẓ: Dörtdür evvelā *ḳażā-yı sābıḳa* ki *ʿaḳl-ı küll ve ʿaḳl-ı evvel* ve *ḥaḳīḳat-ı Muḥammediyye* ve *ḳalem-i aʿlā* ve *ümmü'l-kitāb* dirler (…) s̱āniyen *levḥ-i ḳader* ki *nefs-i nāṭıḳa-i külliyye*dür levḥ-i evvelde mücmel olan umūr bu levḥde mufaṣṣaldur buña *levḥ-i maḥfūẓ* daḫı dirler s̱āli s̱en *levḥ-i nüfūs-ı cüz'iyye-yi semā'iyye* ki bunda münaḳḳaş olur bişeklihi ve hey'etihi ve miḳdārihi bu ʿālemde her ne var ise evvelki levḥ *rūḥ* mes̱ābesindedür ve ikinci levḥ *ḳalb* mes̱ābesindedür ve üçünci levḥ *ḫayāl* mes̱ābesindedür ve rābiʿan *levḥ-i heyūlā*dur ki ḳābil-i ṣūretdür bu ʿā*lem-i şehādet*de pes [bu]

levḥe *levḥ-i maḥv u is̱bāt* daḫı dirler [300]

Luṭf-ı Mutlaḳ: Ṣāfī luṭf maʿnāsınadur [244]

M

Māh: Allāhu aʿlem evliyā olmaḳ [fehmen ḳarībdür ve maḥalle ensebdür] [3706]

Māh-ı Zer-ger: Yā māh-ı āsmān ola nūrāniyyetle ʿālemi ḳuyumcı gibi yaldız eyledügi mülābeseyle (…) yā ʿalā̱ṭarīḳi'l-istiʿāre māh-ı velāyet olan veliyy-i kāmil ola zerger olması sālikān ü mürīdānı zer-i maʿrifetle zer-endūd eylemesinden ʿibāret olur [2955]

Maḥv-ı Rūḥānī: Maḥv-ı Rūḥānī oldur ki sālik kendüyi maʿa baḳıyyeti'l-vücūd maḥv görür ḥāl bu ki kendü ile görmesi ʿayn-ı vücūddur [583]

Maḳām: Menzil-i rāh-ı Ḥaḳdan istiʿāre olur [3302]

Maḳām-ı Ḳuds: Mertebe-yi eḥadiyyet ü vāḥidiyyetdür ki şāyibe-yi kes̱retden ve müzāmeḥe-yi aġyār ve sūydan pāk u muḳaddesdür ve mertebeler ziyāde iclāle ve iʿẓāma mensūb olmışdur [1462]

Maʿnā̱: Aʿyān-ı s̱ābitedür ki ṣuver-i ʿālem-i İlāhiyyedür her kesüñ ʿayn-ı s̱ābitesi kendüde ḥākim ve ol kimse aña bende vü maḥkūmdur [2485]

Medd-i Ẓıll: Meddi Ẓılldan murād iẓhārdur [433]

Meḥārīb: Mesācid ve sāyire ebniye-yi rafīʿadur [3729]

Meh-rūlar: Murād enbiyā-yı ʿiẓām ola ki nefsü'l-emrde Allāh nūrıyla münevverlerdür [72]

Melāyike-yi Arżıyye: Ḳuvā-yı arżıyye [1053]

Melāyike-yi İnsān: ʿAḳl u fikr ve ḳuvā-yı rūḥāniyye ve ḳuvve-yi ʿilmiyye vü ḳuvve-yi ʿameliyyedür [1053]

Melāyike-yi Semāviyye: Ḳuvā-yı semāviyye [1053]

Melbūsāt: Müsevvirāt ü müşebbihāt olan şeylerdür [3609]

Melikler: Enbiyā vü evliyā vü aṣfiyādur [1392]

Men ü Mā: Taʿayyünāt-ı kes̱īredür [1812]

Merd: Nefsdür [2480]

Merd-i Çāpük: Ḥażret-i ʿÖmer [1466]

Merkeb-i Dergehī: Resūl-i Rūm olur [1466]

Mertebe-yi Cemʿ: Ḥażret-i Aḥmede maḫṣūṣ olan vaḳte ve mertebeye meşāyıḫ-ı ʿiẓām mertebe-yi cemʿ diyü taʿbīr ḳılurlar [4000]

Mevc-i Ābī: Rūḥānī olan maḥv u sekr ü fenādur ki bu rūḥānī olan maḥv u sekr ü fenādan sālik geçmek gerek tā maḥv-ı ḥaḳīḳī ve sekr-i ḥaḳīḳī ve fenā-yı [ḥaḳīḳī] mertebesini bula [583]

Mis: Nefsüñ ṣıfāt-ı ẕemmiyyesidür [3926]

Miʿrāc: İki ḳısmdur biri cismānī yaḳaẓa ḥālinde ve biri rūḥānī nevm ḥālinde [25]

Muctebā: İftiʿāl bābından ism-i mefʿūl olup güzīde vü muḫtār maʿnāsınadur [99]

Muḥabbet: Dilde mużmer olan muḥabbet zārī-yi dilden ve sirişk-i dīde vü sūziş-i sīneden ẓāhir ü hüveydā olur [109]

Muḳtażī: Bir şeyʾüñ vücūdını iḳtiżā eyleyen şeyʾe ıṭlāḳ iderler [1529]

Murġ: Esmā vü ṣıfāt-ı İlāhiyyedür [425]; Tācir-i ṭarīḳat olanuñ ḳuvvet-i rūḥāniyyesi olur [1733]; Esmā-yı İlāhiyye olur [2851]

Murġ-ı Zīrek: Her kārında zīrek u ʿāḳıl olan ve żarar-ı mekrden ictinād ḳılan kimselerdür [539]

Murtażā: İsm-i mefʿūl olup pesendīde yaʿnī rıżā olunmış ve ey ictebā olunmış dimekdür [99]

Mūy: Çeşm-i dilde biten mūydan murād hevā vü heves mūyı olmaḳ maḥalle ensebdür [1416]

Müflis: Şerʿde dirhem ü dīnārı olmayana dirler ve ṭarīḳatde dirhem ü dīnāra muḥabbet ḳılmayana ve dünyā vü māfihādan behre almayana dirler ve ḥaḳīḳatde nefsānīdür ve cānı vücūdın ifnā idüp şāʾibe-yi vücūdın aṣlā aṣlā vücūdı ḳalmayana dirler [2739]

Mülk-i Dünyā ve Mülk-i Dīn: Saʿādet-i dāreyn [36]

Münkir: Egerçi ẓāhiren naḫcīrlerdür ammā cehd ü iktisāb-ı nefy ḳılan ve saʿy u küşişi tārik olup baṭṭāl u ʿaṭṭāl olan firaḳ-ı ḍālle murād olur [1004]

Müʾmin: Müʾmin-i evvelden murād Ḫudāy-ı Teʿālādur ki Müʾmin ismi anuñ esmā-yı ḥüsnāsındandur ve müʾmin-i s̱ānīden murād veliyyullāhdur [3190]

Mürde: Aġniyā ve ehl-i dünyādur [1560]

Mürşid: Sözinüñ seyyididür evvelki mürşidden murād mā-sivāya yol gösterenler ve s̱āninci mürşidden murād ẕāt u ṣıfāt-ı Ḫudāya delīl olanlardur [3288]

Mürşid-i Mükemmel: Bāʿis̱-i ḥayāt-ı bāḳīdür [173]

Mürteşī: Ḥācete vesīle ittiḫāẕ idici dimek olur [2006]

N

Nāfī vü Māniʿ: ʿİnde erbābi'l-uṣūl bir şeyʾüñ ʿademini muḳtażī olana dirler [1529]

Naḫcīr: Bu ḳıṣṣa āfāḳa ḥaml olunduġı üzre naḫcīrlerden murād beṭālet ü ʿaṭālet iḫtiyār iden kimseler. Enfüse alındıġı üzre naḫcīrlerden murād ḳuvā-yı nefsānī ve ḫavāṭır-ı şeyṭānī olur; (bu maḥalde)

ḳuvā-yı rūḥānī ve ḥavāss-ı ẓāhire vü bāṭına [1010]

Naḥr: Boġazlamaġa ve ḍalāletde el baġlamaġa daḫı isti'māl olınur eger boġazlamaḳ ma'nāsı murād olursa fenā murād olur ve eger baġlamaḳ murād olursa kemāl-i ta'ẓīmden kināye olur [3538]

Naḫvet ü Nāmūs: Ekber-i seyyi'e vü ye'sdür [23]; Şeyṭān bu iki ṣıfat sebebiyle mel'ūn u maṭrūd oldı [24]

Nāle: Şevḳ-ı Ḥażret-i Haḳ [1845]

Naḳş-ı Zībā: Īmān u ṭā'ātuñ ve a'māl-i ḥasene ve ef'āl-i ḫayriyyedür [1787'den sonra]

Naḳş-ı Zişt: Küfr ü ma'āṣī ve a'māl-i ḳabīḥa ve ef'āl-i seyyi'edür [1787'den sonra]

Nān-ı Ma'nevī: 'Ulūm u ḥikem-i İlāhīdür rūḥ andan 'aẓīm perveriş ü ḥayāt bulur [4042]

Nār: Nār-ı ġażab u şehvet [1419]; Nemrūduñ nār-ı ġażabı [1695]; ferā'ine-ṭabī'at ve Şeddād-ḫılḳat ve Ebū Cehl-sīret olan münkirīn u mu'ānidīndür [2424]

Nār-ı 'Ālem: Bu'd u ġaflet ve cehālet ü keṣāfet ve bunlar emṣāli bed-ḫaṣletdür ḥadd-i ẕātında bu ṣıfatlar sebeb-i nār-ı cehennemdür ve bā'iṣ-i nār-ı fürḳatdür [1355]

Nārullāh: Allāhuñ bu'd u firāḳıdur [1353]

Nār u Nūr: Nūrdān murād enbiyā vü evliyā ve mü'minīn-i aṣfiyādur ve nārdan murād ferā'ine-ṭabī'at ve Şeddād-ḫılḳat ve Ebū Cehl-sīret olan münkirīn u mu'ānidīndür [2424]

Naṣārā: Ḳuvā-yı rūḥāniyye [371]

Nefs: Saña düşmen [1213]

Nefs-i Vāḥide: Nefs-i vāḥideden murād Ādem 'aleyhi's-selām [2464]

Nehy-i Taḥrīmī: Oldur ki anı fā'il ü mürtekib olan kimesne 'itāb u 'aẕāba müstaḥaḳ ola [1271]

Nerdübān-ı Āsmān: Mirḳāt-ı derecāt-ı 'ālem-i uḫrevīdür [307]

Nihānī El: Dildür [3616]

Nīm-cān: Murād rūḥ-ı ḥayvāni ve ḥayāt-ı fānīdür [246]

Nīst: Burada 'adem-i iżāfī olan a'yān-ı ṡābitedür [614] 'Ālem-i ma'nā ve anuñ ehli olan aṣḥāb-ı fenādur [2517]

Nişān: Emr-i Bārī ve ism-i 'adāletüñ āṡārıdur [519]

Noḳṭa: Engüştdür [3602]

Nūr: Enbiyā vü evliyā ve mü'minīn-i aṣfiyādur [2424]

Nūr-ı Uṣūl: Vaḥy-ı İlāhīdür ki uṣūl-ı dīnüñ nūrıdur [3400]

Nükr: Küfr ma'nāsınadur [1293]

Nükte-yi Maḫūf: Ḳābıż ve Māni' ü Dāfı' ismlerinüñ tecellīsidür [1475]

O

On Ḥis: Ḥavāss-ı ḫamse-yi ẓāhire ve ḥavāss-ı bāṭınadur [3622]

P

Pā-bürehne: Ḫalʿ-ı naʿleyn-i dünyā vü āḫıret ḳılmaḳdur ve yāḫud naʿleyn-i cismāniyyet ü rūḥāniyyeti ḫālıʿ olmaḳdur ve maḥv u fenā mertebesini bulmaḳdur [55]

Pādşāh: Ḥażret-i Ḥaḳ olur [3526]

Pāy: Ẓann u gümāndur ki ehl-işūret olanlar ṭarīḳ-i maʿāşa anuñ vāsıṭasıyla meşy iderler [3488]

Pāy-ı Çep: ʿIṣyān u cefāyla ḥużūrına baş ḳadem ḳoyan kimseden kināye olur [3889]

Pāyīzī-yi Pür-āfāt: Ṣıfāt-ı ḳahriyye vü celāliyyedür [2092]

Pāy-māçān: Aṣlında ayaḳ dolaşdurmaḳ ve apul gitmek maʿnāsınadur ṣoñra meşāyıḫ-ı ʿAcem anı pabuc ve başmaḳ çıḳacaḳ yire ıṭlaḳ eylediler ol münāsebetle ki ol ekser yirde ayaḳ dolaşıcı ve pabucın giyen ādem bir miḳdār apul apul yüriyici olduġından ötüri Meṡnevī-yi Şerīfde her ne yirde ki pāy-māçān ẕikr olursa andan ṣaff-ı niʿāl murād olur [1660]

Peder-i Şūrī: Sebeb-i vücūd-ı fānī [173]

Penbe: Penbe-yi ġaflet ve yā maʿṣiyetdür [1481]

Penc Ḥavās: Ḳuvve-yi sāmıʿa ve ḳuvve-yi bāṣıra ve kuvve-yi ẕāyıḳa ve ḳuvve-yi şāḳḳa ve ḳuvve-yi lāmisedür bunlaruñ her biri ḳalbüñ emri üzre cārī olur [3611]; Ḥavāss-ı ḫamse-yi bāṭınadur ki ḥiss-i müşterek ve ḳuvve-yi vāhime ve ḳuvve-yi ḫayāliyye ve ḳuvve-yi mütefekkire ve ḳuvve-yi ḥāfıẓadur [3621]

Perçem: Siyāsetden kināyedür [3347]

Pesīç: Bā-yı Fārsī ve cīm-i ʿAcemī ile tehiyye ki sefere ʿazīmet ve yola yaraḳlanmaḳ maʿnāsınadur [1903]

Peşm: Kūr-künende ve żarar-dihende olan şeydür [2306]

Pīç pīç: Ziyāde denī maʿnāsına olur [yāḫud göñülleri evhām u ḫayāl ve keṡret-i iştiġāl ile ṭolaşmış ve ḳat ḳat olmış maʿnāsına ola [2316]

Pīrāhen: Murād ʿalāṭarīḳı'l-istiʿāre Ḥażret-i Şemsüñ vücūd-ı şerīfleridür [125]

Piyāde: Mübtedī vü nāḳıṣ olan kimse [1639]

Post: Yaramaz içüñ ʿaybını setr idicidür [1118]

Pūz-bend: Şol aġız baġına dirler ki buzaġunuñ aġzına baġlarlar anasını emmesün içün pes bersebīl-i istiʿāre-yi tecnīs ile şeyṭānı buzaġuya teşbīh eylemiş olurlar anuñ pūz-bendinden murād ḳıyāsāt-ı ʿaḳliyyesi olur [1027]

R

Reng: Ḥüsn-i ẓāhirīdür [206]

Reng-i Kebūd: Diyār-ı ʿAcemde reng-i mātemdür diyār-ı Rūmda siyāh reng reng-i mātem olduġı [528]

Reng-i Ẓāhir: İnsānuñ bāṭınınuñ ḥāline göre delālet eyler [1292]

Rızḳ: Ṣūriyye vü maʿneviyyeye şāmildür erzāḳ-ı ṣūrī emvāl-ı ẓāhire ve eḳvāt-ı bedeniyye gibi ve erzāḳ-ı maʿneviyye ʿulūm u maʿārif-i dīniyye ve eẕvāḳ-ı rūḥāniyye gibi [M]

Rīg: Merdān-ı Ḫudā ve kelām-ı mütekellimüñ ṣıfatı [1075]

Rūḥ: Kāmil olanlaruñ rūḥı olur nāḳıṣ olan ʿavāmuñ rūḥ-ı cüzʾīlerinüñ āfāḳdan ziyāde pervāza ḳādir olmaz [1464]; Ḥavvādur [2464]

Rūmī: Beyāż yüzlü olan ehl-i cennetden ve aṣḥāb-ı hidāyetden ʿibāretdür [3566]

Rūmīyān: Ervāḥ-ı ṣuleḥā ve ebyażü'l-vech olan ehl-i saʿādetdür [3560]

Rūy: Ẕāt maʿnāsınadur Ḳurʾānda ve ḥadīs̱de vechü ẕāt maʿnāsına istiʿmāli çoḳ gelmişdür [123]; Ẕāt u ḥaḳīḳat maʿnās̱ınadur [320]

Rūy-ı Zerd: Ḫacāletden kināyetdür [543]

Rüʾyā: ʿAlem-i ervāḥla ʿālem-i ecsāduñ mābeyninde olan ʿālem-i mis̱ālde görinür [398]

S/S̱/Ṣ/

Ṣabr: Ẕikr-i müsebbeb irāde-yi sebeb ḳāʿidesi üzre belā vü miḥnetden kināye olur [1293]

Ṣadef: Tendür [3540]

Sāye: ʿAḳl ve daḫı ʿaḳluñ istidlāline ālet olan eşyādur [117]; Maḫlūḳāt u maṣnūʿātdur [118]; Nuḳūş u ḫayālāt-ı dünyeviyyedür [425]; Ṣuver-i kevniyye [2851]

Sāye-yi Yezdān: Yezdānuñ sāyesinden murād Ḫudānuñ bendesi olur ol bende-yi Ḫudā bu ʿālemüñ mürdesi ve Ḫudānuñ zindesidür ve Ḥaḳ Sübḥānehu ve Teʿālā̱ sāyeden münezzehdür lākin tecelliyāt-ı İlāhiyye ile ifnā-yı beşeriyyet eyleyen merdān-ı Ḫudā sāye-yi Yezdān mes̱ābesindedür [431]

Sebzezār: ʿĀlem-i ḥaḳīḳat u esrārdur [3134]

Sebzlik: Leṭāfet ü ṭarāvetden kināyedür [1362]

Sekr-i Rūḥānī: Sekr-i rūḥānī oldur ki rūḥuñ leẕāyiẕ ü eẕvāḳıyla sālik maʿa baḳıyyeti'l-vücūd ser-ḫoş olmasıdur [583]

Sekte: Mūsıḳī ve anlar ıṣṭılāḥında bir ḥāletdür ki ḫᵛānında olan kimse āvāzla oḳurken bir miḳdār nefesin ḳaṭʿ idüp rāḥat bulur ve ol sükūt āvāzeye ser-māye olur ve muḥassıs-ı naġamāt u elḥān olur [3911]

Se Māh: Māh-ı şerīʿat ve māh-ı ṭarīḳat ve māh-ı ḥaḳīḳatdür dinse de vechden ḫālī degüldür [3799]

Semerḳand: Şehr-i ṭabīʿat [168]

Semerḳand: Şemerkendüñ muʿarrebidür ve ism-i mürekkebdür ki biri şemer ve biri kenddür [168]

Semī: ʿĀlī maʿnāsınadur vā-dāş maʿnasına daḫı gelür [3360]

Seng ü Āhen: nefs ü hevādur merd ü zen gibi ṭoġururlar yaʿnī nefs ü hevā ṭaş gibidür ḳaçan bu ikisini biri birine ursañ yaʿnī muḳārin ü munżam ḳılsañ bu ikisinüñ izdivāc u ictimāʿından nice fusūḳ u maʿāṣī tevellüd eyler ve nice fitne vü fesād şerāreleri ẓāhir olur [854]

Senge Rāz Dimek: Tecellī-yi luṭfiyye vü cemāliyye ile terbiye idüp ʿazīzü'l-vücūd ve ẕevī-ḳıymet eyledi dimeden kināyetdür [1473]

Ser-nigūn Olmak: Yatup uyumaḳdur [3227]

Sevād-ı Vech: İstilā-yı ẓulmet ü ḥırmāndan kināyedür [3555]

Seyl: Seylden murād kelimāt-ı insāniyyedür anuñ żabṭı cenān u dehānda iken mümkin olur çünkim ḥıfẓ-ı dehāna ḳādir olmayasın ve anı başdan żabṭ ḳılmayasın başdan tecāvüz ḳıldıḳdan ṣoñra cihānı ṭutsa ve ehl-i cihānı ol kelām-ı fitne-engīz vīrān itse ʿaceb olmaz ki çoḳ sözler cihānuñ ḫarābına sebeb olmışdur [1685]

Ṣıdḳ: Rāst ve gerçege dirler ki anuñ fiʿlinde ve ḳavlinde kiẕb şāyibesi olmıya [M]

Sıḳṭa: Māhuñ ḳurṣı olur (…) bir pāre bulut daḫı olsa vechden ḫālī olmaz ammā ehl maʿnā evvelki vechdür [3602]

Sır: Cān olur [2648]

Ṣırça: Derūnı ġıll u ġışdan ṣāfī olan ṣūfīlerdür [2402]

Sicn-i Ḫarib: Dünyādur [3652]

Siḥr: Sebebi ʿuyūn-ı nāsdan ḫafī olan şey'e dirler [65]

Simāṭ: Ḳurb-ı İlāhī ve tecellī-yi ẕāt u ṣıfāt-ı Rabbānīden kināye olur [3302]

Siper: Nikāt-ı tevḥīdi bilmek içün olan istiʿdād u fehm-i dürüstdür [700]

Sitāreler: Envār-ı ṭāʿatdur [392]

Sofesṭā'iyye: Ḥükemā-yı dehriyyeden bir ṭāyifedür ki ḥaḳāyıḳ-ı eşyāyı inkār iderler bunlar üç ḳısmdur bir ḳısmı bu eşyāya evhām u ḫayālāt-ı bāṭıladur dirler bunlara **ʿİnādiyye** dirler ve bir ḳısmı bunlardan eşyānuñ ṡübūtına münkir degüldür ve lākin zuʿm eyler ki eşyā tābiʿ-i iʿtiḳādāt ola yaʿnī bir şey'e eger cevāhir iʿtiḳād eylerseñ cevherdür ve eger ʿarż iʿtiḳād eylerseñ ʿarżdur ve eger ḳadīm iʿtiḳād eylerseñ ḳadīmdür ve muḥdiṡ iʿtiḳād eylerseñ muḥdiṡdür dirler bu gürūha **ʿİndiyye** tesmiye olınur ve bir ḳısmı daḫı eşyānuñ ṡübūtına ve ʿadem-i ṡübūtına olan ʿilmi inkār iderler ve zuʿm iderler ki bunlar şek idicilerdür

ve şek eylediklerinde daẖı şek idicilerdür helümme cerre bu ḳısma **Lāedriyye** dirler bunlara suʾāl olınsa ki bu eşyā nedür cevābları lāedrī dimekdür [556]

Sulṭān-ı Başar: Sulṭān-ı insān dimek maʿnāsındadur anuñçün ki başara insān dirler ve insāna insān didükleri ve eşyāya ve Ḥaḳḳa başar menzilesinde olduğından ötüri [2164]

Ṣūret-i İlāhiyye: Esmā vü ṣıfāt-ı İlāhiyye olur [3526]

Süleymān: Fıraḳ-ı muẖtelifenüñ elsine vü mezhebine ʿārif olan vāriṡ-i kāmil-i **Ḥażret-i Nebevi**yye olur [1250]

Sülūk ve Taṣavvuf: Hemān maḥżā edebdür [78]

Sütūn: Mināre [2175]

Süvār: Müntehī vü kāmil olan kimse [1639]

Ş

Şādırvān: Sāyebāna ve münaḳḳaş döşege ve büyük ḳālıba dirler burada ʿadālet ü ḥükūmet bisāṭından istiʿāre olur [3466]

Şāh-ı Cuhūd: Şeyṭān-ı cindür ki düşmen-i benī Ādemdür (…) enfüsde olduğı taḳdīrce şāh-ı Cuhūddan murād nefs [371]

Şāhid: Maḥbūb maʿnāsına lākin evvelkiden maḥbūb ve ikinciden murād maḥbūb-ı ḥaḳīḳī olur [3288]

Şāhid ü Meşhūd: ehl-i tefsīr şāhid ü meşhūda çoḳ maʿnā virmişler şāhidden murād ḳıyāmet güninde cemʿ olan ẖalāyıḳ ve meşhūddan murād ol yevm-i ʿaẓīmde müşāhede olınan ʿacāyibāt u ġarāyibātdur ve baʿżılar şāhidden murād Ḥażret-i Muḥammed ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem ve meşhūddan murād ümmet-i Muḥammeddür dimişler ve yāẖud şāhid Allāhu Teʿālā meşhūd ẖalāyıḳ ve yāẖud şāhid kirāmen kātibīn ve meşhūd benī Ādemdür ve yāẖud şāhid ümmet-i Muḥammed ve meşhūd ümem-i sāyiredür ve yāẖud her nebī şāhid ve ümmetleri meşhūddur dimişler ilāġayri'n-nihāyeti maʿnā virmişlerdür ammā ehl-i taḥḳīḳ şāhidden murād vaḥdet-i Ẕātı ʿayn-ı cemʿde müşāhede ḳılan kimsedür ve meşhūd Ẕāt-ı Eḥadiyyetdür dimişler ve tenkīrleri taʿẓīm içündür [750]

Şākir: Ḥaḳ Teʿālānuñ nıʿam-ı ṣūrī vü maʿnevīsine şükr ḳılan kāmillerdür [451]

Şeb: Merg ve ẓulmet-i ʿademdür [2039]

Şekker: Rūḥ-ı İlāhī [2007]

Şemʿ-i Cān: Cānlara nūr virdügi mülābese ile Ḥażret-i Ḫudādur Ḥażret-i Nebiyy-i müctebā olsa daẖı cāyiz olur [1976]

Şems: Şems-i felek-i nübüvvet Ḥażretleridür [M] Ẕāt-ı ilāhiyyedür [117]; [118]; ʿAḳldur [434]

Şems-i Cān: Cānlara ḥayāt virdügi ḥayṡiyyetden ẕāt-ı ilāhī olsa da ḳābildür ve cānlara nūr ve göñüllere ḥubūr virdügi cihetden muḥabbet-i rabbāniyyeye daḫı şāmildür [121]

Şeʾn: Tecellī maʿnāsınadur [3114]

Şeyṭān: Nefs-i emmāre [1053]; İnsāna ʿaduvv-ı mübīndür [1213]

Şikeste-bend: Mürşid olur [3928]; Cabbār-ı ʿālem [3929]

Şīr: Şerīʿat u ṭarīḳatda cehd ü kesb ḳılan ve saʿy ü kūşişüñ müfīd ü nāfiʿ olmasını edille-yi ʿaḳliyye vü naḳliyye ile iṡbāt eyleyen ʿālimler ve pīrlerdür ki [1004]; (Bu ḳıṣṣa āfāḳa ḥaml olunduġı üzre)şīrden murād kesb ü mücāhede ḳılan dilīrler olur (Enfüse alındıġı üzre) şīrden murād ʿaḳl-ı maʿād olur; (bu maḥalde) nefs-i emmāre [1010]; Nefs-i emmāre olur [1200]; Ol yolda rāst geldüm diyü ḥikāyet eyledügi şīrden murād nefs-i emmārenüñ ṣıfatlarınuñ ʿaksi vü eṡeri murād olur [1200]; Şīr-i bāṭından murād nefs-i emmāredür [1395]; Şīr fi'l-ḥaḳīḳa oldur ol kimse ki kendüyi ṣır yaʿnī ol kimesne ki kendüyi ve hevāsını kesr eyler ve nefsine ġālib olup anı maḳhūr u maġlūb eyler pehlevān u dilīr ol kimsedür yoḫsa ṣaflar ṣıyan ve Ādemler yeñen kimse degüldür [1410]; Şīr-i maʿrifet ve şīr-i ḥaḳīḳat olan ṣāḥib-i saʿādet [3058]

Şīr-i Mevlā: Ten ḳaydından ve dünyā bendinden āzād olmaḳ ve ölüp necāt bulmaḳ ister [4012]

Şīrīn Olmak: [Rūḥ-ı İlāhīden] ḥalāvet bulmaḳ ola [2007]

Şuʿle: Ḳahr-ı İlāhī [3174]

Şükr: Niʿmet olur [1293]

T/Ṭ

Tābeler [Tabhā]: Derūnı ġıll u ġış ile pür olan kimseler olur ki bunlar bir kimseye naẓar eyleseler ancaḳ fehm ü ḳıyāsları ḳadar bilür ve anı kendülere ḳıyās ḳılurlar [2402'den sonra]

Ṭaʿām-ı Bāḳī vü Meʿānī: Tecelliyāt-ı ẕātiye vü ṣıfātiyedür ve envār-ı ġāybiye ve esrār-ı lāraybiyesidür [3786]

Taḳvā̱: Taḳvā̱nuñ evvel mertebesi şirk-i ḫafīden ve celīden perhīz ve evsaṭ mertebesi cemīʿ-i muḥarremāt ü müşebbehātdan perhīz ve aʿlā̱ mertebesi cemīʿ-i māsivāullāhdan perhīz eylemekdür bir kimse ki Allāhdan ḳorḳsa ve bu merātib-i ṡelāṡe üzre müttaḳī vü perhīz-kār olsa andan ḳorḳar cinn ü ins ve her kim ki anı gördi [1447]; taḳvā̱ bunda pāklık maʿnā̱sınadur [3199]

Ṭarf: Göze dirler [1506]

Taṣvīrāt-ı Ḫayāliyye: İki ḳısma münḳasımdur bir ḳısmı oldur ki ṣuver-i ḫariciyyeye muṭābıḳ olmaya ve bu ḳısmda taʿbīr vāḳıʿ olur ve ḳısm-ı s̱ānī oldur ki muṭābıḳ ola şol şeyʾ ki anuñ ṣūret-i taṣvīr olmışdur [73]

Ṭaş: Çaġatay dilince şehrüñ eṭrāfına dirler ve lisān-ı Fārsīde iki şeyʾi bir şeyʾe mensūb olsalar aña dirler mes̱elā *ḫʷācetaş* gibi yaʿnī ikisi bir efendi ḳulı ve ikisi bir şehrlü dimek olur [157]

Tecellī-yi Ḥaḳ: ʿİbāretdür ẓuhūrāt u ṣıfāt u efʿāl-i ilāhiyyeden pes tecellī bu üç nevʿ oldı tecellī-yi ẕātdan murād ẕātuñı ẕāt-ı ḥaḳda [maḥv u fenā] itmekdür ve tecellī-yi ṣıfāt u efʿāl ẓuhūr eylese ṣıfāt u efʿālüñ ṣıfāt u efʿāl-i ḥaḳda maḥv u fenā olınur [26]

Tekellüf: Ṭabʿda olmayan bir şeyʾi kendüden iẓhār ol şeyʾi zaḥmet içün çekmek [129]

Temās̱īl: Sīm ü zer ve yā nüḥās u zücācdur [3729]

Teraşşuḥ: Ṣızmaḳ maʿnāsınadur burada ʿaṭā-yı ḳalīl maʿnāsına istiʿāre olur tā ki cihānda ḥırṣ u ḥased egrimeye yaʿnī ġalebe ḳılmaya [2099]

Terkeş: ʿÖmrdür [428]

Terk-i İstiġnā: Bir ḳasvet-i ḳalbdür yaʿnī Allāhuñ maʿrifetinden ve ḥavl ü ḳuvvetinden mürde vü pejmürde olmaḳ ve füsurde ḳalmaḳdur [49]

Teṣalluf: Lāf u güẕāf itmek maʿnāsına [129]

Ṭırāz: Bir şehrüñ ismidür ki maḥbūb u maḥbūbesi ziyāde ḫūb u zībā olur ve ʿalāmet-i cā… daḫı dirler ʿalāküllī't-taḳdīrīn bunda zībā dimek maʿnāsına istiʿmāl olınur [197]

Ṭīn: Ḥażret-i Ādemüñ cesed-i şerīfidür [4008]

Tīr: Ṣūret mertebesinde olan dil ve yāḫud mücerred Ḥaḳdan dūr olanuñ vücūdı olur [1134]

U

ʿUḳūl: Beş mertebesi vardur ***evvel mertebesi rūḥ ḥassāsı***dur ol nesneyi ki ḥavāss-ı ḫamse-yi ẓāhire īrād eyler bu rūḥ anı telaḳḳī vü ḳabūl eyler ve bu rūḥ rūḥ-ı ḥayvānīnüñ aṣlıdur ve bu rūḥ ṣabīnüñ daḫı vücūdında vardur ***ikinci mertebesi rūḥ-ı ḫayālīdür*** ḥavāss-ı ḫamsenüñ īrād eyledigi şeyleri ḥıfẓ vaḳt-i ḥācetde rūḥ-ı ʿaḳla anı eyler ki anuñ mertebesi bilātereddüd ṣabīnüñ vücūdında bidāyet-i neşv ü nemāda bu rūḥ yoḳdur zīrā gördügi şeydür ḥāli ferāmūş eyler ***üçünci mertebesi rūḥ-ı ʿaḳldur*** ki ḥiss ü ḫayālden ḫāric olan meʿānīyi idrāk eyler maʿārif-i żarūriyye-yi külliye gibi ki bu ḥālet behāyim ü ṣıbyānda yoḳdur ***dördünci mertebesi rūḥ-ı fikrīdür*** ki envāʿ-ı teʾlīfātla ʿulūm-ı

ʿaḳliyyeyi aḫẕ eyler kendü maʿlūmātı mābeynine derc eyler ki anuñla ebvāb-ı maʿārif ü ʿulūmuñ istiftāḥına ḳādir olur ʿulemānuñ ʿaḳlı gibi bu merātib-i erbaʿada olan ʿuḳūle beşerī dinür ***beşinci mertebesi şol rūḥ-ı ḳudsiyyedür*** ki enbiyāya maḫṣūṣdur ve baʿż-ı evliyāya daḫı maḫṣūṣdur ve bu rūḥ-ı ḳudsīden envār-ı ġaybī ve esrār-ı lāraybī mütecellī olur ʿuḳūl-ı İlāhī bu mertebede olan rūḥlardan ʿibāretdür ve bu ʿuḳūl-ı İlāhī ʿālem-i maʿānīde ve merātib-i İlāhīde pervāz eyledügi cihetden ṭuyūra mümāsildür bu ʿuḳūluñ cenāḥları ḳuvvet-i ʿilmiyye ve ḳuvvet-i ʿameliyyedür ve şevḳ u muḥabbet ve velāyet ü kerāmet ve bunlar emsāli olan ṣıfatlar aña ecniḥa gibidür ki bu gūne ṣıfāt-ı ʿilmiyye ile evc-i maʿnāda pervāz iderler [1599'dan sonra]

ʿUrefā: Müneccimīn-i eflāk-ı maʿānī [110]

ʿUrs: Geline ve güyegüye ıṭlāḳ olınur lākin bunda maḥbūbe maʿnāsına istiʿāre olınur [436]

Ü

Üç Dīv: Hevā vü heves ü nefsdür ki bunlaruñ her biri bir dīv ü perī gibidür [3624]

Ümmīd Naḫli: Ehl-i sadād olan ṣāḥib-i irşāddur [3003]

Üstüḫᵛān ü Peşm: Ümem-i sālifenüñ eserleridür [3164]

Üveysīler: Zāhiren şeyḫ ü mürşidi olmaya ve ṣūreten ḫıdmet-i meşāyıḫ ḳılmaya lākin muġāyir velīnüñ rūḥāniyeti anı terbiyye vü irşād ḳıla ammā bu gürūhuñ daḫı ekseri baʿde'l-kemāli lāʿan iḥtiyāc bir mürşide irtibāṭ eylemişlerdür [502]

V

Vaḥy: İhām-ı İlāhīdür luġatde vaḥy işārete ve kelām-ı ḫafiye dirler bu maʿnā üzre müʾminlere ve ṣuleḥā vü evliyāya vaḥy-i İlāhī olmadan ḫālī olmaz [1483]; İlhām olmaḳ fehmen ḳarībdür ve maḥalle ensebdür [3706]

Vaṭan: ʿĀlem-i eḥadiyyetdür [3982]

Vesvās u Ḫannās: Ḳuvve-yi vāhimedür [1053]

Vezīr: Mürāyī vü müddeʿī ve kezzāb olan ve naṣīḥat u irşādı dām-ı tezvīr eyleyüp ḫalḳa biḥasebi'ẓ-ẓāhir naṣīḥat ḳılan ve biḥasebi'l-bāṭın anları muḍıll olan ṭāyifedür [454]

Vezīr-i Ḥīle-kār: Şeyṭān-ı ins olan mürāyī vü müzevvir ve libās-ı meşāyıḫla mülebbes ü muṣavverlerdür (…) (enfüsde olduġı taḳdīrce) vezīr-i reh-zenden murād ḳuvve-yi vāhime olur [371]

Vüşāt: Vüşāt vāşīnüñ cemʿidür vāşī ġammāza dirler bu maḥalde şeyāṭīn murād olur [3884]

Y

Yār: Ferdāniyyet-i Ḥaḳḳuñ maẓharı olan Şemsü'd-dīn-i Tebrīzī Ḥażretleridür ki ḳuṭbu'l-aḳṭāb ve ferdü'l-efrāddur [130]

Yed: Ḳudret ü nuṣret maʿnāsınadur [3172]

Yidi endām: İki el iki ayaḳ baş ve şikemdür ve bunlardan māʿadā ḳuvve-yi cismāniyye meselā ḳuvve-yi ġāviye ve ḳuvve-yi hāżıme ve ḳuvve-yi nāmiye ve ḳuvve-yi māsike ve ḳuvve-yi dāfıʿa ve bunlar emsāli bīḥadd ü bīnihāyet ḳuvveler vardur ve ḳuvā-yı rūḥāniyyeden daḫı meselā ḳuvve-yi ʿaḳliyye ve ḳuvve-yi ʿilmiyye ve ḳuvve-yi ʿameliyye ve ḳuvve-yi naẓariyye ve ḳuvve-yi ḥubbiyye ve ḳuvve-yi şevḳıyye ve bunlar emsāli nice ḳuvvetler daḫı vardur bu cümlesi pādşāh-ı dilüñ ḥükm-i taṣarrufındadururlar [3622]

Z/Ż/Ẓ/Z̲

Zāġ: [Mükevvenāt-ı bevāṭını] keşf-i şuhūdına inkār eyleyen ṭāyifedür [1245]; ḳażā vü ḳadere inkār eyleyen **Ḳaderiyye** olur [1250]

Zāl: Ḳavī maʿnāsınadur [2465]

Zehr-i Mār: Muḥarremāt ve nāḫoş olan mubṣırātdur [3608]

Zen ü Merd: Nefs ü ʿaḳldur [2658]

Zencīr-sāz: Zencīr ile ḳayd olan sibāʿ olsa da olur ve zencīr düzen üstād daḫı olsa olur [3204]

Zengiyān: Eşḳıyā ve feseḳa vü keferedür [3560]

Zerger: Hevā-yı beşeriyyetdür ki kenīzek-i nefsüñ maḥbūb u hem-ṣoḥbetidür [168] murād hevādur [170]

Zergerin Ḫūnı: Maʿnāda ḳırmızı güldür [239]

Zer-i Ḳalb: Mürāyī vü münāfıḳdur [303]

Zer-i Nīkū: Mü'min ü muvāfıḳdur ve ʿāşıḳ-ı ṣādıḳdur [303]

Ẓıll: ʿİnde ehli't-taḥḳīḳ ẓılāl-i kāyināt ve ṣuver-i mükevvenātdur medd-i ẓılldan murād iẓhārdur [433]

Zinde: Ḳalbi ʿilm ü ʿirfānla ḥayāt bulan kimsedür [1561]

Ẓulmet: Ẓulmet-i nefsāniyye [392]

SONUÇ

Osmanlı kültür dünyasının şaşaalı dönemini idrâk etmiş olan İsmâîl Rusûhî-yi Ankaravî, Konya ve İstanbul'da almış olduğu tasavvuf terbiyesinden sonra Bayramî ve Mevlevî şeyhi olarak tasavvuf dünyasında saygın bir konum elde etmiş ve bir otorite sayılmıştır. Mısır'da gördüğü ilmî eğitim neticesinde ise zamanının tartışmalı meselelerine getirdiği yorumlar ve koyduğu hükümlerle yetkin bir ilim adamı olarak kabul görmüştür. Ankaravî bu yönleriyle hem tasavvuf câmiasında muteber bir şeyh hem de ilim dünyasında önemli bir polemik ustasıdır. Daha önemlisi, kaleme aldığı Mesnevî şerhi ile günümüze kadar adından söz ettirmiş önemli bir şârihtir.

Kesintisiz bir şekilde yirmi iki yıl Galata Mevlevîhânesi'nin meşîhat postunda oturan Ankaravî, bulunduğu dergâhı bir mektep hâline getirip tasavvufî neşve ile beraber ilmî ve felsefî noktada da çevresindekileri eğitmeye çalışmıştır. Ankaravî'nin eserleri tasavvufî altyapısının ve medrese bilgisinin tezahürüdür. Şârih dergâhtaki müritlerin ilmî ve tasavvufî açıdan iyi yetişmelerini sağlamak amacıyla risâleler te'lîf etmiş, kimi klâsik kaynakları da tercüme etmiştir. Eserlerinde sık sık müridi muhatap alması bu eğitici fonksiyonunu göstermektedir. İzlediği yöntemler bakımından kimi zaman, Yenikapı Mevlevîhânesi başta olmak üzere çeşitli tasavvufî grupların tepkilerini üzerine çekmiş ve yeri geldikçe onlara da şifâhî ve kitâbî cevaplar vermekten geri durmamıştır.

Döneminin ilmî ve dinî tartışmalarına uzak kalmayan Ankaravî, muhtelif zamanlarda semâ ve devrân, tütün gibi meseleler üzerine kaleme aldığı risâlelerle görüşlerini beyan etmiştir. Kadızâde Sivasî çekişmesinde Sivasîleri savunarak Kadızâde cephesinin çekindiği muhalif bir isim olmuştur.

Anadolu sahasında Surûrî ve Şem'î'den sonra Mesnevî'nin tamamını şerh etmiş üçüncü şahsiyet Ankaravî'dir. O, seleflerinden farklı olarak Mevlevî düşünceyi savunmayı ve yaymayı bir hayat gâyesi edinmiştir. Mevlevîlik düşüncesi üzerine te'lîf ettiği yedi eseri ile bu tarîkatın usûl ve âdâbını dervîşlerine talîm etmiş, kimilerinin karşı çıktığı semâ ve müzik gibi ihtilaflı meseleleri dinî ve tasavvufî açıdan çözüme kavuşturmada yoğun çaba harcamıştır. Ankaravî usûl ve erkâna dâir eserleriyle yüzyılların, Mevlevî Tarîkatı üzerindeki tahribatını tamir ve tarîkatın sistematiğini yazılı metinlerle tahkîm etmiştir.

Mevlevî câmiada Ankaravî'yi önemli kılan hususlardan bir diğeri de onun çoklu Mesnevî şerhi projesidir. Mesnevî ile tanıştığı ilk yıllardan itibaren bu irfân deryâsındaki incileri çevresindekilere ve Mesnevî meraklılarına göstermek gayesiyle

risâleler te'lîf etmiştir. Mısır'da 1595-99 yıllarında başladığı şerh çalışmalarını, büyük Mesnevî şerhine başladığı 1621 yılına kadar parça parça götüren Ankaravî bu tarihten itibaren daha sistemli bir şekilde Mesnevî'yi şerh etmiştir. Söz konusu yıllar arasında kaleme aldığı ilk eserler, Şerh-i Mesnevî için bir temel teşkil etmişlerdir.

Ankaravî statik bir müellif değildir. Zihin ve gönül kaynağından çıkan yorum parçacıklarını muazzam şerh deryâsıyla buluşturup eserini tamamladıktan sonra, takip eden yıllar boyunca şerhini geliştirmiş ve vefâtından iki yıl önce eserin tekmîl edilmiş nihâî nüshasını saraya takdîm etmiştir. Şerhin zaman içerisinde tekâmül etmesinin bir sebebi de dergâhta eğitim kitabı olarak okutulmasıdır. Nitekim şerh nüshalarından bazılarının farklı hatlarla yazılmış cüzlerden oluşturulması ve kimi nüshalarda kırâatın bitiş tarihlerinin kaydedilmiş olması ve Anadolu'nun muhtelif Mevlevîhânelerinde nüshalarının bulunması, şerhin Mesnevî ta'lîminde temel başvuru kaynaklarından biri olduğunu göstermektedir.

Mesnevî ile ilgili eserlerinin ve büyük şerhin şekil düzeninden ve içeriğinden anlaşıldığı kadarıyla şerh konusunda Ankaravî'nin zihninde yerleşik bir yöntemin oluşması zaman almıştır. İlk birkaç eserinde beyit seçkisi yaparak Mesnevî şerhine girişmiş, ardından Mesnevî'de geçen âyet ve hadîsleri tercüme ve şerh etmiş, daha sonra da ilk on sekiz beyti şerh etmiştir.

Şerh-i Mesnevî'ye başladıktan sonra da bu yöntem karmaşası devam etmiştir. Metnin ilk hâli, beyitlerin yer almadığı ve şerhin mücmel bir şekilde yapıldığı bir düzendedir. Daha sonra tertip edilen metinde ise kimi beyitlerin bir bütün olarak şerh edildiği ve kimi kısımlarda yorumların genişletildiği bir yapı vardır. İlk iki metnin birçok yerinde beyitlerin tercümelerinin atlandığı ve doğrudan şerhe başlandığı görülmektedir. Nihayet şerhin son metni şekil ve içerik açısından belli bir düzene kavuşmuştur. Temelde bir metot problemi gibi görünen bu hususun asıl sebebi Ankaravî'nin mükemmele ulaşma arzusu olabilir. Dergâh ortamındaki müritlerinin, ilim âlemindeki dostlarının ve Sultan IV. Murad ve Şeyhülislâm Yahyâ Efendi gibi devlet erkânının teveccühüne mazhar olan şârih, ortaya koyduğu eserlerinde, zaman ve zemîne göre farklılık arz eden soru ve şüphelere, arzu edilen düzeyde cevap verebilmek için mütemâdiyen risâleler te'lîf etmiş, bu risâleleri de zaman içerisinde geliştirerek ilgililerin istifâdesine tekrar sunmuştur.

Mesnevî'nin tamamını şerh eden şahsiyetler içerisinde Surûrî ve Şem'î'den sonra gelen Ankaravî, seleflerinin şerhlerini okumuş, yer yer onlardan yararlanmıştır. Kimi zaman dolaylı olarak anlam aktarması yöntemiyle söz konusu şârihlerin fikirlerine mürâcaat

etmiş, kimi zaman da şerhlerinden cümle bazında doğrudan yararlanmıştır. Doğrudan yararlandığı kısımlarda bazen akademik mahiyette şârihlerden alıntı yapıp onların yazdıklarını değerlendirmiş, bazen de atıf yapmaya ihtiyaç duymadan cümleleri olduğu gibi almıştır.

Ankaravî doğrudan veya dolaylı alıntı yaptığı kısımlarda; kimi zaman şârihlerin yorumlarına katkıda bulunup onları tasdik etmiş, kimi zaman onların yorumlarını, beytin şerhinde ikinci bir ihtimal olarak değerlendirmiştir. Surûrî ve Şem'î'ye atıfta bulunduğu durumlarda genel itibarıyla Surûrî'yi ta'zîmkâr ifadelerle yâd ederken Şem'î'yi çoğu kez sadece ismiyle anıp değerlendirmiştir.

Ankaravî Şem'î'nin ismini, umûmiyetle şerhinde katılmadığı noktaları izah ederken zikretmiştir. Kimi zaman da normal eleştiri sınırlarını zorlayacak şekilde Şem'î'nin düşüncelerinin aksini ispat etmeye çalışmıştır. Bununla beraber şerhin bazı kısımlarında Şem'î'nin ismini anmadan şerhinden lafzen alıntılar yapmıştır. Şerh edilen metin aynı olduğu için şârihlerin birbirine benzer ifâdeler kullanmaları makûldur. Özellikle tercüme kısımlarında ifâdelerin benzeşme ihtimali daha yüksektir. Ancak kimi kısımlarda, alıntı olduğu konusunda tereddüde düşülmeyecek kesinlikte cümlelere rastlanmaktadır.

Beyitlerin şerhinde Ankaravî'nin seleflerinden ayrıldığı kısımlar hüküm cümleleridir. Mesnevî metni kendisinden önce gramer ve tercüme merkezli bir şekilde şerh edilip yaygınlaştıktan sonra Ankaravî, *ilim ve ma'nâ* yönünden eksik bırakılan yönleri tamamlama, metni *tekellüf*ten kurtarma, *siyâk sibâk* münâsebetini sağlamlaştırma ve *sadra şifâ bilgiler* verme gâyesiyle şerhini vücuda getirmiştir.

Mesnevî Şerhi'nde ağırlıklı olarak ilmî bir ifâde takınan Ankaravî, *terkibî bir şerh* örneği vücuda getirmiştir. Beyitlerin manâ derinliğine göre şerh yöntemi farklılık gösterebilmektedir. Bu çerçevede Mesnevî metni bağlamında Ankaravî'nin şerh yöntemi, Mesnevî dîbâcesinin şerhi olan Simâtu'l-Mûkınîn'de *gramer ağırlıklı şerh,* ilk on sekiz beyit şerhi olan Fâtihu'l-Ebyât'ta *mufassal şerh* ve şerhin kimi kısımlarında ise *mücmel şerh* (yer yer sadece tercüme) şeklindedir.

Ankaravî'nin şerhin teorik alt yapısında fikirlerine en çok rağbet ettiği kişi İbn Arabî'dir. Eserinin birçok yerinde başta *Fusûsu'l-Hikem* ve *Futûhât-ı Mekkiye* olmak üzere onun çeşitli eserlerinden istifâde etmiştir. Ankaravî'nin İbn Arabî'den bu denli etkilenmesinin altında yatan sebepler ve Mevlânâ'nın tasavvufî düşüncesini İbn Arabî'nin düşünceleri ile yorumlaması müstakil çalışmalara da konu olmuştur. Aslına

bakılırsa klâsik dönem yorumcuları olan şârihler açısından herhangi bir sorun teşkil etmeyen bu durum son dönem araştırmacıları tarafından tartışılmış ve iki mutasavvıfın düşünce biçimleri kalın çizgilerle birbirinden ayrılmıştır.

Dr. Semih Ceyhan'ın isabetle belirttiği gibi Ankaravî, Mevlânâ ve İbn Arabî'nin şahşiyetlerinde tecessüm eden Mevlevî Ekol ile Ekberî Ekol'ü öz itibarıyla Tarîkat-ı Muhammediyye'nin aynı mecraya akan iki benzer kolu olarak kabul eder.

Ankaravî'ye göre Mevlânâ ile İbn Arabî arasında benzerlik veya farklılık gibi algılanan hususlar, mutlak hakîkatın her iki kol üstünde tecellîsinden başka bir şey değildir. Zira her iki şahsiyet de eserlerinde, derûnî âlemden şehâdet âlemine çıkardıkları soyut kavramları tanımlayabilmek amacıyla birtakım şifreleri özgün sembollerle metinlerine yerleştirmiş ve çözümlerini de muhatapların idrakine havale etmiştir. Şârihin yaptığı da bu şifreleri çözmek ve mutlak gerçek olan hakîkat-ı Muhammediyye'yi dile getirmektir.

Ankaravî, Mevlânâ ve İbn Arabî gibi şahsiyetleri Sofestâiyye, Cebriyye-yi Mezmûm, Dehriyye, Kaderiyye, Mu'tezile, Seneviyye ve Tabîiyye gibi dinî ve felsefî ekollerin karşısında Ehl-i Sünnet ve'l-Cemâ'at dâiresinde görerek onların ilim ve amel yönünden sâlim olduğunu ifade eder.

Mesnevî Şerhi'nin yedi cilt olması da günümüze kadar devam eden önemli tartışma konularından biri olmuştur. Ankaravî'nin H.1035/M.1626 yılında beşinci cilt şerhinin te'lîfi sırasında ortaya çıktığını belirtip şerh ettiği günden itibâren yedinci cilt etrafındaki tartışmalar nihâyet bulmamıştır. Ankaravî H.814 tarihli bir Mesnevî nüshası içinde yedinci cildin bulunduğunu görüp üslûp mukayesesi neticesinde bu nüshada yer alan beyitlerin Mevlânâ'ya ait olduğuna kanâat getirmiş ve mükerrer beyitleri işaretleyerek ayıkladıktan sonra yedinci cildi şerh etmiştir. Eserin mukaddimesinde ise bu cildin Mevlânâ'ya ait olmadığını iddia edenlerin itirazlarını tasnîf ederek sırasıyla bu iddiaları çürütmeye çalışmış ve oldukça tafsîlatlı bilgiler vermiştir.

Bu konu Dr. Semih Ceyhan'ın doktora tezinin de temel meselelerinden birini teşkil etmiştir. Dr. Ceyhan, Ankaravî'nin yedinci cildin Mevlânâ'ya ait olduğunu iddia ettikten sonra gerçek ve muhtemel itirazları bizzat yapıp iddiasının arkasında durduğunu, cedelî bir tartışma yöntemine başvurarak muârızlarını susturacak mâhiyette deliller ileri sürdüğünü belirtir. Ancak Ankaravî'nin zayıf noktası yedinci ciltteki kimi beyitlerin altıncı ciltteki beyitlerle mükerrer olmasıdır. Çünkü Ankaravî söz konusu mükerrer beyitleri şerh etmemiş ve bunun açıklamasını da yapmamıştır. İtibârî bir mesele hâline dönüşen yedinci cildin, Ankaravî'ye göre gaybî bir yönü bulunmaktadır.

Zira mukaddime kısmında da bu cildin varlığına îmân etmek gerektiğine vurgu yapılmıştır.

Şerhin çeşitli yerlerinde görüldüğü üzere Ankaravî'nin iddialı üslûbu ve şerhte son hükmü verdiğine dâir ifadelerinın yanı sıra diğer eserlerinde Mevlevî düşüncesini ilmî temele oturtması ve usûlde tahrîfe düşmeye başlamış olan tarîkatın İstanbul kolunu düzene kavuşturma çabası onun, zamanında ve sonraki asırlarda en kudretli Mevlevî şeyhlerinden ve Mesnevî şârihlerinden biri olmasını sağlamıştır.

BİBLİYOGRAFYA

Sözlükler

Abdürrezzak Kâşânî; *Tasavvuf Sözlüğü*, (Çev.: Ekrem Demirli), İz Yayınları, İstanbul 2004.

Ahmet Vefik Paşa; *Lehçe-i Osmânî*, (Haz.: Recep Toparlı), Türk Dil Kurumu, Ankara 2000.

Ahterî-i Kebir; (Nâşiri: Sahhâf Kırımî Yûsuf Ziyâ), Dersaâdet 1322.

Akay, Hasan; *İslâmî Terimler Sözlüğü*, İşaret Yayınları, Ankara 1995.

Amîd, Hasan; *Ferheng-i Amîd*, İntişârât-ı Emîn Kebîr, Tahran 1381.

Atasözü ve Deyimler Sözlüğü, Üç Harf Yayınları, İstanbul 2004.

Cebecioğlu, Ethem; *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Anka Yayınları, İstanbul 2004.

Devellioğlu, Ferit; *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Yayınları, Ankara 1999.

Dilperîpûr, Asgar; *Türkçe-Farsça Ortak Kelimeler Sözlüğü*, İran Kültür Müsteşarlığı Yayınları, Ankara 1995.

Dilçin, Cem; *Yeni Tarama Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1983.

Dini Kavramlar Sözlüğü, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2006.

Ekiz, Osman Nuri; *Ansiklopedik Edebiyat Bilgileri Sözlüğü*, Toker Yayınları, İstanbul 1995.

Erdoğan, Abdüllatif; *Mevlana Sözlüğü*, Lamure Yayınları, İstanbul 2006.

Erhat, Azra; *Mitoloji Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2006.

Gölpınarlı, Abdülbaki; *Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*, İnkılâp Yayınları, İstanbul 2004.

İlyas A. İlyas; *El-Kâmûsü'l-Asrî (Arapça-Farsça Sözlük)*, Kahire 1970.

İpekten, Haluk; Mustafa İsen ve Diğerleri; *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1988.

Hüseyin Kâzım Kadrî; *Büyük Türk Lugati*, İstanbul 1943.

Kaliç, Sabri; *Ortak Kültür Kavramları Sözlüğü*, 3F Yayınları, İstanbul 2006.

Kanar, Mehmet; *Büyük Farsça Türkçe Sözlük*, Birim Yayınları, İstanbul 1998.

Kanar, Mehmet; *Farsça Cep Sözlüğü,* Fono Açıköğretim Kurumu, İstanbul 2000.

Kanar, Mehmet; *Etimolojik Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Derin Yayınları, Ankara 2005.

Karabey, Turgut; Numan Külekçi; *Sünbülzâde Vehbî-Tuhfe (Farsça-Türkçe Manzum Sözlük)*, Erzurum 1990.

Kartal, Ahmet; *Tuhfe-i Remzî*, Akçağ Yayınları, Ankara 2003.

Kılıç, Atabey; *Türkçe-Arapça Manzum Sözlüklerimizden Sübha-i Sıbyân -2- (Metin)*, Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 2/1, Winter 2007, s. 29-71.

Kılıç, Atabey; *Türkçe-Farsça Manzum Sözlüklerden Tuhfe-i Vehbî (Metin)*, Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 2/2 (Osman Nedim Tuna Armağanı), Spring 2007, s. 410-475.

Kılıç, Atabey; *Türkçe-Farsça Manzum Sözlüklerden Tuhfe-i Şâhidî (Metin)*, Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 2/3 (Tunca Kortantamer Özel Sayısı II), Fall 2007, s. 516-548.

Kılıç, Atabey; *Mustafâ Bin Osmân Keskin, Manzûme-i Keskin*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2009.

Mehmed Bahâeddîn; *Yeni Türkçe Lügat*, Akçağ Yayınları, Ankara 1997.

Mehmed Salâhî; *Kâmûs-ı Osmânî*, Mahmud Bey Matbaası, İstanbul 1313.

Mermer, Ahmet; Neslihan Koç Keskin; *Eski Türk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*, Akçağ Yayınları, Ankara 2005.

Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, Kalem Yayınevi, İstanbul 2006.

Muallim Nâcî; *Lugat-ı Nâcî*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1987.

Muhammed Fu'âd Abdü'l-Bâkî; *El-Mu'cemu'l-Mufehres li-Elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Kahire 1364.

Muhammed Mu'în; *Ferheng-i Fârsî*, Cilt 1-6, İntişârât-ı Emîr-i Kebîr, Tahran 1371.

Muhtar, Cemal; *Luğat-ı Ferişteoğlu ve Luğat-ı Kânûn-ı İlâhî*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 1993.

Mutçalı, Serdar; *Arapça-Türkçe Sözlük*, Dağarcık Yayınları, İstanbul 1995.

Mütercim Âsım Efendi; *Burhân-ı Katı*, (Haz.: Mürsel Öztürk; Derya Örs), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2000.

Olgun, İbrahim; Cemşit Dırahşan; *Ferheng-i Fârsî-Türkî/Farsça Türkçe Sözlük*, Ankara 1984.

Onay, Ahmet Talât; *Açıklamalı Dîvân Şiiri Sözlüğü,* (Haz.: Cemal Kurnaz), Birleşik Yayınları, Ankara 2007.

Öztürk, Furkan; *Bâkî Dîvânı Sözlüğü (Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlük)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.

Pakalın, Mehmed Zeki; *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü 1-3*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1993.

Pala, İskender; *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, İstanbul 2004.

Redhouse, Sir James W.; *Turkish and English Lexicon*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.

Safer Baba; *Tasavvuf Terimleri (Istılâhât-ı Sofiyye Fî Vatan-ı Asliyye)*, Keten Yayınları, İstanbul 1998.

Sarı, Mevlit; *El-Mevârid, Türkçe-Arapça Lügat*, Gonca Yayınları, İstanbul.

Sertoğlu, Midhat; *Osmanlı Tarih Lûgatı*, Enderun Yayınları, İstanbul 1986.

Seyyid Cafer Seccâdî; *Tasavvuf ve İrfan Terimleri Sözlüğü*, (Çev.: Hakkı Uygur), Ensar Neşriyat, İstanbul 2007.

Steingass, F.; *A Comprehensive Persian-English Dictionary*, Librairie du Liban, Beirut 1975.

Suad El-Hakîm; *İbnü'l-Arabî Sözlüğü*, (Çev.: Ekrem Demirli), Kabalcı Yayınları, İstanbul 2005

Şemseddîn Sâmî; *Kâmûs-ı Türkî*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1996.

Şemseddîn Sâmî; *Kâmûsu'l-A'lâm*, Cilt 1-6, Kaşgar Yayınları, İstanbul 1996.

Şeyhülislam Mehmed Esad Efendi; *Lehcetü'l-Lügat*, (Haz.: Ahmet Kırkkılıç), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1999.

Şükün, Ziya; *Farsça-Türkçe Lûgat Gencine-i Güftar Ferheng-i Ziya*, 1-3, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1984.

Tâhirü'l-Mevlevî; *Edebiyat Lugatı,* Enderun Yayınları, İstanbul 1973.

Tanyeri, M. Ali; *Örnekleriyle Divan Şiirinde Deyimler*, Akçağ Yayınları, Ankara 1999.

Tarama Sözlüğü (1963-72), 1-7. Cilt, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Tokmak, A. Naci; *Telaffuzlu Türkçe-Farsça Ortak Deyimler Sözlüğü*, Simurg Yayınları, İstanbul 2001.

Tunç, Tomris; *Derleme Sözlüğü ve Kavramlar Dizini*, 1-3. Cilt, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1995.

Uludağ, Süleyman; *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Marifet Yayınları, İstanbul 1991.

Vural, Mehmet; *İslâm Felsefesi Sözlüğü*, Elis Yayınları, Ankara 2003.

Yıldırım, Nimet; *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2006.

Yılmaz, Mehmet; *Edebiyatımızda İslamî Kaynaklı Sözler (Ansiklopedik Sözlük),* Enderun Yayınları, İstanbul 1992.

Yılmaz, Mehmet; *Kültürümüzde Arapça ve Farsça Asıllı Vecizeler Sözlüğü 1-2*, Sütun Yayınları, İstanbul 2008.

Zavotçu, Gencay; *Divan Edebiyatı Kişiler-Kişilikler Sözlüğü*, Aydın Kitabevi, Ankara 2006.

Tezler

Abdel-maksoud, Bilal; *İbnu'l-Fârız ve İsmail Ankaravi'nin Kasîde-i Hamriyye Şerhi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000.

Akar, Davut; *Şem'î Şerh-i Baharistan (Giriş-Metin),* Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999.

Akdoğan, Bayram; *İsmail-i Ankaravî'nin Hüccetü's-semâ' Adlı Eserine Göre Musikî Anlayışı (Mevlevîliğin Musiki Görüşü),* Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1991.

Arslan, Sebahattin; *Şerhu'l-Mesnevî III. Cild (Transkripsiyonlu Metin),* Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000.

Aslan, Üzeyir; *Neş'et Süleymân Efendi (1735-1807) Tercüme-i Şerh-i Dü Beyt-i Mesnevî (İnceleme Tenkitli Metin),* Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999.

Aslantürk, Mahmud; *Şerh-i Cezire-i Mesnevi (İnceleme-Transkripsiyonlu Metin-İndeks),* Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996.

Ayhan, Vefa; *Eski Anadolu Türkçesiyle Yazılmış Satır Arası Kur'an Tercümesi (Gramer-Metin- Sözlük) (245b-320a),* Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.

Aytan, M. Serhan; *İsmail Ankaravi ve Huccetü's-Semâ*, Sanatta Yeterlik Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, 1995.

Aytekin, Ülker; *Sarı Abdullah Efendi ve Mesnevi-i Şerif Şerhi,* Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002.

Bankır, Malik; *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî (Metin-İnceleme-Sözlük),* Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004.

Baştürk, Orhan; *Sürûrî'nin Mesnevi Şerhi v. 1b-40a (Tanıtım-İndeks-Tenkitli Metin),* Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1997.

Bektaş, Ömer; *Rusuhi İsmail Efendi ve Mesnevi-i Şerif Şerhi,* Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1993.

Ceyhan, Semih; *İsmâîl Ankaravî ve Mesnevî Şerhi,* Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005.

Dağlar, Abdülkadir; *Şem'î Şem'ullâh Şerh-i Mesnevî (I. Cilt) (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük),* Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.

Damar, Abdullah; *Menâzilü's-Sâirîn Şerhleri ve Âb-ı Hayât,* Doktora Tezi, Uludağ Üniveristesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003.

Deliktaş, Süleyman; *Salahaddîn-i Uşşâkî ve Kasîde-i Hamriyye Şerhi,* Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1990.

Demir, Nihat; *Îzahu'l-Hikem ve Şerh-i Heyakilü'n-Nur çerçevesinde Ankaravî'nin Felsefî Görüşleri*, Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000.

Demir, Ziya; *İstanbul Kütüphanelerinde Mevcut Matbu ve Yazma Fatiha Tefsîrleri*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1987.

Demirci, Mustafa; *Semâ' Risâleleri*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996.

Duman, Cafer; *Nahîfî'nin Manzum Mesnevî Tercümesi,* Bitirme Tezi, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, 1968.

Duru, Rafiye; *Modern Metin Çözümleme Teknikleri Bakımından Şerh Geleneği ve İsmail Hakkı Bursevî*, Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.

Durgun, Selahattin; *Sarı Abdullah ve Şerh-i Mesnevî (Cevâhir-i Bevâhir-i Mesnevî),* Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1993.

Dülger, Yusuf; *Semâ Risâleleri*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998.

Dündar, Seyhan; *Şem'î Şem'ullâh'ın Şerh-i Gülistân'ı,* Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998.

Gedik, Fatma; *İsmail-i Ankaravi (ö.1041/1631) ve Fütûhat-ı Ayniyye İsimli Eseri,* Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005.

Gül, Halim; *Mesnevî'de Kur'ânî Referanslar ve Kur'ân Âyetlerine Getirilen İşârî Yorumlar*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003.

Güleç, İsmail; *İsmail Hakkı Bursevî'nin Rûhu'l-Mesnevî'sinin İncelenmesi*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002.

Gültekin, Ayşe, *İsmâîl Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi Mecmûatu'l-Letâyif ve Matmûretu'l-Ma'ârif'inde Hadis (Altıncı Cilt Örneği),* Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.

Gündoğdu, Cengiz; *Abdulmecîd-i Sivâsî Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri,* Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1997.

Kemiksiz, Mehmed; *Semâ ve Devran Risâlesi*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1997

Keyik, Sevgi Elif; *XVI. Yüzyıl Sanatçılarından Şem'î'nin Şerh-i Pendnâme'si,* Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001.

Kılıç, Atabey; *Üskübî'nin Şerh-i Telhis'i,* Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1990.

Koçoğlu, Turgut; *Şem'î Şem'ullâh Şerh-i Mesnevî (II. Cilt) (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük),* Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.

Konur; Himmet; *Kemâl Paşa-zâde'nin Kasîde-i Hamriyye Şerhi: Edisyon Kritik ve Tahlil,* Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1990.

Kunt, İbrahim; *Mesnevî Sözlükleri ve Abdüllatif b. Abdullah'ın Letâifü'l-Lügatı,* Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996.

Mengüç, Hilal Tuğba; *İlmî Mehmed Dede'nin Cezire-i Mesnevi Şerhi,* Yüksek Lisans Tezi, Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005.

Okumuş, Necdet; *Ankaravi'nin Nakşu'l-Fusus Tercümesi ve İshak ve Yusuf Fassları'nın Yorumları,* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 1990.

Öztürk, Şeyda; *Şem'î'nin (15.-16 yy.) Mesnevî Şerhi (İlk Türkçe Tam Mesnevî Şerhi),* Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.

Saylam, Veli; *Ankaravî İsmail Rusuhî ve İzahu'l-Hikem Adlı Eseri,* Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1990.

Sultanoğlu, Cesur; *Mesnevi Sözlüklerinden Müşkilat-ı Mesnevi (İnceleme-Tercüme-İndeks),* Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001.

Summak, Abdulkadir; *Miftâhu'l-Belâga ve Misbâhu'l-Fesâha-Transkripsiyonlu Metin,* Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999.

Taştan, Ahmet; *Bir Şarih Olarak İsmail Hakkı Bursevî ve Edebî Şerhleri,* Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999.

Temizel, Ali; *Mevlânâ ve Mevlevîlikle İlgili Eski Harfli Türkçe Eserler ve Müellifleri*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996.

Topal, Ahmet; *Adnî Receb Dede Nahl-i Tecellî (İnceleme-Metin),* Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.

Uçar, Sebahattin; *Başlangıçtan Günümüze Kar'an Tefsiri, Fâtiha Sûresi*, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998.

Ülken, Fatih; *Şeyh İsmail Ankaravî'nin Miftâhü'l-Belâga ve Misbâhü'l-Fesâha'sı,* Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1990.

Eski Yazılı Yazma ve Basma Eserler

Abdurrahmân Câmî; *Nakdu'n-Nusûs fiŞerhi Nakşi'l-Fusûs*, (Yay.: William Chittick), Tahran 1977.

Abdülmecîd-i Sivasî; *Şerh-i Mesnevî*, Beyazıt Devlet Kütüphanesi Veliyyüddin Efendi 1651.

Abdülmecîd Muharrem ez-Zilî; *Şerh-i Ba'z-ı Ebyât-ı Mesnevî*, Süleymaniye Kütüphanesi Kasidecizâde 327.

Âbidîn Paşa; *Terceme ve Şerh-i Mesnevî-yi Şerîf 1-6*, Mahmûd Bey Matbaası, İstanbul 1324/1906

Ağa-zâde Mehmed Efendi; *Şerh-i Mesnevî*, Süleymaniye Kütüphanesi Pertev Paşa 619, vr. 14a-19a // Konya Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi 2176, vr. 6b-16a // Konya Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi 4003, vr. 31b-39b.

Ahmed Cevdet Paşa, *Tezâkir,* No: 40, s. 228-236.

Ahmed Nâim; *Şerh-i Mesnevî*, Erzurum İl Halk Kütüphanesi 23917.

Ali Enver; *Semâ'-hâne-yi Edeb,* Âlem Matbaası, İstanbul 1309.

Ambarcı-zâde Dervîş; *Şerh-i Mesnevî*, Süleymaniye Kütüphanesi Hekim Ali Paşa 711, vr. 29a-63a.

Âsafî Dal Mehmed Çelebi; Millî Kütüphane Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonu 06 HK 407.

Âşık Çelebi, *Meşâirü'ş-Şu'arâ*, Millet Kütüphanesi, No:772.

Bağdatlı Âsım; *Mesnevî Şerhi,* Ali Emiri Kütüphanesi Manzum 267, vr. 126a-128b.

Bağdatlı İsmâil Paşa; *Hediyyetü'l-Ârifîn, Esmâru'l-Müellifîn Âsâru'l-Musannıfîn*, I (nşr. Kilisli Muallim Rifat-İbnülemin Mahmud Kemâl), II (nşr. İbnülemin Mahmud Kemâl-Avni Aktuç) İstanbul 1951-1955, Tahran 1387/ 1967.

Beyhakî; *Sünen*, Mektebetu Darü'l-Baz, Mekketu'l-Mukerreme 1414/1994.

Bursalı Mehmed Tâhir; *Osmanlı Müellifleri*, Matbaa-yı Âmire, İstanbul 1333.

Celâleddîn Muhammed bin Muhammed bin el-Hüseyn el-Belhî (sümme'r-Rûmî); *Mesnevî-i Ma'nevî, I-VI*, (be-tashîh-i Reynold A. Nikolson, be-ihtimâm-ı Doktor Nasrullâh-ı Pûrcevâdî), Müessese-i İntişârât-ı Emîr-i Kebîr, Tahran 1363.

Fazlullâh Rahîmî; *Gülzâr-ı Hakîkat*, Mekteb-i Tıbbiyye-yi Askeriyye, İstanbul 1328.

Hayrî Bey; *Mesnevî-i Şerîf Tercemesi*, Mahmud Bey Matbaası, İstanbul 1308.

Herevî, *El-Masnû'*, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad 1404.

Heysemî; *Mecma'u'z-Zevâid*, Daru'l-Kütübi'l-Arabî, Beyrut 1407.

Hoca-zâde Seyyid Mehmed Râsim Efendi; *Şerh-i Râsim Müntehabâtu alâMesnevî-yi Şerîf*, İstanbul Üniversitesi Türkçe Yazmalar 1605.

Isbahânî, *Hilyetü'l-Evliyâ*, Dârü'l-Kütübi'l-'Arabî, Beyrut 1405.

İsmâ'îl b. Muhammed b. Abdulhâdî el-Cerrâhî el-Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ ve Muzîlu'l-İlbâs Emme'ştehire mine'l-Ehâdîsi alâElsineti'n-Nâs 1-2,* (Haz. Şeyh Muhammed Abdülaziz el-Hâlidî), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1997.

İsmâîl Rusûhî-yi Ankaravî, *Câmi'ul-Âyât,* Kütahya Vâhid Paşa İl Halk Kütüphanesi, 251.

İsmail Rusûhî-yi Ankaravî; *Hall-i Müşkilât-ı Mesnevî*, Beyazıt Devlet Kütüphanesi Veliyyüddin Efendi 1672.

İsmâîl Rusûhî-yi Ankaravî; *Nazm-ı Mebde' ve Me'âd,* Ankara Milli Kütüphane, 06 Mil. Yz. A 3981/2.

İsmâîl Rusûhî-yi Ankaravî; *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif,* Cilt 1, Afyon Gedik Ahmed Paşa İl Halk Kütüphanesi, 18202 (1555).

İsmâîl Rusûhî-yi Ankaravî; *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, Cilt 1, Afyon Gedik Ahmed Paşa Kütüphanesi, 18215.

İsmâîl Rusûhî-yi Ankaravî; *Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif*, Cilt 1, Kayseri Râşid Efendi Kütüphanesi, Ek Bölüm, 1388.

İsmâil Rusûhî-yi Ankaravî, *Mecmû'atü'l-Letâyif ve Ma'ârif*, Cilt 1, Konya Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi, 2062.

İsmâil Rusûhî-yi Ankaravî, *Mecmû'atü'l-Letâyif ve Ma'ârif*, Cilt 1, Manisa Çeşnigir İl Halk Kütüphanesi, 45 Hk 5176.

İsmâil Rusûhî-yi Ankaravî, *Mecmû'atü'l-Letâyif ve Ma'ârif*, Cilt 1, Süleymâniye Kütüphanesi, Ayasofya, 1920.

İsmâil Rusûhî-yi Ankaravî, *Mecmû'atü'l-Letâyif ve Ma'ârif*, Cilt 1, Süleymâniye Kütüphanesi, Beyazıt Bölümü (Beyazıt Devlet Kütüphanesi), 3565.

İsmâil Rusûhî-yi Ankaravî, *Mecmû'atü'l-Letâyif ve Ma'ârif*, Cilt 1, Süleymaniye Kütüphanesi, Beyazıt Bölümü (Beyazıt Devlet Kütüphanesi), 9261.

İsmâil Rusûhî-yi Ankaravî, *Mecmû'atü'l-Letâyif ve Ma'ârif*, Cilt 1, Süleymâniye Kütüphanesi, Çelebi Abdullah, 313.

İsmâil Rusûhî-yi Ankaravî, *Mecmû'atü'l-Letâyif ve Ma'ârif*, Cilt 1, Süleymâniye Kütüphanesi, Dâru'l-Mesnevî, 210.

İsmâil Rusûhî-yi Ankaravî, *Mecmû'atü'l-Letâyif ve Ma'ârif*, Cilt 1, Süleymâniye Kütüphanesi, Esad Efendi,1451.

İsmâil Rusûhî-yi Ankaravî, *Mecmû'atü'l-Letâyif ve Ma'ârif,* Cilt 1, Süleymâniye Kütüphanesi, Esad Efendi, 1561.

İsmâil Rusûhî-yi Ankaravî, *Mecmû'atü'l-Letâyif ve Ma'ârif,* Cilt 1, Süleymâniye Kütüphanesi, Hacı Mahmûd Efendi, 2350.

İsmâil Rusûhî-yi Ankaravî, *Mecmû'atü'l-Letâyif ve Ma'ârif,* Cilt 1, Süleymâniye Kütüphanesi, Hâlet Efendi, 176.

İsmâil Rusûhî-yi Ankaravî, *Mecmû'atü'l-Letâyif ve Ma'ârif,* Cilt 1, Süleymâniye Kütüphanesi, Hâlet Efendi, 204.

İsmâil Rusûhî-yi Ankaravî, *Mecmû'atü'l-Letâyif ve Ma'ârif,* Cilt 1, Süleymâniye Kütüphanesi, Hâlet Efendi, 274.

İsmâil Rusûhî-yi Ankaravî, *Mecmû'atü'l-Letâyif ve Ma'ârif,* Cilt 1, Süleymâniye Kütüphanesi, Hâlet Efendi, 275.

İsmâil Rusûhî-yi Ankaravî, *Mecmû'atü'l-Letâyif ve Ma'ârif,* Cilt 1, Süleymâniye Kütüphanesi, Hamîdiye, 669.

İsmâil Rusûhî-yi Ankaravî, *Mecmû'atü'l-Letâyif ve Ma'ârif,* Cilt 1, Süleymâniye Kütüphanesi, Lala İsmail, 170.

İsmâil Rusûhî-yi Ankaravî, *Mecmû'atü'l-Letâyif ve Ma'ârif,* Cilt 1, Süleymâniye Kütüphanesi, Lala İsmail, 174.

İsmâil Rusûhî-yi Ankaravî, *Mecmû'atü'l-Letâyif ve Ma'ârif,* Cilt 1, Süleymâniye Kütüphanesi, Nâfiz Paşa, 451.

İsmâil Rusûhî-yi Ankaravî, *Mecmû'atü'l-Letâyif ve Ma'ârif,* Cilt 1, Süleymâniye Kütüphanesi, Nâfiz Paşa, 589.

İsmâil Rusûhî-yi Ankaravî, *Mecmû'atü'l-Letâyif ve Ma'ârif,* Cilt 1, Süleymâniye Kütüphanesi, Nâfiz Paşa Bölümü, 593.

İsmâil Rusûhî-yi Ankaravî, *Mecmû'atü'l-Letâyif ve Ma'ârif,* Cilt 1, Süleymâniye Kütüphanesi, Pertev Paşa, 306.

İsmâil Rusûhî-yi Ankaravî, *Mecmû'atü'l-Letâyif ve Ma'ârif,* Cilt 1, Süleymâniye Kütüphanesi, Sâliha Hatun, 103.

İsmâil Rusûhî-yi Ankaravî, *Mecmû'atü'l-Letâyif ve Ma'ârif,* Cilt 1, Süleymâniye Kütüphanesi, Şehit Ali Paşa, 1260.

İsmâil Rusûhî-yi Ankaravî, *Mecmû'atü'l-Letâyif ve Ma'ârif,* Cilt 1, Süleymâniye Kütüphanesi, Şehit Ali Paşa, 1269.

İsmâil Rusûhî-yi Ankaravî, *Mecmû'atü'l-Letâyif ve Ma'ârif*, Cilt 1, Süleymâniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar, 561-1.

İsmâil Rusûhî-yi Ankaravî, *Mecmû'atü'l-Letâyif ve Ma'ârif*, Cilt 1, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, III. Ahmed Bölümü, 1360.

İsmâîl Rusûhî-yi Ankaravî; *Şerh-i Mesnevî*, Cilt 2, Matba'a-yı Âmire, İstanbul 1289.

İsmâîl Rusûhî-yi Ankaravî; *Şerh-i Mesnevî*, Cilt 3, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, R 450.

İsmâil Rusûhî-yi Ankaravî, *Mecmû'atü'l-Letâyif ve Ma'ârif*, Cilt 4, Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi, 2064.

İsmâîl Rusûhî-yi Ankaravî; *Şerh-i Mesnevî*, Cilt 5, Matba'a-yı Âmire, İstanbul 1289.

İsmâîl Rusûhî-yi Ankaravî; *Şerh-i Mesnevî*, Cilt 6, Matba'a-yı Âmire, İstanbul 1289.

İsmâil Rusûhî-yi Ankaravî, *Mecmû'atü'l-Letâyif ve Ma'ârif*, Cilt 7, Süleymâniye Kütüphanesi Hâlet Efendi, 178.

İsmâîl Rusûhî-yi Ankaravî; *Risâle-yi Uyûn-ı İsnâ Aşere*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar Bölümü, 6394.

İsmâîl Rusûhî-yi Ankaravî; *Şerh-i Hadîs-i Erba'în*, Süleymaniye Kütüphanesi, Nafiz Paşa Bölümü, 184.

İsmâîl Rusûhî-yi Ankaravî; *Miftâhu'l-Belâga ve Misbâhu'l-Fesâha*, Tasvîr-i Efkâr Matbaası, İstanbul 1284.

İsmâîl Rusûhî-yi Ankaravî; *Hüccetü's-Semâ,* Rıza Efendi Matbaası, İstanbul 1286.

İsmâîl Rusûhî-yi Ankaravî; *Minhâcu'l-Fukarâ*, Bulak 1256 / *Minhâcu'l-Fukarâ (Semâ' Risâlesi ile)*, Rıza Efendi Matbaası, İstanbul 1296.

İsmâîl Rusûhî-yi Ankaravî, *El-Hikemu'l-Münderice fîŞerhi'l-Münferice*, Bulak Matbaası, Mısır 1300.

İsmâîl Rusûhî-yi Ankaravî, *El-Hikemu'l-Münderice fîŞerhi'l-Münferice*, Hacı Hüseyin Efendi Matbaası, İstanbul, 1314.

İsmâîl Rusûhî-yi Ankaravî, *El-Hikemu'l-Münderice fîŞerhi'l-Münferice*, Uhuvvet Matbaası, İstanbul 1327.

İsmâîl Rusûhî-yi Ankaravî; *Zübdetü'l-Fuhûs fîNakşi'l-Fusûs*, Metin Matbaası, İstanbul 1328.

İsmâîl Rusûhî-yi Ankaravî; *Futûhât-ı Ayniyye*, Ahmed Kâmil Matbaası, İstanbul 1328.

Karaismailoğlu, Adnan; Derya Örs; *Mesnevî-yi Ma'nevî (ber-esâs-i nüsha-i muverreh 677/1278 Konya)*, 1-6, Şehrdârî-i Konya, 1384 // 2. baskı, 1-3, Akçağ Yayınları, Ankara 2007.

Kâtib Çelebi; *Fezleketü't-Tevârîh*, Cilt 2, Cerîde-yi Havâdis Matbaası, İstanbul 1287/1870.

Kâtip Çelebi; *Keşfü'z-Zunûn an-Esâmi'l-Kütübi ve'l-Fünûn*, Cilt 1-2, (Neşreden: Kilisli Muallim Rifat-Şerefeddîn Yaltkaya), Cilt 2, Maârif Matbaası, İstanbul 1360/1941.

Mecmû'a-yı Eş'âr; İbrâhim Edhem Kırımî Ankara Milli Kütüphane, Yz. A 8071.

Mecmû'a-yı Eş'âr; Konya Mevlânâ Müzesi Yazma Kitaplar Bölümü, 87, 112a-113a.

Mehmed el-Mevlevî, *Mesnevî-i Ma'nevî*, Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar 2780.

Mehmed Emîn; *Şerhu Ebyâtu'l-Mesnevî/Revâyihu'l-Mesneviyyât*, Süleymaniye Kütüphanesi Nafiz Paşa 522.

Mehmed Süreyyâ; *Sicill-i Osmanî*, Matba-i Âmire, İstanbul 1311.

Mehmed Şükrü İbni Ahmed Ata (Damad-ı Gelenbevî); *Müntehebât-ı Mesnevî*, Şems Matbaası, İstanbul 1328.

Mesnevihân Konevî Dervîş Mahmud; *Tercüme-i Sevâkıbü'l- Mevlânâ*, İstanbul: Ali Rıza Efendi Matbaâsı, 1281/1865.

Mevlânâ; *Mesnevî-i Şerîf (Tam Metin)*, (Mütercim: Süleyman Nahifî; Sâdeleştiren: Âmil Çelebioğlu), (Haz.: Nihat Öztoprak), Timaş Yayınları, İstanbul 2007.

Mevlânâ Celâleddîn; *Mesnevî-i Ma'nevî-i Celâleddîn Muhammed-i Mevlevî (ez rûy-i nüsha-i 677 h.)*, (be-kûşiş-i Tevfîk H. Sübhânî), Vezâret-i Ferheng ve İrşâd-i İslâmî, Sâzmân-i Çâp ve İntişârât, Tahran 1373.

Mevlânâ Celâleddîn; *Mesnevî-i Ma'nevî (ber esâs-i nüsha-i Konya),* Cilt 1-2, (be-tashîh ve pîşguftâr-ı Abdülkerîm-i Sürûş), Şirket-i İntişârât-ı İlmî ve Ferhengî, Tahran 1375.

Mevlânâ Celâleddîn; *Mesnevî-i Ma'nevî, Cilt 1-4*, (Âhırîn tashîh-i Reynold A. Nikolson; terceme ve tahkîk-i Hasan-ı Lâhûtî), Tahran 1383.

Muhammed Nâsıruddîn-i Albânî, *Silsiletü'l-Ehâdîsü'z-Za'îfa ve'l-Mevzû'a*, Mektebetü'l-Ma'ârif li'n-Neşri ve't-Tevzî', Riyad 1992.

Mustafa Sâkıb Dede; *Sefîne-yi Nefîse-yi Mevleviyân*, Matbaa-yı Vehbiyye, Kahire 1283/1866, Cilt II, s. 36-44.

Münavî, *Feyzü'l-Kadir*, El-Mektebetü'l-Ticariyyetü'l-Kübrâ, Mısır 1356.

Münzirî, *Et-Tergib ve't-Terhib*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiye, Beyrut 1417.

Müslim, *Sahîh*, Dâru'l-İhyâ'i't-Turasi-Arabî, Beyrut.

Nev'îzâde Atâyî; *Hadîkatü'l-Hakâyık fî Tekmiletü'ş-Şakâyık*, (Haz.: Abdülkadir Özcan), Çağrı Yayınları İstanbul 1989.

Nicholson, Raynold A.; *The Mathnawi of Jalalu'ddin Rumi, (edited from the oldest manuscripts available with critical notes translation and commantary),* Cilt 1-8, Laiden: Brill 1925-1940.

Nureddîn Abdurrahmân bin Ahmed Câmî; *Nakdu'n-Nusûs fîŞerhi Nakşi'l-Fusûs*, Ankara Milli Kütüphane, Yz. A 922/1.

Sabûhî Ahmed Dede; *El-İhtiyârât-ı Hazret-i Mesnevî-yi Şerîf*, Süleymaniye Kütüphanesi Esat Efendi 1310.

Sadîkî; *Hikâyât-ı Mesnevî'den Tercümeler*, Süleymaniye Kütüphanesi Lala İsmail 393.

Sarı Abdullâh Efendi; *Şerh-i Mesnevî: Cevâhir-i Bevâhir-i Mesnevî*, Cilt 1, Tasvîr-i Efkâr Matbaası, İstanbul 1287 // Cilt 2-3-4-5, Matbaa-yı Âmire, İstanbul 1288.

Seyyid Ebussuud bin Seyyid Sadullah El-Hüseynî El-Kayserî; *Şerh-i Mesnevî*, Süleymaniye Kütüphanesi Serez 1463.

Seyyid Sâdık-ı Gevherîn; *Ferheng-i Lugât u Ta'bîrât-ı Mesnevî*, Cilt 1-9, 3. Basım, İntişârât-ı Züvvâr, Tahran 1381.

Şem'î Şem'ullâh; *Şerh-i Mesnevî*, Cilt 1, Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi 2068.

Şifâyî Mehmed Dede; *Şerh-i Mesnevî-yi Şerîf*, Süleymaniye Kütüphanesi Dârü'l-Mesnevî 209.

Taberanî; *Mu'cemu's-Sagir*, El-Mektebü'l-İslamî, Beyrut 1405.

Tâlibî Hasan Efendi; *Yetîmü'ş-Şürûh / Şerh-i Mu'dalât-ı Mesnevî*, Konya Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi 2080.

Tirmizi; *Nevâdiru'l-Usul fi-Ehadisi'r-Rasûl,* Daru'l-Cill, Beyrut 1992.

Tuman, Mehmed Nâil: *Tuhfe-i Nâilî*, Bizim Büro Yayınları, Ankara 2001.

Kitaplar

Âbidîn Paşa; *Kaside-i Bürde Tercüme ve Şerhi* (Haz.: Ömer Faruk Harman), Kalem Yayınevi, İstanbul 2004.

Âbidin Paşa; *Mesnevî Şerhi 1-2*, (Sadeleştiren: Mehmet Sait Karaçorlu), İz Yayıncılık, İstanbul 2007.

Ağababa, Naile; *Ortaçağ Türk Dil Bilim Adamları*, Ahenk Yayınları, Van 2006.

Ahmed Eflâkî, *Menâkıbü'l-Ârifîn I-II,* (Haz.: Tahsin Yazıcı), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1986.

Ahmed Remzî Akyürek; *Miftâhu'l-Müellifîn Fihristi*, (Haz.: Mustafa Tatcı-Cemâl Kurnaz), Bizim Büro Basımevi, Ankara 2000.

Akar, Metin; *Su Kasidesi Şerhi*, 3. Baskı, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2002.

Akarsu, Kâmil; *Adına Aşk Dediler (Dîvân Şiirimizden Metin Şerhi Örnekleri),* Akçağ Yayınları, Ankara 2007.

Andrews, Walter G.; *Şiirin Sesi Toplumun Şarkısı*, İletişim Yayınları, İstanbul 2000.

Arı, Ahmet; *Sâkıb Dede ve Dîvânı*, Akçağ Yayınları, Ankara 2003.

Ateş, Süleyman; *Mişkâtü'l-Envâr (İmam Gazâlî),* Bedir Yayınevi, İstanbul 1994.

Baş, Nuri; *Mana ve Mefhumlarıyla Mesnevî'den Parıltılar*, Meram Belediyesi Yayınları, Konya 2006.

Bedîüzzamân Firûzanfer; *Mevlânâ Celâleddîn*, (Çev.: Feridun Nafiz Uzluk), Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1986.

Beyânî Mustafa bin Cârullah: *Tezkiretü'ş-Şu'arâ*, (Haz. Dr. İbrahim KUTLUK), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1997.

Bilgegil, M. Kaya; *Edebiyat Bilgi ve Teorileri (Belâgat),* Enderun Kitabevi, İstanbul 1989.

Bilkan, Ali Fuat; *Osmanlı Şiirine Modern Yaklaşımlar*, L&M Yayınları, İstanbul 2006.

Bolay, Süleyman Hayri; *Aristo Metafiziği ile Gazzâlî Metafiziğinin Karşılaştırılması*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1989.

Bolelli, Nusreddin; *Belâgat Beyân-Me'ânî-Bedî' İlimleri, Arap Edebiyâtı*, Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 2001.

Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, Meral Yayınları, İstanbul 1972.

Can, Şefik; *Konularına Göre Açıklamalı Mesnevî Tercümesi*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1997.

Can, Şefik; *Mevlânâ, Hayatı, Şahsiyeti, Fikirleri*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1997.

Can, Şefik; *Cevâhir-i Bavâhir-i Mesneviye: Mesnevî'den Seçmeler*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2002.

Can, Şefik; *Mesnevî Hikâyeleri*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2003.

Ceyhan, Semih; *İsmail Ankaravî, Hadislerle Tasavvuf ve Mevlevî Erkânı-Mesnevî Beyitleriyle Kırk Hadis Şerhi*, Darulhadis Yayınevi, İstanbul 2002.

Ceyhan, Semih; Mustafa Topatan; *Mesnevî'nin Sırrı-Dîbâce ve İlk On Sekiz Beyit Şerhi,* Hayykitap Yayınları, İstanbul 2008.

Ceylan, Ömür; *Tasavvufî Şiir Şerhleri*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2000.

Ceylan, Ömür; *Böyle Buyurdu Sûfî (Tasavvuf ve Şerh Edebiyatı Araştırmaları),* Kapı Yayınları, İstanbul 2005.

Cihan, Ahmet Kamil; *Sühreverdî'nin Felsefesinde İnsan ve Âlemdeki Yeri*, Laçin Yayınları, Kayseri 2003.

Çalışkan, Adem; *Fuzûlî'nin Su Kasidesi ve Şerhi*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1999.

Çavuşoğlu, Mehmet; *Divanlar Arasında*, Akçağ Yayınları, Ankara 1998.

Çavuşoğlu, Mehmet; *Necati Bey Divanı'nın Tahlili*, Kitabevi, İstanbul 2001.

Çaylıoğlu, Abdullah; *Niyâzî-i Mısrî Şerhleri*, İnsan Yayınları, İstanbul 1999.

Çelebi, Asaf Halet; *Mevlânâ ve Mevlevîlik*, Hece Yayınları, İstanbul 2002.

Çelebioğlu, Âmil; *Mevlânâ Celâleddîn Rûmî Mesnevî-yi Şerif, Aslı ve Sadeleştirilmişiyle Manzum Nahîfî Tercümesi,* Cilt 1-3, Sönmez Neşriyat, İstanbul 1967 (1. Cilt)-1972 (3. Cilt).

Çelebioğlu, Âmil; *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1998.

Çelebioğlu, Âmil; *Türk Edebiyatında Mesnevî (XV. yy.'a kadar),* Kitabevi, İstanbul 1999.

Çelik, İsa; *Âbidin Paşa'nın Mesnevi Şerhi ve Tasavvufî Düşünceleri*, Vefa Yayınları, İstanbul 2007.

Dayıoğlu, Server; *Galata Mevlevîhanesi*, Ankara 2003.

Demirci, Mehmet; *Mesnevî Hikâyelerinden Dersler*, Rumi Yayınları, Konya 2007.

Demirel, Şener; *Dinle Neyden*, Manas Yayıncılık, Elazığ 2009.

Demirel, Şener; *Tâhirü'l-Mevlevî (Olgun)'den Metin Şerhi Örnekleri*, Araştırma Yayınları, Ankara 2005.

Dilek, Kaan; *Mevlânâ Vadisinde Ahlak ve Marifet: Mevlânâ'nın Mesnevî'sinde Seçme Bölüm ve Hikâyeler,* İhvan Yayınları, İstanbul 2005.

Dilek, Kaan; *Mevlâna Celâleddin Rûmi, Bir Aşk Hikâyesi*, İhvan Neşriyat, İstanbul 2005.

Dilek, Kaan; *Mesnevî'den Öyküler ve Ney*, A&D Yayıncılık, İstanbul 2006.

Doğan, Muhammed Nur; *Fatih Divanı ve Şerhi (Metin, Nesre Çeviri ve Şerh),* Yelkenli Yayınevi, İstanbul 2006.

Dündar, Seyhan; *Şem'î Şem'ullah'ın Şerh-i Gülistân'ı*, İzmir 1998.

Eco, Umberto; *Ortaçağ Estetiğinde Sanat ve Güzellik*, (Çev.: Kemal Atakay), Can Yayınları, İstanbul 1999.

Eraydın, Selçuk; *Tasavvuf ve Edebiyat Yazıları*, Mavi Yayınları, İstanbul 1997.

Esrâr Dede; *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye*, (Haz.: İlhan Genç), Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2000.

Evliyâ Çelebi; *Seyâhatnâme*, Cilt I, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1998.

Gelibolulu Mustafa Âlî; *Künhü'l-Ahbar'ın Tezkire Kısmı,* (Haz.: Mustafa İsen) Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1994.

Gölpınarlı, Abdülbaki; *Nehcü'l-Belâga Terceme ve Şerhi*, İş Bankası Yayınları, İstanbul 1971.

Gölpınarlı, Abdülbâki; *Konya Mevlânâ Müzesi Yazmaları*, Cilt 2, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1967.

Gölpınarlı, Abdülbâki; *Mevlânâ Müzesi Yazmalar Kataloğu*, Cilt 3, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1972.

Gölpınarlı, Abdülbaki; *Gülşen-i Râz Şerhi*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1972.

Gölpınarlı, Abdülbaki; *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik,* İnkılâp Yayınları, İstanbul 1983.

Gölpınarlı, Abdülbâki; *Mevlânâ Müzesi Yazmalar Kataloğu*, Cilt 4, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1994.

Gölpınarlı, Abdülbâki; *Mesnevî ve Şerhi,* Cilt 1-6, 3. Basım, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2000.

Güleç, İsmail; *Türk Edebiyatında Mesnevî Tercüme ve Şerhleri*, Pan Yayıncılık, İstanbul 2008.

Güleç, İsmail; *İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Mesnevî -Mesnevî'nin İlk 748 Beytinin Şerhi-,* İnsan Yayınları, İstanbul 2004.

Gülüce, Hüseyin; *Kur'ân Tefsiri Açısından Mesnevî*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1999.

Gündüz, Sadık; *Mevlânâ'nın Mesnevî'sinden Seçme Hikâyeler*, Zerafet Yayınları, İstanbul 2003.

Gürtunca, M. Faruk; *Mevlana, Aslı Türkçe Çeviri ve Açıklamalarıyla* Mesnevî, (Haz.: İbrahim Hakkı Konyalı), Ülkü Yayınevi, İstanbul 1963.

Gündüzalp, Selim; *Mevlana Mesnevi (Seçme Öyküler),* Zafer Yayınları, İstanbul 2005.

Hacıtahiroğlu, Abdullah Öztemiz; *Celâleddin Rûmî Mevlânâ, Mesnevî (kendi vezniyle manzum tercüme)*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1972.

Halıcı, Feyzi; *Şair Burhaneddin'in Nasreddin Hoca'nın Fıkralarını Şerheden Eseri*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1994.

Hammer, Joseph V., *Osmanlı Tarihi*, (Çev.: Mehmed Ata, Yen Neşir: Abdülkadir Karahan), Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1991.

Holbrook, Victoria Rowe; *Aşkın Okunmaz Kıyıları*, İletişim Yayınları, İstanbul 1998.

Hüseyin Bey; *Mahmûd-ı Şebusterî*, Şerh-i Gülşen-i Râz, (Haz.: Cengiz Gündoğdu), Ataç Yayınları, İstanbul 2006.

Hüseyin Vassâf; *Mevlid Şerhi Gülzâr-ı Aşk*, (Haz.: Mustafa Tatcı-Musa Yıldız-Kaplan Üstüner), Dergâh Yayınları, İstanbul 2006.

İbn Arabî; *Nurlar Risâlesi*, (Çev.: Mahmut Kanık), İnsan Yayınları, İstanbul 1997.

İbn Arabî; *Harflerin İlmi*, (Çev.: Mahmut Kanık), Asa Yayınları, Bursa, 2006.

İbn Arabî Anısına Makaleler, (Çev.: Tahir Uluç), İnsan Yayınları, İstanbul 2002.

İbn İsâ Saruhânî; *Esmâ-i Hüsnâ Şerhi*, (Haz.: Numan Külekçi), Akçağ Yayınları, Ankara (Tarihsiz).

İbrahim Aczi Kendi; *Mevlânâ ve Ruh-u Mesnevi*, Cilt 1, Yeni Kitap Basımevi, Konya 1953.

İbrahim Şâhidî; *Gülşen-i Tevhid (Hicri VIII. Yüzyıl),* (Çev.: Midhat Bahari Beytur), İnkılap ve Aka Kitabevleri, İstanbul 1967.

İsmail Hakkı Bursevî; *Bitmedik Ot Dibinde Doğmadıcak Bir Göcen: Şerh-i Nazm-ı Ahmed*, (Haz.: Cemâl Kurnaz-Mustafa Tatcı), Akçağ Yayınları, Ankara 2000.

İsmail Hakkı Bursevî; *Ferahu'r-Rûh (Muhammediye Şerhi),* Cilt 1-3, (Haz.: Mustafa Utku), Uludağ Yayınları, İstanbul 2000 (1. Cilt) / 2001 (2. Cilt) / 2002 (3. Cilt).

İsmâîl Rusûhî-yi Ankaravî; *Nakşe'l-Fusûs Şerhi*, (Haz.: İlhan Kutluer), Ribat Yayınları, İstanbul 1981.

İsmâîl Rusûhî-yi Ankaravî; *Minhâcu'l-Fukarâ-Fakirlerin Yolu*, (Haz: Sadettin Ekinci; Meral Kuzu) İnsan Yayınları, İstanbul 1996.

İsmâîl Rusuhî-yi Ankaravî; *Şerh-i Nakşe'l-Füsûs Gerçeklerin Özü* (Haz.: Ayhan Yıldırım), Ataç Yayınları, İstanbul 2005.

İsmâil Rusuhî-yi Ankaravî; *Nisâbu'l-Mevlevî Tercümesi*, (Haz.: Yakup Şafak; İbrahim Kunt), Tekin Kitabevi, Konya 2005.

İsmâil Rusûhî-yi Ankaravî; *Osmanlı Tasavvuf Düşüncesi-Makâsıd-ı Aliyye fî Şerhıt-Tâiyye*, (Haz.: Mehmet Demirci), Vefa Yayınları, İstanbul 2007.

İsmail Rusûhî-yi Ankaravî; *Nisâbü'l-Mevlevî: Mevlevîlik Yolunun Esasları*, (Çev.: Tahirü'l-Mevlevî, Haz.: Bekir Şahin), Damla Yayıncılık, İstanbul 2007.

İsmail Rusûhî-yi Ankaravî; *Minhâcü'l-Fukarâ,* (Haz.: Safi Arpaguş), Vefa Yayınları, İstanbul 2008.

İmâm Gazâlî; *Mişkatu'l-Envar-Nurlar Âlemi*, Nesil Yayınları, İstanbul 2007.

İmâm-ı Gazâlî, *Nur Metafiziği*, (Çev.: A. Cüneyd Köksal), Gelenek Yayıncılık, İstanbul 2004.

İzbudak, Veled Çelebi; *Mesnevi Şerhi,* Cilt 1-6, (Haz.: Yakup Şafak), Konya Büyük Şehir Belediyesi Yayınları, Konya 2004.

Kam, Ömer Ferit; *Divan Şiirinin Dünyasına Giriş (Âsâr-ı Edebiye Tetkikatı),* (Haz.: Halil Çeltik), Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 2003.

Kanar, Mehmet; *Mesnevî'den Seçmeler*, Serhat Yayınları, İstanbul 2005.

Kaplan, Mehmet; *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar I*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1976, s. 109-116.

Karahan, Abdülkadir; *İslâm-Türk Edebiyatında Kırk Hadîs Toplama, Tercüme ve Şerhleri,* Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1991.

Karaismailoğlu, Adnan; *Mevlâna Celâleddîn Rûmî, Mesnevî*, Cilt 1-2, Akçağ Yayınları (Yeni Şafak Kültür Armağanı), Ankara 2004.

Karaköse, Şaban; *Konulara Göre Derlenmiş Mevlânâ'dan Düşündüren Sözler*, Yakamoz Yayınları, İstanbul 2007.

Karaköse, Şaban; *Mevlânâ'dan Düşündüren Hikâyeler*, Yakamoz Yayınları, İstanbul 2007.

Karatay, Fehmi Edhem; *Topkapı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu*, Cilt 2 (Filoloji, Edebiyat, Mecmualar) No: 1986-3088, Topkapı Sarayı Müzesi Yayınları, İstanbul 1961.

Kastamonulu Balıklızâde Ahmed Mahir; *El-Muhkem Fî Şerhi'l-Hikem (İbn Atâullâh-ı İskenderî, Hikemü'l-Atâ'iyye)*, (Haz.: Selahattin Hacıoğlu), Erkam Matbaası, İstanbul 2006.

Kavakçı, Yusuf Ziya; *İslam Araştırmalarında Usûl*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1982.

Kaya, Bayram Ali; *Mevlânâ'dan Seçmeler*, Metropol Yayınları, İstanbul 2005.

Kayaalp, İsa; *Sultan Ahmed Divanı'nın Tahlili*, Kitabevi, İstanbul 1999.

Kayaalp, İsa; *Mevlânâ'dan Seçmeler*, Bilge Sanat Yapım, İstanbul 2005.

Kenan Rıfâî; *Şerh-i Mesnevî-i Şerîf*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 2000.

Kılıç, Atabey; *Klâsik Türk Edebiyatı Üzerine Makaleler*, Turkish Studies Publication, Ankara 2007.

Kılıç, Atabey; *Bosnavî Mehmed Necîb Sübha-i Sıbyân Şerhi Hediyyetü'l-Ihvân (İnceleme-Metin)*, Laçin Yayınları, Kayseri 2007.

Kılıç, Atabey; *Ahmed Hamdî Belâgat-ı Lisân-ı Osmânâ (İnceleme-Metin-Dizin),* Laçin Yayınları, Kayseri 2007.

Kılıç, Mahmut Erol; *Sûfî ve Şiir-Osmanlı Tasavvuf Şiirinin Poetikası*, İnsan Yayınları, İstanbul 2004.

Kınalı-zâde Hasan Çelebi; *Tezkiretü'ş-şu'ârâ,* Cilt 1, (Haz.: İbrahim Kutluk), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1989.

Koner, Mehmet Muhlis; *Mesnevî'nin Özü,* Cilt 1-6, Konya Belediyesi, Konya 1961; II. Baskı Tablet Yayınları, Konya 2005.

Konuk, Ahmed Avni; *Fusûsu'l-Hikem Tercüme ve Şerhi*, Cilt 1-4, (Haz.: Selçuk Eraydın; Mustafa Tahralı), Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1992.

Konuk, Ahmed Avni; *Mesnevî-i Şerîf Şerhi I*, Cilt 1-2, (Haz.: Selçuk Eraydın-Mustafa Tahralı), Gelenek Yayınları, İstanbul 2004.

Konuk, Ahmed Avni; *Mesnevî-i Şerîf Şerhi II*, Cilt 3, (Haz.: Osman Türer; Mustafa Tahralı; Sâfi Arpaguş), Gelenek Yayınları, İstanbul 2005 // Cilt 4, (Haz.: Osman Türer; Mustafa Tahralı; Sâfi Arpaguş), Kitabevi, İstanbul 2005.

Konuk, Ahmed Avni; *Mesnevî-i Şerîf Şerhi III*, Cilt 5-6, (Haz.: Selçuk Eraydın; Mehmet Demirci; Mustafa Tahralı; Sâfi Arpaguş; Necdet Tosun), Kitabevi, İstanbul 2005 // 2006 (6. Cilt).

Konuk, Ahmed Avni; *Mesnevî-i Şerîf Şerhi IV*, Cilt 7, (Haz.: Selçuk Eraydın; Mustafa Tahralı; Necdet Tosun), Kitabevi, İstanbul 2006 // Cilt 8, (Haz.: Sâfi Arpaguş; Mustafa Tahralı), Kitabevi, İstanbul 2007.

Konuk, Ahmed Avni; *Mesnevî-i Şerîf Şerhi V,* Cilt 9-10, (Haz.: Mehmet Demirci; Süleyman Gökbulut; Mustafa Tahralı), Kitabevi, İstanbul 2008.

Konuk, Ahmed Avni; *Mesnevî-i Şerîf Şerhi VI,* Cilt 11-12-13, (Haz.: Dilaver Gürer; Mustafa Tahralı), Kitabevi, İstanbul 2008 // 2009 (13. Cilt).

Kortantamer, Tunca; *Eski Türk Edebiyatı Makaleler*, Akçağ Yayınları, Ankara 1993.

Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli, (Haz.: Hayrettin Karaman; Ali Özek; İbrahim Kâfi Dönmez; Mustafa Çağrıcı; Sadrettin Gümüş; Ali Turgut), Türk Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1997.

Kurnaz, Cemâl; *Hayâlî Bey Divanı'nın Tahlili*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1996.

Kurnaz, Cemâl; Mustafa Tatcı; *Bitmedik Ot Dibinde Doğmadıcak Bir Göcen*, Akçağ Yayınları, Ankara 2001.

Kuşpınar, Bilal; *Ismail Ankaravî on The Illuminative Philsopy-His Izahu'l-Hikem: Its Edition and Analysism Comporison With Davvani's Shawakil al-Hur, Together With The Translation of Suhrawardi's Hayakil al-Nur*, ISTAC, Kuala Lumpur 1996.

Latîfî Tazkiresi, (Haz.: Mustafa İsen), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990.

Levend, Agâh Sırrı; *Türk Edebiyatı Tarihi, Cilt 1 (Giriş),* 4. Basım, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1998.

Lewis, Franklin; *Mevlânâ-Geçmiş ve Şimdi; Doğu ve Batı*, (Çev.: Gül Çağalı Güven; Hamide Koyukan), Kabalcı Yayınları, İstanbul 2010.

Mazıoğlu, Hasibe: *Fuzûlî ve Türkçe Divanından Seçmeler*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2002.

Mehmed Süreyya; *Sicill-i Osmanî*, (Haz.: Nuri Akbayar; Seyit Ali Kahraman), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996.

Mengi, Mine*; Divan Şiiri Yazıları*, Akçağ Yayınları, Ankara 2000.

Mermer, Ahmet; Selahattin Hidayetoğlu; Mustafa Erdoğan; Neslihan Koç Keskin; *Osmanlı Şiirinde Mevlânâ Övgüleri ve Mevlevîlik Unsurları,* Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2009.

Muhammed Nazmî-i Halvetî; *Sırr-ı Ma'nevî (Manzum Mesnevî Tercümesi) (İnceleme-Metin),* (Haz.: Ekrem Bektaş), Selçuk Üniversitesi Mevlâna Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, Konya 2009.

Mustafa Na'îmâ; *Na'îmâ Târihi (Ravzatu'l-Hüseyn fîhulâsati ahbâri'l-hâfikayn),* (Çev.: Zuhûrî Danışman), Cilt 1, İstanbul 1967.

Ocak, Ahmet Yaşar; *Türk Sûfîliğine Bakışlar: Türkiye'de Tarihin Saptırılması Sürecinde,* İletişim Yayınları, İstanbul 1996.

Okuyucu, Cihan; *Mesnevî'den Hikmet ve Hikâyelerle Mevlânâ Konuşuyor*, Bilge Yayıncılık, İstanbul 2006.

Okuyucu, Cihan; *Gazel Bahçesi*, Sütun Yayınları, İstanbul 2006.

Okuyucu, Cihan; *Mesnevî'den Hikmet ve Hikâyelerle Mevlânâ Konuşuyor*, Bilge Yayıncılık, İstanbul 2006.

Olgun, Tahir (Tâhirü'l-Mevlevî); *Şerh-i Mesnevî 1-14*, 2. Basım, Şâmil Yayınları, İstanbul 1975.

Onan, Necmettin Halil; *İzahlı Divan Şiiri Antolojisi*, Millî eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1991.

Önder, Mehmet; *Mesnevî'den Hikâyeler*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 1971.

Önder, Mehmet; *Mevlana ve Mevlevilik*, Aksoy Yayıncılık, İstanbul 1998.

Örs, Derya; Hicabi Kırlangıç; *Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî*, Mesnevî, Cilt 1-6, Ekim Yayınları, İstanbul 2007.

Öz, Yusuf; *Tuhfe-i Şâhidî Şerhleri*, Konya 1999.

Özdamar, Mustafa; *Yaman Dede*, Kırkkandil Yayınevi, İstanbul 2008.

Özel, İsmet; *40 Hadis*, Marmara FM Kitaplığı, İstanbul 2004.

Öztekin, Nezahat; *Mevlânâ'nın Mesnevî'sindeki Hikâyelerin XIII-XV. Yüzyıl Anadolu Mesnevîlerine Etkisi,* Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir 2000.

Öztekin, Nezahat; *İbn Arabî, Tuhfetü'l-Uşşak ve Turfetü'l-Müştak (Niyâzî-i Mısrî Şerhi),* Akademi Kitabevi, İzmir 2006.

Pala, İskender; *Şi'r-i Kadîm*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1997.

Pala, İskender; *Ve Gazel Yeniden*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2001.

Pala, İskender; *Âh Mine'l-Aşk*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1999.

Pekolcay, Necla; *İslâmî Türk Edebiyatı Tedkik ve Metodlarının Genel Esasları ve Mazmun Anahtarları,* Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1999.

Perhiz, Eyüp Necati; *Kıssalardan Dinî Ahlakî İlmî Hisseler*, Matbaa-yı Ebuzziya, İstanbul 1939.

Polat, Selahattin; Habil Nazlıgül; Süleyman Doğanay; *Hadis Araştırma ve Tenkit Klavuzu*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 2008.

Sahih Ahmed Dede; *Mecmûatü't-Tevârihi'l-Mevleviyye-Mevlevîlerin Târîhi*, (Haz.: Cem Zorlu), İnsan Yayınları, İstanbul 2003.

Saraç, M. A. Yekta; *Klâsik Edebiyat Bilgisi (Belâgat)*, Bilimevi Yayınları, İstanbul 2001.

Saraç, M. A. Yekta; *Klâsik Edebiyat Bilgisi (Biçim-Ölçü-Kafiye),* 3F Yayınevi, İstanbul 2007.

Saraç, M. A. Yekta; *Klasik Edebiyat Bilgisi (Belâgat),* 5. Basım, 3F Yayınevi, İstanbul 2007.

Sarıalioğlu, Kenan; *Cân Yücedir Göklerden: Mevlânâ, Mesnevi'den Seçmeler,* Dünya Kitapları, İstanbul 2004.

Schivelbush, Wolfgang; *Keyif Verici Maddelerin Tarihi, Cennet, Tat ve Mantık*, (Çev.: Zehra Aksu Yılmazer), Dost Kitabevi, Ankara 2000.

Sefercioğlu, M. Nejat; *Nev'î Divanı'nın Tahlili,* Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990.

Sehî Bey Tezkiresi Heşt-Behişt, (Haz.: Mustafa İsen), Akçağ Yayınları, Ankara 1998.

Sevgi, H. Ahmet; *Mevlânâ'nın Mesnevî'sinde Devrin Örf ve Âdetleriyle İlgili Bilgiler*, Türkiye Diyanet Vakfı Kayseri Şubesi Yayınları, Kayseri 1994.

Seyyid Muhammed Nûrü'l-Arabî; *Mısrî Niyâzî Divanı Şerhi*, (Haz.: Mahmut Sadettin Bilginer), Esmâ Yayınları, İstanbul 1982.

Sönmez, Kemal; *Açıklamaları İle Mesnevî Ummanından 18 Hakikat İncisi ve Türkçe Nazmedilmiş Seçme Beyitler,* Ankara 1968.

Subaşı, Muhsin İlyas; *Batıdaki Mevlânâ,* Nesil Yayınları, İstanbul 2003.

Süleyman Nahîfî: *Mesnevî-i Şerif Aslı ve Sadeleştirilmişiyle Manzum Nahîfî Tercümesi*, (Haz.: Âmil Çelebioğlu), Sönmez Neşriyat, İstanbul 1967.

Şafak, Yakup; *Mevlânâ Celâleddin Rûmî, Bütün Eserleri*, Tekin Yayınları, Konya 2006.

Şahin, Muhammed; *Mesnevî'nin Tenkidi*, Güven Basımevi, İstanbul 1946.

Şeyh Mekkî Efendi; Ahmed Neylî Efendi; *İbn Arabî Müdâfaası,* (Haz.: Halil Baltacı), Gelenek Yayınları, İstanbul 2004.

Şentürk, Ahmet Atillâ; *Ahmed Paşa'nın Güneş Kasidesi Üzerine Düşünceler*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1994.

Şentürk, Ahmet Atillâ; *Necâtî Beğ'in Sultan Beyazıt Methiyesi ve Bazı Gazelleri Hakkında Notlar,* Enderun Kitabevi, İstanbul 1995.

Şeyh Galip; *Şerh-i Cezîre-yi Mesnevî,* (Haz.: Turgut Karabay; Mehmet Vanlıoğlu; Mehmet Atalay), Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Erzurum 1996.

Tâhirü'l-Mevlevî; *Nisâbu'l-Mevlevî Tercümesi*, (Haz.: Yakup Şafak; İbrahim Kunt), Tekin Kitabevi, Konya 2005.

Tarlan, Ali Nihad; *Şeyhî Divanı'nı Tedkik*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul 1964 / 4. Basım, Akçağ Yayınları, Ankara 2004.

Tarlan, Ali Nihad; *Edebiyat Meseleleri*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1981.

Tarlan, Ali Nihad; *Fuzûlî Divanı Şerhi*, 2. Basım, Akçağ Yayınları, Ankara 1998.

Tarlan, Ali Nihad; *Bâkî Divanı Şerhi Notları*, (Haz.: Fazıl Duru-Sait Okumuş), Meneviş Yayınevi, Ankara 2003.

Tatlısu, Ali Osman; *Esmâü'l-Hüsnâ Şerhi*, Başak Yayınları, İstanbul 2000.

Tek, Abdurrezzak; *Tasavvufî Mertebeler: Hâce Abdullah El-Ensârî El-Herevî Örneği*, Emin Yayınları, Bursa, 2008.

Tek, Abdurrezzak; *Menâzilü's-Sâirîn: Tasavvufta Yüz Basamak*, Emin Yayınları, Bursa, 2008.

Tektaş; Afif; *Şeyh İsmail Ankaravî'nin Minhâcu'l-Fukarâ Adlı Eserinin Özü*, (Haz.: Mustafa Çiçekler) İstanbul 2004.

Tolasa, Harun; *Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası*, Akçağ Yayınları, Ankara 2001.

Top, Hüseyin; *Mevlevî Usûl ve Âdâbı*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2001.

Top, Hüseyin; *Mesnevî-i Ma'nevî Şerhi İlk 1001 Beyit*, Tablet Yayınları, Konya 2008.

Topkaya, Hatice Gülcan; *Gökyüzüne Merdiven: Mesnevî'den Seçmeler*, Om Yayınevi, İstanbul 2002.

Toshihiko Izutsu; *İbn Arabî'nin Fusûs'undaki Anahtar-Kavramlar*, (Çev.: Ahmed Yüksel Özemre), Kaknüs Yayınları, İstanbul 1998.

Tökel, Dursun Ali; *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar*, Akçağ Yayınları, Ankara 2000.

Tökel, Dursun Ali; *Divan Şiirinde Harf Simgeciliği*, Hece Yayınları, Ankara 2003.

Tulum, Mertol; *Tarihî Metin Çalışmalarında Usul / Menâkıbu'l-Kudsiyye Üzerinde Bir Deneme,* Deniz Kitabevi, İstanbul 2000.

Türkmen, Fikret; *Nasrettin Hoca Latifelerinin Şerhi (Burhaniye Tercümesi),* Akademi Kitabevi, İzmir 1999.

Uludağ, Süleyman; *İslam'da Semâ ve Musiki*, İstanbul 1976.

Unat, Faik Reşit; *Hicrî Tarihleri Milâdî Tarihe Çevirme Kılavuzu*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 4. Basım, Ankara 1974.

Ülkü, Feyzullah Sacid; *Mevlana, Mesnevi (Manzum Tercüme),* Türkiye Yayınevi, İstanbul 1945.

Yavuz, Kemal; *Mu'înî'nin Mesnevî-i Murâdiyye'si (Mesnevî Tercüme ve Şerhi) (Gramer ve Sözlük),* Cilt 1-2, Selçuk Üniversitesi Mevlâna Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, Konya 2007.

Yardım, Ali; *Mesnevî Hadîsleri,* Damla Yayınevi, İstanbul 2008.

Yeniterzi, Emine; *Mevlâna Âşığı Konyalı Bir Şair Veysel Öksüz ve Şiirleri,* Selçuklu Belediyesi Yayınları, Konya 2006.

Yeşil, Şemseddin; *Mesnevî'den Hikâyeler*, Hüsnühattat Matbaası, İstanbul 1962.

Yetik, Erhan; *İsmail-i Ankaravî (Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri),* İşaret Yayınları, İstanbul 1992.

Yetiş, Kâzım; *Belâgattan Retoriğe*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2006.

Yetkin, Saffet; *Nur Heykelleri (Sühreverdî),* Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1988.

Yıldırım, Ayhan; *Gerçeklerin Özü (Muhyiddin İbnü'l-Arabî, Nakşe'l-Füsûs) (İsmâil Rusuhî Ankaravî, Zübdetü'l-Fuhûs fi-Nakşi'l-Fusûs),* Ataç, İstanbul 2005.

Yıldırım, Selahattin; *Osmanlı'da Kırk Hadis Çalışmaları 1*, Dârulhadîs Yayınevi, İstanbul 2000.

Yılmaz, Hasan Kâmil: *Tasavvufî Hadis Şerhleri ve Konevî'nin Kırk Hadis Şerhi*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1990.

Yılmaz, Necdet; *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf: Sûfîler, Devlet, Ulemâ (XVII. Yüzyıl),* İstanbul 2001.

Yörükan, Yusuf Ziya; *Şihâbeddin Sühreverdi ve Nur Heykelleri*, (Haz.: Ahmet Kamil Cihan), İnsan Yayınları, İstanbul 1998.

Zeren, Mehmet; *Hz. Mevlânâ'nın En Büyük Eseri Mesnevî'de Geçen Bütün Hikâyeler*, Semerkand Yayınları, İstanbul 2004.

Ziyâ Paşa; *Zafer-nâme*, (Haz.: Fikret Şahoğlu), Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul (Tarihsiz).

Makaleler/Tebliğler

Abdulkadiroğlu, Abdülkerim; "Edebiyatta Metodoloji Açısından Elyazmaları ve Nadir Eserler Üzerine Notlar-I", *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 3, Sayı 1, 1987, s. 7-9.

Açıkgöz, Namık; "Fuzulî'nin Bir Beyiti Etrafında Düşünceler", *Azerbaycan Türkleri Dergisi*, 1990, s. 38-40.

Ahmed Cevdet Paşa ile Âbidîn Paşa'nın mektuplaşmaları "Ahmed Cevdet Paşa'nın Âbidin Paşa'ya Yazdığı Mektup", *Mektep Dergisi*, Cilt 3, Sayı 33, s. 308-313.

Akdoğan, Bayram; "Hüccetü's-Semâ' Adlı Musiki Risâlesi ve Ankaravî İsmail bin Ahmed'in Musiki Anlayışı", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 35, 1996, s. 477-505.

Akkaya, Hüseyin; "XVII. Yüzyıl Osmanlı Devletinde Görülen Fikir Hareketlerinde Kadızâdeliler-Sivâsîler Tartışması", *Osmanlı Ansiklopedisi*, Cilt 7, s. 170-177

Akkuş, Metin; "Metin Şerhi Geleneği Tarlan Mektebinden Haluk İpekten'e", *Yedi İklim Dergisi*, Sayı 32, Kasım 1992, s. 67-68.

Aksoyak, İ. Hakkı; "Metin Şerhi", *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*, (Haz.: Mustafa İsen-Muhsin Macit-Osman Horata-Filiz Kılıç-İ. Hakkı Aksoyak), 1. Basım, Grafiker Yayınları, Ankara 2002, s. 283-290.

Alparslan, Ali; "Gazel Şerhi Örnekleri II", *Türk Dili Dergisi*, Sayı 415-416-417 (Türk Şiiri Özel Sayısı II / Divan Şiiri), Temmuz-Ağustos-Eylül 1986, s. 248-259.

Alptekin, Turan; "Yunus Şiirlerinin Sitilistik ve Yapısal Çözümleme Denemesi İçin Bir Prolegomen", *Journal of Turkish Studies / Türklük Bilgisi Araştırmaları*, Sayı 24 (In Memoriam Agah Sırrı Levend Hâtıra Sayısı I), 2000, s. 9-56

Arpaguş, Safi; "Hüccetü's-semâ' (XVII. Yüzyıl Osmanlı Toplumunda Mûsikî, Semâ' ve Devrân Hakkındaki Dînî Tartışmalar ve İsmâil Ankaravî'nin Semâ Müdâfaası)", *Marife Dergisi*, Sayı 3, s. 387-425.

Arslan, Mehmet; İsmail Hakkı Aksoyak; "Gelibolulu Âlî'nin Şerh Muhtevâlı Dört Risâlesi", *Türklük Bilimi Araştırmaları*, Sayı 6, 1998, s. 263-288.

Aslan, Üzeyir; "XVIII. Yüzyıl Mutasavvıf Şairlerinden Fahrî Ahmed ve Elif-name Şerhi", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, Sayı 19, 2008, s. 157-192.

Aşkar, Mustafa; "Molla Fenârî'nin 'Şerhu Dîbâceti'l-Mesnevî' Adlı Risâlesi ve Tahlîli", *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, Sayı 14, 2005, s. 83-102.

Ateş, Ahmed; "Metin Tenkidi Hakkında (Dasitân-ı Tevârih-i Mülûk-i Âl-i Osman Münasebeti İle)", *Türkiyât Mecmuası*, Cilt 7-8, Sayı 1, 1942, s. 253-267.

Ateş, Ahmed; "Konya Kütüphanelerinde Bulunan Bazı Mühim Yazmalar", *Belleten*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Cilt 16, Sayı 61-64, Ankara 1952, s. 49-130.

Ateş, Ahmed; "Mesnevî'nin Onsekiz Beytinin Manası", *60. Doğum Yılı Münasebetiyle Fuad Köprülü Armağanı*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara 1953, s. 37-50.

Ateş, Ahmed; "Âgâz-ı Mesnevî, Ma'nâ-yı Hicdeh Beyt", (Çev.: Tevfîk Sübhânî), *Mevlânâ (Ezdîdegâh-ı Türkân u İrâniyân)*, İran Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1369 s. 159-174.

Avşar, Ziya; "Rûhü'l-Mesnevî'de Mesnevî'nin İlk On Sekiz Beytinin Şerh Yöntemi" , *II. Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni, Kayseri 10-12 Nisan 2006, Bildiriler*, Kayseri 2007, s. 659-672.

Avşar, Ziya; "Tenkitli Metin Neşrinde İmlâ Sorunu Üzerine Düşünceler", *Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 3/6 (Prof. Dr. İsmail Ünver Adına -The Serial of Special Volumes-İmlâ/Ortographic), Fall 2008, s. 71-111.

Ayan, Hüseyin; "On Sekiz Beyte İki Türlü Bakış", *I. Milli Mevlânâ Kongresi Bildirileri*, 1986, s. 325-330.

Bahçıvan, Seyit; "Mezheplerin Doğuşuna Bir Bakış" (Muhammed Zâhid Kevserî'den Çeviri), *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Konya, 2001, Sayı 12, s. 33-48.

Bardakçı, Necmettin; "Mevlânâ'nın Tasavvufî Düşüncesinin Kaynakları", *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, (Temmuz-Aralık 2007), s. 55-77.

Başaran, Orhan; "İdrîs-i Bitlisî'nin Şerh-i Kasîde-i Hamriyyesi ve İki Yazma Nüshası", *Nüsha Dergisi*, Sayı 12, 2004, s. 6-15.

Baykara, Rusuhi; "Osmanlı Devletinde İlk Tütün İçme Yasağı ve İktisâdî Sebebi", *Tarih Dünyası*, Cilt 3, Sayı 23, 1953, s. 993.

Bektaş, Ekrem; "Mesnevî Hikâyeleri; Tespit ve Değerlendirme", *Mevlânâ Araştırmaları*, (Ed.: Adnan Karaismailoğlu), Akçağ Yayınları, Ankara 2007, s. 421-443.

Belge, Murat: "Divan Edebiyatı ve Metin Eleştirisinde Yöntem", *Yeni Dergisi*, Cilt 3, Sayı 36, 1967, s. 215-224.

Bilgin, Azmi; "Eski Türk Edebiyatında Şerh", *1. Kayseri ve Yöresi Kültür Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni (12-13 Nisan 2001) Bildiriler*, Cilt 1, Kayseri 2001, s. 169-173.

Canım, Rıdvan; "Metin Şerhi Geleneğimiz Çerçevesinde Tarlan ve İpekten'in Kaleminden Fuzulî'nin Sana Redifli Gazeli", *Fuzulî Kitabı, 500. Yılında Fuzulî Sempozyumu Bildirileri*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Dairesi Başkanlığı, İstanbul 1996, 129-140.

Ceyhan, Adem; "Kânûnî'nin Bir Gazelinin Düşündürdükleri", *Yağmur Dergisi*, Sayı 1, Ekim-Kasım-Aralık 1998, s. 59-62.

Ceyhan, Semih; "İsmail Rusuhî Ankaravî'nin Mesnevî Tahkîki: Mesnevî'deki Manaya Metodolojik Bir Yaklaşım", *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, Sayı 20 (Mevlana Armağanı Sayısı), 2007, s. 118-120.

Ceyhan, Semih; "Semâın Mâhiyetine Dair Bir Karşılaştırma: Aziz Mahmûd Hüdâyî ve İsmail Ankaravî", *Tasavvuf Dergisi,* 2008, Sayı 22, s. 201-217.

Ceylan, Ömür; "Mânâ Şairin Karnında(mı)dır?!", *Böyle Buyurdu Sûfî (Tasavvuf ve Şerh Edebiyatı Araştırmaları)*, Kapı Yayınları, İstanbul 2005, s. 111-120.

Ceylan, Ömür; "Yazarı Meçhul Bir Hüdâyî Şerhi", *Böyle Buyurdu Sûfî (Tasavvuf ve Şerh Edebiyatı Araştırmaları)*, Kapı Yayınları, İstanbul 2005, s. 134-149.

Ceylan, Ömür; "Fütüvvetnâme Muhtevalı Bir Manzûme Şerhi: Şerh-i Manzûme-i Gaybî", *Böyle Buyurdu Sûfî (Tasavvuf ve Şerh Edebiyatı Araştırmaları)*, Kapı Yayınları, İstanbul 2005, s. 150-181.

Cihan, Ahmet Kamil; "Şihâbeddîn Sühreverdî'nin Eserleri", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 11, 2001, http://sbe.erciyes.edu.tr/dergi/sayi_11.htm.

Çakıcı, Bilal; "Mehmed Şakir'in Manzum Mesnevî Tercümesi, *Erdem Dergisi*, Sayı 50 (Doğumunun 800. Yılında Mevlânâ Özel Sayısı), 2008, s. 51-58.

Çaldak, Süleyman; "Câmî'nin Kasîde-yi Hamriyye Şerhi", *Ulusal Eski Türk Edebiyatı Sempozyumu,* Adıyaman Üniversitesi, 15-16 Mayıs 2009.

Çelebioğlu, Âmil; "Fuzûlî'nin Bir Beyti Üzerinde Düşünceler", *Osmanlı Araştırmaları The Journal of Ottoman Studies*, Sayı 7-8, 1988, s. 200-210.

Çelebioğlu, Âmil; "Hz. Mevlânâ'ya İzâfe Edilen Bir Gazelin Şerhi", *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1998, s. 519-524.

Çelebioğlu, Âmil; "Yûnus'un Bir Şiirinin Şerhi", *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1998, s. 553-561.

Çelebioğlu, Âmil; "Muhtelif Şerhlere Göre Mesnevî'nin İlk Beyti ile İlgili Düşünceler", *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları,* Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1998, s. 525-545.

Çetin, Nihâd M.; "Mesnevî'nin Konya Kütüphanelerindeki Eski Yazmaları", *Edebiyat Fakültesi Şarkıyât Mecmûası*, Sayı 4, İstanbul, 1961, s. 97-118.

Çevirme, Hülya; "Yunus Emre'nin Bir Şiirinin Göstergebilim Açısından İncelenmesi", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 17 (Prof. Dr. Efrasiyap Gemalmaz Özel Sayısı), 2000, s. 75-80

Çıkla, Selçuk; Sibel Üst; "Mesnevi'deki Hikayelerin Kaynakları ve Mevlana'nın Hikayeler Üzerindeki Tasarrufları", *Yedi İklim Dergisi*, Sayı 211, Ekim 2007, s. 92-97.

Çınar, Bekir; "Ahmed Avnî Konuk'un Mesnevî-i Şerîf Şerhi'nin İlk 18 Beytindeki Şerh Usûlü", *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 4/6, Fall 2009, s. 39-61.

Çıpan, Mustafa; "Şâhidî İbrahim Dede Divançesi'nde Bulunan Mevlevîlikle İlgili Unsurlar ve Bir Gazelinin Şerhi", *Muğla Üniversitesi Osmanlı'nın 700. Yılında Muğla Sempozyumu*, Muğla, 6-7 Mayıs 1999.

Çıpan, Mustafa; "Şeyyad Hamza'nın Hayatı, Eserleri, Şahsiyeti, Kasidesinin İncelenmesi ve On İkinci Beytinin Şerhi", *Konya Ticaret Odası, Yeni İpek Yolu Dergisi 700. Yıl Konya Özel Sayısı*, Cilt 1, Konya 1998, s. 351-360.

Çift, Salih; "İlk Dönem Tasavvuf Düşüncesinde Nûr Kavramı", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 13, Sayı 1, Bursa 2004, s. 139-157.

Dağlar, Abdülkadir; "Klâsik Türk Edebiyatı Şerh Geleneği ve Hacı İbrâhim Efendi'nin Şerh-i Belâgat'ına Dâir", *Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 2/2 (Osman Nedim Tuna Armağanı), Spring 2007, s. 161-178.

Dağlar, Abdülkadir; "Vassâf Tarihi Şerhinden Hareketle Şerh Kaynakları Meselesi", *Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 2/4 (Tunca Kortantamer Özel Sayısı II), Fall 2007, s. 293-307.

Dağlar, Abdülkadir; "Hacı İbrâhim Efendi'nin "Şerh-i Belâgat"ı (Metin)", *Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 2/4 (Tunca Kortantamer Özel Sayısı II), Fall 2007, s. 321-370.

Dağlar, Abdülkadir; "Mevlevî Edebiyatı Kaynaklarından Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviye ile Semâ'hâne-i Edeb'in Mukayesesi", *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 3/2, Spring 2008, s. 229-277.

Dağlar, Abdülkadir; "Kâmil-i Mevlevî'nin Kendi Şiirine Tuttuğu Ayna: Adem Kasîdesi ve Şerhi", *Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 3/4 (Fahrettin Kırzıoğlu Armağanı), Summer 2008, s. 335-371.

Damar, Abdullah; "Abdullah Herevî ve Menâzilü's-Sâirîn", *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, 2007, S 18, s. 321-335.

Demirel, Şener; "Bâkî'nin Sünbül Kasîdesi ve Şerhi", *Tâhirü'l-Mevlevî (Olgun)'den Metin Şerhi Örnekleri*, Araştırma Yayınları, Ankara 2005, s. 31-51.

Demirel, Şener; "Bâkî'nin Kanunî Süleymân Hakkındaki Mersiyesi", *Tâhirü'l-Mevlevî (Olgun)'den Metin Şerhi Örnekleri*, Araştırma Yayınları, Ankara 2005, s. 52-81.

Demirel, Şener; "Taşlıcalı Yahyâ'nın Şehzâde Mustafa Mersiyesi", *Tâhirü'l-Mevlevî (Olgun)'den Metin Şerhi Örnekleri*, Araştırma Yayınları, Ankara 2005, s. 82-105.

Demirel, Şener; "Nef'î'nin Hotin Kasîdesi -Kasîdecilik ve Nef'î'nin Bir Kasîdesi-", *Tâhirü'l-Mevlevî (Olgun)'den Metin Şerhi Örnekleri*, Araştırma Yayınları, Ankara 2005, s. 106-138.

Demirel, Şener; "Sabrî'nin Ebû Saîd Efendi Vasfında Bir Kasîdesi", *Tâhirü'l-Mevlevî (Olgun)'den Metin Şerhi Örnekleri*, Araştırma Yayınları, Ankara 2005, s. 139-179.

Demirel, Şener; "Fuzûlî'nin Bağdat Kasîdesi", *Tâhirü'l-Mevlevî (Olgun)'den Metin Şerhi Örnekleri*, Araştırma Yayınları, Ankara 2005, s. 180-212.

Demirel, Şener; "Fuzûlî'nin Şikâyet-nâmesi", *Tâhirü'l-Mevlevî (Olgun)'den Metin Şerhi Örnekleri*, Araştırma Yayınları, Ankara 2005, s. 213-245.

Demirel, Şener; "Rızâeddîn Remzî er-Rıfâî'nin Tasavvuf Dergisi'ndeki Mesnevî Şerhi", *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, Sayı 14, Ocak-Haziran 2005, s. 591-630.

Demirel, Şener; "Abdülbaki Gölpınarlı'nın Kendi Sesinden Mesnevî'nin İlk İki Beytinin Şerhi", *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, Sayı 14, Ocak-Haziran 2005, s. 365-382.

Demirel, Şener; "Mevlânâ'nın Mesnevîsi'nin Türkçe Şerhleri Üzerine Bir Literatür Çalışması", *TALİD, (Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi),* Eski Türk Edebiyatı Özel Sayısı II, Cilt 5, Sayı 10, s. 496.

De Vaux, Carra; "Şerh", *İslam Ansiklopedisi*, Cilt 11, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1979, s. 429.

Dilçin, Cem; "Fuzulî'nin Bir Gazelinin Şerhi ve Yapısal Yönden İncelenmesi", *Türkoloji Dergisi*, Cilt 9, 1991, s. 43-98.

Doğan, Muhammet Nur; "Metin Şerhi Bakımından Klâsik Türk Edebiyatı Kaynaklarına Toplu Bir Bakış", *I. Eski Türk Edebiyatı Kollogyumu*, Ankara 17-18 Ocak 1992.

Doğan, Muhammet Nur; "Metin Şerhi Üzerine", *Yedi İklim Dergisi*, Sayı 63, Haziran 1995, s. 70-74.

Duman, Musa; "XV. Yüzyıl Şairlerinden İbrahim Bey", *İlmî Araştırmalar Dergisi*, Sayı 2, 1996, s. 73-78.

Durmuş, İsmail; Hüseyin Elmalı; "İbnü'n-Nahvî", *Türkiye Diyanet Vakfi İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 21, İstanbul 2000, s. 163.

Durmuş, İsmail; "İstişhâd", *Türkiye Diyanet Vakfi İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 23, İstanbul 2001, s. 396-397.

Duru, Necip Fazıl; "Mevlevî Şeyhi Ağa-zâde Mehmed Dede ve Mesnevî'nin İlk On Sekiz Beytinin Şerhi", *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, Sayı 11, Temmuz-Aralık 2003, s. 151-176.

Elbir, Bilal; "Türk Edebiyatında Mu'ammâ ve Surûrî'nin Bir Mu'ammâ Şerhi", *Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 4/6 (Prof. Dr. Cem Dilçin Adına - Şerh/Annotation), Fall 2009, s. 82-94.

Elgin, Necati; "İsmail Ankaravî (Mesnevî Şârihi Rüsûhî Dede)", *Anıt,* Sayı 30, 1960, s. 259.

Elmalı, Hüseyin; "İbnü'n-Nahvî, El-Kasîdetu'l-Münfericesi ve Tercümesi", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 16, 2002, s. 37-56.

Eraydın, Selçuk; "Mevlânâ'nın Mesnevî-i Şerîf'inden (ilk) Onsekiz Beyit", *Tasavvuf ve Tarîkatlar*, 4. Basım, Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, s. 494-500.

Erdem, Mehmet Dursun; "Ontolojik İncelemeye Dehhânî'nin "eyledi" Redifli Gazeli Örneğinde Yapısalcı Bir Bakış", *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 2/3 (Tunca Kortantamer Özel Sayısı I), Summer 2007, s. 254-273.

Erdoğan, İsmail; "İşrâkîlik'in İslâm Felsefesi İçerisindeki Yeri ve Kaynakları", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* Sayı 8, 2003, s. 159-178.

Erdoğan, Mustafa; "Niyâzî-i Mısrî Şerhleri", *Dergâh Dergisi*, Cilt 6, Sayı 17, 1996, s. 15-17

Erdoğan, Mustafa; "Edebiyatımızda Şerh Geleneğine Genel Bir Bakış", *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 1, 1997, s. 286-293.

Erguner, Kudsi; "Mevlevîlik ve Ney", *Ayrılık Çeşmesi Bir Neyzenin Yolculuğu*, 2. Basım, İletişim Yayınları, İstanbul 2003, s. 211-219.

Ertek, Morkoç, Yasemin; "Hâfız-ı Şîrâzî'nin Bir Gazelini Yapısal Yönden İnceleme Denemesi", *Dergâh Dergisi*, Cilt 16, Sayı 190, Aralık 2005, s. 17-20.

Filizok, Rıza; "Metin Şerhi, Metin Tahlili ve Mehmet Kaplan", *Dergâh Dergisi*, Cilt 17, Sayı 194, Nisan 2006, s. 10-11.

Galitekin, Ahmed Nezih; "Tâhirü'l-Mevlevî'nin Nisâbü'l-Mevlevî Tercümesi", *Yedi İklim Dergisi,* Sayı 38, s. 93-94.

Galitekin, Ahmed Nezih; "İsmail Rusûhî Ankaravî ve Risâle-yi müfîde-yi Usûl-ı Tarîkat-ı Nâzenîn", *Yedi İklim Dergisi*, Sayı 56, Kasım 1994, s. 89-95.

Genç, İlhan; "Klasik Türk Edebiyatı Metinlerini Anlamada Modern Yaklaşımlar", *Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 2/4 (Tunca Kortantamer Özel Sayısı II), Fall 2007, s. 393-404

Gökbulut, Süleyman; "İsmâîl Rusûhî Ankaravî, Osmanlı Tasavvuf Düşüncesi (Makâsıd-ı Aliyye Fî Şerhi't-Tâiyye), (Haz.: Mehmet Demirci, Vefâ Yayınları, İstanbul 2007, 482 s.", *Tasavvuf Dergisi,* 2008, Sayı 22, s. 378-380.

Gölpınarlı; "Mesnevî'nin VII. Cildi", *Edebiyat Fakültesi Şarkıyât Mecmûası*, Sayı 6, İstanbul, 1966, s. 11-18.

Gönel, Hüseyin; "Nusret Ebubekir Efendi ve Sâ'ib Şerhi Üzerine Bazı Notlar", *Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 4/6 (Prof. Dr. Cem Dilçin Adına - Şerh/Annotation), Fall 2009, s. 193-212.

Güleç, İsmail; "Türk Edebiyatında Mevlânâ'nın Mesnevî'sinin Tercüme ve Şerhleri" *Journal of Turkish Studies Türklük Bilgisi Araştırmaları*, Sayı 27/2, 2003, s. 161-176.

Güleç, İsmâil; "Türk Edebiyâtında Cezîre-i Mesnevî Şerhleri", *Osmanlı Araştırmaları The Journal of Ottoman Studies*, Sayı 24, 2004, 159-179.

Güleç, İsmail; R. A. Nicholson'un Mesnevî Tercüme ve Şerhi Üzerine, *Dîvân İlmî Araştırmalar Dergisi*, Sayı 20, 2006, s. 227–240.

Güleç, İsmail; "Üç Asırda Ne Değişti? 17. ve 20. Asırlarda Yapılan Mesnevi Şerhlerini Karşılaştırma Denemesi", *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları II: Eski Türk Edebiyatına*

Modern Yaklaşımlar I, 24 Nisan 2006, Bildiriler, (Haz.: Hatice Aynur vd.), Turkuaz Yayınları, İstanbul 2007, s. 80-97.

Güleç, İsmail; "Dağılmış İncileri Toplamaya Yardım Etmek: Şerh Tasnifi Meselesine Küçük Bir Katkı", *Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 4/6 (Prof. Dr. Cem Dilçin Adına - Şerh/Annotation), Fall 2009, s. 213-230.

Gümüş, Zehra; "Pîrî Paşa-zâde Mehmed b. Abdü'l-bâkî el-Cemâlî'nin Tuhfe-i Şâhidî Şerhi: Tuhfe-i Mîr", *Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 2/3 (Tunca Kortantamer Özel Sayısı I), Summer 2007, s. 296-312.

Gümüş, Zehra; "Klâsik Türk Edebiyatında Manzum Sözlük Şerhleri", *Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 2/4 (Tunca Kortantamer Özel Sayısı II), Fall 2007, s. 423-431.

Gümüş, Zehra; "Mesnevî'ye Cevrî'nin Manzum Şerhi: Hall-i Tahkîkât", *Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 4/6 (Prof. Dr. Cem Dilçin Adına - Şerh/Annotation), Fall 2009, s. 231-250.

Gündoğdu, Cengiz; "XVII. Yüzyıl Osmanlısında Siyasî Otoritenin Ulemâ-Sûfî Yaklaşımına Dair Bir Örnek: IV. Murat-Kadızâde-Sivâsî", *Dinî Araştırmalar*, Ankara, 1999, Cilt: 2, Sayı: 5, ss. 203-223.

Gündoğdu, Cengiz; "Türk Tasavvuf Kültüründe Bir Şeyhler Ailesi: Şemsî-Sivâsîler", *Türkler Ansiklopedisi*, Cilt 11, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 128-140.

Gündoğdu, Cengiz; "Mevlana'nın Mesnevî'sinin Türkçe'ye Şerh Geleneği ve Halvetî Şeyhi Abdulmecîd-i Sivâsî'nin Mesnevî Üzerindeki Çalışmaları", *EKEV Akademi Dergisi*, Sayı 25, Güz 2005, s. 115.

Gündoğdu, Cengiz; "Mevlânâ'nın Mesnevî'sinde 'Manâ Dili', Mesnevî'nin Türkçeye Şerh Geleneği ve Bu Bağlamda Halvetî Şeyhi Abdülmecîd-i Sivâsî'nin Mesnevî Üzerine Çalışmaları", *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, Sayı 14, Ocak-Haziran 2005, s. 121-157.

Gündoğdu, Mehmet; "Çeviride Kuram- Uygulama İlişkisi", *Çanakkkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yabancı Diller Eğitimi Bölümü Alman Dili Eğitimi Anabilim Dalı, Uluslararası IV. Dil, Yazın ve Deyişbilim Sempozyumu Bildirileri, Çanakkale, 17-19 Haziran 2005*, (Haz.: Ali Osman Öztürk ve Diğerleri), s. 95.

Holbrook, Victoria Rowe; "Klasik Sonrası İmge, Okyanussal Benlik", *Toplum ve Bilim Dergisi*, Sayı 70 (Kış 1996), s. 199-214.

Horata, Osman; "Klâsik Edebiyatımıza Ait Metinlerin Neşrinde Karşılaşılan İmlâ İle İlgili Bazı Problemler", *I. Eski Türk Edebiyatı Kollogyumu*, İLESAM,17-18 Ocak 1992, Ankara 1992.

Horata, Osman; "Necâtî Bey'den Bâkî'ye Döne Döne", *Bilig Dergisi*, Sayı 7, 1998, s. 44-66.

Horata, Osman; "Mevlânâ ve Dîvân Şâirleri", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Özel Sayı, 1999, s. 43-56.

İpekten, Haluk; "Gazel Şerhi Örnekleri II", *Türk Dili Dergisi*, Sayı 415-416-417 (Türk Şiiri Özel Sayısı II / Divan Şiiri), Temmuz-Ağustos-Eylül 1986, s. 260-290.

İnce, Adnan; "Tenkitli Metin Kurmada Karşılaşılan Güçlükler ve Çözüm Önerileri", *I. Eski Türk Edebiyatı Kollogyumu*, İLESAM,17-18 Ocak 1992, Ankara 1992.

Karabey, Turgut; "Metin Şerhi", *I. Eski Türk Edebiyatı Kollogyumu*, Ankara 17-18 Ocak 1992.

Karagöz; Mehmet; "Osmanlı Fikir Hayatında Kadızâdeliler", *Türkler Ansiklopedisi*, Cilt 11, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 141-152.

Karaismailoğlu, Adnan; "R. A. Nicholson'un Mesnevî Neşri ve Yeni Mesnevî Neşirleri", *Selçuk Üniversitesi Mevlana Araştırma ve Uygulama Merkezi Mevlana Araştırmaları Dergisi*, Sayı 1, 2007, s. 22-33.

Karavelioğlu, Murat A.; "Klasik Türk Edebiyatında Şem'î Mahlaslı Şairler ve Prizrenli Şem'î", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, Sayı 32, 2005, s. 65-80.

Karslı, İbrahim H.; "Çeviri Kuramları Açısından M. Hamdi Yazır'ın Meal Yöntemi", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 9, Sayı 1, 2005, s. 233.

Kaya, Mahmut; "İşrâkıyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 23, İstanbul 2001, s. 435-438.

Kemikli, Bilal; "Türk Tasavvuf Edebiyatında Risâle-i Devrân ve Semâ Türü ve Gaybî'nin Konuya İlişkin Görüşleri", Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt 37, 1997.

Kerîm-i Zemânî, *Şerh-i Câmi-i Mesnevî-yi Manevî*, (Çev.: Nimet Yıldırım), Tahran 1380, Atatürk Üniversitesi Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü Yayını.

Kılıç, Atabey; "Karnım Açtır Karnım Aç!", *Berceste Dergisi*, Sayı 13, Temmuz 2003, s. 3-6.

Kılıç, Atabey; "Günümüzde Metin Neşri ve Problemleri Üzerine Düşünceler", *I. Kırşehir Kültür Araştırmaları Bilgi Şöleni, 8-10 Ekim 2003, Bildiriler*, (Haz.: Ahmet Günşen), Kırşehir 2004, s. 331-345.

Kılıç, Atabey; "Kadı Burhaneddin'in Bir Gazelinden Hareketle", *Berceste Dergisi*, Sayı 54, Aralık 2006, s. 21-24.

Kılıç, Atabey; "Dağılan İncileri Toplamak: Bir Şerh Tasnifi Denemesi*", Klâsik Türk Edebiyatı Üzerine Makaleler*, Turkish Studies Publication, Ankara 2007, s. 416-432.

Kılıç, Atabey; "Altıparmak Mehmed Efendi ve Şerh-i Telhîs-i Miftâh'ında Şerh Metodu", Tuhfe-i Mîr", *Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 2/3 (Tunca Kortantamer Özel Sayısı I), Summer 2007, s. 332-339.

Kılıç, Cevdet; "Sühreverdî'nin Varlık Düşüncesinde Nurlar Hiyerarşisi ve Meşşâî Felsefe İle Karşılaştırılması", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 13/2, s. 55-72, Elazığ 2008.

Kılıç, Filiz; "Tuna Kasidesi'nin Düşündürdükleri", *Türk Kültürü Dergisi*, Sayı 441, 2000, s. 32-48.

Kılıç, Hulusi; Tahsin Yazıcı; Kâzım Yetiş; "Belâgat", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,* Cilt 5, İstanbul 1992, s. 380-387.

Kılıç, Mahmut Erol; "Fusûsu'l-Hikem", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 13, İstanbul 1996, s. 230-237.

Kılıç, Mahmut Erol; "İbnü'l-Arabî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 20, İstanbul 1999, s. 230-237.

Kılıç, Rüya; "Sivas'tan İstanbul'a Bir Tarîkat Portresi: Şemsiye ve Sivâsiyye", *Türkler Ansiklopedisi,* Cilt 11, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 120-127.

Kırbıyık, Mehmet; "Ferrî Mehmed'in Bir Gazelinin Şerhine Dair", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 7, 2000, s. 343-359.

Koçoğlu, Turgut; "Ankaravî İsmail Rusûhî'nin Mesnevî Şerhi Mecmû'atü'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Maârif'te Mesnevî'nin İlk 18 Beytnin Şerh Metodu", *Mevlânâ, Mesnevî ve Mevlevîhâneler Sempozyumu Bildirileri (30 Eylül-01 Ekim 2006),* MAKSAD Yayınları, Manisa, s. 209-222.

Koçoğlu, Turgut; "Şem'î Şem'ullah Efendi ve Mesnevî-i Şerif Şerhi", *Uluslararası Türk Tasavvuf Kültürü ve Mevlana Sempozyumu, Manisa, 29-30 Eylül 2007.*

Koçoğlu, Turgut; "Muhammed El-Hâc Muslî'nin 'Şefîk-nâme Şerhi'", *Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 2/4 (Tunca Kortantamer Özel Sayısı II), Fall 2007, s. 549-554.

Koçoğlu, Turgut; "Türkçe İlk Mesnevî-i Şerîf Şerhlerinden Seyyid Ebussu'ûd bin Seyyid Sa'dullah El-Hüseynî El-Kayserî'nin Şerh-i Mesnevî'si", *III. Klâsik Türk Edebiyatı Sempozyumu (Prof. Dr. Cem Dilçin Adına), Kayseri, 13 Şubat 2009.*

Kortantamer, Tunca; "Gül Kasidesi", *Eski Türk Edebiyatı Makaleler*, Akçağ Yayınları, Ankara 1993, s. 413-435.

Kortantamer, Tunca; "Teori Zemininde Metin Şerhi Meselesi", *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, Sayı 8, 1994, 1-10.

Mazıoğlu, Hasibe; "Mesnevi'nin Türkçe Manzum Tercüme ve Şerhleri", *Mevlânâ'nın 700. Ölüm Yıldönümü Dolayısile Uluslararası Mevlâna Semineri, Ankara 15-17 Aralık 1973, Bildiriler*, İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara Tarihsiz.

Mengi, Mine; "Metin Şerhi, Tahlili ve Tenkidi Üzerine", *Divan Şiiri Yazıları*, Akçağ Yayınevi, Ankara 2000, s. 72-80.

Merhan, Aziz; "Gülşehrî'nin Mantıku't-tayr (Kuş Dili) Mesnevisinde Mevlana Etkisi", *Selçuk Üniversitesi Mevlâna Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, Bildiriler Serisi*, Cilt 1, 2007, s. 103-104.

Muhammed Mustafâ Hilmî; "Sembollerdeki Hazineler", *İbn Arabî Anısına Makaleler,* (Çev.: Tahir Uluç), İnsan Yayınları, İstanbul, 2002, s. 53-80.

Ocak, Ahmet Yaşar; "XVII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunda Dinde Tasfiye (Püritanizm) Teşebbüslerine Bir Bakış: Kadızâdeliler Hareketi", *Türk Kültürü Araştırmaları*, Sayı 17-21, Ankara, 1983, s. 208-225.

Ocak, Ahmet Yaşar; "Türkiye Tarihinde Merkezi İktidar ve Mevlevîler (XIII-XVIII Yüzyıllar) Meselesine Kısa bir Bakış", Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Sayı II, Konya, 1996, s. 17-22.

Ocak, Tulga; "Labial Hı'nın Çeviriyazıda Yazımı Sorunu", *Çağdaş Türk Edebiyatına Eleştiriel Bir Bakış-Nevin Önberk Armağanı,* s. 167-172, Ankara 1997.

Okumuş, Necdet; "Nâilî-i Kadîm'in 'Halvetîleriz' Adlı Şiirinin Ali Nihad Tarlan Tarafından Yapılan Şerhi", *Dergâh Dergisi*, Cilt 6, Sayı 68, İstanbul 1995, s. 22.

Okuyucu, Cihan; "Gazel Şerhi Örnekleri (I)", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 4 (Prof. Dr. Bahaeddin Ögel'e Armağan), 1990, s. 467-482.

Örs, Derya; "Mevlânâ ve Kur'an", *Nüsha Dergisi*, Sayı 7, 2002, s. 45-55.

Öz, Yusuf; "Tuhfe-i Vehbî Şerhleri", *İlmî Araştırmalar Dergisi*, Sayı 5, İstanbul 1997, s. 219-232.

Özdoğan, M. Akif; "Belâgatın Sistematize Edilmesinde Es-Sekkâkî ve El-Kazvînî'nin Rolü", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 2002, Sayı 4, s. 97-106.

Özervarlı, M. Sait; "Mebde ve Mead", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 28, Ankara 2003, s. 211-212.

Öztürk, Furkan; "Osmanlı Şiirine Sanat Ontolojisiyle Yaklaşmak Üzerine", *Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 2/4 (Tunca Kortantamer Özel Sayısı II), Fall 2007, s. 680-684

Paksoy, Kezban; "Şerhu Gazeliyyâtu's-Sultân Murâdu's-Sâlis", *Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 2/3 (Tunca Kortantamer Özel Sayısı I), Summer 2007, s. 444-448.

Paksoy, Kezban; "Selahaddin-i Uşşâkî'nin Bir Nutuk Şerhi", *Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 2/4 (Tunca Kortantamer Özel Sayısı II), Fall 2007, s. 704-709.

Paksoy, Kezban; "Bursevî'nin Bir Eseri: Şerh-i Rumûzât-ı Hacı Bayrâm-ı Velî", *Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 4/6 (Prof. Dr. Cem Dilçin Adına - Şerh/Annotation), Fall 2009, s. 374-386.

Pekolcay, Neclâ; "Metin Şerhi", *I. Eski Türk Edebiyatı Kollogyumu, Ankara 17-18 Ocak 1992.*

Sakaoğlu, Saim; "Mesnevî'deki Hikayelerin Kaynakları ve Tesirleri", *I. Milli Mevlana Kongresi Tebliğler, Konya, 3-5 Mayıs 1985*, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya 1986, s. 105-114.

Saraç, M. Ali Yekta; "Divan Tahlilleri Üzerine", *İlmî Araştırmalar Dergisi*, Cilt 8, 1999, s. 209-219.

Saraç, M. Ali Yekta; "Kasîde-i Hamriyye ve Türk Edebiyatına Tesirleri", *VII. Milletlerarası Türkoloji Kongresi,* (8-12 Kasım) 1999.

Saraç, M. Ali Yekta; "Türk Edebiyatında Belâgat ile İlgili Yazılan İlk Türkçe Eserlerin Değerlendirilmesi", *I. Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni, Kayseri 12-13 Nisan 2001 Bildiriler*, Cilt II, Kayseri 2001, s. 641-649.

Saraç, M. Ali Yekta; "Şerhler", *Türk Edebiyatı Tarihi*, Cilt 2, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul 2006, s. 121-132.

Savran, A.; "Mesnevî'de Kur'an Tesiri", *I. Millî Mevlâna Kongresi*, 1985, s. 93-99.

Savran, Ömer; "Mehmed Râsim'in Mesnevî'nin İlk On Sekiz Beytine Şerhi ve Şerh Anlayışı", *Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 4/6 (Prof. Dr. Cem Dilçin Adına - Şerh/Annotation), Fall 2009, s. 387-406.

Sayar, Ahmet Güney; "Mesnevî'nin Türkçe İlk Tam ve Mensur Tercümesine Dair bir Not", *Dergâh Dergisi*, Cilt 13, Sayı 155, Ocak 2003, s. 16-19.

Soyçekiç, Serap; "Nâdîde Ahmed Efendi'nin Şerh-i Tuhfe-yi Şâhidî'si", *Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 4/4 (Sözlük - Dr. Yücel Dağlı Anısına), Summer 2009, s. 906-921.

Sucu, Nurgül; "Eski Türk Edebiyatında Tercüme Geleneği", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 19, Bahar 2006, s. 125-148.

Şafak, Yakup; "Son Mesnevî Şârihlerinden Ahmed Avnî Konuk'un Mevlânâ'nın Eserlerine, Fikirlerine Dâir Bir Mektubu", *İlmî Araştırmalar*, Sayı 16, 2003, s. 87-96.

Şahin, Oğuzhan; "Klasik Edebiyat Ekseninde Anlamdan Anlam Bulanıklığına Bir Yolculuk", *Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 2/4 (Tunca Kortantamer Özel Sayısı II), Fall 2007, s. 710-722

Şeyh Abdurrahman Sâmî; "Seyyid Nesimî'nin Bir Beyitinin Şerhi", (Haz.: Erol Kılıç), *Dergâh Dergisi*, Cilt 5, Sayı 51, Mayıs 1994, s. 8-9.

Şentürk, Ahmet Atillâ; "Zâtî'nin Bir Gazeli ve Düşündürdükleri", *Türk Dili Dergisi*, Sayı 464, 1990, s. 78-82.

Tanyıldız, Ahmet; "Şem'î, Ankaravî ve Bursevî Şerhleri ve Mesnevî'nin İlk 18 Beytini Yorumlama Yöntemleri", *Marife Dergisi*, Sayı 3 (Mevlânâ Özel Sayısı), 2007, s. 123-146.

Tanyıldız, Ahmet; "Mesnevî Şerhlerinde Sözden Ma'nâya Yorum Farklılıkları", *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 4/6, Fall 2009, s. 407-426.

Tarlan, Ali Nihad; "Metinler Şerhine Dair", *Edebiyat Meseleleri*, İstanbul 1981, s. 187-202.

Tek, Abdürrezzak; "Süleyman Uludağ ile Mesnevî Dersleri", *Süleyman Uludağ Kitabı*, (Haz.: Mustafa Kara), Dergâh Yayınları, İstanbul 2008, s. 433-444.

Topal, Ahmet; "Mesnevî'nin Türkçe Manzum Tercüme ve Şerhleri", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı 32, 2007, s. 41-50.

Topal, Ahmet; “Âsafî’nin Cezire-i Mesnevî Adlı Eseri ve Bu Eserde Yer Alan Mesnevinin İlk On Sekiz Beytinin Tercümesi”, *Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 4/7 (Prof. Dr. Halûk İpekten Anısına - Klâsik Türk Edebiyatında Mesnevî), Fall 2009, s. 603-618.

Tökel, Dursun Ali; “Ontolojik Analiz Metodu ve Bu Metodun Bâkî’nin Bir Gazeli’ne Uygulanışı”, *Yedi İklim Dergisi*, Sayı 74, Mayıs 1996, s. 53-59.

Tökel, Dursun Ali; “Bir Gazel Anlambilimle Nasıl Anlaşılır”, *Dergâh Dergisi*, Sayı 150, Ağustos 2002, s. 10-23.

Tökel, Dursun Ali; “Divan Şiirine Modern Metin Çözümleme Yöntemlerinden Bakmak”, *II. Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni, Kayseri, 10-12 Nisan 2006, Bildiriler*, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri, 2007, s. 781-798.

Tulum, Mertol; “Filolojik Çalışma ve Eski Metinlerin Neşri Üzerine Görüş ve Tenkitler”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, Aralık 1983, s. 1-8.

Türkmen, Erkan; “Mesnevî’nin İlk On Sekiz Beyti Üzerine”, *Mevlânâ Mesnevî’sinin Evrenselliği*, Nüve Kültür Merkezi Yayınları, İstanbul 2007, s. 9-24.

Uludağ, Süleyman; “İbnü’l-Fârız”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 21, İstanbul 2000, s. 41-43.

Uzluk, Feridun Nâfiz; “Taş Yazıtlarda Türkçe Vakfiyeler, Arapça Yazıtlarda Türkçe Söz ve Şiirler”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, Sayı 234, 1963, Ankara 1964, s. 255.

Uzunoğlu, M. Vecih; “Ayşî Mehmed Efendi: Hayatı ve Eserleri”, *Nüsha Dergisi*, 2002, Sayı 6, s. 135-142.

Ünal, İsmail Hakkı; “İslâm Kültüründe Kırk Hadîs Geleneği ve Şeyh Hâmid-i Velî’nin Hadîs-i Erbaîn Şerhi”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 39, 1999, s. 137-146.

Ünal, Metin; “Tütünün Dört Yüz Yılı”, *Tütün Kitabı*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2003, s. 17-33.

Ünlü, Osman; “Türk Edebiyatında Saib-i Tebrizî Şerhleri”, *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 4, Sayı 1, 2006, s. 85-93.

Ünlü, Osman; “Ebubekir Nusret’in Sâib-i Tebrizî Şerhleri”, *Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 4/6 (Prof. Dr. Cem Dilçin Adına - Şerh/Annotation), Fall 2009, s. 442-455.

Ünver, İsmail; “Arapça Farsça Kelimelerin İmlâsı”, *I. Eski Türk Edebiyatı Kollogyumu*, İLESAM,17-18 Ocak 1992, Ankara 1992.

Ünver, İsmail; "Eski Türk Edebiyatıyla İlgili Sorunlarımız", *Türk Dili*, S 500, s. 118-126.

Ünver, İsmail; "Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler", *Türkoloji Dergisi*, Cilt 2, Sayı 1, 1993, s. 51-89.

Ünver, İsmail; "Galata Mevlevîhânesi Şeyhleri", *Osmanlı Araştırmaları*, Sayı XIV, 1994, s. 197-219

Üst, Sibel; "Fuzûlî'nin "Usanmaz mı" Redifli Gazelinin Yapısalcılık Açısından İncelenmesi", *Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 2/3 (Tunca Kortantamer Özel Sayısı I), Summer 2007, s. 556-572

Üzgör, Tahir; "Metin Şerhi Usûlüne Dair, *I. Eski Türk Edebiyatı Kollogyumu, Ankara 17-18 Ocak 1992*.

Yavuz, Kemal; "Erzurumlu Ahmet Naim'in Mesnevî Şerhi", *I. Milli Türkoloji Kongresi, 6-9 Şubat 1978, Tebliğler*, Kervan Yayınları, İstanbul 1980, s. 176-181.

Yavuz, Kemal; "Türk Edebiyatında Mesnevî'den İlk Tercüme Hikâyeler ve Bazı Dikkatler", *Uluslararası Mevlana Bilgi Şöleni, 15-17 Aralık 2000*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2000, s. 355-381.

Yazar, Sadık; "XVII. Yüzyıl Şâiri Sadîkî'nin Mesnevî'den Seçme Hikâyeler Tercümesi", *Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 4/7 (Prof. Dr. Halûk İpekten Anısına - Klâsik Türk Edebiyatında Mesnevî), Fall 2009, s. 893-927.

Yazıcı, Uludağ; "Herevî Hâce Abdullah", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 17, s. 222-226.

Yekbaş, Hakan; "Metin Şerhi Geleneği Çerçevesinde Şârihlerin Divan Şiirine Yaklaşımları", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 23, Bahar 2008, s. 189-217.

Yeniterzi, Emine; "Metin Şerhi İle İlgili Görüşler", *I. Eski Türk Edebiyatı Kollogyumu, Ankara 17-18 Ocak 1992.*

Yeniterzi, Emine; "Metin Şerhi İle İlgili Görüşler", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 5, 1999, s. 59-68.

Yetik, Erhan; "Ankaravî, İsmail Rüsûhî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1991, Cilt III, s. 211-213.

Yetik, Erhan; "Tasavvufî Açıdan Fâtihâ Tefsîri", *On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* Sayı VIII, 1996, s. 47-49.

Yıldırım, Ali; “Rodosî-zâde’nin Kaside-i Nev-rûziyye Şerhi*”, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 9, Sayı 1, 1999, s. 217-239.

Yıldırım, Ali; “Antakyalı Münif’in Benzer İki Gazelinin Düşündürdükleri”, *İlmî Araştırmalar Dergisi*, Sayı 21, 2006, s. 193-205.

Yılmaz, Ali; “Türk Edebiyatında Esmâ-i Hüsnâ Şerhleri ve İbn-i İsâ-yı Saruhanî’nin ‘Şerh-i Esmâ-i Hüsnâ’sı”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* Sayı 2, Sivas 1998, s. 1-34.

Yılmaz, Fehmi; “Tütün Üzerine Düşünceler: Batıda ve Bizde”, *Tütün Kitabı*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2003, s. 1-16.

Yılmaz, Ozan; “Klâsik Şerh Edebiyatı Literatürü”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt 5, Sayı 9 (Eski Türk Edebiyatı Tarihi I), 2007, s. 271-304.

Yöntem, Ali Cânip; “Ankara’da Yetişen Meşhûr Sîmâlardan Ankaralı İsmail Efendi”, *Hayat,* XXI, 1927, s. 403-405.

Internet Kaynakları

Cihan, Ahmet Kamil; "Şihâbeddîn Sühreverdî'nin Eserleri", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 11, 2001.

http://sbe.erciyes.edu.tr/dergi/sayi_11.htm.

Çukurova Üniversitesi, Türkoloji Araştırmaları Merkezi;

http://turkoloji.cukurova.edu.tr

Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi;

http://ilahiyat.erciyes.edu.tr/yordam.htm

Savran, A.; "Mesnevî'de Kur'an Tesiri", I. Millî Mevlâna Kongresi, 1985, s. 93-99; http://akademik.semazen.net/article_detail.php?id=507.

Selçuk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi;

http://www.turkiyat.selcuk.edu.tr/dergi.htm

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı E-Kitap Projesi;

http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Genel/Default.aspx?F6E10F8892433CFFAAF6AA849816B2EF80427305DE490274

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi;

http://www.konyayazmakutup.gov.tr/

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Ankara Milli Kütüphane Başkanlığı;

http://www.mkutup.gov.tr/

http://mksun.mkutup.gov.tr/F

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Ankara Milli Kütüphane Başkanlığı El Yazması Eserler; https://www.yazmalar.gov.tr/

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi Müdürlüğü;

http://www.suleymaniye.gov.tr/Yordam.htm

Türk Dil Kurumu Büyük Türkçe Sözlük;

http://tdkterim.gov.tr/bts/

Türk Dil Kurumu Yazım Kılavuzu;

http://www.tdk.org.tr/TR/Genel/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFFAAF6AA849816B2EF9DAC10DE3DF29AC6

University of Toronto Library Catalogue;

http://www.archive.org/details/texts;

http://toroprod.library.utoronto.ca/uhtbin/cgisirsi/x/x/0/1/488/X/BLASTOFF

ÖZGEÇMİŞ

Ahmet Tanyıldız 1981 yılında Adıyaman Kâhta'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini Kâhta'da tamamladı. 1999 yılında girdiği Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden 2003 yılında mezun oldu. Yüksek lisansını 2005 yılında Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eski Türk Edebiyatı Ana Bilim Dalı'nda tamamladı. Aynı yıl Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı'nda doktora öğrenimine başladı.

2004 yılında Erciyes Üniversitesi Yozgat Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü araştırma görevliliğine atanan Tanyıldız, 2009 yılında Erciyes Üniversitesi Rektörlük Türk Dili Bölümü'ne okutman kadrosuyla başladığı görevini sürdürmektedir.

Adres: Erciyes Üniversitesi Edebiyat Fakültesi 1. Kat MELİKGAZİ / KAYSERİ
Tel: 05066110082 / 4374937-33573
e-posta: ahmedesad@gmail.com